31.639

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC

vol. V
O—Q

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
INVENTAR CARTE Nr. 30 993

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
BUCUREȘTI, 2004

Mulțumim tuturor colaboratorilor și Regiei Autonome „Monitorul Oficial", îndeosebi Doamnei Director General, ing. Eugenia Ciubâncan, care ne-au ajutat la elaborarea și tipărirea acestui volum.

© Editura Enciclopedică, 1999
Comercializarea lucrării în afara granițelor țării fără acordul editurii este interzisă

ISBN: 973-45-0143-7
973-45-0472-X, vol. V (O—Q)

COORDONARE GENERALĂ

MARCEL D. POPA

COORDONARE

RODICA CHIRIACESCU
ALEXANDRU STĂNCIULESCU
NICOLAE C. NICOLESCU
ANICUȚA TUDOR

AU COLABORAT

Corneliu Almășanu
Marin Andrei, prof. univ., dr.
Mircea Anghelescu, prof. univ., dr.
Marin Bălan, dr.
Gheorghe Buzatu, prof. univ., dr.
Ion Calafeteanu, prof. univ., dr.
Rodica Chiriacescu
Florin Constantiniu, m. coresp. al Acad.
Alesandru Duțu, cól., dr.
Costin Feneșan, prof. univ., dr.
Gheorghe Firca, dr.
Petre Gâștescu, prof. univ., dr. doc.
Mihai Alin Gherman, dr.
Dan Ghinea
Eliza-Daniela Ghinea
Dinu C. Giurescu, acad.
Teofil Gridan, dr.
Dan Grigorescu, m. coresp. al Acad.
Ladislau Gyémánt, prof. univ., dr.
Angela Hondru, dr.
Carol König, dr.
Gheorghe Lazăr
Gabriel-Florin Matei
Horia C. Matei
Mihai Maxim, prof. univ., dr.
Carmen-Maria Mecu, dr.
Nicolae Mecu, dr.
Iulian Mircea
Adela Motoc
Cristina Muică, dr.
Mircea Mureșan, dr. doc.
Eugen Nicolae, dr.
Nicolae C. Nicolescu
Șerban Papacostea, m. coresp. al Acad.
Ludmila Patlangioglu, dr.
Mircea Păcurariu, pr., m. coresp. al Acad.
Georgeta Penelea-Filitti, dr.
Aurora Pețan
Irina Ruxandra Popa
Marcel D. Popa
George G. Potra
Dumitru Preda, dr.
Constantin Rezachevici, dr.

Dorina Rusu, dr.
Marcel Segărceanu, prof. univ., dr., ing.
Sorin V. Stan, dr.
Alexandru Stănciulescu
Dumitru Stănculescu
Gruia Traian Stoia
Oltea Şerban-Pârâu
Florin Şerbănescu, pr.
Pavel Şuşară, dr.
Willy Tauwinkl
Şerban Toader
Anicuţa Tudor
Vasile Văcaru, dr., ing.
Şerban Velescu
Carmen Zgăvârdici, ing.

Tehnoredactare şi paginare computerizată: Ofelia Coşman, Gabriela Iancu, Adrian Istrate

Copertă şi supracopertă: Gheorghe Baltoc
Corectură: Mihai Grigorescu, Didona Ionescu
Cartografie: Vasile Mărgărit
Secretariat de redacţie: Vanda Anghel, Cătălin Macovei, Danny Maryvonne Moldovan, Dumitru-Dorel Popa

Culegere şi corectură computerizată:
Marius Alexandru, Cristian Dragomir, Silviu Iordache, Ştefania Manea, Cornelia Năstase, Ana Maria Vintilă

ÎNDRUMĂRI PENTRU FOLOSIREA DICȚIONARULUI ENCICLOPEDIC

Structura articolelor

Definiția explicativă largă (urmată de informații enciclopedice) figurează de obicei la un singur reprezentant al familiei lexicale, cel mai răspândit.

La cuvintele cu mai multe sensuri, prezentarea explicativă pleacă de la sensul general, uzual, către cele speciale, filiația semantică făcându-se pe baza relațiilor logice. Contextele, exemplele au fost folosite pentru clarificarea sau completarea definiției. În interiorul unui articol, sensurile înrudite explicit sunt numerotate cu cifre arabe, iar cele mai îndepărtate cu cifre romane. Unitățile frazeologice care nu se subordonează unui sens principal figurează ca sensuri independente.

Definițiile sunt urmate de sinonime, când acestea există.

La numele de plante și de animale, definiția este urmată de numele științific (în latină) al speciei.

Semnul ✧ în interiorul unui articol marchează unitățile frazeologice (locuțiuni, expresii compuse etc.) subordonate unui sens principal, precum și unele schimbări stilistice sau gramaticale din cadrul unui sens, care nu cer o nouă definiție.

Semnul ✦ în interiorul unui articol marchează sensurile subordonate unui sens principal (notat cu cifre), pe alocuri și unitățile frazeologice mai îndepărtate de un sens principal.

Trimiterile pentru completarea informației se fac în două moduri: a) printr-un v., urmat de termenul la care se trimite, plasat la sfârșitul definiției unui cuvânt sau al unui sens; b) prin redarea unui termen (sau a unor termeni) din definiție cu caractere cursive.

Toate abrevierile folosite în cuprinsul lucrării sunt explicate în *Lista de abrevieri*. Se abreviază, de asemena, cuvântul-titlu în cuprinsul definiției ori în formularea unităților frazeologice dependente.

Accentul normativ este indicat printr-un punct plasat sub vocala respectivă din cuvântul-titlu **(CAIẹT)**. La cuvintele compuse care figurează ca articole independente este indicat numai accentul principal **(PIERDE-VẠRĂ, REA-CREDIṆȚĂ)**.

Numărul de ordine al omonimelor sau al omografelor este notat printr-un exponent pus după cuvântul-titlu **(MASĂ[1])**.

Formele concurente sunt înregistrate (în paranteză) alături de forma considerată recomandabilă: **AȊCI (ACỊ)**. Variantele lexicale cu circulație mai restrânsă nu figurează în lucrare. Parantezele au funcția de a izola elementele facultative sau explicative, dând definiției un plus de claritate. În cazul adjectivelor, definiția este precedată de indicația („despre lucruri"), („despre persoane"), arătând natura numelui al cărui calificativ este. Etimologiile sunt, în genere, cele admise în lucrările de specialitate. Câteva precizări se impun:

a) la cuvintele moștenite și la cele împrumutate este indicată limba (sau limbile) din care termenul provine în română;

b) la unele cuvinte recent împrumutate este menționată și circulația internațională a termenului respectiv {i}, crearea lui în terminologia de specialitate {s} ori formele

etimologice originare (cu explicarea lor), atunci când ele sunt utile pentru înțelegerea cuvântului românesc;

c) la cuvintele provenite prin derivare, compunere, regresiune etc. pe teren românesc este consemnat termenul de proveniență prin semnul < („provine din...").

Semnul * se folosește (la indicațiile etimologice) înaintea etimoanelor neatestate în texte (reconstituite).

Unitățile frazeologice figurează în principiu la termenul cel mai semnificativ din punct de vedere semantic (*acid clorhidric* — la **CLORHIDRIC**, *unghiuri adiacente* — la **ADIACENT** etc.).

Personalitățile aparținând aceleiași familii (ex.: membrii familiilor Asachi, Golescu sau Becquerel, Dumas ș.a.), regii (ex.: Carol — regi ai Spaniei, Carol — regi ai Suediei ș.a.), împărații (ex. Frederic — împărați germani), papii (ex. Grigore — numele a 16 papi), precum și denumirile geografice (ex.: Bistrița — râul ~, orașul ~; Mississippi — fluviul ~, statul ~), revistele (ex.: România literară — 1885, 1932, 1968; Contemporanul — 1891, 1946), ziarele (ex. Adevărul — 1888 și 1989) cu același nume sunt coordonate într-un singur articol.

Organizațiile, instituțiile etc. mai cunoscute prin forma lor abreviată sunt tratate în ordinea alfabetică a acestei forme și înregistrate sub denumirea integrală ca trimiteri (ex. **ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANĂ...** v. **ASTRA**). Numele de organizații, societăți, periodice străine care nu au un corespondent în limba română sunt tratate cu numele lor original **(MONDE, Le ~)**.

Denumirile unor unități geografice care se găsesc pe teritoriul a două sau mai multe state au fost consemnate în formele oficiale corespunzătoare; ex.: **ELBA (ELBE, LABE), NEISSE (NYSA ŁUŻYCKA), DUNĂREA (DONAU, DUNAJ, DUNA, DUNAV, DUNAI), AMUR (HEILONGJIANG).**

Numirile oficiale duble **(ANTWERPEN = ANVERS, GENÈVE = GENF, LUIK = LIÈGE)** au fost înregistrate cu ambele forme.

Denumirile geografice, recent schimbate, sunt tratate la numele actual; ex.: **DAHOMEY** v. **BENIN, FORT-LAMI** v. **N'DJAMENA, SANTA ISABEL** v. **MALABO, VOLTA SUPERIOARĂ** v. **BURKINA FASO.**

Scrierea numelor proprii

În principiu, numele proprii străine apar înregistrate ca articole-titlu, în forma sub care au intrat în circulație în limba română.

Când limba română nu dispune de o formă consacrată, numele străine sunt scrise în forma lor originală sau într-o formă cât mai apropiată de aceasta, după sistemele de transcriere și transliterare recomandate de statele respective și de Academia Română, după cum urmează:

1 — Numele străine din limbile care folosesc grafia cu alfabet latin (ex.: limbile albaneză, cehă, croată, franceză, germană, poloneză, portugheză, spaniolă, suedeză, turcă, maghiară, vietnameză etc.) se scriu cu ortografia limbilor respective, folosind semnele diacritice specifice, iar, între paranteze drepte, se înregistrează pronunția.

2 — Numele străine din limbile cu alfabet nelatin sunt scrise astfel:

a) numele proprii din greaca veche (denumiri mitologice, alte denumiri din istoria antică, personalități etc.) sunt înregistrate în forma indicată de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație,* întocmit de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" al Academiei Române, Editura Univers Enciclopedic, 1995, iar, în paranteze rotunde, este menționată transliterarea formei originale în alfabet latin;

b) numele proprii de persoane din limbile care folosesc alfabetul chirilic (ex.: rusa, bulgara) sunt consemnate în dicționar potrivit indicațiilor de transcriere cuprinse în *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație.* Pentru denumirile geografice se dă și o a doua formă, reprezentând transliterarea din „The World Atlas", 1967, Moscova, „Britannica Atlas", Londra, Chicago, 1994;

c) numele proprii de persoane din statele care utilizează alte alfabete (chinez, japonez, arab, persan, ebraic etc.) se redau în alfabet latin folosind sistemele internaționale de transliterare și transcriere (ISO, Hepburn, Pin-yin).

În cazul numelor proprii înregistrate cu două variante grafice, dintre care prima reprezintă transcrierea fonetică românească a celei de a doua, nu se mai indică pronunția (ex. *Șahtî—Šachty*).

Pentru redarea pronunției (atât pentru numele proprii, cât și pentru cele comune) se folosesc, pe cât posibil, semnele grafice din limba română. Pentru sunetele străine limbii române se apelează la următoarele semne speciale din scrierea fonetică internațională:

ã redă un *a* nazal, atunci când acesta este urmat de un *n* sau un *m* care nu se articulează; ex. **GALLAND** [galã]

ẽ redă un *e* nazal în aceleași condiții ca și ale lui *a*; ex. **TESSIN** [tesẽ]

æ redă un *e* foate deschis; ex. **BAFFIN** [bæfin], **KANSAS** [kænzəs]

õ redă un *o* nazal în condițiile lui *a* și *e*; ex. **GIRONDE** [ʒirõd]

ö și ü reprezintă sunetele cunoscute în limbile germană, maghiară ș.a.; ex. **JUSSIEU** [jüsiö]

ə redă un sunet asemănător cu *a* românesc, dar mai închis; ex. **GALLUP** [gələp], **GEIGER** [gaigər]

ə̃ redă un *a* nazal; ex. **CAMPOS** [kə̃pus]

j sunet asemănător cu *i* românesc, palatalizat, folosit înaintea vocalelor, ex.: **JACOBAEUS** [jakobe:us], **JACOBI** [jakobi]

ʒ sunet asemănător cu *j* românesc, ex.: **JACOB** [ʒakob], **JACQUARD** [ʒaka:r]

k sunet asemănător lui *c* românesc, ex. **JOLIOT-CURIE** [ʒoliɔ-kuri]

λ redă un *l* muiat; ex. **MODIGLIANI** [modiλani]

ñ redă un *n* muiat; ex. **SEGNI** [señi]

ŋ sunet rostit ca *n* românesc din cuvintele *încă, lângă,* în care *n* nu se pronunță dental, ci își are punctul de articulație în vălul palatului; ex. **KINGSLEY** [kiŋsli]

θ sunet specific limbii engleze și spaniole, pronunțat ca un *s,* cu vârful limbii între dinți; ex. **JUAREZ** [huareθ], **THACKERAY** [θækəri]

ð sunet specific limbii engleze, pronunțat ca un *z,* cu vârful limbii între dinți; ex. **GALSWORTHY** [gɔ: lzwəði]

ʃ sunet care redă un *ș* românesc, ex.: **KIŠ** [kiʃ], **KOBAYASHI** [kobaiaʃi]

tʃ sunet asemănător cu *ci* românesc, dar mai aspru; ex. **KITSCH** [kitʃ]
dʒ sunet asemănător cu *gi* românesc, dar mai aspru; ex. **GEORGIA** [dʒɔ̣rdʒə]
: indică lungimea vocalei precedente; ex. **KEATON** [kị:tən]

Semne convenționale*

□ orașe cu peste 1 mil. loc.
◎ orașe cu populația cuprinsă între 500 mii și 1 mii. loc.
◉ orașe cu populația cuprinsă între 100 mii și 500 mii loc.
o orașe sub 100 mii loc.
– – – limită de graniță statală
..... limită de diviziune ad-tivă (stat, provincie, regiune, land, district etc.)
căi ferate
canale
ueduri
deșerturi
mlaștini

* Cu excepția hărților județelor României

LISTA DE ABREVIERI*

absol. = absolut
acad. = academie; academician
ad. = adâncime
adj. = adjectiv
adj. dem. = adjectiv demonstrativ
adj. inter.-rel. = adjectiv interogativ-relativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât
adj. pos. = adjectiv posesiv
ad-tiv = administrativ
adv. = adverb
afl. = afluent
AGR. = agricultură
AGRON. = agronomie
alb. = limba albaneză; albanez
alim. = alimentar
alt. = altitudine
ANAT. = anatomie
Antic. = Antichitate
ANTROP. = antropologie
APIC. = apicultură
arg. = termen (sau sens) de argou; argotic
arh. = arhipelag
ARHEOL. = arheologie
ARHIT. = arhitectură
art. = articol; articulat
art. adj. = articol adjectival
ARTE DEC. = arte decorative
ARTE PL. = arte plastice
art. hot. = articol hotărât
art. nehot. = articol nehotărât
art. pos. = articol posesiv
ASTR. = astronomie
AV. = aviație
bg. = limba bulgară; bulgar
BIBL. = bibliologie
BIOCHIM. = biochimie
BIOGEOGR. = biogeografie
BIOL. = biologie
BIOL. CEL. = biologie celulară
BIOL. MOL. = biologie moleculară
BIS. = biserică
BOT. = botanică
brit. = britanic
c. = circa
C. = (urmat de un nume propriu) câmpie
cap. = capitală
c. f. = căi ferate
cf. = confer, compară cu
C.F.A. = Comunitatea Financiară Africană
CHIM. = chimie
CIB. = cibernetică
CINEMAT. = cinematografie
com. = comună
concr. = concretizat
conf. = confecții
confl. = confluență
conj. = conjuncție
CONSTR. = construcții
constr. mașini = construcții de mașini
CONT. = contabilitate
COREGR. = coregrafie
cuv. = cuvânt
dan. = daneză
dat. = dativ
DEMOGR. = demografie
depr. = depresiune
deprec. = depreciativ
d. Hr. = după Hristos
DR. = drept
dr. = (referitor la un râu) pe dreapta
dr. = doctor
dr. doc. = doctor docent
DRUM. = drumuri
ebr. = ebraică
EC. = economie
ELECTR. = electricitate
ELT. = electrotehnică
EMBRIOL. = embriologie
engl. = limba engleză; englez
ENTOM. = entomologie
ETNOGR. = etnografie
ETOL. = etologie
Ev. Med. = Evul Mediu
ex. = (de) exemplu
expl. = exploatări
expr. = expresie
EXTR. = extracție; extractiv
f. = feminin
fam. = familiar
FARM. = farmacie, farmacologie
fig. = (sens) figurat; (folosire) figurată
FILAT. = filatelie
FILOL. = filologie
FILOZ. = filozofie
FIN. = finanțe; financiar
FITOPAT. = fitopatologie
FITOTEHN. = fitotehnie
FIZ. = fizică
FIZIOL. = fiziologie

* Nu au fost incluse în această listă abrevierile curente — nume de unități de măsură, de puncte cardinale etc.— și nici numele abreviate ale unor organizații, asociații, instituții etc.

fl. = fluviu
FOLC. = folclor
fr. = limba franceză; francez
G. = golf
gen. = (urmat de un nume propriu) general
GENET. = genetică
GEOCHIM. = geochimie
GEOFIZ. = geofizică
GEOGR. = geografie
GEOM. = geometrie
GEOMORF. = geomorfologie
germ. = limba germană; german
gr. = limba greacă (veche); grecesc
GRAM. = gramatică
gr. sp. = greutate specifică
HIDROTEHN. = hidrotehnică
HIST. = histologie
HORT. = horticultură
id., idem = același
IHT. = ihtiologie
Imp. = Imperiu (atunci când este urmat de alt cuvânt)
impr. = impropriu
ind. = industrie; industrial
INFORM. = informatică
ins. = (urmat de un nume propriu) insulă, insulele
interj. = interjecție
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = ironic
IST. = istorie
it. = limba italiană; italienesc
izv. = izvor; izvorăște
î. Hr. = înainte de Hristos
încălț. = încălțăminte
înv. = învechit
jud. = județ
L. = (urmat de un nume propriu) lac
lat. = limba latină; latinesc
lat. = (precedat de o cifră) latitudine
lat. m. = latină medievală
lat. pop. = latină populară
lb. = limbă
LINGV. = lingvistică
LIT. = literatură
livr. = livresc
loc. = (după cifre) locuitori
loc. = (înaintea unei unități frazeologice) locuțiune
localit. = localitate
LOG. = logică
long. = longitudine
m. = masculin
M. = (urmat de un nume propriu) mare
m. al Acad. = membru al Academiei
m. coresp. al Acad. = membru corespondent al Academiei
magh. = limba maghiară; maghiar
MAT. = matematică
m. at. = masă atomică
mat. de constr. = materiale de construcție
max. = maxim; maximum
MED. = medicină
MED. VET. = medicină veterinară
METAL. = metalografie, metalurgie
METEOR. = meteorologie
METR. = metrologie
MICROBIOL. = microbiologie
mii. = milion
milen. = mileniu
MILIT. = militărie
min. = minereuri
MINER. = mineralogie
MITOL. = mitologie
m-ții = munții
MUZ. = muzică
n. = neutru
n. = (urmat de o cifră sau de un nume de localitate) născut
NAV. = navigație; naval
ngr. = limba neogreacă; neogrec
nr. = număr
nr. at. = număr atomic
num. = numeral
num. adv. = numeral adverbial
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. multipl. = numeral multiplicativ
num. nehot. = numeral nehotărât
num. ord. = numeral ordinal
Oc. = (urmat de un nume propriu) ocean
onomat. = onomatopee
op. = opere
op. pr. = operă principală sau opere principale
ORNIT. = ornitologie
PALEONT. = paleontologie
p. analog. = prin analogie
PARAZIT. = parazitologie
PEDAG. = pedagogie
PEDOL. = pedologie
peior. = peiorativ
pen. = peninsulă
pers. = persoană (verb, pronume)
PESC. = pescuit și instrumente de pescuit
PETROGR. = petrografie
p. ext. = prin extensie
p.f. = punct de fierbere
p. gener. = prin generalizare
piei. = pielărie
pl. = plural
pod. = podiș
POLIGR. = poligrafie
pol. = limba poloneză; polonez
POLIT. = politologie
pop. = popular
port. = limba portugheză
pr. = principal
pref. = prefix
prelucr. = prelucrare
prep. = prepoziție
p. restr. = prin restricție
prim.-min. = prim-ministru
prod. = producție
prof. univ. = profesor universitar
pron. = pronume
pron. dem. = pronume demonstrativ
pron. inter.-rel. = pronume interogativ-relativ
pron. întăr. = pronume de întărire
pron. nehot. = pronume nehotărât
pron. pers. = pronume personal
pron. pos. = pronume posesiv
pron. refl. = pronume reflexiv
prov. = provincie
PSIH. = psihologie
p. t. = punct de topire
refl. = reflexiv
refl. pas. = reflexiv pasiv
refl. recipr. = reflexiv reciproc
reg. = (cuvânt) regional
reg. = regiune
REL. = religie
rep. = republică
reșed. = reședință
REZ. MAT. = rezistența materialelor
rom. = limba română; român

rus. = limba rusă; rusesc
săs. = săsesc
scr. = limba sârbo-croată; sârbo-croat
SCULPT. = sculptură
sec. = secolul, secolele
Sf. = Sfântul, Sfânta
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
SILV. = silvicultură
sin. = sinonim
sl. = limba slavă; slav
s. m. = substantiv masculin
s. n. = substantiv neutru
SOCIOL. = sociologie
sp. = limba spaniolă; spaniol
STATIST. = statistică
stg. = (referitor la un râu) pe stânga
STIL. = stilistică
str. = (urmat de un nume propriu) străm-toare
STRAT. = stratigrafie
subst. = substantiv
suf. = sufix
supr. = suprafață
tăt. = limba tătară; tătă-resc
tc. = limba turcă; tur-cesc
t.d.w. = tone deadweight
TEHN. = tehnică și tehnologie
TELEC. = telecomunicații
temp. = temperatură
terit. = teritoriu
TOPOGR. = topografie și geodezie
TRANSP. = transporturi
tranz. = tranzitiv
t.r.b. = tone registru brut
țig. = limba țigănească; țigănesc
ucr. = limba ucraineană; ucrainean
unipers. = unipersonal
URB. = urbanism
v. = vezi
vb. = verb
vf. = (urmat de un nume propriu) vârf
VITICULT. = viticultură
voi. = volum, volumele
v. sl. = limba veche slavă; vechi slav
ZOOL. = zoologie
ZOOTEHN. = zootehnie

HĂRȚI

Olanda 37
Olt (jud.) 58
Oman 63
Pakistan 154
Palau 158
Panamá 173
Papua Noua Guinee 191
Paraguay 197
Perú 309
Polonia 423
Portugalia 458
Prahova (jud.) 480
Qatar 562

TABELE CU ÎMPĂRȚIREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ A STATELOR INDEPENDENTE

Olanda 37
Oman 63
Pakistan 154
Palau 158
Panamá 173
Papua Noua Guinee 192
Paraguay 197
Perú 310
Polonia 423
Portugalia 458
Qatar 563

DESENE, GRUPAJE, PLANŞE, SCHEME, TABELE

Obol 8
Statele Oceaniei 14
Ochi 16
Artă olandeză 40
Olimpiadă 45–53
Originea şi evoluţia omului 61
Organe omoloage 66
Oraşe cu peste 1 milion de locuitori 84–88
O.N.U. Statele membre şi data admiterii lor 102–104
Ort 116
Osiris 123
Sistemul osos 126
Ovă 137
Ovine 138
Palmetă 167
Panaghiar 171
Panoplie 181
Papirus 189
Para (3) 193
Paralaxă 199
Parameci 200
Pauze 249
Pecete 270
Pegas 275
Peninsulele Globului 284
Sistemul periodic al elementelor 296
Artă persană 304
Peşti 315
Peşteri de pe Terra 316
Peşteri din România 317
Piastru 336
Pinocchio 355
Pitac 369
Sistemul planetar 378
Poduri 401
Pol 411
Poluşcă 427
Popeye 442
Populaţia Terrei pe ţări 448–449
Porturi; cele mai mari p. ale lumii 451
Portulan 460
Potronic 471
Artă precolumbiană 488
Artă preistorică 493
Protozoare 532

PLANŞE COLOR

Tezaurul de la Pietroasa; Plante ocrotite

O

O[1] s. m. **1.** invar. A optsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul notat cu această literă (vocală cu deschidere mijlocie, rotunjită, din seria posterioară). **2.** (LOG.) Simbol pentru propoziția categorică particular-negativă. V. *pătratul logic.*

O[2] art. nehot. v. **un.**

O[3] pron. pers. v. **el.**

O[4] num. card. v. **unu.**

O[5] interj. Exclamație care exprimă diverse stări emotive (admirație, bucurie, uimire, nemulțumire etc.) sau care se folosește în invocații și în apostrofări, înaintea unui vocativ.

O[6], simbol chimic pentru *oxigen.*

O'[7], particulă precedând numele proprii irlandeze, care semnifică „fiul lui".

OACHEȘ, -Ă (< *ochi*[1]) adj. **1.** Care are pielea, tenul, ochii și părul de culoare închisă; brunet, brun **(2),** smead, negricios. **2.** (Despre oi) Cu pete negre în jurul ochilor.

O.A.C.I. v. **Organizația Aviației Civile Internaționale.**

OAHU, cea mai populată insulă din arh. Hawaii (S.U.A.), între ins. Kauai (în NV) și Molokai (în SE); 1,6 mii km^2. Orașe pr.: Honolulu, Kailua, Kaneohe, Waipahu. Relief vulcanic, cu două lanțuri muntoase extinse pe direcție NV–SE, unul în partea de E a insulei (Koolau, cu alt. max. de 946 m) și altul în cea de V (Waianae, cu alt. max. de 1 231 m, vf. Kaala), care închid în interior un podiș de 250–300 m alt. Șantiere navale. Trestie de zahăr, fructe tropicale. Pescuit. Turism (celebra plajă Waikiki). În S ins. **O.** se află baza militară de la *Pearl Harbour.*

OAIE (lat. *ovis*) s. f. **1.** Animal rumegător din familia cavicornelor, subfamilia ovideelor, genul *Ovis,* crescut pentru producția de lână, carne și lapte *(Ovis aries).* Are corpul de mărime mijlocie, acoperit cu lână, botul ascuțit, cu buze subțiri și mobile, cu 32 de dinți. Femelele ating maturitatea sexuală la un an și jumătate. Ca urmare a procesului domesticirii și ameliorării au fost create peste 300 de rase, foarte diferite în ceea ce privește caracterele morfologice și productive: rase de lână (în care intră toate tipurile de merinos, țurcană, caracul), de carne (oile precoce crescute în Anglia), de lapte (stogoșă, larzac etc.), de lână și lapte (țigaie, spancă). În diverse regiuni ale globului se întâlnesc specii sălbatice înrudite cu oaia domestică: *arharul, muflonul,* oaia Munților Stâncoși, oaia (sau berbecul) lui Dall (NV Americii de Nord), oaia zăpezilor (Siberia Orientală). V. și *ovin.* ✦ Carne de oaie **(1).** ✦ Blană de oaie **(1). 2.** (În limbajul bisericesc) Creștin; credincios în raport cu preotul. **3.** *O. seacă* = (în Evul Mediu, în Țara Românească), dare pe oile sterpe plătită domniei în sec. 16–18. Era deosebită de *oierit,* datorat pentru celelalte oi. **4.** *Oaia năzdrăvană* = (în mitologia românească), animal oracular care dezvăluie unui cioban complotul urzit contra lui de alți doi (sau trei, ori chiar mai mulți) ciobani. Cea mai celebră *o.n.* din literatura populară română este *Miorița,* eroina baladei cu același nume.

OAKLAND [oukl*æ*nd], oraș în V S.U.A. (California), în conurbația San Francisco, port la Oc. Pacific; 399,5 mii loc. (2000). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Bază navală (Alameda). Constr. navale și de automobile. Ind. metalurgiei feroase (oțel) și neferoase (aluminiu), electronică (computere), de prelucr. a lemnului și a petrolului, chimico-farmaceutică, textilă și alim. Muzeu de științele naturii (1910), Muzeul zăpezii (1922), cu colecții din Antarctica. Este legat de San Francisco prin Podul Golfului (Bay Bridge), lung de 13,2 km, construit în 1936, având un punct de sprijin pe Ins. Comorii (Treasure Island). A suferit importante distrugeri la cutremurul din 1989. Fondat în 1849 pe locul unei așezări spaniole din 1820 (oraș cu actuala denumire din 1854).

OAK RIDGE [ouk ridζ], oraș în partea de ESE a S.U.A. (Tennessee), situat pe platoul Cumberland, pe râul Clinch, la 27 km VNV de Knoxville; 27,4 mii loc. (2000). Aici a fost construit (1942–1943) un laborator de cercetări nucleare pentru realizarea primei bombe atomice (proiectul „Manhattan"). Dezafectat în 1948; o parte a laboratorului a fost transformată în muzeu al energiei atomice, iar o altă parte a devenit institut de studii și cercetări nucleare pentru utilizarea pașnică a energiei atomice (radioizotopi pentru medicină și biologie, instrumente nucleare etc.).

OAKVILLE [oukvil], oraș în SE Canadei (Ontario), pe țărmul de VSV al lacului Ontario, la 35 km SSV de Toronto; 128,4 mii loc. (1996). Constr. de automobile („Ford") și de echipamente electrice; rafinarea petrolului; prelucr. lemnului și aluminiului; produse alim. Muzeu de istorie. Fundat în 1805.

OALĂ (lat. *olla*) s. f. **1.** Vas de lut ars, de metal, de faianță etc. cu gura largă, folosit pentru prepararea și păstrarea mâncărurilor etc.; conținutul

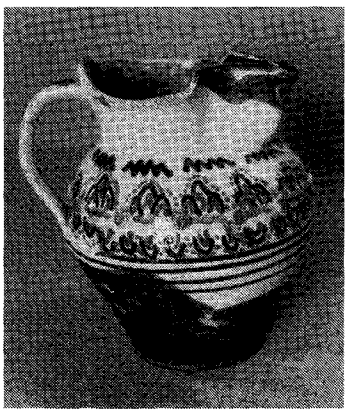

Oale (Horezu și Beiuș)

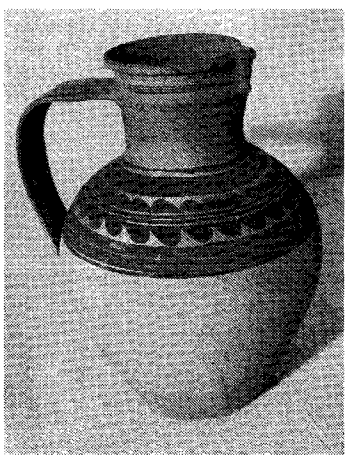

acestui vas. Este una dintre cele mai frecvente forme ale vaselor de pământ ars, de diferite profile și dimensiuni, răspândite în toate regiunile României. **O.** sunt smălțuite sau nesmălțuite, cel mai adesea în culorile negru și roșu, simple sau împodobite, cu o toartă sau două. ✧ *O. de flori* = ghiveci **(1)**; glastră. *O.-minune* = **o.** de fiert sub presiune, folosită în gospodărie, care reduce considerabil durata preparării mâncărurilor. ✧ Expr. *A pune (toate) în aceeași oală* = a amesteca lucruri, probleme diferite, producând încurcături, confuzii. *A plăti oalele sparte* = a suporta consecințele pentru faptele altuia. **2.** (TEHN.) *O. de condensare* = recipient închis montat pe conducte de abur, pe schimbătoare de căldură etc., pentru a colecta și a evacua apa antrenată în suspensie de aburul care circulă prin acestea. **3.** (METAL.) *O. de turnare* = recipient confecționat din tablă de oțel și căptușit cu material refractar, folosit pentru turnarea în forme sau în lingotiere a metalelor și a aliajelor în stare topită.

OANĂ, Ilie (1918–1993, n. Harbor, Indiana, S.U.A.), fotbalist român. Jucător la Juventus București timp de 34 de ani; selecționat de două ori în naționala României. Antrenor al naționalei (1962–1963).

OANCEA, com. în jud. Galați, pe Prut, în dreptul orașului Cahul din Rep. Moldova; 1 494 loc. (2003). Viticultură.

OANCEA, Zosim (n. 1911, sat Alma, jud. Sibiu), teolog român; preot. Prof. de religie la Sibiu și Blaj. A organizat la Sibiel (unde este preot paroh din 1964) un muzeu de icoane pe sticlă și a restaurat biserica de aici (monument istoric). Lucrări: „Popasuri omiletice (îndrumări omiletice)", „Biserica Sf. Treime din Sibiel". Deținut politic (1948–1963).

OANNES (în mitologia mesopotamiană), zeu sau ființă supranaturală, cu aspect ihtioform, care, după relatarea istoricului Berosos, în „Babyloniaka", ieșea din apa mării la răsăritul Soarelui, pentru a-i învăța pe oameni scrisul, știința și alte felurite arte, seara cufundându-se din nou în mare.

OARĂ (lat. *hora*) s. f. **1.** Precedat de un num. ord., indică timpul când are loc un fapt; *a doua oară nu mai accept.* **2.** La pl., este folosit la formarea num. adv.: *ocolesc casa de cinci ori.* ✦ Urmat de un comparativ, are sensul de num. multipl.: *de o sută de ori mai mare.* ✧ Loc. *Ori de câte ori* = în toate cazurile când..., de fiecare dată. **3.** (La pl.) Simbol matematic, notat prin semnul „×", care arată că un număr e înmulțit cu un alt număr.

OARBA DE MUREȘ v. **Iemut.**

OARE (lat. *voiet*) adv. interog. Întărește valoarea interogativă sau dubitativă a unei propoziții; *care va fi oare rezultatul?*

OARECARE (< *oare* + *care*) adj. nehot., pron. nehot. **I.** Adj. nehot. **1.** Anumit. **2.** Indiferent care, careva. **3.** Neînsemnat, fără importanță. **II.** Pron. nehot. Cineva, careva.

OARECÂT (< *oare* + *cât*) adv. (Înv. și pop.) Puțin, ceva; întrucâtva.

OARECE (< *oare* + *ce*) pron. nehot. (Înv. și pop.) Ceva. ✦ (Adverbial) Puțin, câtva.

OARECINE (< *oare* + *cine*) pron. nehot. (Înv. și pop.) Cineva, careva.

OARECUM (< *oare* + *cum*) adv. Întrucâtva, într-o măsură oarecare, aproximativ.

OAREUNDE (< *oare* + *unde*) adv. (Înv. și pop.) Undeva.

OARJA, com. în jud. Argeș, situată în Câmpia Piteștiului, pe cursul superior al râului Neajlov; 2 797 loc. (2003). Expl. de petrol.

OARȚA DE JOS, com. în jud. Maramureș, situată în zona Dealurilor Asuajului, pe râul Oarța; 1 380 loc. (2003). Pe terit. satului Oarța de Sus, atestat documentar în 1391, au fost descoperite vestigii neolitice (unelte din silex, fragmente de vase ceramice), precum și urmele unei așezări omenești din Epoca bronzului, aparținând culturii Wietenberg (sec. 16–13 î.Hr.). În satul Ortița, menționat documentar în 1391, se află o biserică din lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18).

OASELE v. **Rediu (1).**

OASIS [oueisis], grup rock britanic. Constituit în 1991, la Manchester, de Liam Gallagher (voce), fratele său Noel (chitară), Paul Arthurs (chitară), Paul McGuigan (bas) și Tony Caroll (baterie). Stil îmbinând orientările grunge și pop. Discografie selectivă: „Definitly may Be", „What's the Story Morning Glory".

OASPETE (OASPE) (lat. *hospes, -itis*) s. m. Persoană care vizitează pe cineva (sau o țară, o instituție, o localitate, care asistă la o manifestare, un spectacol, o solemnitate, sau ca reprezentant) ori căreia i se oferă ospitalitate; musafir, invitat.

OASTE (lat. *hostis*) s. f. **1.** (În Evul Mediu, în Țările Române) Armată. **O.** se compunea din: *oastea domnului,* alcătuită din curteni, țărani liberi (moșneni, răzeși), nemeși, târgoveți, și *oastea stăpânilor feudali* (steagurile marilor boieri), alcătuită din slugile boierești (în Transilvania, *familiares*). **O.** era formată din călărime (în special oastea stăpânilor feudali) și din pedestrime. **2.** Oștire.

O.A.S. v. **Organizația Statelor Americane.**

OAȘ 1. Munții ~, unitate montană joasă (400–800 m alt.), situată în lanțul vulcanic din NV Carpaților Orientali, între granița de N a României și pasul Huta-Certeze de pe cursul superior al râului Valea Rea. Sunt alcătuiți din lave andezitice care acoperă depozitele de marne, argile și gresii miocene. Au aspectul unui platou larg, fragmentat, dominat de mai multe vârfuri cu aspect de domuri. Alt. max.: 869 m (vf. Obâr-

Dans popular din Ţara Oaşului

şiei). Expl. de min. neferoase complexe şi de mat. de constr. Păduri de fag şi de gorun în alternanţă cu pajişti. **2. Depresiunea ~** sau **Ţara Oaşului,** depresiune de origine tectono-vulcanică, situată pe Valea Turului, între m-ţii Oaş şi Gutâi. Supr.: c. 550 km^2. Relief variat, cu altitudini medii reduse, în cadrul căruia se disting dealuri piemontane (400—600 m alt.), martori de eroziune, câmpii piemontane (200–400 m alt.), terase şi lunci. Compartimentată în trei bazinete: Negreşti, Târşolţ şi Cămârzana. Climă răcoroasă cu inversiuni de temperatură iarna. Temp. medie anuală este de 8–9°C; precipitaţii moderate: 700–950 mm/an. Păduri de fag şi conifere. Expl. forestiere şi miniere (bentonite la Racşa). Izvoare minerale (Bixad, Luna, Valea Mariei). Zonă etnografică şi folclorică în care muzica populară, dansul, portul popular oşenesc şi tradiţiile populare şi-au păstrat vitalitatea.

OAŞA, Lacul ~ v. **Sebeş (1).**

OATES [outs], **Joyce Carol** (n. 1938), scriitoare americană. Romane de un realism crud, în care violenţa este considerată flagelul societăţii americane contemporane („Solstiţiu", „Grădina delicilor pământeşti", „Trebuie să-ţi aminteşti asta", „Nopţi sălbatice"); nuvele („Ultimele zile", „Roata dragostei"), versuri („Femei îndrăgostite", „Nemesis").

OAXACA [uahąka] **1.** Stat în partea de S a Mexicului, cu ieşire la Oc. Pacific; 95 mii km^2; 3,4 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Oaxaca.* Expl. de antimoniu, aur, argint, sare şi forestiere. Culturi de cereale, bumbac, tutun, orez, trestie de zahăr ş.a. Plantaţii de arbori de cafea şi cacao. Creşterea animalelor. **2.** (Numele complet: **O. de Juárez** [huąres]), oraş în S Mexicului, situat la poalele lanţului muntos Sierra Madre del Sur, la 1 550–1 650 m alt., pe cursul superior al lui Rio Atoyac; 472,6 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv al statului omonim. Nod rutier. Ind. textilă, a pielăriei, de prelucr. a lemnului şi alim. Centru artizanal (olărit, produse din piele, lână şi bumbac) şi turistic. Piaţă agricolă. Universitate (1827). Muzeu de arheologie. Monumente: catedrală (1535–1553, restaurată în 1730), bisericile Santo Domingo (1575), în stil baroc, renovată în sec. 17, San Felipe (sec. 17), San Juan de Dios (sec. 17), a Iezuiţilor (sec. 17), palatul Guvernului (sec. 19), în stil neoclasic. Centrul istoric al oraşului împreună cu situl arheologic *Monte Albán* au fost declarate (1987) în patrimoniul cultural mondial. În apropiere se află ruinele oraşului precolumbian *Monte Albán.* Fundat de azteci în 1486 cu numele *Huaxayacac* şi cucerit de spanioli în 1521, care i-au atribuit denumirea de *Segura de la Frontera;* şi-a dobândit independenţa în 1812, iar din 1872 poartă numele actual (în cinstea preşedintelui Benito Juárez Garcia).

OAZĂ (< germ.) s. f. **1.** Loc fertil în cuprinsul unui deşert datorat existenţei izvoarelor, care asigură dezvoltarea unei vegetaţii permanente. În unele cazuri, apa este adusă de la o oare-care distanţă printr-un sistem complex de aducţiuni subterane. Dens populate şi intens cultivate. Constituie un loc de popas pentru circulaţia în deşert. **2.** Loc neacoperit cu gheaţă în zona interioară a Antarcticii. **3.** Fig. Loc, lucru, moment plăcut, odihnitor (într-un mediu ostil sau situaţie dificilă).

OB' v. **Obi.**

OBADĂ (< sl.) s. f. **1.** Partea periferică a unei roţi, legată de butucul acesteia fie prin spiţe, fie printr-un disc, de obicei găurit (pentru a fi mai uşor). **2.** (În Evul Mediu; la pl., în forma *obezi*) Instrument de tortură alcătuit din două bucăţi de lemn cu câte o scobitură în formă de semicerc, care atunci când erau închise imobilizau mâinile sau picioarele condamnaţilor sau robilor; *p. ext.* cătuşe. ✦ Fig. Robie, subjugare, sclavie.

OBANDO, José Maria (1795–1861), om politic columbian. Unul dintre conducătorii luptei de eliberare naţională împotriva dominaţiei spaniole. Vicepreşedinte (1831–1832) şi preşedinte al statului (1853–1854). Autorul constituţiei liberale din 1853.

OBÂRŞIA, com. în jud. Olt, în Câmpia Romanaţi; 3 185 loc. (2003). În satul **O.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1860).

OBÂRŞIA-CLOŞANI, com. în jud. Mehedinţi, situată la poalele m-ţilor Mehedinţi; 1 139 loc. (2003). Centru de ţesături şi cusături populare şi de prelucr. artistică a lemnului (lăzi de zestre). Biserica de lemn Sfinţii Voievozi (1783–1786), în satul Godeanu. Rezervaţia naturală Cornetul Obârşiei Cloşani (60 ha) cu tufărişuri de liliac.

OBÂRŞIA DE CÂMP, com. în jud. Mehedinţi, situată în câmpia Blahniţei, pe cursul inferior al râului Drincea; 2 121 loc. (2003). Nod rutier. Viticultură. Pe terit. satului Izimşa au fost descoperite urmele unei aşezări rurale romane *(villa rustica)* în care s-au găsit ţigle, olane, bucăţi de mozaic şi monede din sec. 4. Biserica Sfântul Nicolae (1802) şi conac (1892), în satul **O. de C.**

OBÂRŞIE (< sl.) s. f. **1.** Punct de plecare, început, origine. **2.** Locul sau familia, neamul din care se trage cineva, din care a luat naştere; origine socială. **3.** Capătul superior al unei văi, al unui torent, gheţar sau râu; locul de unde acestea încep să se formeze.

OBCINĂ (< sl.) s. f. Culme muntoasă prelungă, cu înălţimea de 1 000-1 600 m, dominată, din loc în loc, de vârfuri nu prea înalte. Provine din fragmentarea paralelă sau radiară a suprafeţelor de eroziune. Este o formă de relief caracteristică pentru Carpaţii Orientali, numele de **o.** fiind frecvent din Maramureş până în zona m-ţilor Nemira. ✦ Versant comun, constituind hotarul dintre două proprietăţi.

OBCINELE BUCOVINEI, complex de culmi montane joase şi prelungi, situat în NE Carpaţilor Orientali, pe terit. jud.

Obcina Lucina

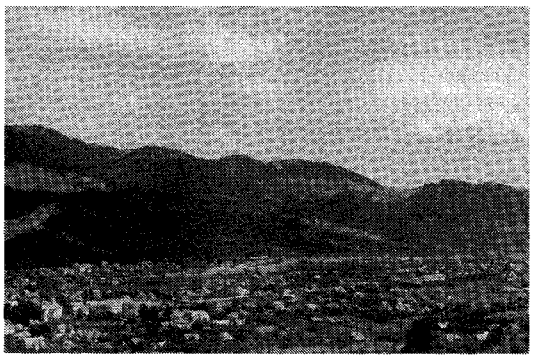

Obcina Feredeu

Obcinele Bucovinei

Suceava, între granița cu Ucraina (N), Pod. Sucevei (E), culoarul depresionar Gura Humorului—Câmpulung Moldovenesc—Depr. Dornelor (S) și valea superioară a Bistriței Aurii (V). **O.B.** cuprind trei mari subunități, dispuse paralel pe direcție NV–SE, separate de văile superioare ale râurilor Moldova și Moldovița: *Obcina Mestecăniș,* extinsă între văile râurilor Moldova (E), Putna (SE), Bistrița Aurie (V) și granița cu Ucraina (NV), este alcătuită din roci cristaline și sedimentare; prezintă culmi prelungi cu alt. de 1 000–1 500 m, bine împădurite, fragmentate de văi. Către N, se prelungește cu *Obcina Lucina* (o mică subunitate a acesteia), în care se află cea mai mare alt. (1 588 m, vf. Lucina); *Obcina Feredeu,* dezvoltată pe fliș cretacic (în V) și paleogen (în E), este situată între văile râurilor Moldova (în V) și Moldovița (E), fiind alcătuită dintr-o culme centrală (1 300–1 400 m alt.) din care se desprind mai multe culmi secundare (1 000–1 200 m alt.); alt. max.: 1 479 m (vf. Pașcani); *Obcina Mare,* aflată între valea Moldoviței (V) și Pod. Sucevei (E), este alcătuită din fliș cretacic și paleogen (gresii, șisturi bituminoase, calcare, argile); alt. max.: 1 224 m (vf. Sihloaia). Prezintă o climă răcoroasă (media termică anuală variază între 6°C pe văi și 2°C pe culmi) și umedă (precipitațiile însumează peste 1 000 mm anual); dispune de o rețea hidrografică densă și de numeroase izvoare cu ape minerale. Vegetația este reprezentată prin păduri de molid în V, păduri de amestec (molid, brad și fag) în partea centrală și păduri de fag cu brad în partea de E a *Obcinei Mari.* În ariile depresionare se dezvoltă pajiști secundare, dominate de păiuș roșu *(Festuca rubra),* țăpoșică *(Nardus stricta),* iarba vântului *(Agrostis tenuis)* ș.a. Local, vegetație de mlaștină, cuprinzând și unele relicte glaciare, cel mai cunoscut fiind mesteacănul pitic (*Betula nana*) din tinovul Găina de la Lucina. Turism dezvoltat legat de accesibilitatea zonei, de prezența numeroaselor monumente istorice și de artă medievală (mănăstirile Voroneț, Moldovița, Sucevița, Humor, Putna ș.a.), de frumusețea peisajului, de varietatea și originalitatea folclorului și artei populare etc.

OBDUCȚIE (< fr.) s. f. Proces geologic, invers *subducției,* prin care o masă importantă de material din crustă, de origine oceanică (ofiolite, uneori și material sedimentar de pe placa oceanică) este ridicată peste marginea unei plăci continentale.

OBEDEANU, familie de boieri din Țara Românească. Mai importanți: **1. Petru O.** (?–1718), mare șetrar (1697-1700), mare armaș (1705–1713), mare serdar (1714), mare sluger (1715); filoaustriac. Împreună cu Barbu Brăiloiu și Staico Bengescu, a contribuit la înlăturarea de pe tron a lui Nicolae Mavrocordat (1716). **2. Constantin O.,** mare vornic (la 1725). Fiul lui **O. (1).** Comisar al provinciei Oltenia (1728), sub stăpânirea austriacă, și consilier imperial (1732).

OBEDENARU-GHEORGHIADE, Mihail (1839–1885, n. București), medic și diplomat român. M. coresp. al Acad. (1871), prof. univ. la București. Intensă activitate diplomatică la Roma, Istanbul și Atena. Contribuții în domeniul malariei („Despre friguri"). Preocupări filologice, folcloristice („Texte macedo-române — basme și poezii populare de la Crușova") și istorice. A donat Acad. Române întreaga sa avere și o bogată colecție de manuscrise.

OBEDIENȚĂ (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Supunere, ascultare. ✦ (PSIH.) Conduită impusă de rolurile sociale, individul supunându-se, împotriva voinței proprii, ordinelor sau sugestiilor persoanelor cu autoritate socială, intelectuală, de vârstă etc.; **o.** individului, ca nivel al conformității, se manifestă în adoptarea opiniei majorității pentru a fi acceptat și aprobat sau pentru a evita respingerea.

OBEID, EL ~ (AL-UBAYYID) 1. Oraș în centrul Sudanului, situat la 370 km SV de Khartoum; 229,4 mii loc. (1993). Capitala Statului Shimal-Kurdufān. Punct terminus al c.f. Khartoum—Kūstī—El Obeid. Nod rutier. Aeroport. Centru comercial pentru bumbac, susan, vite și gumă arabică. Fundat în 1821. **2.** Sit arheologic și cultură materială din Neoliticul timpuriu (milen. 4 î.Hr.) în Mesopotamia antică. Își trage numele de la așezarea mesopotamiană situată la E de orașul Ur (din Iraq-ul actual).

OBELISC (< fr., lat.; {s} gr. *obeliskos* „obelisc") s. n. Monument comemorativ din bazalt sau sienit, în formă de trunchi de piramidă, foarte înalt (20–30 m) și ascuțit la vârf. Caracteristice artei egiptene, **o.** au fost considerate raze de

Mihail Obedenaru-Gheorghiade

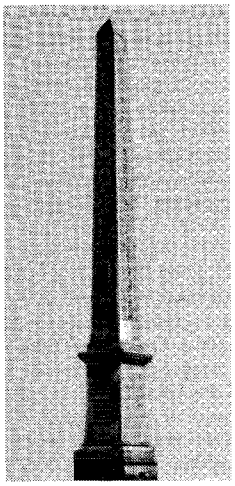

Obelisc. Paris

soare pietrificate. Erau numeroase şi plasate în pereche în faţa pilonilor care străjuiau accesul într-un templu, deseori acoperite cu inscripţii hieroglife (ex. **o.** ridicat de Sesostris I la Heliopolis; „Acele" Cleopatrei din Alexandria). Reluat de arta europeană, va mai avea importanţă în urbanismul sec. 16. Astăzi, numeroase **o.** se găsesc în marile capitale (Roma, Paris, Londra, Washington ş.a.).

OBERAMMERGAU [o:bəramərgau], localitate în Germania (Bavaria), în Alpii Bavariei, la 840 m alt., la SV de München; c. 5 mii loc. Începând din 1634, aici au loc, din 10 în 10 ani, reprezentaţii populare având ca temă patimile lui Iisus Hristos. Katherinenkirche (1736—1742), în stil rococo.

OBEREC (< pol.) s. m. Denumire a unui dans popular polonez, cu mişcare vioaie; melodia acestui dans.

OBER-GABELHORN [o:ber gabəlhorn], vârf în Alpii Pennini, în SV Elveţiei (Valais); 4 074 m.

OBERHAUSEN [o:bərhauzən], oraş în partea de V a Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), pe râul Emscher (afl. dr. al Rinului), în bazinul Ruhr, la 11 km VNV de Essen, vizavi de Duisburg; 221,7 mii loc. (2002). Nod de comunicaţii. Centru carbonifer. Ind. metalurgiei feroase (oţel) şi neferoase (rafinarea zincului), chimică (îngrăşăminte, amoniac, lacuri, vopsele), constr. de maşini-unelte, de aparataj electrotehnic şi de utilaj minier, de prelucr. a petrolului şi a lemnului (mobilă), a sticlăriei, alim. (bere, ţigări). Teatru. Fortăreaţa Halten (1307); abaţia Sterkrade (1150); castel (1806–1816). Primărie (1927–1930). Declarat oraş în 1874.

OBERKAMPF [o:bərkampf], **Christophe Philippe** (1738–1815), industriaş german. Naturalizat în Franţa (1770). A fondat prima manufactură de mătăsuri imprimate din Franţa (Jouy-en-Josas, 1759) şi prima filatură de bumbac (Éssonnes, 1808).

OBERLAND [o:bərlant], denumire folosită în Elveţia pentru a desemna *Alpii Bernezi.*

OBERLIHT (< germ.) s. n. Deschidere în partea de sus a unei ferestre sau a unei uşi, care serveşte la luminarea sau la aerisirea unei încăperi.

OBERLIN [o:bərlin], **Johann Friedrich** (1740–1826), cleric şi filantrop german. Pastor luteran la Waldersbach în Alsacia (din 1767), apoi la Steintal (1782). Admirator al lui J.-J. Rousseau. A introdus îmbunătăţiri în agricultură (rotaţia culturilor), industrie şi educaţie (s-a inspirat din metodele lui Pestalozzi).

OBERON 1. Regele elfilor (al duhurilor aeriene) şi soţul Titaniei în legendele medievale germanice. Întâlnit în „Cântecul Nibelungilor" şi în lucrările lui Chaucer, Shakespeare, Wieland, în opera omonimă a lui *Weber* ş.a. **2.** Satelitul planetei Uranus (al 15-lea în ordinea distanţei). Descoperit (1787) de astronomul F.W. *Herschei.*

OBERON [oubərən], **Merle** (pe numele adevărat *Estelle Merle O'Brien Thompson*) (1911–1979), actriţă britanică de cinema. Vedetă a filmelor americane din anii '30–'40, a încântat publicul prin frumuseţe, distincţie şi eleganţă („Macul roşu", „La răscruce de vânturi", „Povestea unei vieţi", „Preţul unui Oscar").

OBERTH, Hermann (1894–1989, n. Sibiu), fizician şi inventator german originar din România. Prof. la Sighişoara

Hermann Oberth

şi Mediaş. Unul dintre întemeietorii astronauticii. Alături de C.E. Ţiolkovski şi R.H. Goddard, este considerat pionier al zborurilor cosmice. A conceput (1942) primele rachete balistice cu rază mare de acţiune din lume; a colaborat cu W. von Braun, la Peenemünde, la realizarea rachetelor V1 şi V2; a elaborat (1947) proiectul unei rachete cu trei trepte pentru explorarea cosmosului; a inventat procedeul şi dispozitivul de combustie rapidă (*efectul O.*, 1931), în acelaşi an luând startul şi prima rachetă cu combustibil lichid construită după concepţia sa. După al Doilea Război Mondial lucrează în Italia (1955) şi în S.U.A. (după 1955). Lucrări: „Racheta pentru zborul în cosmos", „Zborul rachetelor şi zborul în vid". M. de onoare post-mortem al Acad. Române (1991).

OBERTYN, localitate în Galiţia (azi Ucraina), unde la 22 aug. 1531 oastea Moldovei, condusă de Petru Rareş, a fost înfrântă de poloni (au fost capturate tunurile şi s-au înregistrat numeroase victime). Această înfrângere a agravat situaţia internaţională a Moldovei, în special faţă de Poarta Otomană.

OBEZ, -Ă (< fr.; lat. *obesus* „gras") adj., s. m. şi f. (Persoană) care suferă de obezitate; (om) foarte gras.

OBEZITATE (< fr., lat.) s. f. Creştere exagerată a greutăţii corporale (peste 25% faţă de greutatea normală), cauzată de acumularea unei cantităţi mari de grăsime în ţesutul subcutanat şi în jurul viscerelor. Poate fi *exogenă,* când este determinată de o alimentaţie excesivă sau *endogenă,* când apare în urma unor tulburări ale glandelor endocrine ori ale centrilor nervoşi din hipotalamus. Constituie un factor de risc în diabetul zaharat, patologia cardiovasculară şi arterioscleroză.

OBI (OB') 1. Fluviu navigabil în partea central-vestică a Federaţiei Ruse, în V Siberiei, format din unirea (în zona oraşului Biisk) râurilor Katun (care izvorăşte din gheţarul omonim de sub vf. Beluha) şi Biia (care îşi are obârşia în lacul Teletk din m-ţii Altai). Lungimea de la confluenţa celor două râuri: 3 680 km (4 338 km, de la izvorul râului Katun); supr. bazinului hidrografic: 2 990 km^2. Între Biisk şi confl. cu râul Irtîş, curge pe direcţie generală SE–NV, trece prin oraşele Barnaul, Novosibirsk şi Surgut şi străbate câmpia Siberiei de Vest, unde formează o vale largă, cu multe zone mlăştinoase. De la confl. cu râul Irtîş, îşi schimbă direcţia de curgere către N; valea se lărgeşte şi se despleteşte în mai multe braţe, care se

reunesc în aval de Şurikşkari, vărsându-se apoi în M. Kara printr-un estuar de 800 km lungime, 30–90 km lățime și 10–12 m adâncime. Pe cursul superior au fost construite (1950–1957) lacul de acumulare (200 km lungime; 1 070 km^2; voi.: 8,85 km^3) și hidrocentrala Novosibirsk. Afl. pr.: Ciumîș, Tom, Ciulîm, Ket, Tîm, Vasiugan, Vah, Irtîș, Kazîm. În bazinul său se află 260 de porturi, debarcadere sau puncte de acostare. **2.** Golf în SSV M. Kara, între pen. Iamal (la V) și pen. Gîdan (la E). Are formă alungită pe direcție S–N, extinsă pe 885 km și o lățime max. de 80 km. În partea centrală se prelungește spre E cu G. Tazov (330 km lungime; 45 km lățime max.; 9 m ad.).

OBIALĂ (< bg.) s. f. **1.** Bucată de pânză sau de postav cu care (mai ales la țară) se înfășoară laba piciorului. **2.** P. ext. Zdreanță **(1)**, cârpă **(1)**.

OBICEI (< sl.) s. n. **1.** Deprindere caracteristică unui individ, câștigată prin repetarea frecventă și îndelungată a aceleiași acțiuni; obișnuință, tipic[1]. ✧ Loc. *De obicei* = în mod obișnuit, de regulă. **2.** Regulă nescrisă de purtare a oamenilor în societate și în familie stabilită într-un anumit mediu social și respectată ca normă în baza tradiției. Există **o.** de familie (datini, tradiții, rânduieli ce însoțesc evenimentele mai importante din viața de familie: nașterea, căsătoria, înmormântarea etc.), calendaristice (cicluri de sărbători populare legate de anumite date și perioade din cursul anului: plugușorul, mărțișorul ș.a.). **3.** (DR.) Cutumă. ✧ *Obiceiul pământului* = denumire specifică în Țările Române, în Evul Mediu, pentru ansamblul normelor juridice cutumiare, reglementând viața socio-economică a colectivităților pastorale și agrare. Cu timpul multe din normele stabilite astfel au intrat în codicele de legi.

OBIDĂ (< sl.) s. f. **1.** (Pop.) Mâhnire, amărăciune, jale, durere **(2)**, întristare adâncă. **2.** (Înv.) Nedreptate, asuprire.

OBIDI (< sl.) vb. IV (Înv. și pop.) **1.** Intranz. și refl. A (se) necăji, a (se) amărî, a deznădăjdui. **2.** Tranz. A deplânge, a jeli. **3.** Tranz. A asupri, a împila, a oprima.

OBIECT (< lat.) s. n. **1.** Orice corp solid, de obicei prelucrat, folosit în diverse împrejurări; lucru **(1)**. ✧ (CONT.) *Obiecte de inventar* = bunuri cu valoare mai mică decât limita prevăzută de lege pentru a fi considerate mijloace fixe, indiferent de durata lor de serviciu, sau cele cu o durată mai mică de un an, independent de valoarea lor, precum și bunurile asimilate acestora (de ex. echipamentele de protecție și de lucru, mecanismele, dispozitivele, verificatoarele, aparatele de măsură și control etc.). **2.** Ceea ce formează materia unei discipline; disciplină de studiu. **3.** (FILOZ.) Ceea ce există în afara *subiectului*, adică în afara omului ca ființă activă și conștientă, independent de el, și este modificat prin activitatea lui practică. ✦ Spec. (În gnoseologie) Conținutul spre care se îndreaptă cunoașterea; ceea ce este cunoscut (în opoziție cu subiectul cunoscător). **4.** (PSIH., la S. Freud) Un lucru, o persoană, o parte a unei persoane (ex. sânul matern), reale sau fantasmatice, în care și prin care o pulsiune a subiectului caută să-și atingă scopul; o persoană, o entitate, un ideal cu care subiectul ca totalitate intră în relație (obiectuală) și pentru care el simte iubire sau ură. **5.** Fig. Țintă, scop, țel. **6.** (LINGV.) *O. direct* = complement direct. *O. indirect* = complement indirect.

OBIECTA (< fr.; lat. *obiectare* „a opune") vb. I tranz. A face o obiecție; a contesta.

OBIECTIV, -Ă (< fr.; lat. *obiectivus* < *obiectus* „plasat înainte") s. n., adj. **I.** S. n. **1.** (FIZ.) Sistem optic convergent, alcătuit dintr-una sau mai multe lentile (sau/și oglinzi la telescoape); intră în construcția aparatului de fotografiat, a microscopului, a lunetei, a telescopului etc., fiind îndreptat spre obiectul studiat, în scopul redării unei imagini reale, mărite sau micșorate a acestuia. ✧ *O. cu imersie* = **o.** al microscopului optic la care partea frontală a lentilei se scufundă într-o picătură de lichid (apă, ulei de cedru etc.) pusă pe lamela care acoperă secțiunea. V. și *imersiune.* **2.** (MILIT.) Porțiune de teren, localitate, construcție etc. care prezintă interes militar, mai ales în timp de război. ✦ Țintă asupra căreia se execută o tragere sau se lansează bombe. **3.** Întreprindere, fabrică, firmă etc. care urmează să fie înființate sau sunt în curs de realizare. **4.** Fig. Scop, țel, țintă. **II.** Adj. **1.** (FILOZ.) (Până la Kant; despre ceea ce aparține domeniului gândirii) Care face abstracție de realitatea ce-i corespunde. ✦ (În limbajul filozofic contemporan) Care constituie o realitate independentă de conștiințe sau care este conform acestei realități. ✦ (Cu privire la persoane și la activitatea lor cognitivă) Care exprimă fidel, netrunchiat realitatea; obiectual **(1)**. **2.** Imparțial, nepărtinitor.

OBIECTIVARE (< *obiectiv*) s. f. Categorie prin care se desemnează, în filozofia marxistă, transformarea forțelor, aptitudinilor și gândirii omenești în procesul muncii sau, în genere, în cursul oricărei activități creatoare de valori, în produse cu existență obiectivă. Hegel a dezvoltat problematica **o.** în planul relației dialectice subiect-obiect, al acțiunii transformatoare a subiectului în raport cu obiectul, dar, în opoziție cu Marx, a identificat **o.** cu *înstrăinarea, reificarea,* iar activitatea o prezenta ca pe ceva care, prima oară, își generează conținutul din ideea absolută.

OBIECTIVISM (< germ.) s. n. Orice doctrină susținând capacitatea intelectului uman de a ajunge la o cunoaștere sigură, controlabilă într-o anumită măsură, a anumitor lucruri, în opoziție cu scepticismul și relativismul. ✦ (În etică) Concepție susținând că anumite teze morale rămân adevărate indiferent de ceea ce crede un subiect sau altul. ✦ Atitudine de nepărtinire, de renunțare la orice apreciere critică în domeniul cunoștințelor, teoriilor, ideilor despre societate și om în interpretarea și aprecierea fenomenelor social-politice; pretenție de a elimina din câmpul științelor socio-umane tot ce ține de ideologie, de judecăți de valoare, scopuri, idealuri etc.

OBIECTIVIST, -Ă (< *obiectvism*) adj. Care aparține obiectivismului, privitor la obiectivism, care manifestă obiectivism.

OBIECTIVITATE (< fr.) s. f. Caracterul a ceea ce este obiectiv **(II 1)**. ✦ (FILOZ.) Proprietate a conținuturilor actelor și stărilor mentale (judecăți, credințe, teorii, concepte, percepții, grad de realizare cognitivă) de a fi obiective. ✦ (Cu privire la lucruri) Caracterul a ceea ce există independent de orice cunoaștere, percepție sau conștiință. ✦ Nepărtinire, imparțialitate.

OBIECTIVIZA (< *obiectiv*) vb. I refl. (Rar) A căpăta un caracter obiectiv **(II 1)**; a trece conștient de la subiectiv la obiectiv (prin renunțarea la participarea afectivă), în scopul cunoașterii autentice a realității. ✦ A reflecta realitatea în mod obiectiv.

OBIECTUAL, -Ă (< *obiect*) adj. (FILOZ.) **1.** Care are natura unui obiect în sensul că există independent de subiect; obiectiv **(II 1)**, material. **2.** Care aparține lucrurilor, obiectelor (nu oamenilor).

OBIECȚIE (< fr., lat.) s. f. Argument pe care cineva îl opune unei opinii, afirmații, propuneri; observație prin care cineva își manifestă dezacordul față de ceva. ✧ *O. de conștiință* = opunere a cuiva față de dispozițiile unei autorități legale din motive de conștiință, în spe-

cial refuzul satisfacerii serviciului militar obligatoriu, și în general respingerea a orice este asociat cu războiul.

OBIHIRO, oraș în Japonia, în partea de E a ins. Hokkaidō, pe dr. râului Tokachi, la 160 km E de Sapporo; 173 mii loc. (2000). Centru comercial. Lemn de construcție. Produse agricole. Ind. alim. (conserve, zahăr, lactate, alcool). Fundat în 1883.

OBILIĆ [obiliț], **Miloš** (?–1389), erou sârb. În timpul luptei de la *Kosovopolje* (iun. 1389) a pătruns, sub pretextul unei convorbiri, în cortul sultanului Murad, pe care l-a rănit mortal. Eroul a numeroase balade sârbești.

OBIȘNUI (< *obicină,* înv. „obicei") vb. IV refl. și tranz. **1.** A (se) deprinde, a (se) învăța, a (se) familiariza (cu ceva). ✦ Tranz. A avea un anumit obicei, o anumită deprindere. **2.** A (se) folosi des, a (se) întrebuința.

OBIȘNUINȚĂ (< *obișnui*) s. f. **1.** (PSIH.) Manifestare de comportament sau acțiune caracteristică unei persoane, care se automatizează prin exercițiu și a cărei repetare regulată devine o trebuință. Spre deosebire de *deprindere*, **o.** exprimă formarea unei nevoi psihologice care orientează constant persoana spre satisfacerea ei. ✧ Loc. *Din obișnuință* = în virtutea deprinderii, potrivit obiceiului. ✦ (MED.) Stare a organismului care, în mod treptat, devine mai puțin sensibil la un medicament. **2.** Datină. ✦ Întrebuințare.

OBIȘNUIT, -Ă (< *obișnui*) adj. **1.** Care a devenit obicei, care a intrat în obișnuința cuiva. **2.** Care se întâmplă, se întâlnește, se folosește frecvent; curent. ✦ (Substantivat) Persoană întâlnită frecvent într-o casă, într-un loc etc. ✦ (Adverbial) De obicei, în mod regulat. **3.** Care nu se distinge prin nimic; comun, simplu, banal, de rând.

OBJET TROUVÉ [obje truvę] (expr. fr.) subst. Obiect de uz curent, care, scos din contextul său normal, devine lucrare de artă. O importanță deosebită a cunoscut în *dadaism* (în special prin M. Duchamp), *pop-art* etc. V. și *ready-made.*

OBLAȚI (< fr., it.) s. m. pl. (Până spre sfârșitul Evului Mediu) Băieți aduși de părinți la mănăstire pentru a deveni călugări. ✦ (În zilele noastre) Persoane laice care aderă de bunăvoie la viața monastică. ✦ Membrii unor întovărășiri catolice cu rol misionar, anexate unor ordine.

OBLĂDUI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. (Înv.) A guverna, a administra. **2.** A proteja, a ocroti, a apăra.

OBLĂDUIRE (< *oblădui*) s. f. Acțiunea de a oblădui. ✦ (Concr., înv.) Organ de conducere, stăpânire; guvern.

OBLĂNC (< sl.) s. n. **1.** Partea de dinainte a șeii, mai ridicată și încovoiată. **2.** (În portul național românesc) Bentiță îngustă, împodobită cu cusături, montată peste încrețitura de la mâneca cămășii femeiești.

OBLEMENCO, Ion (1945–1998, n. Corabia), fotbalist român. Jucător al Universității Craiova; de patru ori golgeter al Diviziei A (1967, 1970, 1972, 1973). Stadionul central din Craiova poartă numele său.

OBLEȚ (OBLEȚE) (< *oblu,* pop., „neted, drept") s. m. Pește ciprinid, dulcicol, cu corpul zvelt și solzi mici, argintii, lung de 10–20 cm, cu gura oblică, fără mustăți *(Alburnus alburnus).* Trăiește în apele dulci din nordul și centrul Europei și ale Asiei. În România este abundent în Dunăre și în afluenții ei, în deltă și în bălți. Din solzii lui se prepară „esența de Orient", folosită la fabricarea perlelor artificiale. Sin. *sorean.* ✧ *O. mare* = pește migrator asemănător cu obletul, lung de 10–25 cm, cu carnea grasă și gustoasă *(Chalcalburnus chalcoides);* țușcov.

OBLIC, -Ă (< lat.) adj. **1.** Înclinat față de o dreaptă sau față de un plan; pieziș. ✦ (Despre ochi) Cu colțurile exterioare ridicate spre tâmple; *fig.* (despre privire) bănuitoare, iscoditoare. **2.** (MAT.; despre prisme sau corpuri de revoluție) Care are axa înclinată față de planul bazei. ✦ (Și subst.) Linie care, în raport cu alta sau cu un plan face un unghi diferit de nouăzeci sau de o sută optzeci de grade. **3.** (LINGV.) *Caz o.* = nume dat în gramatica română cazurilor genitiv și dativ, iar în gramatica altor limbi tuturor cazurilor, cu excepția nominativului și vocativului.

OBLICITATE (după fr. *oblicité*) s. f. Înclinație a unei linii ori suprafețe față de o altă linie sau suprafață; poziție oblică.

OBLIGA (< lat.) vb. I **1.** Tranz. A constrânge, a sili (pe cineva la ceva). **2.** Tranz. și refl. A (se) îndatora. **3.** Refl. A se angaja, a-și lua o sarcină, o răspundere.

OBLIGAT, -Ă (< *obliga*) adj. **1.** Care este constrâns sau îndatorat să facă ceva. **2.** (BIOL.) *Organism o.* = organism limitat fie la un singur mod de viață sau acțiune (parazit obligat), fie cu puține sau fără posibilități de opțiune (bacterii obligat-aerobe).

OBLIGATAR (< fr., germ.) s. m. Persoană fizică sau juridică care a cumpărat obligațiuni de la emitent sau de la bursa de valori, având calitatea de creditor față de emitent.

OBLIGATIVITATE (< *obliga*) s. f. Caracterul a ceea ce este obligatoriu.

OBLIGATORIU, -IE (OBLIGATOR, -OARE) (< fr.) adj. Care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit; care este impus de o lege morală, civilă, religioasă (ex. restituirea, serviciul militar, participarea la slujbă etc.) sau de o convenție (ex. ținuta de seară în anumite situații). ✦ Care nu poate lipsi, indispensabil.

OBLIGAȚIE (OBLIGAȚIUNE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Datorie, sarcină, îndatorire. ✦ Ceea ce i se pretinde unei persoane să facă în virtutea unei norme promulgate de o autoritate sau ceea ce îi impune să facă anumite norme morale ori anumite convenienețe existente în societate (ex. **o.** unui cap de familie, ale unui student, ale unei persoane publice etc.). **2.** (DR.) Raport juridic civil în temeiul căruia una dintre părți (creditorul) are dreptul de a pretinde celeilalte (debitorul) să-i dea, să-i facă sau să nu-i facă ceva. **3.** Îndatorire a debitorului de a săvârși o acțiune ori de a se abține de la săvârșirea ei. **4.** (FIN.; numai sub forma *obligațiune*) Valoare mobiliară reprezentând un titlu de credit pe termen lung, negociabil la bursa de valori, prin care beneficiarul împrumutului (emitentul **o.**) se obligă să-i restituie deținătorului **o.** suma împrumutată de la acesta (egală cu valoarea nominală a **o.**) și să-i plătească o dobândă, conform unei scheme de plată prestabilite.

OBLIGEANĂ s. f. Plantă erbacee, perenă, din familia araceelor, originară din Asia de Sud, cu miros aromatic, rizom cărnos, cu frunze liniare lungi și cu flori gălbui *(Acorus calamus).* Cultivată (a fost naturalizată în Europa în

Obligeană

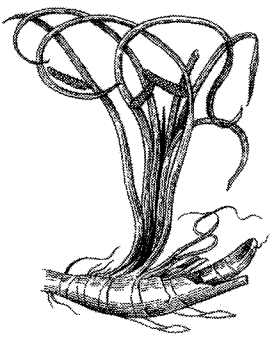

sec. 16) sau sălbatică, pe marginea bălților ori a râurilor; rizomii, care au miros aromatic datorită unui ulei eteric, sunt folosiți în terapeutică (anorexii, dispepsii), în parfumerie și în patiserie.

OBLIGOR (< fr., engl.) s. m. Emitent **(3)**.

OBLITERA (< fr., engl.) vb. I **1.** Refl. și tranz. (Livr.; despre inscripții, manuscrise etc.) A (se) șterge treptat, a deveni sau a face să devină neciteț. **2.** Tranz. A franca o marcă poștală sau un timbru prin aplicarea unei ștampile.

OBLITERARE (< *oblitera*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) oblitera. **2.** (MED.) Dispariția, ștergerea unei cavități sau a unui canal prin umplerea sa cu o substanță solidă (ex. în stomatologie, obturația unui canal) sau prin apropierea și fuziunea pereților săi (ex. ocluzia).

OBLOJI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. (Pop.) A pansa; a trata (o rană). ✦ Fig. A îngriji. **2.** Refl. Fig. A se înfofoli, a se înveli, a se încotoșmăna.

OBLOMOVISM (< n. pr. *Oblomov*) s. n. Totalitatea trăsăturilor de caracter specifice eroului scriitorului rus I.A. Goncearov, *Oblomov* (din romanul cu același nume), care, deși înzestrat cu reale însușiri intelectuale, le risipește din cauza pasivității, a inerției și apatiei.

OBLON s. n. Dispozitiv format dintr-unul sau din mai multe panouri, confecționate din lemn, din material plastic sau metal, așezat de obicei în fața sau în spatele unei ferestre, uși sau a altei deschideri, servind pentru protecție sau pentru reglarea luminii care pătrunde în spațiul respectiv.

OBLONG, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Lunguieț, alungit.

OBLUCIȚA, vechi vad pe cursul inferior al Dunării, în apropiere de Isaccea. În Evul Mediu era folosit des de trupele invadatoare otomane.

OBNUBILAȚIE (< fr., engl.) s. f. Stare de apatie, de amorțire fizică și psihică generală, cu încetinirea gândirii, care apare în epilepsie, în sindroamele postemoționale etc.

OBOGA, com. în jud. Olt, situată pe dr. râului Olteț, în zona de contact a câmpiei Romanați cu piemontul Oltețului; 3 630 loc. (2003). Renumit centru de ceramică populară (vase cu motive fitozoomorfe, stilizate, cu o cromatică în tonuri vii). În satul *Călui* se află mănăstirea (de călugări) cu același nume, cu biserica Sf. Nicolae, terminată în 1588 de frații Buzești (renovată în anii 1650, 1828; amplu refăcută și restaurată în perioada 1932–1937). În pronaos se află mormintele lui Preda și

Oboi

Radu Buzescu. În satul **O.** există bisericile Sf. Nicolae (1808, cu adăugiri din 1846) și Sf. Dumitru (1814), iar în satul Gura Călui, biserica Sfinții Îngeri (1866).

OBOI (< it., germ.; {s} fr. *hautbois* „copac înalt") s. n. Instrument muzical de suflat, din lemn, de forma unui tub cu ancie dublă, cu găuri și cu clape. Provenit din străvechile fluiere, utilizat din Antichitate în Orient și în Europa. Introdus în orchestră în Franța (1670), a evoluat către forma actuală în sec. 19. Folosit ca instrument solist sau în formații de muzică de cameră, în orchestre

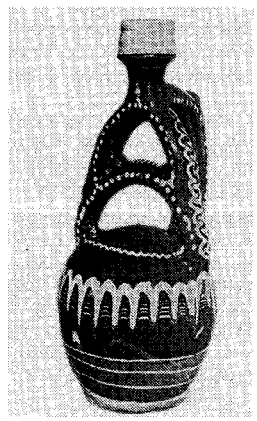

Ceramică

Oboga

Biserica Sf. Nicolae
de la mănăstirea Călui

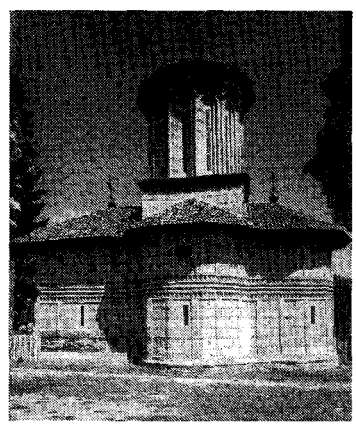

Avers Revers

Obol

simfonice, de operă etc., are un sunet pătrunzător, clar și un colorit pastoral.

OBOL (< fr., lat.; gr. *obolos*) s. m., s. n. **1.** s. m. (În Grecia antică) Vargă tetraedrică din fier care a servit ca unitate bănească până la apariția monedelor. ✦ Măsură pentru greutate. ✦ Monedă de argint, mai târziu de aramă, egală cu a șasea parte dintr-o drahmă. ✧ *Obolul lui Caron* = potrivit legendei, este moneda plătită de sufletul celui mort luntrașului *Caron,* la trecerea peste Aheron, în împărăția subpământeană a lui *Hades.* ✦ (În Europa medievală) Monedă de argint egală cu jumătate dintr-un dinar. **2.** s. m. (În Evul Mediu, în Țările Române) Monedă de argint sau de aramă, cu diferite valori. **3.** s. n. Contribuție modestă în bani; *fig.* contribuție de orice natură.

OBOLENSKY, Sir Dimitri (1918–2001), istoric britanic de origine rusă. Stabilit (1937) în Marea Britanie. Prof. univ. la Oxford. Contribuții importante privind istoria Bizanțului („Bogomilismul: un studiu despre neo-maniheism în Balcani", „Commonwealth-ul bizantin", „Bizanțul și slavii").

OBOR (< bg., scr.) s. n. **1.** Loc unde se ține un târg de vite, de fân, de lemne; *p. ext.* piață **2.** Împrejmuire pentru vite; ocol **(3),** țarc **(1).** ✦ (Reg.) Loc îngrădit (în apropierea casei) pentru păstrat unelte, nutreț etc. **3.** Împrejmuire de nuiele sau de stuf făcută într-o apă curgătoare pentru a se prinde și a se păstra peștele viu.

OBORIN, Lev Nikolaevici (1907–1974), pianist și compozitor rus. Prof. la Conservatorul din Moscova. Reprezentant de seamă al școlii pianistice ruse, cu o tehnică sobră, analitică și expresivă și o carieră prodigioasă. Piese pentru pian, lieduri.

OBOROC (OBROC) (< ucr.) s. n. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească, în sec. 16–17) Măsură de capacitate de 44 de ocale (o. mare) și de 22 de ocale (o. mic). În Moldova a fost rar folosit din sec. 18, fiind mai mic decât *dimerlia.* ✦ Vas de nuiele cu această capacitate; conținutul acestui vas. **2.** (În

Evul Mediu, în Moldova) Danie în produse alimentare oferite de domn unei mănăstiri. **3.** Coș de nuiele fără fund, cu ajutorul căruia se pescuiește.

OBOSEÁLĂ (< *obosi*) s. f. **1.** (FIZIOL.) Stare de slăbiciune generală, consecință a unui efort intens, fizic sau intelectual. **O.** fizică este cauzată de acumularea în mușchi a acidului lactic și a altor produși de catabolism. **O.** intelectuală este provocată de insuficienta oxigenare a sistemului nervos central. **2.** ✦ *Oboseala solului* = scăderea condițiilor favorabile de creștere și dezvoltare a plantelor pe o suprafață de teren unde a fost cultivată aceeași plantă, mai mulți ani consecutiv. **3.** (TEHN.) Scădere a rezistenței unui material supus unor solicitări repetate, accentuată de defectele de elaborare (fisuri, incluziuni) sau de prelucrare (crestături, vibrații bruște de secțiune etc.).

OBOSÍ (< bg., scr.) vb. IV intranz. și refl. A prezenta starea de oboseală; a osteni **(1).** ✦ (Cu valoare tranzitivă) *Ochelarii nepotriviți obosesc vederea.* ✦ Refl. A se strădui intens pentru a realiza ceva.

OBOSITÓR, -OÁRE (< *obosi*) adj. Care obosește; istovitor; *p. ext.* plictisitor.

OBOT (< bg.) s. n. Scândură care leagă în față tălpile saniei.

OBOTE, (Apollo) Milton (1924—1996), om politic ugandez. Președinte al partidului Congresul Poporului (1960–1971, 1980–1985). Prim-min. (1962–1966) și președinte (1966–1971, 1980–1985) al Republicii Uganda.

OBOVÁT, -Ă (< fr., germ.; {s} lat. *ob* + *ovatus* „în formă de ou") adj. (Despre frunze, petale, sepale etc.) Cu lățimea cea mai mare în treimea superioară; având formă de ou cu vârful în jos (ex.

Milton (Apollo) Obote

foliolele de la trifoiul roșu, frunzele alunului).

OBRADOVIĆ, Dimitrije (Dositej) (c. 1742–1811), prozator sârb. Cărturar iluminist, a militat pentru unitate națională și organizarea învățământului (a înființat în 1808 Velika Škola, pe baza căreia s-a întemeiat ulterior Universitatea din Belgrad). Recunoscut ca adevăratul creator al limbii moderne sârbe. Proză educativă („Sfaturi în spiritul bunului simț"); fabule; un roman pedagogic și psihologic de factură autobiografică („Viața și întâmplările lui Dositej Obradović").

OBRAȚIE (< *obrat*, înv., „unitate de măsură mică") s. f. Livadă mică, îngrădită, situată la poalele dealurilor în regiunile de podgorii.

OBRAZ (< sl.) s. m., s. n. **1.** S. m. Fiecare dintre cele două părți laterale ale feței, cuprinse între orbite (sus) și marginea inferioară a mandibulei (jos); pielea care acoperă aceste părți. ✧ Expr. *A fi gros de obraz* = a fi fără rușine, îndrăzneț. *(A fi) fără obraz* = (a fi) nerușinat, necuviincios. *A-și pune obrazul* (pentru cineva) = a garanta (pentru cineva) cu cinstea, cu reputația, cu autoritatea pe care o are. **2.** Față, figură, chip. ✧ Expr. *A-i spune cuiva* (un lucru) *de la obraz* = a-i spune cuiva (un lucru) fără înconjur, direct; a-i spune verde în față. *A scoate obrazul în lume* = a apărea în societate. ✦ Fig. Valoare morală, cinste, reputație. ✦ Fig. Rang, condiție, stare socială. **3.** S. n. (Înv.) Persoană, personaj, ins; față. ✧ *O. subțire* = persoană fină; persoană pretențioasă.

OBRĂZNIC, -Ă (< *obraz*) adj. (Și subst.) Lipsit de respect, de rușine; nerușinat, impertinent, insolent, neobrăzat; *p. ext.* neascultător, neastâmpărat.

OBRAZȚOV, Serghei Vladimirovici (1901–1992), actor, regizor și păpușar rus. Prof. univ. la Moscova. Întemeietorul Teatrului Central de Păpuși din Moscova (1931). Spectacole pentru copii și pentru adulți („Concert neobișnuit", „2:0 pentru noi").

OBRAZȚOVA, Elena Vasilievna (n. 1939), mezzo-soprană rusă. Prof. univ. la Moscova. Solistă a Teatrului Mare din Moscova. Turnee în întreaga lume, pe marile scene. Voce caldă și bogată, joc dramatic excelent. Repertoriu liric rusesc („Hovanscina", „Dama de pică", „Cneazul Igor"), italian, francez și cameral național și german.

OBRĂZAR (< *obraz*) s. n. **1.** Plasă deasă de sârmă sau sac de pânză, cu care stuparul își acoperă fața pentru a evita înțepăturile albinelor. **2.** Mască metalică pentru protecția feței în unele sporturi (ex. scrimă). **3.** (Reg.) Țesătură albă, subțire și rară, care acoperă fața (și trupul) mortului. **4.** Mască.

OBRĂZNICÍ (< *obraznic*) vb. IV **1.** Refl. A deveni obraznic. **2.** Tranz. (Fam.) A certa, a ocărî (pe cineva) pentru o obrăznicie.

OBRĂZNICÍE (< *obraznic*) s. f. Atitudine, comportare de om obraznic; necuviință, insolență, impertinență.

OBRECHT [o:breht], **Jacob (Iacobus Hobertus)** (c. 1450–1505), compozitor flamand. Considerat unul dintre cei mai mari maeștri ai polifoniei. Creație (din care s-au păstrat 88 de lucrări) bazată pe un acut simț melodic, pe claritatea armonică, pe stăpânirea tehnicii contrapunctului. Mise, motete și compoziții profane pentru voce („30 de cântece pe texte franceze"); tabulaturi pentru lăută.

OBREGIA 1. Alexandru O. (1860—1937, n. Iași), medic român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul psihiatriei; unul dintre organizatorii asistenței bolilor mintale în România. A studiat morfologia sistemului nervos, schizofrenia, paralizia generală; a introdus puncția suboccipitală în practica neurologică. **2. Anastasie O.** (1864—1937, n. Iași), chimist român. Frate cu **O. (1).** Prof. univ. la Iași. Cercetări în domeniul stereoizomeriei, al sintezei coloranților și al chimiei tehnologice; contribuții la cunoașterea și valorificarea petrolului românesc.

OBREGÓN, Álvaro (1880–1928), general și om politic mexican. Participant la revoluția din 1911, l-a sprijinit pe Venustiano Carranza împotriva lui Victoriano Huerta (1913–1914) și a lui Pancho Villa și Emiliano Zapata (1915). Președinte al Mexicului (1920–1924). Susținut de S.U.A., a încercat să pro-

Alexandru Obregia

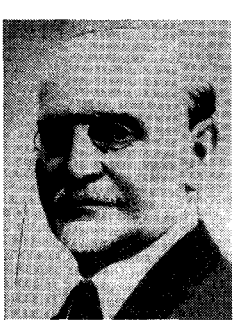

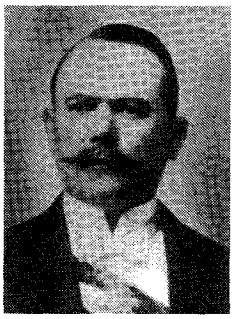

Álvaro Obregón

moveze o politică îndreptată împotriva marilor proprietari funciari laici și ecleziastici. Reales în 1928, a fost asasinat de un catolic fanatic.

OBREJA 1. Com. în jud. Caraș-Severin, pe râul Bistra, în zona de confl. cu râul Timiș, la poalele de NV ale Muntelui Mic; 3 293 loc. (2003). Stație (în satul **O.**) și haltă de c.f. (în satul Iaz). Pomicultură. În satul **O.**, menționat documentar în 1547, se află biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1780, cu picturi murale interioare din 1834). În arealul satului Iaz au fost descoperite urmele unei așezări neolitice aparținând Culturii Starčevo-Criș (5000–3500 î.Hr.), precum și ale uneia din perioada de tranziție de la Neolitic la Epoca bronzului (2500–1800 î.Hr.). **2.** Sat în com. Mihalț (jud. Alba), pe terit. căruia a fost descoperită, pe lângă două așezări datând din Neolitic și Epoca bronzului, o importantă așezare, cu cimitir aparținând populației daco-romane (sec. 2–4).

OBREJANU, Grigore (1911–1992, n. Tighina), agronom și pedolog român. Acad. (1963), prof. univ. la Cluj și București. A popularizat în mediul rural metode de ameliorare a solurilor, prin revista „Brazda", pe care a înființat-o

Grigore Obrejanu

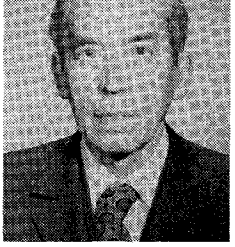

(1939). Studii privind valorificarea unor terenuri slab productive, sărături, nisipuri, soluri aluviale etc. („Pedologie ameliorativă", „Valorificarea nisipurilor și solurilor nisipoase din România").

OBRENOVIĆ [obrẹnovitʃ], dinastie de cneji (1815–1842, 1858–1882) și regi (1882–1903) ai Serbiei. **1. Miloš O.,** cneaz al Serbiei (1815–1839, 1858–1860), întemeietor al dinastiei. A participat la răscoala antiotomană (1804–1813) și apoi a condus-o pe cea din 1815. Silit să abdice, din cauza politicii sale despotice, în favoarea fiului său Mihail, a fost rechemat în 1858 de către Skupștina sârbă. Este considerat creatorul Serbiei moderne. **2. Mihail O.,** cneaz al Serbiei (1839–1842, 1860–1868). Fiul lui **O. (1).** Promovând o politică autoritară, a fost detronat în 1842. Rechemat, a continuat politica națională a tatălui său, reorganizând armata și orientându-se spre o alianță cu Rusia, îndreptată împotriva Imp. Otoman. Asasinat. **3. Milan O.,** cneaz (1868–1882), apoi rege al Serbiei sub numele de Milan I (1882–1889). A inițiat două războaie împotriva Turciei (1876, 1877), în urma cărora Serbia a obținut independența, recunoscută pe plan internațional prin Congresul de la Berlin (1878). A abdicat în favoarea fiului său Aleksandru. **4. Aleksandru O.,** rege al Serbiei (1889–1903). Fiul lui **O. (3).** Asasinat. Familia **O.** s-a aflat în luptă pentru putere cu reprezentanții familiei Karageorgević care i-a și înlocuit.

O'BRIEN, veche familie nobiliară și regală irlandeză descinzând din Turlough **O.** (1009–1086), rege în Munster (al Thomond-ului).

O'BRIEN [oubrạiən], **Edna** (n. 1932), scriitoare irlandeză. Romane prezentând un tablou al vieții rurale irlandeze și, în special, noile aspirații ale femeilor din acest mediu (trilogia „Țara fetelor", „Țăranii", „August este o lună blestemată", „Lanterna magică", „Noaptea"). Piese de teatru, scenarii de film.

O'BRIEN [oubrạiən], **Flann** (pseud. lui *Brian O'Nuallain*) (1911–1966), scriitor irlandez. Creator al unui umor de tradiție gaelică, în maniera lui J. Joyce („O măsură de bere irlandeză", „Al treilea polițist", „Arhiva familiei Dalkey").

O'BRIEN [oubrạiən], **James Bronterre** (1805–1864), publicist și om politic irlandez. Unul dintre conducătorii mișcării chartiste, adept al curentului „forței fizice". Ulterior, a propagat idei ale socialismului utopic, punând bazele politice ale unei grupări de reformatori moderați.

O'BRIEN [oubrạiən], **Parry** (n. 1932), atlet american. Inițiator (1952) al unei tehnici noi de aruncare a greutății (elanul se face cu spatele spre direcția aruncării). Campion olimpic (Helsinki, 1952; Melbourne, 1956). A urcat recordul mondial de la 18 m (1953) la 19,30 m (1959).

O'BRIEN [oubrạiən], **William Smith** (1803–1864), om politic irlandez. Protestant. A militat, alături de D. O'Connell, în cadrul Asociației Naționale „Repeal", pentru desfacerea uniunii anglo-irlandeze. Fondator (1847) al Confederației irlandeze pentru independență națională. Participant la insurecția eșuată, din S Irlandei (1848). Arestat și condamnat la moarte, pedeapsa i-a fost comutată la exil în ins. Tasmania; grațiat (1856).

OBRINTEÁLĂ (< *obrinti*) s. f. (Pop.) Inflamație a unei răni sau a unei părți a corpului, cauzată de o infecție, de frig.

OBRINȚI (< sl.) vb. IV refl. și intranz. (Pop.; despre răni, *p. ext.* despre părți ale corpului) A se inflama, a se umfla (din cauza infecției, a frigului etc.).

OBRỌC s. n. v. **oboroc.**

OBRUCEV, Vladimir Afanasievici (1863–1956), geolog și geograf rus. Lucrări în domeniul tectonicii și neotectonicii, al zăcămintelor minerale și geologiei regionale („Geologia Siberiei").

OBSCẸN, -Ă (< fr.; lat. *obscenus* „de rău augur") adj. Nerușinat, indecent; trivial, vulgar.

OBSCENITẠTE (< fr., lat.) s. f. Caracter obscen; faptă sau vorbă obscenă; indecență, trivialitate.

OBSCỤR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Lipsit de lumină, întunecos. *Cameră o.* v. *cameră.* ✦ Fig. Neclar, nelămurit, nedeslușit, greu de înțeles. **2.** Fig. Necunoscut, neștiut; de mică importanță; lipsit de merite sau calități deosebite, mediocru.

OBSCURANTỊSM (< fr.) s. n. (Inițial; în Germania) Ceea ce era împotriva idealurilor iluministe; (ulterior) orice atitudine opusă progresului general, presupus ca urmare a difuzării cunoașterii raționale și a emancipării politice a individului; stare de înapoiere culturală.

OBSCURANTỊST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține obscurantismului, care oglindește sau susține obscurantismul. **2.** S. m. și f. Adept al obscurantismului.

OBSCURITẠTE (< fr., lat.) s. f. **1.** Lipsă de lumină, întuneric. ✦ Fig. Lipsă de claritate; nelămurire, confuzie.

✧ *O. poetică* = tendință a limbajului manierist și, mai ales, modern, către ermetizarea voită a discursului liric. **2.** Fig. Condiție, situație obscură, lipsă de renume; mediocritate.

OBSECVENT, -Ă (< fr.) adj. (Despre o vale) Care are direcția de curgere în sens invers față de înclinarea stratelor. Văile **o.** se caracterizează prin rupturi de pantă și praguri.

OBSECVIOS, -OASĂ (< fr.; lat. *obsequiosus* < *obsequium* „complezență, amabilitate") adj. (Livr.) De o politețe exagerată, până la servilism sau ipocrizie; slugarnic, smerit, umil, plecat.

OBSEDA (< fr.) vb. I tranz. (Despre imagini, idei, sentimente etc.) A stărui în mintea cuiva, a preocupa intens; a urmări **(4),** a persecuta, a chinui.

OBSEDANT, -Ă (< fr.) adj. Care persecută pe cineva cu stăruință și se impune în mod irezistibil atenției sale; chinuitor, apăsător.

OBSERVA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A băga de seamă, a remarca. **2.** A cerceta, a examina atent. ✦ A supraveghea, a controla acțiunile cuiva. **3.** A iscodi, a pândi **(1). 4.** (MILIT.) A executa o observare **(2).**

OBSERVARE (< *observa*) s. f. **1.** Acțiunea de a observa. **2.** (MILIT.) Procedeu de cercetare care urmărește obținerea de date despre inamic, despre trupele sale etc. Se execută terestru, de pe apă, din aer sau din spațiu extraterestru (sateliți). **3.** (STATIST.) Prima fază a cercetării statistice, care constă în înregistrarea unităților statistice și a informațiilor privind caracteristicile unităților unei colectivități statistice; se efectuează prin sistemul dărilor de seamă, recensăminte, anchete etc.

OBSERVATOR[1] (< fr., germ.) s. n. **1.** Clădire special amenajată și dotată cu instrumente pentru efectuarea de observații astronomice, meteorologice, solare etc. Primul **o.** astronomic a fost construit la Alexandria (300 î.Hr.) din inițiativa lui *Ptolemeu* Soter. ✧ *O. astronomic* = instituție științifică special amenajată și dotată cu instrumente de observație a obiectelor și fenomenelor cerești. De regulă *o. a.* moderne sunt amplasate departe de centrele urbane, la mari altitudini, în zonele în care cerul este senin în cea mai mare parte a anului și perturbațiile atmosferice sunt minime. Cele mai mari *o. a.* din lume sunt în prezent: E.S.O. (*E*uropean *S*outhern *O*bservatory) din Chile amplasat în deșertul Atacama, pe muntele Paranal (2 635 m alt.), dotat cu patru telescoape cu oglinzi de 8,2 m diametru plus alte trei telescoape secundare, mobile, care folosind interferometria, pot face observații și obține imagini echivalente cu cele ale unui telescop cu oglinda de 130 m diametru. Un alt mare centru de *o. a.* se găsește în Hawaii, pe muntele Mauna Kea, la 4 200 m alt., dotat cu telescoape cu oglinzi de până la 10 m diametru. De mare importanță sunt *o.a.* de la Paris (1667), Greenwich (1675) și Milano (1760). În România există *o.a.* la București (1908), Iași, Cluj-Napoca și Timișoara. V. și *telescop.* **2.** (MILIT.) Loc (special amenajat) de unde se execută observarea **(2).**

OBSERVATOR[2]**, -OARE** (< fr., lat.) adj., subst. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) care are misiunea de a observa, de a urmări ceva. **2.** S. m. (DR.) Reprezentant al unui stat sau al unei organizații internaționale la conferințe, ședințe, sesiuni etc. ale unei organizații sau ale unui organ internațional, fără drept de vot și de semnătură a documentelor întocmite dar, uneori, cu dreptul de a participa la discuții.

OBSERVATORIUL, ziar politic, național-economic și literar, editat de G. Barițiu, la Sibiu, între anii 1878 și 1885. A militat pentru unitatea mișcării naționale, culturale și literare, pentru egalitatea politică și culturală a românilor din monarhia austro-ungară cu celelalte națiuni ale imperiului, pentru tratarea obiectivă a chestiunilor politice, național-economice și literare. Colaboratori: I. Pop-Reteganul, S. Fl. Marian, H. Petra-Petrescu ș.a.

OBSERVAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Determinarea unui fapt particular, bazată pe evidența simțurilor (*o. naturală*), sau folosind instrumente de măsurare, implicând anumite procedee și având un scop bine precizat (*o. științifică*). ✦ Cercetare, examinare; studiu. **2.** Remarcă, constatare. **3.** Obiecție critică. ✦ Mustrare, dojană, reproș. **4.** Supraveghere, pază. ✧ (MED.) *Foaie de o.* = formular în care se înregistrează istoricul și descrierea bolii, rezultatul examenului clinic, rezultatele analizelor de laborator, evoluția bolii și tratamentul urmat de bolnav în timpul spitalizării. ✧ (METEOR.) *O. climatologică* = **o.** meteorologică efectuată zilnic la un interval de patru termene orare standard (01, 07, 13, 19). *O. sinoptică* = **o.** meteorologică întreprinsă simultan (la orele sinoptice standard) de către toate stațiile cu program sinoptic de pe Glob, în vederea cunoașterii stării vremii la momentul respectiv și al prognozării evoluției sale.

OBSERVER [obzę:və], **The ~,** una dintre cele mai vechi gazete britanice, fondată de W.S. Bourne. Apare duminica la Londra, începând din 1791. La conducerea ei s-a aflat, între 1908 și 1942, J.L. Garvin, care i-a conferit reputația de gazetă a intelectualității liberale.

OBSESIE (< fr.) s. f. **1.** Idee, imagine care urmărește pe cineva neîncetat; preocupare chinuitoare. **2.** (PSIH.) Idee, gând, imagine, impuls către o acțiune agresivă, periculoasă ori jenantă care intră cu forța în conștiința unei persoane, deși ea o recunoaște ca fiind a sa și îi opune rezistență. **O.** și anxietatea caracterizează tulburările obsesiv-compulsive.

OBSESIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care ține de obsesie; obsesiv.

OBSIDIAN (< fr., lat.) s. n. Rocă vulcanică, sticloasă, brună-cenușie sau neagră, cu spărtura concoidală, formată prin răcirea rapidă a lavei de compoziție riolitică. În Epoca de piatră a fost folosit pentru confecționarea armelor și uneltelor; unele varietăți de **o.** se folosesc și în prezent pentru bijuterii.

OBSIGĂ (< scr.) s. f. Plantă furajeră perenă din familia gramineelor cu rădăcini puternice, stoloni subterani lungi și tulpina înaltă până la 140 cm, cu frunze liniare, late, și cu inflorescența un panicul *(Bromus inermis).* Foarte rezistentă la secetă, intră în componența pășunilor și fânețelor cultivate, în amestec cu alte graminee și leguminoase. Se mai cultivă pe pante expuse eroziunii, pe taluzuri și diguri, nisipuri mișcătoare etc. Crește și spontan în fânețele din regiuni secetoase.

OBSTACOL (< fr., lat.) s. n. **1.** Piedică **(1);** stavilă. ✦ Fig. Greutate, dificultate. **2.** (SPORT) Piedică naturală sau amenajată (barieră, gard viu, groapă sau șanț cu apă etc.) care mărește dificultatea parcurgerii unui traseu. Se utilizează la atletism (la 110 și 400 m garduri, 3 000 m obstacole etc.), hipism, ciclocros, motocros etc.

OBSTETRIC, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *obstetrix* „moașă") adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține obstetricii **(2),** privitor la obstetrică. **2.** S. f. Ramură a medicinei clinice și a medicinei veterinare care se ocupă cu fiziologia și patologia sarcinii și a nașterii, cu asistența în timpul nașterii și lăuziei și cu elaborarea măsurilor curativ-profilactice. **O.** modernă și ginecologia constituie o singură disciplină. V. și *ginecologie.*

OBSTETRICIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Medic specialist în obstetrică.

OBSTINAȚIE (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Încăpățânare, îndârjire, tenacitate.

OBSTRUA (< fr.) vb. I tranz. și refl. (MED.) A (se) închide, a (se) astupa.

OBSTRUCTIV, -Ă (< fr.) adj. Care produce o obstrucție.

OBSTRUCȚIE (< fr.; lat. *obstructio* „piedică") s. f. **1.** (MED.) Astupare a lumenului unui organ tubular (trahee, bronhie, intestin, ureter etc.) din cauza unui obstacol situat în interiorul organului sau a unei compresiuni din afară; ocluzie **(3),** obliterare **(2). 2.** Tactică folosită în lupta politică cu scopul de a întârzia adoptarea unei hotărâri sau a unei legi, cu ajutorul tuturor mijloacelor îngăduite de procedurile în vigoare (neparticipare, discursuri lungi fără legătură cu problema în discuție etc.). **O.** este una dintre formele luptei parlamentare. ✦ *P. ext.* Manevră pentru zădărnicirea unei acțiuni; opoziție înverșunată. ✦ (SPORT) Împiedicarea, prin mijloace incorecte, a adversarului într-o acțiune (la fotbal, handbal etc.).

OBSTRUCȚIONISM (< fr.) s. n. Atitudine a celor care folosesc sistematic obstrucția politică.

OBSTRUCȚIONIST, -Ă (< fr.) adj., subst. Care aparține obstrucționismului; privitor la obstrucționism; (persoană) care practică obstrucționismul.

OBȘTE (< sl.) s. f. **1.** (Pop.) Comunitate; mulțime de oameni; popor. ✧ Loc. *De obște* = **a)** comun, general, public; **b)** împreună, fără excepție, deopotrivă. **2.** Formă de proprietate funciară, care în primele faze de dezvoltare a societății umane a fost pretutindeni răspândită, iar în unele zone ale lumii, inclusiv pe teritoriul României, s-a menținut, într-o formă modificată, până în sec. 20. În funcție de caracteristica formei de proprietate se disting, în principal: a) O. gentilică, caracterizată prin proprietatea devălmașă asupra pământului, bazată pe legăturile de rudenie, conducerea colectivă, răspunderea comună și, mai ales, organizarea colectivă a muncii și a celor trebuincioase traiului; b) O. sătească (O. țărănească sau teritorială), bazată pe familia patronimică, se caracterizează prin stăpânirea în comun a pădurilor, apelor, islazurilor și a pământului neîmpărțit; periodic, pământul aflat în proprietatea ei era împărțit, prin tragere la sorți, membrilor comunității, numai cu drept de folosință. Pe o anumită treaptă de dezvoltare a o. s. se permanentizează dreptul de folosință sau posesiune individuală, determinând procesul de diferențiere socială, care va duce la apariția, mai întâi, a stăpânirilor individuale (casa, anexele, terenul din jurul casei, uneltele de muncă) apoi la permanetizarea stăpânirii, cu caracter ereditar asupra loturilor de pământ. Procesul de dezvoltare a proprietății private asupra pământului a fost accelerat de acapararea prin forță a pământului o. s. de către stăpânii funciari (boieri, moșieri). În Țările Române (Moldova, Țara Românească și Transilvania) o. s. a fost, începând din perioada migrațiunii popoarelor, principala formă de organizare a proprietății funciare. În decursul secolelor, deși aservite de stăpânii feudali, ele și-au păstrat mult timp organizarea internă și o oarecare autonomie economică și administrativă. **3.** (Înv.) Reprezentanță a poporului; adunare, sfat.

OBȘTESC, -EASCĂ (< *obște*) adj. Care aparține colectivității sau provine de la o colectivitate; care aparține întregului popor; public **(2),** general, colectiv. ✧ Expr. *A-și da obștescul sfârșit* = a muri.

OBTURA (< fr., lat.) vb. I tranz. A astupa (temporar), a înfunda, a închide o deschizătură, un canal, o conductă etc.

OBTURATOR (< fr.) s. n., adj. **1.** S. n. (TEHN.) Element al unui aparat, dispozitiv etc. utilizat în scopul micșorării sau închiderii secțiunii de trecere a unui fluid, material pulverulent sau a unui flux luminos printr-un orificiu (ex. **o.** de carburator, **o.** fotografic etc.). **2.** Adj. (ANAT.) *Mușchi o.* = mușchi al bazinului, rotator lateral al coapsei.

OBTURAȚIE (< fr., lat.) s. f. Acțiunea de a obtura și rezultatul acesteia. ✦ (MED.) Închidere a unui orificiu sau a unei cavități. ✧ *O. dentară* = umplerea (astuparea) unei carii dentare cu o materie solidă.

OBTUZ, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** *Unghi o.* = unghi mai mare de nouăzeci de grade. **2.** (BOT.) Bont, teșit, terminat cu un vârf rotunjit sau în unghi o. (ex. vârful frunzei de la vâsc, baza laminei de la cais). **3.** Fig. Prost, redus, mărginit.

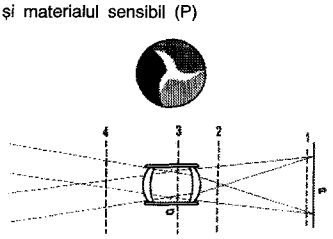

Obturator. Pozițiile pe care le poate ocupa obturatorul (1, 2, 3, 4) față de obiectiv (O) și materialul sensibil (P)

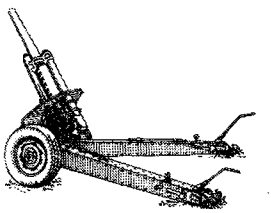
Obuzier

OBTUZITATE (< it., lat.) s. f. Însușirea de a fi obtuz **(3)**; mărginire, îngustime (spirituală); prostie, tâmpenie.

OBȚINE (< fr. *obtenir*, lat. *obtinere*, după *ține*) vb. III tranz. A dobândi, a primi (ceva); a reuși să ajungă la...; a realiza.

OBUHOVA, Nadejda Andreevna (1886–1961), mezzo-soprană rusă. Solistă la Bolșoi Teatr (1916–1948). Repertoriu romantic („Hovanscina" de Musorgski, „Mazepa" de Ceaikovski) și de muzică de cameră.

OBUZ (< fr.) s. n. (Înv.) Proiectil de artilerie.

OBUZIER (< fr.) s. n. Gură de foc de artilerie, asemănătoare cu tunul, care poate trage cu traiectorii foarte curbe; în acest mod poate lovi obiective aflate în spatele unor obstacole înalte.

OBVERSIUNE (< fr., lat.) s. f. Operație logică prin care dintr-o judecată, prin schimbarea calității și înlocuirea predicatului cu contradictoriul său, obținem o nouă judecată, echivalentă cu prima (ex. „Unele insecte nu sunt vătămătoare" = „Unele insecte sunt nevătămătoare").

OBWALDEN, semicanton în Elveția centrală; 490,7 km^2; 32,4 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Sarnen.* Expl. forestiere. Creșterea intensivă a animalelor. Turism. Împreună cu semicantonul Nidwalden formează cantonul Unterwalden.

OCA (< tc.) s. f. **1.** Unitate de măsură pentru masă folosită în trecut, egală cu 1,271 kg în Țara Românească și cu 1,291 kg în Moldova; *p. ext.* cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură. **2.** Unitate de măsură a volumului folosită în trecut; **a)** pentru lichide, egală cu 1,288 l în Țara Românească și cu 1,520 l în Moldova; b) pentru cereale, egală cu 1,698 l în Țara Românească și cu

1,791 I în Moldova; *p. ext.* conținutul acestei unități de măsură; vasul în care se măsoară. ✧ Expr. *Oca mică* = măsură falsă, mai mică decât cea legală. *A prinde* (pe cineva) *cu ocaua mică* = a prinde (pe cineva) cu o minciună, cu o înșelătorie.

OCAGNE [okañ], **Maurice d'** (1862–1938), matematician francez. Prof. la Școala de Poduri și Șosele și la Politehnica din Paris. Inventatorul *nomografiei* (1884).

O.C.A.M. v. **Organizația Comună Africană și Mauritiană.**

OCAMPO, Florián de (c. 1499–c. 1558), istoric spaniol. Canonic. Numit de Carol Quintul cronicar al imperiului (1539). Autor al unei „Cronici generale a Spaniei", în care prezintă istoria veche a țării sale până în 146 î.Hr.

OCAMPO, Silvina (1906–1993), scriitoare argentiniană. Autoare, împreună cu Borges și A. Bioy Casares, soțul ei, a unei „Antologii de literatură fantastică", considerată manifestul programatic al „Școlii de la Buenos Aires". Romane polițiste („Cine iubește, urăște"), nuvele și povestiri („Zilele nopților", „Călătorie uitată", „Pana magică").

OCĂRÂ (< *ocări*) s. f. Vorbă sau faptă mustrătoare care supără sau rușinează pe cineva; jignire, insultă. ✧ Expr. *A ajunge* sau *a (se) face, a fi, a (se) lăsa, a rămâne (de râs și) de ocară* = a ajunge sau a (se) face etc.; demn de dispreț, de batjocură; a se compromite.

OCARINĂ (< it., fr.) s. f. Instrument muzical popular de suflat, de dimensiuni mici, în formă ovală și cu mai multe găuri, care emite sunete asemănătoare cu cele ale fluierului; este confecționat din argilă arsă.

O'CASEY [oukeisi], **Sean** (pe numele adevărat *Shaun O'Cathasaigh*) (1880–1964), scriitor irlandez. Piese de teatru în tonuri eroice, inspirate de lupta pentru independență („Umbra unui franctiror", „Plugul și stelele") sau de factură expresionistă, în care cultivă alegoria și simbolul („Cupa de argint", „Trandafiri roșii pentru mine"). Romane autobiografice într-un stil ironico-satiric („Bat la ușă", „Trandafiri și coroană"); eseuri despre teatru („Viespea zburătoare").

OCAZIE (< fr.; lat. *occasio, -onis* < *occidere* „a cădea", „a se întâmpla") s. f. **1.** Situație, moment favorabil care provoacă sau ușurează săvârșirea unei acțiuni; prilej. ✧ Loc. *De ocazie* = **a)** potrivit numai pentru o anumită împrejurare; deosebit, de circumstanță; **b)** care se cumpără (sau se vinde) ocazional și, de obicei, în mod avantajos. *Cu altă ocazie* = cu alt prilej, altă dată. ✧ Expr. *A da ocazie la...* = a da loc la..., a prilejui, a permite. ✦ Eveniment deosebit; festivitate. **2.** Concr. Mijloc de transport folosit la întâmplare.

OCAZIONA (< fr., lat.) vb. I tranz. (Rar) A pricinui, a cauza, a provoca (ceva cuiva).

OCAZIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment; de ocazie; care se produce din întâmplare; accidental. ✧ *Poezie o.* = (în sens larg; după Hegel și Goethe) orice poezie care exprimă eul liric plecând/ pornind de la situații reale; (în sens restrâns) poezia scrisă pentru o ocazie specială. Uneori termenul este folosit cu sens peiorativ, spre a desemna lipsa de substanță și, ca atare, de trăinicie a unei creații legate prea mult de ceea ce este accidental, trecător.

OCAZIONALISM (< fr.) s. n. Doctrină, asociată în special cu *Malebranche,* conform căreia nu există cauză eficientă în afară de Dumnezeu, cauzele naturale fiind doar cauze ocazionale ce acționează prin providența divină. Rolul de cauză eficientă a mai fost acordat lui Dumnezeu în sec. 9 de reprezentanți ai filozofiei islamice, teza fiind transmisă lumii medievale europene de Al-Ghāzali. **O.** lui Malebranche a fost receptat ca o soluție extremă la problema carteziană a interacțiunii minte-corp: intervenția divină este adevărata cauză, propria voință a individului nefiind decât ocazia. Alți adepți ai **o.**: G. de Cordemoy, L. de La Forge, J. Clauberg, A. Geulincx.

OCĂRÎ (< bg., scr.) vb. IV tranz. (Pop.) **1.** A mustra, a certa, a dojeni. **2.** A vorbi de rău, a defăima.

OCCAM, William v. **Ockham.**

OCCAMISM (< n. pr. *Ockham*) s. n. Termen folosit de istoricii gândirii medievale pentru atitudinea critică și sceptică, dominantă în sec. 14, față de teologia rațională și metafizica tradițională și explicată prin dezvoltarea anumitor tendințe critice, empiriste și sceptice latente la *W. Ockham.* **O.** constituia, în sec. 14 și 15, *via moderna* în contrast cu *via antiqua,* asociată scolasticii din sec. 13. Reprezentanți: R. Holkot, A. Woodham, Gregorio da Rimini, J. d'Mirecourt, N. d'Autrecourt, J. Buridan, Albert din Saxonia, Nicole Óresme.

Sean O'Casey

OCCHIALINI, Giuseppe (1907-1993), fizician italian. Specialist în fizică nucleară și raze cosmice. Împreună cu C.F. Powel și C. Latesse a descoperit (1947) *pionul,* particulă subnucleară postulată de H. Yukawa.

OCCIDENT (< fr.; lat. *occidens* < *occidere* „a cădea, a apune") s. n. Apus[1] **(3),** vest; spațiul geografic situat la vest de un punct de referință; (de obicei cu valoare de nume propriu) lumea, popoarele aflate în acest spațiu, îndeosebi vestul Europei (și America de Nord).

OCCIDENTAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de o regiune situată la apus de un punct de referință; care se referă la Occident; apusean, vestic. ✦ Care este propriu, caracteristic Occidentului, culturii, tradiției acestuia; care are caracteristicile vieții de acolo. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația unei țări din Occident sau este originară de acolo.

OCCIPITAL, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. Os nepereche, lat, care constituie peretele posteroinferior al cutiei craniene. **2.** Adj. Care aparține occipitalului **(1)** (ex. mușchi **o.**, nerv **o.**). ✧ *Lob o.* = lobul posterior al creierului, unde sunt localizați centrii vederii. *Orificiu o.* = orificiu circular din osul **o.**, prin care trec nervii spinali și măduva spinării.

OCCIPUT (< fr., lat.) s. n. Proeminență osoasă care marchează polul posterior al craniului.

O.C.D.E. v. **Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.**

OCEAKOV, oraș în SE Ucrainei, port pe țărmul limanului Niprului; 15 mii loc. (2001). Conserve de pește. Cetate construită în 1492 de hanul tătar Mengli-Ghirai în apropiere de limanul Niprului, numită Kara-Kermen; cucerită de turci, care i-au schimbat numele în **O.**, a devenit o importantă bază navală turcească în Marea Neagră. Cucerită de ruși în dec. 1788. Prin Pacea de la Iași (1791) a intrat în componența Rusiei; în 1991 a revenit Ucrainei.

OCEAN (< fr., lat.; {s} n. pr. gr. *Okeanos*) s. n. Vastă întindere de apă sărată, delimitată de mase continentale. Pe supr. Terrei există următoarele **o.**: *Pacific, Atlantic, Indian, Arctic* (sau *Înghețat*). În unele lucrări este menționat și un **o.** *Antarctic* sau *Austral* (care cuprinde de fapt extremitățile sudice ale celor trei oceane principale). Apa **o.** se caracterizează prin mișcări permanente reprezentate de *valuri, curenți* și *maree*. **O.** au suprafețe mult mai mari decât mările, prezintă numeroase fose (gropi) abisale, platformele continentale au proporțional o extensiune mai mică (ocupă c. 10–15% din supr. lor), iar salinitatea este mai puțin variată. Fundul **o.** este foarte neuniform, relieful subacvatic fiind format din platforme continentale, câmpii abisale, lanțuri (dorsale) montane, fose (gropi). ✧ *Oceanul Planetar* sau *Mondial* = totalitatea oceanelor și mărilor, care comunică larg între ele sau prin intermediul unor strâmtori, cu o supr. de 360 650 000 km^2 (70,8% din supr. Terrei) și un volum de apă de 1 370 mil. km^3 (97,5% din totalul hidrosferei), constituind obiectul de studiu al oceanografiei. Ad. medie: c. 3 800 m; ad. max.: 11 033 m (fosa Cook din Oc. Pacific). Salinitatea medie: 32‰ (aceasta variază în funcție de zonele climatice și de condițiile locale, între 38‰ în apele polare și 41‰ în G. 'Aqaba). Temp. apei scade (la suprafață) de la Ecuator (c. 27°C) la poli (–1,5°C), precum și spre adâncime (la 4 000 m ad. atinge 1,6°C). Apa Oceanului Planetar este supusă forței de gravitație și de atracție a Lunii și a Soarelui. Contribuie în mod substanțial la reglarea circuitului carbonului, prin capacitatea sa de a absorbi mari cantități de CO_2 din atmosferă. *O. Planetar* are un rol foarte important în echilibrul natural al Terrei, fiind un rezervor termic major, un vast domeniu pentru numeroase viețuitoare și o bogată sursă de hrană și energie. Exploatarea tradițională a oceanelor și mărilor (pescuit, navigație etc.) a fost completată, în ultimele decenii, cu folosirea energiei mareelor și valurilor și mai ales cu exploatarea zăcămintelor de petrol din platformele continentale. ✦ Fig. Întindere nemărginită, imensitate; mulțime, noian.

OCEAN (OKEANOS) (în mitologia greacă), divinitate marină, zeul „fluviului Ocean", cel mai în vârstă dintre Titani; fiul Gaiei și al lui Uranus. Imaginat ca un fluviu care înconjura întreg Pământul, fiind izvorul primordial al tuturor apelor. Căsătorit cu Thetis, va deveni tatăl *oceanidelor*.

Ocean (Okeanos)

OCEAN (sau **BANABA**), insulă vulcanică, în V Oc. Pacific (Oceania), la c. 90 km S de Ecuator, aparținând statului Kiribati (din 1979); 6 km^2. Localit. pr.: *Ooma*. Alt. max.: 81 m. Plantații de cocotieri. Descoperită în 1804.

OCEAN [ouʃən], **Billy** (pe numele adevărat *Leslie Sebastian Charles*) (n. 1950), muzician de soul britanic. Compoziții și pentru alți soliști. Succese cu: „Love Really Hurts without You", „Carribean Queen".

OCEANIA, denumirea sub care este cunoscută totalitatea insulelor (c. 10 000) din partea central-sudică a Oc. Pacific, răspândite pe o supr. acvatică de c. 70 mii. km^2, pe c. 5 000 km de la N la S (respectiv între ins. Midway în N, aflată la 28°13' lat. N, și ins. Macquarie în S, situată la 54°36' lat. S) și c. 12 000 km de la V la E (respectiv între ins. Dirk Hartog, la 113° long. E în V și ins. Sala y Gómez, la 105°28' long. V în E). **O.** se extinde în zona intertropicală, pe o supr. de uscat (insulară) de c. 1,3 mii. km^2, cuprinzând trei subdiviziuni tradiționale: *Melanezia* (în V), *Micronezia* (în NV), *Polinezia* (în partea centrală și estică). Unii autori au extins foarte mult accepțiunea termenului, incluzând în **O.** și *Noua Zeelandă* (în S) și chiar Australia și Arh. Malaez. Relieful **O.** prezintă aspecte diferențiate. Astfel, în insulele mari ale Melaneziei (Noua Guinee, Noua Caledonie ș.a.) există un relief variat, complex și impunător, format predominant din munți, cu numeroși vulcani (alt. max.: 5 030 m, vf. Jaya), precum și din dealuri și câmpii litorale, în timp ce în insulele mai mici ale Polineziei și Micronezieiu relieful este mai monoton, simplu și aplatizat. Un element definitoriu al **O.** îl constituie marea extensiune a recifilor de corali (aproape 3/4 din atolii de pe Terra), statele Kiribati și Tuvalu fiind alcătuite aproape în întregime din atoli. Clima este în general caldă și umedă, iar vegetația și fauna se caracterizează prin existența multor specii endemice și marea diversitate a păsărilor, dar și o foarte slabă reprezentare a mamiferelor. Primul european care a pătruns în **O.**, descoperind arh. Mariane (1521), a fost Magellan. Pe lângă cele 13 state independente, și Hawaii, stat al S.U.A., există și o serie de teritorii dependente (aflate sub administrația Franței, S.U.A., Noii Zeelande, Australiei), unele dintre ele beneficiind de autonomie internă.

OCEANIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de ocean, privitor la ocean. ✧ *Climă o.* = climă specifică regiunilor de uscat din zona temperată aflate sub influența directă a maselor de aer umed venite dinspre ocean. Se caracterizează prin umiditate atmosferică ridicată, precipitații abundente, ierni relativ blânde și veri răcoroase.

OCEANICULTURĂ s. f. v. **acvacultură.**

OCEANIDE (< fr.) s. f. pl. (În mitologia greacă; și ca nume proprii) Nimfe

STATELE OCEANIEI

Statul	Suprafața km^2	Populația (estimare 2001)	Capitala
Fiji	18 272	844 330	Suva
Kiribati	811	94 199	Bairiki
Marshall	181	70 822	Dalap – Uliga – Darrit
Micronezia	707,4	134 597	Palikir
Nauru	21,3	12 088	Yaren
Noua Zeelandă	270 534	3 864 129	Wellington
Palau	488	19 092	Koror
Papua Noua Guinee	462 840	5 049 055	Port Moresby
Samoa	2 831	179 058	Apia
Solomon, Insulele –	28 370	480 442	Honiara
Tonga	748	104 227	Nuku'alofa
Tuvalu	25,6	10 991	Vaiaku
Vanuatu	12 189	192 910	Port-Vila

ale apelor, fiicele lui Ocean și ale zeiței Thetis. Cele mai cunoscute dintre ele: Doris, mama nereidelor; Climene, mama lui Prometeu; Philiria, mama centaurului Chiron.

OCEANIT (< fr.) s. n. Varietate de bazalt în care ferocristalele de olivină ajung până la 50% din compoziția rocii.

OCEANOFITE (< fr.) s. f. pl. Totalitatea organismelor planctonice din ocean.

OCEANOGRAF, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în oceanografie.

OCEANOGRAFIE (< fr. {i}; {s} gr. *okeanos* „ocean" + *graphein* „descriere") s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul și descrierea științifică a Oceanului Planetar (configurația țărmurilor, relieful și structura fundului oceanic și marin, dinamica și caracteristicile fizico-chimice ale apei, organismele vii care trăiesc în oceane și în mări, diviziunile oceanului planetar cu resursele minerale și biologice și valorificarea lor, managementul mediului oceanic). UNESCO definește **o.** ca știința nelimitată despre ocean. Unul dintre fondatorii **o.** este *L.F. Marsigli,* autorul lucrării „Istoria fizică a mării" (Amsterdam, 1725), care a efectuat un studiu complex al G. Lyon.

OCEANOLOG, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în oceanologie.

OCEANOLOGIE (< fr.; {s} gr. *okeanos* „ocean" + *logos* „știință") s. f. Termen folosit de unii specialiști pentru studiul Oceanului Planetar, dar având același conținut (sferă de cuprindere, metode de studiu etc.) ca și oceanografia. Termenul scoate în evidență faptul că în prezent studiul oceanelor este deosebit de complex, implicând specialiști din diferite ramuri ale științei (hidrologi, geologi, biologi etc.) și prezintă un interes deosebit având în vedere rolul major al oceanelor în menținerea echilibrului întregii planete.

OCEANSIDE [əuʃ(ə)nsaid] oraș în SV S.U.A. (S Californiei), pe coasta Oc. Pacific (G. Santa Catalina), în N Pen. California, la gura de vărsare a râului San Luis Rey, la 72 km N de San Diego; 161 mii loc. (2000). Stațiune maritimă balneară. Funcție rezidențială. Culturi legumicole. Colegiul Mira Costa (f. 1934). Baza militară Camp Pendelton (1942). Misiunea San Luis Rey (f. 1798), restaurată. 27 parcuri municipale și o plajă lungă de 5,6 km. A devenit oraș în 1888 după construcția c.f. a Californiei de Sud (1883).

OCEANUL ARCTIC v. **Arctic, Oceanul ~.**

OCEANUL ATLANTIC v. **Atlantic, Oceanul ~.**

OCEANUL AUSTRAL (sau **ANTARCTIC**), vechea denumire a apelor oceanice care înconjură *Antarctida* și care constituie părțile sudice ale oceanelor Pacific, Atlantic și Indian.

OCEANUL BOREAL v. **Arctic, Oceanul ~.**

OCEANUL INDIAN, ocean cuprins între Africa (la V), Asia (la N și NE), Australia (la E) și Antarctica (la S), care comunică larg cu Oc. Atlantic, în zona de S a Capului Bunei Speranțe, și cu Oc. Pacific prin intermediul strâmtorilor și al mărilor din Arh. Malaez și prin zona de la S de Tasmania; 73,4 mii. km² (74,9 mii. km², cu mările mărginașe – al treilea ca mărime, după Oc. Pacific și Atlantic). Ad. max.: 7 450 m (fosa Java). Ad. medie: 3 897 m. În partea centrală a fundului oceanului se află un lanț muntos submarin, care se prelungește spre S cu câteva ramificații. În V se află ins. *Madagascar,* iar în N ins. *Ceylon.* În cadrul **O. I.** se află arh. Andaman și Nicobar, Lakshadweep, Maldive, Mascarene, Seychelles ș.a. Mările mărginașe sunt: Marea Roșie, Marea Arabiei, Marea Andaman, Marea Timor. Golfuri: Aden, Oman, Persic, Bengal. Salinitatea medie: 33–36,5‰. În **N** sunt curenți marini determinați de musoni, iar în S se formează un curent alizeic cu două ramuri: al Mozambicului și al Madagascarului. Prin **O. I.** trec importante linii de navigație maritimă care leagă Europa cu Asia de S, SE și E, cu Australia și Africa de E.

OCEANUL ÎNGHEȚAT v. **Arctic, Oceanul ~.**

OCEANUL PACIFIC v. **Pacific, Oceanul ~.**

OCEL (< fr.; {s} lat. *occellus* „ochișor") s. m. **1.** (ZOOL.) Ochi¹ **(I 1)** elementar constituit dintr-o retină simplă, o îngroșare cuticulară, uneori și cristalin, caracteristic viermilor și artropodelor. **2.** (BOT.) Celulă mare din epiderma frunzei adaptată pentru recepționarea luminii. **3.** (MINER.) Masă globulară a unui mineral inclus în alt mineral.

OCELOT (< fr., sp.; cuv. aztec) s. m. Mamifer carnivor din familia felidelor, răspândit în America de Sud, America Centrală, Mexic, S.U.A. (Texas, Arizona și Arkansas). Are corpul puternic, lung de 1,5 m, acoperit de blană cenușiu-cafenie cu puncte roșcate și capul masiv *(Felis* sau *Leopardus pardalis).* Nocturn și excelent prădător, trăiește în păduri tropicale sau în locuri mlăștinoase. Vânat pentru blana sa, aproape până la exterminare; în prezent strict ocrotit.

OCHEADĂ (< *ochi*¹) s. f. Privire semnificativă aruncată cuiva pe furiș; semn făcut cu ochiul.

OCHEAN (< *ochi*¹ sau < it.) s. n. Nume dat diverselor instrumente optice portative, de tipul lunetei, care favorizează vederea obiectelor depărtate de pe suprafața Pământului, permițând o mai bună distingere a detaliilor.

OCHEANĂ (< *ochi*¹) s. f. (IHT.) Babușcă.

OCHELARI (< *ochi*¹, după lat. *oculari*s) s. m. pl. Dispozitiv format dintr-o pereche de lentile transparente prinse într-o montură care permite ținerea lor în fața ochilor; pot fi *medicali,* cu scopul de a compensa un defect de vedere (miopie, hipermetropie, astigmatism etc.) sau de *protecție,* cu scopul de a apăra ochii de radiații dăunătoare, de praf etc. Este cel mai răspândit dispozitiv optic. ✧ *O. bifocali* = **o.** în care fiecare lentilă are două focare: unul (în sus) pentru vederea la distanță și altul (în jos) pentru citit și vederea de aproape. *O. de cai* = dispozitiv format din două bucăți de piele prinse de curelele laterale ale căpețelei și așezate în dreptul ochilor cailor pentru a-i împiedica să vadă lateral. ✧ Expr. *A avea ochelari de cal,* se spune despre persoane mărginite, lipsite de orizont.

OCHELARIȚĂ (< *ochelari*) s. f. Plantă erbacee, perenă, alpină și subalpină, din familia brasicaceelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă, cu flori galbene-aurii și cu fructe silicule în formă de ochelari *(Biscutella laevigata).* Crește în etajul montan și alpin.

OCHETE (< *ochi*¹) s. n. (NAV.) Ochi¹ **(II 2).**

OCHI¹ (lat. *oculus*) s. m., s. n. **I.** S. m. **1.** Organul vederii, existent la toate vertebratele și la unele nevertebrate. Prezintă structuri variate la diverse specii de animale. La vertebrate, **o.** este constituit din globul ocular și organele anexe. Globul ocular se află în orbită și este format din mai multe membrane: sclerotica, coroida și retina. Pătrunderea razelor luminoase este favorizată de mediile transparente ale ochiului: corneea, cristalinul, umoarea apoasă și corpul vitros. Imaginea vizuală se formează pe retină și este transmisă prin nervul optic la scoarța cerebrală. Partea cea mai sensibilă a retinei este pata galbenă *(macula lutea).* Anexele

globului ocular sunt: mușchii intraorbitali, care determină mișcările **o.**, glandele lacrimale, a căror secreție umezește suprafața **o.**, pleoapele, genele și sprâncenele, care au un rol de apărare. ✧ *O. compus* = **o.** alcătuit din numeroase unități vizuale, numite *omatidii,* specific pentru insecte și crustacee. *O. pineal* = organ asemănător cu **o.**, cu cristalin și retină, situat în partea superioară a capului la unele reptile și la ciclostomi, ca și la o serie de vertebrate fosile; funcția sa nu este cunoscută. ✧ Loc. *Sub ochii noștri* = **a)** în prezența noastră, de față cu noi; **b)** în prezent, acum. *Din* (sau *după*) *ochi* = (în legătură cu verbe ca „a măsura", „a cântări", „a vinde" etc.) fără o măsură precisă, apreciind numai cu privirea. ✧ Expr. *Văzând cu ochii* = repede. *De* (sau *pentru*) *ochii lumii* = de formă, pentru a salva aparențele. *Numai ochi și urechi* = foarte atent. *A vedea cu ochii altuia* = a se lăsa după părerea altuia, a nu avea păreri proprii. *A sorbi pe cineva din ochi* = a ține foarte mult la cineva, a-l privi cu drag. *A privi pe cineva cu ochi buni* (sau *răi*) = a (nu) simpatiza pe cineva. *E cu ochi și cu sprâncene* = e clar, e evident. *A(-și) da ochii peste cap* = **a)** a cocheta; a face fasoane; **b)** (a fi pe punctul de) a muri. *A lua* (pe cineva) *la ochi* = a suspecta, a avea bănuieli asupra cuiva. *A pune ochii* (pe cineva sau ceva) = **a)** a-i plăcea cineva sau ceva; **b)** a pune sub observație, a urmări pe cineva sau ceva. *Plin ochi* = plin de tot, foarte plin. (Fam.) *Cu un ochi la făină și altul la slănină,* se spune despre o persoană care **a)** se uită cruciș, **b)** râvnește la două lucruri în același timp. **2.** Facultatea de a vedea; simțul văzului, vedere. ✦ Privire, uitătură. **3.** (La pl.) Obraz, față. **II. 1.** S. n. Fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre în care se montează geamul; panou (de sticlă) care închide acest spațiu. ✦ Mică deschizătură (închisă cu sticlă) făcută într-un perete exterior pentru iluminatul sau aerisirea unei încăperi. ✧ *O. de bou* = fereastră rotundă sau ovală de mici dimensiuni, practicată într-un zid, într-un timpan **(3)** sau în pereții unei încăperi de la mansarda unui edificiu; mult folosit în arhitectura romanică și gotică timpurie. **2.** S. n. Orificiu făcut într-o pânză de navă, plasă, foaie de cort, prin care se poate petrece o sfoară, o frânghie, un cablu; ochete. **3.** S. n. Buclă formată la capătul unei sfori, al unei frânghii etc. prin îndoire și petrecerea capătului prin îndoitură; laț. ✦ Fiecare dintre golurile (simetrice) aflate între firele unei împletituri, ale unor țesături, plase etc.; golul împreună cu firele care-l mărginesc. ✦ Fiecare dintre verigile unui lanț; za **(1). 4.** S. n. Orificiu în partea superioară a unei mașini de gătit pe care se așază vasele pentru a le pune în contact direct cu flacăra. **5.** S. n. Suprafață de teren (de formă circulară) acoperită cu altceva (zăpadă, iarbă, nisip etc.) decât mediul

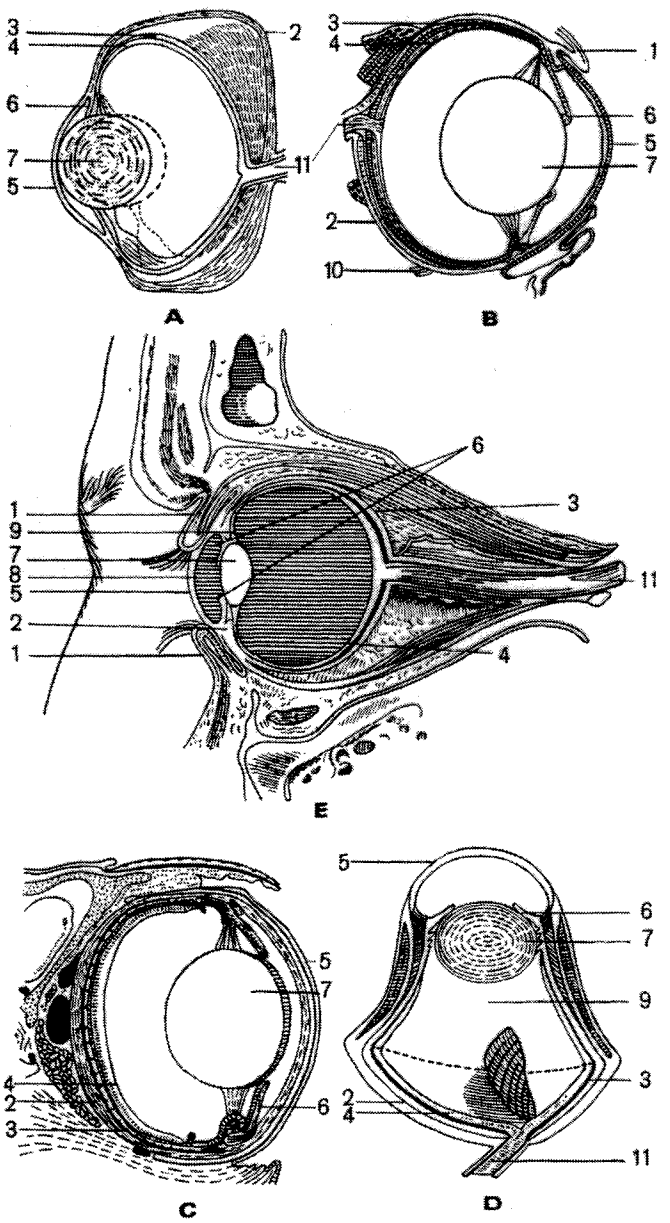

Ochiul la vertebrate

A. La pești; B. La amfibieni; C. La reptile; D. La păsările răpitoare de noapte; E. La om. 1. Pleoape; 2. Sclerotică; 3. Coroidă; 4. Retină; 5. Cornee; 6. Iris; 7. Cristalin; 8. Umoare apoasă; 9. Corp vitros; 10. Mușchi motori; 11. Nerv optic

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
NR. 30.993

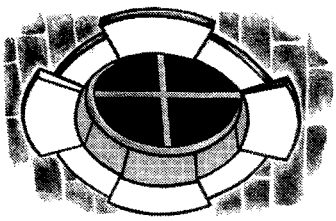

Ochi de bou (II 1)

Ochiul-boului (III)

Ochi[1]

Ochii-păsăruicii

Ochiul-boului (IV 2)

înconjurător. ✦ (Într-o regiune mlăștinoasă) Întindere de apă de formă, în general, circulară, înconjurată de stuf și papură. ✦ Vârtej de apă, bulboană. ✦ Spărtură făcută în gheața unei ape; copcă[2] **(1). 6.** S. n. (Mai ales la pl.) Mâncare preparată din ouă prăjite în grăsime sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenușul să rămână întreg, cu albușul coagulat în jurul lui. **7.** S. m. *O. magic* = tub electronic cu ecran fluorescent, care arată la aparatele de radio în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită; indicator de acord. *O. de pisică* = disc de sticlă sau de material plastic, argintat pe fața interioară, iar pe fața exterioară având numeroase fațete care reflectă razele de lumină proiectate asupra lor; este folosit la vehicule rutiere și pe panourile de semnalizare de pe șosele. *O. de ciclop* = fereastră specială care separă acustic un studio, permițând însă o bună vizibilitate. **8.** S. m. Mugure existent pe nod la vița de vie sau la subsuoara frunzelor la alte plante cultivate. **9.** S. n. Fiecare dintre petele colorate ale cozii păunului. **10.** S. n. Particulă rotundă de grăsime care plutește pe suprafața unui lichid. **11.** S. m. Fig. Pată de lumină, licărire, punct strălucitor. **III.** S. m. (BOT.) *Ochiul-boului* = plantă decorativă anuală din familia compozitelor, cu tulpina înaltă până la 80 cm, cu frunze alterne și cu florile de diferite culori, în capitule mari, globuloase *(Callistephus chinensis). Ochiul-lupului* = **a)** plantă erbacee din familia boraginaceelor, înaltă de 15–20 cm, cu frunze lanceolate, flori albastre mici, dispuse în raceme și cu fructe nucule rugoase *(Lycopsis arvensis)*; **b)** plantă erbacee din familia plantaginaceelor, înaltă de 10–40 cm, cu frunze liniare și cu flori dispuse în spice *(Plantago indica). Ochii-păsăruicii* = plantă erbacee perenă din familia boraginaceelor, înaltă de 20–30 cm, cu frunze lanceolate și cu flori albastre, rar albe sau roșii *(Myosotis palustris). Ochiul-șarpelui* = **a)** mică plantă erbacee alpină din familia boraginaceelor, cu frunze păroase dispuse în rozetă bazală și cu flori albastre, rar albe, plăcut mirositoare *(Eritrichium nanum)*; **b)** mică plantă erbacee din regiunea de câmpie și de deal, din familia boraginaceelor, cu frunze păroase și cu flori mici, albastre închis *(Myosotis arvensis). Ochii-șoricelului* = mică plantă erbacee din regiunea montană și alpină, cu tulpini roșietice, cu frunze bazale dispuse în rozetă și cu flori albe, rareori liliachii *(Saxifraga adscendens).* **IV.** S. m. **1.** (ZOOL.) *Ochiul-păunului* = fluture nocturn cu anvergură de c. 14 cm, cu câte o pată în formă de ochi **(I 1)** pe fiecare aripă, a cărui larvă atacă mai ales părul[2] *(Saturnia pyri).* **2.** (ORNIT.) *Ochiul-boului* = pasăre insectivoră de culoare brună-ruginie, mai mică decât un pițigoi, cu corpul rotund și coada îndreptată în sus *(Troglodytes troglodytes)*; pănțăruș. Trăiește în tufișurile pădurilor carpatine, iar toamna coboară la șes. **3.** (MINER.) *Ochi-de-tigru* = varietate de cuarț galben sau brun-roșcat (aventurin) cu irizații determinate de incluziuni foarte mici de fier, mică sau azbest.

OCHI[2] (< *ochi*[1]) vb. IV **1.** Intranz. A aduce țeava unei guri de foc în poziția care permite azvârlirea glonțului (proiectilului) la țintă; a lua ținta. ✦ Tranz. A ținti pe cineva sau ceva cu o armă; *p. ext.* a lovi cu un proiectil. **2.** Tranz. A descoperi (dintr-un grup de persoane sau de obiecte) persoana dorită sau obiectul căutat; a fixa cu privirea pe cineva sau ceva; a pune ochii pe cineva sau ceva. ✦ A privi cu insistență, cu interes, a cerceta. ✦ A distinge, a zări. ✦ A descoperi pe cineva suspect; a lua la ochi. ✦ Intranz. A cerceta cu privirea, a scruta.

OCHILĂ, personaj din basmele populare românești, impus în literatura cultă de I. Creangă, înzestrat cu darul miraculos al unei vederi extraordinare. Împreună cu alte personaje populare (Gerilă, Păsări-Lăți-Lungilă ș.a.) ajută pe eroul pozitiv al basmelor (Făt-Frumos) să iasă învingător din toate încercările la care este supus, din toate greutățile întâmpinate. V. și *Însoțitori năzdrăvani.*

OCHINO, Bernardino (1487–1564), cleric și reformator religios italian. Călugăr franciscan (1504–1534), apoi capucin (1534–1538); vicar general al Ordinului capucinilor (1538–1542); confesor al papei Paul al III-lea. Influențat de Juan de Valdés, se convertește la calvinism și pleacă (1542) la Geneva. Predicator la Augsburg, Londra, Zürich, Basel, Nürnberg ș.a. Lucrări: „Tragedia sau Dialog despre injusta uzurpare a primatului de către episcopul Romei", „Dialoguri".

OCHIOS, -OASĂ (< *ochi*[1]) adj. (Pop.) Cu ochii mari. ✦ Chipeș, arătos, frumos.

OCHITOR, -OARE (< *ochi*[2]) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care ochește cu arma; țintaș. **2.** S. m. Militar care execută ochirea la gurile de foc de artilerie.

OCHIUL DULĂULUI, numele popular al stelei *Sirius* din constelația Câinele Mare.

OCHOA [outʃouə], **Severo** (1905—1993), biochimist american de origine spaniolă. Prof. univ. de farmacologie și ulterior de biochimie la New York. Contribuții importante la descifrarea codului genetic și al mecanismului biosintezei acizilor nucleici. A demonstrat

Severo Ochoa

rolul important al acidului ribonucleic în creşterea celulară. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1959), împreună cu A. Kornberg.

OCHTERVELT, Jacob (c. 1638–c. 1710), pictor olandez. Autor al unor tablouri înfăţişând scene de vânătoare sau interioare ale unor case elegante, cu o remarcabilă abilitate în redarea materialelor (stofă, catifea, mătase, sticlă, porţelan etc.).

OCINĂ (< sl.) s. f. (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi Moldova) Bucată de pământ stăpânită cu drept ereditar. ✦ *P. ext.* Loc de baştină.

OCITOCIŅĂ (< fr.; {s} gr. *ocytokon* „naştere uşoară") s. f. Hormon secretat de nucleii nervoşi paraventriculari din hipotalamus, depozitat în lobul posterior al hipofizei, care îl eliberează în circulaţie. Are acţiune stimulantă asupra contracţiei musculaturii uterine, inducând naşterea. Se administrează în perfuzii în caz de inerţie uterină. Sin. *oxitocină*.

OCKEGHEM [o:kəhem], **Johannes** (c. 1420–c. 1495), muzician flamand. Reprezentant al polifoniei vocale. Capelmaistru la curtea regilor Franţei Ludovic XI şi Carol VIII (din 1465). Printre primii care au tratat în spirit diferit muzica profană şi pe cea religioasă. Cântece profane („Nenorocirea mă loveşte"), motete („Ave Maria", „Alma redemptoris mater"), mise („Missa cuiusve toni", „Missa prolationum"), cărora folosirea deosebit de abilă a contrapunctului le conferă calităţi expresive.

OCKHAM (OCCAM) [o:kəm], **William (Venerabilis Inceptor)** (c. 1285–c. 1349), teolog şi filozof englez. A studiat şi a predat la Oxford. Călugăr franciscan (1300). Acuzat de erezie, s-a refugiat (1324) la Avignon. În controversă cu papa Ioan XXII („Opus nonaginta dierum"), a fost excomunicat de acesta, stabilindu-se în Italia (1328) şi apoi la München. A combătut supremaţia temporală a Papalităţii, insistând pentru delimitarea ştiinţei de teologie. Reprezentant de seamă al *nominalismului*, **O.** a lăsat scrieri de logică („Summa totius logicae" şi comentarii la „Isagoga", „Categorii", „Despre interpretare" şi „Respingerile sofistice" — toate acestea constituind „Expositio aurea"), de fizică („Expositio", „Summulae" şi „Quæstiones") şi de teologie filozofică (comentarii la „Sentinţe" şi tratatul „Despre predestinare, preştiinţa divină şi viitorii contingenţi"). În comentariile filozofice a dezvoltat o metodă de interpretare bazată pe argumentarea logică şi evidenţierea structurilor conceptuale ale textului, asemănătoare metodei „analitice" din zilele noastre.

OCLAND, com. în jud. Harghita, situată în depr. Homoroadelor, pe stg. râului Homorodu Mic; 1 290 loc. (2003). Muzeu etnografic. Izv. cu ape minerale carbogazoase, feruginoase, bicarbonatate, calcice, magneziene. În satul **O.**, menţionat documentar în 1546, se află o biserică din sec. 13, cu fresce din sec. 14, tavan casetat şi pictat în 1771–1780, înconjurată de un zid de incintă din 1750, străjuit de un turn de apărare.

OCLUSIVĂ (< fr.; {s} lat. *occlusus* „închis") adj. *Consoană ~* = (şi subst.) consoană care se articulează prin ocluzia canalului fonator, urmată de o explozie.

OCLUZIE (OCLUZIUNE) (< fr., lat.) s. f. **1.** (TEHN.) Închidere sau astupare a unui orificiu, a unei conducte etc. în scopul opririi unui fluid care trece prin conducta respectivă. **2.** (METAL.) Bulă de gaz rămasă în interiorul unei piese metalice după turnarea acesteia. **3.** (MED.) Obstrucţie **(1).** ✧ *O. intestinală* = oprire incompletă sau completă, bruscă sau progresivă, a tranzitului intestinal. Poate fi de natură mecanică (obstrucţie sau compresie) ori de natură funcţională (spasm intestinal sau paralizia musculaturii intestinale). Sin. *ileus*. **4.** (LINGV.) Mişcare articulatorie, constând în închiderea canalului fonator, având ca rezultat întreruperea scurgerii curentului de aer; la consoanele oclusive, **o.** este urmată de o explozie. **5.** (METEOR.) *Ocluzia ciclonilor* = proces de trecere a ciclonului mobil în stadiul final de evoluţie, prin unirea frontului rece cu cel cald, lichidarea frontului cald prin umplerea întregului ciclon cu aer rece şi deplasarea aerului rece cu cel cald spre păturile înalte ale atmosferei. *O. orografică* = fenomen de separare în două ramuri a unei mase de aer rece care întâlneşte în deplasarea ei un obstacol (masiv muntos).

OCNA DE FIER, com. în jud. Caraş-Severin, situată în zona m-ţilor Dognecei; 801 loc. (2003). Expl. de min. de fier, de sulfuri polimetalice şi de bor. Muzeu de mineralogie.

OCNA DEJULUI, cartier al municipiului Dej, jud. Cluj, staţiune balneoclimaterică de interes local, cu climat de dealuri, sedativ, şi cu ape minerale clorurate, sodice, de mare concentraţie (260 g/l), slab sulfatate, cantonate într-un lac ce ocupă o veche salină. În cură externă, apele minerale sunt indicate pentru tratarea unor deficienţe ale aparatului locomotor.

OCNA MUREŞ, oraş în jud. Alba, pe valea Mureşului; 15 802 loc. (2003). Expl. de argile bentonitice şi de sare. Ind. mat. de constr. (var, prefabricate din beton). Produse sodice şi alim. (alcool, panificaţie, fermentarea şi prelucr. tutunului). Staţiune balneoclimaterică de interes local, cu ape minerale clorurate, sodice, de mare concentraţie (266 g/l), provenite din lacurile cantonate în vechile saline, folosite pentru tratarea afecţiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, neurologice periferice (pareze) şi ginecologice. În perimetrul oraşului au fost descoperite urmele unei aşezări civile romane din sec. 2–3

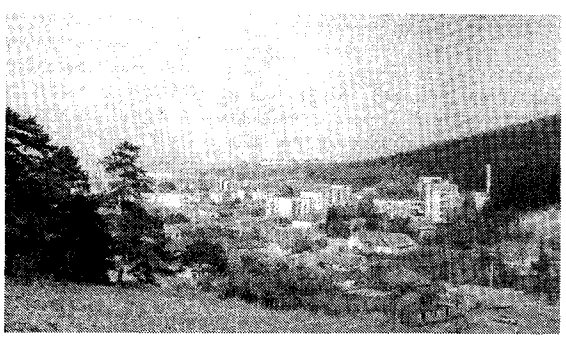

Ocna Mureş. Vedere generală

(o statuie din marmură reprezentând-o pe zeiţa Hekate şi un coif din bronz al unui legionar roman), iar în satul Războieni-Cetate din apropiere au fost identificate vestigiile unui castru roman din sec. 2–3 şi ale unei aşezări civile romane (opaiţe, lei funerari, *terra sigillata,* statueta unui zeu, un relief cu *Lupa capitolina* ş.a.). Cunoscută din perioada daco-romană cu numele *Salinae,* localitatea apare menţionată documentar în 1203 cu numele *Uioara.* Declarat oraş în 1956. În **O.M.** se află ruinele cetăţii Uioara (sec. 12) şi o biserică romano-catolică (sec. 18). În localit. componentă Uioara de Sus există castelul Teleki (1742, cu unele transformări din 1869), iar în satul Cisteiu de Mureş, atestat documentar în 1320, se află o biserică ortodoxă de lemn cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 18) şi un ansamblu arhitectonic alcătuit dintr-o curie (1796), în stil baroc, un castel în stil neoclasic (sec. 19), hambar (sec. 19) şi o capelă romano-catolică (sec. 18), în stil baroc.

OCNA PUSTIE (sau **AVRAM IANCU**), lac sărat situat în arealul oraşului Ocna Sibiului, format pe locul unei saline abandonate în 1817. Suprr.: 10 137 m^2; ad. max.: 128 m (cel mai adânc lac din România); salinitatea: 180–200 g/l (la suprafaţă şi în funcţie de anotimp).

OCNA SIBIULUI, oraş în jud. Sibiu, situat în NV depr. Sibiu, pe cursul superior al râului Vişa; 4 209 loc. (2003). Fabrică de tacâmuri din inox şi de obiecte de uz casnic. Produse lactate şi de panificaţie. Fermă avicolă. Bibliotecă orăşenească (c. 25 000 voi.). Staţiune balneoclimatericâ (din 1858) de interes general, cu funcţionare permanentă, cu ape minerale clorurate,

Ocna Sibiului. Lacul fără Fund

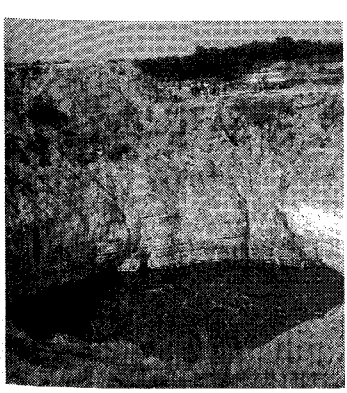

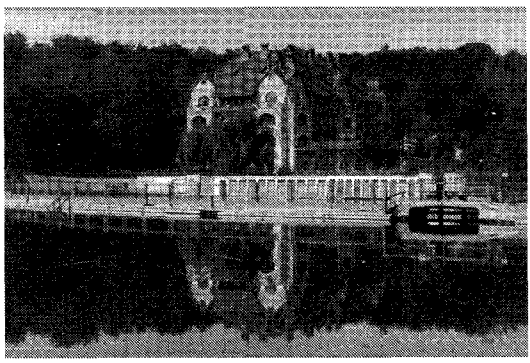

Ocna Sibiului. Pavilionul balnear

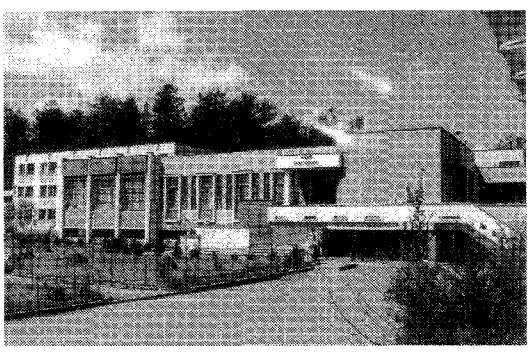

Ocna Şugatag. Pavilionul balnear

sodice, bicarbonatate şi cu nămoluri sapropelice, indicate pentru tratarea afecţiunilor reumatismale, posttraumatice, neurologice periferice, dermatologice, metabolice şi de nutriţie etc. Pavilion balnear (1906–1909). În arealul oraşului există 15 lacuri sărate, helioterme, cu ape clorurat-sodice, cu concentraţie ridicată (180–300 g/l), cantonate în minele de sare prăbuşite în sec. 19 (lacurile Horea, Ocna Pustie, Brâncoveanu, Mâţelor, Lacul fără Fund ş.a.). Menţionată ca sat în 1263, **O. S.** apare consemnată ca târg în 1346 şi ca oraş (comună urbană) în 1910. În perioada 1929–1968 a fost trecută în categoria aşezărilor rurale; redeclarată oraş la 17 febr. 1968. Biserică-cetate construită în stil romanic, în etape, în perioada 1240–1280, cu picturi murale în stilul Renaşterii, datând din 1522; biserica ortodoxă Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1697–1701, pictată în 1723), construită prin grija lui Constantin Brâncoveanu, pe locul unei biserici de lemn din 1599; bisericile Sf. Nicolae (1790), Schimbarea la Faţă (1790–1820), Sf. Ioan Botezătorul (1810, pictată în 1827).

OCNAŞ (< *ocnă*) s. m. (În trecut) Persoană condamnată la muncă silnică în ocnă.

OCNA ŞUGATAG, com. în jud. Maramureş, situată în depr. Maramureş; 4 196 loc. (2003). Nod rutier. Zăcăminte de sare şi gips. Prelucr. pieilor (Sat-Şugatag) şi a lânii (Hoteni). Staţie meteorologică (din 1858). Satul **O. Ş.,** menţionat documentar în 1355, are statut de staţiune balneoclimatericâ de interes local, cu ape minerale clorurate, sodice, de mare concentraţie (119,5 g/l), calcice, cantonate în lacuri instalate în ocne prăbuşite. Staţiunea este indicată în tratarea afecţiunilor reumatismale,

Ocna Şugatag. Biserica cu hramul Cuvioasa Parascheva

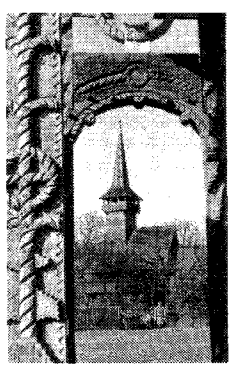

posttraumatice, neurologice periferice, ginecologice şi vasculare. Complex sanatorial. Biserici de lemn cu hramurile Cuvioasa Parascheva (1642, cu decor sculptat şi pereţii pictaţi) şi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1657), în satele Sat-Şugatag şi Hoteni. Porţi monumentale din lemn, cu sculpturi executate în stil maramureşean. Rezervaţie forestieră (Pădurea Crăiască, 44 ha) cuprinzând o veche plantaţie de larice cu arbori monumentali şi pădure naturală de stejar. În satul Breb, rezervaţia Lacul (Tăul) Morănenilor (20 ha).

OCNĂ (< magh.) s.f. **1.** Mină de sare; salină. ✧ Expr. *Sărat ocnă* = foarte sărat. **2.** Închisoare subterană pentru cei condamnaţi la muncă silnică în saline; *p. ext.* orice închisoare, puşcărie. ✦ Pedeapsa executată într-o astfel de închisoare.

OCNELE MARI, oraş în jud. Vâlcea, situat pe dr. văii Oltului, în zona Subcarpaţilor Vâlcii; 3 422 loc. (2003). Expl. de sare (prin disoluţie), prelucrată în combinatul chimic din satul Govora. Oraşul este inclus în categoria staţiunilor balneoclimaterice, având în perimetrul său un lac (c. 1000 m^2) cu apă sărată (216,3 g/l) cu caracter helioterm, cu nămol sapropelic pe fund, cu eficacitate în tratarea afecţiunilor reumatismale, posttraumatice, neurologice periferice, ginecologice, dermatologice, cardiovasculare etc. Apele cloruro-sodice şi iodurate de aici au început să fie utilizate pentru tratament începând cu anul 1833, când s-au făcut primele amenajări, iar primul stabiliment balnear a fost construit în anii 1894–1896. Localitatea apare menţionată documentar ca sat în 1402, iar ulterior ca târg, devenind oraş în sec. 16. În **O. M.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 16, renovată în 1746), iar în localităţile componente Slătioarele, Gura Suhaşului, Lunca, Ţeica şi Buda, bisericile Sf. Nicolae (1568–1574), Sf. Gheorghe (1676–1677), Sf. Ioan Gură de Aur (1701–1706), Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru (1726, cu fresce din 1782) şi Sf. Treime şi Sf. Nicolae (1731). Ca urmare a exploatării prin disoluţie a sării, în toamna anului 2001 s-au produs prăbuşiri de mare amploare, care au distrus aproape în întregime satul Ţeica.

OCNIRE (< *ocnă*) s. f. Formare accidentală, în cursul săpării unor găuri de sondă, a unei cavităţi neregulate, din cauza dezagregării rocii în contact cu fluidul de sapă (şi care poate produce turtirea sau spargerea coloanelor).

OCNIŢA 1. Com. în jud. Dâmboviţa, situată într-o mică depresiune, în Subcarpaţii Ialomiţei, pe râul Slănic (afluent al Ialomiţei); 4 520 loc. (2003). Expl. de petrol. Biserica Sf. Nicolae (1852). **2.** Localitate componentă a oraşului Ocnele Mari (jud. Vâlcea), pe terit. căreia a fost descoperit (1964) un complex de aşezări civile din epoca La Tène, aflate în jurul unor înălţimi fortificate cu terase, palisade şi turnuri de apărare (sec. 1 î.Hr.–sec. 1 d.Hr.). În una dintre aşezări au fost găsite mai multe fragmente ceramice, cu inscripţii în alfabetul latin. Complexul de la **O.** a fost identificat cu centrul tribal al getodacilor, *Buridava.*

OCNIŢĂ (< bg.) s. f. **1.** Nişă mică practicată în grosimea unui zid şi destinată adăpostirii unor obiecte; în vechime erau folosite şi ca loc pentru aşezarea opaiţelor. **2.** Element ornamental de forma unei mici firide uşor adâncite în zidărie (semicirculară, în acoladă, polilobată); se foloseşte dispusă în friză în partea superioară a faţadelor. Apare frecvent ca element decorativ pe faţadele bisericilor moldoveneşti din sec. 15–17, subliniind tendinţa de relansare proprie arhitecturii din vremea lui Ştefan cel Mare (bisericile din Dorohoi, Botoşani ş.a.).

OCOL (< sl.) s. n. **1.** Mişcare în jurul unui loc, al unui punct fix etc.; deplasare în spaţiu care nu urmează calea dreaptă; înconjur. ✦ Fig. Digresiune. ✧ Loc. *Fără ocol* = fără ezitare, fără menajamente; direct. ✧ Expr. *A da ocol* = a se învârti în jurul cuiva sau a ceva. **2.** Linie care delimitează un spaţiu; *p. ext.* spaţiu delimitat; cuprins. ✦ Cotitură **(1),** cot **(I 2). 3.** Gard care înconjură un loc; *p. ext.* loc îngrădit (acoperit) unde se închid vitele; obor **(2),** ţarc **(1). 4.** (Reg.) Curte, ogradă. ✦ (În arhitectura populară din Transilvania şi Maramureş) *O. întărit* (sau *închis*) = curte înconjurată de o îngrăditură puternică de bârne, de grajduri şi de acareturi. **5.** (În sec. 18, în Moldova) Subîmpărţire administrativă a ţinutului; plasă. ✧ *Ocolul târgului* = denumire dată în sec. 15–17 unui număr de sate dimprejurul fiecărui târg, care depindeau sub raport administrativ de acesta. **6.** *O. silvic* = unitate administrativă silvică, împărţită pe brigăzi şi cantoane care organizează şi execută lucrări de cultură, refacere, protecţie şi pază a pădurilor, de ocrotire a vânatului, precum şi a peştelui din apele de munte.

OCOLAŞU MARE, vârf în masivul Ceahlău, constituind alt. max. a acestuia (1 907 m). Prezintă pereţi abrupţi, sub forma unor coloane.

OCOLAŞU MIC, vârf în masivul Ceahlău, la SE de vf. Ocolaşu Mare. Alt.: 1 712 m.

OCOLI (< *ocol*) vb. IV tranz. **1.** A străbate o distanţă făcând un înconjur; a merge de jur împrejur, a înconjura **(1).** ✦ A evita să atingi (un obiect, o persoană), făcând un ocol; a feri. ✧ Loc. *Pe ocolite* = de departe, indirect. **2.** Fig. A evita să întâlneşti pe cineva sau să vorbeşti despre cineva sau ceva. ✦ A ieşi din subiect, a divaga.

OCOLIŞ (< *ocol*) s. n. Ocol, înconjur. ✧ Loc. *Cu ocolişuri* = pe ocolite, indirect. *Fără ocoliş* (sau *ocolişuri*) = direct, pe faţă.

OCOLIŞ, com. în jud. Alba, pe râul Arieş; 808 loc. (2003). Halte de c. f. (în satele **O.** şi Vidolm). Satul **O.** apare menţionat documentar în 1408. Biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1733, reconstruită în 1852), în satul Runc. În arealul satului Vidolm se

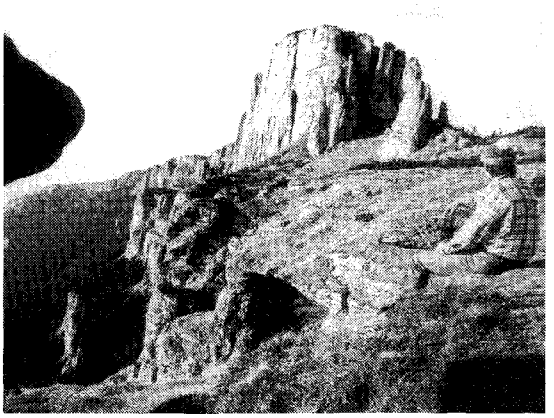

Ocolaşu Mare

află o rezervație forestieră (92 ha) alcătuită din arbori seculari de larice *(Larix decidua species carpatica).* În arealul satului Runc, rezervațiile naturale Cheile Runcului și Cheile Pociovaliștei.

OCOLIT, -Ă (< *ocol*) adj. Care se abate din drumul drept, făcând ocoluri; care înconjură. ✧ Loc. *Pe (căi) ocolite* = prin mijloace indirecte, prin subterfugii.

O'CONNELL [oukonl], **Daniel** (1775–1847), om politic irlandez. Adept al nonviolenței, a fondat (1823) Asociația Catolică și a obținut (1829) în Parlamentul britanic, al cărui membru era (din 1828), votarea legii pentru emanciparea catolicilor. Unul dintre conducătorii mișcării de eliberare irlandeze; a pus bazele mișcării „Tânăra Irlandă" (1845), care preconiza desfacerea uniunii anglo-irlandeze. Supranumit „The Liberator".

O'CONNOR [oukonə], **Feargus Edward** (1796–1855), ziarist și om politic britanic. Unul dintre conducătorii mișcării chartiste. Adept al curentului „forței fizice", care preconiza folosirea metodelor violente de protest. Orator foarte popular, a fondat (1837) și condus ziarul de mare tiraj „Steaua Nordului".

O'CONNOR [oukonər], **Frank** (pe numele adevărat *Michael O'Donovan*) (1903–1966), scriitor irlandez. Piese de teatru („Desaga timpului"), versuri în manieră populară („Trei frați în vârstă"); subtil și original povestitor umoristic (voi. de schițe „Noaptea nunții"). Studii critice („Arta teatrului").

O'CONNOR [oukonə], **Mary Flannery** (1925–1964), scriitoare americană. Nuvele și romane de un umor grotesc, inspirate din viața Sudului rural, prezentând raporturile omului cu divinitatea, într-o manieră dualistă și violentă („Glasul sângelui", „Un om bun este greu de găsit").

O'CONNOR, Roderic (1860–1940), pictor și gravor irlandez. Stabilit la Paris (1883). Influențat de Van Gogh și Gauguin, a devenit unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai postimpresionismului („Stânci roșii și marea", „Cupă cu trandafiri").

O'CONNOR, Sinead (n. 1966), cântăreață rock irlandeză. Voce translucidă și energică, instrumentație pop-rock eroică. Discografie selectivă: „The Lion and the Cobra", „Universal Mother".

OCROTI (< sl.) vb. IV tranz. A apăra, a proteja; a lua sub protecția sa, a îngriji; a ajuta; a sprijini.

Daniel O'Connell

OCROTIRE (< *ocroti*) s. f. Acțiunea de a ocroti. ✦ Adăpost, azil. ✧ *Ocrotirea sănătății* = complex de măsuri stabilite de stat pentru prevenirea bolilor, întărirea și refacerea sănătății, prelungirea vieții și a capacității de muncă a oamenilor. *Ocrotirea naturii* = acțiune organizată de stat sau de o instituție științifică națională ori internațională în scopul utilizării raționale, a conservării și a regenerării resurselor naturale. Termenul se referă, în primul rând, la **o.** ecosistemelor naturale (corespunzând termenului engl. *wiidlife*, preluat uneori și în traducere directă „viață sălbatică"). Printre acțiunile de *o. n.* se numără constituirea de arii protejate de diverse tipuri (parcuri naționale, parcuri naturale, rezervații naturale, rezervații ale biosferei etc.), rețele și coridoare ecologice, protejarea unor specii de animale și plante periclitate, vulnerabile sau rare și a mediului lor de viață (a habitatelor). *O. n.* implică o largă colaborare internațională. Cele mai importante organisme implicate în această acțiune sunt Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii și a Resurselor Sale (UICN) și Fondul Mondial pentru Ocrotirea Naturii (WWF). În România, activitatea de *o.n.* este reglementată prin lege și constituie o problemă de interes național; se desfășoară prin intermediul Ministerului Apelor și Protecției Mediului, al *Comisiei pentru ocrotirea monumentelor naturii*, prin inspectoratele județene de protecție a mediului, fundații, asociații ș.a. Sin. *protecția naturii.*

OCROTIREA NATURII ȘI A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR, revistă științifică editată de Academia Română începând din 1955 (până în 1974 cu titlul „Ocrotirea naturii"). Are un rol important în impulsionarea activității protecționiste din România și în promovarea conceptelor și normelor organismelor internaționale implicate în ocrotirea naturii și a mediului.

OCROTITOR, -OARE (< *ocroti*) adj. Care ocrotește, sprijină, apără, ajută; protector.

OCRU (< fr.; lat. *ochra*, gr. *okhra* < *okhros* „galben") s. n. **1.** Varietate de argilă de culoare galbenă, roșie sau brună (bogată în hematită și limonit). **2.** Vopsea preparată din ocru **(1)** prezentând tente de la galben deschis, auriu, oranj, roșu, brun spre roz, verzui și oliv. Cunoscute din Antichitate, aceste vopsele au fost utilizate în toate tehnicile picturii, datorită puterii de acoperire, rezistenței la lumină și intemperii și faptului că erau foarte ieftine. **3.** Culoare galben-brună.

OCTA- v. **octo-.**

OCTAEDRIC, -Ă (< fr.) adj. Care are formă de octaedru.

OCTAEDRU (< fr.; {s} *octa-* + gr. *hedra* „față") s. n. Unul dintre cele cinci tipuri de poliedre regulate; are opt fețe (triunghiuri), 12 muchii și șase vârfuri.

OCTAL (< fr.; {s} *octa-*) adj. *Sistem de numerație* ~ = sistem de numerație a cărui bază este numărul opt. ✧ *Soclu o.* = soclu de tub electronic cu opt contacte.

OCTAN (< fr. {i}; {s} *octa-*) s. m. Hidrocarbură aciclică saturată care se prezintă în mai multe forme izomere: **o.** normal, lichid, incolor, cu p. f. 126°C, *izooctanul* etc.

OCTANIC, -Ă (< *octan*) adj. *Cifră o.* = parametru care caracterizează rezistența la detonație a benzinelor, stabilită în raport cu izooctanul (pentru care s-a convenit cifra **o.** de 100) și heptanul (cu cifra **o.** zero).

OCTANT (< fr., lat.) s. n. A opta parte a cercului sau arc de cerc având 45°.

OCTAVĂ (< fr. {i}; {s} lat. *octava* „a opta") s. f. 1. (MUZ.) Interval la distanță

Octaedru

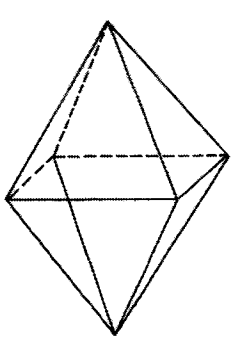

de opt trepte (ex. do_1–do_2). Frecvența sunetului superior al **o.** este dublă față de frecvența sunetului de bază. ✦ (LIT.) Strofă de opt versuri endecasilabice, primele șase cu rimă încrucișată, iar ultimele cu rimă împerecheată. **2.** (TELEC.) Intervalul dintre oscilația electromagnetică de o anumită frecvență și oscilația de frecvență dublă.

OCTAVIA Claudia (40–62 d.Hr.), fiica împăratului Claudius și a Valeriei Messalina. Căsătorită (53 d.Hr.) cu viitorul împărat Nero. După divorț (62) este asasinată, din ordinul acestuia, sub acuzația falsă de infidelitate și înaltă trădare. Se presupune că Seneca a descris viața ei într-o tragedie.

OCTAVIA MINOR (c. 70–11 î.Hr.), sora împăratului Augustus. Între 40 și 32 î.Hr. a fost căsătorită cu *Marc Antoniu.*

OCTEȚ (< germ.; {s} *octo-*) s. n. **1.** (MUZ.) Ansamblu format din opt voci sau din opt instrumentiști care execută împreună o compoziție muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu. Au scris **o.**: Beethoven, Schubert, Enescu, Stravinski, Milhaud, Hindemith ș.a. **2.** (CHIM.) *O. electronic* = configurație electronică de mare stabilitate, în care stratul exterior al unui atom este ocupat de opt electroni. Este caracteristică elementelor din grupa gazelor rare (nobile), cu excepția heliului. **3.** (INFORM.) Combinație de opt biți care constituie cea mai mică unitate de memorie adresabilă; byte, caracter.

OCTO- (OCTA-) (< fr.; {s} gr. *okto,* lat. *octo* „opt") Element de compunere având semnificația „opt"; servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

OCTOCORALIER (< fr.; {s} *octo-* + fr. *coralliaires*) s. m. (La pl.) Subclasă de celenterate antozoare marine, cu gura înconjurată de opt tentacule și cavitatea gastrică împărțită în opt loje, cu schelet calcaros, care trăiesc în colonii; (și la sg.) animal din această subclasă (ex. mărgeanul).

OCTODĂ (< fr. {i}; {s} *octo-*) s. f. Tub electronic cu un anod, un catod și șase grile, folosit de obicei ca schimbător de frecvență la radioreceptoare.

OCTOGENAR, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană între optzeci și nouăzeci de ani.

OCTOGON (< fr., lat.) s. n. Poligon cu opt laturi.

OCTOGONAL, -Ă (< fr.) adj. Care are opt laturi.

OCTOIH (< sl.; {s} *octo-* + gr. *ihos* „răsunet, glas") s. n. Carte liturgică de cult ortodox care cuprinde un ciclu de cântări pentru fiecare zi a săptămânii, după cele opt glasuri (moduri), repetat timp de opt săptămâni și reluat apoi de la început. A fost alcătuit în sec. 8 de Ioan Damaschinul. Cel mai vechi **o.**, copiat pe teritoriul românesc, în slavonă, este „Octoihul de la Caransebeș", probabil din sec. 13. Prima traducere românească a **o.** s-a făcut în Transilvania (sfârșitul sec. 16–începutul sec. 17).

OCTOMBRIE (< sl.; {s} lat. *october* < *octo* „opt"; până la reforma calendarului din timpul lui Iulius Cezar era a opta lună) s. m. A zecea lună a anului, de 31 de zile; (pop.) brumărel.

OCTOPOD, -Ă (< fr.; {s} *octo-* + gr. *pous, podos* „picior") adj., s. n. (ZOOL.) **1.** Adj. (Despre animale) Care are opt picioare sau tentacule. **2.** S. n. (La pl.) Ordin de moluște cefalopode dibranhiate, lipsite de cochilie, având opt tentacule, purtătoare de ventuze; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. caracatița).

OCTOSILABIC, -Ă (< fr.; {s} *octo-*) adj. Cu opt silabe.

OCTUOR v. octet.

OCTUPLET (< engl.) s. m. Fiecare dintre cele opt ființe născute deodată de aceeași mamă.

OCULAR, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** Adj. Privitor la ochi, al ochiului (ex. glob **o.**, mușchi **o.**).✧ *Martor o.* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt. **2.** S. n. Sistem optic convergent sau divergent, alcătuit dintr-una sau din mai multe lentile prin care se observă imaginea dată de obiectivul microscopului, al lunetei etc.

OCULIST, -Ă (< fr., {i}; {s} lat. *oculus* „ochi") s. m. și f. Oftalmolog.

OCULT, -Ă (< fr.; lat. *occultus* „ascuns, tainic") adj. **1.** Ascuns, tainic. **2.** Care se face în secret; clandestin. **3.** Care aparține ocultismului, privitor la ocultism. ✦ *Științe oculte* = ansamblu de doctrine și practici prezentând în general un caracter ezoteric și având ca obiect fenomene tainice, supranaturale, inaccesibile cunoașterii obișnuite (ex. magia, astrologia, cabala, divinația, spiritismul etc.). *Calități oculte* = (în scolastică) calități ultime care nu ar putea fi explicate printr-o cauză mai adâncă.

OCULTAȚIE (< fr.; lat. *occultare „a* ascunde") s. f. **1.** Eclipsare temporară a unui astru datorită interpunerii între el și un observator de pe Pământ a unui alt corp ceresc (de ex. când Luna se află între Pământ și corpul ceresc respectiv). **2.** (NAV.) Acoperire temporară a luminii unui far datorită interpunerii unui ecran. ✧ *Lumină de o.* = lumină intermitentă a farului, a geamandurii.

OCULTISM (< fr. {i}) s. n. Doctrină ezoterică potrivit căreia există forțe invizibile care animă întregul Univers și care ar putea fi cunoscute prin științe precum alchimia, astrologia, parapsihologia, teozofia, și captate prin intermediul inițiaților, privilegiaților sau prin practicile hipnozei, spiritismului etc. **O.** distinge în ființa umană, prin analogie cu cosmosul, trei planuri: divin, astral și fizic, doar ultimul constituind obiectul științei propriu-zise, celelalte fiind accesibile numai printr-o mișcare ascendentă universală și solidară care necesită mai multe existențe succesive. **O.** este un amestec de magie, gnoză, teozofie, spiritism, simbolism. Forme de **o.** au existat chiar în triburile primitive, care erau dominate de magie, apoi în civilizațiile antice (mai ales în Mesopotamia, Egipt, China ș.a.).

OCULUS (< lat., fr.) s. n. Mică fereastră circulară situată în timpanul unor biserici romanice sau de epocă gotică timpurie (ex. biserica din Sânpetru, jud. Hunedoara) ori la lucarne (ex. la palatul Brukenthal din Sibiu).

OCUMARE DEL TUY (OCUMARE), oraș în N Venezuelei (Miranda), la 48 km S de Caracas, la poalele Cordillerei de la Costa; 104 mii loc. (2000). În apropiere se află parcul național Guatopo.

OCUPA (< lat.) vb. I **I.** Tranz. **1.** A lua în stăpânire, a pune stăpânire (pe un oraș, pe un teritoriu etc.) prin forță armată. **2.** A umple un loc, o porțiune de spațiu, o perioadă de timp. ✦ A reține, a rezerva, a păstra un loc. **3.** A deține o funcție, un post. **II.** Refl. **1.** A se îndeletnici cu..., a se consacra unei preocupări, unei profesiuni. **2.** A se interesa, a se îngriji, a se preocupa de cineva sau ceva; a acorda o atenție deosebită.

OCUPANT, -Ă (< fr., germ.) adj. Care ocupă un loc. ✦ (Și subst.) Care ocupă prin forță armată un teritoriu, o țară.

OCUPAT, -Ă (< *ocupa*) adj. **1.** Care se consacră unei activități, unei munci. ✦ Care are mult de lucru. ✦ Preocupat, absorbit. **2.** Care a fost luat în posesie. ✦ (Despre posturi) Deținut, luat în primire. ✦ Reținut, rezervat. ✦ (Despre o casă, un apartament) Locuit. **3.** (Despre

teritorii, orașe etc.) Supus unei ocupații **(2).**

OCUPAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Activitate exercitată de o persoană într-una din ramurile economiei naționale și care-i asigură sursa principală de venit. ✦ Îndeletnicire, preocupare. ✦ Slujbă, post[2] **(1). 2.** (DR.) Ocuparea temporară, de către forțele armate ale unui stat, a unei părți sau a totalității teritoriului unui alt stat, fără ca prin aceasta statul ocupant să dobândească drepturi suverane asupra celui ocupat.

OCUPAȚIONAL, -Ă (< engl., fr.) adj. (Despre o terapie) Care are în vedere o anumită ocupație pentru fiecare bolnav sau persoană în vârstă; terapia **o.** dă tuturora sentimentul utilității, al împlinirii.

OCURENT, -Ă (< fr.; lat. *occurrens, -ntis* „care se prezintă, care participă") adj. Care se întâmplă, care survine la un moment dat.

OCURENȚĂ (< fr., engl.) s. f. **1.** Mod de prezentare a unui mineral sau a unei roci într-un zăcământ. **2.** Prezența unei mineralizații sau a unei acumulări de substanță minerală într-un anumit loc. **3.** (LINGV.) Apariție sau prezență a unei unități lingvistice într-un text.

ODA Nobunaga (1534–1582), comandant militar și om de stat japonez. După o aprigă bătălie, a preluat puterea de la ultimul shogun al dinastiei Ashikaga (Yoshiaki), proclamându-se șef militar al Japoniei (1573). A dus o politică de unificare a întregii țări sub autoritatea sa. A permis intrarea misionarilor și constituirea de misiuni și biserici. Asasinat.

ODAIE (< tc., bg.) s. f. **1.** Cameră; încăpere. **2.** (Înv. și reg.) Așezare gospodărească izolată de sat.

ODALISCĂ (< fr.) s. f. Sclavă în serviciul soțiilor sultanului; *p. ext.* cadână.

ODASI, Tifi (pe numele adevărat *Michele di Bartolomeo*) (c. 1450–1492), poet și umanist italian. I se atribuie paternitatea poeziei *macaronice* (poemul burlesc „Macharonea").

ODATĂ (< *o + dată*) adv., adj. invar. **I. 1.** Adv. Într-un timp nedeterminat din trecut sau viitor; odinioară, mai de mult; cândva. ✧ Expr. *Odată și odată* = într-o bună zi, cândva, mai curând sau mai târziu. **2.** Deodată, brusc. **3.** În sfârșit, în cele din urmă. ✧ Loc. conj. *O dată ce* = deoarece; de vreme ce. **II.** Adj. invar. Demn de toată cinstea, integru; *p. ext.* foarte bun, foarte reușit. *Odată om.*

ODAWARA [odauara], oraș în Japonia (Honshū), situat pe țărmul G. Sagami, la 80 km SV de Tōkyō; 200,2 mii loc. (2000). Ind. chimică, textilă, electrotehnică, optică (aparate fotografice și de filmat), cosmetică, alim. (conserve de pește). Muzeu de istorie. Castel (sec. 12, restaurat în 1960). Temple budiste din sec. 15.

ODĂ (< fr.; lat. *oda*, gr. *ode* „cântec") s. f. **1.** (În Antichitate) Poem liric, în general cu subiect eroic, recitat sau cântat cu acompaniament de liră. **2.** Specie a poeziei lirice caracterizată inițial printr-o formă prozodică relativ fixă (strofă, antistrofă, epodă), care elogiază personalități, fapte eroice sau idealuri. Apărută în Grecia antică, a fost reprezentată, mai ales, de Anacreon, cu poezii închinate dragostei și vinului și de Pindar („Ode triumfale"). Cunoscuți autori de **o.** au fost: Horațiu, T. Tasso, P. de Ronsard, A. Manzoni, P.B. Shelley, F.G. Klopstock, V. Hugo, M.I. Lermontov, G. Carducci; în literatura română: V. Alecsandri, V. Cârlova, M. Eminescu, L. Blaga, T. Arghezi. ✦ Compoziție muzicală cu caracter savant și nobil, cu teme religioase, umaniste sau solemne, dezvoltată în sec. 16 sub forma de odă în metru antic. Cea cu formă liberă s-a dezvoltat ulterior, devenind un gen de celebrare și omagiu pentru căsătorii, serbări, aniversări sau funeralii („Oda Sf. Cecilia" de Purcell și de Haendel, „Oda funebră" de Bach). În sec. 18–19 apare doar izolat (cu forme foarte variate și făcând referință la Antichitate).

ODĂGESCU, Irina (n. 1937, București), compozitoare română. Prof. univ. la București. Preocupare pentru sinteza elementelor tradiției universale cu limbajul contemporan, trecând printr-un modalism cu structuri seriale. Creație în toate genurile, de la cameral la simfonic. Predilecție pentru cor („Oglindire", „De doi", „Baladă") și muzică vocal-simfonică (cantata „Tinerețe").

ODĂILE, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, pe râul Bălăneasa; 1 111 loc. (2003). Pomicultură. În satul **O.,** menționat documentar în 1582, se află o biserică de lemn cu hramul Sf. Gheorghe (1826).

ODĂJDII (< sl.) s. f. pl. Veșminte purtate de preoți în timpul slujbei religioase sau în împrejurări solemne (ex. epitrahilul, felonul etc.).

ODENSE [ǫdənsə], oraș în E Danemarcii (Fionia), port pe canalul navigabil cu același nume, lung de 8,2 km; 184,3 mii loc. (2003). Capitala regiunii Fionia (Fyn). Aeroport. Constr. navale, de automobile (montaj) și de biciclete. Ind. metalurgică, electrotehnică, chimică, a cauciucului, textilă, poligrafică, a pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a lemnului, alim. (zahăr, tutun). Universitate (1964). Teatru. Operă. Grădină zoologică. Muzeul H. Ch. Andersen. Biserica Vor Frue (sec. 12–13), în stil gotic, catedrala St. Knud (c. 1300), în stil gotic, castel (1720), primărie (1880–1883). Vechea denumire (din mitologia scandinavă): *Odinsoe.* Prima mențiune documentară la 987; sediul unui episco-

Oda Nobunaga

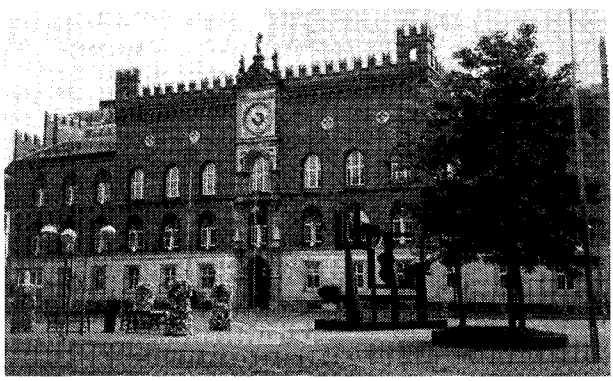

Odense. Primăria

pat (din 1020). În 1527 regele Frederic I a convocat la **O.** un Parlament care a proclamat libertatea cultului pentru protestanți. Loc de pelerinaj la mormântul regelui Canut II cel Sfânt, patronul Danemarcii, asasinat aici în 1086.

ODEON (< fr.; {s} lat. *odeum* „teatru mic") s. n. **1.** (În Antichitate) Teatru destinat la greci și romani, în special, spectacolelor muzicale (cel mai vechi **o.** cunoscut a fost construit de Pericle la Atena, iar cel mai vechi păstrat este cel de la Pompei). **2.** Denumire dată unor teatre moderne. Unul dintre cele mai celebre a fost teatrul O. construit la Paris (1779–1782) de M.-J. Peyre și Ch. de Wailly și care, fiind ars de mai multe ori, a fost reconstruit de J.F. Chalgrin (1808), apoi de Prévost și Baraguey (în 1820); astăzi adăpostește Teatrul Europei.

ODER (ODRA), fluviu în Europa Centrală; 866 km. Izv. din partea de E a Cehiei, din Sudeții Orientali (Hruby Jesenik), străbate SV Poloniei, iar după confl. cu Neisse formează granița cu Germania, vărsându-se în G. Szczecin al M. Baltice. Trece prin Opole, Wrocław, Frankfurt an der Oder, Szczecin. Afl. pr.: (pe stânga) Neisse, (pe dreapta) Warta. Importantă arteră navigabilă (717 km) unită prin canale cu Elba și Vistula.

ODESSA 1. Oraș în S Ucrainei, pr. port la Marea Neagră; 1,029 mil. loc. (2001). Capitala regiunii omonime. Nod de comunicații. Aeroport. Bază navală. Mari șantiere navale. Ind. siderurgică, constr. de mașini (automobile, mașini-unelte, echipament de constr., mașini-unelte, mașini agricole), optică (aparate de filmat), electrotehnică, de rafinare a petrolului, chimico-farmaceutică, mat. de constr., a pielăriei și încălțămintei; produse textile și alim. Export de petrol, cereale, lână și produse ind. Universitate (1865) și alte institute de învățământ superior. Teatrul de Operă și Balet (1810), cu actuala construcție din 1884–1887; Teatru dramatic. Muzeu de arheologie. Stațiune balneară. Catedrala Uspenski (1855–1869); Palatul Maritim (1826–1827); clădirea fostei burse (1826–1827). Așezare atestată din Antichitate, apare în Evul Mediu sub denumirea de Kacibei (din 1415). Cucerită de turcii otomani în sec. 15, care au construit aici (în 1764) cetatea Eni-Dunia (Novii Svet), cucerită de ruși în sept. 1789. A revenit Rusiei prin Pacea de la Iași (1791), care a refăcut cetatea (1793) și a început construirea portului și orașului. Fundat ca oraș în 1794 (sub numele de Hadjibei, schimbat cu numele actual în 1795, în amintirea anticului Odessos), când a început să fie construit după planurile Ekaterinei II. A cunoscut o importantă dezvoltare economică și culturală în sec. 19, când a devenit al doilea port al Rusiei după Sankt-Petersburg. Rol important în Revoluția din 1905; revolta de pe crucișătorul *Potemkin*. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial orașul a fost cucerit de armata germano-română (după un asediu, 5 aug.–16 oct. 1941) și stăpânit până în apr. 1944, când a fost eliberat de Armata Roșie. A revenit Ucrainei în 1991. **2.** Oraș în S S.U.A. (Texas), situat la c. 650 km VSV de Dallas; 90,9 mii loc. (2000). Aeroport. Centru de expl. și prelucr. a petrolului; expl. de cărbuni, potasiu și sare. Fabrici de ciment, de cauciuc sintetic și negru de fum. Constr. de utilaj petrolier. Fundat la 1886. Universitate (1969). La 14 km V de oraș se află unul dintre cele mai mari cratere meteorice din S.U.A. (168 m diametru și 5 m adâncime).

ODESSIAN, subdiviziunea inferioară a Pontianului.

ODESSOS, oraș-stat grec întemeiat de milesieni în prima jumătate a sec. 6 î.Hr. pe țărmul tracic al Mării Negre, pe teritoriul de astăzi al orașului Varna (Bulgaria). În sec. 3–2 î.Hr. cunoaște apogeul economic și cultural. Inclus în provincia romană Moesia. A suferit mari distrugeri provocate de invazia populațiilor migratoare.

ODETS [ǫudets], **Clifford** (1906–1963), dramaturg și scenarist american. Reprezentant al dramei expresioniste americane. Teatru pe teme sociale, criticând sever sistemul economic din țara sa ce duce la drame individuale („În așteptarea lui Lefty", „Paradisul pierdut", „Până în ziua morții", „Trezește-te și cântă"). Scenarii („Băiat de aur", „Gustul dulce al succesului", „Muzica nocturnă").

ODGǪN s. n. Frânghie groasă de cânepă, îmbibată cu gudron, folosită în marină, la pescuit, transporturi etc; *p. gener.* funie groasă. În Evul Mediu era un instrument de mărime variabilă pentru lungime.

ODIHNĂ (< *odihni*) s. f. **1.** Întreruperea activității (repaus, timp liber, concediu etc.) pentru refacerea puterii organismului. ✧ Loc. *Fără odihnă* = în continuă mișcare, neîncetat, neîntrerupt, fără astâmpăr. ✧ *Casă de o.* = clădire în localitățile balneare sau climaterice, unde se poate petrece concediul de odihnă, sfârșitul de săptămână etc. *O. activă* = repaus petrecut prin practicarea unor activități ușoare, mai ales sportive, care nu provoacă oboseală. ✦ Somn. **2.** Liniște sufletească, calm, pace; tihnă, răgaz. ✧ Expr. *Odihnă de veci* (sau *veșnică*) = moarte. **3.** (CONSTR.) Platformă orizontală plasată după o serie de trepte ale unei scări, fie pentru odihnă **(1),** fie pentru intrarea în apartamentele unui etaj; palier **(2).**

ODIHNI (< sl.) vb. I refl. **1.** A întrerupe temporar o activitate pentru a-și reface energia; a se repauza. ✦ Tranz. A lăsa să stea la odihnă, a pune în repaus. ✦ Intranz. și refl. A zăcea în mormânt, a fi mort. **2.** A se reface prin somn; a dormi.

ODIHNIT, -Ă (< *odihni*) adj. Care și-a recâștigat energia, care are puterile refăcute (prin somn, prin întreruperea temporară a activității).

ODIHNITOR, -OARE (< *odihni*) adj. Care reface energia, puterile, reconfortant; care liniștește; care destinde; calmant, liniștitor.

ODIN (în mitologia scandinavă), zeu suprem, similar lui Zeus, „Stăpânul cerului și al pământului", zeu al războiului și al morții, dar și al magiei și al

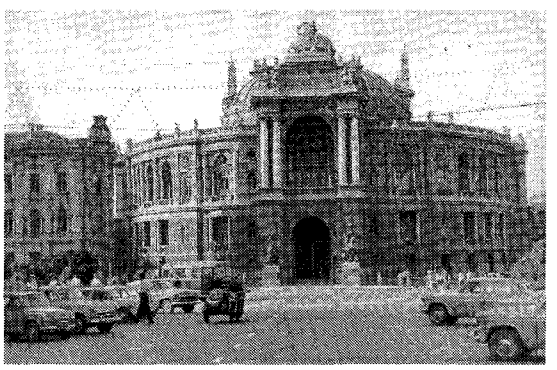

Odessa. Teatrul de Operă și Balet

inspirației poetice. Soțul Freyei și tatăl lui Thor (Donar). Împreună cu frații săi, a construit Universul din cadavrul uriașului primordial Ymir. Locuia în Åsgard, împreună cu toți ceilalți zei, cărora le era conducător. La germani era identificat cu *Wodan* sau *Wotan*.

ODINIOARĂ (< *o* + înv. *dănăoară* „cândva") adv. Pe vremuri, cândva, odată, demult.

ODINIT (< fr.) s. n. Rocă bazaltică de culoare neagră, alcătuită din augit, hornblendă și plagioclaz bazic.

ODIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care provoacă aversiune, indignare, dezgust; demn de ură, respingător, dezagreabil; detestabil.

ODISEE (< fr.; {s} gr. *odysseia* < n. pr. *Odiseu,* personaj din epopeile homerice, rege în Itaca) s. f. Călătorie lungă și plină de aventuri; șir de întâmplări neprevăzute. ✦ Viață plină de peripeții, schimbări neașteptate.

ODISEEA, epopee greacă, care împreună cu *Iliada,* a fost atribuită lui Homer. Compusă (probabil sec. 8–7 î.Hr.) din 24 de cânturi, povestește peripețiile lui *Ulise* (Odiseu) de la plecarea sa din Troia, până la întoarcerea acasă, în Itaca; totodată descrie lupta lui împotriva pretendenților la tron și la mâna soției sale, Penelopa. **O.** este una dintre sursele principale de informație privind societatea gentilică elenă din sec. 10–7 î.Hr. (moravuri, credințe religioase, mitologie ș.a.). Capodoperă a genului epic din literatura elenă și universală, **O.** a constituit o sursă de inspirație inepuizabilă pentru scriitori, artiști, muzicieni din cele mai vechi timpuri până azi.

ODISEU v. **Ulise.**

ODO (EUDES) de Bayeux (c. 1036-1097), episcop de Bayeux (1049). Frate vitreg al lui William Cuceritorul. Participant la lupta de la Hastings (1066), după care a primit ca apanaj ducatul de Kent. A guvernat țara în timpul absenței regelui ca un tiran, atrăgându-și ostilitatea marilor feudali, conduși de nepotul său William II Rufus (1088). A murit pe drumul către locul de adunare a participanților la prima Cruciadă.

ODOACRU (c. 430–493), general de neam germanic, aflat în slujba Romei. Comandant al miliției alcătuită din barbari. L-a înlăturat pe Romulus Augustulus, ultimul împărat al Imp. Roman de Apus, devenind primul rege barbar al Italiei (476–493). Asediat la Ravenna (din 490), a fost ucis de Teodoric, regele ostrogoților.

ODOBAȘ s. m. (În sec. 17–18, în Țara Românească și în Moldova) Grad militar inferior căpitanului.

ODOBESCU 1. Ioan O. (1793–1857, n. București), general român. Șeful oștirii în timpul Revoluției de la 1848. Membru al guvernului provizoriu al Țării Românești (iun. 1848). A participat la complotul din 19 iun./1 iul. 1848, soldat cu arestarea membrilor guvernului revoluționar provizoriu (eliberați în aceeași zi de populația Bucureștilor). **2. Alexandru O.** (1834–1895, n. București), scriitor și om de știință român. Fiul lui **O. (1).** Acad. (1870), prof. univ. de arheologie la București. Format sub influența generației pașoptiste, a desfășurat o bogată activitate politică și culturală. Ministru ad-interim la Culte (1862) și Externe (1863), ministru al Cultelor (1863); secretar al Legației române din Paris (1881–1885); director al Teatrului Național din București (1875). A publicat (1861) și condus „Revista română pentru științe, litere și arte". Combătând exagerările latinizante, a susținut principiile ortografiei fonetice. Nuvele de factură romantică, reconstituind cu pregnanță ambianța istorică („Mihnea-Vodă cel Rău", „Doamna Chiajna"), evocări („Câteva ore la Snagov"), pagini eseistice pornind de la teme cinegetice, relevând un excelent stilist de formulă clasică („Pseudokyneghetikòs"). A inițiat primele cercetări arheologice sistematice din România. Studii de arheologie („Istoria archeologiei", „Le trésor de Pétrossa", „Antichitățile din județul Romanați"), având și calități literare, folclor comparat („Răsunete ale Pindului în Carpați", „Cânticele poporane ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinile românilor"), istorie literară („Satira latină", „Despre satira română", „Poeții Văcărești"). Bogată corespondență, remarcabilă prin informația autobiografică și prin stil; memoriale de călătorie. Traduceri din poezia greacă și latină. S-a sinucis.

ODOBEȘTI 1. Piemontul ~, unitate piemontană situată în zona de contact a Subcarpaților Vrancei cu câmpia Siretului Inferior, la S de valea Putnei. Are formă plană, cu ușoară înclinare către ESE, cu înălțimi cuprinse între 200 și 350 m. Alcătuit din pietrișuri, nisipuri, argile loessoide ș.a. Plantații de viță de vie. **2.** Oraș în jud. Vrancea, pe stg. râului Milcov, la 12 km SE de Măgura Odobeștilor; 8 156 loc. (2003). Stație finală de c. f. Nod rutier. Ind. confecțiilor, de prelucr. a lemnului (mobilă, butoaie), materiale ceramice și alim. (băuturi alcoolice, panificație). Important centru viticol și de vinificație. Cramă. Stațiune de cercetare și de producție viniviticolă. Muzeul Viticulturii. Din sec. 15 se dezvoltă ca centru viticol; consemnat ca târg în 1785 și ca oraș (comună urbană) în 1861. A suferit de pe urma cutremurelor din 14 oct. 1802, 10 nov. 1940 și 4 mart. 1977. Ruinele cetății Crăciuna de pe Dealul Șarba (sec. 15); bisericile Vovidenia (1670–1680, refăcută în anii 1780–1795), Sf. Gheorghe (ante 1708), Nașterea Maicii Domnului (1732), Sf. Nicolae (1759, reparată în 1936), Sf. Ilie (1777); biserică catolică (sec. 18). **3.** Com. în jud. Dâmbovița, situată în Câmpia Titu, pe râul Șuța; 5 049 loc. (2003). Centru de ceramică ornamentală și de uz casnic. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1830–1833), Sf. Cuvioasă Parascheva (1830–1835) și Sf. Nicolae (1852), în satele **O.,** Crovu și Brâncoveanu.

Alexandru Odobescu

ODOBLEJA, Ștefan (1902–1978, n. sat Izvoru Aneștilor, jud. Mehedinți),

Odobești (2). Stațiunea de cercetare și de producție viniviticolă

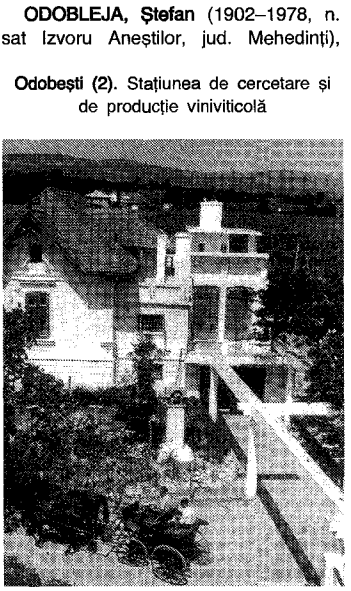

Ştefan Odobleja

medic şi om de ştiinţă român. Autor al primei variante a concepţiei cibernetice generalizate, încercând să explice fenomenele din natură şi, în particular, cele din cadrul biologiei şi psihologiei cu ajutorul conexiunii inverse (legii reversibilităţii). În lucrarea „Psihologia consonantistă", apărută în 1938, la Lugoj, în lb. franceză (trad. în lb. rom., 1982), sesizează şi pune în evidenţă, prin intermediul conexiunii inverse, fenomenul adaptării organismelor vii la condiţiile de mediu. Lucrări în care a înfăţişat experimentele sale asupra modului cum sunt transmise sunetele în organismul uman („La phonoscopie, nouvelle méthode d'exploration clinique", „Fonoscopia şi semiologia clinică"). M. post-mortem al Acad. (1990).

ODOEVSKI, Vladimir Fiodorovici (1803 sau 1804–1869), scriitor şi critic muzical rus. Unul dintre fondatorii muzicologiei clasice ruse. De factură romantică, a fost influenţat de misticism şi idealism, în particular de scrierile lui E.T.A. Hoffmann. Autor al unei culegeri de nuvele şi conversaţii filozofice („Nopţile ruse") şi al unor lucrări de estetică şi de muzicologie rusă şi vest-europeană.

ODOGĂCI (< tc.) s. m. (BOT.) **1.** Numele a doi arbuşti exotici din genul *Croton*, familia euforbiaceelor, a căror scoarţă aromatică, de culoare albă-cenuşie şi cu gust acru şi amar, se întrebuinţează în medicină (contra tusei, în boli de piele, contra gutei şi reumatismului); are proprietăţi sudorifice şi depurative. ✦ Scoarţa acestor arbori. **2.** Ciuin.

ODOLEAN (< scr.) s. m. Plantă erbacee perenă din genul *Valeriana*, familia valerianaceelor, cu tulpina înaltă până la 150 cm, cu flori mari liliachii sau albe; valeriană. Întreaga plantă are un miros caracteristic. Rădăcinile şi rizomii speciei *Valeriana officinalis*, cultivată ca plantă medicinală, conţin ulei de valeriană, care are proprietăţi sedative, tonice şi antispasmodice. Se cunosc peste 150 de specii de *Valeriana*.

ODOMETRIE (HODOMETRIE) (< fr.; {s} gr. *hodos* „drum" + *-metron* „măsură") s. f. Tehnica măsurării distanţelor parcurse de un vehicul sau de un pieton. V. şi *podometru*.

ODON de Cluny (c. 879–942), călugăr benedictin francez. Abate de Cluny (din 927). A reformat viaţa monahală din vremea sa. Compozitor de imnuri liturgice („Dialoguri muzicale"). Sanctificat (sărbătorit la 18 nov.).

ODONATE (< fr.; {s} gr. *odont-* „dinte") s. f. pl. Ordin de insecte cu corpul lung şi subţire, având două perechi de aripi membranoase, transparente şi ochii foarte mari *(Odonata)*; de obicei trăiesc pe lângă ape (ex. libelula).

O'DONNELL Y JORRIS, Leopoldo, conte de Lucena, duce de Tetuán (1809–1867), general şi om politic spaniol. A sprijinit-o pe Isabela a II-a împotriva carliştilor (1833–1839). Guvernator al Cubei (1843–1848). Prim-min. (iul.–oct. 1856, 1858–1863, 1865–1866). A condus expediţia militară victorioasă în Maroc (1859–1860). Pe plan intern, a promovat o politică liberal-moderată.

ODONTOBLAST (< fr. {i}; {s} gr. *odont-* „dinte" + *blastos* „mugure") s. n. Fiecare dintre celulele conjunctive dispuse, într-unul sau în mai multe rânduri, la limita dintre pulpa dentară şi dentină; au rol în formarea dentinei.

ODONTOLIT (< fr.; {s} gr. *odont-* „dinte" + *lithos* „piatră") s. n. Substanţă organică fosilă, provenită din dinţi fosili de dinoterium şi mastodont. **O.** de culoare verzui-albăstrie (turcoaza fosilă) este întrebuinţat la bijuterii.

ODONTOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *odont-* „dinte" + *logos* „studiu") s. f. Parte a stomatologiei care se ocupă cu studiul dinţilor şi al bolilor lor; medicină dentară.

ODONTOMETRU (< fr., germ.) s. n. Instrument din metal, celuloid, material plastic etc., cu ajutorul căruia se măsoară în filatelie dantelura timbrelor.

ODOR (< scr.) s. n. **1.** Obiect preţios (de podoabă); giuvaer. ✦ (La pl.) Veşminte scumpe şi obiecte de cult preţioase, folosite la serviciile religioase. **2.** Fig. Nume dat fiinţei iubite; *spec.* copil.

ODORANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Care degajă, care are miros plăcut, parfumat. ✦ (Despre unele substanţe) Care conţin odorizanţi.

ODOREU, com. în jud. Satu Mare, situată în câmpia Someşului, pe râul Someş; 5 059 loc. (2003). Staţie de c. f. Expl. de balast. În satul **O.**, menţionat documentar în 1335, se află o biserică din 1586 (azi biserică reformată) şi o biserică ortodoxă cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1818).

ODORHEI, depresiune tectono-erozivă în marginea estică a Transilvaniei, la poalele m-ţilor Gurghiu–Harghita, mărginită la V de dealurile Rez şi Homat. Relief colinar, cu alt. de 470–580 m. Culturi de cartofi şi sfeclă de zahăr.

ODORHEIU SECUIESC, municipiu în jud. Harghita, situat în depr. Odorhei, pe cursul superior al râului Târnava Mare; 37 087 loc. (2003). Staţie finală

Odorheiu Secuiesc. Vedere generală

de c. f. Nod rutier. Expl. de balast și de argilă. Turnătorie de fontă. Constr. de instalații frigorifice, de utilaje și piese de schimb pentru agricultură, de matrițe și piese din fontă pentru ind. chimică. Fabrici de prelucr. lemnului (mobilă, cherestea), confecții, mat. de constr. (cărămizi, țigle, prefabricate din beton) și de produse alim. (preparate din carne și lapte, bere, amidon ș.a.). Filatură de bumbac. Muzeu cu secții de istorie, etnografie, artă și științele naturii, înființat în 1913 pe baza unei colecții din 1872. Izv. cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, magneziene folosite ca ape de masă și izv. cu ape minerale sulfuroase, clorurate, iodurate, bromurate, sodice, carbogazoase utilizate în tratamentul afecțiunilor cardiovasculare, reumatismale etc. În perioada stăpânirii romane (106–271/275) aici a funcționat un castru roman și o așezare civilă numită *Aeropolis*. În sec. 13, în această zonă s-au stabilit secui alături de populația autohtonă românească. În 1301 este menționat un castru regal și o așezare românească cu numele *Villa Olachalis*. În 1480, castrul regal a fost transformat în cetate, iar în 1492 în castel. În 1485, **O. S.** apare consemnat ca oraș, iar la 17 febr. 1968 este declarat municipiu. În 1593, la **O. S.** a fost înființată o școală („Gymnasium Regium") cu predare în limba latină, iar în 1765 una cu predare în limba română. Monumente: castel-cetate (sec. 15, refăcut în mai multe rânduri), cu trei bastioane și fragmente de ziduri de incintă; capela romanică (sec. 13, reconstruită în stil renascentist în a doua jumătate a sec. 16); biserica franciscană (1712–1779), în stilul barocului transilvănean; biserica romano-catolică (1787–1793); biserica reformată (1781); clădirea Primăriei vechi (1896).

ODORICO DA PORDENONE (pe numele adevărat *Odorico Mattiuzzi*) (1265–1331), cleric italian. Franciscan misionar, autor al unor memorii de călătorie („Descriptio terrarum"), în care a descris voiajul său în Anatolia, Persia, India, China, Arh. Malaez; constituie un important izvor pentru cunoașterea civilizației orientale a timpului. Beatificat (1755).

ODORIZANT (< *odoriza*) s. m. Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile, în scopul detectării pierderilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc. (ex. mercaptan, piridină etc.).

ODOROLOGIE (< fr.) s. f. *O. judiciară* = parte a criminalisticii care se ocupă cu metodologia de căutare, descoperirea și examinarea urmelor de miros lăsate de infractori.

ODOS (< magh.) s. m. Plantă anuală din familia poaceelor, înaltă de 60–120 cm, care seamănă mult cu ovăzul *(Avena fatua)*. Crește ca buruiană în culturile de grâu, orz, ovăz, pe marginea semănăturilor, în locuri necultivate, de la câmpie până în regiunea montană inferioară.

ODRĂSLĂ s. f. (< sl.) **1.** Copil, descendent, urmaș; (la animale) pui, prăsilă, progenitură. **2.** (Pop.) Mlădiță, vlăstar.

ODRIZI (< lat.) s. m. pl. Populație tracică din E Pen. Balcanice, organizată în sec. 5 î.Hr. într-un regat, cucerit în 341 î.Hr. de Filip II, regele Macedoniei; regatul clientelar al **o.**, reînființat în 146 î.Hr., a fost inclus de Vespasian în provincia romană Tracia, în anul 46 d.Hr.

ŌE Kenzaburō (n. 1935), scriitor japonez. Creator al unei opere impresionante ca dimensiuni, influențată de literatura europeană, într-un stil propriu, îndepărtat de maniera japoneză tradițională. Romane în care creează o lume imaginară, unde mitul se condensează într-un spectacol bulversat al situației omului în lumea contemporană („Anotimpul soarelui", „Captura", „Jocul secolului", „Țipete", „O problemă personală", „Perversii", „Epoca noastră", „Strigătul liniștit", „Viață liniștită"). Eseuri. Premiul Nobel pentru literatură (1994).

OECOLAMPADIUS [ęko-], **Johannes** (numele latinizat al lui *J. Huszgen, Heussgen* sau *Hüssgen*) (1482–1531), teolog și umanist german. L-a susținut pe *H. Zwingli;* predicator la Basel și Augsburg. A promovat Reforma în școli și universități. Lucrări: „Comentarii la Vechiul și Noul Testament".

OECUMENĂ s. f. v. **olcumenă.**

OECUMENISM v. **ecumenism.**

OEDIPE, operă în patru acte de George Enescu, compusă între 1921 și 1931 pe un libret de Edmond Fleg, după

Ōe Kenzaburō

Adam Oehlenschläger

Sofocle, premiera la Paris, în 1936, premiera în limba română (traducere de Emanoil Ciomac) în 1958, la București. Operă inspirată și generoasă, cu un bogat material muzical ce traduce grandoarea mitului grecesc și forța lui tragică, figura lui **O.** simbolizând patetica luptă a omului cu destinul. Cea mai importantă lucrare enesciană.

OEDIPUS v. **Edip.**

OEHLENSCHLÄGER [ǫlənsle:gər], **Adam Gottlob** (1779–1850), scriitor danez. Promotor al romantismului național. Basme dramatizate („Aladin sau lampa fermecată"), tragedii cu subiect istoric („Zeii Nordului", „Baldur cel bun", „Hakon Jarl"), lirică pe motive ale mitologiei nordice, într-o exprimare plastică deosebită („Poemele Nordului", „Helga"), memorialistică („Amintiri").

OENOCHOE (< fr.; {s} gr. *oinochoe* < *oinos* „vin" + *choe* „turnare") subst. Tip de vas grecesc din ceramică, de dimensiuni mici, cu deschidere îngustă, trilobată și cu un singur mâner, curbat; folosit pentru a turna vinul în cupe. Cunoscut din sec. 6–4 î.Hr.

OENOLOGIE s. f. v. **enologie.**

OENOTHERACEE s. f. v. **onagracee**

O.E.P. v. **Organizația pentru Eliberarea Palestinei.**

Simion Oeriu

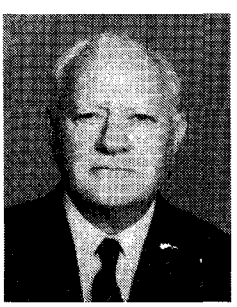

OERIU, Simion (1902–1976, n. Iași), biochimist român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la București. Contribuții în domeniul chimioterapiei tuberculozei (a preparat substanțe care să inhibe rezistența microbiană față de antibiotice), în studiul biochimic al fenomenului de îmbătrânire, al biostimulatorilor. Manuale universitare.

OERSTED [ǫ̈rsted] (< fr. {i}; {s} n. pr. *Oersted*) s. m. Unitate de măsură a intensității câmpului magnetic a cărui inducție, în vid, este de un gauss (simbol: Oe), egală cu 79,577 de amperspire pe metru.

OERSTED (ØRSTED) [ǫrstid], **Hans Christian** (1777–1851), fizician și chimist danez. Fondator (1825) și prof. al Școlii Politehnice din Copenhaga. Întemeietorul Societății pentru progresul științelor (1824). A descoperit (1820) acțiunea curentului electric, care străbate un conductor, asupra acului magnetic, punând bazele electromagnetismului; a elaborat un procedeu pentru obținerea aluminiului metalic (1825). Studii asupra compresibilității solidelor și lichidelor.

OERTER, Alfred (n. 1936), atlet american. A cucerit de patru ori consecutiv titlul olimpic la aruncarea discului (Melbourne 1956, Roma 1960, Tōkyō 1964 și Ciudad de México 1968), performanță neegalată încă.

ÖESAR (< fr.; cuv. finlandez) s. n. Formă pozitivă de relief cu aspect de val alungit, îngust și sinuos, din cadrul câmpiilor modelate de glaciația cuaternară. **O.** sunt alcătuite din pietrișuri și nisipuri stratificate; se consideră că s-au format în timpul retragerii ghețarilor continentali prin depunerea materialelor transportate de șuvoaiele provenite din topirea gheții. Sin. *esker; os* (pl. *oser*).

OESCUS (Colonia Ulpia Oescus), așezare tracă, apoi colonie romană în Moesia Inferior, în apropiere de confl. Iskerului cu Dunărea. Reședință a Legiunii a V-a Macedonica (sec. 1 — până la cucerirea Daciei, 106 și între anii 271 și 602), important punct de sprijin al limes-ului dunărean. Azi *Ghighen* (Bulgaria).

OETA, munți (2 152 m alt.) în partea centrală a Greciei, prelungirea estică a M-ților Pindului. Străjuiesc trecătoarea de la Termopile.

O'FAOLÁIN [oufælən], **Sean** (1900—1991), scriitor și critic literar irlandez. Importantă contribuție la modernizarea literaturii irlandeze; a publicat, ca director al revistei „The Bell", scriitori tineri, precum și opere ale celor mai renumiți scriitori autohtoni din perioada

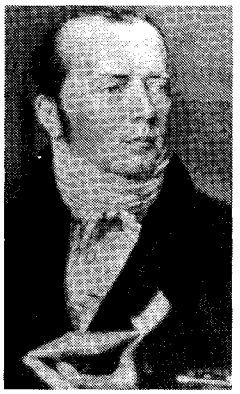

Hans Christian Oersted

postbelică. Lucrări de critică literară („Dispariția eroului. Studiu asupra romancierilor din anii '20", „Nuvela"). Romane („O vară în Italia", „Pasărea singuratică"). Biografii ale unor compatrioți iluștri.

OFENSĂ (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A aduce cuiva o ofensă; a insulta, a jigni, a vexa. **2.** Refl. (Fam.) A se supăra (simțindu-se jignit).

OFENSATOR, -OARE (< *ofensa*) adj. Care ofensează, care constituie o jignire, insultător, jignitor, injurios.

OFENSĂ (< fr., lat.) s. f. Insultă; jignire, injurie.

OFENSIV, -Ă (< fr.) adj. Care atacă sau cu care se atacă; care are caracter de ofensivă.

OFENSIVĂ (< fr., it.) s. f. **1.** Formă principală a acțiunilor de luptă ale unei armate, prin care se urmărește distrugerea forței inamicului și anularea capacității sale operative. **2.** (SPORT; art.) Atacul unei echipe; jucătorii care alcătuiesc linia de atac. ✦ Atac susținut al unei echipe împotriva echipei adverse. **3.** Fig. Acțiune perseverentă, neobosită pentru realizarea unui lucru, pentru depășirea unor dificultăți etc.

OFERI (< it.) vb. IV tranz. **1.** A pune la dispoziție, a dărui cuiva ceva. ✦ Refl. A se declara dispus să facă un serviciu (cuiva). **2.** A face o ofertă de vânzare pentru o marfă, un bun etc. ✦ A propune un preț pentru o marfă. **3.** Fig. A prezenta, a arăta, a etala, a înfățișa ceva.

OFERTANT, -Ă (< *ofertă*) adj., s. m. și f. (Persoană) care face o ofertă.

OFERTĂ (< it.) s. f. **1.** Faptul de a oferi; ceea ce se oferă. **2.** Cantitatea dintr-un bun economic sau factor de producție, care sunt disponibile pentru vânzare, într-o anumită perioadă și la un anumit preț unitar. ✧ *O. excedentară* = diferența pozitivă dintre cantitatea de bunuri economice (mărfuri) existentă pe piață și mărimea cererii. Eliminarea ei, pe o piață liberă, se face prin micșorarea prețurilor. Termenul a fost introdus de A. Smith. *O. fermă* = tip de **o.** prin care vânzătorul se obligă să respecte întru totul condițiile stabilite și să țină marfa la dispoziția potențialului client pentru perioada menționată în **o.** (termen de valabilitate a **o.**). *O. publică* = propunere făcută de un emitent, de către investitori sau intermediari pentru a vinde, a cumpăra, a transforma, a schimba sau a transfera prin orice alt mod valori mobiliare ori drepturi aferente acestora, difuzată prin mijloace de informare în masă sau comunicată pe alte căi, dar sub condiția posibilității egale de receptare din partea a minimum 100 de persoane neprecizate în vreun fel de către autorul propunerii. *O. p.* poate fi *de vânzare, de cumpărare* și *de preluare* (adică *o. p. de cumpărare* făcută în scopul dobândirii unei poziții majoritare). (DR.) *O. reală* = procedură prin care debitorul se eliberează de obligație, somându-l pe creditorul care nu voiește să primească executarea să o accepte și să depună lucrul care formează obiectul obligației la casa de depuneri și consemnațiuni.

OFERTORIU (fr.; {s} lat. *offertorium* < offerre „a oferi") s. n. Piesă cântată în cadrul misei între credo și prefață. Deseori este strict instrumentală (orgă) și lăsată la dispoziția interpretului.

OFF (cuv. engl. < *off* [screen] „din afara ecranului") adj. invar., adv. (CINEMA) **1.** Adj. invar. (Despre voci, dialoguri, zgomote) Care se produce în afara ecranului sau a scenei. **2.** Adv. Din afara ecranului sau a scenei.

OFFA, oraș în SV Nigeriei (Kwara), la 48 km SE de Ilorin; 197,2 mii loc. (1996). Piață agricolă pentru bumbac, manioc, porumb, yams.

OFFA, rege (757–796) al *Merciei.* A dus o politică de expansiune în Kent și Sussex, pe care le-a anexat, asigurând Merciei rolul de hegemon între regatele anglo-saxone. Pentru a-și apăra granițele regatului împotriva galezilor, a construit un zid de apărare cu o lungime de 270 km *(Zidul lui O.).* Din 774 s-a intitulat „rege al întregii Anglii". A semnat (796) un tratat comercial cu Carol cel Mare. Protector al Bisericii.

OFFENBACH [ofenbak], **Jacques (Jakob)** (1819–1880), compozitor francez

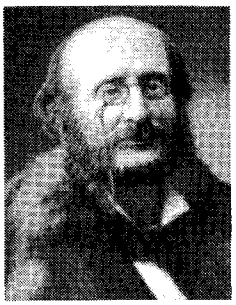

Jacques (Jakob) Offenbach

de origine germană. Întemeietor al operetei clasice franceze („Orfeu în infern", „Frumoasa Elena", „Pericola", „Barbă Albastră", „Madame Favart"); opera comică „Povestirile lui Hoffmann". A compus peste 100 de piese în ritm de dans (galop și cancan). Creație caracterizată prin umorul, adesea burlesc și cu nuanțe satirice, exprimată cu vervă și spontaneitate, prin farmecul evocator al melodiei.

OFFENBACH AM MAIN [ofənbah], oraș în VSV Germaniei (Hessen), port pe stg. râului Main, în apropiere de Frankfurt am Main; 118,5 mii loc. (2002). Ind. constr. de mașini, electrotehnică, chimică, textilă, alim. și de prelucr. a pieilor. Muzeu al pielăriei. Castel (1564–1578). Menționat documentar în c. 977.

OFI(O)- (< fr.; {s} gr. *ophis* „șarpe") Element de compunere însemnând „șarpe", „referitor la șarpe", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

OFICALCIT (< *ofi-* + *calcit*) s. n. Marmură cu serpentinit (rocă ultrabazică) dispus în cuiburi.

OFICIA (< fr.; {s} la. *officium* „serviciu, funcție") vb. I tranz. A celebra un serviciu religios; a sluji. ✦ A săvârși un act public sau privat, în special o căsătorie (cu solemnitate); a celebra.

OFICIAL, -Ă (< lat., fr., engl.) adj. **1.** Care emană de la o autoritate, care este declarat, stabilit de o autoritate; care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat; care este stabilit prin lege. ✧ *Buletin o.* = periodic în care se publică de obicei acte normative. **2.** Propriu actelor guvernamentale, documentelor administrației de stat; în stilul, în maniera actelor, a documentelor autorităților, ale statului. ✦ Fig. Rece, stereotip, de o politețe rece, calculată. **3.** Care are caracter legal, care se conformează regulilor, legilor statului; convenit între autorități.

OFICIALITATE (< fr.; lat. *officialis* „slujitor, servitor") s. f. **1.** Persoană oficială **(1)**; (la pl.) autoritățile dintr-o țară, dintr-un oraș. **2.** (DR.) *Principiul oficialității* = principiu de bază al dreptului procesual penal, potrivit căruia procurorul și organele de urmărire penală, precum și instanțele penale, pot să săvârșească, din oficiu, orice act care intră în competența lor.

OFICIALIZA (< fr.) vb. I tranz. A da sau a face să dobândească caracter oficial; a consfinți prin lege.

OFICIANT, -Ă (< fr.) adj. Care oficiază (mai ales slujba religioasă).

OFICINAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparține domeniului farmaciei; farmaceutic. ✧ *Plante oficinale* = plante cu proprietăți curative care servesc la prepararea unor medicamente. *Medicament o.* = medicament cu o compoziție stabilă (nealterabilă) preparat dinainte în farmacie, după indicațiile din Codex.

OFICINĂ (< fr.; lat. *officina* „atelier") s. f. **1.** Ansamblul încăperilor dintr-o farmacie unde se depozitează și se prepară medicamentele (după rețetă); laborator farmaceutic. **2.** Fig. Loc unde se urzesc intrigi, comploturi, de unde se răspândesc calomnii.

OFICIOS, -OASĂ (< fr., germ.; {s} lat. *officium* „datorie, obligație", „serviciu") s. n., adj. (Ziar, revistă) care reflectă consecvent punctul de vedere al unui guvern, al unui partid sau grupări etc., fără a avea caracter oficial.

OFICIU (< fr.; lat. *officium* „datorie, obligație", „serviciu") s. n. **1.** Denumire dată unor servicii ale anumitor întreprinderi sau instituții (ex. **o.** juridic etc.); *p. ext.* biroul unde este instalat un astfel de serviciu. **2.** Îndatorire, funcție, slujbă. ✧ Loc. *Din oficiu* = în conformitate cu o dispoziție dată de o autoritate; *fig.* în mod automat. **3.** (La pl.) Servicii, înlesniri, ajutoare. ✧ *Bune oficii* = intervenție (diplomatică) binevoitoare (a unui stat) în scopul unei concilieri (între state aflate în litigiu sau beligerante). **4.** Serviciu religios, slujbă religioasă. **5.** Încăpere anexă a sufrageriei, în care se depozitează obiecte necesare servirii mesei.

OFICLEID (< fr.; {s} *ofi-* + gr. *kleid* „cheie") s. n. Instrument de suflat din alamă inventat în jurul anului 1800, cu sonoritate aspră. Foarte la modă în timpul romantismului, a fost părăsit ulterior în favoarea contrafagotului și a saxofonului bariton.

OFIDIENI (< fr.; {s} gr. *ophis* „șarpe") s. m. pl. Subordin de reptile care cuprinde șerpii. V. *șarpe*.

OFIDISM (< fr.; {s} gr. *ophidion* „șarpe mic") s. n. Otrăvire cu venin de șarpe.

OFILI (< rus.) vb. IV refl. **1.** (Despre plante) A se veșteji **(1)**, a se îngălbeni. **2.** Fig. (Despre persoane) A-și pierde culoarea, frăgezimea, a se fana; a se trece; a se vlăgui.

OFILIRE (< *ofili*) s. f. **1.** Faptul de a se ofili; veștejire. ✦ Stare care apare la plante atunci când pierd, prin transpirație, mai multă apă decât reușesc să absoarbă din sol; la unele plante este un mecanism de evitare a supraîncălzirii. **2.** (FITOPAT.) Simptom de boală la plantele atacate de unii agenți patogeni care se dezvoltă în vasele conducătoare (ex. **o.** castraveților, provocată de bacteria *Erwinia tracheiphila*).

OFIO- v. **ofi[o]-**

OFIOLIT (< fr.; {s} *ofio-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. Grupă de roci eruptive bazice și ultrabazice, formate în zonele mobile de geosinclinal. De **o.** sunt adesea legate genetic zăcăminte magmatice de crom, platină, titan, fier, nichel, cupru etc.

OFIOLOGIE (< fr.; {s} *ofio-* + gr. *logos* „studiu") s.f. Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul șerpilor.

OFIT (< fr.) s. n. (MINERAL.) Varietate de diabaz cu structura ofitică, adesea cu piroxenul înlocuit prin amfibol.

OFITIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre microstructura rocilor diabazice și doleritice) Care se caracterizează prin dispoziția neregulată a cristalelor prismatice de plagioclaz și prin prezența cristalelor mari de piroxen ce ocupă spațiile rămase libere.

OFIȚER (< fr., rus., germ., pol.) s. m. **1.** Nume generic pentru gradele militare de la sublocotenent la general; persoană care poartă unul dintre aceste grade. **2.** *O. al stării civile* = persoană care oficiază căsătoria civilă și care încheie actele de stare civilă. **3.** Grad conferit purtătorilor anumitor decorații; persoană căreia i s-a conferit acest grad.

OFIȚI s. m. pl. Membrii unei comunități ezoterice caracterizată prin cultul șarpelui, acesta amintind de șarpele de bronz al deșertului care vindeca mușcături veninoase; simboliza pentru ei pe Mesia care vindecă rănile păcatului. O sectă gnostică din sec. 2 practica acest amestec de date biblice și creștine,

unite prin simbolul tradițional foarte bogat și complex al șarpelui.

OFIUCUS *(Ophiuchus),* constelație situată în regiunea Ecuatorului ceresc; împreună cu constelația Șarpele, se află între constelațiile Hercule, Săgetătorul și Scorpionul.

OFIURIDE (< fr. {i}; {s} *ofi-* + gr. *oura* „coadă" + *eidos* „aspect") s. f. (La pl.) Clasă de echinoderme pedunculate (asemănătoare stelei-de-mare) cu corpul discoidal și cu cinci brațe subțiri, lungi și foarte mobile *(Ophiuroidea);* (și la sg.) animal din această clasă (ex. *Amphiura florifera* din Marea Neagră).

O'FLAHERTY [ouflẹəti], **Liam** (1897–1984), scriitor irlandez. Romane și nuvele („Soția vecinilor", „Suflet negru", „Foametea", „Denunțătorul" — capodopera sa) inspirate din lupta de eliberare a poporului irlandez, la care a participat, sau din viața încă primitivă a pescarilor și țăranilor în continuă luptă cu natura vitregă, influențate de naturalism și psihologism. Literatură de aventuri (romanul „Asasinul", voi. de nuvele „Lebăda sălbatică").

OFRANDĂ (< fr., lat.) s. f. Jertfă adusă unei divinități; sacrificare a unei vietăți în templul unei divinități; dar oferit bisericii, prinos. ✦ Fig. Dar oferit unei persoane în semn de respect și devotament; omagiu. ✦ Fig. Contribuție (la o operă de binefacere).

OFSAID (< engl.) s. n. (SPORT) Împrejurare, penalizată de arbitru, în care un jucător aflat în posesia mingii se găsește în zona pe care o formează linia ultimului jucător (în afara portarului) al echipei adverse și linia porții; în afară de joc. ✧ *O. activ* (când jucătorul în cauză participă direct la fază). *O. pasiv* (când jucătorul nu este angajat în faza respectivă).

OFSET (< fr.; engl. *off* „afară" + [to] *set* „a plasa") s. n. Procedeu de reproducere și multiplicare a tipăriturilor cu ajutorul formelor de tipar din metal, plane, la care hârtia nu ajunge în contact cu clișeul metalic, ci cu un cilindru rotativ de cauciuc pe care se imprimă imaginea de pe clișeul metalic. ✧ *Mașină-o.* = mașină de tipar, rotativă sau plană, care, prin aplicarea procedeului **o.,** permite tiraje de calitate foarte bună cu productivitate mare (6 000–10 000 de exemplare de coli de cărți pe oră).

OFTA (onomat.) vb. I intranz. A scoate un oftat; a suspina (de durere, de suferință).

OFTALMIC, -Ă (< fr.) adj. Privitor la ochi sau la bolile ochiului.

OFTALMIE (< fr.) s. f. **1.** Conjunctivită gravă, adesea purulentă. ✧ *Oftalmia zăpezilor* = inflamație a corneei și conjunctivei provocată de razele ultraviolete în regiunile cu zăpezi permanente. **2.** Inflamație gravă a structurilor profunde ale globului ocular.

OFTALMO- (< fr., it.; {s} gr. *ophtalmos* „ochi") Element de compunere cu semnificația „ocular", „referitor la ochi", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

OFTALMOLOG (< fr.) s. m. Medic specializat în bolile de ochi și în chirurgia oculară; oculist.

OFTALMOLOGIE (< fr. {i}; {s} *oftalmo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinei care se ocupă cu fiziologia și cu patologia ochiului și a anexelor acestuia din punct de vedere medical și chirurgical.

OFTALMOMETRU (< fr. {i}; {s} *oftalmo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. **1.** Instrument utilizat în oftalmologie pentru aprecierea astigmatismului. **2.** Instrument pentru determinarea distanței de vizibilitate distinctă a ochiului.

OFTALMOSCOP (< fr. {i}; {s} *oftalmo-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument utilizat în oftalmologie pentru examinarea interiorului globului ocular și a fundului de ochi.

OFTAT (< *ofta*) s. n. Respirație profundă și prelungă, însoțită în expirație de un zgomot caracteristic, provocată de o durere morală sau fizică; suspin.

OFTICĂ (< ngr.) s. f. (Pop.) Tuberculoză pulmonară.

OFTICOS, -OASĂ (< *oftică*) adj. **1.** (Pop.; și subst.) Bolnav de tuberculoză. ✦ Fig. Slab, anemic. **2.** Fig. (Fam.) Invidios.

OGADEN, podiș arid din SE Ethiopiei, la granița cu Somalia. A constituit obiectul unor litigii între cele două state (invadat de Somalia în 1977, reîncorporat la Ethiopia în 1978, cu ajutorul Cubei și Uniunii Sovietice).

ŌGAKI, oraș în Japonia (Honshū), situat pe râul Ibigawa, la 32 km NV de Nagoya; 150,2 mii loc. (2000). Ind. metalurgică, constr. de mașini, chimică, textilă și alim. Castel (1535).

OGAMICĂ (OCHAMICĂ) s. f. Veche scriere în care textul era realizat din grupuri de șiruri paralele care întâlneau sau întretăiau un alt șir ce servea drept rând de bază al textului. Întâlnită exclusiv în inscripții în piatră sau lemn, ca scriere secretă, a apărut în sec. 3 î.Hr. în Islanda și Scoția de unde s-a răspândit în întreaga lume celtică.

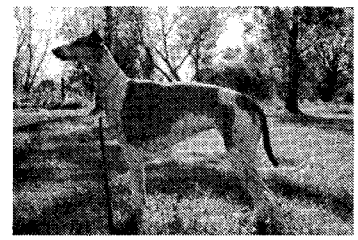

Ogar

OGAR (< magh.) s. m. Grupă de rase de câini de vânătoare cu botul lung, cu corpul înalt, svelt și subțire, cu picioarele lungi, foarte iute. Printre cele mai cunoscute rase din această grupă se numără: **o.** cenușiu englez *(greyhound),* **o.** afgan, **o.** rusesc *(barzoi),* **o.** irlandez *(irish wolfhound),* o. pitic englez *(whippet)* și **o.** maghiar. În prezent, în multe țări (inclusiv în România) vânătoarea cu ogari este interzisă, considerându-se că lasă prea puține șanse vânatului, câinii din această grupă fiind folosiți mai mult pentru curse sau ca animale de companie.

OGARIOV, Nikolai Platonovici (1813–1877), publicist și poet rus. Adversar al autocrației și al iobăgiei, a emigrat la Londra (1856), unde, împreună cu Herzen, a scos ziarul „Kolokol". Partizan al „socialismului țărănesc rus". În poemele sale romantice a exprimat idei democratice și tristețea pentru fericirea ratată („Casa cea veche", „Cartea iubirii", „Monologuri", „Libertatea").

OGASAWARA [ogasawara], numele codului manierelor instituit de **O.** Sadamune (1294–1347). Cuprinde reguli convenționale de comportare, respectate și astăzi la evenimentele oficiale.

OGASAWARA [ogasawara], arhipelag vulcanic japonez în V Oc. Pacific, alcătuit din 27 de insule, la 965 km S de Tōkyō; c. 104 km^2. Ins. pr.: Chichi, Haha, Muko, Yome. Expl. de sulf. Trestie de zahăr, banane, cacao, orez, tutun. Parc național. Descoperit în 1593 și colonizat în 1820–1830 de un mic grup de europeni și hawaieni. Până în 1968 s-a numit *Bonin.*

OGAȘ (< magh.) s. n. (GEOGR.) Formă negativă de relief alungită, neramificată, sculptată de către apele de șiroire (cu adâncimi de 0,5–2 m). Este o formă incipientă de eroziune

care poate evolua dând naștere unui torent. Sin. *făgaș*.

OGATA Kenzan (pseud. lui *O. Shinsei*) (1663–1743), ceramist, caligraf și pictor japonez. În atelierele sale de la Kyōto și Edo (Tōkyō), în colaborare cu sora sa, **O.** Korin (1658–1716), a realizat ceramică pictată color. A pictat peisaje și a cultivat un gen de poezie, asemănătoare cu cea tradițională chineză.

OGĂȘANU, Virgil (n. 1940, Turnu-Severin), actor român. Stil de joc modern, ce îmbină luciditatea cu emoția, seducția cu simplitatea, afirmat în genuri diferite: dramă, comedie, muzical. Creatorul, în teatru, a unor roluri ce au rămas ca modele (Hlestakov din „Revizorul" de Gogol, Sultanul din „Răceala" de M. Sorescu, Alceste din „Mizantropul" de Molière, Baronul din „Azilul de noapte" de Gorki). Activitate cinematografică bogată („Răutăciosul adolescent", „Apoi s-a născut legenda", „Facerea lumii", „Tufă de Veneția").

OGBOMOSHO [ogbomoʃo], oraș în SV Nigeriei (Oyo), la 80 km NNE de Ibadan; 433 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Centru comercial (bumbac, cacao). Țesături, fabrică de încălțăminte. Prelucr. tutunului. Fondat la mijlocul sec. 17.

OGDON, John (1937–1989), pianist britanic. Strălucit interpret al lui F. Liszt. Repertoriu din novecento (F. Busoni).

OGEAC s. n. v. **hogeag.**

OGIGIA (OGYGIA) (în „Odiseea"), insulă legendară în M. Ionică, stăpânită de nimfa *Calipso*.

OGINO Kinsako (1882–1975), obstetrician japonez. Împreună cu H. *Knaus*, a pus la punct o metodă contraceptivă bazată pe teoria perioadei de fertilitate în cursul ciclului menstrual.

OGIŃSKI, Michał Kleofas, conte (1765–1833), om politic și compozitor polonez. Participant la insurecția armată din 1794. La Curtea țarului Aleksandru I a încercat să susțină interesele polonezilor. Opere („Zelida și Valkur sau Bonaparte în Cairo"), cântece patriotice, marșuri militare, piese pentru pian și poloneze.

OGIVAL, -Ă (< fr.) adj. De forma unei ogive. ✧ *Stil o.* = stil gotic.

OGIVĂ (< fr.) s. f. **1.** Element arhitectural caracteristic stilului gotic, format prin intersecția a două arce dispuse diagonal, constituind osatura unei bolți sau a unei deschideri. Folosită din sec. 11 la unele monumente romanice, a cu-

Virgil Ogășanu

noscut o largă răspândire în arhitectura gotică, permițând degajarea zidurilor și deschiderea unor largi ferestre. În România, a fost utilizată prima oară la biserica mănăstirii din Cârța (sec. 13). **2.** Partea superioară a unui proiectil de artilerie, a unei bombe sau a unei rachete, având formă aerodinamică.

OGLINDA LUMII, revistă săptămânală, ilustrată, de actualitate. Apărută la București între 1922 și 1934, cu texte traduse în lb. germană, franceză și uneori maghiară. Colaboratori: V. Eftimiu, D. Stănescu, Const. A.I. Ghika.

OGLINDĂ (< *oglindi*) s. f. **1.** Obiect de sticlă, de metal etc., cu o suprafață netedă și lucioasă, de formă plană, concavă etc., puternic reflectantă, care formează, prin reflexie, imagini ale obiectelor din fața sa. Este o parte componentă a mobilierului (în ușile dulapului, atârnate pe pereți etc.). În istoria civilizației, **o.** are semnificații diverse: puritate, inteligență creatoare, relevarea adevărului etc. **2.** *P. analog.* Suprafață netedă și lucioasă (a unei ape) care reflectă lumina. **3.** Fig. Imagine. **4.** (ORNIT.) Pată de culoare deschisă de pe aripa păsărilor. **5.** (GEOGR.) *O. de fricțiune (de alunecare)* = suprafață lustruită formată la contactul dintre materialul care s-a deplasat și cel rămas pe loc în timpul unei alunecări de teren masive.

OGLINDI (< sl.) vb. IV refl. **1.** A se reflecta pe o suprafață lucioasă sau într-o oglindă. ✦ (Despre oameni) A se privi în oglindă; a se admira în oglindă. **2.** Fig. (Despre stări, fenomene, acțiuni etc.) A se vedea, a se arăta, a se reflecta. ✦ Tranz. A înfățișa, a prezenta ceva (într-o operă artistică).

OGLIO, râu în partea de N a Italiei, afl. stg. al Padului, la 16 km SV de Mantova; 280 km. Izv. din Alpii Retici, de la 2 621 m alt., curge mai întâi pe direcția NNE–SSV, trece prin lacul Iseo, iar în aval de Soncino își schimbă direcția către ESE. Navigabil pe cursul inferior, pe c. 70 km. Afl. pr.: Cherio, Mella, Chiese.

OGODAI (UGHEDEI), mare han mongol (1227–1241). Fiul și urmașul lui Genghis-han. În timpul domniei lui **O.**, mongolii cuceresc imperiile Xixia (1227), Jin al jurchenilor (1234), precum și Azerbaidjanul, Armenia și Georgia. A construit mai multe palate în Karakorum **(2).**

OGOOUÉ (OGOWE [ogọwe]), fluviu în Africa Ecuatorială (Gabon și Republica Congo); 1 200 km. Izv. de pe pantele masivului Chaillu (Rep. Congo), curge pe direcția SSE–NNV, descriind un uriaș arc de cerc și se varsă printr-o deltă în G. Guineii (Oc. Atlantic), la S de Capul Lopez. Navigabil în cursul inferior, pe c. 250 km. Afl. pr.: Lékoni, Sébé, Lolo, Ivindo, Abanga. Explorat de Pierre Savorgnan de Brazza în anii 1875–1883.

OGOR (< bg., scr.) s. n. **1.** Teren arat în vederea cultivării plantelor agricole; țarină. ✧ *O. negru* = teren care, fără a fi semănat un an întreg, este lucrat, arat, grăpat etc., pentru a se reface (prin combaterea buruienilor și acumularea apei în sol). **2.** Teren agricol folosit timp de un an ca pășune pentru a fi mai fertil în anii următori; pârloagă. **3.** Lan. **4.** (Reg.) Prima arătură care se face (toamna sau primăvara), cu mult timp înaintea lucrărilor de însămânțare.

O'GORMAN, Juan (1905–1982), arhitect și pictor mexican. A introdus în țara sa ideile funcționalismului lui Le Corbusier. Autor de fresce, la aeroportul din Ciudad de Mexico, în care evocă, în imagini pline de forță, momente ale istoriei naționale.

OGRA, com. în jud. Mureș, pe Mureș; 2 494 loc. (2003). Satul **O.** apare menționat documentar în 1376.

OGRĂDĂ (< sl.) s. f. Curte **(I 1),** bătătură **(1).**

OGREZENI, com. în jud. Giurgiu, situată în câmpia Găvanu-Burdea, pe dr. râului Argeș; 4 631 loc. (2003). Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ilfov. Bisericile Sf. Gheorghe (1830) și Adormirea Maicii Domnului (1880), în satele Hobaia și **O.**

OGRIJI (< scr.) s. m. pl. Resturi vegetale de furaj (cotoare, tulpini de plante ierboase) nemâncate de vite.

OGUN, stat federal în SV Nigeriei cu ieșire la G. Benin; 16,8 mii km^2;

2,3 mii. loc. (1991). Centrul ad-tiv: *Abeokuta*. Ciment, bere, sucuri de fructe etc. Arbori de cacao, cafea și cauciuc; porumb.

OGYGIA v. **Ogigia.**

OHABA, com. în jud. Alba, situată în pod. Secașelor, pe stg. Secașului (afl. al Târnavei); 920 loc. (2003). Satul **O.** apare menționat documentar în 1372.

OHABA LUNGĂ, com. în jud. Timiș, situată în pod. Lipovei, pe râul Cladova; 1 221 loc. (2003). Pomicultură. Satul **O. L.** apare menționat documentar în 1440. Biserica de lemn Sf. Dumitru (sec. 17, pictată în sec. 18), în satul Dubești.

OHABA-PONOR, sat în com. Pui (jud. Hunedoara), în apropierea căruia se află peștera Bordu Mare, unde au fost descoperite mai multe niveluri de locuire din Paleoliticul mijlociu și superior, din Neolitic și din perioada de tranziție de la Neolitic la Epoca bronzului. Loc fosilifer.

OHABĂ (< sl.) s. f. (În Evul Mediu, în Țara Românească) **1.** Moșie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite și prestații. **2.** Denumire a *imunității* boierești și mănăstirești.

OHANA [oana], **Maurice** (1914–1992), compozitor francez. Limbaj personal, atras de vechea tradiție spaniolă („Studii coregrafice"), de ritmurile africane, respingând intelectualismul excesiv. Lucrări pentru scenă („Autodafé"), vocal-simfonice, concertante („Inelul din Tamarit"), camerale („Omagiu lui Fr. Chopin").

OHANESIAN, David (n. 1927, București), bariton român. Solist al operelor din București și Cluj-Napoca. Primul interpret român al rolului Oedip din opera lui Enescu. Tehnică vocală de mare siguranță, paletă coloristică amplă, știință stilistică și forță de adaptare de la un gen la altul, de la o epocă la alta, inimitabil farmec al frazării. Interpret al principalelor roluri de bariton, pe toate marile scene lirice ale lumii, din operele lui Verdi, Donizetti, Leoncavallo, Wagner, Rahmaninov, Mussorgski. Abordează frecvent și repertoriul de lied.

David Ohanesian în rolul lui „Oedip"

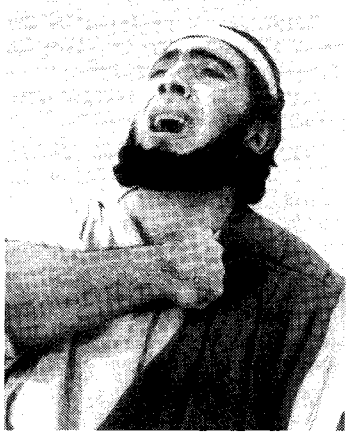

O'HARA [ouhærə], **Frank** (1926–1966), poet și critic de artă american. Influențat de avangardism și de expresionismul abstract, a prezentat realitatea cotidiană într-un stil dinamic și un limbaj colocvial („Poezii de dragoste", „Un oraș iarna și alte poezii"). Antologie de critică de artă („Cronici de artă").

O'HARA [ouhærə], **John Henry** (1905–1970), scriitor american. Povestiri („Fiul doctorului", „Hotelul fermierilor") și romane („Întâlnire la Samara", „Un pumn de țărână", „Furia de a trăi", „De pe terasă") de mare popularitate, prezentând într-o modalitate naturalistă, destinul omului în societatea americană aflată într-un proces de profunde transformări.

O'HARA [ouhærə], **Maureen** (1920–2000), actriță americană de origine irlandeză. Filme în care a întruchipat cu mare sensibilitate și trăire dramatică tipul feminin al nonconformismului irlandez („Casa din vale", „Rio Grande", „Omul liniștit", „Vulturul zboară spre Soare").

O'HENRY (pseud. lui *William Sydney Porter*) (1862–1910), scriitor american. Viață aventuroasă, care va constitui tema multora din scrierile sale. Maestru al nuvelei satirice americane („Cele patru milioane", „Verze și regi", „Escrocul gentil", „Inimi ale Vestului"); umorul său se bazează pe coincidențe și finaluri ingenioase, surprinzătoare. Din 1918, în S.U.A. s-a instituit premiul anual purtând numele său, pentru cele mai bune nuvele.

O'HIGGINS [ouigins], **Bernardo** (1776–1842), general și om politic chilian. Alături de J. San Martín, a fost unul dintre conducătorii Războiului pentru Independența Coloniilor Spaniole din America. În urma bătăliilor de la Chacabuco (12 febr. 1817) și de la Maipo (5 apr. 1818), a devenit „director suprem" (șeful statului) al Republicii Chile (1817–1823), proclamând independența țării (1818). A guvernat prin măsuri autoritare. Depus de revoluție, s-a retras în Perú.

Bertil Ohlin

OHIO [ouhaiou] **1.** Râu navigabil în E S.U.A., afl. stg. al fl. Mississippi în aval de Cairo; 1 578 km (2 101 km de la izv. lui Allegheny). Este format prin unirea (la Pittsburgh) râurilor Allegheny și Monongahela care izv. din platoul Allegheny. Străbate o regiune de podiș și apoi una de câmpie, trecând prin Huntington, Portsmouth, Cincinnati, Louisville, Evansville, Paducah. Canalizat (1929) în cursul inferior; hidrocentrale în cursul superior. Afl. pr.: Muskingum, Tennessee, Cumberland, Kanawha, Licking, Kentucky. **2.** Stat în E S.U.A., între râul omonim și L. Erie; 116,1 mii km^2; 11,4 mii. loc. (2001). Centrul adtiv: *Columbus*. Ind. siderurgică, constr. de mașini (echipament de transport), chimică etc. Expl. de cărbuni, petrol, min. de fier. Porumb, grâu, soia; legumicultură. Creșterea intensivă a animalelor.

OHLIN [uli:n], **Bertil Gotthard** (1899-1979), economist și om politic suedez. Prof. univ. la Copenhaga și Stockholm. Lider al Partidului Laburist; ministru al Comerțului (1944–1945). Exponent al Școlii de la Stockholm. A aplicat principiile marginalismului la studiul comerțului internațional (modelul Heckscher–**O.**) și a deschis calea analizei macroeconomice moderne („Teoria comerțului", „Comerțul interregional și comerțul internațional", „Restructurare economico-internațională"). Premiul Nobel pentru economie (1977), împreună cu J.E. Meade.

OHLOPKOV, Nicolai Pavlovici (1900–1967), regizor și actor rus. Ca regizor a promovat stilul monumental, dezvoltând cu precădere principiile teatrului eroico-patetic. Promotor al dramaturgiei ruse („Aristocrații", de Pogodin, „Tânăra Garda", de Fadeev) și universale („Hamlet" de Shakespeare, „Medeea", de Euripide). Roluri în filme („Lenin în Octombrie").

OHM [om] (< fr. {i}; {s} n. pr. *Ohm*) s. m. Unitate de măsură a rezistenței electrice (simbol: Ω), egală cu rezistența unui conductor prin care trece un curent electric de 1 A când la capetele sale se aplică o tensiune de 1 V.

OHM [o:m], **Georg Simon** (1789–1854), fizician german. Prof. univ. la Nürnberg și München. Cercetări de electricitate, optică și acustică. A studiat (din 1826) trecerea curentului electric prin conductori, stabilind o lege (1827) conform căreia intensitatea acestuia este direct proporțională cu tensiunea aplicată la capetele conductorului și invers proporțională cu rezistența lui *(legea lui O.)*. În domeniul acusticii, a dovedit că senzația de auz a urechii omenești nu depinde de diferența de fază a undelor sonore.

OHMIC, -Ă [omic] (< fr.) adj. Referitor la rezistența circuitelor electrice fără reactanțe inductive sau capacitive (ex. legătură **o.**, pierderi de energie **o.**).

OHMMETRU [ommetru] (< fr. {i}; {s} fr. *ohm* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea rezistenței electrice.

OHOTSK, Marea ~, mare în NV Oc. Pacific, situată între țărmul de NE al Asiei, pen. Kamceatka, arh. Kurile, ins. Hokkaidō și Sahalin; comunică cu M. Japoniei prin Str. Tătară și La Pérouse; 1,603 mii. km^2. Ad. max.: 3 521 m. Salinitatea: 32,8–33,8‰. Iarna îngheață aproape în întregime. Temp. medie a apei: –1,8°C (iarna) și 9–15°C (vara). În ea se varsă fl. Amur. Pescuit.

OHRANA, denumirea generică a organelor locale ale Departamentului Poliției din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din Rusia. Aveau atribuții de poliție politică, exercitate cu ajutorul informatorilor și agenților secreți, infiltrați în organizațiile politice sau publice. Primele organe au fost create la Sankt-Petersburg (1866) și Moscova (1880). Și-au încetat activitatea în 1917.

OHŘE (în germ. **EGER**), râu în Germania și Cehia, afl. stg. al Elbei pe terit. Cehiei; 311 km. Izv. din masivul Fichtelgebirge, curge pe direcția generală VSV–ENE și trece prin Cheb, Sokolov, Karlovy Vary, Klášterec nad Ohří, Žatec.

OHRID (POGRADEÇ) 1. Lac tectonic în Pen. Balcanică, situat la granița dintre Albania și Macedonia, la 695 m alt.; 348 km^2 (lungime: 40 km; lățime max.: 15 km). Ad. max.: 286 m. Din el izv. Drinul Negru. Pescuit. **2.** Oraș în SV Macedoniei, pe țărmul de NE al lacului cu același nume; 41,1 mii loc. (1994). Aeroport. Constr. de mașini-unelte, prelucr. maselor plastice, confecții, mobilă metalică, piese auto, tacâmuri. Pescuit. Stațiune climatică. Biserica Sf. Pantelimon (893, cea mai veche mănăstire slavă) construită de Sf. Clement. Monumente bizantine: bisericile Sfinții Constantin și Elena (sec. 10), Sf. Sofia (sec. 9–14, cu fresce din sec. 11–14), Sf. Clement (1295, cu o bogată colecție de icoane bizantine). Centru turistic care face parte din patrimoniul cultural mondial. Capitala Țaratului bulgar de Apus în timpul lui Samuil. Între 1018 și 1767 a fost centrul unui arhiepiscopat. În Antichitate s-a numit *Lychnidus*.

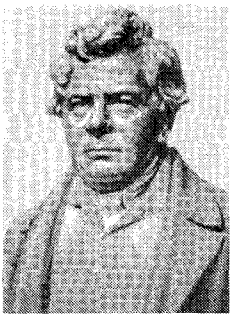

Georg Simon Ohm

OIAPOQUE v. **Oyapock.**

OIASHIO sau **OYASHIO** v. **Kurile (3).**

OICUMENĂ (OECUMENĂ) (cuv. gr.) s. f. sg. Ansamblul teritoriilor populate de pe uscat, care reprezintă în prezent peste 90% din suprafața acestuia.

OIDIPUS v. **Edip.**

OIDIUM (< fr. {i}; {s} gr. *ovoides* „oval") s. n. (FITOPAT.) **1.** Nume dat stadiului conidian al unor ciuperci parazite din familia erisifaceelor, care formează pete fumurii pe organele plantelor atacate. **2.** Boală a viței de vie provocată de ciuperca *Uncinula necator* (forma conidiană *Oidium tuckeri*).

OIER (< *oaie*) s. m. **1.** Crescător, proprietar de oi; *p. ext.* cioban. **2.** (Înv.) Slujbaș însărcinat cu încasarea oieritului^2.

OIERIT^1 (< *oier*) s. n. Creșterea oilor.

OIERIT^2 (< *oaie*) s. n. (În Evul Mediu, în Țara Românească) Dare pe turmele de oi, percepută de domnie, la început în natură (sec. 16), iar apoi în bani (sec. 17–18); în Moldova se numea *goștină*.

O.I.M. v. **Organizația Internațională a Muncii.**

OIMIAKON, localitate în partea de ENE a Federației Ruse, situată în E Siberiei, într-o depresiune din podișul omonim, pe cursul superior al fl. Indighirka, la 63°28' lat. N și 142°49' long. E. Stație meteorologică. Aici s-au înregistrat cele mai scăzute temperaturi din emisfera nordică (–71,1°C în iarna anului 1964), fiind considerată cel mai friguros punct locuit permanent (un veritabil „pol al frigului"), depășit în 1967 de stațiunea Vostok din Antarctica (–94,5°C). Acest fenomen este cauzat de continentalismul accentuat al climei și de inversiunile de temperatură care se instalează în timpul iernii pe valea fl. Indighirka.

OINACU, com. în jud. Giurgiu, situată în C. Burnaz, în lunca și pe terasele de pe stg. Dunării; 3 807 loc. (2003). În arealul satului **O.** au fost descoperite un depozit de bronz datând din ultima fază a Epocii bronzului, o necropolă sarmatică (sec. 2–3), în care s-au găsit săgeți, coliere de chihlimbar, oglinzi cu tamga, precum și o necropolă birituală

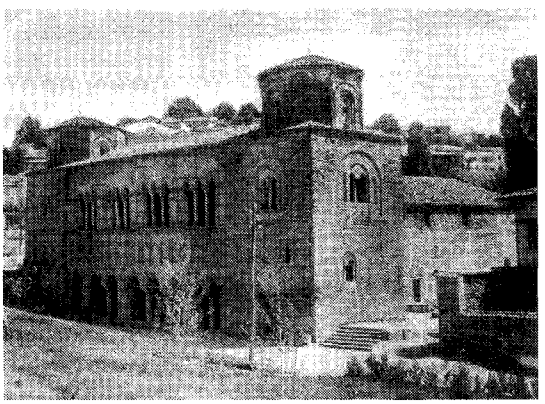

Ohrid. Biserica Sf. Sofia

(de înhumație și de incinerație) de tip Sântana de Mureș (sec. 3–4), din care s-au recuperat vase de ceramică fină, mărgele de sticlă, piepteni din os ș.a. Bisericile cu același hram — Adormirea Maicii Domnului, în satele **O.** (1844–1846) și Braniștea (1886).

OINĂ s. f. Joc sportiv, specific românesc, care se dispută între două echipe compuse din câte 11 jucători fiecare, o echipă aflându-se „la bătaie", pe linia de așteptare, și cealaltă „la prindere", pentru a avea timp să treacă printre adversari până în fundul terenului și a reveni la linia de plecare fără a fi atins cu mingea de adversari. Tehnica jocului constă în lovirea unei mingi cu un baston de lemn de către fiecare jucător, pentru a o trimite în terenul adversarului. **O.** are o vechime de sute de ani și a apărut, probabil, în lumea păstorilor. Prima mențiune documentară datează din 1763, iar primul regulament al acestui joc s-a publicat în „Monitorul Oficial" în 1899, când s-a organizat oficial și primul campionat național. Ministrul Învățământului, Spiru Haret, a decis, în perioada 1897–1899, introducerea **o.** în școli. Federația Română de Oină s-a înființat în 1932, reactivată la începutul anilor '50 ai sec. 20. Principalele competiții sunt Campionatul Național și Cupa României.

OIRAȚI (cuv. mongol) s. m. pl. Ramură occidentală a ansamblului mongol (c. 450 000 în total), cuprinzând diverse grupuri etnice dispersate în China (îndeosebi în Xinjiang, Mongolia Interioară și Qinghai), în V Mongoliei și în Federația Rusă (unde sunt reprezentați îndeosebi de kalmîci). Aceștia din urmă sunt stabiliți în bazinul Volgăi (unde dispun și de o republică autonomă, Kalmîkia) și în Siberia. Limba oirată (numită și mongolă de vest) face parte din familia altaică, ramura mongolă. Majoritatea sunt budiști lamaiști.

OISE [ua:z], râu în S Belgiei și N Franței, afl. dr. al Senei, în aval de Paris; 302 km. Izv. din V m-ților Ardeni, de la S de Chimay (Belgia) și trece prin Compiègne. Afl. pr.: Aisne. Legat prin canale cu Aisne și Somme. Navigabil pe cursul inferior, pe 130 km.

OISTRAH 1. David Fiodorovici O. (1908–1974), violonist ucrainean. Prof. la Conservatorul din Moscova. Carieră internațională. Instrumentist virtuoz, de o mare sinceritate a expresiei, nobilețe a sunetului și respect pentru scriitură. A excelat în lucrări din repertoriul rus (Prokofiev, Kabalevski, Haciaturian, Șostakovici, care a compus special pentru el „Concertul nr. 1 pentru vioară")

David Fiodorovici Oistrah

Igor Davidovici Oistrah

și clasico-romantic universal (Bach, Beethoven, Brahms, Mendelsohn). Cânta pe două viori Stradivarius (din 1702 și 1710). A fost și violist. **2. Igor Davidovici O.** (n. 1931), violonist ucrainean. Fiul lui **O.(1).** Prof. la Conservatorul din Moscova. Bogat repertoriu concertistic împreună cu tatăl său și singur. Activitate de muzică de cameră alături de soția sa, Natalia Zertsalova.

OIȘTE (< bg.) s. f. **1.** Bară de lemn fixată în crucea unui vehicul cu tracțiune animală, de-a dreapta și de-a stânga căreia se înhamă caii și care servește la cârmirea vehiculului; **o.** se folosește numai la vehiculele trase de cai, iar protapul **(1)** la cele trase de boi. **2.** Parte componentă a morii de vânt cu ajutorul căreia aceasta este rotită pentru a veni cu aripile în bătaia vântului. **3.** Parte a constelației Carul Mare, alcătuită din trei stele aflate în prelungirea careului ce seamănă cu un trapez.

ŌITA, oraș în Japonia (Kyūshū), port la G. Beppu al Mediteranei Japoneze (Seto Naikai); 436,5 mii loc. (2000) Capitala prefecturii omonime. Nod feroviar. Ind. metalurgică, petrochimică, de rafinare a petrolului, textilă, a celulozei, alim. Pescuit. Universitate (1949). Castel (sec. 16). Vechea denumire: *Funai.*

OITUZ 1. Râu, afl. dr. al Trotușului în amonte de municipiul Onești; 62 km. Izv. din N m-ților Vrancei, de la 1 420 m alt., din apropierea pasului **O.** și drenează, în cursul inferior, depr. Tazlău-Cașin. **2.** Trecătoare în Carpații Orientali, situată între culmile de SSE ale m-ților Nemira și cele de NNV ale m-ților Vrancei, la 865 m alt. Face trecerea între depr. Tazlău-Cașin și depr. Brașov. Aici au avut loc, în timpul Primului Război Mondial, trei bătălii de apărare, în care armatele române au oprit pătrunderea forțelor germano-austro-ungare în Moldova: 28 sept./11 oct.–14/27 oct. 1916, 28 oct./10 nov.—2/15 nov. 1916 și 26 iul./8 aug.–9/22 aug. 1917. **3.** Com. în jud. Bacău, situată în zona de contact a depr. Cașin cu prelungirile m-ților Vrancea și Nemira, pe valea râului omonim; 9 634 loc. (2003). Expl. de petrol. Cherestea. Fabrică de sucuri naturale. Centru de meșteșuguri populare (olărit, cusături și țesături — covoare, cergi, lăicere, costume —, obiecte împletite din lemn de alun) și instalații tehnice populare (vâltori, dârste, în satul Ferăstrău-Oituz). Izv. cu ape minerale clorurate, sodice, bicarbonatate (în satul Poiana Sărată). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **O.** s-au numit *Grozești.* În satul **O.** au fost descoperite vestigii ale unei așezări din Epoca bronzului (cultura Monteoru), ale uneia geto-dacice (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.) și ale uneia din sec. 8–10, precum și un tezaur monetar alcătuit din 200 de drahme.

OIȚĂ (< *oaie*) s. f. **1.** Diminutiv de la oaie. **2.** Mică plantă erbacee (15–30 cm), otrăvitoare, din familia ranunculaceelor, cu frunze și cu tulpină păroase, cu flori mari, albe sau roșcate la exterior și fructe argintii *(Anemone silvestris).*

O.I.Z. v. **Organizația Internațională a Ziariștilor.**

OJĂ(< tc.) s. f. Lac de unghii.

OJDULA, com. în jud. Covasna, situată în NE depr. Târgu Secuiesc, la poalele m-ților Bretcu; 3 546 loc. (2003). În satul **O.,** menționat documentar în 1332, se află o cetate din sec. 15. În arealul satului Hilib a fost descoperit un tezaur monetar alcătuit din drahme din Dyrrhachium, tetradrahme din Thásos și un denar republican emis în anul 89 î.Hr.

OJEDA, Alonso de (c. 1466–1515), navigator spaniol. Participant, alături de Columb (1493), la expediția din America. Împreună cu Juan de la Cosa și Amerigo Vespucci, a explorat (1499–1500) coasta nordică a Americii de Sud. Guvernator (1505–1509) al prov. Nueva Andalusia (Darien), pe care a colonizat-o.

OJETTI, Ugo (1871–1946), scriitor şi publicist italian. Întemeietorul periodicelor artistice „Dedalo" (1920), „Pegaso" (1929), „Pan" (1933). Redactor şi director (1925–1927) la „Corriere della sera"; maestru al jurnalismului italian. Romane („Fiul meu, feroviarul") şi nuvele („Mimi şi gloria", „Femei, bărbaţi şi paiaţe") de observaţie a detaliului, într-un stil de pătrunzătoare ironie.

OJOS DEL SALADO [o̯hos], vârf vulcanic în Anzii Sudici, în NV Argentinei, la graniţa cu Chile. Alt.: 6 908 m, al doilea ca înălţime după Aconcagua.

O.K. (< engl. *ok*, abreviere de la *all corect*, ortografiat greşit *o*[ll] *k*[orect] sau de la n. pr. *O*[ld] *K*[inderhook], porecla preşedintelui american *Van Buren*). **1.** Adv. De acord; foarte bine. **2.** S. n. Acord, aprobare.

OKA 1. Râu navigabil în partea europeană a Federaţiei Ruse, afl. dr. al Volgăi, la Nijni-Novgorod; 1 500 km. Izv. din Podişul Central Rusesc şi trece prin Orei, Kaluga, Serpuhov, Reazan şi Nijni Novgorod. Navigabil până la Cekalin; îngheaţă în perioada nov.–apr. Afl. pr.: Ugra, Moscova, Kliazma, Mokşa. **2.** Râu, afl. stg. al Angarei; 630 km. Izv. din m-ţii Saian, curge pe direcţie S–N, trece prin Zima şi se varsă în lacul de acumulare Bratsk, creat pe cursul superior al Angarei.

OKA-AKOKO, oraş în SV Nigeriei (Ondo); 231,2 mii loc. (1996). Produse textile şi alim. Centru agricol şi comercial (porumb, bumbac, tutun, orez, yams ş.a.). Fundat în sec. 19.

OKAKURA Kakuzō (1862–1913), critic de artă şi filozof japonez. Unul dintre fondatorii (1889) Academiei de Artă din Tōkyō. A făcut cunoscute Occidentului artele tradiţionale japoneze. Lucrări: „Idealurile Orientului", „Trezirea Japoniei", „Cartea Ceremoniei Ceaiului".

OKAPI (< fr.; cuv. bantu) s. f. Specie de rumegătoare din familia girafelor, înaltă de c. 1,60 m şi având o greutate de c. 250 kg, gâtul mai scurt decât girafa şi culoarea maro, cu dungi albe pe spate *(Okapia Johnstoni)*. Trăieşte în pădurile din Africa, mai ales în R.D. Congo unde a fost creată în 1996 o rezervaţie naturală care face parte din patrimoniul natural mondial.

OKĀRA, oraş în partea central-estică a Pakistanului (Punjab), la SV de Lahore; 201,8 mii loc. (1998). Nod rutier şi feroviar pe linia Lahore–Multān. Ind textilă (bumbac) şi alimentară (făină). Centru agricol (ovine, lactate). Colegiu.

OKARA, Gabriel Imomotimi Gbaingbain (n. 1921), scriitor nigerian de limbă engleză. Lirică glorificând valorile africane tradiţionale („Invocaţia pescarului"). Romanul simbolic „Vocea" este o ilustrare a conflictelor dintre societatea tradiţională şi cea modernizată.

OKAVANGO v. **Cubango.**

OKAYAMA, oraş în Japonia (Honshū), port la gura de vărsare a fl. Asahi în G. Kojima al Mediteranei Japoneze, la 125 km V de Ōsaka; 626,6 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Constr. navale, de maşini agricole şi electrice. Ind. chimică (fibre sintetice, prelucr. a cauciucului), textilă (ţesături din lână şi mătase), a celulozei şi hârtiei, alim. Produse de artizanat (obiecte din ceramică şi porţelan; ţesături). Pescuit de corali şi perle. Universitate (1949). Muzeu de artă. Observator astronomic. Grădină zoologică. Castel din perioada Sengoku (1467–1568) situat în parcul Kōrakuen (1786).

OKAZAKI, oraş în Japonia (Honshū), situat în Câmpia Mikawa, pe râul Yahagi, la 34 km SE de Nagoya, în conurbaţia cu acelaşi nume; 336,5 mii loc. (2000). Nod feroviar. Ind. constr. de maşini, chimică, textilă (ţesături din bumbac) şi alim. **O.** s-a dezvoltat în jurul unui castel datând din 1455 şi a prosperat în perioada Edo (1600–1868).

OKEANOS v. **Ocean.**

OKEECHOBEE, lac de origine tectonică (un fost fund de mare) situat în S.U.A., în pen. Florida, având 65 km lungime şi 40 km lăţime, în prezent inclus într-un sistem navigabil care, prin intermediul unor canale, leagă litoralul estic al peninsulei cu G. Mexic. Face parte din Parcul Naţional Everglades.

O'KEEFE [ouki:f], **Georgia** (1887–1986), pictoriţă americană. Stil romantic cu accente mistice, evoluând spre o figuraţie simbolistă, inspirat din peisaje deşertice. Naturi moarte şi flori („Iris

Okapi

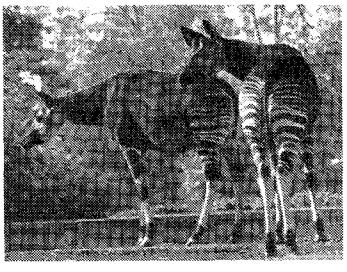

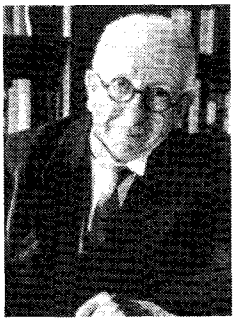

Sean Thomas O'Kelly

Lorenz Oken

negru", „Crucea neagră", „Pintenaşul albastru").

O'KELLY [oukeli] **(O CEALLAIGH), Sean Thomas** (1882–1966), om politic irlandez. Unul dintre creatorii partidului Sinn Féin (1905). Participant la insurecţia naţionalistă de Paşti (1916), a prezidat primul parlament irlandez (1919–1922). Preşedinte al ţării (1945–1959).

OKEN [o:kən], **Lorenz** (pe numele adevărat *Okenfuss*) (1779–1851), naturalist şi filozof german. Prof. univ. la Jena, München şi Zürich. Autor al unui sistem speculativ de filozofie a naturii în care anticipează teoria celulară a structurii organismelor şi baza protoplasmatică a vieţii („Istorie naturală generală").

OKENE, oraş în partea central-sudică a Nigeriei (Kogi) pe râul Ubo, afl. al Nigerului; 318 mii loc. (2001). Nod rutier. Ţesătorii de bumbac. Mare centru comercial şi piaţă agricolă (yams, cassava, porumb, fasole, arahide, bumbac, ulei de palmier) a populaţiei Iagbira. Palatul regal Iagbira. Colegiu guvernamental pedagogic. Moschei. Populaţia oraşului a suferit cuceririle triburilor fulani, yoruba şi nupe (sec. 19).

OKI, grup de insule din Marea Japoniei (339 km^2), la V de ins. Honshū.

OKINAWA [okinawa] **1.** grup insular japonez, parte componentă a arh. Ryūkyū, situat între Oc. Pacific şi M. Chinei de Est; 1,4 mii km^2. Ins. pr.: **O.** (1176 km^2), celelalte insule, Aguni, Kume, Kudaka, Kerama, Iheya, Yaeyama, Hateruma ş.a., fiind de dimensiuni mai mici. Oraşe pr.: Naha, Okinawa, Nago, Ginowan, Itoman. Relief de câmpie şi dealuri de peste 500 m. Climă subtropicală. Orez, trestie de zahăr, citrice, batate. Pescuit. Aici s-a desfăşurat o bătălie sângeroasă în care Aliaţii au înfrânt trupele japoneze (1 apr. 1945). Ocupat de S.U.A. (1945–1972); după retrocedare, S.U.A. îşi menţin aici o importantă bază militară. **2.** Oraş în SE Japoniei (Arh. Okinawa), în S ins. omonime, la NE de centrul ad-tiv Naha; 105,9 mii loc. (1990). Staţiune climaterică. Turism.

OKITA Saburo (1915–1993), economist japonez. Ministru de Externe (1979–1980). Contribuţie esenţială la dezvoltarea economică a Japoniei, la extinderea relaţiilor Nord-Sud, la cooperarea regională şi în special a celei economice din zona Asia-Pacific.

OKLAHOMA [oukləhoumə], stat în partea central-sudică a S.U.A., în zona Pod. Preriilor; 181,1 mii km^2; 3,5 mil. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Oklahoma City*. Expl. de petrol, gaze naturale şi zinc. Ind. de prelucr. a petrolului, constr. de maşini, a metalelor neferoase, textilă şi alim. Grâu, porumb, bumbac. Creşterea bovinelor şi porcinelor.

OKLAHOMA CITY [oukləhoumə siti], oraş în S.U.A., centrul ad-tiv al statului Oklahoma; 506,1 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Metalurgie. Expl. şi prelucr. petrolului; constr. de avioane şi de utilaj petrolier; produse chimice, textile şi alim. Fabrici de hârtie şi de prefabricate din beton. Universităţi (1904, 1950, 1961). Festival de artă (apr.). Capitoliu (1914–1917). Fundat în 1889, s-a dezvoltat rapid după descoperirea zăcămintelor petrolifere (1928).

ŌKUBO Toshimichi (1830–1878), reformator şi om politic japonez. Unul dintre fondatorii Japoniei moderne, a contribuit la instaurarea împăratului Meiji (1867). A deţinut importante funcţii ministeriale. Asasinat.

OKUDJAVA, Bulat Şalvovovici (1924–1997), scriitor şi cântăreţ rus de origine georgiană. Autor de poezie lirică, plină de fantezie şi melancolie, pe care a cântat-o, cu o voce cu timbru grav şi cald, acompaniat de chitară („Insule", „Soldatul de hârtie", „Arbat, Arbatul meu", „Cântece"). Povestiri nonconformiste, pe teme cotidiene („Sărmanul Avrosimov", „O gură de libertate", „Călătoria diletanţilor").

ŌKUMA Shigenobu, marchiz ~ (1838–1922), om politic japonez. Ca ministru de Finanţe (1869–1881) a organizat sistemul fiscal pe baze moderne. Prim-min. (1898 şi 1914–1916). Fondator (1882) al Universităţii Waseda din Tōkyō. A militat pentru adoptarea unei Constituţii, promulgată în 1889.

OKUMURA Masanobu v. **Masanobu.**

OKUMÉ (OKOUMÉ) (< fr.; cuv. gabonez) s. m. Arbore originar din Africa, de 20–30 m înălţime, cu tulpina, ramurile, frunzele şi florile de culoare roz-satinat. Lemnul se întrebuinţează la fabricarea mobilelor uşoare, a corpurilor planoarelor şi a placajului suplu *(Aucoumea klaineana)*.

OKUNI (cunoscută şi sub numele de *Izumo no Okuni*) (sec. 16–17), actriţă japoneză. Fondatoarea teatrului kabuki (1603). Începând din anul 1629, toate rolurile sunt interpretate numai de bărbaţi.

OL (< *oale*) s. n. (Reg.) Vas de lut strâmt la mijloc, folosit mai ales pentru punerea laptelui la prins; conţinutul acestui vas.

OLAC (< tc.) s. m., s. n. (În Evul Mediu la români) **1.** S. m. Curier special (călare); sol, ştafetă **(1);** olăcar **(1).** ✧ *Lipcan de o.* = curier poştal călare. **2.** S. n. Serviciu de curieri domneşti. **3.** S. n. Căruţă de poştă; poştalion, diligenţă. ✧ *Cal de o.* = **a)** cal de poştă; *fig.* cal sau om de corvoadă; **b)** cal datorat de săteni trimişilor domneşti în ţară (ca prestaţie temporară, în sec. 15–18).

OLAF v. **Olav.**

OLAH, George Andrew (n. 1927), chimist american de origine ungară. Prof. univ. la Los Angeles. Studii asupra proprietăţilor carbonului, asupra lungimii şi duratei carbocationilor. Contribuţii la ameliorarea eficienţei combustiei hidrocarburilor. Premiul Nobel pentru chimie (1994).

OLAH, Tiberiu (1928–2001, n. sat Arpăşel, jud. Bihor), compozitor român.

Tiberiu Olah

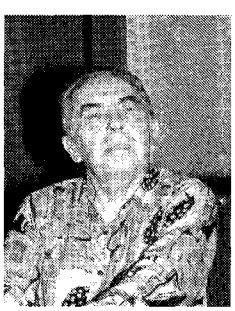

Nicolaus Olahus

Prof. la Conservatorul din Bucureşti (din 1954). Muzică bazată pe un sistem modal propriu, legături cu stratul arhaic al folclorului românesc, evidenţierea unei noi concepţii asupra spaţiului şi timpului muzical. Iniţial mai mult muzică vocală, apoi instrumentală şi muzică de film („Răscoala", „Mihai Viteazul", documentarul „Ştefan Luchian"), de televiziune şi de teatru. Creaţie amplă camerală, simfonică (ciclurile „Brâncuşi", „Translaţii", „Armonii") şi vocal-simfonică („Timpul cerbilor").

OLAHUS, Nicolaus (1493–1568, n. Sibiu), umanist român. Secretar (din 1522) al regelui Ungariei Ludovic II şi al reginei Maria de Habsburg (văduva acestuia), pe care a însoţit-o, după 1526, în Ţările de Jos. Episcop de Zagreb (din 1543), iar apoi (din mai 1553) arhiepiscop de Strigoniu (azi Esztergom) şi primat al Ungariei. Regent (locţiitor) al coroanei ungare (din 1562). Adept al Contrareformei. În Ţările de Jos a stabilit legături cu umaniştii, fiind foarte apreciat de Erasm din Rotterdam, cu care a purtat o bogată corespondenţă. Scrieri istorice („Hungaria", lucrare cu caracter istorico-etnografic, cuprinzând şi ştiri referitoare la Ţările Române, şi „Chronicon"); versuri. Afirmă, pentru prima dată, unitatea de neam, origine şi limbă a românilor din cele trei provincii.

OLAN[1] (< *ol*) s. n. **1.** Piesă ceramică de forme diferite (ex. jumătate de cilindru, trunchi de con etc.), fabricată din argilă arsă, folosită la învelit acoperişurile. **2.** Tub de argilă arsă, folosit pentru canale de scurgere a apei, pentru coşuri de fum etc.

OLAN[2] (cf. n. pr. *Olanda*) s. n. Monedă de aur olandeză, care a circulat şi în Ţările Române până în sec. 19.

ÖLAND, insulă suedeză în M. Baltică, separată de continent prin str. Kalmar; 1,3 mii km^2 (135 km lungime; lățime max.: 16 km). Orașe pr.: Borgholm, Farjestaden. Cereale, sfeclă de zahăr. Creșterea animalelor. Pescuit. Din anul 2000 peisajul agricol din sudul insulei face parte din patrimoniul mondial universal. Un pod lung de 6 km unește **Ö.** cu orașul Kalmar de pe coasta suedeză. Menționată documentar în sursele suedeze în anul 775.

OLANDA, Regatul Țărilor de Jos (Koninkrijk der Nederlanden), stat în Europa de Vest, pe cursul inferior al Rinului, cu ieșire la Marea Nordului; 41 526 km^2 (inclusiv apele interne); 16 045 mii. loc. (2001). Limba oficială: olandeza. Religia: creștină (catolici 32%, protestanți 26% — reformați 15%, calvini 8% etc.), islamică 4,3%, hindusă 0,5% etc. Capitale: *Amsterdam* (capitala constituțională), *Haga/Den Haag, 's-Gravenhage* (reședința regală și a administrației de stat). Orașe pr.: Rotterdam, Utrecht, Eindhoven, Tilburg, Groningen, Breda, Nijmegen, Apeldoorn, Enschede, Haarlem, Almere, Arnhem, Zaanstad, Maastricht etc. Este împărțit în 12 provincii. Forma de relief dominantă o constituie câmpia joasă (sub 50 m alt.; alt. minimă — 6,7 m). Particularitățile locale duc la diferențierea în trei regiuni: *Nordul,* cu urme evidente ale glaciațiunii cuaternare Saale, cu morene și depr. mlăștinoase (alt. sub 100 m); *Sudul* cu pod. calcaros Limburg (alt. max. 321 m) cu păduri de stejar și fag; *Vestul* cu zona de vărsare a Rinului (1 125 km), pr. fl. al Europei Occidentale, și polderele, element tipic olandez, cu terenuri cucerite de sub apele mării (c. 1,7 mil. ha sub nivelul mării). Astfel polderul Beemster (sec. 17) este cea mai veche porțiune de uscat câștigată de sub apele mării, astăzi în patrimoniul natural mondial. Clima temperat-oceanică, cu veri răcoroase și ierni în general blânde, cu pătrunderi ale maselor de aer polare. Precipitații (600–800

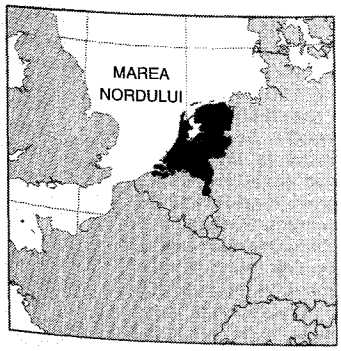

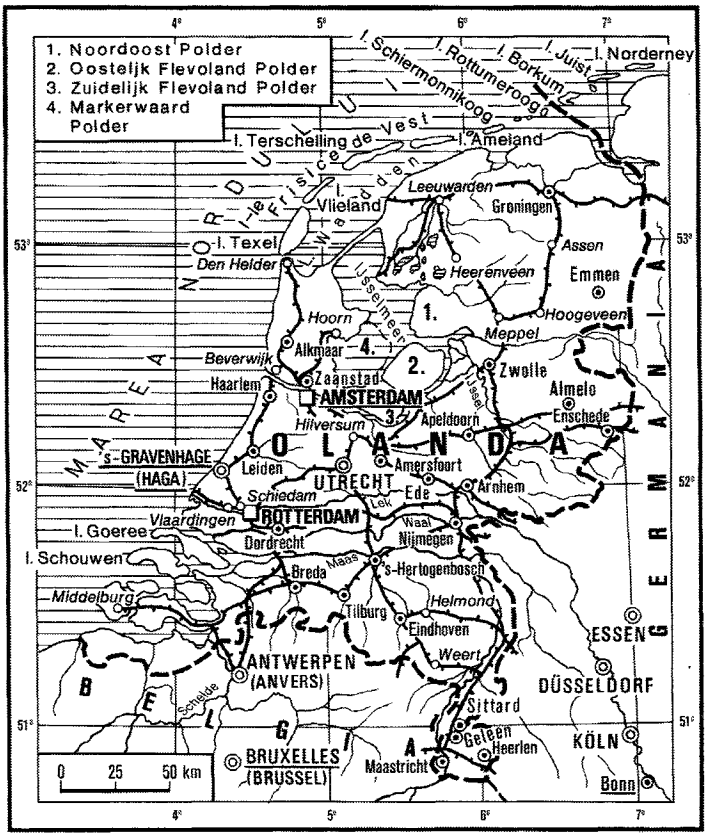

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii	Suprafața km^2	Populația (2003)	Capitala
Drenthe	2 655	481 472	Assen
Flevoland	1 412	351 558	Lelystad
Friesland	3 357	640 060	Leeuwarden
Gelderland	5 015	1 960 384	Arnhem
Groningen	2 347	573 225	Groningen
Limburg	2 169	1 142 017	Maastricht
Noord-Brabant	4 949	2 400 164	's Hertogenbosch
Noord-Holland	2 667	2 572 809	Haarlem
Overijssel	3 340	1 100 741	Zwolle
Utrecht	1 359	1 152 357	Utrecht
Zeeland	1 796	378 142	Middelburg
Zuid-Holland	2 871	3 439 913	Haga ('s-Gravenhage)

mm/an) cu un maxim în timpul toamnei. Vânturi de vest. Cursurile inferioare ale fl. Rin/Rijn, Meuse/Maas şi Éscaut/Schelde, cu debit bogat, favorizând navigaţia. Vegetaţia naturală a lăsat loc culturilor agricole şi păşunilor. În N şi E suprafeţe însemnate de turbării şi landă (formaţiune tipică zonelor nisipoase). În SE, păduri de foioase (fag şi stejar). Fauna include vulpi, jderi, cerbi şi numeroase păsări. Stat cu o economie industrial-agrară puternic dezvoltată, care ocupă locul 8 în Europa ca P.I.B. total (397,4 md. $/1999) şi locul 10 în Europa ca P.I.B./loc. (25,14 mii $/1999). Lipsită de resurse de subsol, cu excepţia hidrocarburilor: gaze naturale (84,53 md. m^3/2000, locul 3 în Europa şi 5 pe glob, extrase atât de pe uscat cât şi din Marea Nordului) şi petrol brut (1,4 mii. t/2000); sare (5,5 mii. t/1998, locul 11 pe glob). Ind. prelucrătoare, diversificată şi cu un înalt nivel tehnologic antrenează (împreună cu construcţiile) 20,4% din populaţia activă şi contribuie cu 20,5% la formarea P.I.B. (1999); se caracterizează prin rolul important al companiilor transnaţionale (Royal Dutch Shell, anglo-olandeză, a doua companie vest-europeană cu 161,4 md. euro capital/2000, Unilever cu 296 mii salariaţi, locul 8 în Europa, Ahold, Philips etc.). Indicatori economici importanţi plasează **O.** printre cele mai dezvoltate ţări ale Europei Occidentale: al 3-lea stat european după bonitate (mart. 2001), locul 6 între statele cu cele mai scăzut nivel de corupţie, locul 5 ca rezerve de aur (911,8 t/2001), locul 4 la investiţii directe în străinătate (45,8 md. $/1999) şi în statele europene (33,7 md. $/1999), locul 2 ca ajutor acordat statelor în curs de dezvoltare (0,82% din P.I.B./2000), locul 3 între cele mai competitive naţiuni europene. Industria asigură peste 70% din exporturile ţării şi produce: energie electrică (20,15 md. Kwh/1998, inclusiv energie eoliană 449 MW putere instalată/2000, locul 4 în Europa), oţel (6,07 mii. t/1999), fontă şi feroaliaje (5 mil. t/2000, locul 9 în Europa), aluminiu (365,7 mii t/1998, locul 6 în Europa), plumb, zinc (217,1 mii t/1998), cositor (800 t/1995), sulf reciclat (c. 425 mii t), cocs metalurgic (2,84 mii. t/1998), autovehicule (197,23 mii buc./1997), vehicule comerciale, nave comerciale (344 mii t.r.b./2000, locul 10 pe glob), biciclete (1,02 mii. bucăţi/1998, locul 9 pe glob), avioane, produse electronice şi electrotehnice, diverse maşini şi utilaje. Industria chimică produce: benzină (21,5 mii. t/1998, locul 12 în lume; capacitatea de rafinare a petrolului (c. 80 mii. t/an), îngrăşăminte chimice (1,85 mil. t/1998, locul 3 în Europa, dintre care c. 85% îngrăşăminte azotoase), sodă caustică (638 mii t/1998), amoniac (c. 2,5 mil. t/an), acid clorhidric (c. 255 mii t, locul 10 pe glob), fosforic (231,2 mii t/1998) şi sulfuric (429 mii t/1998), cauciuc sintetic (188 mii t/2000, locul 7 în Europa). Alte produse industriale: ciment (3,3 mii. t/1997), hârtie (3,26 mil. t/1996, locul 10 în Europa) şi celuloză, produse textile (ţesături de bumbac şi lână, tricotaje) şi alimentare: bere (23,04 mii. hl/1998, locul 10 pe glob şi locul 5 în Europa), zahăr (1,15 mii. t/2000), margarină (310 mii t/1998), ţigarete (100 md. bucăţi/1997, locul 6 în Europa), ţigări (2,2 md. bucăţi/1998) şi tutun de pipă. Agricultura, cea mai performantă din lume, antrenează 3,4% din populaţia activă, contribuie cu 3% la formarea P.I.B. şi cu c. 20% la exporturi. Este specializată în producţia animalieră (peste 2/3 din producţia agricolă), **O.** fiind primul exportator mondial de lapte şi produse lactate (îndeosebi brânzeturi), ouă şi carne de porc. Produce (2000): lapte (11,14 mii. t, locul 8 în Europa), unt (128 mii t, locul 7 în Europa), brânzeturi (672 mii t, locul 5 pe glob), carne (2,87 mii. t, locul 7 în Europa). Pe c. 31% din supr. ţării ocupată de păşuni se cresc (2000, mil. capete): bovine (4,1), porcine (13,14, locul 6 în Europa), ovine (1,31). Pescuit important: 514,6 mii t/1999, locul 8 în Europa. Pe 28% din supr. ţării se cultivă (2000): cartofi (8,13 mii. t, locul 5 în Europa şi 9 pe glob, locul 1 la export pe glob), grâu (1,18 mii. t), orz (288 mii t), sfeclă de zahăr (6,73 mil. t), in fibră (25,6 mii t, locul 6 pe glob), legume (tomate 520 mii t, morcovi 378 mii t, ceapă 788 mii t, ardei etc.), fructe (mere 461 mii t, pere 203 mii t). Floricultură dezvoltată, emblematică pentru **O.** („ţara lalelelor"). Reţeaua căilor de comunicaţie densă şi bine întreţinută. Poziţia la gurile de vărsare ale Rinului a transformat **O.** în poartă de acces a Europei Occidentale (c. 30% din mărfurile transportate pe mare încărcate şi descărcate din şi în ţările Uniunii Europene trec prin porturile olandeze; portul Rotterdam — 303,5 mii. t trafic/1999 este primul port european şi al doilea pe glob, după Singapore). Există 5,5 mii km/1998 de reţea navigabilă internă (dintre care c. 3,5 mii km canale), iar flota comercială maritimă este de 4,81 mil. t. r. b. Căi ferate: 2 808 km (dintre care 70% electrificate/1998). Şosele: 124,5 mii km (dintre care c. 50% asfaltate). Autostrăzi: 2 235 km (1997). Există 6,84 mii. autovehicule în circulaţie (dintre care 6,12 mii. autoturisme/1998, locul 8 în Europa). Aeroportul Schiphol/Amsterdam are un trafic de 39,6 mii. pasageri/2000 (locul 10 pe glob). Turism dezvoltat: 10,2 mii. turişti/2000 şi venituri de c. 7 md. $. Principalele zone şi obiective turistice: Amsterdam (vizitat de c. 50% dintre turiştii străini) cu numeroase biserici, palate şi muzee (din cele peste 400 existente în ţară), liniile de apărare ale oraşului, declarate în 1996 în patrimoniul cultural mondial; oraşele-muzeu Delft, Haarlem, Utrecht (cu vestigii ale sec. 17 — „secolul de aur", ex. casa Rietveld Schröder — 1924), Maastricht (cel mai vechi oraş al **O.** cu arhitectură medievală, a Renaşterii şi barocă); litoralul Mării Nordului, cu cele 55 staţiuni balneare ale sale (Scheveningen, Zandvoort, Noordwijk, Hoek van Holland etc.), Marea Wadden şi ins. Frisice (sporturi nautice), staţiunea estivală Valkenburg; Brabantul (în S ţării) cu parcul natural Beekse Bergen, cu animale sălbatice în libertate şi pădurea De Efteling (ambele lângă Tilburg), cele 4 parcuri naţionale şi 108 rezervaţii naturale (zonele ocrotite ocupă 17% din supr. ţării, locul 4 în Europa); Madurodam (între Haga şi Scheveningen) — un oraş în miniatură cu reproduceri la scară ale multor monumente şi curiozităţi ale ţării; Evoluon (lângă Eindhoven) şi Autotron (lângă Drunen), obiective comerciale turistice majore. Moneda: 1 euro = 100 centesimi. Balanţa comercială de plăţi şi servicii este excedentară, **O.** ocupând în 2000 c. 3,3% din totalul mondial al exporturilor şi 3% din totalul importurilor pe glob (locul 5 în Europa), cu exporturi de 208,9 md. $ şi importuri de 196,3 md. $. Principalii parteneri sunt ţările Uniunii Europene (78% din exporturi şi 56% din importuri/2000). Exporturi (1999): maşini şi echipament de transport (28,5%), produse chimice(15,2%), alimente şi produse alimentare (15,3%), petrol, produse petroliere şi gaze naturale (8,3%). Principalii parteneri: Germania (25,9%), Franţa (12%), Marea Britanie (11,5%), Belgia—Luxemburg (11%). Importuri (1999): maşini şi echipament de transport (34,4%), produse chimice (11,5%), alimente şi produse alimentare (10,3%). Principalii parteneri: Germania (20,4%), S.U.A. (12%), Marea Britanie (10,5%), Franţa (6,8%) etc. Însemnată activitate bancară (banca ING C & EE cu un capital de 82,7 md. euro/2001 ocupă locul 2 între băncile europene). — *Istoric.* Locuit în Antichitate de batavi şi frizi, terit. **O.** este ocupat parţial în sec. 1 î.Hr. de romani, apoi, în epoca migraţiilor, de franci şi saxoni, care impun idiomul lor germanic. Cucerit în sec. 8 de Imperiul Carolingian, revine, prin Tratatul de la Verdun (843), Lotharingiei,

iar din sec. 10, Imperiului Romano-German. În sec. 10–16, teritoriul **O.** face parte, împreună cu cel al Belgiei, Luxemburgului și al NE Franței, din entitatea istorică desemnată sub numele generic de Țările de Jos, una dintre cele mai urbanizate și bogate regiuni ale Europei din acea vreme. Principalele porturi aderă la *Hansa*. Devenit parte a Burgundiei (1428–1433), terit. **O.** intră, în 1477, în stăpânirea dinastiei de Habsburg și, cu aceasta, prin Carol Quintul, în stăpânirea Spaniei (1516). Vechea unitate a Țărilor de Jos se destramă după răscoala antispaniolă izbucnită în 1572. În urma triumfului Revoluției (1566–1609), provocate de măsurile draconice ale ducelui de Alba, cele 7 provincii nordice, preponderent calvine, creează Uniunea de la Utrecht (23 ian. 1579), care se desprinde definitiv de celelalte 10 provincii, în majoritate catolice, și își proclamă independența față de Spania, ca republică (26 iul. 1581). Wilhelm I (1572–1584) din dinastia de Orania devine primul „stathouder" al noului stat. Republica Independentă a Provinciilor Unite (numită din 1609 în mod curent **O.**) este recunoscută oficial de Spania abia prin Pacea Westfalică, 1648. În sec. 17 („secolul de aur al Olandei", atât din punct de vedere economic, cât și cultural) țara devine prima putere comercială și maritimă a Europei, punând bazele unui vast imperiu colonial în Africa de Sud, Indonezia, America de Nord și de Sud; în 1602 este fondată Compania Indiilor Orientale, care va contribui decisiv la crearea imperiului colonial și la apariția sistemului bancar unic în Europa timpului. În sec. 18, **O.** pierde poziția de mare putere în urma războaielor anglo-olandeze. Într-o Europă dominată de regimurile absolutiste, **O.** se afirmă prin toleranță și spirit democratic, devenind un loc de refugiu pentru cei persecutați pe motive religioase, politice sau culturale (devenind un focar universitar și editorial). Aici vor crea numeroși gânditori (Erasmus, Spinoza, Grotius ș.a.) ajungând principalul centru cultural și artistic. Ea oferă azil evreilor sefarzi, expulzați din Portugalia, sau hughenoților din Franța. În 1795, **O.** este cucerită de Franța revoluționară și transformată în Republica Batavă (1795–1806), apoi în regat, sub autoritatea lui Ludovic Bonaparte (1806–1810) și în final este anexată nemijlocit Imperiului napoleonian (1810–1814). **O.** își redobândește independența și formează, la 8 iun. 1815, împreună cu Belgia și Luxemburg, Regatul Țărilor de Jos Unite, în cadrul căruia **O.** ocupă o poziție hegemonă. În urma Revoluției din aug. 1830 Belgia își proclamă independența, iar Luxemburgul părăsește, în 1890, uniunea personală cu **O.** În Primul Război Mondial **O.** rămâne neutră, neutralitate proclamată și la izbucnirea celei de-a doua conflagrații, dar încălcată de Germania, care ocupă țara (1940–45). Împreună cu Belgia și Luxemburg, **O.** formează, în 1947, uniunea vamală Benelux, devine membru fondator al NATO (1949) și al UE (1957), afirmându-se ca un element activ al politicii de integrare vest-europeană. În 1949 **O.** recunoaște independența principalei sale colonii – Indonezia, iar în 1975, a Surinamului. Datorită multitudinii partidelor politice, în perioada postbelică cabinetul este alcătuit în exclusivitate din coaliții. În alegerile legislative din 6 mai 1998, electoratul apreciază evoluția economică pozitivă a țării din timpul guvernării coaliției conduse de Wim Kok, Partidul Muncii al acestuia devenind, cu 29% din voturi, cea mai puternică formațiune din Parlament. Economia olandeză cunoaște în ultimii ani o remarcabilă dezvoltare, PIB sporind în medie cu 3,5–4% anual. Partidul Creștin Democrat devine, în urma alegerilor din 15 mai 2002, principala formațiune politică în noul Parlament, constituind un guvern de coaliție. Surpriza alegerilor o reprezintă scorul electoral realizat de „Lista Pim Fortuyn", formațiune politică înființată cu trei luni înainte de scrutin, pe o platformă populistă care este cooptată astfel la guvernare. Liderul acestei grupări, sociologul nonconformist Pim Fortuyn, fusese asasinat cu câteva zile înainte de scrutinul electoral. După Austria, Italia, Portugalia și Danemarca **O.** devine al cincilea stat al UE condus de un guvern de dreapta, care integrează în coaliție un partid populist sau extremist. Alegerile parlamentare anticipate (ian. 2003) reconfirmă compoziția parlamentară rezultată anterior cu o pierdere din partea „Listei Pim Fortuyn". **O.** este o monarhie constituțională în care puterea legislativă este exercitată de suveran și de Statele Generale bicamerale, iar cea executivă de un cabinet rezultat din alegerile parlamentare.

OLÂNDĂ (< fr.; it.; {s} n. pr. *Olanda*) s. f. Țesătură de in, deasă și fină, folosită la confecționarea lenjeriei de pat, de corp etc.

OLANDEZ, -Ă (< n. pr. *Olanda*) subst., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune în Olanda. Mai trăiesc în S.U.A., Canada, Indonezia ș.a. De religie creștină (protestanți, catolici etc.). ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Olanda. **2.** Adj. Care aparține Olandei sau olandezilor, privitor la Olanda sau la olandezi. ✧ *Artă o.* = artă dezvoltată pe teritoriul Olandei; ea și-a definit un drum propriu, cu caracter de școală, desprinzându-se de arta *flamandă*, la începutul sec. 17, o dată cu formarea republicii independente a Provinciilor Unite. În arhitectură se impun preferințele pentru construcții civile, cei mai cunoscuți maeștrii fiind Lievens de Key (Hala de carne din Haarlem) și J. van Campen, care realizează modelul de arhitectură municipală (primăria din Amsterdam, azi Muzeul Regal); Hendrik de Keyser creează la Amsterdam „Noorder kerk", care devine tipul preferat de biserică reformată de plan central. În *sculptură*, operele mai însemnate sunt monumentele funerare, cu forme severe (mormântul lui Wilhelm I de Orania, Taciturnul, de H. de Keyser). *Pictura* atinge apogeul în sec. 17 și se manifestă în diversele genuri, aproape fiecare oraș având o școală proprie. Portretul individual și de grup cunoaște o remarcabilă dezvoltare (Frans Hals), ca și scenele de interior, cu structuri spațiale intime și efecte de lumină calme (Vermeer, P. de Hooch, G. Terborch etc.), pictura de gen (A. van Ostade, J. Steen), natura moartă (P. Claesz van Haarlem), peisajul evocând aspecte din natura Olandei (J. van Ruysdael, M. Hobbema, J. van Goyen, A. Cuyp). Cea mai puternică personalitate a *a.o.* din sec. 17 este Rembrandt. Tot acum cunosc o mare dezvoltare gravura (H.P. Seghers, Rembrandt) și artele decorative (tapiseria și faianța de Delft). O nouă perioadă de înflorire artistică se conturează în sec. 19, prin operele lui J. B. Jongkind, J. Israëls și, în special, Van Gogh. Sec. 20 este marcat de gruparea *De Stijl* însuflețită de P. Mondrian și T. van Doesburg, precum și de H.P. Berlage, considerat drept precursor al arhitecturii moderne. ✦ (Substantivat, f.) Limbă germanică din familia de limbi indo-europene, vorbită în Olanda și în jumătatea de N a Belgiei (flamanda, considerată de unii cercetători dialect al o.). Ortografie parțial etimologică, grafie bazată pe alfabetul latin. Se mai vorbește în Surinam, Antilele Olandeze, iar un dialect al limbii olandeze *(v. afrikaans)* a devenit o limbă literară distinctă, fiind una dintre limbile oficiale ale Republicii Africa de Sud. **3.** S. f. Rasă de vaci creată în Olanda și crescută pentru producția de lapte (producția medie de 4 500 l de lapte anual). Are mai multe varietăți, cea mai răspândită fiind varietatea *frizâ*.

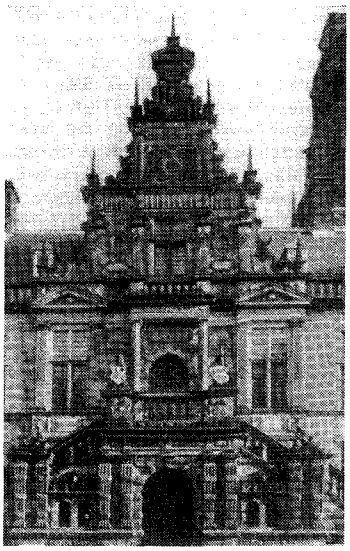

1

4

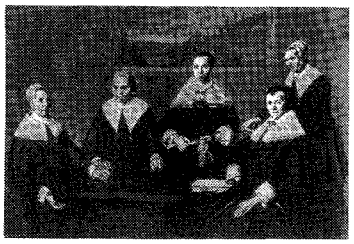

5

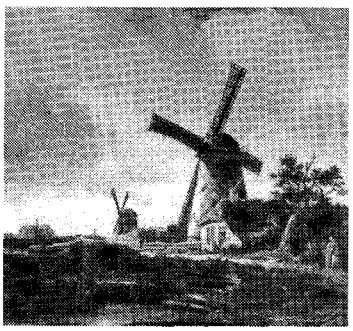

6

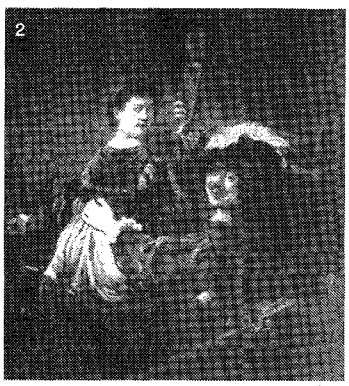

3

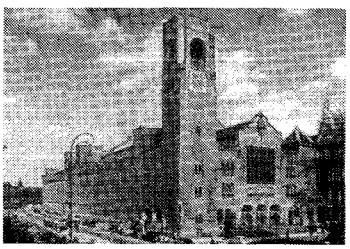

7

8

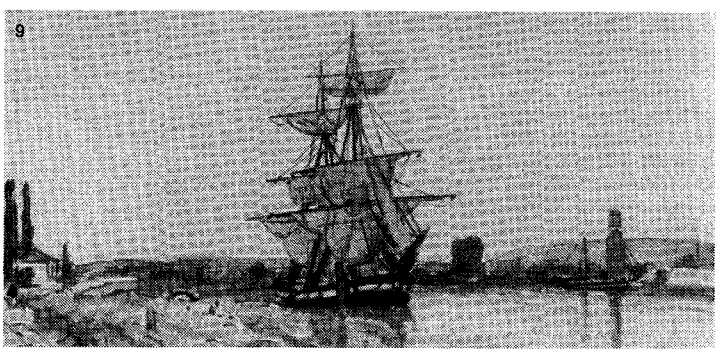

9

Artă olandeză

1. L. de Key: Primăria din Leiden; 2. Rembrandt: „Autoportret cu Saskia"; 3. V. van Gogh: „Chiparosul"; 4. Vermeer: „Scrisoarea"; 5. F. Hals: „Eforele azilului de bătrâne din Haarlem"; 6. J. van Ruysdael: „Peisaj cu mori"; 7. H. P. Berlaghe: Bursa din Amsterdam; 8. M. Hobbema: „Aleea din Middelharnis"; 9. J. B. Jongkind: „Împrejurimile Rouen-ului";

OLANDINĂ (< *olandă*) s. f. Țesătură de bumbac, uneori în amestec, cu celofibră, care imită olanda, folosită pentru confecționarea lenjeriei de pat, de corp etc.

OLANU, com. în jud. Vâlcea, pe stg. văii Oltului; 3 473 loc. (2003). Până la 17 febr. 1968, com. și satul **O.** s-au numit *Peretu.*

OLAR (< *oală*) s. m. Meșter care face și vinde oale sau alte obiecte din lut ars.

OLARI, com. în jud. Arad, situată în câmpia Aradului, pe Canalul Morilor și pe stg. Crișului Alb; 1 976 loc. (2003).

OLARIU, Iosif (numele de botez **Iuliu**) (1859–1920, n. Maidan, azi Brădișoru de Jos, jud. Caraș-Severin), teolog român. Prof. la Facultatea de Teologie din Cernăuți; prof. și director (1885–1920) al Institutului Teologic-Pedagogic din Caransebeș. Preot, apoi protosinghel. Primul mare exeget român ortodox care a comentat „Vechiul Testament" („Introducere în Sfintele cărți ale Vechiului și Noului Testament", „Evanghelia după Ioan. Introducere și comentarii"). Autor de manuale pentru învățământul teologic.

OLARU, Maria (n. 1982, Fălticeni), gimnastă română. Campioană mondială la individual-compus și împreună cu echipa (Tianjin, 1999); campioană olimpică cu echipa și la individual-compus (Sydney, 2000). Numeroase alte titluri mondiale și europene cu echipa și pe aparate.

OLARU, Stelian (n. 1928), dirijor român de cor. Fondator al corului de copii al Palatului Copiilor din București. Dirijor al corului Operei române din București (din 1962). Numeroase înregistrări și turnee.

OLAV (OLAF) [u:laf], numele a cinci regi ai Norvegiei. Mai importanți: **1. O. I Tryggvesson** (995–1000). A introdus creștinismul în țară, ceea ce a provocat o puternică rezistență din partea populației. Înfrânt și ucis de danezi. **2. O. II Haraldsson** (zis **cel Sfânt**) (1015/1016–1028). A reunificat statul norvegian, dar a fost înfrânt de Canut cel Mare al Danemarcii, care a cucerit Norvegia, proclamându-se rege al acesteia. Canonizat (sărbătorit la 29 iul.). **3. O. V** (1903–1991), rege al Norvegiei (1957–1991).

OLĂCAR (< *olac*) s. m. (Înv.) **1.** Olac **(1),** curier; *p. ext.* îngrijitor al cailor de poștă. **2.** Slujbaș însărcinat cu strângerea *cailor de olac.*

OLĂNESCU, Gheorghe A. (1905–1986, n. Olănești, jud. Vâlcea), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. A inițiat cercetări în chirurgia plastică și reconstructivă a aparatului urinar, a tumorilor urinare și, în mod special, ale vezicii urinare. Lucrări privind bolile renale („Insuficiența renală acută", „Litiaza renală", „Hidronefroza").

OLĂNEȘTI v. **Băile Olănești.**

OLĂREANU, Costache (1929–2000, n. Huși), scriitor român. Proză ironică, de o rafinată artă a compoziției, transformând confesiunea în ficțiune („Confesiuni paralele", „Avionul de hârtie", „Merci pour les covrigi", „Cvintetul melancolic").

OLĂRIE (< *olar*) s. f. **1.** Meșteșugul olarului; olărit[1]. **2.** Atelierul sau prăvălia olarului.

OLĂRIT[1] (< *olar*) s. n. Meșteșugul de a produce diferite obiecte (oale, străchini, cahle, figurine etc.) din pământ ars; olărie **(1).** Cunoscut încă din Neolitic; olarii confecționau vase cu destinații foarte diverse (de uz, de cult sau rituale, decorative etc.), ceea ce a determinat o mare varietate de tipuri și categorii. În funcție de tehnica realizării se disting **o.** modelat (pe roată) și turnat; în funcție de ardere sunt unele vase arse fără oxigen (ceramica neagră) și oxidant (ceramica roșie), iar în funcție de glazură, pot fi mate sau glazurate; unele au lustru, altele sunt gravate. **V.** și *oală.*

OLĂRIT[2] (< *olări,* reg. „a rotunji buștenii") s. n. (SILV.) Teșirea capătului buștenilor în exploatările forestiere, pentru a se ușura scoaterea lemnului prin târâre.

OLBERS, Heinrich Wilhelm Matthias (1758–1840), astronom și medic german. A descoperit mai mulți asteroizi (Pallas, 1802 și Vesta, 1807) și șapte

Gheorghe Olănescu

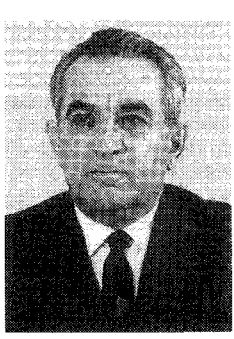

Meșterul Viorel Frigură din Horezu lucrând la roata olarului

Olărit

Meșterul olar Mitriță Viscol din Oboga

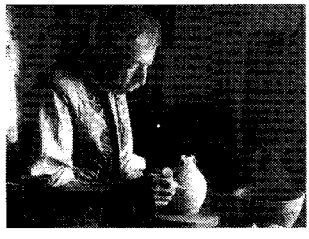

comete (dintre care una îi poartă numele). A încercat (1826) o explicație a paradoxului ce-i poartă numele pentru absorbția luminii în mediul interstelar.

OLBIA, colonie grecească întemeiată de milesieni în 625 î.Hr., pe coasta de N a Mării Negre, la gura fl. Hypanis (Bugul de astăzi). Important centru comercial în sec. 6–5 î.Hr., a întreținut relații cu regii traci din preajmă. Distrusă de Burebista și refăcută, și-a continuat existența sub Imp. Roman și cel Bizantin. Începe să decadă în urma atacurilor migratorilor. Azi *Parutino* (Ucraina).

OLBRACHT, Ivan (pseud. lui *Kamil Zeman*) (1882–1952), scriitor ceh. Reprezentant de seamă al prozei cehe moderne. Nuvele („Despre acei prizonieri solitari", „Haiducul Nikola Šuhaj") și romane („Temnița cea mai grea", „Strania prietenie a actorului Jesen", „Oglinda de după gratii") de analiză psihologică sau de relevare a momentelor de luptă socială; povestiri, publicistică, memorii.

OLBRICH, Josef Maria (1867–1908), arhitect austriac. Reprezentant de seamă al curentului secesionist vienez (Palatul expozițiilor societății „Wiener

Sezession" — lucrare socotită ca un manifest în istoria arhitecturii moderne). O mare parte a carierei o desfăşoară la Darmstadt (din 1899) ca membru al Grupului celor şapte, unde construieşte clădiri cu forme simplificate, tinzând spre geometrism (casa „Ernst Ludwig" — edificiu cu ateliere şi săli de expoziţii). Contribuţii teoretice („Arhitectura").

OLBRYCHSKI [olbrɨhski], **Daniel** (n. 1945), actor polonez de cinema. Protagonist al filmelor lui A. Wajda, interpretează roluri diverse, de la personaje istorice la oameni obişnuiţi, contemporani, cu o forţă temperamentală deosebită („Pan Wołodyjowski", „Pământul făgăduinţei", „Pădurea de mesteceni", „Carte de vizită în alb", „Decalogul", „Evadare").

OLDBURY [əuld'bəri] oraş în Marea Britanie (Anglia Centrală), în aglomeraţia Birmingham, la V de Swethwick (West Midlands); 145,5 mii loc. (1991). Mare centru industrial (oţel şi laminate, produse chimice, mase plastice). Fortăreaţă (burh) ce datează dinaintea cuceririi normande (1066). Principalul monument: Ye Big House (1705), exemplu de arhitectură în stilul Queen Anne. Aici a fost deschisă prima bancă Lloyd's.

OLCEA, com. în jud. Bihor, situată în Câmpia Cermei; 2 778 loc. (2003).

OLD BALDY PEAK v. **Lindsey, Mount ~.**

OLDENBARNEVELT, Johan van (1547–1619), om de stat olandez. Părinte al independenţei Ţărilor de Jos. Participant la revolta împotriva Spaniei. A negociat (1578–1579) Uniunea de la Utrecht, obţinând recunoaşterea republicii de către Anglia, Franţa şi Spania (1596). Partizan al ereziei lui Arminius, a fost combătut de Mauriciu de Nassau, din ordinul căruia a fost arestat (1618) şi decapitat.

OLDENBURG [oldənburk] **1.** Oraş în NV Germaniei (Saxonia Inferioară), situat în zona de confl. a râului Hunte cu Küstenkanal, la 129 km V de Bremen; 191,5 mii loc. (2002). Port fluvial. Nod feroviar şi rutier. Constr. navale şi de maşini. Ind. chimică, electrotehnică, de prelucr. a lemnului, a sticlei, textilă şi alim. Universitate (1974). Teatru; muzeu de artă. Grădină botanică. Catedrala gotică Sankt Lamberti, construită în anii 1790–1797 pe locul unei biserici din 1270; Palatul ducal (1605–1615). Mausoleu (1786). Menţionat documentar în 1108, a devenit oraş în 1345. Reşed. a conţilor (din sec. 12) şi apoi a ducilor (1677-1871) de **O. 2.** Dinastie regală în

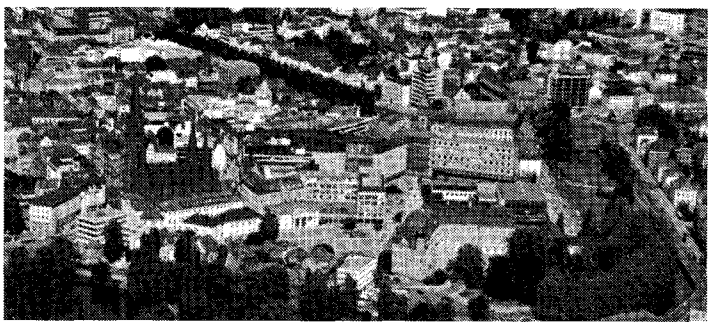

Oldenburg. Centrul oraşului

Danemarca (1448–1863) şi în Norvegia (1450–1814).

OLDENBURG [ouldənbə:g], **Claes** (n. 1929), sculptor american de origine suedeză. Figură reprezentativă a pop-art. Prin supradimensionarea unor obiecte cotidiene (mistrie, ruj de buze, cârlig de rufe, furtun de grădină, pâine), **O.** realizează monumente cu mesaj polemic, emanând şi un umor suprarealist. Lucrări: „Cameră de baie", „Cameră de dormit".

OLD FAITHFUL [əuld feiθful] („Bătrânul fidel"), celebru gheizer din NV S.U.A., în parcul naţional Yellowstone, în cadrul celei mai mari concentrări de gheizere din lume (c. 300). Are o medie de erupţie de 65 minute (rareori ± 21 minute), fiind gheizerul cu cele mai constante erupţii din lume (45–55 mii litri de apă şi aburi la o înălţime între 27 şi 54,8 m). Denumirea i-a fost dată (1870) de către generalul Henry D. Wasburn în timpul expediţiei de cercetare a parcului.

OLDFIELD [ouldfild], **Mike** (n. 1953), chitarist, poliinstrumentist şi compozitor rock britanic. Triumfă cu albumul „Tubular Bells", care îi aduce un succes imens. Albume realizate cu mai mulţi artişti, patină folk celtică, instrumente electronice.

OLDHAM [ouldem], oraş în Marea Britanie (Anglia), situat la 10 km NE de Manchester; 103,9 mii loc. (1991). Vechi centru al ind. bumbacului. Constr. de automobile şi de maşini textile. Ind. optică, chimică şi electrotehnică. Muzeu de artă. Parcul Alexandra (24 ha). Biserica St. Mary (1833).

OLDUVAI (OLDUWAI GORGE), defileu în N Tanzaniei situat în parcul naţional Serengeti, la 241 km VNV de Kilimanjaro. Începând din 1959, arheologul şi antropologul britanic L.S.B. *Leakey* şi colaboratorii săi au scos la iveală în această zonă numeroase resturi fosile (c. 50) ale unor hominizi *(Homo habilis)* care au vieţuit cu c. 2,1 mii.–15 mii ani în urmă, întărind ipoteza că leagănul umanităţii îl constituie continentul african.

OLD VIC [ould vik] (de la denumirea *Royal Victoria Theatre*), vechi teatru din Londra, inaugurat în 1818 sub numele de Royal Coburg Theatre (din 1833, Victoria Theatre, iar din 1963 Teatrul Naţional sub direcţia (1912–1937) lui Lilian M. Baylis şi a lui L. Olivier (1963–1973). Activitatea lui se bazează pe repertoriul shakespearian (de unde şi supranumele de „Casa lui Shakespeare"). Printre iluştrii actori ai teatrului s-au numărat: J. Gielgud, Vivien Leigh, L. Olivier, M. Redgrave, R. Richardson, L. Harvey, P. O'Toole, R. Burton ş.a.

OLĘ (cuv. sp.) interj., s. n. **1.** Interj. Cuvânt folosit pentru a încuraja pe cineva, în special pe luptătorii care participă la coride. **2.** S. n. Dans spaniol cu mişcare moderată, executat de o singură persoană, care se acompaniază cu castaniete; melodia după care se execută.

OLEACĂ (< ngr.) adv. Puţin, nitel.

OLEACEE (< fr. {i}; {s} lat. *oleaceus* „ca un măslin") s. f. pl. Familie de plante lemnoase dicotiledonate, gamopetale, entomofile sau anemofile, cu frunze opuse, caduce sau persistente, simple sau compuse, cu flori actinomorfe şi fructe samare, capsule, bace sau drupe (ex. frasinul, liliacul, forsiţia, măslinul etc.). **O.** sunt răspândite în regiunile cu climat cald şi temperat. Se cunosc c. 600 specii.

OLEAGINOS, -OASĂ (< fr.) adj. (Despre plante şi seminţele lor) Care conţine ulei, din care se poate extrage ulei (ex. floarea-soarelui, măslinul, inul, cânepa etc.).

OLEANDRU s. m. (BOT.) v. **leandru.**

OLEAȚI (< fr.; {s} lat. *oleum* „ulei") s. m. pl. Săruri sau esteri ai acidului oleic.

OLEFINE (< fr. {i}) s. f. pl. (CHIM.) Alchene.

OLEFINIC, -Ă (< fr.) adj. (CHIM.) *Hidrocarburi olefinice* = alchene.

OLEG (?–912 sau 922), cneaz rus. Potrivit letopisețelor, a domnit din 879 la Novgorod, succedându-i lui Rurik, iar din 882 și la Kiev. A lărgit hotarul Rusiei kievene și a purtat lupte cu Imp. Bizantin, în urma cărora a încheiat un tratat avantajos (911).

OLEIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid gras lichid, care se găsește sub formă de trioleină în grăsimi naturale. Se întrebuințează la obținerea săpunurilor moi, a plastifianților etc.

OLEINĂ (< fr.) s. f. (CHIM.) **1.** Trioleină. **2.** Denumire pentru acidul oleic tehnic, obținut la scindarea grăsimilor prin hidroliză.

OLENELLUS (< fr. {i}) s. m. (PALEONT.) Gen fosil de trilobiți din Cambrianul inferior, care aveau cefalotoracele mare și abdomenul prevăzut cu țepi pleurali.

OLENIOK 1. Golf în partea de S a M. Laptev. Lungime: 65 km; lățime max.: 130 km; ad. max.: 15 m. Ins. pr.: Jangîlah. **2.** Fluviu în N Siberiei (Federația Rusă); 2 292 km. Izv. din pod. Siberiei Centrale și se varsă în golful omonim al M. Laptev printr-o deltă de 475 km^2. Pescuit. Îngheață în perioada sept.-iun. Navigabil în cursul inferior până la Suhana. Afl. pr.: Bur, Silighir, Merkîmden.

OLENUS (< {i}) s. m. (PALEONT.) Gen fosil de trilobiți din Cambrianul superior, care aveau cefalotoracele de formă trapezoidală și abdomenul constituit din 12–15 segmente.

OLEODUCT v. **pipe-line.**

OLEOGRAFIE (< fr.; {s} lat. *oleum* „ulei" + gr. *graphe* „scriere") s. f. Cromolitografie care reproduce o pictură în ulei, făcută pe o hârtie imitând pânza, cu ajutorul unor coloranți. Apărută la sfârșitul sec. 19.

OLEȘA, Iuri Karlovici (1899–1960), scriitor rus. Proză în care descrie contrastele din societatea rusă pre- și postrevoluționară, ilustrând în special dificultatea integrării individului în comunitate („Trei grăsuni", „Invidia"). Scrieri autobiografice („Nici o zi fără un rând scris"). Arestat în 1934 și reabilitat în 1956.

OLEUM (< fr. {i}; {s} lat. *oleum* „ulei") s. n. Acid sulfuric concentrat care conține în soluție anhidridă sulfurică liberă; acid sulfuric fumans. Se întrebuințează în industria coloranților, ca exploziv etc.

OLFACTIV, -Ă (< fr.; {s} lat. *olfactus* „miros") adj. Care se referă la miros. ✧ *Mucoasă o.* = mucoasă care căptușește pereții cavităților nazale. *Nerv o.* = prima pereche de nervi cranieni.

OLFACȚIE (< fr.) s. f. (FIZIOL.) Miros **(1)**.

OLGA (c. 890–969), cneaghină de Kiev (945–964), soția lui Igor. A cârmuit în timpul minoratului fiului său Sveatoslav. S-a călugărit (957). Sanctificată de Biserica ortodoxă rusă.

OLIFANTS (RIO DOS ELEFANTES), râu în SE Africii, în Rep. Africa de Sud și Mozambic, afl. dr. al fl. Limpopo, în cursul inf. al acestuia; 565 km. Izv. din NNV m-ților Scorpiei, curge pe direcția S–N până în aval de Marble Hali, după care își schimbă cursul către E, trecând prin Penge, Mica, Massingir. Afl. pr.: Groot-Letaba, Shingwidzi (Singuédeze).

OLIGARH (< *oligarhie*) s. m. Membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei.

OLIGARHIE (< fr.; {s} *oligo-* + gr. *arkhe* „stăpânire, conducere") s. f. Formă de conducere a statului, în care puterea politică și economică este deținută de un număr restrâns de persoane sau de familii. Se deosebește de aristocrație, a cărei putere aparține nobililor prin naștere. O formă specială a **o.** este *plutocrația.* ✦ Grup de persoane care exercită puterea într-o astfel de formă de guvernământ.

OLIGIST (< fr.; {s} gr. *oligistos* „foarte puțin") s. n. (MINER.) Varietate lamelară de hematit, cu luciu metalic „puternic cristalizat"; este un minereu de fier. V. și *hematit.*

OLIGO- (< fr., it.; {s} gr. *oligos* „puțin") Element de compunere cu sensul de „mic", „insuficient", „puțin numeros", „sărac", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

OLIGOCEN, epocă a perioadei terțiare dintre Eocen și Miocen (între c. 36,6 și 23,7 mil. ani în urmă). În **O.** a avut loc expansiunea mamiferelor și și-au făcut apariția primele suine, rinocerii și tapirii.

OLIGOCHET (< fr. {i}; {s} *oligo-* + gr. *khaite* „păr") s. n. (La pl.) Clasă de anelide hermafrodite terestre și dulcicole, lipsite de parapode și cu puțini peri *(Oligochaeta)*; (și la sg.) vierme din această clasă (ex. râma, viermele de apă dulce).

OLIGOCITEMIE (< fr. {i}; {s} *oligo-* + gr. *kytos* „celulă" + *haima* „sânge") s. f. Scădere a numărului de globule sangvine, întâlnită în hemoragii, în unele boli de sânge etc.

OLIGOCLAZ (< fr.; {s} *oligo-* + gr. *klasis* „spargere") s. n. (MINER.) Feldspat plagioclaz conținând între 10 și 30% anortit.

OLIGOELEMENT (< *oligo-* + *element*) s. n. Microelement.

OLIGOFAGIE (< fr. {i}; {s} *oligo-* + gr. *phagein* „a mânca") s. f. **1.** (BIOL.) Regim alimentar lipsit de varietate. **2.** (MED.) Diminuare a poftei de mâncare.

OLIGOFREN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de oligofrenie; *arierat mintal.*

OLIGOFRENIE (< fr.; {s} *oligo-* + gr. *phren* „minte") s. f. Insuficiență a dezvoltării intelectuale având cauze ereditare, de incompatibilitate sangvină, infecțioase sau traumatice (în perioada intrauterină, la naștere, după naștere, în prima copilărie) ori de mediu. Se cunosc trei stadii de **o.**: idiotia (faza cea mai avansată), imbecilitatea și debilitatea mintală (grade mai reduse). V. și *arierat mintal.*

OLIGOFRENOPEDAGOGIE (< fr.) s. f. Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă de instruirea, educarea și recuperarea socială a copiilor deficienți mintal.

OLIGOGENĂ s. f. Genă importantă calitativ sau mutant major.

OLIGOMENOREE (< fr.) s. f. Reducerea frecvenței menstruației, întâlnită înainte de menopauză, în unele boli endocrine etc.

OLIGOPOL (< fr. {i}; {s} *oligo-* + gr. *polein* „a vinde") s. n. Formă de piață cu concurență imperfectă din țările cu economie de piață dezvoltată, pe care operează câteva firme concurente, ce dețin segmente importante din oferta totală a unui bun economic într-un domeniu de activitate. Este forma de piață dominantă pentru producerea bunurilor de consum de folosință îndelungată și a unor materii prime (produse petroliere, oțel, aluminiu etc.).

OLIGOSPERMIE (< fr., engl.; {s} *oligo-* + gr. *sperma* „sămânță") s. f. **1.** Scădere anormală a numărului de spermatozoizi din lichidul seminal. **2.** Insuficiență secretorie de spermă.

OLIGOTRỌF, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care conține un număr redus de nutrienți și prezintă o rată scăzută de formare a materiei organice prin fotosinteză. **2.** (BIOL.) Adaptat la un mediu foarte sărac în substanțe nutritive (ex. plantă **o.**, organism **o.**).

OLIGOZAHARỊDE (< engl.) s. f. pl. (CHIM.) Glucide care au molecula compusă din două până la șase resturi de monozaharide (ex. zaharoza, lactoza etc.); în organismele vii se formează în urma scindării enzimatice a polizaharidelor.

OLIGURỊE (< fr. {i}; {s} *oligo-* + gr. *ouron* „urină") s. f. Scădere a cantității de urină eliminată în timp de 24 de ore, din cauza unei ingestii reduse de lichide, a unei transpirații abundente sau ca simptom al unei afecțiuni renale sau extrarenale.

OLIMP (OLIMBOȘ sau **OLYMPOS),** cel mai înalt masiv muntos din Grecia, situat la marginea depr. Tesalia. Alt. max.: 2 917 m. Parc național (373,6 ha). În mitologia greacă era considerat lăcaș al zeilor.

OLIMP, stațiune balneoclimaterică estivală, de interes general, situată pe țărmul Mării Negre, la 7 km N de Mangalia (jud. Constanța), căruia îi aparține din punct de vedere ad-tiv, intrată în circuitul turistic în vara anului 1972. Este indicată atât pentru cură heliomarină în timpul vacanțelor de vară, cât și pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, posttraumatice, ginecologice, endocrine, dermatologice, respiratorii ș.a.

OLIMPIA (OLYMPIA), oraș în Grecia antică, în NE Peloponesului (Elida). Centru religios vestit prin sanctuarele ridicate în cinstea Herei (sec. 6 î.Hr.) și a lui Zeus Olimpianul (în care se găsea statuia criselefantină a acestuia creată de Fidias — sec. 5 î.Hr., una dintre cele șapte minuni ale lumii antice) și prin Jocurile olimpice ce se celebrau, în onoarea acestuia, la fiecare patru ani. Orașul avea un mare stadion, construit în sec. 4 î.Hr. capacitate de 40 000 de locuri. Distrus de cutremurul din 426, a fost descoperit în urma săpăturilor arheologice inițiate în sec. 19. Situl arheologic este declarat în 1989, ca aparținând patrimoniului cultural universal.

Olimpia (Olympia).
Ruinele templului

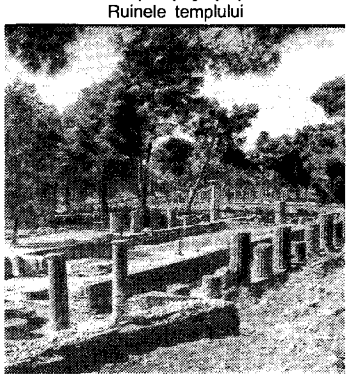

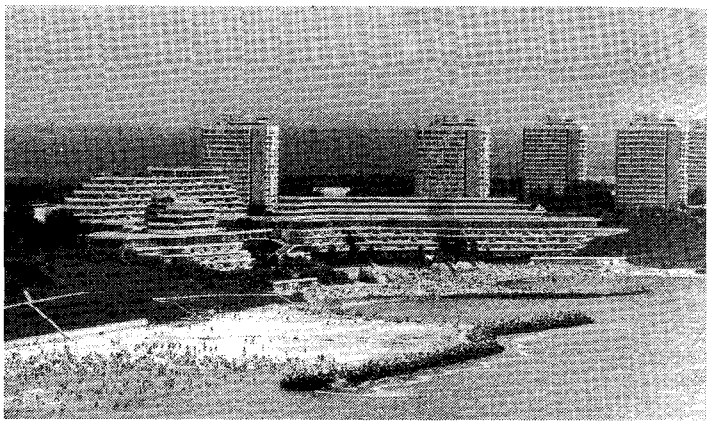

Olimp. Vedere generală

OLIMPIA (c. 375–316 î.Hr.), regină a Macedoniei, soția lui Filip II și mama lui Alexandru Macedon. Vestită pentru setea de putere și cruzime. Repudiată de Filip II, nu a fost străină de moartea acestuia, în urma unui complot. Regentă (336–331 î.Hr.) a fiului său Alexandru. Când fiul ei ocupă tronul, se retrage în Epir (331 î.Hr.); după moartea acestuia, intrată în luptele dintre diadohi, recurge la intrigi și asasinate pentru a da tronul nepotului ei minor, Alexandru IV. Capturată de *Casandru,* este judecată și condamnată la moarte.

OLIMPIẠDĂ (< ngr., fr., germ.; {s} n. pr. *Olimpia,* oraș în Elida) s. f. **1.** (În Grecia antică) Intervalul de patru ani între două serbări succesive ale Jocurilor olimpice, devenit unitate cronologică convențională între 776 î.Hr. și 394 d.Hr. Această cronologie a fost introdusă de istoricul grec Timaeus (c. 356–c. 260 î.Hr.), în anul 264 î.Hr.; a mai fost folosită și de Polybiu, Diodor din Sicilia ș.a. **2.** (În Grecia antică) Manifestare sportivă, cuprinzând întreceri și jocuri, care însoțea sărbătorile consacrate lui Zeus, în cetatea Olimpia, desfășurată din patru în patru ani, cu participarea concurenților din întreaga Grecie; se presupune că au fost inițiate pentru consolidarea unității lumii grecești. Prima **o.** a avut loc în anul 776 î.Hr. și a cuprins probe sportive, concursuri literare și muzicale. Învingătorii se bucurau de respectul contemporanilor și primeau o coroană din frunze de măslin. În anul 394 d.Hr., împăratul Teodosiu cel Mare a suprimat **o.,** considerându-le păgâne. Ele au fost reluate, la inițiativa baronului Pierre de *Coubertin,* în cadrul unui congres internațional (23 iun. 1894) la Paris. **3.** Denumire uzuală pentru Jocurile olimpice moderne. **4.** Concurs local, național sau internațional organizat anual, pe diferite specialități, pentru elevi.

OLIMPIAN, -Ă (< fr.; {s} gr. *olympos,* de la n. pr. *Olimp*) adj. **1.** Care aparține zeilor din Antichitatea greacă; din Olimp. ✧ *Zeii olimpieni* = denumire dată în mitologia greacă zeilor principali, care își aveau lăcașul pe muntele Olimp și care, sub cârmuirea lui Zeus, guvernau lumea; descendenți ai lui Cronos și ai Reei, ei formează a doua generație de zei, după titani. ✦ Fig. Maiestuos, impunător, măreț. **2.** (Despre oameni sau, *p. ext.,* despre expresia feței) Senin. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă calm, liniște sufletească.

OLỊMPIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *olympicos* „din Olimpia") adj., s. m. **1.** Adj. *Jocuri olimpice* = competiții sportive internaționale complexe deschise, la Atena, la 6 apr. 1896, considerate primele olimpiade de vară moderne, cu participarea a 285 persoane din 13 țări. **J. o.** sunt de vară (cu un interval de 4 ani) și de iarnă (din 1924), o dată la 4 ani. În 1992 s-a hotărât disputarea celor de iarnă în 1994 și apoi la patru ani pentru a se evita suprapunerea celor două cicluri olimpice. Numărul disciplinelor

OLIMPIADĂ
Medaliile câștigate de sportivii români la jocurile moderne

ATLETISM

AUR			
Iolanda Balaș	înălțime — 1,85 m	Roma	1960
Iolanda Balaș	înălțime — 1,90 m	Tōkyō	1964
Mihaela Penes	suliță — 60,54 m	Tōkyō	1964
Viorica Viscopoleanu	lungime — 6,82 m	Ciudad de México	1968
Lia Manoliu	disc — 58,28 m	Ciudad de México	1968
Doina Melinte	800 m — 1'57"60	Los Angeles	1984
Anișoara Cușmir-Stanciu	lungime — 6,96 m	Los Angeles	1984
Maricica Puică	3000 m — 8'53"96	Los Angeles	1984
Paula Ivan	1500 m — 3'53"96	Seul	1988
Gabriela Szabo	5000 m — 14'40"79	Sydney	2000
ARGINT			
Mihaela Penes	suliță — 59,92 m	Ciudad de México	1968
Ileana Silai	800 m — 2'02"5	Ciudad de México	1968
Argentina Menis	disc — 65,09 m	München	1972
Valeria Bufanu	100 m garduri — 12,84	München	1972
Paula Ivan	3000 m — 8'27"15	Seul	1988
Galina Astafei	înălțime — 2,00 m	Barcelona	1992
Gabriela Szabo	1500 m — 4'01"54	Atlanta	1996
Violeta Szekely-Beclea	1500 — 4'05"15	Sydney	2000
Lidia Simon	maraton — 2h23'22	Sydney	2000
BRONZ			
Lia Manoliu	disc — 52,36 m	Roma	1960
Lia Manoliu	disc — 56,97 m	Tōkyō	1964
Gh. Megelea	suliță — 87,16 m	Montréal	1976
Doina Melinte	1500 m — 4'03"76	Los Angeles	1984
Mihaela Loghin	greutate — 20,47 m	Los Angeles	1984
Vali Ionescu	lungime — 6,81 m	Los Angeles	1984
Fița Lovin	800 m — 1'58"83	Los Angeles	1984
Maricica Puică	1500 m — 4'04"15	Los Angeles	1984
Cristieana Cojocaru	400 m.g. — 55"41	Los Angeles	1984
Florența Crăciunescu	disc — 63,64 m	Los Angeles	1984
Gabriela Szabo	1500 m — 4'05"27	Sydney	2000
Oana Pantelimon	înălțime — 1,99 m	Sydney	2000

BOB

BRONZ			
Ion Panțuru, Nicolae Neagoe	bob 2 persoane	Grenoble	1968

BOX

AUR			
Nicolae Linca	categ. 67 kg	Melbourne	1956
ARGINT			
Vasile Tiță	categ. 75 kg	Helsinki	1952
Gheorghe Negrea	categ. 81 kg	Melbourne	1956
Mircea Dobrescu	categ. 51 kg	Melbourne	1956
Ion Monea	categ. 81 kg	Melbourne	1956
Ion Alexe	categ. +81 kg	München	1972
Simion Cutov	categ. 60 kg	Montréal	1976
Mircea Șimon	categ. + 81 kg	Montréal	1976
Daniel Dumitrescu	categ. 57 kg	Seul	1988
Marian Simion	categ. 71 kg	Sydney	2000

BRONZ			
Gheorghe Fiat	categ. 60 kg	Helsinki	1952
Constantin Dumitrescu	categ. 63,5 kg	Melbourne	1956
Ion Monea	categ. 75 kg	Roma	1960
Calistrat Cuțov	categ. 60 kg	Ciudad de México	1968
Alec Năstac	categ. 75 kg	Montréal	1976
Costică Dafinoiu	categ. 81 kg	Montréal	1976
Victor Zilberman	categ. 67 kg	Montréal	1976
Valentin Silaghi	categ. 75 kg	Moscova	1980
Dumitru Cipere	categ. 54 kg	Moscova	1980
Mircea Fulger	categ. 63,5 kg	Los Angeles	1984
Leonard Doroftei	categ. 63,5 kg	Barcelona	1992
Leonard Doroftei	categ. 60 kg	Atlanta	1996
Marian Simion	categ. 67 kg	Atlanta	1996
Dorel Simion	categ. 67 kg	Sydney	2000
	CAIAC-CANOE		
AUR			
Leon Rotman	canoe (C_1 — 1000 m)	Melbourne	1956
Leon Rotman	canoe (C_1 — 10.000 m)	Melbourne	1956
Dumitru Alexe, Simion Ismailciuc	canoe (C_2 — 1000 m)	Melbourne	1956
Serghei Covaliov, Ivan Patzaichin	canoe (C_2 — 1000 m)	Ciudad de México	1968
Ivan Patzaichin	canoe (C_1 — 1000 m)	München	1972
Vasile Dîba	caiac (K_1 — 500 m)	Montréal	1976
Ivan Patzaichin, Toma Simionov	canoe (C_2 — 1000 m)	Moscova	1980
Agafia Constantin, Maria Ștefan, Tecla Marinescu, Nastasia Ionescu	caiac (K_4 — 500 m)	Los Angeles	1984
Ivan Patzaichin, Toma Simionov	canoe (C_2 — 1000 m)	Los Angeles	1984
Florin Popescu, Mitică Pricop	canoe (C_2 — 1000 m)	Sydney	2000
ARGINT			
Andrei Igorov	canoe (C_1 — 1000 m)	Tōkyō	1964
Hilde Lauer	caiac (K_1 — 500 m)	Tōkyō	1964
Anton Calenic, Dimitrie Ivanov, Haralambie Ivanov, Mihai Țurcaș	caiac (K_4 — 1000 m)	Ciudad de México	1968
Serghei Covaliov, Ivan Patzaichin	canoe (C_2 — 1000 m)	München	1972
Afanasie Sciotnic, Vartolomeu Roman, Aurel Vernescu, Mihai Zafiu	caiac (K_4 — 1000 m)	München	1972
Gh. Danilov, Gh. Simionov	canoe (C_2 — 1000 m)	Montréal	1976
Ivan Patzaichin, Petre Capusta	canoe (C_2 — 500 m)	Moscova	1980
Mihai Zafiu, Vasile Dîba, Ion Geantă, Nicușor Eșanu	caiac (K_4 — 1000 m)	Moscova	1980
Ivan Patzaichin, Toma Simionov	canoe (C_2 — 500 m)	Los Angeles	1984
Antonel Borșan, Marcel Glăvan	canoe (C_2 — 1000 m)	Atlanta	1996
BRONZ			
Leon Rotman	canoe (C_1 — 1000 m)	Roma	1960
Cornelia Sideri, Hilde Lauer	caiac (K_2 — 500 m)	Tōkyō	1964
Aurel Vernescu	caiac (K_1 — 1000 m)	Tōkyō	1964
Simion Cuciuc, Afanasie Sciotnic, Mihai Țurcaș, Aurel Vernescu	caiac (K_4 — 1000 m)	Tōkyō	1964
Viorica Dumitru	caiac (K_1 — 500 m)	Ciudad de México	1968
Viorica Dumitru, Maria Nichiforov	caiac (K_2 — 500 m)	München	1972
Vasile Dîba	calac (K_1 — 1000 m)	Montréal	1976

Larion Serghei, Policarp Malahin	caiac (K_2 – 500 m)	Montréal	1976
Vasile Diba	caiac (K_1 – 1000 m)	Moscova	1980
Ion Birlădeanu	caiac (K_1 – 1000 m)	Moscova	1980
Costică Olaru	canoe (C_1 – 500 m)	Los Angeles	1984
Gheorghe Andriev, Grigore Obreja	canoe (C_2 – 500 m)	Atlanta	1996
Mitică Pricop, Florin Popescu	canoe (C_2 – 500 m)	Sydney	2000
Mariana Limbău, Raluca Ioniță, Elena Radu, Sanda Toma	caiac (K_4 – 500 m)	Sydney	2000

CANOTAJ

AUR

Sanda Toma	1x	Moscova	1980
Valeria Răcilă	1x	Los Angeles	1984
Sofia Corban, Ioana Badea, Anișoara Sorohan, Titie Tăran-Iordache, Ecaterina Oancia	4x +	Los Angeles	1984
Rodica Arba, Elena Horvat	2-	Los Angeles	1984
Olga Bularda, Chira Apostol, Maria Fricioiu, Florica Lavric, Viorica Ioja	4+	Los Angeles	1984
Elisabeta Oleniuc, Marioara Popescu	2x	Los Angeles	1984
Valer Toma, Petre Iosub	2-	Los Angeles	1984
Rodica Arba, Olga Homeghi	2-	Seul	1988
Elisabeta Lipă	1x	Barcelona	1992
Viorel Talapan, Iulică Ruican, Dimitrie Popescu, Neculai Taga, Dumitru Răducanu	4+	Barcelona	1992
Constanța Burcică, Camelia Macoviciuc	2 x categ. ușoară	Atlanta	1996
Anca Tănase, Veronica Cochela, Liliana Gafencu, Doina Spircu, Ioana Olteanu, Elisabeta Lipă, Marioara Popescu, Doina Ignat, Elena Georgescu	8+	Atlanta	1996
Constanța Burcică, Angela Alupei	2x categ. ușoară	Sydney	2000
Doina Ignat, Georgeta Damian	2 f.c.	Sydney	2000
Georgeta Daian, Viorica Susanu, Ioana Olteanu, Veronica Cochela, Liliana Gafencu, Elisabeta Lipă, Magdalena Dumitrache, Doina Ignat, Elena Georgescu	8+	Sydney	2000

ARGINT

Vasile Tomoioagă, Dimitrie Popescu, Dumitru Răducanu	2+	Los Angeles	1984
Lucia Sauca, Camelia Diaconescu, Mihaela Armășescu, Adriana Chelariu-Bazon, Aneta Mihaly, Aurora Pleșca, Marioara Trașcă, Doina Bălan, Viorica Ioja	8+	Los Angeles	1984
Elisabeta Lipă, Veronica Cogeanu	2x	Seul	1988
Dragoș Neagu, Dănuț Dobre	2-	Seul	1988
Dimitrie Popescu, Ioan Șnep, Valentin Robu, Vasile Tomoiagă, Ladislau Lovrenski	4+	Seul	1988

Doina Bălan, Marioara Trașcă, Veronica Necula, Herta Anițaș, Adriana Chelariu-Bazon, Mihaela Armășescu, Rodica Arba, Olga Homeghi, Ecaterina Oancia	8+	Seul	1988
Vasile Măstăcan, Valentin Robu, Dorel Năstase, Viorel Talapan, Iulică Ruican, Claudiu Marin, Dănuț Dobre, Iulian Vizitiu, Gheorghe Marin	8+	Barcelona	1992
Maria Pădurariu, Adriana Chelariu-Bazon, Viorica Necula, Ioana Olteanu, Victoria Lepădatu, Iulia Bobeică, Doina Șnep, Doina Robu, Elena Georgescu	8+	Barcelona	1992
Elisabeta Lipă, Veronica Cochela	2x	Barcelona	1992
Anișoara Dobre, Veronica Cochela, Doina Ignat, Constanța Pipotă	4x	Barcelona	1992
BRONZ			
Petre Ceapura, Tudor Ștefan, Ladislau Lovrenski	2+1	München	1972
Ioana Tudoran, Maria Micșa, Felicia Afrăsiloaie, Elisabeta Lazăr, Elena Giurcă	4+1	Montréal	1976
Angelica Aposteanu, Marlena Zagoni, Rodica Frântu, Florica Bucur, Rodica Pușcatu, Ana Iliuță, Maria Constantinescu, Elena Bondar, Elena Dobrițoiu	8+1	Moscova	1980
Olga Hormeghi, Valeria Răcilă-Roșca	2x	Moscova	1980
Anișoara Bălan, Anișoara Mânea, Veronica Cochela, Elisabeta Lipă	4x	Seul	1988
Marioara Trașcă, Veronica Necula, Herta Anițaș, Doina Bălan, Ecaterina Oancia	4+	Seul	1988
Neculai Taga, Dimitrie Popescu, Dumitru Răducanu	2+	Barcelona	1992
CĂLĂRIE			
ARGINT			
Henry Rang	Marele premiu al națiunilor	Berlin	1936
BRONZ			
Anghelache Dornescu, Petre Roșca Dumitru Velicu	dresaj echipe	Moscova	1980
GIMNASTICĂ ARTISTICĂ			
AUR			
Nadia Comăneci	individual compus	Montréal	1976
Nadia Comăneci	paralele	Montréal	1976
Nadia Comăneci	bârnă	Montréal	1976
Nadia Comăneci	bârnă	Moscova	1980
Nadia Comăneci	sol	Moscova	1980

Ecaterina Szabo	sărituri	Los Angeles	1984
Ecaterina Szabo	bârnă	Los Angeles	1984
Ecaterina Szabo	sol	Los Angeles	1984
Simona Păuca	bârnă	Los Angeles	1984
Echipa — Lavinia Agache, Laura Cutina, Cristina Grigoraș, Simona Păuca, Mihaela Stănulet, Ecaterina Szabo		Los Angeles	1984
Daniela Silivaș	bârnă	Seul	1988
Daniela Silivaș	sol	Seul	1988
Daniela Silivaș	paralele	Seul	1988
Lavinia Milosovici	sărituri	Barcelona	1992
Lavinia Milosoici	sol	Barcelona	1992
Simona Amânar	sărituri	Atlanta	1996
Echipa — Andreea Răducan, Simona Amânar, Maria Olaru, Claudia Presăcan, Andreea Isărescu, Loredana Boboc		Sydney	2000
Simona Amânar	individual compus	Sydney	2000
Marius Urzică	cal cu mânere	Sydney	2000
ARGINT			
Echipa — Nadia Comăneci, Mariana Constantin, Anca Grigoraș, Georgeta Gabor, Gabriela Trușcă, Teodora Ungureanu		Montréal	1976
Teodora Ungureanu	paralele	Montréal	1976
Echipa — Nadia Comăneci, Rodica Dunca, Emilia Eberle, Melita Ruhn, Dumitrița Turner, Cristina Grigoraș		Moscova	1980
Nadia Comăneci	individual compus	Moscova	1980
Emilia Eberle	paralele	Moscova	1980
Ecaterina Szabo	individual compus	Los Angeles	1984
Echipa — Daniela Silivaș, Gabriela Potorac, Aurelia Dobre, Celestina Popa, Eugenia Golea, Camelia Voinea		Seul	1988
Daniela Silivaș	individual compus	Seul	1988
Gabriela Potorac	sărituri	Seul	1988
Echipa — Lavinia Milosovici, Cristina Bontaș, Maria Necuiță, Gina Gogean, Mirela Pașca, Vanda Hădărean		Barcelona	1992
Gina Gogean	individual compus	Atlanta	1996
Simona Amânar	sol	Atlanta	1996
Marius Urzică	cal cu mânere	Atlanta	1996
Dan Burincă	inele	Atlanta	1996
Maria Olaru	individual compus	Sydney	2000
Andreea Răducan	sărituri	Sydney	2000
BRONZ			
Echipa — Elena Dobrovolski, Georgeta Hurmuzache, Sonia Inovan-Iovan, Elena Leuștean, Ileana Săcălici-Petroșanu, Emilia Vătășoiu		Melbourne	1956

Elena Leuştean	sol	Melbourne	1956
Echipa — Atanasia Ionescu, Sonia Inovan-Iovan, Elena Leuştean, Emilia Liţă, Elena Dobrovolski, Utta Schlandt		Roma	1960
Nadia Comăneci	sol	Montréal	1976
Teodora Ungureanu	bârnă	Montréal	1976
Dănuţ Grecu	inele	Montréal	1976
Melita Ruhn	sărituri	Moscova	1980
Melita Ruhn	paralele	Moscova	1980
Simona Păuca	individual compus	Los Angeles	1984
Lavinia Agache	sărituri	Los Angeles	1984
Marius Gherman	bară fixă	Seul	1988
Daniela Silivaş	sărituri	Seul	1988
Gabriela Potorac	bârnă	Seul	1988
Cristina Bontaş	sol	Barcelona	1992
Lavinia Miloşovici	individual compus	Barcelona	1992
Lavinia Miloşovici	individual compus	Atlanta	1996
Simona Amânar	individual compus	Atlanta	1996
Gina Gogean	bârnă	Atlanta	1996
Gina Gogean	sărituri	Atlanta	1996
Echipa — Lavinia Miloşovici, Gina Gogean, Simona Amânar, Alexandra Marinescu, Ionela Loaieş, Mirela Ţugurlan		Atlanta	1996
Simona Amânar	sol	Sydney	2000

GIMNASTICĂ RITMICĂ

ARGINT

Doina Stăiculescu	individual compus	Los Angeles	1984

HALTERE

AUR

Petre Becheru	categ. 82,5 kg	Los Angeles	1984
Nicu Vlad	categ. 90 kg	Los Angeles	1984

ARGINT

Gelu Radu	categ. 60 kg	Los Angeles	1984
Andrei Socaci	categ. 67,5 kg	Los Angeles	1984
Petru Dumitru	categ. 90 kg	Los Angeles	1984
Vasile Groapă	categ. 100 kg	Los Angeles	1984
Ştefan Taşnadi	categ. 110 kg	Los Angeles	1984
Nicu Vlad	categ. 100 kg	Seul	1988

BRONZ

Dragomir Cioroslan	categ. 75 kg	Los Angeles	1984
Traian Cihărean	categ. 52 kg	Barcelona	1992
Nicu Vlad	categ. 108 kg	Atlanta	1996

HANDBAL

ARGINT

Echipa — Ştefan Birtalan, Adrian Cosma, Cezar Drăgăniţă, Alex. Fölker, Cristian Gaţu,			

Mircea Grabovschi, Roland Gunesch, Gavril Kicsid, Ghiță Licu, Nicolae Munteanu, Cornel Penu, Werner Stocki, Radu Voina		Montréal	1976
BRONZ			
Echipa — Ștefan Birtalan, Adrian Cosma, Alexandru Dincă, Cristian Gațu, Gheorghe Gruia, Roland Gunesch, Gavril Kicsid, Ghiță Licu, Dan Marin, Cornel Penu, Valentin Samungi, Simion Schöbel, Werner Stocki, Virgil Talle, Constantin Tudosie, Radu Voina		München	1972
Echipa — Ștefan Birtalan, Iosif Boroș, Adrian Cosma, Cezar Drăgăniță, Marian Dumitru, Cornel Durău, Alexander Fölker, Claudiu Ionescu, Nicolae Munteanu, Vasile Stângă, Lucian Vasilache, Neculai Vasilca, Radu Voina, Maricel Voinea		Moscova	1980
Echipa — Alex. Buligan, Nicolae Munteanu, Adrian Simion, Mircea Bedivan, Dumitru Berbece, Iosif Boroș, Gheorghe Covaciu, Gheorghe Dogărescu, Marian Dumitru, Cornel Durău, Alexander Fölker, Vasile Oprea, Vasile Stângă, Neculai Vasilca, Maricel Voinea		Los Angeles	1984
JUDO			
BRONZ			
Mircea Frățică	categ. 71 kg	Los Angeles	1984
Mihai Cioc	categ. open	Los Angeles	1984
Simona Richter	categ. 78 kg	Sydney	2000
LUPTE GRECO-ROMANE			
AUR			
Dumitru Pârvulescu	categ. 52 kg	Roma	1960
Gheorghe Berceanu	categ. 48 kg	München	1972
Nicolae Martinescu	categ. 100 kg	München	1972
Ștefan Rusu	categ. 68 kg	Moscova	1980
Ion Draica	categ. 82 kg	Los Angeles	1984
Vasile Andrei	categ. 100 kg	Los Angeles	1984
ARGINT			
Ion Cernea	categ. 57 kg	Roma	1960
Valeriu Bularca	categ. 70 kg	Tokyo	1964
Ion Baciu	categ. 57 kg	Ciudad de México	1968
Gheorghe Berceanu	categ. 48 kg	Montréal	1976
Nicu Gingă	categ. 52 kg	Montréal	1976
Ștefan Rusu	categ. 68 kg	Montréal	1976
Constantin Alexandru	categ. 48 kg	Moscova	1980
Ilie Matei	categ. 90 kg	Los Angeles	1984
BRONZ			
Francisc Horvath	categ. 57 kg	Melbourne	1956
Ion Țăranu	categ. 71 kg	Roma	1960

Ion Cernea	categ. 57 kg	Tōkyō	1964
Dumitru Pârvulescu	categ. 52 kg	Tōkyō	1964
Nicolae Martinescu	categ. 97 kg	Ciudad de México	1968
Victor Dolipschi	categ. +100 kg	München	1972
Roman Codreanu	categ. +100 kg	Montréal	1976
Petre Dicu	categ. 90 kg	Moscova	1980
Vasile Andrei	categ. 100 kg	Moscova	1980
Ștefan Rusu	categ. 74 kg	Los Angeles	1984
Simion Popescu	categ. 63 kg	Ciudad de México	1968
Victor Dolipschi	categ. +100 kg	Los Angeles	1984
Ioan Grigoraș	categ. +130 kg	Barcelona	1992
	LUPTE LIBERE		
AUR			
Vasile Puşcaşu	categ. 100 kg	Seul	1988
BRONZ			
Vasile Iorga	categ. 82 kg	München	1972
Stelian Morcov	categ. 90 kg	Montréal	1976
Ladislau Şimon	categ. +100 kg	Montréal	1976
Vasile Puşcaşu	categ. 100 kg	Los Angeles	1984
	NATAȚIE		
AUR			
Diana Mocanu	100 m spate — 1'00"21	Sydney	2000
Diana Mocanu	200 m spate — 2'08"16	Sydney	2000
ARGINT			
Noemi Lung	400 m mixt — 4'39"46	Seul	1988
Beatrice Câşlaru	200 m mixt — 2'12"57	Sydney	2000
BRONZ			
Anca Pătrăşcoiu	200 m spate — 2'13"29	Los Angeles	1984
Noemi Lung	200 m mixt — 2'14"85	Seul	1988
Beatrice Câşlaru	400 m mixt — 4'37"18	Sydney	2000
	RUGBY		
BRONZ			
Echipa — Dumitru Armăşei, Gheorghe Bentia, Teodor Florian, Ion Gârleşteanu, Teodor Marian, Nicolae Mărăscu, Sorin Mihăilescu, Paul Nedelcovici, Iosif Nemeş, Gh. Spetescu, Mircea Sfetescu, Sterian Soare, Anastasie Tănăsescu, Mihai Vardala, Paul Vidraşcu, Dumitru Volvoreanu		Paris	1924
	SCRIMĂ		
AUR			
Ion Drâmbă	floretă individual	Ciudad de México	1964
Laura Badea	floretă individual	Atlanta	1996
Mihai Covaliu	sabie individual	Sydney	2000

ARGINT			
Olga Orban-Szabo	floretă individual	Melbourne	1956
Echipa — Aurora Dan, Elisabeta Guzganu, Rozalia Oros, Monica Weber, Marcela Zsak	floretă echipe	Los Angeles	1984
Laura Badea, Reka Szabo-Lazăr, Roxana Scarlat	floretă echipe	Atlanta	1996
BRONZ			
Maria Vicol	floretă individual	Roma	1960
Ecaterina Stahl, Ileana Gyulai-Drâmbă, Maria Vicol, Olga Szabo, Ana Ene-Pascu	floretă echipe	Ciudad de México	1968
Echipa — Ileana Gyulai, Ana Pascu, Ecaterina Stahl, Olga Szabo	floretă echipe	München	1972
Dan Irimiciuc, Cornel Marin, Marin Mustață, Alexandru Milca, Ioan Pop	sabie echipe	Montréal	1976
Alexandru Chiculiță, Marin Mustață, Vilmoș Szabo, Cornel Marin, Ioan Pop	sabie echipe	Los Angeles	1984
Claudia Grigorescu, Elisabeta Tufan, Reka Szabo-Lazăr, Laura Badea, Roxana Dumitrescu	floretă echipe	Barcelona	1992
TIR			
AUR			
Iosif Sârbu	armă calibru redus, 40 focuri culcat	Helsinki	1952
Ștefan Petrescu	pistol viteză	Melbourne	1956
Ion Dumitrescu	talere-șanț	Roma	1960
Corneliu Ion	pistol viteză	Moscova	1980
Sorin Babii	pistol liber	Seul	1988
ARGINT			
Marcel Roșca	pistol viteză	Ciudad de México	1968
Dan Iuga	pistol liber	München	1972
Corneliu Ion	pistol viteză	Los Angeles	1984
BRONZ			
Gheorghe Lichiardopol	pistol viteză	Helsinki	1952
Gheorghe Lichiardopol	pistol viteză	Melbourne	1956
Ion Tripșa	pistol viteză	Tōkyō	1964
Nicolae Rotaru	armă 60 focuri, culcat	München	1972
Sorin Babii	pistol cu aer comprimat	Barcelona	1992
Iulian Raicea	pistol viteză	Sydney	2000
VOLEI			
BRONZ			
Echipa — Marius Căta-Chițiga, Corneliu Chifu, Laurențiu Dumănoiu, Günter Enescu, Dan Gârleanu, Sorin Macavei, Virgil Manole, Florin Mina, Cornel Oros, Nicolae Pop, Constantin Sterea, Nicu Stoian		Moscova	1980

sportive a variat în timp. Din cauza războiului, în 1916, 1940 și 1944 nu s-au desfășurat jocuri. Drapelul olimpic a fost conceput (1913) de Pierre de Coubertin, iar emblema, cinci cercuri de culori diferite (pentru fiecare continent), a fost inaugurată la olimpiada din 1920; olimpiadă **(2).** Începând din anul 1952 sportivii români au cucerit numeroase titluri olimpice. **2.** Adj. Care se referă la Jocurile olimpice. **3.** Adj. Care aparține Olimpului. **4.** S. m. Participant la o olimpiadă.

OLIMPIC '64, grup pop-rock românesc, activ în 1964–1972. Constituit din Dimitrie „Piki" Inglesis (voce, chitară), Costin Petrescu (baterie), Dinu Rădescu (bas), Alexandru Preda (chitară). Deschizători de drum în pop-rockul românesc („Ploaia care va veni", „Vinovații fără vină", „Balada bradului de iarnă").

OLINDA, oraș în NE Braziliei (Pernambuco), situat pe țărmul Oc. Atlantic, la 16 km N de Recife; 349,4 mii loc. (1996). Ind alim. (zahăr, țigarete). Stațiune balneară. Biserici: a carmelitelor (1610), São João (1660), Nostra Senhora das Neves (1715–1755), São Bento (1746–1763). Centrul istoric al orașului, datorită valorii deosebite a monumentelor de aici, a fost declarat, în 1982, ca aparținând patrimoniului cultural mondial. Fundat de portughezi (1537) și ocupat temporar de olandezi (1630–1654).

OLINESCU, Marcel (1896–1992, n. Dorohoi), grafician român. Motive preluate din tematica și stilistica folclorului, cărora le-a dat o interpretare ce asociază vibrația lirică și organizarea riguroasă și spațiul („Balaurii", „Meșterul Manole", „A plecat moțu din țară", „Fecioara și pasărea măiastră", „Pictorul Nicolae Grigorescu").

OLINT (OLYNTHOS), oraș antic în Pen. Calcidică, în SE Macedoniei, port la M. Egee. Cucerit în 479 î.Hr. de perși și predat grecilor din Calcis. Din 422 î.Hr. pune bazele unei confederații locale a orașelor grecești din regiune. Cucerit (379 î.Hr.) de Sparta. Distrus din temelii (348 î.Hr.) de regele Macedoniei, Filip II. Menționat din sec. 8 î.Hr. Azi *Miriopithon* (Grecia).

OLIOKMA, râu în Siberia de Est (Federația Rusă), afl. dr. al fl. Lena, în cursul superior; 1 436 km. Izv. din culmea cu același nume (M-ții Iablonovîi). Numeroase praguri și cascade. Înghează în perioada oct.–iun. Afl. pr.: Ciara.

OLIPHANT [olifənt], **Sir Mark Laurence Elwin** (1901–2000), fizician britanic. Stabilit în Australia. Prof. univ. la Birmingham, Cambridge și Canberra. Contribuții la studiul particulelor elementare. Împreună cu E. Rutherford și P. Harteck, a identificat tritiul (1934), iar în colaborare cu E.M. McMillan (1943) a inventat acceleratorul de particule, pe care l-a numit sincrociclotron.

OLISTOLIT (< fr.) s. n. Bloc de rocă de mare dimensiune detașat și transportat gravitațional din locul lui de origine spre un bazin de sedimentare, în depozitele căruia este inclus.

OLITSKY, Jules (n. 1922), pictor și sculptor american de origine rusă. Una dintre figurile proeminente ale „abstracțiunii post-picturale". Sculpturi din folii de aluminiu acoperite cu lac acrilic („Cleopatra Flesh").

OLIV (< fr.; {s} lat. *oliva* „măslină") adj. invar. Care are culoarea galben-verzuie; de culoarea măslinei crude.

OLIVARES, vârf în M-ții Anzi, în V Argentinei, la granița cu Chile; 6 252 m.

OLIVARES, Gaspar de Guzmán, conte de ~, duce de Sanlúcar (1587–1645), om politic spaniol. Favorit al regelui Filip IV. Prim-min. (1621—1643); a susținut o campanie internă de combatere a corupției și de asanare a finanțelor. A dus o politică de întărire a centralizării Spaniei și de extindere a granițelor. Centralismul excesiv și măsurile fiscale extreme au provocat insurecții în Țara Bascilor, Catalonia și Portugalia; suveranul a fost constrâns de marii seniori („granzi") ai Spaniei să-l înlăture de la putere. A încurajat artele și literatura, fiind protectorul unor mari

Gaspar de Guzmán Olivares.
Pictură de Velásquez

creatori (Velâzquez, Murillo, Lope de Vega).

OLIVĂ (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Măslină. **2.** (ANAT.) *O. bulbară* = fiecare dintre cei doi nuclei cenușii din bulbul cerebral, aflați în conexiune cu căile vestibulare și cerebrale.

OLIVECRONA, Herbert (1891–1980), neurochirurg suedez. În 1922 a realizat pentru prima oară extirparea unui neuron al nervului acustic. Împreună cu Erik Lysholm (1891–1947) a pus bazele ventriculografiei cerebrale. Cercetările sale privind meningele, tumorile cerebrale și tratamentele chirugicale folosite pentru o gamă largă de afecțiuni cerebrale au contribuit la fundamentarea neurochirurgiei moderne.

OLIVEIRA, Antônio Mariano Alberto de (1859–1937), poet brazilian. Lirică parnasiană cu tematică peisagistică („Cântece romantice", „Meridionale", „Suflet în floare"). Eseuri literare („Cultul formei în poezia braziliană", „Sonetul brazilian"). Unul dintre întemeietorii Academiei braziliene de Litere.

OLIVEIRA, Manoel de (n. 1908), regizor portughez de film. Renumit pentru longevitatea artistică. Marea majoritate a filmelor sale au la bază opere literare portugheze sau universale („Dragoste până la pierzanie", „«Nu» sau deșarta glorie a puterii", „Valea lui Abraham", „Mănăstirea"). Numeroase scurtmetraje („Pictorul și orașul", „Pâinea", „Vânătoarea", „Picturile fratelui meu Júlio").

OLIVEIRA MARTINS, Joaquim Pedro de (1845–1894), istoric, sociolog și om politic portughez. Ministru de Finanțe (1892). Ca istoric a promovat o metodă modernă, bazată pe cercetarea izvoarelor și consultarea datelor furnizate de alte științe (economie, sociologie ș.a). Autor al unei „Istorii a civilizației iberice", a unei „Istorii a Portugaliei" și al unei „Istorii a Republicii romane".

OLIVER, Joan (1899–1986), scriitor spaniol de limbă catalană. Versuri și povestiri cu caracter polemic, vizând viciile societății sau străbătute de durerea și dorul exilatului după pământul natal („Pământul naufragiului", „Biografia lui Lot").

OLIVER [olive], **Joseph (Joe)** (supranumit *King O.*) (1885–1938), cornetist, compozitor de jaz și dirijor american. Una dintre figurile majore ale preistoriei jazului (stilul New Orleans). Creatorul primei orchestre cu muzicieni afro-americani (Creole Jazz Band, 1922), cu care a făcut înregistrări istorice. Stil

interpretativ simplu, cu vibrato intens. L-a lansat pe L. Armstrong. Creatorul temelor „Dippermouth", „High Society", „West End Blues".

OLIVERO, Magda (pe numele adevărat *Maria Magdaiena O.*) (n. 1912), soprană italiană. Carieră remarcabilă, de mare longevitate (a cântat 50 de ani). Voce excepțională, joc dramatic de mare efect. Repertoriu predilect din Puccini („Tosca", „Boema"), dar și din opere contemporane. Una din marile actrițe lirice ale secolului, comparabilă cu Maria Callas.

OLIVETTI, societate italiană industrială specializată în producerea de mașini de scris și aparatură electromecanică pentru contabilitate, înființată în 1908 de Camillo **O.** (1868–1943). În 1978 a fost cumpărată de CIR (*C*ompania *I*ndustriali *R*euniti a lui C. de Benedetti). După 1980, a devenit lider european în domeniile informaticii și biroticii. Controlată după 1995 de Omnitel, a activat în domeniul telefoniei mobile celulare. După 1997 a renunțat la sectorul computerelor personale.

OLIVIER [oliviə], **Sir Laurence (Kerr), baron of Brighton** (1907–1989), actor și regizor englez. Ilustru reprezentant al școlii teatrale engleze, în primul rând, shakespeariene; roluri remarcabile în piese de Sofocle, Ibsen, J. Osborne, E. Ionescu ș.a., pe care le-a și regizat, pe scena Teatrului Național (fostul *Old Vic*), al cărui director a fost (1963-1973). În film a realizat roluri diferite, distingându-se mai ales în cele de june-prim romantic, create cu inteligență, eleganță, spirit aristocratic și dând dovada unui înalt profesionalism („La răscruce de vânturi", „Lady Hamilton", „Hamlet", „Rebecca", „Richard III", „Cabotinul", „Unchiul Vania", „Maratonistul", „Himera", „Ciocnirea titanilor", „Recviem de război"). A fost căsătorit cu actrițele Vivien Leigh și Joan Plowright (din 1961). Memorialistică („Confesiunile unui actor"). Premiul Oscar: 1944 („Henry V" — pe care l-a și regizat), 1978 (pentru întreaga activitate).

OLIVINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *oliva* „măslină") s. f. (MINER.) Silicat natural de magneziu și fier, cristalizat în sistemul rombic; are culoarea verde-măslinie și luciul sticlos-gras. Este un component important al rocilor eruptive bazice și ultrabazice. Sin. (înv.) *peridot.*

OLLAGÜE (OYAHUE), vulcan stins în N statului Chile, la granița cu Bolivia; 5 867 m.

OLLĂNESCU-ASCANIO, Dumitru C. (1849–1908, n. Focșani), scriitor român. Acad. (1893). Magistrat; carieră diplomatică. Membru al „Junimii", colaborator al „Convorbirilor literare" timp de aproape două decenii. Nuvele („Fata spânzuratului"), poezii („Doine", „Satire"), piese de teatru („Pribeagul", „După război", „Primul bal"). Lucrări de istorie literară („Teatrul la români"). Traduceri remarcabile din Horațiu.

OLLER i MORAGUES [uʎer i murages], **Narciso** (1852–1930), scriitor spaniol. Unul dintre cei mai importanți prozatori ai literaturii catalane moderne. Romane naturalist-realiste, caracterizate prin bogăția imaginativă, vigoarea construcției epice și a personajelor („Sugrumătorul de săraci", „Febra aurului", „Pilar Prim" — capodopera sa). Traduceri din literatura rusă.

OLMAZ (< ucr., rus.) s. n. (Înv.) Denumire dată diamantului de culoare trandafirie.

OLMEȚI (cuv. din limba nahua „oamenii țării de cauciuc") s. m. pl. Populație precolumbiană care s-a stabilit pe teritoriul actual al statelor Veracruz și Tabasco din E și SE Mexicului (milen. 1 î.Hr.). Centre importante: La Venta, Tres Zapotes, Cerro de Los Mesos, Monte Albân, San Lorenzo.

Sir Laurence Olivier

Dumitru C. Ollănescu-Ascanio

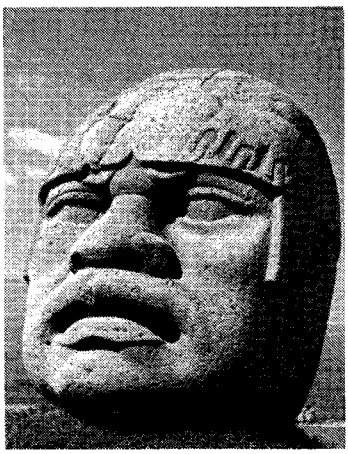

Cap monolitic aparținând civilizației olmecilor

Reprezintă una dintre cele mai vechi civilizații americane, care a cunoscut o mare înflorire în sec. 8–4 î.Hr.; au creat o ceramică originală, remarcabile sculpturi în piatră (capete monolitice, basoreliefuri) și în jad. Au folosit un calendar cu 260 zile, o scriere hieroglifică și un sistem propriu de numerotare. Din motive încă necunoscute, civilizația **o.** a decăzut în jurul anilor 400 î.Hr., principalele așezări fiind abandonate sau distruse.

OLMEDO, José Joaquín de ~ (1782–1847), om politic și poet ecuadorian. Prieten cu S. Bolívar. A întocmit (1830) Constituția statului independent Ecuador. Poezie neoclasică („Victoria de la Junín", „Odă pentru Bolívar").

OLMI, Ermanno (n. 1931), regizor italian de cinema. Continuator al neorealismului cinematografic italian postbelic. Pelicule cultivând introspecția psihologică, alegoria și simbolul, pe teme preluate din viața cotidiană, în special a oamenilor simpli („O slujbă sigură", „Arborele cu saboți", „Timpul s-a oprit", „La mulți ani doamnei", „Legenda sfântului bețiv", „Logodnicii", „Geneza, Creațiunea și Potopul").

OLMSTED [omsted], **Frederick Law** (1822–1903), arhitect peisagist american. Unul dintre pionierii valorificării frumuseților naturale în amenajarea parcurilor și grădinilor (Yosemite Park, Niagara Falls). Creator, împreună cu Calvert Vaux, al planurilor pentru numeroase grădini publice și parcuri în New York, Washington, Boston și Chicago. Lucrări teoretice („Parcurile publice și extinderea orașului", „Regatul bumbacului").

OLMÜTZ [olmüts], numele german al oraşului ceh *Olomouc*. Aici, la 29 nov. 1850, s-a semnat un acord între Prusia şi Austria, în urma căruia Prusia, sub presiunea Austriei şi Rusiei, este constrânsă să renunţe la ideea creării unei uniuni a statelor germane sub egida regelui Frederic Wilhelm IV (1840–1861) şi să accepte restabilirea Confederaţiei germane (creată în 1815), precum şi încetarea acţiunilor agresive împotriva Danemarcii.

OLO- v. **holo-**.

OLOG, OLOAGĂ (cuv. autohton; cf. şi alb. *ulok*) adj. **1.** (Şi subst.) Căruia îi lipseşte un picior sau amândouă; care nu poate umbla (bine); paralizat de picioare. **2.** (Despre unele plante) Lipsit de cârcei cu care să se agaţe pe arac.

OLOGI (< *olog*) vb. IV tranz., refl., intranz. A face pe cineva să devină sau a deveni olog **(1)**; a (se) schilodi.

OLOGRAF (< fr.; {s} gr. *halographus* din *halos* „întreg" + *graphein* „a scrie") adj. (Despre testamente) Scris în întregime şi semnat de către cel care lasă moştenirea. ✦ (Despre acte, scrisori etc.) Scris de autorul însuşi.

OLOMOUC [olomouts], oraş în E Cehiei, situat în zona de confl. a râurilor Morava şi Bystřice, la 65 km NE de Brno; 101,6 mii loc. (2003). Capitala regiunii Olomoucký. Nod feroviar. Ind metalurgică, constr. de maşini (avioane, maşini-unelte), chimico-farmaceutică, textilă, a pielăriei şi încălţămintei, poligrafică, alim. (zahăr, ciocolată, brânzeturi, băuturi). Centru comercial. Universitate (1569). Catedrala gotică St. Venceslas (1107–1131, refăcută în 1265, 1589–1595 şi 1883–1890), cu un turn de 100 m înălţime; bisericile St. Mauritius (1412), St. Michael (1674–1700), St. Maria (1712–1719), Primăria veche (1378), având un turn cu ceas astronomic. Monumentul Sf. Treimii (1707), în stil baroc (35 m înălţime), declarat, în 2000, ca aparţinând patrimoniului cultural universal. Fundat în c. 1063. V. şi *Olmütz*.

OLONGAPO, oraş în arh. Filipine (ins. Luzon), pe coasta de NV a G. Subic, lângă pen. Bataan; 194,3 mii loc. Port lângă baza navală americană Subic Bay. Ocupat de forţele japoneze (dec. 1941–febr. 1945).

OLONOM, -Ă (< fr.) adj. (FIZ.) (Despre legăturile sistemelor de puncte materiale) Care variază sau nu în timp, fără să depindă de viteze şi de acceleraţii.

OLPRET v. **Bobâlna (1).**

OLSON [oulsən], **Charles** (1910–1970), poet american. A elaborat teoria „versului proiectiv", bazată pe fluxul conştiinţei. Concepea poezia ca pe un „câmp deschis", în care energia circulă de la izvorul ei spre cititor („Maximus: Poezie", „Depărtări"). A exercitat o imensă influenţă asupra generaţiilor tinere de poeţi, deopotrivă asupra partizanilor „liricii obiectuale" şi a „poeziei beat".

OLSSON [ulson], **Hagar** (1893–1978),scriitor finlandez de limbă suedeză. Reprezentant al expresionismului şi al modernismului nordic în aspectele sale radicale şi anticonvenţionale. Romane („Doamna şi graţia"), nuvele („Întoarcerea acasă"), piese de teatru („Minunea albastră", „Moartea iubirii", „Banditul şi fecioara").

OLSZEWSKI [olʃefski], **Karol Stanislav** (1846–1915), fizician şi chimist polonez. Director al Institutului de Chimie din Cracovia. Cercetări în domeniul temperaturilor joase (lichefierea gazelor zise permanente: azotul, oxigenul, oxidul de carbon).

OLSZTYN [olʃtin], oraş în NE Poloniei, situat în zona Lacurilor Mazuriene, pe râul Łyna, la 129 km SE de Gdańsk; 174,2 mii loc. (2000). Nod feroviar. Constr. de maşini agricole; prelucr. cauciucului şi a lemnului; produse alim. şi textile. Centru comercial. Castel gotic (1334, renovat în sec. 18, construit de Cavalerii teutoni), azi muzeu; catedrala gotică St. Jakob (sec. 14–16), Vechea primărie (sec. 17–19). Turism. Localitatea s-a dezvoltat în jurul castelului şi a primit statut de oraş în 1353. Aflat în stăpânirea Poloniei (din 1466), a Prusiei (din 1772), apoi a Germaniei; a revenit Poloniei prin Acordul de la Potsdam (1945).

OLT 1. Râu în partea centrală şi de S a României, cu direcţie predominantă de curgere N–S, afl. stg. al Dunării pe terit. com. Islaz (jud. Teleorman); 615 km; supr. bazinului: 24 050 km^2. Izv. de pe versantul SSE al masivului Hăşmaşu Mare (Carpaţii Orientali), de la 1 440 m alt., străbate sectorul montan pe c. 20 km lungime, trecând prin oraşul Bălan, drenează apoi depr. Ciuc pe c. 80 km, unde are un curs leneş, meandrat, cu multe zone mlăştinoase şi numeroase despletiri ale văii, traversează extremitatea de SE a m-ţilor Harghita şi cea de NV a m-ţilor Bodoc, formând pitorescul defileu de la Tuşnad, după care pătrunde în depr. Sfântu Gheorghe. În aval de confl. cu râul Vârghiş, îşi sapă impresionantul defileu de la Racoş, intră în depr. Făgăraş, pe care o traversează de la E la V, având un curs meandrat, maluri joase şi o luncă largă. Numeroşii afluenţi pe care-i primeşte **O.** în această zonă, de pe pantele de N ale m-ţilor Făgăraş, determină înregistrarea celei mai dense reţele hidrografice din ţară (1,4 km/km^2). În perimetrul depr. Făgăraş au fost realizate pe cursul **O.** cinci lacuri de acumulare, cu tot atâtea hidrocentrale. După ce părăseşte depr. Făgăraş, **O.** străpunge transversal Carpaţii Meridio-

Olomouc.
Primăria veche

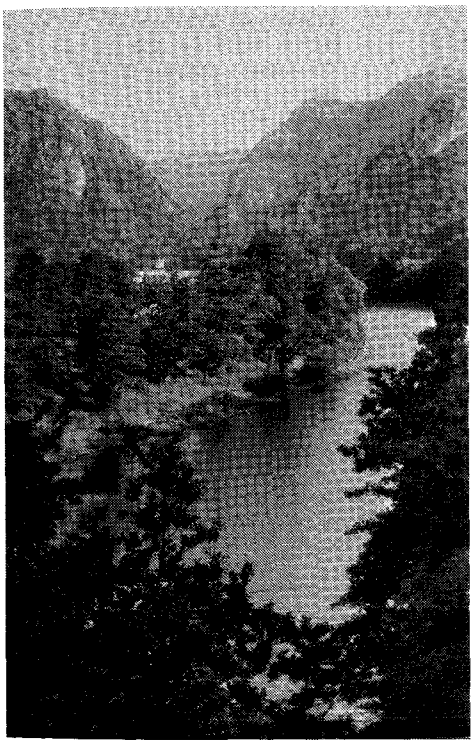

Olt (1.). Defileul Turnu Roşu-Cozia

nali, croindu-şi, pe o distanţă de c. 40 km (între Turnu Roşu şi Călimăneşti), unul dintre cele mai mari şi mai spectaculoase defilee din Carpaţii româneşti, iar în aval de Călimăneşti drenează zona subcarpatică a Olteniei (Subcarpaţii Vâlcii) şi Piemontul Getic, după care intră în Câmpia Română. Datorită marelui potenţial hidroenergetic de care dispune, pe cursul său mijlociu şi inferior au fost construite (în perioada 1970–1990) 24 de lacuri de acumulare şi tot atâtea hidrocentrale, cu o putere instalată de 940 MW în total. Din amonte spre aval, acestea sunt: Voila (1988; voi.: 12,3 mii. m^3; 14,2 MW), Viştea (1990; 4,3 mil. m^3; 14,2 MW), Arpaş (1990; 7,4 mil. m^3; 14,2 MW), Scoreiu (1990; 5,2 mii. m^3), Avrig (1990; 10,8 mii. m^3; 14,2 MW), Gura Lotrului (1986; 8,2 mii. m^3; 26,5 MW), Turnu Roşu (1982; 13 mii. m^3; 70 MW), Călimăneşti (1981; 4,6 mil. m^3; 38 MW), Dăeşti (1975; 11,2 mii. m^3; 37 MW), Râmnicu Vâlcea (1974; 19,04 mil. m^3; 46 MW), Râureni (1977; 7,3 mii. m^3; 48 MW), Govora (1975; 18,5 mil. m^3; 45 MW), Băbeni (1978; 59,7 mii. m^3; 37 MW), Ioneşti (1979; 24,9 mii. m^3; 38 MW), Zăvideni (1979; 50 mii. m^3; 38 MW), Drăgăneşti-Olt (1987; 76 mii. m^3; 53 MW), Strejeşti (1978; 225 mii. m^3; 50 MW), Arceşti (1980; 43,44 mii. m^3; 38 MW), Slatina (1980; 19,24 mii. m^3; 26 MW), Ipoteşti (1985; 110 mii. m^3; 53 MW), Drăgăşani (1980; 48 mil. m^3; 53 MW), Frunzaru (1989; 96 mil. m^3; 53 MW), Rusăneşti (1989; 78 mil. m^3; 53 MW), Izbiceni (1989; 53 MW). Cei mai importanţi afl. ai **O.** sunt (de la izvor la vărsare): Râul Negru, Bârsa, Şercaia, Sebeş, Berivoiu, Sâmbăta, Viştea, Arpaş, Cârţişoara, Avrig, Topolog (pe stg.), Mădăraşu Mare, Aita, Baraolt, Vârghiş, Homorod, Cibin, Lotru, Bistriţa vâlceană, Luncavăţ, Olteţ, Teslui (pe dr.). În Antichitate, era cunoscut sub denumirea *Alutus (Aluta).* De-a lungul văii inf. a **O.,** între localit. componentă Boiţa *(Caput Stenarum),* jud. Sibiu, şi „Cetatea Verdea" (un ostrov pe Dunăre, azi dispărut) situată la SV de com. Islaz, jud. Teleorman, romanii au construit o linie de fortificaţii, numită *Limes Alutanus,* apărată de numeroase castre (*Romula, Acidava, Buridava, Castra Traiana, Alutela* sau *Arutela* ş.a.). **2.** Judeţ în S României, situat în bazinul inf. al râului Olt (faţă de care are o aşezare simetrică), pe stg. Dunării, la graniţa cu Bulgaria; 5 498 km^2 (2,30% din supr. ţării); 493 577 loc. (2003), din care 39,9% în mediul urban; densitatea: 95,2 loc./km^2. Reşed.: municipiul *Slatina.* Oraşe: Balş, Caracal (municipiu din 24 nov. 1994), Corabia, Drăgăneşti-Olt, Piatra-Olt, Scorniceşti. Comune: 94. *Relief* predominant de câmpie (67% din supr. jud.), cu înclinare generală N–S, reprezentat prin sectoare ale câmpiilor Boian (la E de râul **O.**) şi Romanaţi (la V), presărate cu crovuri şi gorgane, dune de nisip, conuri de dejecţie, văi seci, terase şi lunci. Zona de câmpie este acoperită în cea mai mare parte de depozite loessoide pe care s-au format diferite tipuri de cernoziomuri (îndeosebi cambice şi argilo-iluviale), propice culturilor agricole. Părţile de N şi NV ale jud. sunt ocupate în proporţie de 33% de prelungirile piemonturilor Cotmeana (la E de râu) şi Oltetului (la V), cu povârnişuri accentuate şi versanţi afectaţi de eroziune. Luncile Dunării şi ale Oltului se individualizează ca subunităţi distincte de relief. *Climă* temperat-continentală, cu o nuanţă mai umedă în N şi un caracter mai arid în S, cu veri călduroase şi secetoase şi ierni reci. Valorile medii anuale ale temp. aerului variază între 10,6°C în partea de N şi 11,5°C în cea de S, iar regimul precipitaţiilor înregistrează o uşoară diferenţiere între zona de câmpie şi cea piemontană, cantităţile medii anuale însumând 450–560 mm în regiunea de câmpie şi 600–750 mm în cea piemontană. Vânturile predominante bat dinspre E şi VSV. *Reţeaua hidrografică* este reprezentată prin cursul inf. al Dunării, care drenează extremitatea de S a jud., formând graniţa cu Bulgaria pe o distanţă de 47 km, prin cursul inf. al Oltului (c. 145 km) şi prin cursurile superioare ale râurilor Călmăţui şi Vedea (cu afl. Vedita, Plapcea, Dorofei ş.a.). Jud. **O.** dispune de o serie de 44 de lacuri antropice amenajate în scop hidroenergetic, piscicol, pentru irigaţii şi alte utilizări, cele mai importante fiind Strejeşti (2 203,5 ha), Zăvideni (839 ha), Arceşti (837 ha), Drăgăşani (828 ha), Slatina (540,7 ha), Scorniceşti (32 ha), Poboru (28 ha). *Resurse naturale:* zăcăminte de petrol (Ciureşti, Oţeşti, Iancu Jianu, Comăniţa, Spineni, Oporelu, Tufeni ş.a.) şi de gaze naturale (Icoana, Cungrea, Poboru, Movileni, Găneasa ş.a.), însemnate depozite de argile (Arceşti, Slătioara, Dăneasa, Corabia, Drăgăneşti) şi balast (Ipoteşti, Slatina, Comăniţa, Slătioara, Stoicăneşti). *Industria* se evidenţiază printr-o oarecare varietate a ramurilor producătoare, o concentrare a ei în mai toate

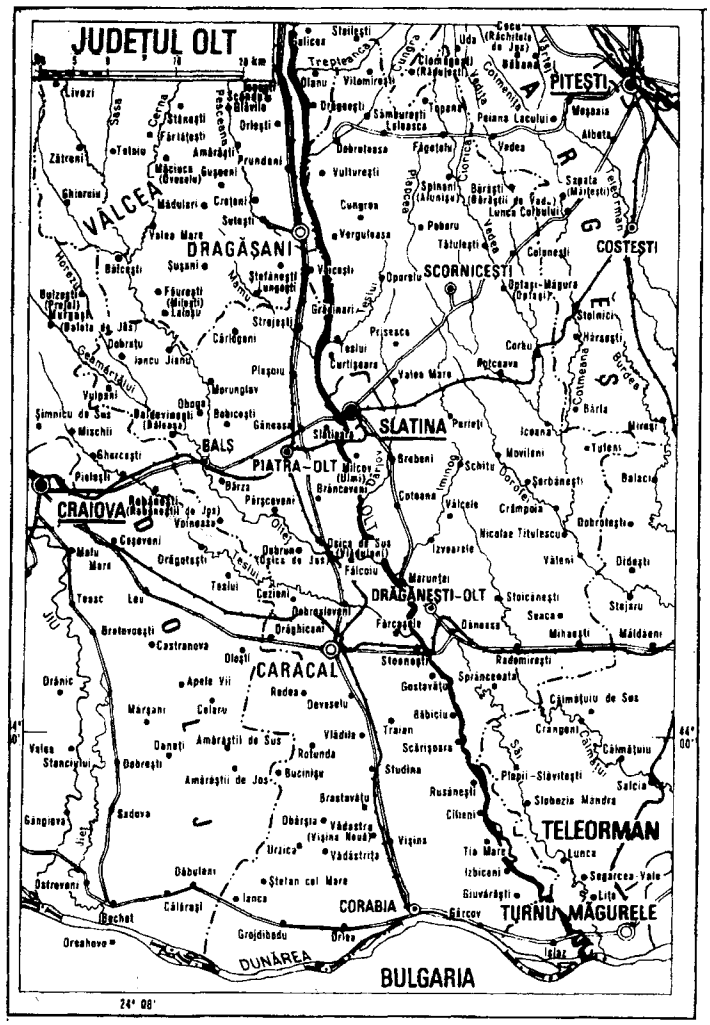
JUDEȚUL OLT
0 10 20 km
PITEȘTI
ARGEȘ
VÂLCEA
DRAGĂȘANI
SCORNICEȘTI
COSTEȘTI
SLATINA
OLT
BALȘ
PIATRA-OLT
CRAIOVA
DRĂGĂNEȘTI-OLT
CARACAL
TELEORMAN
CORABIA
TURNU MĂGURELE
DUNĂREA
BULGARIA
Livezi
Zătroni
Tetoiu
Ghioroiu
Măldăreni
Valea Mare
Șușani
Balcești
Dobrotu
Iancu Jianu
Vulpași
Șimnicu de Sus
Mischii
Pleșoiu
Morunglav
Obogea
Babiciești
Gănești
Șerbești
Piteștii de Jos
Voineasa
Cerbureni
Malu Mare
Ostroveni
Teasc
Leu
Brotăcești
Castranova
Orănic
Apele Vii
Mărgani
Colaru
Valea Stanciului
Dobrești
Amărăștii de Sus
Amărăștii de Jos
Bucinișu
Rotunda
Vlădila
Scărișoara
Studina
Brastavățu
Obârșia
Vădastra
Vișina Nouă
Urzica
Vișina
Rusănești
Cilieni
Tia Mare
Lunca
Izbiceni
Giuvărăști
Segarcea-Vale
Liță
Gângiova
Sadova
Ostrovene
Dăbuleni
Ștefan cel Mare
Ianca
Călărași
Bechet
Orșahovo
Grojdibodu
Oltea
Izlaz
Fărcașele
Stoicănești
Seaca
Mihăești
Măldăeni
Radomirești
Stoenești
Gostavățu
Spânzeți
Crângeni
Câmpu cel Mare
Câmpu cel Mic
Câmpuțu de Sus
Câmpuțu
Plenița-Slăvitești
Salcia
Slobozia Mândra
Bălăciu
Travan
Scărișoara
Rădești
Vedea
Albeta
Mogoșani
Sapata (Mănăstioti)
Bârzești (Bârzăștii de Jos)
Lunca Corbului
Colonești
Oporelu
Priseaca
Curtișoara
Valeu Mare
Corlea
Poicsava
Iconia
Parlița
Movilani
Schitu
Brebeni
Cotoana
Valcele
Crâmpoia
Nicolae Titulescu
Izvoarele
Dobrotești
Tufeni
Balacia
Mirești
Sârbănești
Bârla
Hărănești
Stolnicu
Corbu
Valeni
Drăgești
Dobrunu
Osica de Jos
Osica de Sus
Falcoiu
Maruntei
Cezieni
Tesluiu
Tesluiu
Dobrosloveni
Dănuseu
Farcașele
Vitomirești
Drăgănești
Sâmburești
Leleasca
Fărcășești
Ciocănești
Uda
Cocu (Răchitele de Jos)
Vedea
Fâgețelu
Vulturești
Cungrea
Poboru
Verguleasa
Tătulești
Vâlcești
Grădinari
Stăncșa
Priseaca
Tesluiu
Curtișoara
Valeu Mare
Parlița
Iconia
Movilani
Schitu
Brebeni
Cotoana
Valcele
Crâmpoia
Nicolae Titulescu
Izvoarele
Dobrotești
Tufeni
Balacia
Mirești
Sârbănești
Bârla
Hărănești
Stolnicu
Corbu
Valeni
Drăgești
Maruntei
Falcoiu
Osica de Sus
Osica de Jos
Dobrunu
Cezieni
Tesluiu
Tesluiu
Dobrosloveni
Dănuseu
Farcașele
Stoicănești
Seaca
Mihăești
Măldăeni
Radomirești
Stoenești
Gostavățu
Spânzeți
Crângeni
Câmpu cel Mare
Câmpu cel Mic
Câmpuțu de Sus
Câmpuțu
Plenița-Slăvitești
Salcia
Slobozia Mândra
Bălăciu
Travan
Scărișoara
Rădești
Vedea
Albeta
Mogoșani
Sapata (Mănăstioti)
Bârzești (Bârzăștii de Jos)
Lunca Corbului
Colonești
Oporelu
Priseaca
Curtișoara
Valeu Mare
Corlea
Poicsava
Iconia
Parlița

OLTEA (?–1465), soția lui Bogdan II și mama lui Ștefan cel Mare. Călugărindu-se, a luat numele de Maria.

OLTEAN, -Ă (< *Olt*) s. m., adj. **1.** S. m. Persoană din Oltenia sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care se referă la Oltenia sau la olteni **(1).**

OLTEANCĂ (< *oltean*) s. f. Femeie care face parte din populația Olteniei sau este originară de acolo.

OLTEANU, Mircea (n. 1926, Galați), medic român. M. de onoare al Acad. (1992), prof. univ. la București. Specialist în oftalmologie, s-a consacrat în domeniul chirurgiei plastice, reparatorii și estetice, al transplanteior de cornee perforate și lamelare, keratofakoprotezelor, chirurgiei nistagmusului etc.; a elaborat și aplicat metode chirurgicale originale în strabismul paralitic, sclero-plastia • evoluției miopiilor etc.; printre primii chirurgi din lume care a operat nou-născuți sub anestezie generală; a perfecționat tehnica transplantelor de cornee și a introdus în țară tehnica protejării ochiului cu cornee și cristalin din masă plastică. Lucrări: „Actualități în oftalmologie", „Tratat de oftalmologie", „Oftalmo-chirurgie. Atlas".

OLTEANU, Pandele (1908–1995, n. Bascov, jud. Argeș), lingvist și filolog român. Prof. univ. la București. Contribuții la elucidarea unor probleme ale filologiei slavo-române („Raporturi lingvistice între limba română și limbile slave de Apus: slovaca și ceha"), și al studiului structurii gramaticale a paleoslavei și slavonei („Sintaxa paleoslavei și slavonei"). Cercetări privind izvoarele și originalele vechilor cazanii românești.

OLTEANU-MATEI, Draga (n. 1933, București), actriță română. Interpreta unor partituri complexe, comice și dramatice, joc plin de energie și vervă (pe scenă: „Coana Chirița" de V. Alecsandri, „Căsătoria" de Gogol, „Gaițele" de Al. Kirițescu, „Azilul de noapte" de Gorki; pe ecran: „Ilustrate cu flori de câmp", „Filip cel bun", „Golgota"). Autoare de scenarii pentru film („Dumbrava minunată", „Patima", „Chirița în Iași").

OLTEN, oraș în NV Elveției (Solothurn), pe râul Aare; 21 mii loc. (1990). Nod feroviar. Ind. constr. de mașini (autocamioane), a metalurgiei neferoase (aluminiu), electrotehnică, chimică, alim. și textilă. Fabrici de mobilă, ciment și încălțăminte. Catedrală (1805–1806); mănăstirea capucinilor (1646). Primărie (1705).

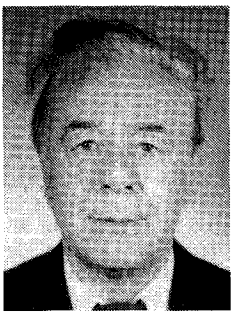

Mircea Olteanu

OLTENEȘTE (< *oltean*) adv. Cum se obișnuiește în Oltenia, ca în Oltenia sau ca olteni; în graiul oltenesc.

OLTENEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în zona colinelor Viișoarei, pe râul Crasna; 3 011 loc. (2003). Halte de c.f. (în satele **O.,** Curteni și Târzii). În satul Curteni se află biserica de lemn Sfinții Voievozi (1475, cu unele transformări și refaceri din 1775), în satul Vinețești biserica de vălătuci Sfinții Voievozi (1812), iar în satul Târzii, biserica de zid Sf. Nicolae (1800).

OLTENI, com. în jud. Teleorman, situată în câmpia Găvanu-Burdea, pe râul Teleorman; 3 297 loc. (2003). Stație de c.f. Produse textile (confecții) și alim. Expl. de petrol. Fermă avicolă. Pe terit. satului **O.** au fost descoperite vestigiile unei așezări de bordeie din sec. 6–7 și identificată o necropolă birituală (de înhumație și incinerație) din aceeași perioadă, din care s-au recuperat vase ceramice, mărgele din chihlimbar, piepteni, fibule ș.a. Biserica Sf. Nicolae (1842) în satul Perii Broșteni.

OLTENIA, provincie istorică românească situată între Dunăre la V și S, Olt la E și Carpații Meridionali la N și NV. Teritoriu în care sunt atestate cele mai vechi urme de viață umană de pe terit. României (Paleoliticul inferior). Integrată în prov. Dacia. **O.** a fost intens colonizată și a cunoscut o perioadă de prosperitate economică în vremea stăpânirii romane. În sec. 13 sunt semnalate pe teritoriul **O.** formațiunile politice: Banatul de Severin, voievodatul lui Litovoi și cnezatele lui Ioan și Farcaș. În sec. 14, **O.** se integrează în procesul de constituire a statului feudal Țara Românească, păstrându-și individualitatea, sub conducerea unui ban. V. *Țara Românească.*

OLTENIȚA, municipiu în jud. Călărași, situat pe stg. Dunării, în aval de confl. cu râul Argeș; 28 386 loc. (2003). Port fluvial. Stație finală de c.f. Nod rutier. Expl. de balast. Oțelărie. Constr. și reparații de nave fluviale. Piese turnate din fontă și oțel, mobilă, confecții, prefabricate din beton, produse alim. Filatură de bumbac și de fire sintetice. Muzeu de arheologie și istorie. În perimetrul municipiului, pe movila Gumelnița, au fost descoperite vestigiile unei așezări eneolitice (milen. 4 î.Hr.), cu mai multe straturi de locuire, care au dat numele culturii *Gumelnița;* se remarcă prin bogăția și varietatea uneltelor și armelor din piatră șlefuită sau din cupru (topoare, răzuitoare, vârfuri de lance, săgeți, dălți, râșnițe, săpăligi etc.), precum și prin unele podoabe din cupru sau aur. Nota dominantă a culturii Gumelnița este dată de vasele ceramice cu forme elegante (decorate cu motive spiralice-meandrice, realizate prin incizie sau excizie și pictate cu motive geometrice), precum și de plastica antropomorfă (figurine feminine din teracotă, idoli, figurine cu vas pe cap) și zoomorfă (bovine, păsări etc.). **O.** apare consemnată documentar la 13 apr. 1515; la 23 apr. 1853 este recunoscută oficial ca „oraș slobod", iar la 21 oct. 1997 este trecută în categoria municipiilor. Biserica Sf. Nicolae (1855), clădirea fostului tribunal (1925), azi

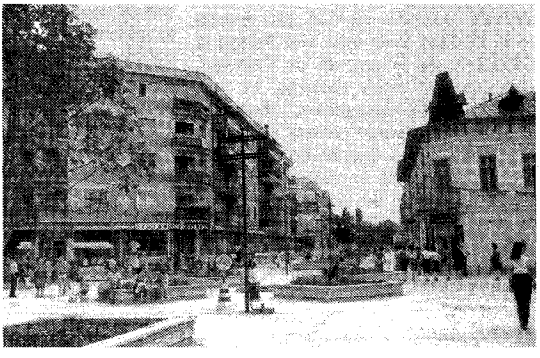

Oltenița.
Centrul orașului

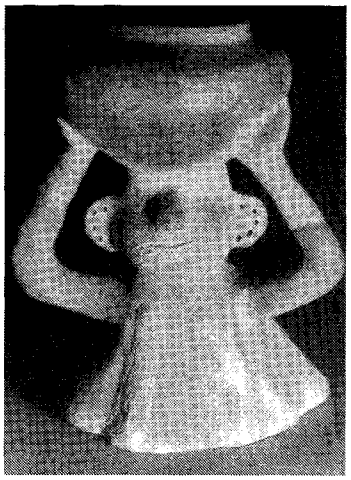

Oltenița. Figurină din teracotă aparținând culturii Gumelnița

sediul Muzeului de Arheologie și Istorie, monumentul eroilor din Primul Război Mondial.

OLTEŢ 1. Piemontul (Platforma) Olteţului, subunitate a Piemontului Getic situată în partea de S a țării, între Subcarpații Olteniei (la N), râul Olt (E), câmpia Romanați (S), râurile Jiu (SV) și Gilort (V). Alcătuit din depozite aluvionare fluvio-lacustre (nisipuri și pietrișuri cuaternare, argile ș.a.), prezintă în partea de N un relief de dealuri prelungi (alt. 400–550 m), despărțite de văi adânci, cu procese active de eroziune, pe când în partea sudică, mai joasă (200–300 m alt.) are aspectul unui platou piemontan cu poduri întinse separate de văi largi. Este puternic fragmentat de văile râurilor Olteț, Cerna, Geamărtălui, Horezu, Bârlui, Beica ș.a. **P.O.** reprezintă o importantă zonă pomi-viticolă și de expl. a petrolului și gazelor naturale. **2.** Râu, afl. dr. al Oltului în cursul inf.; 185 km. Izv. din m-ții Căpățânii, de la 1 600 m alt., străbate sectorul montan pe direcția N–S, formând limita între m-ții Parâng și Căpățânii, iar în amonte de Polovragi străpunge un masiv calcaros, în care și-a săpat chei impunătoare (Cheile **O.**) și în care s-a format peștera Polovragi. Traversează apoi Subcarpații Olteniei și Piemontul **O.**, intră în câmpia Romanați, trece prin Balș, de unde își schimbă cursul spre SE, vărsându-se în Olt pe terit. com. Fălcoiu (jud. Olt). Folosit pentru irigații în cursul inferior. În anii secetoși seacă în aval de Balș. Afl. pr.: Tărâia, Cerna, Pești, Geamărtălui, Bârlui.

OLTINA 1. Podișul Oltinei, subunitate a pod. Dobrogei de Sud, situată în SV jud. Constanța, între Dunăre (V și SV), pod. Carasu (N și NE), pod. Cobadin (E și SE) și granița cu Bulgaria (S). Format din mai multe platouri interfluviale calcaroase, acoperite cu depozite loessoide groase, cu altitudini cuprinse între 130 și 180 m, care coboară spre VNV până la 50 m. Drenat de văi scurte (Valea Mare, Canaraua Fetei, Peștera, Baciu, Urluia ș.a.), adâncite, cu aspect de canion. Spre zonele de vărsare în Dunăre, aceste văi se lărgesc sub forma unor pâlnii în care sunt cantonate limane fluviatile. **2.** Lac de tip liman fluviatil situat pe malul dobrogean al Dunării, între Ostrov și Cernavodă; 25 km^2. Legat cu Dunărea printr-un stăvilar construit pe principalul privai. Ad.: 1,5 m. Pescuit. **3.** Com în jud. Constanța, situată în lunca și pe terasele de pe dr. Dunării, în zona de contact cu pod. Oltinei, pe țărmul de NE al limanului fluviatil **O.**; 3 033 loc. (2003). Cherhana. Pepinieră piscicolă. Centru viticol și pomicol (piersici, caiși, cireși, vișini). În timpul stăpânirii romane, așezarea era cunoscută sub numele *Altina* (*Altinum*), care funcționa ca stație a flotei militare din Moesia Secunda. Pe terit. localit. Satu Nou au fost descoperite trei cimitire de incinerație (sec. 8–9), în care s-au găsit vase din ceramică lustruită (tipic protobulgară) și striată (autohtonă), de influență provincial-romană.

OLTU MIC v. **Sâi.**

OLTUL, gazetă pentru propagandă culturală, apărută la Slatina, între 1928 și 1931. Fondator: D. Popovici. Își propunea să cultive comorile culturale moștenite, care atestă originea noastră ca neam. Colaboratori: G. Breazul, N. Iorga, J. Bart, T. Arghezi.

OLYMPIA v. **Olimpia.**

OLYMPIA [oulimpie], oraș în NV S.U.A., situat pe țărmul G. Budd din extremitatea de S a str. Puget Sound, la 97 km de Oc. Pacific și 100 km SSV de Seattle, centrul ad-tiv al statului Washington; 42,5 mii loc. (2000). Aeroport. Reparații navale. Ind. constr. de mașini agricole, a aluminiului, de prelucr. a lemnului și alim. (conserve, brânzeturi). Pescuit. Ostreicultură. Capitoliu (1893). Fundat în 1845; devenit oraș în 1859.

OLYMPIA, celebră sală de spectacole, de 2 000 de locuri, ultimul mare teatru de music-hall parizian. Fondată în 1893 de Joseph Oller, a fost condusă de Bruno Coquatrix până în 1954, apoi de familia lui. A găzduit debutul lui Yves Montand, ultimul recital al lui Edith Piaf, concerte ale marilor muzicieni din întreaga lume.

OLYMPIC [oulimpik] parc național în NV S.U.A. (statul Washington), la NV de Seattle, în pen. Olympic; 3,63 mii km^2. Organizat în 1938 (din 1909 monumentul național Mount Olympus). Ocrotește culmile muntoase nordice ale lui Coast Range cu vârful Olympus (2 428 m alt.) și Mount Constance (2 360 m alt.) cu peste 60 de ghețari, păduri temperate umede de foioase și rășinoase și numeroase specii de animale (cerbi, urși, pume, reni „Roosevelt", păsări). Face parte din 1981 din patrimoniul natural universal.

OM (lat. *homo*) s. m. **1.** Ființă socială care se caracterizează prin gândire și prin limbaj articulat, prin capacitatea de a făuri unelte și de a transforma cu ajutorul lor realitatea înconjurătoare. Din punct de vedere biologic, specia umană *(Homo sapiens)* aparține clasei mamiferelor (ordinul primatelor). Caracterele morfologice fundamentale ale omului sunt: poziția verticală a corpului și structura piciorului adaptată la aceasta, mâinile libere și apte de a efectua mișcări fine, creierul deosebit de dezvoltat, aparatul fonator apt pentru limbajul articulat. Descoperirile paleontologice au dezvăluit verigile procesului formării omului: *Homo habilis* (cea mai veche specie de hominizi, apărută aproximativ acum 2 mii. de ani și evoluată în Africa, avea foarte multe caractere antropomorfe și câteva caractere umane, ca: structura oaselor lungi și mersul mai mult sau mai puțin biped); *Homo errectus* (verigă de trecere între *Homo habilis* și *Homo sapiens*; a fost găsită în Europa, Africa și Asia și avea mai multe rase: *H e. pekinensis* sau sinantropul, Omul de la Chou-Kou-Tien, *H. e. javanensis* sau pitecantropul, *H. e. heidelbergensis* sau Omul de la Heidelberg), avea mers biped și mai multe caractere umane decât *Homo habilis*, ca: dentiția, structura oaselor lungi și a oaselor craniului; *Homo sapiens* (ultima specie în procesul de evoluție a hominizilor, apărută acum c. 500 000 de ani în Europa, Africa și Asia, neandertalienii, sunt considerați ca primii lui reprezentanți). Acum 40–50 000 de ani a apărut *Homo sapiens sapiens,* foarte asemănător omului actual, asemănare dovedită de resturile fosile descoperite la Cro-Magnon și Grimaldi. Toate populațiile actuale aparțin acestei specii. ✧ *Omul primordial* = (în unele mituri antropogonice), ființă preumană: omul

rebutat, înlăturat ca neizbutit (omul de gheață asexuat Ninya); androginul (ființă inițial bisexuată în stare să se răzvrătească); omul care a supraviețuit unor cataclisme (potop, incendiu etc.) și reface omenirea (Utnapishti, Noe); omul titanic (ființă intermediară între zeu și om, de mare forță fizică); perechea unanimă, însemnând familia (perechile primordiale Adam și Eva; Evenor și Leukippe, în mitul relatat de Platon; Askr și Embla, în mitologia scandinavă). ✦ Persoană integră, cu calități morale deosebite. ✧ Loc. adv. *Din om în om* = de la unul la altul. *Ca de la om la om* = în mod sincer, deschis, prietenește. ✧ Expr. *O dată om* sau *un om și jumătate*, se spune admirativ despre o persoană de încredere, cu mari calități (morale). **2.** Persoană care se află în slujba cuiva, persoană de încredere. **3.** (Pop.) Persoană de vază, de seamă. ✧ Expr. *A face pe cineva om* = **a)** a da pe cineva la școală, a asigura învățătura cuiva, calificându-l într-o profesiune; **b)** a ajuta pe cineva să-și facă o situație. *A se face om* = **a)** a se înstări, a se căpătui; **b)** a-și îndrepta conduita. **4.** (Pop.) Bărbat. ✦ (Determinat de „meu", „tău" etc.) Soț. **5.** (La vocativ) Apelativ familiar de adresare către un bărbat în cursul unei explicații, al unei dojeni etc. **6.** (La sg.) O persoană oarecare, cineva; oricine. **7.** *Om-orchestră* = persoană care cântă la mai multe instrumente; *p. ext.* persoană cu preocupări foarte diverse. **8.** *Om de afaceri* = întreprinzător care desfășoară o activitate lucrativă (comer-

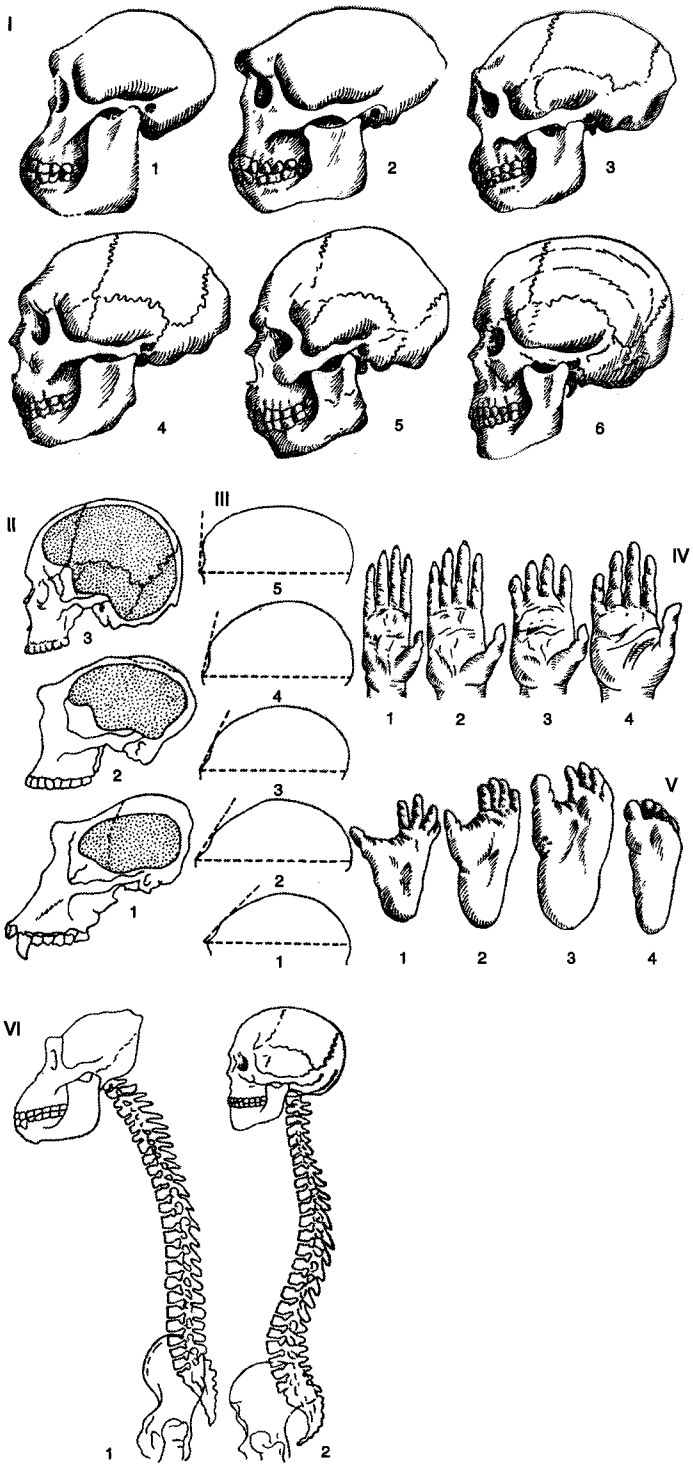

Originea și evoluția omului

I. Evoluția craniului în cursul procesului de antropogeneză (cranii reconstituite): 1. Plesiantrop; 2. Pitecantrop; 3. Sinantrop; 4. Neandertalian clasic; 5. Neandertalian progresiv; 6. Omul actual. Caracterele morfologice dobândite de om în procesul de antropogeneză (în comparație cu maimuțele antropomorfe actuale și cu primele preumane fosile).

II. Creșterea volumului cerebral: 1. Cimpanzeu; 2. Plesiantrop; 3. Omul actual.

III. Înălțarea bolții craniene: 1. Pitecantrop; 2. Neandertalian clasic; 3. Neandertalian progresiv; 4. Homo sapiens fosil; 5. Homo sapiens actual.

IV. Membrul anterior: 1. Urangutan; 2. Cimpanzeu; 3. Gorilă; 4. Om.

V. Laba piciorului: 1. Cimpanzeu; 2. Gorilă de țărm; 3. Gorilă de munte; 4. Om.

VI. Poziția și formarea coloanei vertebrale: 1. Cimpanzeu; 2. Om.

cială) în scopul obținerii unui profit maxim. În general, aduce în afacere un capital propriu și/sau împrumutat pe care încearcă să-l fructifice în mod eficient, asumându-și riscul pentru un eșec posibil.

OMAG (< sl.) s. m. Denumire dată speciilor de plante din genul *Aconitum,* familia ranunculaceelor, cu flori albastre, violacee sau galbene. Cresc mai ales prin păduri, iar unele specii se cultivă ca plante ornamentale. Din rizomi se extrage un alcaloid, *aconitina,* folosit în farmacologie. **O.** este foarte toxic.

OMAGIA (< *omagiu*) vb. I tranz. A aduce cuiva un omagiu, a exprima stima, respectul față de cineva.

OMAGIAL, -Ă (< fr.) adj. Care are caracter de omagiu; care este sau se face în semn de omagiu, drept omagiu.

OMAGIU (< it., fr.) s. n. **1.** (În Evul Mediu) Ceremonie care cuprindea jurământul de credință și de supunere al unui vasal față de suzeranul său. **2.** Manifestare (prin gesturi, cuvinte, purtări etc.) a respectului, a admirației sau a recunoștinței față de cineva; ofrandă, prinos. ✦ *Omagiile mele* = formulă de salut respectuos. **3.** Gen de lucrare care cuprinde studii dedicate unei personalități proeminente a vieții științifice, culturale, sociale etc. cu prilejul aniversării sau a comemorării sale.

OMAHA [oumehə], oraș în S.U.A. (Nebraska), pe Missouri; 390 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Ind. constr. de mașini agricole și de transport, electronică, electrotehnică, de rafinare a petrolului și a metalurgiei neferoase (plumb și zinc), alim. Piață pentru animale și cereale. Trei universități (1869, 1878, 1908). Muzeu de artă. Fundat în 1854.

OMAN 1. Sultanatul ~ (Sultanat 'Umān), stat în Asia de Sud-Vest (Pen. Arabia), cu ieșire la M. Arabiei, G. Oman și G. Persic; 309,5 mii km^2; 2,623 mii. loc. (2001)*:* Limba oficială: araba. Religia: islamică (musulmani sunniți și șiiți) 87,7%; hinduși 7,4%; creștini 3,9%, budiști. Capitala: *Mascat/ Muscat (Masqat/Musqat).* Orașe pr.: As-Sīb, Salālah, Bawshar, Șuhār, 'Ibri. Este împărțit în șase regiuni și două guvernorate. Podișul deșertic Wadi Sama'il, străbătut de lanțul muntos Al-Hajar (3 035 m în vf. Jabul/Jabal ash-Shams) se află în NE țării. În SV se află pod. Dhofar (Zufār), relativ fertil, înconjurat de m-ții Qarah. În N se întinde deșertul nisipos Rub' al Khāli, nelocuit și lipsit de precipitații. În E și S țării o îngustă câmpie nisipoasă litorală. Statului **O.** îi aparține și pen. Musandam, muntoasă, din zona str. Ormuz, formând o enclavă în Emiratele Arabe Unite (alt. max.: 2 286 m). Țărmurile **O.** măsoară peste 1 800 km. Climă tropicală, extrem de aridă, cu temperaturi frecvent peste 50°C și precipitații scăzute (80–130 mm/an). Vegetație xerofită sau chiar absentă și faună foarte săracă. Economie aproape exclusiv agrară, cu unul dintre cele mai scăzute niveluri de viață de pe planetă. În prezent este bazată pe exploatarea zăcămintelor de petrol (din 1967) și a gazelor naturale, introduse mai târziu în exploatare. Acum, acest sector, deși concentrează doar c. 10% din populația activă, contribuie cu aproape 50% la formarea P.I.B. și asigură c. 90% din exporturi (deși nu dispune de mari rezerve sigure de petrol și gaze naturale). Resurse de subsol puțin variate: petrol (c. 50 mii. t/an), gaze naturale (4,723 md. m^3, 1996), cupru (24,36 mii t, 1998), aur (569 kg, 1998). Ind. prelucrătoare, puțin dezvoltată, folosește 31,2% din forța de muncă (împreună cu construcțiile) și dă doar 7% din P.I.B. Se produc: derivate din petrol (3,77 t metrice, 1996) și gaze naturale lichefiate, produse din aluminiu și cupru rafinat, ciment, produse chimice, alimente și băuturi, produse textile, diferite aparate, produse din lemn și hârtie. Agricultura concentrează în prezent 9,4% din populația activă și contribuie cu 2,6% la formarea P.I.B., fiind axată pe creșterea animalelor (mii capete, 1999): caprine (728), ovine (160), cămile (97), bovine (148), păsări de curte (3 200). Se cultivă produse de consum curent: curmale (135 mii t, 2000), banane (28 mii t, 1999), mango (12 mii t, 1999), papaya (2,9 mii t, 1999), tutun, citrice, legume și pepeni (164 mii t, 1999), trestie de zahăr, grâu, lucernă etc. Pescuit activ (106,2 mii t, 1998). Căi rutiere: 33 mii km (dintre care 24% pavate). Nu are căi ferate. Flotă comercială redusă: 11,7 mii t.r.b. Porturi pr.: Mascat, Matrah, Șūr, Șuhār. Turism în dezvoltare: 502 mii turiști străini (1999). Principalele obiective turistice: capitala Mascat cu numeroase moschei și edificii administrative moderne, peste 500 de fortărețe (Nizwā — fondată 1670, Jibrine — 1688, Hazen — 1720, Nakul, Bahla, Rustaq), atracții naturale (cheile Shap, oazele Misfat el-Ibriyeen), rezervația naturală a antilopei arabice *(Oryx arabica).* Moneda: 1 rial omani = 1 000 baizas. Export (1999): petrol (76,4%), produse manufacturate (2,9%), alimente și animale vii (2,5%), combustibili minerali (0,9%). Principalii parteneri: Emiratele Arabe Unite (42%), Iran (7%), Arabia Saudită (6,8%), Yemen (5,3%), S.U.A. (5,1%), Marea Britanie (4,6%), Tanzania (4,5%). Import (1999): mașini și echipament de transport (41,4%), bunuri manufacturate de bază (17%), alimente și animale vii (13,9%), tutun și băuturi (7,8%) etc. Principalii parteneri: Emiratele Arabe Unite (28,1%), Japonia (15,2%), Marea Britanie (6,8%), S.U.A. (6,4%), Germania (4%), India (3,5%) etc. — *Istoric.* Situat într-o zonă de contact a civilizațiilor mesopotamiene, indiană și persană, terit. **O.** intră (536 d.Hr.) în sfera de influență persană și este înglobat, în 630, în Califatul Arab. Prin **O.** trecea renumitul drum al tămâiei. Conducătorii locali transformă treptat stăpânirea califatului în una pur nominală, extinzându-și autoritatea asupra Coastei Piraților. Îmbrățișând (sec. 8) erezia ibadistă, **O.** se expune represaliilor șiite, sunnite sau wahhabite. În 751 șeful religios devine imamul Julanda bin Masud. Din 1154 imamii sunt înlocuiți cu o dinastie de principi aparținând tribului Nabhan; din 1428 **O.** este condusă atât de principi cât și de imami. Între 1508 și 1650 coasta **O.** este ocupată de portughezi. După înlăturarea dominației persane în 1744, Sultanatul Mascat și **O.** atinge, în următorul secol, sub dinastia Saidită (fondată 1744 de Ahmad bin Said), apogeul puterii, întinzându-și autoritatea asupra unor regiuni ale coastei Africii Orientale și insulei Zanzibar (unde este strămutată și capitala în 1832). După moartea suveranului Said bin Sultan (1856), statul se destramă (Zanzibarul se proclamă sultanat independent) și decade, **O.** devenind, în 1891, *de facto,* un protectorat britanic. În 1913 imamatul **O.,** care se separase de Mascat la sfârșitul sec. 18, își proclamă independența confirmată prin tratatul din 1920 cu sultanul Mascatului. În 1951 sultanatul Mascat devine protectorat britanic, în timp ce **O.** își păstrează independența. În 1955 trupele sultanului din Mascat sprijinite de britanici ocupă **O.,** declanșând un lung conflict intern. La 23 iul. 1970, la ocuparea tronului de către sultanul Qabus bin Said, Sultanatul Mascat și Imamatul **O.** adoptă denumirea de Sultanatul **O.,** noul suveran luând o serie de măsuri vizând modernizarea statului. În 1970 **O.** devine membru al O.N.U., iar în 1971 al Ligii Arabe. În timpul Războiului iraniano-iraqian (1980–88), **O.**

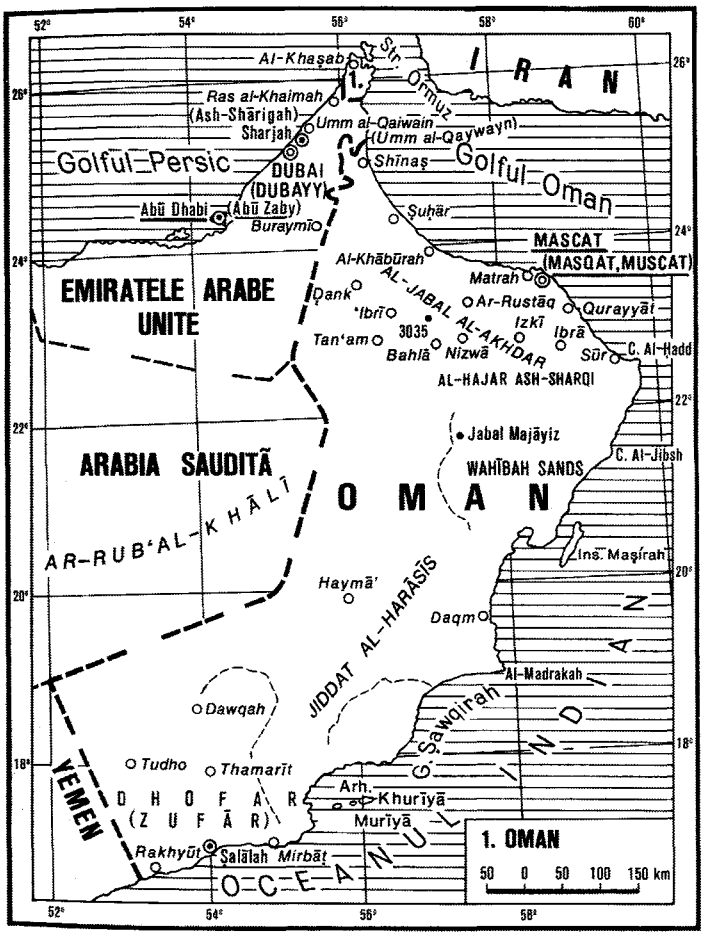

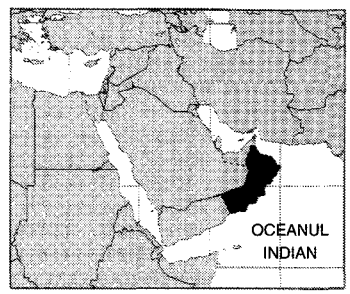

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni	Suprafaţa (km²)	Populaţia (1999)
Ad-Dākhilīyah	31 900	264 700
Al-Bāţinah	12 500	648 602
Al-Wusta	79 700	19 768
Ash-Sharqiyah	36 800	297 929
Az-Zāhirah	44 000	208 439
Mascat	3 500	635 279
Guvernorate		
Musandam	1 800	32 965
Zufār	99 300	217 756

menţine relaţii bune cu Iranul, iar în criza din Golf (1990–91) caută să evite o angajare directă. În bilanţul oficial al celor trei decenii de domnie a sultanului Qabus bin Said, prezentat în apr. 2000, se consemnează creşterea reţelei de şosele pavate de la 10 (în 1970) la 8 000 km (în 2000), a numărului de şcoli de la 3 (cu 900 de elevi) la 2 000 (cu 530 000 de elevi), a speranţei de viaţă de la 50 la 71 de ani, toate acestea fiind posibile pe baza exploatării resurselor petroliere ale ţării. Reformele preconizate de sultanul Qabus bin Said continuă şi în 2001, când este acordat drept de vot femeilor pentru Adunarea Consultativă (for pentru care sunt organizate, în sept. 2000, a patra oară alegeri), se iau măsuri în vederea îmbunătăţirii sistemului de învăţământ şi se caută soluţii de diversificare a economiei pentru reducerea dependenţei acesteia de resursele petroliere. Se insistă asupra „omanizării economiei", adică scăderea numărului de muncitori străini, care reprezintă în prezent 1/3 din populaţia ţării. După atentatele de la 11 sept. 2001 din S.U.A., **O.** se afirmă ca un aliat al coaliţiei antiteroriste internaţionale. **O.** este o monarhie absolută, sultanat ereditar. Şeful statului este sultanul, care exercită activitatea legislativă şi cea executivă. **2.** Golf în NV M. Arabiei, între pen. Arabia (respectiv ţărmul de N al statului **O.**) şi ţărmul de SE al Iranului. Lungimea: 545 km; lăţimea max.: 370 km. Ad. max.: 3 474 m. Comunică cu G. Persic prin str. Ormuz. Porturi pr.: Şūr, Mascat, al-Khābūrah, Şuhār (în **O.**), Jāsk, Bandar Beheshti (Iran). **3. Munţii ~,** culme muntoasă în E pen. Arabia, în NNV statului **O.**, alcătuită din şisturi cristaline şi roci eruptive. Alt. max.: 3 035 m (Jabal Shams).

OMANUL CONTRACTUAL (TRUCIAL STATES [tru:siel steits] sau **COASTA PIRAŢILOR),** protectorat britanic (1853–1971), care şi-a proclamat independenţa (1971) sub denumirea de *Emiratele Arabe Unite.*

OMAR I ('Umar al-Farūk ibn al-Hattāb), al doilea calif arab (634–644). Succesor al lui Abu Bakr. Unul dintre discipolii profetului Mahomed. Învingător al persanilor la Kadisiya (637) şi Nehavend (642), a cucerit Siria şi Palestina (635–640), iar generalul său, Amr ibn al-As, Egiptul (642), punând

bazele politice şi instituţionale ale noului stat arab. A stabilit data Hegirei (16 iul. 622) ca început al calendarului musulman. Asasinat de un sclav în moscheea de la Medina.

OMAR KHAYYAM (Gheyās od-Dīn Abū ol-Fath 'Omar ebn Ebrahīm ol-Khayyāmī) (c. 1048–c. 1131), savant şi poet persan. Catrene *(rubaiate)* de o mare simplitate a expresiei, alternând motive elegiace şi epicureice. Multe din poemele sale pesimiste, sceptice şi blasfematorii nu au fost cunoscute pentru a se evita represiunea autorităţilor. În scrierile sale ştiinţifice şi filozofice se dovedeşte un remarcabil discipol al lui Avicenna. Ca matematician, a elaborat un celebru tratat de algebră, în care a clasificat sistematic ecuaţiile de gradul doi şi trei. Astronom reputat, a fost, alături de alţi învăţaţi, unul dintre reformatorii calendarului persan (a stabilit la 15 mart. 1079 începutul noii ere) şi autorul unor importante tabele astronomice.

OMATIDIE (< fr. {i}; {s} gr. *ommat-* „ochi" + *eidos* „aspect") s. f. (ZOOL.) Fiecare dintre elementele care constituie ochiul compus al insectelor, format din grupe de celule retiniene şi pigmentare.

OMĂT (< ucr.) s. n. (Reg.) Zăpadă, nea. ✦ Troian.

OMBILIC (< fr., lat.) s. n. Mică cicatrice formată după tăierea cordonului ombilical, situată în mijlocul peretelui abdominal; buric **(1)**.

OMBILICAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la ombilic. ✧ *Cordon o.* = cordon la mamifere care face legătura între placentă şi embrion. Conţine vase sangvine prin care se asigură nutriţia fetusului. După naştere se secţionează şi se leagă steril, rămânând un capăt care ulterior se usucă şi cade, lăsând o cicatrice (ombilicul, numit popular buric).

OMBROFIL (< fr.; {i} gr. *ombros* „ploaie" + *philos* „iubitor") adj. Adaptat să trăiască în ţinuturi cu precipitaţii abundente (ex. plante **o.**).

OMDURMAN [umdurman] **(UMM DURMĂN)**, oraş în partea de ENE a Sudanului, pe stg. Nilului Alb, în aval de confl. acestuia cu Nilul Albastru, vizavi de Khartoum, de care este legat printr-un pod de 1 600 m lungime; 1 271,4 mii. loc. (1993). Ind. aluminiului, a mobilei, porţelanului, sticlăriei, pielăriei şi încălţămintei, textilă şi alim. Produse meşteşugăreşti (obiecte din metal, lemn, piele, fildeş, ceramică). Centru comercial pentru produse agricole, gumă arabică, animale, textile etc. Teatru. Muzeu de

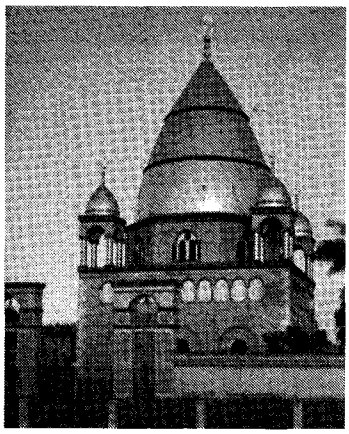

Omdurman. Mausoleul lui al-Mahdi

istorie. Mausoleu. Universităţi islamice (1912, 1965). Aici, armata anglo-egipteană, comandată de generalul H. Kitchener, a înfrânt pe mahdiştii conduşi de Muhammad Ahmed (al-Mahdi) la 2 sept. 1898.

ŌME, oraş în Japonia centrală (ins. Honshū), la 48 km VNV de Tōkyō, în megalopolisul Tōkyō–Yokohama–Kawasaki, pe râul Tama-gawa; 141,4 mii loc. (2000). Echipament electric şi textil. Ţesătorii de bumbac. În trecut centru comercial şi staţie de poştă a devenit un centru tradiţional de cherestea şi articole din lemn. Poarta de intrare în parcul naţional Chichibu–Tama. Sanctuarul regal Mitake-yama.

OMEGA (< ngr.) s. n. sg. Numele ultimei litere a alfabetului grecesc (notată Ω), corespunzând sunetului „o". ✧ Expr. *De la alfa la omega* = de la început până la sfârşit. *A fi alfa şi omega* = a fi factorul esenţial.

OMEGATRON s. n. (< fr. {i}) (FIZ.) Spectrometru de masă, care funcţionează după principiul ciclotronului. Se foloseşte la determinarea compoziţiei şi a presiunilor parţiale ale gazelor la instalaţiile de vacuum.

OMEIAZI, dinastie de califi arabi (661–750), din califatul cu capitala la Damasc. Întemeiată în 661 de Moavia, membru al ginţii Omeia, aparţinând tribului koreişiţilor din Mecca, a avut două ramuri: Sufianizii (661–684) şi Maruanizii (684–756). În timpul dinastiei **O.**, la posesiunile califatului s-au adăugat o parte a N Africii, a Pen. Iberice, Asia Mijlocie, unele principate din NV Indiei, Armeniei, Azerbaidjanului şi o parte a Georgiei. În 750 Maruan (Marwan) II, ultimul calif omeiad, a fost detronat de răscoala condusă de sclavul persan Abu Muslim, puterea fiind preluată de *Abbasizi*; Abd er-Rahman, nepotul lui Marwan II, se refugiază în Pen. Iberică, unde întemeiază dinastia **O.** din Emiratul (756–929) şi apoi din Califatul (929–1031) de Córdoba.

OMENEŞC, -EAŞCĂ (< *om*) adj. Care aparţine omului sau genului uman, privitor la om sau la genul uman, propriu înfăţişării sau firii omului; de om, uman.

OMENEŞTE (< *om*) adv. **1.** Din punct de vedere omenesc, în mod omenesc; după puterea unui om. **2.** În condiţii omeneşti, ca oamenii; *p. ext.* cu omenie, cum se cuvine.

OMENI (< *om*) vb. IV tranz. **1.** (Pop.) A primi (pe cineva) în mod ospitalier; a ospăta, a cinsti. **2.** (Înv. şi pop.) A respecta, a cinsti, a onora.

OMENIE (< *om*) s. f. Complex de calităţi alese (dragoste, înţelegere, respect faţă de oameni) izvorâte dintr-o înaltă înţelegere a condiţiei umane şi care implică promovarea unui ideal de continuă autoperfecţionare morală; comportamentul generat de această înţelegere. ✧ Loc. *De omenie* = bun, cumsecade, cinstit, omenos; ospitalier. ✦ Reputaţie bună; cinste, renume, trecere.

OMENIRE (< *om*) s. f. Totalitatea oamenilor de pe Pământ, neamul omenesc, umanitate. ✦ Mulţime de oameni; lume, public.

OMENOS, -OASĂ (< *om*) adj. De omenie; blând, generos, cumsecade; îngăduitor.

ÖMER, Seyfeddin (1884–1920), scriitor turc. Reprezentant important al curentului literar „Millî edebiyat", de orientare naţională, care punea accent pe valorificarea surselor populare, folosirea limbii vorbite, pitorescul local, inspiraţia socială. Maestru al schiţei şi povestirii scurte, în care acordă o importanţă deosebită oralităţii stilului şi dialogului, anecdoticii („Templul secret", „Primul fir de păr alb", „Tocuri înalte", „Bomba" — capodopera sa). Romanul de inspiraţie folclorică „Haiducul singuratic" consacră în proza turcă tema haiduciei.

ÖMER NEF'I v. **Nef'i**

OMER PAŞA (pe numele adevărat *Mihail Lattas*) (1806–1871), general turc de origine croată. A dezertat din armata austriacă trecând la islamism. Participant la înăbuşirea Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, a comandat armata de ocupaţie din Principate. Comandant al armatei turce de pe frontul european în timpul Războiului Crimeii (1853–1856), a participat la lupta cu ruşii de la Oltenita (1853). Guvernator de Bagdad

(1857–1859). A înăbușit răscoalele din Muntenegru (1862) și Creta (1867).

OMERTÀ (cuv. it.) s. f. Lege a tăcerii impusă în organizațiile de tip mafiot.

OMESCU, Ion (n. 1925, Arad), actor, regizor și dramaturg român. Stabilit în Franța (1972). Folosind ca sursă de inspirație istoria („Veac de iarnă", „Săgetătorul", „Vlad Anonimul"), Scriptura („El și celălalt") sau viața cotidiană („Idolul și Pasărea") tratează, într-un stil rafinat, încărcat de tensiune poetică și intelectuală, teme ca: drama puterii, relația dintre idol și idolatru, dintre creație și iubire. Autor de critică și exegeză teatrală.

OMETEOTL (sau **OMETECUHTLI**) (în mitologia aztecă), dualitatea divină supremă, zeul total, venerat ca formă fundamentală și inseparabilă, acționând asupra întregului Univers; este creatorul celor patru zei (forțe cosmice) de echilibru general (zeul roșu, zeul negru, zeul albastru și zeul alb), de la care emană istoria lumii.

OMG (*o*rganism *m*odificat *g*enetic) v. **organism.**

OMI, râu în V Siberiei (Federația Rusă), afl. dr. al râului Irtîș la Omsk; 1 091 km. Izv. din câmpia Siberiei de Est.

O.M.I. v. **Organizația Maritimă Internațională.**

OMIDĂ (< ngr.) s. f. Larvă de fluture, cu corpul alcătuit din segmente. După câteva năpârliri, se transformă în nimfă. ✧ *Omida păroasă a stejarului* = omida fluturelui *Lymantria dispar,* dăunătoare arborilor, de culoare cenușiu-violacee, de c. 7 cm lungime, având peri cu venin foarte iritanți pentru om și animale. *Omida păroasă a dudului* = omida unui fluture mic, de culoare albă, originară din America de Nord (*Hyphantria cunea*); are un colorit gălbui, cu pete negre și portocalii și consumă frunzele dudului și ale pomilor fructiferi.

O MIE ȘI UNA DE NOPȚI (Halima), culegere de basme populare arabe, cuprinzând elemente de origine indo-persană, ebraică, egipteană („Aladin și lampa fermecată", „Aii Baba și cei 40 de hoți", „Sindbad Marinarul"), alcătuită în jurul anului 1100. Prin conținutul de idei, prin gustul rafinat pentru artă și fast, prin înțelepciunea populară, culegerea reprezintă o oglindă a vieții sociale, intelectuale și morale a lumii arabe medievale. A fost răspândită în Europa, la începutul sec. 18, prin intermediul unei adaptări libere în limba franceză datorate lui Antoine Galland.

O MIE ȘI UNA DE ZILE, culegere de basme alcătuită de Petit de la Croix după un ciclu de povești persane și publicată între 1710 și 1712. V. *Halima.*

OMILETICĂ (< fr., lat., it.) s. f. Disciplină teologică privitoare la principiile și la regulile oratoriei bisericești.

OMILIE (< ngr.) s. f. Cea mai veche formă de predică bisericească, prin care se explicau și se interpretau pe înțelesul tuturor pasaje din „Noul Testament". Modele ale genului sunt considerate **o.** lui *Ioan Hrisostom.* Primele traduceri de **o.** au fost făcute pe teritoriul românesc de Coresi („Tâlcul evangheliilor", 1567– 1568 și „Evanghelie cu învățătură", 1581). Sin. *cazanie, predică.*

OMISIUNE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a omite; trecere cu vederea, neglijare, omitere; *p. ext.* lucru omis, lipsă, lacună (1), scăpare.

OMITE (< lat. *omittere*) v. III tranz. A lăsa (intenționat sau nu) la o parte, a trece cu vederea, a neglija; a uita (ceea ce trebuia amintit, spus, făcut etc.)

ŌMIYA, oraș în Japonia (Honshū), la 30 km NNV de Tōkyō; 456,3 mii loc. (2000). Nod feroviar (triaj). Constr. de material feroviar și de mașini-unelte; ind. textilă, chimică și metalurgică. Piață agricolă (orez, cereale). Important centru de producere a arborilor pitici *(bonsai).* Parc. Temple șintoiste.

OMLETĂ (< fr.) s. f. Mâncare preparată din ouă bătute și prăjite în grăsime, uneori cu adaos de șuncă, brânză, ceapă etc.

O.M.M. v. **Organizația Meteorologică Mondială.**

OMNI- (< fr.; {s} lat. *omnis* „tot") Element de compunere care înseamnă „(a) tot", „(a) toate" și care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

OMNIBUZ (< it., fr.) s. n. **1.** Autobuz (cu etaj) pentru transportul în comun al călătorilor în interiorul unei localități sau între două localități apropiate. **2.** Mijloc de transport în comun asemănător diligenței, care avea rute fixe.

OMNIDIRECȚIONAL, -Ă (< fr.) adj. (Despre surse sau receptoare de radiații) Care nu prezintă directivitate.

OMNIPOTENT, -Ă (< fr.; {s} *omni-* + lat. *potens* „puternic") adj. Cu putere nelimitată; atotputernic, care are capacitatea de a face tot ce este intrinsec posibil. ✦ (Substantivat, art.) Dumnezeu.

OMNIPOTENȚĂ (< fr.) s. f. Putere nelimitată, autoritate absolută; atotputernicie. ✦ (REL.) Atribut divin prin care se afirmă că în Dumnezeu se concentrează toate puterile sau energiile cosmice. Dificultățile apărute, în plan filozofic, privind posibilitatea lui Dumnezeu de a controla abuzul de libertate al omului ori de a crea ceva care să se sustragă controlului său au impus reformularea noțiunii de **o.** în sensul de capacitate de a face tot ceea ce nu este logic imposibil.

OMNIPREZENT, -Ă (< fr.) adj. Care este pretutindeni prezent, activ.

OMNISCIENT, -Ă (< fr.) adj. Care are capacitatea de a cunoaște tot. ✦ (Substantivat; în sens strict) Dumnezeu.

OMNISCIENȚĂ (< fr.) s. f. Atribut divin prin care se afirmă că Dumnezeu cunoaște tot. Incluzând și precunoașterea acțiunilor viitoare, **o.** a fost percepută, de unii filozofi, ca o amenințare pentru liberul arbitru al omului.

OMNIVOR, -Ă (< fr.; {s} *omni-* + lat. *vorare* „a mânca, a înghiți") adj., s. m. și f. (Animal) care se hrănește atât cu hrană vegetală, cât și cu hrană animală (ex. omul, ursul).

OMO, râu în SV Ethiopiei; 650 km. Izv. din M-ții Gorochan (Pod. Ethiopian), de sub vf. cu același nume (3 276 m), curge pe direcția generală N–S și se varsă în lacul Turkana (Kenya), având o vale foarte meandrată în cursul inferior. Afl. pr.: Gojeb, Ghibbe. În sedimentele lacustre de pe cursul inferior au fost descoperite într-un important sit arheologic (1896), de către italianul Vittorio Bottego, fosile de hominizi (Homo gracilis) fundamentale pentru studierea evoluției speciei umane care face parte din 1980 din patrimoniul cultural universal. Parc național (4 015 km^2).

OMO- v. **homo-.**

OMOCENTRIC, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *homokentros* „concentric") Adj. (Despre fascicule de lumină) Ale cărui raze trec toate prin același punct.

OMOFAGIE (< fr.) s. f. Consumul de carne crudă, obicei cultic larg răspândit în religiile primitive; se considera că divinitatea, încarnată în animalul de jertfă, poate fi astfel digerată dimpreună cu forța magică.

OMOFON, -Ă (< fr.; {s} *omo-* + gr. *phone* „sunet") adj. (Despre cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe) Care se pronunță la fel cu alte cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe.

OMOFONIE (< fr., gr.) s. f. **1.** Însușirea de a fi omofon. **2.** (MUZ.) Tehnică de compoziție în care o voce, îndeobște în registrul înalt, deține melodia, iar

celelalte o susțin, o acompaniază, o întregesc armonic.

OMOFOR (< gr.) s. n. Veșmânt bisericesc ortodox de forma unei eșarfe, purtat de arhiereu pe umeri, peste sacos, în timpul serviciului religios, ca simbol al rangului său. Deseori brodat și ornamentat, constituie o adevărată piesă de muzeu (ex. **o.** de la Putna, sec. 15, decorat cu scene biblice, cruci și figuri de sfinți și profeți; **o.** de la Secu, sec. 17).

OMOGEN, -Ă (< fr.; {s} *omo-* + gr. *gennaein* „a naște") adj. **1.** (Despre un întreg, un tot) Ale cărui părți sunt de aceeași natură; *p. ext.* unitar. **2.** (MAT.; despre funcții cu mai multe variabile) În care suma exponenților din fiecare termen este constantă. ✧ *Sistem liniar o.* = sistem liniar cu termeni liberi nuli. **3.** (FIZ.; despre un corp sau un sistem fizico-chimic) Care are pentru o mărime fizică aceeași valoare în oricare domeniu din interiorul corpului sau sistemului respectiv.

OMOGENITATE (OMOGENEITATE) (< fr., germ.) s. f. Însușire a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizico-chimic etc. de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale. ✦ Însușire a unei funcții de a fi omogenă. ✦ Însușire a unei formule, a unei relații etc. de a avea aceleași dimensiuni **(2)** în ambii membri.

OMOGENIZA (< *omogen*) vb. I tranz. A face (să fie) omogen, a aduce în stare de omogenitate; *p. ext.* a egaliza, a uniformiza. ✦ (METAL.) A efectua o omogenizare.

OMOGENIZARE (< *omogeniza*) s. f. **1.** Acțiunea de a omogeniza. **2.** (METAL.) Tratament termic aplicat anumitor aliaje în scopul realizării omogenității lor fizice, chimice și structurale. **3.** Unitate a sonorității vocilor într-un cor.

OMOGRAF (< fr. {i}; {s} *omo-* + gr. *graphein* „a scrie") s. n., adj. (Cuvânt) care se scrie la fel cu altul, dar diferă din punct de vedere fonetic.

OMOGRAFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (MAT.) *Transformare o.* = corespondență biunivocă a mulțimii numerelor reale sau complexe (mai puțin un punct) care poate fi exprimată în formă de raport a două polinoame de gradul întâi. Se mai numește și *transformare biliniară* sau *Möbius*.

OMOLOG, -OAGĂ (< fr.; {s} *omo-* + gr. *legein* „a spune") adj., s. m. **1.** Adj. (MAT.: despre două puncte, laturi etc. aparținând fiecare unei figuri) Care sunt asociate unul altuia printr-o anumită corespondență biunivocă. **2.** Adj. (BIOL.) *Organe omoloage* = organe care au structură asemănătoare și origine comună, dar formă externă și funcțiuni diferite (ex. membrul anterior la om, balenă, liliac, cârtiță, pasăre). **3.** S. m. (CHIM.) Termen al unei serii de compuși organici care diferă de termenii vecini printr-o grupare — CH_2 —. **4.** S. m. Persoană care deține o funcție oficială într-o organizație sau într-un stat, privită în raport cu o altă persoană care deține aceeași funcție oficială într-o altă organizație sau într-un alt stat.

OMOLOGA (< fr.; {s} gr. *homologein* „a vorbi în acord cu...") vb. I tranz. **1.** A accepta oficial un tip de produs și a aproba producerea lui (în serie). **2.** A recunoaște oficial o performanță sportivă. **3.** (În trecut) A efectua o operație de verificare și de întărire a unui înscris prin organele prevăzute de lege.

OMOLOGIE (< fr.) s. f. (BIOL.) Corespondență de structură a unuia sau a unor organe la două specii diferite, datorită originii lor comune.

OMOLON, râu în extremitatea de NE a Federației Ruse, afl. dr. al fl. Kolîma în cursul inferior, în amonte de Kolîmskaia; 1 150 km. Izv. din m-ții Kolîma, curge pe direcția SE–NV și trece prin Șcerbakovo și Kriukovo. Îngheață în perioada oct.–mai. Afl. pr.: Kegali, Molandja, Oloi, Kedon.

OMONIM (< fr., lat.; {s} gr. *homonymus* < *homos* „la fel" + *onoma* „nume") s. n., s. m. **1.** S. n. Cuvânt identic ca formă și ca pronunțare cu alt cuvânt, de care diferă însă ca sens sau ca origine. **2.** S. m. Persoană care poartă același nume cu altcineva; tiz.

OMONIMIE (< fr.) s. f. Faptul sau însușirea de a fi omonim **(1)**; situație în care se află două sau mai multe cuvinte omonime.

OMOPLAT (< fr.; {s} gr. *omos* „umăr" + *plate* „suprafață plată") s. m. Os pereche, plat, triunghiular, în partea superioară și posterioară a toracelui, care formează împreună cu clavicula *centura* scapulară; spată, scapulă.

OMOR (< *omorî*) s. n. Faptul de a omorî. ✦ (DR.) Infracțiune care constă în uciderea unei persoane. ✧ *O. calificat* = infracțiune contra vieții săvârșită în următoarele împrejurări: cu premeditare; din interes material; asupra soțului sau a unei rude apropiate; profitând de starea de neputință a victimei; prin mijloace ce pun în pericol viața mai multor persoane; pentru a se sustrage de la o urmărire; pentru a ascunde sau a înlesni altă infracțiune. ✧ *O. deosebit de*

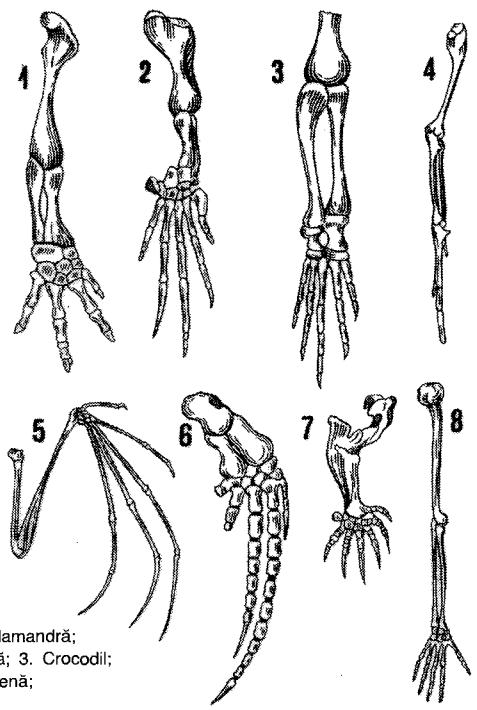

Organe omoloage

Membrul anterior la: 1. Salamandră; 2. Broască țestoasă marină; 3. Crocodil; 4. Pasăre; 5. Liliac; 6. Balenă; 7. Cârtiță; 8. Om.

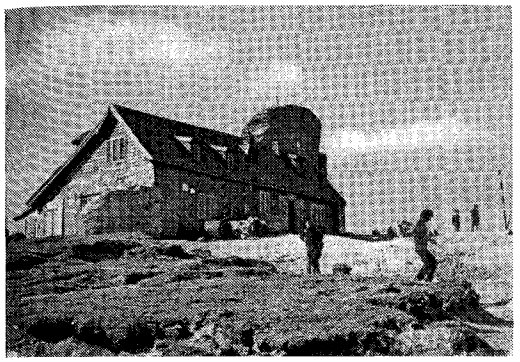

Omu. Cabana

grav = infracțiune contra vieții săvârșită în următoarele împejurări: prin cruzime; asupra mai multor persoane; de cineva care a mai săvârșit un **o.**; pentru a ascunde săvârșirea unei tâlhării; asupra unei femei gravide; asupra unui polițist, jandarm, militar sau magistrat. ✦ Ucidere în masă; măcel.

OMORÎ (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A pricinui moartea unei ființe, a lua viața cuiva; a ucide, a asasina. ✧ Expr. *A omorî pe cineva cu zile* = a pricinui moartea cuiva înainte de vreme; *p. ext.* a face cuiva mereu necazuri mari, a învenina viața cuiva. ✦ Refl. A se sinucide. **2.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. ✧ Expr. *A-și omorî timpul* = a-și ocupa timpul cu ceva lipsit de importanță; a pierde vremea. **3.** Tranz. Fig. A pricinui cuiva suferințe, a chinui. ✦ A sâcâi, a plictisi pe cineva cu ceva. **4.** Refl. A-și prăpădi puterile, a se epuiza, a se consuma.

OMORTAG (OMURTAG), han bulgar (814 sau 816–831). Fiul lui Krum. A continuat extinderea teritoriului hanatului bulgar și l-a ajutat pe împăratul bizantin Mihail II să reprime răscoala condusă de Toma Slavul. A reclădit Pliska, capitala statului său.

OMOTEȚIE (< fr.; {s} *omo-* + gr. *thetos* „așezat") s. f. (MAT.) Transformare omografică în care punctele corespondente sunt colinare cu un punct fix (centrul **o.**) și sunt situate față de el la distanțe al căror raport este constant (puterea **o.**).

O.M.P.I. v. **Organizația Mondială pentru protecția Proprietății Intelectuale.**

O.M.S. v. **Organizația Mondială a Sănătății.**

OMSK, oraș în Federația Rusă, port la confl. irtîșului cu afl. său Omi; 1,1 mii. loc. (2002). Nod feroviar (pe calea ferată transsiberiană) și rutier. Aeroport. Mare rafinărie de petrol; reparații navale; constr. de motoare, mașini agricole și de aparataj electrotehnic; ind. chimică, textilă, de prelucr. lemnului, a celulozei, încălțămintei și alim. Universitate. Teatre. Muzee. Biserica Nikolskii (1840). Fundat în 1716.

O.M.T. v. **Organizația Mondială de Turism.**

OMU 1. Cel mai înalt vârf din masivul Bucegi (Carpații Meridionali); alt.: 2 505 m. Alcătuit din gresii și conglomerate. Cabană turistică și stație meteorologică de altitudine. Important obiectiv turistic către care converg mai multe trasee marcate. **2.** Cel mai înalt vârf din M-ții Suhard (Carpații Orientali); alt.: 1 932 m.

OMUCIDERE (< *om* + *ucidere*) s. f. Omor, asasinat.

OMUL, numele popular al constelației *Hercule.*

OMUȘOR (< *om*) s. m., s. n. **1.** S. m. Omuleț, om mic de statură. **2.** S. n. Apendice cărnos, mobil și contractil, aflat în fundul cavității bucale, care reprezintă marginea liberă a vălului palatin; luetă, uvulă.

ŌMUTA, oraș în Japonia (Kyūshū), port la țărmul G. Ariake al Mării Chinei de Est, la 35 km NV de Kumamoto; 138,6 mii loc. (2000). Nod feroviar. Expl. de cărbuni. Oțelării. Ind. constr. de mașini, chimică, a zincului, cimentului, textilă. Export de cărbune.

OÑA, Pedro de (c. 1570–1643), poet chilian. Poeme de mare sensibilitate și rafinament, reprezentative pentru spiritul Renașterii și stilul baroc („Araucania înfrântă", „Cutremurul din Lima", „Ignacio de Cantabria").

ONAGRACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate cu flori dialipetale *(Onagraceae, Oenotheraceae).* Se cunosc peste 650 de specii (ierburi, arbuști, arbori și uneori liane). Trăiesc în America de Sud și de Nord, Europa și Asia, multe dintre ele fiind decorative.

Onagru (1)

ONAGRU (< fr.) s. m. **1.** Specie de măgar sălbatic care trăiește în India și Iran *(Equus onager).* **2.** Plantă dicotiledonată, din familia onagraceelor, originară din America, cu flori mari, cultivată ca plantă ornamentală.

ONANIE (< fr., germ. {i}; n. pr. *Onan,* personaj biblic) s. f. Producere a plăcerii sexuale, la bărbat, prin autoexcitare; masturbație, onanism.

ONASSIS 1. Aristotelis Socrates O. (1907–1975), armator și financiar grec. Unul dintre primii constructori de supertancuri petroliere. Proprietar al unor mari hoteluri și bănci în întreaga lume, precum și al companiei Olympic Airways (care, între 1957 și 1974, a fost linia națională aeriană a Greciei). Prietenie îndelungată cu soprana Maria Cailas. **2. Jacqueline Bouvier Kennedy O.** (1929–

Aristotelis Onassis

Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis

1994), soția (1953–1963) președintelui american J.F. Kennedy, apoi, din 1968, a lui **O. (1).** Reporter și fotograf (până în 1953). A redecorat și reamenajat Casa Albă. Fondatoare (la Washington) a unui centru cultural de promovare a artei naționale, care poartă numele lui Kennedy. După 1975, a lucrat ca editor.

OÑATE, Juan de (c. 1550–c. 1630), conchistador spaniol. Primul guvernator regal al Mexicului (1595). A explorat regiuni din America de Nord (Rio Grande, 1598; Kansas, 1601; Golful Californiei, 1605).

ONCESCU, Nicolae (1905–1964, n. Ianca, jud. Brăila), geolog român. Prof. univ. la București. Cercetări în domeniul geologiei combustibililor minerali, de hidrogeologie, geologie și tectonică regională („Région de Piatra Craiului-Bucegi"); a elaborat o sinteză modernă a teritoriului românesc („Geologia României").

ONCEȘTI, com. în jud. Bacău, situată în zona colinelor Tutovei, la confl. râurilor Fruntești și Berheci; 1 803 loc. (2003). În satul **O.** au fost descoperite vestigii aparținând culturii Dridu (sec. 9) și tot aici se află bisericile Adormirea Maicii Domnului (1792–1795, zidită în 1835 și reparată în mai multe rânduri) și Sf. Nicolae (1809).

ONCIUL, Dimitrie (1856–1923, n. Straja, jud. Suceava), istoric român. Acad. (1905), prof. univ. la București. Președinte al Acad. Române (1920–1923). Director general al Arhivelor Statului din România (1900–1923); întemeietorul (1922) și primul președinte al Comisiei consultative heraldice. Considerat creatorul școlii critice în istoriografia română. Istoric al Evului Mediu românesc, a abordat problemele continuității daco-romane la nord de Dunăre și ale formării statelor medievale românești („Teoria lui Roesler", „Radul Negru și originile Principatului Țării Românești", „Ideea latinității și a unității naționale", „Originile principatelor române"). Cercetări privind istoria provinciilor românești Bucovina, Maramureș, Banat și Dobrogea; a publicat o serie de documente despre istoria românilor, descoperite în arhivele din Viena. Preocupări de genealogie și cronologie.

Dimitrie Onciul

ONCO- (< fr.; {s} gr. *onkos* „masă, volum") Element de compunere cu semnificația de „masă", „volum", „tumoare" (malignă) cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

ONCOCIT (< fr.; {s} *onco-* + gr. *kytos* „celulă") s. n. Celulă voluminoasă, cu multă citoplasmă granuloasă, aflată în epiteliul canalelor sau a acinilor glandelor salivare, al tiroidei și paratiroidei și al celor mai multe parenchimuri glandulare.

ONCOCITOM (< fr.) s. n. Tumoră cu structură glandulară, de obicei benignă, cu localizare diversă (ex. la tiroidă, bronhii, glande salivare, rinichi).

ONCOGEN (< fr.) adj. Care favorizează sau provoacă formarea tumorilor maligne.

ONCOGENĂ (< fr.) s. f. Genă capabilă să transforme o celulă normală într-o celulă canceroasă. Rezultă în urma modificării unei gene normale *(protooncogenă)* sau ca urmare a pătrunderii în organism a unui virus care interacționează cu genele normale ale gazdei (**o.** virală).

ONCOLOG, -Ă (< *oncologie*) s. m. și f. Medic specializat în oncologie.

ONCOLOGIC, -Ă (< it.) adj. Care se referă la oncologie, care aparține oncologiei.

ONCOLOGIE (< it.; {s} *onco-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a științelor medicale care se ocupă cu studiul aspectelor teoretice, experimentale și clinice ale procesului de oncogeneză și cu elaborarea metodelor de prevenire, depistare și tratament a tumorilor.

ONCOSTATIC, -Ă (< fr.) adj., subst. (Medicament, substanță) care oprește evoluția unei tumori (maligne).

ONCTUOS, -OASĂ (< fr.; {s} lat. *unctuosus* „uns") adj. **1.** Unsuros, uleios. **2.** Fig. Insinuant, mieros.

ONCTUOZITATE (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a fi onctuos; *fig.* atitudine, comportare insinuantă, mieroasă. **2.** (TEHN.) Proprietate a unui lubrifiant de a menține o peliculă continuă între două suprafețe care alunecă una pesta alta. Poate fi îmbunătățită prin adaosuri de acizi grași, fosfiți și fosfați organici, sulfură de plumb, clorură de plumb, grafit etc.

ONDAATJE, Michael (n. 1943), scriitor candian originar din Sri Lanka. Stabilit în Canada (1962). Romane de ficțiune („Operele complete ale lui Billy the Kid", „În pielea leului", „Pacientul englez").

ONDATRA (< fr.) s. f. (ZOOL.) Bizam.

ONDINE (< fr.) s. f. pl. Personaje din mitologia germană și scandinavă, închipuite ca fete foarte frumoase ce trăiau în apă și care, adesea, își alegeau soții dintre muritori. Sunt zâne ale apelor, de obicei răufăcătoare, care-i călăuzesc pe călători în locuri mlăștinoase, în păduri nesfârșite, prin ceturi și neguri, făcându-i să se rătăcească. Se înrudesc cu nimfele din mitologiile greco-latine.

ONDO 1. Stat în SV Nigeriei, cu ieșire la G. Benin; 20,9 mii km^2; 2,2 mii. loc. (1991). Centrul ad-tiv: *Akure.* Expl. de petrol. Plantații de arbori de cacao și de cauciuc. **2.** Oraș în SV Nigeriei (statul **O.**), situat la poalele colinelor Kukuruku, la 169 km NE de Lagos; 146,1 mii loc. (1991). Prelucr. lemnului și a boabelor de cacao. Centru comercial pentru cacao, ulei de palmier, fructe, porumb, yams, păsări.

ONDOGRAF (< fr.; {s} fr. *onde* „undă"+ gr. *graphein* „a scrie") s. n. Instrument de măsurat cu ajutorul căruia se înregistrează curba de variație a tensiunii sau intensitatea curentului electric la încărcarea ori descărcarea periodică a unui condensator.

ONDULA (< fr.) vb. I **1.** Intranz. A se mișca, a se legăna ca undele apei; a (se) undui. ✦ A descrie o linie sinuoasă; a se arcui; a șerpui. **2.** Tranz. A deforma o bandă sau o tablă astfel încât să capete ondulații, cute. **3.** Tranz. și refl. A(-și) face bucle, cârlionți; a(-și) încreți părul.

ONDULATOR, -OARE (< *ondula*) adj. (Rar) Care se ondulează, se leagănă ca undele apelor, ca valurile.

ONDULATORIU, -IE (< fr., it.) adj. Referitor la unde (ex. teoria **o.** a luminii), care se propagă sub formă de unde. ✧ *Mecanică o.* = teorie fizică emisă de L. de Broglie, în 1924, având un rol fundamental în fizica nucleară și astrofizică. V. și teoria *cuantică.*

ONDULAȚIE (< fr.) s. f. Faptul de a (se) ondula; *spec.* operația de aranjare a părului în bucle. ✦ (Concr.) Cută; buclă.

ONDULOGRAF (< fr.) s. n. Aparat electromecanic care înregistrează semnalele telegrafice ale codului Morse pe o bandă de hârtie aflată în mișcare. Se folosește la liniile de cablu submarin și în radiotelegrafie.

ONDULOR (< fr.) s. n. (ELT.) Invertor **(1)**.

O'NEAL [ouni:l] **1. Ryan O.** (n. 1941), actor american de cinema. După un succes extraordinar în filmul „Love story", abordează roluri de comedie sau de personaje dure, aventurieri, sportivi („Hoinarii primejdioși", „Ce se întâmplă doctore?", „Luna de hârtie", „Love story pe ring", „Patima jocului"). **2. Tatum O.** (n. 1963), actriță americană de film. Fiica lui **O. (1).** Copil-vedetă minune, nu are mai târziu apariții la fel de ilustre („Vis de glorie", „Obsesie", „O femeie urmărită"). Premiul Oscar: 1973 („Luna de hârtie").

ONEGA 1. Lac tectono-glaciar în extremitatea de NV a Federației Ruse, la 33 m alt.; 9,69 mii km^2 (al doilea ca mărime din Europa). Ad. max.: 127 m. Lungimea: 283 km; lățimea max.: 83 km. Unit cu Marea Albă prin canalul Marea Albă—Marea Baltică, iar prin emisarul său râul Svir cu L. Ladoga; face parte din sistemul navigabil Volga–M. Baltică. Pescuit. Numeroase insule. Pe malul său se află orașul Petrozavodsk. **2.** Golf în S Mării Albe. Lungimea: 185 km; lățimea: 50– 100 km; ad. max.: 36 m. În el se varsă fluviul cu același nume (400 km lungime). Înghețată iarna. Porturi pr.: Onega, Belomorsk.

O'NEILL [ouni:l], veche familie irlandeză, descendentă din regele Niall (m. 405); urmașii lui au domnit în Irlanda (sec. 5–12) până la cucerirea engleză. Protagonistă a revoltelor naționale și religioase împotriva englezilor (sec. 16–17), în care s-au remarcat: **Conn** (c. 1480–1559), **Hugh** (c. 1540-1616) și **Owen Roe** (c. 1590–1649) unul dintre conducătorii răscoalei irlandezilor împotriva dominației engleze (1641–1652). A înfrânt, în iun. 1646, armata anglo-scoțiană condusă de Hector Munro. Familia **O.** a decăzut începând cu mijlocul sec. 17.

O'NEILL [ouni:l], **Eugene Gladstone** (1888–1953), dramaturg american. Viață tumultuoasă (navigator, căutător de aur, actor, publicist), care i-a marcat opera. Vastă (peste 40 de piese) și contradictorie prin caracterul său experimental, creația sa, de un profund umanism, reflectă neliniștile omului societății moderne, insistând în mod special asupra temei destinului. Piese de factură naturalistă cu sugestii psihanalitice („Dincolo de zare", „Anna Christie", „Maimuța păroasă"). Utilizând procedee expresioniste (măștile, monologul interior) ori ale romanului modern (fluxul conștiinței, solilocviul), a pus bazele teatrului american contemporan, încercând prin crearea unei mitologii colective să opună civilizației mecanice viziunea unui pietism poetic („Patima de sub ulmi", „Straniul interludiu", „Marele zeu Brown", „Din jale se întrupează Electra", „Soseste omul de gheață", „Lungul drum al zilei către noapte"). Premiul Nobel pentru literatură (1936).

Eugene Gladstone O'Neill

ONE-MAN SHOW [wʌn-mæn ʃou] sau **ONE-WOMAN SHOW** [wʌn-wumən ʃou] (loc. engl.) subst. **1.** Artist sau artistă care susține singur(ă) un spectacol. **2.** Spectacol susținut de un singur artist.

ONEROS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Împovărător, apăsător, dezavantajos. ✦ Necinstit. ✧ (DR.) *Act cu titlu o.* = act juridic prin care părțile urmăresc să obțină fiecare de la cealaltă, ca echivalent, un folos patrimonial (ex. în contractele de vânzare, de schimb, de locație, de transport etc.), oricare ar fi obiectul obligațiilor.

ONEST, -Ă (< it., lat.) adj. Cinstit **(1)**, corect **(2)**, integru, incoruptibil.

ONESTITATE (< *onest*) s. f. Cinste, corectitudine.

ONEȘTI, municipiu în jud. Bacău, situat în depr. Tazlău-Cașin, în zona de confl. a râurilor Oituz și Cașin cu râul Trotuș; 53 881 loc. (2003). Stație de c.f. Nod rutier. Termocentralele Borzești I și II. Rafinărie de țiței. Constr. de utilaje și piese de schimb pentru ind. chimică. Ind. textilă (conf.), chimică (îngrășăminte, cauciuc sintetic, fenol, acetonă, acid sulfuric, policlorură de vinii, produse sodice), de prelucr. a lemnului și alim. Fabrică de sticlă. Instalație modernă pentru demineralizarea apei (în localit. componentă Borzești). Muzeu de istorie. Sală de sport. Bibliotecă municipală. Importantă școală de gimnastică feminină la care s-a format, în anii '70 ai sec. 20, Nadia Comăneci. Orașul a luat naștere în 1952 pe vatra vechiului sat **O.,** menționat documentar în 1436. Declarat municipiu la 17 febr. 1968. Între 22 mart. 1965 și 20 mai 1996, a purtat numele *Gheorghe Gheorghiu-Dej.* În localit. componentă Borzești se află biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din anii 1493–1494 a domnului Ștefan cel Mare și a fiului său Alexandru (sfințită la 12 oct. 1494), cu fațadele decorate cu ceramică smălțuită (verde, galben, cafeniu, portocaliu), în alternanță cu cărămidă și piatră brută; a fost restaurată în anii 1904–1905, 1924 și 1994 (resfințită la 12 oct. 1994). Tot la Borzești se află un stejar secular, ocrotit de lege. În raza orașului se găsește rezervația naturală Dealul Perchiu (90 ha), cu pâlcuri de pădure, tufărișuri și vegetație ierboasă, inclusiv elemente termofile.

ONETTI, Juan Carlos (1909–1994), scriitor uruguayan. Romane de inspirație existențială având ca teme predilecte contrastul dintre realitate și iluzii, decadența fizică și morală („Viață scurtă", „Să lăsăm să vorbească vântul", „Mormânt fără nume").

ONICENI, com. în jud. Neamț, situată în V Pod. Central Moldovenesc; 3 420loc. (2003).

ONICESCU, Octav (1892–1983, n. Botoșani), matematician și filozof al științei român. Acad. (1965), prof. univ. la București. Împreună cu Gh. Mihoc, a fost creatorul școlii românești de teoria probabilității („Principiile teoriei probabilității", „Calculul probabilităților"); a formulat noțiunea de lanț probabilistic cu legături complexe și a dat o nouă demonstrație elementului teoremei fundamentale a algebrei. În domeniul mecanicii a creat o mecanică invariantă a

Octav Onicescu

punctului material și a sistemelor de puncte materiale („Mecanica invariantă și cosmologia"). Contribuții în domeniile geometriei, algebrei și analizei matematice („Numere și sisteme aleatoare"). Preocupări de filozofia științei: probleme ale limbajului științei, ale reconstrucției istorice a științei; a construit o logică monovalentă și a preconizat modelul cosmologic denumit și „modelul invariantiv **O.**", indispensabil în reconstrucția actuală a ideii de Univers deschis și infinit („Galileo Galilei, renașterea științifică", „Problema determinismului", în colab., „Principii de cunoaștere științifică", „Principes de logique et de philosophie mathématique"). Memorii.

ONICOFAGIE (< fr.; {s} gr. *onyx* „unghie" + *phagein* „a mânca") s. f. Obiceiul de a-și roade unghiile, ca descărcare psihomotorie a unei tensiuni afective puternice, la copii, adolescenți și adulți.

ONIGA, Teodor (n. 1917, Iapa, jud. Maramureș), inginer român. Plecat din țară în 1946, se stabilește în Brazilia (1951). Prof. univ. la București, Rio de Janeiro și São Paulo. Studii în domeniul electromecanicii, energeticii, logicii și matematicii. Prin numeroase lucrări în domeniul ciberneticii, este considerat inițiatorul acestei științe în Brazilia.

ONIHOPATIE (< fr.; {s} gr. *onyx* „unghie" + *pathos* „boală, suferință") s. f. Orice afecțiune a unghiilor.

ONIHOREXIS (< fr.) s. n. Fragilitate anormală a unghiilor, care se fisurează în lungime.

ONIRIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *oneiros* „vis") adj. **1.** Privitor la vise, la fenomenele psihice. ✧ *Delir o.* = onirism. **2.** (Despre creații literare) Care tratează despre situații ale visului.

ONIRISM (< fr.; {s} n. pr. *Oniros*) s. n. **1.** Stare delirantă, acută sau subacută, manifestată prin halucinații ale sensibilității generale a simțurilor sau a sensibilității musculare (senzație de cădere, de deplasare rapidă). Asemănătoare unui coșmar, se produce în unele stări psihopatologice și adesea în intoxicația alcoolică. Sin. *delir oniric.* **2.** Înclinație spre cultivarea motivelor, situațiilor onirice; atmosfera, caracterul oniric al unei creații literare. În literatura română, a fost promovat în chip programatic, la sfârșitul anilor 60 ai sec. 20, de un grup de scriitori ai căror lideri au fost D. Țepeneag și L. Dimov.

ONIROMANȚIE (< fr.; {s} gr. *oneiros* „vis" + *manteia* „ghicit, oracol") s. f. Prezicere pe baza viselor; explicare a viselor.

ONIROS (în mitologia greacă), zeu care personifică somnul cu vise sau visele din timpul somnului. Grecii credeau în funcția oraculară a viselor, pe care le împărțeau în trei categorii: prin revelație (când zeii apar fățiș în visele oamenilor, anunțându-le viitorul); prin contemplare (când experimente viitoare au loc în vis) și aluzive (asupra viitorului, înfățișat în forme simbolice).

ONITSHA [onițʃə], oraș în S Nigeriei (Anambra), port pe stg. fl. Niger; 350,3 mii loc. (1991). Nod rutier. Piață agricolă (ulei de palmier, manioc, cola). Ind. textilă și alim. Fabrici de mobilă, încălțăminte și mase plastice. Catedrala catolică Sfânta Treime (1935) și catedrala anglicană a Tuturor Sfinților (1952).

ONIȚĂ, Iulia (1923–1992, Dorohoi), sculptoriță română. Prof. univ. la București. Compoziții și portrete într-o stilizare expresivă („Monumentul ostașilor români" la Oradea, grupul „Tinerețe" pe litoral, „Maternitate", „Ecaterina Teodoriu", „Diaconul Coresi").

ONIȚIU, Virgil (1864–1915, n. Reghin), publicist și scriitor român. M. coresp. al Acad. (1902). Inspector-șef al școlilor române centrale din Brașov (1894–1915). Președinte al societății „România jună" din Viena. Colaborator la publicațiile de prestigiu ale vremii („Familia", „Telegraful român", „Tribuna" ș.a.). Povestiri („De toate. Schițe și nuvele"), foiletoane satirice (voi. „Clipe de repaus"), piese de teatru, studii de istorie literară și folclor.

ONIX (< fr.; {s} gr. *onyx* „unghie") s. n. Varietate de agat, adesea cu o alternanță de benzi negre, albe, cenușii sau roșii, utilizată ca piatră semiprețioasă de ornament. Considerată piatră

Virgil Onițiu

Yoko Ono

zodiacală (Capricorn) semnificând îngăduința.

ONIXIS (< fr.; {s} gr. *onyx* „unghie") s. n. Inflamație a marginii cărnoase laterale a unghiei unui deget cu ulcerație și fungozități; se întâlnește mai frecvent la degetul mare. Forma tipică este unghia încarnată.

ONO Yoko (n. 1933), muziciană rock americană de origine japoneză. Soția lui John Lennon, împreună cu care a fondat Plastic Ono Band („Live Peace in Toronto"). După moartea soțului ei, a evoluat către un gen de muzică îmbinând strigătele avangardiste cu rockul convențional. A expus la numeroase expoziții de pictură lucrări în stilul „performance".

ONOARE (< lat., fr., it.) s. f. **1.** Integritate morală, probitate, corectitudine **(2)**, cinste **(1). 2.** Reputație, prestigiu; vază. ✦ Mândrie, demnitate. **3.** Considerație **(1)**, respect, prețuire, stimă. ✧ *Gardă de o.* = gardă simbolică instituită în semn de respect cu ocazia unei solemnități. *Cavaler* (sau *domnișoară*) *de o.* = persoană aleasă dintre prietenii mirilor, care îi însoțește pe aceștia la ceremonia cununiei. *Doamnă* (sau *damă*) *de o.* = doamnă atașată unei regine, unei prințese. **4.** Favoare, cinste. ✧ Expr. (În formule de politețe) *A face cuiva onoarea* (sau *onoare*) *să...* (sau *a...*) = face (cuiva) favoarea, cinstea de a.., a socoti demn de... *A avea onoare(a) să...* (sau *a..., de a...*) = a avea cinstea să...

ONOFREI, Dimitrie (1897–1991, n. Iași), tenor român de notorietate mondială. Stabilit în S.U.A. (1923). Prof. la Conservatorul de muzică din Cincinnati. Debut la Opera din Malta (1923). A cântat pe toate scenele mari din America și Europa. Voce generoasă, plină de forță și strălucire, susținută de o

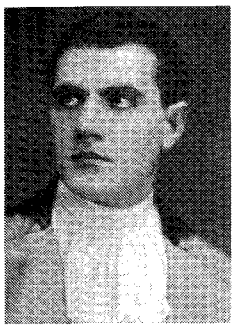

Dimitrie Onofrei

tehnică remarcabilă, în roluri ce se disting prin autenticitatea interpretării („Faust" de Gounod, „Tosca" și „Boema" de Puccini, „Rigoletto" de Verdi, „Cavalleria rusticana" de Mascagni, „Lohengrin" de Wagner).

ONOMASIOLOGIE (< fr., germ.; {s} gr. *onoma* „nume" + *logos* „studiu") s. f. Parte a lingvisticii care studiază evoluția semnificației, a sensului cuvintelor și diferite moduri în care și-au găsit, în spațiu și în timp, expresia în vorbire. V. *semantică*.

ONOMASTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *onomastikos*, „relativ la nume") adj., s. f. **1.** Adj. Privitor la nume proprii, în special la nume de persoane. ✧ *Zi o.* (și subst., f.) = zi în care cineva își serbează numele; ziua numelui. **2.** S. f. Disciplină a lingvisticii al cărei obiect de studiu este originea, formarea și evoluția numelor proprii. **3.** S. f. Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă, dintr-o regiune, dintr-o epocă etc.

ONOMASTICON (< ngr.) s. n. Lucrare care cuprinde un index de nume de persoane, orânduite după familie sau neam.

ONOMATOPEE (< fr.; {s} gr. *onomatopoia* „creare de cuvinte") s. f. (LINGV.) **1.** Cuvânt sau grup de cuvinte care imită sunete din natură, exclamații reflexive ale oamenilor, zgomote produse de unele obiecte etc. **2.** Mod de creare a unor cuvinte care sugerează prin imitare fonetică, faptul (obiectul) denumit, în general sunete și zgomote din natură (ex. bubuie, vâjâie, tic-tac etc.) ✦ Cuvânt astfel creat; cuvânt imitativ.

ONOMATOPEIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre cuvinte, fraze, versuri etc.) Care are caracter de onomatopee, format din onomatopee; imitativ.

ONON, râu în NE Mongoliei și S Federației Ruse, unul dintre izv. râului Șilka (bazinul fl. Amur); 1 032 km. Izv. din m-ții Hentei; confluează cu râul Ingoda, în amonte de orașul Șilka. Afl. pr.: Unda, Borzia, Hurah-Göl, Aga, Kîra. Înghează în perioada nov.–apr.

ONOR (< fr.) s. n. **1.** (Înv.) Onoare **(1). 2.** Manifestare exterioară a stimei, a considerației față de cineva; *p. ext.* (la pl.) ranguri, distincții, demnități. ✧ Expr. *A face onorurile casei* = a-și îndeplini îndatoririle de gazdă (la o recepție). ✦ (MILIT.; de obicei în legătură cu verbele „a da", „a prezenta" sau „a suna") Prezentarea armei în semn de salut la anumite ocazii; semnalul din trompetă care însoțește de obicei această prezentare.

ONORA (< lat., fr., it.) vb. I tranz. **1.** A avea, a manifesta față de cineva sau ceva respect, stimă, considerație; a respecta, a cinsti. ✦ (Fam.) A acorda cuiva o favoare de care trebuie să fie mândru. **2.** A face pe cineva demn de cinste, de laudă. **3.** A achita, a plăti o datorie, o poliță (la termen).

ONORABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Vrednic de cinste, de stimă, de respect; cinstit **(1),** respectabil.

ONORARIU (ONORAR) (< fr., lat.) s. n. Sumă de bani plătită prestatorului unui serviciu de natură intelectuală (ex. consultanță juridică, vizită medicală, formare profesională, notariat etc.), ca expresie a prețului serviciului prestat.

ONORIFIC, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre titluri, distincții etc.) Acordat în semn de cinste, de considerație. ✦ (Despre persoane) Care îndeplinește o funcție fără să fie retribuit. ✦ (Despre funcții, servicii etc.) Care aduce onoare, cinste, fără a produce un profit material. **2.** (Despre persoane) Căreia i s-a acordat un titlu în semn de stimă, de considerație etc. pentru merite deosebite.

ONSAGER [onsager], **Lars** (1903–1976), fizician și chimist american de origine norvegiană. Stabilit în S.U.A. (1928), naturalizat în 1945. Prof. la Univ. Yale, apoi la Miami. Contribuții la dezvoltarea teoriei electroliților (a dedus ecuația conductibilității electrice a acestora). Lucrări fundamentale în termodinamica proceselor ireversibile (de nonechilibru), în care a stabilit relațiile de reciprocitate care-i poartă numele. A elaborat (1931) teoria proprietăților termodinamice ale rețelei plate. A prevăzut (1949) apariția vortexurilor cuantificate în heliul lichid. Premiul Nobel pentru chimie (1968).

ONTAKESAN (sau **KISO ONTAKE**), vulcan activ în partea centrală a ins. Honshū (Japonia). Are cinci vârfuri (conuri vulcanice), cel mai înalt fiind Kengamine (3 067 m). Ultima erupție a avut loc în 1979. Considerat de șintoiști ca al doilea munte sacru, după Fuji Yama. Pelerinaj anual.

ONTARIO, oraș în SV S.U.A. (SV Californiei), la 32 km V de orașul San Bernardino, în aglomerația urbană Los Angeles; 158 mii loc. (2000). Mare centru industrial (piese aeronautice, aparataj electric, oțel, mase plastice). Aeroport internațional. Irigarea plantațiilor de citrice a contribuit la popularea în 1882 a orașului care se dezvoltă după construcția c.f. Santa Fe (1887) și devine oraș în 1891.

ONTARIO [ontæriou] **1.** Lac în America de Nord, între Canada și S.U.A., la 75 m alt., cel mai mic din sistemul Marilor Lacuri. Supr.: 19 684 km^2; lungime: 311 km; lățime max.: 85 km; ad. max.: 237 m. Legat de L. Erie prin râul *Niagara;* din el izv. fl. Sf. Laurențiu. Unit prin canale navigabile cu lacurile Erie și Huron și cu râurile Hudson și Ottawa. Pe malurile sale se află orașele canadiene Toronto, Oakville, Hamilton și Kingston și cel american Oswego. Constituie un sector din sistemul navigabil al Marilor Lacuri. Descoperit în 1615 de francezul Étienne Brûlé. **2.** Provincie în SSE Canadei, mărginită la N de G. Hudson și la S de Marile Lacuri; 1,1 mii. km^2; 11,4 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Toronto.* Expl. de nichel, uraniu, min. de fier, platină, aur, cupru, cobalt, plumb, zinc, sare. Ind. variată (metalurgie, constr. de avioane și automobile,

Lars Onsager

Ontario (1.). Lacul Ontario

ind. electrotehnică, alim., chimică etc.). Agricultură intensivă: grâu, sfeclă de zahăr, tutun, secară, legume ș.a.; creșterea animalelor.

ONTIC, -Ă (< fr.; {i}; {s} gr. *on, ontos* „ființă, existență") adj. (FILOZ.) **1.** Care ține de domeniul concretului, al ființării (în sens mai puțin riguros); ontologic **(2). 2.** (La Heidegger, în opoziție cu ontologic) Care se referă la „existențe" (la lucrurile existente, concrete), nu la „existența ca atare" sau „la sensul existenței".

ONTOGENȚTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ține de ontogeneză, referitor la ontogeneză.

ONTOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *on, ontos* „ființă, existență" + *genesis* „naștere") s. f. (BIOL.) Serie de transformări pe care la suferă un organism animal sau vegetal, din momentul concepției (fecundației), trecând prin perioada dezvoltării embrionare, până la realizarea formei sale definitive. Aceste etape reproduc, în esență, pe cele ale *filogenezei.* Sin. *ontogenie.*

ONTOGENIE (< fr. {i}) s. f. (BIOL.) Ontogeneză.

ONTOLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care privește *ontologia.* În opoziție cu *gnoseologic,* **o.** desemnează ordinea lucrurilor și ființei distinctă de cea a cunoașterii; în opoziție cu *logic,* desemnează ordinea reală distinctă de cea a discursului. La Heidegger, **o.** trimite la ființă și se distinge de *ontic,* care trimite la „ființare".

ONTOLOGIE (< fr. {i}: {s}; gr. *on, ontos* „ființă, existență" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a filozofiei care studiază trăsăturile ființei, existența; teoria existenței. Termenul a fost introdus în 1613 de filozoful german R. Hoklenium, pentru a desemna știința universală despre ființă ca atare, dar acest tip de reflecție filozofică se găsea deja la Aristotel. În sec. 18, filozoful german C. Wolff numea **o.** metafizica generală, iar Kant distingea **o.** ca parte a întregului sistem al metafizicii alături de psihologie, cosmologie și teologie rațională. În sec. 20, în contextul discuțiilor despre problemele limbajului, **o.** se desparte de tradiția substanțialistă și interpretează ființa ca problematică: pe de o parte, în prelungirea epistemologiei, examinând statutul entităților care apar în discurs (B. Russell, W. Quine); pe de altă parte, în construcții nedeductive, în jurul chestiunii sensului ființei (fenomenologia lui Heidegger).

ONTOLOGISM (< *ontologie*) s. n. Doctrină filozofică afirmând că prima cunoaștere a minții umane este o cunoaștere imediată sau cel puțin indistinctă a lui Dumnezeu și că toate celelalte lucruri sunt cunoscute într-o anumită dependență de acesta.

ONU, Liviu (1917—2002, n. Lipova), filolog român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul filologiei („Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române", în colab.; „Critica textuală și editarea literaturii vechi. Cu aplicații la cronicarii moldoveni") și al istoriei limbii române literare („Istoria limbii române literare, de la origini până la începutul sec. al XIX-lea", voi. I, în colab.). Ediții ale operelor cronicarilor moldoveni Gr. Ureche și Miron Costin.

O.N.U. v. **Organizația Națiunilor Unite.**

O.N.U.D.I. v. **Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială.**

OO- (< fr.; {s} gr. *oon* „ou") Element de compunere cu sensul de „ou", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

OOGAMIE (< fr. {i}; {s} *oo-* + gr. *gamos* „unire") s. f. Proces sexual în care are loc unirea celulei sexuale femele, mari și neflagelate, cu celula mască, mică și flagelată sau neflagelată.

OOGENEZĂ (< fr.; {s} *oo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Proces de formare a celulelor sexuale feminine (ovule) în ovare, la animale și la om și în oogonii, arhegonii sau în sacul embrionar, la plante.

OOGON (< fr. {i}; {s} *oo-* + gr. *gonos* „procreare") s. n. Organ femei de reproducere caracteristic unor plante, în care se formează oosfera.

ŌOKA Shōhei (1909–1988), scriitor și critic literar japonez. Participant la războiul din Pacific, a scris povestiri și romane care prezintă traumele psihologice ale celor care au luptat sau au fost prizonieri („Jurnalul unui prizonier", „Soția", „Focurile pe câmpie", „Adolescentul").

OOLIT (< fr. {i}; {s} *oo-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. Formație minerală sferică sau elipsoidală, alcătuită din carbonat sau fosfat de calciu, limonit etc., având diametrul până la 25 mm și structura zonal-concentrică, mai rar radiar-aciculară, datorită precipitării mineralelor, cel mai frecvent în jurul unui nucleu.

OOLITIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care conține oolite, care este format din oolite (ex. calcar **o.**, minereu **o.**, structură **o.**).

OOLONG [u – lun^{g}], (chin. Wulong, lit. „dragon întunecat"), ceai de culoare închisă din SE Chinei, lăsat să fermenteze parțial înainte de a fi pus la uscat.

OORT [o:rt], **Jan Hendrik** (1900—1992), astronom olandez. Prof. univ. la Leiden și director al observatorului de aici. Cercetări de radioastronomie. A demonstrat rotația (1927), potențialul și masa (1932) și structura spiralată (1955) a galaxiei noastre. Autor al unei teorii privind originea cometelor și a celei conform căreia la marginile sistemului solar ar exista o mare concentrare de asemenea corpuri cerești *(norul lui O.).* A studiat structura Căii Lactee.

OOSFERĂ (< fr.; {s} *oo-* + gr. *sphaira* „sferă") s. f. (BOT.) Celulă sexu-

ală femelă situată la alge în *oogon*, la ferigă și gimnosperme în *arhegon*, sau la angiosperme în *sacul embrionar*. Deseori în **o.** se depozitează substanțe de rezervă sub formă de amidon sau picături de ulei.

OOSINGO (OCOZINGO), oraș în S Mexicului (Chiapas), la 113 km E de orașul Tuxtla Gutiérrez, în S Pen. Yucatán: 146,7 mii loc. (2000). La c. 50 km de oraș se află situl arheologic *Palenque*.

OOSPOR (< fr.; {s} *oo-* + gr. *sporos* „sămânță") s. m. Nume dat uneori zigotului algelor și al ciupercilor, care se acoperă cu un înveliș protector și germinează după o perioadă de repaus.

OOSTENDE [ǫstendə] **(OSTENDE** [ostăd]**),** oraș în NV Belgiei, situat la gura canalului Gent-Brugge, la 110 km NV de Bruxelles, port la Marea Nordului; 68,1 mii loc. (1997). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. de constr. navale, chimică, alim. Pescuit. Ostreicultură. Stațiune balneară celebră. Muzeu de artă. Biserica Capucinilor (1620). Cazinou. Este legat prin feribot cu Dover din Marea Britanie. Cunoscut din sec. 9, a fost declarat oraș în 1267. Comerțul cu pește a dus la dezvoltarea portului (după 1446). Sediu al Companiei Imperiale și Regale a Indiilor Orientale, a deținut în sec. 18 monopolul comerțului cu India și Africa. După Congresul de la Viena (1814–1815) a intrat în componența Regatului Țărilor de Jos. Din 1830, în componența Belgiei.

OP (< lat. *opus* „operă, lucrare") s. n. **1.** (Livr.) Operă (literară sau științifică); lucrare, scriere, carte. **2.** (MUZ.) Prescurtare de la *opus* (număr de ordine, de catalog).

OPAC, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Lipsit de transparență; prin care nu pot trece lumina, razele X, radiațiile corpusculare etc. ✦ Lipsit de strălucire; întunecat. **2.** Fig. (Despre persoane) Mărginit; care are un orizont limitat.

OPACIFIA (< fr.) vb. I refl. A deveni, a se face opac **(1).**

OPACIFIERE (< *opacifia*) s. f. **1.** Injectarea unui produs de contrast într-un organ cavitar sau într-un conduct, pentru a le face vizibile în cursul examenului radiologic. **2.** Leziune cicatrizată care modifică transparența normală a corneei sau a cristalinului. **O.** corneei are denumiri diferite în raport cu profunzimea și întinderea ei (leucom, nefelion, albeață etc.).

OPACITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi opac **(1)**; calitate a unei substanțe sau a unui mediu de a rămâne impenetrabil la trecerea luminii sau a altor radiații. ✦ (În radiologie) Imagine a unui țesut, total sau parțial opac la razele X; desemnează, în special, un focar patologic dintr-un țesut care, în mod normal, este transparent (ex. plămânul). **2.** (FIZ.) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea radiației incidente pe un corp și intensitatea radiației transmise prin aceasta. **3.** Fig. Lipsă de înțelegere, de orizont, îngustime de vederi, incapacitate de a pricepe, de a înțelege ceva.

OPACIZA (< *opac*) vb. I tranz. A face ca un corp să-și piardă transparența; a mări opacitatea **(1)** unui corp.

OPAIȚ (< sl.) s. n. Lampă primitivă alcătuită dintr-un fitil care se punea într-un vas cu ulei, seu sau untură topită, și care folosea la iluminat.

OPAIȚĂ (< *opaiț*) s. f. **1.** Gen de plante erbacee, din familia cariofilaceelor, având peste 100 de specii, răspândite în ambele emisfere pământești *(Melandryum)*. Unele specii sunt decorative, cu flori plăcut mirositoare (ex. *M. pratense*), altele furajere *(M. nemorale)*. ✧ *Opaița Munților Rodnei* = plantă erbacee din familia cariofilacee, cu flori albe, endemism strict local întâlnit numai în acești munți *(Lychnis nivalis* sau, după alți autori, *Silene nivalis)*; specie ocrotită prin lege.

OPAL (< fr., lat., germ.) s. n. **1.** (MINER.) Dioxid natural hidratat de siliciu, amorf, cu aspect sticlos, incolor sau variat colorat, transparent sau opalescent cu irizații; varietăți transparente sau uniform colorate sunt utilizate încă din vechime ca pietre semiprețioase. **2.** Țesătură de bumbac, foarte subțire, străvezie, albă sau colorată în nuanțe deschise, din care se confecționează batiste, bluze, cămăși etc.

OPALESCENT, -Ă (< fr.) adj. Care prezintă opalescență; opalin.

OPALESCENȚĂ (< fr.) s. f. (FIZ.) Aspect lăptos, tulbure, prezentat de unele medii care conțin particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice, datorat fenomenului de împrăștiere a luminii; aceste medii apar albăstrui sau roșcate, după cum sunt observate lateral sau direct. Fenomenul de împrăștiere apare și în apropierea punctelor critice ale substanțelor transparente.

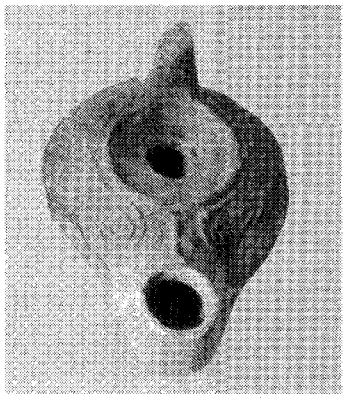

Opaițe

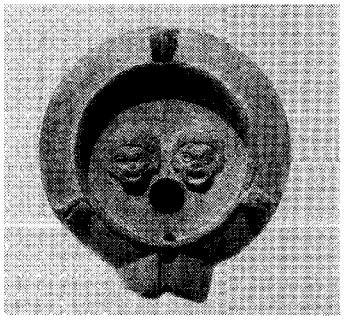

OPALIN, -Ă (< fr.) adj. Opalescent.

OPARIN, Aleksandr Ivanovici (1894-1980), biochimist rus. Autorul unei ipoteze privind apariția vieții pe Pământ: primele forme de viață ar fi apărut o dată cu constituirea unor sisteme complexe coloidale, numite coacervate. Contribuții în sinteza acizilor nucleici și în tehnologia alimentară.

OP-ART (loc. engl. „artă optică") subst. Curent în arta europeană și americană din anii '50–'60 ai sec. 20, inspirat din constructivismul și abstracționismul de la începutul secolului, ce își propunea dinamizarea actului privirii prin geometrizarea și modularea imaginii, procedeu care dă iluzia unei mișcări a formelor. În pictură, procedeul a recurs la aplicarea unor reguli ale fizicii culorilor și la acțiunea lor reciprocă în câmpul cromatic. Caracterul decorativ al **o.-a.** a influențat design-ul arhitecturii de interior și pe cel industrial. Reprezentanți: V. Vasarély, F. Moreblet, J.R. Soto ș.a. V. și *artă* cinetică.

OPATIJA [opatsiia], oraș în VNV Croației, pe țărmul de N al G. Rijeka al

Opatija. Vedere generală

M. Adriatice, pe riviera Kvarner, la 14 km V de Rijeka; 13,6 mii loc. (1991). Stațiune balneară și turistică. Denumirea italiană: Abbazia.

OPAVA, oraș în ENE Cehiei, pe râul omonim, la granița cu Polonia, la 24 km NV de Ostrava; 62,5 mii loc. (1996). Nod feroviar. Ind. constr. de mașini, de utilaj minier și alimentar, de prelucr. a lemnului. Produse textile, de pielărie și alim.; medicamente. Catedrală gotică (sec. 13–14), clădiri baroce. Centru turistic. Menționat documentar în 1185. Primește statut de oraș în 1247. S-a mai numit și *Troppau.* Aici s-a desfășurat un congres al *Sfintei Alianțe* (1820), unde s-a hotărât intervenția armată pentru reprimarea acțiunilor revoluționare din Napoli.

OPAXIȚĂ (< *opac*) s. f. Placă de sticlă opacă sau opalescentă, având diverse culori, folosită în loc de faianță la placarea pereților.

OPĂRI (< bg., scr.) vb. IV **1.** Tranz. A turna peste ceva un lichid clocotit (apă, lapte, leșie etc.) pentru a spăla, a curăța de coajă, a găti etc. ✦ Tranz. și refl. A (se) arde cu apă sau cu un alt lichid foarte fierbinte. **2.** Refl. (Pop.; despre copiii mici) A face răni, iritații din cauza transpirației, a urinei etc. **3.** Refl. (Despre plante) A se ofili (de căldură), a se măna din cauza soarelui fierbinte de după ploaie.

O.P.E.C. v. **Organizația Statelor Exportatoare de Petrol.**

OPEL, societate germană, constructoare de automobile, înființată în 1862 de Adam **O.** (1837–1895). Prima întreprindere germană care a construit biciclete; din 1898 a inițiat producția de autovehicule. În 1929 a prezentat un avion rachetă. Controlată (din 1929) de General Motors. O contribuție decisivă la faima societății a avut-o industriașul Fritz von **O.** (1899–1971), director din 1929.

OPEN [oupən] (cuv. engl.) s. n., adj. invar. **1.** S. n. Competiție, concurs pentru orice categorie de sportivi. ✦ (La tenis) Turneu la care participă atât profesioniști, cât și amatori. **2.** Adj. invar. (Despre competiții, concursuri, turnee sportive) Deschis oricărei categorii.

OPERA (< fr., lat.) vb. I **1.** Tranz. A face, a efectua, a realiza (ceva). ✦ (MAT.) A efectua un calcul. ✦ Intranz. A lucra cu..., a se folosi de..., a întrebuința. **2.** Tranz. A supune (pe cineva) unei intervenții chirurgicale. **3.** Tranz. A înregistra anumite date contabile în registre sau în acte de evidență. **4.** Intranz. A întreprinde o acțiune militară în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. **5.** Tranz. (Arg.) A comite furturi, spargeri, jafuri etc.

OPERA NAȚIONALĂ DIN BUCUREȘTI, instituție de spectacol inaugurată, în 1921, cu *Lohengrin* de Wagner, sub bagheta lui G. Enescu. Cea mai importantă scenă lirică a țării. Repertoriu ce a cuprins de-a lungul timpului peste 150 de titluri de operă și balet, de o mare varietate. Spectacolele se desfășoară în actualul sediu din 1953 (inaugurat la 9 ian. 1954). A fost slujită de generații succesive de soliști prestigioși precum: Petre Ștefănescu-Goangă, Zenaida Pally, Nicolae Herlea, Arta Florescu, Elena Cernei, Octav Enigărescu, Magda Ianculescu, Valentin Teodorian, Mihail Arnăutu, David Ohanesian, Nicolae Florei, Garbis Zobian, Cornel Stavru, Dan Iordăchescu, Ludovic Spiess, Eugenia Moldoveanu, Viorica Cortez, Felicia Filip, Roxana Briban sau balerini ca Irinei Liciu, Gabriel Popescu, Gheorghe Cotovelea, Alexa Mezincescu, Ileana Iliescu, Magdalena Popa, Gelu Barbu, Ioan Tugearu, Mihai Babușka, Tiberiu Almosnino, Corina Dumitrescu ș.a. Turnee în întreaga lume.

OPERANT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care își produce (repede) efectul; eficace, eficient.

OPERARE (< *opera*) s. f. Acțiunea de a opera. ✧ (INFORM.) *Sistem de o.* = program sau colecție de programe care asigură funcționarea de bază a calculatorului precum și intermedierea dintre utilizator și calculator. Inițiază și derulează legăturile logice dintre componentele fizice (hardware) și informaționale (software) a ceea ce, în limbaj curent, utilizatorii numesc calculator. Exemple de sisteme de **o.:** Microsoft Windows 2000, UNIX, Linux, MS-DOS, MAC OS.

OPERATIV, -Ă (< fr., it., germ.) adj. **1.** Care acționează rapid; activ, expeditiv; eficace, eficient. **2.** Privitor la acțiuni, de acțiune.

OPERATIVITATE (< *operativ*) s. f. Calitatea de a fi operativ **(1),** de a acționa rapid; eficacitate.

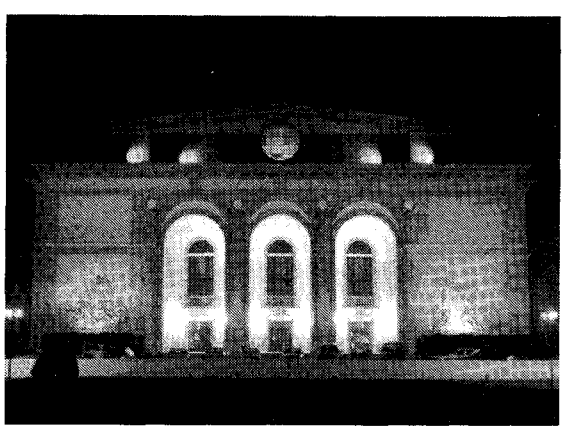

Opera Națională din București

OPERATOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Muncitor calificat care supraveghează funcționarea unui aparat sau a unei mașini. **2.** S. m. și f. *O. de imagine* = persoană care realizează imaginea unui film. ✦ Persoană care proiectează filmul pe ecran. **3.** S. m. (Rar) Chirurg. **4.** S. m. (MAT.) Funcție între două spații vectoriale, compatibilă cu structura vectorială a spațiilor respective. **5.** S. m. Simbol care reprezintă o operație specifică ce urmează a fi efectuată asupra unei funcții, expresii etc. **6.** S. m. (INFORM.) Simbol sau alt caracter care reprezintă o operație aritmetică sau logică. ✦ Dispozitiv al calculatorului care poate efectua o operație. ✦ S. m. și f. Persoană care dirijează modul de lucru al calculatorului. **7.** Adj. *Bloc o.* v. *bloc.*

OPERAȚIE (OPERAȚIUNE) (< lat., fr., germ.) s. f. **1.** Activitate care urmărește atingerea unui anumit scop; lucrare efectuată de o mașină, de un aparat etc. în cadrul unei anumite munci; *p. ext.* lucrare. **2.** Intervenție chirurgicală pe un organism viu, cu ajutorul unor instrumente care permit o cale de acces în câmpul operator. Practic, se face prin diverse tehnici sau procedee. ✧ *O. plastică* = **o.** care vizează refacerea unui organ sau restabilirea funcției sale, fără rezecții mutilante. V. și *plastie.* **3.** (PSIH.) *O. mentală* = acțiune interiorizată care permite minții umane să structureze ori să transforme obiecte reale, imagini sau simboluri ale obiectelor; *o. m.* sunt reversibile și se organizează în sisteme (J. Piaget). **4.** Tranzacție financiară sau comercială; înscriere în registru a unei tranzacții efectuate. **5.** Regulă după care se face un calcul sau se aplică o construcție matematică; executare a unui calcul. **6.** *O. algebrică* = o. prin care se obțin unul sau mai multe elemente ale unei mulțimi care pot fi distincte sau nu de primele (ex. adunarea, înmulțirea, ridicarea la putere și inversul acestora etc.). **7.** (MILIT.; în forma *operațiune*) Totalitatea acțiunilor de luptă desfășurate după un plan unic de către marile unități operative ale uneia sau mai multor categorii de forțe armate, pentru îndeplinirea unui scop operativ sau strategic.

OPERAȚIONAL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care se referă la operațiuni militare. **2.** Fig. Practic, eficace. **3.** *Cercetare o.* v. *cercetare.*

OPERAȚIONALISM (< engl., it.) s. n. Program în filozofia științei, inițiat de fizicianul P.W. Bridgman în 1927 („Logica fizicii moderne"), având ca obiectiv fixarea semnificației conceptelor și teoriilor științifice în strictă concordanță cu practica cercetării și experimentării științifice. Bridgman s-a concentrat asupra propozițiilor despre entitățile teoretice din fizică, recomandând evitarea termenilor care nu se pot defini prin operații și experimente. În psihologie, **o.** este exemplificat de behavioriști, preocupați de măsurarea variabilelor și a construcțiilor ipotetice inaccesibile observației directe. **O.** a avut o foarte mare influență în științele sociale care au adoptat practica definirii conceptelor abstracte ca variabile măsurabile.

OPERĂ (< lat., fr., **3.** it.) s. f. **I. 1.** Acțiune, lucrare, faptă. ✦ Rezultatul unei acțiuni orientate spre un anumit scop. **2.** Lucrare (originală) literar-artistică, științifică etc. ✦ (La sg.) Totalitatea lucrărilor unui scriitor, ale unui pictor etc. **II. 1.** Compoziție muzicală pentru soliști, cor și orchestră, cu o acțiune scenic-dramatică, creată pe baza unui libret și destinată a fi reprezentată pe scenă. A fost creată în Italia; la Florența a avut loc, la 1600, reprezentarea **o.** „Euridice" pe muzică de J. Peri, text de O. Rinuccini. S-a extins apoi în Europa, în special în țările germanice. Printre cei mai importanți creatori de o. se numără: Monteverdi, Händel, Gluck, Mozart, Donizetti, Bellini, Verdi, Puccini, Gounod, Weber, R. Wagner, R. Strauss, Rossini, Bizet, Musorgski. În România au compus **o.** G. Enescu, S. Drăgoi, I.D. Dumitrescu, P. Constantinescu, M. Negrea ș.a. ✧ *O. concert* = **o.** prezentată sub formă de concert. *O. bufă* = operă cu acțiune comică. *Opera seria*, sau *o. mare* = operă cu acțiune tragică. **2.** Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții.

OPERCUL (< fr., lat.) s. n. **1.** (ZOOL.) Fiecare dintre plăcile osoase situate pe părțile laterale ale capului la pești și care acoperă cavitatea branhială. ✦ Capac care astupă deschiderea cochiliei la unii melci. **2.** (BOT.) Căpăcel în formă de con ce acoperă capsula în care se află sporii la mușchi sau semințele la unele angiosperme. **3.** (ANAT.) Structură animală care acoperă o deschizătură, având uneori forma unui capac. ✦ Punte de substanță nervoasă albă care acoperă sau unește unele circumvoluțiuni cerebrale.

OPERETĂ (< it., germ., fr.) s. f. **1.** Compoziție muzical-dramatică pentru soliști, cor și orchestră, cu conținut în general agreabil, caracterizată prin farmec, grație elegantă și populară, cu sfârșit fericit, în care cupletele cântate alternează cu cele vorbite. A apărut la Paris, în prima jumătate a sec. 19. La începutul sec. 20 s-a evidențiat **o.** vieneză. Printre cei mai importanți autori de **o.** sunt: J. Offenbach, J. Strauss, Ch. Lecocq, F. Lehar, I. Kálmán F. von Suppé, W.S. Gilbert, A. Sullivan ș.a. În România au compus **o.**: E. Caudella, A. Flechtenmacher, C. Porumbescu, F. Barbu, G. Dendrino, F. Comișel ș.a. **2.** Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții.

OPERON (< fr.) s. m. (BIOCHIM.) Grup de gene adiacente, în acțiune simultană din a căror transcripție rezultă o singură moleculă de acid ribonucleic, cu rol de mesager, care dă naștere la mai multe proteine independente.

OPHÜLS [ofüls], **Max** (pe numele adevărat *Maximilian Oppenheimer*) (1902–1957), cineast german. A lucrat o perioadă în Franța, apoi în S.U.A. Filme într-o manieră rafinată, cu subiecte din lumea teatrului, a circurilor și cinematografelor, dar și din cea a prinților și curtezanelor, în care aduce un omagiu profund frumuseții feminine („Dragoste și durere", „Divina", „De la Mayerling la Sarajevo", „Scrisoare de la o necunoscută", „Caruselul", „Lola Montès").

OPIACEU, -EE (< fr.; {s} lat. *opium* „opiu") adj., s. f. pl. **1.** Adj. Care conține opiu (ex. medicamente **o.**). **2.** S. f. pl. Grup de substanțe derivate din opiu, cu rol în depresarea activității cerebrale. Din acest grup fac parte morfina și derivații săi sintetici heroina și codeina.

OPIAN (sec. 2–3), poet grec. Autorul poemului didactic „Despre pescuit", scris într-un stil elegant, cu accente retorice, dedicat împăraților Marc Aureliu și Commodus; a mai compus poemul didactic „Tratat despre vânătoare", dedicat

Max Ophüls

împăratului Caracalla, care s-a păstrat integral.

OPINA (< fr., lat.) vb. I tranz. A fi de părere, a-şi exprima părerea, opiniile; a socoti, a crede, a considera. ✦ Intranz. A lua poziţie, atitudine.

OPINCĂR (< *opincă*) s. m. **1.** Meşter care face opinci **(1). 2.** Cel care poartă opinci **(1).**

OPINCARU, Gabriel (n. 1957, Bucureşti), balerin român. Prim-solist al Operei bucureştene (din 1978). Repertoriu clasic („Lacul lebedelor", „Coppelia", „Romeo şi Julieta").

OPINCĂ (< bg.) s. f. **1.** Încălţăminte ţărănească făcută din piele de porc sau de vacă, dintr-o singură bucată dreptunghiulară, căreia i se dă forma picioruluişi care se poartă legată cu nojiţe. **O.** au fost răspândite pe o arie întinsă în Europa. Pe teritoriul României, unele **o.** au fost obiecte de artă populară, ele fiind decorate cu ţinte de cositor şi cusături cu toval sau ornamente ştanţate. **2.** Fig. Ţărănime.

OPINIE (< fr., lat.) s. f. (PSIH.) Reacţie verbală comportând în general o judecată de valoare bazată pe un sentiment vag despre realitate. Se disting diferite grade de **o.** după cum aceasta exprimă ceva probabil, posibil sau adevărat. În politică, respectarea diferitelor **o.** (toleranţa) constituie un principiu de bază al tuturor democraţiilor adevărate. ✧ (SOCIOL.) *O. publică* = sentiment dominant într-o comunitate despre o anumită chestiune, rezultând dintr-un proces de interacţiune între indivizi şi grupuri şi însoţit, mai mult sau mai puţin clar, la subiecţi, de impresia că acest sentiment este comun. *O. p.* este o realitate a societăţii moderne şi a devenit obiect de investigaţie privilegiat pentru specialiştii în psihologie socială şi sociologie politică. *Sondaj de o.* = anchetă efectuată asupra unui număr limitat de persoane, considerate ca reprezentative pentru întreaga opinie publică, bazată pe principiul extrapolării la un număr mare de fapte sau situaţii a ceea ce n-a fost observat în detaliu decât pentru un număr limitat dintre ele.

OPINTI (< sl.) vb. IV refl. şi intranz. A face un efort pentru a împinge, a urni, a ridica ceva; a-şi încorda puterile, a se sforţa. ✦ Tranz. A ridica o greutate făcând un efort; a sălta cu greutate ceva.

OPINTICI s. m. pl. (BOT.) Ghebe.

OPIOMAN, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Persoană care este dependentă de opiu.

Opinci

OPIOMANIE (< fr.) s. f. Intoxicaţie cronică, provocată de consumul repetat al opiului, mai ales sub formă de inhalare prin fumat; este o toxicomanie tipică, făcându-l pe cel afectat dependent al drogului.

OPIS (< rus.) s. n. (Înv.) Listă de acte, registru; indice, inventar.

OPISTODOM (< fr.; {s} gr. *opisthen* „în spate" + *domos* „casă") s. n. (ARHIT.) Încăpere în partea posterioară a unui templu grec, în care erau păstrate obiectele de cult şi tezaurul şi în care aveau acces doar oficianţii cultului. La romani se numea *posticum.*

OPISTOTONUS (< fr. {i}; {s} gr. *opisthen* „în spate" + *tonos* „tensiune") s. n. (MED.) Spasm prelungit al muşchilor spatelui, care provoacă poziţia anormală de arc de cerc; apare în tetanos.

OPITZ [o:pits], **Martin von Boberfeld** (1597–1639), scriitor şi teoretician literar german. O vreme prof. la gimnaziul din Alba Iulia. Din c. 1635, secretar şi istoriograf al regelui polon Władysław IV. Novator al metricii germane („Carte despre poetica germană"). Ode, sonete, poezii pastorale („Poeme germane"). Poemul „Zlatna sau despre liniştea sufletească" este inspirat din viaţa românilor transilvăneni.

OPIU (< lat., fr.; {s} gr. *opion* „suc de mac") s. n. Substanţă narcotică toxică obţinută prin uscarea latexului extras din capsulele necoapte ale unor specii de mac. Se utilizează în medicină pentru extragerea alcaloizilor pe care îi conţine (morfină, papaverină) şi, în doze mici, ca somnifer, calmant şi analgezic. Fumat sau mestecat, produce o stare de euforie, urmată de un somn agitat, cu vise, halucinaţii; folosirea repetată a **o.** duce cu timpul la dezechilibru psihic şi intelectual, din cauza intoxicării organismului; meconiu **(1).**

OPLEAN (< bg.) s. n. Fiecare dintre cele două lemne transversale care fixează tălpile saniei; slai **(1).**

OPLOŞI vb. IV tranz. şi refl. **1.** Tranz. şi refl. (Pop. şi fam.) A (se) adăposti, a (se) pripăşi, a (se) aciua. ✦ Tranz. A găzdui pe cineva. **2.** Tranz. A crea cuiva (prin favoritism) o situaţie bună; a căpătui, a proteja.

OPOLE, oraş în SV Poloniei, port pe Odra, la 84 km SE de Wrocław; 128,9 mii loc. (2000). Capitala provinciei Opolskie. Nod feroviar. Ind. siderurgică, a constr. de maşini şi a prelucr. metalelor, textilă. Fabrici de mobilă şi ciment. Teatru. Grădină zoologică. Catedrală (sec. 13–15); biserică dominicană (sec. 14, restaurată în sec. 16 şi 18). Fortăreaţă slavă (sec. 9). Capitala (din 1202) principatului omonim. Cedat Boemiei (1327), a trecut sub stăpânirea Habsburgilor (sec. 16) şi a Prusiei (1742). A revenit Poloniei în 1945. Denumire germană: Oppeln.

OPONENT (< germ.) s. m. Persoană care face opoziţie; opozant.

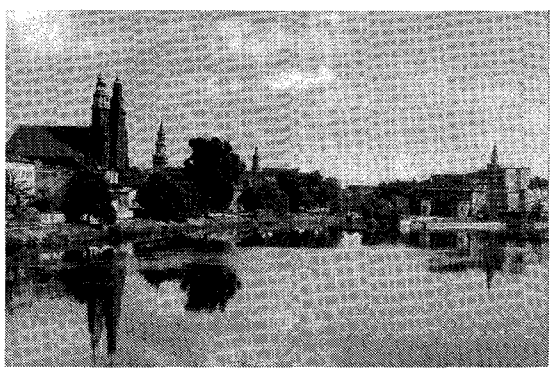

Opole. Vedere generală

OPORELU, com. în jud. Olt, situată în SV piemontului Cotmeana; 1 427 loc. (2003). Expl. de petrol și gaze naturale. Viticultură. Bisericile Sfinții Voievozi (începutul sec. 19) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1842–1843), în satele **O.** și Beria de Jos.

OPORTO v. **Porto.**

OPORTUN, -Ă (< fr., lat.) adj. Care este, se întâmplă, se produce la timpul sau la locul potrivit, nimerit, favorabil; propice.

OPORTUNISM (< fr., rus.) s. n. Comportament al celui care își modifică conduita după circumstanțe, subordonându-și principiile unor interese momentane, profitabile.

OPORTUNIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la oportunism, propriu oportunismului. **2.** S. m. și f. Adept al oportunismului.

OPORTUNITATE (< fr., lat.) s. f. Caracterul a ceea ce este oportun.

OPOSUM (< fr., germ.; cuv. din limba unor triburi de indieni din America) s. m. Mamifer marsupial arboricol, de c. 40–50 cm, cu cap alungit, cu coadă lungă lipsită de păr și blană cenușie, foarte apreciată *(Didelphis marsupialis).* Trăiește în America de Nord și America de Sud, unde se numește *sariga.* Un marsupial asemănător ca aspect și mod de trai, făcând parte din familia *Phalangeride* trăiește în Australia; a fost numit, prin analogie, tot oposum, dar mai frecvent se folosește numele de *posum.*

OPOTERAPIE (< fr.; {i} gr. *opos* „suc" + *therapeia* „tratament") s. f. Metodă terapeutică care constă în administrarea de sucuri, extracte sau pulberi de organe și de glande endocrine, atunci când acestea lipsesc din organism; este înlocuită în majoritatea cazurilor de *hormonoterapie.*

OPOZABIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care poate fi opus, care se poate opune. **2.** (DR.; despre un drept, o hotărâre judecătorească, un mijloc de apărare) Care trebuie respectat și de alte persoane decât de părțile raportului juridic sau cele litigante, ori de cel care invocă mijlocul de apărare.

OPOZANT, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Oponent. **2.** Persoană din cadrul opoziției **(II).**

OPOZIȚIE (< fr., lat., germ.) s. f. **I. 1.** Raportul dintre două lucruri sau două situații opuse; contrast. ✦ Împotrivire, opunere, rezistență. **2.** (LOG.) Raport între doi termeni distincți ale căror sfere

Oposum

nu au nici un element comun; **o.** între termeni poate fi de *contrarietate* sau de *contradicție.* ✦ Raport între propoziții categorice având același subiect și același predicat, care se opun una alteia fie numai prin calitate, fie numai prin cantitate, fie prin cantitate și calitate deopotrivă; **o.** între propoziții categorice poate fi: de *contrarietate,* de *contradicție* sau de *subcontrarietate.* V. *pătratul logic.* **3.** (ASTR.) Poziție momentană a doi aștri care se află (aproximativ) pe aceeași direcție cu Pământul, de o parte și de cealaltă a acestuia. V. *conjuncție* **(3). 4.** (DR.) Manifestare de voință care urmărește să împiedice săvârșirea unor acte juridice sau să impună anumite condiții acestei săvârșiri (ex. **o.** la căsătorie, **o.** la împărțirea unei moșteniri). ✦ Cale de atac împotriva anumitor acte de executare silită. ✦ Cale de retractare a unei hotărâri judecătorești, care a fost dată în lipsa părților. **II.** (În țările cu regim parlamentar) Ansamblul grupărilor sau partidelor politice care se opun partidului (sau partidelor) aflat(e) la putere; politica pe care o duc aceștia față de cei aflați la putere. ✦ Opunere, împotrivire, rezistență a unor partide politice, a unor organizații de masă față de programul de guvernare al partidului sau partidelor aflate la putere.

OPOZIȚIONAL, -Ă (< *opoziție*) adj. Care se opune. ✧ *Complement (circumstanțial) o.* = complement care arată obiectul sau acțiunea ce se opune celor exprimate prin subiectul, predicatul sau complementul propoziției. *Propoziție o.* (și subst., f.) = propoziție subordonată care se opune conținutului regentei prin tot conținutul ei sau numai printr-o parte a ei (predicat, complement etc.).

OPPENHEIM [oupənhaim], **Dennis** (n. 1938), pictor și sculptor american. Prof. univ. la Yale. Exponent al artei conceptuale, pionier al land-art-ului și body-art-ului. Lucrări cu o puternică încărcătură morală și politică („Vizuina diavolului", „Încercare de a face scandal", „Deasupra zidului electrocutat").

OPPENHEIM [opənhaim], **Meret** (1913–1985), pictoriță, sculptoriță și artistă decoratoare elvețiană. Reprezentantă a unui suprarealism extremist, mai ales în „obiectele inutile" din anii '30 („Micul dejun în blană" reprezentând o cană, o farfurie și o linguriță confecționate din blană).

OPPENHEIMER [oupənhaimə'], **Franz** (1864–1943), sociolog și economist german. Adept al social-liberalismului în economie, a propus naționalizarea pământului pentru a desființa monopolul marilor proprietăți („Marea proprietate a pământului și chestiunea socială", „Capitalism, comunism și socialism științific", „Sistemul sociologiei").

OPPENHEIMER [opənhaimər], **Robert Julius** (1904–1967), fizician american. Prof. la Univ. Berkeley și la Institutul Tehnologic din California. Lucrări originale privind mecanica cuantică, fizica nucleului atomic, fizica razelor cosmice, separarea izotopilor, stelele neutronice. Ca director (din 1943) al Centrului de cercetări nucleare de la Los Alamos, a condus (1943–1945) lucrările pentru construirea primei bombe atomice. Președinte (1946–1952) al Comitetului consultativ general al Comisiei pentru energia atomică a S.U.A.; director (1947–1966) al Institutului de Cercetări Fundamentale din Princeton. Militant pentru controlul internațional al armamentului nuclear; s-a pronunțat împotriva folosirii bombei cu hidrogen. Acuzat de „neloialitate" (1953), a fost înlăturat de la cercetările secrete.

OPPENORD (OPPENORDT sau OPEN OORDT), Gilles Marie (supra-

Robert Julius Oppenheimer

numit „Borromini francez") (1672-1742), arhitect și decorator francez de origine flamandă. Considerat creator al stilului Regenței, care stă la baza stilului Rocaille. Arhitect al ducelui d'Orleans și al prințului Condé, la castelul Enghien. Motivele sale decorative dominante sunt arabescurile (fațada bisericii Saint-Sulpice, altarul bisericii Saint-Germain-des-Près și al bisericii Saint-Victor, Hôtel Pomponne — toate la Paris).

OPPERT, Jules (1825–1905), filolog francez de origine germană. Stabilit în Franța (1847). Prof. la Collège de France. Orientalist; considerat fondatorul asiriologiei. Lucrări privind scrierea cuneiformă. Autor al unei gramatici asiriene și al unor cărți de istorie a civilizației asiro-babiloniene („Elemente ale gramaticii asiriene", „Babilon și babilonieni", „Studii sumeriene").

OPPIDUM (cuv. lat.) subst. Așezare romană fortificată.

OPPOLZER [opoltsər], **Theodor von** (1841–1886), astronom și matematician austriac. Prof. univ. la Viena. A calculat orbitele cometelor și asteroizilor, ca și toate eclipsele de Soare și Lună între anii 1207 î. Hr. și 2163 („Catalogul eclipselor").

OPREA, Paraschiv (n. 1937, Drăgășani), dirijor, compozitor și interpret român de muzică populară, ușoară. Acordeonist, pianist, muzică de café concert, de estradă și romanțe. A condus orchestra „Rapsodia Română", orchestra de muzică populară a Radiodifiziunii Române, colaborări cu alte orchestre și ansambluri folclorice în înregistrări și spectacole radio-tv.

OPREG (< scr.) s. n. Piesă din portul popular românesc, formată dintr-o platcă țesută, din care atârnă fire de diferite culori, și pe care o poartă femeile (în Banat și Hațeg) peste poale, în față și în spate sau numai în spate. V. *catrință*.

OPREL|IȘTE (< *opri*) s. f. Obstacol, piedică în desfășurarea unei acțiuni; stavilă; *p. ext.* măsură, dispoziție de interzicere a ceva; interdicție, prohibiție.

OPRESCU, George (1881–1969, n. Câmpulung), istoric, critic și colecționar de artă român. Acad. (1948), prof. univ. la București. A înființat, la București, Institutul de Istoria Artei al Acad. și revista „Analecta" (1943–1947); a organizat expoziții ale unor artiști români și străini. Sinteze erudite ale istoriei artei românești și europene („Grafica românească în sec. 19", „Pictura românească în sec. 19", „Sculptura românească", „Sculptura statuară românească", „La peinture roumaine contemporaine", „Manual de istoria artei", „Maeștrii picturii românești în sec. 19"); studii de valorificare a artei populare românești („Arta țărănească la români"), monografii („Géricault", „N. Grigorescu", „Gh. Petrașcu", „Andreescu", „Brâncuși"). Bogata sa colecție de picturi, sculpturi, desene și gravuri românești și străine, stampe japoneze, litografii de Daumier, piese de ceramică etc. a fost donată Academiei, constituind cea mai importantă colecție particulară din România. M. al unor academii și societăți de artă străine.

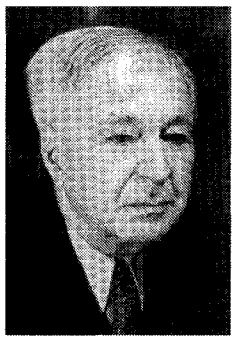

George Oprescu

OPRESIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Asuprire, împilare, oprimare. ✦ Stare de oprimare. **2.** Impresie sau senzație de jenă respiratorie. **3.** Fig. Stare depresivă.

OPRESIV, -Ă (< fr.) adj. Care oprimă, împilează, asupritor.

Opreg din Banat

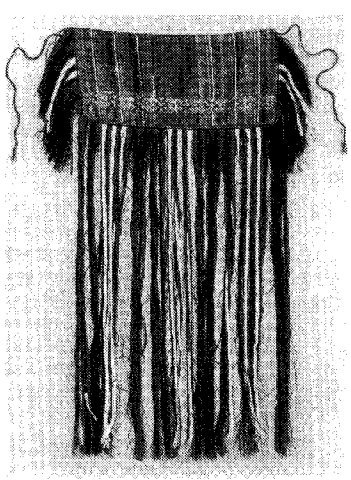

OPRESOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană care oprimă; asupritor.

OPRI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A întrerupe (brusc) o mișcare, o acțiune, un proces, un fenomen în desfășurare etc.; a face să înceteze, să stea pe loc; a curma, a stăvili. ✦ Refl. A conteni, a înceta, a stagna. ✦ Refl. și intranz. A sta pe loc undeva; *p. ext.* a întârzia, a zăbovi, a poposi. ✦ Tranz. A întrerupe din mers o ființă, un vehicul. **2.** Tranz. A reține (prin rugăminți) pe cineva undeva, a-l determina să rămână. **3.** Tranz. A împiedica de la o acțiune, a nu permite, a nu îngădui; a interzice. ✦ Refl. A se stăpâni, a se înfrâna; a se abține de la ceva, a se reține. **4.** Refl. A se stabili, a se fixa. ✦ A-și îndrepta ochii, privirea, atenția etc. asupra unui lucru, asupra unei probleme etc.; a insista. **5.** Tranz. A reține ceva (pentru sine sau pentru alții), a-și însuși ceva; a păstra, a pune de o parte; a rezerva.

OPRIMA (< fr.) vb. I tranz. A supune unei autorități excesive, abuzive și injuste, a persecuta prin măsuri violente, a asupri, a împila; a exploata.

OPRIRE (< *opri*) s. f. Acțiunea de a se opri; încetare a unei acțiuni, a unei mișcări; staționare, stagnare. ✦ (Concr.) Loc unde se oprește cineva sau ceva; stație; popas. ✦ Reținere. ✦ Interdicție, prohibiție; opreliște.

OPRIȘOR, com. în jud. Mehedinți, situată în zona de contact a Câmpiei Blahniței cu Piemontul Bălăciței; 3 064 loc. (2003). Produse alim. Centru viticol.

OPRITOR, -OARE (< *opri*) s. n., s. f. **1.** S. n. Dispozitiv sau organ al unei mașini care are rol de limitare a unei mișcări, a unei curse, pentru oprirea deplasării unui material sau pentru împiedicarea sau întârzierea desfășurării unui proces. **2.** S. f. Frână rudimentară formată dintr-un lanț legat la un capăt de dricul carului (sau căruței) și prevăzut la celălalt capăt cu un cârlig, care se agață de o spiță a roții din spate ori cu o talpă de lemn sau de oțel ce se interpune între obada roții și sol pentru a împiedica rotirea când vehiculul coboară la vale.

OPRIȚA, Constantin (n. 1916, sat Noapteșa, jud. Mehedinți), olar român. Lucrează vase din ceramică nesmălțuită (oale, urcioare, străchini, căni etc.), împodobite cu ornamente simple, trasate cu pensula, într-o culoare frumoasă, cu tonuri roșcate obținute din argilă. Numeroase premii.

OPROBRIU (< fr.; lat. *opprobrium* < *probrum* „acțiune rușinoasă") s. n.

(Livr.) Dispreț, dezaprobare publică pentru necinste și fapte nedemne.

OPROIU, Ecaterina (n. 1930, Vulcana, jud. Argeș), publicist, dramaturg și critic de film român. Redactor-șef (1965–1989) al revistei „Cinema". Piese de teatru care se remarcă printr-o abordare liberă a limbajului scenic, având ca teme condiția cuplului („Nu sunt turnul Eiffel", „Cerul înstelat deasupra noastră") și feminismul în epoca modernă („Interviu"). Proză („Un idol pentru fiecare").

OPS (în mitologia romană), zeița fertilității Pământului și a belșugului, soția lui Saturn. La 25 aug. se celebrau în onoarea ei sărbătorile Opalia, de mulțumire pentru recoltă.

OPSIURIE (< fr.; {s} gr. *opson* „alimente" + *uron* „urină") s. f. Întârziere a emisiunii de urină după o masă, provocată de încetinirea resorbției intestinale. Se manifestă în hipertensiunea arterială.

OPSONINE (< fr.; {s} gr. *opson* „alimente") s. n. pl. (MICROBIOL.) Anticorpi prezenți în sânge, care se leagă de suprafața microorganismelor pătrunse în corp, înlesnind fagocitarea acestora de către leucocite.

OPT (lat. *octo*) num. card., s. n. **1.** Număr natural mai mare cu o unitate decât șapte și care se indică prin cifra 8. Este cifra echilibrului cosmic și a direcțiilor cardinale. ✧ (Adjectival) *Opt cărți* ✧ (Substantivat) *Scrie un opt.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul opt.* **2.** S. n. Semn grafic care reprezintă numărul opt; *p. ext.* figură, desen de forma acestui semn. ✦ Nota opt. **3.** S. n. Carte de joc marcată cu opt puncte.

OPTA (< fr.; lat. *optare* „a alege") vb. I intranz. A alege, a prefera dintre mai multe lucruri, situații, soluții etc. pe cea mai convenabilă; a se decide în favoarea cuiva sau a ceva.

OPTAȘI-MĂGURA, com. în jud. Olt, situată în S Piemontului Cotmeana, pe cursul superior al râului Vedea; 3 549 loc. (2003). Reședința com. este satul Optași, unde se află bisericile Adormirea Maicii Domnului (1783–1785, cu picturi originare) și Sf. Nicolae (1833). Popas turistic.

OPTATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Care exprimă o dorință. ✧ (LINGV.) *Modul o.* (și subst., n.) = mod al verbului care prezintă acțiunea ca dorită. *Propoziție o.* (și subst., f.) = propoziție care exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

OPTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *optikos* „relativ la vedere") adj., s. f. **I.** Adj. **1.** Care se referă la ochi, la vedere. ✧ *Nerv o.* = nerv care transmite informațiile vizuale de la ochi la centrul respectiv din creier. **2.** Care se bazează pe lumină, privitor la fenomenele luminoase; care aparține obiectului de studiu al opticii **(II 1).** ✧ *Drum o.* v. *drum. Iluzie o.* v. *iluzie. Optic-activ* = (despre substanțe) care prezintă activitate optică. V. *activitate.* **II.** S. f. **1.** Ramură a fizicii care studiază natura luminii, fenomenele legate de emisia, absorbția, propagarea și interacțiunea ei cu materia, radiațiile electromagnetice din domeniul ultraviolet (inclusiv razele Röntgen moi) și cel infraroșu până la undele radio milimetrice, precum și metodele de măsurare a mărimilor care le caracterizează, construcția și funcționarea instrumentelor bazate pe lumină etc. Cuprinde: *o. geometrică* (studiază propagarea razelor luminoase și proiectarea geometrică a instrumentelor optice); *o. fizică* (studiază natura ondulatorie și fotonică a luminii, fotometria etc.); *o. acustică* (studiază proprietățile optice ale substanțelor la aplicarea undelor sonore); *o. neliniară* (se ocupă cu propagarea undelor electromagnetice de putere mare, ca de ex. fasciculele laser, în mediile solide, lichide și gazoase). *Optica fibrelor* (studiază propagarea luminii și transmiterea informației prin ghiduri de lumină; metodele ei se folosesc în telecomunicația optică, la aparatele medicale (iluminarea rinofaringelui, stomacului ș.a.), la filmarea cu viteze mari, în fizica nucleară, fototelegrafie, telemetrie, tehnica de calcul, acustica ș.a. *O. integrală* (studiază sistemele optice miniaturale cu conductoare de lumină peliculare având grosimi de ordinul lungimii de undă a luminii). *O. neutronică* (studiază interacțiunea neutronilor lenți cu substanța în condiții în care proprietățile ondulatorii ale neutronilor ca difracția, polarizarea ș.a. se manifestă destul de pronunțat). ✧ *O. electronică* = capitol al electromagnetismului care studiază mișcarea fasciculelor de particule încărcate cu sarcini electrice (ex. electroni) în câmpuri electrice sau magnetice, care determină focalizarea lor și obținerea unor imagini electronice. **2.** Aspect special pe care îl ia un obiect văzut la distanță dintr-un punct determinat. **3.** Fig. Mod, fel de a vedea și de a interpreta lucrurile, fenomenele; concepție, punct de vedere.

OPTICIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în optică **(II 1);** persoană care lucrează sau repară instrumente optice.

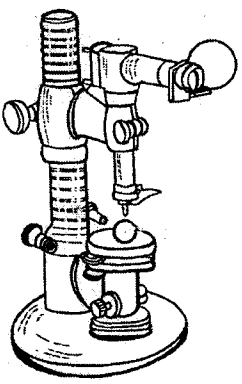

Optimetru

OPTIM, -Ă (< fr., lat.) adj. Cel mai bun sau foarte bun (potrivit, indicat etc.). ✦ Care asigură cea mai mare eficiență economică; care corespunde în cel mai înalt grad intereselor economice urmărite.

OPTIME (< *opt*) s. f. Parte dintr-un întreg obținută prin divizarea lui în opt părți egale. ✦ Notă muzicală egală cu a opta parte dintr-o notă întreagă.

OPTIMETRU (< fr. {i}; {s} fr. *optique* „optic" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument mecano-optic de mare precizie, folosit pentru măsurarea dimensiunilor unor piese.

OPTIMISM (< fr. {i}; {s} lat. *optimus* „cel mai bun") s. n. Încredere în viitor, tendință de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor. ✦ (FILOZ.) Concepție opusă *pesimismului,* potrivit căreia lumea existentă este cea mai bună dintre toate lumile posibile (Leibniz) sau, cel puțin, în lume binele precumpănește asupra răului.

OPTIMIST, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Privitor la optimism; care denotă optimism. **2.** S. m. și f. Persoană care manifestă optimism, care propagă optimismul.

OPTIMISTICESKAIA, peșteră formată în gips, situată în pod. Volîno-Podolic (Ucraina), în bazinul râului Nicilava, la N de Cernăuți; 183 km (cea mai lungă peșteră din lume creată în depozite de gips). **O.** reprezintă un labirint dezvoltat pe trei niveluri (cel inferior având cursuri de apă și lacuri), cu numeroase galerii și săli de dimensiuni mici și cu formațiuni de stalactite. Turism.

OPTIMIZARE (< *optimiza,* după fr. *optimisation*) s. f. (EC.) Calcularea programului de dezvoltare economică, la

nivel micro și macro, pentru obținerea celei mai favorabile situații între efectul economic și efortul depus.

OPTOELECTRONICĂ (< fr.) s. f. Ramură a electronicii care se ocupă cu producerea, măsurarea și folosirea radiației electromagnetice din domeniul optic, precum și cu conversia acestei radiații în semnal electric.

OPTOMETRIE (< fr.) s. f. Disciplină care se ocupă cu cercetarea și cu măsurarea defectelor de vedere (miopie, hipermetropie, prezbitism, astigmatism etc.), precum și cu corectarea sau compensarea lor.

OPTOMETRU (< fr., {i}; {s} gr. *optos* „vizibil" + *metron* „măsură") s. n. Instrument folosit pentru determinarea caracteristicilor optice ale ochiului.

OPTOTIP (< engl.) s. n. Literă, caracter sau figură prezentate sub formă de tablou, în serii succesive, de înălțimi diferite, folosit în oftalmologie pentru măsurarea acuității vizuale.

OPTSPREZECE (< *opt* + *spre* + *zece*) num. card. Număr natural mai mare cu o unitate decât șaptesprezece. ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Volumul optsprezece.* (Substantivat) *Au venit optsprezece.*

OPTSPREZECELEA, OPTSPREZECEA (< *optsprezece*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al șaptesprezecelea.

OPTULEA, OPTA (< *opt*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al șaptelea.

OPTZECI (< *opt* + *zeci*) num. card. Număr natural mai mare de opt ori decât zece. ✧ (Cu valoarea de num. ord.) *Plasat pe locul optzeci.* ✧ (Adjectival) *Are optzeci de lei.* (Substantivat) *Va ajunge la optzeci.*

OPTZECILEA, OPTZECEA (< *optzeci*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al șaptezeci și nouălea.

OPȚIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care îți dă posibilitatea să optezi; care are caracter de opțiune; facultativ.

OPȚIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul sau dreptul de a putea alege ceea ce îți convine (din două sau mai multe lucruri, posibilități etc.); alegere. ✦ (DR.) Alegere, în temeiul unui drept *(drept de o.)* între două sau mai multe situații juridice. **2.** (FIN.) Contract standardizat și tranzacționat pe piața reglementată, care dă deținătorului dreptul (dar nu și obligația) de a cumpăra sau a vinde un activ financiar (acțiuni, obligațiuni, contracte la termen etc.) sau fizic (materii prime, proprietăți imobiliare), la un preț convenit și la un termen viitor determinat.

OPULENT, -Ă (< fr., lat.; {s} lat. *opes* „bunuri, bogății" pl. lui *ops, opis*) adj. (Livr.) Bogat, îmbelșugat, abundent; voluminos, masiv.

OPULENȚĂ (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Bogăție, belșug, abundență.

OPUNE (< lat., fr., după *pune*) vb. III **1.** Tranz. A pune în fața cuiva sau a ceva, ca împotrivire, un lucru, o acțiune, un argument etc. ✦ Refl. A se împotrivi, a pune piedici, a zădărnici. **2.** Tranz. A pune față în față două sau mai multe lucruri ori ființe pentru a evidenția prin comparație contrastul dintre ele.

OPUNȚIA (< fr. {i}; {s} gr. *Opuntios* „din orașul Opunt") s. f. (BOT) Limbasoacrei.

OPUS[1] (cuv. lat. „lucrare, operă") s. n. (MUZ.) Indicație folosită pentru numerotarea (nu neapărat cronologică) a lucrărilor unui compozitor. Se scrie și prescurtat: *op.* Acest procedeu de clasificare s-a impus la sfârșitul sec. 18, când s-a dezvoltat influența editorilor în difuzarea muzicii. ✦ Bucată muzicală a unui compozitor care poartă această indicație.

OPUS[2]**, -Ă** (< *opune*) adj. **1.** Care este așezat în fața, în partea dimpotriva cuiva sau a ceva; *p. ext.* contrar, potrivnic. **2.** (MAT.) *Element o.* = element dintr-un grup, care corespunde unui alt element al grupului astfel încât compus cu acesta, dă elementul neutru al grupului. **3.** (MAT.; despre unghiuri) Care este așezat, într-o figură geometrică, în fața altui unghi sau în fața uneia dintre laturi; (despre laturi) care este așezată în fața alteia sau în fața unuia dintre unghiuri. **4.** (BOT.; despre frunze, ramuri, muguri etc.) Așezat față în față la același nivel (nod).

OPUSCUL (< fr., lat.) s. n. Scriere științifică sau literară de proporții reduse.

OPUS DEI, instituție a Bisericii catolice fondată la Madrid, la 2 oct. 1928, de preotul spaniol Josemaría Escrivá de Balaguer y Albas (1902–1975) cu scopul formării elitelor catolice. A primit statut de institut laic (1947) și instituție ecleziastică plasată sub autoritatea directă a papei (1950). Cu timpul, a căpătat ramificații în toată lumea (astăzi este prezentă în 80 de țări), devenind, după 1980, principalul instrument în procesul „noii evanghelizări". Contestată de adversari din cauza existenței unor legături între activitatea sa și viața politică și economică a țărilor în care este prezentă și, în special, pentru sprijinul acordat franchismului și pentru prozelitism.

OPUST (< ucr.) s. n. Baraj rudimentar din lemn, umplut cu piatră, construit pentru mărirea debitului râurilor de munte pe care circulau plute.

OPUȘINĂ (< rus.) s. f. Stufărie deasă în care iernează peștele; este considerată zonă de protecție în care pescuitul este interzis.

OPZOONER, Cornelius Willem (1821–1892), filozof și jurist olandez. Prof. univ. la Utrecht. Lider al școlii empirice pozitiviste de filozofie. Exponent al teologiei moderne. Lucrări și tratate de jurisprudență și filozofie.

OR (< fr.) conj. Dar, însă; deci, așadar.

ORACOL (< fr., it.; lat. *oraculum* „profeție") s. n. Răspuns profetic pe care, potrivit credinței vechilor greci, zeii îl dădeau celor veniți să-i consulte cu privire la viitor; prezicere, profeție; lăcașul sacru unde se culegeau și se interpretau aceste profeții (ex. **o.** lui Apolo din Delfi, unde oficia preoteasa Pitia; **o.** lui Zeus de la Dodona, unde preoții care oficiau spuneau că aud voința zeilor din foșnetul frunzelor unui stejar bătrân; la romani **o.** de la Cumae și Praeneste); *p. ext.* persoană care face aceste profeții. ✧ Expr. *A vorbi ca un oracol* = a vorbi sentențios și enigmatic. ✦ (În Biblie) Voință a lui Dumnezeu anunțată prin profeți.

ORACOLELE *(Cărțile sibilinice),* colecție de cărți de cult, conținând sentințe profetice. Au fost cumpărate de Tarquinius Superbus Lucius, ultimul rege legendar al Romei, de la preoteasa oracolului de la Cumae, Sibila, și păstrate la Roma, în templul lui Jupiter, pe Capitoliu, în grija unui colegiu de preoți. Din ele se mai păstrează doar unul sau două fragmente.

ORADEA, municipiu în NV țării, reședința jud. Bihor, situat pe Crișu Repede, în Câmpia de Vest, la 12 km SE de punctul vamal Borș de la granița cu Ungaria; 209 904 loc. (2003). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Termocentrală (105 MW). Centrală electrică geotermică. Ind. constr. de mașini (mașini-unelte de forjat, presat și debitat metale, mașini de găurit, raboteze, ciocane pneumatice, mașini de filetat, produse metalice de larg consum), mat. de constr. (cărămidă, prefabricate din beton, azbociment), de prelucr. a lemnului (mobilă, cherestea, dogărie și

butoaie), chimică (coloranți și medicamente), a blănăriei, pielăriei și încălțămintei, textilă (țesături de bumbac, tricotaje, conf.), poligrafică și alim. (uleiuri vegetale, conserve, produse lactate, carne, spirt și drojdie, vin și băuturi alcoolice). Sere legumicole. Universitate (fondată 1963), Institut Biblic de învățământ superior (fondat 1990). Centru național de cercetări geotermale. Teatru de stat cu secții de română și maghiară, teatru de păpuși, filarmonică. Biblioteca județeană „Gheorghe Șincai" (fondată 1911). Muzeul Țării Crișurilor, adăpostit în Palatul episcopal, cuprinde colecții de istorie și arheologie, de ceasuri, argintărie, numismatică, lucrări de artă plastică, precum și piese de etnografie și științele naturii (în special exponate ornitologice). La **O.** apare (din 1965), printre altele, revista literară „Familia", ca o continuare a revistei omonime, apărută, sub conducerea lui Iosif Vulcan, în perioada 1880–1906. Monumente: cetatea Oradei (1114–1131, distrusă de invazia tătară în 1241, reconstruită în perioada 1570–1589, refăcută și extinsă între 1717 și 1780); bisericile romano-catolice Maica Îndurerată (1741), catedrala romano-catolică Sf. Maria (1752–1780), în stil baroc, cu o orgă de mari dimensiuni; biserica ortodoxă Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1760–1780, refăcută în 1864), cu turn-clopotniță de 40 m înălțime; Palatul episcopal construit în anii 1762–1770, în stil baroc, după planurile arhitectului austriac Franz Anton Hillebrand; biserica romano-catolică Sf. Ladislau (1720–1733); biserica Mănăstirii Ursulinelor (1772), azi biserica romano-catolică Sf. Ana; Biserica cu Lună, având hramul Adormirea Maicii Domnului (azi Catedrala episcopiei ortodoxe din Oradea), construită în anii 1784–1790, în stil baroc, cu elemente neoclasice, pictată pe pereții interiori în 1816–1817, repictată în 1977; în 1793 a fost instalat în turlă un orologiu și un glob care se învârte în jurul propriului ax, indicând fazele Lunii; biserica Mănăstirii Capucinilor (1827); Biserica reformată (1835–1853); sinagogă (1877); clădirea Teatrului de Stat (1899–1900), în stil neoclasic; pasajul Vulturul Negru (1907–1908) ș.a. În apropiere se află stațiunile Băile Felix și 1 Mai. Fondată pe locul unui castru roman. Prima atestare documentară datează din anul 1113. Distrusă în timpul invaziei tătare (1241). Cunoaște o perioadă de înflorire a meșteșugurilor și comerțului în sec. 14–17. La jumătatea veacului 15 este menționat la **O.** un observator astronomic, primul în această parte a Europei. Aici s-a încheiat în 1538 pacea dintre Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya cu privire la stăpânirea Transilvaniei. S-a aflat sub stăpânire otomană (1660—1692), apoi, de la sfârșitul sec. 17, a fost ocupată de Habsburgi. Monetăria locală bate, începând cu 1338, dinari de argint, iar în 1706–1710 trupele austriece emit monede de necesitate din cupru. În 1918, o dată cu Unirea, revine României, iar după pronunțarea Dictatului de la Viena (30 aug. 1940) a intrat sub ocupație ungară (până la 12 oct. 1944). Important centru cultural și politic al românilor transilvăneni. Declarat municipiu la 17 febr. 1968.

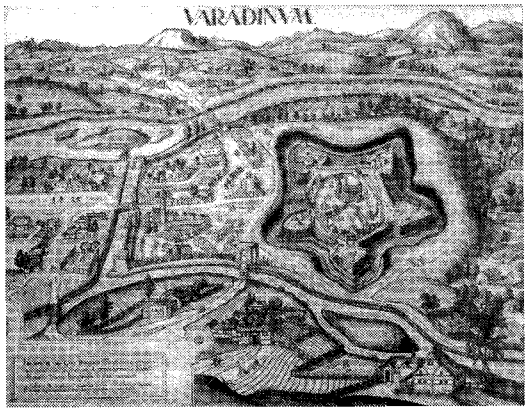

Oradea.
Planul orașului, după o gravură din sec. 17

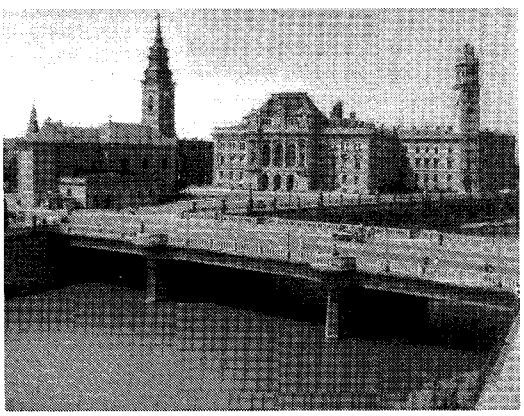

Oradea.
Biserica Sf. Ladislau și Palatul Primăriei

Oradea. Pasajul Vulturul negru

ORADOUR-SUR-GLANE [oradu:r sür glan], localitate în Franța central-vestică (Limousin), la 23 km NV de Limoges; c. 2 mii loc. Distrusă de trupele S.S. la 10 iun. 1944, iar populația (642 locuitori) masacrată în întregime, ca represalii pentru atacurile partizanilor.

ÖRÆFAJÖKULL, vârf în SE Islandei, cel mai înalt din M-ții Hvannadaishnúkur și din țară (2 119 m).

ORAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *os, oris* „gură") adj. 1. Care aparține gurii; care

se referă la gură. ✦ Care se administrează pe cale bucală. ✦ (PSIH.) *Stadiu o.* = prima fază a dezvoltării sexualității infantile (S. Freud), aproximativ primul an de viață, timp în care plăcerea esențială o provoacă suptul, precum și senzațiile prin care se constituie imaginea mamei. **2.** Care se transmite prin viu grai, verbal. ✦ Care caracterizează vorbirea (în opoziție cu limba scrisă). **3.** (Și subst., despre examene) Care se desfășoară prin întrebări și răspunsuri expuse verbal (nu în scris). **4.** *Stil o.* = mod de exprimare în scris, care imită exprimarea prin viu grai.

ORALITĂȚE (< *oral,* it.) s. f. **1.** Calitate a stilului unei scrieri beletristice de a părea vorbită, datorită caracterului spontan și viu al dialogurilor, care notează particularitățile vorbirii personajelor și al narațiunii propriu-zise. ✦ Ansamblu de particularități ale limbii vorbite, ale graiului viu. **2.** (DR.) *Principiul oralității* = principiu fundamental al dreptului procesual, în temeiul căruia dezbaterea litigiului se face verbal.

ORAN (arabă **OUAHRAN** [uaran] sau **WAHRAN** [uahran]), oraș în NNV Algerei, port la M. Mediterană; 692,5 mii loc. (1998). Nod feroviar. Aeroport. Constr. navale și de mașini agricole. Vinificație, morărit, conserve, ulei de măsline, tutun, produse textile (covoare) și chimice; ciment, sticlărie. Export de vinuri, cereale, fructe și legume, animale, iarba alfa, minereuri. Universitate (1965). Muzeu. Turism. Monumente: Fortăreață (sec. 16); Marea moschee (1796); catedrala Saint-Louis, construită de francezi în 1838. Fundat de arabi (903) pe locul unei vechi așezări romane; cucerit și stăpânit de spanioli (1509–1708), turci (1708–1732), spanioli (1732–1790), turci (1791–1831), francezi (1831–1962), intrând apoi în componența Algeriei independente.

ORANGE, oraș în SE Franței (Provence), la 27 km N de Avignon, lângă valea Ronului; 28,1 mii loc. (1998). Produse alimentare. Centru comercial și piață agricolă. Centru turistic. Teatru roman (c. 120 d.Hr.); zidul scenei are 102 m lungime și 38 m înălțime cu statuia lui Augustus (11 m). Arc de triumf (21–26) înălțat în vremea împăratului Tiberiu (56,5 m înălțime). Catedrală (sec. 12). Orașul face parte din patrimoniul cultural universal (din 1981). Fundat sub numele de *Aransio,* devine colonie romană sub *Augustus.* Capitala unui principat care a aparținut familiei *Nassau* (1544–1673), reunit definitiv cu Franța prin tratatele de la Utrecht (1713).

ORANGE [ɒrindʒ] oraș în S.U.A. (SV Californiei), la 35 km E de Long Beach și SE de Anaheim, în aglomerația urbană Los Angeles; 128,8 mii loc. (2000). Componente electronice. Comerț cu citrice. Univ. Chapman (f. 1861). Fundat în 1868 ca parte a lui Rancho Santiago de Santa Ana, sub numele de Richland, primește actuala denumire în 1875 (după plantațiile de portocali) și devine oraș în 1888.

Oran. Vedere generală

ORANGE [ɒrindʒ] **(ORANJE) 1.** Fluviu în S Africii (Lesotho, Rep. Africa de Sud și Namibia); 2 100 km. Izv. din M-ții Scorpiei (culmea Mont-aux-Sources), trece prin S deșertului Kalahari, străbate deșertul Namib și se varsă în Oc. Atlantic (G. Alexander). Nu este navigabil din cauza regimului său variabil, a repezișurilor și cascadelor. Afl. pr.: Vaal. Hidrocentrale. Irigații. **2. Statul liber O. (Orange Free State),** formațiune statală creată de buri după 1830, cu autonomie (1836) și capitala la Wimburg. Ocupată de trupele engleze (1848) și anexată la Colonia Capului, a devenit stat independent (1854). În urma Războiului anglo-bur (1899–1902) a devenit colonie a Marii Britanii. Capătă autonomie internă (1907) și intră în Uniunea Sud-Africană (1910). În cadrul statului nou creat își păstrează statutul de unitate administrativă (provincie, cu capitala la Bloemfontein).

ORANGE-FISH (ORANGE-VIS), tunel de irigații în Rep. Africa de Sud (platoul Zuurberg din partea central sudică). Lungime: 82,5 km (cel mai lung din lume). Unește valea fl. Orange cu râul Teebus Spruit (afluent al râului Great Fish). Debitul (57 m^3/sec.) este prelevat din lacul de acumulare Hendrik Verwoerd de pe fl. Orange. Asigură irigarea zonelor legumicole și plantațiilor de citrice din sudul Rep. Africa de Sud.

ORANGUTAN s. m. v. **urangutan.**

ORANIA v. **Nassau,** *dinastia ~.*

ORANIȚĂ (< scr.) s. f. Luntre pescărească cu fundul lat.

ORANJ (< fr.; din cuv. arab *narandj* „arbore citric fructifer") adj. invar., s. n. Portocaliu.

ORANJADĂ (< fr.) s. f. Băutură răcoritoare preparată din suc de portocale, zahăr și sifon sau apă.

ORAR[1], **-Ă** (< fr.; {s} lat. *horarius* „privitor la orele [liturgice]") adj., s. n. **I.** Adj. Privitor la ore; care arată orele; care se efectuează sau se calculează pe durata de o oră. ✧ (ASTR.) *Diferență o.* = diferența dintre orele locale a două puncte de pe suprafața Pământului; două puncte ale căror longitudini diferă cu un grad au *d. o.* de 4 minute. *Fus o.* v. *fus.* **II.** S. n. **1.** Program al unei activități împărțit pe ore și repetat periodic; *concr.* tablou sau indicator care prezintă pe ore desfășurarea unei activități. ✦ Spec. Program săptămânal pe baza căruia se desfășoară activitatea didactică în școli și în facultăți. **2.** Acul mic al ceasului, care indică orele. ✦ (Înv.) Ceasornic.

ORAR[2] (< sl., lat.) s. n. Veșmânt bisericesc format dintr-o fâșie lungă și îngustă de mătase, lână, bumbac, simbolizând aripile îngerilor; este purtat de diacon în timpul slujbei religioase. Țesătura, brodată cu medalioane și reprezentări de sfinți, constituie adeseori o adevărată operă de artă (ex. **o.** de la Tismana, sec. 14).

ORAȘ (< magh.) s. n. **1.** Formă complexă de așezare umană, având dimensiuni variabile și multiple dotări edilitare, de obicei cu funcție politico-administrativă, industrială, comercială și culturală; construcțiile sunt grupate în ansambluri arhitectonice și organizate în zone cu utilizări bine definite (industriale, comerciale, administrative, de locuințe etc.); exercită o mare influență economică și organizatorică asupra zonei înconjurătoare. Primele **o.** au apărut în mileniul 7–1 î.Hr. în Mesopotamia, Palestina, Egipt, China etc. (cea mai veche așezare urbană din lume este considerat *Ierihonul*, mileniul 7 î.Hr.). Au cunoscut o mare dezvoltare în Grecia antică și în Imp. Roman. În perioada destrămării sclavagismului și la începutul Evului Mediu, în Europa apuseană a avut loc un proces de ruralizare a **o.**, spre deosebire de răsăritul Europei, unde au continuat să se dezvolte. Începând din sec. 10, **o.** au cunoscut o nouă etapă în dezvoltarea lor economică, politică și culturală. În epoca modernă și contemporană **o.** s-au dezvoltat rapid, ajungând să cuprindă, în țările avansate din punct de vedere industrial, c. 50–80% din întreaga populație a țării. Pe teritoriul României, **o.** au apărut în sec. 7–6 î.Hr., sub forma coloniilor grecești (Histria, Tomis, Callatis), apoi în Dacia romană (Apulum, Napoca, Potaissa ș.a.) în sec. 1–3 d.Hr. După o perioadă de decădere în timpul migrației populațiilor, **o.** au reapărut în Evul Mediu, dezvoltându-se în jurul curților domnești, al centrelor militare fortificate, ia încrucișarea drumurilor comerciale. Începutul sec. 19 marchează o nouă fază în dezvoltarea urbanistică a țării. În sec. 20, **o.** au cunoscut o puternică dezvoltare economică, demografică, urbanistică, culturală. În prezent (2001), în România există 265 orașe (față de 142 în 1930, 148 în 1950 și 184 în 1966), dintre care 94, mai mari și cu funcții complexe, au rangul de municipiu. Orașele României au o repartiție teritorială diversă, fiind dezvoltate pe toate treptele de relief, de pe țărmul Mării Negre până la peste 1 000 m alt. Ca mărime, unul (Capitala) are în jur de 2 mil. loc., șapte au peste 300 000, patru între 200 000 și 300 000, 12 de la 100 000 la 200 000, 84 între 20 000 și 100 000, celelalte având sub 20 000 loc. Aproape toate au funcții diversificate și, ca urmare a procesului de sistematizare și remodelare urbană, au dobândit un aspect urbanistic modern, înglobând, totodată, construcțiile și ansamblurile arhitectonice valoroase din trecut. ✧ (DR.) *O. deschis* v. *deschis. O. liber* v. *liber.* ✦ P. restr. Partea centrală a unui oraș **(1)**; centru. **2.** Populația, locuitorii unui oraș **(1).**

ORAȘUL STALIN v. **Brașov (2).**

ORAȘU NOU, com. în jud. Satu Mare, situată în SV depr. Oaș, pe râul Talna; 6 972 loc. (2003). Stație (în **O.N.**) și haltă de c.f. (în satul Orașu Nou-Vii). Expl. de bentonit. Centru de prelucr. artistică a lemnului (Racșa). În satul **O.N.**, menționat documentar în 1270, se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), iar în satul Petrești, biserica romano-catolică Sf. Elisabeta (1786); bisericile ortodoxe Adormirea Maicii Domnului (1858) și Nașterea Maicii Domnului (1864), în satele Racșa și Prilog.

ORATOR (< lat.) s. m. Persoană care compune și rostește un discurs; persoană care are talentul de a vorbi frumos în fața unui public.

ORATORIC, -Ă (< *orator*) adj. Care aparține oratorului sau oratoriei, privitor la orator sau la oratorie.

ORATORIE (< lat., it.) s. f. Arta de a compune și de a rosti discursuri; arta de a vorbi frumos în public; elocvență, retorică **(1).**

ORATORIU (< fr., it.) s. n. Compoziție muzicală amplă pentru cor, soliști și orchestră, destinată a fi interpretată în concert, și care ilustrează o acțiune dramatică (inițial cu subiect religios). A apărut la sfârșitul sec. 16, în Italia. Prima compoziție de acest tip a fost „Reprezentația despre suflet și trup" (Roma, 1600) de Emilio de Cavalieri. Tipul clasic de **o.** a fost creat de Haendel, iar Bach l-a ridicat la o măiestrie artistică deosebită. Compozitori care au scris **o.**: Beethoven, Mendelssohn-Bartholdy, Berlioz, Liszt, Dvořák, Haydn, Schumann, Prokofiev, Honegger, Șostakovici, Franck, Schönberg, Hindemith, Stravinski, E. Elgar, Penderecki; în muzica românească: P. Constantinescu, Gh. Dumitrescu. V. *cantată.* 2. (În Evul Mediu) Încăpere într-o locuință particulară sau capelă mică, izolată, care servea ca loc de rugăciune, nefiind destinată cultului public.

ORAȚIE (ORAȚIUNE) (lat. *oratio*) s. f. **1.** Specie a literaturii populare, în versuri, cu conținut alegoric și fabulos, recitată de către colăcari, mai ales în cadrul ceremonialului de nuntă, pentru a-i accentua caracterul spectacular. **2.** (Înv.; livr.) Cuvântare, discurs (rostit la anumite ceremonii sau ocazii); felicitare, urare (în versuri).

ORAVIȚA 1. Dealurile Oraviței, unitate de relief în SV României, parte componentă a dealurilor Banatului, situată la V de m-ții Aninei, între râurile Caraș (la N) și Nera (la S), alcătuită din pietrișuri, marne, argile, nisipuri, local, la contactul cu munții, calcare dispuse pe un fundament cristalin. Masivele deluroase formează un relief domol, având culmi prelungi, separate de văi largi. Alt. max.: 504 m (Culmea Ciclovei). Acoperite cu păduri de cer (*Quercus cerris*) și gârniță (*Quercus frainetto*), pășuni și fânețe, iar pe alocuri cu terenuri agricole și plantații de pomi fructiferi. **2.** Oraș în jud. Caraș-Severin, în zona dealurilor Oraviței, pe râul omonim; 13 671 loc. (2003). Nod feroviar și rutier. Expl. forestiere și de sulfuri polimetalice. Fabrici de conf., de cherestea și de produse alim. Centru pomicol. Teatru orășenesc (azi „Mihai Eminescu"), construit după planurile arhitectului vienez J. Neumann și inaugurat în 1817 (cel mai vechi din România), activitatea teatrală datând din 1763. Muzeu de istorie al orașului și al teatrului din **O.**; Muzeul farmaciei. Bisericile Sf. Ilie (1755, pictată în 1867) și Adormirea Maicii Domnului (1781–1784, în stil baroc, cu picturi murale din 1808); mănăstirea Călugăra (de călugări) cu biserica Acoperământul Maicii Domnului (1860–1861, renovată în anii 1904, 1942, 1965, 1992); biserica romano-catolică Sf. Maria (1777), în localit. componentă Ciclova Montană. Orașul s-a format prin contopirea a două localități rurale (*Oravița Montană* și *Oravița Română*), menționate documentar între 1690 și 1700; recunoscută ca centru urban la începutul sec. 19. În sec. 18, cele două localități și fost colonizate cu familii din Tirol și Styria. În perioada 1846–1854, între **O.** și satul Iam (din com. Berliște, jud. Caraș-Severin), via Răcășdia, a fost construită prima linie de c.f. de pe terit. României (27 km lungime), iar între 1860 și 1864 linia de c.f. între **O.** și Anina (33 km), cu 15 tuneluri.

ORAŞE CU PESTE 1 MILION DE LOCUITORI*

1. Bombay (Mumbai)	12 383,1	India
2. Buenos Aires	12 116,4	Argentina
3. Karāchi	10 537,2	Pakistan
4. Manila	10 232,9	Filipine
5. Delhi (Dilli)	10 203,7	India
6. São Paulo	10 195,0	Brazilia
7. Seul (Sŏul)	9 630,6	Rep. Coreea
8. Istanbul	9 419,0	Turcia
9. Shanghai	9 005,6	China
10. Dhākā (Dacca)	8 942,3	Bangladesh
11. Jakarta	8 827,9	Indonezia
12. Ciudad de México	8 681,4	Mexic
13. Moscova (Moskva)	8 368,2	Rusia
14. Lagos	8 349,7	Nigeria
15. Tōkyō	8 240,1	Japonia
16. Lima	8 113,0	Perú
17. New York	8 052,7	S.U.A.
18. Cairo (El Qâhira, Al-Qâhirah)	7 937,7	Egipt
19. Teheran (Tehrān)	7 893,7	Iran
20. Londra (London)	7 417,7	Marea Britanie
21. Bogotá	6 837,8	Columbia
22. Beijing	6 619,0	China
23. Bangkok (Krung Thep, Maha Nakhon)	6 610,8	Thailanda
24. Kinshasa	6 541,3	Congo, Rep. Dem. ~
25. Rio de Janeiro	6 119,8	Brazilia
26. Bagdad (Baghdād)	5 772,0	Iraq
27. Lahore	5 756,1	Pakistan
28. Calcutta (Kalikata)	4 760,8	India
29. Sankt-Petersburg	4 582,3	Rusia
30. Toronto	4 494,2	Canada
31. Bangalore (Bengalūru)	4 461,1	India
32. Madras (Chennai)	4 382,1	India
33. Santiago de Chile	4 372,8	Chile
34. Yangôn (Rangoon)	4 344,1	Myanmar
35. Tianjin	4 333,9	China
36. Sydney	4 250,1	Australia
37. Singapore	4 224,0	Singapore
38. Wuhan	3 959,7	China
39. Los Angeles	3 903,2	S.U.A.
40. Alexandria (El-Iskandarîyah)	3 891,0	Egipt
41. Ar-Riyād	3 724,1	Arabia Saudită
42. Ahmedabad (Ahmādābād)	3 653,7	India
43. Melbourne	3 610,8	Australia
44. Hyderābād	3 585,6	India
45. Shenyang	3 574,1	China
46. Pusan	3 504,9	Rep. Coreea
47. Yokohama	3 494,9	Japonia
48. Guangzhou	3 473,8	China
49. Ankara	3 456,1	Turcia
50. Abidjan	3 427,5	Côte d'Ivoire
51. Ho Şi Min (Thanh Phô Hô Chí Minh)	3 415,3	Vietnam
52. Casablanca (Dar el-Beida)	3 397,0	Maroc

* Populaţiile reprezintă estimările după World Gazetteer (2003); există diferenţe de populaţii între acest tabel şi cifrele care figurează în volumele apărute.

53. Kano	3 329,9	Nigeria
54. Berlin	3 274,5	Germania
55. Montréal	3 248,0	Canada
56. Madrid	3 169,4	Spania
57. Ibādan	3 139,5	Nigeria
58. Surabaya	3 038,8	Indonezia
59. Chicago	2 939,7	S.U.A.
60. Harbin	2 904,9	China
61. Phenian (Pyŏngyang)	2 767,9	R.P.D. Coreeană
62. Jiddah (Jidda, Jeddah)	2 745,0	Arabia Saudită
63. Bandung	2 733,5	Indonezia
64. Cape Town (Kaapstad)	2 733,0	Rep. Africa de Sud
65. Taibei	2 722,6	Taiwan, China
66. Addis Abeba (Āddīs Ābabā)	2 716,2	Ethiopia
67. Xi'an	2 642,1	China
68. Poona (Pune)	2 640,0	India
69. Kānpur (Cawnpore)	2 631,8	India
70. Giseh (El Gāza, Al-Jīzah)	2 597,6	Egipt
71. Ōsaka	2 597,0	Japonia
72. Chittagong (Chāttagām)	2 592,4	Bangladesh
73. Salvador	2 590,4	Brazilia
74. Kiev	2 588,4	Ucraina
75. Sūrat	2 529,5	India
76. Dar es Salaam	2 489,6	Tanzania
77. Inch'ŏn (Chemulpo)	2 479,6	Rep. Coreea
78. Dakar	2 476,4	Sénégal
79. Roma	2 455,6	Italia
80. Jaipur (Jeypore)	2 415,8	India
81. Nairobi	2 411,9	Kenya
82. Izmir	2 398,2	Turcia
83. Durban	2 396,1	Rep. Africa de Sud
84. Chongqing	2 370,1	China
85. Taegu	2 369,8	Rep. Coreea
86. Belo Horizonte	2 347,5	Brazilia
87. Havana (La Habana)	2 343,7	Cuba
88. Luanda	2 297,2	Angola
89. Lucknow (Luknau)	2 294,2	India
90. Cali	2 283,2	Columbia
91. Fortaleza	2 278,2	Brazilia
92. Santo Domingo	2 252,4	Rep. Dominicană
93. Faisalābād	2 247,7	Pakistan
94. Kābul (Kābol)	2 206,3	Afghanistan
95. Medan	2 204,3	Indonezia
96. Nagoya	2 189,7	Japonia
97. Brasília	2 160,1	Brazilia
98. Taşkent	2 155,4	Uzbekistan
99. Nāgpur	2 132,0	India
100. Paris	2 110,4	Franţa
101. Omdurman (Umm Durmān)	2 103,9	Sudan
102. Houston	2 088,3	S.U.A.
103. Jiulong (Kowloon, Kaulun, Kaulung)	2 063,3	Hong Kong, China
104. Mashhad (Meshed)	2 061,1	Iran
105. Guayaquil (Santiago de Guayaquil)	2 013,5	Ecuador
106. Chengdu	2 011,0	China
107. Changchun	1 959,2	China
108. Medellín	1 957,8	Columbia
109. Alep (Aleppo, Halab)	1 933,7	Siria

110. Harare	1 919,7	Zimbabwe
111. Bucureşti	1 906,8	România
112. Vancouver	1 865,3	Canada
113. Damasc (Dimashq, Esh Sham)	1 861,9	Siria
114. Maracaibo	1 854,3	Venezuela
115. Sapporo	1 848,0	Japonia
116. Nanjing (Nanching, Nanking)	1 846,3	China
117. Taiyuan	1 819,4	China
118. Mosul (Al-Mawşil)	1 791,6	Iraq
119. San'ā	1 778,9	Yemen
120. Budapesta (Budapest)	1 769,5	Ungaria
121. Minsk	1 769,5	Belarus
122. Conakry (Konakry)	1 767,2	Guineea
123. Jinan	1 753,1	China
124. Alger (Al-Jazā'ir, El Djezā'ir)	1 742,8	Algeria
125. Caracas	1 741,4	Venezuela
126. Ecatepec de Morelos	1 731,9	Mexic
127. Dalian	1 715,7	China
128. Hamburg	1 686,1	Germania
129. Johannesburg	1 675,2	Rep. Africa de Sud
130. Curitiba	1 670,4	Brazilia
131. Guadalajara	1 665,8	Mexic
132. Accra	1 661,4	Ghana
133. Indore	1 660,3	India
134. Rabat	1 636,6	Maroc
135. Mecca (Makkah, Mekka)	1 614,8	Arabia Saudită
136. Varşovia (Warszawa)	1 607,6	Polonia
137. Rāwalpindi	1 598,6	Pakistan
138. Manaus	1 593,8	Brazilia
139. Brisbane	1 545,7	Australia
140. Kōbe	1 529,9	Japonia
141. Barcelona	1 528,8	Spania
142. Viena (Wien)	1 523,6	Austria
143. Philadelphia	1 520,0	S.U.A.
144. Valencia	1 515,4	Venezuela
145. Kaohsiung	1 514,9	Taiwan, China
146. Kaduna	1 510,3	Nigeria
147. Bhopāl	1 490,3	India
148. Córdoba	1 486,2	Argentina
149. Recife	1 485,5	Brazilia
150. Palembang	1 481,0	Indonezia
151. Ōme	1 473,8	Japonia
152. Kyōto	1 470,6	Japonia
153. Qingdao	1 470,1	China
154. Phoenix	1 457,3	S.U.A.
155. Ludhiāna	1 449,9	India
156. Quito	1 443,9	Ecuador
157. Harkov	1 435,2	Ucraina
158. Fushun	1 432,6	China
159. Patna	1 431,1	India
160. Taejŏn	1 423,2	Rep. Coreea
161. Kwangju	1 406,8	Rep. Coreea
162. Lanzhou	1 404,5	China
163. Kuala Lumpur	1 403,4	Malaysia
164. Khartoūm (Al-Khartūm)	1 397,9	Sudan
165. Hanoi (Há Nôi)	1 396,5	Vietnam
166. Novosibirsk	1 395,5	Rusia

167. Gujrānwāla	1 384,1	Pakistan
168. Belém (Pará)	1 383,0	Brazilia
169. Esfahān (Isfahān)	1 378,6	Iran
170. Basra (Al-Basrah, Bassora)	1 377,0	Iraq
171. Perth	1 375,2	Australia
172. Porto Alegre	1 372,7	Brazilia
173. Fukuoka	1 368,9	Japonia
174. Hong Kong (Xianggang)	1 361,2	China
175. Baroda (Vadodara)	1 357,4	India
176. Montevideo	1 347,6	Uruguay
177. Puebla	1 345,5	Mexic
178. Multān	1 344,2	Pakistan
179. Nijni Novgorod	1 340,9	Rusia
180. Zhengzhou	1 330,7	China
181. Barranquilla	1 330,4	Columbia
182. Tangerang	1 321,1	Indonezia
183. Thāna (Thāne)	1 311,1	India
184. Āgra	1 309,6	India
185. Hyderābād	1 308,8	Pakistan
186. Ciudad Juárez	1 293,6	Mexic
187. Ammān	1 293,2	Iordania
188. San Diego	1 292,4	S.U.A.
189. Anshan	1 290,7	China
190. Bursa (Brusa)	1 288,9	Turcia
191. Belgrad (Beograd)	1 285,2	Serbia şi Muntenegru
192. Hangzhou	1 285,0	China
193. Changsha	1 277,9	China
194. Rosario	1 276,9	Argentina
195. Kawasaki	1 276,2	Japonia
196. Datong	1 276,0	China
197. Douala	1 274,3	Camerun
198. Tijuana	1 270,6	Mexic
199. Dallas	1 270,5	S.U.A.
200. Tripoli (Tarābulus al-Gharb)	1 269,7	Libia
201. Erevan	1 267,6	Armenia
202. Semarang	1 267,1	Indonezia
203. Lusaka	1 265,0	Zambia
204. Ekaterinburg	1 256,6	Rusia
205. Stockholm	1 251,9	Suedia
206. Netzahualcóyotl (Nezahualcóyotl)	1 250,7	Mexic
207. Pretoria	1 249,7	Rep. Africa de Sud
208. Tegucigalpa	1 248,3	Honduras
209. Ujung Pandang (Makassar)	1 246,5	Indonezia
210. Kampala	1 244,0	Uganda
211. Soweto	1 242,5	Rep. Africa de Sud
212. Kalyān	1 240,2	India
213. Tbilisi	1 240,2	Georgia
214. Baku	1 235,4	Azerbaidjan
215. Khartoum (Al-Khartūm)	1 228,8	Sudan
216. San Antonio	1 223,6	S.U.A.
217. Adana	1 219,9	Turcia
218. Tabrīz	1 213,4	Iran
219. Khulnā	1 211,5	Bangladesh
220. Mogadishu (Muqdīsho, Mogadiscio)	1 208,8	Somalia
221. Jilin	1 186,7	China
222. München	1 185,4	Germania
223. Milano	1 180,7	Italia
224. Shijiazhuang	1 177,8	China
225. Shīrāz	1 176,4	Iran

226. Beirut (Beyrouth)	1 171,0	Liban
227. Brazzaville	1 169,9	Congo, Rep. ~
228. Phnom Penh (Pnom Penh)	1 169,8	Cambodgia
229. Praga (Praha)	1 169,8	Cehia
230. Santa Cruz de la Sierra	1 168,7	Bolivia
231. Goiânia	1 157,8	Brazilia
232. Yaoundé	1 154,4	Camerun
233. Mandalay	1 147,4	Myanmar
234. Samara	1 146,8	Rusia
235. Managua	1 146,0	Nicaragua
236. Guiyang	1 145,2	China
237. Vārānasī (Benares)	1 144,1	India
238. Monterrey	1 135,0	Mexic
239. Hiroshima	1 132,7	Japonia
240. Omsk	1 132,3	Rusia
241. Guatemala, Ciudad de ~	1 128,8	Guatemala
242. Shenzhen	1 126,6	China
243. Peshāwar	1 123,2	Pakistan
244. Guarulhos	1 121,7	Brazilia
245. Nasik	1 119,3	India
246. Port-au-Prince	1 119,0	Haiti
247. Meerut	1 116,5	India
248. Sŏngnam	1 115,0	Rep. Coreea
249. Maputo	1 114,0	Mozambic
250. Kazan	1 113,6	Rusia
251. Lubumbashi	1 105,9	Congo Rep. Dem. ~
252. Glasgow	1 099,4	Marea Britanie
253. Karaj	1 099,0	Iran
254. Ufa	1 096,6	Rusia
255. Farīdābad	1 096,5	India
256. Copenhaga (København)	1 094,4	Danemarca
257. Port Harcourt	1 093,0	Nigeria
258. Sofija (Sofia)	1 088,7	Bulgaria
259. Adelaide	1 087,6	Australia
260. Benin City	1 082,1	Nigeria
261. Celeabinsk	1 080,0	Rusia
262. Taichung	1 069,9	Taiwan, China
263. León	1 068,3	Mexic
264. Nanchang	1 065,9	China
265. Ürümqi	1 051,6	China
266. Freetown	1 051,0	Sierra Leone
267. Howrah	1 048,4	India
268. Pimpri-Chinchwad	1 046,0	India
269. Alma-Ata	1 045,9	Kazahstan
270. Allahābād	1 029,3	India
271. Sendai	1 026,1	Japonia
272. Ekaterinoslav	1 025,7	Ucraina
273. Odessa	1 022,3	Ucraina
274. Dublin (Baile Átha Cliath)	1 018,5	Irlanda
275. Shubrā al-Khaymah	1 018,0	Egipt
276. Campinas	1 014,4	Brazilia
277. Amritsar	1 014,1	India
278. Fuzhou	1 013,1	China
279. Rostov pe Don (Rostov na Donn)	1 012,3	Rusia
280. Kitakyūshū	1 011,3	Japonia
281. Vishākhapatnam	1 007,8	India
282. Ghāziābād	1 006,6	India
283. Rājkot	1 004,7	India
284. Ahwāz	1 004,7	Iran

ORĂ (< it.; lat. *hora* „oră") s. f. **1.** Unitate de măsură a timpului (simbol: h), egală cu 3 600 de secunde sau cu 60 de minute; ceas. ✧ Loc. *Pe oră* = după un tarif orar. **2.** Moment al zilei (timpul) exprimat în ore **(1),** minute și secunde. ✧ Expr. *De ultimă oră* = foarte actual; nou, recent. ✦ Distanță care se poate parcurge într-un ceas. ✦ Durată nedeterminată precis; moment; răstimp; epocă. ✦ Fiecare dintre cele 24 de părți în care se împarte o zi și care se numerotează de la 0 la 23; felul cum este ales momentul (originea) de la care se socotesc orele (ora 0) determină următoarele categorii: *o. fusului orar* = ora meridianului Greenwich (timpul universal) plus un număr de ceasuri egal cu numărul fusului orar respectiv și care este aceeași pe cuprinsul întregului fus; *o. legală* = oră a cărei origine se stabilește în fiecare stat, fiind identică sau apropiată de ora fusului orar în care este cuprins teritoriul și aceeași pe întreg teritoriul unui stat sau pe anumite regiuni ale sale; *o. de vară* = (în unele țări) oră legală, devansată cu un ceas, din primăvară până în toamnă; *o. locală* = **a)** oră a cărei origine este decalată cu 12 ceasuri înaintea trecerii Soarelui prin meridianul locului respectiv, fiind aceeași de-a lungul unui meridian; **b)** (impr.) ora legală a locului respectiv. **3.** Timp, moment fixat în prealabil, când cineva poate fi primit undeva. **4.** Lecție, curs. ✧ Expr. *A lua* (sau *a da*) *ore* = a lua (sau a da) lecții particulare (contra cost).

ORĂSCU, Alexandru (1817–1894, n. București), arhitect român. Prof. univ. la București. Rector al Universității din București (1885–1889). Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. Președinte al Ligii Culturale (1890–1892); ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (apr. 1876). Promotor al clasicismului (clădirea veche a

Alexandru Orăscu

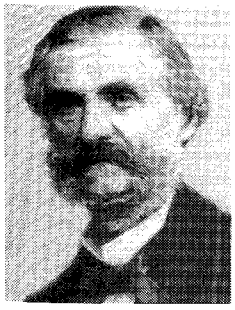

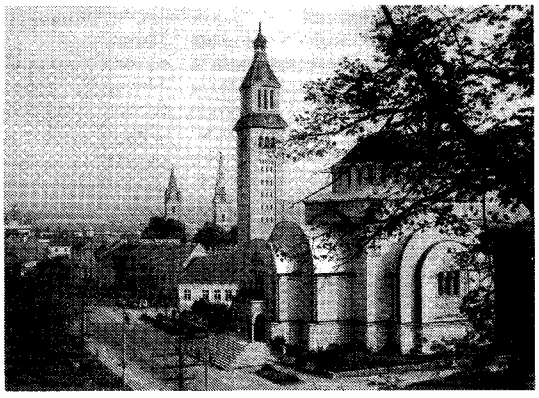

Orăștie (3). Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil

Universității și clădirea hotelului „Bulevard" din București, hotelul „Continental" din Constanța; biserica Domnița Bălașa din București, în colab.; a terminat noua Mitropolie din Iași). Primul președinte al Societății Arhitecților Români (1891–1894).

ORĂȘANU, N[icolae] T. (1833–1890, n. Craiova), poet și publicist român. Luptător pentru unirea Principatelor, ale cărei evenimente le-a consemnat („O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 ianuarie 1859"). Versuri antidinastice, pamflete și epigrame politice („Iluștrii contimporani"). A întemeiat numeroase gazete satirice. Memorialistică („Întemnițările mele politice").

ORĂȘEAN, -Ă (< *oraș*) s. m. și f. Persoană care locuiește la oraș.

ORĂȘENESC, -EASCĂ (< *orășean*) adj. Care aparține orașului **(1),** privitor la oraș, de oraș; ca la oraș; urban.

ORĂȘENEȘTE (< *orășean*) adv. Ca orășenii, în felul orășenilor.

ORĂȘENIZA (< *orășean*) vb. I refl. A-și însuși modul de viață și de comportare al orășenilor; a se adapta la viața de oraș.

ORĂȘTICĂ s. f. Plantă erbacee, perenă, din familia leguminoaselor, înaltă de 30–60 cm, cu frunze penate și flori purpurii, la maturitate albastre *(Lathyrus niger).* Crește prin păduri umbroase.

ORĂȘTIE 1. Culoarul Orăștiei, culoar depresionar, de origine tectonică, situat pe valea mijlocie a Mureșului (parte componentă a culoarului Mureșului), în continuarea culoarului Alba Iulia—Turda, cuprins între prelungirile M-ților Metaliferi (la N) și cele ale m-ților Șureanu (la S) și, aproximativ, între localit. Vințu de Jos (la NE) și Turdaș (la SV). Are formă alungită, cu numeroase „golfulețe" depresionare, care pătrund în zona montană, cu relief predominant deluros în S și terase și lunci în N. **2. Munții Orăștiei,** denumirea sub care este cunoscută zona muntoasă (parte componentă a m-ților Șureanu) situată la S de cursul mijlociu al Mureșului și la E de valea Streiului unde, în Antichitate, a existat centrul economic, politic, militar și religios al statului dac. Aici se aflau importante așezări și puternice cetăți: *Sarmizegetusa Regia, Blidaru, Costești* și *Piatra Roșie.* Întregul complex al cetăților dacice a fost declarat, în 1999, ca aparținând patrimoniului cultural universal. **3.** Municipiu în jud. Hunedoara situat în culoarul omonim, la poalele dealului Lipadia, în zona de confl. a râului Orăștie cu Sibișel; 22 757 loc. (2003). Stație de c.f. Nod rutier. Expl. de nisip și balast. Ind. chimică (coloranți, vopsele, mase plastice etc.), a blănăriei și marochinăriei, de prelucr. a lemnului și a plantelor medicinale, mat. de constr. și alim. Fabrică de uleiuri esențiale. Muzeu cu secții de istorie și etnografie (fondat 1952). Renumit centru folcloric. Monumente: cetatea Orăștiei (sec. 14–15, transformată și amplificată în sec. 16–17); biserică fortificată (azi biserică reformată), datând din sec. 14, refăcută în 1560; bisericile ortodoxe Adormirea Maicii Domnului (sec. 17), Sf. Nicolae (sec. 18) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1936–1945); sinagogă (sec. 18); biserică luterană (1820); monumentul „Paliei de la O." (dezvelit în 1974), operă a sculptorului Nicolae Adam. La c. 35 km SSE de O. se află complexul de cetăți dacice din M-ții Orăștiei. Prima mențiune documentară datează din 1224. Distrusă de invazia tătarilor în 1241, așezarea este refăcută ulterior, devenind în sec. 14 un important centru meșteșugăresc. În 1420 orașul a fost incendiat și jefuit de turci.

În sec. 14–16, a fost un activ centru politic și cultural al românilor transilvăneni, aici funcționând mai multe școli și o tipografie, de sub teascurile căreia a apărut, la 15 iul. 1582, *Palia de la Orăștie.* Sediu al scaunului săsesc omonim. A fost declarat municipiu la 18 ian. 1995.

ORĂȘTIOARA DE SUS, com. în jud. Hunedoara, situată la poalele de N ale m-ților Șureanu, pe cursul superior al râului Orăștie; 2 423 loc. (2003). În perimetrul satului Costești se află ruinele cetății dacice *Blidaru,* iar în cel al satului Grădiștea de Munte, pe dealul Grădiștea Muncelului, vestigiile așezării dacice *Sarmizegetusa Regia.*

ORĂȚANIE (< *oară*, reg., „pasăre de curte") s. f. Nume generic dat păsărilor care trăiesc pe lângă casa omului; pasăre de curte.

ORÂNDUI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-o anumită ordine; a (se) rândui, a (se) aranja. ✦ Tranz. A organiza, a întocmi. **2.** Tranz. (Înv. și pop.) A dispune, a hotărî. ✦ A numi (de obicei într-un post înalt), a desemna. **3.** Tranz. (Înv. și pop.) A fixa, a stabili. ✦ A pune la cale, a pregăti.

ORÂNDUIALĂ *(< orândui)* s. f. Organizare, întocmire; ordine, rânduială.

ORÂNDUIRE *(< orândui)* s. f. **1.** Acțiunea de a orândui. ✦ Organizare, întocmire.

ORB, OARBĂ (lat. *orbus*) adj., s. m. și f., s. n. **1.** Adj., s. m. și f. (Ființă) lipsită de vedere, care nu vede (deloc); nevăzător. **2.** Adj. Fig. Care acționează, se manifestă la întâmplare, fără rațiune, fără finalitate; *p. ext.* de temut, fioros. ✦ Foarte mare, fără rezerve; total, desăvârșit. *Încredere oarbă.* ✦ Fig. Lipsit de perspicacitate sau de spirit de observație. **3.** Adj. Lipsit de lumină (directă); întunecos, întunecat. ✧ *Fereastră o.* v. *fereastră. Puț o.* = puț de mină, care nu are ieșire directă la suprafață. ✦ (TEHN.; despre găurile dintr-un material) Care nu străpunge materialul, care are un singur orificiu. *Sobă o.* = motiv arhitectonic ornamental de forma unei sobe. *Dușumea o.* = dușumea de scânduri brute așezate distanțat, peste care se montează parchetul. *Cartuș o.* = cartuș fără proiectil, folosit la exerciții, la demonstrații etc. (GEOGR.) *Vale o.* = valea unui curs de apă care se termină brusc la baza unui perete calcaros sau în fața unei contrapante, sub care dispare într-un aven. **4.** S. n. *Orbul găinilor* (sau *găinii*) = numele popular al bolii numite *hemeralopie*; *p. ext.* miopie.

ORBAN (sec. 15), meșter originar din Transilvania. Potrivit unor cronici, a construit pentru turci niște tunuri uriașe, folosite de aceștia la asediul Constantinopolului (1453).

ORBEASCA, com. în jud. Teleorman, situată în câmpia Găvanu-Burdea, pe râurile Teleorman și Clanița; 8 337 loc. (2003). Reședința com. este satul *Orbeasca de Jos,* unde se află biserica Cuvioasa Parascheva (1844).

ORBECĂI (< *orb*) vb. IV intranz. A umbla încoace și încolo (ca un orb), pipăind și rătăcind prin întuneric; a bâjbâi, a dibui.

ORBELI, Leon Abgarovici (1882–1958), fiziolog rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg. Elev și colaborator al lui I. P. Pavlov. Lucrări în domeniul fiziologiei activității nervoase superioare și vegetative („Lecții asupra problemelor activității nervoase superioare").

ORBENI, com. în jud. Bacău, situată la poalele culmii Pietricica, pe dr. văii Siretului; 4 124 loc. (2003). Stație de c. f. Expl. de balast. Centru de meșteșuguri populare (țesături și cusături, costume populare, covoare, cergi, lăicere ș.a.). Biserica de lemn Sf. Nicolae (1785).

ORBEȘTE (< *orb*) adv. **1.** Ca orbii, pe dibuite; *p. ext.* la întâmplare, în neștire. **2.** Fig. Fără discernământ, în mod mecanic. ✦ Necontrolat, nebunește.

ORBEȚE (< *orb*) s. m. Mamifer rozător subteran, asemănător cu cârtița, cu ochii ascunși sub piele, cu incisivi și gheare mari (genul *Spalax*), reprezentat în România prin două specii, *orbetele mare (S. microphthalmus)* și *orbetele mic (S. leucodon);* (pop.) *cățelul-pământului* sau *țâncul pământului.* Se hrănește cu rădăcini, tuberculi și chiar plante verzi, producând pagube în grădinile de zarzavat. Trăiește îndeosebi în zona de stepă și silvostepă și în Pod. Transilvaniei.

ORBI (< *orb*) vb. IV **1.** Intranz. A rămâne fără vedere, a deveni orb **(1).** ✦ Tranz. A face pe cineva să nu mai vadă, a-i lua vederea; a scoate ochii cuiva. ✦ Tranz. (Despre lumină sau despre obiecte strălucitoare) A jena, a supăra vederea. **2.** Tranz. Fig. A împiedica pe cineva să judece clar, obiectiv, a face să nu vadă realitatea; a păcăi. ✦ A înșela, a amăgi.

ORBIC, așezare în jud. Bacău (azi, cartier al orașului Buhuși). Aici, în apr. 1457, Ștefan cel Mare a înfrânt decisiv pe Petru Aron, deschizându-și drum spre Suceava, unde a fost recunoscut ca domn.

ORBICULAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care descrie o circumferință; rotund, globular. ✧ *Mușchi o.* = mușchi circular care înconjură gura și pleoapele, determinând, prin contracție, închiderea acestora.

ORBIGNY [orbiñi] **1. Alcide Dessalines d'** (1802–1857), naturalist, paleontolog și etnolog francez. În expediția din America de Sud (1826–1834), a studiat flora și fauna, dar și caracterele fizice, civilizația și limba unor triburi ale guaranilor, patagonezilor, araucanilor („Călătorie în America de Sud"). Discipol al lui Cuvier, este considerat unul dintre fondatorii paleontologiei stratigrafice („Paleontologie franceză"). **2. Charles Dessalines d'** (1806–1876), geolog francez. Frate cu **O. (1).** Autorul unui „Dicționar universal de istorie naturală".

ORBINI, Mauro (?–1614), istoric raguzan. Pe baza a numeroase izvoare, a întocmit o lucrare privind istoria slavilor, care conține informații referitoare la Țara Românească în sec. 14.

ORBISON [o:bisen], **Roy** (1936–1988), cântăreț, chitarist și compozitor american de pop-rock. Supranumit „The Big O." Muzică în care a îmbinat blues, country, rock și care reflectă stări de spirit sumbre. A exercitat o influență majoră asupra muzicii rock. Discografie selectivă: „Blue Angel", „I'm Hurting", „Running Scared", „Crying", „Pretty Woman".

ORBITAL, -Ă (< fr.) adj., s. m. 1. Adj. Care aparține orbitei unui corp ceresc, privitor la această orbită. ✦ (Despre un mobil) Care parcurge o orbită. **2.** Adj. (ANAT.) Care aparține orbitei **(2)** sau se află în cavitatea acesteia. **3.** S. n. (FIZ., CHIM.) *O. atomic* = fiecare dintre soluțiile cu semnificație fizică ale ecuației lui Schrödinger pentru anumite valori ale energiei globale *(E)* și ale numărului cuantic principal *(n).* Înlocuiește noțiunea de „orbită" și definește zona din jurul unui nucleu atomic, în care probabilitatea existenței unui electron, caracterizat prin valori diferite ale numerelor cuantice, este maximă. Un *o.a.* poate fi ocupat de unul sau maximum doi electroni, care se deosebesc între ei prin valoarea numărului cuantic de spin *(s).* Corespunzător numerelor cuantice, orbitalii au energii și geometrii specifice. ✧ *Orbitali moleculari* = orbitali rezultați prin întrepătrunderea a doi sau mai multor **o.** atomici proveniți de la doi atomi suficient de apropiați în spațiu. Un

o.m. este comun ambilor atomi care se unesc pentru a forma o legătură covalentă şi nu poate fi ocupat decât de maximum doi electroni. Prin contopirea a doi **o.** atomici se obţin doi *o.m.:* un *o. de legătură* (liant), caracterizat prin energie mai joasă decât a **o.** atomici, din care provine şi care stabilizează molecula (norul electronic are densitatea maximă în spaţiul dintre cele două nuclee), şi un *o. de antilegătură* (antiliant), caracterizat prin energie mai înaltă decât a **o.** atomici, din care provine şi care nu participă la legarea atomilor, ci la respingerea lor (norul electronic are în spaţiul dintre nucleele atomice densitatea minimă).

ORBIŢĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Traiectorie în formă de curbă (închisă) a unui mobil, care se mişcă într-un câmp de forţe centrale. ✦ (ASTR.) Drumul real parcurs de un corp ceresc. ✧ *O. aparentă* = drum aparent al unui astru pe bolta cerească, proiecţie a drumului său real. ✦ (FIZ.) *O. staţionară* = traiectorie a electronului dintr-un atom, când acesta nu emite şi nu absoarbe energie (conform teoriei lui Bohr). **2.** (ANAT.) Cavitate osoasă pereche, în care se află globul ocular, situată pe fiecare parte a foselor nazale. **3.** Fig. Sferă, domeniu de acţiune sau de influenţă.

ORBITOLIŅĂ (< fr. {i}) s. f. Gen fosil de foraminifere neperforate, cu testul în formă conică sau lenticulară; a trăit în Jurasicul superior şi în Cretacic.

ORBITOR, -OARE (< *orbi*) adj. **1.** Care supără, care tulbură vederea; care orbeşte, care ia ochii. **2.** Fig. Care întunecă mintea, raţiunea. ✦ Uluitor; copleşitor.

ORBONA (în mitologia romană), zeiţă ocrotitoare a orfanilor şi patroana sterilităţii. Era invocată pentru a o îndupleca să nu îngăduie moartea copiilor sau a părinţilor lor; la ea se rugau şi părinţii, care pierzându-şi copiii îşi doreau alţii. Numele ei vine de la lat. *orbus* „orfan".

ORCADE, Insulele ~ v. **Orkney, Insulele ~.**

Orbitolină

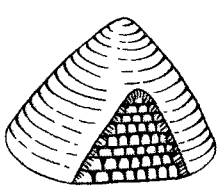

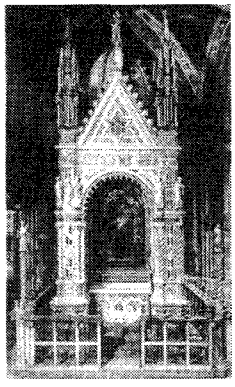

Il Orcagna.
Tabernacolul de la Or San Michele

ORCAGNA [orkaña], **Andrea di Cione zis Il' ~** (c. 1308–c. 1368), pictor, sculptor şi arhitect florentin. Ultimul reprezentant al goticului florentin. Continuator al şcolii lui Giotto, prin compoziţia echilibrată şi prin noblеţea atitudinilor, dar căreia i-a dat un accent mai dramatic (frescele şi altarul de la Capela Strozzi din biserica Santa Maria Novella din Florenţa). Ca sculptor, a executat tabernacolul de la Or San Michele din Florenţa, caracteristic pentru perioada de trecere de la gotic la stilul Renaşterii, precum şi mozaicurile faţadei Domului din Orvieto.

ORCEL [orsęl], **Jean François** (1896–1978), mineralog francez. Contribuţii în domeniul mineralogiei şi al geografiei teoretice („Analiza termică diferenţială şi aplicaţiile ei la mineralogie"). M. de onoare al Acad. Române (1965).

ORCHESTRA (< fr.) vb. I tranz. A repartiza elementele componente ale unei compoziţii muzicale diferitelor instrumente ale orchestrei. ✦ Fig. A conduce o dezbatere, o manifestare etc.

ORCHESTRAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparţine orchestrei, privitor la orchestră; propriu orchestrei. ✦ Care este executat de orchestră.

ORCHESTRA NAŢIONALĂ RADIO, ansamblu simfonic înfiinţat, în 1928, de M. Jora, cu scopul de a susţine concerte simfonice publice, difuzate la radio în direct. Una dintre primele orchestre radio din Europa. Prezintă publicului partituri celebre şi prime audiţii, din creaţia universală şi românească alături de dirijori şi solişti de valoare. Realizează înregistrări şi turnee.

ORCHESTRAŢIE (< fr.) s. f. Arta de a scrie pentru orchestră ţinând cont de posibilităţile tehnice şi expresive ale fiecărui instrument, de efectele sonorităţilor acestora, opuse şi combinate cu o anume logică muzicală în modalitatea de a asocia culorile instrumentale. Implică două nivele: instrumentaţia (etapa tehnică) şi **o.** (etapa ce ţine mai mult de stilistică). ✦ Realizarea unei versiuni orchestrale la o lucrare scrisă iniţial pentru unul sau mai mulţi solişti.

ORCHEŞTRĂ (ORHEŞTRĂ) (< fr., it., lat.; {s} gr. *orkhestra* < *orkheisthai* „a dansa") **1.** Ansamblul instrumentelor funcţionând ca masă, ca ansamblu şi nu ca adunare de solişti, ca în cazul muzicii de cameră; colectivul de instrumentişti care execută împreună o compoziţie muzicală. Există mai multe tipuri de **o.:** *simfonică mare* şi *de cameră,* iar după altă clasificare: *de coarde* şi *de armonie* (suflători). **2.** Spaţiu circular în arhitectura teatrelor antice, situat între avanscenă şi gradene; la greci servea evoluţiei corului, iar la romani era rezervat spectatorilor de elită. ✧ *Fotoliu de o.* = loc în primele rânduri într-o sală de concert sau de spectacol. **3.** *Fosa orchestrei* = spaţiu fixat sub avanscenă, rezervat membrilor orchestrei.

ORCHESTRION (< it., germ.) s. n. Instrument muzical asemănător cu pianul sau orga, cu două sau mai multe claviaturi, care redă efecte de orchestră.

ORCHESTRIONEŢ (< *orchestrion*) s. n. Instrument muzical cu manivelă, mai mic decât orchestrionul, care execută muzică înregistrată pe benzi de carton perforate.

ORCHOMENOS (ORCHOMENUS) v. **Orhomenos.**

ORCIC (< ucr., pol.) s. n. Fiecare dintre cele două piese de lemn prinse de crucea unei căruţe, de care se leagă şleaurile.

ORCICĂR (< *orcic*) s. n. Laţul ştreangului de la ham (al şleaului) care se prinde de orcic.

ORDALIE (< fr., lat.) s. f. (În Evul Mediu) Mod de stabilire a dreptăţii sau a vinovăţiei părţilor în litigiu, prin diferite probe (a focului, a apei clocotite şi a fierului încins), sau prin duelul judiciar; se mai numea *judecata lui Dumnezeu.*

ORDESSOS, denumirea antică a râuiui *Argeş.*

ORDIN (< it., lat.) s. n. **1.** Dispoziţie obligatorie, scrisă sau verbală. ✦ (Concr.) Înscris care conţine o dispoziţie de acest fel. ✧ (FIN., CONT.) *O. de plată* = dispoziţie necondiţionată dată de emitentul acesteia unei societăţi bancare

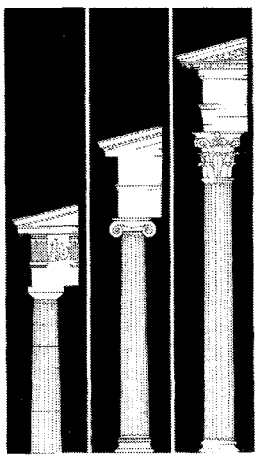

Ordin (5.)

receptoare, de a pune la dispoziția unui beneficiar o anumită sumă de bani. *O. de serviciu* = act prin care un salariat primește o sarcină oficială; delegație. *O. de zi* = act prin care comandantul unei unități militare se adresează, în anumite ocazii, întregii unități. **2.** Decorație superioară medaliei. **3.** (BIOL.) Categorie sistematică subordonată *clasei*, care cuprinde una sau mai multe familii strâns înrudite și cu caractere asemănătoare. **4.** (MAT.) Dimensiune a unui determinant sau a unei metrici pătrate. ✧ *O. de multiplicitate* (pentru o rădăcină a unui polinom) = puterea maximă a diferenței dintre variabila independentă și rădăcină, care divide polinomul dat. **5.** (ARHIT.) Ansamblu de elemente constructive și decorative (coloane, antablament etc.), care definesc caracteristicile stilurilor de bază ale arhitecturii greco-romane (la greci: *o. doric, o. ionic, o. corintic;* la romani: *o. compozit* și *o. toscan*). În sec. 19 s-a folosit *o. colosal,* în care coloanele aveau înălțimea mai multor etaje. **6.** (Cu determinări care arată felul, natura) Rang, categorie. ✧ Expr. *De ordin(ul)...* = cu caracter (de)... *De prim(ul) ordin* = de cea mai bună calitate, foarte bun (sau important etc.). **7.** *Ordine monahocavalerești* = organizații semimilitare și semimonahale ale cavalerilor din Europa apuseană, apărute sub egida Bisericii catolice și a Papalității în perioada Cruciadelor, pentru a lupta împotriva „necredincioșilor" și cucerirea de teritorii în țările musulmane din Orientul Apropiat și în țările necatolice din Europa (ex. *O. ioaniților, O. templierilor, O. teutonic*). *Ordine cavalerești* = organizații laice de cavaleri, create în Evul Mediu în Europa apuseană, reprezentând una dintre principalele forme de unire, în scopul cuceririlor militare, mai ales în Cruciade. Cele mai vechi *o. c.* (ex. Sfânta Maria) au apărut în sec. 11, în Pen. Iberică. *Ordine călugărești* = organizații călugărești înființate în vederea propagandei religioase (ex. *O. dominicanilor, O. ursulinelor,* la catolici; *O. rifailor* la mahomedani).

ORDINAL (< fr., lat.) adj. *Numeral ~* = numeral care indică locul, ordinea obiectelor prin numărare, într-o serie de ființe, obiecte, fenomene etc.

ORDINAR, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. **1.** Obișnuit, normal; comun, de rând. ✧ (DR.) *Cale o. de atac* = cale de atac care poate fi folosită în orice proces. *Fracție o.* v. *fracție.* **2.** De calitate inferioară, fără valoare; prost. ✦ Vulgar, grosolan; josnic.

ORDINATOR (< fr.) s. n. Termen folosit pentru calculator (computer) de către francezi.

ORDINE (< lat., it.) s. f. **1.** Mod (firesc) de succesiune, înșiruire în timp sau în spațiu a unor lucruri, a unor fapte etc.; rânduială, rând. ✧ *O. de zi* = program care cuprinde totalitatea problemelor ce urmează să fie discutate într-o adunare, într-o ședință etc. ✧ Loc. *La ordinea zilei* = de actualitate; despre care se vorbește. **2.** Așezare a unor obiecte potrivit unor cerințe de ordin practic și estetic, rânduială; *p. ext.* funcționare bună, armonioasă; disciplină, regulă. ✧ Expr. *A chema* (pe cineva) *la ordine* = a soma (pe cineva) să respecte anumite norme (de conduită) pe care le-a încălcat; a admonesta. **3.** Organizare socială, politică, economică; regim; *spec.* stabilitate socială. ✧ (DR.) *O. publică* = ordinea politică, economică și socială dintr-un stat, care se asigură printr-un ansamblu de norme și măsuri deosebite de la o organizare socială la alta, și se traduce în fapt prin funcționarea normală a aparatului de stat, menținerea liniștii cetățenilor și respectarea drepturilor acestora și a avutului obștesc. *O. de drept* = stare a relațiilor sociale care se statornicește ca urmare a respectării stricte a prevederilor legale de către toți cetățenii și organele statului și este asigurată de lege. **4.** *O. universală* = concepție dominantă în filozofia europeană din Antichitate până în sec. 19, potrivit căreia lucrurile, fenomenele și evenimentele din Univers au un substrat comun și sunt integrate într-un plan care asigură desfășurarea lor către realizarea Binelui, Frumosului, Dreptății, Libertății, existând o deplină armonie între realitate și valori, între om și Univers. **5.** (MAT.) *Relație de o.* = relație tranzitivă între elementele unei mulțimi (ex. pentru mulțimea numerelor reale).

ORDIN-NAȘCIOKIN, Afanasii Lavrentievici (c. 1605–1680), om de stat și diplomat rus. A condus politica externă a Rusiei (1667–1671), calitate în care a încheiat armistițiul cu Polonia la *Andrusovo* (1667). Participant la Războiul Ruso-Suedez (1656–1658), a negociat încheierea armistițiului prin care Suedia primea orașele estoniene și livoniene. Promotor al introducerii în Rusia a modelului vest-european, s-a călugărit (1672).

ORDJONIKIDZE v. **Vladikavkaz.**

ORDJONIKIDZE, Grigori Konstantinovici, zis **Sergo** (1886–1937), om de stat și activist de partid sovietic. Organizator al instaurării puterii sovietice în Azerbaidjan, Armenia și Georgia (1920-1921). Prim-secretar al partidului comunist pentru Transcaucazia (1922–1926). Membru în Biroul Politic (1930). Comisar al poporului pentru industria grea (1932–1937). S-a sinucis.

ORDONA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A da un ordin **(1),** a porunci, a comanda; a cere, a pretinde, a dispune. **2.** A pune în ordine, a grupa într-un anumit fel; a aranja, a orândui. **3.** (MAT.) A introduce o relație de ordine pentru elementele unei mulțimi.

ORDONANȚA (< fr.) vb. I tranz. A dispune plata unei sume prin emiterea unui ordin de plată.

ORDONANȚĂ (< fr.) s. f. **I. 1.** Dispoziție scrisă emanând de la o autoritate (administrativă); act care conține această dispoziție. ✧ *O. de plată* = dispoziție, ordin de plată a unei sume. **2.** (DR.) Hotărâre judecătorească dată în proceduri cu caracter urgent *(o. prezidențială).* ✦ Act emanat de la procuror sau de la organele de urmărire penală, prin care se iau anumite măsuri în exercitarea atribuțiilor lor. **II.** (ARHIT.) Dispunerea, aranjarea generală a elementelor componente ale unei fațade. **III.** (MILIT.) Soldat atașat pe lângă un ofițer pentru servicii personale. .

ORDONAT, -Ă (< *ordona*) adj., s. f. 1. Adj. (Despre oameni) Căruia îi place ordinea, care păstrează ordinea; *p. ext.* disciplinat, echilibrat. ✦ (Despre obiecte) Care este pus în ordine, rânduit (după anumite criterii), aranjat. ✦ (MAT.) *Mulțime o.* = mulțime pentru elementele căreia este definită o relație de ordine (ex. mulțimea numerelor reale). **2.** S. f.

(MAT.) A doua coordonată a unui punct din sistemul rectangular de coordonate din plan sau din spațiu paralelă cu axa OY.

ORDONATOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. ~ *de credite* = persoană împuternicită prin lege sau prin delegare să dispună, să aprobe și să răspundă, potrivit legii, de utilizarea creditelor bugetare, de realizarea veniturilor, de folosirea eficientă a sumelor primite de la bugetul de stat, de la bugetul asigurărilor sociale de stat sau de la bugetul fondurilor speciale, de integritatea bunurilor încredințate unității pe care o conduce, de organizarea și ținerea la zi a contabilității și prezentarea la termen a dărilor de seamă contabile asupra execuției bugetare. *O de c.* poate fi: *principal* (conducătorul unei autorități publice, ministrul, conducătorul celorlalte organe de specialitate ale administrației publice centrale) și *secundar* ori *terțiar* (conducătorul instituției publice cu personalitate juridică din subordinea o. principal de credite, după caz).

ORDÓÑEZ, Bartolomé (c. 1490–1520), sculptor spaniol. Primul spaniol care a înțeles sensurile renascentiste și le-a adaptat la tradițiile Spaniei (monumentul funerar al reginei Ioana Nebuna și al lui Filip cel Frumos din capela regală din Granada); sculptură în lemn („Povestea Sf. Eulalia").

ORDONEZ, Carlo d' (1734–1786), compozitor austriac. Funcționar în guvernul imperial de la Viena. Autor de simfonii (78) în maniera lui Haydn, menuete, cvartete de coarde, trio-uri ș.a.

ORDOS (OERDOSU, MU US sau **HETAO),** podiș înalt deșertic, peneplenizat, situat în N Chinei, în cadrul marelui cot (meandru) pe care îl face fl. Huang He în cursul mijlociu; c. 95 mii km^2. Alt.: 1 000–2 000 m. Climă continentală excesivă, în NV deșertică, iar în SE semideșertică, cu precipitații reduse (150–250 mm/an). Vegetație rară, adaptată la uscăciune. Acoperit în mare parte cu depozite groase de loess și cu dune, care ocupă c. 50% din supr. sa. Lacuri sărate și văi seci. Prin S podișului trece Marele Zid Chinezesc. Expl. de cărbune și petrol. Creșterea ovinelor, cabalinelor și cămilelor. Cunoscut și sub numele *Podișul de Loess.*

ORDOVICIAN, a doua perioadă (sistem) a Paleozoicului, care a început acum 500 mil. de ani și a durat 60 mii. de ani; caracterizată prin graptoliți, trilobiți, brahiopode, nautiloidee, cistoidee etc. În O. își fac apariția primii corali, iar dintre vertebrate apar peștii.

ORDU, oraș în N Turciei, port pe coasta sudică a Mării Negre, la 129 km E de Samsun și la V de Trabzon, la gura de vărsare a râului Melet Irmağı, pe pantele dealului Boztepi; 112,5 mii loc. (2000). Nod rutier. Prelucrare și export de alune turcești. Extracția și prelucrarea minereurilor de cupru și zinc. Fundat sub numele de Cotyora (c. 500 î.Hr.). Punctul de îmbarcare pentru Sinope și Heraclea Pontica (azi Ereğli).

OREADE (< fr.; {s} lat. *oreas,* gr. *oreias* < *oros* „munte") s. f. pl. (În mitologia greacă) Nimfe ale munților.

ÖREBRO [örebrʉ:], oraș în S Suediei situat pe țărmul de V al lacului Hjälmaren, la gura de vărsare a râului Svartå, la 161 km V de Stockholm; 125,5 mii loc. (2002). Port fluvial. Nod feroviar. Șantier naval. Ind. constr. de mașini-unelte și de aparataj electrotehnic, chimic, de prelucr. a lemnului, a celulozei și hârtiei, încălțămintei, textilă și alim. Universitate (1970). Biserica St. Nikolai (sec. 12–13), în stil gotic; castel în stil renascentist (sec. 16), pe ins. Svartälven; Primăria (1862). Centru comercial din Antichitate. Sediul mai multor concilii ecleziastice și diete (Dieta din 1529 a proclamat luteranismul religie de stat; cea din 1810 l-a ales pe mareșalul *Bernadotte* principe ereditar pe tronul Suediei).

OREGON [ɔrigən] **1.** Stat în extremitatea de NV a S.U.A., cu ieșire la Oc. Pacific, străbătut în partea centrală de M-ții Cascadelor (alt. max: 3 424), iar în NE de m-ții Albaștri și Wallowa; 251,4 mii km^2; 3,5 mii. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Salem.* Expl. forestiere, de cupru și aur. Metalurgie neferoasă, utilaj de transport, produse chimice. Cereale, legume. Pomicultură. Creșterea animalelor. Pescuit. Turism. Parcul național Crater Lake (cu un lac format în craterul unui vulcan stins), peșteri declarate monumente ale naturii (Oregon Caves), locuri fosilifere importante. **2. V. Columbia (1).**

OREHOVO-ZUEVO, oraș în Federația Rusă, la 89 km E de Moscova; 124 mii loc. (2002). Nod feroviar. Expl. de turbă. Vechi centru al ind. textile (bumbac). Ind. constr. de mașini textile, chimică (mase plastice) și mat. de constr. Orașul a luat ființă în 1917 prin unirea satelor Orehovo (menționat documentar la sfârșitul sec. 17), Zuevo (atestat documentar în sec. 13), Nikolskoe și Dubrovka.

OREIȘN (< fr.) s. n. Maladie infecțioasă, contagioasă și epidemică, provocată de un virus, frecventă, mai ales, la copii. Are o perioadă de incubație de 12–26 zile și se manifestă prin inflamarea dureroasă a glandelor parotide și febră. Transmiterea se face prin contact direct cu bolnavul sau cu obiecte contaminate cu secreții nazofaringiene ale acestuia. La adulți, boala se poate complica (orhită urliană), ducând la atrofie testiculară. Sin. *parotidită epidemică.*

OREL, oraș în Federația Rusă, la 382 km SE de Moscova, port pe stg. râului Oka; 333,6 mii loc. (2002). Nod feroviar. Constr. de automobile, de utilaje pentru constr., mașini-unelte,

Örebro. Vedere generală

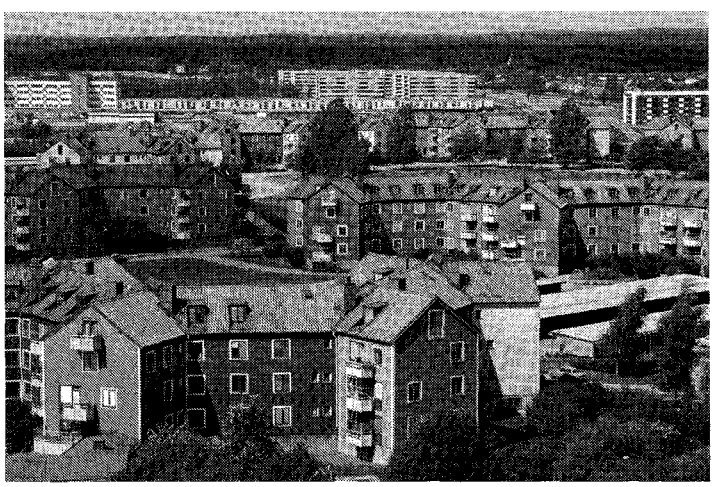

mașini agricole și textile; mecanică de precizie; produse textile și alim. (bere, morărit); pielărie și încălțăminte, sticlărie. Muzeul „Turgheniev". Teatru. Bisericile Nikolo-Peskovskaia (1790), Arhanghelul Mihail (1722, reconstruită în 1801). Fundat, în 1566, de către Ivan cel Groaznic. În perimetrul Kursk-Orel-Belgorod s-a desfășurat una dintre cele mai importante confruntări dintre armatele sovietice și germane (5 iul.—23 aug. 1943), încheiată cu victoria trupelor sovietice; cunoscută și sub numele de Bătălia de la *Kursk*.

ORELIST, -Ă (< *O.R.L.*) adj. (Despre medici) Specialist în otorinolaringologie.

ORELLANA [oreʎana], **Francisco de** ~ (c. 1511–1546 sau 1550), conchistador și explorator spaniol. Împreună cu F. Pizzaro a cucerit Perú (1535). Locotenentul lui G. Pizzaro. A parcurs Amazonul de la Cordilieri la Oc. Atlantic, efectuând prima traversare a continentului sud-american de la V la E (1541–1542).

ORENBURG, oraș în Federația Rusă, pe fl. Ural, în S m-ților Ural; 548,8 mii loc. (2002). Ind. siderurgică, constr. de mașini, alim., textilă (tricotaje) și încălțăminte. Teatru dramatic și muzical. Filarmonică. Muzeu. Caravanserai (1836–1842). Fundat în 1735. Între 1938 și 1957 s-a numit *Cikalov*.

ORENSE, oraș în NV Spaniei (Galicia), pe Río Miño; 107,5 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Expl. de tungsten. Siderurgie. Constr. de automobile. Prelucr. lemnului. Centru viticol.

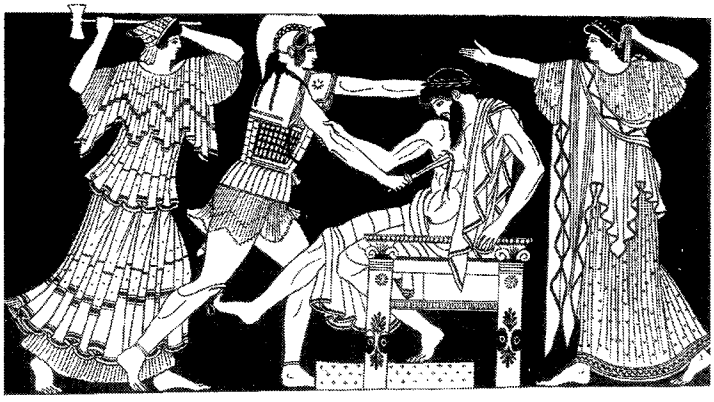

Oreste ucigându-l pe Egist

Catedrala gotică San Martín (sec. 13), fostul palat episcopal (sec. 12, restaurat în sec. 18), biserica La Trinidad (sec. 13). Pod peste Río Miño, datând din 1230,. Izv. termale. Turism. Pe vremea romanilor s-a numit *Aquae Urentes*. Capitală a confederației suevilor (sec. 6–7), distrus de mauri (sec. 8) și reconstruit de Alfons III al Asturilor (sec. 9).

ORESME, Nicole de (1325–1382), prelat și savant francez. Episcop de Lisieux (din 1377). A tradus lucrări ale lui Aristotel, contribuind astfel și la fixarea limbii franceze. Autor de lucrări științifice („Despre originea, natura și mutațiile monedei") și al unui tratat de astronomie, în care lua în considerație mișcarea Pământului în jurul axei sale („De caelo et mundo").

Orense. Vedere generală

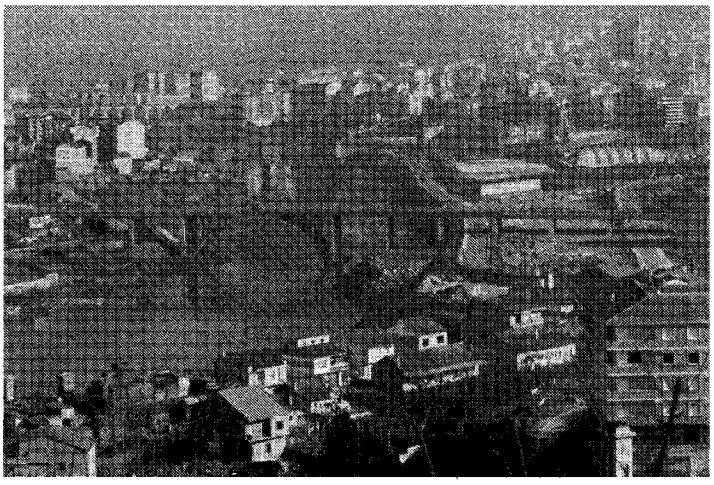

ORESTANO, Francesco (1873—1945), filozof italian. Prof. univ. la Palermo. Specialist în istoria filozofiei („Originalitatea lui Kant", „Știința binelui și a răului"). Studii privind viața și activitatea lui Leonardo da Vinci. Vizite în România, unde a conferențiat. M. coresp. al Acad. Române (1942).

ORESTE (în mitologia greacă), fiul lui Agamemnon și al Clitemnestrei. Ajutat de sora sa Electra, și-a ucis mama și pe amantul acesteia, Egist, pentru a-și răzbuna tatăl, care fusese asasinat de către cei doi la întoarcerea sa din Războiul troian. Prigonit de Erinii (duhurile răzbunării), a fost absolvit de areopagul din Atena, în urma unei deliberări publice. Mitul lui **O.** a inspirat tragedii scrise de Eschil, Euripide, Racine, Voltaire ș.a.

ØRESUND [ö:rəsund] sau **SUND,** strâmtoare între ins. Sjælland și pen. Scandinavia, care face legătura între str. Kattegat și M. Baltică. Lungime: 118 km; lățime: 3,4–44 km. Ad. max.: 38 m. Porturi pr.: Copenhaga și Malmö. Legături de feribot. Pod rutier și feroviar între orașele Helsingør (Danemarca) și Helsingborg (Suedia).

OREȘNIȚĂ s. f. Plantă erbacee perenă agățătoare, meliferă, din familia leguminoaselor, înaltă de 50–100 cm, cu frunze terminate cu cârcei și flori purpurii, plăcut mirositoare, dispuse în raceme *(Lathyrus tuberosus)*. Tuberculul comestibil.

OREZ (< bg.) s. m. Plantă alimentară anuală din familia poaceelor, cu tulpina înaltă de 80–120 cm, cu inflorescența în panicule și cu fructele cariopse, de formă elipsoidală, comprimate lateral *(Oryza sativa)*. La maturitate, fructele (semințele) rămân îmbrăcate în palee, fiind necesară decorticarea pentru a putea fi consumate. **O.**

Orez

este un aliment bogat în amidon (75%), cu o mare valoare calorică; proteinele, deşi în cantitate mică (6–8 %), au o valoare nutritivă ridicată, fiind uşor digerabile. Pentru a creşte, **o.** are nevoie de temperaturi ridicate în perioada de vegetaţie şi de umiditate abundentă. Cultura **o.** este foarte veche, ea fiind menţionată în vechi scrieri dravidiene şi sanscrite. Din suprafaţa cultivată cu **o.**, 95% se află în Asia (China, India, Japonia, Pakistan, Indonezia), cultura lui fiind răspândită aici din cele mai vechi timpuri. Cel mai mare producător mondial este China (189,8 mil. t, 2000). În Europa, a fost introdus în sec. 8, mai întâi în Spania şi Italia. În România, prima orezărie a fost înfiinţată, în 1786, pe malul râului Bârzava, la Topolia (azi com. Banloc). În simbolistica chineză, **o.**, hrana vieţii şi a nemuririi, este de origine divină, desemnând puritate primordială, bogăţie şi belşug. ✦ Semînţele acestei plante.

OREZĂRIE (< *orez*) s. f. Teren cu amenajări speciale pentru irigare, pe care se cultivă orez. ✦ Cultură de orez.

ORFAN, -Ă (< ngr.) adj. (Şi subst.) Care şi-a pierdut unul sau ambii părinţi; (rar) orfelin. ✦ Fig. Lipsit de ceva.

ORFELIN, -Ă (< fr.) s. m. şi f. (Rar) Orfan.

ORFELINAT (< fr.) s. n. Instituţie de ocrotire socială în care sunt crescuţi copiii orfani.

ORFEU (în mitologia greacă), poet şi muzician, fiul lui Oiagros, regele tracilor şi al muzei Caliope. Protejat de Apolo, care i-a dăruit lira sa, cu al cărui cântec reuşea să îmblânzească fiarele, să mişte pietrele, să urnească din loc arborii. Participant la expediţia *Argonauţilor.* Pentru a o readuce pe Pământ pe soţia sa moartă, Euridice, a coborât în Infern, emoţionându-i cu cântecele sale pe zeii acestuia. Neputând rezista tentaţiei de a o privi înainte de ieşirea din Infern (condiţie impusă de zei), a pierdut-o pentru totdeauna. **O.** a murit sfâşiat de femeile trace sau, după alte variante, răpus de trăsnetul lui Zeus. Capul şi lira i-au fost aruncate în fluviul Hebrus, ale cărui ape le-a purtat în insula Lesbos, ce a devenit simbolul poeziei lirice. Muzele au salvat lira lui **O.**, transformând-o într-o constelaţie. Legenda lui **O.** a inspirat numeroşi scriitori, artişti plastici, muzicieni (Vergiliu, Ovidiu, Rubens, N. Poussin, Delacroix, Rilke, Gluck, Eminescu, Offenbach ş.a.).

Relief cu Orfeu, Euridice şi Hermes (copie romană în marmură)

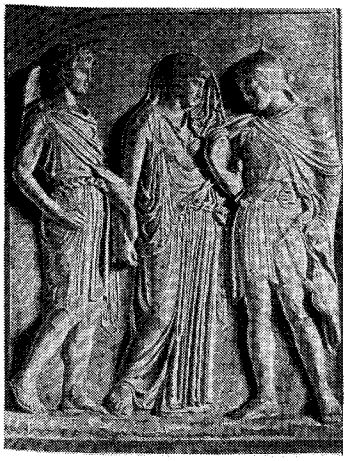

ORFEVRĂRIE (< fr.) s. f. Meşteşugul de a executa obiecte de artă aplicată (vase, bijuterii, obiecte de cult, legături de cărţi etc.) din metale preţioase. Printre cei mai mari maeştri ai genului s-a distins *B. Cellini.* În România, **o.** a avut o mare înflorire în sec. 16–17, mai ales în Transilvania, printre cei mai importanţi meşteri numărându-se Sebastian Hann. ✦ Obiectele prelucrate prin acest meşteşug. ✦ Comerţ cu obiecte fine de aur şi de argint.

ORFEVRU (< fr.; {s} lat. *aurum* „aur" + fr. *fevre* „artizan") s. m. Meşter care lucrează orfevrărie; creator de obiecte de artă aplicată de mare finete, din metal preţios; *p. ext.* artist subtil.

ORFF, Carl (1895–1982), compozitor şi muzicolog german. Prof. univ. la München. Muzică vocal-simfonică („Carmina Burana", „Catulli Carmina"), opere („Antigona", „Isteaţa", „Prometeu"); aranjamente şi prelucrări de muzică veche, inovator în domeniul teatrului liric. Căutător al „unei noi simplităţi", a apelat la spiritul arhaizant. Autorul unei metode de educaţie muzicală, bazată pe ritm, expusă la Academia Güntherschule, pe care a înfiinţat-o (1924) la München, împreună cu Dorotheea Günther.

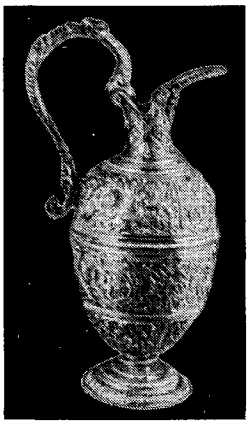

Piesă de orfevrărie

ORFIC, -Ă (< fr.; n. pr. *Orfeu*) adj., s. f. pl. **1.** Adj. Privitor la Orfeu, care se referă la doctrine, mistere, concepţii filozofice atribuite acestuia; care aparţine lui Orfeu sau poemelor sale. ✧ *Poeme orfice* = denumire dată textelor lirice şi filozofice greceşti atribuite poetului mitic Orfeu (87 de imnuri şi un amplu poem „Argonautica"). **2.** S. f. pl. Sărbători în cinstea lui Dionysos.

ORFISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Orfeu*) s. n. **1.** Curent ezoteric din Grecia antică şi Asia Mică (sec. 6 î.Hr.), a cărui întemeiere este atribuită poetului mitic Orfeu. Bazat pe o complexă concepţie cosmogonică, preconiza dualismul suflet-corp şi credinţa în *metempsihoză.* Potrivit **o.**, viaţa ascetică era singura care putea salva puritatea sufletului de impuritatea trupului, considerat temniţă a sufletului. Termenul modern desem-

Carl Orff

nează, pe de o parte, tradiția bogată de scrieri inspirate sau poate chiar compuse de Orfeu despre creație, reîncarnare, pedeapsa din viața de apoi care au exercitat influență asupra lui Pitagora, Empedocle și Platon, iar pe de altă parte, modul de viață ce urmau să-l experimenteze cei inițiați în misterele de la Eleusis. **2.** Curent în pictură definit de G. Apoilinaire în 1912 și reprezentat de F. Leger, F. Picabia și, mai ales, de Robert Delaunay și František Kupka, care susține primatul culorii pure ca mijloc de exaltare a luminozității și a dinamismului. **O.** a deschis drumul picturii abstracte.

ORGAN (< ngr., it., germ., fr., lat.) s. n. **1.** Unitate morfologică din corpul unei ființe vii, care îndeplinește una sau mai multe funcții. ✧ *Organe vegetative* = părțile componente ale unei plante, având o importanță fundamentală pentru viața plantei, dar neimplicate în înmulțirea sexuată (ex. talul la plantele inferioare; frunza, tulpina și rădăcina la plantele superioare). *Organe generative* = **o.** de înmulțire sexuată (ex. floarea la angiosperme). La animale și la om se numesc **o.** genitale. V. și *genital. Organe de echilibru* = **o.** care asigură poziția corpului în spațiu și sunt supuse influenței vitezei și a forței de gravitație asupra organismului. La animalele vertebrate și la om sunt reprezentate prin aparatul vestibular. *Organe de respirație* v. aparat *respirator. Organe de simț* v. *simț. Organe analoage* = **o.** asemănătoare din punct de vedere a funcției pe care o au în organism, dar având originea și structura internă deosebită (de ex. aripile păsărilor și aripile insectelor). *Organe omoloage* v. *omolog. Organe provizorii* = **o.** temporare la embrionii și larvele animalelor pluricelulare; ele îndeplinesc funcții de bază ale organismelor până la formarea definitivă a organelor adulte (ex. membrele abdominale și branhiile la larvele insectelor). *O. rudimentar* v. *rudimentar. Organe tactile* = formațiuni specializate cu ajutorul cărora animalele și omul reacționează la excitațiile din mediul extern reprezentate prin atingere, presiune, temperatură, substanțe nocive etc. Sunt situate în tegumente, în mușchi, mucoasa buzelor, a limbii ș.a. Cu ajutorul lor se determină forma, dimensiunile, consistența obiectelor. În cazul celor lipsiți de văz sau de auz *o.t.* au un rol de bază în cunoașterea lumii înconjurătoare. *Organe hematopoetice* = **o.** în care se formează elementele figurate ale sângelui și limfei. La mamifere și la om acestea sunt: măduva osoasă, ganglionii limfatici, splina și timusul. *Transplant de organe* v. *transplant. Bancă de organe* = bancă specializată în păstrarea organelor care se transplantează. **2.** *O. de mașină* = parte componentă a unui mecanism sau a unei mașini, alcătuită dintr-una sau din mai multe piese simple, care îndeplinește o anumită funcție și care poate fi proiectat și fabricat independent. Pot fi: de asamblare (nituri, șuruburi, pene etc.), de transmitere sau de transformare a mișcării (roți, arbori, cuplaje, biele, manivele) etc. **3.** Fig. Mijloc, instrument de acțiune, de comunicare etc.; *p. ext.* exponent, reprezentant, mijlocitor. ✦ (Urmat de determinări care arată apartenența) Ziar, revistă. **4.** (DR.) *O. al persoanei juridice* = persoană fizică sau colectiv de persoane fizice care au calitatea de angajați sau de membri ai unei organizații cu personalitate juridică, prin care acea organizație dobândește drepturi și-și asumă obligații. ✧ *O. de urmărire penală* = procurorul și organele de cercetare penală. *O. de stat* = formă organizatorică creată prin lege și învestită cu anumită competență în exercitarea funcțiilor statului. *O. reprezentativ* = organ de stat în compunerea căruia intră cetățeni aleși prin vot și care reprezintă interesele alegătorilor în organele de conducere ale statului.

ORGANDĂ (< fr., germ.) s. n. Țesătură de bumbac sau de in, subțire, transparentă și foarte apretată, folosită pentru confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte pentru femei și copii, a perdelelor etc.

ORGANIC, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care ține de structura, de esența, de funcțiunile unui organ sau ale unui organism; privitor la organe sau la organisme vii. **2.** Care are structura unui organism **(1)**, constituind un întreg diferențiat și în același timp unitar; organizat. ✦ Care rezultă din organizarea, din constituția propriu-zisă a unui lucru; lăuntric, intrinsec. ✦ (Și adv.; despre relații, legături; adesea în opoziție cu *mecanic*) Analog legăturii care unește părțile unui organism **(1)**; indisolubil. **3.** (Despre substanțe) Care este alcătuit din carbon și hidrogen, uneori și din alte elemente (oxigen, azot etc.). ✧ *Chimie o.* v. *chimie.*

ORGANICISM (< fr.) s. n. **1.** (PSIH.) Teorie holistă a personalității conturată de către neuropsihiatrul american Kurt Goldstein (1879–1965). **O.** consideră persoana umană ca o totalitate în care există o deplină integrare; toate dezordinile fizice și mentale au o bază organică: schimbări ale structurii creierului, tulburări ale biochimismului etc. **2.** (SOCIOL.) Concepție din sec. 19, potrivit căreia societatea ar fi un organism analog celor biologice, supus acelorași legi ca și acestea. Reprezentanți: H. Spencer, A. Schäffle, R. Worms.

ORGANICIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. adj. Adept al organicismului.

ORGANIGRAMĂ (< fr.; {s} fr. *organi[ser]* „a organiza" + gr. *gramma* „scriere") s. f. **1.** Reprezentare grafică a structurii organizatorice a unei întreprinderi sau instituții, a subordonării compartimentale, a tipurilor de legături între compartimente, a evantaiului subordonărilor etc. ✦ Colectiv de angajați care figurează (fără nominalizare) în această schemă. **2.** (INFORM.) Reprezentare, cu ajutorul unor simboluri grafice, a algoritmului unei probleme ce urmează a fi rezolvată cu ajutorul calculatoarelor electronice.

ORGANISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Sistem viu (animal, plantă, microorganism) care este capabil de reproducere, creștere și întreținere. Majoritatea **o.** au structură celulară (mono- sau pluricelulară). Formarea unui **o.** pluricelular constituie un proces care include diferențierea structurilor (celule, țesuturi, organe) și funcțiilor legate strâns între ele. Totalitatea **o.** formează materia vie. ✧ *O. modificat genetic* (OMG) = **o.** al cărui genom a fost modificat prin inginerie genetică; prin intermediul celulelor reproducătoare (gameți) modificarea (de importanță economică) se transmite ereditar descendenților. *Organisme sinantrope* v. *sinantrop. O. autotrof* v. *autotrof. O. heterotrof* v. *heterotrof.* **2.** *O. torențial* v. *torent.* **3.** P. ext. Fig. Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcționează în mod perfect organizat. **4.** Organizație **(1)**.

ORGANIST, -Ă (< fr., it., germ.) s. m. și f. Persoană care cântă la orgă.

ORGANIT (fr.) s. n. (HIST.) Fiecare dintre elementele constitutive permanente ale celulei animale sau vegetale, cu formă, structură și compoziție chimică determinate, îndeplinind anumite funcții în viața celulei (ex. nucleul, plastidele, mitocondriile).

ORGANIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. **1.** Tranz. A întreprinde metodic măsurile necesare pentru a (se) asigura un cadru coordonat, o rânduială adecvată și o desfășurare cât mai eficientă uneia sau mai multor activități, acțiuni etc. ✦ A orândui. **2.** Refl. A-și coordona

acțiunile după un anumit plan; a proceda metodic și eficient în acțiunile sale.

ORGANIZARE (< *organiza*) s. f. Acțiunea de a (se) organiza și rezultatul ei; *p. ext.* rânduială, disciplină, ordine. ✧ *Organizarea științifică a producției și a muncii întreprinderii* = totalitatea activităților, măsurilor, metodelor, tehnicilor și mijloacelor adoptate de o întreprindere, stabilite pe bază de studii și calcule tehnico-economice, în scopul combinării optime a factorilor de producție și al asigurării, pe această bază, a unei eficiențe maxime a utilizării lor. Obiectul ei de studiu îl constituie următoarele domenii: **o.** de bază a întreprinderii, inclusiv metodele de **o.**; programarea și urmărirea operativă a producției, inclusiv metode de programare; **o.** pregătirii tehnice a producției; capacitățile de producție și utilizarea lor optimă; **o.** mișcării și manipulării materiilor prime, materialelor, semifabricatelor și produselor în cadrul întreprinderii; **o.** activității de întreținere și reparație a utilajelor; gospodărirea energetică; aprovizionarea procesului de producție; **o.** controlului tehnic de calitate; **o.** muncii. *O. administrativ-teritoriaiă* v. *împărțire administrativ-teritorială. Organizarea teritoriului* = ansamblu de măsuri organizatorice, financiare, tehnice și juridice prin care se urmărește folosirea rațională a pământului (în cadrul unei țări, regiuni administrative, comune, exploatații agricole etc.). ✦ Orânduire, alcătuire.

ORGANIZATOR, -OARE (< fr.) adj., s. m. **1.** Adj. Care se referă la organizare. ✦ (Substantivat) Persoană care organizează. **2.** S. m. (EMBRIOL.) Parte a unui embrion sau organ care emite stimuli privind sensul dezvoltării morfologice și diferențierea altor părți ale organismului sau sistemului. Sin. *inductor* **(II 3).**

ORGANIZATORIC, -Ă (< *organizator*) adj. Care ține de organizare, privitor la organizare.

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE (O.N.U.; în engl.: United Nations Organization — U.N. sau U.N.O.), organizație internațională guvernamentală cu sediul în United Nations Piaza din New York (S.U.A.), fondată, prin semnarea la 26 iun. 1945, a Cartei de la San Francisco de către 50 de state (intrată în vigoare la 24 oct. 1945). Constituie o organizație cu vocație universală, creată în scopul menținerii păcii și securității internaționale prin luarea de măsuri colective împotriva actelor de agresiune, dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni, promovarea cooperării internaționale în domeniile economic, social, cultural și umanitar. La 12 iun. 1941 este parafată la Londra „Declarația interaliată" în care semnatarii se angajau „să conlucreze cu celelalte națiuni libere, atât în timp de război, cât și în timp de pace". A fost primul dintr-o serie de documente care au marcat procesul de formare a O.N.U. La 14 aug. 1941 președintele S.U.A. Franklin D. Roosevelt și primul-ministru britanic Winston Churchill au căzut de acord asupra unor principii care urmau să favorizeze colaborarea internațională în scopul menținerii păcii și securității. Documentul, semnat la bordul navei „Prince of Wales", este de atunci cunoscut sub denumirea de Carta Atlanticului. Numele organizației a fost folosit prima dată, la sugestia președintelui F.D. Roosevelt, în „Declarația Națiunilor Unite", semnată, la Washington, la 1 ian. 1942, de către reprezentanții a 26 de state care luptau contra Axei și care și-au proclamat sprijinul pentru Carta Atlanticului. Într-o declarație semnată la Conferința de la Moscova, la 30 oct. 1943, guvernele U.R.S.S., Marii Britanii, Statelor Unite și Chinei au preconizat crearea unei organizații internaționale în scopul menținerii păcii și securității internaționale, obiectiv reafirmat de conducătorii Statelor Unite, Marii Britanii și U.R.S.S. la Conferința de la Teheran (1 dec. 1943). Primul proiect al O.N.U. a fost elaborat în cursul unei conferințe ținute la hotelul „Dumbarton Oaks" din Washington, în cursul unor serii de reuniuni (21 aug.–7 oct. 1944) când, reprezentanții U.R.S.S., Marii Britanii, Statelor Unite și Chinei s-au pus de acord asupra scopurilor, structurii și funcționării acestei organizații mondiale. La 11 febr. 1945, după reuniunea de la Ialta, Roosevelt, Churchill și Stalin și-au declarat voința de a pune bazele unei „organizații generale internaționale pentru salvgardarea păcii și securității". La 25 apr. 1945 reprezentanții a 50 de state s-au reunit la San Francisco în Conferința Națiunilor Unite asupra Organizației internaționale. Ei au elaborat cele 111 articole ale Cartei care a fost adoptată în unanimitate.

Organizația Națiunilor Unite. Sediul din New York

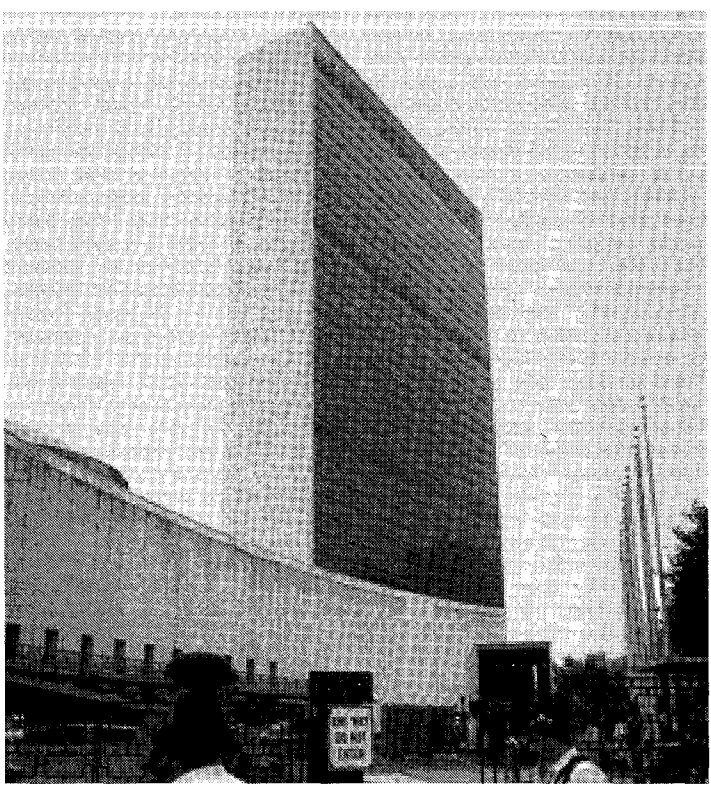

Aceasta definește scopurile și principiile Organizației, structura, organele principale și funcțiile acestora. A doua zi ei au semnat-o în auditoriumul Teatrului Herbst din incinta Monumentului Vechilor Combatanți. A intrat în vigoare după ce a fost ratificată de cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate și a majorității celorlalți semnatari (24 oct. 1945, nașterea O.N.U.). Prima Adunare Generală, unde sunt reprezentate toate statele membre, se deschide la Central Hali din Westminster (10 ian. 1946). Consiliul de Securitate reunit pentru prima oară la Londra (17 ian. 1946) adoptă regulamentul său de ordine interioară. Adunarea Generală adoptă (24 ian. 1946) prima sa rezoluție consacrată în principal utilizării pașnice a energiei atomice și eliminării armelor atomice și a celorlalte arme de distrugere în masă. La 1 febr. 1946 Trygve Lie (Norvegia) devine primul secretar general al O.N.U., iar la 24 oct. 1947 Adunarea Generală proclamă oficial această zi drept „Ziua Națiunilor Unite". La 24 oct. 1949 se pune piatra de temelie a actualului sediu al O.N.U. din New York.În istoria sa de aproape șase decenii, din care cea mai mare parte s-a desfășurat în condiții nefavorabile determinate de confruntarea din anii războiului rece, O.N.U. a reușit în mare măsură să răspundă speranțelor pe care omenirea le pusese în Organizație. Activitatea sa a cuprins domenii diverse, de la aplanarea conflictelor, interdicția armelor de distrugere în masă și neproliferarea armelor atomice la decolonizare, codificarea dreptului internațional, mediul, drepturilor omului etc. Astfel, în iun. 1948 este stabilit în Palestina organismul Națiunilor Unite însărcinat cu supravegherea armistițiului, prima misiune de observare a Națiunilor Unite, iar emisarul O.N.U. Ralph Bunche obține încetarea focului între noul stat creat, Israel, și țările arabe (7 ian. 1949). Adunarea Generală adoptă *Declarația universală a drepturilor omului* (10 dec. 1948). În absența reprezentantului Uniunii Sovietice, Consiliul de Securitate decide să intervină de partea Coreii de Sud și să respingă invazia Nordului. O convenție de armistițiu în Coreea este semnată (27 iul. 1953) de către Comandamentul O.N.U. și Comandamentul China—Coreea de Nord. În 1954, înaltul Comisariat O.N.U. pentru refugiați primește primul dintre cele două Premii Nobel pentru Pace pentru intervențiile sale în favoarea refugiaților europeni. Adunarea Generală își ține prima sa sesiune extraordinară de urgență (1 nov. 1956) pentru a face față crizei Canalului Suez și creează (5 nov.) prima forță de menținere a păcii a O.N.U. — Forța de Urgență a Națiunilor Unite (F.U.N.U.). În sept. 1960, 17 noi state independente (dintre care 16 africane) intră în O.N.U. (cea mai numeroasă primire a unor noi state membre). La 18 sept. 1961 secretarul general Dag Hammarskjöld moare într-un accident de avion în Congo, în cursul unei misiuni O.N.U. Consiliul de Securitate adoptă un embargou voluntar asupra armamentelor împotriva Africii de Sud (7 aug. 1963), iar mai apoi (5 mart. 1964) aprobă trimiterea unei forțe de menținerea păcii în Cipru. Adunarea Generală retrage (27 oct. 1966) Africii de Sud mandatul prin care administra Africa de Sud-Vest (azi Namibia), iar la 16 dec. 1966 sunt impuse sancțiuni obligatorii împotriva Rhodesiei (azi Zimbabwe) de către Consiliul de Securitate. După „Războiul de 6 zile", Consiliul de Securitate adoptă, la 22 nov. 1967, Rezoluția 242, baza viitoarelor negocieri care vizează instaurarea păcii în Orientul Mijlociu. Adunarea Generală aprobă *Tratatul de non-proliferare a armelor nucleare* și cere statelor membre să îl ratifice (12 iun. 1968). La 4 ian. 1969 intră în vigoare *Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială*. Adunarea Generală admite (25 oct. 1971) R.P. Chineză în O.N.U. În iun. 1972 are loc la Stockholm prima Conferință a Națiunilor Unite pentru Mediu care creează Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător (P.N.U.E.), cu sediul la Nairobi (Kenya). La 13 nov. 1974 Adunarea Generală recunoaște Organizația pentru Eliberarea Palestinei (O.L.P.) ca „singurul reprezentant legitim al poporului palestinian". „Anul internațional al femeii", marcat de prima Conferință O.N.U. asupra drepturilor femeilor, organizată la Ciudad de Mexico (iun.–iul. 1975) este urmat de adoptarea de către Adunarea Generală la 18 dec. 1979 a Convenției asupra eliminării oricăror forme de discriminare a femeilor, definind drepturile femeilor în domeniul politic, economic, social, cultural și civil. Consiliul de Securitate adoptă un embargou obligatoriu asupra armamentelor împotriva Africii de Sud (4 nov. 1977), iar Adunarea Generală convoacă prima sa sesiune extraordinară consacrată dezarmării (mai–iun. 1978). Trei ani după declararea ultimului caz cunoscut, la 8 mai 1980, Organizația Mondială a Sănătății (O.M.S.) proclamă oficial eradicarea variolei. La 25 nov. 1981 Adunarea Generală adoptă *Declarația asupra eliminării oricăror forme de intoleranță și discriminare pe bază religioasă*. La 10 dec. 1982 este semnată Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării de către 177 state și două entități (cel mai mare număr de semnături puse pe un tratat în ziua votării). În dec. 1984 secretarul general Javier Pérez de Cuéllar creează Biroul de operații de urgență în Africa pentru coordonarea ajutoarelor organizate pentru combaterea foametei. Tot acum (10 dec. 1984) Adunarea Generală adoptă Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În iun. 1985, la Nairobi, are loc Conferința de încheiere a Deceniului Națiunilor Unite pentru femei, care reunește mii de participanți. În sept. 1987 eforturile desfășurate de P.N.U.E. sunt încununate de semnarea *Tratatului asupra protecției păturii de ozon*, cunoscut sub numele de *Protocolul de la Montréal*, primul acord mondial de protecție a mediului. În 1988 Operațiunile O.N.U. de Menținere a Păcii primesc Premiul Nobel pentru Pace (în acel moment erau desfășurate un număr de 7). În apr. 1989 Grupul de Asistență O.N.U. pentru perioada de tranziție (G.A.N.U.P.T.) este trimis în Namibia pentru a supraveghea retragerea trupelor Africii de Sud și pentru a furniza asistență în vederea alegerilor care au avut loc în nov. 1989 (Namibia devine independentă la 21 mart. 1990). La 31 mai 1991 este negociată o încetare a focului în Angola (unde războiul civil se desfășura de 16 ani) supravegheată apoi de Misiunea de verificare a Națiunilor Unite în Angola (U.N.A.V.E.M. II). Guvernul din El Salvador și Frontul de Eliberare Națională (F.E.N.) semnează (31 dec. 1991), prin intermediul bunelor oficii ale secretarului general al O.N.U., un acord de încetare a focului și un tratat de pace, după 12 ani de război. Consiliul de Securitate ține prima reuniune din istoria sa (31 ian. 1992), la nivelul șefilor de stat și de guvern. În iun. 1992 are loc la Rio de Janeiro (Brazilia) Conferința Națiunilor Unite asupra mediului, cu participarea a 104 șefi de stat sau de guvern și alți conducători (Conferința, cea mai mare reuniune interguvernamentală din istorie, adoptă „Acțiunea 21" — plan de acțiune pentru dezvoltarea durabilă). Secretarul general Boutros Boutros Ghali publică „Agenda pentru pace" (17 iun. 1992), plan de diplomație preventivă, de restabilire și menținere a păcii. La 27 apr. 1993 este

declarată independența Eritreii, în urma unui referendum verificat de O.N.U. cu participarea a 98,5% din electoratul înscris (Eritrea a fost pe urmă admisă ca membru al O.N.U. și al Organizației Unității Africane, azi Uniunea Africană). În mai 1993 alegerile din Cambodgea, supervizate de O.N.U., au drept consecință elaborarea unei noi Constituții și instalarea unui guvern democratic, marcând încheierea conflictului ce dura de 15 ani. Are loc la Viena (iun. 1993) Conferința Mondială asupra drepturilor omului în timpul Anului Internațional al populațiilor autohtone (1993). La 6 mai 1994 secretarul general publică „Agenda pentru dezvoltare", plan de acțiune al cărui scop este de a ameliora condiția umană. Au loc alegeri în Africa de Sud (26–29 apr. 1994) sub supravegherea a 2 527 observatori ai Misiunii de Observare a Națiunilor Unite în Africa de Sud (M.O.N.U.A.S.), care marchează sfârșitul regimului de apartheid. Consiliul de Securitate ridică embargoul asupra armelor și altor restricții impuse Africii de Sud (25 mai), iar la 23 iun. 1994 Africa de Sud își reia locul în Adunarea Generală, după 24 ani de absență. La 13 sept. 1994 Conferința internațională O.N.U. asupra populației și dezvoltării, reunită la Cairo, adoptă un Program de acțiune. În oct. 1994 au loc în Mozambic primele alegeri multipartite (27–29 oct.) supravegheate de peste 2 300 observatori internaționali. În același an, este adoptat un program de activitate, însoțit de manifestări care marchează a 50-a aniversare a O.N.U., cu tema „Noi, popoarele Națiunilor Unite ... aliate pentru o lume mai bună". Se reunește la Copenhaga (mart. 1995) Conferința mondială pentru dezvoltare socială, una dintre cele mai importante reuniuni a conducătorilor politici, pentru a reînnoi angajamentul de a combate sărăcia, șomajul și excluderea socială. La 26 iun. 1995 are loc la San Francisco (California) o conferință de celebrare a celei de a 50-a aniversări de la semnarea Cartei Națiunilor Unite, urmată la 22–24 oct. 1995 de o reuniune specială cu participarea șefilor de stat și de guvern, la sediul O.N.U. din New York. La 10 sept. 1996 Adunarea Generală adoptă *Tratatul pentru interzicerea completă a experiențelor nucleare* (Acest tratat, a cărui adoptare semnifică o cotitură în istoria eforturilor în materie de dezarmare și de neproliferare, este deschis semnării la 24 sept.). La 17 dec. 1996 Adunarea Generală alege pentru prima dată un reprezentant al țărilor din Africa neagră (Kofi Annan, Ghana), pentru un mandat (1 ian. 1997–31 dec. 2001), reconfirmat la 29 iun. 2001. O.N.U. are 191 de membri (2003), printre care și România (din 14 dec. 1955). Cea de-a XXII-a sesiune a Adunării Generale a ales drept președinte pe ministrul de Externe al României, Corneliu Mănescu (era pentru prima dată în istoria de până atunci a organizației când un reprezentant al țărilor socialiste era ales în această demnitate). Nu face parte din O.N.U. un singur stat suveran, Vaticanul (care are totuși statutul de observator permanent). În anul 2002 au fost admiși ca membri Elveția (în urma succesului referendumului din 3 mart. 2002) și Timorul de Est (al 46-lea stat independent al Asiei). Organizația pentru Eliberarea Palestinei (O.L.P.) are statutul de observator special. Principalele organe ale O.N.U. sunt: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție, Secretariatul.

I. *Adunarea Generală* este organul reprezentativ al O.N.U. alcătuit din reprezentanții tuturor țărilor membre (maximum 5 din fiecare țară), învestit cu dreptul de a discuta orice problemă de competența organizației. Rezoluțiile sale au caracter de recomandare pentru statele membre, precum și pentru celelalte organe sau instituții din sistemul Organizației Națiunilor Unite. Se întrunește în sesiuni ordinare anuale, dar și în sesiuni extraordinare sau de urgență, atunci când este necesar. Acestea din urmă sunt convocate de către Secretarul General, la cererea Consiliului de Securitate sau a majorității membrilor Organizației. la hotărâri cu majoritatea simplă a membrilor prezenți și votanți sau pentru problemele mai importante (admiterea de noi membri, recomandările pentru menținerea păcii etc.) și cu majoritate de două treimi în fiecare ședință plenară sau în Comisii. Adunarea Generală își stabilește propriile reguli de procedură și își alege un președinte la fiecare sesiune.

II. *Consiliul de Securitate* este principalul organ în domeniul menținerii păcii și securității internaționale. Cuprinde 15 membri, dintre care 5 permanenți (R.P. Chineză, Franța, Marea Britanie, S.U.A. și Federația Rusă, care ocupă locul fostei U.R.S.S.), ce pot exercita dreptul de veto, și 10 nepermanenți, aleși de Adunarea Generală (câte 5 în fiecare an), de regulă pentru un mandat de doi ani (în 1962, pentru un an, 1976–1977, 1991–1992 și 2004–2005. România a fost membru al Consiliului de Securitate), pe baza principiului repartiției geografice echitabile. Fiecare membru dispune de un vot. Pentru a se adopta deciziile este suficient un vot favorabil a 9 membri (inclusiv unanimitatea membrilor permanenți). Rezoluțiile sale au un caracter obligatoriu. Poate fi convocat la cererea Secretarului General al O.N.U. sau a oricărui stat membru și la lucrările sale poate participa, fără drept de vot, orice membru al organizației.

III. *Consiliul Economic și Social* (C.E.S. sau E.C.O.S.O.C.) promovează cooperarea internațională în domeniile economic și social. Este alcătuit din 54 de membri, aleși de Adunarea Generală pentru un mandat de 3 ani, pe baza principiului repartiției geografice echitabile (18 sunt aleși în fiecare an). Rezoluțiile sale au caracter de recomandări. Se întrunește anual, principala sa funcție fiind de a stabili direcțiile de acțiune și de a coordona agențiile specializate ale O.N.U. Are comisii regionale și pe domenii de activitate. Pentru prima dată România a fost aleasă membru al E.C.O.S.O.C. pentru anii 1965–1967.

IV. *Consiliul de Tutelă* supraveghează administrarea teritoriilor aflate sub tutela O.N.U. Deoarece ultimul teritoriu aflat sub tutela O.N.U. (Rep. Palau) și-a declarat independența (1 oct. 1994), iar altele s-au unit cu statele vecine, *C.T.* și-a suspendat oficial activitatea la 1 nov. 1994, urmând ca în viitor să fie convocat numai în cazul în care va apărea o situație deosebită.

V. *Curtea Internațională de Justiție* (C.I.J.) este organul judiciar principal al organizației, are sediul la Haga (Olanda) și cuprinde 15 judecători independenți, fiecare de altă naționalitate, aleși cu titlu personal (sau realeși), pentru o perioadă de 9 ani, cu majoritate absolută, de către Adunarea Generală și de către Consiliul de Securitate. Statutul Curții este parte integrantă a Cartei O.N.U. Curtea rezolvă numai litigiile dintre statele care recunosc jurisdicția sa într-o anumită categorie de dispute.

VI. *Secretariatul* este principalul organ administrativ și executiv al O.N.U. Este condus de Secretarul general, numit de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate, pe o perioadă de 5 ani. Are sediul la New York (S.U.A.). Execută programele politice deliberate de celelalte organe ale O.N.U. și are delicata funcție de mediere. Au ocupat această funcție: Trygve

Lie — Norvegia (1946–1952), Dag Hammarskjöld — Suedia (1953–1961), U Thant — Birmania (1961–1971), Kurt Waldheim — Austria (1972–1981), Javier Pérez de Cuéllar — Perú (1982–1991), Boutros Boutros Ghali — Egipt (1992–1996) și Kofi Annan — Ghana (din 1997). În vederea desfășurării activității în bune condițiuni, Adunarea Generală, Consiliul de Securitate și C.E.S. au înființat numeroase organe subsidiare:

COMISII REGIONALE O.N.U.

Pe lângă O.N.U. funcționează 5 comisii regionale, în calitate de centre regionale O.N.U.:

— *Comisia Economică pentru Europa* (C.E.E.; în engl.: Economic Commission for Europe — E.C.E.); fondată în 1947; sediu: Geneva (Elveția). Studiază problemele economice, tehnologice și de mediu și face recomandări privind soluționarea acestora. Membri: statele europene, precum și Kazahstan, Uzbekistan, Tadjikistan, Turkmenistan, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Canada, Israel și S.U.A.

— *Comisia Economică și Socială pentru Asia și Pacific* (C.E.S.A.P.; în engl.: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific — E.S.C.A.P.); fondată în 1947 sub denumirea de Comisia Economică pentru Asia și Orientul Apropiat — E.C.A.F.E.; a adoptat actuala denumire în urma reorganizării din 1974; sediu: Bangkok (Thailanda). Reprezintă singurul forum interguvernamental pentru Asia și Pacific. Acordă asistență tehnică, servicii de consultanță pe lângă guverne, programe de cercetare, pregătire și informare. Membri: statele din Asia și Pacific, precum și Franța, Marea Britanie, Rusia și S.U.A.

— *Comisia Economică pentru America Latină și Caraibe* (C.E.A.L.C.; în engl.: Economic Commission for Latin America and the Caribbean — E.C.L.A.C.); fondată în 1948; sediu: Santiago de Chile (Chile). Comisia colaborează cu guvernele statelor membre în analizarea problemelor economice naționale și regionale și acordă sprijin în elaborarea planurilor de dezvoltare. Coordonează programe de asistență tehnică, cercetare, informare, pregătire a cadrelor și cooperare cu organizații naționale, regionale și internaționale. Membri: statele din America de Sud și zona Caraibelor, precum și Canada, Franța, Italia, Marea Britanie, Spania și S.U.A.

— *Comisia Economică pentru Africa* (C.E.A.; în engl.: Economic Commission for Africa — E.C.A.); fondată în 1958; sediu: Addis Abeba (Ethiopia). Activitățile sale au ca scop încurajarea dezvoltării economice și sociale, creșterea cooperării dintre țările membre și dintre Africa și alte părți ale lumii. Membri: cele 53 de state africane.

— *Comisia Economică și Socială pentru Asia de Vest* (C.E.S.A.V.; în engl.: Economic and Social Commission for Western Asia — E.S.C.W.A.); fondată în 1974 sub denumirea de Biroul Economic și Social al O.N.U. din Beirut; a adoptat actuala denumire în 1985; sediu: Beirut (Liban). Propune strategii și măsuri menite să promoveze cooperarea în domeniul economic și social. Membri: Arabia Saudită, Bahrain, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Iordania, Iraq, Kuwait, Liban, Oman, Palestina, Qatar, Siria, Yemen.

AGENȚII SPECIALIZATE ÎN CADRUL SISTEMULUI O.N.U.

AGENȚIA INTERNAȚIONALĂ PENTRU ENERGIE ATOMICĂ (A.I.E.A.; în engl.: International Atomic Energy Agency — I.A.E.A.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Viena (Austria), creată la 7 oct. 1957, în scopul coordonării activităților internaționale pentru cooperarea tehnico-științifică în domeniul utilizării tehnologiei nucleare în scopuri pașnice. Are birouri de legătură în Canada, Geneva, New York și Tōkyō, laboratoare în Austria și Monaco și un centru de cercetări la Triest (Italia), administrat de U.N.E.S.C.O. A.I.E.A. are 134 state membre (2002), printre care și România (din 1957).

BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE/BANCA MONDIALĂ (B.I.R.D./ B.M.; în engl.: International Bank for Reconstruction and Development/World Bank — I.B.R.D./W.B.), agenție specializată guvernamentală (din 1947) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Washington (S.U.A.), creată la 27 dec. 1945 în urma Conferinței de la Bretton Woods din 22 iul. 1944 (își începe activitatea la 25 iun. 1946), în scopul acordării de împrumuturi din fonduri proprii sau recuperate de pe piața de capital, țărilor în curs de dezvoltare, pentru finanțarea unor proiecte economice, precum și al asistenței tehnice necesare. Sprijină nevoile de dezvoltare umană și socială pe termen lung, asigură împrumuturi financiare directe, furnizând suport în perioadele de criză în general populației din zonele subdezvoltate, folosește pârghii financiare pentru a promova politici-cheie și reforme instituționale, sprijină capitalul privat creând un climat favorabil investițiilor, asigură suport financiar pentru bunurile de larg consum indispensabile supraviețuirii populației din țările sărace. Cuprinde un ansamblu de trei instituții bancare asociate: *Corporația Financiară Internațională* (C.F.I.; în engl.: International Finance Corporation — I.F.C.), fondată în 1956, 175 membri, *Asociația Internațională pentru Dezvoltare* (A.I.D.; în engl.: International Development Association — I.D.A.), fondată în 1960, 162 membri, *Agenția pentru Garantarea Investițiilor Multilaterale* (A.G.I.M.; în engl.: Multilateral Investment Guarantee Agency — M.I.G.A.), fondată în 1988, 154 membri, toate trei cu sediul în Washington. România este membru B.I.R.D./B.M. din 9 dec. 1972.

FONDUL INTERNAȚIONAL PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII (F.I.D.A.; în engl.: International Fund for Agricultural Development — I.F.A.D.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Roma (Italia), creată ca instituție financiară internațională în iun. 1976 (ca un rezultat al Conferinței Mondiale a Alimentației din 1974), în scopul finanțării de proiecte agricole în regiunile și țările cele mai puțin dezvoltate ale planetei. F.I.D.A. are 161 state membre (2002), printre care și România (membru fondator).

FONDUL MONETAR INTERNAȚIONAL (F.M.I.; în engl.: International Monetary Fund — I.M.F.), agenție specializată guvernamentală (din 1947) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Washington (S.U.A.), creată la 27 dec. 1945 în urma Conferinței de la Bretton Woods din 22 iul. 1944 (își începe activitatea la 1 mart. 1947), în scopul promovării cooperării în sectoarele monetar și al stabilității valutare, prin acordarea de împrumuturi țărilor membre care evidențiază un deficit al balanței de plăți. F.M.I. are 183 state membre (2002), printre care și România (din 9 dec. 1972).

UNIUNEA INTERNAȚIONALĂ A COMUNICAȚIILOR (U.I.C.; în engl.: International Telecommunication Union — I.T.U.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U. (din 1947), cu sediul la Geneva (Elveția), creată la 17 mai 1865, în scopul coordonării eforturilor statelor membre și cooperării tehnico-științifice în domeniul dezvoltării comunicațiilor. U.I.C. are 189

state membre (2002), printre care și România (din 1866).

UNIUNEA POȘTALĂ UNIVERSALĂ (U.P.U.; în engl.: Universal Postal Union — U.P.U.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U. (din 1947), cu sediul la Berna (Elveția), creată în 1874 (își începe activitatea în 1875), în scopul colaborării între administrațiile statelor membre în domeniul serviciilor poștale. U.P.U. are 189 membri (2002), printre care și România (din 1874).

ORGANIZAȚIA AVIAȚIEI CIVILE INTERNAȚIONALE (O.A.C.I.; în engl.: International Civil Aviation Organization — I.C.A.O.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U., din 3 oct. 1947 cu sediul la Montréal (Canada), creată cu titlu provizoriu la 15 aug. 1945 (își începe activitatea la 4 apr. 1947), în scopul dezvoltării navigației aeriene internaționale, supravegherii transporturilor aeriene internaționale, pentru asigurarea bunei desfășurări a securității zborurilor, dezvoltarea rutelor de navigație aeriană și aeroporturilor. O.A.C.I. are 187 membri (2002), printre care și România (din 1965).

ORGANIZAȚIA INTERNAȚIONALĂ A MUNCII (O.I.M.; în engl.: International Labour Organization — I.L.O.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U. (din 1946), cu sediul la Geneva (Elveția), creată în 1919, în scopul ridicării nivelului de trai și de muncă pe plan internațional și al îmbunătățirii condițiilor de muncă. Își propune să contribuie la crearea unei puternice justiții sociale prin îmbunătățirea legislației în materie de muncă. O.I.M. are 175 de membri (2002). România a fost membru în perioada 1919–1940 și a revenit în organizație în 1956. În 1969 O.I.M. primește Premiul Nobel pentru Pace.

ORGANIZAȚIA MARITIMĂ INTERNAȚIONALĂ (O.M.I.; în engl.: International Maritime Organization — I.M.O.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Londra (Marea Britanie), creată în 1948 (își începe activitatea în ian. 1959) în scopul facilitării cooperării în domeniul navigației maritime internaționale, asigurării securității maritime, prevenirii poluării mărilor și oceanelor și al elaborării convențiilor internaționale privind navigația maritimă. Până la 22 mai 1982 s-a numit Organizația Intergovernamentală Consultativă pentru Navigație Maritimă (în engl.: Intergovernmental Consultative Organization — I.M.C.O.). O.M.I. are 158 membri (2002), printre care și România (din 20 mart. 1965).

ORGANIZAȚIA METEOROLOGICĂ MONDIALĂ (O.M.M.; în engl.: World Meteorological Organization — W.M.O.). Creată în 1873 ca organizație neguvernamentală; agenție specializată guvernamentală (din 1951) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Geneva (Elveția), creată în 1947 (își începe activitatea în 1951), în scopul stabilirii unei colaborări pe baze mondiale în domeniul operațiilor și serviciilor meteorologice, difuzării de informații meteorologice, încurajării cercetărilor științifice și aplicării meteorologiei în diverse domenii. O.M.M. are 185 membri (2002), printre care și România (din 1947).

ORGANIZAȚIA MONDIALĂ A SĂNĂTĂȚII (O.M.S.; în engl.: World Health Organization — W.H.O.), agenție specializată guvernamentală (din 15 nov. 1947) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Geneva (Elveția), creată la 22 iul. 1946 (își începe activitatea la 21 iul. 1948), în scopul coordonării activităților internaționale cu caracter sanitar, al cercetărilor farmaceutice, organizării schimbului de informații în domeniul sănătății, asigurării asistenței tehnice pentru țările în curs de dezvoltare și eradicării bolilor epidemice și endemice. O.M.S. are 191 membri (2002), printre care și România (din 8 iun. 1948).

ORGANIZAȚIA MONDIALĂ PENTRU PROTECȚIA PROPRIETĂȚII INTELECTUALE (O.M.P.I.; în engl.: World Intellectual Property Organization — W.I.P.O.), agenție specializată guvernamentală (din 1977) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Geneva (Elveția), creată în 1967 (își începe activitatea în 1970), în scopul facilitării cooperării statelor pentru punerea în aplicare a acordurilor internaționale în vigoare privind proprietatea intelectuală. Practic, reunește Uniunea Internațională pentru Protecția Proprietății Industriale (creată în 1883 prin Convenția de la Paris) și Uniunea Internațională pentru Protecția Operelor Literare și Artistice (creată în 1886 prin Convenția de la Berna). O.M.P.I. are 177 țări membre (2002), printre care și România (din 1968).

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE PENTRU ALIMENTAȚIE ȘI AGRICULTURĂ (F.A.O.; în engl.: Food and Agricultural Organization — F.A.O.), agenție internațională guvernamentală (din 1946) în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Roma (Italia), creată la 16 oct. 1945, având ca obiectiv lupta contra foametei și sărăciei, ameliorarea alimentației și a securității alimentare și accesul tuturor țărilor la o alimentație adecvată unei vieți active și sănătoase. Promovează dezvoltarea rurală și agricultura durabilă prin strategia de îmbunătățire pe termen lung a producției agricole și a securității alimentației, ameliorarea distribuției și comerțului cu produse agricole, permițând astfel conservarea și gestionarea resurselor naturale, creșterea nivelului de viață a populației mondiale și a celei rurale în special. F.A.O. are 181 membri (2002), printre care și România (din 9 nov. 1961).

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE PENTRU DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ (O.N.U.D.I.; în engl.: United Nations Industrial Development Organization — U.N.I.D.O.), agenție specializată guvernamentală (din 1984) în cadrul O.N.U., cu sediul la Viena (Austria), creată la 17 dec. 1966 (își începe activitatea în 1967), în scopul promovării și accelerării procesului de industrializare în țările în curs de dezvoltare, facilitării transferului de tehnologie și a investițiilor și al coordonării tuturor activităților în acest domeniu desfășurate de alte organisme ale Națiunilor Unite. Până în 1984 a funcționat ca organ permanent, specializat, al Adunării Generale a O.N.U. O.N.U.D.I. are 169 membri (2002), printre care și România (din 1 ian. 1967).

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT, ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ (în engl.: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization — U.N.E.S.C.O.), agenție specializată guvernamentală în cadrul sistemului O.N.U., cu sediul la Paris (Franța), creată în nov. 1945 în urma Conferinței de la Londra (își începe activitatea la 4 nov. 1946), în scopul intensificării colaborării între națiuni în domeniul educației, științei, culturii și comunicării, în spiritul respectului universal pentru dreptate și în dominația legii, pentru drepturile omului și libertățile fundamentale, indiferent de rasă, sex, limbă sau religie. Promovează cooperarea intelectuală internațională, realizează asistența operațională și stimulează schimburile internaționale și cunoașterea reciprocă în domeniile educației, științei și culturii. U.N.E.S.C.O. are 188 de state membre (2002), între care și România (din 12 iul. 1955).

ALTE ORGANIZAȚII

ORGANIZAȚIA COMUNĂ AFRICANĂ ȘI MAURITIANĂ (O.C.A.M.; în fr.: Organisation Commune Africaine et Mauricienne — O.C.A.M.), organizație guvernamentală regională, cu sediul la

ORGANIZAŢIA NAŢIUNILOR UNITE
Statele membre şi data admiterii lor

Statul	Data primirii în organizaţie
Afghanistan	19 nov. 1946
*Africa de Sud, Republica** ~	7 nov. 1945
Albania	14 dec. 1955
Algeria	8 oct. 1962
Andorra	28 iul. 1993
Angola	1 dec. 1976
Antigua şi Barbuda	11 nov. 1981
Arabia Saudită	24 oct. 1945
Argentina	24 oct. 1945
Armenia	2 mart. 1992
Australia	1 nov. 1945
Austria	14 dec. 1955
Azerbaidjan	2 mart. 1992
Bahamas	18 sept. 1973
Bahrain	21 sept. 1971
Bangladesh	17 sept. 1974
Barbados	9 dec. 1966
Belarus	24 oct. 1945
Belgia	27 dec. 1945
Belize	25 sept. 1981
Benin	20 sept. 1960
Bhutan	21 sept. 1971
Bolivia	14 nov. 1945
Bosnia şi Herţegovina	22 mai 1992
Botswana	17 oct. 1966
Brazilia	24 oct. 1945
Brunei Darussalam	21 sept. 1984
Bulgaria	14 dec. 1955
Burkina Faso	20 sept. 1960
Burundi	18 sept. 1962
Cambodgia	14 dec. 1955
Camerun	20 sept. 1960
Canada	9 nov. 1945
Capul Verde	16 sept. 1975
Cehia	19 ian. 1993
Centrafricană, Republica ~	20 sept. 1960
Chile	24 oct. 1945
China	24 oct. 1945
Ciad	20 sept. 1960
Cipru	20 sept. 1960
Columbia	5 nov. 1945
Comore	12 nov. 1975
Congo, Republica ~	20 sept. 1960
Congo, R.D. ~	20 sept. 1960
Coreea, Republica ~	17 sept. 1991
Coreeană, R.P.D ~	17 sept. 1991
Costa Rica	2 nov. 1945
Côte d'Ivoire	20 sept. 1960
Croaţia	22 mai 1992
Cuba	24 oct. 1945
Danemarca	24 oct. 1945
Djibouti	20 sept. 1977
Dominica	18 dec. 1978
Dominicană, Republica ~	24 oct. 1945
Ecuador	21 dec. 1945
Egipt	24 oct. 1945
El Salvador	24 oct. 1945
Elveţia	10 sept. 2002
Emiratele Arabe Unite	9 dec. 1971
Eritrea	28 mai 1993
Estonia	17 sept. 1991
Ethiopia	13 nov. 1945
Fiji	13 oct. 1970
Filipine	24 oct. 1945
Finlanda	14 dec. 1955
Franţa	24 oct. 1945
Gabon	20 sept. 1960
Gambia	21 sept. 1965
Georgia	31 iul. 1992
Germania	18 sept. 1973
Ghana	8 mart. 1957
Grecia	25 oct. 1945
Grenada	17 sept. 1974
Guatemala	21 nov. 1945
Guineea	12 dec. 1958
Guineea-Bissau	17 sept. 1974
Guineea Ecuatorială	12 nov. 1968
Guyana	20 sept. 1966
Haiti	24 oct. 1945
Honduras	17 dec. 1945
India	30 oct. 1945
Indonezia	28 sept. 1950

* Cele date cu italice sunt membre fondatoare ale O.N.U.

Statul	Data primirii în organizație
Iordania	14 dec. 1955
Iran	24 oct. 1945
Iraq	21 dec. 1945
Irlanda	14 dec. 1955
Islanda	19 nov. 1946
Israel	11 mai 1949
Italia	14 dec. 1955
Jamaica	18 sept. 1962
Japonia	18 dec. 1956
Kazahstan	2 mart. 1992
Kenya	16 dec. 1963
Kiribati	14 sept. 1999
Kîrgîzstan	2 mart. 1992
Kuwait	14 mai 1963
Laos	14 dec. 1955
Lesotho	17 oct. 1966
Letonia	17 sept. 1991
Liban	24 oct. 1945
Liberia	2 nov. 1945
Libia	14 dec. 1955
Liechtenstein	18 sept. 1990
Lituania	17 sept. 1991
Luxemburg	24 oct. 1945
Macedonia	8 apr. 1993
Madagascar	20 sept. 1960
Malawi	1 dec. 1964
Malaysia	17 sept. 1957
Maldive	21 sept. 1965
Mali	28 sept. 1960
Malta	1 dec. 1964
Marea Britanie	24 oct. 1945
Maroc	12 nov. 1956
Marshall, Insulele ~	17 sept. 1991
Mauritania	27 oct. 1961
Mauritius	24 apr. 1968
Mexic	7 nov. 1945
Micronezia	17 sept. 1991
Moldova, Republica ~	2 mart. 1992
Monaco	28 mai 1993
Mongolia	27 oct. 1961
Mozambic	16 sept. 1975
Myanmar	19 apr. 1948
Namibia	23 apr. 1990
Nauru	14 sept. 1999
Nepal	14 dec. 1955
Nicaragua	24 oct. 1945
Niger	20 sept. 1960
Nigeria	7 oct. 1960
Norvegia	27 nov. 1945
Noua Zeelandă	24 oct. 1945
Olanda	10 dec. 1945
Oman	7 oct. 1971
Pakistan	30 sept. 1947
Palau	15 dec. 1994
Panamá	13 nov. 1945
Papua Noua Guinee	10 oct. 1975
Paraguay	24 oct. 1945
Perú	31 oct. 1945
Polonia	24 oct. 1945
Portugalia	14 dec. 1955
Qatar	21 sept. 1971
România	14 dec. 1955
Rusia	24 oct. 1945
Rwanda	18 sept. 1962
Saint Kitts și Nevis	23 sept. 1983
Saint Lucia	18 sept. 1979
Saint Vincent și Grenadinele	16 sept. 1980
Samoa	15 dec. 1976
San Marino	2 mart. 1992
São Tomé și Príncipe	16 sept. 1975
Senegal	28 sept. 1960
Serbia și Muntenegru	1 nov. 2000
Seychelles	21 sept. 1976
Sierra Leone	27 sept. 1961
Singapore	21 sept. 1965
Siria	24 oct. 1945
Slovacia	19 ian. 1993
Slovenia	22 mai 1992
Solomon	19 sept. 1978
Somalia	20 sept. 1960
Spania	14 dec. 1955
Sri Lanka	14 dec. 1955
Statele Unite ale Americii	24 oct. 1945
Sudan	12 nov. 1956
Suedia	19 nov. 1946
Suriname	4 dec. 1975
Swaziland	24 sept. 1968
Tadjikistan	2 mart. 1992

Statul	Data primirii în organizaţie
Tanzania	14 dec. 1961
Thailanda	16 dec. 1946
Timorul de Est	27 sept. 2002
Togo	20 sept. 1960
Tonga	14 sept. 1999
Trinidad şi Tobago	18 sept. 1962
Tunisia	12 nov. 1956
Turcia	24 oct. 1945
Turkmenistan	2 mart. 1992
Tuvalu	5 sept. 2000
Ucraina	24 oct. 1945
Uganda	25 oct. 1962
Ungaria	14 dec. 1955
Uruguay	18 dec. 1945
Uzbekistan	2 mart. 1992
Vanuatu	15 sept. 1981
Venezuela	15 nov. 1945
Vietnam	20 sept. 1977
Yemen	30 sept. 1947
Zambia	1 dec. 1964
Zimbabwe	25 aug. 1980

Bangui (Rep. Centrafricană), creată în 12 febr. 1965, în scopul întăririi cooperării şi solidarităţii statelor africane, accelerării dezvoltării lor economice, sociale şi culturale şi facilitării consultărilor reciproce în domeniul politicii externe. Între 1965 şi 1971 s-a numit Organizaţia Comună Africană şi Malgaşă, iar între 1971 şi 1974, Organizaţia Comună Africană, Malgaşă şi Mauritană. A funcţionat până în 1985. Din O.C.A.M. au făcut parte: Benin, Republica Centrafricană, Côte d'Ivoire, Mauritius, Niger, Rwanda, Senegal, Seychelles, Togo şi Burkina Fasso.

ORGANIZAŢIA CONFERINŢEI ISLAMICE (O.C.I.; în engl.: Organization of the Islamic Conference — O.I.C.), organizaţie guvernamentală regională, cu sediul la Jeddah (Arabia Saudită), creată în 1969 (îşi începe activitatea în 1971), cu scopul promovării solidarităţii islamice a ţărilor membre, a cooperării dintre statele membre în domeniile economic, social, cultural şi ştiinţific, eliminării segregaţiei, discriminării rasiale şi a oricărei forme de colonialism, asigurării măsurilor necesare pentru pace şi securitate internaţională, a consolidării luptei tuturor musulmanilor pentru apărarea demnităţii, independenţei şi drepturilor naţionale, a creării unui climat potrivit pentru cooperare şi înţelegere între ţările membre şi alte ţări, a protecţiei locurilor sfinte ale Islamului şi promovării cauzei palestiniene. Are 57 de state membre suverane care au populaţie islamică din Africa, Asia, Europa şi America, două state au statut de observator, iar Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (O.E.P.) este membru cu drepturi depline. Principalele sale organe sunt: Conferinţa şefilor de state (care se reuneşte la fiecare 3 ani), Conferinţa Miniştrilor Afacerilor Externe (care se reuneşte în fiecare an) şi Secretariatul general. În cadrul organizaţiei funcţionează Banca de Dezvoltare Islamică, Agenţia de Ştiri Internaţională şi Fondul de Solidaritate Islamic.

ORGANIZAŢIA DE SOLIDARITATE A POPOARELOR AFRO-ASIATICE (în engl.: Afro-Asian People's Solidarity Organization — A.A.P.S.O.), organizaţie internaţională neguvernamentală, cu sediul la Cairo (Egipt), creată în 1957, ca un for de legătură între popoarele Africii şi Asiei, în scopul asigurării dezvoltării lor economice, sociale şi culturale şi coordonării luptei împotriva imperialismului, colonialismului, neocolonialismului şi rasismului. La activităţile ei iau parte comitete naţionale sau organizaţii naţionale din 75 de ţări (1984).

ORGANIZAŢIA DE SOLIDARITATE A POPOARELOR DIN ASIA, AFRICA ŞI AMERICA LATINĂ (în sp.: Organización de Solidaridad de los Pueblos de Africa, Asia y América Latina — O.S.P.A.A.A.L.), organizaţie internaţională neguvernamentală, cu sediul la Havana (Cuba), creată în 1966, în scopul unirii, coordonării şi încurajării mişcărilor de eliberare naţională din cele trei continente şi înlăturării oricăror forme de discriminare rasială. La activităţile ei iau parte organizaţii naţionale din 80 de ţări (1984).

ORGANIZAŢIA INTERNAŢIONALĂ A ZIARIŞTILOR (O.I.Z.; în fr.: Organization Internationale des Journalistes — O.I.J.), organizaţie internaţională neguvernamentală, continuatoare a Federaţiei Internaţionale a Ziariştilor, fondată la Paris, în 1926, cu actuala denumire din 1946, când e aprobat un nou statut. Sediul actual: Praga (Cehia). A fost creată în scopul apărării libertăţii presei şi a ziariştilor. Are membri colectivi şi individuali în 110 ţări (1984), între care şi România.

ORGANIZAŢIA INTERNAŢIONALĂ PENTRU MIGRARE (O.I.M.; în engl.: International Organization for Migration — I.O.M.), organizaţie umanitară, nonpolitică, cu sediul la Geneva (Elveţia), fondată în 1951, în scopul acordării de asistenţă guvernelor ţărilor membre în rezolvarea problemelor legate de migrare, încurajării dezvoltării sociale şi economice prin migrare, asigurării bunăstării migranţilor şi respectarea demnităţii lor umane. Are 60 de state membre, iar alte 50 au statut de observator.

ORGANIZAŢIA MONDIALĂ A COMERŢULUI (O.M.C.; în engl.: World Trade Organization — W.T.O.), organizaţie interguvernamentală, cu sediul la Geneva (Elveţia), creată la 1 ian. 1995 ca succesoare a G.A.T.T. (Acordul General pentru Tarife şi Comerţ), în scopul constituirii unui forum pentru negocieri comerciale multilaterale, revizuirii politicilor comerciale naţionale, extinderii colaborării cu alte instituţii internaţionale (în special cu F.M.I. şi Banca Mondială) pentru a realiza o mai mare coerenţă în politica economică globală, promovării liberalizării schimburilor comerciale. Deşi nu este o organizaţie specializată a O.N.U., are de fapt strânse raporturi cu aceasta.

ORGANIZAŢIA MONDIALĂ DE TURISM (O.M.T.; în engl.: World Tourism Organization — W.T.O.), organizaţie internaţională interguvernamentală, creată în 1974, cu sediul la Madrid (Spania), în scopul coordonării activităţii organizaţiilor naţionale de turism, îmbunătăţirii călătoriilor turistice în şi între statele membre. Are 139 de state şi teritorii membre (2001) şi peste 350 membri afiliaţi ce reprezintă guverne locale, asociaţii şi companii private din

turism, inclusiv companii aeriene, grupuri hoteliere și turoperatori.

ORGANIZAȚIA PENTRU COOPERARE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ (O.C.D.E.; în engl.: Organization for Economic Cooperation and Development — O.E.C.D.; în fr.: Organisation de Cooperation et de Développement Economique — O.C.D.E.), organizație internațională guvernamentală, cu sediul la Paris (Franța), creată la 30 sept. 1961, ca succesoare a Organizației Europene pentru Cooperare Economică înființată în 1948. Reprezintă un forum pentru discutarea și coordonarea activităților sociale și economice ale țărilor membre, propunându-și să favorizeze expansiunea lor economică și dezvoltarea pe baze multilaterale a comerțului mondial. Are 30 de membri (2001): Australia, Austria, Belgia, Canada, Cehia, Rep. Coreea, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Japonia, Luxemburg, Marea Britanie, Mexic, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia, Portugalia, Slovacia, Spania, S.U.A., Suedia, Turcia, Ungaria. În domeniul energiei (convenționale și nucleare) cea mai mare parte a activității organizației se desfășoară în cadrul a două agenții create de Consiliul O.C.D.E. în acest scop:

— *Agenția Internațională pentru Energie* (în engl.: International Energy Agency — I.E.A.), cu sediul la Paris (Franța), creată în 1974, în scopul dezvoltării cooperării în problemele privind energia. Are 26 membri (ai O.C.D.E., cu excepția Rep. Coreea, Mexicului, Poloniei și Ungariei).

— *Agenția O.C.D.E. pentru Energie Nucleară* (O.E.C.D.; în engl.: Nuclear Energy Agency — N.E.A.), cu sediul la Seine, Saint-Germain (Franța), creată în 1958, în scopul promovării folosirii energiei nucleare în scopuri pașnice. Are 28 membri (ai O.C.D.E., cu excepția Noii Zeelande și Poloniei). Principalul organ este Consiliul Ministerial (în care sunt reprezentate toate țările membre), asistat de un Comitet Executiv (14 membri) și de un Secretariat general. Marea parte a activității sale se desfășoară în grupuri de lucru și în peste 200 de comitete specializate.

FONDUL NAȚIUNILOR UNITE PENTRU COPII (U.N.I.C.E.F.; în engl.: United Nations Children's Fund). Creat la 11 dec. 1946, cu sediul la New York (S.U.A.), cu scopul de a ajuta copiii din țările devastate de război cu alimente, medicamente și îmbrăcăminte. Prin Rezoluția Adunării Generale din 6 oct. 1953 programul O.N.U. de ajutorare a copiilor a căpătat un caracter permanent. La 2 sept. 1990 a intrat în vigoare convenția asupra dreptului copilului, iar la 29 sept. același an U.N.I.C.E.F. a convocat la New York un summit mondial cu participarea a 71 de șefi de stat sau de guvern, care adoptă un plan de acțiune în sprijinul copiilor. U.N.I.C.E.F. este un organism specializat în sistemul O.N.U., cu statut semiautonom. Pentru activitatea sa a fost distins în 1965 cu Premiul Nobel pentru Pace.

ORGANIZAȚIA PENTRU ELIBERAREA PALESTINEI (O.E.P.), organizație creată în 1964 în Ierusalimul de Est, de către reprezentanți ai poporului palestinian, ai unor organizații profesionale și populare și ai unor mișcări ale rezistenței palestiniene. Organul său suprem este Consiliul Național Palestinian (C.N.P.), de fapt parlamentul poporului palestinian, compus din 530 membri, din care 180 din teritorii arabe ocupate de Israel. Între sesiunile acestuia orientările generale sunt adoptate de Consiliul Central al O.E.P. Întreaga activitate a organizației este condusă de Comitetul Executiv format din 15 membri, printre care și reprezentanți a 6 organizații ale rezistenței palestiniene. Președinte al Comitetului Executiv este, din 1969, Yasser Arafat.

ORGANIZAȚIA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA (O.S.C.E.; în engl.: Organization for Security and Cooperation in Europe — O.S.C.E.), organizație creată în 1972 sub numele de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.), ca forum multilateral pentru dialog și negocieri. Numele actual a fost adoptat la 5 dec. 1994 la Conferința la nivel înalt, pentru a sublinia caracterul permanent al organismului. La 1 aug. 1975 a fost semnat Actul Final de la Helsinki, care stabilește principiile de securitate în Europa, inclusiv angajamentului statelor de a se abține de la acte de agresiune, respectul principiului inviolabilității frontierelor, neamestecului în treburile interne și drepturile omului. Propune dezvoltarea cooperării în domeniile economic, științific și tehnologic, cooperarea în domeniul umanitar și în alte domenii, inclusiv promovarea schimburilor culturale, hotărârea de a continua procesul de consultare și cooperare între țările membre. Domeniile de competență s-au extins prin Carta de la Paris a unei noi Europe (1990), care a transformat C.S.C.E. dintr-un forum ad-hoc într-o organizație cu instituții permanente. Are ca membri 55 de state din Europa (inclusiv Vaticanul și Serbia-Muntenegru, ultima suspendată în 1992 în urma conflictului din Bosnia și Herțegovina), la care se adaugă Canada, S.U.A. și opt republici asiatice ex-sovietice. Secretariatul organizației are sediul la Viena (Austria).

ORGANIZAȚIA STATELOR AMERICANE (O.S.A.; în engl.: Organization of American States — O.S.A.; în sp.: Organización de los Estados Americanos — O.E.A.), organizație guvernamentală regională, cu sediul la Washington (S.U.A.), creată în 1948 prin Carta de la Bogotá (în vigoare din 1951, modificată în 1965 și 1985), în scopul promovării păcii, securității și bunei înțelegeri între țările membre din cele două continente, întăririi colaborării și protejării independenței lor, dezvoltării lor economice, sociale și culturale și favorizării înegrării lor economice. O.S.A. continuă activitatea Uniunii Internaționale a Republicilor Americane (1890–1923) și a Uniunii Republicilor Continentului American (1923–1948). Are 35 membri (2001) — toate statele din cele două Americi (inclusiv Cuba, suspendată în 1962) și observatori din 35 de state de pe toate continentele, inclusiv Uniunea Europeană (dintre care 15 state au statut de observatori permanenți). Principalele organe ale O.S.A. sunt: Adunarea Generală (care se reunește anual), Consiliul Permanent (cuprinzând câte un reprezentant al fiecărui stat membru), Secretariatul, numeroase consilii (Consiliul Interamerican Economic și Social; Consiliul Interamerican pentru Educație, Știință și Cultură ș.a.), Consfătuirea Consultativă a Miniștrilor Relațiilor Externe, șase organizații, cinci comisii specializate etc.

ORGANIZAȚIA STATELOR ARABE EXPORTATOARE DE PETROL (O.S.A.E.P.; în engl.: Organization of Arab Petroleum Exporting Countries — O.A.P.E.C.), organizație regională, cu sediul la Kuwait, creată în 1968, în scopul protejării intereselor țărilor membre și stabilirii căilor și mijloacelor pentru dezvoltarea cooperării lor în domeniul petrolului. Are 10 state membre: Algeria, Arabia Saudită, Bahrain, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Iraq, Kuwait, Libia, Qatar, Siria.

ORGANIZAȚIA TRATATULUI ASIEI DE SUD-EST (S.E.A.T.O.; în engl.: South East Asia Treaty Organization — S.E.A.T.O.), organizație guvernamentală regională (bloc politico-militar), creată la Manila (Filipine), la 8 sept. 1954, în

scopul dezvoltării capacității de apărare individuală și colectivă a statelor membre. A avut 8 state membre: Australia, Filipine, Franța, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Pakistan (până în 1972), S.U.A. și Thailanda. Organizația s-a autodizolvat în 1975.

ORGANIZAȚIA TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD (O.T.A.N.; în engl.: North Atlantic Treaty Organization — N.A.T.O.), organizație guvernamentală regională (bloc politico-militar), creată în baza tratatului semnat la Washington la 4 apr. 1949 (așa-numitul Pact al Atlanticului), cu sediul la Bruxelles — Belgia (până în 1967, la Paris), în scopul asigurării securității comune a statelor membre prin cooperare și consultare în domeniile politic, militar și economic, precum și în domeniul social-științific și în alte sectoare. Are 19 state membre (2003): Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, S.U.A. (membri fondatori), Grecia, Turcia (din 1952), R.F. Germania, (din 1955), Spania (din 1982), Cehia, Polonia, Ungaria (din 12 mart. 1999). Reuniunea de la Praga (21 nov. 2002) a hotărât să se lanseze invitații de aderare în 2004 unui grup de țări (Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovacia și Slovenia). Noii membri vor căpăta statut de membru deplin în 2004 după ce parlamentele celor 19 state vor ratifica această hotărâre. Organul Suprem al N.A.T.O. este Consiliul Atlanticului, care reunește reprezentanții statelor membre și decide în unanimitate, asupra tuturor problemelor administrative și financiare. Consiliul, cu sediul la Bruxelles, este asistat de numeroase Comitete și Grupuri de lucru (constituite pentru examinarea problemelor interne sau a celor particulare) și de Secretariatul internațional. Alături de aceste organisme cu caracter civil sunt cele militare: Comitetul Militar condus de un Președinte permanent ales la nivelul Șefilor Marilor State Majore (pentru o perioadă de doi ani), Comitetul de Planificare a Apărării, patru Comandamente regionale și 14 Agenții subordonate Comitetului Militar. Din 1994 N.A.T.O. s-a deschis către țările din Europa Centrală și de Est prin *Parteneriatul pentru Pace,* care prevede participarea la manevre militare comune și la schimbul de informații militare, dar fără implicare în asigurarea securității și apărării reciproce. La el au aderat toate țările Europei Centrale și de Est și numeroase republici ex-sovietice, între care și Federația Rusă. La 28 mai 2002, prin Declarația de la Roma, a fost creat „Consiliul celor 20", format din cele 19 țări membre plus Federația Rusă, abilitat să ia decizii prin consens asupra: luptei împotriva terorismului, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă, controlului armamentelor, apărării contra rachetelor de luptă, operațiunilor de salvare pe mare, cooperării militare, planurilor pentru urgențe civile, provocărilor și amenințărilor de toate tipurile ș.a. Secretar general: Sir George Robertson (Marea Britanie), de la 4 aug. 1999. Succesorul său (din 5 ian. 2004) este fostul ministru de Externe olandez Jaap de Hoop Scheffer.

ORGANIZAȚIA TRATATULUI CENTRAL (C.E.N.T.O.; în engl.: Central Treaty Organization — C.E.N.T.O.), organizație guvernamentală regională (bloc politico-militar), creată la 24 febr. 1955, cu sediul la Ankara (Turcia), în scopul apărării comune și dezvoltării economice a statelor membre. Până în 1959 s-a numit Organizația Tratatului Orientului Apropiat inițial ca un tratat bilateral între Turcia și Iraq, la care au aderat în același an Marea Britanie (4 apr.), Pakistan (23 sept.) și Iran (3 nov.) Organizația s-a autodizolvat în 1979.

ORGANIZAȚIA TRATATULUI DE LA VARȘOVIA (Pactul de la Varșovia), organizație guvernamentală regională cu sediul la Varșovia (Polonia), creată la 14 mai 1955 prin Tratatul de Prietenie, Colaborare și Asistență Mutuală de la Varșovia, în scopul asigurării securității statelor membre și a păcii în Europa. Membri: opt țări socialiste — Albania (s-a retras din organizație în 1968), Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S. S-a autodizolvat în 1991.

ORGANIZAȚIA ȚĂRILOR EXPORTATOARE DE PETROL (O.P.E.C.; în engl.: Organization of the Petroleum Exporting Countries), organizație internațională guvernamentală, cu sediul la Viena (Austria), creată în 1960, în scopul unificării și coordonării politicilor și strategiilor țărilor membre în domeniul comerțului internațional cu petrol și apărarea intereselor lor în general. Are 11 state membre: Algeria, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Indonezia, Iran, Iraq, Kuwait, Libia, Nigeria, Qatar și Venezuela. În cadrul organizației funcționează *Fondul O.P.E.C. pentru Dezvoltarea Internațională* (în engl.: Fund for International Development), cu sediul la Viena (Austria), creat în 1976 și având ca membri statele O.P.E.C.

ORGANIZAȚIA UNITĂȚII AFRICANE (O.U.A.; în engl.: Organization of African Unity — O.A.U.), organizație guvernamentală regională, cu sediul la Addis Abeba (Ethiopia), creată la Conferința din mai 1963 de către 32 națiuni africane (atunci independente), în scopul promovării unității și solidarității statelor africane, colaborării politice și economice a statelor membre, intensificarea și coordonarea eforturilor pentru îmbunătățirea standardului de viață în Africa, al apărării suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor africane, desființării oricăror forme de colonialism pe continentul african, al promovării cooperării internaționale conform Cartei O.N.U. Are 53 de state membre (toate statele africane cu excepția Marocului, care a părăsit organizația în 1984 în semn de protest pentru admiterea ca membru al Saharei Occidentale). Principalele organe ale O.U.A. sunt: Conferința Șefilor de stat și guvern (care se reunește anual într-o țară membră), Consiliul Miniștrilor de Externe, Comisia de Arbitraj, Comitetul de Coordonare pentru Eliberarea Africii, comitete și comisii specializate și Secretariatul permanent cu sediul la Addis Abeba. La 11 iul. 2001 O.U.A. s-a dizolvat și în iul. 2002 a fost înlocuită de Uniunea Africană.

ORGANIZAȚIE (< fr.) s. f. Grup de persoane fizice având o organizare de sine stătătoare, un patrimoniu propriu (ambele afectate realizării unui scop) și personalitate juridică (instituție, întreprindere). **O.** sunt constituite după criterii profesionale (ex. **o.** cooperatiste, patronale, sindicale), după un obiectiv urmărit (ex. răspândirea culturii, promovarea sportului), după vârstă (ex. **o.** de tineret sau de copii), sex (**o.** de femei) etc.

ORGANO- (< fr.; {s} gr. *organon* „organ") Element de compunere cu sensul de „organ" sau „organic", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

ORGANOGEN, -Ă (< fr. {i}; {s} *organo-* + gr. *gennaein* „a produce") adj. **1.** (Despre elemente chimice) Care intră în compoziția substanțelor organice. **2.** (Despre minerale, roci, minereuri, formații geologice) Care constă din resturi sau urme de organisme animale ori vegetale; care s-a format sub acțiunea organismelor. ✧ *Rocă o.* = biolit. **3.** (BOT.) Care produce organe.

ORGANOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *organo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. (EMBRIOL.) Proces de formare a organelor în cursul dezvoltării individuale a organismelor.

ORGANOLEPTIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *organo-* + gr. *leptos* „minuțios") adj., s. n. **1.** Adj. Care se bazează pe simțuri. ✧ *Examen o.* = apreciere cu ajutorul văzului, mirosului, gustului și uneori al pipăitului a calității produselor alimentare. **2.** S. n. Substanță cu afinitate deosebită pentru un anumit organ.

ORGANOLIT (< fr.; {s} *organo-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. (GEOL.) Biolit.

ORGANOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a muzicologiei care studiază instrumente muzicale după surse manuscrise sau iconografice și după structură. Se mai ocupă de clasificarea, restaurarea și istoria instrumentelor muzicale.

ORGANON (< ngr., fr.) s. n. Nume dat în mod tradițional celor șase tratate de logică ale lui Aristotel („Categoriile", „Despre interpretare", „Analiticele prime", „Analiticele secunde", „Topica", „Respingerile sofistice") și reflectând concepția peripateticienilor care susțineau că logica nu este o parte a filozofiei, ci un instrument al tuturor cercetărilor. Prin extindere, termenul se folosește la desemnarea unei logici sau a unei metode (Fr. Bacon, *Novum Organum*).

ORGANOSOL (< fr. {i};) s. m. (CHIM.) Sol al cărui mediu de dispersie este un lichid organic.

ORGANOTERAPIE (< fr.; {s} *organo-* + gr. *therapia* „tratament") s. f. Metodă de tratament al unor boli (anemie, insuficiență glandulară etc.) care se bazează pe folosirea organelor ori a glandelor crude sau supuse unei preparații speciale (ficat, creier, stomac etc.).

ORGANOTROP, -Ă (< fr., germ. {i}; {s} *organo-* + gr. *tropos* „direcție") adj. (Despre substanțe, medicamente) Care prezintă o afinitate particulară pentru un anumit țesut sau organ.

ORGANUM (cuv. lat.) subst. Gen al polifoniei medievale împărțit în două ramuri principale: *o. primitiv* sau *paralel* (sec. 9–12), constând în intonarea paralelă a unui cânt gregorian la intervale de cvintă, cvartă sau octavă, și *o. cu vocalize* (sec. 12–13).

ORGASM (< fr., lat. {i}; {s} gr. *orgaein* „a dori pătimaș") s. n. Punctul culminant al excitației sexuale. Sentimentul de descărcare fiziologică și emoțională este însoțit de o senzație de plăcere extremă.

ORGĂ (< fr.) s. f. **1.** Instrument muzical complex, alcătuit dintr-un sistem de tuburi de diferite dimensiuni, acționate pneumatic cu ajutorul unor pedale, al unei claviaturi și al unor manete de registru care reglementează trecerea coloanei de aer în tuburi. A cunoscut o mare popularitate până în sec. 18, când a fost înlocuită treptat de clavecin și pian, instrumente cu dimensiune și claviatură mai mici. Din a 2-a jumătate a sec. 20 au început să se construiască **o.** electronice, care au în prezent o largă utilizare. ✧ *O. electronică* = instrument modern cu una sau mai multe claviaturi, a cărui sursă sonoră este de natură electronică și care emite sunete similare cu cele ale **o.** cu tuburi. Versiunea simplă a fost foarte populară înainte de apariția sintetizatorului. **2.** P. analogie (IND. EXTR.) Sistem de armare, stâlp lângă stâlp, a unei lucrări miniere subterane. **3.** *O. de lumini* = **a)** set de becuri, de diferite culori, cu aprindere și intensitate comandate electronic, în concordanță cu zonele spectrale ale unui semnal acustic; **b)** pupitru de comandă pentru reglarea intensității luminoase a surselor de lumină în studiouri de televiziune, în teatre etc.

ORGHIDAN, Constantin (1874–1944, n. București), inginer și colecționar român. M. de onoare al Acad. (1942). Administrator general al Uzinelor din Reșița, președinte al Camerei de Comerț și Industrie din București. Membru al Societății numismatice române (din 1924). Pasionat colecționar, a reușit să adune 10 167 de piese (8 025 monede grecești, romane, bizantine, medievale, moderne și contemporane, medalii, sigilii, pietre gravate, obiecte de arheologie, camee — între care „Cameea Orghidan" de dimensiuni impresionante), colecție donată Acad. Române.

Constantin Orghidan

ORGIAC, -Ă (< fr.) adj. Cu caracter de orgie, orgiastic.

ORGIASTIC, -Ă (< fr.) adj. Orgiac; *fig.* extraordinar.

ORGIE (< fr., lat.; {s} gr. *orgia* „mistere") s. f. **1.** (La pl.) sărbătoare, la greci, în cinstea zeului Dionysos. Deși sfârșea într-un desfrâu necontrolat rațional, care viola orice normă de moralitate, **o.** nu era lipsită de semnificație religioasă; ea exprima o întoarcere la haosul primar, o scufundare în sursele vieții, o ieșire din banalitatea cotidiană pentru a participa la libertatea absolută care era privilegiul zeilor. V. *bacanală* **(1). 2.** *P. ext.* Petrecere desfrânată cu exces de mâncare și de băutură; bacanală **(2).**

ORGOLIOS, -OASĂ (< *orgoliu* sau < it.) adj. Plin de orgoliu, mândru, vanitos; trufaș, îngâmfat.

ORGOLIU (< it.) s. n. Mulțumire de sine exagerată, suficiență, vanitate; îngâmfare; sentiment al demnității personale. La nivelul psihologic și social, **o.** constituie un obstacol în relațiile cu ceilalți și se caracterizează printr-un anumit cult al superiorității și prin tendința de a considera pe celălalt drept inferior.

ORHAN (ORCHAN) GAZI, sultan otoman (1326–1359/1360). Fiul și succesorul lui Osman I. A cucerit de la bizantini partea de V a Asiei Mici, inclusiv Brusa, care a devenit capitala statului otoman (1326). În timpul domniei lui, turcii se stabilesc pentru prima dată în Europa, la Gallipoli (1354), important punct strategic pe malul Dardanelelor și încep campaniile de cucerire în Pen. Balcanică. În aceeași perioadă au fost organizate și primele unități militare semiregulate, ienicerii și cavaleria; a fost instituită, totodată, și funcția de vizir și s-a bătut prima monedă.

ORHEI, municipiu în Rep. Moldova, situat pe stg. râului Răut, la 48 km N de Chișinău; 37 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Expl. de calcar. Produse alim. Muzeu. Catedrala Sf. Dumitru, ctitorie din anii 1632–1636 a lui Vasile Lupu; bisericile Sf. Nicolae (1793, renovată în 1890) și Sfânta Născătoare de Dumnezeu (1903). Monumentul lui Vasile Lupu. Menționat documentar la 20 dec. 1437. **O.** face parte din categoria târgurilor care și-au schimbat vatra de locuire, orașul actual aflându-se la c. 18 km NE de locul inițial al așezării cunoscut sub numele de *Orheiu Vechi*. Mutarea vetrei de locuire a avut loc înainte de 10 mai 1574 (dată la

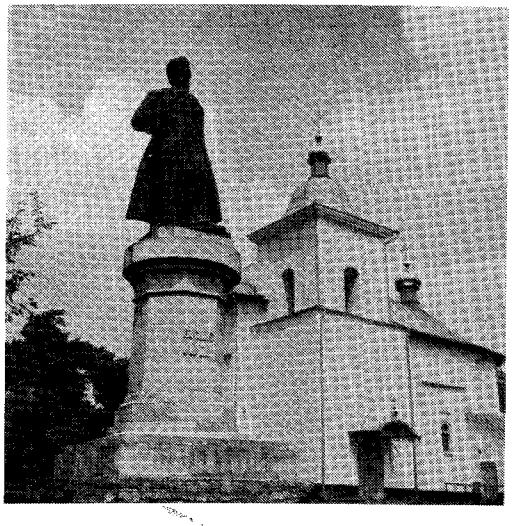

Orhei. Catedrala Sf. Dumitru și monumentul lui Vasile Lupu

care un document amintește de un loc „la sfârșitul Peșterii", situat mai sus de Orheiu(l) Vechi), necunoscându-se exact cauza, dar se presupune că a avut loc din pricina distrugerii cetății de către Alexandru Lăpușneanu din ordinul turcilor.

ORHEIU(L) VECHI, important sit arheologic în Rep. Moldova, situat pe malul drept al râului Răut, pe terit. localității Trebujeni. Ruinele orașului medieval Orhei (sec. 15–16), a cărui vatră s-a mutat în sec. 16 pe locul Orheiului actual, și ale târgului Movilova/Peștere (sec. 17): șanțuri cu val de pământ și palisadă, citadelă de piatră incluzând „palatul pârcălabului", două biserici. Importante vestigii arheologice începând cu paleoliticul și până în epoca Hoardei de Aur, când a ființat aici (până în 1369) un oraș oriental (moschee, bazar, ateliere meșteșugărești, trei băi publice, mausolee) identificat cu „Orașul Nou" (Yangi Șehr/Șehr al-djedid), atestat de emisiuni monetare de argint și cupru datate în perioada 1363–1369.

ORHȘTRĂ s. f. v. **orchestră.**

ORHIDEE sau **ORHIDACEE** (< it., germ., fr. {i}; {s} gr. *orkhidion* „testicul mic") s. f. pl. Familie de plante erbacee, terestre sau epifite, cu rizomi sau rădăcini tuberizate, micotrofe, unele saprofite *(Orchidaceae).* Florile sunt mari, ciclice, zigomorfe, cu un pinten, cu sepale și petale variat colorate, prezentând o organizare morfologică și ecologică unică (androceul și gineceul sunt sudate între ele, iar grăuncioarele de polen reunite în granule numite polinii). Cuprinde c. 20 000 de specii răspândite mai ales în zonele tropicale; unele sunt cultivate în sere ca plante ornamentale. În România cresc 57 de specii spontane, dintre care papucul-doamnei *(Cypripedium calceolus)* și sângele voinicului *(Nigritella rubra, N. nigra)* sunt specii ocrotite.

ORHIOPEXIE (< fr.) s. f. Intervenție chirurgicală care constă în coborârea unui testicul, plasat anormal, în scrot și în fixarea lui.

ORHIOTOMIE (< fr.; {s} gr. *orkhis* „testicul" + *tome* „tăiere") s. f. Incizia unui testicul pentru explorare sau pentru îndepărtarea unui abces.

ORHITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *orkhis* „testicul") s. f. (MED.) Inflamație a testiculelor (bruceloasă, gonococică, tuberculoasă etc.).

ORHOMENOS (ORCHOMENOS sau **ORCHOMENUS),** oraș în N Beoției, lângă satul actual Skripou (Grecia). Așezare neolitică însemnată, a cunoscut o excepțională dezvoltare în Epoca bronzului (sec. 15–12 î.Hr.), devenind una dintre cele mai bogate cetăți miceniene. Eclipsată de ascensiunea Tebei, rămâne rivala acesteia în cadrul Ligii beoțiene. Distrusă de tebani în 364 și 349 î.Hr., este reconstruită de Filip II și Alexandru Macedon, rămânând în epoca elenistică un oraș important. Începe să decadă la începutul stăpânirii romane. În 85 î.Hr., armata comandată de generalul Sylla înfrânge aici armata lui Mitridate VI Eupator, comandată de Arhelaos. Vestigii arheologice.

ORHON, râu în partea central-nordică a Mongoliei, afl. dr. al râului Selenga la Sühbaatar; 1 124 km; supr. bazinului: 132,8 mii km^2. Izv. din M-ții Hangain și curge pe direcție SV–NE. Afl. pr.: Tuul, Hara, Iro.

ORI conj. (Cu funcțiune disjunctivă, adesea cu nuanță copulativă) **1.** Sau **2.** De obicei după o regentă, introduce sau leagă două propoziții care exprimă o alternativă: *te aștept ori că vii, ori că nu vii.*

ORIANI, Alfredo (1852–1909), scriitor și filozof italian. Opera sa epică (romanele „Dincolo de", „Înfrângerea", voi. de nuvele „Holocaust", „Aur, tămâie, smirnă") descrie cu sarcasm lumea contemporană, folosind procedee naturaliste, dar și meditația gravă și exaltarea lirică. În scrierile filozofice („Lupta politică în Italia", „Revolta ideală") critică democrația italiană, căutând soluții în politica de forță sau în resemnarea pesimistă.

ORIBASIOS din Pergam (c. 325–c. 400), medic grec. Autor al unei enciclopedii de cunoștințe medicale („Colecții medicale"), pe care le-a cules din operele medicilor greci celebri; tradusă în latină și arabă. Medicul personal al lui Iulian Apostatul, pe care l-a însoțit în campaniile sale. A descoperit și descris glandele salivare.

ORIBE, Manuel Ceferino (1792–1857), general și om politic uruguaian. Unul dintre conducătorii luptei pentru independența națională. Ministru de Război (1833–1835) și președinte al țării (1835–1838). Lider al partidului *Blancos* (conservator), sprijinit de Argentina. Înlăturat de la putere de partidul *Colorados* (liberal), ajutat de Brazilia, precum și de flotele franceză și britanică.

ORIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care inspiră oroare, groază; dezgustător, hidos, groaznic.

ORICARE (< *ori* + *care*) pron. nehot. (Și adj.) Indiferent care; fiecare, orișicare.

ORICÂND (< *ori* + *când*) adv. În orice timp, indiferent când; totdeauna.

ORICÂT, -Ă (< *ori* + *cât*) pron. nehot., adv. Indiferent cât, indiferent de număr, de cantitate; cât de mult, cât de tare.

ORICE (< *ori* + *ce*) pron. nehot. (Și adj.) Indiferent ce, tot ce vrea cineva, orișice.

ORICINE (< *ori* + *cine*) pron. nehot. Indiferent care persoană; cineva. ✦ (Peior.) Cineva fără importanță, un oarecare.

ORICUM (< *ori* + *cum*) adv. Indiferent cum, în orice fel, în orice condiții; în tot felul, cum dorești.

ORIE s. f. Plasă de prins pește, de forma unui sac, folosită în apele curgătoare adânci la pescuitul somnului.

ORIENT (< fr., germ.; {s} lat. *oriens, -tis* < *oriri* „a se ridica, a răsări") s. n. Răsărit, est; spațiul geografic situat la E față de un punct de referință.

ORIENT 1. Denumire uzuală atribuită spațiului geografic de la răsărit (îndeosebi Asia și Africa de Est). **2.** *Orientul Apropiat,* denumire a spațiului geografic care cuprinde țările situate în V Asiei și NE Africii (Turcia, Cipru, Siria, Liban, Israel, Iordania, Arabia Saudită, Yemen, Egipt, Sudan ș.a.). În literatura occidentală acest spațiu geografic este restrâns la V Asiei (Turcia, Siria, Liban, Israel) și Grecia. **3.** *Orientul Îndepărtat* v. *Extremul Orient.* **4.** *Orientul Mijlociu,* denumire dată spațiului geografic care cuprinde Iranul, Iraqul și Afghanistanul. Literatura americană include în Orientul Mijlociu și țările Orientului Apropiat.

ORIENTA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A așeza ceva într-o anumită poziție sau direcție (față de punctele cardinale); *fig.* a dirija, a îndruma. ✦ Refl. A se conduce, a se călăuzi după... ✦ (MAT.) A da unei drepte un sens; a alege un sens de rotație în plan, în jurul unui punct. **2.** Refl. A găsi poziția punctelor cardinale în raport cu locul unde ne aflăm; a recunoaște, a găsi drumul pentru a ajunge în punctul dorit; *fig.* a găsi soluția, metoda, atitudinea cea mai bună într-o anumită împrejurare, a acționa adecvat. ✦ Tranz. A îndrepta pe cineva spre locul căutat.

ORIENTAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Orientului, privitor la Orient, caracteristic Orientului; răsăritean, estic. ✦ P. restr. Turcesc. **2.** S. m. și f. (La m. pl.) Popoarele din Orient; (la sg.) persoană care face parte din populația unei țări din Orient. ✦ P. restr. Turc.

ORIENTALIA (cuv. lat.) subst. Secție într-o bibliotecă sau muzeu conținând documente și piese reprezentative pentru culturile orientale.

ORIENTALISM (< fr.) s. n. Ceea ce este specific Orientului sau orientalilor; moravurile, felul de a fi al popoarelor din Orient.

ORIENTALIST (< fr.) s. m. Specialist în orientalistică.

ORIENTALISTICĂ (< germ.) s. f. Denumire generală a grupului de discipline (arabistică, asiriologie, egiptologie, indologie, sinologie, sumerologie etc.) care studiază limba, istoria și cultura materială și spirituală a popoarelor din Orient.

ORIENTARE (< *orienta*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) orienta; *p. ext.* direcție, sens. ✦ Fig. Tendință, înclinare; convingere, concepție. ✧ *O. profesională* = dirijarea indivizilor în alegerea acelei profesii pe care vor fi capabili s-o exercite și care le va oferi satisfacție, ținând cont, în repartizarea alegerilor, și de nevoile profesionale ale colectivității. *O. p.* se bazează pe teste privind aptitudinile intelectuale, gradul de inteligență și caracterul individului; pornind de la aceste date sunt analizate funcțiile pe care individul le poate îndeplini: de conducere, previziune, coordonare, control sau organizare, și sectorul unde le poate exercita: comercial, administrativ, financiar, tehnic, social etc. *O. p.* este indispensabilă mai ales când are loc o schimbare de profesie la adulți. Primul serviciu de *o. p.* a fost creat la Boston, în 1908; în 1909, în Anglia, s-au constituit oficii de selecție. În România a existat o intensă propagandă pentru problemele *o. p.* între 1920 și 1925, în 1927 înființându-se o Comisie de orientare și selecție profesională condusă de C. Rădulescu-Motru și dependentă de Ministerul Muncii. *O. școlară* = intervenția de dirijare a elevilor în alegerea domeniilor și formelor de învățământ potrivite cu aptitudinile și dorințele lor, în scopul de a le dezvolta toate posibilitățile la maximum. **2.** (PSIH.) Mecanism fundamental al atenției, constând în capacitatea unui individ de a se situa în timp și spațiu.

ORIENTATIV, -Ă (< *orienta*) adj. Care servește la orientare; informativ.

ORIENT-EXPRESS, primul mare tren european de lux, de lung parcurs (3 186 km), creat, în 1883, de Compania Internațională pentru Vagoane de Dormit, care făcea legătura între Paris și Istanbul, via București. În zilele noastre face legătura între Paris și București, trecând prin München, Viena, Budapesta; a circulat spre Istanbul până în 1977.

ORIFICIU (< fr., lat.) s. n. (MED.) Deschidere bine delimitată care permite comunicarea unui organ, a unui canal sau a unei cavități cu exteriorul sau cu o altă structură anatomică. ✦ Deschidere prin care un spațiu închis comunică cu exteriorul.

ORIGAMI (cuv. japonez; *ori* „pliere, îndoire" + *kami* „hârtie") subst. Artă tradițională japoneză care pornește de la plierea unui pătrat de hârtie pentru a reprezenta elemente din mediul înconjurător sau personaje imaginare. A luat naștere în Orientul Îndepărtat, fiind la început o ocupație a membrilor curților imperiale. Cu timpul a devenit un instrument de educație și terapie. Folosită în scop pedagogic, pentru educarea copiilor, **o.** le dezvoltă autodisciplina, ordinea și echilibrul interior, imaginația, creativitatea. În Japonia, Italia, Germania ș.a., **o.** este materie de studiu în școli.

ORIGENE (c. 185 – c. 253), filozof, teolog creștin și scriitor grec născut în Egipt, la Alexandria. Celebru datorită vastei sale culturi filozofice, a fost comparat cu Socrate. Conducător al Școlii catihetice din Alexandria. A realizat prima ediție critică a „Vechiului Testament", conținând șase versiuni (de unde titlul lucrării *Hexapla*) însoțite de comentarii. **O.** a reformulat învățătura creștină în sens platonizant și gnosticizant, folosind în special metoda alegorică; a apărat doctrina preexistenței sufletelor și a propovăduit apocatastaza, mântuirea tuturor lucrurilor, inclusiv a diavolului; pentru astfel de idei, a fost nevoit să renunțe la activitatea didactică și să se stabilească în Cezarea, unde, în timpul prigonirii creștinilor (250) sub Decius, a fost prins și torturat. Controversele stârnite în secolele următoare de doctrinele sale au dus la condamnarea lor ca eretice la Conciliul de la Constantinopol (553); aceasta a dus la dispariția unei mari părți a numeroaselor scrieri, din care s-au păstrat doar fragmente traduse în latină în sec. 4. Op. pr.: „De principiis", „Contra Celsus".

ORIGINAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj., s. n. (Documente, texte, opere, fotografii etc.) care constituie primul exemplar, care a servit sau poate servi drept bază pentru copii, reproduceri, multiplicări. ✦ Adj. Care are, prin autenticitate, o valoare reală, de necontestat. **2.** Adj. (Despre idei, teorii, opere etc.) Propriu unei persoane, unui autor; personal, neimitat, nou, inedit. ✦ (Despre artiști, scriitori etc.) Care creează ceva nou, personal, fără a se folosi de un model făcut de altul. **3.** Adj. (Și subst.) Ieșit din comun, neobișnuit, excentric, extravagant; bizar, ciudat, straniu.

ORIGINAL DIXIELAND JASS BAND, grup american de jaz. Alcătuit numai din muzicieni albi, s-a constituit în 1913, la New Orleans. În 1917 a scos primul disc din istoria jazului (înregistrare de gramofon).

ORIGINALITÁTE (< fr.) s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este original; *spec.* fel particular de a fi. ✦ (PSIH.) Cea mai importantă dimensiune a gândirii creative, măsurabilă prin raritatea și încărcătura de sens a soluției găsite la o problemă de creativitate. **2.** Faptă originală; ciudățenie; excentricitate, extravaganță.

ORIGINÁR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care își trage originea, obârșia din..., care provine din... **2.** În forma de la început, de origine; inițial.

ORÍGINE (< fr., lat.) s. f. **1.** Punct inițial în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență; obârșie. ✧ (COM.) *Certificat de o.* v. *certificat.* **2.** Apartenență, prin naștere, la o anumită familie, grup social, națiune etc. ✦ Etimologie (a unui cuvânt). **3.** Ceea ce explică apariția sau formarea unui fapt nou. **4.** (MAT.) *Originea unei axe* = punct al axei față de care se măsoară poziția unui punct oarecare al axei. *Originea unui sistem de coordonate* = punctul în care se intersectează axele de coordonate.

ORÍÎNCOTRO *(< ori + încotro)* adv. Indiferent în ce parte, în orice direcție, încotro vrei.

ORINOCO, fluviu navigabil în NV Americii de Sud (Venezuela și Columbia); 2 150 km. Supr. bazinului: 880 mii km^2. Izv. din SV Pod. Guyanelor (Sierra Parima), de la 1 045 m alt., curge mai întâi pe direcție SE–NV până la San Fernando de Atabapo, după care își schimbă direcția către N, până la Puerto Páez, formând granița dintre Venezuela și Columbia, își continuă cursul către NE, trecând prin Ciudad Bolívar și Ciudad Guayana și se varsă în Oc. Atlantic, printr-o deltă cu 25 de brațe și cu o supr. de c. 25 mii km^2. În cursul superior, din el se desprinde brațul Casiquiare, prin care O. se leagă cu Río Negro, afl. stg. al *Amazonului.* Afl. pr.: Guaviare, Vichada, Tomo, Meta, Apure, Caura, Caraní. Navigabil pe porțiuni, pe 420 km, până la Ciudad Bolívar. Hidroenergie.

ORIOLA, Christian d' (n. 1928), floretist francez. Sportivul cu cel mai bogat palmares din istoria scrimei, cu o stăpânire de sine și tehnică excepțională. Campion mondial (1947, 1949, 1953, 1954) și campion olimpic (Helsinki, 1952; Melbourne, 1956); a mai obținut șapte titluri cu echipa Franței (patru mondiale și trei olimpice).

ORION 1. (În mitologia greacă) Vânător de statură gigantică, de o rară frumusețe, fiul lui Poseidon (sau al regelui Hyrieus din Beoția). Îndrăgostit de zeița Artemis, a fost ucis de aceasta (sau de fratele ei Apolo) și transformat într-o constelație. **2.** Constelație situată în regiunea ecuatorului ceresc. Conține șapte stele principale, dintre care patru (Bételgeuse — prima stea căreia i s-a putut măsura diametrul, Bellatrix, Rigel și Saïph) formează un patrulater, iar celelalte trei (Mintako, Alnilam, Alnitak) sunt dispuse în interiorul lui. Vizibilă în România în timpul iernii; este ușor de recunoscut și cea mai frumoasă constelație de pe cer. Cuprinde o nebuloasă obscură („Capul de cal").

ORIPILÁ (< fr.; {s} lat. *horripilari* „a avea părul zbârlit") vb. I tranz. (Livr.) A supăra foarte tare, a exaspera. ✦ A îngrozi, a înfiora.

ORISSA, stat în E Indiei, cu ieșire la G. Bengal; 155,7 mii km^2; 36,7 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Bhubaneswar.* Expl. de cărbuni și min. de fier, mangan și cromite. Orez, trestie de zahăr, tutun. Creșterea animalelor. Pescuit.

ORIÚNDE (< *ori* + *unde*) adv. În orice loc, indiferent unde; pretutindeni.

ORIZABA [orisaba] **1.** Vulcan activ în Sierra Madre Oriental, cel mai înalt vârf din Mexic (5 700 m), alcătuit din andezite și bazalte. Acoperit cu păduri până la 4 000 m alt. și cu pășuni alpine (4 000–4 500 m). La peste 4 500 m alt. sunt zăpezi persistente. Erupții: 1545, 1566, 1630, 1687, 1870, 1941. Escaladat pentru prima dată de F. Reynolds și H. Maynard, în 1848. Parcul natural Pico de O., extins pe 19,7 mii ha, a fost întemeiat în 1936. Vulcanul O. este cunoscut și sub denumirea de *Citlaltépetl* (*citlalin* „stea" și *tepetl* „munte"). **2.** Oraș în Mexic (Veracruz) situat la poalele de SE ale vulcanului omonim, la 1 220–1 284 m alt., pe Río Blanco; 118,5 mii loc. (2000). Ind. de prelucr. a bumbacului și tutunului, a hârtiei, cimentului și alim. (zahăr, bere, lichior). Plantații de arbori de cafea. Stațiune climaterică. Turism. Biserica Santa Gertrude (sec. 17). Localitatea, populată de azteci (1457), a fost ocupată de spanioli în sec. 16 și declarată oraș în 1774. Distrusă în mare parte de cutremurul din 1973.

ORIZÓNT (< lat., ngr., germ., it., fr.; {s} gr. *horizon* „ceea ce delimitează partea vizibilă a suprafeței terestre") s. n. **1.** Limită până unde poate ajunge vederea noastră; zare; linie care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței Pământului cu bolta cerească; parte a cerului sau a Pământului pe care o mărginește această linie. ✧ (ASTR.) *O. adevărat* (sau *matematic*) = cercul de intersecție a sferei cerești cu un plan perpendicular pe verticala locului (care trece prin centrul Pământului). *Planul orizontului* = plan perpendicular pe verticala locului, într-un punct de pe Pământ. **2.** Fig. Întindere, sferă a cunoștințelor, a unei activități; perspectivă; capacitate, putere de înțelegere, de orientare a unei persoane; nivel intelectual. ✦ Perspectivă a viitorului. **3.** (ARTE PL.) Fundal. **4.** (EC.) *O. de timp* = lungime a perioadei de timp, pentru care se face previziunea evoluției fenomenelor economice. **5.** (STRAT.) Succesiune de depozite sedimentare, separate în cadrul unui etaj, pe baza compoziției petrografice și a unor resturi de organisme. **6.** (PEDOL.) *O. de sol* = strat al profilului de sol, diferențiat prin anumite însușiri specifice privind culoarea, structura, compoziția chimică etc. **7.** Totalitatea lucrărilor miniere situate la același nivel; se indică printr-o cotă topografică.

ORIZONT, revistă bilunară de literatură, artă, cultură și gândire socială, apărută la București între 1944 și 1947 (din 1946, apare lunar). Red.-șef: Saşa Pană. Colaboratori: M.R. Paraschivescu, Ov.S. Crohmălniceanu, M. Cruceanu, A. Baranga, N.D. Cocea, Nina Cassian,

Origine (4).
Originea unui sistem de coordonate

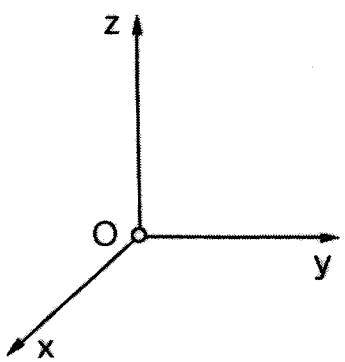

P. Vintilă, E. Jebeleanu, G. Dumitrescu, Ligia Macovei, I. Vitner, Magda Isanos, I. Voronca ş.a.

ORIZONT, publicaţie politică, socială şi literar-artistică apărută la Timişoara, lunar, între 1964 şi dec. 1989, în continuarea revistei „Scrisul bănăţean". Red.-şefi: Al. Jebeleanu, I. Arieşeanu, A. Dumbrăveanu. Colaboratori: Al. Andriţoiu, E. Barbu, V. Nicolescu, L. Dimov, E. Dorcescu, I. Mărgineanu, H. Ţugui ş.a. Din 1990, serie nouă, sub conducerea Adrianei Babeţi, cu noi colaboratori: G.I. Tohăneanu, G. Liiceanu, M. Ciobanu, P. Goma, L. Ciocârlie, M. Mihăieş, C. Ungureanu, H.R. Patapievici ş.a.

ORIZONTAL, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** (Despre plane sau drepte) A cărui poziţie este perpendiculară pe verticala locului. ✦ (Substantivat, f.) Dreaptă care este într-o astfel de poziţie. **2.** (ASTR.) Referitor la orizont, raportat la planul orizontului. ✧ *Coordonate orizontale* = coordonate ale unui astru raportate la planul orizontului şi la planul vertical al astrului.

ORIZONTALIZARE (< *orizontal*) s. f. (TOPOGR., TEHN.) Calare.

ORJAD (< fr.) s. n. (Inv.) Băutură răcoritoare preparată din sirop de orz sau de migdale.

ØRJASAETER [ǫ̈rjəsaitər], **Tore** (1886–1968), scriitor norvegian. Cântăreţ al locurilor natale (trilogia epică şi lirică „Gudbrand langleite"); povestiri poetice („Cântec despre fluviu", „Arborele vieţii"). Drame expresioniste („Antonine").

ORJELEŢ (< fr.) s. n. Inflamaţie acută supurativă, de mici dimensiuni, care se dezvoltă la marginea pleoapei, la nivelul uneia din glandele sebacee; (pop.) urcior^2.

ORKAN, Władisław (pseud. lui *Fraciszek Smereczyński*) (1876–1930), scriitor polonez. Influenţat de naturalism şi simbolism, a evocat cu dramatism (în nuvele, romane, piese de teatru) tabloul sumbru al vieţii ţărănimii poloneze, muncind din greu pentru a supravieţui („Arendaşii", „Acest pământ trist", „Valea moartă").

ORKNEY DE SUD (SOUTH ORKNEY [sauθ ǫ:kni], **ORCADELE DE SUD),** arhipelag în S Oc. Atlantic, situat în apropierea Ţării lui Graham (Antarctica), la 1 350 km SE de capul Horn; 622 km^2. Posesiune britanică inclusă în Teritoriul Antarctic Britanic. Descoperit în 1821 de marinarul englez G. Powell. Ins. pr.: Coronation, Inaccessible, Laurie, Powell, Signy. Staţiuni ştiinţifice de cercetări.

ORKNEY [ǫ:kni], **Insulele ~ (INSULELE ORCADE),** arhipelag britanic în NE Oc. Atlantic, la 32 km N de Scoţia, alcătuit din 70 de insule stâncoase; 975 km^2. Ins. pr.: Pomona (sau Mainland), Hoy, South Ronaldsay, Stronsay, Sanday, Rousay, Westray. Localit. pr.: *Kirkwall* (în ins. Pomona). Relief deluros cu alt. max. de 481 m (Ward Hill, în ins. Hoy). Climă temperat-oceanică. Creşterea animalelor. Pescuit.

O.R.L. (sigla de la *o*to *r*ino *l*aringologie), spital sau secţie de otorinolaringologie într-un spital, policlinică etc.

ORLANDHOS, Anastásios (1887–1979), arhitect şi arheolog grec. S-a consacrat studierii perioadei bizantine („Arhive ale monumentelor bizantine în Grecia", „Materiale de construcţie şi tehnica arhitecturală a vechilor greci").

ORLANDINI, Giuseppe Maria (1688–1750), compozitor italian. Autor a 44 opere şi al mai multor oratorii.

ORLANDO [ǫ:lændəu], oraş în SE S.U.A. (Florida), la 126 km NE de Tampa; 185,9 mii loc. (2000). Aeroport. Ind. electronică şi de componente aerospaţiale; produse alim. (conserve de fructe). Centru pomicol (citrice). Universitate (1968). Bază N.A.S.A., formând un complex împreună cu Tampa şi Cape Canaveral. Parc de distracţii (Disney World) la 10 km SV de oraş. Fundat în 1837 (în jurul fortului Gatlin), cu numele *Jernigan* (denumirea actuală datează din 1857); devine oraş în 1875.

ORLANDO, Luigi (1814–1896), inginer şi industriaş italian. Constructor al primei nave de fier cu vapori, al primelor tunuri ghintuite şi al primelor cuirasate. În 1866 a pus bazele unui mare şantier de construcţii navale, la Livorno, care va deveni, în 1928, Societatea Odero-Terni-**O.**

ORLANDO, Vittorio Emanuele (1860–1952), jurist şi om politic liberal italian. Prof. univ. la Roma, Modena, Palermo. Prim-min. (1917–1919). A condus delegaţia italiană la Conferinţa de Pace de la Paris (1919–1920) la care nu a putut obţine satisfacerea tuturor doleanţelor ţării sale din partea Aliaţilor. Preşedinte al Camerei Deputaţilor (1919–1925). Retras din viaţa politică în semn de protest faţă de fraudele electorale ale fasciştilor (1925), a revenit după război, fiind preşedinte al Adunării Constituante (1946–1947).

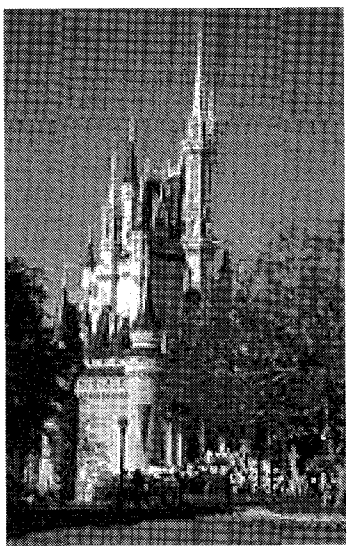

Orlando.
Parcul de distracţii Disney World

ORLAT, com. în jud. Sibiu, situată în V depr. Sibiu, la poalele de NE ale M-ţilor Cindrel, în zona de confl. a Râului Mic cu Cibinul; 3 129 loc. (2003). Staţie de c.f. Fabrici de cherestea şi de ţesături din lână (covoare, păturі). Creşterea bovinelor şi ovinelor. Pomicultură. În satul **O.,** menţionat documentar în perioada 1317–1320, se află ruinele unei cetăţi din sec. 14–15, biserica Sf. Nicolae (1794) şi clădirea sediului comandamentului grăniceresc (1763, renovată în sec. 20).

ORLEA, com. în jud. Olt, situată în S C. Romanaţi, în lunca şi pe terasele Dunării; 4 777 loc. (2003). Muzeu (fondat 1952) cu exponate de arheologie, ceramică medievală, numismatică,

Vittorio Emanuele Orlando

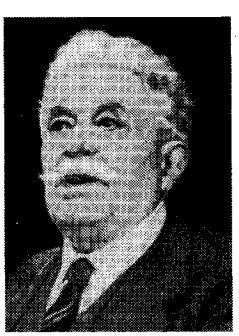

colecții de floră și faună din zona locală. În arealul satului **O.** au fost descoperite urmele unei așezări romane (sec. 2–3), în care s-au găsit fibule, aplice, catarame, o figurină de teracotă ș.a., precum și resturile unui pod roman de zidărie (care lega **O.** de Vidin), construit peste Dunăre în timpul războaielor purtate de Domițian în Dacia. Biserica Sf. Nicolae (1863–1864), în satul **O.**

ORLÉANAIS [orleanę], provincie istorică în N Franței centrale, la S de Paris. Oraș pr.: *Orléans.* Grâu, orz, ovăz; legumicultură; pomicultură. Creșterea bovinelor și porcinelor.

ORLÉANS [orleă], oraș în Franța (Région Centre), situat pe Loara, la 115 km S de Paris; 113,1 mii loc. (1999). Nod de comunicații. Ind. constr. de mașini (automobile, camioane, motoare electrice), chimico-farmaceutică, a cauciucului, sticlăriei, textilă și alim. (vinuri, conserve, ciocolată). Muzee. Universitate (1962). Monumente: Catedrala Sainte-Croix, construită la sfârșitul sec. 13, distrusă de protestanți în 1568, reconstruită, în stil gotic, în anii 1601–1690 și terminată în sec. 18; biserica St.-Aignan (sec. 15); Primăria veche (1549–1555, restaurată în sec. 19). Centru turistic. Cunoscut din vremea romanilor (cucerit de Cezar în 52 î.Hr.) sub numele de *Genabum* și apoi de *Aurelianum;* cucerit de Clovis (498); începând din vremea lui Carol cel Mare, a devenit un important centru cultural; ulterior, una dintre posesiunile Capetingilor (sec. 10). Filip cel Frumos a fondat la **O.** o universitate (1312). Reședința ducatului de **O.** (din 1344). Unul dintre centrele rezistenței în fața englezilor, în Războiul de 100 de Ani, a fost eliberat de francezii conduși de Ioana d'Arc (8 mai 1429).

ORLÉANS [orleă], **Casa de ~,** numele a patru familii colaterale aparținând dinastiilor regale franceze de Valois și de Bourbon, ai căror reprezentanți au deținut ca apanaj (până la sfârșitul sec. 18) orașul Orléans cu împrejurimile. Mai importanți: **1.** *Filip I* (1336–1375), fiul lui Filip VI, regele Franței. În 1344 a primit ca apanaj ducatul de **O.** 2. *Ludovic XII,* rege al Franței (1498–1515). **3.** *Gaston de O.* (1608–1660), fratele lui Ludovic XIII. 4. *Filip de O.* (1640–1701), fratele lui Ludovic XIV. **5.** *Filip II de O.* (1674–1723), regent în timpul minoratului lui Ludovic XV. **6.** *Ludovic Filip Joseph de O.* (1747–1793). **7.** *Ludovic Filip,* rege al Franței (1830–1848).

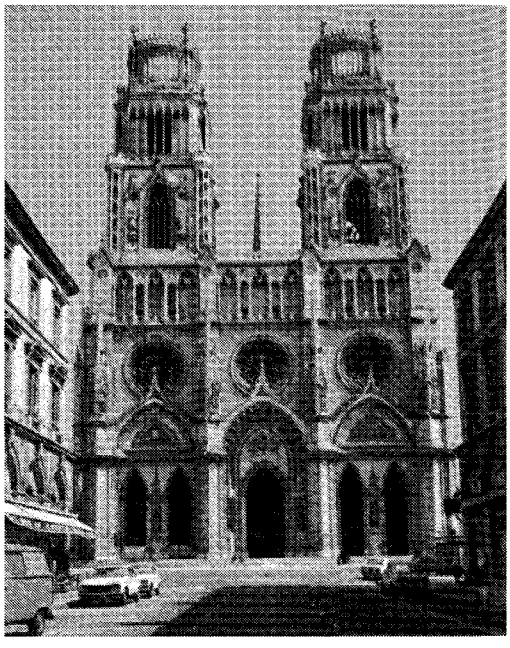

Orléans.
Catedrala Sainte-Croix

ORLÉANS [orleă], **Louis Philippe Robert, duce D'** (1869–1926), explorator și navigator francez. A întreprins în 1905, 1907 și 1919 mai multe călătorii în Groenlanda și Bazinul Arctic.

ORLEANSVILLE v. **Cheliff (2).**

ORLEANU, Mihai (1859–1942, n. Focșani), om politic român. Liberal. Ministru al Industriei și Comerțului (1909–1910). Inițiator al *legii O.,* prin care le era interzis salariaților statului, ai județelor și comunelor dreptul de asociere și de grevă, precum și contractul colectiv de muncă. Președinte al Adunării Deputaților (1922–1926).

ORLEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în lunca și pe terasele de pe dr. Oltului; 3 400 loc. (2003). Haltă de c. f. Viticultură. Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1803–1804) și Sfinții Voievozi (1832), în satul Aurești.

ORLEY [orlị], **Bernaert van** (1488–1542), pictor și desenator olandez. Supranumit „Rafael al Olandei". Influențat de Dürer (în ampla compoziție „Suferințele lui Iov"). Lucrări în forme ample, cu musculatura eroilor proeminentă, zbuciumată („Tripticul Adevărului și al Răbdării", „Predica Sf. Ambroziu"). Autor de cartoane celebre pentru tapiserii („Terenurile de vânătoare ale lui Maximilien") și de vitralii. Arta sa asociază farmecul culorii cu energia maiestuoasă a liniei.

ORLON (< fr.) s. n. Fibră textilă polinitrilacrilică obținută prin prelucrarea unor soluții vâscoase de rășini; se folosește în amestec cu lâna, la obținerea tricotajelor.

ORLOV, familie nobiliară rusă. Mai importanți: **1. Grigorii Grigorievici** (1734–1783), general și om politic. Organizatorul loviturii de stat din 1762, prin

Bernaert van Orley.
„Predica Sf. Ambroziu"

care l-a răsturnat pe ţarul Petru III şi a impus-o pe tron pe Ekaterina a II-a, al cărei favorit a devenit până în 1774, când a fost înlocuit cu Potemkin. **2. Aleksei Grigorievici** (1737—1808), general şi om politic. Frate cu **O. (1).** A comandat flota imperială împotriva otomanilor, la *Ceşme* (1770), pe care i-a înfrânt. **3. Aleksei Fiodorovici** (1786–1861), diplomat rus. Fiul lui **O. (2).** Conducătorul delegaţiei ruse la încheierea Tratatului de Pace cu Turcia de la Adrianopol (1829) şi la Congresul de la Paris (1856).

ORLOV, Vladimir (n. 1928, Odessa), violoncelist român. Prof. univ. la Bucureşti, Viena şi Toronto. Solist al Filarmonicii din Bucureşti. Carieră internaţională, activitate complexă de muzică de cameră şi ca solist (prime audiţii româneşti).

ORLOVA, Liubov Petrovna (1902—1975), actriţă rusă de film. Protagonistă a comediilor muzicale realizate de G.V. Aleksandrov, soţul său („Băieţii veseli", „Toată lumea râde, cântă şi dansează", „Circul", „Volga-Volga", „Primăvara", „Întâlnire pe Elba", „Suvenirul rus").

ORLY, oraş în N Franţei (Val-de-Marne), pe stg. fl. Sena, la 14 km SSE de Paris; 23,8 mii loc. (1995). Produse alim. Staţiune balneoclimatică. Biserică (sec. 12). La c. 5 km SV de oraş se află aeroportul internaţional cu acelaşi nume, cu un trafic anual de c. 25 mil. de pasageri, care serveşte Parisul. Are două aerogări: Orly-Sud, inaugurată la 24 febr. 1961, şi Orly-Vest, dată în folosinţă în 1978.

ORMANDY [orməndi], **Eugene** (pseud. lui *Jenö Blau*) (1899–1985), dirijor şi violonist american de origine ungară. Stabilit în S.U.A. (1921). Prof. univ. la Philadelphia. Dirijor al orchestrei simfonice din Philadelphia (1936—1980). Interpretare impetuoasă şi pasională,

Vladimir Orlov

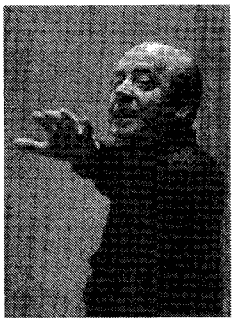

Eugene Ormandy

îmbinând virtuozitatea cu perfecţionismul, a repertoriului postromantic de la începutul sec. 20. A prezentat în primă audiţie opere contemporane de Rahmaninov, Bartók, B. Britten, S. Barber ş.a.

ORMAZD v. **Ormuzd.**

ORMENIŞ, com. în jud. Braşov, situată la poalele de NE ale m-ţilor Perşani, pe stg. văii Oltului; 3 416 loc. (2003). Staţie de c.f. (în satul Augustin) şi haltă de c. f. Satul **O.** apare menţionat documentar în 1319. În satul Augustin a fost descoperit (1939) un tezaur monetar alcătuit din 293 denari romani republicani şi imperiali, datând din perioada 189—180 î.Hr. şi 37–41 d.Hr. Rezervaţie paleontologică (punct fosilifer cu bogată faună de amoniţi, conservaţi în marnele cretacice cenuşii). Ruinele unei cetăţi ţărăneşti din sec. 14.

ORMOC, oraş în centrul Arh. Filipine, pe coasta de V a ins. Leyte, port la golful omonim a M. Camotes; 154,3 mii loc. (2000). Aeroport. Centru comercial şi piaţă agricolă (trestie de zahăr, porumb, orez, copra). În apropiere parcul naţional Tongonan Hot Spring. În timpul celui de al doilea război mondial, din 1941, a fost cea mai mare bază navală japoneză din ins. Leyte, care s-a predat forţelor americane (10 dec. 1944).

ORMUZ (HORMUZ), strâmtoare între SE pen. Arabia şi ţărmul sudic al Iranului, care uneşte G. Oman cu G. Persic. Lungime: 150 km; lăţime minimă: 55,6 km. Ad. minimă: 71 m; ad. maximă: 219 m.

ORMUZD (ORMAZD), denumirea greacă a principiului zoroastrist al binelui, *Ahuramazda.*

ORNĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. A împodobi, a decora.

ORNAMENT (< fr., it., lat.) s. n. **1.** Element decorativ (zoomorf, antropomorf, geometric etc.) executat în diferite tehnici (desen, pictură, sculptură, cusătură etc.), independent sau integrat într-o compoziţie şi destinat să împodobească un obiect sau un edificiu. ✦ Element decorativ adăugat unui ansamblu pentru a-l înfrumuseţa; podoabă. ✦ (POLIGR.) Accesoriu tipografic (iniţială, chenar, vinietă) folosit pentru înfrumuseţarea cărţilor, revistelor, reclamelor etc. **2.** (În muzica vocală şi instrumentală) Largă gamă de sunete sau grupuri de sunete destinate să înfrumuseţeze, să sublinieze conturul liniilor melodice ale unor compoziţii. ✦ Semnul grafic care desemnează respectivul sunet sau grup de sunete. Pot fi scrise sau pot proveni din practica improvizatorică interpretativă.

ORNAMENTA (< fr.) vb. I tranz. A împodobi, a înfrumuseţa, a decora.

ORNAMENTAL, -Ă (< fr.) adj. Care serveşte ca ornament; decorativ. ✦ *Plante ornamentale* = grup de plante cultivate în parcuri, grădini sau locuinţe, în scopuri decorative.

ORNAMENTAŢIE (< fr.) s. f. Împodobire cu ornamente; tehnica ornamentării.

ORNAMENTICĂ (< germ.) s. f. **1.** Modul de concepere şi dispunere a motivelor ornamentale (în arhitectură şi artele decorative) specifice unui popor sau unui stil; totalitatea acestor motive. **2.** Totalitatea sunetelor muzicale care împodobesc linia melodică iniţială: **o.** melismatică (tril, apogiatură etc.) şi **o.** liberă.

ORNANT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care împodobeşte, care serveşte ca ornament.

ORNEA, Z[igu] (1930–2001, Frumuşica, jud. Botoşani), istoric literar şi

Z. Ornea

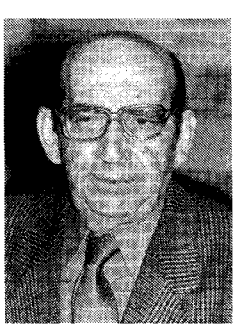

editor român, redactor-şef şi apoi director al editurilor Minerva şi Hasefer. Monografii ale unor curente literare şi idei din cultura românească din sec. 19 şi 20, cercetate din perspectivă filosofică, sociologică, politică, estetică („Junimismul", „Sămănătorismul", „Poporanismul", „Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea", „Anii treizeci. Extrema dreaptă românească") sau ale unor scriitori, ideologi ai unor grupări şi direcţii literare şi culturale (T. Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, C. Stere). Ediţii şi cronici de ediţie.

ORNIC (< *oră*) s. n. (Înv.) Ceas (de perete); orologiu; pendulă.

ORNITO- (< fr.; {s} gr. *ornis, ornithos* „pasăre") Element de compunere cu sensul „pasăre", folosit pentru a forma substantive şi adjective.

ORNITOFIL, -Ă (< fr. {i}; {s} *ornito-* + gr. *philos* „iubitor") adj. (Despre plante) La care polenizarea se face cu ajutorul păsărilor (ex. unele iridacee).

ORNITOLOG (< fr. {i}) s. m. Specialist în ornitologie.

ORNITOLOGIE (< fr., germ. {i}; {s} *ornito-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul sistematicii, morfologiei, ecologiei şi importanţei economice a păsărilor.

ORNITOPTER (< fr.; {s} *ornito-* + gr. *pteron* „aripă") s. n. Aeronavă mai grea decât aerul, cu aripi batante, care imită zborul păsărilor.

ORNITORINC (< fr.; {s} *ornito-* + gr. *rynkhos* „cioc") s. m. Mamifer primitiv, monotrem, semiacvatic, cu corpul turtit, de c. 50 cm lungime, cu cioc asemănător celui de raţă şi cu membrane înotătoare între degete *(Ornithorhynchus anatinus)*. Trăieşte în Australia şi ins. Tasmania şi se hrăneşte cu viermi, insecte şi moluşte. Se înmulţeşte prin ouă, dar îşi hrăneşte puii cu lapte. A fost intens vânat pentru blană; în prezent este ocrotit.

ORNITOZĂ (< fr. {i}; {s} *ornito-*) s. f. Boală infecţioasă întâlnită la păsări (găini, porumbei, canari etc.) şi transmisibilă la om, care se manifestă la păsări prin conjunctivite, coriză, diaree şi tulburări generale, iar la om prin pneumonii, tulburări circulatorii şi digestive, cu evoluţie gravă.

ØRNSBO, Jess (n. 1932), scriitor olandez. Poezia lui, în general provocatoare, folosind metafore baroce, este inspirată de aspectele absurde ale existenţei, uneori banale, dar cel mai adesea tragice, („Mituri", „Regele este mulatru, dar fiul său este negru", „Poezii crepusculare"). Romane („Zilele lui Duller", „Noroiul inimii") şi piese de teatru absurd („Piticul care a dispărut"), dominate de tema morţii. Specialist în filologie slavă, traducător din poloneză.

OROARE (< fr., lat.) s. f. **1.** Dezgust, repulsie; aversiune, scârbă. **2.** Lucru, faptă sau situaţie care inspiră repulsie, groază.

ORODE, numele a trei regi parţi din dinastia Arsacizilor. Mai important: **O. II,** rege (57–37 î.Hr.). A câştigat tronul Parţiei după ce şi-a ucis tatăl (Fraate II) şi fratele mai mare, Mitradate III. Domnia sa marchează apogeul puterii politice a Regatului part. Generalul său Surene l-a înfrânt (53) pe triumvirul M. Licinius Crassus, în bătălia de la Carrhae. A purtat campanii victorioase împotriva Armeniei şi Siriei. La izbucnirea războiului civil la Roma (49), l-a sprijinit pe Cnæius Pompeius. Înfrânt de romani la Muntele Cindaros (38), cedează tronul fiului său, Fraate IV, care la scurt timp îşi ucide tatăl.

ORODEL, com. în jud. Dolj, situată în zona de contact a Piemontului Bălăciţei cu C. Desnăţui, pe cursul superior al râului Baboia; 3 162 loc. (2003). Nod rutier. Viticultură. Bisericile Sf. Dumitru (1853–1857) şi Sf. Nicolae (1898–1902), în satul Cornu şi Sf. Dumitru (din lemn, 1845) şi Sf. Nicolae (1899), în satul Teiu.

OROFARINGE (< fr., engl.) s. n. Porţiunea medie, bucală, a faringelui, delimitată sus de vălul palatin. Comunică prin istmul gâtului cu cavitatea bucală şi prezintă pe părţile laterale amigdalele palatine şi pilierii vălului palatin.

OROGEN (< fr. {i}; {s} gr. *oros* „munte" + *gennaein* „a produce") s. n. Unitate geotectonică majoră corespunzătoare unui lanţ muntos cutat, rezultat din evoluţia unei arii labile a scoarţei terestre, în timpul unui ciclu geotectonic.

OROGENETIC, -Ă (< *orogeneză*) adj. Orogenic.

OROGENEZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *oros* „munte" + *genesis* „naştere") s. f. Totalitatea proceselor tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarţei terestre şi care au ca rezultat formarea unui lanţ muntos. **O.** se desfăşoară în *cicluri* orogenice, care cuprind mai multe faze orogenice. Sin. *orogenie* **(1)**.

OROGENIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la orogeneză, care este provocat de orogeneză, care este parte constituentă în procesul de orogeneză (ex. ciclu **o.**, fază **o.**).

OROGENIE (< fr. {i}) s. f. **1.** Orogeneză. **2.** (Înv.) Parte a geologiei care se ocupă cu studiul proceselor de formare a lanţurilor muntoase cutate.

OROGRAFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ţine de orografie, privitor la orografie. ✧ *Nod o.* = ansamblu montan (nucleu) din care pornesc, radiar, culmi încadrate de o reţea hidrografică complexă.

OROGRAFIE (< fr. {i}) s. f. (GEOMORF.) Hipsografie.

OROHENA, masiv muntos în ins. Tahiti, unul dintre cele mai înalte din Oceania. Alt.: 2 241 m. Expl. forestiere.

OROHIDROGRAFIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la relieful şi la apele dintr-o anumită regiune.

OROLES (sfârşitul sec. 3 î.Hr.–începutul sec. 2 î.Hr.), rege dac. Conducător al uniunii de triburi dacice din Transilvania. Menţionat de istoricul roman Trogus Pompeius în legătură cu luptele dacilor împotriva bastarnilor.

OROLOGHION (< ngr.) s. n. Ceaslov, orologiu **(2)**.

OROLOGIU (< lat., it.; {s} gr. *horológion* „care zice ora") s. n. **1.** Ceasornic de dimensiuni mari, fixat pe faţada unei clădiri sau pe un perete interior şi prevăzut, de obicei, cu un mecanism sonor pentru anunţarea orelor sau a fracţiunilor de oră. **2.** Orologhion, ceaslov.

OROMO s. m. pl. Populaţie negridă din Ethiopia şi Kenya (c. 30 mii.). Creştini (în vest) sau musulmani (în est şi sud), păstrează şi numeroase elemente din vechea lor religie animistă. Cunoscuţi în trecut sub numele de *galla* (cu sensul de „păgân"), termen consi-

Ornitorinc

derat în prezent ca depreciativ. Limba oromo face parte din familia afro-asiatică, ramura cușitică.

ORONIM (< *oronimie*) s. n. Denumire toponimică pentru formele de relief.

ORONIMIE (< fr.; {s} gr. *oros* „munte" + *onoma* „nume") s. f. **1.** Totalitatea numelor (proprii și apelative) care denumesc forme de relief. **2.** Ramură a toponimiei care se ocupă cu studiul formării și evoluției numelor care denumesc forme de relief.

ORONTES (ar.: **NAHR Al-'ĂṢÎ**; tc.: **ASI NEHRI**), fluviu în Orientul Apropiat (Siria, Liban, Turcia); 571 km. Izv. din m-ții Antiliban (valea Bekaa), trece prin orașele Homs și Hama și se varsă în M. Mediterană, la Samandağı (Turcia).

OROPEZA v. **Cochabamba.**

OROPSI vb. IV tranz. **1.** A asupri, a persecuta; a prigoni. **2.** (Înv. și pop.) A scoate din drepturi, a alunga, a izgoni. ✦ A lăsa la voia întâmplării; a părăsi.

OROPSIT, -Ă (< *oropsi*) adj. **1.** (Și subst.) Persecutat, asuprit, urgisit, prigonit. ✦ Sărman, nenorocit. **2.** (Înv. și pop.) Lăsat în părăsire; neîngrijit, uitat.

OROSIRA RODHÓPIS v. **Rodopi.**

OROSIUS, Paulus (c. 375–c. 418), istoric latin. Cleric din Bracara (Hispania), se stabilește (416) în Africa. Discipol al Sf. Augustin. Autor al primei istorii universale de mari proporții („Istoria împotriva păgânilor"), consacrată istoriei antice, de la începuturi până în anul 417, scrisă de pe poziții creștine și concepută ca o completare a cărții lui Augustin „Cetatea lui Dumnezeu". Lucrarea, scrisă într-un stil viu, pitoresc, având un evident caracter polemic la adresa cultelor păgâne, a cunoscut o largă circulație în Evul Mediu; cuprinde și informații despre geto-daci, Dacia și Dobrogea romană.

OROTIP (< germ., engl.) s. n. (POLIGR.) Mașină de cules, asemănătoare linotipului.

OROVEANU, Teodor (n. 1920, Râmnicu Sărat), inginer român. M. coresp. al Acad. (1991), prof. univ. la Ploiești. Cercetări în domeniul mecanicii fluidelor, mai ales privind extracția și transportul petrolului și al gazelor; studii asupra zăcămintelor de petrol aflate în roci fisurate și asupra fisurării hidraulice a zăcămintelor cu permeabilitate redusă („Mecanica fluidelor", „Mecanica fluidelor vâscoase", „Transportul petrolului", „Transferul de impuls și aplicații").

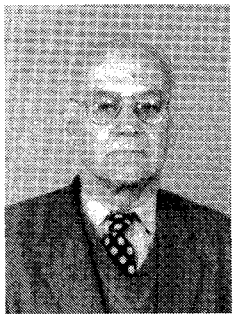

Teodor Oroveanu

OROZCO [oroṣko], **José Clemente** (1883–1949), pictor și grafician mexican. Unul dintre fondatorii școlii mexicane de pictură murală. Îmbinând tradițiile artei precolumbiene cu unele elemente expresioniste, a realizat lucrări în care figurile umane sunt simplificate, aproape schematice, iar formele solide, statice și monumentale accentuează opoziția dintre tonurile sumbre și culorile vii („Prometeu", pentru Colegiul Pomona, California; „Adevărata și falsa justiție", pentru clădirea Curții Supreme din Ciudad de México; frescele „Maternitatea", „Neveste de lucrători", „Întoarcerea de pe câmpul de luptă" de la Universitate, Palatul guvernatorului și Spitalul Cabañas din Guadalajara). Caricaturi și gravuri satirice.

ORPIMENT (< fr.; lat. *auripigmentum* „culoarea aurului") s. n. Pigment natural de arsen, de culoare galbenă strălucitoare, folosit în pictură ca vopsea.

ORPINGTON (< engl., germ.) subst. Rasă de găini originară din Anglia, crescută pentru producția mixtă (ouă și carne).

ORR, John Boyd baron (1880–1971), fiziolog britanic. Nutriționist („Știința nutriției și planificarea de stat", „Minunata lume a hranei: substanța vieții"). Primul director (1945–1948) al F.A.O. Premiul Nobel pentru pace (1949).

ORSEOLO, familie nobiliară venețiană. Mai importanți: **1. Pietro I** (928–987). Doge (976–978). A inițiat reconstrucția bazilicii San Marco. Confruntat cu lupte interne pentru putere s-a călugărit. Sanctificat (1731). Sărbătorit la 10 ian. **2. Pietro II,** doge (991–1008), fiul precedentului. Aliat cu bizantinii, a luptat împotriva slavilor și a cucerit Istria și Dalmația (1000), adăugându-și titlul de duce de Dalmația și Croația. **3. Ottoné,** doge (1008–1026). A luptat în mai multe războaie în Croația, dar s-a confruntat în interior cu opoziția clerului și a fost silit să plece în exil.

ORSHA [ɔrʃa], oraș în Bielorusia, pe malul drept al Niprului; 123,8 mii loc. (1999). Ind. textilă (in), constr. de mașini și alim.

ORSI, Lelio (zis *Lelio da Novellara*) (1511–1587), pictor și arhitect italian. Discipol al lui Correggio și G. Romano. Exponent al manierismului roman („Răpirea lui Ganimede", „Sfântul Gheorghe", „Martiriul Sfintei Ecaterina", „Christ mort").

ORSINI, familie romană. Guelfi, tradițional adversari ai familiei Colonna, ghibelină. Mai importanți: **1. Giacinto di Bobone,** papă (1191–1198, sub numele de Celestin III. **2. Matteo Rosso** (?–1246), general; nepotul precedentului. A respins atacul lui Frederic II îndreptat împotriva Romei (1241). **3. Giovanini Gaetano,** fiul precedentului. Papă sub numele de Nicolae III (1277–1280). **4. Clarice,** soția lui Lorenzo Magnificul (din 1468). **5. Nicolò** (1442–1510), condotier în serviciul lui Lorenzo Magnificul, căpitan general al forțelor pontificale (1489) și comandant suprem al armatei venețiene (1496).

ORSINI, Felice (1819–1858), revoluționar italian. Membru al asociației „Tânăra Italie". A participat la Revoluția de la 1848–1849 din Italia. În urma atentatului eșuat împotriva lui Napoleon III (14 ian. 1858), a fost condamnat la moarte și executat.

ORSK, oraș în Federația Rusă, pe fl. Ural, în S m-ților Ural; 274 mii loc. (1997). Nod feroviar. Metalurgia neferoaselor (nichel) și rafinarea petrolului. Constr. de mașini grele, de utilaj pentru constr.; produse chimice, textile și alim. (conserve de carne). Teatru. Muzeu. Fondat în 1735.

ØRSTED, Hans Christian v. **Oersted.**

ORS y ROVIRA, Eugenio d' (1881-1954), eseist și critic de artă spaniol de

Eugenio d'Ors y Rovira

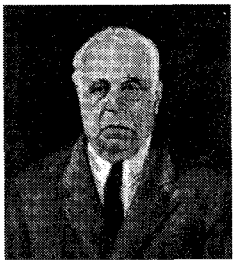

Avers

Revers

Ort

José Ortega y Gasset

limbă catalană. Spirit clasic. Eseuri consacrate fenomenului plastic, pe care îl înglobează de obicei dintr-o viziune mai amplă asupra istoriei culturii („Arta lui Goya", „Trei ore în Muzeul Prado", „Despre baroc"). Opera sa principală este „Glosări", apărută în mai multe serii, în care comentează politica și viața culturală din epoca sa, într-un mod subtil și cu remarcabile calități literare.

ORȘOVA, municipiu în jud. Mehedinți situat pe malul lacului de acumulare Porțile de Fier I de pe Dunăre, în zona de vărsare a râului Cerna; 13 828 loc. (2003). Port fluvial. Stație de c.f. Expl. de bentonit, de crom, granit și balast. Șantier naval (nave fluviale, barje ș.a.). Constr. de motoare generatoare și de transformatoare electrice. Ind. de preparare a min. nemetalifere (feldspat, azbest, cuarț, talc), de prelucr. a lemnului, textilă (țesătorie de bumbac) și alim. Ca urmare a realizării lacului de acumulare Porțile de Fier I, vechea vatră a orașului a fost inundată, iar populația și unele monumente au fost mutate pe un nou amplasament, respectiv pe terasele Dunării și ale Cernei și pe versantul de S al m-ților Almăj, unde s-a construit un oraș complet nou (1966–1971), care a înglobat și satele Jupalnic, Tufări și Coramnic. În arealul vechiului oraș (în prezent acoperit de apă) au fost descoperite (1966–1970) urmele așezării dacoromane *Dierna.* În anii 1371–1372, la **O.** a fost construită o cetate din piatră, cucerită de turci în 1524 și stăpânită până în 1688 (din 1664, a fost sediul unui sangeacbei). În 1716 a intrat sub autoritate austriacă, în 1768 intrând în componența Granitei Militare Bănățene. După 1 dec. 1918, **O.** a revenit *de jure* României, iar la 1 iun. 1919 a intrat *de facto* sub administrație românească. Declarat oraș în 1923 și municipiu la 18 oct. 2000. Monumente: biserica mănăstirii Sf. Ana, ctitorie din anii 1935–1939 a lui Pamfil Șeicaru; biserica Sf. Nicolae (1746); biserică romano-catolică (1966–1972). Stațiune de

Orșova. Vedere generală

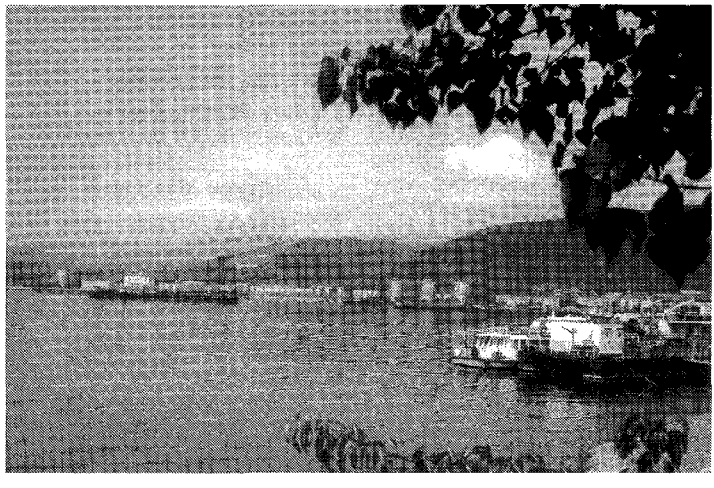

cercetări geografice a Universității din București, înființată în 1964 la Eșelnița și strămutată ca urmare a lucrărilor hidroenergetice de la Porțile de Fier.

ORT (< pol., germ.) s. n. (În sec. 16–18, în țări din Vestul și Centrul Europei) Monedă de argint, valorând a patra parte dintr-un taler. ✧ *Ortul starostesc* = taxă specială în Moldova, plătită unui staroste pentru vinul adus la vânzare în târguri; în Țara Românească se numea *ortul vătășesc.* ✧ Expr. *A da ortul popii* = a muri.

ORTAC (< scr.) s. m. (Reg.) Tovarăș, camarad (de muncă, de drum etc.), coleg; prieten; asociat.

ORTEGA SAAVEDRA, Daniel (n. 1945), om politic nicaraguan. Lider al Frontului Sandinist de Eliberare Națională. Coordonator al Consiliului de Guvernământ și al Juntei Guvernului de Reconstrucție Națională din Rep. Nicaragua (din 1979), în urma înlăturării regimului A. Somoza. Președinte al statului (1984–1990). A promovat reforme de naționalizare și împroprietărire a țăranilor săraci. Radicalizarea mișcării sandiniste, apropierea de Cuba și El Salvador, ca și relațiile tensionate cu S.U.A. au dus la alegeri anticipate (febr. 1990), pe care le-a pierdut în favoarea Violetei Chamorro.

ORTEGA y GASSET, José (1883–1955), filozof și eseist spaniol. Prof. univ. la Madrid. Prin „Revista de Occidente" (1923–1936), al cărei fondator a fost, a contribuit la propagarea în Spania a ideilor novatoare și la deschiderea ei spre valorile europene. Din considerente politice, s-a autoexilat între 1936 și 1945. Ocupând o poziție intermediară între „filozofia vieții" și fenomenologie și existențialism, a anticipat multe din temele filozofiei contemporane, a făcut pătrunzătoare observații asupra crizei culturii, a fenome-

nelor de înstrăinare și depersonalizare generate de societatea contemporană („Răscoala maselor", „Spre o filozofie a istoriei", „Dezumanizarea artei"). Eseuri filozofice („Despre Galilei", „Istoria ca sistem") sau configurând o conștiință filozofică a artei („Meditații despre Don Quijote", „Velâsquez", „Goya").

ORTELIUS, Abraham (numele latinizat al lui *A. Oertel*) (1527–1598), geograf și cartograf flamand. A întocmit atlasul „Theatrum orbis terrarum", cu 70 de hărți și 53 de planșe gravate în aramă, republicat în facsimil în 1964.

ORTIC (< fr.; {s} *orto-*) adj. *Triunghi* ~ = triunghi ale cărui vârfuri sunt punctele de intersecție ale înălțimilor cu laturile opuse vârfurilor triunghiului din care sunt coborâte.

ORTICON (< germ.; {s} *orto-* + gr. *eikon* „imagine") s. n. Tub de luat vederi, folosit în camerele de televiziune. Spre deosebire de iconoscop, din care derivă, la acest tub fasciculul luminos și fasciculul electronic de explorare lovesc ecranul-mozaic în mod perpendicular. Se mai numește *orticonoscop.*

ORTIZ, Ramiro (1879–1947), istoric literar italian. Prof. la Facultatea de Litere și Filozofie din București. Studii de italienistică și comparatiste („Fortuna labilis — istoria unui motiv medieval", „Capodoperele liricii italiene", „Literatura română"). M. de onoare al Acad. Române (1934).

ORTLER, grup de munți din Alpii Centrali (N Italiei), culminând cu vf. Ortles (3 899 m).

ORTO- (< fr.; {s} gr. *orthos* „drept, corect") **1.** Element de compunere care înseamnă „drept", „conform cu", „corect" și care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. **2.** Element de compunere care indică în general, în chimia anorganică, acizii cu

Ramiro Ortiz

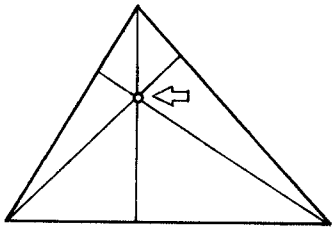

Ortocentru (1.)

un grad superior de hidratare (ex. acidul *ortofosforic*) și, în chimia organică, derivații aromatici disubstituiți în poziția 1, 2 (ex. *ortoxileni*).

ORTOCENTRU (< fr.; {s} *orto-* + gr. *kentron* „centru") s. n. **1.** Punct de intersecție a înălțimilor unui triunghi. **2.** Punct de intersecție a înălțimilor unui tetraedru cu muchiile opuse perpendiculare.

ORTOCERAS (< fr.; {s} *orto-* + gr. *keras* „corn") s. m. Moluscă din mările primare, având cochilia conică dreaptă, împărțită în compartimente.

ORTOCLAZ (< fr. {i}; {s} *orto-* + gr. *klasis* „rupere, tăiere") s. n. (GEOL.) Ortoză.

ORTOCROMATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre materiale fotografice) Care prezintă sensibilitate cromatică în regiunile violet, albastru, verde și galben ale spectrului luminii.

ORTODIAGONAL -Ă (< germ.) adj. *Patrulater* ~ = patrulater ale cărui diagonale se intersectează sub un unghi drept.

ORTODIAGRAMĂ (< fr.) s. f. Traseu desemnat de radiolog pe un ecran fluorescent și care reprezintă proiecția conturului exterior al unui organ intern, determinată cu ajutorul razelor X.

ORTODONȚIE (< fr., engl.) s. f. Parte a stomatologiei care se ocupă cu prevenirea și tratamentul pozițiilor defectuoase ale dinților, de dezvoltarea lor pe arcadele dentare; metodă de tratament al acestor anomalii (prin așezarea în poziție normală a dinților pe arcadele dentare).

ORTODOX, -Ă (< ngr., lat., fr.; {s} *orto-* + gr. *doxa* „gândire") adj. **1.** Care ține de Biserica creștină răsăriteană, care este conform cu doctrina acestei biserici. ✦ (Substantivat) Persoană de religie creștină răsăriteană. **2.** Conform cu o concepție, cu o doctrină, cu dogma unei religii. ✦ (Despre persoane) Care urmează cu fermitate, cu fidelitate (sau dogmatic) o doctrină, o concepție etc. și nu se abate de la aceasta. **3.** *Biserica ortodoxă* = biserica creștină din Orient, care s-a despărțit de cea de la Roma după Marea schismă din 1054. Cele mai vechi biserici ortodoxe au luat ființă în patriarhatele orientale ale Imp. Roman (Antiohia, Alexandria, Ierusalim și Constantinopol). Bisericile ortodoxe sunt autocefale și corespund, în general, unei țări. Un loc important în lumea ortodoxă îl ocupă viața monastică.

ORTODOXIE (< fr.) s. f. **1.** Confesiune creștină care a păstrat neschimbate dogmele, tradiția, cultul și organizarea bisericească fixate prin cele șapte sinoade ecumenice din sec. 4–8, reprezentând credința comună a bisericii din primul mileniu și tradiția apostolică menținută prin intermediul teologiei patristice și neopatristice; *p. ext.* Biserica ortodoxă; religia ortodoxă. În anul 1054 are loc Marea schismă, care va însemna separarea canonică și întreruperea comuniunii liturgice între Constantinopol și Roma. Cauzele acestei despărțiri au fost, în primul rând, de ordin religios, creștinii răsăriteni neadmițând supremația Papei și învățăturile bisericii apusene privitoare la Purgatoriu, la purcederea Sfântului Duh și de la Fiul (Filioque), la folosirea azimei (pâinea nedospită, considerată o rămășiță a Paștelui iudaic și simbol al morții, spre deosebire de pâinea dospită folosită de ortodocși, care reprezintă sufletul în trup, elementul incoruptibil), la euharistie etc. **O.** cinstește în persoana lui Iisus Hristos victoria asupra morții și începutul (nepătruns de mintea omului) creației renăscute, transfigurate. Esența teologiei ortodoxe o constituie dogma *Sfintei Treimi;* aceasta are o mare importanță pentru viața duhovnicească a credincioșilor, deoarece, așa cum persoanele Sfintei Treimi există una în alta, într-o unitate de ființe, tot așa și creștinii formează o comunitate de credință, de nădejde și de iubire în Dumnezeu. **O.** reprezintă religia de stat în România, Grecia, Armenia, Serbia, Bulgaria, Rusia, Ucraina, Georgia, Belarus, Macedonia, Ethiopia, Rep. Moldova, Cipru. Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române a fost recunoscută de sinodul de la Constantinopol în 1885. ✧ *Duminica ortodoxiei* = prima duminică din postul Paștelui. **2.** Conformitate cu principiile tradiționale ale doctrinei Bisericii creștine ortodoxe. **3.** Conformitate cu principiile tradiționale ale unor doctrine, concepții etc.

ORTODOXISM *(< ortodox)* s. n. **1.** Confesiune creștină ortodoxă. **2.** Calitatea de a fi ortodox. **3.** Curent de idei

literar-artistic apărut în România, în perioada interbelică. Cultiva teme și motive religioase ortodoxe, considerându-le nota esențială a românismului. Reprezentanții acestui curent, al cărui exponent de seamă a fost N. Crainic, s-au reunit în jurul revistei *Gândirea.*

ORTODOXIST, -Ă (< *ortodoxism*) adj., s. m. și f. (Adept) al ortodoxismului.

ORTODROMĂ (< fr.; {s} *orto-* + *dromos* „drum") s. f. Drumul cel mai scurt care leagă două puncte de pe suprafața globului terestru.

ORTOEDRIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre poliedre) Care are fețele intersectate în unghi drept.

ORTOEPIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține ortoepiei, privitor la ortoepie, care se referă la ortoepie.

ORTOEPIE (< fr.; {s} gr. *orthoepeia* „vorbire corectă") s. f. (LINGV.). Ansamblu de reguli proprii unei limbi care privesc pronunțarea corectă a cuvintelor; disciplină care se ocupă cu studiul acestor reguli.

ORTOFOSFORIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid fosforic.

ORTOGENEZĂ (< fr.; {s} *orto-* + gr. *genesis* „origine") s. f. Teorie depășită conform căreia evoluția organismelor are loc pe baza anumitor direcții strict determinate. În opoziție cu evoluționismul darvinist, neagă rolul selecției naturale în adaptarea organismelor la condițiile de existență. A fost elaborată (1888) de zoologul german Th. G.H. *Eimer.*

ORTOGENIE (< fr., engl.) s. f. **1.** Ansamblul mijloacelor prin care se încearcă diminuarea frecvenței genelor patologice dintr-o populație, constând, mai ales, în limitarea nașterilor la persoanele care prezintă riscuri genetice. **2.** Metodă de diagnosticare și de tratament al tulburărilor psihice ale copilului. A fost pusă la punct de psihanalistul american Bruno Bettelheim (1903—1990), care a reușit să amelioreze autismul infantil, prin aplicarea ei.

ORTOGONAL -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *orthogonia* „unghi drept") adj. (Despre figuri geometrice) Care formează unghiuri drepte. ✧ *Curbe o.* (care au tangentele perpendiculare în punctele de intersecție). *Vectori o.* (perpendiculari unul pe celălalt). *Funcții o.* (al căror produs scalar e nul). *Proiecție o.* v. *proiecție.*

ORTOGRAFIA (< fr.) vb. I tranz. A scrie după regulile ortografice; a aplica o anumită ortografie.

ORTOGRAFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține ortografiei, privitor la ortografie, de ortografie; în conformitate cu regulile ortografiei, corect din punctul de vedere al ortografiei.

ORTOGRAFIE (< lat., ngr.; {s} *orto-* + *graphe* „scriere") s. f. (LINGV.) Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a cuvintelor unei limbi; aplicarea practică a acestor reguli. Există două tipuri principale de **o.**: *fonetică,* atunci când scrierea redă pronunțarea limbii literare, și *etimologică,* atunci când scrierea reflectă aspectul mai vechi al cuvintelor, mult depășit de pronunțare (de ex. în limbile franceză și engleză). Ortografia limbii române este în general fonetică; începând din 1860, când s-a introdus scrierea oficială cu litere latine, au existat numeroase sisteme ortografice, care oglindesc disputele dintre reprezentanții curentului fonetic și al celui etimologic. Actuala **o.** se bazează, în cea mai mare parte, pe principiul fonetic sau fonematic, a cărui aplicare este limitată uneori de principiile gramaticale sau de principiul etimologic, care impune excepții în scrierea unor cuvinte vechi și a unor neologisme. ✦ Modul în care cineva scrie cuvintele.

ORTOHIDROGEN (< fr. {i}) s. n. Hidrogen cu moleculele alcătuite din doi atomi ale căror nuclee au spinii paraleli.

ORTOMAN, -Ă adj. (Pop.) **1.** (Și subst.) Chipeș, semeț, mândru, voinic; viteaz. **2.** (Despre ciobani) Bogat (în turme de oi). **3.** (Despre cai) Iute, sprinten.

ORTÓN, râu în SE statului Perú și NV Boliviei, afl. stg. al râului Beni, în aval de Riberalta; 545 km. Este format din unirea, la Puerto Rico, a râurilor Tehumanu și Manuripe (Mamuripi), care izvorăsc din SE statului Perú. Navigabil în cursul inferior.

ORTOPANCROMATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre materiale fotografice) Care prezintă sensibilitate cromatică în toate regiunile spectrului vizibil.

ORTOPED (< *ortopedie* sau < germ.) s. m. **1.** Medic specialist în ortopedie. **2.** Tehnician care confecționează aparate care corectează deformațiile corpului.

ORTOPEDIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la ortopedie.

ORTOPEDIE (< fr. {i}; {s} *orto-* + gr. *paideia* „educare") s. f. Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul și cu tratamentul bolilor și deformațiilor congenitale sau dobândite ale sistemului osteoarticular.

ORTOPOL (< fr., engl.) s. m. (MAT.) Punct în care se intersectează perpendicularele coborâte pe laturile unui triunghi din proiecțiile ortogonale ale vârfurilor acestuia pe o dreaptă din planul triunghiului.

ORTOPTERE (< fr. {i}; {s} *orto-* + gr. *pteron* „aripă") s. n. pl. Ordin de insecte cu aripile anterioare pergamentoase, cele posterioare late și membranoase și cu picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit *(Orthoptera).* Se caracterizează prin prezența organelor auditive (organul timpanal) și a celor cu care produc zgomote (organe stridulante). Unele specii au *ovipozitor.* Dintre cele 20 000 de specii ale acestui ordin, cele mai multe sunt fitofage (ex. greierii, cosașii), unele dăunătoare (lăcustele, coropișnițele ș.a.), câteva sunt prădătoare.

ORTOPTICĂ (< fr.) s. f. Ramură a oftalmologiei, care se ocupă cu corectarea tulburărilor vizuale cauzate de proasta coordonare a mișcărilor oculare (ex. strabismul).

ORTOROCĂ (< *orto-* + *rocă*) s. f. Rocă metamorfică provenită din transformarea rocilor eruptive.

ORTOSCOPIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *orto-* + gr. *skopein* „a privi, a examina") adj. (Despre sisteme optice) Care formează imagini corecte, nedistorsionate.

ORTOTEST (< *orto-* + *test*) s. n. Instrument mecanic, cu pârghii și roți dințate, folosit la măsurarea dimensiunilor pieselor prelucrate. Valoarea unei diviziuni pe scara gradată a instrumentului este de 0,001 mm.

ORTOTIP s. n. (< fr. {i}) (GENET.) Genomul originar.

ORTOTOMIC, -Ă (< fr. {i}) adj. *Cerc ~* = locul geometric al punctelor ale căror polare față de trei cercuri sunt concurente.

ORTOTONUS (< fr.; {s} *orto-* + gr. *tonos* „tensiune") s. n. (MED.) Spasm prelungit al mușchilor capului, trunchiului și membrelor, care determină o poziție rigidă în linie dreaptă a corpului; apare în tetanos.

ORTOTROPIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *orto-* + gr. *trope* „răsucire") adj. **1.** (FIZ.; despre corpuri) Care are aceeași strălucire, indiferent de direcțiile de iluminare și de observație. **2.** (MECANICĂ; despre materiale) Care are proprietăți elastice, precum lemnul și rezistențe diferite în două sau mai multe direcții, perpendiculare una pe alta.

ORTOTROPISM (< fr.) s. n. Reacție de creștere a unei plante, care sub influența unui stimul se orientează pe direcția acestuia (ex. creșterea pe verticală a rădăcinilor și tulpinilor principale ca răspuns la acțiunea gravitației).

ORTOZĂ (< fr. {i}; {s} *orto-*) s. f. Feldspat potasic, cristalizat în sistemul monoclinic. Are culoare roză, gălbuie sau albicioasă și luciu sticlos. Este un component important al rocilor eruptive acide și al unor șisturi cristaline. Se utilizează în industria ceramicii și a sticlei. Sin. *ortoclaz.*

ORTSTEIN (< germ.) s. n. Strat de sol foarte compact, bogat în depuneri de hidroxizi ferici și substanțe humice; apare frecvent în podzoluri nisipoase.

ORȚIȘOARA, com. în jud. Timiș, situată în C. Vingăi; 3 885 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele **O.** și Călacea). Nod rutier. Expl. de petrol și gaze naturale (Călacea). Stațiune balneoclimatică (în satul *Călacea*). În satul **O.,** menționat documentar în 1318, se află o biserică romano-catolică din sec. 18.

ORÛMÎYEH (DARYĀCHEHYE REZĀ'ÎYEH, URUMIYAH, URMIA) 1. Lac sărat navigabil în NV Iranului, în E pod. Armeniei, la V de Tābriz, la 1 275 m alt.; 4,7 mii km^2; 145 km lungime; ad. max.: 15 m. Salinitate 230‰. Ins. Shāhī în partea central nordică. Port. pr.: Sharaf-khāneh (în partea de NE). **2.** Oraș în NV Iranului, pe malul lacului omonim; 300,7 mii loc. (1986). Nod rutier. Piață agricolă (fructe, tutun, orez, bumbac). Covoare. Ceramică. S-a mai numit *Urmia* (până în 1926) și *Rezā' îyeh* (1926–1980).

ORURO, oraș în Bolivia, situat la 3 700 m alt., la 193 km SE de La Paz și 48 km N de lacul Poopó; 201,2 mii loc. (2001). Pr. centru comercial și minier (aur, cositor, wolfram, cupru). Metalurgia neferoaselor; produse alim. și textile. Universitate tehnică (1892). Fundat în 1606.

ORVIETO, oraș în Italia centrală (Umbria), pe Tibru; 21,3 mii loc. (1991). Vinuri celebre. Artizanat (ceramică). Monumente: Domul, construit în anii 1290–1319 în stil romanic, a suferit unele transformări gotice în sec. 14 (datorate arhitectului Lorenzo Maitani) și sec. 17; conservă fresce realizate de Fra Angelico, Gentile da Fabriano și Luca Signorelli; Palatul papilor (sec. 13–14, azi muzeu); bisericile San Andrea (sec. 11–12, restaurată de mai multe ori), în stil romanico-gotic (conservă un paviment cu mozaic), San Domenico

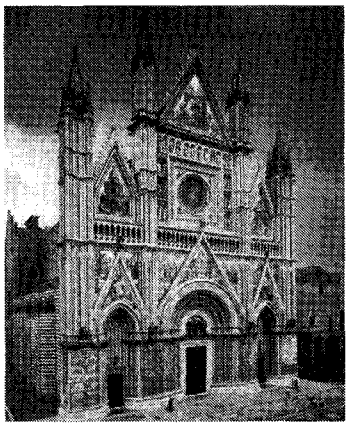

Orvieto. Domul

George Orwell

(1233–1239), San Francesco (sec. 13); abația San Severo e Martirio (sec. 11–12); necropolă etruscă. Muzee. Turism. Centru al civilizației etrusce (sec. 7–3 î.Hr.), a cunoscut stăpânirile romană, ostrogotă, bizantină și longobardă. Statut de oraș din 1354.

ORWELL [ɔ:wel], **George** (pseud. lui *Eric Arthur Blair*) (1903–1950), scriitor englez. Romane în care denunță teroarea regimurilor totalitare, înfățișate într-un univers grotesc, monstruos sau terifiant, pledând pentru libertatea spiritului și demnitatea umană (alegoria „Ferma animalelor" — cunoscută și într-o ecranizare celebră, utopia politică negativă „1984") ori evocând experiența personală, alături de republicani, din timpul Războiului Civil din Spania („Omagiu Cataloniei") și violența hitlerismului („O gură de aer"). Remarcabile eseuri („Frontiera dintre artă și propagandă"). Memorialistică („Zile birmane", „Fără un ban la Paris și Londra").

ORY, Edward, zis **Kid** (1886–1973), trombonist și dirijor de jaz american. Muzician complex (a cântat și la cornet, saxofon, bas și alto, voce), a condus mai multe formații de stil New Orleans. Numeroase înregistrări alături de King Oliver, L. Armstrong, Sidney Bechet ș.a.

ORZ (lat. *hordeum*) s. m., s. n. **1.** S. m. Gen de plante anuale și perene din familia poaceelor, cu rădăcini fasciculate și tulpini înalte de 80—130 cm, frunze liniare, mai late ca ale grâului, cu limbul ondulat și cu spic lung, format din 4–6 rânduri de boabe. Se cultivă ca furaj, având o valoare nutritivă ridicată; constituie materia primă în industria berii și a spirtului. Se folosește și în alimentație, ca surogat de cafea, arpacaș etc. Din cele c. 30 de specii, cele mai cultivate sunt **o.** comun *(Hordeum vulgare)* și *orzoaica.* Este una dintre cele mai vechi plante agricole, cunoscută din comuna primitivă. Se cultivă în Europa, Asia, America, Africa, cea mai mare producătoare fiind Rusia (14,1 mii. t., 2000). ✦ Boabele plantei descrise mai sus. **2.** S. n. (La pl.) Specii de orz **(1). 3.** S. n. Semănătură, lan de orz **(1).**

ORZĂRIE (< *orz*) s. f. **1.** Teren pe care se cultivă orz. **2.** Depozit, hambar în care se păstrează orzul.

ORZESZKOWA [ɔʒeʃkɔva], **Eliza** (1841–1910), scriitoare poloneză. Participantă la răscoala din 1863. Romane cu caracter social, investigând mediul rural și evreiesc sau prezentând condiția femeii sub aspect etic și psihologic („Neamul Dziurdzilor", „Bădăranul", „Eli Makover", „Pe râul Niemen", „Marta", „Argonauții"). Nuvele („Puternicul Samson").

Orz

Orzoaică

ORZOAICĂ (< *orz*) s. f. Specie de orz cu spicul format numai din două rânduri de boabe, mai bogate în amidon decât ale orzului *(Hordeum distichon)*; orzoaie. Unele soiuri se folosesc la fabricarea berii, altele sunt furajere. ✧ *O. de baltă* = plantă erbacee acvatică, submersă, cu stoloni lungi, cu frunze liniare îngrămădite câte 5–20 la baza tulpinii și cu flori mici, albe-verzui, aglomerate *(Vallisneria spiralis)*; sârmuliță **(2).**

ORZOAIE (< *orz*) s. f. Orzoaică.

Os, simbol chimic pentru *osmiu.*

OS (lat. *ossum*) s. n. **1.** Organ dur, de culoare albicioasă, format dintr-o componență organică de celule și fibre de colagen, impregnată cu substanțe minerale, în special fosfat și carbonat de calciu. **O.** este format dintr-un strat extern de țesut compact, acoperit de periost, și dintr-un strat intern de țesut spongios; porțiunea centrală a **o.** este umplută cu măduvă. Între ele, **o.** se leagă prin articulații și sunt mobilizate de mușchi. **O.** constituie elementele de bază ale scheletului vertebratelor și, după forma lor, se împart în: *lungi* (ex. femurul, humerusul), *scurte* (ex. **o.** tarsiene, vertebrele) și *plate* (ex. **o.** iliace, **o.** craniului). **O.** determină forma generală a corpului și constituie un suport pentru părțile moi ale organismului; ele servesc ca suprafață de inserție a mușchilor, care prin contracția lor pun în mișcare oasele. Pe parcursul vieții **o.** se restructurează; celulele vechi se distrug și în locul lor se dezvoltă celule noi. La om, sistemul osos este alcătuit din c. 206 **o.** Structura oaselor reflectă adaptarea la factorii mecanici care acționează asupra lor. ✧ *Os alveolar* = porțiune din oasele maxilare care înconjură alveolele dentare. *Os hioid* v. *hioid. Os lacrimal* = lamelă osoasă subțire, situată pe peretele intern al orbitei. *Os iliac* = os *coxal. Os occipital* v. *occipital. Os parietal* v. *parietal. Os temporal* v. *temporal. Os unciform* = os situat la extremitatea internă a capului, care prezintă pe fața sa anterioară o apofiză ca un cârlig; se articulează pe fața inferioară cu baza metacarpienelor patru și cinci V. *schelet.* (ZOOL.) *Os de sepie* = sepion. (MED. VET.; la cal) *Os mort* = exostoză. ✦ (La pl.) Oseminte. ✦ Os **(1)** prelucrat, folosit la fabricarea unor obiecte în industrie, în artele decorative etc. **2.** Fig. Neam, viță. ✧ Expr. *(A fi) din os domnesc* (sau *de domn*) = (a fi) din familie domnitoare. **3.** *Osul-iepurelui* = plantă subarbustivă, perenă, înaltă de 70 cm, foarte spinoasă, cu florile roz adunate în vârful ramurilor, care au un miros greu *(Ononis spinosa).* Crește prin pășuni și fânețe aride și pe soluri nisipoase. Rădăcina și frunzele se utilizează în medicina umană și veterinară.

O.S.A. v. **Organizația Statelor Americane.**

OSAGE [oʊsædʒ], râu în S.U.A., afl. dr. al fl. Missouri, în aval de Jefferson City; 800 km. Izv. din Flint Hills și curge pe direcție V–E. Pe cursul mijlociu a fost construit (1929–1931) barajul Bagnell, în urma căruia s-a format lacul de acumulare Ozark (200 km lungime). Afl. pr.: Cygnes, Marmaton, Sac, Niangua, Tavern.

ŌSAKA 1. Golf în NV Oc. Pacific, adâncit în țărmul de SSV al ins. Honshū (Japonia) și mărginit la V și SV de ins. Awaji; c. 2,4 mii km^2; lungime: 60 km; lățime max.: 40 km. Comunică cu Oc. Pacific prin str. Tomogashima și canalul Kū, iar cu Mediterana japoneză (Setonaikai) prin str. Akashi. Porturi pr.: Kōbe, Ōsaka, Kishiwada, Sumoto. **2.** Oraș în Japonia (Honshū), situat pe țărmul golfului omonim, în zona de vărsare a fl. Yodogawa; 2,6 mil. loc. (2000). Împreună cu Kōbe, Ashiya, Amagasaki, Itami, Sakai ș.a. formează o importantă conurbație a Japoniei (a doua după Tōkyō–Yokohama). Nod de comunicații. Aeroporturile Itami și Kansai. Metrou. Ind. siderurgică (oțel), a metalurgiei neferoase, constr. de mașini (nave fluviale și maritime, locomotive, vagoane de c.f., automobile, motociclete, utilaje industriale, mașini-unelte,

Osaka (2)

Vedere generală

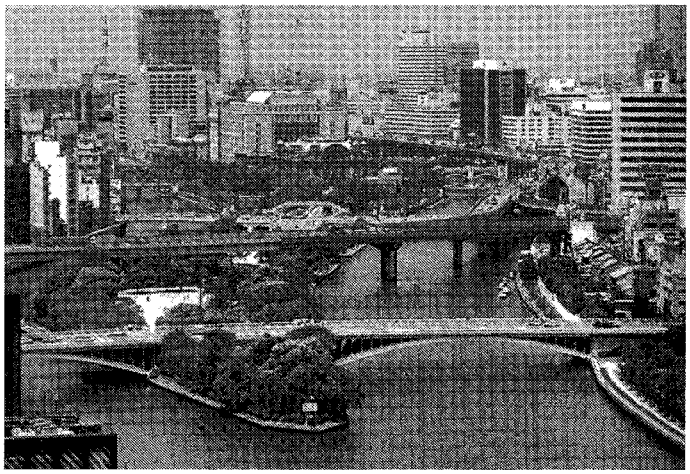

Castel

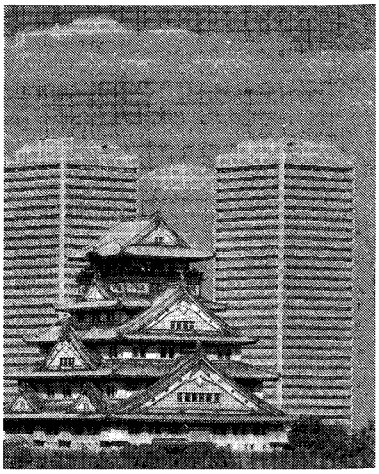

aparataj electronic și electrotehnic, aparate optice ș.a.), chimică, a cimentului, de prelucr. a lemnului, textilă (produse din mătase, lână și bumbac, fire sintetice etc.), alim. Centru financiar, bancar, cultural și de învățământ (universități din 1931 și 1949). Muzee de istorie naturală și de artă. Teatru kabuki și de păpuși. Filarmonică (1947). Temple: Shitennōji (593) și Sumiyoshi Taisha (1808); Castel (1583, restaurat în 1620, distrus în 1944, în timpul războiului, și reconstruit ulterior). Fundat în sec. 3, cu numele *Naniwakyo*, a devenit capitala Japoniei în anii 313–342, iar la sfârșitul sec. 6 a fost construit primul templu budist din Japonia (Shitennōji). În 1868, portul **Ō.** a fost deschis pentru navele europene.

OSANA (< sl.; cuv. ebraic) interj., s. f. **1.** Interj. (Acc. osana) Chemare adresată, în „Vechiul Testament" lui Dumnezeu (în aramaică, „ajută!"), prin formula de întâmpinare a lui Iisus la intrarea în Ierusalim: „Osana, fiul lui David!" (în „Noul Testament"); a devenit expresie tipică a proslăvirii divinității în textele religioase: Laudă! Mărire! Slavă! **2.** (În misa romano-catolică) Imn liturgic de sine stătător interpretat între Sanctus și Benedictus. **3.** S. f. (La pl., uneori ironic) Cuvinte de laudă (exagerată); aclamații, ovații.

OSAR (< os) s. m. Pește teleostean dulcicol, de c. 4–5 cm, cu 8–12 țepi înaintea înotătoarei dorsale; masculul face un cuib din plante, în care femela depune icrele *(Pungitius platygaster)*.

OSASCO, oraș în SE Braziliei, situat în conurbația São Paulo (la 14 km VNV de acesta), pe Río Tietê; 670,3 mii loc. (2000). Ind. metalurgică, a constr. de mașini (materiale feroviare), chimică, textilă și alim.

OSATURĂ (< fr.) s. f. **1.** Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet. **2.** Schelet sau structură de rezistență a unei construcții, a unei mașini, a unei nave. ✦ Fig. Construcție internă; structură.

OSĂM, râu în partea central-nordică a Bulgariei, afl. dr. al Dunării în amonte de Nikopol, respectiv în dreptul gurii de vărsare a Oltului; 314 km. Izv. din m-tii Stara Planina, curge pe direcție S–N și trece prin Loveč.

OSÂNDĂ (< *osândi*) s. f. (Înv. și pop.) **1.** Pedeapsă; condamnare. **2.** Fig. Blestem; pacoste, năpastă, nenorocire.

OSÂNDI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A condamna, a pedepsi; a pronunța o sentință de condamnare împotriva cuiva. ✦ Fig. A judeca, a dezaproba, a critica. **2.** A sili; a constrânge, a forța.

OSÂNZĂ (lat. *absungia*) s. f. **1.** Grăsime de porc provenită din cavitatea abdominală. **2.** Grăsime depusă pe unele organe sau pe diferite părți ale corpului uman. **3.** Fig. Bogăție; bunăstare.

OSÂRDIE (< sl.) s. f. (Înv.) Sârguință, străduință, zel, râvnă.

OSBORN [ɔzbərn], **Henry Fairfield** (1857–1935), paleontolog și biolog american. Prof. la univ. Princeton și Columbia. Președinte al Muzeului de Istorie Naturală din New York (din 1908). Contribuții la cunoașterea mamiferelor fosile. A elaborat o teorie metafizică a evoluției, denumită teoria aristogenezei, potrivit căreia în organism apar modificări calitative noi, pe baza unor biomecanisme adaptative, imanente, predeterminate. Lucrări: „Omul epocii de piatră", „Originea și evoluția vieții", „Evoluție și religie în educație".

OSBORNE [ɔzbə:n], **John James** (1929–1994), dramaturg englez. Piesa sa „Privește înapoi cu mânie" (1957) marchează începutul unei etape noi a teatrului englez și apariția momentului „tinerii furioși". Teatru protestatar, nonconformist, populat de eroi care nu reușesc să înțeleagă societatea în care trăiesc („Epitaf pentru George Dillon", „Lumea lui Paul Slickey", „Luther", „Hotel în Amsterdam", „Inadmisibila evidență", „Privește cum coboară", „Sentimentul detașării").

OSBOURNE [ɔzbərn], **Ozzy** (pe numele adevărat *John O.*) (n. 1948), muzician britanic de rock. Între 1969 și 1980 a făcut parte din grupul heavy-metal Black Sabbath. Carieră solo, cu muzică sofisticată („Diary of a Madman", „Speak of the Devil").

John James Osborne

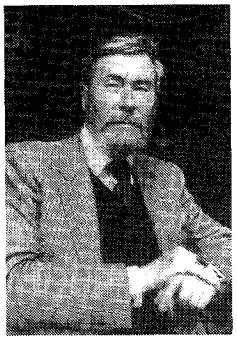

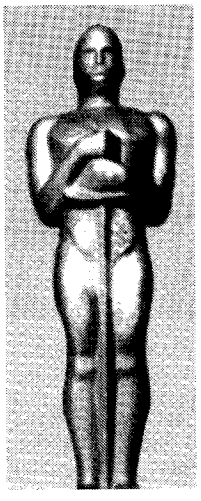

Premiul Oscar

OSCAR, cel mai important premiu de film, acordat anual, începând din 1929, de Academia de Arte și Științe Cinematografice (înființată în 1927 la Hollywood), constând într-o statuetă placată în aur, operă a sculptorului G. Stanley, după un desen al scenografului G. Gibbons. Se acordă pentru următoarele categorii (la început șase, iar azi 25): regie, interpretare (cel mai bun actor și actriță în rol principal și secundar), scenariu, muzică, imagine și pentru cel mai bun film străin (care nu este de limbă engleză).

OSCAR (OSKAR), numele a doi regi ai Suediei și Norvegiei. **O.I** (1844-1859), fiul lui Jean-Baptiste-Jules *Bernadotte*, devenind regele Carol XIV, căruia i-a succedat. A promovat reforme sociale, economice și administrative care au dus la crearea statului modern; adept al uniunii țărilor scandinave; **O.II** (1872—

Oscar (Oskar) I

Oscar (Oskar) II

1907), fiul precedentului. A încercat să mențină, fără succes, unitatea regatului, fiind confruntat cu separarea Norvegiei (1905). Autor dramatic și de lucrări istorice.

OSCHANITZKY, Richard (1939–1979, n. Timișoara), compozitor și pianist român. Muzică simfonică, ușoară și de film („Gioconda fără surâs", „Ultimul cartuș", „Cantemir", „Clipa").

OSCI (< fr., lat.) s. m. pl. Populație italică din Apenini, stabilită la începutul milen. 1 î.Hr. în Campania. Supuși de etrusci (c. 500 î.Hr.), samniți și romani (sec. 3 î.Hr) au dispărut, în timp, ca etnie distinctă. Limba lor a fost vorbită până în sec. 1 î.Hr.

OSCILA (< fr., lat.) vb. I intranz. **1.** A se mișca într-o parte și într-alta; a se legăna, a se balansa, a pendula. ✦ Fig. A manifesta nehotărâre; a ezita, a șovăi; *p. ext.* a fluctua. **2.** (Despre un sistem fizic) A evolua în așa fel încât una sau mai multe dintre mărimile sale caracteristice să ia succesiv valori pozitive și negative, simetrice în raport cu valoarea zero.

OSCILANT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care oscilează. ✦ (BOT.; despre antere) Fixate pe filament numai într-n singur punct (pe conectiv). ✦ Fig. Șovăitor, fluctuant.

OSCILATOR (< fr.) s. n. (FIZ.) Sistem fizic care poate efectua oscilații libere (ex. pendul, diapazon, circuit oscilant etc.). ✦ Aparat sau dispozitiv care produce oscilații electromagnetice, fiind alimentat de la o sursă de energie (electrică).

OSCILATORIU, -IE (< fr.) adj. (Despre fenomene) Care are un caracter oscilant, care oscilează.

OSCILAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Mișcare periodică, alternativă și simetrică, a unui corp în raport cu o anumită poziție a sa; vibrație, pendulare, oscilare. **2.** (FIZ.) Variație periodică în timp a valorilor unei mărimi care caracterizează un sistem fizic, însoțită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta. Caracteristicile principale ale unei **o.** sunt: elongația, amplitudinea, perioada, frecvența și faza. ✧ *O. amortizată* = **o.** a cărei amplitudine se micșorează în timp. *O. liberă (proprie)* = **o.** a unui sistem care nu primește energie din exterior, după ce a primit un impuls inițial. *O. întreținută (constrânsă)* = **o.** a unui sistem care primește energie din exterior. **3.** *O. sudică (pacifică)* (*ENSO* = El Niño Southern Oscilation) = modificarea, la intervale neregulate, a circulației atmosferice și a direcției curenților din Oc. Pacific, care provoacă fenomenul El Niño (v. *Niño, El*) și opusul acestuia, La Niña, (caracterizat printr-o răcire anormală a apelor din E Oc. Pacific) cu consecințe de mare amploare (ex. ploi abundente și taifunuri în Australia și S Asiei; uragane în Oc. Atlantic; ierni grele în Canada și S.U.A.) **4.** Fig. Șovăială, nehotărâre; fluctuație.

OSCILĂ (< lat., fr.) s. f. (La vechii romani) Mic disc de bronz sau de marmură împodobit cu o mască în relief (a lui Saturn sau Bachus), care era atârnat de arborii sacri sau sub colonade.

OSCILOGRAF (< fr. {i}; {s} lat. *oscillare* „a oscila" + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Aparat de măsurat care permite observarea vizuală și înregistrarea curbei reprezentând variația rapidă a unor mărimi electrice (tensiuni, curenți etc.). Pentru măsurarea și înregistrarea mărimilor variabile în timp, dar neelectrice (presiuni, temperaturi etc.), se folosesc traductoare care transformă mărimile neelectrice în mărimi electrice. Cele mai răspândite sunt **o.** catodice.

Osciloscop

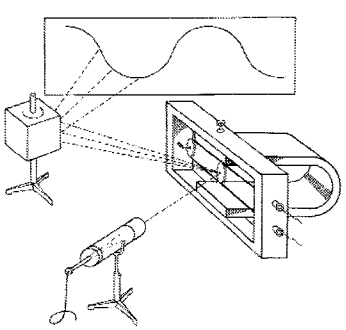

OSCILOGRAMĂ (< fr. {i}; {s} lat. *oscillare* „a oscila" + gr. *gramma* „desen") s. f. Diagramă obținută cu ajutorul unui oscilograf.

OSCILOMETRU (< fr.; {s} lat. *oscillare* „a oscila" + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru determinarea oscilațiilor pulsatile ale pereților arteriali și care permite înregistrarea indirectă a tensiunii arteriale.

OSCILOSCOP (< fr.; {s} lat. *oscillare* „a oscila" + gr. *skopein* „a examina") s. n. Aparat de măsurat și de observare vizuală a curbelor reprezentând variația în timp a unor mărimi electrice, fără a le înregistra.

OSCUL (< fr.; {s} lat. *osculum* „gură mică, deschizătură") s. n. Mic orificiu, mai mare decât porul, aflat pe suprafața unor spongieri, prin care se elimină apa cu hrană nedigerată și cu produși de dezasimilație.

OSCULATOR, -OARE (< fr.) adj. (MAT.; despre curbe, cercuri, plane, sfere etc.) Care poate fi într-un contact mai strâns decât simpla tangență.

OSEA (în ebraică *hoshe'a* „salvare") (sec. 8 î.Hr.), unul dintre cei 12 profeți minori ai Bibliei. Cartea sa este compusă dintr-o parte autobiografică, una simbolică și o serie de oracole.

OSEINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *os* „os") s. f. Scleroproteină de tipul colagenului, secretată de osteoblaste, care constituie partea organică a osului. Reprezintă c. 30% din greutatea osului.

OSEMINTE (< fr.) s. n. pl. Oasele uscate și descărnate ale unei ființe moarte.

OSETIA DE NORD (SEVERNAIA OSETIA), republică în Federația Rusă, în m-tii Caucaz; 8 mii km^2; 662,7 mii loc. (1999). Centrul ad-tiv: *Vladikavkaz*. Expl. forestiere. Grâu, porumb. Legumicultură. Creșterea animalelor. Statut de regiune autonomă (1924–1936), apoi de republică autonomă (1936–1990) în cadrul U.R.S.S., iar din 1991 are actualul statut.

OSGOOD [ozgud], **William Fogg** (1864–1943), matematician american. Contribuții la teoria funcțiilor („Tratat asupra teoriei funcțiilor"), o importantă teoremă purtându-i numele.

OSHAWA, oraș în SE Canadei (Ontario), port pe țărmul nordic al L. Ontario, la 53 km ENE de Toronto, în aglomerația urbană Toronto; 296,3 mii loc. (2001). Mare centru industrial (produse metalurgice, țesături de lână, sticlă, mase plastice, aparataj electric,

Douglas D. Osheroff

produse farmaceutice, pielărie). Sediul lui General Motors of Canada. Fundat ca așezare pe drumul militar Kingston (1795) sub numele de Skea's Corners, primește actuala denumire în 1842 (de la un nume indian ce înseamnă „încrucișare de pârâie") și devine oraș în 1879.

OSHEROFF, Douglas D. (n. 1945), fizician american. A descoperit superfluiditatea heliului-3. Premiul Nobel pentru fizică (1996), împreună cu D.M. Lee și R.C. Richardson.

ŌSHIMA [oʃima] **Nagisa** (n. 1932), producător, critic de film și regizor japonez. Filme de o rară violență, în care abordează teme delicate (agresivitatea, sexualitatea), pentru a pune în discuție societatea convențională și valorile tradiționale („Noapte și ceață în Japonia", „Ceremonia", „Imperiul simțurilor", „Imperiul pasiunii", „Max, dragostea mea").

OSHOGBO [oʃogbo], oraș în SV Nigeriei, capitala statului Osun, situat pe râul omonim, la NE de Ibādan; 250,9 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Oțelărie. Ind. textilă și alim. (tutun, uleiuri vegetale, cacao). Centru comercial. Artizanat.

OSIANDER, Andreas (pe numele adevărat *A. Hosemann*) (1498–1552), teolog luteran și astronom german. Prof. de ebraică la Nürnberg. A aderat la *Reformă*. Participant la dietele de la Marburg (1519) și Augsburg (1530). Și-a expus doctrina în „Harmoniae Evangelicae libri IV" și în „Biblia sacra" (apărută postum). Preocupat de teoriile lui *Copernic*, a fost primul care a publicat lucrările acestuia.

OSIANIC, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Ossian*, poet legendar irlandez) adj. Care aparține lui Ossian, privitor la Ossian sau la poemele sale; care seamănă cu poemele atribuite lui Ossian.

OSIANISM (< fr.) s. n. Atmosferă (melancolică) proprie poemelor osianice; imitație a acestor poeme.

OSICA DE SUS, com. în jud. Olt, situată în C. Romanați, pe dr. văii Oltului; 5 405 loc. (2003). Reședința com. este satul *Vlăduleni*. Stație de c.f. (Vlăduleni). Nod rutier. Centru de meșteșuguri populare (piese de port popular, țesături, covoare, rotărit). Biserica cu dublu hram — Sf. Nicolae și Sf. Gheorghe (1787), în satul Ostrov, și bisericile Sfinții Împărați Constantin și Elena (1830) și Sfinții Voievozi (1841), în satele Greci și **O. de S.**

OSIE (< sl.) s. f. Arbore sau ax terminat la cele două capete cu fusuri pe care se montează roțile unui vehicul.

OSIFICA (< fr., it.) vb. I refl. A se transforma în os, a căpăta consistența osului.

OSIFICARE (< *osifica*) s. f. **1.** Proces de formare normală a țesutului osos din țesut conjunctiv sau cartilaginos; osteogeneză. **2.** Transformare anormală a unui țesut (fibros, cartilaginos etc.) în țesut osos.

OSIJEK [osijek], oraș în Croația, pe Drava, la 210 km ESE de Zagreb; 90,4 mii loc. (2001). Port fluvial. Nod de comunicații și important centru comercial. Ind. constr. de mașini agricole, chimică (îngrășăminte), textilă, a pielăriei și încălțămintei, de prelucr. lemnului (mobilă, chibrituri) și alim. (zahăr). Vestigii romane. Monumente baroce. Muzee. Întemeiat de împăratul roman Hadrian, sub numele de *Colonia Aelia Mursa*, s-a aflat sub ocupație otomană între 1526 și 1687.

OSIPOV-SINEȘTI, Grigore (1907–1989, n. Sinești, Basarabia), medic stomatolog român. Fondatorul primului centru de parodontologie din România (București, 1968). Contribuții privitoare la formele de parodontopatie esențială („Parodontopatia esențială. Concepția originală de interpretare și tratament prin biostimulatori «OS-MINERALE»"); autor al unei metode operatorii originale, care-i poartă numele.

OSIRIS (în mitologia egipteană), zeul cel mai popular, simbolizând moartea și învierea periodică a vegetației (renașterea permanentă), dar mai ales moartea, ca trecere în altă lume, al cărei rege este. Trădat și ucis ca orice om, a fost readus la viață datorită răbdării și fidelității surorii și soției sale, *Isis*, a cărei iubire conjugală a reușit să învingă moartea. În cinstea renașterii lui O. se organizau mari serbări populare și mistere reprezentate în temple, în perioada în care apele Nilului, se retrăgeau după inundație. Reprezentat, de obicei, înfășurat în niște benzi, ca o mumie, purtând în mâinile înfășurate pe piept atributele specifice: flagelul și cârja.

OSKAR v. **Oscar.**

ŌSKEMEN, oraș în E Kazahstanului, pe fl. Irtîș; 311,1 mii loc. (1999). Nod feroviar. Hidrocentrală. Metalurgia neferoasă (zinc, plumb, titan), electrotehnică, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă (conf.) și alim. Teatru dramatic. Muzeu. Fundat în 1720; oraș din 1868. Vechea denumire: *Ust-Kamenogorsk*.

OSLER [ousler] **Sir William** (1849–1919), medic canadian. Prof. univ. la Montreal. Cercetări privind endocardita infecțioasă malignă în evoluție lentă (maladia **O.**) și metodele clinice de tratare.

OSLEA, culme muntoasă în Carpații Meridionali, în NV m-ților Vâlcan, la izvoarele Cernei și Jiului. Alcătuită din calcare. Alt. max.: 1 946 m (vf. **O.**). Vegetație de stâncărie calcaroasă.

OSLO [uslu] capitala Norvegiei, situată în SE țării, port în fiordul omonim; 517,4 mii loc. (2003). Pr. centru politic, economic și cultural al țării. Nod de comunicații. Aeroportul Fornebu. Șantiere navale; ind. siderurgică, de prelucr. a petrolului, chimică, constr. de aparataj electronic și electrotehnic, mașini-unelte, de prelucr. a lemnului (cherestea, mobilă, celuloză, hârtie), textilă și alim. Universitate (1811). Institut de arhitectură (1965). Teatru național (1899). Muzeul navelor vikingilor

Osiris

și ale exploratorilor Nansen și Amundsen. Muzeu de artă națională, muzeu de artă populară ș.a. Mare centru turistic și al sporturilor de iarnă (aici s-au desfășurat Jocurile olimpice de iarnă, 1952). Monumente: Fortăreața Akershus (c. 1300); Domul (1694–1697, restaurat în 1849–1850 și 1948–1950); bazilica Sankt Hallvard (sec. 12, restaurată în sec. 18 și 1950); palatele Anker (1744), Storm (1760), al Guvernului (1906) și al Primăriei (1931–1950). Parcul Vigeland (1933–1934). Întemeiat în 1048 de Harald III Hardraade, pe locul unui vechi centru comercial (Opsolō). Din timpul domniei lui Haakon V Magnusson (1299–1319) devine reședință regală, până în 1380. Distrus de un incendiu (1624), a fost reconstruit, în apropierea fortăreței Akershus, sub denumirea de *Christiania* (după numele regelui Christian IV), pe care a păstrat-o până în 1925. Din 1814, reședință culturală, iar din 1905, capitala Norvegiei.

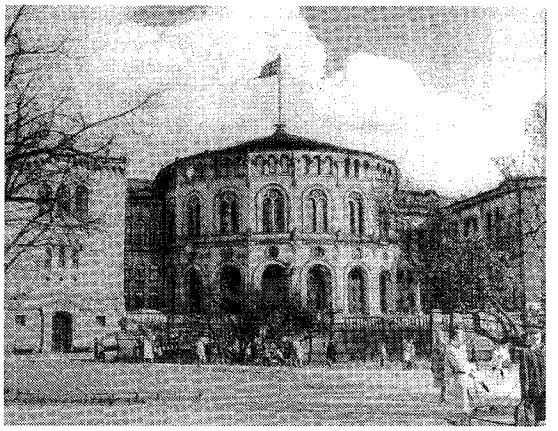

Oslo. Parlamentul

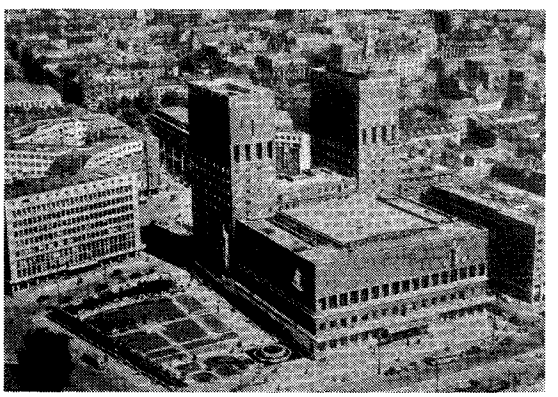

Oslo. Primăria

Oslo. Muzeul satului

OSLO FJORD [uslu fju:r], fiord în S Norvegiei, cu ieșire la str. Skagerrak. Țărmuri dantelate. Lungime: 120 km; lățime: 15–30 km; ad. max.: 354 m. Maree max.: 0,5 m. Pe țărmul lui se află orașul Oslo.

OSMAN, Casa lui Osman, Casa otomană *(Osman-oğulları, Âl-i Osman)* — dinastie turcă ce a domnit între anii 1299 (dată tradițională) și 1922 în Statul otoman *(Devlet-i Osmaniye),* căruia i-a dat și denumirea, derivată de la numele întemeietorului familiei, Osman I, din tribul turco-oguz *Kayı,* venit în sec. 13 din Asia Centrală, sub presiunea mongolilor. Suveranii otomani, 36 la număr, au purtat cu toții titlul de *han,* moștenit din tradița central-asiatică, iar cei de până la 1453 (cucerirea Constantinopolului), și pe cel de *beğ* (turc.) sau *emir* (arab) = „principe". Primul suveran otoman căruia i s-a atribuit, de către califul abbasid de la Cairo, titlul de *sultan* („deținător de putere") a fost Baiazid I, după victoria asupra cruciaților de la Nicopole (1396). Tot el a fost primul căruia europenii i-au spus *imperator Turcarum* („împărat al turcilor"), după ce acesta a anexat minusculele „împărății" (țarate) bulgare de Tărnovo (1393) și de Vidin (1396). Tentativa imperială a lui Baiazid I, anihilată în 1402, de către Timur Lenk, a fost reluată, treptat, după 1413 și a fost încununată de succes sub Mehmed II, „adevăratul fondator al *Imperiului* otoman", căruia după 1453 i se spune *padișah* („împărat"). Din 1517, o dată cu Selim I, care a cucerit Egiptul, a pus capăt Califatului abbasid și a luat sub protecție centrele sfinte ale Islamului, Mecca și Medina, suveranul otoman devine și *calif (halife* = „locțiitor" al Profetului Mahomed), adică liderul Comunității islamice (sunnite). În acest fel, *sultanul* otoman se transformă într-un triplu suveran: han turco-mongol; Caesar romano-bizantin și calif arabo-musulman, deși de acest ultim titlu s-a făcut uz mai ales în perioada decăderii puterii otomane. Un specific al acestei dinastii a constat în practica *legală* a suprimării tuturor fraților și rudelor considerate ca reprezentând un pericol potențial pentru unitatea statului. Sultanatul, ca instituție, a fost desființat

în 1922, dată ce semnifică și sfârșitul Imperiului Otoman, iar califatul în 1924, după proclamarea Republicii Turcia (1923). Ultimul sultan otoman, al 36-lea, care a deținut și titlul de calif, a fost Mehmed VI (Vahideddin), iar ultimul Osmanoğlu, Abdul-Medjid II, a deținut doar calitatea de calif (1920–1924). Unii suverani otomani, mai ales cei din perioada viguroasei expansiuni otomane, au purtat și titlul de *Gazi* („luptător în războiul sfânt" = *gaza* = *cihad*). Cei mai mari suverani din Casa lui Osman au fost cei din perioada expansiunii și a apogeului: Baiazid I, Mehmed II, Selim I, Sůleyman I Magnificul (pentru turci: Kanunî = Legiuitorul). În perioada declinului s-au distins reformatorii Selim III, Mahmud II, precum și Abdul-Hamid II, acesta din urmă fiind însă cunoscut și ca „sultanul roșu" pentru absolutismul său.

OSMAN, numele a trei sultani otomani. Mai importanți: **1. O. I Ghazi** (1281–1326). Fiul lui Ertoğrul, căruia îi urmează la tron. Din c. 1299 devine conducător independent. Fondator al dinastiei osmane. A cucerit de la bizantini o parte din Asia Mică. **2. O. II** (1618–1622). În timpul domniei lui a avut loc Războiul Turco-Polon (1620—1621). Detronat și ucis, în urma unei revolte a ienicerilor.

OSMAN (USMAN) dan FODIO (1754–1817), reformator religios musulman și om politic african. Aparținând etniei fulbe, a proclamat războiul sfânt *(jihad),* revoltându-se împotriva practicilor animiste ale regilor hausa. În fruntea peulilor islamizați, a fondat Imperiul Sokoto (1804).

OSMANLÂI (< tc.) s. m. pl. (IST.; înv.) Otomani.

OSMAN NURI PAȘA (supranumit *Al Ghazi*) (1832–1900), general turc. Participant la *Războiul Crimeii.* A înăbușit răscoalele din Creta (1866–1869) și din Serbia (1876). Comandant al armatei turcești care apăra Plevna (1877), asediată de trupele româno-ruse (după o apărare de cinci luni, a fost nevoit să se predea). Ca ministru de Război (1878–1885), a reorganizat armata; a condus campania împotriva Greciei (1897).

Osman Nuri Paşa

OSMIRIDIU (< fr.) s. n. Aliaj al osmiului cu iridiul, caracterizat prin duritate mare. Se întrebuințează la fabricarea axelor pentru mecanismele de ceasornic, a vârfurilor penițelor de stilou etc.

OSMIU (< fr. {i}; {s} gr. *osme* „miros") s. n. Element chimic (Os; nr. at. 76, gr. at. 190,2, m. sp. 22,7, p.t. c. 2 700° C, p.f. c. 4 600° C) din familia metalelor platinice; este alb-cenușiu, lucios, foarte dur, dar casant. Se găsește în natură în stare nativă, aliat cu celelalte metale platinice. Foarte rezistent din punct de vedere chimic. Se întrebuințează sub formă de aliaje cu iridiul, wolframul etc. sau în calitate de catalizator al multor reacții. A fost descoperit de Smithson Tennant în 1803.

OSMOLIT (< fr.) s. n. Compus chimic (amine, unii aminoacizi, ureea etc.) care menține o concentrație osmotică intracelulară ridicată, protejând astfel celulele de desicare.

OSMOMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *osmos* „impuls" + *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea presiunii osmotice.

OSMOND [osmō], **Floris** (1849—1912), inginer francez. Unul dintre întemeietorii metalografiei (1894–1895). Studii asupra fenomenului de oțelire, care l-au condus la stabilirea punctului de transformare și a componentelor produselor siderurgice („Teoria celulară a proprietăților oțelului").

OSMOREGLARE (< *osmo(ză)* + *reglare*) s. f. (FIZIOL.) Totalitatea proceselor prin care se asigură o valoare relativ constantă a presiunii osmotice a lichidelor din organism. În **o.,** un rol important îl are metabolismul apei și al sărurilor minerale.

OSMOTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *osmos* „impuls") adj. Care ține de osmoză, referitor la osmoză. ✧ *Presiune o.* = presiune statică suplimentară ce se manifestă în soluții datorită fenomenului de osmoză.

OSMOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *osmos* „împingere") s. f. **1.** Trecere a unui solvent printr-o membrană semipermeabilă, care separă două soluții de compoziții sau concentrații diferite; se produce de la soluția mai diluată spre cea mai concentrată (până la echilibrarea presiunilor osmotice). Fenomenul a fost descoperit de abatele J.A. Nollet (1748) și studiat, în sec. 19, de K. Vierozdt, care a introdus termenul în circuitul științific. **2.** Fig. Întrepătrundere, influență reciprocă între două sau mai multe fenomene, elemente etc.

OSNABRÜCK, oraș în NV Germaniei (Saxonia Inferioară), port pe râul Hase; 309,8 mii loc. (2002). Nod feroviar. Ind. textilă (in, cânepă, bumbac), a hârtiei, constr. de mașini (subansamble pentru automobile), siderurgică, chimică și alim. Fabrică de mobilă. Piață agricolă. Universitate (1970). Teatru. Muzee. Grădină zoologică. Monumente: Domul (1218–1277), Marienkirche (1280–1324), în stil gotic, Johanniskirche (1259–1289), Katharinenkirche (sec. 14–15), Primăria (1487—1512), Palatul episcopal (1667–1690), castel baroc (sec. 17–18). Fondat în 783 de Carol cel Mare, ca sediu al unei episcopii și recunoscut ca oraș în 1147. La **O.** a avut loc un congres (1645–1648), unde s-au purtat tratative între reprezentanții Suediei și principii protestanți germani, care participaseră la Războiul de 30 de Ani, pe de o parte, și împăratul Sfântului Imp. Romano-German, pe de alta. În urma tratativelor de la **O.** și Münster, a fost încheiată Pacea westfalică.

OSONA, Rodrigo de (activ între 1476–1484), pictor spaniol. Creator al unei sinteze a Renașterii italiene și a celei olandeze, ce va influența profund arta spaniolă a sec. 16 („Adorația magilor", „Răstignirea").

OSORIO, Miguel Angel (1883—1943), poet columbian. Poezie modernistă, foarte originală, expresie a vieții boeme, neliniștite („Trandafiri negri", „Cântecul vieții profunde", „Inima iluminată").

OSORNO, oraș în partea de S a statului Chile, pe Río Damas, la S de Valdivia; 132,2 mii loc. (2002). Aeroport. Ind. de prelucr. a lemnului și alim. (produse lactate). Turism. Fundat în 1553 de spanioli, cu numele *Santa Marina de Gaete* (numele actual datează din 1558). Distrus de indienii araucani în 1602 și repopulat în 1796. În a doua parte a sec. 19, aici au imigrat mulți germani. Distrus în mare parte de cutremurul din 1960.

OSOS, -OASĂ (< *os*) adj. **1.** Care ține de oase, privitor la oase. ✧ *Sistem o.* = totalitatea oaselor din organismul vertebratelor. La om este format din

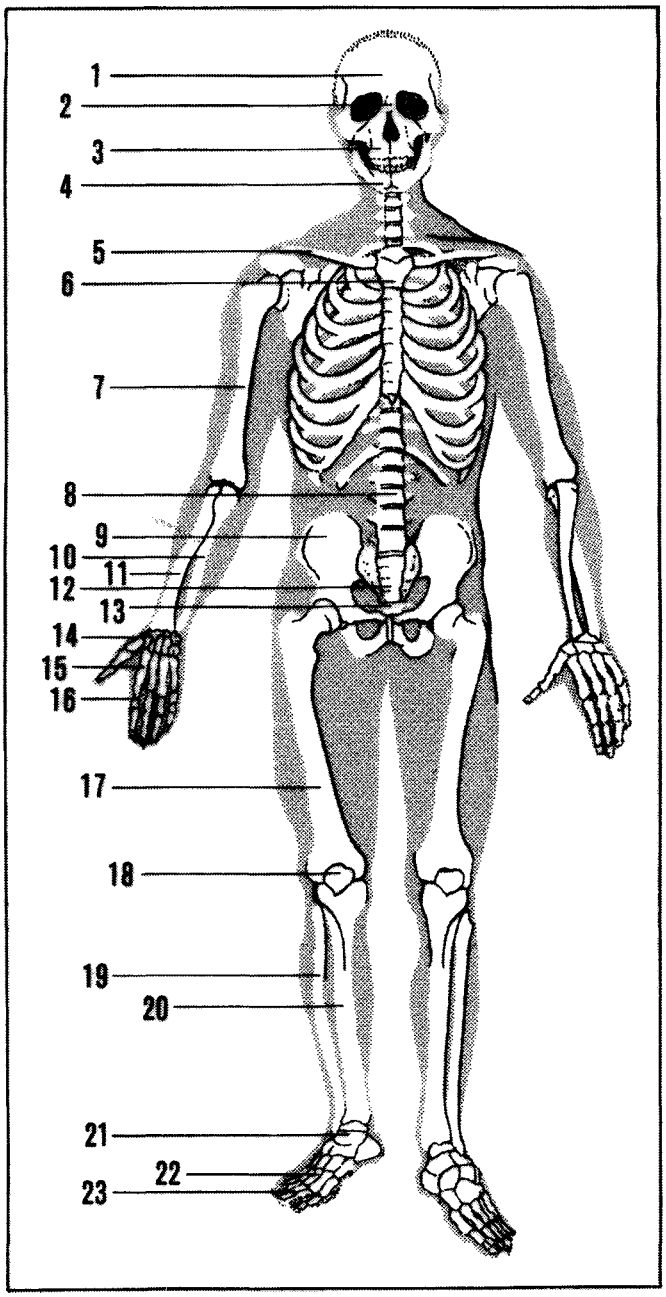

Sistemul osos la om.

1. Os frontal; 2. Vomer; 3. Maxilar; 4. Mandibulă; 5. Claviculă; 6. Manubriu sternal; 7. Humerus; 8. Coloana vertebrală; 9. Coxal; 10. Radius; 11. Cubitus; 12. Sacru; 13. Oase coccigiene; 14. Oase carpiene; 15. Oase metacarpiene; 16. Falange; 17. Femur; 18. Rotulă; 19. Peroneu; 20. Tibia; 21. Oase tarsiene; 22. Oase metatarsiene; 23. Falange.

205–206 segmente osoase; oasele craniului (8), oasele feței (14), osul hioid (1), coloana vertebrală (33–34), coaste și stern (25), membre superioare (64), membre inferioare (60). Împreună cu ligamentele articulare, cu tendoanele și mușchii formează aparatul locomotor. V. *schelet.* **2.** Cu oase mari; ciolănos; *p. ext.* slab, uscățiv.

OSPĂTA (lat. *hospitare*) vb. I tranz. A oferi unui oaspete mâncare și băutură; a cinsti, a trata. ✦ Intranz. și refl. (Înv. și pop.) A mânca; *p. ext.* a petrece, a benchetui.

OSPĂTAR (< *ospăta*) s. m. **1.** Angajat în sectorul comercial care servește pe consumatori într-un local și încasează contravaloarea consumației; chelner. **2.** (Înv.) Proprietar al unui birt; birtaș; hangiu.

OSPĂTĂRIE (< *ospăta*) s. f. Birt; (înv.) han (cu birt).

OSPĂTĂRIȚĂ (< *ospătar*) s. f. Angajată care îndeplinește funcția de ospătar; chelneriță.

OSPĂȚ (lat. *hospitium*) s. n. Masă mare, petrecere organizată în diferite împrejurări festive; banchet. ✦ (Înv. și pop.) Masă, mâncare (îmbelșugată).

OSPEȚIE (< *oaspete*) s. f. Ospitalitate.

OSPICIU (< lat., fr., germ.) s. n. Spital sau sanatoriu unde sunt tratați bolnavii cu afecțiuni psihice; casă de nebuni; balamuc **(1).**

OSPITALIER, -Ă (< fr.) adj. Care primește cu plăcere oaspeți; primitor. ✦ Care oferă ospitalitate, în care cineva este primit cu plăcere; în care te simți bine.

OSPITALITATE (< fr., lat.) s. f. Calitatea, însușirea de a fi ospitalier; găzduire bună oferită cuiva.

OSPREY REEF [ǫuspri ri:f], recif coraligen situat în partea de V a Mării Coralilor, la 209 km E de Capul Melville din NE Australiei.

OSROENE (sau **OSRHOENE**), stat antic în NV Mesopotamiei, între Tigru și Eufrat, în apropiere de actuala graniță a Siriei cu Turcia, cu capitala la Edessa (azi Urfa, Turcia); întemeiat în c. 136 î.Hr., el controla importante drumuri comerciale și militare (sec. 2 î.Hr.–1 d.Hr.); de-a lungul existenței sale s-a manifestat ca aliat al Regatului parților sau al Romei. În 216 regatul și-a încetat existența datorită împăratului roman Caracalla. Teritoriul Regatului **O.** s-a aflat, în sec. 4–7, în dispută între

perși și bizantini. Distrus de musulmani în 638.

OSSA (în mitologia greacă), zeiță care personifica faima (gura lumii, opinia publică). Era crainica lui Zeus și transmitea mesajele cu o extraordinară rapiditate (ex. difuzarea în Itaca a veștii pieirii pețitorilor Penelopei). La romani era identificată cu *Fama.*

OSSERVATORE ROMANO, L'~, principalul organ de presă al Vaticanului, care apare zilnic, la Roma, din 1861. După 1870, organ oficial al Sfântului Scaun, care a devenit și proprietarul său (1885).

OSSIAN [ọsiən] (sec. 3), poet legendar irlandez, fiul războinicului Fingal. Poetul scoțian *Macpherson* i-a atribuit o serie de legende celtice, pe care le-a publicat într-o prelucrare proprie.

OSSIETZKY [osi:ętski], **Carl von** (1889–1938), publicist german. În săptămânalul politic-cultural „Die Weltbühne", pe care l-a condus (din 1927), s-a pronunțat pentru pacifism, condamnând militarizarea țării. Între 1933 și 1936, a fost internat succesiv în diverse lagăre de concentrare. Grav bolnav, a fost eliberat în urma puternicelor proteste ale opiniei publice mondiale. Premiul Nobel pentru pace (1935).

OSTADE [ostą:de], **Adriaen van** (1610–1685), pictor și gravor olandez. Discipol al lui F. Hals. Scene pitorești inspirate din viața de la țară, într-un colorit transparent și vaporos („Coliba țăranilor", „Lăutarul satului", „În cârciuma satului", „Dans țărănesc", „Școala"). Peisaje.

OSTAIJEN [ostą:jə], **Paul van** (1896–1928), poet belgian de limbă flamandă. Inițiator al liricii expresioniste în Belgia. Poeme de atitudine socială, pe teme citadine sau cultivând sonoritatea muzicală, cromatica îndrăzneață („Music-hall", „Semnalul", „Prima carte a lui Schmoll"). Povestiri satirice („Liber ca pasărea", „Intermezzo"). Eseuri („Proză critică").

Carl von Ossietzky

OSTAȘ (< *oaste*) s. m. Persoană care servește în armată; soldat; militar, oștean.

OSTATIC (OSTATEC) (< it.) s. m. (DR.) Persoană din rândul populației civile aflate pe teritoriul ocupat de forțele inamice, pe care acestea, încălcând normele dreptului internațional, o reține spre a preveni acte ostile împotriva lor sau pentru a o executa dacă asemenea acte s-au produs.

OSTĂȘESC, -EAȘCĂ (< *ostaș*) adj. De ostaș: soldătesc, milităresc.

OSTEICHTHYES (cuv. gr.) s. m. pl. Clasă de pești cu scheletul osificat, cu o mare diversitate tipologică (sin. *pești osoși*).

OSTEITĂ (< fr.; {s} gr. *osteon* „os") s. f. Inflamație acută sau cronică a unui os. ✧ *O. fibrochistică* = afecțiune manifestată prin dureri, fracturi spontane, tumori și deformări ale oaselor care apare în cazul decalcifierilor generalizate.

OSTENDE v. **Oostende.**

OSTENEALĂ (< *osteni*) s. f. **1.** Starea celui ostenit; oboseală, istovire. **2.** Muncă grea, extenuantă; trudă, efort, strădanie.

OSTENI (< sl., bg.) vb. IV **1.** Intranz. A obosi. **2.** Intranz. și refl. A munci din greu, a se strădui, a se trudi. ✦ Tranz. A supune la un efort, a obosi pe cineva. **3.** Intranz. și refl. A obosi mergând; *p. ext.* a se duce undeva.

OSTENITOR, -OARE (< *osteni*) adj. Obositor, istovitor, epuizant; *p. ext.* greu, anevoios.

OSTENTATIV, -Ă (< it., germ.) adj. Făcut cu intenția de a scoate în evidență, de a provoca, de a impresiona în mod deosebit; demonstrativ, provocator.

OSTENTAȚIE (< fr., lat.) s. f. Etalare, afișare în mod provocator a unei însușiri, a unei calități; prezentare demonstrativă, etalare pretențioasă a ceva. ✧ Loc. *Cu ostentație* = în mod demonstrativ; ostentativ.

OSTEO- (< fr., it.; {s} gr. *osteon* „os") Element de compunere cu sensul „care aparține oaselor, referitor la oase", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

OSTEOARTRITĂ (< fr.) s. f. Artrită complicată cu leziuni osoase ale extremităților articulare.

OSTEOBLAST (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *blastos* „mugure") s. n. Celulă osoasă tânără care secretă oseina și din care se formează osteocitul.

OSTEOCIT (< fr.; {s} *osteo-* + *cito-*) s. n. Celulă osoasă matură, care prezintă prelungiri numeroase și ramificate.

OSTEOCONDROZĂ (< fr.; {s} *osteo-* + gr. *chóndros* „cartilaj") s. f. Proces de distrofie a țesutului osos și cartilaginos, în special a discurilor intervertebrale. Se manifestă prin dureri și limitarea mișcărilor în articulațiile lezate.

OSTEODISPLAZIE (< *osteo-* + *displazie*) s. f. Tulburare în dezvoltarea osoasă caracterizată prin modificări ale structurii și densității oaselor (rarefiere, condensare cu zone îngroșate), care duc la neregularități ale craniului și coloanei vertebrale. Sin. *displazie osoasă.*

OSTEODISTROFIE (< fr.) s. f. Dereglare a schimbului de materii al țesutului osos și înlocuirea acestuia prin țesut fibros. Duce la deformarea oaselor și la fracturi patologice.

OSTEOFIBROZĂ (< fr.) s. f. Boală a animalelor domestice și sălbatice, manifestată prin îngroșarea sau deformarea oaselor, în urma demineralizării progresive a acestora.

OSTEOFIT (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *phyton* „vegetație") s. n. Proliferare anormală a țesutului osos în apropierea unei articulații afectate de leziuni inflamatorii sau degenerative, cu formarea unei mici tumori osoase.

OSTEOFON (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *phone* „sunet") s. n. Dispozitiv electroacustic care transmite sunetele exterioare în urechea internă prin intermediul sistemului osos al capului.

OSTEOGENEZĂ (< fr.; {s} *osteo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Osificare **(1)**.

OSTEOLEPIS (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *lepis* „solz, cochilie") subst. Gen fosil de pești crosopterigieni, cu înotătoarele perechi, în formă de palete și maxilare cu dinți lungi și ascuțiți, care au trăit în Devonian.

OSTEOLIT (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *lithos* „piatră") s. m. Os fosilizat.

OSTEOLOGIE (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor.

OSTEOM (< fr. {i}; {s} *osteo-*) s. n. Tumoră benignă formată din țesut osos, de obicei la nivelul scheletului, mai rar intramuscular.

OSTEOMALACIE (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *malakia* „moliciune") s. f. Boală a adulților caracterizată printr-un ramolisment general al oaselor, care suferă deformări dureroase, din cauza unor defecte de mineralizare sau a lipsei sărurilor fosfocalcice (eliminate prin diarei cronice, în cazul unei asimilări defectuoase a alimentelor, sau prin urină, în cazul unor afecțiuni renale).

OSTEOMIELITĂ (< fr.; {s} *osteo-* + gr. *myelos* „măduvă") s. f. Osteită de natură infecțioasă, provocată de obicei de stafilococul auriu, localizată mai ales la nivelul diafizei osoase.

OSTEOPATIE (< fr. {i}; {s} *osteo-* + *pathos* „suferință") s. f. Termen care desemnează orice maladie osoasă.

OSTEOPLASTIE (< fr. {i}; {s} *osteo-* + gr. *plastein* „a modela") s. f. Operație de înlocuire a unui fragment de os sau a unui os întreg cu un alt fragment osos sau cu o bucată din material plastic ori metalic.

OSTEOPOROZĂ (< fr.; {s} *osteo-* + gr. *poros* „por, canal") s. f. Leziune osoasă caracterizată prin subțiere și rarefiere a oaselor, cu formarea unor cavități de diverse dimensiuni, ca urmare a dilatării canaliculelor osoase. Localizată sau difuză, **o.** apare în diferite boli endocrine, în urma unei imobilizări îndelungate, a unor traumatisme sau la vârste înaintate.

OSTEOSARCOM (< *osteo-* + *sarcom*) s. n. Tumoră malignă a țesutului osos.

OSTEOSINTEZĂ (< fr.) s. f. Intervenție chirurgicală care are drept scop reunirea printr-o piesă metalică (șurub, filament, tijă, placă) a fragmentelor osoase dintr-o fractură; după consolidarea fracturii, piesa metalică este înlăturată.

OSTEOZĂ (< fr.; {s} *osteo-*) s. f. ~ *fibrochistică* = afecțiune datorată unei secreții exagerate de hormon paratiroidian și caracterizată prin decalcifiere osoasă generalizată, fracturi multiple și depuneri de săruri de calciu în piele și în diverse organe (inimă, rinichi etc.). Sin. *boala lui Recklinghausen, hiperparatiroidism.*

ÖSTERLING [östərliŋ], **Anders Johan** (1884–1981), scriitor și critic literar suedez. Creator al uneia dintre cele mai reprezentative poezii lirice ale literaturii suedeze contemporane, într-o cromatică apropiată de simbolism și impregnată de melancolie („Arbori în floare", „Cartea idilelor", „Ecoul mării", „Târziu în viață", „Fuga anilor"). Studii critice („Impresii în timp", „Poezia și viața"), memorialistică („Oameni și peisaje"); traduceri.

ØSTERØ (EYSTUROY), insulă în arh. Feroe, a doua ca mărime după ins. Strømø; 288 km^2. Alt. max.: 882 m. Creșterea ovinelor. Pescuit.

OSTFRIZĂ (< germ.) s. f. Rasă de vaci originară din Germania, crescută și în România, specializată în producția de lapte; are culoarea bălțată, negru cu alb.

OSTHOFF, Hermann (1847–1909), lingvist german. Prof. univ. la Heidelberg. Unul dintre întemeietorii școlii neogramatice. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene („Cercetări morfologice în domeniul limbilor indo-germanice").

OSTIA (OSTIA ANTICA), sit arheologic situat la 30 km VSV de Roma, la c. 5 km de gura de vărsare a fl. Tibru în M. Tireniană. Potrivit legendei, așezarea a fost întemeiată de regele Ancus Marcius în sec. 7 î.Hr.; atestată documentar abia în sec. 4 î.Hr. Distrusă de Marius în timpul războaielor civile, **O.** a fost reconstruită în anul 87 î.Hr. de L. Cornelius Sulla; în sec. 1–2 a fost un înfloritor centru comercial și important port de aprovizionare cu cereale pentru Roma. A decăzut în sec. 4. Astăzi se păstrează ruinele unor locuințe, a forului, teatrului, Capitoliului și templului lui Augustus (cu decorații bogate și mozaicuri), precum și vestigii ale căii de legătură între Roma și **O.** (Via **O.**).

OSTIE[1] (< sl., bg., scr., rus.) s. f. Unealtă de pescuit de forma unei furci cu unul sau mai mulți dinți.

OSTIE[2] (< germ., it., lat.) s. f. Bucătică de aluat nedospit, foarte subțire, turnat în forme rotunde de mici dimensiuni, care servește la cuminecătură în cultul catolic și luteran; azimă.

OSTIL, -Ă (< fr.; lat. *hostilis* < *hostis* „dușman") adj. Care are o comportare dușmănoasă, răuvoitoare; care manifestă antipatie, ură, rea-voință, dușmănie. ✦ Nefavorabil, neprietenos.

OSTILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Atitudine ostilă; dușmănie. **2.** (La pl.) Operații militare întreprinse de trupele unor state care se găsesc în stare de război.

OSTINATO (cuv. it.) adj. invar., s. n. (MUZ.) **1.** Adj. invar. Care se repetă de mai multe ori. **2.** S. n. Procedeu ce desemnează un element melodic sau ritmic, mai scurt sau mai lung, care se repetă periodic și cu obstinație, în timp ce celelalte elemente ale discursului muzical (voci suprapuse, ritmuri simultane ș.a.) se modifică în același timp.

OSTIOLĂ (< fr.; {s} lat. *ostiolum* „portiță") s. f. Orificiu microscopic din țesuturile epidermice ale plantelor, prin care se face schimbul de gaze dintre atmosferă și spațiile intercelulare din frunzele și tulpinile verzi.

OSTOI (< sl.) vb. IV (Înv. și pop.) **1.** Tranz. și refl. A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) calma. **2.** Intranz. și refl. A înceta, a se opri.

OSTRA, com. în jud. Suceava, situată în depr. Suha, la poalele m-țiilor Rarău și Giumalău, pe cursul superior al râului Suha; 3 278 loc. (2003). Expl. de baritină.

OSTRACISM (< fr.) s. n. **1.** (În Grecia antică) Formă de judecată a adunării poporului, mai ales la Atena, prin care un cetățean, considerat ca reprezentând un pericol pentru stabilitatea regimului, era expulzat pe o perioadă de 10 ani. Sentința și numele exilatului erau încrustate pe *ostracon.* V. *proscripție.* **2.** Persecuție.

OSTRACIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A îndepărta temporar un cetățean din viața publică; a exila, a exclude, a proscrie. **2.** A persecuta.

OSTRACODE (< fr.; {s} gr. *ostrakon* „cochilie") s. n. pl. Ordin de crustacee inferioare cu corpul nesegmentat cuprins într-o carapace bivalvă *(Ostracoda).* Se cunosc c. 2 000 de specii; trăiesc în mări, dar și în ape dulci (ex. dafnia).

OSTRACODERMI (< fr. {i}; {s} gr. *ostrakon* „cochilie" + *derma* „piele") s. m. pl. Subclasă de vertebrate fosile marine, lipsite de maxilarul inferior. Aveau corpul plat sau fusiform, acoperit de un scut de plăci osoase. Au trăit din Silurian până în Devonian.

OSTRACON (< ngr.; din gr. *ostrakon* „cochilie, carapace") s. n. (În Antichitate) Ciob de ceramică sau cochilie (mai rar așchie din silex) pe care se găseau inscripții sau cuvinte în scriere pictografică. În Grecia era folosit la vot, iar în Egipt pentru contabilitate, exerciții grafice etc.

OSTRAVA, oraș în E Cehiei, la confl. râului Opava cu Odra, în apropiere de granița cu Polonia; 314,1 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de cărbune. Ind. cocsochimică,

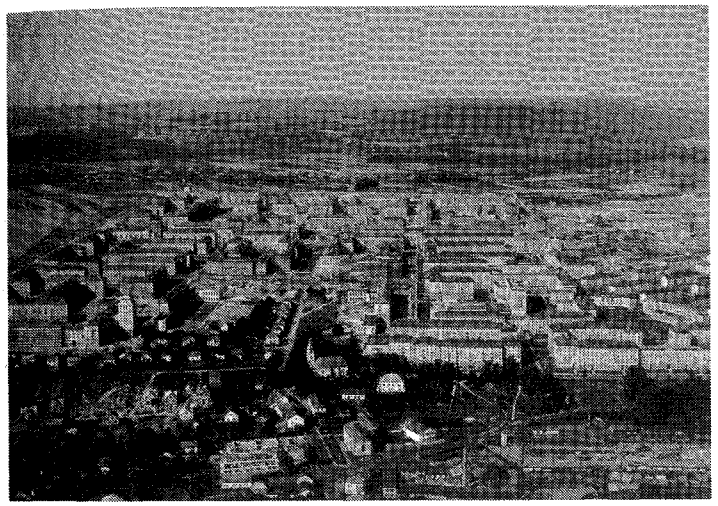

Ostrava.
Vedere generală

siderurgică, textilă, alim., constr. de utilaj minier, de automobile și vagoane. Biserica Sf. Venceslas (sec. 13), Primăria (1687). Fundat în 1267. Vechiul nume: *Moravská Ostrava.*

OSTREICULTURĂ (< fr.; {s} lat. *ostrea* „stridie" + *cultura* „cultură") s. f. Cultura stridiilor.

OSTREIDE (< fr.) s. f. pl. Familie de lamelibranhiate ce cuprinde genuri cu o mare diversitate morfologică a ornamentației valvelor. Sunt caracteristice zonelor litorale cu ape calde ale mărilor.

OSTREINOS (< ngr.) s. m. Pește teleostean marin din familia mugilidelor, de c. 20–30 cm lungime, înrudit cu chefalul, care trăiește în Oc. Atlantic, M. Mediterană și Marea Neagră *(Mugii saliens).*

OSTREȚ (< bg.) s. n. **1.** Șipcă folosită la executarea gardurilor. **2.** Împletitură de nuiele sau trestie așezată de-a curmezișul unei ape pentru a îngrădi trecerea peștilor, în vederea pescuitului.

OSTROGORSKI, Gheorghi Aleksandrovici (1902–1976), istoric sârb de origine rusă. Prof. univ. ia Belgrad. Specialist în bizantinologie („Istoria Imperiului bizantin"). Fondator (1948) și director (1948–1976) al Institutului de Istorie Bizantină al Academiei Sârbe de Științe.

OSTROGORSKI, Moisei Iakovlevici (1854–1919), politolog și sociolog rus. Primul care a formulat o teorie sistemică a partidelor politice din punct de vedere sociologic („Democrația și organizarea partidelor politice").

OSTROGOȚI (< fr.; lat. *Ostrogothus* „goții de est") s. m. pl. Populație de neam germanic aparținând ramurii răsăritene a goților. În sec. 3–4 se aflau pe teritoriul dintre Don și Nistru (în N se întindeau până în S actualului stat Belarus, iar în S până la Marea Neagră). Învinși de huni (370/375) o parte dintre ei s-au așezat de-a lungul Dunării (c. 450); când s-a prăbușit (454–455), Theodoric a condus invazia **o.** în Pen. Italică, unde a întemeiat Regatul o. (489–553). Statul lor a fost cucerit de împăratul bizantin Iustinian I, după care rolul istoric al **o.** încetează.

OSTROGOVICH 1. Adrian O. (1870–1953, n. Lecce, Italia), chimist român de origine italiană. Prof. univ. la Cluj. Colaborator al lui C. I. Istrati. Contribuții în domeniul combinațiilor organice heterociclice (triazine simetrice). **2. Giorgio-Ugo-Augosto O.** (1904–1984, n. București), chimist român. Fiul lui **O.(1).** M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la Timișoara. Studii în domeniul compușilor heterociclici cu azot, al chimiei biuretului și derivaților săi și în domeniul catalizei omogene. Autorul unui important „Compendiu de elemente de stereochimie organică".

Ostreinos

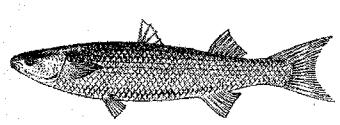

OSTROGRADSKI, Mihail Vasilievici (1801–1861), matematician rus. Considerat fondator al școlii ruse de mecanică teoretică. Lucrări de calcul integral (transformarea integralei de volum în integrală de suprafață), calculul variațiilor, fizică matematică, mecanică cerească, teoria elasticității, balistică.

OSTROPEL s. n. Fel de mâncare preparată din carne (de vită sau de pasăre), la care se adaugă un sos din bulion, oțet, făină și usturoi.

OSTROV (< sl.) s. n. Insulă fluviatilă formată în urma unui proces de acumulare din albia minoră a râului (ex. **o.** Șimian).

OSTROV 1. Com. în jud. Constanța, situată în SV pod. Oltina, pe dr. Dunării; 5 529 loc. (2003). Punct de trecere cu bacul peste Dunăre. Prelucr. lemnului; cărămidă și țiglă. Centru viticol și de vinificație. Pomicultură (piersici, caiși, cireși). Plantație experimentală de kiwi. Pescuit. Pe terit. satului Bugeac au fost identificate două necropole de incinerație din sec. 4 î.Hr., iar în arealul satului **O.** a fost descoperită o parte din necropola orașului roman *Durostorum,* în care s-au găsit două coifuri din bronz (sec. 1 d.Hr.), un cap de Tanatos din marmură, sarcofage ș.a. În satul Galița se află mănăstirea Dervent (de călugări), ctitorie din 1936 a monahului Elefterie Mihai, cu o biserică având trei hramuri — Cuvioasa Parascheva, Izvorul Tămăduirii și Înălțarea Sfintei Cruci (pictată în perioada 1970–1980). Rezervația naturală pădurea Eschioi (26 ha). **2.** Com. în jud. Tulcea, situată pe dr. brațului Dunărea Veche; 2 207 loc. (2003). Pescuit. Pe terit. satului Piatra au fost descoperite (1958) vestigiile așezării romane Beroe (sec. 1 d.Hr.), cu o mare necropolă de înhumație care a avut o continuitate de folosire până în sec. 12.

Giorgio-Ugo-Augosto Ostrogovich

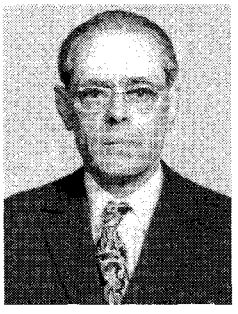

Aleksandr Nikolaevici Ostrovski

Wilhelm Friedrich Ostwald

OSTROVENI, com. în jud. Dolj, situată în SV C. Romanați, pe stg. Dunării și pe cursul inf. al Jiețului; 5 714 loc. (2003). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1796–1818, restaurată în 1889, 1931), Sf. Nicolae (1792) și Sf. Treime (1793), în satul **O.**

OSTROVSKI, Aleksandr Nikolaevici (1823–1886), dramaturg rus. Creatorul teatrului național. Numeroasele sale piese, relevând conflicte acute, contradicții, caractere puternice și idealurile morale ale poporului sunt reprezentative pentru relațiile sociale din Rusia sec. 19. Comedii descriind lumea negustorilor și a aspiraților lor („Nu te așeza în sania altuia"), a birocraților („Un post rentabil") sau a nobililor („Pădurea", „Lupii și oile"); drame prezentând viața de familie zguduită de tragedii individuale („Furtuna" — capodopera sa, „Nu poți trăi cum vrei", „Fata fără zestre", „Orfana", „Și cei mai înțelepți cad în laț"); drame istorice („Vasilisa Melentieva"). Feeria sa folclorică „Fetița de zăpadă" este una dintre cele mai poetice opere ale dramaturgiei ruse.

OSTROVSKI, Nikolai Alekseevici (1904–1936), scriitor rus. Participant la războiul civil, paralizează și orbește în urma unei răni. Romane patetice, cu substrat autobiografic („Așa s-a călit oțelul", „Născuți în furtună").

OSTROVU CORBULUI, insulă românească situată în albia Dunării, în aval de municipiul Drobeta-Turnu Severin. Lungime: 5 km; lățime max.: 3 km.

OSTROVU MARE, insulă românească situată în albia Dunării, în dreptul com. Burila Mare, jud. Mehedinți; 22 km^2. Lungime: 14 km; lățime max.: 3 km. În această zonă se află hidrocentrala Porțile de Fier II.

OSTWALD [ostvalt], **Wilhelm Friedrich** (1853–1932), chimist, fizician și filozof german. Prof. univ. la Riga și Leipzig. A descoperit legea diluției unui electrolit (1888). Cercetări în domeniul electrochimiei, cineticii chimice, catalizei, teoriei soluțiilor etc. A elaborat (1907) procedeul de obținere a acidului azotic prin oxidarea amoniacului. Concepția sa filozofică este cunoscută ca *energetism* sau *monism energetic* și a fost puternic influențată de propria formație științifică și de starea științelor fizice de la sfârșitul sec. 19, în special de legea conservării energiei și legea entropiei. Premiul Nobel pentru chimie (1909).

OSUAR (< fr., lat.) s. n. **1.** Loc sau construcție unde se depun osemintele rezultate din deshumări. **2.** Monument funerar comemorativ unde sunt depuse osemintele ostașilor căzuți într-o bătălie.

O'SULLIVAN [ousalivən], **Maureen** (1911–1998), actriță de film americană de origine irlandeză. Și-a datorat consacrarea internațională rolului Jane din serialul „Tarzan", unde, alături de J. Weissmüller, a creat un personaj plin de candoare adolescentină, delicatețe și fragilitate. S-a impus și cu roluri dramatice în: „Straniul interludiu", „Anna Karenina", „Mândrie și prejudecată".

O'SULLIVAN [ousalivən], **Seamus (James Starkey)** (1879–1958), poet irlandez. Părintele mișcării „Crepusculul celt". Poezie impregnată de misticism celt („Poporul crepuscular", „Lampagiul", „Poemele Dublinului"). Eseuri („Trandafirul și sticla", „Lut și purpură").

OSUMI, grup de insule în partea de S a arhipelagului japonez, despărțite de ins. Kyūsū prin strâmtoarea omonimă (vechiul nume: Van Diemen). Ins. pr.: Tanega (455 km^2) și Yaku (539 km^2, cu insulele vecine).

OSUN, stat în SV Nigeriei; 9,3 mii km^2; 2,1 mii. loc. (1991). Capitala: *Oshogbo.* Culturi de bumbac.

OSWALD (c. 925–992), prelat anglo-saxon. Călugăr benedictin la abația Fleury (Franța). Episcop de Worcester (961–992) și arhiepiscop de York (972–992). A fondat mai multe mănăstiri. Sanctificat.

OSWALD von Wolkenstein [ɔsvalt fon vɔlknʃtain] (c. 1377–1445), poet și militar german. Cel mai important exponent al liricii medievale târzii germane, ultimul reprezentant al *Minnesang*-ului. Poeme de rezonanță populară exprimând neliniștea și bogăția experienței propriei vieți amoroase (cântece erotice sau morale, de beție și ocară, poezii ocazionale).

OSWIĘCIM [ɔfʃiętʃim], oraș în S Poloniei, la 53 km V de Cracovia; 45,3 mii loc. (1990). Nod feroviar. Ind. chimică. În apropierea orașului a existat (1940–1945) un lagăr de concentrare înființat de naziști, unde au fost exterminați peste 4 mil. de oameni; azi muzeu. În germ. *Auschwitz.*

OȘ, oraș în SV Kîrgîzstanului, pe valea Fergana; 238,2 mii loc. (1991). Nod rutier. Constr. de utilaj electrotehnic, ind. pielăriei și încălțămintei, a mobilei, mat. de constr., textilă (lână, mătase, bumbac) și alim. Vechi centru caravanier. Fundat în sec. 9.

OȘEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în Pod. Central Moldovenesc, pe râul Buda; 3 234 loc. (2003). Biserica de lemn Sfinții Voievozi (1809, restaurată în 1826), în satul **O.**

OȘORHEI, com. în jud. Bihor, pe stg. Crișului Repede; 5 757 loc. (2003). Stație de c. f. Nod rutier. Cărămidă și țiglă. În satul **O.,** menționat documentar în 1391, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1710).

OȘTEAN (< *oaste*) s. m. Ostaș.

OȘTIRE (< *oști*) s. f. Armată, oaste.

OT(O)- ({s} gr. *ous, otos,* „ureche") Element de compunere cu sensul „ureche", care servește la formarea unor substantive.

OTAGO 1. Regiune istorică și veche provincie în S Noii Zeelande (Insula de Sud); 31,5 mii km^2; 194,5 mii loc. (2001). **2. (Otago Harbour),** golf al Oc. Pacific pe coasta de SE a Insulei de Sud (Noua Zeelandă), mărginit la E de pen. omonimă; 18 km lungime. Pr. porturi: Dunedin (la SV) și Port Chalmers (la NV).

OTALGIE (< fr. {i}; {s} *ot-* + gr. *algos* „durere") s. f. Durere localizată la ureche din cauza inflamației acesteia sau a suferinței unui organ vecin (mastoidă, dinte, amigdală etc.).

OTARIE (< fr.; {s} gr. *otarion* „ureche mică") s. f. Mamifer carnivor marin, care

trăiește în Oc. Pacific și mările australe, asemănător cu foca, având pavilioane la urechi și membre posterioare mai lungi, care-i permit o deplasare mai ușoară pe pământ *(Otaria jubata).*

OTARU, oraș în Japonia (Hokkaidō), la 35 km NV de Sapporo, port la G. Ishikari al Mării Japoniei; 150 mii loc. (2000). Prelucr. lemnului și a peștelui. Ind. cauciucului, poligrafică și de constr. navale. Export de cărbuni (din bazinul Ishikari). Universitate (1910).

OTĂVĂ (< bg., scr.) s. f. Iarbă care se regenerează la scurt timp după cosire sau pășunat, putând fi cosită din nou, în același an. ✦ P. ext. Locul unde crește această iarbă.

OTĂV| (< *otavă*) vb. IV intranz. A crește prin otăvire.

OTĂV|RE (< *otăvi*) s. f. Însușire a plantelor furajere erbacee de a-și reface rapid aparatul vegetativ prin creșterea lăstarilor după cosit sau după pășunat.

OTERO, Blas de Muñoz (1916—1979), poet spaniol. Lirică cu tematică umanitară, închinată istoriei Spaniei contemporane, într-o expresie elegantă, lapidară, epigramatică („Cântec spiritual", „Înger cu ferocitate umană", „Bătaia de tobă a conștiinței", „În castiliană").

OTERO, Carolina (pe numele adevărat *Augustina Carasson O.*) (1868—1965), balerină și cântăreață de varieteu spaniolă. Faimoasă pentru frumusețea sa și pentru relațiile cu personaje celebre ale epocii (Wilhelm II al Germaniei, Eduard VII al Marii Britanii, Nikolai II al Rusiei, G. D'Annunzio ș.a.). În 1891 a întreprins un turneu la București.

OTESCU, Ion Nonna (1889–1940, n. București), compozitor, dirijor și pedagog român. Studii la Paris cu V. d'Indy. Membru fondator și prim-dirijor al Operei române. Prof., rector (1918–1940) și director (1937–1939) al Conservatorului din București. Muzică de factură impresionistă, în care elementul popular românesc apare ca o notă pitorească. Opere bufe („Ilderim", „De la Matei cetire", terminată de **A.** Stroe), balete („Ileana Cosânzeana", „Rubinul miraculos"), muzică simfonică (poemele „Templul din Gnid", „Legenda trandafirului roșu", „Narcis", „Din bătrâni", „Vrăjile Armidei"), de cameră („Elegia română pentru violoncel și pian"), instrumentală și vocală.

OTEȘANI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei, pe cursul inf. al râului Luncavăț; 3 093 loc. (2003). Zăcăminte de lignit (în satul Cucești). Biserica Buna Vestire (1772), în satul **O.**

OTFRIED (OTFRID) von Weissenburg (c. 800—c. 870), cleric și poet german. Abate la Weissenburg. Autorul „Cărții evangheliilor", poem didactic conținând 16 000 de versuri, în care evocă nașterea, patimile și moartea lui Iisus Hristos, considerată una dintre cele mai importante opere ale literaturii germane vechi.

OTHÓN [otọn], **Manuel José** (1858-1906), poet mexican. Lirică clasică celebrând natura, în versuri sensibile, de mare perfecțiune formală și sonoritate muzicală („Poeme rustice", „Noaptea rustică a Walpurgiei", „Imnul pădurilor"). Proză tradițională; teatru.

OT|C (< scr.) s. n. Lopățică pentru curățirea pământului de pe brăzdarul și cormana plugului.

OTIMAN, Ion Păun (n. 1942, sat Gârbovăț, jud. Caraș-Severin), inginer agronom, economist și om politic român. M. coresp. al Acad. (1993), prof. univ. la Timișoara. Cercetări privind restructurarea agriculturii românești („Sistemul informațional și analiza economico-financiară a întreprinderilor agricole", „Optimizarea producției agricole", „Agricultura europeană").

OT|TĂ (< fr. {i}; {s} *ot-*) s. f. Inflamație acută sau cronică a urechii care afectează casa timpanului (**o.** medie) sau conductul auditiv extern (**o.** externă). Inflamația urechii interne se numește *labirintită,* termenul de *o. internă,* fiind depășit. Simptomele sunt: durere, febră, hipoacuzie.

OTOC|ST (< fr.; {s} *oto-* + gr. *kystis* „veziculă") s. n. Veziculă auditivă a nevertebratelor, legată de sistemul nervos printr-un nerv.

OTOL|T (< fr. {i}; {s} *oto-* + gr. *lithos* „piatră") s. n. Corpuscul calcaros din labirintul urechii animalelor vertebrate sau din organele de echilibru ale unor nevertebrate, care servește la menținerea echilibrului sau la transmiterea vibrațiilor sonore.

OTOMAN, -Ă (< fr. {i}) subst., adj. **1.** S. m. pl. Denumire a populațiilor turce din Asia Mică, care, sub conducerea lui Osman I, au creat statul feudal otoman; osmanlâi. **2.** Adj. Care ține de otomani **(1),** privitor la otomani. **3.** S. f. (Înv.) Canapea, sofa.

OTOMANI, cultură din Epoca bronzului (sec. 19–13 î.Hr.); denumită astfel după așezările descoperite în satul Otomani (com. Sălacea, jud. Bihor). Aria culturii pornește de la poalele masivului Tatra, pe valea Hronului, în SE Slovaciei și NE Ungariei; răspândită în România pe o arie largă ce cuprindea N Crișanei, al Maramureșului, Câmpia Tisei.

O'TOOLE [outūl], **Peter** (pe numele adevărat *Peter Seamus O.*) (n. 1932), actor britanic de teatru și film, de origine irlandeză. Unul dintre cei mai mari interpreți ai scenei britanice, pe care a debutat în 1956, s-a remarcat, mai ales, în repertoriul shakespearean. Pe ecran, a realizat creații bazate pe o fascinantă artă a compoziției și un magnetism rar, punându-și în valoare expresia ochilor albaștri, în care se concentrează toată ființa sa, amestec de ironie, sarcasm, exaltare, duritate și melancolie („Lawrence al Arabiei", „Becket", „Cum să furi un

Ion Nonna Otescu

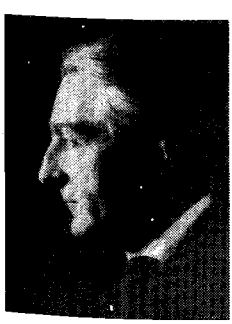

Ion Păun Otiman

Peter O'Toole în „Lawrence al Arabiei"

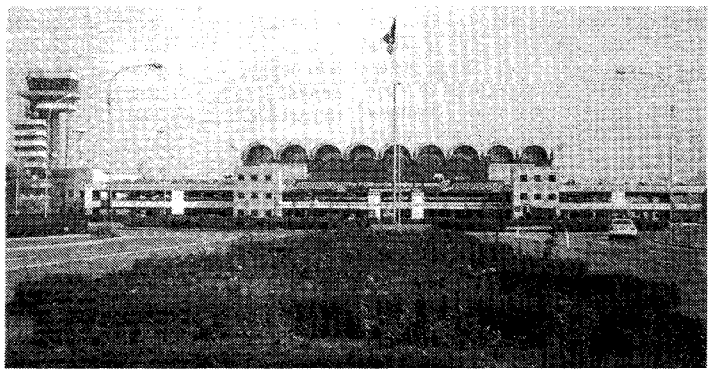

Aeroportul internațional
Otopeni
Primăria

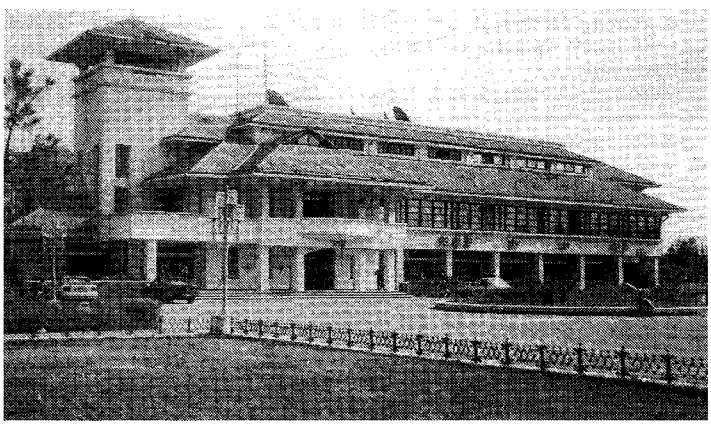

milion", „Noaptea generalilor", „Omul Vineri", „Caligula", „Ultimul împărat", „Regele Ralph", „Călătoriile lui Gulliver"). Premiul Oscar pentru întreaga activitate (2003).

OTOPENI, oraș în jud. Ilfov, situat în C. Vlăsiei, la 18 km N de București; 9 682 loc. (2003). Aeroportul internațional București-Otopeni, inaugurat la 8 apr. 1970. Constr. de aparate și instrumente de măsură și control; produse metalice diverse. Menționat documentar la 14 febr. 1587. Com. **O.** a fost declarată oraș la 18 apr. 1989, trecută în rândul așezărilor rurale în ian. 1990 și din nou recunoscută ca oraș la 22 nov. 2000. Între 23 ian. 1981 și 12 apr. 1996 a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov.

OTOPLASTIE (< fr., engl.; {s} *oto-* + gr. *plastos* „modelat") s. f. Intervenție chirurgicală în scopul corijării defectelor congenitale sau dobândite ale pavilionului urechii.

OTORAGIE (< fr.; {s} *oto-* + gr. *rhagein* „a sparge, a erupe") s. f. Scurgere de sânge din ureche, provocată de tumori, polipi etc.

OTOREE (< fr.; {s} *oto-* + gr. *rhein* „a curge") s. f. Scurgere de puroi din ureche prin conductul auditiv extern, care survine de obicei în otită.

OTORINOLARINGOLOGIE (< fr.; {s} *oto-* + gr. *rhis, rhinós* „nas" + *larynx* „laringe" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia și patologia urechii, nasului și laringelui. V. și *O.R.L.*

OTOSCOP (< fr. {i}; {s} *oto-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument în formă de pâlnie, prevăzut cu un dispozitiv de iluminat, cu ajutorul căruia se face examinarea conductului auditiv extern și a timpanului.

OTOSCOPIE (< fr.) s. f. Examinare a conductului auditiv extern și a timpanului cu ajutorul otoscopului.

OTOVA adj. invar. (Și adv.) Care are aceeași formă; drept; (despre oameni) fără talie marcată. ✦ Fig. Monoton, uniform.

OTRANTO, strâmtoare între Pen. Balcanică (respectiv țărmul Albaniei) și Pen. Italică, care unește M. Adriatică cu M. Ionică. Lungimea: 120 km; lățime max.: 75 km. Ad. minimă: 567 m; ad. max.: 1 247 m.

OTRAVĂ (< sl.) s. f. **1.** Orice substanță care, introdusă în organism, în cantități relativ reduse, provoacă prin acțiunea sa chimică leziuni grave și tulburări importante în funcțiunile organice esențiale și, uneori, moartea. **2.** Fig. Ceea ce provoacă un necaz, o stare de amărăciune etc.; răutate, venin. ✦ Epitet dat unei persoane foarte rele.

OTRĂȚEL s. m. Plantă erbacee din familia boraginaceelor, înaltă de 30—50 cm, cu frunze păroase pe ambele fețe și cu flori galbene *(Onosma arenarium).* ✧ *O. de apă* = plantă acvatică, carnivoră, înaltă până la 60 cm, cu frunze laciniate prevăzute cu vezicule, în care se prind animale acvatice mici *(Utricularia vulgaris).*

OTRĂVI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) intoxica cu otravă, a ucide sau a fi ucis cu ajutorul otrăvii. ✦ Tranz. A pune otravă în apă, alimente etc. **2.** Tranz. Fig. A produce cuiva supărare (mare), amărăciune; a învenina. **3.** Tranz. Fig. A corupe, a perverti.

OTRĂVITOR, -OARE (< *otrăvi*) adj. Care conține otravă, veninos; dăunător, vătămător. ✦ Fig. Care corupe, care strică; dăunător.

Otrățel

OTREAPĂ (< sl.) s. f. Cârpă, zdreanță. ✦ Fig. Om de nimic, fără caracter; lepădătură, secătură.

ŌTSU, oraș în Japonia (Honshū), situat pe țărmul de SV al lacului Biwa, la 16 km E de Kyōto; 288,2 mii loc. (2000). Ind. electrotehnică, textilă și alim. Universitate (1914). Templele budiste Miidera (686) și Ishiyamadera (749). Reședință imperială (sec. 7). Turism.

ŌTSUKI Fumihiko (1847–1928), lingvist și lexicograf japonez. Autorul primului dicționar explicativ al japonezei moderne. A sistematizat categoriile semantice și gramaticale („Gramatica limbii japoneze", „Gramatica japonezei vorbite").

OTTAWA [ǫtewə] **1.** Râu în SE Canadei, afl. stg. al fl. Sf. Laurențiu la Montréal; 1 270 km; supr. bazinului: 146 mii km^2. Izv. din Platoul Laurențian, din lacul Capimitchigma, curge pe direcție NV–SE, drenează mai multe lacuri (Grand Victoria, Decelles, Simard, Quinze, Timiskaming, Allumette, Chats, Deschênes ș.a.), formează pe o porțiune granița între provinciile Québec și Ontario, purtând denumirea *Rivière des Outaouais* și trece prin orașele Hull și Ottawa. Comunică cu L. Ontario prin intermediul canalului Rideau (203 km). Hidrocentrale. Navigabil în cursul inferior. Afl. pr.: Rouge, Lièvre, Gatineau, Coulogne, Rideau, Madawaska. Descoperit în 1610 de călătorul francez Étienne Brulé și explorat de colonizatorul Samuel de Champlain în 1613, care i-a atribuit denumirea de **O.,** după numele unui trib indian care locuia în acea zonă. **2.** Capitala Canadei, situată în SE prov. Ontario, port pe dr. râului omonim și pe canalul Rideau; 1,06 mil loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. siderurgică (oțel), a metalurgiei neferoase (aluminiu), constr. de mașini (utilaje energetice), a celulozei și hârtiei, cimentului, de prelucr. a lemnului (mobilă), chimică, textilă (țesături) și alim. Două universități (1848, 1942). Muzeu de artă (fondat 1880); Muzeul Național de Științele Naturii. Orchestră simfonică. Teatru. Grădină botanică. Clădirea Parlamentului (1859–1866), în stil neogotic, cu un turn (Peace Tower) înalt de 88 m; catedralele anglicană și catolică (Notre-Dame), sec. 19. Întemeiată în 1826 de colonelul britanic John By ca așezare de soldați (care construiau canalul Rideau), cu numele *Bytown,* devine oraș în 1837 și capitală în 1857. Din 1855 poartă numele actual.

OTTEY, Marlene (n. 1960), atletă jamaicană. Specialistă în cursele de 100 și 200 m. Una din marile protagoniste ale acestor curse în anii '80 și '90. Numeroase medalii olimpice (1980, 1984, 1992, 1996). Participă și în prezent la concursuri.

OTTO, numele a patru regi și împărați germani. Mai importanți: **1. O. I cel Mare,** rege (936–973) și împărat (din 962) din dinastia de Saxonia. A înfrânt în 939 revolta marilor feudali, a supus triburile slavilor polabi (939–940), a obținut o strălucită victorie asupra maghiarilor la Lechfeld (955) și a întreprins în 951–952, 961–962, 966–972 campanii de cucerire în Pen. Italică. A pus bazele unui întins imperiu, care mai târziu s-a numit *Sfântul Imp. Roman de Națiune Germană.* **2. O. IV de Braunschweig,** rege (1198–1215) și împărat (din 1209). S-a aflat într-un îndelungat conflict cu Filip de Suabia pentru tronul Germaniei, cu papa Inocențiu III, care l-a excomunicat (1210) și cu regele Franței, Filip II August, care l-a învins la Bouvines (1214). În 1215 a fost obligat de Frederic II de Hohenstaufen să renunțe la tron.

OTTO I *(Otto Friedrich Ludwig),* rege al Greciei (1832–1862), de origine germană. A ocupat tronul Greciei în urma hotărârilor Conferinței de la Londra (1827—1832). Devenit impopular din cauza anturajului german, a fost nevoit să abdice sub presiunea unor puternice mișcări populare.

OTTO de Freising [frajzin] (c. 1112–1158), episcop și istoric german. Abate al mănăstirii cisterciene Morimond din Burgundia (1137) și episcop de Freising (1137). A participat la Cruciada a II-a (1147–1149). Remarcabile scrieri istorice („Historia de duabus civitatibus" și „Gesta Friderici imperatoris").

OTTO, Frei (n. 1925), arhitect german. Exponent al funcționalismului, a creat acoperișuri suspendate pe cabluri de oțel și membrane plastice (Stadionul olimpic din München, Sala polivalentă din Mannheim, Pavilionul Expoziției internaționale de la Montréal, Centrul Congreselor din Mecca, Sediul guvernului din Riyadh).

OTTO, Kristin (n. 1966), înotătoare germană. Câștigătoare a șase medalii de aur la Jocurile Olimpice de la Seul (patru în probe individuale și două cu echipa).

OTTO, Nikolaus August (1832—1891), inginer și industriaș german. A lucrat împreună cu E. Langen la construirea motorului cu ardere internă (1867), a realizat un motor în patru timpi cu combustibil gazos (1876), în colaborare cu F. Rings, și un motor cu combustibil lichid (benzină, 1878).

OTTO, Rudolf (1860–1937), filozof, teolog evanghelic și istoric al religiilor german. Prof. univ. la Göttingen, Breslau și Marburg. Importante contribuții la constituirea istoriei religiilor ca știință autonomă și la cercetarea gândirii sud-asiatice și indiene. Atacând raționalismul religios și teologiile raționale, **O.** demonstrează că esența oricărei religii este de a fi în relație cu sacrul: acesta este un fapt irațional ireductibil ce nu poate fi cunoscut ca orice alt obiect, ci numai experimentat la nivelul existenței omului („Sacrul", „Despre numinos").

OTTOKAR (OTOKAR, OTAKAR), numele a doi regi ai Cehiei: **O. I** (1198–1230) din dinastia Přemyšl; **O. II**

Ottawa (2). Vedere generală

cel Mare (1253–1278). A lărgit granițele statului ceh, cucerind Stiria, Carintia și Craina (1260–1269), dar a fost înfrânt și ucis de Rudolf I de Habsburg. A fundat orașul *Königsberg.*

OTTONIAN, Stilul ~, nume dat stilului definitoriu al artei (pictură, sculptură și alte arte vizuale) din Sfântul Imperiu German în sec. 10 și 11 (în timpul împăraților Ottoni și a primilor lor succesori din Casa Sa liană, 950–1050), caracterizat prin importanța acordată reprezentării figurii umane și prin gesturile emfatice ale personajelor. Denumirea provine de la numele lui *Otto I cel Mare.*

OTWAY, Thomas (1652–1685), poet și dramaturg englez. Exponent al tradiției elisabetane, practică gustul pentru excentric și șocant („Alcibiade", „Don Carlos", „Orfana sau căsătorie nefericită", „Veneția salvată") folosind versul alb.

OTZTAL, Alpii ~ (it. **Alpi Venoste**), grup de munți în Alpii situați la granița dintre Austria (Tirol) și Italia (Trentino-Alto Adige); alt. max.: 3 774 m (vf. Wildspitze).

OȚEL (< sl.) s. n. **1.** Aliaj fier-carbon cu conținut de 0,04–1,7% carbon (**o.** carbon) sau până la 2,2% carbon (**o.** aliat). Elaborarea **o.** se face în convertizoare și în cuptoare Siemens-Martin sau electrice. Are o largă întrebuințare în tehnică pentru rezistența, duritatea, tenacitatea și elasticitatea sa. ✧ *O. aliat* = **o.** care, pe lângă carbon, conține o serie de elemente de aliere (crom, nichel, wolfram, vanadiu etc.), pentru a i se îmbunătăți proprietățile. Se deosebesc **o.** slab aliate (cu până la 5% elemente de aliere) și **o.** înalt aliate (cu 5–30% elemente de aliere). *O. rapid* = **o.** cu adaos de wolfram, crom și vanadiu, ce devine foarte dur prin tratament termic, duritate care se menține și la temperaturi de 500–600° C. Se folosește la confecționarea sculelor. *O. inoxidabil* = oțel aliat cu crom, nichel, mangan, rezistent la coroziune, chiar în medii puternic oxidante și la temperaturi ridicate. *O. profilat* = bare de oțel obținute prin laminare și având în secțiune forma de pătrat, triunghi, cerc sau a literelor L, T, I, U, Z etc. *O.-beton* = semifabricat de **o.** folosit la confecționarea armăturilor elementelor de construcție din beton armat. Are în general o secțiune circulară, mai rar ovală sau în formă de pătrat. Se folosește și *o.-b.* cu profil periodic, format din bare cilindrice cu patru nervuri longitudinale sau elicoidale, formă sub care aderența la beton este mai bună. ✧ Loc. *De oțel* = foarte tare. **2.** (La pl., în forma *oțeluri*) Sorturi diferite de **o. (1)**; obiecte fabricate din **o. (1). 3.** (Înv. și pop., la pl. în forma *oțele*) Pușcă, pistol.

OȚELAR (< *oțel*) s. m. Lucrător calificat care efectuează într-o oțelărie operațiile necesare pentru elaborarea șarjei de oțel și întreține vatra cuptorului.

OȚELĂRIE (< *oțel*) s. f. Secția unei uzine metalurgice în care se elaborează șarjele de oțel.

OȚELEA, Cornel (n. 1940, București), handbalist român. Component al echipei României de trei ori campioană mondială (1961, 1964 și 1970 singurul jucător din lume deținător a trei titluri mondiale) și o dată medaliată cu bronz (1967).

OȚELENI, com. în jud. Iași, situată în zona de contact a Pod. Central Moldovenesc cu C. Jijiei; 3 839 loc. (2003). Expl. de gresii și argile. În satul **O.**, menționat documentar în 1446, se află biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1813).

OȚELI (< *oțel*) vb. IV tranz. A căli **(1)**. ✦ Refl. (Fig.) A se întări, a se fortifica, a se deprinde cu greutățile.

OȚELU ROȘU, vechea denumire (între 8 iun. 1948 și 15 mai 1992) a orașului Bistra, jud. Caraș-Severin, situat în culoarul depresionar Bistra, pe râul omonim; 12 090 loc. (2003). Stație de c.f. Vechi centru (1796) al metalurgiei feroase (oțel, laminate). Produse refractare. Menționat documentar în sec. 14 cu numele *Bisthere,* iar în 1699 cu denumirea *Ohaba-Bistra.* Între 1924 și 1945 s-a numit *Ferdinand,* iar între 1945 și 1948, *Ferdinand-Bistra.* Declarat oraș în 1960. Biserica Sf. Gheorghe (1831).

OȚET (< sl.) s. n. Lichid cu gust acru obținut prin oxidarea, în anumite condiții, a alcoolului etilic din diverse lichide alcoolice (vin, bere, etc.), prin fermentația acetică a soluțiilor de malț, de glucoză etc. sau prin diluarea cu apă a acidului acetic concentrat; este folosit în alimentație drept condiment sau conservant.

OȚETAR (< *oțel*) s. m., s. n. **1.** S. m. Arbore din familia *Anacardiacee,* înalt până la 10 m, cu frunze alterne, imparipenat compuse, flori verzui și fructe roșii, cultivat (datorită inflorescențelor roșii catifelate din timpul verii și frunzelor roșii toamna) prin parcuri și utilizat la lucrări de consolidare a coastelor erodate *(Rhus typhina).* Frunzele conțin substanțe tanante, iar fructele sale, foarte acre, se utilizează la

Andrei Oțetea

fabricarea oțetului. ✧ *O. fals* = cenușar **(3). 2.** S. n. Serviciu de masă compus din sticluțe în care se pune oțet și untdelemn. **3.** S. n. Oală de mare capacitate, în formă de amforă (moștenită de la romani), cu gât și două toarte laterale, folosită pentru păstrarea oțetului sau la pus murături. Adevărate obiecte de artă populară, **o.** lucrate la Oboga și Curtea de Argeș sunt smălțuite în verde închis sau brun și au un decor bogat, uneori cu imagini în relief ale șarpelui, broaștei sau păsării; uneori au capace cu bumb în vârf.

OȚETEA, Andrei (1894–1977, n. sat Sibiel, jud. Sibiu), istoric român. Acad. (1955), prof. univ. la Iași și București. Director (1947–1948 și 1956–1970) al Institutului de Istorie „N. Iorga". Contribuții fundamentale în domeniul istoriei moderne europene și românești. Lucrările sale se caracterizează prin putere de sinteză și claritate. A desfășurat un efort tenace pentru restabilirea valorilor autentice ale istoriografiei și pentru înlăturarea aberațiilor din epoca stalinistă („François Guichardin — sa vie publique et sa pensée politique", „Contribution à la Question d'Orient", „Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările române, 1821—1822", „Renașterea și Reforma").

OȚEȚI (< *oțet*) vb. IV refl. **1.** (Despre vinuri) A se acri. **2.** Fig. A deveni aspru, mânios, sever, neprietenos.

OȚIOS, -OASĂ (< it., lat.) adj. De prisos, nefolositor, inutil.

OU (lat. *ovum*) s. n. **1.** Celulă (ou, zigot) care rezultă în urma fecundării ovulului de către un spermatozoid și din care se dezvoltă, prin diviziuni repetate, un nou organism; cuprinde în citoplasmă substanțe de rezervă (vitelus) ce vor hrăni embrionul. La plante, **o.** rezultă din fuziunea a doi gameți. **2.** (La animale ovipare) Ovulul fecundat împreună cu învelișurile sale, care este depus în mediul exterior, unde embrionul își continuă dezvoltarea până la eclo-

zare. Are o formă, de obicei, ovală sau rotunjită, dimensiuni și culori variate. **O.** unor păsări, broaște-țestoase ș.a. sunt comestibile. **3.** Spec. Oul de pasăre, protejat de o coajă calcaroasă, două membrane, albuș și gălbenuș, folosit ca aliment. Oul de găină conține aproape toate substanțele nutritive necesare organismului uman. ✧ Loc. *Ca oul* = fragil. ✧ Expr. (Despre cloșcă) *A sta pe ouă* = a cloci. *Oul lui Columb* se spune despre o realizare care pare simplă, dar care presupune ingeniozitate. *Oul primordial* = mit cosmogonic, foarte răspândit în numeroase variante, care se referă la nașterea Universului dintr-un ou embrionar sau embrionul de aur (oul originar).

OUĂ (< *ou*) vb. I intranz., refl. și tranz. (Despre păsări, insecte) A face ouă.

O.U.A. v. **Organizația Unității Africane.**

OUABAÏNĂ (< fr.) s. f. Glicozid extras dintr-o specie de *Strophantus*, utilizat ca tonic cardiac. V. *strofantină*.

OUACHITA [ouakița], râu în S S.U.A., afl. stg. al lui Red River; 974 km. Izv. din munții cu același nume din V statului Arkansas și curge pe direcție generală NNV–SSE, trecând prin Monroe. Navigabil pe 491 km. Hidrocentrale și lacuri de acumulare (Katherine, 1924; Hamilton, 1931). Afl. pr.: Caddo, Saline, Boeuf, Tensas. Vechea denumire: *Washita*.

OUAGADOUGOU [uagadugu], capitala Rep. Burkina Faso, situată în centrul țării; 709,7 mii loc. (1996). Nod rutier. Aeroport. Pr. centru politic, economic și comercial (bumbac, arahide, nuci de cocos). Ind. de egrenare a bumbacului, de prelucr. a metalelor și a lemnului, textilă (confecții), a încălțămintei și alim. Artizanat. Universitate (1969). Catedrală. Palatul Moro Naba. Fundat în 1050; capitala Imp. Mossi în sec. 15. Ocupat de francezi în 1896, devine centrul ad-tiv al coloniei franceze Volta Superioară (din 1919) și capitala Rep. Burkina Fasso din 1960.

OUAHRAN v. **Oran.**

OUĂTOARE (< *oua*) adj., s. f. **1.** Adj. (Despre păsări) Care produce multe ouă. **2.** S. f. Găină aflată în perioada de producere a ouălor.

OUBANGUI [ubăgi] sau **UBANGI**, râu în Africa Ecuatorială, afl. dr. al fl. Congo, la c. 80 km aval de Mbandaka; 1 160 km (2 285 km împreună cu Uele); supr. bazinului: 773 mii km^2. Se formează prin unirea (la Yakoma) râurilor *Mbomou* (Bomu) și *Uele*, curge pe direcție E–V până la Bangui, se îndreaptă către S, formând granița între R.D. Congo și Republica Centrafricană (până în aval de Libenge) și hotarul între R.D. Congo și R.P. Congo. Navigabil pe 570 km până la Bangui. Denumit *Makua* în cursul superior și *Mobangi* în cel inferior.

OUBANGUI-CHARI [ubăgi ʃari], colonie (1910–1958) înglobată în Africa Ecuatorială Franceză. După dobândirea independenței și-a luat numele de Republica Centrafricană.

OUD [out], **Jacobus Johannes Pieter** (1890–1963), arhitect și urbanist olandez. Unul dintre fondatorii grupului „Sphinx" (1916) și al revistei „De Stijl" (1917). Ca arhitect șef al orașului Rotterdam (1918–1933), a avut un rol important în realizarea unor cartiere rezidențiale de interes economic (ansamblurile Spanger și Tusschendijken — azi distrus). Lucrări de orientare funcționalistă (case în serie pentru expoziția de habitat de la Stuttgart, imobilele societății Shell, la Rotterdam și cele ale guvernământului provincial Zuid Holland, la Haga; sanatoriul pentru copii de lângă Arnhem).

OUDRY [udri], **Jean-Baptiste** (1686–1755), pictor francez. Director artistic al manufacturii de tapiserii de la Beauvais (1734) și inspector la Gobelins (1736). Scene de vânătoare („Vânătoare însângerată") și naturi moarte („Butor și Perdix"). Cartoane pentru tapiserii („Terenuri de vânătoare ale lui Ludovic XV"). Celebru pentru ilustrația la „Fabulele" lui La Fontaine.

OUÉDRAOGO, Idrissa (n. 1954), regizor de film din Burkina Faso. Exponent al noului curent cinematografic african. Pelicule impresionante prin simplitatea povestirii și rafinamentul formei, având ca temă centrală opoziția dintre tradițional și modern în viața africană („Tilai", „Strigătul inimii", „Africa, Africa mea", „Promisiunea").

OUJDA [ujda] oraș în NE Marocului, lângă granița cu Algeria; 351,8 mii loc. (1994). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial, agricol (vin, cereale) și minier (mangan, zinc, plumb). Fundat în 944.

OULU (OULUJARVI), lac tectono-glaciar, în partea centrală a Finlandei (Saumenseeka), la 122 m alt.; 990 km^2; ad. max.: 38 m. Este drenat de râul omonim în G. Botnic al M. Baltice, la gura căruia se află și orașul cu același nume.

OULU (în suedeză **ULEÅBORG),** oraș în V Finlandei, port pe țărmul de NE al G. Botnic, la gura de vărsare a fl. omonim; 124,5 mii loc. (2002). Aeroport. Șantiere navale. Siderurgie. Ind. cuprului. Uzine de îngrășăminte chimice, fabrici de ciment, textile, hârtie și celuloză, prelucr. lemnului, alim. Centru turistic. Export de lemn și min. de fier. Universitate (1958). Fortăreață (1375) distrusă de o explozie în 1793; castel (1590); catedrală construită în anii 1770–1776 și restaurată în 1830–1832. Fundat în 1605, a primit statut de oraș în 1610. Devastat de un incendiu în 1822.

OUM er RBIA [umerbia], fluviu în NV Africii (Maroc); 555 km. Izv din Atlasul Mijlociu și se varsă în Oc. Atlantic la El Jadida. Hidrocentrale. Irigații în cursul inferior.

OUOLOGUEM, Yambo (n. 1940), scriitor de limbă franceză din Mali. Romanul istoric „Nevoia de violență", remarcabil prin abilitatea compozițională, face o incursiune în destinul omului de culoare, victimă a violenței coloniale. Eseuri („Literatura Franței negre").

OURO PRÊTO, oraș în E Braziliei (Minas Gerais), la 64 km de Belo Horinzonte, pe pantele Serrei do Espinhaço, la 1 061 m alt., în bazinul

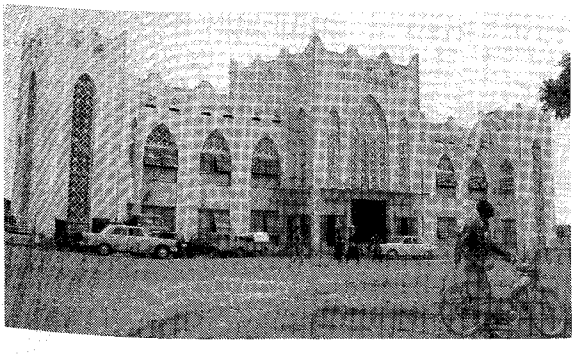

Vedere din Ouagadougou

lui Rio Doce; 62,5 mii loc. (1991). Centru agricol și comercial. Turism. Școală minieră (1876). Monumente coloniale baroce (bisericile São Francisco de Assis, Nossa Senhora do Carmo, poduri, fântâni) majoritatea datorate sculptorului António Francisco Lisboa (Aleijadinho), aflate din 1980 în patrimoniul cultural universal. Teatru colonial (restaurat în 1861–62), cel mai vechi din Brazilia. Muzeul Inconfidência. Fundat în 1701 ca așezare minieră (**O.P.** = „aurul negru") rămâne întreg sec. 18 centrul celei mai mari „goane după aur" din America de Sud. Devine oraș sub numele de *Vila Rica* (1711).

OURY [uri], **Gérard** (n. 1919), regizor și actor francez. Filme de divertisment, bazate pe comicul de situații, având ca parteneri mari actori ai genului: Bourvil, L. de Funès, Y. Montand, J.P. Belmondo („Marea hoinăreală", „Creierul", „Asul așilor", „Răzbunarea șarpelui cu pene", „Vanilie și căpșuni", „Fantomă cu șofer").

OUSE [u:z], fluviu în SSE Marii Britanii; 251 km. Izv. din zona deluroasă de la E de Banbury (Northamptonshire), curge pe direcție SV–NE, trece prin Bedford și se varsă printr-un mic estuar în G. Wash al Mării Nordului, în aval de King's Lynn. Cunoscut și sub numele de *Great Ouse*.

OUSMANE, Sembène (n. 1923), cineast și scriitor senegalez de limbă franceză. Romane autobiografice, abil construite, având ca temă contradicțiile din societatea africană modernă („Docherul negru", „Mandatul", „Fărâme din pădurea lui Dumnezeu", „Ultimul imperiu"). Regizor de film: „Xala", „Ceddo" ș.a.

OUȘOR (< *ou*) s. n., s. m. **1.** S. n. Diminutiv al lui ou. **2.** S. m. Plantă erbacee montană din familia liliaceelor, înaltă de 40–100 cm, cu frunze alungit-ovate, flori alb-verzui, lung pedunculate și fructe bace roșii cu numeroase semințe *(Streptopus amplexifolius)*.

OUȘORU 1. Masiv deluros în partea de N a Subcarpaților Vrancei, alcătuit predominant din pietrișuri. Alt. max.: 753 m (vf. Oușoru). Nod hidrografic. **2.** Vârf în SE m-ților Suhard (Carpații Orientali) care domină spre S depr. Dornelor printr-un abrupt de c. 600 m. Alt.: 1 639 m.

OUT [aut] (cuv. engl.) adv., adj. invar. **1.** Adv. (Și substantivat) În afara limitelor terenului de joc (la tenis, fotbal, handbal etc.). ✦ Cuvânt prin care arbitrul unei întâlniri de box cere oprirea definitivă a luptei. **2.** Adj. invar. (Despre minge, jucător) Care este afară din joc.

OUTPUT [autput] (cuv. engl.) s. n. **1.** (ELECTRON.) Punct al unui sistem, al unui aparat sau aparat electronic prin care un semnal este transferat spre exterior. **2.** (INFORM.) Transfer al informației din memoria calculatorului spre exterior. **3.** (EC.) Rezultatul activității unei persoane și al unei întreprinderi sau al utilizării unui mijloc fix, într-o unitate de timp.

OUTSIDER [autsaidər] (cuv. engl.) subst. **1.** Întreprindere dintr-o anumită ramură a economiei, care nu face parte din monopolul sau monopolurile ce domină ramura respectivă **2.** (SPORT) Concurent care, teoretic, nu are șansa de a câștiga. ✦ Cal de curse care nu este favorit într-o cursă.

OUYANG XIU [ou – ian^{9} hsiou] (numele de curte: *Yong Shu;* numele literar: *Zui Weng;* lit. „Bătrânul Bețivan") (1007–1072), poet, istoric și om de stat chinez din timpul dinastiei Song de Nord (960–1127). Fondator de școală și inovator în domeniul tehnicilor literare. A încercat să reformeze viața politică, bazată pe principiile confucianiste. Cronicar oficial al Imperiului chinez („Noua cronică a Dinastiei Tang", „Noua Cronică a Celor Cinci Dinastii").

OV(O)-, OVI (< fr.; {s} lat. *ovum* „ou") Element de compunere cu sensul „referitor la ou", „în formă de ou" cu ajutorul căruia se alcătuiesc adjective și substantive.

OVAL, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care are formă alungită, asemănătoare oului de găină. **2.** S. n. Curbă convexă închisă, imitând elipsa, compusă din patru arce care se racordează.

Oușor (2.)

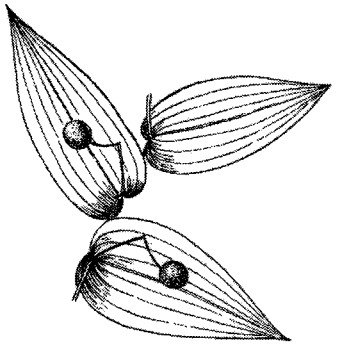

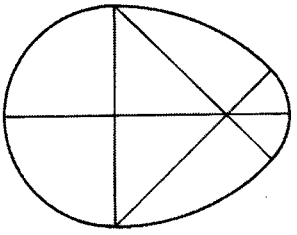

Oval (2.)

OVALBUMINĂ (< fr.; {s} *ov-* + fr. *albumine*) s. f. Albumină prezentă în albușul de ou, cu un conținut ridicat de acid glutamic, leucină și prolină.

OVALIZARE (< fr.) s. f. Deformare a unui corp cilindric astfel încât secțiunea acestuia să devină ovală. Este provocată de solicitări inegale, de montajul greșit etc.

OVANDO, Nicolás de (c. 1451–1511), militar și administrator colonial spaniol. A reorganizat ordinul cavaleresc de Alcántara, devenind mare comandant (1503). Guvernator al provinciilor spaniole din America (1502–1509).

OVAR (< lat., fr.) s. n. **1.** Organul de reproducere femel, care conține celulele germinative sau ovulele. **O.** are o funcție externă (formează ovulele) și o funcție de glandă endocrină (secretă estrogeni și progesteron). La majoritate vertebratelor și la om există două **o.,** așezate simetric în cavitatea abdominală; împreună cu trompele și uterul constituie organele genitale interne. La unii pești cele două **o.** fuzionează, formând o structură unică, iar la păsări numai **o.** stâng este funcțional. **2.** (BOT.) Partea inferioară a pistilului, formată din carpele, care conține ovulele. După fecundație, **o.** se transformă în fruct și ovulele în semințe.

OVARECTOMIE (< fr.; {s} lat. *ovarium* „ovar" + gr. *ektome* „amputare") s. f. Ablația chirurgicală a unuia sau a ambelor ovare.

OVARIAN, -Ă (< fr.) adj. Care aparține ovarelor **(1),** care se referă la ovare. ✧ *Folicul o.* v. *folicul.*

OVARIOHISTERECTOMIE (< fr.; {s} lat. *ovarium* „ovar" + gr. *hystera* „uter" + gr. *ektome* „amputare") s. f. Ablația chirurgicală a ovarelor și a uterului.

OVARITĂ (< fr.; {s} lat. *ovarium* „ovar") s. f. Inflamație acută sau cronică a ovarului, însoțită de cele mai multe ori de inflamația trompelor uterine

(salpingo-ovarită sau *anexită).* ✧ *O. sclerochistică* = formă de **o.** cronică care se manifestă clinic prin semne de hiperfoliculinie.

OVAT, -Ă (< lat.) adj. (Despre frunze, petale, sepale etc.) Cu lățimea cea mai mare în treimea inferioară; în formă de ou.

OVAȚIE (< fr.; lat. *ovatio* < *ovis* „oaie") s. f. **1.** (În Roma antică) Ceremonie în onoarea unui comandant victorios (de mai mică importanță decât în cazul *triumfului*), însoțită de sacrificarea unui miel. **2.** (La pl.) Aclamații, aplauze entuziaste manifestate față de o persoană, o acțiune, o inițiativă etc. (în cadrul unei adunări, unei serbări etc.).

OVAȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A-și manifesta admirația, simpatia, aprobarea pentru cineva sau ceva prin ovații; a aplauda, a aclama.

OVĂ (< fr.; {s} lat. *ovum* „ou") s. f. Ornament de forma unei jumătăți de ou, folosit la decorarea în relief a mulurilor cornișelor și capitelurilor. Inițial a făcut parte din repertoriul ordinului ionic. Apare uneori și pe lucrări de argintărie.

OVĂSCIOR (< *ovăz*) s. m. Plantă erbacee perenă din familia poaceelor, înaltă de 130–180 cm, cu frunze liniare și spiculețe în panicule lungi *(Arrhenatherum elatius).* Este o plantă furajeră, putând fi cosită de 2–3 ori pe an. Se cultivă și pentru nutreț, în amestec cu alte graminee și leguminoase perene.

OVĂZ (< sl.) s. m. Plantă furajeră anuală din familia poaceelor, înaltă de 80–170 cm, cu frunze liniare și inflorescența un panicul *(Avena sativa).* Fructul este îmbrăcat în palee, fusiform, cu un șanț pe fața inferioară, acoperit pe toată suprafața cu perișori scurți și fini. Se cultivă ca plantă furajeră pentru semințe sau nutreț verde. Semințele conțin proteine, grăsimi, celuloză, vitamine și sunt folosite pentru furajarea animalelor tinere, a reproducătorilor și a cailor; de asemenea, este folosit în alimentația dietetică sub formă de grișuri, făină, fulgi. Are utilizări terapeutice, în medicina tradițională umană și veterinară, având proprietăți calmante, cicatrizante, energizante, diuretice, laxative, reconfortante. Cea mai mare producătoare mondială este Rusia (6 mii. t, 2000).

Ovă

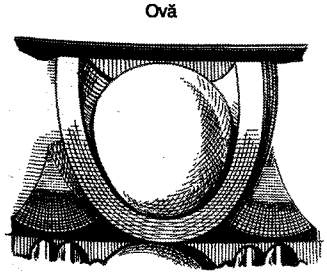

OVERBECK, Johann Friedrich (1789–1869), pictor german. Membru al grupării nazareenilor; convertit la catolicism, devine maestrul gânditor al grupului. Lucrări în contururi precise și colorit cu umbre, tratând subiecte religioase („Iosif vândut de frații săi", „Punerea în mormânt").

ØVERLAND, Arnulf (1889–1968), poet norvegian. După Primul Război Mondial devine membru al grupului marxist de la revista „Mot dag". Versuri exprimând compasiunea pentru cei oropsiți și revolta față de oprimatori („Pâine și vin", „Muntele albastru", „Frontul roșu"). Deportat de naziști (1941–1945), devine poet național cu poemele despre război („Supraviețuitorii noștri în toate", „Reîntoarcerea vieții"). În ultimii ani, poezie lirică („Minutele vieții").

OVERLAND PARK [əuvəlænd] oraș în partea centrală a S.U.A. (NE Kansas), în S aglomerației urbane Kansas City; 149,1 mii loc. (2000). Industrie ușoară. Funcție rezidențială. Colegiul Johnson (f. 1967). Fundat în 1906.

OVERLOCK [ouvəlɔk] (cuv. engl.) s. n. Mașină pentru asamblatul și tivitul tricotajelor, printr-un tighel din două fire.

OVI- v. **ov(o).**

OVICID (< fr.; {s} *ovi-* + lat. *cida* „care ucide") adj., s. n. (Substanță) care are proprietatea de a distruge ouăle insectelor, ale acarienilor etc.

OVIDIU (Publius Ovidius Naso) (43 î.Hr.–c. 17 d.Hr.), poet latin. Deși era unul dintre poeții Romei care se bucura de favorurile împăratului August, va fi exilat de acesta la Tomis (azi Constanța), unde va și muri. Cauzele acestei dure pedepse au fost puse de unii a poemului „Arta iubirii", iar de alții pe seama unei legături cu Iulia, nepoata împăratului, exilată și ea. Creația sa, remarcabilă prin limpezimea, fluența și eleganța stilului, dezvăluie un spirit prin excelență elegiac, analist al vieții sentimentale. Lirică erotică, analizând cu deosebită finețe psihologia iubirii („Amoruri", „Remediile iubirii"), poeme didactice („Arta iubirii") sau de inspirație mitologică („Metamorfozele" — prelucrare a 250 de legende despre crearea și istoria Universului), comentarii poetice la marile evenimente istorice sau sărbători romane („Fastele"), epistole în versuri, dominate de tristețe, de nostalgia Romei, de dorul după cei dragi, apropiați inimii lui („Tristele", „Ponticele"). Readus în circulație, după domnia lui Tiberiu, **O.** a rămas un model al poeziei de dragoste, a cărei influență se va manifesta în lirica franceză și italiană din sec. 12–13.

OVIDIU, prima revistă literară dobrogeană, apărută bilunar la Constanța, între 1898 și 1910 (cu întreruperi). Director: P. Vulcan. Intenția editorilor era de a fi o tribună de înălțare a artelor și literaturii în amintirea marelui poet latin exilat aici. Colaboratori: D. Nanu, P. Cerna, N. Becescu, N. Rădulescu-Niger, M. Strajan.

OVIDIU, oraș în jud. Constanța, situat pe malul de NV al L. Siutghiol; 13 174 loc. (2003). Stație de c.f. Expl. de calcar și dolomit. Centrală electrică și de termoficare. Ind. mat. de constr. și alim. (conserve de legume și fructe, băuturi, panificație). Stațiune de cercetare a soiurilor de plante. Ferme legumicole și de creștere a bovinelor. Centru viticol. Menționat documentar în 1650 cu numele *Selișe,* s-a numit ulterior *Canara* și apoi **O.** Declarat oraș la 18 apr. 1989.

OVIDUCT (< fr. {i}; {s} *ovi-* + lat. *ductus* „canal") s. n. (ANAT.) Conduct prin care ovulele ajunse la maturitate sunt transportate fie în uter (la om și mamifere), fie în cloacă (la păsări, reptile, pești, batracieni). La om și mamifere se numește *trompă uterină.*

OVIEDO, oraș în N Spaniei, la c. 100 km NNV de León, centrul ad-tiv al Comunității Autonome Asturia, 201,1 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroport. Centru minier (cărbune, minereu de fier). Ind. siderugică, constr. de utilaj minier și electrotehnic, chimică și alim. Universitate (1608). Muzee de arheologie și de etnografie. Teatru dramatic. Monumente: bazilica San Julián de los Prados (812–842), bisericile Santa Maria del Naranco (848), San Miguel de Lillo (sec. 9), Santo Domingo (1553, restaurată în sec. 18), catedrala San Salvador (1388–1528, restaurată în sec. 18 și după Războiul Civil din anii 1936-1939), în stil gotic, cu un turn de 80 m înălțime; Palatul episcopal (1500, terminat în 1700). Monumentele istorice

Oviedo. Catedrala San Salvador

aflate în oraș și împrejurimi au fost declarate (1985–1998) ca aparținând patrimoniului cultural universal. Orașul s-a construit în jurul unei abații benedictine (757). Reședința Regatului Asturiilor (sec. 9–10); centrul insurecției antifranceze (1808).

OVIFORM (< fr.; {s} *ovi-* + lat. *forma* „formă") adj. De forma unui ou; ovoid, ovoidal.

OVIMBUNDU s. m. pl. Populație negridă din grupul *bantu,* trăind în podișuri înalte din partea centrală și de V a Angolei (c. 3,5 mii.). Vorbesc limba ubundu. Religia tradițională se axează pe cultul strămoșilor. În timpul tulburărilor (1975–1990) care au avut loc în Angola, s-au situat de partea Uniunii Naționale pentru Independența totală a Angolei (UNITA).

OVIN, -Ă (< fr.; {s} lat. *ovis* „oaie") adj., s. f. **1.** Adj. (Despre animale) Din genul *Ovis;* (despre produse) care provine de la oi; de oaie sau de capră. **2.** S. f. (La pl.) Denumire generică dată oilor; (și la sg.) animal din genul *Ovis.* V. *oaie.*

OVIPAR, -Ă (< fr.; {s} *ovi-* + lat. *parere* „a naște") adj. (Despre animale) Care se înmulțește prin ouă. Majoritatea animalelor sunt **o.** ✦ (Substantivat, f. pl.) Animale care se înmulțesc prin ouă.

OVIPOZITOR (< fr.; {s} *ovi-* + lat. *positus* „așezat, pus") s. n. Organ al insectelor cu ajutorul căruia ouăle sunt depuse în substratul sau în cavitatea în care se vor dezvolta; oviscapt. Acul albinelor și al viespilor este un o. modificat.

OVISCAPT (< fr; {s} *ovi-* + gr. *skaptein* „a săpa") s. n. (ZOOL.) Ovipozitor.

OVO- v. **ov(o).**

OVOCIT (< fr.; engl.) s. n. Celulă germinală femelă, situată în parenchimul ovarian, care rezultă din transformarea unei ovogonii și din care se formează ovulul.

OVOGENEZĂ (< fr.; {s} *ovo-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Proces de formare, dezvoltare și maturare a ovulelor la animale, prin diviziuni succesive ale unor celule din ovar. Are trei faze: formarea ovogoniilor, a ovocitelor și, în final, a ovulului pregătit pentru fecundare.

OVOGONIE (< engl.) s. f. Celulă sexuală tânără care se transformă în cursul ovogenezei în ovocit.

OVOID (< fr. {i}; {s} *ovo-* + gr. *eidos* „aspect") adj. Oviform; ovoidal.

OVOIDAL, -Ă (< fr.) adj. Oviform.

OVOSCOP (< fr. {i}; {s} *ovo-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Aparat utilizat în avicultură pentru urmărirea dezvoltării embrionului în timpul incubației.

OVOVIVIPAR, -Ă (< fr.) adj. (ZOOL.; despre unele animale) La care ouăle rămân în căile genitale (oviducte) până la ecloziune. La animalele **o.**, puiul iese din ou imediat după expulzare (ex. salamandra neagră, șopârla de munte, vipera).

OVUL (< fr.; {s} lat. *ovum* „ou") s. n. **1.** (EMBRIOL.) Gametul femel al animalelor care se formează și se dezvoltă în ovar, de unde este eliberat în procesul ovulației. Are o masă citoplasmatică bogată (vitelus) și un nucleu haploid. Prin fecundarea **o.** de către un spermatozoid rezultă oul sau zigotul (care este diploid). **2.** (BOT.) Elementul sexual femei al plantelor cu flori, produs al carpelelor, care, după fecundație, se transformă în sămânță. Are unul sau două învelișuri, un micropil și nucela, care adăpostește arhegoanele sau sacul embrionar, în care se găsește gametul femel sau oosfera.

OVULAȚIE (< fr.) s. f. Eliminare din ovar a ovulului matur (apt de a fi fecundat). **O.** are caracter ritmic; la femeie are loc aproximativ în a 14-a zi de la începerea ciclului menstrual.

Ovine

Oi din rasa: 1. Polmarth; 2. Merinos de Palas; 3. Caracul; 4. Suffolk; 5. Țurcană albă; 6. Spancă.

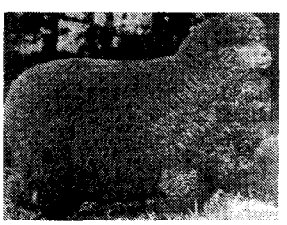

1

2

3

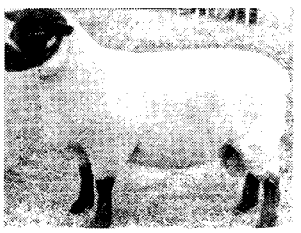

4

5

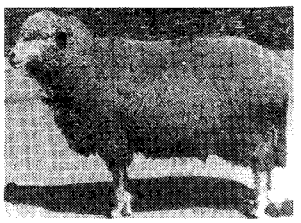

6

OWEN [ouin], **Gwilym Ellis Lane** (1922–1982), filozof britanic. Prof. univ. la Oxford, Harvard, Cambridge. Preocupat de logica argumentării, filozofia științei și metafizicii, prin studiile sale despre Parmenide, Platon și Aristotel, **O.** a condus reorientarea în studiul filozofiei vechi care a început în anii '50 în Marea Britanie și America de Nord („Logică, știință și dialectică").

OWEN [ouin], **Sir Richard** (1804–1892), naturalist britanic. Director al Departamentului de Istorie Naturală de la British Museum (1856–1884). A confirmat descoperirea și observațiile făcute de Sir J. Paget privind parazitul *Trichina spiralis*. Este considerat succesorul lui Cuvier în paleontologia vertebratelor („Asupra anatomiei vertebratelor"); a formulat teoria după care craniul provine din transformarea primelor două vertebre cervicale.

OWEN [ouin], **Robert** (1771–1858), reformator social și filantrop britanic. În propria întreprindere din New Lanark (Scoția), a încercat să aplice un program de reforme sociale (ex. reducerea orelor zilei de muncă, înființarea de grădinițe pentru copiii muncitorilor, programe de educație social-culturală) care să amelioreze situația lucrătorilor, propunând și un plan de modificare a legislației muncii („Noi puncte de vedere asupra societății", „Eseu despre formarea caracterului uman"). Devotat educației morale și idealurilor sale utopice, a încercat să înființeze în Marea Britanie și apoi în S.U.A. (colonia „Noua armonie", 1825–1828), comunități cooperatiste, dar acestea au eșuat. Teoriile sale au făcut obiectul lucrării „Noua lume morală".

OWEN [ouin], **Wilfred** (1893–1918), poet englez. Participant la Primul Război Mondial, a fost grav rănit. Poemele sale („Poezii"), apărute postum, denunță cu o putere de evocare excepțională mizeria, cruzimea și inutilitatea războiului.

Robert Owen

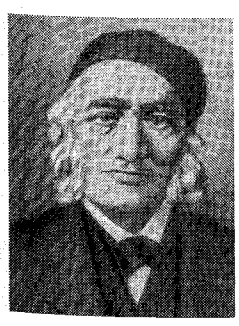

OWENS [ouinz], **Cleveland James (Jesse)** (1913–1980), atlet american. Considerat unul dintre cei mai mari atleți ai tuturor timpurilor. Eroul Jocurilor Olimpice de la Berlin (1936), când a câștigat patru medalii de aur la 100 m, 200 m, săritura în lungime și ștafeta 4 x 100 m; Hitler, care asista la concursuri, a părăsit stadionul, furios că un atlet de culoare avea asemenea performanțe. În 1935, a doborât într-o singură zi (25 mai, la Ann Arbor) cinci recorduri mondiale și a egalat un al șaselea; recordul său la săritura în lungime (8,13 m) a rezistat 25 de ani, un record de longevitate.

OWEN STANLEY RANGE [ouin stænli reindʒ], lanț muntos în extremitatea de SE a ins. Noua Guinee, extins pe 900 km lungime, cu versanți abrupți către câmpiile litorale și cu înălțimi ce depășesc 3 000 m. Alt. max.: 4 074 m (Mount Victoria). Explorat de căpitanul englez Owen Stanley în anii 1845–1850.

OWERRI, oraș în S Nigeriei, în N deltei Nigerului, la NV de Aba, centru ad-tiv al statului Imo; 119,7 mii loc. (1991). Centru agricol și comercial. Meșteșuguri.

OWO, oraș în SV Nigeriei Centrale (Ondo), la 48 km NE de Ibadan, pe pantele sudice ale dealurilor Kukuruku (344 m alt.); 157,2 mii loc. (1991). Nod rutier. Centru comercial și piață agricolă (yams, cassava, porumb, orez, ulei de palmier). Mare zonă de culturi de arbori de cacao și bumbac. Colegiul pedagogic St. John's. Institut comercial.

OXALAȚI (< fr. {i}; {s} gr. *oxalis* „măcriș") s. m. pl. Săruri sau esteri ai acidului oxalic. Se întrebuințează în chimia analitică, în vopsitorie, în medicină etc.

OXALEMIE (< engl.) s. f. Prezența în sânge a acidului oxalic sau a oxalaților. Concentrația normală la om este de 2 mg la litrul de plasmă; ea crește (hiperoxalemie) în gută, astm, tulburări metabolice, ceea ce duce la infiltrarea difuză a oxalaților în țesuturi (oxaloză).

OXALIC (< fr., engl.) adj. *Acid ~* = acid dicarboxilic, substanță albă, cristalină, toxică, cu proprietăți reducătoare. Se întrebuințează ca mordant în vopsitorie, la scoaterea petelor de cerneală, de rugină etc.

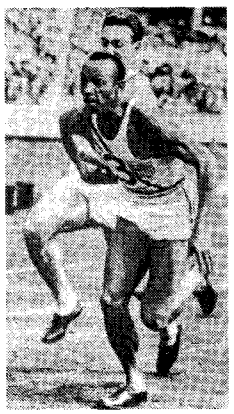

Cleveland James Owens

OXALURIE (< engl.) s. f. Prezența în urină a acidului oxalic, mai ales sub formă de săruri de calciu. Concentrația normală la om este sub 50 mg în 24 de ore; ea crește în tulburările metabolice genetice.

OXENSTIERNA [ɥksənʃærna] **1. Axel Gustafsson, conte de Södermöre O.** (1583–1654), om politic suedez. Cancelar (din 1612) al regelui Gustav II Adolf, iar după moartea acestuia (1632) conducătorul de fapt al regatului, ca șef al Consiliului de Regență. A fondat (1638) în America colonia Delaware; a semnat (1638) cu Richelieu alianța de la Hamburg. Promotor al unei politici menită să asigure hegemonia Suediei în bazinul M. Baltice, impunând Danemarcii Tratatul de la Brømsebro (1645). **2. Bengt Gabrielsson, conte O.** (1623–1702), diplomat și om politic suedez. Nepot de văr al lui **O.(1).** Guvernator al Poloniei (1654) și al Livoniei (1662–1666). A negociat alianța cu Țările de Jos și Sfântul Imperiu Romano-German (1681), conducând politica externă a statului (1680–1697).

Axel Oxenstierna

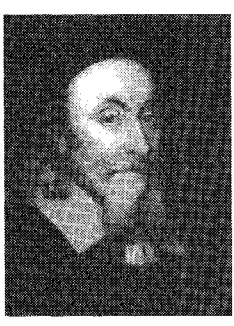

Membru al Consiliului de Regență al lui Carol XII (1697). **3. Johan Thuresson, conte de O.** (1666–1733), moralist suedez. „Cugetările" sale, care au cunoscut o remarcabilă circulație în Țările Române, l-au influențat pe Eminescu.

OXFORD [oksfəd] (cuv. engl.) subst. Rasă de oi creată în Anglia și crescută pentru producția de carne (greutatea corporală a oilor adulte este de 85–95 kg). Se caracterizează printr-o mare prolificitate.

OXFORD [oksfəd], oraș în Marea Britanie (Anglia), situat la confl. Tamisei cu râul Cherwell, la 84 km NV de Londra; 118,7 mii loc. (1991). Ind. metalurgică, de constr. aeronautice, de automobile și de aparataj electrotehnic. Fabrică de mobilă și de hârtie. Tipografii. Sediul Universității cu același nume (1168) și al mai multor colegii universitare (University College 1249, Balliol 1263, Merton 1264, New College 1379, Magdalen 1458 ș.a.). Muzeul Ashmolean (1683). Teatrul Sheldonian (1662–1669). Biblioteca Bodleiană (fondată 1602–1603 de Sir Thomas Bodley). Observator astronomic. Grădină botanică. Monumente: catedrala St. Frideswide a colegiului Christ Church (1170–1180, completată în 1225, cu un turn și cu construcții adiacente ridicate în anii 1525–1546); capela Colegiului Merton (1276); capela Colegiului Magdalen (1475–1481); capela Colegiului Lincoln (sec. 17); Redcliffe Camera (1739—1749). Menționat documentar în 912, orașul s-a dezvoltat în jurul universității. — **Proviziunile de la O.,** program de revendicări prin care marii seniori impuneau regelui (1258) crearea unui „consiliu de 15" cu drept de veto asupra hotărârilor regale, alegerea cancelarului și a altor mari demnitari, precum și obligația tuturor să depună jurământ de loialitate față de aceste „Proviziuni". Regele le-a anulat în 1266. **Mișcările religioase de la O. 1.** Mișcare religioasă, în prima jumătate a sec. 19, în sânul anglicanismului, marcată de ideologia conservatoare romantică, ce a dus la renașterea și reformarea Bisericii anglicane în raport cu religia catolică. Principalul exponent: John Henry Newman. **2.** Mișcare religioasă întemeiată de Fr. Buchman, în 1921, cu un pronunțat caracter moralizator, propovăduind pocăința și conlucrarea socială. **Școala analitică de la O.,** curent filozofic britanic inițiat de G.E. Moore, după al Doilea Război Mondial, care teoretiza filozofia ca analiză a limbajului comun, sub influența lui L.J.J. Wittgenstein. Reprezentanți de seamă: G. Ryle, J.L. Austin, P.F. Strawson, R.M. Hare.

OXFORD UNIVERSITY PRESS [oksfed ju:nivə:siti pres], casă editorială britanică care și-a început activitatea la Oxford (1585).

OXFORDIAN, primul etaj (vârstă) al Jurasicului superior, caracterizat prin amoniți, belemniți, brahiopode, echinide etc.

OXI- (< fr.; {s} gr. *oxys* „acru, acid") Element de compunere având fie sensul de „ascuțit, acut, excesiv", fie de „în combinație cu oxigenul", cu ajutorul căruia se alcătuiesc verbe, adjective și substantive.

OXIACETILENĂ (< fr.) s. f. Combinație a acetilenei cu oxigenul.

OXIACETILENIC, -Ă (< fr.) adj. De oxiacetilenă. ✧ *Sudură o.* = procedeu de sudură în care flacăra este întreținută de combinația dintre oxigen și acetilenă.

OXIACID (< *oxi-* + *acid*) s. m. **1.** Acid anorganic care conține în molecula sa și oxigen (ex. acid hipocloros, acid sulfuric etc.). **2.** Hidroxiacid.

OXICEFALIE ({s} *oxi-* „ascuțit" + gr. *kephale* „cap") s. f. (MED.) Acrocefalie.

OXID (< fr. {i}; {s} gr. *oxys* „acru") s. m. Compus rezultat prin combinarea unui element cu oxigenul. ✧ *O. de aluminiu* = pulbere albă greu fuzibilă, greu solubilă în apă și în acizi care se găsește în natură în stare cristalizată sub formă de corindon și pietre (semi)prețioase (safir, rubin, topaz etc.); alumină. *O. de calciu* ≈ var nestins; calce. *O. de carbon* = gaz incolor, fără miros, otrăvitor, care se formează în arderile incomplete ale carbonului. Industrial se obține prin trecerea aerului, a oxigenului sau a apei peste cărbune incandescent. Se folosește în sinteza organică. *O. de plumb* = litargă, miniu. *O. de zinc* = pulbere albă folosită în vopsitorie; alb de zinc. *O de etilenă* = gaz incolor (p.f. 12°C), toxic, foarte reactiv, obținut prin oxidarea catalitică a etilenei sau din etilenclorhidrină. Se întrebuințează la fabricarea glicolului, a unor dizolvanți, plastifianți etc. *O. de magneziu* = substanță cristalină, cu p.t. 2 800°C, insolubil în apă, care se găsește în natură sub formă de periclaz. Se folosește ca material refractar. Sin. *magnezie.*

OXIDA (< fr.) vb. I refl. și tranz. A (se) combina cu oxigenul; a reacționa cu alte substanțe, cedând electroni. ✦ A (se) acoperi cu oxid; a rugini.

OXIDABIL (< fr.) adj. Care se poate oxida; care ruginește (ușor).

OXIDANT, -Ă (< fr.) adj., s. n. (Substanță) care produce oxidarea altor substanțe, având proprietatea de a capta electroni (ex. oxigenul, ozonul, apa oxigenată, permanganații etc.).

OXIDARE (< *oxida*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) oxida. ✦ Reacție în care o substanță se combină cu oxigenul; orice reacție în care o substanță cedează electroni. **2.** Acoperire a materialelor metalice cu o peliculă de oxizi în scopul protejării lor.

OXIDAZĂ (< fr.) s. f. Enzimă de natură metaloproteică care catalizează transportul și fixarea oxigenului molecular în țesuturi. **O.** sunt foarte răspândite la plante și animale.

OXIDIMETRIE (< fr., germ. {i}; {s} fr. *oxyde* „oxid" + gr. *metron* „măsură") s.

Oxford. Universitatea

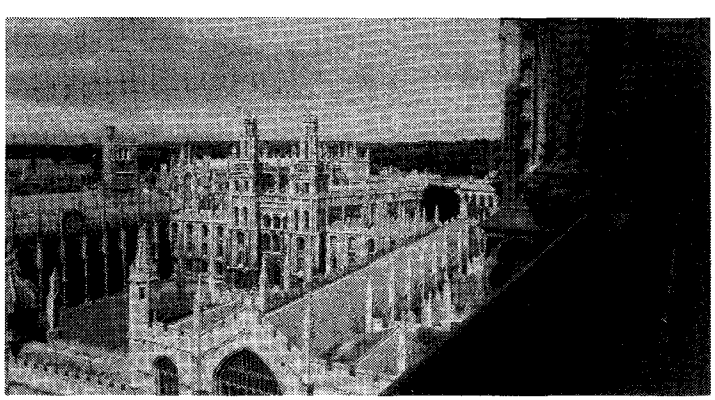

f. Ansamblul metodelor de dozare volumetrică a unor compuși, bazat pe folosirea ca reactivi a soluțiilor titrate de oxidanți.

OXIDOREDUCERE (după fr. *oxydoreduction*) s. f. Reacție formată, în ansamblu, dintr-o reacție de oxidare și o reacție de reducere, care au loc concomitent. Se produce datorită unui transfer de electroni între substanța care se oxidează și substanța care se reduce. Termenul este folosit adesea în forma prescurtată *redox*.

OXIDOREDUCTAZE (< fr.) s. f. pl. Clasă de enzime ce catalizează reacțiile de oxidare-reducere. Au un rol important la asigurarea celulei cu energie. Principalele **o.** sunt: dehidrogenazele, hidroxilazele, oxigenazele, oxidazele etc.

OXIDRIL (< fr.) s. m. (CHIM.) Hidroxil.

OXIGEN (< fr.; {s} *oxi-* + gr. *gennaein* „a produce"; lat. *oxygenium*) s. n. Element chimic (O; nr. at. 8, m. at. 15,999, gr. sp. 1,429 (gaz), p.t. — 218,9°C, p.f. — 182,96° C). În stare liberă se cunosc două forme alotropice: O_2 (oxigen obișnuit) și O_3 *(ozon)*. O_2 este un gaz incolor, inodor, insipid, care, în volume, formează o cincime (21%) din aerul atmosferic. Este cel mai răspândit element din natură, intrând în compoziția apei, a rocilor, mineralelor, țesuturilor animale și vegetale, a compușilor organici și anorganici. Se combină cu toate elementele chimice, exceptând gazele inerte, formând oxizi, fiind cel mai activ nemetal (după fluor); cu hidrogenul formează apa. Funcționează în combinații în starea de valență doi. **O.** are un rol important în respirația organismelor vii (întreține viața) și în combustie. Se obține industrial prin distilarea aerului lichid și prin electroliza apei, iar în laborator prin descompunerea termică a unor combinații. Se întrebuințează la fabricarea a numeroși compuși chimici (acid sulfuric, acid azotic etc.), în flacăra oxihidrică și oxiacetilenică, în aparatele de respirație ale scafandrilor, în medicină la întreținerea respirației; în stare lichidă este component al combustibilului rachetelor. A fost descoperit de C. W. Scheele în 1772 și, independent, de J. Priestley în 1774.

OXIGENA (< fr.) vb. I **1.** Refl. (Despre substanțe chimice) A se combina cu oxigenul. **2.** Refl. (Despre sânge) A se încărca cu oxigen prin combinarea acestuia cu hemoglobina. **3.** Tranz. A albi țesăturile prin tratarea cu apă oxigenată. **4.** Tranz. și refl. A (și) decolora părul cu apă oxigenată.

OXIGENARE (< *oxigena*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) oxigena; operație de albire a țesăturilor, de decolorare a părului etc. **2.** (FIZIOL.) Hematoză.

OXIGENAT, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care conține oxigen (ex. compușii oxigenați ai sulfului). **2.** Care s-a decolorat prin tratare cu apă oxigenată. **3.** *Apă o.* = lichid dens, incolor sau albăstrui, oxidant puternic; peroxid de hidrogen. Soluția sa în apă e întrebuințată ca dezinfectant și decolorant. V. *perhidrol*.

OXIGENOTERAPIE (< fr.) s. f. (MED.) Administrarea în scop terapeutic a oxigenului în căile respiratorii, tractul digestiv sau sub piele în unele boli cardiace, pulmonare, intoxicații cu gaze asfixiante.

OXIHEMOGLOBINĂ (< fr. {i}) s. f. Compus instabil format în procesul respirației, prin combinarea oxigenului cu hemoglobina. Se formează în plămâni, iar la nivelul țesuturilor se disociază cedând oxigenul care este utilizat în diverse procese metabolice.

OXILIT (< fr. {i}; {s} *oxi-* + gr. *lithos* „piatră") s. m. Peroxid de sodiu, care, în contact cu apa, pune în libertate oxigen; este folosit în aparatele de oxigen.

OXIMĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță organică caracterizată prin prezența în moleculă a grupării = N—OH.

OXIMETRIE (< engl.) s. f. Metodă rapidă de stabilire a saturației sângelui cu oxigen, bazată pe dependența absorbției luminii roșii de către oxihemoglobina, respectiv hemoglobina redusă, și realizată cu ajutorul oximetrului. Variațiile de saturație ale sângelui arterial și venos au o mare importanță pentru diagnosticarea cardiopatiilor congenitale sau dobândite.

OXIMORON (< fr.; {s} gr. *oxys* „deștept", „ascuțit" + *moros* „prost, nebun") s. n. Figură de stil sintactico-semantică alcătuită din doi termeni incongruenți și aparent incompatibili (de ex. „dulce jele", „farmec dureros" la Eminescu), având ca finalitate fie sublinierea contrastelor, fie concilierea lor.

OXITOCINĂ (< engl.) s. f. Ocitocină.

OXITON (< fr.; {s} *oxi-* + gr. *tonos* „accent") s. n. Cuvânt care are accentul pe ultima silabă.

OXIUR (< fr. {i}; {s} *oxi-* + gr. *ura* „coadă") s. m. Vierme nematod, parazit intestinal la om, în special la copii, lung de 9–15 mm (femela) și 5–6 mm (masculul), cu partea terminală ascuțită *(Enterobius vermicularis)*. Femela depune c. 13 000 de ouă, de obicei în jurul orificiului anal al gazdei.

OXIURAZĂ (< fr.) s. f. Boală provocată de prezența oxiurilor în intestin. Se manifestă prin grețuri, vărsături, tulburări de tranzit, dureri abdominale, prurit anal, tulburări nervoase.

OXNARD, oraș în S.U.A. (SV Californiei), lângă coasta Oc. Pacific (Santa Barbara Channel), la 48 km VNV de Los Angeles, în aria metropolitană **O.**–Ventura–Thousand Oaks; 170,4 mii loc. (2000). Mare centru industrial (rafinărie de petrol, produse chimice, instrumente de precizie, componente electronice, mase plastice, hârtie, zahăr). Bază militară americană la Port Hueneme. Colegiu (f. 1975). Fundat în 1898 în jurul unei fabrici de zahăr din sfeclă a lui Henry Oxnard.

OXONIU (< fr.) s. m. (CHIM.) Hidroniu.

OXOSINTEZĂ (< fr.) s. f. Procedeu industrial de obținere a aldehidelor (respectiv a alcoolilor primari), prin tratarea olefinelor cu un amestec echimolecular de oxid de carbon și hidrogen, la 140°C și 150–200 at., în prezența unui catalizator pe bază de cobalt. Se mai numește *reacție de carbonilare, sinteză oxo, hidroformilare.*

OXUS v. **Amu-Daria.**

OXYRHYNCHUS, sit arheologic în Egipt (așezarea Al-Bahnasa), pe malul vestic al Nilului, la 200 km S de Cairo. Celebru pentru descoperirea a numeroase papirusuri din perioada 250 î.Hr—700 d.Hr., cu texte religioase aparținând literaturii clasice grecești, redactate în lb. greacă și latină.

OYAHUE v. **Ollagüe.**

OYAMA, oraș în Japonia centrală (ins. Honshū), pe râul Omoi-gawa, la 71 km N de orașul Tōkyō; 155,2 mii loc. (2000). Nod feroviar. Mare suburbie industrială în megalopolisul Tōkyō–Yokohama–Kawasaki (utilaj minier și de transport, rafinarea aluminiului). Una dintre cele mai mari stații de radio din Orient. Castel medieval. Devine stație de poștă și port fluvial în timpul dinastiei Tokugawa (1603–1867).

OYAMA Iwao, prinț (1842–1916), feldmareșal japonez. De mai multe ori ministru. A comandat trupele japoneze în războiul împotriva Chinei (1894—

Iwao Oyama

1895), când a cucerit Port-Arthur; a condus operațiunile din Manciuria în Războiul Ruso-Japonez (1904–1905), câștigând bătăliile de la *Liaoyang* și *Mukden*.

OYAPOCK (OIAPOQUE), fluviu în N Americii de Sud (Brazilia și Guyana Franceză); 370 km. Izv. din M-ții Tumuc-Humac (Brazilia), curge pe direcție SSV–NNE, formând, aproape pe tot parcursul său, granița între Guyana Franceză și statul brazilian Amapá, și se varsă în golful omonim al Oc. Atlantic.

OYO 1. Stat în SV Nigeriei, în bazinul fl. Ogun; 28,5 mii km^2; 3,4 mii. loc. (1991). Centrul ad-tiv: *Ibădan*. Puternică zonă ind. (Ibădan, Oyo, Iwo, Ogbomosho). Expl. de min. de fier. Plantații de arbori de cacao, palmieri ș.a. Meșteșuguri. **3.** *Imperiul* **O.**, stat yoruba situat în SV Nigeriei de astăzi și care, între anii 1650 și 1750, domina teritoriul dintre fluviile Volta și Niger. **2.** Oraș în SV Nigeriei (Oyo), la 51 km N de Ibădan; 369,8 mii loc. (1991). Centru agricol (cacao, bumbac, tutun ș.a.) și meșteșugăresc. Ind. pielăriei, de prelucr. a tutunului (țigarete), bumbacului (țesături) și lemnului de teck și alim. (ulei de arahide și de palmier). Colegiul anglican St. Andrew (fundat 1897).

OZ, Amos (pe numele adevărat *A. Klausner*) (n. 1939), scriitor israelian. Prof. univ. la Beersheba. Povestiri și romane dezvăluind tensiunile din viața cotidiană, cu atenție specială privind kibuțurile și raporturile cu arabii („Nimeni nu rămâne singur", „Pacea perfectă", „Cutia neagră", „A treia sferă").

OZAKI Kōyō (pseud. lui *O. Tokutarō*) (1867–1903), prozator japonez. Supranumit „pictor al cuvântului", a folosit un limbaj colorat, îmbinând elementele limbii clasice cu cele ale limbii vorbite. Povestiri („Perna parfumată", „Trei femei") și romane („Confesiunile amoroase ale două călugărițe", „Multă iubire, multă ură", „Demonul aurului" — capodopera sa, neterminată), pe teme sociale și morale, care se disting prin rafinamentul formei.

ÖZAL [özal], **Turgut** (1927–1993), inginer și om politic turc. Lider al Partidului Patriei (din 1983). Prim-min. (1983–1989), președintele statului (1989–1993). A lansat un ambițios program economic de privatizări industriale.

OZALID (< fr., germ. {i}; {s} prin anagramarea lui *diazol*) s. n. Hârtie fotosensibilă folosită pentru multiplicarea desenelor tehnice executate pe calc.

OZANA v. **Neamț (3).**

OZARK 1. Lac de acumulare în S.U.A. (statul Missouri), creat în 1931 pe cursul mijlociu al râului Osage (afl. dr. al fl. Missouri), în urma construirii barajului Bagnell; c. 242 km^2; lungime: 200 km. Hidrocentrală. Pescuit. Zonă turistică (sporturi nautice). **2. Podișul (Munții) ~,** podiș cu alt. cuprinse între 460 m și 760 m, situat în partea central-sudică a S.U.A., între râurile Missouri și Arkansas. Este alcătuit din șisturi cristaline acoperite cu depozite sedimentare cu structură monoclinală, care au generat un relief de cueste și suprafețe structurale, cu văi puternic adâncite care îi dau pe alocuri aspect muntos. Acoperit cu păduri de foioase. Zăcăminte de bauxită, minereu de zinc, plumb, fier.

OZAWA Jizaburō (1886–1963), amiral japonez. A participat la cucerirea Indoneziei (1942); comandant al escadrilei japoneze din ins. Mariane și al port-avioanelor din golful *Leyte* (oct. 1944). Comandant șef al flotei nipone (1945).

OZAWA Seiji (n. 1935), dirijor japonez. Relații profunde cu țara natală (a înființat noua Orchestră Filarmonică japoneză). La conducerea orchestrelor simfonice din San Francisco (1970–1976) și Boston (1974–2002), unde a promovat un repertoriu extrem de variat. Din 2002, director artistic al Operei din Viena. Înregistrări din muzica franceză (Messiaen, Berlioz) și prime audiții din compozitorii contemporani japonezi (Totu Takemitsu). Stil dirijoral suplu și strălucitor, memorie fenomenală.

OZENĂ (< fr.; {s} gr. *ozeina* „duhoare") s. f. Supurație fetidă și inflamație cronică a mucoasei nazale, care duce la atrofia acesteia și la dispariția simțului mirosului (anosmie).

OZENFANT [ozãfã], **Amédée** (1886-1966), pictor și teoretician de artă francez. Împreună cu Apollinaire și M. Jacob a fondat revista de teorie estetică „Avânt" (1914). În 1918, împreună cu Le Corbusier, a publicat manifestul purismului („După cubism"). Lucrări într-un stil schematic, în linii geometrice și culori simple, reduse până la uniform („Viața"). Sinteze teoretice („Arta").

OZEROV, Vladislav Aleksandrovici (1769–1816), dramaturg rus. Considerat reformator al tragediei ruse, la granița dintre clasicismul tradițional și sentimentalism („Oedip la Atena", „Poliksena", „Dmitri Donskoi", „Fingal").

O.Z.N., denumire prescurtată pentru **o**biectele **z**burătoare **n**eidentificate. Traducere a denumirii engl. UFO

Seiji Ozawa

(Unidentified Flying Objects). Sin. *farfurie zburătoare.*

OZOCHERIȚĂ (< fr. {i}; {s} *ozein* „a mirosi" + *keros* „ceară") s. f. Ceară minerală alcătuită dintr-un amestec de parafine și rășini, provenită prin distilarea naturală a unor petroluri. Este ușoară, galbenă, brună, verzuie sau negricioasă, translucidă, cu miros aromatic, ușor fuzibilă; se utilizează la fabricarea parafinei și a diferitelor ceruri; ceară de pământ.

OZOLUA, conducător (obba) al Beninului (c. 1481–1504). Supranumit „Cuceritorul", a extins granițele statului său de la fluviul Niger (în E) la E de Lagos (în V). A încurajat schimburile economice cu portughezii.

OZON (< fr. {i}; {s} gr. *ozon* „mirositor") s. n. Formă alotropică a oxigenului, care conține trei atomi de oxigen în moleculă. Gaz cu miros caracteristic, foarte toxic, de culoare albăstruie. Agent oxidant puternic; ia naștere din oxigen, prin acțiunea descărcărilor electrice și sub acțiunea razelor ultraviolete. Se folosește ca antiseptic și în sinteze organice. În atmosfera joasă (*troposferă*), **o.** apare și ca urmare a activității industriale (inclusiv ca un component al *smogului* fotochimic), având acțiune poluantă; contribuie și la amplificarea efectului de seră. În atmosfera înaltă (*stratosferă*), este concentrat între 15 și 55 km înălțime (cu densitate mai mare între 20 și 35 km), formând „stratul de ozon" sau *ozonosfera,* cu rol important în structura termică a atmosferei și în protejarea vieții pe pământ, deoarece reține o parte din radiația solară ultravioletă. În prezent se observă o diminuare a concentrației **o.** în unele perioade ale anului, în zonele polare și chiar la latitudini medii (supranumită „gaură în stratul de ozon"), atribuită în principal acțiunii unor substanțe gazoase volatile rezultate din activitatea antropică: oxizi de azot, compuși ai clorului (îndeosebi clorofluoruri de carbon) și ai bromului etc. S-au stabilit pe plan mondial o serie de măsuri pentru reducerea emisiilor acestor gaze (prin protocolul de la Montreal din 1987, la care s-au adăugat ulterior diverse alte reglementări).

OZON, Titus (1925–1996, n. București), fotbalist român. Unul din jucătorii de legendă ai fotbalului românesc, s-a remarcat prin driblingul derutant și eficiența paselor. Golgeterul Diviziei A în 1952 și 1955. Selecționat de 22 de ori în naționala României.

OZONAT -Ă (< fr.) adj. Care conține ozon.

OZONIDĂ (< fr.) s. f. Compus organic rezultat prin adiția ozonului la dubla legătură olefinică.

OZONIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A transforma oxigenul în ozon; a introduce ozon într-un mediu pentru a-l steriliza. **2.** A adăuga ozon în aerul unei încăperi cu scopul de a spori cantitatea de oxigen.

OZONIZARE (< *ozoniza*) s. f. **1.** Acțiunea de a ozoniza. **2.** Sterilizarea apei prin tratare cu ozon.

OZONIZOR (< fr.) s. n. Aparat pentru prepararea ozonului din oxigen pur sau din oxigenul din aer.

OZONOSFERĂ v. **ozon.**

OZU Yasujirō (1903–1963), cineast japonez. Filme în care prezintă probleme sociale contemporane, mai ales drame familiale de o mare simplitate, adevărate meditații asupra existenței umane, aflată sub semnul înstrăinării („Până când ne vom mai întâlni", „O fată neprihănită", „Singurul fiu", „Floarea echinocțiului", „O după-amiază de toamnă", „A fost odată un tată", „Poveste din orașul Tōkyō").

OZUN, com. în jud. Covasna, situată în SV depr. Târgu Secuiesc, la poalele m-ților Bodoc, pe Râul Negru; 4 615 loc. (2001). Stație de c. f. (în satul **O.**). Nod rutier. Expl. de balast. Fabrică de bere, spirt, glucoză și amidon. Moară de cereale. În satul **O.**, menționat documentar în 1332, se află o biserică din sec. 14 (azi biserică reformată), un castel (1755, cu transformări din sec. 20) și un conac (1810–1825).

P

P s. m. invar. **1.** A nouăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul notat prin această literă (consoană oclusivă, bilabială, surdă). **2.** Simbol chimic pentru *fosfor*. **3.** (FIZ.) Simbol pentru *poise*. **4.** (LOG.) Simbol pentru predicatul concluziei unui silogism.

p *(METR.)*, simbol pentru prefixul *pico-*.

P_1 (GENET.), simbol pentru generația parentală din cadrul experimentelor de încrucișare.

PA interj. (Formulă familiară de salut) La revedere.

Pa^1, simbol chimic pentru *protactiniu*.

Pa^2 (FIZ.), simbol pentru *pascal*.

PA-AN (HPA-AN), oraș în S Uniunii Myanmar, port pe fl. Salween, centrul ad-tiv al statului Kawthoolei; c. 15 mii loc. Centru comercial și agricol (arbori de cauciuc).

PAASIKIVI, Juho Kusti (1870–1956), om politic finlandez. Lider al Partidului Conservator. Prim-min. (mai–nov. 1918; 1944–1946) și președinte (1946–1956) al Finlandei. A condus delegația finlandeză la convorbirile de pace cu Rusia (1919–1920) și la cele care au precedat și încheiat războiul sovieto-finlandez (1939–1940). Adept al politicii externe de neutralitate a țării. Memorii.

Juho Kusti Paasikivi

PABLO, Luís de (n. 1930), compozitor spaniol. Animator al vieții muzicale spaniole („Grupo Nueva Música", seria de concerte „Tiempo y música"), director al bienalei de muzică contemporană de la Madrid. Face parte din avangarda serială și postserială europeană; interesat de problemele formei. Creație diversă (seria „Modulos", „Iniciativas", „Imaginarios").

PĀBNA, oraș în Rep. Bangladesh, pe râul Ichāmati, lângă fluviul Padma (Gange), la 116 km VNV de Dhāka; 122,1 mii loc. (2001). Țesătorii de iută. Centru comercial (orez). Produse meșteșugărești. Templul hindi Jor Bāngla. Rezervorul de apă P. Jubilee (1887). Două colegii ale Univ. Rājshāhi. Devine oraș în 1876.

PABST, Georg Wilhelm (1885–1967), regizor german de film. Adversar (de stânga) al național-socialismului. Influențat de expresionism și de teoriile lui Brecht. Filme de factură psihologică sau de polemică socială („Ulița durerii", „Lulu, femeia fatală", „Pe Frontul de Vest", „Don Quijote", „Opera de trei parale", „Camaraderie").

PACARAIMA (SERRA/SIERRA PACARAIMA sau **PAKARAIMA),** lanț muntos în partea de N a Americii de S, extins pe c. 400 km lungime pe terit. Braziliei, Guyanei și Venezuelei; formează cumpăna de ape dintre fl. Orinoco și Amazon. Alt. max.: 2 772 m (vf. Roraima).

PACCARD [pakăr], **Michel Gabriel** (1757–1827), medic și alpinist francez. Împreună cu J. Balmat (1762–1834) a realizat prima cucerire (8 aug. 1786) a vârfului Mont Blanc.

PACE (lat. *pacem*) s. f. **1.** Stare de concordie între membrii unui grup, ai unei familii și, în particular, între națiuni. ✧ *P. eternă* = obiectiv al acțiunii politice care a constituit o preocupare a filozofilor; în sec. 18, abatele de Saint-Pierre, Bentham, Rousseau au susținut ideea unei *p. e.*, iar Kant a elaborat un „proiect de pace eternă" (1795), care presupunea o constituție politică aproape perfectă, reglementând în mod imperativ atât relațiile dintre indivizi, cât și pe cele dintre state, făcând din fiecare om un „cetățean al lumii" și punând scopurile întregii lumii înaintea celor ale națiunilor etc. Crearea O.N.U., ajutorul acordat țărilor subdezvoltate, constituirea unor uniuni economice etc. pot fi privite ca răspunsuri în plan juridic, politic, economic la acest proiect.

Georg Wilhelm Pabst

✧ *P. separată* = tratat de pace sau armistițiu încheiat cu inamicul de către unul din statele beligerante fără știrea sau consimțământul aliaților din coaliție. **2.** Acord prin care părțile beligerante se înțeleg asupra încetării unui război. ✦ *Lada păcii* = ladă din templul evreiesc în care erau păstrate tablele cu legile lui Moise și toiagul lui Aaron. **3.** Armonie, bună înțelegere; lipsă de tulburări. ✧ Expr. *A face pace cu cineva* = a se împăca cu cineva. **4.** Liniște, tăcere, calm **(II 2).** ✧ Expr. *A da (cuiva) (bună) pace* sau *a lăsa (pe cineva) în pace* = a nu deranja, a nu supăra, a nu tulbura (pe cineva). *A nu (mai) avea pace* = a fi în permanență neliniștit, îngrijorat. *Fii pe pace!* = nu avea nici o grijă, stai liniștit! **5.** Liniște, seninătate sufletească. ✧ Expr. *Pace vouă* (sau *tuturor*) = formulă bisericească de binecuvântare sau de salut înaintea și în cursul unor rugăciuni. ✦ (În credințele religioase) Liniștea veșnică a omului de după moarte. **6.** (Fam.) *Pace* (sau *pace bună*) = gata, s-a terminat, degeaba mai vorbim. ✦ Nimic, nici gând; nicăieri.

PACEA (< tc.) s. f. (Înv.) **1.** Partea de la genunchi în jos a piciorului la animalele cu blană; blană de pe picioarele unui astfel de animal, prelucrată și folosită ca garnitură sau căptușeală la o haină; *p. ext.* orice blană. **2.** Mâncare asemănătoare cu piftia, preparată din picioare de vițel sau de miel, cu ouă, oțet, grăsime, usturoi etc.

PACEA, Ion (1924–1999, n. Horopani, Grecia), pictor român. M. de onoare al Acad. (1993). Peisaje („Marea", „Port la Dunăre"), portrete („Figură pe fond negru"), compoziții (ciclul „Păsări"), naturi moarte („Flori"), viguros stilizate, cu acorduri cromatice grave și vibrante, asimilând organic spiritul creației populare.

Ion Pacea. Portret

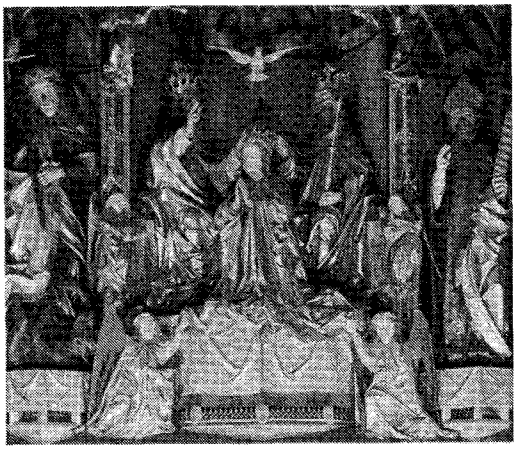

Michael Pacher. Partea centrală a altarului bisericii Sankt Wolfgang am Ambersee

PACEMAKER [pęismeikə] (cuv. engl.) s. n. **1.** (SPORT) Cal care conduce într-o cursă, stabilind ritmul, în interesul unuia sau al mai multor concurenți; iepure. **2.** (MED.) Dispozitiv special care se implantează în corpul pacienților (la care nodulul sino-atrial nu funcționează normal) pentru a declanșa și menține contracțiile cardiace; stimulator cardiac.

PACFONG (< germ.) s. n. Aliaj de cupru, de zinc și nichel, care imită argintul; elaborat în China, are compoziția similară cu alpacaua și aceleași utilizări.

PACHACAMAC, sit arheologic la SE de Lima (Perú). Vestigii (temple și piramide) precolumbiene (200 î.Hr.–600 d.Hr.).

PACHACUTI INCA YUPANQUI, împărat inca (1438–1471). A extins granițele imperiului său în S statului actual Perú și în N Ecuadorului. Construcții în capitala Cuzco.

PACHEBOT (< fr., engl.) s. n. Navă maritimă mare, rapidă, pentru transportul pasagerilor și al coletelor poștale.

PACHECO [patʃęko] **del RÍO, Francisco** (1564–1654), pictor și teoretician de artă spaniol. Reprezentant de seamă al barocului spaniol. În atelierul său și-a făcut ucenicia ginerele său, Velásquez. Excelent portretist („Quevedo y Villegas"). Lucrări teoretice („Arta picturii").

PACHELBEL [pahelbəl], **Johann** (1653–1706), organist și compozitor german. Organist la curțile princiare din Stuttgart (1690–1692), Gotha (1692–1695), Nürnberg (1695–1706). Unul dintre precursorii lui Bach, a compus cu precădere lucrări liturgice (preludii, toccate, corale, cantate, motete, fugi); muzică de cameră („Hexachordum Apollinis"), pentru orgă și clavecin.

PACHER (< germ) s. n. (IND. EXTR.) Dispozitiv folosit pentru etanșarea spațiilor inelare dintre pereții găurii de sondă și diferitele elemente tubulare introduse în aceasta (țevi de extracție, de pompare etc.).

PACHER [pahər], **Michael** (c. 1435–1498), pictor și sculptor în lemn german. Aparține perioadei de sfârșit a goticului (altarul bisericii Sankt Wolfgang am Ambersee, retablul „Părinții Bisericii", azi la München, punctul culminant al creației sale).

PACHET (< fr., germ.) s. n. **1.** Unul sau mai multe obiecte înfășurate într-o învelitoare de protecție (și legate), pentru a se putea păstra sau transporta mai ușor; balot, legătură **(II 1). 2.** Formă intermediară a semifabricatului la producerea tablei subțiri prin laminare periodică. **3.** Grup de două-patru trenuri care circulă în același sens între două stații. **4.** (FIN.) *P. de acțiuni* = număr de acțiuni de o anumită valoare, emise de o societate pe acțiuni, care asigură deținătorului un anumit număr de voturi în adunarea generală a acționarilor.

PACHIDERM s. m. v. **pahiderm.**

PACHOMIUS (PAHOMIE, Sfântul) (c. 290–347), călugăr egiptean. Întemeietorul monahismului de formă chinovială prin organizarea primei mănăstiri creștine (c. 325 în Egipt, la Tabennisi, lângă Dendera, pe dreapta Nilului) de tip familial, în care starețul este părintele spiritual; a statuat legile principale ale vieții monahale în lucrarea sa „Precepte", considerată a sta la baza creării literaturii copte creștine. Sanctificat (sărbătorit la 15 mai).

PACHUCA DE SOTO [patʃuka], oraș în partea central-sudică a Mexicului, centrul ad-tiv al statului Hidalgo, situat pe versantul de V al Sierrei Madre Oriental, la 2 484 m alt., la 92 km NNE de Ciudad de México; 287,4 mii loc. (2000). Centru minier (aur, argint, plumb, cinabru). Metalurgia neferoaselor; ind. textilă, a încălțămintei și alim. Universitate (1869). Muzeu. Teatru. Biserica San Francisco (1590), Casa Colorado (1785). Fundat în 1534 pe locul unei vechi așezări toltece.

PACIENT -Ă (< fr., germ.; lat. *patiens, -ntis* „care îndură, care suportă") s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană supusă unui consult medical sau care se găsește în tratamentul unui medic ori suportă o operație chirurgicală. **2.** Adj. (Livr.) Răbdător, îngăduitor, pașnic în comportare.

PACIENȚĂ (< lat. *patientia*) s. f. (Livr.) Răbdare; îngăduință în comportare, în relații etc.

PACIFIC, Oceanul ~, cel mai întins și mai adânc ocean al Pământului, limitat de peninsulele Alaska și Ciukotka (la N), de Asia și Australia (la V), Americile de Nord și de Sud (la E) și Antarctida (la S). Comunică cu Oc. Arctic prin str. Bering, cu Oc. Atlantic prin str. Drake, str. Magellan și Canalul Panamá, iar cu Oc. Indian prin mările și strâmtorile din Arh. Malaez. În S comunică larg cu Oc. Indian și Atlantic; 165,3 mii. km^2 (179,7 mii. km^2 cu mările mărginașe — c. 50% din supr. Oc. Planetar). Volum: 707,6 mii. km^3 (iar cu mările mărginașe 723,7 mii. km^3). Salinitatea medie: 34,9‰, max.: 36,5‰ și minimă: 32‰. Temp. apei în febr. 28°C la Ecuator și −1°C la lat. mari, iar în aug. 29°C la Ecuator și +8°C în N și 0°C în S. Se întinde de la N la S pe 15,8 mii km, iar de la V la E pe 19,5 mii km. Ad. medie: 3 028 m; ad. max.: 11 033 m (fosa Marianelor, cea mai mare adâncime oceanică). Țărmuri abrupte însoțite de lanțuri muntoase. Paralel cu țărmurile vestice se întind șiraguri de insule ce delimitează mări marginale. Regiunea sa periferică cuprinde zone cu seismicitate puternică și activitate vulcanică intensă („Cercul de foc al Pacificului") și cu gropi abisale. În centru și SV se află numeroase insule care formează *Oceania*, iar în părțile marginale, în N ins. Aleutine, în V Kurile, Sahalin, arhipelagul japonez, arh. Filipine, Noua Guinee, Noua Zeelandă, în E arh. Galápagos. Relieful fundului cuprinde cel mai mare număr de munți submarini (c. 1 400), în cea mai mare parte de origine vulcanică, formând o dorsală cu o lățime considerabilă și cu înălțimi de 2 000–3 000 m deasupra nivelului general al fundului; alt. max. se află în partea de E a arh. Tonga, respectiv de 8 325 m, vârful muntelui aflându-se la 365 m sub nivelul apei. În alte cazuri, vârfurile munților se ridică deasupra nivelului apei, apărând la suprafață ca insule vulcanice (ex. Mauna Kea, în Hawaii atinge 4 205 m deasupra nivelului mării) sau se află la mică adâncime, în jurul lor formându-se insule coraligene. Curenții formează două circuite: în emisfera nordică Curentul Ecuatorial de N, Kuroshivo (Kuroshio), Curentul P. de N și Curentul Alaskăi — curenți calzi și Oyashivo (Oyashio), Kamceatka și Curentul Californiei — curenți reci; în emisfera sudică Curentul Ecuatorial de S, Curentul Australiei de E — curenți calzi și Curentul **P.** de S, Curentul Perú-ului (Humboldt) — curenți reci. În zona ecuatorială se formează contracurenții ecuatoriali de N și de S. Un fenomen natural aparte, care se manifestă în partea central-sudică a **P.**, este *El Niño*. Străbătut de importante căi de navigație. Principalele porturi: Vladivostok, Vancouver, San Francisco, Los Angeles, Valaparaíso, Shanghai, Sidney. Floră și faună bogată și variată. Importante zone de pescuit (c. 60% din cantitatea de pește pescuit pe glob). **P.** a fost descoperit la 29 sept. 1513 de conchistadorul spaniol Vasco Nuñez de Balboa, în urma expediției de traversare a istmului Panamá, care l-a numit *Mar del Sur* (Marea Sudului). Traversat pentru prima dată de *Magellan,* care i-a atribuit numele *Mar Pacifico* (Marea Liniștită). Este străbătut de meridianul de 180°, care constituie (cu mici abateri legate de împărțirea administrativă a arhipelagurilor) linia internațională de schimbare a datei. — **Bătălia din ~**, ansamblul operațiunilor militare duse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial între Japonia și S.U.A., asistată de aliații ei (1941–1945).

PACIFICA (< fr.; lat. *pax, pacis* „pace" + *facere* „a face") vb. I tranz. A restabili pacea; a împăciui, a liniști.

PACIFICATOR -OARE (< fr., it.) s. m. și f., adj. (Persoană) care restabilește pacea; împăciuitor.

PACIFISM (< fr.) s. n. Curent de gândire întemeiat pe umanism și pe raționalismul unor sisteme filozofice iluministe ai cărui reprezentanți se pronunță împotriva oricăror războaie, indiferent de caracterul lor. Consideră că războaiele pot fi evitate prin negocieri, dezarmare, propagandă în favoarea păcii, având un rol pozitiv în realizarea unui climat de destindere, de nonviolență. Aspirațiile oamenilor către pacea universală se regăsesc din Antichitate (Xenofon, Socrate), căpătând noi valențe în *Renaștere.* În epoca modernă Rousseau, J. Bentham, Novalis au elaborat tratate în care au susținut această idee. Inițiativa, cu caracter democratic, a p. a fost sprijinită de activitatea unor instituții (Societatea Americană pentru Pace, 1828) sau de congrese internaționale (Bruxelles, 1848, Paris, 1889 ș.a.). În 1891 s-a deschis, la Berna, un Birou Internațional Permanent pentru Pace. A. Nobel a instituit între premiile acordate de Academia suedeză unul destinat militanților pentru pace. Mișcările pentru pace au devenit și mai puternice în urma conflagrațiilor mondiale și a războaielor din Vietnam, Iraq ș.a., O.N.U. și alte organisme europene și mondiale încurajând deschis activitățile pacifiste.

PACIFIST, -Ă (< fr.) m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Adept al pacifismului. **2.** Adj. Care se referă la pacifism, care ține de pacifism; care are ca scop menținerea păcii.

PACINI, Filippo (1812–1883), anatomist și histolog italian. Prof. univ. la Florența. Cercetări și descoperiri în domeniul anatomiei și histologiei: corpusculii tactili din piele („corpusculii lui Vater-P.", 1835), structura microscopică a retinei, a organelor peștilor, descrierea vibrionului holeric („Noi organe descoperite în corpul uman").

PACINO, Al (pe numele adevărat *Pacino Alfred James*) (n. 1940), actor și regizor american de film. Roluri în drame și filme de acțiune, cele mai multe fiind expresia unei sfâșieri interioare între bine și rău („Nașul", „Serpico", „După-amiază de câine", „Dreptate pentru toți", „Autor! Autor!", „Pact cu diavolul", „Un om, un rege"). A debutat ca regizor cu filmul „În

Al Pacino

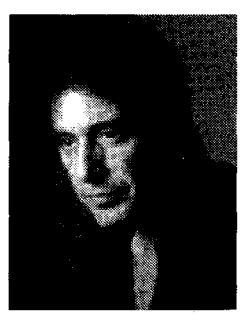

căutarea lui Richard" în care a fost și actor și producător. Premiul Oscar: 1992 („Parfum de femeie").

PACINOTTI, Antonio (1841–1912), fizician italian. Prof. univ. la Bologna, Cagliari, Pisa. A inventat și construit primul motor electric cu indus în formă de inel cu crestături și colector (1860, *inelul lui P.*), pe care l-a îmbunătățit, acesta fiind prototipul dinamului.

PACIOC (cf. germ. *patschokieren*) s. n. Primul strat de văruială, aplicat direct pe tencuială sau pe glet.

PACIOLI, Luca (supranumit *Luca di Borgo*) (1445–1514), matematician italian. Călugăr franciscan. Lucrarea sa „Summa..." este o enciclopedie a cunoștințelor matematice din acea vreme, precum și o descriere a contabilității în partidă dublă, practicată de negustorii venețieni. Studii de teoria numerelor, geometrie plană și sintetică („De divina proportione", ilustrată de Leonardo da Vinci).

PACIULI (PACIULIE) (< fr.; engl. *patchleaf* „frunză de *patch*", numele indian al plantei) s. f. Plantă aromatică tropicală din familia labiatelor; frunzele ei conțin esențe mirositoare, care se extrag și se folosesc în parfumerie *(Pogostemon patchouly)*.

PACIUREA, Dimitrie (1873–1932, n. București), sculptor român. Prof. la Școala de Belle-Arte din București. Elev al lui V. Hegel, la București, și-a continuat studiile în Franța (Paris), în Italia și Germania. Influențat de Jugendstil și de A. Rodin. Primul sculptor român cu viziune monumentală (statuia „Gigantul"); proiecte pentru monumente („Monumentul Unirii"). Portrete („Ștefan Luchian", „Ibsen", „Beethoven"), lucrări cu sensuri simbolice (himere, sfincși, „Zeul războiului").

PACK[1] (< engl. *pack-ice* „pachet de gheață") s. n. (GEOGR.) Porțiune a unei banchize care s-a refăcut prin realipirea câmpurilor de sloiuri, după ce fusese sfărâmată de curenți sau de valuri puternice.

PACK[2] (< fr.; cf. engl. *pack* „pachet") s. n. Grup de jucători din înaintarea unei echipe de rugby.

PACKARD [pækərd], **Vance Oakley** (1914–1996), sociolog american. Lucrări de analiză a manipulării făcută prin publicitate în societatea contemporană („Persuasiunea clandestină") și în diverse medii („Sexul sălbatic", „Omul remodelat").

PACOSTE (< sl.) s. f. **1.** Întâmplare care pricinuiește necazuri mari; nenorocire, năpastă **(1)**, belea. **2.** Ființă care provoacă cuiva tot felul de neplăceri.

PACT (< fr., lat.) s. n. Învoială, înțelegere (scrisă) între două părți; convenție. ✦ (DR.) Denumire dată unor tratate internaționale încheiate în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării între semnatari (ex. **p.** de neagresiune, **p.** de asistență mutuală).

PACTIZA (< fr.) vb. I intranz. A se înțelege, a cădea la învoială, a face un pact. ✦ A face cauză comună cu un adversar.

PACTUL ANDIN v. **Grupul Andin.**

PACTUL ATLANTICULUI DE NORD v. **Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.**

PACUVIUS, Marcus (c. 220–c. 130 î.Hr.), poet dramatic latin. Autorul a 13 tragedii cu subiect din mitologia greacă („Oreste", „Hermiona", „Antiope"); o dramă cu subiect roman („Paulus"), satire. Considerat de Cicero cel mai mare autor tragic latin, datorită vigurozității stilului și originalității filonului dramatic.

PAD (PO) 1. Fluviu în N Italiei; 620 km; supr. baz.: 74,9 mii km^2. Izv. din Alpii Cotici, străbate o câmpie joasă, unde primește numeroși afluenți (Dora Baltea, Dora Riparia, Tanaro), trece prin Piacenza și Cremona și se varsă în **M.** Adriatică printr-o deltă întinsă, cu șase brațe principale. Regim hidrologic variabil; provoacă uneori inundații. Îndiguit pe lungimi mari. Navigabil de la Torino. **2. Câmpia Padului,** câmpie aluvială și piemontană în Italia, străbătută axial de fl. **P.** și transversal de Adige, situată între Alpi, Apenini și Alpii Dinarici. S-a format prin colmatarea unui vechi golf al M. Adriatice cu aluviuni transportate de râuri din Alpi și Apenini. Alt. de 0–100 m în partea centrală și până la 500 m la contactul cu versanții munților; se termină spre **M.** Adriatică printr-o câmpie deltaică (delta **P.** unită cu a Adigelui) și un țărm lagunar (lagunele Veneției și lagunele Cornachio). Subdiviziuni: C. Piemontului (v. Piemonte), C. Lombardiei, C. Veneției (C. Veneto) și C. Emiliei. Intens utilizată agricol (grâu, porumb, orez, viță de vie). Zăcăminte de gaze naturale, petrol, săruri de potasiu.

PADANG, oraș în Indonezia (Sumatera), port la Oc. Indian; 713,2 mii loc. (2000). Aeroport. Ind. de prelucr. a lemnului, textilă, alim. și a mat. de constr. (ciment). Export de cărbuni, cauciuc, ceai, cafea, tutun, orez, teck etc. Universitate (1956). Fortăreață (1667). Punct comercial olandez (1664). Ocupat de englezi în perioada războaielor napoleoniene și de japonezi (1942).

PADELĂ (< germ., engl.) s. f. Vâslă (de 2,10–2,50 m lungime) prevăzută la capete cu câte o pală convexă, cu care se poate vâsli, alternativ, în cele două borduri, folosită la caiac. **P.** nu are punct de sprijin pe vreun dispozitiv de ghidare, ci este susținută și acționată de către caiacist.

PADERBORN, oraș în Germania (Rhenania de Nord-Westfalia); 177,7 mii loc. (2002). Ind. cimentului, siderurgie. Mo-

Dimitrie Paciurea. Gigantul

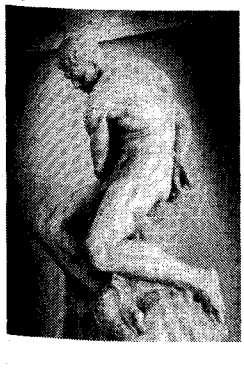

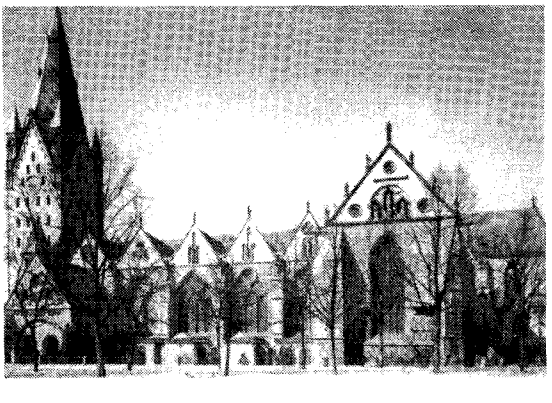

Paderborn. Catedrala

Ignacy Jan Paderewski

numente medievale (catedrală, sec. 13). Aici, în anul 799, a avut loc întâlnirea dintre Carol cel Mare și papa Leon III, la care s-au discutat problemele teritoriale. Sediu (din 805) al unui arhiepiscopat; în sec. 13 a devenit membru al *Hansei*

PADEREWSKI, Ignacy Jan (1860–1941), pianist, compozitor și om politic polonez. Stabilit în S.U.A. în perioada 1914–1919. Prof. la conservatoarele din Varșovia și Strasbourg. Celebru interpret al muzicii lui Chopin. Opere („Manru", „Sakuntala"), piese pentru pian, muzică de cameră, o simfonie. Prim-min. și ministru de Externe al Poloniei (ian.–dec. 1919); a semnat Tratatul de la Versailles (1919).

PADEȘ 1. Vârf în SV m-ților Poiana Ruscăi, alcătuit din calcare, reprezentând alt. max. a acestora (1 374 m). **2.** Com. în jud. Gorj, cu opt sate înșirate la poalele m-ților Vâlcan și Mehedinți, pe cursul superior al râului Motru;

Padeș. Monumentul închinat Mișcării de la 1821 a lui Tudor Vladimirescu

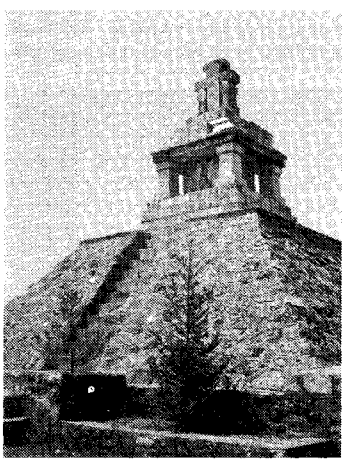

include și o porțiune din valea superioară a Cernei (în raza localității Cerna Sat); 5 270 loc. (2003). Reșed. com. **P.** este satul *Călugăreni*. Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Hidrocentrală (50 MW), în satul Motru Sec. Rezervații naturale (Piatra Cloșanilor, Ciucevele Cernei) și peșteri ocrotite (Cloșani, Cioaca cu Brebenei, Martel), incluse în Parcul Național Domogled — Valea Cernei. Casă-laborator a Institutului de speologie (în satul Cloșani). În satul **P.**, menționat documentar în 1463, se află un monument închinat Mișcării de la 1821, operă din 1921 a lui State Baloși. De aici s-a difuzat, la 23 ian./4 febr. 1821, proclamația către „tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești" *(Proclamația de la Padeș)*, lansată la Mănăstirea Tismana, care a marcat începutul mișcării social-naționale de la 1821 din Țara Românească.

PADILLA [padiλa], **Juan López de** (c. 1490–1521), mic nobil spaniol. Conducător al răsculaților (comuneros) orașelor libere din Castilia (1520–1522) împotriva absolutismului regal al lui Carol Quintul. Învins la Villalar (1521), a fost prins și decapitat.

PADINA, com. în jud. Buzău, situată în câmpia Bărăganului; 4 840 loc. (2003). Expl. de gaze naturale. Viticultură.

PADINĂ (< bg.) s. f. Termen popular care indică o suprafață relativ plană, de obicei mai coborâtă față de relieful înconjurător. A fost preluat în geografie cu diferite sensuri, în funcție de tipul de relief: **a)** (în regiuni carstice) vale seacă cu fundul relativ plat; uneori termenul este folosit și în sens de *polie* sau *uvalas*; **b)** (în regiuni de câmpie) microdepresiune de tasare în loess, rezultată, de obicei, prin unirea mai multor *crovuri*; **c)** (pe versanți afectați de alunecări de teren) suprafață aproape plană intercalată între valurile de alunecare.

PADIȘ, podiș carstic în zona centrală a m-ților Bihor, cu altitudini între 1 200 și 1 400 m. Acțiunea apei asupra depozitelor calcaroase a dat naștere la forme carstice de suprafață (chei, cascade, doline, ponoare, avenuri) sau de adâncime (peșteri, văi subterane). Aici se află complexul carstic *Cetățile Ponorului*. Important obiectiv turistic. Inclus în Parcul natural al Munților Apuseni.

PADIȘAH (< tc.) s. m. (În Evul Mediu și în epoca modernă în unele țări din Orientul Apropiat și Mijlociu) Titlu dat monarhului; sultan; persoană care poartă acest titlu.

PADJELANTA, parc național în N Suediei; 2 041 km^2. Vegetație și faună de tundră.

PADMASAMBHAVA (c. sec. 8), guru indian. Prin învățătura sa, impregnată de elemente ale religiei prebudiste *bon* și de practicile magice ale tantrismului, a contribuit la introducerea budismului în Tibet, unde a întemeiat și o mănăstire (749). Este inițiatorul unei serii de traduceri care aveau să formeze canonul tibetan.

PADOC (< fr., engl.) s. n. (ZOOT.) **1.** Spațiu amenajat lângă adăposturile de animale, care servește la întreținerea și la mișcarea în aer liber a acestora. **2.** Loc îngrădit în hipodrom, unde sunt plimbați caii înaintea alergărilor în curse.

PADOVA (PADUA), oraș în NE Italiei (Veneto), situat în Câmpia Padului (reg. Veneto), pe dr. văii Brenta, la 40 km V de Veneția; 204,8 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Constr. de mașini agricole, de motociclete, biciclete și aparataj electrotehnic; ind. chimică, poligrafică, a pielăriei, încălțămintei, textilă și alim. Fabrică de mobilă. Universitate (1222), a doua ca vechime din țară după Bologna. Grădina botanică (1545, cea mai veche din Europa) face parte (din 1997) din patrimoniul natural universal. Biblioteca Universității (1629). Teatrul Obizzi (1652). Muzeu de artă. Monumente: Baptisteriu (1171, reconstruit în 1260), Palazzo della Ragione (1218–1219, amplificat în 1306–1309), bazilica San Antonio (1232–1307), cu sculpturi de Donatello, Biserica eremiților (1276–1306), Capella degli Scrovegni (1303–1305, cu fresce de Giotto), castel (1242), Capella San Felice (1372–1377), bazilica San Giorgio (1377–1384), biserica Santa Giustina (1518–1587), Domul, în stil renascentist (1552), Palazzo del Capitanio (1532, amplificat în 1599–1605), cu orologiu, statuia ecvestră a lui Gattamelata, operă din 1453 a lui Donatello, piața Cavour, celebra cafenea Pedrocchi (1831, loc de întâlnire pentru scriitori, studenți, patrioți în perioada Risorgimentului). Centru turistic. Prima mențiune documentară (302 î.Hr.). Denumit *Patavium* sub romani, când a devenit municipium (49 î.Hr.). Distrus de longobarzi (601 d.Hr.). Reconstruit (1138), capătă statut de oraș. Între 1318 și 1405 este guvernat de familia Carrara, după care este ocupat de venețieni, pierzându-și independența (până în 1797, când este

Padova. Bazilica San Antonio

cedat Austriei, în urma Tratatului de la *Campoformio*). Până în 1813 va fi ocupat alternativ de francezi și austrieci. Unul dintre centrele Revoluției de la 1848. Vechea denumire: Padua.

PADOVANINO, Il (pe numele adevărat *Alessandro Varotari*) (1588– 1648), pictor italian. Elev al lui Tiziano. Manieră tradiționalistă pe care o părăsește în favoarea barocului venețian („Diana și Calisto", „Minerva", „Noaptea din Cana").

PADRE ISLAND, insulă-barieră în partea de S a S.U.A., în SE statului Texas, care separă Laguna Madre de G. Mexic. Se extinde de la N la S pe 182 km lungime și 4,8 km lățime max., între G. Corpus Christi (la N) și localit. Port Isabel, aflată la c. 20 km N de gura de vărsare a fl. Rio Grande (la S). Aici se află plaje întinse, dune de nisip acoperite din loc în loc cu vegetație arenicolă, numeroase specii de păsări. Activitate turistică; pescuit. Descoperită în 1519 de exploratorul spaniol Alonso Alvarez de Piñeda.

PAEKCHE [pakhə], unul dintre cele trei regate antice coreene situat în V peninsulei. Conform tradiției a fost întemeiat de conducătorul legendar Onjo (18 î.Hr.). În sec. 3, în timpul domniei regelui Koi (234–286), regatul a atins maxima înflorire. A trecut la budism (sec. 4). **P.** a intrat într-o epocă de decădere, sfârșind (60) în urma loviturilor aplicate de regatele Koguryŏ și, mai ales, Silla. Îi corespunde în artă un stil caracterizat prin expresivitate și serenitate.

PAEONIA, regiune antică în N Greciei, Macedoniei și V Bulgariei actuale, pe valea râului Vardar. Invadată succesiv de persani (490 î.Hr.) și macedoneni (358 î.Hr.), a devenit parte a prov. romane Macedonia (148 î.Hr.), iar mai târziu a fost inclusă în Imperiul Bizantin.

PAESTUM, oraș antic din S Italiei (Campania), la S de Napoli, colonie greacă fondată (650 î.Hr.) de coloniști proveniți din Sibaris sub numele de *Poseidonia*. Cucerit de lucani (400 î.Hr.), **P.** a primit numele de *Paiston* și a intrat în stăpânirea Romei (273 î.Hr.) cu numele de **P.** Decade la începutul Imperiului. Ruinele zidurilor și ale porților orașului, temple (bazilica, templul Herei; așa-numitul templu al lui Poseidon, în stil doric, sec. 6–5 î.Hr.), amfiteatru. În afara orașului, la N și la S — necropole și morminte risipite („Mormântul scufundătorului" cu fresce din sec. 4). Întregul complex arheologic aparține din 1998 patrimoniului cultural universal.

PÁEZ HERRERA, José Antonio (1790–1873), om politic venezuelan. Combatant (1810–1822) în Războiul de Independență contra spaniolilor, a devenit, în urma înfrângerii acestora, șef al armatei Venezuelei (care făcea parte din republica Marea Columbie). În 1829 a înăbușit revolta lui S. Bolívar. A declarat independența țării, devenind președinte al Republicii Venezuela (1830–1835; 1839–1843; 1861–1863); a condus țara în mod dictatorial.

PAFLAGONIA (PAPHLAGONIA), regiune istorică în N Asiei Mici, în zona de litoral a Mării Negre. Locuită de paflagoni, a fost sediul coloniei grecești Sinope, fiind inclusă în Regatul Lidiei (sec. 6 î.Hr.) și apoi în Persia (sec. 6–4 î.Hr.). După cucerirea macedoneană (333 î.Hr.) a lui Alexandru cel Mare, a fost condusă de diadohi locali. Pompei a încorporat zona costieră în provincia romană Pont și Bitinia (65 î.Hr.). Anexată de Augustus și inclusă în provincia Galatia (6 d.Hr.). Sub Dioclețian formează o provincie independentă. A făcut parte din Imperiul Bizantin până în 1071, când după bătălia de la Manzikert, toate ținuturile de coastă au fost pierdute în favoarea turcilor selgiucizi, iar în sec. 14 a fost ocupată de turcii otomani.

PAFTA (< tc.) s. f. **1.** Încheietoare ornamentală, de obicei de metal, la cingători; agrafă **(3),** cataramă. ✦ Cingătoare din plăci de metal legate între ele cu lănțișoare sau fixate cu ținte. ✦ Dispozitiv, mai ales metalic, de închidere a unei cărți, a unei cutii etc. **2.** Piesă simplă din tablă de oțel, folosită pentru fixarea cablurilor de telecomunicații pe zidurile clădirilor.

PAG, insulă în M. Adriatică (287 km^2) situată în apropiere de coasta dalmată (Croația). Climă mediteraneană.

PAG, -Ă (< sl.) adj. (Despre cai) Care are pete, de regulă albe, pe cap și pe corp.

PAGADIAN, oraș în SV Filipinelor, în SV ins. Mindanao, în pen. Zamboanga, port la golful omonim al M. Celebes; 142,5 mii loc. (2000). Aeroport. Centru

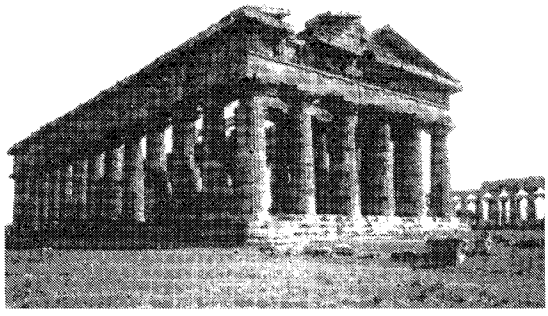

Paestum. Vestigiile templului lui Poseidon

comercial (orez, porumb, nuci de cocos). Prelucrarea peștelui. Devine oraș în 1969.

PAGAIE (< fr.) s. f. Vâslă scurtă (1,6–1,8 m), terminată la un capăt cu o pală dreaptă; se ține cu ambele mâini și se vâslește pe un singur bord. Se folosește la ambarcațiuni sportive sau la plutele de salvare.

PAGALU, insulă vulcanică în G. Guineii, aparținând statului Guineea Ecuatorială; 17 km^2. Localit. pr.: *San António.* Pescuit. Păduri tropicale. Culturi de cacao și cafea, cocotieri. Descoperită în 1471 de portughezi. Posesiune spaniolă (1778–1968). Până în 1973 s-a numit *Annobón.*

PAGAN, vechi oraș, azi în Uniunea Myanmar, pe fl. Irrawaddy, fundat în c. 849; c. 2,8 mii loc. Capitala țării în sec. 11–13. Important centru religios budist. Numeroase monumente (temple, palate, pagode, unele restaurate în perioada 1977–1981).

PAGANINI, Niccolò (1782–1840), violonist și compozitor italian. Creator al concertului de vioară de tip romantic și unul dintre cei mai mari inovatori ai tehnicii violonistice (un nou gen de mânuire a arcușului, introducerea procedeului scordatura, reintroducerea acompanierii în pizzicato), care i-a adus o faimă legendară. Concertele susținute în toate marile orașe ale Europei au

Niccolò Paganini

fost audiate de cele mai mari personalități ale epocii. Compozițiile sale se caracterizează printr-un stil personal și formă elegantă, idei originale și armonie bogată, colorit instrumental foarte variat și încărcătură emoțională: 24 de capricii pentru vioară solo, concerte, variațiuni, sonate, cvartete pentru două viori și două chitare. În memoria sa, din 1954 are loc, anual, la Genova, un concurs internațional de vioară.

PAGE [peidʒ], **Geraldine** (1924–1987), actriță americană de film. Roluri dramatice cu personaje interiorizate și trăiri emotive („Vară și fum", „Dulcea pasăre a tinereții", „Interior"). Premiul Oscar: 1985 („Călătorie la Bountiful").

PAGE [peidʒ], **Jimmy** (n. 1944), chitarist și cântăreț britanic de rock. Muzician volubil, rafinat și inovator, chitarist de hard-rock prin excelență. Activitate de studio, de producător și aranjor pentru diverse formații; carieră solo și cu Led Zepellin. Discografie selectivă: „Outrider", „No Quarter" (cu R. Plant).

PAGER [pẹidʒə] (cuv. engl.) s. n. Aparat mobil care recepționează mesaje de la distanță și le afișează pe ecran.

PAGET [pẹidʒət], **Sir James** (1814–1899), medic britanic. Prof. univ. la Londra. Împreună cu R. Virchow, unul dintre fondatorii patologiei moderne. A descoperit (1834) parazitul *Trichinella spiralis,* care provoacă trichineloza. Specialist în patologia și chirurgia tumorilor („Prelegeri despre patologia chirurgicală"); primul care a recomandat și susținut enuclearea tumorilor. A descris osteitele deformante. — **Boala lui P.** = maladie cu cauză necunoscută, mai frecventă la bărbați, caracterizată prin deformații osoase multiple (la craniu, bazin, femur), asociate frecvent cu dureri și tulburări vasomotorii; se mai numește *osteită deformantă hipertrofică.*

PAGINA (< *pagină,* după fr., germ.) vb. I tranz. **1.** A numerota paginile sau foile unei cărți, ale unui manuscris etc. **2.** (POLIGR.) A așeza textul cules și clișeele pe suprafețe de mărimi egale, completate cu titluri, subtitluri, note etc., pentru a obține forma definitivă a paginilor unei lucrări ce se tipărește. ✦ A schița planul de dispunere și de aranjare a materialului unui ziar sau al unei cărți înainte de a fi dat la tipar.

PAGINATOR, -OARE *(< pagina)* s. m. și f. Lucrător calificat care așază în pagină rândurile culese.

PAGINAȚIE (< fr.) s. f. Acțiunea de a pagina; aranjarea în pagini a cuprinsului unei cărți sau al unui ziar.

PAGINĂ (< lat., it., germ.) s. f. **1.** Fiecare dintre cele două fețe (recto și verso) ale unei foi de hârtie dintr-o carte, caiet, ziar etc.; cuprinsul unei astfel de fețe. ✧ Expr. *A pune în pagină* = a pagina un material tipografic. **2.** Fig. Moment istoric; eveniment sau faptă importantă; episod demn de reținut din viața unui om.

PAGINI LITERARE, revistă apărută la Turda, bilunar (1934–1937) și apoi lunar (1937–1943), destinată afirmării noilor talente transilvănene. Redactor: Teodor Murășanu. În paginile ei au fost publicați poeți ca: M. Beniuc, R. Stanca, E. Giurgiuca, reprezentativi pentru Transilvania, dar și I. Pillat, Al. T. Stamatiad, V. Voiculescu, V. Carianopol ș.a. Au

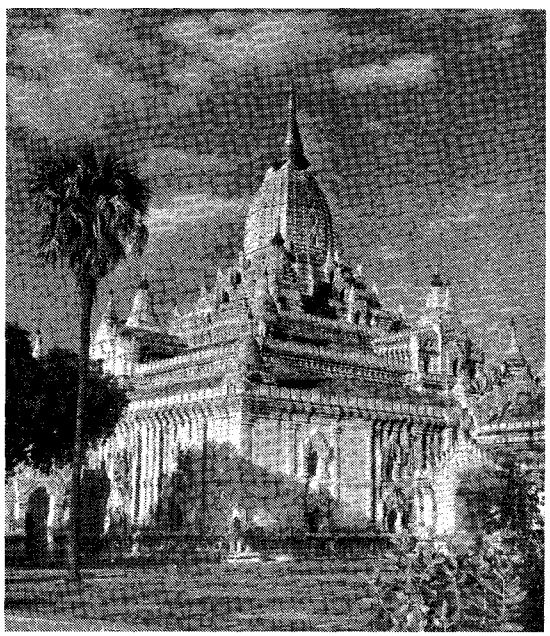

Pagan. Templul Ananda

mai colaborat cu proză sau eseuri: V. Papilian, I. Agârbiceanu, I.I. Russu, E. Cloran ş.a.

PAGLIÀRO [paliaro], **Antonino** (1898–1973), lingvist şi critic literar italian. Prof. univ. la Roma. Studii etimologice şi istorice privind texte iraniene („Inscripţiile din sinagoga Dura", „Istoria Iranului antic", „Literatura persană", în colab.). Studii de critică semantică („Cuvânt şi imagine", „Funcţiile limbajului").

PAGNOL [pañol], **Marcel** (1895–1974), dramaturg şi cineast francez. Comedii satirice („Topaze") sau romantic-sentimentale (trilogia „Marius", „Fanny", „César"); scenarii de film. Proză memorialistică („Gloria tatălui meu. Amintiri din copilărie", „Castelul mamei mele"). Ca regizor, a impus pe ecran atmosfera, peisajul, accentul meridional din zona Marsiliei („Nevasta brutarului", „Topaze", „Frumoasa morăriţă", „Naïs", „Scrisori din moara mea").

PAGODĂ (cuv. sanscrit *dāgoba* „loc unde sunt adăpostite relicvele") s. f. **1.** Denumire dată templelor şi capelelor brahmane sau budiste care au evoluat din *stupa*[2] indiană; *p. ext.* numele templelor din întregul Orient budist şi brahman. **P.** este un complex arhitectural în care *vimana* reprezintă templul propriu-zis (păstrător al statuii zeului); are mai multe etaje care se retrag succesiv, dând edificiului o formă piramidală sau conică şi simbolizând înălţimile cerului. **2.** Idol adorat în p. **(1). 3.** Figurină chinezească, de mici dimensiuni, cu capul mobil, specifică sec. 17–18. **4.** Monedă de aur indiană care a circulat în sec. 17–19.

PAGO PAGO, localitate în ins. Tutuila (arh. Samoa) din SV Oc. Pacific, centrul ad-tiv al terit. Samoa Americană (din 1899); aleasă, în 1872, de către comandorul R. W. Meade ca bază

Marcel Pagnol

navală americană, devenită activă între 1900 şi 1951; 3,5 mii loc. (1990). Aeroport. Centru comercial. Conserve de peşte. Port pentru exportul de copra. Turism. Vechea denumire: *Pango Pango.*

PAGUBĂ (< sl.) s. f. **1.** Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; prejudiciu, daună **(1).** ✧ Expr. *A lucra* (sau *a ieşi*) *în pagubă* = a munci degeaba, fără a realiza un câştig sau pierzând bani şi timp. ✦ Stricăciune, vătămare. ✦ Valoarea, preţul pierderii suferite de cineva. **2.** Fig. Pierdere a calităţii, a valorii unui lucru; prejudiciu moral.

PAGURI (< fr.; gr. *paguros* „crab") s. m. pl. (ZOOL.) Grup de crustacee decapode marine (ex. *Diogenes pugilator*) cu corp moale; se adăpostesc în cochilii abandonate de moluşte *(Paguridae).*

PAGUS (cuv. lat.) s. n. (În Roma antică) Tip de aşezare rurală.

PAHANG 1. Fluviu în SE pen. Malacca, în Malaysia, format prin unirea, în aval de Tembeling, a râurilor Tembeling şi Jelai; curge pe direcţie N–S, după care se arcuieşte spre NE şi apoi spre E, vărsându-se printr-un lung estuar în Marea Chinei de Sud; 459 km, din care 400 km navigabil. **2.** Stat în Malaysia, în SE pen. Malacca străbătut de fluviul P.; 36 mii km^2; 1,28 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Kuantan.* Expl. forestiere, de min. auroargentifere şi de cositor. Cauciuc, orez. Pescuit.

PAHAR (< scr., magh.) s. n. **1.** Vas mic de sticlă, de metal, de material plastic etc., cu pereţii de obicei înalţi, din care se bea; conţinutul unui asemenea vas; vasul împreună cu conţinutul. ✧ (Reg.) *P. dulce* (sau *de dar*) = pahar de vin sau de ţuică (îndulcit cu miere) care se oferă oaspeţilor la nuntă şi pentru care aceştia fac mirilor daruri. ✦ (Pop.) Ventuză (pentru scopuri curative). **2.** Fig. Suferinţă, durere, supărare.

PAHARNIC (< sl.) s. m. (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Dregător de curte, membru al Sfatului domnesc, care se îngrijea de băutura domnului; în împrejurări deosebite (ex. la sărbători) îl servea personal pe domn, gustând băutura înaintea acestuia pentru a-l convinge că nu este otrăvită. Supraveghea viile domneşti, percepea zeciuiala şi taxa pe vinul vândut, judeca pricinile în legătură cu viile, dădea autorizaţii pentru culegerea viilor etc. Avea ca subalterni pe *vtori-*

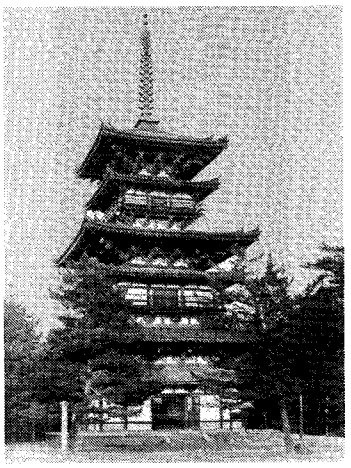

Pagodă a templului budist Yakushiji din suburbia Nishīnokyō a oraşului japonez Nara

Pagur

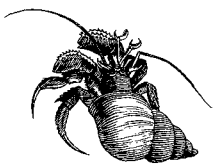

şi *tretipaharnici*, pe cupar, pivnicer şi păhărnicel. În Moldova se numea frecvent *ceaşnic.*

PAHIDERM (PACHIDERM) (< fr., lat. {i}; {s} gr. *pakhydermos* „cu pielea groasă") s. m. Denumire dată animalelor cu piele groasă, cu păr puţin, masive şi cu pântecele mare (ex. hipopotamul, rinocerul, elefantul), care fac parte din categorii taxonomice diferite.

PAHIMENINGE (< fr.; {s} gr. *pakhys* „gros" + fr. *méninge* „meninge") s. n. (ANAT.) Duramater.

PAHIMENINGITĂ (< fr.) s. f. Inflamare şi îngroşare a duramaterului.

PAHIPLEURITĂ (< fr.; {s} gr. *pakhys* „gros" + *pleura* „latură") s. f. Îngroşare şi alipire a foiţelor pleurale în urma unui proces inflamator pleural cronic (pleurezie serofibrinoasă sau purulentă etc.).

PAHLAVI, dinastie de suverani ai Iranului: **1. Mohammad Reza Khan P.,** şah al Persiei (1925–1941), fondatorul dinastiei Pahlavi. Prim-min. (1923–1925). În fruntea Brigăzii căzăceşti pe care o comanda, a dat o lovitură de stat (febr.

Mohammad Reza Khan Pahlavi

1921), răsturnând dinastia Kajarilor. Între 1921 și 1925 a oscilat între republică și monarhie, optând pentru ultima soluție sub influența directă a clerului. Printr-o conducere energică, a pus bazele statului modern, promovând, cu sprijin german, o serie de reforme în economie, învățământ și în organizarea armatei. A schimbat numele țării din Persia în Iran (1935). Silit să abdice, în urma intrării trupelor anglo-sovietice, datorită orientării sale progermane, a emigrat în Africa de Sud. **2. Mohammad Reza Aryamehr P.**, șahinșah al Iranului (1941–1979), încoronat în 1967. Fiul lui **P. (1).** Între 1951 și 1953 a intrat în divergență cu politica primului ministru *M. Mosaddeq*. Grație resurselor petroliere și a unei politici reformatoare (industrializare forțată, reforma agrară, modernizarea și înzestrarea armatei, laicizarea sistemului de învățământ, drepturi egale pentru femei etc.), bazată pe sprijinul S.U.A., țara cunoaște un avânt economic și o apropiere de valorile civilizației occidentale. Nehotărât în fața reacției adverse a clerului tradiționalist șiit, condus de ayatollahul *Rūhollāh Khomeini*, și în urma unor mari mișcări populare de protest, este constrâns să părăsească (ian. 1979)

Mohammad Reza Aryamehr Pahlavi

Iranul (proclamat republică islamică în apr. 1979). A murit (1980) în exil.

PAHLEN, Fiodor Petrovici, conte (1778–1864), general rus. Președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești (1828–1829), ca urmare a instaurării administrației militare ruse în timpul Războiului Ruso-Turc (1828–1829).

PAHOMIE, Sfântul ~ v. **Pachomius.**

PAI (lat. *palea*) s. n. Tip de tulpină simplă, în general fără ramificații și goală în interior, caracteristică cerealelor (grâu, orz etc.) și altor specii de graminee cultivate sau spontane; (la pl.) grămadă de astfel de tulpini rămase după treierat, având diverse întrebuințări. ✧ Expr. *Foc de paie* = entuziasm sau pasiune care trece repede. *A pune paie pe foc* = a înrăutăți și mai mult situația.

PAIA (< tc.) s. f. **1.** Înaltă demnitate în Imp. Otoman. **2.** (În Țările Române) Titlu dat boierilor care nu aveau slujbă de stat.

PAIAN (PAIÉON) (în mitologia greacă), divinitate arhaică personificând vindecarea; era socotit și patronul plantelor medicinale. La Homer, el este medicul zeilor olimpieni. Mai târziu devine epitet al zeilor Apolo și Asclepios, care au învățat de la el arta tămăduirii; fiind acum un nume comun, vechile imnuri rituale, numite *paiane,* îi vor fi consacrate lui Apolo.

PAIANTĂ (< tc.) s. f. Sistem de construcție a pereților unei locuințe, prin utilizarea unei armături de lemn (șipci, nuiele etc.), care se umple cu un amestec format din lut, apă, nisip, paie tocate, bălegar etc.; ca structură generală se poate folosi un schelet de lemn.

PAIAȚĂ (< germ., rus. sau după fr. *paillasse;* cf. n. pr. *Pagliaccio,* personaj din teatrul italian) s. f. Personaj comic din teatrul popular, purtând un costum specific; actor de bâlci, care stârnește râsul prin înfățișarea sa, prin imitații grotești, glume și exhibiții; clovn, măscărici. ✦ Păpușă îmbrăcată ca un clovn. ✦ Om neserios, lipsit de demnitate și personalitate, caraghios, ridicol.

PAIC (< tc.) s. m. Soldat din garda personală a sultanului sau a domnilor din Țările Române. ✦ Sol, curier.

PAIDEIA (cuv. gr.) s. f. (În Grecia antică) Concept educațional care urmărea cultivarea spiritului uman prin studiul filozofiei și al științei.

PAIERIC (< sl.) s. n. (În scrierea chirilică) Semn grafic (fără valoare fonetică) pus între două consoane, pentru a înlocui semnul moale.

PAIET (< fr.) s. n. (NAV.) **1.** Dispozitiv pentru astuparea provizorie, din exterior, a unor găuri din bordajul unei nave. **2.** Împletitură executată din fire de parâmă veche, folosită pentru protecția bordului împotriva frecării.

PAIETĂ (< fr.) s. f. Disc mic și sclipitor de metal, de sidef, de sticlă subțire, de celofan etc. care se coase pe unele haine ca podoabă; fluture **(2).**

PĂIJÄNNE [pæijænne], lac tectonoglaciar în S Finlandei, la 78 m alt.; 1,1 mii km^2; lungime: 135 km; lățime max.: 29 km; ad. max.: 93 m. Prin râul Kymi este legat de G. Finic. Numeroase insule Înconjurat de zone mlăștinoase.

PAIK (pe numele adevărat *Nam June-paek,* zis *Nam Kune*) (n. 1932), artist american de origine coreeană. În anii '60 a creat „concertele Fluxus", un melanj de elemente muzicale, vizuale și electronice. Stabilit (1964) în S.U.A., a devenit unul dintre pionierii artei video; creator al unor spectacole, „colaje" electronice și de imagini („Video-Garden", „Luna este cea mai bătrână", „Tricolor Video").

PAINE [pein], **Thomas** (1737–1809), publicist iluminist și om politic american de origine engleză. Quaker emigrat în America, a participat la Războiul de Independență a Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783). Pamfletul său „Bunul simț" (1776), cu mare ecou în epocă, a avut o importantă contribuție la mobilizarea forțelor patriotice americane și a susținerii lor morale. În lucrarea „Drepturile omului", publicată la Londra (1792), și-a afirmat sprijinul pentru Revoluția Franceză. Refugiat în Franța, devine membru al Convenției franceze (1792–1793). Din cauza Terorii, a revenit în America (1802).

Thomas Paine

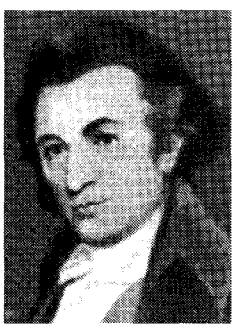

Paul Painlevé

PAINLEVÉ [pēlevę], **Paul** (1863–1933), matematician și om politic francez. Prof. univ. la Paris. Lucrări fundamentale în teoria analitică a ecuațiilor diferențiale și aeronautică (sisteme dinamice, teoria frecării, teoria grupurilor continue a funcțiilor). De mai multe ori ministru și prim-min. (în anii 1917 și 1925).

PAINTED DESERT [pęintid dęzət], vastă zonă aridă (podiș cu alt. max. de 1 370 m) în S.U.A. (Arizona) situată la **E** de Marele Canion (Grand Canyon) și la **NE** de râul Little Colorado; 19,4 mii km^2; lungime: 240 km; lățime: 20–80 km. Acțiunea combinată a vântului, ploilor și gelivației asupra unor roci cu rezistență diferită la eroziune a creat un relief spectaculos, cu stânci divers colorate și câmpuri de pietre. Climat secetos, cu precipitații reduse (127–229 mm/an) și temperaturi extreme, ce variază între –31°C și 41°C. Vegetație semiaridă, rară. Fosile. Inclus în mare parte în teritoriul ocupat de rezervațiile indienilor navajo și hopi. În partea de SE se află Pădurea Pietrificată (381 km^2).

PAIOL (< fr., rus.) s. n. **1.** (NAV.) Pardoseală, în general din tablă de oțel, acoperită cu linoleum sau cu material plastic, cu care se căptușește podeaua magaziilor, a sălilor de mașini sau a încăperilor de locuit pe nave. **2.** (La pl.) Piese de lemn montate pe fundul navei pentru a proteja mărfurile de umezire.

PAIONIOS din MENDE (sec. 5 î.Hr.), sculptor grec. Autor al statuii zeiței *Nike* expusă în fața templului lui Zeus din Olimpia. Participant ipotetic la realizarea frizelor Parthenonului.

PAIR [pɛər] (< fr.; {s} lat. *par* „egal") s. m. **1.** (În Evul Mediu) Titlu purtat de marii vasali ai regilor Franței și Angliei. **2.** Membru al Camerei Superioare din Franța, între 1814 și 1848. **3.** Membru al Camerei Lorzilor în Marea Britanie.

PAIS (El ~), cotidian spaniol de centru-stânga, fondat la Madrid (1976).

PAIS, Ettore (1856–1939), istoric italian. Prof. univ. la Palermo, Pisa, Napoli și Roma. A ținut cursuri la Univ. din București. Lucrări de epigrafie, arheologie și istorie antică („Roma și România în Antichitate", „Istoria Italiei antice", „Istoria Romei în timpul războaielor punice", „Istoria antică"). M. de onoare al Acad. Române (1924).

PAISIE (numele laic *Petru Velicicovschi*) (1722–1794), călugăr rus. Stabilit în Moldova; stareț al Mănăstirii Neamț (din 1779). Arhimandrit (din 1790). Îndrumător al vieții monahale din Moldova. Studii la Poltava și Kiev. Între 1746 și 1763 a trăit la Muntele Athos, unde a pus bazele schitului „Sf. Ilie". A inițiat numeroase traduceri din literatura patristică, postpatristică și ascetică greacă în limba română sau slavă și rusă, realizând el însuși c. 40 („Filocalia"). Creatorul unei importante școli de călugări ucenici, care i-au propovăduit în Moldova, Țara Românească și Rusia învățăturile („mișcarea spirituală paisiană") și rânduielile. Canonizat (1988).

PAISIE din Hilendar (1722–1798), istoric, ideolog al mișcării de eliberare națională a Bulgariei. Călugăr la mă-

Paionios din Mende. „Nike"

Giovanni Gregorio Paisiello

năstirile Hilendar și Zografu. Autor al „Istoriei slavo-bulgare".

PAISIELLO, Giovanni Gregorio (1740–1816), compozitor italian. Capelmaistru la Sankt-Petersburg, Viena și Napoli. Cunoscut ca autor de opere comice sau seria („Don Quijote", „Socrate imaginar", „Bărbierul din Sevilla"). S-a distins și în domeniul muzicii sacre („Patimile lui Iisus", „Recviem"), în muzica de cameră și în concerte pentru clavecin și orchestră.

PAISLEY [pęizli], **Ian Richard Kyle** (n. 1926), pastor și om politic irlandez. Fondator al Bisericii presbiteriene libere din Irlanda de Nord (1951); unul dintre liderii extremiștilor protestanți. Membru al Parlamentului de la Belfast și al Parlamentului britanic (1970); deputat în Parlamentul european (din 1979). Susținător al politicii probritanice a guvernului irlandez.

PAISPREZECE (PATRUSPREZECE) *(< patru + spre + zece)* num. card. Număr natural mai mare decât treisprezece cu o unitate. ✦ (Cu valoare de num. ord.) *Locul paisprezece.*

PAISPREZECELEA, PAISPREZECEA *(< paisprezece)* num. ord. (Precedat de art. *al, a*) Care urmează după al treisprezecelea.

PAJ (< fr., germ; {s} gr. *paidion* „copil") s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Europa apuseană) Tânăr nobil aflat în serviciul unui senior pentru a deprinde meșteșugul armelor și a-și însuși manierele de la curte; *p. ext.* copil de casă. **2.** (Azi) Pieptănătură feminină care imită pe cea a pajului **(1).**

PAJIȘTE (< sl.) s. f. Teren acoperit de vegetație erbacee perenă, spontană sau cultivată, folosită de obicei ca pășune sau fânează. Adesea, vegetația de **p.** are caracter secundar (seminatural), dezvoltându-se în urma defrișării pădurilor sau tufărișurilor subalpine. ✧

P. alpină = teren cu vegetație ierboasă scundă, adaptată la condițiile climatice aspre din etajul alpin al munților. Predomină specii de rogozuri pitice (*Carex curvula*), graminee, mușchi și licheni. Prin extensiune termenul a fost folosit pentru toate pajiștile din golul de munte, inclusiv cele ce s-au dezvoltat după defrișarea jnepenișurilor și pădurilor din etajul montan superior, care constituie baza păstoritului de vară, larg practicat în Carpați și în Alpi.

PAJURĂ (< ucr. *pažera* „ființă lacomă") s. f. **1.** (ORNIT.) Pasăre răpitoare, mai mică decât vulturul, puternică și foarte iute, cu ciocul tăios, încovoiat la vârf, cu ghearele lungi și ascuțite, care trăiește în regiunile muntoase *(Aquila chrysaëtos); acvilă* de munte. În România se mai întâlnesc doar puține exemplare, în câteva masive muntoase; este declarată specie ocrotită. ✦ (În basme) Pasăre uriașă, năzdrăvană, cu înfățișări variate, înzestrată cu puteri miraculoase. **2.** Figură simbolică reprezentând o **p.(1)** sau un vultur (uneori cu două capete) pusă pe stemele, monedele, pecețile sau steagurile unor țări; *p. ext.* stemă.

PAKARAIMA v. **Pacaraima.**

PAK CIJAN HI (PARK CHUNG HEE) (1917–1979), general și om politic sud-coreean. Membru al juntei care a preluat puterea în 1961. Președinte al țării (1962–1979), a instituit legea marțială (1972) și, printr-o reformă constituțională, și-a acordat puteri depline. Asasinat.

PAK CIVON (1737–1805), savant enciclopedist și scriitor coreean. Reprezentant al curentului sirhakpha. Nuvele satirice, însemnări de călătorie, lirică peisagistică și filozofică. Lucrări în domeniul științelor naturii și economiei.

PAKISTAN, Republica Islamică ~ (Islāmi Jamhūrīya-e-Pakistān), stat în Asia de Sud, cu largă ieșire la Oc. Indian (M. Arabiei); 796,1 mii km^2; 144,62 mii. loc. (2002). Limba oficială: urdu; uzuală engleza. Religia: islamică (sunniți 79,1%, șiiți 17%), creștină 2,5%, hindusă 1,2% etc. Capitala: *Islamābād.* Orașe pr.: Karāchi, Lahore, Faisalābād (fost Lyallpur), Rāwalpindi, Multān, Hyderābād, Gujrānwāla, Peshāwar, Quetta etc. Este împărțit în 4 provincii, un teritoriu federal (capitala) și un areal federal. Relief variat, în N cu o zonă montană foarte înaltă ce aparține sistemului muntos himaiayan: un sector al m-ților Hindukush (alt. max. vf. Tirich Mir, 7 690 m) și un alt sector al M-ților Karakorum (alt. max. vf. K_2/Chogori, 8 611 m). Zona de V a țării numită Belucistan/Baluchistan este un sector al pod. Iran și reprezintă o serie de depresiuni și podișuri înconjurate de munți, unii de peste 3 000 m alt. (alt. max. Takht-i-Sulaiman, 3 441 m). Zona de E a țării, numită Punjab, este de fapt întinsa câmpie a Indusului, drenată de fl. omonim cu afl. săi (alt. medie 200 m). În SE se întinde un sector al deșertului Thar, împărțit cu India. Atins

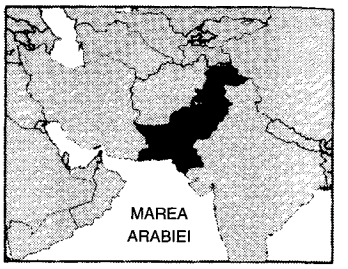

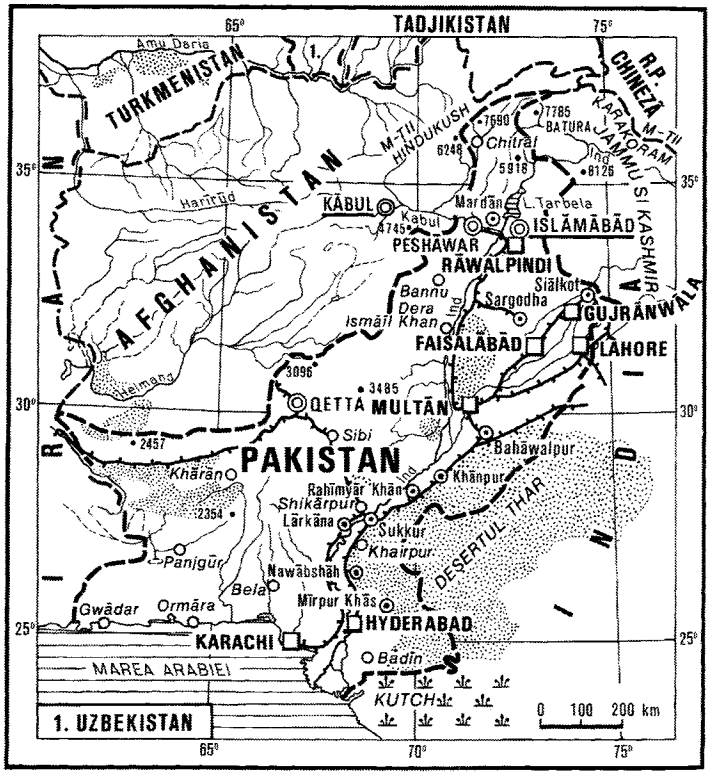

Provincii	Suprafața km^2	Populația (1998)	Capitala
Belucistan (Balucistan)	347 190	6 565 885	Quetta
North-West Frontier	74 521	17 743 645	Peshāwar
Punjab (Panjab)	205 345	73 621 290	Lahore
Sind	140 914	30 439 893	Karāchi
Teritoriu federal (Capitala)	906	805 235	Islāmābād
Tinuturile tribale sub administrație federală	27 220	3 176 331	

neregulat de musoni, **P.** are o climă tropicală şi subtropicală caldă şi aridă în reg. joase, cu precipitaţii de 100–500 mm/an şi temperată, modelată de altitudine în reg. înalte (mergând până la nuanţe reci, alpine, cu precipitaţii de până la 900 mm/an). În deşertul Thar precipitaţiile scad sub 100 mm/an. Cel mai important fl. este Indusul, care se varsă în Marea Arabiei printr-o întinsă deltă, importantă sursă de irigaţii împreună cu afl. săi (Sutlej, Jhelum, Chenab, Beas etc.). Vegetaţie variată: păduri în N (sub 5% din terit.) în reg. muntoasă, stepe în C. Indusului, xerofită sau chiar absentă în deşert. Faună bogată în N (leopardul de zăpadă, ursul negru, ibexul, markhorul, berbecul Marco Polo — toate capre sălbatice), iar în câmpia stepică căprioare, şacali, pisici sălbatice, hiene, repetile etc. Ţară cu economie în curs de dezvoltare, bazată pe agricultură, care concentrează 44,3% din populaţia activă şi participă cu 23,9% la formarea P.I.B. Se cultivă peste 25% din supr. ţării (mai ales în valea Indusului, cea mai mare arie irigată din lume prin canale; 80% din terenurile cultivate sunt irigate, locul 5 pe glob), mai ales plante pentru consumul intern (mii t, 2000): orez (7 200), grâu (21 078, locul 9 pe glob), porumb (1 643), mei şi sorg, cartofi (1 868), ceapă (1 648), tomate, castraveţi, fasole, precum şi trestie de zahăr (43 332), sfeclă de zahăr, floarea soarelui, susan, arahide, cânepă (290, locul 2 pe glob şi 20% din prod. mondială), tutun (107,7), bumbac fibre (1 829, locul 4 pe glob, locul 1 între produsele agr. la export), bumbac seminţe (182,9), curmale (579, locul 4 pe glob), mango (937,7, locul 5 pe glob), citrice (1 584), fructe (mere, caise — 121, locul 4 pe glob, prune). Creşterea animalelor, deşi însemnată, nu satisface necesităţile de consum (mii. capete, 2000): bovine (22), bubaline (22,7, locul 3 pe glob), ovine (24,1, locul 10 pe glob), caprine (47,4, locul 3 pe glob), asini (3,8, locul 4 pe glob), cămile (0,8, locul 5 pe glob). Produsele animaliere sunt însemnate (mii t, 2000): lapte (8 192), unt (465, locul 3 pe glob), carne (1 752), piei (234). Pescuit important: 654,5 mii t peşte (1999). Producţie forestieră însemnată: 33,08 mii. m^3 lemn (1999). **P.** dispune de o serie de resurse minerale (mii. t, 1998): cărbune (3,16), gaze naturale (19,81 md. m^3), petrol (2,76), uraniu (23 t), magneziu, antimoniu, sulf, barită, bentonită, fosfaţi naturali, bauxită (rezerve de 43 md. t), grafit, min. de fier, cromite (9 mii t), gips, sare (0,96 mii. t), talc, caolin. Ind. prelucrătoare realizează 15,9% din P.I.B. (cu ind. minieră) şi foloseşte 9,9% din populaţia activă, asigurând şi o bună parte din exporturi. Produce (1998): energie electrică (22,06 md. kWh), produse petroliere (benzină, 2,11 mil. t), produse siderurgice (oţel, fontă), montaj de automobile, tractoare, maşini grele, maşini şi utilaje, biciclete (452 mii buc.), motociclete, televizoare (107 mii buc.), maşini de cusut, îngrăşăminte azotoase (1,66 mil. t), fibre sintetice, fire sintetice (223,6 mii t, 1997), anvelope (767 mii buc.), sodă caustică, ciment (9,64 mii. t, 1999), hârtie (437 mii t, 1999), fire de bumbac (154 mii t, 1999, locul 4 pe glob), ţesături de bumbac (385 mii. m^2, 1999), ţesături de iută, zahăr (2,59 mii. t, 2000), ţigarete (51,58 md. bucăţi 1999), produse lactate, uleiuri vegetale, bere, încălţăminte. Reţea de căi de comunicaţie mai densă în E ţării. Căi rutiere: 230 mii km (dintre care 133,4 mii km asfaltaţi, 1997). Autovehicule: 1,36 mii. buc. (1999). Flotă comercială maritimă: 308 mii t. r. b. (1999). Porturi pr.: Karāchi, Gwādar, Pasni. Aeroporturi pr.: Karāchi, Lahore, Rāwalpindi, Peshāwar. Turism slab dezvoltat (543 mii turişti străini, 2000) dar cu un potenţial turistic extraordinar. Pr. obiective turistice: aşezările preistorice Mohenjo-Daro şi Harappa, vestigii ale civilizaţiei de pe valea Indusului (2500–1500 î.Hr.), necropolele de la Thatta (apreciate drept cele mai mari din lume) şi Chaukhandi, oraşele Lahore (centrul principal cultural al **P.**), Rāwalpindi (capitală între 1959 şi 1967), Peshāwar, Taxila (toate cu vestigii antice, palate, fortăreţe şi moschei, mausolee etc.); munţii Hindukush cu staţiuni montane şi de sporturi de iarnă (Swat, Miree, la peste 2 000 m alt.), văile Gilgit, Kalash, Hunza şi Kaghan; Karāchi, principala „poartă" turistică a ţării şi Islamābād (capitala) cu universitate (1965), Academie de Ştiinţe (1953), Centru de cercetări nucleare; parcurile naţionale Changa-Manga, Shogran/Kaghan Valley, Ayub şi rezervaţiile naturale Kalabagh şi Chitral Gol. Moneda: 1 pakistan rupee = 100 paisas. Balanţa comercială uşor deficitară (exporturile reprezintă 83% din valoarea importurilor). Export (1997): produse textile (54,2%), confecţii (21,4%), orez (5,6% — 1,7 mii. t, 1999, locul 6 pe glob), grâu (3,2 mil. t, 1999, locul 8 pe glob), pielărie (3%), fibre de bumbac (0,9%). Pr. parteneri: S.U.A. (17,8%), Hong Kong (9,3%), Germania (7,5%), Marea Britanie (7,2%), Japonia (5,8%) etc. Import (1997): produse petroliere (19%), generatoare electrice (8,4%), maşini şi utilaje specializate (5,5%), produse chimice organice (5,4%), uleiuri vegetale (5,3%). Pr. parteneri: S.U.A. (12%), Japonia (8,7%), Kuwait (6,9%), Arabia Saudită (6%), Emiratele Arabe Unite (5,7%) etc. — *Istoric.* Terit. de azi al **P.**, situat la întâlnirea Asiei de Sud cu cea Centrală, cunoaşte, de-a lungul secolelor, înflorirea civilizaţiei văii Indusului (milen. 3 î.Hr.), cu importantele mărturii de la *Mohenjo-Daro* şi *Harappa,* invazia triburilor indo-europene (a doua jumătate a milen. 2 î.Hr.), care impune elementul etnic hegemon al regiunii, dominaţia Persiei ahemenide (539–330 î.Hr.), expediţia lui Alexandru cel Mare (327–325 î.Hr.) şi face parte din marile imperii indiene Maurya (sec. 4–3 î.Hr.) şi Gupta (sec. 4–5 d.Hr). În Evul Mediu terit. este inclus în sultanatul condus de dinastia *Ghaznavizilor* (sec. 10–12), în strălucitul imperiu islamic al Marilor Moguli (sec. 16–19), pentru a deveni apoi, în sec. 19–20, parte componentă a coloniei britanice India. Populaţia islamică din India, considerând că interesele acestei minorităţi confesionale nu sunt susţinute de Partidul Congresul Naţional Indian (fondat de majoritatea hindusă în 1885), întemeiază, în 1906, o organizaţie politică proprie, Liga Musulmană, în frunte cu Muhammad Aii Jinnah (1876–1948). Acest partid pune, în anii '30 ai sec. 20, în condiţiile avântului mişcării de emancipare naţională a poporului indian de sub autoritatea colonială, problema creării, pe terit. Indiei, în regiunile cu populaţie musulmană majoritară, a unui stat propriu. Acest proiect, acceptat după al Doilea Război Mondial de Marea Britanie, are ca urmare împărţirea periei Coroanei britanice, Viceregatul India, pe criterii confesionale, în 1947, în momentul proclamării independenţei, în două state distincte – Uniunea Indiană şi **P.**, ambele membre în Commonwealth. Noul stat musulman, care îşi proclamă independenţa la 14 aug. 1947, este alcătuit din două terit. situate la 1 700 km unul de celălalt – **P.** de Vest, în valea fl. Indus, şi **P.** de Est, în delta fl. Gange şi Brahmaputra (care cuprindea partea răsăriteană a prov. Bengal). La 23 mart. 1956, **P.** se proclamă republică islamică, stat federal. Timp de aproape 25 de ani, între 1947 şi 1971, diferenţele etnice, lingvistice, culturale, agravate de cele ec. şi politice, adâncesc antagonismul dintre cele două părţi ale ţării, unite doar prin religie

comună. La 16 dec. 1971, **P.** de Est, sprijinit de India, își proclamă independența sub numele de *Bangladesh,* suveranitate recunoscută de guvernul central pakistanez la 22 febr. 1974. Viața politică este marcată, de la dobândirea neatârnării, de instabilitate: 7 prim-miniștri între 1947 și 1957, trei constituții, îndelungate perioade de impunere a Legii marțiale (1957–1971 și 1978–1985), șefi de stat și de guvern executați sau asasinați, violente conflicte interetnice și interconfesionale și tendințe secesioniste în prov. Trei forțe majore interacționează: armata (6–8% din P.I.B. anual), mișcarea islamică, condusă de ulemale, și partidele politice democrate. Echilibrul între forțele armate și partidele politice civile rămâne până astăzi extrem de fragil. Scena politică este dominată de feldmareșalul Muhammad Ayub Khan (1958–1969), de reformistul Zulfikar Ali Bhutto, președinte (1971–1973) și apoi prim-ministru (1973–1977) și de gen. Muhammad Zia ul-Haq (1977–1988), promotor al unui proces de islamizare, ca vector al unității naționale. Benazir Bhutto (1988–1990 și 1993–1996) este prima femeie șef de guvern într-un stat islamic. Disensiunile dintre autoritarul premier Nawaz Sharif și conducerea armatei se soldează, la 12 oct. 1999, cu o nouă lovitură de stat militară, care-l aduce la putere pe gen. Pervez Musharraf. Cu puțin timp înainte (9 oct. 1998), Parlamentul aprobase un amendament la Constituție, care introducea sharia ca lege supremă în stat, reflex al rolului sporit dobândit de religia islamică în viața țării. Rivalitatea cu India vecină domină întreaga istorie a **P.** independent. Trei războaie opun, în 1947–48, 1965 și 1971, cele două state. Contenciosul implică spinoasa problemă a Kashmirului, împărțit provizoriu, din momentul independenței, între India (2/3) și **P.** (1/3), cursa înarmărilor, ambele state fabricând în ultimii ani arme nucleare, la care se adaugă cronicele acuzații reciproce de ingerință în treburile interne. **P.** semnează, în 1954, un tratat de apărare mutuală cu S.U.A., aderă la sistemul de alianțe prooccidental (Pactul de la Bagdad și SEATO), iar în urma semnării tratatului de prietenie indo-sovietic (1971) se apropie de R.P. Chineză. Invazia sovietică din Afghanistanul vecin (1979) determină un flux de 4–5 mil. de refugiați afghani și conferă **P.** un rol cheie în conflictul izbucnit în zonă. Tensiunea în relațiile indo-pakistaneze, determinată de sprijinul acordat de **P.** gherilei antiindiene din Kashmir, cunoaște, în anii 1999–2002, o nouă fază acută. Gen. P. Musharraf reușește să-și consolideze puterea, îl determină pe președintele Rafiq Tarar să se retragă și depune, la 20 iun. 2001, jurământul în calitate de nou șef al statului. Deși **P.** era unul dintre cele trei state care recunoscuseră regimul talibanilor din Afghanistan, regim care se bucura de mare simpatie în rândul celor 140 de mil. de musulmani pakistanezi, gen. Musharraf se alătură, după atentatele de la 11 sept. 2001, coaliției antiteroriste conduse de SUA. Alegerile parlamentare (2002) duc la un guvern de coaliție dominat de reprezentanți ai Ligii musulmane Quaid-e-Azam. **P.** este republică prezidențială federală în care puterea legislativă este exercitată de un parlament bicameral, iar cea executivă de cabinetul ministerial și președinte.

PAKISTANEZ, -Ă (< n. pr. *Pakistan*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Popor care s-a format și locuiește în Pakistan; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Pakistanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Pakistanului sau populației lui, privitor la Pakistan sau la populația lui.

PAKULA [pəkụ:lə], **Alan J.** (1928–1998), cineast american. Creator original, a realizat filme în care psihologia personajelor se împletește cu enigma și suspansul, iar elementele formale, precum lumina, decorul, banda sonoră, au un rol important („Klute", „Toți oamenii președintelui", „Sophie a ales", „Presupus nevinovat", „Dosarul Pelican").

PAL,[1] **-Ă** (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre oameni și despre fața lor) Palid. ✦ Fig. Fără strălucire, șters **2.** (Despre lumină) Lipsit de intensitate. **3.** (Despre culori, nuanțe) Deschis, pastel.

Alan J. Pakula

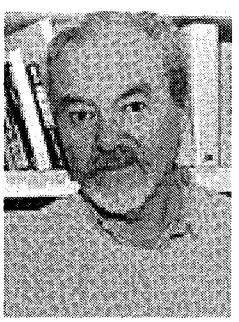

PAL[2] (< *p*[lacă] + *a*[glomerată] din *l*[emn]) s. n. Material sub formă de placă, obținut prin presarea așchiilor de lemn în combinație cu diverși lianți. Este folosit mai ales în industria mobilei.

P.A.L. (abreviere de la expr. engl. *P*hase *A*lternative *L*ine), sistem de televiziune în culori inventat de inginerul german Walter Bruch de la compania Telefunken, adoptat, începând din 1966, de mai multe țări.

PĂLA, dinastie indiană (765–c. 1086) întemeiată de Gopāla, care a reunit sub dominația sa principalele provincii gangetice: Biharul, Bengalul, Orissa și Assamul. A avut capitala statală la Mudgagiri (azi Monghyr). Cel mai important suveran a fost Dharmapāla (c. 810–850). Mari propagatori ai budismului, au favorizat răspândirea acestuia.

PALACH, Jan (1948–1969), student cehoslovac. În semn de protest față de invadarea țării sale de către trupele Pactului de la Varșovia (aug. 1968) și-a dat foc în Piața Venceslas din Praga. Erou național, este considerat un simbol al speranței.

PALACIO VALDÉS [palaθio], **Armando** (1853–1938), scriitor spaniol. Romane de moravuri („Sora San Sulpicio", „Credința", „Satul pierdut", „Marta și Maria", „Tristan sau pesimismul"), pe un ton sentimental, de ușoară ironie. Proză memorialistică („Romanul unui romancier", „Testament literar").

PALACKY [palatski:], **František** (1798–1876), istoric și om politic ceh. Fondatorul istoriografiei moderne cehe. În timpul Revoluției de la 1848 s-a situat pe poziții filoaustriece, promovând mai târziu ideea constituirii unui stat autonom ceh în cadrul Imp. Habsburgic. Sinteze („Istoria națiunii cehe în Boemia și Moravia", „Istoria Boemiei").

PALADE, George Emil (n. 1912, Iași), medic și biolog american de origine română. Stabilit în S.U.A. (1946). M. de onoare al Acad. Române (1975), prof. univ. la Yale din New Haven. Studii de morfologie și fiziologie comparativă. A descoperit (1953) ribozomii, particule subcelulare (care-i poartă numele), sediu al sintezei de proteine („Microsomes and Ribonucleoprotein Particles. Microsomal Particles and Protein Syntethis"). Cercetări în domeniul organizării structurale și funcționale a celulei („Functional Changes in the Structure of Cell Components. Subcellular Particles"). Investigații privind structura și funcțiile de transport ale pereților sangvini („Structural Modulations

George Emil Palade

of Plasmalemmal Vesicles"). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1974), împreună cu A. Claude și C. de Duve.

PALADI, Radu (n. 1927, Storojinet), compozitor român. Prof. univ. la București. Muzică accesibilă, cu substrat folcloric. Creație vocal-simfonică, de cameră, de film, amplă creație corală.

PALADIN (< it., fr.; cf. lat. *palatinus* „care aparține palatului") s. m. (În literatura medievală din Europa apuseană) Nume dat legendarilor tovarăși de arme ai lui Carol cel Mare sau ai regelui Arthur; *p. ext.* cavaler rătăcitor în căutare de aventuri eroice. ✦ Fig. Bărbat voinic, îndrăzneț, animat de sentimente cavalerești.

PALADIU[1] (< fr., engl. {i}) s. n. Element chimic (Pd; nr. at. 46, m. at. 106,42, gr. sp. 12,02, p.t. 1 554°C, p.f. între 2 200 și 3 800°C), metal alb-cenușiu, lucios, din familia platinei, foarte maleabil și ductil, având proprietatea de a absorbi hidrogenul. În combinații este divalent și, mai puțin, tetravalent; formează combinații complexe. Se întrebuințează sub formă de aliaje (la bijuterii, aparate chimice, proteze dentare) și drept catalizator de hidrogenare. A fost descoperit (1803) de W. H. Wollaston.

PALADIU[2] (< fr.; {s} gr. *palladion*) s. n. Statuia de lemn a zeiței Pallas Atena, aflată la Troia, adusă și plasată în templul Vestei din Roma; socotită ocrotitoarea cetății. ✦ Fig. Ocrotire, apărare.

PALADIZARE (< *paladiu*[1]) s. f. Operație de acoperire a pieselor metalice cu un strat subțire de paladiu[1], prin procedee de obicei electrolitice pentru a le mări rezistența la coroziune și a le îmbunătăți capacitatea de reflecție.

PALAEOTHERIUM (< fr. {i}; {s} *paleo-* + gr. *therion* „fiară") s. n. Mamifer ungulat fosil, cu picioare groase, cu trei degete; a trăit în Paleogen, în Europa și în Asia.

PALAFITĂ (< fr., it.) s. f. Locuință lacustră, ridicată pe un podium susținut de pari, specifică Neoliticului și Epocii bronzului.

PALAFOX y MELCI, José Rebolledo de, duce de Zaragoza (1776–1847), general spaniol. Căpitan general de Aragón (1808), s-a remarcat în apărarea Zaragozei (dec. 1808–febr. 1809) asediată de armata napoleoniană. Comandant al gărzii regale (1820–1823).

PALAFOX y MENDOZA, Juan de (1600–1659), prelat spaniol. Episcop de Puebla de los Ángeles în Mexic (1639), vicerege ad-interim (1642), s-a remarcat prin atitudinea omenoasă față de indieni. În 1647, fiind sub interdicția iezuiților, a fost transferat la o parohie din Castilia. Autor al unor lucrări istorice, juridice și teologice.

PALAMAS, Grigorie v. **Grigorie Palamas, Sf.**

PALAMAS, Kostis (1859–1943), poet grec. Exponent al literaturii neoelene. Lirică de inspirație istorică și modernă („Cântecele patriei mele", „Imn Atenei", „Viața imuabilă", „Iambi și anapești", „Dodecalogul țiganului ", „Flautul regelui"), remarcabilă prin bogăția plastică a expresiei; nuvele („Moartea palicarului"), drame simbolice („Trisevgheni").

PALAMISM (< fr.; n. pr. *Gr. Palamas*) s. n. Teologia energiilor divine necreate, după numele autorului ei, Sfântul Grigorie Palamas, formulată împotriva scolasticilor latini și pornind de la experiența sfinților isihaști, îndeosebi Pseudo-Macarie, Maxim Mărturisitorul și Ioan Damaschin: lumina de pe Muntele Tabor nu este doar un simbol al dumnezeirii lui Hristos, ci o energie care iradiază din esența divină ca o revărsare a Duhului Sfânt, necreată și fără ipostază; îndumnezeirea este o participare reală, o comunicare personală cu Dumnezeu, fără confuzie de natură; deși Dumnezeu este prezent în energiile necreate, misterul esenței sale rămâne necunoscut. P. a stat la baza renașterii spirituale în Imp. Bizantin (sec. 14). O mișcare neopalamistă a luat naștere în sec. 20, în sânul emigrației ruse și în România.

PALAN (< fr.) s. n. Macara formată din doi sau mai mulți scripeți așezați pe cel puțin două axe, dintre care una este fixă.

PALANCA, com. în jud. Bacău, situată în NV depr. Agăș, la poalele m-ților Tarcău și Ciuc, pe cursul superior al râului Trotuș; 3 691 loc. (2003). Stație de c.f. Expl. de balast. Moară de apă și ferăstrău hidraulic (în satul Ciugheș). Biserica de lemn cu hramul Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul (1803, reconstruită în 1856 și refăcută în 1923), în satul P.

PALANCĂ (< tc.) s. f. Palisadă **(2)**; *p. ext.* denumire a cetăților de lemn și pământ.

PALANCHIN (< fr.; cuv. sanscrit) s. n. (În Orient) Un fel de scaun sau hamac cu baldachin, purtat pe umeri, care servea ca mijloc de transport pentru oamenii bogați; lectică, litieră.

PALANDER, Louis (1842–1920), navigator suedez. Amiral. Comandant al navei „Vega", în expediția lui *Nordenskjöld,* a descoperit *Pasajul de Nord-Est.*

PALANGKARAYA, oraș în Indonezia centrală, în S ins. Kalimantan, pe râul Kahayan, la NV de Banjarmasin, într-o reg. mlăștinoasă; 158,8 mii loc. (2000). Centru comercial și cultural al populației dayak. Muzeu regional. La 34 km N se află rezervația naturală Tangkiling.

PALAT[1] (< lat.) s. n. (ANAT.) Perete care separă fosele nazale de cavitatea bucală. Este constituit în partea anterioară din *bolta palatină* (sau **p.** dur), prelungită posterior cu *vălul palatin* (sau **p.** moale).

PALAT[2] (< ngr., lat.) s. n. Clădire somptuoasă folosită ca reședință de un nobil, un suveran, un șef de stat sau de guvern; *p. ext.* clădire mare, luxoasă. De dimensiuni impozante, p. cuprinde numeroase apartamente de locuit, compartiment destinat administrației, anexe gospodărești etc. Ca tip arhitectural, își are originea în Antichitate, când desemna locuința împăratului de pe Colina Palatină din Roma. Mai puțin folosit în Evul Mediu, se impune în Renaștere, răspândindu-se în toată Europa și purtând pecetea marilor stiluri arhitecturale. ✦ Edificiu monumental care adăpostește o instituție importantă (muzeu, teatru, poștă etc.) sau are o anumită funcție (**p.** administrativ, **p.** de cultură, **p.** de justiție).

PALATAL, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *palatum* „cerul gurii") adj. **1.** Care aparține palatului[1], din regiunea acestuia. **2.** (LINGV.; despre sunete) Articulat prin apropierea sau prin atingerea limbii de bolta palatină. ✦ (Substantivat, f.) Sunet a cărui articulație se face în regiunea palatului[1].

PALATALIZÁ (< fr.) vb. I tranz. şi refl. (LINGV.) A transforma o consoană nepalatală într-o consoană palatală, mutându-i locul de articulaţie în regiunea bolţii palatine; a muia **(5)**.

PALATÍN[1] (< fr., lat.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Europa Apuseană) Mare demnitar la curtea regilor. ✦ *Conte p.* = reprezentant al împăraţilor germani pe lângă curtea vasalilor acestora. **2.** Viceregе al Ungariei medievale. **3.** Titlu purtat de guvernatorul unei provincii în Polonia medievală.

PALATÍN[2], **-Ă** (< fr.; {s} lat. *palatum* „cerul gurii") adj. Care aparţine palatului[1]. ✧ *Boltă p.* v. *boltă. Văl p.* = porţiune musculară care continuă, în partea posterioară a cavităţii bucale, bolta **p.** şi care se termină cu o prelungire, numită *uvulă. Os p.* = os pereche care completează partea posterioară a palatului. *Apofiză p.* = una dintre apofizele maxilarului superior.

PALATÍN[3] (< fr.) s. m. Rasă de porci locală, primitivă, originară din Palatinatul Podoliei, cu masă corporală mare, crescută în trecut pe scară largă mai ales în SE României.

PALATINA, bibliotecă din Parma, fondată în 1769 de ducele Filip de Bourbon. Aici se păstrează peste o jumătate de milion de volume, 500 000 de manuscrise, 50 000 de autografe, 3 000 de incunabule, 50 000 de stampe etc.

PALATINÁT (< fr.) s. n. Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin[1] **(1).**

PALATINAT (PFALZ), regiune istorică în Germania, pe malul stg. al Rinului, la N de Alsacia. Devenit stat al Sf. Imperiu Romano-German (electorat în 1356) cuprindea **P.** Rinului (**P.** Inferior) şi **P.** Superior (la N de Bavaria, din care face parte începând cu 1648). Conducătorul **P.** Inferior era unul dintre principii electori ai împăratului Sf. Imperiu Romano-German. Bastion al calvinismului, în fruntea Uniunii Evanghelice, este devastat în timpul Războiului de 30 de Ani (1618–1648) iar mai târziu de către trupele lui Ludovic XIV (1673, 1674, 1699). Revine Bavariei (1777), după ce aparţinuse lui Karl Theodor von Sulzbach. Împărţită din nou în perioada 1801–1815, astăzi face parte din landul Renania-Palatinat (Rheinland-Pfalz) constituit în 1946.

PALATINUM (MONS PALATINUS), una dintre cele şapte coline ale Romei, pe care, potrivit tradiţiei, a fost creat oraşul (754 î.Hr.). Împăratul August a avut aici reşedinţa imperială. Păstrează urmele unor capele şi ale altor monumente din epoca lui August şi a succesorilor săi (domus Flavia sau domus Augustana, domus Tiberiana, templul lui Cibele, palatul Liviei, domus Severina, hipodromul ş.a.).

PALATUA (în mitologia romană), zeiţă venerată ca protectoare a Palatinului.

PALAU, Republica ~ (Belau, Belu'u era Belau, Republic of Palau), stat insular în partea central-vestică a Oc. Pacific, la SE de ins. Guam şi Marianele de Nord (S.U.A.); 488 km^2; 19,1 mii loc. (2000). Limbi oficiale: palauana şi engleza. Religia: creştină (catolici 36,9%, protestanţi 26,3%), modekngei (religie locală) 26,5% etc. Capitala: *Koror.* Este împărţit în 16 state. Grupul insular **P.** cuprinde 340 ins. grupate în arh. omonim din N ţării (7 ins. mai mari: Babeldaob/Babelthuap, Koror, Angaur, Peleliu, Arakebesan etc.) şi un altul mai mic (4 ins. coraligene: Sonsorol, Tobi, Merir, Pulo Anna), ambele situate în Micronezia, fiind cele mai vestice din arh. Caroline. Ins. mari sunt de natură vulcanică (alt. max.: 628 m

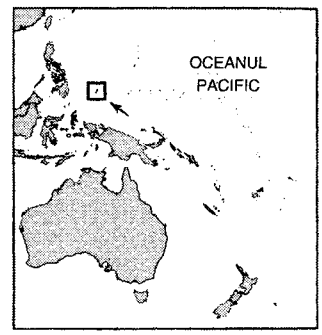

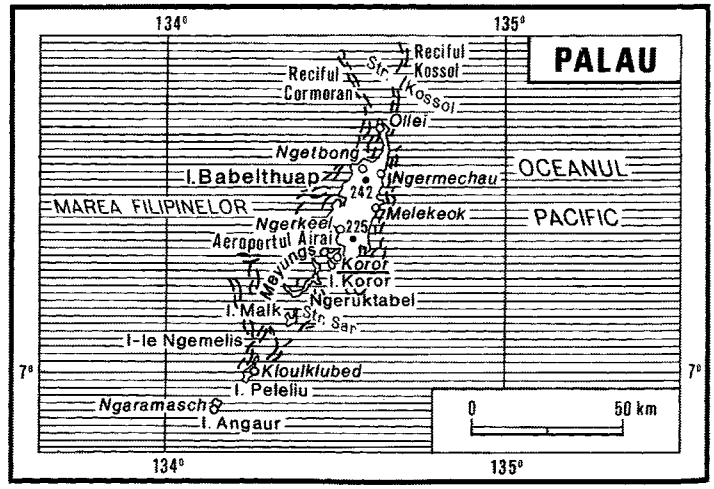

Statul	Suprafaţa km^2	Populaţia (2000)
Aimeiik	52	272
Airai	44	2 104
Angaur	8	188
Hatohobei	3	23
Kayangel	3	138
Koror	18	13 303
Melekeok	28	239
Ngaraard	36	638
Ngardmau	10	286
Ngaremlengui	47	221
Ngatpang	65	367
Ngchesar	47	280
Ngerchelong	41	267
Ngiwal	26	193
Peleliu	13	571
Sonsorol	3	39

în ins. Koror), dar majoritatea sunt înconjurate de o mare barieră de recifi, care închide o lagună (1 267 km^2) în interiorul căreia se află un grup de 320 insulițe coraligene — Rock Islands — cu alt. până la 180 m. Climă tropical-oceanică cu temp. constante tot timpul anului (media anuală 27°C), cu precipitații bogate (3 200–3 800 mm/an) și vânturi alizee din NE (dec.–mart.) și musoni din SV. Frecvente cicloane tropicale. Vegetație bogată, cu mangrove în zonele litorale, ierburi de savană și păduri tropicale umede (pandanus, arborele de fier polinezian, cocotieri, bananieri). Faună marină variată (crocodili, șerpi marini veninoși, dugongi) și păsări viu colorate, care migrează de două ori pe an. Statul este sărac în resurse de subsol (zăcăminte de min. de fier, bauxită și mangan pe ins. Babeldaob; exploatările de fosfați de pe ins. Angaur, epuizate în 1955). Economia este dominată de agricultura de subzistență și de pescuit. Se cultivă: taro, manioc (cassava), batate, legume. Există plantații de citrice, bananieri și arbori de pâine (pandanus). Se cresc porcine și păsări. Pescuitul (peste 4 mii t/an) asigură majoritatea exporturilor. Ind. prelucrătoare asigură energie electrică (c. 208 mii. kwh/1996), copra, construcția de mici ambarcațiuni, instalații de refrigerare a peștelui. Artizanat important (obiecte din scoici, perle și lemn). Șosele: 64 km (1993). Autovehicule: 4,3 mii (1994). Singurul port comercial este Malakal Harbor, pe ins. Melekeok, iar aeroportul internațional se află pe ins. Babelthuap. Turism: 80 mii turiști străini (2000) din Japonia, Taiwan, S.U.A. Venituri din turism: 68 mii. dolari S.U.A. (1999). Pr. obiective turistice: rezervația naturală ins. Rock Islands cu vegetație abundentă, lacuri interioare legate de lagună, relief spectaculos pe calcare recifale; ruinele și sculpturile în piatră de pe ins. Babelthuap, amintind de civilizațiile prehispanice; pescuitul subacvatic și plajele cu nisip fin. Moneda: 1 dollar S.U.A. = 100 cents. Balanță comercială deficitară, echilibrată parțial de ajutorul financiar al S.U.A. (asigură 40,5% din veniturile bugetare). Export (1998): produse alimentare și materii prime agricole (69,1%), bunuri manufacturate (30,9%). Pr. parteneri: Japonia (58,8%), S.U.A. (8%). Import (1998): mașini și echipament de transport (27,8%), alimente, băuturi și tutun (27,1%), articole manufacturate (27,1%), combustibili minerali (13,2%). Pr. parteneri: S.U.A. (44,1%), Guam (19,3%), Japonia (14,8%), Singapore (14,3%), Taiwan (5,4%) etc. — *Istoric.* Locuită, la sfârșitul mileniului 1 î.Hr., de populații micronezienе originare din Asia de Sud-Est. Vizitate în 1543 de navigatorul spaniol Ruy López de Villalobos, ins. Caroline (care înglobau **P.**, denumite inițial Arrecifos) sunt transformate în posesiune hispanică (1886), fără a fi efectiv colonizate. Germania, prezentă activ în zonă în ultimele decenii ale sec. 19, cumpără în 1899 de la Spania ins. **P.**, împreună cu restul arh. Caroline și cu ins. Mariane. La începutul primului război mondial, trupe nipone ocupă **P.** (1914), care devine, în 1920, teritoriu al Societății Națiunilor administrat de Japonia. Ocupate la sfârșitul celui de-al doilea război mondial de forțe americane (1944–1945), ins. **P.** sunt incluse, împreună cu ins. Micronezieni, ins. Marshall și ins. Mariane de Nord, în „Trust Territory of the Pacific Islands", teritoriu sub tutelă a O.N.U., administrat de S.U.A. (1947). Populația niponă stabilită până atunci în insule este repatriată în Japonia. După ce în 1978 **P.** refuză includerea într-o federație cu Micronezia, în 1979 insulele sunt separate administrativ în cadrul „Trust Territory of the Pacific Islands" și, în baza unei constituții, dobândesc, la 1 ian. 1981, autonomia internă, sub numele de Republica Palau. În aug. 1982, S.U.A. semnează „The Compact of Free Association" cu Republica **P.**, care prevede încetarea vechiului statut de teritoriu sub tutelă O.N.U., sub rezerva dreptului S.U.A. de a tranzita și staționa materiale nucleare pe terit. Republicii **P.**, ceea ce contravenea Constituției acesteia, care interzicea staționarea de arme nucleare, chimice și biologice pe terit. său. Referendumul din febr. 1983, în care 60% dintre votanți aprobă documentul, nu reunește cele 75% din voturile solicitate de Constituție pentru validarea acestei decizii, astfel încât el este urmat de alte zece consultări populare, până când, la 9 nov. 1993, este aprobat. S.U.A. obține astfel dreptul de a staționa nave militare cu armament nuclear la bord în portul Koror. La 1 oct. 1994, Republica **P.**, ultimul teritoriu aparținând vechiului „Trust Territory of the Pacific Islands", își proclamă independența, fiind admisă, la 15 dec. 1994, ca al 185-lea stat membru al O.N.U. S.U.A. rămân responsabile cu politica de apărare și relațiile externe ale noului stat. Republică prezidențială. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, iar cea executivă de președinte, care numește guvernul.

PALAU i FABRE, Josep (n. 1917), scriitor și critic catalan. Poezie de revoltă socială („Balade amare", „Cancer"); eseuri critice („Picasso și amicii săi catalani").

PALAVRAGI (PĂLĂVRĂGI) (< *palavragiu*) vb. IV intranz. și tranz. A sta de vorbă despre lucruri lipsite de importanță; a flecări, a trăncăni.

PALAVRAGIU (< tc.) s. m. Cel care spune palavre; flecar, limbut.

PALAVRĂ (< tc.) s. f. Vorbă goală; fleac; baliverna, brașoavă.

PALAWAN [palauan], insulă în V arh. Filipine, între M. Sulu și M. Chinei de Sud; 11,8 mii km^2; lungime: 450 km; lățime: 40 km. Oraș pr.: *Puerto Princesa.* Relief muntos cu alt. max. de 2 085 m (Mt. Mantalingajan). Păduri tropicale. Vânătoare. Pescuit. Palmieri de cocos. Cultivarea orezului. Expl. de petrol.

PALAZZESCHI [palattseski], **Aldo** (pseud. lui *Aldo Giurlani*) (1885–1974), scriitor italian. Poezie futuristă („Incendiatorul", „Inima mea"), romane de factură realistă, cultivând grotescul („Surorile Materassi", „Frații Cuccoli") și proză scurtă, lirico-evocativă, cu semnificații morale („Codul lui Perelà", „Mantia bufonilor").

PĂLĂ[1] (cuv. autohton; cf. alb. *palë*) s. f. Cantitate de fân, de paie etc. care poate fi tăiată dintr-o singură mișcare de tragere cu coasa sau care poate fi luată o dată cu furca; *p. ext.* grămadă (mică) de fân, de iarbă, de paie etc. ✦ P. analog. Fâșie, șuviță. ✦ Fig. Undă, adiere (ex. **p.** de vânt, **p.** de foc).

PĂLĂ[2] (< fr.) s. f. 1. (TEHN.) Element activ al unei elice de avion, de navă etc. sau al unui rotor de mașină hidraulică, pneumatică sau eoliană, solidarizat sau articulat la un capăt cu butucul elicei sau al rotorului. 2. (IND. TEXT.) Semifabricat sub formă de bandă continuă de lână sau de fibre chimice, obținut după ce fibrele au fost pieptănate și înfășurate în cruce pe bobine.

PALEARCTICA, diviziune în cadrul regionării biogeografice a globului, care cuprinde Europa, N Africii, partea nordică și centrală a Asiei.

PALEE[1] (cf. germ. *Pale*) s. f. Înveliș floral al gramineelor, format din două frunzișoare membranoase situate pe axa spiculețului, la baza fiecărei flori

(p. inferioară, terminată uneori cu o aristă, şi p. superioară).

PALȚE[2] (< fr.) s. f. Element (picior intermediar) de susţinere a unui pod de lemn cu mai multe deschideri, având rolul de a transmite spre fundaţie sarcinile încărcăturii podului.

PALEMBANG, oraş în Indonezia, în SE ins. Sumatera, pe fl. Musi, la 85 km de gura de vărsare în str. Bangka; 1,4 mil. loc. (2000). Port fluvio-maritim. Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de petrol. Prelucr. petrolului şi a cauciucului; ind. chimică (îngrăşăminte), constr. de maşini, textilă, mat. de constr. şi alim. Centru comercial activ. Export de petrol şi produse petroliere, cauciuc, cafea. Universitate (1960). Marea Moschee (1740, cu un minaret din 1753). Capitala regatului Srīvijaya (sec. 7–13) şi apoi a sultanatului omonim. Răsturnat de Imperiul hindus Madjapahit (sfârşit sec. 14). Compania olandeză a Indiilor de Est a întemeiat aici un comptoar (1617) şi un fort (1659); inclus în componenţa posesiunilor olandeze din Arh. Malaez (1825). Ocupat de japonezi (1941–1944); în 1950 a fost încorporat în statul indonezian.

PALENQUE [paleŋke], oraş în SE Mexicului (Chiapas), în pen. Yucatán; 63 mii loc. (1990). Unul din marile centre (600–950) ale civilizaţiei maya. Ruine ale unor monumente arhitectonice („Templul soarelui", „Templul inscripţiilor", palat) descoperite în sec. 18. Oraşul prehispanic cuprins într-un parc naţional face parte (din 1987) din patrimoniul cultural universal. Turism.

PALEO- (< fr.; {s} gr. *palaios* „vechi") Element de compunere care înseamnă „vechi" şi care serveşte la formarea unor adjective şi a unor substantive.

PALEOANTROPI (< fr.) s. m. pl. Denumire atribuită oamenilor de Neanderthal *(Homo sapiens Neanderthalensis),* care au trăit în Europa şi Asia în Pleistocenul mijlociu şi superior. De la p. au rămas culturile Paleoliticului mijlociu.

PALEOANTROPOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Parte a antropologiei care se ocupă cu studierea omului preistoric.

PALEOASIATIC, -Ă (< fr.) adj. *Limbi paleoasiatice* = denumire sub care sunt cunoscute o serie de limbi vorbite de urmaşii vechilor locuitori ai Siberiei, care nu pot fi grupate într-o familie comună; se mai numesc *limbi paleosiberiene.*

PALEOBOTANICĂ (< fr. {i}) s. f. Disciplină a paleontologiei care se ocupă cu studierea fosilelor vegetale; paleofitologie. V. şi *palinologie.*

PALEOCEN, seria (epoca) inferioară a *Paleogenului.* Urmează *Cretacicului* şi precede *Eocenul.* Este caracterizat prin faună de numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode şi mai ales de mamifere etc. Dispar reptilele cretacice. A durat c. 10 mil. de ani. Acum se generalizează încălzirea climei.

PALEOCLIMATOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Disciplină a climatologiei care se ocupă cu studiul variaţiilor climei în decursul perioadelor geologice. Rezultatele acestor studii pot oferi o bază pentru prognozele cu privire la evoluţia viitoare a climei globului. De ex. analiza bulelor de aer captive în calotele glaciare din Antarctica şi Groenlanda a pus în evidenţă o corelaţie între ponderea gazelor cu efect de seră şi unele oscilaţii climatice din trecut.

PALEOCLIMĂ (< *paleo-* + *climă*) s. f. Climă din trecutul geologic al Pământului, studiată indirect, pe baza distribuţiei geografice a solurilor, a fosilelor de plante şi animale (inclusiv prin analize sporopolinice), a formaţiunilor geologice, precum şi pe baza unor trăsături ale reliefului.

PALEOCREŞTIN, -Ă (< *paleo-* + *creştin*) adj., s. m. şi f. **1.** Adj., s. m. şi f. (Creştin) de la începuturile creştinismului. **2.** Adj. *Arta p.* = denumire dată artei vechi creştine, dezvoltată pe teritoriul Imp. Roman până în sec. 4 (când, după edictul din 313 de la *Milano,* creştinismul a fost declarat religie de stat). Dezvoltată atât în Europa — mai ales în Italia — cât şi în Egipt, Asia Mică şi în Siria, *a.p.* s-a caracterizat la început prin amenajarea de catacombe (al căror tip a fost preluat de la păgâni) şi prin cioplirea în piatră a sarcofagelor, de obicei decorate cu simboluri şi inscripţii creştine (ex. sarcofagul de la Lateran, care combină teme din „Vechiul" şi „Noul Testament", cu detalii bucolice de viaţă zilnică). O dată cu oficializarea creştinismului s-au construit biserici de tip bazilical, cristalizându-se tipul arhitectonic al bazilicilor creştine. Specifice *a.p.* sunt şi creaţiile din domeniul frescei şi mozaicului. Picturile murale, cu o iconografie prelucrată iniţial din alte religii, au fost adaptate nevoilor creştinismului; de obicei ele sunt compoziţii simple, figurative, reprezentând peisaje sau animale şi având un sens simbolic (ex. porumbelul, păunul, Phoenix-ul, peştele, mielul) ori obiecte ca farul, corabia, crucea ansată. La sfârşitul sec. 2 apar şi scene inopinate din „Vechiul Testament" (ex. „Jertfa lui Avraam" şi „Povestea lui Iona" din cimitirul San Callistro).

PALEOCREŞTINISM (< *paleo-* + *creştinism*) s. n. Vechea biserică creştină, apărută şi dezvoltată în Antichitatea târzie greco-romană. Graniţa cu Evul Mediu este greu de stabilit, mai ales pentru estul Europei. Din biserica veche provin: legătura dintre creştinism şi cultura antică, constituţia episcopală, dogma hristologică şi cea a trinităţii, idealul monastic şi cel al unei biserici universale.

PALEOECOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Disciplină care studiază relaţiile reciproce dintre organismele care au trăit în epocile geologice trecute şi raporturile acestora cu condiţiile de mediu din vremea respectivă. Îmbină metodele de studiu din domeniul paleontologiei cu principiile ecologice, bazându-se pe ideea că raporturile existente în trecut în cadrul ecosistemelor sunt similare cu cele observate în prezent.

PALEOENDEMIT (< fr.) s. n. Endemit care îşi are originea într-un trecut geologic relativ îndepărtat (Terţiar, Mezozoic şi chiar Paleozoic, de ex. în cazul unor peşti), prezentând de multe ori caractere arhaice. Au avut, în general, o răspândire mult mai largă în vremea respectivă, dar arealul lor s-a restrâns treptat din cauza modificării condiţiilor de viaţă şi concurenţei cu speciile mai evoluate, astfel că nu au reuşit să supravieţuiască decât local (de obicei, în condiţii de izolare geografică sau în biotopuri care le-au oferit un mediu special). Unele p. sunt considerate adevărate „fosile vii". Sin. *paleoendemism, endemit regresiv.*

PALEOETNOLOGIE (< fr. {s}) s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studierea popoarelor dispărute.

PALEOFITOLOGIE (< fr. {i}; {s} *paleo-* + gr. *phyton* „plantă" + *logos* „studiu") s. f. Paleobotanică.

PALEOGEN, prima perioadă a erei neozoice (cuprinsă între 65 şi 24,6 mil. ani), caracterizată printr-o floră de fanerogame şi faună variată: foraminifere, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, peşti, mamifere placentare etc. Apar ungulatele, proboscidienii, carnivorele şi primatele. P. aparţine ciclului orogenic alpin (fazele laramică, pireneană şi savică timpurie). Se produce separarea Europei de America de Nord, a celor două Americi şi definitivarea separării Australiei şi Noii Zeelande.

Cuprinde trei serii: Paleocen, Eocen, Oligocen.

PALEOGENĘTICĂ (< fr.) s. f. Ramură a geneticii care studiază interpretarea structurilor fosile și a speciilor dispărute.

PALEOGEOFIZICĂ (< fr. {i}) s. f. Știință care se ocupă cu studierea legilor și a modificărilor fenomenelor geofizice în decursul istoriei geologice a Pământului.

PALEOGEOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Disciplină care studiază configurația suprafeței terestre (distribuția mărilor și a uscatului, relieful), climatul, peisajele și evoluția lor în decursul istoriei geologice a Pământului.

PALEOGRAF, -Ă (< fr. {i}) s. m. și f. Specialist în paleografie.

PALEOGRAFIE (< fr. {i}; {s} *paleo-* + gr. *graphe* „scriere") s. f. **1.** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu citirea corectă, datarea și stabilirea autenticității textelor vechi, cu istoria scrisului etc. Termenul a fost creat și pus în circulație (1708) de călugărul benedictin Bernard de *Montfaucon*. După limba scrierii se deosebesc: **p.** latină, greacă, slavă etc. **2.** (MUZ.) Știință ce se ocupă cu studiul vechilor notații muzicale, având drept principale ramuri **p.** gregoriană și **p.** bizantină.

PALEOLITIC, denumire dată celei mai vechi epoci din istoria omenirii, care se caracterizează prin folosirea uneltelor din piatră din ce în ce mai elaborate, a celor din lemn și os, culesul, vânatul și pescuitul fiind principalele îndeletniciri. A durat de la apariția omului (cu c. 2 mii. de ani în urmă) și până aproximativ în milen. 10 î.Hr.

PALEOLOG, ultima dinastie de împărați bizantini (1261–1453). Întemeiată de Mihail VIII Paleolog, împărat al Niceei (1258–1261), în timpul căruia a fost restabilit Imp. Bizantin cu capitala Constantinopol: *Mihail VIII* (1261–1282), *Andronic II* (1282–1328), *Andronic III* (1328–1341), *Ioan V* (1341–1391, cu întreruperi), *Manuel II* (1391–1425), *Ioan VIII* (1425–1448) și *Constantin XI Dragases* (1449–1453), ultimul împărat al Bizanțului. Ramuri ale familiei **P.** au condus în Despotatul de Morea și în Marchizatul de Montferrat.

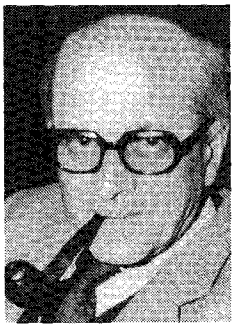

Alexandru Paleologu

PALEOLOGU, Alexandru (n. 1919, București), eseist român. Spirit de mare eleganță rafinament și naturalețe, a cultivat paradoxul, ca mijloc eficace de percepere a sensului literaturii și vieții („Spiritul și litera", „Bunul simț ca paradox", „Treptele lumii sau calea către sine a lui M. Sadoveanu", „Alchimia existenței"). Confesiuni („Sfidarea memoriei", „L'Occident est à l'Est"). Ambasador al României în Franța (1990–1992). Deținut politic (1959–1964).

PALEOMAGNETISM (< fr.) s. n. **1.** Orientare a unor particule cu proprietăți magnetice existente în diverse roci, care pune în evidență orientarea câmpului magnetic terestru din timpul formării lor. În cazul rocilor eruptive, în procesul de răcire a lavei, mineralele magnetizabile (de ex. magnetitul) au cristalizat într-o poziție determinată de liniile de forță ale câmpului magnetic terestru (magnetism termoremanent). În cazul unor roci sedimentare, care conțin oxizi de fier, particulele respective au luat această orientare în timpul depunerii lor (magnetism detritic remanent). Diferențele dintre magnetismul actual și **p.** sunt determinate, pe de o parte, de migrația și inversarea polilor magnetici în decursul timpului și, pe de alta, de deriva blocurilor continentale. **2.** Disciplină care studiază acest fenomen punând în evidență evoluția câmpului geomagnetic.

PALEONTOLOG (< fr. {i}) s. m. Specialist în paleontologie.

PALEONTOLOGIE (< fr. {i}; {s} *paleo-* + gr. *on, onthos* „ființă" + *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu studiul complex al organismelor fosile animale (paleozoologie) și vegetale (paleobotanică) și al urmelor activității vitale a acestora. Pune în evidență evoluția lumii vii și legăturile filogenetice între specii. Întemeietor al **p.** este considerat *G. Cuvier*.

PALEOPATOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a patologiei care studiază bolile viețuitoarelor fosile.

PALEOSIBERIAN adj. v. **paleoasiatic.**

PALEOSLAV, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la vechea limbă slavă, care este scris în această limbă. ✦ (Substantivat, f.) Limba slavă veche.

PALEOSOL (< fr.) s. n. Sol al cărui profil s-a format (total sau parțial) în alte condiții pedogenetice decât cele actuale. Poate fi fosil (îngropat sub depuneri recente) sau relict (aflat la suprafață).

PALEOTERIU, (< fr.; {s} *paleo-* + gr. *therion* „fiară") s. n. Mamifer fosil erbivor, asemănător cu tapirul, care a trăit în prima jumătate a erei Terțiare, în Europa și în Asia.

PALEOTROPICAL, -Ă (< fr.) adj. Care este propriu zonei tropicale din „Lumea Veche" (Africa, S Asiei, inclusiv arhipelagul indonezian). Termenul este folosit îndeosebi în domeniul biogeografiei (floră **p.**, faună **p.**).

PALEOZOIC, a doua eră geologică, care a durat între Precambrian și Mezozoic (intervalul dintre 590 și 248 mii. de ani). Cuprinde Cambrianul, Ordovicianul, Silurianul, Devonianul,

Paleolitic. Artă rupestră din peștera Lascaux (Franța)

Carboniferul şi Permianul. Se caracterizează, în privinţa florei, prin prezenţa talofitelor, predominarea criptogamelor vasculare şi apariţia gimnospermelor, iar în faună prin prezenţa tuturor grupelor de nevertebrate şi a primelor vertebrate. În P. s-au desfăşurat două mari cicluri geotectonice: Caledonian şi Hercinic. În P. inferior au existat blocuri continentale izolate (baltic, canadian, siberian, sinic, gondwanian), care în urma mişcărilor tectonice hercinice (P. superior) au format continentul unitar *Pangea.*

PALEOZOOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Disciplină a paleontologiei care se ocupă cu studierea animalelor fosile.

PALER, Octavian (n. 1926, Lisa, jud. Braşov), scriitor şi publicist român. Versuri aforistice, sentenţioase („Umbra cuvintelor"). Eseuri pe teme mitologice, existenţiale şi artistice („Mitologii subiective", „Polemici cordiale", „Apărarea lui Galilei", „Scrisori imaginare", „Un muzeu în labirint"), de „anti-călătorie" („Drumuri prin memorie", „Caminante") sau de inspiraţie autobiografică („Viaţa ca o coridă", „Rugaţi-vă să nu vă crească aripi", „Deşertul pentru totdeauna"), distingându-se prin luciditatea şi febrilitatea dezbaterilor filozofice şi etice. Romane de confesiune şi parabolice („Viaţa pe un peron", „Un om norocos"). Publicistică social-politică

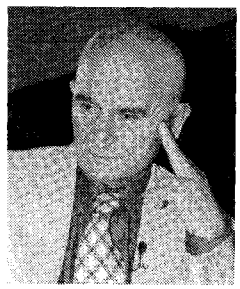

Octavian Paler

(„Don Quijote în Est"), „cronică morală a unui timp plictisit de morală", cum e subintitulat volumul „Vremea întrebărilor".

PALERMO, oraş în Italia insulară (Sicilia), port la golful cu acelaşi nume al M. Tireniene; 686,7 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. navale, aeronautice şi electrotehnice. Ind. chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, a sticlăriei, cimentului, tutunului, poligrafică, alim. Export de vinuri, fructe şi minereuri. Renumit centru turistic, balnear şi cultural. Universitate (1779). Muzeu de arheologie. Teatru. Parco della Favorita (1799). Monumente: bisericile San Giovanni dei Lebbrosi (1071–1072), San Giovanni degli Eremiti (1132–1148), în stil maur, Martorana (1143, restaurată în sec. 16 şi 17), Magiore (1150), San Cataldo (1160), Santa Cristina (1171–1174), Santa Maria Maddalena (1184–1186), Santa Catarina (1566–1596); capela Palatina (1132–1140), în stil bizantin; Domul (1170–1185, cu adăugiri din sec. 14–15 şi 18), în stil gotic; oratoriul S. Zita (1154–1166, refăcut în sec. 16, cu parc); palatele Chiaramonte (1307–1380), Pretoria (1463), Villadorata-Galati (1791); Fontana Pretoria (1554–1555). Fundat de fenicieni (sec. 8 î.Hr.), a fost stăpânit succesiv de cartaginezi (sec. 5–3 î.Hr.), de romani (sec. 3 î.Hr.–5 d.Hr.), de ostrogoţi (sec. 6), de bizantini (din 535), de arabi (din 831) şi de normanzi, care l-au ocupat în 1072. A fost capitala Regatului Siciliei (1130–1284; 1734–1816); cucerit de francezi (din 1265) şi spanioli (din 1282), ca urmare a unei răscoale cunoscute sub numele de „Vecerniile Siciliene". A avut un rol important în Revoluţia de la 1848– 1849 din Italia. Cucerit de Garibaldi (1860), s-a unit cu Italia (5 nov. 1860). Aici şi-a petrecut ultimii ani din viaţă, în exil, N. Bălcescu (decedat la 15 nov. 1852). În Antichitate s-a numit *Ranamus.*

Palermo. Biserica San Giovanni degli Eremiti

PALES (în mitologia romană), zeiţă pastorală, ocrotitoarea turmelor şi a ciobanilor; iniţial în Latium, protectoarea păşunilor şi stânelor. Festivităţile în onoarea ei erau celebrate la 21 apr., aniversând fondarea Romei şi se numeau *Palilia* sau *Parilia;* atunci erau sacrificate animale, trecute printr-un foc de paie ca simbol al purificării.

PALÉS MATOS, Luis (1898–1959), poet portorican. Iniţiator (1921) al mişcării de avangardă „diepalism", care preconiza integrarea ritmurilor şi a modalităţilor sonore ale cântecului şi dansului popular tradiţional în poezie. Poeme remarcabile prin forţa coloristică şi muzicalitatea versurilor („Azalee", „Poesia, 1915–1956").

PALESTINA, regiune istorică în Orientul Apropiat, cuprinsă între M. Mediterană şi deşertul Siriei. Locuită din Paleoliticul inferior, a fost ocupată de cananeeni (milen. 3 î.Hr.), care au dezvoltat primele aşezări urbane fortificate (Hazor, Ierusalim, Jaffa, Gaza). Sub dominaţie egipteană (3000–1200 î.Hr.), a fost invadată, în 1170, de popoarele mării (filisteni), ocupând litoralul P.; pe restul teritoriului triburile vechilor evrei au constituit (sec. 11) Regatul Israelito-Iudeu, care, la începutul sec. 10 î.Hr., s-a scindat în două regate: Israel (cucerit în 722 î.Hr.

de Asiria) și Iudeea (cucerită în 587 î.Hr. de Babilon). **P.** a fost ocupată succesiv de perși (sec. 4 î.Hr.), macedoneni (făcând apoi parte din Regatul Elenistic al Seleucizilor, sec. 4–1 î.Hr.), romani (63 î.Hr.), Bizanț (din 395 d.Hr.), arabi (638), turcii selgiucizi (sec. 11), cruciați (1099– 1187) și de sultanii egipteni (Saladin ocupă Ierusalimul, 1187). Între 1516 și 1917 a făcut parte din Imp. Otoman. Ocupată de trupele britanice (1917), **P.** a fost, între 1920 și 1947, teritoriu sub mandat britanic. Proclamarea statului Israel (14 mai 1948) a determinat acutizarea chestiunii palestiniene. La 29 nov. 1947, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat o rezoluție prin care s-a stipulat crearea pe terit. **P.** a două state — arab și israelian. Orașul Ierusalim urma să devină o unitate administrativă autonomă sub conducerea O.N.U. Războiul din anii 1948–1949, declanșat împotriva Israelului de către statele arabe vecine, s-a încheiat cu victoria Israelului și ruperea de către acesta a unei mari părți din terit. **P.**; Iordania ocupă malul stâng al fl. Iordan, iar Egiptul reg. Gaza. Forțele armate ale Israelului au izgonit de pe terit. ocupat al **P.** c. 900 000 de palestinieni, care și-au găsit adăpost în statele arabe vecine, creându-se astfel problema refugiaților palestinieni. În cursul celui de-al treilea război arabo-israelian (iun. 1967), Israelul a ocupat în întregime terit. **P.**, care fusese sub mandat, precum și alte terit. arabe (pen. Sinai, malul vestic al Iordanului, Ierusalimul vechi și zona Înălțimilor Golan). În aceste condiții numărul refugiaților a atins cifra de două milioane de oameni. În 1964, în Ierusalimul de Est, este creată Organizația pentru Eliberarea Palestinei (O.E.P.), care-și propune crearea unui stat arab palestinian pe terit. fostei Palestine, inițiind în deceniile următoare acțiuni armate și acte teroriste împotriva autorităților și populației israeliene, inclusiv mișcarea de rezistență din terit. arabe ocupate de Israel (Intifada). În 1988, la sesiunea Consiliului Național al **P.** — organul suprem al O.E.P., este proclamată crearea statului independent **P.** La 13 sept. 1993 este încheiat la Washington acordul dintre Yitzhak Rabin, prim-ministru al Israelului, și Yasser Arafat, președintele O.E.P., care prevede recunoașterea reciprocă, urmat, la 4 mai 1994, de semnarea la Cairo a acordului privind autonomia provizorie palestiniană din Gaza (362 km^2 cu 800 000 locuitori) și din zona orașului Ierihon, ca parte a Cisiordaniei (5 600 km^2, cu 1,1 mii. locuitori); în urma alegerilor din **P.**, liderul O.E.P., Yasser Arafat este ales președinte al „Autorității palestiniene". În pofida eforturilor de detensionare a relațiilor dintre israelieni și palestinieni, situația în zonă se menține extrem de încordată, din cauza repetatelor și sângeroaselor acțiuni teroriste sinucigașe, urmate de acțiunile de represalii ale trupelor israeliene. În acest context, Yasser Arafat l-a numit (19 mart. 2003) pe Mahmud Abbas în calitate de prim-ministru, care în mai 2003 a avut două runde de convorbiri cu prim-ministrul israelian Ariel Sharon (cu rezultate nesemnificative), în spiritul „Foii de parcurs" (acceptată în totalitate de „Autoritatea palestiniană", dar cu unele rezerve de Israel) propuse de S.U.A., Rusia, Uniunea Europeană și O.N.U. în vederea creării condițiilor de constituire în cursul anului 2005 a statului palestinian. La începutul lunii iun. 2003, la Aqaba (Iordania) a avut loc o întâlnire între președintele S.U.A., George W. Bush și prim-miniștri israelian și palestinian. La 6 sept. 2003 Mahmud Abbas a fost nevoit să-și prezinte demisia în condițiile noilor deteriorări ale relațiilor dintre israelieni și palestinieni; în locul său a fost numit A. Qorei. V. *Israel; Iordania.*

PALESTINIAN, -Ă (< n. pr. *Palestina*) s. m. și f., adj. **1.** (La m. pl.) Populație arabă care trăiește pe terit. **P.** sau este originară de acolo. De religie: musulmani șiiți, iar 10% creștini. Vorbesc în dialectul limbii arabe siro-palestiniene. După 1948, **p.** se găsesc regrupați în Gaza și Cisiordania. Mai trăiesc în: Iordania, Israel, Iraq, Qatar, Kuweit, Liban, Siria și în alte țări. Potrivit datelor din 1990, numărul palestinienilor se ridică la peste 5 mil. de oameni; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Palestinei sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Palestinei sau palestinienilor, privitor la Palestina sau la palestinieni.

PALȘTRĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (În Grecia și în Roma antică) Loc public destinat exercițiilor de gimnastică, luptelor, aruncării discului etc. **2.** Școală atenianâ de educație fizică, frecventată de băieți între 13 și 15 ani, după absolvirea școlii de gramatică și a celei de chitară.

PALESTRINA, Giovanni Pierluigi da (1525 sau 1526–1594), compozitor italian. Creație vastă, esențialmente vocală și religioasă, sintetizând întreaga artă contrapunctică a sec. 16, considerată de posteritate ca reprezentând culmea artei religioase polifonice. Estetică privilegiind echilibrul, logica, frumusețea liniilor. Aplică consemnul pontifical al inteligibilității textului și al supunerii muzicii față de mesajul liturgic. Creație foarte omogenă, cuprinzând madrigale profane, mise („Papae Marcelii"), motete („Sicut cervus desiderat", „Super flumina Babylonis"), oratorii etc. „Stilul Palestrina" este de referință pentru muzica religioasă *a cappella*, fiind codificat și teoretizat de Angelo Berardi (*Arcani musicali*) și Johann Joseph Fux (*Gradus ad Parnassum*).

PALETĂ (< fr.) s. f. **1.** (ARTE PL.) Placă subțire, netedă și neabsorbantă, confecționată din lemn dens sau faianță, prevăzută cu o deschizătură pentru ținerea ei cu mâna, pe care pictorii întind și amestecă culorile atunci când lucrează. Este o ima-gine-simbol a artei picturii. ✦ P. ext. Ansamblul culorilor folosite de obicei de un pictor. ✦ Fig. Măiestrie artistică (a pictorului). **2.** (SPORT) Placă de lemn, de formă ovală, acoperită cu plastic, cauciuc sau plută, cu mâner, care servește la lovirea mingii în tenisul de masă. **3.** (TEHN.) Element activ al rotorului sau al statorului unei mașini hidraulice ori pneumatice, în formă de aripă sau placă cu fețe curbe. Încastrată la unul sau la ambele capete. **4.** (TEHN.) Platformă cu sau fără pereți laterali, care servește la încărcarea, transportul, descărcarea și stivuirea mecanizată a produselor în uzine, depozite, porturi etc.

PALETUVIERI subst. v. **mangrove.**

PALEU, com. în jud. Bihor, situată în zona de contact a Dealurilor Oradei cu Câmpia Barcăului, pe valea Fâneața Mare; 1 529 loc. (2003). Satele P. și Uileacu de Munte sunt menționate documentar la 1291–1294, iar satul Săldăbagiu de Munte la 1226.

Giovanni Pierluigi da Palestrina

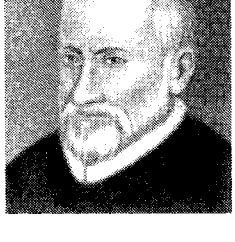

PALEY [peili], **Grace** (pe numele adevărat *Grace Goodside*) (n. 1922), scriitoare americană pacifistă. Prof. univ. la New York. Scurte povestiri în care prezintă condiția umană din marile metropole („Micile tulburări ale omului", „Uriașe schimbări în ultimul minut", „Ziua neschimbată de mai târziu", „Plimbări lungi și conversații intime"). Poeme („Înclinație timpurie").

PALEY [peili], **William** (1743–1805), teolog și filozof englez. A abordat probleme ale religiei creștine, moralei conservatoare și gândirii politice din Anglia sec. 18, lucrările sale constituind un sistem bazat pe religia naturală; în baza argumentului teologic, reformulat, **P.** susținea că o cunoaștere științifică a naturii va întări ideea că Dumnezeu este autorul Universului („Teologia naturală: mărturiile existenței și atributele divinității", „Un punct de vedere asupra mărturiilor creștinismului", „Principii de filozofie morală").

PALI- v. **PALI[N]-**

PĂLI (< engl.; indian *pāli* „test, încercare") s. f. Limbă indo-europeană din grupul indo-arian. A constituit limba literară (sec. 2–11) în care au fost redactate principiile budismului *(Tipitaka)*, devenind ulterior limba oficială a budismului hinayana din Ceylon.

PALIA DE LA ORĂȘTIE, prima traducere (aparținând lui Ștefan Herce și Efrem Zăcan) în limba română a „Vechiului Testament", cuprinzând primele două cărți: „Bitia" (Geneza) și „Ishodul" (Exodul); tipărită la Orăștie, în 1582, de către meșterii tipografi Șerban, fiul diaconului Coresi, și Marian. Monument de limbă veche românească, care a contribuit la formarea și afirmarea limbii naționale literare.

PALIATIV, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** (Medicament sau tratament) care ameliorează o boală sau îi înlătură temporar simptomele, fără a-i suprima cauza. **2.** Fig. (Soluție) care aduce o rezolvare de moment, care rezolvă provizoriu o situație dificilă.

PĂLID, -Ă (< it., lat.) adj. (Despre oameni) Galben pal, alb la față (din cauza unei boli, a unei emoții etc.). ✦ Fără strălucire, șters, spălăcit.

PALIDITATE *(< palid)* s. f. Culoare, aspect al unei persoane care are fața palidă; paloare.

PĂLIE (< ngr.) s. f. (Înv.) Nume dat scrierilor biblice care alcătuiesc „Vechiul Testament" sau uneori numai primelor cinci scrieri ale acestuia („Pentateuhul").

PALIER (< fr.) s. n. **1.** (Într-o construcție) Ansamblul planșeelor care se găsesc la același nivel. **2.** Odihnă **(3). 3.** Porțiune orizontală a unui traseu rutier sau de cale ferată. **4.** Parcurs executat de un avion imediat după decolare. **5.** (FIZ.) Porțiune orizontală, (aproximativ) paralelă cu axa absciselor, a unei curbe caracteristice, a unei diagrame de stare etc. **6.** (TEHN.) Lagăr **(II),** de obicei orizontal.

PALIGRAFIE (< engl.; {s} *pali-* + *graphein* „a scrie") s. f. (MED.) Repetarea în scris, într-o manieră continuă și de nestăpânit, a acelorași cuvinte sau fragmente de propoziție. Se manifestă în maladia Parkinson și în paraliziile pseudobulbare.

PALIKIR, capitala Statelor Federative ale Microneziei, situată în ins. Pohnpei; c. 6 000 loc. Aeroport.

PALILALIE (< fr. {i}) s. f. (MED.) Tulburare a vorbirii care constă în repetarea involuntară a unuia sau a mai multor cuvinte dintr-o frază.

PALILOGIE (< engl.; {s} *pali-* + gr. *logos* „cuvânt") s. f. (MED.) Tulburare complexă de limbaj, caracterizată prin tendința de intercalare, printre cuvinte neinteligibile, a unei fraze bine construite, repetată de mai multe ori; se manifestă, în special, în epilepsie.

PALIMPSEST (< fr., lat.; {s} gr. *palimpsestos* < *palin* „din nou" + *psestos* „răzuit") s. n. Pergament sau papirus de pe care s-a ras sau s-a șters scrierea inițială pentru a putea fi folosit din nou, dar pe care se mai văd încă urmele vechii scrieri. Cunoscut din Antichitate și utilizat frecvent în Evul Mediu din cauza rarității și al prețului ridicat al pergamentului. Începând din sec. 19, s-a încercat citirea textului original cu ajutorul unor mijloace moderne (raze ultraviolete). În Biblioteca Vaticanului s-a descoperit lucrarea lui Cicero, *De republica*, scrisă pe un **p.**

PALINCĂ (PĂLINCĂ) (< magh.) s. f. (Reg.) Rachiu natural dublu rafinat din fructe; țuică.

PALI[N]- (< fr.; {s} gr. *palin* „din nou") Element de compunere cu sensul „din nou", cu ajutorul căruia se alcătuiesc substantive și adjective.

PALINDROM (< fr.; {s} *palin-* + gr. *dromos* „alergare, cursă") s. n. Cuvânt (sau grup de cuvinte și cifre) care poate fi citit de la stânga la dreapta și invers, fără să-și piardă sensul (ex. coc, sus, anilina, 1991). ✦ Joc distractiv care constă în găsirea unui cuvânt, care, citit normal și invers, să aibă același sens (sau să dea un alt cuvânt).

PALINGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *palin-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. **1.** (GEOL.) Formare a magmei prin topirea completă a unor roci preexistente. **2.** (GENET.) Apariția, în procesul dezvoltării unor indivizi, a unor caractere învechite, deja dispărute, pentru grupa din care aceștia fac parte. Termenul a fost introdus de E. Haeckel.

PALINGENEZIE (< fr.; {s} *palin-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. (FILOZ.) **1.** Doctrină pitagoriciană despre reîncarnarea continuă a sufletelor care n-au trăit o viață suficient de perfectă, preluată de Platon și încorporată în demonstrația sa că sufletul este nemuritor. ✦ Concepție stoică despre reîntoarcerea periodică și eternă a acelorași evenimente. ✦ Concept folosit în teoriile despre istoria umană ca „ciclu" și „reîntoarcere periodică" (Spengler, Toynbee). ✦ Fig. Înnoire, regenerare (morală). **2.** Concepție de factură providențialistă, formulată (1827) de scriitorul și filozoful francez P. Ballanche, potrivit căreia istoria omenirii, fiind o succesiune de cicluri, se desfășoară conform unei formule generale, astfel că fiecare popor parcurge aceleași etape, reproduce aceeași succesiune a transformărilor, totul fiind îndreptat spre realizarea unui scop general. **3.** (BIOL.) Concepție cu caracter preformist, formulată (1769) de naturalistul elvețian Ch. Bonnet, potrivit căreia perfecționarea viețuitoarelor are loc pe calea evoluției lente.

PALINODIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la palinodie; de palinodie; *p. ext.* care retractează, care revine, care retrage cele spuse.

PALINODIE (< fr.; {s} *palin-* + gr. *ode* „cântare") s. f. Operă literară sau discurs în care autorul retractează idei sau sentimente exprimate anterior.

PALINOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *palynein* „a risipi" + *logos* „studiu") s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul formei și structurii grăuncioarelor de polen și al sporilor plantelor și al modului lor de dispersie. Analizele sporo-polenice efectuate în mlaștini de turbă și în alte depozite sedimentare permit reconstituirea destul de exactă a covorului vegetal din vremea formării acelor depozite și, implicit, a condițiilor de mediu existente atunci. Prin analize efectuate la diferite adâncimi se evidențiază evoluția în timp a vegetației; cu ajutorul acestei metode s-a conturat o imagine detaliată a oscilațiilor climatice

ce au avut loc în Europa în Cuaternar (şi îndeosebi în Postglaciar). **P.** este folosită şi pentru datarea unor sedimente, situri arheologice etc. În România cercetările de **p.** au fost iniţiate de *Emil Pop.*

PALISÁDĂ (< fr.) s. f. **1.** Sistem de îngrădire a unui spaţiu, care constă într-o succesiune de pari înfipţi în pământ, la diferite distanţe, legaţi între ei prin bare uşoare sau corzi (ramuri de copac, crengi de arbuşti etc.). **2.** (În arhitectura fortificată) Sistem de apărare alcătuit din pari înalţi, înfipţi vertical la distanţe egale, fie pe marginea şanţului ori pe coama valului, fie oblic, în escarpă, împiedicând astfel accesul atacatorilor. Sin. *palancă.* **3.** (BOT.) Mod de aşezare a unor celule care stau una lângă alta, perpendicular pe suprafaţa organului, alcătuind ţesutul palisadic.

PALISÁJ (< fr.) s. n. Legare a ramurilor unui pom fructifer de un suport sau de un spalier pentru a nu se rupe (din cauza vântului, a gheţii sau a zăpezii depuse) ori pentru a le da o anumită formă.

PALISÁNDRU (< fr.; cuv. dintr-un idiom din Guyana) s. m. Lemn al arborilor din genul *Jacaranda*, înalţi de 10–15 m. Unele specii ale genului se întâlnesc în America de Sud, altele în India şi Madagascar. Este un lemn dur, greu şi compact, roz-violaceu sau brun, cu miros plăcut, folosit la fabricarea mobilei fine şi a unor instrumente muzicale.

PALISSY, Bernard (c. 1510–1589 sau 1590), ceramist, emailor şi savant francez. Creator al unor vase ornamentale, abundent decorate cu reliefuri de inspiraţie florală, zoomorfă şi alegorică, tratate naturalist. Importante contribuţii la tehnica glazurilor, prin diversificarea şi amestecurile de jasp folosite în olărie. Descoperiri în domeniul geologiei şi al chimiei („Discursuri admirabile despre arta lutului, utilitatea sa, a emailurilor şi a focului"). Hughenot, a murit la Bastilia refuzând să abjure.

Bernard Palissy. Platou ornamental

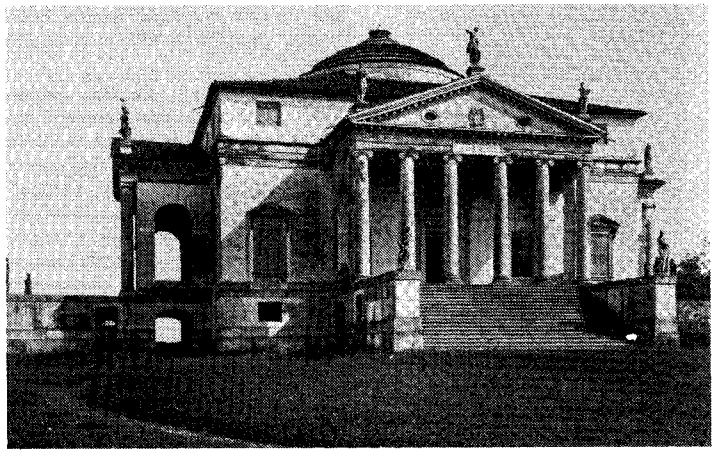

Andrea Palladio. Villa Rotonda

PALK, strâmtoare între pen. Hindustan şi ins. Ceylon, care face legătura între G. Bengal şi G. Mannar ale Oc. Indian; lungimea: 137 km; lăţimea min.: 64 km; ad. min.: 7 m. În partea de SSV, str. **P.** este separată de G. Mannar printr-un şirag de insule (numit „Puntea lui Adam") peste care s-au construit o şosea şi o c. f. (c. 90 km lungime), ce fac legătura între oraşele Madurai (India) şi Colombo (Sri Lanka).

PALL, Francisc (1911–1992, n. Carei), istoric român. Medievist. Prof. univ. la Cluj. Membru al şcolilor române din Roma şi Paris. Contribuţii la istoria cruciadei târzii, a ordinelor călugăreşti catolice în spaţiul românesc şi la istoria românilor din Transilvania în sec. 13–15 şi în vremea Unirii cu Roma. Opera sa se caracterizează prin critica riguroasă a izvoarelor şi prin siguranţa reconstituirii proceselor istorice. („Les croisades en Orient au bas Moyen Age", „Românii din părţile sătmărene [Ţinutul Medieş] în lumina unor documente din 1377", „Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma. 1745–1768").

PALLADIN, Aleksandr Vladimirovici (1885–1972), biochimist rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg, Harkov şi Kiev. Lucrări în domeniul biochimiei sistemului nervos, al activităţii musculare, al bolilor metabolice şi al vitaminelor („Biochimia sistemului nervos"). M. de onoare al Academiei Române (1957).

PALLADIO, Andrea (pe numele adevărat *Andrea di Pietro della Gondola,* zis ~) (1508–1580), arhitect italian. A promovat o concepţie bazată pe interpretarea elementelor arhitecturii romane şi a utilizat ordinul colosal, realizând construcţii sobre, echilibrate (Villa Rotonda, palatul Chiericati şi Teatrul Olimpic la Vicenza, biserica San Giorgio Maggiore, Biserica Capucinilor şi palatele de pe Marele Canal din Veneţia). Considerat precursor al clasicismului sec. 18. Scrierile sale, inspirate de Vitruviu, au contribuit la răspândirea ideilor privind modelele antice. Autorul celebrei lucrări „Cele patru cărţi de arhitectură", unde expune experienţa sa de constructor şi care a avut o mare influenţă asupra „paladianismului" englez şi a neoclasicilor.

PALLADIOS (c. 363–c. 431), teolog grec. Reprezentant important al monahismului oriental. Călugăr în Egipt şi Palestina; episcop al oraşului Helenopolis (Bitinia). Autorul unei istorii despre începuturile vieţii monahale („Historia Lausiaca") şi al unei scrieri apologetice („Despre viaţa Sfântului Ioan Hrisostom").

PALLADY, Theodor (1871–1956, n. Iaşi), pictor român. Studii la Dresda şi Paris, întâi de inginerie, apoi dedicate exclusiv picturii. Coleg şi prieten cu H. Matisse. Unul dintre cei mai importanţi pictori români din prima jumătate a sec. 20. Compoziţii riguroase într-o sinteză de tip grafic, cu o gamă cromatică discretă şi culori transparente. Peisaje („Peisaj la Bucium", „Pod pe Sena"), naturi moarte („Natură statică cu pălărie", „Natură statică cu ceas"), scene de interior cu nuduri („Citind din Baudelaire", „În faţa şemineului", „Nud în fotoliu", „Femeia în gri") remarcabile

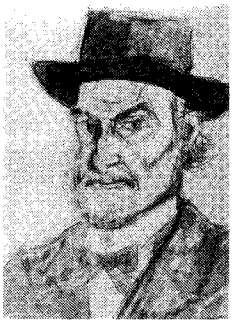

Theodor Pallady. Autoportret

prin rafinament, disciplina desenului şi nuanţele cromatice deosebite. Desene şi schiţe (peisaje, autoportrete) remarcabile prin precizia observaţiei.

PALLAS, asteroid cu diametrul de c. 500 km. Descoperit în 1802 de H.W.M. Olbers. Situat în centura de asteroizi dintre planetele Marte şi Jupiter.

PALLAS, Peter Simon (1741–1811), naturalist şi explorator german. Prof. la Sankt-Petersburg. A întreprins călătorii în Crimeea, apoi în Ural şi Siberia, până pe cursul superior al Amurului (1768–1774), recoltând numeroase exemplare de fosile.

PALLAS ATHENA v. **Atena.**

PALLAVA, dinastie (întemeiată în c. 225) şi stat în India antică situată în *Coromandel.* Regii **P.** şi-au extins supremaţia în sec. 7 în S peninsulei şi în special asupra regiunii Madras, unde arhitectura şi sculptura au produs capodopere ale artei dravidiene (sec. 6–8). Capitala era la Kāñchī (azi Kānchipuram sau Conjeeveram). În 893 regatul a fost cucerit de suveranii din *Chola.*

PALLIUM (cuv. lat.) s. n. **1.** Mantie necroită, din stofă de lână, de obicei albă, de formă dreptunghiulară; purtată iniţial în Grecia (unde va deveni îmbrăcămintea specifică filozofilor) şi apoi la Roma antică (îndeosebi în timpul lui Adrian). **2.** Piesă vestimentară ţesută din lână albă, de forma unei fâşii înguste, decorată cu cruci negre, purtată în jurul gâtului de arhiepiscopii catolici, de cardinali şi de papă. **3.** Mantie regească. **4.** (ZOOL.) Manta **(4).**

PALLOTTINO, Massimo (1909–1994), arheolog italian. Prof. univ. la Cagliari şi la Roma. Studii de arheologie şi istorie consacrate civilizaţiei etrusce („Elemente de limbă etruscă", „Pictura etruscă", „Etruscologie"). Studiul său „Ce este arheologia" prezintă istoria acestei discipline şi rolul ei în cultura modernă.

PALLY (PALLI), Zenaida (1919–1997, n. Soroca), mezzosoprană română. Prim-solistă la Teatrul de Operă şi Balet din Bucureşti (din 1945). Carieră internaţională. Roluri în „Carmen" de Bizet, „Aida" de Verdi, „Oedip" de George Enescu.

PALM, Siegfried (n. 1927), violoncelist german. Activitate pedagogică (cursuri de măiestrie în întreaga lume), de muzică de cameră (cvartetul Hamann) şi de orchestrant, apoi carieră solistică. Contribuţii la lărgirea repertoriului violoncelului. Tehnică spectaculoasă, extinzând posibilităţile instrumentului. Important interpret de muzică nouă (lucrări dedicate de J. Xenakis, K. Penderecki, B. Zimermann, G. Ligeti, M. R. Kagel ş.a.). Director al Academiei de Muzică din Köln şi al Deutsche Oper din Berlin. Lucrări de muzicologie.

PALMA v. **La Palma.**

PALMA, familie de pictori italieni din şcoala venеţiană; **1. P. il Vecchio** *(Iàcopo Negrétti* sau *Nigretti,* zis *~)* (c. 1480–1528). Reprezentant al şcolii veneţiene. A pictat, influenţat de Giorgione şi Tiziano, în spirit laic, compoziţii religioase, mitologice şi portrete, într-un colorit viu şi nuanţat („Adam şi Eva", „Cele trei surori", „Portret de femeie"). Reprezentat în Muzeul Naţional de Artă al României. **2. P. il Giovane** *(Iàcopo di Antonio,* zis *~)* (1544–1628), strănepotul lui **P. (1).** Elev al lui Tiziano. Prin dinamismul compoziţiei se apropie de Tintoretto („Veneţia încoronată de Victorie", „Luarea Constantinopolelui", „Judecata universală", toate în Palatul Dogilor din Veneţia).

PALMA, Ricardo (1833–1919), scriitor, istoric şi filolog peruan. Fondator al Academiei peruane (1887). Director al

Zenaida Pally

Siegfried Palm

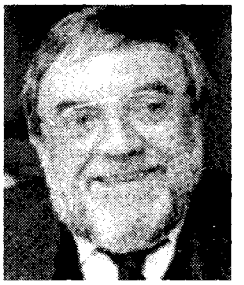

Bibliotecii naţionale din Lima (1884–1910). Creator al genului „tradición", eseu cu subiect istoric, anecdotic sau folcloric („Tradiţii peruane"). Lirică romantică („Armonii", „Pătimiri"). Studii istorice („Analele Inchiziţiei de la Lima") şi filologice („Neologisme şi americanisme", „File lexicografice"). Traduceri.

PALMAC (< tc.) s. n. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 3,484 cm, folosită în trecut în Moldova.

PALMACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante monocotiledonate având ca reprezentant tipic *palmierul.*

PALMA DE MALLORCA [malorka], oraş în partea de V a ins. Mallorca (arh. Baleare, Spania insulară), pe ţărmul de N al G. Palma al M. Mediterane, centrul ad-tiv al Comunităţii

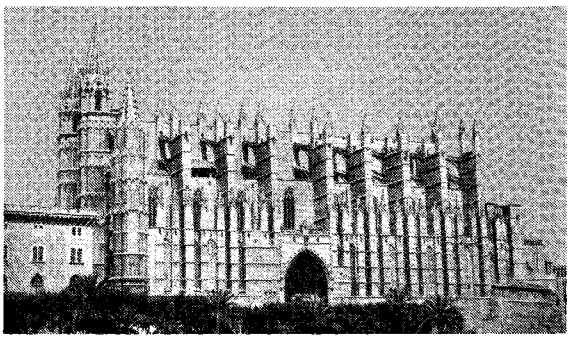

Palma de Mallorca. Catedrala

autonome Baleare; 333,8 mii loc. (2001). Port maritim. Aeroport. Constr. şi reparaţii navale. Ind. metalurgică, chimică, textilă, a hârtiei, ceramicii, sticlăriei, pielăriei şi încălţămintei, alim. (zahăr). Renumită staţiune balneoclimaterică. Universitate (1967). Muzeu de artă. Teatru. Grădină botanică. Turism (c. 2 mii. turişti anual). Monumente: Palatul maur Almudaina (sec. 11, restaurat în sec. 12 şi 16), catedrala gotică (1230–1660, renovată în sec. 19), bisericile San Francisco (1281) şi Santo Domingo (1296), castelul Bellver (sec. 14), azi sediul Muzeului Municipal, La Lonja — clădirea Bursei, construită în stil gotic (1426–1448), clădirea Primăriei (sec. 16), palatul episcopal (sec. 17) ş.a. Cucerit de romani (123 î.Hr.), devine colonie a acestora. Ocupat succesiv de vandali (sec. 5), bizantini (sec. 6), arabi (sec. 8). Recucerit de creştini (1114–1115). A intrat în stăpânirea regelui Iacob I al Aragónului (1229). Oraş din 1249.

PALMAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la palmă (ex. arteră **p.**).

PALMAREŞ (< fr.; {s} lat. *palmaris,* din *palma,* „ramură de palmier") s. n. Listă în care se înscriu succesele sau victoriile (sportive, literare, artistice etc.) obţinute de cineva; totalitatea unor astfel de succese.

PALMAT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre picioarele unor animale acvatice sau ale unor păsări înotătoare) Cu degetele unite printr-o membrană (ex. la broască, la raţă, la ornitorinc). **2.** (Despre modul de aşezare a lobilor unei frunze simple, a foliolelor unei frunze compuse sau a nervurilor) Care porneşte de la un centru comun şi se răsfiră ca degetele unei palme; în cazul frunzelor simple, crestăturile sunt adânci (ex. frunza viţei de vie).

PALMATURĂ (< fr.) s. f. (MED.) Malformaţie congenitală constând în unirea degetelor mâinii printr-o pieliţă.

PALMĂ[1] (lat. *palma*) s. f. **1.** Partea interioară a mâinii, cuprinsă între articulaţia pumnului şi vârful degetelor. ✧ Loc. *Ca în palmă* = **a)** foarte bine, în cele mai mici amănunte; **b)** cu suprafaţa netedă. ✧ Expr. *(A lucra) cu palma* sau *cu palmele* = (a munci) cu braţele, manual. **2.** Lovitură dată cuiva cu palma **(1).** ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *palme* = a lua (pe cineva) la bătaie, a pălmui. *Cât ai bate din palme* = imediat, foarte repede. **3.** Unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut, egală cu 24,581 cm în Ţara Românească şi cu 27,875 cm în Moldova. ✧ Loc. *De-o palmă* = de dimensiuni neobişnuit de mici (în raport cu cât ar trebui să fie). ✧ Expr. *O palmă de loc* = **a)** o distanţă mică; **b)** o mică suprafaţă de teren cultivabil. **4.** Bătător de covoare. **5.** Înotătoare de cauciuc, fixată pe laba piciorului, folosită în înotul subacvatic.

PALMĂ[2] (< fr., lat.) s. f. **1.** (Înv.) Ramură de palmier. **2.** Simbol al victoriei în luptă, în Antichitatea greco-romană. **3.** Element ornamental în formă de palmă[2] **(1).** ✧ *Palmele academice* = distincţie în formă de frunză de palmier stilizată, acordată de Academia Franceză oamenilor de ştiinţă şi artiştilor.

PALM BEACH v. **Miami.**

PALMDALE [pa:mdeil], oraş în SV S.U.A. (California), în SV deşertului Mojave (Antelope Valley), la NE de Los Angeles; 116,7 mii loc. (2000). Nod feroviar. Asamblări aeronautice. Cercetări electronice. În apropiere monumentul naţional Joshua Tree. Dezvoltat după anul 1880, devine oraş în 1950. Populaţia sa a crescut în anii 1980–1990 de peste cinci ori.

PALME, (Sven) Olof Joachim (1927–1986), om politic suedez. Membru al Comitetului Executiv (din 1964) şi preşedinte (din 1969) al Partidului Social-Democrat Muncitoresc. Prim-min. (1969–1976 şi 1982–1986). A iniţiat măsuri sociale profunde şi o politică externă activă bazată pe opţiuni pacifiste. Asasinat.

PALMER (< fr.; {s} n. pr. *D. Palmer*) s. n. Micrometru de exterior.

PALMER v. **Graham, Ţara lui ~.**

PALMER [pa:mər], **Lili** (pe numele adevărat *Lillie Marie Peiser*) (1914–1986), actriţă germană de film. Vedetă internaţională; a creat personaje care se impun prin distincţie, eleganţă, inteligenţă („Agent secret", „Sexul slab", „Anastasia", „Conspiraţia inimilor", „Moli Flanders", „Lotte la Weimar", „Himera").

Olof Joachim Palme

Henry John Temple, viconte Palmerston. Statuie din Piaţa Parlamentului, Londra

PALMER [pa:mə], **Robert** (n. 1949), baterist şi cântăreţ britanic de rock. Carieră solo din 1974 („Every Kinda People"). Constituie supergrupul Power Station. Dezvoltă rockul simfonic. Discografie selectivă: „Addictions".

PALMER [pa:mə], **Samuel** (1805–1881), pictor britanic. Influenţat de J. Turner şi W. Blake. Precursor al simbolismului. Lucrări de un romantism vizionar şi mistic, reprezentând peisaje, naturi moarte sau compoziţii simbolice („Mărul magic", „Păstor sub lună plină"). Ilustraţie de carte.

PALMERSTON [pa:məstən], **Henry John Temple, viconte** (1784–1865), om politic britanic. Membru al partidului tory (din 1807), iar din 1830 al partidului whig; prim-min. (1855–1858, 1859–1865). Promotor al intereselor coloniale britanice (mai ales al expansiunii în China); ostil Franţei şi mai ales Rusiei. În „problema orientală", adept al menţinerii integrităţii Imp. Otoman.

PALMETĂ (< fr.) s. f. Motiv ornamental sculptat ori pictat, stilizat în

Palmetă

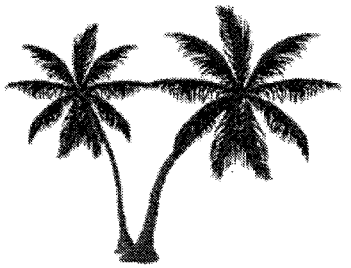

Palmier

forma unei frunze de palmier sau a degetelor unei mâini. Folosit în ornamentica orientală și europeană, în arhitectură, sculptură, textile, în grafica de manuscris etc.

PALMIER (< fr.) s. m. Denumire generică a mai multor specii de plante lemnoase, din familia palmaceelor, care cresc în regiunile tropicale și subtropicale, cu trunchiul drept, neramificat și cu o coroană bogată de frunze la vârf; florile sunt grupate în inflorescențe, iar fructele sunt bace (dulci, gustoase) sau nuci. **P.** au o mare importanță economică datorită fructelor care au o valoare nutritivă ridicată; furnizează și uleiuri, fibre textile, material de construcție etc. (ex. cocotierii, curmalul etc.).

PALMIERI, Luigi (1807–1896), fizician și vulcanolog italian. Prof. univ. la Napoli. Director al Observatorului Vezuviu (din 1850). Cercetări de seismologie sau privind erupția Vezuviului din 1872 („Vezuviul și istoria lui"). Contribuții privind magnetismul terestru, electricitatea atmosferică; inventatorul unui electrometru (1844) și al unui seismograf (1855) („Legile critice ale electricității atmosferice").

PALMIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *palma* „palmă, palmier" + *forma* „formă") adj. (În arhitectura egipteană; despre coloane) Care are capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier.

PALMIPEDE (< fr.; {s} lat. *palma* „palmă" + *pes, pedis* „picior") s. n. pl. Grup de păsări înotătoare care au degetele picioarelor reunite printr-o membrană (ex. rața, gâsca, pelicanul, pescărușul).

PALMIRA, oraș în V Columbiei, situat la poalele estice ale Cordillerei Occidental, pe valea superioară a râului Cauca, la 1 085 m alt., la 25 km NE de Cali; 271,6 mii loc. (1999). Ind. alim. și de prelucr. a pieilor (tăbăcărie). Centru agricol și comercial (cafea, cacao, tutun, trestie de zahăr). Fondat în 1688.

PALMITAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri sau esteri ai acidului palmitic.

PALMITIC, -Ă (< fr.) adj. *Acid ~* = acid gras, saturat, monobazic prezent în stare liberă. Se găsește în grăsimile vegetale și animale și sub formă de ester al glicerinei (palmitină). Se întrebuințează în industrie la fabricarea săpunurilor, la impermeabilizarea țesăturilor, în cosmetică, medicină etc. Sin. *acid hexadecanoic.*

PALMITINĂ (< fr. {i}) s. f. Ester al glicerinei cu acidul palmitic, prezent în diverse grăsimi și uleiuri.

PALM SPRINGS, oraș în VSV S.U.A. (California), situat la poalele m-ților San Jacinto, pe valea râului Coachella, la 160 km ESE de Los Angeles; 42,8 mii loc. (2000). Aeroport. Izvoare cu ape termale. Renumită stațiune balneoclimatică, dezvoltată după anul 1920. Fondat în 1876; declarat oraș în 1938. Sanatoriu (1909). Inițial, s-a numit *Agua Caliente,* datorită izvoarelor de ape termale.

PALMYRA, oraș antic în Siria la NE de Damasc (în apropiere de actualul Tadmor). Întemeiat în milen. 2 î.Hr. Cunoaște o rapidă ascensiune după includerea ei (sec. 1 d.Hr.) în Imp. Roman și acordarea de către Hadrian (129 d.Hr.) a statutului de oraș liber. A fost centrul statului sclavagist cu același nume, care, în timpul domniei lui Odenat (260–266 d.Hr.) și al soției sale Zenobia (266–273 d.Hr.), a atins apogeul puterii. Cei doi au încercat să se emancipeze de sub dominația romană provocând reacția Imperiului. Cucerit (272) și distrus (273) de romani în vremea lui Aurelian. Templul închinat zeului Baal (sec. 1 d.Hr.) și ruinele orașului roman (termele lui Dioclețian, teatrul și templul lui Nebo) au fost declarate (1980) în patrimoniul cultural universal.

PALMYRA, insulă coraligenă nelocuită în Pacificul Central, în N arh. Line, la c. 1 600 km SV de arh. Hawaii; 2,6 km^2. Descoperită în 1802 de căpitanul Sawle de pe vasul „Palmyra", a fost luată în posesie de Marea Britanie (1889) și apoi de S.U.A.; în perioada 1912–1922, formează un terit. dependent, administrat de ins. Midway. Stațiuni de cabluri submarine. Important loc de cuibărit pentru numeroase păsări de apă și de țărm.

PALOARE (< fr.) s. f. **1.** Paliditate; semn clinic de orientare în anemie constând în modificarea colorației normale a tegumentelor și a mucoaselor. **2.** Culoare ștearsă.

PALOGRAF (< fr.; {s} gr. *pallein* „a scutura" + *graphein* „a scrie") s. n. Instrument pentru înregistrarea oscilațiilor verticale și orizontale ale unei nave, care funcționează asemănător cu seismograful.

PALOMAR [pæləma:], **Mount ~,** masiv muntos în SV S.U.A. (California). Alt. max.: 1 871 m. Observator astronomic înființat în 1948, care posedă un telescop gigant a cărui oglindă are 5,08 m diametru (până în 1976 cel mai mare din lume).

PALONIER (< fr.) s. n. Pârghie cu punct de articulație la mijloc și cu două pedale la extremități, folosită pentru dirijarea unui avion sau a unei

Mount Palomar.
Observatorul astronomic

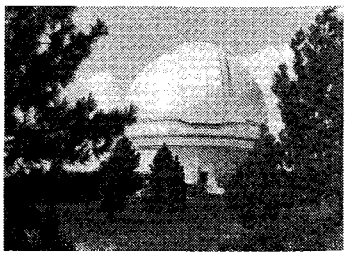

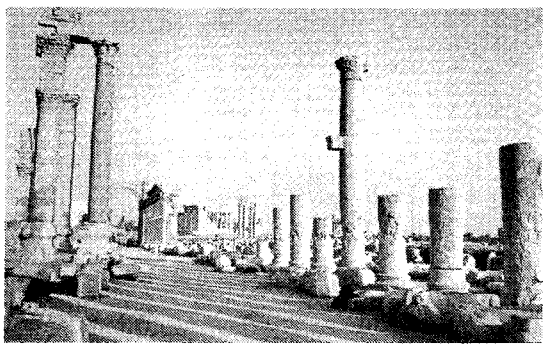

Palmyra.
Ruine ale orașului antic

ambarcații sportive. Legătura **p.** cu organul mobil al vehiculului se face prin fișie sau prin cabluri.

PALOS DE LA FRONTERA, oraș în SV Spaniei (Andaluzia), în apropierea estuarului lui Río Tinto, vizavi de orașul Huelva; 6,8 mii loc. (1991). În vechime port maritim, azi în interiorul uscatului, a fost locul de plecare spre Lumea Nouă a mai multor expediții de explorare și cucerire (navele lui Cristofor Columb au plecat de aici, în prima expediție, la 3 aug. 1492).

PALOȘ (< magh.) s. n. (În Evul Mediu) Sabie lată, cu două tăișuri, uneori încovoiată la vârf. Slujitorii domnești din Moldova erau înarmați cu **p.**

PALPA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A examina un bolnav prin palpare **(1). 2.** (TEHN.) A efectua operația de palpare **(2).**

PALPABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi pipăit; care poate fi constatat prin simțuri. ✦ Fig. Evident, sigur, neîndoios, adevărat.

PALPARE *(< palpa)* s. f. **1.** Procedeu de examinare clinică a bolnavului, făcut de către medic printr-o ușoară presiune cu degetele sau palmele asupra unei regiuni a corpului, pentru a determina limitele, consistența și sensibilitatea unor țesuturi și organe, prezența unor vibrații normale sau anormale, a unor formațiuni patologice etc. **2.** (TEHN.) Examinare a suprafețelor unui corp solid, cu mâna sau cu un palpator, pentru a se verifica netezimea lor după prelucrare (fină).

PALPATOR *(< palpa)* s. n. **1.** Organ sensibil al unui aparat de măsurat și de control care sesizează neregularitățile unei configurații. **2.** Dispozitiv de comandă automată a mecanismului de alimentare continuă a mașinii de țesut cu fir de bătătură, care percepe prezența acestuia pe țeava suveicii. **3.** Subansamblu sau dispozitiv al unor mașini agricole care urmărește neregularitățile solului, poziția sau înălțimea rădăcinilor de sfeclă, dispunerea plantelor (a pomilor) pe rând etc., în vederea reglării organelor de lucru.

PALPEBRAL -Ă (< fr.; {s} lat. *palpebra* „pleoapă") adj. Care se referă la pleoape (ex. reflexul de clipire, numit reflex **p.**).

PALPI (< fr.) s. m. pl. Organe senzoriale alungite, situate de obicei în apropierea gurii, la diverse specii de nevertebrate.

PALPITA (< fr., lat.) vb. I intranz. **1.** A avea palpitații. ✦ A fi stăpânit de emoție, a fi tulburat, a tremura. **2.** P. analog. A se mișca ritmic; a pulsa; a tremura; a sclipi ușor și intermitent; a licări, a pâlpâi. **3.** Fig. A se manifesta puternic, a fi plin de viață, a trăi intens.

PALPITANT, -Ă (< fr.) adj. Emoționant, pasionant, interesant.

PALPITAȚIE (< fr., lat.) s. f. Senzație neplăcută în regiunea inimii, provocată de bătăi anormale ale inimii, mai puternice, mai rapide sau neregulate. Poate fi funcțională (când este provocată de emoții, eforturi fizice, consum exagerat de cafea sau tutun etc.) sau poate să apară în cursul unor boli (ex. boala lui Basedow, insuficiență cardiacă, angină pectorală, aerofagie etc.).

PALPLANȘĂ (< fr.) s. f. Element de construcție recuperabil, executat din lemn, din oțel sau din beton armat, care servește la sprijinirea peretelui unei săpături, la executarea unor ecrane de etanșare etc.

PALTIN (lat. *platanus*) s. m. Numele mai multor arbori din genul *Acer.* ✧ *P. de câmp (arțar)* = arbore din familia aceraceelor, înalt până la 25 m, cu frunze subțiri, palmat-lobate, și fructe disamare cu aripile în unghi obtuz; are lemnul alb, elastic și rezistent *(Acer platanoides).* Crește în pădurile de foioase de la câmpie și deal. Este cultivat în plantații forestiere, parcuri și pe marginea străzilor. ✧ *P. de munte* = arbore înalt până la 40 m, cu frunze groase, palmat-lobate și cu fructe disamare cu aripile în unghi drept; lemnul, de calitate superioară, foarte rezistent, elastic și fin, de culoare albă, este folosit în industria mobilei și a instrumentelor muzicale *(Acer pseudoplatanus).* Crește diseminat în păduri de fag sau de amestec de fag cu brad și molid, adesea la baza versanților stâncoși. *P. argintiu* = arbore exotic din America de Nord, rezistent la ger, înalt până la 25 m, cu lujeri roșcați, muguri roșii și frunze palmat-lobate verzi pe fața superioară și argintii pe cea inferioară *(Acer saccharinum).* Cultivat ca arbore decorativ pentru forma și culoarea frunzelor. Lemnul este folosit pentru parchete și mobilă.

PALTIN, com. în jud. Vrancea, situată în depr. Vrancea, pe râul Zăbala; 3 789 loc. (2003). Centru de prelucr. artistică a lemnului. Muzeu sătesc.

PALTINU, lac antropic pe râul Doftana, la c. 17 km de confluența acestuia cu Prahova; supr.: 157 ha; voi. mediu: 53,6 mil. m^3. Dat în folosință în 1971, are un baraj de beton de 108 m înălțime și 460 m lungime. Este folosit pentru alimentarea cu apă potabilă și industrială a orașelor Câmpina, Băicoi, Moreni și Ploiești.

PALTON (după fr. *paletot*) s. n. Obiect de îmbrăcăminte de iarnă, confecționat din stofă groasă, căptușit cu vatelină sau cu blană.

PALUDAN, Jacob (pe numele adevărat *Stig Henning*) (1896–1975), scriitor danez. Romane în care face o aspră critică civilizației industriale și societății de consum, prezentând conflictul dintre individ și valorile sale tradiționale, pe de-o parte, și societatea care poartă amprenta tehnicizării, pe de altă parte („Iarna cea lungă", „Păsări în jurul farului", „Jørgen Stein" — capodopera sa). Autor de eseuri și aforisme („Gânduri și amintiri", „Reîntoarcere la copilărie", „Bleumarin și negru").

PALUDIC -Ă (< fr.) adj. Care se referă la paludism; atins de paludism (ex. regiune **p.**).

PALUDISM (< fr.; {s} lat. *palus, paludis* „mlaștină") s. n. Malarie.

PALUDRINĂ (< fr.) s. f. Medicament sintetic, larg utilizat în tratamentul malariei; se prezintă sub formă de pulbere albă, cu gust amărui, inodoră, puțin solubilă în apă.

PALUSTRU, -Ă (< fr., lat.) adj. De baltă, din regiunea bălților. ✧ *Friguri palustre* = malarie, paludism. *Locuință p.* v. *lacustru. Vegetație p.* = vegetație care se dezvoltă pe terenuri acoperite cu un strat de apă puțin adânc sau pe soluri foarte umede, de obicei în jurul lacurilor și bălților sau pe malul apelor cu curgere lentă. Rădăcinile, rizomii și partea inferioară a tulpinii se află de multe ori sub apă, dar cea mai mare parte a tulpinii, frunzele și organele florifere se înalță deasupra nivelului apei. Printre cele mai reprezentative specii se numără: stuful, papura, unele specii de rogoz și pipirig, buzduganul de baltă.

PALUX (denumire comercială) s. n. Lac incolor care se aplică pe parchet pentru a-l proteja.

PA-MALOMBE v. **Shire.**

PAMFILE, Tudor (1883–1921, n. Țepu, jud. Galați), folclorist și scriitor român. A înființat și condus revistele de

folclor „Ion Creangă" şi „Florile dalbe". Studii despre credinţe şi datini („Sărbătorile de vară la români", „Sărbătorile de toamnă şi postul Crăciunului", „Mitologie românească", „Cerul şi podoabele lui") şi culegeri de folclor („Jocuri de copii", „Cartea cântecelor de ţară", „Cimilituri româneşti", „Sfârşitul lumii"). A cules material etnografic din S Moldovei şi valea Prutului.

PAMFLEŢ (< fr.; de la n. pr. *Pamphilet,* numele unei comedii din sec. 12) s. n. Specie literară în versuri sau în proză, cu pregnant caracter satiric, atacând, într-o tonalitate violentă şi agresivă, atitudini şi trăsături de caracter, concepţii şi realităţi sociale, politice, religioase, morale ş.a. Au scris **p.:** Voltaire, Swift, iar în literatura română N.D. Cocea, T. Arghezi, G. Bogza ş.a.

PAMFLETAR, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Autor de pamflete. ✦ (Adjectival) Cu caracter satiric violent, de pamflet.

PAMIR, sistem muntos în Asia Centrală (Tadjikistan, Kîrgîzstan, China, Afghanistan), situat între lanţurile montane Hindukush, Karakorum, Kunlun şi Altai. Alt. max.: 7 719 m (Kongur), în China. Vârful Pik Kommunizma 7 495 m (din Tadjikistan) era cunoscut ca cel mai înalt vârf de pe teritoriul U.R.S.S. La E, relieful este mai puţin fragmentat, cu depresiuni şi văi largi, situate la 3 500–4 500 m alt. Climă continentală rece şi foarte aridă. Numeroşi ghețari (Fedcenko, c. 70 km lungime). Vegetaţie sărăcăcioasă: stepă, păşune alpină, semideşert şi deşert montan.

PAMPAS (< fr.; sp. *pampa,* pl. *pampas,* preluat din lb. quechua, unde înseamnă „câmpie") s. n. Ţinut cu vegetaţie ierboasă (în prezent, în mare parte, înlocuită de culturi agricole sau păşuni cu compoziţie floristică puternic modificată) din zona temperat-caldă a Americii de Sud (între 32° şi 38° latitudine sudică). Ocupă E Argentinei (ajungând până la Oc. Atlantic) şi S Uruguay-ului. Creşterea vitelor, în trecut practicată extensiv pe toată întinderea **p.**, este acum mai bine reprezentată în partea de V şi SV, cu climă mai aridă.

PAMPHYLOS (a doua jumătate a sec. 1 d.Hr.), gramatician şi lexicograf grec. A trăit la Alexandria, în Egipt, unde a fost profesor. Împreună cu Zopyrion, a alcătuit un lexicon („Despre glose şi denumiri") în 95 de cărţi, în care sunt explicate, în ordine alfabetică, cuvinte rare din diferite domenii ale ştiinţelor. Lucrări de gramatică; un catalog cu nume de plante.

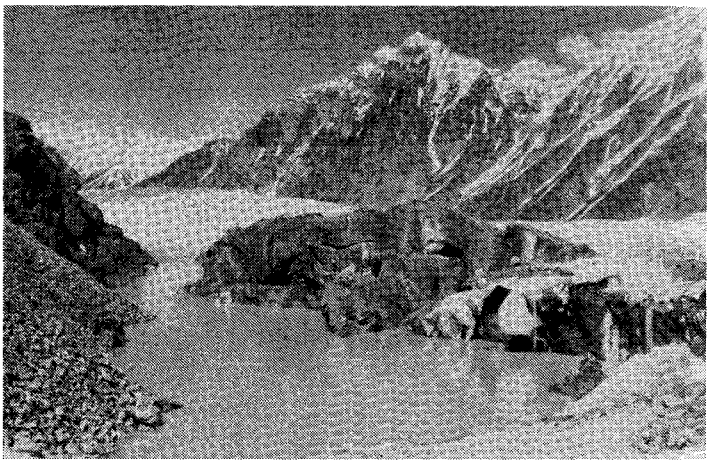

Munţii Pamir

PAMPLONA (IRUNA), oraş în NNE Spaniei, pe râul Arga, centrul ad-tiv al Comunităţii autonome Navarra; 183,9 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. de automobile; ind. metalurgică, chimică, celulozei şi hârtiei, textilă, pielăriei, ceramicii, alim. Vinuri renumite. Cunoscută staţiune turistică (celebră prin fiestele sale). Monumente: biserica gotică San Saturnino sau Cernin (sec. 13–14), catedrala gotică Nuestra Señora del Sagrario (sec. 11, reconstruită în anii 1397–1427 şi 1525–1530, renovată în sec. 18),

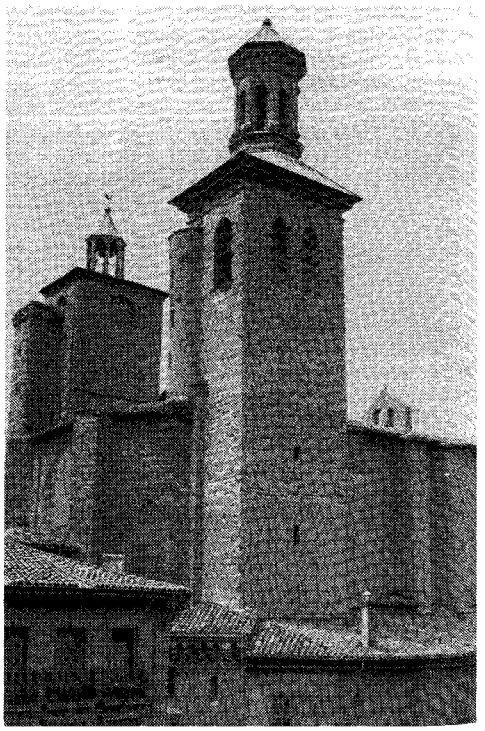

Pamplona.
Catedrala San Saturnino

Cámara de Comptos (c. 1364), Casa Consistorial (1741), cu fațadă barocă, fortăreață (1571), palate nobiliare. Muzee. Universitate (1952). Pe una dintre străzile orașului, în drum spre arenă, are loc anual (6–12 iul.), cu ocazia sărbătoririi Sf. Fermín, o celebră coridă populară la care participă numeroși localnici și turiști. Fundat, potrivit tradiției, de către Pompei (75 î.Hr.) ca o colonie militară, cu denumirea Pompaelo. Cucerit de vizigoți (sec. 5) și de arabi (716–719). Eliberat de Carol cel Mare (778), a devenit (905) capitala Regatului Navarra. Ocupat (1512) de regele spaniol Ferdinand Catolicul.

PAMUKKALE, localit. balneară în SV Turciei, la NE de Denizli. Apele termale (35°C) au modelat în travertin cascade pietrificate, „păduri" minerale și bazine în terase. Peisaj unic, declarat (din 1988) ca aparținând patrimoniului natural universal. În Antichitatea elenistică regii din Pergam au ridicat stațiunea balneară *Hierapolis* (stabilimente baineare din sec. 2–3, monumente romane). Aici a fost martirizat Sf. apostol Filip (80 d.Hr.).

PAN-[1] (< fr., it.; {s} gr. *pan, pantos* „tot") Element de compunere însemnând „tot", „întreg", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

PAN[2] (< pol.) s. m. (În Evul Mediu, în Polonia) Denumire dată nobililor; persoană care purta acest titlu. Titlul a fost folosit și în Moldova, în actele slave, cu semnificația de boier.

PAN (în mitologia greacă), zeu pastoral, protector al turmelor și al păstorilor. Fiu al lui Dryope și al lui Hermes. Imaginat ca un monstru jovial și simpatic, cu cap de om, dar cu coarne și picioare de țap, era un simbol al sexualității brutale. Considerat inventator al naiului („flautul lui P."). Mai târziu, zeu al pădurilor și al naturii în genere, al „marelui întreg" (gr. *pan* „tot, întreg"). Identificat la romani cu *Faunus* și cu *Silvanus*.

PANACEU (< ngr., fr., lat.; {s} gr. *panakeia,* din *pan* „tot" + *akos* „remediu") s. n. Medicament despre care se credea odinioară (în practica alchimiștilor și în medicina veche) că vindecă orice boală; *p. ext.* leac, remediu universal.

PANACHIDĂ (< ngr., bg.) s. f. Tăbliță de metal, de piatră sau de lemn folosită în trecut de școlari pentru a învăța să scrie.

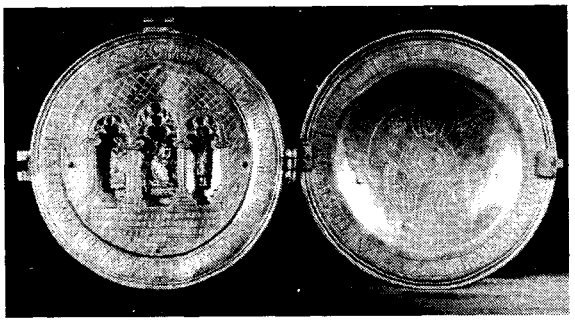

Panaghiar

PANACI, com. în jud. Suceava, situată în depr. Dornelor, pe cursul superior al râului Neagra; 2 324 loc. (2003). Centru de prelucr. artistică a lemnului.

PANACOD (< ngr.) s. n. Scândură acoperită cu o bucată de țesătură curată, pe care se așază bucățile de aluat înainte de a fi introduse în cuptor; tipar pentru aluat.

PANAETIUS (PANAITIOS, PANETIU) din Rodos (180–109 î.Hr.), filozof grec. Conducător al Școlii stoice (129– 109 î.Hr.) și fondator al „stoicismului mijlociu", a deplasat accentul de interes al teoriei etice de la idealul înțeleptului la problemele practice ale oamenilor obișnuiți. Filozofia sa a avut un impact profund mai ales la Roma, unde **P.** s-a aflat în compania conducătorilor. Deși nici una dintre scrieri nu s-a păstrat, el a avut, prin Cicero, care a preluat multe din ideile sale, o permanentă influență asupra gândirii morale și politice moderne.

Zeul Pan cu naiul

PANAFRICAN, -Ă (< fr.) adj. Care aparține Africii (întregi), care se referă la (toată) Africa.

PANAFRICANISM (< fr.) s. n. Mișcare politică și culturală care urmărește unitatea și solidaritatea tuturor popoarelor africane. Inițiatorul mișcării este S. Williams la Conferința panafricană de la Londra (1900). **P.** a inspirat și sprijinit procesul de decolonizare, fiind și cel care a încurajat crearea, în 1963, la Addis Abeba, a Organizației Unității Africane (O.U.A.), azi Uniunea Africană.

PANAGHIA, vârf în masivul Ceahlău, alcătuit din conglomerate. Alt.: 1 900 m.

PANAGHIAR *(< panaghie)* s. n. Mic vas de metal (în special din aur sau argint), format din două talere suprapuse, împodobite cu reliefuri, care se închid și pe care se ține panaghia **(2).** Unul dintre cele mai frumoase exemplare este p. lui Ștefan cel Mare de la Mănăstirea Neamțului.

PANAGHIE (< ngr.) s. f. **1.** Iconiță emailată, cu chipul Fecioarei Maria, purtată de ierarhi pe piept; *p. ext.* (cu valoare de nume propriu) Fecioara Maria. ✦ Ceremonie care se face pentru sfințirea pâinii închinate Maicii Domnului. **2.** Bucată de prescură sfințită care se mănâncă în mănăstiri în prima săptămână după Paști sau cu ocazia slujbei religioase făcute la 40 de zile de la moartea cuiva.

PANAGOULIS, Alexandros (1933–1976), om politic grec. Fondator al mișcării „Rezistența elenă" (1967), pentru a combate dictatura „coloneilor". Condamnat la moarte (1968) pentru un atentat contra primului ministru *G. Papadopoulos,* a fost amnistiat și s-a exilat în Italia (1973–1974).

PANAHIDĂ (< sl.) s. f. **1.** Parastas făcut la 40 de zile după moartea cuiva. **2.** Parte a prohodului care se cântă la scoaterea mortului din casă. ✦ (Reg.) Colac mare care se duce la biserică.

3. Carte bisericească de ritual, care cuprinde toate slujbele funebre, parastasul ș.a.

PANAITEANU-BARDASARE, Gheorghe (1816–1900, n. Burdujeni, jud. Suceava), pictor și grafician român. Portrete („Portret de femeie", „A. Lochmann", „Cap de bătrân") și scene de gen („Două surori", „La baie", „Fata cu tamburina") de factură academistă; litografii cu subiect istoric („Bătălia moldovenilor cu cavalerii teutoni", după Al. Lessler). Rol important în organizarea învățământului artistic și a Pinacotecii din Iași.

PANAITESCU, Dimitrie S. v. **Perpessicius.**

PANAITESCU, Petre P. (1900–1967, n. Iași), istoric și filolog român. M. coresp. al Acad. (1934), prof. univ. la București. Cercetător și consultant științific (1954–1965) la Institutul de Istorie „N. Iorga". Studii și cercetări îndeosebi în domeniul istoriei medievale românești. A publicat ediții critice atât ale unor documente de arhivă („Corespondența lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc. 1806–1810", „Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul", „Documentele Țării Românești. I. Documente interne. 1369–1490"), cât și scrieri ale cronicarilor („Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu", Grigore Ureche, Miron Costin și părțiale ale cărturarului Dimitrie Cantemir). Un loc aparte în cercetările sale l-au ocupat relațiile româno-polone și româno-slave, mai ales sub raport cultural („Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche și Miron Costin", „L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés Roumaines", „Călători poloni prin Țările Române", „Emigrația polonă și revoluția română de la 1848. Studii și documente"), ca și problematica evoluției social-economice, a instituțiilor, a vieții materiale în general („Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială", „Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală"). Acestora li se adaugă monografii de mare autoritate științifică: „Mihai Viteazul", „Mircea cel Bătrân" și „Dimitrie Cantemir", precum și contribuțiile în domeniul culturii române: „Începuturile și biruința scrisului în limba română", „Introducere la istoria culturii românești".

PANAITESCU, Scarlat (1867–1938, n. Iași), general român. M. coresp. al Acad. (1919), prof. la Școala Superioară de Război din București și la Facultatea de Științe din Iași. Lucrări privind cartografia și fortificațiile militare, rolul României în Primul Război Mondial („Din istoricul cartografiei", „Știința fortificației în România de la 1866 până în zilele noastre", „Rolul României în războiul mondial").

PANAJÍ [panadʒi:] **(PANJIM)**, oraș în SV Indiei, pe Coasta Malabar, port la gura de vărsare a fl. Mandavi în Marea Arabiei. Centrul teritoriului Indiilor portugheze (1510–1961), reședință a viceregelui portughez (din 1759) și capitală a Indiei portugheze (din 1843); centru ad-tiv al statului federal Goa (din 1987); 98,9 mii loc. (2001). Comptoar comercial. Clădiri în stil colonial (catedrală, 1562–1623; biserica Bom Jesus, 1594). Vechea denumire: *Nova Goa.*

PANAMÁ (< fr.; de la n. pr. *Panamá*) s. f. **1.** Împletitură fină din fibre obținute din frunzele palmierului *Carludovica palmata*, care crește sălbatic sau cultivat, în America tropicală; *p. ext.* pălărie moale făcută dintr-o astfel de împletitură. **2.** Legătură de țesătură rezultată prin împletirea a două sau mai multe fire de urzeală peste două sau mai multe fire de bătătură. ✦ Țesătură din bumbac sau in executată cu această legătură, folosită la confecționarea rochiilor ușoare, a bluzelor, a cămășilor etc.

PANAMÁ, Republica ~ (República de Panamá), stat în America Centrală Istmică (cel mai sudic), între Costa Rica și Columbia, cu largă ieșire la M. Caraibilor și Oc. Pacific; 75 517 km²; 2,8 mil. loc. (2000). Limba oficială: spaniola. Religia: creștină (catolică 80,2%, protestanți 14,5%), islamică. Capitala: *Panamá.* Orașe pr.: San Miguelito, Tocumen, David, Arraiján, Colón. Este împărțit în nouă provincii și cinci districte indigene. Statul are o formă alungită pe direcția E–V cu o lățime max. de c. 200 km (pen. Azuero) și cea min. de 87 km (Istmul P.). Țărmuri crestate cu locuri ideale pentru porturi și numeroase insule. Este străbătut de un lanț muntos cu alt. mici (c. 1 000 m) dominat de vârfuri vulcanice (alt. max.: 3 478 m vf. Chiriquí/Barú din Serrania de Tabasara). Dealuri înalte și depresiuni axate pe râuri. Climă tropicală cu temp. ridicate și constante tot timpul anului (26–27°C) și precipitații bogate în anotimpul ploios (iun.–nov.), mai ales pe litoralul M. Caraibilor (peste 3 000 mm/an), datorită alizeelor. Râuri scurte și numeroase (cel mai important Chagres, barat în zona lacului Gatún, parte a sistemului de navigație al Canalului P.). 43,8% din supr. țării este acoperită de păduri tropicale (mahon, cedru spaniol, balsa, tamarind, ciba, jobe). Versantul pacific este acoperit de savană și de păduri cu frunze căzătoare. Faună bogată și variată (căprioara, tapirul, oposumul, ursulețul spălător, crocodili, rozătoare, șerpi și șopârle, numeroase păsări). Economia este bazată pe sectorul serviciilor (comerț, finanțe, administrație publică etc.) care asigură 61,5% din P.I.B. și antrenează 56% din populația activă a țării: tranzitul prin Canalul P. (81,3 km lungime, 13,5 mii nave cu 193,2 mil. t. mărfuri, locul 1 ca trafic pe glob), pipe-line-ul care îl însoțește (c. 35 mil. t. petrol/an trafic), zona liberă Colón cu activitate de import-export (între cele mai mari din lume, peste 11 md. $/an), activitatea bancară, pavilionul de complezență al flotei comerciale (folosit de nave din 71 state cu 111,5 t.r.b., 2000). Al doilea sector economic al țării este agricultura (15,8% din populația activă, 8% din P.I.B., peste 2/3 din valoarea exporturilor). Pe numai 8,9% din supr. țării se cultivă

Petre P. Panaitescu

Scarlat Panaitescu

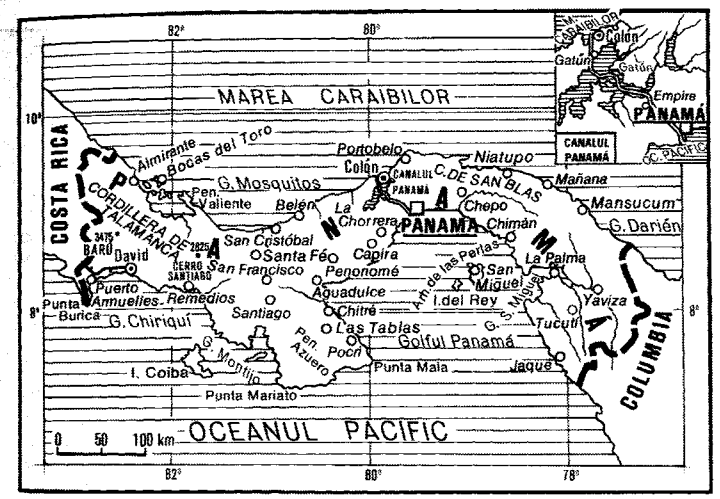

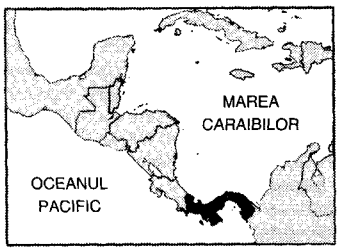

Provincii	Suprafaţa km²	Populaţia (2000)	Capitala
Bocas del Toro	4 601	82 269	Bocas del Toro
Chiriquí	6 477	368 790	David
Coclé	4 927	202 461	Penonomé
Colón	4 891	204 208	Colón
Darién	11 091	39 151	La Palma
Herrera	2 341	102 465	Chitré
Los Santos	3 805	83 495	Las Tablas
Panamá	9 633	1 385 052	Ciudad de Panamá
Veraguas	10 677	209 076	Santiago de Veraguas
Districte			
Emberá	4 398	8 246	Cirilo Guainora
Kuna de Madungandi	2 319	3 305	—
Kuna de Wargandi	775	1 133	—
Kuna Yala (San Blas)	2 393	32 446	El Porvenir
Ngöbe-Buglé (Guayamí)	6 673	110 080	Chichica

atât plante destinate consumului local, cât şi exportului (mii t, 2000): porumb (80,3), orez (319,1), manioc (31,5), igname, batate (21,9), legume (ceapă, castraveţi, tomate, pepeni, fasole), trestie de zahăr (2000), cafea şi cacao, tutun, portocale (85,5), ananas (29,3), banane (807,4), mango, avocado. Zootehnia se bazează pe creşterea extensivă a bovinelor (1,36 mil. capete, 2000), porcinelor (279 mii capete, 2000) şi cabalinelor (166 mii capete, 2000). Pescuit important (120,5 mii t peşte, 1999), mai ales mare cultură (crevetii reprezintă al doilea articol de export după banane). Important sector forestier (1,05 mil. m^3 lemn, 1999). Industria extractivă şi prelucrătoare asigură 9,9% din P.I.B. şi foloseşte c. 10% din populaţia activă a ţării. Zăcăminte de cupru, mangan, aur şi exploatări de sare. Industria produce: energie electrică (4,5 md. kWh/1998), produse rafinate din petrol (3 mii. t, capacitatea de rafinare, 1998), anvelope (37 mii bucăţi, 1997), ciment (756 mii t, 1997), cherestea, hârtie (28 mii t, 1998), bere (1,2 mii. hl., 1996), zahăr (156 mii. t, 2000), ţigarete (1,25 md. bucăţi, 1996), lapte, lapte praf, carne, ulei vegetal, alcool, produse textile. Căi rutiere: 11,3 mii km (dintre care 3,73 mii km asfaltate, în 1997, din care 545 km autostrada panamericană). Autovehicule: 281 mii bucăţi (1998). Căi ferate: 354 km (1997). Căi navigabile interne: 800 km (1996). Flota comercială maritimă: 6,15 mii nave (1999). Porturi pr.: Cristóbal, Balboa, Valcamonte, Almirante. Aeroport pr.: Tocumen (unul dintre cele mai mari din lume). Turism activ: 479 mii turişti străini (2000); venituri din turism: 538 mii. $ (1999). Pr. obiective turistice: capitala **P.** (cu palate — Prezidenţial, al Adunării Naţionale, catedrala din 1670–1760, biserica San José, monumentul Balboa, muzee, universităţi, teatre, hoteluri moderne etc.) şi împrejurimile (ruinele vechii capitale Vieja), oraşul Colón cu arhitectură colonială şi ruinele forturilor din apropiere (Portobello, San Lorenzo); ţinutul Boquete („Mica Elveţie"); staţiunea Contadora din Archipiélago de las Perlas; c. 800 insule şi insulite din **G.** Panamá (San Blas, Taboga); canalul **P.** ş.a. Moneda: 1 balboa = 100 centésimas. Balanţă comercială deficitară (exporturile ating c. 20% din valoarea importurilor). Export (1998): banane (19,7%), creveţi (19,4%), peşte (7,9%), zahăr (3,6%), confecţii (3,6%). Pr. parteneri: S.U.A. (42%), Suedia (7,2%), Costa Rica (6,6%), Spania (5,4%), Belgia (4,3%). Import (1998): maşini şi aparataj (22,9%), echipament de transport (15,1%), combustibili minerali (10,3%), produse chimice (9,6%). Pr. parteneri: S.U.A. (39,7%), Japonia (9%), Mexic (4,8%), Ecuador (3,2%). — *Istoric.* Terit. **P.** este situat în partea cea mai îngustă a Americii Centrale Istmice şi are, din Evul Mediu până astăzi, un rol strategic de excepţie. În epoca precolumbiană este locuit de triburi amerindiene maya, chibcha şi caribi. Coasta estică a istmului **P.** este explorată în 1501 de spaniolul Rodrigo Galván de Bastidas şi vizitată de Cristofor Columb în 1502, care a denumit-o *Tierra Firme,* în timpul celei de-a patra călătorii spre Lumea Nouă. Vasco Nuñez de Balboa traversează, în 1513, istmul de **P.**, devenind

primul european ce atinge țărmul Oceanului Pacific, pe care-l numește *Mar del Sur* și-l reclamă pentru suveranul său. În timpul dominației spaniole, **P.** face parte din Real Audencia de Panamá (1538), din viceregatele Perú (1718) și Noua Granada (1751). Un important dispozitiv militar (Panamá, San Juan de Ulúa, Porto Bello, fortul San Lorenzo ș.a.) era destinat a proteja ruta transistmică, prin care aurul și argintul din Perú tranzita spre porturile de la Marea Caraibilor. La 28 nov. 1821, **P.** își proclamă independența și intră în componența Republicii Federative Marea Columbie, după a cărei destrămare (1831) rămâne o simplă provincie a Columbiei. Ideea unui canal, care să facă legătura între oceanele Atlantic și Pacific, este avansată, din 1524, de împăratul Carol Quintul; Ferdinand de Lesseps, realizatorul Canalului Suez, începe, în 1879, construcția unui canal transoceanic, dar compania franceză dă faliment în 1889, acțiunile ei fiind cumpărate de către S.U.A. Acest faliment creează unul dintre cele mai mari scandaluri financiare („afacerea **P.**") din timpul celei de a III-a Republici franceze, deoarece Ferdinand de Lesseps cumpărase parlamentari pentru a facilita finanțarea companiei. Refuzul Columbiei de a aproba, în 1903, tratatul propus de către S.U.A., în legătură cu statutul viitorului canal transoceanic, are ca urmare instrumentarea unei revoluții victorioase, desfășurată sub protecția forțelor nord-americane și proclamarea, la 3 nov. 1903, a Republicii independente Panamá. La 18 nov. 1903, autoritățile panameze concesionează perpetuu S.U.A. (Tratatul Herrán-Hay) ocuparea și controlul asupra zonei canalului interoceanic (1 432 km^2), contra sumei globale de 10 mii. $ și a unei redevențe anuale de 250 000 $ (mărită la 430 000 $ după devalorizarea dolarului din 1933). Lucrările de construcție sunt conduse în perioada 1904–1907 de inginerul american George Goethals (1858– 1928), primul guvernator al Zonei Canalului **P.** (1914–1917). În 1914 a trecut primul vas prin Canalul Panama, iar deschiderea oficială a avut loc în 1920, canalul devenind principala sursă de bogăție, dar și de frustrare a noului stat. Viața politică postbelică este marcată de o relativă instabilitate (4 lovituri de stat și 14 președinți între 1945 și 1968), precum și de amploarea mișcării populare ce revendică revizuirea tratatelor cu S.U.A. și extinderea suveranității Republicii **P.** asupra Zonei Canalului. În urma unui puci militar, puterea este preluată, la 11 oct. 1968, de către o juntă în frunte cu Omar Torrijos Herrera, comandantul șef al Gărzii Naționale și prim-min. al guvernului (1972–1981). Naționalist intransigent, acesta relansează tratativele cu S.U.A. și, după 21 de runde de negocieri, între 1974 și 1977, sunt semnate la Washington, la 7 sept. 1977, Tratatul privind Canalul Panamá și Tratatul privind neutralitatea permanentă și funcționarea Canalului Panamâ, care prevedeau în esență: controlul S.U.A. asupra Zonei Canalului Panamâ până la 31 dec. 1999, crearea unui consiliu mixt, numirea unui administrator american până în 1990 și a unui administrator panamez după 1990, apărarea comună a Zonei Canalului. Jurisdicția teritorială generală asupra zonei în domeniile administrativ, civil și penal este asigurată, din 1 oct. 1979, de **P.** Protocoalele de ratificare sunt semnate la 16 iun. 1978, cele două tratate intrând în vigoare la 16 dec. 1978. După dispariția din viață, la 31 iul. 1981, într-un accident de avion, a gen. Omar Torrijos Herrera, personalitate care a dominat viața politică a deceniului, **P.** traversează o perioadă de instabilitate, din 1983 Manuel Antonio Noriega, devenit comandant al Gărzii Naționale, impunându-se ca noul om forte al țării. Ostilitatea față de politica S.U.A. și simpatiile pentru regimul sandinist din Nicaragua și Cuba lui Fidel Castro duc, din 1985, la tensionarea relațiilor dintre gen. Noriega și administrația de la Washington, Noriega fiind acuzat oficial de trafic de stupefiante și legături cu cartelul drogurilor de la Medellín (Columbia). În vederea înlăturării și capturării lui Noriega, S.U.A. organizează, la 20 dec. 1989, o intervenție împotriva Republicii **P.** (20 000 de militari), care anihilează, până la 26 dec. 1989, rezistența Gărzii Naționale și-l transportă pe Noriega, la 4 ian. 1990, în S.U.A., unde acesta este judecat în 1992 și condamnat, pentru trafic de droguri, la 40 de ani închisoare. În 1994, Ernesto Pérez Balladares, candidatul Partidului Revoluționar Democratic (partid care-l sprijinise pe gen. Noriega), este ales președinte al statului. În perspectiva intrării în vigoare, la 31 dec. 1999, a noului statut al Canalului Panamá, în centrul dezbaterilor politice se află posibilitatea staționării de trupe americane și după această dată pe terit. panamez. Alegerile prezidențiale din 2 mai 1999 sunt câștigate de Mireya Elisa Moscoso, văduva ex-președintelui Arnulfo Arias Madrid, aflată în opoziție, pe platforma unei coaliții de centru-dreapta. M. Moscoso, care-l înfrânge pe Martin Torrijos, fiul celebrului dictator Omar Torrijos Herrera, devine (la 1 sept. 1999) prima femeie șef de stat în **P.** La 31 dec. 1999, Zona Canalului Panamá a trecut în deplina suveranitate a Republicii Panamâ, eveniment de importanță istorică pentru cel mai tânăr stat central-american. Potrivit Constituției, Canalul, principala sursă de venit a statului, este administrat de către „Autoritatea Canalului Panamá", condusă de un consiliu director format din 11 membri numiți pe o perioadă de 9 ani de către președinte și Parlament. Republică prezidențială. Activitatea legislativă este exercitată de președinte, Adunarea Națională și Consiliul Legislativ Național, iar cea executivă de un cabinet condus de președinte.

PANAMÁ, PANAMÁ CITY sau **Panamá, Ciudad de ~**, capitala Rep. Panamá (din 1903), port la golful cu același

Panamá City. Vedere generală

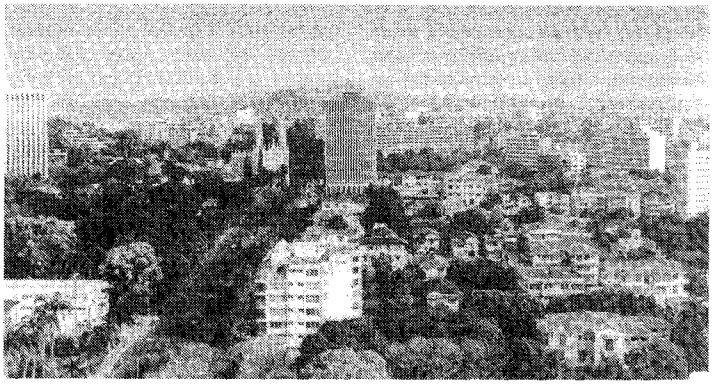

nume (Oc. Pacific), situat la intrarea în Canalul Panamá; 463,1 mii loc. (2000). Aeroportul Tocumen. Pr. centru politic şi economic al ţării. Ind. alim., textilă, a pielăriei şi încălţămintei, conf. Reparaţii navale. Rafinărie de petrol; fabrici de mobilă, ciment şi săpun. Centru comercial. Două universităţi (1935, 1965). Catedrală (1673–1760); biserica San Francisco; palat municipal (1910). Districtul istoric al oraşului este (1997) inclus în patrimoniul cultural universal. Întemeiat de spaniolul Pedro Arias de Ávila (1519), **P.** a fost atacat şi distrus de flota şi oastea corsarului englez Henry Morgan în 1671 şi apoi reconstruit (1674) de conchistadorul Alonso Mercado de Villacorta. Din 1751, **P.** a intrat în componenţa viceregatului Noua Granada şi ulterior a statului Columbia.

PANAMÁ, Canalul ~, canal maritim care străbate istmul Panamâ, făcând legătura între Oc. Atlantic (Marea Caraibilor) şi Oc. Pacific (Golful Panamá). Accesibil pentru nave de până la 40 000 tdW. Lungime: 65 km, de la un ţărm la altul, 81,3 km de la apele adânci din Atlantic la cele din Pacific; lăţime minimă: 91 m, ad. minimă: 12,5 m, 3 perechi de ecluze (canalul cu cel mai mare sistem de ecluze din lume — Miraflores). În lungul lui există o cale ferată (construită încă din perioada 1850–1855) şi o şosea. Cu un trafic de peste 193 mii. t/an, este de mare interes comercial şi strategic pentru S.U.A., care asigură mai mult de jumătate din trafic; aduce mari venituri statului Panamá. Principalele porturi: Colón şi Panamâ. V. şi statul *Panamá.*

PANAMERICAN, -Ă (< fr.) adj. Care aparţine Americii (întregi), care se referă la (toată) America ✧ *Şoseaua p.* = cea mai lungă cale rutieră de pe glob (48 000 km, inclusiv sectorul canadian) care străbate cele două Americi, pe latura lor vestică, pornind din NV Alaskăi, de la Big Delta (de lângă Fairbanks) şi ajungând în S statului Chile, la Puerto Montt, legând principalele oraşe mari. Proiectată în 1923, construcţia a început în anul 1936. Atinge alt. max. de 4 572 m. ✧ *Jocurile p.* = competiţie care are loc o dată la patru ani (precedând cu un an Jocurile Olimpice de vară) pentru sportivii din America de Nord, de Sud şi Centrală, la mai multe discipline sportive. Prima ediţie, în 1951, la Buenos Aires.

PANAMERICANISM (< fr.) s. n. Mişcare de solidaritate continentală care urmăreşte realizarea unei strânse colaborări între statele americane; doctrina acestei mişcări. În 1890, sub numele de Biroul Internaţional al Republicilor Americane, a fost înfiinţată organizaţia ce grupează state din cele două Americi. În 1948 s-a creat *Organizaţia Statelor Americane* (O.S.A.).

PANAMEZ, -Ă (< n. pr. *Panamá*) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Locuitor al statului Panamá; mai trăiesc în S.U.A., Columbia, Costa Rica, Nicaragua ş.a. Se estimează că c. 57% sunt metişi (între europeni, în special spanioli, şi amerindieni), 15% negri, 18% albi şi 10% amerindieni; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Panamâ sau este originară de acolo. **2.** Care aparţine statului Panamá sau panamezilor **(1),** privitor la Panamá sau la panamezi.

PANARAB, -Ă (< fr.) adj. Care aparţine ansamblului ţărilor arabe, care se referă la lumea arabă.

PANARABISM (< fr.) s. n. Mişcare politică şi culturală vizând unitatea ţărilor arabe. După Primul Război Mondial a adoptat o atitudine de opoziţie faţă de colonialismul franco-britanic şi de cultura occidentală, exacerbând valorile fundamentale religioase şi lingvistice. În 1945, pentru sprijinirea luptei arabilor, a luat fiinţă Liga Ţărilor Arabe.

PANARIŢIU (< fr.; {s} lat. *panaricium,* gr. *paronychia* < *para* „contrar" şi *onyx* „unghie") s. n. Inflamaţie purulentă acută a ţesuturilor degetelor provocată de microtraume (înţepături, tăieturi, rosături). Se deosebesc: **p.** unghial, cutanat (superficial), subcutanat, tenosinovial şi osos.

PANAŞ (< fr.) s. n. Surguci **(1),** pompon.

PANATENEE (< fr.; {s} *pan-* + numele zeiţei Atena) s. f. pl. Cea mai însemnată festivitate religioasă şi politică din Atena antică, celebrată anual (micile **p.**) sau din patru în patru ani (marile **p.**) în cinstea zeiţei tutelare a oraşului, Pallas Athena. Cu acest prilej aveau loc întreceri la lupte, alergări şi aruncarea discului, curse de cai, concursuri muzicale, poetice etc. Serbările erau încununate de o strălucită procesiune, care urca spre Acropole, oprindu-se în toate locurile sacre ale oraşului, unde erau sacrificaţi patru boi şi patru berbeci. Participanţii purtau un *peplu,* pe care erau reprezentate scene ale mitului său, ţesut de femeile ateniene pentru a împodobi statuia zeiţei; această procesiune este reprezentată pe friza *Partenonului.*

PANAY, insulă în partea central-vestică a arh. Filipine, la NV de ins. Negros; 12,3 mii km^2. Oraş pr.: *Iloilo.* Relief muntos, cu alt. max. de 2 050 m (vf. Nangtud). Păduri tropicale, savane. Expl. de aur, cărbune, mangan, crom, cupru. Orez, porumb, trestie de zahăr. Pescuit.

PANĂ[1] (lat. *penna* sau *pinna)* s. f. **I. 1.** (ZOOL.) Formaţiune de natură epidermică cornoasă (cheratină) care acoperă corpul păsărilor. **P.** este alcătuită din *calamus* (care pătrunde în tegument), continuat cu *rahisul* (axa **p.**) de care se prind simetric lame oblice, pufoase (*barbe*), prinse între ele prin lame mai mici (*barbule*). Penele acoperitoare se numesc *de contur,* cele care alcătuiesc aripa, *remige,* iar cele ale cozii, *rectrice.* Puful este alcătuit din pene foarte mici cu axul moale. Mai există *p. filiforme,* aşezate la baza ciocului sau în jurul nărilor şi *p. ornamentale* (la *pasărea-liră, pasărea-paradisului* ş.a.). **P.** izolează termic corpul păsării, conferindu-i acestuia şi o formă

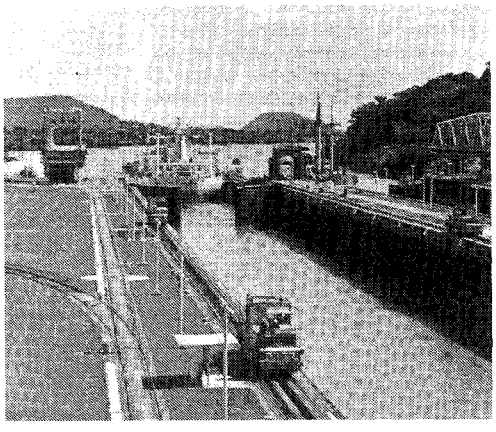

Canalul Panamá. Ecluzele Miraflores

fusiformă, aerodinamică; cele de pe aripi și coadă servesc pentru zbor. ✧ Expr. *A se umfla în pene* = a se mândri, a se îngâmfa. ✦ Aripă (de gâscă) folosită la măturatul vetrei, la șters praful etc. ✦ Pană **(I 1)** sau smoc de pene folosit la uns (foile de plăcintă). **2.** (La pl.) Fulgi de pene **(I 1)**, de obicei curățați de cotoare, folosiți la umplut perne, saltele etc. **3.** Pană **(I 1)** din aripă (de gâscă), ascuțită și despicată la vârf, folosită în trecut pentru scris din sec. 4 până în sec. 19; *p. ext.* toc, condei. ✦ Fig. Scriere, scris. ✦ Fig. Stilul unui autor; îndemânare, măiestrie, talent de scriitor; arta de a scrie; *p. ext.* scriitor. **4.** Plută făcută din cotorul (axul) unei pene **(I 1)**, folosită pentru a ține cârligul undiței la adâncimea voită. **5.** Podoabă făcută dintr-una sau din mai multe pene **(I 1)** ale anumitor păsări, care se poartă la pălării, la coifuri etc.; pompon; *p. ext.* (reg.) podoabă pentru pălărie făcută din alt material, mai ales floare sau buchet de flori. **6.** (Reg.) Floare. ✦ Motiv ornamental în formă de floare folosit în broderii, țesături etc., mai ales în Transilvania. ✦ Pănușă. **7.** Aripioară de pește. **II. 1.** Piesă în formă de prismă triunghiulară, care servește la despicarea lemnelor. **2.** Piesă de forme diferite, folosită la îmbinarea demontabilă a două organe de mașină. ✦ Betișor cu care se strânge frânghia ferăstrăului pentru a întinde pânza; cordar. **3.** Grindă așezată transversal pe fermele unui acoperiș, pentru a le lega între ele. **4.** Parte a ciocanului, opusă capului, prelungită și ascuțită spre vârf. **5.** Lama metalică a unor instrumente tăioase. **6.** Ancie (la instrumentele muzicale de suflat). **7.** (MUZ.) Plectru. **8.** Piesă componentă a cârmei, executată din lemn sau din metal, asupra căreia se exercită presiunea apei când se realizează întoarcerea navei. **9.** *Pana căpăstrului* sau *p. de căpăstru* = știreang sau curea cu care se prinde calul. **10.** (Reg.) Felioară de slănină cu care se împănează carnea. **11.** *P. de somn* = bucată de somn (sărată), de la burtă sau de la coadă. **III.** Categorie de greutate în care sunt împărțiți sportivii: la *box* între 54 și 57 kg; la *haltere* între 56 și 60 kg; la *lupte:* juniorii între 52 și 55 kg și seniorii între 57 și 63 kg.

PANĂ² (< fr.) s. f. **1.** Oprire incidentală a funcționării unui mecanism, unei mașini sau a unui vehicul. ✧ Expr. *A fi* (sau *a rămâne*) *în pană* = a fi împiedicat într-o activitate, într-o acțiune; a duce lipsă de ceva; a rămâne fără bani. **2.** Poziție în care o navă cu vele nu mai are viteză de înaintare, ci se află în echilibru sub efectul vântului care acționează asupra velelor.

PANĂ, Cornel (n. 1954, București), naist, dirijor și orchestrator de folclor român. A valorificat numeroase documente folclorice: înregistrări de arhivă, notații manuscrise și tipărituri vechi, încercând reconstituirea tehnicilor de acompaniament ale lăutarilor din secolele 17–19. Instrumentist virtuoz, a abordat și repertoriul laic și religios al muzicii culte din barocul și clasicismul european, în transcripții pentru nai și orgă, nai și pian, nai și orchestră de cameră.

PANĂ, Sașa (pseud. lui *Alexandru Binder*) (1902–1981, n. București), scriitor și publicist român. Propagandist și teoretician al avangardismului („Sadismul adevărului"). Editor al revistei „unu" (1928) și al editurii „unu", unde a publicat pe Urmuz, T. Tzara, I. Voronca ș.a. Autor de poeme și prozo-poeme („Diagrame", „Echinox arbitrar"). Proză cu elemente autobiografice inspirată din viața sa de medic militar („În preajma mutărilor"). A publicat „Antologia literaturii române de avangardă".

PANCALISM (< fr.; {s} *pan-* + gr. *kalos* „frumos") s. n. Doctrină filozofică care subordonează întreaga realitate categoriei frumosului.

PANCARTĂ (< fr., lat.; {s} *pan-* + gr. *khartes* „carte") s. f. Afiș de carton, de pânză, de lemn etc. pe care este scrisă o lozincă, o înștiințare, o reclamă etc.

PANČEVO [panʧevo], oraș în statul Serbia și Muntenegru (Serbia), în reg. autonomă Vojvodina, situat în zona de confl. a râului Tamiș (Timiș) cu Dunărea, la 16 km NE de Belgrad; 76,1 mii loc. (2002). Nod feroviar. Port fluvial. Constr. aeronautice, electrotehnice, de automobile și mașini agricole; rafinarea și chimizarea petrolului; ind. mat. de construcție, de prelucr. a lemnului, textilă, chimică, a sticlăriei și alim. Muzeu. Menționat în sec. 12.

PANCHEN-LAMA, titlul celui de-al doilea ierarh (după *Dalai-Lama* și subordonat acestuia) în budismul tibetano-mongol; conduce mănăstirea Tashilhunpo (Tibet).

PANCIATANTRA (în sanscrită „Text în cinci cărți"), cea mai importantă culegere indiană de povești, fabule, parabole și sentințe, scrise în sanscrită (100 î.Hr.–500 d.Hr., azi pierdută), cu caracter moralizator, majoritatea pe tema artei politicii și a înțelepciunii vieții. A cunoscut o răspândire foarte mare, fiind tradusă în 50 de limbi din Asia și Europa; din sec. 11, în Europa era cunoscută sub denumirea de *Fabulele lui Bidpai* (numele naratorului indian).

PANCICEV, vârf în m-tii Kopaonik (Serbia), reprezentând alt. max. a acestora (2 017 m).

PANCIU, oraș în jud. Vrancea, situat la poalele Subcarpaților Vrancei, pe râul Șușița; 9 137 loc. (2003). Stație finală de c. f. Fabrici de butoaie, de tricotaje și de produse alim. (preparate din carne și lapte, băuturi alcoolice, panificație). Vestită podgorie și important centru de vinificație (secție pentru producerea vinului șampanizat). Cramă. Muzeul Viticulturii. Prima mențiune documentară datează din 20 iul. 1589, cu numele Crucea, iar la 25 dec. 1798 apare consemnat cu denumirea Târgul Panciu. Declarat oraș în 1956. Schitul Brazi (de maici), reînființat în 1990, cu biserica Sf. Gheorghe, construită din lemn în 1676 și refăcută din zid în 1834. Monumentul eroilor Primului Război Mondial, din 1928, operă a sculptorului George Dimitriu.

PANCRAȚIU (< fr.; {s} *pan-* + gr. *kratos* „forță") s. n. Probă atletică la greci, care consta în trântă și pugilat.

PANCREAS (< fr.; {s} *pan-* + gr. *kreas* „carne", „trup") s. n. Glandă mixtă, de c. 15 cm, situată în partea superioară a abdomenului, care își varsă secreția în canalele excretoare ce se deschid în duoden. **P.** are o funcție exocrină și una endocrină. Secreția externă a **p.** (sucul pancreatic) conține enzime care ajută la digestia lipidelor, glucidelor și protidelor. *Insulina* și *glucagonul* (secreția internă a **p.**) sunt hormoni cu un rol important în metabolismul glucidelor și lipidelor. **P.** este un organ indispensabil vieții.

PANCREATIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la pancreas, care aparține pancreasului.

PANCREATINĂ (< fr.) s. f. Substanță (amestec de enzime) extrasă din pancreasul animalelor și folosită ca medicament în tratamentul tulburărilor intestinale.

PANCREATITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație acută sau cronică a pancreasului. Apare frecvent ca o consecință a alcoolismului.

PANCROMATIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *chroma* „culoare") adj. (Despre materiale fotografice) Care este sensibil la toate culorile din spectrul luminii, vizibile însă în mod inegal.

PANCRONIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Valabil pentru orice epocă.

PANDA (< engl., fr.; cuv. nepalez) s. m. invar. Numele a două specii de mamifere asiatice. ✧ *P. mic,* numit și *p. roșu (Ailurus fulgens),* de c. 50 cm lungime, cu o greutate de 3–4 kg; are blana roșcată-cafenie și coada stufoasă, cu inele late de culoare închisă în alternanță cu inele subțiri de culoare mai deschisă; se hrănește cu bambus, fructe și insecte. Trăiește în provinciile chineze Yunnan și Sichuan, în Bhutan, Nepal și pen. Indochina (Uniunea Myanmar). *P. mare (Ailuropus melanoleucus),* supranumit și *ursulețul p.,* de c. 1,5 m lungime, greutate până la 100 kg, cu corpul și capul albe, cu pete mari, negre în jurul ochilor și pe umeri, membrele și urechile negre. Trăiește în pădurile de bambus din centrul Chinei, la alt. de 1 200–3 500 m, hrănindu-se preponderent cu lăstari de bambus. Numărul lor a scăzut foarte mult, în special din cauza restrângerii habitatelor favorabile (în prezent mai există c. 1 000 de **p.** mare), fiind animale protejate. Se fac eforturi pentru reproducerea lor în captivitate și pentru redresarea efectivelor în mediul lor natural. Silueta stilizată a marelui **p.** a fost adoptată ca simbol de Fondul Mondial pentru Natură (W.W.F.).

PANDANT (< fr.) s. n. **1.** Ornament care atârnă dintr-o boltă de piatră sau dintr-un acoperiș de lemn. **2.** Pictură, sculptură, relief sau ornament pereche, în relație simetrică cu altul.

PANDANTIV (< fr.) s. n. **1.** Bijuterie care se poartă la gât, atârnată de un lănțișor sau de o panglică; este răspândită din Renaștere până în prezent **2.**

Panda mare

Element de construcție de forma unui triunghi sferic, cu un vârf în jos, aflat între arcele pe care se sprijină cupola, făcând trecerea de la planul pătrat al încăperii la cel circular al unei calote (sau turle). Este realizat din cărămidă sau din bolțari de piatră.

PAN DE AZÚCAR (în lb. sp. „Căpățâna de zahăr"), vârf în M-tii Anzi, în Cordillera de Mérida, în NV Venezuelei, la NE de Mérida. Alt.: 4 870 m.

PANDECTE (DIGESTE), culegere în 50 de volume reprezentând o sinteză a gândirii juriștilor clasici romani asupra unora dintre cele mai importante probleme de drept, realizată în 533, în timpul domniei lui *Iustinian.*

PANDELESCU, Vasile (n. 1944, Găești), acordeonist și șef de formație român. Instrumentist virtuoz, se remarcă prin valoarea antologică a repertoriului de jocuri și melodii de petrecere, majoritatea argeșene de origine rurală și prin tehnica personală, prin care adaptează la acordeon, stilul de ornamentare specific cântăreților din fluier din zonă.

PANDEMIE (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *demos* „populație") s. f. Epidemie care cunoaște o mare intensitate și extindere, ajungând să cuprindă mai multe țări, continente sau chiar întregul glob (ex. **p.** gripală).

PANDEMONIU (< fr., engl.; {s} *pan-* + gr. *daimon* „demon") s. n. Loc de reuniune a demonilor. ✦ Fig. Loc unde domnesc viciile, corupția, dezordinea; adunare de oameni răi, de scelerați.

PANDIȘPAN (< ngr.) s. n. Prăjitură pufoasă, de culoare galbenă, preparată dintr-un aluat de făină, ouă și zahăr cu adaosuri de substanțe aromatice.

PANDIT (< fr.; cuv. sanscrit) s. m. (În India) Titlu onorific dat inițial brahmanilor, iar azi și savanților laici.

PANDOLFI, Vito (1917–1974), critic și regizor de teatru italian. Lucrări monumentale („Teatrul dramatic de la origini până în zilele noastre", „Istoria teatrului", „Teatrul Renașterii și Comedia dell'arte"). Creator al spectacolelor „Aminta", „Slugă la doi stăpâni" ș.a.

PANDORA (în mitologia greacă), prima femeie modelată din lut, la porunca lui Zeus, de către Hefaistos și Atena. Se căsătorește cu Epimeteus, fratele lui Prometeu (care o respinsese). Ca dar de nuntă, Zeus i-a dat vestita „cutie a P." în care erau închise toate relele omenești (ura, durerea, bolile, moartea etc.). Coborâtă pe pământ a

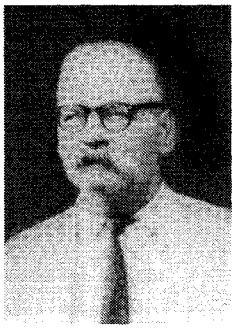

Petre Pandrea

deschis, din curiozitate, cutia și toate relele s-au răspândit printre oameni, pe fundul acesteia rămânând doar speranța. Relele eliberate printre oameni erau pedeapsa lui Zeus împotriva beneficiarilor răpirii focului de către Prometeu din Olimp și al aducerii lui pe Pământ. Mitul **P.,** ca și mitul biblic al „păcatului originar", urmărește să explice originea răului pe Pământ. Cutia ei simbolizează acele daruri care ascund nenorociri sub o înfățișare ademenitoare.

PANDORĂ (< fr.; de la n. pr. *Pandora*) s. f. Instrument muzical cu coarde, asemănător lăutei, care a fost folosit în sec. 16–17.

PANDREA, Petre (pseud. lui *Petre Marcu*) (1904–1968, n. Balș), jurist și filozof român. Cumnatul lui Lucrețiu Pătrășcanu. Inițial contestatar violent al raționalismului „vechii generații" („Manifestul Crinului Alb", redactat împreună cu Sorin Pavel și Ion Nestor). A devenit, apoi, un publicist de stânga, autor de eseuri politice împotriva fascismului („Germania hitleristă") și social-filozofice („Portrete și controverse"); scrieri aforistice și memorialistice („Pomul vieții", „Memoriile mandarinului valah", „Helvetizarea României"); monografii („Brâncuși"). Lucrări de criminologie („Criminologia dialectică"). Deținut politic (1948–1952; 1958–1964).

PANDUR (< scr., magh.) s. m. **1.** (În sec. 18, în țările stăpânite de Habsburgi; la pl.) Corp de oaste. **2.** (În sec. 19, în Țara Românească; la pl.) Corp de oaste neregulată; (la sg.) ostaș făcând parte dintr-un astfel de corp. ✦ Luptător oltean din oastea lui Tudor Vladimirescu. ✦ Ostaș în serviciul poliției după desființarea vechii miliții naționale. **3.** (Înv. și pop.) Haiduc.

PANDURO, Leif (1923–1977), scriitor danez. Romane psihologice în care

abordează tema nebuniei într-o manieră naturalistă, grotescă, împinsă până la caricatură și paradoxal („Cealaltă lume a lui Daniel", „Greșeala", „Nebunul"). Piese de teatru („Valiza", „În lumea lui Adam", „Casa Luizei"), scenarii de film.

PĂNDYA, veche dinastie hindusă care a domnit în S Indiei din sec. 4 î.Hr. Capitala la Madurai. Înfloritoare în sec. 7–13, a fost răsturnată de invazia musulmană în 1311, păstrând, însă, până în sec. 16, mici nuclee de putere în *Kerala.*

PANÉ (< fr.) adj. invar. (Despre carne, caşcaval etc.) Prăjit în grăsime, după ce a fost dat prin făină, ou și pesmet.

PANEGÍRIC (< fr. lat., ngr.; {s} gr. *panegyrikós* „elogiu") s. n. **1.** Scriere sau discurs public în care sunt elogiate meritele unei persoane (de obicei defuncte), ale unei instituții sau comunități. A fost cultivat ca specie literară din Antichitate până în sec. 18. Au scris p. Socrate, Pliniu cel Tânăr, Bossuet. ✦ Elogiu, laudă (exagerată); apologie; *p. ext.* laudă linguşitoare. **2.** Scriere hagiografică cu caracter didactic, cuprinzând cuvinte de laudă la adresa unui sfânt, ierarh sau părinte al Bisericii (ex. „Panegiricul Sfântului Mucenic Gheorghe" scris de Gr. Ţamblac și copiat într-un zbornic în 1441).

PANEGIRÍST (< fr., lat.) s. m. Persoană care compune sau rostește un panegiric; *p. ext.* persoană care aduce cuiva laude exagerate și nemeritate.

PANEL[1] (< engl.) s. n. Eşantion, în general stabil, folosit în activitățile de marketing, alcătuit din persoane, unități de comerț etc. și care permite studierea evoluției unui fenomen de piață.

PANEL[2] (< germ.) s. n. Semifabricat de lemn constituit dintr-o placă cu un miez de șipci sau de scânduri, acoperit pe ambele fețe cu un strat de furnir, care se așază cu fibrele transversal față de fibrele miezului; este utilizat la fabricarea mobilei, a tâmplăriei de interior etc.

PANELENÍSM (< fr.) s. n. Mișcare naționalistă care, în sec. 19, a militat pentru crearea unui stat unic, cu limbă proprie, al tuturor grecilor.

PANENTEÍSM (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *en* „în" + *theos* „zeu") s. n. Concepție derivată din *panteism,* potrivit căreia lumea este în Dumnezeu ca o parte a ființei sale, fără ca Dumnezeu să se împartă în toate lucrurile. Termenul a fost folosit pentru prima dată de Chr. Krause în încercarea de a reconcilia teismul cu panteismul. În sec. 20, cele mai influente forme de p. emană din scrierile filozofului neopozitivist american A. N. Whitehead și ale succesorilor săi.

PANÉR (< ngr., bg.) s. n. Coș[1] **(1).**

PANEUROPEÁN, -Ă (< engl.) adj. Din toate țările Europei; care este atașat ideii unității politice și economice a Europei.

PANEUROPENÍSM (< engl.) s. n. Mișcare politică care vizează unitatea Europei.

PANEVÉŽYS, oraș în partea central-nordică a Lituaniei, pe râul Nevėžis, la 138 km NNV de Vilnius; 119,7 mii loc. (2001). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Ind. constr. de mașini (autocompresoare), electrotehnică, a sticlăriei, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă și alim. (zahăr). Teatru (1940). Menționat documentar în 1503.

PANFILOV, Gleb (n. 1934), regizor rus de film. Pelicule înfățișând momente de viață cotidiană, în care se împletesc umorul, tandrețea, tristețea și drama („Prin foc nu se trece", „Începutul", „Cer cuvântul", „Tema", „Valentina, Valentina", „Mama").

PANFOBÍE (< fr.; {s} *pan-* + gr. *phobos* „teamă, frică") s. f. (MED.) Stare de teamă (extremă) față de tot ceea ce se petrece în jur, însoțită adeseori de dezorientare.

PANGÁR (< ngr.) s. n. Masă pe care se vând lumânările în biserică; vânzare a lumânărilor în biserici; venitul obținut din acest comerț.

PANGEA (PANGAEA) (gr. *pangaia* „pământul întreg"), denumire a continentului unic, care se consideră că a existat în urmă cu 200–250 mil. de ani, înconjurat de un ocean unic (*Panthalassa*). **P.** s-a fragmentat ulterior în două mase continentale, Laurasia și Gondwana, din care s-au desprins, succesiv, diverse porțiuni care s-au deplasat în derivă, formându-se astfel actualele continente. Ipoteza, formulată de geofizicianul austriac A. Wegener (1912), a fost confirmată de studii geofizice recente cu privire la tectonica în plăci. V. și *deriva continentelor.*

PANGENÉZĂ (< fr. {i}; {s} *pan-* + *genesis* „naștere") s. f. (BIOL.) Teorie evoluționistă care explica mecanismul eredității prin existența unor particule mici (germeni sau gemule), provenite din celulele întregului organism, ce provoacă formarea unei părți analoage celei din care provin. A fost propusă (1868) de Ch. Darwin; deși infirmată de studiile moderne de genetică, la vremea respectivă a însemnat un pas înainte în înțelegerea evoluției lumii vii.

PANGERMANÍSM (< fr.) s. n. Mișcare politică și culturală în vederea unirii tuturor popoarelor germanice într-un stat, apărută la începutul sec. 19 și promovată de Ernst Moritz Arndt. Liga Pangermană a fost organizată de Ernst Hasse (1894). În sec. 20, prin conotații rasiste și de asigurare a unui „spațiu vital", dezvoltate de Germania nazistă, s-a ajuns la al doilea război mondial.

PANGLICÁR (< *panglică*) s. m. **1.** Artist (de circ) care face scamatorii cu panglici. **2.** Fig. Șarlatan, escroc. **3.** Fig. Persoană care vorbește mult, dar ocolește obiectul discuției.

PANGLICĂ (< magh.) s. f. **1.** Fâșie îngustă de țesătură din fibre textile, uneori combinate cu fire metalice sau elastice, folosită ca podoabă feminină. ✦ Fâșie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuș, folosită la mașina de scris. **2.** Bandă îngustă de metal. **3.** Bandă de oțel, flexibilă și gradată, folosită la măsurarea distanțelor până la 50 m; ruletă. **4.** (PARAZIT.) Tenie.

PANGOLÍN (< fr.; cuv. malaez) s. m. Gen de mamifer cu corpul lung de c. 1 m, acoperit cu solzi cornoși, care se hrănește cu furnici și termite *(Manis).* Unele specii trăiesc în Africa iar altele în S Asiei. **P.** asiatic prezintă fire răzlețe de păr la baza solzilor.

PANGRATI, Ermil (1864–1931, n. Iași), inginer, matematician și om politic conservator român. Prof. univ. la Iași și București. Rector al Universității București (1911–1912, 1923–1929). Lucrări despre învățământul științific și istoria științei românești. Ministru al Lucrărilor Publice (mart.–oct. 1912).

PAN GU (P'AN-KU) [phankụ] (în mitologia chineză), omul primordial cosmic născut din haosul reprezentat ca un ou gigantic. Era descris ca un

Pangolin

dragon cu trup de şarpe, care, după ce a dormit 18 milenii în ou, a spart găoacea şi tot ce era pur şi uşor s-a ridicat constituind Cerul, iar tot ce era impur şi greu a coborât, devenind Pământul.

PANICARD, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană cuprinsă (nejustificat) de panică şi care influenţează şi pe alţii. **2.** Adj. Care manifestă, exprimă (nejustificat) panică.

PANICAT, -Ă (< fr.) adj. Care este cuprins (nejustificat) de teamă.

PANICĂ (< ngr., germ., fr., it.; {s} gr. *panikón* „groază, spaimă") s. f. Spaimă, frică mare de care este cuprinsă subit (şi fără temei) o persoană sau o colectivitate. ✦ Stare psihologică provocată de acţiunea ameninţătoare a unor factori externi exprimată printr-o senzaţie de frică violentă de care este cuprinsă o persoană sau o colectivitate şi prin tendinţa de a ocoli pericolul. ✧ *Atac de p.* = perioadă de tulburare în care cineva simte o frică intensă, însoţită de simptome organice (palpitaţii, tremurături, transpiraţie, greaţă etc.); apare în tulburări anxioase sau în stresul posttraumatic.

PANICUL (< fr., lat. cf. lat. *panus* „spic") s. n. **1.** Tip de inflorescenţă, în formă de ciorchine compus, la care ramurile secundare, înşirate de-a lungul axului principal, sunt şi ele ramificate, purtând flori, spiculeţe sau capitule (ex. la ovăz, liliac); racem compus. **2.** (MED.) *P. adipos* = ţesut subcutanat constituit din lobuli de grăsime. Se dezvoltă exagerat în obezitate şi adipoză.

Panicul

PANIFICA (< it., după fr. *panifier*) vb. I tranz. A efectua operaţia de panificaţie.

PANIFICAŢIE (< fr.) s. f. Transformare a făinurilor de grâu şi secară în pâine, produse de patiserie etc. cu ajutorul unor procese fizice, chimice şi biochimice, care cuprind în esenţă prepararea şi fermentarea aluatului, divizarea şi dospirea finală a acestuia, coacerea în cuptoare la o temperatură de peste 220–280°C, urmată apoi de răcire.

PĂNIHĂTI, oraş în NE Indiei (Bengalul de Vest), la 16 km N de Calcutta, pe malul estic al râului Hooghly; 348,4 mii loc. (2001). Nod feroviar şi rutier. Suburbie industrială în aglomeraţia Calcutta (produse chimice — vopsele, produse de cauciuc —, ciment, ţesături de bumbac, tăbăcării, sticlă). Meşteşuguri (olărit). Centru comercial (orez). A constituit (1900) o municipalitate împreună cu suburbia Ăgarpără, separată de oraşul Barrackpore.

PANIN, Nicolae (n. 1938, Bucureşti), geolog român. M. coresp. al Acad. (2003), prof. univ. la Bucureşti. Director general al Institutului Naţional de Geologie şi Geoecologie Marină (din 1996). Cercetări privind geo-ştiinţele mării („Sedimentologia", „Danube Delta: Geology, Sedimentology, Evolution", „Le delta du Danube et l'élévation du niveau de la mer: risques et réponses").

PANIN, Nikita Ivanovici, conte (1718–1783), om politic rus. Participant (1762) la complotul împotriva ţarului Petru III, a devenit unul dintre principalii colaboratori ai Ekaterinei II. Ministru al Afacerilor Externe (1763– 1781); a pledat pentru alianţa cu statele din Nord contra Franţei şi Austriei. Influenţa lui a scăzut după ascensiunea lui G. A. *Potemkin*.

PANINI (sec. 5–4 î.Hr.), gramatic din India antică. Autor al unei gramatici care descrie amănunţit, în 4 000 de reguli (sutre), fonetica, morfologia şi sintaxa limbii sanscrite; este cea mai veche gramatică sanscrită păstrată şi cel mai important monument al culturii vechi indiene. Datorită caracterului universal al criteriilor de analiză folosite, această lucrare îşi păstrează şi în prezent actualitatea.

PANINI (PANNINI), Gian Paolo (1691 sau 1692–1765), arhitect şi pictor italian. A elaborat un limbaj stilistic personal, reprezentând monumentele reale într-un

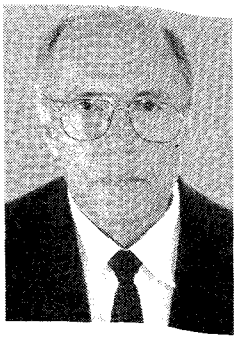

Nicolae Panin

context imaginar şi spectaculos. Prezent cu numeroase opere în importante muzee ale lumii (Muzeul Dahlem din Berlin — „Colosseumul şi arcul lui Constantin"; Muzeul Ermitaj din Sankt-Petersburg — „Ruine"; Metropolitan Museum din New York — „Cardinalul Polignac" etc.). Opere arhitectonice: altarele din bisericile Santa Maria della Scala (Roma) şi din Fiorenzola d'Arda.

PĂNĪPAT, oraş în NV Indiei (Haryana), pe râul Yamuna, la c. 85 km N de Delhi; 354 mii loc. (2001). Centru comercial. Rafinarea salpetrului. Ind. textilă (lână şi bumbac), electrotehnică (aparataj electric), a sticlei şi cărămizilor. Câmpia pe care este aşezat oraşul a fost locul a trei bătălii importante în istoria Indiei: victoria conducătorului moghul *Bābur,* asupra sultanului Ibrāhīm Lodī din Delhi, care marchează începutul Imperiului Mogul în India (21 apr. 1526); victoria lui Bayrām Khān, conducătorul armatei moghule, asupra conducătorului afghan Hemū, care consfinţeşte restaurarea stăpânirii Marilor Moguli asupra Afghanistanului (5 nov. 1556); distrugerea armatei maraţilor, condusă de Bhāo Sahib, de către afghanii conduşi de prinţul Ahmad Shāh Durrāni (14 ian. 1761). Sub stăpânire britanică din 1803, este declarat municipalitate în 1867. Trei colegii afiliate la Univ. Punjab.

PANISLAMISM (< fr.) s. n. Mişcare politică care a apărut la sfârşitul sec. 19 şi având ca scop unirea tuturor popoarelor islamice, pentru apărarea credinţei şi consolidării opoziţiei faţă de expansiunea culturală şi politică occidentală.

PANIZOS, vârf în m-ţii Anzi (Cordillera Real), în SV Boliviei. Alt.: 5 494 m.

PANIZZI, Sir Anthony (pseud. lui *Antonio Genesio Maria* P.) (1797–1879), literat şi patriot italian. Carbonar.

S-a exilat în Marea Britanie (1823), unde a devenit prof. la Colegiul din Londra (1828–1837). Din 1831 a lucrat la British Museum, al cărui director a fost (1856–1865), contribuind la modernizarea instituției.

PANJAB (PENJAB) v. **PUNJAB**

PANJIM v. **Panaji**.

PANKHURST [pæŋkhə:st], **Emmeline** (pe numele adevărat *Emmeline Goulden*) (1858–1928), om politic englez. Militantă pentru acordarea dreptului de vot femeilor. Lideră a mișcării sufragetelor, a fondat Uniunea Feminină Socială și Politică (1903).

PANKOK, Bernhard (1872–1943), arhitect și decorator german. Prof. univ. la München. Unul dintre fondatorii Atelierelor pentru Arte Reunite din München. Lucrări în maniera Jugendstil-ului (Vila Konrad Lange din Tübingen, ansamblurile de exterior ale Expoziției Universale de la Paris din 1900).

PANKOW, cartier situat în N Berlinului, unde, între 1949 și 1989, s-a aflat sediul guvernului R.D. Germane.

PANLOGISM (< fr., germ.; {s} *pan-* + gr. *logos* „rațiune") s. n. (FILOZ.) Concepție potrivit căreia tot ce este real este inteligibil. **P.** este, în special, maxima filozofilor logiciști din Școala de la Marburg (sec. 19) și a fenomenologiei lui Husserl. În sens mai larg, este **p.** orice filozofie pentru care Dumnezeu (sau absolutul) poate fi el însuși conceput (**p.** lui Hegel, **p.** lui Leibniz).

PANMIELOFTIZIE (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *myelos* „măduvă" + *phtisis* „ftizie") s. f. (MED.) Boală a măduvei oaselor caracterizată prin scăderea, până la dispariție, a celulelor hematopoetice din măduva osoasă, în urma acțiunii unor agenți fizici, toxici sau infecțioși. Se manifestă prin anemie, hemoragii, infecții și scăderea masivă a hematiilor, trombocitelor și leucocitelor din sânge.

P'ANMUNJŎM, localitate în partea centrală a pen. Coreea, situat în zona demilitarizată care separă Coreea de Nord de Coreea de Sud, la 8 km ESE de Kaesŏng și la 5 km S de paralela 38° lat. N. Aici s-a semnat, la 27 iul. 1953, armistițiul între O.N.U., reprezentat de amiralul american W. Harrison, și generalul nord-coreean Nam Il (Coreea de Nord nu a admis prezența Coreii de Sud la semnare), prin care lua sfârșit războiul de trei ani, declanșat (25 iun. 1950) de către R.D. Coreeană împotriva Rep. Coreea, în intenția de a reunifica cu forța pen. Coreea sub autoritate comunistă. După această dată, **P.** a rămas locul de întâlnire a unor conferințe internaționale pentru rezolvarea problemelor litigioase dintre cele două state coreene.

PANN, Anton (pe numele adevărat *Pantoleon-Petroveanu Antonie*) (c. 1796–1854, n. Sliven, Bulgaria), scriitor, folclorist și compozitor român. Cântăreț de biserică, paracliser, defteriu, profesor de psaltichie la Școala de cântăreți bisericești și la Seminarul Central din București. Povestiri și snoave în versuri, prelucrând în mod original motive folclorice românești, orientale și balcanice („Hristoitia au Școala moralului", „Noul Erotocrit", „Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea", „Fabule și istorioare", „O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu"). Literatură paremiologică („Culegere de proverburi sau Povestea vorbii"). Cultivând un lexic pitoresc, în care a îmbinat, într-o sinteză inedită și bogată în sugestii, neologisme, arhaisme sau termeni argotici urbani, **P.** a contribuit prin opera sa la dezvoltarea limbii literare românești. A cules, notat și publicat cântece populare, melodii lăutărești, editând cântecele fără acompaniament. Interesat, în primul rând, de folclorul orășenesc, cântece caracterizate prin bogăția ornamentală, varietatea ritmurilor și a modurilor populare. Lucrări ce reprezintă o oglindă a muzicii orășenești a epocii („Versuri muzicești", „Poezii deosebite sau Cântece de lume", „Spitalul amorului sau Cântătorul dorului..."), cuprinzând melodii în notație psaltică, pe texte în limba română. Creație originală (muzică corală, psaltică etc.). Intensă activitate de editor; a pus bazele unei tipografii de muzică psaltică și a tipărit repertoriul tradițional de strană. Lucrări didactice („Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau gramatica melodică", „Mica gramatică musicală teoretică și practică").

Anton Pann

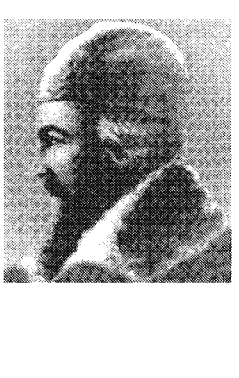

Erwin Panofsky

PANOFSKY, Erwin (1892–1968), teoretician și istoric de artă american, de origine germană. Prof. univ. la Hamburg și Princeton. Stabilit (1931) în S.U.A. Folosind analiza istorică a motivului iconografic, interpretează fenomenul artistic ca expresie a culturii unei epoci („Eseuri de iconologie", „Arhitectura gotică și gândirea scolastică", „Opera de artă și semnificațiile sale", „Renaștere și renascentiști în arta occidentală").

PANOFTALMIE (< fr. {i}) s. f. Infecție supurativă acută care cuprinde ochiul în totalitate, putând duce la atrofia globului ocular.

PANONIA (PANNONIA) 1. Câmpia Panonică, denumire dată câmpiei de pe cursul mijlociu al Dunării, în Ungaria. Partea de la E de Tisa, numită Alföld, este în general mai joasă (în cea mai mare parte sub 100 m alt.); în NE, câmpia Nyrului este ceva mai înaltă, nisipoasă. Partea dintre Dunăre și Tisa (C. Cumaniei) depășește, în general, 100 m alt. La V de Dunăre are o extindere mai redusă (C. Balatonului). În trecut, **C. P.** era ocupată în cea mai mare parte cu vegetație de stepă și silvostepă (celebra pustă ungară), alternând cu terenuri mlăștinoase, nisipoase sau sărături. În prezent este aproape în totalitate utilizată agricol (culturi cerealiere, creșterea animalelor). Este străbătută de numeroase canale (Tisa—Barcău, Dunăre—Tisa, canalul Sio, care leagă lacul Balaton cu Dunărea etc.). Într-o accepțiune mai largă, cuprinde și C. Banato-Crișană (Câmpia de Vest) din România, ca și câmpia din N Serbiei, fiind sinonimă cu C. Dunării de Mijloc. **2.** Provincie a cărei cucerire a început în 35 î.Hr. și care a fost organizată în vremea împăratului August (27 î.Hr.–14 d. Hr.) între Alpi și Dunăre. Cuprindea teritoriul de vest al Ungariei actuale, Austriei, Sloveniei, N Serbiei și Muntenegrului de

azi. Împărțită în **P.** *Superior* și **P.** *Inferior* (106) aici s-au desfășurat mai multe războaie purtate de Roma. Romanii au părăsit-o după 395. Locuită în principal de iliri și celți. Prin extensie, denumire dată vastei regiuni de câmpie din zona de pe cursul Dunării mijlocii, centrul puterii hunilor (sec. 5), al avarilor (sec. 6–8). Ocupată apoi de unguri (sec. 9–10), a devenit nucleul statului ungar.

PANONIAN, etaj al Miocenului superior din Paratethysul central (Depr. Panonică și bazinele adiacente) reprezentat prin depozite salmastre îndulcite (marne, nisipuri cu intercalații de cărbuni). Denumirea de **P.** a fost dată (1879) de Roth von Telegd întregii succesiuni stratigrafice formate din depozite salmastre și dulcicole, cuprinse între Sarmațian și Holocen, din cadrul Depr. Panonice.

PANOPLIE (< fr.; {s} *pan-* + gr. *hoplon* „armă") s. f. **1.** Colecție de arme și echipament de luptă aranjate pe un panou; *p. ext.* panoul pe care sunt așezate aceste arme. ✦ Colecție de obiecte care servesc la practicarea unor sporturi, de trofee vânătorești, sportive etc. **2.** Armura completă a unui cavaler medieval.

PANOPTIC (< fr., germ.) s. n. **1.** Clădire astfel construită încât interiorul ei să poată fi cuprins dintr-o singură privire. **2.** Expoziție de figuri din ceară; panoramă **(4).**

PANORAMĂ (< fr., engl.; {s} *pan-* + gr. *horama* „vedere") s. f. **1.** Priveliște din natură (cu un orizont larg) văzută din depărtare (și de la înălțime). **2.** Tablou circular desfășurat pe pereții unei rotonde, care, primind lumina de sus, special dirijată, creează spectatorului, aflat în mijlocul încăperii (în semiobscuritate), iluzia unei imagini reale. ✦ P. ext. Clădire circulară în care se află zugrăvit un asemenea tablou. **3.** Spectacol de bâlci cu scamatorii, acrobații etc.; baracă în care se poate vedea un asemenea spectacol. **4.** Panoptic **(2). 5.** Fig. Privire de ansamblu asupra unei probleme, a unui domeniu etc.

Panoplie (1.)

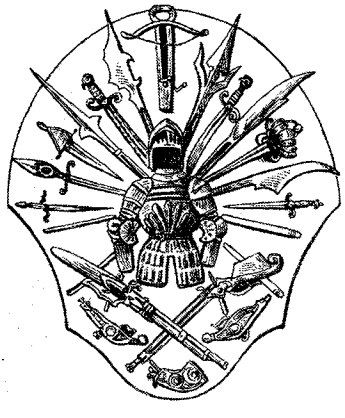

PANORAMIC, -Ă (< fr.) adj., s. n. 1. Adj. De panoramă, privitor la panoramă; care are un orizont larg. ✧ *Fotografie (vedere) p.* = fotografie luată de obicei din avion, care cuprinde un peisaj vast. *Ecran p.* v. *ecran.* **2.** S. n. (CINEMAT.) Mișcare a aparatului de filmat, constând într-o rotire a camerei de luat vederi în jurul unui ax fix.

PANORTODOX, -Ă ({s} *pan-* + *ortodox*) adj. Care privește toate bisericile ortodoxe; al întregii Ortodoxii.

PANOU (< fr.) s. n. **1.** Placă de lemn, planșă de carton sau de material plastic, bucată de pânză etc., fixate pe un cadru, pe un zid etc., servind drept suport pentru pictură, pentru lipirea de afișe sau fotomontaje, sau având rol de suport și fundal pentru expunerea unor lucrări de artă plastică. **2.** *P. de comandă* = element de instalație pe care sunt amplasate aparatele de măsură, de comandă și de semnalizare ale unui proces tehnologic. **3.** (TEHN.) Element de construcție care se asamblează cu elemente similare pentru a forma o parte a unui sistem tehnic, o construcție etc. ✦ Porțiune dintr-o grindă cu zăbrele cuprinsă între două noduri **(3). 4.** Porțiune de cale ferată alcătuită din două șine paralele fixate pe traversele respective. **5.** (SPORT) Planșă de formă dreptunghiulară, montată fix la capetele terenului de baschet, perpendicular pe sol și paralel cu liniile de fund și cu marginea inferioară, la o distanță de 2,75 m de sol, pe care se fixează coșul de baschet. **6.** *P. de tragere* = pânză întinsă pe un cadru de lemn, purtând diferite figuri sau cercuri concentrice, folosită ca țintă la trageri. **7.** *P. solar* = dispozitiv folosit în captarea radiației solare și convertirea ei în energie calorică, electrică ș.a. **8.** *P. hidrometric* = dispozitiv pentru măsurarea debitelor unui canal sau a unei secțiuni regularizate de râu cu ajutorul unui flotor atașat de un cărucior care se deplasează pe șinele așezate pe malurile canalului (râului); paravan hidraulic.

PANOVA, Vera Fiodorovna (1905–1973), scriitoare rusă. Romane și nuvele de observație psihologică și socială, abordând eroismul vieții de zi cu zi, într-o notație rapidă, lapidară („Tovarăși de drum", „Anotimpuri", „Roman sentimental", „Povestiri despre Leningrad"). Scrieri pentru copii („Serioja", „Valia").

PANPSIHISM (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *psykhe* „suflet") s. n. (FILOZ.) Concepție potrivit căreia toate lucrurile din Univers, chiar și fragmentele aparent inerte de materie, sunt înzestrate cu un anumit grad de conștiință. Variante de **p.** au fost susținute de pythagoricieni, Plotin, Leibniz, Schopenhauer, iar în sec. 20, mai ales, de **A.** N. Whitehead.

PANSA (< fr.) vb. I tranz. **A** aplica un pansament; a bandaja.

PANSAMENT (< fr.) s. n. Mijloc local de protecție contra infecțiilor și de tratare a unei răni până la vindecare, constând în aplicarea pe locul bolnav a unor medicamente, unguente, dezinfectante și acoperirea cu vată, bandaje etc.; *concr.* ansamblul materialelor sau medicamentelor cu care se pansează o rană.

PANSEA (< fr., ngr.) s. f. Plantă decorativă din familia violaceelor, înaltă de 15–25 cm, cu frunze ovale și flori cu petale mari, rotunjite, variat colorate *(Viola tricolor).* Se înmulțește prin răsad și înflorește primăvara devreme și toamna. Are foarte multe soiuri, cultivate în parcuri și grădini.

PANSEU (< fr.) s. n. Cugetare; maximă, sentință.

PANSINUZITĂ (< fr.) s. f. Inflamație acută sau cronică a tuturor sinusurilor oaselor craniene: frontal, maxilar, etmoidal, sfenoidal.

PANSLAVISM (< fr.) s. n. Mișcare politică și culturală apărută în Rusia, în sec. 19, care preconiza unirea tuturor popoarelor slave într-un singur stat; ansamblul teoriilor și mișcărilor politico-culturale care urmăreau unificarea tuturor popoarelor slave într-o singură entitate politică (sub protecția Rusiei). S-a conturat în special în țările Europei Centrale și de Est, supuse dominației austriece.

PANSPERMIE (< fr., {i}; {s} *pan-* + gr. *sperma* „sămânță") s. f. **1.** Teorie privind originea vieții, formulată în sec. 5 î.Hr. de *Anaxagora,* reluată de *S.A. Arrhenius* și apoi, succesiv, de alți savanți. Potrivit acestei teorii, în spațiu există răspândiți spori rezistenți ai unor forme de viață, care pot trece de la un

corp terestru la altul, transmişi cu ajutorul meteoriţilor sau în alt mod şi care se dezvoltă oriunde găsesc condiţii favorabile; conform teoriei viaţa pe planeta noastră ar avea origine extraterestră. **2.** (În ritualurile recoltei la vechii greci) Fiertură sau coptură din diverse seminţe de cereale şi fructe, menită să transmită consumatorului puterea conţinută în seminţe şi oferită, totodată, ca jertfă zeilor.

PANT (Sumitră Nandan) (1900–1977), poet indian de limbă hindi. Gândirea sa poetică este centrată pe spiritualitatea omului, pe aspiraţiile sale estetice şi morale; versuri bogate în imagini şi simboluri specific indiene („Petala", „Instincte tinere", „Glasul epocii", „Viaţa la ţară", „Strălucirea aurului", „Transcendenţa").

PANTAGRUELIC, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Pantagruel,* personaj al lui Rabelais) adj. Nesăţios, lacom, mâncăcios; *p. ext.* (despre ospeţe) încărcat, îmbelşugat.

PANTALEONI, Maffeo (1857–1924), economist şi om politic italian. Prof. univ. la Roma. Ministru de Finanţe (1919). Autor al unor importante lucrări despre progresul social, văzut ca efect al dinamismului economic („Vedere cinematografică a progresului ştiinţei economice", „Despre unele fenomene de dinamică economică"). În „Principii de economie pură", a realizat o sinteză a teoriei marginaliste.

PANTALON (< ngr., fr.) s. m. **1.** (De obicei la pl.) Obiect de îmbrăcăminte confecţionat din ţesătură sau tricot, care acoperă corpul de la brâu în jos, îmbrăcând fiecare picior în parte. ✦ Chiloţi. **2.** Piesă metalică asamblată prin nituire, sudare sau turnată în formă de **p. (1)** folosită la centralele hidraulice, termice etc. pentru bifurcarea conductelor forţate sau a canalelor de fum.

PANTANAL, zonă de conservare a florei şi faunei din SV Braziliei (Mato Grosso şi Mato Grosso do Sul) care cuprinde patru arii ocrotite (187,8 mii km2), mlăştinoase; unul dintre cele mai întinse ecosisteme umede de pe glob. Aici îşi au izvoarele fl. Paraguay (cu afluenţii săi São Lourenço şi Taquari) şi Cuiabá. Inclusă (din 2000) în patrimoniul natural universal.

PANTANI, Marco (1970–2004), ciclist italian. A câştigat (1998) tururile cicliste ale Italiei şi Franţei, fiind unul dintre protagoniştii întrecerilor din ultimii ani.

PANTAZI, Alexandru (1896–1948, n. Piatra Neamţ), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale („cvadruplele **P.**", „reţelele Terracini-**P.**"). Tratate („Elemente de geometrie diferenţială proiectivă a curbelor şi suprafeţelor"). Studii privind teoria relativităţii generalizate.

PANTĂ (< fr.) s. f. **1.** Unghi ascuţit sau unghi diedru format de o dreaptă sau de un plan cu o dreaptă ori cu un plan orizontal. ✧ *Panta unei drepte* = tangenta trigonometrică a unghiului făcut de dreaptă cu axa absciselor. **2.** Porţiune a suprafeţei topografice care face cu planul orizontal un unghi ascuţit, constituind versanţii diverselor forme de relief. După unghiul de înclinare se deosebesc: *p. line* (sub 3°), *p. slab înclinate* (între 3 şi 6°), *p. accentuat-înclinate* (între 6 şi 15°), *p. repezi* (între 15 şi 25°), *p. foarte repezi* (între 25 şi 40°) şi *p. abrupte* (peste 40°). Sin. *coastă* **(2),** *povârniş.* ✧ Loc. *În pantă* = înclinat, pieziş, abrupt. ✦ Porţiune de cale al cărei plan face un unghi cu planul orizontal.

PANTEISM (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *theos* „zeu") s. n. (FILOZ.) Termen creat în sec. 18 de irlandezul J. Toland pentru a desemna teoria conform căreia Dumnezeu şi Universul sunt identice. În general, panteiştii susţin imanenţa şi resping caracterul transcendent şi personal al divinităţii. *Teismul* creştin a repudiat întotdeauna **p.,** socotindu-l apropiat de *ateism.* Exemplul clasic de **p.** în filozofia occidentală este Spinoza. Alte forme de **p.:** *p. emanatist* consideră că Universul este o expansiune a divinităţii într-o ierarhie de fiinţe din ce în ce mai degradate, care rămân unite cu ea în aceeaşi existenţă, dar printr-o participare efemeră (în hinduism, neoplatonism); *p. idealist* consideră că totul este spirit, gândire sau idee, iar Dumnezeu este spiritul care devine conştient de el însuşi în spiritele cărora le este imanent. ✦ Stare de spirit care tinde să divinizeze natura.

PANTEIST, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care ţine de panteism, privitor la panteism; care admite panteismul. **2.** S. m. şi f. Adept al panteismului.

PANTELIMON 1. Complex lacustru de origine antropică, situat pe cursul inferior al râului Colentina, în extremitatea de E a municipiului Bucureşti şi pe terit. com. **P. (3),** format din lacurile Pantelimon I (33 ha) şi Pantelimon II (313 ha). **2.** Com. în jud. Constanţa, situată în pod. Casimcea, pe râul Casimcea; 1 925 loc. (2003). Expl. de cuarţite şi de şisturi verzi. Pe terit. com. au fost descoperite vestigiile unei aşezări rurale *(vicus)* şi ale unei fortificaţii romane numită *Ulmetum* (sec. 2–7). **3.** Com. în jud. Ilfov, situată pe malul de N al lacului Pantelimon II, la marginea de E a municipiului Bucureşti; 15 429 loc. (2003), locul doi pe ţară (după com. Voluntari) ca număr de locuitori. Staţie de c. f. Expl. de argilă. Fabrică de acumulatori. Biserica Sf. Pantelimon, ctitorie din anii 1735–1750 a domnului Grigore II Ghica. Complexul „Lebăda" (hotel şi restaurant). Între 23 ian. 1981 şi 12 apr. 1996 a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov.

PANTELLERIA, insulă vulcanică italiană, situată în bazinul sudic al M. Mediterane, la 140 km SV de ins. Sicilia şi 70 km ENE de Tunisia; 83 km^2; lungimea: 13,7 km; lăţimea max.: 10 km. Localit. pr.: Pantelleria, Scauri. Relief vulcanic cu alt. max. de 836 m (Montagna Grande). Izv. termale. Climă mediteraneană. Citrice. Viticultură. Colonizată de fenicieni în sec. 7 î.Hr. şi denumită *Cossyra,* a fost cucerită de romani în anul 217 î.Hr.

PANTEON (< fr., lat.; {s} gr. *Pantheion* din *pan-* + *theos* „zeu") s. n. **1.** Templu consacrat de greci şi de romani tuturor zeilor. Celebru este **P.** lui Agrippa din Roma, construit în anii 27–25 î.Hr. pe Câmpul lui Marte. Incendiat în 80 d.Hr., a fost restaurat de mai multe ori (sub Hadrian, Antoninus Pius şi Septimiu Sever).

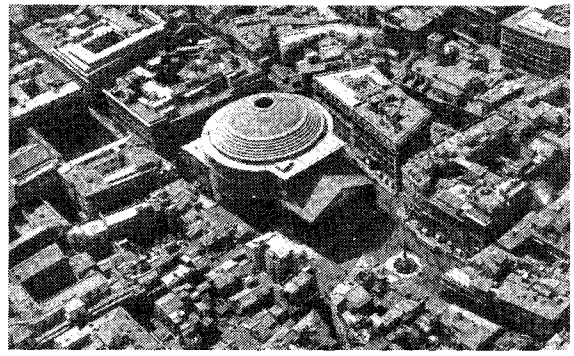

Panteonul din Roma. Vedere aeriană

Consacrat inițial lui Jupiter, a fost apoi dedicat cultului tuturor zeilor. Papa Bonifaciu IV îl dedică Fecioarei Maria în anul 609, transformându-l în biserica Santa Maria ad Martyres. Aici se găsesc rămășițele pământești ale lui Rafael, ale regelui Umberto I ș.a. A influențat considerabil arhitectura occidentală a Renașterii și neoclasicismul. ✦ Ansamblul divinităților, al zeităților unei mitologii sau ale unei religii (ex. **p.** grec). **2.** Edificiu, biserică, considerate monumente naționale, în care sunt depuse rămășițele pământești ale oamenilor iluștri (ex. **P.** din Paris inițiat de arhitectul J.G. Sufflot (1764), continuat de J.B. Rondelet (1789), și terminat în 1812. În 1791, Constituanta l-a menit a fi un templu, unde urmau să fie înhumate rămășițele pământești ale oamenilor celebri. Între 1806 și 1830 a funcționat ca lăcaș de cult. După 1885 (funeraliile lui V. Hugo), **P.** a devenit locul de înmormântare al marilor personalități franceze. Aici se găsesc mormintele lui Voltaire, Rousseau, Zola ș.a. ✦ Fig. Totalitatea oamenilor iluștri ai unei țări.

PANTEȚĂ (< fr.) s. f. Nume sub care sunt cunoscute două specii de mamifere carnivore din familia felidelor, de mari dimensiuni, cu corp suplu și musculos: *leopardul* și *jaguarul*. Leopardul *(Panthera pardus)* trăiește în Africa și în ținuturile sudice ale Asiei; blana sa gălbuie prezintă rozete de pete de culoare negricioasă. Este foarte agil; atinge lungimi de 2–2,5 m și până la 90 kg greutate. Jaguarul *(Felis onca)* trăiește pe un areal care se întinde din N Argentinei până în S S.U.A. Are un colorit asemănător leopardului, de care se deosebește prin modul de dispunere a petelor și prin constituția mai robustă. La ambele specii se întâlnesc ocazional exemplare melanice, numite **p.** negre. Deoarece în trecut **p.** au fost intens vânate pentru blană, sunt considerate specii periclitate, ocrotite de lege.

Panteră neagră

PANTHALASSA, denumire atribuită străvechiului ocean planetar care înconjura *Pangea*.

PANTICAPAION, colonie greacă întemeiată de milesieni în sec. 6 î.Hr. pe țărmul nordic al Mării Negre, în regiunea Bosforului Cimerian. În sec. 4–1 î.Hr. a fost centrul uniunii statale cunoscute sub numele de Regatul Bosporan. Astăzi *Kerci* (Ucraina).

PANTICEU, com. în jud. Cluj, situată la poalele dealului Bobâlna, pe râul Lonea; 1 981 loc. (2003). Pomicultură. În satul **P.**, menționat documentar în 1314, se află o biserică din sec. 12 (azi biserică reformată).

PANTOCAINĂ (< fr.) s. f. (FARM.) Derivat sintetic al acidului paraaminobenzoic, utilizat ca anestezic local.

PANTOCRATOR (< ngr.; „stăpânul Universului") s. m. (În iconografie) Reprezentare (zugrăvită pe bolta naosului) a lui Iisus Hristos ca împărat al lumii (Creator și Salvator), binecuvântând; *p. ext.* bolta de deasupra naosului pe care se află această pictură. Imaginea este folosită cu precădere în arta bizantină.

PANTOF (< germ.) s. m. Încălțăminte din piele, din înlocuitori ai acesteia sau din pânză, care acoperă laba piciorului până la gleznă.

PANTOFAR *(< pantof)* s. m. Cizmar.

PANTOFĂRIE *(< pantofar)* s. f. Cizmărie.

PANTOFIOR *(< pantof)* s. m. **1.** Diminutiv al lui pantof. **2.** (ZOOL.) Parameci.

PANTOGRAF (< fr. {i}; {s} *pan-* + gr. *graphein* „a scrie") s. n. **1.** Aparat constituit din bare articulate, formând un patrulater deformabil, care servește la reproducerea unui desen, a unui plan etc. la aceeași scară sau la o scară diferită de a modelului. **2.** Dispozitiv instalat pe acoperișul unor vehicule cu tracțiune electrică (tramvaie, trenuri electrice etc.), care realizează contactul dintre firul suspendat și instalația electrică a vehiculului; troleu **3.** Dispozitiv pentru măsurarea conturului unor excavații, galerii, tunele etc.

PANTOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Tipar înalt.

PANTOMETRU (< fr.) s. n. (TOPOGR.) Instrument cu care se măsoară unghiurile orizontale.

PANTOMIM (< fr., lat., it., germ.; {s} gr. *pantomimos* < *pan* „tot" + *mimos* „imitator") s. m. Actor de pantomimă; mim **(3).**

PANTOMIMĂ (< fr. {i}) s. f. Arta de a exprima idei și sentimente prin mimică și prin gesturi. ✦ Reprezentație de teatru în care acțiunea dramatică se exprimă prin **p.**; piesă de teatru creată și jucată în acest gen. Prima **p.** este atribuită legendarului dansator Telestes, care a interpretat „Cei șapte contra Tebei" (467 î.Hr.). Maeștri ai **p.** moderne (C. Chaplin, M. Marceau, D. Puric ș.a.).

PANTOPON (< fr.) s. n. Preparat care conține toți alcaloizii opiului, cu acțiune analgezică; consumul cronic dă obișnuință și intoxicații grave.

PANTOTENIC, acid ~ v. **vitamina B5.**

PANTROP, -Ă (< engl.; {s} *pan-* + gr. *tropos* „direcție") adj. (Despre microbi sau virusuri) Care se poate localiza în orice parte a organismului.

PANTROPICAL, -Ă (< fr.) adj. Care este răspândit în zona tropicală, pe întreg globul terestru. Termenul este utilizat îndeosebi în biogeografie.

PANTUM (< fr.; cuv. malaez) s. n. Specie lirică cu formă fixă (versul al doilea și al patrulea ale fiecărui catren constituie primul și, respectiv, al treilea vers al catrenului următor), adoptată, din poezia malaeză, de romantici (V. Hugo) și de parnasieni (Th. de Bainville, Ch. Leconte de Lisle).

PANTURCISM (<*pan-* + *turcism*) s. n. Mișcare politico-culturală de la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20,

Pantograf (2.)

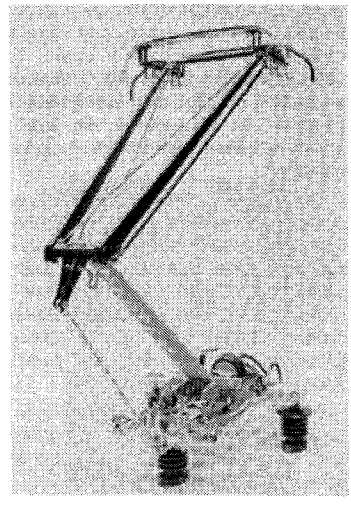

vizând unificarea popoarelor vorbitoare de limbi turcice din Imp. Otoman, Rusia, China, Iran și Afghanistan.

PANȚÂR (< pol., ucr.) s. m. (În sec. 18–19 în Moldova; la pl.) Corp de oaste alcătuit din lefegii pământeni, scutiți mai târziu de bir, dar lipsiți de leafă; a fost creat în 1727–1728 de domnul Grigore II Ghica; era însărcinat cu paza granițelor, cu transmiterea știrilor, aducerea la îndeplinire a unor porunci și hotărâri ale autorităților; (și la sg.) lefegiu care făcea parte din acest corp.

PANȚU, Zaharia (1866–1934, n. Târgu Mureș), botanist român. Prof. univ. la București. Monografii floristice; autorul primei sinteze de folclor etnobotanic din România („Plantele cunoscute de poporul român").

PANȚURU, Ion (n. 1938, Comarnic), bober (pilot) român. Câștigător al singurei medalii românești la Jocurile olimpice de iarnă (bronz; Grenoble 1968, împreună cu N. Neagoe). Vicecampion mondial (1969, împreună cu D. Focșeneanu); campion european la bob 4 (1967, 1971).

PANU, Anastase (1810–1867, n. Iași), om politic român. Participant la mișcarea revoluționară din 1848 din Moldova. Membru al Adunării ad-hoc a Moldovei (1857) și al Căimăcămiei de trei (oct. 1858–ian. 1859); a susținut unirea Principatelor.

PANU, Gheorghe (1848–1910, n. Iași), om politic, publicist și scriitor român. Apropiat al lui C.A. Rosetti, a condus, după moartea acestuia, gruparea politică a liberalilor radicali, urmărind crearea unui Partid Radical Republican. Activitate antimonarhică în ziarul „Lupta" (1884–1895), editat de el. Îndepărtându-se treptat de ideile radicale, sfârșește prin a adera, în 1897, la Partidul Conservator. Membru al „Junimii" (1872–1880). Memorialistică („Amintiri de la Junimea din Iași"), pamflete („Portrete și tipuri parlamentare").

PANZACCHI, Enrico (1840–1904), scriitor și critic literar și de artă italian. Prof. univ. la Bologna. Versuri romantice, într-o formă elegantă („Vechi ideal", „Rime noi"); nuvele („Povestirile mele", „Povestiri credibile și incredibile"). Eseuri literare („La umbră"). Studii critice („Poeți îndrăgostiți", „Femei și poeți", „Morți și vii").

PANZER (< germ. *Panzerwagen*, „automobil blindat, mașină blindată") s. n. Tanc german folosit în timpul celui de-al doilea război mondial.

PANZINI [pantsi:ni], **Alfredo** (1863–1939), scriitor italian. Apropiat al lui G. Carducci. Proză autobiografică, străbătută de scepticism și de o subtilă ironie, într-o manieră impresionistă („Lampa lui Diogene", „Călătoria unui biet literat", „Madona mamei", „Lumea e rotundă", „Stăpânul sunt eu!").

PANZOOTIE (< fr.; {s} *pan-* + gr. *zoon* „animal") s. f. (MED. VET.) Epizootie de mare extindere, cuprinzând teritorii întinse (mai multe țări sau continente). Printre bolile care au frecvent caracter de **p.** se numără febra aftoasă, pesta bovină ș.a.

PÃO DE AÇÚCAR [pəu di asukar] (în lb. port. „Căpățâna de zahăr"), stâncă granitică înaltă (404 m), având forma unui con, situată în SE orașului Rio de Janeiro, pe o peninsulă aflată la intrarea în G. Guanabara, la c. 2 km NE de plaja Copacabana. Loc de belvedere pentru turiști. Telecabină.

PAOLI, Pasquale di (1725–1807), om politic corsican. Fiul lui Giacinto **P.** care a condus revolta împotriva Genovei (1735). A militat pentru independența Corsicii împotriva stăpânirii genoveze (1755), iar după 1769, împotriva celei franceze. A părăsit insula în 1769, refugiindu-se în Marea Britanie. Rechemat în 1790 în Corsica, în calitate de conducător militar, i-a înfrânt pe francezi, cu ajutor naval britanic (1794), oferind suveranitatea insulei Marii Britanii; în 1795, s-a reîntors în Marea Britanie.

PAOLO VENEZIANO (sfârșitul sec.13–1362), pictor italian. Cel mai important pictor de stil bizantin din Veneția (polipticul „Madonna", „Încoronarea Fecioarei"). Creator al școlii venețiene, printre ucenicii săi s-a aflat *Lorenzo Veneziano.*

PAOLOZZI, Sir Eduardo Luigi (n. 1924), sculptor și designer britanic de origine italiană. Influențat de dadaism, este unul dintre cei mai reprezentativi exponenți ai *pop-art*-ului britanic („Orașul cercului și al pătratului", „Aur curat", „Patru turnuri").

PAOS (lat. *pausum*) s. n. **1.** (În ritualul creștin) Ofrandă de vin și de pâine care se dă ca pomană pentru morți. ✦ Vin (uneori amestecat cu untdelemn) sau agheasmă cu care preotul stropește morții înainte de îngropare. ✦ Lumânare groasă, în formă de spirală, care arde tot timpul la căpătâiul unui mort până este înmormântat. 2. (În Antichitate) Jertfă (mai ales vin) adusă morților sau zeilor.

PAP (< germ.) s. n. Substanță folosită pentru lipit, în special în industria încălțămintei, preparată din gluten și apă. ✦ Pastă pentru lipit, preparată în casă din făină și apă.

P.A.P. (*P*olska *A*gencja *P*rasowa), agenție de presă a Poloniei, cu sediul la Varșovia. Funcționează din 1944.

PAPACOSTEA, 1. Guşu P. (1853–1912, n. în Macedonia), unul dintre membrii primului grup de tineri macedoromâni aduși la studii în România în vremea lui Al. I. Cuza la școala de la „Sfinții Apostoli", în scopul de a forma dascăli și propagatori ai culturii române pentru aromâni. A întemeiat școli românești la Niaguște și Moloviște. Emigrat în România, s-a stabilit la Viziru, jud. Brăila. Lucrări: „În zilele redeșteptării macedo-române". **2. Alexandru P.** (1884–1925, n. Bitolia-Moloviște, Macedonia), jurist, economist și politolog român de origine aromână. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Cernăuți. Membru al Partidului Conservator, colaborator al lui Alexandru Marghiloman. Lucrări în domeniul finanțelor și doctrinelor economice și politice („România politică. Doctrină, idei, figuri, 1907–1925"). **3. Cezar P.** (1887–1936,

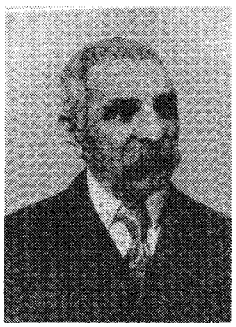

Guşu Papacostea

Alexandru Papacostea

Cezar Papacostea

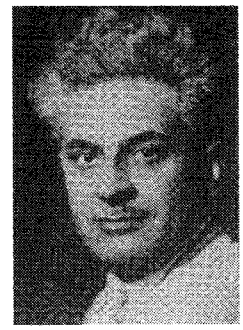

Petre G. P. Papacostea

Victor Papacostea

n. Molovişte), scriitor şi traducător român de origine aromână. Fiul lui **P. (1).** M. coresp. al Acad. (1935), prof. univ. la Iaşi. Membru al Partidului Poporului, secretar general al Ministerului Educaţiei (1926–1927). Studii asupra filozofiei şi religiei antice greceşti („Evoluţia gândirii la greci", „Platon, Opere"). **4. Petre G. P.** (1893–1969, n. Viziru, jud. Brăila), jurist şi om politic român de origine aromână. Fiul lui **P. (1).** Membru al Partidului Poporului. Secretar personal şi politic al mareşalului Al. Averescu. Director general al P.T.T. (1926–1927). Cercetări asupra vieţii şi personalităţilor politice române contemporane. Internat în închisori şi lagăre de regimul comunist. **5. Victor P.** (1900–1962, n. Viziru, jud. Brăila), istoric român de origine aromână. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Bucureşti. Fondator (1938) al Institutului de Studii şi Cercetări Balcanice şi al revistei „Balcania". Membru al P.N.L., subsecretar de stat în Ministerul Educaţiei Naţionale (1944). A militat pentru cercetarea comparată a istoriei şi civilizaţiei popoarelor balcanice („Civilizaţie românească şi civilizaţie balcanică"). Deţinut politic la Sighet sub regimul comunist. **6. Petre-Mihail-Alexandru P.** (n. 1926, Bucureşti), biolog român. Fiul lui **P. (4).** Preşedinte al Comisiei de biologie a solului şi secretar al Cercului de homeopatie. Organizator al unor simpozioane de biologia solului. A militat pentru o gândire consecvent biologică în agricultură („Biologia solului", „Agricultura biologică", „Revoluţia biologică", în colab.). **7. Cornelia Danielopolu P.** (1927–1998, n. Bucureşti), istoric român. Fiica lui **P. (5).** Cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene. Studii în domeniul relaţiilor româno-greceşti în epoca modernă şi al elenismului modern („Literatura în limba greacă în Principatele Române, 1774–1830"). **8. Şerban-Paul P.** (n. 1928, Bucureşti), istoric român. Fiul lui **P. (4).** M. coresp. al Acad. (1990) şi al Acad. Ligure de Ştiinţe şi Litere. Codirector al revistei „Il Mar Nero" (Italia), coeditor al colecţiei „Rumänien-studien" (Germania). Director (1990–2001) al Institutului de Istorie „N. Iorga" din Bucureşti. A îmbogăţit substanţial medievistica românească cu surse inedite sau puţin cunoscute şi cu interpretări noi privitoare la secolele 13–15. Lucrări din domeniul istoriei medievale româneşti în contextul istoriei universale („Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată şi Imperiul Mongol", „Geneza statului în evul mediu românesc", „Ştefan cel Mare al Moldovei", „Oltenia sub stăpânirea austriacă").

PAPADAT-BENGESCU, Hortensia (1876–1955, n. Ivești, jud. Galaţi), scriitoare română. S-a afirmat în cercul „Vieţii Româneşti" şi mai ales al cenaclului „Sburătorul". Contribuţie esenţială la modernizarea prozei româneşti. Debut cu proză de notaţie lirică şi de introspecţie a psihologiei feminine („Ape adânci", „Sfinxul", „Femeia în faţa oglinzii"), nuvele („Romanţa provincială"). Evoluează spre literatura de observaţie socială, în romane şi nuvele inspirate din realităţile Primului Război Mondial („Balaurul") sau urmărind tipologia arivistului postbelic („Logodnicul"). Opera de maturitate se constituie într-o epică analitică de factură obiectivă, cu sugestii naturaliste şi proustiene, configurând într-o largă partitură caracterologică imaginea unui univers populat de parveniţi şi falşi aristocraţi („Fecioarele despletite", „Concert din muzică de Bach", „Drumul ascuns", „Rădăcini"). Teatru („Bătrânul"). Premiul Naţional (1946).

PAPADIAMANDIS, Alexandros (1851–1911), prozator grec. Unul dintre

Petre-Mihail-Alexandru Papacostea

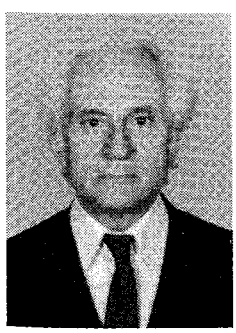

Şerban Papacostea

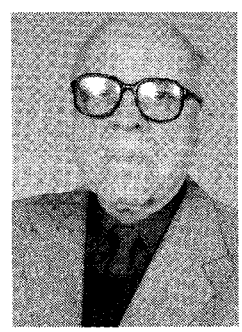

Hortensia Papadat-Bengescu

cei mai populari nuveliști ai Greciei moderne, a creat un univers populat de oameni simpli, cu moravurile și obiceiurile lor („Christo Milionis", „Asasina", „Nuvele de Paști", „Nuvele de Crăciun"). Romane istorice („Emigranta", „Negustorii națiunilor").

PAPADICHIE (< sl.) s. f. Carte de teoria muzicii bisericești.

PAPADIMA, Ovidiu (1909–1996, n. sat Sinoie, jud. Constanța), istoric literar și folclorist român. Studii de folclor („O viziune românească asupra lumii") și literatură română („Anton Pann: «Cântecele de lume» și folclorul Bucureștilor", „Ipostaze ale iluminismului românesc"); monografii („Cezar Bolliac", „Ion Pillat"). Contribuții bibliografice („Bibliografia analitică a periodicelor românești", în colab.).

PAPADOPOL-CALIMAH, Alexandru (1833–1898, n. Tecuci), istoric, publicist și om politic român. Acad. (1876). Militant pentru unirea Principatelor. Ministru al Afacerilor Străine (1865–1866), al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1868). Lucrări privind istoria românilor; studii referitoare la limba română. Editor al operei lui C. Negri; traduceri; publicistică.

PAPADOPOULOS, Ghiorghios (1919–1999), general și om politic grec. Conducător al loviturii de stat militare din 21 apr. 1967, a instituit „dictatura coloneilor". Prim-min. (1967–1973) și președinte al republicii, după detronarea (1973) regelui Constantin II. Înlăturat de o grupare militară (1973), a fost condamnat la moarte după restabilirea democrației (1975), pedeapsă comutată în închisoare pe viață, și deportat în ins. Kos.

PAPAGAL (< ngr., it.) s. m. **1.** Denumire dată mai multor specii de păsări tropicale arboricole, cățărătoare, cu ciocul gros, încovoiat și cu penaj viu

Alexandru Papadopol-Calimah

Papagal

colorat din ordinul psitaciformelor, familia psitacidelor. Unele specii, dresate (ex. *Ara macao, Palaeornis torquata*), pot reproduce diferite cuvinte. Se hrănesc îndeosebi cu fructe și semințe. Multe specii sunt considerate periclitate, luându-se măsuri pentru ocrotirea lor (în special pentru combaterea traficului ilegal, de mare amploare, din țările tropicale către amatorii din America de Nord și Europa Occidentală). ✦ Fig. Persoană care repetă mecanic cuvintele sau părerile cuiva. ✧ Expr. *A avea papagal* = a fi bun de gură. **2.** (TEHN.) Clește cu dinți, folosit la lucrările de montare sau de reparare a țevilor.

PAPAGALICEȘTE *(< papagal)* adv. Ca papagalul. ✦ Fig. Ca un automat; în mod mecanic.

PAPAGOS, Alexandros (1883–1955), mareșal și om politic grec. Comandant al armatei grecești (1940–1941) în războiul împotriva Italiei și Germaniei. Prizonier în Germania (1943–1945). Reîntors în Grecia, a condus acțiunile împotriva forțelor comuniste în timpul Războiului Civil (1946–1949). Prim-min. (1952–1955), calitate în care a susținut ideea restaurării monarhiei.

PAPAHAGI, Marian (1948–1999, n. Râmnicu Vâlcea), critic, istoric literar și traducător român. Prof. univ. la Cluj, Roma și Copenhaga. Redactor-șef (1973–1983) al revistei clujene „Echinox". Director la Academia di Romania din Roma (1998–1999). Studii și eseuri de literatură română, italiană, spaniolă și portugheză („Eros și utopie", „Critica de atelier", „Intelectualitate și poezie"). Coordonator, împreună cu A. Sasu și M. Zaciu, al „Dicționarului scriitorilor români". Traduceri.

PAPAHAGI 1. Pericle P. (1872–1943, n. Avdela, Grecia), lingvist și folclorist român de origine aromână. M. coresp. al Acad. (1916), prof. univ. la București. Specialist în cultura și dialectologia română sud-dunăreană („Din literatura poporană a aromânilor", „Românii din Meglenia", „Meglenoromânii", „Basme aromâne și glosar", „Scriitori aromâni din sec. al XVIII-lea", „Din trecutul cultural al aromânilor", „Poezia înstrăinării la aromâni"). Cercetări etimologice; preocupări de toponimie balcanică. Editor al „Gramaticii române sau macedo-române" a lui M. Boiagi. **2. Tache P.** (1892–1977, n. Avdela, Grecia), lingvist și folclorist român de origine aromână. Nepot al lui P. **(1).** Prof. univ. la București. Culegeri și studii de folclor („Antologie aromânească", „Graiul și folclorul Maramureșului", „Poezia lirică populară") și dialectologie („Graiul din Țara Hațegului"). Autor al unui „Dicționar al dialectului aromân, general și etimologic". Lucrări privind istoria limbii române („Din epoca de formațiune a limbei române").

PAPAIA (< it., fr.; cuv. caraibian) s. f. Arbore fructifer *(Carica papaya)* răspândit în zona tropicală, din ale cărui fructe se extrage *papaina; p. restr.* fructul acestui arbore, care seamănă cu un pepene și se consumă sub formă de salate sau în pateuri, șerbet, sucuri. Sin. *papayer.*

PAPAIANI, Sebastian (n. 1936, Pitești), actor român. Interpret de comedie, a creat rolurile unui tip descurcăreț, simpatic, vorbăreț (în teatru și film: „Un surâs în plină vară", „Păcală", „Niște băieți grozavi", „Neînvinsă-i dragostea").

Arbore de papaia

PAPAILIOPOULOS, Hipolyt Constantin (n. 1924), arhitect şi urbanist grec. Lucrări de orientare funcţionalistă (sistematizarea Grădinii Zappion, lanţul de farmacii „Marinopoulos", librăria „Elefterudaki", uzina „Metalloplastica", Sala Operei, uzina „Philips", comandamentul Jandarmeriei — toate la Atena; construcţiile marinei pentru portul de iahting „Zea" din Pireu, sistematizarea şi dezvoltarea oraşului Patras, aeroportul „Micra" din Salonic, Pavilionul grecesc al Expoziţiei universale de la Ōsaka din 1970).

PAPAÍNĂ (< fr. {i}) s. f. Enzimă complexă cu proprietăţi proteolitice, prezentă în secreţia latescentă a fructelor de *papaia,* folosită în tratamentul unor afecţiuni digestive.

PAPAINOÁGE (< ucr.) s. n. pl. Picioroange **(2),** catalige **(1).**

PAPÁL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparţine papei, privitor la papă, care emană de la papă; *p. ext.* catolic.

PAPALEKSI, Nikolai Dmitrievici (1880–1947), fizician şi radiotehnician rus. Cercetări în domeniul oscilaţiilor în sistemele neliniare (în colab. cu L.I. Mandelştam); a enunţat premisele pentru construcţia unui generator parametric.

PAPALITÁTE (< lat.) s. f. **1.** Instituţia centrală de conducere spirituală şi politică a Bisericii catolice. Recunoaşterea creştinismului ca religie de stat (313), mutarea (330) capitalei Imperiului Roman la Constantinopol, dezmembrarea Imperiului (395), căderea Imperiului Roman de Apus (476) şi constituirea statului pontifical şi a puterii laice a **p.,** prin donaţia din 756 a lui *Pepin cel Scurt,* regele francilor (751–768) au avut darul să contribuie la consolidarea şi creşterea autorităţii spirituale şi politice a **p.** În sec. 10 şi în prima jumătate a sec. 11 ascensiunea **p.** a fost temporar stopată de subordonarea papilor faţă de împăraţii germani, consecinţă a constituirii (962) Imperiului Romano-German. Din a doua jumătate a sec. 11, **p.** (mai ales prin papii *Grigore* VII şi *Inocenţiu* III), întărită prin centralizarea şi reorganizarea Bisericii catolice în urma *Marii schisme,* a început lupta pentru *învestitură,* încheiată prin Concordatul de la Worms (1122) între papa Calixt II şi împăratul german Henric V. Succesele obţinute de primele cruciade patronate de **p.** şi disensiunile dintre suveranii laici au creat condiţii favorabile pentru întărirea puterii papale, care atinge apogeul la începutul sec. 13. În sec. 14, pretenţiile de hegemonie mondială ale **p.** au suferit o grea înfrângere din partea regilor francezi, papii fiind siliţi să-şi mute sediul la Avignon (1309–1378). Parţial refăcută în sec. 15, **p.** a avut de înfruntat în prima jumătate a sec. 16 puternica mişcare a *Reformei,* care a avut drept consecinţă întemeierea unor biserici protestante, despărţite de Roma, în Anglia, o parte a Germaniei, Olanda, ţările scandinave. În sec. 17 şi 18, aservirea politică a Italiei de către Spania şi Austria a grăbit diminuarea rolului politic internaţional al **p.** În epoca modernă, în condiţiile constituirii statelor naţionale în Europa, **p.,** renunţând la pretenţiile de exercitare a dominaţiei politice asupra statelor laice, a trecut la sprijinirea politicii acestora în cele mai diverse planuri. Prin Tratatul de la *Lateran* (1929) încheiat cu guvernul italian, **p.** i s-a recunoscut suveranitatea asupra statului *Vatican.* **2.** Puterea, autoritatea papilor. **3.** Demnitatea de papă; timpul cât un papă deţine demnitatea pontificală; pontificat.

PAPANÁŞ s. m. **1.** (La pl.) Mică plantă erbacee (5–30 cm), calcifugă, din familia leguminoaselor, cu frunze trifoliate şi cu flori mici, alburii sau roz, dispuse în capitule *(Trifolium arvense).* **2.** Preparat alimentar din brânză de vaci, ouă şi făină, prăjit în grăsime sau fiert în apă (la care se adaugă smântână, zahăr, dulceaţă etc.).

PAPANÁ, Alexandru (1906–1946, n. Bucureşti), polisportiv român. Campion mondial la bob (1933, împreună cu D. Hubert); recordman la automobilism pe distanţa Bucureşti–Braşov (1h 48' 01"). Câştigător al unor mari concursuri de acrobaţie aeriană în Europa şi S.U.A., realizator al unor raiduri aviatice de mare anvergură. Pilot de încercare şi instructor de zbor pentru U.S. Air Force. Moare în timpul unui test cu un avion prototip (apr., Beverly Hills).

PAPANDREU 1. Ghiorghios P. (1888–1968), om politic liberal grec. Lider al blocului de partide Uniunea de Centru (din 1961). Prim-min. (mai–dec. 1944, în exil la Cairo, nov.–dec. 1963, 1964–1965). **2. Andreas Ghiorghios P.** (1919–1996), om politic grec. Fiul lui **P. (1).** Preşedinte al partidului Mişcarea Socialistă Panelenă (din 1974; între 1968 şi 1974 al partidului Mişcarea de Eliberare Panelenă). Prim-min. (1981–1989, 1993–1996).

PAPANICOLAU, Georges Nicholas (1883–1962), medic american de origine greacă. Cercetări privind anatomo-citologia cancerului uterin. — **Testul P.** = examen microscopic al celulelor de descuamare prelevate de pe colul uterin şi fixate în frotiuri pe lamă. Este unul dintre mijloacele de depistare precoce a cancerului de col uterin, care se caracterizează prin apariţia unor celule atipice, cu nuclei mari, intens coloraţi, unii fiind surprinşi în mitoză.

PAPANIN, Ivan Dmitrievici (1894–1986), navigator şi explorator polar rus. A condus (1932–1935) staţiunile ştiinţifice polare din ins. Hokker din arh. Franz Josef; a călătorit în derivă (274 de zile, străbătând peste 2 000 de km) pe o banchiză (staţiunea ştiinţifică „Polul Nord 1"), din apropierea Polului Nord până în Groenlanda, iernând în Arctica (1937–1938). A organizat apărarea şi aprovizionarea Arcticii sovietice în timpul celui de-al doilea război mondial. Lucrări: „Viaţa pe gheaţă", „Gheaţa şi pasiunea".

PAPANTLA DE OLARTE, oraş E Mexicului central (Veracruz), la 110 km VNV de oraşul Jalapa Enríquez, lângă Poza Rica de Hidalgo, la 298 m alt., în bazinele râurilor Cazones şi Tecolutla, lângă G. Mexic; 170,3 mii loc. (2000). În apropiere expl. de petrol. Cel mai cunoscut oraş din ţară producător şi exportator de vanilie. Centru comercial (porumb, fasole, tutun, fructe, vite). La 10 km V se află El Tajín, oraş sacru al indienilor totonaci (port popular, dansuri) cu piramida Niches (sec. 4–7) şi Casa cu Coloane, cu ideograme şi pictograme. Vechea denumire: Papantla de Hidalgo.

PAPARÁZZO (cuv. it.; de la n. pr. *Paparazzo,* personaj din filmul *La dolce vita* de F. Fellini) s. m. Fotograf insistent (impertinent) care caută cu orice preţ să obţină imagini insolite ale unor personalităţi publice.

Andreas Papandreu

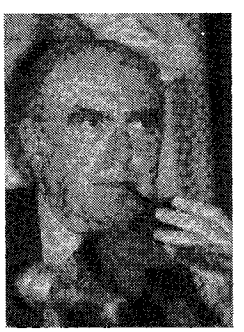

PAPĂRĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Mâncare preparată din felii de pâine (prăjită), presărate cu brânză și opărite cu apă sau lapte. ✦ Mâncare făcută din mămăligă amestecată cu brânză și untură sau unt. ✦ Fig. Bătaie primită (sau dată) de cineva. **2.** (Reg.) Jumări de ouă; omletă; scrob.

PAPARUDĂ (< bg.) s. f. **1.** (În mitologia românească) Veche divinitate locală a ploii fertilizante. S-a conservat în folclor ca ritual magic aparținând cultelor agrare în forma *Jocului paparudelor,* un dans rudimentar executat de tinere fete (adesea țigănci), purtând doar fuste de verdeață pe care femeile le stropesc cu apă; nuditatea simbolizează puritatea naturii însuflețite, menită să trezească virilitatea cerului și să provoace ploaia (sperma cerească). Ritualul are o dată tradițională fixă, marți, în a treia săptămână postpascală, dar poate fi reluat ori de câte ori este secetă prelungită, în iunie și iulie; este răspândit în Câmpia Dunării și în Banat. ✦ Femeie sau fată ce execută acest dans, cu corpul înfășurat în verdeață, pe care țăranii o stropesc cu apă. **2.** Fig. Femeie îmbrăcată ridicol sau fardată excesiv; *p. gener.* persoană caraghioasă.

PAPARUGĂ s. f. (ZOOL.) Buburuză.

PAPAS, Irene (pe numele adevărat *I. Lelekou*) (n. 1926), actriță greacă. Tragediană prin excelență, a devenit vedetă internațională de mare prestigiu. Cele mai importante roluri le-a creat în filmele lui M. Cacoyannis („Elektra", „Ifigenia", „Zorba grecul", „Dulce patrie", „Sus, jos și lateral"), dar și în ale unor regizori străini („Protipendadă romană", „Hristos s-a oprit la Eboli", „Leul deșertului", „Cronica unei morți anunțate").

PAPAVERACEE (< fr. {i}; {s} lat. *papaver* „mac") s. f. pl. Familie de plante erbacee dicotiledonate, anuale și perene, cu frunze alterne, flori solitare sau grupate în inflorescențe, cu fructul o capsulă sau o nuculă, conținând multe semințe comestibile, bogate în ulei; au adeseori vase lacitifere. Unele **p.** sunt plante medicinale, conținând opiu, altele au importanță în tehnică și în industria alimentară (ex. macul).

Irene Papas

PAPAVERINĂ (< fr. {i}) s. f. Alcaloid extras din opiu sau preparat sintetic. Are acțiune vasodilatatoare, analgezică, antispastică și hipotensivă.

PAPĂ (< lat.) s. m. Capul bisericii romano-catolice, vicar al lui Iisus Hristos și urmaș al Sfântului Petru. Din 1359 ales pe viață, întotdeauna din rândul cardinalilor, de un Conciliu al cardinalilor și al statului Vatican. Din 10 oct. 1978, papă la Vatican este *Ioan Paul al II-lea* (*Karol Wojtyła*), primul papă neitalian începând din 1523. La invitația patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, papa Ioan Paul al II-lea a efectuat o vizită în România (7–9 mai 1999), prima de acest fel într-o țară cu majoritate ortodoxă.

PAPEETE, oraș pe coasta de NV a ins. Tahiti, port de escală și centru ad-tiv al Polineziei Franceze; 25,6 mii loc. (1996). Aeroportul Faaa. Export de produse tropicale (cafea, cacao, copra, vanilie, trestie de zahăr, bumbac). Pescuit de perle. Stațiune turistică. Bază aeronavală. Anexat de Franța (1880), a căpătat (1890) statut comunal.

PAPEN, Franz von (1879–1969), om politic german. Cancelar al Reich-ului (iun.–nov. 1932), apoi vicecancelar (1933–1934); ambasador la Viena (1934–1938) și Ankara (1939–1944), a fost unul dintre susținătorii diplomației naziste. Achitat în Procesul de la Nürnberg (1946), a fost condamnat la muncă forțată de un tribunal german și apoi eliberat (1949).

PAPERBACK [peipəbæk] (cuv. engl.) subst. Exemplar al unei ediții ieftine, de mare tiraj, ale cărei coperți, confecționate din carton subțire și flexibil, sunt prinse de cotor prin încleiere; carte broșată.

PAPEȘĂ (< fr.) s. f. Femeie care, potrivit legendei, a fost învestită cu demnitatea papală.

PAPETĂRIE (< fr.) s. f. **1.** *Produs de p.* = produs obținut sub formă de foi (hârtie, carton) sau de obiecte turnate și presate din pastă de fibre celulozice, **2.** Magazin sau raion într-o librărie unde se vând hârtie, caiete, creioane etc.; (colectiv) articole care se vând într-un astfel de magazin.

PAPHLAGONIA v. **Paflagonia.**

PAPHOS (PÁFOS), oraș în SV Ciprului, port la M. Mediterană; 45,6 mii loc. (2001). Orașul vechi, aflat la 16 km SSE de orașul nou (Néa P.), a fost probabil fundat de greci în perioada miceniană. Potrivit legendei este locul unde Afrodita s-a născut din spuma mării. Cucerit de Ptolemeu I al Egiptului (294 î.Hr.), de romani (58 î.Hr.) — când devine capitala administrativă a insulei și ulterior de arabi (960). Distrus în repetate rânduri de cutremure, a fost reconstruit pe noul amplasament.

PAPIAS (60/70–c. 130), scriitor eclaziastic grec. Episcop de Hierapolis (Frigia). Scrierea sa patristică, „Explicații asupra spuselor Domnului", este bazată pe informații orale culese de la discipolii apostolilor.

PAPIER COLLÉ [papię kole] (loc. fr.) subst. Tehnică în pictura modernă, care constă în folosirea, ca elemente ale compoziției, a unor fragmente de hârtie imprimată sau decorativă, lipite pe suprafața pânzei sau a cartonului; colaj.

PAPIER MÂCHÉ [papię maʃe] (loc. fr.) subst. Pastă din hârtie macerată în apă, amestecată cu gips sau caolin și clei, folosită pentru confecționarea unor obiecte de artă decorativă și a unor imitații de sculpturi. Pasta neîncleiată se folosește la confecționarea unor plăci filtrante. ✦ P. ext. Obiecte executate din această pastă.

PAPILAR, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la papile; cu papile.

PAPILĂ (< lat.) s. f. **1.** Proeminență mică a pielii, a mucoaselor sau a feței externe sau interne a unui organ (ex. **p.** dermică, **p.** linguală, **p.** renală, **p.** optică). Are, în genere, funcție senzorială. ✧ *P. optică* = terminație a nervului optic la nivelul retinei. **2.** (BOT.) Mică proeminență a peretelui extern la unele celule epidermice, cu rol în secreția uleiurilor volatile sau de receptare a excitațiilor de șoc sau frecare (de ex. la unele flori, la cârcei etc.).

PAPILIAN, Victor (1888–1956, n. Galați), scriitor și medic român. Prof. univ. la Cluj. Autorul unui important „Tratat de anatomie umană". A condus, la Sibiu, revista „Luceafărul" (1941–1945). Nuvelele sale („Manechinul lui Igor", „Sufletul lui Faust") introduc elementul fantastic în analiza stărilor obsesive. Romane de factură psihologică („Fără limită") și de observare a

mediului universitar („Chinuiții nemuririi"). Piese de teatru („Nocturna", „Moartea vanităților"); memorialistică („Amintiri din teatru").

PAPILIONACEE (< fr.; {s} lat. *papilio* „fluture") s. f. pl. Subfamilie de plante leguminoase, cu flori bilateral simetrice, formate din cinci petale: una superioară mai mare *(vexil)*, două laterale egale *(aripi)* și două inferioare, sudate prin marginea lor interioară, formând împreună *carena* (ex. lupinul, salcâmul galben etc.).

PAPILOM (< fr. {i}) s. n. Tumoră epitelială benignă, care se dezvoltă pe o suprafață cutanată sau mucoasă, caracterizată prin hipertrofia papilelor dermice; verucă, neg.

PAPIN [papẽ], **Denis** (1647–c. 1714), medic și fizician francez. Unul dintre inventatorii mașinii cu aburi; a construit cazanul cu aburi (*oala lui P.*, 1680), o pompă centrifugă (1681) și a descris ciclul termodinamic al motorului cu aburi. A stabilit relația dintre temperatura de fierbere a apei și presiune.

PAPINEAU [papinọ], **Louis Joseph** (1786–1871), om politic canadian. Deputat, apoi președinte al Parlamentului (1815–1823, 1825–1837); apărător al drepturilor națiunii canadiene. Unul dintre inițiatorii răscoalei din 1837 împotriva dominației engleze, a fost nevoit să se exileze în S.U.A. și apoi în Franța (până în 1845 când s-a reîntors în Canada.

PAPINI, Giovanni (1881–1956), scriitor, eseist și publicist italian. Temperament polemic, de o mobilitate spirituală neobișnuită, opera lui este reprezentativă pentru incertitudinile și crizele generației sale. Inițial, tendințe nonconformiste, apoi pragmatice; adept al futurismului literar (vol. de poezii „O sută de pagini de poezie", „Zile de sărbătoare"), va fi interesat ulterior de valorile trecutului („Istoria literaturii italiene: secolul al XIII-lea și al XIV-lea", „Carducci, omul"). Convertit la catolicismul activ („Viața lui Iisus") și la naționalism („Gog", „Italia mea"), a sfârșit în conflict deschis cu Vaticanul („Diavolul"). Romanul autobiografic „Un om sfârșit", de circulație europeană, este o confesiune simbolică a neputinței de a sfărâma valorile statornicite prin tradiție, care împiedică afirmarea individului.

PAPINIANUS, Aemilius (146–212), jurisconsult roman. Considerat cel mai important reprezentant al dreptului clasic roman. Fragmente din lucrările sale („Probleme juridice", „Răspunsuri") au fost cuprinse ulterior în „Digeste". Prefect al praetoriului sub Septimiu Sever (203); executat din ordinul lui Caracalla.

PAPION (< fr.) s. n. Cravată mică înnodată în forma aripilor de fluture.

PAPIOTĂ (< fr.) s. f. **1.** Tub de carton pe care este înfășurată ața de cusut pentru lucrări manuale și de mașină. **2.** Mic tub de hârtie pe care se răsucește o șuviță de păr pentru a o ondula.

PAPIROLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *papyros* „papirus" + *logos* „studiu") s. f. Disciplină a istoriei care se ocupă cu restaurarea, conservarea și studierea papirusurilor antice, precum și al documentelor scrise pe pergament sau alte materiale. A luat amploare după expediția lui *Napoleon* în Egipt.

PAPIRUS (< fr., lat.) s. n. Plantă erbacee higrofită din Africa tropicală și subtropicală, din familia ciperaceelor, înaltă de peste 1 m *(Cyperus papyrus)*. Folosită și ca plantă ornamentală, pe malul lacurilor artificiale sau naturale. ✦ Material pentru scris, obținut de egipteni și romani din tulpina acestei plante; document scris pe un astfel de material.

Papirus

Data la care a început fabricarea **p.** este situată la c. 3500 î.Hr. Unul dintre cele mai vechi manuscrise egiptene, complet și datat, este *Papyrus Prisse*, culegere de maxime scrise cu cerneală roșie și neagră în milen. 3 î.Hr. În Grecia a pătruns doar în sec. 6 î.Hr., răspândindu-se apoi în toată lumea greco-romană; din sec. 4 î.Hr. a început să fie înlocuit treptat cu pergamentul. A fost totuși folosit prin cancelarii până în sec. 10–11, ca suport pentru acte, diplome, scrisori.

PAPISM (< fr.) s. n. **1.** Doctrina partizanilor autorității absolute a papei. **2.** Termen peiorativ folosit de protestanții englezi pentru a desemna Biserica romano-catolică și autoritatea papei; catolicism rigid.

PAPISTAȘ, -Ă (< magh.) s. m. și f., adj. (Înv. și reg.; uneori peiorativ) Catolic.

PAPIU-ILARIAN, Alexandru (1827–1877, n. sat Bezded, jud. Sălaj), om politic, jurist și istoric român. Acad. (1868), prof. univ. la Iași. Unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848–1849 din Transilvania. Susținător al unirii Principatelor și al domniei lui Al. I. Cuza. Ministru al Justiției și ad-interim la Control (1863–1864). A înființat (1868) și condus Societatea „Transilvania" din București. Preocupat mai ales de istoria românilor din Transilvania („Istoria românilor din Dacia Superioară",

Louis Joseph Papineau

Giovanni Papini

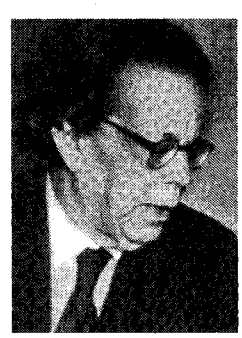

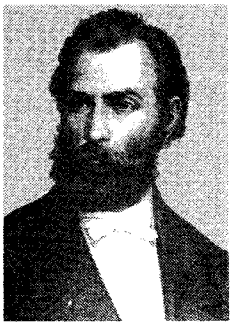

Alexandru Papiu-Ilarian

Edgar Papu

„Tesaur de monumente istorice pentru România"). A editat opera lui D. Cantemir. Colaborator la *Dicționarul* Academiei, de sub redacția lui A.T. Laurian.

PAPIU-ILARIAN, com. în jud. Mureș, în zona colinelor Comlodului; 1 002 loc. (2003). În satul **P.-I.,** menționat documentar în 1334 (sub forma *Budun*), se află o biserică din sec. 14 (azi biserică reformată) cu unele transformări din 1888.

PAPORNIȚĂ *(< papură)* s. f. **1.** Coș făcut din împletituri de papură. **2.** (Rar) Sticlă îmbrăcată în papură.

PAPP Ferenc (n. 1924, Biharia, jud. Bihor), scriitor maghiar din România. Prozator cu un stil auster („Dincolo de gard", „În fum și în lumină", „Sub rădăcini"). Traduceri din T. Arghezi, I. Băiești, Al. Brătescu-Voinești, G. Călinescu, L. Fulga, M. Preda, M. Sebastian.

PAPP, Ioan P. (1881–1964, n. Beiuș), jurist român. M. de onoare al Acad. (1946). Lucrări de istorie juridică („Cărțile funduare. Colecție de legi, regulamente, ordonanțe și formulare" (în colab.), „Instaurarea justiției românești în Ardeal"). Colaborator la elaborarea „Codului de procedură civilă a Transilvaniei"; a publicat „Procesul Memorandului românilor transilvăneni").

PAPPOS (PAPPUS) din Alexandria (sec. 4), matematician grec. Lucrarea sa principală, „Culegere matematică" (din care s-au păstrat șapte cărți), este un repertoriu al demonstrațiilor unor celebri matematicieni greci din sec. 4 î.Hr.–3 d.Hr. (Euclid, Arhimede, Apollonios din Perga, Ptolemeu ș.a.). Autor al unei teoreme care îi poartă numele.

PAPRICAȘ (< magh.) s. n. Mâncare cu sos de roșii, făcută din găluște de făină și bucăți de carne (de vită sau pui). Se condimentează cu multă boia de ardei.

PAPRICĂ (< magh.) s. f. (Reg.) **1.** Ardei. **2.** Boia de ardei.

PAPȘER (< germ.) s. n. Foarfece pentru carton și mucava.

PAPU, Edgar (1908–1993, n. București), teoretician comparatist și istoric literar român. Lucrări erudite de teorie literară („Evoluția și formele genului liric"), studii de literatură universală și comparată („Călătoriile Renașterii și noi structuri literare", „Barocul ca tip de existență", „Existența romantică"), de literatură română („Poezia lui Eminescu"). Inițiator al protocronismului („Din clasicii noștri. Contribuții la ideea unui protocronism românesc").

PAPUA NOUA GUINEE, Statul Independent ~ (Independent State of Papua New Guinea), stat insular în V Oc. Pacific, la 150 km N de Australia (de care este despărțit prin str. Torres), cu ieșire la M. Coralilor; 462,84 mii km^2; 5,321 mii. loc. (2001). Limba oficială: engleza; limbi naționale: tok pisin și hiri motu. Structura etnică și lingvistică a populației este extrem de eterogenă: peste 1 000 de triburi care vorbesc între 750 și 869 de dialecte distincte (statul cu cea mai mare concentrare de limbi/idiomuri vorbite). Religia: creștină 66% (catolici 22%, luterani 16%, metodiști 8%, anglicani 5%, evanghelişti 4% etc.), animistă 34%. Capitala: *Port Moresby.* Orașe pr.: Lae, Arawa, Mount Hagen, Madang. Este împărțit în 18 provincii, o regiune autonomă și un district național (Capitala). Statul ocupă jumătatea orientală a ins. Noua Guinee (a doua ca mărime pe glob) care se învecinează cu prov. indoneziană Irian Jaya, precum și numeroase insule vulcanice din apropiere (arh. Bismarck, ins. Bougainville și Buka din N arh. Solomon, ins. Kiriwina/Trobriand, arh. Amiralității, d'Entrecasteaux și Louisiade etc.) înconjurate în parte de recifi coraligeni. Relief predominant muntos cu două catene în centrul și N insulelor principale (alt. max.: 4 509 m, Mount Wilhelm) și bazine depresionare fertile. Numeroși vulcani: mt. Bosavi 2 995 m, mt. Lamington 2 742 m (ins. Bougainville), Ulawun 2 296 m (ins. New Britain), Balbi 2 742 m (ins. Bougainville) înscriu **P.N.G.** în „Cercul de Foc" al Pacificului". Câmpiile, în general mlăștinoase, ocupă în special S ins. Noua Guinee. Climă ecuatorială și tropical-musonică cu temperaturi constant ridicate în zonele joase (28–30°C), moderată de altitudine în regiunile muntoase, unde precipitațiile ajung pe versanții sudici până la 7 600 mm/an. Valori mai reduse sunt în SE insulelor principale (Port Moresby, 1 016 mm/an). Rețea hidrografică densă cu potențial energetic ridicat (fluviile Fly, Sepik, Purari). Pădurile tropical-umede (inclusiv conifere în zonele înalte) ocupă 2/3 din supr. țării; în SE se dezvoltă savana cu eucalipți și acacia, iar în regiunile joase litorale, mangrovele. Faună similară celei australiene (canguri, urși koala, bursuci marsupiali, fluturi uriași, păianjeni gigantici, pasărea paradisului — devenită simbol național etc.). Valorificarea zăcămintelor de min. neferoase și prețioase, precum și a hidrocarburilor au modificat radical economia țării. În trecut predomina o agricultură de subzistență, cu un redus sector agricol comercial orientat către export. Ind. extractivă a devenit principala ramură a economiei (26% din P.I.B. și c. 70% din valoarea exporturilor). Bogate și variate resurse minerale: cupru (151,6 mii t, 1998), alte metale neferoase (crom, nichel, cobalt), aur (60,3 t, 1998, locul 11 în lume; zăcământul de pe ins. Lihir în exploatare din 1997 este cel mai mare din lume, cu excepția celor din Africa de Sud), uraniu, petrol (3,9 mil. t, 1998; asigură 21% din exporturi), gaze naturale. Ind. prelucrătoare asigură (cu construcțiile) 14,9% din P.I.B., dar este slab dezvoltată. Produce: energie electrică (1,8 md. kwh, 1998), produse petroliere, ciment, cherestea, anvelope, sticlărie, bunuri metalice, textile, produse alim. (zahăr 42 mii t/2000, conserve de pește, ulei de palmier — 296 mii t, locul 6 în lume, copra — 140 mii t, 1999). Agricultura (2/3 din populația activă și 24,4% din P.I.B.) este orientată către export (2000): cafea (83 mii t), cacao (46,8 mii t, locul 9 în lume),

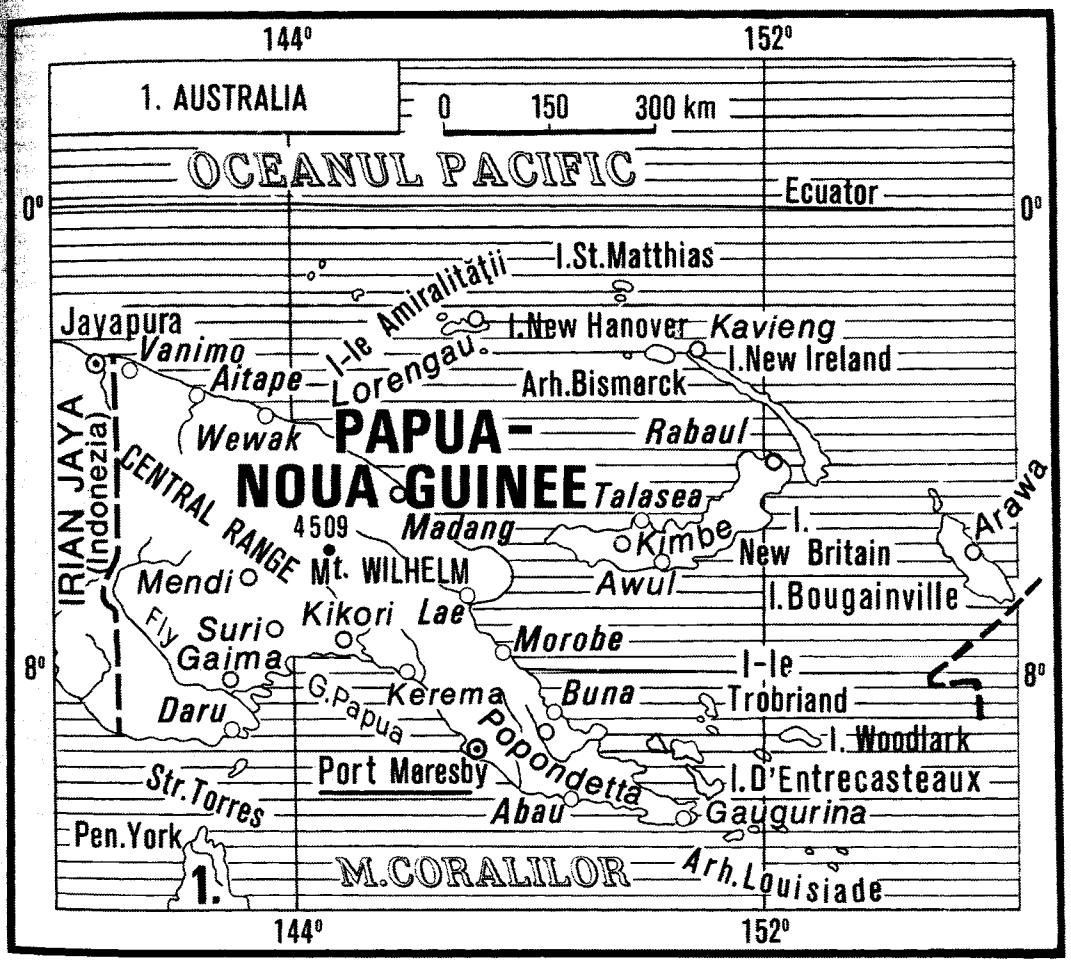

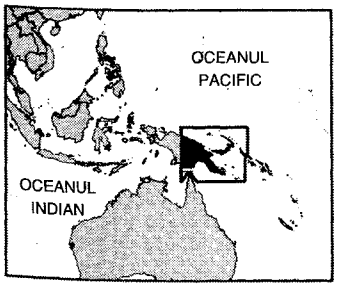

banane (710 mii t), ceai (9,5 mii t), arbori de cauciuc, palmieri de ulei (75 mii t nuci de palmier), cocotieri (1,03 mil t nuci de cocos), ananas (11,5 mii t). Pentru consumul intern se produce (2000): porumb, sorg, manioc (120 mii t), batate (480 mii t), taro (172 mii t), trestie de zahăr (350 mii t). Importante resurse forestiere (8,6 mii. m^3 lemn, 1999), locul 2 pe glob în exportul de lemn tropical brut (buşteni). Creşterea animalelor slab dezvoltată (mii capete, 2000): porcine (1 550), bovine (87), ovine, caprine, cabaline. În transporturi predomină cel aerian (peste 400 de aerodromuri, din care 126 incluse în cursele interne regulate — cel mai mare număr din lume raportat la populaţie). Căi rutiere: 19,6 mii km (1999), din care 3 mii km asfaltaţi (1995). Autovehicule: 95 mii buc. (1997). C. f. lipsesc. Căi navigabile interne: 10,9 mii km (1996). Flotă comercială maritimă: 64,85 mii t.r.b. (1999). Pr. porturi: Lae, Madang, Port Moresby. Turism puţin dezvoltat, datorită infrastructurii precare şi bazei de cazare limitate: 58 mii turişti străini (2000). Pr. obiective turistice: capitala ţării, oraş modern cu locuri amintind de războiul din Pacific (1941–1945), oraşul Madang (considerat cel mai frumos din Pacificul de Sud), oraşul Lae, supranumit „oraşul grădină", ins. New Britain, New Ireland, zonele Milne Bay, East Sepik; manifestări folclorice (festivalul *Hivi Moale,* anual în Capitală); parcurile naţionale McAdam şi Wariarata. Moneda: 1 kina = 100 toea. Balanţă comercială excedentară. Export (1998): aur (33%), petrol brut (21%), cupru (13,1%), cafea (7,7%), ulei de palmier (7,5%), cacao (2,3%). Pr. parteneri (1997): Australia (40,6%), Japonia (13,1%), Marea Britanie (9,4%), S.U.A. (8,7%), Germania (7,2%). Import (1998): maşini şi echipament de transport (38,7%), produse manufacturate de bază (20,4%), alimente şi animale vii (17,9%), produse chimice (7,5%). Pr. parteneri (1997): Australia (51,2%), S.U.A. (13,6%), Singapore (7,6%), Japonia (7,3%), Noua Zeelandă (3,8%). — *Istoric.* Primii locuitori, veniţi acum

Statul	Suprafaţa km²	Populaţia (2000)	Capitala
Bougainville (North Solomons)[1]	9 300	175 160	Arawa
Central	29 500	183 983	Port Moresby
Districtul Naţional al Capitalei	240	254 158	Port Moresby
Eastern Highlands	11 200	432 972	Goroka
East New Britain	15 500	220 133	Rabaul
East Sepik	42 800	343 181	Wewak
Enga	12 800	295 031	Wabag
Gulf	34 500	106 898	Kerema
Madang	29 000	365 106	Madang
Manus	2 100	43 387	Lorengau
Milne Bay	14 000	210 412	Alotau
Morobe	34 500	539 404	Lae
New Ireland	9 600	118 350	Kavieng
Oro (Northern)	22 800	133 065	Popondetta
Sandaun (West Sepik)	36 300	185 741	Vanimo
Simbu (Chimbu)	6 100	259 703	Kundiawa
Southern Highlands	23 800	546 265	Mendi
Western	99 300	153 304	Daru
Western Highlands	8 500	440 025	Mount Hagen
West New Britain	21 000	184 508	Kimbe

[1] Regiune autonomă

40 000 de ani, sunt originari din Asia de Sud-Est. Către 6000 î. Hr. se stabilesc în insule triburi de papuaşi, după 3000 î.Hr. melanezieni, ulterior polinezieni. Noua Guinee este descoperită de navigatorul portughez Jorge de Meneses, în 1526, dar numele îl datorează spaniolului Ortiz de Retis care, înconjurând, în 1546, coasta nordică, o botează Nueva Guinea, datorită asemănării autohtonilor cu populaţia indigenă din Africa Occidentală. Spaniolul L. Vâez de Torres stabileşte, în 1606, insularitatea Noii Guinee, reconfirmată în 1770 de englezul James Cook. Explorarea coastelor insulei este efectuată de W. Dampier (1699–1700) şi P. Carteret (1767), iar interiorul insulelor este cercetat abia la sfârşitul sec. 19 şi se încheie în zilele noastre. Partea apuseană a ins. Noua Guinee devine, în 1828, colonie olandeză şi este inclusă în 1963, sub numele de Irianul de Vest (Jaya), ca provincie în Indonezia, iar partea răsăriteană este împărţită, în 1884, între Germania şi Marea Britanie. Compania germană Noua Guinee a administrat partea de nord-est (240 000 km²) numită Kaiser Wilhelmsland, iar Compania Jaluit o serie de insule incluzând arh. Bismarck. Prima companie renunţă la suveranitatea sa în favoarea guvernului german (1899), iar cea de-a doua în 1906. Marea Britanie, care anexase partea de sud-est (222 000 km²), o cedează, în 1906, sub numele de „Territory of Papua", Australiei. La începutul Primului Război Mondial (1914), Australia ocupă posesiunile germane din insulă, pe care le administrează din 1919, sub numele de „Territory of New Guinea", ca teritoriu sub mandat al Societăţii Naţiunilor, iar din 1946, ca teritoriu sub tutelă O.N.U. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1942–1945), partea nordică a Noii Guinee este ocupată de trupe japoneze şi devine teatru de luptă aprig disputat. În iul. 1949, Australia uneşte administrativ cele două teritorii din partea de răsărit a insulei sub numele de „Territory of Papua and New Guinea", care dobândeşte un Consiliu Legislativ propriu, în 1951, şi deplină autonomie în 1973. La 16 sept. 1975, **P.N.G.** îşi proclamă independenţa de stat, în cadrul Commonwealth-ului. Michael Thomas Somare, fondatorul Partidului Unităţii din Papua Noua Guinee (PANGU), devenit primul şef de guvern al noului stat (1975–1980 şi 1982–1985), este confruntat din start cu probleme ce se vor croniciza ulterior: excesiva fărâmiţare etnică şi lingvistică a populaţiei, accentuată de absenţa căilor de comunicaţie, tensiunile şi conflictele intertribale, frământările sociale şi tendinţele separatiste ale insulelor din nordul arh. Solomon. Conflictul din ins. Bougainville se transformă într-un sângeros război civil. Mina de cupru de la Panguna (Bougainville), deschisă în 1972 de un consorţiu australian, una dintre cele mai mari exploatări din lume, asigura 40% din valoarea exporturilor ţării. Armata Revoluţionară din Bougainville, constituită în 1989, declanşează lupta deschisă împotriva autorităţilor centrale şi proclamă, în 1990, independenţa insulei. Războiul civil din Bougainville face, până în 1998, c. 20 000 de victime, fără a se ajunge la un compromis. Relaţiile cu statul vecin, ins. Solomon, sunt afectate de conflictul din Bougainville, autorităţile din **P.N.G.** acuzându-le pe cele de la Honiara de sprijinirea Armatei Revoluţionare din Bougainville. Mişcarea pentru o Papua Liberă, care duce lupta armată în partea apuseană a ins. Noua Guinee (prov. a Indoneziei), contribuie, în ultimul deceniu, la tensionarea relaţiilor dintre **P.N.G.** şi statul indonezian. Prin semnarea, în 1989, a unui tratat de prietenie şi cooperare cu ASEAN, **P.N.G.** încearcă să extindă legăturile economice (dependente într-o mare măsură de Australia vecină) cu statele din Asia de Sud-Est. Într-o atmosferă de criză dramatică, Parlamentul desemnează, în iul. 1999, un nou guvern, condus de Sir Mekere Morauta, care constată că statul şi societatea se află într-o situaţie mult mai dificilă decât în momentul dobândirii independenţei, în 1975. În mart. 2000, guvernul şi mişcarea secesionistă din insula Bougainville semnează un acord care stipulează acordarea autonomiei şi organizarea în viitor a unui referendum privind independenţa insulei. Alegerile parlamentare (iun. 2002) duc la un guvern de coaliţie prezidat de Michael Somare. Monarhie constituţională, membru în Commonwealth, cu statut de dominion. Şeful statului este suveranul Marii Britanii, reprezentat de un guvernator general. Activitatea legislativă este exercitată de Camera Adunării, iar cea executivă de guvern (Consiliul Executiv Naţional).

PAPUAŞI (< fr.) s. m. pl. Subtip de populaţie aparţinând tipului *melanezian*

(1). Sunt locuitorii autohtoni ai ins. Noua Guinee; se mai întâlnesc și în câteva insule vecine (Bougainville, Halmahera, Timor ș.a.). Împărțiți în numeroase triburi, vorbesc un mare număr de limbi (peste 700) destul de diferite între ele, dar făcând parte din aceeași familie (neo-melaneziene).

PAPUC (< tc.) s. m. **1.** Încălțăminte ușoară (fără toc), purtată de obicei în casă; *p. gener.* orice fel de încălțăminte, în special de vară. **2.** Piesă metalică montată la capătul inferior al unei *palplanșe,* pentru protecție și pentru ușurarea pătrunderii ei în sol; sabot. ✦ Piesă de lemn care, pusă la baza unui stâlp, îi mărește suprafața de sprijin. **3.** Piesă de cupru sau de aluminiu fixată la capătul unui conductor electric, care servește la realizarea contactelor electrice demontabile. **4.** (BOT.) *Papucul-doamnei* = plantă erbacee perenă, din familia orhidaceelor, cu frunze eliptice acuminate, flori mari, galbene cu purpuriu, în formă de papuc *(Cypripedium calceolus).* Răspândită în Europa și Asia de Nord; în România crește sporadic în partea nordică și centrală a țării. Frumusețea și parfumul deosebit al florii au dus la culegerea ei necontrolată, astfel că în anumite zone este foarte rară sau a dispărut. Plantă ocrotită, declarată monument al naturii.

PĂPULĂ (< lat.) s. f. Leziune caracteristică a pielii sub forma unei mici proeminențe roșietice, care apare în boli de piele, urticarie, febră eruptivă, în sifilis etc.; (pop.) bubuliță, băsicuță, spuzeală.

PĂPURĂ (< lat.) s. f. Denumire dată plantelor erbacee higrofite din genul *Typha,* cu tulpina neramificată, frunze lungi și flori unisexuate, dispuse în spice compacte, spicul mascul fiind tangent cu cel femel la **p.** cu frunza lată *(Typha latifolia)* și puțin distanțat (1–3 cm) la **p.** cu frunza îngustă *(Typha angustifolia).* Răspândită în Europa, Asia, America de Nord, Australia; în România crește în mlaștini, bălți, pe marginea lacurilor și, mai ales, în Delta Dunării. Rizomii, bogați în substanțe organice, sunt folosiți în industria medicamentelor și a băuturilor alcoolice; frunzele și tulpinile sunt utilizate la confecționarea unor împletituri (coșuri, rogojini etc.) și în dogărie. ✧ Expr. *A căuta* sau *a găsi nod în papură* v. *nod.*

PAPURĂ VODĂ v. **Ștefăniță Lupu.**

PĂPUS (cuv. lat.) s. n. Smoc de perișori la extremitatea superioară a fructului matur, prezent îndeosebi la unele specii de compozite (ex. „pufulˮ de păpădie).

PAQUIMÉ-CASAS GRANDES, zonă arheologică în N Mexicului (Chihuahua), la SV de Ciudad Juárez. Vestigii ale civilizației amerindienilor pueblo (dezvoltată și în SV S.U.A.) ajunsă la apogeu în sec. 14–15 și dispărută pe neașteptate în timpul colonizării spaniole. Inclusă (din 1998) în patrimoniul cultural universal.

PAR[1] (lat. *palus*) s. m. **1.** Bară de lemn rotundă, cu lungime mai mare de 1 m, ascuțită la un cap, care se înfige în pământ, servind pentru susținere (ex. la garduri). ✧ Expr. *A (i) se apropia* (sau *strânge*) (cuiva) *funia de par* = a fi în preajma unui moment critic; a fi la capătul vieții. **2.** Bâtă, ciomag.

PAR[2], -Ă (< lat. *par, paris* „egal, asemănătorˮ) adj. **1.** (Despre numere) Care este divizibil cu doi. **2.** (MAT.; despre funcții) Care nu își schimbă valoarea când argumentul își schimbă semnul: f (x) = f (–x). **3.** (CHIM.) Element de compunere folosit la formarea denumirilor unor substanțe: derivați aromatici disubstituiți în poziția 1, 4, unii polimeri (paracetaldehida) etc.

PARA[1]- (< fr.; {s} gr. *para* „lângă, alăturiˮ) Element de compunere cu sensul „contrar", „alături de", „pe lângă", folosit la formarea unor substantive și a unor adjective.

PARA[2]- (< fr. *parer* „a apăra deˮ) Element de compunere care exprimă ideea de „protecție contra...", folosit la formarea unor substantive.

PARĂ[3] (< tc.) s. f. **1.** Mică monedă turcească de argint, care a circulat și în Țările Române în sec. 17–19. ✦ *Cinci parale* = monedă veche valorând a douăzecea parte dintr-un leu. ✦ P. gener. Ban de valoare mică. **2.** (Fam.; la pl.) Bani; avere în bani. ✧ Expr. *A ști câte parale face cineva* = a fi edificat în privința cuiva, a ști la ce te poți aștepta din partea lui.

PARĂ[4] (< fr.) vb. I tranz. A evita printr-o contralovitură o lovitură la duel, la scrimă etc.; *p. gener.* a evita ceva, a face față la ceva.

PARÁ 1. Stat în N Braziliei; 1,25 mil. km²; 6,4 mii. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Belém.* Mare producător de cauciuc natural. Cacao, piper, manioc, tutun, bumbac, orez, nuci de Pará, trestie de zahăr. Creșterea animalelor. **2.** V. *Belém.* **3.** Braț sud-estic al Amazonului în care se varsă Tocantins; 320 km lungime, 64 km lățime la vărsarea în Oc. Atlantic. Navigabil.

PARAACETALDEHIDĂ (PARAALDEHIDĂ) (< fr. {i}) s. f. Trimer al acetaldehidei. Este un lichid incolor cu miros aromatic. Se întrebuințează în sinteze organice.

PARAAMINOBENZOIC (< fr.) adj. *Acid ~* = vitamina H_1.

PARAAMINOSALICILIC (< *para-* + *aminosalicilic*) adj. *Acid ~* = medicament de sinteză, utilizat în tratamentul tuberculozei; PAS[3].

PARABAZĂ (< fr., germ.; {s} gr. *parabasis* „digresiuneˮ) s. f. Element al comediei antice grecești, situat de obicei în prima parte a lucrării, alcătuit dintr-un grup de cântece sau pasaje recitate, prin care autorul își exprimă, prin intermediul corifeului, doleanțele, simpatiile și antipatiile personale, opiniile sale politice etc. Utilizat, mai ales, de Aristofan.

PARABIL, -Ă (< *para*) adj. (SPORT; despre goluri, șuturi, lovituri etc.) Care poate fi apărat sau evitat.

PARABIOZĂ (< fr.) s. f. **1.** (FIZIOL.) Inhibiție temporară (patologică sau experimentală) a activităților fiziologice ale organismului. **2.** (GENET.) Naștere a două organisme alipite (gemenii siamezi) sau efectuarea experimentală a acestei legături.

PARABOLĂ[1] (< fr.; lat. *parabola,* gr. *parabole* „comparațieˮ) s. f. **1.** Povestire scurtă menită să pună în lumină, nu prin detaliile sale, precum alegoria, ci

Para[3] (1.)

Avers

Revers

prin întregul ei, o învățătură morală; este una din modalitățile fundamentale de exprimare a învățăturilor și literaturii religioase de pretutindeni, întâlnită în „Vechiul Testament", „Noul Testament", „Coran", literatura vedică, budistă, jainistă etc. „Noul Testament" cuprinde 28 de **p.** rostite de Iisus Hristos. ✦ Scriere cu caracter alegoric, asemănătoare prin structură fabulei. **2.** P. ext. Alegorie.

PARABOLĂ[2] (< fr.; cuv. gr.) s. f. (GEOM.) Curbă plană obținută prin secționarea unui con cu un plan paralel cu o generatoare a conului. Este definită ca fiind locul geometric al punctelor din plan egal depărtate de o dreaptă fixă, numită directoare, și de un punct fix, numit focar. Ecuația **p.** este de gradul al doilea. Denumirea de **p.** a fost propusă de Apollonius din Perga (sec. 3 î.Hr.).

PARABOLIC[1], -Ă (< fr.) adj. Alegoric.

PARABOLIC[2], -Ă (< fr., germ. {i}) adj. **1.** A cărui formă seamănă cu o parabolă[2]. **2.** *Antenă p.* = antenă **(2)** cu un ecran reflectant în formă de paraboloid de rotație sau de cilindru parabolic; antenă cu reflector parabolic.

PARABOLOID (< fr. {i}) s. n. Suprafață de gradul doi (cuadrică) generată de o parabolă care se deplasează pe o altă parabolă fixă, situată într-un plan perpendicular pe planul primei parabole. Când cele două parabole au concavitățile îndreptate în același sens se obține un *p. eliptic,* iar când au concavitățile îndreptate în sensuri contrare se obține un *p. hiperbolic.* ✧ *P. de rotație* = **p.** generat de o parabolă care se rotește în jurul axei sale.

PARACĂZĂTOR (< *para[2]-* + *căzător*) s. n. Dispozitiv de siguranță atașat ascensoarelor și vaselor de extracție din puțurile de mină pentru a le împiedica să cadă în cazul ruperii cablului de susținere.

PARACEL v. **Xisha Qundao.**

PARACELSUS (Philippus Theophrastus, de fapt, **Philipp Aureolus Theophrast BOMBASTUS von HOHENHEIM zis ~)** (c. 1493–1541), alchimist, medic, „magician" și filozof al naturii germano-elvețian. Una dintre cele mai emblematice și pitorești figuri ale Renașterii. Considerând omul ca o oglindă a Universului, un microcosmos care reflectă structura și elementele macrocosmosului, a emis părerea că vindecarea bolilor poate fi explicată prin legăturile organismului uman cu forțele vitale ale Universului; a introdus în tratament medicamente chimice, devenind precursorul *iatrochimiei.* A susținut că natura poate vindeca bolile, psihicul având un rol esențial în stimularea forței vitale (numită de el *aracheus* „vitalism"). Opera sa teologică scrisă de pe poziția creștinismului laic, cu vederi reformiste, a influențat mistica protestantă germană și teozofia din sec. 17–18, ca și filozofia naturii din sec. 18–19. A scris și a predat în limbile latină și germană. Autor al lucrării „Tratat de mare chirurgie".

PARACENTEZĂ (< fr.; {s} *para[1]-* + gr. *kentesis* „înțepătură") s. f. Puncție a unei cavități naturale (pleurală, peritoneală, pericardiacă etc.) în vederea evacuării, în scop diagnostic sau terapeutic, a lichidului patologic existent în ea.

PARACETAMOL (< fr., engl.) s. n. Medicament cu acțiune antipiretică și analgezică.

PARACHERNIȚĂ s. f. Plantă erbacee perenă, medicinală, din familia urticaceelor, înaltă de 30–100 cm, cu frunze întregi, alungit-ovale și cu flori verzui *(Parietaria officinalis).* Răspândită în spațiul mediteranean; în România crește în locuri umede, umbroase până în etajul montan. Folosită în medicină pentru proprietățile emoliente, diuretice și răcoritoare.

PARACHINEZIE s. f. (< fr.) (MED.) Tulburare a funcției motorii, care se manifestă prin efectuarea unor mișcări anormale.

PARACHOR (< fr.) s. n. (CHIM.) Funcție moleculară empirică: $P = M\gamma$ f/D–d în care M este masa moleculară a substanței, *D* și *d* densitatea substanței în fază lichidă, respectiv în fază de vapori, iar γ tensiunea sa superficială. **P.** este o proprietate aditivă și constitutivă a substanțelor, cu ajutorul căreia se pot obține indicații asupra structurii moleculare, în special a substanțelor organice.

Paracelsus

PARACISTITĂ s. f. (< fr.) (MED.) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul vezicii urinare.

PARACLINIC adj. (< *para-[1]* + *clinic*) (MED.) Care depășește domeniul clinic.

PARACLIS (< ngr., sl.) s. n. **1.** Capelă ridicată alături de o biserică, în complexul unei mănăstiri, într-un cimitir, sau aflată în corpul unei clădiri. **2.** (În cultul creștin ortodox) Slujbă religioasă de laudă sau de invocare a ajutorului Fecioarei Maria, al lui Iisus Hristos sau al unui sfânt. ✦ P. ext. Carte bisericească cuprinzând rugăciuni și imnuri de laudă și de invocare a Fecioarei Maria sau a altor sfinți.

PARACLISIER (PARACLISIER) (< *paraclis*) s. m. Persoană însărcinată cu îngrijirea unei biserici; țârcovnic. ✦ P. ext. (Înv.) Cântăreț bisericesc.

PARADĂ (< fr.) s. f. **1.** Festivitate la care defilează trupe de diferite arme *(p. militară)* sau participanții la o manifestație sportivă *(p. sportivă); p. ext.* ceremonie. ✧ *Parada modei* = expunere a unor noi modele de îmbrăcăminte, făcută de casele sau de designerii de modă. Însoțită uneori de muzică, etalarea modelelor de către manechine este asistată de public. ✧ Expr. *A face paradă de* (sau *cu*) *ceva* = a se manifesta, a (se) afișa cu (ceva) ostentație; a face caz; a se făli cu ceva. ✦ (Înv.) Cortegiu solemn, alai. **2.** (SPORT) Înlănțuire a unor procedee tehnice executate de un sportiv în scop tactic, terminată cu atacarea adversarului sau cu riposta acestuia (la scrimă, box). **3.** (ORNIT.) *P. nuptială* = totalitatea atitudinilor și manifestărilor care însoțesc împerecherea la unele specii de păsări. În general, masculul caută să-și eclipseze rivalii prin scoaterea în evidență a anumitor calități: dimensiunile (exagerate prin „umflarea în pene"), penajul viu colorat, penele ornamentale, forța sau, dimpotrivă, grația și ușurința mișcărilor, și prin care să atragă femela (ex. „rotitul" cocoșilor de munte și de mesteacăn, „dansul" cocorilor, desfacerea cozii în evantai la păun).

PARADE, Christoph (n. 1934), arhitect german. Lucrări de orientare funcționalistă (Școala germană din Roma, Primăria din Ahlen, Sediul guver-

namental de la Bonn, Muzeul de Ştiinţe Naturale din Osnabrück).

PARADENTOZĂ s. f. v. **paradontoză.**

PARADIABEŢ (< fr.) s. n. Stare patologică asemănătoare diabetului zaharat, dar provocată de cauze extrapancreatice (hiperfuncţie corticosuprarenală, insuficienţă hepatică etc.) şi caracterizată printr-o toleranţă scăzută la glucide şi uneori prin glicozurie.

PARADIAFONIE (< fr.) s. f. Diafonie percepută în receptorul unui circuit (perturbat), a convorbirii dintr-un alt circuit (perturbator), când se ascultă pe circuitul perturbator la acelaşi capăt al liniei unde se vorbeşte pe circuitul perturbator.

PARADIGMĂ (< fr., lat.; {s} gr. *paradeigma* „exemplu, model") s. f. **1.** Ansamblul formelor flexionare ale unui cuvânt. ✦ Tablou al formelor unui cuvânt dat ca model pentru flexiunea unei părţi de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părţi de vorbire. **2.** (Înv.) Exemplu, model, pildă. **3.** (În filozofia ştiinţei, expres legat de Th. Kuhn) Set de asumţii de fond, de concepte, rezultate şi proceduri, un mod global de a privi fenomenele, instituit, de regulă, de anumite opere ştiinţifice, în cadrul căruia se desfăşoară cercetarea („ştiinţa normală") într-o comunitate ştiinţifică şi într-o epocă istorică. O **p.** este schimbată numai atunci când apar anomalii şi disfuncţionalităţi care nu mai pot fi rezolvate în cadrul ei.

PARADIS (< fr., lat., germ.; {s} gr. *parádeisos* „grădină") s. n. **1.** (În „Vechiul Testament") Edenul, grădina fermecătoare unde a început existenţa umanităţii, o dată cu Adam şi Eva, locul de supremă fericire umană, pierdut, prin izgonirea perechii primordiale, dar promis, ca răsplată, celor fără păcate. În budism, ideea de **p.** este dezvoltată pornind de la reprezentarea *Nirvanei* ca stare finală de linişte eternă şi totală. Pentru vechii greci şi romani, **p.** se găseşte în *Insulele Fericiţilor,* locuite de oameni vii învestiţi cu nemurire, şi în *Câmpiile Elisee.* În Islam, *Firdaws* este un **p.** postum de răsplată concretă, o grădină a plăcerilor strict concrete (munţi de pilaf, hurii tinere şi binevoitoare). În creştinismul primar, **p.** este văzut ca o contopire a omului cu Dumnezeu, istoria omenirii, în această concepţie, fiind o nostalgie a paradisului pierdut şi efort de recuperare. Sin. *rai.* **2.** Peisaj minunat; loc plăcut, încântător care oferă condiţii extraordinare de viaţă şi de dezvoltare (spirituală) etc. ✦ Ceea ce încântă privirea şi sufletul. **3.** S. f.

Vanessa Paradis

(FILOZ.) Termen introdus în filozofia ştiinţei de Th. Kuhn pentru a defini ansamblul regulilor, modelelor şi criteriilor care caracterizează o comunitate ştiinţifică (eră istorică, loc geografic etc.).

PARADIS [paradi], **Vanessa** (n. 1972), cântăreaţă şi actriţă franceză. Lansează „Joe le taxi" la 12 ani, apoi „Maxou", „Manolo, Manolo". Voce acidă, atractivă. La 19 ani începe cariera americană („Walk On The Wild Side"). Activitate cinematografică („Nopţi albe" — Premiul Cesar, „Elisa").

PARADISO, Gran ~ v. **Gran Paradiso.**

PARADIZIAC -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) De paradis, ca în paradis; minunat, încântător; splendid.

PARADJANOV (PARADJANIAN), Serghei (Sarkis) Iosipovici (1924– 1990), regizor armean. Şi-a desfăşurat activitatea în Ucraina, Georgia şi Armenia. Creaţia sa cinematografică se distinge prin luminozitatea şi expresivitatea viziunii regizorale, prin diversitatea imaginii artistice şi reflectarea autentică a tradiţiilor naţional etnice („Umbrele strămoşilor uitaţi", „Floare pe piatră", „Rapsodia ucraineană" ş.a.). Autor al unor interesante schiţe şi colaje. Persecutat de autorităţile sovietice, în două rânduri a fost arestat.

PARADONTOZĂ (< germ., fr.) s. f. Boală degenerativă a ţesuturilor care susţin şi fixează dinţii, caracterizată prin formarea locală de pungi cu puroi şi căderea dinţilor; parodontoză, paradentoză.

PARADOS (< fr.; {s} *para*^{2}- + fr. *dos* „spate") s. n. (MILIT.) Parapet de pământ executat în partea din spate a unui şanţ sau a unei transee, menit să apere de eventuale lovituri din spate.

PARADOX (< fr.; {s} gr. *paradoxos* „contrar opiniei comune" din *para*^{1}- + gr. *doxa* „părere") s. n. **1.** Opinie (absurdă) contrară opiniei comune; afirmaţie, enunţ ce contrazice cu mare efect unele idei şi puncte de vedere recunoscute unanim; *p. ext.* nepotrivire, ciudăţenie. **2.** (LOG.) Situaţie care apare când din premise admise ca adevărate, printr-un raţionament deductiv aparent valid, se ajunge la o concluzie contradictorie sau inacceptabilă în contextul credinţelor îndeobşte acceptate. Rezolvarea unui **p.** presupune fie descoperirea unei erori în premise, fie respingerea procesului de inferenţă, fie acceptarea concluziei dimpreună cu abandonarea uneia dintre premisele de până atunci. În religie, **p.** este invocat adesea ca expresie pentru adevărurile nedemonstrabile logic. ✧ *Paradoxuri logice* = **p.** exprimate numai prin termeni logici şi din teoria mulţimilor. *Paradoxuri semantice* = **p.** care depind de noţiunea de referinţă sau de cea de adevăr. *Paradoxurile lui Zenon* = cele două mulţimi de argumente construite de Zenon şi menite să-i discrediteze pe oponenţii lui Parmenide; prima mulţime cuprindea 40 de argumente împotriva pluralităţii, din care s-au păstrat numai două; a doua mulţime cuprindea cele patru argumente împotriva mişcării cunoscute azi ca: **p.** stadionului, **p.** lui Ahile, **p.** săgeţii şi **p.** şirurilor. **3.** (FIZ.) *Paradoxul hidrostatic* = faptul, ciudat în aparenţă, că presiunea unui lichid pe fundul vasului în care se află nu depinde de forma şi de dimensiunile vasului, ci doar de înălţimea suprafeţei libere a lichidului în raport cu nivelul fundului.

PARADOXAL -Ă (< fr.) adj. Care ţine de paradox **(1);** de neînţeles; *p. ext.* ciudat, straniu, bizar; absurd. ✧ *Somn p. (fază paradoxală)* = fază a somnului în care are loc o intensă activitate cerebrală (evidenţiată în electroencefalograme prin unde rapide, asemănătoare celor din stare de veghe). ✦ (În logica enunţiativă) Un lucru argumentat aparent corect care duce la o concluzie contradictorie.

PARAFA (< fr.) vb. I tranz. A semna prin parafă **(1),** a întări un act prin semnătură cu parafă. ✦ A aplica o parafă **(2)** în ceară roşie pe legătura unui registru sau a unui dosar, pentru a nu se putea scoate sau adăuga foi.

PARAFĂ (< fr.) s. f. **1.** Iscălitură prescurtată sau alcătuită din iniţiale, pusă pe un act. ✦ (DR.) Semnătură prescurtată pusă pe un tratat inter-

național de către împuterniciții statelor care au luat parte la negocieri, exprimând acordul lor privind proiectul de tratat, guvernele statelor negociante având libertatea de a-l semna sau nu ulterior. **2.** Ștampilă care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, numele, monograma sau semnătura posesorului.

PARAFERNĂ (< ngr.) s. f. Avere care aparține soției căsătorite în regim dotai și asupra căreia aceasta își păstrează dreptul de administrare și folosință.

PARAFINA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) acoperi cu parafină.

PARAFINARE (< *parafina*) s. f. **1.** (EXPL. PETR.) Acoperire cu parafină a probelor de rocă obținute din foraje, în scopul păstrării nealterate a conținutului de apă și de hidrocarburi ale acestora până la efectuarea analizelor. **2.** Depunere pe pereții țevilor de extracție și ai conductelor de transport al țițeiului a unor hidrocarburi parafinice, cerezine, rășini, care provoacă reducerea secțiunii de curgere. **3.** (IND. LEMN.) Acoperire cu parafină a betelor de chibrit prin introducerea acestora în baia dispozitivului de parafinat. ✦ Acoperire cu parafină a interiorului butoaielor de fag în care se păstrează semiconservele de fructe.

PARAFINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *parum affinis* „care are puține afinități") s. f. **1.** Produs solid, alb, translucid, cu p.t. 45–65°C, constând dintr-un amestec de alcani superiori, obținut prin prelucrarea țițeiurilor parafinoase. Se întrebuințează la fabricarea lumânărilor, la impregnarea hârtiei și a țesăturilor, ca material izolant în electrotehnică, ca materie primă în industria chimică, în cosmetică etc. **2.** (La pl.) Alcani.

PARAFINIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la parafină; din parafină. ✧ *Hidrocarburi parafinice = alcani.*

PARAFINOS -OASĂ (< fr.) adj. Care conține parafină. ✧ *Păcură p.* = păcură cu un conținut relativ ridicat de parafină, obținută prin prelucrarea țițeiurilor **p.**

PARAFIZICĂ (< fr., germ.) s. f. Domeniu al parapsihologiei care cercetează fenomenele paranormale în sensul de schimbări materiale ce nu pot fi explicate prin legile naturii (ex. anumite raze, fenomenele P.S.I. etc.).

PARAFLACĂRĂ (< *para*^{2}- + *flacără*) s. f. Manșon din material termorezistent folosit la motoarele Diesel cu dublu efect, pentru protecția tijei pistonului contra acțiunii directe a flăcării din cilindru.

PARAFLOW [pærefloʊ] (cuv. engl.) s. n. (CHIM.) Paragel.

PARAFOC (< *para*^{2}- + *foc)* s. n. Perete din material refractar care apără de flăcări partea mai sensibilă a cazanului cu abur.

PARAFORMALDEHIDĂ (PARAFORM) (< fr.) s. f. Polimer al formaldehidei. Este o pulbere albă care, prin încălzire, se transformă în formaldehidă; se întrebuințează în multe reacții chimice, la dezinfectarea încăperilor etc.

PARAFRASTIC, -Ă (< fr.) adj. Care ține de parafrază, care constituie o parafrază; care este redat prin parafrază.

PARAFRAZA (< fr.) vb. I tranz. A comenta, a explica printr-o parafrază **(1).**

PARAFRAZĂ (< fr., lat.; {s} gr. *paraphrasis* din *para*^{1}- + *phrasis* „frază") s. f. **1.** Reproducere cu alte cuvinte și într-o formulare personală a sensului unui text dat; comentariu, explicație, interpretare. **2.** (MUZ.) Compoziție muzicală constituită dintr-o prelucrare cu caracter liber a uneia sau a mai multor teme cunoscute luate din alte opere.

PARAFULGER (< *para*^{2}- + *fulger*) s. n. Dispozitiv de protecție împotriva supratensiunilor în instalațiile de telecomunicații, montat pe linii aeriene. ✦ Dispozitiv de protecție a unei conducte electrice împotriva descărcărilor electrice atmosferice.

PARAFUM (< *para*^{2}- + *fum*) s. n. Dispozitiv atașat în partea inferioară a tablierelor podurilor metalice care traversează liniile de cale ferată, pentru a preveni coroziunea elementelor podurilor de acțiunea gazelor degajate de locomotivele cu aburi.

PARAGANGLION (< fr.) s. m. Denumire dată unor ganglioni ai sistemului nervos simpatic care conțin țesut cromafin și sunt răspândiți în diferite regiuni ale organismului (ex. în regiunea aortei).

PARAGAT (< tc.) s. n. Unealtă de pescuit marin, alcătuită dintr-un șir de cârlige cu nadă, fixate pe un odgon, și folosită la pescuitul calcanului, nisetrului etc.

PARAGEL (< *para*^{1}- + *gel*) s. n. Aditiv pentru coborârea punctului de congelare a uleiurilor minerale; paraflow.

PARAGENETICĂ (< fr.) s. f. Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul factorilor ce influențează evoluția intrauterină a fătului din momentul fecundației până la naștere.

PARAGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *para*^{1}- + gr. *genesis* „naștere") s. f. Asociație de minerale formată în urma unui anumit proces geologic.

PARAGINĂ s. f. Teren necultivat, acoperit de buruieni. ✦ Ruină, dărăpănătură; casă părăsită. ✦ P. ext. Stare de părăsire, de neîngrijire a unui teren sau a unei clădiri.

PARAGRAF (< fr., lat.; {s} gr. *paragraphos* „scris alături") s. n. **1.** Pasaj dintr-un text scris, despărțit de restul textului printr-un alineat sau printr-un semn grafic special. **2.** Fiecare dintre subdiviziunile unui capitol dintr-un text scris, însoțită adesea, la început, de un număr de ordine (și de un semn grafic). **3.** Semn tipografic folosit pentru împărțirea unei lucrări în mai multe diviziuni. **4.** Fragment dintr-o lucrare (istorică, literară etc.) care tratează o anumită problemă, idee etc. **5.** (INFORM.) Grup de instrucțiuni ale unui program scris în unele limbaje de programare.

PARAGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Stare patologică, constând în deformarea sau substituirea cuvintelor scrise.

PARAGRAMĂ (< germ., gr.) s. f. Greșeală de ortografie care constă în substituirea unei litere cu alta.

PARAGUANĂ, peninsulă în NV Venezuelei, între G. Venezuela și unicul golf Coro (la V și S) și M. Caraibilor (la N și E); legată de continent printr-un istm îngust (Istmo de los Médanos). Relief de câmpie și de dealuri (alt. max.: 815 m). Peninsula **P.** a devenit deosebit de importantă, începând din anii '50–'60 ai sec. 20, o dată cu dezvoltarea ind. petroliere; pipe-line-urile transportă petrolul de la câmpurile petrolifere (mai ales cele din laguna Maracaibo) către marile rafinării din V peninsulei, accesibile tancurilor petroliere.

PARAGUAY 1. Republica ~ (República del Paraguay, Tetă Paraguáype), stat în partea centrală a Americii de Sud, fără acces direct la Oc. Planetar; 406,752 mii km^{2}; 5,20 mil. loc. (2002). Limbi oficiale: spaniola și guarani. Religia: creștină (catolici 88,4%, protestanți 4,9%), alte religii 6,7%. Capitala: *Asunción.* Orașe pr.: Ciudad del Este, San Lorenzo, Luque Capiatá, Lambaré, Fernando de la Mora. Este împărțit în 2 regiuni cu 17 departamente și capitala țării. Relief puțin accidentat cu alt. reduse (alt. max. 842 m: Cerro Pero/ Cerro Tres Kandu). Fluviul Paraguay împarte țara în două reg.: *Orientală* între Paraguay și Paraná, mai înaltă, cu

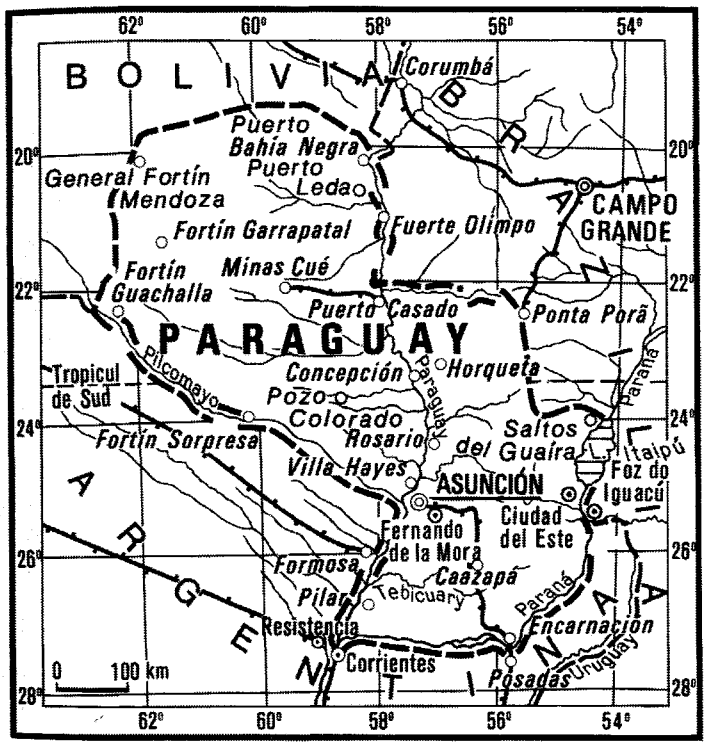

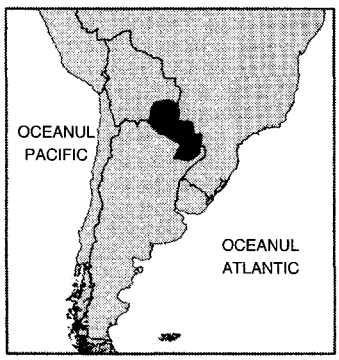

Regiuni şi departamente	Suprafaţa km²	Populaţia (2002)	Capitala
Regiunea Occidentală			
Alto Paraguay	82 349	15 008	Furte Olimoo
Boquerón	91 669	45 617	Filadelfia
Presidente Hayes	72 908	81 876	Pozo Colorado
Regiunea Orientală			
Alto Paraná	14 895	563 042	Ciudad del Este
Amambay	12 933	113 888	Pedro Juan Caballero
Caaguazú	11 474	448 983	Coronel Oviedo
Caazapá	9 496	139 241	Caazapá
Canindeyú	14 667	140 551	Salto del Guairá
Central	2 465	1 363 399	Asunción
Concepción	18 051	180 277	Concepción
Cordillera	4 948	234 805	Caacupé
Guairá	3 846	176 933	Villarrica
Itapúa	16 525	463 410	Encarnación
Misiones	9 556	103 633	San Juan Bautista
Ñeembucú	12 147	76 738	Pilar
Paraguarí	8 705	226 514	Paraguarí
San Pedro	20 002	318 787	San Pedro
Asunción, capitala	17	513 399	

podişuri vechi erodate, înconjurate de câmpii fertile cu lacuri în apropierea capitalei, care concentrează 98% din populaţia ţării şi majoritatea activităţii economice; *Chaco* la V de fl. Paraguay (60% din supr. ţării), o câmpie netedă, aluvială, cu mlaştini drenate de numeroase râuri scurte, acoperită de savane cu palmieri şi păduri de quebracho. Traversat de Tropicul de Sud, **P.** are o climă cu două sezoane (uscat şi ploios) cu temp. medii variind între 17–21°C (în iul.) şi 30–33°C (în ian.) şi precipitaţii mai bogate în SE (peste 1 500 mm/an) şi mai reduse în V (c. 600 mm/an). Două mari fluvii dispun de un ridicat potenţial energetic: Paraguay (2 550 km lungime totală) şi Paraná (4 885 km lungime totală), la graniţa cu Brazilia şi Argentina. Barajul de la Itaipú, pe Paraná, realizat în colaborare cu Brazilia, furnizează energie electrică şi pentru export; este în curs de realizare un alt baraj, la Yacireta, în colaborare cu Argentina. Pădurile tropicale (c. 1/3 din supr. ţării), cu esenţe valoroase, apar în reg. Oriental, iar savana cu palmieri în reg. Chaco. Faună variată cu jaguari, căprioare, carpincho, păsări viu colorate etc. Stat cu o economie în curs de dezvoltare, bazată pe agricultură care concentrează 32% din populaţia activă şi care contribuie cu 28,3% la formarea P.I.B. şi cu c. 70% la exporturi. Se cultivă (mii t, 2000): porumb (647,3), grâu (229,4), orez (101), sorg, manioc, batate, leguminoase (fasole), floarea-soarelui (81,9), ricin, soia (2 980, locul 6 pe glob, şi locul 1 pe glob la producţia pe locuitor), toate pentru consumul intern, şi arahide, nuci de palmier, cafea, trestie de zahăr (2 719,4), tutun, bumbac (81,5 fibre şi 246,6 seminţe, locul 1 pe glob la producţia pe locuitor), citrice (282,8), ananas, banane, mango, viţă de vie, toate culturi comerciale. Sector forestier dezvoltat (8,1 mii. m^3, lemn, 1999).

Zootehnia este sectorul tradițional al țării, creșterea bovinelor făcându-se pe întinsele pajiști din Chaco (mii capete, 2000): bovine (9 737), porcine (2 700), ovine (402), caprine (123), cai, asini și catâri (446). Pescuit nesemnificativ (25 mii t pește, 1999). Sectorul minier este puțin dezvoltat: zăcăminte de minereuri de fier, mangan, cupru, talc și gips și prospecțiuni de hidrocarburi. Industria, împreună cu construcțiile asigură 18,8% din P.I.B. și concentrează 18,6% din populația activă. Industria prelucrează produse agricole și forestiere și valorifică parțial uriașul potențial hidroenergetic al fl. Paraná. Produce: energie electrică (50,93 md. kWh, 1998; 90% se exportă; în colaborare cu Brazilia și Argentina s-au construit marile hidrocentrale Itaipú 13 500 MW, cea mai mare din lume, și Yacireta 4 000 MW), produse petroliere, extract de quebracho (tanin, c. 8,05 mil. t), cherestea, ciment (700 mii t, 1996), hârtie, fire, c. 152 mii t) și țesături de bumbac, lână brută și degresată, țigarete, lapte, carne, ulei de palmier și de tung, zahăr (138 mii t, 2000), rom, vin (80 mii hl, 2000), bere (c. 1,71 mil. hl), piei brute. Rețeaua căilor de comunicație insuficient dezvoltată; un rol mai însemnat au căile fluviale și cele rutiere. Căi ferate: 441 km (1998). Căi rutiere: 29,5 mii km (dintre care 2,8 mii km asfaltați și 705 km autostrada panamericană). Autovehicule: 205 mii bucăți (1997). Căi navigabile interne: 3,1 mii km (1996). Pr. port și aeroport: Asunción. Turism insuficient dezvoltat, dar potențialul este important (221 mii turiști străini, 2000). Pr. obiective turistice: capitala (Palatul guvernamental asemănător Luvrului, Panteonul Eroilor — copie a Domului Invalizilor din Paris, muzeul de artă modernă Museo del Barro, două universități, muzee etc.) și împrejurimile (orașele Caacupé — important centru religios și loc de pelerinaj, Villarica, Yaguarón — biserica franciscană, Trinidad — ruinele unei mănăstiri iezuite, sec. 18, și stațiunile balneoclimaterice Areguá și San Bernardino); zona fl. Paraná cu orașul Ciudad del Este, cu celebra cascadă Sete Quedas = Salto de Guairá și complexul hidroenergetic Itaipú (1 350 km^2); cascadele Chololo și Pirareta, lacurile Ypoa și Ypacarai; parcul național Cerro Corá cu vestigii precolumbiene. Moneda: 1 guaraní = 100 céntimos. Balanță comercială relativ echilibrată. Export (1998): făină de soia 43,4%, fibre de bumbac (9,1%), lemn (6,9%), uleiuri vegetale (7,5%), ulei de soia (6%), piei (3,8%). Pr. parteneri: Brazilia (28,1%), Argentina (25,7%), Olanda (15,3%), Japonia (4,8%), Chile (4,7%), S.U.A. (2,7%) etc. Import (1998): mașini și echipament de transport (30,6%), din care echipament de transport (8,1%), alimente, băuturi și tutun (23,7%), combustibili (7,6%), produse chimice și farmaceutice (5,4%). Pr. parteneri: Brazilia (32,2%), S.U.A. (20,2%), Argentina (15,6%), Hong Kong-China (6,9%), Japonia (2,7%). *Istoric* — Locuit în epoca precolumbiană de triburi amerindiene vorbitoare de limbi tupi-guaraní, terit. **P.** este descoperit în 1525 de spaniolul Alejo García; colonizarea spaniolă are ca punct de plecare întemeierea, în 1537, a orașului Asunción, prin strădania lui Domingo Martínez de Irala. În sec. următoare, terit. **P.** aparține viceregatelor Perú (1617) și Río de la Plata (1776). La sfârșitul sec. 16, în **P.** se stabilesc misiuni ale Ordinului iezuiților, care introduc în S și E țării, până la izgonirea lor în 1767, un original experiment social-economic (*reductiones*) în favoarea populațiilor amerindiene guaraní, creștinate acum și care trăiesc în mici entități cvasiindependente economic și politic, care le-au asigurat păstrarea tradițiilor culturale. Prin poziția sa geografică, la hotarele stăpânirilor spaniole cu cele portugheze (Brazilia), **P.** are numai de suferit. La 14 mai 1811, **P.** își proclamă independența, pe care și-o apără, în 1811–1813, în fața încercărilor Argentinei, dornică de a-și subordona noul său vecin de la N. Prima jumătate de sec. de la independență este marcată de trei regimuri dictatoriale succesive, care asigură, până în 1865, o remarcabilă stabilitate internă și o reală înflorire economică. În timpul regimului lui José Gasparo Tomás Rodrígues de Francia, supranumit de indieni „El Supremo" (1814– 1840), este adoptată o politică în favoarea populațiilor indiene și metise, ostilă oligarhiei creole și Bisericii catolice, de sprijinire a dezvoltării agrare și industriale, dar totodată de izolare a țării de statele vecine, politică urmată și de succesorul său, Carlos Antonio López (1841–1862). Noul dictator, Francisco Solano López (1862–1870), stăpân al uneia dintre cele mai puternice armate de pe continent, declanșează, în încercarea sa de a obține o ieșire la Oc. Atlantic, un război cu o coaliție constituită din Argentina, Uruguay și Brazilia (1865–1870), război care rămâne celebru în analele sec. 19 prin violența cu care a fost purtat. La capătul lui, **P.** pierde 2/3 din populația țării, suferă distrugeri catastrofale și înregistrează grave amputări teritoriale în favoarea celor trei adversari. Reconstrucția țării este frânată de luptele celor două facțiuni politice — Albaștrii (liberali anticlericali) și Roșii (conservatori și catolici). Istoria **P.** în sec. 20, devenit unul dintre cele mai sărace state ale Americii Latine, este marcată, în prima jumătate, de o mare instabilitate politică (se succed nu mai puțin de 29 de președinți). În urma războiului purtat împotriva Boliviei (1932–1935), **P.** obține 2/3 din prov. disputată (120 000 km^2), Chaco, care nu dispune însă de zăcămintele de petrol bănuite la declanșarea conflictului. Între 1948 și 1954, **P.** cunoaște aceeași instabilitate politică, 3 lovituri de stat și alți 6 președinți succedându-se până la preluarea puterii de către generalul Alfredo Stroessner. Ales președinte, în calitate de candidat al Partidului Colorado, în 1954 (și reales în 1958, 1963, 1968, 1973, 1978, 1983 și 1988), A. Stroessner instituie cel mai lung regim dictatorial din America Latină a sec. 20 (până în 1965, guvernează sub dictatul stării de asediu). Lovitura de stat a gen. Andrés Rodríguez din 3 febr. 1989 (ales președinte la 1 mai 1989) pune capăt îndelungatei dictaturi a generalului Stroessner. Alegerea candidatului Partidului Colorado, Juan Carlos Wasmosy, ca președinte în 1993, marchează noi pași pe drumul revenirii la un regim democratic, în pofida pozițiilor cheie deținute în continuare de armată. Situat între cei doi coloși ai Americii Latine, Argentina la S și Brazilia la N, **P.** gravitează economic, până la sfârșitul anilor '50, spre vecinul meridional, pentru ca, după această dată, rolul jucat de Brazilia în schimburile comerciale să sporească rapid. Frământările politice provocate de alegerea, în 1998, a președintelui Raúl Cubas Grau, disputa legată de grațierea generalului Lino Oviedo, fost comandant al forțelor armate, de către noul șef al statului, asasinarea vicepreședintelui Luis Argaña, urmată, câteva zile mai târziu, la 28 mart. 1999, de demisia lui Raúl Cubas Grau, ilustrează fragilitatea tinerei democrații paraguayene la 10 ani de la restaurarea ei. Fenomenul meteorologic *El Niño* afectează recoltele de soia și de bumbac (50% din valoarea anuală a exporturilor), iar reverberațiile crizei asiatice asupra economiei braziliene destabilizează, în 1999, sistemul bancar din **P.** În aug. 1999, Parlamentul ridică imunitatea fostului președinte Juan Carlos Wasmosy, pentru a răspunde unor acuzații de corupție și deturnare de fonduri, în valoare de c. 1 md. $,

din timpul mandatului său (1993–1998). O tentativă de lovitură de stat militară, inspirată de fostul comandant suprem al forţelor armate, Lino Oviedo, eşuează în mai 2000, puterea fiind deţinută de preşedintele ales, Luis Ángel Gonzáles Macchi. La 27 apr. 2003 alegerile prezidenţiale sunt câştigate de Nicanor Duarte Frutos. **P.** este o republică prezidenţială, activitatea legislativă fiind exercitată de un Congres bicameral şi preşedinte, iar cea executivă de preşedinte şi un cabinet condus de el. **2. (Paraguay)** Râu în America de Sud, afl. dr. al fl. Paraná în Gran Chaco, în amonte de Corrientes (Argentina), 2 550 km; supr. bazinului: 1,1 mii. km^2. Izv. din pod. Mato Grosso, curge pe direcţie generală N–S, formează, în cursul superior, pe mici porţiuni, graniţa între Bolivia şi Brazilia, între Bahía Negra şi San Lâzaro, marchează hotarul între Paraguay şi Brazilia, după care traversează partea de SE a statului Paraguay, trecând prin Concepción, iar între Asunción şi confl. cu fl. Paraná formează limita între Paraguay şi Argentina. Navigabil pentru vase mari până la Concepción, pentru vase mici în aval de Corumbá. Afl. pr.: Sepotuba, Jauru, Cuiabá, Miranda, Brazo Sur, Bermejo.

PARAHIDROGEN (< fr.) s. n. Hidrogen cu moleculele alcătuite din doi atomi ale căror nuclee au spinii antiparaleli.

PARAHITINGA v. **Paraíba (1).**

PARAÍBA [paraibə] **1. (Rio Paraíba do Sul),** fluviu în SE Braziliei; 1 140 km; supr. bazinului: 95 mii km^2. Izv. din m-ţii Serra do Mar, străbate depresiunea tectonică dintre Serra do Mar şi Serra do Mantiqueira şi se varsă în Oc. Atlantic, în aval de Campos. În cursul inferior este navigabil pe cca 965 km; în cursul superior se numeşte şi *Parahitinga*. **2.** Stat în NE Braziliei, cu ieşire la Oc. Atlantic: 56,6 mii km^2; 3,5 mil. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *João Pessoa*. Expl. de min. de cupru, wolfram, beriliu, columbit. Bumbac, manioc, trestie de zahăr, cafea, tutun, banane ş.a. Creşterea animalelor. **3.** V. **João Pessoa.**

PARAIBUNA v. **Juiz de Fora.**

PARAIMUNITATE (< *para*^{1}- + *imunitate*) s. f. Stare de rezistenţă pe care organismul, imun faţă de un germen, o prezintă şi faţă de alt germen şi care se explică prin existenţa în structura acestuia a unor antigeni asemănători (ex. animalele imune faţă de virusul herpesului au o anumită rezistenţă faţă de virusul vaccinal).

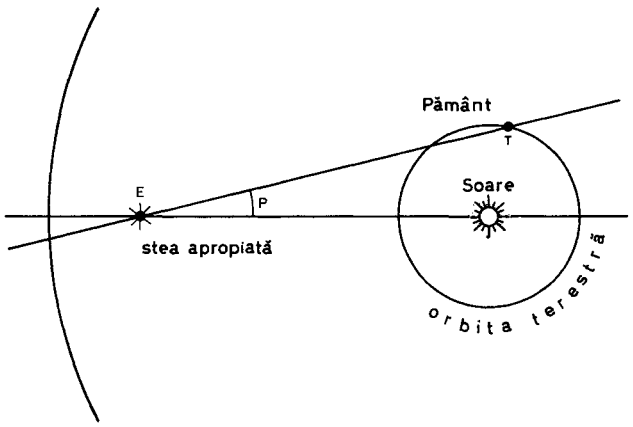

Paralaxă heliocentrică

PARAKOU, oraş în E Beninului central, la c 320 km de Porto Novo, într-o reg. de câmpie; 128,3 mii loc. (1998). Punct terminus al c.f. Benin–Niger (unit cu Cotonou). Centru comercial şi mare piaţă de bumbac.

PARALACTIC, -Ă (< fr.) adj. Privitor la paralaxă.

PARALAXĂ (< fr.; {s} *para*^{1}- + gr. *allassein* „a schimba") s. f. **1.** Unghiul dintre două drepte care unesc extremităţile unui segment (bază de observaţie) cu un punct de observaţie. ✦ (ASTR.) Unghiul maxim sub care se vede de pe un corp ceresc raza Pământului *(p. geometrică* sau *diurnă)* ori raza orbitei sale *(p. heliocentrică* sau *anuală)*. De ex. **p.** geometrică pentru Soare este de 8".794 şi pentru Lună de 57'2".5, iar p. anuală pentru steaua Proxima Centauri este 0".76. **2.** (METR.) *Eroare de p.* = greşeală comisă la citirea instrumentelor de măsurat cu ac indicator, atunci când observatorul nu priveşte perpendicular pe scala instrumentului.

PARALEL, -Ă (< fr., lat., it., germ.; {s} gr. *parallelos* „alături unul de altul") adj., s. f., s. n. **1.** Adj. (Despre plane sau drepte aflate într-un plan) Care nu se intersectează oricât s-ar prelungi. **2.** Adj. (Şi adv.) Care se produce şi se desfăşoară simultan (cu altceva). **3.** S. f. (GEOGR.) Linie imaginară care rezultă din intersectarea suprafeţei Pământului cu un plan perpendicular pe axa polilor, reprezentând cercul care uneşte, pe suprafaţa Pământului, punctele cu aceeaşi latitudine; se exprimă în grade (0–90). Cea mai lungă **p.** este Ecuatorul, celelalte **p.** scăzând spre cei doi poli, unde se confundă cu un punct. Cele mai importante **p.** sunt cele două tropice (de N şi de S) situate la 23°27' şi cele două cercuri polare, la 66°33' (lat. N şi lat. S). **4.** S. n. *Paralel ceresc* = cerc de pe sfera cerească descris de o stea în mişcarea ei diurnă, în jurul axei lumii. **5.** S. n. Instrument de atelier folosit la trasarea unor linii paralele cu un plan sau a unor distanţe pe piese ce urmează a fi apoi prelucrate mecanic. Este constituit, în principiu, dintr-un *ac de trasat,* montat într-un cursor care alunecă pe o tijă gradată. **6.** S. f. (La pl.) Aparat folosit în gimnastica sportivă. ✧ *Paralele egale* = aparat utilizat în întrecerile masculine de gimnastică, care dispune de două bare aşezate paralel **(1),** lungi de 3,50 m şi înălţate la maximum 1,70 m, pentru a permite mişcări de balans între ele; probă care se execută la acest aparat. *Paralele inegale* = aparat specific întrecerilor feminine de gimnastică, la care barele, de 3,50 m lungime, sunt aşezate la nivele diferite; cea inferioară la maximum 1,50 m, iar cea superioară la maximum 2,30 m.; probă care se execută la acest aparat. **7.** S. f. Comparare a două fiinţe, a două lucruri, fenomene etc. şi stabilirea apropierilor şi a deosebirilor dintre ele. ✦ Spec. Comparaţie făcută într-o scriere literară, într-un discurs etc. între portretele a două personaje, în scopul sublinierii asemănărilor şi deosebirilor dintre ele (ex. la Plutarh, Ch. Perrault, Bossuet, La Bruyère).

PARALELIPIPED (< fr.; gr. *parallelos* „alături unul de altul" + *epipedon* „suprafaţă") s. n. Prismă a cărei bază este un paralelogram; are şase feţe, opt vârfuri şi 12 muchii.

PARALELIPIPÉDIC, -Ă (< fr.) adj. Care are formă de paralelipiped.

PARALELISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Proprietate a două drepte sau a două plane de a fi paralele. **2.** Stare a două lucruri, fenomene etc. care prezintă elemente comparabile. ✦ (LIT.) Procedeu stilistic bazat pe succesiunea unor sintagme identice sau asemănătoare ca schemă, legate prin raporturi de coordonare. Este frecvent folosit în „Vechiul Testament" și, în genere, în poezia sacră a evreilor. În literatura română este prezent în poezia populară și în opera lui Gr. Alexandrescu, A. Russo, M. Eminescu ș.a. **3.** Paralel(ă) **(7).** ✦ (Procedeu de) compoziție prin care se pun față în față două aspecte din realitate, două sentimente etc. **4.** (PSIH., FILOZ.) *P. psihofizic* (sau *psihofiziologic*) = teorie dualistă carteziană, după care procesele fiziologice și cele psihice ar constitui două serii de fenomene paralele, care se desfășoară în mod independent unele de altele.

PARALELOGRAM (< fr., lat.) s. n. **1.** Patrulater ale cărui laturi opuse sunt paralele două câte două. **2.** (FIZ.) *Regula paralelogramului* = construcție folosită pentru însumarea, pe cale grafică, a doi vectori (ex. două forțe); alcătuind un p. **(1)**, care are drept laturi cei doi vectori dați, rezultanta acestora fiind reprezentată de diagonala **p.**

PARALEU (< *para*[1]- + *leu*[1]) s. m. Leu foarte mare și puternic; ființă înzestrată cu puteri supranaturale. ✦ (Deprec.) Bărbat care se consideră înzestrat cu calități extraordinare, care vrea să pară important.

PARALIPOMENA (cuv. gr. „obiect lăsat afară") Subst. Lucrare lăsată în afara operei principale a unui autor și inclusă în apendice.

PARALITERATURĂ (< fr.) s. f. Literatură considerată la marginea creației literare propriu-zise (ex. literatura științifico-fantastică, romanul polițist etc.).

PARALITIC, -Ă (< ngr., fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de paralizie.

PARALIZA (< fr.) vb. I 1. Intranz. și refl. A suferi o paralizie. **2.** Tranz. Fig. A face să înceteze (o acțiune, o mișcare), a imobiliza; a împiedica, a obstrucționa. **3.** Tranz. și intranz. A încremeni, a înțepeni de spaimă, de emoție.

PARALIZANT, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care paralizează, care produce paralizie. **2.** Fig. Care împiedică, oprește o mișcare, o acțiune.

PARALIZAT, -Ă *(< paraliza)* adj. **1.** (Despre persoane) Care suferă de paralizie. ✦ Fig. Înțepenit, înmărmurit (de spaimă, de uimire). **2.** Fig. Împiedicat, stânjenit în mișcări.

PARALIZIE (< fr., lat.) s. f. Pierdere pasageră sau definitivă a funcției motrice a unui mușchi, grup muscular sau a unei părți a corpului. Se poate datora lezării centrilor sau căilor nervoase motorii *(p. organică)*, inhibării funcționale a centrilor mișcărilor voluntare *(p. funcțională, isterică* sau *piteatică)* sau afectării mecanismelor de transmitere a excitației de la nervul motor la mușchi *(v. monoplegie, hemiplegie, paraplegie, diplegie).* ✧ *P. agitantă* v. *Parkinson. P. generală progresivă* = meningoencefalită sifilitică, caracterizată prin tulburări psihice evoluând spre demență, tulburări de vorbire (dizartrie) și tremurături ale extremităților; boala lui Bayle (medicul francez Antoine Laurent Jessé Bayle, 1799–1858). *P. infantilă = poliomielită* anterioară acută.

PARALOGIE (< fr.; {s} *para*[1]- + gr. *logos* „cuvânt") s. f. Transformare analogică a unui cuvânt prin apropierea lui formală de un alt cuvânt asemănător (ex. vechiul cuvânt *a lăcui* „a locui", atras de *loc,* a fost modificat în *a locui).*

PARALOGISM (< fr.) s. n. Raționament contrar regulilor logicii; eroare de raționament.

PARAMAGNETIC -Ă (< fr. {i}) adj. Care prezintă paramagnetism.

PARAMAGNETISM (< fr. {i}) s. n. Formă de manifestare magnetică a corpurilor care, la introducerea într-un câmp magnetic, prezintă o magnetizare slabă de același sens cu intensitatea câmpului, fiind atrase către regiunile în care câmpul este mai intens.

PARAMARIBO, capitala Rep. Suriname, situată în N țării, la 21 km de gura de vărsare a fl. Suriname în Oc. Atlantic; 233 mii loc. (1999). Pr. centru industrial, comercial și cultural al țării. Port fluvio-maritim. Aeroportul Zanderij. Ind. aluminiului, textilă, încălțămintei, de prelucr. a lemnului, alim. Export de bauxită și lemn. Universitate (1968). Grădină botanică. Fortul Zeelandia (sec. 17). Clădiri în stil colonial din sec. 17–18. Catedrală (sec. 19). Întreg centrul istoric al orașului a fost declarat (2002) ca fiind inclus în patrimoniul cultural universal. Construit pe locul unei vechi așezări de amerindieni, colonizată de francezi (1640), a devenit posesiune engleză (1651); cedată olandezilor (1667), în stăpânirea cărora a rămas până la dobândirea independenței Surinamului (1975).

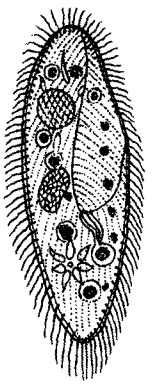

Parameci

PARAMECI (< fr., lat.; {s} gr. *paramêkês* „alungit") s. m. (ZOOL.) Gen de animale, infuzoare, de dimensiuni microscopice (c. 200 μ), având formă oval-alungită cu cilii dispuși uniform pe toată suprafața corpului *(Paramoecium).* Trăiește în ape staționare dulci; se dezvoltă în cantități mari în infuzii de fân; se hrănește mai ales cu microbi; animal din acest gen; pantofior **(2).**

PARAMEDIC (< *para- + medic*) s. m., adj. (Referitor la) personalul auxiliar care lucrează într-un spital, într-o clinică (asistenți, fizioterapeuți, tehnicieni etc.).

PARAMENT (< germ.) s. n. Fața exterioară, finisată, a zidului unei construcții sau a unor elemente de construcție (panouri, plăci). ✦ Materialul care îmbracă scheletul de rezistență al unei construcții.

PARAMETRIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la un parametru; care depinde de unul sau mai mulți parametri variabili. ✧ *Amplificare p.* = metodă de amplificare a microundelor, bazată pe interacțiunea a două semnale de frecvențe diferite, aplicate unei reactanțe neliniare variabile. *Circuit p.* = circuit ai cărui parametri (rezistența, capacitatea sau inductivitatea) sunt funcții date de timp, nedepinzând de valorile instantanee ale tensiunilor și curenților.

PARAMETRITĂ (< fr.) s. f. Inflamație a țesutului conjunctiv pelvian situat în jurul uterului. Este însoțită de creșterea temperaturii, dureri în regiunea inferioară a abdomenului. Apare frecvent după avorturi sau după naștere.

PARAMETRON (< fr.) s. n. Circuit oscilant cu variație parametrică a

capacității sau inductivității, care dă posibilitatea obținerii unui semnal de ieșire cu frecvența egală cu un submultiplu al frecvenței semnalului de excitație, folosit la calculatoarele digitale, în telecomunicații etc.

PARAMĘTRU (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + gr. *metron* „măsură") s. n. (MAT.) Mărime arbitrară, constantă sau variabilă care intervine într-o ecuație ale cărei rădăcini depind de valoarea acestuia. ✦ (FIZ., TEHN.) Mărime proprie unui anumit obiect care intervine în caracterizarea anumitor proprietăți ale acestuia (ex. **p.** unui circuit electric, **p.** aburului produs de un cazan de abur). ✧ *P. de stare* = p. care caracterizează starea unui sistem fizic (ex. presiunea, volumul, temperatura). *P. economic* = variabilă introdusă în ecuațiile și formulele unui model de simulare a unui proces economic, care are o mărime constantă pentru o anumită simulare, ajutând astfel la reliefarea relațiilor dintre celelalte variabile ale modelului.

PARAMILITAR -Ă (< fr.) adj. (Despre grupuri, organizații) Care este organizat pe baza disciplinei de tip militar și a structurii armatei.

PARAMNEZIE (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + gr. *mnêsis* „amintire") s. f. (PSIH.) Tulburare a memoriei constând în iluzia trăirii unor situații percepute pentru prima oară ca pe niște amintiri; falsă recunoaștere.

PARAMO (cuv. sp.) s.n. Etaj de vegetație din sectorul tropical al Anzilor, situat deasupra limitei superioare a pădurii (peste 3 000 m alt.). Pe fondul general, alcătuit din ierburi scunde, lipite de sol, apar din loc în loc plante mai înalte, cu tulpini foarte groase și smocuri de frunze acoperite cu perișori deși.

PARAMORFOZĂ (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + *morphosis* „formare") s. f. Proces de transformare fizică structurală a corpurilor, prin păstrarea compoziției chimice și a formei exterioare a cristalului inițial.

PARAMOUNT PICTURES [pærəmaunt piktʃəz], societate americană de producție și distribuție cinematografică fondată de A. Zukor, J.L. Lasky și W.W. Hodkinson (1914). Era una dintre cele patru mari societăți de la Hollywood. În 1966, Gulf & Western Industries au preluat controlul asupra lui **P.**, iar în 1994 a fost cumpărată de Viacom Inc., care în 2000 a fuzionat cu CBS Inc. (Columbia Broadcasting System).

PARANÁ 1. Fluviu în America de Sud (Brazilia, Paraguay, Argentina); 4 875 km (al doilea după Amazon); supr. bazinului: 3,1 mii. km^2 (sistemul La Plata–**P.**–Rio Grande). Se formează prin unirea (în amonte de orașul Santa Fé do Sul) râurilor Paranaíba și Rio Grande, care izvorăsc din Serra da Canastra și, respectiv, Serra da Mantiqueira și curge pe terit. Braziliei până la Guaíra. În aval de aceasta, la granița dintre Brazilia și Paraguay, a fost creat lacul de acumulare *Itaipú* (170 km lungime). Între confluența cu râul Iguaçu și cea cu râul Paraguay, fl. **P.** descrie un arc de cerc și, trecând prin Encarnación și Posadas, marchează hotarul dintre Argentina și Paraguay. La granița între Paraguay și Argentina este în curs de realizare barajul Yacireta cu o hidrocentrală de 4 000 MW. De la Corrientes și până la vărsarea în estuarul Río de la Plata, fl. **P.** drenează partea de NE a Argentinei cu orașele Santa Fe, Paraná, Rosario. În cursul superior formează praguri și cascade (Guaíra sau Salto dos Sete Quedas); aici au fost construite numeroase baraje, ceea ce a dus la formarea unor lacuri de acumulare (Emborcação, São Simão pe Paranaíba, Furnas, Peixoto, Agua Vermelha pe Rio Grande, Ilha Solteira, Itaipú). Navigabil pentru vase oceanice până la Santa Fe, iar la ape mari chiar până la Posadas. Afl. pr.: Tietê, Sucuriú, Pardo, Paranapanema, Ivaí, Iguaçu, Paraguay, Salado. **2.** Oraș în NE Argentinei, port pe stg. fluviului cu același nume, în fața orașului Santa Fe; centru ad-tiv al prov. Entre Ríos; 240 mii loc. (2001). Centru comercial. Ind. alim. (morărit, carne, conserve), pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a lemnului, cimentului. Universitate. Catedrală (1883); clădirea Senatului (1858); palat episcopal (sec. 19). Fundat în 1671. Capitala Argentinei (1853–1862). **3.** Stat în S Braziliei; 199,7 mii km^2; 9,6 mii. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Curitiba.* Expl. forestiere, de diamante, de min. de aur și de argint. Cereale, bumbac, cafea. Creșterea animalelor.

PARANAGUÁ, oraș în SE Braziliei (Paraná), port la golful omonim al Oc. Atlantic, la poalele Serrei do Mar, la c 80 km E de Curitiba; 128 mii loc. (2002). Prelucr. lemnului (cherestea), cafelei și ierbii maté. La mijlocul sec. trecut devine cel mai mare port de export al cafelei din țară (mai exportă hârtie, zahăr, banane, cherestea și iarbă maté — ceai de Paraguay). Monumente coloniale (fortul Nossa Senhora dos Prazeres — 1767, Muzeul de Artă și Arhitectură — baroc, Muzeul de Artă Populară — vechiul colegiu al iezuiților, fântână — sec. 17). Fundat de exploratorii portughezi (1585).

PARANAÍBA [parenəibə], râu în sudul părții centrale a Braziliei, considerat unul dintre izvoarele fl. *Paraná;* 905 km.

PARANAL, munte în deșertul Atacama din Chile, unde este amplasat cel mai mare observator astronomic din emisfera sudică: ESO (European Southern Observatory).

PARANAPANEMA, râu în SE Braziliei, afl. stg. al fl. Paraná la Pôrto São José; 900 km. Izv. din Serra do Paranapicaba și curge pe direcție generală E–V, trecând prin Ourinhos. Pe cursul superior a fost creat lacul de acumulare Jurumirim. Afl. pr.: Pardo, Tibaji. Navigabil pe 80 km.

PARAÑAQUE, oraș rezidențial în Filipine (Luzon) situat pe țărmul de SE al G. Manila, la 12 km S de Manila; 449,8 mii loc. (2002). Aeroport care servește capitala țării. Ind. alim. Stațiune balneară.

PARANDOWSKI, Jan (1895–1978), scriitor polonez. Romane istorico-mitice („Eros în Olimp", „Discul olimpic") sau prezentând, autobiografic, crizele adolescenței („Cerul în flăcări"); povestiri pentru copii („Cadranul solar"). Eseuri consacrate misterului creației artistice („Roma magică", „Gustave Flaubert", „Cele trei semne ale zodiacului", „Înaintea porții închise a timpului"); memorii. Traduceri din literaturile clasice.

PARANOIA (fr.; gr. *paranoia* „nebunie") s. f. Denumire dată unui ansamblu de tulburări psihice de caracter manifestate prin orgoliu exagerat, neîncredere, susceptibilitate exagerată, interpretări false, gândire greșită. În multe cazuri apar reacții agresive și stări de delir (de persecuție, de revendicări, de interpretare etc.). Uneori, termenul desemnează un delir cronic de interpretare, sistematizat, cu conservarea aparentă a claritățiii logicii și gândirii.

PARANOIC -Ă (< germ.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de paranoia.

PARANORMAL, -Ă (< fr.) adj. (Despre fenomene, manifestări, unele stări etc.) Care nu pot fi explicate în suficientă măsură în stadiul actual al cunoștințelor noastre (ex. premoniția, percepția extrasenzorială).

PARANTEZĂ (< fr.; {s} *para*[1]- + gr. *en* „în" + *thesis* „punere") s. f. **1.** Semn

de punctuație în formă de arc de cerc sau de linie îndoită la capete, care se pune înainte și după cuvintele considerate ca explicație, precizare, amănunt față de restul comunicării; textul cuprins între aceste semne. ✧ *P. dreaptă* (sau *mare*) = **p.** de forma unei linii îndoite la capete; croșetă **(4).** ✦ (MAT.; la pl.) Semne grafice care exprimă faptul că operația cuprinsă între ele trebuie efectuată înaintea celorlalte. **2.** Fig. Digresiune.

PARANUCLEU s. n. (GENET.) **1.** Nucleu mic situat alături de nucleul propriu-zis al celulei; micronucleu. **2.** Masă sferică alcătuită din mitocondrii. **3.** Agregare de mitocondrii în spermatidie.

PARAPANTĂ (< fr.) s. f. Tip de parașută ușoară, având forma unor aripi, lesne manevrabilă, cu care se practică lansări de pe o înălțime (munte, faleză înaltă etc.) și se încearcă plutirea pe o distanță cât mai mare.

PARAPET (< fr., it.) s. n. **1.** Perete scund din diferite materiale plasat la marginea balcoanelor, teraselor, podurilor, căilor de circulație rutieră, care servește ca element de protecție. **2.** Perete de pământ bătut sau de zidărie, adesea crenelat, în cadrul unei fortificații. **3.** (MILIT.) Întăritură de pământ amenajată în fața (uneori și în spatele) unei tranșee, a unui șanț, amplasament de tragere etc., menit să protejeze pe luptători împotriva focului și observării de către inamic. **4.** Perete care mărginește puntea superioară a unei nave, protejând oamenii, instalațiile de pe punte contra valurilor. **5.** Obstacol artificial pus la capătul unei linii ferate.

PARAPITEC (< fr.) s. m. Gen de maimuță de dimensiunea unei pisici, care a trăit în Oligocen, strămoșul maimuțelor antropoide actuale. Fosilele ei au fost descoperite la Al-Fayyūm (Egipt).

PARAPLEGIE (< fr. {i}; {s} gr. *paraplegia* „paralizie parțială") s. f. Paralizie a membrelor inferioare, asociată adesea cu paralizia sfincteriană; este cauzată, în general, de o leziune a măduvei spinării.

PARAPOD (< fr.; {s} *para*[1]- + gr. *pod* „picior") s. n. (ZOOL.) Fiecare dintre apendicii bilobați locomotorii ai viermilor polichеți.

PARAPSIHOLOGIE (< fr.; {s} *para*[1]- + fr. *psychologie* „psihologie") s. f. Ramură a psihologiei care studiază fenomenele psihice *paranormale* utilizând mijloace științifice; metapsihologie. S-a afirmat ca disciplină la sfârșitul sec. 19 prin cercetările comunicării telepatice și a altor fenomene psihice paranormale făcute de fiziologul francez Ch.-R. Richet; a început să se dezvolte în urma studiilor experimentale făcute de fiziologul american J.B. Rhine. În prezent termenul este folosit pentru „cercetare psihică".

PARAROCĂ (< *para*[1]- + *rocă*) s. f. Rocă metamorfică provenită din transformarea rocilor sedimentare.

PARASCÂNTEI (< *para*[2]- + *scânteie*) s. n. **1.** Dispozitiv de reținere a scânteilor antrenate de gazele de ardere din focarele cuptoarelor și ale cazanelor de abur, în scopul evitării ieșirii lor, pe coș, în mediul înconjurător. **2.** Ecran izolant, neinflamabil, care previne formarea arcurilor electrice între două piese metalice sau deteriorările produse de acestea.

PARASCHIV, familie de lăutari moldoveni, originară din Basarabia, stabilită la Botoșani (după 1812). Mai important: **Neculai P.** (1856–1918), viorist, organizatorul și dirijorul unui taraf, cu care a concertat în multe orașe ale lumii (Sankt-Petersburg, Paris, Milano, Londra ș.a.). Autor de romanțe, valsuri, hore („Strunga-vals", „După fragi și după mure", „Ochii plânși").

PARASCHIVESCU, Miron Radu (1911–1971, n. Zimnicea), poet român. Colaborator, în perioada interbelică, la publicații de stânga („Cuvântul liber", „Azi", „Era nouă", „Ecoul"). Poeme de structură folclorică lăutărească, într-un limbaj pitoresc și violent („Cântice țigănești"), de un lirism manifest („Declarația patetică"), de viziune eroică sau neoclasică („Laude", „Tristele", „Ultimele"). Publicistică („Bâlci la Râureni", „Drumuri și răspântii"); comedia polițistă „Asta-i ciudat"; memorialistică, traduceri.

Miron Radu Paraschivescu

PARASEXUALITATE (< fr.) s. f. **1.** Totalitatea fenomenelor psihologice condiționate de sexualitate. **2.** (BIOL.) Totalitatea fenomenelor de sexualitate primitivă care au ioc în lipsa fecundării (ex. la bacterii).

PARASIMPATIC (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + fr. *sympathique,* „simpatic [sistem]") adj. (FIZIOL., MED.) *Sistem (nervos)* ~ (și subst., n.) = parte a sistemului nervos vegetativ, care își are originea în neuronii vegetativi preganglionari, situați în trunchiul cerebral și în măduva sacrală. *S.p.* încetinește ritmul cardiac și accelerează mișcările tubului digestiv.

PARASIMPATICOLITIC, -Ă (cf. fr. *parasympatholytique*) adj., s. n. (Substanță naturală sau sintetică) care are acțiune de inhibiție asupra sistemului nervos parasimpatic (ex. atropina).

PARASIMPATICOMIMETIC, -Ă (cf. fr. *parasympathomimétique*) adj., s. n. (Substanță naturală sau de sinteză) care are acțiune asemănătoare cu a sistemului nervos parasimpatic (ex. policarpina, muscarina).

PARASIMPATICOTONIE (< fr.) s. f. Vagotonie.

PARASINTETIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *parasynthetos* „derivat de la un cuvânt cu prefix") adj., s. n. (Cuvânt) format și cu prefix și cu sufix.

PARASOL (< fr., it., germ.) s. n. **1.** (Rar) Umbrelă de soare. ✦ Parasolar. **2.** Tip de aripă de avion (monoplan) fixată, prin montanți, deasupra fuzelajului.

PARASOLAR (< *para*[2]- + *solar*) s. n. **1.** Piesă de forma unei pâlnii din material plastic, metal sau cauciuc, care se montează în fața obiectivului la aparatele de fotografiat, la camerele de luat vederi etc. pentru a împiedica pătrunderea luminii de la sursele laterale puternice (ex. de la Soare). **2.** Apărătoare constând dintr-o placă transparentă (colorată) sau opacă, montată deasupra parbrizului automobilelor pentru a proteja ochii șoferului de lumina puternică a Soarelui.

PARASTAS (< sl.) s. n. (În cultul creștin) Slujbă religioasă pentru pomenirea celor morți care se face la 3, 9, 21 și 40 de zile, la 3, 6 și 9 luni de la înmormântare, apoi în fiecare an până la al șaptelea și la care asistă rude, prieteni, cunoscuți ai celor decedați; praznicul făcut după această slujbă. ✦ Colac care se împarte preotului și persoanelor care participă la slujba de pomenire.

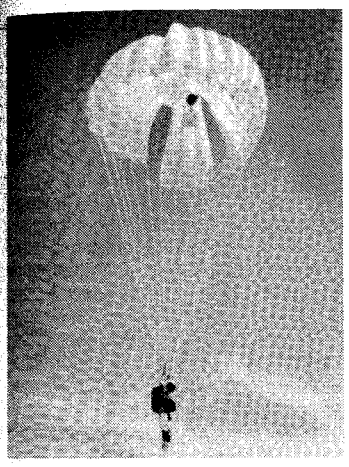

Paraşută

PARASUCHIENI s. m. pl. (PALEONT.) Subordin de reptile carnivore, fosile, care aveau caractere de tecodonte, crocodilieni, pterozaurieni şi dinozaurieni, fiind strămoşii păsărilor; au trăit în Triasic.

PARAŞUTA (< fr.) vb. I tranz. şi refl. A (se) lansa din avion cu ajutorul paraşutei.

PARAŞUTĂ (< fr.; {s} *para*^{2}- + fr. *chute* „cădere") s. f. Dispozitiv pentru micşorarea vitezei de cădere a unui corp lansat dintr-o aeronavă, format dintr-un sistem de suspensie şi cupolă (voalura de mătase, bumbac sau fibre sintetice). Prin declanşare automată sau comandată, ia forma de umbrelă cu suprafaţa mare şi reduce viteza de cădere la 5–5,5 m/s. **P.** a fost imaginată de Leonardo da Vinci, dar salturile cu **p.** s-au efectuat în sec. 18, în Franţa: în 1783, Louis-Sebastien Lenormand (1757–1839) de pe turnul Observatorului Montpellier şi în 1797 de André-Jacques Garnerin din nacela unui balon, de la 1 000 de m. Primele **p.** s-au confecţionat din pânză groasă (canavas), înlocuită apoi cu mătase şi nailon. ✧ *P. luminoasă* = **p.** care lansează spre sol materiale pe bază de magneziu, ce se aprind în contact cu aerul, luminând puternic terenul de aterizare, un obiectiv de recunoaştere etc.

PARAŞUTISM (< fr.) s. n. **1.** Tehnica lansării din avion cu paraşuta pentru scopuri militare sau sportive sau în cazuri de urgenţă. Saltul cuprinde cinci faze, şi anume: desprinderea de avion, căderea liberă în aer, deschiderea paraşutei, căderea cu paraşuta şi contactul cu solul. **2.** Ramură sportivă cuprinzând probe de lansare din avion cu paraşuta. Probele clasice sunt *aterizarea la punct fix* şi *acrobaţia;* probele de lucru relativ cuprind *rularea pe cupolă* şi *lucrul relativ în cădere liberă* şi sunt executate de grupe cu patru şi opt concurenţi. Sportivii români (Smaranda Brăescu, Traian Dumitrescu-Popa, Doru Negulici, Anania Moldoveanu, Gheorghe Iancu, Angela Năstase, Elena Băcăoanu ş.a.) participanţi, începând din 1931, la concursurile internaţionale de **p.** sportiv, au stabilit numeroase recorduri mondiale. Primele campionate mondiale s-au desfăşurat în 1951.

PARAŞUTIST, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Persoană care se lansează cu paraşuta.

PARATAXĂ (< fr., germ.; {s} *para*^{1}- + gr. *taxis* „aranjare") s. f. (GRAM.) Juxtapunere.

PARATHORMON (< fr.) s. m. Hormon secretat de glandele paratiroide. Determină creşterea concentraţiei calciului şi scăderea concentraţiei fosforului în sânge.

PARATIFIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la paratifos (ex. vaccin **p.**), care provoacă paratifosul.

PARATIFOIDĂ (< fr.) adj. f. *Febră* ~ (şi subst., f.) = paratifos.

PARATIFOS (< germ.) s. n. Boală infecţioasă acută provocată de bacili din grupul anterobacteriilor şi caracterizată printr-o simptomatologie intestinală similară febrei tifoide, dar cu un caracter mai benign; febră paratifoidă. Infecţia se transmite prin alimente şi apă contaminate.

PARATIFOZĂ (< fr.) s. f. (MED. VET.) Salmoneloză.

PARATIROIDĂ (< fr.; {s} *para*^{1}- + fr. *thyroide* „tiroidă") adj. *Glandă* ~ = (şi subst., f.) fiecare dintre glandele endocrine, la om în număr de patru, situate în spatele glandei tiroide, care secretă un hormon (parathormonul) având ca principală acţiune reglarea metabolismului fosforului şi calciului.

PARATRĂSNET (< *para*^{2}- + *trăsnet*) s. n. Instalaţie de protecţie împotriva efectelor descărcărilor electrice atmosferice, alcătuită din una sau mai multe tije metalice de captare (montate în locurile cele mai înalte ale construcţiei), din conductorul de coborâre şi priza de pământ, către care este condus curentul electric de descărcare produs de trăsnet.

PARAVA, com. în jud. Bacău, situată pe dr. văii Siretului, la poalele de SE ale culmii Pietricica; 3 421 loc. (2003).

PARAVALANŞĂ (< *para*^{2}- + *[a]valanşă*) s. f. Zid de piatră, de beton etc. destinat să apere o cale de circulaţie terestră de avalanşele de zăpadă.

PARAVAN (< fr., it.) s. n. **1.** Piesă de mobilier formată din mai multe panouri acoperite cu placaj, hârtie sau pânză, uneori pictate (ex. **p.** chinezeşti, adevărate opere de artă), folosită pentru a izola anumite porţiuni ale unei încăperi sau împotriva curenţilor de aer. ✦ Fig. Ceea ce împiedică vederea; ceea ce ascunde sau maschează. **2.** (HIDROTEHN.) *P. hidraulic* = panou hidrometric. **3.** (SPORT) Interpunere a unui jucător sau a mai multora între adversarul aflat în acţiune şi poartă (buturi sau coş), în scopul îngreunării pătrunderii în dispozitivul de apărare sau pentru a para aruncarea (şutul) la poartă.

PARAVÂNT (< *para*^{2}- + *vânt*) s. n. (TRANSP.) Sistem de protecţie format din mai multe rânduri de arbori sau de panouri de lemn aşezate paralel cu axa căilor ferate, a drumurilor etc. pentru reducerea curenţilor de aer.

PARAVENOS, -OASĂ (< germ.) adj. Care se află lângă o venă, care se face lângă o venă (ex. injecţie **p.**).

PARAVERTEBRAL,-Ă (< fr.) adj. (MED.) *Ganglioni paravertebrali* = fiecare dintre ganglionii simpatici situaţi de o parte şi de alta, în lungul coloanei vertebrale.

PARAY [pare], **Paul** (1886–1979), dirijor şi compozitor francez. Şef de orchestră (1923–1928) al Concertelor Lamoureux; director muzical (1928–1945) al Cazinoului din Monte Carlo. Fondator al orchestrei din Detroit (1952), pe care a condus-o până în 1963. Repertoriu predilect de muzică franceză, mai ales cea compusă între 1920 şi 1960.

PARAXIAL, -Ă (< fr.) adj. (Despre raze de lumină, despre puncte) Situat în vecinătatea axei unui sistem optic.

PARAZĂPADĂ (< *para*^{2}- + *zăpadă*) s. f. **1.** Grilaj montat pe marginea streşinii unei clădiri pentru a preveni căderea zăpezii de pe acoperiş. **2.** (La pl.) Panouri mobile aşezate unul în continuarea celuilalt pentru a proteja contra înzăpezirii o porţiune de teren sau o cale de circulaţie.

PARAZIT, -Ă (< fr., lat., germ.; {s} *para*^{1}- + gr. *sitos* „mâncare") subst., adj.

(BIOL.) **1.** S. m. și f. (Și adj.) Organism animal sau vegetal care trăiește permanent (ex. cestodele, ascarizii) sau temporar (ex. țânțarii) pe sau în corpul altui organism, numit *gazdă*, hrănindu-se cu materia organică a acestuia și provocându-i daune, boli, uneori chiar moartea. V. *ectoparaziți, endoparaziți.* ✦ Fig. Persoană care trăiește din munca alteia, care nu produce nimic. **2.** Adj. Fig. Care nu are nici o funcție; de prisos, inutil. **3.** S. m. (La pl.) Perturbații electromagnetice produse în transmisiile radiofonice, de telecomunicații etc. provocate de fenomene din atmosferă sau de alte aparate electrice.

PARAZITĂ (< fr.) vb. I tranz. A trăi ca parazit pe un organism (animal sau vegetal) străin.

PARAZITAR, -Ă (fr.) adj. Care trăiește ca parazit **(1)**; de parazit.

PARAZITICID, -Ă (< fr.; {s} fr. *parasite* „parazit" + lat. *-cida* „care ucide") adj. (Despre substanțe) Care are proprietatea de a distruge paraziții animali sau vegetali.

PARAZITISM (< fr. {i}) s. n. Formă de viață a organismelor parazite **(1)**. Duce la modificări (adaptări) structurale și fiziologice importante (ex. regresia organismelor de locomoție, de simț, digestive, apariția organelor de fixare și de absorbție). ✦ Fig. Trândăvie, trai pe seama muncii altuia.

PARAZITOLOG, -Ă (< *parazitologie*) s. m. și f. Specialist în parazitologie.

PARAZITOLOGIE (< fr. {i}; {s} fr. *parasite* „parazit" + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință biologică complexă care studiază fenomenul parazitismului, relațiile reciproce dintre parazit și gazdă, dependența lor de factorii mediului ambiant. Există: **p.** umană (se ocupă de bolile parazitare ale omului), **p.** veterinară (cu cele ale animalelor domestice și sălbatice) și **p.** fitomedicală sau fitopatologie (cu cele ale plantelor); ele elaborează și metode de prevenire și tratare a acestor boli.

PARAZITOTROP, -Ă (< fr.; {s} fr. *parasite* „parazit" + gr. *tropos* „direcție") adj. (Despre substanțe chimice) Care are afinitate pentru paraziți, microbi etc., fixându-se pe aceștia și distrugându-i.

PARAZITOZĂ (< fr. {i}) s. f. Invadare a unui organism de către paraziți patogeni, care provoacă simptome caracteristice fiecărui tip de parazit.

PĂRĂ[1] (< sl.) s. f. **1.** Flacără, văpaie; *p. ext.* dogoare. **2.** Fig. Sentiment puternic; înflăcărare, ardoare. ✦ Chin sufletesc; *fig.* foc.

PĂRĂ[2] (lat. *pira*) s. f. **1.** Fruct al părului[2], de forme și dimensiuni variate, de culoare galbenă sau verzuie. Conțin zaharuri, apă, substanțe pectice, celuloză, vitamine (C, A, B_6 etc.), săruri etc. Sunt răcoritoare și nutritive; se consumă proaspete, uscate sau conservate. În industria alimentară sunt folosite la prepararea compoturilor, a marmeladelor, a țuicii. **2.** Nume dat unor piese în formă de pară **(1)**.

PARÂMĂ (< tc.) s. f. Frânghie sau cablu vegetal, metalic ori din material plastic, folosit la bordul unei nave.

PARÂNG, Munții ~, masiv muntos în Carpații Meridionali, limitat de defileul Jiului (la V), depr. Petroșani (NV), m-ții Șureanu și Lotru (N și NE), valea Oltețului (E) și Subcarpații Olteniei (S). Alcătuit din roci cristalino-mezozoice (micașisturi, amfibolite, calcare cristaline, cuarțite, șisturi gnaisice, cloritoase, filitoase și grafitoase, iar pe rama sudică calcare în care au fost sculptate cheile Oltețului și Galbenului). Mare nod orohidrografic a cărui culme principală, extinsă pe direcție E–V, este dominată de numeroase vârfuri delimitate de versanți abrupți: Parângu Mare (2 519 m, alt. max. a masivului), Mohoru (2 337 m), Păpușa (2 136 m), Cârja (2 405 m) ș.a. Relief de tip alpin, cu trei complexe de suprafețe de nivelare, etajate la diferite alt. (Gornovița, Râu Șes, Borăscu) și urme glaciare (căldări și lacuri, custuri, văi și morene glaciare). Climă montană, cu precipitații abundente și vânturi predominante dinspre vest. Pajiști alpine și vegetație subalpină, versanți cu păduri de conifere și fag. Străbătut de șoseaua Novaci-Oașa-Sebeș. Teleferic. Importante obiective turistice (vf. Parângu Mare, stațiunea Rânca, Lacul Gâlcescu, Rezervația botanică Parângu Mic, cu raritatea floristică *Potentilla haynaldiana* etc.).

PARÂNGU MARE, cel mai înalt vârf din masivul Parâng, alcătuit din granite și granodiorite. Alt.: 2 519 m. Cunoscut și sub denumirea de *Mândra.*

PARBRIZ (< fr.) s. n. Apărătoare transparentă, confecționată de obicei din sticlă sau din materiale plastice (ex. plexiglas), montată în partea din față a unui automobil sau avion, care permite vizibilitatea și ferește pe cei din interiorul acestora de vânt, de ploaie, praf etc.

PARC (< fr.) s. n. **1.** Grădină publică mare sau grădină plantată cu arbori, flori etc. în jurul unei proprietăți mari, amenajată cu alei, peluze etc. Vegetația poate fi combinată cu oglinzi de apă, cu forme de relief (terase, cascade, peșteri etc.), cu statui, chioșcuri, pavilioane. Vegetația este lăsată să se dezvolte liber sau este aranjată după reguli precise de armonizare a speciilor, dimensiunilor, formei, cromaticii etc. ori în funcție de traseele (aleile) de parcurs. ✧ *P. dendrologic (arboretum)* = **p.** care cuprinde o mare varietate de specii autohtone și exotice de arbori și arbuști, prezentând o deosebită valoare științifică și educațională. Printre cele mai valoroase *p. d.* din România se numără cele de la Simeria (jud. Hunedoara), Mihăești (jud. Argeș), Văleni (jud. Neamț), Dofteana și Hemeiuș (jud. Bacău). *P. industrial* = areal bine delimitat (având de regulă cel puțin 10 ha), administrat de o societate comercială care deține infrastructura necesară, dotări tehnice și sisteme de conectare la utilitățile din exteriorul parcului și în care se desfășoară activități economice, de cercetare științifică și/sau de dezvoltare tehnică prin care

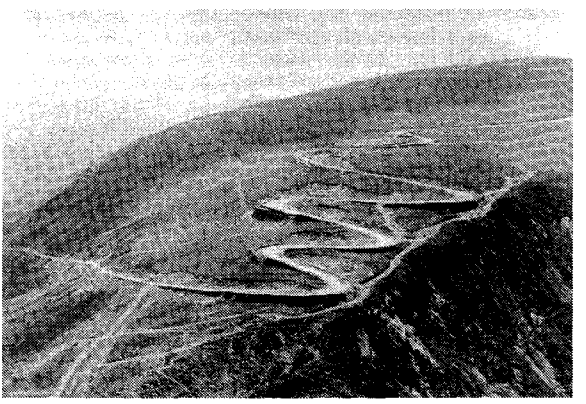

Munții Parâng. Șoseaua alpină

este valorificat potențialul uman și material din zonă. Constituirea și funcționarea *p. i.* se bazează pe colaborarea dintre autoritățile administrației publice, agenți economici, unitățile de învățământ superior, de cercetare-dezvoltare și alți parteneri. Activitatea economică se realizează pe bază de contracte comerciale între societățile care administrează *p. i.* și diverși agenți economici interesați să utilizeze dotările de care dispune *p. i.* *P. național* = arie naturală protejată, de mare întindere, care conservă ecosisteme reprezentative, foarte puțin modificate de om, cu valoare științifică și peisagistică deosebită, oferind posibilitatea vizitării în scopuri științifice, educative, recreative și turistice, cu respectarea unor reguli stricte de ocrotire. Sunt excluse orice forme de exploatare a resurselor naturale și de utilizare a terenurilor care pot duce la modificarea mediului; este interzisă construcția de locuințe, iar dotările turistice sunt cantonate în zona limitrofă (zona preparc). Pentru conservarea elementelor de mare interes științific sau foarte vulnerabile în cadrul parcului se delimitează rezervații științifice integrale (cu regim strict de ocrotire), în care accesul publicului nu este permis. Primul *p. n.* din lume a fost instituit în 1872 în S.U.A. (*p. n.* Yellowstone). În România, primul *p. n.* a fost înființat în 1935, în masivul Retezat. Recent au mai fost declarate o serie de *p. n.*, limitele teritoriale și modul lor de administrare fiind stabilite prin H.G. 230/2003, urmând ca suprafața exactă și zonarea interioară a lor să fie precizată ulterior. Aceste *p. n.* sunt: *Domogled — Valea Cernei* (care cuprinde aproape în întregime bazinul Cernei și partea superioară a bazinului Motrului, inclusiv Piatra Cloșanilor); *Cheile Nerei—Beușnița* (care cuprinde partea de S a m-ților Aninei și capătul nordic al m-ților Locvei); *m-ții Rodnei; Cheile Bicazului—Hășmaș* (care se întinde din bazinul Bicazului până în valea Oltului, la Bălan); *Ceahlău; Călimani; Cozia* (care cuprinde cea mai mare parte a masivului Cozia, un sector al defileului Oltului și părțile estice ale m-ților Căpățânii și Lotrului); *Piatra Craiului; Semenic—Cheile Carașului* (în m-ții Semenic și N m-ților Aninei); *m-ții Măcinului* (inclusiv rezervația Valea Fagilor—Luncavița). *P. n.* Retezat și *p. n.* Rodnei au fost desemnate și ca rezervații ale biosferei (alături de Rezervația biosferei Delta Dunării). *P. natural* = arie naturală protejată, care conservă ecosisteme reprezentative, dar în oarecare măsură modificate de om, și care oferă posibilități de recreere, turism, activități științifice și educaționale. În general, *p. n.*, sunt arii în care interacțiunea omului cu natura a creat ansambluri peisagistice originale, cu o biodiversitate ridicată și în care se mai păstrează numeroase elemente de interes științific. În cadrul lor există așezări omenești (în general de mici dimensiuni); sunt admise și chiar încurajate activitățile antropice tradiționale, dar sunt oprite implantările industriale și modificările radicale ale folosinței terenurilor. În această categorie sunt incluse unele arii de mare interes, dar care nu pot obține statutul de **p.** național (conform normelor Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii) datorită ponderii prea mari a terenurilor modificate antropic (*p. n.* Bucegi, Balta Mică a Brăilei desemnat și ca zonă umedă de importanță internațională în cadrul convenției *Ramsar*, *p. n. Porțile de Fier*, *p. n.* al m-ților Apuseni, *p. n.* Grădiștea Muncelului—Cioclovina, *p. n. Vânători-Neamț*). Corespunde categoriei UICN „arie protejată administrată în principal pentru conservarea peisajului și recreere". V. *rezervație. P. de vânătoare* = teren împrejmuit unde este crescut vânatul. **2.** Suprafață de teren parcelată pentru locuințe, cu numeroase spații verzi. **3.** *P. sportiv* = complex cu mai multe terenuri sportive sau săli, care au împrejurul lor spații verzi pentru odihnă și recreere. **4.** Loc de staționare a vehiculelor sau de depozitare a utilajului unei instituții. ✦ *P. de vehicule* = totalitatea vehiculelor unei întreprinderi (de transport). **5.** Totalitatea instalațiilor de pe un teren unde se fac extracții de minereuri sau de țiței.

PARCA (< fr.) vb. I tranz. A aduce, a așeza un vehicul într-un loc anume rezervat pentru o staționare mai îndelungată; a gara.

PARCAJ (< fr.) s. n. Parcare.

PARCARE *(< parca)* s. f. Acțiunea de a parca; loc rezervat și amenajat pentru staționarea vehiculelor; parking.

PARCĂ *(< pare + că)* adv. Se pare că..., s-ar crede că..., s-ar zice că...; ca și cum. ✦ Poate, cred că... ✦ (cu valoare de conj.) Ca și cum, ca și când.

PARCE (în mitologia romană), cele trei surori (Nona, Decuma, Morta), considerate zeițe ale sorții. Corespund *Moirelor* din mitologia greacă.

PARCEA (< tc.) Unealtă de pescuit care constă dintr-un șir de cârlige.

PARCELA (< *parcelă* sau < germ., fr.) vb. I tranz. A împărți un teren în parcele, în scopul unei anumite utilizări.

PARCELĂ (< fr.) s. f. **1.** Suprafață de teren delimitată precis și care face parte dintr-un teren mai întins. **2.** (DR.) Porțiune de teren care se identifică printr-un număr topografic în registrele de publicitate imobiliară și în cele de cadastru.

PARCHERIZA (după fr.; {s} n. pr. *Parker*) vb. I tranz. A executa operația de *parcherizare.*

PARCHERIZARE *(< parcheriza)* s. f. Procedeu de *fosfatare* a unei piese de oțel cu o soluție de fosfat de fier și de mangan, la care se adaugă săruri ale acidului silicic.

PARCHET (< fr.) s. n. **I.** Piesă din lemn, în general de esență tare, paralelipipedică sau de altă formă geometrică, cu grosimea de 17–22 mm, lățimea de 30–90 mm, lungimea de 200–450 mm și cu fețele laterale fasonate pentru a se îmbina între ele; folosită la pardosirea încăperilor; totalitatea acestor piese. ✦ Pardoseală făcută prin îmbinarea acestor piese. **II.** Suprafață dintr-o pădure, în curs de exploatare, delimitată prin semne convenționale. **III. 1.** (DR.) Instituție judiciară care funcționează pe lângă instanțele judecătorești, cu atribuția de a exercita acțiunea penală și a susține acuzarea în procesul penal. **2.** Totalitatea magistraților încadrați în această instituție și prin care se exercită atribuțiile ei.

PARCHETA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A monta o pardoseală de parchet **(I). 2.** A organiza exploatarea unei porțiuni dintr-o pădure, a împărți pădurea în mai multe parchete **(II).**

PARCHETAR *(< parchet)* s. m. Lucrător calificat, specializat în montarea pardoselilor de parchet.

PARCIMONIE (< fr., lat.; cf. lat. *parcus* „econom") s. f. (Livr.) Zgârcenie. ✦ Fig. Măsură, reținere; pondere (în manifestări).

PARCIMONIOS -OASĂ (< fr.) adj. (Despre oameni) Excesiv de econom; zgârcit. ✦ Fig. Moderat, reținut, ponderat (în manifestări).

PARCURGE (< *curge*, după fr. *parcourir*) vb. III tranz. **1.** A străbate un drum sau o distanță; a se deplasa ✦ A trăi, a petrece un interval de timp într-un anumit loc sau într-un anumit fel. **2.** A trece cu privirea peste ceva; a

examina repede cu privirea; *spec.* a citi (în grabă) o carte, un ziar etc.

PARCURS (< fr.) s. n. **1.** Faptul de a parcurge **(1)**; drum (de) străbătut, traiect. ✧ Loc. *Pe parcurs...* = în timpul... ✦ (TRANSP.) Drum efectuat de un vehicul într-un timp anumit; lungimea drumului efectuat de un vehicul. ✦ (SPORT) Traseu (itinerar) al unei curse, stabilit prin regulament, care trebuie efectuat obligatoriu de către toți concurenții. **2.** Lungimea unui drum sau a unei traiectorii între două puncte anumite ale sale.

PARDESIU (< fr.) s. n. Haină lungă, din stofă sau din alte țesături, mai subțire decât paltonul, purtată primăvara și toamna.

PARDINA, com. în jud. Tulcea, situată în NV Deltei Dunării, pe dr. brațului Chilia; 538 loc. (2003). Cherhana. Rezervație zoologică (loc de cuibărit pentru pelicani, călifari ș.a.) Între 13 oct. 1983 și 20 mai 1996 s-a numit 1 Mai.

PARDO BAZÁN [baθan], **Emilia, contesă de** (1852–1921), scriitoare spaniolă. Prof. univ. la Madrid. Promotoare a curentului naturalist în literatura spaniolă. Romane de moravuri, evocând provincia natală („Tribuna", „Moșiile din Ulloa", „O călătorie de nuntă"), cu unele note autobiografice, investigând psihologia personajelor („Sirena neagră", „Himera"). Note de călătorie, studii literare („Literatura franceză modernă", „Revoluția și romanul în Rusia").

PARDON (< fr., germ.) interj. Iertați-mă!; scuzați! ✦ (Indică un protest) Ba nu; să avem iertare! ✦ (Substantivat, n.) iertare, scuză.

PARDOSEALĂ *(< pardosi)* s. f. Îmbrăcăminte dintr-unul sau din mai multe straturi de material durabil (lemn, cărămidă, asfalt, gresie, marmură, piatră etc.), așezată pe planșeul unei încăperi sau pe suprafața unei curți, în scop de protecție sau decorativ. V. *dușumea, podea, pavaj.*

PARDOSI vb. IV tranz. A acoperi cu pardoseală un planșeu, o curte etc.

PARDOȘI, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, pe râul Călnău; 542 loc. (2003). Satul **P.** este menționat documentar în 1664. Biserică de lemn cu hramul Intrarea în biserică a Maicii Domnului (sfârșitul sec. 18), în satul Valea Șchiopului.

PARDUBICE [pardubitse], oraș în partea central-nordică a Cehiei, pe cursul superior al fl. Labe (Elba), în zona de confl. cu râul Hrudimka, la

Ambroise Paré

97 km E de Praga; 89,7 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Constr. de aparataj electrotehnic (uzinele „Tesla"), de motoare și de mașini-unelte; ind. chimică, de prelucr. a petrolului și cauciucului, alim. (zahăr, bere) și textilă. Centru turistic. Monumente: catedrala Sf. Bartolomeu (1226, reconstruită în 1520–1539), castelul Pernštejn (sec. 16–17), în stil renascentist, Zelená brána (Poarta Verde, 1507–1534), Primăria (1894). Cunoscut pentru Marele premiu hipic cu obstacole și cursele de motociclete.

PARÉ, Ambroise (c. 1509–1590), chirurg francez. Unul dintre reformatorii medicinei Renașterii. A introdus tehnici operatorii noi (hemostaza prin ligatura arterelor în locul cauterizării, după amputația membrelor); a pus bazele marii chirurgii (amputații, dezarticulări). Alături de J. Hunter și J. Lister, socotit printre cei mai mari chirurgi ai tuturor timpurilor. Autor a unor lucrări privind circulația sangvină.

PAREJA DÍEZ-CANSECO [pareha dies], **Alfredo** (1908–1993), scriitor ecuadorian. Romancierul cel mai reprezentativ al „Grupului de la Guayaquil". Romane de observație socială și de analiză psihologică inspirate din viața cultivatorilor de cacao, a marinarilor și a deținuților politici („Cei trei șoareci", „Anii tineri", „Oameni fără timp").

PAREMIE s.f. v. **parimie.**

PAREMIOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *paroimia* „proverb" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a folcloristicii care se ocupă cu culegerea, sistematizarea și cercetarea conținutului de idei, originea, aria de răspândire a proverbelor și zicătorilor. ✦ Totalitatea proverbelor dintr-o limbă.

PARENCHIM (< fr.) s. n. **1.** (ANAT.) Țesut funcțional spongios bogat în vase sanguine, care se găsește în plămâni, rinichi și în alte organe. **2.** (BOT.) Țesut vegetal fundamental, viu, format din celule izodiametrice, cu pereți subțiri și cu spații intercelulare (ex. **p.** de asimilație, **p.** de absorbție, **p.** de rezervă). ✧ *P. cortical* = țesut sub epiderma tulpinii care conține clorofilă.

PARENTAL, -Ă (< *părinte*) adj. Părintesc. ✧ *Organism p.* = organism care prin reproducere sexuată sau asexuată dă naștere la noi organisme.

PARENTALISM (< *părinte*) s. n. Manifestare patologică constând în spirit dominator al mamei sau al tatălui față de copil.

PARENT [parę], **Claude** (n. 1923), arhitect francez. Lucrări de orientare funcționalistă, într-o plastică originală și variată (Pavilionul persan din Cetatea universitară, Paris; centrul parohial Sainte-Bernadette din Nevers, numeroase locuințe la Paris, Cannes și Marly, Pavilionul Franței la a 35-a Bienală de la Veneția). Lucrări teoretice („Arhitectul, bufonul social").

PARENTERAL, -Ă (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + gr. *enteron* „intestin") adj. (Despre modul de administrare a medicamentelor) Care se efectuează pe altă cale decât cea digestivă (ex. injecții subcutanate, intramusculare, intravenoase etc.).

PARESTEZIE (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + gr. *aisthesis* „senzație") s. f. Senzație falsă sau fără obiect, cu caracter de furnicătură, amorțeală, înțepătură etc., resimțită în cursul unor afecțiuni ale sistemului nervos (leziuni ale nervilor periferici sau ale măduvei spinării).

PARETO, Vilfredo (1848–1923), sociolog și economist elvețian de origine italiană. Prof. univ. la Lausanne. Ca sociolog a conceput o teorie a „circulației elitelor" pornind de la atribuirea unui rol de prim-plan instinctelor, apetiturilor, sentimentelor, intereselor și trăsăturilor de caracter în viața socială;

Vilfredo Pareto

înscriindu-se în orientarea psihologică în sociologie, a considerat că fiecare individ este dotat cu anumite „constante" psihologice sau cu anumite trebuințe spirituale care nu se pot satisface decât trăind în societate; de aici, orice analiză socială are ca bază o analiză psihologică („Tratat de sociologie generală", „Pericolul socialist", „Sistemele socialiste"). Autor al teoriei optimului economic (*optimul lui P.*); a dezvoltat teoria marginalistă a predecesorului său, L. Walras. Manuale de economie politică.

PAREZĂ (< germ.) s. f. Deficit de mobilitate de grad mai redus decât *paralizia,* constând în reducerea amplitudinii și forței mișcării (diminuarea forței musculare). Survine în afecțiuni organice și funcționale ale sistemului nervos.

PARFUM (< fr.) s. n. **1.** Miros plăcut; mireasmă (de flori). ✦ Miros îmbietor, savuros, apetisant răspândit de unele alimente; aromă. **2.** Produs, de obicei lichid, cu miros plăcut, preparat dintr-un amestec de substanțe odorante naturale sau sintetice, fixatori, solvenți etc.; *p. ext.* produsul împreună cu ambalajul său. În simbolistică, p. este unul dintre elementele jertfei, care contribuie la primirea ei de către divinitate. El mai are și rolul de purificare (ex. p. pe care îl exală rășina sau tămâia). **3.** Fig. Notă specifică, atmosferă caracteristică.

PARFUMA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A îmbiba cu o mireasmă plăcută; a înmiresma. ✦ A aromatiza **2.** Refl. și tranz. A (se) stropi cu parfum.

PARFUMERIE (< fr.) s. f. Magazin în care se vând parfumuri **(2),** articole de toaletă, cosmetice etc. V. *drogherie.* ✦ P. ext. Industria parfumurilor.

PARHANI, oraș în S Indiei centrale (Mahārāshtra), lângă râul Dudna (bazinul fl. Godāvari), în pod. Deccan, la 161 km ESE de Aurangabad; 259,2 mii loc. (2001). Centru agricol și comercial (mei, sorg, bumbac). Țesătorii de bumbac. Uleiuri vegetale. Templul Prahāvatī, transformat în moschee în timpul Imperiului Marilor Moguli. În apropiere, la Aundah, templul sacru Śiva Jyotirlinga.

PARGHEL, Anca (n. 1957, Câmpulung Moldovenesc), cântăreață română de jaz. Se impune și ca pianistă, șefă de formație, compozitoare, textieră, aranjoare și profesoară. Artă vocală personală și creativitate de improvizație debordantă. Notorietate europeană. Colaborează cu nume marcante ale jazului internațional (Larry Coryell).

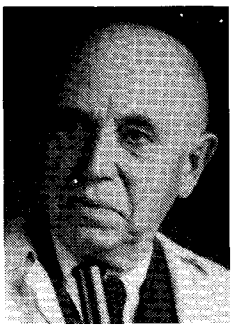

Constantin I. Parhon

Discografie selectivă: „Midnight Prayer", „Magic Bird", „Primai Sound".

PARHELIE (< fr.; {s} *para*[1]- + gr. *helios* „soare") s. f. Fenomen optic constând în apariția unor pete strălucitoare, rotunde, adeseori colorate, situate pe un cerc luminos paralel cu orizontul, care înconjură Soarele. V. și *halo* **(1).**

PARHON, Constantin I. (1874–1969, n. Câmpulung), endocrinolog și om politic român. Acad. (1939), prof. univ. la Iași și la București. Președinte de onoare al Acad. (1948–1969). Președintele Parlamentului României (1946). Președinte (1947–1948) al Prezidiului Provizoriu al Republicii Populare Române; din apr. 1948 până în iun. 1952, al Prezidiului Marii Adunări Naționale (șeful statului). Director (1930–1940) al Institutului pentru Bolile Nervoase, Mintale și Endocrinologice, al Institutului de Endocrinologie (1947–1957) și al Institutului de Geriatrie (1952–1957). Creatorul școlii românești de endocrinologie și unul dintre protagoniștii ei pe plan mondial în perioada constituirii acesteia ca disciplină științifică independentă. Autorul primei cărți de endocrinologie din lume („Secrețiile interne", în colab. cu M. Goldstein, 1909). A izolat și a descris maladii noi: sindromul hiperhidropexic *(sindromul lui P.),* nanismul hiperhipofizar. Contribuții importante în biochimia sindroamelor endocrine, la studiul valorii endocrine a epifizei și timusului, în biologia vârstelor („Bătrânețea și tratamentul ei", „Biologia vârstelor"), în rolul glandelor paratiroide asupra metabolismului calciului. Tratate („Manual de endocrinologie", în colab.). Alte lucrări: „Traité d'endocrinologie. Les sécrétions internes au point de vue morphologique, chimique, physichologique, pathologique et thérapeutique" (în colab.), „Psihozele afective", „Opoterapie", „Endocrinologia embrionară" (în colab.). Membru al mai multor academii străine.

PARI- (< lat. *par* „egal") Element de compunere cu sensul „egal", „la fel" cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

PARIA[1] (< fr.) s. m. **1.** (În India, la brahmani) Persoană care se află în afara castelor (fie prin origine, fie prin excluderea sa dintr-o castă) și este lipsită de orice drepturi sociale sau religioase. **2.** P. ext. Persoană disprețuită, ținută la distanță, repudiată, căreia nu i se recunoaște nici un drept.

PARIA[2] (< fr.) vb. I intranz. **1.** A face prinsoare, a pune rămășag. **2.** A miza la anumite jocuri și întreceri sportive (ex. la curse de cai). **3.** A fi sigur de ceva.

PARIA, golf al M. Caraibilor (Oc. Atlantic), pe coastele de NE ale Venezuelei, închis la E de ins. Trinidad și mărginit la N de pen. P. Lungime (E–V): c. 160 km. Lățime max. (N–S): 65 km. În el se varsă râul San Juan și unele brațe ale deltei fl. Orinoco. Principalele porturi: Port of Spain și San Fernando (Trinidad și Tobago) și Cuira, Izâpa, Pedernales (Venezuela); exportă petrol, minereu de fier, bauxită, cherestea și produse agricole. C. Columb l-a vizitat în a treia sa călătorie (1498).

PARIBENI, Roberto (1876–1956), arheolog și istoric italian. Prof. univ. la Milano. Director general (1928–1933) al Antichităților și Artelor Frumoase; director (din 1934) al Institutului de Arheologie și Istoria Artelor. Cercetări arheologice în Muntenegru, Eritreea, Egipt, Asia Mică ș.a. Lucrări: „Arhitectura Orientului antic", „Italia imperială de la Octavian la Teodosiu", „Optimus Princeps", „Imperiul Roman", „Cercetare asupra locului anticului Adulis". M. de onoare al Acad. Române (1926).

PARICID (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care și-a ucis tatăl sau mama. **2.** S. n. Crimă care constă în uciderea părinților.

PARICOPITAT, -Ă (< *pari-* + *copită*) adj., s. n. (ZOOL.) Artiodactil **(1, 2).**

PARÍCUTIN, vulcan activ în Mexic, în S Pod. Mexican. Alt.: 2 775 m. A erupt prima dată la 20 febr. 1943 (a luat naștere într-un lan de porumb), fiind vulcanul cu cea mai spectaculoasă apariție și cea mai rapidă dezvoltare de pe glob. A încetat să erupă în 1952.

PARIETAL, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *paries, parietis* „perete") adj. Care ține

de peretele unei cavități a organismului. ✧ *Os p.* (și subst., n.) = os pereche, simetric, care formează, de fiecare parte, porțiunea laterală a bolții craniene.

PARIETALES (cuv. lat.) s. f. pl. Ordin de plante erbacee și lemnoase, dicotiledonate, bienale și perene, cu înveliș floral dublu, galben, alb sau roșiatic și ovar superior, unilocular, cu ovulele dispuse parietal, adică pe pereții ovarului în perechi simetrice, în centrul carpelelor (ex. begonia, panseaua etc.).

PARIMA, Sierra (Serra) ~, lanț muntos în partea de NNV a Americii de Sud, alcătuit predominant din granite și gnaisuri, extins pe c. 350 km lungime (de la N la S) pe terit. SE al Venezuelei și pe cel NV al Braziliei. Alt. max.: 1 525 m. Nod hidrografic (de aici izv. fl. Orinoco cu afluenții de dreapta, precum și o serie de afluenți ai lui Rio Negro).

PARIMIE (PAREMIE) (< ngr., lat.) s. f. (Înv.) Proverb, maximă, pildă. ✦ Text din cartea „Proverbele lui Solomon" sau din alte cărți ale „Vechiului Testament", care se citește la slujba vecerniei sau la alte slujbe religioase.

PARIN, Vasili Vasilievici (1903–1971), medic rus. Prof. univ. la Moscova. Studii asupra reglării reflexe a circulației sangvine, a fiziologiei miocardului, a circulației și respirației în condițiile zborului cosmic etc. („Introducere în cibernetica medicală", „Problema troficității nervoase în teoria și practica medicinii"). M. de onoare al Acad. Române (1945).

PARINCEA, com. în jud. Bacău, situată în partea de V a colinelor Tutovei, pe râurile Răcătău și Nănești; 3 917 loc. (2003). În satul P. se află mănăstirea cu același nume (de maici), cu biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1863), iar în satul Nănești, o biserică de lemn din 1780.

PARINI, Giuseppe (1729–1799), scriitor italian. A susținut de pe poziții iluministe funcția morală a artei, fiind potrivnic exceselor poeziei pastorale („Principiile literaturii"). Versuri arcadiene („Ode"), poeme neoclasice cu caracter satiric („Ziua" — capodopera sa).

PARIPENAT, -Ă (< fr.; {s} *pari-* + lat. *pennatus* „cu pene") adj. (Despre frunzele compuse) Cu un număr pereche de foliole, dispuse în formă de pană (ex. la măzăriche).

PARIS (în mitologia greacă), fiul cel mai mic al regelui troian Priam și al Hecubei. Abandonat după naștere pe muntele Ida din ins. Creta, din cauza unei profeții care anunța că Troia va pieri din cauza sa. Crescut de păstori, se întoarce adult în cetate. La nunta lui Peleus cu Thetis, a oferit Afroditei mărul de aur (al discordiei), hărăzit de zeița Eris „celei mai frumoase" („Judecata lui P."). Drept recunoștință, aceasta l-a răsplătit cu frumoasa Elena, soția regelui Menelau. Fiind nevoit să o răpească, a provocat izbucnirea Războiului troian. Lovit în luptă de o săgeată otrăvită, cere ajutorul fostei sale soții, nimfa Oinone, dar aceasta îl refuză.

PARIS [fr. pari] **1. Bazinul Parisului** (sau **Parizian**), regiune în N Franței, extinsă în jurul Parisului, pe c. 500 km diametru de la E la V și c. 300 km de la N la S, având forma unui amfiteatru cu o înclinare generală pe direcția SE-NV, drenată de fl. Sena și afl. săi Marna, Oise ș.a. Este o zonă joasă, acoperită cu depozite sedimentare terțiare, limitată de masivele hercinice Ardeni (NNE), Vosgi (E), Masivul Central (S) și Armorican (V), iar spre N de colinele Artois, care constituie limita între **B. P.** și Câmpia Flandrei. **2.** Capitala Franței, a regiunii și a provinciei istorice Île-de-France, situată în bazinul cu același nume, în zona de confl. a râurilor Marna și Oise cu fl. Sena, la 170 km de gura de vărsare a acesteia în Marea Mânecii; 2,1 mii. loc. (1999). Marele **P.,** împreună cu suburbiile și orașele-satelit (Argenteuil, Saint-Denis, Montreuil, Orly, Versailles, Boulogne-Billancourt, Saint-Cloud, Neuilly-sur-Seine, Clichy, Nanterre, Rueil-Malmaison, Saint-Germain-en-Laye, Poissy ș.a.) formează o conurbație de 11,2 mii. loc. (1999), extinsă pe 1 832 km^2. Orașul propriu-zis, încorsetat de meandrele Senei și Marnei și dominat de mai multe coline (Montmartre 125 m alt., Chaillot, Buttes-Chaumont, Belleville, Ménilmontant ș.a.), ocupă o supr. de 105 km^2, având ca nucleu *Île de la Cité*. **P.** este cel mai important centru politic, economic, financiar-bancar, comercial, cultural-artistic și turistic al țării, fiind sediul unor organisme internaționale (UNESCO, din 1947, OECD ș.a.); locul de desfășurare a Jocurilor Olimpice în anii 1900 și 1924. Important nod internațional de comunicații, cu trei mari aeroporturi (Orly, Le Bourget, Roissy—Charles de Gaulle), port fluvial și mai multe gări (Gara de Nord, Gara de Est, Austerlitz, Saint-Lazaire, Montparnasse ș.a.). Metrou (din 1900). **P.** este cel mai puternic centru ind. al Franței, care produce automobile (uzinele firmelor „Renault", „Citroën" ș.a.), avioane, tractoare, produse electronice și electrotehnice (firma „Thomson"), mașini-unelte, aparatură de precizie și optică, produse chimice (mase plastice, medicamente, cosmetice, cauciuc sintetic, îngrășăminte) și textile (confecții, tricotaje, țesături), articole de blănărie și marochinărie, încălțăminte, mobilă fină, alimente, articole de lux (parfumuri, bijuterii ș.a); mari edituri și tipografii. Studiouri cinematografice. Centru financiar internațional (Banca Franței, Banca Rothschild, Crédit Lyonnais) și bursier. Centru științific: Academia Franceză (fundată de Richelieu în 1634), Institutul Franței (1795), Institutul Pasteur (1888), Centrul Pompidou (1971–1977) etc. Numeroase teatre: Opera (1789), Comedia Franceză (1680), Teatrul Étoile ș.a.; universități: Sorbona (1257), Collège de France (1530), l'École Normale Supérieure (1794), Conservatorul (1795), l'École Nationale de Beaux Arts ș.a.; muzee: *Luvrul,* inaugurat în 1793, Muzeul Național de Artă Modernă, Muzeul Cluny, Musée de l'homme, Muzeul de Artă Decorativă, Muzeul de Artă Tradițională Populară ș.a.; parcuri și grădini: Bois de Boulogne, 872 ha, Bois de Vincennes, 943 ha, Tuileries, Luxembourg, Jardin des Plantes ș.a.; poduri peste Sena: Pont-Neuf (1578–1606), Notre-Dame, Alexandre III, Sully, Saint-Michel, Solférino, Royal, Louis-Philippe, Pont de la Concorde ș.a.; bulevarde și străzi renumite: Champs-Élysées, Sébastopol, Saint-Germain, Saint-Michel, Grand Armée, Royal etc.; cartiere faimoase: Quartier Latin, Montparnasse, Montmartre, Saint-Germain-des-Prés; piețe: Place de la Concorde, cu obeliscul din Luxor, Place Charles de Gaulle — fostă Place de l'Étoile, cu Arcul de Triumf, Place Vendôme, Place Champs de Mars, cu Turnul Eiffel, Place de la République, Place des États-Unis ș.a.; porți cu caracter triumfal-decorativ: Saint-Denis (1672), Saint-Martin (1674) ș.a.; cabarete: Moulin Rouge, Crazy Horse, Folies-Bergère, Olympia ș.a. Monumente: biserica Saint-Germain-des-Prés (sec. 6, reconstruită în sec. 10–11), catedrala Notre Dame (1177–1250), bisericile Saint-Martin-des-Champs (1140), Sainte-Chapelle (1246–1248), Saint- Joseph-des-Carmes (1613–1620), Saint-Louis (1644–1728), bazilica Sacré-Cœur (1876–1914), l'Hôtel de Sens (1474–1519), l'Hôtel de Cluny (1485–1498), l'Hôtel de Ville (Primăria) (1533–1551, reconstruit în 1606–1628), l'Hôtel des Invalides (1670–1720), în stil gotic,

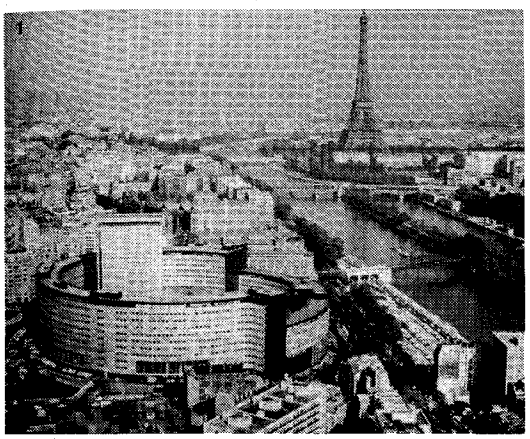
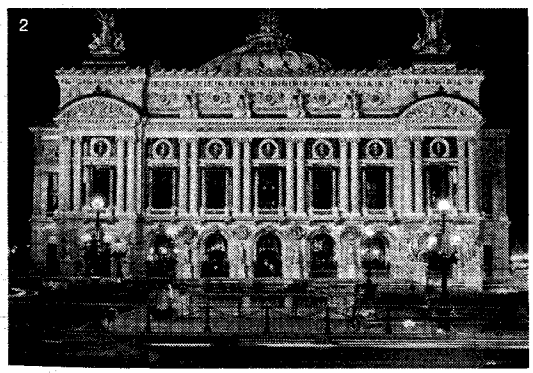
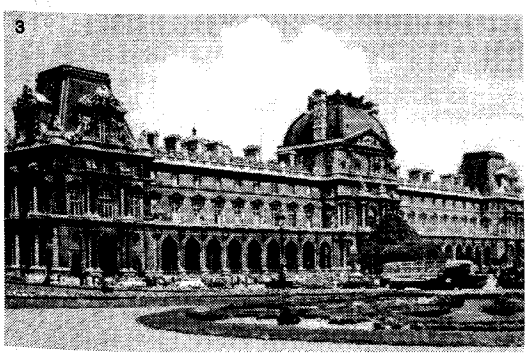
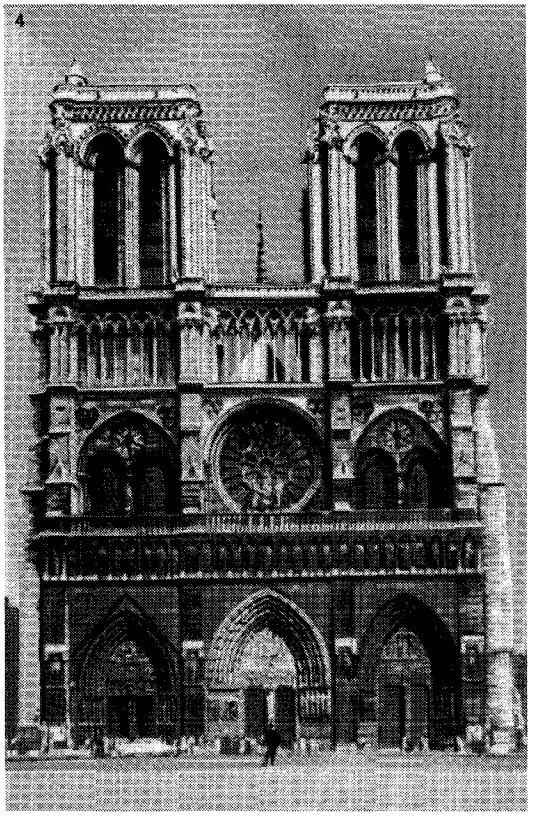
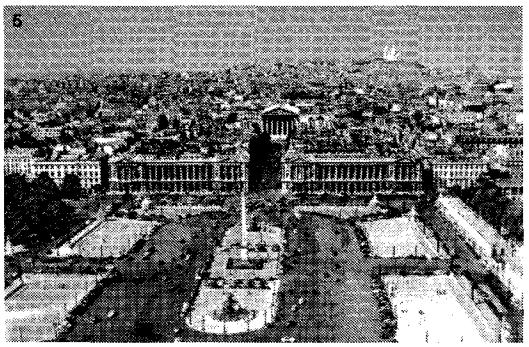

Paris

1. Vedere generală. 2. Opera Garnier. 3. Palatul Luvru. 4. Catedrala Notre-Dame. 5. Place de la Concorde

Palatul Bourbon (1722), Pantheonul (1764–1812), clădirea Bursei (1808–1825), Arcul de Triumf (1806–1836), clădirea Operei (1862–1875), Turnul Eiffel (1889), înalt de 320 m, Piramida de sticlă „Grande Louvre" (1989) ş.a. *Istoric.* Pe locul oraşului de azi a existat, în sec. 1 î.Hr., o aşezare iniţial pe o insulă a Senei (*Île de la Cité*) a tribului galic al parisilor, numită *Lutetia.* Cucerit de romani (52 î.Hr.), a devenit un puternic centru comercial *(Lutetia Parisiorum* apoi *Parisia,* de unde numele actual). Populaţia oraşului a fost creştinată (sec. 3) de episcopul Denis (Dionisie) care a fost martirizat. Distrus de populaţiile barbare (280), a fost reconstruit. În 360, prefectul Galiei, Iulian Apostatul a fost proclamat aici împărat de soldaţii săi, iar oraşul a luat definitiv numele de **P.** De la începutul sec. 6, **P.** a fost reşedinţa regilor franci, constituind, treptat, împreună cu împrejurimile sale, nucleul domeniului regal al Capetingilor, fiind şi cel mai important centru economic, politic şi cultural-artistic al Franţei. Devenit capitala Franţei (987)

când Hugo Capet, conte de Paris a devenit rege; în sec. 11–15 a jucat rolul de centru unificator în procesul de centralizare a statului francez. În sec. 14–15 dezvoltarea sa a fost întârziată din cauza *Morții Negre* (epidemia de ciumă a secerat 1/3 din populație). **P.** este strâns legat de istoria Franței, aici desfășurându-se un șir de evenimente importante: răscoala condusă de Étienne Marcel (1356–1358), răscoala ciocănașilor (1382) și cabosienilor (1413), Noaptea Sf. Bartolomeu (1572), Fronda (1648–1653) etc. La sfârșitul sec. 18 și în sec. 19, parizienii au avut un rol important în cele mai de seamă evenimente din istoria Franței: Revoluția din 1789– 1794, Revoluția din iul. 1830, Revoluția din 1848. P. a fost unul dintre cele mai importante centre ale emigrației revoluționare române de după 1848. Napoleon III l-a însărcinat pe G. Haussmann cu modernizarea infrastructurii orașului. În Războiul Franco-Prusian (1870–1871), locuitorii **P.** au luptat eroic împotriva trupelor prusace care asediau orașul. Aici a izbucnit, în 1871, o insurecție care a instaurat *Comuna din Paris*. În sec. 19 a devenit centrul cultural-artistic al lumii („Orașul-lumină"). Ocupat, la 14 iun. 1940, de trupele germane, orașul a fost eliberat în urma insurecției populare din 19–25 aug. 1944. În mai 1968, a fost teatrul unor tulburări studențești. La **P.** au avut loc numeroase întâlniri diplomatice, consfătuiri și conferințe internaționale. — **Tratatul de Pace din 10 febr. 1763,** încheiat, la Versailles, în urma Războiului de 7 ani (inclusiv războiul Franței cu India) în care Franța aliată cu Austria, Spania și Rusia a luptat împotriva Angliei și Prusiei. Franța renunță în favoarea Angliei în America la Noua Franță (Canada) și la toate teritoriile de la est de Mississippi (Louisiana), cu excepția Noului Orleans. Spania cedează Florida Angliei, primind în schimb partea apuseană a Louisianei (care aparținuse Franței). În Indiile de Vest Anglia obține de la Franța insula Dominica, Saint-Vincent, Grenada și Tobago, iar în Africa aproape întreg teritoriul coloniei Senegal; ins. Minorca, cucerită de Franța în 1756 este retrocedată Angliei. În India, Franța păstra doar 5 orașe. Franța și Spania se obligau să evacueze trupele din Portugalia și coloniile acesteia. Trupele franceze trebuiau să părăsească teritoriul Hanovrei, care era moștenire ereditară a regilor Angliei din dinastia de Hanovra. **Tratatul de Pace din 30 mai 1814,** încheiat între Franța și Coaliția a VI-a (Anglia, Austria, Prusia, Rusia; ulterior s-au raliat Tratatului Suedia, Spania și Portugalia) și care prevedea restabilirea independenței Olandei, Elveției, principatelor germane și statelor italiene. Franța era redusă la granițele existente la 1 ian. 1792; totodată, i se retrocedează o parte însemnată a posesiunilor coloniale pierdute de ea în cursul războaielor napoleoniene. **Tratatul de Pace din 20 nov. 1815** între Franța și Coaliția a VII-a (Rusia, Anglia, Austria și Prusia) confirmă clauzele Tratatului din 30 mai 1814, spre deosebire de care în prezentul Tratat se stipulează menținerea Franței în granițele existente în 1790, fiind deposedată astfel de reg. Saar și Savoia etc. și obligată la plata a 700 mii. franci, precum și la acceptarea unei armate de ocupație de 150 000 de oameni pentru o perioadă de 3–5 ani. **Tratatul de Pace din 18/30 mart. 1856,** încheiat în urma *Războiului Crimeii* (1853–1856), care prevedea, printre altele, înlăturarea protectoratului rus asupra Principatelor Române, rămânând sub suzeranitatea Porții, dar cu garanția colectivă a marilor puteri europene (Franța, Anglia, Austria, Rusia, Turcia, Prusia și Regatul Sardiniei); stabilește libertatea navigației pe Dunăre și neutralitatea Mării Negre, precum și crearea Comisiei Europene a Dunării, cu sediul la Galați. Rusia înapoiază Turciei Karsul, iar Principatelor Române județele Bolgrad, Cahul și Ismail din sudul Basarabiei, confirmând în același timp și autonomia Serbiei. **Conferința din 10/22 mai–7/19 aug. 1858** (au participat semnatarii Tratatului de Pace din 1856), încheiată cu o convenție, care stabilea viitorul statut politic, social și administrativ al Principatelor Române; **Conferința de Pace din 18 ian. 1919–10 aug. 1920,** convocată de puterile victorioase în *Primul Război Mondial* (27 state, printre care și România) pentru semnarea tratatelor de pace cu țările învinse, Germania, Austria, Ungaria, Turcia și Bulgaria. Ea s-a încheiat cu semnarea unei serii de tratate la *Versailles* (1919), *Saint-Germain* (1919), *Neuilly* (1919), *Sèvres* (1920), *Trianon* (1920). Totodată, a hotărât înființarea *Societății Națiunilor.* **Conferința de Pace din 29 iul.—15 oct. 1946,** convocată de puterile învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial pentru încheierea tratatelor de pace cu Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria, state foste aliate ale Germaniei. Tratatele au fost semnate la 10 febr. 1947; **Acordul de Armistițiu din 27 ian. 1973,** acord semnat, în urma negocierilor de la Paris (1968–1973), de către miniștrii de Externe ai Republicii Democrate Vietnam, Guvernului Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, S.U.A. și administrația de la Saigon prin care se hotărăște încetarea războiului și restabilirea păcii în Vietnam; prevede, între altele, evacuarea trupelor străine din Vietnamul de Sud, organizarea de alegeri sub control internațional, unificarea, treptată, pe cale pașnică a țării. **Școala din ~,** denumire (1925) prin care sunt desemnate în istoria artei grupările și creațiile pictorilor și sculptorilor străini stabiliți la **P.** în diferite epoci (sec. 14, 18 și 20). Cea mai importantă este cea din sec. 20, care a grupat artiști de prestigiu (M. Chagall, W. Kandinsky, A. Modigliani, P. Picasso, C. Brâncuși ș.a.), fără să genereze însă un stil sau un curent anume. Sunt numiți „a doua școală din **P.**" pictorii abstracți de după al Doilea Război Mondial (N. Staël, J. M. Atlan, M. Estève, Maria Vieira da Silva).

PÂRIS, Alain (n. 1947), dirijor și muzicolog francez. Prof. univ. la Strasbourg. Dirijează principalele orchestre franceze și europene. Înființează (1980) Ansamblul de suflători de la Paris. Produce emisiuni muzicale de radio și televiziune din 1975. Lucrări muzicologice („Dicționar de interpreți").

PARIS [pari], **Gaston** (1839–1903), filolog și lingvist francez. Prof. la Collège de France. Întemeietor al studiilor de filologie romanică în Franța. Specialist în literatura franceză medievală („Istoria poetică a lui Carol cel Mare", „Literatura franceză în Evul Mediu"). Studii de lingvistică („Publicații lingvistice"). Ca profesor, a format mulți romaniști, printre care și lingviști români. Împreună cu P. Meyer a întemeiat revista „Romania" (1872).

PARISILABIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *pari-* + lat. *syllabicus* „silabic") adj. (Despre substantive sau adjective) A cărui temă păstrează același număr de silabe, în cursul declinării, la formele cauzale considerate fundamentale.

PARIS-MATCH [parimatʃ], săptămânal parizian ilustrat, succesor al revistei *L'Illustration,* înființat în 1949 de J. Prouvost; continuă revista „Match" creată în 1926; răscumpărat în 1938 de J. Prouvost. Suspendat în timpul ocupației germane. Din 1976 este condus de D. Filipacchi.

PARIS-SOIR [parisoar], cotidian fondat în 1923 de E. Merle; preluat în 1930 de J. Prouvost, a devenit ziarul

parizian cu cel mai mare tiraj, peste 2 mil. de exemplare. În 1943 a fost interzis.

PARISTRION (PARADUNAVON), themă bizantină, cu un accentuat caracter militar, înființată la sfârșitul sec. 10 și începutul sec. 11, după recucerirea de către bizantini a terit. de la Dunărea de Jos. Cuprindea Dobrogea și NE Bulgariei, cu centrul la *Durostorum.*

PARITĂȚE (< fr., lat.) s. f. **1.** Egalitate numerică, număr egal. ✦ (FIZ.) Însușire a funcției de undă care descrie un sistem cuantic de a fi pară. **2.** (EC.) Egalitate valorică, echivalență în valoare. ✧ (FIN.) *P. valutară* = cursul de schimb oficial al unei valute cu o altă valută, care reflectă raportul dintre puterea lor de cumpărare, ca și raportul dintre cererea și oferta de schimb, la un moment dat. *V. curs.* **3.** (În dreptul ecleziastic) *P. confesională* = egalitate în rang și în tratamentul diferitelor confesiuni religioase și biserici într-un stat neutru ca orientare religioasă.

PARIU (< fr.) s. n. Convenție prin care fiecare dintre persoanele care susțin lucruri, păreri diferite (contrare) se obligă să plătească o sumă de bani (sau alte compensații) celui care va avea dreptate; rămășag, prinsoare. ✦ Joc de noroc (la cursele de cai, câini ș.a.) constând dintr-o miză care, în caz de câștig, dă participantului dreptul la o cotă proporțională din totalul sumelor mizate.

PARK CHUNG HEE v. **Pak Cijan Hi.**

PARK [pa:k], **Mungo** (1771–1806), medic și explorator britanic de origine scoțiană. A călătorit în Africa, unde a explorat fluviile Gambia, Sénégal și Niger (1795—1797); a mai întreprins o expediție de 2 500 km pe fl. Niger (1805), reușind să ajungă la Bamako și Tombouctou, unde și-a pierdut viața în urma unei lupte cu populația băștinașă. Autor al lucrării „Călătorie în ținuturile din interiorul Africii" (1797).

Mungo Park

PARK [park], **Robert E[zra]** (1864–1944), sociolog și ziarist american. Unul dintre conducătorii școlii sociologice de la Chicago. Printre primii cercetători care a considerat opinia publică un fenomen ce poate fi măsurat, estimat („Introducere în știința sociologică", în colab.).

PARKER [pa:kə], **Alan** (n. 1944), regizor britanic de film. Realizator al unor pelicule de genuri diferite, combinate după formule proprii, în care frumusețea plastică a imaginii și inventivitatea vizuală au un rol important („Expresul de la miezul nopții", „Timpul ucide dragostea", „Colivia", „Angel Heart", „Mississippi în flăcări", „Evita").

PARKER [pa:kər], **Charles Christopher** (zis și *Charlie;* supranumit *Bird* și *Yardbird*) (1920–1955), saxofonist alto și compozitor de jaz american. Unul dintre cei mai importanți jazmeni americani de culoare. Ascensiune ce coincide cu înnoirea adusă de stilul „be-bop", al cărui pionier este. Stil nou de improvizație la saxofon, frecvent „amelodic" (după canoanele tradiționale), contrastant, imprevizibil, inspirat, ignorând noțiunile de dansant și frumos. Înregistrări („Groovin' High", „Bird of Paradise", „Night in Tunisia", „Loverman", „Koko", „Ornithology") ce perpetuează magia unui stil care a avut mulți imitatori, deși nu s-a bucurat de o popularitate precum cel al lui Armstrong.

PARKINSON (< fr.; de la n. pr. *James Parkinson,* medic englez, 1755–1824, primul care a descris această boală) s. n. (Și *boala ~*) Boală degenerativă a sistemului nervos central caracterizată prin tremurături lente (care persistă în repaus), pronunțate mai ales la mâini și la cap, prin tulburări de tonus, facies împietrit, mers lent, corp înclinat în față etc. Apare, de obicei, după 50 de ani și este cauzată de leziuni ale corpului striat și ale unor structuri nervoase (ex. *locus niger*). Sin. *paralizie agitantă.*

PARLAMENT (< fr.) s. n. (DR.) Instituție reprezentativă a statului alcătuită din una sau două camere, învestită cu puterea legislativă și având obligația controlului puterii executive. Membrii lui sunt reprezentanți ai partidelor politice, aleși, total sau parțial, prin votul cetățenilor. S-a constituit, pentru prima oară, în Anglia (sec. 13), ca adunare reprezentativă a stărilor. În România p.

Charles Cristopher Parker

este alcătuit din Camera Deputaților și Senat. ✦ Clădire în care funcționează acest organ. — **P. european,** organ legislativ al Uniunii Europene, ales (o dată la cinci ani) prin vot universal direct al cetățenilor din statele membre, în conformitate cu procedurile electorale proprii fiecăruia. Are 626 membri aleși proporțional în funcție de populația statului și organizat pe grupuri politice. Se reunește în ședințe plenare la Strasbourg, în comisii la Bruxelles, iar secretariatul este la Luxembourg. Controlează activitatea Comisiilor și

Parlament. Miniatură de epocă

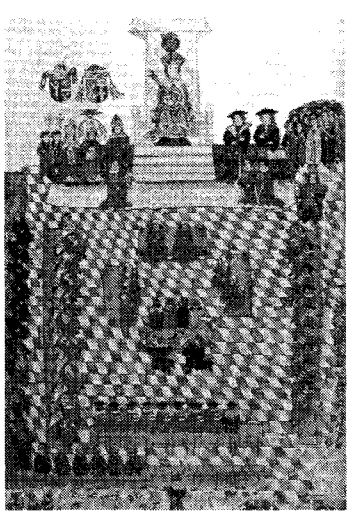

votează bugetul comunitar. Alături de Consiliul de Miniștri are atribuții legislative și aprobă admiterea noilor membri.

PARLAMENTA (< fr.) vb. I intranz. A duce tratative pentru a ajunge la o înțelegere; a negocia.

PARLAMENTAR, -Ă (< fr.) adj., s. m. **1.** Adj. Care ține de parlament, privitor la parlament. ✧ *Stat cu regim p.* = stat în care guvernul răspunde pentru faptele sale în fața parlamentului. ✦ Conform uzanțelor admise în parlament. **2.** S. m. Membru al parlamentului. **3.** S. m. (Înv.) Persoană trimisă spre a duce tratative de pace sau de armistițiu cu comandanții armatei inamice și care se bucură de inviolabilitate.

PARLAMENTARISM (< fr.) s. n. (DR.) Sistem de guvernare în statele cu regim parlamentar. ✦ Tactică bazată pe folosirea formelor parlamentare în lupta politică.

PARLANDO (cuv. it. „vorbind") adv. (Despre maniera de cânt vocal) Apropiată de vorbire. ✧ *P. rubato* = sistem ritmic descoperit de C. Brăiloiu, în care valorile ritmice se află în raporturi diferite, specific folclorului românesc (doină).

PARLER, familie de arhitecți și sculptori de origine germană, activi în sec. 14 în statele germane, italiene, Franța, Ungaria și mai ales în Cehia. Mai important: **Peter P.** (1330–1399). A condus lucrările de arhitectură la catedrala Sf. Vit și la Podul Carol din Praga, realizând și unele dintre portretele sculptate. Creația sa reprezintă momentul de maximă înflorire a goticului în Cehia. Fiii săi, *Wenzel* și *Johann,* precum și fratele său, *Johann,* și fiul acestuia, *Michael,* au răspândit un „stil **P.**" (sec. 14–15) în Praga, Viena, Freiburg, Basel, Strasbourg ș.a.

PARLOAR (< fr.) s. n. Sală de primire a vizitatorilor (într-un cămin, într-un internat, într-o cazarmă etc.); vorbitor.

PARMA, oraș în N Italiei (Emilia-Romagna), situat în Câmpia Padului, la confl. râurilor Parma și Baganza; 163,4 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Ind. alim. (brânzeturi renumite), textilă, a încălțămintei, chimico-farmaceutică, a hârtiei și sticlăriei; mecanică de precizie; prelucr. petrolului și a lemnului; parfumerie și cosmetică. Universitate (1064). Muzeu Național de Antichități (1760). Teatrul Farnese (1618–1619); Teatrul Reggio (1821–1829). Monumente: catedrala romanică/Domul (1046, reconstruită în sec. 12, după avarierea provocată de un cutremur), cu sculpturi de Benedetto Antelami și picturi de Caravaggio; Baptisteriul (1196–1260), construcție octogonală în stil romanico-gotic, cu sculpturi de B. Antelami; bisericile Santa Croce (1211), San Giovanni Evangelista (1498–1510), cu fresce de Correggio (ca și mănăstirea San Paolo, 1518), Madonna della Steccata (1521–1539), cu fresce de Fr. Parmigianino, l'Annunziata/Buna-Vestire (1566), San Antonio (1712–1766) ș.a.; Palazzo Ducale (1561–1564); Palazzo della Pilotta (1583, restaurat după bombardamentul din 13 mai 1944), azi Galeria Națională. Turism. Veche așezare etruscă și apoi colonie romană (din 183 î.Hr.), **P.** a fost stăpânită succesiv de ostrogoți, bizantini, longobarzi (570) și franci (774). Filoimperială în timpul luptei pentru învestitură (sec. 11–12), a devenit comună liberă (1149), fiind înglobată în senioriile Gioberto da Gente, Correggio și Rossi (sec. 12–14). A intrat sub suzeranitatea familiei Visconti (1346) și pentru scurt timp a Papalității (1521). Unită cu Piacenza, **P.** a fost transformată, în 1545, în ducat și condusă, până în 1731, de ducii din familia *Farnese.* După Congresul de la Viena (1814– 1815), **P.** și Piacenza au intrat, până în 1847, în stăpânirea Mariei-Luiza (fiica împăratului Austriei și soția lui Napoleon), iar între 1847 și 1859, a Bourbonilor spanioli (ramura Bourbon-**P.**). Din 1860, în componența Regatului Sardiniei și ulterior a Italiei.

PARMAC (< tc.) s. m. Stâlp gros de lemn, uneori decorat, folosit la construcții deschise (prispă, pridvor, gard etc.).

PARMACLÂC (PARMALÂC) (< tc.) s. n. Împrejmuire joasă de lemn la un pridvor, la o prispă, la un balcon sau la un pod; pălimar. ✦ P. ext. Gard, balustradă; grilaj.

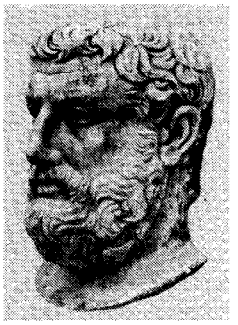

Parmenide din Elea

PARMEN (< germ.) s. m. ~ *auriu* = soi de măr originar din Anglia, cu fruct sfero-conic, neted, galben-auriu, cu dungi carmin.

PARMENIDE din Eleea (c. 515–c. 445 î.Hr.), filozof grec. Discipol al lui Xenofan și dascăl al lui Zenon din Eleea. Cel mai important dintre filozofii presocratici. A scris un poem („Despre natură") din care nu se cunosc decât fragmente. În prima parte sunt aduse argumente *a priori* privitoare la natura ființei (omogenă, neschimbătoare) și sunt negate realitatea timpului, pluralitatea și mișcarea; în partea a doua este prezentată o cosmologie tradițională care exprimă „opiniile muritorilor", respinse, de altfel, ca incoerente, în prima parte a poemului. Sistemul său filozofic a exercitat o puternică influență asupra lui Platon, Anaxagoras, Plotin ș.a.

PARMEZAN (< germ., fr.) s. n. Varietate de cașcaval uscat, specific regiunii Parma din Italia; *p. ext.* cașcaval ras.

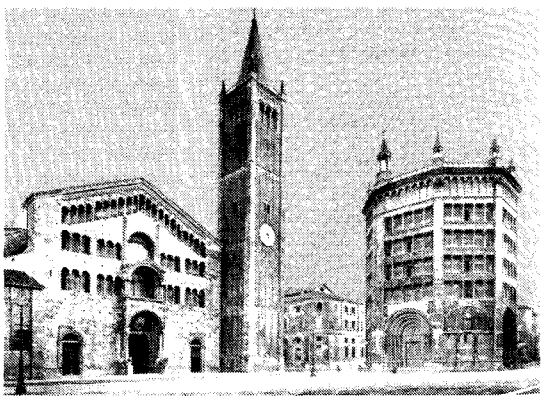

Parma. Domul și Baptisteriul.

Parmigianino. Madona cu trandafirul

PARMIGIANINO (Francesco Mazzola, zis il ~) (1503–1540), pictor italian. Elev al lui Correggio. Unul dintre principalii reprezentanți ai manierismului, a introdus un canon nou, în virtutea căruia *trupurile*, gâturile, membrele căpătau o alungire plină de grație („Autoportret într-o oglindă convexă", „Fecioara cu gâtul lung", „Madona cu trandafirul", „Sfânta familie", „Amor").

PARNAÍBA 1. Fluviu în NE Braziliei; 1 700 km; suprafața bazinului: c. 350 mii km^2. Izvorăște din Serra da Tabatinga, curge pe direcție generală SV-NE, trece prin orașele Floriano, Teresina și Parnaíba și se varsă în Oc. Atlantic printr-un mic estuar. În cursul mijlociu a fost construit lacul de acumulare Boa Esperança și o hidrocentrală. Navigabil în aval de Floriano. Afl. pr.: Rio das Balsas, Gurgueia, Canindé, Poti. **2.** Oraș în NE Braziliei (Piauí), port pe râul Igaraçu (afl. al râului Parnaíba), la 14 km de Oc. Atlantic; 128,1 mii loc. (2002). Nod rutier și aerian. Prin avanportul său Luís Correia se exportă bumbac, ceară de Carnauba, zahăr, ulei de babassu, vite și piei. Fundat în 1761, capătă statut de oraș în 1884.

PARNAS (PARNASSÓS), masiv muntos în partea central-sudică a Greciei, la N de G. Corint. Alt. max.: 2 457 m. Versanți acoperiți cu asociații de frigana și maquis. Considerat de vechii greci reședință a lui Apolo și a muzelor. Parc național. Într-una dintre depresiunile P. se află orașul sacru *Delfi.*

PARNAS, Iakov Oskarovici (1884–1949), biochimist rus. Cercetări privind energetica mușchilor netezi, metabolismul bazai, metabolismul purinelor, corelația dintre glandele endocrine („Chimie fiziologică", „Metabolismul apei").

PARNASIAN, -Ă (< fr.) adj. s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține parnasianismului, care manifestă caracteristicile acestui curent. **2.** S. m. și f. Reprezentant al parnasianismului.

PARNASIANISM (< fr.; {s} gr. *Parnassós*) s. n. Curent literar apărut în Franța la mijlocul sec. 19, numit astfel după titlul publicației „Parnasul contemporan" (3 voi., 1866, 1871, 1876), care reprezintă manifestul școlii parnasiene. Având ca promotori pe Th. Gautier, Leconte de Lisle, Th. de Banville, Ch. Baudelaire, urmați de Sully-Prudhomme, J.-M. de Heredia, Mallarmé, Verlaine, C. Mendès și, apoi, de Bourget, Saint-Beuve, A. France, Villiers de l'Isle-Adam ș.a., **p.** a reprezentat o reacție față de excesele lirismului romantic. Situând creația poetică sub semnul „impasibilității lucide" și al analogiei cu artele plastice, **p.** cultivă construcția savantă și impersonală, descriptivă sau evocativă, virtuozitatea formei, imagismul rafinat și armonia plastică. Contestat în Franța de simboliști (a căror poezie stă sub semnul analogiei cu muzica), în literatura română **p.** a coexistat cu simbolismul (Al. Macedonski, I.C. Săvescu, N. Davidescu, I. Pillat și Cincinat Pavelescu).

PARNELL [pa:nęl], **Charles Stewart** (1846–1891), om politic irlandez, de origine engleză; protestant. Conducătorul mișcării liberale moderate irlandeze pentru obținerea autonomiei Irlandei pe cale pașnică (Home-Rule). Reprezentant al intereselor irlandeze în Camera Comunelor; celebru prin organizarea „obstrucției parlamentare", ca mijloc de protest față de măsurile guvernului britanic.

Charles Stewart Parnell

PĂRNU, oraș în SV Estoniei, port la gura de vărsare a râului omonim în micul golf cu același nume al G. Riga; 45,5 mii loc. (2000). Ind. de prelucr. a lemnului, textilă, pielăriei, alim. (conserve de pește). Teatru. Muzeu. Stațiune balneoclimaterică. Menționat documentar în 1251 ca membru al Ligii Hanseatice. Până în 1917 s-a numit *Pernov.*

PARO, oraș în partea de V a regatului Bhutan, la SV de Thimphu, pe pantele sudice ale m-ților Himalaya; 4 000 loc. (1997). Reședință regală. Aeroport.

PARODIA (< fr.) vb. I tranz. A imita o operă literară sau maniera unui scriitor cu intenții satirice sau pentru a obține efecte comice. ✦ A imita (într-o manieră grotescă) vorbirea, gesturile, acțiunile cuiva.

PARODIE (< fr.; {s} *para*^{1}- + gr. *ode* „cântec") s. f. **1.** Scriere cu caracter umoristic sau satiric, constând într-o imitație caricaturală a unei opere literare sau muzicale, prin reluarea, în manieră comică, a temelor, a motivelor și a mijloacelor artistice specifice acesteia. Au scris **p.** Aristofan, Cervantes, Rabelais, Fielding, iar în literatura română Caragiale, Topîrceanu, M. Sorescu. Spiritul **p.** și al pastișei este cultivat abundent de scriitorii postmoderni, atenți la aventura limbajului artistic (R. Petrescu, M. H. Simionescu, C. Olăreanu, M. Cărtărescu). V. și *pastișă.* **2.** Imitație persiflantă, caricaturală; *p. ext.* imitație nereușită.

PARODONT (PARODONȚIU) (< engl.) s. n. Țesut de susținere a dintelui alcătuit din ciment desnodont, os alveolar și gingie.

PARODONTITĂ (< *parodont*) s. f. Inflamație a parodontului la nivelul gingiei, care, treptat, devine dureroasă.

PARODONTOZĂ (< fr., germ.) s. f. Paradontoză.

PAROH (< lat.) s. m. Preot care conduce o parohie.

PAROHIAL, -Ă (< *parohie*) adj. Care ține de o parohie, privitor la o parohie.

PAROHIE (< lat., germ.) s. f. **1.** Cea mai mică unitate administrativă bisericească; comunitate creștină condusă de un paroh; enorie; biserica dintr-o astfel de unitate administrativă. **2.** Clădire în care se află locuința și cancelaria parohului.

PAROI (< ucr.) s. n. (APIC.) Roi provenit din roiul primar (din cursul aceleiași veri) al familiei de albine.

PAROL (< fr.) interj. (Rar; ca formulă de întărire a unei afirmații) Pe cuvântul meu! zău! serios!

PAROLĂ (< lat., fr., it., germ.) s. f. **1.** (MILIT.) Cuvânt secret, convențional, care servește ca mijloc de recunoaștere în serviciul de gardă, de cercetare etc. ✧ Expr. *A da parola* = a spune cuvântul convenit pentru recunoaștere. ✦ Cuvânt de recunoaștere între membrii unei organizații conspirative. ✦ (INFORM.) Cuvânt-cheie folosit ca măsură de securitate, introdus pentru a îngrădi accesul la informația dintr-un fișier sau o bază de date. **2.** (Înv.) Cuvânt; vorbă; cuvânt de onoare.

PARONÍM (< fr.; {s} *para*[1]- + gr. *onoma* „nume") s. n. Cuvânt asemănător ca sunete cu alt cuvânt, dar deosebit de acesta ca sens și etimologie (ex. preceptor și perceptor; conjectură și conjunctură).

PARONIMIE (< fr., gr.) s. f. Însușire a două sau mai multor cuvinte de a fi paronime.

PARONOMASIE (< ngr.) s. f. (Înv.) Paronomază.

PARONOMÁZĂ (< fr.) s. f. Construcție stilistică constând în asocierea a două cuvinte cu sensuri diferite, dar cu structură fonetică asemănătoare, în scopul fixării prin sonoritate a unei zicale sau expresii (ex. cine se scuză se acuză); (înv.) paronomasie.

PÁROS, insulă grecească în M. Egee, în arh. Ciclade; 194 km^2. Localit. pr.: *Páros.* Substrat calcaros și cristalin; alt. max.: 771 m. Asociații de frigana. Celebră prin exploatările de marmură albă, strălucitoare, folosită din Antichitate.

PAROSMIE (< fr. {i}; {s} *para*[1]- + gr. *osme* „miros") s. f. Tulburare olfactivă care constă în percepția falsă a unui miros.

PAROTIDĂ (< fr. {s} *para*[1]- + gr. *ous, otos* „ureche") s. f. (ANAT.) Glandă salivară, pereche, situată dedesubtul și înaintea urechii. **P.** este cea mai mare glandă salivară.

PAROTIDITĂ (< fr.) s. f. Inflamație a glandei parotide. ✧ *P. epidemică* = oreion.

PAROXISM (< fr.; {s} gr. *paroxysmos* „excitație") s. n. **1.** Intensitate maximă a unei senzații, a unui sentiment, a unei boli, a unui proces sau acțiuni etc. ✦ Surescitare, tulburare extremă. **2.** (GEOL.) Momentul de intensitate maximă a unui proces geologic: erupție vulcanică, mișcare tectonică, cutremur de pământ etc.

PAROXISTIC, -Ă (< fr.) adj. Ajuns la paroxism. ✦ (MED.; despre un simptom, o boală) Care apare brusc sau care atinge un maximum de intensitate (ex. tahicardie **p.**).

PAROXITON (< fr.; cf. gr. *paroxytonos*) adj., s. n. (Cuvânt) care are accentul pe penultima silabă.

PARPIAN s.m. Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu stoloni întinși pe pământ, tulpina defoliată și flori dispuse în capitule albe sau roz *(Antenaria dioica).*

PARRA, Nicanor (n. 1914), poet chilian. Lirică provocatoare, puternic ironică, acuzând opresiunea omului în lumea de astăzi. Limbaj colocvial „antipoetic", de mare eficacitate („Poeme și antipoeme", „Versuri de salon", „Noi mărturii și predici ale lui Hristos de la Elqui"). Unul dintre cei mai originali exponenți contemporani ai poeziei hispano-americane.

PARRA, Violeta (1917–1967), compozitoare și interpretă chiliană. Repertoriu de melodii din folclorul rural autentic; a realizat o colecție de melodii de origine sud-americană, pe care le-a transpus într-o nouă interpretare. A fundat și condus Muzeul de artă populară din Concepción.

PARRHASIOS (sec. 5 î.Hr.), pictor grec originar din Efes. Și-a desfășurat activitatea la Atena, fiind considerat unul dintre celebrii pictori ai Antichității. Creația sa (din care nu s-au păstrat nici originale și nici copii), având ca temă predilectă lumea mitologică, s-a caracterizat printr-un deosebit simț al proporțiilor, cât și prin expresivitatea personajelor.

PARRY [pæri] **1. Sir William Edward P.** (1790–1855), navigator și explorator polar britanic. A condus mai multe expediții, căutând *Pasajul de Nord-Vest* (1819–1820, 1821–1822, 1824–1825) și a încercat să atingă Polul Nord (1827), ajungând la 82°45' lat. N. A descoperit arhipelagul care-i poartă numele. Și-a descris expedițiile în cartea „Patru călătorii spre Polul Nord". **2.** Arhipelag canadian în Arctica, între M. Beaufort la V și M. Baffin la E; c. 100 mii km^2. Ins. pr.: Melville, Prince Patrick, Bathurst, Borden, Cornwallis, Devon. Relief deluros. Climă și vegetație arctice.

PARSEC (< fr. {i}; {s} fr. *par[allase]* „paralaxă" + *sec[onde]* „secundă") s. m. Unitate de măsură (simbol: pc) folosită în astronomie pentru a exprima distanțele până la stele și galaxii, egală cu depărtarea până la punctul din care raza medie a orbitei Pământului se vede sub un unghi de o secundă, adică $3{,}087 \cdot 10^{13}$ km sau ≈ 3,26 ani-lumină.

PARSIFAL, cavaler legendar al Graalului; fiul lui Gamuret și tatăl lui *Lohengrin.* Simbolizează drama omului silit să aleagă între realitate și ideal. Figura sa i-a inspirat pe Chrétien de Troyes și R. Wagner.

PARSISM (< fr. {i}) s. n. Veche religie a perșilor, întemeiată de Zoroastru. V. *mazdeism, zoroastrism.*

PARSONS [pa:rsnz], **Talcott** (1902–1979), sociolog american. Prof. univ. la Harvard. Unul dintre principalii reprezentanți ai analizei „structural-funcționaliste" în sociologie. Transformările în societate sunt interpretate de **P.** ca având un sens „evoluționar" spre forme tot mai diferențiate și mai integrate, și nu revoluționar („Structura acțiunii sociale", „Sistemul social", „Structură și proces în societățile moderne", „Structură socială și personalitate", „Societățile. Perspective evoluționare și comparative").

PARSONS [pa:snz] **1. William P., conte de Rosse** (1800–1867), astronom britanic. A perfecționat tehnica confecționării și șlefuirii oglinzilor în bronz; în 1845 a finisat cel mai mare telescop din epocă (cu o oglindă de 1,83 m diametru), care a pus în mod cert în evidență structura spiralată a nebuloaselor. **2. Sir Charles Algernon P.** (1854–1931), inginer britanic. Fiul lui **P. (1).** Inventatorul (1884) turbinei cu abur care-i poartă numele. Sub conducerea lui s-a construit primul vapor propulsat cu turbine (1897), care atingea o viteză de 34 de noduri (record pentru acea vreme).

PARȘI (< fr.; cuv. persan) s. m. pl. Adepți ai zoroastrismului, care, după cucerirea Persiei de către arabi (sec. 7), au refuzat să treacă la islamism și s-au refugiat în India. Azi mai trăiesc în Bombay, Bangalore (India) și în Karachi (Pakistan). V. și *ghebri.*

PARȘIV -Ă (< ucr.) adj. Cu caracter josnic; ordinar, ticălos.

PĂRT, Arvo (n. 1935), compozitor estonian. Din 1980, stabilit la Viena, apoi la Berlin. Lucrează ca inginer de sunet. Creație inițial într-un stil tradițional, apoi perioadă matematică și serială („Perpetuum Mobile", „Diagrammid"). Ulterior integrează tradiția,

prin tehnici de colaj („Collage teemal Bach", „Credo") și evoluează spre un stil sincretic, asociind referințele gregoriene cu sonorități noi („Simfonia a III-a"), într-un profund caracter religios.

PARTAJ (< fr.) s. n. (DR.) Împărțire a unei averi, în special a unei moșteniri, între persoanele care au dreptul să o stăpânească. ✦ Concr. Actul oficial în care este consemnat modul în care a fost repartizată o avere sau o moștenire. V. și *împărțeală*.

PARTE (lat. *pars, -tis*) s. f. **I. 1.** Fragment, porțiune, fracțiune dintr-un tot; bucată. ✧ Loc. *În parte* = **a)** într-o oarecare măsură, parțial; **b)** luat, considerat separat de ceilalți; aparte; **c)** în special, în particular. **2.** Fiecare dintre elementele, precis delimitabile, din alcătuirea unui organism, a unui mecanism etc.; element constitutiv, bine delimitat, din structura unui tot. ✧ *P. de vorbire* (sau *de cuvânt*) = fiecare dintre categoriile de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental și după caracteristicile morfologice și sintactice (ex. substantiv, articol, numeral, pronume, verb, prepoziție etc.). *P. de propoziție* = cuvânt sau grup de cuvinte din structura unei propoziții care pot fi identificate ca unitate sintactică aparte, după funcția specifică pe care o îndeplinește în propoziție (ex. subiectul, predicatul, atributul, complementul). ✦ Diviziune a unei opere literare, muzicale etc. **3.** (MAT.) *P. a unei mulțimi* = clasă sau colecție de elemente ale mulțimii respective. *P. reală a unui număr complex* = componenta reală a unui număr complex. *P. imaginară a unui număr complex* = număr real care înmulțește rădăcina pătrată a lui −1 (notată cu „i") din componenta imaginară a unui număr complex (ex. în numărul complex 3 + 5i, 3 este partea reală și 5i este partea imaginară). **4.** Ceea ce revine fiecăruia ca urmare a unei împărțiri. ✦ (La origine cu caracter mistic) Ceea ce îi este hărăzit cuiva (de la Dumnezeu); soartă, destin, (pop.) dat. ✧ Expr. *A avea parte de ceva* = a-i fi dat să aibă, să se bucure de ceva. *A avea parte de cineva* = a avea fericirea de a avea alături, de a-i fi în viață cineva drag. ✦ (În legătură cu verbul „a avea") Noroc, șansă. ✦ Persoană în legătură cu care face un proiect de căsătorie; partidă. **5.** Contribuție în bani sau în muncă la o activitate comună și care atrage dreptul de participare la beneficii; cota care revine fiecărui participant. ✧ *P. socială* = fracțiune din capitalul social al unei societăți cu răspundere limitată sau al unei asociații cooperatiste, reprezentând aportul unui asociat, care-i conferă acestuia drepturi și obligații conform prevederilor din actul constitutiv. ✧ Loc. *În parte* = (în legătură cu modul de arendare a unui pământ) în dijmă. **II. 1.** Regiune, zonă, ținut; loc. ✧ *Cele patru părți ale lumii* = cele patru puncte cardinale. ✧ Loc. *De* (sau *din, de prin*) *partea locului* = din această regiune. *Din ce parte de loc?* = de unde? din ce ținut? **2.** Margine, latură. ✧ Loc. *Într-o parte* = într-o latură, pieziș, oblic. *La o parte* = (mai) la margine, deoparte, *p. ext.* departe, izolat. ✧ Expr. *A se da la o parte* = a se feri în lături (pentru a face loc cuiva); *fig.* a se retrage. *A lăsa la o parte* = a omite, a ignora. *A pune la o parte* = a economisi. *A fi cam într-o parte* = a fi țicnit. ✦ Fig. Aspect, latură, unghi. **3.** Fiecare din cele două laturi (dreapta și stânga) ale corpului omenesc sau, *p. ext.*, ale unui obiect. **4.** Direcție, sens. *Într-o parte și într-alta* = în direcții opuse. ✧ Expr. *Din* (sau *dinspre*) *partea (cuiva* sau *a ceva)* = cât privește..., în ce privește..., cât despre... **III. 1.** Categorie socială sau profesională; tagmă, grup. ✧ Loc. *Din partea mamei* (sau *a tatălui*) = pe linie maternă (sau *paternă*). *Din* (sau *despre*) *partea (cuiva)* = în numele (cuiva); trimis de cineva; de la cineva. ✧ Expr. *A fi de partea cuiva* = a fi alături de cineva, a ține cu... *A se arunca în partea cuiva* = a semăna cu cineva. ✧ (Pop.) *P. bărbătească* = ființă de sex masculin; totalitatea bărbaților. *P. femeiască* = ființă de sex feminin; totalitatea femeilor. **2.** Fiecare dintre persoanele sau grupele de persoane interesate într-o afacere, într-un proces; fiecare dintre statele angajate în tratative, aflate în conflict etc. ✧ (DR.) *P. civilă* v. *civil. P. contractantă* = una dintre persoanele între care se încheie un contract. *P. litigantă* = una dintre persoanele între care există un litigiu. *P. vătămată* = partea din procesul penal căreia i s-a adus o vătămare prin infracțiune.

PARTENER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Fiecare dintre participanții la o activitate comună, considerat în raport cu ceilalți. ✦ Fiecare dintre cele două persoane care formează un cuplu. ✦ Fiecare dintre persoanele care interpretează împreună o scenă, un film, un număr de circ etc. considerată în raport cu ceilalți.

PARTENERIAT (< fr.) s. n. Sistem care asociază parteneri din punct de vedere politic, economic și social.

PARTENI, Cezar Antoni (1900–1956, n. Iași), inginer român. Prof. univ. la Iași și București. Specialist în electrotehnică. Contribuții la studiul mașinilor electrice de curent continuu, la teoria comutației.

PARTENOCARPIE (< fr. {i}; {s} gr. *parthenos* „fecioară" + *karpos* „fruct") s. f. (BOT.) Fenomen de dezvoltare a ovarului fără fecundație și de transformare a lui în fruct lipsit de semințe. Provocată de factori genetici sau de mediu, poate fi întâmplătoare sau permanentă; apare la plante spontane, dar și la cele cultivate. Se întâlnește în mod natural la smochin, portocal, lămâi, grepfrut, măr, păr, unele soiuri de struguri (din care se fac stafide).

PARTENOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *parthenos* „fecioară" + *genesis* „naștere") s. f. (BIOL.) Dezvoltare a unui organism dintr-un ovul sau dintr-o oosferă nefecundată (ex. la albine, dafnii, purici de plante, rotiferi, mătasea-broaștei etc.). Poate fi provocată artificial și la mamifere. V. *apomixie*.

PARTENON, templu închinat zeiței Atena Parthenos, situat pe latura nordică a Acropolei Atenei. Capodoperă a arhitecturii grecești din sec. 5 î.Hr., construit pe ruinele unui templu din

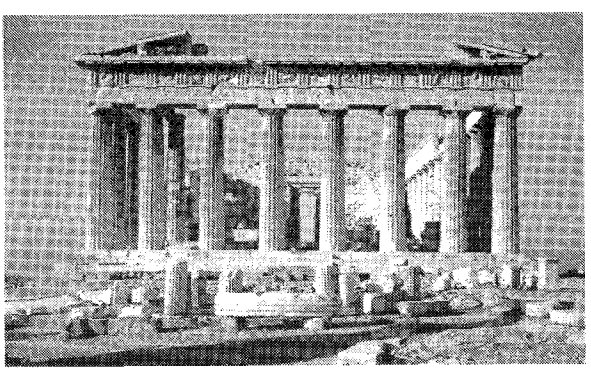

Partenonul de pe Acropola Atenei

sec. 6 î.Hr. (distrus de perși în 479 î.Hr.). Ridicat (447–432 î.Hr.), din inițiativa lui Pericle, de arhitecții Ictinos și Callicrates sub conducerea lui Fidias. Monument doric peripter, decorat cu sculpturi (friza Panateneelor). În interior adăpostea statuia criselefantină a Atenei, operă a lui Fidias, azi dispărută. În sec. 6 a fost transformat în biserică; a devenit moschee (1458) sub turci, apoi pulberărie (în 1687 o explozie a distrus o parte a statuii Atenei). În 1801–1803, lordul Elgin a transportat la Londra cea mai mare parte a sculpturilor, care au fost expuse la British Museum. În perioada cât a fost ministru al Culturii, Melina Mercouri a dus tratative cu guvernul britanic pentru înapoierea acestora în Grecia.

PARTER (fr., germ.) s. n. **1.** Parte a unei clădiri situată la nivelul solului, foarte puțin deasupra (parter înalt) sau la mică adâncime (parter adâncit); totalitatea încăperilor din această parte a clădirii. **2.** (La o sală de spectacol) Partea cuprinsă între fundul sălii și fosa orchestrei. ✦ Totalitatea spectatorilor care ocupă locurile de la **p. (2)**. **3.** Parte dintr-o grădină sau dintr-un parc rezervată cultivării florilor sau gazonului.

PARTICIPA (< fr., lat.) vb. I intranz. A lua parte la o activitate, la o acțiune, la o discuție etc. ✦ A contribui bănește sau material la o activitate economică (cu scopul de a obține un beneficiu). ✦ A împărtăși starea de spirit sau sentimentele cuiva.

PARTICIPANT, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f. **1.** Persoană care ia parte la o activitate, care contribuie la realizarea unei acțiuni comune. **2.** (DR.) Persoană care contribuie la săvârșirea unei infracțiuni în calitate de autor, instigator sau complice.

PARTICIPAȚIE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a participa la o activitate economică (ex. la o întreprindere), contribuind cu bani sau cu alte bunuri (cu scopul de a obține câștiguri); *concr.* parte, cotă cu care cineva contribuie la o asemenea activitate. ✧ *Sistemul participațiilor* = sistemul participării unor societăți la capitalul altor societăți prin cumpărarea de acțiuni. Este folosit adesea pentru controlarea și subordonarea activităților unor societăți mai mici de către societățile mai mari prin dobândirea unei poziții majoritare.

PARTICIPIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Privitor la participiu; care provine dintr-un participiu. ✧ *Construcție p.* = unitate sintactică care cuprinde un participiu și care are valoare de propoziție secundară, atributivă sau circumstanțială.

PARTICIPIU (< lat., it., fr.) s. n. Mod verbal impersonal și nepredicativ, care, mai ales sub formă de adjectiv, denumește acțiunea suferită de un obiect. ✧ (În vechea terminologie gramaticală a lb. române) *P. prezent* = gerunziu cu forme deosebite după gen și număr.

PARTICULAR, -Ă (lat., germ., fr.) adj., s. m. **I.** Adj. **1.** Care este propriu unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure categorii; caracteristic, specific; *p. ext.* special, deosebit, aparte. ✧ Loc. adv. *În particular* = în special, în mod deosebit. **2.** Care se referă la indivizi izolați, care privește fiecare caz în parte; izolat, individual. ✦ (FILOZ.; substantivat, n.) Categorie mijlocitoare între *singular* și *general,* desemnând ceea ce este propriu unei părți dintre indivizii unei clase. ✦ (LOG.) Cuantor logic redat prin cuvinte ca: „unii", „unele", „există cel puțin un..." etc. ✧ *Propoziție p.* = propoziție în care subiectul este o noțiune generală, iar predicatul se enunță doar despre o parte din elementele care formează extensiunea subiectului. **3.** Care are caracter (strict) personal, neoficial, care nu este destinat publicului sau publicității, privat; intim; confidențial. ✧ Loc. *În particular* = într-un grup restrâns, confidențial. ✦ Care aparține unei persoane, care este proprietatea individuală a cuiva. **4.** (Despre școli) Care nu aparține statului. ✧ *Elev p.* (și subst., m.) = persoană care, fără a frecventa cursurile unei școli de stat și pe care îl susțin în fața unei comisii formată din profesori de la școlile de stat. **II.** S.m. (În opoziție cu *autoritatea de stat)* Persoană care nu deține o funcție oficială; *p. ext.* persoană care nu face parte dintr-un grup social constituit, considerată în raport cu acesta.

PARTICULARISM (< fr.) s. n. Concepție ideologică ce definește tendințele de impunere a unor interese politice, economice și/sau culturale ale unei zone, provincii, părți dintr-un stat în sensul autonomiei constituționale. În cazuri extreme, din **p.** iau naștere tendințe de ieșire totală din comunitatea existentă (separatism).

PARTICULARITATE (< fr., lat.) s. f. Caracterul a ceea ce este particular; notă distinctă a unei persoane, a unui lucru etc.

PARTICULARIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A face să devină sau a deveni particular **(I 2)**; a (se) individualiza.

PARTICULĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Porțiune foarte mică de substanță; corpuscul. ✧ (FIZ.) *P. elementară* = cea mai mică particulă constitutivă a materiei fizice, care prezintă atât caracteristici corpusculare, cât și ondulatorii, și care se comportă ca o entitate cu însușiri specifice, fără a putea fi redusă la ceva mai simplu (ex. electronul, protonul, neutronul, fotonul etc.). *P.e.,* localizabile în regiuni foarte mici ale spațiului și cu mase foarte mici, posedă energie și impuls și sunt purtătorii elementari ai electricității și ai magnetismului. Au capacitatea de a interacționa și de a se transforma unele în altele. În stare liberă, unele *p.e.* sunt stabile (ex. electronul, fotonul etc.), dar majoritatea sunt instabile, durata lor de viață fiind foarte diferită (de la 10^{-22} până la 10^{-6} s). Atomii, moleculele, substanța, lumina și, în general, toată lumea fizică este alcătuită din *p.e.* Caracterul lor de a fi „elementare" este relativ, întrucât în prezent se admite că au o anumită structură și deci nu sunt ultimele particule elementare ale materiei. *P. alfa* v. *alfa. P. beta* v. *beta.* **2.** (LINGV.) Termen generic pentru diverse cuvinte cu corp fonetic redus, mai ales pentru părțile de vorbire neflexibile (prepoziții, conjuncții, adverbe de afirmație sau de negație etc.); *spec.* afix sau element invariabil atașat la un cuvânt. **3.** Cuvânt folosit înaintea unui nume propriu de familie sau a unui titlu de noblețe, de demnitate, care indică gradul, rangul etc.

PARTID (< ngr., it., fr.) s. n. Grup de indivizi asociați în vederea apărării unor opinii sau interese comune. ✧ *P. politic* = organizație al cărei scop este câștigarea controlului asupra aparatului de conducere, de obicei prin alegerea membrilor săi în poziții de autoritate în cadrul instituțiilor politice. *P.p.* sunt tot atât de vechi ca sistemele politice, ele fiind consemnate, de exemplu, și în Grecia antică. *P.p.* moderne s-au constituit o dată cu cristalizarea ideologiei democratice, a votului universal, a naționalismului și a mijloacelor de comunicare; ele sunt organizate în diferite moduri: în unele controlul este exercitat de o elită centrală aleasă sau perpetuată; în altele, puterea este descentralizată. Un *p.p.* poartă amprenta tipului de sistem politic în care operează; într-un sistem politic necompetitiv sau de partid unic este folosit ca parte a aparatului de conducere și are

ca funcție principală asigurarea sprijinului politic al regimului; în sistemele competitive de două partide este încurajată strategia de partid caracterizată prin moderație și compromis, în scopul obținerii unui vot majoritar; în sistemele competitive multipartide există mai puțin compromis, și fiecare p. caută să păstreze sprijinul nucleului de votanți.

PARTIDĂ (< ngr.) s. f. **1.** Desfășurare completă a unui joc sportiv sau distractiv în toate fazele lui succesive. ✦ Întrecere sportivă directă între doi concurenți sau între două echipe (șah, box, tenis, fotbal, handbal, volei etc.). ✧ Expr. (Fam.) *A pierde partida* = a nu reuși într-o acțiune, într-o întreprindere. ✦ Îndeletnicire distractivă, organizată într-un grup, după un anumit program. **2.** Grup de persoane care susțin și apără aceleași idei, care au aceleași năzuințe și scopuri; grupare politică; tabără. **3.** Căsătorie sau proiect de căsătorie; *p. ext.* persoană vizată pentru un asemenea proiect, de obicei avantajos. **4.** (CONT.) Sistem de contabilitate; registru, grup de registre pe categorii de operații economice. ✦ Cont. ✧ *Contabilitate în p. dublă* = sistem de contabilitate care reflectă informația contabilă în corelație cu principiile dublei reprezentări, ale dublului calcul al rezultatului contabil, al înregistrării cronologice și sistematice, analitice și sintetice. *Contabilitate în p. simplă* = sistem de contabilitate care reflectă informația contabilă în mod unilateral, respectiv numai în debitul sau creditul unor conturi, fără utilizarea unui cont corespondent, sau în cadrul unor registre legal reglementate. **5.** (COMERȚ) Cantitate mare de mărfuri cumpărată sau vândută o dată. **6.** (MUZ.) Într-o compoziție destinată unei formații, acea secțiune destinată a fi cântată de același instrument sau grup de instrumente, voce sau grup de voci. Ansamblul acestora constituie partitura. ✦ Grup de voci sau instrumente din aceeași familie (ex. p. de bas; p. de vioară etc.).

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN (P.C.R.), partid de extrema stângă, creat la 8 mai 1921, la București, la Congresul Partidului Socialist din România, la care se hotărăște transformarea acestuia în Partidul Comunist din România **(P.C.R.)** și afilierea (votată la 11 mai 1921), pe baza celor 21 de condiții (438 mandate pentru afilierea necondiționată, iar 111, cu rezerve) la Internaționala a III-a, Comunistă (Komintern). Prin acceptarea condițiilor de afiliere la Internaționala Comunistă, **P.C.R.** a devenit nu numai un subordonat ideologic al Komintern-ului, dar și un instrument docil al guvernului sovietic, în vederea subminării ordinii constituționale și a unității statului român. De-a lungul existenței, a avut mai multe denumiri: Partidul Socialist-Comunist (1921–1922), Partidul Comunist din România (1922–1945), Partidul Comunist Român (1945–1948), Partidul Muncitoresc Român (1948–1965) și Partidul Comunist Român (1965–1989). În programele adoptate începând din 1921, **P.C.R.** și-a propus ca obiectiv principal răsturnarea burgheziei și moșierimii, în vederea cuceririi puterii și instaurării dictaturii proletariatului și țărănimii, rolul de hegemon revenindu-i clasei muncitoare, în frunte cu partidul comuniștilor. Pentru construirea societății comuniste se avea în vedere naționalizarea marilor întreprinderi, apoi a tuturor întreprinderilor, reforma agrară, urmată de instituirea proprietății colective asupra uneltelor și pământului. Lipsit de bază de masă, partidul cuprindea, inițial, în perioada interbelică, în rândurile sale un număr restrâns de membri (după unele cercetări sub o mie, mulți dintre ei aflându-se în închisoare), cu precădere maghiari, evrei, bulgari, ruși, ucraineni și puțini români. Conform datelor statistice din 1933, **P.C.R.,** dominat de minoritățile naționale, avea 1 665 de membri, dintre care 440 maghiari, 375 români, 300 evrei, 140 bulgari, 100 ruși, 70 ucraineni, 70 moldoveni (basarabeni), 170 diverse naționalități. De aici rezultă că românii, care reprezentau 72% din populația țării, aveau o pondere de numai 26% în structura națională a **P.C.R.** După crearea Partidului Muncitoresc Român, în urma Congresului de unificare (21– 23 febr. 1948) a Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat, numărul membrilor de partid a crescut în ritm alert, an de an, după cum urmează: în 1950, 720 000; în 1965, 1 450 000; în 1974, 2 480 000; în 1980, 3 044 336; în 1988, 3 700 000. La 23 ian. 1922, autoritățile intentează „Procesul din Dealul Spirii" unui număr de 271 de activiști comuniști (delegați la Congresul general al Partidului Socialist din mai 1921, participanți la greva generală din oct. 1920 ș.a.) acuzați de propagandă clandestină sau publică împotriva formei de guvernământ și a ordinii sociale și politice din țară; la 4 iun. 1922, printr-un Decret regal, din cei 271 de arestați, 213 sunt achitați și puși în libertate. Printr-o ordonanță a Comandamentului Corpului II armată (5 apr. 1924) este interzisă activitatea **P.C.R.,** deoarece acesta, în timpul tratativelor de la Viena (27 mart.– 2 apr. 1924), dintre România și U.R.S.S., s-a situat de partea guvernului sovietic, cerând autodeterminarea, până la despărțire, a Basarabiei de statul român. După crearea **P.C.R.** (mai 1921) și mai ales după 1924, când a fost scos în afara legii, unii dintre comuniștii din România, cărora li s-a adăugat și cei care au luptat în Războiul Civil din Spania (1936–1939), s-au stabilit în U.R.S.S. unde, întreținuți și instruiți de Komintern, au devenit revoluționari de profesie, în așteptarea momentului favorabil pentru preluarea puterii în țară. Activând ca secție a Kominternului (1921–1943), congresele partidului au loc, cu excepția celui de la Ploiești (3–4 oct. 1922, la care meseriașul plăpumar, Gheorghe Cristescu, este ales secretar general al **P.C.R.**) în străinătate: Viena (aug. 1924; cetățeanul român de etnie maghiară, Köblös Elek, este „ales" secretar general), Ciuguev lângă Harkov (28 iun.– 7 iul. 1928; Vitali Holostenko [Barbu], membru al Partidului Comunist Ucrainean, este desemnat secretar [general]) și lângă Moscova (3–24 dec. 1931; Alexandru Danieliuk-Ștefanski [Gorn], membru al Partidului Comunist Polonez, este numit secretar general); din 1934 și până în 1944 au fost numiți în fruntea partidului de către Komintern numai cetățeni aparținând minorităților naționale (Boris Stefanov și Ștefan Foriș). La mai toate congresele amintite, **P.C.R.,** însușindu-și teza Kominternului, potrivit căreia statul român este un „stat tipic cu mai multe națiuni", a militat pentru despărțirea de România a Basarabiei, Transilvaniei, Bucovinei și Dobrogei, punând sub semnul întrebării Marea Unire, înfăptuită de români în 1918. În condițiile scoaterii în afara legii a partidelor comuniste din mai multe țări europene și din Japonia, Kominternul a cerut partidelor interzise să împletească activitatea ilegală cu cea legală. În acest context, **P.C.R.,** în perioada 1924–1928, a trecut la desfășurarea de acțiuni conspirative, a înființat, în 1925, Blocul Muncitoresc-Țărănesc (B.M.Ț.) și a editat publicații ilegale; în febr. 1926, cu prilejul alegerilor locale, B.M.Ț. a realizat un cartel electoral cu Partidul Socialist, Sindicatele Unitare, Partidul Țărănesc, Partidul Național și Partidul Poporului, reușindu-se în acest fel ca c. 200 de comuniști, socialiști și social-democrați să fie aleși în consiliile orășenești și comunale. Această acțiune de colaborare a **P.C.R.** cu „partidele burgheze" a fost dezavuată și criticată

aspru de către Komintern. În împrejurările ascensiunii curentelor de extremă dreaptă şi mai ales a preluării puterii de către Hitler în Germania, **P.C.R.**, la recomandarea Congresului al VII-lea al Internaţionalei a III-a, Comuniste, a militat pentru colaborarea cu Partidul Social-Democrat şi realizarea Frontului Unic Muncitoresc, cât şi pentru închegarea unui Front Popular Antifascist, care şi-a găsit expresia în semnarea (6 dec. 1935) Acordului de colaborare de la Ţebea între Blocul Democratic, MADOSZ, Frontul Plugarilor şi Partidul Socialist (Popovici); a salutat anexarea (iun. 1940) Basarabiei şi a nordului Bucovinei de către U.R.S.S., dar a condamnat Dictatul de la Viena (aug. 1940) şi s-a pronunţat împotriva participării României la război, alături de Germania. Încă din 1941, urmând directiva Kominternului din 7 iul. 1941, P.C.d.R. a lansat formula Frontului Unic Naţional (circulara din 8 iulie 1941) şi a creat sau a influenţat activitatea unor organizaţii legale (Blocul Democratic, Frontul muncii, Frontul Studenţesc Democrat, MADOSZ-ul, Frontul Plugarilor) şi a editat publicaţii cu tentă antifascistă („Cuvântul liber", „Blocul", „Era nouă", „Reporter", „Clopotul" ş.a.). **P.C.R.** s-a implicat în mişcările sociale din anii crizei economice, mai ales în timpul acţiunilor greviste din ian.–febr. 1933 ale muncitorilor petrolişti din Prahova şi ale muncitorilor ceferişti de la Atelierele C.F.R. „Griviţa", ultima fiind reprimată cu forţa armată. Conducătorii mişcării greviste au fost arestaţi, judecaţi şi condamnaţi la închisoare, între aceştia numărându-se Constantin Doncea, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Dumitru Petrescu, Chivu Stoica. În timpul Războiului din Răsărit, la nivelul conducerii **P.C.R.** existau trei grupări: cea din emigraţie (Ana Pauker şi Vasile Luca ş.a.), cea din închisori şi lagăre (Gheorghe Gheorghiu-Dej ş.a.) şi gruparea rămasă în libertate, condusă de Ştefan Foriş. În anii celui de-al Doilea Război Mondial s-a manifestat, împreună cu alte forţe politice, împotriva războiului şi alăturării României coaliţiei Naţiunilor Unite. Din iniţiativa **P.C.R.**, în iun. 1943 a fost creat Frontul Patriotic Antihitlerist având în componenţă: P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Partidul Socialist-Ţărănesc şi unele organizaţii locale ale Partidului Social-Democrat. În condiţiile iminentei intrări a trupelor sovietice în România, partidele politice democratice au fost nevoite să accepte coaliţia cu comuniştii, materializată în constituirea, la 20 iun. 1944, a Blocului Naţional Democratic (Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional-Liberal, Partidul Social-Democrat şi Partidul Comunist din România). Lovitura de stat de la 23 aug. 1944, condusă de regele Mihai I, a marcat pentru **P.C.R.** o dublă victorie: încheierea perioadei de activitate ilegală şi intrarea în coaliţia guvernamentală. După preluarea puterii politice (6 mart. 1945), cu sprijinul nemijlocit al U.R.S.S., **P.C.R.**, declarându-se pe sine „forţa conducătoare în stat", a aplicat modelul sovietic în viaţa politică, economică şi cuitural-ştiinţifică a ţării, modificând în chip dezastruos destinul României. Totodată, partidul, în fruntea căruia s-a aflat Gh. Gheorghiu-Dej (1944–1965, cu mici întreruperi), a folosit forţa de represiune a statului împotriva partidelor de opoziţie, a elitei politice, militare şi culturale a ţării, iar în cadrul luptei pentru putere chiar şi împotriva unora dintre liderii comunişti. După abdicarea silită a regelui Mihai I, partidul a desfiinţat toate formele constituţionale şi instituţiile democratice, instaurând un regim de dictatură, totalitar, care sub conducerea cuplului Nicolae şi Elena Ceauşescu (1965–1989) a atins forme hilar-paroxistice. N. Ceauşescu, concentrând în mâinile sale prerogativele politice şi de stat, a continuat, cu sprijinul nemijlocit al nomenclaturii comuniste, al Securităţii, precum şi al soţiei (care prin funcţiile deţinute a devenit numărul doi în partid şi în stat) consolidarea regimului de dictatură comunistă — unul dintre cele mai dure din câte au existat în ţările din Europa —, cu consecinţe nefaste nu numai în domeniul practicii economice, ci şi al fiinţei şi esenţei umane. Fuga cuplului Ceauşescu din sediul Comitetului Central al partidului (22 dec. 1989), la bordul unui elicopter, a marcat sfârşitul regimului comunist, inclusiv al **P.C.R.** Conducerea Consiliului Frontului Salvării Naţionale (C.F.S.N.), sub presiunea manifestanţilor adunaţi (12 ian. 1990) pentru comemorarea eroilor Revoluţiei, semnează decretul de declarare în afara legii a **P.C.R.** (decret anulat la 17 ian. 1990) de C.F.S.N., motivându-se că adoptarea lui a fost o greşeală politică, care se abate de la principiile şi concepţia F.S.N.-ului. La 18 ian. 1990, C.F.S.N. emite un Decret-lege privind trecerea în proprietatea statului a patrimoniului fostului **P.C.R.** Funcţia supremă de conducere în partid (Secretar, Secretar general al C.C., Prim-secretar al Comitetului Central, Secretar general al partidului) au deţinut-o: Gheorghe Cristescu (1922–1924), Köblös Elek (1924–1928), Vitali Holostenko (1928–1931), Alexandru Danieliuk-Ştefanski (1931–1934), Boris Stefanov (1934–1940), Ştefan Foriş (1940–1944). *Conducere operativă:* Constantin Pârvulescu, Emil Bodnăraş şi Iosif Rangheţ (apr.–sept. 1944); Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu şi Gheorghe Gheorghiu-Dej (sept. 1944–oct. 1945); Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945–1954; 1955–1965), Gheorghe Apostol (1954–1955), Nicolae Ceauşescu (1965–1989). A editat publicaţiile: „Socialismul" (1921–1924); „Scânteia" (1931–1940; 1944–1989); „Lupta de clasă" (1920–1939; 1948–1972); „Era socialistă" (1972–1989).

PARTIDUL CONSERVATOR (P.C.), partid constituit la 3/15 febr. 1880, prin fuziunea mai multor grupări conservatoare: conservatori moderaţi, conservatori-democraţi, conservatori-progresişti, junimişti. Ca formaţiune politică de sine stătătoare, **P.C.** exista încă din perioada Unirii Principatelor, participând la toate evenimentele care au avut loc în perioada modernă din istoria României. În spiritul gândirii tradiţionaliste şi evoluţioniste româneşti, conservatorii, opunându-se „imitării servile" a formelor capitaliste occidentale („teoria formelor fără fond"), s-au pronunţat pentru o evoluţie „naturală", „organică" a societăţii româneşti, pe calea progresului măsurat, materializat de către stat prin reforme moderate, în vederea asigurării şi menţinerii în societate a unei stabilităţi politice, economice şi sociale. **P.C.** a alternat la putere cu Partidul Naţional-Liberal şi a colaborat, prin conservatorii-democraţi la guvernul de concentrare naţională condus de Ion I.C. Brătianu şi apoi la guvernul Alexandru Averescu, iar în 1918, prin Alexandru Marghiloman, a format cabinetul (5/18 mart. 1918) care a semnat cu Puterile Centrale Tratatul de Pace de la Bucureşti (24 apr./7 mai 1918). A promovat pe plan intern o politică de apărare a proprietăţii latifundiare şi de asigurare a privilegiilor sociale ale marilor proprietari. Între 1880 şi 1888 **P.C.** a fost principala forţă a „Opoziţiei Unite" împotriva guvernului liberal; în 1884, o aripă conservatoare (condusă de Lascăr Catargiu) şi o aripă a liberalilor (condusă de George Vernescu) au format Partidul Liberal-Conservator, care se constituie în principalul opozant al guvernului liberal. După 1888 partidul adoptă programul „Era nouă", elaborat de junimişti, şi care-şi găseşte expresia în

prevederi precum: consolidarea libertăților obținute (libertatea de conștiință, de presă, de întruniri, de asociere etc.); îmbunătățirea situației țăranilor prin vânzarea către aceștia a moșiilor statului și o revizuire a legii tocmelilor agricole, garantarea proprietății țărănești mici; adoptarea unei legi a meseriilor „care să stabilească între meseriași o puternică asociere ce-i va apăra în contra ignoranței, a neajunsurilor bătrâneții și a accidentelor"; promovarea unei noi politici vamale, care să protejeze numai acele industrii a căror activitate se desfășoară pe baza materiilor prime existente în țară; încurajarea exporturilor de grâne; instituirea unor măsuri menite să asigure statului un control mai riguros asupra bogățiilor țării; încurajarea dezvoltării industriei mici și a meseriilor, dar și a industriei naționale; adoptarea unui set de legi vizând descentralizarea administrativă, simplificarea sistemului de impozite, extinderea inamovibilității judecătorilor, dezvoltarea învățământului real etc. În politica externă, **P.C.** a fost preocupat de emanciparea statului român de sub tutela Porții Otomane și de pregătirea condițiilor pentru obținerea independenței naționale, de menținerea unei politici de neutralitate și a unor raporturi amiabile cu statele vecine, precum și cu Marile Puteri, îndeosebi cu Puterile Centrale, în scopul garantării independenței și integrității teritoriale a țării. Datorită componenței sale eterogene — mari proprietari de pământ, burghezie comercială și birocrație administrativă, precum și o parte a intelectualității — în **P.C.** se manifestă disensiuni și frământări, care vor da naștere la disidențe, dintre care cea mai importantă a fost gruparea junimiștilor, condusă de Petre P. Carp și Titu Maiorescu, care la 1 mai 1891 a pus bazele Partidului Constituțional. După guvernarea conservatoare din 1888–1895, divergențele continuă. Take Ionescu, conducătorul de fapt al guvernului conservator George Gr. Cantacuzino (1904–1907) încearcă o restructurare a partidului, în sensul ridicării capacității sale de contracarare a influenței, în continuă creștere, a liberalilor. În apr. 1907, principalele grupări conservatoare („cantacuziniștii" și „carpiștii") fuzionează în condițiile „momentului critic prin care trecea țara și starea de nesiguranță a proprietății mari, amenințată și de jos, de țărani, și de șoviaia și sfiala guvernului liberal". Petre P. Carp devine șeful **P.C.** La puțină vreme se înăspresc disensiunile de ordin programatic și personal dintre ramura reunită a „carpiștilor" și „cantacuziniștilor" (adepți ai menținerii integrității marii proprietăți) și cea „takistă" (adeptă a unor înnoiri în structurile economico-sociale și politice ale țării), din sânul partidului, determinând marea ruptură conservatoare din 3 febr. 1908, care a marcat constituirea Partidului Conservator-Democrat; președinte: Take Ionescu. Liberalii s-au folosit cu abilitate, în interesul propriu, de rivalitatea acerbă dintre cele două formațiuni politice conservatoare. După o refacere momentană a rândurilor conservatoare (fără a se ajunge la o reunire a tuturor conservatorilor), mai întâi sub Titu Maiorescu (nov. 1913), și, mai ales, sub aceea a lui Alexandru Marghiloman (iun. 1914), în 22 mai 1915, vechiul **P.C.** se scindează în gruparea condusă de Nicolae Filipescu (purtând aceeași denumire de **P.C.**), care se pronunță pentru o alianță cu Antanta (în care scop se inițiază „Federația unionistă", în componența Partidului Conservator-Democrat — Take Ionescu, Partidul Conservator — N. Filipescu, grupului liberalilor independenți, în frunte cu Toma Stelian și a reprezentanților Ardealului Vasile Lucaciu, Octavian Goga și Simion Mândrescu) și în gruparea condusă de Alexandru Marghiloman, favorabilă Puterilor Centrale. După moartea lui N. Filipescu (sept. 1916), gruparea sa fuzionează cu Partidul Conservator-Democrat, pe baza atitudinii comune antantofile, sub denumirea de Partidul Conservator-Național, care la 19 oct. 1919 și-a luat numele de Partidul Democrat, cu un nou program, care preconiza votul universal, descentralizarea administrativă, impozit progresiv pe venit, ziua de lucru de 8 ore etc. La alegerile parlamentare (nov. 1919) nu a luat parte, iar în cele din mai–iun. 1920, în cartel cu Partidul Poporului, aflat la putere, a obținut 17 mandate. În guvernul Averescu (1920–1921) au intrat și trei lideri ai Partidului Democrat: Take Ionescu, Nicolae Titulescu și Dimitrie Greceanu. După demisia lui Averescu, Take Ionescu este desemnat cu formarea guvernului (1921–1922), fiind ultimul cabinet conservator din istoria României. Alexandru Marghiloman, liderul celuilalt Partid Conservator, refuzând în 1916 o colaborare la guvern cu liberalii, rămâne, împreună cu alți oameni politici conservatori, adepți ai săi, în București, care fusese ocupat de armatele Puterilor Centrale. Chemat de către regele Ferdinand la Iași, este însărcinat, în condițiile ultimatumului Centralilor, cu formarea unui nou guvern (5 mart. 1918), în speranța că șeful conservatorilor, grație încrederii ce inspira Puterilor Centrale, va putea încheia, cât mai urgent, o pace separată, în condiții mai puțin grele pentru țară. După intense și tensionate tratative de pace cu Centralii, Al. Marghiloman este nevoit să semneze Tratatul de Pace de la București (24 apr./ 7 mai), în condiții cvasitotale de subordonare și exploatare a țării, în special față de Germania și Austro-Ungaria. După demisia sa (24 oct. 1918), **P.C.** încearcă să se reorganizeze, sub denumirea de **P.C.**-Progresist (1/14 dec. 1918), în vederea supraviețuirii pe eșichierul vieții politice. Se adoptă un nou program, care prin noile sale prevederi, constituie un pas înainte, dar nu suficient pentru a satisface cerințele populației: înfăptuirea reformei agrare, introducerea votului pluralist pentru cetățenii care aveau cel puțin doi copii, întărirea rolului Senatului, asigurări sociale, participarea muncitorilor la beneficii, impozit progresiv pe venit etc. Încercarea de supraviețuire rămâne însă fără rezultat (dacă la alegerile din nov. 1919, partidul a obținut 13 mandate de deputați și 4 de senatori, la alegerile din mai 1920 și mart. 1922, nu a mai câștigat nici un mandat). La 25 mai 1925, Partidul Conservator-Progresist fuzionează cu Partidul Poporului, și prin acest fapt iese de pe scena politică. Președinți: Emanoil (Manolache) Costache Epureanu (febr.–sept. 1880), Lascăr Catargiu (1880–1899), George Gr. Cantacuzino (1899–1907), Petre P. Carp (1907–1913), Titu Maiorescu (1913–1914), Alexandru Marghiloman (1914–1925). A editat publicațiile: „Timpul" (1876–1884; 1889–1900), „Epoca (1885–1889; 1895–1901); „Conservatorul" (1900–1914); „Steagul" (1914–1922); „Timpul" (1923–1924); „Le Progrès" (1914–1925).

PARTIDUL DEMOCRAT (P.D.), partid de centru-stânga, social-democrat, al cărui program este întemeiat pe susținerea principiilor pluralismului politic, democrației reprezentative, libertății de întreprindere, de inițiativă și de protecție socială și garantării egalității șanselor. În condițiile existenței, în partid, a unor acute divergențe privind căile de trecere a României la economia de piață și a instituirii statului de drept, are loc scindarea (27–29 mart. 1992) F.S.N. în partidele: Frontul Salvării Naționale (din 23 mai 1993, Partidul Democrat — F.S.N.), ca urmare a fuziunii cu Partidul Democrat (31 mart. 1993), consfințită de Convenția Națională Extraordinară a

partidului, convocată la Constanța (28–29 mai 1993, când s-a adoptat și noul Statut) și Frontul Democrat al Salvării Naționale — F.D.S.N. (din iun. 1993, Partidul Democrației Sociale din România — P.D.S.R, iar din iun. 2001, Partidul Social Democrat). Participând la alegerile locale (febr. 1992), prin numărul de primari și consilieri aleși, partidul s-a situat pe un loc cu o substanțială reprezentare în administrația locală, iar la alegerile legislative a obținut 43 de mandate de deputați și 18 de senatori, fiind al doilea partid parlamentar; candidatul său la președinția țării, Caius Traian Dragomir s-a situat pe locul patru din șase candidați, cu 4,75% din voturi valabil exprimate. La 1 iul. 1993, **P.D.** și Partidul Social-Democrat Tradițional au pus bazele Alianței Social-Democrate (A.S.D.), cu scopul unificării mișcării social-democrate din România, vizând, între altele, adoptarea unei strategii politice comune la alegerile locale și generale. La A.S.D. au aderat Partidul Republican Român și Partidul Democrat Muncitoresc. Alianța a rămas fără urmări practice, autodesființându-se. Cu prilejul Convenției Naționale (24 oct. 1994), convocată la Cluj, are loc fuziunea, prin absorbție, cu Partidul Democrat al Muncii. În vederea participării pe liste comune la alegerile locale și parlamentare din nov. 1996, **P.D.** încheie (27 sept. 1995) cu Partidul Social-Democrat Român o alianță politică — Uniunea Social-Democrată (U.S.D.). La alegerile locale (iun. 1996) U.S.D. a înregistrat: 16,8% din mandate pentru primari, 14,96% din mandate pentru consiliile locale, 11,64% pentru consiliile județene, iar la cele legislative (3 nov. 1996), 12,93% din voturi pentru Camera Deputaților și 13,16% din voturi pentru Senat, **P.D.,** revenindu-i, astfel, 43 de mandate de deputați și 22 de senatori; candidatul U.S.D. pentru funcția de președinte al țării, Petre Roman s-a situat pe locul al treilea, din 16 candidați la președinție, cu 20,54%. În al doilea tur de scrutin pentru alegerea președintelui, U.S.D. a susținut candidatul Convenției Democratice din România (Emil Constantinescu), care a fost ales cu 54,4% din numărul total al voturilor. În guvernele de coaliție C.D.R.–U.S.D.– U.D.M.R. (1996–2000), U.S.D. a deținut 26% din portofoliile ministeriale, P.D.-ului revenindu-i șase portofolii în guvernele Victor Ciorbea și Radu Vasile și cinci în cel condus de Mugurel Isărescu. La 29 aug. 1997, Convenția Națională, care a avut loc la Iași, ratifică fuziunea, prin absorbție, cu Partidul Unității Social-Democrate și cu Frontul Democrat Român. **P.D.** retrage (14 ian. 1998) sprijinul politic premierului Victor Ciorbea, condiționând rămânerea în coaliție, între altele, de alcătuirea până la 31 mart. a unei noi echipe guvernamentale, iar la 29 ian. cinci dintre cei șase miniștri demisionează din guvern, ministrul de Externe primind acordul **P.D.**-ului de a rămâne în funcție. Printr-o scrisoare deschisă (13 mai 1999), liderul P.S.D.R., Sergiu Cunescu aduce la cunoștința președintelui **P.D.,** Petre Roman, hotărârea Consiliului Național al P.S.D.R. de denunțare unilaterală a alianței U.S.D., în perspectiva de constituire a unei alte alianțe cu partide din stânga eșichierului politic. Liderul **P.D.,** Petre Roman, cu prilejul formării guvernului Mugurel Isărescu (22 dec. 1999) renunță la postul de președinte al Senatului, pe care-l deținea din 1996, optând pentru funcția de ministru al Afacerilor Externe. Participând la alegerile locale (iun. 2000), **P.D.** înregistrează: 16,32% din numărul mandatelor de primari 13,75% pentru consilierii locali și 11,93% pentru consilierii județeni, precum și câștigarea Primăriei Generale a Capitalei prin vicepreședintele partidului, Traian Băsescu; la alegerile parlamentare a obținut numai 31 de mandate de deputați și 13 de senatori, iar candidatul partidului la prezidențiale, Petre Roman a adunat doar 2,98% din voturi, situându-se pe locul șase din 12 candidați. **P.D.,** adoptând o atitudine fermă de opoziție față de noua guvernare, votează împotriva învestirii noului guvern și refuză propunerea P.S.D.R. de a semna un protocol de susținere a măsurilor ce vor fi luate de cabinetul minoritar, Adrian Năstase. Din inițiativa lui Petre Roman, liderul partidului, la ședința din 29 ian. 2001 a Biroului Politic Național, se propune constituirea alianței politice de centru, Adunarea pentru Democrație, la care să participe formațiunile politice democratice din opoziție, în perspectiva preluării puterii în 2004. Cu prilejul analizării rezultatului alegerilor parlamentare și prezidențiale (9 febr. 2001), vicepreședintele partidului, Traian Băsescu, și-a anunțat oficial intenția de a candida la președinția partidului; Convenția Națională Extraordinară (18–19 mai 2001), convocată pentru desemnarea conducerii partidului și adoptarea unui nou program, îl alege ca președinte pe Traian Băsescu, având drept contracandidați pe Petre Roman și Simona Marinescu. Cu această ocazie, se adoptă *Declarația de la București* și se fixează, în linii mari, strategia politică pentru următoarea perioadă. La 28 sept. 2003 au loc, simultan, congresele **P.D.** și P.N.L. de adoptare a „Alianței pentru Dreptate și Adevăr P.N.L.–**P.D.**", care-și propune ca obiective principale: consolidarea statutului de drept, garantarea și respectarea proprietății private, realizarea unei economii de piață funcționale, stimularea spiritului întreprinzător și demersurile pentru integrarea României în structurile euroatlantice. **P.D.** este membru al Internaționalei Socialiste (din nov. 1999) și membru asociat al Partidului Socialiștilor Europeni (din mart. 1999). Președinți: Petre Roman (1993–2001); Traian Băsescu (2001–). Editează publicațiile: „Buletin informativ" (cu apariție neregulată), „Acum", organul de presă al Organizației Municipiului București.

PARTIDUL NAȚIONAL-LIBERAL (P.N.L.), partid creat în ian.–mart. 1875, cu prilejul închegării coaliției grupărilor liberale „Coaliția de la Mazar-Pașa" (după numele musulman al englezului Stephen Bartlett Lakeman, în casa căruia a avut loc prima consfătuire), punându-se bazele Partidului Liberal (mai târziu Partidul Național-Liberal). Partidul, al cărui nucleu l-a format gruparea liberală-radicală, constituită în 1861, și căruia, în 1867, i s-au raliat liberalii din jurul lui Mihail Kogălniceanu se consolidează definitiv în timpul guvernării liberale din perioada 1876—1888 (cea mai lungă guvernare de partid din istoria Regatului României), devenind cel mai puternic partid politic din țară, și cel mai mult timp la guvernare (1867–1868, 1876– 1888, 1895–1899, 1901–1904, 1907– 1910, 1914–1917, 1918, 1922–1926, 1927, 1933–1937). Cu o bază socială extrem de diversă, reprezentativă pentru cele mai diferite categorii sociale și având în frunte reprezentanți ai familiei Brătianu (cu excepția anilor 1892–1908 și 1930–1933), **P.N.L.** va juca un rol determinant în cristalizarea, consolidarea și modernizarea structurilor social-economice și politice ale societății românești, în proclamarea independenței de stat a României (1877– 1878), iar în anii Primului Război Mondial în pregătirea diplomatică și politică a înfăptuirii Marii Uniri (1918); după aceea, mai ales în răstimpul guvernării (1922–1926), va avea un rol însemnat în punerea bazelor noilor structuri ale statului român și ale noului regim social-politic postbelic. De-a lungul

istoriei sale, **P.N.L.** cunoaște, mai ales între 1880 și 1908, numeroase frământări, în sânul lui manifestându-se mai multe disidențe (gruparea liberal-radicalilor — C.A. Rosetti; gruparea liberalilor de stânga — P.S. Aurelian; gruparea liberalilor tineri — „Oculta"). După 1930, partidul traversează iarăși o perioadă de tensiuni și frământări, soldate cu crearea unor grupări politice (gruparea liberalilor „bătrâni" — I.G. Duca, gruparea liberalilor „tineri" — Gh. Tătărescu și gruparea liberalilor „georgiști" — Gh. Brătianu). Interzis la 30 mart. 1938, în urma decretului regal de dizolvare a partidelor politice, va continua să activeze prin liderii săi până în anul 1944. În nov. 1947, în condițiile reprimării partidelor istorice, conducerea **P.N.L.** anunță încetarea activității politice a tuturor organizațiilor liberale. În dec. 1989, un Comitet de inițiativă, constituit din 12 persoane, vechi membri ai partidului, a reluat activitatea oficială a **P.N.L.**, consfințită prin decizia civilă a Tribunalului Municipal București din 15 mart. 1990. **P.N.L.** a făcut parte, prin trei reprezentanți din Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (C.P.U.N.) creat la 9 febr. 1990, ca organ legislativ și al puterii de stat pentru conducerea țării până la alegerile parlamentare și prezidențiale din 20 mai 1990. La 31 mart. 1990, are loc primul Congres al partidului, care adoptă Statutul, Programul și alege conducerea: președinte Radu Câmpeanu. Continuator al gândirii liberale, în programe se regăsesc idei ca: restructurarea și dezvoltarea economiei, în care statul să aibă un rol subsidiar, garantarea proprietății private, privatizarea treptată a unităților economice, stimularea inițiativei individuale, dezvoltarea și consolidarea clasei de mijloc, separația puterilor în stat, respectarea și garantarea drepturilor fundamentale ale omului și ale cetățeanului, libertatea de exprimare și a presei, garantarea libertății tuturor cultelor religioase, respectarea drepturilor minorităților naționale, reintroducerea și garantarea libertății sindicale și a dreptului de grevă etc. La alegerile parlamentare (20 mai 1990), **P.N.L.** a obținut 29 mandate de deputați și 10 de senatori, iar candidatul la președinție al **P.N.L.**, Radu Câmpeanu, a obținut locul doi, cu 10,64% din voturi. Ca urmare a neînțelegerilor dintre vechii liberali și grupul tinerilor liberali se produce prima sciziune (12 iul. 1990), ultimii, excluși din **P.N.L.**, înființează Partidul Liberal–Aripa Tânără; la 18 oct. 1990, Partidul Socialist Liberal (Nicolae Cerveni) fuzionează cu **P.N.L.**, până în apr. 1992, când o parte din membrii acestei formațiuni politice s-au retras din partid, întemeind P.N.L.–Convenția Democratică (P.N.L.–C.D.) reprezentând, de fapt, a doua sciziune în partid. **P.N.L.** a participat, alături de alte partide politice, la constituirea Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației (C.N.I.D.), transformată (26 nov. 1991) în Convenția Democratică din România (C.D.R.). În guvernul Theodor Stolojan (1–16 oct. 1991, 16 oct. 1991–19 nov. 1992), **P.N.L.** a deținut două ministere și un secretariat de stat la Ministerul Afacerilor Externe. La alegerile locale (9 febr. 1992), **P.N.L.** a obținut 14 mandate de primar, 576 de consilieri locali și 30 de consilieri județeni, dar la alegerile parlamentare, **P.N.L.** (care părăsise C.D.R. la 11 apr. 1992), candidând pe liste proprii, nu a reușit să treacă pragul electoral de 3%, necesar intrării în Parlament. În aceste condiții, se constituie în sânul partidului *Grupul de Reformă Morală și Politică* vizând schimbări în conducerea **P.N.L.**; excluși din **P.N.L.** (2 dec. 1992), membrii Grupului formează (21 febr. 1993) împreună cu P.N.L.–A.T. și cu o grupare desprinsă din P.N.L.–C.D. Partidul Liberal 1993 (P.L. '93). Congresul de la Brașov (26–27 febr. 1993) hotărăște fuziunea cu Noul Partid Liberal (grupare desprinsă din P.N.L.–A.T.); Mircea Ionescu-Quintus preia funcția de președinte, înlocuindu-l pe Radu Câmpeanu. Președintele **P.N.L.**, M. Ionescu-Quintus face publică (3 dec. 1993) hotărârea Biroului Permanent al partidului ca Radu Câmpeanu să fie „decăzut" din toate funcțiile de partid, pentru încălcarea statutului partidului și a conduitei liberale, prin nerespectarea de către acesta a deciziei luate de Congresul din 26–27 febr. 1993 de înlocuire a sa din funcția de președinte al **P.N.L.** La București și Brașov sunt convocate două congrese (5 febr. 1994) ale celor două aripi din **P.N.L.** (conduse de R. Câmpeanu și respectiv M. Ionescu-Quintus), care se consideră fiecare reprezentantă legitimă a partidului. Tribunalul Municipal București decide (21 oct. 1994) că aripa Ionescu-Quintus este reprezentanta legală a **P.N.L.** Gruparea liberală Radu Câmpeanu constituie un nou partid (9 mai 1995), denumit Partidul Național Liberal (Câmpeanu). **P.N.L.** (Quintus) reintegrează partidul în C.D.R. (20 dec. 1994), pe listele căreia va candida la alegerile locale (iun. 1996) și parlamentare (3 nov. 1996), reușind să obțină 23 de mandate în Camera Deputaților și 17 în Senat. În guvernul de coaliție C.D.R.–U.S.D.–U.D.M.R., condus de Victor Ciorbea, a deținut cinci ministere, iar în cele conduse de Radu Vasile și Mugurel Isărescu trei ministere și secretariatul general al guvernului. În apr. 1997, **P.N.L.** a absorbit P.N.L.-C.D. (Al. Popovici), iar după Congresul din 16–17 mai 1997, care aduce unele modificări la Statut, adoptă un nou Program și se reînființează funcția de vicepreședințe, ocupată de Valeriu Stoica; are loc fuziunea, prin absorbție, a Partidului Alianței Civice (28 mart. 1998) și a Partidului Liberal (7 sept. 1998). După mai multe tratative cu P.N.Ț.-C.D. privind modificarea Statutului Alianței, cât și a condițiilor de participare la alegerile locale și parlamentare, **P.N.L.** se autosuspendă din C.D.R. În aceste condiții participă pe liste proprii în alegerile locale (iun. 2000), obținând 8,50% din numărul mandatelor pentru primari, 10,02 pentru consilierii locali și 9,31% pentru consilierii județeni; la alegerile parlamentare (26 nov. 2000) a obținut 30 de mandate de deputați și 13 de senatori; candidatul partidului pentru președinție, Theodor Stolojan s-a plasat pe locul trei, cu 11,78% din voturi. În turul doi al prezidențialelor din 10 dec., unde s-au confruntat Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor, **P.N.L.** a recomandat electoratului să voteze „împotriva extremismului". După analizarea rezultatelor alegerilor (2 dec.) **P.N.L.** a semnat (27 dec. 2000) cu P.D.S.R. un protocol de susținere a guvernului minoritar Adrian Năstase și de colaborare pe probleme specifice (protocolul a fost reziliat la 18 apr. 2001, **P.N.L.** asumându-și în totalitate rolul de partid de opoziție). Congresul **P.N.L.** (17–18 febr. 2001) alege ca președinte al partidului pe Valeriu Stoica (în urma retragerii lui Mircea Ionescu-Quintus), modifică Statutul (în sensul acordării filialelor teritoriale a dreptului de veto asupra listelor electorale pentru Parlament și a ordinii candidaților înscriși pe liste) și adoptă un nou Program. La 19 ian. 2002 are loc congresul de unificare, prin absorbție, a partidului Alianța pentru România (Ap.R.), Teodor Meleșcanu devenind vicepreședinte al **P.N.L.** Președintele Valeriu Stoica, învinovățit de o parte a membrilor Biroului Permanent Central de o oarecare lipsă de popularitate a partidului, renunță (11 iul. 2002) de a mai candida la Congresul Extraordinar (24–25 aug. 2002), recomandând pe Theodor Stolojan, care este ales pre-

ședințe, cu o majoritate covârșitoare de voturi față de contracandidatul său Ludovic Orban. Congresul adoptă un nou statut și un nou program, care pune accentul pe coeziunea **P.N.L.** și eficientizarea activității sale. Pentru realizarea unei opoziții eficiente, la 6 și, respectiv, 11 febr. 2003 sunt semnate protocoale de colaborare între grupurile parlamentare **P.N.L.**–P.D. din Camera Deputaților și Senat. În paralel, **P.N.L.** a început negocieri de fuziune cu Uniunea Forțelor de Dreapta și P.N.L. (Câmpeanu). La 18 apr. 2003 are loc Congresul extraordinar al P.N.L., care a hotărât fuziunea prin absorbție a partidului Uniunea Forțelor de Dreapta. Congresul extraordinar al **P.N.L.** (27 sept. 2003) aprobă, în unanimitate, fuziunea prin absorbție a P.N.L.-Câmpeanu; Radu Câmpeanu este numit de către Congres președinte fondator al P.N.L.-1990. La 28 sept. 2003 au loc, simultan, congresele **P.N.L.** și P.D. de adoptare a „Alianței pentru Dreptate și Adevăr", **P.N.L.**-P.D., care și-a propus: consolidarea statului de drept, garantarea și respectarea proprietății private, realizarea unei economii de piață funcționale, stimularea spiritului demersurilor pentru integrarea României în structurile euroatlantice. Membru al Internaționalei Liberale (din mart. 1999). Președinți: Ion C. Brătianu (1875–1891; până în 1882–1883, împreună cu C.A. Rosetti), Dumitru C. Brătianu (1891–1892), Dimitrie A. Sturdza (1892–1909), Ion I.C. Brătianu (1909–1927), Vintilă I.C. Brătianu (1927–1930), Ion G. Duca (1930–1933), Constantin I.C. Brătianu (1934–1947), Radu Anton Câmpeanu (1990–1993), Mircea Ionescu-Quintus (1993–2001), Valeriu Stoica (2001–2002), Theodor Stolojan (2002–). Editează publicațiile: „Românul" (1866–1884); „Voința națională" (1884–1914); „Viitorul" (1914–1945; 1990–1992); „Liberalul" (1946–1947; 1990–1991).

PARTIDUL NAȚIONAL ROMÂN DIN TRANSILVANIA (P.N.R.), partid politic creat, la 12 mai 1881, prin unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria (constituit la 7 febr. 1869) cu Partidul Național Român din Transilvania (8 mart. 1869). Constituirea noului partid și adoptarea programului său au grupat, pentru prima dată, toate elementele politice românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, pe baza unei platforme politice și de acțiune comune privind: lupta pentru recâștigarea autonomiei Transilvaniei (pierdute prin compromisul austro-ungar din 1867), dreptul de a folosi limba română în administrație și justiție în toate regiunile locuite de români, revizuirea Legii naționalităților din dec. 1868, în sensul recunoașterii egalității în drepturi a tuturor naționalităților, adoptarea unei noi legi electorale vizând lărgirea dreptului de vot, numirea în funcții administrative, în ținuturile locuite de români a cetățenilor de etnie română sau care cunosc limba română și obiceiurile poporului român, lupta pentru menținerea autonomiei bisericilor și a școlilor confesionale românești, lupta împotriva tendințelor de deznaționalizare manifestate de organele statului. Conferința națională de unificare de la Sibiu l-a împuternicit pe George Barițiu cu redactarea unui memoriu („Memoriul explicativ"), care să analizeze, sub toate aspectele, situația din monarhia austro-ungară. Roadele platformei de acțiune nu întârzie să se arate. La 8/20 ian. 1892 este convocată, la Sibiu, o Conferință extraordinară a **P.N.R.,** care hotărăște, în condițiile intensificării asupririi maghiare, alcătuirea unui Memorandum către împăratul Franz Joseph I, cuprinzând o expunere a revendicărilor celor peste trei milioane de români din monarhia austro-ungară și o critică sistematică a politicii naționale intolerante a guvernului ungar. *Memorandum*-ul, care s-a bucurat de puternice manifestații ale românilor de pretutindeni, a marcat un moment deosebit de important în istoria mișcării naționale a românilor transilvăneni, inaugurând o nouă etapă de luptă susținută pentru victora revendicărilor românești. În pofida ordonanței guvernului ungar de dizolvare a **P.N.R.** (iun. 1894), se acționează pentru întărirea organizatorică a partidului. Convocată la Sibiu (10/23 ian. 1905), Conferința **P.N.R.** alege un nou Comitet Executiv și votează un nou program politic: recunoașterea poporului român ca națiune alcătuitoare în stat, căreia să i se asigure dezvoltarea etnică și constituțională, respectarea legii despre egala îndreptățire a naționalităților, garantarea prin lege a dreptului de întrunire și organizare, libertatea presei, adoptarea votului universal, egal și secret, reducerea impozitului pentru pământ și introducerea contribuției progresive după venit, împroprietărirea, în măsura posibilităților, a țăranilor din proprietățile statului, inalienabilitatea și indivizibilitatea minimului de proprietate, asigurări de stat pentru boală și bătrânețe, medici și medicamente pentru săraci etc. Potrivit noii linii tactice de participare la viața electorală și parlamentară, **P.N.R.** obține în alegerile din 1905 opt mandate, în 1906 15, iar în 1910, ca urmare a măsurilor represive ale guvernului ungar, doar cinci mandate. Întrunit la Oradea (12 oct. 1918), Comitetul Executiv al **P.N.R.,** adoptă, în unanimitate, o Declarație, redactată de Vasile Goldiș, privind hotărârea națiunii române din Transilvania de a se așeza „printre națiunile libere" (în temeiul dreptului național ca fiecare națiune să dispună liber de soarta sa). Se revendică recunoașterea conducerii **P.N.R.** ca organ provizoriu de conducere a Transilvaniei și se constituie un „Comitet de acțiune" cu sediul la Arad, având-l în frunte pe Vasile Goldiș. La 18 oct. 1918, dr. Alexandru Vaida-Voevod, membru marcant al **P.N.R.,** citește în parlamentul ungar de la Budapesta Declarația de autodeterminare și despărțire a românilor transilvăneni de Ungaria, elaborată de Comitetul Executiv al partidului, iar la 30 oct. 1918 se constituie Consiliul Național Român (inițial cu sediul la Budapesta, iar din 3 nov., la Arad), organ de conducere al românilor transilvăneni, format din șase reprezentanți ai **P.N.R.** (Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod și Aurel Vlad) și șase social-democrați (Tiron Albani, Ioan Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu și Baziliu Surdu). Ca unic for de conducere al românilor transilvăneni, a organizat în comune, comitate și orașe gărzi naționale și gărzi civile sătești pentru „păstrarea liniștii și averii fiecăruia", preluând puterea în întreaga Transilvanie. Eșuând tratativele duse la Arad (13–15 nov.) cu reprezentanții Consiliului Național Maghiar și ai guvernului Károly Mihály, la 18 nov. 1918, în numele Marelui Sfat al Națiunii Române, este lansat un manifest, intitulat *Către popoarele lumii,* prin care Consiliul Național Român Central făcea cunoscut refuzul guvernului ungar de a lua în considerare revendicările juste ale populației românești și, în consecință, hotărârea națiunii române de „a-și înființa pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent". În aceste împrejurări, Marele Sfat Național din Transilvania convoacă pe 1 dec. 1918 Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care hotărăște unirea necondiționată și pentru totdeauna cu România a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Pentru cârmuirea Transilvaniei până la alcătuirea Constituantei, Adunarea Națională procedează la alegerea unei adunări legislative, numită Marele Sfat Național, care la rându-i

numește guvernul provizoriu, Consiliul Dirigent, în frunte cu Iuliu Maniu, vicepreședintele **P.N.R.**, care s-a ocupat de instituirea administrației românești pe teritoriul Transilvaniei; de asemenea, Consiliul Dirigent a adoptat Legea pentru reforma agrară în Transilvania, precum și Legea electorală, care prevedea introducerea votului universal pentru toți bărbații, începând cu vârsta de 21 ani. **P.N.R.** a câștigat majoritatea voturilor în Transilvania, cu prilejul primelor alegeri parlamentare (nov. 1919, în baza votului universal și la scara României întregite, clasându-se pe primul loc față de celelalte formațiuni politice: P.N.L., Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Țărănesc, Partidul Naționalist-Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina etc.); participă la guvernul Blocului parlamentar, condus de Alexandru Vaida-Voevod. Pe fondul controverselor iscate în sânul partidului după Unirea din 1918, privind viitorul **P.N.R.**, o grupare condusă de Octavian Goga părăsește partidul și fuzionează (apr. 1920) cu Partidul Poporului. În vederea contracarării dominației liberale în viața politică a țării, Iuliu Maniu, în calitatea de președinte al partidului, ia inițiativa creării unui mare partid de guvernământ, prin fuziunea cu Partidul Conservator-Democrat (nov. 1922), cu Partidul Naționalist al Poporului (mart. 1925), iar în 10 oct. 1926, cu Partidul Țărănesc, punându-se astfel bazele *Partidului Național-Țărănesc*. Președinți: Nicolae Popea (1881–1882), Partenie Cosma (1882–1883), George Barițiu (1884–1888), Ioan Rațiu (1889–1890), Vincențiu Babeș (1890–1902), Gheorghe Pop de Băsești (1903–1919), Iuliu Maniu (1919–1926). A editat publicațiile: „Tribuna" (1884–1903), „Lupta" (1906–1910), „Românul" (1911–1916; oct.–dec. 1918), „Patria" (1919–1926).

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC (P.N.Ț), partid care se constituie, la București (10 oct. 1926), în urma fuziunii Partidului Țărănesc (creat în dec. 1918, în Vechiul Regat), condus de Ion Mihalache, cu Partidul Național (înființat în mai 1881) din Transilvania, în frunte cu Iuliu Maniu. La conducerea Delegației Permanente a fost ales Iuliu Maniu, secondat de Ion Mihalache, ca vicepreședinte, iar ca membri: Nicolae Lupu, Alexandru Vaida-Voevod, Paul Brătășanu, Mihai Popovici și Virgil N. Madgearu. **P.N.Ț.** a cuprins în rândurile sale marea majoritate a țărănimii, o parte a intelectualității, precum și meseriași, mici comercianți, muncitori; a promovat o ideologie nouă — țărănismul — care preconiza asigurarea primatului agriculturii în viața economică a „statului țărănesc". În programul **P.N.Ț.** se regăsesc problemele vieții economice și social-politice ale țării, cum ar fi: necesitatea adoptării unei noi Constituții, care să garanteze drepturile și libertățile democratice, responsabilitatea ministerială și a funcționarilor publici, reforma administrativă pe baza autonomiei locale, unificarea legislativă, reorganizarea justiției, inclusiv a celei militare, întărirea armatei, organizarea industriei de război, organizarea producției agricole, dezvoltarea cooperației, credite ieftine pentru țărani, încurajarea industriei bazată pe izvoarele de energie ale țării, sprijinirea industriei țărănești, stabilizarea monetară și echilibrul bugetar, recunoașterea unor drepturi pentru muncitori, între care și acela de a se organiza în sindicate, instrucția publică, dezvoltarea învățământului primar, agricol, comercial și industrial, precum și a învățământului universitar, garantarea libertății de conștiință, libertatea și protecția cultelor recunoscute, o politică externă întemeiată, în primul rând, pe menținerea și consolidarea raporturilor cu foștii Aliați din Primul Război Mondial, îndeplinirea cinstită și loială a tratatelor, stabilirea de relații normale cu toate statele și în chip deosebit cu statele vecine. În timpul celor două guvernări național-țărăniste (1928–1931; 1932–1933), a căror activitate a fost puternic afectată de consecințele profunde ale crizei mondiale (1929–1933), au fost promovate un șir de măsuri menite să revigoreze economia națională, concomitent cu atragerea, în virtutea doctrinei „porților deschise", a capitalului străin într-o seamă de activități economice, orientare de care s-a îndepărtat în anii celei de-a doua guvernări, când s-a adoptat o politică vamală protecționistă. În condițiile crizei economice din anii 1929–1933 au loc frământări sociale, dintre care se detașează greva minerilor din Lupeni (1929), precum și grevele muncitorilor petroliști de pe Valea Prahovei și ale ceferiștilor de la Atelierele „Grivița" din București (ian.–febr. 1933), împotriva cărora, pentru restabilirea ordinii, guvernul a recurs la represiunea armată. De-a lungul existenței sale, **P.N.Ț.**, n-a fost scutit de erori, aprecieri și orientări neconforme cu realitatea, fapt ce s-a repercutat negativ în menținerea unității rândurilor sale sau în pierderea încrederii și influenței în rândul electoratului. Astfel, **P.N.Ț.** a cunoscut, din varii motive (structură socială eterogenă; deosebiri de vedere în modul de abordare a problemelor economice, sociale și politice; conflicte de ordin personal etc.), unele sciziuni: desprinderea în febr. 1927 a grupului condus de dr. N. Lupu și constituirea sub președinția acestuia a Partidului Țărănesc (în mart. 1934, revine în rândurile **P.N.Ț.**-ului); în apr. 1927 o grupare, în frunte cu Grigore Filipescu, se înscrie în Partidul Poporului; în apr. 1930 gruparea condusă de C. Stere părăsește partidul și se constituie în Partidul Țărănesc-Democrat. Frământările din **P.N.Ț.** se adâncesc mai ales după proclamarea ca rege a lui Carol II (la realizarea căreia **P.N.Ț.** și conducătorul său, Iuliu Maniu, în acel timp prim-ministru, a avut un rol important). În iul. 1932, Grigore Iunian demisionează din funcția de vicepreședinte al partidului, punând bazele Partidului Țărănesc-Radical (nov. 1932); în mai 1935, gruparea condusă de Alexandru Vaida-Voevod, exclusă din **P.N.Ț.** pentru orientarea de dreapta, înființează organizația Frontul Românesc; în dec. 1935, gruparea condusă de Demetru I. Dobrescu se retrage din **P.N.Ț.**, constituindu-se în Comitetele Cetățenești; în dec. 1937, gruparea de „centru", în frunte cu Armand Călinescu, consimțind să participe, la cererea regelui, în guvernul O. Goga, este îndepărtată din partid; la 23 febr. 1945, Anton Alexandrescu creează Partidul Național Țărănesc, care a intrat în guvernul P. Groza, iar în ian. 1946, dr. N. Lupu părăsește **P.N.Ț.**, punând bazele Partidului Țărănesc-Democrat. În perioada 1934–1937, **P.N.Ț.** a fost cea mai importantă forță politică de opoziție împotriva guvernului liberal, condus de Gheorghe Tătărescu. La 25 nov. 1937 s-a încheiat un pact de neagresiune electorală între Iuliu Maniu, președintele **P.N.Ț.**, și Corneliu Zelea Codreanu, șeful Mișcării legionare la care a aderat Gheorghe Brătianu, președintele Partidului Liberal-georgist și apoi gruparea lui C. Argetoianu și cu Partidul Evreiesc, cu scopul înfrângerii liberalilor în alegerile din dec. 1937. După instaurarea regimului autoritar al regelui Carol II, activitatea partidelor politice, inclusiv a **P.N.Ț.**, a fost interzisă. În condițiile regimului Ion Antonescu, **P.N.Ț.** a aprobat acțiunea militară de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei ocupate, în 1940, de U.R.S.S. și de pregătire a armatei pentru dezrobirea părții de nord-est a Transilvaniei, anexată de Ungaria, în baza Dictatului de la Viena (aug. 1940).

După lovitura de stat (23 aug. 1944), **P.N.Ț.**, alături de celelalte partide democratice tradiționale, a dus o politică de restaurare în România a unui regim democratic, de stăvilire a procesului de sovietizare a țării. În urma alegerilor din nov. 1946 (câștigate de țărăniști, dar falsificate de comuniști), autoritățile au intensificat ofensiva împotriva **P.N.Ț.** — cel mai puternic partid la acea dată — , culminând cu dizolvarea partidului (29 iul. 1947), arestarea liderilor, în frunte cu Iuliu Maniu și Ion Mihalache, majoritatea găsindu-și sfârșitul în închisori și lagăre de muncă. Unii fruntași ai partidului au continuat să activeze în emigrație, iar câțiva în țară. La 22 dec. 1989, Corneliu Coposu, Ion Diaconescu, Gabriel Țepelea, Nicolae Ionescu-Galbeni lansează un apel pentru intrarea în legalitate a partidului, iar la 28 dec. 1989 are loc unirea **P.N.Ț.** cu Partidul Creștin Democrat, sub denumirea de Partidul Național Țărănesc-Creștin Democrat (P.N.Ț.-C.D.); se adoptă și o declarație programatică privind obiectivele partidului: instaurarea democrației, introducerea unei economii libere și libertatea religioasă. Partidul a fost reînscris oficial la 7 ian. 1990, fiind prima formațiune politică legal-constituită după evenimentele din dec. 1989. Președinte provizoriu: Corneliu Coposu. Delegația Permanentă a partidului desemnează (6 apr. 1990) pe Ion Rațiu candidat la președinția țării. Participând la alegerile legislative (20 mai 1990), **P.N.Ț.C.D.** a obținut un procentaj modest de numai 2,56% pentru Adunarea Deputaților și 2,50% pentru Senat, trimițând în Parlament 12 deputați și un senator, iar candidatul partidului la prezidențiale, Ion Rațiu s-a situat pe locul trei, cu 4,29% din voturi. Primul Congres al **P.N.Ț.C.D.** (24–26 sept. 1990) alege forurile de conducere (președinte: Corneliu Coposu) și aprobă Statutul și Programul. Ca orientare politico-doctrinară, este reprezentantul curentului creștin-democrat în România, având ca principii fundamentale: morala creștină, patriotismul luminat, democrația și dreptatea. În Programele partidului se regăsesc idei ca: privatizarea întregii economii, înființarea de bănci agricole, descentralizare și autonomie locală, *restitutio in integrum* a proprietății, acolo unde este posibil sau acordarea de despăgubiri, respectarea principiului separării puterilor în stat, depolitizarea justiției, armatei, poliției, toleranță față de minoritățile naționale, reconstrucția morală a societății bazată pe trei instituții tradiționale: familia, școala și biserica, refacerea deplinei unități naționale, cultivarea legăturilor cu românii de pretutindeni, integrarea în structurile europene și euro-atlantice. **P.N.Ț.C.D.** a luat parte, alături de alte partide politice, la constituirea (15 dec. 1990) Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației (C.N.I.D.), iar la 26 nov. 1991, împreună cu partidele din C.N.I.D. și o parte a formațiunilor civice din Forumul Democratic Antitotalitar din România (F.D.A.R.), au pus bazele Convenției Democratice din România (C.D.R.; din 1992, după retragerea liberalilor, Convenția Democrată Română). La alegerile legislative (27 sept. 1992), C.D.R. s-a situat pe locul doi, cu 20,0% din voturi pentru Camera Deputaților și 20,2% pentru Senat, **P.N.Ț.C.D.**-ului revenindu-i 41 de mandate de deputați și 21 de senatori, iar Emil Constantinescu, candidat al C.D.R. la alegerile prezidențiale s-a clasat pe locul doi, în primul tur de scrutin, cu 31,24% din voturi, iar în turul doi a fost învins de Ion Iliescu, candidatul F.D.S.N., care a întrunit 61,4% din voturi. În urma decesului lui Corneliu Coposu (11 nov. 1995), Congresul al II-lea al partidului (19–21 ian. 1996) l-a ales pe Ion Diaconescu în funcția de președinte, adoptând, totodată programul politic și o rezoluție privind viitoarea strategie a partidului. Participând la alegerile locale (iun. 1996), C.D.R. a obținut un deosebit succes, clasându-se pe locul doi, cu 12,02% din mandatele pentru primari, 16,38% din mandatele pentru consilierii locali și 17,87% din mandate pentru consilierii județeni; la alegerile legislative (3 nov. 1996), C.D.R. a obținut 30,17% din voturi pentru Camera Deputaților și 30,70% din voturi pentru Senat, **P.N.Ț.C.D.**-ului revenindu-i 83 de mandate de deputați și 27 de senatori. În guvernul de coaliție C.D.R.–U.S.D.–U.D.M.R., potrivit algoritmului stabilit, **P.N.Ț.C.D.** a deținut postul de premier (Victor Ciorbea, Radu Vasile și a sprijinit desemnarea independentului politic, Mugurel Isărescu) și majoritatea portofoliilor guvernamentale. Pe fondul retragerii de către Biroul de Conducere, Coordonare și Control (B.C.C.C.) al **P.N.Ț.C.D.** a sprijinului politic (mart. 1998 și, respectiv dec. 1999) premierilor Victor Ciorbea și Radu Vasile se produce sciziunea **P.N.Ț.C.D.**, primul punând bazele partidului Alianța Națională Creștin Democrată (A.N.C.D.), iar cel de-al doilea Partidului Popular din România (P.P.D.R.). La ședința Delegației Permanente (28–30 ian. 2000) s-a stabilit strategia partidului pentru alegerile locale, s-a modificat Statutul (B.C.C.C. a fost transformat în Biroul Permanent) și s-au efectuat schimbări la nivelul conducerii (Ioan Mureșan — promovat prim-vicepreședinte, Remus Opriș — secretar general). La alegerile locale (iun. 2000), C.D.R. a obținut rezultate modeste: 4,98% pentru mandatele de primari, 6,97% pentru consilierii locali și 9,08% pentru consilierii județeni, la care s-a adăugat ruperea de către liberali a legăturilor cu C.D.R. În aceste condiții, în vederea alegerilor legislative și prezidențiale, **P.N.Ț.C.D.** a luat inițiativa constituirii unei noi alianțe politice — Convenția Democrată Română 2000 (7 aug.), în componența U.F.D., F.E.R., la care au aderat Partidul Moldovenilor (17 aug.) și A.N.C.D. (20 aug.), iar pentru alegerile prezidențiale a susținut candidatura premierului independent, Mugurel Isărescu. La alegerile legislative (26 nov. 2000), Convenția Democrată Română 2000 a obținut 5,04% pentru Camera Deputaților și 5,29% pentru Senat, procente insuficiente pentru o alianță care trebuia să realizeze 10% din totalul voturilor valabil exprimate pentru a putea intra în Parlament. În urma eșecului înregistrat în alegeri, conducerea **P.N.Ț.C.D.**, în frunte cu președintele Ion Diaconescu, asumându-și responsabilitatea își dă demisia colectivă. Congresul extraordinar al partidului (19–20 ian. 2001) alege o nouă conducere (președinte Andrei Marga, prim-vicepreședinte Vasile Lupu, secretar general, Cătălin Chiriță, președinte de onoare Ion Diaconescu), care-și propune restructurarea și restabilirea popularității partidului. După un început promițător (elaborarea unui nou statut și a unui nou program, înființarea Institutului de Studii Creștin-Democrate, semnarea la 6 mart. 2001 a protocolului de fuziune prin absorbție a A.N.C.D. de către **P.N.Ț.C.D.** etc.), președintele Andrei Marga demisionează din cauza obstrucțiilor permanente a unor membri ai Biroului Executiv Central. În aceste condiții de gravă criză, Delegația Permanentă (7 iul. 2001) alege ca președinte interimar pe Victor Ciorbea și suspendă din funcțiile de conducere pe Vasile Lupu și Cătălin Chiriță; aceștia respingând hotărârile luate de Delegația Permanentă, anunță convocarea unui Congres Extraordinar la 17 aug. 2001. La 14 aug. 2001, are loc un Congres Extraordinar, care pe baza moțiunii „Forța Unității", alege pe Victor Ciorbea președinte al **P.N.Ț.C.D.**

și anulează toate hotărârile luate începând de la Congresul din ian. 2001, validând, în același timp, excluderea din partid a celor din gruparea V. Lupu–C. Chiriță. Congresul din 17–19 aug. 2001, întrunit din inițiativa lui Lupu și Chiriță, hotărăște crearea Partidului Popular-Creștin, dar Tribunalul a decis să dea câștig de cauză grupării V. Ciorbea, considerată reprezentanta legală a **P.N.Ț.C.D.** În cursul anului 2002 și începutul lui 2003, conducerea **P.N.Ț.C.D.** a inițiat un program de măsuri, în vederea accelerării relansării partidului, ca alternativă creștin-democrată la guvernarea P.S.D. Președinți: Iuliu Maniu (1926–1933; 1937–1947); Ion Mihalache (1933–1937); Corneliu Coposu (1990–1995); Ion Diaconescu (1995–2000); Andrei Marga (ian.–iul. 2001); Victor Ciorbea (2001–). Editează publicația: „Dreptatea" (1927–1938; 1944–1945; 1946–1947; reapare săptămânal din 1990, cu întreruperi).

PARTIDUL ROMÂNIA MARE (P.R.M.), partid de centru-stânga, creat la 20 iun. 1991, din inițiativa unui grup de redactori ai revistei săptămânale „România Mare", a cărei bază teoretică și ideologică o constituie „Doctrina națională", ca „expresie sintetică a existenței multimilenare a românilor"..., înmănunchind „credința pentru glia străbună și tradițiile strămoșești". La primul Congres (5–6 mart. 1993), în spiritul doctrinei naționale, se fundamentează obiectivul partidului care constă în „asigurarea prosperității întregii națiuni și afirmarea societății românești în sistemul de valori european și mondial în condiții de deplină suveranitate, independență și integritate teritorială a țării". La primul congres al **P.R.M.** (5–6 mart. 1993) se adoptă Statutul și Programul. Cu prilejul celui de-al doilea congres al **P.R.M.** (8–9 nov. 1997), conducerea partidului se pronunță în materie de politică internă pentru o justă distribuire a bogățiilor țării, o protecție socială efectivă, cât și pentru respectarea principiului prosperității și a legilor economiei de piață, având în vedere „protecția producției naționale"; în domeniul politicii externe susține necesitatea existenței statelor naționale arătându-se, totodată, favorabil integrării României în structurile europene și euro-atlantice, cu condiția „respectării de către organismele internaționale a demnității și tradițiilor poporului nostru". A participat la alegerile locale (febr. 1992), situându-se pe locul 13, iar la alegerile legislative (27 sept. 1992) a obținut 16 mandate de deputați și șase de senatori. La 20 ian. 1995, **P.R.M.** semnează, alături de P.U.N.R. și P.S.M., cu F.S.N. un protocol privind colaborarea în parlament, în probleme de politică internă și externă, structura executivului și promovarea specialiștilor în structurile guvernamentale (un post de ministru-secretar de stat și un post de prefect); la 19 oct. 1995, **P.R.M.**, acuzat de P.D.S.R. de manifestări extremiste, își retrage sprijinul pentru guvernul Nicolae Văcăroiu și pentru președintele Ion Iliescu. În vederea alegerilor din nov. 1996, P.R.M., formează (15 mart. 1995) o alianță electorală Partida Națională (P.N.) cu Partidul Român pentru Noua Societate și Uniunea Liberală „Brătianu", la care aderă (24 mart. 1995) Partidul Popular Republican, Partidul Tânăra Democrație și Uniunea Republicană. Partida Națională s-a dovedit ineficientă, autodizolvându-se înainte de alegeri. La alegerile locale (iun. 1996) **P.R.M.** a obținut 1,93% din mandate pentru primari, 3,13% din mandate pentru consiliile locale, iar pentru consiliile județene 4,13% din mandate; la alegerile legislative a obținut 19 mandate de deputați și opt de senatori. Liderul partidului, Corneliu Vadim Tudor, candidând la prezidențiale, s-a plasat pe locul cinci (4,72% din voturi) dintre cei 16 pretendenți. La 11 febr. 1998, **P.R.M.** a semnat un protocol de colaborare cu P.U.N.R. (denunțat în 11 nov. 1998, când Gh. Funar a demisionat din P.U.N.R. și s-a înscris în P.R.M.), iar la 27 nov. 1999, a realizat comasarea prin absorbție a Partidului Forțelor Democrate '89 (denunțată de **P.R.M.**, la 2 mai 2001, și cu excluderea, la 16 mai 2001, a doi deputați, proveniți din P.F.D. '89). La 16 nov. 1998, Gheorghe Funar devine secretar general al **P.R.M.**, ca urmare a fuziunii prin absorbție a Partidului Alianța pentru Unitatea Românilor de către **P.R.M.**, creat de Gh. Funar, care fusese exclus (4 nov. 1997) din P.U.N.R. Participând la alegerile locale (iun. 2000), **P.R.M.** obține pentru posturile de primari 2,23% din mandate, la consiliile locale 5,30% din mandate și 8,32% din mandate pentru consiliile județene. Secretarul general al partidului, Gh. Funar a obținut un nou mandat de primar general la Cluj-Napoca. La alegerile legislative, a obținut în Parlament 84 mandate de deputați și 37 de senatori, situându-se astfel pe locul doi; totodată, liderul partidului s-a calificat pentru turul secund al alegerilor prezidențiale (din 12 candidați), cu 28,34% din totalul de voturi, dar a pierdut (33,17%) în fața contracandidatului său, Ion Iliescu, care a întrunit 66,82% din total. În Adunarea Deputaților, **P.R.M.** a protestat împotriva adoptării Legii administrației publice locale (18 ian. 2001), retrăgându-se de la vot, întrucât legea, prin una dintre prevederile ei, oficializa introducerea limbii materne a unei minorități naționale acolo unde aceasta depășește 20% din populația unei localități. Pe această temă a introdus (12 febr. 2001) și o moțiune simplă în Senat, care a fost respinsă. Congresul al III-lea al **P.R.M.** (24 nov. 2001) adoptă mai multe programe de natură economică, cât și pe cel privitor la eradicarea corupției și a crimei organizate. În urma alegerilor din nov. 2000, **P.R.M.** a devenit cel mai puternic partid din opoziție. Președinte: Corneliu Vadim Tudor (1991–); președinte de onoare: Eugen Barbu (20 iul. 1991–7 sept. 1993). Editează publicațiile săptămânale: „România Mare" (din 9 iun. 1990) și „Politica" (din 15 febr. 1992).

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT (P.S.D.), partid de centru-stânga, creat la 16 iun. 2001, în urma Congresului de fuziune a Partidului Democrației Sociale din România (P.D.S.R.) și a Partidului Social Democrat (P.S.D.R.). Noul partid este continuatorul modern al valorilor și tradițiilor mișcării social-democrate din România, precum și al idealurilor revoluției din dec. 1989. În Programul adoptat se preconizează: reformarea economiei, modernizarea structurilor de proprietate, consolidarea statului de drept, dezvoltarea democrației prin perfecționarea sistemului instituțional, combaterea sărăciei extreme, diminuarea sărăciei, precum și integrarea țării în U.E. și N.A.T.O. După părăsirea Convenției Naționale a F.S.N. (27–29 mart. 1992), de către câteva sute de delegați ca urmare a gravelor disensiuni din sânul partidului privind căile de trecere a României la economia de piață și a instituirii statului de drept, un grup de inițiativă, constituit în Consiliul Național Provizoriu de Coordonare decide (7 apr. 1992) crearea partidului Frontul Salvării Naționale—22, care a fost înregistrat la Tribunalul Municipiului București (29 apr. 1992), sub denumirea de Frontul Democrat al Salvării Naționale (F.D.S.N.). Convenția Națională din 28–29 iun. 1992 a consfințit această denumire și a adoptat Statutul și Programul politic. F.D.S.N. a participat ca partid de sine stătător la alegerile parlamentare (27 sept. 1992), concretizate în obținerea a 117 mandate

de deputați și 49 de senatori, impunând partidul ca cea mai importantă forță politică a țării. Candidatul F.D.S.N. la prezidențiale, Ion Iliescu a fost ales în turul doi al scrutinului în funcția de președinte, cu 61,43% din sufragii. F.D.S.N. și-a asumat responsabilitatea guvernării, prim-ministru fiind desemnat Nicolae Văcăroiu. La 18 aug. 1994, au fost cooptați în guvern doi miniștri din partea Partidului Unității Naționale Române. Având o pondere de doar 34% în Parlament, F.D.S.N., în vederea susținerii guvernului Văcăroiu, a obținut acordul de colaborare parlamentară al formațiunilor: Partidul Unității Naționale Române, Partidul Socialist al Muncii, Partidul România Mare și Partidul Democrat Agrar din România, cu reprezentare numai în Senat. În perioada mai–iun. 1993, în urma unor tratative, s-au semnat protocoale de fuziune a F.D.S.N. cu Partidul Republican, Partidul Socialist Democratic Român și Partidul Democrat Cooperatist. La 9–10 iun. 1993, Convenția Națională a F.D.S.N. a decis schimbarea denumirii partidului în Partidul Democrației Sociale din România (P.D.S.R.), care s-a definit prin politica pe care o promovează și ca doctrină ideologică, ca un partid social-democrat, național, de centru-stânga, care militează pentru pluralism politic, economie socială de piață, solidaritate socială etc., precum și pentru integrarea țării în structurile europene și euro-atlantice. La 19 oct. 1995, P.D.S.R. rupe alianța cu P.R.M., acuzându-și fostul partener de încălcarea prevederilor protocolului semnat la 20 ian. 1995, apoi cu P.S.M. (16 mart. 1996), iar la 31 aug. 1996 și cu P.U.N.R., din cauza criticilor declanșate de Gh. Funar, legate de perspectiva semnării Tratatului de Bază cu Ungaria. Ca urmare a erodării popularității partidului în cei patru ani de guvernare, P.S.D.R., deși înregistrează un recul la alegerile locale (iun. 1996) față de cele din 1992, și-a adjudecat victoria mai ales în micile orașe și în comunitățile rurale; în alegerile legislative (3 nov. 1996), P.S.D.R. a obținut 91 de mandate de deputați și 41 de senatori, situându-se pe locul doi după C.D.R. Candidatul P.D.S.R., Ion Iliescu, în primul tur de scrutin al alegerilor prezidențiale s-a situat pe primul loc (din 16 candidați), cu 32,25% din totalul voturilor valabil exprimate, iar în turul al doilea a pierdut în fața candidatului C.D.R., Emil Constantinescu. În pofida faptului că a pierdut alegerile, P.D.S.R. a rămas cel mai puternic partid din opoziție și cu cea mai bună reprezentare parlamentară. După ce a trecut în revistă cauzele pierderii alegerilor din 1996, Conferința Națională Extraordinară (17 ian. 1997) a adus și unele modificări la Statut, Program, precum și la nivelul conducerii partidului (Ion Iliescu este ales președinte al partidului și al Biroului Executiv Central, iar Adrian Năstase, prim-vicepreședinte. Conferința Națională (20–21 iun. 1997) marchează sciziunea partidului; Teodor Meleșcanu, vicepreședinte al P.D.S.R., Mircea Coșea, Marian Enache și Mugurel Vintilă demisionează din partid; Iosif Boda și Viorel Sălăgean sunt excluși din partid. Demisionarii și exclușii din P.D.S.R. vor forma partidul Alianța pentru România (ApR). Conferința adoptă un nou program și efectuează unele modificări la Statut. Ion Iliescu este reales în funcția de președinte, Adrian Năstase ocupând în continuare pe cea de prim-vicepreședinte. În vederea alegerilor din 2000, este convocată Conferința Națională (9 oct. 1999), care a hotărât strategia electorală, a desemnat pe Ion Iliescu candidat la alegerile prezidențiale și a propus soluții de guvernare pentru scoaterea României din criză. P.D.S.R. a semnat, în perioada 30 iul. 1999–24 aug. 2000, în perspectiva alegerilor locale, parlamentare și prezidențiale din 2000, protocoale de colaborare cu formațiuni politice civice și sindicale. La 25 febr. 2000, P.D.S.R. și P.U.R. au pus bazele alianței politice preelectorale, Polul Democrat Social din România (P.D.S.R.), în vederea participării pe liste comune a celor două partide la alegerile legislative din nov. 2000 și susținerea unui candidat unic la președinție, în persoana lui Ion Iliescu; după alegerile locale (iul. 2000), câștigate confortabil de P.D.S.R., inclusiv primăriile de sector ale Capitalei, Partidul Social Democrat Român (P.S.D.R.) semnează cu P.D.S.R. (7 sept. 2000) două protocoale: primul prevedea aderarea P.S.D.R. la Polul Democrat Social din România, iar al doilea se referea la crearea grupului parlamentar P.S.D.R.– P.D.S.R. după alegerile parlamentare și fuziunea celor două partide în prima jumătate a anului 2001, sub denumirea de Partidul Social Democrat (P.S.D.). În urma victoriei Polului Democrat Social din România în alegerile parlamentare (26 nov. 2000) Partidului Democrației Sociale din România i-au revenit 142 mandate de deputați și 59 de senatori; candidatul P.D.S.R., Ion Iliescu, în primul tur al alegerilor prezidențiale s-a clasat pe primul loc (din 12 candidați, cu 36,35% din voturi, iar în turul al doilea de scrutin (10 dec. 2000), având sprijinul P.N.L., P.D. și U.D.M.R. a ieșit victorios cu 66,82% din voturi împotriva contracandidatului său, Corneliu Vadim Tudor. Adrian Năstase este desemnat pentru funcția de prim-ministru și în calitatea sa de prim-vicepreședinte preia provizoriu conducerea partidului. La 27 dec. P.S.D.R. semnează două protocoale cu P.N.L. (dezavuat de acesta în 18 apr. 2001, invocând nerespectarea de către P.D.S.R. a prevederilor protocolului) și U.D.M.R. de susținere a guvernului minoritar Adrian Năstase și de colaborare mai strânsă, pe probleme specifice. La 19 ian. 2001, Conferința Națională Extraordinară a P.D.S.R. îl alege, în unanimitate, pe Adrian Năstase în funcția de președinte al partidului, iar la 16 iun. 2001 are loc Congresul de fuziune a P.D.S.R. și PS.D.R. și de creare a **P.S.D.**; se adoptă Statutul și Programul noului partid și se aleg organele de conducere. În cursul anilor 2001–2002, P.S.D. și-a consolidat structurile, atât prin realizarea unor fuziuni prin absorbție (cu Partidul Forțelor Democratice '89, Partidul Moldovenilor, Partidul Socialist al Muncii și Partidul Renașterii Naționale), prin creșterea ponderii parlamentare a aleșilor locali. La 6 ian. 2003, Delegația Permanentă a adoptat strategia politică pentru anul 2003: creșterea nivelului de trai, reducerea șomajului, reforma fiscală și reformarea sistemului de pensii. P.S.D. înființează (3 mart. 2003) „Grupul de acțiune pentru unitatea social-democrată", în vederea atragerii unor noi personalități din sfera social-democrată și înscrierii acestora în P.S.D. P.S.D. este membru al Internaționalei Socialiste (din oct. 2003). În apr. 2000, partidul a fost primit în grupul socialist din Consiliul Europei. Președinte: Adrian Năstase (din 2001); președinte executiv: Octav Cozmâncă (din 2003). Editează publicația „Democrația socială".

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT AL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA (P.S.D.M.R.), primul partid al muncitorilor din România, creat la București în urma Congresului din 31 mart./ 12 apr.–3/15 apr. 1893, la care au participat 55 de delegați, reprezentând organizații politice și profesionale din București, Iași, Ploiești, Galați, Craiova, Bacău, Botoșani, Tecuci, Târgul Frumos. Congresul adoptă Programul (vot universal și direct pentru toți

cetățenii României ce au împlinit vârsta de 20 de ani, fără deosebire de sex, de religie și de rasă, egalitatea în drepturi a femeilor, impozitul progresiv asupra veniturilor, ziua de muncă de opt ore, repaus duminical ș.a.), statutul și Consiliul General al partidului format din: Ioan Nădejde, Vasile G. Morțun, Alexandru Radovici, Alexandru Ionescu, Constantin Mille. Din 1907, conducerea centrală a partidului a fost asigurată de către Comitetul Central, iar din 1910, de Comitetul Executiv. După trecerea (apr. 1899) unor fruntași ai partidului, așa-numiții „generoși", în Partidul Național-Liberal, a avut loc dezorganizarea, pentru un timp, a **P.S.D.M.R.**-ului; în acest răstimp, mai ales, începând din 1901, organizațiile politice și profesionale ale muncitorilor își continuă activitatea sub conducerea cercului „România muncitoare". La Conferința pe țară de la Galați (29 iun./12 iul.–1/14 iul. 1907) a sindicatelor și cercurilor socialiste din România se hotărăște înființarea Uniunii Socialiste din România, care la Congresul din 31 ian./13 febr.–2/15 febr. 1910 se transformă în Partidul Social-Democrat din România (P.S.D.R.); cu acest prilej, se adoptă un program cu revendicări general-democratice: vot universal, legislație muncitorească, drept de asociere și de grevă, ziua de muncă de opt ore, contract colectiv de muncă, condamnarea oricăror forme de antisemitism etc. În perioada neutralității României (1914–1916), pronunțându-se împotriva războiului, P.S.D.R. a organizat manifestații de protest împotriva intrării României în „războiul imperialist", și a salutat Unirea din 1918, cerând ca „România nouă de astăzi să devină România socialistă de mâine". La 28 nov./11 dec. 1918, P.S.D.R. își schimbă denumirea în Partidul Socialist din România (P.S.R.), care adoptă un program politic, cunoscut sub numele de *Declarația de principii,* în care înscrie teza bolșevică a „cuceririi puterii politice prin orice mijloace, în vederea instaurării dictaturii proletariatului", precizând că „Partidul Socialist din România este un partid de clasă, care, inspirându-se de la ideile socialismului științific, urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă prin trecerea mijloacelor de producție și de schimb în stăpânirea societății". Din Comitetul Executiv al partidului au făcut parte: Ilie Moscovici, Gheorghe Cristescu, Ion C. Frimu ș.a. P.S.R. a stimulat mișcările revendicative: greva muncitorilor tipografi din București (13/26 dec. 1918), greva generală din 20–28 oct. 1920 etc. După revenirea în țară de la Moscova (1920) a delegației P.S.R. (Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, D. Fabian, E. Rozvan, C. Popovici, I. Flueraș) se convoacă la București (30 ian.–2 febr. 1921) Consiliul General al Partidului Socialist din România și a Comisiei generale a sindicatelor, la care se conturează trei puncte de vedere față de problema afilierii la Internaționala a III-a, Comunistă: gruparea de stânga (comuniștii), cu 18 voturi cer afilierea imediată, reprezentanții social-democrației (8 voturi) resping această idee și cer afilierea la Internaționala de la Amsterdam, iar cei situați pe poziții de centru („socialiștii – unitari") (12 voturi) dorind menținerea unității de acțiune a Partidului Socialist, propun reluarea discutării afilierii și alegerea unui Consiliu General, constituit, în mod egal, din reprezentanții tuturor celor trei puncte de vedere. Consiliul, aprobând cu majoritate de voturi moțiunea grupării comuniste, hotărăște convocarea Congresului general al partidului pe data de 8 mai 1921, care transformă P.S.R. în Partidul Comunist din România (P.C.R.). Reprezentanții social-democrați, adversari afilierii la Internaționala a III-a, Comunistă, părăsesc partidul. A editat publicațiile: „Munca" (1890–1894); „Lumea nouă" (1894–1900); „România muncitoare" (ian.–iun. 1902; 1905–1914); „Lupta zilnică" (1914–1916); „Socialismul" (1918–1921).

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT DIN ROMÂNIA (P.S.D.R.), partid creat (7–9 mai 1927) pe baza Federației Partidelor Socialiste din România, constituită la rândul ei (19–20 iun. 1921), în componența P.S.D. din Bucovina, P.S. din Banat, P.S. din Transilvania și organizației social-democrate din Vechiul Regat. Din momentul înființării, **P.S.D.R.,** în programul adoptat, și-a propus „desființarea exploatării economice, a asupririi politice și naționale și a înapoierii culturale... prin cucerirea puterii de stat, socializarea mijloacelor de producție", toate acestea urmând să fie atinse pe calea reformelor, între care pe primul loc se situa: instituirea votului universal pentru toți cetățenii de la vârsta de 20 de ani în sus, numirea guvernului de către Parlament, adoptarea unui sistem de ocrotire socială pentru muncitori, întărirea micilor gospodării țărănești, dezvoltarea învățământului etc. În febr. 1928, **P.S.D.R.** realizează o înțelegere cu Partidul Național-Țărănesc în vederea înlăturării de la putere a liberalilor, urmată apoi de încheierea unui cartel electoral, în vederea alegerilor parlamentare din dec. 1928, obținând nouă mandate de deputați; la alegerile parlamentare (iun. 1931 și iul. 1932) a obținut șase și, respectiv, șapte mandate de deputat. După instaurarea regimului autoritar regal (10 febr. 1938), unii dintre fruntașii **P.S.D.R.** aderă la acesta și se află printre semnatarii apelului de înființare a partidului Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.); candidând pe listele F.R.N. (iun. 1939), au fost aleși în Parlament 14 senatori și 11 deputați social-democrați. În decursul existenței sale, a cunoscut mai multe sciziuni: în 15 iul. 1928, gruparea dr. Litman Ghelerter, Ștefan Voitec ș.a. pune bazele Partidului Socialist al Muncitorilor din România, care în sept. 1931 își schimbă denumirea în Partidul Socialist din România; în febr. 1933 se desprinde din **P.S.D.R.** gruparea Constantin Popovici, care în aug. 1933, fuzionează cu Partidul Socialist Independent din România, sub numele de Partidul Socialist Unitar. Aderarea unor lideri ai **P.S.D.R.** la regimul lui Carol al II-lea a provocat declanșarea unui grave crize în partid; în 1943 se constituie un nou Comitet Executiv al **P.S.D.R.,** condus de Constantin-Titel Petrescu. Implicându-se în acțiunile de scoatere a României din război, **P.S.D.R.** încheie (1 mai 1944) cu P.C.R. un acord privind crearea Frontului Unic Muncitoresc, iar la 20 iun. participă la constituirea Blocului Național-Democratic, cu reprezentanții P.N.Ț., P.N.L. și P.C.R., care prevedea desprinderea de Reich, alăturarea la Națiunile Unite și restabilirea democrației; în oct. 1944, a aderat la Frontul Național Democrat. **P.S.D.R.** a deținut câteva portofolii în guvernele care s-au succedat la cârma țării după 23 aug. 1944. În condițiile creșterii presiunilor Moscovei de a instaura cât mai grabnic un regim comunist în România, are loc Conferința **P.S.D.R.** (1–2 dec. 1945), care adoptă rezoluția propusă de grupul condus de C. Titel-Petrescu, președintele partidului, potrivit căreia se preconiza prezentarea separată a **P.S.D.R.** la viitoarele alegeri (nu pe liste ale F.N.D., cum propuseseră comuniștii). Congresul al XVII-lea extraordinar al **P.S.D.R.** (10 mart. 1946) hotărăște cu majoritate de voturi participarea la alegerile parlamentare din nov. 1946 în bloc cu celelalte formațiuni politice reprezentate în F.N.D. Are loc scindarea partidului, gruparea condusă de C. Titel-Petrescu, exclusă din partid (16 mart. 1946), care înființează, la 9 mai, Partidul Social-Democrat Independent.

Aripa procomunistă din **P.S.D.R.** își asigură controlul deplin asupra partidului. La alegerile parlamentare (nov. 1946), **P.S.D.R.,** candidând pe listele Blocului Partidelor Democrate, obține 81 mandate de deputați, primind în noul guvern patru ministere și trei subsecretariate de stat. La 23 febr. 1948, are loc fuziunea **P.S.D.R.** cu P.C.R., punându-se astfel, bazele Partidului Muncitoresc Român, fapt care a marcat sfârșitul existenței de sine stătătoare a **P.S.D.R.** Începând din mart. 1948, liderii partidului sunt arestați și întemnițați. Reînființat la 18 ian. 1990, sub numele de Partidul Social Democrat Român de către un grup de inițiativă, condus de Adrian Dumitriu, fostul secretar general al Partidului Social-Democrat Independent. La alegerile legislative (20 mai 1990), **P.S.D.R.** a participat cu liste proprii, obținând două mandate în Adunarea Deputaților, iar în Senat nici un mandat, întrucât nu a întrunit numărul de voturi necesare. A participat (15 dec. 1990), alături de P.N.Ț.-C.D., P.N.L., P.E.R. și U.D.M.R., la constituirea Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației (C.N.I.D.), iar la 26 nov. 1991, la formarea Convenției Democratice din România, pe listele căreia în alegerile legislative (27 sept. 1992) a obținut 10 mandate de deputați și un mandat de senator. În 7–9 mart. 1991, a avut loc primul Congres al Partidului care a adoptat Statutul (care a suferit unele modificări la Congresele II (10–12 dec. 1993) și III (14–15 iun. 1997) și Programul care, în linii mari, relua unele prevederi din Programul provizoriu, cum sunt: pluralism politic, organizarea de alegeri libere, separarea puterilor în stat, egalitate în fața legii, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, restructurarea economiei naționale etc. Respingerea de către conducerea C.D.R. a propunerii **P.S.D.R.** de reorganizare a alianței, în sensul ca formațiunile civice să nu mai participe la luarea deciziilor, ceea ce ar fi avut drept consecință diminuarea rolului de hegemon al P.N.Ț.-C.D. în C.D.R., a determinat hotărârea Consiliului Național (15 febr. 1995) de ieșire a P.D.S.R. din alianță. La 27 sept. 1995 a încheiat cu Partidul Democrat Uniunea Social Democrată (U.S.D.), cu scopul prezentării de liste comune la alegerile locale și parlamentare și susținerea unui candidat unic la președinție, în persoana lui Petre Roman, președintele Partidului Democrat. U.S.D. s-a plasat pe locul trei, după P.D.S.R. și C.D.R., în alegerile locale, obținând pentru primari (16,08% din mandate), pentru consiliile locale (14,96% din mandate), iar pentru consiliile județene (11,64% din mandate). În turul doi al alegerilor pentru Primăria Generală a Capitalei, U.S.D. a susținut candidatul C.D.R., Victor Ciorbea. La alegerile legislative (3 nov. 1996), U.S.D. a obținut 12,93% din voturi pentru Camera Deputaților și 13,16% din voturi pentru Senat, astfel că **P.S.D.R.** i-a revenit 10 mandate de deputat și unul de senator. Candidatul U.S.D. pentru președinție, Petre Roman s-a plasat pe locul al treilea (din 16 candidați la funcția de președinte), cu 20,54% din voturi. În guvernele de coaliție C.D.R.– U.S.D.– U.D.M.R. (Victor Ciorbea, Radu Vasile și Mugurel Isărescu) **P.S.D.R.** a deținut portofoliul Ministerului Muncii și Protecției Sociale. Printr-o hotărâre a Consiliului Național al **P.S.D.R.** (13 mai 1999) se denunță unilateral alianța dintre cele două partide — U.S.D. La Congresul partidului (16 oct. 1999), în condițiile retragerii lui Sergiu Cunescu din funcția de președinte al **P.S.D.R.,** au loc alegeri pentru conducerea partidului, la care candidează Alexandru Athanasiu (adept al rămânerii la guvernare și păstrarea individualității partidului) și Emil Putin (adept al ieșirii de la guvernare și fuziunii cu ApR). Primul a ieșit, la limită, victorios, iar grupul condus de Emil Putin a demisionat în bloc din partid și s-a înscris în ApR. Un grup de foști membri ai Partidului Democrat Agrar din România, în frunte cu Victor Surdu, intră în rândurile **P.S.D.R.** (27 ian. 2000). La scurtă vreme fostul lider al P.D.A.R., demisionează, după eșecul suferit la alegerile pentru funcția de primar general al Capitalei (iun. 2000), dar și nemulțumit de începerea de către conducerea **P.S.D.R.** a negocierilor cu alte partide din stânga eșichierului politic: P.D.S.R., P.D., Ap.R.; la 22 iul. 2000 are loc fuziunea prin absorbție a Partidului Socialist. La 7 sept. 2000 semnează cu P.D.S.R. două protocoale: primul prevedea aderarea **P.S.D.R.** la Polul Democrat Social din România, iar al doilea se referea la crearea grupului parlamentar **P.S.D.R.**– P.D.S.R. după alegerile parlamentare și fuziunea celor două partide în prima jumătate a anului 2001, sub denumirea de Partidul Social Democrat. Participând pe listele Polului Democrat Social din România, **P.S.D.R.** a obținut șapte mandate de deputați și două de senatori, precum și un portofoliu în guvernul Adrian Năstase. Membru al Internaționalei Socialiste (din 1996). În urma Congresului de fuziune (16 iun. 2001) a P.D.S.R. și **P.S.D.R.** se creează Partidul Social Democrat; se adoptă Statutul și Programul noului partid; președinte Adrian Năstase. Președinți: Gheorghe Grigorovici (1936–1938); Constantin Titel-Petrescu (1943–1946); Sergiu Cunescu (1991–1999); Alexandru Athanasiu (1999–2001). A editat publicațiile: „Socialismul" (1927–1933); „Lumea nouă" (1933–1940); „Libertatea" (1944–1948); „Lumina" (1990–1995).

PARTINIC, -Ă (< rus.) adj. Care reprezintă și apără interesele unui partid, care corespunde spiritului, ideologiei, programului acestui partid.

PARTINITATE (< *partinic,* după rus.) s. f. Faptul de a aparține unui partid, unui curent, unei ideologii; trăsătură caracteristică oricărei ideologii exprimând apartenența ei de clasă, de partid.

PARTITĂ (< it.) s. f. (MUZ.) Termen folosit în sec. 17–18 în Italia și Germania pentru a desemna o lucrare muzicală, în general instrumentală, care putea fi variațiune, serie de variațiuni, piesă izolată, suită de piese sau dansuri, lucrare în mai multe părți etc. (ex. **p.** pentru vioară solo de Bach).

PARTITIV,-Ă (< fr., it, germ.; {s} lat. *partitus* „împărțit, partajat") adj. (LINGV.; despre forme flexionare, părți de propoziție, construcții) Care exprimă ideea de parte luată dintr-un întreg sau întregul din care s-a luat o parte (ex. genitiv **p.**).

PARTITURĂ (< it., germ.) s. f. Text muzical în care sunt cuprinse toate părțile vocilor sau instrumentelor care îl execută, dispuse astfel încât să poată fi urmărite concomitent; *p. ext.* compoziție muzicală.

PARTIȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (MAT.) Clasă de submulțimi rezultată din descompunerea unei mulțimi, în așa fel încât oricare două submulțimi ale clasei să nu se intersecteze, iar reuniunea submulțimilor clasei să fie mulțimea respectivă. **2.** (În lingvistica matematică) Clasificare a cuvintelor după flexiune.

PARTIZAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care adoptă și apără o idee, o teorie etc.; persoană care este de partea cuiva (luptând alături de el pentru o cauză comună). **2.** Persoană care face parte dintr-un detașament organizat de luptă și care, fără a face parte din forțele armate regulate, participă la lupta împotriva inamicului în spatele frontului (v. *război* de partizani).

Dolly Parton

PARTON [pártn], **Dolly Rebecca** (n. 1946), cântăreață americană de country. Voce pură, de mare vibrație. Duete cu Porter Wagoner, apoi succese solo („Muie Skinner Blues", „Jolene"). Orientare spre pop-rock și muzică de varietăți. A scris peste 3 000 de cântece și a realizat peste 50 de albume. În 1986 înființează parcul de distracții Dollywood. Activitate cinematografică („De la 9 la 5").

PARTURIȚIE (< fr.; lat. *parturitio,* de la *parturire* „a naște") s. f. (MED.) Actul nașterii puilor, la sfârșitul perioadei de gestație.

PARȚI (< fr., lat.) s. m. pl. Popor nomad de origine iraniană, care a întemeiat în sec. 3 î.Hr., între Eufrat și Ind, statul part, încorporat în sec. 3 d.Hr. Imp. Sasanid.

PARȚIA, regiune istorică, apoi stat creat în Orientul Mijlociu, la mijlocul sec. 3 î.Hr., de triburile parților conduse de Arsakes I. A cunoscut o mare înflorire în sec. 2–1 î.Hr., când și-a întins stăpânirea de la Eufrat la Ind și de la Golful Persic până la Oxus (azi Amu-Daria). A purtat îndelungate războaie cu romanii, fiind, timp de două secole, principalul adversar al acestora în Orient. În 224 d.Hr., P. a căzut sub loviturile noului stat persan al Sasanizilor.

PARȚIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care reprezintă numai o parte dintr-un tot; care se efectuează numai în parte, care nu cuprinde, nu acoperă întregul sau totalitatea. **2.** (Rar) Părtinitor.

PARȚIALITATE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a fi parțial; atitudine părtinitoare (față de cineva sau de ceva); părtinire.

PARURĂ (< fr.) s. f. **1.** Podoabă pe care o poartă miresele pe cap, lucrată din flori albe naturale sau artificiale. **2.** Garnitură de bijuterii formată din colier, broșă, cercei, brățară, inel etc. executate din același material și cu aceleași pietre prețioase sau semiprețioase și aceleași motive ornamentale.

PARUSIE (< fr.; {s} gr. *parousia* „prezență") subst. (În vechime) Manifestarea vizibilă a divinității ascunse. ✦ (În creștinism) A doua venire a lui Iisus Hristos la Judecata de Apoi propovăduită în „Noul Testament". Dacă prima venire, prin întruparea sa ca Fiul lui Dumnezeu de la Duhul Sfânt și din Fecioară este smerită, cu trupul, cea de-a doua va fi întru slavă și cu putere, ca împărat și judecător care va judeca vii și morții înviați.

PARVA, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona de contact a dealurilor Năsăudului cu m-ții Rodnei, pe râul Rebra; 2 792 loc. (2003). Expl. de caolin și argile caolinoase. Izv. cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, magneziene, clorurosodice. Mofete.

PĂRVATĪ (în sanscrită „fiica muntelui") (în mitologia vedică), zeiță principală, fiica zeului muntelui Himalaya, Himăvat, și a zeiței Mena. Ca soție a zeului Șiva era purtătoarea energiei cosmice feminine. Simboliza fertilitatea maternă a Pământului, dar avea și o ipostază demonică, personificând violența și războaiele. Era invocată și cu alte nume: Uma (Luminoasa — ca personificare a luminii și frumuseții), Durgă (Inaccesibila), Ambika (Maica) ș.a.

PARVENI (< fr., lat.) vb. IV intranz. **1.** A ajunge fără merite deosebite, prin mijloace neoneste sau printr-un concurs favorabil de împrejurări, la o situație materială, socială sau politică foarte bună; a pătrunde într-o clasă socială înaltă. **2.** A reuși, a izbuti. **3.** (Despre știri, scrisori etc.) A ajunge la destinație, a sosi. ✦ (Despre lumină, zgomote etc.) A se propaga în spațiu până la un anumit punct.

PARVENIT, -Ă *(< parveni)* adj., s. m. și f. (Om) îmbogățit, ajuns pe o treaptă materială, socială sau politică superioară fără a avea merite deosebite și adesea pe căi necinstite.

PARVENITISM *(< parvenit)* s. n. Tendință, dorință arzătoare de a parveni **(1)** cu orice preț; situație de parvenit; mod de comportare a unui parvenit.

PAS[1] (lat. *passus*) s. m., s. n. **I. 1.** Fiecare dintre mișcările pe care le face un om sau un animal punând un picior înaintea celuilalt pentru a se deplasa; distanța parcursă printr-o asemenea mișcare. ✧ Loc. *Pas cu pas* = încetul cu încetul, treptat; (foarte) de aproape; mereu, neîncetat. *La tot pasul* sau *la fiecare pas* = pretutindeni, peste tot; totdeauna, necontenit. ✧ Expr. *A ceda pasul* = a se lăsa depășit (în mers, în acțiuni etc.). ✦ Zgomotul produs de fiecare mișcare a picioarelor în mers. ✦ Fig. Înaintare, evoluție; progres. ✦ Fig. Acțiune, act, întreprindere. **2.** Mod, fel de a merge; mers, umblat. ✧ *P. alergător* = mers în fugă. *P. de marș* (sau *de voie*) = mers ostășesc obișnuit. *P. de front* (sau de *defilare*) = mers ostășesc de paradă, cu cadență bine marcată. ✧ Loc. *La pas* sau *în pasul calului* = în mersul liber (al calului), în ritm obișnuit. ✧ Expr. *A ține pasul* = a păstra cadența; *fig.* a se menține pe același plan cu cineva, a avea aceeași evoluție. ✦ Mișcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans. **3.** Măsură de lungime egală cu distanța efectuată dintr-o singură mișcare în mers normal. **4.** Urmă făcută de talpa piciorului sau a încălțămintei în timpul mersului. **II.** S. n. **1.** (MAT.) *Pasul unei elice* = distanța dintre un punct al elicei circulare și cel mai apropiat punct al ei, situat pe o paralelă la axa elicei care trece prin primul punct. **2.** (TEHN.) Distanță sau unghi, cu valori constante, între două elemente consecutive identice ale unui sistem tehnic (ex. **p.** filetului, **p.** danturii la roțile dințate etc.).

PAS[2] (< germ., fr.) s. n. **1.** (GEOGR.) Loc mai coborât, care permite trecerea peste o culme muntoasă sau deluroasă, frecvent situat chiar pe cumpăna apelor. Printre **p.**, care din vechi timpuri au fost străbătute de drumuri, care făceau legătura între ținuturile românești situate de-o parte și de alta a m-ților Carpați se numără: în Carpații Orientali, **p.** Prislop (1 416 m alt.), Șetref, Mestecăniș, Tihuța, Oituz, Predeal; în culoarul Rucăr—Bran, **p.** Giuvala (1 240 m alt.); în Carpații Meridionali, **p.** Vâlcan (1 621 m alt.); între culoarul Bistrei și depr. Hațeg, Poarta de Fier a Transilvaniei; în culoarul Timiș—Cerna **p.** Domașnea. **2.** (NAV.) Șenal navigabil.

PAS[3] (< fr. P.A.S., abreviere de la [*acide*] *P*ara-*A*mino-*S*alicylique) subst. Acid *paraaminosalicilic.*

PAS[4] (< fr.) interj. Cuvânt folosit de un jucător de cărți pentru a arăta că nu vrea sau nu poate să deschidă jocul ori nu participă la joc în turul respectiv.

PASA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A da sau a ceda cuiva un lucru (pe durată limitată); a face să ajungă în mâna altuia, a transmite. **2.** (SPORT) A trimite, prin diferite procedee tehnice,

obiectul de joc (mingea, pucul) partenerului de echipă. **3.** A trece prin sită fructe sau legume; a zdrobi, a mărunți.

PASABIL, -Ă (< fr.) adj. (Fam.) Care este destul de bun, de frumos etc. pentru a fi acceptat; care corespunde într-o oarecare măsură scopului; de o calitate mediocră.

PASADENA [pæsedi:nə] **1.** Oraș în S.U.A. (California), suburbie rezidențială în NE orașului Los Angeles; 133,9 mii loc. (2000). Stațiune balneară. Ind. electronică și aeronautică; instrumente de precizie. Institutul Tehnologic al Californiei (1891). Colegii (Jet Propulsion Laboratory). Centru de cercetări al NASA. Stadionul de fotbal american Rose Bowl. Muzeu de artă europeană din sec. 19–20. Fundat în 1874. Oraș din 1886. **2.** Oraș în S S.U.A. (Texas), între Houston Ship Channel și Clear Lake, la 16 km S de Houston; 141,7 mii loc. (2000). Produse chimice și petrochimice. Întreprinderi aerospațiale. Două colegii (1929 și 1961). Fundat în 1895 de către J.H. Burnett, devine oraș în 1929.

PASAGER, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care călătorește folosind un mijloc de transport în comun; persoană care este în trecere printr-o localitate; călător. **2.** Adj. Trecător, vremelnic.

PASAJ (< fr., it., germ.) s. n. **I. 1.** Spațiu special amenajat (la parterul unei clădiri sau între două clădiri, destinat circulației pietonilor sau a vehiculelor) pentru a trece dintr-o stradă într-alta, de la o clădire la alta; poate fi acoperit sau descoperit. ✦ Încrucișare la același nivel sau la nivele diferite între un drum și o cale ferată; încrucișare la nivele diferite între două sau mai multe căi rutiere. **2.** (TEHN.) Trecere. **3.** Migrație periodică a unora dintre viețuitoare de la locul de iernat la cel de reproducere (în cazul păsărilor, de cuibărit) și înapoi; drumul străbătut în cursul acestor deplasări. Adesea, **p.** constituie, în mod tradițional, un prilej de organizare a unor vânători de mare amploare; se remarcă în prezent diminuarea acestui fenomen pentru ocrotirea speciilor periclitate și vulnerabile. ✧ *Specii de p.* = specii care se întâlnesc într-un anumit teritoriu numai în perioada de migrație (primăvara sau toamna), ele cuibărind și iernând în alte părți ale globului. Pe terit. României, *s. de p.* sunt cocorii și becațina mare. **4.** (ASTR.) *Instrument de p.* = lunetă meridiană. V. *meridian*. **5.** (SPORT) Trap înalt, scurt și ritmic al calului, practicat în școala superioară de călărie. **II. 1.** Fragment dintr-un text scris, dintr-o operă literară sau muzicală citat sau reprodus. **2.** Fragment muzical (de obicei orientat într-o singură direcție — ascendent sau descendent) cu caracter de virtuozitate. ✧ *Notă de p.* = notă străină de acordul în care apare, făcând trecerea de la un sunet component la altul al respectivului acord.

PASAJUL DE NORD-EST v. **Marele Drum Maritim de Nord.**

PASAJUL DE NORD-VEST, ansamblu de strâmtori și canale în Arh. Arctic Canadian, care permite legătura între Oc. Atlantic și Oc. Pacific, prin intermediul Oc. Arctic. A fost descoperit de R. J. McClure (1850–1854), conducând o expediție de căutare a lui J. Franklin. Primul care a navigat prin **P. de NV** a fost Roald *Amundsen* (1903–1906).

PASAMĘTRU (< fr.) s. n. Micrometru de exterior cu mecanism de amplificare cu pârghie, care indică pe un cadran abaterile față de un etalon de comparație.

PASARĘLĂ (< fr.) s. f. **1.** Pod îngust pentru pietoni, construit peste o cale de comunicație. ✦ Punte îngustă sau galerie acoperită care face posibilă circulația la înălțime, între două construcții sau între două părți ale aceleiași construcții. ✧ *P. de semnale* = p. construită peste mai multe linii de cale ferată, pe care se montează semnalele. **2.** (NAV.) Podeț îngust și mobil care face legătura între chei și puntea unui vapor ancorat. ✦ Platformă înălțată pe puntea unui vas, unde se află camera hărților și a instrumentelor de navigație și unde stă, de obicei, timonierul sau ofițerul de cart. **3.** Platformă îngustă amenajată la unele construcții pentru manevrarea unor dispozitive sau pentru executarea lucrărilor de verificare și întreținere.

PASARGADAE, sit istoric în Iran, la 48 km NE de vechiul Persepolis și 130 km de Shiraz. Aici a fost amplasată vechea capitală a Imp. Persan întemeiată de Cirus II cel Mare în c. 550 î.Hr. Numeroase vestigii arhitectonice, printre care două palate, atestând originalitatea construcției palatelor ahemenide, o poartă monumentală, un turn, mausoleul lui Cirus II cel Mare. Cucerit de Alexandru cel Mare (c. 336 î.Hr.).

PASATRICE (< it.) s. f. Mașină prevăzută cu sită care separă semințele și pielițele de pulpa legumelor și a fructelor.

PASAY, oraș în Filipine (Luzon) situat pe țărmul de E al G. Manila, la 5 km SSE de Manila; 354,9 mii loc. (2000). Aeroport care servește capitala țării. Centru agricol (orez, fructe) și comercial. Universitate (1946).

PASĂ (< fr., engl.) s. f. **1.** (SPORT) Transmitere a mingii către un coechipier. **2.** Tur la un joc de cărți. ✧ Expr. *A avea* (sau *a fi în*) *pasă (bună* sau *rea)* = a trece printr-o perioadă bună (sau rea); a avea noroc (sau ghinion). ✦ Miză pe care trebuie să o depună jucătorii la fiecare nou tur.

PASĂMITE (< *pasă*^{2} + *mi* + *te*) adv. (Pop.) Se pare, se vede că, pesemne, probabil; într-adevăr, vezi bine că...

PASĂRE (lat. *passer, -is* „vrabie") s. f. (La pl.) Clasă de vertebrate homeoterme, adaptate la zbor, cu corpul fusiform, acoperit cu pene, cu membrele anterioare transformate în aripi și cu cavitatea bucală acoperită de formații cornoase *(Aves)*; cuprinde c. 9 000 de

Pasargadae. Ruinele mausoleului lui Cirus II cel Mare

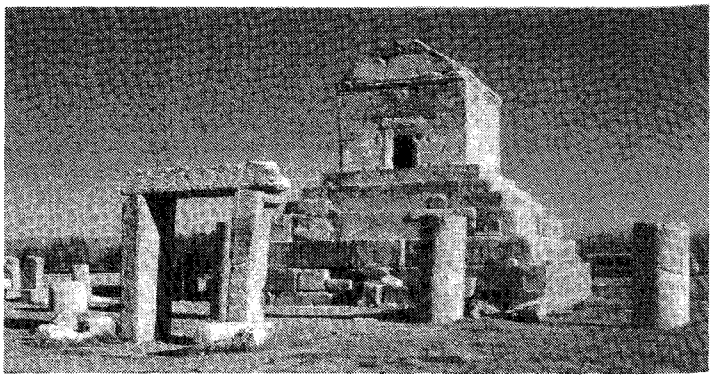

Pasărea-liră

Pasărea-ogorului

Pasărea-paradisului

păunul etc.). Ocazional au fost domesticite sau îmblânzite și exemplare din alte specii (cormorani, fazani, șoimi, canari, struți etc.). *Pasărea-liră* = pasăre din ordinul paseriformelor familia *Menuridae,* răspândită în Australia și ins. Noua Guinee. Prezintă dimorfism sexual; masculul este viu colorat și are coada în formă de liră *(Menura superba).* Pot imita glasul altor animale și unele zgomote. *Pasărea-muscă* = colibri. *Pasărea-ogorului* = pasăre din familia paradisei, de mărimea unei găini, cu spatele brun, pântecele alburiu și cu picioarele lungi, galbene, ochi mari și cioc scurt și masiv *(Burhinus oedicnemus).* Este întâlnită, dispersat, în regiunile de câmpie din Europa de Sud și Centrală și din V Asiei; duce preponderent o viață nocturnă. *Pasărea-paradisului* = denumire generică a unor păsări din ordinul paseriformelor din familia *Burhinide,* viu colorate, care trăiesc în Australia și ins. Noua Guinee. Se cunosc peste 40 de specii. *Pasărea furtunii* = furtunar.

PASĂREA COLIBRI, grup pop-folk românesc. Constituit în 1992 în fomula Mircea Baniciu, Mircea Vintilă, Florian Pittiș (înlocuit cu Marius Bațu în 2001) și Vladi Cnejevici. Grup de vedete (trei soliști vocali), abordează repertoriul consacrat pop-folk, dar și piese originale, cu *re*corduri de vânzări. Discografie selectivă: „În căutarea cuibului pierdut", „Ciripituri", „Încă două mii de ani".

PASĂREA MĂIASTRĂ (în mitologia românească), pasăre simbolică sau alegorică. Reprezentată ca o pasăre strălucitoare, multicoloră, cu forțe magice nelimitate. Este o pasăre justițiară; are rang regal și e slujită de toate celelalte păsări. Simbolizează adesea inaccesibilul aerian, imposibilul și himericul. Cântecul ei întinerește pe cel ce o ascultă. Uneori este o fată de împărat transformată în pasăre, ca urmare a unui blestem. Tema **p. m.** a constituit o sursă de inspirație pentru C. Brâncuși.

PASCAL[1] (< fr. {i}; {s} n. pr. *B. Pascal*) s. m. Unitate de măsură a presiunii (simbol: Pa), egală cu presiunea exercitată de forța de 1 newton, uniform repartizată pe o suprafață de 1 m^2.

PASCAL[2] (< fr. {i}) s. n. Limbaj de programare pentru calculatoarele electronice proiectat, în 1969, de N. Wirth la Institutul Politehnic din Zürich și pus la dispoziția publicului în 1974 și utilizabil din 1989.

PASCAL[3], **-Ă** (< fr., lat.) adj. Privitor la sărbătoarea Paștilor, de (la) Paști. ✧ *Ciclu p.* = perioada de 532 de ani, după care sărbătoarea Paștilor revine exact în aceeași zi a anului. *Miel p.* = miel pe care evreii îl sacrifică la Paști, cu prilejul sărbătorii eliberării lor din robia egipteană.

PASCAL, numele a doi papi: **P. I** (817–824), a obținut din partea lui Ludovic cel Pios un act (817) prin care se garanta Papalității posesiunea perpetuă asupra teritoriilor stăpânite. A construit numeroase biserici. **P. II** (pe numele laic *Ranieri de Pieda*) (1099–1118), a continuat lupta papei Grigore VII pentru *învestitură* cu împărații *Henric IV* și *Henric V.* Sub presiunea *Curiei* a revocat privilegiile clerului (1112).

PASCAL, Blaise (1623–1662), matematician, fizician, scriitor și filozof francez. Contribuții în hidrostatică (a descoperit, în 1653, legea fundamentală a hidrostaticii — legea lui **P.**), geometrie (teorema lui **P.** — una din teoremele de bază ale geometriei proiective), algebră, analiza matematică, teoria probabilităților; a inventat o mașină de calcul (1642) pentru care, în 1649, a obținut monopolul de fabricare și comercializare. În ultima parte a vieții a fost atras cu precădere de problemele moralei și ale filozofiei. Din 1646 intră sub influența jansenismului, iar după experiența revelației din 1654 viața i se transformă radical, asociindu-se grupului jansenist de la Port-Royal și consacrându-se studiului teologiei. A conceput „Scrisorile provinciale" îndreptate cu precădere împotriva iezuiților; apoi a proiectat o apologie a religiei creștine, pe care, datorită problemelor de sănătate, n-a realizat-o decât în forma fragmentară a „Cugetărilor" (publicate postum). P. a susținut o abordare fideistă a religiei.

PASCAL-COJOCĂRIȚA, Matilda (n. 1958, Negrești, jud. Vaslui), inter-

Blaise Pascal

specii, grupate în 28 de ordine. Se înmulțesc prin ouă, pe care le depun, de obicei, în cuiburi și le clocesc. ✧ *P. domestică* = pasăre crescută în scop economic pentru producția de carne, ouă, puf, fulgi etc. (de ex. găina, curca, gâsca, rața, bibilica) sau pentru valoarea lor decorativă (de ex. porumbelul,

pretă română de muzică populară. Stil concertant strălucitor, cu o bogată dinamică a efectelor spectaculare, realizate cu o mare agilitate vocală și valorificând intens registrul grav de contralto al vocii sale.

PASCAL, Ernesto (1865–1940), matematician italian. Apropiat al lui *C.F. Klein*, a studiat teoria ecuațiilor algebrice. Autor al unei teorii a identității simbolurilor, care-i poartă numele. Contribuții privind teoria formelor diferențiale.

PASCALIE (PĂSCĂLIE) (< ngr., lat.) s. f. **1.** Calendar creștin după care se stabilește pe o perioadă mai lungă de ani data Paștilor și a altor sărbători religioase care nu au loc la date fixe și depind de Paști. **2.** Carte populară astrologică pentru ghicirea viitorului.

PASCALY, Mihail (1830–1882, n. București), actor, conducător de trupă și director de scenă român. Animator al mișcării teatrale din România; în trupa lui a fost angajat și adolescentul M. Eminescu. Interpret de factură romantică al marilor roluri din dramaturgia universală (Hamlet, Don Carlos, Ruy Blas) și națională (Răzvan).

PASCARELLA, Cesare (1858–1940), poet italian. Cel mai de seamă exponent al poeziei în dialect roman („Serenada la Roma", „Villa Gloria", „Descoperirea Americii", „Istoria noastră"), în care îmbină spontaneitatea, elocvența și umorul de sursă populară cu reminiscențe pedante. Culegeri de articole („Memoriile unui uituc", „Călătorie în Ciociara").

PAȘCĂ (lat. *pascha*) s. f. **1.** Cozonac tradițional preparat din aluat dospit și acoperit cu brânză de vacă sau cu smântână, amestecată cu zahăr și stafide, care se mănâncă la Paști de către creștinii ortodocși și catolici. ✦ Anafură sau cuminecătură pe care o împarte preotul credincioșilor în ziua de Paști. **2.** Azimă coaptă în foi subțiri pe care o mănâncă evreii în timpul Paștilor. ✦ Mielul pe care îl sacrificau evreii, conform ritualului, cu prilejul sărbătorii Paștilor; miel pascal.

Mihail Pascaly

PASCH [paʃ], **Moritz** (1843–1930), matematician german. Prof. univ. la Giessen. A introdus (1882) un sistem de axiome pentru geometria descriptivă, care-i poartă numele. Contribuții în studiul analizei matematice și funcțiilor variabile.

PASCHEN [pąʃən], **Louis Carl Heinrich Friedrich** (1865–1947), fizician german. Prof. univ. la Tübingen, Bonn și Berlin. Studii asupra razelor infraroșii și asupra măsurii lungimilor de undă liniare ale hidrogenului și heliului. A verificat experimental (1916) teoria atomică relativistă a lui A. Sommerfeld.

PASCHIA, Gheorghe (1905–1990, n sat. Bârzeiu, jud. Gorj), teolog român. Preot militar în al Doilea Război Mondial. Autor al unor lucrări teologice și culegeri de folclor („Învățături din Sf. Scriptură și viață pentru tineret", „Cer și pământ. Predici", „Buna-cuviință oglindită în proverbe și maxime din toată lumea", „Dicționar al bunei-cuviințe"). Deținut politic în închisorile comuniste.

PASCIN [pasɛ̃], **Jules** (pe numele adevărat *Julius Pincas*) (1885–1930), pictor și desenator bulgar. A lucrat în Germania, Franța și S.U.A. (1914–1920), unde s-a naturalizat; din 1920 se reîntoarce la Paris, unde duce o viață boemă, alături cu M. Chagall, A. Modigliani și C. Soutine. Picturi cu subiecte biblice, prezentând scene mărețe, de un orientalism comic, sau figuri feminine de un erotism perfid („Frumoasele nopții", „Micuțe balerine", „Nuduri"). Ilustrație de carte (Heine, MacOrlan, P. Morand). S-a sinucis.

PASCOLI, Giovanni (1855–1912), poet italian. Reprezentant al decadentismului. Novator al formelor metrice și stilistice în poezia italiană modernă. Lirică de introspecție, meditativă și muzicală („Myricae", „Mici poeme", „Cântecele din Castelvecchio"). Poeme de interpretare a miturilor antice („Poeme de banchet") sau de inspirație civică („Ode și imnuri", „Poeme italice"). Exegeze dantești remarcabile.

PASCU, George (1912–1996), muzicolog, dirijor și compozitor român. Prof. univ. la Iași. Studii importante de istorie a muzicii („Muzicienii Iașului", în colab., „Căi spre marea muzică"). Creație simfonică și camerală.

Ioan Gyuri Pascu

PASCU, Giorge (1882–1951, n. Bacău), lingvist, istoric literar și filolog român. Prof. univ. la Iași. Specialist în istoria limbii („Sufixele românești", „Dicționar etimologic macedo-român") și a literaturii române vechi („Istoria literaturii române din sec. al XVIII-lea", „Viața și operele lui D. Cantemir").

PASCU, Ioan Gyuri (n. 1961, Agnita), muzician și actor român. Se lansează ca muzician solo în 1982. Membru al grupului satiric „Divertis" din 1987. Muzică pop, cu o îmbinare de stiluri (pop, rock, blues, reggae etc.) ce-i conferă personalitate și originalitate, pe texte proprii. Cântă cu grupurile „The Blue Workers" și „Pacific". Muzică de film. Discografie selectivă: „Mixed Grill", „Mașina cu jazzolină", „Gânduri nevinovate", „Lasă", „Stângul de a visa".

PASCU, Ștefan (1914–1998, n. Apahida, jud. Cluj), istoric român. Acad. (1974), prof. univ. la Cluj-Napoca. Director (1973–1989) al Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj. Bogată și variată activitate științifică în domeniul istoriei medii și moderne a României („Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. al XVI-lea", „Meșteșugurile din Transilvania până în sec. XV!", „Marea Adunare Națională de la Alba

Ștefan Pascu

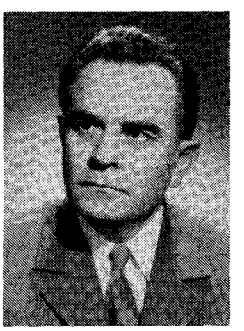

Iulia", „Voievodatul Transilvaniei", „Revoluția lui Horea", „Făurirea statului național unitar român. 1918", voi. I). Coautor și coordonator al mai multor lucrări istorice de sinteză; editor de vechi documente. Membru al mai multor academii și societăți științifice străine.

PAS-DE-CALAIS [pa də kalę], strâmtoare între Franța și Marea Britanie, care unește Marea Mânecii cu Marea Nordului. Lățimea minimă: 32 km; lungime: 185 km; ad. minimă: 24 m; ad. max.: 64 m. Navigație intensă. Cunoscută și sub numele de str. *Dover*. Pr. porturi: Dover, Folkestone, Hastings, Calais, Boulogne-sur-Mer, Dunkerque.

PAS-DE-DEUX [pa də dö] (loc. fr.) subst. Dans clasic executat de o balerină și de un balerin, alcătuit de obicei dintr-un *adagio* (parte lirică dansată împreună), un *allegro* (care cuprinde una sau mai multe variațiuni solistice) și *o coda* (dansată împreună).

PASDELOUP [padlu], **Jules Etienne** (1819–1887), dirijor francez. Organizatorul „Concertelor populare de muzică clasică" (1861–1884), reluate din 1916 sub numele de „Concertele **P.**". Director al Teatrului liric din Paris (1868–1870).

PAS-DE-QUATRE [pa də kątr] (loc. fr.) subst. **1.** Dans de bal, de origine engleză, datând din 1845. **2.** (În balet) Dans clasic executat de patru balerini.

PAS-DE-TROIS [pa də truą] (loc. fr.) subst. Dans clasic executat de un balerin și de două balerine, asemănător ca structură cu *pas-de-deux*.

PASEISM (< fr.) s. n. Cult exagerat al trecutului (propriu romantismului) manifestat, mai ales, prin idealizarea acestuia.

PASERIFORME (< fr.; {s} lat. *passer* „vrabie" + *forma* „formă") s. n. pl. Ordin de păsări insectivore sau granivore, bune zburătoare, de talie mică (pitulici, vrăbii, rândunici), mijlocie (ciori, sturzi) sau mare (pasărea-liră, corbul), unele bune cântătoare (privighetoarea) și care își construiesc adesea cuiburi *(Passeriformes)*. Este ordinul de păsări cu cel mai mare număr de specii (peste 5 000, grupate în patru subordine), răspândite pe tot Globul; unele sunt sedentare, altele migratoare.

PASIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi supus la..., care merită să sufere ceva, susceptibil de...

PAŠIĆ [paʃitʃi] **Nikola** (1845–1926), om politic sârb. Fondatorul (1881) și conducătorul Partidului Radical. Prim-min. al Serbiei (1891–1892, 1904–1905, 1906–1908, 1909–1911, 1912–

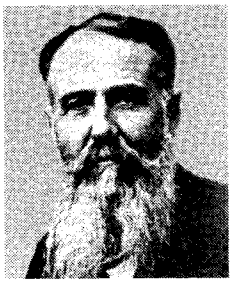

Nikola Pašić

1918) și al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (nov.–dec. 1918, 1921–1924, 1924–1926). Partizan al creării Serbiei Mari, unind pe toți slavii din sud. Între 1921 și 1926 a promovat o politică autoritară.

PASIENȚĂ (< ngr.) s. f. Potrivire întâmplătoare a cărților de joc, într-o anumită combinație, de realizarea căreia o persoană își leagă îndeplinirea unei dorințe.

PASIFAE 1. (În mitologia greacă) Fiica lui Helios și a Perseei, soția regelui Minos al Cretei. Mama lui Androgeu, a Ariadnei și a Fedrei, precum și a Minotaurului, pe care l-a zămislit iubindu-se cu taurul marin monstruos trimis de Poseidon să devasteze Creta. Ca și sora ei Circe, avea darul profeției și se pricepea la vrăjitorie. A fost adorată și ca zeiță selenară. **2.** Satelit al planetei Jupiter. Al 15-lea în ordinea distanței (23 500 000 km). Diametrul: 70 km; perioada orbitală: 735 zile. Are o mișcare retrogradă față de planetă. Descoperit (1908) de britanicul P.J. Melotte.

PASIFLORA (< fr., lat.) s. f. Gen de plantă din familia pasifloraceelor, cu flori mari, strălucitoare *(Passiflora)*. Există c. 300 specii de **p.**, răspândite în America de Sud, Asia, Africa Orientală și Oceania. Folosite în industria farmaceutică la producerea pasifloralului. În România se cultivă ca plantă decorativă *Passiflora caerulea*, numită și *ceasornic* sau *floarea pasiunii*, originară din America de Sud, cu petale albe-verzui, dublate de o coroniță de radii filiforme la bază purpurii și la vârf albastre, cu pistilul și staminele mari, divergente.

PASIFLORACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante tropicale agățătoare, din care fac parte diverse ierburi și arbuști, cu tulpină lemnoasă, frunze palmate, flori mari cu petale separate, a cărei specie reprezentativă este *Pasiflora*.

PASIFLORAL (< *pasiflora*) s. n. Medicament calmant preparat din extractul de pasiflora, cu adaos de substanțe sedative și sirop.

PASIG, oraș în Filipine (Luzon), situat la confl. râurilor Pasig și Marikina, la 10 km SE de Manila; 505,1 mii loc. (2000). Ind. textilă, de prelucr. a tutunului și alim. Important centru comercial.

PASIGRAFIE (< fr. {i}; {s} gr. *pasi* „pentru toți" + *graphein* „a scrie") s. f. (Rar) Sistem de scriere universală.

PASIMETRU (< fr. {i}) s. n. Instrument de măsurat de tipul *pasametrului*, folosit pentru măsurarea alezajelor.

PASIONA (< fr.) vb. I tranz. A trezi un interes deosebit, a stârni o pasiune. ✦ Refl. A se preocupa cu pasiune, a fi captivat de ceva, a depune interes deosebit pentru ceva.

PASIONAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de pasiune; care este produs sau determinat de o pasiune; pasionat **(2).**

PASIONANT, -Ă (< fr.) adj. Care pasionează, care trezește un interes viu, puternic; captivant. ✦ Care se manifestă cu pasiune; *p. ext.* aprig, violent.

PASIONARIA, La ~ v. **Ibarruri Gómez, Dolores.**

PASIONAT, -Ă *(< pasiona)* adj. **1.** (Despre oameni) Care acționează cu pasiune; care pune pasiune în ceea ce face; înflăcărat, entuziast, fervent. ✦ Stăpânit de pasiune; pătimaș. **2.** (Despre sentimente, însușiri, manifestări etc.) Determinat de pasiune, plin de pasiune; pasional.

PASITELES (sec. 1 î.Hr.), sculptor și teoretician de artă grec. Originar din S Italiei. Fondatorul unei școli de sculptură la Roma. Autor al unor statui („Zeus" la Roma) care nu s-au păstrat și a unei lucrări („Quinque volumnia nobilium operum in toto orbe"), menționată de Pliniu, dispărută. Se consideră a fi inventator al oglinzii de argint.

PASIUNE (< fr., it., germ.; lat. *passio, -onis* „suferință") s. f. **1.** Stare afectivă deosebit de intensă și durabilă pentru cineva sau pentru ceva; dragoste foarte puternică pentru o persoană de sex opus; patimă; manifestare, exteriorizare a unui astfel de sentiment. ✦ Ceea ce constituie obiectul, cauza unui astfel de sentiment. **2.** Înclinație deosebită, însoțită de atașament și plăcere, pentru profesiunea exercitată, pentru un obiect studiat etc. **3.** Viciu; patimă distrugătoare. **4.** (MUZ.) Compoziție muzicală bazată pe textul evangheliilor și în special pe povestea patimilor lui Iisus Hristos. Apărută în

sec. 8 ca piesă monodică, evoluează către oratoriul polifonic (Bach). **5.** (BOT.) *Floarea pasiunii* v. *pasiflora.*

PASIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care nu reacționează la un stimulent, la o acțiune dinafară. ✦ Care este lipsit de inițiativă și de interes pentru ceea ce face; inactiv. **2.** (LINGV.; despre o formă verbală, despre conjugare, diateză) Care arată că subiectul suferă acțiunea (săvârșită de altcineva). ✧ *Vocabular p.* = parte a vocabularului unei limbi care nu este folosită frecvent în vorbire. **3.** (CONT.) Care ține de pasivul bilanțier **(II 1),** privitor la pasiv. **4.** (Despre metale) Care prezintă fenomenul de pasivitate **(2). II.** S. n. **1.** *P. bilanțier* = expresia bănească a surselor sau a izvoarelor de finanțare, la un moment dat, a activului bilanțier. **2.** (DR.) Partea din patrimoniul unei persoane (fizice sau juridice) alcătuită din obligații, datorii și sarcini evaluabile în bani.

PASIVISM (< germ.) s. n. **1.** Pasivitate **(1). 2.** Tactică politică adoptată în 1869–1905, de membrii Partidului Național Român din Transilvania, la conferința de constituire de la Miercurea, prin care, nerecunoscând alipirea Transilvaniei la Ungaria și dualismul austro-ungar, au hotărât boicotarea alegerilor din Ungaria.

PASIVITATE (< fr.) s. f. **1.** Starea celui pasiv **(I 1);** lipsă de activitate și de interes, renunțare la acțiune; pasivism. ✦ (MED.) Diminuare sau absență a rezistenței unui membru (mână, picior) asupra căruia se exercită o mișcare pasivă. **2.** Proprietate a unor metale (crom, fier, aluminiu etc.) de a rezista la acțiunea unor acizi concentrați și de a putea fi atacate de aceiași acizi diluați.

PASKALJEVIĆ [paskalievitʃ], **Goran** (n. 1947), regizor sârb de film. Pelicule de un profund umanism, pline de tandrețe și umor („Paznicul plajei iarna", „Crepuscul", „Îngerul păzitor", „Vremea miracolelor", „Tango argentino", „America altora").

PASKEVICI, Ivan Fiodorovici, conte (1782–1856), feldmareșal rus. Comandant al armatelor ruse din Caucaz în războaiele ruso-persan (1826–1828) și ruso-turc (1828–1829). A reprimat răscoala poloneză din 1830–1831, devenind guvernator al Poloniei ocupate (1832–1856). Comandant al armatei ruse care a intervenit în 1849 în Ungaria, înăbușind Revoluția de la 1848–1849.

Pier Paolo Pasolini

PASMANTERIE (< fr.) s. f. Ramură a industriei textile care produce panglici brodate, fireturi, șireturi etc. pentru garnisirea lenjeriei și a îmbrăcămintii. ✦ Nume generic pentru produsele acestei ramuri.

PASO-DOBLE (cuv. sp. „pas dublu") s. m. invar. Dans în ritm vioi (apărut la începutul sec. 20), în măsură de 2/4, de origine spaniolă, simbolizând jocul pașilor din arenă, dansul toreadorului, dansul de capă și spadă.

PASOLINI, Pier Paolo (1922–1975), regizor, scenarist, scriitor, ziarist, teoretician și critic de film italian. Poezie angajată politic („Cenușa lui Gramsci", „Poezie în formă de trandafir"), romane inspirate de viața brutală, mizeră din suburbiile Romei („Băieți de viață", „O viață violentă") într-un limbaj de mare expresivitate dialectal-argotică. Unul dintre cei mai controversați cineaști ai anilor '60–'70 ai sec. 20, pentru felul în care și-a expus convingerile social-politice, prin intermediul unor filme inspirate din surse clasice. Eroii peliculelor sale sunt rebelii unei societăți care i-a marginalizat și în care mizeria umană, obsesiile și revoltele individuale sunt expresia influenței neorealiste, într-o manieră foarte personală („Accattone", „Evanghelia după Matei", „Oedip rege", „Decameronul", „Povestiri din Canterbury", „Salo sau Cele 120 de zile ale Sodomei", „Floarea celor o mie și una de nopți"). Eseuri („Pasiune și ideologie").

PASPARTU (< fr.) s. n. **1.** Cheie cu care se poate deschide orice broască obișnuită; șperaclu. ✦ Fig. Modalitate de a pătrunde în orice cerc sau mediu social, în orice problemă etc. **2.** Cadru ștanțat de hârtie sau de carton, așezat între ramă și pictura, gravura, desenul sau fotografia înrămate.

PASPOAL (< fr.) s. n. Șiret lat sau panglică din fibre textile, utilizate pentru acoperirea marginilor sau a buzunarelor tăiate la diverse obiecte de îmbrăcăminte. ✦ Panglică folosită ca garnitură la marginea gulerului, a manșetelor etc. ✦ Bandă de piele sau de înlocuitori ai acesteia, folosită pentru întărirea sau împodobirea marginilor la piesele de încălțăminte sau la diverse obiecte de marochinărie.

PASQUAL, Lluis (n. 1951), regizor catalan. Director (1990) al Teatrului Europei din Paris.

PASSACAGLIA [pasakalia] (cuv. it.) s. f. Veche melodie de dans italiană și spaniolă, din sec. 17, cu ritm ternar și mișcare lentă, constând din variațiuni pe o temă. ✦ (În muzica instrumentală) Formă de variațiuni polifonice în ritm ternar și mișcare moderată sau lentă, pe o temă expusă la început și care se menține apoi continuu, de obicei în vocea gravă.

PASSAROWITZ [pasarovits], denumirea germană a localității *Požarevac* [pojarevaț] din Serbia. Aici s-au încheiat, în iul. 1718, în urma războiului din 1714–1718 dus de Veneția, aliată cu Austria (din 1716), împotriva Imp. Otoman, tratatele de pace în baza cărora Austria primea Oltenia, Banatul, o parte din Serbia cu Belgradul și Bosnia de nord, iar Veneția, o serie de facilități comerciale.

PASSAU, oraș în SE Germaniei (Bavaria), situat în zona de confl. a râurilor Inn și Ilz cu fl. Dunărea, la 150 km NE de München, la granița cu Austria; 57,4 mii loc. (2002). Port fluvial. Ind. chimico-farmaceutică, electronică, a instrumentelor optice, textilă, de prelucr. a lemnului și tutunului, alim. (zahăr). Teatru (1783, renovat în 1960–1961). Universitate (1978). Monumente: fortăreața Oberhaus (1219, restaurată în sec. 16); Domul (1668– 1678), în stil baroc, cu una dintre cele mai mari orgi din lume (17 000 tuburi), instalată în 1928; Salvatorkirche (1479, renovată în 1860); Biserica iezuiților — Sankt Michael (1665–1677), în stil baroc; Biserica Capucinilor (1624– 1627); biserica Sankt Paul (1662– 1678); Primăria (1298–1389), în stil gotic; castel (sec. 18); Palat episcopal (1712–1730). Aici s-a încheiat, la 2 aug. 1552, un tratat între Carol V și Mauriciu de Saxa împreună cu principii protestanți, prin care li se recunoștea libertatea cultului și li se acorda o largă amnistie.

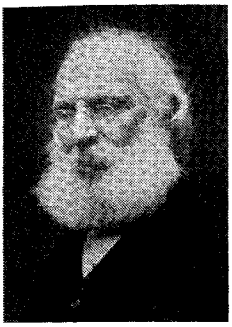

Frédéric Passy

PASSIM (cuv. lat.) adv. (Folosit pentru trimiteri la diverse lucrări) În diferite locuri, în (mai) multe locuri dintr-un izvor citat.

PASSING-SHOT [pa:siŋ ʃot] (cuv. engl. „lovitură trecătoare") s. n. (La tenis) Minge rapidă, trimisă în diagonală sau în lungul liniei, care trece pe lângă adversarul venit la fileu.

PASSO FUNDO, oraș în S Braziliei (Rio Grande do Sul), lângă râul omonim, într-un podiș, la 709 m alt., la 241 km NV de Pôrto Alegre; 169,3 mii loc. (2002). Centru comercial (vite). Ind. alim. (morărit, prelucr. cărnii și ierbii maté) și a prelucr. lemnului (cherestea). Fundat în 1857, a primit statut de oraș în 1890.

PASSY, Frédéric (1822–1912), economist și om politic francez. Unul dintre fondatorii Ligii Internaționale pentru Pace (1867), al Societății pentru Arbitrajul între Națiuni (1870) și al Uniunii Interparlamentare (1889). Primul Premiu Nobel pentru pace (1901), împreună cu H. Dunant.

PASTA, Giuditta Maria Costanza (pe numele adevărat *Giuditta Negri*) (1797–1865), soprană italiană. Figură legendară a operei romantice italiene. Interpretă în premieră absolută a rolului Norma (1831). Talentul actoricesc și intensitatea interpretărilor, ca și amplorea și culoarea vocii au făcut senzație în epocă. A cântat frecvent la Londra, Paris, Sankt-Petersburg opere de Bellini, Donizetti, Rossini.

PASTĂ (< ngr., germ., it.) s. f. **1.** Material omogen sau format dintr-o suspensie concentrată, având o vâscozitate mare în raport cu lichidele. Cele mai răspândite **p.** sunt: **p.** de lianți (**p.** de var, de ciment etc.), **p.** ceramice (**p.** de argilă, de caolin), **p.** cosmetice (**p.** de ras, **p.** de dinți), **p.** alimentare (**p.** de fructe), **p.** de hârtie și **p.** fibroase. ✧ *Paste făinoase* v. *făinos* **(2).** **2.** Amestec de pulbere colorată și ulei în proporții diferite, folosit în pictură. **3.** Lac de unghii cu aspect omogen.

PASTEL (< fr., it.) s. n., (Și adj. invar.) **1.** S. n. Creion colorat, moale, făcut din pigmenți pulverizați, amestecați cu talc și cu gumă arabică. ✦ Desen, lucrare executată cu astfel de creioane; pictură reprezentând un peisaj după natură, executată în **p. (1)** sau în tonuri deschise de acuarelă ori ulei; au creat astfel de picturi Q. de La Tour, E. Degas, O. Redon, Șt. Luchian ș.a. **2.** S. n. Specie a poeziei lirice care poartă această denumire numai în literatura română (de la ciclul de „Pasteluri" ale lui V. Alecsandri, care a încetățenit termenul), cultivând descrierile de natură (prin intermediul cărora sunt exprimate cu discreție stările sufletești ale autorului). În literatura română au scris **p.**: V. Alecsandri, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, I. Pillat ș.a.

PASTELAT, -Ă *(< pastel)* adj. (Despre colorit sau obiecte colorate) Cu tonuri pale, delicat.

PASTELIST (< fr.) s. m. **1.** Pictor de pasteluri. **2.** Poet, autor de pasteluri.

PASTERNAK, Boris Leonidovici (1890–1960), scriitor rus. A debutat cu versuri de formulă futuristă, evoluând spre o lirică metaforică și parabolică („Sora mea, viața", „Anul 1905", „Teme și variațiuni", „A doua naștere"). Poeme cu tematică socială sau de război, notabile prin concretețea viziunii și simplitatea concisă a cuvântului („În trenurile de dimineață", „Întinderea de iarnă"); proză lirică cu implicații autobiografice („Copilăria lui Liuvers", „Permis de liberă trecere"). Declarat „apolitic" și ostracizat, datorită faptului că se pronunțase deschis împotriva violenței și pentru libertatea individului, s-a retras într-o discretă activitate de traducător din poezia universală (Verlaine, Goethe, Shelley, Shakespeare). Publicarea, în Italia, în 1957, fără acordul autorităților sovietice, a romanului său „Doctor Jivago" (frescă de analiză psihologică, rafinată și subtilă, a potențialului emoțional al societății ruse din anii '30 ai sec. 20) și atribuirea (1958) Premiului Nobel pentru literatură (pe care l-a refuzat de teama de a nu fi expulzat din țară) va atrage o campanie de presă dură împotriva sa și excluderea din Uniunea Scriitorilor. Premiul a fost înmânat fiului său în 1990. Reabilitat în 1987.

PASTEUR, [pastȍr], **Louis** (1822–1895), chimist și microbiolog francez. Prof. la Dijon, Strasbourg, Lille și la Școala de Arte Frumoase din Paris. Director al Școlii Normale Superioare (1857–1867) și al Institutului Pasteur din Paris (din 1888). Fondatorul microbiologiei. Cercetări în domeniul cristalografiei și al stereochimiei, descoperind legile izomeriei optice. Demonstrând că fermentațiile alcoolică, acetică, lactică etc. sunt determinate de microorganisme specifice, a infirmat teoria generației spontanee, ceea ce i-a permis elaborarea metodelor de cultivare a germenilor și de sterilizare a acestora. A pus în evidență natura infecțioasă a unor boli ale vinului și ale viermilor de mătase, precum și a unor boli ale omului și animalelor (pesta aviară, antraxul, febra puerperală) și a stabilit metoda conservării berii prin pasteurizare. A descoperit și aplicat pentru prima oară vaccinarea antirabică (1885) și vaccinul împotriva holerei găinilor. A elaborat principiile asepsiei și a pus bazele imunologiei.

PASTEURELOZĂ (< fr.) s. f. (MED. VET.) Holeră **(2).**

PASTEURIZA [pastörizą] (< fr.; {s} n. pr. *Pasteur*) vb. I tranz. A se supune operației de pasteurizare.

Boris Leonidovici Pasternak

Louis Pasteur

PASTEURIZARE [pastörizare] *(< pasteuriza)* s. f. Procedeu termic de sterilizare a unor produse alimentare (lapte, sucuri de fructe, bere etc.), prin încălzire la 75–85° şi răcire bruscă sub 10°C; microorganismele sunt distruse, iar calităţile fizice, chimice şi gustative ale alimentelor rămân nealterate. Introdus de savantul francez L. Pasteur.

PASTEURIZATOR (< fr.) [pastörizător] s. n. Aparat folosit pentru pasteurizare.

PASTILĂ (< fr.) s. f. **1.** (FARM.) Tabletă; (impr.) comprimat. ✦ Produs alimentar prezentat în formă de pastilă **(1). 2.** Disc cu suprafeţele frontale convexe, folosit ca element intermediar de reazem în construcţia de maşini. **3.** *P. de acumulator electric* = porţiunea de substanţă activă aflată într-o alveolă de grătar a acumulatorului electric. **4.** Loc (de formă sferică) amenajat în mijlocul unei pieţe, al unei intersecţii largi pentru dirijarea circulaţiei, refugiul pietonilor etc.

PASTIOR, Oskar (n. 1927), scriitor german originar din România. Stabilit în R.F. Germania (1968). Autor de piese de teatru, proză; lirică experimentală („Cuvinte deschise", „Lecturi cu Timinus. Poezii").

PASTIŞA (< fr.) vb. I. tranz. A realiza o pastişă.

PASTIŞĂ (< fr.) s. f. Lucrare literară sau artistică în care se imită maniera de creaţie a altui autor, de obicei consacrat, nu însă şi subiectul operei acestuia. În literatura română au scris p. I.L. Caragiale, G. Topârceanu, Al. O. Teodoreanu ş.a. (v. şi *parodie*). ✦ (Peior.) Imitaţie lipsită de valoare, epigonică.

PASTO (SAN JUAN DE PASTO [san huan]**)**, oraş în SV Columbiei, situat la poalele vulcanului Galeras sau Pasto (4 267 m alt.), la 2 595 m alt., pe şoseaua panamericană; 332,4 mii loc. (1999). Aeroport. Expl. de aur. Ind. metalurgică, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) şi tutunului, a ceramicii, alim. (brânzeturi, ciocolată, bere). Universitate (1904). Fondat de spanioli în 1539.

PASTOR (< lat., germ.) s. m. Slujitor al unui cult protestant.

PASTOR, Ludwig von, baron von Campersfelden (1854–1928), istoric austriac. Prof. univ. la Innsbrück. Director (din 1901) al Institutului Istoric Austriac din Roma. Autor al unor lucrări monumentale: „Istoria papilor de la sfârşitul Evului Mediu (1477–1799)", „Istoria poporului german".

PASTORAL, -Ă (< fr., lat., it.) adj., s. f. **1.** Adj. Câmpenesc, rustic, păstoresc; bucolic **(1).** ✧ *Gen p.* = gen literar (proză, poezie, dramaturgie) sau muzical de inspiraţie campestră, celebrând, într-o manieră idilică, în forme convenţionale, sentimentele pure, inocenţa şi simplitatea vieţii păstoreşti. **2.** S. f. Operă dramatică, lirică sau muzicală care aparţine genului pastoral şi care are ca personaje păstori şi păstoriţe („Jocul lui Robin şi Marion", „Il pastor fido") sau piesă de mici dimensiuni, cu caracter galant, având subiecte legate de natură. **3.** S. f. Parte a teologiei care iniţiază preoţii în problemele conducerii bisericeşti şi religioase. **4.** Adj. Care aparţine pastorilor sau *p. gener.* preoţilor. **5.** S. f. Scrisoare publică cuprinzând sfaturi şi urări, adresată de arhiereu credincioşilor cu ocazia marilor sărbători religioase sau a unor evenimente importante.

PASTRAMĂ (< ngr., tc.) s. f. Preparat din carne (de oaie, de capră, de porc, de gâscă etc.) conservată prin sărare, afumare, uscare şi condimentare.

PASURUAN, oraş în S Indoneziei (E ins. Java), port lângă str. Madura, la 48 km S de Surabaya; 168,3 mii loc. (2000). Şantier de construcţii navale. Decorticarea orezului. Tăbăcării. Institute de cercetări (forestier, de prelucr. cuprului, de boli pulmonare). A fost centrul ad-tiv al unui district olandez cu numele *Pasoeroean* transferat la Malang (1934).

PASVANGII (< n. pr. *Pasvan-*[Oğlu]) s. m. pl. Denumire dată ostaşilor de sub comanda lui *Pasvan-Oğlu,* care făceau incursiuni de pradă în Ţara Românească la sfârşitul sec. 18 şi începutul sec. 19.

PAŞALÂC (< tc.) s. n. Provincie sau regiune din Imp. Otoman condusă de un paşă (de ex. p. de la Buda). ✦ Fig. (Deprec.) Ţară în care domneşte despotismul.

PAŞAPORT (< it., ngr., rus., fr.) s. n. Document eliberat de o autoritate de stat, prin care se confirmă identitatea şi cetăţenia unei persoane şi în temeiul căruia aceasta poate circula în alt stat şi care, mai ales peste hotare, îi serveşte drept legitimaţie.

PAŞĂ (PAŞA s. f. invar.) (< tc.) s. m. **1.** (În Imp. Otoman) Guvernator al unei provincii (paşalâc); titlu onorific acordat unor înalţi demnitari; persoană care purta un astfel de titlu. Până la mijlocul sec. 19, era purtat mai ales de viziri şi cârmuitorii provinciilor, iar de la mijlocul sec.19 până în 1934 şi de generalii armatelor turce. **2.** (În unele

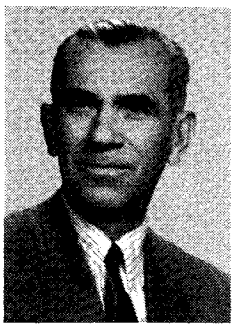

Ştefan Paşca

ţări musulmane) Titlu onorific conferit unor demnitari (până în 1953, în Egipt); persoană având acest titlu.

PAŞCA, Ştefan (1901–1957, n. Crişcior, jud. Hunedoara), lingvist şi filolog român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Cluj. Redactor responsabil al revistei „Cercetări de lingvistică" (1957). Studii de onomastică („Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului") şi de literatură română veche („O tipăritură munteană necunoscută din sec. al XVII-lea: cel mai vechi ceaslov românesc"). Colaborator sau coordonator al unor lucrări de sinteză ale Acad. („Dicţionarul limbii române", „Atlasul lingvistic român").

PAŞCANI 1. Vârf în partea centrală a obcinei Feredeu, reprezentând alt. max. a acesteia (1 479 m). **2.** Municipiu în jud. Iaşi, situat pe terasele de pe dr. văii Siretului; 43 202 loc. (2003). Nod feroviar şi rutier. Expl. de balast. Ateliere pentru reparat material rulant feroviar. Constr. de utilaje pentru ind. textilă şi de utilaje agricole. Fabrici de produse electrotehnice (adaptoare şi

Paşcani (2.).
Casa Constantin Cantacuzino-Paşcanu

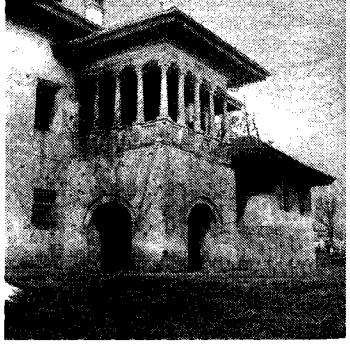

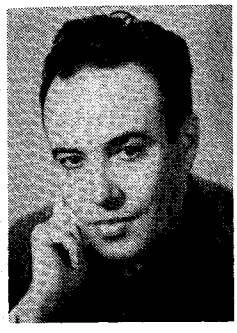

Alexandru Pașcanu

regulatoare de temperatură, debitmetre electromagnetice, diafragme și ventile electromagnetice, traductoare de temperatură, contoare electrice), de armături grele, de scule și accesorii, de mobilă, tricotaje, perdele, țesături de in, prefabricate din beton, preparate din carne și lapte, zahăr ș.a. Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1664, restaurată în 1807), casa Cantacuzino-Pașcanu (1640–1650), cu un bogat decor sculptat. Prima atestare documentară datează din 8 apr. 1419. Recunoscut ca târg în 1842, devine oraș în 1923 și municipiu la 18 ian. 1995.

PAȘCANU, Alexandru (1920–1989, n. București), compozitor român. Prof. univ. la București. Atracție pentru muzica descriptivă, programatică, pentru melosul folcloric românesc. Creație simfonică, de muzică de cameră, lucrări corale („Bocete străbune", „Chindia", „Festum hibernum"). Lucrări didactice („Tratat de armonie", „Despre instrumentele muzicale").

PAȘCU-RĂDULESCU, Dorel (n. 1947, Sebiș, jud. Bistrița-Năsăud), violonist și dirijor român. Prof. univ. la București. Activitate ca solist, concert-maestru, dirijor (orchestre de studenți — Concerto).

PAȘI s. m. pl. (ZOOL.) Cotari.

PAȘNIC, -Ă *(< pace)* adj. **1.** (Despre oameni) Care nu tulbură și nu supără pe nimeni, care evită orice conflict; liniștit; iubitor de pace, potrivnic războiului. **2.** (Despre acțiuni, atitudini) Care sprijină pacea; lipsit de agresivitate. **3.** (Despre locuri, peisaje etc.) Liniștit, calm, tihnit.

PAȘOPTISM *(< pașopt* „patruzeci și opt") s. n. Ideologie a Revoluției de la 1848 din Țările Române, caracterizată printr-un accentuat caracter militant pus în slujba libertății naționale și sociale, a luptei pentru unirea Țărilor Române și crearea statului național român modern. În plan cultural, scriitorii pașoptiști luptau pentru crearea unei literaturi originale, pentru crearea presei românești și educarea poporului. Platforma ideologică a **p.** a fost expusă în programul „Daciei literare". Principiile **p.** și-au găsit reflectarea în activitatea și creația lui: N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, Al. G. Golescu, V. Alecsandri, Alecu Russo, C. Negri, C.A. Rosetti, D. Bolintineanu, A. Iancu, S. Bărnuțiu, G. Barițiu, T. Cipariu, E. Murgu ș.a.

PAȘOPTIST, -Ă *(< pașopt* „patruzeci și opt") adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de generația participanților la Revoluția de la 1848 din Țările Române. **2.** S. m. și f. Participant la Revoluția de la 1848 din Țările Române. ✦ P. ext. Purtător al ideologiei revoluționarilor de la 1848.

PAȘTE (lat. *pascere*) vb. III **1.** Tranz. și intranz. (Despre erbivore) A se hrăni rupând cu gura iarbă sau alte plante. **2.** Tranz. A duce și a păzi animalele la păscut. **3.** ✧ Expr. *A paște pe cineva* = a urmări pe cineva cu perseverență și cu intenții rele; a pândi pe cineva (amenințându-l). ✦ (Despre noroc, șansă) A favoriza. ✧ Expr. *A-l paște pe cineva moartea* (sau păcatul, primejdia) = a-l amenința pe cineva moartea, păcatul, primejdia.

PAȘTELUI, Insula ~ (ISLA DE PASCUA sau **RAPA NUI; TE PITO TE HENUA,** „Buricul Pământului" în limba băștinașilor), insulă chiliană în E Oc. Pacific, la c. 2 500 km V de țărmul Americii de Sud; 162,5 km^2; c. 3 000 loc. (pascuani), majoritatea provenind din amestecul populației locale (de origine polineziană) cu imigranți din America și Europa. Localit. pr.: *Hanga Roa*. Cratere de vulcani stinși (Rano Aroi, 618 m alt.) și numeroase peșteri. Climă tropicală. Cafea, tutun, bananieri, batate. Creșterea ovinelor și bovinelor. Pescuit. Turism. Descoperită de navigatorul olandez Jakob Roggeveen la 6 apr. 1722 (zi de Paști). Anexată de Chile în 1888, care a inclus-o în prov. Valparaíso. Este probabil un rest al ipoteticului continent dispărut, Pacifida. În **P.** se păstrează un mare număr (c. 900) de statui gigantice monolite din tuf vulcanic (până la 12 m înălțime și unele peste 20 t greutate), reprezentând figuri omenești, păsări, pești etc. (considerate ca aparținând patrimoniului cultural universal). S-au găsit și morminte ale populației Ahu și tăblițe cu inscripții hieroglifice (scrierea rongo-rongo), încă nedescifrate. Ipoteza apartenenței lor la civilizația precolumbiană a format mobilul unei celebre expediții („Aku-Aku"), condusă de etnograful norvegian Thor Heyerdahl. Parc național (din 1968) cu o supr. de 4,6 mii ha.

PAȘTI (PAȘTE) (lat. *Pascha*) s. f. pl. (Cu valoare de nume propriu) **1.** Cea mai mare sărbătoare creștină, celebrată în amintirea învierii lui Iisus Hristos a treia zi după răstignirea pe cruce, semnificând biruința asupra morții și izbăvirea de păcatul strămoșesc. A fost statornicită începând din sec. 2, ulterior stabilindu-se și postul care o precede. Inițial, data **P.** creștin era fixată în raport cu **P.** iudaic, apoi a fost calculată și comunicată de la Alexandria, după Conciliul de la Niceea (325), fiind stabilită în prima duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară (21 mart.). ✧ Expr. *Din an în Paști (din joi în Paști; din Paști în Crăciun)* = foarte rar. *La Paștele cailor* = niciodată. **2.** Pâine sfințită care se împarte la biserică în ziua de Paști **(1). 3.** v. **Pesach.**

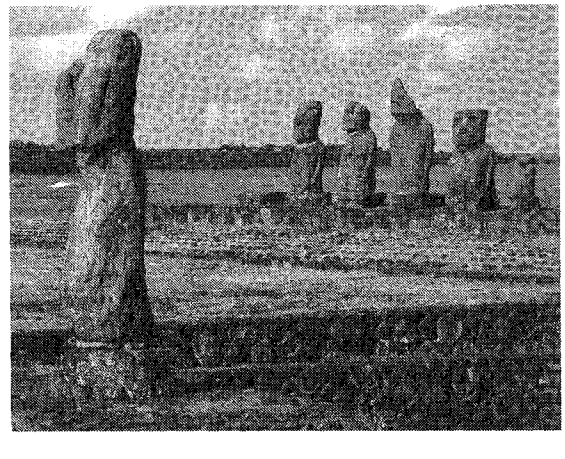

Statui monolite din insula Paștelui

PAȘTU (PUȘTU, PĂSTO, PASHTU), (< fr. {i}) subst. Limbă indo-europeană din grupul iranian oriental vorbită în Afghanistan (una dintre limbile oficiale, din 1936) și NV Pakistanului. Alfabet arab.

PAȘTUNI (PAKHTUNI, PASHTUNI) s. m. pl. **1.** Denumire dată locuitorilor din Afghanistan și din NV Pakistanului care vorbesc limba pașto. De religie islamică. Persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține pașlunilor **(1)**, privitor la pașlunii.

PAT[1] (< ngr.) s. n. **1.** Piesă de mobilier prevăzută cu somieră/saltea, servind pentru odihnă sau dormit; *p. ext.* mobila împreună cu lenjeria, cu așternutul respectiv ✧ Expr. *A face* (sau *a așterne*) *patul* = a întinde, a pregăti așternutul pentru culcare. *A strânge patul* = a strânge, a aduna așternutul în care s-a dormit. *A fi pe patul de moarte* = a fi pe punctul de a muri; a fi în agonie. *A cădea la pat* = a se îmbolnăvi. ✦ (FITOPAT.) *Patul-vântului* = mături-de-vrăjitoare. ✦ Culcuș. **2.** Targă, năsălie. **3.** Răsadniță. **4.** Parte a unei mașini sau a unui sistem tehnic, cu fața superioară plană și orizontală, pe care se sprijină sau alunecă materiale ori anumite părți ale sistemului tehnic respectiv. ✦ Partea de lemn a puștii, pe care sunt fixate țeava și mecanismele. ✦ (SPORT) Planșetă de pe care se execută trageri la tir. **5.** Parte a războiului de țesut alcătuită din mai multe lemne groase, care susține celelalte piese ale acestuia. **6.** Strat de material așezat orizontal sau înclinat, cu fața superioară aproximativ plană, pe care se reazemă, de obicei, alte materiale. ✧ *P. de cale ferată* = strat de balast pe care se așază traversele de cale ferată. (METAL.) *P. de răcire* = instalație montată în laminor cu scopul de a răci și deplasa materialul după laminarea la cald și înainte de ajustare. *P. de strung* = piesă care susține organele strungului. **7.** *Pat bacterian* = instalație de epurare biologică a apelor de canalizare, formată dintr-un strat de material filtrant. **8.** *Pat germinativ* = strat alcătuit din gunoi de grajd, nisip și mraniță în care se pun semințe la germinare pentru obținerea răsadurilor. **9.** (GEOL.) Strat care se află sub un alt strat sau sub o anumită falie. **10.** Strat de frunze, crengi etc. **11.** Fundul albiei unei ape curgătoare.

PAT[2] (< fr.) s. n. Situație la jocul de șah în care un jucător, fără a fi în poziție de șah, nu mai poate face decât o mutare repetabilă, fiind obligat să înceteze partida. **P.** are valoare de remiză.

PAT și **PATACHON** (pe numele adevărat *Carl Schenström,* 1881–1942 și *Harald Madsen,* 1890–1949), cuplu danez de actori de cinema din perioada filmului mut. Repertoriu datorat fizicului contrastant și temperamental folosind numeroase gaguri și efecte comice insolite („Contrabandiștii de alcool", „Atenție la fete", „Călători clandestini").

PATAGONEZI (< n. pr. *Patagonia*) s. m. pl. Nume dat de spanioli (termenul a fost folosit prima oară de Antonio Pigafetta, istoriograful expediției lui Magellan) triburilor amerindiene (majoritatea făcând parte din ansamblul tehuelche) care au trăit în Patagonia; în prezent sunt în pragul extincției (se mai semnalează doar c. 500 de tehuelche, la S de fl. Chubut). Duceau o viață nomadă, vânând cu arcul; i-au uimit pe exploratori cu statura lor foarte înaltă. Migrația spaniolă a produs, treptat, apariția a numeroase epidemii cărora **p.** le-au căzut victime.

PATAGONIA, regiune naturală în extremitatea sudică a Americii de Sud, extinsă pe c. 1 600 km lungime, între Rio Negro (la N) și str. Magellan (la S), cuprinzând S Argentinei și la V o parte a statului Chile; 805,5 mii km^2. Slab populată. Relieful coboară în trepte de la Anzi spre țărmul Oc. Atlantic și este constituit din formațiuni cristalino-mezozoice și vulcanice. Străbătută de la V la E de râuri ce izv. din Anzi (Chubut, Deseado, Chico ș.a.). Climă temperată aridă. Vegetație de pampas și semideșert. Creșterea ovinelor. Resurse de subsol (petrol, gaze naturale, minereu de fier, cupru, uraniu, mangan). Descoperită de Magellan (1520) și divizată în 1881 între Argentina și Chile.

PATALAMĂ (< tc.) s. f. (Azi fam. și adesea deprec.) Certificat de studii, diplomă.

PĂTALIPUTRA v. **Patna.**

PATAN v. **Lalitpur.**

PATAÑJALI (GONARDĪYA, GONIKĀPUTRA) (sec. 2), filozof și umanist indian. A scris *Mahābhāṣya,* un comentariu al gramaticii lui Pānini. Identificat de hinduși ca fondator al sistemului yoga și autor al *yoga sūtras* (un regulament sistematic al filozofiei yoga).

PATAPIEVICI, Horia-Roman (n. 1957, București), fizician și scriitor român. Cercetător în istoria ideilor. Eseuri, poeme, proze și comentarii politice, în care îmbină vehemența atitudinii („Politice"), cu erudiția enciclopedică („Cerul văzut prin lentilă"; „Omul recent") textele sale având o vână confesivă, din a cărei vibrație existențială autobiografia sa spirituală („Zbor în bătaia săgeții") poate fi considerată drept un model de salvare culturală, în vremuri de catastrofă. Fondator și director al revistei „Cultura ideilor" (din 2004). Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru debut (1995) și pentru eseu (2001).

PĂTĂ s. f. **1.** Urmă lăsată de un corp gras, de o materie colorată, de impurități etc. ✦ Porțiune diferit colorată pe un fond omogen. *P. galbenă* = *macula lutea.* **2.** Porțiune pe corpul animalelor sau al păsărilor, unde părul sau penele sunt de altă culoare față de rest. ✦ Părticică a pielii corpului diferit colorată față de rest. **3.** (ELT.) *P. catodică* = porțiunea incandescentă de pe suprafața catodului unui arc electric produsă prin bombardarea catodului cu ioni pozitivi, în timpul funcționării arcului electric. *P. ionică* = **p.** întunecată care apare în centrul imaginii de televiziune, în mod progresiv, o dată cu creșterea duratei de utilizare a tuburilor catodice. **4.** (ASTR.) *Pete solare* = regiuni mai întunecate și mai reci în fotosferă, având diametre de la câteva mii până la sute de mii de km și o durată de la câteva zile până la câteva luni. Temperatura în partea centrală a *p. s.* (umbra) este cu c. 2 000°K mai scăzută decât a fotosferei. *P. s.* sunt provocate de intensificarea câmpului magnetic solar în regiunile respective, provocând furtuni magnetice; se mențin 10–20 de zile. Numărul lor crește și descrește într-o perioadă de aproximativ 11 ani. În 1957, anul cu cea mai intensă activitate solară din sec. 20, au fost observate în medie c. 200 pete. ✧ Expr. *A căuta* (sau *a găsi*) *pete în Soare* = a căuta cu orice preț defecte acolo unde nu sunt, a fi cusurgiu. **5.** Fig. Faptă reprobabilă care dezonorează pe cineva. ✧ Loc. *Fără (de) pată* = curat, nevinovat; neprihănit, cast.

PATCH [pætʃ], **Alexander Mc Carrell** (1889–1945), general american. A condus operațiunile de apărare din ins. Noua Caledonie (1942). În aug. 1944 a debarcat în Provence, în fruntea Armatei VII, luptând împotriva trupelor germane în Franche-Comté, Lorena, Alsacia, Bavaria (1944–1945).

PATCHTEST [pætʃtest] (cuv. engl.; *patch* „petic" + *test*) s. n. Aplicarea pe piele, eventual sub un leucoplast, a unei substanțe, în scopul determinării sensibilității la un anumit agent (ex. p. la tuberculină).

PATCHWORK [pætʃwə:k] (cuv. engl. „cârpeală") s. n. Îmbinare de fragmente (petice) textile de diverse mărimi, culori și modele. Făcute inițial de femeile coloniștilor din America din resturi uzate pentru confecționarea obiectelor de îmbrăcăminte sau pentru folosință în casă (pături, covoraşe etc.), cu timpul au devenit obiecte de artă; tehnică artistică care foloseşte aceste îmbinări de materiale.

PATEFON (< fr.; {s} n. pr. *Pathé* + *[gramo]fon*) s. n. Aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe discuri **(4)**, prin mişcarea pe orizontală sau pe verticală a unui ac, care urmăreşte şanțul (rila) săpat în disc, mişcarea acului fiind transmisă diafragmei. Inventat de frații *Pathé* în 1908.

PATENT[1], **-Ă** (< germ.) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre sisteme şi obiecte tehnice, în special lacăte, încuietori etc.) Care prezintă garanții de soliditate, de siguranță; care funcționează perfect. ✧ *Cleşte p.* (şi subst., n.) = cleşte special, cu care se pot face diferite operații de apucare, de tăiere etc. ✦ (Substantivat, f.) Capsă, buton. ✦ (BOT.). Aşezat în unghi de 45–50° față de o axă verticală sau de o suprafață (ex. peri, frunze, ramuri etc.). **2.** S. n. Brevet de invenție; patentă **(1)**.

PATENT[2] **-Ă** (< fr.; {s} lat. *patens*, de la *patere* „a fi evident") adj. (Despre acțiuni sau manifestări ale oamenilor) De netăgăduit, evident; autentic.

PATENTA (< fr.) vb. I tranz. A acorda (cuiva) o patentă **(1)**; a breveta o invenție.

PATENTARE s. f. Tratament termic aplicat sârmelor şi benzilor de oțel cu conținut mediu şi mare de carbon, pentru a uşura prelucrarea lor prin deformare la rece.

PATENTĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Dreptul exclusiv pe care îl are un inventator de a pune în fabricație şi în vânzare produsul invenției sale; document constatator, act prin care se acordă acest drept; brevet de invenție; patent[1] **(2).** ✦ Fig. Sistem, procedeu (propriu cuiva). ✦ Certificat, dovadă (ex. p. de sănătate). ✦ Licență (de ex. prin care se permite o activitate sau o acțiune comercială). **2.** Impozit pe exercitarea profesiunilor libere (comerț, meserii) introdus în Țara Românească şi în Moldova prin Regulamentul Organic şi care a fost perceput, cu unele modificări aduse în 1863, 1877 şi 1899, până în 1921.

PATER, Walter Horatio (1839–1894), eseist, critic literar şi scriitor englez. Cea mai de seamă personalitate a esteticii engleze din sec. 19. Susținător al teoriei „artă pentru artă". Studii consacrate Renaşterii italiene şi romantismului englez („Studii de istorie a Renaşterii", „Portrete imaginare"). Romane istorice („Marius epicureanul", „Gaston de La Tour") în care se remarcă ca un excelent stilist.

PATERĂ (< fr.; lat. *patera* „cupă") s. f. Vas de forma unei farfurii puțin adâncite, întrebuințat în Antichitate pentru libații.

PATERIC (< sl.) s. n. Colecție de texte ce cuprinde povestiri referitoare la viața vechilor călugări creştini care au trăit în Orient (sec. 4–5), unii dintre ei fiind trecuți de Biserică în rândurile sfinților.

PATERIȚĂ (< ngr.) s. f. Cârjă, toiag arhieresc, împodobit în partea de sus cu două capete în formă de şerpi, între care se află o cruce pe un glob.

PATERN, -Ă (< fr.; lat. *paternus* „[cu sentimente] de tată") adj. Privitor la tată, de tată; după tată, din partea tatălui (ex. bunic p.). ✦ (Adverbial) Ca un tată, cu sentimente de tată.

PATERNALISM (< fr.) s. n. (EC. POL.) Concepție care desemnează interesul pe care îl manifestă patronii sau conducătorii de fabrici, uzine etc. pentru bunăstarea muncitorilor sau pentru atmosfera familială din întreprindere, raporturile dintre patroni şi muncitori caracterizate prin afecțiune reciprocă, autoritate şi respect. A fost teoretizat de *Frédéric Le Play.*

PATERNITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Starea, calitatea de tată. ✦ (DR.) Filiație după tată. **2.** Fig. Calitatea de autor al unei lucrări, al unei metode, al unei idei etc.

PATERNO di Sessa, Emanuele (1847–1935), chimist italian. Prof. univ. la Palermo şi la Roma. Director (1910–1923) al Institutului de Chimie al Univ. din Roma. A fondat „Revista italiană de chimie" (1871). Studii şi cercetări de chimie organică şi anorganică, chimie fizică şi crioscopie; precursor al teoriei asupra atomului de carbon asimetric. A descoperit un nou procedeu de dezinfectare a apei cu ajutorul fluorurii de argint. M. de onoare al Acad. Române (1925).

PATERNOSTER (< fr., germ.) s. n. **1.** Ascensor pentru persoane format din mai multe cabine fără uşă, având o mişcare continuă cu o viteză de 0,3 m/s. **2.** Elevator pentru materiale cu mai multe colivii, acționate printr-un sistem de lanțuri şi cu funcționare continuă. Nu se mai folosesc în prezent.

PATERSON, oraş în NE S.U.A. (New Jersey), pe râul Passaic, la NV de New York şi la N de Newark; 149,2 mii loc. (2000). Puternic centru ind.: constr. de maşini (maşini-unelte, componente electronice, televizoare), chimică, a confecțiilor. În trecut (1839) principalul centru al mătăsii din S.U.A., şi al constr. de locomotive (1837). Univ. Rutgers şi colegiu (1855). Muzee petrografic şi de artă indiană. Castelul Lambert (1891) din rezervația Garret Mountain. Fundat în 1791, a primit statut de oraş în 1851.

PATERSON [pætəsən], **William** (1658–1719), finanțist şi economist scoțian. Negustor la Londra. Organizatorul Băncii Angliei (1694).

PAȘI (< fr.) s. m. Titlu purtat de suveranii unor oraşe-state din Mesopotamia antică.

PATETIC -Ă (< fr., germ.; {s} gr. *pathetikos* „relativ la pasiune", emoționant) adj. Plin de patos; care impresionează, emoționează, înduioşează.

PATETICO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu patos.

PATETISM (< fr.) s. n. Însuşirea de a impresiona puternic, de a emoționa; caracterul patetic, emoționant al unei opere literare, al unui lucru etc. ✦ Atitudine patetică.

PATEU (< fr.) s. n. **1.** Preparat culinar din aluat cu multă grăsime, cu diferite umpluturi (brânză, carne, ciuperci), copt şi servit de obicei cald, ca aperitiv. **2.** Pastă de ficat, de carne sau de peşte amestecată cu condimente.

PATHÉ [patę], frații **Émile** (1860–1937) şi **Charles** (1863–1957), industriaşi francezi. Creatori ai industriei fonografice franceze (au înlocuit cilindrul cu discul). Au inventat patefonul (1908). Charles a înființat (1905) prima uzină unde a fabricat peliculă de film; a realizat (1909) primul jurnal de actualități în cinematografie.

PATHELIN [patlę], **„Farsa Jupânului Pierre ~"**, farsă anonimă franceză, scrisă, probabil, în 1464. Prin construcția sa dramatică, anunță comedia modernă.

PATHET LAO („Țara laoțienilor"), numele statului independent Laos (1945–1946), preluat mai târziu de o mişcare națională, fondată în 1949 de prințul Suphanuvong, sprijinită de Viet-

nam, pentru lupta împotriva Franței. În 1957 se transformă în Frontul Patriotic Laoțian, comunist, care preia conducerea statului, abolește monarhia și proclamă Rep. Democratică Populară Laos (1975). În 1979 devine Frontul Lao pentru Reconstrucția Națională.

PATIÂLA, oraș în NV Indiei (Punjab), pe canalul Sirhind, la 200 km NNV de Delhi; 323,3 mii loc. (2001). Centru comercial și industrial (prelucr. bumbacului, băuturi alcoolice). Meșteșuguri tradiționale. Univ. Punjabi (1962) cu 10 colegii. Fundat în 1763, devine capitala principatului omonim.

PAȚIMĂ (< ngr.) s. f. **1.** Sentiment copleșitor, care întunecă rațiunea; pornire nestăpânită; viciu (**p.** beției). ✦ Pasiune; iubire excesivă. ✦ Părtinire, dușmănie, ură. **2.** (Înv.) Suferință fizică, caznă, chin la care este supus cineva sau pe care le suportă cineva; tortură, supliciu; *p. ext.* suferință; chin moral. ✧ (În credința creștină) *Patimile Mântuitorului* = suferințele îndurate de Iisus Hristos în *Săptămâna mare;* chinurile răstignirii sale. *Săptămâna patimilor* = săptămâna dinainte de Paști, numită și *Săptămâna mare.*

PATINĂ[1] (< fr.) vb. I intranz. **1.** A se da pe gheață cu patinele; a practica patinajul. **2.** (Despre vehicule) A suferi o patinare[1] **(3).** ✦ A se deplasa prin alunecare.

PATINĂ[2] *(< patină[2])* vb. I refl. A prinde patină[2]. ✦ A se învechi.

PATINAJ (< fr.) s. n. Ramură sportivă care cuprinde probele practicate cu patinele pe gheață. ✧ *P. viteză* = ramură sportivă care constă în parcurgerea unor distanțe scurte de 500, 1 000, 1 500 m și lungi de 3 000, 5 000, 10 000 m, pe piste de orice lungime sau cu turnante. Primul campionat mondial s-a desfășurat la Amsterdam (1893). La Olimpiadă este introdus în 1924 (Chamonix). Printre cei mai mari patinatori de viteză s-au remarcat: C. Thunberg, O. Mathisen, Lidia Skoblikova, Andrea Schöne, E. Heiden (5 medalii olimpice de aur, 1980, Lake Placid — performanță unică). *P. artistic* = ramură sportivă care constă în executarea pe gheață a unor mișcări impuse și a unor mișcări ritmice, liber alese. Primul campionat mondial a avut loc la Sankt-Petersburg (1896). La Olimpiadă este introdus în 1908 (Londra). Concursurile cuprindeau probe de simplu (masculin și feminin) și perechi; din 1976 (la Innsbruck) este introdusă și proba de dans. Printre cei mai mari patinatori ai lumii în probele individuale se numără: Gabrielle Seifert, Peggy Fleming, Katharina Witt, Midori Ito, Em. Danzer, A. Calmat, J. Curry, Ondrej Nepela, Brian Boitano, B. Orser, V. Petrenko ș.a. În proba de perechi s-au remarcat: Ludmila Belousova și O. Protopopov, Irina Rodnina cu Al. Ulianov și apoi Al. Zaițev, Ekaterina Gordeeva și S. Grinkov ș.a., iar în cea de dans: Diane Towler și B. Ford, Jane Torvill și Chr. Dean, Isabelle și P. Duchesnay, Natalia Bestemianova și A. Bukin, Maria Klimova și S. Ponomarenko, Ludmila Pahomova și A. Gorșkov ș.a. *P. pe role* = **p.** care se practică cu patine pe role; probele, elementele (mișcările) sunt identice cu cele din *p. viteză* și *p. artistic.*

PATINARE[1] *(< patina[1])* s. f. **1.** Acțiunea de a patina[1] și rezultatul ei. **2.** Alunecare a unei piese ghidate (patină) pe o piesă de ghidare (culisă). **3.** Alunecarea unei roți de vehicul pe calea de rulare (**p.** de alunecare) sau învârtirea pe loc a roților motoare (**p.** de rostogolire), când calea de rulare prezintă condiții nefavorabile de aderență (noroi, gheață etc.).

PATINARE[2] *(< patina[2])* s. f. Acțiunea de a se patina[2] și rezultatul ei. ✦ Operație prin care se dă unui obiect patină[2].

PATINATOR, -OARE *(< patina[1])* s. m. și f. Persoană care practică patinajul.

PATINĂ[1] (după fr. *patin*) s. f. **1.** (SPORT) Dispozitiv metalic, prevăzut cu un sistem de fixare pe talpa ghetelor, iar în partea inferioară cu o lamă care permite alunecarea pe gheață. **P.** sunt de mai multe feluri: pentru patinaj artistic, viteză sau fond, hochei și agrement. ✧ *P. cu role* (sau *cu rotile*) = dispozitiv asemănător cu patina **(1),** care are în locul lamei verticale de alunecare un sistem cu patru rotițe (plasate două în față și două în spate) și care permite alergarea pe sol cu mișcări asemănătoare celor de pe patinoar. ✦ Fiecare dintre cele două tălpi ale saniei. **2.** (TEHN.) Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate aluneca pe un element de ghidare (ex. **p.** de ascensor). ✦ Dispozitiv care asigură un contact electric glisant, constituit dintr-o șină care alunecă pe firul de contact. ✦ Piesă folosită la unele mașini agricole de recoltat (cositori, secerători, combine de cereale etc.), care sprijină aparatul de tăiere pe sol, asigurând o distanță constantă între sol și cuțit.

PATINĂ[2] (< fr.) s. f. **1.** Oxidare naturală sau artificială a bronzului, prin care acesta se acoperă cu o pojghiță de carbonat de cupru de culoare verde; strat de coclează. **2.** P. analog. Aspect caracteristic pe care îl capătă obiectele, clădirile care au suferit timp îndelungat acțiunea agenților atmosferici; în scopuri decorative, **p.** se poate obține în mod artificial.

PATINIR (PATENIER, PATINIER) [patini:r], **Joachim de** (1475/1485—1524), pictor flamand. Promotor al unor creații în care subiectul biblic devine pretext pentru ample peisaje tratate ca gen autonom („Repaus în timpul Fugii din Egipt", „Botezul lui Iisus", „Ispitirea Sf. Anton").

PATINOAR (< fr.) s. n. Teren acoperit de gheață, cu suprafața netedă și uniformă, pe care se poate patina. Poate fi natural sau artificial, în aer liber sau într-o sală acoperită.

PATINSONARE (< germ.) s. f. Procedeu de extragere a argintului din plumbul argentifer, sărac în argint, obținut la topirea minereurilor de plumb.

Joachim de Patinir. „Botezul lui Iisus"

Constă în înlăturarea cristalelor de plumb pe măsură ce acesta se solidifică.

PAȚIO (cuv. sp.) s. n. Curte interioară, pavată, înconjurată cu arcade, specifică locuințelor de tip spaniol.

PATISERIE (< fr.) s. f. **1.** Termen generic pentru produsele obținute din aluat (prăjituri, pateuri, plăcinte). **2.** Local în care se vând și se consumă astfel de produse.

PATKANIAN, Rafael Gabrielovici (pseud. lui *Gamar Katipa*) (1830– 1892), scriitor armean. Lirică patriotică de rezonanță folclorică (ciclul „Cântece de libertate", poemul „Moartea lui Vartan Mamiconian"); nuvele de analiză inspirate din mediul provincial în timpul ocupației turcești.

PATMORE [pætmo:], **Coventry Kersey Dighton** (1823–1896), poet englez. Poeme celebrând dragostea conjugală și bucuriile domestice, cu elemente autobiografice, inspirate de moartea prematură a soției („Un înger în casă", „Credință pentru totdeauna", „Victoriile dragostei"). Devenind catolic (1864), a exaltat în odele sale subiecte religioase („Erosul necunoscut", „Amelia", „Nuia, rădăcină și floare").

PÁTMOS, mică insulă grecească (34 km^2) în M. Egee (arh. Sporadele de Sud). Se consideră că aici apostolul Ioan a avut viziunea care i-a inspirat scrierea Apocalipsului. Mănăstirea Apocalipsei (sec. 11–12), cu adăugiri în sec. 17, Peștera Sf. Ioan și centrul istoric Chorá au fost declarate (1999) ca aparținând patrimoniului cultural universal.

PATNA, oraș în NNE Indiei, centru ad-tiv al statului Bihār, port pe fl. Gange, la 467 km NV de Calcutta; 1,3 mii. loc. (2001). Nod feroviar. Aeroport. Ind. zahărului, a bumbacului, mobilei, pielăriei și a uleiurilor vegetale. Centru comercial agricol. Universitate (1917). Întemeiat sub numele de *Pātaliputra* în sec. 5 î.Hr., devine, sub regele Udayin, capitala Regatului *Magadha,* menținându-și același statut și în timpul importantei dinastii indiene *Maurya* (sec. 4–2 î.Hr.), după care a decăzut. Refăcut, și-a redobândit strălucirea sub dinastia *Gupta* (sec. 4–6 d.Hr.) — a cărei metropolă a fost, căzând ulterior în ruină. Cucerit de musulmani în sec. 12; reînviat, ca **P.,** în 1541, a cunoscut, în timpul dinastiei Marilor Moguli, o mare prosperitate. Cucerit de britanici (1765). Monumente: ruinele fortificațiilor și ale palatului lui Aşoka (sec. 3 î.Hr.), moscheea Shir Shah (sec. 17). Artizanat (covoare, mătăsuri, ceramică, obiecte de metal).

PATO- (< fr., it.; {s} gr. *pathos* „boală") Element de compunere cu sensul de „boală", „suferință", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

PATOČKA, Jan (1907–1977), filozof și eseist ceh. Unul dintre ultimii discipoli ai lui Husserl. Preocupat inițial de filozofia „lumii-vieții", după 1945 a abordat și probleme ale libertății și esteticii, precum și de filozofie (studii despre Comenius). A elaborat conceptul său de istorie în „Eseuri eretice asupra filozofiei istoriei". Semnatar și lider ideologic al *Chartei '77.* Arestat, a murit în urma anchetelor, numele său devenind simbol al rezistenței morale împotriva puterii totalitare. Publicistică (voi. postum „Libertate și sacrificiu. Scrieri politice").

PATOFIZIOLOGIE (< *pato-* + *fiziologie*) s. f. Studiul efectelor provocate de un proces patologic asupra activităților fiziologice normale.

PATOGEN, -Ă (< fr. {i}; {s} *pato-* + gr. *gennaein* „a crea, a naște") adj. Care se referă la boală, care provoacă boli, purtător de boli. ✧ *Germen p.* = microorganism care produce infecție la om, la animale sau la plante (ex. bacilul tific, virusul turbării, unele ciuperci etc.).

PATOGENETIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la patogenie, care ține de patogenie.

PATOGENIE (< fr.) s. f. Parte a medicinei care se ocupă cu studiul mecanismelor de producere și de dezvoltare a bolilor.

PATOGNOMONIC, -Ă (< fr.; {s} *pato-* + gr. *gnomonikos* „care arată") adj. (Despre simptomele caracteristice fiecărei boli) Pe baza căruia se poate pune diagnosticul; specific, caracteristic unei boli.

PATOLOGIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la patologie, care aparține patologiei ✧ *Anatomie p.* = parte a anatomiei care studiază modificările anatomice intervenite în structura țesuturilor și a organelor sub influența unei boli. ✦ Bolnăvicios, morbid.

PATOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *páthos* „boală" + *logos* „studiu") s. f. Parte a medicinei care se ocupă cu studiul simptomelor și al cauzelor bolilor și care cuprinde mai multe diviziuni: etiologia, patogenia, fiziopatologia, morfopatologia, simptomatologia etc. Ca disciplină științifică, s-a constituit la mijlocul sec. 19. Există o *p. generală,* care studiază legile proceselor biologice importante (infecția, imunitatea etc.) din cursul bolilor, și o *p. specială,* care se ocupă cu studiul analitic al diverselor boli și care cuprinde, la rândul ei, *p. medicală, p. chirurgicală, p. comparată* (studiul comparativ al bolilor la om și la animale) și *p. experimentală* (producerea la animale a bolilor întâlnite la om pentru a le putea studia mai bine).

PATON [pɛitən], **Alan Stewart** (1903–1988), scriitor de expresie engleză și om politic sud-african. Romane patetice în care evocă problemele sociale ale țării („Dragul tărâm al lacrimilor"); povestiri pe tema discriminării rasiale („Să plângi pentru țara

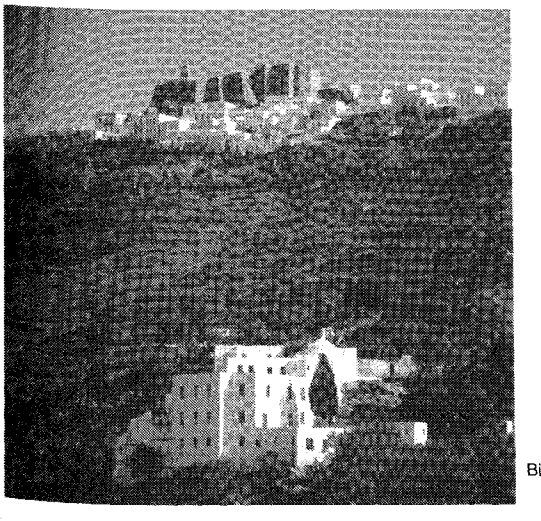

Patmos. Biserica și mănăstirea (în plan îndepărtat)

iubită", „Spre munți", „Călătoria a continuat", „Povestiri dintr-un ținut frământat"). Studii („Țara și poporul Africii de Sud"). A luptat împotriva apartheid-ului.

PATON, Evgheni Oskarovici (1870–1953), inginer ucrainean. Lucrări și procedee de sudură automată; a condus construcția podului sudat peste Nipru (1953), care-i poartă astăzi numele.

PĂTOS (< ngr., fr.; {s} gr. *pathos* „suferință, pasiune") s. n. Însuflețire pasionată; avânt, entuziasm. ✦ Afectare, emfază (în vorbire și în scris); falsă însuflețire.

PATOS de MINAS, oraș în E Braziliei centrale (Minas Gerais), pe râul Paranaíba, în pod. Planalto Central, la 856 m alt., la 306 km NV de Belo Horizonte; 115,3 mii loc. (2002). Nod rutier și aerian. Centru comercial agricol (mei, manioc, fasole, orez, cafea, citrice, produse animaliere). Fundat în 1866, primește statut de oraș în 1892 (sub numele de Patos). Actuala denumire din 1944.

PATRAFIR (< ngr., sl.) s. n. Fâșie lungă din stofă, mătase etc. brodată, care se poartă peste *stihar*, de către preoții ortodocși, în timpul oficierii slujbei religioase; epitrahil.

PATRAS (PĂTRAI) 1. Golf al M. Ionice, în NV pen. Peloponez; lungime: 50 km; lățime: 10–20 km; ad. max.: 130 m. În E se leagă cu G. Corint prin str. Návpaktos (Lepanto). **2.** Oraș în SV Greciei, în N pen. Peloponez, port la golful cu același nume al M. Ionice; 163,4 mii loc. (2001). Aeroport. Centru comercial. Ind. cauciucului, chimică, textilă, alim. și a hârtiei. Export de vinuri, fructe, piei și uleiuri vegetale. Universitate (1966). Biserica Aghios Andreas (1836). Fortăreață bizantină. O federație legendară a trei localități: Aroë, Antheia și Mesatis a luat numele unui conducător aheu, Patreus, și a devenit unul dintre cele 12 orașe aheene (280 î.Hr.). După bătălia de la Actium (31 î.Hr.), împăratul roman Augustus a înființat o colonie, *Augusta Aroe Patrensis* (14 î.Hr.). În sec. 1, primul discipol al lui Iisus Hristos, Andrei, a fost crucificat aici devenind patronul orașului. Din sec. 13 au urmat un șir de confruntări sângeroase venețiano-otomane pentru stăpânirea P. Capitală a principatului Ahaia (1205–1408). Aici a început (1821) războiul de eliberare a Greciei. Din 1899, sediul unui episcopat al bisericii ortodoxe.

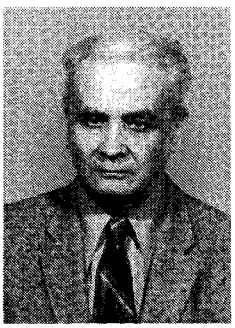

Nicolae Patraulea

PATRAULEA, Nicolae (n. 1916, Târgu Jiu), inginer român. Acad. (1990), prof. la Acad. Tehnică Militară din București. Pilot de vânătoare în al Doilea Război Mondial. Cercetări și studii fundamentale privind mecanica fluidelor, aerodinamica mișcărilor conice în regim supersonic, aerodinamica suprafețelor permeabile; a stabilit teoria aerodinamică a parașutei, a studiat problema vehiculelor cu pernă de aer etc. Lucrări: „Teoria mișcărilor subsonice cu dâre aproape rectilinii", „Aerodinamica suprafețelor permeabile", „Zborul cu decolare și aterizare scurtă sau la verticală".

PATRIA, organ al Partidului Național Român și, din 1926, al Partidului Național-Țărănesc, apărut zilnic la Sibiu (febr.–sept. 1919), apoi la Cluj (1919–1938). Directori: I. Agârbiceanu (1919–1925), I. Clopoțel (1926–1930). Ziarul își propunea să contribuie la „așezarea noului stat român pe temeliile adânci ale dreptății pentru întreg poporul nostru și pentru toate popoarele între granițele României Mari". A publicat articole politice, de filozofie, literatură, cultură generală etc. Colaboratori: T. Mureșanu, L. Blaga, S. Pușcariu, Z. Bârsan, Șt. Bezdechi, O. Ghibu, I. Breazu, A. Naum ș.a.

PATRIARH (< ngr., sl.; {s} gr. *patriarkhes* „șef de familie") s. m. **1.** Șef de familie în faza superioară a comunității gentilice (patriarhatul). ✦ Fig. Bătrân venerabil. ✦ Fig. Persoană în vârstă, cu multă experiență într-un domeniu spiritual. ✧ *Patriarhii biblici* = (în „Vechiul Testament") șefi ai unor mari familii gentilice și conducători ereditari ai poporului evreu înainte de Moise (Avraam, Isac și Iacov, precum și cei 12 fii ai lui Iacov). **2.** Cel mai înalt rang în ierarhia unora dintre bisericile ortodoxe autocefale. ✧ *P. ecumenic* = titlul patriarhului de la Constantinopol. ✦ *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* = întâiul stătător între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, având ca semn distinctiv două engolpioane, o cruce, culion, camilafcă cu cruce și veșminte albe. Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române: Miron Cristea (1925–1939), Nicodim Munteanu (1939–1948), Iustinian Marina (1948–1977), Iustin Moisescu (1977–1986), Teoctist Arăpașu (din 1986). ✦ Titlu onorific al unor episcopi catolici (ex. din Lisabona, Roma, Veneția, Ierusalim) și al conducătorilor Bisericilor Coptă, Ethiopiană, Armeană etc.

PATRIARHAL, -Ă *(< patriarh)* adj. **1.** Al patriarhului sau al patriarhiei, privitor la patriarh sau la patriarhie. **2.** Care este din vremurile de demult; care amintește simplitatea și austeritatea obiceiurilor și a traiului din vechime; simplu; tihnit, liniștit.

PATRIARHAT *(< patriarh)* s. n. **1.** (IST.) Formă de organizare socială specifică Epocii bronzului, caracterizată printr-un rol important al bărbatului în viața economică și socială și în care apartenența la gintă se stabilea pe linia descendenței paterne. **2.** Formă de organizare instituțională la cel mai înalt nivel al unei Biserici ortodoxe autocefale. **3.** (BIS.) Demnitatea de patriarh **(2)**; perioada de păstorire a unui patriarh.

PATRIARHIE (< ngr.) s. f. **1.** Organizație bisericească ortodoxă sau eterodoxă (coptă, ethiopiană, armeană etc.) autocefală, având în frunte un patriarh **(2)**. În sec. 5 au fost recunoscute scaunele patriarhale din Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim. Actualmente Biserica ortodoxă are nouă patriarhii: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova, Serbia, Bulgaria, România și Georgia. P. Română a primit statut legal la 23 febr. 1925 și a fost recunoscută prin tomosul patriarhului ecumenic Vasile II din 30 iul. 1925. Sub raport canonic și administrativ cuprinde mitropolii (a Munteniei și Dobrogei, a Moldovei și Bucovinei, a Ardealului, Crișanei și Maramureșului, a Olteniei și cea a Banatului), arhiepiscopii și episcopii, ca eparhii în țară. În străinătate P. Română are următoarele eparhii: Mitropolia Basarabiei, Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania, Europa Centrală și de Nord, Mitropolia Ortodoxă Română pentru Europa Occidentală și Meridională, Arhiepiscopia Ortodoxă Română în America și Canada, Episcopia

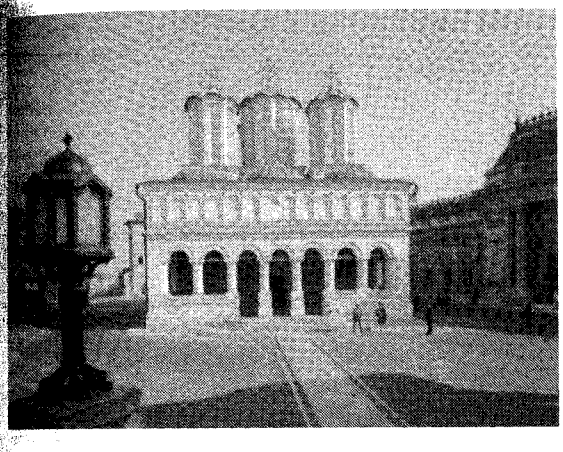

Biserica Patriarhiei cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena din București

Ortodoxă Română din Ungaria și Episcopia Ortodoxă Română a Vârșețului. Sub jurisdicția directă a **P.** Române se mai află și comunitățile ortodoxe românești din Australia și Noua Zeelandă, din Bulgaria și de la Ierusalim. Sub alte jurisdicții canonice se află comunitățile ortodoxe române de la Sf. Munte Athos, Episcopia Ortodoxă din America, Parohia Ortodoxă Română din Cipru, din Africa de Sud și de la Istanbul. **2.** Reședința patriarhului.

PATRICHI, Cornel (n. 1944, București), balerin, coregraf și actor român. Activează la teatrele de revistă din București și Constanța unde semnează mai multe coregrafii. Roluri în filme („Pădurea pierdută", „Gloria nu cântă").

PATRICHI Gina (1936–1994, n. București), actriță română de teatru și film. Personalitate carismatică, a întruchipat pe scenă un ideal al teatrului modern, actorul total, care îmbina desăvârșit expresivitatea trupului cu forța trăirilor psihice. Creații memorabile în teatru („Jocul de-a vacanța", D'ale carnavalului", „Victimile datoriei", „Azilul de noapte", „Elisabeta I", „Antoniu și Cleopatra"), în film („Pădurea spânzuraților", „Felix și Otilia", „Trecătoarele iubiri", „Probă de microfon", „Figuranții") și la televiziune („Rața sălbatică", „Micul Eyoif", „Egmont", „Livada cu vișini").

Gina Patrichi

PATRICIAN, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f. (În Roma antică) Denumire dată membrilor obștei gentilice la început, iar apoi aristocrației gentilice. **P.** se bucurau de drepturi politice și aveau acces la magistraturi. Treptat, **p.** s-au transformat într-o pătură privilegiată, a societății romane, opusă plebeilor.

PATRICIAT (< fr., lat.) s. n. **1.** (În Roma antică) Nume dat aristocrației gentilice; **2.** (În Evul Mediu) Nume dat păturii înalte, bogate și privilegiată, a populației din orașele din V Europei.

PATRICID, -Ă (< lat.) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care și-a ucis tatăl. **2.** S. n. Crimă constând în uciderea părinților.

PATRICK, Sfântul ~ (c. 385–461), călugăr din Gallia, originar din Britannia. Capturat, timp de șase ani a fost sclav în Irlanda, după care s-a reîntors în Britannia. Ca episcop (din 432), pleacă misionar în Irlanda, reușind în următoarele trei decenii să impună aici creștinismul. Sanctificat, a devenit patronul spiritual al acestei țări. Sărbătorit pe 17 mart.

PATRICK CAMPBELL [pætrik kæmbl], **Beatrice Stella** (1865–1940), actriță engleză. Repertoriu amplu și variat, de la piesele shakespeariene până la „neclodo anee", interpretat cu sensibilitate și rafinament al jocului scenic. Rolul principal din piesa lui A. W. Pinero „A doua doamnă Tanqueray" îi aduce consacrarea ca cea mai bună actriță a generației sale. Abordează și un repertoriu modern; obține un răsunător succes cu „Pigmalion" de G. B. Shaw. Roluri în film. Volume de amintiri: „Viața mea și unele scrisori", care includ și scrisorile lui G. B. Shaw, de care a fost legată sentimental o lungă perioadă.

PĂTRIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Țară în care s-a născut cineva, considerată în raport cu acesta. **2.** Mediul politic, social și cultural în care s-a născut, își desfășoară viața și activitatea fiecare popor; cuprinde teritoriul, locul, cadrul geografic și modul de viață al poporului, limba, cultura, tradițiile. ✧ *Patrie-mamă* (sau *-mumă*) = țară din care s-a desprins o altă țară, o provincie etc., care sunt legate de prima prin unitate națională, de limbă, de cultură etc. *P. cerească* (sau *obștească*) = cerul; paradisul. ✦ Țară în care locuiește, în care se stabilește cineva (fără a-i aparține ca origine). **3.** P. restr. Locul de origine al cuiva sau a ceva; pământ natal, loc de baștină. **4.** Loc, climat, mediu propice dezvoltării cuiva sau a ceva.

PATRIMONIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care face parte dintr-un patrimoniu, privitor la un patrimoniu. ✧ *Bunuri patrimoniale* = bunuri care pot fi evaluate în bani. *Raporturi patrimoniale* = raporturi juridice care au un conținut economic.

PATRIMONIU (< it., lat.) s. n. **1.** Bunuri pe care le moștenesc descendenții unei familii. **2.** (DR.) Totalitatea drepturilor și a obligațiilor unei persoane fizice sau juridice, evaluabile în bani și a bunurilor la care se referă acestea. **3.** Totalitatea bunurilor materiale care aparțin unui popor, unei colectivități, considerate ca o moștenire strămoșească; bun public. ✦ Bunuri spirituale care aparțin unui popor (moștenite din generație în generație); moștenire culturală. ✦ Bunuri spirituale, culturale etc. care aparțin întregii omeniri. **4.** *P. genetic* = ansamblul informației genetice (stocată în cromozomi) deținută de speciile și populațiile ce alcătuiesc ecosistemele terestre și acvatice ale Terrei. Marea diversitate și bogăția *p. g.* este pusă în pericol de restrângerea numerică și teritorială și de dispariția unor specii și ecosisteme naturale, iar în cazul animalelor domestice și plantelor cultivate de reducerea numărului de rase și soiuri și de utilizarea unui număr foarte mic de furnizori de material seminal. Se consideră că această uniformizare genetică prezintă riscuri pentru viitor, reducând drastic capacitatea de adaptare în eventualitatea unor modificări mai mult sau mai puțin bruște

ale condițiilor de mediu sau a apariției unor epidemii. **5.** *P. natural* = ansamblul componentelor și structurilor fizico-geografice, floristice, faunistice și biocenotice naturale cu rol semnificativ sub aspectul conservării biodiversității, a integrității funcționale a ecosistemelor, a patrimoniului genetic, precum și pentru satisfacerea cerințelor de viață, bunăstare, cultură și civilizație ale generațiilor prezente și viitoare. Componentele care necesită un regim special de ocrotire pot fi desemnate prin lege ca *bun al p. n.*

PATRIOT, -Ă (< ngr., fr., germ.) s. m. și f. Persoană care își iubește patria, care manifestă atașament față de ea, devotament față de popor, respect față de tradițiile lui, față de limba și cultura lui, mergând uneori până la sacrificiu în apărarea libertății și independenței acesteia.

PATRIOTARD, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Care face paradă de patriotism, care arborează un fals patriotism.

PATRIOTIC, -Ă (< fr.) adj. Plin de dragoste și de devotament față de patrie și de popor; făcut din patriotism, pătruns de patriotism; care exprimă patriotism.

PATRIOTISM (< fr.) s. n. Atașament față de patrie și de propriul popor, statornicit în decursul istoriei, având în diferite epoci un conținut diferit. **P.** apare o dată cu formarea popoarelor, dar capătă o mare însemnătate în perioada transformării lor în națiuni și a constituirii statelor naționale. Element al conștiinței și psihologiei sociale, **p.** acționează ca o puternică forță motrice ideală, moral-politică în lupta și munca pentru progresul patriei.

PATRISTIC, -Ă (< fr., germ.) adj. (BIOL.; despre organisme) Care indică similitudini ce provin dintr-un strămoș comun.

PATRISTICĂ (< fr., germ.; {s} gr. *pater, patros* „părinte") s. f. Operele și doctrinele primilor teologi creștini, numiți, de obicei, *Părinți ai Bisericii* sau *Doctori ai Bisericii,* care au militat și au scris în sec. 1–9, îndeosebi în greacă și latină, dar și în siriacă și aramaică. Termenul vine din expresia *theologia patristica* prin care, în sec. 17, era desemnată învățătura sfinților părinți spre a fi deosebită de teologiile biblică, scolastică, simbolică și speculativă. Prima perioadă a literaturii patristice (sec. 1–2) include scrierile *Părinților Apostolici* (Clement, Ignatie, Policarp, Papias ș.a.) și cele ale apologeților greci și latini (Justin Martirul, Atenagora, Minucius Felix, Tertullian, Eusebiu de Cezarea, Ieronim, Teodor de Mopsuestia și Maxim Mărturisitorul). A doua perioadă cuprinde scriitorii creștini din sec. 3, numiți și „ante-nicenieni" (Clement din Alexandria, Irineu, Origen, Ciprian). În sec. 4–5 sunt, pe de o parte, teologii răsăriteni: *Părinții Alexandrini* (Atanasie, Chirii al Alexandriei), cei antiohieni (Ioan Hrisostom), *Părinții Capadocieni* (Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa), scriitorii siro-palestinieni (Chirii al Ierusalimului, Apolinarie), scriitorii de limbă siriacă (Efrem Sirul), scriitorii armeni; pe de altă parte, *Părinții Latini* (Ilarie din Poitiers, Ambrozie, Augustin, Ilarie din Arles, Gregoire din Tours). Convențional, lista părinților latini este încheiată cu Grigorie cel Mare, deși Bernard din Clairvaux este adesea menționat ca ultimul părinte, iar canonul părinților greci este încheiat cu Ioan Damaschin.

PATRIȚĂ (< germ.) s. f. Piesă componentă, de obicei mobilă, a matriței, cu suprafața activă convexă sau profilată, care presează materialul în cavitatea matriței.

PATRIX [patri], **Georges** (n. 1920), designer francez. Fondator (Paris, 1950) al unui Birou de studii estetice și de arhitectură industrială. Interesat de îmbinarea culorilor în spațiile industriale („Frumusețe sau urâțenie. Spre o estetică industrială").

PATROCLE (în „Iliada"), unul dintre conducătorii aheilor. Celebrul prieten al lui Ahile, pe care l-a însoțit la asediul Troiei. Cu armele lui Ahile, retras din luptă după insulta pe care i-a adus-o Agamemnon, **P.** a pornit la luptă împotriva troienilor. Ucis de Hector, a fost răzbunat de Ahile, care, întors pe câmpul de bătaie, l-a răpus pe eroul troian.

PATROCLIN, -Ă (< fr.) adj. (BIOL.) (Despre organisme) Care a moștenit și manifestă în special caractere paterne.

PATROLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *pater, patros* „părinte" + *logos* „studiu") s. f. Știința care studiază scrierile și doctrinele *Părinților Bisericii.* Termenul a fost folosit prima dată ca titlu al operei teologului luteran Johannes Gerhard, publicată în 1653, titlu prin care era etichetată istoria literaturii teologico-bisericești până în Evul Mediu. Cel dintâi document care cuprinde elemente de **p.** este „Istoria bisericească" a lui Eusebiu din Cezarea, iar prima lucrare de **p.** propriu-zisă este „De viris illustribus" a lui Ieronim, care avea să fie urmată de alte trei lucrări cu același titlu semnate de Ghenadie de Marsillia, Isidor de Sevilla și Ildefonso de Toledo, iar după cinci sute de ani, încă două, una aparținând lui Sigebert de Gembloux și cealaltă semnată cu numele lui Henric din Gand. Începând din sec. 16 apar numeroase colecții de texte patristice, cea mai de seamă fiind realizată de Jacques Paul *Migne.*

PATRON[1] (< germ.) s. n. **1.** Bucată cilindrică de exploziv, învelită în hârtie parafinată, folosită la încărcarea găurilor de mină. **2.** Schiță-program pentru indicarea modului de legătură a firelor și a ordinii operațiilor în industria textilă. **3.** Bușon fuzibil. **4.** Cartuș.

PATRON[2]**, -OANĂ** (< fr., lat., germ.) s. m. și f. **I.** S. m. (În Roma antică) Patrician roman, considerat în raport cu liberții și cu clienții lui. ✦ Cetățean

Patrocle ucis de Hector

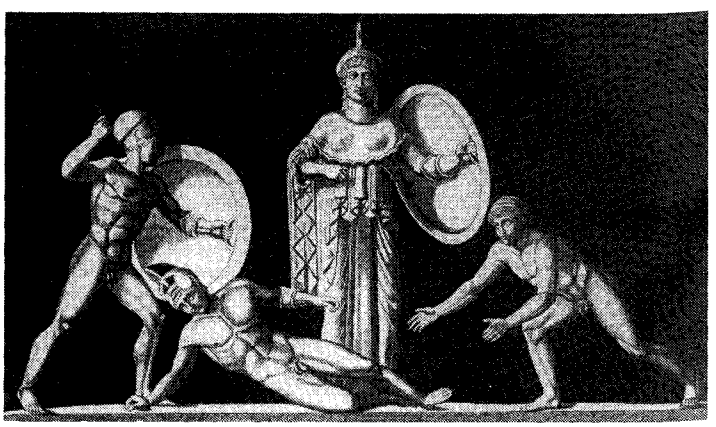

roman, apărător al administrației locale într-un litigiu cu administrația centrală. **II.** S. m. și f. Sfânt socotit protector al unei persoane, al unei corporații, al unui așezământ, al unei societăți sau al unei comunități care îi poartă numele (Sf. Patrick, Irlanda); zi calendaristică în care se prăznuiește un sfânt și pe care o serbează cei care îi poartă numele. **III.** S. m. și f. Persoană care deține dreptul de proprietate asupra unei întreprinderi, a unei firme, a unui local, a unui atelier etc. și utilizează muncă salariată.

PATRONA (< *patron*[2]) vb. I tranz. A ocroti, a sprijini, a susține: *p. ext.* a dirija, a conduce.

PATRONAJ (< fr.) s. n. Ocrotire, sprijinire, protecție. ✦ Asociație, societate de binefacere; (acțiuni de) ocrotire a săracilor și a celor incapabili de muncă.

PATRONARE *(< patron[1])* s. f. Operația de înfășurare a capătului unei parâme cu ață de vele, fire de sârmă etc. pentru a împiedica dezrăsucirea.

PATRONAT (< fr.) s. n. **1.** Drept al unui prelat (sau senior laic) de a numi pe cineva într-o funcție ecleziastică. **2.** Ansamblul patronilor[2] dintr-o întreprindere, ramură de activitate etc.; conducere a unei întreprinderi, societăți economice etc. de către un grup de patroni.

PATRONIM (< fr.) s. n. Nume de familie.

PATRONIMIC (< fr., lat.) adj. m. *Nume ~* = **a)** (și subst., n.) nume de familie; **b)** (în Antichitate) nume care desemna descendenții unei persoane sau chiar ai unei familii, ai unei dinastii.

PATRONIMIE (< *patronim*) s. f. Ramură a genealogiei care studiază evoluția într-o familie a numelor după tată.

PATRU (lat. *quattuor*) num. card. Număr natural mai mare decât trei cu o unitate, indicat prin cifra 4. Semnificațiile cifrei patru sunt legate de cele ale pătratului și ale crucii, **p.** fiind simbol al plenitudinii și universalității. Este considerată o cifră sacră. ✧ Expr. *A fi cu ochii în patru* = a fi foarte atent, a proceda cu multă băgare de seamă. *A despica* (sau *a tăia) firul în patru* = a cerceta în mod amănunțit, a se ocupa de ceva cu minuțiozitate exagerată. (Adjectival) *Între patru ochi* = fără martori, în doi, în taină, confidențial. ✧ (Substantivat, m.) *Scrie un patru* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rândul patru.*

PATRULA (< *patrulă*) vb. I intranz. (MILIT.) A parcurge, după un anumit program, un traseu terestru, aerian sau pe apă, în scop de cercetare, de pază, de control etc.

PATRULATER (< lat., fr., după *patru*) s. n. Poligon cu patru laturi.

PATRULĂ (< germ.) s. f. (MILIT.) Subunitate militară care execută misiunea de a patrula. ✧ *P. de aviație* = subunitate formată din 3–4 avioane militare, aflate în misiune.

PATRULEA, PATRA (< *patru*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al treilea.

PATRUPED (< *patru,* după fr. *quadrupède;* {s} lat. *quadrupes, -edis* „care are patru picioare") s. n. Animal cu patru picioare. În această categorie intră majoritatea mamiferelor.

PATRUSPREZECE num. card. v. **paisprezece.**

PATRUZECI (< *patru* + *zece*) num. card. Număr natural, mai mare de patru ori decât zece. ✧ (Cu valoare de num. ord.) Locul *patruzeci.*

PATRUZECILEA, -ZECEA *(< patruzeci)* num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al treizeci și nouălea.

PĂTS, Konstantin (1874–1956), om politic estonian. Unul dintre conducătorii luptei pentru independența țării sale; a devenit primul șef al guvernului (febr.–nov. 1918) după proclamarea ei. Președinte și prim-min. (1921–1922, 1923, 1932–1933). În urma unui referendum și-a asumat puteri dictatoriale (1934–1938); ales președinte (1938–1940). Deportat de autoritățile sovietice în Siberia, unde a și murit.

PATTERSON [pætərsn], **Floyd** (n. 1935), boxer american. Campion olimpic (Helsinki, 1952) la categoria mijlocie (l-a învins în finală pe românul Vasile Tiță). Campion mondial profesionist la categoria grea (1956) succedându-i lui Rocky Marciano; a pierdut titlul în 1959, dar l-a recâștigat, fiind primul boxer din lume care a realizat revenirea (1960–1962).

PATTI, Adelina (pe numele adevărat *Adela Juana Maria P.*) (1843–1919), soprană italiană. A debutat la 16 ani, la New York, în „Lucia di Lammermoor" de G. Donizetti. Carieră îndelungată, celebră în întreaga lume. Voce cu extindere extrem de amplă, agilitate a vocalizelor, timbru excelând prin bogăție și claritate, emisie de o egalitate perfectă. Roluri de coloratură și dramatice („Aida", Cherubino din „Nunta lui Figaro", Zerline din „Don Juan", Margareta din „Faust"). A cântat și la București (1885) în spectacole organizate și conduse de G. Stephănescu. Retrasă de pe scenă în 1889, a continuat să dea concerte în teatrul său particular din Anglia până în 1914. Prima cântăreață de la care s-au păstrat discuri. Membru post-mortem al Acad. (1990).

Adelina Patti

PATTON [pætn], **George Smith** (1885–1945), general american. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a comandat corpuri de armată în Africa de Nord și Sicilia (1942– 1943), iar după debarcarea din Normandia (6 iun. 1944), Armata a 3-a aliată, care a acționat în Franța și în S Germaniei. Unul dintre maeștrii folosirii blindatelor în operațiuni militare. A murit într-un accident de mașină.

PATUCA, fluviu în NE Hondurasului, format prin unirea, în aval de Juticalpa, a râurilor Guayape și Guayambre, care izvorăsc din Cordillera Nombre de Dios și, respectiv, din Montaña Villa Santa; 320 km. La c. 25 km aval de localit. Puerto Delón, cursul fluviului este întrerupt de o puternică ruptură de pantă,

George Smith Patton

Ivan Patzaichin

numită Poarta Infernului, după care curge liniștit pe direcție SV–NE, vărsându-se în M. Caraibilor. Navigabil pe cursul inferior.

PATVAGON (< germ.) s. n. Vagon de bagaje.

PATZAICHIN, Ivan (n. 1949, sat Mila 23, jud. Tulcea), canoist român. Participant la cinci olimpiade, a devenit de patru ori campion olimpic la canoe-dublu (Ciudad de Mexico, 1968, München, 1972, Moscova, 1980, Los Angeles, 1984), la canoe-simplu (München, 1972) și de șapte ori campion mondial (1970, 1973, 1977, 1978, 1979, 1982, 1983), de 25 ori campion al României. În 17 ani de activitate a câștigat 34 de medalii în întrecerile internaționale. În prezent, antrenor al loturilor naționale de caiac-canoe ale României. Ordinul Olimpic de platină (1990).

PAU [po], oraș în SV Franței (Béarn), situat la poalele de N ale m-ților Pirinei, pe râul omonim, la 175 km S de Bordeaux; 79,4 mii loc. (2003). Ind. metalurgică, a constr. aeronautice și a turbinelor, a energiei electrice, chimică, textilă, de prelucr. a petrolului, a încălțămintei și alim. Universitate (1722, reînființată în 1969). Muzeu Național cu colecții de mobilier și de tapiserii din sec. 16–18, adăpostit în castel. Muzeu de Artă. Muzeul Bernadotte. Hipodrom. Circuit automobilistic. Stațiune climaterică și centru al sporturilor de iarnă. Castel (sec. 13–16, restaurat în sec. 19). Menționat documentar în 1154. Din sec. 15, capitala Béarn-ului și apoi a regilor Navarrei. Alipit Coroanei franceze (1620).

PAUKER (n. ***Hana Rabinsohn***), **Ana** (1893–1960, n. Codăești, jud. Vaslui), om politic român. Membră P.C.R. (din 1921). Arestată (1925), pentru activitate comunistă, a reușit, în timpul procesului să scape și să se refugieze în U.R.S.S., unde a activat în Internaționala a III-a, Comunistă. Reîntoarsă în țară, a fost din nou arestată (1935) și condamnată în procesul de la Craiova la 10 ani de detenție. Eliberată (1941), în urma unui schimb de prizonieri politici cu sovieticii, pleacă din nou în U.R.S.S. A avut un rol important în organizarea (1943) Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu", formată din ostași români căzuți prizonieri la sovietici. Revenită în țară (sept. 1944), este aleasă în conducerea superioară a partidului, calitate în care a avut un rol decisiv în comunizarea și sovietizarea României. Ca secretar al partidului s-a ocupat de reorganizarea acestuia, primirea de noi membri, elaborarea statutului, precum și de colectivizarea agriculturii. Ministru al Afacerilor Străine (1947–1952), funcție în care a debutat printr-o epurare, de o extremă duritate, a funcționarilor diplomatici de profesie și înlocuirea acestora cu diletanți, mai ales din rândurile activiștilor. Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1949–1952). În lupta pentru putere, cu gruparea național-comunistă, condusă de Gh. Gheorghiu-Dej, a fost acuzată de „deviere de dreapta și aventurism de stânga", împreună cu Vasile Luca și

Ana Pauker

Teohari Georgescu, și îndepărtată din toate funcțiile de stat și de partid. Arestată pentru scurtă vreme în 1953, este eliberată grație evenimentelor intervenite în U.R.S.S., în urma morții lui Stalin. În ultimii săi ani de viață, grav bolnavă, a trăit ca persoană particulară, într-o izolare cvasitotală.

PAUL, numele a șase papi. Mai importanți: **1. P. III** *(Alessandro Farnese)* (1534–1549), inițiatorul *Contrareformei,* pentru susținerea căreia a aprobat în 1540 întemeierea, de către Ignațiu de Loyola, a Ordinului Iezuiților; a reorganizat *Inchiziția* (1542). L-a excomunicat pe regele Angliei *Henric VIII.* A convocat Conciliul de la Trento (1545–1563). Protector al artelor. A ridicat la Roma o serie de construcții (Palatul Farnese). L-a angajat pe Michelangelo să construiască basilica Sfântul Petru și să decoreze Capela Sixtină. **2. P. V.** *(Camillo Borghese)* (1605–1621). Apărător al autorității papale, a condamnat ca eretică opera lui N. Copernic și a trimis în fața tribunalului inchizitorial pe Galileo Galilei. **3. P. VI** *(Giovanni Battista Montini)* (1963–1978). A continuat lucrările Conciliului Vatican II (11 oct. 1962–8 dec. 1965), inițiate de

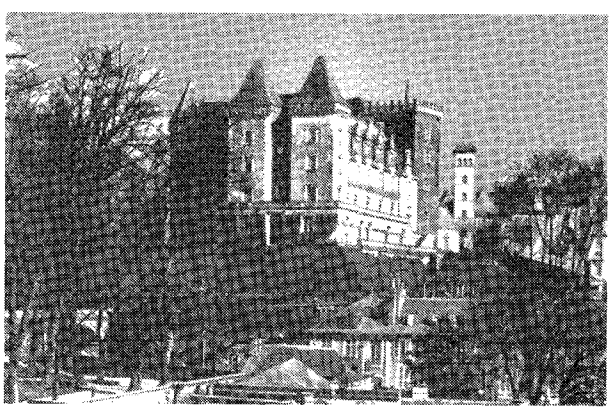

Pau. Castelul

Papa Paul III

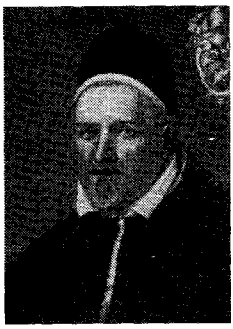

Papa Paul V

Wolfgang Paul

Nicolae Paulescu

Papa Paul VI

papa Ioan XXIII. Susținător al dialogului cu necatolicii și necreștinii și al ecumenismului, rupând tradiția, a întreprins mai multe călătorii în lume. Enciclica sa, *Populorum progressio* (1967), este inspirată de problemele economice, sociale și religioase (celibatul clerului, întreruperea sarcinii ș.a.), propunând o implicare mai mare a bisericii în rezolvarea acestora; de asemenea, scrisoarea sa apostolică, *Octogesimo anno* (1971), îi invită pe creștini la extinderea acțiunilor lor în aceste domenii.

PAUL I, rege al Greciei (1947–1964). Fiu al regelui Constantin I, i-a succedat la tron fratelui său George II. Pe plan intern s-a confruntat cu o pronunțată instabilitate internă și cu Războiul civil declanșat de comuniști, iar pe plan extern cu criza cipriotă, relațiile cu Turcia fiind priorități ale guvernului grec.

PAUL din Egina (Paulus Aeginata) (c. 625–c. 690), chirurg grec. Lucrarea sa, *Epitomae medicae libri septem*, reunește cunoștințele medicale de până la el, fiind o sursă de inspirație și pentru medicii arabi.

PAUL, Hermann (1846–1921), lingvist german. Prof. univ. la Freiburg și München. Teoretician al curentului neogramatic („Principii de istorie a limbii", „Fundamentele limbii germane"). Lucrări de istoria limbii („Gramatica germană") și de lexicografie („Dicționar german").

PAUL, Wolfgang (1913–1993), fizician german. Director (din 1952) al Institutului de Fizică din Bonn. A imaginat un sistem fizic care i-a permis să izoleze și să imobilizeze atomii ionizați *(scara lui P.)*, utilizați în spectroscopia modernă. Premiul Nobel pentru fizică (1989), împreună H.G. Dehmelt și N.F. Ramsey.

PAULAT, Ion (1873–1954, n. sat Cioara-Doicești, azi Bărăganul, jud. Brăila), inventator român. Pionier al aviației, constructorul primului hidroavion în România (1911) și al unui avion monoplan (1912).

PAUL-BONCOUR [pol-bõkur], **Joseph** (1873–1972), avocat și om politic francez. Fondatorul partidului Uniunii Socialiste Republicane (1931). Ministru de Externe (1932–1934, 1936, 1938). Prim-min. (1932–1933). A desfășurat o activitate intensă în cadrul Societății Națiunilor; delegat (1946) la Conferința de la San Francisco pentru semnarea Cartei O.N.U.

PAUL DE ALEP (pe numele arab *Bulos ibn az-Za'im*) (1627–1669), cleric ortodox melchit, originar din Siria. În calitate de arhidiacon și secretar particular al patriarhului Macarie de Antiohia, tatăl său, l-a însoțit pe acesta într-o lungă călătorie (1652–1659), vizitând cu acest prilej Moldova și Țara Românească. Relatările sale de călătorie conțin informații geografice, politice, sociale și culturale prețioase privind Țările Române în sec. 17.

PAUL DIACONUL (pe numele adevărat *Paolo Varnefrido*) (c. 720—c. 799), istoric de origine longobardă. Călugăr benedictin la abația din Monte Cassino. Autorul unei istorii a longobarzilor, cuprinzând perioada dintre anii 568 și 744 și al unei „Istorii a Romei" (continuare a istoriei cu același titlu scrisă de Eutropiu), cuprinzând perioada dintre anii 364 și 553.

PAULESCU, Nicolae (1869–1931, n. București), fiziolog român. Prof. univ. la București. Între 1897 și 1900 a lucrat ca medic la Paris. Cercetări originale asupra structurii și mecanismelor de producere a febrei, fiziologiei splinei, fiziologiei normale și patologice a pancreasului endocrin („Tratat de fiziologie medicală"). A descoperit insulina, publicând (aug. 1921) rezultatele cercetărilor sale privind izolarea unui hormon pancreatic, pe care l-a denumit pancreatină. A elaborat o metodă originală de extirpare a hipofizei și a făcut studii importante asupra acestei glande. Alte lucrări: „Traité de médecine" (în colab. cu E. Lancereaux), „Traitement du diabète", „Tratamentul febrei". M. post-mortem al Acad. (1990).

PAULHAN [polă], **Jean** (1884–1968), eseist și scriitor francez. Studii privitoare la limbaj și la condiția literaturii („Florile din Tarbes", „Incertitudinile limbajului", „Cheile poeziei", „Arta informală"). Proză scurtă („Cauze celebre").

PAULI, Wolfgang (1900–1958), fizician elvețian de origine austriacă. Din 1946 s-a stabilit în S.U.A. Prof. univ. la Zürich și Princeton. Contribuții în mecanica cuantică și fizica particulelor elementare. A explicat (1924) structura superfină a liniilor spectrale, introducând noțiunea de *spin* nuclear și paramagnetismul electronilor în metale (1927); a enunțat (1925) ideea că într-un singur atom nu pot exista doi electroni cu aceleași numere cuantice

Wolfgang Pauli

(principiul de excluziune al lui P.) și a emis (1931) ipoteza existenței *neutrinului,* formulând (1933) proprietățile sale de bază. Premiul Nobel pentru fizică (1945).

PAULIANĂ (< fr.) adj. fem. *Acțiune ~* = acțiune judiciară prin care un creditor poate cere debitorului său rezilierea unui contract, anularea unui act etc., dacă acestea sunt posterioare creanțelor.

PAULING [po:liŋ], **Linus Carl** (1901–1994), chimist american. Prof. la Institutul Tehnologic din Pasadena (California). Lucrări fundamentale asupra naturii legăturilor chimice și a structurii moleculelor, în special a macromoleculelor organice și a cristalelor („Chimie generală"). Autorul concepției rezonanței structurilor de valență. Intensă activitate de mobilizare a opiniei publice împotriva experiențelor nucleare. În ultimii ani s-a preocupat de prevenirea și tratamentul bolilor contagioase, recomandând administrarea unor doze mari de minerale și vitamina C. M. de onoare al Acad. Române (1965). Premiul Nobel pentru chimie (1954), Premiul Nobel pentru pace (1962).

Linus Carl Pauling

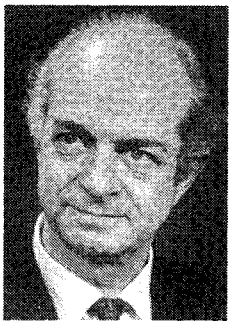

Konstantin Gheorghievici Paustovski

PAULOVNIA subst. Arbore din familia scrofulariaceelor, de c. 15 m înălțime, cu frunze mari, cordat-ovate, flori mov mari, grupate în panicule terminale erecte (*Paulownia tomentosa*). Înflorește primăvara, înainte de înfrunzire. Originar din Extremul Orient (China, Japonia); în România introdus ca arbore ornamental în parcuri și pe alei.

PAULUS, Friedrich (1890–1957), general-feldmareșal german. Unul dintre principali autori ai planului *Barbarossa.* Comandant (1942–1943) al Armatei a 6-a germane care, încercuită, a capitulat la Stalingrad (ian. 1943), în ciuda ordinelor primite de la Hitler de a rezista. Internat în lagăr în U.R.S.S. (până în 1953), s-a stabilit apoi în R.D.G. A apărut ca martor al acuzării în Procesul de la Nürnberg, depunând mărturie împotriva nazismului.

PAUMGARTNER, Bernhard (1887–1971), dirijor, compozitor și muzicolog austriac. Director (1917–1938 și 1945–1953) al institutului și muzeului *Mozarteum* din Salzburg; cofondator al Festivalului de la Salzburg. Fondator al Cameratei academica (1952). Autor de muzică de scenă și opere. Studii fundamentale despre Mozart, biografii ale lui Bach și Schubert.

Bernhard Paumgartner

PAUPER, -Ă (< lat. *pauper* „sărac") adj., s. m. și f. (Persoană) în stare de sărăcie extremă; (foarte) sărac.

PAUPERISM (< fr., engl.; {s} lat. *pauper* „sărac") s. n. Stare de sărăcie extremă a unei părți din populația unei țări.

PAUPERIZA (< fr.) vb. I tranz. (Livr.) A aduce pe cineva la stare de sărăcie extremă; a sărăci.

PAUPERIZARE (< *pauperiza)* s. f. Proces de înrăutățire a situației economice și social-politice a unei persoane, a unui grup, a unei zone etc.

PAUPERTATE (< lat.) Stare de sărăcie extremă a cuiva. ✧ *Act* (sau *certificat) de p.* = act (sau certificat) prin care se atestă că o persoană nu posedă bunuri impozabile.

PAUSANIAS, rege al Spartei (408–395 î.Hr.). L-a îndepărtat pe generalul Lisandru de la putere (403 î.Hr.), înlăturând dictatura „celor 30 de tirani" și restabilind regimul democratic. Înfrânt în Războiul corintic (395 î.Hr.), este condamnat la moarte și pleacă în exil la Tegea, unde moare (390 î.Hr.).

PAUSANIAS (?–467 î.Hr.), general spartan. Comandant suprem al forțelor grecești după moartea, la Termopile, a unchiului său Leonidas I (480 î.Hr.). Învingător al forțelor persane la Plateea (479 î.Hr.). Încercând să instaureze o guvernare despotică, a fost ucis de spartani, care l-au zidit de viu în templul Atenei Chalkioikos.

PAUSANIAS (sec. 2), scriitor, geograf și călător grec. Autorul lucrării „Călătorie în Grecia", în 10 cărți, elaborată în urma călătoriilor sale prin Attica, Argolida, Laconia, Beoția, Phocida ș.a., importantă pentru descrierea unor monumente, azi dispărute.

PAUSTOVSKI, Konstantin Gheorghievici (1892–1968), scriitor rus. Narațiunile sale sunt străbătute de lirism, de meditația personală și descrierea pitorească, evocând întinderile apelor și nostalgia depărtărilor exotice („Poveste nordică", „Colhida", „Zile de vară", „Kara-Bogaz"). Romane autobiografice în care evocă perioada revoluției și a războiului civil („Povestea unei vieți"); comedii.

PAUSUS (În mitologia romană), zeu simbolic al repausului, ocrotitorul odihnei (de la lat. *pausare* „a opri, a înceta").

PAUȘAL, -Ă (< germ.), s. n., adj. 1. S. n. Sistem de plată pentru o prestație de serviciu, pentru un consum de energie, de combustibil, de apă etc. prin

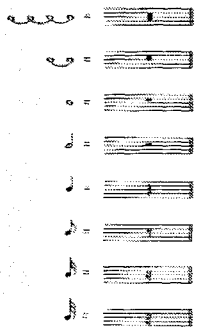

Pauze (2.)

stabilirea, cu aproximație, a unei sume globale. **2.** Adj. Global, forfetar. ✧ *Tarif sau (preț) p.* = tarif care se plătește uniform, stabilit pe baza experiențelor sau a unor evaluări.

PĂUZĂ (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Suspendare, oprire cu durată variabilă a unei acțiuni, a unei mișcări, a unei activități etc.; interval de timp cât durează această întrerupere, repaus. ✦ (La școală) Recreație. ✦ (La spectacole) Antract. **2.** (Concr.) Semn muzical, corespunzător valorilor de note, care indică întreruperea cântării pe o durată determinată. ✦ Semn de punctuație reprezentat printr-o linioară orizontală mai lungă decât cratima și folosit pentru a indica cititorului o oprire în lectură mai îndelungată decât la virgulă sau pentru a separa două părți deosebite ale unui text. **3.** (În versificație) Timpul de oprire impus de respirație în recitarea versurilor sau de necesitatea marcării picioarelor ritmice.

PAVA (< fr.) vb. I tranz. A executa un pavaj; a acoperi o stradă, o curte etc. cu pavaj.

PAVAJ (< fr.) s. n. **1.** Acțiunea de a pava; *concr.* îmbrăcăminte rutieră alcătuită din materiale în formă de blocuri (de piatră, din cărămizi, din dale etc.), așezate pe un pat de nisip sau de mortar așternut pe fundația, pregătită în prealabil, a unui drum, a unei curți etc. **2.** (GEOGR.) *P. deșertic* = teren acoperit cu lespezi de rocă, rămase la suprafață, în timp ce materialul fin a fost spulberat de vânturile puternice din deșert.

PAVANĂ (< fr.; it. *pavana* „din Padova") s. f. Vechi dans cu caracter ceremonios, de origine italiană, cu măsură binară și mișcare lentă, răspândit la jumătatea sec. 16 în toată Europa; melodia corespunzătoare acestui dans. Stă la baza primei versiuni a suitei, alături de *gagliardă*.

PAVAROTTI, Luciano (n. 1935), tenor italian. Debut la Scala din Milano (1965). Voce de tenor liric, de o mare bogăție, cu un acut de o ușurință extremă. Tehnică perfectă ce surmontează orice dificultate a marilor roluri de operă (Donizetti, Verdi, Puccini ș.a.). Prin arta lui obține într-o manieră desăvârșită echilibrul între calitățile vocale superlative și o muzicalitate deosebită, care fac din el unul dintre cei mai mari tenori ai tuturor timpurilor. Carieră alături de mari partenere (Montserrat Caballé, Ileana Cotrubaș, Kiri Te Kanawa, Mirella Freni), care grație susținerii audio-vizuale a făcut din el una dintre vedetele cele mai căutate din lume. Fondator (1981), la Philadelphia, al unui concurs pentru tineri cântăreți. În ultima perioadă își reduce aparițiile scenice în favoarea recitalurilor și producțiilor televizate. Specialist al concertelor în spații ample (singur sau împreună cu P. Domingo și J. Carreras), care îi aduc mii de ascultători, *într-o formă de spectacol* mai apropiată de varietăți, decât de operă. Roluri în filme.

PAVĂZĂ (< pol.) s. f. **1.** Scut. ✧ Expr. *A sta pavăză* = a apăra. **2.** Fig. Ocrotire, sprijin, apărare, protecție.

PAVEA (< fr.) s. f. Bloc, bucată de piatră, de cărămidă sau de lemn, de formă aproximativ cubică, folosită la executarea pavajelor.

PAVECERNIȚĂ (PAVECERNIC) (< sl.) s. f. **1.** Slujbă scurtă care urmează după vecernie. **2.** Carte bisericească cuprinzând rugăciunile și rânduiala acestei slujbe (ex. „Pavecernicul" de la Iași din 1754).

PAVEL (PAUL, inițial **SAUL)** (c. 10–63/67), apostol creștin. Considerat cel mai mare teolog și misionar al creștinismului timpuriu. L-a combătut în dogmă pe apostolul Petru. Născut într-o familie iudaică din Tars (Cilicia), a avut o viziune în fața cetății Damasc și, primind o educație religioasă, s-a convertit la noua religie, deși, inițial, fusese un aprig prigonitor al creștinismului, botezându-se și schimbându-și numele din Saul în P. (c. 32). Începe lungi călătorii ca misionar în Orientul roman și Pen. Balcanică, fondând mai multe comunități creștine. Revenit la Ierusalim, este arestat (c. 56) și transferat la Roma, unde va fi martirizat în timpul lui Nero. O parte din scrierile sale adresate comunităților creștine s-au păstrat, fiind preluate în „Noul Testament" (cele 14 epistole care îi sunt atribuite de tradiția ecleziastică). Sanctificat, este sărbătorit la 29 iun., împreună cu Petru.

Luciano Pavarotti

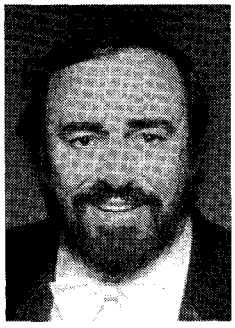

PAVEL 1. Amelia P. (1915–2003, n. București), istoric de artă și scriitoare română. Prof. univ. la București. Monografii și dicționare enciclopedice („Expresionismul și premisele sale", „Desenul românesc în prima jumătate a secolului XX", „Pictura românească interbelică", „Dicționar de termeni de artă", în colab., „Lexiconul de artiști Vollmer", în colab.). **2. Toma P.** (n. 1941, București), lingvist, teoretician al literaturii și eseist român; fiul lui **P. (1).** Stabilit în străinătate (1969). Prof. univ. la Princeton. Studii de literatură comparată („Fictional Worlds", „Le Mirage linguistique", „L'Art de l'éloigment", „Povestiri filozofice").

PAVEL, Constantin (1907–2000, n. sat Bucești, jud. Galați), teolog român. Prof univ. la Institutul Teologic din București. *Lucrări* de teologie și filozofie morală („L'irreductibilité de la Morale à la Science des Moeurs", „Problema răului la Sf. Augustin. Studiu de filosofie morală", „Teologia morală creștină", în colab.).

PAVEL, Dorin (1900–1979, n. Sebeș), inginer român. Prof. univ. la București. Studii și cercetări de mecanica fluidelor, hidraulică aplicată și mașini hidraulice. Importante proiecte de baraje și alimentări cu apă. Contribuții la elaborarea primului plan de electrificare a țării.

PAVEL, Ionel S. (1897–1991, n. București), medic român. Acad. (1990), prof. univ. la București. Fondator și director (1948–1967) al Centrului de Asistență a Diabeticilor din București. Unul dintre inițiatorii studiilor sistematice de hepatologie și diabetologie clinică în România; a militat pentru organizarea asistenței medico-sanitare a diabeticilor.

Ionel S. Pavel

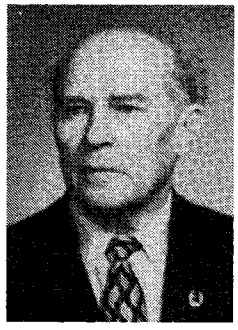

Vasile Pavelcu

Cesare Pavese

Cercetări asupra fiziologiei și patologiei pancreasului, a tulburărilor funcționale ale colecistului, asupra diabetului zaharat etc. („Colecistopatiile", „Obezitatea", „Diabetul zaharat", „Dietetica fiziopatologică și clinică"). Membru al mai multor academii și societăți științifice străine.

PAVEL CEL MARE din Voivodeni (sec. 15), unul dintre conducătorii răscoalei de la Bobâlna (1437–1438).

PAVEL CHINEZU (Cneazul) (?–1494), comandant de oști, comite de Timiș (1478–1494). A învins pe turci la Câmpul Pâinii (1479), Becicherec (1482) și Belgrad (1494).

PAVELCU, Vasile (1900–1991, n. Costuleni, Basarabia), psiholog român. Acad. (1974), prof. univ. la Iași. Bazându-se pe metodele experimentului mental, a celor clinice și a cazurilor individuale, a avut contribuții importante la studiul personalității și afectivității, la statutul științific al psihologiei, al problemelor de docimologie („Psihologia personalității", „Funcția afectivității", „Drama psihologiei. Eseu asupra dezvoltării psihologiei ca știință", „Principii de docimologie", „Motivația creației științifice", „Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității").

PAVELESCU, Cincinat (1872–1934, n. București), poet român. Magistrat de profesie, și-a câștigat o mare reputație de epigramist spontan și incisiv („Epigrame"). Madrigaluri și romanțe („Poezii"). Premiul Național (1927).

PAVELIĆ [pavelitʃ], **Ante** (1889–1959), om politic croat. Deputat în parlamentul iugoslav, a emigrat în Italia; fondatorul și conducătorul organizației teroriste și separatiste a ustașilor (1929). Organizatorul atentatului împotriva regelui Aleksandru I și a lui L. Barthou de la Marsilia (1934). Prim-min. (1941–1945) al statului independent Croația, creat sub egida Germaniei naziste; a dus o politică naționalistă extremistă, fiind responsabil de numeroase atrocități și crime. În 1945 s-a refugiat în Argentina și ulterior în Spania. Condamnat la moarte în contumacie.

PAVENTIA (în mitologia romană), zeiță personificând spaima. Atributul ei principal era numai acela de a speria copiii (din lat. *pavere* „a speria, a tremura de frică").

PAVESE, Cesare (1908–1950), scriitor neorealist și eseist italian. Participant la mișcarea antifascistă. Operă marcată de o existență frământată, introvertită, apăsată de incertitudini, de obsesia morții. Poeme cu implicații sociale („Munca istovitoare") sau meditații asupra existenței și a morții („Moartea va veni și va avea ochii tăi"); romane de un realism sobru, pe tema singurătății, adolescenței, opoziției sat-oraș („Satele tale", „Înainte de a cânta cocoșul", „Diavolul pe dealuri", „Femei singure", „Vara cea frumoasă", „Luna și focurile"). Dialoguri filozofice în manieră clasică („Dialoguri cu Leucò"); eseuri („Literatura americană și alte studii"); memorialistică („Meseria de a trăi", „Scrisori"). Traduceri din literatura nord-americană. În onoarea sa, a fost înființat (1957) Premiul **P.** pentru literatură. S-a sinucis.

PAVIA, oraș în Italia (Lombardia), pe Ticino, la 31 km S de Milano; 71,2 mii loc. (2001). Nod feroviar. Ind. metalurgică, constr. de mașini-unelte, de mașini textile și aparataj electrotehnic, textilă (mătase), chimică, de prelucr. a lemnului și petrolului, alim. Universitate (1361). Pinacotecă. Monumente: bazilica San Michele (1117–1155), bisericile San Pietro in Ciel d'Oro (1132), San Francesco (1227–1298), Santa Maria del Carmine (1373–1461), ambele în stil gotic, Domul (1488), cu o vastă cupolă și adăugiri din anii 1885–1898, castelul Visconti (1360–1365); în apropiere se află complexul arhitectonic al mănăstirii din **P.** (1396). Fondată de liguri, a fost cucerită de romani (220 î.Hr.) și transformată în colonie romană (89 î.Hr.), apoi în municipiu (49 î.Hr.) sub numele de *Ticinum Papiae.* Capitala primului regat longobard (568) și al regilor franci în Italia (774). Comună liberă (sec. 11–12), inclusă în stăpânirile ducilor Visconti (1359). Cucerită de spanioli (1540), Habsburgi (1714) și francezi (1796). Aparține Regatului italian (din

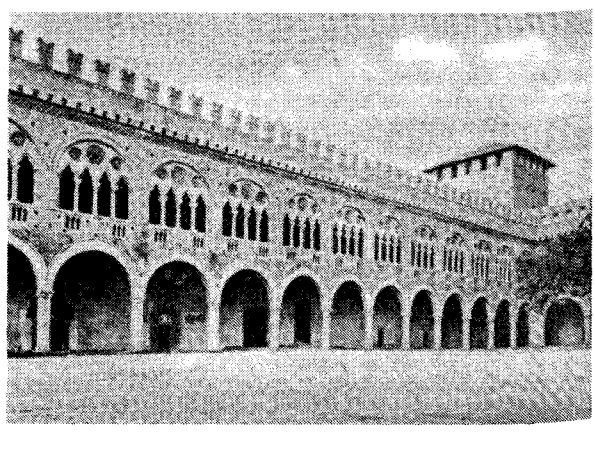

Pavia. Castelul Visconti

1860). În apropiere de **P.**, în cadrul războiului pentru supremație în Pen. Italică, a avut loc, la 25 febr. 1525, o bătălie între armata franceză și cea a Habsburgilor, terminată cu înfrângerea francezilor și cu luarea în prizonierat a regelui *Francisc I.*

PAVIAN (< fr.) s. m. Gen de maimuță africană, având corpul acoperit cu păr rar și lung, capul mare cu botul ascuțit ca al unui câine și caninii foarte dezvoltați *(Pavio).*

PAVILION (< fr.) s. n. **1.** Clădire mică, pitorească, situată într-un parc, într-o grădină sau în apropierea clădirii principale de care aparține și care este folosită ca adăpost sau umbrar. ✧ *P. de vânătoare* = construcție de tip rustic, cu decorație specifică, situată în vecinătatea terenurilor de vânătoare, folosită numai ca locuință temporară. ✦ Fiecare dintre clădirile de sine stătătoare ale unui ansamblu de clădiri care alcătuiesc o unitate administrativă sau sunt destinate unui singur scop (ex. p. de spital, expozițional, comercial ș.a.). **2.** Cort mare, cu vârful ascuțit, destinat căpeteniilor armatei în timpul campaniilor militare. **3.** Drapel sau steguleț de forme și de culori diferite, arborat pe o navă pentru a-i atesta naționalitatea sau folosit pentru anumite semnalizări pe mare; *p. ext.* naționalitatea pe care o indică un asemenea steag. ✦ Stindard al unor organizații, asociații etc., care se înalță la anumite festivități. **4.** (ANAT.) Segment cartilaginos, acoperit de piele, care face parte din urechea externă și are rolul de a canaliza undele sonore către canalul auditiv extern. La unele specii este mobil și contribuie la detectarea direcției de unde vine sunetul. ✦ P. ext. Porțiune dilatată de la extremitatea unui conduct (ex. **p.** trompei uterine). **5.** Cornet acustic. **6.** Partea largă, ca o pâlnie, a instrumentelor muzicale de suflat.

PAVIMENT (< lat.) s. n. Pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curți interioare, realizat din piatră, marmură, mozaic etc., având o funcție decorativă. Este considerat strămoșul artei mozaicului.

PAVLICIENI (PAVLICENI, PAULICIENI) (< n. pr. *Pavel*) s. m. pl. Membri ai unei secte care îmbina creștinismul primitiv al apostolului Pavel cu *gnosticismul, maniheismul* și *mazdakismul;* preconizau suprimarea ierarhiei bisericești, simplificarea cultului, abolirea cultului icoanelor etc. Au apărut prin anul 660 în Armenia, răspândindu-se în întreg Imp. Bizantin. Supuși unor

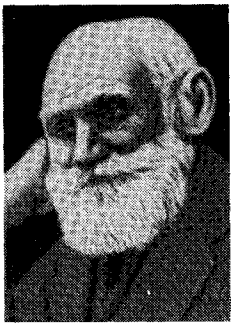

Ivan Petrovici Pavlov

persecuții crâncene, au dăinuit până în sec. 12. Au influențat *bogomilismul.*

PAVLODAR, oraș în NE Kazahstanului, port fluvial pe Irtîș; 300,5 mii loc. (1999). Nod rutier și de c.f. Metalurgia aluminiului; rafinărie de petrol. Șantier naval fluvial. Ind. alim. (lactate, carne), de prelucr. a lemnului, a mat. de constr. Teatru. Fondat în 1720.

PAVLOHRAD, oraș în E Ucrainei centrale, pe râul Samara, la c. 60 km E de Ekaterinoslav și la NV de bazinul Donețk; 119 mii loc. (2001). Important nod feroviar. Centru de expl. a huilei. Mare centru industrial (metalurgie, utilaj chimic, mobilă, confecții, țesături de in, produse alimentare). Fundat în 1797, a purtat în U.R.S.S. denumirea de *Pavlograd.*

PAVLOV, Ivan Petrovici (1849–1936), fiziolog rus. Prof. și director (1895–1925) al Institutului Experimental de Medicină din Moscova și prof. la Academia Militară Medicală din Sankt-Petersburg (1890–1925). Unul dintre fondatorii psihofiziologiei experimentale. Descoperind *reflexul condiționat,* a explicat rolul acestuia în relațiile organismului animal și uman cu mediul, mecanismele și legile activității sferelor cerebrale („Prelegeri despre activitatea emisferelor cerebrale"). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1904).

Anna Pavlovna Pavlova

PAVLOV, Todor Dimitrov (1890–1977), filozof, pedagog și om politic bulgar. Prof. univ. la Sofia. Activitate diplomatică (1947–1958). Lucrări de filozofie și estetică („Teoria reflectării", „Teoria generală a artei", „Probleme fundamentale ale esteticii"). M. de onoare al Acad. Române (1965).

PAVLOVA, Anna Pavlovna (1881–1931), balerină rusă. Balerină (din 1899), apoi prim-balerină (1906) la teatrul Mariinski din Sankt-Petersburg. Din 1909, a fost prim-balerină în compania Baletelor ruse, a lui Deaghilev, devenind una dintre primele partenere ale lui V. Nijinski. Roluri de mare intensitate lirică, create cu o tehnică desăvârșită („Silfidele", „Frumoasa din pădurea adormită", „Giselle"). Stabilită la Londra (din 1910), a creat propria sa companie cu care a dat spectacole în multe țări ale lumii, inclusiv în Rusia (1913–1914). Celebră pentru interpretarea din „Moartea lebedei", coregrafie creată special pentru ea de M. Fokin, pe muzica lui Saint-Saëns.

PAVLOVIĆ, Miodrag (n. 1928), scriitor sârb. Operă lirică („Octave", „Laptele originilor", „Mama Sciție") și romanescă („Podul fără râu") de inspirație intelectualistă, vizând sensuri istorice și mitologice. Eseuri și antologii literare („Termenii poeziei", „Antologia poeziei sârbe", „Antologia poeziei engleze", în colab.).

PAVLOVICI, Dumitru (1912–1993, n. Timișoara), fotbalist român. Portar al echipei Ripensia Timișoara, a fost selecționat de 16 ori în echipa națională a României. Participant la Campionatul Mondial din 1938, a lăsat imaginea unui portar cu salturi de panteră.

PAVLOVISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Pavlov*) s. n. Teoria neurofiziologică a lui *I. P. Pavlov* privind activitatea nervoasă superioară, pe baza căreia s-a fundamentat interpretarea unității funcționale a organismului ca întreg și a relațiilor dintre organism și mediu.

PAVOAZ (după fr. *pavois*) s. n. Ansamblu de drapele sau de lumini arborate pe o navă la solemnități.

PAVOAZA (< fr.) vb. I tranz. A împodobi o sală, o clădire etc. cu steaguri, cu tablouri, cu flori, verdeață etc. în semn de sărbătoare; *p. gener.* a decora, a ornamenta.

PAVONE, Rita (n. 1945), cântăreață italiană de muzică ușoară. Repertoriu concertistic de succes în anii '60 („La partita di pallone", „Come te non c'è nessuno").

PAX (în mitologia romană), zeiță adorată pentru prima dată ca personificare a păcii (de la lat. *pax, pacis* „pace") de către împăratul Augustus.

PAX AUGUSTA v. **Badajos.**

PAX ROMANA, denumire dată stării de relativă liniște a întregii lumi mediteraneene (inclusiv a părții de N a Africii și a Persiei) începând cu domnia lui *Augustus* până la *Marcus Aurelius.* Expresia îi este atribuită lui Plinius cel Tânăr.

PAXOS (PAXOI), insulă grecească în M. Ionică, la SE de ins. Corfu; 19 km^2. Localit. pr.: Gaïon. Pescuit. Ulei de măsline, citrice.

PAXTON [pækstən], **Sir Joseph** (1801–1865), arhitect britanic. A conceput, în domeniul peisagisticii și al construcției de sere, un nou tip de edificiu, folosind structura de fier prefabricată și sticla (capodopera sa, Crystal Palace, din Londra, care se întinde pe 98 mii m^2; grădinile Palatului din Chatsworth, Lismore Castle, Irlanda).

PAYEN [pajẽ], **Anselme** (1795–1871), chimist și industriaș francez. Prof. la Școala Centrală de Arte și Manufacturi și la Conservatorul de Arte și Meserii din Paris. A descoperit celuloza (1838), pectina și dextrina, precum și procedee de producție a borului din acid boric și de filtrare a zahărului de impurități printr-un filtru de cărbune.

PAYER [pajər], **Julius Ritter von ~** (1842–1915), explorator polar austriac. Expediții în m-tii Alpi, pe coasta estică a Groenlandei și în M. Barents. Împreună cu K. Weyprecht, a condus o expediție arctică (1872–1874), în cursul căreia a descoperit arh. Franz Josef și insulele din zona arh. Novaia Zemlea.

PAYOT, editură elvețiană fondată (1886) de Fritz **P.,** la Lausanne. În 1912, Georges **P.,** înrudit cu editorii elvețieni, înființează, la Paris, editura/librăria **P.**

PAYRO, Roberto Jorge (1867–1928), scriitor argentinian. Romane de inspirație istorică („Falsul inca", „Căpitanul Vergara"), picarescă („Aventurile hazlii ale nepotului lui Juan Moreira", „Căsătoria lui Laucha") și nuvele naturaliste („Povestiri noi din Pago Chico") cu pertinente observații asupra societății argentiniene. Piese de teatru („Cântec tragic", „Marco Severi"). A întemeiat mai multe publicații literare.

PAYSANDÚ, oraș în Uruguay, port pe stg. fl. Uruguay, la granița cu Argentina, la 338 km NV de Montevideo; 74,5 mii loc. (1996). Aeroport. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului, a pielăriei și încălțămintei, alim. (ulei, făină, băuturi). Fabrici de ciment și de săpun. Reparații navale. Tăbăcării. Centru comercial. Teatru. Catedrală. Fundat în 1772.

PAZ, La ~ v. **La Paz.**

PAZ, Juan Carlos (1901–1972), compozitor argentinian. Prof. univ. la Buenos Aires. Fondatorul (1937) „Concertelor de Muzică Nouă". Animator al vieții muzicale argentiniene. Muzică de cameră și orchestrală („Continuitate").

PAZ, Octavio (1914–1998), poet și eseist mexican. Fondator a numeroase publicații literare și politice; participant la Războiul Civil din Spania. Numeroase călătorii în S.U.A., Franța, Japonia, India ș.a., care i-au influențat opera. După debutul său suprarealist („Rădăcina omului"), se orientează către o lirică de mare bogăție imagistică și expresie somptuoasă, cultivând motivele iubirii, singurătății și morții („Piatra de Soare", „Salamandra", „Anotimpul violent", „Libertate pe cuvânt"); a experimentat și poezie spațială („Versantul estic"). Eseurile sale sunt mărturia unui talent puternic ancorat în realitățile mexicane, deschis la toate formele culturii („Labirintul singurătății, „Semnele în rotație", „Conjuncții și disjuncții", „Canibalul umanist"). Premiul Nobel pentru literatură (1990).

Julius Ritter von Payer

Octavio Paz

PAZARDJIK (PAZARDŽIK), oraș în S Bulgariei, pe stg. fl. Marița, la 120 km SE de Sofia; 79,5 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Ind. constr. de mașini, electrotehnică, de prelucr. a lemnului, mat. de constr., textilă și alim. Centru comercial. Teatru dramatic. Muzeu de istorie. Bisericile Sf. Maria (1837), Sf. Petka (1856), Sfinții Arhangheli (1860), Sfinții Împărați Constantin și Elena (1868–1870). Fundat în sec. 15. Până în 1934 s-a numit *Tatar Pazardjik.*

PAZĂ *(< păzi)* s. f. Acțiunea de a păzi; supraveghere; mijloc prin care se asigură și se realizează păzirea; *concr.* persoană sau grup de persoane însărcinate să păzească; gardă, paznic.

PAZ ESTENSSORO [pas], **Victor** (1907–2001), om politic bolivian. Președinte al partidului Mișcarea Naționalistă Revoluționară — aripa istorică (din 1941). Președinte al țării (1952–1956, 1960–1964, 1985–1989); a naționalizat minele de cositor și a realizat o reformă agrară.

PĂZIE (cf. *păzi*) s. f. Scândură (ornamentală) așezată la capătul din afară al căpriorilor unui acoperiș cu streașină pentru a ascunde capetele acestora. În România, **p.** este răspândită mai ales în zonele care au ca specific decorul traforat (Prahova, Dâmbovița, Buzău, Ialomița, Ilfov, Vrancea, Neamț, Bacău ș.a.). ✦ Marginea verticală a unui cofraj. ✦ Fâșie de tablă așezată la intersecția unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecție.

PÁZMÁNY Péter (1570–1637), prelat ungur. Episcop de Esztergom și primat al Ungariei (1616), cardinal (1629). Principalul artizan al contrareformei catolice în Ungaria și creatorul limbajului filozofic și teologic maghiar. Autor a numeroase lucrări de teologie („Hodoegus").

PĂZNIC (< *pază*) s. m. Persoană care are sarcina de a păzi pe cineva sau ceva; păzitor, străjă, gardian.

PAZZI, familie guelfă din Florența, în rivalitate cu familia Medici. Mai important: **Francesco P.** (1444–1478), a uneltit, în 1478, o conspirație împotriva familiei Medici, soldată cu asasinarea lui Iuliu de Medici, urmată de executarea sa și alungarea familiei **P.** din oraș.

PĂCALĂ, personaj al anecdotelor și povestirilor populare românești. Înzestrat cu inteligență, ingeniozitate, isteține și umor, reușește să-i păcălească pe cei săraci cu duhul sau pe cei bogați și înfumurați. Este opusul lui *Tândală.* Similar unor personaje din literatura europeană și orientală, ca Bertoldo, Till Buhoglindă, Nastratin Hogea.

PĂCĂLĂ (< *păcăli* sau de la n. pr. *Păcală*) s. m. Om glumeț, poznaș, care se ține de farse.

PĂCAT (lat. *peccatum*) s. n. **1.** Încălcare cu bună știință a unei legi, abatere de la o normă; *p. gener.* faptă vinovată, greșeală, vină. ✦ Încălcare a voinței divine exprimată ca norme în scripturi, dogme, tradiții și ritualuri de cult sau acțiuni împotriva voinței divine. Ideea de **p.** se întâlnește în toate religiile. În cele primitive, **p.** se reduce la încălcarea unui tabu, îndeosebi privind actele sexuale (de ex., interdicția incestului). **P.** capătă cu adevărat conținut religios o dată cu credința în forțe supraomenești, devenind în mod esențial infracțiune în raport cu ordinea obiectivă a lucrurilor, cea voită de divinitate, iar în contextul revelației biblice, devine și expresie a relei voințe și a pervertirii omului. În creștinism, **p.** este refuz liber al planului lui Dumnezeu, al iubirii divine de către om, care se pune pe el însuși în locul lui Dumnezeu, negându-se, astfel, pe el însuși ca demnitate. ✧ *Păcatul originar* sau *strămoșesc* = teorie anticipată în iudaism și devenită dogmă în creștinism despre partea de vină a omului la căderea în păcat: consecință a primului act autonom săvârșit de perechea primordială Adam și Eva prin încălcarea poruncii lui Dumnezeu de a nu gusta din „pomul cunoașterii", act sancționat prin izgonirea din Eden și osândirea de a fi muritori, de a munci pentru hrană și de a se reproduce ca animalele; actul de ruptură a comuniunii de la început dintre om și Dumnezeu și consecința acestui fapt. *P. capital* = **p.** de neiertat, constând într-o încălcare voită a poruncilor divine (trufia, pizma, zgârcenia, desfrânarea, lăcomia, mânia și lenevia). ✧ Loc. *Cu păcat* = nedrept; neîngăduit, oprit, vinovat. ✧ Expr. *A (-și) face păcat* (sau *păcate*) *cu cineva* = a face o faptă rea în dauna cuiva; a oropsi, a nedreptăți pe cineva. *A vorbi cu păcat* = a aduce învinuiri nedrepte. ✦ Defect, cusur, scădere; slăbiciune, patimă. **2.** Întâmplare rea, nenorocire, năpastă; pacoste, necaz. ✧ Loc. *Din păcate* = spre regretul cuiva; din nenorocire. ✧ Expr. *Ce păcat!* = ce regretabil! ce pagubă! **3.** (Eufemistic; de obicei art.) Dracul, naiba.

PĂCĂLEALĂ (< *păcăli)* s. f. Faptul de a păcăli; glumă, farsă, șotie.

PĂCĂLI vb. IV tranz. A induce pe cineva în eroare, printr-o viclenie sau printr-o minciună, pentru a trage un folos sau pentru a se amuza; a înșela, a amăgi, a trage pe sfoară. ✦ Refl. A-și greși socotelile, a aprecia greșit, a se înșela.

PĂCĂLICI (< *păcăli)* s. m. Persoană care are obiceiul să păcălească pe alții pentru a se amuza.

PĂCĂNI (< *pac,* onomatopeic) vb. IV tranz. A produce un zgomot scurt și sacadat; a țăcăni, a pocni.

PĂCĂTOS, -OASĂ (< *păcat)* adj. (Și subst.) **1.** Care se face vinovat de călcarea unor norme religioase sau morale; care are multe păcate; *p. ext.* ticălos, rău; afurisit. ✦ Care este de proastă calitate; plin de cusururi. **2.** Vrednic de milă; nenorocit; nevoiaș.

PĂCĂTUI (< *păcat)* vb. IV intranz. A comite un păcat; a greși.

PĂCĂȚIAN, Teodor V. (1852–1941, n. sat Ususău, jud. Arad), ziarist și istoric român. Redactor la „Tribuna", „Familia", „Telegraful Român" ș.a. A adunat și publicat un mare număr de documente privitoare la istoria politică a românilor din Transilvania („Cartea de aur sau luptele politice naționale ale Românilor de sub coroana ungară").

PĂCORNIȚĂ (< *păcură)* s. f. (Reg.) Vas din lemn sau din scoarță de copac în care se ține păcura pentru uns roțile carului.

PĂCUIUL LUI SOARE, sit arheologic situat pe un ostrov al brațului Dunărea Veche, la 9 km în aval de com. Ostrov, pe terit. com. Lipnița, jud. Constanța, unde a fost descoperită o cetate bizantină, construită în sec. 10–11 și locuită până în sec. 13–15.

Mircea Păcurariu

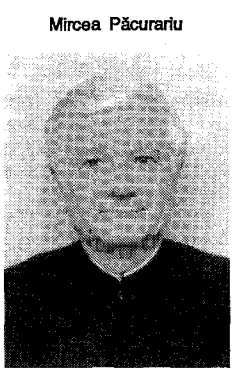

PĂCURAR[1] (lat. *pecorarius*) s. m. (Înv. și reg.) Păstor, cioban.

PĂCURAR[2] (< *păcură)* s. m. (Înv.) Negustor ambulant care vindea păcură și petrol prin sate.

PĂCURARIU, Mircea (n. 1932, sat Rușii, jud. Hunedoara), teolog și istoric român. M. coresp. al Acad. (1997), prof. univ. la Sibiu și la Iași. Lucrări privind istoria bisericii din Transilvania și a Bisericii Ortodoxe Române („Legăturile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Țara Românească și Moldova", „Începuturile Mitropoliei Transilvaniei", „Transilvania în perioada dualismului", „Istoria Bisericii Ortodoxe Române"); monografii („Gh. Șincai și Petru Maior"). A publicat numeroase documente istorice. Alte lucrări: „Dicționarul teologilor români".

PĂCURĂ (lat. *picula*) s. f. Lichid văscos de culoare cafenie-închisă; fracțiune reziduală rămasă de la distilarea țițeiului. Se întrebuințează drept combustibil și ca materie primă din care se obține motorină, uleiuri și alte produse; (rar) mazut. ✧ *P. parafinoasă* v. *parafinos.*

PĂCUREȚI, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei; 2 362 loc. (2003). Expl. de petrol. Pomicultură.

PĂDINA, com. în jud. Mehedinți, situată în S piemontului Bălăciței, pe râul Drincea; 1 822 loc. (2003). Reședința comunei este satul *Pădina Mare.* Pe terit. satului lablanița au fost descoperite urmele unei așezări din sec. 8–9, în care s-au găsit vase ceramice decorate cu striuri și linii ondulate.

PĂDUCEL (lat. **peducellus*) s. m. **1.** Arbust din familia rozaceelor, înalt de c. 8 m, cu frunze ovale sau rombice și flori albe *(Crataegus monogyna).* Se cultivă uneori în scopuri ornamentale sau în perdele de protecție. Este răspândit în Europa, Africa de Nord, V Asiei. În România crește frecvent, în toate regiunile, de la câmpie până la alt. de 1 400 m. Fructele sunt comestibile și sunt folosite în ind. alimentară la prepararea marmeladelor. Frunzele, florile și fructele au utilizări în medicină ca hipotensive, vasodilatatoare și sedative. **2.** (Pop.) Boală de piele la tălpile picioarelor și între degetele de la picioare, care se manifestă prin mâncărimi.

PĂDUCHE (lat. *peduculus*) s. m. **1.** Denumire dată mai multor specii de insecte parazite hematofage care trăiesc pe om și pe animale sau plante. ✧ *P. de corp* = insectă de c. 3 mm,

alb-cenușie hematofagă parazită pe corpul omului *(Pediculus corporis hominis);* transmite tifosul exantematic și febra recurentă. *P. de cap* = insectă de c. 2 mm, cenușie, parazită mai ales pe cap *(Pediculus capitis).* Transmite aceleași boli ca **p.** de corp. *P. lat* = insectă de c. 1,5 mm, de culoare galbenă sau albicioasă, parazită în regiunea pubiană, uneori și în regiunea axilară *(Phthyrius pubis).* **2.** *P. de plante v. afide.* **3.** *P. de pene și de păr* = malofag. **4.** *P. de lemn* = ploșniță **(1).** **5.** *Păduchi țestoși* = subordin de insecte homoptere (ex. **p.** de San José, **p.** țestos al prunului etc.), parazite sedentare pe plante, dăunătoare, caracterizate prin dezvoltarea unui înveliș protector constituit din producții tegumentare (ceară și lac) sau din chitină *(Coccinea);* coccide.

PĂDURAR *(< pădure)* s. m. Persoană însărcinată cu paza unei păduri.

PĂDURE (lat. *padulem*) s. f. Ecosistem sau complex de ecosisteme în care predomină una sau mai multe specii lemnoase, alături de plante erbacee, mușchi etc. și în care trăiesc diferite specii de animale; **p.** constituie biomuri majore. Resturile organice (crengi, frunze etc.) constituie pătura moartă a **p.** sau litiera. După natura lor, **p.** pot fi naturale (apărute spontan) și cultivate (prin plantarea puieților de arbori crescuți în pepiniere). Caracteristicile **p.** diferă în funcție de condițiile climatice. În zona temperată, **p.** sunt adaptate la un regim climatic cu precipitații suficiente sau abundente și temperaturi moderate; aici predomină foioasele cu frunze căzătoare (stejar, gorun, carpen, frasin, arțar, ulm, fag etc.), ca în regiunile temperate din Europa, Asia și America de Nord sau, alteori, predomină specii sempervirescente cu frunza lată (fagul austral sau *Nothofagus* din Chile). În **p.** din zona boreală domină coniferele sempervirescente (ex. taigaua). În zonele tropicale se întâlnesc **p.** tropicale umede (în ariile cu precipitații abundente) și regulate, **p.** musonice în SE Asiei (unde perioadele cu ploi abundente alternează cu cele secetoase), **p.** cu adaptări xeromorfe, ca în SV Americii de Nord, SV Africii, unele regiuni ale Americii Centrale și de Sud și în Australia (cu precipitații sporadice), unde predomină arborii scunzi, spinoși prin care, treptat, se face trecerea spre savană și semideșert. Pe glob, **p.** ocupă c. 30% din suprafața uscatului; în România, ele se întind pe c. 27% din suprafața totală a țării. **P.** este unul dintre factorii care asigură menținerea echilibrului la nivel local, regional și chiar planetar; are un rol important de protecție a solului împotriva eroziunii, de moderator climatic; contribuie la regularizarea scurgerii și la purificarea aerului. Preia mari cantități de dioxid de carbon din atmosferă, eliberând în schimb oxigen. ✧ *P. tropicală umedă* (sau *ecuatorială*) = biom terestru major alcătuit predominant din arbori din zona ecuatorială (bazinul Amazonului, V Africii, Asia de SE); aici predomină speciile sempervirescente cu frunze late, de înălțimi variate. Stratul erbaceu este slab reprezentat, abundente fiind lianele și epifitele. Exploatarea nerațională a **p.** ecuatoriale a dus și va duce în continuare la reducerea biodiversității și la amplificarea efectului de seră. *P. parc* = **p.** alcătuită din pâlcuri de arbori alternând cu vegetație ierboasă bine dezvoltată; se întâlnește îndeosebi în Africa, la trecerea de la pădurea tropicală la savană. *P. galerie* = **p.** care mărginește malurile râurilor, prelungindu-se mult în zona de savană. *P. de ceață* = **p.** care se formează pe versanții munților, unde aerul este suprasaturat de vapori de apă datorită stagnării îndelungate a norilor la nivelul respectiv (ex.: pe versantul dinspre Oc. Pacific al munților din America de Nord, Centrală și partea de N a Americii de Sud).

PĂDUREA BOEMIEI (ČESKÝ LES sau **BÖHMERWALD),** masiv muntos situat la granița Cehiei cu Germania. Lungime: c. 200 km; alt. max.: 1 456 m (vf. Grosser Arber). Alcătuit din granite, gnaisuri și șisturi cristaline. Expl. forestiere.

PĂDUREA CRAIULUI, Munții ~, culme muntoasă în NV M-ților Apuseni, orientată NV–SE, mărginită de depr. Vad-Borod (în N) și depr. Beiuș (în S), alcătuită din calcare mezozoice și roci vulcanice neogene. Alt. max.: 1 015 m (vf. Hordincușa). Nod hidrografic. Depozitele calcaroase mezozoice au dat naștere unui relief carstic (peșterile Vadu Crișului, Meziad, Vântului). Expl. de bauxită (Zece Hotare, Roșia). Turism.

PĂDUREA DE PIATRĂ (SHI LIN), formațiuni stâncoase izolate sau grupate, sub forma unor piloni înalți de c. 30 m, situate într-o regiune carstică din S Chinei (prov. Yunnan), la c. 120 km SE de orașul Kunming. Este una dintre cele mai spectaculoase „păduri de piatră", extinsă pe c. 260 km^2, care a luat naștere în urma acțiunii erozive a apelor din precipitații asupra rocilor carstice, stâncile rezultate căpătând forme ciudate, cum sunt leul uriaș, bivolul, rinocerul, pasărea Phoenix ș.a. Este cea mai mare și cea mai spectaculoasă pădure de piatră de pe Glob. Turism.

PĂDUREAN, -Ă *(< pădure)* adj., s. m. și f. (Persoană) care s-a născut sau trăiește într-o regiune păduroasă sau muntoasă. Sub acest nume sunt cunoscuți îndeosebi locuitorii din m-ții Poiana Ruscă (numiți și „Ținutul Pădurenilor").

PĂDUREANCĂ *(< pădurean)* s. f. Femeie care s-a născut sau trăiește într-o regiune păduroasă sau muntoasă.

PĂDUREA NEAGRĂ (SCHWARZWALD), munți în SV Germaniei, separați de m-ții Vosgi prin grabenul Rinului, formați din gnaisuri, granite și gresii. Alt. max.: 1 493 m (vf. Feldberg). În N au aspect de podiș, în centru sunt larg văluriți, cu vârfuri rotunjite, iar în S sunt mai înalți și fragmentați. De aici izv. Dunărea, prin pâraiele Brigach și Breg. Bine împăduriți. Păstorit. Turism. Industria sticlăriei are o veche tradiție.

PĂDUREA PIETRIFICATĂ (PETRIFIED FOREST), pădure fosilizată în timpurile geologice, cu arbori pietrificați, situată în SV S.U.A. (Arizona), în partea de SE a Deșertului Pictat (Painted Desert), la c. 230 km NE de orașul Phoenix; 381 km^2 (cea mai mare pădure pietrificată, declarată monument național în 1906 și parc național în 1962). În urmă cu c. 170 mii. de ani, în această zonă exista o câmpie mlăștinoasă în care torenții aduceau un număr mare de arbori prăbușiți, care în condiții normale ar fi trebuit să se transforme, de-a lungul erelor geologice, în cărbune, dar, datorită prezenței în cantități mari a oxidului de siliciu, care a impregnat lemnul, acesta s-a pietrificat.

PĂDURENI, com. în jud. Vaslui, situată în NE colinelor Viișoarei, pe cursul superior al râului Sărata; 4 526 loc. (2003). Bisericile Sfinții Voievozi (1825), Sfinții Atanasie și Chirii (1862–1863) și Sfinții Voievozi (1882), în satele Davidești, Căpotești și Ivănești. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **P.** s-au numit *Cârligați.*

PĂDUREȚ, -EAȚĂ *(< pădure)* adj. **1.** (Despre pomi fructiferi; și subst.) Crescut spontan; de soi inferior, nealtoit. ✦ Fig. (Despre persoane) Sălbatic, ursuz. **2.** (Despre fructe) Produs de un arbore **p.(1);** *p. ext.* care are un gust acru, astringent.

PĂDUROS, -OASĂ (< *pădure*) adj. (Despre terenuri) Acoperit cu păduri, împădurit; bogat în păduri.

PĂGÂN, -Ă (lat. *paganus*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care se închină zeilor sau idolilor; *p. ext.* nume dat de creștini celor care sunt de altă religie; *p. restr.* turc, mahomedan. **2.** Nume dat de creștini persoanelor care nu au nici o religie, care nu cred în Dumnezeu sau care nu au primit botezul; ateu. **3.** Adj. Care aparține cultului idolilor sau zeilor; *p. ext.* care aparține altei religii decât cea creștină; *p. restr.* turcesc. **4.** S. m. și f. Persoană care se abate de la dogmele religiei (creștine); eretic. ✦ P. ext. Om rău, nemilos. **5.** Adj. Sălbatic, crâncen, violent.

PĂGÂNISM (< *păgân*) s. n. Denumirea reprezentărilor religioase politeiste din vechile culte care au supraviețuit în spațiul noii religii, îndeosebi în mediile rurale, de regulă mai conservatoare. ✦ (Pentru iudei, creștini și musulmani) Orice religie nemonoteistă. ✦ (Pentru creștini) Orice altă religie.

PĂGUBAȘ, -Ă *(< pagubă)* s. m. și f. Persoană care a suferit o pagubă. ✧ Expr. *A se lăsa păgubaș (de ceva)* = a renunța (la ceva).

PĂGUBI *(< pagubă)* vb. IV intranz. A suferi o pagubă, a fi lipsit de ceva, a rămâne păgubaș. ✦ Tranz. A pricinui cuiva o pagubă; a lipsi pe cineva de un câștig sau de un bun al său.

PĂGUBITOR, -OARE *(< păgubi)* adj. Care aduce sau provoacă o pagubă; stricător, dăunător, vătămător.

PĂHĂRNICIE *(< paharnic)* s. f. Slujba, demnitatea de paharnic.

PĂIANJEN (< bg.) s. m. **1.** (ZOOL.) Ordin de artropode terestre (*Aranea*) din clasa arahnidelor, uneori veninoase (ex. tarantula, p. cu cruce), cu patru perechi de picioare locomotoare cefalotoracice și abdomen voluminos, care își țes pânze și se hrănesc cu insecte. Se cunosc peste 20 000 de specii. ✧ *Pânză de p.* = țesătură fină alcătuită din fire foarte subțiri pe care le fac p. **(1)** dintr-o substanță vâscoasă pe care o secretă. **2.** (TEHN.) Unealtă pentru prinderea și extragerea unor piese mici căzute sau rămase accidental în sondă. **3.** (SPORT) Fiecare dintre colțurile de sus ale porții la fotbal, handbal, polo, hochei.

PĂIENJENIȘ *(< păianjen)* s. n. Pânză țesută de păianjen. ✦ Fig. Desiș; rețea, împletitură.

PĂIOS, -OASĂ *(< pai)* adj. (Despre plante) A cărui tulpină este un pai. ✦ (Substantivat, f. pl.) Cereale cu tulpina pai (ex. grâul, orzul).

PĂIȘ *(< pai)* s. n. Cantitate mare de paie. ✦ Păiuș.

PĂIȘIȚĂ *(< păiș)* s. f. (BOT.) Țăpoșică **(1)**.

PĂIUȘ *(< pai)* s. n. Numele dat mai multor specii de poacee spontane, cu tulpina în formă de pai, care se găsesc în vegetația pajiștilor naturale *(Agrostis tenuis, Deschampsia caespitosa, Deschampsia flexuosa, Festuca ovina* etc.). Se cunosc c. 500 de specii; păiș. ✧ *P. roșu* = graminee larg răspândită în pajiștile din etajul montan, adesea dominantă (*Festuca rubra*).

PĂIUȘCĂ *(< păiuș)* s. f. Mică plantă erbacee perenă din familia poaceelor, cu tulpina subțire și flori mici, reunite în panicule *(Festuca pseudovina).*

PĂLATCA, com. în jud. Cluj, situată în câmpia Fizeșului; 1 356 loc. (2003). În satul **P.**, menționat documentar în 1296, se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), iar în satele Băgaciu și Sava, bisericile de lemn cu hramurile Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1700) și Sf. Petru (1774).

PĂLĂLAIE *(< pală + vâlvătaie)* s. f. Flacără mare; vâlvătaie.

PĂLĂMAR s. n. v. **pălimar**[2].

PĂLĂMIDĂ[1] (< bg., scr.) s. f. **1.** Nume dat unor specii de plante erbacee perene din genul *Cirsium,* familia compozitelor, cu frunze spinos-dințate, cu flori violete și fructul prevăzut cu papus; cresc ca buruieni prin semănături *(C. arvense* și *C. canum)* sau pe terenuri virane. **2.** Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu frunze spinoase, păroase și flori roșii *(Carduus crispus).*

Pălămidă[1] **(1.)**

Păiușcă

Pălămidă[2]

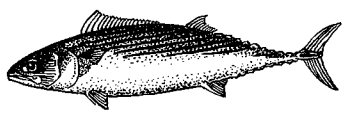

PĂLĂMIDĂ[2] (< ngr., tc.) s. f. Pește teleostean marin răpitor, lung de 50–60 cm, fusiform, cu spatele albastru, cu mulți dinți pe fălci și solzi ascuțiți *(Sarda sarda).* Trăiește în M. Mediterană și în Marea Neagră. Se pescuiește în cantități importante.

PĂLĂRIE s. f. **1.** Acoperământ pentru cap, format din calotă și bor, confecționat din fetru, pânză, piele, pai etc.; este purtată de bărbați, dar și de femei (ca protecție împotriva soarelui, ca obiect elegant sau decorativ etc.). **2.** Căpăcel de metal care îmbracă mașina unei lămpi cu petrol, prevăzut cu o deschizătură prin care iese fitilul. **3.** (BOT.) Partea superioară, în formă de p. **(1)** a corpului de fructificație al unor ciuperci basidiomicete. ✧ *Pălăria-șarpelui* = ciupercă basidiomicetă foarte otrăvitoare, cu pălăria de un roșu intens, cu pete albe și cu piciorul alb *(Amanita muscaria);* muscariță. Crește prin păduri și prin poieni. **4.** Discul florii-soarelui în care se află semințele. **5.** (EXPL. PETR.) Piesă metalică tubulară, de formă tronconică, terminată, la partea inferioară, cu un pinten pentru extragerea unor prăjini, țevi sau tije de pompare din gaura de sondă. **6.** (GEOL.) *P. de fier* = partea superficială din zona de oxidație a zăcămintelor

metalifere, bogată în limonit, adesea și cu minerale silicioase, diverși oxizi și hidroxizi, săruri greu solubile ale unor metale etc.

PĂLĂRIER *(< pălărie)* s. m. Persoană care confecționează, repară sau vinde pălării.

PĂLĂVRĂGI v. **palavragi.**

PĂLI[1] (< sl.) vb. IV **1.** (Reg.) Tranz. și refl. A (se) izbi, a (se) lovi, a (se) ciocni. ✦ Intranz. (Înv.) A ataca (cu armele). **2.** Tranz. Fig. A cuprinde pe neașteptate; a năpădi, a copleși. **3.** Tranz. și intranz. (Despre Soare, surse de căldură) A arde, a dogorî, a pârli. **4.** Intranz. și refl. (Despre plante) A se ofili, a se usca, a se îngălbeni (de frig, de arșiță etc.). ✦ (Despre țesături) A se decolora.

PĂLI[2] (după fr. *pâlir*) vb. IV intranz. **1.** A deveni palid, a se albi la față (din cauza unei emoții, a unei boli etc.). **2.** (Despre surse luminoase) A-și pierde strălucirea, a se stinge.

PĂLIMAR[1] s. n. **1.** Stâlp de lemn la un pridvor sau la o prispă, care susține grinda acoperișului. **2.** Împrejmuire din scânduri tăiate (și uneori decorate cu crestături) sau din bârne lungi, la prispa unei case țărănești sau a unui foișor; parmaclâc, balustradă (la un balcon). **3.** (Înv.) Întăritură, parapet.

PĂLIMAR[2] **(PĂLĂMAR)** (< tc.) s. n. Funie groasă, odgon, parâmă.

PĂLINCĂ s. f. v. **palincă.**

PĂLITURĂ *(< păli)* s. f. Lovitură, izbitură.

PĂLIUR (< lat.) s. m. Arbust cu lujeri anuali geniculați, brun-roșcați sau cenușiu-roșcați, cu câte doi spini la baza frunzelor; fructul este asemănător unei pălării *(Paliurus Spina-Christi).* Este o plantă rară, care înflorește în perioada mai–aug. și este folosită pentru gardurile vii datorită culorii strălucitoare a frunzișului și formei particulare a fructelor. În România crește spontan, sporadic, mai ales în Dobrogea, și este răspândită în Europa de Sud și Asia de Vest. Este numită și *spinul lui Hristos.*

PĂLMAR *(< palmă)* s. n. Obiect din piele, cauciuc etc. pentru protecția palmei în anumite activități.

PĂLMAȘ *(< palmă)* s. m. Țăran sărac, de cele mai multe ori fără pământ, care-și câștiga existența muncind cu brațele la alții.

PĂLMUI *(< palmă)* vb. IV tranz. A lovi pe cineva cu palma peste obraz, a da cuiva palme.

PĂLTINIȘ *(< paltin)* s. n. Pădure de paltini.

PĂLTINIȘ 1. Pas între m-ții Bistriței și Căliman, la izvoarele Negrișoarei. Alt.: 1 327 m. Străbătut de șoseaua Suceava—Gura Humorului—Frasin—Ostra—Broșteni—Bilbor—Topiița—Gheorgheni—Miercurea-Ciuc. **2.** Com. în jud. Botoșani, situată pe dr. văii Prutului, la granița cu Ucraina; 3 346 loc. (2003). În satul Horodiștea, aflat la 48°15'06" lat. N, considerat punctul nordic extrem al României, au fost descoperite vestigiile unei așezări din perioada de trecere de la Neolitic la Epoca bronzului (ceramică, figurine feminine din teracotă, unelte din piatră și os, fusaiole ș.a.) și urmele unor bordeie din sec. 8–10. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1803, renovată în 1894) și Sf. Vasile (1820) în satul **P. 3.** Com. în jud. Caraș-Severin, situată la poalele m-ților Semenic, pe cursul superior al râului Pogăniș; 2 595 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Cornuțel). Expl. de mangan (Delinești) și de bentonit (Rugi). Pomicultură. Rezervație paleontologică (punct fosilifer), în satul Delinești. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **P.** s-au numit *Valea Boului.* **4.** Localitate componentă a municipiului Sibiu, stațiune climaterică și de odihnă, situată pe flancul NE al m-ților Cindrel, sub vf. Oncești, la 1 450 m alt., la 32 km SV de Sibiu. Climatul montan, cu aer curat, lipsit de praf și alergeni, face ca stațiunea să fie recomandată atât pentru odihnă, cât și pentru tratarea nevrozelor astenice, a unor stări de debilitate, de surmenaj fizic și intelectual, a unor anemii ș.a. Pârtii de schi cu diferite grade de dificultate. Telescaun și teleschi. Schit (întemeiat în 1930 de mitropolitul Nicolae Bălan) cu biserica de lemn Schimbarea la Față.

PĂLTINOASA, com. în jud. Suceava, pe stg. râului Moldova; 5 813 loc. (2003). Expl. de gresii. Centru de ceramică populară. Biserica Sf. Nicolae (1857).

PĂMĂTUF (< sl.) s. n. Mănunchi făcut din fire de păr, din pene, din fâșii de pânză etc. prinse de un mâner și având diferite forme și întrebuințări.

PĂMÂNTEAN, -Ă *(< pământ)* adj. (Și subst.) **1.** Care trăiește pe pământ; specific pământului; de pe pământ. **2.** Născut în țara în care locuiește; băștinaș, autohton. **3.** Muritor.

PĂMÂNTEANCĂ *(< pământean)* s. f. **1.** Femeie născută în țara în care locuiește; băștinașă, autohtonă. **2.** Muritoare.

PĂMÂNTESC, -EASCĂ *(< pământ)* adj. **1.** Care ține de pământ, de pe pământ; terestru; *p. ext.* omenesc. **2.** Pământean **(2).**

PĂMÂNȚIU, -IE *(< pământ)* adj. De culoarea pământului, cadaveric, palid; întunecat.

PĂMÂNȚOS -OASĂ *(< pământ)* adj. Care conține pământ; care are culoarea pământului sau o compoziție asemănătoare cu pământul.

PĂMÂNTUL I. *(Terra)* Planetă a sistemului solar (a treia în raport cu distanța față de Soare), cu o temp. medie de 10–15°C, cu o mare rezervă de apă în stare lichidă, cu o atmosferă dominată de azot (78%) și oxigen (21%), cu o structură internă complexă, un câmp magnetic propriu, un relief foarte variat, climă cu diferențieri zonale (caldă, temperată, rece), înveliș de

Păltiniș (4.). Vedere din stațiune

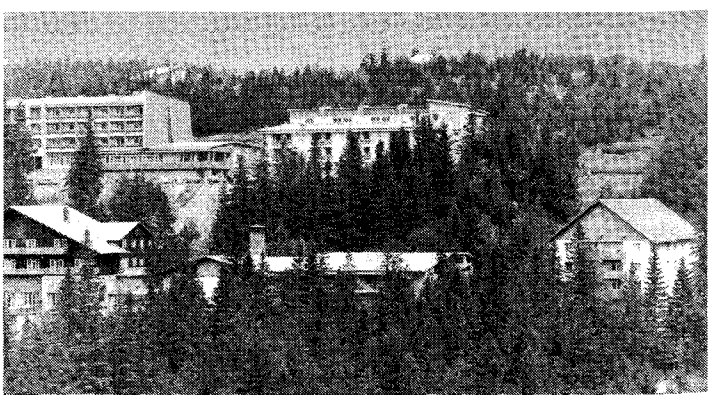

soluri divers, un mediu biogeografic bogat și complex etc., caracteristici unice, care îi asigură o dinamică intensă, un echilibru dinamic, o evoluție selectivă; singurul loc din Univers (cunoscut până în prezent) pe care există condiții propice de dezvoltare a vieții. Vârsta **P.** este estimată la c. 4,5 miliarde de ani. **P.** se rotește în jurul axei sale (mișcarea de rotație) și se deplasează pe o orbită eliptică în jurul Soarelui (mișcarea de revoluție). Distanța până la Soare este de 147 mil. km la periheliu și de 152 mii. km la afeliu. Viteza de deplasare a **P.** pe orbită este de 29,76 km/s. Perioada de revoluție este de un an (365 zile, 5 ore, 48 minute și 46 secunde), iar perioada de rotație este de o zi (23 ore, 56 minute și 4 secunde). Planul Ecuatorului este înclinat față de planul orbitei cu 23° 45', ceea ce duce la apariția anotimpurilor și a zonelor climatice, precum și la inegalitatea zilelor și a nopților. **P.** are o formă de geoid (diametrul la Ecuator: 12 756 km), fiind puțin turtit la poli (diferența dintre raza ecuatorială, 6 378 km, și cea polară, 6 356 km, este de c. 22 km). Suprafața totală a **P.** este de c. 510,2 mil. km^2, din care uscatul ocupă numai 28,7%; volumul este de c. $1,1 \cdot 10^{12}$ km^3. Masa **P.** este de $5,975 \cdot 10^{24}$ kg, cu o densitate medie de 5 520 kg/m^3. **P.** are un singur satelit natural: *Luna*. **P.** este alcătuit din următoarele învelișuri concentrice (geosfere): atmosfera, hidrosfera, litosfera sau scoarța terestră, mantaua (mezosfera) și nucleul. Ansamblul comunităților de plante și animale constituie biosfera. Populația: 6,1 miliarde loc. (2000). **II.** În forma **pământ** (lat. *pavimentum*) s. n. **1.** Totalitatea *uscatului* planetei; întindere mare de uscat; continent. **2.** Sol^2. ✧ Expr. *La pământ* = **a)** (despre oameni) distrus sufletește; **b)** (sport, la box) cnocdaun. *A nu fi cu picioarele pe pământ* = a fi distrat, a nu avea simțul realității. *A nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pământul* = a fi foarte încrezut. **3.** *P. stabilizat* = pământ argilos cu adaosuri de var, de ciment sau de reziduuri bituminoase, rezistent la pătrunderea apei, folosit la fundații de drumuri, la ziduri etc. *Pământuri rare* = denumire dată oxizilor de scandiu, ytriu, lantan și lantanide. *Pământuri rele* = badlands. *P. activ* = produs obținut prin tratarea la cald a argilelor cu un acid, folosit la rafinarea benzinelor, a uleiurilor minerale etc. *P. de diatomee* = kieselgur, pământel, diatomit. ✦ Lut. **4.** Teritoriu, regiune, ținut; *p. ext.* țară, patrie. ✧ *Pământul făgăduinței* = numele biblic al Palestinei; *p. ext.* ținut bogat, mănos; *fig.* situație, loc, eveniment de care cineva își leagă speranțele. *Obiceiul pământului* v. *obicei*. **5.** Suprafață de teren (cultivabil).

PĂMÂNȚEL (< *pământ*) s. n. Kieselgur; diatomit; pământ de diatomee.

PĂNĂTĂU, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, pe stg. râului Buzău; 2 894 loc. (2003). Expl. de chihlimbar (Sibiciu de Jos). Pomicultură. Satul **P.** apare menționat documentar în 1415. În satul Tega se află mănăstirea Cârnu (de călugări), ctitorie din 1545 a domnului Mircea Ciobanu și a Doamnei Chiajna, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, refăcută în 1643 și pictată în 1822.

PĂNET, com. în jud. Mureș, situată în SE colinelor Mădărașului, pe dr. văii Mureșului; 6 070 loc. (2003). Haltă de c.f. (în satul Berghia). În satul **P.,** menționat documentar în 1332, se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1740) și un castel (sec. 18).

PĂNȚĂRUȘ s. m. v. **ochiul boului.**

PĂNUȘĂ (lat. *paenula*) s. f. (Pop.) Postav țărănesc alb sau colorat țesut în patru ițe din fire de lână și din care se confecționează diverse obiecte de îmbrăcăminte (cioareci, laibăre, mantale, haine de iarnă); dimie albă.

PĂNUȘĂ (< *pană*[1]) s. f. Fiecare dintre foile care înfășoară știuletele de porumb.

PĂPA (lat. *pappare*) vb. I tranz. **1.** (În graiul copiilor) A mânca. **2.** Fig. (Fam.) A irosi, a risipi, a toca (bani, avere etc.).

PĂPĂDIE (< ngr., bg.) s. f. Plantă erbacee perenă, din familia asteraceelor, înaltă de 5–70 cm, cu frunze lungi, crestate, dispuse în rozetă bazală și flori galbene (care se deschid dimineața și se închid seara), grupate în capitule și fructul o achenă cu papus *(Taraxacum officinale)*. Răspândită în Europa și Asia; în România este prezentă pe tot teritoriul, în locuri însorite sau semiumbrite, de la câmpie până în zona subalpină (în pășuni, fânețe, locuri necultivate, în culturi, pe marginea drumurilor). Primăvara frunzele se consumă proaspete sub formă de salate sau în diverse mâncăruri. Rădăcina și părțile aeriene au utilizări în medicina umană și veterinară, având acțiune depurativă, diuretică, antiscorbutică, tonifiantă, astringentă etc.

Păpădie

PĂPĂLĂU s. m. Plantă erbacee perenă din familia solanaceelor, înaltă de 25–60 cm, cu frunze ovale, flori albe-gălbui și fructul bacă roșie, închis în caliciul veziculos umflat *(Physalis alkekengi)*. Cu excepția fructelor (folosite ca diuretic), întreaga plantă este otrăvitoare.

PĂPURIȘ *(< papură)* s. n. Loc acoperit cu papură; desiș de papură.

PĂPUȘA 1. Culme muntoasă în NE m-ților Iezer (Carpații Meridionali), cuprinsă între Dâmbovița la E și Râul Târgului la V, alcătuită din șisturi cristaline; prezintă un relief de tip alpin, cu urme glaciare. Alt. max.: 2 391 m (vf. Păpușa). Nod hidrografic. **2.** Vârf în masivul Retezat, la E de Peleaga, alcătuit din granite și granodiorite. Alt.: 2 508 m. **3.** Vârf în masivul Parâng, alcătuit din amfibolite. Alt.: 2 136 m.

PĂPUȘAR *(< păpușă)* s. m. **1.** Persoană care face păpuși. **2.** Persoană care manevrează păpușile într-un spectacol. ✦ Fig. Actor fără talent; cabotin. ✦ Fig. Escroc, șarlatan. **3.** Tipar pentru caș, lucrat din lemn de paltin, întâlnit în zone pastorale (Bran, Valea Bistriței, Țara Vrancei, Covasna ș.a.).

PĂPUȘARE s. f. (IND. EXTR.) *Păpușarea coloanei* = accident tehnic în gura de sondă, caracterizat prin deformarea coloanei de burlane în sens transversal.

PĂPUȘĂ (cf. lat. *pupa*) s. f. **I. 1.** Jucărie care reprezintă ființe umane sau animale, făcută din diverse materiale. ✦ Personaj din teatrul de păpuși, confecționat din pânză, lemn, cauciuc etc., care se îmbracă pe mână de cel care o mânuiește; marionetă. ✧ *Teatru de păpuși* = teatru în care rolurile sunt jucate de păpuși, manevrate de artiști

așezați dedesubtul scenei. Își are începuturile în societatea tribală și se întâlnește în fiecare civilizație. Din sec. 18, în Europa devine teatru permanent. Personaje favorite: francezii — Guignol, italienii — Arlecchino, germanii — Kasperle, englezii — Punch și Judy. La mijlocul sec. 20 a pătruns în televiziune prin păpușile Muppets, create de americanul Jim Henson (1936– 1990). ✦ Fig. Termen de alintare pentru o fetiță sau femeie (frumoasă). **2.** Fig. Persoană lipsită de demnitate, de personalitate. **II. 1.** Mănunchi de fire din anumite materiale, din frunze etc. **2.** Caș așezat în anumite forme. **3.** Fructul porumbului în timpul formării știuletelui, înainte de apariția mătăsii și a boabelor. **4.** (TEHN.) *P. fixă* = subansamblu al unor mașini-unelte (strunguri, freze etc.), solidar cu patul mașinii, cuprinzând arborele principal, mecanismele de transmitere a mișcării și dispozitivul de prindere a piesei de prelucrat (la strunguri) sau a sculei (la freze, mașini de găurit etc.). *P. mobilă* = subansamblu al unor mașini-unelte (strunguri), deplasabil de-a lungul patului mașinii, care are rolul de a susține cel de-al doilea capăt al piesei de prelucrat. **5.** (GEOL.) *Păpuși de loess* = concrețiuni de carbonați, de formă în general alungită, întâlnite în depozitele de loess.

PĂPUȘĂRIE *(< păpușă)* s. f. Spectacol popular cu păpuși, frecvent prin bâlciuri; *p. ext.* caraghioslâc, maimuțăreală; șarlatanie.

PĂPUȘOI *(< păpușă)* s. m. (Reg.) **1.** Porumb. **2.** Loc plantat cu porumb; porumbiște.

PĂR[1] (lat. *pilus*) s. m. **1.** Totalitatea firelor subțiri, cornoase, de natură epidermică, care cresc pe pielea omului și a anumitor animale. Firul de păr este alcătuit din rădăcină și tijă (tulpina) divers colorată, în funcție de pigment; *p. restr.* firele descrise mai sus, care acoperă capul omului; fiecare dintre firele de pe pielea capului și a anumitor regiuni ale corpului la oameni și la animale. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *toți* (sau *cu toții*) *în păr* = a fi toți de față. *În doi peri* = nehotărât, nesigur; nici așa, nici așa; (despre cuvinte) echivoc. *Tras de păr* = (despre concluzii, enunțuri, relatări) forțat, exagerat, denaturând adevărul. *A atârna de un fir de păr* = a depinde de un lucru foarte mic, de foarte puțin. *A (i) se face părul măciucă* = a se speria foarte tare *A-i ieși* (cuiva) *peri albi* = a îmbătrâni înainte de vreme. ✦ (Pop.) *Peri răi* = numele unei boli de ochi. ✧ (BOT.) *Părui-porcului* = **a)** nume dat unor specii de plante din familii diferite (specii de *Equisetum, Festuca, Juncus, Lycopodium, Datura stramonium* etc.); **b)** țăpoșică **(1).** ✦ Pene subțiri în jurul ciocului la unele păsări. ✦ Fire chitinoase pe suprafața corpului la unele artropode. **2.** Fibră naturală de origine animală; țesătură din aceste fibre. ✦ (La pl.) Fire scurte care acoperă suprafața unei țesături de lână. **3.** (BOT.) Formațiune de natură epidermală uni- sau pluricelulară, simplă sau ramificată. După funcționalitate se deosebesc **p.** protectori și **p.** glandulari. Există și **p.** absorbanți, cu structură unicelulară, neramificată, cu rol în absorbția apei ce conține sărurile minerale. **4.** Arc în formă de spirală la ceas.

PĂR[2] (lat. *pirus*) s. m. Pom fructifer din familia rozaceelor, cultivat în zonele temperate, rezistent la secetă, înalt până la 20 m, cu flori albe sau roz și fructe mari, cu pulpa fină, zemoasă *(Pyrus sativa).* În România crește în majoritatea zonelor țării, existând centre specializate în creșterea sa. Scoarța, frunzele, florile și fructele sunt folosite în medicina umană tradițională (ca astringente, diuretice, febrifuge etc.). Cel mai mare producător de pere din lume a fost, în 2000, China, cu o producție de 3 611 mii t. V. *pară*[2]. ✧ *P. pădureț* (*Pyrus pyraster*) = specie de păr care crește spontan, dispersat, în pădurile din câmpie și dealuri joase; fructele sunt mici, tari, astringente.

PĂRĂGINI (< *paragină*) vb. IV refl. **1.** (Despre terenuri) A rămâne necultivat, a ajunge în paragină. **2.** (Despre clădiri, construcții) A se ruina, a se dărăpăna.

PĂRĂLUȚĂ (< *para*) s. f. **1.** Diminutiv al lui para[2]. **2.** (BOT.) Bănuț **(3).**

PĂRĂSI (< scr.) vb. IV tranz. **1.** A lăsa pe cineva singur, a-l abandona; a se despărți de cineva. ✦ A pleca de undeva, a se depărta de ceva. **2.** A înceta, a întrerupe o acțiune, o îndeletnicire etc.; a renunța la... ✦ A lăsa la o parte; a neglija. **3.** A se dezbăra de un obicei, de o deprindere etc.

PĂRĂSIRE (< *părăsi*) s. f. **1.** Acțiunea de a părăsi; abandonare, abandon. **2.** Starea celui părăsit; *p. ext.* singurătate, izolare. ✧ Loc. *În părăsire* = în ruină; abandonat, părăsit.

PĂRĂU, com. în jud. Brașov, situată în E depr. Făgăraș, pe stg. Oltului; 2 008 loc. (2003). Centru de cojocărie. Satul **P.** este atestat documentar în 1527. În satul Veneția de Jos, menționat documentar în 1235, se află ruinele Cetății lui Negru Vodă sau Cetatea Breaza (sec. 14) și biserica Adormirea Maicii Domnului (1790– 1818, cu picturi originare).

PĂREA (lat. *parere*) vb. II **1.** Intranz. și refl. A da impresia, a avea aerul, aparența de... ✧ Expr. *A-i părea* (cuiva) *bine* = a se bucura. *A-i părea* (cuiva) *rău* = a regreta, a fi nemulțumit. **2.** Tranz. (Cu pronumele personal în dativ) A-și închipui, a avea impresia. ✦ A i se năzări, a crede. **3.** Refl. A-și forma o părere, a socoti, a aprecia. ✧ Expr. *Pe cât se pare* = pe cât se vede, pe cât se crede.

PĂREȘNIC, -Ă (< *părea*) adj. Aparent, imaginar, iluzoriu; nesigur, ipotetic.

PĂREȘRE (< *părea*) s. f. **1.** Opinie, punct de vedere; concepție, idee. ✧ Expr. *A fi de părere* = a crede, a considera. **2.** Convingere, credință neîntemeiată; iluzie, închipuire. ✧ Loc. *Într-o părere* = într-o doară, numai așa. ✦ (Înv.) Arătare, nălucire, apariție, vedenie.

PĂREȘIMI (lat. *quadragesima*) s. f. pl. (În religia creștină) Postul de patruzeci de zile ținut de creștini înaintea Paștilor; postul mare.

PĂRETAR *(< părete,* reg. „perete") s. n. Mic covor, de formă dreptunghiulară, țesut din lână și decorat cu dungi, carouri ori alesături, sau bucată de pânză brodată care se pune pe perete, în dreptul patului sau al lavițelor, în scop decorativ.

PĂRINTE (lat. *parens, -ntis)* s. m. **1.** Bărbat considerat în raport cu copiii săi; tată; (la pl.) tata și mama în raport cu copiii. ✦ Strămoși, străbuni. **2.** Întemeietor al unui neam; inițiator, fondator al unei științe, al unei mișcări culturale etc. ✦ *Părinții Bisericii* = învățătorii și scriitorii vechii Biserici creștine, ca martori și reprezentanți cu autoritate ai tradiției doctrinare a Bisericii, care pe baza scripturilor și a tradiției au elaborat ansamblul doctrinelor creștinismului. Ei nu sunt doar episcopi și scriitori, ci se disting prin valoarea doctrinei lor, prin sfințenia vieții lor și aprobarea Bisericii. Epoca *P. B.* începe în sec. 2 cu părinții apostolici și se încheie în sec. 7 și 8 cu Grigorie cel Mare, în Occident, și Ioan Damaschin, în Răsărit. *Părinții Apostolici* = grup de scriitori creștini care au fost ucenici direcți ai sfinților apostoli ori ai ucenicilor acestora sau au înregistrat ultimele ecouri ale generației apostolice și ale căror scrieri au fost considerate multă vreme egale în rang cu cele canonice din „Noul

Testament", unele fiind chiar introduse temporar în canon (Clement Romanul, Ignatie Teoforul, Policarp, Barnaba ş.a.). Noţiunea şi titlul de *p. a.* au apărut în sec. 17, la savantul francez Jean B. Cotelier, care a editat pentru prima oară împreună acele scrieri. *Părinţii Capadocieni* (sau *Neonicenieni*) = părinţi ai Bisericii care şi-au desfăşurat activitatea literară şi pastorală în Capadocia (Vasile de Cezarea, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa) şi au explicat „dogma de la Niceea", raportul dintre substanţa divină unică şi cele trei persoane ale Treimii. Cu ei sunt stabilite definitiv doctrinele de bază ale creştinismului şi terminologia trinitariană. V. şi *patristică*. **3.** Preot, călugăr.

PĂRINTEŞTE *(< părinte)* adv. Ca un părinte.

PĂROS, -OASĂ *(< pilosus)* adj. **1.** (Despre fiinţe) Care este acoperit cu mult păr, care are mult păr. **2.** (Despre ţesături) Acoperit cu un strat pufos, format din capetele firelor care ies în afară; lăţos, flocos.

PĂRPĂRIŢĂ (< sl.) s. f. Piesă metalică aşezată în gaura din mijlocul pietrei fixe a unei mori, de care se prinde fusul ce învârteşte piatra mobilă.

PĂRTAŞ, -Ă *(< parte)* s. m. şi f. Persoană care ia parte, împreună cu alţii, la o activitate, la o acţiune etc. ✦ Partizan, adept. ✦ Complice.

PĂRTINI *(< parte)* vb. IV tranz. A avantaja pe cineva în dauna altcuiva; a favoriza.

PĂRTINIRE *(< părtini)* s. f. Faptul de a părtini; favorizare, protejare. ✧ Loc. *Fără părtinire* = în mod imparţial, obiectiv.

PĂRTINITOR, -OARE (< *părtini*) adj. Care părtineşte, favorizează, protejează pe cineva în dauna altuia.

PĂRUI[1] (< *păr*) vb. IV **1.** Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) bate trăgându(-se) de păr, a se încăiera. **2.** (IND. PIEL.) Tranz. A depila **(2).**

PĂRUI[2] (< *par*[1]) vb. IV tranz. A bate pari, a împrejmui (un teren) cu pari.

PĂRUL BERENICEI *(Coma Berenices)*, constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Leul şi Boarul. Vizibilă din România primăvara.

PĂS (lat. *pensum*) s. n. Supărare, necaz; suferinţă, durere. ✧ Loc. *Fără păs* = indiferent, nepăsător.

PĂSA[1] (lat. *pensare*) vb. I intranz. unipers. (Construit cu dativul) A simţi nelinişte, a se îngrijora; a se sinchisi.

PĂSA[2] (lat. **passare*) vb. I intranz. **1.** (Folosit numai la imperativ) Du-te, duceţi-vă. **2.** (În forma *pas'*, urmat de *de*) Caută de...; încearcă de...

PĂSAT (lat. *pinsatum*) s. n. **1.** Boabe de porumb sau de mei pisate ori măcinate mare. **2.** Un fel de mămăligă preparată din păsat **(1)** fiert.

PĂSĂRENI, com. în jud. Mureş, situată în pod. Târnavelor, pe râul Niraj; 1 801 loc. (2003). Haltă de c.f. Satul P. este menţionat documentar în 1392.

PĂSĂREŞC, -EAŞCĂ (< *pasăre*) adj. **1.** Care aparţine păsărilor, privitor la păsări. **2.** (Despre un limbaj, un jargon etc.) Greu de înţeles, argotic; artificial, convenţional. **3.** *Cireş p.* = cireş nealtoit, care creşte spontan, dispersat, prin păduri, îndeosebi în regiuni de deal şi la poalele munţilor; căutat ca lemn de mobilă.

PĂSĂREŞTE (< *pasăre*) adv. Ca păsările. ✧ Expr. *A vorbi păsăreşte* = a vorbi (intenţionat) într-un mod greu de priceput; a spune ceva fără înţeles.

PĂSĂRI-LĂŢI-LUNGILĂ, personaj din basmele populare româneşti, înzestrat cu o deosebită agilitate şi însuşirea de a se putea lungi şi lăţi după cum voia, reuşind să prindă păsările din zbor. Îl ajută pe Făt-Frumos în acţiunile sale. V. şi *Însoţitori năzdrăvani*.

PĂSCĂLIE s. f. v. **pascalie.**

PĂSCUT (< *paşte*) s. n. Acţiunea de a paşte; păşunat.

PĂSTAIE (cuv. autohton) s. f. Fruct uscat, caracteristic fabaceelor, provenit dintr-un gineceu monocarpelar. P. dehiscentă se deschide atât pe linia de sutură a marginilor carpelelor, cât şi de-a lungul nervurii mediane (ex. la mazăre, fasole); p. indehiscentă rămâne închisă la maturitate (ex. la roşcove, alune de pământ).

PĂSTÂRNAC (< scr., magh., germ.) s. m. Plantă legumicolă bienală din familia apiaceelor, cu rădăcini pivotante fusiforme, cărnoase, albe sau gălbui, bogate în substanţe nutritive *(Pastinaca sativa)*; este grupată în 15 specii; *p. restr.* rădăcina acestei plante.

PĂSTOR (lat. *pastor, -oris*) s. m. **1.** Cioban. ✦ Fig. Preot, părinte; conducător spiritual. **2.** *P. electric* = instalaţie special amenajată pentru supravegherea animalelor la păscut; este compusă dintr-un gărduleţ de sârmă prin care trece un curent electric slab (la a cărui atingere animalele se îndepărtează).

PĂSTOREŞC, -EAŞCĂ *(< păstor)* adj. **1.** Care aparţine păstorilor, privitor la păstori sau la viaţa de păstor; ciobănesc, pastoral **(1). 2.** Preoţesc.

PĂSTORI (< *păstor*) vb. IV **1.** Tranz. A duce şi a supraveghea oile, vitele la păşune; a paşte. ✦ Intranz. A se ocupa cu păstoritul. **2.** Tranz. Fig. A conduce, a îndruma conform preceptelor, normelor bisericii.

PĂSTORIE *(< păstor)* s. f. **1.** Păstorit. **2.** Fig. Conducere, îndrumare religioasă.

PĂSTORIT *(< păstori)* s. n. Ocupaţia păstorului; *p. ext.* creşterea vitelor, păstorie **(1).**

PĂSTORIŢĂ *(< păstor)* s. f. Ciobăniţă.

PĂSTOS, -OASĂ *(< pastă)* adj. Care are aspectul şi consistenţa unei paste, ca pasta; moale.

PĂSTRA (< bg.) vb. I tranz. **1.** A ţine în stare bună; a îngriji, a feri de stricăciune. ✦ Refl. A se menţine; a se cruţa. ✦ A respecta, a nu călca, a nu viola (obiceiuri, tradiţii etc.). 2. A nu lăsa să dispară, a menţine. **3.** A pune ceva deoparte, a nu cheltui, a nu risipi, a-şi rezerva pentru altă ocazie sau pentru un anumit scop. **4.** A ţine ascuns, a nu divulga, a nu destăinui.

PĂSTRARE *(< păstra)* s. f. Acţiunea de a păstra. ✧ Loc. *La* (sau *în bună*) *păstrare* = la loc sigur; la adăpost, în pază.

PĂSTRĂTOR, -OARE *(păstra)* adj. (Şi subst.) Care păstrează (bine) ceva; econom.

PĂSTRĂV (< bg., scr.) s. m. **1.** Peşte salmonid dulcicol, de 20–40 cm lungime, cu spatele verde-măsliniu, presărat cu pete negre şi roşii, şi cu burta gălbuie; gura este mare, cu dinţi puternici *(Salmo trutta fario)*. Are carnea gustoasă. Trăieşte în România, în ape limpezi şi reci de munte. Sin. *păstrăv de munte, păstrăv indigen.* ✧ *P.-curcubeu* sau *p. american* = peşte salmonid de 25–30 cm, cu spatele albăstrui-violet şi cu o dungă lată, roz-sidefie în lungul corpului *(Salmo gairdneri irideus)*. Originar din America de Nord. În România trăieşte în crescătorii speciale, dar a fost introdus

Păstrăv (1.)

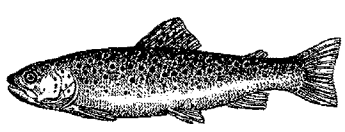

Păstrăv (2.)

și în unele ape curgătoare. *P. de lac* = pește salmonid de c. 60 cm lungime, cu pete circulare portocalii sau ruginii pe corp *(Salmo trutta lacustris).* Introdus în România în câteva lacuri de munte. *P. de mare* = pește teleostean salmonid marin, de c. 20–30 cm lungime, cu numeroase puncte și pete portocalii pe spate și în lungul corpului *(Salmo trutta labrax).* Rar în Marea Neagră; pătrunde și pe gurile Dunării. *P. fântânei* v. *fântânel.* **2.** Ciupercă comestibilă din familia agaricaceelor în formă de scoică, cu sau fără picior, de culoare cenușie-negricioasă *(Pleurotus ostreatus).* Trăiește pe trunchiurile arborilor, producând un putregai alb al lemnului.

PĂSTRĂVĂRIE (< *păstrăv*) s. f. Crescătorie de păstrăvi.

PĂSTRĂVENI, com. în jud. Neamț, situată pe dr. văii Moldova și pe râul Agapia; 4 030 loc. (2003).

PĂSTRUGĂRNIȚĂ (< *păstrugă*) s. f. Plasă de pescuit formată din două rețele, dintre care una mai deasă, folosită pentru pescuitul cegii și al păstrugii pe Dunăre.

PĂSTRUGĂ (< scr.) s. f. Pește din familia acipenseridelor, de 120–200 cm lungime, având o greutate de 7–30 kg, cu corpul alungit și subțire, cu bot lung și turtit *(Acipenser stellatus).* Trăiește în Marea Neagră, M. Azov și M. Caspică, de unde primăvara migrează în fluvii pentru reproducere. Are carnea gustoasă și icrele negre și mici.

PĂSTURĂ (lat. *pastura*) s. f. Polen prelucrat și depozitat de albine în celulele fagurilor. Servește (alături de miere) ca hrană pentru albine și puietul din stup.

PĂSUI[1] (< *păs*) vb. IV tranz. A da cuiva răgazul necesar pentru a face ceva; a permite cuiva să întârzie cu achitarea unei obligații (bănești); a amâna, a îngădui.

PĂSUI[2] (< germ.) vb. IV tranz. A ajusta o piesă în așa fel încât să se poată îmbina cu o altă piesă.

PĂSUIALĂ *(< păsui*[1]*)* s. f. Faptul de a păsui[1]; amânare, răgaz.

PĂȘI *(< pas)* vb. IV **1.** Intranz. A face unul sau mai mulți pași; a se deplasa pe jos; a se duce, a călca, a merge. ✦ Fig. A înainta, a progresa. **2.** Tranz. și intranz. A intra undeva, a pătrunde. **3.** Tranz. și intranz. A trece (cu un singur pas) peste un obstacol; a depăși. ✦ Fig. A se apropia de (sau a atinge) o anumită vârstă.

PĂȘTIȚĂ *(< Pași)* s. f. Mică plantă erbacee, perenă (8–25 cm), din familia ranunculaceelor, cu 1–2 flori albe *(Anemone nemorosa).* Crește prin păduri și tufișuri umbroase. Sin. *floarea-Paștilor.*

PĂȘUNA *(< pășune)* vb. I **1.** Intranz. (Despre animale) A paște. **2.** Tranz. (Despre oameni) A duce și a supraveghea vitele la păscut.

PĂȘUNE (lat. *pastio, -onis*) s. f. Teren cu vegetație erbacee perenă sau anuală, folosită pentru hrănirea animalelor prin pășunat; imaș, izlaz, suhat. ✦ Iarba de pe terenul pe care pasc vitele. ✧ *P. alpină* = *pajiște* alpină.

PĂTA *(< pată)* vb. I **1.** Tranz. și refl. A(-și) face o pată, a (se) umple de pete, a (se) murdări. **2.** Tranz. Fig. a pângări, a profana; a dezonora.

PĂTARE (< *păta*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) păta. **2.** (FITOPAT.) Boală a plantelor provocată de bacterii, ciuperci și virusuri, manifestată prin apariția pe organele atacate a unor pete (ex. *p. cafenie* a mărului, provocată de *Venturia inaequalis*).

PĂTAT, -Ă *(< păta)* adj. **1.** Cu pete, mânjit, murdărit. ✦ (Despre oameni) Cu pielea pigmentată. ✦ (Despre animale și plante) Bălțat, pestriț. **2.** Fig. Pângărit, profanat, dezonorat, compromis.

PĂTÂRLAGELE, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpați, pe râul Buzău; 8 414 loc. (2003). Stație (în satul **P.**) și halte de c.f. (în satele Mărunțișu și Valea Sibiciului). Expl. de diatomit (Sibiciu de Sus). Filatură de lână și fabrică de cărămidă (în satul **P.**); cherestea (în satul Valea Viei). Pomicultură. Satul **P.** este menționat documentar în 1573. Bisericile Nașterea Maicii Domnului (1790) și Sf. Nicolae (sec. 18), în satele Sibiciu de Sus și Mărunțișu. Stațiune de cercetări a Institutului de Geografie al Acad. Române, înființată în 1968. Rezervație forestieră (Pădurea Crivineni) cu exemplare de stejar pufos (*Quercus pubescens*).

PĂTIMAȘ, -Ă *(< patimă)* adj. (Despre oameni; și subst., adv.) Stăpânit de o patimă, rob al unei pasiuni; *p. ext.* părtinitor, parțial. ✦ Care trădează pasiune, plin de patimă; pasionat.

PĂTIMI *(< patimă)* vb. IV **1.** Tranz. și intranz. A suferi, a îndura, a păți. **2.** Intranz. (Înv. și pop.) A fi bolnav de...

PĂTLĂGINĂ (lat. *plantago, -ginis*) s. f. Denumire dată plantelor erbacee din genul *Plantago,* familia plantaginaceelor (c. 250 specii), cu frunze dispuse în rozetă bazală și cu inflorescențe în formă de spic. Unele specii (ex. *Plantago media*) au calități expectorante, emoliente, hemostatice, antidiareice, cicatrizante, astringente, antitusive, antibronșitice etc.

PĂTLĂGEA (PĂTLĂGICĂ) (< tc.) s. f. ~ *roșie* = plantă legumicolă anuală din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu frunze mari, asimetrice, flori galbene și fructe mari, bogate în vitamine (C, B, PP și K), zaharuri, proteine, acid citric și malic *(Lycopersicum esculentum);* tomată, roșie. Folosită frecvent în alimentație, proaspătă sau conservată. În România se cultivă mult în grădini sau în sere, existând condiții favorabile pentru creșterea lor. *P. vânătă* = plantă legumicolă anuală din familia solanaceelor, originară din India, cu frunze mari, ovoid-aiungite, flori violacee și fruct cilindric lung de 30–35 cm sau oval, de culoare violetă-maronie sau neagră *(Solanum melongena);* vânătă **(3).** În România se cultivă mai mult în regiunile sudice, pentru fructele care au o valoare nutritivă ridicată, conținând zaharuri, proteine, vitaminele C, B și PP și se consumă înainte de maturitatea fiziologică.

PĂTRAR *(< patru)* s. n. **1.** Fiecare dintre cele două faze ale Lunii, când, din cauza orientării sale față de Pământ, partea sa luminată de către Soare este vizibilă sub forma unui semicerc; la *primul p.* diametrul se află spre stânga și suprafața luminoasă este în creștere, iar la *ultimul p.* diametrul se află spre dreapta și suprafața luminoasă este în descreștere. **2.** (Pop.) Pătrime, sfert.

PĂTRAȘ, Stan Ion (1908–1977, n. Săpânța, jud. Maramureș), meșter român. Cunoscut pentru celebrul „Cimitir vesel" de la Săpânța, unde a executat peste 180 de monumente funerare

Păstrugă

cioplite și pictate cu scene vesele, completate cu versuri pline de umor, inspirate din viața defunctului, dovedind un fin spirit de observație. A mai creat piese de mobilier pictate în stil naiv și o galerie de portrete istorice.

PĂTRAȘCU CEL BUN, domn al Țării Românești (1554–1557). Acordul său cu marea boierime a permis acesteia să-și întărească pozițiile. A susținut, în 1556, readucerea în Transilvania a lui Ioan Sigismund Zâpolya. Sprijinitor al lui Coresi. A murit otrăvit.

PĂTRAT, -Ă *(< patru,* după lat. *quadratus)* s. n., adj. **I. 1.** S. n. Paralelogram cu toate unghiurile drepte și cu toate laturile egale. Este unul dintre cele patru simboluri fundamentale, alături de centru, cerc și cruce. În tradiția creștină, p. simbolizează cosmosul. ✧ *P. logic* = schemă mnemotehnică alcătuită de Boethius cu scopul de a reprezenta și a ușura memorizarea raporturilor dintre judecățile de predilecție. A (ex. „Toți arborii sunt înalți"), E (ex. „Nici un arbore nu este înalt"), I (ex. „Unii arbori sunt înalți") și O (ex. „Unii arbori nu sunt înalți"). ✧ *Pătratul opozițiilor* = diagramă, frecventă în textele medievale, care rezumă relațiile de opoziție logică dintre cele patru propoziții categorice având același subiect și același predicat. În cele patru colțuri ale pătratului sunt puse simbolurile tradiționale ale celor patru propoziții categorice: A pentru „Toți S sunt P"; E pentru „Nici un S nu este P"; I pentru „Unii S sunt P"; O pentru „Unii S nu sunt P". *P. magic* v. *magic.* **2.** Adj. Care are forma unui pătrat **(1).** ✧ *Metru* (sau *centimetru, kilometru etc.*) *p.* = unitate de măsură a ariei suprafețelor, egală cu aria unui pătrat având latura cât dimensiunea liniară respectivă; simbol: m^2 (sau cm^2, km^2 etc.). **3.** S. n. Ansamblu de obiecte, de ființe etc. așezate în formă de **p. (1);** careu. **4.** S. n. Os pereche din maxilarul superior al peștilor osoși și amfibieni sau al reptilelor și păsărilor care se articulează cu mandibula. La mamifere este redus la un os mic din urechea medie numit *nicovală.* **II.** (MAT.) **1.** S. n. Produs obținut prin înmulțirea unui număr (a unei expresii algebrice sau a unui element al unei mulțimi) cu el însuși; operația de ridicare la puterea a doua; număr ridicat la puterea a doua. ✧ *P. perfect* = număr natural pentru care există un altul astfel încât înmulțit cu el însuși să dea chiar numărul dat. *Număr liber de pătrate* = număr întreg, diferit de 0 și 1, care nu se divide prin pătratul nici unui număr. **2.** Adj. *Rădăcină p. a unui număr* = număr real sau complex având proprietatea că, înmulțit cu el însuși, dă numărul respectiv.

PĂTRATIC, -Ă *(< pătrat)* adj. **1.** Care are formă de pătrat, care se referă la pătrat; tetragonal. **2.** *Ecuație p.* = ecuație algebrică de gradul doi.

PĂTRĂCHESCU, Eliza (1911–1977, n. Vaslui), actriță română de teatru și film. Talent puternic și original care sfida legile obișnuite ale scenei. Prin forța trăirilor, glasul cu „resurse wagneriene" a strălucit în repertoriul clasic și modern. Roluri memorabile în teatru („Năpasta" de Caragiale, „Domnișoara Nastasia" de G. M. Zamfirescu, „Pădurea" de Ostrovski, „Orașul nostru" de Th. Wilder), în film („Nunta de piatră", „Enigma Otiliei", „Duhul aurului", „Ilustrate cu flori de câmp", „Tănase Scatiul") și la televiziune („Neînțelegerea" de Camus, „Oamenii cavernelor" de W. Saroyan).

PĂTRĂȘCANU 1. Dimitrie D. P. (1872–1937, n. Tomești, jud. Iași), prozator român. Proză umoristică („Înzăpădiții", „Un prânz de gală") cu accente satirice la adresa moravurilor politice („Ce cere publicul de la un deputat"). **2. Lucrețiu** P. (1900–1954, n. Bacău), avocat, om politic și teoretician social-politic român. Fiul lui **P.(1).** Prof. univ. la București. Membru al P.C.R. (din 1921). Membru al C.C. al Partidului Comunist din România (ales la Congresul V, dec. 1931). Membru al C.C. al P.C.R. (1945–1948) și al Biroului Politic al C.C. al P.C.R. (1946–1948). Ministru secretar de stat (aug.–nov. 1944), *ad-interim* (aug.– sept. 1944) și ministru al Justiției (nov. 1944–febr. 1948). Participă, alături de E. Bodnăraș, din partea P.C.R. la consfătuirea conspirativă (13/14 iun. 1944) a reprezentanților Palatului Regal și armatei privind stabilirea măsurilor și acțiunilor, în vederea desprinderii României de Reich și a răsturnării regimului Antonescu. Șeful delegației române, care a mers la Moscova (29 aug. 1944) pentru încheierea armistițiului cu Națiunile Unite și unul dintre semnatarii Convenției de armistițiu (12 sept. 1944). În numele și din însărcinarea guvernului, în calitate de ministru al Justiției, prezintă Regelui două scrisori, în care „din rațiuni de stat" îi cere respingerea cererii de amnistie a condamnării la moarte a celor patru din procesul mareșalului Ion Antonescu (6–17 iun. 1946), și acceptarea comutării în muncă silnică pe viață a pedepsei cu moartea pentru alți trei acuzați din același proces. Membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (29 iul.–15 oct. 1946) și unul dintre semnatarii Tratatului de Pace cu Puterile Aliate și Asociate (Paris, 10 febr. 1947). Destituit din funcția de ministru al Justiției (24 febr. 1948), arestat (28 apr. 1948), împreună cu soția, din dispoziția lui Gheorghiu-Dej (care vedea în **P.** un primejdios rival la funcția supremă în partid), anchetat, inițial, de o Comisie de partid, apoi de Serviciul Secret de Informații și, în cele din urmă, de Securitate, judecat (6–13 apr. 1954) pe baza unor acuzații false, precum: sabotarea drumului României spre comunism, șovinism, protejarea liderilor partidelor de opoziție, colaborator al Poliției și informator al Siguranței, întreținerea de legături cu agențiile occidentale de spionaj etc. etc., condamnat la moarte și executat (16/17 apr. 1954). Reabilitat în 1968. Scrierile sale conțin reflecții marxiste asupra problemelor politice, economice și sociale românești, a căror rezolvare o vedea prin lupta revoluționară, precedată însă de temeinice studii științifice („Un veac de frământări sociale, 1821–1907", „Probleme de bază ale României", „Sub trei dictaturi", „Curente și tendințe în filozofia românească"). **3. Elena P.-Veakis** (1914–1985, n. Cernăuți), arhitectă și decoratoare română. Soția lui **P. (2).** Prof. univ. la București. Lucrări de orientare funcționalistă (Parcul Herăstrău, Casa Pleșoianu din Câmpina; interioare de case în București). Scenografii la spectacole reprezentative („Strigoii", „Hedda Gabler", Ifigenia în Taurida", „Omul cel bun din Sîciuan", „Asta-i ciudat"). A făcut parte din grupul

Lucrețiu Pătrășcanu

care a înființat Teatrul Țăndărică, pe care l-a condus între 1945 și 1948.

PĂTRĂUȚI, com. în jud. Suceava, situată în pod. Dragomirnei, pe stg. râului Suceava; 4 484 loc. (2003). Rezervația naturală pădurea de stejar de la Crujana. Biserica Înălțarea Sfintei Cruci, ctitorie din 1487 a lui Ștefan cel Mare, cu picturi murale interioare originare (tabloul votiv, scena Plângerii, compoziția Cavaleria sfinților militari), restaurată în mai multe rânduri.

PĂTRIME *(< patru)* s. f. Parte dintr-un întreg obținută prin împărțirea lui în patru părți egale. ✦ Notă muzicală egală ca valoare cu a patra parte dintr-o notă întreagă.

PĂTRIȘOR *(< patru)* s. n. (POLIGR.) Piesă metalică cu secțiunea pătrată, având același corp cu litera, folosită în tipografie la distanțarea cuvintelor și completarea rândurilor.

PĂTRUNDE (lat. *pertundere*) vb. III **1.** Intranz. A intra (cu greu) undeva, a străbate, a răzbate. ✦ Tranz. A străpunge, a perfora. **2.** Tranz. A pune stăpânire pe cineva sau pe ceva, a cuprinde, a umple. ✦ Fig. A mișca adânc; a emoționa, a impresiona, a zgudui. ✦ Refl. Fig. A se lăsa convins, stăpânit, copleșit, dominat de ceva. **3.** Intranz. (Despre idei, concepții etc.) A se răspândi, a se propaga. **4.** Tranz. A cunoaște, a pricepe, a înțelege.

PĂTRUNDERE *(< pătrunde)* s. f. **1.** Acțiunea de a pătrunde; străbatere, răzbatere, penetrație. ✦ Intrare a unui corp solid într-un alt corp solid sau păstos, ori intrarea unui fluid într-un corp solid sau poros sub acțiunea unei presiuni; penetrație **(1).** ✦ Capacitatea de a pricepe ceva cu ușurință; perspicacitate. **2.** (FIZ.) Penetranță. **(1).**

PĂTRUNJEL (lat. *petroselinum*) s. m. Plantă legumicolă bienală din familia apiaceelor, cu rădăcina pivotantă, îngroșată, lungă de 12–30 cm și frunze penat-sectate *(Petroselinum hortense).* Rădăcina conține apă, protide, hidrați de carbon, uleiuri volatile, calciu, fier, vitaminele A, B_2 etc., iar frunzele, uleiuri volatile, vitaminele A, B_1, C, acid folic, săruri minerale etc. Cultivat încă din Antichitate de greci și romani, provine din p. sălbatic din regiunea mediteraneană. Este răspândit pe aproape toate continentele, fiind folosit în alimentație și industria farmaceutică. Rezistent la temperaturi scăzute, crește în România aproape în toate regiunile. Este considerat un aliment-medicament. Frunzele sunt folosite în alimentație la aromatizarea mâncărurilor, iar rădăcinile, alături de morcov, la prepararea mâncărurilor, salatelor. Întreaga plantă are întrebuințări în medicina umană și veterinară, tradițională și cultă, având proprietăți de stimulent și tonic al sistemului nervos, antirahitice, antiastmatice, anticanceroase, antifebrile, expectorante, vermifuge, vitaminizante etc. Are numeroase utilizări în industrie ca materie primă pentru aromatizarea conservelor, în farmacie și cosmetică. ✧ *Pătrunjelul-câinelui* = plantă ebacee, toxică din familia apiaceelor, asemănătoare cu pătrunjelul, înaltă de 150–200 cm, cu frunze penate, lucitoare și flori albe *(Aethusa cynapium). Pătrunjel-de-câmp* = plantă erbacee perenă, înaltă de 15–60 cm, ramificată mai mult la partea superioară, cu rădăcină pivotantă, ramificată, urât mirositoare *(Pimpinella saxifraga).* Răspândită în Europa, crește în fânețele umede, pășuni, tufărișuri, de la câmpie până în regiunea subalpină. Are întrebuințare în medicină ca diuretic, antibronșitic, în afecțiuni renale, ca expectorant, bactericid, antiinflamator etc. Uleiul volatil conținut de rădăcină este folosit la prepararea unor băuturi alcoolice.

PĂTRUNZĂTOR, -OARE *(< pătrunde)* adj. **1.** Care pătrunde, străbate adânc, care răzbate; penetrant. ✦ (Despre ochi sau privire) Scrutător, cercetător; iscoditor. **2.** (Despre sunete, zgomote etc.) Puternic, tare, intens, copleșitor. **3.** Fig. Mișcător, emoționant, impresionant. **4.** Fig. Ager la minte, iscusit, priceput, perspicace.

PĂTRUȚ, Ioan (1914–1992, n. sat Ohaba-Forgaci, jud. Timiș), lingvist român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări privind istoria și structura limbii române („Studii de limba română și slavistică"), onomastica („Onomastică românească"), dialectologia (redactor pr. la „Atlasul lingvistic român" II, serie nouă).

PĂTUIAC *(< pat)* s. n. Podea improvizată din scânduri sau din crengi, așezată pe furci sau în copaci și pe care se clădește nutrețul pentru a fi conservat; pătul[1] **(2).**

PĂTUL[1] (lat. *patibulum*) s. n. **1.** Construcție de lemn sau din nuiele, ridicată la oarecare înălțime deasupra solului, în care se păstrează și se usucă știuleți de porumb, fân, legume; coșar. **2.** Pătuiac. **3.** Platformă pentru pescari, construită pe pari înfipți în albia unei ape. **4.** Coteț. **5.** Răsadniță. **6.** Un fel de platformă construită pe stâlpi pentru observarea vânatului și pentru pază.

PĂTUL[2] (< germ.) adj. *Măr* ~ (și subst. m.) = soi de măr românesc, răspândit mai ales în Transilvania, cu fruct sferic turtit, mijlociu ca mărime, având coaja subțire, galbenă-limonie, cu o roșeață aprinsă pe partea expusă la soare și cu miezul zemos, dulce-acrișor.

Pătrăuți. Biserica cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci

PĂTULELE, com. în jud. Mehedinți, situată în câmpia Blahniței, pe râul Blahnița; 4 402 loc. (2003). Centru de manifestări etnofolclorice (Festivalul fluierașilor din Oltenia). Biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1835), în satul Viașu.

PĂTURĂ (lat. **pittula*) s. f. **1.** Învelitoare confecționată dintr-o țesătură sau din fire groase de lână, din fibre sintetice sau de bumbac, folosită mai ales la învelit. ✦ Semifabricat în filatura bumbacului, debitat de mașinile bătătoare sub formă de strat din material fibros, continuu, care se înfășoară în jurul unui ax rotitor. **2.** Strat (uniform) dintr-o substanță care acoperă ceva. ✦ Fiecare dintre foile sau straturile care constituie un tot. ✧ *P. vie* = totalitatea plantelor mici (licheni, mușchi, ierburi, arbuști) care cresc într-o pădure. Sin. *p. erbacee. P. moartă* = strat alcătuit din resturi vegetale descompuse care acoperă suprafața solului unei păduri. Sin. *litieră.* ✦ (GEOL.) Strat. **3.** Fig. (Și în forma *p. socială*) Grup social care se deosebește de principalele clase sociale prin structura profesională variată, prin activitatea pe care o desfășoară și prin mediul de proveniență divers.

PĂȚANIE (< *păți*) s. f. Întâmplare (neplăcută) neașteptată sau neobișnuită, pe care o trăiește cineva; *p. ext.* (la pl.) peripeții, aventuri.

PĂȚI (lat. *patire*) vb. IV tranz. și intranz. **1.** A i se întâmpla cuiva ceva rău; a da peste o belea, peste ceva neașteptat (și neplăcut). ✧ Expr. *A o păți* = a intra într-un bucluc, într-o încurcătură. **2.** A suferi, a îndura, a pătimi (un necaz, o nenorocire, o boală etc.).

PĂȚIT, -Ă (< *păți*) adj., s. n. **1.** Adj. Care a trecut prin multe încercări, care a suferit multe; cu experiență, încercat, priceput. **2.** S. n. Faptul de a păți ceva. ✧ Expr. *Din pățite* = din experiență.

PĂUCA, com. în jud. Sibiu, situată în pod. Secașelor; 2 187 loc. (2003). În satul **P.,** menționat documentar în 1309, au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice (milen. 3 î.Hr.), în care s-au găsit vase ceramice pictate, figurine antropomorfe ș.a. În satul **P.** se află o biserică ortodoxă, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18) și o biserică evanghelică (1804), iar în satul Presaca, biserica de lemn Sf. Treime (sec. 18).

PĂUCĂ, Simona (n. 1969, București), gimnastă română. Campioană olimpică (Los Angeles, 1984) cu echipa și în proba de paralele inegale.

PĂULENI-CIUC, com. în jud. Harghita, situată în depr. Ciuc; 1 746 loc. (2003). Expl. de dolomit (în satul Delnița). Centru de cusături și țesături populare (Șoimeni). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **P.-C.** s-au numit *Păuleni.* În satul **P.-C.,** menționat documentar în 1567, se află o biserică romano-catolică (sec. 15), în stil gotic, cu tavan casetat și pictat în 1613.

PĂULEȘTI 1. Com. în jud. Prahova, situată în câmpia Ploieștiului, pe râul Dâmbu; 4 988 loc. (2003). Haltă de c.f. (în satul Găgeni). Țesătorie de in și cânepă. **2.** Com. în jud. Satu Mare, situată în câmpia Someșului, pe râul Someș; 4 573 loc. (2003). În satul **P.,** menționat documentar în 1379, se află o plantație experimentală de frasin de Pennsylvania. Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1880), în satul Amați. **3.** Com. în jud. Vrancea, situată în partea de NE a Depr. Vrancei, la poalele de NE ale M-ților Vrancei, pe cursul superior al râului Putna (afl. al Siretului); 2 288 loc. (2003). Biserică de lemn, cu hramul „Sfinții Voievozi" (ante 1809, refăcută în 1862) în satul Hăulișca.

PĂULIȘ, com. în jud. Arad, situată în zona de contact a câmpiei Aradului cu m-ții Zarand, pe râul Mureș; 4 214 loc. (2003). Stație de c.f. Expl. de granit (Cladova și Barațca), de diorit și balast. Centru viticol și de vinificație (Barațca). Satul **P.** este menționat documentar în 1333. Parc dendrologic (pin de Himalaya, magnolii, tisă etc.). Monument închinat ostașilor români căzuți în luptă. Trupele române au desfășurat aici, în 14–20 sept. 1944, lupte grele de apărare la ieșirea din defileul Mureșului. Detașamentul Păuliș a respins încercările trupelor ungare de a pătrunde în Pod. Transilvaniei.

PĂUN (lat. *pavo, -onis*) s. m. Pasăre din ordinul galiformelor, mai mare decât o găină *(Pavo cristatus).* Prezintă un dimorfism sexual accentuat, masculul având, spre deosebire de femelă, un penaj strălucitor, viu colorat, cu reflexe metalice și o coadă lungă cu pene ornamentale, pe care o poate roti. Originar din India, unde trăiește în stare sălbatică; domesticit trăiește prin parcuri și grădini. O specie înrudită trăiește în Africa (p. de Congo). Păunul simbolizează discul Soarelui, fiind semnul nemuririi în creștinism; coada lui evocă cerul înstelat. ✦ Pana păsării descrise

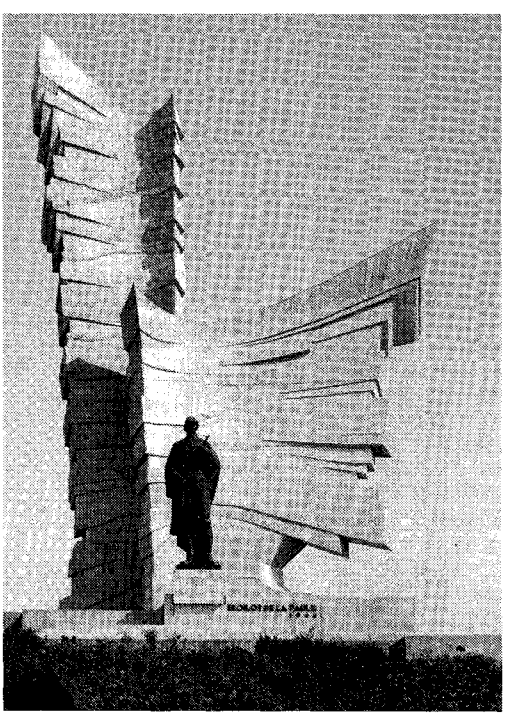

Păuliș. Monumentul închinat ostașilor români căzuți în luptele cu trupele ungare

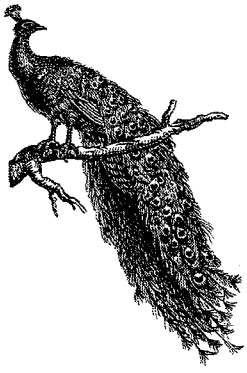

Păun

mai sus; podoabă făcută din aceste pene.

PĂUN, Gheorghe (n. 1950, Cicănești, jud. Argeș), matematician și scriitor român. M. coresp. al Acad. (1997). Cercetător la Institutul de Matematică al Acad. (din 1990). Studii privind teoria limbajelor formale, semiotica, lingvistica computațională, inteligența artificială etc. („Mecanisme generative ale proceselor economice", „Gramatici matriciale", „Probleme actuale în teoria limbajelor formale", „DNA Computing. New Computing Paradigms", în colab.). Romane („O mie nouă sute nouăzeci și patru", „Oglinzi mișcătoare", „Hotel Anghila").

PĂUNESCU, Adrian (n. 1943, Copăceni, jud. Bălți, Basarabia), poet, publicist și om politic român. Prof. univ. la București. Redactor-șef la revista „Flacăra" (1973–1985), căreia îi conferă o mare audiență; în 2001 a reînființat revista „Flacăra lui Adrian Păunescu", continuatoare a vechii publicații. Inițiator și conducător al Cenaclului „Flacăra" (1973–1985) și al Cenaclului „Totuși iubirea" (din 1990). Director al revistei „Vremea". Lirică dinamică, frenetică, de mare inventivitate verbală, ce exprimă patosul civic și retorismul abundent („Ultrasentimente", „Mieii primi", „Repetabila povară", „Pământul deocamdată", „Manifest pentru sănătatea pământului", „Iubiți-vă pe tunuri", „Rezervația de zimbri"). Lirică erotică, de mare sensibilitate („Liber să sufăr", „Din doi în doi"). O amplă ediție de autor: „Cartea cărților de poezie". Proză și publicistică („Cărțile poștale ale morții", „Sub semnul întrebării", „Lumea ca lume", „De la Bârca la Viena și înapoi"), publicistică de atitudine pe teme naționale („Românіada", „Tragedie națională").

PĂUNEȘTI, com. în jud. Vrancea, situată în zona de contact a câmpiei Siretului Inferior cu piemontul Zăbrăuți; 6 883 loc. (2003). Centru viticol și de vinificație.

PĂUNIȚĂ *(< păun)* s. f. **1.** (ORNIT.) Femela păunului. **2.** (ENTOM.) Insectă înrudită cu libelula, cu corpul subțire și aripile strălucitoare, albastre la mascul și verzi la femelă *(Callopteryx splendens).*

PĂUN-PINCIO, Ion (1868–1894, n. Mihăileni, jud. Botoșani), scriitor român. Colaborator la „Contemporanul" și la alte reviste socialiste. Lirică sensibilă și reflexivă, de influență eminesciană; instantanee în proză, portretistice sau evocatoare („Versuri și proză"). M. post-mortem al Acad. (1948).

PĂUȘEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei; 3 036 loc. (2003). Centru pomicol, de țesături și cusături populare (în satul Păușești-Otăsău). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1811) și Sfinții Voievozi (1854–1859), în satele Cernelele și Păușești-Otăsău.

PĂUȘEȘTI-MĂGLAȘI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei, pe râul Olănești; 3 815 loc. (2003). Centru de cusături și țesături populare și Festivalul folcloric „Hora costumelor" (în satul Pietrari). În satul Valea Cheii se află mănăstirea Sărăcinești (de maici), întemeiată în 1687–1688, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, pictată în 1718. Mănăstirea a fost desființată în 1959 și reînființată în 1990. Biserici cu același hram — Sf. Nicolae, în satele Păușești-Măglași (1778, cu picturi originare) și Coasta (1825).

PĂUTZA, Sabin (n. 1943, Câlnic, jud. Caraș-Severin), compozitor și dirijor român. Stabilit în S.U.A. (1984). Activitate interpretativă, pedagogică. Inventivitate, imaginație coloristică, inspirație folclorică. Teatru muzical (musicaluri pentru copii: „Albă ca zăpada", „Castelul do-re-mi"), creație vocal-simfonică, simfonică („Laude"), de cameră, corală, melodii.

PĂZI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A fi atent, a supraveghea ca ceva sau cineva să fie în siguranță sau să nu fugă; a veghea, a străjui. **2.** Refl. și tranz. A (se) feri de o primejdie, a (se) da la o parte. ✦ Refl. A evita (să facă un lucru). ✦ (La imperativ, cu valoare de interjecție, în forma *păzea*) Dă-te la o parte! ferește-te! ✧ Expr. (Tranz., fam.) *A lua* (pe cineva) *la trei păzește* = a lua la zor, a certa. *A o lua la trei păzește* = a fugi. **3.** Tranz. A avea grijă, a se ocupa de cineva sau de ceva. ✦ (Înv.) A păndi, a observa, a urmări, a iscodi; a aștepta un prilej, o ocazie. **4.** Tranz. (Înv. și pop.) A respecta, a îndeplini o poruncă, un angajament etc.

PÂCLĂ (< sl.) s. f. **1.** Suspensie în atmosferă a unor particule solide, fine, invizibile cu ochiul liber (praf, fum, cenușă etc.), care dau aerului un aspect tulbure, opalescent. ✦ Ceață. ✦(La pl.) Vulcan noroios. ✦ Pânză de fum, de ploaie etc. **2.** Strat de aer foarte încălzit, care produce zăpușeală.

PÂCLELE, masiv deluros în Subcarpații Buzăului, delimitat de văile râurilor Sărățel (V), Buzău (S) și Slănic (E), alcătuit predominant din gresii, argile și marne nisipoase. Alt. max.: 509 m (vf. Pâclele Mari). În arealul platourilor de la Pâclele Mari și Pâclele Mici de pe terit. com. Berca și Beceni se află câte o zonă ocupată cu vulcani noroioși, extinsă pe 19,7 ha și, respectiv, 9,4 ha, declarată rezervație științifică complexă (1924). La periferia vulcanilor noroioși apar pâlcuri de vegetație halofilă *(Salicornia europaea, Obione*

Gheorghe Păun

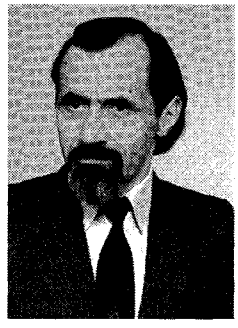

Adrian Păunescu

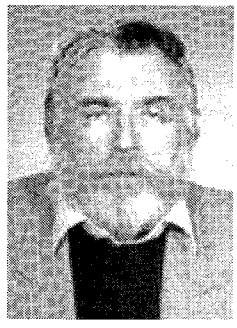

Zenovie Pâclișanu

verrucifera) și tufe de *Nitraria schöberi*, element est-continental aflat la limita vestică a arealului său mondial. Pantele masivului **P.** sunt ocupate de pajiști alcătuite din năgară *(Stipa capillata)*, colilie *(Stipa lessingiana)*, ruscuță de primăvară *(Adonis vernalis)* ș.a., iar pe alocuri se întâlnesc pâlcuri de liliac sălbatic *(Syringa vulgaris)*, mojdrean *(Fraxinus ornus)*, scumpie *(Cotinus coggygria)* ș.a.

PÂCLIȘANU, Zenovie (1886–1958, n. sat Straja, jud. Alba), teolog și istoric român. Greco-catolic. M. coresp. al Acad. (1919), prof. la Seminarul Teologic din Blaj. Director al Arhivelor Statului din Cluj (1920–1922); membru (1946–1947) al Comisiei politico-juridice a delegației române la Conferința de Pace de la Paris. Cercetări privitoare la istoria bisericii din Transilvania („Biserica și românismul. Studiu istoric", „Vechile mănăstiri românești din Ardeal"). Alte lucrări: „Istoria creștinismului antic", „Le caractère roumain de la Transylvanie vu par les ecrivains hongrois", „Istoria Bisericii Române Unite". Deținut politic, a murit în închisoare.

PÂCLOS, -OASĂ *(< pâclă)* adj. Plin de pâclă **(1)**; cețos, neguros.

PÂINE (lat. *panem*) s. f. **1.** Produs alimentar obținut prin coacerea unui aluat din făină de grâu sau de secară și ingrediente, afânat prin fermentația drojdiei sau prin alte procedee; (reg.) pită. ✧ Expr. *A întâmpina* (pe cineva) *cu pâine și sare* = a primi pe cineva cu mare cinste. *Bun ca pâinea caldă* = foarte bun. *Se caută* (sau *se vinde ca pâinea caldă*) se spune despre o marfă foarte căutată și care se vinde foarte bine. ✦ Aluat de făină frământat în vederea facerii pâinii **(1). 2.** Ceea ce este necesar pentru a trăi; hrană; existență. ✧ Expr. *Pâinea cea de toate zilele* = mijloace de existență. *A lua* (cuiva) *pâinea de la gură* = a lăsa pe cineva fără mijloace de existență. ✦ Fig. Agoniseală. ✦ (Reg.) Grâne, bucate (în special grâu). **3.** Slujbă, funcție, post. ✧ Expr. *A pune* (sau *a băga*) (pe cineva) *în pâine* = a face cuiva rost de o slujbă. *A fi în pâine* sau *a mânca o pâine* = a avea o slujbă. **4.** Recolta de cereale (în special grâu).

PÂINIȘOARĂ *(< pâine)* s. f. **1.** Diminutiv al lui pâine; *p. restr.* chiflă. **2.** Nume dat unor specii de ciuperci comestibile și necomestibile: *Russula alutacea, R. aurata, Cartinarius cinnamomeus, Gyromitra, Lactarius valenus, Placodes betulinus.*

PÂLC (POLC) (< sl.) s. n. **1.** Grup neorganizat de oameni, de animale, de păsări, de vegetație; ceată; stol. ✦ Grămadă mică, adunătură de lucruri. **2.** (IST.; la sfârșitul Evului Mediu, în Țara Românească și Moldova) Unitate militară, corespunzătoare regimentului de mai târziu.

PÂLNIE (< sl.) s. f. **1.** Obiect de metal, de sticlă, de porțelan, de plastic etc., de forma unui con gol în interior, prelungit printr-un tub îngustat, servind la turnarea lichidelor și, eventual, acoperit cu hârtie de filtru, atunci când este necesară filtrarea lor. ✦ P. analog. Nume dat unor obiecte sau unor părți ale lor, care amplifică sau captează sunete (ex. **p.** gramofonului, **p.** telefonului). **2.** (GEOGR.) *P. de sufoziune* = depresiune de formă conică, care apare în terenurile cu substrat solubil. Ca urmare a circulației apelor subterane, o parte din acest material este dizolvat și îndepărtat, de aceea la suprafață se produce fenomenul de tasare. *P. carstică* = dolină care se termină printr-un ponor larg. **3.** Plan înclinat care leagă galeria superioară cu cea inferioară a unui tunel în curs de excavare. **4.** Groapă făcută de un proiectil de artilerie sau de o bombă. **5.** Organ în formă de p. **(1)** care servește la deplasarea unor cefalopode.

PÂLPÂI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** (Despre flăcări) A tremura, a crește și descrește în intensitate producând un zgomot surd; (despre foc) a arde cu flăcări tremurătoare. ✦ (Despre lumină) A crește și a descrește în intensitate în mod intermitent. **2.** (Despre păsări sau insecte) A fâlfâi.

PÂLPÂIALĂ *(< pâlpâi)* s. f. Faptul de a pâlpâi; mișcare tremurată a flăcărilor, a focului, a luminii.

PÂNĂ (lat. *paene ad*) conj., prep. **I.** Conj. **1.** Introduce propoziții circumstanțiale de timp: **a)** stabilește un raport de posterioritate; *stă puțin până să-și dea seama;* **b)** (urmat de o negație, stabilește un raport de anterioritate: nu semnez până nu...) mai înainte ca..., mai înainte de... ✧ (În loc.) *Până când, până ce* = atâta timp cât..., câtă vreme... **2.** Introduce propoziții circumstanțiale de loc: *au mers până unde au putut.* **II.** Prep. Arată limita unei extensiuni. **1.** Introduce un complement circumstanțial de timp; *până la prânz să te și întorci.* ✧ Loc. *Până una-alta* ≈ pentru moment, deocamdată. *Până la urmă* = în cele din urmă. **2.** Urmat de adverbe, introduce un complement circumstanțial de loc; *se auzea până departe.* **3.** Introduce (în prepoziții compuse și locuțiuni) un complement circumstanțial de mod: *l-a mișcat până la lacrimi.* ✧ Loc. *Până acolo* = în așa măsură, în așa grad. *Până și...* = chiar și... (depășind toate așteptările).

PÂNCEȘTI, com. în jud. Bacău, situată pe stg. văii Siretului; 4 423 loc. (2003). Biserici cu același hram — Sfinții Voievozi, în satele Soci (1785) și **P.** (1801–1802, renovată în 1934).

PÂNCOTA, oraș în jud. Arad, în câmpia Aradului, la poalele vestice ale m-ților Zarandului; 7 494 loc. (2003). Stație de c.f. Fabrici de mobilă, de confecții metalice și de cărămidă. Centru viticol și de vinificație. Prima mențiune documentară datează din 1177. Localitatea s-a aflat sub stăpânire turcească (1556–1595), habsburgică (1687–1867) și sub autoritatea Imperiului Austro-Ungar (1867–1918). Ridicată la rang de târg în sec. 18 și declarată oraș la 17 febr. 1968. La **P.** a existat o mănăstire, cu biserica Sf. Fecioară, menționată documentar în 1217, incendiată de turci în 1565, ruinele păstrându-se până în 1934, precum și o cetate (sec. 14), distrusă în 1636, în urma unui asediu. Castel (1840), hanul poștei (sec. 18), biserică ortodoxă (1806–1809).

PÂNDAR (< sl.) s. m. Persoană care supraveghează o pădure, o vie, o livadă etc.; paznic. ✦ (Pop.) Santinelă.

PÂNDĂ *(< pândi)* s. f. Faptul de a pândi; loc ascuns de unde se poate pândi.

PÂNDI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. și intranz. A observa cu atenție (dintr-un loc ascuns); a spiona, a urmări. ✧ Expr. *A pândi cu urechea* = a trage cu urechea, a asculta cu atenție. ✦ A

aștepta un moment favorabil, un prilej. **2.** Tranz. A dori, a râvni să obțină, să pună mâna pe ceva. **3.** Tranz. A urmări gesturile, manifestările cuiva pentru a-i ghici gândurile.

PÂNGĂRAȚI 1. Lac de acumulare, realizat în scop hidroenergetic, pe cursul mijlociu al râului Bistrița, în arealul com. omonime; suprr.: 153 ha; voi.: 6,75 mii. m^3. **2.** Com. în jud. Neamț, pe râul Bistrița; 5 295 loc. (2003). Stație (în satul **P.**) și haltă de c.f. (Stejaru). Hidrocentrală (23 MW) dată în folosință în 1964. Mănăstirea **P.** (de călugări), cu biserica Sf. Dumitru, a fost întemeiată în 1461, reconstruită în 1560 (după ce fusese mistuită de un incendiu) prin osârdia lui Alexandru Lăpușneanu și renovată în mai multe rânduri (1642, 1806, 1857); prezintă particularitatea suprainălțării deasupra unor încăperi boltite (paraclis), reprezentând o situație unică în arhitectura medievală românească: două biserici suprapuse. Turn-clopotniță (sec. 19), prăbușit la 18 iun. 1996. Desființată în 1959, mănăstirea **P.** a fost reînființată în 1991. În clădire a funcționat un timp stațiunea de cercetări biologice și geografice a Univ. din Iași, mutată, ulterior, la Piatra Neamț. Rezervație forestieră (pădure alcătuită predominant din arbori de tisă/*Taxus baccata* în amestec cu pin, brad, molid, fag, carpen).

PÂNGĂRI *(< păgân)* vb. IV tranz. **1.** A necinsti, a dezonora; a profana. ✦ A viola. **2.** A murdări, a mânji.

PÂNTECE (lat. *panticem*) s. n. **I. 1.** Abdomen; burtă **2.** Stomac. **3.** P. ext. Uter. ✧ Expr. *A lua* (sau *a avea, a purta) în pântece* = a fi (sau a rămâne) însărcinată. **II.** P. analog. **1.** Partea interioară a unui lucru, a unei încăperi; adâncime. **2.** Partea proeminentă, bombată a unor obiecte.

PÂNTECOS, -OASĂ *(< pântece)* adj. **1.** Cu pântecele mare; burtos **(1). 2.** (Despre obiecte) Umflat, bombat.

PÂNZĂ (probabil cuv. autohton) s. f. **1.** Țesătură de bumbac, de in, de cânepă, cu legătura de obicei simplă între firele de urzeală și cele din bătătură. ✧ *P. de casă* = p. țesută la războiul de țesut manual. *P. de păianjen* v. *păianjen.* ✧ Expr. *Până în pânzele albe* = până la capăt; necruțător. ✦ Plasă deasă de pescuit. ✦ Fig. Șir, rând (de oameni). ✦ Fig. Șuviță, fascicul. **2.** Bucată de **p. (1)** cu diferite întrebuințări. ✧ *P. de cort* = foaie de cort. ✦ P. ext. Pictură (pe pânză). **3.** Țesătură specială din fire textile sau metalice folosită în laboratoare, în industrie etc. **4.** Lama unor instrumente. ✧ *P. de ferăstrău* = tăișul de metal al unei unelte-ferăstrău. **5.** (GEOL.) *P. de șariaj* = **a)** unitate tectonică constituită din formații geologice mai vechi, deplasate și împinse prin mișcările tectonice (în procesul de șariaj) peste altele mai noi pe distanțe de ordinul zecilor sau sutelor de kilometri. Fenomenul a fost descoperit pe plan mondial (1905) în Carpații Meridionali de către geologul român G. Munteanu-Murgoci; **b)** suprafața pe care are loc deplasarea unor mase de roci în procesul de șariaj. *P. eruptivă* = formă de zăcământ al rocilor vulcanice formată prin consolidarea curgerilor de lave. *P. de apă subterană* = strat *acvifer.* **6.** (MAT.) Suprafață.

PÂNZETURI *(< pânză)* s. n. pl. **1.** Diferite sortimente de pânză **(1). 2.** Obiecte confecționate din pânză **(1);** albituri, rufărie.

PÂNZICĂ *(< pânză)* s. f. Pânză de calitate inferioară, foarte subțire.

PÂRĂ *(< pârî)* s. f. **1.** (Pop.) Acuzare, denunț. ✦ (Înv. și pop.) Judecată, proces. **2.** Calomnie, defăimare.

PÂRÂI (onomat.) vb. IV intranz. (Despre corpuri tari, dure) A produce zgomote caracteristice la rupere, la lovire, ardere etc.

PÂRÂITURĂ *(< pârâi)* s. f. Zgomot caracteristic produs de o rupere, de o sfâșiere, de arderea unui material tare etc. ✦ Succesiune de zgomote scurte și dese; răpăit.

PĂRÂT, -Ă *(< pârî)* adj., s. m. și f. (Parte dintr-un proces civil) împotriva căreia este introdusă o acțiune.

PÂRÂTOR, -OARE *(< pârî)* adj. (Și subst.) Care pârăște, care are obiceiul să pârască.

PÂRÂU (cuv. autohton) s. n. **1.** Apă curgătoare, permanentă sau temporară, de mică dimensiune; râu mic. Delimitarea între pârâu și râu este relativă. **2.** Fig. Cantitate mare (dintr-un lichid).

PÂRÂUL RECE, localitate componentă a orașului Predeal, jud. Brașov, stațiune climaterică și de odihnă cu funcționare permanentă, situată în Clăbucetele Predealului, la 960 m alt., la 34 km SV de Brașov. Climat de munte, tonic, cu aer curat, lipsit de praf și alergeni. Stațiunea este indicată atât pentru odihnă, cât și pentru tratarea nevrozelor, a stărilor de surmenaj fizic și intelectual, de debilitate, a rahitismului și tulburărilor de creștere la copii.

PÂRCĂLAB (< magh.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Dregător însărcinat cu conducerea unei cetăți și a regiunii din jur; avea atribuții militare, administrative și judecătorești, reprezentând pe domn în teritoriul supus autorității lui. **2.** Denumire dată în Țara Românească administratorilor satelor boierești și mănăstirești. **3.** Perceptor rural.

PÂRCĂLAB, Ion (n. 1941, București), fotbalist român. Extremă cu calități excepționale, a fost supranumit „săgeata Carpaților". Campion național de 4 ori cu echipa Dinamo București. Selecționat de 38 de ori în naționala României.

PÂRDALNIC, -Ă (< bg.) adj. Afurisit, blestemat, îndrăcit. ✦ (Substantivat, m. art.; pop.) Dracul.

PÂRG (PÂRGĂ s. f.) (< sl.) s. n. Timpul de la începutul coacerii fructelor, legumelor, cerealelor; starea acestora în această fază de început a coacerii până la maturizare.

PÂRGAR (< magh., germ.) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Nume dat celor 12 membri care alcătuiau sfatul ce conducea un oraș sau un târg.

PÂRGĂREȘTI, com. în jud. Bacău, pe râul Oituz; 4 924 loc. (2003).

PÂRGHIE (cf. lat. *pergula*) s. f. **1.** (TEHN.) Bară rigidă care se sprijină pe un punct de articulație fix și asupra căreia se pot exercita două forțe, una motoare, iar cealaltă rezistentă, aceasta din urmă având punctul de aplicație, direcția, sensul și mărimea diferite de ale forței motoare. După modul de amplasare a punctului de articulație fix se deosebesc: **p.** de genul întâi, **p.** de genul al doilea, **p.** de genul al treilea. **2.** Fig. Forță care dă impuls unei activități.

PÂRGUI *(< pârg)* vb. IV refl. (Despre fructe, cereale, legume) A se afla în faza de pârg, a da în copt.

PÂRÎ (< sl.) vb. IV tranz. A spune, a da pe față acuzând faptele unei persoane, uneori cu intenția de a-i face rău. ✦ (Înv.) A da în judecată.

PÂRJOALĂ (< tc., bg.) s. f. **1.** (Pop.) Bucată de carne friptă pe grătar. **2.** Chiftea (mare), dată prin pesmet, foarte pufoasă, prăjită în grăsime.

PÂRJOL *(pârjoli)* s. n. Foc mare, puternic; incendiu violent. ✧ Expr. *A face pârjol* = a nimici, a prăpădi; a distruge. ✦ Fig. Prăpăd, urgie, dezastru.

PÂRJOL, com. în jud. Bacău, situată în depr. Tazlău-Cașin, pe râul Tazlău; 6 965 loc. (2003). Expl. de petrol. Centru de ceramică populară

(Băhnășeni) și de prelucr. artistică a lemnului (Pustiana). Bisericile Sfinții Voievozi (1822–1825, renovată în 1919) și Schimbarea la Față (1858– 1861), în satele Băhnășeni și Câmpeni.

PÂRJOLI (< magh.) vb. IV tranz. **1.** A da foc, a incendia, a nimici (prin foc). ✦ Tranz. A arde un aliment ținându-l (prea mult) la un foc puternic. **2.** Intranz. (Despre Soare) A arde foarte tare, răspândind o căldură puternică. ✦ Tranz. (Despre Soare) A veșteji, a usca vegetația din cauza razelor puternice.

PÂRLEALĂ *(< pârli)* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) pârli; arsură ușoară, superficială. **2.** Fig. (Fam.) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere. ✧ Expr. *A-și scoate pârleala* = a se despăgubi (de o pagubă materială, de un efort etc.).

PÂRLEAZ (< bg., scr.) s. n. Trecătoare peste un gard țărănesc, formată dintr-una sau din mai multe scânduri sau bârne așezate orizontal și sprijinite pe țăruși, care ușurează escaladarea.

PÂRLI (< bg., scr.) vb. IV tranz. și refl. **1.** A (se) arde ușor la suprafață. ✧ Expr. (Tranz.) *A o pârli la* (sau *de*) *fugă* = a porni în goană. **2.** A (se) înnegri, a (se) bronza. **3.** A (se) ofili, a (se) veșteji, a (se) usca. **4.** Fig. A (se) păcăli, a (se) înșela; a (se) prăji.

PÂRLIRE *(< pârli)* s. f. Acțiunea de a (se) pârli. ✦ (IND. TEXT.) Operație de finisare textilă care constă în arderea capetelor de fibre proeminente cu ajutorul unor plăci incandescente sau al unor arzătoare cu flacără, aplicată țesăturilor ce urmează a fi mercerizate, imprimate sau firelor destinate fabricării ației.

PÂRLIT, -Ă *(< pârli)* adj. **1.** Ars ușor, superficial, **2.** (Despre oameni) Ars de soare; bronzat. **3.** (Despre vegetație) Ofilit, veștejit, uscat. **4.** Fig. (Fam.; despre oameni; și subst.) Sărman, amărât, prăpădit.

PÂRLOAGĂ (< bg., scr.) s. f. Teren agricol necultivat, invadat de buruieni; ogor **(2).** În trecut s-a practicat pe scară largă un sistem de agricultură în care, după câțiva ani de cultivare, pământul era lăsat un timp în p. pentru regenerarea fertilității solului. ✦ P. ext. Brazdă cosită de pe un asemenea loc.

PÂRNAIE s. f. **1.** (Reg.) Vas de lut, lărgit la partea de sus, cu capacitatea de 4–5 l, folosit în gospodăria țărănească pentru gătit sau pentru păstrarea alimentelor; conținutul unei asemenea oale. **2.** (Arg.) Închisoare, temniță.

PÂRSCOV, com. în jud. Buzău, în Subcarpați, pe râul Buzău; 6 024 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și haltă de c.f. (Bădila). Conserve de fructe. Pomicultură. Olărit. Satul **P.** este menționat documentar în 1515. În satul Bădila se află rezervația geologică „Sarea lui Buzău" (1 ha), formată din peste 40 de blocuri de calcar de dimensiuni foarte mari (până la 1 200 m^3), mărturii ale existenței în Mezozoic a unei bariere recifale, din care valurile au desprins bucăți mari, ce s-au rostogolit pe fundul mării din acele vremuri.

PÂRȘ (< sl.) s. m. Nume dat mai multor specii de mamifere rozătoare, frugivore, cu corpul lung de c. 20–25 cm, cu blană sură-argintie, coadă lungă și stufoasă și ochi mari. Duc o viață nocturnă prin păduri, se adăpostesc în scorburi de copaci și hibernează. În România trăiesc: *p. comun,* cu blană cenușie *(Glis glis), p. cu coadă stufoasă (Dryomis nitedula), p. de alun (Muscardinus avellanarius)* și *p. de stejar,* cu o pată neagră pe obraji *(Eliomys quercinus).*

PÂRȘCOVENI, com. în jud. Olt, situată în câmpia Romanați, pe râul Bârlui; 4 788 loc. (2003). Halte de c.f. (Pârșcoveni și Șopârlița). Moară de cereale (Olari). Bisericile Sf. Nicolae (1821), Sf. Treime (1859), Sf. Maria (1860) și Sf. Nicolae (1909), în satele Olari, Șopârlița, Butoi și Pârșcoveni.

PÂRTEȘTII DE JOS, com. în jud. Suceava, situată în pod. Sucevei, pe râul Soloneț; 3 024 loc. (2003). Haltă de c.f. (Vârfu Dealului). Olărit (Vârfu Dealului).

PÂRTIE (< scr.) s. f. **1.** Cărare sau drum făcut prin zăpadă. **2.** Culoar amenajat (și marcat) prin zăpadă, pe care trebuie să-l parcurgă fiecare concurent la unele probe sportive (bob, schi etc.). **3.** (Pop.) Drum deschis prin semănături, printr-un desiș de pădure etc.

PÂRVAN, Vasile (1882–1927, n. Huruiești, jud. Bacău), istoric, arheolog și scriitor român. Acad. (1913), prof. univ. la Cluj și București. Specialist în preistorie și în istoria civilizației greco-romane („Getica", „Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene", „Începuturile vieții romane la gurile Dunării"). A înființat Școala română din Roma pentru perfecționarea tinerilor arheologi și istorici, inițiind și conducând anuarele acesteia: „Ephemeris Dacoromana", „Diplomatarium Italicum" și prima serie a revistei

Vasile Pârvan

„Dacia". Rol deosebit în crearea noii școli românești de arheologie. A organizat numeroase șantiere arheologice, dintre care cel mai important este acela de la Histria. În vederea elucidării unor probleme legate de istoria Daciei, a făcut săpături sistematice în stațiunile arheologice din a doua Epocă a fierului (Piscul Crăsani, Tinosu, Mănăstirea, Poiana ș.a.). Studii, rapoarte arheologice și monografii cuprinzând un vast material documentar. În „Memoriale" și „Idei și forme istorice", **P.** și-a expus, într-un stil de meditație gravă asupra tragismului condiției umane, concepția despre lume, inspirată de stoicism, platonism și bergsonism, și o teorie a istoriei, apropiată de cea hegeliană, centrată pe conceptul de „ritm istoric". Membru al mai multor academii și societăți științifice din țară și străinătate.

PÂRVU, Ilie (n. 1941, Strejești, jud. Olt), filozof român. M. coresp. al Acad. (1992), prof. univ. la București. Contribuții în filozofia științei și metafizică: interpretarea epistemologică a ideii de complementaritate, o tipologie a teoriilor științifice centrată pe conceptul de teorie structurală („Teoria științifică", „Introducere în epistemologie", „Infinitul și

Ilie Pârvu

Constantin Pârvulescu

Pârvu Mutu

infinitatea lumii", „Arhitectura existenței", „Filosofia comunicării"). Traduceri.

PÂRVULESCU, Constantin (1890–1945, n. Ploiești), astronom român. Prof. univ. la Cernăuți, Cluj și Timișoara. Cercetări de astronomie stelară și mecanică cerească („Asupra roiurilor globuloase de stele și relațiile lor în spațiu", „O nouă metodă pentru determinarea orbitelor stelelor duble", „Contribuție la problema evoluției cosmice", „Elemente de mecanică cerească"). A emis (1943) ideea pulsației galaxiilor; o mică planetă poartă numele său. M. post-mortem al Acad. (1991).

PÂRVULESCU, Constantin (1895–1992, n. Băile Olănești), om politic român. Unul dintre membrii fondatori ai P.C.R. (1921); membru al C.C. (din 1929) și al Biroului Politic al C.C. al P.C.R. (din 1932). Arestat (1934), reușește să scape și se refugiază în U.R.S.S., unde rămâne pe toată durata războiului. Revenit în țară (1944), face parte (apr.–sept. 1944) alături de E. Bodnăraș și I. Ranghеț, din conducerea operativă a partidului. După 1945 a ocupat înalte funcții de partid și de stat. Acuzat de deviere ideologică și de complicitate la activitățile grupului Miron Constantinescu–Iosif Chișinevschi (plenara din nov.–dec. 1961), **P.** este marginalizat în viața politică și de stat. La Congresul al XII-lea (nov. 1979) **P.**, decan de vârstă printre membrii C.C., a criticat vehement cultul personalității creat în jurul lui N. Ceaușescu și al soției acestuia, cerând Congresului să nu-l mai aleagă în funcția de secretar general al partidului. Alături de alți cinci foști demnitari ai regimului și partidului comunist din perioada dejistă, **P.** a semnat o Scrisoare adresată prin mass-media occidentală, președintelui N. Ceaușescu, în care este criticată politica profund greșită a acestuia, atât în plan intern, cât și extern. Ca răspuns i s-a impus domiciliu forțat.

PÂRVULESCU, Dumitru (n. 1933, București), luptător român de greco-romane (categoria 52 kg). Campion olimpic (Roma, 1960) și medaliat cu bronz (Tōkyō, 1964); medaliat cu argint la campionatele mondiale (Yokohama, 1961). A fost primul luptător român care a obținut aurul la olimpiadă.

PÂRVU MUTU (1657–1735, n. Câmpulung), zugrav și iconar român. Zugrav de curte al Cantacuzinilor. Lucrările sale, cu un accentuat caracter laic, reprezintă un moment important în evoluția picturii vechi din Țara Românească (portretele votive din biserica din Filipeștii de Pădure — capodopera sa, picturile din bisericile de la Cotroceni, Măgureni, Colțea, Sinaia, Bordești, Râmnicu Sărat).

PÂSLARI *(< pâslă)* s. m. pl. Cizme sau papuci din pâslă.

PÂSLARU, Margareta (n. 1943, București), cântăreață română de muzică ușoară. Stabilită în S.U.A. Temperament artistic deosebit, creează un stil propriu de interpretare. Debut în 1958, carieră în anii '60–'70. Lansează numeroase șlagăre („Pe aripa vântului", „Chemarea mării", „Mandolina mea"), înregistrează pentru radio sau disc

Margareta Pâslaru

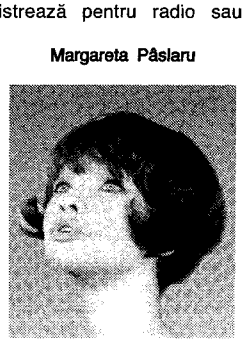

peste 700 de melodii. Repertoriu internațional (cântă în 13 limbi). Carieră de actriță de film („Veronica") și teatru („Opera de trei parale"). Emisiuni de varietăți, scurt-metraje muzicale de televiziune. Textieră și compozitoare.

PÂSLARU, Mina (1952–1995, n. Leșu, Sadova, jud. Suceva), interpretă română de muzică populară. A excelat în redarea stilului tradițional de interpretare și cu precădere prin trăirea emoțională a doinei. A valorificat folclorul din zona Bucovinei și a Moldovei centrale abordând, pe lângă cântecul liric neocazional și de petrecere, repertoriul obiceiurilor familiale, balada, doina, cântecul de joc.

PÂSLĂ (< sl.) s. f. Produs presat, din fibre de lână sau din păr de animale strâns legate între ele prin încălcire (împâslire); se folosește pentru izolări termice și acustice, pentru amortizări, pentru confecționarea pălăriilor, a pâslarilor etc.

PÂSLOS, -OASĂ *(< pâslă)* adj. Cu aspectul și consistența pâslei; îndesat.

Pb, simbol chimic pentru *plumb.*

PC, abreviere de la engl. *p*ersonal *c*omputer.

Pd, simbol chimic pentru *paladiu.*

PE (lat. *per*) prep. **I.** (Introduce un complement direct) **1.** Complementul direct este exprimat printr-un substantiv nume propriu sau nume comun care indică o ființă; *nu haina face pe om; alungă-l pe cățelul acela.* **2.** Complementul direct este exprimat printr-un pronume: *v-a întrebat pe voi; un flăcău pe care-l chema Stan; pe câte le-am ales cu atenție, toate sunt bune.* **3.** Complementul direct este exprimat printr-un numeral: *înmulțește pe doi cu cinci.* **4.** Complementul direct este exprimat printr-un adjectiv precedat de articolul adjectival „cel": *i-am văzut pe cei trei prieteni.* **5.** Complementul direct, subînțeles, are o determinare exprimată printr-un pronume sau un substantiv în genitiv: *nu auzise alți pași decât pe ai fetei.* **6.** Complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau un pronume precedat de adverbul de comparație „ca": *nu mă lăsa ici străină ca pe-o floare-ntr-o grădină.* **II.** (Introduce un complement indirect) **1.** În legătură cu..., fiind vorba de... ✧ Expr. *Pe seama...* = cu privire la...; în socoteala, în contul... **2.** Împotriva, în contra cuiva. *Sunt supărat pe el.* **3.** În schimbul, contra valorii, pentru...: *îți dau trei lei pe flori.* ✦ Cu nuanță temporală și distributivă: *cât să-ți dau pe lună?* **III.** (Introduce un complement circum-

stanțial) **1.** Complementul circumstanțial de loc: *coboară pe albia râului la vale.* ✧ Loc. *Pe lume* = pe tot cuprinsul Pământului; pretutindeni. ✦ Cumulând și o nuanță instrumentală: *emisiune pe unde lungi.* ✦ Cumulând și o nuanță temporală: *pe înserat i-a povestit întâmplarea.* ✦ Dă complementului introdus o nuanță de aproximație: *s-au ascuns pe după stânci.* ✧ Expr. *Pe acasă* = **a)** undeva în apropierea sau în preajma casei; **b)** acasă. ✦ Intră în componența unor expresii și locuțiuni: *pe cale; pe deasupra; pe de lături; pe urmă...* **2.** Complementul circumstanțial de timp: *pe arșița asta o să ne uscăm de sete.* ✧ Loc. *Pe mâine* = **a)** în cursul zilei de mâine; **b)** pentru mâine; până mâine. *Pe aproape de...* = cam în perioada..., (cam) înainte... ✦ Pe timp de..., pe o durată de... *Venise pe câteva zile.* ✦ (Pop.) Spre, înspre, în cursul... *Pe toamnă. Pe seară.* ✦ Intră în compunerea unor expresii și locuțiuni: *pe atunci; pe timpuri; pe veci; pe viitor.* ✧ Loc. *Pe loc* = imediat, pe dată. **3.** Complementul circumstanțial de mod: *își pierdea pe încetul vederea.* ✦ Cumulând și o nuanță locală: *munceau până cădeau pe brânci.* ✦ (Cu nuanță cantitativă) *Pe atâta* = în această măsură, într-atâta, cu atâta. *Pe cât* = **a)** în măsura în care, după cum; **b)** cu cât, pe măsură ce. ✦ Cu nuanță distributivă: *copiii au fost repartizați pe clase.* ✦ Indică un raport de măsură, o proporție: *camera este de 3 pe 4 metri.* **4.** Complementul circumstanțial de cauză: *lucrurile pe care vă certați.* **5.** Complementul circumstanțial de scop: *se așterne pe somn.* **IV.** În formule de jurământ: *pe cinstea mea; pe viața mea.* **V.** Urmat de un atribut: *cicatricea a rămas semn pe toată viața.*

PEABODY [pi:bodi], **George** (1795–1869), bancher și filantrop american. Întemeietor al unor fundații de sprijin pentru mari universități americane (Johns Hopkins-Baltimore, Yale, Harvard ș.a.).

PEACE RIVER [pi:s rivə], râu în V Canadei, afl. stg. al râului Sclavilor (din sistemul fl. Mackenzie); 1 923 km. Izv. din M-ții Stâncoși prin ramurile Finlay și Parsnip; înghețată în perioada oct.–mai. Formează praguri și cascade. A fost explorat în 1792–1793 de A. Mackenzie, fiind apoi utilizat pentru negoțul cu indienii. Pe cursul superior a fost construit (1968) lacul de acumulare Williston (7 md. m^3) folosit în scop hidroenergetic. Navigabil în aval de localitatea Peace River.

PEACOCK [pi:kok], **Thomas Love** (1785–1866), scriitor englez. Prieten cu Shelley, sub influența căruia a scris unele poezii („Rhododaphne"). Adversar declarat al Școlii lakiste, îi satirizează pe reprezentanții acesteia, creând remarcabile portrete caricaturale. („Mănăstirea coșmarului", „Melincourt", „Castelul fanteziei", „Gryll-Grange" — capodopera sa). Romane romantice („Nenorocirea lui Elphin", „Fecioara Marian"). Considerat creatorul așa-numitului „novei of talk" (romanul-conversație).

PEAJ (< fr.) s.n. Drept de folosință a unei căi ferate străine pentru transportul de mărfuri cu vehicule proprii.

PEAK DISTRICT NATIONAL PARK [pi:k distrikt næʃənl pa:k], parc național (1 400 km^2) localizat într-o regiune de podiș din partea central-nordică a Angliei, la capătul sudic al m-ților Pennini. Alt. max.: 636 m. Terenuri mlăștinoase, cu vegetație și faună bogate.

PÉAN, Jules-Émile (1830–1898), chirurg francez. A introdus procedee și noi instrumente (pensă hemostatică cu cremalieră) revoluționând tehnica chirurgicală a hemostazelor. A efectuat prima splinoectomie. Considerat întemeietorul chirurgiei ginecologice („Lecții de clinică chirurgicală", „Diagnosticul și tratamentul tumorilor abdomenului și ale bazinului").

PEANO, Giuseppe (1858–1932), matematician și logician italian. Prof. univ. la Torino. Fondatorul „Revistei de matematică" (1891). A realizat axiomatizarea numerelor naturale („Principiile matematicii expuse după o nouă metodă"). Cercetări de logică matematică, teoria ecuațiilor diferențiale. Unul dintre creatorii limbajului simbolic al logicii („Formular matematic"). A descoperit (1890) o curbă continuă care umple un pătrat (*curba lui P.*).

PEARL HARBOR [pə:rl hą:rbə], golf pe coasta de S a ins. Oahu (arh. Hawaii). Bază navală și aviatică a

Lester Bowles Pearson

S.U.A (din 1908). Atacul prin surprindere de către japonezi (7 dec. 1941) a provocat grele pierderi flotei americane, marcând începutul conflictului nipono-american și intrarea S.U.A. în cel de-al Doilea Război Mondial.

PEARSON [piəsn], **Karl** (1857–1937), matematician și statistician britanic. Discipol al lui F. Galton, a editat cu acesta (1901) revista „Biometrika". Unul dintre fondatorii statisticii; aplicat metodele acesteia unor probleme de biologie și genetică, în special evoluției și eredității („Etica gândirii libere", „Posibilitățile morții și alte studii despre evoluție", „Gramatica științei", „Viața, scrierile și activitatea lui Francis Galton").

PEARSON [piəsn], **Lester Bowles** (1897–1972), diplomat și om politic canadian. Lider al Partidului Liberal. Ministru de Externe (1948–1957). Ca prim-min. al Canadei (1963–1968), a stăvilit revendicările de independență ale Québec-ului francofon. Președinte al Adunării Generale O.N.U. (1952– 1953). A mediat criza Suezului. Premiul Nobel pentru pace (1957).

PEARY [piəri] **1. Robert Edwin P.** (1856–1920), explorator polar american. A întreprins explorări în regiunile arctice, în Groenlanda (1886, 1891–1892); ca

Giuseppe Peano

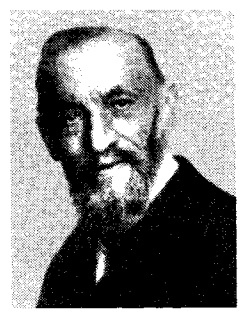

Robert Edwin Peary

participant la expediția polară britanică din 1898–1902 a ajuns până la 84°17' lat. N. Primul explorator care a atins Polul Nord împreună cu Matthew Henson (6 apr. 1909); totuși unii autori susțin că s-a înșelat, considerând că a ajuns la Pol, când de fapt s-ar fi aflat la o distanță de 50–100 km de acesta. **2. Țara ~**, porțiune a țărmului nordic al ins. Groenlanda, la Oc. Arctic, cuprinsă între 82° și 83°38' lat. N, extinsă pe 320 km de la E la V. Relief muntos în partea centrală (2 065 m alt.). Aici se găsește capul Morris Jesup, cel mai nordic punct al Groenlandei.

PEBRINĂ (< fr.) s. f. Boală a viermilor de mătase provocată de parazitul monocelular *Nosema bombycis.*

PEĆ, oraș în Serbia și Muntenegru (Kosovo și Metohia), la 72 km V de Priștina; 78,2 mii loc. (1999). Ind. electrotehnică, textilă, de prelucr. a pieilor, alim. Produse meșteșugărești. Important centru religios ortodox (1219–1766) și sediul Patriarhiei ortodoxe sârbe (1253–1768, cu întreruperi). Bisericile Sfinții Apostoli (sec. 13–14), Sf. Dimitrie (1316–1324) și Sf. Fecioare (sec. 14). La 19 km SV de oraș se află mănăstirea Dečani (1327–1335). Menționat documentar în 1202.

PECARI, specie de mamifer, înrudit cu porcul sălbatic care trăiește în pădurile tropicale din America *(Dicotiles tajacu).* Are o lungime de c. 1 m și o înălțime de 50 cm., pielea aspră și închisă la culoare, iar colții defensivi, îndreptați în jos. Se hrănește cu fructe, rădăcini, mici vertebrate, insecte.

PECENEAGA, com. în jud. Tulcea, pe Dunărea Veche; 2 048 loc. (2003). Între **P.** și satul Camena din com. Baia există o linie de falie care separă masivul Dobrogei de Nord de pod. Dobrogei Centrale.

Pecari

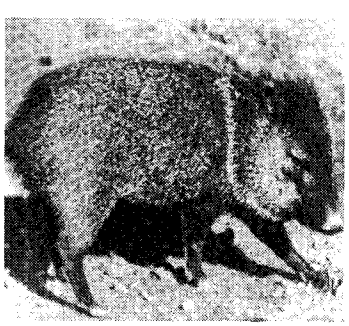

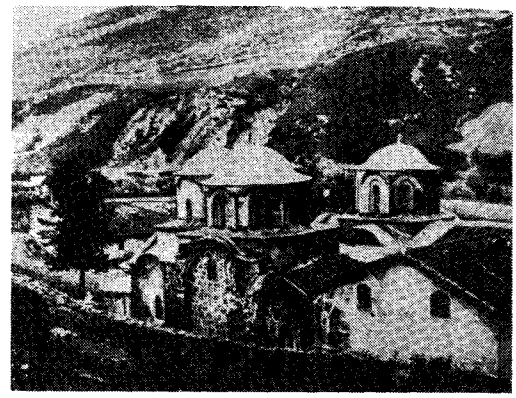

Peć.
Biserica Patriarhiei ortodoxe sârbe

PECENEGI (< germ., fr., rus) s. m. pl. Populație migratoare de neam turcic, originară din Asia Centrală, care s-a așezat la sfârșitul sec. 9 în Moldova, apoi în Țara Românească, Dobrogea și Transilvania în calitate de aliați ai țarului bulgar Simion. În sec. 11 au fost înfrânți de uzi, fiind asimilați treptat de populația autohtonă.

PECEȚE (< sl.) s. f. **1.** (În Evul Mediu) Placă de metal (cu mâner sau montată pe un inel) care avea gravată o monogramă sau un semn heraldic; aplicată pe un act (fie direct pe pergament sau pe hârtie, fie pe o bucată de ceară prinsă de document), îi atesta acestuia autenticitatea și integritatea. **P.** aveau boierii, înalții prelați și târgurile. ✧ *Pecetea lui Solomon* = figură în formă de stea cu șase colțuri compusă din două triunghiuri echilaterale suprapuse, reprezentând suma cunoștințelor din gândirea ermetică; ea redă jocul de corespondențe dintre cele patru elemente (foc, aer, apă, pământ), cele șapte metale de bază și cele șapte planete, prin care multiplul este redus la unu și imperfectul la perfect. ✦ Ștampilă, sigiliu. **2.** Semn imprimat pe ceva cu o pecete **(1).** ✧ Expr. *Cu șapte peceți* = de neatins, interzis și ferit cu strășnicie; cu neputință de aflat sau de pătruns. ✦ Fig. Semn caracteristic, trăsătură specifică; urmă, amprentă; *spec.* stigmat. ✧ Expr. *A-și pune pecetea (pe ceva)* = a-și imprima trăsătura specifică (pe ceva). **3.** (BOT.) *Pecetea lui Solomon* = plantă erbacee, perenă, răspândită în Europa și Asia, cu rizom alungit (cu cicatrice ale segmentelor anuale de formă caracteristică, ceea ce explică numele plantei), cu tulpina de c. 60–120 cm și flori mici, tubuloase, albe, cu marginea verde. Crește pe soluri umbrite, în păduri, din zona montană până la câmpie. Printre cele mai răspândite specii se numără: *Polygonatum odoratum, P. latifolium, P. multiflorum.* Rizomii și rădăcinile au utilizări în medicina tradițională (antiinflamatoare, antireumatismale etc.), în cosmetică și vopsitorie (pentru colorarea fibrelor naturale în roșu).

Pecete (1.)

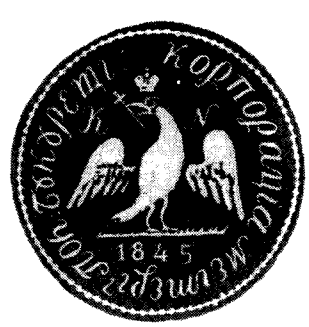

PECETLUI (< sl., magh.) vb. IV **1.** Tranz. A pune, a aplica o pecete **(1);** a sigila, a ștampila. ✦ A întări, a confirma un act prin aplicarea unei peceți; *fig.* a consfinți un legământ. ✦ Fig. A stigmatiza, a dezonora. **2.** Refl. Fig. A se întipări, a se imprima în minte, în memorie etc. **3.** Tranz. (În practica religiei creștine) A însemna cu hârletul cele patru colțuri ale mormântului înainte de a pune sicriul în groapă.

PECETLUIT, -Ă *(< pecetlui)* adj. Închis și sigilat; *p. ext.* ștampilat. ✦ Încuiat, zăvorât. ✦ Fig. Stabilit, hotărât în mod definitiv.

PEČEVI, Ibrahim (1574–c. 1650), cronicar turc. Opera sa, „Cronica", tratează evenimente din istoria turcilor otomani, dintre anii 1520 și 1639 și cuprinde informații valoroase pentru istoria Țărilor Române din sec. 16–17.

PECHEA, com. în jud. Galați, situată în câmpia Covurlui, pe râurile Suhu și

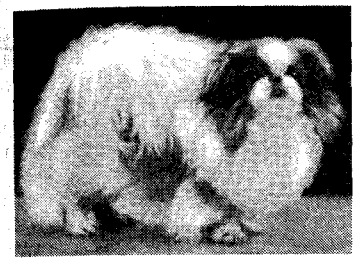

Pechinez

Lozova; 11 610 loc. (2003). Produse textile (covoare) şi alim. (brânzeturi, vin, alcool). Centru viticol. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1871–1873), în satul **P.**

PECHINEZ (< n. pr. *Peking*) s. m. Rasă de câini de apartament, de talie mică (15–23 cm înălţime, greutate până la 6,5 kg), cu ochi exoftalmici, botul scurt şi turtit, urechile lăsate în jos, picioarele scurte, părul lung şi mătăsos. Originară din China unde, erau crescuţi în Palatul Imperial, a fost adusă de englezi în Europa.

PECH-MERLE, peşteră în Franţa central-sudică, în apropierea localit. Cabrerets (departamentul Lot), cu c. 2 km de galerii, pe pereţii cărora se află picturi preistorice atribuite perioadei Magdaleniene, cele mai importante reprezentând cai, bizoni, mamuţi, o leoaică rănită.

PECHSTEIN, Hermann Mex (1881–1955), pictor german. Influenţat de Van Gogh şi Matisse. Exponent al curentului Die Brücke (din 1906), opera sa se înscrie în expresionismul german postbelic („Fată tânără în tricou galben şi negru", „Natură moartă").

PECICA, com. în jud. Arad, situată în câmpia Aradului, pe dr. Mureşului, aproape de graniţa cu Ungaria; 13 126 loc. (2003). Staţie de c. f. Punct de vamă (în satul Turnu), inaugurat la 12 iul. 1996. Expl. de petrol şi gaze naturale (Turnu). Fabrică de mobilă. Centru de prelucr. artistică a lemnului. Poiană cu narcise („la Rovine"). Pe terit. satului **P.**, menţionat documentar în 1335, au fost descoperite vestigiile unei aşezări fortificate din Epoca bronzului mijlociu, cu 16 niveluri de locuire, în care s-au găsit vase ceramice cu decor bogat. Tot aici au fost scoase la iveală un tezaur de aur (o faleră şi un colier cu 48 de mărgele), datând din Hallstatt, şi urmele unei aşezări fortificate dacice (o *dava*), presupusă a fi fost antica *Ziridava,* menţionată în scrierile lui Ptolemeu.

PECINEAGA, com. în jud. Constanţa, situată în pod. Cobadin; 2 987 loc. (2003).

PECINEAGU, lac antropic pe cursul superior al Dâmboviţei, la c. 25 km amonte de localit. Podu Dâmboviţei, între m-ţii Făgăraşului la N, lezerului la S şi Piatra Craiului la E, dat în folosinţă în 1984; supr.: 182 ha; vol. total: 69 mil. m^3. Baraj din anrocamente, de 105 m înălţime, 300 m lungime la coronament. Folosit pentru hidroenergie (UHE Clăbucet 64 MW în subteran, dată în folosinţă în 1986) şi alimentare cu apă (face parte din sistemul de alimentare a municipiului Bucureşti).

PECINGINE (lat. *petigo, -ginis*) s. f. **1.** Numele popular al mai multor boli de piele contagioase, manifestate prin erupţii de vezicule, formare de cruste şi mâncărimi; *p. ext.* eczemă. ✧ Expr. *A se întinde* (sau *a se răspândi* etc.) *ca pecinginea* (sau *ca o pecingine, ca pecinginile)* = a se propaga, a se răspândi pretutindeni. **2. P.** analog. Porţiune dintr-o semănătură în care vegetaţia a fost distrusă de plante parazite sau de boli. ✦ Fig. Pată de igrasie, de mucegai pe un zid, pe o clădire etc.

PECIORA 1. Fluviu în NE părţii europene a Federaţiei Ruse; 1 809 km; supr. bazinului: 322 mii km^2. Izv. din partea centrală a m-ţilor Ural şi se varsă printr-o deltă în golful cu acelaşi nume al M. Barents. Cu c. 130 km amonte de vărsare, se desparte în două braţe (**P.** Mare şi **P.** Mică) care curg paralel. Navigabil pe 110 km, până la Narian-Mar, pentru vase oceanice. Îngheaţă în perioada oct.-mai. Resurse hidroenergetice. Plutărit. Pescuit. În bazinul său se află mari zăcăminte de cărbune, petrol şi gaze naturale. **2.** Golf al M. Barents; lungime: 100 km; lăţime: 40–120 km; ad. max.: 6 m. Acoperit cu gheaţă în perioada oct.–iun. **3. Marea ~,** denumire a părţii SE a M. Barents, cuprinsă între ins. Kolguiev şi pen. Iugorski; ad. max.: 210 m. Salinitate: 23–30‰. Pescuit.

PECIU NOU, com. în jud. Timiş, situată în câmpia Timişului, pe dr. văii Timiş şi pe râul Bega Mică; 4 794 loc. (2003). Staţie de c. f. Satul **P.N.** este menţionat documentar în 1333. Fabrică de cherestea, produse alim. Rezervaţie naturală cu vegetaţie de sărătură (în satul Diniaş).

PECK, Gregory [Eldred] (1916–2003), actor american de film. Preşedinte al Academiei de Arte şi Ştiinţe Cinematografice din Los Angeles (1967–1970), preşedinte al Institutului american de film (1967– 1969). Eroii pe care i-a interpretat se remarcă prin forţa morală şi fizică, eleganţă, inteligenţă, cinste şi sinceritate. A abordat aproape toate genurile de film: drame, comedii,

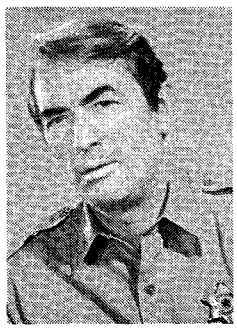

Gregory Peck

western-uri, filme de război sau de aventuri („Cheile împărăţiei", „Fascinaţie", „Pe cuvânt de onoare", „Moby Dick", „Vacanţă la Roma", „Ultimul ţărm", „Tunurile din Navarone", „Promontoriul groazei", „Zăpezile de pe Kilimanjaro", „Himera", „Forţa tăcerii", „Old Gringo", „MacArthur"). Premiul Oscar: 1962 („Să ucizi o pasăre cântătoare").

PECKHAM [pękəm], **John** (c. 1220–1292), teolog englez. Franciscan. A predat la Paris şi Oxford. Devenit arhiepiscop de Canterbury (1279), s-a implicat în luptele doctrinale de la sfârşitul sec. 13, apărând concepţiile tradiţionale ale lui Augustin şi Anselm şi condamnând, prin autoritatea sa, tendinţa către aristotelismul heterodox, concretizat în doctrine precum cele despre eternitatea lumii sau despre intelectul unic al speciei umane („Perspectiva communis", „Quaestiones tractantes de anima", „Quodlibet Romanum").

PECKINPAH [pękinpa:], **David Samuel** (zis **Sam**) (1925–1984), cineast american. Creator al unui nou tip de western, dur şi violent, în care sunt pedepsite corupţia, compromisul şi trădarea („Escorta morţii", „Hoarda sălbatică", „Balada lui Cable Hogue", „Pat Garrett şi Billy the Kid", „Ucigaş de elită", „Crucea de fier", „Operaţiunea «Osterman»").

David Samuel Peckinpah

PECOPTERIS (< fr. {i}; {s} gr. *pekos* „lână" + *pteris* „ferigă") subst. Gen de ferigi arborescente fosile caracteristice Carboniferului și Permianului. Au aspect asemănător ferigilor actuale, ramuri cu frunze mari, compuse și lobate.

PECOS (RIO PECOS) [peikəs], râu în S S.U.A., afl. stg. al fl. Rio Grande; 1 490 km; supr. bazinului: 99,2 mii km^2. Izv. din M-ții Stâncoși (masivul Sangre de Cristo) și străbate platoul Llano Estacado. Irigații. Barajele Avalon (1907), McMillan (1908), Red Bluff (1936) și Alamogordo (1937) și tot atâtea lacuri de acumulare folosite pentru hidroenergie. În cursul superior, Parcul Național istoric **P.** (2 664 ha) cu vestigii ale culturii pueblo.

PÉCS [peʧ], oraș în S Ungariei, situat la poalele m-ților Mecsek, la 171 km SV de Budapesta; 162,4 mii loc. (2001). Ind. chimică, de rafinare a petrolului, a mobilei, conf., pielăriei și alim. Centrul unei reg. miniere (huilă, uraniu, bauxită) și al unei zone viticole. Piață agricolă (cereale). Ceramică. Universitate (1367, reînființată în 1922). Muzee. Sediul unei episcopii, întemeiată de Ștefan I în 1009. Catedrală (sec. 11, refăcută în 1303, după un incendiu, și renovată în anii 1704, 1882–1891 și 1965–1968); moschee (sec. 16), transformată în biserică catolică; palat episcopal (1838–1852), în stil baroc. Ocupat de turci în perioada 1543–1686.

PECTINE (< fr.; {s} gr. *pektos* „întărit, coagulat") s. f. pl. Polizaharide care se găsesc în țesuturile vegetale atât la plantele superioare (în cantitate mai mare în fructe), cât și la unele alge. Îndeplinesc funcții de structură, reglează regimul de apă al plantelor, joacă rolul de substanțe de rezervă, măresc rezistența plantelor la secetă, influențează starea țesuturilor în perioada de coacere și de păstrare a fructelor și legumelor. Prin încălzire cu o soluție de zaharoză slab acidulată formează geluri. Se întrebuințează în industria alimentară la fabricarea gemurilor, a marmeladei etc., în cea farmaceutică și cosmetică.

PECTORAL, -Ă (< fr.; lat. *pectoralis* < *pectus* „piept") adj., s. n. **I** Adj. **1.** Care se referă la torace, la piept. ✧ *Mușchi p.* = mușchi lat pereche, care se inseră pe primele șase cartilaje costale, claviculă și humerus. Există doi mușchi pectorali; *micul* și *marele p.* **2.** (Despre medicamente, tratamente) Folosit ca remediu în bolile de piept. **II** S. n. Placă ornamentală din metal, de forma unui pieptar, care constituia una din piesele armurii. ✦ Piesă ornamentală din stofă sau metal decorată cu pietre prețioase, purtată pe piept de faraoni și mari preoți iudei.

PECULEA, Marius (Stan) Sabin (n. 1926, Cluj), inginer român. Acad. (1993), prof. univ. la București. Director (din 1970) al Uzinei „G" din Râmnicu Vâlcea, prima unitate nucleară din România, unde a proiectat și realizat prin metode originale sistemul de obținere a apei grele („Apa grea. Procese industriale de separare"), soluțiile sale conceptuale având caracter de premieră mondială. Numeroase brevete de invenții: a proiectat și realizat ca prototip prima instalație bitermică și bibarică, a cărei funcționare se bazează pe un proces de schimb izotopic apă—vapori de apă—hidrogen, catalizat heterogen;

Marius Peculea

a realizat prima instalație din România de separare a azotului 15 etc. Expert al Agenției Internaționale de Energie Atomică din Viena.

PECULIU (< lat. *peculium* „gratificație, mic cadou") s. n. **1.** Sumă de bani pe care un condamnat o primește, după ispășirea pedepsei, pentru munca prestată în timpul detenției; *p. ext.* mic câștig pus deoparte. **2.** (IST.) Sumă de bani câștigată de un sclav sau de un soldat roman pe care acesta o primea la eliberare; gratificație acordată unui sclav roman de către stăpânul său.

PECUNIA (în mitologia romană), zeiță care personifica banii.

PECUNIAR, -Ă (< fr.; lat. *pecuniarius*, din *pecunia* „bani") adj. Care constă în bani, care se referă la bani; bănesc. ✦ P. ext. Material.

PEDAGOG, -Ă (< fr., lat., ngr. germ.; {s} gr. *paidagogos* din *pais*, *paidos* „copil" + *agogos* „care conduce") subst. **1.** S. m. și f. Specialist în pedagogie; persoană care se ocupă cu activitatea didactică și educativă; *p. ext.* profesor. **2.** S. m. și f. Persoană însărcinată cu îndrumarea și cu supravegherea elevilor în școală sau în internat, în afara orelor de clasă. **3.** S. m. (În Antichitate) Sclav instruit care însoțea copiii stăpânului la școală și îi ajuta la pregătirea lecțiilor.

PEDAGOGIC, -Ă (< lat., fr., germ.) adj. Care ține de pedagogie; care corespunde normelor pedagogiei; educativ.

PEDAGOGIE (< fr.; {s} gr. *pais*, *paidos* „copil" + *agoge* „conducere") s. f. Știința și arta *educației*. Conține principiile și metodele de formare a personalității și de dezvoltare a lor în conformitate cu idealurile etice și culturale ale epocii istorice în care sunt aplicate. Grecia antică a elaborat idealul unui echilibru perfect între fizic și moral. Romanii au insistat asupra austerității și respectării valorilor morale

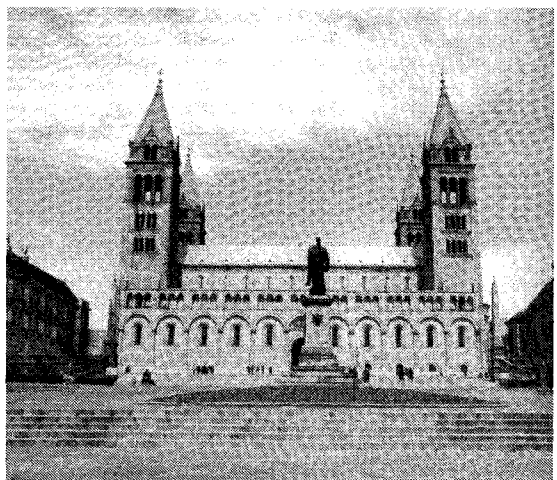

Pécs. Catedrala și statuia regelui Ștefan I

și religioase tradiționale în cadrul familiei. Creștinismul considera preponderent scopul religios în raport cu interesele cotidiene. Renașterea s-a întors la idealul clasic al formării omului complet. Reforma a afirmat necesitatea libertății conștiinței religioase. **P.** modernă s-a bazat pe principiul că educația trebuie să se conformeze procesului de autoformare a subiectului în strânsă legătură cu legile firești ale naturii; a exaltat idealurile patriotice. În sec. 17–19, Comenius, J.J. Rousseau, J.H. Pestalozzi, J.F. Herbart ș.a. au contribuit la fundamentarea **p.** moderne și a didacticii ca disciplină de sine stătătoare. În România, principalii promotori ai **p.** moderne au fost S. Haret, G.G. Antonescu, Șt. Bârsănescu ș.a. Secolul 20 a consacrat necesitatea îmbinării în educație a idealismului cu pragmatismul în forme instituționalizate (grădinițe, școli de toate profilurile, universități ș.a.). Numeroși pedagogi au insistat pentru cuprinderea în instituțiile educaționale și a subiecților care au un handicap oarecare. ✧ *P. cibernetică* = disciplină pedagogică modernă care studiază principiile și legile modelului educativ cu metode cibernetice. *P. socială* = orientare în pedagogia contemporană (P. Natorp, P. Barth ș.a.), care consideră educația un proces de formare conștientă a omului în, prin și pentru societate; sin. *sociologia educației. P. comparată* = disciplină care se ocupă de studiul comparativ al sistemelor naționale de educație și învățământ. *P. specială* = ramură a pedagogiei care se ocupă cu studiul psihopedagogic și cu instruirea deficienților senzoriali, intelectuali etc. Principalele ei subdiviziuni sunt: *tiflopedagogia, surdopedagogia, oligofrenopedagogia* și *logopedia.*

PEDALA (< fr.) vb. I intranz. A acționa pedalele bicicletei sau ale unui mecanism prevăzut cu pedale (ex. barcă) pentru a le pune în mișcare. ✦ P. ext. A merge cu bicicleta.

PEDALĂ (< fr.) s. f. **1.** Pârghie de comandă sau de antrenare a unui mecanism, acționată cu piciorul. ✦ Dispozitiv pentru tiparul înalt, a cărui acționare se efectuează cu o pedală **(1). 2.** (MUZ.) Dispozitiv la anumite instrumente, acționat cu ajutorul picioarelor și menit să aducă modificări timbrului (la pian, clavecin), duratei sau înălțimii (la orgă, harpă) sunetelor. ✦ Sunet prelung și grav, aparținând sau nu sunetelor care se succedă în timpul duratei sale.

PEDALIER (< fr.) s. n. (La orgă) Ansamblu de pedale care corespund sunetelor grave.

PEDALIST, -Ă adj. (MUZ.) *Bas p.* = cea mai gravă categorie a vocilor bărbătești (bas profund).

PEDALIZARE (< *pedala*) s. f. Acțiunea de utilizare a pedalelor la pian pentru prelungirea sunetelor.

PEDANT, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Cu pretenții exagerate de erudiție; de o minuțiozitate exagerată, foarte meticulos, chițibușar.

PEDANTERIE (< fr.) s. f. Paradă de erudiție; meticulozitate, minuțiozitate excesivă (și formală); preocupare excesivă pentru lucruri neînsemnate; manie a ordinii; pedantism.

PEDANTISM (< fr.) s. n. Pedanterie.

PEDEAPSĂ (< ngr.) s. f. **1.** Măsură cu caracter disciplinar, educativ luată împotriva celui care a săvârșit o greșeală. V. *sancțiune.* ✦ (DR.) Măsură de constrângere (ex. închisoare, confiscarea averii, plata unor sume de bani, decăderea din anumite drepturi civile și politice) luată față de o persoană care a comis o infracțiune, în baza unei hotărâri judecătorești; sancțiune penală. **2.** Fig. Suferință (fizică sau morală), chin, supliciu; necaz, pacoste, urgie, năpastă; nenorocire.

PEDEPSI (< ngr.) vb. IV tranz. A aplica, a da o pedeapsă **(1)**; *p. ext.* a condamna pentru o infracțiune. ✦ Refl. (Înv.) A se chinui; a suferi, a îndura, a pătimi.

PEDERAST (< fr., gr.) s. m. Cel care practică pederastia.

PEDERASTIE (< fr.; {s} gr. *paiderastia,* din *pais, paidos* „băiat" + *erastes* „îndrăgostit") s. f. Atracție sexuală a unui bărbat pentru o persoană de același sex (de obicei un adolescent).

PEDERSEN [pedersən], **Charles John** (1904–1989), chimist american de origine norvegiană. Studii de chimie supermoleculară și coordinativă. A identificat și preparat substanțe organice pentru mecanisme de recunoaștere a altor combinații chimice. Premiul Nobel pentru chimie (1987), împreună cu D.J. Cram și J.-M. Lehn.

Charles Pedersen

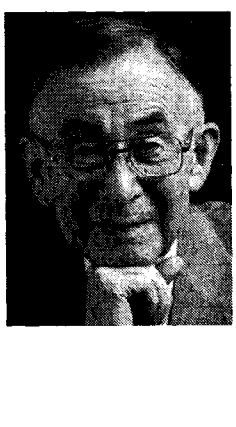

PEDERSEN [pe:ðersən], **Christiern** (c. 1480– 1554), umanist și teolog danez. Canonic. Adept credincios al regelui Christian II, l-a însoțit pe acesta în exil. Admirator al Reformei, a trecut la luteranism și a tradus (1550) în daneză „Biblia" lui Luther.

PEDERSEN [pe:ðersən], **Holger** (1867–1953), lingvist danez. Prof. univ. la Copenhaga. Studii comparative privind relațiile dintre limbile indo-europene și cele semitice și fino-ugrice („Gramatica comparată a limbilor celtice"). A cercetat și originea scrierii runice.

PEDERSEN, Knut v. **Hamsun, Knut.**

PEDESTRAȘ *(< pedestru)* s. m. (Înv.) Infanterist.

PEDESTRIME *(< pedestru)* s. f. (Înv.) Infanterie.

PEDESTRU, -Ă (lat. *pedester, pedestris*) adj., s. m. **1.** Adj. Care merge, care călătorește pe jos. ✦ (Substantivat, m.) Pieton. **2.** Adj. (Despre trupe, militari etc.) Care se deplasează pe jos; care luptă mergând pe jos. **3.** S. m. (Înv.) Infanterist.

PEDIATRIE (< fr. {i}; {s} gr. *pais, paidos* „copil" + *iatreia* „tratament") s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul fiziologiei și al patologiei copilului.

PEDIATRU, -Ă (< fr.) s. m. și f. Medic specialist în pediatrie; medic de copii.

PEDICEL (< fr., lat.) s. n. Codița unor flori, fructe sau muguri, prin care acestea se leagă de axul inflorescenței. Florile care au **p.** se numesc flori pedicelate (ex. zambila, lăcrimioara), iar cele lipsite de **p.** sunt numite sesile.

PEDICHIURĂ (< fr., germ.; {s} lat. *pes, pedis* „picior" + *cura* „grijă") s. f. Operație de îngrijire a picioarelor, care constă în tăierea, lăcuirea și curățirea unghiilor și îndepărtarea bătăturilor.

PEDICHIURIST, -Ă *(< pedichiură)* s. m. și f. Specialist în operații de pedichiură.

PEDICUL (< fr.; {s} lat. *pediculus* „picioruș") s. n. **1.** Formație anatomică alungită și strâmtă, normală sau patologică, care leagă un organ de restul organismului ori două părți ale aceluiași organ; conține vase sangvine și limfatice, nervi (ex. **p.** renal, **p.**

hepatic, **p.** tumoral). **2.** Al doilea segment al antenei insectelor.

PEDICULAT, -Ă (< fr.) adj. Care are pedicul, cu pedicul.

PEDICULOZĂ (< fr. {i}; {s} lat. *pediculus* „păduche") s. f. Totalitatea leziunilor provocate de infestarea corpului și a părului cu păduchi; în sens larg, contaminare cu păduchi.

PEDICUȚĂ s. f. (BOT.) Brădișor **(2).**

PEDIGRIU (PEDIGRI, PEDEGREE) (< engl., fr.) s. n. (ZOOT.) Genealogia unui animal de rasă pură; document care atestă această genealogie. **P.** dă posibilitatea cunoașterii gradului de înrudire a indivizilor și a valorii genetice a reproducătorilor.

PEDIMENT (< fr., engl.) s. n. **1.** (GEOMORF.) Suprafață de eroziune întinsă, ușor înclinată (1–7%), modelată în roci, situată la poalele munților din pustiuri, intersectată de albiile *uedurilor.* Format sub acțiunea apelor de șiroire; spre partea inferioară se acumulează un strat de material grosier rezultat din dezagregare. Unirea mai multor **p.** formează o *pediplenă.* **2.** (ARHIT.) Fronton triunghiular care încadrează în partea superioară portalul. Element arhitectural uzitat la construirea templelor din Grecia antică (Partenonul). Element preluat și în timpul Renașterii italiene (Palatul Farnese).

PEDIPLENĂ (< fr.; {s} lat. *pes, pedis* „picior" + engl. *plain* „câmpie") s. f. (GEOMORF.) Suprafață de netezire (câmpie de denudare) formată prin extinderea și îngemănarea pedimentelor pe locul unor masive muntoase sau podișuri, respectiv prin eroziunea și înaintarea treptată a versanților către cumpăna apelor, cu menținerea formei lor; sunt frecvente în zonele cu climat arid.

PEDO[1]- (PEDI-) (< fr.; {s} gr. *pais, paidos* „copil") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) copil, educație", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

PEDO[2]- (< fr.; {s} gr. *pedon* „sol, teren") Element de compunere cu sensul de „sol, teren", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

PEDOCLIMATIC, -Ă (< *pedo[2]-* + *ciimatic*) adj. Care se referă la condițiile de sol și de climă.

PEDOFIL (< fr.; {s} *pedo[1]-* + gr. *philos* „iubitor") s. m. Adult care manifestă atracție sexuală pentru copii.

PEDOFILIE (< fr.; {s} *pedo[1]-* + *philein* „a iubi") s. f. Atracție sexuală față de copii (indiferent de sexul lor).

PEDOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} *pedo[1]-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. (BIOL.) **1.** Fenomen prin care un animal în stadiu de larvă sau de preadult ajunge totuși să se reproducă. Este foarte evidentă la axolot (o formă larvară a salamandrei), care își păstrează caracteristicile larvare din cauza unei insuficiențe tiroidiene, și la unele crustacee. **2.** Procesul de formare și evoluție a solului. Principalii factori pedogenetici sunt: clima, vegetația, fauna din sol, microorganismele, roca de bază (materialul pe care se formează solul), apa freatică sau stagnantă, timpul. Activitatea antropică poate influența și ea procesul de formare a solului.

PEDOGEOGRAFIE (< *pedo[2]-* + *geografie* sau < fr.) s. f. Disciplină științifică ce studiază distribuția geografică a solurilor în corelație cu factorii pedogenetici. Sin. *geografia solurilor.*

PEDOLOG[1] (< fr.) s. m. Specialist în pedologie[1].

PEDOLOG[2] *(< pedologie[2])* s. m. Specialist în pedologie[2].

PEDOLOGIE[1] (< fr. {i}; {s} *pedo[2]-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu studiul solurilor, al legilor de formare, de evoluție și de distribuire geografică a acestora, al clasificării și al principiilor generale de folosire, ameliorare și dirijare a fertilității lor.

PEDOLOGIE[2] (< fr. {i}; {s} *pedo[1]-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință care studiază psihologic copilul ca ființă al cărei univers diferă calitativ de lumea adultului și care parcurge un proces de socializare. **P.** a fost întemeiată în sec. 19 de W. Th. Preyer și dezvoltată în sec. 20 de J. Piaget, E. Claparède, H. Walton, A. L. Gesell.

PEDOMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *pes, pedis* „picior" + gr. *metron* „măsură") s. n. Podometru.

PEDRELL, Felipe (1841–1922), compozitor, muzicolog și pedagog spaniol. Prof. de compoziție la Conservatorul din Madrid (printre elevii săi: I. Albéniz, E. Granados, M. de Falia). Muncă de erudit și de reconstituire a muzicii vechi (redescoperirea lui Tomas Luis da Vittoria). Operă de folclorist („Cântecul popular spaniol"). Autor de opere, poeme (trilogia „Pirineii"). Promotor și șef al școlii moderne spaniole, pe care a reușit să o integreze în mișcarea muzicală europeană.

PEDRO, P. I (numele complet *Antônio Pedro de Alcântara Bourbon*), împărat al Braziliei (1822–1831; regent, 1821–1822). În timpul său, Brazilia și-a proclamat independența (1822). Autor al unei constituții liberale (1824), a devenit nepopular printr-un regim despotic. La moartea lui João VI, s-a proclamat rege al Portugaliei sub numele de Pedro IV (mart.–apr. 1826), abdicând în favoarea fiicei sale Maria a II-a Glória. În Brazilia a abdicat în favoarea fiului său; **P. II** (numele complet *Dom Pedro de Alcantâra*), împărat al Braziliei (1831–1889, până în 1840 sub regență). Fiul lui **P. I.** Autor a numeroase reforme democratice, printre care abolirea sclaviei (1888). Silit să abdice, în favoarea fiului său, în urma unei lovituri militare, care a restabilit republica. L-a încurajat pe A.G. Bell și a fost printre primii care a folosit telefonul. Domnia sa a marcat progresul țării sub toate aspectele. Mecenat cultural. A murit în exil la Paris (1891).

PEDRO, numele a patru regi ai Aragónului: **P. I,** rege al Aragónului și Navarrei (1094–1104). Între 1085 și 1094 a fost asociat la domnie de tatăl său, Sancho Ramírez. În cadrul Reconquistei, alături de El Cid Campeador, a obținut victorii asupra maurilor (Huesca, 1096 și Barbastro, 1100); **P. II** (1196–1213); încoronat de papa Innocențiu III. A luptat împotriva maurilor, conduși de Almohazi, lângă Las Navas de Tolosa (1212) și Muret, unde a și murit. **P. III cel Mare** (1276–1285). A cucerit Sicilia de la Angevini, încoronându-se rege al acesteia (1282); a respins o invazie a francezilor (1285) conduși de Filip III. **P. IV Ceremoniosul** (1336–1387). A reîncorporat regatului insulele Baleare și provincia franceză Rousillon (1343–1344), a zdrobit o rebeliune a nobilimii aragoneze (1348), grupată în Uniunea Aragoneză de la Epila.

Felipe Pedrell

PEDRO, numele a cinci regi ai Portugaliei. Mai importanți: 1. **P. I** (1357–1367). A promovat reforme în justiție și biserică. 2. **P. II** (1683–1706) și regent (1667–1683). Domnie marcată de consolidarea absolutismului regal. A încheiat cu Anglia, la Methuen (1703), un tratat prin care a obținut avantaje comerciale în schimbul sprijinului acordat englezilor în Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei.

PEDRO DE ALCÂNTARA (pe numele adevărat *Pedro Garavito*) (1499–1562), cleric spaniol. Franciscan. Reformator al Ordinului franciscan, a creat ramura alcantarinilor (1542). A promovat ideile unei vieți austere de penitență. Autor al unui „Tratat de rugăciune și meditație". Canonizat de papa Clement IX (1669). Sărbătorit la 19 oct.

PEDÚNCUL (< fr.; {s} lat. *pedunculus* „picioruș") s. m. **1.** (BOT.) Codiță a unui fruct, a unei flori solitare, a unei inflorescențe. ✦ Piciorul sporogonului la mușchi. **2.** (ANAT.) Denumire dată unor formații alungite ale creierului. ✧ *P. cerebral* = fiecare dintre cele două cordoane voluminoase, constituite din substanță nervoasă albă, care ocupă fața antrioară a mezencefalului; îndeplinește funcția de centru reflex și de conducere a influxului nervos. *P. cerebelos* = fiecare dintre cele trei perechi de cordoane constituite din substanță albă, care leagă creierul mic de trunchiul cerebral. **3.** (ZOOL.) Organ musculos, de formă cilindrică, atașat corpului brahiopodelor, servind fixării temporare de substrat.

PEEL [pi:l], **Sir Robert** (1788–1850), om politic britanic. Lider al tory-lor moderați. De mai multe ori ministru și prim-min. (1834–1835; 1841–1846). A susținut politica liberului schimb și a înfăptuit numeroase reforme cu caracter liberal (diminuarea datoriilor publice și a taxelor, abolirea progresivă a protecționismului, întărirea rolului Băncii Angliei). Ca secretar de stat pentru Irlanda (1812–1818), a întreținut un puternic spirit anticatolic, iar ca ministru de Interne a reformat Codul penal și a introdus un corp de poliție municipală în Londra. Guvernarea sa a grăbit intrarea Marii Britanii în „era industrială".

Sir Robert Peel

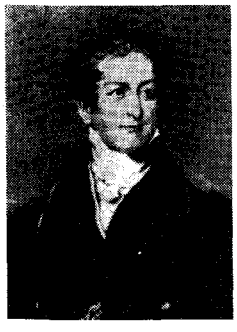

PEELE [pi:l], **George** (1556–1596), scriitor englez. Precursor al lui Shakespeare. Autor de pastorale mitologice („Judecata lui Paris") și drame („Edward I", „Bătălia Alcazarului", „Dragostea regelui David și a frumoasei Bethsabe").

PEENEMÜNDE, mică localitate în NV Germaniei, în estuarul râului Peene, în extremitatea nordică a ins. Usedom, port la M. Baltică. Între 1935 și 1945, germanii au avut aici o bază militară unde, sub conducerea lui W. von Braun, au realizat rachetele V_1 și V_2. Puternic bombardată de aviația engleză (18 aug. 1943), a fost cucerită de trupele sovietice (apr. 1945).

PEERAGE [pierid͡ʒ] (cuv. engl.) subst. (În Marea Britanie) Deținător al unui titlu nobiliar ce putea fi moștenit.

PEGAMOID (PERGAMOID) (< fr. {i}) s. n. (POLIGR.) Imitație de piele obținută dintr-o țesătură de bumbac sau de in, pe suprafața căreia se aplică un strat lăcuit, colorat, pe bază de nitroceluloză.

PEGAS 1. (În mitologia greacă) Cal miraculos, înaripat, născut din sângele Meduzei ucise de Perseu. Dăruit de zeița Atena lui Belerofon, care, călare pe **P.**, a ucis Himera; mai târziu a slujit, în Olimp, zeilor și muzelor. Lovind cu copita vârful muntelui Helikon, **P.** a făcut să țâșnească izvorul Hipokrene, din care își sorbeau poeții inspirația. Imaginea lui **P.** este simbolul inspirației poetice. **2.** *(Pegasus)* Constelație din emisfera boreală, situată la N de constelația Vărsătorul. Se caracterizează prin patru stele strălucitoare (Markab, Scheat, Algenib, Andromeda sau Sirrah), dispuse în formă de pătrat.

PEGMATÍT (PEGMATÍTĂ s. f.) (< fr. {i}; {s} gr. *pegma-* „materie întărită, conglomerat") s. n. Rocă endogenă, bine cristalizată, cu structură granulară grosieră și neuniformă, alcătuită de obicei din cuarț, feldspați și mice concrescute, cărora li se asociază adesea diverse minerale prețioase. Este legată genetic de rocile eruptive și mai puțin de cele metamorfice și apare în filoane, lentile, cuiburi, noduri etc. Formează filoane, lentile, cuiburi. Este folosită în ind. ceramicii. Deseori conțin pietre prețioase (smarald, ametist etc.), minereuri de metale și pământuri rare etc.

PEGMATÍTIC, -Ă (< *pegmatit*) adj. (Despre formații și procese geologice, roci, minerale etc.) Care are caracter de pegmatit; care a condus la formarea pegmatitelor, care este alcătuit din pegmatite.

PÉGOUD [pegu], **Adolphe** (1889–1915), aviator francez. A efectuat, la 19 aug. 1913, primul salt cu parașuta din avion, iar la 1 sept. 1913 a executat primul luping. Mort într-o luptă aeriană în Primul Război Mondial.

PEGU (BAGO) 1. Provincie în S Uniunii Myanmar; 39,4 mii km^2; 5,5 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Pegu.* Culturi de tutun și orez. **2.** Oraș în S Uniunii Myanmar, situat pe râul cu același nume, la 76 km NE de Yangon, centrul ad-tiv. al prov. omonime; 198,4 mii loc. (2003). Nod rutier și feroviar. Ind. de prelucr. a lemnului și alim. Centru comercial. Numeroase pagode, între care se remarcă Shawemawdaw (98 m înălțime), distrusă de cutremurul din 1930 și refăcută în 1954; statuia lui Buddha (55 m). Un nou cutremur de pământ (1975) a provocat numeroase distrugeri. Fundat în 573. Capitală a Regatului Mon (din 825), condus de dinastia „Constructorilor de temple" (1044–1287), care și-a încheiat existența o dată cu invazia mongolă. În 1757, orașul **P.** și Regatul omonim au fost cucerite de regele *Alaungpaya (Alompra).*

PÉGUY [pegi], **Charles** (1873–1914), scriitor și publicist francez. Discipol al lui H. Bergson. A fondat (1900) periodicul *Cahiers de la Quinzaine.* Inițial adept al socialismului („Despre cetatea socialistă"). Ulterior, profund marcat de catolicism, a evoluat

Pegas (1.)

spre teatrul poetic (trilogia „Ioana d'Arc"), creând numeroase poeme epice și dramatice de inspirație mistică, care ilustrează renașterea spirituală franceză de la începutul sec. 20 („Misterul dăruirii de sine a Ioanei d'Arc", „Misterul sfinților inocenți", „Eva"). Reprezentant al simbolismului mistic creștin, a utilizat tiparele versetului și ale litaniei. Eseuri polemice. Mort pe front.

PEHBLENDĂ (< fr.; germ. *Pech* „smoală" + *blenden* „a lua vederea") s. f. Oxid natural de uraniu, cristalizat în sistemul cubic; de culoare neagră ca smoala, cu luciu gras; insolubil în apă, radioactiv, este folosit ca sursă principală pentru obținerea uraniului, radiului etc.

PEHLIVAN (< tc.) s. m. **1.** (Înv.) Acrobat, jongler; saltimbanc, scamator. **2.** Om glumeț, care se ține de farse; mucalit, ghiduș. **3.** Șarlatan, escroc, pișicher.

PEI sau **PEI IEOH MING** (n. 1917), arhitect și urbanist american de origine chineză. Stabilit în S.U.A. (1935). Studii la Harvard cu Gropius. Și-a fondat o agenție proprie (1955). Lucrări de orientare funcționalistă, în forme geometrizante (zgârie-nori în Manhattan și Boston; planuri de remodelare a orașelor Denver, Dallas, Boston, Syracuse, Los Angeles, Montréal, Singapore, Hong Kong ș.a.; aripa de est a Galeriei Naționale de Artă din Washington; „piramida" de sticlă din curtea palatului Luvru, Paris, Muzeul de artă Miho din Shiga, Japonia).

PEICHL, Gustav (n. 1928), arhitect austriac. Prof. univ. la Viena. Construcții ale unor stații de emisii radiofonice din Salzburg, Linz, Innsbruck, Graz ș.a. și la EFA Radio satelit din Aflenz; lucrări de extindere a centrului Berlinului și la Muzeul Städel din Frankfurt am Main; a realizat Centrul ÖMV din Viena.

PEI ENZHONG [Pei Uan-djung] (1904–1982). Paleo-antropolog și arheolog chinez, originar din provincia Hebei. A efectuat studii asupra paleoliticului și omului de Zhoukoudian (Chou-kou-tien). Este principalul fondator al paleoantropologiei chineze.

Pei Ieoh Ming

PEIERLS, Sir Rudolf Ernst (1907–1995), fizician britanic de origine germană. Prof. univ. la Zürich, Manchester, Cambridge, Birmingham și Oxford. A dezvoltat teoria conducției termice a cristalelor nemetalice, teoria dimagnetismului metalelor, a structurii nucleare și a separării izotopilor („Teoria cuantică a solidelor").

PEIORATIV, -Ă (după fr. *péjoratif*) adj. Care are sens defavorabil; depreciativ, disprețuitor.

PEIPER, Tadeusz (1891–1969), scriitor polonez. Poezie avangardistă, dezbătând probleme ale civilizației urbane și tehnice a sec. 20 („Poeme"). Piese de teatru experimentale.

PEIPUS (PEIPSI) v. **Ciud.**

PEIRCE [pi:rs] **1. Benjamin P.** (1809–1880), astronom și matematicin american. Prof. univ. la Harvard. A studiat perturbațiile în mișcarea planetelor Uranus și Neptun și inelele lui Saturn. Contribuții în mecanică („Sistem de mecanică analitică"). **2. Charles Sanders P.** (1839–1914), fizician, matematician, filozof și logician american. Fiul lui **P. (1).** Întemeietorul *pragmatismului* („Cum să facem clare ideile noastre", „Pragmatism și pragmaticism"), pe care îl considera o metodă de a stabili semnificația conceptelor și ipotezelor care călăuzesc cercetările științifice, funcția acestora fiind nu de a reprezenta realitatea, ci de a ne face să acționăm mai eficace. Contribuții în teoria probabilității și în logica simbolică („Logica regenerată", „Studii de logică"). Unul dintre fondatorii *semioticii* („Semnificație și acțiune").

PEISAGIST, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** (Pictor sau desenator) care creează cu predilecție peisaje. **2.** (Scriitor sau muzician) care descrie natura, peisajele.

PEISAGISTIC, -Ă *(< peisagiu)* adj., s. f. **1.** Adj. De peisaj, privitor la peisaj; care descrie sau evocă un peisaj, inspirat de un peisaj. **2.** S. f. Ramură a picturii cuprinzând genul *peisajului.*

PEISAJ (PEISAGIU) (< fr., it.) s. n. **1.** Porțiune, colț din natură care formează un ansamblu cu valoare estetică; priveliște. ✧ (GEOGR.) *P. geografic* = landșaft. *P. protejat* = (conform normelor internaționale), **p.** terestru sau marin în care acțiunile de protecție au ca scop principal conservarea aspectului actual și care poate fi folosit în scopuri recreative. Sunt incluse în această categorie arii în care interacțiunea omului cu natura a produs, în timp, un **p.** cu caracter distinct, având o deosebită importanță estetică, ecologică sau culturală, adesea cu biodiversitate ridicată. Corespunde în mare măsură cu categoria de *parc natural* din legislația românească. **2.** Gen al *picturii* și *graficii* având ca obiect reprezentarea, în special, a priveliștilor din natură. În funcție de obiectul și cadrul reprezentării, **p.** poate fi: rustic, citadin, industrial, marin etc.; din punctul de vedere al viziunii și organizării, el poate fi: de detaliu, panoramic, compus, în zbor de pasăre etc.; din punct de vedere al sentimentului este: idilic, dramatic, epic, monumental etc.; mai poate fi imaginar sau real. Elemente de **p.** apar încă din arta egipteană, etruscă și greacă, apoi la Roma, unde pe pereții locuințelor găsim reprezentări campestre (sec. 1 î.Hr.); câteva secole mai târziu, elemente de p. apar și în China. Ca gen de sine stătător, a apărut în pictura daneză a sec. 16. O înflorire deosebită a genului are loc în sec. 17 în Țările de Jos (J. van Ruisdael, M. Hobbema, D. Teniers, A. Brouwer), Franța (Cl. Lorrain, N. Poussin). Mari creatori de peisaje au fost în următoarele secole: Th. Gainsborough, F. Guardi, J. Constable, W. Turner, E. Delacroix ș.a. De referință, în pictura română sunt peisagiștii: I. Andreescu, N. Grigorescu, Șt. Luchian, N. Tonitza, Fr. Șirato, D. Ghiață, Gh. Petrașcu, Th. Pallady, Al. Ciucurencu, C. Baba ș.a. **3.** Desen, pictură, fotografie care reprezintă un peisaj **(1). 4.** Descriere a naturii într-o operă literară. **5.** Titlu dat unor compoziții muzicale descriptive, imaginând prin onomatopee, tablouri din natură.

PEKALONGAN, oraș în Indonezia (Java), situat pe țărmul M. Java, la 88 km V de Semarang; 262,2 mii loc. (2000). Ind. textilă și alim. (zahăr, tutun). Port pentru exportul de zahăr, textile, cauciuc, tutun, ceai. Fort (1753).

PEKANBARU, oraș în Indonezia (Sumatera), situat pe dr. fl. Siak, la 209 km NE de Padang; 585,4 mii loc. (2000). Port fluvial. Expl. de petrol.

PEKING (PEKIN) (< fr.; de la n. pr. *Peking*) subst. **1.** Țesătură din mătase naturală în dungi, lucrată cu efecte de culori sau cu materiale de contrast (ex. lână și mătase). ✦ Țesătură din mătase naturală, pictată. **2.** Rasă de rațe de culoare albă, crescută pentru producția de carne (la vârsta de 2–2,5 luni atinge greutatea de 2–2,5 kg).

PEKING v. **Beijing.**

PEKKANEN, Toivo Rikhard (1902–1957), scriitor finlandez. Muncitor autodidact. Romane sociale şi în parte autobiografice („Copilăria mea", „În umbra uzinei"). Teatru („Fraţi şi surori", „Demonul").

PEL s. n. Fir de mătase obţinut prin depănare de pe gogoşile de mătase de calitate inferioară şi folosit în pasmanterie, ca fir de bază în jurul căruia se răsucesc fire de metal.

PÉLADAN [peladă], **Joseph** (zis **Joséphin**) (1859–1918), scriitor francez. Personalitate excentrică a simbolismului francez, mistic neocatolic, s-a declarat mag, atribuindu-şi o descendenţă din regii babilonieni şi şi-a luat titlul de „Sar". Combătând naturalismul, a publicat o operă vastă, numită „etopee" (ciclul de romane „Decadenţa latină", 19 voi.). Drame în versuri rimate, proză oratorică, romane psihologice. Critică de artă.

PELÁDĂ (< fr., engl.) s. f. Dermatoză provocată, de obicei, de o afecţiune psihosomatică şi caracterizată prin căderea părului capului în arii circumscrise, rotunjite, care pot conflua între ele; apare şi la sprâncene, gene, barbă. V. şi *alopecie.*

PELAGHIE (PELAGIUS) (c. 354—după 418), călugăr şi scriitor ecleziastic originar din Britannia. A trăit la Roma, în Africa şi apoi în Palestina, unde l-a întâlnit pe Sf. Augustin. Doctrina sa, *pelagianismul,* formată sub influenţa moralei stoice, a fost combătută de Sf. Augustin şi de Ieronim. Acuzat de erezie (415), a fost condamnat de mai multe sinoade. Excomunicat de papa Zosimus (418). Lucrări (din care s-au păstrat foarte puţine fragmente, dar care sunt cunoscute mai ales din scrierile atacatorilor săi): „Despre Trinitate", „Despre libertatea voinţei", „Comentariu la Epistolele Sf. Paul".

PELAGIANISM (< fr. {i}) s. n. Doctrină creştină întemeiată de *Pelaghie* şi de prietenul său Coelestius; combătută de Sf. Augustin şi condamnată de papa Zosimus (418), apoi de Sinodul din Efes (431). Pelagienii negau doctrina eredităţii păcatului originar şi afirmau posibilitatea mântuirii omului prin merite proprii, harul divin doar înlesnind-o. Polemicile în jurul p. au continuat până în timpul Reformei.

PELAGIC, -Ă (< fr.; {s} gr.*pelagos* „mare") adj. (Livr.) De mare, marin. ✧ *Zonă p.* = totalitatea apelor din largul mărilor situate deasupra zonei de fund. *Organism p.* = organism care trăieşte liber (independent de fundul oceanului sau de ţărm) în apa din zona **p.,** făcând parte din plancton sau necton. *Depozit p.* = acumulare de material sedimentar pe fundul mărilor adânci.

PELAGONIUS (sec. 4 d.Hr.), medic veterinar roman. Autor al unui tratat de medicină veterinară („Ars veterinarea" din care s-au păstrat 31 de capitole), în care sunt cuprinse sfaturi şi reţete privind în special îngrijirea calului..

PELAGRĂ (< fr. {i}; {s} lat. *pellis* „piele" + gr. *agra* „luare") s. f. Boală cauzată de policarenţe nutritive, în special de lipsa vitaminei PP. Se manifestă printr-un eritem cutanat, urmat de descuamare, care apare pe părţile corpului expuse la soare, şi prin inflamaţia mucoaselor bucale şi a limbii, tulburări gastrointestinale şi neuropsihice (insomnie, cefalee, astenie etc.). P. este frecventă la populaţiile subalimentate cronic şi care consumă în mod predominant făină de porumb alterată. Se mai numeşte *avitaminoza PP.*

PELAGROZINĂ (< fr.) s. f. Substanţă toxică produsă în bobul de porumb alterat.

PELASGI (< fr.) s. m. pl. Denumire a triburilor preindo-europene care au populat regiunea M. Egee până la migraţiunea triburilor greceşti (milen. 2 î.Hr.), de care au fost cucerite. Menţionaţi de Homer în „Iliada", ca aliaţi ai troienilor.

PELASGOS, strămoşul mitic al *pelasgilor,* care, potrivit mitologiei greceşti, s-a născut fie din cuplul Zeus-Niobe, fie direct din pământul negru, într-un pisc de munte, după care a dat naştere neamului omenesc.

PELAYO (?–737), nobil vizigot. Primul rege al Asturiilor (718–737) care a înfrânt pe arabi în lupta de la Covadonga (718), marcând începutul Reconquistei.

PELÉ (pe numele adevărat *Edson Arantes do Nascimento*) (n. 1940), fotbalist brazilian, atacant. Unul dintre cei

Pelé

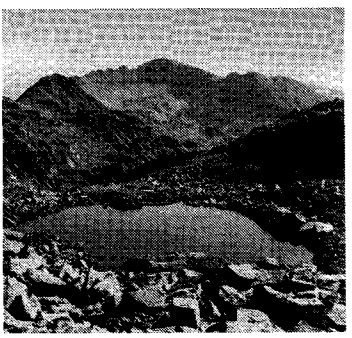

Peleaga.
Lacul şi, în plan secund, vârful

mai străluciţi jucători din istoria fotbalului mondial. De trei ori campion mondial cu echipa Braziliei (1958, 1962, 1970). Component al echipei F.C. Santos, cu care a câştigat Cupa Intercontinentală (1962, 1963). A marcat 1 282 de goluri. Tehnica extraordinară, fentele şi driblingurile inconfundabile, şuturile de mare precizie i-au adus o popularitate imensă şi titlul de „sportiv al sec. 20". Comentator de televiziune; ministru al Sporturilor (1994–1998).

PELEAGA 1. Cel mai înalt vârf din m-ţii Retezat, alcătuit din granite, granodiorite, şisturi cristaline. Alt.: 2 509 m. **2.** Lac glaciar în m-ţii Retezat, la poalele de E ale vârfului omonim, la 2 122 m alt. Supr.: 1,72 ha; ad. max.: 4,2 m. Cunoscut şi sub numele *Ghimpele.*

PELECUDI, Christian S. (1922–1991, n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. Bucureşti. Contribuţii la teoria mecanismelor şi a maşinilor şi la realizarea de algoritmi şi programe pentru analiza şi sinteza mecanismelor. Întemeietorul şcolii de roboţi din România („Bazele analizei mecanismelor", „Teoria mecanismelor spaţiale", „Algoritmi şi programe pentru analiza mecanismelor").

PELÉE v. **Montagne Pelée.**

PELEGRIN (< lat.) s. m. Pelerin.

PELENDAVA, denumirea antică a municipiului *Craiova.*

PELERIN (< fr.; lat. *pelegrinus* „străin, călător") s. m. Persoană care face un pelerinaj; pelegrin, peregrin.

PELERINAJ (< fr.) s. n. **1.** Călătorie rituală presupunând existenţa unor locuri colectoare de forţe sau energii divine care pot fi mai uşor implorate aici decât în alte părţi. Această idee contravine credinţei în caracterul omniprezent şi omniscient al divinităţii şi este o moştenire a cultelor locale. P. cuprinde, în afara călătoriei, a locului sfânt şi a

Peleu

rugăciunii, şi o anumită asceză, ritualuri, cum ar fi spălarea sau băutul apei sfinţite, atingerea unor relicve, luarea unor obiecte sfinţite. Cel mai celebru **p.** este cel către Mecca; pentru creştinii din Evul Mediu principala ţintă erau *Locurile Sfinte* din Palestina; în prezent, în Europa, cele mai renumite locuri de **p.** sunt Aachen (Germania), Assisi (Italia), Canterbury (Marea Britanie), Częstochowa (Polonia), Fatima (Portugalia), Lourdes (Franţa), Santiago de Compostela (Spania), Roma ş.a., iar în America: Guadelupe (Mexic) ş.a. Tradiţia este specifică şi Budismului, astfel că în India sunt cunoscute **p.** la Bodh Gayā (Bihar) şi Varanesi (Uttar Pradesh). Locurile sfinte ale Islamului sunt Mecca şi Medina. În România, **p.** cele mai importante sunt la Iaşi (de Sf. Parascheva), Bucureşti (de Sf. Dimitrie Basarabov) şi în jud. Constanţa la grota Sf. Andrei. ✦ *P. ext.* Vizitare a unui loc renumit din punct de vedere istoric, cultural etc. ✦ P. gener. Călătorie în locuri îndepărtate. **2.** Trecere continuă, perindare.

PELERINĂ (< fr.) s. f. **1.** Haină lungă fără mâneci, care se poartă peste altă îmbrăcăminte. **2.** Guler mare, care acoperă umerii şi se poartă peste palton sau peste rochie.

PELEŞ, Castelul ~, castel în stil renascentist din oraşul *Sinaia* (jud. Prahova), fostă reşedinţă de vară a familiei regale române. Construit de către regele Carol I, între 1873 şi 1914; proiectul a fost întocmit de către arhitecţii W. Doderer, J. Schultz şi K. Liman. Azi muzeu.

PELEŢĂ (< fr.) s. f. Granulă obţinută prin *peletizare.*

PELEŢIC s. n. Pensulă specială folosită în olărie.

PELETIZARE (după fr. *pellétisation;* {s} fr. *pellet* „pilulă") s. f. Procedeu de aglomerare mecanică a minereurilor fin măcinate, prin introducerea acestora în tambure rotative, unde, sub efectul tensiunii superficiale şi al forţelor capilare, particulele se lipesc între ele, constituind granule sferice de dimensiuni diferite (1–40 mm).

PELEU (în mitologia greacă), rege legendar al Tesaliei, tatăl lui Ahile şi soţul zeiţei Thetis.

PELICAN (< ngr., fr., lat.) s. m. Gen de păsări migratoare ihtiofage, din ordinul pelecaniforme, răspândite în ţinuturi tropicale şi temperate din Asia, Africa, S Europei şi America. În România se întâlnesc: *p. comun* = pasăre lungă de c. 1,40–1,80 m, cu anvergură de 2,7–3,3 m, cu penaj alb, marginea aripilor neagră şi cu cioc lung şi puternic, sub care se află o pungă de piele galbenă şi elastică în care adună peştii ce-i servesc drept hrană *(Pelecanus onocrotalus);* bun înotător; zboară cu uşurinţă pe distanţe lungi; trăieşte în stoluri şi clocește în colonii în Delta Dunării (unde se află cele mai importante colonii de **p.** din Europa); este ocrotit prin lege; sin. *babiţă; p. creţ*

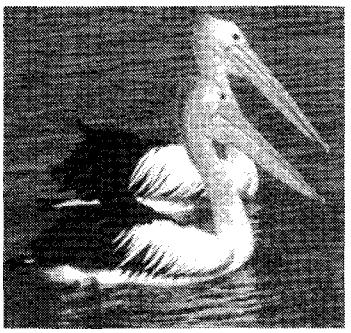

Pelicani comuni

= **p.** asemănător cu primul, ceva mai mare, cu marginea aripilor gri-albicioasă, cu pene creţe pe ceafă, ocrotit prin lege *(Pelecanus crispus);* babiţă creaţă.

PELICULAR, -Ă (< fr.) adj. În formă de peliculă; referitor la peliculă. ✧ *Efect p.* = abaterea repartiţiei densităţii de curent electric de conducţie pe secţiunea parcursă de curenţi variabili, faţă de repartiţia corespunzătoare curentului continuu, manifestată în general printr-o creştere a densităţii, în straturile superficiale; efectul este mai pronunţat la frecvenţe înalte.

PELICULĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Strat foarte subţire dintr-un material sau dintr-o substanţă depus pe suprafaţa unui corp. **2.** (CINEMAT.) Film **(3). 3.** Scuamă a pielii capului.

PELICULOGEN, -Ă (< *peliculă*) adj., s. n. pl. **1.** Adj. (Despre materiale) Care are proprietatea de a forma pelicule **(1). 2.** S. n. pl. Lacurile, vopselele, emailurile şi grundurile, capabile să formeze pelicule **(1).**

PELIMON, Alexandru (1822–1881, n. Bucureşti), scriitor român. Piese de teatru („Fiul mazâlului"), romane istorice („Bucur, istoria fundării Bucureştilor") şi de moravuri („Hoţii şi hagiul"). Poezii lirice şi epice pe teme de istorie naţională; memorialistică de călătorie.

PELIN (< bg., scr.) S. m., s. n. **1.** S. m. Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor (asteraceelor), răspândită în Europa, Asia şi Africa, înaltă de 60–120 cm, cu frunze păroase, cenuşii şi cu flori aromate, grupate în capitule mici *(Artemisia absinthium).* Datorită substanţelor aromatice pe care le conţine, este utilizată în farmacie la prepararea unor medicamente (tonice, stomahice, antihelmintice etc.), în industria băuturilor alcoolice, în vopsitorie (pentru culoarea verde) etc. Sin. *pelin alb, p. de mai. P. negru* = pelinariţă. *P. de mături* = plantă erbacee din familia

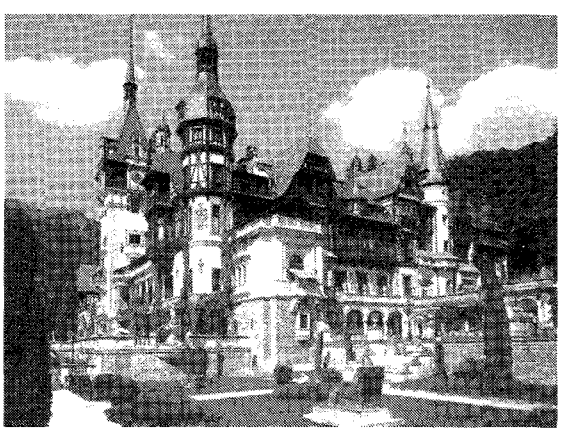

Castelul Peleş

compozitelor, înaltă de 30– 100 cm, cu flori brun-verzui *(Artemisia scoparia).* **2.** S. n. Vin cu gust amărui obținut prin tratare cu **p. (1).** **3.** S. n. Băutură foarte amară, preparată din **p. (1),** folosită în scopuri curative.

PELINARIȚĂ *(< pelin)* s. f. Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, înaltă de 50–150 cm, cu frunze bicolore și cu flori galbene *(Artemisia vulgaris);* pelin negru. Este folosită în medicina umană și veterinară, având proprietăți diuretice, vermifuge, antiinflamatoare, laxative etc.

PELION sau **PILION ÓROS,** masiv muntos în E Greciei, lângă orașul Voios. Alt. max.: 1 551 m. Presupus lăcaș al centaurului Chiron, înțelept și medic legendar. În cursul luptei cu zeii, titanii au pus **P.** peste Ossa, încercând să se ridice până în lăcașul zeilor.

PELȚ (< fr. {i}; {s} gr. *pelos* „argilă") s. n. **1.** Material detritic constituit din particule fine (sub 0,02 mm), care intră în alcătuirea unor sedimente, roci sedimentare și soluri. **2.** Denumire generală pentru rocile sedimentare alcătuite din particule cu dimensiuni foarte mici (ex. argile).

PELIVAN, Ion (1876–1954, n. Rezeni, jud. Lăpușna, Basarabia), om politic și publicist român. Unul dintre fruntașii mișcării naționale a românilor basarabeni. Membru al Partidului Național Moldovenesc și după 1926 al Partidului Național-Țărănesc. Deputat în Sfatul Țării și în Parlamentul României. Ministru al Justiției (1919–1920). A condus filiala basarabeană a asociației culturale ASTRA. Publicistică în presa parizianã, lucrări privind istoria Basarabiei („L'union de la Bessarabie à la mère-patrie — La Roumanie"). Închis de autoritățile comuniste (1950) la Sighet, unde și moare.

PELLA, vechi oraș grecesc în Macedonia, pe malul nordic al lacului Ludias, la 39 km VNV de Salonic. Regele Archelaos (413–399 î.Hr.) a mutat capitala țării de la Aigai la **P.** (405 î.Hr.). Reședință a lui Filip II și Alexandru cel Mare. Cucerit de romani (168 î.Hr.), care au mutat capitala provinciei la Salonic, orașul a cunoscut un declin pronunțat. Săpăturile arheologice, începute în 1957, au dat la iveală numeroase vestigii ale Antichității.

PELLA, Vespasian V. (1897–1960, n. București), jurist și diplomat român. M. coresp. al Acad. (1941), prof. univ. la Iași și București. Raportor (1925) la Conferința interparlamentară de la Washington; judecător la Curtea Internațională de la Haga; președintele grupului român la Conferințele balcanice; delegat al României la Conferința dezarmării de la Geneva (1932). Contribuții la crearea instituțiilor de drept internațional. Lucrări de drept penal internațional și procedură penală („Delicte îngăduite", „La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir").

PELLEA 1. Amza P. (1931–1983, n. Băilești), actor român. Creator al unor roluri de mare dramatism sau de un comic savuros. Înzestrat cu o vocație cinematografică extraordinară, a creat eroi de excepție în situații excepționale sau a întruchipat cu un farmec deosebit tipul olteanului isteț, ironic, inventiv și dinamic („Dacii", „Mihai Viteazul", „Puterea și Adevărul", „Atunci i-am condamnat pe toți la moarte", „Osânda", „Duios Anastasia trecea", „Nea Mărin miliardar", „Capcana mercenarilor"). Protagonist în piesele: „Croitorii cei mari din Valahia", „Platonov", „A treia țeapă". **2. Oana P.** (n. 1962, București), actriță română. Fiica lui **P. (1).** Talent remarcabil ce acoperă o paletă interpretativă complexă în registre diferite, de la comedie la dramă, tragedie (în teatru: „O noapte furtunoasă" de Caragiale, „Scorpia neîmblânzită", „Richard al II-lea" de Shakespeare, „Trei surori" de Cehov; în film: „Faleze de nisip", „Vulpe vânător", „Stare de fapt").

PELLEGRINI, Giovanni Antonio (1675–1741), pictor italian. Contribuție importantă la răspândirea stilului rococo în Anglia, Franța și țările germanice. Fresce alegorice și mitologice (castelele englezești Kimbolton și Howard). Pictură de altar (Martiriul Sf. Andrea, la Veneția).

PELLETIER [peletje], **Pierre Joseph** (1788–1842), chimist francez. Prof. și director (din 1832) la Școala de Farmacie din Paris. A descoperit stricnina (1818), brucina (1819) și chinina (1820). Împreună cu J.-B. Caventou a făcut cercetări privind colesterolul și a izolat

Vespasian Pella

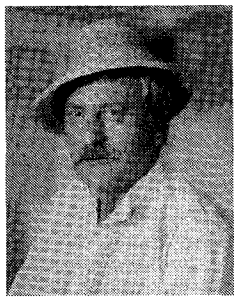

Amza Pellea
în filmul „Nea Mărin miliardar"

Oana Pellea
în rolul din „Scorpia neîmblânzită"

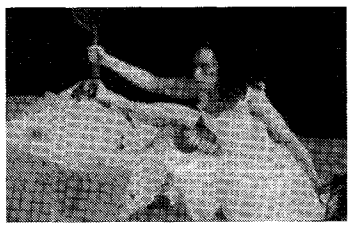

clorofila (1818). **P.** a izolat narceina și tebaina din opium (1832) și a efectuat cercetări privitoare la chimia alcaloizilor.

PELLETIER-DOISY [peltje-duazi], **Georges** (1892–1953), general și aviator francez. Luptător în Primul Război Mondial. Realizator al unor importante legături aeriene de la Paris spre Istanbul (1919), Tunis (1922), Tōkyō (1924), Beijing (1926).

PELLICER, Carlos (1899–1977), poet mexican. Lirică suprarealistă, de inspirație peisagistică și religioasă, pe un ton intimist, senzual („Culori în mare", „Material poetic", „Cu cuvinte și foc"). Eseuri.

PELLICO, Silvio (1789–1854), scriitor italian. Debut cu drame romantice („Francesca da Rimini", „Corradino"). Memorii („Închisorile mele"), mărturie a crizei interioare în urma celor 10 ani petrecuți în fortăreața Spielberg din Brünn (azi Brno), unde a fost închis (1820) după comutarea pedepsei cu moartea, sub acuzația de a fi participat la conspirația carbonarilor. Scrierea de morală religioasă „Despre îndatoririle bărbaților". Versuri pe teme autobiografice și religioase („Cantice").

PELLIOT [peliǫ], **Paul** (1878–1945), orientalist francez. Prof. la Collège de France. A descoperit importante manuscrise chineze și tibetane, datând din sec. 6–11, în grotele de la Tuanhuang.

Autor al unor lucrări privind istoria și cultura Chinei și Mongoliei („Misiunea Pelliot în Asia Centrală").

PELLONIA (în mitologia romană), zeiță din categoria divinităților militare, al cărei unic atribut era alungarea dușmanilor și determinarea retragerii lor de pe câmpul de luptă.

PELOPIDA (PELOPIDAS) (c. 410—364 î.Hr.), general și om politic teban. Împreună cu *Epaminonda* a restabilit democrația sclavagistă la Teba și a înfrânt armata spartană în bătăliile de la Tegyra (375 î.Hr.) și de la Leuctra (371 î.Hr.). Mort în timpul ultimei sale bătălii victorioase de la Kynoskephalai împotriva lui Alexandru din Pherae.

PELOPONES (PELOPÓNNISOS, PELOPONNESUS, MOREA), peninsulă în S Greciei, între M. Egee (la E) și M. Ionică (la V), reprezentând extremitatea sudică a Pen. Balcanică, de care se leagă prin istmul Corint, traversat de canalul *Corint;* 21,44 mii km^2. Țărmuri crestate, cu golfuri adânci mărginite de înguste câmpii litorale (Laconiei, Meseniei, Argolidei). Relief format pe calcare și conglomerate, fragmentat de depresiuni. Alt. max.: 2 404 m (vf. Ághios Ilas). Climă mediteraneană. Asociații de frigana și maquis. Cereale, măslini, citrice, viticultură. Orașe principale: Tripolis, Patras, Corint, Sparta, Kalamata, Nauplia. Terit. locuit inițial de pelasgi, eolieni, ionieni și aheeni, iar din sec. 11 î.Hr. de dorieni. Aflat sub hegemonia Spartei (sec. 6–4 î.Hr.), a Tebei (sec. 4 î.Hr.), a Ligii aheene și apoi sub cea a Macedoniei elenistice, **P.** a fost cucerit și stăpânit de romani (până în sec. 4) și înglobat în prov. romană Ahaia (146 î.Hr.). A făcut parte din Imp. Bizantin, numindu-se din sec. 13 *Morea.*

PELOPS (în mitologia greacă), fiul lui Tantal, regele Frigiei. Amintit în „Iliada" ca întemeietor al dinastiei regale a lui Agamemnon. Potrivit tradiției, în adolescență a fost tăiat în bucăți de tatăl său și oferit zeilor la un ospăț, ca test de omnisciență divină. După constatarea capcanei a fost reconstituit de Zeus (care însă l-a blestemat pe Tantal și pe urmașii săi). Zeița Demeter, care apucase să mănânce o bucată de umăr, i-a dăruit acestuia un umăr de fildeș. S-a căsătorit cu Hipodame și a avut mai mulți copii. Numele său a fost dat Peloponesului. Unele tradiții grecești îl considerau fondatorul dinastiei Pelopide din Micene și întemeietor al Jocurilor olimpice.

PELOTAS, oraș în S Braziliei (Rio Grande do Sul), situat pe canalul São Gonçalvo (care asigură legătura între lagunele Patos și Mirim), la 220 km SV de Pôrto Alegre; 305,6 mii loc. (2002). Port fluvial. Ind. farmaceutică, de prelucr. a lemnului, a pielăriei, încălțămintei, textilă și alim. (conserve de carne, făină). Două universități (1883, 1960). Fundat în 1780, devine oraș în 1830.

PELOTĂ (< fr.; {s} lat. *pila* „minge") s. f. **1.** Joc cu mingea cunoscut din Antichitate, menționat de Homer în „Odiseea". **P.** modernă se practică în S.U.A., Cuba, Egipt, Franța, Italia ș.a. Inițial mingea era lovită de un zid cu mâinile goale (jeu de paume). Ulterior asemănător tenisului de câmp se joacă pe un teren cu fileu și rachete. ✧ *P. bască* = joc cu mingea originar din aria Țării Bascilor, foarte dinamic și spectaculos, cu figuri acrobatice pe cei trei pereți ai terenului; mingea este jucată cu *chistera* (un fel de mănuși de format mărit). **2.** Pernuță pentru ace.

PELOUZE [peluz], **Théophile-Jules** (1807–1867), chimist francez. Prof. la Școala Politehnică și la Collège de France din Paris. A studiat împreună cu A. Cahours formarea petrolurilor; a descoperit nitroceluloza (1838), sinteza butirinului (1843), acidul glicerofosforic (1845); a îmbunătățit procedeul de obținere a sticlei. Lucrări: „Tratat de chimie analitică", „Noțiuni generale de chimie".

PELTAT, -Ă (< fr., lat., it.; {s} gr. *pelte* „scut") adj. (Despre frunze) Care are limbul ca un mic scut, cu nervuri pornite din mijlocul lui și cu pețiolul prins de fața dorsală (ex. la călțunași).

PELTEA (< tc.) s. f. Jeleu fabricat din suc de fructe fiert cu zahăr până ce devine o masă gelatinoasă, transparentă. ✦ Fig. Expunere scrisă sau orală, lungă și prolixă, lipsită de miez; poliloghie, vorbărie goală.

PELTIC, -Ă (< tc.) adj. (Despre oameni) Care rostește defectuos anumite consoane, care vorbește în vârful limbii.

PELTIER [peltie], **Jean Charles Athanase** (1785–1845), fizician francez. A descoperit (1834) efectul termoelectric **P.** (v. *termoelectric*) și a construit o turbină hidraulică care-i poartă numele. A determinat (1841) experimental temperatura apei în *calefacție.*

PELTIGERA (cuv. lat.) s. f. Lichen din familia peltigeraceelor, întâlnit în locuri umbroase și umede, pe mușchi, lemne și putregaiuri, comun regiunilor montane (*Peltigera canina*). Talul are numeroși lobi mari, flexibili, întinși pe substrat, care conțin metionină. Folosit în tratarea bolilor de ficat; în medicina populară românească este folosit împotriva turbării.

PELTON [peltən], **Lester Allen** (1829–1908), inginer american. Inventatorul turbinei hidraulice cu jet tangențial *(turbina P.),* folosită pentru căderi mari de apă.

PELTZ, I. (1899–1983, n. București), scriitor român. Proză cu accente sarcastice și grotești („Viața cu haz și fără a numitului Stan"); romane-frescă ale mahalalei și burgheziei evreiești bucureștene („Horoscop", „Calea Văcărești", „Foc în Hanul cu tei"). Evocări și amintiri despre lumea literară.

PELUR (< fr.) s. n. Hârtie subțire pentru copii la mașina de scris, cu gramaj mai redus (30 g/m^2) și o încleiere mai slabă; hârtie-*carbon,* indigo (4).

PELUSIUM, oraș antic în N Egiptului, în E Deltei Nilului, la SE de actualul Port Said. Fortăreață de frontieră și, totodată, punct vamal la frontiera de E a Egiptului. La **P.**, faraonul Psametic III a fost înfrânt de către perși, conduși de

Pelops

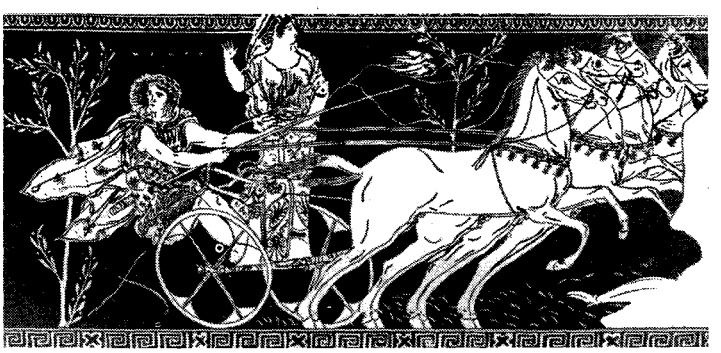

Cambise II (525 î.Hr.), iar Egiptul a fost transformat în prov. a Imperiului Persan. Cucerit de Alexandru cel Mare (332 î.Hr.), **P.** a devenit o citadelă a epocii lagide (305–30 î.Hr.).

PELUZĂ (< fr.) s. f. **1.** Suprafață de teren într-un scuar, într-un parc, într-o grădină etc. plantată cu iarbă deasă, tunsă scurt; gazon. **2.** Fiecare dintre cele două părți ale tribunei unui stadion situate în spatele porților de pe terenul de joc.

PELVIAN, -Ă (< fr.) adj. (ANAT.) Care se referă la regiunea bazinului; care ține de această regiune. ✧ *Centură p.* v. *centură. Oase pelviene* = oase care alcătuiesc bazinul la vertebratele superioare. *Prezentare p.* = prezentare anormală a fătului, cu bazinul înainte, în timpul nașterii.

PELVIPERITONITĂ (< fr.) s. f. Inflamație de origine microbiană a peritoneului, mai ales în urma unei infecții a organelor genitale interne ale femeii.

PELVIS (< fr.; {s} lat. *pelvis* „bazin, căldare") s. n. (ANAT.) Bazin **(5).** ✧ *P. renal* = bazinet.

PELVOUX [pelvu], masiv muntos cristalin în SE Franței, în Alpii Francezi. Alt. max.: 4 102 m (vf. Barre des Écrins, în Parcul Național Ecrins). La peste 2 200 m sunt zăpezi permanente și ghețari. Alpinism.

PEMBA, insulă coraligenă în Oc. Indian, la **N** de ins. Zanzibar, la 56 km E de țărmul african; 984 km^2; lungime: 67 km; lățime max.: 48 km; alt. max.: 99 m. Orașe pr.: Chake Chake, Konde, Wete. Climat ecuatorial musonic. Vegetație de tufișuri. Culturi de arbori de cuișoare (primul producător mondial). Palmieri de cocos. A făcut parte, împreună cu ins. Zanzibar, din sultanatul Zanzibar. Protectorat britanic (1890–1963), a intrat (1964) în componența Tanzaniei.

PEMFIGUS (< fr. {i}; {s} gr. *pemphis, -igos* „pustulă") s. n. Termen utilizat impropriu pentru a denumi afecțiunea *pemfigus vulgaris,* dermatoză de origine necunoscută, cu evoluție gravă, caracterizată prin apariția pe piele și pe mucoase a unor bule de mărimi diferite, pline cu lichid limpede care devine purulent; după spargerea bulelor, care provoacă mâncărimi, pe locul lor rămân eroziuni întinse și cruste.

PENAJ (< fr.) s. n. **1.** Totalitatea penelor unei păsări; se înnoiește anual prin năpârlire; asigură menținerea temperaturii interne a corpului și protecția sa împotriva traumelor externe. **2.** Smoc de pene (colorate) folosite ca podoabă la chipiu, la coif etc.

PENAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Relativ la infracțiuni și la urmărirea și pedepsirea infractorilor (ex. lege **p.**). ✧ *Cod p.* = ansamblul principalelor norme juridice care definesc infracțiunile și stabilesc sancțiunile lor. *Drept p.* = ramură a științei dreptului care studiază normele juridice cu caracter represiv. *Proces p.* (sau *acțiune p.*) = acțiune în justiție împotriva unui infractor în vederea obținerii pedepsirii lui. *Sancțiuni p.* = pedeapsă prevăzută de codul **p.** *Clauză p.* v. *clauză.*

PENALBA, Alicia (1913–1982), sculptoriță argentiniană. Stabilită în Franța (1948). Lucrări prezentând forme biomorfice și structuri arhitecturale („Marele dublu", „Marea steluță"), creând impresia de ritm și dinamism prin sculpturi murale cu mai multe elemente („Către infinit").

PENALIST, -Ă *(< penal)* s. m. și f. Jurist specializat în probleme de drept penal.

PENALITATE (< fr.) s. f. **1.** (DR.) Sumă de bani, prestabilită forfetar, în cuantum sau în procente, prin lege sau prin contract, pe care o parte contractantă o plătește cu titlul de sancțiune pentru neîndeplinirea unei obligații contractuale. **2.** (SPORT) Sancțiune dată de arbitru unui sportiv pentru o abatere în timpul unei competiții.

PENALIZA (< fr.) vb. I tranz. A aplica o penalitate; *p. ext.* a da o pedeapsă, a sancționa.

PENALTI (< engl.) s. n. (SPORT) Lovitură liberă directă, dictată de arbitru împotriva unei echipe care s-a făcut vinovată de o greșeală gravă în spațiul de penalizare (zona de apărare): la fotbal 11 m, la polo 4 m, la handbal 7 m etc.

PENANG v. **Pinang.**

PENAR (< germ.) s. n. Cutie de formă paralelipipedică în care elevii își țin rechizitele pentru scris.

PENAT, -Ă (< lat., fr.) adj. (Despre frunzele compuse) Care are foliolele înșirate în perechi de o parte și de alta a unui ax comun. Se deosebesc frunze *paripenat*-compuse și *imparipenat*-compuse. ✦ (Despre frunze) Cu o nervură principală și mai multe nervuri secundare, paralele, de o parte și de alta a nervurii principale (ca firele unei pene).

PENATIFID, -Ă (< fr.) adj. (Despre frunzele lobate) Care are lobii îndreptați numai în două direcții, de o parte și de alta a nervurii mediane, iar adâncăturile dintre lobi pătrund până la mijlocul jumătății limbului (ex. la păpădie, unele specii de stejar).

PENAȚI (< lat.) s. m. pl. (La etrusci și la romani) Zei ai căminului, ai casei; statuile acestor zei. ✦ Fig. Cămin, casă părintească.

PENCIU, Alexandru (n. 1933, București), rugbist român. Fundaș de talie europeană, a fost supranumit „Alexandru cel Mare". Jucător al echipei C.C.A. (Steaua), component de bază al echipei naționale, campioană europeană în anii '60.

PENCIULESCU, Radu (n. 1930, București), regizor român de teatru. Prof. univ. la București, Stockholm, Malmö, Pittsburgh, Michigan. Carieră artistică strălucită în țară și străinătate. Conduce Teatrul Mic (1964–1969), un loc privilegiat al experimentelor noului val teatral românesc. Într-un stil rafinat, îmbinând simplitatea cadrului scenografic cu creativitatea explozivă a actorului, realizează spectacole din marele repertoriu clasic și contemporan ce oferă modele („Baltagul", „Richard al II-lea", „Tango", „Woyzeck", „Regele Lear", „Doi pe un balansoar", „Vicarul"). În 1970 emigrează, montând reprezentanții în Belgia, Suedia, Franta, Finlanda, Marea Britanie, Statele Unite, Canada.

PENCK 1. Albrecht P. (1858–1945), geograf german. Prof. univ. la Viena și Berlin. Contribuții în geomorfologie („Morfologia Pământului") și glaciologie teoretică (marile glaciații din Cuaternar), în geomorfologia regională (Alpi, Pirinei) și în hidrografia Dunării. **2. Walther P.** (1888–1923), geolog și geomorfolog german. Fiul lui **P. (1).** Contribuții la studiul geologiei și geomorfologiei Anzilor, Apeninilor, Siciliei, Europei Centrale și a altor zone muntoase. A stabilit noi metode de studiu asupra reliefului („Analiza morfologică"), explicând diversitatea formelor de relief prin mișcările tectonice.

PEN-CLUB (abreviere de la engl. *Poets, Playwrights, Editors, Essayists and Novelists*), asociație internațională a scriitorilor, pentru promovarea schimburilor culturale, fondată la Londra, în 1921, de J. Galsworthy și C. A. Dawson Scott, și care se reunește la un congres anual. România este membru (din 1924), iar în 2003, 87 țări de pe tot Globul erau membre ale **P.**

PENDE, Nicola (1880–1970), medic italian. Prof. univ. la Cagliari, Bari și Genova. Director al Clinicii medicale din

Nicola Pende

Messina (din 1922). A pus bazele Institutului de Biotipologie Ortogenetică din Genova. Lucrări de endocrinologie (amplul tratat „Endocrinologia"). M. de onoare al Acad. Române (1935).

PENDELIKÓN v. **Pentelic.**

PENDERECKI [penderețski], **Krzysztof** (n. 1933), compozitor și dirijor polonez. Prof. la Acad. de Muzică din Cracovia. Lucrări reflectând interesul față de timbrul instrumental și prelungirea acestuia în tratarea vocilor. A conceput o scriitură schematică, devenită pur grafică; a explorat sistematic toate resursele instrumentale, de la sunet la zgomot („Fluorescențe"). Creație de sinteză între serialism și tehnica cântului gregorian („Stabat mater", „Patimile după Luca"), apoi evoluție spre neoromantism („Utrenia", „Kosmogonia"). A compus opera „Paradisul pierdut" și concerte pentru vioară, violă și violoncel.

PENDÍNTE (< lat., fr.) adj. invar. **1.** (Livr.) Care este subordonat cuiva sau la ceva, care depinde de... **2.** Care urmează să fie rezolvat, care nu a fost încă soluționat. **3.** (DR.; despre litigii) Care se află în curs de soluționare în fața unui organ de jurisdicție.

Krzysztof Penderecki

PENDÚL (< fr.; lat. *pendulus* „care este suspendat") s. n. Corp care poate oscila în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe sub acțiunea gravitației sau a unor forțe elastice sau cvasielastice (ex. **p.** elastic, **p.** de torsiune, **p.** fizic etc.). Perioada mișcării oscilatorii a **p.** depinde de caracteristicile lui constructive, de valoarea forței care îl acționează și de amplitudinea oscilațiilor. În cazul oscilațiilor de mică amplitudine, perioada nu mai depinde de mărimea acesteia și de amplitudine, rămânând constantă pentru același pendul; aceasta este legea izocronismului descoperită de Galilei care permite utilizarea **p.** la măsurarea timpului. ✧ *P. fizic* (sau *compus*) = corp capabil să oscileze sub acțiunea propriei greutăți, în jurul unei axe fixe ce nu trece prin centrul său de greutate. *P. matematic* (sau *simplu*) = **p.** teoretic constituit dintr-un punct material care poate oscila sub acțiunea greutății proprii, fără frecare, pe un cerc situat în plan vertical. *P. sincron* = **p.** matematic ce are aceeași perioadă cu un pendul fizic dat. *P. de torsiune* = corp susținut de un fir elastic, capabil să oscileze în jurul unei poziții de echilibru prin torsionarea firului.

PENDULÁ *(< pendul)* vb. I intranz. **1.** (Despre pendule) A oscila de o parte și de alta a poziției de echilibru. ✦ (Despre organe de mașini) A avea o mișcare asemănătoare celei a pendulului. ✦ (Despre mărimi fizice) A oscila, relativ lent, în jurul unei valori de referință. **2.** P. ext. A face mișcări alternative, a se clătina într-o parte și în alta; a se balansa; a oscila. ✦ Fig. (Despre oameni) A trece ușor de la o stare sufletească la alta; a fi nehotărât.

PENDULÁR, -Ă (< fr.) adj. Care se mișcă în felul pendulului; oscilant, oscilatoriu.

PENDULĂ (< fr., germ.) s. f. Ceasornic mare, mai ales de perete, al cărui mers este reglat de un pendul a cărui forță de mișcare este dată fie de un resort, fie de o greutate în cădere și care marchează timpul prin sunete; orologiu. Confecționat din materiale diverse (lemn, metal, marmură etc.), așezat uneori într-o cutie (din lemn, sticlă, metal etc.) a fost foarte răspândit în Europa, în sec. 18–19, ornamentația sa variind în funcție de stilul mobilierului.

PENDZÍKIS, Nikos Ghavril (1908–1993), scriitor grec. Membru marcant al școlii de la Salonic. Romane în care folosește monologul interior și descrieri pline de savoare („Romanul doamnei Ersi").

PENEȚ (< it.) s. n. Pensulă mică, cu păr fin și suplu, cu coadă lungă și subțire, folosită pentru pictură. ✦ Fig. Manieră, mod, stil de a picta; măiestrie artistică specifică unui pictor.

PENELEA FILITTI, Georgeta (n. 1938, București), istoric român. Cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga" (1961–1998). Contribuții marcante privind istoria economică modernă românească („Les foires de la Valachie pendant la période 1774–1848"). A realizat numeroase ediții critice din M. Kogălniceanu, N. Iorga, I.C. Filitti, M. Sutu, V. Slăvescu.

PENELOPA (în „Odiseea"), fiica lui Icar și a naiadei Peribea, soția lui *Ulise*, mama lui Telemah. Simbol al castității și fidelității conjugale, a așteptat credincioasă, vreme de 20 de ani, întoarcerea soțului ei. Pentru a scăpa de insistențele peițitorilor, le-a promis că se va mărita cu unul dintre ei de îndată ce va isprăvi de țesut o pânză (în care urma să fie înmormântat socrul ei, Laerte) pe care ziua o țesea, însă tot ea o destrăma, de fiecare dată, noaptea. Pânza Penelopei simbolizează o lucrare mereu reîncepută, care nu se va sfârși niciodată.

PENEPLÉNĂ (< fr., engl.; {s} lat. *paene* „aproape" + engl. *plain* „câmpie") s. f. Suprafață foarte întinsă, relativ netedă (câmpie ușor vălurită), pe scoarța Pământului, formată, după opinia savantului american *W.M. Davis,* prin eroziunea îndelungată și îndepărtarea (denundația) materialului dintr-o regiune.

PENESCU, Corneliu I. (n. 1919, București), inginer român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Coordonator al proiectului de construcție

Penelopa și Ulise

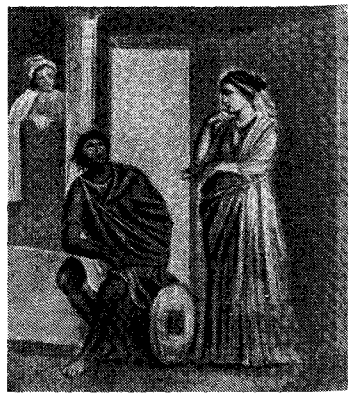

a aeroportului Otopeni. Unul dintre colaboratorii la planul de electrificare a României. Contribuții în automatică și cibernetică („Automatica și telemecanica sistemelor energetice", „Programarea matematică cu aplicații în energetică", „Echipamente electrice și electronice pentru automatizări").

PENEȘ-LIPETZ, Mihaela (n. 1947, București), atletă română. La 17 ani a devenit campioană olimpică la aruncarea suliței cu un rezultat de 60,56 m (Tōkyō, 1964); medaliată cu argint (Ciudad de México, 1968).

PENETRA (< fr., lat.) vb. I tranz. A pătrunde.

PENETRABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre materiale, corpuri etc.) Care poate fi pătruns (ușor), care lasă să treacă ceva prin sine; care poate fi străbătut dintr-o parte într-alta.

PENETRABILITATE (< fr.) s. f. Însușire a materialelor de a fi penetrabile. ✦ Însușire a corpurilor sau a radiațiilor de a fi penetrante.

PENETRANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre corpuri, radiații etc.) Care poate pătrunde (adânc) într-un material; care este capabil să străbată straturi groase de material; pătrunzător, dur. ✦ (Despre mirosuri) Puternic, intens. ✦ (Despre ochi, privire) Ager, pătrunzător.

PENETRANȚĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Efectul pătrunderii liniilor de câmp electric printr-un electrod (ex. grila) la tuburile electronice cu trei sau mai mulți electrozi; pătrundere **(2). 2.** (GENET.) Frecvență cu care o genă își manifestă orice efect într-o populație; se exprimă procentual.

PENETRAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Pătrundere; străpungere. ✧ *Arteră de p.* = arteră de circulație care face legătura dintre o localitate și zona înconjurătoare. ✦ Adâncimea până la care (poate) pătrunde un corp în alt corp. ✦ Intersecție a două corpuri sau a două suprafețe; suprafață sau linia rezultată din această intersectare. **2.** Adâncimea la care se scufundă o piesă standard într-o probă de bitum sau de unsoare consistentă, reprezentând o caracteristică a acesteia.

Mihaela Peneș-Lipetz

PENFIELD [pɛnfi:ld], **Wilder Graves** (1891–1976), neurofiziolog canadian. Fondator și director (1934–1960) al Institutului de Neurologie din Montreal. A descoperit o serie de noi centri corticali *(lobul central superior al lui P.)*, a inițiat tratamentul epilepsiei prin anestezie locală a cortexului cerebral.

PENGHU LIEDAO [pɛŋhu lietau], arhipelag chinez în str. Taiwan, alcătuit din 64 de insule, între care cele mai importante sunt: Penghu (64 km^2), Yuweng, Baisha, Pachao; 127 km^2. Relief de câmpie pe lave bazaltice. Pescuit. Orez, arahide, trestie de zahăr și batate. Din 1949 deținut de guvernul din Taiwan. Vechea denumire (portugheză): *Pescadores.*

PENIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care provoacă o impresie neplăcută, supărătoare; greu de suportat, apăsător, jenant.

PENICILIC *(< penicilină)* adj. *Acid ~* = substanță toxică, prezentă în culturile ciupercii *Penicilium puberulum*, cu proprietăți bacteriostatice față de unii microbi.

PENICILINAZĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță produsă de anumiți microbi, care, pe baza unui proces enzimatic, are efect antagonist asupra acțiunii antibiotice a penicilinei.

PENICILINĂ (< fr., engl. {i}) s. f. Antibiotic extras din culturile de *Penicillium notatum* sau *chrysogenum*, cu puternică acțiune bacteriostatică și bactericidă asupra unor germeni ca stafilococul, streptococul, gonococul. A fost descoperită, în 1928, de *A. Fleming*, apoi purificată și adaptată pentru terapeutică (1939–1941) de Sir *H.W. Florey* și *E.B. Chain*. În prezent, **p.** se obține și pe cale sintetică (cu utilizare bucală, parentală sau locală). Organismele tolerează, în general, bine **p.**, dar în multe cazuri poate da reacții grave de sensibilizare. Un număr de microorganisme care inițial erau sensibile la **p.** au devenit rezistente (penicilinorezistență).

PENICILIUM (< lat., fr.) s. m. Gen de ciuperci saprofite din clasa ascomicetelor, cu nuclei și sporangi în formă de ciucuri, cultivate pentru extragerea penicilinei și pentru prepararea unor specialități de brânzeturi (gorgonzola).

PENINSULAR, -Ă (< fr.) adj. Care se află pe o peninsulă; de peninsulă, caracteristic unei peninsule. ✦ (Substantivat) Locuitor al unei peninsule.

PENINSULĂ (< fr., it.; {s} lat. *paene* „aproape" + *insula* „insulă") s. f. Porțiune de uscat, de dimensiuni și contururi diferite, care pătrunde adânc în apele oceanului, mării sau ale unui lac, fiind înconjurată din trei părți de apă; uneori legată de masa uscatului printr-un istm.

PENIS (< fr., lat.) s. n. (ANAT.) Organ reproducător mascul la mamifere și la unele specii de păsări și reptile, cu rol în introducerea spermei în tractul genital al femelei, asigurând astfel fecundația internă. La mamifere servește și la eliminarea urinei din corp.

PENITENCIAR (< fr.) s. n. Închisoare.

PENITENT, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană care face penitență; pocăit.

PENITENȚĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (În practicile creștine) Pedeapsă pe care și-o impune cineva sau pe care preotul o dă cuiva la spovedanie pentru ispășirea păcatelor și care *constă mai* ales în post și rugăciuni. ✦ Pocăință. ✦ P. ext. Viață aspră pe care și-o impune cineva. **2.** Canon **(3).**

PENIȚĂ *(< pană)* s. f. **1.** Diminutiv al lui pană[1] **(1). 2.** Obiect format dintr-o placă mică și concavă de metal, cu vârf ascuțit și despicat, care se montează la un toc (stilou) și folosește pentru a scrie cu cerneală. Printre strămoșii **p.** figurează cele descoperite la Pompei și confecționate din bronz și cele medievale din aur, argint și bronz. **P.** modernă este inventată de germanul A. Senefelder, la sfârșitul sec. 18, care a folosit oțelul elastic. Începe să fie produsă industrial din 1830, în Marea Britanie. Se fabrică în special din oțel inoxidabil, iar vârful din metal dur (de obicei iridiu). ✦ Tehnică a desenului în cerneală sau tuș, folosită în special pentru schița rapidă, pentru desenul de expresivitate și de viziune picturală.

PENKOVSKI, Oleg Vladimirovici (1919–1963), colonel sovietic de contrainformații. Contactat de serviciile secrete britanice (1961), a oferit acestora numeroase secrete militare și economice ale U.R.S.S. Arestat (1962), a fost judecat și condamnat la moarte. În 1965, în Uniunea Sovietică, au apărut, într-un „Jurnal", note și documente care probau activitatea sa.

PENINSULELE GLOBULUI
(suprafață în km²)

1.	Arabia	2 730 000
2.	Hindustan	2 088 000
3.	Indochina	2 050 000
4.	Labrador	1 600 000
5.	Scandinavia	800 000
6.	Iberică	594 600
7.	Asia Mică	506 600
8.	Balcanică	505 000
9.	Kamceatka	370 000
10.	Antarctică (Palmer, Graham)	300 000
11.	Coreea	221 500
12.	York	195 000
13.	Malacca	190 000
14.	Italică	149 000
15.	California	144 000
16.	Taimîr	132 750
17.	Iamal	122 000
18.	Florida	115 000
19.	Kola	100 000
20.	Yucatán	73 000
21.	Kathiawar	60 700
22.	Sinai	59 000
23.	Ciukotsk	49 000
24.	Nova Scotia (Noua Scoție)	44 000
25.	Iutlanda (Jylland)	39 500
26.	Shandong	29 400
27.	Crimeea	27 000
28.	Bretagne	23 700
29.	Alaska	22 000
30.	Pelopones (Pelopónissos)	21 439
31.	Letonă (Curlanda)	17 600
32.	Calabria	14 000
33.	Delaware	13 500
34.	Kanin	10 500

PENN, Alexander (1906–1972), poet israelian originar din Rusia. Prieten cu Maiakovski, Pasternak, Esenin și Blok. În 1927 s-a stabilit în Palestina. Poeme ebraice într-un stil colorat, animate de spiritul revoltei, evoluând către o poezie angajată („Pe drum"). Primul poet israelian publicat (1965) în U.R.S.S.

PENN, Arthur (n. 1922), regizor american de film. Debut în televiziune, unde a montat numeroase piese de teatru. Creator al unui nou tip de cinema, în care demitizarea devine un program estetic, iar șabloanele sunt desființate, reușind să releve fața nevăzută a lucrurilor și adevărul ascuns în spatele legendei („Miracolul din Alabama", „Bonnie și Clyde", „Micul om mare", „Mișcări nocturne", „Ținta", „Rece ca moartea", „Pe dinăuntru").

PENN, William (1644–1718), om politic englez. Teoretician al quakerism-ului („Nici Cruce, nici Coroană"). A obținut, în 1681, concesionarea unui întins teritoriu în N Americii, fondând o colonie engleză, numită ulterior Pennsylvania, după numele tatălui său, amiralul Sir William Penn (1621–1670), a cărei capitală, fondată în 1682, primește numele de Philadelphia („dragoste frățească"). A militat pentru îmbunătățirea situației sclavilor, stabilirea unor relații pașnice cu indienii, dezvoltarea spiritului democratic și protestant în lumea anglo-americană. Între 1684 și 1699, a trăit în principal în Anglia.

PENNIN (< fr. {s}; fr. *(Alpes Pennines* „Alpii Pennini") s. n. Varietate de clorit bogat în magneziu și fier, component important al șisturilor cristaline; este verde, alb, roz, violet până la negru, lamelar ori solzos, sticlos sau sidefos.

PENNINI [penain], grup de munți în N Angliei, extins pe direcție N–S, pe c. 250 km lungime. S-au format în urma cutărilor caledoniene și precambriene, la care se adaugă erupții bazaltice terțiare. Alt. max.: 893 m (vf. Cross Fell). Din **P.** izvorăsc Tyne, Tees, Mersey. Vegetație de pajiști; turbării.

PENNINI, Alpii ~, culme muntoasă în Alpii Occidentali (Italia și Elveția), între pasurile Marele Saint-Bernard și Simplon. Alt. max.: 4 634 m (vf. Dufourspitze din masivul Monte Rosa). Ghețari. Turism.

PENNSYLVANIA [pensilveinie], stat în NE S.U.A., în N m-ților Apalași, cu ieșire la Oc. Atlantic; 117,4 mii km²; 12,3 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv.: *Harrisburg*. Expl. de cărbuni, min. de fier și de petrol. Ind. siderurgică, constr. de mașini și de utilaj de transport, chimică, electronică, energetică, textilă. Grâu, porumb, ovăz; legumicultură; pomicultură. Creșterea animalelor.

PENOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a criminologiei care se ocupă cu managementul închisorilor și cu tratamentul aplicat deținuților

PEÑÓN DE VÉLEZ DE LA GOMERA [peñon de veleθ], mică insulă spaniolă în M. Mediterană, în apropiere de coasta nordică a Marocului, la 121 km SE de Ceuta; c. 60 loc. Face parte din posesiunea *Plazas de Soberanía en el Norte de Africa* (aparține Spaniei din 1508).

Arthur Penn

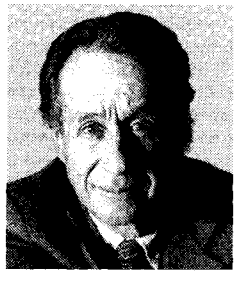

William Penn

Sir Roger Penrose

PENROSE [pențouz], **Sir Roger** (n. 1931), matematician și fizician britanic. Prof. univ. la Oxford. A studiat împreună cu St. W. Hawking proprietățile găurilor negre și a introdus o reprezentare a noțiunii de spațiu-timp din acestea, *diagrama P.* („Mintea noastră... cea de toate zilele", „Umbre ale minții", „Marele, micul și mintea omenească").

PENSA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A apuca și a strânge cu pensa. **2.** A smulge fire de păr, de obicei din sprâncene, cu penseta. **3.** A face pense **(2)** la îmbrăcăminte.

PENSĂ (< fr.) s. f. **1.** Instrument utilizat în medicină, în chirurgie și în anatomie pentru apucare sau fixare, format din două brațe metalice care se articulează între ele și care pot fi drepte sau curbe, cu sau fără dinți etc. (ex. **p.** anatomică, **p.** hemostatică). **2.** Cută scurtă interioară făcută la obiectele de îmbrăcăminte pentru a le da formă și a le face să se muleze pe corp.

PENSEȚĂ (< fr.) s. f. Pensă **(1)** mică. ✦ (TEHN.) Unealtă de forma unei pense mici, cu ajutorul căreia se manipulează obiecte mici sau substanțe ce nu pot fi atinse cu mâna (ex. fosfor, sodiu metalic etc.). ✧ *P. cu vid* = unealtă cu o ventuză la capăt, care prinde piese mici prin aspirație.

PENSIE (< rus.) s. f. Sumă de bani plătită periodic, pe baza unor norme legale (în cadrul asigurărilor sociale), foștilor salariați sau cooperatori după depășirea unei anumite limite de vârstă ori în caz de boală sau invaliditate, precum și urmașilor salariaților sau pensionarilor decedați, în vederea asigurării lor materiale. ✧ *P. alimentară* = sprijin material acordat periodic de către o persoană alteia în temeiul unei obligații stabilite prin lege sau printr-o hotărâre judecătorească; pensie de întreținere. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a scoate* pe cineva) *la pensie* = a (se) pensiona.

PENSION (< fr.) s. n. Instituție școlară particulară de grad elementar sau mediu, în care elevii sunt găzduiți în perioada școlarizării.

PENSIONA (< fr.) vb. I tranz. A acorda cuiva dreptul de a primi pensie în condițiile prevăzute de lege. ✦ Refl. A deveni pensionar.

PENSIONAR, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care primește pensie. **2.** Persoană întreținută, îngrijită într-un azil sau într-un ospiciu.

PENSIUNE (< fr.) s. f. Întreținere, constând din locuință și masă, pe care o primește cineva (într-o casă particulară) în schimbul unei sume de bani; casă în care se oferă o asemenea întreținere.

PENSULAȚIE *(< pensulă)* s. f. Badijonare cu un dezinfectant. ✦ Întindere cu pensula a unui strat de vopsea, de lac pe o anumită suprafață. ✦ Termen specific picturii, care denumește urmele lăsate de pensulă pe tablou. **P.** poate fi evidentă, nervoasă sau reținută, molatică sau aproape invizibilă, depinzând de natura materialului din care e făcută pensula, dar în special de temperamentul artistic și stilul creatorului.

PENSULĂ (< germ.) s. f. Obiect alcătuit dintr-un mănunchi de fire de păr de animale sau de fibre sintetice prinse într-un mâner, folosit pentru întinderea vopselelor, a lacurilor etc. sau pentru îndepărtarea firelor de praf. Pentru pictură se folosesc uneori și **p.** din mătase.

PENT(A)- (< fr.; {s} gr. *pente* „cinci") Element de compunere cu sensul „cinci", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

PENTACLU (< fr.) s. n. Pecete magică imprimată pe pergament virgin făcut din piele de țap sau gravată pe un metal prețios, despre care se crede că este în legătură cu realitățile nevăzute și că poate mobiliza puterile oculte. Este alcătuită din figuri geometrice (triunghiuri, pătrate, stele cu cinci sau șase colțuri înscrise în cercuri), pe care sunt desenate litere ebraice, caractere cabalistice, cuvinte latinești.

PENTACORD (< fr.; lat. *pentachordus*, din *penta-* + gr. *khorde* „coardă") s. n. (MUZ.) **1.** Liră cu cinci coarde folosită în Antichitate. **2.** Succesiune de cinci sunete în cadrul unei cvinte (ex. treptele de la tonică la dominantă).

PENTADACTIL -Ă (< fr.; {s} *penta-* + gr. *daktylos* „deget") adj. (Despre membrele anterioare/superioare sau posterioare/inferioare) (Și subst.) Care are cinci degete.

PENTAEDRU (< fr. {i}; {s} *penta-* + gr. *hedra* „bază") s. n. Poliedru cu cinci fețe.

PENTAGON (< fr., lat.; {s} *penta* + gr. *gonia* „unghi") s. n. Poligon plan cu cinci laturi și cinci unghiuri.

PENTAGON, numele dat clădirii construite în Arlington (Virginia), lângă Washington D.C., în 1941–1943, pe o temelie pentagonală și destinată Ministerului Apărării; denumire dată secretariatului Apărării și Statului Major General al forțelor armate ale S.U.A. Clădirea, la data construcției, reprezenta cea mai mare suprafață construită din lume, 14 ha. În urma unui atac terorist (11 sept. 2001), o aripă a clădirii a suferit grave distrugeri, înregistrându-se și pierderi umane.

Pentagon

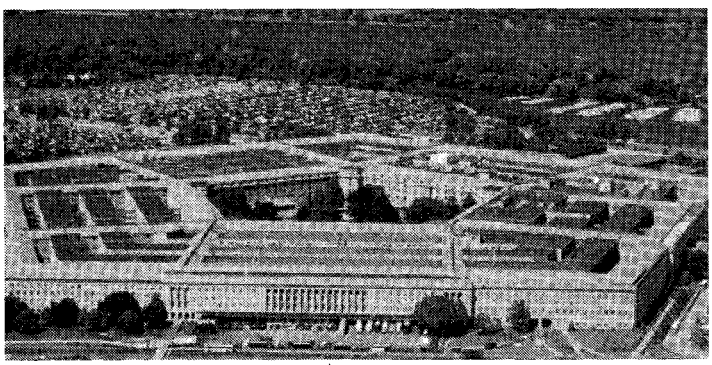

PENTAGONAL, -Ă (< fr. {i}) adj. Care are formă de pentagon.

PENTAGRAMĂ ({s} *penta-* + gr. *gramma* „rând") s. f. **1.** Denumire pentru notația muzicală care are cinci rânduri orizontale, paralele, pe care se scriu notele și pauzele muzicale. Este utilizată din sec. 16. **2.** Stea în cinci colțuri, semn mistic în Vechiul Orient, cu o simbolistică multiplă, exprimând împreunarea lucrurilor inegale; în Antichitate, a fost preluată de pitagoreici, a căror emblemă a și devenit, servindu-le drept semn de recunoaștere și de integrare în grup; în superstițiile medievale, i se atribuiau funcții apotropaice.

PENTAMETRU (< fr., lat.) s. m. Vers alcătuit din cinci picioare.

PENTAN (< fr. {i}; {s}) s. m. Hidrocarbură saturată aciclică (lichid incolor, insolubil în apă, inflamabil), care se obține din gazele de sondă, folosită ca solvent și în sinteza organică. Se cunosc trei izomeri ai **p.** (ex. izopentanul).

PENTANOL *(< pentan)* s. n. (CHIM.) Alcool *amilic.*

PENTAPOLIS, provincie bizantină creată în sec. 6, ce cuprindea cinci orașe: Ancona, Senigallia, Fano, Pesaro și Rimini. Ocupată (751) de regele longobard Aistulf, recucerită (755) de *Pepin cel Scurt,* care a cedat-o papei Ștefan II. Împreună cu exarhatul de Ravenna și ducatul Romagna (prin Donația pepiniană, 756), au constituit nucleul statului papal.

PENTARHIE (< fr.; {s} gr. *penta-* și *arhi* „căpetenie") s. f. Sistemul celor cinci patriarhate locale din Biserica veche: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, ordine fixată la sinodul ecumenic de la Constantinopol (680) și potrivit căreia episcopul Romei se află în această poziție ca „primus inter pares" (primul între egali).

PENTATEUH, parte a Bibliei cuprinzând primele cinci cărți ale „Vechiului Testament": „Facerea", „Ieșirea", „Leviticul", „Numerii" și „Deuterenomul"; întocmite prin sec. 6 î.Hr. și unificate în sec. 5 î.Hr. Atribuite, de tradiție, lui Moise. Denumirea ebraică: *Tora (Thora).*

PENTATLON (< fr.; {s} *penta-* + gr. *athlon* „luptă", întrecere) s. n. **1.** Probă sportivă combinată, alcătuită din cinci subprobe (selecționate din alergări, aruncări și sărituri), desfășurate într-o zi la bărbați și două zile la femei. **2.** *P. modern* = probă sportivă, complexă, compusă din cinci subprobe, organizate la început în cinci, iar în prezent în patru zile, în următoarea ordine: scrimă (spadă), înot (300 m liber), tir (pistol-viteză), atletism (cros 4 000 m) și călărie (600 m obstacole). A fost introdus la Jocurile Olimpice în 1912, numai pentru bărbați. Primul Campionat mondial masculin s-a desfășurat la Stockholm (1949), iar cel feminin la Londra (1981). În România a fost introdus în 1953, primul campionat național având loc la Sibiu (1955). Astăzi p. feminin a fost înlocuit cu heptatlonul.

PENTATLONIST, -Ă *(< pentatlon)* s. m. și f. Sportiv care participă la pentatlon.

PENTATONIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *penta-* + gr. *tonos* „ton") adj. *Gamă ~* = gamă alcătuită din cinci sunete, de obicei tonuri întregi și terțe mici în cadrul unei octave, caracteristică folclorului chinez, tătar, scoțian etc. *Sistem ~* = sistem muzical care se bazează pe game **p.**

PENTAVALENT, -Ă (< fr.; {s} *penta-* + fr. *valent*) adj. (Despre elemente) Care are valența cinci.

PENTELEU (< nr. pr. *Penteleu,* munte din România) s. n. **1.** (Reg.) Coastă înclinată, netedă. **2.** Băț cu ajutorul căruia se bate laptele pentru a se alege untul. **3.** Varietate de cașcaval.

PENTELEU, masiv muntos în Carpații de Curbură, principala unitate a m-ților Buzăului, situat între Bâsca Mare (la V) și Bâsca Mică (la E); alcătuit din fliș paleogen. Alt. max.: 1 772 m (vf. Penteleu). Pășuni întinse; poiană cu narcise. Pe pantele de S se află rezervația naturală floristică și peisagistică Milea-Viforâta (193 ha), ocrotită de lege din 1975, alcătuită predominant din molizi și brazi în amestec cu fagi, cu numeroase exemplare seculare de talie foarte mare.

PENTELIC (PENDELIKÓN), munte în Grecia, în Atica. Alt.: 1 109 m. Celebru prin exploatările de marmură albă (pentelică), uniform colorată, fără nervuri, de cea mai bună calitate, folosită de sculptorii Greciei antice.

PENTICOSTALI (< engl.) s. m. pl. Adepții unei secte creștine protestante a cărei doctrină s-a constituit în jurul tradiției sărbătorii numite „Cincizecime", descrisă în „Faptele Apostolilor", ziua primirii darurilor de către apostoli (glosolalia, profeția, vindecarea bolilor prin punerea mâinilor) și pe care orice credincios trebuie să o retrăiască individual, dobândind el însuși acele daruri. **P.** au apărut la începutul sec. 20 în S.U.A. (Los Angeles), doctrina lor răspândindu-se apoi în țările Europei, ulterior și în America Latină și Asia; numărul lor, în rapidă creștere, ajunge în prezent la aproximativ 60 mii. de adepți. Cultul lor constă în reuniuni entuziaste, cu cântece, discursuri spontane, profeții, povestiri de convertiri și vindecări, punerea mâinilor. Textul biblic este interpretat adesea în manieră fundamentalistă.

PENTICOSTAR (< ngr.) s. n. Carte bisericească care cuprinde rânduiala slujbelor pe cele 50 de zile dintre Paști și Rusalii. Cea mai veche tipăritură românească de acest tip datează din 1649, fiind scoasă la Mănăstirea Dealu, sub patronajul doamnei Elina, soția lui Matei Basarab.

PENTIUM (< engl.) subst. Familie de microprocesoare dezvoltată de societatea Intel. Introdus în 1993 ca succesor al microprocesorului Intel 80 486.

PENTODĂ (< fr. {i}; {s} *penta-* + gr. *hodos* „drum") s. f. Tub electronic cu cinci electrozi: catodul, anodul, grila de comandă, grila ecran și grila supresoare.

PENTOZANI (< fr. {i}) s. m. pl. Polizaharide derivate de la pentoze. Însoțesc celuloza în plante (ex. xilan, araban etc.).

PENTOZĂ (< fr. {i}; {s}) s. f. Glucid cu cinci atomi de carbon în moleculă (ex. xiloza, arabinoza etc.).

PENTRU (lat. *per intro*) prep. **I.** (Exprimă un raport cauzal) **1.** Din cauza..., datorită... **2.** (După verbe ca „a mulțumi", „a ierta" sau după adjective ca „recunoscător", „îndatorat" etc.) Introduce un complement indirect: *le-a mulțumit pentru buna primire.* **II.** (Exprimă un raport final) **1.** Cu scopul de..., în vederea... **2.** În interesul..., în (sau spre) folosul...; în favoarea..., în apărarea... ✦ În construcții eliptice: *trei voturi pentru și două contra.* ✦ Potrivit cu. *Haina aceasta nu e pentru tine.* ✦ După. *Varsă lacrimi pentru copilul pierdut.* **3.** Introduce un atribut: *cumpără material pentru o rochie.* ✦ Cu direcția..., cu destinația... *Trenul pentru Sinaia.* **4.** Intră în compunerea numelor predicative: *florile sunt pentru tine.* ✦ Contra. *Remediu pentru dureri de cap.* **III.** (Exprimă un raport de relație) **1.** Cu privire..., referitor la..., în legătură cu... ✧ Loc. (Înv. și pop.) *Cât pentru* = în ce privește..., cât despre... **2.** Față de..., în raport cu... *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă.* **IV.** (Exprimă un raport

temporal) Introduce un complement circumstanțial de timp: *lipsește pentru o perioadă*. ✧ Expr. *Pentru moment* = deocamdată, acum. **V.** (Exprimă un raport de compensație, de echivalență sau de schimb) **1.** În schimbul..., în compensație... **2.** În locul... **VI.** (Cu valoare de conjuncție) **1.** Precedă un infinitiv, construcția fiind echivalentă cu o propoziție consecutivă negativă când regenta este afirmativă și invers: *durerea este prea mare pentru a fi uitată atât de repede.* **2.** (Formează conjuncții compuse) *Pentru ca* sau *pentru că* = fiindcă, deoarece. *Pentru ce* (sau *care*) sau *pentru aceasta* (sau *aceea*) = de aceea, din care cauză; deci, așadar.

PENTRU PATRIE, revistă ilustrată editată de Direcția Generală a Ministerului de Interne. Apare la București, lunar, din 1949 (din 1989, serie nouă). Cuprinde materiale privind viața și activitatea poliției, viața socială și politică, versuri, proză etc. Colaboratori: E. Theodoru, N. Tăutu, G. Lesnea, C. Nisipeanu, I.D. Bălan, P. Ulieru, Șt. Mitroi ș.a.

PENU, Cornel (n. 1946, Galați), handbalist român. Component (portar) al echipei României dublă campioană mondială (1970 și 1974) și o dată medaliată cu bronz (1967); medaliată cu argint (Montréal, 1976) și cu bronz (München, 1972) la Jocurile Olimpice.

PENULTIM, -Ă (< lat. *penultimus* < *paene* „aproape" + *ultimus* „ultim") adj. Care este înaintea celui din urmă, care precedă pe cel din urmă.

PENUMBRĂ (după fr. *pénombre*; lat. *paene* „aproape" + *umbra* „umbră") s. f. **1.** Regiune din spațiu sau de pe suprafața unui corp, situată între zona deplin iluminată și umbră, având o luminozitate intermediară din cauză că în ea nu ajung raze directe de pe întreaga suprafață a sursei de lumină; semiobscuritate. **2.** (În pictură) Suprafață slab luminată aflată la confluența luminii cu umbra.

PENURIE (< fr.; lat. *penuria* „sărăcie, lipsă") s. f. Lipsă a mijloacelor necesare traiului; lipsa unor materii prime, a unor mijloace energetice etc.; lipsă mare, sărăcie.

PENZA, oraș în Federația Rusă, pe râul Sura, afl. al Volgăi, la 709 km SE de Moscova; 518,2 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de motoare Diesel, de biciclete și ceasuri; ind. chimică, textilă, hârtiei, de prelucr. a lemnului și alim. Centru comercial.

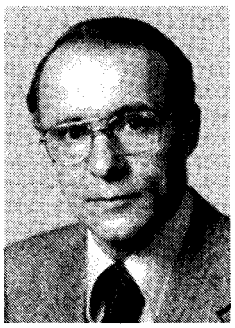

Arno Penzias

Grădină botanică. Muzeu etnografic. Teatru dramatic. Filarmonică. Fondat în 1663.

PENZIAS, Arno (Arnold) Allan (n. 1933), astrofizician american de origine germană. A realizat, împreună cu R.W. Wilson, antene de mare sensibilitate, cu care a reușit să detecteze (1965) radiația cosmică de fond cu temperatura de 3,3 K, remanentă, din spațiul cosmic, prezisă teoretic de modele de Univers, bazate pe o mare explozie inițială (Big Bang). Cercetări de radioastronomia milimetrică și studii asupra moleculelor interstelare. Premiul Nobel pentru fizică (1978), împreună cu R.W. Wilson și P.L. Kapița.

PENZOLDT, Ernst (1892–1955), scriitor, sculptor și pictor german. Romane folosind un stil ironic, strălucitor, în care cozeria nu sfârșește în frivol („Banda Powenzilor", „Bătălia portugheză", „Sărmanul Chatterton", „Piticul"), romanul cu tematică militară („Caporalul Mombour" după care s-a făcut scenariul pentru filmul „Va veni ziua"). Ca sculptor, s-a afirmat cu „Monumentul celor căzuți la Erlangen".

PEON[1] (< sp.) s. m. (În America Latină) Țăran, muncitor agricol cu ziua.

PEON[2] (< lat., fr.) s. m. (În prozodia antică) Metru compus dintr-o silabă lungă (accentuată) și trei scurte (neaccentuate).

PEONAJ (< fr.) s. n. (În America Latină) Sistem de dependență înrobitoare a țăranilor și a argaților față de moșieri, prin avansare de împrumuturi în contul muncilor viitoare.

PEPELEA, personaj al snoavelor și povestirilor populare românești, întruchipând istețimea, umorul, perspicacitatea, ascunse sub o falsă naivitate. Se înrudește tipologic cu *Păcală*.

PEPENE (lat. *pepo, pepinis*) s. m. *P. galben* = plantă anuală, din familia cucurbitaceelor, originară din Asia tropicală, cu tulpina târâtoare, păroasă și cu fruct comestibil, mare, sferic sau oval, suculent și aromat, cu coaja galbenă, fiind apreciat pentru calitățile răcoritoare, diuretice, laxative etc. *(Cucumis melo)*. Cultivat încă din Antichitate. În Europa a apărut în sec. 1 d.Hr. la greci și romani. În România se cultivă în zona sudică și vestică a țării. *P. verde* = plantă anuală din familia cucurbitaceelor, originară din sudul Africii, cu tulpina târâtoare, frunze crestate adânc și cu fruct comestibil, mare, sferic sau alungit, cu coaja verde uniform sau cu dungi și miezul zemos, dulce, în general roșu *(Citrullus lanatus)*; lubeniță, harbuz. Cultivat de egipteni cu 1500 de ani î.Hr. În Europa a fost adus în sec. 11 și cultivat mai ales în sud și vest. În România este răspândit pe suprafețe întinse. Sucul fructului este folosit la prepararea hidromelului, coaja pentru fructele zaharisite, iar semințele pentru extragerea unui ulei comestibil foarte valoros. Miezul fructului are proprietăți depurative, antilitiazice, diuretice, răcoritoare.

PEPIN [pepẽ], numele mai multor demnitari și regi ai francilor. Mai importanți: **1. Pepin de Héristal,** majordom al Austrasiei (c. 676–714). După victoria de la Tertry (687), a devenit conducătorul efectiv al Regatului francilor. **2. Pepin cel Scurt,** rege al francilor (751–768). Fiul lui Carol Martel și tatăl lui Carol cel Mare. Majordom al Neustriei (din 741) și al întregului regat (747), a depus pe Childerich III, ultimul rege din dinastia Merovingilor, încoronându-se rege al francilor. Întemeietorul dinastiei Carolingilor. A alungat pe arabi din Galia și a întreprins, la cererea Papalității, două campanii în Italia împotriva longobarzilor (754–756), cucerind teritoriul din jurul Romei, *Pentapolis* și Exarhatul de Ravenna, pe care le-a donat papei (756), punându-se astfel bazele statului papal și puterii laice a Papalității.

PEPINIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Teren cultivat cu material săditor viticol, pomicol, forestier și unde se execută totalitatea lucrărilor de înmulțire, altoire, formare etc. a acestuia până la plantarea definitivă. **2.** *P. piscicolă* = amenajare piscicolă destinată producerii puietului de pește, în vederea populării bazinelor piscicole naturale. **3.** Fig. Instituție, organizație etc. care pregătește persoane în vederea unei profesiuni, activități etc.

PEPINO, Cristian (n. 1950, Bucureşti), regizor român. Prof. univ. la Bucureşti. Figură importantă a teatrului de păpuşi şi marionete din România, recunoscut şi pe plan internaţional. Spectacole reprezentative: „Metamorfoze", „Sânziana şi Pepelea", „Visul unei nopţi de vară", „Play Faust", „Adunarea păsărilor". Autorul volumelor: „Automate, idoli, păpuşi", „Dicţionarul Teatrului de Păpuşi, Marionete şi Animaţie din România".

PEPŢ (< germ.) adj. invar., s. n. **1.** Adj. invar. Cu pătrăţele sau cu romburi mărunte de două culori, alternând între ele. **2.** S. n. Ţesătură cu desen pepit **(1)**.

PEPIŢĂ (< fr.; sp. *pepita* „sâmbure") s. f. Bucată de metal (mai ales de aur) în stare nativă.

PEPLU (< lat.) s. n. (În Antichitatea greco-romană) Mantie scurtă, fără mâneci, confecţionată dintr-o ţesătură uşoară, prinsă pe umăr cu o agrafă şi purtată de femei peste tunică.

PEPONIDĂ (< fr.) s. f. (BOT.) Melonidă.

PEPSIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la pepsină, în legătură cu acţiunea pepsinei (ex. digestie **p.**).

PEPSI-COLA, ({s} gr. *pepsis* „digestie"), societate americană constituită în 1898, în localit. Purchase (New York). Produce şi vinde, în toată lumea, băuturi nealcoolice gazoase (mărcile **P.-C.,** Seven Up şi Mirinda), după reţeta farmacistului Caleb D. Bradham. Este al doilea mare producător de concentrate de băuturi după Coca-Cola. Controlează şi trei reţele de restaurante: Pizza Hut, Kentucky-Fried-Chicken şi Taco Bell.

PEPSINĂ (< fr., germ. {i}; {s} gr. *pepsis* „digestie") s. f. Enzimă proteolitică existentă în mucoasa stomacală, care acţionează în prezenţa acidului clorhidric asupra substanţelor proteice din alimentele ingerate, scindându-le în albumoze şi peptone; este principalul constituent al sucului gastric.

PEPTIDE (< fr. {i}) s. f. pl. Compuşi organici, alcătuiţi din doi sau mai mulţi aminoacizi (di-, tripeptide etc.), constituind trepte intermediare în sinteza lanţurilor proteice complexe.

PEPTIZARE (după fr. {i}) s. f. (CHIM.) Defloculare.

PEPTONĂ (< fr. {i}) s. f. Amestec de produşi obţinuţi prin hidroliza incompletă a proteinelor; se foloseşte în microbiologie pentru prepararea mediilor nutritive.

PEPUSCH [engl. pẹipuʃ; germ. pẹi:puʃ], **John Christopher** (1667–1752), compozitor englez de origine germană. Stabilit în Anglia (1700). Director (din 1713) al Lincoln's Inn Theatre. Autor de opere-balade („Opera cerşetorilor"), măşti („Venus şi Adonis"), sonate pentru vioară şi flaut, muzică religioasă şi cantate profane. Lucrări teoretice („Un tratat asupra armoniei").

PEPYS [pi:ps], **Samuel** (1633–1703), scriitor englez. Memorialistică evocând, într-un amestec de ingenuitate şi cinism viaţa Londrei între 1660 şi 1669 („Jurnal", scris cu caractere secrete şi descifrate în 1819–1822 de J. Smith, a fost publicat în 1825, ediţia integrală apărând abia în 1970).

PER[1] (< it., germ.) prep. (În legătură cu preţul unei mărfi raportat la o unitate de măsură) Pentru, pe; de fiecare.

PER[2]**-** (< fr.; {s} lat. *per,* prefix de superlativ) Prefix folosit în chimie pentru a indica prezenţa unui element într-un compus, într-o cantitate mai mare decât cea obişnuită (ex. peroxid)

PERA, cartier în Istanbul. Din 1261, colonie genoveză autonomă, iar de la sfârşitul sec. 16, cartier al ambasadelor Veneţiei şi Franţei. Azi se numeşte *Beyoğlu.*

PERACID (< fr., engl.) s. m. Acid care conţine mai mult oxigen decât acidul obişnuit (ex. acid peracetic, acid persulfuric etc.).

PERAHIA, Murray (n. 1947), pianist american. Muzică de cameră (cu cvartetele Guarneri, Budapest şi Galimir avându-i ca parteneri pe A. Schneider, P. Zuckerman, P. Tortelier). Carieră solistică, sub bagheta unor dirijori ca: Bernstein, Mehta, Muti, Solti, Abbado ş.a. Deseori dirijează orchestra de la pian, mai ales în concertele de Mozart (integrală discografică).

PERAHIM, Jules (n. 1914, Bucureşti), grafician şi pictor român. Autodidact. Stabilit în Franţa. Prof. univ. la Bucureşti. Debut cu desene suprarealiste în reviste de avangardă sau publicaţii de stânga. Între 1939 şi 1944 s-a refugiat în U.R.S.S. Grafică expresionistă (mapa de gravuri „Proverbe"); ilustraţie de carte („Zece zile care au zguduit lumea" de J. Reed; „Evgheni Oneghin" de Puşkin; versurile lui Eminescu, Arghezi ş.a.). Decoraţii în mozaic (Hotelul „Ambasador" din Bucureşti, Casa de cultură din Mangalia).

PERAK, stat în Malaysia, în NV pen. Malacca; 21 mii km^2; 2,1 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Ipoh.* Expl. de cositor, minereu de fier, wolfram, ilmenit, columbit şi expl. forestiere. Trestie de zahăr, tutun, orez, cocotieri şi cauciuc. Pescuit.

PERCAINĂ (< fr.) s. f. Substanţă albă, cristalizată, solubilă în apă, utilizată în anesteziile locale şi în cele intrarahidiene.

PERCAL (< germ., fr. {i}) s. n. Ţesătură uşoară din bumbac de tipul pânzei, uneori imprimată, fabricată din fire nerăsucite.

PERCEC, Virgil (n. 1946, Iaşi), chimist român. Stabilit în S.U.A. (1982). M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la Cleveland. Cercetător (din 1976) şi director (1976–1982) al Institutului de Chimie Macromoleculară „P. Poni" din Iaşi. Contribuţii fundamentale în domeniul cristalelor lichide: a introdus o clasă de compuşi macromoleculari (poliesterii cu structură lichid-cristalină), a sintetizat noi arhitecturi macromoleculare cu proprietăţi lichid-cristaline; a realizat (1992) sinteza primului dendrimer cu structura ordonată în faza lichidă.

PERCEPE (< lat.) vb. III tranz. **1.** A sesiza cu ajutorul simţurilor sau al gândirii; a avea o percepţie; *spec.* a simţi. **2.** A strânge, a aduna, a încasa un impozit, o taxă etc.

PERCEPTIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi perceput (cu simţurile); vizibil.

PERCEPTIV, -Ă (< fr.) adj. Care priveşte percepţia **(1);** care (poate) percepe **(1)** (ex. facultăţi **p.**).

PERCEPTOR (< fr.; lat. *perceptus* din *percepere* „a strânge") s. m. Persoană însărcinată cu strângerea impozitelor şi taxelor oficiale.

PERCEPŢIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (PSIH.) Proces psihic de cunoaştere senzorială, prin care obiectele şi fenomenele care acţionează direct asupra

Virgil Percec

organelor de simţ sunt reflectate ca un întreg; capacitatea de a putea percepe obiectele şi fenomenele lumii exterioare. ✧ *P. extrasenzorială* = fenomen de dobândire a informaţiei fără nici o utilizare a simţurilor, ci prin antrenarea unor puteri ale minţii care trec de limitele normalului (telepatia, clarviziunea, precogniţia); obiect de studiu al *parapsihologiei*. **2.** (În trecut) Oficiu al fiscului care încasa impozitele şi unele taxe; *p. ext.* clădirea, biroul în care funcţiona acest oficiu. ✦ Încasare a unui impozit, a unei taxe oficiale etc.; percepere.

PERCEVAL (PARSIFAL) (în mitologia celtică), erou legendar al epocii regelui Arthur. Faptele sale de vitejie sunt legate de găsirea Sfântului Graal şi au inspirat romanul „Contele de Graal", al scriitorului francez Chrétien de Troyes, romanul cavaleresc „Parzival" al poetului epic german W. von Eschenbach, opera „Parsifal" a lui R. Wagner.

PERCHEZIŢIE (după fr. *perquisition;* lat. *perquisitio* „cercetare") s. f. (DR.) Cercetare făcută de organele de urmărire penală sau de procuror asupra unei persoane (*p. corporală*) sau la domiciliul unei persoane (*p. domiciliară*), pentru strângerea probelor privitoare la o infracţiune sau la descoperirea infractorului. ✦ Scotocire.

PERCHEZIŢIONA (după fr. *perquisitionner*) vb. I tranz. (DR.) A face o percheziţie, a supune unei percheziţii.

PERCIAC, Vladimir (n. 1917, Vîborg, Federaţia Rusă), arhitect român. Lucrări de orientare funcţionalistă, într-un stil modern (cartiere de vile şi blocuri în Hunedoara, Roman, Piatra Neamţ, Deva, Piteşti, centralele telefonice din Sibiu şi Roman, Centrul sportiv Floreasca din Bucureşti).

PERCIDE (< fr. {i}) s. n. pl. Familie de peşti teleosteeni răpitori *(Percidae)*, cu aripioare ţepoase (ex. bibanul, şalăul, ghiborţul).

PERCIUNE (< tc.) s. m. Fiecare dintre cele două şuviţe de păr care se prelungesc pe obraz de la tâmple în jos, pe lângă urechi.

PERCLORAŢI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acidului percloric care se folosesc în pirotehnie şi în industria de explozivi.

PERCLORIC (< fr.) adj. *Acid ~* = cel mai stabil acid oxigenat al clorului; se prezintă în formă de lichid incolor, foarte caustic; este un oxidant puternic, fumegă în aer şi explodează la încălzire.

PERCOLARE (după fr. {i}; {s} lat. *percolo* „a filtra") s. f. **1.** Operaţie metalurgică de extragere a unor metale sau a unor compuşi ai acestora prin dizolvarea lor în lichidul care străbate masa de minereu. Se aplică în hidrometalurgia aurului, zincului, cuprului (ex. extragerea aurului prin cianurare). **2.** Operaţie de rafinare a produselor petroliere fluide, care constă în trecerea lor prin turnuri încărcate cu adsorbanţi. **3.** Trecerea unui fluid printr-un corp poros, de obicei în direcţie descendentă. În pedologie, prin **p.** se realizează în laborator analiza cationilor schimbabili din sol. Ca proces natural se referă la infiltrarea în sol a apei provenite din precipitaţii sau din alte surse.

PERCUTA (< fr.; lat. *percutere* „a lovi violent") vb. I tranz. **1.** A lovi capsa unui cartuş, a unui focos etc. cu percutorul pentru a provoca aprinderea ei. **2.** (MED.) A examina un bolnav cu ajutorul percuţiei **(2).**

PERCUTANT, -Ă (< fr.) adj. (Despre proiectile) Care explodează în momentul atingerii unui obstacol. ✦ Fig. Care produce un şoc; care convinge şi antrenează (ex. stil **p.**).

PERCUTOR (< fr.) s. n. Piesă (în formă de cui) a mecanismului de aprindere, care percutează capsa cartuşului sau a focosului.

PERCUŢIE (după fr. *percussion*) s. f. **1.** (FIZ.) Variaţie bruscă a impulsului (deci şi a vitezei), unui corp în timpul unei ciocniri a acestuia, datorită acţiunii de scurtă durată a unei forţe exterioare. **2.** (MED.) Metodă de examen clinic constând în lovirea uşoară şi repetată cu degetele sau cu un instrument special, care permite, prin modificarea sonorităţii zonelor examinate, diagnosticarea prezenţei unei matităţi anormale, mărirea unui organ etc. **3.** Lovire cu percutorul a capsei unui cartuş sau a unui focos. **4.** (MUZ.) *Instrument de p.* = instrument muzical care produce sunete prin lovirea unei membrane, lame, plăci, coarde etc. (ex. trianglul, tambura, gongul, castanietele etc.). ✦ Grupă a orchestrei alcătuită din astfel de instrumente.

PERCY [pę:si], familie nobiliară engleză, originară din Normandia şi fondată de **William,** baron de **P.** (c. 1030–1096), care l-a însoţit pe William Cuceritorul în Anglia. Au stăpânit comitatul şi apoi ducatul (1766) Northumberland. Mai important: **Sir Henry P.** (supranumit *Hotspur*) (1364–1403), general. A sprijinit urcarea pe tron a regelui *Henric IV* (1399), devenind, ulterior, unul dintre contestatarii săi. I-a înfrânt pe scoţieni în lupta de la Homildon Hill (1402). Susţinător al lui Sir Edmund de Mortimer, revoltat împotriva regelui.

PERDAF (< tc.) s. n. **1.** Radere de jos în sus, în contra direcţiei în care creşte barba (în răspăr). ✧ Expr. *A da* (sau a trage) *cuiva un perdaf* = a certa, a mustra, a dojeni foarte aspru. **2.** (De obicei în construcţie cu verbul „a da") Stropire sau presărare cu o pulbere fină sau cu un lichid.

PERDEA (< tc.) s. f. **I. 1.** Obiect confecţionat din diferite ţesături, suspendat în faţa unei ferestre, a unei uşi etc. în scopuri decorative sau pentru a împiedica pătrunderea luminii, a opri vederea din exterior etc. ✧ Loc. *Cu perdea* = cu rezervă, discret, decent. *Fără perdea* = fără înconjur, pe faţă; necuviincios, indecent. **2.** Strat (de protecţie). ✧ *P. de aer* = strat încălzit de aer care separă o încăpere caldă de exterior. **3.** (Inv.) Cortină la teatru. **4.** Fig. Ceea ce împiedică perceperea, înţelegerea unui fapt, fenomen etc. **II.** *P. de protecţie* = plantaţie forestieră sau arbustivă, de obicei în fâşii late de 5–10 m, destinată protecţiei culturilor agricole împotriva eroziunii, a vânturilor puternice etc. sau protecţiei şoselelor şi căilor ferate împotriva înzăpezirii. ✦ Adăpost de trestie construit în jurul răsadniţelor pentru a le proteja împotriva vântului. **III** (Pop.) Cataractă (la ochi).

PERDELUI *(< perdea)* vb. IV tranz. şi refl. A (se) acoperi, a (se) învălui ca într-o perdea.

PERDICAS (PERDIKKAS) (c. 365–321 î.Hr.), general macedonean. Comandant (330 î.Hr.) al gărzii personale a lui Alexandru cel Mare, ajunge cel mai mare general al său. Primeşte, la moartea acestuia, sigiliul Imperiului (323 î.Hr.), devenind, *de facto,* regent (323–322 î.Hr.). Ucis de unul dintre ofiţerii săi în timpul luptelor împotriva diadohilor Antipater şi Ptolemeu I.

PERDICCAS (PERDIKKAS), numele a trei suverani ai Macedoniei din dinastia Argeazilor: **P. I** (prima jumătate a sec. 7 î.Hr.), întemeietorul dinastiei. A pus bazele capitalei Aigai (Edessa). **P. II,** (454–414 î.Hr.). În timpul Războiului Peloponesiac a intervenit succesiv în favoarea Spartei şi a Atenei, urmărind cu abilitate întărirea şi extinderea Macedoniei. La Curtea sa a trăit o vreme Hipocrat. **P. III,** rege (365–359 î.Hr.). Printr-o reformă a vămilor a consolidat finanţele. A încercat să reducă influenţa ateniană, cucerind

(364) orașul Amfipolis. A murit în luptă cu triburile ilire.

PERDIDO, Monte ~ (MONT PERDU [mõ perdǔ]), vârf în m-tii Pirinei, în NE Spaniei, în apropierea granitei cu Franța. Alt.: 3 355 m.

PERDITANȚĂ (< fr.) s. f. Conductanță electrică a izolației unei linii de telecomunicații sau de transmisiune a energiei electromagnetice.

PERDIȚIE (< fr., lat.) s. f. Pierzanie, desfrâu; corupție.

PEREC, Georges (1936–1982), scriitor francez. Apropiat de reprezentanții „noului roman", scrierile sale, foarte diverse, prezintă societatea contemporană dominată de „subiecte la modă", abordând teme legate în special de viața personală („Lucrurile", „Un om care doarme", „Dispariția", „Viața, mod de întrebuințare").

PEREC, Marie-José (n. 1968), atletă franceză. Câștigătoare a medaliei de aur la 400 m plat la olimpiadele din 1992 și 1996 și la 200 m plat la cea din 1996.

PEREȘCHE (lat. *paric(u)la*) s. f. **1.** Grup de două obiecte de același fel, care se pot folosi împreună. ✧ *P. întoarsă* = două mărci poștale nedetașate, care au imaginile rotite cu 180° una față de cealaltă. ✦ (Adjectival) Cu soț. ✦ Două părți, două organe identice și simetrice ale corpului omenesc. ✦ Grup format din două exemplare din același fel de lucruri. **2.** Obiect alcătuit din două părți identice, dispuse simetric. ✦ Set, pachet de cărți de joc. **3.** Grup format din doi indivizi de sex opus; cuplu. ✦ Grup format din două animale de aceeași specie. **4.** Fiecare dintre cele două persoane, animale sau obiecte care formează o **p. (1, 3)**, considerată în raport cu cealaltă. ✧ Loc. *Fără pereche* = ieșit din comun, unic în felul său.

PEREDVIJNICI (< rus.) s. m. pl. Denumire dată artiștilor plastici ruși, membri ai *Asociației expozițiilor artistice itinerante,* care a luat ființă în 1870 și a durat până în 1923. **P.** au promovat arta inspirată din viața cotidiană și ieșirea din normele severe, rigide ale artei academice. Prin organizarea expozițiilor și în alte orașe, decât Moscova și Sankt-Petersburg, prin interesul acordat documentării și misiunii educative a artei, **p.** au influențat dezvoltarea picturii istorice și a peisajului liric. Inițiatorii și ideologii **p.** au fost I.N. Kramskoi, V.V. Stasov. Alți reprezentanți: I.I. Levitan, V.G. Perov, I.E. Repin, V.A. Serov, V.I. Surikov, M.M. Antokolski ș.a.

PEREGRIN (< lat., it., fr.) s. m. Pelerin. ✦ Călător.

PEREGRINA (< lat., fr.) vb. I intranz. A merge în pelerinaj. ✦ P. ext. A cutreiera locuri îndepărtate; a colinda, a călători; a hoinări.

PEREGRINARE (< lat., fr.) s. f. Acțiunea de a peregrina; călătorie lungă; cutreierare, hoinăreală.

PEREGU MARE, com. în jud. Arad, situată în Câmpia Aradului, la granița cu Ungaria; 1 798 loc. (2003). Satul **P.M.** apare menționat documentar în 1241.

PEREIRA, oraș în partea de V a Columbiei, situat la poalele Cordillerei Central, la 1 424–1 470 m alt., pe dr. văii Cauca, la 35 km SV de Manizales; 573,4 mii loc. (1999). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial. Piață agricolă (cafea, cereale, tutun, animale). Ind. textilă, poligrafică, a hârtiei, de prelucr. a lemnului, a pielăriei și încălțămintei, alim. Universitate tehnică (1958). Catedrala Señora de la Pobreza (1890). Monumentul lui Simon Bolívar. Fondat în 1863 de Remigio Antonio Cañarte.

PEREIRA, Aristides Maria (n. 1923), om politic din insulele Capului Verde. Secretar general al Partidului African al Independenței din Capul Verde (din 1980; în 1973–1980, al Partidului African al Independenței din Guineea-Bissau și Capul Verde). Președinte al Republicii Capului Verde (1975–1991).

PEREIRA DOS SANTOS, Nelson (n. 1928), cineast brazilian. Una dintre cele mai reprezentative figuri ale cinematografului din țara sa. Influențat de neorealismul italian și de avangarda americană, devine inițiatorul „noului cinema", în care principalele teme sunt istoria și cultura braziliană („Vieți uscate", „Un ospiciu foarte nebun", „Pe autostrada vieții", „Memorii din închisoare", „Castro Alves", „Al treilea mal al râului").

PEREKOP, istm care unește pen. Crimeea cu continentul, pe direcția NV–SE, despărțind Marea Azov de Marea Neagră; lungime: 30 km; lățime: 8–23 km (cel mai îngust istm de pe Glob); alt. max.: 20 m. Vegetație de stepă și lacuri sărate.

PEREMPTORIU, -IE (< lat.) adj. (Livr.) Care nu poate fi tăgăduit; evident, neîndoielnic, vădit.

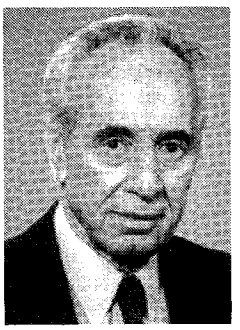

Shimon Peres

PERENN, -Ă (< fr., lat.) adj. Cu caracter stabil, de lungă durată sau permanent. ✦ (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani, având o rădăcină sau o tulpină persistentă; vivace.

PERENITATE (< lat., fr.) s. f. Însușirea de a fi peren; durabilitate, persistență.

PERES, Shimon (n. 1923), om politic israelian. Unul dintre liderii Partidului Muncii. De mai multe ori ministru; prim-min. (1984–1986, 1995–1996). Ministru de Externe (1992–1995; 2001–2002). Unul dintre principalii artizani ai acordului încheiat la Oslo (1993) cu Organizația de Eliberare a Palestinei (O.E.P.). Premiul Nobel pentru pace (1994), împreună cu Y. Arafat și Y. Rabin.

PERESTROIKA (cuv. rus „reconstrucție") s. f. (În U.R.S.S.) Reconstrucție a vieții economice și politice (între 1985 și 1991) preconizată și pusă în valoare prin lucrările și activitatea lui *Mihail Gorbaciov,* care se întemeia pe dezvoltarea comunicării și a transparenței (glasnost).

PERESVETOV, Ivan Semionovici (sec. 16), scriitor și publicist rus. Ideolog al nobilimii. S-a aflat în serviciul Lituaniei, iar pentru o vreme, prin 1537–1538, la curtea din Suceava a lui Petru Rareș. Adept și teoretician al statului feudal centralizat. A scris pentru țarul Ivan IV (cel Groaznic) „Jalba cea mică" și „Jalba cea mare către țarul Ivan", unde îl oferă ca model pe Petru Rareș.

PERET [perę], **Benjamin** (1899–1959), poet francez. Prieten apropiat al lui A. Breton. Poezie suprarealistă exploatând în mod subtil posibilitățile limbajului („Marele joc"). Eseuri, pamflete („Dezonoarea poeților").

PEREȚE (lat. *parietem*) s. m. **1.** Element de construcție așezat vertical, cu grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni și având rolul de a limita, a separa sau a izola de exterior sau între ele încăperile unei clădiri. Se deosebesc **p.** masivi (din piatră, beton, cărămizi), **p.** ușori (din cărămizi cu goluri, betoane ușoare, lemn, materiale plastice), **p.** de rezistență și **p.** de umplutură. ✧ Loc. *Perete în perete* = având unul dintre pereți comun sau lipit, alăturat de cel al încăperii vecine. **2.** Element de grosime relativ mică prin care se separă sau se izolează cavitățile unei piese sau spațiile unui sistem. **3.** Abrupt stâncos, fără vegetație forestieră, care se înalță (aproape) vertical. **4.** (ANAT.) Structură anatomică care delimitează o cavitate a corpului (ex. cavitatea toracică) ori o regiune anatomică sau histologică. **5.** (BOT.) *P. celular* = înveliș rigid care acoperă, la exterior, membrana celulelor la plantele superioare, ciuperci, alge și bacterii. Este alcătuit din celuloză, hemiceluloză și substanțe pectice. La plantele superioare se poate impregna cu lignină, suberină, cutină etc., mărind astfel capacitatea de apărare și stabilitatea celulei. La ciuperci este alcătuit din chitină, iar la bacterii din polimeri complecși constituiți din polizaharide și aminoacizi.

PERETU, com. în jud. Teleorman, situată în câmpia Gătvanu-Burdea, pe râurile Vedea și Burdea; 8 032 loc. (2003). Stație de c. f. Moară de cereale.

PERȚU (< fr.) s. n. (CONSTR.) Îmbrăcăminte de piatră cu ajutorul căreia se căptușesc taluzurile și șanțurile, pentru a le proteja împotriva eroziunilor și a surpărilor de pământ.

PEREY [pereți], **Marguerite** (1909–1975), fiziciană franceză. Prof. univ. la Strasbourg. Cercetări asupra proprietăților substanțelor radioactive naturale și artificiale. A descoperit (1939) franciul.

PEREZ, José Joaquín (1800–1889), om politic chilian. Ca președinte al țării (1861–1871), a promovat o politică de relaxare internă, dând o lege de amnistie politică și una a libertății cultului (1865).

PÉREZ DE AYALA [pereθ], **Ramón** (1880–1962), scriitor spaniol. Lirică modernistă cu motive bucolice („Pacea cărării"). Prozator minuțios și rafinat, remarcabil stilist. Autor de romane și nuvele realist-satirice, cu elemente picarești și naturaliste („A.M.D.G." — viața într-un colegiu iezuit; „Laba vulpoaicei"), poematice („Lumina de dumi-

Javier Pérez de Cuéllar

nică"), psihologice și eseistice („Belarmino și Apolonio", „Lună de miere, lună de fiere").

PÉREZ DE CUÉLLAR [pereθ kuęʎar], **Javier** (n. 1920), diplomat și om politic peruan. Prof. univ. la Lima. Secretar general adjunct (1979–1981) și secretar general (1982–1991) al Organizației Națiunilor Unite. A mediat încetarea războiului dintre Iran și Iraq (1988).

PÉREZ DE GUZMAN, Fernán (c. 1378–c. 1460), cronicar castilian. Cel mai important istoriograf spaniol din sec. 15. Proză istorică, remarcabilă prin observarea și analiza naturii umane, prin arta portretizării și subtilitatea evocării („Mulțime de istorii", „Generații și însemnări"). Lirică pe teme erotice, morale și istorice.

PÉREZ DE MONTALBAN, Juan (1602–1638), scriitor spaniol. Prof. și rector al Univ. Salamanca. Autor de *autos sacramentales* și de drame istorice („Amanții din Teruel", „Maica Alférez") în maniera lui Lope de Vega.

PÉREZ DE OLIVA, Fernán (c. 1494–1533), umanist spaniol. Dialogul său „Demnitatea umană" este un prim model de proză castiliană.

PÉREZ ESQUIVEL, Adolfo (n. 1931), arhitect și sculptor argentinian. Prof. univ. la Buenos Aires. Luptător pentru drepturile omului în țara sa. Secretar general al organizației „Pace și justiție în America Latină" (1974–1986). Premiul Nobel pentru pace (1980).

PÉREZ GALDÓS [pereθ], **Benito** (1843–1920), scriitor spaniol. Militant pentru renașterea patriei sale, însuflețit de idealul reformelor liberale. Prin vastul ciclu narativ „Episoade naționale" (46 voi.), a realizat un tablou amplu al Spaniei sec. 19. Romane realiste, satirizând moravurile contemporane („Marianela", „Familia lui León Roch", „Doña Perfecta"), drame („Sfânta Ioana de Castillia", „Realitatea", „Bunicul").

PÉREZ JIMÉNEZ, Marcos (1914–2001), militar și om politic venezuelan. În urma loviturii de stat din nov. 1952 a condus junta militară din fruntea țării (între dec. 1952 și apr. 1953 a fost președinte provizoriu). Înlăturat de la putere în ian. 1958, în urma unei lovituri de stat și silit să plece în exil (Miami, S.U.A., până în 1963 când a fost retrimis în Venezuela). A patronat un regim corupt, fiind judecat în 1963 și închis până în 1968; reîncarcerat în mai 1994.

PÉREZ RODRIGUEZ, Carlos Andrés (n. 1922), om politic venezuelan. Fondator și lider al partidului Acțiunea Democratică. Președintele țării (1974–1979 și 1989–1993). A inițiat, în 1975, naționalizarea minelor de fier și a întregii industrii petroliere. Suspendat din funcție, judecat și condamnat la închisoare (1996) pentru corupție.

PERFECT, -Ă (< germ.; lat. *perfectus* „împlinit, complet, terminat") adj., adv., s. n. **I.** Adj. **1.** Care întrunește toate calitățile cerute; desăvârșit, ireproșabil, impecabil. **2.** Deplin, complet; absolut. **3.** (FIZ.) *Gaz perfect* v. *gaz.* (MAT.) *Număr p.* = număr natural egal cu suma divizorilor săi (ex. 6 = 1 + 2 + 3). **II.** Adv. Cu desăvârșire, complet, absolut. ✦ (Adesea eliptic, cu nuanță afirmativă) Foarte bine, bravo; de acord. **III.** S. n. (GRAM.) Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. ✧ *Perfectul compus* = timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportând-o, în anumite împrejurări, la acest moment ca un trecut mai îndepărtat; (în stilul oral) timp trecut care exprimă o acțiune mai îndepărtată de momentul vorbirii decât acțiunea exprimată prin **p.** simplu. *Perfectul simplu* = timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta

Adolfo Pérez Esquivel

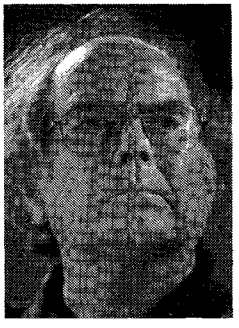

la momentul vorbirii sau raportând-o la un trecut mai apropiat (specific graiului oltean). *Mai mult ca perfectul* = timp trecut folosit pentru a exprima o acțiune încheiată înaintea alteia, petrecută tot în trecut.

PERFECTĂ *(< perfect)* vb. I tranz. A definitiva, a încheia (un acord, o tranzacție, o lucrare etc.).

PERFECTIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi desăvârșit, perfecționat.

PERFECTIBILITATE (< *perfectibil*) s. f. Credință apărută în epoca iluminismului potrivit căreia folosirea adecvată a rațiunii ar avea ca rezultat realizarea deplină a posibilităților umane. Ideea de **p.** se întâlnește la scriitorii iluminiști Condorcet sau Godwin, la Rousseau, Saint-Simon, Kant, Hegel, Comte și Marx.

PERFECTIV (< fr., germ.) adj. (Despre aspectul, sensul verbelor) Care exprimă acțiunea verbului, eliminând noțiunea de durată și de desfășurare, insistând asupra începutului și sfârșitului acțiunii; (despre verbe) care are acest aspect.

PERFECȚIONA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) îmbunătăți calitativ; a (se) desăvârși; a (se) specializa.

PERFECȚIONISM (< fr.) s. n. **1.** (ETICĂ) Punct de vedere, împărtășit de stoici și scriitorii creștini, potrivit căruia scopul vieții este urmărirea unui ideal perfect al caracterului și comportamentului. ✦ Aspirație către atingerea perfecțiunii. **2.** Tendință maladivă, exagerată de a atinge imposibilul, care poate duce la obsesie.

PERFECȚIUNE (PERFECȚIE) (< lat., fr.) s. f. **1.** Însușirea de a fi perfect; desăvârșire. ✧ Loc. *La perfecție* = în mod desăvârșit, perfect. **2.** (În teologie și gândirea filozofică tradițională) Caracterul a ceea ce este real, neschimbător, etern și autonom, care nu posedă nimic potențial; în această perspectivă, răul este o simplă absență a binelui (ca ceva pozitiv). Tradiția începe cu Parmenide, se regăsește în etica lui Platon și Aristotel, apoi în formularea unor argumente despre existența lui Dumnezeu.

PERFID, -Ă (< lat., fr.) adj. **1.** Care ascunde răutate, viclenie, necinste, sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă; viclean, fățarnic, prefăcut, ipocrit. **2.** (Despre acțiuni, fenomene, lucruri) Care, în ciuda aparențelor, este periculos, vătămător; care ascunde un pericol nebănuit.

PERFIDIE (< fr.) s. f. Caracter perfid, faptă, manifestare perfidă.

PERFORA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A efectua o gaură care străpunge un material. ✦ A străpunge (pentru a marca) cu o mașină specială bilete, tichete, foi dintr-un registru etc. **2.** A efectua o gaură de mină. **3.** Tranz. și refl. (MED.) A (se) sparge, a (se) găuri (în urma unui proces patologic).

PERFORAJ (< fr.) s. n. Acțiunea de a perfora; străpungere, găurire.

PERFORANT, -Ă (< fr.) adj. Care perforează.

PERFORAT, -Ă *(< perfora)* adj. **1.** Găurit, străpuns (prin lovire sau sfredelire). **2.** (MED.) (Despre organe sau țesuturi) Care prezintă un orificiu în urma unei infecții, a unui traumatism (ex. ulcer **p.**).

PERFORATOR (< fr., lat.) s. n. **1.** Unealtă sau sculă care servește la perforat. **2.** Mașină-unealtă folosită la forarea găurilor de mină prin fărâmarea și mărunțirea rocii. **3.** Aparat pentru perforarea burlanelor care căptușesc găurile de sondă în dreptul stratului petrolifer sau gazifer și a canalelor de drenare către sondă a fluidelor din acest strat. **4.** (TELEC., INFORM.) Dispozitiv pentru perforarea unui suport (bandă) după un anumit cod, care respectă corespondența dintre perforațiile realizate și un sistem de simboluri, folosit în trecut la calculatoare, comunicații telegrafice etc.

PERFORATURĂ *(< perfora)* s. f. Deschidere practicată în peretele tubat și cimentat al găurii de sondă în dreptul stratului productiv, pentru asigurarea căii de circulație a fluidelor între strat și gaura de sondă.

PERFORAȚIE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a (se) perfora; perforare; gaură făcută prin perforare. ✦ (MED.) Găurire, deschidere în peretele unui organ cavitar, a unei membrane sau țesut ca urmare a unui proces patologic; *concr.* orificiul astfel apărut.

PERFORMANCE [pəfo:məns] (cuv. engl. „spectacol") subst. Gen de artă apărut în Europa și America de Nord în anii '60 ai sec. 20, derivat din *happening,* care constă în transpunerea în spațiu și mișcare a unei imagini vizuale create de un artist plastic. Cuprinde numeroase elemente din arta spectacolului, elemente muzicale și se bazează, mai ales în noile sale variante, pe folosirea unor simboluri din viața politică, religioasă, ecologică, științifico-fantastică, tehnică. Printre reprezentanții de seamă: J. Cage, D. Oppenheim, Yoko Ono, L. Anderson ș.a. În ultimii ani s-a dezvoltat, cu prioritate, în fostele țări socialiste din Europa (Ungaria, Rusia, Slovacia, România), având, aproape întotdeauna, un subtext polemic, provocator.

PERFORMANȚĂ (< fr.) s. f. Rezultat prestigios obținut de un sportiv sau de o echipă; *p. ext.* realizare deosebită într-un domeniu de activitate practică. ✦ Rezultatul cel mai bun dat de un sistem tehnic, de o mașină, de un aparat etc.

PERFORMER, -Ă (< engl.) s. m. și f. Sportiv care realizează o performanță într-o întrecere.

PERFUZIE (< fr.) s. f. Procedeu terapeutic constând în introducerea lentă și continuă, picătură cu picătură, a unor lichide (sânge, plasmă, soluții medicamentoase etc.) în sistemul vascular sau în țesutul subcutanat.

PERGAM, oraș antic în NV Asiei Mici, pe locul actualei localități Bergama din Turcia, întemeiat în sec. 12 î.Hr. și menționat documentar în 400/399 î.Hr., centru al regatului elenistic cu același nume. Generalul macedonean Philetoiros din Tios, însărcinat de Lisimah, regele Traciei elenistice, cu paza orașului **P.** recunoaște (283 î.Hr.) suzeranitatea regelui seleucid Seleucos **I,** fiind confirmat dinast al orașului. A cunoscut o perioadă de maximă înflorire sub Attalos I (241–197 î.Hr.) și Eumenes II (197–159 î.Hr.). Transformat în prov. romană (129 î.Hr.). Renumit centru al culturii elenistice (în special al medicinei). Vestită bibliotecă (ateliere specializate în pergamente) și centru deosebit de important al medicinei antice. Palate, temple (Templul Atenei, Templul lui Dionysos). Altarul lui Zeus cu frize sculptate (astăzi se află la muzeul „Pergamon" din Berlin).

PERGAMENT (< germ.) s. n. **1.** Material din piele de animal tânăr, netăbăcită (de vițel, miei, iezi), preparat special după metode complicate, folosit, mai ales, în Evul Mediu și Renaștere pentru manuscrise, iar în prezent se folosește la fabricarea instrumentelor muzicale și în legătorie, mai ales pentru cărțile prețioase etc. Cunoscut din Antichitate, se consideră că a apărut la Pergam în timpul regelui Eumenes II (197–159 î.Hr.); i s-a dat numele după acest oraș datorită perfecționării tehnicilor de prelucrare făcute aici. ✦ Document, text etc. scris pe o astfel de piele. **2.** Hârtie de tip special, rezistentă și impermeabilă la aer, la grăsimi și la

apă, cu aspect asemănător **p. (1)**, folosită mai ales la ambalarea alimentelor.

PERGAMENTOS, -OASĂ *(< pergament)* adj. Care are aspectul, consistența sau tușeul pergamentului; ca pergamentul.

PERGAMOID s. n. v. **pegamoid.**

PERGAMOTĂ s. f. v. **bergamotă²**.

PERGELISOL s. n. v. **permafrost.**

PERGOLĂ (< it., lat.) s. f. Construcție într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-unul sau din mai multe șiruri de stâlpi care susțin o rețea de grinzi orizontale ori în arc, formând o galerie deschisă, pe care se ridică plante agățătoare decorative.

PERGOLESI, Giovanni Battista (Giambattista) (1710–1736), compozitor italian. Reprezentant al școlii napolitane. Capelmaistru (din 1732) al Casei princiare din Napoli. Primul mare maestru al operei bufe. Inspirație melodică. Opera sa „Slujnica stăpână" a dezlănțuit la Paris (unde a fost montată în 1752) disputa dintre susținătorii operei franceze și ai celei italiene („Cearta bufonilor"). Cantate și oratorii („Stabat mater"), muzică de cameră, mise, motete, psalmi, simfonii și sonate.

PERHIDROL (< fr. {i}) s. n. Denumire comercială pentru soluția de apă oxigenată 30%, folosită ca dezinfectant, ca decolorant și în cosmetică.

PERI- (< fr.; {s} gr. *peri* „în jurul") Element de compunere cu sensul „în jurul, împrejurul", servind la formarea unor adjective și substantive.

PERI, mănăstire în Maramureșul istoric (azi în Ucraina), fundată de voievozii Balc și Drag. În 1391 a primit din partea patriarhului de Constantinopol dreptul de stavropighie, având sub autoritatea sa bisericile românești din Maramureș și N Transilvaniei. Important rol religios și cultural în Evul Mediu.

Giovanni Battista Pergolesi

PÉRI [peri], **Gabriel** (1902–1941), om politic francez. Deputat comunist (din 1932), intrat în clandestinitate (1939). Unul dintre conducătorii Rezistenței franceze, a fost arestat și predat naziștilor care l-au executat.

PERI, Jacopo (1561–1633), compozitor italian. Și-a desfășurat activitatea la Curtea familiei Medici din Florența. Autor (împreună cu Ottavio Rinuccini) a primei opere complete din istoria muzicii („Euridice"). Majoritatea creației sale s-a pierdut (balete, intermedii). Specialist al stilului recitativ. Reformă totală a dramei muzicale, în care muzica este subordonată textului. Melodiile expresive fac apel la cromatism și la ornamentație, conferind rol de susținere instrumentelor. Culegere de cântece și madrigale („Le Varie Musiche").

PERIA *(< perie)* vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța cu ajutorul periei. ✦ A-(și) netezi părul cu peria de cap. **2.** Tranz. A curăța fuiorul de impurități, cu ajutorul unei perii speciale. **3.** Tranz. Fig. A flata, a linguși pe cineva (pentru a obține anumite favoruri). **4.** Tranz. Fig. A stiliza, a îmbunătăți o lucrare literară, științifică etc.

PERIAM, com. în jud. Timiș, situată în câmpia Mureșului, pe râul Aranca; 6 460 loc. (2003). Nod. feroviar. Fabrică de pălării. Morărit și panificație. Aici au fost descoperite vestigiile unei așezări fortificate cu val și șanț din Epoca bronzului. Biserică romano-catolică, în stil baroc (1750–1772).

PERIAM-PECICA, cultură din epoca timpurie și mijlocie a bronzului (prima jumătate a milen. 2 î.Hr.), răspândită în Banat.

PERIANDRU (PERIANDROS) (?—c. 587 î.Hr.), tiran al Corintului (c. 627—c. 587 î.Hr.). Guvernarea sa îndelungată a fost autoritară și chiar sângeroasă, dar a dus la un moment de remarcabilă înflorire economică și politică. A încurajat munca liberă, a sprijinit țăranii și meșteșugarii, a luat măsuri împotriva luxului excesiv, a susținut cultura. Inclus de tradiție între cei șapte înțelepți ai Antichității.

PERIANT (< fr. {i}; {s} *peri-* + gr. *anthos* „floare") s. n. (BOT.) Înveliș floral format dintr-un număr variabil de frunzișoare modificate, libere sau mai mult ori mai puțin concrescute, care înconjură staminele și carpelele. **P.** poate fi dublu (caliciu și corolă diferențiate prin culoare) sau simplu, numit *perigon* (format din elemente de aceeași culoare numite tepale).

PERIARTERIȚĂ (< fr.; {s} *peri-* + gr. *arteria* „arteră") s. f. Boală caracterizată printr-o inflamație care cuprinde succesiv toate straturile peretelui arterial, producând obstrucții arteriale și formări de noduli inflamatori de-a lungul unor artere, în special la cele ale membrelor. Se mai numește și *periarterită nodoasă.*

PERIARTRIȚĂ ({s} *peri-* + gr. *arthrum* „încheietură") s. f. Inflamare a țesuturilor din jurul articulațiilor în unele procese degenerative reumatoide.

PERIBOINA, Gura ~, canal (gură) ce face legătura lacului Sinoie cu Marea Neagră. V și *Periteasca.*

PERIBONCA v. **Saguenay.**

PERICARD (< fr.; {s} gr. *perikardion* „în jurul inimii") s. n. (ANAT.) Membrană formată dintr-un strat fibros extern, rezistent, și un strat intern, seros, care are două foițe, una parietală, care aderă la stratul fibros extern și alta viscerală, care aderă la miocard formând *epicardul*; între cele două foițe se află un spațiu virtual, *cavitatea pericardică*, care conține lichid pericardic. Această structură a **p.** permite mișcările de contracție ale miocardului.

PERICARDITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație acută sau cronică a pericardului.

PERICARP (< fr.; {s} *peri-* + gr. *karpos* „fruct") s. n. (BOT.) Ansamblul straturilor de țesuturi care alcătuiesc fructul; provine din transformarea ovarului, după fecundație. Poate fi uscat și dur sau moale și cărnos.

PERICEI, com. în jud. Sălaj, situată în depr. Șimleu, pe râul Crasna; 4 053 loc. (2003). Pomicultură. Satul **P.** este menționat documentar în 1259. În satul Bădăcin, atestat documentar în 1213, se află biserica Schimbarea la Față (1705) și casa memorială „Iuliu Maniu".

PERICENTRU (< fr., engl.) s. n. (ASTR.) Punct de pe orbita unui corp ceresc situat la cea mai mică depărtare de corpul ceresc central în raport cu care se face mișcarea.

PERICICLU (< fr.; {s} *peri-* + *kykios* „cerc") s. n. (BOT.) Țesut extern al cilindrului central; la rădăcină este situat direct sub endodermă. În **p.** își au originea radicelele (rădăcini laterale).

PERICLAZ (< fr. {i}) s. n. Oxid natural de magneziu, cristalizat în sistemul cubic, incolor sau cenușiu, brun până la negru. Rezultă în urma proceselor de metamorfism ale dolomitelor sau calcarelor magneziene.

PERICLE (c. 490–429 î.Hr.), om politic atenian. Se afirmă în viața

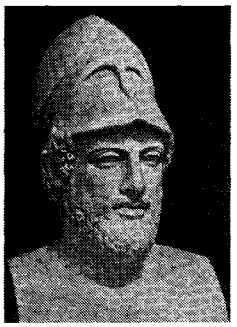

Pericle

politică a cetății ca acuzator în procesul intentat lui Cimon, liderul partidei aristocratice. După asasinarea lui Efialte (461 î.Hr.), **P.** devine liderul partidei democratice, calitate în care a înfăptuit un șir de măsuri legislative, întărind astfel rolul instituțiilor democratice. Sub conducerea lui, ca strateg (445–429 î.Hr.), democrația sclavagistă cunoaște apogeul dezvoltării, Atena devenind centrul economic, politic și cultural al lumii grecești. Protector al artelor (printre altele, reconstruirea Acropolei) și științelor. În timpul său a început *Războiul Peloponesiac* (431–404 î.Hr.), pricinuit de ciocnirea de interese dintre Liga de la Delos și Liga peloponesiacă. Mort de ciumă. Pentru strălucirea intelectuală pe care a dat-o Atenei, secolul în care a trăit (sec. 5 î.Hr.) a fost supranumit „secolul lui **P.**".

PERICLITĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. A pune în pericol; a primejdui.

PERÍCOL (< lat., it.) s. n. Situație, stare, întâmplare etc., ce poate pune în primejdie pe cineva sau ceva. ✧ *P. social* = caracterul unei acțiuni sau inacțiuni prin care se aduce atingere suveranității, independenței sau unității statului, persoanei și drepturilor acesteia și în general ordinii de drept.

PERICONDRU (< fr.) s. n. Membrană conjunctivă care constituie învelișul unor cartilaje (ex. al coastelor). Celulele conjunctive ale p. se transformă în celule cartilaginoase în perioada creșterii periferice a cartilajului.

PERICOPĂ (< germ.) s. f. Pasaj din *Biblie*, cu caracter moralizator, citit în cadrul unei slujbe religioase.

PERICULÓS, -OÁSĂ (< lat., it.) adj. Care prezintă un pericol; primejdios.

PERIDÓT (< fr. {i}) s. n. (MINER.) (Înv.) Olivină.

PERIDOTÍT (< fr. {i}) s. n. Rocă intrusivă ultrabazică, alcătuită în special din olivină, mai puțin din piroxeni, uneori din amfiboli, cromit, platină etc. Se transformă ușor în serpentin cu azbest.

PERIDRÓM (< fr.) s. n. **1.** (În Grecia antică) Spațiu exterior cuprins între peretele naosului și colonada unui templu. **2.** P. ext. Galerie acoperită, situată la nivelul pământului, care înconjură un edificiu, servind ca loc de plimbare.

PĘRIE (< sl.) s. f. **1.** Obiect format dintr-un suport în care se fixează mănunchiuri scurte din păr de animale sau fire de sârmă, fire sintetice etc. și care servește la frecat, la curățat, la netezit etc. **2.** Piesă componentă a mașinilor electrice, care realizează un contact electric alunecător cu colectorul sau cu inelele de contact.

PERIÉCI (< fr.; {s} *peri-* + gr. *oikos* „casă") s. m. pl. (În Sparta antică) Categorie socială de oameni liberi (agricultori, meșteșugari, negustori) lipsită de drepturi politice.

PERIENI, com. în jud. Vaslui, situată în SE colinelor Tutovei, pe râul Valea Seacă; 5 392 loc. (2003). Stațiune de cercetări pentru combaterea eroziunii solului. Aici au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice.

PERIÉRE *(< peria)* s. f. Acțiunea de a (se) peria. ✦ Operație de netezire și de curățire a unei țesături înainte de apretură.

PERIEȚI 1. Lac (liman fluviatil) în E Câmpiei Române, situat pe stg. văii Ialomiței, în perimetrul satului Fundata din com. Perieți; 1,06 km^2; lungime: 3,2 km; lățime max.: 700 m; ad. max.: 3 m. Local, este cunoscut sub numele de *Șchiauca.* **2.** Com. în jud. Ialomița, situată în câmpia Bărăganului, pe stg. râului Ialomița. 3 501 loc. (2003). Stație (în satul **P.**) și haltă de c.f. (Fundata). Viticultură. Satul **P.** apare menționat documentar în 1588. **3.** Com. în jud. Olt, situată în NV câmpiei Boian, în zona de contact cu piemontul Cotmeana, pe râul Iminog; 4 087 loc. (2003). În satul **P.** se află o biserică de lemn cu hramul Sf. Nicolae (1822, pictată în 1857) și una de zid — Sf. Dumitru (1857), iar în satul Măgura, biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1732).

PERIFÉRIC, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. De periferie, privitor la periferie; situat la periferie. ✦ Fig. Neînsemnat, fără importanță; secundar, **2.** S. n. (INFORM.) Subsistem al calculatorului electronic care permite operații de transfer de date și efectuarea unor operații (ex. unitate de disc, modem, imprimantă, ploter etc.); terminal.

PERIFERÍE (< fr., lat., germ.; {s} gr. *peripheria* „circumferință") s. f. Cartier situat la marginea orașului (în raport cu centrul); mahala. ✧ Loc. *De periferie* = periferic **(1)**; *fig.* fără importanță, căruia i se acordă puțin interes; de calitate proastă.

PERIFÍTON (< fr.; {s} *peri-* + gr. *phyton* „plantă") s. n. (BIOL.) Biodermă.

PERIFRÁSTIC, -Ă (< fr., germ.) adj. Exprimat prin perifrază. ✧ *Formă (verbală) p.* = formă (verbală) compusă cu un verb auxiliar (ex. construcția regională *m-am fost dus*).

PERIFRÁZĂ (< ngr., fr., germ.; lat. *periphrasis* de la gr. *periphrazein* „a vorbi indirect") s. f. Procedeu gramatical și stilistic de redare prin mai multe cuvinte a ceea ce poate fi exprimat printr-un singur cuvânt sau printr-o sintagmă.

PERIGÉU (< fr. {i}; {s} gr. *perigeios* „care înconjură Pământul") s. n. Punctul în care Soarele, Luna, sateliții artificiali etc., în mișcarea lor orbitală, se află cel mai aproape de Pământ. Este în opoziție cu *apogeu.*

PERIGLACIÁR, -Ă (< fr.; {s} *peri-* + fr. *glaciaire* „glaciar") adj. (GEOGR.) *Zonă ~* = regiune de la periferia ghețarilor pleistoceni și actuali, cu climă, procese și forme de relief caracteristice, determinate de condiții fizico-geografice specifice (alternanța înghеț-dezgheț, soluri afectate de îngheț peren, vânturi cu intensități mari etc.). Tipurile de forme **p.**, determinate de clima rece, de rocă și de panta topografică, sunt reprezentate prin grohotișuri, râuri de pietre, alunecări, avalanșe, morene nivale, nișe nivale, blocuri glisante ș.a. ✦ (În sens larg) Care se referă la fenomenele ce se extind în vecinătatea unui ghețar.

PÉRIGNON [periñõ], **Pierre, Dom ~** (1639–1715), călugăr benedictin francez. Cunoscut pentru procedeul de obținere al unei șampanii din vinul de Champagne, care-i poartă numele.

PERIGÓN (< fr., lat. {i}; {s} *peri-* + gr. *gonos* „sămânță, organ de reproducere") s. n. (BOT.) Înveliș floral format din elemente de aceeași culoare (numite tepale). **P.** poate fi sepaloid (cu tepale verzi, asemănătoare cu sepalele: ex. urzica, sfecla, măcrișul) sau petaloid (cu tepale colorate, asemănătoare cu petalele: ex. ghiocelul, crinul, laleaua).

Tepalele pot fi libere sau concrescute. V. *periant.*

PÉRIGORD, veche regiune istorică în SV Franței (Aquitania, azi în departamentul Dordogne). Oraș pr.: Périgueux. Platouri și coline calcaroase cu văi fertile (legume, viță de vie, tutun). Zonă de veche populare celtică (siturile preistorice Les Eyzies-de-Tayac și peștera *Lascaux*); a format sub Merovingi un comitat. A avut de suferit în timpul Războiului de 100 de Ani. Reunită domeniului regal sub Henric IV (1607).

PERIHÉLIU (< fr. {i}; {s} *peri-* + gr. *helios* „Soare") s. n. Punctul în care o planetă, o cometă etc., în mișcarea lor în jurul Soarelui, se află cel mai aproape de acesta. Pământul este la **P.** la începutul lunii ianuarie, când distanța până la Soare este de 147 mil. km. Este în opoziție cu *afeliu.*

PERIJÁ, Serranía de ~ sau **Sierra de ~,** lanț muntos în extremitatea de NV a Americii de Sud, în partea de N a Cordillerei Oriental, extins pe direcție SSV–NNE, pe 306 km, la granița dintre Columbia și Venezuela. Alt. max.: 3 750 m.

PERILA (< fr. {i}) s. f. Plantă anuală din familia labiatelor, originară din Extremul Orient, înaltă de 60–100 cm, păroasă, cu frunze oval-alungite și flori albe, bogată în ulei volatil și ulei gras *(Perilla acymoides).* Este cultivată ca plantă ornamentală și industrială, pentru extragerea unui ulei sicativ. Cultivată mai ales în China, Coreea, Japonia și N Indiei.

PERILIMFĂ (< fr. {i}; {s} *peri-* + fr. *lymphe* „limfă") s. f. Lichid incolor, având o compoziție identică cu a lichidului cefalorahidian, prezent între labirintul osos și cel membranos al urechii interne.

PERIM (BARÎM), insulă vulcanică yemenită, situată în Marea Roșie, la intrarea în str. Băb el-Mandeb; 13 km^2. Relief cu alt. max. de 65 m. Pescuit. Vizitată de portughezi în 1513, ocupată de francezi în 1738 și de britanici în 1799, a revenit Yemenului în 1967.

PERIMA (< fr., lat.) vb. I refl. **1.** (Despre idei, concepții etc.) A se învechi, a se demoda, a ieși din uz. **2.** (DR.; despre acțiuni, căi de atac sau alte acte de procedură) A se stinge prin neefectuarea într-un anumit termen a unor alte acte procedurale.

PERIMETRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la perimetru, care ține de perimetru.

PERIMETRITĂ (< fr.; {s} *peri-* + gr. *metros* „uter") s. f. Inflamație infecțioasă a țesutului conjunctiv din jurul uterului.

PERIMETRU (< ngr., fr., germ.; {s} *peri-* + gr. *metron* „măsură") s. n. **1.** Suma tuturor lungimilor laturilor unui poligon sau ale unei figuri geometrice plane închise. **2.** Linie închisă care mărginește o suprafață; *p. ext.* porțiune, suprafață bine delimitată. ✧ *P. construibil* = (în planurile de urbanism) teritoriu în care este permisă realizarea de locuințe și alte construcții, delimitat printr-o linie frântă închisă. În general coincide, în mare măsură, cu suprafața ocupată de construcții și alte dotări din localitatea respectivă și de terenurile aferente acestora.

PERINĂ s. f. v. **pernă.**

PERINDA *(< pe + rând)* vb. I refl. A trece unul după altul, a se succeda (în timp și spațiu).

PERINEFRITĂ (< fr. {i}; {s} *peri-* + fr. *néphrite* „nefrită") s. f. Inflamație acută, de obicei de natură infecțioasă, a țesutului din loja renală; flegmon perinefritic.

PERINEU (< fr., lat.) s. n. Partea inferioară a micului bazin traversată la bărbat de uretră și rect, iar la femeie de uretră, vagin și rect.

PERINEVRITĂ (< fr.) s. f. Inflamație a țesutului conjunctiv de susținere, care înconjură fibrele unui nerv.

PERINIȚA (< *perină* „pernă") s. f. Dans popular românesc (la origine dans de nuntă), în metru binar și mișcare vioaie, răspândit pe întreg cuprinsul țării, asemănător horei, în care un băiat alege o fată cu care îngenunchează pe o pernă și o sărută, apoi fata alege un băiat și jocul continuă astfel; melodia corespunzătoare acestui dans.

PERINOC (< rus.) s. n. Bucată de lemn așezată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul carului; scaun.

PERINTH, colonie grecească întemeiată de coloniști ionieni din Samos (600 î.Hr.), pe coasta tracică a Propontidei, la V de Byzantion (azi Ereğli, Turcia). Ocupată de *Darius* (513 î.Hr.), este eliberată în 476/475 î.Hr., când intră în sfera de influență a Atenei (sec. 5–4 î.Hr.), făcând parte din cea de-a doua ligă delio-atică. Asediată de regele Filip II al Macedoniei, fără succes (341/340 î.Hr.), intră ulterior sub stăpânirea acestuia. Dependentă de Regatul Pergam (189 î.Hr.) și din 129 î.Hr. de Roma. Decade la mijlocul sec. 3 d.Hr., renaște sub Dioclețian, când își schimbă numele în Heracleea Pontica. Își pierde importanța după proclamarea orașului Constantinopol (330) drept capitală a Imp. Roman.

PERIOADĂ (< fr.; gr. *periodos* „circuit" < *peri-* + *hodos* „drum") s. f. **1.** Interval de timp în cursul căruia se desfășoară anumite fenomene sau evenimente; fază, epocă, răstimp. **2.** (FIZ.) Intervalul de timp după care se repetă un fenomen variabil; durata fiecăreia dintre succesiunile de stări identice care alcătuiesc un fenomen periodic. **3.** (FIZ.) *P. de înjumătățire* v. *înjumătățire.* **4.** (MAT.) Cel mai mic număr adăugat argumentului unei funcții numerice care nu schimbă valoarea funcției (ex. 2 π este perioada funcției sin x). **5.** (GEOL.) Subdiviziune a timpului geologic mai mică decât era, căreia îi corespunde în spațiu un sistem de strate; se divide în epoci geologice. ✧ *P. glaciară* v. *glaciație, epocă glaciară.* **6.** (BOT.) *P. de vegetație* = interval de timp în care plantele își desăvârșesc întregul ciclu biologic; variază de la o specie la alta și în funcție de factorii climatici. **7.** (CHIM.) Șir orizontal în care sunt aranjate elementele în sistemul periodic al elementelor, după care proprietățile lor se repetă. Numărul perioadei este caracterizat de numărul cuantic principal. Se cunosc șapte perioade. ✧ *P. de inducție* = durată de timp după care o reacție în lanț începe să se desfășoare cu viteza corespunzătoare condițiilor respective. Se datorează prezenței unor inhibitori în mediul de reacție. **8.** *P. de latență* = timpul de evoluție ascunsă a unei boli; v. *latență.* **9.** (LINGV.) Frază, de obicei amplă, cu caracter unitar, armonios, datorat în special simetriei structurale. Pentru părțile unei **p.** condiționale se folosesc termenii *protază* și *apodoză.* **10.** (MUZ.) Idee muzicală formată de obicei din două sau din mai multe fraze.

PERIODIC, -Ă (< ngr., fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se repetă în mod identic după intervale de timp (aproximativ) egale; care survine la intervale regulate; care constă din parcurgerea repetată a aceleiași succesiuni de stări în intervale de timp egale. **2.** S. n., adj. (Revistă, buletin etc.) care apare la intervale regulate (săptămânal, lunar etc.). **3.** Adj. (MAT.) *Funcție p.* = funcție care admite o perioadă. *Fracție p.* = fracție zecimală în care, după virgulă, se repetă la infinit o anumită cifră sau un grup de cifre. **4.** Adj. (CHIM.) *Sistemul p. al elementelor* = mod de clasificare a elementelor chimice după proprietățile lor (masă atomică, număr atomic). Începând din sec. 19 au existat

SISTEMUL PERIODIC AL ELEMENTELOR, DUPĂ D.I. MENDELEEV

| Perioada | Șirul | Straturile electronice | GRUPELE ELEMENTELOR | | |

numeroase încercări de clasificare a elementelor (Johann W. Döbereiner, 1828; Beguyer de Chancourtois, 1862; John Alexander Newlands, 1864). D.I. Mendeleev (în 1869) a descoperit legea periodicității și a aranjat elementele în ordinea crescândă a masei lor atomice într-un tabel (sistemul periodic al elementelor, pe care-l revizuiește în 1871). Completat cu elementele descoperite ulterior (gazele rare), tabloul constă din șapte șiruri orizontale, numite perioade și nouă coloane verticale, numite grupe. O clasificare asemănătoare a fost propusă în același an de Julius Lothar Meyer. Dezvoltarea ulterioară a teoriei structurii atomului a condus la concluzia că numărul de protoni din nucleul atomului unui element (numărul atomic) este identic cu numărul de ordine al elementului în sistemul p. al lui Mendeleev, acesta devenind criteriul de clasificare a elementelor (A. van den Broeck, 1911; H. G. Moseley, 1913) și că aranjarea elementelor în sistemul p. este determinată de structura straturilor de electroni ale atomilor (N. Bohr, 1922).

PERIODICITĂTE (< fr.) s. f. **1.** Însușire a unui fenomen sau a unei acțiuni de a fi periodică **(1). 2.** (MAT.) Proprietate a unei funcții sau a unei fracții de a fi periodică. **3.** (CHIM.) *Legea periodicității* = lege conform căreia proprietățile fizice și chimice ale elementelor chimice variază periodic în funcție de numărul lor atomic, adică de poziția pe care o ocupă elementele în sistemul periodic.

PERIODIZA (< *perioadă*) vb. I tranz. A stabili perioade în cadrul unei discipline cu caracter istoric.

PERIOST (< fr.; {s} *peri-* + gr. *osteon* „os") s. n. (ANAT.) Membrană conjunctiv-fibroasă albure care învelește osul, cu excepția părților acoperite de cartilaj; se unește cu osul prin numeroase fascicule de fibre colagene și vase sangvine; de p. se fixează mușchii, ligamentele și fasciculele tendinoase. La nivelul **p.** se realizează creșterea în grosime a osului și formarea calusului după fractură. ✦ *P. alveolar* = periost care fixează rădăcina dintelui în alveolă.

PERIOSTITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație a periostului cauzată de un traumatism, de propagarea unei infecții sau de o inflamație din vecinătate.

PERIPATETIC -Ă (< fr., lat.; {s} gr. *peripatètikos* < *peripatein* „a se plimba") adj. Care se referă la doctrina lui Aristotel și a școlii lui. ✧ *Școala p.* = școala filozofică din Grecia antică (sec. 4 î.Hr.–sec. 3 d.Hr.), întemeiată de Aristotel și denumită astfel pentru că acesta purta convorbiri cu discipolii plimbându-se. A acordat o mare importanță cercetărilor științifice concrete în domeniul botanicii, matematicii, astronomiei, medicinei etc. Printre reprezentanții săi s-au numărat Theofrast, Eudem și Andronic din Rodos, Straton din Lampsakos, Alexandru din Aphrodisias ș.a. V. *Lyceum.*

PERIPATETISM (< fr.) s. n. Doctrina lui Aristotel și a continuatorilor lui.

PERIPEȚIE (< fr.; {s} gr. *peripeteia* „eveniment neprevăzut", „schimbare bruscă") s. f. Întâmplare sau serie de întâmplări neprevăzute, impresionante, care intervin în viața cuiva. ✦ (Într-o operă literară) Episod cuprinzând întâmplări neașteptate, care schimbă radical evoluția personajului. Termenul a fost folosit pentru prima oară de Aristotel („Poetica"), cu referire la tragedie.

PERIPLU (< fr.; {s} *peri-* + gr. *plein* „a naviga") s. n. Călătorie lungă (adesea anevoioasă) pe mări și pe oceane; *p. ext.* orice fel de călătorie îndelungată și grea.

PERIPTER (< ngr., fr., lat.; {s} *peri-* + gr. *pteron* „aripă") s. n., adj. (Edificiu) în plan dreptunghiular, înconjurat cu un șir de coloane; p. este cel mai frecvent tip de templu grecesc din perioadele arhaică și clasică.

PERISABIL, -Ă (< fr.) adj. Care este supus alterării, degradării, care nu poate fi păstrat mult timp.

PERISABILITATE *(< perisabil)* s. f. Însușirea a ceea ce este perisabil. ✦ Scădere cantitativă care se produce (și care se acceptă ca normală) la unele mărfuri, din cauza evaporării, uscării sau din cauza eliminării din circuit a unei părți din marfă, ca urmare a distrugerii sau degradării prin manipulare ori ca urmare a unor procese naturale de alterare.

PERISCOP (< fr. {i} {s} *peri-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument optic în care razele de lumină sunt deviate cu ajutorul oglinzilor sau al prismelor cu reflexie totală și care permite observatorilor aflați în tranșee, submarine etc. să urmărească ceea ce se întâmplă la suprafața pământului sau a apei. Primul periscop instalat pe un submarin francez datează din 1893, iar periscoape de tranșee au fost folosite în Primul Război Mondial.

PERISFERĂ (< fr.; {s} *peri-* + gr. *sphaira* „sferă") s. f. (Înv.) Înveliș intern al Pământului, care se întinde de la suprafață și până la adâncimea de 1 200 km.

PERISIP s. n. (GEOGR.) *Cordon litoral;* săgeată litorală; lido, tombolo.

PERISODACTIL (< fr.; {s} gr. *perissos* „în plus, impar" + *daktylos* „deget") s. n. (ZOOL.) Imparicopitat.

PERISTALTISM (< fr.) s. n. Denumire a ansamblului mișcărilor musculaturii unui organ intern cavitar (stomac, intestin, ureter etc.) prin unde succesive de contracții, care are ca efect propulsia și evacuarea conținutului acestuia.

PERISTIL (< fr.; {s} *peri-* + gr. *stylos* „coloană") s. n. Galerie formată dintr-un șir de coloane, care mărginește un edificiu (pe toate laturile). ✦ Galerie interioară în clădirile Greciei antice. În arhitectura romană **p.** reprezenta curtea interioară principală, înconjurată de coloane.

PERISTOM (< fr.; {s} *peri-* + gr. *stoma* „gură") s. n. **1.** Inel alcătuit din elemente denticulare, dispus în jurul deschiderii capsulei la mușchi. **2.** Regiune din jurul gurii la multe neverte-

Peristil

brate, care ajută uneori la colectarea hranei.

PERIŞ, com. în jud. Ilfov, situată în câmpia Vlăsiei; 6 811 loc. (2003). Staţie de c.f. Expl. de petrol şi gaze naturale. Prelucr. lemnului. Creşterea porcinelor şi a păsărilor. Staţiune de cercetări zootehnice (pentru porcine). Biserica Sf. Nicolae (sfârşitul sec. 16–1626). Între 23 ian. 1981 şi 12 apr. 1996 a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov.

PERIŞANI, com. în jud. Vâlcea, situată în depr. Loviştea, pe râul Băiaş; 2 665 loc. (2003). În arealul satului Titeşti au fost descoperite vestigiile unui castru roman (54,6 x 32,3 m) construit, în sec. 2 d.Hr., din piatră de râu, pe *Limes alutanus.* Bisericile de lemn Cuvioasa Parascheva (1797– 1799), Sf. Gheorghe (sec. 18), Sf. Nicolae (1808, refăcută în 1880) şi Sf. Dumitru (1886), în satele **P.,** Mlăceni, Bratoveşti şi Băiaşu.

PERIŞOARĂ *(< pară[2])* s. f. (Mai ales la pl.) Cocoloş de carne tocată amestecată cu orez, ou, verdeţuri etc. care se foloseşte la prepararea unor mâncăruri.

PERIŞOR *(< păr[1])* s. m. **1.** Diminutiv al lui păr[1]. ✧ *Perişori absorbanţi* v. *păr*[1] **(3). 2.** Denumire dată plantelor erbacee sau subarbuştilor (c. 40 de specii) din genul *Pyroia,* cu frunze verzi şi iarna, flori solitare sau în raceme terminale şi fructe capsule dehiscente (ex. *Pyrola secunda*). **3.** Denumire dată plantelor din genul *Elymus,* familia gramineelor, cu frunzele ovale şi păroase.

PERIŞOR, grind în complexul lacustru Razim–Sinoie.

PERIŞOR, com. în jud. Dolj, situată în câmpia Desnăţuiului; 1 836 loc. (2003). Zonă de interes cinegetic. În satul **P.,** menţionat documentar în 1573, se află biserica Sf. Nicolae (1862) şi biserica de lemn Sfinţii Voievozi (ante 1845), iar în satul Mărăcinele, biserica Sf. Nicolae (1694, cu renovări ulterioare).

PERIŞORU, com. în jud. Călăraşi, situată în câmpia Bărăganului; 5 340 loc. (2003). Staţie de c.f. Între 17 febr. 1968 şi 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ialomiţa.

PERITEASCA, lac pe cordonul litoral, din complexul lagunar Razim– Sinoie. Pe acest cordon se află rezervaţia Periteasca—Leahova—Gura Portiţei (3 900 ha), caracterizată prin prezenţa grindurilor care oferă condiţii prielnice de hrană şi cuibărit pentru păsările de ţărm (egreta, stârcul galben, gârliţa mare, raţa sunătoare ş.a.). Comunică cu Marea Neagră prin gura Periboina.

PERITECIU (< fr., lat.) s. n. Tip de fructificaţie la ascomicete şi licheni în care se formează ascele şi ascosporii.

PERITECTIC ({s} *peri-* + gr. *tektos* „solubil") s. n. Fază a unui aliaj binar cu componenţi miscibili doar în stare solidă, aflată la o temperatură cuprinsă între valorile temperaturilor de topire ale componenţilor.

PERITERESTRU (< *peri-* + *terestru*) adj. Care se află în jurul Pământului; circumterestru.

PERITONEU (< lat.; {s} *peri-* + gr. *teinein* „a întinde") s. n. Membrană seroasă subţire care căptuşeşte pereţii cavităţii abdominale *(p. parietal)* şi acoperă organele abdominale *(p. visceral),* delimitând un spaţiu închis, numit cavitatea peritoneală; (pop.) prapur **(3).**

PERITONITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamaţie acută sau cronică a peritoneului, generalizată sau localizată, de natură infecţioasă (bacilul Koch, pneumococ, streptococ etc.).

PERIURBAN (< *peri-* + *urban*) adj. Situat la periferia unui oraş, în aria de influenţă imediată a oraşului respectiv. Sin. *preorăşenesc.* ✧ *Arie (zonă) p.* = areal care înconjură un oraş, cuprinzând localităţi, terenuri agricole, obiective industriale, comerciale, recreative etc. strâns legate de activităţile din oraşul respectiv; beneficiază, de obicei, de o reţea amplă de căi de comunicaţie, care asigură o legătură rapidă cu oraşul. Extinderea sa variază foarte mult, în funcţie de importanţa oraşului respectiv şi de infrastructura activităţilor de transport (adesea prezentând prelungiri pe direcţia principalelor căi de comunicaţie). Tradiţional, o arie din care se recrutează forţă de muncă şi în care se obţin produse agricole cerute pe piaţa oraşului (îndeosebi legume şi zarzavaturi, lapte, ouă, flori tăiate); în prezent constituie şi o supapă pentru descongestionarea spaţiului urban, prin construcţia de locuinţe, adesea cu grad ridicat de confort, pentru populaţia orăşenească, mari obiective industriale, complexe comerciale, dotări moderne pentru activităţi recreaţionale.

PERIUŢĂ *(< perie)* s. f. **1.** Diminutiv al lui perie. ✦ (Fam.) Om linguşitor. **2.** Segment al piciorului albinei acoperit cu fire păroase.

PERJĂ s. f. Specie de prună a cărei pulpă se desprinde uşor de pe sâmbure.

Anthony Perkins

PERKIN [pə:kin], **Sir William Henry** (1838–1907), chimist britanic. Cercetări în domeniul coloranţilor. A descoperit (1856) primul colorant sintetic de anilină (moveina) şi a fondat (1857), la Harrow, o fabrică pentru coloranţi din anilină.

PERKINS [pə:kins], **Anthony** (1932–1992), actor american de film. Interpret cu un farmec special, bazat pe temperamentul sensibil şi un joc profund interiorizat. Creator al unor personaje timide, neliniştite, anxioase („Frica iese din ascunziş", „Dr. Jekill şi Mr. Hyde", „Ultimul ţărm", „Psihoză", „Vă place Brahms?", „Procesul", „Între noapte şi zi", „Demonul de alături").

PERL (< germ.) s. n. (POLIGR.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de cinci puncte tipografice.

PERL, Martin Lewis (n. 1927), fizician american. Prof. univ. la Michigan şi Stanford. Cercetări asupra particulelor elementare. Împreună cu F. Reines a descoperit particula elementară uşoară numită „tau". A construit camera cu bule. Premiul Nobel pentru fizică (1995), împreună cu Fr. Reines.

PERLA, numele popular al stelei *Gemma* din constelaţia Coroana Boreală.

Martin Lewis Perl

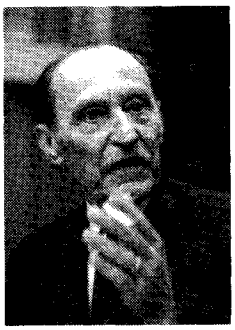

Ionel Perlea

PERLARE *(< perlă)* s. f. Fenomenul de strângere a cernelii prea fluide sub formă de perle pe suprafața tipăriturii.

PERLAS, Archipielago de las ~, arhipelag în statul Panamá, Golful Panamá al Oc. Pacific; 1 166 km^2. Renumit în trecut pentru pescuitorii de perle.

PĘRLĂ (< fr., it., germ.) s. f. **1.** (MINER.) Piatră semiprețioasă de podoabă, cenușie-argintie, cu luciu sidefiu, de formă sferică și dimensiuni milimetrice, alcătuită din aragonit depus prin secreție în jurul corpurilor străine (de obicei un grăunte de nisip) pătrunse în interiorul unor scoici (în special stridii) folosită în special pentru bijuterii; mărgăritar **(1).** Viața unei p. naturale este de 150–200 de ani. ✧ *Perle de cultură* = formațiuni sidefoase secretate în interiorul unor moluște *(Pinclada mertensi)* productive, ca urmare a intervenției omului care declanșează debutul procesului de selecție. ✦ Imitație a acestei pietre folosită pentru podoabe. ✦ Fig. Persoană sau lucru de mare valoare. ✦ Fig. (Ir.) Eroare grosolană, ridicolă; gafă verbală. **2.** *P. de peșteră* = concrețiune de formă sferoidală sau ovală, formată prin precipitarea carbonatului de calciu pe planșeul sau peretele unei peșteri, în jurul unui grăunte de nisip sau mic fragment de calcar. **3.** Element ornamental de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale. **4.** (VITICULT.) *P. de Csaba* = soi timpuriu de viță de vie, originar din Ungaria, cu ciorchini cilindrici sau cilindro-conici, cu boabe îndesate albeverzui, cu pielița subțire și aromă tămâioasă.

PERLEA, Ionel (1900–1970, n. sat Ograda, jud. Ialomița), dirijor și compozitor român. Stabilit în S.U.A. (1949). Prof. la Conservatorul din București. Director al Operei din București. Dirijor de operă la Cluj și București; concerte simfonice cu orchestrele Filarmonicii și Radio (1936–1944), apoi carieră internațională în Italia (1945–1949, dirijor permanent la Scala din Milano), apoi în S.U.A. la Metropolitan Opera și Carnegie Hali din New York și în alte orașe. Prof. la Manhattan School of Music. Turnee în întreaga lume. Mare interpret al creației românești: Paul Constantinescu, Th. Rogalski, S. Drăgoi, M. Andricu, M. Jora) și al repertoriului universal, unul dintre marii dirijori români de reputație mondială. Creație simfonică și camerală de orientare neoclasică și de inspirație națională (un cvartet de coarde, „Variațiuni simfonice pe o temă proprie", un concert pentru pian, lieduri).

PERLINGUAL, -Ă (germ.; {s} lat. *per* „prin" + *lingua* „limbă") adj. (Despre medicamente) Care se administrează sub formă de comprimate plasate sub limbă (ex. nitroglicerina, unii hormoni), fiind resorbite imediat de mucoasa linguală.

PERLIS, stat în Malaysia, în NV pen. Malacca, la granița cu Thailanda; 795 km^2; 204,4 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Kangar.* Expl. forestiere și de cositor. Culturi de orez; plantații de cauciuc. Pescuit.

PERLIT (< fr., germ., rus. {i}) s. n. Rocă vulcanică sticloasă, caracterizată prin existența unui sistem de crăpături sferoidale produse prin răcirea bruscă a lavei.

PERLITĂ (< fr. {i}) s. f. Constituent structural al aliajelor fier-carbon, reprezentând un amestec de ferită și cementită, având un conținut de 0,8% carbon.

PERLMAN, Itzak (n. 1945), violonist israelian. Stabilit în S.U.A. (1958). Bolnav de poliomielită de la 4 ani, imobilizat în scaun cu rotile. Carieră internațională, cu orchestra sau în muzica de cameră. Activitate pedagogică nonconformistă, cursuri de vară. Atracție pentru piesele de virtuozitate, pentru concertele romantice, dar și pentru repertoriul violonistic rar abordat, sau jaz (înregistrări cu André Previn). Frazare de o mare puritate, sunet cald și amplu, capacitate de a conferi virtuți de capodoperă unor piese marginale.

Itzak Perlman

PERLON (< germ.) s. n. Fibră textilă sintetică de tipul relonului.

PERM, oraș în estul părții europene a Federației Ruse, port pe Kama; 1,02 mii. loc. (2002). Important nod de comunicații. Aeroport. Metalurgie. Constr. de mașini agricole, de motoare pentru avioane și de utilaj minier; șantier naval. Ind. chimică, de prelucr. și chimizare a petrolului, de prelucr. a lemnului, electrotehnică, poligrafică, textilă, a pielăriei și alim. Combinat de celuloză și hârtie. Hidrocentrală. Universitate (1916); institute de învățământ superior. Teatru dramatic. Biserica mănăstirii Petropavlovsk (1757–1764), cu cinci cupole. Cunoscut din sec. 17 și fondat în 1723. Între 1940 și 1957 s-a numit *Molotov.*

PERMAFROST (PERGELISOL) (< fr.) s. n. Strat de sol sau rocă afectat de *îngheț peren;* poate atinge grosimi de la câțiva metri la 150 m, excepțional până la 400 m; în timpul verii se dezgheață doar la suprafață (pe câțiva metri sau decimetri). Este caracteristic climatului polar și subpolar. Sin. *merzlotă.*

PERMALLOY [pə:mæloi (cuv. engl. {i}; {s} *per[meable]* „permeabil" + *alloy* „aliaj") s. n. Tip de aliaje fier-nichel, cu permeabilitate magnetică mult mai mare decât cea a fierului pur, folosit la confecționarea miezurilor magnetice pentru transformatoare electrice, relee etc.

PERMANENT -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care există, durează, se petrece fără întrerupere; necontenit, neîntrerupt; care funcționează neîntrerupt o perioadă de timp determinată. ✧ *Ondulație p.* (și substantivat, n.) = ondulație a părului realizată cu soluții speciale, care se menține câteva luni. *Păr p.* (și substantivat, n.) = păr cu ondulație p. ✦ (Despre salariați) Angajat definitiv în schema unei instituții, firme etc. ✧ *Armată p.* = armată menținută neîntrerupt de un stat prin recrutări periodice. **2.** (CHIM.) *Gaze permanente* = gaze care își conservă starea la toate temperaturile și sub toate presiunile.

PERMANENTIZA *(< permanent)* vb. I refl. și tranz. A deveni sau a face să devină permanent; a statornici.

PERMANȚĂ (< fr.) s. f. Starea unui lucru sau a unei acțiuni care durează fără întrerupere. ✧ Loc. *În permanență* = fără întrerupere; permanent, mereu. ✦ (Concr.) Birou sau

serviciu care funcționează permanent în anumite instituții sau întreprinderi.

PERMANGANAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acidului permanganic. ✧ *Permanganat de potasiu* = substanță cristalină, violetă, cu reflexe metalice, solubilă în apă, în soluți având culoarea roșie-violetă, cu proprietăți oxidante. Se folosește ca decolorant în industria textilă, ca oxidant în chimia analitică, ca dezinfectant etc.

PERMANGANIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid care conține mangan, stabil numai în soluție apoasă, cu proprietăți oxidante.

PERMEABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre membrane sau materiale poroase) Care permite trecerea prin el a unui lichid sau a unui gaz.

PERMEABILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușire a unui material de a fi permeabil. **2.** (FIZ.) *P. magnetică* = mărime caracteristică materialelor magnetice, egală cu raportul dintre inducția magnetică și intensitatea câmpului magnetic.

PERMEAMETRU (< fr. {i}; {s} fr. *perméa[bilité]* „permeabilitate" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea permeabilității (magnetice) a materialelor. Se notează cu μ.

PERMEANȚĂ (< fr., engl.) s. f. (FIZ.) Mărime egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate un circuit magnetic și tensiunea magnetică din lungul circuitului. **P.** este inversa reluctanței și analogă conductanței unui circuit electric.

PERMEKE [permękə], **Constant** (1886–1952), pictor și sculptor belgian. Reprezentant al expresionismului flamand, influențat de cubism și de arta neagră. Figuri de țărani și pescari viguros stilizate, exprimând forță fizică („Secerătorul", „Mama și fiul", „Logodnicii").

PERMENDUR ({s} lat. *permeare* „a trece" și engl. *durable* „durabil") s. n. Aliaj magnetic moale de fier și cobalt, de obicei cu un adaos de vanadiu. Se folosește la fabricarea membranelor de telefon, a pieselor polare pentru electromagneți etc.

PERMIAN (de la n. pr. *Perm*, oraș în Rusia), ultima perioadă (serie) a Paleozoicului, care a durat c. 40 de milioane de ani (între c. 286 și 245 mii. ani), caracterizată prin dispariția trilobiților, dezvoltarea gimnospermelor și declinul criptogamelor vasculare; sunt frecvente unele foraminifere, briozoare, brahiopode, unele crustacee, stegocefalii, unele reptile etc. Mișcări tectonice intense (ultimele fose ale cutărilor hercinice) și vaste regresiuni marine. Printre depozitele sedimentare larg răspândite se numără cărbunii, sarea, gresia roșie.

PERMIS (< fr.) s. n. Autorizație dată de un organ competent pentru exercitarea anumitor activități de către persoana căreia i se eliberează (ex. **p.** *de vânătoare*).

PERMISIUNE (PERMISIE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Învoire dată cuiva de a face ceva; îngăduință, încuviințare, aprobare. **2.** (În forma *permisie)* Învoire dată unui militar de a părăsi serviciul pentru o perioadă scurtă de timp.

PERMISIV, -Ă (< fr.) adj. Care este admis ușor; care permite sau tolerează comportamente, practici pe care alții le-ar dezaproba sau sunt vizate a fi reprimate.

PERMITE (< lat., fr.) vb. III **1.** Tranz. A da voie, a încuviința, a îngădui. **2.** Refl. (Cu pron. pers. la dativ) A-și lua libertatea de a face ceva, a îndrăzni.

PERMITIVITATE (< fr., engl.) s. f. (FIZ.) Mărime caracteristică dielectricilor, egală cu raportul dintre inducția electrică și intensitatea câmpului electric; constantă dielectrică.

PERMOSER [pɛrmo:zər], **Balthasar** (1651–1732), sculptor german. Reprezentant al barocului. Ca pictor al Curții din Dresda (1689), a colaborat la decorarea palatului Zwinger. Scene mitologice pline de dinamism, cu preferință pentru redarea corpului omenesc în mișcare („Hercule strangulând șarpele", „Zeul Amor pregătindu-și arcul"); portrete („Apoteoza principelui Eugeniu", „Ecce homo").

PERMUTA (< fr., lat.) vb. I tranz. (MAT.) A efectua o permutare.

PERMUTABIL, -Ă (< fr.) adj. (MAT.) Care rămâne invariant printr-o permutare.

PERMUTARE *(< permuta)* s. f. (MAT.) Transformare biunivocă a unei mulțimi (de obicei finită) pe ea însăși (ex. toate p. posibile ale literelor x, y, z sunt: x, y, z; xy, xz; yx, yz; zx, zy; xyz, xzy, yxz, yzx, zxy și zyx. **P.** cu *n* elemente luate toate deodată este *n!*).

PERMUTIT (< fr. {i}; {s} lat. *permuto* „a schimba") s. n. Schimbător de ioni sintetic, întrebuințat în special la dedurizarea apei.

PERNAMBUCO [pernãbuku], stat în NE Braziliei, cu ieșire la Oc. Atlantic; 98,9 mii km^2; 8,08 mii. loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Recife.* Expl. forestiere. Plantații de arbori de cacao și de cafea, de trestie de zahăr; culturi de orez, porumb, bumbac; legumicultură; pomicultură. Creșterea animalelor.

PERNĂ (PERINĂ) (< scr., ucr.) s. f. **1.** Un fel de sac din pânză umplut cu fulgi (mai rar cu lână, câlți etc.), pe care își pune cineva capul când se culcă. ✧ *P. electrică* = obiect asemănător cu o p. **(1),** în care sunt introduse rezistențe electrice izolate și relee de protecție, folosit ca termofor. ✦ Obiect de tapițerie format dintr-un săculeț umplut cu iarbă de mare, cu păr de cal etc., care se fixează pe băncile unui automobil, pe anumite mobile etc. **2.** Bucată de lemn care se pune între tavan și capătul superior al unui stâlp. **3.** *P. de aer* = stratul de aer cu rol de lubrifiant care se află între două suprafețe în mișcare relativă.

PERNICIOS, -OASĂ (< fr.; {s} lat. *pernicies* „dezastru") adj. (Livr.) Care produce un rău, care are o evoluție gravă; dăunător, vătămător. ✧ *Anemie p.* = formă gravă de anemie, de tip macrocitar-megaloblastic, provocată de absorbția deficitară a vitaminei B_{12}. Se manifestă prin scăderea drastică a globulelor roșii, tulburări digestive (atrofia mucoasei) și nervoase. *Febră p.* = formă gravă a malariei.

PERNIK, oraș în V Bulgariei, situat pe cursul superior al fl. Struma, la 25 km SV de Sofia; 86,1 mii loc. (2001). Important nod feroviar. Centru carbonifer (lignit). Siderurgie; constr. de utilaj minier; ind. chimică, a mat. de constr. și alim. Fortăreață bizantină. Între 1949 și 1962 s-a numit *Dimitrovo.*

PERNIȚĂ *(< pernă)* s. f. Diminutiv al lui pernă **(1).** ✧ *P. de uns* = obiect confecționat din lână sau bumbac, care servește la ungerea mecanismelor.

PERNOV v. **Părnu.**

PERON (< fr.) s. n. **1.** Platformă amenajată în gări, de-a lungul liniilor de cale ferată, pentru a ușura urcarea și coborârea călătorilor din vagoanele trenurilor. **2.** Platformă, de obicei acoperită, înălțată cu câteva trepte în fața intrării principale a unei clădiri.

PERÓN 1. Juan Domingo P. (1895–1974), ofițer și om politic argentinian. Lider al Partidului Justițialist. Președinte al Argentinei (1946–1955, 1973–1974). Adept al unei a treia căi între socialism și capitalism, a fost promotorul unor reforme politice (votul pentru femei) și economice (naționalizarea căilor ferate

Juan Domingo Péron

Eva Duarte Péron

și a unora dintre marile industrii), care i-au adus o popularitate imensă. Opoziția față de biserică și divergențele cu armata au dus la lovitura de stat militară (1955), care l-a înlăturat de la putere; s-a exilat în Spania (1955–1973). **2. Eva Duarte P.** (cunoscută sub numele de *Evita*) (1919–1952), actriță, a doua soție a lui **P. (1).** Colaboratoare a soțului său în problemele sociale. Foarte populară, s-a consacrat apărării și ocrotirii oamenilor săraci. A refuzat postul de vicepreședinte al republicii. **3. Maria Estela Martínez de P.** v. **Martínez de Perón.**

PERONEU (< fr.) s. n. (ANAT.) Os lung și subțire situat pe partea externă a gambei, articulat cu tibia și metatarsul, împreună cu care formează scheletul gambei. Sin. *fibula* (termen folosit în prezent preferențial în literatura de specialitate).

PERONINĂ (< fr.) s. f. Narcotic cu acțiune mai puternică decât morfina.

PERONOSPORĂ (< lat.) Nume dat mai multor ciuperci inferioare, parazite pe plante fanerogame.

PERORA (< fr.; {s} lat. *perorare* „a pleda, a expune până la capăt") vb. I intranz. A vorbi mult și cu emfază.

PERORAL (< *per-* + *oral*) adv. Administrat pe cale bucală.

PERORAȚIE (< lat.) s. f. Partea finală a unui discurs, caracterizată printr-un stil retoric și un ton însuflețit și emfatic, menit să capteze interesul și adeziunea publicului; *p. ext.* vorbire însuflețită și emfatică, destinată să convingă.

PER OS (loc. lat.) loc. adv. Peroral.

PEROSI, Lorenzo (1872–1956), organist și compozitor italian; călugăr. Director muzical la capela San Marco din Veneția (1894–1897) și la Capela Sixtină din Vatican (1897–1915). A compus oratorii în stil wagnerian, mise, motete, psalmi ș.a.

PÉROT [perọ], **Alfred** (1863–1925), fizician francez. Astronom-fizician la Observatorul din Meudon și prof. univ. la Paris. A construit (1896), împreună cu Ch. Fabry, *interferometrul,* care le poartă numele.

PÉROTIN [perotẹ̃] **(Perotinus Magnus,** zis și *magister Perotinus***)** (c. 1160–c. 1238), compozitor francez. Ultimul și cel mai cunoscut din cei trei principali discantiști care ilustrează, la sfârșitul sec. al 12-lea și începutul sec. al 13-lea, școala zisă de la Notre-Dame de Paris, primii doi fiind Albert și Leonin. Din lucrările sale, *organa* și *conduit,* s-au păstrat două impozante „cvadruple": „Viderunt omnes" și „Sederunt principes".

PEROV, Vasili Grigorievici (1833/1834–1882), pictor rus. Membru fondator ai grupării peredvijnicilor. Picturi pline de dramatism, inspirate din viața iobagilor („Înmormântarea țăranului", „Predica la țară"), compoziții istorice („Răscoala lui Pugaciov"), scene de gen („Vânători la popas"), portrete („Turgheniev", „Dostoevski").

PEROVSK v. Kzîl Orda

PEROXIDAZE (< fr. {i}) s. f. pl. Enzime care catalizează desfacerea peroxizilor în prezența unui substrat oxidabil corespunzător.

PEROXIZI (< fr. {i}) s. m. pl. Derivați ai apei oxigenate, rezultați prin înlocuirea hidrogenului acesteia cu metale sau cu radicali organici; conțin în moleculă gruparea caracteristică peroxi- (–O–O–). ✧ *Peroxid de sodiu* = substanță gălbuie formată prin arderea sodiului în aer uscat. Reacționează cu apa, formând apă oxigenată. Este un agent oxidant puternic. *Peroxid de benzoil* = substanță organică cristalină, solubilă în dizolvanți organici. Prin încălzire se descompune în radicali liberi. Se întrebuințează pentru inițierea reacțiilor de polimerizare.

PEROXIZOM (< fr.) s. m. Component al celulei vegetale și animale în care se află enzime implicate în oxidare (uratroxidaza și catalaza). Au un rol activ în procesul de detoxificare, fiind foarte abundenți în ficat și rinichi.

PERPELI (< bg.) vb. IV **1.** Tranz. A frige puțin (la frigare, pe jeratic) o bucată de carne, slănină etc. ✦ A încălzi ceva la repezeală. **2.** Tranz. Fig. A supune pe cineva la chinuri morale; a tortura. **3.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se zbate, a se zvârcoli; a se frământa. ✦ A se răsuci (în așternut), a se întoarce pe o parte și pe alta din cauza unei dureri fizice sau sufletești.

PERPENDICULAR, -Ă (< lat., germ., fr.) adj. (Despre drepte, planuri sau *p. ext.* despre obiecte, părți ale lor etc.; și subst.) Care formează între ele unghiuri adiacente egale sau unghiuri diedre adiacente egale. ✧ *Dreaptă p. pe un plan* = dreaptă care intersectează planul și este perpendiculară pe oricare din dreptele conținute în plan. *Vectori perpendiculari* = vectori al căror produs scalar este nul.

PERPENDICULARITATE (< fr.) s. f. Proprietate a unor drepte sau plane de a fi perpendiculare între ele; relație care există între două drepte sau planuri care formează între ele unghiuri adiacente egale sau unghiuri diedre adiacente egale.

PERPER (< ngr.) s. m. Monedă de aur bizantină bătută cu stemă proprie, care a circulat și în Țările Române în sec. 14–15. Numit și *hiperper.*

PERPERIT (< *perper*) s. n. (În sec. 15–17, în Țara Românească) Dare indirectă pe produsele comercializate sau pregătite în vederea comercializării (în special pe vii și pe vin), plătită domniei.

PERPESSICIUS (pseud. lui *Dumitru Panaitescu*) (1891–1971, n. Brăila), poet, critic și istoric literar român. Acad. (1955).

Perpessicius

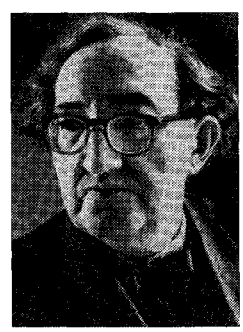

Director general al Bibliotecii Acad. (1957), director al Muzeului Literaturii Române (din 1957) şi director-fondator (din 1970) al revistei „Manuscriptum". Bogată activitate publicistică („Dictando divers"). Lirică evocând experienţa războiului („Scut şi targă") sau cu implicaţii fanteziste şi livreşti („Itinerar sentimental"). Comentarii critice remarcabile prin erudiţie, fineţea analizei, eleganţă şi culoare stilistică („Menţiuni critice", „Menţiuni de istoriografie literară şi folclor", „Lecturi intermitente"). Autor al unei ediţii monumentale a poeziei eminesciene şi, împreună cu I. Pillat, al unei „Antologii a poeţilor de azi". Premiul Naţional (1940).

PERPETUÁ (< lat., fr.) vb. I refl. şi tranz. A dura sau a face să dureze veşnic sau un timp îndelungat; a (se) transmite (din generaţie în generaţie); a (se) continua.

PERPETUÁRE (< *perpetua*) s. f. Faptul de a (se) perpetua; dăinuire de-a lungul vremii. ✧ *Perpetuarea speciei* = continuarea existenţei unei specii prin reproducere.

PERPÉTUU, -Ă (< lat.) adj. Care nu se sfârşeşte niciodată; necontenit; etern, veşnic.

PERPÉTUUM (cuv. lat.) s. n. **I.** Realizare a unei entităţi perpetue. ✧ (FIZ.) *P. mobile* = sistem mecanic, termic, electric etc. care ar fi capabil să funcţioneze ciclic şi să producă energie sau să efectueze lucru mecanic fără a primi energie din exterior *(p.m. de prima speţă)* sau consumând numai din energia termică a unui singur corp, fără a se afla în contact şi cu un alt corp mai rece decât primul *(p.m. de a doua speţă).* Realizarea unui *p.m.* a constituit o preocupare pentru inventatorii secolelor trecute, dar încercările lor s-au dovedit zadarnice, un astfel de sistem fiind în contradicţie cu legile fizicii. **II** (MUZ.) Compoziţie muzicală de virtuozitate, cu ritm rapid, alcătuită din sunete de valoare mică şi egală, a căror succesiune lasă impresia unei mişcări continue.

PERPIGNAN [perpiñă], oraş în S Franţei, în NE m-ţilor Pirinei; 162,6 mii loc. (1999). Nod feroviar. Mare piaţă de vinuri, fructe şi legume. Ind. încălţămintei, hârtiei, textilă şi alim. Fabrică de jucării. Ceramică. Universitate (1349). Conservator. Muzeu numismatic. Castel în stil gotic (sec. 13–15, renovat în sec. 20), catedrala Saint-Jean (sec. 14–15), Primăria (sec. 13), Castillet (1367–1369, restaurat în sec. 15). Fundat (sec. 10) pe ruinele anticului *Ruscino,* a intrat în stăpânirea Aragónului (1172–1276), devenind ulterior capitala Regatului Majorca (1276–1344). În componenţa Franţei (din 1659). Are statut de oraş (1197).

PERPLEX, -Ă (< fr., germ.; lat. *perplexus* „încurcat") adj. Surprins, uluit, stupefiat; încremenit, încurcat, dezorientat.

PERPLEXITÁTE (< fr.; lat. *perplexitas* „ambiguitate") s. f. Surprindere amestecată cu nedumerire; uluire, stupefacţie; dezorientare în faţa unei situaţii neaşteptate.

PERRAULT [perọ] **1. Claude P.** (1613–1688), arhitect, medic şi fizician francez. I se atribuie realizarea, în stil clasic, în colaborare cu arhitectul d'Orbay, a Colonadei Luvrului. A construit Observatorul din Paris (1667–1672). Autorul unui tratat de arhitectură; traduceri din opera lui Vitruviu. Studii de fiziologie animală („Mecanica animalelor"). **2. Charles P.** (1628–1703), scriitor francez. Frate cu **P. (1).** Adversar al lui Boileau, s-a angajat în disputa dintre antici şi moderni, devenind unul dintre teoreticienii clasicismului, considerat la vremea aceea modern („Secolul lui Ludovic cel Mare", „Paralelă între antici şi moderni"). Celebru datorită poveştilor sale pentru copii, preluate din folclor („Scufiţa roşie", „Motanul încălţat", „Cenuşăreasa", „Barbă albastră", „Frumoasa din pădurea adormită" etc.) cuprinse în volumul „Istorisiri sau poveşti din trecut". Poeme; biografii („Oameni iluştri").

PERRAULT [perọ], **Dominique** (n. 1953), arhitect francez. Orientare modernă (Şcoala Superioară de ingineri în electrotehnică şi electronică din Marne-la-Vallée, Biblioteca Naţională a Franţei din Paris).

PERRET [perẹ], **Auguste** (1874–1954), arhitect francez. Împreună cu fraţii săi, **Gustave** (1876–1952) şi

Charles Perrault

Jean-Baptiste Perrin

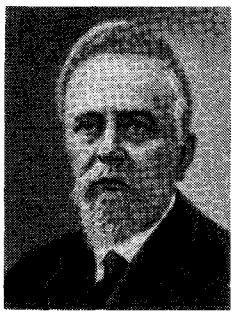

Claude (1880–1960), a fost unul dintre pionierii arhitecturii în beton armat. Lucrări de o mare vigoare, cu scheletul construcţiei vizibil, în care s-a dovedit un maestru al artei betonului (Teatrul de pe Champs-Elysées, Şcoala Normală de Muzică, Muzeul Lucrărilor Publice, azi Consiliul Economic şi Social, toate la Paris; reconstrucţia oraşului Le Havre, în colab. cu A. Persitz).

PERRIN [perẹ̃] **1. Jean-Baptiste P.** (1870–1942), fizician francez. Emigrat în S.U.A. (1940). Prof. univ. la Sorbona şi la Univ. Columbia din New York.

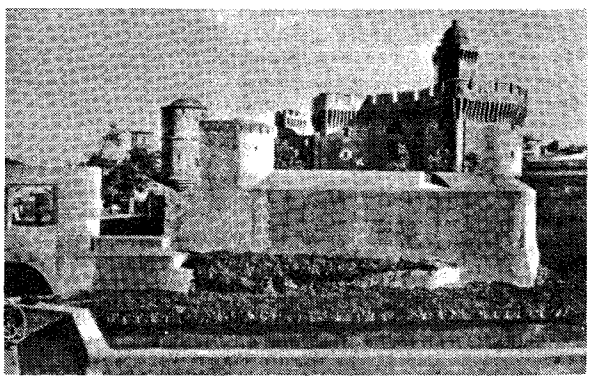

Perpignan. Castelul

Studii privind sedimentarea unor particule aflate în mișcare browniană, care au condus la determinarea (1908) numărului lui Avogadro, fundamentând astfel concepția atomică asupra structurii materiei. Cercetări asupra razelor catodice, a fluorescenței, emisiei și recepției sunetelor. Lucrări: „Tratat de chimie fizică. Principiile termodinamicii", „Mișcarea browniană și realitatea moleculară", „Atomii", „Elementele fizicii", „Știință și speranță". M. de onoare al Acad. Române (1930). Premiul Nobel pentru fizică (1926). **2. Francis P.** (1901–1992), fizician francez. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Sorbona. Cercetări de fizică nucleară; a stabilit teoretic (1939) posibilitatea reacțiilor în lanț. Înalt comisar pentru energia atomică (1951–1970).

PERRIN, [perẽ] **René** (1893–1966), industriaș și savant francez. Inventator al unui procedeu de elaborare rapidă a oțelurilor și oțelurilor speciale (1930). În geologie și petrografie a explicat metamorfismul prin difuzia de ioni în solide.

PERROCINTO, Eduardo (Aldo) (1852–1929), medic italian. Prof. univ. la Cagliari și Pavia. Studii asupra proprietăților biologice ale sângelui, a proprietăților cancerigene ale celulelor, asupra malariei și pelagrei. A perfecționat o serie de tehnici operatorii. Lucrări: „Regenerarea nervilor", „Plăcuțele sangvine", „Regenerare și transplant". M. de onoare al Acad. Române (1922).

PERROT [perọ], **Jules Joseph** (1810–1892), dansator și coregraf francez. Debut în 1830 la Opera din Paris; partenerul Mariei Taglioni (1831) în „Flora și Zefirul". A prezentat (1845) la Londra celebrul său *pas de quatre.*

PERROUX [perụ], **François** (1903–1987), economist francez. Prof. la Collège de France. Fondatorul Institutului de Științe Economice Aplicate (1944), director al Institutului de Studii și Cercetări Economice și Sociale (din 1960). Lucrări în domeniul teoriei economice, al economiei aplicate și al planificării („Economia secolului XX", „Tehnicile cantitative ale planificării", „Progresul economic"). A fundamentat teoria economiei dominante, a efectului de dominație asupra subdezvoltării, a efectului de antrenare, ca și teoria polilor de dezvoltare.

PERRY [pẹri], **Fred** (1909–1995), tenisman britanic. Câștigător al marilor concursuri de la Wimbledon (1934, 1935, 1936), Forest Hills (1933, 1934) și Melbourne (1939); component al echipei Marii Britanii câștigătoare a Cupei Davis (1933, 1934, 1935, 1936), cu un procent de 86% din meciuri. Campion mondial la tenis de masă (1929).

PERRY [pẹri] **1. Oliver Hazard P.** (1785–1819), comandant de navă american. A luptat în Indiile de Vest și în Mediterana (1799–1807), iar în 1812–1813, în războaiele împotriva flotei britanice, a obținut victoriile de la lacul Erie și Niagara (1813). **2. Matthew Calbraith P.** (1794–1858), comandant de navă american. Frate cu **P. (1).** A luptat în războiul împotriva Mexicului, capturând Frontera, Tabasco, Laguna, Túxpan și Veracruz. În fruntea unei escadre a pătruns cu nouă nave în zona portului *Edo* (1854), impunând renunțarea la măsurile protecționiste japoneze și încheierea tratatelor (1854, 1855), prin care porturile japoneze au fost deschise comerțului cu străinătatea, punând astfel capăt izolării, timp de două secole, a Japoniei față de restul lumii.

PERSAN, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Persia*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La pl.) Populație de origine indoeuropeană, stabilită la sfârșitul milen. 2 și la începutul milen. 1 î.Hr. în podișul Iran, unde în sec. 8–4 î.Hr. a pus bazele Imperiului Persan, condus de dinastia Ahemenizilor. Începând din 1935 Persia ia numele de Iran; de religie musulmană șiită. V. *Iran.* ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Persiei sau persanilor, referitor la Persia sau la persani. ✧ *Artă p.* = artă dezvoltată pe teritoriul Persiei (Iran), ale cărei origini se situează în milen. 5 î.Hr. anterioare colonizării persane. O mare înflorire cunoaște *a. p.* în perioada *Ahemenizilor* (sec. 8–4 î.Hr.), care se distinge printr-un caracter eclectic datorat influențelor artei de pe teritoriile cucerite. Construcțiile principale sunt palatele monumentale (Persepolis, Susa, Pasargadae), cu porți triumfale și săli cu coloane, caracteristică fiind apadana (sala de audiențe); coloanele au capiteluri reprezentând capete de tauri, iar pereții sunt decorați cu basoreliefuri în marmură (Persepolis) sau cu panouri de cărămizi smălțuite și policrome („Friza arcașilor" de la Susa). S-au construit morminte rupestre (mormintele lui Darius I și Artaxerxes II de la Naqsh-i-Rustam). O nouă etapă de înflorire a *a. p.* are loc în perioada Sasanizilor (sec. 3–7), când se construiesc palate colosale, la Firūzabad, Bishâpur, Ctesifon, decorate cu stucaturi și mozaicuri. Caracteristice sunt altoreliefurile și basoreliefurile rupestre cu subiecte narative de vânătoare sau de bătălie (Naqsh-i-Rustam, Taq-i Bostan). Artele decorative (ceramica, textilele, artele metalului), de o mare fantezie și execuție desăvârșită, au cunoscut o largă dezvoltare, influențând arta bizantină și intrând apoi în repertoriul artei europene medievale. După sec. 7 se va produce o sinteză a tradițiilor locale și a artei arabe. *Pisică p.* = rasă de pisică cu părul lung și mătăsos, având mai multe varietăți, care diferă prin colorația părului și a ochilor. *Covor p.* (și substantivat, n.) = covor de calitate superioară (la origine lucrat în Persia), cu bătătura alcătuită din fire înnodate și tăiate la o anumită lungime pe toată suprafața covorului. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de persani, scrisă cu alfabet arab, care este limba oficială în Iran și una dintre limbile oficiale în Afghanistan. V. *limbi iraniene.*

PERSECUTA (< fr.) vb. I tranz. A urmări pe cineva pentru a-i face rău; a nedreptăți pe cineva; a prigoni. ✦ A obseda, a urmări cu perseverență.

PERSECUȚIE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a persecuta pe cineva; prigoană, nedreptate repetată cu insistență. ✧ *Mania persecuției* = idee fixă a unei persoane care se consideră nedreptățită de toată lumea.

PERSEFONA (în mitologia greacă), fiica lui Zeus și a Demetrei. Răpită de *Hades, a* devenit soția acestuia. Trăia câteva luni din an domnind asupra umbrelor din împărăția subpământeană, apoi se întorcea pe pământ, viețuind lângă mama ei, care era zeița grânelor. Mitul P. simbolizează ciclurile vegetației. Se mai numea și *Kore.* La romani, îi corespunde *Proserpina.*

PERSEIDE (< fr.; {s} n. pr. *Perseu* + gr. *eidos* „aspect") s. f. pl. Ploaie de stele periodică din direcția constelației Perseu, care se produce în a doua decadă a lunii august (10–14 aug.).

Persefona

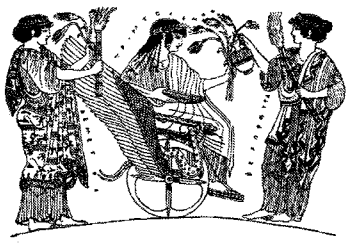

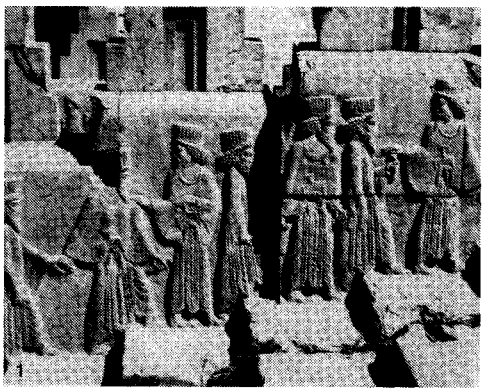

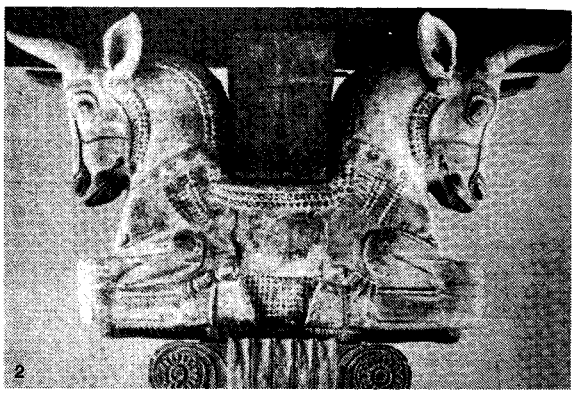

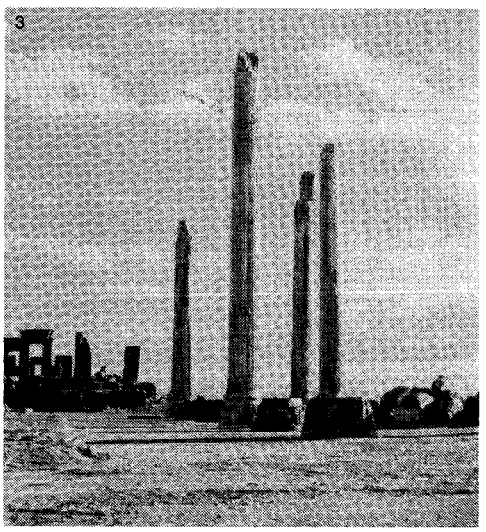

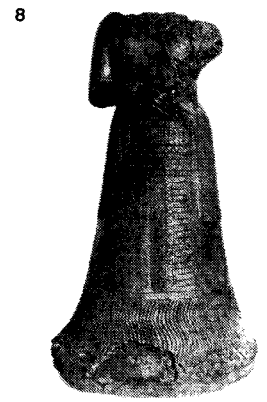

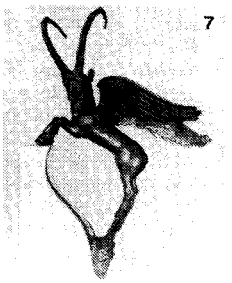

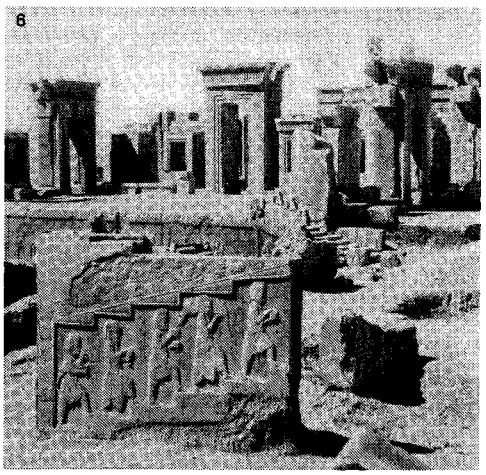

Artă persană

1. Basorelief de la palatul din Persepolis (sec. 5 î.Hr.); 2. Capitel cu capete de taur din palatul de la Persepolis; 3. Coloanele palatului de la Persepolis (sec. 6 î,Hr.); 4. Divinitate protectoare, bronz (sec. 9–7 î.Hr.); 5. Zăbală, detaliu bronz (sec. 12 î.Hr.); 6. Basorelief de la palatul din Persepolis (sec. 6 î.Hr.); 7. Țap înaripat, bronz aurit (sec. 6–4 î.Hr.); 8. Statuia reginei Napirosu, bronz (sec. 13 î.Hr.).

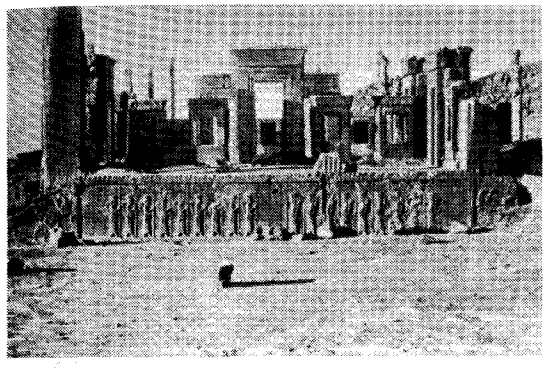

Persepolis. Ruine

PERSEPOLIS, oraș în Persia antică, capitala statului persan (518–330 î.Hr.) construită din inițiativa regilor Darius I, Xerxes I și Artaxerxes I. Jefuit și distrus de Alexandru Macedon. Monumente: ruinele palatului lui Darius și ale palatului lui Xerxes I. Basoreliefurile palatelor rămân o capodoperă a artei ahemenide. Azi *Takht-i-Dshemshid,* la NE de Shīrāz, Iran. Ruinele antice fac parte (din 1979) din patrimoniul cultural universal.

PERSEU 1. (În mitologia greacă) Fiul lui Zeus și al muritoarei Danae. I se atribuie săvârșirea mai multor fapte vitejești, printre care uciderea *Meduzei,* salvarea de un monstru marin a Andromedei, cu care se însoară, uciderea lui Polydectes, prigonitorul mamei sale. Era considerat întemeietorul legendar al Micenei. **2.** *(Perseus)* Constelație din emisfera boreală, care conține steaua variabilă Algol. Traversată de Calea Lactee, este vizibilă în România în timpul iernii.

Perseu și Andromeda

PERSEU (PERSEUS), ultimul rege al Macedoniei elenistice (179–168 î.Hr.). Și-a extins influența asupra statelor vecine și a încercat să-și impună protecția asupra lumii grecești. Înfrânt de romani în cel de-al treilea război macedonean (171–168 î.Hr.), la Pydna (168 î.Hr.), a murit în captivitate (165 î.Hr.), iar regatul său a fost împărțit în patru provincii tributare Romei.

PERSEVERA (< lat., fr.) vb. I intranz. A stărui într-o acțiune, într-o convingere; a urmări constant și cu stăruință realizarea unui scop; a rămâne ferm și constant la o idee, la un sentiment.

PERSEVERENT, -Ă (< fr.) adj. Stăruitor în convingeri, în atitudini, în acțiuni; tenace, dârz.

PERSEVERENȚĂ (< lat., fr.) s. f. Stăruință, statornicie într-o acțiune, în convingeri, în atitudini etc.; tenacitate, dârzenie.

PERSHING [pə:rʃiŋ], **John Joseph** (1860–1948), general american. A servit în războaiele cu Cuba (1898), Filipine (1899–1903 și 1906–1913) și Mexic împotriva lui Pancho Villa (1916). Comandant al Corpului Expediționar S.U.A. din Europa (1917–1919) în timpul Primului Război Mondial. Șef al Marelui Stat-Major al S.U.A. (1921–1924). Memorii.

PERSIA, denumirea oficială, până în 1935, a *Iranului.*

PERSIANĂ (< fr.; de la n. pr. *Persia*) s. f. (Mai ales la pl.) Oblon la ferestre, alcătuit din scândurele înguste, așezate orizontal pe un cadru și care se pot depărta sau apropia unele de altele.

PERSIC, golf în NV Oc. Indian, care desparte pen. Arabia de terit. continental al Asiei; 230 mii km^2; lungime: 990 km; lățime: 180–322 km; ad. medie: 25 m; ad. max.: 104 m. Salinitate ridicată (40‰). Legat de G. Oman prin str. Ormuz. Litoral însoțit de insule coraligene. Pescuit. Important în trecut pentru producția de perle. Țări riverane: Arabia Saudită, Kuwait, Iraq, Iran, Oman, Emiratele Arabe Unite, Qatar și statul insular Bahrain. În zona de șelf, mari zăcăminte de petrol.

PERSIFLA (< fr.) vb. I tranz. A lua în bătaie de joc pe cineva, a lua în râs; a zeflemisi.

PERSISTA (< fr., lat.) vb. I intranz. A rămâne ferm, neschimbat într-o hotărâre, într-o părere, într-o atitudine etc.; a stărui. ✦ A se menține în aceeași stare, a dăinui.

PERSISTENT, -Ă (după fr. *persistant*) adj. Durabil, trainic; stăruitor. ✧ *Frunze persistente* = frunze care nu cad la sfârșitul perioadei de vegetație, rămânând vii mai mulți ani (ex. la conifere).

PERSISTENȚĂ (după fr. *persistance*) s. f. Faptul de a persista; stăruință, insistență. ✧ *Persistența imaginilor* = menținerea senzației vizuale pe retină un anumit timp după dispariția obiectului din câmpul vizual.

PERSIUS (Aulus Persius Flaccus) (34–62), poet latin. „Satirele" sale, vizând moravuri ale vieții literare a vremii, excelează prin viziunea stoică asupra vieții și un limbaj de mare expresivitate.

PERSOANĂ (< lat., it., germ.) s. f. **1.** Individul uman considerat în totalitatea însușirilor sale fizice și psihice aflate într-o unitate integrativă, în continuitate de-a lungul vieții; se formează în condițiile existenței sociale, în procesul activității sale și al educației. ✦ Ființă omenească; om, individ, ins. ✧ *În persoană* = **a)** însuși, personal; **b)** în carne și oase. ✦ (DR.) *P. fizică* = om considerat ca subiect cu drepturi și obligații, care participă, în această calitate, la raporturile juridice civile. *P.*

John Joseph Pershing

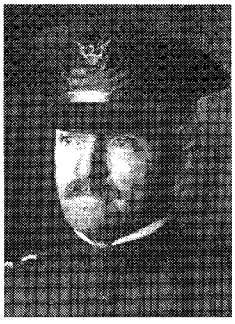

juridică = organizație, instituție etc., care având o alcătuire stabilă și un patrimoniu propriu pentru a îndeplini un anumit scop admis de lege, este subiect cu drepturi și obligații, deosebit de persoanele fizice care intră în componența acestora. **2.** (REL.; în limbajul trinitar și hristologic) Subiectul care posedă și își asumă în mod individual substanța comună a lui Dumnezeu. Dumnezeu este unul în trei persoane, adică o natură unică, o energie comună celor trei ipostasuri, iar nu trei naturi dumnezeiești distincte. În Hristos se disting: dualitatea naturilor (dumnezeiască și omenească) și unitatea persoanei. **3.** Categorie gramaticală specifică verbelor și unor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire), prin care se desemnează vorbitorul, interlocutorul sau cel despre care se vorbește ori obiectul deosebit de interlocutor și vorbitor; fiecare dintre formele flexionare prin care este exprimată această categorie.

PERSONA (cuv. lat. „mască", ulterior „rol") subst. La origine, denumea o mască sau un chip fals, făcut din piele sau din argilă și purtat de actori (de aici, termenul „dramatis personnae" folosit pentru „personaje" într-o piesă de teatru). În critica literară este uneori întrebuințat cu sensul de persoană care narează într-un text epic sau care vorbește într-un poem.

PERSONAJ (< fr.) s. n. Persoană care îndeplinește o acțiune într-o operă literară, muzicală, teatrală, cinematografică ș.a., eroul unei opere literare. ✦ Persoană înfățișată într-o compoziție de artă plastică. ✧ *P. alegoric* = personificare, în literatură sau în arte plastice, a unei noțiuni abstracte, a unei idei, a unor sentimente etc. (ex. Victoria, Justiția, Pacea etc.). ✦ Personalitate, figură (marcantă) în viața socială, politică, culturală etc.

PERSONAL, -Ă (< fr., lat., it., germ.) s. n., adj. **I.** S. n. Totalitatea angajaților dintr-o instituție sau întreprindere. ✦ Categorie de angajați stabilită după anumite criterii: pregătire, specializare, sector de activitate (ex. **p.** administrativ, **p.** cu pregătire superioară etc.). **II.** Adj. **1.** Care aparține cuiva (fiind proprietatea lui), specific pentru o persoană; individual, propriu. ✧ *Drept p. nepatrimonial* = drept subiectiv strâns legat de persoana titularului (ex. dreptul la nume, dreptul la domiciliu etc.). ✦ (Adverbial) Direct, nemijlocit. ✦ Original, propriu. **2.** (GRAM.) *Pronume p.* = pronume care arată persoana și care își schimbă forma după persoană, număr și caz. *Mod p.* = mod verbal ale cărui forme se schimbă după cele trei persoane. *Gen p.* = categorie gramaticală existentă în unele limbi (ex. poloneza), care diferențiază persoanele de animale și de lucruri. **3.** (Și subst.) *Tren p.* = tren de persoane, care oprește în toate stațiile și care circulă, teoretic, cu o viteză mai mică decât acceleratul sau rapidul.

PERSONAL COMPUTER (P.C.) (cuv. engl.), computer digital bazat pe un microprocesor și destinat a fi folosit de o persoană în timp.

PERSONALISM (< fr.) s. n. **1.** (FILOZ.; în sec. 19) Concepție potrivit căreia Dumnezeu este o persoană, în opoziție cu modul în care era conceput în panteism și idealismul absolut (F.E. Schleiermacher și alții). La începutul sec. 20, când mai mulți filozofi își revendică titlul de personalist (termenul a fost creat, se pare, de Ch. Renouvier în 1903), doctrina este focalizată asupra persoanelor umane individuale ca realități fundamentale și ireductibile; J. Maritain, E. Mounier și N.A. Berdeaev au susținut ideea unui *p. creștin* împotriva filozofiilor naturaliste și materialiste; E.S. Brightman, B. Webb, înclinați către idealism, respingeau tendința idealismului hegelian către monism și panteism, care nega realitatea ultimă a persoanelor individuale; prin G.H. Howison și B.P. Bowne, **p.** a devenit o adevărată școală la Univ. din Boston; Fr. P. Ramsey și Br. de Finetti au dezvoltat, în cadrul teoriei probabilităților, o teorie personalistă bazată pe noțiunile comportamentale de preferință și așteptare. În România, C. Rădulescu-Motru a propus un *p. energetic,* în care personalitatea umană, cea mai complexă unitate de viață, este pusă în legătură cu celelalte energii din natură. **2.** Atitudinea aceluia care ia în considerație în primul rând interesele și punctele de vedere personale; subiectivism.

PERSONALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține personalismului, care se referă la personalism. **2.** S. m. și f. Adept al personalismului.

PERSONALITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Ansamblu de însușiri stabile ce caracterizează mentalul și comportamentul unui individ; totalitatea trăsăturilor morale, intelectuale prin care se definește o persoană; ceea ce este propriu, particular fiecărei persoane; felul propriu, original de a fi al cuiva. **2.** (DR.) Calitatea de subiect de drepturi și de obligații. ✦ *P. juridică* = calitatea de subiect de drepturi și obligații a unei organizații. *Personalitatea legii penale* = principiul potrivit căruia legea penală se aplică și infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării, dacă făptuitorul este cetățean român sau dacă, neavând nici o cetățenie, are domiciliul în țară. **3.** Persoană cu aptitudini și însușiri deosebite (fizice, intelectuale, morale, organizatorice etc.), cu autoritate și prestigiu, care aduce o contribuție valoroasă (excepțională) în domeniul social-politic, cultural, științific, tehnic, artistic, literar ș.a. ✧ *P. istorică* = conducător al unui stat, al unui popor, al unei națiuni sau al unei clase sociale etc., care prin activitatea sa exercită o influență apreciabilă asupra destinelor acestora, asupra desfășurării evenimentelor.

PERSONALIZAT, -Ă (< fr.) adj. Individualizat.

PERSONA NON GRATA (loc. lat. „persoană indezirabilă") subst. (DR.) Denumire folosită pentru a desemna un reprezentant diplomatic despre care statul în care a fost acreditat declară că trebuie să-și înceteze activitatea pe teritoriul respectiv.

PERSONIFICA (după fr. *personnifier*) vb. I tranz. **1.** A atribui obiectelor inanimate sau abstracțiunilor însușiri omenești și a le reprezenta ca atare. **2.** A întrupa, a întruchipa, a încarna.

PERSONIFICARE *(< personifica)* s. f. **1.** Faptul de a personifica. **2.** Figură de stil semantică înrudită cu metafora prin care se atribuie obiectelor inanimate sau abstracțiunilor însușiri ale lumii vii sau chiar omenești. ✦ Întruchipare, întrupare, încarnare.

PERSORBȚIE (< fr.; {s} lat. *persorbere* „a absorbi") s. f. Absorbție pe un material foarte poros, în care fiecare atom component poate veni în contact direct cu substanța absorbită (ex. cărbunele activ).

PERSPECTIVĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Metodă de reprezentare prin desen, pe o suprafață plană, a imaginilor tridimensionale așa cum apar în funcție de distanță și de poziție; imagine obținută în acest fel. Dezvoltată metodic, începând din Renaștere, **p.** a căpătat un caracter de știință, cu legi proprii. ✧ Loc. adv. *În perspectivă* = respectând regulile de reprezentare a obiectelor în spațiu, ținând seama de depărtarea relativă a obiectelor. ✧ *P. verticală* (sau *etajată*) = reprezentarea planurilor din adâncime în registre etajate. *P. inversată* = relevarea planurilor din adâncime. *P. liniară* (sau

conică) = redarea adâncimii și a formelor în funcție de percepția optică. *P. în zbor de pasăre* = redarea unui peisaj văzut de la înălțime. *P. aeriană* = redarea distanței relative a obiectelor prin degradeuri de culori. *P. cavalieră* = **p.** în care se presupune că obiectele sunt văzute dintr-un punct situat la infinit. *P. practică* = p. în care redarea obiectelor e făcută în formele sesizate de ochi, fără prelucrarea teoretică a reprezentării lor; frecventă în pictura modernă. **2.** (MAT.) Reprezentare a unui corp din spațiu pe o suprafață, prin proiecție conică sau prin proiecție paralelă (cilindrică). După poziția punctului de vedere față de centrul de interes al obiectivului, **p.** conică poate fi ascendentă, orizontală și descendentă. **3.** Aspect pe care îl are un peisaj, o scenă, un obiect privit din depărtare; *p. ext.* priveliște. **4.** Posibilitatea realizării sau a desfășurării în viitor a unui plan, a unei activități etc. ✧ Loc. adj. *În perspectivă* = cu șanse sau pe cale de a se înfăptui în viitor. **5.** Ceea ce poate ajunge cineva în viitor; posibilitate de dezvoltare a cuiva.

PERSPECTIVISM (< *perspectivă*) s. n. Concepție potrivit căreia lumea este interpretată prin sisteme alternative de concepte, credințe, cultură, limbă, istorie etc., rezultând mai multe perspective dintre care, însă, nu poate fi aleasă cea mai valabilă din cauză că nu există un criteriu independent și cu autoritate. **P.** este asociat cu Nietzsche, Ortega y Gasset, W. van Orman. Quine.

PERSPECTOGRAF (< germ., fr.) s. n. **1.** Aparat care transformă în reprezentare concretă o reprezentare descriptivă a unui obiect. **2.** Aparat care redresează fotogramele aeriene ce au fost înregistrate pe clișee înclinate față de planul orizontal.

PERSPICACE (< fr., lat.) adj. Ager la minte, pătrunzător, subtil.

PERSPICACITATE (< fr., lat.) s. f. Capacitatea de a fi perspicace; agerime, ascuțime de minte, istețime; subtilitate, finețe spirituală.

PERSSON [pærsən], **Göran** (n. 1949), om politic social-democrat suedez. Prim-min. (din 1996). Semnează (mai 2001) cu omologul său român, Adrian Năstase, Acordul privind reglementarea datoriei din 1929 a României către Suedia.

PERSUASIUNE (< fr., lat.) s. f. Darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă sau să facă un anumit lucru; (forță de) convingere; proces prin care se urmărește schimbarea unei atitudini.

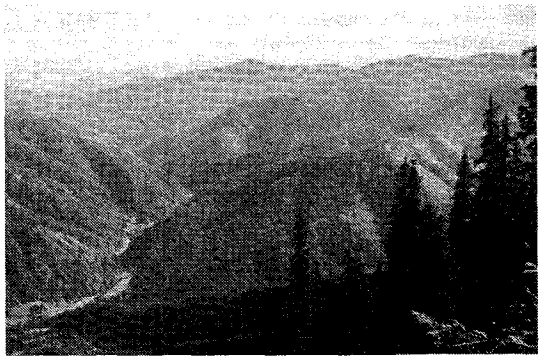

Munții Perșani (1.)

PERSUASIV -Ă (< fr.) adj. Convingător; insistent, stăruitor.

PERSULFAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acizilor persulfurici folosite ca agenți oxidanți în industria vopselelor și a medicamentelor, în panificație etc.

PERȘANI 1. Munții ~, unitate muntoasă, în SV Carpaților Orientali, cu direcția NE-SV, care limitează depr. Brașov spre V. Structură petrografică complexă (roci cristaline, calcare mezozoice, fliș, bazalte și aglomerate vulcanice). Alt. max.: 1 292 m (vf. Măgura Codlei). Este străbătută de Olt, prin defileul de la Racoș. Rezervații geologice-geomorfologice (cheile Vârghișului, microcanionul de la Hoghiz, cheile Văii Mari — Dopca, Piatra Cioplită — Comana), puncte fosilifere (Carhaga, Ormeniș), coloane de bazalt (Racoș), rezervația ornitologică Cotul Turzunului și rezervația completă Pădurea Bogății. **2.** Pas în partea central-sudică a m-ților Perșani, pe valea Hămărădia, care asigură legăturile rutieră și feroviară între depresiunile Brașov și Făgăraș. **3.** Stațiune balneoclimaterică de interes local, situată în raza com. Șinca, jud. Brașov, la poalele m-ților Perșani, cu izvoare de ape minerale clorurate, bicarbonatate, sodice.

PERȘI s. m. pl. **v. persan.**

PERȘU, Aurel (1890–1977, n. București), inginer și inventator român. Printre primii în lume care a studiat aplicarea formei aerodinamice la automobile. Numeroase brevete în țară și străinătate.

PERTH [pə:θ], oraș în SV Australiei, situat în estuarul fl. Swan, la 16 km de vărsarea acestuia în Oc. Indian, centru ad-tiv al statului Australia de Vest; 1,1 mil. loc. (2001). Nod de comunicații; port fluvio-maritim. Aeroport. Constr. de tractoare, rafinărie de petrol (Kwinana). Ind. metalurgiei feroase (oțel) și neferoase (aluminiu), chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, a încălțămintei, cauciucului, cimentului, alim. Centru minier (aur, nichel, cărbune). Centru comercial (minereuri, produse agricole). Universități (1911, 1975). Conservator. Grădină botanică; grădină zoologică. Catedrale anglicană și catolică. Fundat în 1829, devine oraș în 1856; a cunoscut o rapidă dezvoltare o dată cu

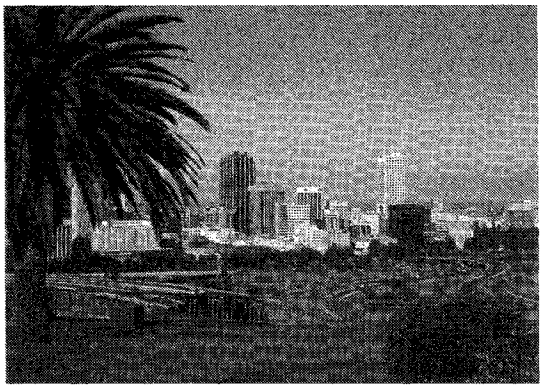

Perth.
Vedere generală

descoperirea zăcămintelor de aur la Coolgardine (în 1890) şi cu deschiderea portului Fremantle (în 1897).

PERTHES, Johann Georg Justus (1749–1816), editor german. A fundat (1785) o casă editorială la Gotha, care a publicat „Almanahul de la Gotha", precum şi importante lucrări de geografie şi istorie.

PERTILE, Aureliano (1885–1952), tenor italian. Remarcabil control al emisiei, suplețe a nuanțării, timbru incisiv, forță expresivă, rigoare muzicală. Repertoriu de tenor lirico-dramatic. Carieră în America de Sud şi Europa (Scala din Milano). Premiere absolute de opere („Neron" de Boito). Numeroase înregistrări (1923–1943; integrale cu „Aida", „Trubadurul", „Carmen").

PERTINAX (< fr., germ.; {s} lat. *pertinax* „solid, durabil") s. n. Material electroizolant cu o largă utilizare în industria electrotehnică, obținut din straturi suprapuse de hârtie impregnată cu rășini sintetice de tipul bachelitei.

PERTINAX (Publius Helvius) (126–193), împărat roman. Strălucită carieră militară şi administrativă. Guvernator al Moesiilor (176–178), al Daciei (178–179), Siriei (179–182), Britanniei (185–187), Africii (188–189). Prefect al Romei la sfârşitul domniei lui Commodus. După asasinarea acestuia, **P.** este proclamat împărat (1 ian. 193). Ucis după 87 de zile de garda pretoriană nemulțumită de măsurile luate în vederea însănătoşirii economiei.

PERTINENT, -Ă (< fr.; lat. *pertinens* „care se raportează la") adj. **1.** Care se potrivește cu obiectul în discuție; adecvat, convenabil; care denotă profunzime, competență. ✦ (DR.) Care se raportează exact la fondul cauzei. **2.** (Despre elemente lingvistice) Care este dotat cu o anumită funcție într-un sistem. ✦ (Despre elemente fonice) Care servește într-o anumită limbă la diferențierea semnificațiilor. **3.** (INFORM.; despre sisteme informaționale, stocuri de informație) Care are calitatea de a satisface cerințele obiective de informare ale unui beneficiar.

PERTINI, Alessandro (1896–1990), om politic italian. Membru al Partidului Socialist Italian (din 1918). Antifascist, a fost condamnat la închisoare (1927–1943). Președinte al Camerei Deputaților (1968–1976). Președinte al Republicii Italiene (1978–1985), a promovat o politică de consens național şi de sprijin al integrării țării în structurile europene.

PERTRACTA (< lat.) vb. I tranz. (Livr.) A dezbate o problemă în litigiu, a duce tratative, a discuta.

PERTU (după germ. *per du*) adv. *A fi pertu cu cineva* = a tutui pe cineva; a fi prieten apropiat al cuiva.

PERTURBA (< fr., lat.) vb. I tranz. A tulbura, a provoca dezordine, neorânduială. ✦ A împiedica funcționarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc.

PERTURBAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a perturba. **2.** Factor fizic de mică intensitate care modifică foarte puțin starea sau evoluția normală a unui sistem mecanic, electric, cuantic etc.; valoarea mărimii fizice care caracterizează această modificare. ✧ *Perturbații electromagnetice* = (în telecomunicații) componente ale semnalului recepționat, care provin din alte surse decât emițătorul sau din interacțiunea semnalului emis de emițător cu semnalele provenite din alte surse; paraziți **(3).** *Perturbații atmosferice* = perturbații produse de fenomenele electromagnetice din atmosferă.

PERÚ 1. Republica ~ (República del Perú), stat pe coasta vestică a Americii de Sud, cu largă ieşire la Oc. Pacific (3 079 km); 1 285 216 km^2; 24 800 mii. loc. (1998). Limbi oficiale: spaniola, quechua, aymară. Religia: creştină (catolici 89,2%, protestanți 6,6%), culte amerindiene. Capitala: *Lima.* Orașe pr.: Arequipa, Trujillo, Chiclayo, Iquitos, Piura, Huancayo, Chimbote, Cuzco. Este împărțit în 12 regiuni, alcătuite din 24 departamente şi o prov. constituțională (Callao). Se disting trei mari unități geografice: *Câmpia de coastă* cuprinde o fâşie îngustă de terenuri joase, cu aspect deşertic, străbătută transversal de râuri scurte, cu izv. în Anzi. Un vast sistem de irigații a transformat-o în principala zonă productivă a țării; *Sierra* alcătuită din lanțurile montane ale Anzilor, care străbat țara de la N la S, cu platouri („punas"), cu alt. de peste 4 000 m, dominate de creste paralele (Cordillera Blanca, Negra şi Central) cu vârfuri ce depăşesc 6 000 m alt. (Nevado Huascarán 6 768 m, alt. max. din țară); ele se unesc la Cerro de Pasco (4 338 m alt.), pentru a se separa din nou în Cordillera Oriental şi Occidental, ce închid pod. **P.** Cordillerele sunt tăiate de văi adânci şi înguste (Apurímac, Marañón etc.) şi afectate de vulcanism (în S); *La Montaña* (2/3 din supr. țării), formată din piemontul andin răsăritean şi o vastă câmpie aluvială, construită de afl. Amazonului (Ucayali, Río Napo, Marañón) şi acoperită de o junglă inaccesibilă. La 31 mai 1970 un puternic cutremur de pământ a afectat c. 70 000 km^2, a distrus 158 de localități, c. 70 mii de oameni au murit şi 1 mil. au rămas fără adăpost (cel mai catastrofal cutremur al sec. 20). Climă răcoroasă şi aridă în zona de coastă (datorită curentului rece Humboldt); în zona Sierra temperaturile scad şi precipitațiile cresc o dată cu alt. (datorită alizeelor); pe platourile andine clima este montană, cu temp. medii anuale sub 15°C şi precipitații scăzute; în câmpiile din E climă ecuatorială cu temperaturi ridicate şi constante şi precipitații regulate în tot timpul anului (2 200–3 000 mm). Deşi situat pe coasta pacifică, c. 3/4 din apele **P.** se dirijează spre Atlantic prin Amazon (cu originea în Anzii Peruvieni) şi afl. săi (Marañón, Ucayali). În SE, la granița cu Bolivia, se află marele lac Titicaca (cel mai mare din America de Sud şi cel mai înalt lac navigabil de pe glob — 3 812 m alt.) În La Montaña predomină pădurea ecuatorială („selva") cu numeroase specii de arbori, între care unii cu lemn prețios. În rest vegetație săracă, xerofită, sau inexistentă (în regiunea de coastă). Faună caracteristică regiunii andine (lama, guanaco, viscacha, chinchilla) şi numeroase specii de păsări. Țară cu economie agrar-industrială, cu o dinamică remarcabilă în ultimul deceniu. Agricultura (1/3 din populația activă, 13,2% din P.I.B. şi 15% din valoarea exporturilor) este axată pe cultura plantelor, legată de treptele de relief şi practicată mai ales pe terenuri irigate (40% din supr. cultivată). Se cultivă (mii t, 2000): grâu (189; până la 2 600 m alt.), porumb (1 240; baza alimentației populației; până la 3 300 m), orz (186,1), orez (1 892,1), manioc (881), cartofi (3 274), batate (245), sorg, soia, trestie de zahăr (7 750), cacao (25), cafea (158,3), ceai, bumbac pentru semințe (154) şi fibre (58,3), măslini, citrice (671,2), legume (fasole, mazăre, bob, năut, tomate 250,4, ceapă şi usturoi, varză şi conopidă, dovlecei şi castraveți, ardei, morcovi 145,8), nuci de cocos, arahide, cauciuc natural, mango (128,4), papaya, ananas (147,3), banane, avocado, mere (157,8), pere, piersici, fragi, pepeni, struguri (107,2). Culturile ilegale de coca constituie o importantă sursă de devize (34,2 mii ha). Creşterea animalelor se practică mai ales în zonele înalte (mii. capete, 2000): bovine (4,93), porcine (2,82), ovine (14,69), caprine (2,02), asini, catâri şi

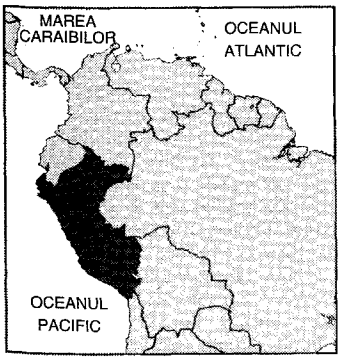

cabaline (1,49). Pescuit foarte dezvoltat: 8,43 mii. t (1999, locul 2 pe glob și locul 1 la făină de pește). Pădurile acoperă 55% din supr. țării și produc o mare cantitate de masă lemnoasă (9,16 mii. m^3 lemn, 1999), cu multe esențe prețioase. Bogate și variate resurse minerale (mineritul folosește 10% din populația activă și dă 11% din P.I.B. și 50% din valoarea comerțului exterior). Produce (1998): cărbune, petrol (5,66 mii. t), gaze naturale (208 mii. m^3; zăcământul Camisea, cel mai mare din America Latină), minereu de fier (2,97 mii. t), molibden (4 344 t), stibiu, mercur, plumb (257,7 mii t, locul 4 pe glob), zinc (868,8 mii t, locul 4 pe glob), cupru (483,3 mii t, locul 7 pe glob și al patrulea mare exportator comercial), cositor (25,75 mii t, locul 3 pe glob), tungsten (76 t), aur (94,2 t, locul 8 pe glob), argint (2 004 t, locul 3 pe glob), bismut (cele mai mari zăcăminte din lume), baritină, bentonită, borați, fosfați naturali (10 t), gips, sare, talc. Ind. prelucrătoare este diversificată, ramurile tradiționale fiind cea textilă și alimentară. Produce (1998): energie electrică (18,58 md. kWh), cupru rafinat (768,5 mii t, locul 9 pe glob), plumb de topitorie (109,5 mii t), zinc (174,7 mii t), fontă, oțel (510 mii t), montaj de autovehicule, nave (1,63 mii. t. d. w.), aparate de radio, televizoare, frigidere, mașini de cusut și de gătit, produse petroliere (benzine, uleiuri, bitumen 182 mii t, 1997), îngrășăminte azotoase, acid sulfuric (541 mii t), clorhidric (102,1 mii t), azotic, anvelope (1,03 mii. bucăți), fibre artificiale, fibre și fire sintetice, sodă caustică, fire și țesături de bumbac, fibre de iută, lână brută, spălată și țesături de lână, țesături de mătase artificială, pălării de Panamá, cherestea, hârtie (inclusiv de ziar), ciment (4,34 mil. t), țigarete (3,06 md. bucăți), lapte (1,07 mil. t, 1999) și lapte condensat, unt, brânzeturi, carne (910 mii t, 1999), zahăr (710 mii t, 2000), făină și conserve de pește, pește congelat, ulei de tung și de palmier, vin (130 mii hl, 2000), bere (6,56 mii. hl). Rețeaua de transport este insuficient dezvoltată și parțial modernizată. Căi ferate: 1 903 km (1998). Căi rutiere: 78,13 mii km (dintre care 10,15 mii km asfaltați, 1998). Autostrada panamericană și altele: 5 688 km (1998). Căi navigabile interne: 8,6 mii km (1996). Flota comercială maritimă: 284,9 mii t. r. b. (1999). Porturi pr.: Callao, San Nicolás, Talara, San Juan, Chimbote. Aeroporturi pr.: Lima/Jorge Chávez, Iquitos, Cuzco, Arequipa. Turismul dispune de un potențial ridicat (1,03 mil. turiști străini, 2000). Pr. obiective turistice: Cuzco, capitala Imp. Inca cu vestigii incașe (cetate, temple, palate) și cu cele mai frumoase biserici coloniale spaniole: catedrala (sec. 16–17) și mănăstirea La Merced (sec. 17); în împrejurimi cetatea Sacsahuamán și orașul-templu Machu Picchu, descoperit în 1911; orașele Cajamarca („Băile incașilor"), Ayacucho, Arequipa (mănăstirea Santa Catalina), Huancayo (târg amerindian renumit, peisaj deosebit), Nazca („desene" detectabile de la înălțime); capitala Lima cu Catedrala (sec. 16, care păstrează corpul mumificat al lui Francisco Pizarro), Palatul Guvernamental, Cabildo/Primăria, bisericile Santo Domingo (sec. 16), San Francisco (sec. 17) și La Merced (sec. 18), Muzeul arheologic (1926), Universitatea etc.; lacul Titicaca (pe maluri, pe insule sau în apropiere cu vestigii precolumbiene și inca); peisaje tropicale litorale și montane; parcurile naționale, unele dintre cele mai întinse de pe glob, cu faună și floră tipice ecosistemelor din bazinul Amazonului și Anzi (Manu, San Andrés de Cutervo, Tingo Maria, Pampa Galeras National Vicuña, Cutibireni); 16 păduri naționale în bazinul Amazonului; rezervații naturale (unele protejează guanul cu pene albe, una dintre cele mai rare păsări de pe glob). Moneda: 1 nuevo sol = 100

Departamente	Suprafaţa km²	Populaţia (1998)	Capitala
Amazonas	39 249	391 078	Chachapoyas
Ancash	35 826	1 045 921	Huaráz
Apurímac	20 896	418 775	Abancay
Arequipa	63 345	1 035 773	Arequipa
Ayacucho	43 814	525 601	Ayacucho
Cajamarca	33 247	1 377 297	Cajamarca
Cuzco (Cusco)	71 892	1 131 061	Cuzco (Cusco)
Huancavelica	22 131	423 041	Hauncavelica
Huánuco	36 938	747 263	Huánuco
Ica	21 328	628 684	Ica
Junín	44 410	1 161 581	Huancayo
La Libertad	25 570	1 415 512	Trujillo
Lambayeque	14 231	1 050 280	Chiclayo
Lima	34 802	7 194 816	Lima
Loreto	368 852	839 748	Iquitos
Madre de Dios	85 183	79 172	Puerto Maldonado
Moquegua	15 734	142 475	Moquegua
Pasco	25 320	245 651	Cerro de Pasco
Piura	35 892	1 506 716	Piura
Puno	71 999	1 171 838	Puno
San Martín	51 253	692 408	Moyobamba
Tacna	16 076	261 336	Tacna
Tumbes	4 669	183 609	Tumbes
Ucayali	102 411	394 889	Pucallpa
Provincia constituţională Callao	147	736 243	Callao

céntimos. Balanţă comercială aproape echilibrată (exporturile acoperă 95% din valoarea importurilor). Export (1998): aur (16,2%), cupru şi produse din cupru (13,6%), zinc (7,8%), peşte (6,8%), cafea (5%), petrol şi derivate (3,9%) etc. Pr. parteneri: S.U.A. (32,3%), Japonia (8,7%), Marea Britanie (4,8%), Elveţia (4,2%), Spania (4,1%) ş.a. Import (1998): produse brute (41,3%), maşini (24,9), bunuri de consum (23%), echipament de transport (6,7%). Pr. parteneri: S.U.A. (32,5%), Columbia (7,4%), Germania (5,6%), Venezuela (4,3%). — *Istoric.* În milen. 1 î.Hr.–1 d.Hr., pe terit. **P.** iau naştere civilizaţiile amerindiene Nazca, Tiahuanaco, apoi, în sec. 11–12, formaţiunile statale Chimu, Cuismancu, Chinca. În sec. 15, **P.** devine centrul Imperiul Inca, leagăn, alături de cel aztec, al celei mai strălucite civilizaţii precolumbiene. Conduşi de Francisco Pizarro, spaniolii cuceresc, în 1532–1533, Imperiului Inca, care se întindea din Columbia de azi, până în Chile. Ei întemeiază, în 1535, oraşul Lima, iar în 1543, viceregatul **P.**, care devine centrul puterii coloniale din America de Sud. Rezistenţa antispaniolă a indienilor culminează cu răscoala lui Túpac Amaru (1780–1781), cea mai amplă mişcare anticolonială a indienilor din istoria Americii Latine. În timpul Războiului de Eliberare a Coloniilor Spaniole din America de Sud, **P.** rămâne un bastion al forţelor regaliste, care reuşesc temporar să recucerească Ecuadorul (1810) şi Chile (1814). În urma victoriilor lui José de San Martin, **P.** îşi proclamă, la 28 iul. 1821, independenţa, ultimele rezistenţe ale autorităţii coloniale fiind înfrânte abia în 1824, în bătălia de la *Ayacucho.* În 1865–1866, aliat cu Chile şi Bolivia, **P.** poartă un război victorios împotriva armatelor spaniole. Între 1879 şi 1883 participă, alături de Bolivia, la „Războiul Pacificului" („Războiul salpetrului") împotriva statului Chile şi pierde provinciile Tarapaca, Arica şi Tacna. Îndelungatul conflict teritorial cu Chile (1883–1929) pentru provinciile de pe litoral, Tacna şi Arica, s-a încheiat în 1929 (Tacna este retrocedată statului **P.**, iar Arica a rămas în componenţa statului Chile). Problema trasării frontierei cu Ecuadorul duce, în repetate rânduri, la conflicte armate (1941–1942, 1981, 1995). După al Doilea Război Mondial, **P.** cunoaşte, până în 1968, o perioadă de instabilitate politică (4 lovituri de stat) şi o puternică influenţă a militarilor (din cei 8 preşedinţi, 6 au fost generali). La 3 oct. 1968, puterea este preluată de un guvern revoluţionar al forţelor armate, condus de Juan Velasco Alvarado, care inaugurează un regim militar timp de 12 ani. Nici un alt stat latino-american nu a cunoscut, într-un răstimp atât de scurt, succesiunea unor politici economice şi sociale atât de radicale şi de variate precum **P.** în perioada anilor '60–'70. De la regimul liberal de centru stânga al lui Fernando Belaúnde Terry (1963–1968), la guvernarea militară a generalului naţionalist reformator Juan Velasco Alvarado (1968–1975), puternic marcat de ideologia etatistă de stânga, la tranziţia spre liberalism, orchestrată de un alt general, Francisco Morales Bermúdez Cerruti (1975–1980); îi succede o politică de dreapta a preşedintelui Fernando Belaúnde Terry, revenit la putere (1980–1985), apoi guvernarea populistă, antiamericană, a preşedintelui Alan García Pérez (1985–1990) şi, în sfârşit, politica neoliberală a autoritarului Alberto Keinyo Fujimori, victorios în alegerile prezidenţiale din 1990 (şi reales în 1995) contra scriitorului Mario Vargas Llosa. Dacă în 1940, 2/3 din cei 6 mii. de locuitori ai ţării trăiau în reg. Anzilor, 50 de ani mai târziu, peste jumătate din cei 22 de mii. de peruani locuiesc în zona litoralului. Degradarea situaţiei economice şi diminuarea P.I.B., rata ridicată a inflaţiei, îndatorarea externă, dezechilibrul balanţei de plăţi, deficitul bugetar cronic, pauperizarea populaţiei şi, în primul rând, a celei amerindiene (1/2 din populaţia ţării trăia, în 1990, într-o stare de sărăcie absolută) conduc la creşterea insecurităţii şi a ratei criminalităţii, alimentând o situaţie socială tot mai explozivă. În anii '70 se constituie o mişcare de extrema stângă, „Sendero luminoso", care declanşează, din 1980, lupta armată împotriva autorităţilor centrale, urmată, din 1985, de o altă mişcare de gherilă – „Túpac Amaru". Acest război civil, în care intervin, alături de forţele guvernamentale, şi „escadroane ale morţii", organizate de formaţiuni de extremă dreaptă, se soldează, în perioada 1980–1995, cu peste 30 000 de morţi, contribuind la adâncirea haosului intern. Luarea cu asalt, în dec. 1996, a ambasadei Japoniei din Lima de către un comando al mişcării de

rezistență „Túpac Amaru" și menținerea, în interiorul ei, până la 22 apr. 1997, a unui mare număr de ostatici, focalizează din nou atenția opiniei publice internaționale asupra **P.** Șefii de stat ai **P.** și Ecuadorului semnează la Brasília, la 26 oct. 1998, în prezența președinților Argentinei, Braziliei și Chile, a câte unui reprezentant al președintelui S.U.A., al regelui Spaniei și al papei Ioan Paul II, un tratat de pace, care pune capăt unei dispute frontaliere vechi de șase decenii dintre cele două state. Tratatul stabilește traseul graniței pe o porțiune de 78 km din Cordillera del Condor, din bazinul fl. Amazon, și instituie câte o zonă ecologică demilitarizată de fiecare parte a frontierei (ultimele borne ale noii frontiere sunt așezate la 13 mai 1999). În nov. 1999, **P.** și Chile încheie un tratat care pune capăt unui diferend vechi de 120 de ani. **P.** recunoaște suveranitatea chileană asupra prov. Arica, pe care o pierduse în urma Războiului Pacificului (1879– 1883), dar obține facilități în portul Arica și pe calea ferată care leagă acest port de orașul peruvian Tacna. După ce modifică în Parlament Constituția, care permitea exercitarea de către o persoană a numai două mandate, A. Fujimori, care conduce în mod autoritar țara de la preluarea puterii în 1990, își prezintă candidatura în alegerile din apr. 2000 pentru un al treilea mandat. Deși câștigă cel de-al doilea tur de scrutin, în absența contracandidatului Aléjandro Tóledo, acesta, sprijinit și de observatorii Organizației Statelor Americane, reclamă săvârșirea unor ilegalități în desfășurarea alegerilor și declanșează ample mișcări de protest în țară. Amploarea scandalului izbucnit în sept. 2000, legat de tentativa șefului serviciilor secrete al președintelui de a corupe un parlamentar al opoziției, îl constrânge pe A. Fujimori să promită organizarea de noi alegeri și restructurarea atotputernicului Serviciu Național de Securitate. În fața valului crescând al manifestațiilor, la 20 nov. 2000, A. Fujimori, aflat în vizită în Japonia, transmite de aici, prin e-mail, Congresului, demisia sa oficială. Alegerile prezidențiale sunt câștigate (3 iun. 2001) de liderul centrist Aléjandro Tóledo, principalul artizan al înlăturării regimului autoritar al președintelui Fujimori. Republică prezidențială în care puterea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, Congresul, iar cea executivă de președinte asistat de un Consiliu de Miniștri. **2. Viceregatul Perú,** al doilea dintre cele patru viceregate întemeiate de spanioli pentru a administra posesiunile americane; creat în 1543, a inclus inițial cea mai mare parte din America de Sud, cu excepția coastei de N a Venezuelei și Panamá, apoi cu timpul micșorându-se: primul vicerege a fost Francisco Pizarro (1535–1541). În 1821 a fost desființat, ca urmare a intrării, în Lima, a trupelor lui Juan Sân Martin. **3. Curentul Perú-ului,** curent oceanic rece, ramură a Curentului Vânturilor de Vest, care se deplasează de la S spre zona tropicală a Oc. Pacific, pe c. 900 km lungime, paralel cu reg. coastei occidentale a Americii de Sud. Se formează în zona Antarctică. Temperatura apei: 8–23° C (în funcție de anotimp), fiind considerat cel mai rece curent din zonele globului aflate la latitudini mici. Pescuit. Fenomenul El Niño *(oscilația sudică pacifică)* este legat de dereglarea circulației oceanice în care este implicat acest curent. Cunoscut și sub numele de *curentul Humboldt.* **4. Fosa Perú-Chile,** denumirea sub care mai este cunoscută fosa *Atacama.*

PERUAN, -Ă (< n. pr. *Perú*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Peruvian **(1). 2.** Adj. Peruvian **(2).**

PERUCĂ (< fr., it.) s. f. Obiect confecționat din păr natural sau sintetic, imitând o coafură, care se poartă pe cap peste păr sau în locul părului. A servit și pentru remodelarea sau supradimensionarea capului. În Egiptul antic **p.** aveau formă piramidală, erau colorate (verde, negru, albastru) și marcau funcția sau rangul social. Femeile din Roma imperială purtau p. complicate confecționate din părul blond al sclavelor nordice. În Europa medievală, până în epoca modernă, regii și aristocrații purtau p. formate din bucle, lungi sau scurte, uneori împodobite cu flori, păsărele, păpuși etc.

PERUCHIER (< fr.) s. m. Persoană care confecționează peruci.

PERUGIA, oraș în centrul Italiei, situat pe râul Tiberina, la 137 km N de Roma, centru ad-tiv al reg. Umbria; 149,1 mii loc. (2001). Aeroport. Ind. alim. (dulciuri, paste făinoase), ceramică textilă; mobilă. Vechi centru cultural. Universitate (1200, recunoscută 1308). Muzee. Galeria națională a Umbriei. Monumente: ruinele unor ziduri etrusce (sec. 4 î.Hr.), Arcul lui August (sec. 1 î.Hr.), porțile Marzia, San Pietro, bisericile San Angelo (sec. 5–6), de plan circular, San Prospero (sec. 8–9), San Pietro (sec. 9), San Domenico (1305, reconstruită în 1632), în care se află mormântul papei Benedict II, San Severo (1505, renovată în sec. 18, cu fresce de Rafael), catedrala San Lorenzo (1345–1490), oratoriul San Bernardino (1451–1461), Palatul vechii universități (1453–1483), construit după planurile arhitectului Gasparino di Antonio, Palatul priorilor (sec. 13–14), Collegio del Cambio (1453–1457), Palatul Gallenga (1748–1758), Primăria / Palazzo Comunale (1293–1297, reconstruit în 1333–1335), Fontana Maggiore (1257–1278), Fontana di Piazza (c. 1278). Centrul școlii de pictură umbriene, remarcabile, mai ales prin operele lui Perugino, Pinturicchio ș.a. Întemeiat de umbrieni, a devenit unul dintre cele 12 orașe importante ale etruscilor (sec. 4 î.Hr.); cucerit de romani (310 î.Hr.), apoi de longobarzi (din 592), a intrat în componența statului papal (din 1540) și al Italiei unificate (1860).

PERUGINO (Pietro di Cristoforo Vannucci, zis il ~) (c. 1452–1523), pictor italian din școala umbriană. Elev al lui Piero della Francesca și Verrocchio și unul dintre maeștrii lui Rafael. A lucrat la Roma, Florența și Perugia. Desen pur și colorit cald, com-

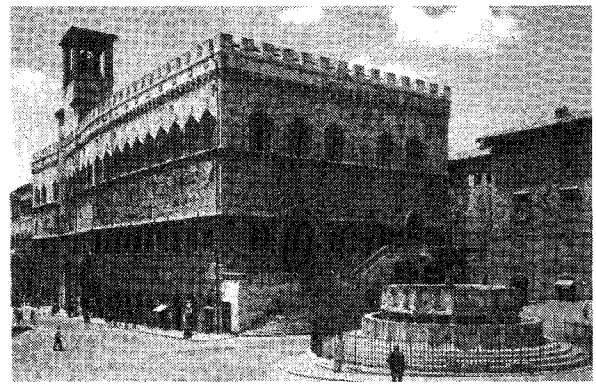

Perugia. Palatul priorilor

Il Perugino. Predarea cheilor către Sf. Petru

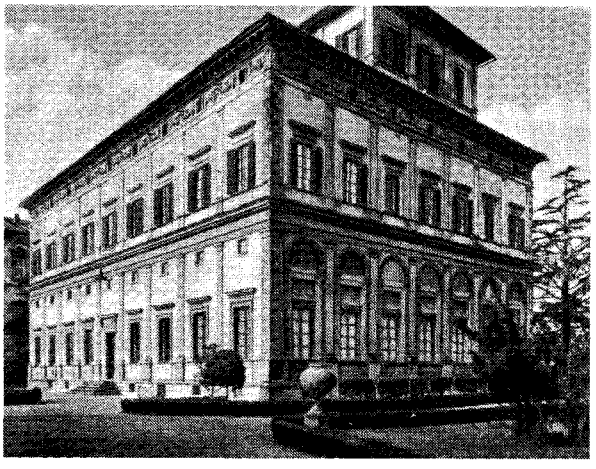

Baldassare Peruzzi. Palatul Farnesina

poziție clară, simetrică, plină de grație și simț al monumentalului (frescele „Crucificarea", „Pietà" și „Predarea cheilor către Sf. Petru" în Capela Sixtină și o serie de tripticuri și fresce la palatul Pitti din Florența și la Collegio del Cambio din Perugia).

PERUN (în mitologia slavă), zeul panslav al fulgerelor și tunetului sau, în general, al furtunii cu trăsnete, adorat de mai multe neamuri slave; la ruși și la bulgari era, mai târziu, protectorul cnejilor. Începând din sec. 6, în aria slavă răsăriteană a devenit zeul principal și divinitatea protectoare a războiului, ocrotitorul semănăturilor și unicul stăpân al lumii. I se construiau temple în pădurile de stejar, copac care îi era consacrat. Sacrificii și sărbători comunale se oficiau la 20 iul. în cinstea sa, obicei celebrat în Rusia până în timpurile moderne.

PERUȘ (< fr.) s. m. Papagal de talie mică, originar din Australia, foarte răspândit ca pasăre de colivie (*Melopsittacus undulatus*). În general, spatele și aripile sunt albastre sau verzi, pieptul galben.

PERUTZ [peruts], **Max Ferdinand** (1914–2002), cristalograf și biochimist britanic de origine austriacă. Conducător al Laboratorului de Biologie Moleculară al Univ. din Cambridge (1962–1979). Contribuții la studiul proteinelor globulare. A determinat structura tridimensională a hemoglobinei și, împreună cu J.C. Kendrew, a mioglobinei (1960), prin analiză cristalografică cu radiații X. Premiul Nobel pentru chimie (1962), împreună cu J.C. Kendrew.

PERUVIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a format în Perú; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a statului Perú sau este originară de acolo; peruan. **2.** Care aparține statului Perú sau peruvienilor, privitor la Perú sau la peruvieni; peruan.

PERUZEA (< tc.) s. f. Piatră semiprețioasă opacă (varietate de fosfat de aluminiu) cu nuanțe mergând de la albastru-deschis până la albastru-verzui; turcoază.

PERUZZI [perụttsi], veche familie florentină guelfă care a dat 10 gonfalonieri, 54 priori, precum și numeroși bancheri, activă, mai ales, în sec. 12–14.

PERUZZI [perụttsi], **Baldassare** (1481–1536), arhitect, pictor și decorator italian. Format sub influența lui Bramante și Rafael. Lucrări specifice Renașterii, de un manierism sobru. Fresce la bisericile Sant' Onofrio și Santa Maria della Pace din Roma. Ca arhitect a construit Palatul Farnesina și Palatul Ossoli din Roma și fortificații la Siena.

PERVAIN, Iosif (1915–1982, n. Cugir), istoric literar. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Cercetări pozitiviste în domeniul literaturii române premoderne și moderne („Studii de literatură modernă"), lucrări bibliografice („Românii în periodicele germane din Transilvania, 1778–1860").

PERVAZ (< tc.) s. n. **1.** Cadru realizat din material lemnos profilat, fixat pe părțile laterale ale unei uși sau ferestre pentru a masca rostul dintre perete și toc; *p. ext.* partea de jos a tocului unei ferestre. **2.** Șipcă îngustă de-a lungul pardoselii de lemn de pe lângă perete.

PERVERS -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre oameni) Înclinat spre fapte reprobabile, imorale, spre corupție; care prezintă o deviere de la normal a instinctelor, a judecății etc. ✦ Care prezintă perversitate sexuală. ✦ (Despre manifestări, instincte) Care trădează perversitate. **2.** Care nu este sincer; perfid, fățarnic.

PERVERSITATE (< fr., lat.) s. f. Deviere de la normal a unei funcțiuni senzoriale (miros, gust etc.), instinctuale (alimentară, sexuală etc.) sau intelectuale. ✦ Corupție, depravare, imoralitate;

Max Ferdinand Perutz

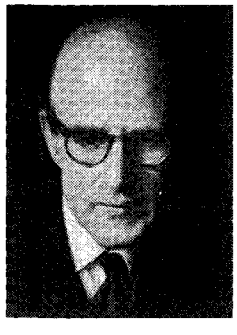

perversiune. ✦ Pornire spre rău, spre fapte reprobabile; răutate.

PERVERSIUNE (< fr., lat.) s. f. Perversitate. ✦ *P. sexuală* = săvârșirea de orice acte nefirești în legătură cu viața sexuală.

PERVERTI (< fr.; lat. *pervertere*, „a schimba, a abate") vb. IV tranz. și refl. A (se) denatura funcțiunea normală a unui organ. ✦ A (se) corupe, a (se) deprava.

PESACH (cuv. ebr. „trecere"), mare sărbătoare iudaică instituită în amintirea ieșirii poporului lui Israel din robia egipteană, sub conducerea lui Moise, și a minunilor făcute de Iehova pentru poporul său. Se sărbătorește la începutul primăverii prin jertfirea unui miel și consumarea de azimă timp de șapte zile.

PESANTE (cuv. it. „cu greutate") adv. (MUZ.; ca indicație de expresie) Solicitând a cânta „apăsat".

PESARO, oraș în E Italiei (Marche), port la M. Adriatică; 91,1 mii loc. (2001). Aeroport. Constr. navale, de motociclete și de instrumente muzicale; ind. ceramicii, a mobilei și textilă; rafinarea sulfului. Stațiune balneară și turistică. Muzeu al majolicii, cel mai bogat din Italia. Monumente: Domul (sec. 13–14), bisericile San Francesco (1356–1373), San Agostino (1398–1413), San Domenico (1395), San Giovanni Battista (1543), Santa Maddalena (1771); Palatul Ducal (1450–1510); Villa Imperiale (1469–1472); fortăreața Rocca Constanza (1474–1505). Vestigii romane. Din sec. 16, renumit centru de faianță. De origine etruscă, a devenit colonie romană (184 î.Hr.) sub numele de *Pisaurum*. Distrus de ostrogoți, în 536, a fost cucerit de bizantini (544), care l-au reconstruit și fortificat sub generalul *Belizarie*, devenind unul dintre orașele *Pentapolis*-ului. Mai târziu, a fost cucerit de longobarzi (752) și franci (774). Sub stăpânirea familiilor Malatesta (1285–1445), Sforza (1445–1500, 1503–1512) și Della Rovere (1512–1631), când a intrat sub influența statului papal. Din 1860 s-a unit cu Italia.

PESCADOR (cuv. sp.) s. n. Navă folosită pentru pescuitul marin de larg.

PESCADORES v. **Penghu Liedao.**

PESCAJ (< it.) s. n. Adâncimea de cufundare în apă a unei nave, măsurată până la linia de plutire, care variază în funcție de încărcătură.

PESCAR (lat. *piscarius*) s. m. **1.** Persoană care se ocupă cu pescuitul peștelui. **2.** (ZOOL.) Pescăruș.

PESCARA, oraș în ESE Italiei (Abruzzi), port la M. Adriatică: 116,2 mii loc. (2001). Șantiere navale. Siderurgie. Ind. alim., a ceramicii, textilă și chimică. Stațiune balneară. Pescuit. Turism. Muzeul Gabriele D'Annunzio. Cunoscut din vremea romanilor (*Aternum*), a luat numele de *Piscarla* sub longobarzi.

PEŠČARA [pɛtʃeara], rezervație naturală din Serbia, situată în SV Voivodinei, cuprinzând cea mai întinsă suprafață acoperită de nisipuri din Câmpia Dunării de Mijloc (c. 300 km^2), cu relief specific de dune, cu floră foarte diversă (numeroase raritați floristice) și faună caracteristică. Sin. *Nisipurile bănățene, Nisipurile de la Deliblat.*

PESCARI, vechile denumiri (între 1 ian. 1965 și 20 mai 1996) ale satului și com. Coronini, jud. Caraș-Severin, care se află pe stg. Dunării, la poalele SE ale m-ților Locvei; 2 020 loc. (2001). Pomicultură. Ruinele unei cetăți (sec. 11–15). În dreptul com. Coronini, în apele Dunării, se află stânca solitară Babacai, care, bătută de vântul local Coșava, emite sunete bizare ce au dat naștere unor legende interesante.

PESCĂREL (< *pescar*) s. m. Pasăre din ordinul paseriformelor, de mărimea unui sturz, brună-negricioasă pe spate, cu coadă scurtă și ridicată în sus; mierlă de pârâu *(Cinclus cinclus)*. Trăiește pe lângă râurile de munte și se hrănește cu pește. ✧ *P. albastru* = pasăre ihtiofagă de mărimea unei vrăbii, cu penaj strălucitor, albastru-verzui și cioc lung, conic; pescăruș verde *(Alcedo atthis ispida)*.

PESCĂREȘC, -EAȘCĂ *(< pescar)* adj. Care ține de meseria pescarului, privitor la pescari.

PESCĂRIE (< *pescar*) s. f. **1.** (Înv. și reg.) Pescuit. **2.** Loc, piață, magazin, unde se vinde pește. **3.** Feluri de mâncare preparate din pește.

PESCĂRUȘ (< *pescar*) s. m. Nume dat unor specii de păsări din familia laride, ordinul caradriiforme de talie mijlocie, cu picioare scurte și degete anterioare reunite printr-o membrană. Trăiesc în cârduri în preajma apelor dulci și a mărilor și se hrănesc cu pești. Se cunosc c. 90 de specii. În România sunt frecvente: *p. argintiu (Larus argentatus), p. râzător (Larus ridibundus)* și *p. sur (Larus canus). P. verde* = pescărel albastru.

PESCE, Gaetano (n. 1939), arhitect și designer italian. Sugestiile sale arhitecturale au un caracter vizionar și expresionist accentuat. Realizator de mobilier funcțional (masa și scaunul „Golgotha"); a fabricat „hazarduri" pentru a sparge uniformitatea de serie.

PESCEANA, com. în jud. Vâlcea, situată în E piemontului Oltețului, pe cursul superior al râului Pesceana; 2 104 loc. (2003). Biserica de lemn Sf. Nicolae (1800), în satul Ursoaia.

PESCENIUS NIGER (Caius Iustus), împărat roman (193–194). A luptat (183) în N Daciei împotriva dacilor liberi și a sarmaților. Guvernator al Siriei (191–193). Proclamat împărat de legiunile din Orient, participă la un război civil împotriva lui Septimius Severus, fiind înfrânt decisiv la Issos (194), capturat și decapitat.

PESCUI (< *pește*) vb. IV intranz. și tranz. A prinde pește sau alte animale acvatice; a se îndeletnici cu prinderea peștelui sau a altor animale acvatice. ✧ Expr. (Intranz.) *A pescui în apă tulbure* = a trage foloase personale, profitând de împrejurări confuze. ✦ Tranz. A scoate din apă pe cineva sau ceva.

PESCUIT (< *pescui*) s. n. Acțiunea de a pescui, meseria pescarului. ✧ *P. sportiv* = ramură sportivă competițională sau recreativă, constând în prinderea peștilor cu undița.

PESCUITOR (< *pescui*) s. m. Persoană care pescuiește altceva decât pește (ex. **p.** de perle, **p.** de bureți etc.).

PESEMNE (< *pe* + *semne*) adv. Se vede că..., se pare că...; probabil.

PESETA (cuv. sp.) s. f. Unitate bănească în Spania până la intrarea în vigoare a monedei euro.

PESHĂWAR [pəʃauər], oraș în NV Pakistanului, centru ad-tiv al prov. Frontiera de Nord-Vest (North-West

Pescăruș

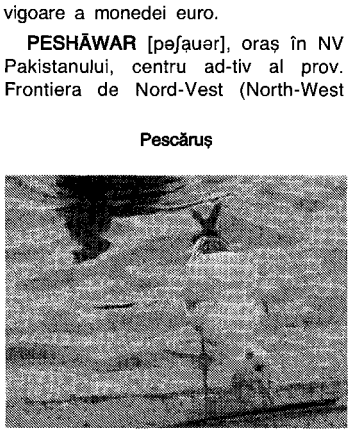

Frontier). Situat în apropiere de pasul Khyber, străbătut de o șosea strategică care leagă Pakistanul de Afghanistan; 982,8 mii loc. (1998). Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial (fructe, piei). Metalurgia cuprului. Ind. textilă (covoare), chimico-farmaceutică, a pielăriei și încălțămintei, ceramicii și alim. (conserve de fructe, zahăr). Universitate (1950). Moscheile Mahăbat Khăn (1630) și Gor Khatri. Fortul Bălă Hissăr, capitala Regatului Gandhăra (sec. 1). Centru caravanier pe drumurile comerciale cu Afghanistanul și Asia Centrală. Capitala Imperiului indo-scitic al kushanilor (sec. 1). Capturat de musulmani (988), din sec. 16 sub dominație afghană. Anexat de Ranjit Singh (1823) a intrat sub stăpânire britanică (1849), fiind folosit ca bază militară în războaiele anglo-afghane. În 1947 a revenit Pakistanului.

PESIMISM (< fr., germ. {i}; {s} lat. *pessimus* „cel mai rău") s. n. **1.** Tendință de a vedea mai ales latura nefavorabilă a lucrurilor; neîncredere în viitor; stare de spirit a omului care privește viața, viitorul și pe semenii săi cu neîncredere. ✦ Stare de deprimare, de tristețe și amărăciune. **2.** (FILOZ.) Atitudine opusă *optimismului*, și care consideră că nu există nici un temei pentru speranță, iar fericirea se află dincolo de sfera experienței. **P.** este reflectat în tradiția orfico-pitagoreică, unde existența pământească era privită ca o perioadă de penitență; în învățăturile unor religii orientale, îndeosebi în budism, care susține renunțarea la dorință și retragerea completă din lume; într-o măsură, în creștinism, prin accentuarea păcatului căderii și a osândei veșnice predeterminate; în doctrinele filozofice din Europa sec. 19, în special la Schopenhauer care afirma că viața este suferință fără sfârșit, la Nietzsche, dar și în sec. 20, la filozofi care au ca teme centrale moartea, neantul și angoasa (Heidegger, Sartre).

PESIMIST, -Ă (< fr. {i}) adj. s. m. și f. **1.** Adj. Care este format în spiritul pesimismului (filozofic); privitor la pesimism; (despre oameni) predispus la pesimism. **2.** S. m. și f. Persoană predispusă la pesimism.

PESMEȚ (cf. tc. *peksimet*) s. m. **1.** Felie de pâine sau de cozonac uscată sau prăjită. ✦ Produs alimentar obținut prin uscarea bucăților de pâine și măcinarea lor. **2.** Produs alimentar făcut din aluat fermentat, eventual îndulcit, tăiat în diferite forme și copt.

Fernando Pessôa

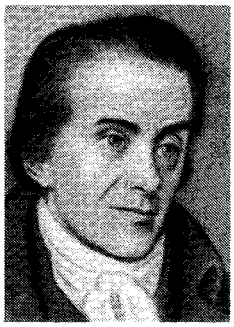

Johann Heinrich Pestalozzi

PEȘO (cuv. sp.) s. m. Denumire a unității bănești principale în Argentina, Chile, Columbia, Cuba, Republica Dominicană, Filipine, Mexic, Uruguay.

PESSANHA [pesaña], **Camilo** (1867–1926), poet portughez. Influențat de Verlaine. Poezie simbolistă al cărui inițiator și reprezentant important a fost în țara sa („Clepsidra").

PESSÔA [pəsoə], **Fernando António Nogueira de Seabra** (1888–1935), poet portughez. Unul dintre inițiatorii și promotorii liricii moderniste naționale. Operă de mare disponibilitate lirică și estetică, încorporând elemente simboliste și tendințe futuriste într-o expresie artistică de mare virtuozitate („Mesaj"). Versuri în limba engleză („Sonete", „Poeme engleze"). Scrieri de teorie literară („Pagini de doctrină estetică"). Și-a inventat încă trei eteronomi *(Ricardo Reis, Alberto Caeiro* și *Álvaro de Campos),* poeți cu o biografie, o individualitate și o operă total diferite.

PESSÔA CÂMARA, Hélder (1909–1999), prelat brazilian. Arhiepiscop de Olinda și Recife (1964–1985). Fondator (1968) și animator al mișcării „Acțiune, Pace, Justiție". Rol important în apărarea oamenilor defavorizați din America Latină.

PESTA (PEST) [peșt], parte a orașului *Budapesta,* situată pe malul stâng al Dunării. În 1867 a fost declarată capitală a Ungariei (în vremea monarhiei dualiste austro-ungare); se unește în 1872 cu Buda și Obuda formând actualul oraș.

PESTALOZZI [pestalǫttsi], **Johann Heinrich** (1746–1827), pedagog elvețian. Sub influența lui J.-J. Rousseau, a îmbogățit și reînnoit conținutul și metodele învățământului primar. În așezământul „Neuhof" (1774), pentru copii săraci, în orfelinatul de la Stans și institutele din Burgdorf (1800) și Yverdon (1805–1825), pe care le-a condus, a îmbinat instrucția cu activitatea practică. Experimentele sale bazate pe intuiție, stimularea activității proprii a copilului și a respectării individualității lui, încadrarea în comunitatea educațională s-au bucurat de un renume mondial. Popularizate în Transilvania, prin elevul său Ștefan L. Roth, ele au influențat organizarea învățământului în Țările Române. Lucrări: „Ora de seară a unui sihastru", „Lienhard și Gertruda", „Cântecul lebedei".

PEȘTĂ (< fr.; lat. *pestis* „epidemie, flagel") s. f. **1.** Boală infecțioasă acută, extrem de gravă, epidemică, transmisă la om prin bacilul *Yersinia pestis,* de la rozătoare, în special de la șobolani, prin intermediul puricilor; ciumă. Se manifestă prin febră, hemoragii, tumefacții ganglionare dureroase, producând o pneomonie acută, supurative și infecție aproape generalizată (p. bubonică); uneori atinge plămânii în zonele inghinale și la subțiori (p. pulmonară), iar alteori infecția generalizată duce la apariția de pete hemoragice cutanate *(peteșii),* cu sfârșit letal (ciuma neagră sau septicemică). O teribilă epidemie de p. neagră (marea p.) a omorât între anii 1346 și 1353 o treime din populația Europei Occidentale; adusă din Crimeea, a făcut ravagii în ținuturile mediteraneene, apoi din Franța a trecut în Anglia, Europa Centrală și de Est; teritoriul românesc a avut mult de suferit în timpul acestei epidemii. **2.** Numire generică pentru un grup de boli produse de virusuri la taurine, porcine, cabaline, păsări și pești. Se caracterizează printr-o evoluție acută și răspândire foarte rapidă.

PEȘTE (< *pe* + *spre*) prep. **I.** Introduce un complement circumstanțial de loc. **1.** Indică o suprafață sau un lucru care poartă, susține sau pe care cade, trece, se răspândește un alt lucru: *a căzut zăpada peste câmpie.*

2. În jurul, de jur împrejur. *Peste mijloc poartă cingătoare.* **3.** La distanță de... **4.** Dincolo de... **II.** Introduce un complement circumstanțial de mod. **1.** Exprimă depășirea unei cantități: *peste două mii de oameni.* **2.** Mai mult decât, în plus; mai presus de...; *e peste puterile mele.* ✧ Loc. *Peste măsură* = mai mult decât trebuie, foarte mult. **III.** Introduce un complement circumstanțial de timp. **1.** După. **2.** În timpul, în cursul. **3.** Mai mult decât. *A stat peste două ceasuri.* **IV.** (Introduce un complement indirect) Asupra. *Se ține stăpân peste toți.* **V.** Introduce un atribut care exprimă depășirea. *A avut merite peste așteptări.*

PESTEL, Pavel Ivanovici (1793–1826), ofițer rus. Unul dintre conducătorii radicali ai decembriștilor, fondatorul „Societății din Sud" (1821). Autor al proiectului de constituție „Ruskaia pravda" (Dreptatea rusă). Condamnat la moarte și spânzurat.

PESTEȚCĂ (< bg.) s. f. (În costumul popular femeiesc din Moldova) Un fel de șorț țesut în patru ițe, care se poartă peste fustă. Confecționată mai ales din lână, în culori vii (roșu, verde, portocaliu, galben), are pe margini o bentiță neagră și dantelă.

PESTICID (< fr.) s. n. Substanță chimică, toxică, folosită pentru distrugerea animalelor și plantelor dăunătoare. Dintre pesticide fac parte *erbicidele, insecticidele, fungicidele, antinematodele* și *rodenticidele.* Utilizate frecvent și în cantități mari au efecte negative asupra mediului (poluare, contaminarea alimentelor, distrugerea unor specii inofensive și chiar a celor folositoare, degradarea solului etc.). De aceea, unele **p.** au fost interzise în majoritatea țărilor (ex. DDT-ul). Se tinde la înlocuirea celor cu spectru larg de acțiune (care afectează un număr mare de specii) cu **p.** cu acțiune specifică și cu remanență redusă (care nu se păstrează un timp îndelungat în mediu).

PESTILENȚIAL, -Ă (< fr.) adj. Care emană un miros infect, dezgustător, scârbos.

PESTIȘU MIC, com. în jud. Hunedoara, situată în V depr. Hunedoara, pe râul Pestiș; 1 192 loc. (2003). Haltă de c.f. În satul Mănerău au fost descoperite vestigiile unei așezări romane din sec. 2–3. Biserica de lemn Sf. Nicolae (sec. 18), în satul Almașu Mic.

PESTRIȚ, -Ă (< sl.) adj. **1.** Care are pete mici de diferite culori; porumbac. **2.** De tot felul, amestecat, variat, diferit.

PEȘCHEȘ (< tc.) s. n. (În sec. 16–18, în Țara Românească și în Moldova) Denumire a darului, în bani și în obiecte, pe care domnii îl trimiteau sultanilor și altor demnitari ai Porții Otomane. ✦ (Pop. și fam.) Cadou.

PEȘIN (< tc.) adv. (Înv. și pop.) În numerar, cu bani gheață. ✧ (Adjectival) *Bani peșin* = bani plătiți pe loc.

PEȘTE (lat. *piscem*) s. m. (La pl.) Grupă de vertebrate acvatice din subîncrengătura *Gnatostomata,* cu corpul de obicei fusiform, acoperit cu solzi dermici și prevăzut cu înotătoare cu ajutorul cărora se deplasează *(Pisces);* sunt poichiloterme, ovipare și au inima bicamerală, respirație branhială (la dipnoi și pulmonară) și fecundație, în general, externă. Majoritatea **p.** au un organ de simț special (linia laterală) și un organ hidrostatic (vezica înotătoare). Se împart în **p.** cu schelet cartilaginos (ex. la rechin), care păstrează o serie de caracteristici primitive (clasa *chondrichthyes*), și **p.** cu schelet osos (ex. la crap, știucă, lin etc.), mai evoluați (clasa *osteichthyes*). Se înmulțesc prin icre. Se cunosc peste 20 000 de specii, care populează mările, oceanele și apele dulci. Au o mare importanță economică, fiind pescuiți pentru carne, icre, grăsime etc. ✧ *Pește-ciocan* = rechin din mările calde, având două proeminențe laterale ale capului, pe care sunt situați ochii *(Zygaena malleus). Pește-ferăstrău* = **p.** cartilaginos din mările calde, cu corpul de c. 9 m lungime, terminat cu un rostru lamelar dințat *(Pristis pristis). P. cu spadă* = pește osos din mările calde și temperate, cu maxilarul superior alungit în formă de spadă *(Xiphias gladius). Pești zburători* = familie de pești cu înotătoare pectorale alungite; sar din apă și plonjează la o înălțime de 2–3 m, parcurgând în aer c. 50–100 m *(Exocoetidae). Pești veninoși* = pești înzestrați cu organe speciale care produc venin; acesta le servește drept mijloc de apărare sau de atac. De exemplu, vulpea-de-mare și pisica-de-mare au la baza cozii o glandă veninoasă și un țep veninos. *Pești vivipari* = pești la care puii se dezvoltă în conductele genitale, fiind expulzați în mediu după eclozare (ex. unii rechini, unii pești de acvariu); au o prolificitate redusă. *Pești răpitori* = **p.** care se hrănesc cu alți pești, diferite nevertebrate și chiar anumite vertebrate.

PEȘTELE AUSTRAL *(Piscis Austrinus),* constelație din emisfera australă; cea mai strălucitoare stea: *Fomalhaut.*

PEȘTERA, com. în jud. Constanța, situată în NE pod. Oltinei; 3 499 loc. (2003). Viticultură.

PEȘTERA BONCHII, peșteră în SV m-ților Pădurea Craiului, situată în arealul com. Roșia, jud. Bihor. Lungimea galeriilor: 2 300 m. Explorată prima oară în 1968. Conține frecvente concrețiuni și formațiuni stalagmitice. Greu accesibilă.

PEȘTERA CU APĂ DE LA BULZ, peșteră în NE m-ților Pădurea Craiului, situată pe versantul de S al văii Iada, la 365 m alt., în perimetrul com. Bulz, jud. Bihor. Lungimea galeriilor: 4 500 m. Explorată prima oară în 1944. Galeria principală prezintă numeroase cascade, lacuri, precum și săli largi ce alternează cu spații înguste. Greu accesibilă.

PEȘTERA DE LA GĂLĂȘENI, peșteră în NE m-ților Pădurea Craiului, situată pe valea Deblei, la 380 m alt., în satul Gălășeni, jud. Bihor. Lungimea galeriilor: 2 357 m. Este constituită din două coridoare paralele, unul mai lung (Galeria uscată), cu săli spațioase, bogat concreționate, alternând cu zone mai înguste, și altul mai scurt (Galeria cu apă), străbătut de un pârâu subteran. Greu accesibilă.

PEȘTERA DE LA MOVILE, peșteră situată în S Dobrogei, la V de Mangalia, la c. 3 km de litoral. A fost descoperită în urma unui foraj executat în 1986, care la adâncimea de 18 m a

Pești

1. Pește ciocan. 2. Pește cu spadă. 3. Pește ferăstrău. 4. Pește zburător.

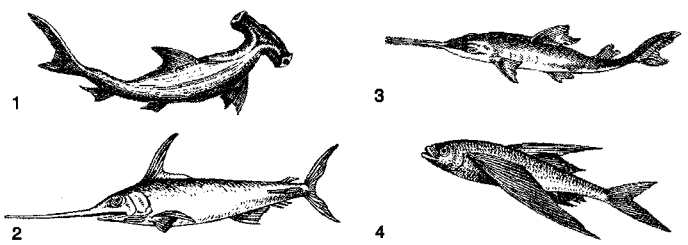

interceptat un gol carstic, lipsit de legătură cu exteriorul. Adăpostește un ecosistem extrem de original, având ca bază trofică chemosinteza realizată de bacterii prin utilizarea hidrogenului sulfurat furnizat de apele mezotermale sulfuroase din rețeaua de fisuri și goluri carstice din S Dobrogei. S-au identificat aici 30 de specii și câteva genuri noi din diverse familii de nevertebrate.

PEŞTERA DE LA ZĂPODIE, peșteră în zona centrală a m-ților Bihor, în cadrul complexului carstic Padiș–Cetățile Ponorului, la 1 090 m alt. Lungimea galeriilor: 12 100 m. Sistemul galeriilor, foarte meandrat, este axat pe două cursuri principale independente, la care se ajunge printr-o galerie mediană. Datorită joncțiunii naturale, realizată în 1974, între Peștera Neagră și Peștera de la Zăpodie, rețeaua totală a galeriilor însumează 12,1 km (locul 7 în România), fiind cunoscută și sub denumirea de *Peștera Neagră–Zăpodie.* Galeriile prezintă numeroase lacuri, cascade, marmite, sifoane. Foarte greu accesibilă.

PEŞTERA IALOMIŢEI v. **Ialomița (2).**

PEŞTERA LUI EPURAN, peșteră în pod. Mehedinți, situată pe pârâul Ponorăț, la 425 m alt., în raza com. Cireșu, jud. Mehedinți. Lungimea galeriilor: 3 604 m. Descoperită și explorată în 1964. Este o peșteră ramificată și meandrată, cu galerii dispuse pe două niveluri (superior — fosil și inferior — activ) care intersectează nenumărate săli. Conține bogate și variate concrețiuni, cristale albe de calcit, stalagmite, stalactite, blocuri de prăbușire etc. Monument al naturii. Greu accesibilă.

PEŞTERA LUI PAHOMIE v. **Polovragi**

PEŞTERA MAMUT v. **Mamut, Peștera ~.**

PEŞTERA MUIERII, peșteră sculptată în calcare mezozoice, situată în versantul dr. al cheilor pârâului Galbenu de pe rama SE a masivului Parâng. Lungimea galeriilor: 3 566 m. Numeroase forme concreționare (în special în Galeria Ursilor), domuri, coloane de stalactite, valuri de calcit. Prezintă importanță speologică, arheologică, paleontologică, biologică și mineralogică. Monument al naturii. Resturi de faună fosilă *(Ursus spelaeus).* Electrificată. Obiectiv turistic.

PEŞTERA NEAGRĂ (DE LA BARSA), peșteră în partea centrală a m-ților Bihor, în bazinul depresionar numit Groapa de la Barsa, la 1 100 m alt. Lungimea galeriilor: 1 879 m. Este constituită dintr-un sistem de galerii active (cu apă) și săli mari, dispuse pe c. 100 m diferență de nivel care, împreună, au înfățișarea literei K. Prezintă formațiuni stalagmitice și depuneri de tip „piele de leopard" pe pereți. În 1974 s-a realizat joncțiunea naturală cu *Peștera de la Zăpodie,* care a format o rețea subterană de galerii cu o lungime totală de 12 100 m. În această peșteră trăiește viermele *Troglochaetus beranecki.* Greu accesibilă.

PEŞTERA URŞILOR, peșteră în V m-ților Bihor, situată în arealul satului Chișcău, com. Pietroasa, jud. Bihor. Lungimea galeriilor: 1 500 m. Descoperită în 1975. Este alcătuită din două niveluri de galerii cu desfășurare liniară: unul superior, inactiv, cu multe stalagmite, draperii, stalactite, și altul inferior, activ,

CELE MAI LUNGI PEŞTERI DE PE TERRA

1.	Mammoth Cave System (S.U.A.)	500,5 km
2.	Optimisticeskaia (Ucraina)	157 km
3.	Hölloch (Elveția)	150 km
4.	Jewel Cave (S.U.A.)	118 km
5.	Ozernaia (Ucraina)	105,3 km
6.	Ojo Guareña (Spania)	88,9 km
7.	Commo d'Hyouernedo (Franța)	82,5 km
8.	Zaluska (Rusia)	80 km
9.	Siebenhengste (Elveția)	80 km
10.	Wind Cave (S.U.A.)	70 km
11.	Friars Hole Cave System (S.U.A.)	68,1 km
12.	Organ Cave System (S.U.A.)	60,5 km
13.	Fischer Ridge Cave System (S.U.A.)	59,5 km
14.	Sistema Purificación (Mexic)	55,1 km
15.	Dent de Crolles (Franța)	53,2 km
16.	Sistema del Silencio (Spania)	53 km
17.	Easegill Cave System (Marea Britanie)	52,5 km
18.	Mamo Kananda (Papua Noua Guinee)	51,8 km
19.	Réseau de l'Alpe (Franța)	51,7 km
20.	Gua Air Jernih (Malaysia)	51,6 km
21.	Pierre Saint-Martin (Franța-Spania)	51,2 km

Denivelare (avene)

1.	Jean Bernard (Franța) (–1 494 m; +41 m)	1 535 m
2.	Șahta Snejnaia (Rusia)	–1 370 m
3.	Pierre Saint-Martin (Franța-Spania)	–1 342 m
4.	Laminako Ateak (Spania)	–1 338 m
5.	Sima dei Trave (Spania)	–1 256 m
6.	Sistema Hautla (Mexic)	–1 252 m
7.	Berger-Rhododendrons (Franța)	–1 241 m
8.	Schwersystem (Austria)	–1 219 m
9.	Complesso Corchia-Fighiera (Italia)	–1 215 m
10.	Dachstein-Mammuthöhle (Austria) (–757 m; +423 m)	1 180 m
11.	Jubiläumsschacht (Austria)	–1 173 m
12.	Sima 56 (Spania)	–1 169 m
13.	Sistema Badalona (Spania)	–1 149 m
14.	Pozu del Xitu (Spania)	–1 148 m
15.	Sohneeloch (Austria) (–964 m; +132 m)	1 101 m
16.	Sima G.E.S.M. (Spania)	–1 098 m
17.	Nita Nanta (Mexic)	–1 080 m
18.	Jägerbrunntrogsystem (Austria)	–1 078 m
19.	Gouffre Mirolda (Spania) (–936 m; +110 m)	1 046 m
20.	Torca Urriello (Spania) (–1 017 m; +5 m)	1 022 m
21.	Anou Ifflis (Algeria)	–1 007 m
22.	Lamprechtshofen (Austria) (+995 m; –10 m)	1 005 m
23.	Commo d'Hyouernedo (Franța)	–1 004 m

ROMÂNIA
CELE MAI LUNGI PEŞTERI

1.	Peştera Vântului (munţii Pădurea Craiului)	34 km
2.	Peştera Hodobana (munţii Bihor)	22 km
3.	Complexul Topolniţa (podişul Mehedinţi)	20,5 km
4.	Peştera din Dealul Humpleu (munţii Bihor)	20,1 km
5.	Peştera Tăuşoare (munţii Rodnei)	16,1 km
6.	Peştera Ciur-Ponor-Topliţa (munţii Pădurea Craiului)	14,3 km
7.	Peştera de la Zăpodie-Peştera Neagră (munţii Bihor)	12,1 km
8.	Peştera Polovragi (munţii Căpăţânii)	10,4 km
9.	Peştera Cornilor (munţii Pădurea Craiului)	10,2 km
10.	Peştera Ponorici-Cioclovina cu Apă (munţii Sebeş)	7,9 km

Denivelare (avene)

1.	Peştera Tăuşoare (munţii Rodnei) (–358 m; +105 m)	461 m
2.	Peştera Sura Mare (munţii Sebeş)	+405 m
3.	Avenu din Stanu Foncii (munţii Pădurea Craiului)	–339 m
4.	Ponorul Sîncuta (munţii Pădurea Craiului)	–295 m
5.	Avenul din Hoanca Urzicarului (munţii Bihor) (–286 m; +2 m)	288 m
6.	Avenul din Dosul Lăcşorului (munţii Sebeş)	–286 m
7.	Peştera Jghiabul lui Zalion (munţii Rodnei) (–238 m; +4 m)	242 m
8.	Avenul din Poiana Gropii (munţii Domanului)	–236 m
9.	Avenul din Dealul Secătura (munţii Bihor)	–230 m
10.	Peştera Ciur-Ponor-Topliţa (munţii Pădurea Craiului) (–203 m; +25 m)	228 m

cu puţine concreţionări. Faună reprezentată prin coleoptere şi izopode. Aici a fost găsit un schelet de urs de cavernă (*Ursus spalaeus*), conservat într-o terasă aluvionară din galeria inferioară. Rezervaţie speologică. Electrificată. A intrat în circuitul turistic în 1980.

PEŞTERA VÂNTULUI, cea mai lungă peşteră din România (34 000 m, totalul galeriilor), situată pe versantul de N al masivului Pădurea Craiului (M-ţii Apuseni), pe stg. Crişului Repede, la 300 m alt., în arealul com. Şuncuiuş, jud. Bihor. Explorată prima oară în 1957. Dezvoltată pe calcare triasice, peştera este constituită dintr-un sector inferior, parcurs de un râu subteran, şi unul superior (fosil), cu martori de eroziune (terase, sedimente etc.). Morfologic se relevă prin nivelurile de eroziune cu meandre suprapuse şi o mare varietate de forme concreţionare. Faună cavernicolă săracă, reprezentată prin viermi de apă (*Mylanchulus cavensis, Stenonchulus troglodytes*) şi coleoptere (*Phalenon moczáryi*). Greu accesibilă. Monument al naturii.

PEŞTERĂ (< sl.) s. f. Cavitate subterană de dimensiuni mari, care comunică cu suprafaţa printr-una sau prin mai multe deschideri (guri), formată ca urmare a procesului de dizolvare a rocilor solubile (în special calcare, mai rar gips, sare etc.) cu ajutorul apei. **P.** prezintă sisteme complexe de galerii şi de cavităţi largi şi înalte, dezvoltate pe acelaşi nivel sau pe mai multe etaje care comunică prin puţuri; **p.** poate fi uscată (**p.** fosilă) sau străbătută de un curs de apă (**p.** activă). Cuprinde numeroase formaţiuni concreţionale (stalactite, stalagmite, coloane, cruste, draperii etc.), formate prin depunerea carbonatului de calciu din apă. Se poate forma şi la malul mării, datorită abraziunii, sau în regiuni vulcanice, în cursul procesului de solidificare a lavelor. În unele cazuri în interiorul lor, din zăpada pătrunsă prin avenuri, s-au format depozite de gheaţă (ex. „gheţarul" de la Scărişoara). Fauna din peşteri (faună cavernicolă) este săracă, dar foarte interesantă din punct de vedere ştiinţific. Unele **p.** păstrează urme de vieţuire ale omului preistoric. Sin. *cavernă, grotă.*

PEŞTII *(Pisces),* constelaţie din emisfera boreală. Nume popular: *Crapii.*

PEŞTIŞANI, com. în jud. Gorj, situată în Depr. Subcarpatică Olteană, pe râul Bistriţa; 3 858 loc. (2003). Expl. de calcar (în satul Gureni). Muzeu etnografic (în satul Brădiceni); Muzeu memorial „Constantin Brâncuşi" (în satul Hobiţa). În satul Brădiceni a fost descoperit (1886) un tezaur monetar alcătuit din 815 denari antoninieni (sec. 3 d.Hr.). Bisericile Cuvioasa Parascheva (1735, cu unele modificări din 1856), Sf. Nicolae-Mămăroi (1739, renovată în 1828–1832) şi Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1822, ctitorită de bunicul lui Constantin Brâncuşi), în satele **P.**, Brădiceni şi Hobiţa; bisericile de lemn Cuvioasa Parascheva (1735), Înălţarea Domnului (1815) şi Sf. Gheorghe (1823), în satele Gureni, Hobiţa şi Frâncesti.

PEŞTIŞOARĂ *(< peşte)* s. f. **1.** Plantă erbacee acvatică, care pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare sau line, cu rizom subţire, frunze verticale şi spori închişi în capsule membranoase *(Salvinia natans).* **2.** Plantă erbacee acvatică cu rădăcini fixate pe fundul apei şi frunze lung-peţiolate cu patru foliole *(Marsilea quadrifolia).*

PETAH TIQWA sau **PETACH TIKVA,** oraş în partea central-vestică a Israelului, situat în câmpia Saron, la 11 km NE de Tel Aviv–Jaffa; 167,4 mii loc. (2000). Ind. constr. de maşini agricole, chimico-farmaceutică, a materialelor plastice, textilă, alim. (ulei, conserve de fructe ş.a.). Grădină zoologică. Fundat

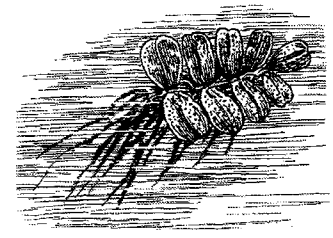

Peştişoară

Peştera Vântului. Galerie meandrată

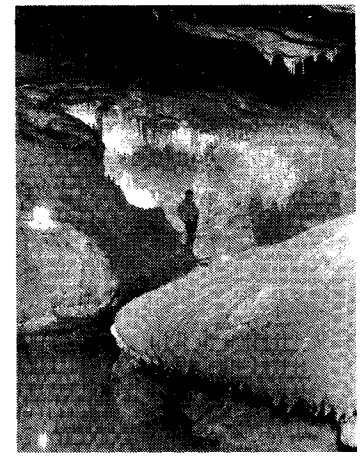

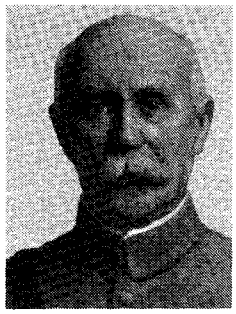

Henri Philippe Pétain

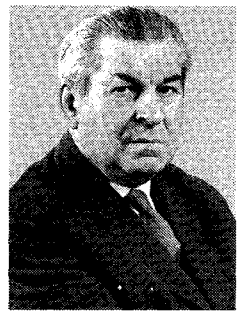

Ştefan Péterfi

Leontin Ştefan Péterfi

în 1883 dintr-un prim nucleu de imigranţi evrei; primeşte statut de oraş în 1937.

PÉTAIN [petẽ], **Henri Philippe** (1856–1951), mareşal şi om politic francez. În timpul Primului Război Mondial a oprit ofensiva germană la Verdun (1916); şef al Marelui Cartier General şi comandant al armatei franceze (1917–1918). Comandant al trupelor franceze în Maroc (1925–1926). Ministru de Război (1934). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (18 mai 1940) şi şef al statului (iul. 1940–aug. 1944) şi prim-min. al Regimului de la Vichy (1940–1942). A încheiat cu Germania armistiţiul de la Compiègne (1940), în condiţii de subordonare politică pentru Franţa. În 1942, germanii l-au obligat să-l accepte pe P. Laval ca premier, el păstrându-şi însă rolul nominal de şef al statului. Condamnat la moarte de un tribunal francez (apr. 1945), dar având în vedere vârsta înaintată şi meritele sale în Primul Război Mondial, pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viaţă, din iniţiativa generalului de Gaulle.

PETALĂ (< fr.; {s} gr. *petalon* „frunză") s. f. Element component al corolei unei flori, provenind dintr-o frunză modificată, divers colorată şi care posedă o epidermă superioară şi una inferioară. **P.** pot fi libere sau unite (concrescute).

PETARDĂ (< fr.) s. f. Încărcătură mică de exploziv introdusă într-o cutie sau într-un tub de carton, care provoacă zgomot şi fum prin explozie. Folosită de obicei pentru semnalizare, pentru marcarea focului de artilerie, la focuri de artificii etc.

PETARE, oraş în N Venezuelei (Miranda), pe râul Guaire, la poalele Cordillerei del Litoral, la 16 km ESE de Caracas; 369 mii loc. (2001). În trecut centru comercial într-o fertilă zonă agricolă (cafea, cacao, trestie de zahăr). Astăzi suburbie rezidenţială în aglomeraţia urbană Caracas.

PETEALĂ s. f. v. **beteală.**

PETELEA, com. în jud. Mureş, situată în zona dealurilor Mureşului, pe stg. văii Mureşului; 2 844 loc. (2003). Haltă de c.f. În satul **P.,** menţionat documentar în 1332, se află biserica de lemn Sf. Ioan (1761).

PETÉN ITZÁ (LAGO DE FLORES), lac în America Centrală istmică (N Guatemalei) situat în Pod. Petén la 110 m alt.; 99 km^2. Pe o insulă se află oraşul Flores, centrul ad-tiv departamental. Numele semnifică în limba maya, dialectul nahuatl, „insula populaţiei itzás". Este locul geografic de pe Glob care a purtat cele mai multe denumiri în decursul timpului (28).

PETENT (< germ.) s. m. Petiţionar.

PETER, Maria (n. 1925, Salva, jud. Bistriţa-Năsăud), cântăreaţă de muzică populară. Ca solistă a Filarmonicii de stat din Cluj a valorificat un repertoriu muzical tradiţional românesc din diferite zone ale Transilvaniei (Cluj, Mureş, Năsăud, Alba), consacrând un stil de concert bazat pe valorificarea melodiilor de joc, alături de care a adus în spectacole doinele, baladele şi cântecele ceremoniale ale obiceiurilor năsăudene.

PETERBOROUGH [pi:təbərəu] **1.** Oraş în SE Canadei (Ontario), pe râul Otonabee şi canalul Trent, la 110 km NE de Toronto şi la 13 km N de lacul Rice; 102,4 mii loc. Ind. electrotehnică (aparataj electric), a maselor plastice, echipament nautic, produse alim., ceasuri, cherestea. Legat de L. Ontario şi G. Georgian prin cea mai mare ecluză-lift din lume (20 m înălţime) construită în 1904. Centru turistic în reg. L. Kawartha. Univ. Trent (f. 1960) şi colegiu pedagogic. Fundat în 1825 şi populat de emigranţi irlandezi sub numele de Peter Robinson, devine oraş în 1905. **2.** Oraş în Marea Britanie (Anglia centrală) pe râul Nene, la c. 121 km N de Londra; 134,8 mii loc. (1991). Nod de c.f. Mare centru ind. (motoare Diesel, turbine, pompe, zahăr, conserve de fructe, cărămizi). Catedrală (începută în sec. 12–14) cu mormântul Catherinei de Aragón, prima soţie a lui Henric VIII.

PÉTERFI 1. Ştefan (1906–1978, n. Deva), botanist român de naţionalitate maghiară. Acad. (1963), prof. univ. la Cluj. Vicepreşedinte (1969) al Consiliului de Stat al R. S. România. Preşedinte al Consiliului oamenilor muncii de naţionalitate maghiară din R.S. România. Cercetări asupra algelor (sistematică, morfologie, fiziologie, ecologie, metode de cultivare în masă) şi în domeniul stimulatorilor şi inhibitorilor de creştere a plantelor („Creşterea şi dezvoltarea plantelor", „Fiziologia plantelor", „Tratat de algologie", „Nutriţia plantelor"). **2. Leontin Ştefan P.** (n. 1937, Cluj), biolog român. Fiul lui **P. (1).** M. coresp. al Acad. (2003), prof. univ. la Cluj-Napoca. Contribuţii în citologia, morfologia, taxonomia şi ecologia algelor dulcicole („Flora algologică", „Organizarea şi structura celulelor algale", „Modalităţi de reproducere la alge eucariote"). A îmbogăţit inventarul algologic românesc cu semnalarea a c. 500 de specii necunoscute.

PETERHOF v. **Petrodvoreţ.**

PETERMANN, August (1822–1878), geograf şi cartograf german. A iniţiat expediţii de cercetare în Africa şi regiu-

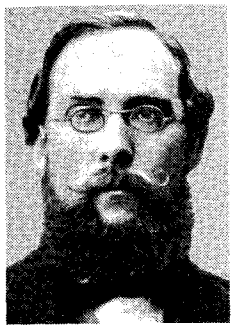

August Petermann

nile polare. Fondator (1855), la Gotha, a publicației *Petermanns Geographische Mitteilungen,* una dintre cele mai prestigioase periodice de geografie.

PETER, PAUL and MARY, grup folk american. Constituit în 1961 de Peter Yarrow, Noel Paul Stookey și Mary Allin Travers. Reflectă aspectul respectabil, serios și comercial al mișcării folk. Trio care valorifică repertoriul lui Bob Dylan („Blowin in The Wind") și propriu („Puff The Magic Dragon", „Leaving On a Jet Plane" etc.). Se autodesființează în 1970.

PETER-PREDESCU, Valeria (n. 1947, Telciu, jud. Bistrița-Năsăud), interpretă română de muzică populară. Culegătoare de folclor, s-a distins prin bogăția și diversitatea stilistică a repertoriului năsăudean, de autentică sorginte tradițională, redat cu o virtuozitate interpretativă ce îmbină patosul emoției lirice cu verva satirei populare. Contribuții în valorificarea colindului laic și religios și a cântecului patriotic vechi românesc.

PETERS [pęters], editură muzicală germană. Fondată în 1814, la Leipzig, de către Cari Friedrich **P.** (mutată la Frankfurt am Main, din 1950). În 1867 lansează celebra colecție de muzică clasică Edition Peters, la care au contribuit Liszt, Wagner și Brahms.

PETERS [pętərs], **Carl** (1856–1918), explorator și colonizator german. Primul Reichskommisar (1885–1889) al Africii Germane de Est. După fondarea (1884) Societății Germane de Colonizare a încheiat tratate cu șefii locali din zona de influență germană din E Africii, punând stăpânire pe teritoriile acestora. A contribuit la instituirea protectoratului german în Tanganyika și a format colonia Africa de Est Germană (1890). A explorat fl. Zambezi (1899–1901), descoperind vestigii ale unor vechi orașe și mine de aur.

PETERS [pi:tə:z], **Sir Rudolf Albert** (1889–1982), biochimist britanic. Prof. univ. la Oxford. Contribuții la elucidarea mecanismului cancerului tisular („Leziuni biochimice și sinteza letală"). M. coresp. al Acad. Române (1965).

PETERSEN [pę:dərsən], **Nis Johan** (1897–1943), scriitor danez. Poezii, nuvele și romane de tendință antinaturalistă. Celebru după apariția romanului istoric „Strada săndălarilor", imagine a epocii sale și un reflex artistic la dezbaterea concepției despre o lume marcată de război și criză.

PETERSON [pi:tə:sen], **Oscar Emmanuel** (1925–2000), pianist și compozitor de jaz canadian. Muzician profesionist de la 15 ani. Stil interpretativ variat, greu de descris, imaginație bogată, de nedepășit în planul virtuozității și al swing-ului. Apariții solo, în duo sau trio. Discografie amplă: „The Jazz Soul of O. Peterson", „Exclusively for My Friends", „If You Could See Me Now".

PETEȘIE (< fr., it.) s. f. Hemoragie punctiformă subcutanată, provocată de rupturi capilare. Se observă în unele boli infecțioase (ex. pestă, tifos exantematic), în purpură etc.

PĘTIC (cf. lat. *pittacium*) s. n. **1.** Fâșie tăiată sau ruptă dintr-o țesătură, dintr-o piele, dintr-o hârtie etc. ✧ Expr. *A-și da în petic* = a-și da pe față, fără voie, anumite cusururi; a face o greșeală. *Și-a găsit sacul peticul,* se spune despre două persoane care s-au asociat și au aceleași cusururi. **2.** Bucată cu care se repară obiecte de stofă, de piele etc. rupte sau găurite. **3.** Bucată mică de teren cultivabil; fâșie, parcelă.

PETICĂ, Ștefan (1877–1904, n. sat Bucești, jud. Galați), poet simbolist român. Versuri remarcabile prin sensibilitatea delicată și prin universul modern de imagini („Fecioara în alb", „Când vioarele tăcură", „Moartea visurilor", „Cântecul toamnei"); poeme în proză, teatru liric („Solii păcii"). Eseuri („Poezia nouă", „Transformarea liricei"). Publicistică literară impunând prin modernitate.

Oscar Emmanuel Peterson

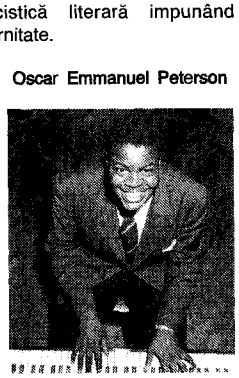

PETICĮ (< *petic*) vb. IV tranz. A pune petice **(2),** a cârpi. ✦ Fig A repara, a îndrepta, a îmbunătăți cu ceva un lucru făcut inițial rău.

PÉTION [petiõ], **Anne Alexandre Sabès, zis ~** (1770–1818), ofițer și om politic haitian. A participat la răscoala antifranceză condusă de *Toussaint L'Ouverture* (1791). Ca președinte al Republicii Haiti (1807–1818) din S ins. Hispaniola s-a aflat în conflict militar cu Henri Christophe, șeful statului Haiti din N insulei.

PETIPA [petipą], **Marius Ivanovici** (1818–1910), balerin și coregraf francez. Stabilit în Rusia (1847). A dansat în Franța și Spania, apoi la Sankt-Petersburg. Maestru de balet la Teatrul Imperial (1859) și prof. la Școala Imperială de dans (1858); unul dintre creatorii școlii ruse de coregrafie (a montat peste 60 de spectacole de balet). Spectacole novatoare, care au devenit modele clasice de interpretare („Fiica faraonului", „Raymonda", „Lacul lebedelor", „Spărgătorul de nuci", „Frumoasa din pădurea adormită"). S-a retras în 1903. Memorii.

PETIT (< germ.) s. n. Corp de literă cu mărimea de opt puncte tipografice.

PETIT [peți], **Roland** (n. 1924), dansator și coregraf francez. După al Doilea Război Mondial, animator al Baletelor de la Champs-Élysées. Marcat de stilul neoclasic al maestrului său S. Lifar, este atras de music-hall. Împreună cu soția sa, Zizi Jeanmaire, a condus Cazinoul din Paris (1969–1975), creând spectacole contrastante, elegante, emoționante sau pline de duritate („Tânărul și Moartea", „Carmen", „Simfonia fantastică", „Fantoma de la Operă", „Îngerul albastru"). După 1970, a condus o trupă la Marsilia, care a devenit (1973) Baletul Național Marsilia — R. Petit.

PETITORIU, -IE (< fr.; lat. *petitorius,* de la *petere* „a cere") adj. (DR.) Caracterul unei acțiuni prin care se urmărește recunoașterea sau apărarea unui drept real (ex. dreptul de proprietate, dreptul de uzufruct).

PETIȚIE (< fr., lat.) s. f. Cerere scrisă adresată de către un cetățean sau un grup de persoane unei autorități, privind drepturi, interese personale sau publice.

PETIȚIONAR, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care face o petiție; petent.

PETLIȚĂ (< rus.) s. f. Fâșie de stofă colorată aplicată pe partea din față a unui guler de uniformă. ✦ Bentiță de stofă cu care se încheie nasturii unei haine; (pop.) cheotoare.

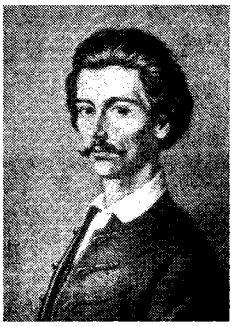

Sándor Petőfi

Carmen Petra-Basacopol

Francesco Petrarca

PETLIURA, Simon Vasilievici (1879–1926), om politic ucrainean. Unul dintre organizatorii Radei centrale (1917), președinte (din febr. 1919) al Directoratului Republicii Populare Ucrainene. A condus luptele împotriva bolșevicilor și contra forțelor armate ale lui Denikin, încheind o alianță cu Polonia. După căderea guvernului separatist ucrainean (febr. 1920), a emigrat. Asasinat la Paris de un evreu, drept răzbunare pentru pogromurile din Ucraina.

PETŐFI Sándor (pe numele adevărat *Alexander Petrovics*) (1823–1849), poet ungur. Și-a închinat viața și opera idealurilor revoluționare. În timpul Revoluției din 1848–1849, aghiotant al generalului Bem; a murit în lupta de la Albești (după alte surse, ar fi murit în c. 1856, în Siberia). Unul dintre cei mai mari lirici ai Ungariei. Poezii romantice, influențate de Shelley, Byron și Heine, dar și de lirica populară, remarcabile prin simplitate și spontaneitate („Versuri"); poeme epice („Ianoș Viteazul"), satire („Barosul satului"); lirică erotică și elegiacă („Frunzele de chiparos de pe mormântul Etelkăi", „Mărgăritarele iubirii", „Nori"); poezii revoluționare de factură vizionară („Cântec național", „Apostolul"); drame („Tigroaica și hiena"), nuvele, note de călătorie, publicistică. Mesajul creației sale se distinge printr-o vibrație autentică și profund umană și prin forma artistică directă, cuceritoare.

PETRA (BATRĂ), sit arheologic în SV Iordaniei, situat pe terasele văii Mūsă, la c. 90 km S de Marea Moartă. Orașul antic este identificat cu biblicul Sela — capitala Regatului Edom (milen. 1 î.Hr.) și apoi a Regatului Nabateilor (de la sfârșitul sec. 3/începutul sec. 2 î.Hr.) până la înfrângerea de către romani (106 d.Hr.) și inclusă în provincia *Arabia*. După secole de prosperitate (centru comercial), a decăzut; cucerit de musulmani (sec. 7). Vestigiile unor temple rupestre datând din sec. 3–1 î.Hr. (templul rupestru Khaznah), descoperite în 1812 de călătorul elvețian Johann L. Burckhardt. Orașul vechi face parte (din 1985) din patrimoniul cultural universal.

PETRA-BASACOPOL, Carmen (n. 1926, Sibiu), compozitoare română. Prof. univ. la București. Sensibilitate, diversificare stilistică a orientării postenesciene. Creație simfonică („Țara de piatră") și vocal-simfonică, concertantă, camerală, muzică vocală. Activitate muzicologică.

PETRARCA, Francesco (1304–1374), poet și umanist italian. Admirator și cercetător al culturii antice, și-a scris majoritatea operelor în latină. Situat în plină efervescență renascentistă, păstrând o viziune spiritualistă asupra lumii, transferă aria de investigație din domeniul scolasticii în cel al vieții concrete. Poeme de inspirație istorică („Africa"); egloge cu conținut satiric („Poezie pastorală"), pagini autobiografice („Epistole latine"), texte paremiologice („Despre bărbații iluștri", „Lucruri de memorat"), lucrări cu implicații filozofice („Despre viață și singurătate", „Secretul"). Punctul culminant al creației sale poetice este opera de maturitate, reprezentată prin sonete („Cancionier" și „Rime") și prin poemul alegoric „Triumfurile", scrise în italiană și închinate dragostei sale „în viață și în moarte" pentru Laura de Noves. Remarcabile prin sinceritatea emoției, armonia, fluiditatea și muzicalitatea versurilor, printr-un remarcabil joc de antiteze și hiperbole și printr-o mare virtuozitate formală, ele inaugurează un celebru curent liric, cunoscut sub numele de *petrarchism,* care a avut o mare influență asupra dezvoltării poeziei europene.

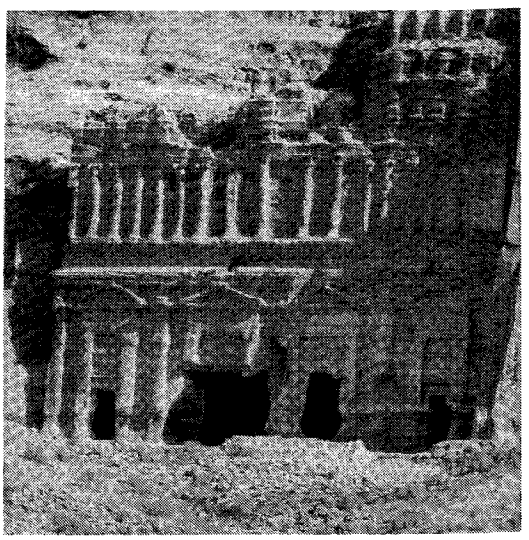

Petra. Mormânt doric cu urne

PETRARCHISM (< fr.; de la n. pr. *F. Petrarca*) s. n. Manieră literară apărută în Italia către sfârșitul sec. 15 (L. de Medici, P. Bembo, M. Boiardo) și răspândită la începutul sec. 16 și în alte literaturi europene, îndeosebi în cea franceză (M. Scève, P. Ronsard, J. Du Bellay). Având ca model tematic și stilistic „Cancionierul" lui Petrarca, p. stilizează sentimentul erotic, cântând alternanța de bucurii și dureri a dragostei prin intermediul unei poetici rafinate, utilizând metafora, antiteza savantă, hiperbola, jocul subtil de cuvinte.

PETRASSI, Goffredo (1904–2003), compozitor italian. Prof. la Roma, Salzburg și Tanglewood. În 1944 a pus bazele grupului „Musica Viva", consacrat propagării repertoriului contemporan. Creație multiformă, de orientare predominant neoclasică, reunind spiritul trecutului cu tehnicile prezentului. A scris muzică de cameră și corală, orchestrală („8 concerte pentru orchestră"), balete („Portretul lui Don Quijote"), operă („Il Cordovano"). Alături de Dallapiccola, este compozitorul italian cel mai important al generației sale.

PETRAȘCU 1. Gheorghe P. (1872–1949, n. Tecuci), pictor român. Acad. (1936). Unul dintre întemeietorii „Tinerimii artistice" (1900) la Paris. La început influențat de N. Grigorescu, se afirmă ulterior ca una dintre cele mai originale personalități ale artei românești. Pornind de la câteva motive (peisaje, case, interioare, naturi moarte, câteodată figuri umane), realizează capodopere de o adâncă poezie, de o energie calmă și nobilă a expresiei, pictate într-o pastă consistentă de o somptuoasă strălucire („Atelier la Târgoviște", „Interior cu fotoliu roșu", „Natură moartă cu tingire", „Odaliscă", „Floarea-soarelui", „Femei la scăldat", peisaje venețiene). Gravuri. **2. Nicolae P.**

Gheorghe Petrașcu. Autoportret

Gheorghe Petrașcu. Casă de țară

(1859–1944, n. Tecuci), critic literar și prozator român. Frate cu **P. (1).** A făcut parte din cercul „Junimii" bucureștene, de care s-a despărțit ulterior, înființând revista „Literatură și artă română" (1896–1910). Studii monografice despre M. Eminescu, D. Bolintineanu, D. Zamfirescu, Delavrancea, N. Grigorescu. Un roman inspirat de existența artiștilor geniali („Marin Gelea"). Memorialistică. **3. Mariana P.** (n. 1915, București), graficiană și pictoriță română. Fiica lui **P. (1).** Compoziții în acuarelă, tuș colorat, gravuri în toate tehnicile, evocând cu vervă și strălucire aspecte din viața industrială („Constructorii") sau diferite obiceiuri populare (ciclul „Sărbători folclorice de primăvară").

PETRAȘCU, Milița (1892–1976, n. Chișinău), sculptoriță română. Portrete caracterizate prin exactitatea observației, intuiția profundă a individualității modelului, precizia modelajului („Ion Vinea", „Brâncuși", „G. Enescu", „Mihail Jora", „Liviu Rebreanu"). Implicată în viața artistică a vremii, a participat la expozițiile mișcării românești de avangardă din perioada interbelică, dar fără a fi influențată decisiv de modernism.

PETRAȘEVSKI (BUTAȘEVICI-PETRAȘEVSKI), Mihail Vasilievici (1821–1866), revoluționar rus. Socialist utopist. Conducătorul cercului „petrașeviților", partizani ai lichidării autocrației și a regimului iobăgist; surghiunit în Siberia (1849).

PETRĂCHIOAIA, com. în jud. Ilfov, situată în Câmpia Vlăsiei, pe cursul superior al râului Mostiștea; 2 460 loc. (2003). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (sec. 18) și Sf. Nicolae (1851), în satele P. și Măineasca. Între 23 ian. și 3 sept. 1981, P. a făcut parte din jud. Ialomița, iar între 3 sept. 1981 și 12 apr. 1996 din Sectorul Agricol Ilfov.

PETRECĂNIE (< *petrece*) s. f. **1.** (Fam.) Petrecere. **2.** (Înv. și reg.) Prohod de înmormântare; *p. ext.* moarte. ✧ Expr. *A-i face (cuiva) de petrecanie* = a omorî, a ucide.

PETRECĂREȚ, -EAȚĂ (< *petrece*) adj. (Și subst.) Amator de petreceri; chefliu.

PETRĘCE (lat. **pertraicere*) vb. III **I. 1.** Tranz. și intranz. A-și duce viața sau a trăi un anumit timp undeva ori într-un anumit fel. **2.** Intranz. A se distra. **3.** Refl. A avea loc, a se întâmpla, a se desfășura. **4.** Refl. și tranz. (Rar) A (se) sfârși, a (se) irosi. **II.** Tranz. **1.** A conduce pe cineva o bucată de drum. ✦ A conduce la groapă un mort. **2.** Refl. A se perinda. **3.** A muta; a strămuta. **4.** A trece sau a face să treacă prin..., printre..., pe după...

PETRĘCERE (< *petrece*) s. f. Faptul de a petrece. ✦ Trai, ședere. ✦ Reuniune (cu muzică) organizată cu ocazia unei sărbători sau a unei sărbătoriri. ✦ Distracție.

PETREL (< fr.; cuv. engl.) s. m. Pasăre marină din familia *Proceliaridae*, înrudită cu albatrosul, de culoare albă, cu spatele și aripile cenușii *(Buiweria bulwerii);* trăiește în colonii în insulele din Oc. Atlantic și se hrănește cu pești. Foarte rar ajunge și pe continent. Se cunosc două specii: p. cu coada ascuțită și p. cu aripi negre.

PETRESCU, Camil (1894–1957, n. București), scriitor și filozof român. Acad. (1948). A editat revistele „Săptămâna muncii intelectuale și artistice" (1924–1925) și „Cetatea literară" (1925–1926), teoretizând în paginile lor *noocrația.* Redactor-șef al „Revistei Fundațiilor Regale" (1940–1941, 1944–1947). Lirică de notație antirăzboinică („Ciclul morții") sau de scrutare a esențelor („Transcendentalia"). Promotor al romanului modern, ilustrat prin romane citadine și de analiză psihologică gândite ca „dosare de existențe omenești", dezbătând condiția intelectualului nonconformist, într-o societate ostilă valorilor spirituale („Ultima noapte de dragoste,

Camil Petrescu

întâia noapte de război", „Patul lui Procust"). Vasta construcție narativă „Un om între oameni" se vrea o frescă a epocii de la 1848, însă romanul este tributar doctrinei „realismului socialist". Drame de idei („Jocul ielelor", „Danton", „Suflete tari", „Act venețian"), comedii („Mitică Popescu"), poemul eroicomic „Papuciada", nuvele („Cei ce plătesc cu viața", „Turnul de fildeș"). Eseuri. („Teze și antiteze", „Modalitatea estetică a teatrului", „Fals tratat pentru uzul autorilor dramatici"). Memorialistică („Note zilnice: 1927–1940"). Preocupările sale filozofice s-au concretizat mai ales în lucrarea publicată postum, „Doctrina substanței", în care substanțialismul sistemelor anterioare (Bergson-Husserl) este redefinit într-un nou sistem, orientat către „concret", ca „ontologie concretă", ca metodă de gândire, care permite cunoașterea adecvată a concretului dat, ca teorie a culturii și a valorilor ei imanente. Alte lucrări de reflecție filozofică: „Teze și antiteze", „Modalitatea estetică a teatrului", „Husserl. O introducere în filosofia fenomenologică". Premiul Național (1939).

PETRESCU, Cezar (1892–1961, n. sat Hodora, jud. Iași), prozator român. Acad. (1955). Intensă activitate publicistică; fondator (1921) al revistei „Gândirea", împreună cu A. Maniu și Gib Mihăescu. Romane și povestiri, menite să configureze, în formulă balzaciană, cronica socială a vieții interbelice. Ele evocă acțiunea alienantă a industrializării capitaliste („Comoara regelui Dromichet", „Aurul negru"), atmosfera dezolantă a Capitalei („Calea Victoriei"), criza morală a combatanților din Primul Război Mondial („Întunecare"), dramele universului rural („Scrisorile unui răzeș", „Apostol", „1907") și ale existenței provinciale („Oraș patriarhal"). Literatură pentru copii („Fram, ursul polar"). Nuvele de coloratură exotică și fantastică („Adevărata moarte a lui

Cezar Petrescu

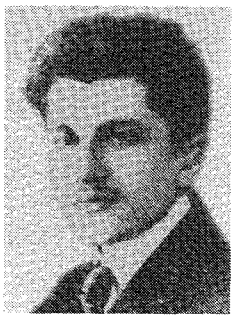

Constantin-Titel Petrescu

Guynemer", „Aranca, știma lacurilor"). Traduceri. Premiul Național (1930).

PETRESCU, Constantin-Titel (1888–1957, n. Craiova), avocat și om politic român. Secretar (1927–1938) și președinte (1943–1946) al Partidului Social-Democrat din România (P.S.D.R.) Redactor-șef (din 1925) al ziarului „Socialismul" (din 1943, „Lumea nouă"). Ministru secretar de stat fără portofoliu (aug.–nov. 1944) în primul guvern Sănătescu. Exclus din partid (16 mart. 1946), deoarece la Congresul extraordinar al P.S.D. (10 mart. 1946) a votat împotriva participării la alegerile parlamentare pe liste comune cu comuniștii, P., împreună cu sprijinitorii săi, a pus bazele (9 mai 1946) Partidului Social-Democrat Independent (P.S.D.I.). Ales președinte (1946–1948) al P.S.D.I., a încheiat (21 oct. 1946) un „pact de neagresiune" cu liderii principalelor partide de opoziție: Iuliu Maniu și Dinu Brătianu și a depus liste proprii în alegeri. Din cauza falsificării rezultatului alegerilor de către comuniști, P.S.D.I. nu a obținut nici un loc de deputat. Prin memorii, apeluri sau manifeste, P.S.D.I. a criticat politica, mai ales cea internă, a guvernului dr. P. Groza. Arestat (mai 1948), împreună cu liderii social-democrați independenți. Eliberat, în 1956, autoritățile comuniste i-au cerut, în schimbul acordării unei pensii, să publice în „Scânteia" o scrisoare, în care să-și exprime regretul pentru atitudinea manifestată în 1946, când s-a pronunțat împotriva propunerii P.C.R.-ului, ca la alegerile parlamentare cele două partide să se prezinte pe aceeași listă cu celelalte grupări care formau guvernul Groza.

PETRESCU, Costin (1871–1954, n. Pitești), pictor român. Prof. la Academia de Belle Arte și la Academia de Arhitectură din București. Portrete (Regele Carol I, Regele Ferdinand I), compoziții cu subiecte istorice, picturi murale în frescă (fresca din sala de concerte a Ateneului Român). A pictat în interior bisericile Sf. Silvestru din București, Catedrala Încoronării din Alba Iulia ș.a.

PETRESCU, Emilia (n. 1925, București), soprană română. Repertoriu specializat („Simfonia a IX-a" de Beethoven, oratorii, cantate, lieduri); activitate concertistică internațională.

PETRESCU, Ghenadie (numele de botez **Gheorghe**) (1836–1918, n. București), mitropolit român. Călugăr la mănăstirea Căldărușani, unde va deveni stareț pe viață (1905). Episcop (din 1876) al Episcopiei Argeșului și apoi mitropolit primat al Ungrovlahiei (din 1893) este înlăturat abuziv, de către primul-ministru, din scaun la 20 mai 1896 (provocând o criză politică soldată cu demisia guvernului D.A. Sturdza); repus în drepturi după câteva luni (4 dec. 1896), fără însă a i se mai reda scaunul. Ca episcop a sprijinit refacerea bisericilor, o serie de societăți culturale, a întreținut studenți la studii, a sprijinit editarea de documente privind istoria modernă a României.

PETRESCU, Gică (n. 1915, București), cântăreț român de muzică ușoară. Studii de drept. Activitate prolifică, în majoritatea genurilor muzicii de divertisment (ușoară și populară), cântece de pahar, spectacole de revistă. Turnee în Europa și America de Nord. Repertoriu bogat, în mai multe limbi. A fost numit „Maurice Chevalier al României". Discografie selectivă: „Cu păhărelul după mine", „Eternul Gică".

PETRESCU, Ioan C. (1892–1967, n. sat Rădești, jud. Argeș), pedagog român. Prof. univ. la București. Teoretician și promotor al învățământului activ („Școala activă").

PETRESCU, Ioan D. (1884–1970, n. sat Podu Bărbierului, jud. Dâmbovița), muzicolog român. Preot. Prof. și director (1939–1941) la Acad. de Muzică

Gică Petrescu

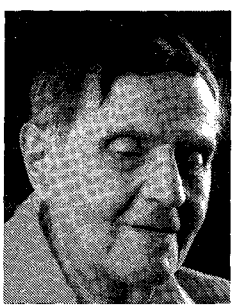

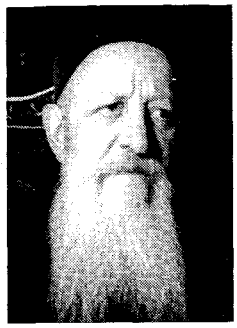

Ioan D. Petrescu

Zaharia Petrescu

Paul Petrescu

Religioasă şi prof. la Conservatorul din Bucureşti. Studii fundamentale de muzicologie şi paleografie muzicală bizantină („Principiile cântului în Biserica bizantină", „Études de paléographie musicale byzantine"). Transcrieri muzicale şi aranjamente corale pentru sărbătorile de Crăciun şi de Paşti.

PETRESCU, Ioana Em[anuela] (1941–1990, n. Sibiu), critic, teoretician şi istoric literar român. Fiica lui D. Popovici. Prof. univ. la Cluj. Studii fundamentale despre mari scriitori români („Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică", „Eminescu şi mutaţiile poeziei româneşti", „Ion Barbu şi poetica postmodernismului").

PETRESCU, Ion (Iancu) (1851–1932), actor român. Primul creator al rolurilor Jupân Dumitrache şi Zaharia Trahanache din comediile lui I.L. Caragiale. Succese deosebite în teatrul lui Ibsen („Roshmersholm", „Un duşman al poporului", „Stâlpii societăţii").

PETRESCU, Irina (n. 1941, Bucureşti), actriţă română. Interpretă cerebrală, elegantă şi inteligentă, a creat un joc modern, de o mare acurateţe şi o subtilă forţă emoţională. Roluri în teatru: „Doi pe un balansoar" de W. Gibson, „Leonce şi Lena" de G. Büchner, „Eiisabeta I" de P. Foster, „Cu uşile închise" de J. P. Sartre. În filme: „Valurile Dunării", „Duminică la ora 6", „Facerea lumii", „Răutăciosul adolescent", „Dincolo de pod", „Singur de cart", „Momentul adevărului", „Hotel de lux", „Domnişoara Cristina" — film TV.

PETRESCU, Nicolae (1886–1954, n. Bucureşti), filozof şi sociolog român. M. coresp. al Acad. (1945). Inspirat de idealismul hegelian şi de şcoala antropologică americană, a preconizat un model sociologic evolutiv comparatist, cercetând în acest spirit civilizaţii, instituţii, fenomene sociale, culturi, concepţii politice, mentalităţi („The Principles of Comparative Sociology", „Thoughts on War and Peace. An Inquiry into the Conceptions Prevailing in Foreign Politics", „Primitivii. Organizare — Instituţii — Credinţe — Mentalitate"). Lucrări de filozofie: „Zur Begriffsbestimmung der Philosophie", „Thomas Hobbes. Viaţa şi opera".

PETRESCU, Paul (n. 1921, Cetatea Albă), istoric român al artei populare. Stabilit în S.U.A. (1990). M. de onoare al Acad. (1993). Studii şi cercetări în domeniile arhitecturii, ceramicii, artelor decorative („Ceramica românească", „Imaginea omului în arta populară românească", „Ceramica medievală românească", în colab., „Creaţia plastică ţărănească", „Dicţionar de artă populară românească", în colab.).

PETRESCU, Paul C. (1915–1977, n. Bucureşti), fizician român. Acad. (1974). Cercetător la Institutul de Fizică al Acad. (din 1950). Specialist în fizica cristalelor; a stabilit o nouă metodă de investigare în fizica solidului, cu ajutorul căreia a descoperit noi benzi şi structuri fine în spectrul cristalelor ionice; a descoperit anizotropia fotoemisiei unor cristale şi emisia electronică a cristalelor electroluminiscente. Pentru cercetările sale în domeniul fizicii cristalelor, a realizat o aparatură spectrală originală. Contribuţii în spectroscopia de emisie electronică, metalografie şi defectoscopie. A introdus, în metalurgie, metode moderne spectroscopice, metalografice şi defectoscopice cu radiaţii X.

PETRESCU, Radu (1927–1982, n. Bucureşti), scriitor român. Reprezentant de frunte al „Şcolii de la Târgovişte" şi precursor al generaţiei '80. Proză artistică şi intelectualistă, valorificând stilistic o experienţă preocupată de idei. Romane („Matei Iliescu", „Ce se vede"); memorialistică („Jurnal", „Ocheanul întors", „Părul Berenicei"). Eseuri („Meteorologia lecturii").

PETRESCU, Ştefan (1931–1993), sportiv român. Campion olimpic de tir (pistol viteză — 587 puncte, nou record mondial şi olimpic) la Melbourne (1956); multiplu campion naţional; antrenor.

PETRESCU, Zaharia (1841–1901, n. Alexandria, azi Kalipetrova, Bulgaria), medic român. M. coresp. al Acad. (1885), prof. la Şcoala Naţională de Medicină şi Farmacie şi la Facultatea de Medicină din Bucureşti. Elev şi colaborator al lui Carol Davila. Medic-şef al Corpului 1 Armată în timpul Războiului

Irina Petrescu

Paul C. Petrescu

Mircea Petrescu-Dîmbovița

de Independență (1877–1878). Cercetări de farmacologie („Elemente de farmacologie") și de terapeutică generală („Elemente de terapeutică și materie medicală" — primul tratat de acest fel din România). Precursor al chimioterapiei („Tratamentul pneumoniei cu digitală în doză mare sau doză terapeutică"); contribuții la studiul tuberculozei.

PETRESCU-DÎMBOVIȚA, Mircea (n. 1915, Galați), istoric și arheolog român. Acad. (1996), prof. univ. la Iași. Director al Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol" din Iași (1967–1981) și al Muzeului de Istorie a Moldovei (1954–1967). Contribuții privind neoeneoliticul, epoca metalelor, precum și perioada formării poporului român („Depozitele de bronzuri din România", „Premisele civilizației geto-dacice", „Istoria României. De la începuturi până în sec. VIII", „Cetățuia de la Stoicani").

PETREȘTI 1. Localitate componentă a municipiului Sebeș, situată pe terasele râului Sebeș. Hidrocentrală, intrată în funcțiune în 1986. Fabrică de hârtie și de materiale de papetărie. Aici a fost descoperită o așezare din Neoliticul târziu (sfârșitul milen. 3 î.Hr.) caracterizată printr-o bogată ceramică pictată, care a dat numele culturii **P.**, răspândită în centrul Transilvaniei. **2.** Com. în jud. Dâmbovița, situată în NV câmpiei Titu, pe interfluviul Argeș– Neajlov; 6 082 loc. (2003). Nod rutier pe autostrada București–Pitești. Expl. de balast (Ionești). Confecții. Aici au fost descoperite vestigiile unei așezări aparținând Culturii Gumelnița (milen. 4 î.Hr.), în care s-au găsit vase ceramice, pictate, și figurine feminine. În satul Potlogeni-Deal se află o biserică cu triplu hram — Adormirea Maicii Domnului, Cuvioasa Parascheva și Sf. Nicolae (1810), iar în satul Puntea de Greci, biserica Sf. Nicolae (1841– 1842). **3.** Com. în jud. Satu Mare, situată în câmpia Ierului; 1 601 loc. (2003). În satul **P.**, atestat documentar în 1316, au fost colonizați șvabi (în perioada 1782–1810).

PETREȘTII DE JOS, com. în jud. Cluj, situată în depr. Petrești, la poalele m-ților Trascău, pe râul Hăjdate; 1 888 loc. (2003). Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1842–1846), în satul Livada. În arealul com. se află rezervația complexă *Cheia Turzii*.

PETREUȘ, familie de muzicieni populari români, originară din Glod, jud. Maramureș. Mai importanți: **Ion** (1945–2000), voce, ghitară, mai rar și vioară și fratele său **Ștefan** (n. 1952) vioară, voce. Au făcut epocă sub numele de Frații **P.**, conturând un repertoriu și un stil concertant ale cântecului de petrecere și de joc maramureșan, caracterizate printr-o pronunțată expresivitate melodică, alternarea lirismului cu vivacitatea țipurilor de joc, umor, antren, virtuozitate vocală și instrumentală. În prima parte a carierei au integrat-o în grup, timp de câțiva ani, pe sora lor **Ioana,** interpretă vocală.

PETRE, Zoe (n. 1940, București), istoric român. Prof. univ. la București. Consilier politic al președintelui Emil Constantinescu (1997–2000). Studii privind istoria și cultura Greciei antice („Civilizația greacă și originile democrației", „Cetatea greacă").

PETRI, Elio (pe numele adevărat *Eraclio* **P.**) (1929–1982), regizor italian de film. Creații inspirate de contradicțiile Italiei contemporane, în care demască corupția, fățărnicia și imoralitatea puterii, construite după tehnica filmului polițist sau de suspans („Asasinul", „Zile numărate", „Înaltă infidelitate", „Un loc liniștit la țară", „Clasa muncitoare merge în paradis", „Vești bune"). Premiul Oscar pentru film străin: 1970 („Anchetă asupra unui cetățean mai presus de orice bănuială").

PETRICANI, com. în jud. Neamț, situată în Subcarpații Neamțului, pe râul Neamț; 5 706 loc. (2003). Muzeu etnografic. Centru de prelucr. artistică a lemnului (în satul Țolici) și centru de confecționare a măștilor populare (în satul Târpești). Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1842–1843, renovată în 1892), în satul Boiștea.

PETRIE [pi:tri], **Sir William Matthew Flinders** (1853–1942), arheolog și egiptolog britanic. Prof. univ. la Londra. Fondator (1894) al Școlii britanice de arheologie în Egipt. Săpături arheologice la Stonehenge și în Egipt (El Fayyūm, Tell-el-Amarna) și în Palestina. Contribuții importante în tehnicile de săpare și datare („Metode și obiective în arheologie"). Tratate („Istoria Egiptului", „Anticul Giseh").

PETRIFICA (după fr. *pétrifier*) vb. I **1.** Refl. (Despre resturi de organisme vegetale sau animale) A căpăta aspect de piatră **(1)**; a se fosiliza. ✦ Fig. A rămâne mereu neschimbat; a încremeni într-o anumită stare. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) împietri, a (se) preface în stană de piatră.

PETRIFIED FOREST v. **Pădurea Pietrificată.**

PETRILA, oraș în jud. Hunedoara, situat în NE depr. Petroșani, la poalele m-ților Parâng; 26 124 loc. (2003). Stație finală de c.f. Expl. huilei. Instalație de brichetare a cărbunelui. Fabrică de mobilă și cherestea. Prima mențiune documentară datează din 1499. Obiective naturale ocrotite: Cheile Jiețului, Cheile Taia. Declarat oraș în 1956.

PETRINO, Dimitrie (1838–1878, n. Rujnița-Soroca), poet român. M. coresp.

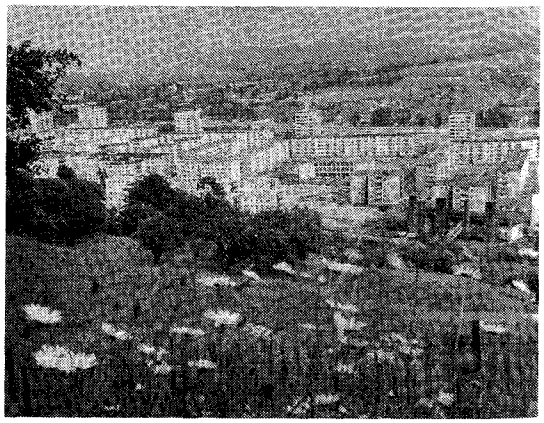

Petrila. Vedere generală

Dimitrie Petrino

al Acad. (1877). Colaborator al „Convorbirilor literare". Militant pentru păstrarea caracterului național al limbii literare („Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina"). Poezie elegiacă și patriotică („Flori de mormânt", „Răsunete").

PETRIȘ, com. în jud. Arad, situată la poalele m-ților Zarand, pe râul Valea Roșie; 1 701 loc. (2003). Stație (în satul Ilteu) și haltă de c.f. (în satul P.). Expl. de pirită (Roșia Nouă). Pomicultură. Sanatoriu T.B.C. amenajat în castelul Salbek (sec. 19) din satul **P.** Bisericile de lemn Nașterea Maicii Domnului (c. 1800), Sf. Mucenic Dimitrie (1809, pictată în 1819), în satele Corbești și Roșia Nouă.

PETRO- (< fr.; {s} gr. *petros* „piatră") Element de compunere cu sensul de „piatră", „rocă", „referitor la piatră", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

PETROCHIMIC -Ă (< fr.) adj. Care ține de petrochimie, privitor la petrochimie; care se fabrică din țiței sau din derivate ale acestuia.

PETROCHIMIE (< fr.; {s} *petro-* + *chimie*) s. f. Ramură a industriei chimice care prelucrează țițeiul și diferitele sale fracțiuni, gazele de sondă, gazele de rafinărie și gazul metan, în scopul transformării lor în produse chimice.

PETRODAVA, localitate în Dacia, situată, potrivit izvoarelor antice, în N Moldovei, identificată ipotetic cu grupul de așezări dacice din zona municipiului Piatra Neamț.

PETRODOLAR (< fr.) s. m. Dolar american obținut din vânzarea petrolului de către țările exportatoare de petrol.

PETRODUROSCOP (< germ., rus; {s} *petro-* + lat. *durus* „dur" + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument de măsurare a durității rocilor, constituit dintr-un ciocan-pendul și un dispozitiv care înregistrează înălțimea până la care ricoșează pendulul după ce lovește roca cu o anumită energie cinetică.

PETRODVOREȚ [pitredvoriets], oraș în Federația Rusă, situat pe țărmul G. Finic, la 29 km V de Sankt-Petersburg: 83 mii loc. (1997). Fundat în 1709. Până în 1944 s-a numit *Peterhof.* Centru turistic. Ansamblu de palate și parcuri început în 1714 din inițiativa lui Petru I, ca reședință imperială. Marele Palat (ridicat în 1714–1725, cu fațada construită în 1747– 1752, după planurile lui Domenico Trezzini, iar grădinile după Alexandre Le Blond și apoi Bartolomeo Rastrelli), pavilionul Ermitaj (1721–1724), palatele Monplaisir (1714–1725) și Marly (1720– 1723), Capela neogotică (sec. 19). Parcul este decorat cu numeroase fântâni, cascade și statui. Ansamblul a fost restaurat după al Doilea Război Mondial (când a suferit grave distrugeri). Astăzi muzeu.

PETROGENEZĂ (< fr.; {s} *petro-* + gr. *genesis* „naștere") s. f. Ramură a geologiei care studiază geneza rocilor.

PETROGLIFĂ (fr. {i}; {s} *petro-* + gr. *glyphein* „a sculpta") s. f. **1.** Desen incizat pe o rocă. **2.** Rocă șlefuită grosolan pe cale naturală sau sculptată rudimentar pe cale manuală.

PETROGRAD, denumirea între 1914 și 1924 a orașului *Sankt-Petersburg.*

PETROGRAFIE (< fr. {i}; {s} *petro-* + gr. *graphe* „descriere") s. f. **1.** Disciplină a geologiei care se ocupă cu studiul complex al rocilor: descrierea, clasificarea, compoziția, geneza, starea lor naturală, răspândirea regională, importanța practică. Principalele părți ale **p.** sunt: *p. descriptivă, p. structurală, p. regională, p. experimentală* și *petrogeneza.* Sin. *petrologie.* **2.** P. restr. Disciplină care se ocupă cu descrierea și compoziția rocilor.

PETROL (< fr.; {s} lat. *petroleum* din *petra* „piatră" + *oleum* „ulei") s. n. Rocă sedimentară caustobiolitică lichidă, uleioasă, brună-negricioasă, gălbuie sau cu reflexe albăstrui-verzui, uneori incoloră, cu miros specific, înțepător ori aromatic-eteric; este rezultatul transformării în hidrocarburi a materiilor organice (plancton și substanțe humice depuse pe platourile continentale) sub acțiunea bacteriilor anaerobe. **P.** are densitatea între 0,730 și 1,040 g/cm^3, mai frecvent sub 0,900 g/cm^3 *(p. ușoare)* și mai rar peste această valoare (*p. grele,* bogate în asfalt și smoală). **P.** este un amestec complex de hidrocarburi (din seria parafinică, naftenică și aromatică) solide și gazoase, dizolvate în hidrocarburi lichide, alături de care se găsesc, în cantități reduse, compuși cu sulf, azot, oxigen. **P.** se găsește în zăcăminte, adesea împreună cu gaze naturale; reprezintă o sursă principală pentru combustibilul energetic lichid (prin distilare din **p.,** se obține benzină, **p.** lampant, motorină, păcură), pentru fabricarea lubrifianților și în același timp una dintre materiile prime de bază ale petrochimiei. Cei mai mari producători de **p.** sunt: Arabia Saudită, S.U.A. și Rusia. Sin. *țiței.* ✧ *P. sintetic* = amestec de hidrocarburi sintetice cu proprietăți asemănătoare țițeiului, obținut direct din cărbune sau din oxid de carbon prin hidrogenare catalitică. *P. lampant* v. *lampant.*

PETROLATUM (< fr., germ., rus. {i}) s. n. Amestec de hidrocarburi cu consistență păstoasă, obținut prin deparafinarea cu solvenți a uleiurilor grele.

PETROLIER, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care ține de petrol, privitor la extragerea și la prelucrarea petrolului. **2.** S. n. Navă pentru transportul produselor petroliere; tanc petrolier. În 1886 germanii au lansat primul **p.** de 2 300 t.

PETROLIFER, -Ă (< fr.; {s} fr. *pétrole* „petrol" + lat. *fero* „a purta") adj.

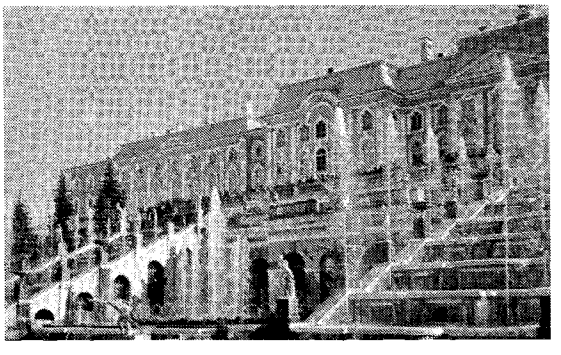

Petrodvoreț. Marele Palat cu o parte a fântânilor arteziene.

(Despre terenuri, formaţii geologice, zăcăminte etc.) Care conţine petrol; bogat în petrol.

PETROLINA, oraş în E Braziliei (Pernambuco), pe malul stâng (nordic) al râului São Francisco, pe c.f. Paulistana–Salvador; 175,3 mii loc. (2002). Centru comercial agricol (bumbac, tutun, zahăr). Unit printr-un pod feroviar (1951) şi feribot cu oraşul Juàzeiro (Bahia).

PETROLIST, -Ă *(< petrol)* subst. **1.** S. m. şi f. Persoană care lucrează în industria petrolieră. **2.** S. m. Proprietar de terenuri petrolifere; om de afaceri din industria petrolieră.

PETROLOGIE (< fr. {i}; {s} *petro-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Petrografie **(1).**

PETROMAX (denumire comercială) s. n. Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcţionează cu petrol lampant.

PETRONIUS (Titus Petronius Niger supranumit *Arbiter*) (c. 20–66 d.Hr.), scriitor latin. Consul (62), guvernator al Bitiniei şi apropiat al împăratului Nero; căzut în dizgraţie, a fost constrâns să se sinucidă. Spirit epicurean, rafinat, supranumit „arbitru al eleganţei". Romanul de moravuri „Satiricon", pe care istoria literară *i*-l atribuie, este una din cele mai originale şi valoroase creaţii literare ale Antichităţii clasice.

PETROPAVLOVSK 1. Oraş în N Kazahstanului, pe râul Işim; 203,5 mii loc. (1999). Ind. constr. de maşini, mat. de constr., a pielăriei şi încălţămintei, a celulozei, prelucr. lemnului, textilă şi alim. Centru comercial activ. Muzeu. Fundat în 1752. **2. Fortăreaţa de la ~,** fortăreaţă construită de Petru I în 1703, pe malul drept al râului Neva în oraşul Sankt-Petersburg. În sec. 18 a fost transformată în închisoare politică. Azi muzeu.

PETROPAVLOVSK-KAMCEATSKI, oraş în Federaţia Rusă, în S pen. Kamceatka, port la Oc. Pacific; 198,2 mii loc. (2002). Constr. navale. Ind. constr. de maşini, mat. de constr. şi alim. (conserve de peşte). Bază de pescuit. Fondat în 1740.

PETROPOLIS, oraş în SE Braziliei (Rio de Janeiro), situat la poalele masivului Serra da Estrêla, la 813–878 m alt., la 43 km NE de Rio de Janeiro; 276,8 mii loc. (2002). Ind. chimică, textilă şi alim. (bere, ţigarete). Şlefuirea diamantelor. Universitate (1961). Palat imperial (sec. 19), azi muzeu; catedrală în stil gotic (sfârşitul sec. 19). Fundat în 1845 de emigranţii germani din Bavaria, în sprijinul împăratului Dom Pedro II. Capitala statului Rio de Janeiro (1894–1903).

Tigran Vartanovici Petrosian

PETROSIAN, Tigran Vartanovici (1929–1984), şahist armean. Multiplu campion al U.R.S.S. Mare maestru internaţional (din 1952). De nouă ori campion mondial (1963–1969).

PETROŞANI 1. Depresiunea ~, depresiune intramontană, de origine tectonică, situată în V Carpaţilor Meridionali, între m-ţii Retezat, Şureanu, Parâng şi Vâlcan, la 550–650 m alt. Axată pe cursul superior al Jiului, depresiunea are formă triunghiulară, alungită pe direcţia SV–NE, pe o lungime de 45 km şi o lăţime ce variază între 3 km în V şi 9 km în E. Supr.: c. 160 km^2. Comunică cu depr. Haţeg-Pui prin pasul Merişor şi cu Depresiunea Subcarpatică Olteană prin pasul Lainici. Relief reprezentat prin terase şi piemonturi de eroziune care fac trecerea spre zona montană înconjurătoare. Climă răcoroasă (media anuală 6°C). Însemnate zăcăminte de cărbune. Numeroase aşezări cu profil minier; ca bazin carbonifer este cunoscută şi sub numele de *Valea Jiului.* **2.** Municipiu în jud. Hunedoara, pe Jiul de Est, în depresiunea cu acelaşi nume; 46 472 loc. (2003). Important centru carbonifer pentru exploatarea şi prelucr. huilei. Constr. de utilaj minier; prefabricate de beton, mobilă, cherestea. Fabrică de tricotaje. Aparataj electric. Universitate tehnică pentru minerit. Teatrul dramatic „Ion D. Sârbu" (1948). Muzeul mineritului (1961). Biserica Sf. Treime (1940–1944); biserică romano-catolică (1880); biserică de lemn cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriii (sec. 18). Localit. **P.** a luat fiinţă în sec. 17 prin stabilirea în această zonă a unor păstori veniţi din Ţara Haţegului şi este menţionată documentar în 1850. Declarată oraş în 1930 şi municipiu la 17 febr. 1968.

PETROV (pseud. lui *Evgheni Petrovici Kataev*) (1903–1942), prozator rus. Împreună cu *Ilf* a scris romane satirice. V. *Ilf.*

PETROVA, com. în jud. Maramureş, situată în NNE depr. Maramureş, pe râul Vişeu; 2 731 loc. (2003). Staţie de c.f. Centru de prelucr. artistică a lemnului. Satul **P.** apare menţionat documentar în 1411.

PETROVARADIN, cetate, datând din sec. 14, pe malul Dunării, pe teritoriul de astăzi al Serbiei (Voivodina). Prinţul Eugeniu de Savoia a obţinut aici o strălucită victorie asupra turcilor (1716). Astăzi cetatea se găseşte într-o suburbie a oraşului Novi Sad.

PETROVIĆ, Aleksandr (1929–1994), cineast iugoslav. Iniţial filme documentare şi de ficţiune. Reprezentant principal al „valului negru" iugoslav din anii '60, înfăţişând mizeria umană, dramele marginalizaţilor („Doi", „Zile", „Am întâlnit ţigani fericiţi", „Portret de grup cu doamnă", „Migraţie").

PETROVIĆ, Mihailo (1868–1943), matematician iugoslav. Creator al metodei spectrale în algebră, aritmetică,

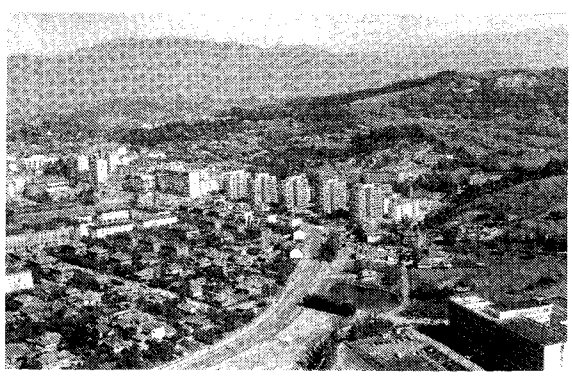

Petroşani (2.). Vedere generală

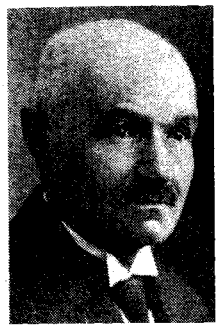

Mihailo Petrović

calculul integral şi teoria funcţiilor; a introdus în analiza matematică studiul transcendentelor noi; a stabilit metodele de studiu direct în ecuaţiile diferenţiale cu ajutorul figurilor geometrice. M. de onoare al Acad. Române (1938).

PETROVICI, Emil (1899–1968, n. Toracu Mic, Iugoslavia), lingvist român. Acad. (1948), prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Rector al Universităţii din Cluj (1945–1951). A fondat revistele „Cercetări de lingvistică" (1956) şi „Romano-slavica" (1963). Cercetări în domeniul foneticii româneşti (aplicând, printre primii în România, metoda foneticii experimentale), al fonologiei, dialectologiei române şi slave şi al relaţiilor istorice şi lingvistice româno-slave şi al geografiei lingvistice („Despre nazalitate în limba română", „Studiul fonematic al limbii române", „Graiul carașovenilor", „Atlasul lingvistic român", partea a II-a, în colab. cu S. Puşcariu, şi serie nouă, voi. I–VI, în colab. cu I. Pătruţ). Membru al unor academii şi societăţi ştiinţifice străine.

PETROVICI, Ion (1882–1972, n. Tecuci), filozof, scriitor şi om politic român. Acad. (1934), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. De mai multe ori ministru. Preocupările sale filozofice sunt legate de nevoile pedagogice ale comunităţii româneşti; lucrări de metafizică, reluând idei şi concepte din tradiţia cartezianã într-o interpretare romantică („Introducere în metafizică", „Ideea de neant"), de logică, impregnate cu considerente psihologice şi epistemologice („Probleme de logică"), de teoria culturii, cu interesante reflecţii despre dependenţa filozofiei de spaţiul mental („Deasupra sbuciumului") şi de istorie a filosofiei („Viaţa şi opera lui Kant", „Schopenhauer"). Poezii („Un colţ de viaţă"), piese de teatru („O sărutare", „Urmările iertării"); memorialistică („De-a lungul unei vieţi. Amintiri", „Figuri dispărute", „Amintiri universitare"); note de călătorie („Impresii din Italia").

PETROVSKI, Ivan Gheorghievici (1901–1973), matematician rus. Prof. univ. la Moscova. Contribuţii în domeniul analizei matematice şi al teoriei ecuaţiilor diferenţiale şi integrale şi al teoriei probabilităţilor. M. coresp. al Acad. Române (1965).

PETROVSK-PORT v. **Mahacikala.**

PETROZAVODSK [pitrəzavotsk], oraş în Federaţia Rusă, capitala Kareliei, port la L. Onega, situat la 925 km NNV de Moscova; 266,2 mii loc. (2002). Aeroport. Reparaţii navale. Constr. de maşini-unelte; prelucr. lemnului (mobilă); fabrici de microcalculatoare, de încălţăminte, tricotaje şi alim. Muzeu cu colecţii de icoane din sec. 14–18. Teatru dramatic. Fundat în 1703. S-a mai numit *Kalininsk*.

PETRU, Sfântul ~ (iniţial **Simon**) (c. 10–67) (în „Noul Testament"), unul dintre cei 12 apostoli ai lui Iisus Hristos. Conform tradiţiei, s-a născut în Betsaida Galileii, fiind fiul lui Ioan şi fratele lui Andrei. Pescar de meserie, a fost chemat de Iisus ca să devină „pescar de oameni" şi i-a schimbat numele de Simon cu Petru. Când Iisus a fost prins, s-a lepădat de el, dar căindu-se amarnic a fost iertat după Înviere şi a primit din partea apostolilor recunoaşterea întâietăţii de vârstă. Susţinând, împotriva lui Pavel, practica iudaică a tăierii împrejur, a acceptat însă hotărârea Sinodului de la Ierusalim, ca primirea păgânilor în creştinism să se facă doar prin botez. A propovăduit învăţătura lui Hristos la Ierusalim, Iudeea, Samaria, Asia Mică până în Babilon, iar în ultima parte a vieţii la Roma; aici a fost martirizat împreună cu Pavel (29 iun. 67), fiind răstignit pe cruce cu capul în jos. Pe lângă cele opt cuvântări din „Faptele Apostolilor", a mai scris două epistole („Întâia" şi „A doua epistolă sobornicească a Sf. Apostol Petru"). Tradiţia catolică îl consideră ca primul papă la Roma, întemeietorul Papalităţii. Sărbătorit la 29 iun. împreună cu Pavel.

Statuia Sfântului Petru din Catedrala din Reims

PETRU, numele mai multor împăraţi ai Rusiei, dintre care cel mai important a fost **Petru I (Petru cel Mare) Alekseevici,** ţar (1682–1721) şi primul împărat al Rusiei (1721–1725). Fiu al ţarului Aleksei Mihailovici; între 1682 şi 1696 a domnit împreună cu fratele său, Ivan V. Interesat de realităţile occidentale, a vizitat (1697–1698) o serie de regiuni şi state din V Europei. Remarcabil militar şi om politic. Pe plan extern, a organizat campanii împotriva Imperiului Otoman (1695–1696), în urma cărora a cucerit cetatea Azov. A încheiat o alianţă cu Dimitrie Cantemir,

Emil Petrovici

Ion Petrovici

Petru cel Mare

domnul Moldovei, devenit, după înfrângerea de la Stănileşti (1711) şi refugiul în Rusia, unul dintre sfetnicii săi. În alianţă cu Danemarca şi Polonia, din 1700, **P. I** a luptat împotriva Suediei („Războiul Nordului", 1700–1721, în cursul căruia, a repurtat strălucita victorie de la Poltava, 1709, asupra armatei suedeze, condusă de Carol XII), obţinând, prin Tratatul de la Nystad (1721), ieşire la M. Baltică. În 1703 a întemeiat oraşul Petersburg, devenit din 1712 capitala Rusiei. Campania lui **P.** împotriva Persiei (1722–1723) i-au asigurat Rusiei ţărmul de sud şi de vest al M. Caspice. Reformele realizate de el cu autoritate despotică, în domeniul administraţiei, al economiei (a susţinut dezvoltarea comerţului şi industriei), al armatei (a creat o flotă puternică) etc. au pregătit terenul pentru o Rusie modernă. A acordat o mare atenţie problemelor culturii şi învăţământului (înfiinţarea Academiei de Ştiinţe, 1724). Considerat unul dintre cei mai de seamă conducători şi reformatori din istoria Rusiei, căreia i-a conferit statutul de mare putere europeană.

PETRU, numele a doi regi din dinastia Karagheorghević: **P. I,** rege al Serbiei (1903–1918), apoi al Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (1918–1921). Fiul principelui Aleksandru Karagheorghević. A promovat politica de alianţă cu Antanta, finalizată prin crearea noului stat. Politică liberală de sprijin al unei monarhii constituţionale. **P. II,** rege al Iugoslaviei (1934–1945). Fiul regelui Aleksandru I, a domnit până în 1941 tutelat de o regenţă condusă de unchiul său Paul. În urma invadării ţării de către germani (1941), s-a refugiat la Londra, conducând un guvern în exil. Îndepărtat în 1945, în urma proclamării republicii, s-a stabilit în străinătate (Londra). A murit în 1970.

PETRU, ţar al Bulgariei (927–970). Al doilea fiu al ţarului *Simeon,* de la care a moştenit tronul. Îndelungata sa domnie a fost marcată de lupte interne şi de pagubele provocate de numeroasele invazii ale maghiarilor, bizantinilor ş.a. A fost constrâns să facă numeroase concesiuni împăratului bizantin *Roman I Lecapenos* cu a cărui nepoată era căsătorit.

PETRU (?–1197), boier vlah din Târnovo. Conducător, împreună cu fratele său Asan, al răscoalei vlahilor şi bulgarilor împotriva stăpânirii bizantine (1185–1187), în urma căreia s-a creat Imperiul Vlaho-Bulgar (al doilea ţarat bulgar), condus de dinastia *Asăneştilor.* A domnit ca ţar între anii 1187 şi 1197.

PETRU v. **Pedro.**

PETRU (PETRU MUŞAT), domn al Moldovei (c. 1375–c. 1391). Fiul Margaretei (Muşata). S-a preocupat de dezvoltarea economică a Moldovei, a bătut prima monedă din istoria ţării şi a ridicat importantele cetăţi (Şcheia, Neamţ şi Suceava). A stabilit capitala ţării la Suceava. După un conflict cu feudalii poloni, pe care i-a înfrânt în Ţara Şepeniţului, a acceptat suzeranitatea regelui Vladislav Iagełło, pentru a preîntâmpina un eventual atac al ungurilor. A întreţinut relaţii de prietenie cu Mircea cel Bătrân, domnul Ţării Româneşti.

PETRU I (PETER I ØY), insulă nelocuită în M. Bellingshausen (Antarctica); 249,2 km^2. Descoperită şi denumită astfel de expediţia Bellingshausen-Lazarev (1819–1821). Teritoriu dependent de Norvegia (din 1931).

PETRU ARON, domn al Moldovei (1451–1452, 1454–1455, 1455–1457). A acceptat să plătească, începând din 1456, haraci Imp. Otoman. Înfrânt şi alungat din Moldova (1457) de Ştefan cel Mare, care, ulterior, l-a decapitat.

PETRUCCI, Ottaviano (1466–1539), editor activ la Veneţia. A tipărit (1501) prima carte de muzică („Harmonicae Musicae Odhecaton").

PETRU CEL TÂNĂR, domn al Ţării Româneşti (1559–1568). Fiul lui Mircea Ciobanul. A domnit sub tutela mamei sale, *Chiajna.* În timpul domniei lui pătrund în sfatul domnesc elemente din noua boierime, precum şi elemente levantine. Mazilit de turci.

PETRU CERCEL, domn al Ţării Româneşti (1583–1585). Fiul lui Pătraşcu cel Bun. Susţinut în obţinerea domniei de regele Franţei, Henric III, pe care l-a vizitat în 1579. A înăsprit fiscalitatea, s-a îngrijit de înzestrarea armatei (înfiinţarea unei turnătorii de tunuri) şi a refăcut palatul domnesc din Târgovişte. Mazilit de turci, a fugit în Transilvania. Revenit, mai târziu, la Constantinopol, a fost ucis de turci. Autorul unor versuri în limba italiană.

PETRU DELIAN, fiul ţarului Gavril Radomir (1014–1015). A condus răscoala bulgarilor (1040) împotriva Imp. Bizantin. Proclamându-se ţar, după câteva victorii a fost înfrânt de bizantini şi a murit în captivitate.

PETRU EREMITUL (PETRU DIN AMIENS) (c. 1050–1115), cleric francez. Unul dintre organizatorii primei cruciade (1095); în 1096 cruciaţii, conduşi de el, au ajuns la Constantinopol, al cărui vicar general a devenit; după aceea, cruciaţii au înaintat spre Nicomedia (azi Izmir, Turcia), dar **P.** nu i-a mai putut stăpâni; el a revenit la Constantinopol spre a cere ajutor împăratului Alexios I Comnenul şi în absenţa sa armata a fost zdrobită de turci. În 1099 a mers la Ierusalim, apoi a revenit în Franţa; prior al mănăstirii augustinilor de la Neufmontier (azi în Belgia).

PETRULIAN, Niculaie S. (1902–1983, n. Balş), geolog român. Acad. (1963), prof. univ. la Bucureşti. Contri-

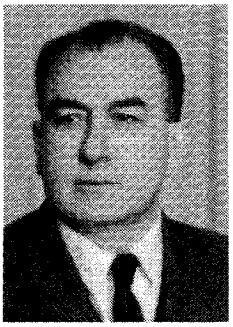

Niculaie S. Petrulian

Petru Cercel

Petru Rareş

buţii la studiul mineralogic şi geochimic al unor zăcăminte de minereuri complexe din România („Zăcăminte de minerale utile"). A introdus în ţară metoda calcografică de studiu a mineralelor metalice. Preocupat şi de organizarea învăţământului geologic tehnic superior.

PETRU RAREŞ, domn al Moldovei (1527–1538; 1541–1546). Fiu nelegitim al lui Ştefan cel Mare. Autoritar faţă de marea boierime, a încurajat comerţul, a dezvoltat aparatul de stat şi a mărit puterea militară a ţării. Susţinând pe Ioan Zápolya la tronul Ungariei, oastea sa, comandată de vornicul Grozav, a înfrânt la Feldioara (1529) pe partizanii lui Ferdinand I de Habsburg. Ajuns arbitrul situaţiei din Transilvania şi înrudit cu Vlad Înecatul, domnul Ţării Româneşti, a realizat temporar unitatea frontului politic românesc. A încercat, după 1530, să soluţioneze în favoarea Moldovei problema Pocuţiei, atrăgându-şi duşmănia Poloniei. S-a opus amestecului turcilor în Transilvania, contribuind la eşecul misiunii lui Aloisio Gritti (1534) şi a încheiat cu Ferdinand un tratat de alianţă (1535). Atacat, în 1538, din trei părţi, pregăteşte apărarea ţării, reuşind să se înţeleagă cu polonii şi să-i înfrângă pe tătari; în faţa înaintării turcilor, conduşi de Soliman Magnificul, este însă trădat de boieri şi se refugiază la Ciceu. Ctitor la mănăstirea Probota (1530). Moldova este aservită Porţii. În a doua domnie a dus în secret, o politică antiotomană, dar împrejurările i-au fost defavorabile. A exercitat un patronaj cultural de proporţii, din vremea lui datând frescele exterioare ale bisericilor de la Humor, Moldoviţa, Voroneţ ş.a., precum şi cronica episcopului Macarie.

PETRU RAREŞ, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată la poalele dealurilor Ciceului, pe dr. râului Valea Mare; 5 064 loc. (2003). Staţie de c.f. (în satul Reteag) şi haltă de c.f. (Ciceu-Mihăieşti). Reşed. com. **P.R.** este satul Reteag, menţionat documentar în 1283. În satul Reteag se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), cu picturi murale originare, casa memorială a folcloristului Ioan Pop-Reteganul şi bustul acestuia, operă a sculptorului Ioan Pop Rusu.

PETRUS HISPANUS (Petrus Juliani) (începutul sec. 13–1277), medic, logician şi cleric portughez. Papă cu numele de Ioan XXI (1276–1277). Reprezentant al tradiţiei logice a Universităţii din Paris; lucrarea sa *Tractatus (Summulae logicales)* a servit drept manual în multe universităţi medievale şi a fost comentată de autori din diferite şcoli filozofice şi teologice. Lucrări de medicină („Thesaurus pauperum") şi de psihologie („De anima"). După unii autori, ar fi vorba de două persoane cu acelaşi nume: una care a scris doar lucrări de medicină şi psihologie şi a ajuns papă mai târziu; cealaltă scriind numai lucrări de logică.

PETRUS LOMBARDUS (1095–1160), teolog francez. Episcop de Paris. Recunoscut drept fondator al teologiei sistematice datorită celor patru cărţi de sentinţe („Libri quator Sententiarum"), în care a redistribuit în chestiuni, conform unei ordini tematice, cunoaşterea acumulată de Părinţii Bisericii.

PETRU ŞCHIOPUL, domn al Moldovei (1574–1577, 1578–1579, 1582–1591, din 1589 asociat cu fiul său Ştefan). Supus marii boierimi. Politica sa a nemulţumit populaţia ţării, care a susţinut pe diverşi competitori la domnie, pretinşi urmaşi ai lui Ioan-Vodă cel Viteaz.

PETRU VENERABILUL (PETRU DE MONTBOISSIER) (c. 1092–1156), călugăr francez. Abate al mănăstirii Cluny

Petru Şchiopul

Emanoil Petruţ

(din 1122) pe care a reformat-o. Om de vastă cultură, profund cunoscător al islamului şi ebraismului („Adversus iudaeorum inveteratam buritiem", „Liber contra sectam saracenorum").

PETRUŢ, Emanoil (1932–1983, n. Mărăşeşti), actor român de teatru şi de film. Joc interiorizat, de vibraţie dramatică. Roluri în piese: „Poveste din Irkuţk", „Din jale se-ntrupează Electra", „Răzvan şi Vidra", „Un fluture pe lampă". Filme: „Secretul cifrului", „Tudor", „Fraţii", „Clipa", „Întoarcerea Vlaşinilor".

PETSCHOVSCHI, Iosif (1921–1968, n. Timişoara), fotbalist român. Jucător de mare fineţe, simbol al tehnicităţii, al sportivităţii şi al dăruirii pentru echipă. De trei ori campion (1947, 1948, 1950) cu echipa I.T.A. şi de două ori (1952, 1953) cu C.C.A. Selecţionat în naţionala ţării (pentru care a marcat 11 goluri) de 32 de ori. În fiecare an se acordă spectatorilor Trofeul **P.** pentru fair play.

PETTAZZONI [petattsoni], **Raffaele** (1883–1959), istoric italian al religiilor. Prof. univ. la Bologna şi Roma. Preocupări pentru problemele de interes general filozofic: originea ideii de Dumnezeu, structura gândirii mitologice, confesiunea păcatelor („Dumnezeu, formarea şi dezvoltarea monoteismului", „Confesiunea păcatelor", „Omniscienţa lui Dumnezeu").

PETTY [peti], **Sir William** (1623–1687), medic, economist şi statistician englez. Medic-şef al trupelor engleze în Irlanda (1652). Unul dintre fondatorii economiei politice ca ştiinţă de sine stătătoare. Aparţinând curentului mercantilist, este precursorul fiziocraţilor în analiza circuitului economic, al curentului liberal clasic pentru teoria sa asupra valorii şi pentru rolul atribuit interesului personal („Tratat asupra impozitelor şi contribuţiilor", „Câte ceva despre bani", „Anatomia politică a Irlandei", „Aritmetica politică").

PETUNIE (< fr.; cuv. guarani) s. f. Plantă decorativă din familia solanaceelor, originară din America de Sud, înaltă de 30–50 cm, cu flori mari, plăcut mirositoare, de diverse culori, care au corola în formă de pâlnie *(Petunia hybrida)*. Unele soiuri au floarea simplă, altele gofrată sau involtă. Mult cultivată, înfloreşte tot cursul verii.

PEŢEA, lac cu apă termală (26–30°C) situat în staţiunea balneoclimaterică „1 Mai", lângă Oradea; 0,4 ha. Ad. max.: 4,5 m. Relicte terţiare de faună (melcul *Melanopsis parreyssi*) şi floră (nufărul *Nymphaea lotus* var. *thermalis*). Aici se întâlneşte şi endemismul roşioara de apă caldă (*Scardinius racovitzii*). Rezervaţie naturală.

PEŢI (lat. *petire*) vb. IV tranz. A cere o fată în căsătorie pentru altcineva sau pentru sine (prin intermediul părinţilor, al rudelor ş.a.).

PEŢIOL (< fr.; lat. *petiolus* „picioruş, peduncul") s. n. Parte a frunzei care susţine limbul şi care se prinde de tulpină sau de ramură; codiţa frunzei.

PEŢIOLAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre frunze) Cu peţiol (spre deosebire de cele fără peţiol, numite sesile).

PEŢITOR, -OARE *(< peţi)* s. m. şi f. **1.** S. m. şi f. Persoană care peteşte. **2.** S. f. Femeie (în vârstă) care înlesneşte cunoştinţa a două persoane de sex opus în vederea căsătoriei.

PEUGEOT [pœʒo], societate franceză creată în 1810 de fraţii Jean-Pierre (1768–1852) şi Jean-Frédéric **P.** (1770–1822) ca o topitorie în moara familială de la Sous-Cratet. Începând din 1888 nepoţii lor, Eugène (1844–1907) şi Armand (1849–1915), au început să producă velocipede, iar din 1892 automobile. În 1897, Armand s-a separat de Eugène şi a fondat „Societatea de automobile **P.**". În 1976 a achiziţionat acţiunile firmei Citröen, iar în 1978 a răscumpărat acţiunile filialelor europene de la Chrysler Corporation. În prezent, **P.** şi-a extins activitatea în industria bicicletelor, a utilajelor, a materialelor militare etc., devenind una dintre marile societăţi europene contemporane.

PEULI s. m. pl. v. **Fulani (Fulbe).**

PEUTINGER [poitiŋər], **Konrad** (1465–1547), umanist german. Sindic al oraşului Augsburg (1493). A descoperit şi publicat o copie a unei hărţi romane întocmită de un călugăr din Colmar (Franţa) în 1265, înfăţişând principalele localităţi şi drumuri din Imp. Roman în sec. 3–4 („Tabula Peutingeriana").

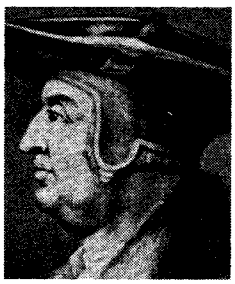

Konrad Peutinger

Sir Nikolaus Pevsner

PEVSNER [pevsnə:r], **Antoine** (pe numele adevărat *Natan Borisovici Pevzner*) (1886–1962), sculptor şi pictor francez de origine rusă. Stabilit în Franţa (1923). Împreună cu fratele său *Naum Gabo,* publică „Manifest realist" (1920), punând astfel bazele constructivismului. Sculpturi monumentale de oţel sau bronz, asamblări de fire, care alcătuiesc structuri spaţiale neaşteptate, ritmate dinamic („Proiecţie în spaţiu", „Coloana păcii", „Tors").

PEVSNER, Sir Nikolaus (1902–1983), istoric de arhitectură britanic, de origine germană. Stabilit în Marea Britanie (1934). Prof. univ. la Londra, Oxford şi Cambridge. Lucrări privind arhitectura modernă şi designul („Pionierii mişcării moderne", „Pionierii designului modern", „Istoria arhitecturii europene"). Cea mai cunoscută scriere a sa sunt cele 46 voi. din seria de ghiduri ale comitatelor „Construcţiile Angliei" (1951–1974), o mare realizare, de aleasă erudiţie.

PEYFFUS, Max Demeter (n. 1944), istoric austriac de origine aromână. Prof. de istorie sud-est europeană la Univ. din Viena. Specializat în istoria aromânilor („Chestiunea aromânească", „Die Druckerei von Moschopolis, 1731–1769"); traduceri din literatura modernă şi contemporană românească.

PEYOTL (< fr.) subst. Plantă din familia cactuşilor *(Lophophora wiliamsi),* care creşte local în ţinuturi muntoase din Mexic şi S.U.A. (Texas). Din plantă se extrage un halucinogen puternic, mescalina; este folosit de unele triburi de amerindieni în ceremonii rituale.

PEYRE [perę], **Joseph** (1892–1968), scriitor francez. Romane de aventuri de mare succes („Escadronul alb", „Sânge şi lumini", „Meterezele de la Cadix").

PEYRE [perę] **1. Marie-Jospeh** P. (1730–1785), arhitect francez. Elev al lui Fr. Blondel. Numit (1762) arhitect al regelui. Principala sa lucrare (împreună cu Ch. de Wailly) în stilul Ludovic XVI este Teatrul francez din Paris (azi Odeon). **2. Antoine François** P. (1739–1823), arhitect francez. Frate cu **P. (1).** În Germania a realizat Palatul din Koblenz, al prinţului elector Clemens Wenzeslaus, una din capodoperele stilului Ludovic XVI din afara Franţei. La Paris a restaurat Palatul şi Biblioteca regală de la Versailles şi a reamenajat grădinile Palatului Fontainebleau. **3. Antoine Marie P.** (1770– 1843), arhitect francez. Fiul lui **P. (1).** Lucrări în stil neoclasic (Hotelul Béthune, reconstrucţia Palatului de Justiţie — ambele la Paris, teatrele din Lille şi Soissons).

PEYREFITTE [perefit], **Roger** (1907–1999), scriitor francez. Carieră diplomatică. Opera sa vizează tarele unor medii sociale sau prezintă neîmplinirea în iubire, unele dintre romanele sale conţinând elemente autobiografice („Prietenii particulare", „Ambasade", „Fiii luminii", „Sutana roşie"). Biografia romanţată „Viaţa lui Alexandru cel Mare".

PEZEVENCHI (PEZEVENGHI) (< tc.) s. m. (Peior. şi fam.) Şarlatan, pungaş; şmecher.

PFAFF, Johann Friedrich (1765–1825), matematician german. Prof. univ. la Helstedt şi Halle. A elaborat „teoria formelor lui **P.**" (1815) care permite

Roger Peyrefitte

generalizarea problemei integrării unei ecuații diferențiale cu *n* variabile („Lucrări analitice").

PFALZ v. **Palatinat.**

PFEIFFER [pfaifer], **Heinrich** (n. 1927), filozof, istoric și pedagog german. Director executiv al Fundației „Humboldt" (din 1964), contribuind la impulsionarea acestei instituții unice în lume, unde numeroși cercetători și profesori au beneficiat de burse. Cercetări de analiză comparativă a instrucției și a carierei științifice. M. de onoare al Acad. Române (1991).

PFEIFFER [pfaifer], **Michelle** (n. 1957), actriță americană de film. Roluri în care se remarcă prin temperamentul agresiv sau temător, feroce sau tandru, dezlănțuit sau voluptuos („Dulce libertate", „Legături primejdioase", „Formidabilii Baker Boys", „Câmpul dragostei", „Vârsta inocenței", „Personal și confidențial").

PFEIFFER [pfaifer], **Richard** (1858–1945), medic german. Prof. univ. la Berlin, Königsberg și Breslau. A descoperit bacilul **P.** (1892), considerat multă vreme a fi bacilul gripei.

PFORZHEIM [pfortshaim], oraș în Germania (Baden-Württemberg), la poalele m-ților Pădurea Neagră; 169,6 mii loc. (2002); mecanică de precizie (ceasuri), hârtie. Biserică fortificată (sec. 11–15).

Heinrich Pfeiffer

Michelle Pfeiffer

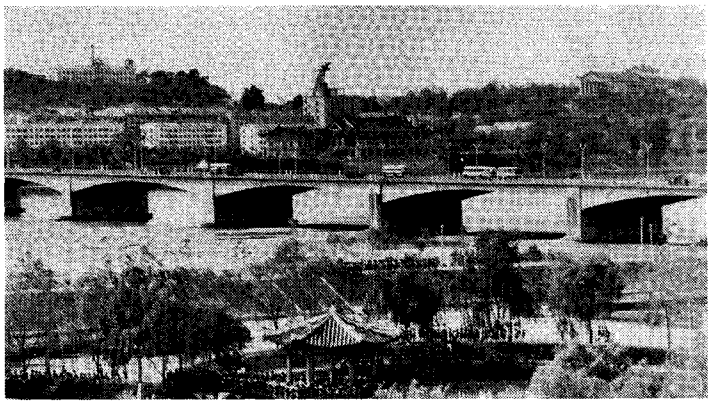

Phenian. Vedere generală

pH (< fr.; p. „potențial + H „hidrogen") Simbol pentru logaritmul zecimal cu semn schimbat al concentrației ionilor de hidrogen dintr-o soluție, măsurat cu numărul de ioni-gram de hidrogen existenți într-un *litru* de soluție; exponent de hidrogen. Caracterizează starea acidă sau bazică a unei soluții (pH 7 este neutru, valorile mai mici de 7 indică aciditate, cele mai mari de 7 caracterul bazic al soluției).

PHAISTOS, localitate antică în S Cretei, la SV de Cnossos. Întemeiată, potrivit legendei, de regele Minos. Centru strălucit al civilizației minoice, renumit prin palatul descoperit aici (c. 2000–1400 î.Hr.).

PHALLOS (FALOS) (în mitologia greacă), zeul fecundității masculine; reprezenta personificarea organului viril. Cultele falice (aplicabile formelor de adorație rituală a falusului ca simbol generator) sunt răspândite la populațiile primitive, dar și la popoarele civilizate, fiind notabile îndeosebi la greci și fenicieni, unde erau legate de ceremonii orgiastice.

PHAM VAN DONG (1906–2000), om politic vietnamez. Colaborator al lui *Ho Și Min,* unul dintre fondatorii Ligii pentru Independența Vietnamului — Viet-Minh (1941). Reprezentant al țării sale la conferințele internaționale de la Fontainebleau (1946) și Geneva (1954). Prim-min. (1955–1976) al Republicii Democrate Vietnam și (1976–1987) al statului reunificat.

PHAN TIET, oraș în SE Vietnamului, port pe coasta M. Chinei de Sud, la 180 km ENE de orașul Ho Și Minh; 114,2 mii loc. (1989). Centru comercial. Cărămizi. La origine un sat de pescari este astăzi unul dintre cele mai importante porturi de pescuit și centru de prelucr. peștelui din țară. Prelucr. de nuoc mam (condiment național obținut din unele specii de pește fermentat).

PHAON (FAON) (în mitologia greacă), luntraș bătrân din ins. Lesbos, prefăcut de către Afrodita în bărbat tânăr, cu ajutorul unei licori, drept răsplată pentru că a trecut-o peste mare fără să-i ceară plată și fără s-o întrebe cine este.

PHARSALOS, localitate în Grecia antică, în SE Tesaliei. Aici a obținut Cezar victoria în războiul împotriva lui Pompei (9 aug. 48 î.Hr.). Denumirea actuală: *Farsala.*

PHECDA (PHEKDA, PHAD), stea din constelația Ursa Mare (Carul Mare) cu magnitudinea 2,6, de culoare albă.

PHENIAN [feniən] **(P'YŎNGYANG** [piəng-iang]**),** capitala R.P.D. Coreene, situată în partea central-vestică a țării, pe fl. Taedong, la 48 km de gura sa de vărsare; 2,7 mil. loc. (1993). Important nod de comunicații. Aeroport. Pr. centru economic, politic și cultural al țării. Siderurgie. Uzine constr. de mașini-unelte, de utilaj minier și mijloace de transport, de mecanică fină; ind. chimică, textilă, a mat. de constr. (ciment), a cauciucului, mobilei, alim. Intensă activitate comercială. Universitate (1946). Academie de Științe. Teatru dramatic; teatru de operă. Numeroase porți, fântâni și temple. Statuia Cion-Li-Ma (28 m înălțime) reprezintă simbolul eliberării țării. Vechi oraș coreean, a fost, potrivit legendei, întemeiat în 1122 î.Hr.; între 427 și 668, capitala statului Koguryŏ, iar apoi,

sub numele de Sodo, capitala apuseană a statului Koryŏ (918–1392). Important punct de apărare în faţa numeroaselor invazii străine. După 1900, unul dintre centrele luptei de eliberare naţională împotriva ocupaţiei japoneze (mişcările din mart. 1919 şi iun. 1926). Eliberat în aug. 1945 de armatele sovietice. Din 1948, capitala R.P.D. Coreene. În 1950, în cadrul războiului din Coreea a fost cucerit de forţele americane; recucerit cu sprijinul trupelor chineze. Reconstruit cu ajutor sovietic şi chinez.

PHEREKIDE, Mihail (1842–1926, n. Bucureşti), avocat, om politic şi diplomat român. Unul dintre fondatorii şi conducătorii Partidului Naţional-Liberal, reprezentând interesele cercurilor financiare. Ministru în mai multe cabinete liberale (1876 şi 1919). Preşedinte al Adunării Deputaţilor (1901–1916, cu întreruperi) şi al Senatului (1922–1926).

PHIBUNSONGKHRAM, Luang (pe numele adevărat *Plaek Khittasangka*) (1897–1964), feldmareşal şi om politic thailandez. Participant (1932) la o lovitură de stat, în urma căreia monarhia absolută a fost transformată în una constituţională. Prim-ministru (1938–1944, 1948–1957). A instaurat un regim totalitar, projaponez, cucerind teritorii din V Cambodgei şi S Laosului (1941–1942). În 1939, ţara şi-a schimbat numele din Siam în Thailanda. Adversar al comunismului, în al doilea mandat a fost unul dintre promotorii S.E.A.T.O. Răsturnat de la putere, s-a retras în Japonia.

PHILADELPHIA [filədelfie], oraş în NE S.U.A. (Pennsylvania), port fluviomaritim pe fl. Delaware, situat la 150 km de Oc. Atlantic; 1,5 mii. loc. (2000).

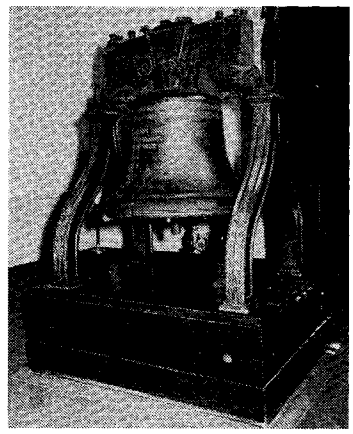

Philadelphia. „Clopotul libertăţii" din Palatul Independenţei

Important nod de comunicaţii. Aeroport. Mare centru industrial, comercial şi financiar al ţării. Ind. siderurgică (uzine ale trustului „Bethleem Steel Co".), constr. aeronautice, navale, de automobile, de locomotive, de maşini electrice şi maşini-unelte; prelucrarea petrolului (nouă rafinării cu o capacitate de 41 mil. t), combinate petrochimice; ind. farmaceutică, textilă, a confecţiilor, încălţămintei şi alim. (zahăr, ţigarete, conserve etc.). Poligrafie. Universitatea „Pennsylvania" (1740), Universitatea „Thomas Jefferson" (1824), Academia de muzică (1857), Academia de Ştiinţe (1875), Institutul „Franklin" (1824), Orchestra simfonică (1900), muzeu de artă (1875), în care se află şi lucrarea lui Constantin Brâncuşi, „Sărutul", Parcul naţional istoric al independenţei (7 ha). Edificii istorice în stil colonial: Palatul Independenţei (1732), care adăposteşte, în vestibul, Clopotul libertăţii, clădirea băncii (1797), Primăria (1870), Custom Hali (1824–1837) ş.a. Aşezare locuită de indienii delaware, a fost întemeiată în 1682 de W. Penn. Capitala Pennsylvaniei (1683–1799). Unul dintre centrele Războiului de Eliberare a Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783), a jucat un rol însemnat în politica antibritanică. Locul primului şi celui de-al doilea Congres Continental. Aici s-a semnat, la 4 iul. 1776, „Declaraţia de independenţă". Capitală a S.U.A. între 1790 şi 1800, fiind cel mai mare şi mai important oraş în sec. 19 şi centru al mişcării antisclavagiste.

Philadelphia. Institutul „Franklin"

PHILAE (PILAK), insulă care se afla situată în albia Nilului, în Egiptul de Sus, în amonte de intrarea în prima cataractă. Renumită pentru templele şi monumentele antice care în anii '80 au fost strămutate în insula vecină Agilkia, deoarece apele lacului format în spatele barajului Saad-el-Ali de la Assuan au acoperit insula **P.**

PHILBY [filbi], **Kim** (pe numele adevărat *Harold Adrian Russel P.*) (1912–1988), agent dublu britanic. A ocupat funcţii importante în serviciile secrete britanice (1944–1963), dar a fost recrutat şi folosit de către serviciile secrete sovietice (1933). Înainte de a fi demascat, a obţinut azil politic şi cetăţenie în U.R.S.S. A fost cel mai important agent dublu folosit de sovietici (colonel K.G.B.) în perioada războiului rece; este responsabil de capturarea unui mare număr de agenţi ai Occidentului. Memorii.

PHILIDOR [filidor] (**François André Danican,** zis ~) (1726–1795), compozitor francez. Membru al unei celebre dinastii de muzicieni (fratele său a fondat Concertele spirituale). Originalitate componistică, stil cosmopolit, ilustrat în opera comică („Blaise le savetier", „Le jardinier et son seigneur", „Le sorcier" şi „Tom Jones") şi în domeniul oratoriului („Carmen saeculare"). Jucător (primul din epoca sa) şi teoretician de şah („Analiza jocului de şah").

PHILIP, duce de Edinburgh (cunoscut ca *Prinţul Philip*) (n. 1921), soţul (din 1947) al reginei Elisabeta II a Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord.

PHILIPE [filip], **Gérard** (1922–1959), actor francez de teatru şi de film. Debut în teatru în 1942. Şi-a desăvârşit activitatea la Teatrului Naţional Popular (din 1951), a fost celebrul june-prim al

Gerard Philipe

generației sale („Caligula", „Ruy-Blas", „Faust", „Cidul", „Prințul de Homburg"). Figură carismatică a cinematografului francez, întruchipare a tinereții, exuberanței, a bucuriei de a trăi clipa, umbrită de momente melancolice și pline de neprevăzut („Diavolul în corp", „Idiotul", „Frumoasele nopții", „Marile manevre", „Jucătorul", „Fanfan la Tulipe", „Roșu și Negru", „Mănăstirea din Parma", „Domnul Ripois", „Legături periculoase", „Frumusețea diavolului").

PHILIP MORRIS, societate americană, producătoare de țigări, fondată în 1919. Din 1985 a devenit un holding de companii; a făcut un pas important când și-a redus dependența de tutun, cumpărând General Foods (1985), Kraft Foods (1988) ș.a. În 2000 a cumpărat compania RJR Nabisco. Vinde în toată lumea mărcile Marlboro, Muratti ș.a.

PHILIPON [filipõ], **Charles** (1802–1862), caricaturist, litograf și jurnalist francez. Director al mai multor publicații satirice („La Caricature", „Journal amusant"), pentru care a creat numeroase caricaturi. A încurajat debutul lui Daumier.

PHILIPPE [filip], **Charles-Louis** (1874–1909), prozator francez. Inițiator al literaturii populiste. Romane cu implicații autobiografice, evocând tragismul vieții oamenilor simpli („Mama și copilul", „Bubu de Montparnasse", „Moș Perdrix").

PHILIPPE [filip] **de Vitry (Philippus de Vitriaco)** (1291–1361), compozitor, teoretician și poet francez. Episcop de Meaux (1351–1361). Umanist reputat, prieten cu Petrarca. În postura de compozitor, a lăsat c. 15 motete, dar a rămas cunoscut mai ales ca reformator al notației muzicale (tratat despre „Ars nova"), în care se impune, printre altele, diviziunea binară a notelor. Poeme care au constituit un model pentru Fr. Villon.

PHILIPPEVILLE v. **Skikda.**

PHILIPPI, oraș în N părții centrale a Macedoniei (Grecia), azi în ruine. Fortificat în c. 357 î.Hr. de Filip II pentru a controla minele de aur din apropiere. În 42 î.Hr. aici s-a desfășurat lupta decisivă în care Marc Antoniu și Octavian (devenit Augustus) i-au învins pe Brutus și Cassius, asasinii lui Iulius Cezar. Vestigii creștine din sec. 5–6.

PHILIPPI, Paul (n. 1923, Brașov), teolog și istoric sas din România. Prof. univ. la Heidelberg și Sibiu. Președinte al Forumului Democratic al Germanilor din România (1992–1998 și din 1998 președinte de onoare). Contribuții importante privind istoria comunității sașilor protestanți din Transilvania („Abendmahlsfeier und Wirklichkeit der Gemeinde", „Christozentische Diakonie", „Die Vorstufen des modernen Diakonissenamtes 1789–1848", „Diaconica").

PHILIPPIDE 1. Daniil (Dimitrie) P. (c. 1770–1820), istoric grec. Stabilit în Țara Românească. A scris în greceşte „Istoria României" și „Geografia României", apărute la Leipzig. **2. Alexandru P.** (1859–1933, n. Bârlad), lingvist și filolog român. Nepotul lui **P. (1).** Acad. (1900), prof. univ. la Iași. Întemeietor al Școlii lingvistice ieșene. Specialist în istoria limbii române și al teoriei limbii („Principii de istoria limbii", „Gramatică elementară a limbii române"). Autor al unei teorii originale despre formarea poporului și a limbii române („Originea românilor"). A condus lucrările de elaborare a „Dicționarului limbii române", din care a redactat, într-o primă formă, literele A–D. Remarcabilă activitate publicistică (la „Arhiva", „Convorbiri literare", „Viața românească"). **3. Alexandru A.P.** (1900–1979, n. Iași), poet român. Fiul lui **P. (2).** Acad. (1963). Lirică neoromantică, meditativă, cu accente faustice și prometeice, valorificând visul, imaginația și amintirea ca modalități de cunoaștere („Aur sterp", „Stânci fulgerate", „Visuri în vuietul vremii"); poeme clasicizante („Monolog în Babilon"). Proză nuvelistică („Floarea din prăpastie"); eseuri („Studii și portrete literare", „Scriitorul și arta lui", „Considerații confortabile", „Puncte cardinale europene: orizont romantic"). Traduceri. Premiul Herder.

PHILIPS [filips], companie olandeză fondată în 1891, la Eindhoven, de inginerul Gerard **P.** (1858–1942) și de tatăl său, bancherul Frederik **P.** Inițial s-a numit **P.** Electronics N.V.; în 1912 a luat actualul nume, iar în 1914 a creat **P.** Research Laboratories. După

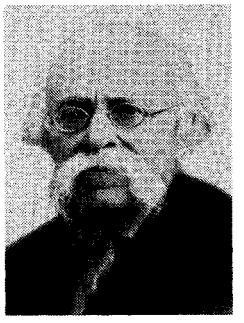

Alexandru Philippide

Alexandru A. Philippide

Primul Război Mondial, a devenit cea mai mare exportatoare din lume de lămpi cu incandescență. După 1927, s-a lansat în fabricarea tuburilor electronice și a aparatelor de radio, creându-și numeroase filiale. În prezent își desfășoară activitatea în aproximativ 60 de domenii implantate în peste 60 de țări, cuprinzând producție de instalații de iluminat, aparate electrocasnice, instalații și aparate pentru sunet și imagine, semiconductori, echipamente electronice și medicale etc.

PHILLIPS [filəps], **William D.** (n. 1947), fizician american. Cercetător la

Paul Philippi

William Phillips

Institutul de Standarde şi Tehnologie din Maryland. Împreună cu S. Chu şi C. Cohen-Tannoudji, a pus la punct (1985) o metodă de răcire şi captură a atomilor prin radiaţie laser. Premiul Nobel pentru fizică (1997), împreună cu S. Chu şi C. Cohen-Tannoudji.

PHILON v. Filon din Alexandria.

pH-METRU (< fr.) s. n. Aparat pentru măsurarea electrometrică a pH-ului unei soluţii; ionometru.

PHNOM-PENH (PNOM-PENH [pnom-pen]), capitala Cambodgiei, port pe fl. Mekong, la confl. cu Tonle Sap; 920 mii loc. (1994). Nod de comunicaţii. Aeroportul Pochentong. Pr. centru comercial, industrial, politic şi cultural al ţării. Ind. constr. de maşini (tractoare), alim., textilă, de prelucr. a lemnului. Reparaţii navale. Universitate (1956). Teatru. Palatul regal (1919), pagoda Preah Morokot. Centru turistic. Muzee. Fundat în 1434 de regele Ponhéa Yat. Pe locul actualului oraş a existat în sec. 15–16 capitala statului *Angkor*. După o întrerupere de aproape două secole, a devenit capitala statului cambodgian până în 1863, când a fost cucerit de francezi, devenind capitala protectoratului Cambodgea (1867). Din 1953, capitala statului independent. Khmerii roşii au intrat în oraş la 17 apr. 1975 şi au iniţiat deportarea populaţiei (peste 2,5 mii. de oameni); în 1979 aceştia au fost înfrânţi de trupele vietnameze, iar o parte a locuitorilor s-a reîntors.

PHOBOS, unul dintre cei doi sateliţi ai planetei Marte de formă ovoidală (27 km pe 19 km); 20 km diametru. Gravitează la 600 km distanţă de suprafaţa planetei. Descoperit în 1877 de astronomul american A. Hall.

PHOCIDA, ţinut muntos în Grecia, la N de G. Corint, între Tesalia şi Beoţia. **P.**, unde se aflau Parnasul şi sanctuarul din Delphi, era un teritoriu sacru. Formează azi departamentul **P.** din regiunea Atica; 2 121 km^2; 43,8 mii loc.; capitala: *Amphissa*.

PHOEBUS, Alexandru (1899–1954, n. Bucureşti), pictor şi grafician român. Peisaje, mai ales bucureştene şi transilvănene, portrete şi compoziţii de o mare intensitate emoţională şi forţă expresivă („Portretul tatii", „Ţărani din Făgăraş", „Vedere din Bucureşti", „Poartă veche românească din Sâmbăta de Sus").

PHOENIX (în mitologia greacă), pasăre alegorică care se lasă mistuită de flăcări pentru a se regenera din propria cenuşă. Era considerată şi pasăre oraculară. În descrierea lui Herodot, **P.** are pene roşii şi aurii şi apare o dată la 500 de ani în Egipt, atunci când îi moare tatăl (pe care îl înmormântează în Templul Soarelui).

PHOENIX [fi:niks] **1.** Mic arhipelag coraligen în Polinezia (Oc. Pacific), parte componentă a Rep. Kiribati, format din opt insule, situat la SE de arh. Gilbert; 29 km^2. Insule: Kanton, Enderbury, Rawaki, Manra, Orona, Nikumaroro, Birnie, Mc Kean. Copra. Pescuit. Descoperit în sec. 19 de vânători de balene americani. Insulele au fost anexate de englezi în 1889; în 1937 au fost unite în ins. Gilbert şi Ellice şi devin independente în 1979 în Kiribati. Singurul atol nelocuibil este Kanton. **2.** Oraş în S.U.A., pe Salt River, centru ad-tiv teritorial (din 1889) şi al statului Arizona (din 1912); 1,3 mil. loc. (2000). Nod de comunicaţii. Aeroport. Constr. aeronautice, de utilaj minier şi de aparataj electrotehnic; mecanică de precizie. Ind. bumbacului şi alim. Centru comercial şi financiar. Universitate (1976). Grădină botanică. Capitoliu (1900). Turism. Fundat în 1870, a devenit oraş în 1881. Între 1950 şi 1960 a cunoscut o dezvoltare intensă (populaţia a crescut de patru ori).

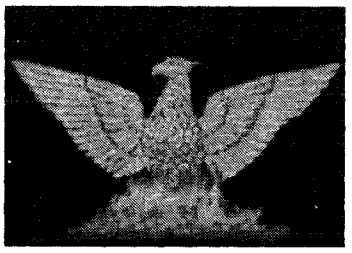

Pasărea Phoenix

Phnom-Penh. Monumentul Independenţei din Piaţa Khmeră

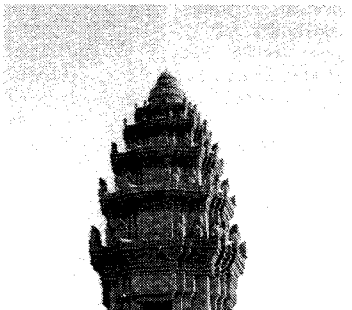

PHOENIX, grup rock românesc. Constituit în 1961, la Timişoara, în componenţa: Nicolae Covaci, Florin „Moni" Bordeianu, Bela Kamocsa, Claudiu Rotaru, Ioan „Pillu" Ştefanovici. Iniţial repertoriu de cover-uri, apoi piese de inspiraţie folclorică, opere rock. Stil propriu, original, profund naţional, construit pe datele folclorului arhaic, integrând în rock instrumente populare tradiţionale. Texte semnate de cuplul Foarţă–Ujică. Succes de public fără precedent, turnee în Europa de Est. Multiple modificări de componenţă până în 1977, când toţi membrii grupului din acel moment (cu excepţia lui Mircea Baniciu) emigrează. Activitate continuată în străinătate şi reuniri ocazionale în ţară, după '90. Discografie selectivă: „Cei ce ne-au dat nume", „Mugur de fluier", „Cantafabule".

PHRIXOS (FRIXOS) v. **Lâna de aur.**

PHYLLOCERAS ({s} gr. *phyllon* „frunză" + *keras* „corn") s. m. Gen fosil de cefalopod amonit cu cochilie involută, din Jurasic.

Pi (< ngr., fr. {i}) s. m. invar. **1.** Numele celei de-a şaisprezecea litere din alfabetul grecesc (π), corespunzătoare literei româneşti *p;* sunet notat cu această literă. **2.** Număr real egal cu raportul dintre lungimea circumferinţei unui cerc şi diametrul cercului respectiv, egal aproximativ cu 3,14 şi notat simbolic cu π.

PIACENZA [piaţ̧entsa], oraş în N Italiei (Emilia-Romagna), situat pe fl. Pad, la 64 km SE de Milano; 95,6 mii

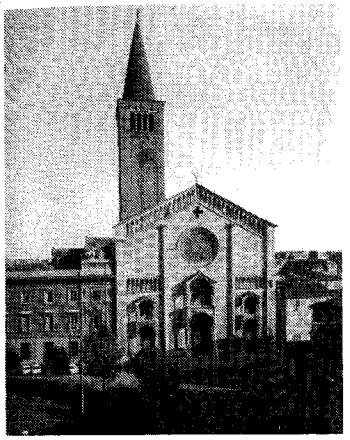

Placenza. Domul

loc. (2001). Expl. de gaz metan, marmură şi piatră de constr. Ind. alim., textilă şi a hârtiei; fibre artificiale. Fabrici de ciment şi mobilă; prelucr. petrolului. Centru comercial. Monumente: Domul (1122–1233), în stil romanico-gotic, dominat de o campanilă ridicată în 1333–1341, bisericile San Antonio (sec. 4–9, reconstruită în stil gotic în 1014), San Francesco (1278), San Sisto (1499–1511, cu modificări ulterioare), San Sepolcro (1513–1533), Madonna di Campagna (1522–1528), San Agostino (1569–1579), Primăria (1281), în stil gotic, Palatul Farnese (1558–1593), Palatul guvernatorului (1781), monumentele ecvestre ale lui Ranuccio şi Alessandro Farnese, operă în bronz a sculptorului Francesco Mochi (1612–1625). Galeria Alberoni (pictură şi tapiserie) şi cea de artă modernă — Ricci-Oddi. Centru turistic. Veche colonie romană (218 î.Hr.) sub numele de *Placentia,* cucerită de bizantini (sec. 6), longobarzi (568) şi franci (774). Comună liberă (1126), aderă la Liga lombardă (1167) şi trece sub influenţa familiilor Scotti (1290–1313), Visconti (1336) şi Sforza (1448). Ocupată de francezi (1499–1512), apoi de statul papal (1521). Între 1545 şi 1860 (cu întreruperi) a constituit, împreună cu Parma, ducatul Parma-Piacenza. După 1860 a intrat în componenţa Italiei.

PIAF, Édith (pe numele adevărat *Édith Giovanna Gassion*) (1915–1963), cântăreaţă franceză. Copil al străzii, a început să cânte pe trotuarele Parisului, fiind descoperită (1935) de L. Leplée, un director de cabaret, care i-a dat numele de „la Môme **P.**". A debutat în 1937 la ABC. Vocea sa singulară, misterioasă, penetrantă, provocatoare, precum şi interpretarea patetică, au făcut-o celebră în toată lumea. Turnee în S.U.A. (1945 şi 1955). Şansonetele sale (unele compoziţii proprii) au cântat dragostea, speranţa, durerea, fatalitatea. Printre melodiile care au făcut-o cunoscută se numără: „La vie en rose", „Milord", „Mon légionnaire", „l'Accordéoniste", „Padam-padam", „Non, je ne regrette rien", „l'Hymne à l'amour".

PIAGET [piaʒę], **Alexis Marie** (1802–1870), om politic elveţian. Şef al guvernului provizoriu (febr. 1848), a redactat Constituţia. A obţinut recunoaşterea independenţei Principatului de la Neuchâtel (1857) faţă de regii Prusiei.

PIAGET [piaʒę], **Jean** (1896–1980), psiholog şi filozof elveţian. Prof. univ. la Geneva şi Paris. Director al Biroului Internaţional de Educaţie (1928–1968). Cercetările sale experimentale privind dezvoltarea ontogenetică a gândirii (inteligenţei) la copii l-au condus la o teorie originală asupra genezei şi mecanismelor gândirii (teoria operaţională) şi la iniţierea epistemologiei genetice („Formarea simbolului la copil", „Naşterea inteligenţei", „Introducere în epistemologia genetică", „Biologie şi cunoaştere", „Judecata şi raţionamentul la copil"). A încercat să aplice dialectica şi structuralismul la ştiinţele despre comportament („Structuralismul") şi o sinteză între fizică, biologie, psihologie şi epistemologie („Biologie şi cunoaştere").

PIALAT, Maurice (n. 1925), cineast francez. Realizator al unor filme în care veridicitatea sentimentelor, a pasiunilor este prezentată cu o intensitate violentă a limbajului şi comportamentului („Copilărie chinuită", „Pentru iubirile noastre", „Sub soarele Satanei", „Van Gogh", „Ţâncul").

Édith Piaf

Jean Piaget

Pian

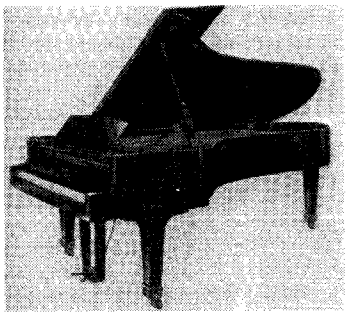

PIAMATER (loc. lat. „mamă pioasă") subst. (ANAT.) Membrană fină, transparentă, bogat vascularizată, aderentă la suprafaţa creierului şi a măduvei spinării, care acoperă toată suprafaţa externă a nevraxului; cea mai profundă dintre cele trei foiţe care alcătuiesc meningele.

PIAN (< germ., it., fr.) s. n. Instrument muzical format dintr-o cutie mare de rezonanţă, cu claviatură şi coarde metalice puse în vibraţie prin lovirea cu nişte ciocănele acţionate de taste. Cuprinde şapte octave. **P.**, în accepţiunea modernă, s-a impus prin instrumentul inventat de Bartolomeo Cristofori (1655–1732) şi îmbunătăţit de fraţii Gottfried (1683–1753) şi Andreas (1678–1734) Silbermann. În sec. 18–19 o succesiune de faimoşi constructori — John Broadwood (1732–1812), Sébastien Erard (1752–1831), Karl Bechstein (1826–1900), Julius Ferdinand Blüthner (1824–1910), Heinrich Engelhard Steinway (1797–1871) şi Torakasu Yamaha (1851–1916) — au contribuit la dezvoltarea calităţilor tehnice ale instrumentului. ✧ *P. automat* (sau cu *manivelă*) = pian care execută automat anumite melodii, cu ajutorul unui mecanism acţionat electric sau prin învârtirea unei manivele.

PIANA CALANCHES, zonă de câmpie litorală în V ins. Corsica (Franța). Vegetație de scrub și faună bogată în păsări (vulturul pescar, cormoranul, pescărușul etc.). Împreună cu rezervația naturală Scandola (parte a Parcului Natural Regional Corsica) și cu capurile Girolata și Porto este inclusă (din 1983) în patrimoniul natural universal.

PIANȚĂ (< germ., it.) s. f. Pian mai mic, având cutia de rezonanță în formă de paralelipiped și coardele dispuse vertical.

PIANȚISSIMO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Foarte încet.

PIANIST, -Ă (< fr. sau din *pian*) s. m. și f. Persoană care cântă la pian; persoană care are drept profesiune cântatul la pian.

PIANISTIC, -Ă (< fr., it.) adj. Care ține de pian, privitor la pian, propriu pianului (ex. virtuozitate **p.**).

PIANO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu intensitate scăzută, încet. ✧ *P. pianissimo* = extrem de încet.

PIANO, Renzo (n. 1937), arhitect italian. Lucrări de mare rafinament în care a folosit o tehnologie bazată pe mijloace de realizare cât mai economice — de ex. luminatul natural prin acoperiș (Pavilionul industriei italiene al Expoziției Internaționale și aeroportul Kansai la Osākā, Centrul Național de Artă și Cultură „G. Pompidou" din Paris, Muzeul De Menil din Houston, sala Auditorium din Roma, stadionul din Bari).

PIANU, com. în jud. Alba, situată la poalele nordice ale m-ților Șureanu, pe râul cu același nume; 3 528 loc. (2003). Reședința com. este satul Pianu de Sus. Centre de prelucr. artistică a lemnului, în satele Pianu de Sus, Purcăreți și Strungari. Rezervație de goruni seculari (Pianu de Sus). În arealul satului Pianu

Renzo Piano

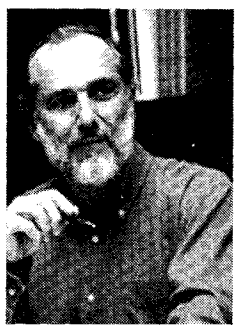

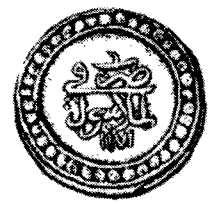

Avers

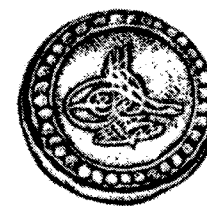

Revers

Piastru

de Jos, atestat documentar în 1309, au fost descoperite vestigiile unor așezări suprapuse, aparținând culturilor Turdaș (milen. 4 î.Hr.), Petrești (sfârșitul milen. 3 î.Hr.) și Coțofeni (2500–1800 î.Hr.). În satul Pianu de Sus, menționat documentar în 1488, se află biserica Cuvioasa Parascheva (sec. 18), iar în satul Pianu de Jos, o biserică din sec. 15, azi biserică evanghelică, cu transformări din sec. 18.

PIARIȘTI (< germ., it.) s. m. pl. Membri ai unei congregații catolice fundate, în 1597, de Iosif Calasantiu în Italia, care se ocupa cu educația și învățământul gratuit pentru copiii din școlile primare. Ordinul a pătruns și în alte țări din Europa; în Transilvania, la Cluj și Timișoara avea câte o mănăstire.

PIASECKI [pjasețski], **Sergjusz** (1899–1964), scriitor polonez. Proză reflectând experiența vieții sale aventuroase („Amantul Ursei Mari") și a luptei împotriva nazismului (trilogia „Nimeni nu se salvează").

PIASTRU (< germ., fr., it.) s. m. **1.** Monedă de argint care a circulat în mai multe țări (și în Țările Române, în sec. 17–18 și prima jumătate a sec. 19, p. turcesc), având valori variate în decursul timpului. **2.** Monedă divizionară în Siria și Sudan.

PIASTY, prima dinastie de cneji și regi ai Poloniei (sec. 9–1370, cu întreruperi). Primul cneaz important este **Mieszko I** (c. 960–992), în timpul căruia, Polonia adoptă creștinismul latin (966). Ultimul rege din dinastia **P.** a fost **Cazimir III cel Mare** (1333–1370). Cu domnia lui se încheie procesul de reunificare a statului polonez.

PIATIGORSKY [pjategorski], **Gregor** (1903–1976), violoncelist rus naturalizat american. Copil minune. Carieră internațională. Partener preferat de muzică de cameră pentru Rahmaninov, Horowitz, Milstein, Rubinstein, Heifetz. Calități de pedagog și organizator. Numeroase aranjamente pentru violoncel. Prime audiții de Weber, Prokofiev, Milhaud, Hindemith, Bloch.

PIATRA, com. în jud. Teleorman, situată în Câmpia Boianului, pe stg. văii Călmățui; 3 674 loc. (2003). Moară de cereale (1900). Biserica Sf. Gheorghe (1839).

PIATRA ALTARULUI, stâncă singuratică, sub forma unui pilon, cu abrupturi accentuate, reprezentând un martor de eroziune, situată în m-ții Giurgeu, alcătuită din calcare mezozoice. Domină valea Bicazului în chei. Alt.: 1 200 m. Alpinism.

PIATRA ARSĂ, vârf în E masivului Bucegi. Alt.: 2 071 m. Cabană turistică la 1 950 m alt.

PIATRA CLOȘANILOR, vârf în m-ții Mehedinți, la V de Motru, alcătuit din calcare jurasice. Alt.: 1 421 m. Forme carstice. Rezervație naturală, inclusă în parcul național Domogled–Valea Cernei; păduri de fag cu exemplare de alun turcesc, poiană cu narcise, pe stâncării tufișuri de liliac. În cadrul rezervației se află și peșterile *Cloșani* și Cioaca cu Brebenei.

PIATRA CRAIULUI, masiv muntos în E Carpaților Meridionali, în SV depr. Brașov, între valea Bârsei la N, culoarul Bran-Rucăr la E și valea Dâmboviței la V; alcătuit din calcare jurasice și conglomerate cretacice. Alt. max.: 2 238 m (vf. La Om sau Piscul Baciului). Are aspectul unei creste înalte, orientată NE–SV, lungă de 25 km. Forme carstice (peșteri, chei, doline, lapiezuri

Piatra Altarului

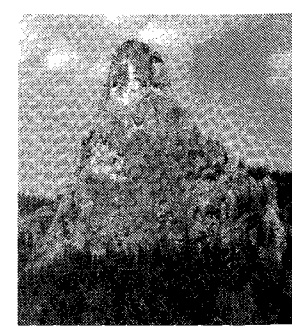

Piatra Craiului. Cerdacul Stanciului

ş.a.); o mare suprafaţă de grohotiş pe latura de E. Prezintă mai multe vârfuri ascuţite (La Om, Ţimbalu Mic 2 198 m, Turnu 1 923 m ş.a.), forme insolite, rezultate în urma acţiunii de eroziune (hornuri, trene deluvio-proluviale) şi o suită de trepte numite „brâie" sau „polițe" structurale. Inclusă în Parcul naţional **P.C.** (14 800 ha), care cuprinde şi un complex de chei din culoarul Rucăr—Bran (cheile Brusturetului, cheile Dâmboviţei, cheile Dâmbovicioarei, cheile Ghimbavului ş.a.). În cadrul parcului se află o rezervaţie naturală complexă, floristică şi faunistică, cuprinzând diverse raritaţi floristice, printre care garofiţa Pietrii Craiului *(Dianthus callizonus)*, endemism strict local, omagul, macul galben, sângele voinicului ş.a. Tot aici se găsesc numeroase plante ocrotite, ca de pildă floarea de colţi, smirdarul, bulbucul de munte ş.a., relicte glaciare (*Ligularia sibirica*) şi alte plante rare. Fauna este abundentă, specialiştii considerând că aici se află una dintre cele mai mari concentrări de urs brun, lup şi râs din Europa, ceea ce a determinat includerea Parcului naţional **P.C.** în programe speciale de cercetare. Se mai întâlnesc şi cocoşul de munte, capra neagră, acvila de stâncă ş.a., specii ocrotite de lege. Printre formele carstice se remarcă Cerdacul Stanciului (o arcadă cu diametrul de 8 m), avenul Vlăduşca, avenul de sub vârful Grind. Alpinism; importanţă turistică.

PIATRA CRAIVII, înălţime (1 083 m), situată în hotarul satului Craiva (com. Cricău, jud. Alba), pe vârful căreia au fost descoperite urmele unei cetăţi şi o aşezare dacică (sec. 2 î.Hr.–1 d.Hr.).

PIATRA GOZNEI, vârf în m-ţii Semenic, alcătuit din şisturi cristaline, reprezentând alt. max. a acestora (1 447 m).

PIATRA MARE, masiv muntos cu marginile abrupte (sinclinal suspendat), alcătuit din conglomerate şi calcare, situat în grupa m-ţilor Bârsei, separat de Postăvarul prin valea Timişului. Fenomene carstice. Alt. max.: 1 843 m (vf. Piatra Mare). Obiective turistice (piste de schi, cascada Tamina, cascada „Şapte scări").

PIATRA NEAMŢ 1. Lac de acumulare construit pe cursul inferior al Bistriţei, în amonte de municipiul Piatra Neamţ; 240 ha; voi.: 10 mii. m^3. A fost dat în folosinţă în 1963. **2.** Municipiu, reşed. jud. Neamţ, situată în NV depr. Cracău-Bistriţa, pe valea Bistriţei, la poalele culmilor Cozla, Pietricica şi Cernegura; 111 488 loc. (2003). Staţie de c.f. Nod rutier. Termocentrală; hidrocentrală (11 MW), intrată în funcţiune în 1965. Constr. de utilaj greu, de utilaje şi piese de schimb pentru agricultură, de utilaje pentru ind. firelor şi fibrelor sintetice, pentru ind. forestieră ş.a. Fabrici de mobilă, cherestea, parchete, celuloză şi hârtie, tricotaje, confecţii, mat. de constr., produse alim. Teatrul Tineretului (din 1959), complexul muzeal judeţean Neamţ (fondat 1934), cu secţii de arheologie, istorie, artă, etnografie. Muzeu de artă, muzeu de etnografie, muzeu de ştiinţele naturii (fondat 1960), Muzeul memorial „Calistrat Hogaş" (fondat 1969). Festival internaţional anual de teatru (din 1985). Parcul Cozla (sfârşitul sec. 19). Staţiunea de cercetări „Stejaru" a Universităţii din Iaşi. Importante locuri fosilifere (Cozla, Pietricica, Cernegura) cu peşti fosili din Oligocen. Monumente: ruinele cetăţii geto-dacice de la *Bâtca Doamnei;* Curtea domnească a lui Ştefan cel Mare (1491); biserica Sf. Ioan Botezătorul, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, construită între 15 iul. 1497 şi 11 nov. 1498, cu faţada bogat decorată cu cărămizi aparente, smălţuite, în diferite tonalităţi de galben şi verde, în alternanţă cu discuri de ceramică smălţuită; Turnul-clopotniţă sau Turnul lui Ştefan (1499), cu un ceas, cu patru cadrane, montat în 1920; bisericile Sf. Parascheva (ante 1618), Buna-Vestire (1740, renovată în 1828, cu pridvor adăugat în 1915), Sf. Gheorghe (1832), Trei Ierarhi (1837–1847), Sf. Parascheva (1995–1996); Casa Paharnicului (1835), casa lui Calistrat Hogaş (1880). Prima menţiune documentară apare (Kamena-Piatra) la sfârşitul sec. 14. În 1446, aşezarea este consemnată ca având o Curte domnească şi o biserică, iar în 1453 capătă statut de târg domnesc. La sfârşitul sec. 17, localit. Piatra figura ca

Piatra **Neamţ (2.)**

Turnul-clopotniţă şi Biserica Sf. Ioan Botezătorul

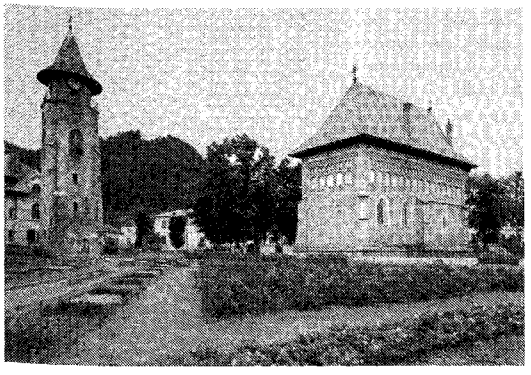

Vedere generală

oraş. În 1859, la toponimul Piatra s-a adăugat cel de Neamţ, pentru a-l deosebi de alte localităţi cu acelaşi nume. Declarat municipiu la 17 febr. 1968. Important centru turistic al Moldovei centrale. Rezervaţie geologică (Căldările de pe Cozia numite şi Căldările Urieşilor).

PIATRA OLT, oraş în jud. Olt, situat în N C. Romanaţi; 6 191 loc. (2003). Nod de c.f. Depou. Ateliere de reparat vagoane de c.f. Întreprinderi de confecţii metalice, de prefabricate din beton şi de produse alim. În arealul satului Enoşeşti au fost descoperite vestigiile unui castru roman (sec. 2–3) din cadrul sistemului roman de fortificaţii *Limes Aiutanus,* în perimetrul căruia s-au găsit 152 de denari emişi între anii 81 şi 217. Declarat oraş la 18 apr. 1989. Biserica Sf. Nicolae (1862), în satul Criva de Sus.

PIATRA ROŞIE, cetate dacică de piatră din m-ţii Orăştie, în apropiere de Sarmizegetusa, datând din sec. 1 î.Hr. Îşi încetează existenţa o dată cu cucerirea romană (106 d.Hr.).

PIATRA ŞOIMULUI, com. în jud. Neamţ, situată în depr. Cracău-Bistriţa, pe dr. râului Bistriţa; 8 601 loc. (2003). Centru de ceramică populară (Poieni). Până la 1 ian. 1965, satul şi com. **P.Ş.** s-au numit *Calu.* Biserica de lemn Sf. Ioan Teologul (1791–1792), în satul **P.Ş.**

PIATRĂ (lat. *petra*) s. f. **I. 1.** Nume generic dat mineralelor şi rocilor dure. ✧ Expr. *Piatră în casă* sau *piatra din casă* = fată nemăritată, considerată o povară pentru familie. *A nu mai rămâne piatră pe piatră* = a se distruge complet. ✦ Apelativ popular pentru culmi sau vârfuri muntoase cu versanţi abrupţi, stâncoşi sau pentru stânci izolate; a dat naştere la numeroase toponime. ✦ Bucată de **p. (1)** folosită în diverse împrejurări. ✧ *P. de încercare* = rocă dură folosită în trecut la verificarea purităţii metalelor preţioase; *fig.* mijloc, împrejurare care verifică trăinicia sentimentelor, capacitatea etc. cuiva. *P. unghiulară* = **p.** care se pune la colţul fundaţiei unei clădiri; *fig.* ceea ce este esenţial într-o problemă. *P. de temelie* (sau *fundamentală*) = **p.** care intră în construcţia fundaţiei unei clădiri; *fig.* element sau principiu de bază. **2.** *Epoca pietrei* v. *epocă.* **3.** Grindină. **4.** Tartru. **5.** Tartru dentar; detritus **(5). 6.** (MED.) Calcul. **II. 1.** Bucată de piatră **(I 1)** prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată; *p. ext.* material pietros fabricat pe cale artificială. ✧ *P. de moară* = fiecare dintre cele două discuri de piatră **(I 1)** între care se macină semincţele într-o moară cu pietre. *P. preţioasă* (sau *scumpă, nestemată, rară*) = mineral cu aspect atrăgător şi duritate mare, întâlnit rar în natură şi utilizat pentru confecţionarea bijuteriilor şi a podoabelor, în radiotehnică, optică etc. (ex. diamantul, unele safire, rubinele, smaraldele, topazele nobile ş.a.). *P. semipreţioasă* = mineral cu aspect atrăgător şi duritatea mai mică decât a pietrelor preţioase, utilizat la confecţionarea unor obiecte de podoabă şi de ornament (ex. unele varietăţi nobile de cuarţ, calcedonie, opal, granaţi, turmalină; în categoria *p. s.* intră şi perlele, coralii, chihlimbarul etc.). *Piatra lunii* = varietate de feldspat plagioclaz acid, uneori de feldspat potasic cu reflexe albăstrui utilizată adeseori ca piatră semipreţioasă. (PETROGR.) *P. ponce* = rocă vulcanică sticloasă şi foarte poroasă, care pluteşte pe apă, formată prin degajarea de gaze în timpul răcirii lavei; se utilizează ca material de construcţii, ca izolaţie termică, ca abraziv etc. Sin. *spumă de mare.* (CONSTR.) *P. de construcţie* = material obţinut prin prelucrarea blocurilor de roci comune sau fabricat pe cale artificială. *P. de construcţie artificială* = **p.** de construcţie obţinută din materiale minerale sau organice, prin aglomerare (şi ardere) sub formă de blocuri sau plăci. (TEHN.) *P. abrazivă* = produs fasonat cu forme variate, confecţionat din granule fine de materiale dure (diamant, cuarţ, corindon, carborundum, sticlă), amestecate cu un liant. (POLIGR.) *P. litografică* = placă de calcar, cu structură granulară, folosită pentru confecţionarea formelor de tipar litografice. *P. funerară* v. *funerar.* **2.** Piesă folosită la unele jocuri de societate, confecţionată din piatră **(I 1)** sau din os, din lemn etc. **III. 1.** (CHIM.) *P. acră* = sulfat dublu de aluminiu şi potasiu; alaun **(2).** *P. de var* = varietate naturală de carbonat de calciu. *P. vânătă* = sulfat de cupru hidratat. *Piatra iadului* = denumirea populară a azotatului de argint. **2.** *Piatră filozofală* v. *filozofală.*

PIAŢA COMUNĂ v. **Comunitatea Economică Europeană.**

PIAŢA COMUNĂ A AMERICII CENTRALE (P.C.A.C.; în engl.: Central American Common Market — C.A.C.M.; în sp.: Mercado Común Centroamericano — M.C.C.), organizaţie guvernamentală internaţională, creată prin Tratatul General de Integrare Economică a Americii Centrale, semnat la 13 dec. 1960 şi ratificat în sept. 1963, cu sediul la Ciudad de Guatemala (Guatemala), în scopul integrării economice prin liberalizarea comerţului interregional şi crearea de zone libere şi a unei uniuni vamale. Are cinci state membre (Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua).

PIAŢA COMUNĂ SUDICĂ (în sp.: Mercado Común del Cono Sur; în port.: Mercosul), organizaţie internaţională interguvernamentală, creată prin Tratatul de la Asunción la 26 mart. 1991 şi intrată în vigoare la 1 ian. 1995, cu sediul la Montevideo (Uruguay), în scopul integrării economice a ţărilor membre prin circulaţia de mărfuri şi servicii, al stabilirii unui tarif extern comun şi al adoptării unei politici comerciale comune. Este prima zonă de liber schimb din America de Sud. Are 4 state membre (Argentina, Brazilia, Paraguay, Uruguay) şi doi membri asociaţi (Chile din 1996 şi Bolivia din 1997). Principalele sale organe sunt Consiliul Pieţii Comune, compus din miniştri de Externe şi ai Economiei, şi Secretariatul (cu sediul la Montevideo).

PIAŢA ROŞIE, celebră piaţă din Moscova, element definitoriu al geografiei şi istoriei oraşului şi al Rusiei. Situată pe stânga râului Moscova, pe spaţiul de interdicţie a construcţiilor (c. 220 m) de lângă *Kremlin,* are dimensiuni impresionante (695 m/130 m) şi a fost restructurată în deceniul trei al secolului trecut. Pe laturile sale se înalţă mausoleul lui V.I. Lenin, marele magazin „GUM" şi vestita biserică Sf. Vasilii Blajennîi. Aici se află kilometrul „0" al Rusiei. Inclusă (din 1990) în patrimoniul cultural universal.

PIAŢĂ (< it.) s. f. **I. 1.** Spaţiu (în aer liber) special amenajat pentru comerţ de mărfuri cu amănuntul (de obicei produse alimentare şi zarzavaturi). **2.** (URB.) Spaţiu de mari dimensiuni, amenajat în punctele de convergenţă a mai multor străzi, delimitat de clădiri sau de plantaţii şi uneori decorat cu fântâni, statui etc. **II.** (EC.) Mediul în care se tranzacţionează diferite bunuri sau servicii, între cumpărători şi vânzători, prin mecanismul preţului. ✧ *P. de capital* = **p.** în care se tranzacţionează valori mobiliare (acţiuni, obligaţiuni etc.) între emitenţii şi posesorii lor, în calitate de vânzători, şi deţinătorii de capital (investitori), în calitate de cumpărători. *P. monetară* = **p.** în care se efectuează operaţiuni de atragere şi de plasare a banilor (şi instrumentelor de credit pe termen scurt), la nivelurile ratelor

dobânzilor determinate liber de intermediarii financiari, în scopul reglării pe termen scurt a deficitelor de lichidități. *P. valutară* = **p.** în care se efectuează vânzări și cumpărări de valute la vedere (spot) și la termen (forward), la cursuri de schimb determinate liber de intermediarii autorizați să participe pe această piață. *Economie de p.* = formă modernă de organizare și funcționare a economiei, în care prețul și volumul producției depind, în principiu, de confruntarea dintre cerere și ofertă. Caracteristic pentru *e. de p.* este dreptul la proprietatea privată, la concurență, la libertatea de consum, la dreptul de a exercita o meserie, precum și la alegerea liberă a profesiei și a locului de muncă. V. și *economie* de schimb. *P. neagră* = p. ilicită în care oferta de comercializare a unor bunuri se situează sub nivelul cererii; în cazul unor prețuri controlate (maxim admise) prețurile practicate pe *p. n.* depășesc nivelul acestora. ✧ *P. de adunare a apelor* v. confluență **(1).**

PIAȚETĂ (< it.) s. f. Piață **(I 2)** mică.

PIAUI, stat în NE Braziliei, cu ieșire la Oc. Atlantic; 252,4 mii km^2; 2,9 mil. loc. (2002). Centrul ad-tiv.: *Teresina.* Bumbac, manioc, porumb, trestie de zahăr, tutun, arahide. Creșterea animalelor.

PIAVE, fluviu în NE Italiei; 220 km. Izv. din masivul Peralba (Alpii Carnici), de la 2 037 m alt., străbate câmpia Veneției și se varsă în M. Adriatică (G. Veneției). Afl. pr.: Cordevole. Între 1915 și 1918 a fost teatrul mai multor bătălii italo-austriece. La 24–26 oct. 1918, aici s-a declanșat ofensiva italiană soldată cu victoria de la *Vittorio Veneto.*

PIAZĂ (în mitologia românească), dualitate superstițioasă fastă și nefastă. *Piaza rea* este duhul rău al nenorocului întrupat într-o ființă sau într-un obiect (om, animal, pasăre, piatră etc.); ea poate distruge într-o clipă tot ce a adus norocul timp îndelungat; dacă pagubele se repetă des înseamnă că la casa omului s-a încuibat această piază. *P. r.* universală este cucuveaua, care are și un atribut oracular nefast. Leacul împotriva ei este purtarea neîncetată a unei bucăți dintr-o frânghie de spânzurat. *Piaza bună* este un geniu bun al omului. Apare întrupată în șarpele casei, în câinele pripășit, în pasărea de pripas, sau chiar în omul străin, oploșit pe lângă casa cuiva.

PIAZZETTA [pjattsetta], **Giovanni Battista** (1682–1754), pictor și desenator italian. Format sub influența lui G.M. *Crespi,* a realizat o pictură în clarobscur, cu întinse contraste de lumină, de o mare plasticitate („Extazul Sf. Francisc", „Rebecca la fântână"). Excelent desenator și ilustrator („Ierusalimul eliberat").

PIAZZI [piatsi], **Giuseppe** (1746–1826), astronom italian. Prof. univ. la Napoli. Fondatorul Observatorului de la Palermo (1791) și al celui de la Capodimonte (1817). A descoperit primul asteroid (Ceres, 1801). Autor al unui catalog cu 6 748 stele („Praecipuarum stellarum inerrantium positiones mediae ineunte saeculo XIX").

PIAZZOLLA, Astor (1921–1992), compozitor argentinian. Creație amplă (simfonii, concerte, muzică de cameră, de film, opere), caracterizată de o pulsație ritmică proprie. Carieră începută la New York și continuată la Buenos Aires. Revoluționează tangoul, influențându-i stilul („Baladă pentru moartea mea", „Chiquilín de Bachín", „Baladă pentru un nebun"), compunând pe texte de o valoare poetică incontestabilă (Borges).

P.I.B., siglă pentru *p*rodusul *i*ntern *b*rut.

PIC (onomat.) interj., s. n. **I.** Interj. Cuvânt care imită sunetul produs de căderea picăturilor de apă sau a altor lichide (pe un obiect tare). **II.** S. n. **1.** Picătură **(1),** strop (dintr-un lichid). **2.** Cantitate mică dintr-un lichid sau dintr-o substanță oarecare; fir, fărâmă.

PICĂ *(< pic)* vb. I intranz. **1.** (Înv. și pop.) A cădea (de la înălțime), a se prăbuși. ✦ (Despre brumă) A se lăsa, a se așterne, a cădea. ✦ (Despre ploaie sau despre alte lichide) A cădea în picături. ✦ Tranz. A face să cadă pe ceva sau pe cineva picături dintr-un lichid sau dintr-o materie topită; a picura. **2.** (Înv. și pop.) A se desprinde din locul său, căzând (și pierzându-se). ✦ (Fam.; despre îmbrăcăminte) A nu se mai ține (pe corp). **3.** (Înv. și pop.) A-și pierde poziția verticală; a se răsturna, a se prăvăli. ✧ Expr. *A pica de somn* = a fi foarte somnoros. ✦ (Rar; despre clădiri) A se dărâma, a se surpa, a se nărui. ✦ Fig. A cădea în luptă, a muri. ✦ Fig. A cădea, a nu reuși la un examen, la un concurs etc. **4.** (Fam.) A sosi (pe neașteptate) undeva; a se ivi, a apărea. **5.** (Fam.) A dobândi ceva întâmplător, a câștiga ceva ocazional (și în mod ilicit).

PICABIA, Francis (pe numele adevărat *Francisco Martinez de P. de la Torre*) (1879–1953), pictor și scriitor francez. Promotor al dadaismului și al artei abstracte („Cauciuc 191", „Udnie", „Copilul carburator"). Picturi cu motive suprapuse, pe care le-a numit „transparențe". Ilustrație de carte. În colab. cu René Clair a realizat filmul „Entr'acte". Decoruri și costume pentru „Baletele suedeze". Versuri („52 Oglinzi", „Poeme și Desene ale fetei născute fără mamă").

PICADOR (cuv. sp.) s. m. Luptător călare într-o coridă, care aduce, cu ajutorul unei lănci, taurul în fața toreadorului sau a matadorului, ori intervine în ajutorul acestora, când viața le este în pericol.

PICAJ (< fr.) s. n. Coborâre, aproape rectilinie, a unui avion, pe o traiectorie care formează un unghi de 45–90° cu orizontala.

PICANT, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre mâncăruri și băuturi sau despre gustul lor) Condimentat, iute, înțepător, usturător. ✦ Fig. (Despre glume, vorbe) Cu aluzii (ușor) indecente. **2.** Fig. (Despre persoane sau înfățișarea lor) Nostim, atrăgător, seducător.

PICANTERIE (< germ.) s. f. **1.** (La pl.) Mâncăruri picante **(1). 2.** Vorbă, faptă picantă.

PICARD [pika:r], **Charles** (1883–1965), arheolog francez. Director al Școlii franceze de la Atena (1919–1925). Lucrări de istorie a arheologiei clasice („Manual de arheologie greacă").

PICARD [pika:r], **Charles-Émile** (1856–1941), matematician francez. Prof. la Sorbona și la Școala Centrală de Arte și Meserii. Contribuții în domeniul teoriei funcțiilor analitice („Tratat de analiză") și al teoriei ecuațiilor diferențiale. Aplicații ale analizei matematice la teoria elasticității, a căldurii și a electricității. M. de onoare al Acad. Române (1911).

PICARDIE [pikardi] **(PICARDIA),** provincie istorică în N Franței, în bazinul Parisului. Oraș pr.: *Amiens.* Grâu, sfeclă de zahăr, cartofi; legumicultură. Viti-

Charles-Émile Picard

cultură, pomicultură. Creşterea bovinelor şi porcinelor. Pescuit. În sec. 13 includea comitatele de Amiénois şi Vermandois, care fuseseră unite la Coroana Franţei, în 1185, de regele Filip II. Obiect al rivalităţii franco-engleze în timpul Războiului de 100 de Ani, a făcut parte, în urma primului tratat de la Arras (1435), din stăpânirile ducilor de Burgundia, iar din 1482 a revenit definitiv Franţei; în timpul invaziilor spaniole din sec. 16–17 a avut de suferit; a fost teatru de operaţiuni militare în timpul celor două războaie mondiale.

PICARESC, -Ă (< fr.; din sp. *picaresco* < *picaro* „aventurier") adj. *Literatură p.* = gen de literatură în proză (nuvelă sau roman), de esenţă realistă, cultivat iniţial în Spania (sec. 16–17), care, prin intermediul personajului-tip „picaro", investighează, cu accente satirice, cele mai diverse medii sociale, moravuri ş.a., reliefând amănuntul pitoresc şi ineditul aventurii, într-un limbaj plin de elemente argotice, familiare etc. Prototipul genului a fost „Viaţa cavalerului Guzmán de Alfarache" de M. Aléman; a apărut şi în alte literaturi europene până la mijlocul sec. 18. Elemente p. se regăsesc şi mai târziu la mari scriitori, ca Gogol („Suflete moarte"), M. Twain („Huckleberry Finn"), Th. Mann („Confesiunile lui Felix Krull").

PICARO (cuv. sp.) s. m. invar. Tip de personaj aventurier, intrigant, care apare în literatura picarescă a sec. 16–17.

PICASSO, Pablo (pe numele adevărat *Pablo Ruiz y P.*) (1881–1973), pictor, grafician, sculptor, gravor şi ceramist spaniol. Stabilit în Franţa (1904). Personalitate proteică, autor al unei opere de o vastitate unică, a exercitat o puternică influenţă asupra artei moderne. În „perioada albastră" (1901–1904), preponderent tradiţionalistă, pictează imagini din viaţa dezmoştenitilor societăţii, stilizate cu o tragică acuitate sau personaje din lumea circului şi actorilor ambulanţi („Cei doi saltimbanci", „Arlechin", „Familie de acrobaţi"). Stilul său devine mai personal în „perioada roz", predominant diafană (1904–1906), exprimând o viziune mult mai optimistă asupra lumii, când apar primele preocupări de simplificare a formelor şi de consistenţă a volumelor („Doamnă cu evantai", „Frumoasa olandeză", „Fată cu cal"). Descoperirea sculpturii negre îl îndrumă către o nouă înţelegere a formei. Cu „Domnişoarele din Avignon" (1907) se situează, alături de Braque, în fruntea mişcării cubiste, inventând un nou stil al artei moderne („Omul cu chitara", „Jucătorii de cărţi"). Chemat de Deaghilev să creeze decoruri pentru „Baletele ruse", va trece printr-o perioadă (după 1911) de viziune mai calmă şi mai decorativă. După 1920 trece prin alte experienţe, mereu reînnoite: clasicismul artei greco-romane („Trei femei la fântână", „Mamă cu copil"), suprarealismul („Dansul", „Lupta cu taurii", „Femeia care plânge"). Lucrarea „Dansul" din 1925 anunţă stilul care-l va caracteriza până la moarte. Sinteză supremă a artei sale, marile compoziţii „Guernica" şi „Masacru în Coreea" reprezintă un patetic protest împotriva nedreptăţii şi violenţei. Reprezentat în Muzeul Colecţiilor de Artă din Bucureşti. Muzee „Picasso" există în Antibes, Barcelona şi Paris.

Picasso. Două nuduri

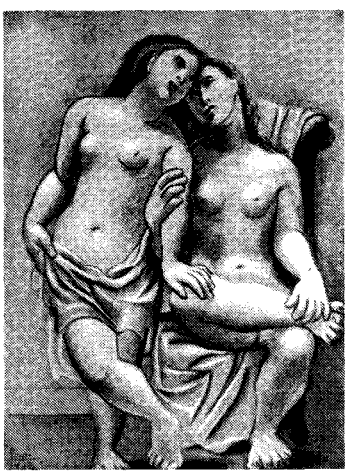

PIC̦Ă[1] (< fr.) s. f. Ciudă, necaz, duşmănie; ură ascunsă; ranchiună.

PIC̦Ă[2] (< fr.) s. f. Una dintre cele patru culori la jocul de cărţi, reprezentată printr-o frunză cu vârful în sus, de culoare neagră.

PIC̦Ă[3] (< fr.; {s} lat. *pica* „coţofană") s. f. Aberaţie a gustului la animale, manifestată prin tendinţa de a consuma obiecte necomestibile. Este un simptom în unele boli datorate carenţelor minerale.

PICĂTOR (< *pica*) s. n. Mic tub din sticlă sau plastic, cu un capăt îngustat, iar celălalt prevăzut cu un tub de cauciuc, folosit pentru a administra soluţiile (medicamentoase) sub formă de picături.

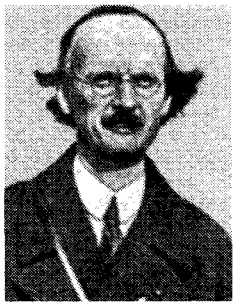

Auguste Piccard

PICĂTURĂ *(< pica)* s. f. **1.** Mică sferă de lichid, menţinută în această formă de către tensiunea superficială; strop; *p. ext.* cantitate mică dintr-un lichid. ✧ Loc. *Printre picături* = din când în când, câteodată; *p. ext.* pe apucate, în timpul liber. ✧ Expr. *Până la ultima picătură de sânge* = până la ultima suflare, până la moarte; cu mari sacrificii. ✦ Fig. Cantitate mică, neînsemnată din ceva. **2.** (La pl.) Medicament lichid administrat sub formă de p. **(1).**

PICCARD [pikạ:r], **Auguste** (1884–1962), fizician şi explorator elveţian. Prof. univ. la Bruxelles. A proiectat şi construit un aerostat cu care s-a înălţat în stratosferă până la 16 940 m (1932) şi un batiscaf („Trieste") cu care a explorat adâncul oceanului până la 3 150 m (1953, golful Napoli). Fiul său, **Jacques** (n. 1922) a ajuns (1960), împreună cu americanul D. Walsh, la adâncimea de 11 520 m în fosa Marianelor, iar fratele său, **Jean Félix** (1884–1963), a ajuns (1934), în stratosferă, la 17 500 m. Nepotul său, **Bernard,** împreună cu britanicul Brian Jones, a făcut primul înconjur al lumii în balon (1999).

PICCOLI, Michel (Jacques Daniel) (n. 1925), actor francez. Carieră prodigioasă, cu un număr impresionant de filme, în care interpretează o gamă

Michel Piccoli

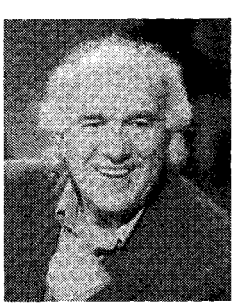

variată de roluri (personaje seducătoare sau antipatice, cinice și perverse, tandre sau sarcastice), atât în registrul dramatic, cât și în cel comic („Dispreţul", „Jurnalul unei cameriste", „Întâmplările vieţii", „Marea crăpelniță", „Salt în gol", „O afacere ciudată", „Frumoasa scandalagioaică", „Arhipelag"). Remarcabile apariţii teatrale („Poveste de iarnă" de Shakespeare, „John Gabriel Borkman" de Ibsen).

PICCOLO (cuv. it. „mic") adj. *Flaut p.* = piculină.

PICCOLOMINI, Enea Silvio v. Pius II.

PICCOLOMINI, familie din Siena (atestată în sec. 11 cu Martino di **P.**) de negustori, bancheri, militari. Mai importanţi: **1. Silvio P.,** condotier. A condus călăreţii și artileriștii toscani aflaţi în armata lui Mihai Viteazul. S-a remarcat în campania antiotomană din oct. 1595. **2. Ottavio, duce de Amalfi** (1600–1656), condotier. A servit Spania împotriva Franţei în Ţările de Jos, repurtând victoria de la Thionville (1639), pentru care a primit titlul de duce de Amalfi. În 1648, împăratul habsburgic Ferdinand III l-a numit comandant-șef și conducătorul ultimei campanii din Războiul de 30 de Ani. A reprezentat Austria la Congresul de la Nürnberg (1649).

PICHEGRU [piʃgrǔ], **Charles** (1761–1804), general francez. Participant la războaiele Franţei revoluţionare. A comandat armata de la Rin, care în 1794-1795 a cucerit Ţările de Jos; ulterior (1796), a trecut de partea emigranţilor lui Condé. A participat la complotul lui Cadoudal (1804) împotriva lui Napoleon I. Arestat, a fost găsit sugrumat în celulă.

PICHER (< fr.) s. m. Tehnician care răspunde de întreţinerea unei porţiuni de drum (șosea, linie de cale ferată etc.) și de lucrările de construcţii sau de reparaţii care au loc pe această porţiune.

PICHEŢ[1] (< fr.) s. n. Denumire a unui joc de cărţi, care se joacă de către două persoane, cu 32 de cărţi.

PICHEŢ[2] (< fr.) s. n. Ţesătură deasă de bumbac sau de mătase făcută din două urzeli, dintre care cea de la suprafaţă formează un desen în relief.

PICHEŢ[3] (< fr.) s. n. **I. 1.** Subunitate destinată să asigure securitatea trupelor în marș sau în staţionare. **2.** (În trecut) Subunitate de grăniceri care făcea paza unei porţiuni de frontieră; clădirea în care era adăpostită această subunitate. **3.** *P. de grevă* = grup de greviști care stau la poarta instituţiei, a întreprinderii etc., având sarcina de a aduce la cunoștinţă ştirea despre declanșarea grevei și de a împiedica pătrunderea spărgătorilor de grevă. **4.** *P. de incendiu* = subunitate de pompieri organizată în cadrul unei instituţii sau întreprinderi. **II.** Ţăruș de lemn sau de metal care se înfige în pământ pentru a marca axa unui traseu, locul de plantare a unui arbore etc.

PICHETA (< fr.) vb. I tranz. **I.** A forma un pichet de grevă la poarta unei instituţii, întreprinderi etc. **II.** A marca cu picheţi[3] **(II)** punctele unui plan de amplasare pe teren a pomilor fructiferi, a viţei de vie etc. înainte de plantare; a delimita punctele și laturile unui lot experimental de câmp.

PICI (< tc.) s. m. (Fam.) Copil de sex masculin; puști.

PICIOR (lat. *petiolus*) s. n. **1.** Partea de la extremitatea gambei până la vârful degetelor, care servește omului și animalelor la susţinere și mers; *p. ext.* fiecare dintre membrele inferioare ale omului sau fiecare dintre membrele locomotoare ale animalelor. În raport cu poziţia taxonomică a animalului și cu funcţiunea la care este adaptat, **p.** are structuri și forme diferite (ex. săpător la coropișniță, înotător la insectele acvatice, alergător la cal etc.); *p. restr.* organ musculos al melcilor și al lamelibranhiatelor, care servește la deplasare. ✧ *P. plat* = anomalie congenitală sau dobândită, caracterizată prin turtirea bolţii tălpii piciorului **(1)** la om. ✧ Loc. *Bun* (sau *iute*) *de picior* = sprinten, iute. *Cu piciorul* (sau *cu picioarele*) = pe jos. *Nici picior de...* = nici urmă de..., nimeni, ţipenie. ✧ Expr. *A se pune pe picioare* = **a)** a se însănătoși; **b)** a se reface din punct de vedere material. *A pune pe picioare* = **a)** a organiza ceva, a face să funcţioneze; **b)** a face sănătos, a însănătoși. *A pune piciorul* (undeva) = **a)** a călca, a păși (pentru prima oară) undeva; **b)** a pătrunde, a se instala undeva. *A cădea* (sau *a se arunca*) *la picioarele cuiva* = a se ruga fierbinte de cineva; a se umili înaintea cuiva. *A pune* (sau *a așterne, a închina* etc. *ceva*) *la picioarele cuiva* = a oferi cuiva (ceva) în semn de supunere sau de omagiu. *A călca* (pe cineva sau ceva) *în picioare* = a distruge, a nimici; a desconsidera, a dispreţui. *A pune piciorul în prag* = a lua o atitudine hotărâtă. *A da din mâini și din picioare* = a face tot posibilul pentru a duce o acţiune la bun sfârșit, pentru a ieși dintr-o încurcătură etc. *A fi* (sau *a se pune*) *pe picior de pace* (sau *de război*) = a fi (sau a se pune) în stare de pace (sau de război). *A fi pe picior de egalitate cu cineva* = a se bucura de aceleași drepturi, a avea aceeași situaţie cu altcineva. *A trăi pe picior mare* = a duce o viaţă de belșug, a cheltui mult. ✧ *Pe picior* = dans popular românesc răspândit pe văile Crișurilor și în Banat, având multiple variante, cu ritm binar sincopat și mișcare rapidă; melodia corespunzătoare acestui dans. **2.** Parte a unor obiecte care seamănă cu piciorul **(1)**, servind ca suport. **3.** Partea inferioară a corpului de fructificaţie al unei ciuperci, care susţine pălăria. **4.** Element al unei construcţii care servește la susţinerea și la fixarea ei pe teren. ✧ *P. de pod* = element de rezistenţă al unui pod, care susţine calea podului și transmite terenului sarcinile la care acesta este solicitat. **5.** Partea de jos a unui munte, a unui deal, a unui zid etc. și terenul din jurul acestora. ✧ (GEOGR.) *P. de munte* = culme secundară care coboară, dintr-o culme principală, spre văile sau depresiunile înconjurătoare. **6.** (BOT.) *Piciorul-caprei* = plantă erbacee perenă din familia apiaceelor (umbeliferelor), cu tulpina fistuloasă, înaltă de peste 1 m, cu flori albe sau roșietice *(Aegopodium podagraria). Piciorul-cocoșului* = nume dat unor plante erbacee din genul *Ranunculus*, familia *Ranunculacee*, perene sau anuale, mai mult sau mai puţin toxice (mai ales în stare verde), cu frunze de obicei lobate sau sectate și flori galbene sau albe. **7.** Unitate de măsură engleză pentru lungime (simbol: ft), egală cu 0,3048 m. **8.** Unitate metrică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte (în versificaţia antică) sau accentuate și neaccentuate (în versificaţia modernă).

PICIOR DE MUNTE, Câmpia ~, câmpie înaltă (c. 200 m alt.), cu caracter piemontan (considerată de unii autori ca extremitate sud-estică a piemontului Cândești, de alţii ca partea vestică a câmpiei Târgoviștei). Cuprinsă între valea Dâmboviţei la E și valea Cobia la V; păduri, terenuri agricole, exploatări de petrol.

PICIORONG *(< picior)* s. n. **1.** Pasăre din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui sitar, cu picioare foarte lungi, roșii, lipsite de degetul posterior și ciocul lung, ascuţit *(Himantopus himantopus)*; cataligă **(2)**. Trăiește în Delta și lunca Dunării, fiind ocrotit prin

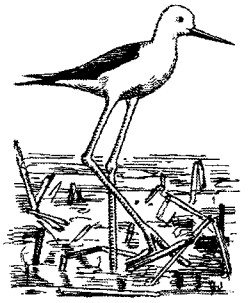

Piciorong

lege. ✦ (La pl.) Nume generic dat păsărilor cu picioare foarte lungi. **2.** (La pl.; deprec. şi fam.) Picioare lungi. ✦ Catalige **(1).**

PICIORUŞ (< *picior*) s. n. **1.** Diminutiv al lui picior. **2.** Punct de lucrătură cu croşeta. **3.** Organ al maşinii de cusut care presează straturile de material de placa transportoare, asigurând deplasarea solidară a acestora în timpul cusutului.

PICK, Lupu (1885–1931, n. Iaşi), actor şi regizor de film german de origine română. Este autorul unor opere importante ale Kammerspiel-ului, realizate pe scenarii de Carl Mayer: „La rail", „Noaptea Sfântului Silvestru", „Napoleon la Sfânta Elena".

PICKAMMER [pikamər] (cuv. germ.) s. n. Ciocan de abataj.

PICKERING [pikəriŋ] **1. Edward Charles P.** (1846–1919), astronom şi fizician american. Director al Observatorului Universităţii Harvard (din 1876). Unul dintre pionierii astrofizicii. Cercetări fotometrice şi spectroscopice asupra stelelor. A construit aparate şi instrumente de măsură (fotometrul meridian). În 1899 a descoperit Mizar, prima stea dublă spectroscopică. **2. William Henry P.** (1858–1938), astronom american. Frate cu **P. (1)** Cercetări şi observaţii asupra eclipselor solare, a planetelor (Marte, Saturn etc.) şi craterelor lunare; a prevăzut (1919) existenţa planetei Pluto. Primul care a obţinut fotografii ale planetei Marte (1888). A descoperit satelitul Phoebe al planetei Saturn (1899).

PICKFORD [pikfərd], **Mary** (pe numele adevărat *Gladys Mary Smith*) (1893–1979), actriţă americană de film. Una dintre primele femei de afaceri din industria filmului, a fondat (1919), împreună cu Chaplin, D.W. Griffith şi Douglas Fairbanks, soţul său, „Societatea artiştilor", iar în 1945, propria companie, purtând numele său. Celebră în vremea filmului mut, a fost supranumită „logodnica Americii"; a creat roluri în care şi-a pus în valoare prospeţimea, gingăşia şi vivacitatea („Tess din ţinutul furtunilor", „Tăticu' picioare lungi", „Pollyana", „Micul lord", „Kiki"). Premiul Oscar: 1929 („Cocheta"), 1975 (pentru întreaga activitate). Memorii.

PICK-UP s. n. v. **picup.**

PICLARE (< engl.) s. f. Operaţie de tratare a pielii-gelatină înainte de tăbăcire cu o soluţie conţinând acizi şi săruri neutre, în scopul adaptării acesteia la condiţiile de tăbăcire.

PICNIC (< fr.; din *piquer* „a ciuguli" + *nique* „lucru fără valoare") s. n. (Livr.) Masă comună (în aer liber) cu contribuţia fiecărui participant.

PICNOMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *piknos* „dens" + *metron* „măsură") s. n. Mică butelie de sticlă cu volum cunoscut, utilizată pentru determinarea densităţii gazelor, lichidelor sau solidelor prin cântărire.

PICO- (< fr., germ.; {s} it. *piccolo* „mic") Element de compunere cu sensul „o milionime de milionime de..." (10^{-12}), folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor unităţilor de măsură; are simbolul p, care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură (ex. picofarad: pF).

PICO BOLÍVAR v. **Bolívar, Pico ~.**

PICO DAS AGULHAS NEGRAS, vf. în SE Braziliei, în culmea muntoasă Serra da Mantiqueira, la NV de Rio de Janeiro. Alt. max.: 2 787 m (cea mai mare din ţară). Inclus în Parcul naţional Itatiaia.

PICO DE ANETO, vârf în masivul Maladeta (Pirineii Centrali, Spania), constituind alt. max. (3 404 m) a m-ţilor Pirinei.

Mary Pickford

Giovanni Pico Della Mirandola

PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni (1463–1494), filozof şi savant italian de expresie latină. Membru al Academiei Platoniciene florentine. L-a cunoscut şi frecventat pe Savonarola. Protejat de către Lorenzo de Medici. În 1486, la 23 de ani, a afişat la Roma o listă cu 900 de teze privind logica, matematica, fizica şi alte domenii, pe care se angaja să le apere împotriva oricărui oponent. Declarat eretic (1487), s-a refugiat în Franţa (închis în 1488), apoi a revenit la Florenţa. Năzuinţa sa de îmbrăţişare universală a „tuturor lucrurilor ce pot fi cunoscute" şi elogiul adus omului („De hominis dignitate oratio") îl consacră ca pe una dintre cele mai reprezentative figuri ale Renaşterii. A fost primul cercetător creştin important al „Cabbalei". Otrăvit de secretarul său Cristofor de Casalmaggiore, pe când scria o mare lucrare privind astrologia.

PICO DE TEIDE, vulcan activ în arh. Canare (ins. Tenerife). Alt.: 3 718 m. Ultima erupţie în anul 1909.

PICOFARAD (< germ. {i}; {s} *pico-* + *farad*) s. m. Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de milionime (10^{-12}) de farad (simbol: pF).

PICOLO (PICOL) (< it.) s. m. Ajutor de ospătar.

PICON (< it.) s. n. Sculă de oţel în formă de tijă cilindrică ascuţită la vârf, acţionată de pistonul ciocanului de abataj, care serveşte la despicarea, dislocarea sau fărâmarea rocilor.

PICON [pikõ], **Gaëtan** (1915–1976), critic literar şi eseist francez. Sinteze („Panorama noii literaturi franceze"), monografii („Lectura lui Proust", „André Malraux"). Eseuri („Scriitorul şi umbra sa", „Admirabilul cutremur al timpului").

PICON SALAS, Mariano (1901–1965), prozator şi eseist venezuelan. Diplomat. Lucrări de critică literară

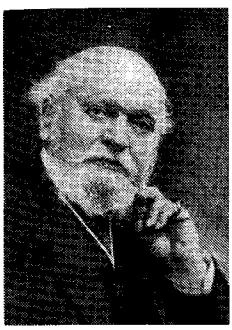

Auguste Émile Picot

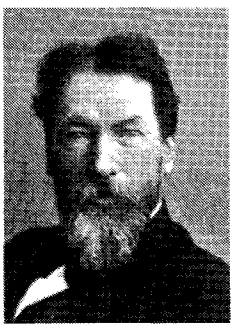

Raoul Pierre Pictet

(„Studii de literatură venezuelană"). Povestiri autobiografice („Călătorie în zori"); eseuri („De la Conquista la independență", „La răscrucea a trei lumi").

PICOT [pikọ], **Auguste Émile** (1844–1918), filolog francez. Secretar (1866–1869) al domnitorului României, Carol I. Contribuții la studiul literaturii române vechi și al folclorului românesc („Cântecele populare ale românilor din Serbia", „Note biografice și bibliografice asupra lui Antim Ivireanul"). M. de onoare al Acad. Române (1879).

PICOTEÁLĂ *(< picoti)* s. f. Faptul de a picoti; starea celui care picotește; picoteală.

PICOȚI (PICOTÁ) *(< pica)* vb. IV intranz. A dormita, a moțăi, a ațipi cu intermitențe.

PICRÁT (< fr. {i}; {s} gr. *pikros* „amar") s. m. (CHIM.) **1.** Compus obținut prin înlocuirea cu metal a hidrogenului din gruparea hidroxil a acidului picric (trinitrofenol). **2.** Combinație moleculară, cristalizată, între acidul picric și hidrocarburi aromatice, fenoli, amine etc.

PỊCRIC (< fr.; {s} gr. *pikros* „amar") adj. *Acid ~* = compus organic cristalizat, galben, cu gust amar, toxic și exploziv; trinitrofenol. Folosit în industria farmaceutică drept colorant și explozibil. Preparat (1841) de către Auguste Laurent din fenil și acid azotic.

PICROMIGDẠLĂ (PRICOMIGDẠLĂ) (< ngr.) s. f. **1.** Migdală amară. **2.** Prăjitură preparată din albuș de ou, zahăr și migdale, nuci sau alune.

PICTÁ (< *pictor, pictură*) vb. I tranz. **1.** A reprezenta pe pânză, pe hârtie, pe sticlă etc., cu ajutorul pensulei și al culorilor imagini, modele etc. ✦ A împodobi cu picturi. ✦ Refl. (Fam.; despre femei) A se farda (exagerat). **2.** Fig. A caracteriza sugestiv, cu ajutorul cuvintelor, ființe, situații, întâmplări, stări etc. într-o operă literară. ✦ (Rar) A prezenta pe cineva într-o lumină nefavorabilă.

PICTET [piktę], **Amé** (1857–1937), medic și chimist elvețian. Prof. univ. la Geneva. Contribuții la studiul alcaloizilor, în domeniul cărora a elaborat o teorie originală („Constituția chimică a alcaloizilor vegetali"). M. de onoare al Acad. Române (1933).

PICTET [piktę], **Raoul Pierre** (1846–1929), fizician elvețian. A lichefiat (1877) oxigenul și azotul. În 1875 a realizat prima mașină frigorifică pe bază de gaz carbonic.

PICTOGRAFIE (< fr.; {s} lat. *pictus* „desenat" + gr. *graphein* „a scrie") s. f. Sistem primitiv de scriere care constă în exprimarea ideilor prin desene figurative *(pictograme)* cu valoare reală sau simbolică. Cea mai cunoscută formă de scriere pictografică este întâlnită în Egiptul antic.

PICTOGRAMĂ (< fr.) s. f. (INFORM.) Reprezentare grafică asociată unui element ai sistemului Windows, ce permite accesul rapid printr-un clic cu mouse-ul (ex. **p.** My Computer); icoană, iconiță.

PỊCTOR (< lat., it.) s. m. Artist plastic specializat în pictură. ✧ *Pictori naivi* v. *naiv.* ✦ **P.** analog. Scriitor care redă sugestiv fizicul și caracterul personajelor, scene din viață, din natură, întâmplări etc.

PỊCTORIȚĂ *(< pictor)* s. f. Artistă care se ocupă de pictură.

PICTURÁL, -Ă (< fr.) adj. Privitor la pictură; care are caracter sau aspect de pictură; cu plasticitatea caracteristică picturii.

PICTURĂ (< lat.) s. f. **1.** Ramură a artelor plastice care constă în interpretarea artistică a realității în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfășurate pe o suprafață plană. Aceste imagini pot fi executate pe carton, pânză, lemn, piatră, zid, sticlă, ceramică cu ajutorul guașelor, acuarelelor, lacurilor, culorilor tempera, uleiurilor etc. Prin tematică, **p.** cunoaște mai multe genuri: peisajul, natura moartă (statică), portretul, compoziția de gen (cu subiecte din viața obișnuită), compoziția cu teme istorice sau alegorice (mitologice, biblice, din istoria reală), **p.** animalieră etc. Ca destinație, **p.** poate fi de reprezentare (compoziția murală, de șevalet, miniatura și ilustrația figurativă de carte sau pe obiecte) sau strict ornamentală (în artele decorative). Există o **p.** populară, care s-a dezvoltat pe baza tradiției și o **p.** cultă, care este opera unor personalități distincte. V. *acuarelă, encaustic, frescă, peisaj, portret.* ✧ *P. murală* v. *mural. P. metafizică* = orientare în arta italiană (perioada 1910–1925) reprezentată, în principal, de Giorgio de Chirico, care a și creat acest termen, inspirată din tradiția Renașterii italiene. S-a caracterizat prin folosirea clarobscurului, a unor procedee neobișnuite, stranii, cu distribuiri alegorice disproporționate ale umbrelor care a generat, voit, o atmosferă magică, punctată de anxietate și înstrăinare. Din 1913 a folosit motivul „manechinului" fără fizionomie, simbol al goliciunii spirituale, al nimicului. Continuatori ai *p. m.:* G. Morandi, M. Sironi, F. Casorati ș.a. **2.** Lucrare executată de un pictor; tablou. **3.** Totalitatea operelor unui pictor sau a pictorilor dintr-o țară ori dintr-o epocă.

PICȚI s. m. Denumire dată de romani populațiilor descendente, probabil, din precelți autohtoni, numiți așa pentru tatuajele lor, care locuiau în sec. 3, în E și NE Scoției. Principali adversari ai romanilor în N Angliei, **p.** s-au constituit în două state independente și au îmbrățișat creștinismul. Supuși de scoții conduși de Kenneth I în 843, populație cu care s-au amestecat. Resturile arheologice, sărace în material, constau mai ales din fragmente de scriere ogamică ce pledează pentru vehicularea de către **p.** a unor limbi preindo-europene.

PICULỊNĂ (< it.) s. f. Instrument muzical din familia flautului al cărui registru este situat cu o octavă mai sus decât a acestuia; flaut piccolo.

PỊCUP (PICK-UP) (< engl., fr.) s. n. Aparat pentru redarea prin mijloace electroacustice a sunetelor înregistrate pe disc[1] **(4).**

PỊCUR *(< pic)* s. m. **1.** Picătură, strop. **2.** (La sg.) Picurare.

PICURĂ *(< picur)* vb. I **1.** Intranz. şi tranz. A cădea sau a lăsa să cadă, să curgă picătură cu picătură. **2.** Intranz. impers. A ploua uşor, cu stropi rari. **3.** A lăsa să se prelingă în picături. **4.** Intranz. Fig. A vibra, a răsuna (cu ton scăzut).

PICURĂR *(< picura)* s. n. (CONSTR.) Lacrimar.

PICURĂRE *(< picura)* s. f. Acţiunea de a picura **(1)**; operaţie prin care se lasă un lichid să cadă picătură cu picătură. ✧ *Punct de p.* = temperatură la care răşinile, unsorile etc. au o vâscozitate suficient de mică pentru a curge printr-un orificiu calibrat.

PIDGIN ENGLISH [pidʒin iŋgliʃ] (cuv. engl. „engleză stricată") expr. engl. Nume dat unor limbi născute din contactul englezei cu limbi regionale din E Asiei, Melanezia şi V Africii.

PIDOSNIC, -Ă *(< pe dos)*, s. n., adj. **1.** S. n. Denumire a două plante erbacee din genul *Cerinthe*, familia boraginaceelor, una cu frunze alungit-ovate, cu punctuaţii albe sau violete şi flori galbene *(C. minor)*, cealaltă cu frunze spatulate şi lanceolate *(C. glabra)*. **2.** Adj. (Pop.; despre oameni) Care face totul pe dos sau altfel decât se face de obicei; ciudat, sucit.

PIECK [pi:k], **Wilhelm** (1876–1960), om politic german. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Germania; deputat în Reichstag (1928). Emigrant în Franţa (1933), apoi în U.R.S.S. (1939), unde, împreună cu W. Ulbricht, a înfiinţat (1943) Comitetul Naţional al Germaniei libere. Membru (1928–1943) al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste. Preşedinte (1949–1960) al Rep. Democrate Germane şi al Partidului Comunist German.

PIEDESTAL (< fr., it.) s. n. Suport pentru o statuie, o vază, o coloană etc.

PIEDICĂ (lat. *pedica*) s. f. **1.** Ceea ce stă în calea unei acţiuni; ceea ce împiedică realizarea unui ţel; obstacol **(1)**, stavilă; dificultate, greutate. ✦ Mijloc de a face pe cineva să cadă. **2.** Dispozitiv care serveşte la blocarea permanentă sau temporară a mişcării unui organ mobil, a unui mecanism (ex. un zăvor, un limitor de cursă, un opritor etc.). ✦ Frânghie sau lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor când sunt lăsaţi să pască, pentru a nu se îndepărta.

PIEDRAS NEGRAS, oraş în NE Mexicului (Coahuila), pe Rio Grande (Río Bravo del Norte), la N de Monterrey şi la 1 350 km NV de Ciudad de Mexico; 128,1 mii loc.

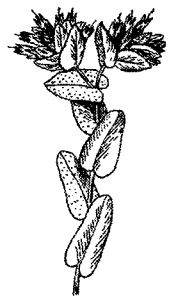

Pidosnic (1.)

(2000). Punctul terminus nordic al c.f. naţionale mexicane şi al autostrăzii care îl leagă de Capitală (1958). Unit cu oraşul american Eagle Pass (Texas) prin două poduri internaţionale. În apropiere expl. carbonifere, de min. de aur, argint şi zinc. Centru comercial (ovine, bovine, piei) şi industrial (topitorii de zinc, fabrici textile, de cherestea şi ciment). Fundat în 1849 şi numit în perioada 1888–1911 Ciudad Porfirio Díaz.

PIEIRE *(< pieri)* s. f. **1.** Moarte; ucidere, omor, masacru. **2.** (În limbajul bisericesc, în opoziţie cu *mântuire*) Pierdere a vieţii veşnice, drept urmare a căderii în păcatul nemărturisit. **3.** Fig. Dispariţie; distrugere, nimicire.

PIELAR *(< piele)* s. m. **1.** Meseriaş care prelucrează piei; tăbăcar. **2.** Negustor de piei.

PIELĂRIE[1] *(< piele)* s. f. Mulţime de piei; *p. ext.* obiecte confecţionate din piele.

PIELĂRIE[2] *(< pielar)* s. f. **1.** Atelier unde se prelucrează pieile. V. *tăbăcărie*. ✦ Magazin în care se vând articole din piele. V. *marochinărie*. **2.** Meseria pielarului.

PIELCICĂ (PIELCEA) *(< piele)* s. f. Biăniţă de miel, în special cea provenită de la mieii de rasă caracul (sau rezultaţi din încrucişarea cu această rasă) sacrificaţi în primele zile după naştere. În comerţ se numeşte şi *(p. de) astrahan*.

PIELE (lat. *pellis)* s. f. **1.** Înveliş conjunctiv-epitelial la vertebrate care acoperă întreaga suprafaţă a corpului omului şi animalelor. Este alcătuită din două straturi: epiderma şi derma. **P.** cuprinde papilele dermice, în care se găsesc anse capilare, arteriole, venule şi terminaţii nervoase, şi o serie de anexe: unghiile, perii, glandele sebacee şi sudoripare. Are funcţiuni multiple: de protecţie, de reglare a temperaturii corpului, de excreţie, de percepţie tactilă, termică şi dureroasă etc. ✧ Expr. *A i se face* (cuiva) *piele(a) de găină* = a i se încreţi pielea de frig, frică, emoţie etc. *A intra* (sau *a se băga, a se vârî) sub pielea cuiva* = a reuşi să câştige încrederea sau simpatia cuiva (prin slugărnicie). *A nu(-şi) mai încăpea în piele* = **a)** a fi plin de bucurie, de fericire; **b)** a se îngâmfa peste măsură. *A-şi vinde scump pielea* = a nu ceda decât în urma unei rezistenţe înversunate într-o situaţie grea, într-o luptă etc.; a-l face pe adversar să plătească scump victoria. **2.** *Pieile roşii* = amerindieni. **3.** Pielea **(1)** jupuită de pe un animal (şi prelucrată). ✧ *P. brută* = **p.** de bovine, ovine, caprine, porcine, cămilă, crocodil, şarpe etc. folosită ca materie primă în industria pielăriei. *P.-gelatină* = **p.** brută curăţată de păr şi de epidermă. *P. finită* = **p.** obţinută prin prelucrarea pieii brute şi folosită la confecţionarea încălţămintei, îmbrăcămintii, produselor de marochinărie, articolelor tehnice etc. Sin. *piele tăbăcită*. ✦ Blană. **4.** *P. de drac* = ţesătură deasă de bumbac, cu o parte pufoasă, care imită antilopa.

PIELEŞTI, com. în jud. Dolj, situată în NV C. Romanaţi, pe râul Teslui; 3 509 loc. (2003). Staţie de c.f. Expl. de petrol şi gaze naturale. Ind. textilă (conf., ţesături din lână şi bumbac, covoare). Bisericile Sf. Nicolae (1770, reconstruită în 1871), Sf. Dimitrie (1845) şi Sfinţii Voievozi (1859–1862), în satele Câmpeni, Lânga şi **P.**

PIELIŢĂ (< fr. {i}; {s} gr. *pyelos* „cavitate") s. f. Inflamaţie infecţioasă acută sau cronică a bazinetului renal, cauzată, în general, de colibacili.

PIELIŢĂ *(< piele)* s. f. **1.** Piele **(1)** (subţire, fină, de obicei a obrazului). ✦ (Mai ales la pl.) Strat subţire şi cornos care mărgineşte unghia. ✦ Membrană care uneşte degetele palmipedelor. **2.** Mucoasă. **3.** (BOT.) Epicarp. **4.** Pojghiţă fină care se formează deasupra alimentelor lichide (lapte, supă etc.). **5.** Intestin sau membrană artificială care formează învelişul mezelurilor.

PIELOGRAFIE (< fr. {i}; {s} gr. *pyelos* „cavitate" + *graphe* „scriere") s. f. Radiografie a rinichilor, a bazinetului şi a ureterelor, efectuată cu ajutorul unei substanţe radioopace.

PIELONEFRITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *pyelos* „cavitate" + *nephros* „rinichi") s. f. Boală inflamatorie, acută sau cronică, a bazinetului şi a rinichilor, de natură infecţioasă.

PIELOPLASTIE (< *piele* + *plastic* sau din fr.) s. f. Procedeu de decorare a obiectelor din piele, prin desenarea în relief a unor figuri, flori etc. în culoarea naturală a pielii sau în culori diferite.

PIEMIE (< fr. {i}; {s} gr. *pyon* „puroi" + *haima* „sânge") s. f. Septicemie.

PIEMONT (< fr.; n. pr. *Piemonte,* regiune în NV Italiei) s. n. Formă complexă de relief de dimensiuni mari, aflată la contactul unei regiuni montane cu o depresiune sau cu o câmpie, formată prin îngemănarea sau juxtapunerea unor mari conuri de dejecție. Prin evoluție, poate fi fragmentat de văi luând aspect de podiș (ex. unele părți din Podișul Getic) sau de deal piemontan (ex. Dealurile Banato-Crișene).

PIEMONTE, regiune în NV Italiei, pe cursul superior al Padului; 25,4 mii km²; 4,2 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Torino.* Mare producătoare de energie electrică. Ind. constr. de mașini (automobile), sticlăriei și textilă. Pomicultură; legumicultură; viticultură. Creșterea animalelor. Turism dezvoltat (Acqui Terme, Bardonecchia, Sestriere). Cucerit de romani, care au creat aici o colonie (*Augusta Taurinorum,* sec. 2 î.Hr.). S-a aflat, succesiv, în stăpânirea herulilor (462), ostrogoților (493), bizantinilor (553), longobarzilor (568) și francilor (773). A intrat în componența marchizatelor de Torino și Montferreto (sec. 11) și apoi s-a aflat în stăpâniea Casei de Savoia (din 1418). În 1720 devine parte principală a Regatului Sardinia.

PIEMONTUL GETIC, mare unitate geografică, cu aspect deluros și de podiș, situată la S de Carpații Meridionali, cuprinsă între Subcarpații Getici (la N), râul Dâmbovița (E), Câmpia Română (S) și Dunăre (V), formată dintr-o cuvertură groasă de depozite fluviolacustre de prundișuri, nisipuri, marne și argile, care stau transgresiv peste fundamentul scufundat al cristalinului carpatic. Relieful se caracterizează prin creste, interfluvii structurale, văi largi etc. Se deosebesc două sectoare principale: sectorul piemontan deluros (în N), cu alt. între 500 și 650 m, și sectorul câmpiei colinare (în S), cu alt. de 200–300 m. Oltul desparte **P.G.** în două: *P. G. oltean* (în V), care cuprinde piemontul Motrului, al Bălăciței, gruiurile Jiului, piemontul Oltețului, și *P. G. muntean* (în E), care cuprinde piemontul Cotmenei, gruiurile Argeșului și piemontul Cândești. Climă temperată cu slabe influențe mediteraneene (temp. medie anuală este de 9–11°C) și precipitații moderate (500–600 mm/an). Soluri brune-acide, brune-luvice și luvisoluri. Păduri de gorun în amestec cu fag (în N), de cer și gârniță (în S), alternând cu livezi, vii, terenuri arabile (cu pondere mai mare în partea sudică). Importantă zonă petroliferă (Țicleni, Băbeni, Iancu Jianu, Bogați ș.a.) și carboniferă (bazinul Rovinari-Motru) a României. Cunoscut și sub denumirea de *Podișul Getic* sau *Platforma Getică.*

PIEMONTURILE VESTICE (BANATO-CRIȘENE) v. **Dealurile** sau **Piemonturile Vestice.**

PIEPT (lat. *pectus*) subst. **1.** S. n. Torace; *p. restr.* organ din interiorul cavității toracice (inimă sau plămân). ✧ Expr. *Cu capul în piept* = cu capul plecat (de rușine, de tristețe etc.). *A strânge* (pe cineva) *la piept* = a îmbrățișa. *A da piept cu cineva* (sau *cu ceva*) = a se lua la luptă cu cineva; a se împotrivi cuiva (sau la ceva); a înfrunta pe cineva (sau ceva). *A ține cuiva piept* = a rezista pe poziție, a nu se da bătut; a se împotrivi cuiva. *A trage în piept* (pe cineva) = a păcăli. ✧ (MED.) *Boală de piept* = tuberculoză pulmonară. ✦ Fig. Suflet, inimă (considerată ca lăcaș al sentimentelor). **2.** S. n. și m. Carne de pe pieptul **(1)** unor animale și păsări, folosită ca aliment. **3.** S.n. (La sg.) Sân, mamelă. **4.** S. m. Partea din față a unui obiect de îmbrăcăminte, care acoperă pieptul **(1). 5.** S. n. Coastă de munte sau de deal; povârniș, pantă.

PIEPTAR (< *piept*) s. n. **1.** (În costumul popular din Transilvania și Moldova) Cojocel scurt din blană de miel, ornamentat, fără mâneci, încheiat în față sau pe umăr; bundiță. ✦ Obiect de îmbrăcăminte fără mâneci, care acoperă partea superioară a corpului; un fel de vestă (de postav, de lână etc.). **2.** Obiect confecționat din metal, zale sau piele groasă, care acoperea spatele și pieptul luptătorilor din vechime, apărându-i de loviturile adversarului. V. *platoșă.* ✦ Echipament de protecție cu care își acoperă pieptul lucrătorii care folosesc ciocane pneumatice etc. **3.** Curea lată la hamuri, care trece pe sub pieptul calului.

Pieptar

PIEPTĂNA (lat. *pectinare*) vb. **I 1.** Tranz. și refl. A(-și) descâlci, a(-și) netezi, a(-și) curăța părul sau barba cu pieptenele; a(-și) aranja părul, a (se) coafa. **2.** Tranz. (IND. TEXT.) A efectua operația de pieptănare **(2).** ✦ Fig. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva. V. *scărmăna.* **3.** Tranz. Fig. (Fam.) A-și cizela stilul, vorbirea.

PIEPTĂNARE (< *pieptăna)* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) pieptăna. **2.** (IND. TEXT.) Operație prin care se elimină fibrele mai scurte și impuritățile aderente la fibrele textile și se obține paralelizarea acestora.

PIEPTĂNARIȚĂ (< *pieptene)* s. f. Plantă perenă din familia poacee cu tufă rară și tulpina lungă și inflorescențe în formă de spiculețe așezate pe două rânduri, ca dinții unui pieptene; spontană sau cultivată, are o înălțime până la 60 cm *(Cynosurus cristatus);* folosită ca nutreț.

PIEPTĂNĂTOARE (< *pieptăna)* s. f. Mașină sau unealtă specială pentru pieptănatul fibrelor textile.

PIEPTĂNĂTURĂ (< *pieptăna)* s. f. **1.** Mod de aranjare a părului; coafură, frizură. **2.** Totalitatea deșeurilor extrase prin pieptănare **(2).**

PIEPTENE (lat. *pectinem*) s. m. **1.** Obiect de toaletă cu dinți mărunți pe una sau pe ambele părți, confecționat din os, metal, material plastic etc., care servește la pieptănat sau pe care femeile îl poartă în păr ca podoabă. **2.** Unealtă cu dinți metalici folosită la pieptănarea fibrelor textile. **3.** *P. de filetat* = cuțit profilat, cu mai mulți dinți, pentru filetarea, exterioară sau interioară, cu precizie redusă a pieselor metalice.

PIEPTIȘ, -Ă (< *piept*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** Despre munți, dealuri, drumuri etc.) Care are pantă repede, greu de suit; abrupt. **2.** (Despre o luptă) Care se dă corp la corp, piept la piept. **II.** Adv. **1.** De-a dreptul (în sus); în pantă repede. **2.** Piept la piept; față în față.

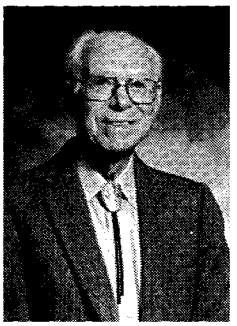

John Robinson Pierce

3. Fig. Cu îndrăzneală; în mod fățiș, deschis.

PIERCE [piərs], **Franklin** (1804–1869), om politic american. Membru al Partidului Democrat. Președinte al S.U.A. (1853–1857). Administrație favorabilă tendințelor expansioniste în America Latină (dec. 1853). Sub presiunea guvernului **P.**, Mexicul este nevoit să vândă S.U.A. 120 000 km^2 din teritoriul său (Arizona și New Mexico), pentru care a primit 10 mii. de dolari.

PIERCE [piers], **George Washington** (1872–1956), fizician american. Prof. și director (1901–1940) al Laboratoarelor Universității Harvard. Preocupări privind comunicațiile electrice („Principiile telegrafiei fără fir", „Unde electrice", „Oscilatoare electrice").

PIERCE [piərs], **John Robinson** (1910–2002), inginer american. Și-a desfășurat activitatea de cercetare în laboratoarele Bell Telephone din New York și New Jersey. Prof. la California Institute of Technology (din 1971) și tehnolog șef la Jet Propulsion Laboratory din Pasadena (din 1979). Contribuții în domeniul tuburilor electronice de frecvențe foarte înalte, care au dus la proiectarea sateliților pentru telecomunicații (satelitul „Echo" lansat în 12 aug. 1960). A publicat sub pseud. J.J. Coupling literatură științifico-fantastică.

PIERDE (lat. *perdere*) vb. III **I. 1.** Tranz. A nu mai ști unde se află, unde a fost pus (un obiect); a nu mai avea un lucru care îți aparținea. **2.** Tranz. A rămâne fără o parte a corpului, fără o facultate fizică sau intelectuală. ✧ *A-și pierde șirul* (sau *firul*) = a nu mai avea continuitate în vorbire, în scris, în gândire. ✦ Refl. A nu mai fi stăpân pe sine, pe un sentiment etc. ✧ Expr. *A-și pierde cunoștința* = a leșina. *A-și pierde cumpătul* = a nu se putea stăpâni; a se enerva. ✦ A renunța la un obicei, la o deprindere. ✦ (Pop.) A avorta. **3.** Tranz. A nu se mai bucura de iubirea cuiva; a fi lipsit (prin moarte) de o rudă, de un prieten. **4.** Tranz. A suferi o nereușită, o înfrângere morală etc.; a fi învins într-o întrecere sportivă. **5.** Tranz. A scăpa, a nu reuși să prindă un vehicul, o ocazie, sosind prea târziu. **6.** Tranz. A risipi, a irosi timpul, a-l lăsa să treacă fără folos. ✧ *Pierde-vară* = om fără căpătâi, haimana, vagabond; leneș. **7.** Refl. A se lăsa absorbit de o activitate, de o problemă etc. ✦ A fi cuprins de emoții; a se fâstâci, a se zăpăci. **II. 1.** Tranz. A provoca moartea cuiva; a omorî. **2.** Tranz. A face să dispară, să nu mai existe. ✧ Expr. *A-și pierde urma* (ori *urmele*) = a dispărea, a se face nevăzut. **3.** Refl. A ieși din câmpul vizual al cuiva; a se face nevăzut, a dispărea. ✦ Tranz. A nu mai vedea pe cineva sau ceva (care a dispărut din câmpul vizual). **4.** Refl. (Despre sunete) A-și diminua intensitatea, a deveni din ce în ce mai slab; a se stinge.

PIERDERE (< *pierde*) s. f. Faptul de a (se) pierde. ✦ (EC.) (În opoziție cu câștig) Pagubă (materială) cu care se soldează o activitate economică; diferența cu care cheltuielile depășesc venitul. ✦ (La pl.) Pagubă de vieți omenești. ✦ Înfrângere, neizbândă (într-o luptă, într-o competiție sportivă etc.). ✦ (TEHN.) Diferența dintre valoarea unei mărimi fizice (presiune, energie etc.) la intrarea într-un sistem fizico-chimic sau tehnic și valoarea restituită de acesta sub formă utilă la ieșirea din sistem.

PIERDUT, -Ă (< *pierde*) adj. **I. 1.** (Despre bunuri materiale) Care nu se mai află în posesia cuiva, care nu mai aparține posesorului. **2.** (Despre acțiuni) Ratat, neizbutit. **3.** (Despre timp) Risipit în zadar, irosit. **II. 1.** (Despre lucruri) Care nu se mai găsește, despre care nu se mai știe unde se află. **2.** (Despre oameni) Căruia nu i se mai știe de urmă. **3.** Cufundat în gânduri; copleșit de un sentiment puternic, cuprins de emoție, de spaimă etc. ✦ (Despre ochi, privire) Care exprimă îngândurare; ațintit în gol, rătăcit. **III. 1.** Mort; care nu mai trăiește în preajma cuiva; plecat. ✦ Care se află în primejdie de moarte, sortit pieirii, distrugerii. **2.** Care a trecut, a dispărut; apus, stins. ✦ (Despre culori) Pal, șters, decolorat. **3.** Care abia se vede, care se zărește neclar din cauza depărtării sau a ceva interpus.

PIERI (lat. *perire*) vb. IV intranz. **1.** A înceta să mai trăiască; a muri (de o moarte năprasnică). ✦ (Despre vegetație) A se ofili, a se usca. **2.** A se ruina, a se prăpădi; a fi distrus, nimicit. **3.** (Despre senzații, stări fizice etc.) A se micșora, a slăbi; a înceta, a se stinge. ✧ Expr. *A-i pieri (cuiva) glasul* = **a)** a nu mai scoate o vorbă de frică, de emoție etc.; **b)** a fi în imposibilitate de a replica; a nu mai avea argumente. **4.** A dispărea (pe neașteptate) din fața cuiva, a se face nevăzut.

PIERIT, -Ă (< *pieri*) adj. **1.** Lipsit de vigoare, slab, palid; *p. ext.* descurajat, deznădăjduit. **2.** Care a dispărut, care nu mai există. **3.** Mort.

PIERITOR, -OARE (< *pieri*) adj. **1.** Supus morții, pieirii; muritor. ✦ Supus stricăciunii, distrugerii; perisabil. **2.** Efemer, trecător.

PIERLOT [pierlo], **Hubert, conte** (1883–1963), om politic belgian. Președinte al Consiliului de Miniștri (din 1939), iar după ocuparea Belgiei de trupele germane (mai 1940), a condus guvernul în exil la Londra (1940–1944). Reîntors la Bruxelles, a format un cabinet de uniune națională (1944–1945) și a luat măsuri pentru eliminarea urmărilor războiului.

PIERMARINI, Giuseppe (1734–1808), arhitect italian. Prof. univ. la Milano. Arhitect și inspector general al Lombardiei (1770–1794). Principalul reprezentant al stilului neoclasic milanez (Teatrul Scala și Palatul Greppi, ambele la Milano, Vila regală și Teatrul din Monza).

PIERNÉ, Gabriel (Henri Constant) (1863–1937), dirijor, organist și compozitor francez. A dirijat concertele „Colonne" (1910–1934) și Baletele ruse ale lui Deaghilev. Muzician caracterizat prin nenumărate descoperiri melodice, orchestrator rafinat, apreciat pentru

Giuseppe Piermarini

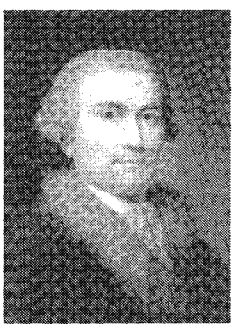

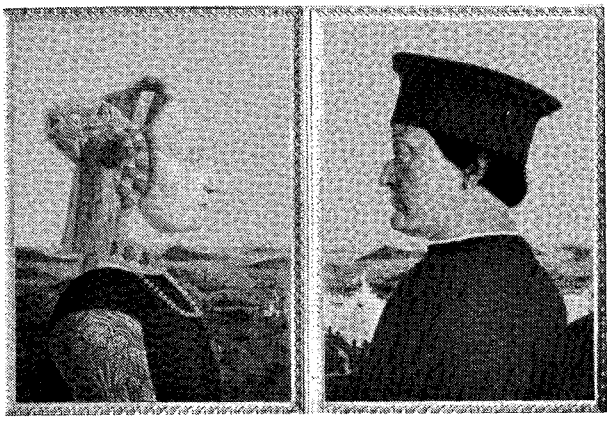

Piero Della Francesca. „Federico da Montefeltro cu soția"

muzicile lui de scenă („Samariteanca"), lucrările lirice sau dramatice („La coupe enchantée", „Vendée"), pentru oratorii („Cruciada copiilor", „Copiii la Bethleem") și balete („Cydalise", „Le Chèvrepied"). A semnat numeroase prime audiții. Contribuții la evoluția învățământului muzical francez.

PIERO DELLA FRANCESCA (PIERO DEI FRANCESCHI) (c. 1416–1492), pictor și teoretician de artă italian. Elev al lui Masaccio și D. Veneziano. Opera sa a influențat profund întreaga Renaștere italiană. Prin puritate, echilibru și monumentalitate, dar și printr-o combinație perfectă între formă, spațiu și culoare, arta sa constituie o sinteză a Quattrocento-ului (frescele „Legenda Crucii" din biserica San Francesco din Arezzo, tablourile „Nașterea lui Iisus", „Botezul lui Iisus", „Biciuirea lui Hristos", „Madonna de Sinigallia", dipticul cu portretele patronilor săi Federico da Montefeltro cu soția ș.a.). Autor al unui tratat de perspectivă („Despre perspectiva picturii").

Piero di Cosimo. Simonetta Vespucci

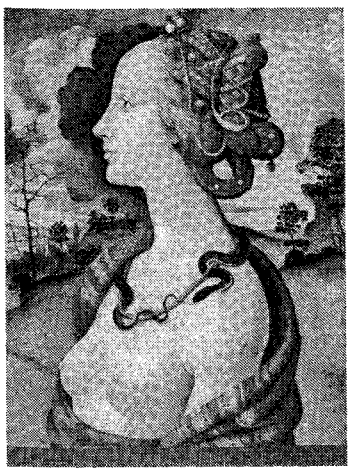

PIERO DI COSIMO (pe numele adevărat *Piero di Lorenzo*) (1462–1521), pictor italian. Numele lui vine de la cel al maestrului său, Cosimo Rosselli. Influențat de F. Lippi și L. Signorelli, a fost unul dintre cei mai reprezentativi artiști ai școlii florentine, creația sa reflectând o personalitate excentrică. Scene mitologice într-un cadru idealizat, paradiziac, folosind culori vii și o tehnică deosebită („Marte, Venus și Cupidon", „Moartea lui Procris", „Perseu eliberând-o pe Andromeda", „Bătălia dintre Centaur și lapiți", „Vânătoarea", „Incendiu în pădure"), tablouri cu teme religioase („Sacra familie", „Madona cu Fiul", „Sf. Ioan Evanghelistul"), portrete („Simonetta Vespucci", „Giuliano da Sangallo"), marcate de o sensibilitate tulburătoare.

PIEROLA, Nicolás de (1839–1913), general și om politic peruan. Dictator în timpul războiului contra statului Chile (1879–1881), a fost răsturnat de la putere, cu ajutorul armatei chiliene, după lupta de la Miraflores (17 ian. 1881). Lider al opoziției liberale antimilitariste, a cucerit din nou puterea cu ajutorul trupelor civile, devenind președintele Republicii (1895–1899); a instaurat în țară un regim civil care a durat 20 de ani.

PIÉRON [pierō], **Henri** (1881–1964), psiholog francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări experimentale privind psihologia senzațiilor („Senzația, ghid al vieții"), a somnului; inițiator al docimologiei („Examinare și docimologie"). Sinteze („Tratat de psihologie aplicată", „Psihologie diferențială", „De la actinie la om").

PIERRE v. **Petru.**

PIERRE [pier], oraș în N S.U.A., pe Missouri, centru ad-tiv al statului Dakota de Sud (din 1889); 13,8 mii loc. (2000). Aeroport. Ind. ușoară. Piață agricolă. Muzeu de istorie locală (1930). Capitoliu (1905–1910). În anii 1948–1962, aici a fost construit un baraj pe râul Missouri, în urma căruia s-a format lacul de acumulare Oahe, lung de 320 km. Fundat în 1880 într-o regiune locuită de indienii arikara, ca punct terminus al căii ferate ce venea de la Chicago.

PIERRE (PIER, PIETRO) LOMBARDO v. **Petrus Lombardus.**

PIERROT (diminutivul lui *Pierre*), s. m. (TEATRU) Personaj buf din vechea comedie italiană *(commedia dell'arte)* preluat de teatrul francez și apoi de teatrul de pantomimă. Îmbrăcat în alb cu nasturi mari, negri și fața înălbită, reprezintă de obicei, perechea Arlechinului.

PIERSIC (lat. *persicus*) s. m. Pom fructifer din familia rozaceelor, originar din China, înalt de 4–6 m, cu frunze eliptic-lanceolate, flori roșii-carmin până la albe și fructe comestibile *(Prunus persica)*. Introdus în cultură de peste 4 000 de ani; este pretențios față de climă și sol, fiindu-i prielnice locurile adăpostite și solurile fertile. În România este răspândit mai ales în Dobrogea, Crișana și Banat.

PIERSIC, Florin (n. 1936, Cluj), actor român. Dezinvolt, exuberant, dar și cu mari disponibilități pentru jocul interiorizat, a creat numeroase roluri de juneprim, apoi roluri de compoziție atât în comedii, cât și în drame (în teatru: „Tragedia optimistă", „Discipolul diavolului", „Orfeu în infern", „Oameni și

Florin Piersic

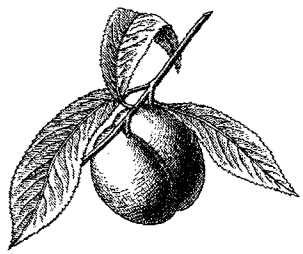

Piersică

șoareci", „Un fluture pe lampă", „Năpasta", „Zbor deasupra unui cuib de cuci"; în film: „Haiducii lui Șaptecai", „De-aș fi... Harap Alb", „Rug și flacără", „Drumul oaselor", „Trandafirul galben", „Racolarea", „Mihai Viteazul", „Pintea", „Columna"). Foarte popular datorită rolurilor din filme de aventuri și apariţiilor în show-uri de televiziune.

PIERSICĂ (lat. *persica*) s. f. Fruct al piersicului, bogat în vitamine, zaharuri, săruri minerale; este o drupă cărnoasă, de formă aproape sferică, gălbuie sau roșietică, cu pieliţa catifelată, pulpa suculentă, parfumată și sâmburele dur, brăzdat cu șanțuri. Se prelucrează industrial sub formă de gemuri, compoturi, marmelade, dulceţuri; folosit și la prepararea ţuicii. Sunt diuretice, depurative, energizante, spasmolitice etc. Cel mai mare producător de **p.** din lume este China (3,8 mil. t, 2000)

PIERZANIE *(< pierde)* s. f. **1.** Moarte; dezastru, prăpăd. ✦ Suferinţă mare, nenorocire. **2.** Degradare morală; desfrâu, perdiţie.

PIESĂ (< fr.) s. f. **I. 1.** Organ de mașină monobloc sau element component al unui organ, mecanism, instrument, aparat al unei instalaţii etc. ✧ *P. de schimb* = **p.** fabricată în serie mare și livrată separat de sistemele tehnice în componenţa cărora intră, urmând a fi montată în locul unei piese similare uzate. **2.** (ELT.) *P. de contact* = **p.** de alamă prevăzută cu un inel ceramic și care se interpune în scopuri de protecţie între bușonul siguranţei fuzibile și contactul soclului. **II. 1.** Fiecare dintre unităţile unui ansamblu. V. *bucată.* **2.** *P. de teatru* = operă literară scrisă sub formă de dialog și destinată reprezentării pe scena unui teatru; operă dramatică. **3.** Compoziţie muzicală. **4.** Fiecare dintre actele, documentele, însemnările cuprinse într-un dosar, într-o colecţie etc. **5.** Obiect de valoare sau operă de artă expuse într-un muzeu sau făcând parte dintr-o colecţie. **6.** Fiecare dintre figurile cu forme caracteristice la jocul de șah, domino etc. **7.** Fiecare dintre obiectele de îmbrăcăminte ale unui ansamblu vestimentar. **8.** Monedă.

PIESEȚĂ *(< piesă)* s. f. (Livr.) Mică piesă de teatru; scenetă.

PIETA (cuv. it.) s. f. Termen preluat și adaptat de creștinism din Antichitatea romană, incluzând în cultul divin și pe acela al milei, al iubirii. În repertoriul catolic a reprezentat o importantă temă iconografică, inspirată de patimile lui Iisus Hristos, ilustrând tema plângerii lui. De obicei, scenele (statuie sau tablou) o reprezintă pe Maica Domnului (singură sau însoţită de alte personaje) ţinându-l în braţe pe Iisus mort, coborât de pe cruce. Motiv foarte frecvent în Evul Mediu și Renaștere, a constituit tema multor capodopere, din care, dincolo de sentimentul religios, răzbate sentimentul etern uman al mamei îndurerate. Tema apare pentru prima oară în Germania, la începutul sec. 14; cea mai cunoscută „Pietà" este creaţia lui Michelangelo de la Catedrala Sf. Petru din Roma (1499).

PIETAS (în mitologia romană), zeiţă care personifica respectul evlavios, cucernicia faţă de zei, dar și devoţiunea faţă de semeni. Ea garanta exercitarea corectă a obligaţiilor rituale religioase ale fiecărui credincios. Reprezenta și virtutea morală a împăraţilor romani. Simbolul ei era lebăda, considerată pasăre sacră.

PIETATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Comportament religios plin de veneraţie și recunoștinţă, asemănător atitudinii copiilor faţă de părinţii lor, prezent mai cu seamă în religiile în care cultul strămoșilor este hotărâtor (în China, în iudaism); presupune meditaţii, pelerinaje, sacrificii, acte de caritate, toate săvârșite sub impulsul venerației și recunoștinţei. ✦ Evlavie, cucernicie, smerenie, pioșenie. **2.** Sentiment de respect profund și duioșie faţă de cineva sau de ceva.

Pietà (sculptură de Michelangelo)

PIETERMARITZBURG [pi:tərmæritbə:g), oraș în E Rep. Africa de Sud, centrul ad-tiv al prov. KwaZulu-Natai; 156,5 mii loc. (1991). Aeroport. Metalurgia aluminiului; fabrici de cauciuc, de decorticare a orezului, textile, cosmetice, de încălţăminte și de prelucr. a lemnului (mobilă). Centru comercial. Universitatea Natal (1909). Grădină botanică. Fortul Napier (1843), monument istoric. Bisericile Saint Andrew's (1855) și Saint George's (1897). Întemeiat în 1838 de Pieter Retief și Gert Maritz, devine oraș în 1853.

PIEȚIN (< fr.; de la *pied* „picior") s. n. Boală a cerealelor caracterizată prin înnegrirea părţii bazale a tulpinilor, care provoacă pălirea, căderea sau îndoirea plantelor; este provocată de ciupercile *Ophiobolus graminis* și *Leptosphaeria herpatrichoides.*

PIETISM (< fr., germ.; {s} lat. *pietas* „pietate") s. n. **1.** Mișcare reformatoare în cadrul luteranismului german fondată în 1671 de pastorul alsacian Philipp Jakob Spener (1635–1705), apărută ca o reacţie contra dogmatismului bisericii oficiale; sub A.H. Francke (1663– 1727), succesorul lui Spener, Universitatea din Halle a devenit centrul acestei mișcări. Caracterizată prin reîntoarcerea la sentimentul pietăţii, preconizând o viaţă morală, rigorism în practicile religioase și ascetism. Principali reprezentanţi: G. Arnold, N.L. Zinzendorf. **P.** a influenţat bisericile moraviană și metodistă. **2.** Tendinţă permanentă în bisericile creștine, accentuând asupra sacrificiului personal și a exerciţiilor de pietate.

PIEȚON (< fr.; de la *pied* „picior") s. m. Persoană care circulă pe jos pe o arteră (cu trotuare), străbătută de vehicule; trecător.

PIETRAIN [pietrẽ] (cuv. fr.) subst. Rasă de porci de culoare albă cu pete negre, crescută pentru producţia de carne (în special pentru șuncă).

PIETRAR *(< piatră)* s. m. **1.** Lucrător care prelucrează blocuri de piatră brută pentru construcţii, dându-le forme regulate, cu muchii și feţe netede. ✦ Lucrător care pietruiește drumul. **2.** (Reg.) Zidar. **3.** Pește teleostean dulcicol răpitor, cu corpul fusiform de 30–40 cm lungime, de culoare galbenă pe aripioare și brună spre coadă *(Aspro zingel).* Trăiește în locurile pietroase din

Pietrar (3.)

Pietrar (4.)

râuri. Sin. *fusar mare*. **4.** Pasăre călătoare din familia turdide, înrudită cu sturzul, având penajul cenușiu pe partea dorsală, alb pe partea ventrală, galben-crem pe piept, coadă negru cu alb având un model caracteristic; masculul are o pată neagră pe părțile laterale ale capului *(Oenanthe oenanthe);* trăiește mai ales prin locuri stâncoase și nisipoase.

PIETRARI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei; 3 366 loc. (2003). Expl. de tufuri vulcanice. Viticultură. Centru de cusături și țesături populare. Festival anual al portului popular („Hora costumelor"). În satul **P.** se află bisericile de lemn Sf. Nicolae (1737) și Sfinții Voievozi (1865), iar în satul Pietrarii de Sus biserica de zid Buna-Vestire (1742, cu fresce originare).

PIETRELE DOAMNEI, stâncă zveltă în masivul Rarău, alcătuită din calcare mezozoice, de forma unei prisme triunghiulare, ca rezultat al eroziunii diferențiale. Lipsită de vegetație. Declarată monument al naturii. La baza ei apar plante rare ca ochii șoricelului, papucul doamnei, floarea de colț ș.a.

PIETRICICA, vastă culme deluroasă în Subcarpații Moldovei, extinsă pe direcție NV–SE, între râurile Bistrița și Trotuș, alcătuită din gresii, marne și argile oligocene și miocene, care mărginește spre E depr. Tazlău-Cașin. Alt. max.: 746 m (vf. Biene). Păduri de fag și carpen.

PIETRIȘ *(< piatră)* s. n. **1.** (GEOL.) Rocă sedimentară mobilă, alcătuită din fragmente rotunjite de minerale și roci cu dimensiunile cuprinse între 2 mm și 70 mm; poate fi de natură marină sau fluviatilă. Se exploatează în general din albiile majore ale râurilor, fiind utilizat ca *balast* **(1, 2),** adesea după sortarea în *balastiere.* ✦ Formațiune geologică alcătuită din asemenea roci. **2.** Pământ pietros sau nisipos, neproductiv.

PIETROASA 1. Com. în jud. Bihor, situată la poalele de NV ale m-ților Bihor, pe râul Crișu Pietros; 3 403 loc. (2003). Expl. de marmură (Chișcău), de calcar și de granit. Centru etnografic și de artă populară (sculpturi în lemn, mobilier țărănesc, rotărit, țesături și costume populare). Teritoriul comunei este inclus în Parcul Național al Munților Apuseni; în cadrul lui se află o serie de rezervații naturale: Pietrele Galbenei, Valea Galbenei, platoul carstic Padiș, Piatra Bulzului, ghețarul „Focul Viu", Avenul Borțigului, molhașurile din valea Izbucelor, Cetățile Ponorului, Fâneața izvoarelor Crișului Pietros, Pietrele Boghii, Săritoarea Bohodeiului, depr. Bălileasa, Groapa de la Barsa, vf. Biserica Moțului, platoul carstic Lumea Pierdută. Pe terit. satului Chișcău se află *Peștera Urșilor.* Satul **P.** apare menționat documentar în 1587. În satul Cociuba Mică, atestat documentar în 1587, se află biserica Sf. Gheorghe (sec. 18). **2.** Com. în jud. Timiș, situată la poalele de NV ale m-ților Poiana Ruscăi, pe cursul superior al râului Bega Poieni; 1 169 loc. (2003). Expl. de min. de fier și de calcar. În satul **P.,** atestat documentar în 1514, se află biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1779), iar în satele Crivina de Sus și Poieni, bisericile de lemn cu hramul Cuvioasa Parascheva (1676, renovată în 1778 și din 1791, pictată în 1812).

PIETROASELE, com. în jud. Buzău, situată la poalele de SSE ale dealului Istrița; 3 569 loc. (2003). Haltă de c.f. Centru viticol și de vinificație. Stațiune experimentală viticolă (din 1892). Pe terit. satului **P.** au fost descoperite urmele unui castru roman (sec. 2 d.Hr.) și marele tezaur, datând din epoca migrației popoarelor, cunoscut sub numele de „Tezaurul de la Pietroasa" sau „Cloșca cu puii de aur", atribuit regelui vizigot Atanaric, care se presupune că ar fi îngropat acest tezaur în anul 375 d.Hr., în timpul pătrunderii hunilor în spațiul carpato-danubian. Din acest tezaur, alcătuit inițial din 22 de piese din aur, se mai păstrează astăzi doar 12 piese, cu o greutate totală de 18,79 kg, fiind format dintr-un taler, o oenochoe fusiformă, o pateră, două cupe (una octogonală și alta dodecagonală), o fibulă mare, având forma unei păsări de pradă, decorată cu pietre prețioase, o pereche de fibule identice, reunite printr-un lanț, decorate cu pietre prețioase, o fibulă mică ș.a. Tezaurul se află, parțial, la Muzeul Național de Istorie a României din București.

PIETRO DA CORTONA (pe numele adevărat *Pietro Berrettini*) (1596–1669), pictor și arhitect italian. De formație clasică, s-a inspirat din arhitectura romană și renascentistă. Unul dintre maeștrii barocului roman. În pictură s-a distins prin spectaculos și fantezie

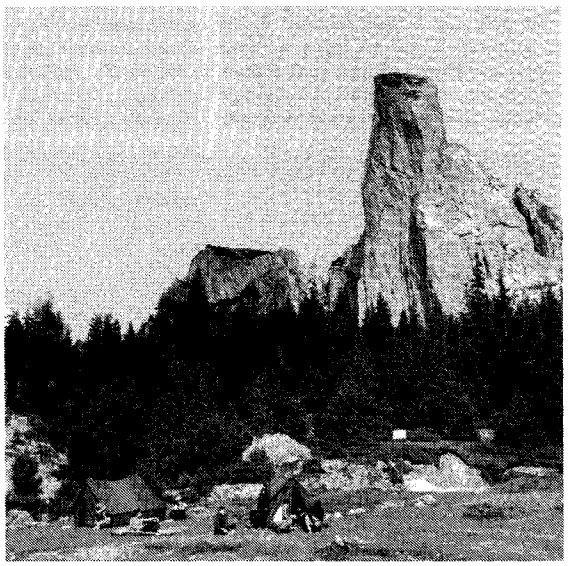

Pietrele Doamnei

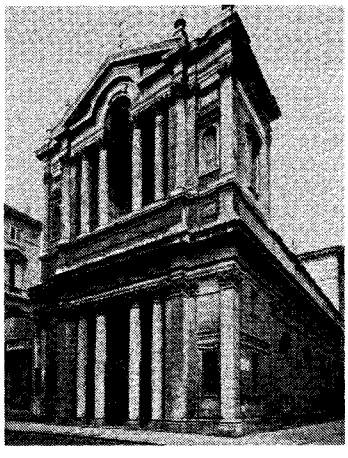

Pietro da Cortona.
Biserica Santa Maria in Via Lata

(frescele de la mica biserică Santa Bibiana din Roma, „Triumful divinei providențe", „Vârsta de aur", „Povestea lui Enea" — fresce în palatele Barberini din Roma, Pitti din Florența). Ca arhitect, a realizat mai multe biserici (Santo Luca și Martin, Santa Maria della Pace, Santa Maria in Via Lata, toate la Roma ș.a.).

PIETROS, -OASĂ *(< piatră)* adj. (Despre locuri, drumuri etc.) Plin de pietre **(1)**, cu pietre; (despre pământ) care conține piatră. ✦ Fig. Tare, dur. ✦ (Despre fructe) Cu miezul tare, cărnos. ✦ (Despre oameni) Robust, voinic.

PIETROSU, numele mai multor vârfuri din Carpații Românești, dintre care cele mai cunoscute sunt: **P.** din m-ții Căliman (2 100 m), inclus în Parcul Național Călimani, **P.** din m-ții Rodnei (2 303 m), cel mai înalt din Carpații Orientali, cu stație meteorologică de altitudine și o rezervație complexă, înființată în 1932, extinsă pe 900 ha, inclusă de către UNESCO în rețeaua rezervațiilor biosferei, în prezent făcând parte din Parcul Național al m-ților Rodnei, **P.** din m-ții Bistriței (1 791 m) și **P.** din m-ții Maramureșului (1 854 m).

PIETROȘANI 1. Com. în jud. Argeș, situată în depr. Domnești-Pietroșani din zona dealurilor Argeșului, pe Râul Doamnei; 5 997 loc. (2003). Pomicultură. Muzeu etnografic (fondat 1970), în satul Retevoiești. Bisericile Sf. Treime (1795) și Sf. Filofteia (1896– 1902), în satele Retevoiești și Bădești. Cula Drugănescu (1822), în satul Retevoiești. **2.** Com. în jud. Teleorman, situată în S câmpiei Burnas, în zona de confl. a râului Vedea cu Dunărea; 3 235 loc. (2003).

PIETROȘEL *(< pietros)* s. m. (IHT.) Porcușor.

PIETROȘIȚA, com. în jud. Dâmbovița, situată la poalele m-ților Bucegi, pe cursul superior al Ialomiței, 3 343 loc. (2003). Stație de c.f. Pomicultură. Muzeu de istorie și etnografie (Pietroșița). Bisericile cu dublu hram — Cuvioasa Parascheva și Sf. Nicolae (1810, renovată în 1852–1858) și Adormirea Maicii Domnului și Sf. Parascheva (1765–1767), în satele Dealu Frumos și **P.**

PIETRUI *(< piatră)* vb. IV tranz. A pava un drum, o șosea etc. cu piatră.

PIEYRE DE MANDIARGUES [pje:r də mădiarg], **André** (1909–1991), scriitor francez. Exponent al suprarealismului oniric realizat într-un stil baroc rafinat. Operă dominată de misticism. Romane („Marmură", „Motocicleta", „Doliul trandafirilor", „Crinul de mare", „Totul va dispărea"), piese de teatru („Isabella Morra", „Noaptea secularã"), versuri („Muzeul negru", „Sub tăișul lamei", „Pârâul singurătății"); eseuri de artă (seria „Belvedere").

PIEZ (< fr. {i}; {s} gr. *piezein* „a apăsa") s. m. Unitate de măsură a presiunii (simbol: pz), egală cu presiunea exercitată de o forță de un sten uniform repartizată pe o arie de 1 m^2.

PIEZIȘ, -Ă (< [în] *piez*, reg. „pieziș") adj., adv. **1.** În diagonală, înclinat, oblic; strâmb. **2.** În pantă repede. **3.** Pe ocolite, indirect; *p. ext.* pe ascuns, tainic. **4.** (Despre privire) Lăturalnic, cu coada ochiului; *p. ext.* bănuitor, iscoditor, dușmănos.

PIEZO- (< fr.; {s} gr. *piezein* „a apăsa") Element de compunere cu semnificația „presiune", „comprimare", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

PIEZOELECTRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Referitor la piezoelectricitate, care prezintă piezoelectricitate. ✧ *Efect p. direct* (sau *invers*) = polarizare electrică (respectiv deformare mecanică) a unor corpuri cristaline sub acțiunea unor solicitări mecanice exterioare (respectiv a unui câmp electric exterior). Descoperit (1880) de Pierre și Jacques Curie.

PIEZOELECTRICITATE (< fr. {i}) s. f. Proprietate a unor cristale ca blenda de zinc, cuarț, titanat de bariu ș.a. de a prezenta efect piezoelectric.

PIEZOGRAFIE (< fr.; {s} *piezo-* + gr. *graphe* „descriere") s. f. Tehnică de explorare a sistemului cardiovascular bazată pe studiul variațiilor presiunii intraarteriale în cursul evoluției cardiace, înregistrate electronic (cu piezografu!) prin intermediul unui detector aplicat pe piele, la nivelul arterei studiate. Permite diagnosticul precoce al alterațiilor vasculare.

PIEZOMETRIC, -Ă (< fr.) adj. *Nivel p.* (sau *suprafață p.*) = nivel până la care se pot ridica apele subterane captive, care se aflaseră sub acțiunea unei presiuni hidrostatice ridicate, atunci când are loc egalizarea acesteia cu presiunea atmosferică (de ex. cu prilejul unor foraje); dacă *n.p.* este ridicat, apele țâșnesc deasupra nivelului solului (ape arteziene).

PIEZOMETRU (< fr. {i}; {s} *piezo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea compresibilității fluidelor.

PIFTIE (< ngr., bg.) s. f. Mâncare preparată din carne, oase și cartilaje de porc, pasăre etc., cu adaos de

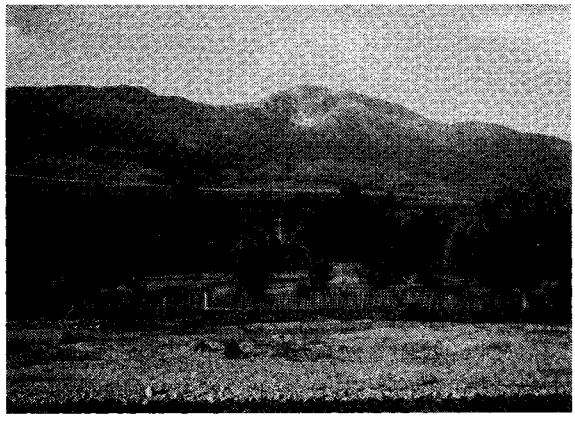

Vârful Pietrosu Rodnei

ingrediente (în special usturoi), care se fierbe mult pentru a se închega; după răcire capătă aspect de masă gelatinoasă; răciturâ.

PIGAFETTA, Antonio (c. 1480/1491–c. 1534), călător și navigator italian. L-a însoțit pe Magellan în prima călătorie în jurul lumii (1519–1522), realizând, din însărcinarea regelui spaniol Carol I, o descriere a călătoriei („Relatare asupra primei călătorii în jurul lumii").

PIGALLE [pigal], **Jean-Baptiste** (1714–1785), sculptor francez. A marcat perioada de trecere de la rococo la clasicism („Monumentul lui Ludovic al XV-lea" de la Reims, „Mormântul lui Henry d'Harcourt", în biserica Notre-Dame din Paris și mai ales „Mausoleul mareșalului Mauriciu de Saxa" — capodoperă a sculpturii funerare franceze, în biserica Saint-Thomas din Strasbourg); scene mitologice („Mercur legându-și sandala"); busturi în bronz („Diderot", „Frederic cel Mare"), statuia în marmură a lui Voltaire ș.a.

PIGMALION (PYGMALION), rege legendar grec din ins. Cipru. Sculptor. Îndrăgostit de o statuie de fildeș care o reprezenta pe Afrodita și al cărui autor probabil era. La rugămintea lui și impresionată de asemănarea cu propriul chip, zeița a însuflețit statuia, care a primit numele de Galatea. Din căsătoria celor doi s-a născut o fiică, Paphos, al cărui fiu, Ciniro, a fundat cetatea omonimă, în care a ridicat un templu închinat Afroditei.

PIGMENT (< fr.; lat. *pigmentum* „culoare pentru pictură") s. m. **1.** Substanță organică colorantă prezentă în organism, sintetizată în unele celule și țesuturi. ✧ *Pigmenți biliari* = substanțe colorate prezente în bilă[1], rezultate din degradarea hemoglobinei (ex. bilirubina, biliverdina etc.). În mod normal sunt prezenți în plasmă, urină și materii fecale. **2.** *Pigmenți asimilatori* = ansamblul **p.** prezenți în celulele plantelor, care intervin în procesul de fotosinteză. Se disting **p.** clorofilieni, carotenoizi și ficobilinici. **3.** *P. melanic* v. *melanină*. **4.** Substanță colorată, solidă (organică sau anorganică), pulverizată, insolubilă în mediul în care este suspendată, folosită pentru colorare în industria lacurilor și a vopselelor, a materialelor plastice etc.

PIGMENTA (< fr.) vb. I refl. (Despre piele, țesuturi) A se colora datorită prezenței sau depunerii de pigmenți **(1)**.

PIGMENTAȚIE (< fr.) s. f. Prezența pigmenților **(1)** în anumite țesuturi (ex. **p.** pielii); colorație cauzată de acești pigmenți.

PIGMEU (< fr., lat.; {s} n. pr. gr. *Pygmaios,* numele unui popor legendar de pitici) s. m. **1.** (În mitologia greacă) Fiecare dintre reprezentanții unor populații legendare de pitici despre care se credea că au trăit fie în Ethiopia, fie în India, fie în nordul legendar. **2.** (La pl.) Grupuri de populații africane (batua, bakwa, bambuti-bakongo, efe, aka), puțin numeroase, care trăiesc izolate în pădurile tropicale din bazinul fluviului Congo; au capul mare în raport cu trupul, statură joasă (în medie 141–142 cm), o piele de culoare brun-roșietică, o constituție îndesată, picioarele scurte. ✦ (Și la sg.) Persoană care aparține unuia dintre aceste grupuri de populație. **3.** Fig. Om fără valoare, fără putere, fără calități, fără merite.

PIGNON [piñõ], **Édouard** (1905–1993), pictor francez. Litograf și tehnoredactor. Ajutat de Picasso, și-a organizat prima expoziție (1939). A câștigat o mare notorietate cu o serie de lucrări, inițial cu o structură foarte solidă („Veliere și marinari din Ostende"), apoi din ce în ce mai dinamice („Colinele din Bandol", „Lupte de cocoși"), dar și pline de lirism („Scafandri").

PIGOU [pigeu], **Arthur Cecil** (1877–1959), economist britanic. Prof. univ. la Cambridge. A introdus în economie noțiunea de „prosperitate" și a subliniat necesitatea unei intervenții a statului la nivelul repartiției veniturilor.

PIGULI vb. IV tranz. **1.** (Despre păsări) A ciuguli. **2.** A lua câte puțin din ceva. ✦ Fig. A jefui pe cineva cu încetul, pe nesimțite. **3.** A lucra cu migală la ceva; a migăli.

PIJAMA (< fr., engl.; cuv. originar din limba hindi) s. f. Îmbrăcăminte de casă, formată din pantaloni și bluză, folosită mai ales pentru dormit.

PIJPER [peipər], **Willem** (1894–1947), compozitor olandez. Excelent pedagog (Amsterdam și Rotterdam), critic avizat, armonist rafinat. Tehnică creatoare foarte personală de creștere organică, pornind de la o scurtă celulă melodico-armonică. Sinteză a stilurilor lui Mahler și Debussy. Creație simfonică („Șase epigrame simfonice"), concertantă, camerală, muzică de scenă, opere („Halewijn" și „Merlijn").

PIKE [paik], **Kenneth Lee** (n. 1912), lingvist american. Creator al unei teorii lingvistice originale („tagmemica"), inspirată de *behaviorism*, expusă în lucrarea „Limbajul în relație cu teoria unificată a structurii comportamentului uman". Studii de fonetică și fonologie.

PIK KOMMUNIZMA, vârf în m-ții Pamir. Alt.: 7 495 m. Ghețari.

PIK LENINA, vârf în culmea Zaalai din m-ții Pamir (Asia Centrală). Alt.: 7 134 m. Acoperit de ghețari.

PIK POBEDÎ, vârf în masivul Tianshan, la E de L. Issîk-Kul. Alt.: 7 439 m.

PILADE (în mitologia greacă), văr și prieten nedespărțit al lui Oreste, cu a cărui soră, Electra, s-a căsătorit. Prietenia lor a rămas proverbială.

PILAF (< tc., ngr.) s. n. Mâncare preparată din orez, de obicei cu carne (de pasăre) sau cu legume, ciuperci, etc.

PILASTRU (< fr.) s. m. (În arhitectura clasică) Stâlp, de secțiune dreptunghiulară, prevăzut de obicei cu bază și capitel; servește ca element decorativ sau de consolidare a unui zid. Poate fi angajat când face corp comun cu zidul și degajat când este așezat la o mică distanță de zid.

PILAT DIN PONT (PONTIUS PILATUS) (? – după 36 d.Hr.), procurator roman al Iudeii (26–36). Potrivit tradiției, în timpul administrației sale în Palestina a avut loc procesul și condamnarea lui Hristos (33), după care, pentru a-și arăta nevinovăția s-a spălat pe mâini în fața mulțimii. Înlăturat din funcție după masacrul samaritenilor, se pare că s-a sinucis.

PILÂTRE DE ROZIER [pilatr de rozje], **Jean François** (1754–1785), chimist și aeronaut francez. A creat, la Paris, Muzeul Științelor (1781), primul de acest gen. Împreună cu marchizul François d'Arlandes, a realizat, la 21 nov. 1783, cu un aerostat, primul zbor în atmosferă (c. 12 km în 25 min.). A murit în timpul tentativei de a traversa într-un balon Pas de Calais.

Jean François Pilâtre de Rozier

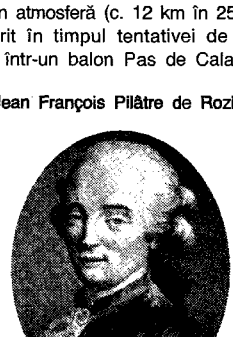

PILĂ[1] (< bg., scr.) s. f. Sculă aşchietoare, prevăzută pe suprafeţele exterioare cu un număr mare de dinţi mărunţi, folosită la prelucrări de ajustare. ✦ Mic obiect asemănător cu cel de mai sus, folosit pentru netezirea şi rotunjirea unghiilor (după tăierea lor).

PILĂ[2] (< fr.) s. f. **1.** Generator de curent electric continuu, fără piese în mişcare, capabil să transforme direct în energie electrică fie energia chimică *(p. electrochimică* sau *galvanică),* fie energia termică *(p. termoelectrică),* fie energia luminoasă *(p. fotovoltaică).* ✧ *P. de concentraţie* = generator în care energia electrică se dezvoltă datorită schimbului de substanţă între două soluţii cu concentraţii diferite. *P. de combustie* = generator în care energia electrică se dezvoltă datorită oxidării lente a unui combustibil. **2.** (FIZ.) *P. atomică* = reactor nuclear. **3.** Picior de pod executat din zidărie, din piatră sau din metal, destinat să preia sarcinile şi să le transmită la fundaţie. ✧ Expr. *A avea pile* = a se bucura de protecţia (nemeritată) a cuiva.

PILCOMAYO, râu în America de Sud, afl. dr. al râului Paraguay, la Asunción; 1 609 (după alte surse, 1 100 km, cel mai mare subafluent de pe Glob); supr. bazinului: 192 mii km^2. Izv. din Anzii Centrali, de la 3 950 m alt., de la c. 30 km SE de lacul Poopó, străbate pe direcţie NNV–SSE Cordillera Real, printr-o vale puternic adâncită (c. 1 000 m) şi apoi întinsa câmpie Gran Chaco, formând, în aval de localit. La Esmeralda, graniţa dintre Argentina şi Paraguay. Afl. pr.: Pilaya. Navigabil pe ultimii 200 km.

PILDĂ (< magh.) s. f. **1.** Model considerat ca demn de urmat; exemplu caracteristic, demonstrativ, care poate servi drept învăţătură. ✧ Loc. *De pildă* = de exemplu, bunăoară. ✦ Pedeapsă sau măsură drastică aplicată cuiva cu scopul de a servi drept avertisment celorlalţi. **2.** (Rar) Învăţătură în formă alegorică, povestire cu tâlc; parabolă. ✦ Tâlc, semnificaţie. ✦ (Înv.) Proverb, maximă.

PILEAŢI (< lat. *pilleati,* de la *pileus* „un fel de bonetă frigiană") s. m. pl. Nume dat în unele izvoare antice nobililor geto-daci; tarabostes.

PILI[1] (< *pilă*) vb. IV tranz. A efectua operaţia de pilire.

PILI[2] (cf. ţig. *pilo*) vb. IV (Fam.) **1.** Refl. A se ameţi cu băutură, a se chercheli. **2.** Tranz. A bea băuturi alcoolice.

PILIER (< fr.) s. n. **1.** Porţiune dintr-un zăcământ delimitată prin lucrări miniere (ex. galerii) sau cuprinsă între zone de exploatare. **2.** (La rugbi) Fiecare dintre cei doi înaintaşi din prima linie care încadrează pe taloner într-un meleu.

PILIFORM, -Ă (< fr.) adj. Care are forma unui fir de păr.

PILIRE (< *pili*[1]) s. f. Procedeu de prelucrare a suprafeţelor prin aşchiere cu ajutorul pilei[1]. Este, în special, un procedeu de finisare.

PILITURĂ (< *pili*[1]) s. f. Totalitatea aşchiilor metalice rezultate după pilire.

PILIUŢĂ, Constantin (1929–2003, n. Botoşani), pictor român. Compoziţii cu tematică socială şi istorică („Bobâlna", portrete („Autoportret", „Şt. Luchian", „N. Iorga", „T. Vianu") şi naturi statice figurative („Flori") cu accente expresioniste, în tonuri palide. Artă monumentală, scenografie şi grafică.

PILLAT 1. Ion P. (1891–1945, n. Bucureşti), poet român. Nepot, după mamă, al lui Ion C. Brătianu. M. coresp. al Acad. (1936). A făcut parte din cercul „Gândirea". Împreună cu T. Arghezi, a scos (1922–1924) revista „Cugetul românesc". Iniţial, versuri de formulă parnasiano-simbolistă („Visări păgâne", „Eternităţi de o clipă"), apoi pe teme tradiţionaliste, dominate de sentimentul elegiac al amintirii şi al trecerii, contrastând cu peisajul rămas neschimbat („Pe Argeş în sus", „Satul meu", „Biserica de altădată"); ulterior, poezie de viziune neoclasică („Scutul Minervei", „Ţărm pierdut", „Poeme într-un vers", „Caietul verde"). Eseuri („Tradiţie şi literatură", „Portrete lirice"); în colab. cu Perpessicius a întocmit „Antologia poeţilor de azi"; traduceri. Premiul Naţional (1936). **2. Cornelia P.** (n. 1921, Bucureşti). Istoric de artă şi scriitoare română. Soţia lui **P. (3).**

Ion Pillat

Lucrări monografice („Pictura murală în epoca lui Matei Basarab"). Studii: „Variaţiuni pe teme date în arta medievală românească". Memorii: „Ofrande". **3. Dinu P.** (1921–1975, n. Bucureşti), scriitor român. Fiul lui **P. (1).** Romane („Moartea cotidiană"). Monografii („Ion Barbu"), studii de literatură română şi comparată („Romanul de senzaţie în literatura română din a doua jumătate a sec. al XIX-lea", „Dostoevski în conştiinţa literară românească"). Deţinut politic (1959–1964). **4. Monica P.** (n. 1947, Bucureşti), poetă şi scriitoare română. Fiica lui **P. (3).** Volume de poezii („Sentinţe suspendate"). Eseuri („Cultura ca interior", „Drumul spre Emaus").

PILLNITZ [pilnits], localitate în Saxonia (suburbie a oraşului *Dresda*). Aici a avut loc, la 27 aug. 1791, o întrevedere secretă între împăratul Leopold II al Austriei şi regele Frederic Wilhelm II al Prusiei, care au semnat o declaraţie, ameninţând Franţa revoluţionară cu intervenţia, dacă nu se restabileşc „drepturile" regelui Ludovic XVI („Declaraţia de la **P.**"). Monumente: Weinbergkirche (1723–1728). În Noul Palat (1818–1826) se află, din 1945, Galeria de pictură din Dresda.

Constantin Piliuţă. Autoportret

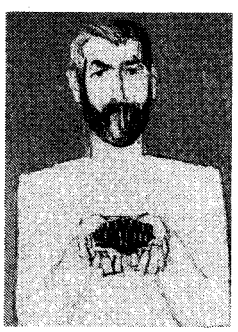

Dinu Pillat

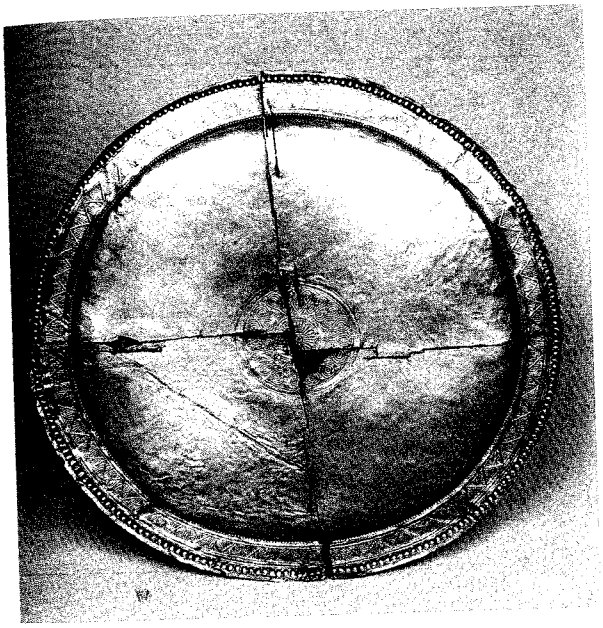

Tava mare

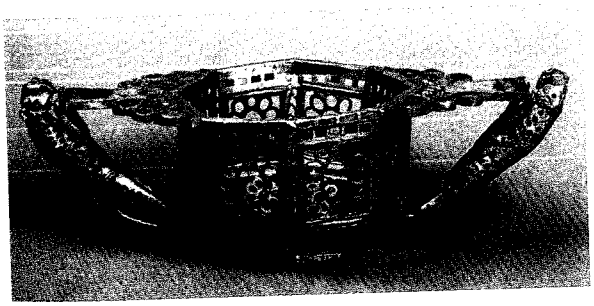

Coşuleţ poligonal cu opt laturi

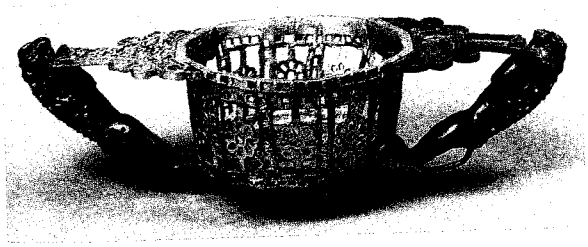

Coşuleţ poligonal cu douăsprezece laturi

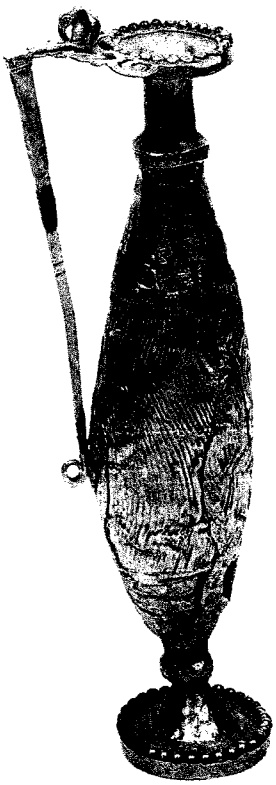

Cană de vin

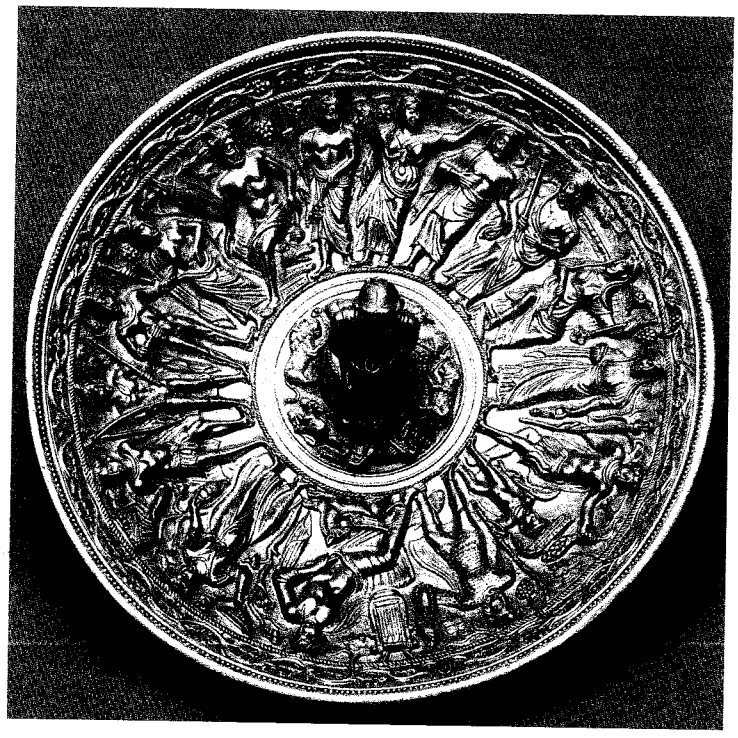

Patera

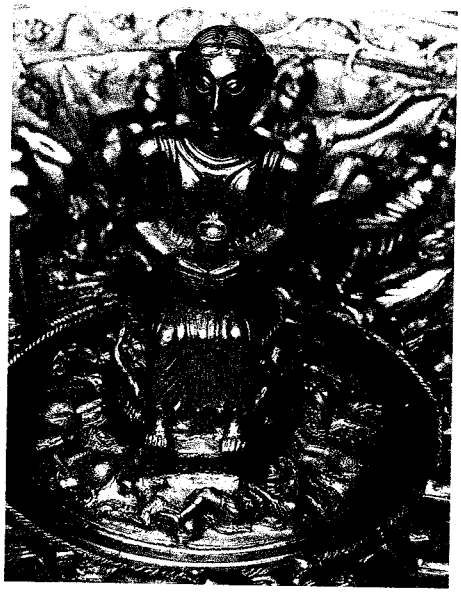

Patera, figurina centrală (detaliu)

Patera, figurina centrală (detaliu)

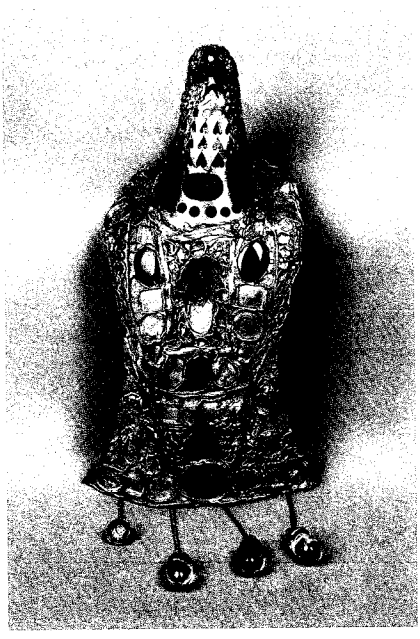

Fibula mare

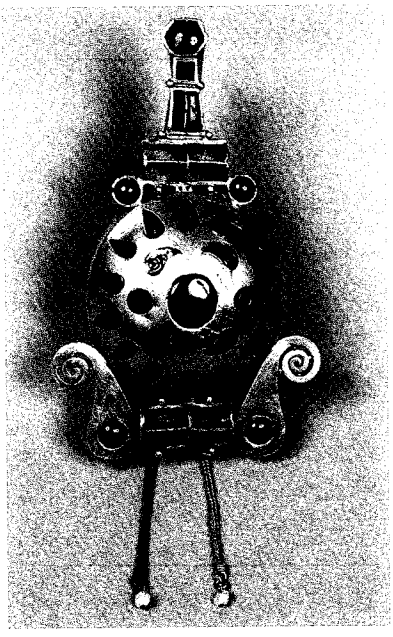

Fibula mică

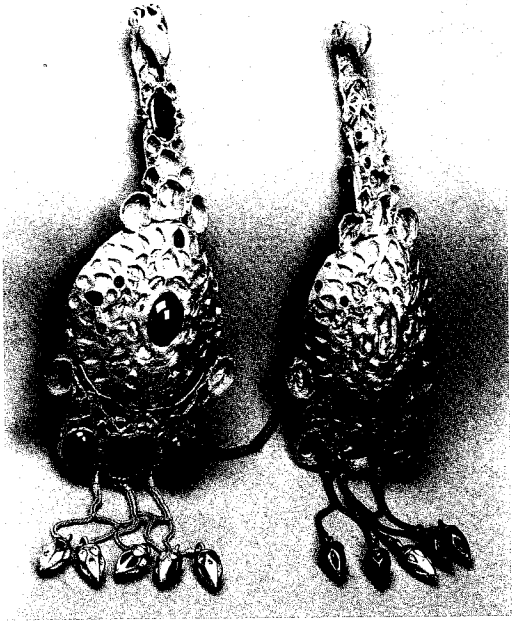

Fibulele mijlocii

PLANTE OCROTITE

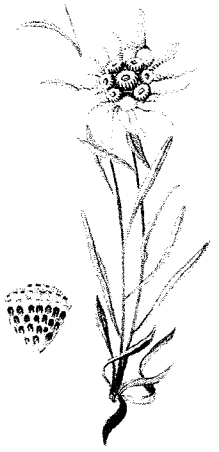

Floare de colți
(Leontopodium alpinum)

Bibilică
(Fritillaria meleagris)

Garofița-Pietrei Craiului
(Dianthus callizonus)

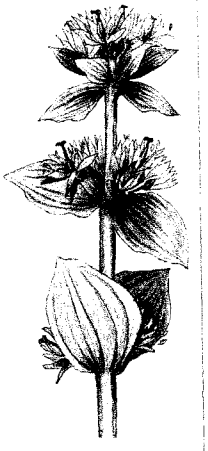

Ghințură galbenă
(Gentiana lutea)

Iederă albă
(Daphne laureola)

Iederă albă
(Daphne blagayana)

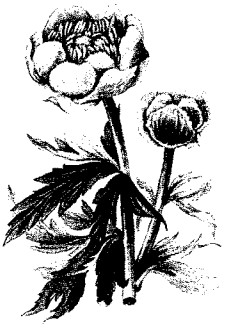

Bulbuci de munte
(Trollius europaeus)

Sângele voinicului
(Nigritella rubra)

Sângele voinicului
(Nigritella nigra)

Tămâiță
(Daphne cneorum)

Floare de lotus
(Nymphaea lotus var. thermalis)

Strugurii-ursului
(Arctostaphylos uva-ursi)

PILNIAK, Boris Andreevici (pseud. lui *B.A. Vogau*) (1894–1938), scriitor rus. Romane de evocare a Revoluției și a Războiului civil („Anul gol", „Povestea lunii nestinse") sau descriind reconstrucția țării („Volga se varsă în Marea Caspică"), apoi zugrăvind cruzimea noii societăți într-o manieră critică („Copacul roșu"). Însemnări de călătorie („Rădăcinile soarelui nipon", evocând satiric societatea americană. Arestat în 1937 și deportat în Siberia.

PILOCARPÍNĂ (< fr. {i}) s. f. (FARM.) Alcaloid extras din diferite specii ale plantei *Pilocarpus*, utilizat ca sudorific și antidot al atropinei, fiind un parasimpaticomimetic.

PILÓN (< fr.) s. m. **1.** (ARHIT.) Construcție monumentală la intrarea templelor antice egiptene formată din două masive de zidărie; era un element caracteristic fațadei. Pereții întregului **p.** erau decorați cu reliefuri și inscripții. **2.** Element decorativ în formă de stâlp prismatic așezat la intrarea într-un parc, într-o expoziție etc. **3.** (CONSTR.) Fiecare dintre stâlpii de rezistență care susțin o cupolă, un arc de pod, o construcție etc. **4.** Suport de metal, de beton armat sau de lemn, pentru susținerea conductelor și izolatorilor la liniile de transport al energiei electrice.

PILON [pilõ], **Germain** (c. 1537–1590), sculptor francez. Lucrări funerare (mausoleul familiei de Valois la Saint-Denis, „Monumentul inimii lui Henric II", „Catherina de Medici"), statui („Cancelarul René de Birague îngenuncheat"), scene mitologice („Cele trei Grații"), care reprezintă o tranziție între tradiția gotică și sculptura barocă. A executat monede și medalii.

PILONÁRE (< *pilon*) s. f. (CONSTR.) Operație de îndesare a pământului sau a unui material granular prin batere cu maiul sau cu ajutorul unor plăci grele.

PILÓR (< fr.) s. m. Orificiu prin care stomacul comunică cu duodenul.

PILORIZĂ (< fr.; {s} gr. *pilos* „pălărie" + *rhiza* „rădăcină") s. f. (BOT.) Caliptră **(1).**

PILÓS, -OÁSĂ (< fr.; de la lat. *pilus* „păr") adj. Care aparține părului, privitor la păr; care prezintă păr.

PÍLOS v. **Navarino.**

PILÓT[1] (< fr., it.) s. m. **1.** Persoană calificată care conduce o aeronavă, un elicopter. ✧ *P. de încercare* = p. specializat în testarea aeronavelor înainte de a fi fabricate în serie sau înainte de introducerea lor în trafic. *P. automat* = instalație automată de comandă a unei aeronave, care servește pentru menținerea unui regim de zbor sau pentru executarea unor manevre. *Instalație* (sau *stație*) *p.* v. *instalație.* **2.** Persoană specializată care dirijează un convoi de vehicule sau o navă în condiții speciale (restricții de viteză, particularități ale traseului, la intrarea și ieșirea din port etc.). **3.** Persoană care conduce o mașină de curse.

PILÓT[2] (< fr.) s. m. (CONSTR.) Piesă de oțel, de beton armat etc. (diametrul 13–18 cm; lungimea: 80– 150 cm) care se introduce în teren aproape pe întreaga ei lungime, vertical sau înclinat, pentru a transmite terenului încărcările reazemelor construcțiilor sau pentru a consolida terenul.

PILOTÁ (< fr.) vb. I tranz. **1.** A conduce, a manevra în calitate de pilot[1] **(1)** o aeronavă, o navă. etc. ✦ Fig. A conduce, a îndruma, a călăuzi. **2.** A conduce un vehicul sau o navă în condiții speciale (restricții de viteză, porțiuni periculoase ale traseului, la intrări în porturi, la navigație pe canale, la navigație fluvială prin cataracte etc.).

PILOTÁJ (< fr.) s. n. Acțiunea de a pilota; tehnica conducerii unei aeronave în zbor, folosind repere terestre vizibile **(p.** vizual) sau numai aparatele de bord **(p.** instrumental).

PILÓTĂ s. f. Plapumă umplută cu fulgi sau cu puf.

PILOTÍNĂ (< fr.) s. f. Ambarcație care conduce navele ce intră și ies din port și transportă pilotul la bordul navei ce urmează să efectueze anumite manevre dificile.

PILOZITÁTE (< fr.; {s} lat. *pilosus* „păros") s. f. (La om) Prezența părului pe suprafața tegumentelor, dependentă de caracterele sexuale secundare.

PIŁSUDSKI [piusutski], **Józef** (1867–1935), mareșal și om politic polonez. Fondator (1892) și unul dintre liderii Partidului Socialist Polonez (1893–1908). Surghiunit în Siberia (1887–1892) pentru activismul său socialist. În timpul Primului Război Mondial a comandat o legiune poloneză, care a luptat de partea Austro-Ungariei împotriva Rusiei. După proclamarea independenței de stat a Poloniei (11 nov. 1918), **P.** este desemnat conducător al țării (1918–1922), perioadă în care Polonia a intrat într-un conflict militar cu Rusia Sovietică (1919–1921), încheiat cu Tratatul de la Riga (1921), prin care s-a stabilit frontiera sovieto-polonă. După retragerea din viața publică (1922), a preluat din nou puterea, în 1926, printr-o lovitură de stat. Prim-min. (1926–1928, aug.–dec. 1930) și ministru de Război (1926–1935), a guvernat autoritar, instaurând o dictatură militară, cunoscută în istorie sub numele de „Sanacja".

PILU, com. în jud. Arad, situată în C. Crișurilor, pe Crișu Alb și pe canalul Morilor, la granița cu Ungaria; 2 046 loc. (2003). Iazuri și heleșteie (în satul Vărșand). Punct de vamă (Vărșand), extins și modernizat în anii 1995–1996.

PILÚLĂ (< fr., lat.) s. f. Preparat farmaceutic de formă, în general, sferică, compus dintr-o substanță activă înglobată într-o pulbere inertă; se administrează pe cale bucală.

PIMEN GEORGESCU (numele de botez **Petru**) (1853–1934, n. Provița de Sus, jud. Prahova), mitropolit român. M. de onoare al Acad. (1918), prof. la Facultatea de Teologie din București. Episcop al Dunării de Jos (1902–1909), mitropolit al Moldovei (1909–1934). În timpul Primului Război Mondial a organizat spitale pentru răniți în mănăstiri. Lucrări: „Amintiri din marele război".

PIMÉTRU s. n. Instrument pentru măsurarea directă a presiunii medii din cilindrul unui motor termic.

PIN[1] (lat. *pinus*) s. m. Arbore din familia pinaceelor, genul *Pinus*, cu numeroase specii răspândite în Europa, Asia, N Africii și America. În România este frecvent *p. silvestru*, arbore înalt până la 40 m, cu scoarța roșcată, exfoliată și frunze aciculare lungi de 4–6 cm, grupate câte două. *(Pinus sylvestris). Pinul negru de Banat*, subspecie

Józef Piłsudski

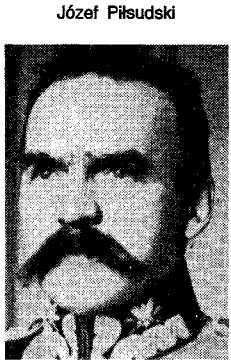

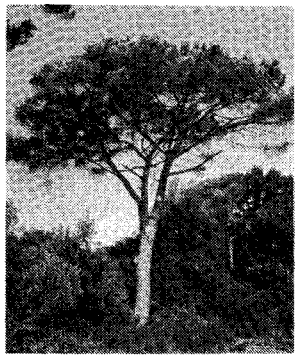

Pin[2]

endemică în SV României, pe stâncării, mai ales calcaroase, bine reprezentat îndeosebi în bazinul Cernei *(Pinus nigra* ssp. *banatica*). Este considerat relict terțiar. În plantații este răspândit și **p.** negru austriac, ca și specii de **p.** originare din America de Nord, îndeosebi **p.** strob. Florile sunt grupate în conuri de culoare brună-cenușie, de 3–7 cm lungime. Foarte răspândit în pădurile din Europa și Siberia, iar în România în regiunile montane; se mai cultivă în plantații forestiere sau ca arbore ornamental. Lemnul său, foarte rezistent, este folosit în construcții. Din muguri și frunze se fac infuzii și siropuri, cu proprietăți antibronșitice, antiseptice, diuretice etc. Fiind veșnic verde și cu rășina nealterabilă, este considerat simbol al nemuririi.

PIN[2] (în engl. *P*ersonal *I*dentification *N*umber), semnătură electronică necesară pentru efectuarea operațiilor în rețeaua de bancomate.

PIN[3] s. n. (La pl.) Picioruțe conductoare prin care se montează pe placa unui calculator microprocesorul (cipul); părțile conectorului tată ce intră în conectorul mamă.

PINACEE (< fr.; {s} lat. *pinus* „pin") s. f. pl. Familie de arbori rășinoși (conifere), monoici, din încrengătura gimnospermelor, cu frunze aciculare persistente la majoritatea speciilor, cu flori unisexuate, grupate în conuri (ex. bradul, molidul, pinul etc.). Importante pentru industria lemnului. Sin. *abietacee.*

PINACLU (< fr. {i}; {s} lat. *pinna* „crenel") s. n. (ARHIT.) Element constructiv și totodată decorativ, de forma unei piramide sau a unei clopotnițe mici, așezat în partea superioară a unui contrafort spre a-i spori stabilitatea; a fost folosit cu precădere în arhitectura gotică (ex. altarul bisericii Sankt Wolfgang, Austria). În arhitectura medievală românească, **p.** apare adesea la monumentele gotice din Transilvania (la corul Bisericii Negre din Brașov **p.** sunt decorate cu fleuroane).

PINACOTECĂ (< fr.; {s} gr. *pinakotheke* „depozit de tablouri sau cărți") s. f. Mare colecție de tablouri; muzeu în care se expune și se păstrează această colecție. În Antichitatea greco-romană orice galerie publică de artă purta acest nume.

PINANG (PENANG) [penan] **1.** Oraș în Malaysia, în NE insulei cu același nume (282 km^2), port la str. Malacca, centrul ad-tiv al statului **P.**; 180,5 mii loc. (2000). Metalurgia cositorului, decorticarea orezului, uleiuri vegetale și produse textile. Centru comercial. Export de cauciuc, cositor, copra și ceai. Se mai numește și *George Town.* **2. (Pulau Pinang),** stat în Malaysia, ocupând V pen. Malacca și ins. omonimă; 1,03 mii km^2; 1,3 mil. loc. (2000). Expl. și prelucr. minereurilor și cositorului. Cauciuc; orez, fructe tropicale. Cumpărat de Compania Britanică a Indiilor Orientale (1785) și cedat statului britanic (1786) a intrat în componența Federației Malaya (1957).

PINAR DEL RÍO, oraș în NV Cubei; 138,6 mii loc. (1991). Nod de comunicații, Expl. de min. de cupru. Ind. tutunului, a mobilei, chimică, mat. de constr. și a zahărului. Centru comercial. Turism. Fundat în 1775.

PINATUBO, vulcan activ în Filipine, situat în SV ins. Luzon. Alt.: 1 780 m. Erupția din 1991 (prima după 600 de ani), a avut efecte devastatoare, fiind considerată una dintre cele mai mari erupții din sec. 20.

PINCIO, denumire a uneia din cele șapte coline ale Romei situată în N orașului. Celebră pentru piața și parcul proiectate (1810) de arhitectul italian G. Valadier.

PINCOPS (< engl., germ.) s. n. (IND. TEXT.) Țeavă mică cu firul de bătătură înfășurat pe ea, care poate fi introdusă direct în suveică la războaiele de țesut.

PINCUS [piŋkəs], **Gregory Goodwin** (1903–1967), medic american. Specialist în endocrinologie. Contribuții în domeniul fecundării *in vitro.* În 1956 a realizat producerea pilulelor contraceptive orale.

PIND (PÍNDHOS), Munții Pindului, munți în V Greciei, întinzându-se de la NV (de la granița cu Albania) spre SE, până în apropiere de istmul Corint; alcătuiți din calcare și fliș. Lungime: 109 km. Lățime: 32 km. Alt. max.: 2 637 m (vf. Smólikas). Constituie o prelungire a Alpilor Dinarici. Păduri de conifere și tufărișuri. Formează cumpăna de ape dintre M. Egee și M. Ionică, separând Epirul (la V) de Tesalia (la E).

Pindar

PINDAR (c. 522/518–c. 438 î.Hr.), poet grec. Născut într-o familie aristocratică beoțiană, a fost educat în împrejurimile Atenei și a trăit cea mai mare parte a vieții la Teba. Poezii ilustrând aproape toate speciile genului liric coral, căruia i-a dat cea mai mare strălucire, în dialectul literar doric. S-au păstrat din opera sa doar „Odele triumfale" (epinikia) în patru cărți: „Olimpicele", „Pythicele", „Istmicele", „Nemeenele", compuse

Pincio. Piața Poporului, proiectată de G. Valadier

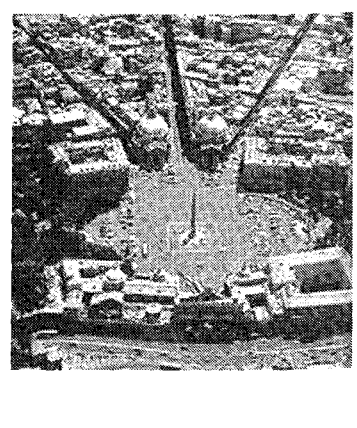

în cinstea învingătorilor de la Jocurile panelenice.

PINDLING [pindliŋ], **Lynden Oscar** (n. 1930), om politic bahamez. Lider al Partidului Liberal Progresist. Prim-min. al Uniunii Bahamas (1967–1992). A promovat o politică de încurajare a turismului și de atragere a unor investiții externe importante, ce au dus la prosperitatea țării.

PINEALĂ (< fr. {s} lat. *pinea* „con de pin") adj. *Glandă* ~ = epifiză.

PINEL, Philippe (1745–1826), medic francez. Considerat întemeietorul psihiatriei moderne. Director al azilului Salpêtrière (1795–1826); a propus noi metode de tratament pentru bolnavii psihic, în special pentru alienații mintal agitați („Tratat medico-filosofic asupra alienării mintale sau a maniei").

PINEN (< fr. {i}) s. m. Hidrocarbură din clasa terpenelor, care se găsește în terebentină. Se întrebuințează ca dizolvant pentru lacuri și vopsele și ca materie primă la fabricarea camforului sintetic.

PIÑERA [piniera], **Virgilio** (1912–1979), scriitor cubanez. Unul dintre inițiatorii teatrului absurdului în America Latină. Poezie ermetică, nuvele și romane caracterizate prin umor negru („Cel ce vine să mă salveze").

PINERO [pinierou], **Sir Arthur Wing** (1855–1934), dramaturg englez de origine portugheză. Comedii sentimentale („Dulcele Lavender") și drame în maniera lui Ibsen („A doua soție", „Casa în ordine").

PINGEA (< tc.) s.f. Bucată de talpă folosită pentru a înlocui sau a dubla jumătatea din față a tălpii la încălțămintea uzată; *p. ext.* partea din față a tălpii încălțămintei, pe care se calcă.

PINGELI (< *pingea)* vb. IV tranz. A pune pingele la încălțămintea uzată.

PINGO (< fr.) s. n. (GEOGR.) Hidrolacolit.

PING-PONG (< fr., engl.) s. n. Tenis de masă.

PINGUIN (< fr.) s. m. Denumire dată unor genuri de păsări marine din familia spheniscide, palmipede, ihtiofage, nezburătoare, dar bune înotătoare, cu ciocul lung, albe pe piept și pe burtă și negre pe spate, care trăiesc în colonii în emisfera sudică, îndeosebi pe țărmurile Antarctidei, dar și în unele insule cu climă rece; unele specii ajung și în extremitatea sudică a Australiei, a Noii Zeelande și Africii, pe coasta

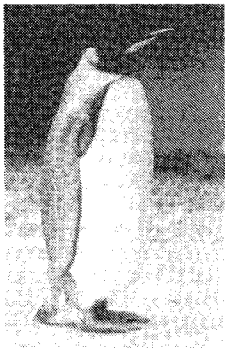

Pinguin

vestică a Americii de Sud și în ins. Galapagos. De înălțime între 40 și 90 cm, au picioarele scurte, situate la extremitatea posterioară a trunchiului, penele mici și foarte dese, iar aripile scurte, improprii pentru zbor, au rolul de înotătoare. Pe uscat stau în poziție verticală și au mersul legănat; sunt foarte bune înotătoare și scufundătoare. Strămoșul **p.**, al cărui schelet a fost descoperit în 1975, avea 1,80 m. Printre cele mai cunoscute specii se numără **p.** regal, **p.** imperial, **p.** Adélie.

PINGXIANG, oraș în SE Chinei (Guangxi Zhuangzu), la SE de Nanning, pe c.f. Wuhan–Changsha–Hanoi (1938–1951 și unită în 1955 cu sistemul feroviar vietnamez), în apropierea granței cu Vietnam; 305,5 mii loc. (1990). Centru comercial internațional cu Vietnamul. Fundat ca avanpost militar în timpul dinastiei Sung (960–1279), devine ținut și prefectură în timpul dinastiei Ming (1368–1644).

PINION (< fr.) s. n. **1.** Roată dințată cu număr mic de dinți, care intră în componența angrenajelor, fiind deseori roata conducătoare a acestora. **2.** Partea superioară a unui perete exterior, de obicei de formă triunghiulară, cuprinsă între planșeul podului și cele două versante ale acoperișului. Frecvent utilizat în arhitectura romanică și gotică, atât la construcțiile civile, cât și la cele bisericești.

PINIPEDE (< fr. {i}; {s} lat. *pinna* „pană" + *pedis* „picior") s. n. pl. Ordin de mamifere placentare, carnivore acvatice, cu corpul fusiform și membrele transformate în înotătoare și care vin pe uscat pentru odihnă, reproducere și pentru alăptarea puilor (ex. foca, leul-de-mare, morsa). Sunt vânate pentru grăsime, carne și piele.

PINK FLOYD [piŋk floid], grup britanic de muzică rock. Format în 1966, l-a avut ca animator pe Syd Barrett (chitară, voce); alături de el: Roger Waters (chitară bas), Rick Wright (claviaturi) și Nick Mason (baterie). Turnee uriașe, cu efecte speciale și de lumini, peste 150 mii. de albume vândute. Muzică de atmosferă reprezentativă pentru rockul psihedelic, tulburătoare, halucinantă: „Time", „Breathe", „The Great Gig in the Sky", „Money". Au influențat decisiv muzica anilor '70. Discografie selectivă: „Dark Side Of the Moon", „Wish You Were Here", „The Wall". Din 1968 a fost condus de David Gilmour până în 1983, când s-a destrămat.

PINOCCHIO, celebru personaj al romanului pentru copii cu același nume scris de *C. Collodi,* care prezintă aventurile unei marionete, devenită un mic băiețel. Popularitatea personajului a devenit extraordinară în întreaga lume după ce Walt Disney a creat (1940) desenele animate, care-l aveau drept erou.

PINOCHET UGARTE [pinoʃe ugarte], **Augusto** (n. 1915), general și om politic chilian. Comandant-șef al armatei, autor al loviturii militare (sept. 1973) prin care a fost înlăturat președintele Salvador Allende. Șef al Juntei Militare de Guvernământ (din 1973) și președinte al Republicii Chile (1974–1990). A instaurat în țară un regim dictatorial. Constrâns să cedeze puterea în fața opoziției crescânde. Detenția lui Pinochet la Londra (1998– 2000), la cererea Spaniei, declanșează unele confruntări și dezbateri pro și contra **P.** privind gravele crime săvârșite de acesta în perioada dictaturii (3 100 persoane asasinate, 1 200 dispărute,

Pinocchio

100 000 arestate și torturate, 300 000 exilate sau autoxilate etc.). În final se obține inculparea fostului dictator și detenția preventivă acestuia la domiciliu.

PINOLĂ (< germ.) s. f. (TEHN.) Axul păpușii mobile (de ex. la strung) în care se fixează fie un vârf de susținere a piesei de prelucrat, fie o sculă de găurire sau de filetare.

PINOS, Isla de ~ v. **Juventud, Isla de la ~.**

PINOT [pinǫ] (cuv. fr.) s. n. *P. gris* = soi de viță de vie originar din Alsacia (Franța), cu ciorchini mici, cilindrici; mustul este necolorat. Produce vinuri albe superioare, demiseci sau dulci. *P. noir* = soi de viță de vie originar din Burgundia (Franța), cu ciorchini cilindrici, mici, bătuți și boabe negre, mărunte. Produce vinuri negre superioare.

PINSCHER [pinʃər] (cuv. germ.) s. m. *P. pitic* = rasă de câini de apartament, de origine germană; asemănător cu dobermanul, dar de dimensiuni mult mai mici (25–30 cm înălțime, 2–3 kg). Inteligent și curajos, în ciuda taliei reduse.

PINSK, oraș în SV Rep. Belarus, port în zona de confl. a râului Pina cu Pripeat, la 166 km E de Brest; 130 mii loc. (1999). Constr. și reparații navale. Ind. mobilei și a pielăriei. Menționat documentar în 1097.

PINTĂ (<. engl.) s. f. Unitate de măsură a capacității sau volumului folosită în sistemul anglo-saxon. Echivalent cu 0,568 l.

PINTEA, Adrian (n. 1954, Beiuș), actor român de teatru și film. Regizor și scriitor. Prof. univ. la București. Debutul cu rolul Romeo îl consacră unei cariere de june prim romantic. Repertoriu în care împletește forța cu fragilitatea, grația cu gravitatea, senzualitatea cu spiritualitatea: în teatru („Hamlet", de Shakespeare, „Ondine" de J. Giraudoux, „Henric al IV-lea" de L. Pirandello); în film („Iancu Jianu", „Cei care plătesc cu viața", „Pădureanca"); pe micul ecran: „D-ra Cristina" după Mircea Eliade, „Don Carlos" de Schiller. Spectacole regizate („Orfeu în infern", „Nebun din dragoste" de T. Williams, „Thomas Becket" de J. Anouilh). Autorul volumelor: „Pământul americanului" (nuvele), „Umbrit" (poezie).

PINTEA, Gligor (PINTEA VITEAZUL) (?–1703, n. sat Măgoaja, jud. Cluj), haiduc român de prin părțile Maramureșului. Luptând cu ceata sa alături de curuți, a căzut în timpul luptei pentru cucerirea orașului Baia Mare. Erou al baladelor populare românești.

PINTEN (< sl.) s. m. **1.** Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiță sau cu un vârf pe care călărețiil îl prind la călcâiul cizmelor pentru a îmboldi calul la mers, la alergare sau la săritură. ✧ Expr. *A bate din pinteni* = (despre militari) a alătura cu zgomot călcâiele încălțămintei (cu pinteni) unul de altul pentru a lua poziția de drepți. ✦ Lovitură dată cu p. **(1). 2.** (ZOOL.) Formație cornoasă situată în partea dinapoi a piciorului, deasupra labei, la cocoș și la masculii altor specii de păsări, sau deasupra gleznei la cal și la bou. ✦ (BOT.) Petală transformată, asemănătoare cu un pinten **(2)** (ex. la speciile de *Viola).* **3.** (TEHN.) Proeminență pe o piesă, servind ca limitor de cursă sau ca locaș de articulație. **4.** (CONSTR.) *P. de baraj* = element de construcție executat din beton și încastrat în terenul de fundație, asigurând legătura acestuia cu barajul; mărește rezistența și siguranța barajului. **5.** (GEOGR.) Culme cu aspect de interfluviu înalt, alcătuită din roci mai dure, dezvelite prin eroziune, mărginită de dealuri mai scunde sau de arii depresionare. De obicei **p.** sunt formați din roci mai dure; în Subcarpații de la Curbură se individualizează doi **p.** de fliș paleogen (**p.** de Văleni și **p.** de Homorâciu), intercalați între depozitele miocene mai puțin dure, ceea ce a permis evidențierea unei fâșii de interferență carpato-subcarpatică. **6.** *Pintenul secarei* = cornul-secarei.

PINTENAT, -Ă *(< pinten)* adj. **1.** Prevăzut cu pinteni **(1). 2.** (Despre unele păsări) Cu pinteni **(2).** ✦ (Substantivat, m.; glumeț) Cocoș.

PINTENOG, -OAGĂ (< bg., scr.) adj. (Despre cai) Care are pete albe sau anumite porțiuni ale membrelor de culoare albă (de regulă în treimea inferioară).

PINTER [pintə], **Harold** (n. 1930), actor, dramaturg și scenarist englez. Reprezentant al teatrului absurdului. Piese încărcate cu forță dramatică și emoțională, cu dialoguri remarcabile, prezentând dificultățile de comunicare între oameni și dezastrul la care duce resemnarea („Custodele", „Măsuța de servit gustări", „Paznicul", „Întoarcerea acasă", „Amantul", „Pământul nimănui", „Infidelități"). Scenarii de film („Scriitorul", „Iubita locotenentului francez").

PINTILIE, Ilie (1903–1940, n. Iași), om politic român. Membru al C.C. al P.C.R. (din 1936), a activat mai cu seamă în rândurile sindicatelor, fiind

Lucian Pintilie

secretar al Uniunii Sindicatelor C.F.R. Arestat și condamnat în 1939, a murit sub zidurile prăbușite ale Doftanei, în urma cutremurului din 10 nov. 1940.

PINTILIE, Lucian (n. 1933, Tarutino, jud. Cetatea Albă, Basarabia), regizor român de teatru și film; scenarist și producător. Activitate artistică de notorietate în țară și străinătate. Figură proeminentă a mișcării de modernizare a teatrului românesc din anii '60–'70, „reteatralizarea teatrului". Spectacolele și filmele sale, îmbinând realismul naturalist cu stilizarea poetică, oferă modele de referință (în teatru: „D'ale carnavalului" de Caragiale, „Livada cu vișini" de Cehov, „Revizorul" de Gogol — spectacolul, pus în scenă în 1972, a fost interzis de autorități, după doar două reprezentații — „Rața sălbatică" de Ibsen, „Astă seară se improvizează" de Pirandello; în film: „Duminică la ora 6", „Reconstituirea", „Salonul nr. 6", „De ce trag clopotele, Mitică?", „Balanța", „O vară de neuitat", „Prea târziu", „Terminus Paradis" — Marele Premiu al juriului la Festivalul de la Veneția, 1990); regie de operă („Orestia" de Anatol Vieru, „Flautul fermecat" de Mozart, „Carmen" de Bizet).Lucrări: „4 scenarii", „Bricabrac" (memorii).

PINTO [pintu], **Fernão Mendes** (1510–1583), călător portughez. A între-

Harold Pinter

Pinturicchio. Portret de băiat

prins o lungă călătorie (1537–1557) în Asia, vizitând India, China și Japonia și lăsând o interesantă descriere a voiajului („Peregrinări").

PINTO DA COSTA [pințu de kɐʃtə], **Manuel** (n. 1938), om politic din São Tomé și Príncipe. Secretar general al Mișcării de Eliberare (din 1970). Primul președinte al țării după declararea independenței (1975–1991).

PINTURICCHIO (Bernardino di Betto, zis il ~) (c. 1454–1513), pictor italian. Elev al lui Perugino. Ample decorații murale și tablouri de șevalet („Încoronarea Fecioarei", „Adorația magilor", „Buna-Vestire", fresce în cele șase camere ale apartamentului Borgia pentru papa Alexandru VI, în Capela Sixtină, în Biserica Santa Maria del Popolo din Roma, în catedrala și în Palatul Petrucci, cele 10 scene din viața papei Pius II la biblioteca Piccolomini din Catedrala din Siena). Predilecție pentru redarea pitorească a detaliului; colorit aprins.

PIN-UP [pinəp] (cuv. engl. de la *to pin up* „a prinde cu ace de gămălie") subst. invar. **1.** Femeie tânără cu un fizic agreabil și sexy. **2.** Imagine (fotografie sau desen) a unei femei drăguțe, sumar îmbrăcată sau goală, servind ca decor într-un local sau ca ilustrație într-o revistă.

PÎNXIT (cuv. lat. „a pictat") subst. **1.** Formulă anterioară sec. 19, săpată pe placa de gravură alături de numele pictorului după opera căruia gravorul și-a executat lucrarea. **2.** (În pictură) Inscripție care însoțea numele artistului, pe unele tablouri, pentru a atesta originalitatea operei.

PINYIN [phin-in] (cuv. chinez) subst. Sistem oficial de transliterare a caracterelor chinezești în alfabetul latin adoptat de R.P. Chineză (1958) în urma recomandărilor Conferinței Internaționale de la Geneva.Folosit pe plan mondial, s-a substituit în Europa sistemelor de transliterare existente (Wade-Giles, Lessing ș.a.).

PINZA, Ezio (1892–1957), bas italian. Stabilit în S.U.A. (1926), apare frecvent la Metropolitan, dar și la toate marile teatre europene. Predominant roluri de Verdi și Mozart (rolul Don Giovanni l-a cântat de peste 200 de ori). Abordează și comedia muzicală. Voce de bas cantabil de mare calitate. A excelat în stiluri din cele mai diverse; calități actoricești și fizic seducător. Unul dintre cântăreții desăvârșiți ai epocii.

PÎNZGAU (cuv. germ.) subst. **1.** Rasă de taurine pentru producția mixtă de lapte și de carne, originară din Austria. Are culoarea roșie-castanie, cu o dungă albă de-a lungul spinării. În România este crescută în regiunile muntoase (Sibiu, Vatra Dornei ș.a.). **2.** Rasă de cai grei (750–850 kg) de tracțiune. În România se crește în număr restrâns în Transilvania și în Banat. Numită și rasă *norică*.

PINZÓN [pinθon] **1. Martin Alonso Yáñez P.** (c. 1440–1493), navigator spaniol. În timpul primei călătorii a lui Columb spre America, a comandat (în 1492) vasul „Pinta". **2. Vicente Yáñez P.** (c. 1460–1523), navigator spaniol. Frate cu **P. (1).** Comandant al vasului „Niña" în timpul călătoriei lui Columb. A descoperit coasta Braziliei și gurile Amazonului (1500) și a participat la expediția lui Diaz de Solis (1508–1509), de-a lungul coastelor atlantice ale Americii de Sud, stabilind caracterul insular al Cubei.

PIOCIÁNIC (< fr.) adj. *Bacil ~* = bacii gram-negativ, prezent în stare naturală în apă și uneori în organism *(Pseudomonas aeruginasa)*. Poate produce infecții grave la persoanele cu imunitate scăzută; adesea contaminarea se produce în spitale.

PIODERMÍȚĂ (< fr. {i}; {s} gr. *pyon* „puroi" + *derma* „piele") s. f. Termen general care înglobează diverse afecțiuni supurative ale pielii (foliculitele, furunculozele, impetigo etc.) datorate stafilococului sau streptococului.

PIOLÉT (< fr.) s. m. Instrument asemănător cu un târnăcop mic, folosit de alpiniști mai ales la escaladarea zonelor acoperite cu gheață.

PIÓN[1] (< fr.) s. m. Piesă de șah, de cea mai mică valoare, așezată în fața celorlalte figuri, înainte de a începe partida. Fiecare jucător posedă câte opt pioni.

PIÓN[2] ({s} *pi*) s. m. (FIZ.) Nume dat mezonului π.

PIONEER [paiəniə], nume dat unei serii de sonde spațiale americane, care au permis studii asupra Lunii (patru sonde între 1958 și 1960), a spațiului interplanetar (cinci sonde, 1960–1968), a planetelor Jupiter, Venus și Saturn (cinci sonde, 1972–1978).

PIONÉZĂ s. f. v. **pionează.**

PIONIÉR, -Ă (< fr., **1.** rus.) subst., adj. **1.** S. m. Persoană care face parte dintr-un grup (de coloniști sau de emigranți) ce pătrunde pentru prima oară într-un ținut nelocuit, punând bazele unei vieți civilizate. ✦ Fig. Deschizător de drumuri noi în știință, în tehnică etc. **2.** S. m. *Trupe de pionieri* = trupe de geniu specializate în construcții de drumuri, fortificații, baraje explozive etc. ✦ Militar care face parte din aceste trupe. **3.** S. m. și f. (În România) Membru al unei organizații de masă a elevilor între 7 și 14 ani, îndrumată de P.C.R., având drept scop sprijinirea școlii în educarea comunistă a copiilor. A existat între 1949 și 1989. 4. *Plante pioniere* = plante care se instalează în locurile de unde vegetația a fost înlăturată din cauze naturale (ex. alunecări de teren, prăbușiri) sau antropice (tăierea pădurii, eroziune excesivă datorită utilizării neadecvate a terenului) sau pe terenuri nou apărute (insule formate prin erupții vulcanice, halde, rambleuri etc.), reprezentând prima etapă a procesului natural de refacere a covorului vegetal sau de colonizare cu vegetație a noi suprafețe.

PIONIERÁT *(< pionier)* s. n. Misiunea sau sarcina de pionier **(1).**

PIORÉE (< fr. {i}; {s} gr. *pyon* „puroi" + *rhein* „a curge") s. f. Eliminare de puroi dintr-un focar infecțios, frecventă mai ales la nivelul dinților (ex. **p.** alveolară).

PIÓS, -OÁSĂ (< fr., lat.) adj. Evlavios, cuvios; *p. ext.* însuflețit de dragoste și de respect.

PIOȘÉNIE (< *pios*) s. f. Pietate.

PIOTÓRAX (< fr. {i}; {s} gr. *pyon* „puroi" + *thorax* „piept") s. n. Colecție de puroi în cavitatea toracică, în spa-

țiul pleural, complicație a unui proces infecțios pulmonar sau general.

PIOVENE, Guido (1907–1974), scriitor italian. Romane de observație psihologică și morală („Scrisorile unei novice" — capodopera sa, „Stelele reci", „Furiile", „Mica lume modernă") sau de denunțare a războiului („Milă împotriva milei"). Eseuri („Situația psihanalizei", „Scriitori în oglindă", „Cu musca pe căciulă"). Reportaje de mare succes („America, această necunoscută", „Madame la France").

PIPĂ (< magh.) s. f. **1.** Ustensilă pentru fumat, formată dintr-un tub curbat sau drept (prin care se trage fumul), cu o parte îngroșată la capăt, în care se pune și se aprinde tutunul. **2.** (ELT.) Piesă de porțelan curbată, care servește la protecția conductoarelor electrice împotriva pătrunderii apei de ploaie la intrarea acestora în clădiri. **3.** Piesă rotitoare la capul de distribuție al unui motor cu electroaprindere, cu ajutorul căreia se închid succesiv circuitele de înaltă tensiune ale bujiilor motorului. **4.** (GEOL.) Coloană cilindrică, verticală, umplută cu material magmatic efuziv. Uneori reprezintă gazda unor importante acumulări de minereuri metalifere.

PIPĂI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A atinge (ușor) cu degetele sau cu mâna un lucru (pentru a constata prezența, forma sau consistența lui). ✦ (Despre animale) A atinge cu laba, mirosind cu botul. **2.** (MED.) A palpa. **3.** (Despre oameni) A se deplasa, a se orienta cu nesiguranță sau fără să vadă bine, ajutându-se de mâini, de baston etc. ✦ A căuta ceva dibuind (prin întuneric). **4.** Fig. A încerca să afle ceva; a tatona, a sonda.

PIPĂIT (< *pipăi*) s. n. Faptul de a pipăi. ✦ Unul dintre simțuri, cu ajutorul căruia, atingând corpurile cu suprafața sensibilă a pielii, luăm cunoștință de existența, de forma sau de alte însușiri ale lor. V. *tactil.*

Pipe-line

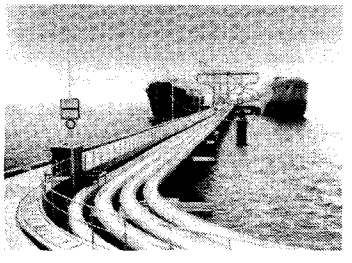

Piper

PIPE-LINE [paip-lain] (cuv. engl.) s. n. Conductă pentru transportul la distanță al fluidelor, în special al hidrocarburilor; oleoduct.

PIPER (< ngr.) s. m. **1.** Plantă tropicală perenă din familia piperaceelor, originară din Orientul Mijlociu și Extremul Orient, cu tulpina lungă și subțire, târâtoare sau agățătoare (liană) și fructe mici, verzi la început, care devin negre la maturitate și se folosesc drept condiment *(Piper nigrum).* ✦ Fig. Element înviorător; farmec, haz. **2.** (Reg.) Ardei (planta sau fructul). **3.** (BOT.) *Piperul-lupului* = tulichină. *Piperul-bălții* = plantă erbacee anuală din familia poligonacee, cu tulpina roșiatică, înaltă de 25–60 cm, frunze lanceolate cu o pată neagră pe fața superioară și flori verzi sau roșiatice grupate în spice false *(Polygonum hydropiper).* Răspândită în Europa și Asia, crește în locuri umede, mlăștinoase. Părțile aeriene cu frunze și flori au proprietăți hemostatice și diuretice. Se mai numește *piperul-broaștei, troscot roșu, troscot piperat.*

PIPERA (< *piper*) vb. I tranz. A pune piper **(1)** sau *p. gener.* ardei etc. în mâncare. ✦ Intranz. A avea gustul înțepător al piperului.

PIPERACEE (< fr.; {s} lat. *piper* „piper") s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, apetale, erbacee sau lemnoase, uneori liane, cu frunze simple, alterne, flori bisexuate grupate în inflorescențe și fruct bacă sau drupă, semințe cu albumen dezvoltat (ex. piperul). Conțin substanțe rășinoase și uleiuri eterice; unele se cultivă ca plante decorative. Sunt răspândite mai ales în regiunile tropicale.

PIPERAT, -Ă *(< pipera)* adj. **1.** (Despre mâncăruri și băuturi) În care s-a pus mult piper; picant. ✦ (Despre miresme, mirosuri) Înțepător, pătrunzător. **2.** Fig. (Despre prețuri, dobânzi etc.) Foarte ridicat. **3.** Fig. (Despre glume, anecdote etc.) Picant, (ușor) indecent.

PIPERAZINĂ (< fr.) s. f. Dietilenamină secundară ciclică; substanță sub formă de cristale incolore, solubile în apă, utilizată în tratamentul gutei și ca dizolvant al nisipului din urină.

PIPERMENT (< engl., fr.) s. n. Lichior de mentă.

PIPERNICI vb. IV refl. A nu mai crește, a nu se mai dezvolta normal din cauza unor condiții neprielnice; a se închirci, a se sfrijli.

PIPERONAL (< fr.) s. m. (FARM.) Heliotropină.

PIPETĂ (< fr.) s. f. Tub de sticlă (gradat) subțiat la un capăt, prevăzut uneori cu o pompă de cauciuc la celălalt capăt, folosit pentru a lua, a picura sau a măsura o cantitate (mică) de lichid.

PIPIRIG s. m. Denumire dată unor plante erbacee perene care cresc prin locuri umede sau apătoase; *Blysmus compressus, Bolboschoenus maritimus, Holoschoenus vulgaris, Scirpus sylvaticus, Schoenoplectus lacustris* (familia ciperaceelor), *Equisetum fluviatile, Equisetum hiemale* (familia ecvisetaceelor) etc. Acolo unde crește pipirigul, pământul e sărac, neproductiv. ✧ *P. de munte* = plantă erbacee perenă din familia ecvisetaceelor, înaltă de c. 1 m, cenușiu-verzuie sau albăstruie și cu un spic scurt, ovoid *(Equisetum hiemale).*

PIPIRIG, com. în jud. Neamț, situată la poalele culmii Pleșu, pe cursul superior al râului Neamț (Ozana); 8 811 loc. (2003). Expl. de petrol și gaze naturale. Fabrică de cherestea. Centru de confecționare a traistelor populare și a cojoacelor. Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1801, cu adăugiri din 1936) și Sf. Vasile (1829–1830), în satele **P.** și Boboiești.

Pipirig de munte

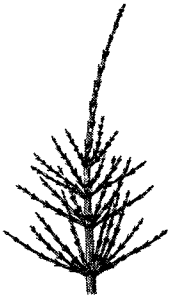

PIPKOV, familie de muzicieni bulgari. **1. Panaiot P.** (1871–1942), compozitor. Unul dintre primii compozitori naționali bulgari (operete, piese pentru pian). Dirijor de cor la Opera din Sofia. **2. Liubomir P.** (1904–1974), compozitor și pedagog. Fiul lui **P. (1).** Fondează în 1932, la Sofia, societatea „Muzica contemporană". Director al Operei din Sofia (1944–1948), apoi prof. la Conservator. Creație influențată de folclorul bulgar, de expresioniști și de Mussorgski. A scris trei opere, patru simfonii, muzică de cameră, corală (cântece patriotice, cantate) ș.a.

PIPOȘ, Petru (1859–1913, n. Alba Iulia), pedagog român de orientare herbartiană. Prof. la Preparandia din Arad. Manuale de specialitate („Metodica școalei poporale").

PIPOTĂ s. f. Stomacul muscular al unor păsări (ex. la găină), cu rol în triturarea grăunțelor (cu ajutorul pietricelelor pe care le înghite pasărea în acest scop).

PIPPIDI 1. Dionisie M. (1905–1993, n. Craiova), filolog clasic, istoric, arheolog și epigrafist român. Acad. (1990), prof. univ. la București. Director al Institutului de Arheologie din București (1971–1981). Președinte al Federației Internaționale a Asociațiilor de Studii Clasice (din 1974). Specialist în istoria antică și în epigrafie greco-romană („Recherches sur le culte imperial", „Autour de Tibère", „Formarea ideilor literare în antichitate", „Contribuții la istoria veche a României", „Studii de istorie a religiilor antice", „Geti e Greci sul Basso Danubio", „Scythica Minora", „Parerga", „Dicționar de istorie veche a României" (autor și coordonator), „Inscripțiile din Scythia Minor, I, Histria"). Traducătorul în limba română al *Poeticei* lui Aristotel și al filosofilor presocratici („Fragmentele Eleaților"). **2. Andrei** (n. 1948, București), istoric român. Fiul lui **P. (1.)**. Prof. univ. la București. Președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice (1997–2001). Director al Institutului Român de Istorie Recentă (2000–2002). Preocupări de istorie medievală occidentală („Contribuții la studiul legilor războiului în Evul Mediu") și medievală și modernă sud-est europeană („Hommes et idees du Sud-Est europeen"). Studii de istorie a culturii („Mihai Viteazul în arta vremii sale", „Despre statui și morminte"). Eseuri polemice pe teme istorice și civice („România regilor", „Rezerva de speranță"). A editat numeroase documente privind istoria românilor. Editor și comentator al unor texte de N. Iorga

Dionisie M. Pippidi

Andrei Pippidi

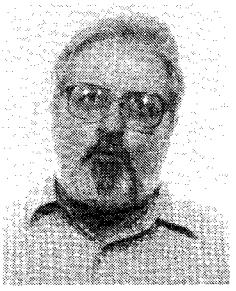

(„Scrisori către Catinca", „Generalități cu privire la studiile istorice"). **3. Alina Mungiu-P.** (n. 1964), scriitor și politolog român. Soția lui **P. (2).** Specialist în domeniul politicilor publice și al metodei econometrice („Românii după '89", „Politica după comunism", „Secera și buldozerul").

PIPPO SPANO (pe numele adevărat *Filippo de Scolari*) (1369–1426), condotier florentin, în slujba regelui Ungariei, Sigismund I de Luxemburg. Comite de Timiș, Caraș, Arad, Cenad, Cuvin, Zarand (1404–1426), i s-a încredințat, în 1419, conducerea Severinului, Mehadiei și Orșovei, pentru a apăra linia Dunării de atacurile turcești. A ajutat pe domnul Țării Românești Dan II să respingă pe turci în 1423 și l-a însoțit în campania din S Dunării (1425). Cunoscut și ca P. de Ozora.

PIQUÉ (cuv. fr. „pichet") [pikę] subst. (În giuvaergerie) Motiv obținut prin încrustarea în bagă a unor fâșii sau mici puncte din aur ori argint. Folosit în sec. 17 în Țările de Jos, Anglia, Franța, Italia. În sec. 18–19 era aplicat, în special, pe capacele ceasurilor, pe cutiuțele de farduri, pe tabachere, statuete etc.

PIQUET, Nelson (pseud. lui *Nelson Souto Majer*) (n. 1952), automobilist brazilian. Campion mondial al piloților de Formula 1 (1981, 1983, 1987).

PIR- v. **pir[o]-.**

PIR (< bg.) s. m. Graminee perenă, cu rizom târâtor și frunze liniare, cu florile verzi, grupate în spic, răspândită ca buruiană în culturi *(Agropyron repens).* Rizomul are proprietăți diuretice, antimicrobiene, tonice, depurative și febrifuge. ✧ *Pir gros* = graminee perenă scundă (10–50 cm), cu stoloni, cu spiculețe sesile, uniflore, dispuse în două șiruri longitudinale pe axa spicelor; spicele (4–5) sunt așezate digitat la vârful tulpinii (*Cynodon dactylon*). Comună în regiuni de câmpie și dealuri joase, adesea în locuri bătătorite, pajiști, pârloage, vii, terenuri nisipoase. În culturile irigate este dăunător.

PIR, com. în jud. Satu Mare, situată în C. Tășnadului, pe râul Ier; 1 673 loc. (2003). Viticultură. În satul **P.,** menționat documentar în 1474, se află o biserică din sec. 15.

PIRACICABA [pirasikaba], oraș în ESE Braziliei (São Paulo), situat pe râul cu același nume, la 68 km NV de Campinas; 327,6 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de mașini. Ind. mobilei și alim. (zahăr, alcool). Centrul unei zone agricole (cafea, bumbac, orez, cereale, fructe). Oraș din 1821.

PIRAIA (PIRANHA) (< fr.) s. f. Pește din familia characide, cu dinți ascuțiți, care trăiește în bancuri mari în fluviile din America de Sud; este cunoscut pentru voracitatea sa; atacă chiar mamiferele care încearcă să traverseze râurile sau ajung acidental în apă (mai ales dacă acestea sunt rănite). Există mai multe specii, în general de mici dimensiuni; piraia albă (*Serrasalmus rhombeus*) atinge până la 30 cm lungime.

PIRAM (în mitologia romană), tânăr babilonean îndrăgostit de Tisbe. Pentru că părinții le-au interzis să se întâlnească, au hotărât să se vadă într-un loc secret. Găsind vălul fetei sfâșiat de o leoaică, a crezut-o moartă și și-a pus capăt zilelor. Ieșind din ascunzătoare,

Piraia

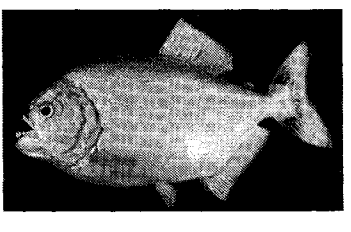

Tisbe s-a străpuns și ea cu sabia găsită lângă trupul neînsuflețit al iubitului. Mitul apare în „Metamorfozele" lui Ovidiu.

PIRAMIDAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care are forma unei piramide. ✧ (BIOL.) *Celulă p.* = tip de celulă nervoasă din scoarța cerebrală. *Fascicul p.* = fascicul nervos, format din axonii celulelor **p.** ✦ Fig. De proporții foarte mari, enorm; foarte important, extraordinar.

PIRAMIDĂ (< fr., lat., ngr.) s. f. **1.** Corp geometric (poliedru) în care o față, numită bază, este un poligon oarecare, iar celelalte (numite *fețe laterale*) sunt triunghiuri, având toate un vârf comun, numit *vârful piramidei.* **2.** Monument funerar gigantic, din piatră, având forma unei **p. (1)** regulate; uneori are formă de turn sau este în trepte. Aceste construcții, uneori de dimensiuni colosale, au fost înălțate în Mesopotamia (ziguratele), de către babilonieni și asirieni, în Persia, în India și în Thailanda, cele mai importante fiind ridicate în Egipt și Mexic. Cea mai veche **p.** din Egipt este „**p.** în trepte" de la Saqqara, ridicată la c. 2700 î.Hr. pentru faraonul Zoser; printre **p.** celebre se numără cele de la Giseh, construite pentru faraonii Kheops (considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii antice), Khefren și Mykerinos. În Mexic, grupul cel mai important de **p.** se află la Teotihuacân („Piramida Soarelui") și Tikal; ele au fost construite de triburile maya în trepte și serveau ca lăcașuri de cult. ✦ P. ext. Edificiu arhitectonic de forma unei piramide **(2). 3.** (GEOGR.) *P. coafată* (sau *de pământ*) = microformă de relief, rezultată ca urmare a procesului de eroziune în formații de roci friabile conservate în formă de coloane care susțin în vârf blocuri de rocă dură. În România sunt cunoscute cele din jud. Vâlcea (din Valea Stăncioiului și de la Slătioara). **4.** Îngrămădire de materiale, de lucruri etc. în formă de **p. (1).** ✦ Formă de așezare a armelor, în care tălpile paturilor sunt dispuse circular pe sol, iar vârfurile țevilor se sprijină unele de celelalte. **5.** Exercițiu de gimnastică, executat de mai multe persoane, care se așază în rânduri suprapuse, tot mai înguste spre vârf, în formă de **p. (1). 6.** (ANAT.) *P. bulbară* = fiecare dintre proeminențele cordoanelor anterioare ale măduvei spinării, la nivelul bulbului rahidian. *Piramidele lui Malpighi* v. *Malpighi.* **7.** (BIOL.) *P. trofică* = diagramă care prezintă

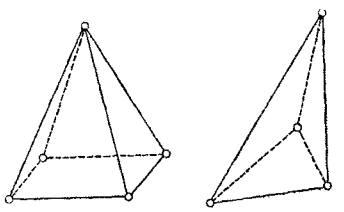

Piramide (1.)

schematic raporturile cantitative dintre organismele care trăiesc într-o unitate spațială, la fiecare nivel al lanțului trofic; de ex.: producători primari (plantele verzi), consumatori de ordinul I (erbivore), consumatori secundari (carnivore), consumatori terțiari (carnivore de vârf). Deoarece numărul de indivizi se micșorează substanțial de la un nivel la altul, diagrama are o bază foarte largă și este foarte îngustă în partea superioară. În funcție de sistemul de calcul, diagrama poate fi: **p.** numerică (prezintă numărul de indivizi de la fiecare nivel, fiind cea mai frecvent utilizată), **p.** biomaselor (prezintă cantitatea de substanță uscată în g/m^2 la fiecare nivel) sau **p.** energiei (cantitatea de energie disponibilă la fiecare nivel; este cea mai precisă, dar mai greu de realizat). **8.** *Piramida vârstelor* = diagramă prin care se reprezintă, simetric pentru cele două sexe, numărul de locuitori, pe grupe de vârstă, dintr-o anumită unitate administrativă (țară, regiune, oraș etc.). Pe axa verticală se notează, la intervale egale, grupele de vârstă de la 0 la peste 90 de ani, iar pe scara orizontală numărul de persoane din fiecare grupă. În funcție de dinamica populației respective, forma este mai mult sau mai puțin asemănătoare cu a unei **p.**; dacă sporul natural este în scădere, baza **p.** poate fi mai mică decât partea ei centrală. Generațiile cu un număr ridicat de decese (datorită unor războaie, epidemii etc.) ies în evidență printr-o îngustare corespunzătoare a segmentului respectiv al diagramei.

PIRAMIDON (< fr. {i}) s. n. (FARM.) Amidopirină.

PIRANDELLO, Luigi (1867–1936), scriitor italian. Unul dintre creatorii teatrului modern european. Fondator (1925) al „Teatrului de Artă" din Roma. Nuvele („Nuvele pentru un an") și romane realiste („Exclusa", „Bătrânii și tinerii", „Răposatul Mattia Pascal", „Soțul ei"), evocând, cu accente polemice și satirice, universul micii burghezii meridionale. Celebru prin teatrul său de esență intelectualistă, în care, recurgând la formula „teatrului în teatru" și a teatrului cu măști, relevă aspecte paradoxale și absurde ale existenței moderne, discontinuitatea personalității umane, inconsistența convențiilor sociale, criza valorilor morale („Liola", „Așa e «dacă vi se pare»", „Gândește-te, Giacomino!", „Dar nu-i ceva serios", „Henric al IV-lea", „Șase personaje în căutarea unui autor", „Să-i îmbrăcăm pe cei goi", „Omul cu floarea în gură"). Versuri („Paștele lui Geo", „Elegii renane"). Eseuri („Umorul"). Premiul Nobel pentru literatură (1934).

PIRANESI [piranezi], **Giovanni Battista** (1720–1778), gravor și arhitect italian. Creator al unor acvaforte, în perspective colosale, într-o viziune fantastică („Vederi din Roma", „Antichități romane", „Trofee") sau al unor monumente imaginare; capodopera sa, de un puternic dramatism, este ciclul „Carcerele". Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României și în colecțiile bibliotecii Acad. Române.

PIRANHA s. f. v. **piraia.**

PIRANOMETRU (< fr. {i}; {s} *pir-* + gr. *ano* „sus" + *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea radiației solare difuze.

PIRARGIRIT (< fr. {i}; {s} *pir-* + gr. *argyros* „argint") s. n. Sulfostibiură naturală de argint cristalizată în sistemul romboedric, colorată în roșu-închis până la negru și cu luciu adamantin. Este un minereu de argint.

PIRAT (< fr., lat., gr.) s. m. Persoană care săvârșește acte de piraterie; corsar. ✦ *P. al aerului* = persoană care comite o piraterie aeriană.

Luigi Pirandello

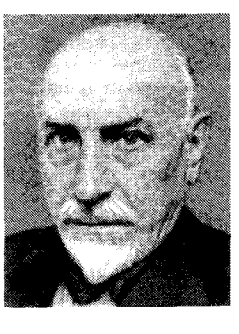

PIRATEREȘC, -EAȘCĂ (< *piraterie*) adj. Care aparține piraților, privitor la piraţi, de piraţi.

PIRATERIE (< fr.) s. f. Jaf, tâlhărie; (DR.) infracțiune care constă în jefuirea, prin acte de violență, în scopuri personale, săvârșită de către echipajul sau pasagerii unei nave, împotriva persoanelor sau bunurilor care se găsesc pe acea navă ori împotriva altei nave, dacă navele se află în marea liberă sau într-un loc care nu este supus jurisdicției nici unui stat. Întâlnită încă din Antichitate în bazinul mediteranean, a fost combătută cu putere de flotele militare ale orașelor grecești și de romani, în particular de *Pompei* care a luptat împotriva piraților iliri (67). În Evul Mediu a fost practicată de vikingi în Atlantic și de sarazini în Meditarana, care au creat structuri administrative și autonome proprii. **P.** a căpătat un nou impuls prin descoperirea „Lumii Noi" și a transporturilor de aur și mirodenii de aici către metropolele coloniale (piraţii din M. Caraibilor și Oc. Indian). Măsuri drastice împotriva **p.** (*corsarilor*) au fost luate după Congresul de la Utrecht (1713–1715). În timpurile moderne a supraviețuit în unele zone ale Orientului (Maiaezia, Arhipelagul Indonezian și Marea Chinei de Est) și de-a lungul rutelor de trafic dintre cele două continente americane. ✦ *P. aeriană* = infracțiune care constă în acte de violență și de amenințare asupra echipajului unui avion (și a pasagerilor) săvârșite de o persoană sau un grup de persoane înarmate, în scopul schimbării rutei avionului.

PIRE, Dominique (Georges) (1910–1969), cleric și educator belgian. Dominican. În timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial s-a implicat în sprijinul persoanelor strămutate abuziv, întemeind o organizație (1949) care să-i sprijine. Fondator (1960) al Institutului Internațional „Mahatma Gandhi", care îndemna tineretul către pace și prietenie. Premiul Nobel pentru pace (1958).

PIRELLI, societate italiană fondată, în 1873, de Giovanni Battista **P.** (1848–1932) pentru producție de cabluri electrice (al 2-lea producător mondial), pneuri pentru vehicule și articole din cauciuc pentru industrie, agricultură și consum. Între 1970 și 1981 a colaborat cu firma *Dunlop*. Din 1988 și-a concentrat activitatea pentru producția de pneuri (al 6-lea producător mondial) într-o nouă societate, **P.** Tyre Holding.

PIRENNE [piren] **1. Henri P.** (1862–1935), istoric belgian. Prof. univ.

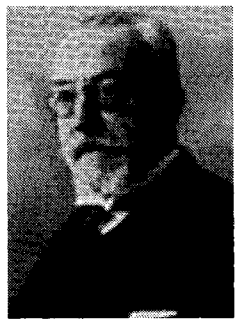

Henri P. Pirenne

Dominique Pire

la Liège și Gand. Specialist în istoria Evului Mediu. S-a făcut cunoscut, îndeosebi, prin lucrări de istorie economică și socială („Istoria Belgiei", „Orașele în Evul Mediu", „Mahomed și Carol cel Mare", „Istoria Europei de la migrații la sec. 16"). M. de onoare al Acad. Române (1924). **2. Jacques P.** (1891–1972), istoric belgian. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Bruxelles și Geneva. Specialist în istoria Orientului antic („Istoria instituțiilor și dreptul privat în vechiul Egipt", „Civilizația sumeriană". Lucrări de sinteză („Marile curente în istoria universală", „Istoria Europei de la 1500 la 1955").

PIRETOTERAPIE (< fr. {i}; {s} gr. *pyretos* „febră" + *terapeia* „tratament") s. f. Procedeu terapeutic utilizat în anumite afecțiuni și care constă în realizarea artificială a unei stări febrile cu diverse mijloace: substanțe chimice, preparate de proteine sau lapte, vaccinuri, provocare de malarie etc.

PIRETRUM s. m. Plantă din familia compozitelor (*Chrysanthemum cinerariifolium*), din ale cărei flori se extrage un insecticid puternic, *piretrina*, lipsit de toxicitate pentru alte animale și om și ușor biodegradabil. Este cultivată în special în Africa de Est.

PIREU (PIRAIEUS, PIRAIEVS, PEIRAIEUS, PIREEFS), oraș în SE Greciei peninsulare, pe țărmul G. Saronikós, la 8 km SV de Atena, în a cărei conurbație este inclus; 175,6 mii loc. (2001); este cel mai mare port al Greciei, cu rol important în traficul naval din M. Mediterană. Asigură legăturile maritime ale Capitalei cu insulele care aparțin Greciei. Șantiere navale. Ind. metalurgică, constr. de mașini, chimică, textilă, alim. Prelucr. petrolului și a gazelor naturale. Fabrici de ciment, cauciuc, săpun și țigarete. Centru comercial și financiar. Muzee. Teatru.

Pireu. Vedere generală

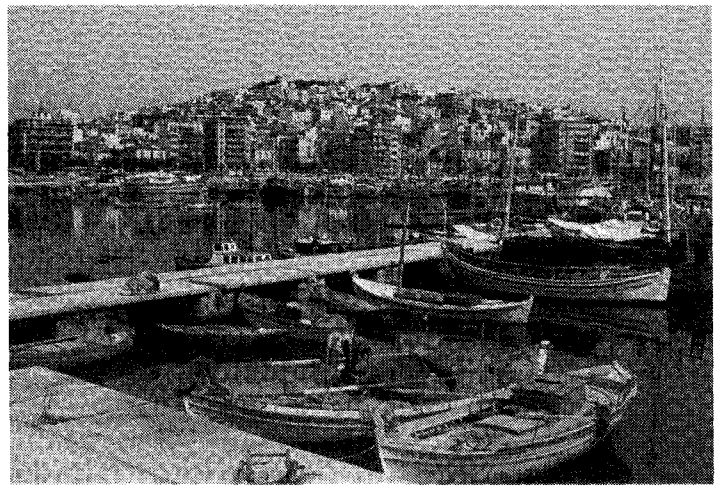

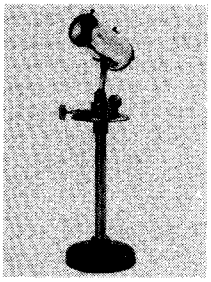

Pirheliometru

Încă din Antichitate a fost principalul port militar și comercial al Atenei, cunoscând o dezvoltare deosebită în sec. 5 î.Hr., în timpul lui Pericle. Portul era legat de Atena printr-un zid, care a fost completat la mijlocul sec. 5 î.Hr. Zidurile au fost distruse de Sparta la sfârșitul Războiului Peloponesiac. Reconstruit de conducătorul atenian Conon în 394 î.Hr., a fost incendiat de comandantul militar roman L.C. Sulla în 86 î.Hr. Și-a recăpătat importanța după 1834, când Atena a devenit capitala statului independent Grecia.

PIREXIE (< fr. {i}; {s} gr. *pyrek[tikos]* „febril") s. f. Stare febrilă cauzată de o infecție.

PIRHELIOGRAF (< fr. {i}) s. n. Pirheliometru înregistrator.

PIRHELIOMETRU (< fr. {i}; {s} *pir-* + gr. *helios* „Soare" + *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea prin absorbție a radiației solare directe, după cantitatea de căldură pe care o primește corpul absolut negru.

PIRIDINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță organică heterociclică, cu caracter bazic, izolată din gudroanele de cărbuni. Lichid toxic incolor (p. f. 116°C), cu miros caracteristic, miscibil cu apa, cu alcoolul, cu eterul, cu anumite uleiuri. Se întrebuințează la fabricarea unor medicamente, a unor coloranți, ca solvent pentru săruri minerale anhidre etc.

Piridină

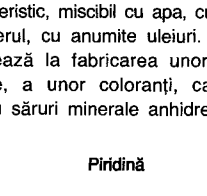

PIRIDOXINĂ (< fr.) s. f. (BIOCHIM.) Vitamina B_6.

PIRIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *pirum* „pară" + *forma*) adj. În formă de pară.

PIRIMIDINĂ (< fr.) s. f. Bază azotată ai cărei derivați (bazele pirimidinice) sunt constituenți importanți ai acizilor nucleici și ai vitaminelor B_1 și B_2. V. și *purină.*

PIRIN, masiv muntos în SV Bulgariei, între văile Mesta și Struma, format din roci cristaline vechi și din calcare; lungime: c. 80 km; lățime max.: 40 km. Alt. medie.: 1 600–2 000 m. Alt. max.: 2 914 m (vf. Vihren). Păduri de conifere, stejar și fag. A fost declarat parc național (27,4 mii ha) cu peșteri, cascade, peste 70 lacuri glaciare, inclus (din 1983) în patrimoniul natural mondial.

PIRINEI (sp. **PIRINÉOS,** fr. **PYRÉNÉES),** sistem muntos în SV Europei, la granița dintre Franța și Spania, între G. Biscaya și M. Mediterană. Lungime: c. 450 km. Zona centrală, alcătuită din șisturi cristaline, cuarțite și granite, este mărginită de calcare (cu numeroase fenomene carstice) și fliș. Versantul de N este abrupt, iar cel de S este format din creste stâncoase mai joase. Alt. max.: 3 404 m (vf. Pico de Aneto, în masivul Maladeta). Sunt masivi, străbătuți doar de câteva trecători (printre care Roncevaux, la 1 090 m alt., unde a avut loc vestita bătălie cunoscută din epopeea Chanson de Roland). După caracterele morfologice se împart în: *P. vestici* cu altitudini mijlocii, *P. centrali,* cei mai înalți, cu forme alpine și ghețari actuali (care ocupă o suprafață totală de circa 40 km^2) și *P. estici* cu culmi alungite, despărțite de depresiuni intramontane. Pe versantul sudic al **P.** estici se află micul principat independent Andorra. Climă montană temperată, mai umedă în N și V, cu influențe mediteraneene în S. Râuri cu debit bogat, utilizate în scop energetic. Păduri și pășuni alpine. Faună bogată (urși, capre ibex, capre negre ș.a.). Expl. de min. de fier, mangan, cobalt, nichel, bismut, bauxită, marmură. Izvoare minerale în N. Rezervații naturale; parcurile naționale: francez, Pyrénées occidentales și spaniol, Monte Perdido (120 mii ha au fost declarate în patrimoniul mondial natural). — **Tratatul de la ~,** tratat încheiat (7 nov. 1659) în urma războiului dintre Franța și Spania (început în 1635), prin care Franța obține Roussillon, Artois și unele orașe din Flandra, Hainaut și Luxembourg. Marchează sfârșitul hegemoniei spaniole în Europa și începutul celei franceze.

PIRINEICĂ, Peninsula ~ v. **Iberică, Peninsula ~.**

PIRI REIS (pe numele adevărat *Piri ibn Hadji Mehmet*) (c. 1465–c. 1550), navigator și cartograf turc. Comandant al flotei otomane în Egipt, i se atribuie un manual de navigație în M. Mediterană („Bahriye"). Presupus autor al unei hărți devenită celebră în care figurează cele două Americi și Antarctica, despre care el nu avea cunoștință că fuseseră descoperite.

PIRITĂ (< fr., gr.) s. f. Bisulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul cubic. Are culoarea galbenă ca alama, urma neagră-verzuie și luciul metalic. Se utilizează la fabricarea acidului sulfuric; uneori conține și aur, argint, cupru, nichel, cobalt etc., care se extrag prin prelucrare complexă. **P.** pură conține 47% fier și 53% sulfuri.

PIRNA, oraș în E Germaniei (Saxonia), situat pe stg. fl. Elba, la 18 km SE de Dresda; 55 mii loc. (1998). Metalurgie. Constr. de turbine și utilaj electrotehnic; ind. textilă, a sticlăriei, celulozei și hârtiei și de prelucr. a lemnului (mobilă); fibre artificiale; instrumente muzicale. Stațiune balneară. Monumente: Biserica Sankt Marien (1502–1546), în stil gotic, Biserica dominicană (sec. 14, restaurată în 1956), Primăria (sec. 16, renovată în 1953), castelul Sonnenstein (sec. 16), cu elemente gotice, baroce și renascentiste. Menționat documentar în 933.

PIR[O]- (< fr.; {s} gr. *pyr, pyros* „foc") Element de compunere care înseamnă „de foc", (referitor la) „foc" sau (referitor la) „temperaturi înalte". Servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

PIROBORIDAVA, davă geto-dacică, situată, potrivit izvoarelor istorice, pe Siret. Identificată cu așezarea de la *Poiana* (com. Nicorești, jud. Galați).

PIROCATECHINĂ (< fr.) s. f. Substanță organică din clasa fenolilor polihidroxilici (ortodihidroxibenzen), solidă, solubilă în apă, cu caracter reducător. Se întrebuințează ca revelator fotografic, la fabricarea unor coloranți pentru păr și blană etc.

PIROCLASTIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre formații geologice, roci și despre părțile lor componente etc.) Care compun sau sunt alcătuite din piroclastite, care se referă la piroclastite. ✧ *Materiale piroclastice* = fragmente de material solid, expulzate în cursul unor erupții

vulcanice, rezultate fie din ruperea pereților coșului vulcanic sau a umpluturii acestuia, fie din solidificarea lavei aruncate în aer. Au dimensiuni variate, de la blocuri și bombe vulcanice cu diametre mai mari de 10 cm, până la pulberi fine (cenușă vulcanică). În unele tipuri de erupții vulcanice sunt expulzate cantități imense de piroclastite care, în amestec cu gaze și vapori fierbinți, se deplasează cu viteze foarte mari, provocând distrugeri însemnate și pierderi de vieți omenești (ex. erupția vulcanului Montagne Pelée din Martinica, din 1902, care a distrus în întregime orașul Saint-Pierre de la poale). Sin. *piroclastite.*

PIROCLASTIT (< fr.; {s} *piro-* + gr. *klastos* „sfărâmat") s. n. **1.** Rocă mixtă vulcanogenă, sedimentară, formată prin acumularea materialului expulzat prin exploziile vulcanice. După dimensiunile, formele elementelor componente și modul lor de asociere, în cadrul **p.** se deosebesc brecii vulcanice, aglomerate, cinerite etc. **2.** (La pl.) *Materiale piroclastice* (uneori termenul este folosit doar pentru fragmente de dimensiuni mai mari, nu și pentru cenușa vulcanică).

PIROELECTRICITATE (< fr. {i}) s. f. Proprietate a unor cristale (turmalin, wurtzit, tartrat de potasiu, sulfat de litiu etc.) de a se polariza electric sub acțiunea unei variații de temperatură (efect direct) sau de a-și modifica temperatura sub acțiunea unui câmp electric exterior (efect invers).

PIROFIL, -Ă (< it.; {s} *plro-* + gr. *philos* „iubitor") adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) care are atracție specială pentru foc. **2.** Adj. Care nu se alterează în contact cu focul.

PIROFILIT (< fr. {s}; *piro-* + gr. *phyllon* „foaie") s. n. Silicat hidratat de aluminiu din grupa talcului. Este alb sau ușor colorat, foios, sticlos sau sidefos, gras. Se utilizează în industria hârtiei, a ceramicii, a cauciucului, a materialelor refractare, în electrotehnică etc.

PIROFOBIE (< fr.; {s} *piro-* + gr. *phobos* „frică") s. f. Stare patologică manifestată printr-o teamă exagerată față de foc.

PIROFOR (< fr. {s}; *piro-* + *phoros* „care poartă") s. m. **1.** Substanță care se aprinde în contact cu oxigenul sau cu aerul. **2.** (La pl.) Gen de insecte coleoptere care emit lumină fosforescentă (ex. licuriciul); cele mai numeroase trăiesc în regiunile calde ale Americii *(Phyrophora).*

PIROFORIC, -Ă (< fr., engl.) adj. Care are calitățile unui pirofor **(1).**

PIROGALIC (< fr.) adj. *Acid* ~ = pirogalol.

PIROGALOL (< fr. {i}) s. n. Compus organic cristalin, din clasa fenolilor, alb, solubil în apă, alcool și eter, inodor, cu gust amar, obținut din acid galic. Se folosește ca revelator în fotografie, la determinarea oxigenului în analiza gazelor, în medicină ca antiseptic etc. Sin. *acid pirogalic.*

PIROGĂ (< fr., sp.) s. f. Ambarcație lungă și îngustă, făcută dintr-un singur trunchi de copac scobit, din scoarță de copac, din piei cusute etc. folosită de amerindieni și de locuitorii insulelor din Oc. Pacific; monoxilă.

PIROGENARE (după fr. *pyrogénation* {i}; {s} *piro-* + gr. *gennaein* „a produce") s. f. Procedeu pentru realizarea unor reacții chimice accelerate prin temperaturi relativ înalte (peste 600°C); piroliză.

PIROGNOSTIE (< fr.; {s} *piro-* + gr. *gnostike* „cunoaștere") s. f. Ansamblu de metode de analiză calitativă, folosite mai ales pentru determinarea metalelor dintr-un mineral, care se execută cu ajutorul flăcării și al suflătorului.

PIROGOV, Nikolai Ivanovici (1810–1881), medic, chirurg, naturalist și pedagog rus. Prof. univ. la Moscova. Unul dintre pionierii chirurgiei de război. A introdus în anatomia topografică metoda secțiunilor pe cadavre congelate, iar în practica chirurgicală o serie de procedee operatorii originale. Autor al unui valoros atlas anatomic („Anatomia topografică").

PIROGRAFIT (< *piro-* + *grafit*) s. n. Grafit obținut prin sedimentarea produselor gazoase ale pirolizei hidrocarburilor (în intervalul de temperatură 750–2 400°C). Are o termorezistență înaltă,

Nikolai Ivanovici Pirogov

fiind folosit pentru protecția ajutajelor la motoarele rachetă.

PIROGRAVA (< fr.) vb. I tranz. A grava desene prin tehnica pirogravurii.

PIROGRAVOR (< fr.) s. m. Specialist în tehnica pirogravurii.

PIROGRAVURĂ (< fr.) s. f. **1.** Tehnică de ornamentare a suprafeței obiectelor de lemn, os, piele etc., care constă din incizarea unui desen cu un instrument metalic ascuțit la vârf și înroșit în foc cu un termocauter. **P.** a fost mult folosită în România, mai ales la începutul sec. 20, pentru ornamentarea unor măsuțe, birouri, scaune etc., fiind considerată a avea o tentă specific națională, inspirată din sculptura decorativă medievală românească. **2.** Obiect gravat prin pirogravură **(1).**

PIROL (< fr.) s. m. Compus heterociclic nesaturat, care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros de cloroform, puțin solubil în apă, foarte solubil în alcool, eter, benzen; izolat din gudroanele de cărbune; este un constituent important al unor compuși naturali (clorofilă, indigou, proteine etc.).

PIROLACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau subarbustive, din Europa, Asia și America de Nord, cu frunze întregi, flori mici, cu patru sau cinci petale (*Pyrolaceae*). În România se întâlnesc sporadic, prin păduri umbroase (ex. *Pyrola rotundifolia, P. minor, Orthilia secunda* etc.).

PIROLATRIE (< fr.; {s} *piro-* + gr. *latreia* „adorare") s. f. (Rar) Cult primitiv al focului.

PIROLIGNOS (< fr.; {s} *piro-* + lat. *lignosus* „lemnos") adj. *Acid* ~ = fracțiune obținută prin distilarea uscată a lemnului, de culoare brună sau neagră, cu miros specific, din care se separă acid acetic, acetonă, creozot etc.

PIROLIZĂ (< fr.; {s} *piro-* + gr. *lysis* „dizolvare") s. f. Pirogenare.

PIROLUZIT (< fr. {i}) s. n. Bioxid natural de mangan. Apare mai frecvent în mase compacte sau pământoase de culoare neagră, rar sub formă de cristale aparținând sistemului tetragonal. Este un minereu de mangan. Utilizat la extragerea manganului, în industria sticlei, a vopselelor de ulei etc.

PIROMANIE (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *mania* „nebunie") s. f. Formă de tulburare psihică în care bolnavul simte impulsul de a da foc, de a distruge prin foc.

PIROMANȚIE (< fr.; {s} *piro-* + gr. *manteia* „ghicit") s. f. Practică de a ghici prin observarea focului, a flăcărilor, folosită în Grecia antică.

PIROMETAMORFISM (< fr.) s. n. Metamorfismul rocilor datorat temperaturii corpurilor eruptive fierbinți din vecinătatea lor; în general, ca urmare a procesului de **p.**, iau naștere corneene și marmure cu conținut de minerale caracteristice.

PIROMETRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține pirometrului; referitor la pirometrie. ✧ *Con p.* = pirometru ceramic.

PIROMETRIE (< fr. {i}) s. f. Ansamblul procedeelor utilizate pentru măsurarea temperaturilor înalte.

PIROMETRU (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru determinarea temperaturilor înalte, bazat fie pe măsurarea tensiunii electrice a unui termocuplu *(p. termoelectric)* sau a rezistenței electrice a unui conductor *(p. cu rezistență)*, fie pe evaluarea energiei luminoase emise de corpul respectiv *(p. optic)*. ✧ *P. ceramic* = corp de formă piramidală, compus din amestecuri minerale, care se înmoaie la o temperatură fixă, caracteristică; con pirometric, con Seger.

PIRON (< sl.) s. n. Cui din oțel, de dimensiuni mai mari.

PIRONI (< *piron*) vb. IV tranz. **1.** A prinde, a fixa cu (sau în) piroane. **2.** Fig. A împiedica pe cineva să se miște; a imobiliza, a înțepeni. **3.** Fig. A-și concentra privirea, mintea, gândul etc. asupra cuiva sau a ceva.

PIRONIT, -Ă (< *pironi*) adj. **1.** Fixat în piroane, țintuit; *fig.* (despre oameni) nemișcat, imobilizat, înțepenit. **2.** Fig. Încremenit de emoție, de durere etc. **3.** Fig. (Despre atenție, gânduri etc.) Concentrat, îndreptat spre... **4.** Fig. (Despre ochi sau privire) Fixat, ațintit asupra cuiva sau a ceva.

PIROP (< germ., fr.; {s} gr. *piropes* „roșu ca focul") s. n. Varietate alumino-magneziană de granat. Are culoarea roșie, rar neagră, luciu sticlos și este un mineral rar, utilizat ca piatră semiprețioasă.

PIROPLASMOZĂ (< fr.) s. f. (MED. VET.) Denumire generică dată unui grup de boli provocate de paraziți monocelulari care atacă globulele roșii din sânge și produc febră mare. Se transmite prin căpușe și este frecventă la taurine, cabaline și ovine.

PIROSCOP (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte.

PIROSFERĂ (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *sphaira* „sferă") s. f. Termen generic al interiorului globului terestru, unde materia există în stare topită și care reprezintă sursa proceselor magmatice.

PIROSTAT (< fr.; {s} *piro-* + gr. *statos* „care stă") s. n. Aparat de supraveghere și de menținere constantă a temperaturii într-o cameră de ardere sau într-un cuptor industrial.

PIROSTRIE (< ngr.) s. f. (Mai ales la pl.) **1.** Unealtă de gospodărie făcută dintr-un cerc sau un triunghi de fier sprijinit pe trei picioare, folosită ca suport pentru ceaunul sau oala pusă la foc. **2.** Cunună care se pune pe capul mirilor în timpul oficierii slujbei pentru căsătoria religioasă. ✧ Expr. *A-(și) pune pirostriile* = a (se) căsători.

PIROȘCĂ (< rus.) s. f. Preparat culinar, asemănător colțunașului, făcut din cocă umplută cu carne, cartofi, brânză, varză etc.

PIROTEALĂ *(< piroti)* s. f. v. Picoteală.

PIROTEHNIC, -Ă (< fr. {i}) adj., s. f. **1.** Adj. Care ține de pirotehnie, privitor la pirotehnie; produs prin pirotehnie. **2.** S. f. Pirotehnie.

PIROTEHNIE (< fr.; {s} *piro-* + gr. *tekhne* „meșteșug") s. f. Tehnica fabricării materialelor și a dispozitivelor de inițiere a exploziilor la proiectile, la mine etc.; pirotehnică. ✦ Tehnica folosirii și a producerii focului de artificii.

PIROTERMIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *thermos* „cald") adj. (Despre procese, instalații etc.) Care dezvoltă căldură prin ardere.

PIROTI vb. IV intranz. **1.** A dormita, a moțăi, a picoti. **2.** A boli; a lâncezi; a tânji.

PIROTINĂ (< fr.) s. f. Sulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare galbenă-închisă cu reflexe roz-brune, slab magnetică. Se utilizează, alături de pirită, la prepararea acidului sulfuric.

PIROUÉ [piruę], **Georges** (n. 1920), scriitor elvețian de limbă franceză. Eseuri despre Proust, Pirandello și C. Pavese. Romane („Focuri și locuri", „Pentru gloria sa").

PIROXENI (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *xenos* „străin") s. m. pl. Grup de silicați naturali de fier, magneziu, calciu, aluminiu, sodiu etc., cristalizați în sistemul monoclinic sau rombic, de culoare care variază de la verde până la negru, cu luciu sticlos și cu clivaj caracteristic după două direcții. Sunt minerale constituente importante ale rocilor magmatice bazice și ultrabazice. Există **p.** alcalini și alcalino-pământoși.

PIROXENIT (< fr. {i}) s. n. Rocă intrusivă ultrabazică, alcătuită mai ales din piroxeni și care se găsește asociată, de obicei, cu peritoditele și gabrourile.

PIROXILINĂ (< fr. {i}; {s} *piro-* + gr. *xylon* „lemn") s. f. Amestec de esteri nitrici ai celulozei, folosit în industrie la fabricarea explozivilor, a colodiului, a celuloidului etc.

PIRPIRIU, -IE (< tc.) adj. (Și subst.) **1.** Nedezvoltat, pipernicit, jigărit, sfrijit. **2.** Îmbrăcat sărac, cu haine subțiri și proaste. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Subțire, sărăcăcioasă.

PIRQUET [pirkę], **Clemens von** ~ (1874–1929), medic austriac. Cercetări de bacteriologie și imunologie. A dezvoltat tehnica studiului reacțiilor cutanate la tuberculină și a introdus conceptul de alergie (1906). Contribuții importante în pediatrie.

PIRU, Alexandru (1917–1993, n. Mărgineni, jud. Bacău), critic și istoric literar român. Prof. univ. la București și Craiova. Discipol al lui G. Călinescu. A abordat, în egală măsură, toate perioadele literaturii, cu precizie analitică, erudiție și cult pentru amănunt. Monografii („G. Ibrăileanu", „C. Negruzzi"), sinteze („Literatura română veche", „Literatura română premodernă", „Panorama deceniului literar românesc 1940–1950". „Poezia românească contemporană", „Istoria literaturii române de la origini până la 1830", „Istoria literaturii române de la început până azi"). Culegeri de articole („Varia"). Romanul „Cearta".

PIRUETĂ (< fr.) s. f. Rotire a corpului în jurul axei sale pe un singur

Alexandru Piru

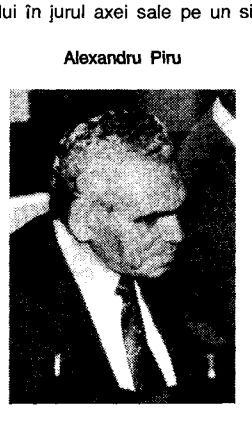

picior, pe vârf sau călcâi, pe loc sau în deplasare (în baletul clasic, patinaj şi gimnastică, aruncarea discului, ciocanului etc.); figură de dans care constă în această rotire.

PIRUM, cetate geto-dacică situată, potrivit izvoarelor antice, în zona centrală a terit. României. Neidentificată.

PIRUVIC adj. *Acid* ~ = acid organic, compus intermediar în metabolismul glucidelor şi în fermentaţia alcoolică, provenit din degradarea glucozei.

PISA (lat. *pinsare*) vb. I tranz. **1.** A zdrobi cu ciocanul, cu pisălogul, a transforma în praf sau a mărunţi o substanţă. **2.** Fig. A plictisi, a sâcâi pe cineva, insistând exagerat asupra unui lucru. **3.** Fig. A bate tare pe cineva.

PISA, oraş în VNV Italiei (Toscana), pe Arno, la 69 km VSV de Florenţa, în apropiere de M. Ligurică; 89,6 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Constr. aeronautice, de motoare, de maşini-unelte şi de material feroviar; ind. mat. de constr., textilă, a sticlăriei, ceramicii, porţelanului, chimico-farmaceutică. Universitate (1343). Muzeul Naţional San Matteo (1949) deschis în cadrul mănăstirii benedictine cu acelaşi nume. Centru turistic. Monumente: Domul (1063–1118, cu refaceri din sec. 14), Baptisteriul (1152, cu completări din sec. 14), Turnul/ Campanila de formă circulară (1173, completat în 1372), cu o înălţime de 58 m, faimos prin înclinarea lui faţă de axa verticală, Turnul/ Campanila Vasari (1570–1572), bisericile San Michele (990), Santa Cecilia (1103), Santa Catarina (1251–1300), Santa Maria della Spina (1323–1333), San Stefano (1565–1569), Palazzo dei Medici (sec. 13–14), Palazzo Reale (1559), Palazzo dei Cavalieri (1562), Casa lui Galilei ş.a. Muzee. Piaţa Domului face parte (din 1987) din patrimoniul cultural universal. Fundată probabil de liguri, centru etrusc (sec. 4 î.Hr.), a fost ocupat de romani, care au instituit aici o colonie (179 î.Hr.) şi apoi un municipiu (89 î.Hr.). Oraş liber (1081); după înfrângerea suferită (în 1284) din partea Genovei decade; intră sub stăpânirea familiei Visconti (1399–1402) şi apoi a Florenţei (1406). Important centru comercial (din sec. 9), a avut conflicte cu Genova şi Veneţia pentru supremaţie în comerţul maritim. Aici a avut loc în 1409, în timpul Marii Schisme, conciliul ecumenic, care l-a ales ca papă pe Alexandru V. A intrat în componenţa Italiei în 1860, împreună cu Marele Ducat al Toscanei, în care fusese încorporată (1815).

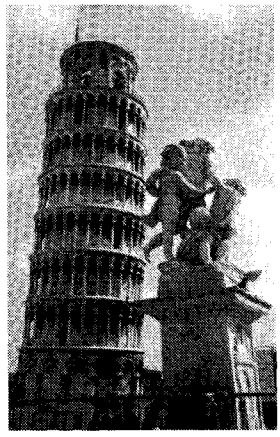

Turnul/Campanila din Pisa

PISANELLO (Antonio di Puccio di Cerreto Pisano, zis **il ~)** (c. 1390–c. 1455), pictor şi medalist italian. Elevul lui Gentile da Fabriano. Fresce („Sf. Gheorghe eliberând prinţesa de Trapezunt" în Palatul dogilor din Veneţia, la bisericile San Fermo şi Santa Anastasia din Verona), portrete („Lionello d'Este", „Ginevra d'Este") şi compoziţii de şevalet („Vânătoarea Sf. Hubert") de un gust rafinat, cu un desen ondulat şi graţios şi detalii realiste. Medalii remarcabile prin puritatea desenului („Împăratul Ioan VIII Paleolog").

PISANI, familie nobiliară veneţiană amintită din sec. 10. Mai importanţi: **1. Niccolò** (sec. 14), amiral. A învins o flotă genoveză la Alghero (1353); **2. Vettore** (1324–1380), amiral. Fiul lui **P. (1).** Cunoscut ca unul dintre cei mai mari conducători ai Veneţiei. A luptat în al patrulea război împotriva Genovei (1378–1381), obţinând victorii la Cattaro (Kotor) şi Sebenico (Šibenik) (1378) şi capturând portul Chioggia (1380).

Pisanello. Portretul Ginevrei d'Este

PISANI, Vittore (1899–1991), lingvist italian. Prof. univ. la Milano. Specialist în limbile indo-europene („Lingvistica indo-europeană", „Geolingvistica şi limbile indo-europene").

PISANIE (< sl.) s. f. Inscripţie săpată în piatră, în lemn sau pictată direct pe zid deasupra uşii principale la intrarea într-o biserică (sau la o clădire foarte veche), în care sunt consemnate datele importante privind hramul, ctitorul, donatorul, meşterul, data ridicării etc.

PISANO, familie de sculptori italieni care au întemeiat la Pisa prima mare şcoală de sculptură italiană: **1. Nicola P.** (c. 1220–c. 1283). Basoreliefuri şi sculpturi care constituie o sinteză originală, plină de forţă, a statuarei antice, a sculpturii bizantine şi a goticului francez (reliefurile amvonului Baptisteriului din Pisa, 1260). Autor al celebrei „Fontana Maggiore" din Perugia. **2. Giovanni P.** (c. 1245–c. 1314), arhitect şi sculptor. Fiul lui **P. (1).** A realizat seria de statui, de factură gotică, pentru faţada Domului din Siena, amvonul Domului din Pisa, monumentul funerar

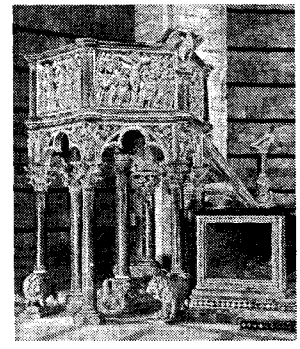

Nicola Pisano. Amvonul Baptisteriului din Pisa

Andrea Pisano. Detaliu de pe prima poartă a Baptisteriului din Florenţa

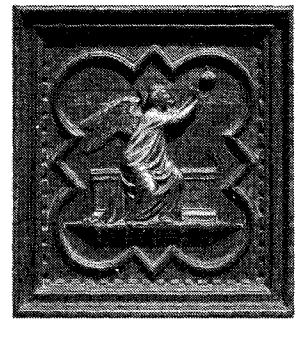

al Margheritei de Brabant din Genova, amvonul bisericii din Pistoia etc. Prin îmbinarea de realism și de expresionism gotic, opera lui a dominat sculptura italiană din *Trecento*. **3. Andrea P.** (pe numele adevărat *Andrea da Pontedera*) (c. 1290–c. 1349), sculptor și arhitect. A construit Catedrala din Orvieto. În sculptura sa, gotică, se resimte echilibrul clasic. Basoreliefuri pe prima poartă a Baptisteriului și pe campanila Domului din Florența. **4. Nino P.** (c. 1315–c. 1368), sculptor. Fiul lui **P. (3).** A realizat „madone" în maniera statuarei gotice franceze („Madona cu pruncul", la Florența).

PISAR (< sl., pol.) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Secretar (domnesc); grămătic, diac.

PISAREV, Dmitri Ivanovici (1840–1868), critic literar și publicist rus. Unul dintre cei mai reprezentativi exponenți ai nihilismului rus. Colaborator de seamă al revistei radicale „Cuvântul rus" (la începutul anilor '60). Pamfletul său „Guvernul rus sub protecția lui Schedo-Ferroti", în care lua apărarea lui *Herzen*, i-a atras arestarea și închisoarea la fortăreața Petropavlovsk (1862–1867). Promotor al realismului în estetică („Distrugerea esteticii").

PISĂLOG, -OAGĂ (< *pisa*) subst., adj. **1.** S. n. Unealtă casnică rotunjită ca o măciucă la capăt, folosită pentru pisat în piuă **(1). 2.** Adj., s. m. și f. (Fam.) (Persoană) care plictisește pe cineva, insistând exagerat asupra unor lucruri, a unor probleme etc.

PISĂLOGEALĂ (< *pisălog*) s. f. (Fam.) Faptul de a pisălogi; sâcâială, plictiseală.

PISĂLOGI (< *pisălog*) vb. IV tranz. (Fam.) A pisa **(2).**

PISC s. n. **1.** Punct dominant, de formă ascuțită, pe o culme muntoasă, care se ridică deasupra unei văi sau a unei depresiuni; *p. ext.* vârf. ✦ Ca termen popular (întâlnit frecvent în topinimie) desemnează un interfluviu îngust, terminat în unghi ascuțit, la confluența a două pâraie. **2.** Capătul de dinainte, ascuțit și încovoiat în sus, al unei luntre. Se mai numește *bot(niță)* sau *bour*.

PISCATOR, Erwin (1893–1966), regizor și teatrolog german. Inițiator și organizator al teatrului politic din Berlin (1927–1932). În 1934 a emigrat în U.R.S.S., apoi în Franța și S.U.A. Reîntors în țară după război, a condus teatrul „Freie Volksbühne" (1962–1966).

Erwin Piscator

Împreună cu B. Brecht, a fundamentat teatrul epic, folosind o serie de inovații tehnice (scena turnantă, decorul etajat, proiecția cinematografică). Viziune expresionistă cu intenții agitatorice („Hopa, trăim!" de E. Toller, „Aventurile bravului soldat Svejk" de Brecht, „Hoții" de Schiller, „Mustele" de Sartre). Eseuri („Teatrul politic").

PISCICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *piscis* „pește" + *colere* „a cultiva") adj. Care ține de piscicultură sau de pescuit, privitor la pești, la piscicultură sau la pescuit.

PISCICULTOR (< fr.) s. m. Specialist în piscicultură.

PISCICULTURĂ (< fr.) s. f. Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea (reproducerea, dezvoltarea etc.) peștelui în apele naturale, heleșteie și iazuri etc. și cu ansamblul măsurilor pentru sporirea rezervelor piscicole.

PISCINĂ (< fr.) s. f. **1.** Bazin cu pești, amenajat în scop decorativ (într-o grădină, într-un parc etc.) sau în scop productiv. **2.** Bazin artificial de înot, acoperit sau în aer liber. În Antichitate, în locuințele romane foarte luxoase, existau, la începutul erei creștine, bazine rituale în care se făcea botezul prin imersiune (ex. **p.** din Baptisteriul din Poitiers, sec. 5).

PISCU, com. în jud. Galați, situată în C. Siretului inferior; 5 038 loc. (2003). Stații de c.f. în satele **P.** și Vameș. Viticultură. Biserica Maicii Domnului (1785–1786), în satul **P.**

PISCU VECHI, com. în jud. Dolj, situată în SSV C. Desnățui, pe stg. Dunării; 5 399 loc. (2003). Viticultură. Biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 19), în satul Ghidici.

PISCUL BACIULUI v. **La Om.**

PISCUL CRĂSANILOR, înălțime care domină Valea Ialomiței în apropierea satului Crăsani, com. Balaciu, jud. Ialomița. Aici s-au descoperit urmele unei așezări geto-dace (davă) de la sfârșitul celei de-a doua perioade a Epocii fierului (sec. 3–1 î.Hr.).

PISEMSKI, Aleksei Feofilaktovici (1821–1881), scriitor rus. Reprezentant al poporanismului. Creație prezentând cu ironie sau cu accente acuzatoare idealismul intelectualității (nuvela „Păcatul bătrâneții" — capodopera sa; romanul „Oamenii anilor patruzeci"), problema țărănească („Schițe din viața țărănească", romanul „O mie de suflete", drama „O soartă amară") sau emanciparea femeii (romanul „Boieroaica", nuvela „Căsătorie din pasiune").

PISEȚĂ (< fr.) s. f. Recipient de laborator alcătuit dintr-un balon (de sticlă) și dintr-un tub care produce un jet subțire de lichid cu care se spală vasele de laborator și filtrele.

PISICĂ (< *pis*) s. f. **I. 1.** Mamifer carnivor din familia felidelor, cu corpul suplu, acoperit cu blană deasă, moale, de diverse culori, cu cap rotund, bot scurt, maxilare puternice și gheare retractile (*Felis catus*); (pop.) mâță. Domesticită, prezintă un mare număr de rase și de varietăți (comună, numită și europeană cu păr scurt, persană, birmaneză, abisiniană, norvegiană de pădure, sphinx, angora, siameză etc.). ✧ *P. sălbatică* = mamifer de pradă înrudit cu pisica, lung de c. 70 cm, cu blană cenușie-gălbuie, tărcată cu negru și vârful cozii negru *(Felis silvestris)*. Trăiește în pădurile de foioase din Europa și Asia. În lume mai există numeroase alte specii de pisici sălbatice, în general cu un număr mic de exemplare, de exemplu în Africa **p.** libiană, **p.** cu picioare negre, **p.** de deșert în Asia, **p.**-leopard, **p.**-marmorată, în America de Sud **p.** de pampas, **p.** lui Geoffroy, **p.** chiliană, **p.** andină; unele sunt considerate specii rare, ocrotite de lege. *P. de stepă (sau de barcană)* = mamifer carnivor (*Felis manul*) înrudit cu pisica, cu corpul suplu, de c. 50 cm lungime, cu blană cenușiu-gălbuie cu puține pete negre, urechi foarte mici, răspândit în regiuni de stepă și de semideșert, de la Marea

Pisica de mare

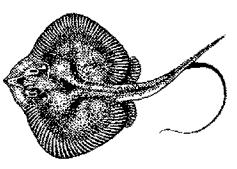

Caspică și până în centrul Chinei. *P.-tigru* v. *serval*. ✧ Expr. *A avea ochi de pisică* = a vedea foarte bine. **2.** *Pisică-de-mare* = pește selacian marin, ovipar, cu corpul turtit dorsoventral, lipsit de solzi, de c. 60–100 cm lungime, cu un spin veninos în coadă. Există mai multe specii; în Marea Neagră trăiește *Trygon pastinaca*. **II.** (TEHN.) **1.** Dispozitiv pentru agățarea și declanșarea berbecului de sonetă cu cădere liberă. **2.** Căruciorul unei mașini de ridicat. **3.** Mănunchi de sârme din oțel folosit la curățarea utilajelor de foraj.

PISIDES, Georgios (prima jumătate a sec. 7), poet bizantin. L-a însoțit pe împăratul Herakliu I în lupta împotriva perșilor (622). Continuator al poeziei profane bizantine, a inițiat o nouă școală poetică, ce renunță la hexametru în favoarea epigramei. Poeme epice cu conținut istoric sau filozofic („Hexaemeron", „Cosmogonia"). Epigrame excelând ca formă.

PISIDIA, regiune istorică în S Asiei Mici, pe teritoriul actual al Turciei, învecinată cu Licia (SV), Caria (V), Frigia (N), Licaonia (E) și Pamfilia (S). Inclusă în Imperiul Persan (sec. 6–4 î.Hr.), cucerită de Alexandru cel Mare (333 î.Hr.), **P.** aparține în epoca elenistică Regatului Seleucid (din 301 î.Hr.), Pergamului (188–133 î.Hr.). Anexată de către provincia romană Cilicia (101 î.Hr.) și ulterior de către Galatia (25 î.Hr.). Sub împăratul Vespasian, în 74 d.Hr., a făcut parte din Licia și Pamfilia. Împăratul Diocletian a constituit provincia **P.**, pe care a inclus-o în dioceza Asia (c. 297), devenind mai târziu centrul themei bizantine Anatolia. În timpul stăpânirii bizantine a continuat a fi o zonă de revolte. În 1204, bizantinii au cedat turcilor controlul regiunii.

PISISTRATE (PEISISTRATOS) (c. 600–527 î.Hr.), tiran al Atenei (c. 560–559, 556–555, 546–527 î.Hr.). A cucerit puterea prin forță; răsturnat și exilat de două ori, și-a restabilit definitiv autoritatea după 10 ani. A înfăptuit o serie de reforme, încurajând comerțul, agricultura, artele, care au contribuit la înflorirea economică, socială, politică și culturală a Atenei, punând bazele hegemoniei ateniene din sec. 5 î.Hr. A construit temple, a instaurat cultul lui Dionysos și a favorizat Jocurile panateene.

PISO, familie plebeiană din Roma antică. Mai importanți: **1. Caius Calpurnius** (?–65), orator și om politic. Condamnat la exil de către *Caligula* (40), consul sub Claudius (41), prieten al lui Seneca, a fost inițiatorul unei coaliții împotriva lui Nero. Descoperit, s-a sinucis. **2. Cnaeus Calpurnius** (?–20), om politic roman. Consul (7 î.Hr.), guvernator al Africii și Hispaniei Tarraconensis. Guvernator al Siriei (17–19) intră în conflict cu *Germanicus*. S-a sinucis în urma unui răsunător proces la Roma, în care-și pledase nevinovăția.

PISO, Ioan (n. 1944, Petroșani), istoric și arheolog român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Director general (din 1997) al Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei. Contribuții importante în istoria romană („Fasti provinciae Daciae I Die senatorischen Amtströger", „Inscriptions d'Apulum (Inscriptions de la Dacie Romaine III–V), „Das Jupiterheiligtum vom Carnuntum I, Die Inschriften").

PISO, Ion (n. 1926, București), tenor român. Prim-tenor la operele din Cluj și București. Carieră internațională (Moscova, New York ș.a.) în opere de Donizetti, Verdi („Rigoletto", „Traviata", „Trubadurul"), Puccini („Tosca", „Madam Butterfly") sau din sec. XX (Britten). Turnee în Europa, Orientul Mijlociu și Statele Unite. Activitate de muzică de cameră. Filme muzicale („Povestirile lui Hoffmann", „Madam Butterfly").

PISOAR (< fr.) s. n. Vas (de faianță) montat pe un perete sau pe o construcție independentă special amenajată, folosit de bărbați pentru urinat; *p. ext.* parte a closetului public în care sunt instalate astfel de vase.

PISOI *(< pisică)* s. m. Pui (mascul) de pisică; cotoi mic.

PISOLIT (< fr. {i}; {s} gr. *pisos* „mazăre" + *lithos* „piatră") s. n. **1.** Agregat de minerale (calcit, minereuri de fier și de mangan etc.) alcătuit din formații sferoidale cu diametrul de peste 2 mm, care se depune în apele termale cu un conținut concentrat de bicarbonat de calciu. **2.** Roci alcătuite din astfel de agregate minerale.

PISSARRO, Camille (pe numele adevărat *Jacob Abraham*) (1830–1903), pictor și grafician francez. Reprezentant al impresionismului. Discipol al lui Corot și Courbet. Peisaje în care a evocat poezia peisajului rustic („Acoperișuri roșii", „Primăvara"), animația marilor artere ale Parisului („Efect de noapte, bulevardul Montmartre") sau din provincie („Pod din Bruges"). Atras de neoimpresionism („Piața Teatrului Național"), expune cu Seurat și Signac. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

Geo Pistarino

PISTARD (< fr.) s. m. Ciclist specializat în cursele pe pistă, pe velodrom.

PISTARINO, Geo (n. 1917), istoric italian. Prof. univ. la Genova. Fondator și director (până în 1989) al Institutului de Medievistică, în cadrul căruia a format o importantă școală de specialiști în domeniul paleografiei latine. Inițiator al unor ediții de documente medievale, multe dintre ele privind istoria Mării Negre și a Mediteranei Orientale („Chilia genovezilor la gurile Dunării", „Genovezii Orientului"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

PISTĂ (< fr.) s. f. **1.** Fâșie de teren amenajată în mod corespunzător pentru o circulație cu caracter special (ex. p. de decolare-aterizare). ✦ Suprafață în linie dreaptă sau circulară, amenajată pentru competiții de atletism, alergări, canotaj, ciclism etc. **2.** Fig. Direcție, curs (care conduce spre un anumit scop). **3.** *P. sonoră* = fâșie îngustă de-a lungul unei pelicule cinematografice, pe care sunt înregistrate dialogul și muzica filmului sub forma unei succesiuni de dungi paralele de diferite grosimi. ✦ (La magnetofon și casetofon) Fiecare dintre traseele înguste și

Camille Pissarro. Autoportret

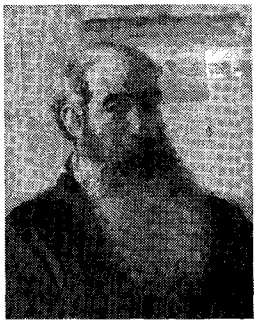

paralele ale unei benzi magnetice pe care se poate face o înregistrare.

PISTIL[1] (< fr. {i}; {s} lat. *pistillus* „pilon") s. n. **1.** Organul femei reproducător al florii, așezat în partea centrală, format dintr-una sau din mai multe carpele. Este diferențiat în trei părți: ovar, stil și stigmat. Sin. *gineceu* **(3). 2.** Obiect din sticlă, din porțelan etc., folosit pentru pulverizarea și omogenizarea diferitelor substanțe chimice sau farmaceutice în mojar.

PISTIL[2] (< tc.) s. n. Pastă consistentă de fructe, uscată, în formă de foaie.

PISTOIA, oraș în N Italiei (Toscana), pe râul Ombrone, la 28 km NV de Florența; 84,2 mii loc. (2001). Nod feroviar și rutier. Ind. metalurgică, constr. de mașini pentru transport, a cimentului, sticlăriei, textilă, chimică, a ceramicii, încălțămintei și alim. Tăbăcării. Monumente: catedrala romanică (sec. 12–13), Baptisteriul (1338–1359), construit după planurile lui Andrea Pisano, Primăria (1294–1385), bisericile San Andrea (sec. 12), San Francesco al Prato (1294–1394), Santa Maria delle Grazie (1452–1469), Madonna dell'Umilità (1494–1519), Palazzo Pretorio (1367). Turism. În Antichitate s-a numit *Pistoria.* Aici a fost înfrânt Catilina (62 î.Hr.) de către forțele senatoriale. Ocupat de goți (sec. 5), longobarzi (sec. 6), a devenit comitat carolingian (sec. 9). Oraș liber (1107), a intrat în stăpânirea orașului Lucca (1322) și a Florenței (1329). În 1786 aici a avut loc un sinod jansenist îndreptat împotriva autorității papale.

PISTOIA, Cino da ~ (pe numele adevărat *Cino dei Sighibuldi*) (1270–1337), jurist și poet italian. Versuri elegante („Canzoniere"), în maniera „dulcelui stil nou". A participat la luptele politice ale vremii sale de partea guelfilor albi.

PISTOL[1] (< ngr., germ.) s. n. **1.** Armă de foc de dimensiuni mici, cu magazie de cartușe fixă sau amovibilă și mânuită cu o singură mână. Inventat în sec. 16 (pentru cavalerie), i s-au adus îmbunătățiri în sec. 19 (1835, de S. Colt și 1851, de R. Adams). ✧ *P.-mitralieră* = armă automată ușoară cu țeavă scurtă și cu bătaie mai mică decât a puștii-mitraliere. Inventat de H. Borchardt (1893) și perfecționat de G. Luger (1900). Sin. *automat. P. de rachete* (sau *de semnalizare*) = **p.** cu care se trag rachetele de semnalizare. *P. portbandulă* = **p.** cu țeavă lungă, care aruncă o bandulă purtătoare a unei parâme pentru salvarea naufragiaților sau a unei parâme de remorcă. **2.** (TEHN.) Aparat portativ având forma de **p. (1),** folosit pentru diferite operații tehnologice. ✧ *P. de metalizat* = aparat portativ pentru metalizarea suprafeței obiectelor metalice sau nemetalice. *P. de vopsit* = aparat pulverizator pentru vopsirea prin stropire a suprafețelor.

PISTOL[2] (< fr.) s. m. Veche monedă de aur din sec. 16 (franceză, italiană, engleză, spaniolă etc.), a cărei valoare a variat în funcție de epocă.

PISTOLAR (< *pistol*[1]) s. m. **1.** Persoană specializată în tragerile cu pistolul (termen folosit în special în *western*-uri). ✦ Sportiv specializat în probele de tir cu pistolul. **2.** (Peior.) Persoană care folosește (în mod ilegal) pistolul.

PISTOLET (< fr.) s. n. Armă de foc semiautomată, de dimensiuni mici, mânuită cu o singură mână. Spre deosebire de revolver, **p.** are magazia de cartușe cu încărcătorul montat în pat.

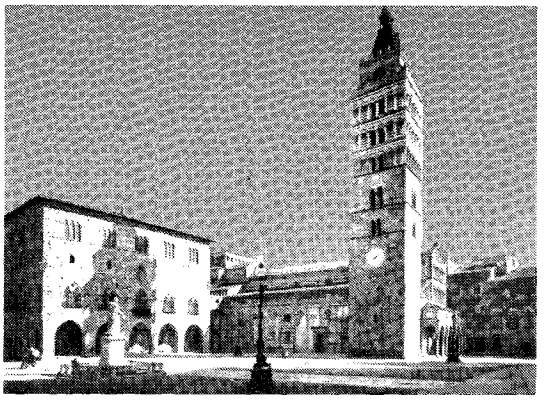

Pistoia. Domul și Primăria

PISTON (< fr., it.) s. n. **1.** Organ de mașină, în general de formă cilindrică, care contribuie la transformarea energiei fluidului din cilindrul motorului termic în energie mecanică sau a energiei mecanice în energia fluidului, la pompe compresoare etc. **2.** Instrument muzical de suflat, confecționat din alamă, asemănător cu trompeta. ✦ Clapă mobilă care deschide sau închide un orificiu la unele instrumente de suflat.

PISTON, Walter (1894–1976), compozitor american. Prof. la Harvard. Considerat un „Brahms american" al generației sale. Tehnici moderne îmbinate cu tentative de asimilare a jazului, apoi poziție neoclasică și conservatoare, caracterizată de simplitate, claritate a temelor și stilul direct, iar în final manieră inspirată de un lirism cald și colorat. Opt simfonii, concerte (pian, vioară, violă, clarinet), muzică de cameră. Tratate de contrapunct, de armonie și de analiză.

PISTONA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A extrage țițeiul dintr-o gaură de sondă, cu ajutorul unui piston special. **2.** (Fam.) A insista, a stărui pe lângă o persoană, pentru a afla sau a obține ceva.

PISTONFON (< fr.; {s} fr. *piston* + gr. *phone* „sunet") s. n. Dispozitiv de etalonare a microfoanelor în domeniul frecvențelor joase.

PISTRUI (< sl.) s. m. Mică pată brună sau gălbuie pe piele (mai ales la oamenii blonzi sau roșcați).

PISTRUIAT, -Ă *(< pistrui)* adj. **1.** Care are pistrui pe piele. **2.** Pestriț, împestrițat.

PIȘCA vb. I **1.** Tranz. A ciupi pielea cuiva cu vârful degetelor sau cu unghiile. ✦ A ridica cu vârful degetelor coardele unor instrumente muzicale și a le da drumul pentru a le face să vibreze. **2.** Tranz. (Despre insecte) A înțepa, a mușca. ✦ (Despre plante urticante) A urzica. ✦ Fig. A înțepa cu vorba, a tachina, a șfichiui. **3.** Tranz. A rupe puțin câte puțin din ceva. ✦ (Fam.) A sustrage pe nesimțite un bun material; a șterpeli, a ciupi. **4.** Tranz. și intranz. (Despre vânt, frig etc.) A provoca o senzație dureroasă, ca de înțepătură, de ardere. ✦ Tranz. (Despre brumă, ger etc.) A vătăma parțial frunzele sau fructele plantelor. **5.** Tranz. și intranz. (Despre băuturi alcoolice, mâncăruri condimentate etc.) A produce o senzație de usturime, de înțepătură (pe limbă, în nări).

PIȘCĂ s. f. Dispozitiv format dintr-o parâmă de sârmă legată la un cazic de

pe mal și folosit la întoarcerea navelor fluviale la coturile pronunțate.

PIȘCĂTOR, -OARE *(< pișca)* adj. **1.** Care pișcă, înțeapă; înțepător. ✦ Fig. Care conține o critică (tăioasă); șfichiuitor, mușcător. **2.** Care ustură; iute, picant.

PIȘCĂTURĂ *(< pișca)* s. f. **1.** Faptul de a pișca; ciupitură. ✦ Înțepătură, mușcătură de insectă. ✦ Fig. Vorbă usturătoare; ironie. **2.** Bucățică, fărâmă ruptă din ceva; urmă rămasă la locul din care s-a scos această bucățică. ✦ (Pop.) Crestătură făcută în urechile unor animale pentru a le însemna.

PIȘCHIA, com. în jud. Timiș, situată în C. Vingăi, pe râurile Băcin și Măgheruș; 2 827 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și haltă de c.f. (Bencecu de Jos). Viticultură. Centru de țesături și cusături populare. Satul **P.** apare menționat documentar în 1333.

PIȘCOLT, com. în jud. Satu Mare, situată în C. Carei, la granița cu Ungaria; 3 179 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Resighea). Viticultură. În satul **P.,** menționat documentar în 1329, se află o biserică reformată a cărei construcție datează din sec. 15.

PIȘCOT (< magh.) s. n. Biscuit cu porozitate mare, din aluat moale, preparat din făină, ouă și zahăr, cu ingrediente, având, de obicei, o formă alungită.

PIȘICHER (< tc.) s. m., adj. (Fam.) (Om) priceput la șmecherii; șiret, șarlatan, sforar.

PIȘLEAG s. n. Cuiul care unește obezile roților de la car.

PITAC[1] (< rus., scr.) s. m. **1.** Monedă rusească de argint sau de aramă. **2.** Monedă austriacă de argint, care a circulat și în Țările Române în sec. 18. **3.** (Pop. și fam.) Ban, monedă de mică valoare.

PITAC[2] (< sl.) s. n. (Înv.) **1.** Diplomă de boierie, decret de ridicare în rangul boieresc. **2.** Ordin, decret, poruncă scrisă. **3.** Scrisoare.

PITAGORA (PYTHAGORAS) (c. 570 – c. 500 î.Hr.), matematician, filozof și

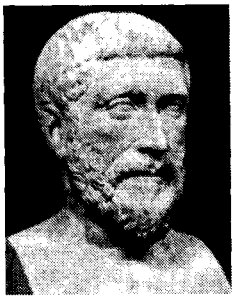

Pitagora

doctrinar religios grec. Originar probabil din Samos. Figură învăluită în mister și legendă încă de pe vremea lui Platon. Stabilit în S Italiei, la Crotona, este posibil să fi întemeiat aici o societate religioasă, unde a propovăduit doctrina transmigrării sufletelor și deci a înrudirii dintre toate ființele vii; totodată, a inițiat cercetări științifice, descoperind teorema ce-i poartă numele și formulând doctrina potrivit căreia toate lucrurile sunt numere. Nu este exclus însă ca teoriile filozofice și matematice legate de numele lui să fie dezvoltări ale urmașilor săi. Oricum, tradiția inaugurată de **P.,** primul care s-a autonumit „filozof" (iubitor de înțelepciune), avea să-și lase amprenta în filozofia greacă asupra lui Empedocles, Platon și a neoplatonicienilor târzii. V. *pitagoreism.* — **Teorema lui P.** = teoremă conform căreia într-un triunghi ABC dreptunghic în A, pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătratelor catetelor ($BC^2 = AB^2 + AC^2$).

PITAGOREIC, -Ă (< germ.) adj., s. m. pl. **1.** Adj. Care ține de școala lui Pitagora; pitagoric. ✧ *Numere pitagoreice* (sau *pitagorice*) = trei numere naturale pentru care suma pătratelor a două numere este pătratul celui de-al treilea număr (ex. 3, 4 și 5). **2.** S. m. pl. Adepții lui Pitagora.

PITAGOREISM (PITAGORISM) (< germ., după fr.) s. n. Mișcare religioasă și filozofică din Grecia antică inițiată de Pitagora în sec. 6 î.Hr. și atingând în dezvoltarea sa istorică un larg evantai de interese legate de politică, misticism, muzică, matematică și astronomie. Numitorul comun pentru pitagoricieni, de-a lungul secolelor, a rămas adeziunea la numele, credințele și practicile religioase și științifice ale întemeietorului: nemurirea și transmigrarea sufletelor; ascetismul; regulile dietetice și conduita morală prin care sufletul se purifică și intră în comuniune cu cosmosul divin; concepția că toate lucrurile sunt numere, Universul fiind esențialmente matematic, și, deci, legarea posibilității cunoașterii naturii de matematică. Deși pitagoricienii s-au scindat destul de devreme în „acusmatici" sau „pitagoriști", preocupați mai mult de latura mistică și rituală, și „matematici", reprezentând latura științifică, în general, combinația dintre religie, matematică și filozofie a rămas o caracteristică esențială a p. și a exercitat o atracție deosebită asupra filozofilor greci.

PITAGORIC, -Ă (< fr., it.) adj., s. m. Pitagoreic.

PITAGORISM (< fr.) s. n. Pitagoreism.

PITAR (< *pită*) s. m. (În Evul Mediu) Dregător însărcinat cu pregătirea și cu distribuirea pâinii la curtea domnească în Moldova, iar în Țara Românească și cu îngrijirea caretelor curții domnești. ✧ *Mare* (sau *vel*) *p.* = boier de divan care supraveghea brutăria domnească și care avea în subordine mai mulți pitari.

PIȚĂ (< bg.) s. f. (Pop.) Pâine **(1).** ✦ Fig. Hrană; *p. ext.* slujbă, funcție.

PIT BULL TERRIER (< engl.) subst. Rasă de câine creată prin încrucișări succesive ale buldogului cu diverși terrieri și, prin selecție (realizată îndeosebi în S.U.A.), orientată predominant spre obținerea de câini de luptă (realizate în Marea Britanie). Este înde-aproape înrudit cu bull-terrierul și cu staffordshire terrierul englez și cu cel american (amstaff). Scund și îndesat, cu musculatura puternică, este foarte

Pit Bull Terrier

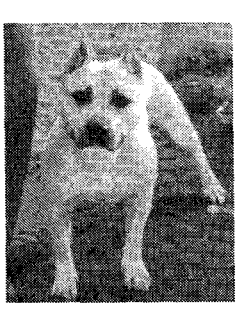

Pitac[1] (1.)

Avers

Revers

rezistent, cu maxilare puternice, ochi rotunzi, depărtați unul de celălalt; înalt de 43–48 cm, cu greutate de 14–27 kg. Blana este scurtă, aspră, lucioasă, de culori diferite. Fiind considerată o rasă agresivă, periculoasă (deși acest comportament nu este înnăscut, ci se datorează unei educații necorespunzătoare), în majoritatea țărilor europene (inclusiv România) există restricții legate de deținerea lor și de reproducere. Tot din acest motiv, rasa nu a fost omologată în Europa.

PITCAIRN [pitkeːn], mic arhipelag vulcanic în SE Polineziei (Oc. Pacific), format din patru insule: Pitcairn (4,7 km^2), Henderson (31 km^2), Ducie (1,4 km^2) și Oeno (0,4 km^2); descoperită (1767) de amiralul P. Cartelet. Ins. **P.** este locuită (47 loc., 2002) de descendenți ai marinarilor englezi, răzvrătiți, de pe vasul „Bounty", conduși de Christian Fletcher, și ai femeilor tahitiene, care i-au însoțit. Au fost mutați, în 1856, pe ins. Norfolk, dar unii dintre ei s-au întors în **P.** după șapte ani. Portocali, ananas, batate, pescuit. Posesiune britanică (din 1838). Centrul administrativ: *Adamstown.*

PITCH LAKE [pitʃ leik], lac asfaltic în SV ins. Trinidad (M. Caraibilor), singurul depozit de asfalt natural exploatat din lume; 46 ha.

PITEAS v. **Pytheas.**

PITECANTROP (< fr. {i}; {s} gr. *pithekos* „maimuță" + *anthropos* „om") s. m. Reprezentant al lui *Homo erectus,* descoperit de E. Dubois, în 1891, lângă Trinil, în ins. Java, care a trăit în urmă cu c. 700 000 ani și care prezenta caractere intermediare între *Homo habilis* și *Homo sapiens (Homo erectus Javanensis).* Studiile antropologice efectuate au stabilit că **p.** era adaptat atât la viața terestră, cât și la cea arboricolă; avea calota craniană turtită ca a maimuțelor, osul frontal avea o proeminență continuă, dar capacitatea craniană era mai mare decât a maimuțelor; dantura era de tip simian, iar femurul avea o formă absolut asemănătoare cu cea omenească.

PITEOS (PYTHEOS) (sec. 4 î.Hr.), arhitect și sculptor grec. A participat la realizarea Mausoleului din Halicarnas și a templului zeiței Atena Polias din Priene. Autor al unui tratat de arhitectură folosit de *Vitruviu.*

PITEȘTI 1. Câmpia Piteștiului, unitate de câmpie înaltă, situată în partea central-nordică a Câmpiei Române, având formă de evantai, alcătuită din poduri de terase ale căror altitudini descresc de la 278 m în **N,** la 180 m în S. Acoperită predominant cu soluri argiloiluviale luvice, cu petice de soluri brun-roșcate. Fragmentată de râurile Cotmeana, Teleorman, Dâmbovnic, Mozacu, Neajlov ș.a. **2.** Lac de acumulare creat pe râul Argeș (în arealul municipiului Pitești), cu scop hidroenergetic și de alimentare cu apă, dat în folosință în 1971. Volum: 4,5 mii. m^3. Cunoscut și sub numele *Pitești-Prundu.* **3.** Municipiu, reședință jud. Argeș, situat pe terasele de pe dr. râului Argeș, în zona de confl. cu Râul Doamnei; 174 736 loc. (2003). Nod feroviar și rutier (legat de București printr-o autostradă de 114 km, dată în folosință în 1969). Două centrale electrice și de termoficare. Hidrocentrală (7,7 MW) dată în folosință în 1972. Constr. de utilaj greu de motoare și transformatoare electrice, de poduri metalice. Combinate de prelucr. a lemnului (mobilă, cherestea, placaj, plăci fibrolemnoase, parchet), de articole tehnice din cauciuc, petrochimic. Rafinărie de țiței. Fabrici de stofe, tananți, încălțăminte, textile, produse alim. Tipografie. La 16 km NE, în orașul *Mioveni,* se află uzina de autoturisme „Dacia". Universitate (1962). Teatrul „Alexandru Davila" (1948). Muzeu județean (1956) cu colecții de arheologie, istorie, artă modernă și contemporană, științele naturii. Muzeu de artă. Muzeul Pomiculturii și Viticulturii. Expoziție de artă naivă. Parcul natural Trivale (27 ha), amenajat în 1900 și reamenajat în 1967. Expoziție anuală florală „Simfonia lalelelor" (în luna mai, din 1977). Menționat documentar la 20 mai 1388, iar ca oraș la 16 aug. 1481. Declarat municipiu la 17 febr. 1968. Monumente: bisericile Sf. Dumitru (1409), Buna-Vestire–Greci (1564, cu

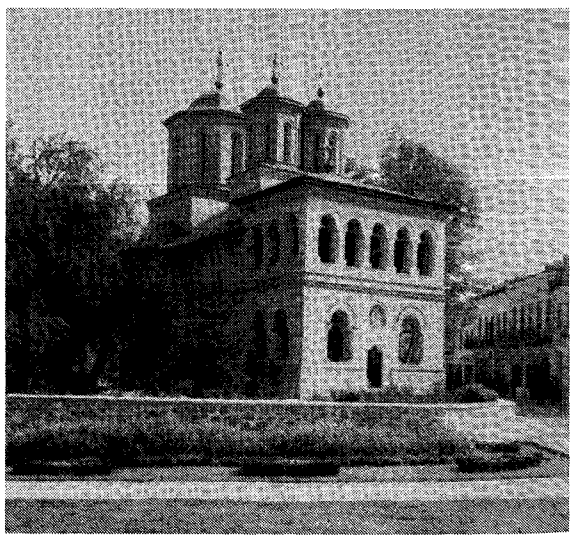

Pitești (3.). Biserica Domnească Sf. Gheorghe

Pitești (3.). Centrul orașului

Pitia

modificări din sec. 18) și Sf. Gheorghe (ctitorie din 1656 a domnului Constantin Șerban Basarab, restaurată în 1875 și 1966–1968). În incinta Bisericii Domnești (Sf. Gheorghe) a funcționat (1700–sec. 19) o școală. Schitul Trivale (de călugări) cu biserica Sf. Treime (1672–1674), cu picturi murale interioare din 1731. Atheneul Popular (1870), hanul Gabroveni (1877), Primăria veche (1886), în stil neoclasic, azi muzeu de artă ș.a.

PITI (cf. *pitic*) vb. IV refl. și tranz. A (se) ascunde, a (se) pitula; *fig.* a (se) adăposti.

PITIA (PYTHIA) (în mitologia greacă), preoteasa oracolului din Delfi. Prezicerile sale, considerate răspunsuri ale zeului Apolo, erau exprimate în formulări enigmatice (sibilinice).

PIȚIC, -Ă adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** (Despre oameni și animale) Care este foarte mic de statură; (despre plante) nedezvoltat, chircit; (despre obiecte) de dimensiuni (foarte) mici. **2.** (Despre unele animale și plante) Care face parte din specii mici ca dimensiune, care nu

Piton[1]

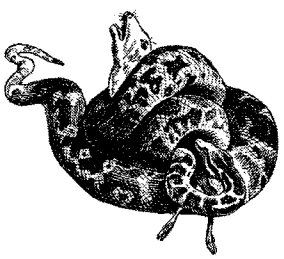

cresc înalte, ex.: hipopotamul pitic (*Choeropsis liberiensis*), palmierul pitic (*Chamaerops humilis*), mesteacănul pitic (*Betula nana*). **II.** S. m. și f. **1.** Individ a cărui înălțime este mult inferioară celei mijlocii. V. și *nanism*. ✦ Fig. Persoană neînsemnată. **2.** Pigmeu **(2)**. **3.** (În basme) Personaj de statură mică, isteț și vioi. **4.** Bufon.

PIȚICE (< fr.; {s} lat. *pythia* < gr. *puthia* < *Puthô*, nume antic al orașului Delfi) adj. *Jocuri* ~ = jocuri organizate la Delfi, în Grecia antică din patru în patru ani, în amintirea luptei legendare a zeului Apolo cu balaurul Piton. Cuprindeau concursuri poetice, dramatice și muzicale, curse de alergări și exerciții de gimnastică.

PITIGRILLI (pseud. lui *Dino Sègre*) (1893–1975), scriitor italian. Autor de mare succes în perioada interbelică, a ilustrat în romane erotico-mondene și spiritual-cinice morala timpului său („Mamifere de lux", „Centura de castitate", „Fecioara de 18 carate", „Puiul nu se mănâncă cu mâinile").

PITIRIAZIS (< fr.; {s} gr. *pityriasis* < *pityrion* „pleavă [de grâu]") s. n. Nume generic dat unor afecțiuni cutanate de origine micotică, care sunt însoțite de o descuamare caracteristică pe un fond sebaceu; mătreață.

PITIȘ, Marcela (1916–1991, n. Ploiești), medic endocrinolog român. Prof. univ. la București. Cercetări în domeniul terapeuticii bătrâneții, a hormonilor, obezității („Hormonii").

PITMAN [pitmən] **1. Sir Isaac** (1813–1897), fonetician britanic. Inventator al primului sistem de stenografiere, care a fost aplicat cu succes. Autor al unor manuale de stenografie. **2. Benjamin (Benn)** (1822–1910), fonetician britanic. Frate cu **P. (1)**. Prof. de stenografie, pe care a introdus-o în S.U.A. A fondat (1853) la Cincinnati (Ohio) un institut de fonografie. Pasionat de gravura în lemn, a inventat un procedeu elctrochimic de gravură în relief.

PITOËFF [pitoef], **Georges** (1884–1939), actor și regizor de teatru francez, de origine georgiană. Stabilit la Paris (1905), a montat și a interpretat, împreună cu soția sa, **Ludmilla P.** (1895–1951), numeroase piese contemporane (A. Strindberg, P. Claudel). A impus pe scenele pariziene piesele lui Cehov, Ibsen, Gorki, O'Neill și Pirandello.

PITON[1] (< fr.; n. pr. gr. *Python*, numele șarpelui fabulos omorât de Apolo) s. m. Gen de șarpe neveninos, constrictor, din familia boidelor, de 4–8,5 m lungime și c. 100 kg greutate *(Python);* prezintă rudimente de membre posterioare. Trăiește în Africa, S Asiei, Australia și în câteva insule din vestul Pacifului și se hrănește cu mamifere mici. Vânat pentru pielea folosită în industria încălțămintei și în marochinărie.

PITON[2] (< fr.) s. n. Instrument metalic în formă de țăruș, țeavă, lamelă, teu etc., de diferite dimensiuni, prevăzut cu orificiu și inel, care servește la asigurarea alpinistului în traseul escaladat; se folosește împreună cu coarda și cu carabiniera.

PITON (în mitologia greacă), balaur uriaș, ucis de Apolo la Delfi. În amintirea acestei lupte legendare, aici se organizau, din patru în patru ani, Jocurile *pitice,* la care luau parte tineri din toate cetățile grecești.

PITOREȘC, -EAȘCĂ (< it.) adj. Care impresionează plăcut prin ineditul elementelor componente, prin așezare, aspect, colorit etc. ✦ (Despre limbă, stil) Care evocă anumite imagini; expresiv, colorat, variat. ✦ Care reprezintă specificul unei regiuni, zone; care place prin caracterul specific, original.

PITOT [pitǫ], **Henri** (1695–1771), fizician și hidrotehnician francez. Realizatorul unui aparat *(tubul P.)* pentru măsurarea presiunii și a vitezei de curgere a fluidelor.

PITPALAC (onomat.) interj., s. m. **1.** Interj. Cuvânt care imită strigătul prepeliței. **2.** S. m. (ORNIT.) Prepeliță.

PITT, familie de oameni politici britanici: **1. William P. Senior, conte de Chatham** (1708–1778), lider al Partidului Whig (liberal); de mai multe ori ministru și prim-min. (1766–1768). Artizanul victoriei Marii Britanii în Războiul de 7 Ani și al lărgirii imperiului colonial în Canada și India. **2. William P. Junior** (1759–1806), lider al „noilor tory" (conservatori-moderați). Fiul lui **P. (1)**. Prim-min.

William P. Pitt Senior

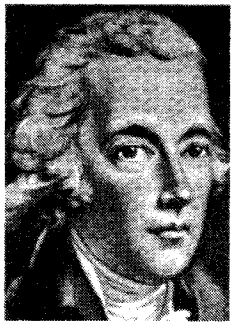

William P. Pitt Junior

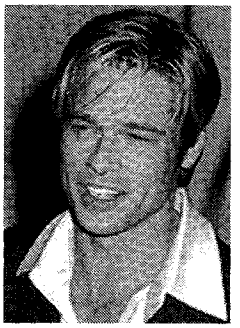

Brad Pitt

(1783–1801; 1804–1806). Unul dintre principalii organizatori ai coaliţiilor statelor europene împotriva Franţei. A instaurat un regim autoritar şi a reprimat răscoala din Irlanda, încorporând teritoriul acesteia la Marea Britanie (1801). Pe plan intern a modernizat politica fiscală.

PITT, Brad (n. 1965), actor american de film. Sex-simbol al anilor '90. Roluri de nonconformist sau de neadaptat, în care afirmă o vocaţie actoricească reală („Cândva pe aici trecea un râu", „Interviu cu un vampir", „Seven", „Armata celor 12 maimuţe", „Legendele toamnei", „Sleepers", „Prieten şi duşman", „Întâlnire cu Joe Black").

PITTARD [pitar], **Eugène** (1867–1962), antropolog elveţian. Prof. univ. la Geneva. Lucrări de paleoantropologie şi antropologie morfologică; studii privind populaţiile de pe terit. României şi din Pen. Balcanică („Popoarele din Peninsula Balcanilor"). Cercetări asupra Culturii Cucuteni. M. coresp. al Acad. Române (1919).

PITTI, familie de negustori florentini. Alături de familia *Medici* a exercitat o puternică influenţă în Florenţa (sec. 14–15). Din ordinul lui **Luca P.** (1394–1472), a început (1440), sub conducerea lui Brunelleschi, construcţia celebrului Palat Pitti din Florenţa terminat în c. 1550 de Bartolomeo Ammannati, azi muzeu.

PIŢTING (cuv. engl.) s. n. (TEHN.) Uzură care se manifestă sub forma apariţiei unor mici gropiţe (ciupituri) pe suprafaţa de contact la rulmenţi, la roţi dinţate, la bandajele roţilor de locomotive sau de vagoane etc.

PITTSBURGH [pitsberg], oraş în NE S.U.A. (Pennsylvania), în bazinul carbonifer al m-ţilor Apalaşi, situat la confluenţa râurilor Allegheny şi Monongahela, care formează râul Ohio; port pe canalul Ohio; 334,6 mii. loc. (2000). Mare nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de cărbuni. Centrală atomoelectrică. Ind. siderurgică (uzine ale firmei „US Steel Corporation"), de constr. navale, de prelucr. a petrolului, metalurgiei neferoase (aluminiu, plumb), constr. de maşini grele şi de transport, de aparataj electrotehnic, utilaje industriale şi material feroviar, chimică, textilă, alim., a sticlei şi ceramicii. Trei universităţi (1787, 1878, 1900) şi numeroase muzee. Fondat de francezi (1754), cu numele de Fort-Duquesne; capturat de britanici (1759), care i-au dat actualul nume în onoarea lui W. Pitt **(1)**. Târg (1794) şi apoi oraş (1816).

PITTIŞ, Florian (n. 1943, Bucureşti) actor şi animator muzical român. Ca actor montează şi joacă în spectacole de succes precum „Cum se numeau cei patru Beatles", „Câinele grădinarului", „Black and White" etc. Pasiunea pentru muzică se transformă într-o a doua profesiune, cea de animator muzical. Publică eseuri, cronică muzicală, realizează seriale de istorie a rockului şi folkului la televiziune şi radio. Component al trupei Pasărea colibri (1992–2001).

PITUITRINĂ (< fr.) s. f. Extract total de hipofiză posterioară, cu acţiune vasopresoare, antidiuretică şi ocitocică.

PITULA (TUPILA) *(< piti)* vb. I refl. şi tranz. A (se) piti, a (se) ascunde.

PITULICE *(< pitula)* s. f. Pasăre călătoare insectivoră din familia silvide, mai mică decât vrabia, brună-verzuie pe spate şi cenuşie pe pântece cu o dungă de culoare deschisă în dreptul ochilor. Se cunosc circa 40 de specii; la noi sunt mai răspândite **p.** sfârâitoare *(Phylloscopus sibilatrix)* şi **p.** mică *(Phylloscopus collybita)*. Îşi face cuibul pe pământ sau foarte aproape de el; iarna migrează spre sud.

PITURA (< it.) vb. I tranz. (NAV.) A vopsi cu pitură.

PITURĂ *(< pitura)* s. f. Vopsea pentru nave, care conţine substanţe anticorosive sau antivegetative (pe bază de ulei de in sau de răşini).

PITUŢ, Gheorghe (1940–1991, n. Siliştea de Beiuş), poet român. Lirică vizionară, de o *mare tensiune vitală*, pe teme cosmice şi rurale tratate în spirit expresionist („Poarta cetăţii", „Ochiul neantului", „Sunetul originar", „Cine mă apără", „Stelele fixe").

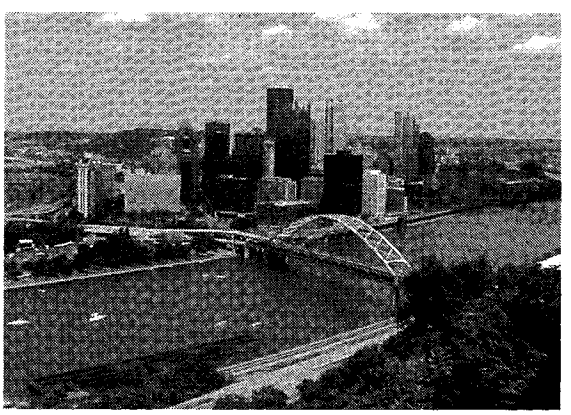

Pittsburg. Vedere generală

Pitulice

Dan Piţa

PIŢA, Dan (n. 1938, Dorohoi), regizor român de film. Abordează genuri variate, de la filmul de actualitate, uneori cu substrat politic („Filip cel Bun", „Concurs", „Pas în doi", „Hotel de lux"), la ecranizări („Tănase Scatiu", „Bietul Ioanide") şi de la western („Profetul, aurul şi ardelenii", „Pruncul, petrolul şi ardelenii"), la filmul de evocare istorică („Dreptate în lanţuri").

PIŢIGOI s. m. Numele mai multor specii de păsări din câteva familii înrudite, din ordinul passeriforme, de dimensiuni mici, vioaie, care se hrănesc cu insecte şi seminţe; se întâlnesc în păduri, livezi, parcuri şi grădini. Printre cele mai răspândite în România se numără: *P. mare* = specie de pasăre insectivoră din familia paride, mai mică decât vrabia, cu cioc scurt şi conic, coadă scurtă, cu pieptul şi capul negru, obrajii albi, spatele albastru-verzui şi cenuşiu, iar pântecele galben *(Parus major).* Este o pasăre sedentară în România; se hrăneşte cu insectele de pe pomi; îşi face cuibul în scorburi. *P. codat* = pasăre din familia aegithalide, cu coada lungă, ascuţită, cu penajul alb pe cap şi piept şi roşcat pe corp *(Aegithalos caudatus caudatus).* Îşi construieşte un cuib aproape sferic în tufişuri sau prins de crengutele arborilor. *P. bărbos* (sau *de stuf*) = pasăre din familia timalide cu ciocul galben, picioarele negre, bărbia, gâtul şi pieptul albe, spatele brun-deschis şi cu laturile corpului roz-palid *(Panurus biarmicus rusticus).* Cuibăreşte în stufăriş.

Piţigoi

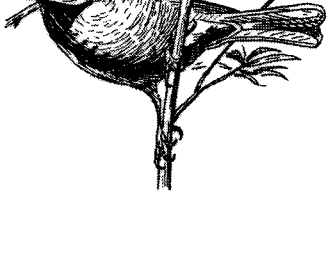

PIŢULĂ (< magh.) s. f. Monedă austro-ungară în valoare de zece creiţari, care a circulat şi în Transilvania şi Bucovina. ✦ (Fam.) Monedă de valoare redusă; para, gologan.

PIUA *(< piuă)* vb. I tranz. A supune o ţesătură de lână operaţiei de piuare.

PIUAR *(< piuă)* s. m. Muncitor care lucrează la piuă **(2).**

PIUARE *(< piuă)* s. f. Operaţie de finisare textilă constând în compactizarea ţesăturilor de lână prin împâslirea fibrelor; se execută prin presarea acestora între cilindri rotitori sau prin batere cu ciocanul în mediu umed şi cald (acid sau bazic).

PIUARIU-MOLNAR, Ioan (1749–1815, n. Sadu, jud. Sibiu), medic şi filolog român. Membru al lojei masonice „Sf. Andrei" din Sibiu; primul medic titrat român. Prof. de oftalmologie la Şcoala Medico-Chirurgicală din Cluj (1791), medic oculist al Transilvaniei (1777), cu sediul la Sibiu. A stăruit pentru înfiinţarea de şcoli româneşti în Transilvania. Autorul celei dintâi gramatici româno-germane (1788), al unei istorii universale şi al unui dicţionar român-german. A iniţiat prima publicaţie ştiinţifică medicală românească, „Sfătuire către studenţii în chirurgie" (1793), preocupându-se de îmbogăţirea vocabularului ştiinţific românesc şi a editat „Economia stupilor" (1785). Adept al iluminismului; a colaborat la redactarea memoriului *Supplex Libellus Vaiachorum,* pe care l-a şi editat. În timpul Răscoalei lui Horea a fost trimis de către autorităţile habsburgice să pacifice pe ţăranii din Zarand.

PIUĂ (PIVĂ) (lat. **pilla*) s. f. **1.** Vas de lemn sau de metal cu fundul şi pereţii groşi, în care se piseză diverse substanţe solide (sare, grâu etc.). ✦ Parte a şteampului în care se mărunţeşte un minereu. **2.** Maşină sau instalaţie pentru efectuarea operaţiei de piuare. **3.** (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Denumire dată mortierelor.

PIUI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** (Despre puii păsărilor) A scoate piuituri, a face piu. **2.** A scoate un sunet ascuţit, strident; a şuiera, a ţiui.

PIUIT *(< piui)* s. n. Faptul de a piui; sunete specifice scoase de puii păsărilor.

PIULIŢĂ *(< piuă)* s. f. **1.** Piuă **(1)** mică. **2.** Piesă metalică sau nemetalică prevăzută axial cu o gaură filetată şi care serveşte fie (împreună cu un şurub) la asamblări prin filet demontabile *(p. de fixare),* fie la transmiterea unei forţe sau a unei mişcări *(p. de mişcare).*

PIUNEZĂ (PIONEZĂ) (< fr.) s. f. Piesă metalică în formă de cuişor scurt, cu floare foarte mare (pentru a putea fi apăsată cu degetul), folosită pentru fixat (pe perete, planşete, panouri de lemn), hârtii, desene, materiale textile etc.

PIURA, oraş în NV statului Perú; 308,1 mii loc. (1998). Centru comercial. Prelucrarea bumbacului. Două universităţi; este unul dintre cele mai vechi oraşe întemeiate de spanioli în America Latină, datând din 1532.

PIUREE (< fr.) s. n. Preparat culinar cu aspect de pastă, obţinut din legume sau din fructe zdrobite (fierte), folosit, mai ales, ca garnitură.

PIURIE (< fr.) s. f. Prezenţa puroiului în urină cauzată de o infecţie a căilor urinare sau genitourinare.

PIUS, numele a 12 papi, dintre care cei mai importanţi au fost: **1. P. II** *(Enea Silvio Piccolomini)* (1458–1464), umanist şi mecenat. Scrieri cu caracter istoric şi umanist. În lucrarea „Cosmographia", precum şi în alte scrieri („Epistole"), prezintă ştiri referitoare la români, afirmând originea lor romană. A urmărit să restabilească autoritatea papală şi realizarea unei ligi antiotomane. **2. P. V** *(Antonio Michele Ghislieri)* (1566–1572). S-a implicat în reforma internă a Bisericii catolice mărind rolul *inchiziţiei.* A eliminat protestantismul din Pen. Italică. Prin excomunicarea reginei Elisabeta (1570) a înrăutăţit situaţia catolicilor din Anglia. Împreună cu Veneţia şi Spania a creat Liga Sfântă, care a înfrânt Imp. Otoman la *Lepanto.* Sanctificat; sărbătorit la 30 apr. **3. P. IX** *(Giovanni Maria Mastai-Ferretti)* (1846–1878). În bula papală *Inefabilis* (1854) a susţinut dogma *imaculatei concepţiuni.* A condamnat ideile paşoptiste, mai ales pe cele socialiste, raţionaliste şi liberale, deşi iniţial fusese susţinătorul lor în enciclica „Syllabus" (1864); în timpul pontificatului său, Conciliul I Vatican a definit dogma despre infailibilitatea Papei (1870). **4. P. X** *(Giuseppe Melchiore Sarto)* (1903–1914). În timpul pontificatului său a manifestat interes pentru problemele sociale, mai ales pentru îmbunătăţirea condiţiei celor săraci, a condamnat modernismul (enciclica „Pascendi", 1907).

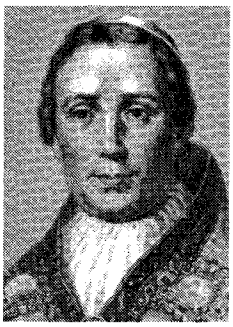

Papa Pius IX

Papa Pius XI

Papa Pius X

Papa Pius XII

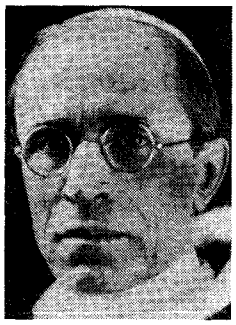

Canonizat (1954). **5. P. XI** *(Ambrogio Damiano Achille Ratti)* (1922–1939). S-a dedicat unor studii istorice şi de vulcanologie. A semnat cu statul italian Acordul de la Lateran (1929), prin care se statua independenţa Vaticanului şi se stabilea statutul special al Bisericii catolice în Italia; a încheiat concordate cu diferite state, printre care şi cu România (1927, intrat în vigoare, 1929). **6. P. XII** *(Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli)* (1939–1958). În plan teologic a fundamentat dogma Adormirii Fecioarei Maria. A păstrat neutralitatea Vaticanului, hotărâtă de predecesorul său. A creat o comisie pontificală, menită să acorde asistenţă victimelor războiului, dar i se reproşează că nu a luat atitudine oficială faţă de politica de exterminare a evreilor dusă de nazişti. În anul 1949 a semnat decretul privind excomunicarea comuniştilor şi a tuturor acelora care sprijineau partidele comuniste.

PIVNICER *(< pivniţă)* s. m. (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Mic dregător, subaltern al paharnicului, care avea în grijă pivniţele domneşti. ✦ Persoană care supraveghează o pivniţă cu vinuri.

PIVNIŢĂ (< sl.) s. f. Încăpere sau grup de încăperi izolate, de obicei făcând parte dintr-o clădire, situate sub nivelul terenului şi destinate depozitării materialelor, alimentelor, băuturilor etc.; beci **(1)**.

PIVOT (< fr.) s. n., s. m. **1.** (TEHN.) S. n. Fus de formă cilindrică, tronconică sau conică, montat într-un lagăr de alunecare sau de rostogolire, la care sarcina acţionează pe direcţia axului. ✦ Fig. Centru, punct de sprijin esenţial. **2.** S. n. Rădăcină principală, verticală, a unor plante (ex. morcovul, sfecla), care de obicei se ramifică. **3.** S. n. Suport al unui dinte artificial, fixat în rădăcina dintelui natural. **4.** S. m. (În unele sporturi de echipă) Jucător atacant care se infiltrează în dispozitivul de apărare al adversarului.

PIVOTA (< fr.) vb. I intranz. A se roti, a se întoarce (ca) pe un pivot. ✦ Fig. (Despre acţiuni, fenomene) A se axa pe ceva; a se desfăşura în jurul a ceva.

PIVOTANT, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care poate pivota. **2.** (Despre rădăcinile unor plante) La care rădăcina principală se dezvoltă mult, pătrunzând adânc, vertical, în sol (ex. la morcov).

PIX (< engl.) s. n. Creion cu mină sau cu pastă (care se pot înlocui după uzare); este acţionat de un dispozitiv mecanic.

PIXEL (< engl.; derivat din prescurtarea expresiei *picture element* „element al imaginii") s. m. Cel mai mic element (punctual) în care se poate descompune o imagine obţinută prin fotografiere (inclusiv prin teledetecţie), tipărire sau creată pe un ecran (televizor, monitor al unui calculator). În ansamblu, **p.** alcătuiesc o reţea rectangulară; calitatea (rezoluţia) imaginii este determinată de numărul de p. pe unitatea de suprafaţă.

PIXIDĂ (< fr.; {s} gr. *pixis* „cutie") s. f. **1.** Casetă sau cupă acoperită, realizată din ceramică, metal sau os, bogat decorate, care serveau în trecut la păstrarea bijuteriilor sau a împărtăşaniei la biserică. **2.** Fruct-capsulă care se deschide printr-un căpăcel sau prin ruperea în două (ex. la măselariţă, scânteiuţă, pătlagină etc.).

PIZARRO [piθarro], familie de conchistadori spanioli. Mai importanţi: **1. Francisco P.** (1471 sau 1475–1541). Participant la expediţia din Columbia. Împreună cu V. Nuñez de Balboa, a descoperit Oc. Pacific (1513). A înfrânt pe incaşi (1532–1533) şi l-a suprimat pe împăratul Atahualpa, instituind dominaţia spaniolă în Perú şi într-o parte a Boliviei (Perú de Sus). A întemeiat oraşul Lima (Ciudad de los Reyes, 1535). Ucis de partizanii rivalului său *Diego de Almagro*. **2. Hernando P.** (1475–1578), frate cu **P. (1).** Participant alături de Francisco la expediţia din Perú. Guvernator în Cuzco. A înfrânt la Las Salinas (1538) armata lui Diego de Almagro, a cărui execuţie a ordonat-o. Chemat în Spania şi închis (1539–1560). **3. Gonzalo P.** (c. 1502–1548), frate vitreg al lui **P. (1).** Participant alături de Francisco la cucerirea Perúului (1531–1533). Guvernator al Quito

Francisco Pizaro

(1539). A condus o expediție în căutarea legendarului *Eldorado,* traversând Anzii de Est; a descoperit râul Napo și a ajuns la Amazon. La întoarcere a fost executat de viceregele P. de La Gasca.

PIZMAȘ, -Ă *(< pizmui)* adj., s. m. și f. (Persoană) care poartă pizmă cuiva; (om) răutăcios, dușmănos, potrivnic; pizmuitor, invidios.

PIZMĂ (< sl.) s. f. Ciudă, invidie; ranchiună, dușmănie, ură.

PIZMUI *(< pizmă)* vb. IV tranz. A invidia pe cineva, a-i purta pizmă.

PIZZA [pitsa] (cuv. it.) s. f. Specialitate italiană (napolitană) de patiserie, care se face dintr-o tartă de aluat dospit, și la care se adaugă roșii, ciuperci, caș-caval, cârnăciori, șuncă, pește etc., sosuri și alte ingrediente.

PIZZERIE [pițserie] (< it.) s. f. Local în care se vinde și se consumă pizza.

PIZZETTI [pittsetti], **Ildebrando** (1880–1968), compozitor italian. Alături de Malipiero și Casella, constituie „triada anilor 1880", care a militat pentru renașterea unei muzici naționale italiene. Orientat către teatrul muzical („Fedra", „Crimă în catedrală") și muzica de scenă („La nave"); creație de un lirism sincer, îmbinat cu o orchestrație de derivație veristă. Producție instrumentală și muzică de cameră definite de apropierea de diatonism și modalism. Activitate pedagogică, de critic, dirijor și muzicolog.

PIZZICATO [pittsikatto] (cuv. it.) s. n. Mod de producere a sunetului prin ciupirea coardelor la instrumentele cu arcuș; fragment, compoziție muzicală (compusă pentru a fi) executată în acest fel.

PLA, Joseph (1897–1981), scriitor și publicist spaniol, de expresie catalană. Eseuri politice („Francesco Cambó"), povestiri de călătorii („Călătorie în Catalunia", „Orașul mării") și autobiografice („Caietul cenușiu"), romane („Strada îngustă", „Note pentru Silvia"), portrete originale ale unor personalități catalane („Oameni"), într-un stil colocvial și descriptiv.

Ildebrando Pizzetti

PLAC *(< plăcea)* s. n. Plăcere, gust, voie. ✧ Expr. *A fi la bunul plac al cuiva* = a fi la discreția cuiva, la cheremul cuiva.

PLACA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A efectua operația de placare **(2). 2.** (La rugbi) A executa un placaj **(3).**

PLACAJ (< fr.) s. n. **1.** Semifabricat din lemn format prin încleierea sub presiune a unui număr (de obicei impar) de foi de furnir, așezate astfel ca direcția fibrelor lemnoase (longitudinală și transversală) să alterneze; este folosit în industria mobilei, a ambalajelor, a ambarcațiilor etc. **2.** (CONSTR.) Căptușeală din plăci de piatră, cărămidă, faianță, sticlă etc., executată în scop decorativ sau pentru protecția unui zid contra agenților exteriori. **3.** (SPORT) Procedeu tehnic utilizat în rugbi, prin care un jucător poate opri drumul adversarului purtător al balonului, imobilizându-l cu mâinile.

PLACARDĂ (fr.) s. n. Pancartă.

PLACARE *(< placa)* s. f. **1.** Acțiunea de a placa. **2.** Operație de acoperire a unei piese sau a unui obiect cu un strat de material diferit, în scopul înfrumusețării, al creării unui strat conductor, al măririi rezistenței la uzură etc. Operația se poate executa prin stropire, depunere electrolitică, presare etc. V. *furniruire.*

PLACĂ (< fr.) s. f. **1.** Corp solid a cărui grosime este mică în comparație cu celelalte două dimensiuni. ✧ *P. aglomerată* = **p.** obținută din așchii de lemn de calitate inferioară, prin presare, cu diferiți lianți, folosită pentru înlocuirea cherestelei, a placajului **(1)** și a panelului. *P. fibro-lemnoasă* = **p.** realizată din materiale ligno-celulozice mărunțite, încleiate cu colofoniu, rășini etc. și apoi presate la cald. Se folosește în industria mobilei, în construcții civile, construcții de mașini etc. **2.** (CONSTR.) *P.-ceramică* = **p.** fabricată prin coacerea masei ceramice. Se folosește la placarea unor pereți speciali și mai ales la confecționarea pardoselilor. *P. de ipsos* = **p.** folosită la executarea unor pereți despărțitori. *P. de sticlă* = **p.** folosită la realizarea unor pereți translucizi sau a luminatoarelor. *P. funerară* = **p.** de metal sau de marmură fixată pe o piatră de mormânt, pe care este încrustat numele persoanei defuncte. *P. comemorativă* = **p.** din marmură, granit, metal etc. cuprinzând o inscripție (și o imagine uneori), având rolul de a reînvia memoria unei personalități sau eveniment. Se fixează în peretele unei clădiri (locuite de personalitatea respectivă) sau la locul evenimentului (istoric, politic, social etc.). **3.** (ELT.) *P. avertizoare* = **p.** fixată pe ușile stațiilor electrice, pe stâlpii liniilor electrice de tensiune înaltă etc. pentru semnalarea pericolului de electrocutare. **4.** *P. magnetică* = platou magnetic. **5.** *P. învârtitoare* (sau *turnantă*) = disc de oțel sau de fontă, prevăzut cu segment de șine, care, rotindu-se în jurul unui pivot central, servește la întoarcerea vehiculelor ușoare de cale ferată, la trecerea de pe o linie pe alta etc. **6.** *P. fotografică* = **p.** de sticlă cu una dintre fețe acoperită cu o emulsie fotosensibilă, utilizată în tehnica fotografică la obținerea imaginilor pozitive sau negative. **7.** Disc muzical. ✧ Expr. (Fam.) *A schimba* (sau *a întoarce*) *placa* = a schimba subiectul unei discuții care a ajuns să plictisească; a-și schimba atitudinea față de cineva. **8.** Tăbliță de ardezie pe care învățau altădată să scrie școlarii începători. **9.** Proteză dentară. **10.** *P. bacteriană (dentară)* = strat subțire de substanță organică ce acoperă suprafața dinților. Este, predominant, alcătuită din glucide și bacterii; acestea metamorfozează glucidele și eliberează acizii care atacă smaltul dentar. **11.** *P. celulară* = structură care se formează din microtubuli, la sfârșitul telofazei mitotice, în celula vegetală, facilitând diferențierea peretului celular și formarea celor două celule fiice. **12.** (TELEC.; înv.) Anod. **13.** (GEOL.) *P. tectonică* = bloc crustal rigid care se poate deplasa pe suprafața substratului astenosferic. Se consideră că scoarța terestră (incluzând atât blocurile continentale, cât și bazinele oceanice) este alcătuită din astfel de plăci litosferice, care se deplasează unele în raport cu altele, delimitate prin rifturi (la contactul dintre două plăci care se mișcă divergent), fose (în locurile unde o placă se scufundă sub o alta, printr-un proces de subducție) și falii. Această structură în plăci explică *deriva* continentelor, vulcanismul și mișcările seismice.

PLACE [plas], **Victor** (1822–1875), diplomat francez. Consul al Franței la Iași (1856–1863). A susținut unirea Principatelor. Apropiat al lui Al. I. Cuza. Studii despre civilizația sumeriană

PLACEBO (< fr., lat.) adj. (MED.) *Efect* sau *metodă p.* = procedeu prin

care o substanță neutră (inactivă), asemănătoare ca formă, culoare și gust cu un anumit medicament, este folosită pentru testarea, prin comparație, a eficienței medicamentului respectiv sau pentru inducerea unor efecte psihologice similare acestui medicament.

PLACENTAR, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care aparține placentei, privitor la placentă. **2.** S. n. (La pl.) Subclasă de mamifere care cuprinde animale cu *placentă* (cuprinde toate mamiferele, în afară de monotreme și marsupiale).

PLACENTAȚIE (< fr.) s. f. (BOT.) Mod de dispunere a placentelor **(2)** în ovar.

PLACENTĂ (< fr. {s} lat. *placenta* „plăcintă") s. f. **1.** (ANAT.) Organ de structură vasculare-conjunctivă, prezent la mamifere, care face legătura între mamă și embrion, servind la nutriția și la respirația acestuia și care se elimină la naștere. ✧ *Placenta praevia* = p. anormală, dezvoltată în segmentul inferior al uterului, care poate cauza complicații la naștere. **2.** (BOT.) Porțiune din pereții ovarului, rezultată din unirea marginilor carpelelor, de care se fixează ovulele.

PLACHETĂ (< fr.) s. f. **1.** Volum mic, cu puține pagini, cuprinzând în special versuri. **2.** Mică placă de metal, de diferite forme, bătută cu ocazia unor mari evenimente, în onoarea unei personalități sau care se oferă ca premiu în competițiile sportive; are una dintre fețe modelată cu basoreliefuri sau inscripții. **3.** (HIST.) *Plachete sangvine* = trombocite.

PLACHEU s. n. v. **blacheu.**

PLACHIE (< ngr.) s. f. Mâncare de pește preparată la cuptor cu multă ceapă, roșii, untdelemn și foarte condimentată.

PLACID, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre oameni) Apatic, indiferent, indolent. ✦ Calm. ✦ (Livr.) Impasibil.

PLACIDITATE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a fi placid; indiferență, nepăsare. ✦ (Livr.) Impasibilitate, prostrație.

PLÁCIDO (pseud. lui *Gabriel de la Concepción Valdés*) (1809–1844), poet cubanez. Versuri romantice, de o mare prospețime și fluiditate, pe motive erotice sau inspirate de frumusețea naturii („Floarea de trestie", „Adio lirei mele"); romanul „Rugăminte lui Dumnezeu". Sub falsa acuzație de pregătire a unei conjurații, a fost condamnat la moarte și împușcat.

PLACIDO, Michele (n. 1946), actor italian de film. Cunoscut mai ales prin rolul comisarului Catani din serialul TV „Caracatița". Alte filme: „Marșul triumfal", „Pajiștea", „Tată și fiu", „Un erou burghez" (pe care l-a și regizat).

PLACODÉRMI (< fr.; {s} gr. *plax* „ceea ce este neted și larg" + *derma* „piele") s. m. pl. Subclasă de pești fosili, cu scheletul cartilaginos, care aveau capul și partea anterioară a corpului acoperite cu plăci osoase, reprezentând primele vertebrate cu maxilar inferior; au trăit în Devonian.

PLACODÓNTA ({s} gr. *plax* „ceea ce este neted și larg" + *odous, odontos* „dinte") subst. Ordin de reptile marine fosile care aveau maxilarele și bolta palatină căptușite cu dinți groși în formă de plăci; au trăit în Triasic și în Jurasicul inferior.

PLAFÓN (< fr.) s. n. **1.** Tavan. **2.** (METEOR.) Înălțimea la care se găsește partea inferioară a stratului de nori în raport cu suprafața Pământului. **3.** Nivel maxim al unei mărimi (viteză, turație etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic. **4.** Altitudinea maximă la care poate zbura o aeronavă. **5.** Maximul unei sume de bani care nu poate fi depășit în cadrul unor operațiuni financiare.

PLAFONÁ (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A fixa limita maximă a unor sume în cadrul unei operațiuni financiare. **2.** Refl. Fig. A se limita la un anumit nivel, a nu depăși un anumit stadiu.

PLAFONÁT, -Ă *(< plafona)* adj. **1.** Care nu poate depăși o anumită limită (bănească), un anumit stadiu sau nivel (de pregătire). **2.** (Despre persoane) Mărginit, limitat.

PLAFONIÉRĂ (< fr.) s. f. Corp de iluminat care se fixează direct pe plafonul unei încăperi.

PLÁGĂ (< lat., germ.) s. f. **1.** Leziune a țesuturilor provocată accidental (lovire, arsură) sau chirurgical (p. operatorie); rană. **2.** Fig. Calamitate, nenorocire, dezastru, prăpăd.

PLAGIÁ (< fr., lat.) vb. I tranz. A săvârși un plagiat.

PLAGIÁT *(< plagia)* s. n. Însușirea fără drept a calității de autor al unei opere științifice, literare, muzicale, de artă plastică ori a oricărei opere de creație intelectuală. Noțiunea de p. include nu numai însușirea textului, dar și a ideilor altui autor, fără a-l cita, și prezentarea lor drept creații personale. **P.** reprezintă o infracțiune.

PLAGIATÓR *(< plagia)* s. m. Persoană care plagiază.

PLAGIOCLÁZ (< fr.; {s} gr. *plagios* „oblic" + *klasis* „spărtură") s. m. (Mai ales la pl.) Alumosilicat natural de sodiu (albit) și calciu (anortit) din grupa feldspaților, cristalizat în sistemul triclinic. Are culoarea albă până la cenușie-neagră, cu reflexe și luciul sticlos spre sidefos. Foarte răspândit în scoarța terestră, este un constituent important al multor roci. Se utilizează în industria ceramicii, iar unele varietăți limpezi (piatra-lunii, aventurinul, labradorul) ca piatră semiprețioasă și de ornament.

PLAGIOSTÓMI (< fr.; {s} gr. *plagios* „oblic" + *stoma* „gură") s. m. pl. (ZOOL.) Selacieni.

PLAI s. n. **1.** Partea mijlocie sau superioară a unui munte sau deal, în general slab înclinată sau aproape plană, cu numeroase și întinse poieni folosite ca fânețe. **2.** Drum care urmează o culme secundară prelungă și care face legătura între poala și creasta unui munte (fiind folosit îndeosebi ca „drum al oilor", de la sate la stânele din golul de munte). **3.** Regiune, ținut; meleag. **4.** (În sec. 15–18, în Țara Românească) Denumire a subîmpărțirii administrative a județelor și a ținuturilor (de la munte); reședință a acestor subîmpărțiri.

PLÁJĂ (< fr.) s. f. **1.** Porțiune de teren acoperită de nisip sau pietriș, înclinată spre mare sau ocean, pe care pot înainta valurile; *p. ext.* loc de pe malul unei ape unde se fac băi de Soare. ✧ Expr. *A face plajă* = a te expune mai mult timp la soare. **2.** (FIZ.) Fiecare dintre cele două regiuni luminoase ale fotometrelor de comparație, ale căror luminozități trebuie aduse la egalitate. **3.** (MAT.) Domeniu, interval, de valori pe care le poate lua o mărime oarecare. ✧ *P. numerică* = domeniu de valori pe care poate să-l ia o variabilă numerică. ✦ P. ext. (Fig.) Multitudine de posibilități, soluții etc.

PLAN, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Neted, fără ridicături; plat. **II.** S. n. **1.** (MAT). Suprafață care conține, în întregime, orice dreaptă care trece prin două puncte oarecare ale sale sau o suprafață plată a cărei rază de curbură este infinită în oricare din punctele sale. ✧ *Curbă p.* = curbă conținută în întregime într-un plan. *Figură p.* = figură care poate fi așezată cu toate punctele pe același plan. *Geometrie p.* = ramură a matematicii care studiază proprietățile figurilor cu două dimensiuni (plane). **2.** (FIZ.) *P. focal* = p. care trece prin

unul din focarele unui sistem optic şi este perpendicular pe axa acestuia. *P. înclinat* = sistem simplu de forma unei rampe înclinate, cu ajutorul căruia pot fi ridicate corpuri prin împingere sau prin rostogolire, folosindu-se forţe mai mici decât greutatea corpurilor respective. ✦ (ASTR.) *P. galactic* = planul de simetrie al Galaxiei, perpendicular pe axa de rotaţie a acesteia şi înclinat cu un unghi de 62°6' faţă de Ecuatorul ceresc. Este caracterizat prin cea mai mare concentraţie de materie stelară şi interstelară. *P. meridian* = **p.** definit de verticala locului şi de axa lumii. ✦ (AV.) Suprafaţa aripii pe care se exercită forţa portantă a avionului. Se deosebesc avioane monoplane, biplane şi multiplane. ✦ (NAV.) *P. de plutire* = suprafaţa apei liniştite în exteriorul carenei unei nave. **3.** Suprafaţă plană, netedă, fără asperităţi a unui corp. **4.** Desen tehnic care reprezintă grafic, la o anumită scară, o maşină, o instalaţie, o construcţie, un teren etc. ✦ *P. topografic* = reprezentare grafică, generalizată şi micşorată proporţional, a unei porţiuni foarte mici din suprafaţa Pământului la o scară foarte mare (de la 1:10 000 în sus), pe baza ridicărilor topografice sau fotogrammetriei. (GEOL.) *P. de falie* = **p.** de-a lungul căruia s-a produs ruperea şi deplasarea straturilor geologice în cazul unor mişcări tectonice. **5.** (ARTE PL.) Noţiune care desemnează situarea diferitelor elemente la distanţe diferite de ochiul privitorului în cadrul desenelor sau picturilor care folosesc sisteme de perspectivă. ✦ Fig. Loc. *Pe plan...* = în domeniul... în ce priveşte... ✧ Expr. *A fi* (sau *a sta, a pune* etc.) *pe* (sau *în*) *primul plan* = a avea (sau a considera că are) importanţă primordială. *A fi* (sau *a sta, a pune* etc.) *pe planul al doilea* (sau *al treilea* etc.) = a fi (sau a considera că este) de importanţă secundară. **6.** (CINEMA.) Element al montajului reprezentând porţiunea de peliculă imprimată în timpul unei singure funcţionări a aparatului de filmat (între o pornire şi o oprire). ✦ Delimitare a dimensiunilor încadraturii în raport cu obiectul de filmat. ✧ *Prim-p.* = reprezentarea pe peliculă a capului şi a bustului unui personaj. *Gros p.* = reprezentarea pe peliculă numai a capului unui personaj. **7.** (ARHIT.) Reprezentarea grafică a unei secţiuni orizontale a unei clădiri. **8.** (EC.) *P. economic* = instrument de conducere constând dintr-un sistem complex şi coerent de indicatori, prin care se fixează priorităţile şi direcţiile principale ale activităţii unor structuri economice într-o perioadă dată, repartiţia resurselor şi corelaţiile necesare între sectoarele şi ramurile interdependente, în vederea atingerii unor obiective determinate. *P. de afaceri* = document care prezintă elementele de bază ale unei afaceri (existentă sau propusă), strategiile de evoluţie, resursele alocabile şi veniturile aşteptate, într-o anumită perioadă de previziune; este elaborat atât pentru conducerea afacerii proprii, cât şi pentru a argumenta solicitarea unor finanţări din exteriorul afacerii respective. **9.** Distribuţie, organizare metodică a diferitelor părţi componente ale unei lucrări ştiinţifice, literare, ale unei expuneri etc. (făcută înainte de elaborare); *p. ext.* proiectul, conceptul unei acţiuni viitoare. ✦ Program de lucru.

PLANĂ[1] (< fr.) vb. I intranz. **1.** (Despre păsări) A pluti în văzduh cu aripile deschise; *p. analog.* (despre un avion) a zbura (a coborî) cu motorul oprit sau redus. **2.** Fig. A fi gata să se întâmple, a pluti asupra; a fi iminent.

PLANĂ[2] (< fr., lat.) vb. I tranz. A realiza, prin presare sau prin deformare plastică, o suprafaţă netedă, plană.

PLANARIE (< fr. {i}; {s} lat. *planus* „neted") s. f. Gen de vierme platelmint, turbelariat, cu corpul oval-alungit, de 1–2 cm şi cu o putere de regenerare remarcabilă, care trăieşte mai ales în râuri din zone mai înalte, de deal sau de munte *(Planaria).*

PLANAT, -Ă *(< plana*[1]*)* adj. *Zbor ~* v. *zbor.*

PLANATOR *(< plana*[2]*)* s. n. Parte componentă a unei matriţe pentru tablă, care apasă marginea piesei de prelucrat pentru a evita formarea cutelor. Are formă de inel sau de placă rigidă sau elastică. ✦ Ciocan folosit pentru a face plan un obiect.

PLANCĂ (< germ., ucr.) s. f. Drum pe care se transportă buştenii, prin alunecare, sub acţiunea propriei greutăţi.

PLANCHON [plāʃō], **Roger** (n. 1931), regizor şi dramaturg francez. Director (din 1972) al Teatrului Naţional Popular. Influenţat de Brecht şi Piscator, a pus accentul pe comportamentul social al personajelor („Georges Dandin", „Tartuffe", „Avarul" de Molière); a mai pus în scenă piese de Shakespeare, Brecht ş.a. Autor de piese satirice („Porcul negru") sau combătând violenţa („Gilles de Rais").

PLANCK, Max Karl Ernst Ludwig (1858–1947), fizician german. Prof. univ. la München, Kiel şi Berlin. Fondatorul teoriei cuantice. Preşedinte (1930–1937 şi din 1945) al Institutului de cercetări „Kaiser Wilhelm" (devenit apoi Societatea Max P.); în această calitate i-a cerut lui Hitler reţinere în politica rasială; fiul său a fost executat pentru participarea la complotul împotriva lui Hitler din 20 iul. 1944. Cercetări şi studii asupra radiaţiei termice (a stabilit legea de distribuţie spectrală a energiei), de termodinamică şi fizică statistică. A emis (1900) ipoteza conform căreia emisia şi absorbţia de energie în sisteme radiante este discontinuă şi are loc în cuante egale cu *hv* (unde *h* este *constanta lui P.*, iar *v* frecvenţa radiaţiei), punând astfel bazele mecanicii cuantice („Cu privire la teoria legii de distribuţie a energiei în spectrul normal"). Contribuţii la teoria relativităţii (a dedus legea corectă a distribuţiei de energie în spectrul corpului absolut negru — *legea lui P.*). Premiul Nobel pentru fizică (1918).

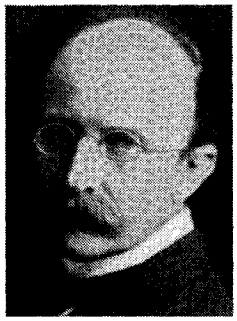

Max Planck

PLANCTON (< fr. {i}; {s} gr. *planktos* „rătăcitor") s. n. Biocenoză alcătuită din organisme acvatice microscopice care plutesc pasiv, duse de valuri sau de curenţi, în masa apei până la adâncimea de 200 m; **p.** constituie hrana unor peşti şi a altor animale acvatice. V. *fitoplancton, zooplancton.*

PLANEITATE (< fr.) s. f. Proprietate a unor suprafeţe de a fi plane; poate fi verificată cu ajutorul unor plăci metalice, a unor calibre sau a unor rigle de control.

PLANETAR, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care aparţine planetelor, referitor la planete. ✧ *Sistemul (nostru) p.* sau *sistemul solar* = ansamblu format din Soare, planetele cu sateliţii lor, asteroizii, cometele, meteoriţii, precum şi praful şi gazele interplanetare. Astrul central al *s. p.* este Soarele, celelalte corpuri cereşti gravitând în jurul său; masa Soarelui reprezintă mai mult de 99% din masa întregului *s. p.* Toate planetele se rotesc în jurul Soarelui în acelaşi sens,

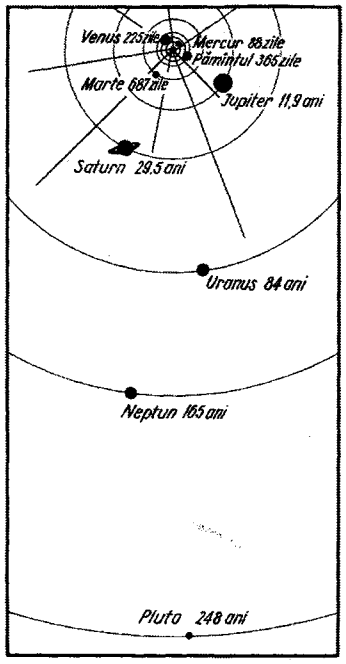

Sistemul planetar. Perioadele de revoluție ale planetelor

pe orbite eliptice aproape coplanare. **2.** (TEHN.) *Mecanism p.* = mecanism cu roți dințate format în principiu din trei elemente mobile, respectiv dintr-o roată centrală (solară sau planetară) și una satelit, care este antrenată într-o mișcare de rotație în jurul roții centrale prin intermediul unui braț port-satelit.

PLANETĂRIU (< fr. {i}) s. n. (ASTR.) Construcție în formă de cupolă, în interiorul căreia este înfățișată, cu ajutorul unui aparat de proiecție special, bolta cerească cu stelele și constelațiile, precum și deplasarea aparentă a acestora, a planetelor, a Soarelui și a Lunii. Primul p. modern a fost proiectat (1913) de inginerul german W. Bauersfeld și construit de C. Zeiss (1925) la Jena (Germania).

PLANETĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Corp ceresc fără lumină proprie, satelit al Soarelui, vizibil pe cer sub forma unui punct luminos, datorită reflectării luminii solare. Cele nouă p. mari ale sistemului nostru planetar sunt: Mercur, Venus, Pământ, Marte, Jupiter, Saturn, Uranus, Neptun, Pluton (Pluto). Din cauza mișcării de revoluție pe care o efectuează în jurul Soarelui, planetele, între care și Pământul, nu au poziții fixe pe bolta cerească, deplasându-se aparent printre stele. Multe planete au, la rândul lor, sateliți. ✦ Orice corp ceresc fără lumină proprie, satelit al unei stele. Ca urmare a progreselor deosebite în astrofizică în sec. 20 și a perfecționării aparatelor de observație au fost depistate, în ultimele decenii, zeci de planete extrasolare (exoplanete). Se presupune că în Galaxie ar fi sute de milioane de asemenea planete. **2.** Prezicere naivă, scrisă pe un bilețel, bazată pe zodia în care se găsea Soarele în momentul nașterii cuiva. Este vândută de flașnetari, care o extrag dintre altele cu ajutorul unui papagal sau al unui șoarece dresat.

PLANETOID (< fr. {i}; {s} lat. *planeta* + gr. *eidos* „aspect") s. m. Asteroid.

PLANEZĂ (< fr.) s. f. (GEOGR.) Suprafață înclinată, cu contur relativ triunghiular, delimitată de văi înguste *(barrancos)*, formată pe pantele conurilor și ale domurilor vulcanice.

PLANIFICA (după fr. *planifier*) vb. I tranz. A întocmi un plan **(II 8, 9)**; a înfăptui o planificare. ✦ A prevedea, a include într-un plan.

PLANIFICARE (< *planifica*) s. f. Acțiunea de a planifica; activitatea de programare, organizare, coordonare a unei activități pe bază de plan. ✧ *P. familială* = **a)** (în sens larg) utilizare a diverselor metode de reglare a fecundității, destinate a evita nașteri nedorite și a determina voluntar numărul nașterilor. Comportă o întreagă gamă de activități, începând de la planificarea nașterilor și tratamentul sterilității până la educație sexuală, sfaturi matrimoniale sau genetice; **b)** (în sens restrâns) utilizarea metodelor care permit evitarea nașterilor nedorite (ex. contraceptivele, avortul intenționat, sterilizarea etc.). Sin. *control al nașterilor. P. teritorială* v. *organizarea teritoriului.*

PLANIGLOB (< germ.) s. n. Reprezentare în plan a suprafeței întregului Pământ; mapamond, planisferă.

PLANIMETRARE (< *planimetru*) s. f. Operație de măsurare a unei suprafețe, fie prin calcul (cunoscând dimensiunile principale), fie cu ajutorul unui planimetru.

PLANIMETRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ține de planimetrie, privitor la planimetrie.

PLANIMETRIE (< fr. {i}) s. f. **1.** Parte a geometriei care se ocupă cu studiul suprafețelor plane. **2.** Parte a topografiei care studiază metodele reprezentării pe o hartă sau pe un plan a elementelor (ape, drumuri, țărmuri, păduri, așezări omenești etc.) de pe suprafața Pământului.

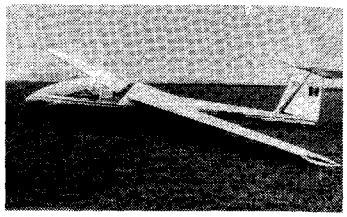

Planor

PLANIMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *planus* „neted" + gr. *metron* „măsură") s. n. (TOPOGR.) Instrument utilizat pentru măsurarea suprafețelor plane pe hărți și planuri topografice, prin parcurgerea conturului acestora.

PLANISFERĂ (< fr., germ.) s. f. Planiglob, mapamond.

PLANOR (< fr.) s. n. Aeronavă fără grup motopropulsor, a cărei deplasare este determinată de factori meteorologici (curenți de aer) sau de relief (zbor de pantă).

PLANORBIS (< fr. {i}; {s} lat. *planus* „neted" + *orbis* „glob") s. m. Melc de apă dulce, cu cochilia răsucită într-un singur plan și cu respirație pulmonară *(Planorbis).*

PLANORISM (< rus.) s. n. **1.** Ramură sportivă practicată cu planorul. **2.** Îndeletnicirea de a construi planoare.

PLANORIST, -Ă (< *planor*) s. m. și f. **1.** Persoană care practică planorismul **(1). 2.** Constructor de planoare.

PLANOSOL (< fr.) s. n. Tip de sol argiloiluvial cu fertilitate moderată, cu profil net diferențiat, cu orizont eluvial, format în general pe depozite argiloase. În România se întâlnește îndeosebi în unele regiuni piemontane, pe terase vechi sau în depresiuni.

PLANȘĂ (< fr.) s. f. **1.** Foaie de hârtie cu reproduceri de desene, picturi, fotografii, folosită ca ilustrație într-o carte; carton cu desene sau cu fotografii care se folosește ca material didactic. ✦ Coală, foaie mare de hârtie

Planorbis

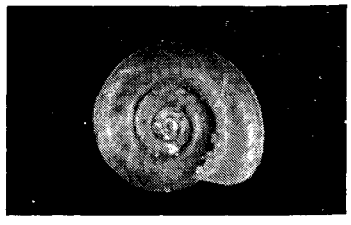

pe care s-a executat un desen tehnic; desen tehnic executat pe o astfel de coală. **2.** Placă de lemn sau de metal folosită în gravură. **3.** Porțiune de îmbrăcăminte rutieră de beton, limitată de rosturile de dilatație.

PLANȘETĂ (< fr.) s. f. **1.** Placă, de obicei din lemn, folosită ca suport pentru desen sau pentru diverse lucrări tehnice. **2.** *P. topografică* = aparat utilizat pentru trasarea pe un plan, fără calcule prealabile, a unor figuri asemănătoare celor de pe teren (ridicări grafice de teren). **3.** *P. de vânt* = instrument folosit pe bordul unei nave pentru a determina direcția și viteza vântului. **4.** Scândură lată pe care se întind foile de aluat.

PLANȘEU (< fr.) s. n. Element de construcție (de lemn, beton armat sau metalic) care separă două etaje succesive ale unei clădiri, preluând încărcările utile din încăperi și transmițându-le zidurilor sau scheletului de rezistență; apare și la partea carosabilă a unui pod peste o apă.

PLANTA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A fixa cu rădăcinile în pământ, la locul definitiv de cultură, răsaduri (de ceapă, varză, pătlăgele ș.a.) și material săditor viticol, pomicol sau forestier; a sădi. **2.** A fixa în pământ un stâlp, un par etc. **3.** (MILIT.) A pune mine în pământ sau în apă la locurile stablite; a mina. **4.** Fig. (Despre oameni) A rămâne mult timp într-un loc (așteptând). ✧ Expr. *A se planta în fața cuiva* = a se opri ostentativ sau în mod inoportun în fața cuiva.

PLANTAGENET, dinastie de regi ai Angliei (1154–1399) care descind din Geoffrey, conte de Anjou (m. 1151) și din împărăteasa Matilda, fiica regelui englez Henric I. Întemeiată de francezul Henric, conte de Anjou, Maine și Touraine ajuns rege al Angliei sub numele de Henric II (1154–1189). Din dinastia **P.** au făcut parte: Richard I Inimă de Leu (1189–1216), Ioan Fără de Țară (1199–1216), Henric III (1216–1272), Eduard I (1272–1307), Eduard II (1307–1327), Eduard III (1327–1377), Richard II (1377–1399). În sec. 15 s-a scindat în două case domnitoare rivale, *Lancaster* și *York,* care au purtat Războiul celor Două Roze.

PLANTAGINACEE (< fr.; {s} lat. *plantaginem* „pătlagină") s. f. pl. Familie de plante erbacee, cu frunze întregi, mai rar lobate, dispuse de obicei în rozetă bazală, cu flori hermafrodite, rar unisexuate, în spice sferice sau cilindrice și cu fructe capsule sau nucule (ex. pătlagina).

PLANTAT (< *planta*) s.f. Acțiunea de a planta; plantare. ✧ *Mașină de p.* = plantatoare.

PLANTATOR, -OARE (< *planta*) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a viței de vie etc. **2.** S. m. Proprietar al unei plantații. **3.** S. n. Unealtă agricolă din lemn sau din metal, de forma unui baston scurt, ascuțit la un capăt, folosită la plantarea răsadurilor de legume, flori etc.

PLANTAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Teren cultivat cu arbuști sau cu pomi fructiferi, arbori forestieri, viță de vie, hamei, trestie de zahăr etc. **2.** Mare gospodărie caracterizată prin monocultura unor plante tehnice și alimentare în condiții speciale de climă (tropicală și subtropicală).

PLANTĂ (< lat., fr.) s. f. **I.** Nume generic dat organismelor vegetale cu corpul format dintr-un *tal* uni- sau pluricelular, lipsit de țesuturi (plante inferioare, *talofite*) sau dintr-un *corm,* alcătuit din rădăcină, tulpină, frunze cu structură tisulară (majoritatea plantelor superioare, *cormofite*). În clasificarea tradițională, alcătuiesc unul din cele două regnuri ale lumii vii (*Plantae* sau *Vegetalia*). În unele clasificări moderne, regnul *Plantae* nu mai include ciupercile (considerate un regn aparte), nici algele (incluse în regnul *Protoctista*). Celulele **p.** au membrană solidă, de obicei celulozică. Cele mai multe trăiesc fixate în sol, de unde își extrag apa și sărurile minerale necesare; există și **p.** acvatice (submerse sau cu frunze și flori plutind la suprafața apei; cu rădăcinile înfipte în mâl sau plutitoare) și **p.** epifite (care trăiesc pe trunchiul sau crengile arborilor). După modul de obținere a hranei se împart în *p. autotrofe* (plantele verzi, care realizează procesul de *fotosinteză*) și care constituie principala sursă de hrană (direct sau indirect) pentru toate celelalte organisme vii și *heterotrofe (saprofite* și *parazite).* După durata ciclului de dezvoltare sunt: anuale, bienale și perene. ✧ *P. mamă* = **p.** cultivată pentru a genera alte plante. *Plante tehnice* = **p.** cultivate pentru a fi utilizate ca materie primă în diferite ramuri industriale. De ex.: **p.** textile (in, cânepă, bumbac, iută ș.a.), p. oleaginoase (floarea-soarelui, rapiță, in pentru ulei), **p.** folosite în industria zahărului (trestie de zahăr, sfeclă de zahăr). **II.** (ANAT.) Talpă **(I 1).**

PLANTÉ [plāte], **Gaston** (1834–1889), fizician francez. Prof. la Paris. Inventatorul acumulatorului electric cu plumb (1859).

PLANTIGRAD, -Ă (< fr.; {s} lat. *planta* „talpa piciorului" + *gradior* „a păși") adj. (Despre animale vertebrate) Care calcă pe toată planta (talpa) *piciorului* (ex. *ursul*).

PLANTIN [plātē], **Christophe** (c. 1520–1589), tipograf și editor belgian, de origine franceză. Stabilit la Anvers (1549), a publicat c. 1 600 cărți științifice, de embleme, de ritual și hărți, contribuind la dezvoltarea artei tipografice. Imprimeria sa (fondată în 1555) a funcționat până în 1875, când, cedată orașului Anvers, a devenit unul dintre cele mai celebre muzee de acest fel din lume (Muzeul de arte tipografice **P.**-Moretus). Din însărcinarea regelui Spaniei Filip II a editat „Biblia Regia", poliglotă.

PLANTON (< fr.) s. n. (MILIT.) Serviciu de pază în interiorul cazărmilor sau al clădirilor militare, executat de ostași neînarmați; ostaș care execută un schimb într-un astfel de serviciu de pază. ✦ P. gener. Persoană care face de pază undeva.

PLANTULĂ (< fr., lat.) s. f. Plantă aflată la începutul dezvoltării, abia ieșită din sămânță, alcătuită din o mică rădăcină principală cu radicele, porțiunea de tranziție de la rădăcină la tulpină, o tulpină scurtă și frunzulițele primordiale.

PLANTUROS, -OASĂ (< fr.) adj. Cu forme pline, masiv, gras; voinic.

PLANUDES, Maximos (Manuel) (1260–c. 1310), erudit bizantin. Trimis ca ambasador (1296) la Veneția de către Andronic III, pe atunci împărat asociat al Bizanțului. A redactat „Fabulele" lui Esop, care au fost cunoscute astfel în Occident. A revizuit o „Antologie greacă" (7 vol.), care cuprinde proză și poezie greacă (datând din perioada c. 700 î.Hr. până în c. 1000 d.Hr.). A tradus în lb. greacă filozofie și literatură latină, precum și matematici arabe.

PLANUL COLOMBO (în engl.: *Colombo Plan*), organizație internațională creată în 1950, cu sediul la Colombo (Sri Lanka), în scopul încurajării dezvoltării economice și sociale în Asia și zona Pacific, prin programe de pregătire a cadrelor pentru administrația publică, de dezvoltare a sectorului privat, de combatere a drogurilor. Are 22 de state membre.

PLAPUMĂ (< ngr.) s. f. Învelitoare groasă formată din două foi de țesătură, între care se fixează, prin matlasare, un strat de lână, de puf sau de vată. ✧ Expr. *Întinde-te cât te ține (cât ți-e) plapuma* = încearcă să realizezi ceva în limita posibilităților tale.

PLASA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A investi bani, capital etc. într-o marfă, într-o afacere etc. pentru un câștig sau pentru a le păstra valoarea. ✦ A vinde o marfă, un lucru etc. ✦ A distribui, a repartiza ceva în schimbul unei sume de bani. **2.** Tranz. și refl. A (se) situa, a (se) stabili într-un anumit loc, într-un anumit spațiu, într-o anumită poziție, într-un anumit post etc. ✦ Tranz. A face cuiva rost de o slujbă, de o situație (bună); a instala pe cineva într-un post. ✦ Tranz. A introduce pe cineva într-un grup, într-o categorie superioară. ✦ Refl. A se situa pe o anumită poziție; a avea, a lua o anumită atitudine. **3.** Tranz. A spune o glumă, cuvinte etc. la timpul sau locul potrivit, într-o discuție, într-o relatare. **4.** Tranz. (SPORT) A trimite, a îndrepta mingea (*p. ext.* proiectile etc.) către un anumit loc. ✦ Refl. A se așeza într-un anumit loc pe terenul de joc.

PLASAMENT (< fr.) s. n. **1.** Investirea banilor în achiziționarea de valori mobiliare, proprietăți imobiliare, obiecte de artă, metale prețioase etc., în scopul obținerii unor venituri și al protecției împotriva scăderii puterii de cumpărare a banilor. **2.** Locul, slujba, postul, serviciul în care cineva este plasat. **3.** Capacitate a unui sportiv de a se situa pe teren în așa fel încât să facă față cu ușurință și eficacitate la acțiunile adversarului.

PLASATOR, -OARE (< *plasa*) s. m. și f. Persoană care plasează sau vinde mărfuri, bunuri etc. ✦ Persoană care plasează spectatorii la locurile lor în sălile de spectacole.

PLASĂ (< sl.) s. f. **I. 1.** Împletitură cu ochiuri mari din fire textile, metalice sau din material plastic. ✦ Obiect confecționat dintr-o astfel de împletitură; sacoșă. ✧ *P. pescărească* = unealtă de pescuit a cărei parte principală este o p. din fibre textile sau din material plastic și în care se adună peștele. ✧ Expr. *A prinde pe cineva în plasă* = a înșela, a seduce pe cineva. **2.** Împletitură cu ochiuri (din sfoară, sârmă etc.) care se așază în spatele porților de joc (la fotbal, handbal, polo etc.) pentru a opri obiectul de joc și a evidenția marcarea punctului. ✦ Rețea din frânghie groasă, din sârmă etc., prinsă la partea inferioară a coșului de baschet, prin care cade mingea. ✦ Împletitură din sfoară sau alte materiale, de formă dreptunghiulară, bine întinsă și fixată între doi stâlpi, două suporturi etc., care desparte în două părți egale terenul de joc la volei, la tenis etc. **3.** Împletitură din nuiele, metal, materiale plastice etc. din care se fac garduri. **4.** Pânză (de păianjen). **II. 1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească) Parte dintr-o moșie care se cuvenea unui proprietar (ex. **p.** mănăstirii). **2.** Subdiviziune a județului în vechea împărțire administrativă a României; ocol **(5)**.

PLASKETT, John Stanley (1865–1941), astronom canadian. Director (1917–1935) al Observatorului astrofizic „Victoria". A studiat stelele binare, dintre care una îi poartă numele.

PLASMAGEL (< fr.) s. n. Stare a citoplasmei, de consistență gelatinoasă, caracteristică celulelor în stare de repaus.

PLASMAGENĂ (< fr.; {s} *plasma* „plasmă" + gr. *gennaein* „a naște") s. f. (GENET.) Fiecare dintre moleculele (sau unitățile) proteice din citoplasmă, care se presupune că ar avea însușiri ereditare (ereditatea citoplasmatică este asigurată de ADN-ul plastidial sau mitocondrial). Se mai numește factor citoplasmatic, determinant citoplasmatic.

PLASMALEMĂ (< fr.; {s} gr. *plasma* „obiect modelat" + *lemma* „pieliță") s. f. (BOT.) Peliculă fină, semipermeabilă a protoplasmei, care se află sub membrana celulozică și reglează schimburile dintre celulă și mediu. V. și *membrană* plasmatică.

PLASMASOL (< fr.) s. n. Stare a citoplasmei, de consistență fluidă, caracteristică celulelor în stare activă. **P.** și plasmagelul sunt stări reversibile.

PLASMATIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține plasmei, privitor la plasmă; format din plasmă.

PLASMATRON (< fr. {i}) s. n. (FIZ.) Dispozitiv cu jet de plasmă, care se utilizează pentru tăierea, prin topire și volatilizare, a materialelor foarte dure sau greu fuzibile.

PLASMĂ (< fr. {i}; {s} gr. *plasma* „obiect modelat") s. f. **1.** Parte lichidă a sângelui *(p. sangvină)* sau a limfei *(p. limfatică)* formată din 20% apă, 7% săruri minerale, protide, lipide, glucide, anticorpi etc. La om, **p.** constituie 55% din volumul sangvin. **P.** poate fi folosită în scopuri terapeutice pentru înlocuirea pierderilor sangvine sau lichide. **2.** (FIZ.) Substanță aflată într-o stare de agregare asemănătoare celei gazoase, puternic (sau complet) ionizată, alcătuită în majoritate (sau în totalitate) din purtători de sarcină practic liberi (electroni, ioni negativi și ioni pozitivi). Posedă o bună conductibilitate electrică, are o temperatură ridicată și emite radiații electromagnetice, îndeosebi lumină (ex. flacăra, coloana luminoasă a tuturor tipurilor de descărcări electrice, substanța Soarelui și a celorlalte stele etc.). Cea mai mare parte din substanțele Universului (stelele, nebuloasele galactice, mediul interstelar) se află în stare de **p.** În apropierea Pământului există **p.** sub formă de vânt solar, de magnetosferă și ionosferă. **P.** este considerată cea de-a patra stare de agregare; ea poate fi utilizată pentru tăierea materialelor greu fuzibile, la construirea generatoarelor magnetohidrodinamice, pentru realizarea reacției termonucleare de fuziune etc. Termenul de **p.** a fost introdus în 1930 de I. Langmuir și L. Tonks. ✧ *Fizica plasmei* v. *fizică*. **3.** Ansamblul electronilor de conducție, mobili într-un metal, împreună cu atomii și ionii din nodurile rețelei cristaline a metalului și care execută numai vibrații locale.

PLASMIDĂ s.f. (GENET.) Component al cromozomului bacterian care se poate replica autonom și poate fi transferat dintr-o celulă în alta, în tehnicile de inginerie genetică. Adesea, **p.** sunt purtătoare de gene de rezistență la diferite antibiotice.

PLASMINĂ (< fr.) s. f. Enzimă din plasma sangvină care descompune cheagurile de sânge. Provine dintr-un precursor inactiv numit *plasminogen*.

PLASMOCHIMIE (< fr.) s. f. Ramură a chimiei care studiază reacțiile chimice ale plasmei.

PLASMOCHINĂ (< fr.) s. f. Substanță medicamentoasă de sinteză, utilizată în tratamentul curativ și profilactic al malariei.

PLASMOCIT (< fr.) s. n. Celulă asemănătoare limfocitului, prezentă în citoplasma celulelor, având un rol important în mecanismul de apărare a organismului față de agenți infecțioși sau nocivi.

PLASMOCITOM (< fr.) s. n. Tumoră benignă sau malignă formată prin proliferarea plasmocitelor. Tumorile maligne sunt, de obicei, multiple și afectează cel mai adesea oasele. **P.** benign unic se localizează în general la nări, faringe sau trahee.

PLASMOCITOZĂ (< fr.) s. f. Prezența plasmocitelor în țesuturi sau în sânge; *p. ext.* creșterea numărului de plasmocite într-un țesut.

PLASMODEȘME (< fr.; {s} gr. *plasma* „formație" + *desmos* „legătură") s. f. pl. (BOT.) Prelungiri plasmatice microscopice care străbat prin porii membranelor de la o celulă la alta, asigurând conductibilitatea și, într-o oarecare măsură, circulația materiilor nutritive.

PLASMODIU (PLASMODIE, s. f.) (< fr., lat.) s. n. **1.** Gen de sporozoare parazite ale globulelor roșii și ale țesuturilor, care provoacă paludismul. **2.** Masă plasmatică cu mai multe nuclee, care are învelișul format dintr-o singură membrană albuminoidă.

PLASMOID ({s} fr. *plasma* „plasmă" + gr. *eidos* „aspect") s. m. Formație luminoasă de plasmă **(2),** de formă convexă și de dimensiuni variabile, cu densitate apropiată de cea a aerului, care este stabilă pentru scurt timp și numai în anumite condiții.

PLASMOLIZĂ (< fr. {i}; {s} fr. *plasma* „plasmă" + gr. *lysis* „desfacere") s. f. (BOT.) Fenomen de contracție și de desfacere a citoplasmei de pe membrana celulară, cauzat de pierderea apei din țesutul vegetal viu; provoacă veștejirea țesuturilor plantei.

PLASMON (< germ., fr. {i}) s. m. **1.** (FIZ.) Particulă fictivă cu ajutorul căreia se face descrierea mișcării de ansamblu a purtătorilor de sarcină dintr-o plasmă. **2.** (GENET.) Sistem ipotetic al unităților ereditare citoplasmatice.

PLASMOTRON (< fr.) s. n. Generator de plasmă **(2),** realizat dintr-un arc electric într-o atmosferă de gaz, la o temperatură foarte ridicată.

PLASSON [plasõ], **Michel** (n. 1933), dirijor francez. Dirijor permanent și director al orchestrei Capitole de Toulouse (din 1968). Semnează producții lirice marcante. Transformă un siloz din Toulouse într-una dintre cele mai cunoscute săli de concert din lume. Invitat de mari orchestre și teatre de operă din lume. Discografie consacrată lucrărilor franceze puțin cunoscute (integrala simfoniilor de Honneger și a muzicii orchestrale de Fauré).

PLASTIC, -Ă (< fr., engl.) adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Despre materiale) Care poate fi (ușor) deformat fără a crăpa sau a se sfărâma, păstrându-și deformația și după încetarea acțiunii forțelor exterioare; căruia i se poate da, prin modelare, forma dorită. ✧ *Material p.* v. *material. Deformație p.* = deformație a unui material sub acțiunea unei solicitări peste limita lui de elasticitate și care crește chiar dacă solicitarea rămâne constantă. **2.** *Chirurgie p.* = ramură a chirurgiei care se ocupă cu corectarea defectelor anatomice congenitale sau dobândite accidental. **3.** (Despre obiecte) Care reproduce forme prin modelarea unor materiale, prin culori sau prin alte mijloace. ✧ *Arte plastice* = denumire dată unor genuri de artă cărora le este specifică exprimarea prin imagini vizuale (pictură, sculptură, grafică etc.). *Artist p.* = creator din domeniul artelor plastice. **4.** (Despre idei, imagini etc.) Expresiv, evocator, sugestiv. **II.** S. f. **1.** Tehnica executării unor obiecte de artă prin modelarea unor substanțe maleabile. ✦ Arta de a sculpta sau a picta. ✦ (În arta dansului) Ritmicitatea, eleganța mișcărilor. **2.** Parte din studiul unei opere de artă care se ocupă de raportul armonios al volumelor și al reliefului. **3.** Totalitatea calităților de aspect exterior ale unei lucrări de arhitectură, de artă decorativă etc. **III.** S. n. Masă de exploziv fabricat dintr-un amestec de cauciuc sintetic și un plastifiant.

PLASTICITATE (< fr.) s. f. **1.** Însușire a unui material de a fi plastic. ✧ (TEHN.) *Teoria plasticității* = disciplină care studiază repartiția tensiunilor și a deformațiilor într-un corp supus modificărilor plastice. ✦ (ANAT.) Proprietate a țesuturilor de a se forma sau reforma după distrugere. **2.** Însușire a unei opere literare sau artistice de a exprima ceva în mod expresiv, sugestiv. **3.** (PSIH.) Capacitate de adaptare a comportamentului uman.

PLASTICIZA (< *plastic*) vb. I tranz. **1.** A aduce un material în stare plastică. **2.** A exprima ceva într-un mod expresiv, sugestiv, plastic.

PLASTIDE (< fr. {i}) s. f. pl. (BOT.) Corpusculi de natură lipoproteică din citoplasma celulei plantelor clorofiliene (cu excepția algelor albastre), având forme și mărimi diferite. **P.** alcătuiesc plastidomul celular și pot fi albe (leucoplaste) sau colorate (cloroplaste, cromoplaste).

PLASTIDOM (< fr. {i}) s. n. (BOT.) Totalitatea plastidelor incluse în citoplasma celulei.

PLASTIE (< fr.; {s} gr. *plastos* „modelat") s. f. Operație prin care un țesut este înlocuit cu un altul, luat fie de la același individ, fie de la un alt individ, în scopul corectării unui defect anatomic.

PLASTIFIA (< fr.) vb. I tranz. A trata cu un plastifiant.

PLASTIFIANT (< fr.) s. m. Substanță lichidă sau solidă care se adaugă unor produși macromoleculari solizi pentru a le mări plasticitatea; se folosesc mai ales la fabricarea materialelor plastice și a betoanelor.

PLASTIFIERE (< *plastifia*) s. f. (CHIM.) **1.** Modificare a proprietăților produșilor macromoleculari prin adăugare de plastifianți sau prin copolimerizare. **2.** *Plastifierea cărbunilor* = trecerea huilei, în cursul cocsificării, printr-o stare de fuziune păstoasă.

PLASTILINĂ (< germ.) s. f. Material plastic constituit dintr-un amestec de caolin, substanțe grase, ceară etc., colorat cu diferiți pigmenți, folosit la mici lucrări de modelare; utilizată foarte mult de copii pentru a modela diverse figurine.

PLASTÍRAS, Nikolaos (1883–1953), general și om politic grec. Participant (1920–1922) la campania militară din Asia Mică; a forțat abdicarea lui Constantin I (sept. 1922). După restaurație (1935), s-a exilat în Franța. Revenit în 1944, a devenit prim-min. (ian.–apr. 1945, apr.–aug. 1950 și 1951–1952).

PLASTOGRAF (< ngr.) s. m. Cel care plastografiază.

PLASTOGRAFIA (< *plastografie*) vb. I tranz. A face (a comite) o plastografie.

PLASTOGRAFIE (< ngr.) s. f. Falsificare a unui document sau a semnăturii unui document; fals în acte publice. ✦ Document falsificat.

PLASTOMER (< fr.; {s} gr. *plastos* „modelat" + *meros* „parte") s. m. Produs macromolecular care, în anumite intervale de temperatură, poate suferi deformații permanente.

PLASTRON (< fr.; cf. și it. *piastrone* „cămașă de zale lungă") s. n. **1.** Partea din față (apretată) a unei cămăși bărbătești. ✦ Partea din față (detașabilă) a unei bluze, rochii etc., care constituie o garnitură. **2.** Piesă de piele groasă căptușită, care protejează pieptul la scrimă. **3.** Partea ventrală, formată din plăci osoase, care, împreună cu carapacea, alcătuiește țestul broaștelor țestoase.

PLĂSTURE (< ngr.) s. m. (FARM.) Emplastru. ✦ (Pop.) Cataplasmă.

PLAT, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre obiecte) Lat, turtit; plan. ✧ *Picior p.* v. *picior* ✦ (Despre terenuri) Neted, șes. **2.** Fig. (Despre stil) Lipsit de expresie

Platan. Frunze și fructe

sau de culoare; searbăd, fad; banal, șters. ✦ (Despre oameni) Lipsit de personalitate; fără valoare; fără imaginație. ✦ (Despre modul de viață, despre mediu etc.) Lipsit de varietate; monoton. **3.** (SPORT; despre alergări atletice) Care se desfășoară pe teren neted, amenajat special.

PLATA, LA ~ v. **Río de la Plata.**

PLATA v. **La Plata (3).**

PLATAN[1] (< fr., lat.) s. m. Arbore din genul *Platanus*, cu scoarță exfoliată, lăsând la vedere scoarța internă netedă, albicioasă sau gălbuie, cu frunze palmat-lobate, lung pețiolate, și fructe sferice care persistă pe arbori în timpul iernii. ***P. oriental*** este originar din Pen. Balcanică, iar ***P. occidental*** din America de Nord. În țările de origine nu cresc în păduri, ci izolați, mai mult în preajma apelor. În România se cultivă mai frecvent *Platanus acerifolia* (cu caractere intermediare între cele două specii), ca arbore ornamental. Lemnul de p. este tare, dar puțin rezistent.

PLATAN[2] (după fr. *plateau*) s. n. **1.** Fiecare dintre cele două farfurioare ale unei balanțe, pe care se așază corpurile de cântărit și greutățile; taler[1] (**3.**); tas. **2.** Piesă componentă a unui pick-up pe care se pun discurile **(4).**

PLĂTĂ (< sl.) s. f. **1.** Faptul de a plăti; ceea ce se plătește cuiva pentru munca depusă, pentru un serviciu etc.; stingerea unei obligații prin achitarea în numerar sau prin virarea în cont a unei sume de bani, precum și prin acordarea unei anumite cantități de produse sau prin prestarea unor servicii (plată în natură). **2.** Ceea ce se achită pentru un bun cumpărat, pentru o consumație etc. **3.** Răsplată, recompensă (morală) dată cuiva pentru faptele sale bune; pedeapsă pentru fapte rele. ✧ Expr. *A-și lua plata* = a-și primi pedeapsa cuvenită. *A se duce (a pleca, a merge) în plata Domnului* = a se duce (a pleca, a merge) unde vrea, unde-i place. *A lăsa (pe cineva) în plata Domnului* = a nu se mai ocupa de cineva, a-l lăsa în voia sorții. *Rău de plată* = (despre o persoană) care nu-și plătește datoriile corect și la timpul cuvenit.

PLATBANDĂ (< fr.) s. f. **1.** (TEHN.) Semifabricat de oțel, obținut prin laminare, cu lungimea mare în comparație cu lățimea (16–60 mm) și grosimea (de ordinul milimetrilor). Se utilizează în construcții metalice. **2.** Traversă (grindă) orizontală, formată dintr-o bucată de piatră sau din mai multe bucăți acoperite cu un parament. ✦ Piesă de tablă de oțel laminat, utilizată pentru întărirea tălpilor unor grinzi. **3.** (Rar) Strat de flori care mărginește despărțiturile unei grădini.

PLĂTCĂ (< ucr., rus.) s.f. Partea de sus, care acoperă umerii, a unei piese de îmbrăcăminte, croită separat de rest (și de care se prinde gulerul).

PLATEAU, stat în Nigeria centrală, în Jos Plateau; 58 mii km^2; 3,7 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Jos*. Expl. de cositor. Bumbac. Creșterea ovinelor și caprinelor.

PLATEAU [plato], **Joseph** (1801–1883), fizician belgian. Prof. univ. la Gand. Inventator al fenakistiscopului (1832), bazat pe persistența impresiilor retiniene. A studiat (1861) fenomenele capilare prezentate de lamele subțiri lichide.

PLATEEA, localitate în Grecia antică, în Beoția, la 13 km S de Teba. Menționată în poemele homerice. Pe câmpia de lângă **P.,** grecii, conduși de regele spartan Pausanias, au obținut, în 479 î.Hr., o victorie decisivă asupra armatei persane comandate de Mardonios, care a marcat sfârșitul încercărilor persane de a invada Grecia continentală. Distrusă de spartani, după un îndelungat asediu (427 î.Hr.), a fost reconstruită de regii macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare, ca simbol al curajului grecilor de a se opune și a rezista persanilor.

PLATELAJ (< fr.) s. n. Element de construcție al unui pod menit să susțină direct calea și să transmită greutatea acesteia și a încărcăturii mobile la ansamblul de grinzi principale ale podului. Poate fi executat din lemn, beton armat, piese metalice etc.

PLATELMINȚI (< fr. {l}; {s} gr. *platys* „lat" + *helminth* „vierme") s. m. pl. Încrengătură de viermi cu corpul lățit, nesegmentat, lipsiți de aparat respirator și circulator, cu un singur orificiu buco-anal *(Plathelminthes)*. În general sunt hermafroditi și paraziți (ex. gălbeaza, teniile), dar există și specii care trăiesc liber în apă (ex. planarii).

PLATEN-HALLERMÜNDE, August von, conte (1796–1835), poet german. Lirică clasicizantă, de mare virtuozitate formală („Gazeluri", „Foi lirice", „Sonete venețiene"); balade istorice („Pelerinul la porțile mănăstirii St. Just"). Comedii satirice, antiromantice îndreptate împotriva lui Heine și Immermann („Furculița fatală", „Romanticul Oedip").

PLATFORMA SOMEȘANĂ v. **Podișul Someșan.**

PLATFORMĂ (< fr.) s. f. **I.** (TEHN.) **1.** Suprafață de teren plană sau spațiu amenajate special în vederea unor lucrări (ex. p. de încercare a mașinilor, aparatelor etc., **p.** de lansare a rachetelor, **p.** de montare a tablierelor unui pod, p. de foraj marin etc.). **2.** Element al unui sistem tehnic având o suprafață orizontală care servește la instalarea permanentă sau temporară a unor obiecte (mașini, utilaje, materiale etc.), la încărcarea, transportul sau descărcarea unor materiale, a oamenilor etc. (ex. **p.** unui ascensor, **p.** unui autobuz, autocamion, **p.** unui vagon). ✧ *P. industrială* = zonă în care sunt amplasate mai multe unități industriale cu profiluri diferite sau asemănătoare. **3.** (SPORT) Instalație orizontală, rigidă, de 2–6 m lungime (acoperită cu

Platformă de foraj marin

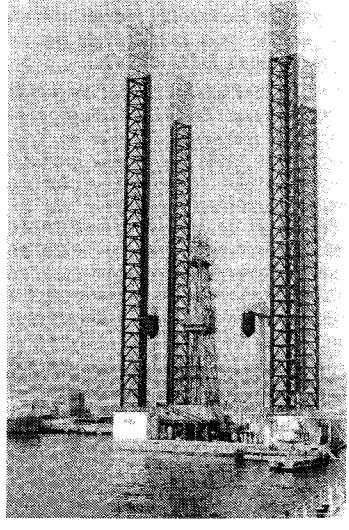

un strat antiderapant), fixată la 5, 6,50, 7,50 sau la 10 m, de pe care se execută sărituri în apă. **4.** (GEOL.) Teritoriu întins și rigid al scoarței terestre, alcătuit dintr-un fundament cristalin cutat, intens erodat în trecut până la nivelare, și o cuvertură sedimentară subțire, slab dislocată, care este afectat numai de mișcări epirogenetice. Principalele **p.** de pe glob sunt: Platforma Rusă, Platforma Siberiană, Platforma Nord-Americană, Platforma Prebalcanică (Valahă, Moesică). Sin. *cratogen* **(2).** ✧ *P. de abraziune* = suprafață plană sau slab înclinată, care se formează în lungul țărmurilor marine sau lacustre ca rezultat al acțiunii distrugătoare a valurilor. *P. continentală* = șelf. *P. de eroziune* = suprafață de eroziune. *P. meteorologică* = teren amenajat în cadrul stațiilor meteorologice, pe care sunt instalate instrumente pentru diverse măsurători, inclusiv cușca meteorologică, anemometre, termometre de sol, pluviometre etc. ✦ Sector al scoarței terestre care a rămas rigid, în timp ce sectoarele învecinate au suferit mișcări de cutare și de ridicare a unor munți. **II.** *P. politică* = document programatic al unui partid, al unui om politic sau al unei grupări politice conținând obiective imediate sau de perspectivă. *P. electorală* = program de transformări pe care un partid, un om politic sau o coaliție politică îl propune alegătorilor în domeniile politic, economic și social.

PLĂTFUS (< germ.) s. n. Malformație congenitală a piciorului omului, care are talpa prea puțin scobită; picior plat.

PLATH [pla:θ], **Sylvia** (1932–1963), poetă americană. Opera sa, mai ales postumă, marcată de obsesia morții, este un strigăt al disperării în fața realității lumii moderne, în care identitatea feminină se pierde („Colosul", „Ariei", „Copacii iernii"). S-a sinucis.

PLATINA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de platină. **2.** A decolora părul, dându-i o nuanță de blond-argintiu.

PLATINĂ (< fr.) s. f. **I.** Element chimic (Pt; nr. at. 78, m. at. 195,09, m. sp. 21,45, p.t. 1 774°C, p.f. c. 3 800°C); metal prețios, alb-cenușiu, lucios, dur, foarte maleabil și ductil. Se găsește în natură în stare nativă, aliat în special cu celelalte metale platinice. Este inoxidabil și foarte rezistent la acțiunea acizilor. Se întrebuințează la fabricarea unor aparate de laborator, instrumente de precizie, a bijuteriilor, în tehnica dentară, drept catalizator etc. Este cunoscut din sec. 16. În stare

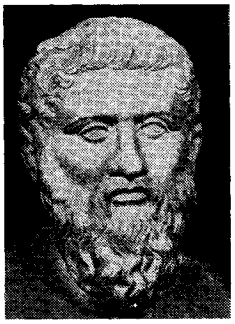

Platon

pură a fost obținut, în 1803, de W. H. Wollaston. ✧ *Negru de p.* = pulbere de p. folosită în industrie. **II. 1.** (La pl.) Piese de contact (ploturi) în formă de pastile solidarizate cu ciocănelul și respectiv contraciocănelul ruptorului de la echipamentul de aprindere al unui motor cu electroaprindere. **2.** (FIZ.) Piesă de formă plană, fabricată din (sau aliaj de) platină, care intră în construcția unor aparate (ex. microscopul) și pe care se așază obiectele studiate.

PLATINI, Michel (n. 1955), fotbalist francez. Declarat cel mai bun jucător european în 1983, 1984 și 1985, când evolua la echipa Juventus Torino. Component al naționalei Franței care a câștigat campionatul european în 1984. Selecționer al echipei Franței (1988–1992). Consilier al președintelui FIFA; copreședinte al Comitetului de organizare a Campionatului Mondial de fotbal din 1998.

PLATINIȚ (< fr. {i}) s. n. Oțel cu conținut mare de nichel, având coeficientul de dilatație termică egal cu cel al platinei, din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice.

PLATINOID (< fr. {s}) s. n. Grup de aliaje de cupru, zinc și nichel cu adaos

Michel Platini

de wolfram sau mangan și fier, întrebuințat în electrotehnică sau pentru ornamentații.

PLATINOIDE (< fr.) s. n. pl. Nume generic dat elementelor care au proprietăți asemănătoare cu platina (ex. iridiu, osmiu, paladiu, rodiu, ruteniu) și care îi sunt asociate în zăcământ.

PLATIRINE (< fr.; {s} gr. *platyrrhin* „cu nas turtit") s. n. pl. Grup de maimuțe cu septul nazal lat, coadă de obicei prehensilă și degete cu gheare (ex. maimuța urlătoare, *Mycetes niger*). Trăiesc numai în America de Sud și Centrală.

PLATISPONDILIE (< fr.) s. f. (MED.) Aplatizare a unor vertebre din regiunea dorso-lombară, care poate duce la cifoză; apare în afecțiuni osoase congenitale.

PLATITUDINE (< fr.) s. f. Faptul de a fi plat **(2)**; banalitate, mediocritate; (la pl.) vorbă, idee etc. comună, banală.

PLĂTNIC, -Ă (< *plată*) adj., s. m. și f. (Persoană) care face o plată; plătitor. ✧ *Bun* (sau *rău*) *plătnic* = persoană care își îndeplinește bine (sau rău) obligațiile bănești.

PLATON (numele original: *Aristocles*) (427–347 î.Hr.), filozof grec. Aristocrat atenian, având ambiții politice și fiind un apropiat al lui Socrate, a vizitat de mai multe ori Sicilia și pe tiranul Dinoysos II. Unul dintre cei mai mari gânditori ai Antichității. A întemeiat la Atena (c. 387 î.Hr.) școala filozofică numită Academia. Discipol al lui Socrate, care apare ca purtătorul lui de cuvânt în cele peste 20 de dialoguri ale sale („Banchetul", „Fedon", „Statul", „Parmenide" ș.a.); deși nu există certitudine în privința scrierii lor, sunt repartizate, de regulă, în trei grupuri: timpurii, de mijloc și târzii. Adevărata realitate o constituie, după **P.**, Ideile sau Formele (*eidos,* de ex. Ideea de frumos sau „frumosul în sine", Ideea de om etc.), esențe inteligibile, constituind o existență în sine în afara spațiului și timpului; copiile sau umbrele degradate ale Ideilor ar fi lucrurile din realitatea sensibilă. Acestea din urmă, fiind într-o continuă curgere, devenire, nu au deplină realitate, nu pot fi obiect al științei, ci numai al „opiniei" *(doxa)*; adevărata știință se întemeiază pe „reamintirea" *(anamnesis)* Ideilor, pe care sufletul nemuritor al omului le-a contemplat într-o existență anterioară. **P.** a pregătit terenul pentru constituirea logicii ca știință de către Aristotel. Concepția filozofică a lui **P.** constituie fundamentul unei utopii sociale aristocratice.

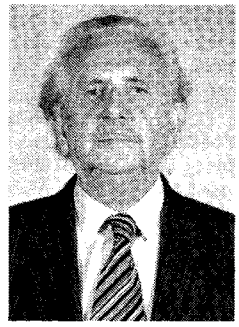

Gheorghe Platon

Statul ideal, imaginat de el, trebuia să fie împărțit în trei caste: 1) „filozofii", conducători, 2) „gardienii", apărători ai statului, 3) agricultorii și meseriașii; sclavii nu făceau parte din stat. **P.** este întemeietorul unor teorii etice și estetice originale, bazate și ele pe teoria Ideilor. Filozofia sa a influențat întreaga evoluție ulterioară a idealismului, rămânând până astăzi un model clasic. Maestru al dialogului și unul dintre marii stiliști ai prozei din Grecia antică.

PLATON, Gheorghe (n. 1926, Buhuși), istoric român. Acad. (1993), prof. univ. la Iași. Activitate de cercetare concretizată în numeroase studii, monografii, culegeri de documente privind mai ales istoria modernă a României („Istoria modernă a României", „Unirea Principatelor Române", „Geneza Revoluției române de la 1848", „Studii de istorie modernă"). Cercetări în domeniul demografiei istorice („Populația orașului moldovenesc la mijlocul sec. XIX").

PLATONIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care aparține platonismului, privitor la platonism. ✦ P. ext. Pur, ideal; spiritualizat. **2.** Care nu se realizează, care nu poate fi pus în practică; abstract.

PLATONICIAN, -Ă (< fr.) s. m., adj. **1.** S. m. Adept al platonismului. ✧ *Platonicienii de la Cambridge* v. *Cambridge*. **2.** Adj. Privitor la doctrina lui *Platon*; platonic **(1).**

PLATONISM (< fr.) s. n. Filozofia lui Platon și a discipolilor săi.

PLATONOV, Andrei Platonovici Klimentov, zis ~ (1899–1951), scriitor rus. Lucrări filozofice („Ecluzele epifaniei"), povestiri satirice („Înainte") sau de analiză a sensului vieții de la marginea societății socialiste, într-un stil de mare flexibilitate și sensibilitate a limbajului („Djan", „Îndoiala lui Makar"). În timpul stalinismului a fost arestat și i-a fost prohibit dreptul de a-și publica cărțile.

PLĂTOȘĂ s. f. Armură de zale, de fier, de piele etc. în formă de pieptar, purtată de oșteni în Antichitate și Evul Mediu.

PLATOU (< fr.) s. n. **1.** (GEOGR.) Formă de relief plană sau ușor vălurită, mărginită de versanți puternic înclinați. **2.** (MILIT.) Câmp amenajat pentru exerciții militare. **3.** *P. de filmare* = ansamblul instalațiilor și personalul necesar pentru o filmare, într-un studio cinematografic. **4.** (TEHN.) Dispozitiv de prindere mecanică, magnetică sau electromagnetică a unor piese în vederea prelucrării lor pe mașini-unelte, pentru verificare sau trasare etc., caracterizat printr-o suprafață plană de reazem; placă magnetică. **5.** Tavă mare pe care se servesc mâncăruri și prăjituri.

PLATT, Orville Hitchcock (1827–1905), om politic american. Senator. A prezentat în Senat *Amendamentul P.* (1901), ce interzicea Cubei dreptul de a încheia înțelegeri cu alte țări care ar prejudicia interesele americane și garanta dreptul S.U.A. de a interveni oricând pentru a-și apăra interesele.

PLATTE [plæt], râu în S.U.A., afl. dr. al lui Missouri, la 24 km aval de Omaha; 1 590 km; bazin: 233 mii km^2. Se formează prin unirea (în dreptul localit. North Platte) râului *North Platte* cu *South Platte* și străbate Pod. Preriilor. Apele lui sunt folosite pentru irigații. În cursul superior (pe North Platte) au fost construite numeroase baraje și lacuri (Pathfinder 1909, Guernsey 1927, Alcova 1938, Seminoe 1939, Kingsley 1941, Kortes 1951, Glendo 1958).

PLATTERS (THE ~), grup american de soul. Constituit în 1953, la Los Angeles, de Tony Williams, David Lynch, Alex Hodge și Herb Reed. Reprezentativ pentru curentul grupurilor vocale derivate din gospel, impuse în anii '50. Cântece interpretate cu sobrietate, în aranjamente vocale complexe: „Only You", „The Great Pretender", „Twilight Time" ș.a.

PLAUEN [plauen], oraș în E Germaniei (Saxonia), pe râul Elsterul Alb (Weisse Elster), la 47 km SV de Zwickau; 83,7 mii loc. (2002). Ind. metalurgică, constr. de mașini (locomotive, vagoane de c.f., camioane, mașini textile și poligrafice), chimică, textilă și alim. Centru comercial. Menționat documentar în 1220 ca centrul reg. Vogtland. Monumente: Johanneskirche (sec. 12–16, restaurată în sec. 19), Lutherkirche (1693–1708), vechea Primărie (sec. 15, reconstruită în 1548), castelul Vögte (1250, renovat în 1466). Vechea denumire: *Plauen im Vogtland.*

PLAUR (< *plavuri,* pl. lui *plav,* reg., *plaur*) s. m. Formație vegetală acvatică, în care predomină stuful, ai cărui rizomi alcătuiesc împletituri ce plutesc la suprafața apei. Formează mici insule plutitoare pe ape cu curgere lentă sau se întinde ca o centură cu lățimi variabile de la malul apei spre zona centrală a unor lacuri; în unele sectoare din Delta Dunării acoperă aproape complet suprafața apei. Pe suportul oferit de rizomii de stuf se instalează diverse alte plante ierboase și își găsesc adăpost numeroase păsări și alte animale mici. Sin. *plavie, cocioc.*

PLAUT (Titus Maccius Plautus) (c. 254–c. 184 î.Hr.), comediograf latin. Din cele 130 de lucrări s-au păstrat doar 21. Piese de moravuri („Captivii", „Soldatul fanfaron", „Odgonul", „Cartaginezul", „Ulcica"), inspirate din comedia nouă grecească (Menandru, Difilos, Filemon); remarcabil prin tratarea originală a temelor și prin verva dialogurilor, a influențat comedia și drama romantică din Renaștere și până în prezent.

PLAUZIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi admis, crezut, care pare adevărat; admisibil, verosimil.

PLAVĂ (< bg.) s. f. Rețea simplă cu ochiuri mari, folosită pe Dunăre la pescuitul scrumbiilor.

PLAVIE (< sl.) s. f. v. **plaur.**

PLAVIȘEVIȚA, denumirea, până la 29 oct. 1977, a com. Dubova.

PLAYA (cuv. sp.) s. f. Formă de relief care ia naștere în partea inferioară a *pedimentului,* prin acumularea și împrăștierea materialelor transportate.

PLAY-BACK [pleɪ bæk] (cuv. engl.) s. n. Redare, reproducere a unei înregistrări anterioare. ✦ Interpretarea mimată a unei înregistrări făcute anterior, în timpul unui spectacol, simulând execuția în direct (live).

PLAY-BOY [pleɪ boi] (cuv. engl.) s. m. Tânăr elegant, cu fizic agreabil, care duce o viață ușoară, plăcută și cu mare succes la femei.

PLAY-GIRL [pleɪ gə:l] (cuv. engl.) s. f. Tânără elegantă, cu fizic plăcut, care se bucură de mare succes în cercurile masculine.

PLAY-LIST [pleɪ list] (cuv. engl.) s. n. Succesiunea melodiilor alese pentru a fi difuzate într-un program sau emisiune muzicală de radio sau televiziune.

PLAZ (< bg., scr.) s. n. Piesă de oțel fixată în partea inferioară a trupiței, care asigură stabilitatea plugului în timpul aratului.

PLAZAS [plaθas] **DE SOBERANÍA EN EL NORTE DE AFRICA,** denumire a șase posesiuni spaniole situate atât pe țărmul mediteranean al Marocului, cât și în largul M. Mediterane: Ceuta, Melilla, arh. Chafarinas și Peñón de Alhucemas, ins. Peñón de Vélez de la Gomera și Villa Sanjurjo; 33 km^2. Pescuit. Expl. și export de min. de fier. Turism.

PLĂCEA (lat. *placere*) vb. II intranz. și tranz. **1.** A nutri un sentiment de iubire sau simpatie pentru cineva sau a fi simpatizat de cineva; a îndrăgi (agrea) pe cineva sau a fi îndrăgit (agreat) de cineva. ✧ Expr. *Îmi place să cred că...* = sper să... *Știi că-mi placi (că mi-ai plăcut)* = exprimă mirarea, dezaprobarea în fața unei afirmații. **2.** A avea un sentiment de satisfacție, de mulțumire, de delectare față de cineva sau ceva. ✦ A-i conveni. ✦ Intranz. A fi în asentimentul, a fi pe voia cuiva.

PLĂCERE (< *plăcea*) s. f. **1.** Senzație corporală de tip pozitiv, în opoziție cu *durerea,* care este de tip negativ; (la plural, *plăceri,* și în opoziție cu *bucurie* și *fericire*), starea de satisfacție a pornirilor senzuale (sin. cu *voluptate*). **2.** Sentiment de satisfacție, în planul conștiinței, strâns legat de *mulțumire* sau *fericire,* obținut într-o activitate. În acest sens, **p.** a fost propusă drept scop al tuturor acțiunilor *(hedonism).* ✧ Loc. *Cu plăcere* = cu drag, bucuros; din toată inima. *De plăcere* = de bună voie. *Fără plăcere* = în silă, fără voie. ✧ Expr. *Fă-mi plăcerea...* = fii bun..., te rog... **3.** (Mai ales la pl.) Distracție, petrecere, desfătare. **4.** Voie, dorință, plac, poftă.

PLĂCINTAR (< *plăcintă*) s. m. Persoană care face sau vinde plăcinte.

PLĂCINTĂ (lat. *placenta*) s. f. Preparat culinar făcut din foi de aluat între care se pune o umplutură de brânză, carne, mere, nuci etc.

PLĂCINTĂRIE (< *plăcintar*) s. f. Local în care se prepară, se vând și se consumă plăcinte și alte produse de patiserie.

PLĂCINȚEANU, Ioan (1893–1960, n. Dorohoi), fizician român. Prof. univ. la Iași. Director al Observatorului Astronomic și al Institutului de Matematici Aplicate (1939) din Iași. În 1933 a emis, înaintea lui G. Gamow, ipoteza, argumentată teoretic, a existenței protonilor negativi. Lucrări și studii de mecanică cuantică și ondulatorie („Elemente de calcul vectorial și tensorial", „Electromagnetismul, teoria lui Maxwell", „Mecanica rațională și analitică").

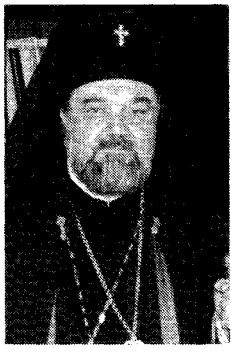

Antonie Plămădeală

PLĂCUT, -Ă (< *plăcea*) adj. Care place; agreabil, simpatic.

PLĂIEȘ (< *plai*) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească) Locuitor de la marginile țării, însărcinat cu paza frontierelor în regiunile de munte; *p. ext.* grănicer, străjer. **2.** Locuitor de la munte; muntean.

PLĂIEȘII DE JOS, com. în jud. Harghita, pe cursul superior al râului Casin; 2 997 loc. (2003). Centru de artă populară. Muzeu etnografic. Rezervație botanică cu vegetație de mlaștină oligotrofă. În satul **P de J.,** menționat documentar în 1744, se află o biserică romano-catolică (sec. 14), cu zid de incintă din sec. 18, iar în satul Imper, atestat documentar în 1333, există un conac din 1833.

PLĂMĂDĂ (< *plămădi*) s. f. **1.** Plămădeală. ✦ Substanță care fermentează. **2.** Fig. Sămânță, germen. ✦ Odraslă, vlăstar.

PLĂMĂDEALĂ (< *plămădi*) s. f. Compoziție din făină, apă și drojdie întrebuințată în panificație pentru fermentarea aluatului și pentru obținerea unor produse secundare de fermentație care dau gustul și aroma pâinii; cantitate mică de aluat dospit, folosit în loc de drojdie la prepararea pâinii.

PLĂMĂDEALĂ, Alexandru (1888–1940, n. Chișinău), sculptor și pictor român. Prof. la Școala de Arte Plastice din Chișinău (care azi îi poartă numele). Fondator (1939) al Pinacotecii municipale din Chișinău. Sculpturi figurative, de tradiție realistă („Bustul poetului Alexei Mateevici", „Bustul poetului Al. Donici", „Monumentul lui Ștefan cel Mare").

PLĂMĂDEALĂ, Antonie (numele de botez **Leonida**) (n. 1926, Stolniceni, jud. Lăpușna, Basarabia), mitropolit și om de cultură român. M. de onoare al Acad. (1992), prof. și rector (1971–1974) al Institutului Teologic din București. Arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului (din 1982). Intensă activitate de refacere a lăcașurilor de cult; a întemeiat muzeul „Eminescu" din Sibiu. Lucrări privind istoria culturii și a Bisericii Ortodoxe Române („Biserica Ortodoxă Română în trecut și astăzi", „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților", „Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea. Documente, însemnări și corespondențe", „Tâlcuri noi la texte vechi"). Romane („Trei ceasuri în iad"). Condamnat (1949) pentru activitate anticomunistă, a fost arestat și închis la Jilava (1954–1956) și scos din rândurile clerului până în 1968.

PLĂMĂDI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. A pregăti o plămădeală; *p. ext.* a frământa aluatul. **2.** Tranz. A frământa, a amesteca ceva (pentru omogenizare). **3.** Fig. A crea, a făuri, a zămisli.

PLĂMÂN (< ngr., lat.) s. m. Principalul organ al respirației la vertebratele superioare și la om; apare în mod excepțional și la unii pești (peștii dipnoi, cu dublă respirație), dar cu rol secundar. Plămânii omului sunt pereche și se află în cavitatea toracică, fiind înconjurați de pleură. Sunt împărțiți prin fisuri în lobi (**p.** drept în trei și cel stâng în doi). În **p.** se fac schimburile gazoase între oxigenul din aerul inspirat și dioxidul de carbon din sânge. Aceste schimburi au loc la nivelul alveolelor, care reprezintă la om o suprafață de 200 m^2. Sin. *pulmon.* V. *respirație, respirator.* ✧ *P. de oțel* = aparat mecanic, etanș, care funcționează electric și în care este plasat corpul bolnavului pentru respirația artificială.

PLĂNUI (< *plan*) vb. IV tranz. A face planuri **(II 9),** a proiecta acțiuni viitoare; a pune ceva la cale.

PLĂPÂND, -Ă (lat. **palpabundus*) adj. (Despre ființe) Lipsit de vitalitate, de rezistență; slăbuț, firav; *p. ext.* delicat, gingaș. ✦ (Despre voce) Suavă. ✦ (Despre plante) Nedezvoltat; delicat.

PLĂPUMAR (< *plapumă*) s. m. Meseriaș care face plăpumi.

PLĂPUMĂREASĂ (< *plăpumar*) s. f. Femeie care face plăpumi.

PLĂPUMĂRIE (< *plăpumar*) s. f. **1.** Meseria plăpumarului. **2.** Atelierul plăpumarului.

PLĂSEA (PRĂSEA) (< *plasă*, rar „limbă de cuțit, tăiș") s. f. Fiecare dintre cele două părți (de metal, de os, de lemn etc.) care acoperă mânerul unui cuțit, briceag, al unei săbii etc.; *p. ext.* mâner.

PLĂSMUI (< ngr. sau < *plasmă*, înv., „creare") vb. IV tranz. **1.** A crea, a produce, a înfăptui. **2.** A inventa, a născoci, a scorni. **3.** A falsifica.

PLĂSMUITOR, -OARE (< *plăsmui*) s. m. și f. **1.** Persoană care plăsmuiește; creator. ✦ Inventator, născocitor. **2.** Falsificator.

PLĂTĂREȘTI, com. în jud. Călărași, situată în partea de V a câmpiei Mostiștei, pe râul Dâmbovița; 3 791 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și haltă de c.f. (în satul Sudiți). În satul **P.**, menționat documentar în 1850, se află biserica Sf. Mercurie a fostei mănăstiri, ctitorie a lui Matei Basarab și a soției sale Elina, terminată la 3 apr. 1646. Biserica a fost pictată în 1649 și repictată în 1972. Biserica Sf. Vasile (1818), în satul Podu Pitarului.

PLĂTI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A efectua o plată. ✧ Expr. *A plăti cu capul* (sau *cu viața*) = a fi omorât pentru o greșeală, o faptă necugetată, o îndrăzneală. *A plăti (cuiva) cu vârf și îndesat* = a se răzbuna pe cineva pentru o pagubă sau suferință. ✦ A achita un impozit. ✦ A stinge o obligație prin cedarea unei sume de bani. ✦ A achita contravaloarea pentru o muncă efectuată, pentru un serviciu prestat; a remunera. **2.** Refl. A lichida o datorie (morală), o obligație, a se achita. **3.** Intranz. (Pop.) A valora. ✦ A fi vrednic să... a fi în stare să...; a prețui.

PLĂTICĂ[1] (< bg.) s. f. Pește teleostean ciprinid, dulcicol, cu corpul turtit lateral, lung de c. 25–40 cm și acoperit cu solzi mari și moi *(Abramis brama)*.

PLĂTICĂ[2] s. f. (SILV.) Glădiță.

PLĂTITOR, -OARE (< *plăti*) adj. Care plătește, care efectuează o plată; platnic.

PLĂVAI, -AIE *(< plăv[an])* adj., s. f. **1.** Adj. (Pop.; mai ales despre oi) Cu lâna sau părul alb-gălbui sau alb-cenușiu. **2.** S. f. Soi românesc de viță de vie nearomat, cu ciorchini cilindrici, cu boabe albe-verzui, sferice, cultivat pentru vinuri albe de larg consum.

PLĂVAN, -Ă (< sl.) adj. (Pop.; mai ales despre boi și vaci) Cu părul alb-cenușiu sau alb-gălbui. ✦ (Substantivat) Bou.

PLĂVIȚ, -Ă (< *plăv[an]*) adj. (Pop.) **1.** (Despre părul sau lâna animalelor; *p. ext.* despre animale) Alb-gălbui. **2.** (Despre oameni) Cu pielea albă și cu părul blond, bălai, de culoarea paiului.

PLÂNGĂCIOS, -OASĂ (< *plânge*) adj. Plângăreț.

PLÂNGĂREȚ, -EAȚĂ (< *plânge*) adj. **1.** Care plânge ușor; care se vaietă, se plânge mereu; plângăcios. **2.** (Despre voce) Tânguitoare, tristă, jalnică.

PLÂNGĂTOR, -OARE (< *plânge*) adj. **1.** Care plânge; plângăreț. **2.** (Despre sunete, voce etc.) Plin de durere, tânguitor, trist, jalnic. ✦ *Salcie plângătoare*, specie de salcie cu ramuri lungi, flexibile, lăsate în jos (*Salix babylonica*).

PLÂNGE (lat. *plangere*) vb. III **1.** Intranz. A vărsa lacrimi (de durere, de întristare, de emoție sau de bucurie); a lăcrima. **2.** Tranz. A jeli o persoană moartă, un lucru pierdut etc. **3.** Tranz. A avea milă de cineva, a compătimi, a deplânge pe cineva. **4.** Refl. A-și arăta nemulțumirea, a se văita, a se tângui. ✦ A face o plângere; a reclama.

PLÂNGERE (< *plânge*) s. f. **1.** Faptul de a (se) plânge. **2.** Plâns, tânguire. **3.** (DR.) Sesizare a unui organ de jurisdicție în vederea exercitării controlului asupra unui act al administrației de stat ori a refuzului unui organ de a-și îndeplini atribuțiile legale. ✦ Încunoștințare, de către o persoană fizică, a unui organ al administrației de stat cu privire la un fapt care îi aduce prejudicii; act prin care se face această încunoștințare; reclamație; (pop.) cerere, jalbă. **4.** Sesizare adresată de către o persoană unui organ de urmărire penală ori procurorului cu privire la săvârșirea unei acțiuni care îi aduce prejudicii.

PLÂNS (< *plânge*) s. n. Faptul de a (se) plânge; tânguire, plânset; *concr.* lacrimi. ✧ Loc. *De plâns* = care provoacă milă, vrednic de milă, jalnic.

PLEAN (< sl.) s. n. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Pradă luată în timp de război. ✦ (Înv. și reg.) Ceată, grup (de robi, de prizonieri).

PLEASNĂ (< *plesni*) s. f. **1.** Șfichi **(2)**; *p. ext.* bici. ✦ Plesnitură de bici. **2.** Fir de care se prinde cârligul undiței.

PLEAȘCĂ (< scr.) s. f. Câștig neașteptat (de obicei nemeritat, obținut fără muncă); chilipir.

PLEATĂ (< sl.) s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Părul capului crescut lung, purtat liber sau împletit în cozi. **2.** (Pop.) Mănunchi de fuior.

PLEAVĂ (< sl.) s. f. **1.** Resturi de spice sau de păstăi rezultate după treieratul cerealelor sau al leguminoaselor. **2.** Fig. Ceea ce este lipsit de valoare. ✦ Om de nimic; lepădătură, drojdia societății.

PLEBEI (< lat.) s. m. pl. **1.** (În Roma antică) Categorie socială din care făceau parte oamenii liberi, lipsiți însă, pentru multă vreme, de drepturi civile și politice obținute în exclusivitate de patricieni. Separația celor două grupuri a fost determinată de condiții etnice, economice, politice și militare, secesiunea având loc în 494 î.Hr., când p. s-au retras pe Muntele Sacru, adoptând o organizare proprie. După 450 î.Hr. au obținut o legislație recunoscută în stat (*lex Cambia,* 445 î.Hr.), în urma căreia încep să acceadă la demnități de stat, deplina egalitate cu patricienii fiind obținută în 393 î.Hr. **2.** (În Evul Mediu, în apusul Europei) Pătura cea mai săracă a populației orășenești, care, alături de țărănime, a avut un rol important în revoluțiile din sec. 16–18. ✦ (Livr.) Pătură socială pauperă, fără drepturi. ✦ Fig. Categorie socială declasată; drojdia societății.

PLEBISCIT (< fr., lat.) s. n. **1.** (În Roma antică) Decizie politică votată de plebei și care nu avea valoare decât pentru ei. **P.** au fost asimilate legilor din 257 î.Hr. **2.** (DR.) Consultare populară prin *da* sau *nu* asupra unui proiect de lege sau a unui act de o importanță ieșită din comun. **3.** (În dreptul internațional) Consultare a cetățenilor dintr-un anumit teritoriu care urmează să se pronunțe prin „da" sau „nu" asupra hotărârii luate în privința apartenenței la un anumit stat sau recunoașterea autorității altui stat asupra acelui teritoriu.

PLEBISCITAR, -Ă (< fr.) adj. Care aparține plebiscitului, privitor la plebiscit.

PLECA (lat. *plicare*) vb. I **1.** Intranz. A părăsi locul unde se află, a se deplasa dintr-un loc în altul; a se îndrepta spre... ✦ A porni într-o cursă sportivă. ✦ A părăsi o slujbă, o instituție (unde era angajat) pentru a se duce în altă parte. **2.** A muri. **3.** A lua ca punct inițial; a lua ca ipoteză. **4.** Refl. și tranz. A (se) înclina (în jos, într-o parte), a (se) lăsa în jos, a (se) îndoi, a (se) încovoia, a (se) apleca. ✧ Expr. (Refl.) *A se pleca spre apus* = **a)** (despre aștri) a apune; **b)** *fig.* (despre persoane și despre forța, gloria,

prestigiul lor) a fi în declin. *A-și pleca urechea la...* = **a)** a asculta cu atenție, a lua în considerare; **b)** a da crezământ vorbelor de nimic, bârfelilor. ✦ Refl. A se înclina în semn de respect, pentru a saluta. **5.** Refl. A ceda în fața unei forțe, a se lăsa subjugat, a se supune. ✦ Tranz. A aduce la supunere, a subjuga. ✧ Expr. *A-și pleca capul (fruntea, grumazul, genunchiul)* = a (se) supune, a (se) umili. *A nu avea unde să-și plece capul* = a nu avea unde să se odihnească.

PLECĂRE (< *pleca*) s. f. Acțiunea de a pleca. ✦ (SPORT) Moment în care se dă pornirea într-o cursă; start.

PLEČNIK, Jožef (1872–1957), arhitect și urbanist sloven. Prof. univ. la Praga și Ljubljana. Reprezentant al expresionismului. Apropiat al lui O. Wagner. A lucrat la Viena și Praga. A proiectat Biserica Sfintei Inimi din Praga, Biblioteca Națională din Ljubljana ș.a.

PLECĂCIUNE (< *pleca*) s. f. **1.** Înclinare a corpului în fața cuiva (în semn de respect sau de salut); închinăciune, reverență. **2.** (Înv.) Supunere, respect, ascultare.

PLECOPTERE (< fr. {i}; {s} gr. *pleko* „a împleti" + *pteron* „aripă") s. n. pl. Ordin de insecte cu aripile membranoase, având nervuri dese, ca o rețea, și corpul lățit, terminat cu două filamente lungi *(Plecoptera)*. Larvele și nimfele seamănă cu adulții, dar sunt lipsite de aripi, și se dezvoltă în număr mare în apele repezi și reci de munte.

PLECTRU (< fr., lat.) s. n. Placă mică de metal, de lemn, de os, de celuloid sau de alt material, cu ajutorul căreia se ciupesc corzile unor instrumente muzicale; parte din mecanismul clavecinului, spinetei sau virginalului; pană **(II 7)**.

PLED (< fr.) s. n. Pătură ușoară (și mai mică).

PLEDA (< fr.) vb. I intranz și tranz. A apăra o cauză în fața instanței judecătorești; *p. ext.* a susține, a apăra o idee; a milita pentru ceva.

PLEDOARIE (< fr.) s. f. Expunere orală făcută de un avocat în fața unei instanțe judecătorești pentru apărarea cauzei uneia dintre părți; *p. ext.* vorbire sau scriere care urmărește susținerea, apărarea unei idei, a unei cauze etc.

PLEHANOV [plehanəf], **Gheorghi Valentinovici** (1856–1918), revoluționar și gânditor politic rus. Recunoscut drept „părintele marxismului rus", pentru rolul jucat în popularizarea și interpretarea marxismului în Rusia anilor 1880. La început narodnic, a părăsit această organizație în 1879, respingând politica de teroare, iar în 1880 a emigrat în Elveția, unde a înființat la Geneva „Emanciparea muncii" (1883), nucleul Partidului Muncitoresc Social Democrat din Rusia. În 1917 a revenit în Rusia, ca partizan al Guvernului provizoriu. În scrierile sale **P.** a susținut că în Rusia condițiile nu sunt coapte pentru socialism până când capitalismul și industrializarea nu vor fi progresat suficient, concepție care a constituit baza menșevismului, după scindarea partidului în bolșevici și menșevici (1903); **P.** a încercat să reunească cele două *fracțiuni* și s-a opus revoluției bolșevice, iar după victoria acesteia s-a exilat. Lucrări: „Socialismul și lupta de clasă", „Divergențele noastre", „Despre concepția materialistă a istoriei", „Rolul personalității în istorie", „Arta și viața socială".

PLEIADA, școală literară franceză, numită astfel după constelația omonimă, formată din șapte membri, întemeiată la mijlocul sec. 16 și condusă de poetul P. de Ronsard. Manifestul ei, semnat de J. du Bellay („Apărare și valorificare a limbii franceze", 1549), preconiza o limbă literară și o literatură novatoare, care să utilizeze în mod creator modelul culturii greco-latine. Ceilalți membri au fost: J.A. de Baïf, R. Belleau, E. Jodelle, P. de Tyard, J. de Peletier du Mans.

PLEIADĂ (< fr.) s. f. **1.** Grup de persoane ilustre (de obicei în număr de șapte) cu aceleași preocupări, idei etc. Prima **p.** era formată din șapte poeți tragici greci care au contribuit la înflorirea poeziei în perioada elenistică, sub Ptolemeu II Philadelphos: Lycophron din Chalcis, Alexandru Etolianul, Philiscos din Corcyra, Homer din Bizanț, Sosithenes din Alexandria, Sosiphanes din Syracusa și Æantides sau Dionysiades din Tars. V. *Pleiada*. **2.** (Rar) Ansamblul izotopilor aceluiași element chimic.

PLEIADE 1. (În mitologia greacă) Cele șapte fiice ale lui Atlas și ale oceanidei Pleiona: Asteropa, Maia, Electra, Taigeta, Alcione, Celena și Meropa. Îndurerate de suferințele tatălui lor, au fost metamorfozate de Zeus în stele, alcătuind constelația cu același nume. **2.** Roi de stele din constelația Taurul, situat la c. 420 ani-lumină de Soare, situat într-un spațiu cu diametrul de c. 15 ani-lumină. Cu ochiul liber se văd șase, cea mai strălucitoare fiind Alciona. Descoperit în 1859. Numele popular: *Cloșca cu pui*.

PLEIN-AIR [plen-ęr] (loc. fr.) subst. Expresie care desemnează pictura practicată în aer liber, urmărind sugerarea atmosferei, a luminii și a efectelor cromatice specifice peisajului natural. Preocupări pentru **p.** au apărut din sec. 17 în pictura olandeză și franceză, dar a fost cultivat cu precădere din sec. 19 (pictorii englezi J. Turner, J. Constable, R. Bonington, pictorii Școlii de la Barbizon, între care și românii N. Grigorescu, I. Andreescu ș.a.).

PLEISTOCEN, prima epocă (serie) a Cuaternarului, desfășurată aproximativ între 2 (1,8) mii. și 10 000 de ani în urmă, în care s-a produs o răcire accentuată a climei, însoțită de modificări importante ale florei și faunei globului. În această epocă s-au succedat mai multe perioade glaciare (v. *glaciație*) și interglaciare; în faza de maximă extensiune calota glaciară acoperea o mare parte a Americii de Nord și întinse teritorii din Europa, ajungând în S până la valea Tamisei și marginea Carpaților nord-vestici (la poalele Tatrei). Concomitent, au avut loc glaciații și în America de Sud, S Australiei și Noua Zeelandă, iar în zonele tropicale s-au succedat perioade pluviale și interpluviale. Ținuturile neacoperite de ghețari din Europa, Asia și America de Nord, cu vegetație de tundră și de stepă rece continentală, erau populate de specii care au dispărut din fauna actuală a globului, ca mastodontul, mamutul, rinocerul lânos, cerbul cu coarne uriașe, ursul de peșteră, tigrul cu colți de sabie; alte specii răspândite în **P.** s-au retras spre înălțimile munților (capra neagră, capra ibex) sau spre Arctica (boul moscat). În această epocă a luat o mare dezvoltare genul *Homo* — atât omul de Neanderthal cât și omul modern. Sin. *Glaciar*.

PLEN (< lat.) s. n. Totalitatea membrilor unei organizații sau ai unei adunări constituite; *p. ext.* adunare la care participă toți membrii.

PLENAR, -Ă (< lat., it.) adj., s. f. **1.** Adj. Complet, total, întreg. **2.** S. f. Ședință, adunare la care participă toți membrii unui for de conducere, ai unei organizații etc. ✧ *P. lărgită* = ședință la care participă și persoane care nu fac parte din forul, din organizația sau din unitatea respectivă.

PLENIPOTENȚĂ (< it.) s. f. Putere deplină dată cuiva pentru a acționa într-o anumită problemă de stat, de

obicei în probleme care interesează două țări.

PLENIPOTENȚIAR (< fr.; {s} lat. *plenipotens* „cu putere deplină") adj. (DR.) *Ministru ~* v. *ministru; p. ext.* persoană învestită cu depline puteri în a purta tratative și a încheia acorduri internaționale.

PLENISON, -Ă ({s} lat. *plenus* „plin" + *sonus* „sunet") adj. (Despre vocale) Care are caracter silabic.

PLENITUDINE (< fr., lat.) s. f. Calitatea a ceea ce este deplin; deplinătate, desăvârșire; totalitate.

PLENIȚA, com. în jud. Dolj, situată în zona de contact a câmpiei Desnățuiului cu piemontul Bălăciței; 5 293 loc. (2003). Piese auto; prelucr. lemnului. Distilerie de uleiuri eterice din plante medicinale și aromatice. Centru viticol și pomicol. Rezervație forestieră: pădurea **P.** cu Poiana Bujorului (50 ha). Colecție muzeală (1976) de istorie și arheologie. În satul **P.**, menționat documentar în 1383, au fost descoperite un tumul din perioada de trecere de la Neolitic la Epoca bronzului, mai multe tipare pentru turnat obiecte din bronz, datând din Hallstattul timpuriu, precum și o fibulă din sec. 7. În arealul satului Castrele Traiane au fost identificate vestigiile unei așezări fortificate (cu șanț și val) aparținând Culturii Coțofeni. Biserica Sf. Nicolae (1850–1851), în satul **P.**

PLEOAPĂ (cf. bg. *pohlupka*) s. f. Fiecare dintre cele două cute mobile ale pielii, mărginite de gene, care acoperă și protejează globul ocular în partea anterioară.

PLEOCROISM (< fr. {i}; {s} gr. *pleon* „plin" + *khroma* „culoare") s. n. Fenomen de modificare a culorii anumitor cristale birefringente (rubinul, turmalina etc.), când sunt privite prin transparență din diferite direcții, datorită absorbției inegale a celor două raze difractate; policroism.

PLEONASM (< fr., lat.; {s} gr. *pleonasmos* „supraabundență") s. n. (LINGV.) Greșeală de exprimare care constă în folosirea alăturată a unor cuvinte, expresii, propoziții etc. care repetă în mod inutil aceeași idee (ex. coboară jos; l-am văzut cu ochii mei). V. și *tautologie.*

PLEONASTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care conține un pleonasm, cu pleonasme.

PLEOȘTI (< scr.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) deforma (sub o greutate); a (se) turti. **2.** Tranz. A apleca, a lăsa în jos capul sau urechea. **3.** Refl. Fig. (Despre oameni) A-și pierde elanul; a deveni abătut, deprimat.

PLEOȘTIRE (< *pleoști*) s. f. **1.** Faptul de a (se) pleoști. **2.** (CONSTR.) Raportul dintre săgeată și deschiderea unei bolți, a unei ogive etc.

PLEROMĂ (< fr.) s. f. (La gnostici) Plenitudinea debordantă a divinității din care provin toate ființele prin emanație; (în creștinism) plenitudinea harului de care beneficiază Hristos, a puterilor și perfecțiunii sale; în măsura în care Biserica se identifică cu Hristos, al cărui corp mistic este, **p.** este, de asemenea, totalitatea credincioșilor.

PLESCĂI (formație onomatopeică) vb. IV intranz. **1.** A scoate un sunet caracteristic desprinzând brusc limba de cerul gurii sau buzele una de alta; *p. ext.* a mânca cu zgomot. **2.** A lovi (în special) în lichid sau într-un corp moale, producând sunete caracteristice; (despre lichide) a se lovi de un corp, producând un zgomot caracteristic.

PLESIOZAUR (< fr., lat. {i}; {s} gr. *pleslos* „apropiat" + *saura* „șopârlă") s. m. Gen de reptilă acvatică din Jurasic, care avea lungimea de 3–5 m, membrele transformate în paiete înotătoare, craniul mic cu numeroși dinți mici, înfipți în alveole, și gâtul serpentiform.

PLESKOV v. **Pskov.**

PLEȘNET (< *plesni*) s. n. **1.** Sunet scurt, brusc și puternic, produs de anumite obiecte când izbesc violent aerul sau alte corpuri. **2.** Zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă.

PLESNI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. A crăpa, a se sparge, a se despica brusc și cu zgomot în urma unei presiuni interioare, a unei lovituri, a unei variații de temperatură etc.; a se rupe brusc ca urmare a unei întinderi, a unei îndoiri etc. ✦ (Despre muguri, boboci) A începe să se desfacă. ✦ (Despre îmbrăcăminte) A fi foarte strâns pe corp și a începe să se desfacă la cusături. ✧ Expr. *A-i plesni cuiva obrazul de rușine* = a-i fi cuiva foarte rușine. **2.** Intranz. A izbi un obiect (sau aerul) cu un corp elastic, producând un zgomot caracteristic; a lovi, a pocni cu zgomot două obiecte unul de altul. **3.** Tranz. A izbi, a lovi, a bate. ✦ Refl. A se izbi cu zgomot de un obiect.

PLESNIRE (< *plesni*) s. f. **1.** Faptul de a plesni. **2.** (TEHN.) Rupere locală bruscă produsă în pereții unui vas, ai unui tub sau ai unei piese ca efect al

Plesiozaur

presiunii interioare, al unei variații de temperatură etc.

PLESNITOARE (< *plesni*) s. f. **1.** Șfichiul biciului. **2.** Jucărie care, prin învârtire, produce un zgomot puternic. **3.** Plantă erbacee monoică, din familia cucurbitaceelor, cu flori galbene și fructe care, la maturitate, plesnesc cu zgomot, aruncând semințele în afară *(Ecballium elaterium).*

PLESNITURĂ (< *plesni*) s. f. **1.** Faptul de a plesni; zgomot produs de anumite lovituri. **2.** Crăpătură, fisură.

PLESSIS, Izak David du (1900–1981), poet sud-african de limbă afrikaans. Versuri de inspirație populară și socială („Balada", „Pământul strămoșilor noștri"), orientală („Cântecul lui Ali", „Fesul strălucitor"), gnomică („Catrene") și morală („Lupta", „Iubire ciudată"), cu predilecție pentru cultul formei. Povestiri fantastice („Din altă lume"); eseuri.

PLEȘCUȚA, com. în jud. Arad, situată în depr. Gurahonț, la poalele m-ților Codru-Moma și Zarand, pe cursul superior al râului Crișu Alb; 1 441 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Aciuța) și haltă de c.f. (în satul Tălagiu). Expl. de andezit. Satul **P.** apare menționat documentar în 1439. În satul Aciuța, atestat documentar în 1366, se află un castel în stil neoclasic (sec. 18), iar în satul Budești există o

Plesnitoare (3.)

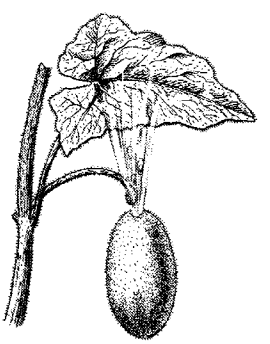

biserică de lemn cu hramul Înălțarea Domnului (1722, cu picturi din 1860).

PLEȘOIU, com. în jud. Olt, situată în N C. Romanați, pe terasele de pe dr. văii Oltului, pe râul Beica; 3 463 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Arcești). Lac de acumulare (837 ha; vol.: 43,4 mil. m^3) și hidrocentrală (38 MW) dată în folosință în 1980. Bisericile Sfinții Voievozi (1734, refăcută în 1848), Buna-Vestire (1780, cu picturi din 1835), Sf. Nicolae (1812, pictată în 1880) și Sf. Nicolae (construită, probabil, în 1842, pe locul uneia din lemn din 1773–1774; restaurată în 1897), în satele P., Doba, Cocorăști și Arcești.

PLEȘU (Culmea Pleșului), culme deluroasă îngustă în NV Subcarpaților Neamțului, extinsă pe o lungime de 24 km, pe direcție NV–SE, între văile râurilor Neamț (la V) și Nemțișor (la E). Alcătuită din conglomerate, marne și gresii. Alt. max.: 911 m. Acoperită cu păduri de fag, de fag în amestec cu conifere și de molid în amestec cu brad. Prezintă abrupturi de peste 400 m față de depr. Neamț.

PLEȘU, Andrei (n. 1948, București), filozof, eseist și critic de artă român. Prof. univ. la București. Ministru al Culturii (1989–1991) și al Afacerilor Externe (1997–1999). Întemeietor (1993) și director al revistei „Dilema" (din ian. 2004 – „Dilema Veche"). Rector (din 1994) al Colegiului „Noua Europă". Lucrări impunând prin originalitatea ideilor și expresia memorabilă despre etica „intervalului" („Minima moralia"), despre sentimentul naturii în cultura europeană („Pitoresc și melancolie") sau despre tematica filozofiei religiei („Despre îngeri"). Eseuri și cronici plastice („Ochiul și lucrurile"), portrete și eseuri despre M. Eliade, E. Cioran, E. Ionesco, C. Noica — maestrul său spiritual („Limba păsărilor").

PLEȘUV, -Ă (< bg.) adj. **1.** (Despre oameni) Chel. **2.** (Despre munți, dealuri) Fără vegetație. ✦ (Despre arbori) Fără frunze, desfrunzit.

Andrei Pleșu

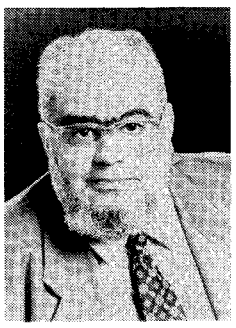

PLĘTER (< scr.) s. n. Gard pescăresc construit din stuf, nuiele de alun sau salcie și instalat de-a lungul malurilor unui râu sau fluviu, cu luncă inundabilă pentru a opri trecerea peștelui din baltă în râu sau în fluviu.

PLETHON, Gemisto Giorgio v. **Gemisto Plethon, Giorgio.**

PLĘTINĂ (< cf. *pilotină*) s. f. Navă remorcată, destinată transportului de mărfuri pe căi de navigație cu adâncimi mici.

PLETORĂ (< fr.; {s} gr. *plethore* < *plethein* „a fi plin") s. f. **1.** (MED.) Stare anormală caracterizată prin creșterea cantității de sânge, care duce la supraîncărcarea inimii și la distensiunea anormală a vaselor sangvine, dând bolnavului o culoare roșie-aprinsă. ✦ Creșterea excesivă a oricărui lichid al corpului. **2.** Număr mare de oameni sau de obiecte (fără valoare). ✧ *P. semantică* = aglomerare (excesivă) de sensuri la unele cuvinte.

PLETORIC, -Ă (< fr.) adj. Supraabundent. ✦ (Despre oameni) Care are prea mult sânge.

PLETOS, -OASĂ (< *plete*) adj. **1.** Cu păr lung și bogat. **2.** (Despre plante) Cu ramurile sau frunzele lungi și dese, aplecate în jos. (ex. *salcie pletoasă*).

PLEURĂ (< lat., fr., it.; {s} gr. *pleura* „coastă") s. f. (ANAT.) Membrană seroasă alcătuită din două foițe care se unesc în regiunea hilului pulmonar: *p. viscerală,* care învelește plămânul și *p. parietală,* care căptușește cavitatea toracică; spațiul virtual dintre acestea este numit *cavitate pleurală.*

PLEUREZIE (< fr., lat.) s. f. Inflamație acută sau cronică a foițelor pleurale, însoțită de apariția unui lichid limpede (p. serofibrinoasă) sau purulent (p. purulentă) în cavitatea pleurală.

PLEURITĂ (< fr.) s. f. Inflamație a foițelor pleurale fără apariția de lichid în cavitatea pleurală. Sin. *pleurezie uscată.*

PLEUROPNEUMONIE (< fr.) s. f. Pneumonie care afectează și pleura adiacentă zonei pulmonare bolnave.

PLEUROSCOP (< fr.; {s} gr. *pleura* „coastă" + *skopein* „a examina") s. n. Instrument cu ajutorul căruia se examinează vizual cavitatea pleurală.

PLEUROSCOPIE (< fr.) s. f. Metodă de explorare a cavității pleurale cu ajutorul pleuroscopului.

Plevaiță

PLEUSTON (< germ.; {s} gr. *pleusteon* „rătăcitor") s. n. Comunitate alcătuită de plantele superioare care plutesc la fața apei și ale căror procese vitale se petrec în aer (ex. peștișoara, lintița).

PLEVAIȚĂ s. f. Denumire a două plante erbacee din genul *Xeranthemum,* familia compozitelor (*X. annuum* și *X. foetidum*); imortele. Cresc în regiunile de stepă și de silvostepă.

PLEVNA (PLEVEN), oraș în N Bulgariei, la 137 km NE de Sofia; 122,1 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de turbine și de mașini agricole; fabrici de ciment, cauciuc, zahăr, țigarete și conserve. Ind. petrochimică, de prelucr. a lemnului și textilă. Centru comercial. Ceramică. Orașul s-a dezvoltat pe locul anticei așezări tracice *Storgosia;* distrus de huni, a fost refăcut în sec. 6; numit de slavi *Kajluka;* denumirea actuală din

Plevna. Vedere generală

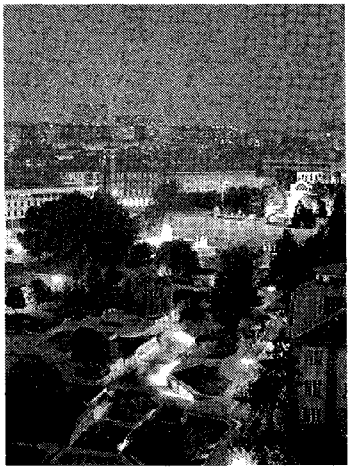

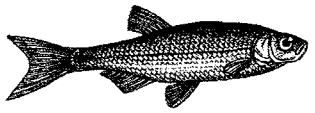

Plevușcă (1.)

1270. Biserica Sf. Nicolae (1834). În timpul Războiului Ruso-Româno-Turc din 1877–1878 a fost teatrul unor operații militare de anvergură; apărat de un puternic nucleu de armate turcești, conduse de Osman Pașa, orașul, bine întărit, a rezistat asediului trupelor ruso-române din 10/22 aug. până în 28 nov./10 dec. 1877. Mausoleu în amintirea soldaților români căzuți în luptă.

PLEVUȘCĂ (< *pleavă*) s. f. **1.** Pește teleostean ciprinid dulcicol, lung de c. 6–9 cm, cu o dungă albastră pe laturile corpului *(Leucaspius delineatus)*. Trăiește mai ales în bălțile și apele cu curgere lentă din centrul și estul Europei. Sin. *fufă* **(1).** ✦ P. gener. Nume dat peștilor mărunți de orice specie. **2.** Fig. Grup de oameni fără importanță.

PLEX (< fr. {i}; {s} lat. *plexus* „împletire") s. n. Țesut format din fibre nervoase sau din vase sangvine împletite nesistematizat între ele (ex. p. cardiac). ✧ *P. solar* = p. care se găsește în cavitatea abdominală, lângă stomac, foarte important pentru sistemul neurovegetativ.

PLEXIGLAS (< fr., germ.) s. n. (CHIM.) Polimetacrilat.

PLEYEL [plejel], **Ignaz-Joseph** (1757–1831), editor, fabricant de piane și compozitor francez de origine austriacă. Stabilit la Paris (1795), a fondat o casă de editură (prima ediție completă a cvartetelor lui Haydn, primele partituri de buzunar) și o fabrică de piane (1807), devenită celebră. Autor de muzică de cameră de la duet la septet, concerte, simfonii concertante.

PLEZANTERIE (< fr.) s. f. (Livr.) Lucru amuzant; vorbă, discuție ușoară, amuzantă.

PLIA (< fr.) vb. I tranz. A îndoi o hârtie, o țesătură etc., suprapunând părțile îndoite (pliurile) într-o anumită ordine.

PLIAJ (< fr.) s. n. Pliere **(2).**

PLIANT (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre obiecte) Care poate fi îndoit, împăturit (micșorându-și astfel suprafața). **2.** S. n. Tipăritură imprimată pe o singură coală (prospect, catalog, reclamă etc.) îndoită de mai multe ori, pentru comoditatea utilizării, și care prin suprapunerea părților asigură continuitatea textului.

PLIC (< ngr., it.) s. n. Obiect confecționat din hârtie împăturită și lipită pe trei părți, în care se introduc scrisori, acte etc. (în vederea expedierii lor); obiectul împreună cu ceea ce conține.

PLICTICOS, -OASĂ (< ngr.) adj. Plictisitor **(1).**

PLICTIS (< *plictisi*) s. n. (Livr.) Plictiseală.

PLICTISEALĂ (< *plictisi*) s. f. Stare sufletească apăsătoare, provocată de singurătate, de lipsa de ocupație, de o activitate lipsită de interes, de monotonie etc.; gol sufletesc, urât; plictis.

PLICTISI (< ngr.) vb. IV **1.** Refl. A fi cuprins de plictiseală. ✦ A se sătura (de ceva). **2.** Tranz. A supăra, a enerva, a irita, a agasa.

PLICTISITOR, -OARE (< *plictisi*) adj. **1.** Care plictisește; lipsit de interes, anost, searbăd; plicticos. **2.** Supărător, enervant, agasant.

PLIERE (< *plia*) s. f. **1.** Acțiunea de a plia. **2.** Operație manuală sau mecanizată de îndoire și de așezare în pliuri a hârtiei sau a materialelor textile; pliaj. **3.** Îndoire cu 180°C a unei table de-a lungul unei linii drepte sau curbe.

PLIEVIER [pliviər], **Theodor** (1892–1955), scriitor german. Autor al unei trilogii în care descrie deruta trupelor germane în al Doilea Război Mondial („Stalingrad", „Moscova", „Berlin").

PLIMBA (lat. *perambulare*) vb. I Refl. A umbla fără grabă dintr-un loc într-altul pentru a se recrea, a face mișcare etc. ✧ Expr. *A se plimba ca vodă prin lobodă* = a se plimba peste tot, fără nici o piedică. (Fam.) *Du-te de te plimbă* = vezi-ți de treabă, lasă-mă în pace. ✦ Tranz. A scoate sau însoți pe cineva dintr-o parte în alta; a muta. ✧

Theodor Plievier

Expr. *A-și plimba ochii* = a urmări cu ochii, cu privirea; a-și purta ochii, privirea peste tot.

PLIMBARE (< *plimba*) s. f. Acțiunea de a (se) plimba; mers în voie pentru a se recrea. ✧ Expr. (Fam.) *A trimite* (pe cineva) *la plimbare* = a te dispensa de serviciile cuiva, a se descotorosi de cineva, a concedia.

PLIMBĂREȚ, -EAȚĂ (< *plimba*) adj. Căruia îi place să se plimbe, să umble (fără rost).

PLIN, -Ă (lat. *plenus*) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** (Despre vase, încăperi, recipiente etc.) Care conține întreaga cantitate pe care o poate cuprinde, care este umplut cu ceva până la limită. ✧ Expr. *Cu gura plină* = mâncând. *A fi plin de sine* = a avea o părere exagerat de bună despre sine, a fi încrezut. **2.** Care cuprinde, conține sau posedă ceva în cantitate sau în număr mare. ✦ Fără goluri, întreg, compact, masiv. **3.** Care este acoperit, umplut, încărcat cu ceva. ✦ Acoperit sau îmbibat cu ceva; mânjit, murdar. **4.** (Despre ființe, corpul lor sau părți ale corpului lor) Cu forme rotunde, împlinit, durduliu, grăsuț. **5.** Care are amploare, intensitate; întreg, desăvârșit, neștirbit. ✧ *Voce p.* = voce sonoră, cu volum. ✧ Expr. *În plin...* (sau *plină...*) = în mijlocul..., în miezul..., în toiul... **II.** S. n. Ceea ce umple un vas, un spațiu etc.; conținut. ✧ (TRANSP.) *Plinul conductei* = cantitate de fluid care rămâne în permanență într-o conductă de transport. ✧ Loc. *Din plin* = din abundență, din belșug, cu prisosință. ✧ Expr. *A face plinul* = a umple cu benzină până la refuz rezervorul unei mașini. *A-i merge cuiva din* (sau *în*) *plin* = a-i merge cuiva bine; a reuși, a izbândi. *A da* (sau *a lovi, a nimeri*) *în plin* = a nimeri bine ținta vizată, a-și atinge scopul.

PLINĂTATE (lat. *plenitas, -atis*) s. f. Calitatea de a fi deplin; integritate, totalitate, plenitudine.

PLINIU CEL BĂTRÂN (Caius Plinius Secundus) (23–79), istoric, filolog și literat roman. Considerat unul dintre cei mai iluștri savanți ai Antichității. A scris un tratat despre oratorie („Cei ce învață") și o lucrare în opt cărți: „Despre incertitudinile limbajului". Cea mai importantă operă a sa, „Istoria naturală", concepută ca o enciclopedie, este o adevărată sinteză a cunoștințelor epocii (geografie, zoologie, botanică, mineralogie, farmacologie). A murit în timpul erupției Vezuviului, care a îngropat orașele Pompeii și Herculaneum.

PLINIU CEL TÂNĂR (Caius Plinius Caecilius Secundus) (c. 61–c. 113), om politic şi scriitor roman. Nepotul lui Pliniu cel Bătrân. Demnitar în timpul împăraţilor Domiţian şi Traian. Cunoscut îndeosebi printr-un „Panegiric al împăratului Traian" şi prin bogata sa corespondenţă („Epistole"), oglindă a societăţii romane contemporane lui şi o sursă de informaţie istorică.

PLÎNTĂ (< fr.) s.f. **1.** Piesă de lemn, de piatră sau de material plastic care se aplică în partea de jos a pereţilor unei încăperi pentru a-i apăra împotriva loviturilor şi a umezelii sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete. ✦ Partea de jos a unei clădiri, a unei sobe, a unui zid etc. aflată imediat deasupra nivelului de călcare. **2.** Soclu de piatră plat şi pătrat în secţiune, plasat sub baza unei coloane.

PLIOCEN, etajul superior al Neogenului (ultima parte a Terţiarului), reprezentat în partea vestică a Europei prin depozite marine, iar în cea estică prin depozite lacustre; uneori conţine zăcăminte de cărbuni şi petrol. A durat circa 5 milioane. În **P.** au apărut forme ale genului *Australopithecus*, precursori primitivi ai omului.

PLISA (< fr.) vb. I tranz. A îndoi în cute regulate şi dese o ţesătură.

PLISC s. n. **1.** (ORNIT.) Cioc **(1).** ✦ (Peior.) Gură. **2.** Capăt ascuţit sau lunguieţ, în formă de cioc, al unui obiect; vârf. **3.** (BOT.) *Pliscul-cocorului* sau *berzei* = ciocul-berzei. *Pliscul-cucoarei* = ciocul-cucoarei.

PLISEŢKAIA, Maia Mihailovna (n. 1925), balerină rusă. Prim-balerină (1943–1988) la Bolşoi Teatr din Moscova, s-a remarcat printr-o tehnică strălucită, expresivitate şi elocvenţă a gestului în „Lacul lebedelor", „Fântâna din Baccisarai", „Don Quijote", „Spartacus", „Moartea lebedei", „Carmen". Alăturându-se trupei lui M. Béjart, a dat strălucire unor creaţii moderne („Boléro", „Isadora", „Léda"), manifestând o longevitate artistică excepţională. A abordat şi roluri de compoziţie („Anna Karenina", „Pescăruşul"). Director artistic la Roma şi apoi la Teatrul Naţional de Balet din Spania (1988–1990).

Maia Pliseţkaia

PLISEŢKI, Azari Mihailovici (n. 1935), dansator rus. Frate cu Maia Pliseţkaia. Component al trupei de balet de la Bolşoi Teatr din Moscova; prim-balerin al Baletului Naţional din Cuba (din 1963), s-a impus printr-o tehnică de mare calitate împreună cu partenera sa Alicia Alonso.

PLISEU (< fr.) s.n. Cută sau grup de cute regulate şi dese obţinute prin plisare.

PLISKA, sit arheologic în N Bulgariei, lângă localitatea Aboba (districtul Novi Pazar). Aici a existat prima capitală a hanilor bulgari (681–893); se păstrează ruinele unui mare palat (816–831). Muzeu arheologic.

PLITĂ (< rus., ucr.) s. f. Placă de fontă, având ochiuri acoperite cu rotiţe, care constituie partea de deasupra a maşinii de gătit. ✦ Încălzitor electric de laborator.

PLITVICE (PLITVIČKA JEZERA), parc naţional în NV Croaţiei, în culmea montană calcaroasă Pljševica la 417–1 280 m alt.; c. 200 km^2. Cuprinde o suită de 16 lacuri dispuse în trepte (Kozjak — 80 ha, Proščansko — 68 ha, Milanovač, Gradinsko, Veliko etc.), numeroase peşteri (Šupljara, Gombrjaca etc.), cascade (Plivička — 76 m înălţime, Sastavici), formaţiuni de travertin şi o bogată faună (urs, lup, pisică sălbatică, jder, vidră, mistreţ, căprioară, păsări rare etc.).

PLIU (< fr.) s. n. Cută adâncă la un obiect de îmbrăcăminte.

PLIVI (< bg., scr.) vb. IV tranz. **1.** A distruge, a smulge buruienile de pe un teren cultivat, folosind mijloace manuale, mecanice sau chimice. **2.** A tăia sau a rupe lăstarii, frunzele, cârceii, crengile de prisos de la viţa de vie sau de la pomi.

PLIVIT, -Ă (< *plivi*) adj. **1.** (Despre terenuri sau plante cultivate) Curăţat de buruieni. **2.** (Despre pomi, vie) Curăţat de lăstari, de crengile sau frunzele de prisos.

PLOAIE (lat. *pluvia*) s. f. **1.** Precipitaţie atmosferică sub formă de picături, provenite din condensarea vaporilor de apă din atmosferă. După geneză se deosebesc: *burniţa, p. de convecţie* (provocată de curenţii ascendenţi de deasupra Ecuatorului şi care se produce în cursul după-amiezii pe uscat şi seara pe oceane şi mări), *p. frontală* (produsă în zona de contact dintre două mase de aer cu regimuri termice diferite; are durată lungă), *p. de relief* sau *orografică* (produsă în cadrul aceleiaşi mase de aer atunci când relieful impune acesteia mişcări ascendente). ✧ Loc. adv. *Pe ploaie* = în timp ce plouă. *În (sub) ploaie* = în bătaia ploii. ✧ Expr. (Despre cer, văzduh) *A se lumina a ploaie* = a căpăta o lumină difuză care anunţă venirea ploii. (Fam.) *Apă de ploaie* = se spune despre o afirmaţie, o acţiune lipsită de conţinut, neserioasă. *A(-şi) aranja ploile* = a(-şi) pregăti terenul, a(-şi) face atmosferă, a(-şi) aranja treburile. ✦ *P. artificială* = p. rezultată în urma bombardării norilor cu substanţe chimice (anhidridă carbonică solidă sau iodură de argint), care acţionează ca nuclei de condensare. *P. acidă* = p. ale cărei picături acide (cu pH mai mic de 5) rezultă din amestecul în atmosferă a vaporilor de apă cu substanţele poluante provenite din activităţi industriale sau cu gaze de eşapament, ducând la formarea de acizi (acidul sulfuros, sulfuric, azotic); provoacă mari daune mediului. ✦ Fig. Ceea ce cade în mare cantitate, ceea ce se revarsă, ceea ce este abundent. ✦ (ASTR.) *P. de stele* = abundenţă de meteoriţi, venind din aceeaşi parte a cerului; este provocată de trecerea Pământului printr-un curent meteoritic, legat, adesea, de o cometă. **2.** Alică cu diametru sub 1 mm, utilizată la vânătoarea de păsări şi animale mici.

PŁOCK [puoţc], oraş în centrul Poloniei, pe Vistula, la 95 km VNV de Varşovia; 130,8 mii loc. (2000). Port fluvial. Rafinărie de petrol şi combinat petrochimic. Constr. şi reparaţii de nave fluviale; ind. constr. de maşini agricole, de prelucrare a lemnului, mat. de constr. şi alim. Centru comercial. Catedrală în stil romanic (sec. 12, refăcută ulterior). Sediul episcopiei Mazoviei (1075). Aflat în stăpânirea Prusiei (1793–1806) şi a Rusiei (1815–1918).

PLOCON (< sl.) s. n. **1.** Dar, cadou (oferit pentru a obţine o favoare). **2.** (În timpul dominaţiei otomane, în Ţara Românească şi în Moldova) Dar făcut în semn de recunoaştere a suzeranităţii otomane (ex. *ploconul sultanului, ploconul steagului).* ✧ *P. de nume* = sumă de bani plătită de birnici încasatorilor de dări. ✦ Dar care se dă naşilor la nuntă

sau la botez sau tinerilor căsătoriți la nuntă.

PLOCONEÁLĂ (< *ploconi*) s. f. Acțiunea de a se ploconi; lingușire, umilire.

PLOCONÍ (< sl.) vb. IV refl. **1.** A se înclina, a se pleca cu umilință, cu supunere înaintea cuiva; a saluta cu politețe exagerată. **2.** Fig. A linguși, a se umili, a se căciuli.

PLOD (< sl.) s. m. (Pop.) **1.** Copil (mic). **2.** Germen, embrion.

PLOIÉR (< *ploaie*) s. m. Pasăre călătoare, de mărimea unei turturele, din familia charadriide, genul *Pluvialis*, limicolă. **P.** auriu are 15–30 cm lungime, fruntea bombată, variat colorată, picioare lungi, lipsite de degetul posterior *(Pluvialis apricaria)*. Trăiește în stoluri și se hrănește cu viermi, insecte, crustacee etc. Se vânează.

PLOIEȘTI 1. Câmpia Ploieștiului, câmpie înaltă piemontană, parte componentă a Câmpiei Române, situată între râurile Cricov la V, Ialomița la S, Cricovu Sărat la E și dealurile subcarpatice la N, constituind un mare con de dejecție al râului Prahova. Alt. max.: 280 m. Pâlcuri de păduri de stejar cu tei și carpen; culturi agricole. **2.** Municipiu, reședință de jud. Prahova, situat pe interfluviul dintre Prahova și Teleajen, în Câmpia Ploieștiului, pe dr. râului Dâmbu; 237 675 loc. (2003). Important centru industrial, comercial și cultural; unul dintre principalele noduri de comunicație ale țării (șapte linii de c.f. și șase șosele converg către **P.**). Ind. de expl. și de prelucr. a petrolului; constr. de utilaj petrolier (uzina „Upetrom" S.A., fostă „1 Mai", este cea mai mare producătoare de instalații de foraj din România), de utilaj greu și chimic, de rulmenți speciali, de mașini și utilaje agricole, material rulant; produse metalice de larg consum; combinat petrochimic care produce polietilenă, fenol, acetonă, detergenți, coloranți, lacuri și vopsele ș.a.; ind. mat. de constr. (cărămidă, țiglă, sticlărie, articole sanitare din porțelan, faianță), de prelucr. a lemnului (mobilă), a pielăriei și încălțămintei, textilă (țesături de cânepă, in, bumbac și lână; confecții, stofe), alim. (morărit, produse lactate, carne, Coca-Cola, bere, vin și băuturi alcoolice). Tipografie. Universitate (fondată în 1967 ca Institut de Petrol și Gaze). Teatrul „Toma Caragiu", cu secții de dramă și de estradă; orchestră simfonică. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie și de Științele Naturii; Muzeul Republican al Petrolului (inaugurat în 1960); Muzeul de Artă Populară (organizat în anii 1967–1969); Muzeul Ceasului „Nicolae Simache" (inaugurat în 1963), cu o colecție de peste 2 000 de exponate (din care peste 300 sunt din sec. 17–19); Muzeul de Artă (fondat în 1931); Muzeele memoriale „Ion Luca Caragiale" (1962) și „Nichita Stănescu". Hipodrom național. Monumente: bisericile Sfinții Voievozi (1628–1648, restaurată în 1712), Sf. Nicolae-Vechi (ctitorie de la sf. sec. 16 a lui Mihai Viteazul, restaurată în anii 1988–1990), Sfinții Apostoli Petru și Pavel sau Biserica Domnească (ctitorie din 1639 a lui Matei Basarab), Precista (1820, în stil neobizantin), Sfânta Vineri (construită în anii 1875–1880, după planurile arhitectului Toma N. Socolescu); catedralele Sf. Ioan Botezătorul (1923–1930), cu un turn înalt de 60 m, și Înălțarea Domnului (1992–1999); Halele Centrale (vast complex comercial construit în perioada 1929–1935, după planurile lui Toma N. Socolescu, cu o cupolă înscrisă într-un pătrat, nesusținută de stâlpi); statuia Libertății (dezvelită la 3 sept. 1879), realizată în bronz, la Paris, de sculptorul L. Quadry; statuia lui Mihai Viteazul ș.a. Localitatea apare menționată documentar în 1503 pe niște liste de cărăușie, iar apoi în 1545, 1580 etc. În 1599 Mihai Viteazul a ridicat așezarea la rangul de târg domnesc, în sec. 17 s-a dezvoltat ca centru urban, iar din sec. 18 ca puternic centru meșteșugăresc și comercial. În 1854 a fost legat de București prin linie de telegraf; în 1858 a fost introdus iluminatul public cu petrol lampant, iar în 1900 iluminatul electric. În primele decenii ale sec. 19 tinde să ia locul Craiovei ca al doilea oraș important din Țara Românească. La 8–9/20–21 aug. 1870, la **P.** s-a desfășurat, sub conducerea lui Al. Candiano-Popescu, o mișcare antidinastică.

Statuia Libertății
Ploiești (2.).

Catedrala Sfântul Ioan Botezătorul

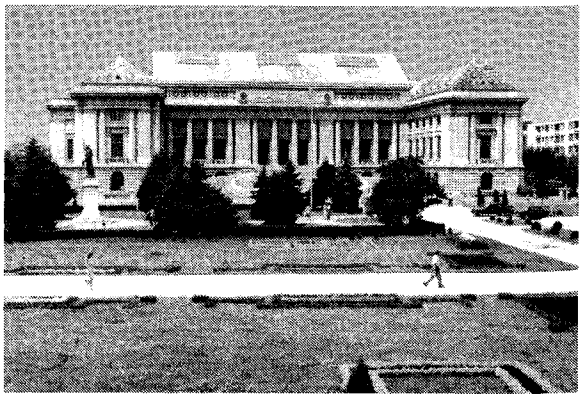

Ploiești (2.).
Palatul Culturii

De la sfârșitul sec. 19 cunoaște o mare dezvoltare, determinată de industria petrolieră. Orașul a avut de suferit în urma bombardamentelor anglo-americane (1942–1944) și apoi germane (1944) în al Doilea Război Mondial. Declarat municipiu la 17 febr. 1968.

PLOIOS, -OASĂ (< *ploaie*) adj. Cu (multă) ploaie; în care plouă (mult), favorabil ploilor.

PLOIȚĂ (< *ploaie*) s. f. **1.** Diminutiv al lui ploaie; ploaie puțină și de scurtă durată. **2.** Model de lucrătură la dantelele făcute cu croșeta.

PLOMBA (< fr.) vb. I tranz. A închide o carie dentară printr-o plombă.

PLOMBĂ (< germ.) s. f. **1.** Lucrare de stomatologie prin care se închide o carie dentară după asanarea acesteia; material folosit pentru această lucrare. **2.** Imobil construit în spațiul rămas liber dintre două clădiri.

PLONJA (< fr.) vb. I intranz. (SPORT) A executa un plonjon. ✦ A sări în apă (de la trambulină).

PLONJEU (< fr.) s. n. (CINEMAT.) Secvență realizată prin înclinarea axei pe care este fixat aparatul de filmat.

PLONJON (< fr.) s. n. Faptul de a se arunca sau de a cădea în apă. ✦ Formă specială de salt, cu sau fără un obiect de joc, în unele ramuri sportive (fotbal, handbal, volei etc.).

PLONJOR (< fr.) s. m., s. n. **1.** s. m. Scafandru. **2.** S. n. (ELT.) Aparat din metal inoxidabil, în formă de spirală, care servește la încălzirea rapidă, datorită efectului electrocaloric, a unei mici cantități de lichid prin imersiune în acel lichid; fierbător.

PLOP (lat. *populus*) s. m. Arbore din genul *Populus*, familia salicaceelor, cu frunze ovat-lanceolate, pețiol lung și flori crescute în amenți, care apar înaintea frunzelor, cu fructul o capsulă, având multe semințe, prevăzute cu un smoc de perișori albi, mătăsoși. În România cresc spontan: *p. alb (P. alba)*, înalt de c. 30 m, cu coroană largă și scoarță albicioasă, răspândit în lunci, zona de câmpie și de deal; *p. tremurător (P. tremula)*, înalt de c. 20 m, cu scoarță gălbuie, frecvent în zona dealurilor și în etajul montan și *p. negru (P. nigra)*, înalt de c. 30 m, cu scoarță negricioasă, răspândit în lunci și depresiuni și cultivat de-a lungul șoselelor. Speciile cele mai frecvent cultivate sunt *p. piramidal (P. nigra* var. *italica)*, precum și *p. negru hibrid (P. euramericana)*, acesta din urmă mai ales în plantații forestiere. Lemnul de **p.** se folosește în industria chibriturilor, a furnirelor, a celulozei.

Plop. Frunză și muguri

PLOPANA, com. în jud. Bacău, situată în N colinelor Tutovei, pe cursul superior al râului Tutova; 3 401 loc. (2003). Biserica Sfinții Voievozi (1798), în satul Rusenii de Sus.

PLOPENI, oraș în jud. Prahova, pe Teleajen; 9 850 loc. (2003). Expl. de petrol și gaze naturale. Constr. de mașini și utilaje agricole și de utilaje pentru ind. petrolieră și minieră. Fabrici de produse refractare, de prelucr. a lemnului și de produse de panificație. Așezarea a luat naștere după anul 1940 în jurul Uzinei Mecanice. Până în 1965 s-a numit *Colonia Ilie Pintilie*, iar între 1 ian. 1965 și 17 febr. 1968 a purtat numele *Stejarul*, dată la care a fost declarat oraș, cu numele actual.

PLOPII-SLĂVITEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în V câmpiei Boian, pe râul Sâi; 4 837 loc. (2003). Viticultură. În satul Dudu se află mănăstirea Plăviceni-Aluniș, ctitorie (din anii 1646–1649) a marelui vornic Dragomir, sfetnic al lui Matei Basarab. Biserica Sf. Arhanghel Mihail păstrează picturi murale interioare din sec. 17.

PLOPIȘ 1. Munții Plopișului, culme muntoasă în NV M-ților Apuseni, extinsă pe direcția NV–SE, între Barcău și Crișu Repede, alcătuită din roci cristaline și sedimentare neogene. Alt. max.: 918 m (vf. Măgura Mare). Parțial împăduriți (fag și gorun), dar predominant ocupați de pășuni și fânețe. Expl. de lignit (Derna, Voivozi, Vărzari, Borumlaca din jud. Bihor și Ip, Zăuan din jud. Sălaj). Cunoscuți și sub denumirea de *Muntele Șes*. **2. Dealurile Plopișului,** mare unitate deluroasă în N dealurilor Crișanei, situată între C. Barcăului (V și N), m-ții **P.** la E și depr. Oradea–Vad-Borod (S). Sunt alcătuite din argile, marne argiloase, nisipuri loessoide ș.a., au culmi netede, separate de văi, cu alt. de 200–300 m și sunt acoperite cu păduri de gorun, cer și gârniță, precum și cu plantații de pomi fructiferi și viță de vie. **3.** Com. în jud. Sălaj, situată la poalele m-ților **P.,** în partea de V a depr. Barcău, pe râurile Iaz și Valea Mare; 2 761 loc. (2003). Centru de cusături și țesături populare și de prelucr. artistică a lemnului.

PLOPȘORU, com. în jud. Gorj, situată în Piemontul Getic, pe valea Jiului; 6 982 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și haltă de c.f. (în satul Sărdănești). Moară de cereale. În satul Broșteni se află cula Cuțui (1815) și biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1836); bisericile de lemn Sfinții Împărați Constantin și Elena (1746) și Sfinții Voievozi (1874), în satele Cursaru și Sărdănești.

PLOPU, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, în SE dealului Bucovel, pe râul Bucovel; 2 319 loc. (2003). Biserica Sfinții Anastasie și Chirii (sec. 19), în satul **P.**

PLOPU, Georgiu (1857–1940, n. Arad), jurist român. M. de onoare al Acad. (1934), prof. univ. la Cluj. Specialist în dreptul urbarial și composesoral („Părți alese din dreptul privat ungar", „Patronat și inspecțiune", „Chestiunea composesoratului din com. Bretcu", „Memorii cu privire la condițiunile de vasalitate ale testamentului verbal").

PLOSCA, com. în jud. Teleorman, situată în zona de contact a câmpiei Boian cu câmpia Găvanu–Burdea, pe râul Vedea; 6 675 loc. (2003). Stație de c.f. Centru de cusături și țesături populare. Biserica Nașterea Maicii Domnului (1812), în satul **P.**

PLOȘCĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Vas de lemn, mai rar de lut ars sau de metal, rotund (turtit), cu gâtul scurt și strâmt, în care se ține băutură și care se poartă atârnat de o curea. **2.** Vas în care vânătorul poartă praful de pușcă. **3.** Vas din tablă smălțuită, sticlă, material plastic, cu o deschidere largă în partea de sus, folosit de bolnavii imobilizați la pat pentru nevoile fiziologice.

PLOSCOȘ, com. în jud. Cluj, situată în SV câmpiei Sărmașului, pe râul Valea Florilor; 735 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Valea Florilor) și haltă de c.f. (în satul **P.**).

PLOSCUȚENI, com. în jud. Vrancea, situată în lunca și pe terasele de pe stg. Siretului, în zona de contact cu Colinele Tutovei; 3 213 loc. (2003). În satul P. se află Mănăstirea Sihastru (de maici), întemeiată (1474) de hatmanul Șendrea, cu biserica actuală cu hramul

Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (1882–1891) renovată şi repictată (1940, 1980–1985) cu colecţie muzeală (icoane, obiecte de cult, cărţi vechi etc.). Tot aici, biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului (ante 1809).

PLOŞNIŢĂ (< rus.) s. f. **1.** Insectă din ordinul heteropterelor, cu corpul turtit, hematofagă, urât mirositoare, care trăieşte în crăpăturile pereţilor sau ale mobilelor; păduche de lemn *(Cimex lectularius).* **2.** *Ploşniţa-cerealelor* = insectă dăunătoare, de c. 10 mm lungime, brună, care atacă boabele de grâu în spic *(Eurygaster maurus). Ploşniţa-verzei* = insectă dăunătoare, de c. 8 mm lungime, roşie cu pete negre, care atacă varza şi conopida *(Eurydema ornata).*

PLOT (< fr.) s. n. **1.** (MIN.) Placă turnantă la încrucişarea unei căi ferate de mină. **2.** (ELT.) Piesă de contact electric, constituită dintr-un mic cilindru sau dintr-o prismă metalică fixată pe o placă izolantă şi legată la un circuit electric.

PLOTIN (204–270), filozof grec. Întemeietorul neoplatonismului. Născut în Egipt, după ce a studiat la Alexandria cu Ammonius Sakkas, **P.** a călătorit în Persia, iar apoi a predat filozofia la Roma. Scrierile sale s-au păstrat ca un întreg, în forma în care au fost editate postum de discipolul său Porphyrios, distribuite în şase grupuri de câte nouă (gr. *ennea*), de unde şi titlul „Enneade". Sistemul său filozofic a rezultat din combinaţia doctrinelor platoniciene cu cele pitagoreice, aristotelice şi stoice, fiind în consonanţă cu preocupările religioase din vremea sa. Fundamentală este metafizica despre cauzele inteligibile ale lumii sensibile şi despre sufletul uman. Cauza ultimă, absolut simplă, este Unul; actul exterior al Unului este Intelectul ca gândire a formelor, acesta având drept act exterior, la rândul său, Sufletul, cauza inteligibilă care produce domeniul sensibil şi dă viaţă organismelor. Fiinţa umană se află între cele două domenii: inteligibil şi sensibil. Pentru sufletul uman, în opinia lui **P.**, filozofia este mijlocul prin care se poate reîntoarce în domeniul inteligibil.

PLOTTER [plóte] (cuv. engl.) subst. Periferic de minicalculator cu ajutorul căruia se pot efectua desene şi grafice.

PLOUĂ (lat. *plovere*) vb. I **1.** Intranz. impers. A cădea, a curge ploaie. ✧ Expr. *A ploua cu găleata* (sau *ca din cofă*) = a ploua foarte tare, cu picături mari şi repezi. *A ploua ca prin sită* = a ploua mărunt şi des; a burniţa. *Parcă tot îi ninge şi-i plouă,* se spune despre o persoană posomorâtă şi mereu nemulţumită. (Fam.) *A se face că plouă* = a da impresia că nu observă un lucru sau un fapt neplăcut. ✦ Tranz. impers. A cădea (ploaia) asupra cuiva sau a ceva; a uda. **2.** Intranz. unipers. şi tranz. Fig. A cădea sau a lăsa să cadă sau să curgă (ceva) în cantitate mare.

PLOUAT, -Ă (< *plouă*) adj. **1.** Udat, muiat de ploaie. **2.** Fig. Fără chef, descurajat, abătut. ✧ Expr. (Ir.) *A sta ca o curcă plouată* (sau *ca un câine plouat*) = a fi trist, abătut.

PLOVDIV, oraş în S Bulgariei, la poalele nordice ale m-ţilor Rodopi, pe Mariţa; 340,6 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Aeroport. Metalurgia neferoaselor (plumb, zinc). Constr. de maşini şi utilaj electrotehnic; ind. chimică (îngrăşăminte), textilă, a celulozei şi hârtiei, pielăriei şi încălţămintei, sticlăriei, farmaceutică, a tutunului, vinurilor, conservelor de legume şi fructe; prelucrarea lemnului şi a tutunului. Târg internaţional. Universitate (1961). Vechi centru cultural (teatre, operă, muzeu etnografic, muzeu arheologic). Vestigii romane (templul lui Esculap, amfiteatru, teatru), ruinele unei fortăreţe din sec. 13, moscheea Imaret (sec. 15), biserica Sf. Marina (sec. 19). Muzeu etnografic şi arheologic. Case din sec. 18–19. Turism. Cunoscut ca Pulpudeva sub traci, a fost numit Filipopolis (341 î.Hr.) după cucerirea lui de către Filip II al Macedoniei. Din 46, sub numele de *Trimontium,* a devenit capitala prov. romane Tracia. Cucerit de turci (1364). După Războiul Ruso-Româno-Turc (1877–1878) a devenit capitala Rumeliei Orientale, sub suzeranitate otomană, până în 1885 când s-a unit cu Bulgaria. După Primul Război Mondial a primit actualul nume.

PLÜCKER, Julius (1801–1868), matematician şi fizician german. Prof. univ. la Halle şi Bonn. Contribuţii („Teoria curbelor algebrice") în domeniul geometriei analitice şi proiective (a introdus noţiunea de coordonate „plückeriene"); a construit (1855) tuburile cu descărcări în gaze şi a observat (1859) că spectrul descărcării electrice caracterizează natura gazului.

PLUG (< sl.) s. n. **1.** Unealtă agricolă folosită pentru arat. După felul elementelor de tăiere şi răsturnare a brazdei se deosebesc: **p.** cu cormană şi **p.** cu discuri, iar după sistemul de tracţiune pot fi cu tracţiune animală şi cu tracţiune mecanică (semipurtate şi purtate pe tractor). Adâncimile de lucru obişnuite variază între 12 şi 40 cm; la **p.** de desfundat se poate ajunge la 120 cm. Pentru aratul pe terenurile în pantă se foloseşte **p.** reversibil, care răstoarnă brazda numai în amonte. ✧ Expr. *De la coarnele plugului* = de la ţară. ✦ Faptul de a ara; arat. **2.** *P. de zăpadă* = vehicul echipat cu un dispozitiv pentru curăţirea zăpezii de pe o cale de circulaţie. **3.** *P. de cărbune* = maşină de lucru folosită la executarea mecanizată a operaţiilor de abataj şi de încărcare a cărbunilor. Este prevăzută cu lame sau cuţite pentru dislocarea materialului. **4.** (SPORT) Procedeu de frânare a schiurilor sau de reducere a vitezei în coborâre, constând în apropierea vârfurilor acestora şi depărtarea cozilor, cu presare în canturile interioare.

PLUGAR (< *plug*) s. m. Ţăran, agricultor.

PLUGARI, com. în jud. Iaşi, situată în câmpia Jijiei, în zona de confl. a

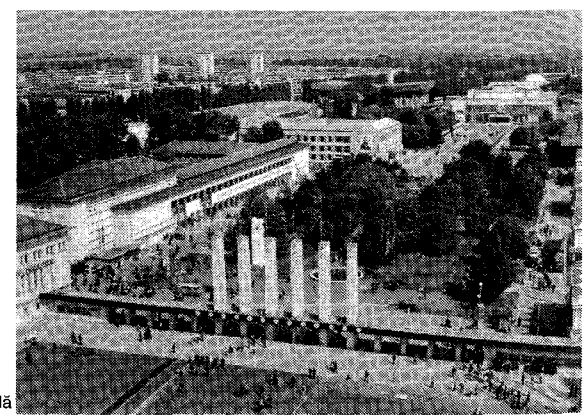

Plovdiv. Vedere generală

râului Miletin cu Pârâul lui Vasile; 3 614 loc. (2003). Nod rutier. În satul Onești se află biserica Sfântul Spiridon (1805).

PLUGĂRI (< *plugar*) vb. IV intranz. (Înv.) A munci pământul cu plugul; a se îndeletnici cu munca câmpului.

PLUGĂRIE (< *plugar*) s. f. Ocupația plugarului.

PLUGUȘOR (< *plug*) s. n. **1.** Diminutiv al lui plug. **2.** Plug (împodobit cu flori, hârtie colorată) cu care umblă flăcăii în ajunul Anului Nou, recitând colinde, pocnind din bici, sunând din clopoței. ✦ P. ext. (În folclorul românesc) Datina uratului de Anul Nou, precum și versurile rostite cu acest prilej. La origine un străvechi obicei agrar, **p.** este un amplu poem care poate ajunge până la 500 de versuri; descrie succesiunea muncilor agrare și urează recolte bogate în noul an.

PLUMB (lat. *plumbum*) s. n., s. m. **1.** S. n. Element chimic (Pb; nr. at. 82, m. at. 207,2, m. sp. 11,3, p. t. 327,4°C, p. f. 1 740°C). Metal moale, cenușiu-albăstrui, lucios în tăietură proaspătă; în aer luciul dispare repede. Se găsește în natură, în special sub formă de sulfură (galenă). În combinații funcționează în stările de valență 2 și 4. Se obține prin prăjirea galenei și reducerea cu cărbune a oxidului format. **P.** și compușii săi sunt toxici și pot provoca intoxicații profesionale. Utilizarea benzinei aditivate cu p. a contribuit masiv la poluarea mediului; în prezent se preconizează scoaterea din uz a acestui tip de combustibil. Este întrebuințat la fabricarea țevilor de canalizare, a plăcilor de acumulatoare, a tablelor pentru căptușirea pereților unor aparate din industria chimică pentru protecție împotriva radiațiilor, la fabricarea unor aliaje etc. Este cunoscut și folosit din Antichitate. ✧ *Apă de p.* v. *apă*. **2.** S. m. Glonț. **3.** S. n. Disc mic de **p. (1),** rotund, cu care se sigilează colete, vagoane etc.; pecete de plumb. **4.** S. n. Greutate de diferite forme folosită pentru lestarea firului de pescuit, în scopul imersiunii rapide a cârligului și menținerii lui la un anumit nivel. **5.** S. n. (Înv.) Creion.

PLUMBAȚI (< germ.) s. m. pl. Săruri ale plumbului tetravalent, obținute prin topirea în curent de aer a unui carbonat alcalin sau alcalino-pământos cu litargă. Se folosesc la fabricarea chibriturilor, ca pigmenți în vopsitorie etc.

PLUMBUI (< *plumb*) vb. IV tranz. **1.** A sigila cu plumb. **2.** A acoperi o piesă metalică, prin procedee fizice sau electrochimice, cu un strat subțire de plumb sau de aliaj de plumb pentru a o proteja împotriva coroziunii sau agenților exteriori.

PLUMBUITA. 1. Lac de acumulare amenajat pe valea Colentinei, în partea de NNE a municipiului București; 55 ha. Zonă de agrement. **2. Mănăstirea ~,** mănăstire de călugări situată în municipiul București, în cartierul Colentina, pe malul lacului omonim. Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul a fost construită, într-o primă formă, de către domnul Petru cel Tânăr (1559–1568), dar a suferit multe modificări ulterioare. În 1647, Matei Basarab a reconstruit biserica din temelie și a construit casa domnească, în care este amenajat astăzi un muzeu cu obiecte religioase. Biserica mănăstirii (care un timp a fost acoperită cu tablă de plumb, fapt pentru care populația i-a atribuit numele de Plumbuita) păstrează picturi murale interioare originare. În 1573, aici a fost instalată prima tipografie din București, de sub teascurile căreia a ieșit (în 1582) un „Tetraevangheliar". Biserica este înconjurată de ziduri de incintă, străjuite de turnul porții, datând din 1802–1806. În cadrul mănăstirii există o turnătorie de clopote, precum și atelierele Patriarhiei, unde se produc lumânări, se prelucrează lemnul și metalul, se execută sculpturi etc. Ansamblul monahal a fost restaurat în anii 1933–1940 și 1958.

PLUMBURIU, -IE (< *plumb*) adj. De culoarea plumbului; cenușiu, sur; *p. ext.* (despre cer, văzduh) încețoșat, întunecos, mohorât.

PLUMMER [plame], **Christopher** (pe numele adevărat *Arthur Christopher Orme*) (n. 1929), actor canadian. Vedetă a unor filme de largă accesibilitate, în care dă viață unor personaje distinse, elegante, adesea lipsite de scrupule („Sunetul muzicii", „Miraj", „Eddie Chapman, agent secret", „Waterloo", „Iisus din Nazareth", „Crimă legiferată", „Pasărea spin" — serial TV, „Un străin în oglindă", „Lupul").

PLUM-POX [plam poks] (loc. engl.) s. n. (FITOPAT.) Boală a prunilor și a altor sâmburoase, provocată de un virus, manifestată prin apariția pe frunze a unor pete galbene, iar pe fructe a unor gropițe ruginii (vărsatul prunelor).

PLUMULĂ (< fr.) s. f. Componentă a embrionului din care se dezvoltă partea supraterană a plantei. Este alcătuită dintr-o axă acoperită de frunzulițe modificate.

PLURAL (< lat., germ., it., fr.) adj. (Și subst.; GRAM.) (Categorie gramaticală) care arată că este vorba de mai multe ființe sau lucruri de același fel. În unele cazuri, **p.** se folosește în locul singularului: *p. autorității* (sau al *maiestății*), în vechile acte oficiale; *p. autorului*, în lucrări științifice, publicistice; *p. modestiei*, într-o discuție cu cineva considerat superior; *p. politeții* (sau al *reverenței*), într-o adresare respectuoasă. ✦ Fig. Multilateral.

PLURALIA TANTUM (loc. lat.) loc. adj. (Despre nume) Care are numai formă de plural (ex. tăieței, Carpați).

PLURALISM (< fr.; {s} lat. *pluralis* „făcut din mai multe") s. n. **1.** (FILOZ.) Orice doctrină care admite că realitatea include mai multe genuri de existențe (principii substanțiale, esențe ale lumii) sau că există descrieri diferite ale realității ori credințe la fel de corecte (p. înrudit cu *relativismul*). Filozofiile lui Pitagora și Democrit sunt forme de p.; la fel filozofia lui Leibniz, care admite existența mai multor substanțe, atomis-

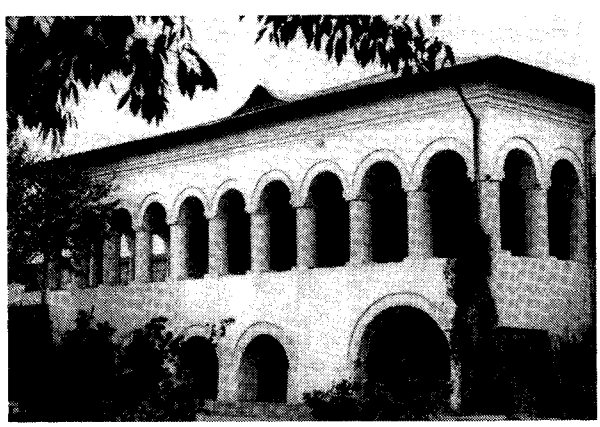

Plumbuita. Mănăstirea

mul logic al lui B. Russell, gândirea târzie a lui L. Wittgenstein, prin accentul pus pe diferite „jocuri de limbaj" și diferite „forme de viață". În metafizică este opusă *monismului*. **2.** (SOCIOL.) Orice doctrină care consideră că pentru felul în care societatea și fenomenele sociale se prezintă la un moment dat, există nu o singură cauză (monism), nici două cauze (dualism), ci o multitudine de cauze. În viața socială, **p.** înseamnă acceptarea unei varietăți de moduri de viață, de standarde morale, religii și grupuri cu interese concurente, nu ca o confuzie indezirabilă, ci ca o stare propriu-zisă. **3.** (POLITOL.) Principiu al democrației care preconizează menținerea mai multor forțe social-politice (partide, sindicate, organizații religioase ș.a., considerate drept centre de inițiativă, grupuri de presiune) interpuse între indivizi și stat, ca o condiție și garanție a limitării puterii acestuia, a funcționării democrației. ✦ Stare de lucruri caracterizată prin existența unei multiplicități, prin nereducerea la unitate.

PLURALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la pluralism; care susține pluralismul. **2.** S. m. și f. Adept al pluralismului.

PLURALITATE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a fi în număr mare; mulțime, multiplicitate, diversitate.

PLURI- (< it., fr.; {s} lat. *plures* „mai mulți") Element de compunere care înseamnă „mai mulți", „mai multe" și care servește la formarea unor adjective.

PLURICARPELAR, -Ă (< *pluri-* + *carpelă*) adj. (BOT.; despre ovare și fructe) Format din mai multe carpele.

PLURICELULAR, -Ă (< fr.) adj. (Despre organisme) Care este constituit din mai multe celule.

PLURIDIMENSIONAL, -Ă (< *pluri-* + *dimensional*) adj. Care are mai multe dimensiuni.

PLURIDISCIPLINAR, -Ă (< *pluri-* + *disciplinar*) adj. (Despre domenii științifice) Relativ la mai multe discipline; care este fundamentat pe transfer de concepție și metodologie din mai multe discipline; multidisciplinar, interdisciplinar.

PLURIVALENT, -Ă (< *pluri-* + *valent*) adj. (Despre substanțe) Care are mai multe valențe; polivalent. ✦ Fig. Multilateral.

PLURIVOC, -Ă (< lat.) adj. (Despre cuvinte, fraze, propoziții) Care are mai multe înțelesuri.

PLUS[1] (< lat., germ., fr.) s. n., adv. **I.** S. n. **1.** Ceea ce depășește o cantitate dată; prisos. ✧ Loc. *În plus* = peste ceea ce este obișnuit, pe lângă aceasta, pe deasupra. **2.** (MAT.) Semn grafic, notat cu „+", care exprimă faptul că două numere se adună sau două elemente ale unui grup se compun. **3.** (FIZ., ELT.) Numele semnului „+", cu care se notează mărimile pozitive, ca: temperatura (ex. + 20°C), sarcina electrică, potențialul, precum și electrozii pozitivi etc. **II.** Adv. Mai mult, pe deasupra.

PLUS-[2] (< *plus*[1]) Element de compunere care înseamnă „mai mult" și care servește la formarea unor substantive.

PLUSA (< *plus*[1]) vb. I intranz. A mări miza (la un joc de cărți). ✦ A da mai mult decât este nevoie.

PLUȘ (< germ.) s. n. Țesătură din lână, mătase, bumbac etc. asemănătoare catifelei, dar mai groasă și cu fir mai lung decât al acesteia, întrebuințată mai ales în tapițerie, uneori și la confecționarea îmbrăcămintei.

PLUȘARE (< *pluș*) s. f. Operație de lustruire finală, prin frecare cu pluș, a pieilor din care se confecționează mănuși și haine.

PLUȘAT, -Ă (< *pluș*) adj. **1.** Tapisat cu pluș. **2.** (Despre țesături) Care are un strat de fire pe o față sau pe ambele fețe.

PLUTARH din Cheroneea (c. 46–c. 127), scriitor, biograf și filozof grec. Celebru printr-o culegere cuprinzând 50 de biografii ale unor oameni de stat greci și romani intitulată „Vieți paralele", fiind unul dintre anticii cei mai citiți până în epoca modernă. O parte din opera sa este consacrată religiei, oferind prețioase informații despre mitologiile și religiile greacă și egipteană („Despre decăderea oracolelor", „Despre superstiție", „Despre Isis și Osiris"). Ca filozof, este reprezentant al platonismului mijlociu; oarecum eclectic, realizează o conciliere între monoteismul filozofic și religia politeistă a Greciei. Scrierile sale filozofice rămase („Moralia") sunt importante mai ales pentru cunoașterea filozofiei postaristotelice. Opera sa a avut o profundă influență în lumea intelectualității europene, în sec. 16–17, mai ales prin eseurile, biografiile și scrierile sale istorice.

Plutarh

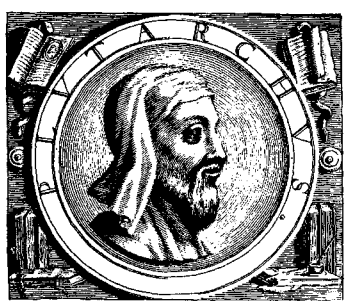

PLUTAȘ (< *plută*) s. m. Lucrător care face sau conduce plute[2].

PLUTĂ[1] (< scr.) s. f. (BOT.) Țesut secundar de protecție format din celule moarte, cu membrane impermeabile și cu lumenul gol (ex. la stejarul de plută) sau plin cu substanțe tanante ori cu rășini (ex. la mesteacăn). Se formează pe rădăcini, pe tulpini, pe fructe, pe tuberculi și apare în cazuri de rănire. Este întrebuințată ca material izolant, în construcția avioanelor, la confecționarea colacilor de salvare etc. Sin. *suber*. ✧ *P. expandată* = material obținut din plută[1] prin sfărâmare și presare în forme. ✦ Dop confecționat din plută[1]. ✦ Bucățică de plută[1] sau de lemn ușor în care se înfige fitilul candelei. ✦ Dispozitiv confecționat dintr-un material ușor (pană, lemn, plută etc.), menit să susțină cârligul undiței în apă la nivelul dorit.

PLUTĂ[2] (< bg.) s. f. Ansamblu format din trunchiuri de copac prinse împreună și servind la transportarea acestora pe ape curgătoare spre fabricile de cherestea sau ca ambarcație ușoară. ✧ Expr. *A face pluta* = a înota plutind orizontal (pe spate) ✦ *Plută-far* = plută mare, cu o baliză din panouri și o instalație de semnale de ceață, servind pentru orientare.

PLUTĂRI (< *plută*) vb. IV intranz. A conduce plute[2] pe apă.

PLUTĂRIT (< *plutări*) s. n. **1.** Transportul pe apă al bușteni lor legați în plute[2]. **2.** Îndeletnicirea plutașului.

PLUTI (< *plută*[2]) vb. IV intranz. **1.** (Despre corpuri) A se menține la suprafața unui lichid (fiind cufundat parțial în acesta); a aluneca, a se mișca pe suprafața unui lichid. **2.** (Despre păsări, insecte) A se menține (mișcându-se lin) la un anumit nivel în aer sau într-un fluid, fără intervenția unei acțiuni din exterior. ✦ (Despre corpuri cerești; adesea *fig.*) A se mișca lin pe bolta cerească **3.** Fig. A se menține sau a se mișca într-un spațiu sau într-un mediu real sau imaginar. ✧ Expr. *Plutește*

(ceva) în aer, se spune despre un fenomen sau un eveniment care e gata să se dezlănțuie, a cărui ivire se presimte, este iminentă. **4.** (Despre sunete și mirosuri) A străbate prin aer, a se împrăștia, a se răspândi.

PLUȚICĂ (< *plută*) s. f. Plantă erbacee acvatică din familia gențianaceelor, cu rizom lung de 0,8–1,6 m, frunze lucitoare, care plutesc la suprafața apei, și flori galbene *(Nymphoides peltata)*.

PLUTITOR, -OARE (< *pluti*) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care poate pluti la suprafața unui lichid. ✧ *Pod p.* = bac[1] **(1).** *Insulă p.* v. *insulă*. **2.** Care se menține la suprafața unui lichid. **II.** S. n. **1.** Corp care plutește la suprafața unui lichid. ✦ Obiect care plutește la suprafața lichidului și care, fiind legat de un sistem de pârghii, indică și uneori reglează nivelul lichidului dintr-un recipient (ex. p. carburatorului, care reglează nivelul benzinei). ✦ Corp cu o densitate mai mică decât a apei, care servește la măsurarea curentului unei ape. **2.** Construcție care plutește, prevăzută cu echipament de semnalizare sau de transport, folosită în navigație.

PLUTO v. **Pluton (2).**

PLUTOCRAT (< fr.; {s} gr. *ploutos* „avere" + *kratos* „putere") s. m. Persoană care, datorită averii sale, participă la conducerea statului.

PLUTOCRAȚIE (< fr.) s. f. Formă de guvernare în care puterea în stat era concentrată în mâinile celor care aveau averi mari (ex. proprietari funciari, industriași, bancheri etc.).

PLUTON[1] (după fr. *peloton*) s. n. **1.** Subunitate militară compusă dintr-un număr variabil de grupe de infanterie, de alte arme sau echipaje de tancuri ori servanți la tunuri. ✧ *P. de execuție* = unitate militară care execută, prin împușcare, pe cei condamnați la moarte. **2.** Grup compact de sportivi care se află într-o anumită poziție pe parcursul unei curse (de alergări, ciclism, caiac-canoe etc.).

PLUTON[2] (< fr) s. n. (PETROGR.) Corp de roci intrusive, în general cu dimensiuni foarte mari.

PLUTON (PLUTO) 1. (În mitologia greacă) Patron al comorilor subterane, apoi, prin identificare cu *Hades*, zeu domnind peste Infern și peste bogățiile subpământene. Este fiul cuplului Cronos-Rhea, deci frate cu Zeus. **2.** Cea de-a noua planetă a sistemului solar descoperită de Clyde William Tombaugh la 18 febr. 1930, pe baza calculelor lui Percival Lowell. Este situată la o distanță medie de 5,91 x 10^9 km de Soare. Are un diametru de c. 2 380 km, masa de 1,3 x 10^{22} kg (c. 0,002 din masa Pământului) și densitatea de 1,8 g/cm^3. Perioada de revoluție (anul plutonian) este de 248,6 ani, iar perioada de rotație — retrogradă — (ziua plutoniană), de 6,39 zile. Orbita planetei **P.** este pronunțat eliptică (excentricitatea 0,249) și înclinată cu 17°9' față de planul eclipticii. **P.** are un satelit, *Charon*, descoperit în 1978 de J.W. Christy, al cărui diametru este de c. 1 190 km, situat la o distanță de c. 20 de ori mai mică decât distanța Pământ–Lună, cu care **P.** formează un sistem binar, cu o mișcare sincronă și care intersectează orbita planetei Neptun. (În anumite perioade, de ex. între anii 1979 și 1999, **P.** s-a aflat în interiorul orbitei planetei Neptun.) Se presupune că este formată din gheață și roci și are o temperatură de c. 70 K (– 203°C).

PLUTONIAN, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Pluton*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Referitor la planeta Pluton. **2.** S. m. și f. Adept al plutonismului.

PLUTONIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre roci eruptive și corpurile pe care le alcătuiesc) Care s-au format în adâncul scoarței terestre. ✧ *Rocă p.* = nume dat rocilor abisale și intrusive.

PLUTONIER (< *pluton*) s. m. Al doilea grad de subofițer; pe scară ierarhică urmează gradului de sergent-major; persoană care poartă acest grad. ✧ *P.-major* = al treilea grad de subofițer, imediat superior gradului de plutonier. *P. adjutant* = cel mai mare grad de subofițer, imediat superior gradului de plutonier-major.

PLUTONISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Curent în geologie, reprezentat de geologul scoțian J. Hutton, care susține formarea tuturor rocilor numai pe cale magmatică. V. *neptunism*. **2.** Totalitatea proceselor de mișcare a magmei la mari adâncimi în scoarța terestră.

PLUTONIU (< fr., germ. {i}; {s} *Pluton*, zeu grec) s. n. Element chimic transuranic, alb-argintiu, radioactiv, din seria actinoidelor (Pu; nr. at. 94, m. at. 242), obținut din uraniu în reactorul nuclear. Izotopul **p.** de masă atomică 239 este folosit la arme nucleare și la obținerea energiei nucleare prin bombardare cu neutroni. Izotopul **p.** 238 este folosit ca sursă de căldură în navele spațiale și la stimulatoarele cardiace. Cel mai stabil izotop **p.** 244 are perioada de înjumătățire de 7,5 x 10^7 ani. Este deosebit de periculos pentru om, reciclarea deșeurilor radioactive de la centralele atomoelectrice fiind considerată riscantă datorită conținutului de **p.**

PLUTOS (în mitologia greacă), zeul bogăției și al belșugului, fiul cuplului Demeter–Iasion. Orbit de Zeus pentru că-și distribuise darurile la întâmplare, deopotrivă și celor buni și celor răi. Reprezentat ca un orb cu o pungă de bani în mână, iar alteori ca un copil cu cornul abundenței în mână.

PLUTUIRE (< *plută*[1]) s. f. Operație de finisare a pieilor tăbăcite, prin tratare cu săruri de crom, pentru a le oferi moliciune sau a le imprima un desen caracteristic; constă în rularea pielii pe o scândură rotunjită, acoperită cu plută[1].

PLUVIAL, interval de timp din Pleistocen, când în zonele tropicale ale globului s-au produs precipitații abundente. S-a caracterizat printr-o accelerare a eroziunii și printr-o extindere a suprafețelor ocupate de vegetație. Perioadele pluviale și interpluviale s-au desfășurat concomitent cu cele glaciare și interglaciare din zonele temperate.

PLUVIAL, -Ă (< fr., lat., it.) adj., s. n. **1.** Adj. De ploaie. **2.** S. n. Mantie largă cu glugă pentru ploaie, folosită de preoții catolici ca veșmânt ecleziastic în timpul procesiunilor; din sec. 13 a fost transformată într-un veșmânt liturgic cu marginile brodate cu fire de aur.

PLUVIODENUDAȚIE (< fr.) s. f. Acțiunea de eroziune provocată de impactul direct al picăturilor de ploaie (izbire, splash) și de scurgerea în pânză, pe suprafața terenului (spălare în suprafață) a apelor provenite din precipitații. Efectele sunt mai puternice pe terenurile înclinate și lipsite de înveliș vegetal.

PLUVIOGRAF (< fr. {i}; {s} lat. *pluvia* „ploaie" + gr. *graphein* „a scrie") s. n. (METEOR.) Pluviometru care înregistrează automat cantitatea și intensitatea precipitațiilor atmosferice și intervalul în care s-au produs.

PLUVIOMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *pluvia* „ploaie" + gr. *metron* „măsură") s. n. (METEOR.) Aparat utilizat pentru determinarea cantității de precipitații atmosferice căzute într-un anumit interval de timp, pe o anumită suprafață.

PLYMOUTH [plĭməθ] **1.** Oraș în SV Marii Britanii (Anglia), situat pe țărmul str. **P.**, între estuarul fl. Plym și cel al fl. Tamar, la 306 km VSV de Londra; 245 mii loc. (1991). Port comercial și militar la Marea Mânecii. Șantiere na-

vale. Constr. de mașini-unelte; instrumente de precizie. Ind. chimică (îngrășăminte), a încălțămintei și electrotehnică (televizoare, radiouri). Porțelanuri. Pescuit. Menționat documentar (1086) sub numele de *Sudstone*, iar portul său *Sutton Harbour*. Din portul **P.** a plecat flota engleză împotriva Invincibilei Armade (1588). A fost ultimul port atins de nava *Mayflower* înainte de călătoria spre Lumea Nouă în 1620. Pe malul vestic al râului Tamar au fost construite (1690) șantierele navale. A suferit mari pagube în urma atacurilor aeriene germane din al Doilea Război Mondial. **2.** Oraș situat pe țărmul de SV al ins. Montserrat (arh. Antilele Mici), centru ad-tiv al posesiunii britanice Montserrat; 3,5 mii loc. (1980). Port. Export de bumbac, banane, legume, rom. Turism. Devastat de un puternic uragan (1989) și de erupția vulcanului Soufrière (1997). **3.** Oraș în NE S.U.A. (Massachusetts), port comercial și turistic la Oc. Atlantic (G. Cape Cod); 51,7 mii loc. (2000). Șantiere navale. Macarale portuare. Prelucrarea peștelui. Locul primei așezări europene permanente din Noua Anglie, fondată de coloniști veniți pe vasul *Mayflower* în 1620; în 1691, inclus în Colonia Golfului Massachusetts. Muzeul Pilgrim Hall al figurilor de ceară. Stânca Plymouth.

PLYMOUTH [plíməθ] (cuv. engl.) subst. Rasă englezească de găini cu producție mixtă (carne și ouă). Are mai multe varietăți, dintre care cea „barată" (fond cenușiu deschis cu dungi de culoare închisă) este crescută și în România.

PLZEŇ [plzeň], oraș în partea de V a Cehiei, pe un afl. al Vltavei, la 88 km SV de Praga; 163,7 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Aeroport. Constr. de mașini grele, de avioane militare, locomotive electrice, automobile (uzinele firmei „Škoda"), de turbine cu aburi, de vagoane de c.f., recipiente etc.; ind. siderurgică, cocsochimică, electrotehnică, a sticlăriei, ceramicii, hârtiei, textilă și alim. (fabrici celebre de bere atestate din Evul Mediu și care au dat numele unui soi de bere). Centru comercial. Institut politehnic (1949), transformat în universitate (1991). Monumente: fortificație (1295); catedrala Sf. Bartolomeu (sec. 15–16), în stil gotic, cu un turn de 102 m înălțime (cel mai mare din Boemia); Biserica franciscană Fecioara Maria (sec. 16); Biserica Sf. Ana (sec. 18), în stil baroc. Primărie în stil renascentist (1556). Palatul Academiei și Comerțului (sec. 18). Turism. Fundat (1290) de regele Václav II.

Pm, simbol chimic pentru *prometiu*.

PNEU (< fr.) s. n. Ansamblu format din anvelopa și din camera de aer ale unei roți de (auto)vehicul.

PNEUMATIC, -Ă (< fr., lat., it.) adj. (Despre mașini, aparate, utilaje etc.) **1.** Care funcționează cu ajutorul aerului la o presiune diferită de cea atmosferică. **2.** Care este folosit la comprimarea sau la deplasarea aerului.

PNEUMATOFOR (< fr.; {s} gr. *pneumatos* „suflu" + *phoros* „purtător") s. m. Rădăcină care se ridică deasupra solului, realizând schimbul de gaze cu atmosfera; se întâlnește la unele plante care trăiesc pe soluri îmbibate cu apă, lipsite de oxigen (ex. chiparosul de baltă, unele specii din asociațiile de mangrove).

PNEUMATOLITIC, -Ă (< fr.) adj. *Fază* ~ = unul dintre procesele magmatogene de formare a mineralelor și a rocilor bogate în componenți volatili, proveniți ca urmare a procesului de diferențiere magmatică. *Produs* ~ = produs al acestui proces.

PNEUMATOLIZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *pneuma, pneumatos* „suflu" + *lysis* „dizolvare, desfacere") s. f. Etapă a procesului magmatogen de formare a mineralelor și a rocilor, intermediară între cea pegmatitică și cea hidrotermală, caracterizată prin acumularea unor soluții fierbinți (400–500°C) cu fluiditate ridicată și participarea la procesul de mineralogeneză a substanțelor volatile degajate din magmă; prin procesul de **p.** iau naștere adesea concentrații importante de staniu, wolfram, molibden etc.

PNEUMOCOC (< fr. {i}; {s} gr. *pneumon* „plămân" + *kokkos* „grăunte") s. m. *Diplococ* gram-pozitiv care provoacă pneumonia și infecții otorinolaringologice (sinuzite, otite etc.), care se pot complica cu meningite (*Streptococcus pneumoniae*).

PNEUMOCONIOZĂ (< fr.; {i} gr. *pneumon* „plămân" + *konis* „praf") s. f. Boală pulmonară cronică, de obicei profesională, caracterizată printr-o fibrozare a plămânilor, ca urmare a iritației produse de inhalarea masivă a diverselor pulberi, cum sunt bioxidul de siliciu *(silicoză)*, cărbune *(antracoză)*, fier *(siderază)*, azbest *(azbestoză)* etc.

PNEUMOGASTRIC (< fr.) adj. Care este comun plămânilor și stomacului. ✧ (ANAT.) *Nerv p.* = a zecea pereche de nervi cranieni care inervează faringele, vălul palatin, laringele, traheea, bronhiile, inima, vasele mari, plămânii, esofagul, stomacul; nerv vag.

PNEUMOGRAF (< fr.{i}; {s} gr. *pneuma* „respirație" + *graphein* „a scrie") s. n. Aparat care înregistrează mișcările respiratorii ale toracelui.

PNEUMOLOGIE (< fr.) s. f. Disciplină medicală care se ocupă de afecțiunile plămânului, bronhiilor, pleurei și mediastinului.

PNEUMONIE (< fr.) s. f. Inflamație a unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată de pneumococ, de virusuri sau având alte cauze. ✧ *P. tipică, pneumococică,* se manifestă prin frison, febră, junghi toracic, tuse și expectorație mucopurulentă sau ruginie. ✧ *P. cazeoasă* = formă rară de tuberculoză pulmonară, caracterizată prin *cazeificarea* unui întreg lob pulmonar.

PNEUMOPERITONEU (< fr.) s. n. Pătrundere a aerului în cavitatea perito-

Plzeň. Palatul Academiei și Comerțului

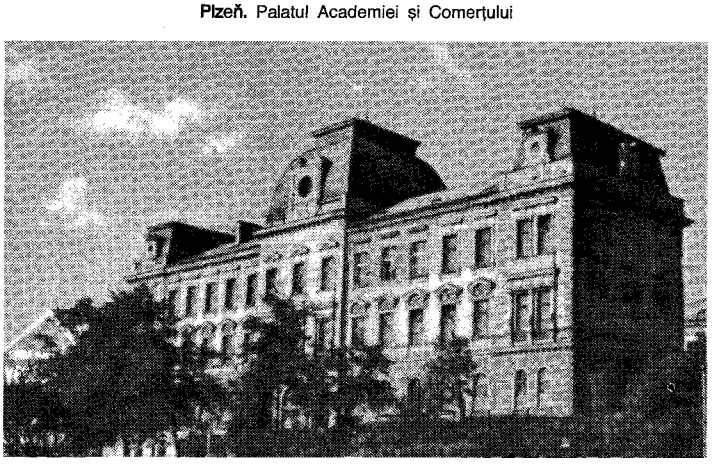

neală; poate fi accidentală sau terapeutică.

PNEUMOTORAX (< fr.; {s} gr. *pneuma* „suflu" + *thorax* „piept") s. n. Pătrundere a aerului în cavitatea pleurală cauzată de perforarea plămânului sau a peretelui toracic (**p.** spontan, **p.** accidental) sau provocată de medic în scopul tratării tuberculozei pulmonare (**p.** artificial sau terapeutic).

PNEUMOTROP (< fr. {i}; {s} gr. *pneumon* „plămân" + *tropos* „direcție") adj. (Despre microorganisme) Care manifestă o afinitate specială pentru țesutul pulmonar (ex. pneumococul).

P.N.U.D. v. **Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.**

P.N.U.M. v. **Programul Națiunilor Unite pentru Mediu.**

Po, simbol chimic pentru *poloniu.*

PO v. **Pad.**

POALĂ (< sl.) s. f. **I.** Partea de la talie în jos (mai largă) a unor obiecte de îmbrăcăminte; marginea de jos, tivitura unui obiect de îmbrăcăminte. ✧ Expr. *A se ține de poala* (sau *poalele*) *mamei* = a sta în preajma sau sub ocrotirea mamei, a nu se putea descurca singur. ✧ *Plăcintă poale-n brâu* = plăcintă (cu brânză) făcută din bucăți (pătrate) de aluat, ale căror colțuri se întorc peste umplutură, formând un fel de plic. ✦ (Pop.; la pl.) Fustă. **II.** P. analog. Partea de jos a unei ridicături de pământ; locul unde începe un deal, un munte; *p. ext.* margine a unei păduri, a unei plantații (situată mai la vale). ✦ Partea din lungul marginii interioare a versanților unui acoperiș. ✦ Partea de jos a coroanei unui copac. **III.** (MED.; pop.) *Poală-albă* = leucoree.

POAMĂ (lat. *poma*) s. f. **1.** Fructul, rodul pomilor fructiferi. ✦ (BOT.) Fruct fals (drupă falsă), cu endocarpul membranos și mezocarpul cărnos, provenit din dezvoltarea și din modificarea receptaculului florii (ex. merele, perele, gutuile etc.). **2.** (La pl.) Felii de fructe uscate la soare sau în cuptoare (speciale) spre a fi păstrate pentru iarnă. **3.** Fig. Om de nimic, derbedeu; persoană ușuratică, imorală.

POANSON (< fr.; {s} lat. *punctum* < *pungere* „a înțepa") s. n. **1.** Instrument ascuțit, din oțel, folosit în tehnica gravurii. **2.** Unealtă construită dintr-o tijă cu un vârf gravat în relief și care servește la marcarea unor obiecte (ex. marcarea metalelor prețioase) sau la baterea medaliilor. **3.** *Patriță* care, de obicei, efectuează și o tăiere. **4.** Unealtă cilindrică de os, ascuțită la vârf, cu care se dă forma rotundă unor puncte de broderie cu găuri.

POANSONA (< fr.) vb. I tranz. A găuri, a perfora, a marca cu poansonul.

POANTĂ (< fr.) s. f. **1.** Momentul culminant, de efect al unei glume, al unei anecdote etc. **2.** (COREGR.) Una dintre cele mai importante poziții din baletul clasic, executată numai de femei, care constă în ridicarea și deplasarea pe vârful picioarelor, cu ajutorul unor papuci speciali. **3.** (La pl.) Papuci speciali, cu vârful ascuțit și întărit, legați de glezne, pe care îi poartă balerinele.

POANTILISM (POINTILISM) (< fr.) s. n. Termen, introdus în 1885, care desemnează o tehnică picturală folosită de neoimpresioniști, constând în descompunerea petei colorate în mici puncte sau liniuțe de culori pure, din al căror amestec optic se recompune tonul dorit. **P.** a fost folosit de G. Seurat, P. Signac, C. Pissarro ș.a., pentru obținerea unei luminozități maxime.

POANTOU (< fr.) s. n. Arc de reglare a accesului de combustibil în camera de nivel constant a carburatorului; ac obturator.

POARTA ALBĂ, com. în jud. Constanța, situată în pod. Carasu, pe Canalul Dunărea–Marea Neagră; 4 506 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele **P.A.** și Nazarcea). Punct de ramificație a Canalului Dunărea–Marea Neagră (derivația Poarta Albă–Năvodari–Midia a fost dată în folosință în 1987). Expl. de calcar. Reparații de mașini și utilaje (în satul Nazarcea). Fermă de creștere a porcinelor. În satul Nazarcea a fost descoperit (1951) un tezaur alcătuit din două diademe din aur datând din Hallstatt.

POARTA BRANDENBURG (Brandenburger Tor), monument de arhitectură în Berlin, realizat în 1788–1791 de arhitectul C.G. Langhans în stilul clasicismului târziu.

POARTA DE FIER A TRANSILVANIEI, pas între m-tii Poiana Ruscăi (la N) și m-tii Țarcu (la S), la 700 m alt., care asigură legăturile rutiere și feroviare între depr. Hațeg și culoarul depresionar Bistra, respectiv între Transilvania centrală și Banat. În izvoarele istorice acest pas apare cu denumirea *Poarta de Fier* și s-a presupus că aici ar fi locul unde Iancu de Hunedoara a obținut, în mart. 1442, o victorie asupra armatelor otomane conduse de Mezid-beg. Se pare însă că lupta a avut loc între Alba Iulia și Sibiu.

POARTA ORIENTALĂ, pas de joasă altitudine (540 m), situat pe cumpăna de ape dintre bazinul râului Timiș și cel al Cernei, în culoarul Timiș–Cerna, în arealul com. Domașnea, jud. Caraș-Severin. Străbătut de o șosea modernizată și de o cale ferată, care fac legătura între Orșova și Caransebeș. Cunoscut și sub numele de pasul *Domașnea.*

POARTA OTOMANĂ, denumire dată Curții sultanului și, prin extensiune, Imp. Otoman. Provine de la titulatura de Sublima Poartă, cum își spunea cancelaria sultanului în relațiile diplomatice și în tratatele oficiale.

POARTĂ (lat. *porta*) s. f. **1.** Deschidere amenajată într-o împrejmuire (pentru a permite accesul din interior în exterior și invers), împreună cu panourile mobile care o închid; *p. restr.* panourile care închid deschizătura. **P.** simbolizează locul de trecere dintre două lumi, dintre cunoscut și necunoscut, dintre lumină și întuneric, dintre bogăție și sărăcie. ✧ Expr. *Poartă-n poartă* = vizavi; peste drum. *A bate la toate porțile (la porțile cuiva)* = a se adresa tuturor, cerând sprijin, ajutor într-o situație dificilă. (Fam.) *A sta (a rămâne) ca vițelul la poarta nouă* = a sta, a rămâne uimit, nedumerit, dezorientat în fața unei situații noi, neașteptate, pe care nu poți s-o rezolvi. ✦ Loc de acces, intrare într-o cetate, într-un oraș. **2.** Ușă la intrarea principală a unui imobil; *p. ext.* casă, gospodărie. ✧

Poartă maramureșeană

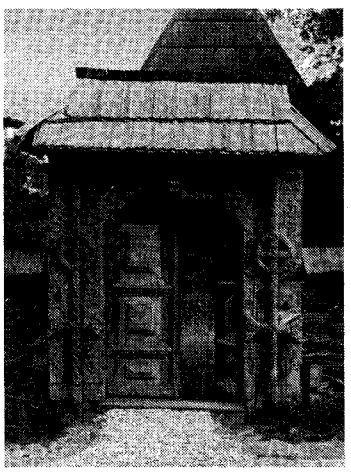

Poartă sibiană

Porți împărătești = cele două canaturi bogat împodobite, care închid la partea inferioară golul central al unui iconostas (prin care nu circulă decât preoții). **3.** Arc pe care îl formează o conductă de aer comprimat când traversează galeria unei mine. **4.** Cadru, de formă dreptunghiulară, format din două bare verticale unite la capetele superioare printr-o bară orizontală (de care se prinde o plasă) și instalat pe un teren de sport (fotbal, handbal, hochei, polo etc.), în care se urmărește introducerea mingii (a pucului); but **(2). 5.** *Circuit-poartă* = circuit electric care conține un tub electronic (sau un tranzistor) și care, în funcție de polarizarea electrodului de comandă, lasă să treacă sau oprește semnalul; este folosit pentru comanda automată a funcționării altor circuite. **6.** (INFORM.) Circuit cu un număr dat de intrări și ieșiri care funcționează conform unei funcții booleene. **7.** Vale îngustă prin care o apă își taie drum printre două șiruri de munți. ✦ Loc îngust între pereții de stâncă ai culmilor muntoase prin care se trece pe alt versant.

POBEDA v. **Pik Pobedî.**

POBEDONOSȚEV, Konstantin Petrovici (1827–1907), jurist și om politic rus. Prof. univ. la Moscova. Preceptor al împăraților Aleksandru III și Nikolae II. În fruntea Sfântului Sinod (1880–1905), a promovat o politică conservatoare, autocratică și antiliberală, care a creat numeroase nemulțumiri în mediile liberale ale societății rusești. Autor de lucrări privind istoria dreptului.

POBORU, com. în jud. Olt, situată în SV piemontului Cotmeana, pe cursul superior al râului Plapcea; 2 433 loc. (2003). Nod rutier. Expl. de petrol și gaze naturale. Centru de țesături populare și de confecții a pieselor de port popular. În satul Seaca se află mănăstirea Seaca– Mușetești, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, care păstrează picturi murale interioare din 1854, ctitorie din anii 1515–1518 a marelui clucer Manea Perișanu; bisericile Sfânta Treime (1886) și Sf. Nicolae (1800), în satele **P.** și Albești; biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1812), în satul Cornățelu. În satul Seaca există rezervația forestieră Seaca–Optășani (124 ha) alcătuită predominant din gârniță, mai rar gorun, cu exemplare de arbori seculari.

POCAL (< germ.) s. n. Vas metalic de forme și mărimi variate, cu deschizătură largă, cu picior, folosit mai ales în Evul Mediu pentru băut. ✦ Conținutul unui astfel de vas.

POCĂI (< sl.) vb. IV refl. **1.** (În practicile creștine) A-și recunoaște păcatele (duhovnicului) și a se strădui să obțină iertarea prin post și rugăciuni. **2.** A-i părea rău, a avea remușcări, a se căi pentru o greșeală, o faptă rea etc. **3.** A deveni adept al unor secte creștine.

POCĂINȚĂ (< *pocăi*) s. f. **1.** (În credințele religioase) Căință pentru păcatele săvârșite. Una dintre cele șapte taine ale Bisericii alături de cununie, maslu, hirotonie, euharistie, mirungere și botez, care constă în mărturisirea păcatelor preotului duhovnic. **2.** Regret pentru o faptă rea, pentru o greșeală etc.

POCĂIT, -Ă (< pocăi) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se căiește, care regretă că a păcătuit. **2.** S. m. și f. (REL.) Adept al sectei creștine, apărute în Elveția și apoi în Ungaria (1825), care consideră pocăința drept virtute supremă; nazareeni **(2);** *p. ext.* adept al unor secte religioase ale Bisericii neoprotestante; sectant.

POCEALĂ (< *poci*) s. f. Faptul de a poci sau de a fi pocit; starea celui pocit; urâțenie; slutenie; pocitură.

POCHER (< ngr., fr., germ.) s. n. Numele unui joc de cărți, de origine americană, în care fiecare jucător are cinci cărți; câștigă cel care are combinația cea mai bună sau cel care reușește să-i convingă pe adversari de acest lucru (cacealma). De obicei, combinațiile sunt: o pereche, perechi, brelan, chintă, ful, culoare, caré, chintă regală.

POCHIVNIC (cf. pol. *kopytnic*) s. m. Plantă erbacee perenă, toxică, cu rizom târâtor, tulpina scurtă, frunze reniforme și cu o floare roșu-închis în vârful tulpinii *(Asarum europaeum).* Rizomii și rădăcinile au utilizări terapeutice în medicina tradițională umană și veterinară (expectorante, sudorifice, diuretice, antibiotice).

POCI (< *potcă,* înv., „persoană urâtă") vb. IV **1.** Tranz. și refl. A(-și) strica (schimba în rău) înfățișarea sau forma; a (se) schimonosi, a (se) urâți. **2.** Tranz. (În superstiții) A schimba în rău chipul cuiva; a desfigura; a sluți; *spec.* a deochea.

POCIT, -Ă (< *poci*) adj. **1.** (Despre ființe; și subst.) Diform, slut, urât; desfigurat. **2.** (Despre lucruri) Deformat, urât, caraghios; ciudat, bizar. **3.** (Pop.) Nefast, funest.

POCITANIE (< *pocit*) s. f. Ființă diformă, hidoasă, slută; ciudățenie; *p. ext.* monstru.

POCLADĂ (< sl.) s. f. Țesătură de casă din lână, folosită ca pătură sub șaua calului, ca învelitoare, ca așternut etc.

POCNET (< *pocni*) s. n. Zgomot surd (și puternic) produs de o lovitură, de un corp care se izbește, se sparge sau plesnește, de o explozie etc.; pocnitură, plesnitură.

POCNI (< *poc,* formațiune onomatopeică) vb. IV **1.** Intranz. A produce un pocnet, a se auzi un zgomot scurt și sec; a trosni. **2.** Tranz. A lovi pe cineva sau ceva scurt și cu putere. **3.** Intranz. A se sparge, a se crăpa, a plesni. ✦ A se rupe (din cauza unei întinderi puternice).

POCNITURĂ (< *pocni*) s. f. Trosnitură, detunătură, pocnet.

POCOLA, com. în jud. Bihor, situată în depr. Beiuș, în zona de confl. a râului Valea Roșie cu Crișu Negru; 1 610 loc. (2003). Satul **P.** apare menționat documentar în 1422.

POÇOS DE CALDAS, oraș în SE Braziliei (Minas Gerais), situat la 1 220 m alt., la 400 km SV de Belo Horizonte; 136 mii loc. (2002). Stațiune balneoclimaterică (băi sulfuroase).

POCUȚIA, regiune istorică între cursurile superioare ale râurilor Prut și Nistru, azi în Ucraina. A generat numeroase conflicte între Polonia și Moldova medievală, în urma oferirii ei de către Vladislav al Poloniei domnului Moldovei, Petru Mușat, ca zălog pentru un împrumut nerestituit la termenul fixat. Restituită Poloniei în 1436.

POD (< sl.) s. n. **I. 1.** (CONSTR.) Construcție din lemn, din metal, din beton, din piatră etc. care susține o cale de comunicație terestră (șosea sau cale ferată), asigurându-i continuitatea peste un obstacol natural sau artificial. Este alcătuit din suprastructură (pe care se face circulația vehiculelor) și infrastructură (pilonii). ✧ (Pop.) *P. umblător* (sau *plutitor*) = bac[1] **(1). 2.** (TEHN.) Platformă asemănătoare unui pod **(1)**, care servește ca loc de lucru, pentru protecție etc. ✦ *P. rulant* = macara mobilă care se deplasează pe o cale de rulare. *Podul sondei* = platformă folosită ca rampă pentru materialul tubular care se introduce sau se extrage din sondă. *P. basculant* = **p.** metalic mobil, destinat circulației vagoanelor între rampele puțurilor de mină și colivia de extracție. *P. de siguranță* = platformă prevăzută cu deschideri pentru trecere, montată din loc în loc într-un puț de mină, pentru a opri căderea unei persoane care ar aluneca pe scări sau pentru a reține o rocă desprinsă din pereți. *P. de vase* (sau de *pontoane*) = **p.** improvizat, a cărui platformă este montată pe ambarcațiuni ancorate. **3.** (GEOGR.) Interfluviu dintr-o regiune de podiș. ✧ *P. de terasă* = suprafața plană a terasei, mărginită de fruntea terasei. **4.** *P. de gheață* = strat continuu de gheață, care acoperă în întregime suprafața unui lac sau a unui râu, ca urmare a unei perioade îndelungate de temperatură scăzută a aerului. *P. carstic* = porțiune a tavanului unei peșteri care a rămas suspendată în urma prăbușirii parțiale a acestuia (ex. podul natural de la Ponoarele, jud. Mehedinți, peste care trece șoseaua Baia de Aramă–Balta–Drobeta-Turnu Severin, **p.** natural de la Grohot, jud. Hunedoara). **5.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Denumire dată pavajului de lemn de pe străzile orașelor; *p. ext.* stradă, uliță. (ex. *Podul Mogoșoaiei* din București, astăzi Calea Victoriei). **II.** Spațiul dintre acoperiș și planșeul superior al unei clădiri. ✧ Expr. *A fi căzut (ca) din pod* = a fi (complet) dezorientat, năuc, buimac. ✦ Tavan. **III. 1.** *Podul palmei* = partea interioară a mâinii, de la încheietura cu antebrațul până la degete. **2.** Lucrare protetică dentară, folosită ca metodă terapeutică.

PODAGRĂ (< ngr.) s. f. (MED.) Gută[1].

PODAR (< *pod*) s. m. **1.** Persoană care manevrează un pod mobil. **2.** Lucrător dintr-o echipă de foraj sau de reparații la sonde, care lucrează la *podul sondei*.

PODURI
(lungimea în metri)

1.	New Orleans-Mandeville (Pontchartrain Causeway II) (S.U.A.)	38 422
2.	Kojima-Sakaide (Japonia)	37 300
3	Lakeside-Odgen (S.U.A.)	31 000
4.	Saint Petersburg (S.U.A.)	24 000
5.	Chesapeake Bay (S.U.A.)	19 300
6.	Vasco da Gama (Portugalia)	17 000
7.	Rio de Janeiro-Niterói (Brazilia)	13 900
8.	Prince Edward-New Brunswick (Canada)	13 000
9.	Saint Lawrence (S.U.A.—Canada)	10 265
10.	Lago de Maracaibo (Venezuela)	8 678
11.	Mackinac (S.U.A.)	8 060
12.	San Francisco-Oakland (S.U.A.)	6 925
13.	Chang Jiang (China)	6 700
14.	Öland (Suedia)	6 070
15.	Schouven-Duiveland-Noord Beveland (Olanda)	5 022
16.	Oosterschelde (Olanda)	5 021
17.	Verrazano, New York (S.U.A.)	4 800
18.	Fetești-Cernavodă (România)	4 037
19.	Sena-Mutarara (Mozambic)	3 677
20.	Venezia (Italia)	3 601
21.	Montréal (Canada)	3 420
22.	Saint Nazaire (Franța)	3 356
23.	Firth of Tay (Marea Britanie)	3 286
24.	Jinan (China)	3 247
25.	Lisabona (Portugalia)	3 222
26.	Ile d'Oléron (Franța)	3 027
27.	Saratov-Engels (Rusia)	2 800
28.	Firth of Forth (Marea Britanie)	2 468
29.	Giurgiu-Ruse (România—Bulgaria)	2 200
30.	Akashi Kaikyo (Japonia)	2 002
31.	Brooklyn, New York (S.U.A.)	1 826
32.	George Washington, New York (S.U.A.)	1 707
33.	Izmit (Turcia)	1 688
34.	Storebaelt (Danemarca)	1 624
35.	Golden Gate, San Francisco (S.U.A.)	1 280

PODARĂ (< fr.; {s} gr. *pous, podos* „picior") s. f. Locul geometric al picioarelor perpendicularelor coborâte dintr-un punct dat pe tangentele la o curbă sau pe planele tangente la o suprafață.

PODARI, com. în jud. Dolj, situată în NE câmpiei Desnățuiului, pe dr. văii Jiului la S de Craiova; 6 494 loc. (2003). Stație de c.f. Nod rutier. Termocentrală (9,4 MW). Fabrici de zahăr și de ulei. Centru legumicol. În satul Branițte se află mănăstirea Jitianu (de călugări), cu biserica Sf. Dumitru (1654–1658, reparată de mai multe ori). Turn-clopotniță, sub forma unei cule, construit, în 1701, ca loc de refugiu. Colecție de icoane vechi, pe lemn și pe sticlă. În curtea mănăstirii există o plantație de duzi de la mijlocul sec. 19, declarată monument istoric. În satul **P.** există biserica Sf. Grigorie Decapolitul (1817, restaurată în 1914).

PODĂRIT (< *podar*) s. n. (Pop.) Taxă care se încasa pentru trecerea peste un pod **(I 1)** sau care se percepea pentru transportul cu un pod umblător.

PODBAL (< bg.) s. m. Mică plantă medicinală erbacee din familia compozitelor, cu rizom cărnos și flori galbene, răspândită în Europa și Asia *(Tussilago farfara)*. Din frunzele tinere se prepară ciorbe și supe. Frunzele și florile au proprietăți diuretice, emoliente și colagoge.

PODEA (< *podi*) s. f. Pardoseală (de scânduri); dușumea; *p. ext.* fiecare dintre scândurile unei dușumele.

PODEANU, Mimi (1927–1975, n. Pogoanele), pictoriță decoratoare română. Tapiserie cu însușiri picturale în tonuri armonioase; tendință spre mono-

cromie. Ample compoziții figurative („Vis împlinit").

PODĚBRAD [podʒebrat], **Jiří z** (1420–1471), nobil ceh, devenit în 1458 rege al Cehiei. Unul dintre conducătorii (din 1444) aripii de dreapta a husiților (calixtinii), în lupta împotriva coaliției catolice a marii nobilimi și a patriciatului orășenesc. Regent (1451). Excomunicat de papa Paul II (1466). A rezistat cu sprijin polonez în fața invaziei armatelor lui Matia Corvin (1468–1469). A urmărit întărirea statului centralizat.

PODENI, com. în jud. Mehedinți, situată în zona de contact a pod. Mehedinți cu m-ții Mehedinți, pe cursurile superioare ale râurilor Bahna și Topolnița; 1 129 loc. (2003). Expl. de calcar. Centru de prelucr. artistică a lemnului și de cusături populare. Bisericile Sf. Ilie (1859) și Sf. Nicolae (1875), în satele **P.** și Mălărișca. Rezervație naturală (izvorul și stâncăriile de la Camăna).

PODENII NOI, com. în jud. Prahova, situată în SV Subcarpaților Buzăului, pe râul Lopatna, în zona de confl. cu Cricovu Sărat; 4 710 loc. (2003). Expl. de petrol și gaze naturale.

PODEȘTA (< lat. *potestas* „putere") subst. (În comunele medievale italiene) Cel mai înalt magistrat judiciar și militar. Magistratură instituită de împăratul Frederic I Barbarossa. ✦ (În timpul regimului fascist) Funcționar numit de guvern în fruntea unei comunități și înzestrat cu puteri depline.

PODEȚ (< *pod*) s. n. Pod mic peste o apă sau peste șanțul de la marginea drumului (pentru a permite accesul în curte); podișcă.

PODGOREAN, -Ă (< *podgorie*) adj., s.m. și f. **1.** Adj. Din podgorie, din regiunea viilor. **2.** S. m. și f. Persoană care se ocupă cu cultivarea viței de vie; viticultor.

PODGORIA, com. în jud. Buzău, situată în zona de contact a Câmpiei Române cu Subcarpații Buzăului, pe râul Râmnic; 3 305 loc. (2003). Centru viticol. Satul **P.** apare menționat documentar în 1593. Până la 1 ian. 1965 satul și com. **P.** s-au numit *Jideni.* Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1817), Sfinții Voievozi (1843) și Sfinții Voievozi (1859), în satele **P.** Cotatcu și Oratia. În satul Cotatcu se află mănăstirea Podul Bulgarului (de maici), cu biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1940) și biserica de lemn Sfânta Treime (1951).

PODGORICA [podgoritsa], oraș în SV statului Serbia și Muntenegru, capitala Rep. Muntenegru, situat în câmpia Moravei, în zona de confl. a râului Zetea cu Morava; 130,8 mii loc. (1999). Expl. de bauxită. Ind. aluminiului și de prelucr. a metalelor, chimică, textilă, alim. (țigarete). Universitate (1974), teatre; Muzeu de Artă. În jurul anului 600, aici s-au stabilit triburi slave denumind așezarea *Ribnica.* Actualul nume datează din 1326. Stăpânit de otomani în perioada 1474–1800. În 1916 a fost ocupat de Austro-Ungaria, în 1941 de Italia și în 1943 de Germania. Între 1946 și 1992 s-a numit *Titograd.* Distrus în mare parte de cutremurul din 1979.

PODGORIE (< sl.) s. f. Zonă, de obicei deluroasă, cu plantații întinse de viță de vie, care asigură producerea unui anumit tip de vin (ex. Murfatlar, Cotnari, Dealu Mare, Odobești, Drăgășani, Miniș, Cotești, Huși, Bohotin ș.a.).

PODI (< *pod*) vb. IV tranz. A pune podele; a pardosi (cu scânduri). ✦ A acoperi (provizoriu) cu scânduri un șanț sau o săpătură (pentru a înlesni trecerea oamenilor și a vehiculelor).

PODIDI vb. IV tranz. (Mai ales despre plâns) A cuprinde pe cineva în chip năvalnic, nestăpânit. ✦ (Despre sânge) A porni să curgă brusc și cu putere (pe nas sau pe gură); a năpădi, a țâșni. ✦ (Despre griji, necazuri) A copleși, a birui, a răzbi.

PODINĂ (< scr.) s. f. **1.** Podea. **2.** Platformă de lemn (de esență tare) așezată deasupra grinzilor unui pod de lemn. **3.** (Înv.) Îmbrăcăminte din lemn de esență tare cu care se pardoseau străzile. **4.** (Pop.) Suport (din scânduri, crengi etc.) pe care se clădește claia sau stogul; partea de la bază a stogului. **5.** (Înv. și pop.) Estradă. **6.** Fig. (Pop.) Podiș.

PODINI (< *podină*) s. f. pl. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească) Obligație a negustorilor de a întreține podinile **(2)** care pavau ulițele Bucureștilor. **2.** (În Moldova) Taxă percepută în Iași pe carele cu produse care intrau în oraș, în scopul întreținerii străzilor.

PODIȘ (< *pod*) s.n. Complex de forme de relief, de mare întindere, cu altitudine relativ ridicată, despărțit în interfluvii prelungi, în general plane, situate aproximativ la aceeași înălțime.

PODIȘCĂ (< *pod*) s. f. (Pop.) **1.** Podeț. ✦ Pod umblător. **2.** Platformă de scânduri.

PODIȘUL BÂRLADULUI v. **Bârlad.**

PODIȘUL CASIMCEI v. **Dobrogea 1. (II).**

PODIȘUL CENTRAL MOLDOVENESC, unitate înaltă de relief, în E României, reprezentând partea de N a pod. Bârladului, cuprinsă între câmpia Jijiei la N, aliniamentul văilor Racova-Lohan la S, Prut la E și Siret la V. Structura geologică complexă, monoclinală, alcătuită predominant din formațiuni sarmațiene (marne, argile, gresii, calcare oolitice) a generat un relief de cueste și platouri structurale. **P.C.M.** este alcătuit dintr-o culme principală, extinsă pe direcție V–E, cu înălțimi de 350–450 m, din care se desprind culmi secundare scurte, spre N, și prelungi și mai largi, către S. Trecerea spre câmpia Jijiei (în N) se face printr-un abrupt cuestic (Coasta Iașilor), cu o energie de relief de 200–300 m. În cadrul lui se întâlnesc dealuri înalte (Tansa 466 m — alt. max. a **P.C.M.,** Cheia Domniței 458 m, Dealu Bourului 455 m, Suhuleț 449 m, Movila 417 m, Repedea 404 m ș.a.), bine individualizate, precum și numeroase platouri structurale mici (Bunești–Averești, Tansa, Ipatele, Borosești, Slobozia, Dobrovăț, Schitu Duca ș.a.), mărginite de versanți abrupți. Nenumăratele văi torențiale și alunecările de straturi, care se dezvoltă pe cuestele ce flanchează masivele deluroase, reduc necontenit suprafața acestora. Condițiile meteorologice din unii ani favorizează accelerarea proceselor de eroziune torențială și reactivarea unor alunecări de teren mai vechi (parțial stabilizate), așa cum s-a întâmplat în 1970 când, din cauza precipitațiilor abundente, au avut loc alunecări de teren pe suprafețe mari în arealul localităților Chiperești (264 ha), Răducăneni (80 ha) ș.a. Pădurile de gorun și fag alternează cu pajiștile naturale și culturile agricole. Pomicultură și viticultură (podgoriile Huși și Bohotin). Păduri de foioase, silvostepă și stepă, în prezent în mare parte înlocuite de culturi agricole.

PODIȘUL CENTRAL RUSESC, regiune colinară în cadrul Câmpiei Ruse, cuprinsă între dealurile Smolensk—Moscova (la N), dealurile Donețului (la S), Don (la E) și C. Niprului (la V). Alt.: 230–250 m. Axată pe o zonă mai ridicată a fundamentului Platformei Ruse. De aici izv. o serie de râuri care se varsă în Marea Neagră și Marea Caspică. Depozitele de suprafață sunt argiloase și loessoide. Pădurile de foioase, silvostepa și stepa, în prezent în mare parte sunt înlocuite de culturi agricole.

PODIȘUL COLUMBIEI BRITANICE, regiune de podiș în V Canadei, între M-ții Coastelor și M-ții Stâncoși, drenată de râul Fraser. Climat continental.

PODIȘUL DE LOESS v. **Ordos.**

PODIȘUL DOBROGEI v. **Dobrogea (1).**

PODIȘUL ETHIOPIEI v. **Abisinia (2).**

PODIȘUL GETIC v. **Piemontul Getic.**

PODIȘUL MEHEDINȚI v. **Mehedinți (1).**

PODIȘUL MOLDOVEI v. **Moldova (4).**

PODIȘUL PRERIILOR (GREAT PLAINS [greit plein]), podiș în America de Nord, situat la E de M-ții Stâncoși, cu altitudini cuprinse între 500 și 600 m; se extinde în N până la marginea Scutului Canadian, iar în S până în Texas. Alcătuit din gresii, calcare, roci eruptive.

PODIȘUL SOMEȘAN, mare unitate geografică în NV României, situată între Carpații Orientali (la N și NE), Câmpia Transilvaniei (la S și SE), M-ții Apuseni (SV) și aliniamentul culmilor muntoase Meseș, Prisnel și Preluca (V și NV). include mai multe subunități cu caracter deluros, depresionar sau de podiș, respectiv dealurile Feleacului, Clujului, Dejului, Ciceului, Gârboului, Chioarului și Năsăudului, culmea Breaza, depr. Almaș-Agrij, pod. Huedin-Păniceni și pod. Purcăreț-Boiu Mare. Acest complex colinar și de podiș, variat ca relief și structură geologică (gresii, argile, calcare, marne ș.a.), este bine populat. În cadrul zonelor colinare predomină relieful structural și petrografic, din care se detașează aliniamente de cueste și suprafețe structurale, chei, doline, alunecări de teren etc. Climă temperat-continentală, cu influențe ale maselor de aer vestice, cu temp. medii anuale de 6–8°C și precipitații care însumează 700–800 mm anual. Vegetația este reprezentată prin pâlcuri de păduri, ce alternează cu livezi și culturi agricole. În arealul **P.S.** se găsesc zăcăminte de cărbune brun (Tămașa, Cristolțel, Surduc ș.a.), sare gemă (Ocna Dejului), precum și izvoare cu ape minerale ș.a. În unele lucrări de specialitate, **P.S.** apare și cu denumirea de *Platforma Someșană,* care se subdivide în: *Platforma* (sau *Podișul*) *Sud-Someșană,* extinsă la S de valea Someșului și *Platforma* (sau *Podișul*) *Nord-Someșană,* dezvoltată la N de valea Someșului, până la masivul cristalin Preluca și marginea m-ților Gutâi-Țibleș. *Platforma Sud-Someșană* include dealurile Gârboului, Dejului, Clujului, Feleacului, pod. Huedin-Păniceni, pod. Purcăreț-Boiu Mare, depr. Almaș-Agrij, iar *Platforma Nord-Someșană* cuprinde dealurile Ciceului, Chioarului și Năsăudului, culmea Breaza și depr. Lăpuș. Unii geografi consideră că Platforma Someșană este formată dintr-o latură internă, reprezentată prin Pod. Someșan propriu-zis, care aparține de Depr. Transilvaniei, și o latură externă, situată la V de aliniamentul culmilor muntoase Meseș, Prisnel și Preluca, inclusă de majoritatea autorilor în categoria Dealurilor de Vest (respectiv Dealurile Silvano-Someșene).

PODIȘUL SUCEVEI v. **Suceava (1).**

PODIȘUL TÂRNAVELOR v. **Târnava (1).**

PODIȘUL TRANSILVANIEI v. **Transilvania (1).**

PODIUM (< lat.) s. n. Estradă demontabilă amenajată în vederea unui spectacol, a unei conferințe etc. ✦ Mică instalație mobilă pe care stau sportivii în momentul înmânării premiilor.

PODMOL (< bg.) s. n. (Pop.) **1.** Aluviune, nămol. **2.** Mal înalt și abrupt, ros de ape. **3.** Prispă (de pământ). ✦ Ridicătură de zid pe care este așezat cuptorul și care servește ca loc de stat sau de dormit în unele case țărănești.

PODOABĂ (< sl.) s. f. **1.** Ceea ce înfrumusețează; ornament, gătează. **2.** Lucru de preț, obiect de valoare, odor; bijuterie, giuvaer. **3.** Fig. Ceea ce constituie o calitate (deosebită) pentru cineva.

PODOLENI, com. în jud. Neamț, situată în depr. Cracău-Bistrița, la poalele SV ale culmii Corni-Runcu, pe stg. râului Bistrița; 5 791 loc. (2003). Stație de c.f. Conac (1783, cu transformări din 1810 și unele adăugiri din 1950), în satul **P.**

PODOLIA, regiune istorică în V Ucrainei, mărginită la S de Nistru. A fost stăpânită pe rând de poloni (sec. 14), turci (sec. 17); partea de V a trecut la Prusia (1772), iar cea de E a aparținut Rusiei (din 1793). În 1919 partea vestică a revenit Poloniei, pentru ca în 1945 să fie anexată de U.R.S.S.

PODOLSK, oraș în Federația Rusă, la 40 km S de Moscova; 181,5 mii loc. (2002). Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, electrotehnică, a cimentului, pielăriei și textilă. Constr. de utilaj petrolier și de mașini de cusut. Produse din aluminiu, cabluri. Catedrala Sf. Treime (1819–1832). Menționat documentar în 1627, a primit statut de oraș în 1781.

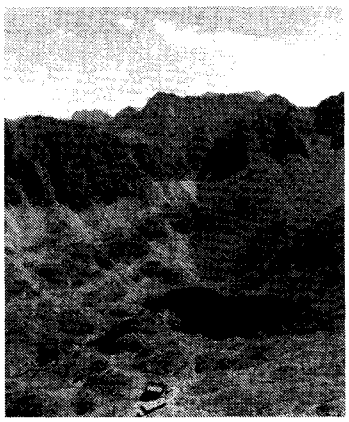

Lacul Podragu

PODOMETRU (< fr.; {s} gr. *pous, podos* „picior" + *metron* „măsură") s. n. Instrument de măsură a vitezei de mișcare sau a distanței (aproximative) parcurse de un pieton, prin înregistrarea numărului de pași făcuți de acesta; pedometru.

PODRAGU sau **PODRAGU MARE,** lac glaciar în m-ții Făgăraș, pe versantul nordic, la 2 171 m alt; 2,85 ha. Ad. max.: 15,5 m.

PODRĂGEL, lac glaciar în m-ții Făgăraș, la 1 993 m alt.; 0,71 ha. Ad. max.: 3,90 m.

PODU CALULUI, masiv muntos în m-ții Buzăului, extins sub forma unei culmi prelungi, pe direcție NV–SE, între văile râurilor Buzău (V) și Bâsca Mare (E și S). Alcătuit din fliș grezos cu intercalații șistoase, fliș bituminos cu gresii și conglomerate. Alt. max.: 1 439 m (vf. Podu Calului).

PODU DÂMBOVIȚEI, depresiune intramontană, de origine tectonică, situată în culoarul Rucăr–Bran din E Carpaților Meridionali, pe valea superioară a Dâmboviței. Este închisă de versanți calcaroși, abrupți, care prezintă numeroase forme carstice (peșteri, doline, chei) pe văile Dâmbovița și Dâmbovicioara. Este o zonă turistică pitorească, străbătută de șoseaua modernizată Pitești–Câmpulung–Rucăr–Bran–Brașov. Expl. forestiere și de calcar. Creșterea ovinelor.

PODU GIURGIULUI, lac glaciar în m-ții Făgăraș, la 2 264 m alt.; 0,22 ha. Ad. max.: 3 m.

PODU ILOAIEI 1. Lac de acumulare creat pe cursul inf. al râului Bahlueț, pe terit. com. omonime. Supr.: 150 ha; voi.: 13,4 mii. m^3. Utilizare complexă (irigații, pescuit, regularizarea viiturilor). **2.** Com. în jud. Iași, situată în C. Jijiei, în zona de confl. a râului Bahlueț cu Bahlui; 9 836 loc. (2003). Nod feroviar și rutier. Expl. de argilă și nisip. Prelucr. lemnului. Centru viticol și de vinificație. Piscicultură. Pe terit. satului **P.I.,** menționat documentar în 1646, au fost descoperite fragmente ceramice din Neolitic, de la sfârșitul Epocii bronzului și din feudalismul timpuriu. Han (1830) și biserica Sf. Nicolae (sec. 18, renovată în 1832), în satul **P.I.**

PODUL ÎNALT, Lupta de la ~, nume sub care mai este cunoscută bătălia de la *Vaslui* (1475).

PODURI, com. în jud. Bacău, situată în NV depr. Tazlău, pe râul Cernu; 8 122 loc. (2003). Centru de cusături și țesături populare, de dogărit și rotărit. În satul Cernu se află mănăstirea Savu (de călugări), întemeiată în sec. 17 de sihastrul Savu, cu biserica Schimbarea la Față, construită în 1829, prin strădania ieromonahilor Varlaam și Vasile, și restaurată în anii 1929 și 1992–1993; bisericile Sfinții Voievozi (1640, renovată în 1891, 1926), Sf. Nicolae (1790–1797, renovată în 1897) și Cuvioasa Parascheva (1810), în satele Negreni, Bucșești și Prohozești; bisericile de lemn Sf. Voievozi (c. 1800, reparată în 1860) și Adormirea Maicii Domnului (1809, reparată în 1907), în satele Prohozești și Cornet.

PODU TURCULUI, com. în jud. Bacău, situată în SSV colinelor Tutovei, pe râul Zeletin; 5 112 loc. (2003). Nod rutier. Fabrici de tricotaje, de prelucr. a lemnului și de produse alim. Creșterea bovinelor. Centru pomicol. Prelucr. artistică a răchitei și papurei. Pe terit. satului Căbești, menționat documentar în 1505, au fost descoperite vestigiile unei așezări carpice din sec. 2–3, deasupra cărora au fost identificate urmele uneia de tip Sântana de Mureș (sec. 4 d.Hr.), din care s-au recuperat vase ceramice, obiecte de uz casnic, fibule ș.a. Satele **P.T.,** Bălănești, Giurgioana și Lehancea apar menționate documentar, prima oară, în 1531. Bisericile Sf. Gheorghe (1763), Sf. Nicolae (1795), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (ante 1809, reclădită în 1865) și Sf. Ilie (1830–1834, reparată în 1878, 1905, 1910), în satele Fichitești, Plopu, Giurgioana și **P.T.**; bisericile din lemn și vălătuci cu hramurile Sfinții Voievozi (1806, reparată în 1930) și Sf. Dumitru (1837–1842), în satele Lehancea și Sârbi.

PODUȚ (< magh.) s. m. (IHT.) Scobar.

PODVOADE (PODVEZI) (< sl.) s. f. pl. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Obligații de muncă în folosul domniei (transporturi, cărăușie), la care erau supuși țăranii dependenți, mai ales pe timp de război.

PODZOL (< rus.) s. n. Grup de soluri din clasa spodosolurilor formate sub vegetația pădurilor, într-un climat umed și rece, caracterizate prin prezența unui orizont eluvial bine dezvoltat și a unui orizont spodic cu acumulare de oxizi de fier și de aluminiu, culoare cenușie, reacție acidă, fertilitate naturală slabă etc.

PODZOLIC, -Ă (< *podzol*) adj. (Despre soluri) Care prezintă un orizont eluvial subțire sau discontinuu (ex. luvisolul albic din clasa argiluvisolurilor, solul brun feriiluvial — brun podzolic — din clasa spodosolurilor).

PODZOLIRE (< *podzol*) s. f. Apariția și intensificarea proceselor de migrare a complexului argilo-humic (coloidal) și/sau a compușilor de fier și aluminiu, ducând la formarea unui orizont eluvial podzolic urmat de un orizont spodic, în funcție de intensificarea acțiunii factorilor favorizanți (apă, îngheț, acidifiere etc.). Se poate produce în aproape toate tipurile de sol. ✧ *P. secundară* = proces de formare a podzolurilor prin spălarea totală a sărurilor solubile și a carbonaților și prin debazificarea înaintată a complexului coloidal.

PODZOLIT, -Ă (< *podzol*) adj. (Despre soluri) Care, deși nu face parte dintre podzoluri sau soluri podzolice, a suferit un proces de podzolire evidențiat prin prezența unui orizont eluvial (ex. solul brun luvic).

POE [pou], **Edgar Allan** (1809–1849), scriitor și critic literar american. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai literaturii fantastice. Lirică străbătută de accente romantice și viziuni halucinante, păstrând o desăvârșită rigoare formală („Tamerlan", „Corbul", „Ulalume", „Annabel Lee", „Clopotele"); proză fantastică („Aventurile lui Arthur Gordon Pym", „Prăbușirea casei Usher", ciclul „Povestiri extraordinare") și de factură enigmistică, P. fiind printre primii reprezentanți ai literaturii polițiste („Cărăbușul de aur", „Crimele din Rue Morgue", „Misterul Mariei Rogêt", „Pisica neagră", „Scrisoarea furată"); studii de teorie literară („Filozofia compoziției", „Principiul poetic"). Eseuri („Eureka"). Viața plină de excentricități i-a provocat prematur moartea. Necunoscut de compatrioți, opera sa a fost revelată europenilor prin traducerile lui Baudelaire, exercitând o puternică influență asupra simbolismului și suprarealismului datorită cultivării misterului și macabrului.

POELAERT [pulart], **Joseph** (1817–1879), arhitect belgian. Arhitect al orașului Bruxelles; a realizat construcții de orientare eclectică (bisericile Notre-Dame de Laeken și Sainte-Catherine, Palatul de Justiție — unul dintre cele mai ample ansambluri arhitectonice din Europa sec. 19, cu o suprafață de 26 000 m^2).

POELZIG [pöltsih], **Hans** (1869–1936), arhitect și decorator german. Prof. univ. la Berlin. Personalitate de seamă a avangardei de la începutul sec. 20. Lucrări de orientare expresionistă (Marele Teatru din Berlin — cu 5 000 de locuri) și funcționalistă (locuințe în cadrul Expoziției de habitat „Deutscher Werkbund", la Stuttgart, complexe industriale la Spandau, construcțiile administrative pentru „I.G. Farben Industrie", la Frankfurt-am-Main).

POEM (< fr.; {s} gr. *poiema*) s. n. **1.** Specie a poeziei epice, de dimensiuni ample, cu caracter eroic, eroi-comic, filozofic, mitologic, istoric etc. Apărut astfel încă din Antichitate, **p.** are, în literaturile moderne, o evoluție complexă, adoptând cu precădere o structură lirică sau dramatică (**p.** liric, **p.** dramatic). ✧ *P. în proză* = specie a prozei literare, aparținând genului liric, cultivată din a doua jumătate a sec. 19 și cunoscând apogeul în simbolism. Maestrul genului în literatura română este D. Anghel. **2.** Compoziție muzicală instrumentală, vocală sau vocal-simfonică, de construcție liberă, cu carac-

Edgar Allan Poe

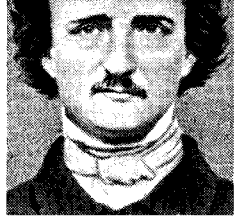

ter liric sau liric-narativ. ✧ *P. simfonic* = lucrare amplă, pentru orchestră, de formă liberă, având de obicei un conținut programatic.

POEMĂTIC, -Ă (< *poem*) adj. Care ține de poem, cu caracter de poem.

POENARU, Constantin (1842–1912, n. București), general român. Prof. la Școala Superioară de Război din București. Participant la Războiul de Independență (1877–1878); s-a remarcat la asaltul asupra redutei Grivița 2 și la asediul Vidinului. Ministru de Război (1894–1895) și șef al Marelui Stat Major General (1899–1901).

POENARU, Petrache (1799–1875, n. sat Benești, jud. Vâlcea), iluminist român. Acad. (1871). Discipol al lui Gheorghe Lazăr. Ca profesor la Colegiul „Sf. Sava" și director al Eforiei Școlilor Naționale (1832–1848), a avut merite deosebite în organizarea învățământului național; a redactat un nou regulament al școlilor, bazat pe metoda lancasteriană. A publicat mai multe manuale de geometrie și algebră, contribuind la formarea terminologiei matematice în limba română. Activitate culturală deosebită: unul dintre întemeietorii Societății Filarmonice, ai Muzeului Național de Antichități, ai Grădinii Botanice din București. A cules date despre Tezaurul de la Pietroasa, pe care le-a donat Muzeului Colegiului „Sf. Sava". Participant la evenimentele revoluționare din 1821 și 1848. În 1827 a brevetat, la Paris, invenția tocului rezervor (cu piston), care a precedat stiloul.

POENI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu–Burdea, pe râul Glavacioc; 3 209 loc. (2003). Expl. de petrol și gaze (în satele **P.** și Preajba). În satul **P.** se află un conac (sfârșitul sec. 19).

POȚ, -Ă (< ngr., fr., lat.) s. m. și f. **1.** Persoană care creează poezie, autor de poezii. **2.** Persoană cu fire, cu imaginație și sensibilitate de poet **(1).**

Petrache Poenaru

POETĘSĂ (< fr.) s. f. (Rar) Poetă.

POETIC, -Ă (< fr., lat.; {s} gr. *poietike*) adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține poeziei, privitor la poezie, specific poeziei sau poetului. **2.** Adj. Fig. Care îi poate inspira pe poeți, demn de a fi cântat de poeți; expresiv, emoționant. **3.** *Artă p.* (și substantivat f.) = lucrare (uneori în versuri) cuprinzând un ansambu de reguli menite să normeze actul creației poetice (ex. *Arta poetică* a lui Horațiu, Boileau); *p. ext.* manifest poetic al unei școli, al unui grup literar etc. **4.** S. f. Sistem de forme și de principii poetice specifice unei epoci, unui curent etc. ✦ Ansamblul trăsăturilor definitorii pentru creația unui poet, a unei epoci, a unei țări etc.

POETIZĂ (< fr.) vb. I tranz. (Fam.) A atribui unui lucru sau unei ființe însușiri deosebite, a înfrumuseța; a idealiza.

POEȚII BLESTEMAȚI (< fr.) Sintagmă lansată de Paul Verlaine în cartea „Les poètes maudits" (1884, 1888), referitoare la șase poeți, între care St. Mallarmé, A. Rimbaud și Verlaine însuși, al cărui nume apărea în anagramă („Pauvre Lélian").

POEZIE (< fr., lat., it.; {s} gr. *poiesis* „creație") s. f. **1.** Modalitate artistică, exprimând prin multitudinea de sensuri și valori sugestive ale cuvântului, prin limbajul concentrat, metaforic, o cunoaștere specifică, afectivă, a esențelor lumii reale; arta de a scrie versuri; creație literară în versuri. **P.** a cunoscut de-a lungul epocilor o evoluție complexă, integrându-se tuturor genurilor (epic, dramatic), dar păstrându-și întotdeauna esența lirică, dezvoltând numeroase specii sub raportul formal (glosă, sonet, rondel ș.a.) sau tematic (**p.** didactică, filozofică, socială ș.a.) și folosind diferențiat mijloacele prozodice și stilistice (vers clasic, vers alb). ✦ Operă în versuri, în general de mică întindere. **2.** Ansamblul operei poetice aparținând unui poet, unei epoci, unui popor. **3.** Caracter, aspect poetic (al unui peisaj, al unei situații, al unui colț de natură etc.); farmec, frumusețe încântătoare.

POFIDĂ (cf. pol. *pochyba*) s. f. Ciudă, necaz; dispreț. ✧ Loc. *În pofida cuiva* (sau *a ceva*) = în ciuda, în necazul cuiva sau a ceva.

POFTĂ (< *pofti*) s. f. **1.** Dorință de a face sau de a obține ceva; năzuință; plăcere, chef. ✧ Loc. adv. *Cu poftă* = dând dovadă de multă plăcere. ✧ Expr. *Poftă bună* (sau *mare*) = urare adresată celor care mănâncă sau vor mânca în curând. *Pe* (sau *după*) *pofta inimii* = pe gustul sau spre mulțumirea cuiva. *A-și pune pofta în cui* = a fi nevoit să renunțe la un lucru mult dorit. **2.** Senzație de foame sau de sete, însoțită de dorința de a mânca sau de a bea ceva. ✦ Dorință exagerată, impuls; patimă, viciu.

POFTI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A dori ceva, a râvni. ✧ Expr. *Cât poftești* = oricât de mult. ✦ (Pop.) A face cuiva o urare, a-i dori ceva. **2.** Tranz. A invita, a chema (pe cineva să participe la ceva). **3.** Tranz. A ruga pe cineva, a-i cere ceva. **4.** Refl. A se îmbia, a se îndemna; a se invita (unul pe altul). **5.** Intranz. A veni, a îndrăzni să vină undeva.

POFTICIOS, -OASĂ (< *pofti*) adj. Care poftește; care dorește foarte mult ceva; doritor; lacom. ✦ (Despre ochi sau despre priviri) Care exprimă dorință, poftă, lăcomie.

POFTIM (< *pofti*) interj. **1.** Formulă de politețe folosită în diferite împrejurări: **a)** pentru a întreba ce s-a spus: ce? cum? **b)** pentru a oferi ceva: na! ține! ia! **c)** pentru a invita o persoană să vină, să intre, să se așeze, să se servească etc. **d)** (uneori precedat de exclamația „ei") pentru a exprima indignare, ciudă, reproș, necaz, nemulțumire, revoltă. **2.** (Adesea precedat de exclamația „ei") Asta-i bună! (ia) uite!

POGACE (< scr., magh.) s. f. (Pop.) Turtă de mălai coaptă în cuptor. ✦ Turtă din aluat de făină de grâu preparată de obicei cu jumări de porc.

POGANA, com. în jud. Vaslui, situată în SE colinelor Tutovei, pe râul Tutova; 3 385 loc. (2003). Satul Bogești apare menționat documentar în 1436, iar satele Cârjoani și Măscurei în 1507. Bisericile de lemn Adormirea Maicii Domnului (1779, reparată în 1903), Sfinții Voievozi (1812) și Adormirea Maicii Domnului (1811–1812, renovată în 1907), în satele Cârjoani, **P.** și Bogești.

POGĂCEAUA, com. în jud. Mureș, situată în N colinelor Comlodului, pe râul Bologa; 2 023 loc. (2003). Expl. de gaze naturale. Satul **P.** este menționat documentar în 1345.

POGĂNIȘ 1. Dealurile Pogănișului, unitate deluroasă în S dealurilor Banatului, extinsă pe c. 50 km pe direcție NV–SE, între m-ții Dognecea și m-ții Semenic (la S și SE) și C.

Bârzavei (la NV). Alcătuite predominant din marne, nisipuri, pietrișuri și argile, prezintă un relief domol, cu culmi prelungi, cu aspect de poduri, separate de văi largi. Culmile au înălțimi de c. 300 m, dar apar și câteva dealuri mai înalte, situate pe „sâmburi" de șisturi cristaline (Dealu Scaunului 324 m, Luncoiu 367 m ș.a.). Alt. max.: 448 m (Măgura Poienii). **D.P.** sunt acoperite cu păduri de cer (*Quercus cerris*) și gârniță (*Quercus frainetto*), cu livezi de pomi fructiferi și cu pajiști naturale ce alternează cu culturi agricole. **2.** Râu, afl. stg. al Timișului; 97 km. Izv. din N m-ților Semenic și drenează dealurile Pogănișului și C. Bârzavei. În rariștile pădurilor din lunca **P.**, pe o supr. de 75 ha, au fost puse sub ocrotire, în perimetrele satelor Berini și Otvești din com. Sacoșu Turcesc, jud. Timiș, pâlcurile de lalele pestrițe (*Fritillaria meleagris*), specie declarată monument al naturii. Local, râul **P.** este numit *Pogănici.*

POGGENDORFF [pogəndorf], **Johann Christian** (1796–1877), fizician german. Prof. univ. la Berlin. Lucrări în domeniul electricității și al istoriei științei. A imaginat (1827) o metodă de măsurare (cu o oglindă) a deviațiilor mici *(metoda P.);* a inventat (1842) o pilă cu bicromat pentru măsurarea forțelor electronice.

POGGIO BRACCIOLINI v. **Bracciolini, Poggio.**

POGHIRC, Cicerone (n. 1928, sat Măscurei, jud. Vaslui), lingvist și filolog român. Prof. univ. la București și la universități din S.U.A. (Indiana, Michigan, California ș.a.) și Germania (Bochum). Studii de lingvistică comparată a limbilor română și albaneză, în care a pus în evidență elementul autohton al limbii române. Contribuții la „Dicționarul limbii române". Studii asupra istoriei lingvisticii românești („B.P. Hasdeu, lingvist și filolog").

POGOANELE, oraș în jud. Buzău, situat în V C. Bărăganului; 7 900 loc. (2003). Intreprindere metalurgică. Fabrici de producere a oxigenului și a filtrelor pentru autoturisme, de produse lactate, de covoare persane, prosoape și broderii; morărit și panificație. Centru viticol și de vinificație. Localitatea a luat naștere la mijlocul sec. 19 cu numele *Țuguiatu-Pământeni;* ulterior, locuitorii au denumit-o *Țuguiatu-Pogoanele,* luând apoi numele actual. Declarată oraș la 18 apr. 1989. Biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 19). Rezervație forestieră (pădurea Văleanca, 1,4 ha), alcătuită din stejar brumăriu (*Quercus pedunculiflora*), din 1975.

POGODIN, Nikolai Feodorovici (pe numele adevărat *Stukalov*) (1900–1962), dramaturg rus. Mare admirator al lui Lenin, i-a consacrat o trilogie („Omul cu arma", „Orologiul Kremlinului", „A treia, patetica"). Povestiri.

POGON (< bg.) s. n. Unitate de măsură pentru suprafețe de teren agricol, folosită în trecut mai ales în Țara Românească, egală cu c. 0,5 ha; (concr.) bucată de pământ cu suprafața de un **p.**

POGONĂRIT (< *pogon*) s.n. (În sec. 17–18, în Țara Românească și în Moldova) Dare percepută în favoarea domniei pe fiecare pogon de pământ cultivat cu vie, cu tutun sau cu porumb.

POGONEAȘCĂ (< *pogon*) adj. *Prăjină p.* v. *prăjină.*

POGONIȚI (< bg., scr.) s. m. (Pop. și Înv.) Băiat care mână vitele înjugate la plug în timpul aratului

POGONOFORI (< fr.; {s} gr. *pogonophoros* „cu barbă") s. m. pl. Grup de nevertebrate marine vermiforme, tubicole, cu corpul lung și subțire, care se hrănesc prin absorbția hranei capturate și digerate la nivelul tentaculelor situate în partea anterioară *(Pogonophora).* Trăiesc în oceanele Pacific și Indian.

POGOR, Vasile (1833–1906, n. Iași), scriitor și om politic român. Unul dintre fondatorii „Junimii", ale cărei ședințe le găzduia în casa sa din Iași (azi Muzeul Literaturii Române). Versuri umoristice și proză; traduceri din Horațiu, Goethe, V. Hugo, Baudelaire, E.A. Poe, traducerile sale din ultimii doi fiind primele făcute în română. Primar al orașului Iași (febr.–apr. 1881, 1888–1891, 1892–1894); în timpul mandatului lui s-au înălțat clădirea Teatrului Național și cea a Universității. Membru al Partidului Constituțional (junimist), ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (apr.–mai 1870).

POGORÎ (< sl.) vb. IV refl. și tranz. (Înv.) A (se) coborî. ✦ Fig. A (se) înjosi, a (se) degrada.

POGROM (< rus.) s. n. Atac în bandă, împotriva persoanelor și proprietăților/averilor aparținând unor minorități religioase, rasiale sau chiar minorități naționale. Termenul este folosit pentru desemnarea acțiunilor antievreiești. Primele **p.** au fost în Imperiul Rus și au urmat asasinării țarului Aleksandru II (1881). La sfârșitul sec. 19 și în sec. 20 s-au înregistrat numeroase **p.**, care au sporit ca număr și violență.

P'OHANG, oraș în ESE Rep. Coreea, situat pe țărmul Mării Japoniei, la 106 km NNE de Pusan; 508,8 mii loc. (1995). Oțelărie.

POHER [poer], **Alain** (1909–1996), om politic francez. De orientare democrat-creștină, apoi centristă. Președintele Senatului (1968–1992). Președinte ad-interim al Franței după demisia lui de Gaulle (apr.–mai 1969) și după moartea lui G. Pompidou (apr.–mai 1974).

POHNPEI, insulă vulcanică în V Oc. Pacific, în arh. Senyavin, aparținând Statelor Federate ale Micronezie; 334 km^2. Culturi de copra, taro, yams ș.a. Înconjurată de bariere de recifi. Orașe pr.: Palikir, Kolonia. Vechea denumire *Ponape.*

POIAN, com. în jud. Covasna, situată în N depr. Târgu Secuiesc, pe cursurile superioare ale râurilor Râu Negru, Estelnic și Cașin; 2 896 loc. (2003). Haltă de c.f. (în satul Belani). Pe terit. satului **P.**, menționat documentar în 1332, au fost descoperite (1964–1969) vestigiile a două așezări de bordeie (sec. 7–9) în care s-au găsit vase ceramice cu decor rudimentar. În satul Estelnic, atestat documentar în 1332, se află o cetate țărănească (sec. 14) cu biserică romano-catolică de incintă (sec. 15), iar în satul **P.** o biserică ortodoxă din lemn, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1834) și o biserică romano-catolică (1717–1804, reconstruită în 1822) cu zid de incintă. Rezervație botanică (tinovul Fagul Rotund), în satul Estelnic.

POIANA 1. Com. în jud. Dâmbovița, situată în C. Titu, pe cursul superior al râului Sabar; 3 795 loc. (2003). Expl. de petrol. În satul **P.** se află bisericile Adormirea Maicii Domnului (1814–1819) și Sf. Nicolae (1852–1853). **2.** V. **Nicorești.**

POIANA BLENCHII, com. în jud. Sălaj, situată în zona dealurilor Ciceului, pe râul Poiana; 1 312 loc. (2003). Satul **P.B.** este menționat documentar în 1591. În satul Măgura se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1707).

POIANA BRAȘOV, stațiune climaterică și de odihnă în jud. Brașov, situată la poalele masivului Postăvaru, la 1 030 m alt., la 12 km S de municipiul Brașov, de care este legată printr-o șosea modernizată. Centru turistic internațional și al sporturilor de iarnă (teleferic, teleschi, 12 piste de schi cu diferite grade de dificultate, între care o pârtie olimpică de schi și una

de bob, terenuri de tenis, baschet, pentru patinaj, piscine acoperite, saune, lac artificial, mari hoteluri, vile).

POIANA CÂMPINA, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, pe dr. râului Prahova, în imediata apropiere a orașului Câmpina, situat pe malul opus; 5 294 loc. (2003). Haltă de c.f. (în satul Bobolia). Reparații de utilaj petrolier.

POIANA CRISTEI, com. în jud. Vrancea, situată în Subcarpații Vrancei, pe cursul superior al râului Râmna; 2 903 loc. (2003). Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (sec. 17, renovată în sec. 19), în satul Odobasca.

POIANA ILVEI, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în Depr. Măgura Ilvei, la poalele vestice ale M-ților Bârgău, pe râul Ilva; 1 674 loc. (2003). Stație de c.f.

POIANA LACULUI, com. în jud. Argeș, situată în SE piemontului Cotmeana, pe cursurile superioare ale râurilor Teleorman și Cotmeana; 6 750 loc. (2003). Expl. de petrol (în satul Sămara). Bisericile Cuvioasa Parascheva (1789) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1737), în satele Cepari și Păduroiu din Deal.

POIANA MARE, com. în jud. Dolj, situată în C. Desnățuiului; 12 294 loc. (2003). Stație finală de c.f. Nod rutier. Prelucr. lemnului. Produse textile și alim. (cașcaval). Centru viticol. Biserica Sfinții Voievozi (1849, reparată în 1902, 1917, 1936), în satul **P.M.** și biserica de lemn Sfinții Voievozi (1845), în satul Tunarii Vechi. Rezervație forestieră (pădurea Ciurumela). de salcâm.

POIANA MĂRULUI 1. Munții Poiana Mărului, subunitate a m-ților Perșani situată la S de pasul Vlădeni. Alcătuiți din șisturi cristaline și calcare, prezintă în general culmi netede (nivelate de suprafața de eroziune Poiana Mărului, la 900–1 000 m alt.) dominate la E de Măgura Codlei (1 292 m alt.). Versanții sunt împăduriți, iar culmile netede sunt utilizate agricol. **2.** Com. în jud. Brașov, situată în m-ții Perșani, la V de Măgura Codlei, pe cursul superior al râului Șercaia; 3 504 loc. (2003). Satele alcătuitoare sunt localizate în depresiuni (ex. Șinca Nouă) sau în mici bazinete, ori risipite pe culmile netede, adesea la 900–1 000 m alt. (satele **P.M.** și Holbav). Preparate din carne. Biserică din lemn (1761), în satul Șinca Nouă și biserica Nașterea Sf. Ioan Botezătorul-Brâncoveanu (1700), în satul **P.M. 3.** V. **Zăvoi. 4. Mănăstirea** ~ v. **Jitia.**

POIANA NEGRII, sat în com. Dorna Candrenilor, jud. Suceava, în depr. Dornelor, la 885 m alt. Stațiune cu factori balneari, remarcabilă prin prezența izvoarelor cu ape minerale carbogazoase, feruginoase, bicarbonatate, calcice, hipotone folosite ca ape de masă. Stație de îmbuteliere a apelor minerale.

POIANA RUSCĂ, masiv muntos în Carpații Occidentali, cuprins între depr. Hațeg (la E), valea Bistrei (la S), culoarul Mureșului (la N) și valea Timișului (la V). Alcătuit, predominant, din șisturi cristaline, precum și din petice de calcare și dolomite cristaline. Prezintă un relief de culmi domoale, larg ondulate și nivelate, cu aspect de platouri, fragmentate de văi înguste, sub formă de chei. Alt. max.: 1 374 m (vf. Padeș). Expl. de min. de fier (Ghelari, Teliucu Inferior), de minereuri complexe (Muncelu Mic, Boița) și de marmură (Ruschița). Acoperit în mare parte cu păduri de amestec (fag cu conifere), păduri de fag și păduri de gorun și cer (la altitudini mai mici), care alternează cu poieni în care se află vegetație secundară de pajiște. Partea de E a masivului **P.R.,** cu specific etnografic propriu, este cunoscută sub numele de „Ținutul Pădurenilor".

POIANA SIBIULUI, com. în jud. Sibiu, situată la poalele NNV al m-ților Cindrel, în zona etnografică a Mărginimii

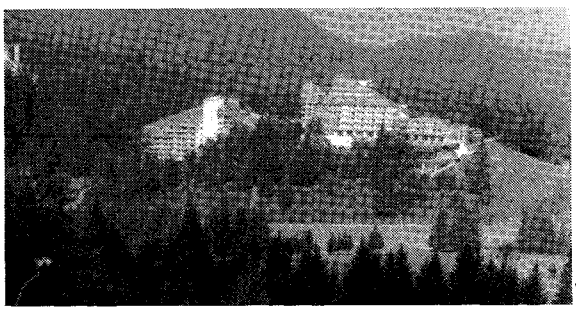

Poiana Brașov. Vedere generală

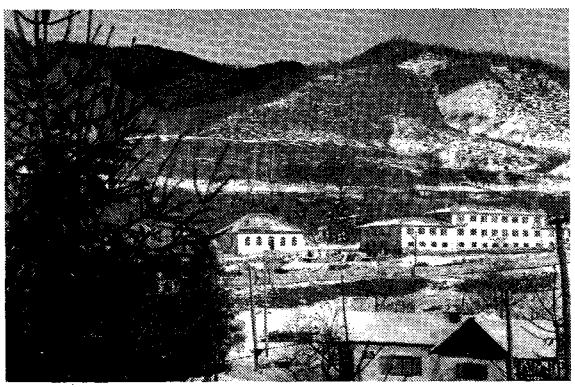

Poiana Mărului. Vedere generală

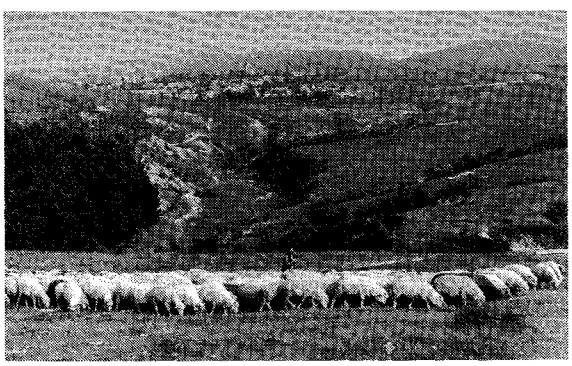

Poiana Sibiului. Vedere generală

Sibiului; 2 697 loc. (2003). Produse lactate. Creşterea ovinelor. Muzeu etnografic (1958) cu exponate referitoare la păstorit. Centru de pielărie şi de cojocărit. Vechi centru al păstorilor transhumanţi. Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1730, cu picturi interioare din 1771), cu iconostas din 1801.

POIANA STAMPEI, com. în jud. Suceava, situată în V depr. Dornelor, pe râul Dorna; 2 318 loc. (2003). Staţie de c.f. Expl. de turbă, de andezit şi dacit. Fabrică de şvaiţer. Izvoare cu ape minerale carbogazoase. Rezervaţia naturală Tinovu Mare (677 ha) este o mlaştină oligotrofă în care vegetează exemplare de pin (*Pinus sylvestris*), numeroase alge (între care o specie endemică, *Batrachospermum dornenae*), muşchi de turbă (între care un relict glaciar tipic, *Sphagnum wulfianum*) şi o specie rară de rogoz (*Carex loliacea*).

POIANA TEIULUI, com. în jud. Neamţ, situată la poalele V ale m-ţilor Stânişoarei şi cele ENE ale m-ţilor Bistriţei, pe vaiea Bistriţei, la coada lacului Izvoru Muntelui; 4 971 loc. (2003). Expl. şi prelucr. lemnului. În apa lacului Izvoru Muntelui există o stâncă singuratică (Piatra Teiului), înaltă de 23 m, reprezentând un martor de eroziune, alcătuit din calcare recifale compacte de vârstă cretacică (declarată rezervaţie geologică). Bisericile de lemn Buna-Vestire (1741, cu foişor şi turle adăugate în 1894) şi Trei Ierarhi (1802), în satul Poiana Largului; bisericile de lemn cu acelaşi hram — Sf. Gheorghe, în satele Galu (1818) şi Petru Vodă (începutul sec. 19) şi Sf. Dumitru (1826–1830, reparată în 1903), în satul Călugăreni. În satul Petru Vodă există o mănăstire de călugări, cu biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, construită în 1990.

POIANA ŢAPULUI, localitate componentă a oraşului Buşteni (jud. Prahova), situată pe valea Prahovei, la poalele m-ţilor Bucegi, la 800–880 m alt. Staţie de c.f. Staţiune climaterică şi de odihnă, cu climat submontan, cu aer curat, lipsit de praf şi alergeni, recomandată pentru tratarea nevrozelor astenice, a unor stări de debilitate, de surmenaj fizic şi intelectual. Aşezarea a fost întemeiată în 1830. Biserică (sec. 19).

POIANA VADULUI, com. în jud. Alba, situată pe partea de E a m-ţilor Bihor; 1 329 loc. (2003). Punct de plecare spre vf. Curcubăta Mare din m-ţii Bihor şi spre Muntele Găina. Până la 17 febr. 1968, satul şi com. **P.V.** s-au numit *Neagra.*

POIANĂ (< sl.) s. f. Suprafaţă de teren fără arbori, situată în interiorul unei păduri, de obicei acoperită cu vegetaţie de pajişte. În cele mai multe cazuri **p.** s-au format în urma unor acţiuni de defrişare, în scopul utilizării terenurilor pentru fâneaţă, păşune sau locuinţe. Uneori, însă, lipsa pădurii este determinată de unele condiţii locale (exces de umiditate, teren stâncos etc.); luminiş.

POIAŢĂ (< bg., scr.) s. f. (Pop. şi reg.) **1.** Coteţ pentru păsări, porci. **2.** Grajd pentru vite; şopron. **3.** Adăpost rudimentar pentru oameni la câmp sau la stână.

POICHILOTERM, -Ă (< fr., {i}; {s} gr. *poikilos* „variat" + *thermos* „cald") adj., s. m. (Animal) care are temperatura corpului variabilă, condiţionată de temperatura mediului înconjurător (nevertebratele, peştii, batracienii şi reptilele).

POICHILOTERMIE (< *poichiloterm*) s. f. Proprietate a unor animale de a fi poichiloterme.

POIENARI 1. Cetatea ~ v. **Arefu. 2.** Com. în jud. Neamţ, situată în V Pod. Central Moldovenesc, pe râurile Râs şi Fundătura; 3 277 loc. (2003). Pomicultură. În satul Săcăleni se află o biserică de la sfârşitul sec. 18 şi una din 1883; bisericile de lemn Adormirea Maicii Domnului (1792, reparată în 1923) şi Sfinţii Voievozi (1802, cu pridvor adăugat în 1972), în satele Ciurea şi Pâncesti.

POIENARII BURCHII, com. în jud. Prahova, situată în C. Gherghiţei; 5 660 loc. (2003).

POIENARII DE ARGEŞ, com. în jud. Argeş, situată în NE piemontului Cotmeana, pe râul Topolog; 1 251 loc. (2003). Reşed. com. este satul *Poienari.* Pomicultură. În satul Ceauresti se află biserica Sf. Dumitru (1801), iar în satul Ioanicesti o biserică de zid cu hramul Înălţarea Domnului (1880) şi una de lemn cu hramul Sfinţii Voievozi (1849, cu picturi interioare originare).

POIENARII DE MUSCEL, com. în jud. Argeş, situată în E muscelelor Argeşului, la poalele SV ale dealului Măţău, pe Râu Târgului; 3 667 loc. (2003). Reşed. com. este satul *Poienari.* Expl. de lignit (în satul Jugur). Pomicultură. Biserica cu triplu hram — Sf. Nicolae, Sfinţii Voievozi şi Sf. Ioan (1854), în satul Jugur.

POIENEŞTI, com. în jud. Vaslui, situată în zona colinelor Tutovei, pe dr. văii Racova; 3 153 loc. (2003). Pe terit. satului **P.** au fost descoperite urmele unei aşezări neolitice şi ale uneia geto-dacice, în cadrul căreia s-au găsit şi două morminte dacice de incineraţie (sec. 3 î.Hr.). Tot aici au fost identificate o aşezare carpică cu necropolă (sec. 3) şi o aşezare a populaţiei daco-romane (sec. 4). Biserica Sf. Ilie (1852–1854, terminată în 1883) a mănăstirii Floreşti (casele egumeneşti au fost construite în perioada 1853–1880, iar turnul-clopotniţă în 1853) şi Sf. Nicolae (1846), în satele Floreşti şi Oprişiţa.

POIENI, com. în jud. Cluj, pe Crişu Repede; 5 812 loc. (2003). Staţie de c.f. (în satul **P.**) şi haltă de c.f. (în satul Bologa). Expl. de dacit şi andezit (în satele **P.**, Bologa şi Morlaca). Expl. de prelucr. lemnului (cherestea). Centru de pictură naivă, de sculpturi în lemn şi de confecţionare a costumelor populare. Satul **P.** apare menţionat documentar în 1560. Pe terit. satului Bologa, atestat documentar în 1319, au fost descoperite vestigiile unui castru roman (203 x 121 m), construit iniţial din pământ, refăcut din zid (se pare în perioada Severilor) şi întărit cu două şanţuri de apărare. În apropierea castrului au fost identificate urmele unei aşezări civile romane (probabil *Resculum*) din sec. 2–3, din care s-au recuperat fibule, unelte şi arme din bronz, *terra sigiliata* provenite din Gallia, vase de sticlă din import, opaiţe, monede ş.a. În satul Bologa se află ruinele unei cetăţi feudale, din piatră (menţionată documentar în 1322) şi ale unui masiv turn circular, înalt de 25 m.

POIENILE DE SUB MUNTE, com. în jud. Maramureş, situată în depresiunea omonimă din m-ţii Maramureşului, pe

Poieni. Ruinele cetăţii feudale

râul Ruscova; 10 245 loc. (2003). Expl. de minereuri complexe. Izvoare cu ape minerale, numite local „borcuturi". În satul omonim, menționat documentar în 1411, se află biserica ucraineană Schimbarea la Față (1788).

POIENILE GLODULUI v. **Poienile Izei.**

POIENILE IZEI, com. în jud. Maramureș, situată în S depr. Maramureș, pe cursul superior al râului Șieu; 1 049 loc. (2003). Prelucr. artistică a lemnului. Până la 17 febr. 1968, satul omonim s-a numit *Poienile Glodului* (atestat documentar în 1430), iar până la 10 apr. 1995 a fost sat component al com. Botiza, dată după care a devenit comună de sine stătătoare. Biserica de lemn Sf. Parascheva (1604, restaurată în 1711) păstrează picturi interioare executate (în 1794) pe lemn, în stil popular. Colecție de icoane pe lemn.

POIENIȚA, vârf în N m-ților Trascău, reprezentând altitudinea max. a acestora (1 437 m).

POIMÂINE (lat. *post* + *mane*) adv. În ziua care va urma după mâine.

POINCARÉ [puĕkarę] **1. Jules Henri P.** (1854–1912), matematician, teoretician al astronomiei și filozof al științei francez. Prof. univ. la Paris. Contribuții în diverse domenii ale matematicii. Rezultatele cercetărilor sale se referă la teoria funcțiilor („Asupra teoriei funcțiilor fuchsiene"), la ecuațiile diferențiale, la topologie, unde a deschis un nou capitol, cel al topologiei algebrice, precum și la domeniul algebrei și al fundamentelor geometriei. Lucrări de fizică matematică și de mecanică cerească („Metode noi în mecanica cerească"). Contribuții la elaborarea teoriei relativității. Studii de epistemologie („Știință și ipoteză", „Valoarea științei") de tendință pozitivistă. M. de onoare al Acad. Române (1909). **2. Raymond P.** (1860–1934), avocat și om politic

Jules Henri Poincaré

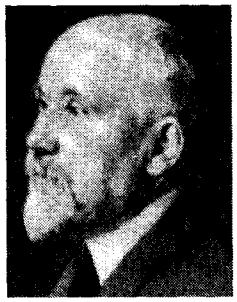

Raymond Poincaré

Lucien Antoine Poincaré

republican-moderat francez. Văr cu **P. (1).** De mai multe ori ministru și prim-min. (1912–1913, 1922–1924 și 1926–1929); președinte al Franței (1913–1920). Adept al întăririi alianței franco-ruse împotriva Germaniei; politică de asanare a economiei prin stabilizarea francului. Lucrări memorialistice („Istorie politică", „Originile războiului", „Victoria și pacea", „În serviciul Franței"). Susținător al unirii teritoriilor românești cu România în 1918 („Problemele românești ale prezentului"). M. de onoare al Acad. Române (1932). **3. Lucien Antoine P.** (1862–1920), fizician francez. Frate cu **P. (2).** Prof. univ. la Paris. Cercetări în domeniul electricității („Fizica modernă. Evoluția sa", „Electricitatea"). M. de onoare al Acad. Române (1919).

POINSOT [puăsọ], **Louis** (1777–1859), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Studii privind poligoanele și poliedrele stelate regulate; în mecanică a introdus conceptul de cuplu precum și o importantă teorie privind rotația unui corp în care a stabilit existența axelor de rotație permanentă în jurul centrului de gravitație.

POINTE-À-PITRE [puăt a pitr], oraș în Guadelupa, situat în SV ins. Grande-Terre, pe țărmul str. Rivière Salée: 20,9 mii loc. (1999). Port maritim. Aeroport. Ind. alim. (zahăr, rom, țigarete). Fundat în 1763.

POINTE-NOIRE [puăt-nuar], oraș în SV Republicii Congo, la 370 km VSV de Brazzaville, port la Oc. Atlantic; 576,2 mii loc. (1992). Al doilea oraș ca mărime, principalul centru comercial al țării. Aeroport. Rafinărie de petrol. Prelucr. lemnului; produse textile și alim; încălțăminte; celuloză. Export de lemn, bumbac, cafea, min. de fier. Între 1950 și 1958 a fost capitala reg. Congo Mijlociu din cadrul Africii Ecuatoriale Franceze.

POINTER (< engl.) s. m. Rasă de câini de vânătoare, originară din Anglia (unde a fost consemnată în c. 1650), de talie înaltă (58–71 cm), cu greutatea de 23–34 kg, cu picioare lungi, urechile lăsate în jos, părul scurt și neted, de culoare albă cu pete mari negre, maro sau galbene.

POIRET [puarę], **Paul** (1879–1944), creator francez de modă. În 1906 și-a deschis propria casă de modă; a revoluționat moda feminină prin eliberarea siluetei de corset și prin impunerea unor culori strălucitoare, inspirate de Orient. Multe din creațiile sale au fost prezentate de Isadora Duncan. În domeniul artelor decorative a înființat (1911) „Casa Martine", în care, secondat de artiști ca M. de Vlaminck, R. Dufy ș.a., a realizat mobilier decorat, țesături și tapet pictate.

POIROT-DELPECH [puarọ delpeʃ], **Bertrand** (n. 1929), scriitor francez. Romane moraliste și satirice („Marele nătăfleț", „Mai marii acestei lumi", „Vara lui 36"). Eseuri („Sfârșitul comediei"). Critic literar la ziarul „Le Monde".

POISE [puaz] (cuv. fr.; {s} n. pr. *Poise*[*uille*]) s. m. (METR.) Unitate de măsură a viscozității dinamice (simbol: *P*). 1 P = 0,1 N · s/m^2.

POISEUILLE [puazọi], **Jean-Louis-Marie** (1799–1869), fiziolog și fizician francez. A stabilit legea de curgere a

Pointer

lichidelor vâscoase în tuburi capilare (1844), care-i poartă numele, şi a inventat vâscozimetrul. Primul care a folosit (1828) manometrul pentru măsurarea presiunii sângelui.

POISSON [puasõ], **Denis-Siméon** (1781–1840), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Contribuţii în domeniile ecuaţiilor fizicii matematice, hidromecanicii, electrostaticii, al teoriei probabilităţilor („Teoria analitică a probabilităţilor"), al mecanicii generale *(parantezele lui P.)* şi al teoriei elasticităţii *(ecuaţia lui P.)*.

POITEVIN [puatevẽ], **Alphonse** (1819–1883), inginer şi chimist francez. Inventatorul fotocolografiei. A folosit prima oară proprietăţile gelatinei bi-cromatate pentru scoaterea clişeelor inalterabile.

POITIER [poiţi:r], **Sidney** (n. 1924), actor şi regizor american de film. Prima supervedetă de culoare cu un repertoriu complex, interpretat cu un farmec specific („Lanţul", „În arşiţa nopţii", „Ghici cine vine la cină", „Diferiţi dar egali", „Pe urmele asasinului"). Ca regizor (după 1972) a realizat: „Cutia neagră", „Nebuni de legat", „Tatăl fantomă" ş.a. Premiul Oscar: 1963 („Crinii câmpului") şi 2001 (pentru întreaga activitate).

POITIERS [puatje], oraş în V Franţei (Poitou), situat la 290 km SV de Paris şi 161 km ESE de Nantes; 119,3 mii loc. (1999). Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. metalurgică, constr. de maşini, poligrafică, chimică, textilă, pielărie şi încălţăminte, de prelucr. a lemnului şi alim. Piaţă agricolă (vin, grâu, animale). Universitate (1431). Monumente preromanice (Baptisteriul Saint-Jean, sec. 4–7, probabil cel mai vechi edificiu creştin al Franţei), romanice (bisericile Notre-Dame-la-Grande, sec. 11–12 şi Saint-Hilaire-le-Grand, sec. 11, restaurată în sec. 19, Sainte-

Sidney Poitier

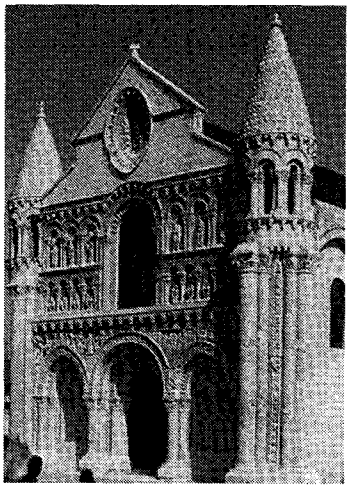

Poitiers. Biserica Notre-Dame-la-Grande

Radegonde, sec. 11–12), gotice (catedrala Saint-Pierre, sec. 12–16). Palatul ducal (sec. 12), azi Muzeul de Arte Frumoase şi Primăria veche (sec. 19). Capitală a pictonilor sub numele de *Limonum*, a devenit un important centru religios (sediul unui episcopat, sec. 4). Aici au avut loc, în Evul Mediu, două bătălii celebre: în 732, când francii, conduşi de majordomul Carol Martel, i-au înfrânt pe arabi, şi în 1356 (în timpul Războiului de 100 de Ani), când armata franceză, condusă de Ioan II cel Bun şi fiul său Filip cel Îndrăzneţ, a fost înfrântă de cea engleză comandată de Eduard „Prinţul Negru" (Ioan II a fost luat prizonier şi a fost eliberat numai după ce a fost constrâns să accepte condiţiile dezavantajoase ale păcilor de la Brétigny şi Calais din 1360)).

POITOU [puatu], provincie istorică în partea central-vestică a Franţei. Oraş pr.: *Poitiers*. Cereale. Pomicultură; viticultură. Creşterea animalelor. Locuită în Antichitate de tribul galic al pictonilor, a fost cucerită de romani (56 î.Hr.), făcând parte din provincia romană *Aquitania*. Ocupată de franci, în urma bătăliei de la Vouillé (507). Sub Carolingieni **P.** a devenit comitat şi ulterior ducat (sec. 9), sub conducerea unei dinastii fondate de Rainulf I (839–866), care şi-a lărgit suzeranitatea asupra unor teritorii până în Pirinei. Urmaşul său Rainulf II s-a proclamat rege al Aquitaniei (887). În urma căsătoriei ducesei Aliénor cu Henric II, **P.** împreună cu Aquitania a intrat în posesia Angliei (1152). În sec. 11–12 arta şi arhitectura romanică au atins aici apogeul. În 1372 a reintrat în posesia Franţei, pe care a disputat-o cu Anglia până în 1461. Provincia a avut de suferit în urma *războaielor religioase* şi apoi a revoluţiei din 1789.

POJAR (< sl.) s. n. **1.** (Înv. şi pop.) Incendiu. ✦ Fig. Lumină purpurie a zorilor sau a amurgului. **2.** Căldură mare, arşiţă. ✦ Fig. Ardoare, înflăcărare. **3.** (MED.) Rujeolă.

POJARNIŢĂ (< *pojar*) s. f. Plantă erbacee perenă medicinală, înaltă de 20–100 cm, cu frunze opuse şi flori galbene *(Hypericum perforatum)*. Frunzele, sepalele şi petalele au puncte negre sau translucide care conţin uleiuri eterice, tanin, răşină, vitamina C, materii colorante roşii şi galbene etc. Sin. (pop.) *sunătoare*.

POJARUL POLIŢEI, peşteră fosilă, situată în m-ţii Bihor (M-ţii Apuseni), la 1 000 m alt., în apropierea peşterii Scărişoara, în arealul com. Gârda de Sus. Considerată peştera cea mai frumos ornamentată din România, cu formaţii concreţionare detritice şi cristale de calcit, de o mare varietate. Numeroase stalagmite (unele cu înălţimi de peste 8 m şi diametrul de 6 m), stalactite, blocuri de prăbuşire etc. Declarată monument al naturii (1952); inclusă în Parcul Natural al M-ţilor Apuseni. Greu accesibilă. Intrarea turiştilor este interzisă.

POJEJENA, com. în jud. Caraş-Severin, pe Dunăre; 3 316 loc. (2003). Pomicultură. Rezervaţia naturală „Râpa cu lăstuni" din Valea Divici inclusă în Parcul Natural Porţile de Fier. Pe terit. satului **P.**, menţionat documentar în 1690, au fost identificate urmele unui castru roman din piatră (sec. 2–3) şi ale unei aşezări civile, în cadrul căreia s-au găsit monumente funerare, statuile lui Herakles, Dionysos ş.a., o tăbliţă reprezentând Cavalerii danubieni etc.

Pojarul Poliţei

POJGHIȚĂ s. f. **1.** Strat subțire care se formează pe suprafața unor lichide sau care se depune pe suprafața unui obiect; pieliță, coajă. ✦ Crustă care se formează pe suprafața unei răni. **2.** Coajă, membrană care învelește unele legume sau fructe.

POJORÂTA, com. în jud. Suceava, pe cursurile superioare ale râurilor Moldova și Putna; 3 124 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele **P.** și Valea Putnei). Expl. de calcar și gresie. Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Fabrică de caşcaval. Păstrăvărie (în satul Valea Putnei). Schitul Corlățeni (de călugări), înființat în 1936 de familia Corlățeanu, desființat în 1959 și reînființat în 1991. Rezervația de *molid secular* Giumalău (309 ha) pe valea Putnei și rezervație paleontologică (depozite din Jurasicul superior, cu numeroase resturi fosile, cunoscute sub numele de „strate cu *Aptychus*") cu o supr. de 1 ha.

POKHARA, oraș în partea centrală a Nepalului; 156,3 mii loc. (2001). Aeroport.

POKORNÝ, Julius (1887–1970), lingvist ceh. Prof. univ. la Berlin, Berna și Zürich. Preocupări privind limba și civilizația celtică („Contribuții la preistoria celților și ilirilor", „*Poeme ale vechilor* celți", „Dicționar etimologic indo-european").

POKORNÝ, Karel (1891–1962), sculptor ceh. Continuator al tradițiilor realiste ale artei cehe din sec. 19 (monumentele din Laze și din Oseka în memoria victimelor catastrofelor miniere).

POKROVSKI, Mihail Nikolaevici (1868–1932), istoric rus. Membru al Partidului bolșevicilor din 1905. Persecutat de Stalin, a fost reabilitat (1961). Lucrări de istorie națională („Studiu cu privire la istoria culturii ruse", „Istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri"), în care a încercat să analizeze dezvoltarea istorică a Rusiei în spiritul unui marxism dogmatic.

POL[1] (< fr., lat.) s. m. **1.** (GEOGR.) Fiecare dintre cele două puncte (Polul Nord și Polul Sud) situate la capetele axei de rotație a Pământului, unde se reunesc toate meridianele geografice; *p. ext.* regiunea din jurul acestor puncte. Distanța dintre cei doi poli (trecând prin centrul Pământului) este de c. 12 700 km. Polul Nord situat în partea centrală a Oc. Arctic a fost explorat pentru prima dată de Robert E. Peary (1909) și survolat pentru prima oară de aviatorul american Richard Byrd (1926), iar Polul Sud situat în Antarctida, la c. 2 800 m alt. a fost atins întâia oară de explioratorul norvegian Roald Amundsen

Avers

Revers

Pol

(1911) și survolat de Richard Byrd (1929). *P. nord magnetic* (care corespunde cu polul sud al unui câmp magnetic), situat în prezent la 77° lat. nordică și 102°18' long. vestică, în ins. Prince of Wales și *P. sud magnetic*, situat la 67°2' lat. sudică și 142° long. estică, în Antarctida, la E de stațiunea franceză Dumont d'Urville. Polii magnetici nu au o poziție stabilă, ci se deplasează lent. **2.** (ASTR.) *P. ceresc* = fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale axei Pământului cu sfera cerească (polul nord ceresc și polul sud ceresc), în jurul cărora se efectuează mișcarea diurnă, aparentă, a stelelor. **3.** (MAT.) Fiecare dintre cele două puncte în care un diametru al sferei intersectează sfera. ✦ Originea unui sistem de coordoate polare. **4.** (FIZ.) Fiecare dintre cele două puncte sau regiuni ale unui corp, opuse una celeilalte, din punctul de vedere al unei anumite proprietăți fizice. ✧ *P. electric* = regiune a unui corp polarizat electric de la care diverg (polul pozitiv) sau către care converg (polul negativ) liniile de câmp ale inducției electrice. *P. magnetic (polul nord* sau *polul sud)* = regiune a unui magnet în care forța de atracție este mai puternică; polul nord este acela care se îndreaptă spre polul magnetic al Pământului situat în emisfera nordică (indicând cu aproximație nordul geografic), atunci când magnetul este suspendat și se poate orienta liber. ✧ (Fig.) *Polul frigului* = locul unde s-au înregistrat cele mai scăzute temperaturi de pe glob (în emisfera nordică la Oimiakon în Siberia −71,1°C; în emisfera sudică la stația Vostok din Antarctica −89,2°C). **5.** Parte componentă a unei mașini electrice purtătoare a unei înfășurări electrice, care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al mașinii. **6.** Fig. Fiecare dintre punctele, situațiile etc. aflate la două extremități opuse; ceea ce este diametral opus altuia.

POL[2] (< rus.) s. m. **1.** Denumire a unor monede străine care au circulat și pe teritoriul României în sec. 19 (ex. **p.** rusesc, **p.** franțuzesc). **2.** Monedă sau bancnotă de 20 de lei care a circulat în România.

POLA v. **Pula.**

POLANSKI, Roman (n. 1933), regizor polonez de film. Naturalizat francez. Căsătorit cu Sharon Tate. A lucrat în Marea Britanie, S.U.A. și Franța. Acuzat de viol (1977), a părăsit S.U.A., stabilindu-se în Franța. Creație anticonformistă, răsturnând valorile recunoscute, în care uneori este și interpret („Cuțitul în apă", „Fundătura", „Balul vampirilor", „Chinatown", „Locatarul", „Tess", „Luna amară", „Fata și moartea"). Scurtmetraje („Doi oameni și un dulap", „Grasul și slabul", „Mamifere"). Scrieri autobiografice („Roman văzut de Polansky"). Premiul Oscar: 2002 („Pianistul", film realizat în Franța).

POLANYI John Charles (n. 1929), chimist canadian de origine maghiară. Prof. univ. la Toronto. Cercetări asupra dinamicii reacțiilor moleculare. A pus la punct un aparat cu raze laser, utilizat în industrie și medicină. Premiul Nobel

Roman Polanski

John Charles Polanyi

pentru chimie (1986), împreună cu D. R. Herschbach și Y. T. Lee.

POLANYI Karl (1886–1964), economist și antropolog american de origine maghiară. Stabilit în S.U.A. (1940), a devenit unul dintre fondatorii antropologiei economice („Marea transformare", „Prețul și negoțurile în imperiile antice", „Dahomey și comerțul cu sclavi").

POLAR, -Ă (< fr., it., lat.) adj., s. f. **I.** Adj. **1.** Privitor la cei doi poli ai Pământului, caracteristic polilor; din regiunea sau din zona polilor. ✧ *Noapte p.* = perioadă de întuneric, care se întâlnește iarna în regiunile situate dincolo de cercurile polare și care poate dura până la o jumătate de an. **2.** (MAT.) *Coordonate polare* = numere reale (primul fiind denumit modul, iar al doilea argument) care determină poziția unui punct în plan. **3.** (FIZ.) Care constituie un pol magnetic (ex. piesă **p.**); care se află în raport cu un anumit punct (ex. moment de inerție **p.**). **4.** (FILOZ.; în dialectică) Care se află într-un raport de polaritate **(3)**, care prezintă o polaritate (ex. categorii **p.**, opoziție **p.**). **II.** S. f. (MAT.) Locul geometric al punctelor conjugate armonic cu un punct dat în raport cu cele două puncte în care o dreaptă variabilă ce trece prin punctul dat intersectează o conică dată. Polara este o dreaptă.

POLARIMETRIE (< fr.) s. f. (FIZ.) Metodă de analiză cantitativă a substanțelor optic active, bazată pe utilizarea polarimetrului.

POLARIMETRU (< fr. {i}; {s} fr. *polariser* „a polariza" + gr. *metron* „măsură") s.n. (FIZ.) Instrument pentru măsurarea unghiului cu care substanțele optic active rotesc planul de polarizare a luminii liniar polarizate.

POLARISCOP (< fr. {i}; {s} fr. *polariser* „a polariza" + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument optic pentru studiul calitativ al luminii.

POLARITATE (< fr. {i}) s. f. **1.** (FIZ.) Proprietate a unui corp de a avea poli **(4)**; însușirea a ceea ce este sau constituie un pol (ex. **p.** negativă sau **p.** pozitivă). **2.** Însușire a organismelor și a organelor vegetale de a prezenta două extremități cu înfățișare și funcțiuni diferite. Datorită **p.**, planta are două capete (vârful rădăcinii și vârful tulpinii), frunza are vârf și bază. **3.** (FILOZ.; în dialectică) Specie a contradicției exprimând relația de maximă opoziție, dar și de complementaritate dintre contrarii, care se exclud și, totodată, se presupun reciproc (negativ și pozitiv în electricitate, anabolism și catabolism în metabolism, capital și muncă salariată în societate). **P.** își găsește expresia și în perechile de categorii polare, ca: esență-fenomen, cauză-efect, realitate-posibilitate ș.a.

POLARIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. (FIZ.) A face ca un corp să dobândească poli **(4)**; a aduce un mediu în stare de polarizație. ✦ A transforma lumina naturală în lumină polarizată. **2.** Tranz. Fig. A aduna, a concentra în jurul său. **3.** Refl. (FILOZ.) A da naștere unei polarități **(3)**, a forma extreme opuse care se condiționează reciproc.

POLARIZANT, -Ă (< fr.) adj. (FIZ.) Care poate produce o polarizare **(1)**; polarizor **(1)**. ✧ *Microscop p.* = microscop care lucrează cu lumină polarizată și care se utilizează la studiul mineralelor.

POLARIZARE (< *polariza*) s. f. **1.** (FIZ.) Acțiunea de a polariza **(1)**; polarizație. ✦ *Polarizarea dielectricilor* = crearea de dipoli electrici elementari (sau orientarea celor existenți) în masa unui dielectric sub influența unui câmp electric. *P. magnetică* = magnetizare. *P. electrolitică* = acumulare la electrozi a ionilor care realizează conducția prin soluția de electrolit a unei pile chimice sau a unei băi de electroliză; fenomenul poate duce la blocarea funcționării acestor pile sau băi. *Polarizarea luminii* = transformarea prin care vibrațiile particulelor luminoase au loc într-o singură direcție; mișcarea ondulatorie se propagă într-un singur plan de vibrație, ce cuprinde direcția de vibrație și direcția de propagare. **2.** (LINGV.) Dezvoltare în direcții opuse a sensurilor unui cuvânt, nediferențiate la origine. **3.** (FILOZ.) Faptul de a se polariza **(3)**; formare a unor termeni opuși, polari. ✧ *P. socială* = separarea unei societăți în categorii sociale între care există diferențe apreciabile din punct de vedere al nivelului de trai.

POLARIZAT, -Ă (< *polariza*) adj. (FIZ.) Care a fost supus acțiunii de polarizare **(1)** (ex. dielectric **p.**, pilă chimică **p.**, lumină **p.**). ✧ *Lumină plan* (sau *liniar*) **p.** = fascicul de lumină în care vectorul electric (sau magnetic) posedă un plan unic (sau o direcție unică) de oscilație.

POLARIZATOR, -OARE (< *polariza*) adj. Care polarizează.

POLARIZAȚIE (< fr. {i}) s. f. Stare a unui corp care prezintă polaritate. ✦ Stare a unui mediu ale cărui proprietăți sunt descrise local de mărimi vectoriale; *p. ext.* mărimea vectorială care descrie o astfel de stare (ex. **p.** electrică, **p.** magnetică). ✧ *Polarizația luminii* = totalitatea fenomenelor legate de producerea și de efectele luminii polarizate. *P. cromatică* = ansamblul figurilor de interferență, viu colorate, obținute prin cercetarea cristalelor birefringente în lumină polarizată.

POLARIZOR, -OARE (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care poate produce polarizarea luminii; polarizant. **2.** S. n. Dispozitiv folosit pentru polarizarea luminii (ex. nicol, polaroid etc.).

POLAROGRAF (< fr. {i}) s. n. Aparat pentru înregistrarea grafică sau fotografică a curbei curent-tensiune (polarogramă) obținută de la o celulă de electroliză polarografică; este utilizat în analiza electrochimică.

POLAROGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Metodă de analiză electrochimică a unei substanțe în soluție, realizată cu ajutorul polarografului.

POLAROID (< fr. {i}; {s} fr. *polariseur* „polarizor") s. m. **1.** Placă polarizoare, confecționată dintr-un material care prezintă dicroism; poate fi utilizat pentru construcția farurilor și a parbrizelor de automobile, reducând efectul de orbire a conducătorilor care circulă noaptea în sensuri opuse, cu farurile aprinse. **2.** Aparat de fotografiat care permite obținerea automată a fotografiei, imediat după expunere, cu materiale fotosensibile speciale.

POLARON (cf. *polarizare*) s. n. (FIZ.) Particulă fictivă, compusă dintr-un electron și un fonon, cu ajutorul căreia se face descrierea mișcării unui electron printr-un dielectric cristalin ionic, în care electronul creează o polarizare locală.

POLATSK, oraș în N Rep. Belarus, pe malul dr. al fl. Daugava; 87,9 mii loc. (1998). Rafinărie de petrol; prelucr. lemnului. Centru comercial. Menționat documentar în 862; a devenit oraș liber în 1498; aflat sub stăpânirea Rusiei în perioada 1563–1579 și sub cea a Germaniei în anii 1941–1943. Vechea denumire *Polotsk.*

POLC s. n. v. **pâlc.**

POLCĂ (< fr.; ceh *púlka* „femeie") s. f. Dans popular originar din Boemia (începutul sec. 19), în ritm binar, sprinten, devenit unul dintre cele mai rapid răspândite dansuri de bal din a doua jumătate a sec. 19, atât în Europa, cât și în cele două Americi; melodia corespunzătoare acestui dans.

Nicolae Polcovnicul.
Portretul soției cu copilul

POLCOVNIC (< ucr., rus.) s. m. (Înv.) Comandant al unui polc (pâlc); colonel.

POLCOVNICUL, Nicolae (sfârșitul sec. 18–începutul sec. 19), pictor român. Autorul unui autoportret, al portretului soției cu copilul și al unor portrete de ctitori ai bisericii din Leordeni. Eliberat de rigiditatea picturii religioase, stilul său marchează un progres în dezvoltarea picturii românești.

POLDER (< germ. {i}) s. m. Nume dat unei porțiuni joase de uscat, smulsă mării sau unui lac maritim prin îndiguire și drenare, pentru a fi folosită în agricultură. Termenul a fost utilizat inițial în Olanda, unde astfel de lucrări s-au făcut de mult timp și pe mari întinderi. Există însă tendința de a fi extins și la alte situații, mai mult sau mai puțin similare, de ex. pentru suprafețele îndiguite din lunca Dunării.

POLE [poul], **Reginald** (1500–1558), prelat englez. Cardinal. După ce a prezidat Conciliul de la Trento (1545), a fost numit (1556) arhiepiscop de Canterbury. Sfetnic al reginei Maria Tudor, a avut un rol important în reformarea catolicismului în Anglia.

POLEI[1] (< *polei*[2]) s. n. Strat subțire de gheață, continuu și neted, care acoperă uneori porțiuni din suprafața solului, arborii sau obiectele care se află în aer liber. Se formează de obicei prin înghețarea picăturilor de ploaie ce cad pe o suprafață suprarăcită. ✦ Fig. Luciu, strălucire.

POLEI[2] (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu o foiță subțire, de obicei de aur sau de argint. **2.** Tranz. A aplica pe cotorul și pe suprafața copertei unei tipărituri titlul, numele autorului, unele ornamente din folio argintiu sau auriu. **3.** Tranz. și refl. Fig. A străluci sau a face să strălucească; a (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie. ✦ Tranz. A înfrumuseța, a prezenta într-o lumină strălucitoare o situație, o împrejurare etc.

POLEIALĂ (< *polei*[2]) s. f. **1.** Faptul de a polei; strat subțire de metal (prețios) cu care se poleiește un obiect. ✦ (Pop.) Foaie subțire de staniol (cu care se învelesc unele articole alimentare). ✦ Fig. Strălucire aparentă; spoială, lustru. **2.** Lustruire, șlefuire, cizelare a unui obiect.

POLEJAIEV, Aleksandr Ivanovici (1804–1838), poet rus. Lirică romantică legată de tradițiile poeziei decembriste („Saşka") sau inspirată de o pasionantă iubire („Kaliane", „Harpa").

POLEMARH (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Conducător de oști; unul dintre cei nouă arhonți însărcinat cu treburi administrative în timp de război.

POLEMIC, -Ă (< ngr., fr., it.; {s} gr. *polemikos* < *polemos* „război") s. f., adj. **1.** S. f. Discuție în contradictoriu, controversă, luptă de idei pe o temă literară, științifică, politică etc. **2.** Adj. Care aparține polemicii **(1)**, privitor la polemică; combativ, critic.

POLEMIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care polemizează.

POLEMIZA (< fr.) vb. I intranz. A face polemică; a discuta în contradictoriu.

POLEMOLOGIE (< fr.; {s} gr. *polemos* „război" + *logos* „știință") s. f. Ramură a științei politice având ca obiect studiul războaielor ca fenomen social, al cauzelor, efectelor, obiectivelor și funcțiilor lor, cu scopul înlăturării acestora din viața societății. Conceptul a fost stabilit (1945) de sociologul francez Gaston Bouthoul, fondatorul unui institut francez de specialitate.

POLEN (< germ., fr.; {s} lat. *pollen* „făină, pulbere fină") s. n. Pulbere, în general gălbuie, constituită din grăuncioare microscopice (15–200 μ), care conțin gameții masculini; sunt produse de antenele staminelor. **P.** căzut pe stigmatul florii germinează, formând tubul polinic, care transportă gameții până la ovul.

POLENIZA (< *poleni*) vb. I tranz. A face polenizarea unei flori.

POLENIZARE (< *poleniza*) s. f. Proces de natură fizico-mecanică, întâlnit numai la plantele cu flori, care constă în transferul polenului, prin diferite mijloace, de pe anterele staminelor androceului pe stigmat. **P.** poate fi: *directă (autogamă, homogamă, autopolenizare)*, caracteristică plantelor hermafrodite, în care polenul de pe antere trece pe stigmatul aceleiași flori *(propriu-zisă)* sau pe stigmatul altei flori din aceiași inflorescență *(geitonogamă); indirectă (alogamă, heterogamă, încrucișată)*, în care polenul de pe anterele unei flori trece pe stigmatul altei flori de pe alt individ. Transferul de polen este efectuat de vânt (**p.** anemofilă), de apă (**p.** hidrofilă) sau de animale (**p.** zoofilă), și anume: de păsări (**p.** ornitofilă), insecte (**p.** entomofilă), lilieci (**p.** chiropterofilă), melci (**p.** malacofilă) etc.

POLE POSITION [poul pəziʃn] (loc. engl.) expr. engl. (În cursele de automobilism) Poziție de plecare a pilotului, din prima linie, în partea interioară a pistei, avantajoasă în debutul cursei. Se realizează prin obținerea celui mai bun timp, pe o tură a circuitului.

POLET, Sybren (n. 1924), poet, romancier și dramaturg olandez. Poezie modernă, rece, rațională, folosind un limbaj nonpoetic („Orașul natal", „Lady Godiva pe motoretă", „Poezia concretă"). Romane într-un stil nonconformist („Digul", „Timp interzis"). Teatru de avangardă („Trece regele", „Adanix").

POLEVOI, Boris Nikolaevici (pe numele adevărat *Kampov*) (1908–1981), prozator rus. Romane realiste, de investigare psihologică a eroismului ostașului sovietic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial („Povestea unui om adevărat", „Doctor Vera", „Aniuta").

POLI- (< fr.; {s} gr. *polys* „mult") Element de compunere care înseamnă „mai mulți", „multiplu" și care servește la formarea unor substantive și adjective.

POLIACEȚAT (< *poli-* + *acetat*) s. m. *~ de vinil* = produs macromolecular obținut prin polimerizarea acetatului de vinil, întrebuințat la fabricarea lacurilor și a vopselelor, a adezivilor, a alcoolului polivinilic etc.; acetat de polivinil.

POLIACRILONITRIL (< engl., germ.) s. m. Nitril poliacrilic.

POLIADENITĂ (< fr.) s. f. Inflamație simultană a mai multor ganglioni limfatici.

POLIAKOFF, Serge (1906–1969), pictor francez de origine rusă. Stabilit la Paris (1923). După o carieră muzicală, s-a consacrat picturii. Influențat de W. Kandinsky și R. Delaunay. Stil personal, bazat pe căutarea unor forme geometrice esențiale, realizate cu deosebit rafinament al culorilor; considerat unul dintre cei mai importanți coloriști

abstracți („Compoziții în albastru, verde, gri, roșu", „Simfonie în roșu").

POLIAKOV, Aleksandr Markovici (n. 1945), fizician rus. A introdus (1971) ideea simetriei conforme; a descoperit (1974), independent de G. t'Hooft, monopolul magnetic în teoriile de etalonare; a pus bazele (1981) teoriei stringurilor cuantice.

POLIALCOOL (< fr.) s. m. (CHIM.) Substanță organică ce conține în moleculă mai multe grupări hidroxil, legate de radicali alifatici (ex. glicol, glicerină etc.).

POLIALELE (< *poli-* + *alelă*) s. f. pl. Trei sau mai multe forme alternative ale unei gene care ocupă același locus și din care numai două pot fi prezente în același organism; alele multiple.

POLIAMIDĂ (< fr. {i}) s. f. (CHIM.) Produs macromolecular obținut prin policondensarea acizilor dicarboxilici cu diamine, a aminoacizilor între ei și prin polimerizarea lactamelor. Se întrebuințează, în special, la fabricarea fibrelor sintetice (ex. nailon, relon etc.).

POLIANDRIE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *aner* „bărbat") s. f. Formă de organizare a familiei în care o femeie are în același timp mai mulți soți. Întâlnită astăzi, foarte rar, la unele triburi din insulele Oc. Pacific. V. și *poligamie*.

POLIARTICULAR, -Ă (< fr.) adj. Care aparține mai multor articulații; care afectează mai multe articulații. ✧ *Reumatism p. acut* v. *reumatism*.

POLIARTRITĂ (< fr.) s. f. Inflamație cronică sau acută care apare concomitent la mai multe articulații. ✧ *P. reumatoidă* = formă de reumatism cronic deformant, ale cărui cauze sunt necunoscute, cu evoluție progresivă, deformantă și anchilozantă și care afectează întâi articulațiile extremităților, în special cele ale degetelor și metacarpienelor.

POLIATOMIC, -Ă (< fr., engl.) adj. (Despre radicali sau despre molecule) Care conțin doi sau mai mulți atomi, identici sau diferiți.

POLIBIU (POLYBIOS) (c. 200–120 î.Hr.), om de stat și istoric grec. În anul 167 î.Hr. face parte din cei o mie de ostatici greci aduși la Roma după încheirea celui de-al treilea război macedonean. L-a însoțit pe Scipio Africanul, al cărui mentor a fost, în expediția în Africa și a fost martorul distrugerii Cartaginei (146 î.Hr.). A scris o istorie universală în 40 de cărți (păstrată parțial), ce constituie principalul izvor antic pentru a explica ascensiunea Romei, de la al doilea război punic până la devenirea Greciei provincie romană (220–146 î.Hr.), urmărind transformarea statului roman în cea mai mare putere mediteraneană.

POLICANDRU (< ngr.) s. n. Candelabru cu mai multe brațe. **P.** din biserici au câte 12, 24 sau chiar mai multe brațe, luminile aprinse simbolizând stelele de pe bolta cerească, precum și virtuțile creștine.

POLICAPROLACTAMĂ (< fr. {i}) s. f. (CHIM.) Produs macromolecular poliamidic, obținut prin polimerizarea caprolactamei, folosit ca materie primă pentru fabricarea fibrelor sintetice.

POLICAR (< lat.) s. m. Degetul gros de la mână.

POLICARP (c. 70–156 sau 168 ori 177), părinte grec apostolic. Discipol al Sf. Ioan, care l-a instalat episcop de Smirna. Martirizat în timpul lui Marc Aureliu. Păstrător fidel al tradiției; este autorul unei Epistole către filipeni (a cărei autenticitate este discutabilă), conținând elemente de hristologie, soteriologie și ecleziologie. Biserica îl prăznuiește la 23 febr.

POLICARPIC, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + gr. *karpos* „fruct") adj. **1.** (Despre fructe) Care este compus din mai multe fructe mici. **2.** (Despre plante) Care înflorește și dă rod de mai multe ori în cursul ciclului de dezvoltare.

POLICE [pəli:s] **(The ~),** grup rock britanic. Constituit în 1976 de Gordon Sumner, alias Sting (voce, chitară bas), Henri Padovani, apoi Andy Summers (chitară) și Stewart Copeland (baterie). Stil de fuziune, aflat la încrucișarea genurilor rock, punk și reggae: „Roxanne", „Don't Stand So Close To Me", „Every Breath You Take". Autodesființat în 1985, foștii componenți urmând cariere solo.

POLICER (< *poliță*[1]) s. n. Poliță[1] **(1).**

POLICHETE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *khaite* „păr") s. n. pl. Clasă de anelide (viermi inelați), în general marine (ex. *Nereis*) cu parapode bine dezvoltate și cu numeroși peri *(Polychaeta)*. Unele specii sunt folosite în alimentație în unele țări tropicale.

POLICHINELLE [polișinel], unul dintre cele mai populare personaje comice ale teatrului de marionete, isteț dar certăreț. ✧ Expr. *Secretul lui P.,* lucru știut de toată lumea dar pe care toți se prefac a nu-l ști.

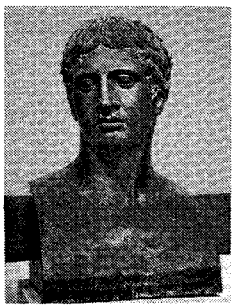

Policlet

POLICICLIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre subsanțe) Care conțin în moleculă mai multe cicluri formate din lanțuri închise de atomi.

POLICIOARĂ (< *poliță*[1]) s. f. **1.** Diminutiv al lui poliță[1]. **2.** Partea de jos a jugului.

POLICITEMIE (< fr.; {s} *poli-* + *cito-* + gr. *haima* „sânge") s. f. Poliglobulie.

POLICLET (POLYKLEITOS) (a doua jumătate a sec. 5 î.Hr.), sculptor și teoretician al artei grec. Și-a desfășurat activitatea (450–410) la Argos. Creator al unui canon al proporțiilor ideale ale corpului omenesc, pe care l-a aplicat în lucrările sale în bronz și marmură, cunoscute numai din replici/copii („Doryphoros", „Diadoumenos", „Amazoană rănită"). Lucrarea sa „Canon" (pierdută) este una dintre primele scrieri de teorie a artei din Antichitate. Alături de Fidias, cel mai important sculptor din epocă.

POLICLET CEL TÂNĂR (prima jumătate a sec. 4 î.Hr.), arhitect și sculptor grec. A construit teatrul din Epidaur; numeroase statui, cunoscute datorită descrierilor lui Pausanias.

POLICLINICĂ (< fr., engl.; {s} gr. *polis* „oraș" + *clinein* „a înghiți") s. f. Instituție medicală pentru consultații și tratament ambulatoriu, cuprinzând principalele specialități medicale; clădirea acestei instituții.

POLICLORURĂ (< fr.) s. f. ~ *de vinil* = clorură de polivinil. ~ *de viniliden* = clorură de poliviniliden.

POLICONDENSARE (< *poli-* + *condensare*) s. f. Reacție chimică (metodă de sinteză a polimerilor) în care are loc unirea alternantă a mai multor molecule de reactanți într-o macromoleculă, cu eliminarea concomitentă a unor produși secundari (apă, amoniac, acid clorhidric etc.). Se aplică în ind. chimică la obținerea poliamidelor, răși-

nilor sintetice, polimerilor silicoorganici. **P.** şi procesele similare stau la baza biosintezei protidelor, acizilor nucleici, celulozei.

POLICRATE (POLYKRATES) din Samos (?–c. 522 î.Hr.), tiran grec. Împreună cu fraţii săi Pantagnostos şi Syloson şi cu sprijinul partidei democratice din Samos, **P.** înlătură regimul oligarhic din Samos şi proclamă propria-i tiranie (c. 538–522 î.Hr.). Creează o flotă puternică şi o armată de mercenari cu care se impune în bazinul M. Egee, Samosul devenind un centru de răspândire a civilizaţiei greceşti. Activitate de mecena pentru numeroşi artişti ai epocii, la o curte vestită pentru lux şi strălucire. Atras într-o conspiraţie împotriva lui Darius I, este capturat şi executat, iar trupul este crucificat.

POLICROM, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + gr. *chroma* „culoare") adj. Executat în mai multe culori. ✦ Tipăritură executată în mai mult de patru culori (ex. ilustraţiile de cărţi sau reproducerile lucrărilor de artă). Uzual, se numesc **p.** şi lucrările executate doar în trei sau patru culori.

POLICROISM (< fr.; {s} *poli-* + gr. *khroma* „culoare") s. n. (FIZ.) Pleocroism.

POLICULTURĂ (< *poli-* + *cultură*) s. f. Sistem în care, într-o gospodărie, fermă etc., se practică concomitent mai multe tipuri de culturi agricole. Folosit în mod curent în agricultura tradiţională, orientată spre autoconsum, dar cu tendinţa de reintroducere şi în ţări dezvoltate economic, pentru a contracara efectele nefavorabile asupra mediului ale sistemului de monocultură.

POLIDACTILIE (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *daktylos* „deget") s. f. Malformaţie congenitală caracterizată prin prezenţa de degete supranumerare la membrele superioare sau inferioare.

POLIDEMONISM (< *poli* + *demonism*) s. n. Credinţa într-o multitudine de spirite, anterioară politeismului, alături de care a supravieţuit în multe cazuri. Spiritele, cel puţin iniţial, nu purtau nume individuale, astfel încât nu au devenit eroi precum zeii în mituri.

POLIDIPSIE (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *dipsa* „sete") s. f. Sete excesivă, patologică (care determină o ingerare exagerată de apă). P. survine în diabetul insipid, diabetul zaharat şi în unele boli psihice.

POLIE (< scr.) s. f. Depresiune carstică închisă, în general alungită, mărginită de versanţi abrupţi, cu fundul plat, acoperit cu aluviuni. De obicei s-a format prin îngemănarea mai multor *uvalas*-uri. Sin. *polje*.

POLIEDRAL, -Ă (< *poliedru*) adj. Care are formă de poliedru; poliedric.

POLIEDRIC, -Ă (< fr.) adj. Poliedral.

POLIEDRIE (< *poliedru*) s. f. Boală infecţioasă a viermilor de mătase şi a altor insecte, produsă de un virus. Se manifestă prin inflamarea viermilor şi colorarea lor în galben; în celulele şi în lichidele interne apar corpusculi cu aspect de poliedru.

POLIEDRU (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *hedra* „bază") s. n. Corp geometric mărginit de mai multe feţe plane poligonale ale căror intersecţii se numesc muchii, iar intersecţiile muchiilor se numesc vârfuri. ✧ *P. regulat* = **p.** cu toate feţele poligonale regulate şi toate unghiurile diedre congruente.

POLIELEU (POLILEU) (< ngr.) s. n. Cântare bisericească ortodoxă intercalată în slujba utreniei la anumite sărbători; carte liturgică conţinând imnuri destinate sărbătoririi Maicii Domnului.

POLIESTER (< fr. {i}) s. m. Produs macromolecular obţinut prin policondensarea unui acid dicarboxilic cu un alcool care conţine două sau mai multe grupări hidroxil în moleculă (ex. politereftalat de etenă).

POLIETILENĂ (< fr., germ. {i}) s. f. (CHIM.) Produs macromolecular obţinut prin polimerizarea etilenei; este un material solid, de culoare albă, cu densitate mică, cu punct de înmuiere 120–145°C şi cu bună rezistenţă mecanică şi chimică şi electroizolant. Se întrebuinţează la confecţionarea ambalajelor, a filmelor, a conductelor, a recipientelor, în electrotehnică etc. Se mai numeşte *polietenă*.

POLIETILENTEREFTALAT s. m. Politereftalat de etenă.

POLIFAG, -Ă (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *phagein* „a mânca") adj. (Despre animale; şi subst.) Care utilizează hrană variată (animală şi vegetală). În cazul mamiferelor se foloseşte de preferinţă termenul *omnivor*. Termenul, este folosit şi pentru insectele care folosesc ca hrană mai multe specii de plante.

POLIFAGIE (< fr. {i}) s. f. **1.** (BIOL.) Modul de nutriţie al organismelor polifage. **2.** (MED.) Foame excesivă, patologică (determinând o ingerare exagerată de alimente), simptom caracteristic diabetului zaharat.

POLIFAZAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre sisteme de tensiuni sau de curenţi

Ulise scoţându-i ochiul lui Polifem

electrici alternativi) Care are fazele iniţiale diferite.

POLIFEM (POLYPHEMOS) (în mitologia greacă), unul dintre ciclopi, fiul zeului Poseidon şi al nimfei Thoosa. În „Odiseea" apare ca un uriaş antropofag. Ulise l-a îmbătat şi i-a scos singurul ochi pentru a scăpa, împreună cu tovarăşii săi, din peştera în care erau ţinuţi prizonieri. Potrivit unei legende din epoca elenistică, **P.** o iubea pe nereida Galateea şi l-a ucis pe iubitul acesteia, Akis.

POLIFENOL (< fr.) s. m. Compus organic din clasa fenolilor, care conţine două sau mai multe grupări hidroxil legate de un radical aromatic (ex. pirocatechina, hidrochinona etc.).

POLIFILETIC, -Ă adj. ({s} *poli-* + gr. *phylon* „rasă") adj. (Despre grupuri de organisme) Care descind din mai mulţi strămoşi diferiţi (de ex. mamiferele insectivore). În prezent se consideră că acestea nu sunt grupuri naturale, deci nu pot constitui unităţi taxonomice.

POLIFONIC, -Ă (< fr.) adj. Care ţine de polifonie, bazat pe polifonie.

POLIFONIE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *phone* „sunet") s. f. (MUZ.) Arta şi tehnica suprapunerii a două ori a mai multor părţi vocale sau instrumentale, melodic independente, a căror corelare este predominant orizontală (contrapunct), dar şi verticală (armonia).

POLIGAM (< fr.; {s} *poli-* + gr. *gamos* „căsătorie") s. m. Bărbat căsătorit cu mai multe femei în acelaşi timp.

POLIGAMIE (< fr., lat.) s. f. Formă de căsătorie în care un bărbat (o femeie) are, în acelaşi timp, mai multe soţii (soţi). În majoritatea statelor, p. constituie o infracţiune. V. *poliandrie, poliginie*.

POLIGENIE (< fr.) s. f. (GENET.) Determinarea unui anumit caracter (de exemplu înălțimea, culoarea pielii) prin acțiunea combinată a mai multor gene; acest tip de caractere prezintă o variație continuă.

POLIGINIE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *gyne* „femeie") s. f. Situație în care un bărbat are concomitent mai multe soții. O formă aparte o constituie *p. sororală*, practicată de unele triburi, care trăiesc în condiții de mediu dificile, prin care bărbatul ia în căsătorie, și deci în grija sa, și pe surorile primei soții.

POLIGLOBULIE (< fr.; {s}; {s} *poli-* + lat. *globulus* „globul") s. f. Creșterea anormală a numărului de globule roșii din sânge (peste 5,5 mil./mm^3); policitemie, eritremie. Poate fi relativă (în urma unui șoc, a unei arsuri etc.) sau reală (în unele boli ale splinei, în urma unei șederi prelungite la înălțimi mari).

POLIGLOT, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + gr. *glotta* „limbă") adj. (Și subst.) Care vorbește mai multe limbi. ✦ Care este scris în mai multe limbi; care se referă la mai multe limbi.

POLIGNAC [poliñak], familie princiară franceză. Mai important: **Jules Auguste Armand Marie, prinț de ~** (1780–1847), om politic francez. Fiu al ultraregalistului duce de **P.**, a fost forțat de Revoluția Franceză să se exileze în Marea Britanie; revenit în Franța, a fost arestat pentru conspirație împotriva lui Napoleon și închis (1804–1813). Prim-min. și ministru de Externe (1829–1830). A promulgat „cele patru ordonanțe" care au provocat Revoluția din iul. 1830. Arestat și condamnat. Amnistiat (1836), a plecat în exil (până în 1845).

POLIGNOT (POLYGNOTOS) din THASOS (prima jumătate a sec. 5 î.Hr.), pictor grec. Activ la Atena (470–440 î.Hr.). Ample compoziții murale inspirate din literatura homerică, cunoscute astăzi doar din descrierile lui Pausanias și Pliniu. Inovator în privința redării expresiei și spațiului, prin crearea mai multor planuri. A influențat pictura pe vase.

POLIGON (< fr.; {s} *poli-* + gr. *gonia* „unghi") s. n. **1.** (MAT.) Suprafață plană mărginită de mai multe segmente de linii drepte, numite laturi, intersecțiile laturilor numindu-se vârfurile poligonului. ✧ *P. convex* = p. care rămâne în întregime de aceeași parte a oricărei drepte determinate de laturile sale. *P. concav* = p. care este intersectat de unele drepte determinate de laturile sale. **2.** (FIZ.) *Regula poligonului* = regulă conform căreia suma mai multor vectori este vectorul care închide conturul poligonal format prin așezarea cap la cap a acestora. **3.** (SPORT) *P. de tir* = teren amenajat și dotat cu instalațiile necesare pentru a face antrenament și a executa probele de tir. **4.** (MILIT.) *P. de tragere* = porțiune de teren, special amenajată, pentru executarea tragerilor de instrucție și de luptă. **5.** Teren amenajat pentru învățarea conducerii autovehiculelor.

POLIGONACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, cele mai multe erbacee, cu frunze alterne, întregi, simple, cu stipele concrescute, cu flori mici, cu perigon sepaloid sau petaloid, larg răspândite pe glob (*Polygonaceae*). Cuprinde unele plante de cultură ca hrișca și reventul, dar majoritatea sunt plante spontane (ex. troscotul, ștevia, broscarița).

POLIGONAL, -Ă (< *poligon*) adj. Care are formă de poligon **(1).** ✧ *Linie p.* = linie care mărginește interiorul unui poligon. *Sol p.* = sol acoperit cu o rețea de crăpături care delimitează între ele poligoane cu diametrul de 8–10 m, dând un aspect caracteristic terenului. Se formează în ținuturile arctice, ca urmare a procesului repetat de înghеț–dezgheț. Uneori, de-a lungul crăpăturilor, se acumulează pietre colțuroase, care au fost împinse la suprafață în timpul înghețului (poligoane de pietre), alteori crăpăturile sunt acoperite cu vegetație de tundră, în timp ce suprafețele cuprinse în interiorul poligonului sunt aproape lipsite de vegetație (poligoane de vegetație).

POLIGRAF (< fr.; {s} *poli-* + gr. *graphein* „a scrie") s. m. **1.** (Rar) Autor care aparține unor genuri variate; *p. gener.* autor care a scris mult. **2.** Aparat cu care se reproduce un manuscris în mai multe exemplare.

POLIGRAFIC, -Ă (< germ. {i}) adj. Care aparține poligrafiei, privitor la poligrafie.

POLIGRAFIE (< germ., fr., rus.) s. f. Ramură industrială care se ocupă cu tipărirea cărților, revistelor, ziarelor etc., precum și cu fabricarea diverselor materiale specifice industriei grafice. ✦ Tehnica tipografică.

POLIHIBRIDARE (< *poli-* + *hibridare*) s. f. (GENET.) Hibridare între doi genitori care diferă între ei prin două (dihibridare), trei (trihibridare) sau mai multe perechi de caractere.

POLIHRONIADE, Elisabeta (n. 1935, București), șahistă română. Mare maestră internațională. Campioană națională de șapte ori și campioană a Europei (1971). Participantă la zece ediții ale Olimpiadei de șah, câștigă 9 medalii (șase cu echipa, trei individual). Concurează la fazele de zonă ale Campionatului Mondial. Participă la peste 100 de turnee internaționale. Autoare de cărți teoretice despre șah. Editor al „Revistei române de șah — Gambit".

Elisabeta Polihroniade

POLIIZOBUTILENĂ (< fr. {i}) s. f. Produs macromolecular obținut prin polimerizarea izobutilenei la temperatură joasă, întrebuințat ca izolant electric, modificator al cauciucului, aditiv etc.

POLIIZOPREN (< fr. {i}) s. m. Produs macromolecular sintetic (cauciuc sintetic) obținut prin polimerizarea izoprenului și ale cărui proprietăți sunt asemănătoare cu acelea ale cauciucului natural.

POLILEU s. n. v. **polieleu.**

POLILOGHIE (< ngr.; {s} *poli-* + gr. *logos* „cuvânt") s. f. Expunere, relatare excesiv de amplă și de prolixă; vorbărie, pălăvrăgeală.

POLIMER (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *meros* „parte") s. m. Substanță macromoleculară obținută prin polimerizare, a cărei moleculă este alcătuită prin unirea în lanț a unui număr oarecare de molecule de monomer. Se disting *p. naturali* sau *biopolimeri* (ex. protide, acizi nucleici, cauciuc natural) și *sintetici* (ex. polietilenă, poliamide, rășini epoxidice obținute prin *polimerizare* și *policondensare*). După structura moleculară se deosebesc: *p. liniari* (filiformi), *ramificați* și *tridimensionali.* Sunt **p.:** masele plastice, fibrele chimice, cauciucurile, lacurile și vopselele, cleiurile etc. Din biopolimeri sunt formate celulele tuturor organismelor vii. Termenul de **p.** a fost introdus (1833) de *J. J. Berzelius.*

POLIMERIZA (< fr.) vb. I tranz. A face, a realiza o polimerizare.

POLIMERIZARE (< *polimeriza*) s. f. Reacție chimică (metodă de sinteză a polimerilor) în urma căreia substanțe cu masă moleculară mică, având caracter nesaturat (monomeri), se transformă în substanțe cu masă moleculară mai mare (polimeri), păstrând aceeași compoziție procentuală și aceeași aranjare a atomilor în moleculă. Se aplică în industrie pentru obținerea poliolefinelor, polistirenului, poliacrilaților, a majorității cauciucurilor.

POLIMETACRILAT (< fr., engl.) s. m. Polimer al esterilor acidului metacrilic; plexiglas, stiplex. ✧ *P. de metil* = produs macromolecular obținut prin polimerizarea metacrilatului de metil. Este o masă sticloasă, transparentă, termoplastică, cu caracteristici optice remarcabile, rezistentă din punct de vedere mecanic și chimic. Se întrebuințează la fabricarea sticlei organice, în chirurgia ortopedică pentru înlocuirea diferitelor oase, la confecționarea protezelor dentare etc.

POLIMETALIC, -Ă (< *poli-* + *metalic*) adj. (Despre minerale, minereuri și zăcăminte ale acestora) Care conține mai multe metale.

POLIMETRIE (< it.; {s} gr. *polymetros* „compus din mai mulți metri") s. f. (MUZ.) Suprapunere simultană a două sau mai multor măsuri în care timpii tari inițiali nu coincid întotdeauna. ✦ (LIT.) Folosirea mai multor tipuri de *metru* într-o operă poetică, de obicei de întindere mai mare. Folosită mai ales în perioada barocului și romantismului, dar și în poezia contemporană.

POLIMIXINE (< fr.) s. f. pl. Antibiotice obținute din diferite varietăți de *Bacillus polymyxa;* au acțiune bactericidă asupra unor microbi ca bacilul piocianic.

POLIMNIA (POLYHYMNIA) (în mitologia greacă), muza imnurilor sacre și în genere a poeziei religioase, iar mai târziu a retoricii. Este reprezentată cu fața într-un văl, într-o atitudine de meditație cu un sul în mână. I se atribuie inventarea lirei.

POLIMORF, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + gr. *morphe* „formă") adj. (FIZ.; despre substanțe) Care prezintă polimorfism **(1).**

POLIMORFISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Proprietate a unor substanțe de a se putea prezenta în două (dimorfism) sau mai multe forme cristaline distincte (ex. **p.** carbonatului de calciu, care apare sub formă de aragonit sau de calcit). 2. (BIOL.) Proprietate a unor specii de a se prezenta sub mai multe aspecte morfologice. ✦ Variabilitate pronunțată în cadrul unei specii care cuprinde numeroase rase (ex. fluturele *Vanessa urticae,* planta *Gentiana cruciata* etc.). ✧ *P. genetic* = alcătuire a unei populații din același habitat din mai multe tulpini de indivizi, deosebite între ele morfologic și prin zestrea lor ereditară. *P. sezonier* = schimbare a înfățișării unui individ în cursul anului, în funcție de anotimp (de obicei manifestată prin dimorfism, respectiv aspectul de iarnă și cel de vară).

POLINEVRITĂ (< fr.; {s} *poli-* + gr. *neuron* „nerv") s. f. Boală a nervilor periferici, de natură infecțioasă, toxică, alergică sau carențială, manifestată prin tulburări de sensibilitate, paralizii și atrofii musculare bilaterale, mai accentuate la extremitățile membrelor (ex. **p.** alcoolică).

POLINEZIA, grup de ansambluri insulare în partea centrală a Oc. Pacific, cuprinse între 23°30' lat. N și 28° lat. S și între 176° long. E și 109°20' long. V, reprezentând partea de E a Oceaniei; se extinde pe c. 7 600 km de la N la S și pe c. 9 200 km de la E la V, pe c. 45 mii km^2 (teritoriul emers). Cuprinde arh. Hawaii, Tuvalu, Phoenix, Tonga, Tokelau, Samoa, Cook, Line, Ins. Societății, Tubuai, Marchize, Tuamotu, Ins. Paștelui etc., cu insule vulcanice sau coraligene joase. Climă ecuatorială și tropicală oceanică. Păduri tropicale și savane. Cocotieri, bananieri, trestie de zahăr, ananas, taro, manioc. Pescuit. O mare parte a locuitorilor **P.** se înrudesc cu cei din Arh. Malaez, dar mulți dintre ei au origine mixtă, limba lor aparținând subfamiliei austronesiene. Constituie o regiune etnografică originală.

POLINEZIA FRANCEZĂ, posesiune franceză în Oc. Pacific, formată din patru grupuri principale de insule vulcanice și coraligene aparținând Polineziei: Ins. Societății, Marchize, Tubuai și Tuamotu; 4,2 mii km^2 teritoriu emers, răspândit pe mai mult de 5 mii. km^2 de ocean; 219,5 mii loc. (1996). Centrul ad-tiv: *Papéete* (în ins. Tahiti). Limba oficială: franceza. Cocotieri, trestie de zahăr, bumbac, cafea, vanilie. Expl. forestiere și de fosfați. Pescuit. Turism. Din 1946 a primit statut de „teritoriu de peste mări" al Franței. În perioada 1966–1975 pe unii atoli de aici (în special pe atolul *Mururoa*) s-au efectuat experiențe nucleare subterane.

POLINEZIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație din insulele părților de E și de S ale

Polinice și Eteocle

Oceaniei, din familia de limbi malaiezo-polineziană. ✦ Persoană care face parte din această populație. **2.** Adj. Care aparține polinezienilor **(1),** privitor la polinezieni.

POLINIC, -Ă (< *polen*) adj. Care se referă la polen.

POLINICE (în mitologia greacă), fiul lui Edip și al locastei. S-a înțeles cu fratele său Eteocle să împartă tronul Tebei, domnind fiecare câte un an. Deoarece Eteocle nu a respectat convenția, **P.** a pornit o expediție contra Tebei („Cei șapte împotriva Tebei"). Cei doi frați s-au ucis unul pe altul pe câmpul de luptă.

POLINIE (< fr.) s. f. **1.** Canal navigabil printre ghețurile marine. **2.** Grupare de granule de polen formată în loja unei antere florale.

POLINOM (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *nomos* „parte") s. n. Sumă algebrică a mai multor monoame.

POLINOMIAL, -Ă (< *polinom*) adj. Care are caracter de polinom; care se poate scrie ca un polinom.

POLINUCLEAR, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. (HIST.; despre celule, protoplasmă etc.) Care are mai mulți nuclei. 2. S. n. Globul alb al cărui nucleu prezintă mai mulți lobi, cu granulație specifică. Sin. *granulocit.*

POLINUCLEOTIDAZE s. f. pl. (BIOCHIM.) Nucleofosfataze.

POLINUCLEOZĂ (< fr.) s. f. Creștere peste valorile normale a polinuclearelor **(2)** din sânge, apărută în diferite boli (ex. infecții, intoxicații).

POLIODĂ (< fr.; {s} *poli-* + gr. *hodos* „drum") s. f. Element neliniar multipolar de circuit electric (ex. tub electronic, tranzistor). ✦ Tub electronic cu numărul de electrozi mai mare decât doi.

POLIOMIELÍTĂ (< fr.; {s} gr. *polios* „cenușiu" + *myelos* „măduvă") s. f. Inflamație a substanței cenușii a măduvei spinării. ✧ *P. anterioară acută* = boală infectocontagioasă, virotică, întâlnită mai ales la copii, caracterizată prin lezarea neuronilor motori din măduva spinării și a nucleilor motori ai nervilor cranieni urmată de paralizii. În prezent incidența ei s-a redus mult ca urmare a vaccinării antipolio obligatorii. Sin. *paralizie infantilă*. ✧ *P. anterioară cronică* = boală degenerativă a neuronilor motori din măduva spinării.

POLIOXIMETILÉNĂ (< fr.) s. f. Polimer al formaldehidei.

PÓLIP (< fr., lat., germ.; {s} gr. *polipous* < *polys* „mai mulți" + *pous* „picior") s. m. **1.** (ZOOL.) Denumire dată celenteratelor fixate, care au formă de săculeț, cu un orificiu buco-anal înconjurat de tentacule la polul superior; se înmulțesc prin înmugurire sau diviziune și trăiesc solitar (ex. hidra, dedițelul-de-mare) sau în colonii (polipii coralieri, v. *corali*). **2.** Tumoră benignă, pedunculată, care se dezvoltă pe o mucoasă (ex. **p.** nazal, **p.** colului uterin, **p.** rectali, **p.** colonului). În unele cazuri pot evolua spre tumori maligne (în special **p.** aparatului digestiv).

POLIPEPTÍDE (< fr.) s. n. pl. Polimeri alcătuiți din aminoacizi (6–10 sau chiar mai mulți) legați între ei prin legături peptidice. Din această categorie fac parte diverse antibiotice, toxine, substanțe hormonale.

POLIPLOÍD, -Ă (< fr. {i}; {s} *poli-* + fr. [*di*]*ploide* „cu un număr par de cromozomi") adj. (GENET.; despre un organism sau un nucleu) Care prezintă fenomenul de poliploidie.

POLIPLOIDÍE (< fr. {i}) s. f. (GENET.) Fenomen frecvent, mai ales la plante și la animalele inferioare, prin care are loc o multiplicare a numărului de seturi de cromozomi *(n)* (spre deosebire de numărul obișnuit de două seturi, *2n*, întâlnit la organismele diploide). Organismele pot fi astfel triploide *(3n)*, tetraploide *(4n)* etc. Fenomenul de **p.** este corelat cu o mărire a dimensiunilor celulelor și, în general, a habitusului, organismele respective prezentând adesea gigantism.

POLIPNÉE (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *pnein* „a respira") s. f. Creștere a frecvenței respirației peste limitele normale.

POLIPÓD, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + gr. *pous, podos* „picior") adj. Care are mai multe picioare.

POLIPODIACÉE (< fr.) s. f. pl. Familie de ferigi erbacee perene (*Polypodiaceae*), cu frunze întregi sau penat-sectate, cu sori circulari sau alungiți, lipsiți de induzie (foița care acoperă sorii la alte familii de ferigi). Printre cele mai răspândite în România se numără feriga de câmp (*Pteridium aquilinum*), fereguța dulce (*Polypodium vulgare*). În zona tropicală există numeroase **p.** epifite.

POLIPORACÉE (< *poli-* + *por*) s. f. pl. Familie de ciuperci basidiomicete, cu fructificații anuale sau perene, în general mari, în formă de cruste, de console, de copită sau de pălărie cu picior; pe partea inferioară au numeroși pori. Unele sunt comestibile, altele trăiesc pe trunchiurile arborilor și provoacă putrezirea lemnului (ex. iasca).

POLIPÓZĂ (< fr.) s. f. Boală caracterizată prin dezvoltarea mai multor polipi pe aceeași mucoasă (ex. **p.** gastrică, **p.** nazală).

POLIPROPÉNĂ (< fr.) s. f. Polipropilenă.

POLIPROPILÉNĂ (< fr.) s. f. (CHIM.) Produs macromolecular obținut prin polimerizarea catalitică a propilenei. Material plastic ușor, rezistent la temperaturi ridicate și la coroziune, folosit la fabricarea conductelor, a recipientelor pentru industria chimică, a obiectelor de menaj etc. Sin. *polipropenă*.

POLIPTÍC (< fr.; {s} *poli-* + gr. *ptyks* „cută") s. n. **1.** Pictură executată pe mai multe panouri (articulate) care cuprind fiecare câte o scenă dintr-o suită compozițională. **2.** Tip de altar alcătuit din mai multe perechi de aripi mobile și o parte fixă, decorate cu picturi sau reliefuri organizate în cicluri iconografice, închizând în centru un scrin, pe care uneori este plasată o statuie.

POLIRITMÍE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *rhythmos* „ritm") s. f. (MUZ.) Combinație simultană a două sau a unor structuri ritmice diferite, în care accentele principale nu coincid.

PÓLIS (cuv. gr. „cetate") s. n. (În Grecia antică) Formă de organizare statală autonomă, de oameni liberi care își stabilesc propria formă de organizare instituțională. Conceptul de **p.** a fost conștientizat de greci o dată cu războaiele persane. ✦ Oraș-stat care avea independență economică și politică.

POLISARIO, Frontul ~, front de Eliberare Națională a Saharei Occidentale, constituit în 1973, când Spania a abandonat acest protectorat. În 1976 a proclamat Republica Arabă Sahariană Democratică și a fost recunoscut în 1979 de Mauritania, apoi de mai multe state africane, iar în 1982 de Organizația pentru Unitatea Africană. A dus un îndelungat război de gherilă (1976–1988) împotriva Marocului (care anexase o parte a Saharei Occidentale), soldat cu un plan de pace susținut de O.N.U.

POLISEMÁNTIC, -Ă adj. (Despre cuvinte) Care are mai multe sensuri.

POLISEMÍE (< fr.; {s} *poli-* + gr. *sem*[*aino*] „a însemna") s. f. Calitate a unui cuvânt sau a unei unități frazeologice de a avea mai multe sensuri.

POLISEPAL, -Ă (< fr.) adj. (Despre caliciul florilor) Care este alcătuit din mai multe sepale.

POLISILÁBIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre cuvinte) Care are două sau mai multe silabe.

POLISILOGÍSM (< fr. {i}) s. n. Raționament deductiv alcătuit dintr-o înlănțuire de silogisme, în care concluzia silogismului anterior (prosilogismul) devine una dintre premisele silogismului următor (episilogismul).

POLISINDÉTON (< fr.) s. n. Figură de stil care constă în repetarea unei conjuncții la începutul fiecăreia dintre propozițiile unei fraze sau înaintea fiecărui termen al unei enumerări pentru a accentua o anumită idee, pentru a da forță discursului.

POLISPORTÍV, -Ă (< *poli-* + *sportiv*) adj. (Și subst.) Care practică mai multe sporturi.

POLISTIRÉN (< fr., engl.) s. m. (CHIM.) Produs macromolecular obținut prin polimerizarea stirenului. Este solid, incolor, transparent, termoplastic, bun izolant electric; se întrebuințează în electrotehnică și la fabricarea unor obiecte de larg consum.

POLISULFÚRĂ (< fr.) s. f. Compus obținut prin topirea sulfurilor cu sulf sau prin dizolvarea sulfului în soluție de sulfuri; poate fi de culoare galbenă până la roșu. Se cunosc **p.** ale metalelor alcaline și alcalino-pământoase. Se întrebuințează în chimia analitică și la combaterea paraziților plantelor.

POLITÉHNIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care cuprinde sau se referă la mai multe științe, la mai multe specialități tehnice.

POLITEÍSM (< fr. {i}; {s} gr. *polytheos* „care crede în mai mulți zei") s. n. Formă de religie constituită pe credința în mai mulți zei, între care existau relații de rudenie și de subordonare: un zeu suprem și celelalte

divinități care erau complementare și subalterne. **P.** este caracteristic mai ales religiilor antice (egipteană, sumeriană, babiloniană, chineză, vedică, greacă, romană, maya, aztecă, celtică, japoneză, slavă) și religiilor triburilor primitive.

POLITEIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de politeism, privitor la politeism. **2.** S. m. și f. Adept al politeismului.

POLITEREFTALAT (< fr. {i}) s. m. (CHIM.) ~ *de etenă* = produs macromolecular obținut prin policondensarea acidului tereftalic (sau a tereftalatului de metil) cu etilenglicol. Se folosește la fabricarea fibrelor sintetice, comercializate sub denumirile de terii, terilen, tergal, dakron etc.; polietilentereftalat.

POLITETRAFLUORETILENĂ (< fr. {i}) s. f. (CHIM.) Produs macromolecular obținut prin polimerizarea tetrafluoretilenei, foarte rezistent din punct de vedere chimic, stabil la temperaturi cuprinse între 70 și 300°C. Este întrebuințat la fabricarea garniturilor și țesăturilor rezistente la coroziune și la foc, a izolatorilor electrici etc. Sin. *teflon.*

POLITEȚE (după fr. *politesse*) s. f. Mod de comportare care se caracterizează prin bună-cuviință, respect și amabilitate în relațiile cu ceilalți oameni. ✧ *Pronume de p.* = pronume personal la persoana a doua și a treia, întrebuințat în semn de respect față de persoana căreia ne adresăm sau despre care se vorbește.

POLITIC, -Ă (< lat., ngr., fr.; {s} gr. *polis* „oraș") adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține politicii, referitor la politică. ✧ *Drepturi p.* = drepturi de participare directă sau indirectă a cetățenilor la activitatea de conducere a statului. *Om (clasă) p.* = persoană (totalitatea persoanelor) care își desfășoară activitatea principală în sfera politicii. **2.** S. f. Știința și arta de a guverna un stat; formă de organizare și conducere a comunităților umane, prin care se instituie și menține ordinea internă și se garantează securitatea externă a comunităților respective. Expresie concentrată a economicului. ✦ Subsistem, suprastructură politică a sistemului social, incluzând conștiința politică (psihologică și ideologică), relațiile politice (raporturile de alianță și intermediare), instituțiile (în primul rând statul) și organizațiile politice (partide, uniuni etc.) **3.** Tactica, strategia, metodele și mijloacele folosite de organele puterii în vederea realizării obiectivelor fixate; ideologia care reflectă această activitate. ✧ *P. externă* = totalitatea metodelor și mijloacelor pe care le folosește un stat în vederea atingerii anumitor obiective pe plan internațional. ✧ *P. veniturilor* = politică economică cu caracter de indicații sau coercitiv care urmărește în principal determinarea nivelului salariilor sau a pensiilor, astfel încât creșterea acestora să fie compatibilă cu obiectivele programelor economice. Poate fi aplicată direct numai asupra salariilor bugetarilor sau a pensiilor; în ceea ce privește veniturile particulare sau capitalurile poate acționa indirect, prin **p.** fiscală sau controlul bunurilor și serviciilor. *P. economică* = componentă esențială a politicii globale a puterii publice a unui stat, care constă în stabilirea unor obiective economice și sociale (creșterea economică, ocuparea forței de muncă, echilibrul balanței de plăți externe, stabilitatea prețurilor, creșterea veniturilor, dezvoltarea unor domenii strategice etc.), ierarhizarea obiectivelor și utilizarea mijloacelor și tehnicilor adecvate pentru realizarea acestora. *P. fiscală* = ansamblul măsurilor care acționează asupra bilanțului public fie din punct de vedere al intrărilor (impozite directe și indirecte), fie din punct de vedere al ieșirilor (consumul și cheltuielile publice). *P. monetară* = ansamblul instrumentelor puse la dispoziția autorității monetare pentru a controla oferta monetară și importul global al creditului. Orice variație a ofertei monetare determină o variație a dobânzii. **4.** Cunoaștere politică cristalizată în doctrine, teorii etc., conștiință politică, inclusiv ideologia politică și știința politică. **5.** Fig. Dibăcie, abilitate în atingerea unor scopuri.

POLITICIAN (< fr.) s. m. **1.** Om politic; persoană care face politică (în interes personal, de grup etc.); persoană care deține un rol important în politică. **2.** (Peior.) Persoană care face din politică un mijloc pentru realizarea intereselor personale.

POLITICIANISM (< *politician*) s. n. Comportament politic bazat pe interesele personale, de grup sau de partid.

POLITICOS, -OASĂ (< ngr.) adj. Cuviincios, respectuos; amabil, curtenitor.

POLITIS, Nikolaos Sokrates (1872–1942), jurist și diplomat grec. Ministru de Externe (1916–1920, 1922, 1936), delegat la Conferința de Pace de la Paris (1919). Președinte al Societății Națiunilor (1932) și al Institutului de Drept Internațional (1937–1942). A publicat lucrări de jurisprudență („Justiția internațională", „Noi tendințe în dreptul internațional").

POLITIZA (< germ.) vb. I tranz. A da caracter politic, a orienta ceva în sens politic; a prezenta ceva sub raport politic; a interpreta politic.

POLITOLOG, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în politologie.

POLITOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a științelor sociale care studiază activitățile, relațiile, instituțiile sistemelor politice. Termen propus, în 1954, de E. Fischer Baling și A. Thérive ca denumire pentru *știința politică.* Inițial s-a ocupat de instituții, ulterior s-a îndreptat spre structurile puterii și procesele decizionale.

POLITONALITATE (< fr., germ. {i}; {s} *poli-* + gr. *trope* „schimbare") s. f. (MUZ.) Procedeu constând în suprapunerea a două sau mai multe fragmente muzicale aparținând fiecare unei tonalități diferite.

POLITROP, -Ă (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *trope* „schimbare") adj. (Despre transformări ale sistemelor fizico-chimice fluide) În care variază toți (sau unii dintre) parametrii fluidului, iar căldura specifică rămâne constantă și independentă de presiune și de volumul specific (ex. transformările izobare, izoterme, adiabatice etc.).

POLITZER [politsęr], **Georges** (1903–1942, n. Oradea), filozof și psiholog francez de origine maghiară. Propune o analiză concretă a vieții psihice a omului în relație cu mediul social, criticând iraționalismul și freudismul („Criza psihologiei contemporane", „Bergsonismul — o mistificare filozofică", „Critica fundamentelor psihologiei"). Participant la Rezistență, a fost arestat și executat.

POLIȚAI (< germ.) s. m. **1.** Șef al poliției într-un oraș de provincie sau într-o circumscripție a sa în vechea organizare administrativă a țării. **2.** Agent de poliție; polițist.

POLIȚĂ¹ (< sl.) s. f. **1.** Suport de scândură, fixat orizontal pe un perete și pe care se țin diferite obiecte; policer. **2.** (GEOGR.) *P. structurală* = mică treaptă pe versanții stâncoși, sculptați în strate de rezistență diferită, apărută ca urmare a înlăturării mai rapide prin eroziune a rocilor mai friabile.

POLIȚĂ² (< it.) s. f. **1.** (FIN.) Document emis într-o formă specială, reprezentând un titlu de credit (cambie, bilet la ordin), prin care se atribuie creditorului sau posesorului acestuia

dreptul de încasare, la scadență, a sumelor înscrise, care reprezintă prețul mărfurilor livrate sau prestate debitorului. ✧ Expr. *A plăti cuiva poliță* (sau *o poliță*) = a se răzbuna pe cineva. ✧ *Poliță în alb* = poliță pe care nu figurează numele beneficiarului. **2.** *P. de asigurare* (sau *contract de asigurare*) = document prin care se concretizează încheierea asigurării, respectiv prin care asiguratul se obligă să plătească o primă asiguratorului, iar acesta se obligă ca, la producerea unui anume risc, să plătească asiguratului sau beneficiarului despăgubirea sau suma asigurată, numită și indemnizație, în limitele și în termenele convenite.

POLIȚIE (< rus., germ., fr.) s. f. **1.** Organ de stat însărcinat cu menținerea ordinii și cu reprimarea infracțiunilor. ✧ *P. judiciară* = secție a poliției care se ocupă cu urmărirea infractorilor de drept penal pentru a fi deferiți justiției. ✦ Clădirea în care își are sediul acest organ. **2.** Atribuția de control și de supraveghere a ordinii publice.

POLIȚIENEȘC, -EAȘCĂ (< *poliție*) adj. Care aparține poliției, privitor la poliție, de poliție; polițist[2].

POLIȚIST[1] (< germ.) s. m. Agent, funcționar de poliție **(1).**

POLIȚIST[2], **-Ă** (< *polițist*[1]) adj. **1.** Polițienesc. ✦ (Despre romane, filme etc.) A cărui intrigă, complicată, desfășurată în ritm alert, e construită de obicei în jurul unei anchete criminalistice sau judiciare. **2.** (Despre state, regimuri politice etc.) Care se sprijină pe poliție și pe jandarmerie și își exercită, de obicei, puterea prin metode coercitive, violente și abuzive.

POLIURETAN (< fr., engl., germ.) s. m. (CHIM.) Produs macromolecular obținut prin polimerizarea di- sau poliizocianaților cu glicoli sau prin policondensarea esterilor diclorcarbonici ai glicolilor cu diamine. **P.** se întrebuințează la fabricarea lacurilor, a adezivilor, ca materiale plastice etc.

POLIURIE (< fr. {i}; {s} *poli-* + gr. *uron* „urină") s. f. Eliminare crescută de urină; poate fi fiziologică sau patologică (ex. în diabet, în nefropatii etc.).

POLIVALENT, -Ă (< fr.; {s} *poli-* + lat. *valent-* „care poate") adj. **1.** (CHIM.) Care poate funcționa în mai multe stări de valență. **2.** Care îndeplinește mai multe funcții; care are diferite capacități, posibilități de funcționare. ✦ Fig. (Despre oameni) Care are calități, posibilități multiple.

POLIVALENȚĂ (< fr.) s. f. **1.** (CHIM.) Însușire a unui element de a fi polivalent. **2.** Însușirea de a fi polivalent **(2).**

POLIVANOV, Evgheni Dmitrievici (1891–1938), lingvist rus. Prof. univ. la Leningrad. Elev al lui Baudouin de Courtenay. A propus adoptarea alfabetului latin pentru transcrierea limbilor turcice din U.R.S.S. Lucrări asupra limbilor și literaturilor japoneză, chineză, uzbecă. În 1929 a luat poziție împotriva lucrării lui N.I. Marr „Noua doctrină asupra limbajului"; demis din toate funcțiile, a fost exilat în Asia Centrală, arestat (1937) și executat.

POLIVINIL (< fr.) subst. *Acetat de ~* = compus macromolecular obținut industrial prin saponificarea poliacetatului de vinil, folosit în industria materialelor plastice, la fabricarea fibrelor sintetice, a lacurilor etc.

POLIVITAMINE (< *poli-* + *vitamină*) s. f. pl. Preparate medicamentoase care conțin un complex de vitamine, cu adaos de lecitină și sulfat feros.

POLIVOLTIN (< fr.; {s} *poli-* + lat. *voivo* „a desfășura") adj. (Despre rasele de viermi de mătase) Care are mai multe generații în cursul aceluiași an.

POLIZAHARIDE (< fr. {i}) s. f. pl. Produși macromoleculari naturali din clasa hidraților de carbon $(C_6H_{10}O_5)_n$, rezultați prin policondensarea unui număr variabil de monozaharide, în special glucoză. Intră în alcătuirea organismelor vii de diferite tipuri. Cele mai cunoscute p. sunt: *celuloza*, *chitina* (cu rol în structura organismelor), *amidonul*, *glicogenul* (substanțe de rezervă). Se obțin prin prelucrarea corespunzătoare a unor materii prime, ca: bumbacul, lemnul, stuful, cartofii, cerealele etc.

POLIZARE (< *polizor*) s. f. **1.** (TEHN.) Procedeu de prelucrare prin așchiere a suprafețelor pieselor cu ajutorul polizorului. **2.** (METAL.) Operație de laminare la rece a foilor din tablă subțire, recoaptă și decapată, pentru a fi ulterior cositorite.

POLIZIANO [politsiano] **(Angelo Ambrogini,** zis **il ~)** (1454–1494), scriitor și savant renascentist italian. Protejat al lui Lorenzo de Medici. Lirică rafinată, de virtuozitate formală („Stanțele pentru turnir", „Rime"), drame pastorale („Povestea lui Orfeu", transpusă de Monteverdi în muzică). Analiză critică de texte („Miscellanea"). Ode și elegii în latină și greacă. A tradus „Iliada" în latină.

POLIZOR (< fr.) s. n. Mașină-unealtă pentru prelucrarea suprafețelor prin abrazare, cu ajutorul unei pietre abrazive în formă de cilindru, disc, trunchi de con etc., acționată de un motor electric sau pneumatic.

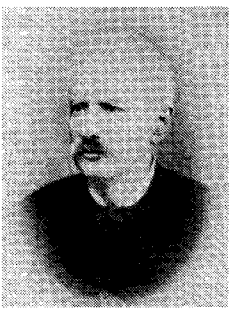

Gheorghe Polizu

James Knox Polk

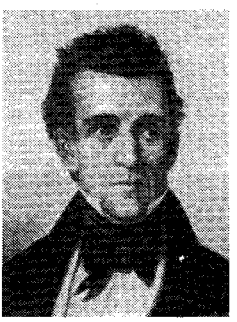

POLIZU, Gheorghe (1819–1886, n. București), anatomist român. M. de onoare al Acad. (1871), primul prof. de anatomie la Facultatea de Medicină din București. Creator al unei școli de anatomiști români. A scris primul tratat de anatomie în limba română (1859) și a adaptat un atlas de fiziologie. Fondator al „Gazetei medicale" (1865) și al „României medicale" (1875).

POLJE s. f. v. **polie.**

POLK [pouk], **James Knox** (1795–1849), om politic american. Unul dintre liderii democrați în Congres (1825–1839). Președinte al S.U.A. (1845–1849). A realizat anexarea statului

Angelo Poliziano

Maurizio Pollini

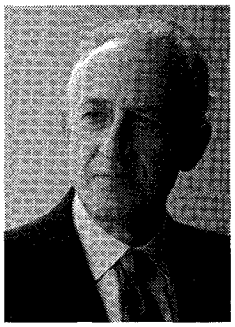

Sydney Pollack

Texas la federație, ceea ce a dus la ruperea relațiilor diplomatice cu Mexicul și la război (1846–1848), în urma căruia s-a încheiat Tratatul de la Guadelupe Hidalgo (1848); S.U.A. a primit un terit. de 1,36 mii. km^2 (actualele state Utah, Nevada, New Mexico, Arizona, California, Colorado și Texas). Memorii. Corespondență.

POLLACK Mihály János (Michael Johann) (1773–1855), arhitect ungur de origine austriacă. O perioadă a lucrat la Milano. Șeful școlii de arhitectură neoclasică ungară (palatele Horváth, Almásy, Wurm, Academia Ludovica, Muzeul Național — capodopera sa — toate la Budapesta).

POLLACK [pǫlæk], **Sydney** (n. 1934), regizor american. Filme de largă audiență, ale căror teme principale sunt discriminarea rasială, corupția puterii, manipularea prin mass-media a cetățenilor, războiul și urmările sale catastrofale, intoleranța („Și caii se împușcă, nu-i așa?", „Jeremiah Johnson", „Călărețul electric", „Tootsie", „Firma", „Ochi larg închiși"). Premiul Oscar pentru film și regie: 1985 („Dincolo de Africa").

POLLAIUOLO [polajǫlo] **(Antonio Benci, zis del ~)** (c. 1432–1498), sculptor, pictor, gravor și orfevru italian. A lucrat pentru familia Medici. Rol important în dezvoltarea artei renascentiste timpurii. Pasionat de anatomie, a creat compoziții în care corpul uman inspiră o puternică vitalitate și intensitate dramatică. Monumentele funerare ale papilor Sixtus IV și Innocentiu VIII, picturi cu teme mitologice și religioase („Muncile lui Hercule", „Hercule și Anteu", „Apolo și Dafne" „Martiriul Sf. Sebastian", „Nessus și Deianira") și gravuri („Bătălia oamenilor goi", cea mai mare și mai importantă gravură din sec. 15). A lucrat uneori cu fratele său **Piero** (c. 1443–1496).

Pollaiuolo. Muncile lui Hercule

POLLINI, Maurizio (n. 1942), pianist italian. Angajat împotriva oricărei forme de elitism (concerte pentru muncitori). Stil interpretativ paradoxal, îmbinând strălucirea tehnică cu lirismul intens, asceza și transparența cu virtuozitatea. Muncă de redefinire a repertoriului romantic (discuri Beethoven, Chopin, Schubert, Brahms). Muzică contemporană (Boulez, Stockhausen, Nono). Integrala „Clavecinul bine temperat" de Bach.

POLLOCK [pąlək], **Jackson (Paul)** (1912–1956), pictor american. Lucrări abstracte, animate de un expresionism violent, în care renunță la tehnica tradițională a folosirii pensulei și a culorilor de ulei, pictând prin metoda proprie „dripping" (picurare pe pânza întinsă pe sol). Creații originale, influențate de arta amerindiană și de suprarealiști („Numărul 20", „Lupoaica", „Stâlpi albaștri", „Cărări meandrate", „Gardianul secretului", „Ritmul toamnei", „Lumina albă"). Unul dintre cei mai iluștri artiști ai școlii americane de după 1945.

POLLUX 1. V. **Castor și Pollux** și **Dioscuri. 2.** Cea mai strălucitoare stea din constelația Gemenii, de mărimea 12, situată la c. 35 ani-lumină de Soare. Este o stea gigantică, portocalie. Numele popular: *Comoara.*

POLO (< engl., fr.) s. n. **1.** Joc sportiv de echipă practicat călare, originar din India, cu o vechime de peste 5 000 de ani, în care mingea (de lemn) este lovită cu bastoane lungi timp de patru, șase sau opt reprize de câte șapte minute fiecare. Preluat și îmbunătățit de perși și în epoca contemporană de britanici. Echipele au astăzi 4 jucători și durata este de 8 reprize a 7 minute și jumătate. **2.** Joc sportiv care se practică pe apă (folosindu-se diverse procedee de înot), într-un bazin de 20 x 30 m, adânc de 1,8 m, porțile de 2,7 x 0,90 m, între două echipe formate din câte șapte jucători, timp de patru reprize a câte 7 minute de joc efectiv, scopul fiecărei echipe fiind de a introduce mingea în poarta adversarului. A fost inclus la Jocurile Olimpice de la Paris în 1900. Primul Campionat Mondial s-a desfășurat la Belgrad în 1973. În România, primul Campionat Național a avut loc la Cluj, în 1928.

POLO, Marco (1254–1324), negustor și călător venețian. A făcut o lungă călătorie (1271–1295), însoțit de tatăl său Niccolò și unchiul său Matteo, pornind din Veneția, străbătând continentul asiatic (Asia Mică, Pamir și Tibet) și ajungând în China (1275), unde a fost primit la Curtea împăratului Kubilai, îndeplinind diverse misiuni diplomatice pentru acesta. A plecat pe mare din China (1292) și s-a întors la Veneția (1295). Capturat de genovezi și închis, și-a relatat impresiile despre călătoriile sale („Cartea lui Marco Polo, cetățean

Polo (1.)

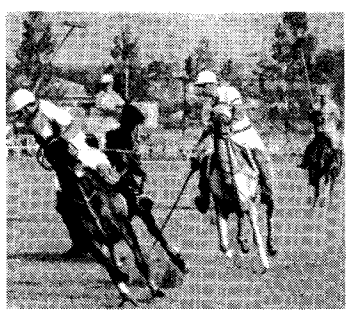

Marco Polo

venețian, zis Milion, în care sunt vestite minunile lumii"), traduse în mai multe limbi, care au constituit cea mai importantă sursă documentară medievală referitoare la Asia și au trezit interesul altor exploratori (printre care Cristofor Columb).

POLOBOC (< rus) s. n. **1.** Butoi. **2.** (Pop.) Nivelă cu bulă de aer.

POLOG[1] (< bg., scr.) s. m. **1.** Brazdă **(3). 2.** Iarbă bună de cosit.

POLOG[2] (< rus.) s. n. **1.** Pânză groasă cu care se acoperă sau pe care se răstoarnă cerealele; prelată. **2.** Țesătură fină folosită ca perdea, draperie etc.; *p. ext.* baldachin. **3.** Apărătoare specială din pânză rară sau din sită de sârmă, folosită împotriva țânțarilor.

POLOGI (< *polog*[1]) vb. IV tranz. **1.** A cosi, a secera; *p. ext.* a aduna iarba, păioasele (făcând snopi). **2.** A face să se plece la pământ; a culca, a încovoia.

POLON, -Ă (< n. pr. *Polonia*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Polonez **(2). 2.** S. m. și f. (Rar) Polonez **(1).**

POLONEZ, -Ă (< ngr., fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Poloniei. Mai trăiesc în Rusia, Ucraina, S.U.A., Canada, Brazilia, Argentina, Franța, Marea Britanie ș.a. De religie creștină (catolică). ✦ (Și la sg.) Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Polonia; polon. **2.** Adj. Care aparține Poloniei sau populației ei, privitor la Polonia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană, din familia slavă, grupul occidental, vorbită de polonezi. Singura limbă slavă care a păstrat bine vocalele nazale din slava comună. Primele documente scrise datează din sec. 14. La baza limbii literare, care a început să se formeze în sec. 15, a stat dialectul din Cracovia (care era centrul regatului). În sec. 17 începe să fie folosită în actele oficiale (în locul latinei și bielorusei). Alfabet latin, cu multe semne diacritice.

POLONEZĂ (< fr.) s. f. Dans de origine poloneză, cu caracter maiestuos, solemn, în ritm ternar și mișcare moderată; melodia corespunzătoare acestui dans. Din c. 1573 s-a dansat la curtea regală poloneză. În sec. 17–19 se dansa în special la balurile de la curțile nobililor. Celebre **p.** au fost compuse de Händel, Beethoven și, îndeosebi, de Chopin.

POLONIA, Republica Polonă (Rzeczpospolita Polska), stat în N Europei Centrale, cu largă ieșire la M. Baltică (524 km); 312 685 km^2; 38,644 mii. loc. (2000). Limba oficială: polona. Religia: catolică 90,7%, ortodoxă 1,4%, atei 7,9%. Capitala: *Varșovia (Warszawa).* Orașe pr.: Łódź, Cracovia/Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Bydgoszcz, Lublin, Katowice, Białystok, Częstochowa, Gdynia, Sosnowiec. Este împărțit în 16 voievodate. Teritoriul **P.** se desfășoară pe 650 km (N–S) și 690 km (E–V). Relief puțin înalt (173 m alt. medie) și în general monoton, căzând în trepte de la S spre N. Zona montană din S este formată la granița cu Cehia și Slovacia din M-ții Sudeți/Sudety (alt. max. vf. Śnieżka, 1 602 m) și M-ții Carpați (Karpaty) cu un relief de tip alpin și urme ale glaciațiunii cuaternare (alt. max. vf. Rysy din masivul Tatra Înaltă, 2 499 m, alt. max. din **P.**). Trecerea spre câmpie se face prin intermediul unor podișuri (Łysica — 612 m alt. max. și Łysa Góra — 595 m alt. max.) reprezentând un masiv muntos hercinic erodat (Góry Swiętokyzyskie). Restul terit. **P.** (c. 3/4 din supr. are alt. mai mici de 200 m) este ocupat de Marea Câmpie Poloneză, sector al Marii Câmpii Nord-Europene. Este o câmpie joasă (în medie 100 m alt.), netedă, presărată cu mici coline de depozite morenaice, mai ales spre țărmul M. Baltice și cu numeroase lacuri (c. 2 700) în Mazuria/Mazury. Țărmul M. Baltice este înalt, cu faleză în E și jos cu lagune și estuare în V. În golfurile Szczecin și Gdańsk se varsă Vistula/Wisła — 1 047 km și Odra (742 km pe teritoriul **P.**). Climă temperată, de tranziție între cea oceanică și cea continentală, cu ierni umede și reci și veri relativ răcoroase. Precipitațiile însumează 800–1 500 mm/an în Carpați, 600–800 mm/an în zona podișurilor și 450–600 mm/an în câmpie. Rețea hidrografică densă (Vistula cu afl. săi Bug, Narew și Pilica și Odra cu afl. său Warta). **P.** are 9 300 lacuri naturale cu o supr. de peste 1 ha, mai ales în Pomerania, Mazuria și de-a lungul litoralului baltic. Pădurea, predominant de conifere, reprezintă 28,8% din supr. țării și ocupă mai ales reg. înalte. Pășunile s-au restrâns mult (13,3%). Fauna pădurii de conifere este bogată în specii (căprioara, ursul, mistrețul, cocoșul și găinușa de munte, capra neagră și marmota — ultimele două numai în Carpați etc.). În **P.** trăiesc încă, în stare naturală, o serie de specii care au dispărut sau sunt rare în restul Europei (zimbru, lynx, pisică sălbatică, castor, elan etc.). Țară cu o economie industrial-agrară, **P.** are însă ca principal sector al economiei cel al serviciilor (60% din P.I.B. și peste 50% din populația activă), deși industria (împreună cu mineritul) rămâne în continuare foarte importantă (22,5% din populația activă și c. 25,8% din P.I.B.). **P.** dispune de bogate și diverse resurse minerale, ocupând la multe dintre ele locuri importante pe glob (1998): cărbune (peste 60 md. t rezerve, 115,15 mil. t, huilă, locul 7 pe glob și 62,82 mii. t lignit, locul 6 pe glob) gaze naturale (4,85 md. m^3), petrol (360 mii t), sulf (20% rezervele mondiale, 1,4 mil. t, locul 3 pe glob), magnezit (5,7 mii t), sare (4 mil. t), plumb (59,6 mii t, locul 10 pe glob), cupru (490,9 mii t, locul 2 în Europa și 6 pe glob), zinc (157,9 mii t), argint (1,1 mii t, locul 1 în Europa și 8 pe glob), baritină, bentonită, caolin, minereu de fier. Ind. prelucrătoare este foarte diversificată și în curs de restructurare, ramurile industriei grele fiind încă predominante (1998): energie electrică (140,8 md. Kwh), fontă și feroaliaje (5,23 mii. t, 1999), oțel (8,76 mil. t), cocs metalurgic (9,75 mii. t), cupru rafinat (898,3 mii t, locul 7 pe glob), plumb (643 mii t), zinc (178 mii t), aluminiu (54,2 mii t), sulf (276 mii t), mașini electrice, mașini agricole, tractoare agricole (15 mii bucăți), autovehicule (din care 592 mii bucăți autoturisme și 27,1 mii bucăți vehicule comerciale), biciclete (1,11 mii. bucăți, locul 8 pe glob), motoscutere, locomotive, vagoane de marfă, nave (606,12 mii, locul 6 pe glob), mașini de cusut, mașini unelte pentru așchierea metalelor, aparate de radio (143 mii bucăți, 1997), televizoare (4,44 mil. bucăți, locul 9 pe glob), aparate telefonice (691 mii bucăți), benzină (3,62 mii. t), bitumen (590 mii t), uleiuri ușoare și grele, acid sulfuric (1,71 mii. t), acid clorhidric (66,4 mii t), acid azotic (1,67 mii. t, locul 2 pe glob), acid fosforic (490 mii t), sodă caustică (349 mii t), amoniac (1,3 mii. t),

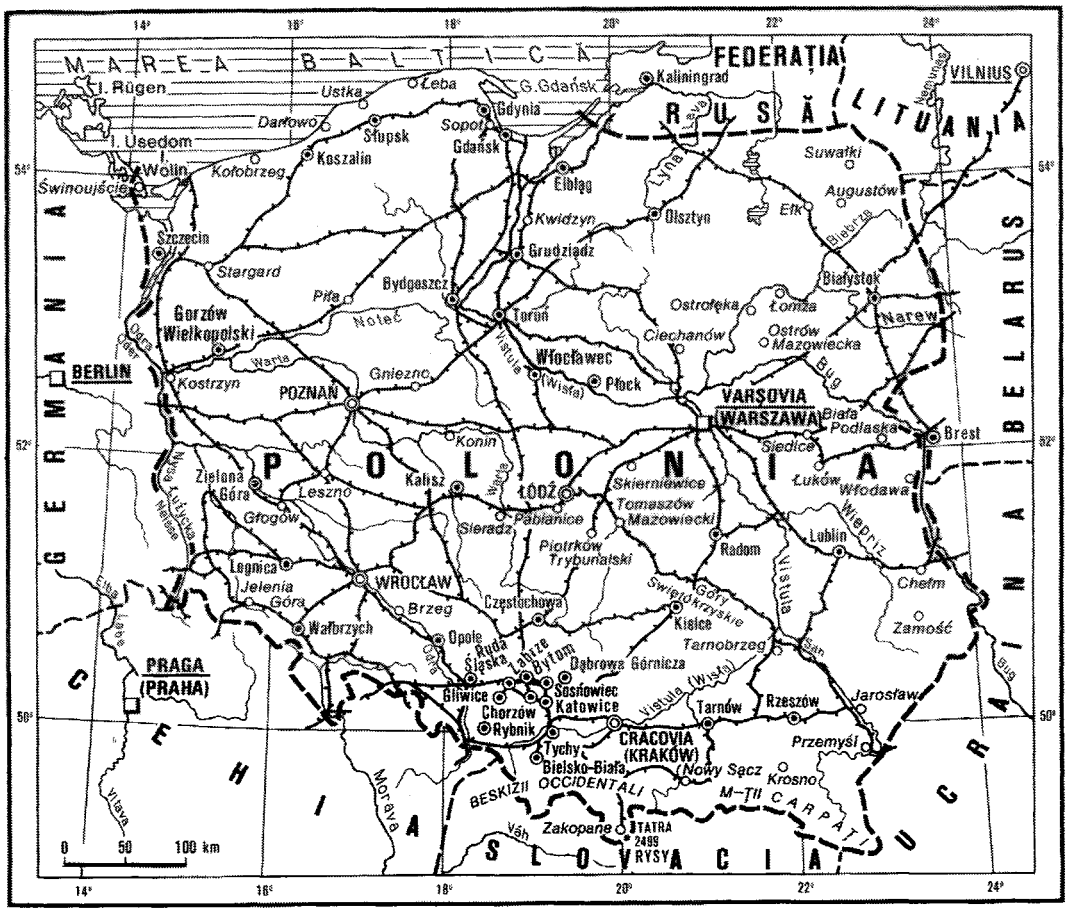

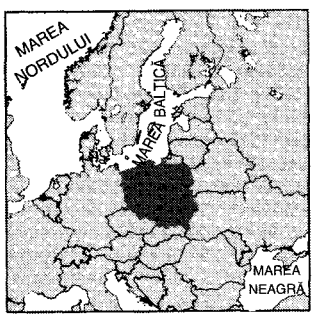

îngrășăminte chimice (azotoase 1,41 mii. t, fosfatice 593 mii t, potasice 299 mii t), mase plastice și rășini sintetice, cauciuc sintetic (95 mii t), anvelope (14,41 mii. bucăți), produse farmaceutice, clor (329 mii t), lemn (24,3 mil. m^3, 1999), cherestea, hârtie (1,68 mil. t și hârtie de ziar 150 mii t, 1999), celuloză (905 mii t), ciment (14,97 mii. t), fire și țesături de bumbac (82,2 mii t și

Voievodate	Suprafața km²	Populația (2000)	Capitala
Dolnośląskie	19 948	2 972 667	Wrocław
Kujawsko-Pomorskie	17 970	2 099 724	Bydgoszcz
Łódzkie	18 219	2 643 385	Łódź
Lubelskie	25 114	2 232 054	Lublin
Lubuskie	13 984	1 023 988	Gorzów Wielkopolski
Małopolskie	15 144	3 233 799	Cracovia/Kraków
Mazowieckie	35 598	5 072 335	Varșovia/Warszawa
Opolskie	9 412	1 084 665	Opole
Podkarpackie	17 926	2 128 605	Rzeszów
Podlaskie	20 180	1 221 128	Białystok
Pomorskie	18 293	2 198 322	Gdańsk
Śląskie	12 294	4 847 600	Katowice
Świętokrzyskie	11 672	1 322 879	Kielce
Warmińsko-Mazurskie	24 203	1 468 313	Olsztyn
Wielkopolskie	29 826	3 360 899	Poznań
Zachodniopomorskie	22 901	1 733 848	Szczecin

275 mil. m^2), fire de cânepă, țesături de in (7,9 mii t și 10,9 mil. m^3, locul 6 pe glob), lână brută și spălată, fire de lână (27,1 mii t, locul 7 pe glob), țesături de lână (44,9 mii. m^2, locul 10 pe glob), țesături de mătase naturală, țesături de iută, fire și fibre artificiale (3,7 mii t), fire și fibre sintetice (82,8 mii t), pielărie și încălțăminte, tutun, țigări și țigarete (96,94 md. bucăți), lapte (11,9 mil. t, locul 10 pe glob), lapte praf, unt (162 mii t, locul 9 pe glob), margarină, zahăr (2,19 mil. t), brânzeturi (445 mii t, locul 7 pe glob), carne (2,92 mii. t), vin, bere (21,02 mii. hl), ouă (424 mii t). Agricultura rămâne un sector important al economiei, deși și-a redus ponderea la populația activă (18,2%) și P.I.B. (4,9%). Pe 47% din supr. țării terenuri arabile se cultivă (mii. t, 2000): grâu (8,5), orz (2,78), ovăz (1,07, locul 8 pe glob), secară (4, locul 3 pe glob), porumb (0,923) — în total la cereale locul 5 pe glob, cartofi (24,23, locul 4 pe glob), sfeclă de zahăr (13,13), hamei, fibre și semințe de in, fibre de cânepă (0,96), tutun, rapiță (locul 4 pe glob), tomate (311,5 mii t), ceapă (720,3 mii t), varză (locul 4 pe glob), castraveți, morcovi (946,7 mii t), fasole și mazăre, mere (1,45), pere 81,6 mii t), prune (106,9 mii t), nuci, cireșe, căpșuni, fragi, zmeură, coacăze, stafide, miere. Șeptel bogat, mai ales la porcine și bovine (mii. capete, 2000): bovine (6,1), porcine (18,22, locul 3 în Europa și 8 pe glob), ovine (372 mii capete), cabaline (550 mii capete, locul 1 în Europa). Pescuit dezvoltat (235,1 mii t, 1999). Rețea de transporturi dezvoltată și diversificată: c.f.: 22,89 mii km (dintre care 11,6 mii km electrificați, 1999), căi rutiere 381,1 km — 1999 (dintre care 245,2 mii km asfaltați, 1996), autostrăzi (268 km, 1994), autovehicule 10,5 mil. bucăți (dintre care 8,89 mii. bucăți autoturisme, 1998), căi navigabile interne: 3 813 km. Flotă comercială maritimă: 439 nave cu 1,32 mil. t. d. w. (1999). Porturi pr.: Gdańsk, Kołobrzeg, Szczecin; port fluvial: Koźle (pe Odra). Aeroporturi pr.: Varșovia, Łodź, Cracovia, Wrocław. Turismul contribuie semnificativ la balanța de plăți (6,1 md. $, 1999 și 17,95 mii. turiști străini). Predomină turismul cultural, legat de monumentele istorice și de artă (catedrale, biserici, mănăstiri, palate, castele, muzee etc.), urmat de cel climatic și balneoclimateric, montan etc. Pr. obiective și zone turistice: sudul **P.** (în principal Silezia) cu zona montană (Munții Tatra și Karkonosze, cu stațiuni de sporturi de iarnă — Zakopane, Krynica Zdrój etc., parcuri naționale — Pieniny, Karkonosze, Tatra etc., peisaje deosebite); capitala, Varșovia, cu numeroase atracții turistice: catedrala Sf. Ioan (sec. 17), palatul voievodal, palatul Radziwiłł (sec. 18, azi sediul guvernului), biserica Sf. Cruce (unde se păstrează urna cu inima lui Fr. Chopin), palatul Wilanow (sec. 17–18, replica poloneză a palatului Versailles), Palatul Culturii și Științei (234 m înălțime) etc.; orașe cu monumente istorice și de artă, muzee, vechi universități în S (Cracovia — catedrală din sec. 13–14, castelul Wawel, sec. 12, numeroase biserici; în apropiere de Cracovia — Jalina Wielicka și fostul lagăr de concentrare de la Auschwitz/Oświecim; Tarnów — fortificații din sec. 14–16, catedrală din sec. 15–19, case baroce și renascentiste, biserici de lemn din sec. 16–17; Kielce — catedrală din sec. 12, palat episcopal cu sec. 17); în partea centrală (Wrocław — catedrală din sec. 15, biserici gotice din sec. 13–15, case vechi între care Casa Grifonului din sec. 16; Poznań — domul din sec. 15–18, primăria din sec. 16 etc.; Toruń — primăria și mai multe biserici gotice din sec. 13–15); în partea de N (Gdańsk și Szczecin etc. cu palate, biserici, castele, biserici gotice din sec. 13–16 și o serie de stațiuni balneoclimaterice, între care Sopot, Miedzydroje etc.); mănăstirea Czestochowa din S țării (sec. 17–18, cu un vestit altar al Fecioarei Maria); lacurile Mazuriene; una dintre cele mai bine organizate rețele de zone ocrotite din Europa (numeroase rezervații naturale și 13 parcuri naționale, între care Białowieza, Kampinos, Słowinsky, Wielkopolsky, Swietokrzyski etc.). Moneda: 1 zloty (zlot) = 100 groszy. Balanță comercială deficitară (exporturile acoperă doar 2/3 din valoarea importurilor, 2000), principalii parteneri fiind țările Uniunii Europene. Export (1998): mașini și echipament de transport (29,3%), pielărie, încălțăminte, textile (13,1%), produse metalice (13%), produse agro-alimentare (11%), produse chimice (9,5%). Pr. parteneri: Germania (36,3%), Italia (5,9%), Rusia (5,6%), Olanda (4,8%), Franța (4,7%), Marea Britanie (3,9%), Ucraina (3,8%) etc. Import (1998): mașini și echipament de transport (40,6%), bunuri industriale de larg consum (16,8%), pielărie, încălțăminte și textile (9,3%), produse agro-alimentare (8,4%), combustibili și lubrifianți (7,7%) etc. Pr. parteneri: Germania (25,8%), Italia (9,4%), Franța (6,5%), Rusia (5,1%), Marea Britanie (4,9%), S.U.A. (3,8%), Olanda (3,8%) etc. — *Istoric.* Triburi ale slavilor de răsărit populează, din sec. 6–7 d.Hr., terit. P. Prin unificarea micilor principate feudale ia ființă, în a doua jumătate a sec. 10, statul polon în frunte cu Mieszko I (c. 960–992) din dinastia Piastilor, care adoptă, în 966, creștinismul în haină latină. Fiul său, Bolesław I cel Viteaz (992–1025), își extinde autoritatea în S (anexând Silezia, Cracovia, Sandomierz) și în E (terit. de pe Bugul Superior), iar în 1025 ia titlul de rege. În sec. următor puterea centrală decade, fărâmițarea feudală se accentuează, permițând, în sec. 13, pătrunderea Ordinului Cavalerilor Teutoni în țară și expansiunea acestuia în ținuturile slave. Slăbirea Imp. Romano-German și a Rusiei, intrată sub dominația mongolilor, înlesnește procesul de reunificare a statului, ce se încheie în sec. 14, sub regii Vladislav (Władisław) I cel Scurt (1306–1333) și Cazimir III cel Mare (1333–1370). În 1364 este fondată Universitatea din Cracovia, a doua universitate ca vechime a Europei Centrale după cea de la Praga. În timpul persecuției evreilor din Germania, din anii marii ciume, Cazimir III le acordă acestora azil pe terit. polonez (1348). Înțelegerea de la Krewo (1385) pune bazele uniunii polono-lituaniene, care va dura până la ultima împărțire a statului polonez, în 1795. Jadwiga, moștenitoarea tronului **P.**, se căsătorește cu Jogaila, marele duce al Lituaniei, care, sub numele de Vladislav II, devine în 1386 rege al **P.** și întemeiază dinastia Jagiełło. În cadrul noului stat, ce se va întinde de la Marea Baltică la Marea Neagră, elementul polon va ocupa o poziție dominantă, accentuată în timp. Unirea **P.** și Lituaniei sub același sceptru permite, în bătălia de la Grünwald (1410), îngenuncherea Ordinului Teutonic, care recunoaște, prin Tratatul de la Toruń (1466), suzeranitatea Regatului polon. Legăturile personale dintre **P.** și Marele Ducat al Lituaniei sunt transformate, prin Uniunea de la Lublin (1569), într-o uniune reală, care facilitează o politică expansionistă în răsărit. Marii magnați ai regatului, reuniți într-un Seim, deposedează în 1505 autoritatea regală de atribuțiile legislative și impun, după stingerea dinastiei Jagiełło (1572), dreptul de a alege suveranul, ceea ce transformă statul polonez într-o republică nobiliară („Rzeczpospolita Polska"), deschizând larg porțile anarhiei. Frecventele războaie din sec. 17–18, purtate împotriva Rusiei, Suediei, Imp. Otoman, slăbirea autorității centrale prin *Liberum veto* al nobililor adâncesc criza economică, socială și politică a statului, care

alunecă pe panta unui declin inexorabil, accelerat de imixtiunea puterilor străine în viaţa politică internă. Decăderea tot mai pronunţată a autorităţii poloneze, pe care nici curentele reformiste de la jumătatea sec. 18 nu o mai pot opri, are loc în contextul afirmării ca mari puteri europene a vecinilor săi — Rusia ţarinei Ecaterina II în răsărit, Prusia lui Frederic II cel Mare şi Imp. Habsburgic, condus de Maria Tereza, în apus. În 1772 are loc prima împărţire a **P.**, care pierde 1/4 din terit. Încercările de adoptare a unei Constituţii progresiste (3 mai 1791) duc, prin conflictul intern pe care-l declanşează, la a doua împărţire (1793), iar în 1795, după înfrângerea răscoalei naţionale conduse de Tadeusz Kościuszko, izbucnită în 1794, are loc cea de-a treia împărţire, prin care **P.** dispare ca stat de pe harta Europei, pentru mai bine de un sec., fiind divizată între Prusia, Austria şi Rusia (care ocupă peste 1/2 din fostul regat). Între 1795 şi 1945, statul polonez dispare de trei ori din istorie (1795, 1815, 1939), pentru a renaşte de tot atâtea ori, de fiecare dată între noi frontiere (1807, 1918, 1945). Napoleon creează în 1807 Marele Ducat al Varşoviei. Prin Congresul de la Viena (1814–1815) se constituie Regatul **P.**, inclus în Rusia, Galiţia este atribuită Austriei, iar Marele Ducat al Poznańiei revine Prusiei. Răscoale înăbuşite în sânge jalonează epoca dominaţiei străine (1830–1831, 1846 — la Cracovia, 1863–1864). În cursul Primului Război Mondial, Puterile Centrale proclamă, la 5 nov. 1916, un regat polonez sub protecţia lor. **P.** îşi proclamă, la 11 nov. 1918, la Lublin, independenţa de stat, Józef Piłsudski fiind desemnat conducător al ţării. Un conflict militar opune, în anii 1919–1921, **P.** Rusiei Sovietice, încheiat prin Tratatul de Pace de la Riga, în baza căruia părţile apusene ale Belarusului şi Ucrainei treceau la **P.** Instabilitatea internă îl determină pe J. Piłsudski, care abandonase puterea în 1922, să revină la conducerea ţării în 1926, instaurând un regim autoritar, intrat în istorie sub numele de „Sanacja", pe care-l patronează până la moartea sa (1935). Situată între Germania lui Hitler şi Rusia lui Stalin, **P.** este împărţită, prin protocolul adiţional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop (23 aug. 1939), între aceste două ţări, situaţie aplicată în plan practic în cursul lunii sept. 1939, după atacul declanşat de Germania la 1 sept. 1939, atac care dezlănţuie totodată şi cel de-al Doilea Război Mondial. Guvernul polonez din exil (Londra) regrupează, în 1942, rezistenţa armată antigermană în Armia Krajowa (Armata Ţării), iar comuniştii organizează, în acelaşi an, Gwardia Ludowa (Garda Populară). Eroica insurecţie a Varşoviei este reprimată cu cruzime (1 aug.–2 oct. 1944), fără ca armatele sovietice ajunse în vecinătate să intervină. **P.** pierde, în anii 1939–1945, peste 5 mii. loc. (aproape 20% din populaţie) în lagărele de exterminare naziste şi sovietice. În teritoriile ocupate de trupele sovietice, comuniştii organizează, la 31 dec. 1944, „primul guvern democrat-popular". Din guvernul de uniune naţională constituit la 28 iun. 1945, dominat din prima clipă de comunişti, elementele „burgheze" sunt eliminate rapid şi **P.** cunoaşte, asemenea celorlalte state est-europene intrate în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice, toate etapele construcţiei societăţii socialiste. Conferinţa de la Potsdam (iul.–aug. 1945) stabileşte noile graniţe ale **P.**, atât cele răsăritene, cât şi cele apusene, existente la 1 sept. 1939, fiind deplasate spre apus cu 100 km. **P.** Orientală, ocupată la 17 sept. 1939, rămâne în stăpânirea U.R.S.S., iar frontiera apuseană este stabilită pe linia Oder-Neisse, Prusia Orientală şi Silezia revenind **P.** Acordurile dintre puterile învingătoare (1945) stipulează ample transferuri de populaţie, deplasarea etnicilor germani care locuiau la est de linia Oder-Neisse (spre apus) şi transferarea polonezilor care trăiau la răsărit de linia Curzon (noua frontieră cu U.R.S.S.) spre vest. Astfel, între 1945 şi 1947, c. 5 mii. de germani părăsesc **P.**, care primeşte din răsărit 2 mil. de polonezi. Tratatul germano-polon din 7 dec. 1970 recunoaşte noua realitate şi normalizează relaţiile **P.** cu R.F. Germania. Revolte populare împotriva regimului comunist au loc în 1956, 1970 şi 1980. Acţiunile greviste din vara anului 1980, de la şantierele navale din Gdańsk, duc la crearea sindicatului independent Solidaritatea (Solidarność), sub conducerea lui Lech Wałesa, recunoscut, la 30 aug. 1980, şi de către autorităţi. În faţa amplorii mişcărilor populare şi sub presiunea U.R.S.S., conducerea poloneză instituie, la 13 dec. 1981, starea de asediu (până în iul. 1983), interzice mişcarea sindicală (1981–1989) şi grupările de opoziţie, internând pe principalii lideri ai acesteia. Eşecul măsurilor din anii '80, vizând redresarea economică şi politică, adânceşte criza în care se zbate societatea poloneză. Îndelungatele „convorbiri de la masa rotundă", dintre guvern şi reprezentanţii opoziţiei, se încheie la 5 apr. 1989 cu un compromis, care prevede crearea unei a doua camere a Parlamentului (Senatul), instituirea postului de preşedinte al republicii şi organizarea de alegeri libere. În alegerile din iun. 1989 pentru Dietă, primele alegeri libere ţinute după 1947 într-un stat comunist, sindicatul Solidaritatea câştigă cvasitotalitatea locurilor disponibile. Astfel, la 19 aug. 1989, Tadeusz Mazowiecki, membru al conducerii Solidarităţii, devine prim-min. al **P.**, iniţiind un amplu program de reforme radicale. Este pentru prima dată după 1948 când, într-un stat est-european, un necomunist devine şef al guvernului. La 29 dec. 1989, Parlamentul votează o serie de amendamente la Constituţie, abolind prevederile privind rolul conducător al partidului comunist (care se destramă în anul următor) şi restabilind numele oficial al ţării — Republica Polonia. Agenţia T.A.S.S. recunoaşte, într-un comunicat din 13 apr. 1990, responsabilitatea U.R.S.S. în masacrarea ofiţerilor polonezi din pădurea de la Katyn. **P.** postcomunistă cunoaşte o relativă instabilitate politică şi o radicală reformă economică, care a introdus ferm mecanismul economiei de piaţă, creşterea venitului naţional în 1996 cifrându-se la 6,4%. Personalitatea politică de prim-plan rămâne preşedintele Lech Wałesa (1990–1995), fostul lider sindical, laureat al Premiului Nobel pentru pace (1993), primul şef de stat polonez care vizitează Germania (mart. 1992). Tratatul germano-polonez din 14 nov. 1990, semnat după reunificarea Germaniei, confirmă frontiera apuseană a **P.**, iar cele încheiate cu Ucraina şi Belarus (1992), pe cea răsăriteană. În 1993 sunt retrase toate trupele ruse staţionate încă pe terit. polonez. Alegerile parlamentare din 1991 permit reprezentarea unui număr de 29 de partide politice în Parlament, iar cele din 1993 formarea unor guverne de stânga, dominate de foştii comunişti, care „coabitează" cu un preşedinte de dreapta. În cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, din 19 nov. 1995, L. Wałesa, sprijinit de Biserica catolică, este învins de Aleksandr Kwaśniewski, liderul Alianţei Stângii Democrate. Alegerile parlamentare din 21 sept. 1997, pierdute de stânga, duc la „coabitarea" unui preşedinte de stânga cu un guvern de coaliţie de centru-dreapta, constituit la 31 oct. 1997 de către Jerzy Buzek, cabinet zguduit de repetate crize între

partenerii de guvernare. În 1997, **P.**, membru asociat al U.E., face parte din grupul celor 3 state central-europene (alături de Ungaria și Cehia) care încep tratativele de aderare la N.A.T.O. La capătul a 8 ani de dezbateri, la 25 mai 1997, este adoptată, în urma unui referendum, o nouă Constituție a **P.** La 1 ian. 1999 intră în vigoare o nouă reformă administrativă, prin care cele 49 de voievodate (înființate în 1975) sunt înlocuite cu 16 mari voievodate, după modelul landurilor germane. Fiecare dintre acestea dispune de câte un parlament local, cu largi atribuții în domeniul social, al sănătății și educației, precum și al administrației locale. Alături de cele 16 voievodate, există 308 districte rurale și 65 de orașe cu statut de district urban. Reforma vizează astfel descentralizarea administrativă, cât și extinderea autonomiei locale. La 12 mart. 1999 **P.** devine, alături de Cehia și Ungaria, stat membru N.A.T.O. Alexandr Kwaśniewski este reales, la 8 oct. 2000, din primul tur de scrutin, pentru un nou mandat prezidențial de 5 ani. Alegerile legislative din 23 sept. 2001 sunt câștigate de Alianța Stângii Democrate, de opoziție, condusă de Leszek Miller, care obține 216 din cele 460 de mandate ale noului Seim. Republică parlamentară în care puterea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Senat și Seim), iar cea executivă de un Consiliu de Miniștri numit de președinte.

POLONIC (< ucr.) s. n. Lingură mare, adâncă, cu care se servește supa sau ciorba. ✦ Lingură mare, găurită, cu care se separă, la stână, urda de zer.

POLONIU (< fr. {i}; {s} n. pr. *Polonia*) s. n. Element chimic radioactiv, metal alb-argintiu (Po; nr. at. 84, m. at. 210), obținut în procesul de dezintegrare radioactivă a uraniului. Cel mai stabil izotop al său **P.** 210 are perioada de înjumătățire de 138,3 zile; el este o sursă de radiații α. În amestec cu beriliul **p.** servește ca sursă de neutroni în cercetările de laborator. A fost descoperit de Pierre și Marie Curie în 1898.

POLOTSK v. **Polatsk.**

POLOVRAGI 1. Peșteră în Carpații Meridionali, în SV m-ților Căpățânii, la 670 m alt., la ieșirea Oltețului din chei, în amonte de com. Polovragi. Lungime a galeriilor: 9 100 m. Numerose stalactite și stalagamite. Obiectiv turistic; cunoscută și sub numele de *Peștera lui Pahomie*. **2.** Com. în jud. Gorj, situată în depresiunea omonimă din Subcarpații Vâlcii, la poalele SV ale M-ților Căpățânii, pe cursurile superioare ale râurilor Olteț și Tărâia; 3 022 loc. (2003). Zăcăminte de grafit. Centru etnografic și folcloric. Arborete de castan comestibil (din care 10 ha ocrotite ca rezervație naturală). Localitate cu potențial climateric, cu topoclimat de adăpost, cu aer curat, lipsit de praf și alergeni. În perimetrul satului **P.** au fost descoperite vestigiile unei cetăți dacice de tip *dava* (sec. 2–1 î.Hr.), cu două niveluri de locuire, cuprinzând un turn de pază și resturi de tambururi din piatră provenite de la un sanctuar. De aici au fost recuperate unelte și arme din fier, ceramică dacică cenușie, monede, o placă din bronz cu imaginea Cavalerilor danubieni. În satul **P.** se află o mănăstire de maici, ctitorie din anii 1504–1505 a fraților Radul (comis) și Pătru (spătar). Biserica mănăstirii, cu hramul Adormirea Maicii Domnului (atestată documentar la 6 iul. 1648, într-un hrisov emis de Matei Basarab), a fost rezidită în anii 1643–1647 (pe locul bisericii de lemn) prin strădania boierului Danciul Barbu Pârâianu (ambasador al lui Matei Basarab la Istanbul) și restaurată în anii 1690–1693 prin grija lui Constantin Brâncoveanu. Biserica păstrează picturi murale interioare executate în stil brâncovenesc (1702–1703, sfințite la 11 sept. 1703) de zugravii Constantinos, Andrei, Gheorghe, Istrate și Hranite. Dintre picturi se remarcă reprezentarea muntelui Athos, unică în pictura românească veche, precum și tablourile votive din pronaos care îi înfățișează pe domnul Constantin Brâncoveanu cu soția și pe mitropolitul Teodosie al Țării Românești. Biserica bolniței, cu hramul Sf. Nicolae, zidită în stil bizantin (1731–1732), păstrează picturi murale interioare din 1738. Bibliotecă cu peste 3 000 de volume, între care unele cărți rare („Îndreptarea legii", 1652, „Evangheliarul de la București", 1682, „Apostolul", 1683 ș.a.) și unele manuscrise de muzică psaltică („Evloghionul" de Anton Pann, 1846, „Anastasimatarul" lui Gherontie, 1863 ș.a.). Colecție de icoane pe sticlă și pe lemn din sec. 18–19.

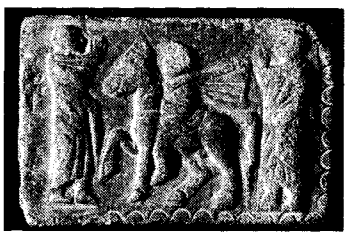

Placă de bronz cu imaginea Cavalerilor danubieni

Polovragi

Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului

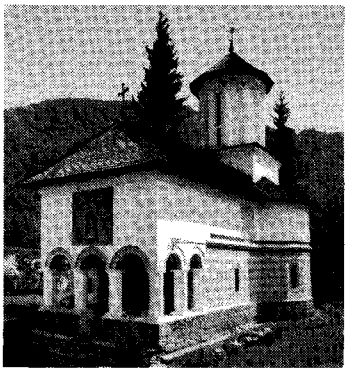

POL POT (pe numele adevărat *Saloth Sar*) (1925–1998), om politic cambodgian. Secretar general al Partidului Comunist Khmer (din 1962), a fost liderul mișcării khmerilor roșii. Prim-min. al Kampuchiei Democrate (1976–1979); a instaurat un regim totalitar și a condus operațiunile militare în timpul războiului civil (1970–1975), fiind principalul responsabil pentru atrocitățile comise împotriva cambodgienilor (peste 2 mil. de victime). După invadarea țării de către vietnamezi (ian. 1979), a continuat să dirijeze forțele armate ale khmerilor roșii, retrăgându-se spre granița cambodgiană-thailandeză și ducând un război de gherilă împotriva autorităților (până în 1985).

POLTAVA, oraș în partea central-estică a Ucrainei, pe dr. râului Vorskla, la 137 km VSV de Harkov; 318 mii loc. (2001). Nod feroviar. Aeroport. Ind. constr. mecanice (autoagregate, electromotoare), a pielăriei și încălțămintei, mat. de constr., textilă, a confecțiilor, a lemnului, chimică și alim. (conserve, morărit). Piață agricolă. Vestigii arheologice din sec. 8–9; menționat documentar în 1174; distrus de tătari în sec. 13 și preluat de la aceștia de lituanieni în sec. 14; a fost centrul regimentului cazăcesc în sec. 17. Aici a avut loc, în 27 iun./8 iul. 1709, o bătălie hotărâtoare în timpul Războiului Nordului (1700–1721), încheiată cu victoria armatelor rusești, ale lui Petru cel Mare, împotriva lui Carol XII; înfrângerea suedezilor a marcat sfârșitul statutului lor de mare putere și a însemnat începutul supremației Rusiei în E Europei.

POLȚÍNIC (< rus.) s. m. Monedă rusească de argint care a circulat și pe teritoriul actual al României în sec. 18–19.

POLTORAȚK v. **Așhabad.**

POLTRON, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Livr.; și subst.) (Om) fricos; laș; lipsit de simțul onoarei.

POLTRONERÍE (< fr.) s. f. (Livr.) Comportare, atitudine, faptă de poltron; frică, lipsă de curaj, lașitate.

POLTURÁC (< pol.) s. m. Denumire generică dată unor monede străine (ex. p. austrieci, p. polonezi) care au circulat și pe teritoriul actual al României în sec. 17–18.

POLUÁ (< fr.) vb. I tranz. A infecta, a vicia aerul, apele, mediul înconjurător; *fig.* a profana.

POLUÁNT (< fr.) s. m. Substanță produsă și eliberată în mediu ca rezultat al activității antropice, cu efecte dăunătoare asupra organismelor vii. **P.** pot fi artificiali (pesticide) sau naturali (dejecții animale).

POLUÁRE (< *polua*) s. f. Complex de fenomene care au schimbat sau tind să schimbe mediul ambiant în detrimentul echilibrului ecologic natural; acestea afectează atmosfera (cu particule, gaze etc.), apele de suprafață ori subterane, mările și oceanele, solul, vegetația, lumea animală și colectivitățile umane. Se disting următoarele categorii: **p.** fizică (incluzând **p.** fonică și **p.** radioactivă), **p.** chimică (produsă de diverse substanțe eliberate în mediu sub formă gazoasă, lichidă sau de particule solide), **p.** biologică (cu germeni patogeni, substanțe organice putrescibile etc.). Principalele surse de emisie a poluanților sunt industria extractivă, energetică, prelucrătoare (îndeosebi metalurgia, industria chimică, unele ramuri ale industriei alimentare, a celulozei și hârtiei, de pielărie), transporturile, agricultura modernă, puternic chimizată, marile complexe zootehnice, aglomerările urbane (ape uzate, reziduuri menajere și stradale, germeni patogeni etc.), experimentele nucleare, accidentele ecologice. ✧ *P. termică* = creșterea peste normal a temperaturii apelor, îndeosebi datorită evacuării în rețeaua hidrografică a apelor de răcire de la centralele termoelectrice și atomoelectrice sau a apelor folosite în procesul tehnologic în diverse ramuri industriale. Poate declanșa diverse dezechilibre în biocenozele acvatice, mergând până la moartea peștilor și a altor organisme acvatice atunci când și temperatura mediului exterior este ridicată. *P. fonică (sonoră)* = creșterea intensității și cantității de vibrații sonore din mediul ambiant (datorită unor activități industriale, de transport, lucrări pe diverse șantiere etc.), care crează disconfort și poate avea chiar efecte negative asupra sănătății oamenilor.

Avers

Revers

Poluşcă

POLUȘCĂ (< rus.) s. f. Monedă rusească de aramă care a circulat și pe teritoriul actual al României în sec. 19.

POLUȚIE (< fr.; {s} lat. *pollutio* „pată") s. f. Scurgere spontană a lichidului seminal la bărbați în timpul nopții.

PÓLYA [pǫ:jə] **Jenő** (1876–1945), chirurg ungur. Cercetări asupra chirurgiei stomacului. A inițiat operația cunoscută sub numele Reichel-Pólya.

POLYPOL (< germ., engl., fr.) s. n. (EC.) Formă de piață cu concurență imperfectă în care vânzătorii și cumpărătorii sunt mulți și de putere mică. Se întâlnește în sfera serviciilor și în unele ramuri industriale (ex. alimentară, încălțăminte, îmbrăcăminte etc.).

POLZUNOV, Ivan Ivanovici (1728–1766), inginer rus. A proiectat un model original de mașină cu abur, înzestrată cu un regulator automat al apei din cazan (1763), experimentat în 1766.

POM (lat. *pomus*) s. m. Nume generic folosit de obicei pentru plante arborescente al căror produs principal îl constituie fructele comestibile (ex. mărul, părul, prunul etc.); copac, arbore. ✧ (În concepția religiei creștine) *Pomul vieții* (sau al *raiului, cunoștinței binelui și răului*) = măr din mijlocul raiului, ale cărui fructe simbolizează izvorul cunoașterii; au fost interzise lui Adam și Evei. *P. de Crăciun* v. *Crăciun.*

POMACÉE (< fr.; {s} lat. *pomum* „fruct") s. f. pl. Denumire dată subfamiliei *Pomoideae* din familia rozaceelor, care cuprinde genurile de arbori și arbuști la care carpelele sunt concrescute cu receptaculul florii, la maturitate formând un fruct fals, poama (ex. mărul, părul, gutuiul, scorușul, păducelul).

POMÁDĂ (< fr.) s. f. **1.** Preparat cosmetic parfumat, obținut din substanțe grase, folosit pentru îngrijirea părului și a pielii. **2.** Preparat farmaceutic de consistență onctuoasă, compus dintr-un corp gras (vaselină, lanolină etc.) în care sunt încorporate principii medicamentoase uniform dispersate, pentru tratarea diferitelor afecțiuni ale pielii.

POMÁNĂ (< sl.) s. f. **1.** Praznic care se face după înmormântare sau după parastas, când se dăruiesc și diverse obiecte care au aparținut decedatului; *concr.* ceea ce se dăruiește în amintirea morților. **2.** (La creștini) Dar făcut pentru iertarea păcatelor și pentru mântuirea sufletului; milostenie, binefacere. ✧ Loc. *De pomană* = **a)** dăruit pentru mântuirea sufletului sau în amintirea morților; **b)** gratis, fără plată, în dar; *p. ext.* foarte ieftin; **c)** fără temei, fără rost; zadarnic. **3.** Ocazie rară, neașteptată, chilipir.

POMÁDA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) da, a (se) unge cu pomadă.

POMĂRÍT (< *pom*) s. n. Pomicultură **(2).**

POMÂRLA, com. în jud. Botoșani, situată pe cursul superior al Jijiei, la granița cu Ucraina; 2 973 loc. (2003). Parc dendrologic. În satul **P.** se află biserica Duminica Tuturor Sfinților (1810–1813, renovată în 1849 și 1887–1891).

POMBAL, Sebastião José de Carvalho e Mello, marchiz de (1699–1782), om politic portughez. Ministru al regelui

José I, a fost conducătorul de fapt al Portugaliei între 1756 și 1777. Guvernând în spiritul absolutismului luminat, a limitat activitatea Inchiziției, a desființat unele privilegii ale marii nobilimi și a abolit sclavia (1773). Rol important în dezvoltarea comerțului și industriei, a modernizării învățământul și reconstruirii Lisabonei după cutremurul din 1755.

POMBO, Rafael (1833–1912), poet columbian. Autor de poezie romantică, filozofică („Ora tenebrelor") și satirică („Povestiri morale").

POMELNIC (< sl.) s. n. **1.** Listă cu numele persoanelor, în viață sau decedate, pe care le pomenește preotul la slujbe și în rugăciuni. În trecut, **p.** erau scrise pe pergament, pe panouri de lemn ornamentate sau pe pereții lăcașelor de cult. Cel mai important **p.** cunoscut în România este cel al Mănăstirii Bistrița din Moldova, scris în timpul lui Ștefan cel Mare pe pergament, care face o prezentare a domnilor, de la Bogdan până la Petru Voievod, sub forma unei genealogii. **2.** (Ir.) Înșiruire lungă și plictisitoare de vorbe, de nume etc.

POMENEALĂ (< *pomeni*) s. f. *Nici pomenească de...* (sau *să...*) = nici vorbă (despre una ca asta); nici urmă; cu nici un chip.

POMENI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. și tranz. A aminti în treacăt despre ceva sau cineva, a aduce în discuție. ✦ Refl. impers. A se menționa fapte a căror amintire se transmite (oral sau în scris) din generație în generație. **2.** Tranz. și intranz. A ține minte, a-și aminti. **3.** Tranz. (Mai ales la perfectul compus) A vedea ceva deosebit, a trăi în timpul unui eveniment. ✦ Tranz. A auzi; a întâlni. **4.** Refl. A se vedea pe neașteptate în fața cuiva sau a ceva care provoacă uimire, surpriză; a-și da deodată seama că a ajuns într-un loc sau într-o situație neașteptată. ✧ Expr. *Te pomenești că...* = poate că..., se poate întâmpla să... nu cumva... **5.** Tranz. A rosti numele cuiva în cadrul ritualului creștin, considerând că astfel se atrage harul divinității asupra lui.

POMENIRE (< *pomeni*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) pomeni; amintire. **2.** Ceremonie în cadrul căreia se comemorează amintirea unei persoane sau a unui eveniment; slujbă religioasă sau rugăciune făcută pentru morți. ✧ *Vesnica p.* = cântare bisericească care încheie slujba de înmormântare sau parastasul.

POMERANIA 1. Regiune istorică în NV Europei Centrale, la M. Baltică, între Oder și Vistula. Disputată de germani și poloni. Locuită de triburi germanice, care s-au suprapus (sec. 6) peste populațiile slave, a fost din sec. 12 anexată pe rând de Prusia, Suedia, Danemarca, Polonia. Prin Pacea Westfalică (1648), **P.** occidentală a revenit Suediei, care a cedat-o (1814), în schimbul Norvegiei, Danemarcii care, la rândul ei, a făcut un schimb cu Prusia, primind Lauenburg. După al Doilea Război Mondial, partea de V a fost inclusă la Republica Democrată Germană până în 1990 când a avut loc unificarea Germaniei. Cealaltă parte a revenit Poloniei. **2. Golful Pomeraniei,** golf cu deschidere largă, cuprins între extremitatea vestică a litoralului polonez și extremitatea estică a litoralului german al M. Baltice, mărginit la V de ins. Rügen.

POMEȚI (< fr.) s. m. pl. Partea proeminentă, osoasă a obrajilor; umerii obrajilor.

POMEZEU, com. în jud. Bihor, situată în depr. Beiuș, pe râul Holod; 3 384 loc. (2003). Satul **P.** apare menționat documentar în 1492. Bisericile de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 17, cu modificări din 1889) și Sf. Nicolae (1730, pictată în 1867), în satele Câmpani de Pomezeu și Vălani de Pomezeu.

POMI, com. în jud. Satu Mare, situată pe stg. văii Someșului, în zona de contact a C. Someșului cu dealurile Codrului; 2 175 loc. (2003). Expl. lemnului. Satul **P.** este atestat documentar în 1407. În satul Acina, menționat documentar în 1394, se află biserica Sf. Dumitru (1862), iar în satul Borlești, atestat documentar în 1585, biserica ortodoxă Sf. Vasile cel Mare (1847) și biserica romano-catolică Sf. Arhanghel Mihail (1800). Poieni naturale cu lalele pestrițe și cu narcise, în satul Borlești.

POMICOL, -Ă (< *pom*) adj. Care aparține pomiculturii, referitor la pomicultură, de pomicultură. ✦ Specializat în pomicultură, care lucrează în pomicultură.

POMICULTOR (< fr.; {s} lat. *pomum* „fruct" + *cultor* „cultivator") s. m. Specialist care se ocupă de cultivarea și îngrijirea pomilor.

POMICULTURĂ (< fr.) s. f. **1.** Ramură a științelor agricole care studiază biologia și agrotehnica pomilor și arbuștilor fructiferi, ameliorarea lor și caracteristicile diferitelor soiuri. **2.** Sector al producției agricole care cuprinde cultura pomilor și a arbuștilor fructiferi; pomărit.

POMINĂ (< *pomeni*) s. f. Amintire; *p. ext.* veste, faimă, renume. ✧ Loc. *De pomină* = despre care se duce vestea, renumit; extraordinar, grozav. ✧ Expr. *A se face* (sau *a ajunge*) *de pomină* = a se face de râs, a se compromite.

POMODORO 1. Arnaldo P. (n. 1926), sculptor italian. Lucrări în bronz, având volume simple sau monumentale (coloane, sfere, cuburi, discuri), cu danteluri și tăieturi („Coloana călătorului", „Marele omagiu adus civilizației tehnologice", „Discul", „Sferă mare"). **2. Giò P.** (n. 1930), sculptor italian. Frate cu **P.(1).** Lucrări în marmură, bronz sau materiale plastice în care tradiția este profund asimilată („Loc de măsurat", „Matrice III", „Piatra astronautului").

POMOLOG (< fr.) s. m. Specialist în pomologie.

POMOLOGIE (< fr. {i}; {s} lat. *pomum* „fruct" + gr. *logos* „studiu") s. f. Disciplină științifică din cadrul pomiculturii care se ocupă cu studiul morfologic al speciilor și al soiurilor de pomi fructiferi, precum și cu originea soiurilor, cu însușirile și cu comportarea lor față de climă și de sol.

POMONA (în mitologia romană), zeița fructelor și a livezilor. Era onorată în cadrul sărbătorii coacerii fructelor, Pomonalia.

POMONA sau **MAINLAND,** insulă britanică în Marea Nordului, în partea centrală a arh. Orkney, la NNE de coasta Scoției; 492 km^2. Prezintă un țărm neregulat, sinuos, cu multe golfulețe, și un relief ușor vălurit cu alt. max. de 269 m (Ward Hill). Numeroase lacuri. Orașe pr.: Kirkwall, Stromness.

POMONA, oraș în SV S.U.A. (California), în valea Pomona, la poalele culmii muntoase San Gabriel, la SE de Los Angeles, a cărui suburbie rezidențială și comercială este; 149,5 mii loc. (2000). Componente navale și aerospațiale, mat. de construcție și hârtie. Colegiul politehnic California (1956). Muzeul Adobe de Palomares (construit în 1837). Fundat în 1875, devine oraș în 1888.

POMPA (< fr.) vb. I tranz. A deplasa un fluid cu ajutorul unei pompe.

POMPADOUR [põpadu:r], **Jeanne-Antoinette POISSON, marchiză de** (1721–1764), favorita regelui Franței Ludovic XV, între 1745 și 1759. Frumoasă, cultă, inteligentă, a avut o mare

Marchiza de Pompadour

influență la Curte, sprijinind dezvoltarea artelor și personalitățile culturale ale epocii (printre care Marmontel, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Diderot). A contribuit la fondarea Școlii Militare (1751) și a Manufacturii din Sèvres (1756). — **Stil ~,** stil în artele decorative (mai ales în mobilier și în decorații interioare) care face trecerea de la stilul Ludovic XV, cu linii curbe, la stilul Ludovic XVI, cu linii drepte.

POMPAJ (< fr.) s. n. Acțiunea de a pompa. ✦ (TEHN.) Fenomen negativ care apare în funcționarea compresoarelor cu rotor, când debitul scade sub valoarea critică și care provoacă întreruperea debitării fluidului, trepidații etc. ✧ *P. de adâncime* = metodă de extracție a țițeiului din sonde cu ajutorul unor pompe speciale, introduse în partea de jos a găurii de sondă, sub nivelul lichidului. (FIZ.) *P. optic* = excitare a atomilor sau a ionilor activi ai unui laser, care are drept rezultat ridicarea acestora pe un anumit nivel energetic metastabil, superior; se realizează prin iluminarea intensă din exterior cu radiații de o anumită lungime de undă sau prin producerea unei descărcări electrice în chiar mediul activ.

POMPĂ[1] (< fr.; cuv. olandez) s. f. Mașină de forță generatoare sau aparat care servește la deplasarea sau/și comprimarea unui fluid. După natura fluidului se deosebesc *p. hidraulice* și *p. pneumatice.* **P.** hidraulice deplasează lichidele prin aspirație, în general, de la un nivel inferior și le refulează la un nivel superior. Ele pot fi cu piston, cu rotor, cu membrană, cu palete etc. **P.** pneumatice deplasează gazele sau/și le comprimă într-un spațiu închis (compresor) sau le aspiră dintr-un spațiu închis (ex. **p.** de vid). ✧ *P. de adâncime* = **a) p.** cu unul sau mai multe rotoare folosită la pomparea apei din puțuri adânci (ex. *p. submersibilă* care se introduce sub pânza de apă); **b) p.** cu piston introdusă în gaura de sondă sub nivelul lichidului, folosită la pomparea țițeiului (când presiunea stratului este insuficientă pentru a asigura ridicarea țițeiului la suprafață). *P. de injecție* = **p.** cu piston folosită la motoarele cu ardere internă (în special la motoarele Diesel), pentru introducerea sub presiune a combustibilului în cilindrii motorului. *P. de i.* folosite la automobilele moderne realizează presiuni de peste 2 000 atm. (2×10^8 Pascali) și, comandate de un calculator, efectuează până la 5 injecții la fiecare cursă a pistonului. *P. de vid* = **p.** destinată producerii, într-un spațiu închis, a unei presiuni inferioare presiunii atmosferice. Pot fi **p.** mecanice (cu rotor, cu palete etc.) sau **p.** de difuzie (bazate pe difuzia într-o vană de vapori a moleculelor gazului din recipientul vidat), **p.** cu getter, care pot realiza presiuni de până la 10^{-10} mm Hg ($1{,}3332 \times 10^{-8}$ Pascali) etc.

POMPĂ[2] (< fr., lat.; {s} gr. *pompe* „cortegiu, alai") s. f. Suită sărbătorească, cortegiu, alai; *p. ext.* lux, fast, strălucire. ✧ *Pompe funebre* = serviciu, întreprindere care se ocupă cu pregătirea și *ceremonialul* înmormântărilor.

POMPEI (Cnaeus Pompeius Magnus) (106–48 î.Hr.), om politic și general roman. Partizan al lui Sylla, a luptat împotriva lui Sertorius în Spania (76–71 î.Hr.). A luptat împotriva piraților din E M. Mediterane (67 î.Hr.). În 66 î.Hr. a fost numit comandant al armatei romane din Orient în războiul împotriva lui Mitridate VI regele Pontului; îl învinge pe acesta (63 î.Hr.), apoi și pe Tigran II cel Mare al Armeniei. A încheiat, împreună cu Cezar și Crassus,

Cnaeus Pompeius Magnus

primul triumvirat (60 î.Hr.). Rivalitatea pentru putere dintre el și Cezar a dezlănțuit războiul civil, în timpul căruia **P.** a fost înfrânt la Pharsalos (48 î.Hr.). A avut legături diplomatice cu Burebista, care i-a promis ajutor militar. Ucis din ordinul lui Ptolemeu XIII, în Egipt, unde se refugiase.

POMPEII, oraș în S Italiei, situat la poalele vulcanului Vezuviu, în conurbația Napoli; 26,2 mii loc. (2000). Ind. textilă, poligrafică, alim. Turism. Fundat (sec. 6 î.Hr.) de osci, locuit de samniți (sec. 5 î.Hr.); a suferit mari stricăciuni în cutremurul din 63 d.Hr. A fost acoperit de lavă și cenușă vulcanică în timpul erupției Vezuviului la 24 aug. 79, o dată cu orașele Herculaneum și Stabiae. Ca urmare a săpăturilor arheologice inițiate în 1748, **P.** este cel mai bine cunoscut oraș al Antichității. Monumente: templele din forum, basilica, piața acoperită, amfiteatrul, termele. Multe dintre edificii erau decorate cu picturi (Casa vieții, Casa poetului tragic, Villa misterelor) sau cu mozaicuri (Casa faunului). Aria arheologică face parte (din 1997) din patrimoniul cultural universal.

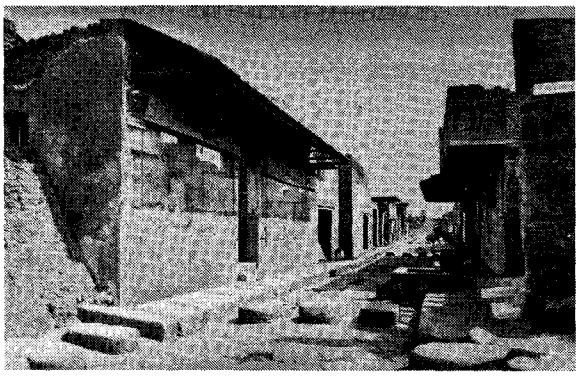

Stradă din Pompeii

Dimitrie Pompeiu

POMPEIU, Dimitrie (1873–1954, n. Broscăuți, jud. Botoșani), matematician român. Acad. (1934), prof. univ. la Iași, Cluj, București. A ținut prelegeri la Sorbona și la Univ. din Poitiers. Director al Institutului de Matematică al Acad. (1949–1954). Contribuții la teoria funcțiilor și a calculului funcțional („Asupra continuității funcțiilor de o variabilă complexă"). A definit funcții care îi poartă numele, precum și noțiunile de „derivată areolară" și „distanță între două mulțimi închise". Autor al unei teoreme din geometria elementară.

POMPIDOU [põpidu], **Georges** (1911–1974), om politic francez. Lider al partidului Uniunea Democraților pentru Republică (U.D.R.). Colaborator apropiat și continuator al politicii interne și internaționale promovate de generalul de Gaulle. Prim-min. (1962–1968) și președinte (1969–1974) al Franței. Pasionat de arta modernă, a pus bazele, la Paris, unui centru de artă și cultură care îi poartă numele. Autorul unei antologii de poezie franceză.

POMPIER (< fr.) s. m. (La pl.) Trupe militare sau formații civile, instruite și dotate cu utilaje speciale pentru stingerea incendiilor; (la sg.) persoană care face parte din trupele sau formațiile de mai sus.

Georges Pompidou

POMPIERISTIC, -Ă (< *pompier*) adj. Care aparține pompierilor; *p. ext.* rapid, în mare grabă; improvizat. ✦ Fig. (Despre stil, vorbire) Bombastic, emfatic.

POMPON (< fr.) s. n. Ciucure sau moț de panglici, de pene etc. folosite ca ornament. ✦ Mic obiect din lână ornamentat, de formă sferică sau mănunchi de pene purtat la chipiul uniformelor de paradă.

POMPONAZZI [pomponattsi], **Pietro** (1462–1525), filozof italian. Prof. la univ. din Padova, Ferrara și Bologna. Reprezentant al aristotelismului renascentist. A susținut că nemurirea sufletului, deși acceptată prin credință, nu poate fi demonstrată, potrivit rațiunii naturale și principiilor aristotelice („Despre nemurirea sufletului"). Alte lucrări: „Despre incantații", „Despre destin".

POMPONIU, Constantin (1887–1945, n. satul Galiciuica, jud. Dolj), arhitect român. Construcții în stil neoromânesc (Catedrala Unirii din Cluj, Mausoleul de la Mărășești, grupul de locuințe ieftine din str. Dorobanți, București).

POMPONIUS, Sextus (sec. 2), jurisconsult roman. Autor al unei sinteze a dreptului civil *(Edictum perpetuum)* și al unei istorii a dreptului roman până în timpul său; fragmente din lucrările sale au fost cuprinse în „Digeste".

POMPOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Cu pompă[2]; fastuos, luxos, măreț. ✦ (Despre stil, expresii etc.) Încărcat; pretențios, căutat, afectat.

POMUȚ, Gheorghe (1818–1882, n. sat Giula, jud. Cluj), general român. Participant activ la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Stabilit în S.U.A. (1849), în statul Iowa. Angajat ca voluntar în armata statelor abolitioniste din Nord, cu gradul de căpitan, a participat la *Războiul de Secesiune,* remarcându-se în luptele de la Shiloh, Corinth, Atlanta, Vicksburg și Savannah. Consul general al S.U.A. la Sankt-Petersburg.

PONAPE v. **Pohnpei.**

PONCE (< fr.) adj. invar. *Piatră ~* v. *piatră.*

PONCE [ponse], oraș în partea de S a ins. Puerto Rico, la 225 km SV de San Juan; 155 mii loc. (2000). Port. Aeroport. Ind. de prelucr. și chimizare a petrolului, electrotehnică, a cimentului, hârtiei, încălțămintei, de prelucr. a tutunului și lemnului, textilă și alim. (rom, zahăr). Export de zahăr. Univer-

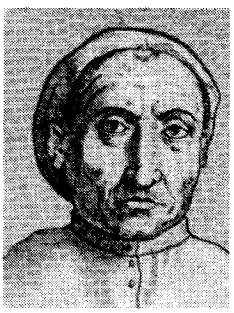

Pietro Pomponazzi

sitate (1948). Fundat de spanioli în 1670 sau 1680, cu numele *Nuestra Señora de Guadalupe de Ponce,* ridicat la rang de oraș în 1692, apoi de villa în 1848 și din nou oraș în 1877.

PONCE DE LEÓN, Juan (c. 1460–1521), explorator spaniol. L-a însoțit (1493) pe Cristofor Columb în a doua călătorie în America. A explorat ins. Puerto Rico, pe care a colonizat-o (1508–1509), fiind ulterior guvernatorul ei (1509); fondator al unei așezări aproape de actualul San Juan (1511). A descoperit pen. Florida (1513), pe care a străbătut-o parțial într-o a doua expediție de colonizare (1521); rănit în timpul unui atac al indienilor, a murit în Cuba.

PONCELET [põslę], **Jean Victor** (1788–1867), matematician și inginer francez. Prof. de mecanică la Metz și Paris. Considerat drept creator al geometriei proiective. Contribuții în domeniul geometriei proiective și sintetice și în mecanica aplicată („Tratat despre proprietățile proiective ale figurilor").

PONCHIELLI, Amilcare (1834–1886), compozitor și organist italian. Prof. la Conservatorul din Milano, unde îi are elevi pe Puccini și Mascagni. Opere în care se dovedește un precursor al verismului („Gioconda", „Fiul risipitor", „Marion Delorme"); balete, cantate, muzică corală.

PONCHO (< sp.) s. n. Piesă de îmbrăcăminte tradițională, asemănătoare unei pelerine scurte, de formă dreptunghiulară sau circulară, cu o deschizătură pentru cap, purtată de indigenii din America Centrală și de Sud. Este țesută din lână, în dungi de culori vii.

PONCIF (< fr.) s. n. Idee, judecată banală lipsită de originalitate. ✦ (Livr.) Producție artistică sau literară banală.

PONCIȘ, -Ă (< *ponci,* reg. „povârnit") adj., adv. I. Adj. 1. Care se uită cruciș; (despre ochi) încrucișat, sașiu. Adj.

2. (Despre terenuri) Foarte înclinat; abrupt, peiziș. **II.** Adv. **1.** De-a curmezișul, pieziș, oblic. **2.** Cruciș, chiorâș; *fig.* cu ciudă, cu dușmănie, cu răutate. **3.** În contra, împotrivă.

PONDERA (< fr., lat.) vb. I tranz. A modera, a potoli; a echilibra.

PONDERABIL, -Ă (< lat., fr.) adj. Care are greutate. ✦ Care poate fi cântărit.

PONDERABILITATE (< *ponderabil*) s. f. Stare a corpurilor la care se manifestă forța de gravitație; însușire a corpurilor de a fi ponderabile.

PONDERAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Referitor la greutate; din punctul de vedere al greutății.

PONDERARE (< fr.) s.f. (STATIST.) Operație de calcul a valorilor medii, care constă în înmulțirea ponderii cu valoarea variabilei.

PONDERAT, -Ă (< *pondera*) adj. **1.** (Despre oameni) Care manifestă cumpătare, măsură, sobrietate; care este echilibrat în acțiuni, în vorbă, în comportare. ✦ (Despre manifestări, acțiuni ale oamenilor) Cumpătat, echilibrat, măsurat. **2.** *Media p. a unor numere* = numărul obținut prin împărțirea sumei produselor dintre numere și ponderile *corespunzătoare* la *suma ponderilor*.

PONDERATOR, -OARE (< fr., lat.) adj. Care menține echilibrul între două forțe; care moderează.

PONDERAȚIE (< fr., lat.) s. f. Moderație, cumpătare; echilibru.

PONDERE (< lat.) s. f. **1.** (Livr.) Greutate. ✦ Greutate specifică. ✦ Fig. Importanță deosebită, valoare. **2.** (FIZ.) Coeficient care afectează fiecare dintre valorile unei mărimi determinate experimental și care indică probabilitatea de obținere a valorii respective. **3.** (STATIST.) Numărul unităților existente într-o grupă a unei colectivități, căruia îi corespunde o valoare a variabilei. ✧ *P. procentuală* = indice care exprimă în procente raportul dintre o componentă și întregul din care face parte aceasta (de ex. ponderea populației active în cadrul populației totale a unei localități).

Ponei

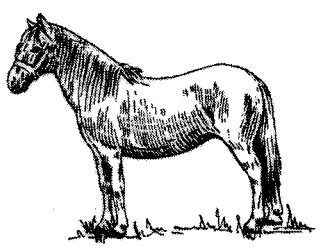

PONDICHERRY [pondiʃeri] **1.** Oraș în SE Indiei, centrul ad-tiv al terit. federal cu același nume, port pe coasta Coromandel; 505,7 mii loc. (2001). Produse textile și alim. Export de bumbac, orez și uleiuri vegetale. Fundat (1674) de François Martin a devenit sediul Companiei Indiilor Orientale. Stăpânit de olandezi în anii 1693–1697 și de englezi în 1761, 1778, 1793, 1803. Posesiune franceză din 1816 până în 1954 când a revenit Indiei. **2.** Teritoriu unional (din 1962) în SE Indiei creat prin unirea a patru foste colonii franceze: **P.**, Karikal, Yanam, Mahé; 492 km^2; 973,8 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Pondicherry*. Expl. forestiere. Orez, iută, bumbac. Citrice. Creșterea animalelor.

PONEGRI (< *negru*, după sl.) vb. IV tranz. A vorbi pe cineva de rău; a calomnia, a bârfi, a defăima.

PONEI (< engl., fr.) s. m. Cal cu greutate corporală mică și talie redusă (în general sub 1,30 m), cu aspect caracteristic (picioare scurte, abdomen relativ voluminos). Este folosit pentru munci ușoare și pentru agrement. Există numeroase rase de **p.**, cele mai cunoscute fiind rasa englezească Shetland (originară din insulele omonime) și **p.** islandez.

PONGIDE (< fr.) s. f. pl. Familie de maimuțe de mari dimensiuni, cu caracteristici evoluate (lipsa cozii, membre anterioare asemănătoare cu mâinile omului), fiind numite și *maimuțe antropoide*. În Africa trăiesc gorilele și cimpanzeii (inclusiv o varietate de curând descoperită: cimpanzeul bonobo), iar în arhipelagul indonezian urangutanul. Unii autori includ în această familie și gibonii, dar în majoritatea clasificărilor moderne aceștia formează o familie distinctă, hylobatide.

PONI, Ioan (1819–1853, n. Iași), actor și poet român. Participant la mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova. Roluri din dramaturgia românească („Iașii în carnaval" de V. Alecsandri) și universală (piese de Shakespeare, Alfieri, Hugo). Versuri de factură meditativă („O vizită la munte"); monologul dramatic „Vechiul ostaș moldovan în războaiele lui Ștefan cel Mare". Traduceri.

PONI 1. Petru P. (1841–1925, n. sat Săcărești, jud. Iași), chimist și mineralog român. Acad. (1879), prof. univ. la Iași.

Petru Poni

Unul dintre fondatorii școlii românești de chimie. Președinte al Acad. Române (1898–1901 și 1916– 1920). Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (iul.–nov. 1891, 1895–1896, oct.–nov. 1918). Cercetări asupra compoziției chimice a mineralelor, asupra compoziției chimice a petrolurilor românești și a apelor minerale („Cercetări asupra mineralelor din masivul cristalin de la Broșteni", „Analiza apelor minerale de la Piatra", „Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României", „Cercetări asupra compoziționii chimice a petrolurilor române"); observații meteorologice în Moldova. Autorul primelor manuale de fizică și chimie în limba română și organizatorul primelor laboratoare de chimie, în scopul cercetării științifice. A colaborat la înființarea Societății române de științe (1890) și a fundat Societatea de științe (1900). **2. Margareta P.** (1889–1973, n. Iași), chimistă română. Fiica lui **P. (1).** Prof. univ. la Iași. Membră fondatoare (1949) a Institutului de Chimie Macromoleculară „Petru Poni" din Iași. Lucrări științifice („Tratat de chimie").

PONIATOWSKI, familie de principi polonezi. Mai importanți: **1. Stanisław P.**, rege al Poloniei (1764–1795) sub numele de Stanisław II August, cu spri-

Stanisław Poniatowski

Józef Anton Poniatowski

jinul Rusiei și Prusiei. A dus o politică corespunzătoare intereselor acestora și a abdicat în urma celei de-a treia împărțiri a Poloniei, retrăgându-se în Rusia unde a rămas până la moarte (1798). **2. Józef Anton P.** (1763– 1813), general și diplomat. Frate cu **P.(1).** Participant la răscoala polonezilor sub conducerea lui Kościuszko (1794). S-a alăturat armatei franceze (1800). Comandant suprem al armatei Marelui Ducat al Varșoviei, constituit în 1807 de francezi. A participat la războaiele napoleoniene, remarcându-se la Borodino (1812) și Leipzig (1813). Numit de Napoleon I mareșal al Franței (1813).

PONIT (< {s} n. pr. *Poni*) s. n. (MINER.) Carbonat natural de mangan cu un conținut redus de fier, intermediar între rodocrozit și siderit, cristalizat în sistemul romboedric; descoperit de V. Buțureanu în zăcămintele de mangan din N Moldovei, a fost denumit în cinstea savantului român P. Poni, după numele acestuia. Este un minereu de mangan.

PONOARELE, com. în jud. Mehedinți, situată în NNE pod. Mehedinți; 2 979 loc. (2003). Centru de manifestări etnofolclorice (Sărbătoarea liliacului, anual în luna mai), de țesături și cusături populare. Biserica Sfânta Treime (1887), în satul Gărdăneasa; bisericile de lemn Sf. Nicolae (1766) și Sfinții Îngeri (1792, refăcută ulterior din zid), în satele **P.** și Proitești. Rezervație botanică (20 ha) supranumită „pădurea cu liliac" (*Syringa vulgaris*). Pe suprafețele calcaroase se dezvoltă și unele plante rare, cum sunt *Cirsium acaule, Acnatherum calamagrostis* ș.a., și trăiesc unele reptile sudice (*Lacerta viridis, Vipera ammodytes* ș.a.). În satul **P.** se află „Podul Uriașilor" („Podul lui Dumnezeu" sau „Podul natural de la **P.**" — o boltă naturală cu o deschidere de 25 m, o lungime de 61 m, o lățime de 8 m și o înălțime de 9,7 m, peste care trece o șosea). Acest pod natural, care reprezintă resturile tavanului unei peșteri prăbușite, este declarat monument al naturii.

PONOR (< bg., scr.) s. n. (GEOMORF.) Formă negativă de relief, întâlnită în ținuturi calcaroase, prin care apele de suprafață se scurg în subteran; de obicei este un aven, o *dolină* sau o microdepresiune rezultată prin îngemănarea dolinelor. ✦ (Reg.) Denumire dată unei adâncituri produsă prin prăbușirea, surparea sau alunecarea unor straturi.

PONOR, com. în jud. Alba, situată la poalele N ale m-ților Trascău, pe râurile Cheia și Geogel; 673 loc. (2003). Satul **P.** apare menționat documentar, în 1648. În satul Geogel se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1751, pictată în 1756). Rezervația naturală „Vânătările Ponorului".

PONOS (< sl.) s.n. **1.** (Înv. și reg.) Injurie, calomnie, ocară. **2.** Consecință neplăcută, urmare nefastă; necaz. **3.** Cusur, vină.

PONOSI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. (Înv. și reg.) A defăima, a calomnia; a ponegri. **2.** Refl. și tranz. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A-și pierde sau a face să-și piardă culoarea; a (se) murdări, a (se) degrada; a (se) uza.

PONS, Alice Joséphine, zisă **Lily** (1898–1976), soprană franceză de coloratură. Naturalizată americană (1931). A debutat în Franța; carieră excepțională (1931–1940) pe scena Metropolitan Opera din New York. Roluri în opere transpuse pe ecran („Lucia di Lammermoor").

PONSON DU TERRAIL [põsõ dü terai], **Pierre-Alexis, viconte** (1829–1871), scriitor francez. Romane-foileton de mare popularitate („Isprăvile lui Rocambole", „Dramele Parisului").

PONT (< magh.) s. n. **1.** (Pop.) Aluzie răutăcioasă, ironie. ✧ Expr. *A vorbi în ponturi* = a face cuiva o aluzie, a sugera, a da de înțeles. **2.** Cartea care, în cursul unui joc, e considerată ca având cea mai mare valoare; *p. ext.* prilej favorabil la joc.

PONT, stat antic în partea central-nordică a Asiei Mici, pe terit. de azi al Turciei. Satrapie persană, cucerită de Alexandru Macedon, a devenit regat independent cu capitala la Amaseia și apoi Sinope sub Mitridate II (281–260 î.Hr.). Cunoaște apogeul dezvoltării sale în vremea lui Mitridate VI Eupator (120/112–63 î.Hr.). Cucerit de trupele romane ale lui Pompei cel Mare (63 î.Hr.), iar partea de V a Regatului unită cu Bitinia (provincia Pontus și Bitinia), partea de E rămâne stat clientelar până în 47 î.Hr., când a fost alipită, în timpul lui Nero, provinciei romane Galatia.

PONTA[1] (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A marca, a înregistra prezența la locul de muncă cu ajutorul fișei de pontaj. **2.** Intranz. și refl. (Despre muncitori) A-și înregistra prezența la locul de muncă.

PONTA[2] (< fr.) vb. I intranz. și tranz. A miza o anumită sumă de bani (la un joc de noroc).

PONTA DELGADA [põtə delgadə], oraș în Portugalia (Azore), port de escală pe țărmul ins. São Miguel; 28,1 mii loc. (2001). Centru turistic și comercial. Ind. alim. (zahăr, lichioruri, vinuri). Stațiune climaterică. Exportă citrice, ceramică, lichioruri, vin, ceai, cereale și produse lactate. Distrus în mare parte de valurile uriașe ale unui flux în 1839.

PONTA GROSSA, oraș în S Braziliei (Paraná), situat pe un platou la 893 m alt., la 97 km NV de Curitiba; 275,4 mii

Ponoarele. „Podul Uriașilor"

loc. (2002). Centru comercial pentru lemn, ceai, cereale, animale, tutun, banane, orez. Ind. de prelucr. a cărnii, ceaiului şi cafelei. Universitate (1970).

PONTAJ (< *ponta*) s. n. **1.** Faptul de a *ponta*[1]. **2.** *Fişă de p.* = document în care s-a înregistrat prezenţa la lucru.

PONTANO, Giovanni zis şi **Gioviano** (latinizat **PONTANUS**) (1426–1503), diplomat, gânditor şi scriitor renascentist italian. Versuri în limba latină, celebrând familia, natura şi iubirea; dialoguri satirice („Charon", „Măgarul"); poeme didactice („Urania"). A întemeiat (1471), la Napoli, o academie pentru studii umaniste, similară celor din Roma şi Florenţa.

PONTATOR (< *ponta*) s. m. **1.** Persoană care face pontajul şi controlează prezenţa salariaţilor la locul de muncă sau care înregistrează cantitatea produselor realizate într-un anumit timp pentru a avea evidenţa lor, în vederea calculării salariului. **2.** Categorie de câini de vânătoare care semnalează prezenţa vânatului, oprindu-se într-o poziţie caracteristică („aret"). Ex. prepelicari, pointeri, setteri.

PONTĂ (< fr.) s. f. (ZOOL.) Proces de eliminare şi de depunere a ouălor de către insecte, reptile, păsări sau a icrelor de către peşti.

PONTCHARTRAIN [pɔnʧetrein], lac în SE statului Louisiana (S.U.A.), în apropiere de New Orleans; 1 618 km^2; lungimea: 64 km. Face parte dintr-o importantă cale de navigaţie, fiind legat printr-un canal cu Mississippi, iar prin intermediul lacului lagunar Borgne şi canalului Rigolets cu G. Mexic. Este străbătut de cel mai lung pod din lume (Lake Pontchartrain Causeway II) — 38 422 m, inaugurat la 23 mart. 1969 (între localit. Lewisburg şi Metairie) şi inclus în autostrada naţională 190. Dublat de alt pod (First Causeway), paralel cu primul dar cu o lungime de 38 353 m.

PONTE, Maurice (1902–1983), savant francez. Realizator al primului detector de obstacole (1935) folosit de pachebotul *Normandia;* a construit (1940) un radar pentru reglarea tirului pe mare. Organizatorul şi primul director (1963) al Agenţiei Naţionale de Valorificare a Cercetării din Franţa.

PONTECORVO, 1. Guido P. (1907–1999), genetician american de origine italiană. Prin studiile sale de genetică umană, a descoperit procesul de recombinare care dezvoltă reproducţia sexuală normală. **2. Bruno Maximovici P.** (1913–1993), fizician sovietic de origine italiană. Frate cu **P. (1).** În 1934, asistent al lui E. Fermi; ulterior, a lucrat în Franţa, S.U.A., Canada şi Marea Britanie; în 1950 s-a stabilit în U.R.S.S. (era spion sovietic). Prof. univ. la Moscova. Contribuţii în fizica nucleară (fosforescenţă nucleară) şi fizica particulelor elementare; studii asupra neutrinului în procesul evoluţiei solare, care au dus la crearea unui nou domeniu, astrofizica neutrinilor.

PONTI, Carlo (n. 1913), producător de film italian. Filme de mare succes („Ciociara", „Doctor Jivago", „Blow-up").

PONTI, Giovanni zis şi **Giò** (1891–1979), arhitect italian. Prof. univ. la Milano. Reprezentant al mişcării moderniste, a aderat la principiile funcţionalismului (Birourile Societăţii Montecatini, Turnul Pirelli, la Milano; Turnul Lancia, la Torino; Institutul italian la Stockholm). Preocupări în domeniul esteticii decorului interior. A fondat (1928) revista „Domus". Lucrări teoretice („Casa în modalitate italiană", „Iubiţi arhitectura").

PONTIAC (c. 1720–1769), conducător amerindian din regiunea Marilor Lacuri. Aliat cu trupele franceze, a luptat împotriva britanicilor (1763), asediind Detroit-ul. A încheiat pace (1766). Asasinat.

PONTIANAK [pontiạ:nak], oraş în Indonezia (Kalimantan de Vest), situat pe ţărmul de V al ins. Borneo, la gura de vărsare a fl. Kapuas în str. Karimata; 464,5 mii loc. (2000). Port. Aeroportul Supaido. Centru comercial (orez, tutun, piper). Şantier naval. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului şi a cauciucului şi alim. (ulei de palmier, zahăr). Export de cauciuc, cherestea, zahăr, ulei de palmier. Fundat în (1772).

PONTIC, -Ă (< lat.) adj. (Livr.) Referitor la Pontul Euxin (denumire a Mării Negre în Antichitate); din această regiune.

PONTICI, Munţii ~, lanţ muntos în Turcia asiatică, format dintr-o culme estică şi una vestică, extins în lungul coastei sudice a Mării Negre, limitând la N Pod. Anatoliei; lungime: c. 1 000 km; lăţime: c. 130 km. Alt. max.: 3 937 m (vf. Kaçkar Dağı). Expl. de cărbune şi polimetale. Păduri de pin şi tufişuri de maquis.

PONTIF (< fr., lat.) s. m. **1.** (În Roma antică) Membru al colegiului sacerdotal suprem, care supraveghea cultul religios, întocmea calendarul, listele consulare, ţinea evidenţa analelor etc. ✦ *Marele p. (Pontifex maximus)* = conducătorul colegiului pontifical din timpul lui Numa Pompilius şi până la Augustus, când titlul a fost preluat de împăraţi, care exercitau şi atribuţiile respective. **2.** Din deceniul 5, titlu atribuit episcopilor. ✧ *Suveranul pontif* (sau *pontiful roman*) = şeful Bisericii catolice; papa.

PONTIFICAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care ţine de un pontif sau de autoritatea acestuia; papal. **2.** S. n. Cronică papală.

PONTIFICAT (< fr., lat.) s. n. Papalitate **(3).**

PONTIL s. n. Piesă de rezistenţă în construcţiile navale, amplasată între punte şi structurile inferioare ale navei până la suprafaţa de reacţiune a apei. La navele metalice, **p.** este de obicei o coloană cu secţiune tubulară.

PONTILARE (< *pontil*) s. f. Întărire a pereţilor sau a punţilor unui vas cu ajutorul unor pontile în cazul formării unei găuri de apă.

PONTON (< fr.) s. n. Corp plutitor (în general staţionar) realizat dintr-un ansamblu de plutitoare, sub formă de tuburi sau chesoane închise, şi utilizat

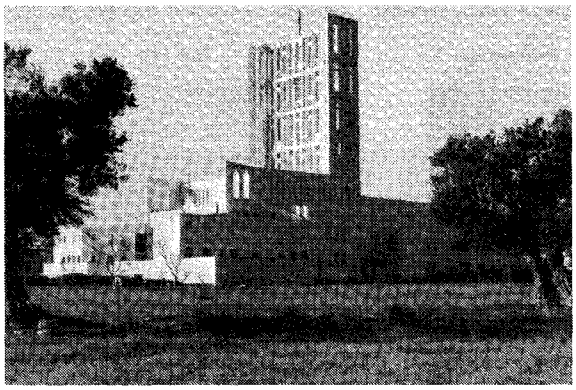

Giovanni Ponti. Birourile Societăţii Montecatini

pentru susținerea unor instalații (macarale), pentru acostarea navelor etc. ✧ *Pod de pontoane* = pod plutitor a cărui platformă este montată pe ambarcații ancorate și legate între ele.

PONTONIER (< fr.) s. m. **1.** *Trupe de pontonieri* = trupe de geniu, specializate în construcția podurilor; militar care face parte din aceste trupe. **2.** Persoană care lucrează pe un ponton.

PONTOPPIDAN, Henrik (1857–1943), prozator danez. Format sub influența lui G. Brandes. Reprezentant important al naturalismului danez. Cicluri romanești („Pământul făgăduinței", „Per cel norocos", „Ziua judecății", „Regatul morților") de inspirație socială, cu implicații autobiografice, în care surprinde aspecte sumbre, complexe ale vieții poporului său. Memorialistică („Paradisul omului", „Anii copilăriei", „Viață de familie", „În drum spre mine însumi"). Premiul Nobel pentru literatură (1917), împreună cu K.A. Gjellerup.

PONTORMO (Jacopo Carrucci, zis **il ~)** (1494–1556/1557), pictor florentin. Influențat de Leonardo da Vinci, Piero di Cosimo și Andrea del Sarto. Portrete („Ugolino Martelli", „Cosimo cel Bătrân"); compoziții religioase („Legenda Sf. Iosif", „Punerea în mormânt") într-o atmosferă calmă și într-un cadru peisagistic luminos. Mai târziu, compoziții manieriste, confuze.

PONTOS (în mitologia greacă), zeu primordial simbolizând marea. Fiu al Gaiei, devine apoi soțul ei și tatăl unor divinități marine (Keto, Nereu ș.a.).

PONTREAGHIN, Lev Semionovici (1908–1988), matematician sovietic. Contribuții în topologie, în teoria ecuațiilor diferențiale ordinare, elaborând în algebra topologică teoria caracteristicilor grupurilor comutative („Fundamente de topologie combinatorie").

PONTUS EUXINUS, numele antic al *Mării Negre*, însemnând, în limba greacă, „marea ospitalieră". Această denumire a fost atribuită, în Antichitate, de greci, care au dorit să schimbe vechiul nume persan *axaena* (= negru), înțeles de aceștia ca *axeinos* (= neospitalier).

PONTY, Jean-Luc (n. 1942), violonist și compozitor francez de jaz. Carieră începută ca muzician clasic. Se lansează pe scena de jaz în 1964. Inventivitate muzicală, influențat de John Coltrane. Discipoli în muzica rock. Inventează violectra. Discografie selectivă: „Cantaloupe Island", „Visions Of an Emerald Beyond", „Violin Summit".

PONȚIAN, al doilea etaj (vârstă) al Pliocenului din bazinul dacic.

POOL ([pu:l] cuv. engl.) subst. Convenție (monopolistă) încheiată între capitaliști pe termen limitat, cu privire la acțiuni comune, în scopul stabilirii prețurilor unor mărfuri și al influențării cursurilor hârtiilor de valoare.

POOLE, oraș în S Marii Britanii (Anglia), port la Marea Mânecii, la 64 km V de Portsmouth și la V de stațiunea balneară Bournemouth; 138,5 mii loc. (1991). Șantier naval. Produse chimice și constr. de mașini. Cel mai mare port de iachting din Marea Britanie. Trafic de cabotaj. Rezervația naturală de pe ins. Brownsea, în largul orașului (f. 1962), sanctuar ornitologic. Fundat în 1248.

POONA v. **Pune.**

POOPÓ, lac tectonic sărat în Anzii Centrali (Bolivia), la S de Oruro, la 3 686 m alt.; 2 530 km^2; lungime: 90 km; lățimea max.: 32 km; ad. max.: 6 m. Comunică cu L. Titicaca prin râul Desaguadero. Se mai numește *Aullagas.*

POP[1] (< bg.) s. m. **1.** Stâlp vertical la o construcție din lemn sau din metal, care preia și transmite terenului sau fundației forțele care solicită construcția. **2.** Stâlp mare de lemn la o construcție țărănească, având rolul de a susține coama acoperișului. **3.** Betișor de lemn așezat în cutia de rezonanță a instrumentelor de coarde cu arcuș, între față și spate, cu rolul de a transmite vibrațiile. **4.** Mănunchi de plante așezate vertical pentru uscare.

POP[2] (cuv. engl.) adj. invar. *Muzică pop* = termen provenit din prescurtarea expresiei engleze *popular music.* Desemnează o formă de artă populară și o formă specifică de cântec, dezvoltată în anii '60–'70, având ca rădăcini stilurile rock'n'roll, blues, rhythm'n'blues sau folksong. Sinteză ideală între melodia de tradiție europeană și pulsația de bază a muzicii afro-americane. Definită de apariția discului de 45 de turații și impunând durata scurtă a cântecelor, textele fără mari pretenții, vocile calde, limpezi, melodiile ușor de reținut, armoniile clare și ritmul binar, antrenant. Producție industrială destinată să mulțumească gusturi foarte largi, popularitate de scurtă durată a cântecelor. Fenomen mondial cuprinzător (Beatles, Abba, Bee Gees ș.a.).

POP, Augustin Z. N. (pe numele adevărat *Augustin Z. N. Popescu*) (1910–1988, n. București), istoric literar român. Prof. univ. la București. A publicat documente inedite („Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu", „Mărturii. Eminescu—Veronica Micle").

POP, Dariu (1887–1965, n. Măgura Ilvei, Năsăud), compozitor, dirijor de cor și folclorist român. Muzică vocal-simfonică („Tablouri din Munții Rodnei"), simfonică, corală.

POP, 1. Dorin P. (1917–1985, n. sat Geomal, jud. Alba), compozitor și dirijor român. Prof. univ. la Cluj. Fondator (1955) al primului cor de cameră românesc („Cappella Transylvanica"). Primul dirijor al corului Filarmonica din Cluj (din 1972). Bogată activitate concertistică și didactică. **2. Adrian P.** (n. 1951, Cluj), compozitor. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Cluj-Napoca. Creație atrasă atât de fenomenul contemporan (timbral, surse electronice), cât și de legătura cu tradiția (forma). Compoziții marcate de principiile culturii corale, de un tip de vocalitate extrasă din folclor (caracteristicile ancestrale ale colindei transilvane). Numeroase lieduri și coruri.

POP, Emil (1897–1974, n. sat Bucerdea Vinoasă, jud. Alba), botanist român. Acad. (1955), prof. univ. la Cluj. Fondator și director (1958–1970) al Centrului de Cercetări Biologice din Cluj.

Henrik Pontoppidan

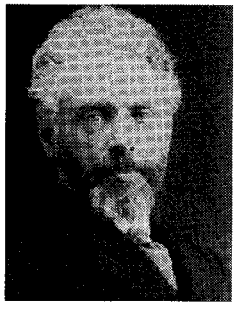

Emil Pop

întemeietorul şcolii româneşti de palinologie. Contribuţii în domeniul citofiziologiei vegetale, în cunoaşterea florei terţiare, florei şi vegetaţiei mlaştinilor de turbă şi în istoria biologiei din România („Flora pliocenă de la Borsec", „Istoria pădurilor din nordul Transilvaniei", „Mlaştinile de turbă din R.P.R."). Monografii („Figuri de botanişti români").

POP, Gavriil (1818–1883, n. sat Sălicea, jud. Cluj), preot şi istoric român. M. coresp. al Acad. (1871), prof. de istorie la Gimnaziul din Blaj. Canonic la Episcopia Lugojului (1862–1883). Lucrări de istorie antică sau privind Transilvania şi Banatul („Istoria Transilvaniei din cele mai îndepărtate timpuri până la 1571", „Istoria Daciei antice", „Istoria Ardealului în anul 1848–49 şi *drepturile* istorice ale românilor", „Geografia Banatului şi cunoştinţe istorice şi etnografice despre locuitorii Banatului...").

POP, Grigore (n. 1946, Palatca, Cluj), percuţionist român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Înfiinţează cu studenţii săi Ansamblul de Percuţie, cu activitate interpretativă naţională şi internaţională, specializat în muzica nouă.

POP, Ioan-Aurel (n. 1955, Sântioana, jud. Cluj), istoric român. M. coresp. al Acad. (2001), prof. univ. la Cluj-Napoca. Director (din 1993) al Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca. Director al Institutului Român de Cultură şi Cercetare Umanistică din Veneţia (din 2003). Lucrări privind istoria instituţiilor medievale, a Transilvaniei şi a istoriei istoriografiei („Naţiunea română medievală", „Românii şi România. Scurtă istorie", „Românii şi maghiarii în sec. IX–XIV", „Istoria, adevărul şi miturile").

POP, Mihai (1907–2000, n. sat Glod, jud. Maramureş), folclorist român. M. de onoare al Acad. (2000), prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului de Etnografie şi Folclor din Bucureşti (1965–1975). Studii şi cercetări de folclor

Ioan-Aurel Pop

românesc („Tradiţie şi înnoire în folclorul românesc contemporan", „Perspective în cercetarea poetică a folclorului", „Metode noi în cercetarea structurii basmelor", „Obiceiuri tradiţionale româneşti", „Folclor literar românesc"). Premiul Herder.

POP, Sever (1901–1961, n. sat Poiana Ilvei, jud. Bistriţa-Năsăud), lingvist român. Stabilit în Belgia. Prof. univ. la Cluj, Cernăuţi, Bucureşti şi Louvain. Specialist în dialectologie generală şi românească („Atlasul lingvistic român", partea I, în colab. cu S. Puşcariu, „Dialectologia, privire istorică şi metode de anchete lingvistice"). Fondator al centrului internaţional de dialectologie generală de la Louvain. Membru al mai multor academii străine.

POP, Sigismund Victor (1817–1889, n. Beiuş), om politic şi ziarist român. Preot. Participant la Revoluţia de la 1848–1849 din Transilvania. Militant pentru înţelegerea între forţele revoluţionare române şi cele maghiare. A editat şi a condus ziarul politic românesc „Concordia", apărut la Budapesta (1861–1870).

POP, Traian (1885–1960, n. sat Şinca Veche, jud. Braşov), jurist român. M. de onoare al Acad. (1948), prof. univ. la Cluj. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc. Lucrări de legislaţie civilă şi penală („Dreptul penal", „Curs de criminologie", „Dreptul penal procesual"). Membru al comisiei care a redactat Codul penal (1933).

POP, Valer[iu] (1892–1957, n. sat Buduş, jud. Bistriţa-Năsăud), avocat şi om politic român. Membru al Comitetului de acţiune creat în iun. 1918 în Italia, pentru propaganda în vederea realizării unităţii naţionale. Ministru în mai multe rânduri în cabinete liberale. A reprezentat România la negocierile româno-ungare de la Turnu Severin şi la Arbitrajul de la Viena (aug. 1940). Lucrări: „Acordul de la Roma", „Bătălia pentru Ardeal". Memorii. Arestat (1944–1945, 1950–1955).

POP, Vasile Ladislau (1819–1875, n. sat Berindu, jud. Cluj), jurist şi om politic român. Militant pentru drepturile naţionale ale românilor din Transilvania; preşedinte al ASTRA (1867–1874).

POPA, Aurelian Octav (n. 1937, Amara, Basarabia, azi în Ucraina), clarinetist român. Sunet de calitate şi diferenţiat, pefecţiune tehnică. Repertoriu amplu, atât clasic, cât şi contemporan. I-au fost dedicate numeroase compoziţii româneşti şi străine.

POPA, Constantin (n. 1938, Stroeşti, jud. Vâlcea), medic român. Acad. (2003), prof. univ. la Bucureşti. A înfiinţat primul laborator de hemodinamică şi metabolism cerebral (1974) şi primul institut de boli cardiovasculare, al cărui director este de la creare (1995). Lucrări teoretice aplicative („Medicina nucleară şi diagnosticul clinic", „Metode de neurofiziologie clinică", „Tomografia computerizată de monoemisie şi de transmisie", „Diagnosticul neurologic").

POPA, Eugen (n. 1919, sat Julita, jud. Arad), pictor şi grafician român. Peisaje („Toamna pe Valea Mureşului",

Gavriil Pop

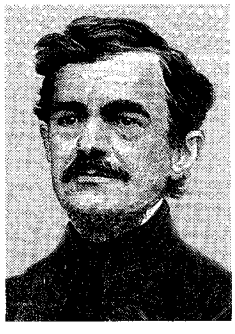

Mihai Pop

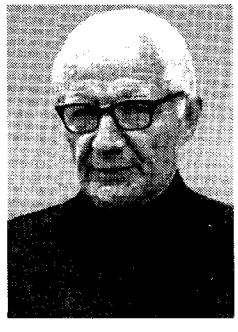

Aurelian Octav Popa

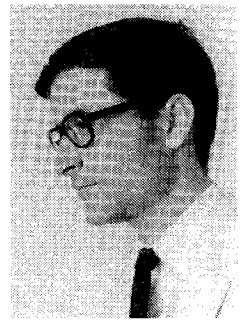

Constantin Popa

„Cheile Dobrogei"), compoziții istorice („13 Decembrie 1918") și nonfigurative („Insula verde"), tinzând către transfigurarea dinamică a realității. Ca grafician, a realizat modalități originale de figurare a spațiului.

POPA, Grigore T. (1892–1949, n. sat Surănești, azi Emil Racoviță, jud. Vaslui), medic anatomist român. M. coresp. al Acad. (1936), prof. univ. la Iași și București. Cercetător la institutele de anatomie din Londra și Cambridge. Fondator al revistei „Însemnări ieșene" (1936). A tradus, cu unele completări originale, tratatul „Anatomie descriptivă și chirurgicală" de H. Gray. Cunoscut pe plan mondial pentru descoperirea și descrierea făcută, împreună cu Una Fielding, a sistemului porthipofizar, care au pus în evidență raporturile dintre aparatul endocrin și diencefal. Lucrări: „The mecanostructure of the pericardium", „La pression du liquide céphalorachidian", „Structure fonctionnelle de la dure-mère craniene".

POPA, Magdalena (n. 1941, București), balerină și coregrafă română. Studii la București și Sankt-Petersburg. Excelează prin mișcările pline de muzicalitate, eleganță și expresivitate.

Grigore T. Popa

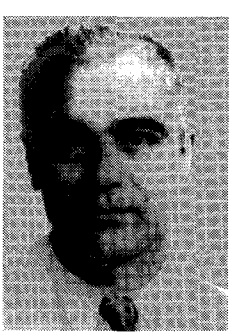

Cariera ei este legată timp de 22 de ani de Opera Națională din București, unde este prim-balerină (majoritatea rolurile clasice — „Lacul lebedelor", „Giselle", „Romeo și Julieta" etc.) și apoi directoare a baletului. Din 1982, carieră la Baletul național al Canadei, unde este principal maestru de balet. Amplă activitate de profesor invitat.

POPA, Radu (1933–1993, n. Cluj), istoric și arheolog român. Cercetător științific principal la Institutul de Arheologie „V. Pârvan" din București (1963–1993). Contribuții majore asupra epocii de formare a statelor medievale românești, în care a utilizat cercetări pluridisciplinare („Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea", „La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului").

POPA, Temistocle (n. 1921, Galați), compozitor român. Instrumentist (flaut, saxofon) în orchestre de jaz, de muzică pop și teatru. Melodist remarcabil. Autor de șlagăre. A compus muzică pentru 45 de filme de lung metraj, seriale T.V., spectacole de teatru; muzică corală și muzică ușoară. („Măicuța mea", „Lalele", „Veronica", „În rândul patru", „Trecea fanfara militară", „Să cântăm chitara mea", „Gioconda se mărită").

POPA, Vasko (1922–1991), poet sârb. Lirică metaforică, care exploatează filoane folclorice și utilizează mijloacele expresive ale ironiei și parodiei („Scoarța", „Câmpia neodihnei", „Casa din mijlocul drumului", „Poezii"). Antologii de poezie populară („Mărul de aur").

POPA 1. Victor Ion P. (1895–1945, n. Bârlad), scriitor și om de teatru român. Prof. univ. la Conservatorul de Artă Dramatică din București. Regizor, pictor scenograf, animator al teatrului popular. Drame de atmosferă („Ciuta", „Mușcata din fereastră"), comedii ilustrând triumful dragostei asupra prejudecăților („Take, Ianke și Cadîr"), piese satirice („Acord familial"). Romane inspirate din mediul rural („Velerim și Veler Doamne") sau din viața aviatorilor („Sfârlează cu Fofează"); biografii romanțate. **2. Nicolae I.P.** (1897–1982, n. Bârlad), critic și istoric literar român. Frate cu **P.(1)**. Prof. univ. la Iași. Studii de literatură română și comparată. Colaborator la revistele „Viața românească" și „Însemnări ieșene". Animator al Centrului Cultural Francez din Iași.

POPA-LISSEANU, Gheorghe (1866–1945, n. Lisa, jud. Brașov), istoric român. M. coresp. al Acad. (1919). A publicat izvoare literare antice și medievale privind istoria României („Izvoarele istoriei românilor. Fontes historiae Daco-Romanorum", „Românii în izvoarele istoriei medievale", „Dacia în autorii clasici"). Studii privind continuitatea populației autohtone la N Dunării („Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă"); monografii („Insula Șerpilor", „Basarabia"). Alte lucrări: „Urme de sărbători păgânești", „Mitologia greco-romană în lectură ilustrată".

Victor Ion Popa

POP-ART (loc. engl.) subst. Curent afirmat în artă în deceniile 6–7 ale sec. 20, mai ales în Marea Britanie și S.U.A., ca reacție față de arta abstractă și alte forme artistice de avangardă. Termenul a fost lansat de criticul britanic Lawrence Alloway. Adepții **p.-a.** promovează teme cotidiene din ambianța urbană a societății de consum, din imagistica mass-media și chiar forme răspândite de subcultură. Ei includ în compoziții colaje (cu inscripții, fragmente de desen comercial, fotografii etc.), obiecte de uz cotidian, de tehnică modernă, obiecte găsite în natură ș.a. Printre reprezentanți: Robert Rauschenberg, Jasper Johns, Claes Oldenburg, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Mei Ramos ș.a.

POPAS (< sl.) s. n. Întrerupere (scurtă) a unei călătorii lungi sau obositoare, a unei excursii, pentru odihnă și refacere; locul unde se oprește cineva pentru a se odihni. ✧ *P. turistic* = unitate de cazare de mici dimensiuni, cu dotări și gamă de servicii destinate asigurării cerințelor unor turiști aflați în tranzit, în general cu venituri relativ modeste. ✦ (Pop.) Pauză în timpul unei activități.

POPAYÁN, oraș în SV Columbiei, situat pe cursul superior al văii Cauca, la poalele m-ților Puracé (Cordillera Central), la S de Caii, la 1 737 m alt.; 221,4 mii loc. (1999). Prelucr. cafelei. Centru comercial. Universitate (1827).

Fundat în 1537. Distrus în mare parte de cutremurul din mart. 1983.

POPAZ (< tc.) s. m. Semințele negricioase și otrăvitoare ale unei plante exotice din familia liliaceelor, *Sabadilla officinalis*, întrebuințată în medicină contra viermilor intestinali, a reumatismului, a nevralgiilor etc.

POPĂ (< sl.) s. m. **1.** Preot. **2.** Numele cărții de joc care are imprimată pe ea o figură de rege; rigă, crai. ✧ *P. prostul* = numele unui joc de cărți în care pierde cel care rămâne cu **p. (2).** **3.** Numele uneia dintre piesele de la jocul de popice mai mare decât celelalte. **4.** Snopul care se pune la vârful clăii, cu cotorul paielor în sus și cu spicele în jos, răsfirate peste snopii de sub el.

POPÂNDACI s. m. pl. Ridicături insulare deasupra suprafeței apei, formate din rizomii și din tulpinile dese ale rogozului *(Carex elata)*, caracteristice unor mlaștini din câmpii și din luncile largi.

POPÂNDĂU s. m. Mamifer rozător de stepă de c. 20–25 cm, cu blană galbenă-cenușie și coadă scurtă *(Citellus citellus)*. Sapă galerii lungi în pământ; dăunător agriculturii. Ca urmare a extinderii terenurilor cultivate a pătruns acum și dincolo de limitele zonei de stepă, în regiuni de câmpie și deluroase. Sin. *țiștar*. ✧ Expr. *A sta popândău* = a sta drept și nemișcat (în fața sau în dreptul cuiva). ✦ Momâie, sperietoare pentru păsări.

POP-CORN (cuv. engl.) s. n. Floricele de porumb (făcute dintr-un soi special).

POP DE BĂȘEȘTI, Gheorghe (1835–1919, n. Băsești, jud. Maramureș), om politic român. Vicepreședinte (1881–1902) și președinte (1903–1919) al Partidului Național Român. Unul dintre inițiatorii și conducătorii mișcării memorandiste din 1892–1894. Președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia (18 nov./ 1 dec. 1918), care a proclamat unirea Transilvaniei cu România.

POPE [poup], **Alexander** (1688–1744), poet și gânditor englez. Unul dintre reprezentanții și teoreticienii clasicismului englez („Eseu despre critică"). Lirică pastorală („Pădurea Windsor"), poeme eroi-comice („Răpirea buclei"), satirice („Dunciada"), didactico-filozofice („Imitații după Horațiu", „Eseu despre om"). Interesat cu deosebire de forma și expresia poetică. A realizat unele dintre cele mai reușite traduceri ale

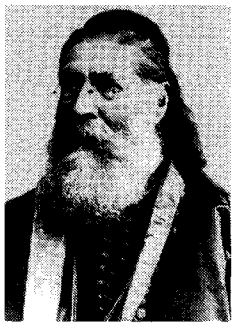

Nicolae Popea

„Iliadei" și „Odiseii" în limba engleză. Influență considerabilă asupra poeziei din sec. 18.

POPE [poup], **Sir William Jackson** (1870–1939), chimist britanic. Prof. univ. la Manchester și Cambridge. Studii asupra compoziției nitrogenului, sulfurilor, azotului și seleniului; s-a ocupat de prepararea gazului asfixiant în Primul Război Mondial. M. de onoare al Acad. Române (1925).

POPEA, Elena (1879–1941, n. Brașov), pictoriță română. Preocupări pentru valorificarea picturii tradiționale transilvănene. Scene de gen („Grup de țărani", „Truda celor mici"), naturi moarte („Sufragerie", „Dalii"), peisaje („Peisaj din Bran") într-o viziune originală, punând accent pe efectele coloristice.

POPEA, Nicolae (numele de botez **Neagoe**) (1826–1908, n. Satulung, azi în Săcele), episcop, istoric și om politic român. Acad. (1899), prof. la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu. Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Deputat în Dieta Transilvaniei (1863–1865), membru al Senatului imperial din Viena, președinte al Comitetului Național Român din Transilvania (1878–1881). Episcop (din 1889) al Caransebeșului. Lucrări de istorie bisericească („Vechea Mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei", „Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna", „Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale românilor").

POPENCHI (< *popă*) s. m. Numele a două specii de ciuperci, comestibile când sunt tinere, din genul *Coprinus*, familia agaricaceelor: *C. atramentarius*, cu pălăria albă-cenușie, apoi cenușie-gălbuie sau roșcat-negricioasă, cu pete roșietice sau brune, și *C. comatus*, cu pălăria alburie sau roz, apoi neagră, acoperită de solzi filamentoși alipiți.

POPESCU, Alexe (1927–1974, n. București), chimist român. M. coresp. al Acad. (1974), prof. univ. la București și Alger. Cercetări fundamentale în domeniul catalizei heterogene („Oxidarea catalitică a olefinelor", „Concepții actuale asupra hidrogenării catalitice eterogene a hidrocarburilor", „Procese catalitice în chimia hidrocarburilor"). Aplicații industriale privind reformarea catalitică a benzinelor și oxidarea alcoolului metilic.

POPESCU, Dorin Gheorghe (1904–1987, n. Făget), istoric și arheolog român. Specialist în istoria veche și în arheologia epocii metalelor („Cercetări arheologice în Transilvania", „Epoca timpurie și mijlocie a bronzului în Transilvania").

POPESCU, Dumitru (n. 1929, Călugăreni, jud. Giurgiu), teolog român. Preot. M. de onoare al Acad. (2001), prof. la Institutul Teologic din București; rector al acestui institut (1972–1980). Lucrări privind teologia dogmatică și simbolică („Teologie și cultură", „Ortodoxie și contemporaneitate", „Hristos–

Gheorghe Pop de Băsești

Alexe Popescu

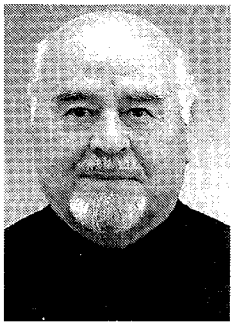

Dumitru Popescu

Elvira Popescu

Biserică–Societate", „Ortodoxie şi catolicism").

POPESCU, Dumitru Radu (n. 1935, sat Păuşa, jud. Bihor), scriitor român. M. coresp. al Acad. (1997). Literatură cu o intrigă spectaculoasă, de factură simbolic-realistă, cu elemente fantastico-poetice, expresioniste şi de absurd, configurând psihologii singulare, proprii literaturii moderne. Contribuţii novatoare în tehnica narativă. Nuvele şi povestiri („Umbrela de soare", „Dor", „Duios Anastasia trecea", „Vânătoarea regală", „Căruţa cu mere"). Romane („Vara oltenilor", două cicluri epice: „F" şi „Viaţa şi opera lui Tiron B."), piese de teatru („Aceşti îngeri trişti", „Piticul din grădina de vară", „Pasărea Shakespeare", „Cimitirul de trenuri", „Rezervaţia de pelicani"), scenarii de film.

POPESCU, Elvira (1896–1993, n. Bucureşti), actriţă franceză de origine română. Elevă a Luciei Sturdza-Bulandra, a debutat (1910) la Teatrul Naţional din Bucureşti. Stabilită la Paris (1923), devine una dintre cele mai populare vedete din Franţa; evoluează cu strălucire pe scenă şi conduce Théâtre de Paris şi Théâtre Marigny. Actriţă de spontaneitate şi vervă comică, obţine succese constante în piese de Verneuil, Bernstein, Roussin, Cocteau, precum şi în filme („Ţigăncuşa de la iatac", „Războiul Independenţei", „Noapte la Veneţia", „Austeriitz"). M. de onoare a Acad. Române (1993).

POPESCU, Eufrosina (1821–1900, n. Craiova), actriţă şi cântăreaţă de operă română. Contribuţii la profesionalizarea artei interpretative în teatrul românesc din sec. 19. Talentul de tragediană, frumuseţea, glasul fermecător au atras admiraţia lui Eminescu, Rossini, Meyerbeer. A cunoscut gloria muzicală sub pseudonimul *Marcolini* pe scenele unor teatre din Veneţia, Florenţa, Milano, Nisa, Paris.

POPESCU, Gabriel (n. 1932, Bucureşti), balerin şi coregraf român. Prim solist al Operei Naţionale din Bucureşti din 1948. Considerat cel mai important balerin român al tuturor timpurilor. Tehnică impresionantă, prin deschiderea fantastică. Cuplu celebru cu Irinei Liciu („Lacul lebedelor", „Spărgătorul de nuci", „Coppelia"). Deţinut politic. Emigrează în 1965; maestru de balet şi coregraf în întreaga Europă (Opera germană din Berlin, Opera din Roma, Scala din Milano, Baletul Naţional din Marsilia).

Dumitru Radu Popescu

Eufrosina Popescu

POPESCU, Gabriel (1866–1937, n. sat Vulcana-Pandele, jud. Dâmboviţa), grafician român. Prof. la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. Întemeietor al şcolii româneşti de gravură. Lucrări în acvaforte şi cu acul („Autoportret", „Lupta de la Anghiari" după Rubens, „Portret de fată"); desene în diferite tehnici, caracterizate prin precizia şi finetea meşteşugului.

POPESCU, Gheorghe (n. 1967, Caracal), fotbalist român. Deţine recordul selecţiilor la echipa naţională (115), pentru care a marcat 15 goluri. Jucător al Universităţii Craiova, a evoluat apoi la celebre echipe europene (F.C. Barcelona, P.S.V. Eindhowen, Galatasaray Istanbul, cu care a câştigat, în 2000, Cupa UEFA şi Supercupa Europei ş.a.). Declarat cel mai bun fotbalist român în 1989, 1990, 1991, 1992, 1995, 1996. Participant la trei turnee finale ale Cupei Mondiale (1990, 1994, 1998) şi la două campionate europene (1996, 2000).

POPESCU, Grigore (cunoscut şi sub pseud. *Grigore Arbore*) (n. 1943, Pietroşiţa), poet, eseist şi critic de artă român. Stabilit în Italia (1987). Prof. univ. la Bucureşti, Pisa, Veneţia şi Ferrara. Lirică cu ritualuri tainice, într-un ritm unic, în care prezentul se suprapune peste un trecut îndepărtat şi mistic („Exodul", „Cenuşa", „Auguralia", „Averse", „Stolul de argint"). Contribuţii în istoria artei şi culturii („Futurismul", „Cetatea ideală a Renaşterii: studiu asupra morfologiei formelor urbane", „Arta în timpul monarhiilor absolute: 1650–1735").

POPESCU, Horea (n. 1926, Zlatna), regizor român de teatru şi film. Reprezentant al mişcării de modernizare a teatrului românesc din anii '60–'70, un maestru al montărilor monumentale. Activitate prodigioasă, cu merite în valorificarea scenică a unor piese din dramaturgia românească („Domnişoara Nastasia", „Moartea unui artist") şi universală („Ascensiunea lui Arthuro Ui nu poate fi oprită", „Generoasa fundaţie", „Becket", „Zbor deasupra unui cuib de cuci", „Caligula"). Filme reprezentative: „Omul de lângă tine", „Dragoste lungă de-o seară", „Cuibul de viespi", „Moartea unui artist").

POPESCU, Ioan (1832–1892, n. Caţa, jud. Braşov), pedagog şi teolog român. M. coresp. al Acad. (1877), prof. la Institutul Pedagogic Teologic din Sibiu. Ca membru al Partidului Naţional Român, a militat pentru afirmarea drepturilor politice şi naţionale ale

Ioan Popescu

Mihai Popescu

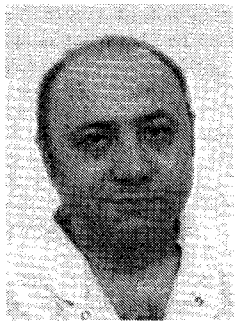

Irinel Popescu

românilor din Transilvania. Lucrări de pedagogie şi manuale („Pedagogia lucrată pe bazele psihologice şi etice ale realismului herbartian", „Psihologia empirică sau ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunei", „A doua carte de lectură şi învăţătură pentru şcolile poporale române").

POPESCU, Ioan-Iovitz (n. 1932, Burila Mare, jud. Mehedinţi), fizician român. Acad. (1990), prof. univ. la Bucureşti. Rector al Univ. din Bucureşti (1981–1989); director (1977–1981) al Institutului de Fizică şi Tehnologia Aparatelor cu Radiaţii. Specialist în fizica plasmei. Studii asupra gazelor ionizate, a descărcărilor electrice de gaze, interacţiei radiaţiei electromagnetice cu sistemele atomice şi moleculare („Gaze ionizate", „Décharges électriques dans les gaz", „Fizica generală", „Fizica plasmei", „Optica", „Premiile Nobel pentru fizică", toate în colab.). Împreună cu dr. Denisa Popescu şi prof. Cari B. Collins, a fost propus la Premiul Nobel pentru cercetările de pionierat în domeniul spectroscopiei laser multifonice.

POPESCU, Ion M. (n. 1933, Negreşti–Baia de Aramă, jud. Mehedinţi), inginer şi fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în fizica şi ingineria laserelor, în domeniul metodelor optice ale spectroscopiei hertziene şi optica neliniară. În colab. cu Ion I. Agârbiceanu a scris „Fizica şi ingineria laserelor", „Termodinamica".

POPESCU, Irinel (n. 1953, Filiaşi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Director medical al Institutului Clinic Fundeni. Specialist în chirurgie hepatică şi transplant. A realizat în premieră naţională transplantul hepatic cu ficat întreg şi cu ficat împărţit, precum şi alte intervenţii chirurgicale deosebit de dificile. Lucrări: „Tumorile intestinului subţire", „Supuraţiile pancreatice şi peripancreatice", „Peritonitele acute" — toate în colab.

POPESCU, Laurenţiu Mircea (n. 1944, Câmpulung), medic român. Acad. (2001), prof. univ. la Bucureşti. Rector al Facultăţii de Medicină din Bucureşti (din 1992). Director al Institutului de Patologie „V. Babeş" (din 1993). Studii de histologie privind leziunile miocardice produse de ischemia cardiacă, asupra contracţiei musculare netede şi a mecanismelor de apărare imună („Biologie celulară", „Histologie medicală"). Autorul unui atlas de histologie. M. al mai multor academii şi societăţi ştiinţifice din străinătate.

POPESCU, Lucian (1912–1982, n. Bucureşti), boxer român. Unul dintre cei mai tehnici şi inteligenţi pugilişti profesionişti din România. Triplu campion european (1930 la categoria muscă, 1931 la categoria cocoş, 1939 la categoria pană). Multiplu campion naţional. Ca antrenor, a creat o adevărată şcoală de box, care a dat numeroşi campioni.

POPESCU, Mihai (1912–1953, n. Craiova), actor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui Max Reinhardt. Roluri din repertoriul clasic (Oreste, Iago, Franz Moor) şi modern (rolul titular în „Bălcescu" de Camil Petrescu). Specifice interpretărilor sale sunt rolurile de temperament, pasionale sau dominate de o mare luciditate.

POPESCU, Nicolae (1835–1877, n. Zorlenţu Mare), pictor român. Compoziţii pe teme istorice şi religioase. Portrete în spiritul tradiţiei academice italiene („Bărbat în roşu", „Călugăr capucin").

POPESCU, Nicolae (n. 1937, Comanda, localitate componentă a oraşului Strehaia), matematician român.

Ioan-Iovitz Popescu

Laurenţiu Mircea Popescu

Nicolae Popescu

M. coresp. al Acad. (1997). Cercetător la Institutul de Matematică al Acad. (din 1964). Contribuții în domeniul algebrei, al topologiei algebrice și al teoriei categoriilor; studii de teoria inelelor, de logică algebrică a numerelor și de teoria modulelor („Teoria generală a descompunerii", „Elemente de teoria algebrică a numerelor", „Categorii abeliene", „Abelian categories with application to rings and modules").

POPESCU, Niculae M. (1881–1963, n. sat Dâmbovicioara, jud. Dâmbovița), teolog și istoric român. Acad. (1923), prof. la Facultatea de Teologie din București. Preot. Contribuții la istoria bisericii și culturii medievale românești („Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie ieromonahul", „Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu", „Exerciții de paleografie românească").

POPESCU, Octavian (n. 1951, Pietrișu-Curtișoara, jud. Olt), biolog român. M. coresp. al Acad. (2000), prof. univ. la Cluj-Napoca. Studii asupra interacțiunilor proteine-lipide în biomembrane cu ajutorul markerilor de spin. A definit și caracterizat o nouă clasă de molecule de adeziune celulară. Lucrări: „Electroforeza", „Electroforeza proteinelor în geluri de poliacrilamidă".

POPESCU, Paul (n. 1929, Râșnov), dirijor român. Dirijor al Orchestrei simfonice a cinematografiei, al Operei Române și al Orchestrei simfonice a Radioteleviziunii Române din București. Turnee în țară și străinătate. Repertoriu variat; numeroase prime audiții românești.

POPESCU, Petru (n. 1944, București), prozator român. Stabilit în S.U.A. (1975). Contribuții la înnoirea romanului românesc al anilor '70 prin accentul pus pe tematica citadină și prin realismul îndrăznet și accesibil al narațiunii (romanele de succes „Prins", „Dulce ca mierea e glonțul patriei", „Sfârșitul bahic"). Scrieri în limba engleză (romanul „Înainte și după Edith"), scenarii și regie de film.

POPESCU, Radu (c. 1656–1728), mare vornic din Țara Românească și cronicar oficial la Curtea lui Nicolae Mavrocordat. I se atribuie cronica „Istoriile domnilor Țării Românești (1290–1728)", favorabilă prin conținutul ei facțiunii boierești a Bălenilor și potrivnică Cantacuzinilor.

POPESCU, Stela (n. 1935, Slobozia, jud. Cetatea Albă, Basarabia), actriță

Stela Popescu

Tudor Popescu

română. Stea a spectacolului de revistă și a show-ului de televiziune, al cărei har comic și temperament dramatic s-au făcut remarcate și în marele repertoriu („Mătrăguna" de Machiavelli, „Trei surori" de Cehov, „Mutter Courage" de Brecht, „Steaua fără nume" de M. Sebastian, „Preșul" de I. Băieșu, „Acești nebuni fățarnici" de T. Mazilu). Roluri în film („Alo? ... Ați greșit numărul!", „Astă seară dansăm în familie", „Tufă de Veneția", „Nea Mărin miliardar", „Figuranții", „A doua cădere a Constantinopolului").

POPESCU, Ștefan (1872–1948, n. sat Fințești, jud. Buzău), pictor și desenator român. M. de onoare al Acad. (1936). Compoziții de un realism vibrant și convingător („Prânzul secerătorilor", „Moara la Davidești", „Amiază la câmp"), peisaje („Bărci la Bosfor", „Peisaj cu sălcii"). Desene sensibile, remarcabile prin vigoarea redării. Unul dintre întemeietorii grupării „Tinerimea artistică".

POPESCU, Teodor M. (1893–1973, n. sat Boteni, jud. Dâmbovița), teolog român. Prof. la facultățile de teologie din Chișinău și București. Lucrări erudite privind istoria creștinismului, sinoadele ecumenice, metodologia studiilor istorice („Istoria creștinismului ca istorie a culturii", „Teologia ca știință", „Istorie bisericească universală", în colab.). A tradus „Noul Testament" din greacă. Închis de autoritățile comuniste (1959–1964).

POPESCU, Tudor (n. 1913, Brăila), jurist român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la București. Lucrări de drept civil, dreptul familiei și drept internațional privat („Tratat de dreptul familiei", „Călăuza juristului", „Căsătoria, familia și dreptul", „Teoria generală a obligațiilor", „Dreptul internațional privat", „Dreptul comerțului internațional"). Președinte al Societății Române de Drept Comparat (1957–1988).

POPESCU, Valerian C. (n. 1912, sat Negrești, jud. Argeș), medic stomatolog român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Cercetări în domeniul chirurgiei maxilo-faciale, în chirurgia plastică (ex. alveoloplastiile). Preocupări în depistarea și diagnosticarea cancerului bucal („Unele principii de bază în tratamentul tumorilor maligne bucomaxilo-faciale").

Octavian Popescu

Valerian Popescu

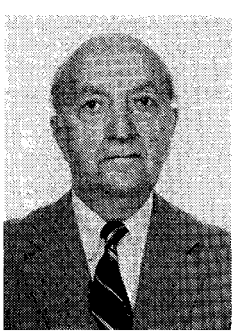

Ion Popescu-Gopo

POPESCU, Vasile (1894–1944, n. Bucureşti), pictor român. Peisaje inspirate din călătoriile sale („Casă la Balcic", „Barca cea mare", „Stăvilar în parcul Herăstrău"), naturi moarte („Natură moartă cu oglindă"), interioare, figuri (odalisce, bufoni). Preocupare dominantă pentru armonia cromatică, predilecţie pentru gamele reci.

POPESCU-GOPO, Ion (1923–1989, n. Bucureşti), regizor român de film. Figură proeminentă a animaţiei mondiale, încununat cu Palme d'or la Cannes (1957) pentru „Scurtă istorie", unde lansează celebrul personaj *Omuleţul* şi concentrează istoria umanităţii în 10 minute. Produce o revoluţie anti-Disney prin grafismul esenţializat şi un nou mod de naraţiune cinematografică. Pelicule de animaţie („7 arte", „Sărutări", „Homo Sapiens", „Allo, Hallo!"); lungmetraje de ficţiune („S-a furat o bombă", „Paşi spre lună", „Harap-Alb", „Comedia fantastică", „Maria Mirabela"). Autorul volumului „Filme, filme, filme".

POPESCU-PASĂREA, Ion (1871–1943, n. sat Pasărea, jud. Ilfov), compozitor român. Prof. la Seminarul, Conservatorul şi Academia de muzică religioasă din Bucureşti. Muzică psaltică. Lucrări didactice, studii de muzicologie („Principii de muzică bisericească orientală", „Catavasier"). Culegător de folclor. A condus mai multe reviste muzicale şi a format numeroşi psalţi.

POPESCU-SPINENI, Marin (1900–1997, n. Spineni, jud. Olt), geograf român. Contribuţii în domeniul istoriei geografiei („România în istoria cartografiei până la 1600", „România în izvoare geografice şi cartografice").

POPESCU-TEIUŞAN, Ilie (1895–1980, n. sat Teiuş, jud. Olt), pedagog român. Lucrări de pedagogie socială şi istoria pedagogiei româneşti („Pedagogia comunităţilor de muncă", „Psihologia copilului şi a adolescentului").

POPESCU-VÂLCEA, Gheorghe (1912–1998, n. Copăceni, jud. Vâlcea), teolog şi istoric de artă român. Profesor şi director la Şcoala Normală de Învăţători „Ştefan Velovan" din Craiova. Lucrări privind arta şi pictura creştină („Simbolul crucii în gândirea şi arta creştină", „Consideraţii asupra artei bizantine", „Miniatura românească", „Cărţile populare miniate şi ornate"). Versuri („Cuvinte din temniţă"). Închis de autorităţile comuniste (1948–1964), pentru iniţierea mişcării de rezistenţă „Vlad Ţepeş" (1947).

POPESCU-VOITEŞTI, Ion (1876–1944, n. sat Voiteştii din Deal, jud. Gorj), geolog român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Lucrări privind evoluţia geologo-paleogeografică a terit. României, tectonica munţilor Carpaţi şi geneza zăcămintelor de petrol şi gaze („Evoluţia geologo-paleogeografică a pământului românesc", „Consideraţiuni genetice şi economice asupra petrolului românesc").

POPESCU-ZELETIN 1. Ion Gh. (1907–1974, n. sat Buda, jud. Bacău), silvicultor român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Braşov. Contribuţii în biometria forestieră şi în amenajarea pădurilor; studii privind ocrotirea arboretului natural din Carpaţi şi gospodărirea pădurilor („Amenajarea pădurilor", „Rolul pădurilor în economia apelor", „Zonarea funcţională a pădurilor", „Biometria forestieră"). **2. Radu P.-Z.** (n. 1947, Bucureşti), inginer român. Fiul lui **P.(1).** Stabilit în Germania (1974). M. de onoare al Acad. (1997), prof. la Universitatea Tehnică din Berlin. Director (1987) al Programului Naţional de cercetare şi dezvoltare pentru reţele de bandă largă şi sisteme multimediale BERCOM. A participat la realizarea reţelei germane naţionale de calculatoare (DFN) şi la elaborarea modelului ISO-OSI.

Ion Popescu-Zeletin

POPEŞTI 1. Com. în jud. Argeş, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Teleorman; 2 451 loc. (2003). Expl. de petrol. Biserica Sf. Nicolae (1836–1843), în satul Palanga. **2.** Com. în jud. Bihor, situată în zona Dealurilor Barcăului, pe râul Bistra; 8 522 loc. (2003). Staţie finală de c.f. (în satul **P.**). Expl. de lignit (în satele Cuzap, Varviz, Vărzari, Voivozi) şi de şisturi şi nisipuri bituminoase (în satul Budoi). Satul **P.** apare menţionat documentar în 1435. **3.** Com. în jud. Iaşi, situată în zona de contact a Câmpiei Jijiei cu Pod. Central Moldovenesc; 4 193 loc. (2003). În satul **P.**, menţionat documentar în 1476, se află o biserică de zid cu hramul Sfinţii Voievozi (1776, reparată în 1937 şi 1947), una de lemn cu hramul Sfânta Treime (1700, cu pridvor adăugat în 1920 şi tencuită la interior în 1947) şi conacul „Cantacuzino-Paşcanu" (începutul sec. 18, cu transformări ulterioare care i-au dat o înfăţişare neoclasică); bisericile Sfinţii Voievozi (1785) şi Sf. Nicolae (1857), în satul Doroşcani; bisericile Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1833) şi Sf. Dumitru (1835), în satele Hârpăşeşti şi Obrejeni. **4.** Com. în jud. Vâlcea, situată în NE Piemontului Oltetului, pe râul Luncavăţ; 3 285 loc. (2003). Biserica de lemn cu dublu hram — Buna-Vestire şi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1757), în satul Urşi. **5.** Com. în jud. Vrancea, situată în zona de contact a Subcarpaţilor Vrancei, cu Câmpia Râmnicului, la poalele de SE ale Dealului Deleanu; 3 084 loc. (2003). Centru viticol. **6.** Sat care aparţine oraşului Mihăileşti, jud. Giurgiu, pe terit. căruia au fost descoperite urmele unei aşezări fortificate geto-dacice (sec. 2–1 î.Hr.), identificată ipotetic cu *Argedava* — important centru politic şi reşed. unei căpetenii geto-dacice.

POPEŞTI-LEORDENI, com. în jud. Ilfov, pe dr. văii Dâmboviţa; 14 052 loc. (2003). Uzină de anvelope şi de articole tehnice din cauciuc; fabrică de fire şi fibre artificiale. Termocentrala Bucureşti-Sud. Preparate din carne. Sere legumicole. Creşterea bovinelor şi porcinelor. Bisericile Sf. Alexandru (1672–1676) şi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1808, cu un tablou votiv pictat de Nicolae Polcovnicu). Curte boierească, fortificată cu ziduri înalte, aparţinând marelui vornic Mihail Manu (sec. 18). Între 23

ian. 1981 şi 10 apr. 1997, com. **P.-L.** a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov.

POPEYE [papai], personaj de desen animat, un marinar scandalagiu, mare mâncător de spanac, creat (1929) de Elzie Crisler Segar (1894–1938), iniţial ca reclamă pentru spanac.

POP-FLORENTIN (FLORANTIN), Ioan (1843–1936, n. sat Popteleac, jud. Sălaj), scriitor şi estetician român. Prof. univ. la Iaşi. Membru al „Junimii". Nuvele având ca eroi personaje istorice sau legendare („Decebal", „Pribeagul", „Juanita"). Autorul primelor tratate de estetică tipărite în România („Fundament de filosofie", „Estetica generală"). Manuale de psihologie şi logică. A popularizat metodele pedagogice ale lui Fr. Fröbel; autorul unei metode originale de teletipie.

POPI (< *popă*) vb. IV tranz. A hirotonisi.

POPIC (< *pop*[2]) s. n. **1.** Fiecare dintre piesele de lemn (9 la număr), de formă cilindrică, folosite la jocul de popice **(2),** fasonate în partea inferioară şi superioară; la bază au o armătură metalică, compusă dintr-un arc, o bilă şi o placă. **2.** (La pl.) Joc sportiv care constă în doborârea cu ajutorul unei bile lansate de un jucător a unui număr cât mai mare de popice (9 la număr).

POPICĂRIE (< *popic*) s. f. Loc în care se practică jocul de popice; pista cu popicele, bilele şi jgheaburile de întoarcere, precum şi anexele specifice.

POPIE (< *popă*) s. f. (Pop.) Funcţia de preot.

POPINA, insulă în N lacului Razim, la 6 km NV de gura de vărsare a canalului Dunavăţ. Supr. 98 ha. Este formată din calcare mezozoice, acoperite de un strat de loess. Vegetaţie cu tufişuri de cătină şi câteva specii de plante erbacee (cimbrişor, nalbă, volbură ş.a.). Rezervaţie naturală în cadrul Rezervaţiei Biosferei Delta Dunării. Loc de cuibărit sau de pasaj pentru numeroase păsări (gâşte, raţe, pescăruşul argintiu, călifarul alb, călifarul roşu ş.a.).

Popeye

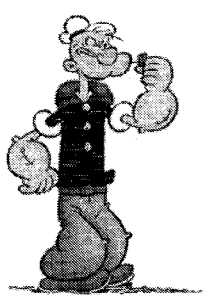

John Anthony Pople

POPINĂ s.f. (GEOGR.) Grădişte.

POPIŞTEANU, Cristian (1932–1999, n. Bucureşti), publicist şi istoric român. Unul dintre creatorii săptămânalului „Lumea" (1963). A transmis în direct, pentru Radio România, evenimentele de la Praga din aug. 1968. Redactor-şef al revistei „Magazin istoric" (1969– 1999). Contribuţii la istoria diplomaţiei şi a relaţiilor internaţionale („Istoria clipei", „Accente", „Politica externă a României. Dicţionar cronologic", în colab.).

POP IVAN, masiv muntos în NV m-ţilor Maramureş, la graniţa cu Ucraina. Alcătuit din şisturi cristaline (micaşisturi şi paragnaise), din gresii şi argile marnoase. Alt. max.: 1 937 m.

POPLACA, com. în jud. Sibiu, situată la poalele NE ale m-ţilor Cindrel; 1 704 loc. (2003). Expl. de calcar. În satul **P.,** atestat documentar în 1488, se află biserica Naşterea Sf. Ioan Botezătorul (1793), cu zid de incintă construit în 1818.

POPLE [popl], **John Anthony** (n. 1925), matematician şi chimist britanic. Prof. univ. la Cambridge şi Pittsburgh. Studii privind rezonanţa magnetică nucleară şi metodologia evaluării în chimia cuantică. Premiul Nobel pentru chimie (1998), împreună cu Walter Kohn.

POPLIN (< fr.) s. n. Ţesătură subţire de bumbac mercerizat cu legătură de pânză, folosită la confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte, în special a bluzelor şi cămăşilor.

POPOARELE MĂRII, denumire generică dată unor populaţii indo-europene, cu care Egiptul a intrat în conflict (sec. 14–13 î.Hr.). Înfrânte decisiv de Ramses III (1198–1166 î.Hr.) au fost silite să se aşeze în tabere militare, fiind folosite ca mercenari de armata egipteană.

POPOCATÉPETL (în aztecă: „muntele care fumegă"), vulcan activ în Mexic (statul Puebla), în S Pod. Mexican, la 65 km SE de Ciudad de Mexico. Alt.: 5 452 m. Craterul are o circumferinţă de 820 m şi o adâncime de 76 m. Între 3 800 şi 4 560 m, versanţii sunt acoperiţi cu stejari şi pini, iar mai sus sunt zăpezi persistente şi gheţari. Erupţii cunoscute din sec. 16, apoi în anii 1802, 1947, 1994, 1996. Emite permanent fum şi vapori de sulf, de unde i se trage şi numele. Pe versanţii vulcanului se află 14 mănăstiri ridicate la începutul perioadei coloniale spaniole, cu un rol major în convertirea la creştinism a populaţiilor indigene. Fac parte (din 1994) din patrimoniul cultural universal.

POPOL VUH, poem epic anonim în lb. quiche, de o valoare istorică inestimabilă, datând din 1554–1558, care narează despre crearea lumii şi a oamenilor, despre războaiele, tradiţiile religioase, istoria şi genealogia fabuloasă a poporului maya-quiche. Tradusă în spaniolă în sec. 18.

POPOR (< lat., it.) s.n. **1.** Totalitatea locuitorilor unei ţări; cetăţenii unui stat. **2.** Număr mare de persoane, mulţime; public. **3.** (IST.) Formă istorică de comunitate umană, superioară tribului şi anterioară naţiunii, ai cărei membri locuiesc pe acelaşi teritoriu, vorbesc aceeaşi limbă şi au aceeaşi tradiţie culturală. **4.** (REL.) *Poporul lui Dumnezeu* = (în „Vechiul Testament") poporul lui Israel, cu care Dumnezeu a încheiat un legământ, o comunitate etnică şi teritorială, în care legătura cu genealogia lui Abraham şi pământul

Popocatépetl

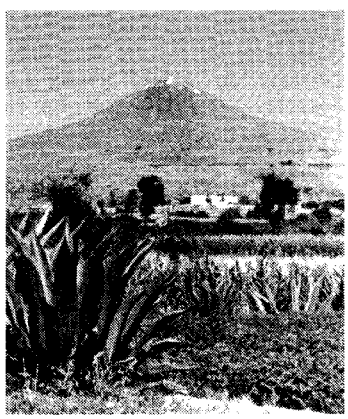

promis rămânea foarte puternică; (în „Noul Testament") Biserica, omenirea întreagă, conform mesajului lui Hristos, „noul popor" de ordin spiritual, în sensul că nu mai este limitat nici de un teritoriu, nici de o etnie, un popor de sfinți în perspectivă escatologică.

POPORAN, -Ă (< *popor*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Rar) Popular. **2.** S. m. și f. (Înv.) Sătean, țăran.

POPORANISM (< *poporan*) s. n. Curent social-politic de orientare democratică, cu implicații literare, apărut în România la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20 ca o expresie a pozițiilor micii burghezii orășenești și rurale, ostilă atât proprietății moșierești, cât și celei capitaliste, precum și ca o reacție a unei părți a intelectualității față de problemele sociale ale țărănimii și de cerințele modernizării României. Întemeindu-și doctrina pe ideile despre specificul economiei rurale țărănești și despre imposibilitatea dezvoltării capitalismului în țările lipsite de debușeuri externe, **p.** considera că în România poate avea viitor numai industria bazată pe prelucrarea produselor agricole, țărănimea fiind elementul de bază al dezvoltării sociale și factorul hotărâtor în crearea culturii naționale. Pe plan cultural, **p.**, teoretizat de G. Ibrăileanu și C. Stere, a promovat, în descendența ideologiei pașoptiste, afirmarea specificității naționale și a recomandat scriitorilor interes și simpatie pentru țărănime, cerând însă o recreare veridică a realului („originalitate în artă și realism în zugrăvirea vieții țărănești"). Manifestând toleranță față de numeroase modalități estetice, **p.** a respins atât idilismul și pitorescul fals al sămănătorismului, cât și „literatura decadentă". Fără să creeze efectiv un curent literar, **p.** a determinat, în operele unor scriitori grupați în jurul revistei „Viața românească", o serie de teme și atitudini literare: apologia vieții naturale, datoria intelectualului și responsabilitatea scriitorului față de țărănime, inspirația folclorică etc.

POPORANIST, -Ă (< *poporanism*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de poporanism, care se referă la poporanism. **2.** S. m. și f. Adept al poporanismului.

POPORUL SUVERAN, periodic politic și literar editat la București, în timpul Revoluției din 1848 (19 iun./ 1 iul.–11/23 sept.) de către D. Bolintineanu (redactor responsabil), N. Bălcescu, C. Bolliac, Al. Zanne, P. Teulescu și Gr. Alexandrescu. Tribună a ideologiei revoluționarilor radicali.

POPOSI (< *popas*) vb. IV intranz. A întrerupe o călătorie, o plimbare, o excursie pentru a se odihni; a face un popas. ✦ A ședea undeva peste noapte (în afara casei proprii).

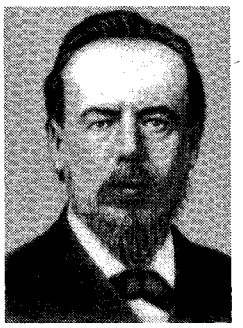

Aleksandr Stepanovici Popov

Vasile-Mihai Popov

POPOȚĂ (< fr.) s. f. Cantină pentru ofițeri și subofițeri.

POPOV, Aleksandr Stepanovici (1859–1905/1906), fizician rus. Pionier al radioelectricității. A inventat antena de radiorecepție (1895) și a realizat unul dintre primele aparate de recepție radiotelegrafică (1896); a reușit să emită și să primească semnale morse.

POPOV, Aleksandr Vladimirovici (n. 1971), înotător rus. Începând din 1992, a dominat competițiile internaționale. Campion olimpic la probele de 50 și 100 m liber (Barcelona, 1992; Atlanta, 1996), campion mondial și european în aceleași probe între 1994 și 2000). Comparat frecvent cu Johnny Weissmüller datorită performanțelor și fizicului impresionant.

POPOV, Lucia-Doina (n. 1943, București), biolog român. M. coresp. al Acad. (2001). Cercetător la Institutul de Biologie și Patologie Celulară „N. Simionescu" din București. Contribuții în enzimologie, biosinteza betaglucoronidazei lisozomale în medii acelulare, în biologia celulară a vaselor sangvine.

POPOV, Saşa (1899–1976), dirijor și violonist bulgar. A organizat, în cadrul Academiei de Muzică din Sofia, orchestra simfonică devenită Filarmonica de Stat al cărei prim-dirijor a fost (1945–1956). Numeroase turnee.

POPOV, Vasile-Mihai (n. 1928, Galați), inginer român. M. coresp. al Acad. (1963). Lucrări în domeniul stabilității sistemelor automate neliniare („Calculul hidraulic al conductelor forțate ale centralelor hidroelectrice").

POPOVIĆ, Jovan Sterija (1806–1856), dramaturg sârb. Fondator al Teatrului Național din Belgrad; creator al teatrului modern sârb. Autor de comedii satirice („Patriotarzii", „Belgradul de altădată și de astăzi"). Romane și drame istorice („Bătălia de la Kosovo", „Moartea lui Stefan Dečanskog", „Miloš Obilić").

POPOVICI, Andrei (1914–1964, n. Cernăuți), matematician român. Prof. univ. la Iași și București. Studii de fizică teoretică în domeniile teoriei relativității, mecanicii cuantice, fizicii statistice.

POPOVICI, Aurel C. (1863–1917, n. Lugoj), publicist și om politic român. Unul dintre conducătorii Partidului Național Român și ai mișcării memorandiste (1892–1894). Inițial, adept al tezei federaliste („Statele unite ale Austriei Mari"), pe care, ulterior, o abandonează,

Lucia-Doina Popov

Aurel C. Popovici

Călin Popovici

Eugenia Popovici în „Răsună valea"

susținând activ unirea Transilvaniei cu România.

POPOVICI, Călin (1910–1977, n. Galați), astronom român. Prof. univ. la București. Cercetări de fizică solară, de fotometrie și astronomie stelară, de astronomie geodezică, privind utilizarea observațiilor sateliților artificiali în geodezie; a stabilit o nouă metodă pentru determinarea coordonatelor geocentrice ale unui satelit și ale stațiilor de observare (metoda cercului de simultaneitate). Lucrări: „Radioastronomia", „Despre eclipsele de soare", „Aspecte noi în astrofizică și cercetarea spațială". Membru post-mortem al Acad. (1990).

POPOVICI, Constantin (1878–1956, n. Iași), matematician și astronom român. M. de onoare al Acad. (1946), prof. univ. la Iași și București. Organizatorul (1913) Observatorului astronomic de la Copou, în Iași. Contribuții în domeniul analizei matematice, elaborând o teorie generală a ecuațiilor integrale. A studiat presiunea luminii asupra mișcării planetelor, distribuția pulberii cosmice în jurul stelelor, formarea cozilor cometelor („Astronomie stellaire", „L'origine des comètes", „Importanța presiunii luminii în mecanica cerească").

POPOVICI, Constantin (1899–1965, n. Costache Negri, jud. Galați), inginer român. Prof. univ. la București. Specialist în metalurgie și construcția de mașini, a contribuit la dezvoltarea industriei constructoare de mașini în perioada 1930–1960 (Uzinele de fier Hunedoara, Uzinele „ASTRA" Arad, „Malaxa" București ș.a.). A pus bazele specialității Tehnologia construcțiilor de mașini în învățământul superior românesc, fiind autor al primului manual de „Tehnologia construcțiilor de mașini".

POPOVICI, Constantin (1938–1996, n. Iași), sculptor român. Autor de monumente, busturi (George Bacovia, Carol Davila, Al. Papiu-Ilarian) și compoziții decorative în care se remarcă prin capacitatea imaginativă, folosirea adecvată a variatelor materiale și forța de expresie („Electrificarea", la barajul Vidraru pe Argeș).

POPOVICI, Doru (n. 1932, Reșița), compozitor și muzicolog român. Autor prolific, abordând majoritatea genurilor muzicale. Influențat de impresionismul francez, apoi sinteză între tehnica serială și modală (opere, simfonii). Ulterior, valorifică muzica bizantină și psaltică. Lucrări axate pe importanța melodiei, privită ca expresie a lirismului. Opere („Prometeu", „Mariana Pineda"), cantate („Porumbeii morții", „Omagiu lui Palestrina"), poeme, schițe simfonice, concerte și simfonii („Codex Caioni pentru orchestră de coarde"), muzică de cameră, vocală, instrumentală și corală.

POPOVICI, Dumitru (1902–1952, n. Dăneasa, jud. Olt), istoric literar român. Prof. univ. la Cluj. Cercetări comparatiste consacrate unor epoci literare („La littérature roumaine à l'époque des lumières", „Romantismul românesc") sau unor scriitori reprezentativi („Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu", „Poezia lui Mihai Eminescu"). Ediții critice.

POPOVICI, Eugenia (1914–1986, n. București), actriță română de teatru și de film. Prof. univ. la București; rector al Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale" (1972–1976). Talent excepțional, care impresiona în dramă sau comedie prin adevărul scenic, arta firescului și a naturaleții, spontaneitatea seducătoare. Roluri memorabile în teatru („Bădăranii" de C. Goldoni, „Steaua fără nume" de M. Sebastian, „Apus de soare" de B. Șt. Delavrancea, „Moartea unui artist" de H. Lovinescu) și în film („Răsună valea", „De-aș fi Harap Alb", „Povestea dragostei").

POPOVICI, Eusebiu (1838–1922, n. Cernăuți), teolog român; preot. M. de onoare al Acad. (1908), prof. la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Lucrări de istorie bisericească („Istoria bisericească universală și statistica bisericească", „Istoria și literatura sistemului teologiei"). Preocupări lingvistice; a întocmit o „Gramatică românească". Traduceri din latină și germană.

POPOVICI, Fred (n. 1948, Brăila), compozitor român. Prof. univ. la București. Creație dominată de transgresiunea spectrală a sunetelui, de organizarea matematică a discursului și de tratarea structuralistă a fenomenului vibrator („Introducere în anatomia sunetului", „Melos", „Heterosynthesis"). Activitate muzicologică.

POPOVICI, Gheorghe (1862–1927, n. sat Criciova, jud. Timiș), teolog și istoric român. M. coresp. al Acad. (1909), prof. la Institutul Teologic din Caransebeș. Protopop la Lugoj (din 1887). Intensă activitate politică în cadrul Partidului Național Român; militant pentru unirea Transilvaniei cu România. Lucrări: „Cuvântări bisericești", „Uniunea românilor din Transilvania cu biserica romano-catolică sub împăratul Leopold I", „Istoria românilor bănățeni".

POPOVICI, Gheorghe (1863–1905, n. Cernăuți), istoric român. M. coresp. al Acad. (1905). Lucrări privind vechile așezăminte românești și organizarea lor

Gheorghe Popovici

Doru Popovici

Ilie Popovici

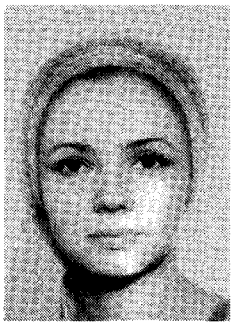

Silvia Popovici

judiciară („Starostia Sepinicensă — Notiță privitoare la istoria vechii organizațiuni a Moldovei de Sus", „Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în sec. XV").

POPOVICI, Ilie T. (1902–1982, n. Budăi, jud. Orhei, Basarabia), medic veterinar român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la București. Întemeietor și director (1949–1962) al Institutului de Patologie și Igienă Animală din București. Lucrări în domeniul bolilor infecțioase ale animalelor domestice („Vaccinarea împotriva agalaxiei contagioase a oilor și caprelor cu ajutorul culturilor vii de capromyes agalactice", „O nouă metodă de vaccinare antirabică folosită în combaterea turbării la animale"); cercetări asupra mecanismului acțiunii imunogene a hidroxidului de aluminiu („Rolul focarului inflamator").

POPOVICI, Iosif (1876–1928, n. sat Cliciova, jud. Timiș), lingvist român. Adept al geografiei lingvistice. Specialist în slavistică, în fonetică și dialectologie („Dialectele românești. I. Dialectele muntenilor și pădurenilor", „Dialectele române din Istria"). Studii și cercetări folclorice romanice și balcanice. Preocupări de istorie a culturii românești vechi.

POPOVICI, Silvia (1933–1993, n. Fundata, jud. Brașov), actriță română de teatru și de film. Carismatică, cu un joc modern, de o intensă vibrație, marchează roluri, oferind modele interpretative pe scenă: Ofelia în „Hamlet", Ifigenia în „Ifigenia în Aulida", Julieta în „Romeo și Julieta", Hilde în „Constructorul Solners", Grușo în „Cercul de cretă caucazian", Anca din „Năpasta", Goneril din „Regele Lear", Irina din „Matca"; pe ecran: „La mere", „Darclée", „Gioconda fără surâs", „Serata", „Trecătoarele iubiri", „Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu". În teatru TV a interpretat rolul Oana („Mușatinii" — serial).

POPOVICI, Timotei (1870–1950, n. sat Tincova, jud. Caraș-Severin), compozitor și dirijor de cor român. Preot. Prof. de muzică vocală și instrumentală la Institutul Teologic Pedagogic din Sibiu. Piese corale („Cucuie, peană galbină", „La oglindă", „Florile dalbe"); lucrări didactice și un dicționar de muzică (primul în România).

POPOVICI, Titus (1930–1994, n. Oradea), scriitor român. M. coresp. al Acad. (1974). Proză de observație realistă, urmărind dramatice procese de conștiință în anii celui de-al Doilea Război Mondial („Străinul", „Moartea lui Ipu") și implicațiile psihologice și sociale ale reformei agrare din 1945 („Setea"). Teatru („Passacaglia"), note de drum, scenarii de film („Valurile Dunării", „Dacii", „Pădurea spânzuraților", „Mihai Viteazul", „Puterea și Adevărul", „Horea", „Lumini și umbre", „Secretul lui Bachus").

POPOVICI, Vasile (1900–1973, n. Vărzărești, jud. Lăpușna, Basarabia), compozitor român. Lucrări corale de inspirație folclorică (inclusiv prelucrări de melodii populare), cântece patriotice.

POPOVICI-BAYREUTH, Dimitrie (1859–1927, n. Iași), bariton român. Prof. și director la Conservatorul din București și director al Operei din Cluj. Remarcabil interpret al operelor lui Wagner (a cântat la Bayreuth). Turnee în Europa și America.

POPOVICI-BÂZNOȘANU, Andrei (1876–1969, n. Bâznoasa, azi Lunca, jud. Botoșani), zoolog român. Prof. univ. la Iași. Fondatorul Stațiunii Zoologice Sinaia. Contribuții la cunoașterea insectelor din România („Albinele de trestie"). Lucrări de popularizare a științei („Atlas de zoologie descriptivă").

POPOVICI-HAȚEG, Valeriu (1866–1929, n. Hațeg), geolog român. Cercetări asupra formațiunilor jurasice, cretacice și paleogene din România („Sur l'âge des conglomérats de Bucegi"). A întocmit prima hartă geologică de detaliu a României (1:300 000).

POPOVICIU, Nicolae (1903–1960, n. Biertan, jud. Sibiu), preot român. Prof. la Academia Teologică Andreiană din Oradea. Episcop al Oradiei (1936–1950). Lucrări de dogmatică și apologetică („Începuturile nestorianismului", „Epicleza euharistică", „Lespezi de altar"). Domiciliu forțat la mănăstirea Cheia (din 1950).

POPOVICIU, Tiberiu (1906–1975, n. Arad), matematician român. Acad. (1963), prof. univ. la Cernăuți, Iași și

Titus Popovici

Dimitrie Popovici-Bayreuth

Tiberiu Popoviciu

Cluj. A înființat (1946), la Univ. din Cluj, seminarul de teoria aproximării și analiză numerică; director (din 1957) al Institutului de Calcul Numeric din Cluj. Fondatorul școlii române de analiză numerică. A scris (1938) prima monografie despre teoria aproximării funcțiilor continue prin polinoame. Contribuții în domeniul teoriei funcțiilor de variabile reale, al analizei numerice, al algebrei și al teoriei numerelor („Analiza matematică", „Analiza numerică"). A introdus noțiunea de „funcție convexă de ordin superior".

POPP, Aurel (1879–1960, n. Căuaș, jud. Satu Mare), pictor, grafician și sculptor român. Compoziții istorice în care păstrează reminiscențe academice („Înmormântarea proletarului", „După bătălie", „Horea, Cloșca și Crișan") și peisaje („Malul Săsarului la Baia Sprie") de tendință expresionistă. Lucrări de sculptură și artă decorativă.

POPP, Marius (n. 1935, Sibiu), pianist și compozitor român de jaz. Studii de arhitectură. Muzician autodidact. Înregistrări radio, concerte, participări la festivaluri internaționale. Activitate ca interpret, compozitor, aranjor, pedagog. Discografie selectivă: „Panoramic Jazz Rock", „Nodul gordian", „Acordul fin", „Marius Popp", „Flașnetarium". Culegere de teme: „15 imagini ritmice"; tratatul „Armonia aplicativă în improvizația de jaz, pop, rock".

POPP, Mișu (1827–1892, n. Brașov), pictor român. Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Compoziții și mai ales portrete (Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, Gh. Lazăr, A. Mureșanu), de factură academistă, uneori cu accente mai personale („Portretul Anastasiei Rudeanu").

POPP, Sabin (1895–1928, n. București), pictor și grafician român. Portrete în spiritul picturii votive din sec. 17–18, care se disting prin monumentalitatea și decorativismul viziunii („Cele trei surori", „Portret de familie").

POPP, Vasile (1789–1842, n. sat Chintelnic, jud. Bistrița-Năsăud), medic și literat român. Primul medic cu studii superioare al românilor din Brașov; doctor în medicină. Autor al primei lucrări medicale („Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna", 1821). Preocupări etnografice („Dissertatio inauguralis historico-medica de funeribus plebeis Daco-Romanorum sive hodiernum Valachorum") și culturale („Disertație despre tipografiile românești").

PÖPPELMANN, Matthäus Daniel (1662–1736), arhitect german. Unul dintre reprezentanții stilului rococo din Dresda (un pavilion al palatului Zwinger — capodopera sa, Palatul japonez, castelul Pillnitz, biserica Dreiköninge).

POPPER, Iulu (1857–1893, n. București), inginer și explorator român. După 1881, a călătorit prin diferite regiuni ale Asiei, a trecut în Alaska și a parcurs întreg continentul american, ajungând în Argentina (1886). A explorat Patagonia și Țara de Foc (1886– 1893), dând nume românești unor râuri, munți și capuri (m-ții Lahovary, Río Ureche, Punta Sinaia).

POPPER [pope], **Sir Karl Raimund** (1902–1994), filozof și gânditor politic britanic de origine austriacă. Prof. univ. la Londra. A propus o epistemologie în jurul ideii de confirmare indirectă a teoriilor științifice prin falsificarea sistematică a alternativelor lor de către experiență („Logica cercetării", „Postscriptum la logica descoperirii științifice"). Aplicând aceleași metode în științele sociale, a arătat că dezvoltarea societății este determinată de deciziile oamenilor, neexistând legi ale dezvoltării istorice (Platon, Hegel, Marx), și pledează pentru libertatea criticii și necesitatea schimbării neviolente a conducătorilor („Societatea deschisă și dușmanii săi", „Mizeria istoricismului"). Alte lucrări: „Conjuncturi și respingeri", „Lumea lui Parmenides".

POP-POPOVICI, Lya (1889–1970, n. Beiuș), mezzo-soprană română. Roluri în opere franceze („Samson și Dalila", „Carmen"), românești („Trandafirii roșii" de C. Bobescu), italiene („Trubadurul"). Membră fondatoare a Operei Române din Cluj.

POPREALĂ (< *popri*) s. f. **1.** (Înv. și pop.) Oprire, împiedicare, interzicere. **2.** (Înv.) Reținere provizorie pe timpul cercetării penale a unei persoane; arestare.

Karl Popper

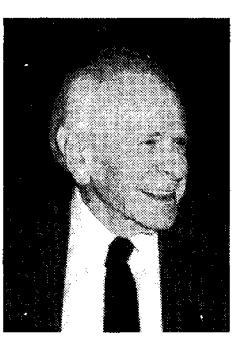

POP-RETEGANUL, Ioan (1853–1905, n. sat Reteag, jud. Bistrița-Năsăud), folclorist și scriitor român. Culegeri („Trandafiri și viorele. Poezii poporale", „Povești ardelenești", „Bocete, adică cântări la morți") și nuvele de inspirație rurală.

POPRI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A opri, a împiedica, a reține, a interzice. **2.** (DR.) A face o poprire. **3.** (Pop.) A reține, a aresta.

POPRICANI, com. în jud. Iași, situată în Câmpia Jijiei, pe dr. văii Jijia; 6 809 loc. (2003). În satul P., menționat documentar în 1476, se află biserica Sf. Nicolae (1812), iar în satul Cârlig, biserica Sf. Prooroc Isaia (1815, renovată în 1888–1889). V. și *Cornul lui Sas.*

POPRIRE (< *popri*) s. f. Acțiunea de a popri și rezultatul ei. ✦ (DR.) Măsură dispusă de o instanță judecătorească de indisponibilizare a unor sume de bani, ori a unor produse datorate debitorului de către o persoană în mâna acelei persoane, urmând ca ele să servească plății creditorului după validarea popririi.

POPRIT, -Ă (< *popri*) adj. **1.** (Pop.) Interzis, oprit. **2.** (DR.) *Terț p.* = persoană în mâinile căreia are loc indisponibilizarea sumelor de bani sau a produselor în temeiul popririi. *Debitor p.* = persoană pentru a cărei datorie se cere poprirea. **3.** (Înv.) Reținut, arestat.

POPRITOR, -OARE (< *popri*) adj. (Pop.) Care poprește **(1),** sechestrează. ✧ *Creditor p.* = persoană care cere și în favoarea căreia se dispune poprirea.

POPUL (< lat.) s. m. (Înv.) Popor.

POPULA (< it., lat., după fr. *peupler*) vb. I tranz. A aduce, a așeza locuitori pe un teritoriu.

POPULAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care aparține poporului, privitor la popor, făcut sau creat de popor; specific unui popor sau culturii sale. ✦ (Despre lucrări, prelegeri etc.) Care poate fi înțeles cu ușurință de oricine. **2.** Care se bucură de simpatia, respectul, considerația opiniei publice, iubit de popor; cunoscut de toți.

POPULARITATE (< fr., lat.) s. f. Calitatea de a fi popular; renume, faimă.

POPULARIZA (< fr.) vb. I tranz. A face ca, într-o formă accesibilă, o știință, o idee, o metodă, un eveniment etc. să devină cunoscute, populare și să se răspândească pe o scară cât mai largă.

POPULAT, -Ă (< *populă*) adj. Cu populație, locuit.

POPULAȚIE (< fr., lat.) s. f **1.** Totalitatea oamenilor care locuiesc pe un anumit teritoriu, într-o țară sau pe Glob. **P.** actuală a Terrei este de peste 6 miliarde locuitori (2002). ✧ *P. activă* = totalitatea persoanelor care au capacitate de muncă și au vârsta cuprinsă în limitele legale de muncă. **2.** (BIOL.) Grup de indivizi aparținând unei specii, care trăiesc într-un anumit habitat din arealul speciei respective și care prezintă anumite particularități fenotipice și genotipice. **3.** (ASTR.) *P. stelară* = mulțime de stele similare prin abundența elementelor grele, dispunerea în Galaxie, vitezele de mișcare față de planul galactic, precum și prin vârsta lor. Noțiunea a fost introdusă în 1944 de Walter *Baade*.

POPULISM (< fr.; {s} lat. *populus* „popor") s. n. **1.** Atitudine social-politică, adesea conjuncturală sau demagogică, urmărind câștigarea simpatiei populare. **2.** Școală literară care încearcă să redea cât mai realist viața omului din popor (romanul populist).

POR (< fr., lat.; {s} gr. *póros* „orificiu") s.m. **1.** Mic orificiu pe suprafața pielii, reprezentând canalul excretor al glandelor sudoripare și sebacee. **2.** (BOT.) Orificiu în membrana celulelor vegetale prin care se asigură schimbul de apă, de gaze și de substanțe nutritive. ✦ Deschidere a tuburilor ciupercilor din familia poliporaceelor. ✦ Deschidere care se formează în vârful ascelor la ascomicete și prin care sunt puși în libertate sporii. **3.** Gol de mici dimensiuni în interiorul unui corp solid sau al unui agregat de particule solide.

PORA, Eugen A. (1909–1981, n. Bunești, jud. Brașov), fiziolog român. Acad. (1963), prof. univ. la Iași și Cluj. Cercetări de fiziologie animală; a introdus conceptul de „specie fiziologică" („Probleme actuale de biologie", „Curs de fiziologie animală"). Participant (1962) la o expediție în Oc. Indian.

Eugen Pora

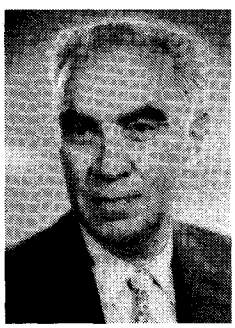

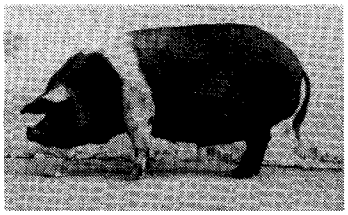

Porc Basna

Porc spinos

PORADIM, sat în Bulgaria, în apropierea Plevnei. Sediul Comandamentului armatei române în timpul asediului Plevnei (aug.–nov. 1877), condus de domnitorul Carol I.

PORC (lat. *porcus*) s. m. **1.** Specie de mamifer domestic paricopitat din familia suinelor, crescut pentru producția de carne și de grăsime. Are capul de formă conică, maxilarul superior alungit, cu caninii foarte dezvoltați, pielea groasă, albă sau pigmentată, cu păr aspru și relativ rar *(Sus scrofa domestica).* În sens restrâns, masculul castrat. Rasele actuale de **p.** provin din două specii sălbatice: *Sus scrofa ferus* (mistrețul european) și *Sus vittatus* (mistrețul asiatic). Ca o consecință a lucrărilor de ameliorare, în prezent există o mare diversitate de rase, grupate în trei tipuri productive: pentru carne (cele mai numeroase), pentru grăsime și pentru producția mixtă. Sin. (pop.) *râmător.* Masculul necastrat este numit vier. ✦ Carnea animalului descris mai sus. **2.** Epitet depreciativ dat unei persoane obraznice, grosolane, nerușinate, josnice, ticăloase. **3.** Compuse: *porc sălbatic* = mistreț; *porc-de-mare* = scorpie de mare. **4.** (ZOOL.) *Porc-spinos* = denumirea dată mai multor specii de rozătoare, din două familii distincte, la care unii peri din blană s-au transformat în spini rigizi. Familia *hystricide* cuprinde patru genuri cu 16 specii, răspândite în Africa, S Asiei și Europa (Italia); sunt animale terestre, de vizuină. La unele specii spinii lungi din coadă produc un zgomot caracteristic în timpul deplasării. Familia *erethizontide* cuprinde porcii spinoși arboricoli, răspândiți atât în America de Nord cât și în America de Sud; la unele specii coada este prehensilă.

PORCĂI (< *porc*) vb. IV tranz. (Fam.) A insulta pe cineva în mod grosolan, a adresa cuiva cuvinte injurioase.

PORCĂRIE (< *porc*) s. f. **1.** Loc sau lucru murdar, urât, scârbos. ✦ Lucru prost făcut. **2.** Fig. Faptă sau vorbă indecentă; grosolănie, obrăznicie, mojicie.

PORCEȘC, -EAȘCĂ (< *porc*) adj. De porc, privitor la porc. ✧ Expr. *A avea noroc porcesc* = a avea noroc mare, neașteptat.

PORCESCU, Scarlat (1911–1991, n. Moldoveni, jud. Neamț), preot și istoric român. Prof. la seminarele din Roman, Galați și Iași. Lucrări privind istoria bisericească a Moldovei („Episcopia Romanului în sec. XV. Întemeiere și organizare", „Biserica episcopală din Roman", „Episcopia Hușilor. Pagini de istorie").

PORCEȘTI v. **Turnu Roșu (2).**

PORCIN, -Ă (< lat.) adj., s. n. (ZOOL.) **1.** Adj. De porc, privitor la porc, provenind de la această specie. **2.** S. n. (La pl.) Denumire pentru efectivele de porci considerate în ansamblu (masculi, femele, tineret). Sin. *suine.*

PORCIUS, Florian (1816–1906, n. Rodna, jud. Bistrița-Năsăud), botanist român. Acad. (1882). Unul dintre creatorii terminologiei botanice românești. Cercetări, în special, asupra florei m-ților Rodnei („Flora fanerogamă din fostul district al Năsăudului", „Diagnozele plantelor cryptogame vasculare, care provin spontaneu în Transilvania").

PORCUȘOR (< *porc*) s. m. **1.** Diminutiv al lui porc. **2.** Pește ciprinid

Florian Porcius

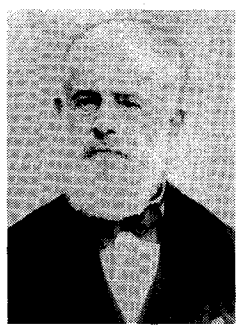

POPULAȚIA TERREI PE ȚĂRI
(după O.N.U. estimare locuitori — 1 Iul. 2001)

1.	1 274 915 000	China	56.	15 983 000	Madagascar
2.	1 029 991 000	India	57.	15 968 000	Olanda
3.	286 067 000	S.U.A.	58.	15 803 000	Camerun
4.	212 195 000	Indonezia	59.	15 402 000	Chile
5.	172 118 000	Brazilia	60.	14 868 000	Kazahstan
6.	144 617 000	Pakistan	61.	12 879 000	Ecuador
7.	144 417 000	Rusia	62.	12 720 000	Cambodgea
8.	131 270 000	Bangladesh	63.	12 272 000	Burkina Faso
9.	127 100 000	Japonia	64.	11 687 000	Guatemala
10.	126 636 000	Nigeria	65.	11 365 000	Zimbabwe
11.	99 969 000	Mexic	66.	11 190 000	Cuba
12.	82 386 000	Germania	67.	11 009 000	Mali
13.	79 939 000	Vietnam	68.	10 975 000	Grecia
14.	78 609 000	Filipine			Iugoslavia
15.	66 229 000	Turcia	69.	10 664 000	(Serbia și
16.	65 892 000	Ethiopia			Muntenegru)
17.	65 239 000	Egipt	70.	10 491 000	Malawi
18.	63 442 000	Iran	71.	10 366 000	Angola
19.	61 251 000	Thailanda	72.	10 355 000	Niger
20.	59 953 000	Marea Britanie	73.	10 328 000	Portugalia
21.	58 835 000	Franța	74.	10 285 000	Sénégal
22.	57 892 000	Italia	75.	10 269 000	Cehia
23.	53 625 000	Congo, R.D. ~	76.	10 268 000	Belgia
24.	48 767 000	Ucraina	77.	10 190 000	Ungaria
25.	46 676 000	Coreea, Rep. ~	78.	9 986 000	Belarus
26.	43 586 000	Africa de Sud,	79.	9 828 000	Tunisia
		Rep. ~	80.	9 770 000	Zambia
27.	43 071 000	Columbia	81.	8 888 000	Suedia
28.	41 995 000	Myanmar	82.	8 707 000	Ciad
29.	40 144 000	Spania	83.	8 693 000	Dominicană,
30.	38 648 000	Polonia			Rep. ~
31.	37 487 000	Argentina	84.	8 516 000	Bolivia
32.	36 232 000	Tanzania	85.	8 105 000	Azerbaidjan
33.	36 080 000	Sudan	86.	8 069 000	Austria
34.	31 002 000	Canada	87.	7 953 000	Bulgaria
35.	30 821 000	Algeria	88.	7 614 000	Guineea
36.	30 766 000	Kenya	89.	7 489 000	Somalia
37.	28 986 000	Maroc	90.	7 313 000	Rwanda
38.	26 090 000	Perú	91.	7 222 000	Elveția
39.	26 813 000	Afghanistan	92.	6 965 000	Haiti
40.	25 284 000	Nepal	93.	6 626 000	Honduras
41.	25 155 000	Uzbekistan	94.	6 591 000	Benin
42.	24 632 000	Venezuela	95.	6 258 000	Israel
43.	23 986 000	Uganda	96.	6 252 000	Tadjikistan
44.	23 332 000	Iraq	97.	6 238 000	El Salvador
45.	22 602 000	Malaysia	98.	6 224 000	Burundi
46.	22 757 000	Arabia Saudită	99.	5 636 000	Laos
47.	22 413 000	România	100.	5 636 000	Paraguay
48.	21 968 000	Coreeană,	101.	5 462 000	Turkmenistan
		R.P.D. ~	102.	5 427 000	Sierra Leone
49.	19 894 000	Ghana	103.	5 410 000	Slovacia
50.	19 399 000	Sri Lanka	104.	5 385 000	Danemarca
51.	19 371 000	Mozambic	105.	5 287 000	Papua Noua
52.	19 358 000	Australia			Guinee
53.	18 078 000	Yemen	106.	5 241 000	Libia
54.	16 729 000	Siria	107.	5 185 000	Finlanda
55.	16 393 000	Côte d'Ivoire	108.	5 153 000	Togo

109.	5 133 000	Iordania
110.	4 989 000	Georgia
111.	4 934 000	Kîrgîzstan
112.	4 918 000	Nicaragua
113.	4 516 000	Norvegia
114.	4 393 000	Croaţia
115.	4 298 000	Eritreea
116.	3 936 000	Costa Rica
117.	3 922 000	Bosnia şi Herţegovina
118.	3 861 000	Noua Zeelandă
119.	3 823 000	Irlanda
120.	3 807 000	Armenia
121.	3 691 000	Lituania
122.	3 628 000	Liban
123.	3 611 000	Moldova, Rep. ~
124.	3 577 000	Centrafricană, Rep. ~
125.	3 322 000	Singapore
126.	3 303 000	Uruguay
127.	3 226 000	Liberia
128.	3 108 000	Emiratele Arabe Unite
129.	3 091 000	Albania
130.	2 903 000	Panamá
131.	2 894 000	Congo, Rep. ~
132.	2 624 000	Jamaica
133.	2 591 000	Mauritania
134.	2 497 000	Oman
135.	2 435 000	Mongolia
136.	2 358 000	Letonia
137.	2 275 000	Kuwait
138.	2 177 000	Lesotho
139.	2 046 000	Macedonia
140.	1 991 000	Slovenia
141.	1 798 000	Namibia
142.	1 586 000	Botswana
143.	1 411 000	Gambia
144.	1 363 000	Estonia
145.	1 316 000	Guineea-Bissau
146.	1 298 000	Trinidad şi Tobago
147.	1 221 000	Gabon
148.	1 195 000	Mauritius
149.	1 104 000	Swaziland
150.	873 000	Cipru
151.	827 000	Fiji
152.	800 000	Timorul de Est*
153.	776 000	Guyana
154.	701 000	Bahrain
155.	692 000	Bhutan
156.	596 000	Qatar
157.	566 000	Comore
158.	486 000	Guineea Ecuatorială
159.	480 000	Solomon, Insulele ~
160.	461 000	Djibouti
161.	446 000	Capul Verde
162.	444 000	Luxemburg
163.	434 000	Suriname
164.	384 000	Malta
165.	344 000	Brunei
166.	298 000	Bahamas
167.	284 000	Islanda
168.	275 000	Maldive
169.	269 000	Barbados
170.	247 000	Belize
171.	195 000	Vanuatu
172.	179 000	Samoa
173.	158 000	Saint Lucia
174.	147 000	São Tomé şi Príncipe
175.	118 000	Micronezia
176.	113 000	Saint Vincent şi Grenadinele
177.	102 000	Grenada
178.	101 000	Tonga
179.	94 100	Kiribati
180.	80 600	Seychelles
181.	71 700	Dominica
182.	71 500	Antigua şi Barbuda
183.	66 900	Andorra
184.	52 300	Marshall, Insulele ~
185.	38 800	Saint Kitts şi Nevis
186.	33 000	Liechtenstein
187.	31 800	Monaco
188.	27 200	San Marino
189.	19 700	Palau
190.	12 100	Nauru
191.	11 000	Tuvalu
192.	850	Vatican

* stat independent din mai 2002

dulcicol de c. 10–15 cm lungime, cu un şir de pete întunecate în lungul corpului (*Gobio gobio*); pietroşel. ✧ *P. de Guineea* = cobai.

Porcuşor

PORȚECLĂ (< sl.) s. f. Supranume dat (de obicei în bătaie de joc) unei persoane în legătură cu o trăsătură caracteristică a fizicului său, a psihicului sau a activităţii sale. ✦ (Înv.) Nume de familie.

PORECLI (< *poreclă*) vb. IV tranz. A da un nume, o poreclă cuiva; a supranumi.

PORFIR (< ngr., fr. {i}; {s} gr. *porphyra* „purpură") s. n. Rocă vulcanică alcătuită din cristale de ortoză şi mai puţin feldspat plagioclaz, uneori şi din minerale colorate, toate cuprinse într-o masă foarte mărunt cristalizată de feldspat potasic şi sticlă vulcanică. ✦ P. ext. Rocă cu structură porfirică (ex. granit-porfirul).

PORFIRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre roci şi structura lor) Care prezintă caractere de porfir. ✧ *Structură p.* =

structura rocilor eruptive caracterizate prin existența unor cristale mari prinse într-o masă sticloasă sau mărunt cristalizată.

PORFIRIE (< fr.) s. f. Nume generic pentru unele boli ereditare cauzate de anomalii ale sintezei hemului (fracțiunea neproteică a hemoglobinei), caracterizate prin producerea excesivă de porfirine, prin prezența acestora în sânge și prin eliminarea lor în urină. Se manifestă prin leziuni cutanate (eriteme, vezicule), sensibilitate deosebită la radiațiile solare.

PORFIRINĂ (< fr. {i}) s.f. Pigment organic cu nucleu tetrapirolic, care intră în componența hemoglobinei, mioglobinei, clorofilei, citocromilor și a unor vitamine.

PORFIRIT (< fr., germ.) s. n. Rocă vulcanică preterțiară, constituită din cristale de plagioclaz, andezit, piroxen, uneori amfibol sau biotit, cuprinse într-o masă sticloasă sau fin cristalizată, adesea transformată în clorit. ✦ P. ext. Rocă intruzivă sau efuzivă, neutră și bazică, cu cristale mari cuprinse într-o masă măruntă (ex. diorit-porfiritul, gabronorit-porfiritul etc.).

PORFIRIU, -IE (< *porfir*) adj. De culoarea purpurii; purpuriu, roșu-aprins, vișiniu.

PORFIROBLASTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre structura rocilor metamorfice) Care este caracterizat prin prezența unor cristale mari, prinse într-o masă de minerale granulare mai mărunte.

PORFIROGENEȚ (< ngr., fr.; {s} gr. *porphyrogenetos* „născut în purpură") s. m. Titlu atribuit principilor bizantini născuți în timpul domniei tatălui lor.

PORI (în suedeză **BJÖRNEBORG**), oraș în SV Finlandei, situat la gura de vărsare a fl. Kokemäen în G. Botnic, la 160 km NNV de Turku; 75,9 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Port. Metalurgia cuprului și nichelului. Constr. navale. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului, a celulozei și hârtiei, alim. Teatru (1884); Muzeul Satakunta (f. 1888). Întemeiat în sec. 12, apare menționat documentar în 1365 cu numele *Ulvila*, iar cu denumirea actuală în 1558.

PORIFER (< fr.; {s} lat. *porus* „por" + *fero* „a purta") adj. Porigen.

PORIGEN (< *por*) adj. (Despre materiale) Care, amestecat cu un material vâscos, duce la formarea porilor (ex. bicarbonatul de amoniu); porifer.

PORNI (< sl.) vb. IV 1. Tranz. și intranz. (Despre mijloace de locomoție) A (se) pune în mișcare, a pleca sau a face să plece. ✦ Tranz. A provoca o acțiune, a face să se producă, să înceapă. **2.** Intranz. și refl. (Despre ființe) A pleca din locul în care se află, a o lua din loc, a merge. **3.** Intranz. (Despre mașini, motoare) A începe să funcționeze. ✦ (Despre acțiuni și manifestări ale oamenilor) A începe, a izbucni. ✦ Intranz. și refl. (Despre fenomene ale naturii) A (se) declanșa, a (se) dezlănțui. **4.** Intranz. și refl. A se apuca de ceva, a începe o acțiune de o durată oarecare. ✦ A avea tendința să..., a fi înclinat spre. **5.** Tranz. A îndemna, a stimula, a îmboldi. ✦ A ațâța, a instiga. **6.** (Despre lacrimi, sânge etc.) A începe să curgă.

PORNIRE (< *porni*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) porni. ✦ Demarare. **2.** Impuls, imbold, îndemn; *p. ext.* elan, avânt. **3.** Predispoziție, înclinare; tendință. **4.** Patimă, înverșunare.

PORNO (< engl., fr.) adj. invar. Cu caracter pornografic.

PORNOGRAFIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care conține pornografii, obscen, indecent, imoral, licențios.

PORNOGRAFIE (< fr. {i}; {s} gr. *pornos* „desfrânat" + *graphe* „descriere") s. f. Reprezentare obscenă a sexualității umane, cu tendința de a corupe indivizii și având efecte dăunătoare asupra moralității în societate. **P.** nu trebuie confundată cu arta erotică; în p. esențială este obscenitatea, iar anumite părți ale comunității, îndeosebi femeile și copiii, sunt puse într-o lumină degradantă și umilitoare. Scriere, desen, fotografie, film etc. în care sunt folosite cuvinte, atitudini, procedee cu caracter obscen, indecente. ✦ Atitudine, faptă, vorbă obscenă. ✦ Ceea ce depășește în mod flagrant limitele bunei-cuviințe, ale moralei.

POROINA MARE, com. în jud. Mehedinți, situată în S piemontului Bălăciței, pe cursul superior al râului Drincea; 1 388 loc. (2003). Pe terit. satului **P.** a fost descoperit (la sfârșitul sec. 19) un *rhyton* din argint aurit datând din sec. 3 î.Hr.

POROINIC s. m. Denumire dată plantelor erbacee cu tuberculi din genul *Orchis*, familia orhidaceelor.

POROLISSUM v. **Mirșid.**

POROPLASTE (< *por* + *plastic*) s. n. pl. Materiale plastice poroase folosite pentru confecționarea bureților de toaletă, a saltelelor etc. și în tehnică ca izolanți.

POROS (< fr.) adj. Care are pori; cu pori; care are numeroase mici orificii. ✦ (Despre pământ) Afânat, rar.

POROS (sec. 4 î.Hr.), rege indian în N Punjabului. Înfrânt în 326 î.Hr. de Alexandru Macedon la Hydaspes și luat prizonier, a fost eliberat și s-a recunoscut vasal al acestuia.

POROSCHIA, com. în jud. Teleorman, situată în câmpia Boian, pe cursul superior al râului Vedea; 4 709 loc. (2003). Viticultură.

POROZIMETRU (< fr., lat.) s. n. Aparat pentru măsurarea porozității **(2, 3).**

POROZITATE (< fr.) s. f. **1.** Proprietate a unui corp de a avea pori în masa sa. ✦ Defect al pieselor turnate, cauzat de condițiile de turnare necorespunzătoare, care constă în prezența golurilor în corpul pieselor. **2.** Mărime caracteristică a materialelor poroase utilizate în acustică, definită de raportul dintre volumul de aer din pori și volumul total al materialului. **3.** Caracteristică a hârtiei, dată de volumul de aer care trece printr-o arie determinată a unei probe de hârtie, într-un anumit interval de timp, la o presiune și temperatură dată.

PORPHYRIOS (c. 232–305), filozof și erudit grec (originar din Tyr). Discipol și editor al scrierilor lui Plotin, dar și comentator recunoscut al operelor lui Platon, Aristotel și Teofrast; „Isagoga" sa („Introducere la *Categoriile* lui Aristotel"), tradusă în latină de Boethius, a fost foarte influentă în Evul Mediu. Preocuparea lui **P.** pentru logică și metafizică izvora din convingerea că la adevărata esență a lucrurilor (Unul, Dumnezeu) se poate ajunge numai prin activitate intelectuală, iar creștinismul și gnosticismul, apelând la irațional, la mistere și ritualuri, sunt potrivite doar pentru cei incapabili să practice contemplația interioară, adică filozofia („Împotriva creștinilor"). Autorul lucrării „Abținerea de la consumul cărnii", care anticipează dezbaterile moderne asupra conservării ecologice. Cărțile sale împotriva creștinismului au fost arse în 448.

PORPORA, Nicola Antonio (1686–1768), compozitor italian. Activ la Napoli, Veneția și Londra; s-a aflat în rivalitate cu Händel. Pentru scurt timp maestru al lui Haydn. Exponent al idealului melodramatic al lui Metastasio; autor a peste 60 de opere; muzică sacră și instrumentală.

PORRIDGE [poridʒ] (cuv. engl.) s. n. Mâncare preparată din fulgi de ovăz

Ferdinand Porsche

sau de porumb; este una dintre mâncărurile naționale engleze.

PORSANGEN sau **PORSANGER FJORD,** fiord în extremitatea de NNE a Norvegiei, cu ieșire la M. Barents; 401 km lungime.

PORSCHE [pɔrʃə], firmă germană de construcții de automobile, înființată (1931), la Stuttgart, de inginerul Ferdinand **P.** (1875–1951). A lansat (1934) mașina „Volkswagen". Specializată în vehicule pentru competiții sportive și mașini de teren; primul automobil **P.** a fost prezentat în 1949.

PORSENNA (sec. 6 î.Hr.), rege etrusc din Clusium (azi Chiusi). A organizat, potrivit tradiției, câteva expediții împotriva Romei (507 î.Hr.), încercând să restabilească dominația etruscă asupra acesteia. Se spune că impresionat de vitejia în luptă a romanilor, a renunțat.

PORSGRUNN, oraș în S Norvegiei, la gura de vărsare a râului Skienselva în Frierfjorden; 33,2 mii loc. (2003). Centru industrial: prelucr. metalelor, șantiere navale, întreprinderi chimice și de cherestea. Cel mai mare centru al țării de fabricare a porțelanurilor. Bisericile Østre (1760) și Vestre (1758), ambele în stil rococo. Fundat în 1652 ca post de vamă, a primit statut de oraș în 1842.

PORT-[1] (< fr.) Element de compunere care înseamnă „purtător de...", „susținător de...", „purtare de..." și care servește la formarea unor substantive.

PORT[2] (< *purta*) s. n. **1.** Îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc. ✦ Îmbrăcăminte folosită la anumite ocazii; costum. **2.** Fig. Atitudine, ținută, conduită; fel de a se purta.

PORT[3] (< fr., it.) s. n. **1.** Complex tehnic amenajat pe litoralul maritim, la gura fluviilor sau pe malul unei căi de navigație interioară, înzestrat cu instalațiile necesare acostării și adăpostirii navelor, transporturilor de mărfuri și de călători etc. și prevăzut cu suprafețe de apă adăpostite contra furtunilor, a curenților sau a ghețurilor. **2.** Oraș cu port[3] **(1).**

PORTABIL, -Ă (< fr.) adj. Care este ușor de transportat; portativ **(1).**

PORTAL (< germ., it.) s. n. **1.** Intrare principală monumentală într-un edificiu, cu decorație specifică diferitelor stiluri. ✦ Deschidere din piatră sau metal la intrarea unor mari poduri de cale ferată. ✦ Construcție de zidărie sau de beton, care consolidează pământul din jurul gurii unui tunel și taluzul de deasupra. **2.** (GEOGR.) Arcadă naturală formată prin abraziune marină sau ca urmare a prăbușirii tavanului unei peșteri. **3.** (INFORM.) Sumă de site-uri strânse sub un singur acoperiș, adresa web; cuprinde știri, programe TV, diverse servicii și eventual un motor de căutare. Printre cele mai cunoscute sunt: yahoo.com, altavista.com, msn.com.

PORTALES, Diego José Víctor (1793–1837), om politic chilian. Lider al conservatorilor. Conducătorul *de facto* al statului Chile (1830–1837), a dus o politică forte de restabilire a ordinii publice și de restructurare a economiei și în special a finanțelor țării. După moarte a devenit simbolul unității chiliene.

PORTALIS, Jean-Étienne-Marie (1746–1807), jurisconsult și om politic francez. Președinte al *Consiliului Bătrânilor* (1796), ministru al Cultelor (1804–1807). A fost inspiratorul Concordatului cu Vaticanul (1801) și al Codului Civil (1804).

PORTALTOI (< *port*-[1]+ *altoi*) s. n. Plantă pe care se face altoirea și a cărei rădăcină folosește plantei crescute din altoi, dându-i o mai mare rezistență la boli, la dăunători sau la ger.

PORTANT, -Ă (< fr.) adj. Care susține ceva, care poartă ceva; susținător. ✧ *Forță p.* = portanță.

PORTANȚĂ (< fr.) s. f. Forță care asigură sustentația unui corp cufundat într-un fluid și aflat în mișcare față de acesta; forță portantă. La avion, **p.** este perpendiculară pe direcția de deplasare și este situată în planul de simetrie al acestuia.

PORTAR (< *poartă*) s. m. **1.** Persoană care are sarcina de a păzi intrarea unui edificiu public sau particular. **2.** (SPORT) Jucător care apără spațiul porții unei echipe (în fotbal, handbal, hochei, polo etc.). **3.** (În Evul Mediu, în Moldova și Țara Românească) Dregător însărcinat cu paza Curții domnești; începând de la sfârșitul sec. 15, în Moldova se numea *ușar.* În Țara Românească, în sec. 16, **p.** s-a ocupat și cu hotărniciile și cu primirea solilor străini. ✧ *P. de Suceava* (sau *al Sucevei*) = mare dregător însărcinat cu apărarea capitalei și a Curții domnești moldovene, iar începând de la jumătatea sec. 16 și cu comanda întregii oștiri, ca *hatman.*

PORTARMĂ (< *port*[1]- + *armă*) s. f. Purtare, deținere a unei arme de foc.

PORT ARTHUR 1. V. **Lüshun. 2. Bătălia de la ~,** una dintre bătăliile Războiului Ruso-Japonez (1904–1905). A început prin torpilarea a trei vase rusești de către japonezi în rada portului **P.A.** (febr. 1904) și s-a sfârșit prin căderea orașului în mâinile japonezilor, după un lung asediu.

PORTATIV, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Care se poartă, se transportă ușor;

CELE MAI MARI PORTURI ALE LUMII
mil. t. mărfuri 1999

1. Singapore (Singapore)	325,9
2. Rotterdam (Olanda)	303,5
3. South Louisiana (S.U.A.)	194,4
4. Shanghai (China)	187
5. Hong Kong (China)	168,8
6. Chiba (Japonia)	164,7
7. Ulsan (Rep. Coreea)	148,3
8. Houston (S.U.A.)	144,1
9. Nagoya (Japonia)	133
10. Kwangyang (Rep. Coreea)	131
11. New York (S.U.A.)	121,3
12. Antwerpen/Anvers (Belgia)	115,6
13. Yokohama (Japonia)	114,5
14. Gaoxiong (Kaohsiung) (Taiwan, China)	110,7
15. Inch'ŏn (Rep. Coreea)	108,2

portabil. ✧ *Dicționar p.* = dicționar de format mic, cu un număr mai redus de cuvinte și sensuri, care poate fi consultat și mânuit cu ușurință. *(Aparat de) radio p.* = aparat de radio cu tranzistori, de dimensiuni reduse, care poate fi purtat și ascultat peste tot. **2.** S. n. (MUZ.) Sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele muzicale.

PORT-AU-PRINCE [port-o-prẽs], capitala statului Haiti, situată în SV ins. Hispaniola, în SE G. Gonaïves; 990,1 mii loc. (1999). Port. Aeroportul Maïs Gâté. Pr. centru economic, cultural și politic al țării. Ind. metalurgică, chimico-farmaceutică, a cimentului, electronică, textilă, a mobilei, pielăriei și încălțămintei, alim. (zahăr, rom). Reparații navale. Două universități (1920, 1944). Institut tehnic (1962). Muzeu național (1983). Catedrală Notre Dame (sec. 18); Palatul Național (reconstruit în 1918). Orașul, întemeiat în 1749 de francezi, sub numele de *L'Hôpital,* a devenit (1770) centrul ad-tiv al coloniei Santo Domingo, iar în 1804 capitala statului independent Haiti; în 1807 portul a fost deschis pentru comerțul exterior. Distrus în mare parte de cutremurele din 1751, 1759 și 1770.

PORTAVION (< fr.) s. n. Navă de luptă cu tonaj mare (între 25 000 și 90 000 t), înzestrată cu o punte de decolare și de apuntare a avioanelor de luptă și cu cale speciale pentru transportul lor. Prima platformă improvizată ca **p.** a fost pe crucișătorul *Birmingham* (1911). Primul **p.** a fost construit de americani (*Hermes,* 1924). După al Doilea Război Mondial, **p.** britanic *Ark Royal* a fost înzestrat cu instalații modernizate. S.U.A. au dat în folosință (1961) primul **p.** cu propulsie nucleară (*Enterprise*). Ultimul **p.,** lansat în 2003, poartă numele fostului președinte Ronald Reagan. **P.** sunt folosite și în forțele armate ale Rusiei, Japoniei, Franței ș.a.

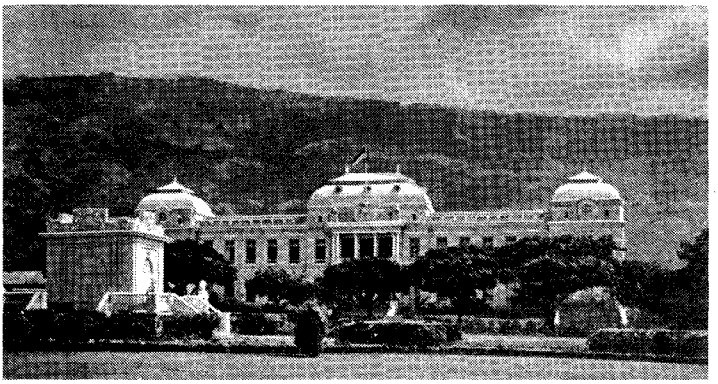

Port-au-Prince. Palatul Național

PORTAVOCE (< it.) s. f. Megafon **(2).**

PORTĂ (< fr.) adj. *Venă p.* v. *venă.*

PORTĂREASĂ (< *portar*) s. f. Femeie care păzește intrarea unui edificiu public sau particular.

PORTĂREL (< *portar*) s. m. Funcționar însărcinat cu executarea sentințelor judecătorești.

PORTBAGAJ (< fr.) s. n. Loc rezervat depozitării unor colete sau a unor valize, dispus în anumite părți ale caroseriei unui vehicul, la exteriorul sau în interiorul acestuia.

PORTBAIONETĂ (< fr.) s. f. Dispozitiv din piele, atașat la centură, în care se fixează și se poartă baioneta.

PORTBELO (PORTO BELLO, PUERTO BELLO), localitate în N statului Panamă, port la M. Caraibilor, la 32 km NE de Colón, într-o zonă producătoare de banane; 3,1 mii loc (1990). Așezarea a fost vizitată și denumită de către C. Columb (1502). Orașul a fost fundat în 1597, devenind curând al treilea port al comerțului colonial spaniol și punctul terminus nordic al drumului spaniol peste istmul Panamá. Atacat de Fr. Drake (1596). Așezarea veche spaniolă și fortificațiile militare de la San Lorenzo, exemplu de arhitectură militară (sec. 17–18) ale puternicului sistem de apărare pentru protejarea comerțului transatlantic, au fost incluse (din 1980) în patrimoniul cultural universal.

Portavion. Enterprise

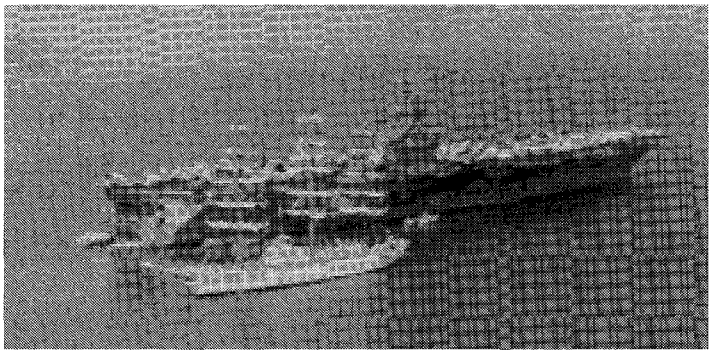

PORT BLAIR [po:t blęe], oraș în India, centru ad-tiv al teritoriului unional autonom Andaman și Nicobar, situat pe țărmul SE al ins. Andaman de Sud; 101,8 mii loc. (2001). Constr. navale. Prelucr. lemnului; producție meșteșugărească. Export de produse agricole. Pescuit. Muzeu etnologic. Ocupat de britanici (1789), a fost transformat în colonie penitenciară (1858–1945). Între 1942 și 1945 a fost ocupat de japonezi. A revenit Indiei în 1948.

PORTCHEI (< *port-*[1] + *chei*) s. n. Inel de metal pe care se țin cheile; *p. ext.* toc de piele cu un inel în care se prind cheile.

PORTCUȚIT (< *port-*[1] + *cuțit*) s. n. Dispozitiv al unei mașini-unelte de așchiere, care servește la fixarea în poziție adecvată a cuțitelor **(1)** pentru prelucrarea pieselor.

PORT-DE-FRANCE v. **Nouméa.**

PORTDRAPEL (< *port*[1]- + *drapel,* după fr. *port-drapeau*) s. n., s. m. **1.** S. n. Toc din piele prins de o curea, care se poartă în bandulieră și în care se fixează coada drapelului pentru a putea fi purtat mai ușor. **2.** S. m. Persoană

care poartă drapelul unui regiment, al unei asociații sportive etc. **3.** S. m. Fig. Persoană care este în fruntea unui curent, a unei mișcări; idee călăuzitoare.

PORTE-BEBE [port-bebę] (cuv. fr.) subst. Coșuleț sau mic scăunel folosit pentru transportul bebelușilor.

PORTE-BONHEUR [port-bonör] (cuv. fr.) subst. Obiect considerat ca aducător de noroc celui care îl poartă; talisman.

PORT ELIZABETH [po:t ilizəbəθ], oraș în Rep. Africa de Sud (Cape), situat la 660 km E de Cape Town, port la G. Algoa al Oc. Indian; 303,4 mii loc. (1991). Aeroport. Constr. de automobile; ind. electrotehnică, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, siderurgică, a pielăriei și încălțămintei, a cimentului, hârtiei și alim. Piață agricolă. Stațiune balneoclimaterică. Export de lână, citrice, cereale, min. de fier, mangan. Universitate (1964). În 1799, englezii au construit aici fortul Frederick, în jurul căruia s-a dezvoltat (din 1820) orașul actual.

PORTER [pọrter], **Cole** (1893–1964), compozitor american. Comedii muzicale („Kiss me Kate", „Cancan") și muzică de *film* („*Born to dance*", „High Society"). Compoziții muzicale de o savoare armonică unică, destinate spectacolelor de pe Broadway, unde a și debutat în 1916 („Night and Day", „Begin the Begin", „I love Paris").

PORTER [pọrtər], **Edwin Stanton** (1869–1941), regizor american de cinema. Pionier al filmului mut, anticipându-l pe *D. Griffith* în multe aspecte. A avut o contribuție importantă la definirea genului și a primelor elemente de limbaj cinematografic („Fata bătrână", „Cleptomana", „Aventurile lui Alice în Țara Minunilor", „Tess din ținutul furtunilor"). A realizat primul western din istoria cinematografiei („Atentatul din tren") cu efecte spectaculare.

PORTER [pọ:tə], **Sir George, baron of Luddenham** (1920–2002), chimist

Cole Porter

Sir George Porter

Rodney Robert Porter

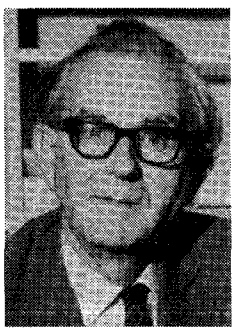

britanic. Prof. univ. la Sheffield și Leicester. Director al Institutului Regal din Marea Britanie (1966–1985) și președinte al Centrului de Științe Fotomoleculare (1990–2002). Contribuții la studiul mecanismului reacțiilor fotochimice foarte rapide în fază gazoasă. Împreună cu R. Norrish, a elaborat (1950) metoda fotolizei prin impulsuri. Premiul Nobel pentru chimie (1967), împreună cu R. Norrish și M. Eigen.

PORTER [pọrtər], **Katherine Anne** (1894–1980), prozatoare americană. Povestiri și romane, pe linia tradiției narative tipice Americii de Sud, cu implicații psihologice, de mare intensitate dramatică, în care evocă puternice conflicte între valorile spirituale și cele sociale („Calule alb! Călărețule palid!", „Corabia nebunilor", „Hacienda", „Înflorirea copacului iudei"). Eseuri („Zilele trecutului").

PORTER [pọ:tə], **Rodney Robert** (1917–1985), imunolog și biochimist britanic. Cercetări privind structura chimică a anticorpilor și a centrului activ al lor; a stabilit structura primară a gamaglobulinelor. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1972), împreună cu G. Edelman.

PORTER, William Sidney v. **O. Henry.**

PORT-ÉTIENNE v. **Nouadhibou.**

PORT FLORENCE v. **Kisumu.**

PORT-GENTIL [por-ʒãți], oraș în partea de V a statului Gabon, situat pe un promontoriu (capul Lopez) și pe ins. Lopez, la gura de vărsare a fl. Ogooué în Oc. Atlantic, la 161 km SV de Libreville; 79,2 mii loc. (1993). Port petrolier. Aeroport. Expl. de petrol și gaze naturale; ind. de prelucr. a petrolului și a lemnului (mobilă), chimică, electronică, textilă și alim. Reparații navale. Export de lemn, petrol și de produse agricole tropicale.

PORTHAN, Henrik Gabriel (1739–1804), istoric și etnograf finlandez. Studiile sale istorice și lingvistice au avut un rol fundamental pentru mișcarea naționalistă finlandeză. A deschis drumul cunoașterii „Kalevalei" („Despre poezia finlandeză").

PORT HARCOURT [po:t hạ:ko:t], oraș în S Nigeriei, port în delta Nigerului, pe brațul Bonny, la 64 km de G. Guineii, centru ad-tiv al statului Rivers; 703,4 mii loc. (1991). Nod de comunicații. Aeroport. Rafinărie de petrol. Ind. aluminiului, constr. de mașini (montaj de *automobile*, *camioane*, *biciclete*), a cauciucului, sticlăriei, hârtiei, textilă, cimentului, mobilei, încălțămintei și alim. (țigarete, conserve de pește). Export de petrol, cărbune, cositor, arahide, ulei de palmier. Două universități (1975, 1980).

PORTHẠRT (< *port*[1]- + *hartă*, după fr. *porte-carte*) s. n. Geantă de piele, de postav, de mușama etc. care se pliază în două, având pereții interiori dintr-un material transparent (celuloid, material plastic) și care se poartă atârnată de umăr cu o curea, fiind folosită pentru păstrarea hărților, mai ales în timpul exercițiilor și al operațiunilor militare.

PORȚIC (< lat., fr.) s. n. **1.** Galerie exterioară, mărginită de o colonadă,

Portic

formând intrarea monumentală a unui edificiu, sau plasată în jurul unor piețe, grădini etc., servind ca loc de plimbare sau de adăpost. **2.** Instalație specială de gimnastică, alcătuită dintr-un cadru și o serie de aparate agățate de el cu ajutorul unor cârlige, printre care: prăjina mobilă, prăjina fixă, inelele, frânghia, trapezul, scara de frânghie, iar pe stâlpii laterali scara oblică și bara fixă.

PORTICI, oraș în S Italiei (Campania), port la G. Napoli al M. Tireniene, la poalele vulcanului Vezuviu, în conurbația Napoli (la 6 km ESE de acesta); 60,2 mii loc. (2001). Ind. alim., constr. de mașini, chimică (îngrășăminte), textilă și alim. Muzeu Național Feroviar. Stațiune balneoclimaterică. Centru turistic. Biserica San Ciro și palat regal (1738). Distrus în mare parte de erupția Vezuviului din 1631.

PORTIERĂ (< fr.) s. f. Ușă cu geam la un automobil, la o trăsură închisă, la un vagon de tren.

PORTINARI, Beatrice (1266–1290), nobilă florentină. Soția lui Simone de Bardi. L-a inspirat pe Dante în opera sa („Divina Comedie"), conducându-l în „Paradis".

PORTINARI, Candido (1903–1962), pictor, ceramist, litograf și ilustrator brazilian. Picturi de șevalet realizate în tonuri delicate, subtile („Purtătorii de cafea", „Emigranții") și vaste decorații murale („Munca pământului", „Jocurile copiilor", „Cele patru elemente", toate la Ministerul Educației din Rio de Janeiro, fresca din Biblioteca Congresului, Washington; decorația din catedrala de la Belo Horizonte; panourile „Războiul și Pacea" oferite pentru O.N.U. de Brazilia), în care se remarcă o tendință puternică spre un expresionism aspru și violent.

PORTIȚA, canal în SE complexului Razim, între grindurile Coșna (NE) și Chituc (SV), prin care se făcea schimbul de ape între lacul Razim și Marea Neagră; închis în 1970. Cherhana. Complex turistic. Cunoscută și sub numele *Gura Portiței.*

PORTJARTIER (< *port*[1]- + *jartieră*) s. n. Obiect de lenjerie feminină, confecționat dintr-un material textil (elastic) de care sunt prinse jartierele.

PÓRTLAND (< fr.) s. n. *Ciment P.* v. *ciment.*

PORTLAND [pǫrtlənd], oraș în NV S.U.A. (Oregon), situat pe râul Willamette, la 16 km SE de confl. cu fl. Columbia, la 160 km de țărmul Oc. Pacific; 529,1 mii loc. (2000). Port fluvio-maritim. Nod feroviar. Aeroport. Metalurgia aluminiului. Șantier naval. Ind. de prelucr. a lemnului, a sticlăriei, celulozei și hârtiei, chimico-farmaceutică, textilă, electronică, constr. de avioane, de mașini de transport și utilaje electrotehnice, alim. Centru comercial activ. Exportă lemn, aluminiu, celuloză și hârtie, legume și fructe. Piață pentru lână. Universități (1901, 1905, 1946, 1955, 1974). Orchestră simfonică. Teatru. Muzeu de artă. Washington Park (41 ha). Grădină zoologică. Centru turistic (în apropiere se află cascada Multnomah de 259 m, barajul Bonneville ș.a.). Podul de oțel Fremont (cu deschiderea principală de 366 m). Întemeiat în 1829, s-a dezvoltat după 1844.

PORTLANDIAN, ultimul etaj (vârstă) al Jurasicului, caracterizat prin faună de amoniți, brahiopode, lamelibranhiate, gasteropode, corali, echinide. Sin. *Tithonic.*

PORT LOUIS [po:t lu:is], capitala statului Mauritius, situată în NV ins. Mauritius, la poalele vulcanului Peter Both (826 m); 144,3 mii loc. (2000). Pr. centru politic, economic și cultural al țării. Port la Oc. Indian (a fost pr. punct de escală între Europa și Asia până la deschiderea Canalului Suez). Aeroportul Plaisance și Plaines des Roches. Rafinărie de petrol. Șantier naval. Fabrici de îngrășăminte chimice, de zahăr, țigarete, rom, de prelucr. a cafelei și a aloei. Universitate (1965). Muzeu de istorie naturală (1880); Muzeu de artă. Citadelă (1838); catedrala romano-catolică Saint Louis (sec. 19) și catedrala anglicană Saint James (sec. 19). Fundat în 1735 (ca loc de escală pentru vasele care ocoleau Capul Bunei Speranțe) de guvernatorul francez Mahé de la Bourdonnais, care i-a atribuit numele lui Ludovic al XV-lea (Louis), a devenit (1810) centru ad-tiv al coloniei britanice Mauritius, iar din 1968 capitala statului independent Mauritius.

PORT LYAUTEY v. **Kenitra.**

PORTMANTOU (< fr.) s. n. Umeraș.

PORTMONEU (< fr.) s. n. Portofel în care se țin, de obicei, banii mărunți; *p. ext.* portofel.

PORT MORESBY [po:t mo:zbi], capitala statului Papua-Noua Guinee, situată pe țărmul SE al ins. Noua Guinee, port la G. Papua al Mării Coralilor; 254,1 mii loc. (2000). Aeroportul Jackson. Reparații navale. Rafinărie de petrol; ind. textilă, de prelucr. a lemnului (cherestea, placaj). Export de cauciuc natural, cafea și cacao boabe, copra, lemn, nuci de cocos, minereuri de cupru, aur, argint. Universitate (1965). Întemeiat după ce zona a fost explorată (1873) de căpitanul englez John Moresby; anexat de Imperiul Britanic în 1883; a devenit centru ad-tiv al terit. Papua administrat de UN Trust Territory of New Guineea;

Port Louis. Stradă din oraș

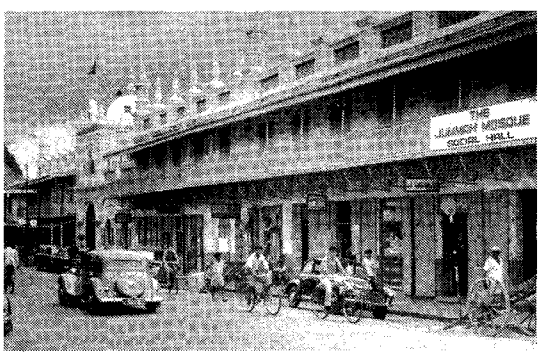

Port Moresby. Vedere generală

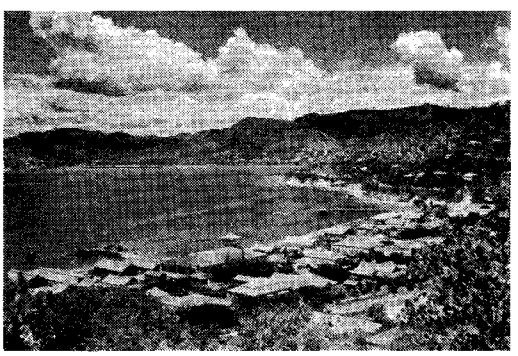

capitala statului independent Papua-Noua Guinee din 1975.

PORT NATAL v. **Durban.**

PORTO[1] (< fr.) s. n. Vin roşu, tare şi foarte dulce, produs în Portugalia.

PORTO[2] (< it.) s. n. Taxă care se plăteşte pentru expedierea prin poştă a unei scrisori, a unui colet sau a unei sume de bani.

PORTO [pǫrtu] **(OPORTO),** oraş în NV Portugaliei pe fl. Douro, la 3,2 km de vărsarea sa în Oc. Atlantic şi 274 km NE de Lisabona; al doilea oraş al ţării ca mărime; 263,1 mii loc. (2001). Prin portul Leixões exportă vinuri, plută şi măsline. Aeroport. Constr. de automobile. Ind. cauciucului (anvelope), chimică, electrotehnică, textilă, alim. (vinuri renumite, conserve, morărit), a pielăriei şi încălţămintei, de prelucr. a petrolului şi a lemnului. Universitate (1911). Centru turistic. Monumente: catedrală (sec. 12–13), palatul episcopal (baroc), palatul Bursei (1842), podurile (din oţel) peste fl. Douro: „Dom Luís" (180 m), construit în 1881–1885 de Alexandre-Gustave Eiffel, „Maria Pia" (1876–1877), „Arrábida" (270 m), Turnul Clérigos (1735–1748) de 75 m înălţime, basilica São Francisco (1410), în stil gotic. Întregul centru istoric al oraşului face parte (din 1996) din patrimoniul cultural universal. Muzee de sculptură şi etnografic. Stăpânit succesiv de romani (sub numele de *Portus Cale*), suevi (sec. 5), vizigoţi (540–716) şi arabi (716–997), a fost eliberat în timpul Reconquistei. Din 1095 centrul comitatului Portugalia. Unul dintre cele mai importante porturi ale ţării (din sec. 12). La **P.,** în 1809, trupele britanice au repurtat o victorie asupra celor franceze în timpul Războiului Peninsular.

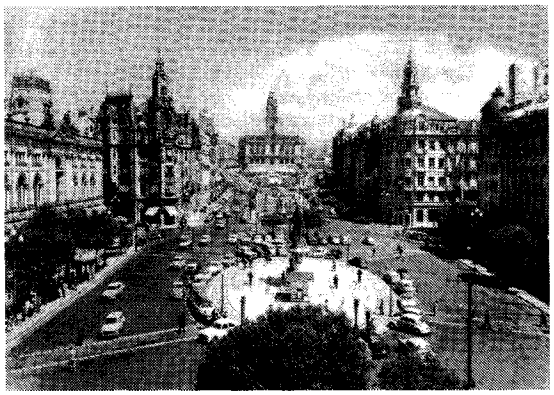

Porto.
Piaţă din centrul oraşului

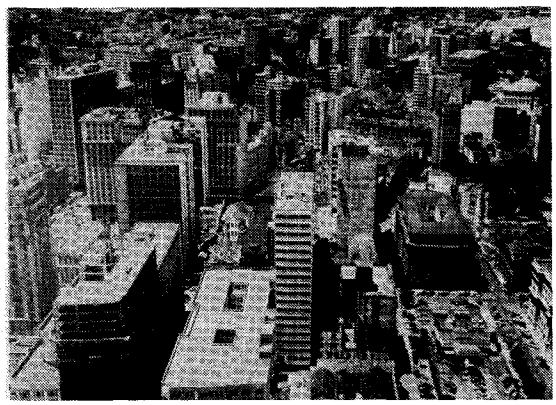

Pôrto Alegre.
Vedere aeriană

PÔRTO ALEGRE [pǫrtu əlegri], oraş în SE Braziliei, situat la gura de vărsare a fl. Guaíba în Lagoa dos Patos, centru ad-tiv al statului Rio Grande do Sul, port la Oc. Atlantic; 1,3 mii. loc. (2002). Aeroport. Constr. navale. Ind. alim. (conserve de carne, morărit, vinuri), textilă, confecţii, de prelucr. a lemnului, petrolului şi cauciucului, a sticlăriei, chimică, pielăriei şi încălţămintei. Export de produse agricole şi de lemn. Staţiune balneară. Două universităţi (1934, 1948). Fundat în 1742–1743 de emigranţi din Azore sub numele de Pôrto dos Cazaes; la începutul sec. 19 aici s-au stabilit numeroşi emigranţi germani şi italieni.

PORTOCAL (< *portocală*) s. m. Pom fructifer din familia rutaceelor, originar din Asia, înalt de 2–4 m, cu frunze persistente, cu flori albe parfumate şi cu fructe sferice galben-roşietice, comestibile *(Citrus aurantium).* Adus în Europa în timpul cruciadelor, a fost introdus în cultură mai ales în zona mediteraneană, dar şi în alte regiuni cu climă subtropicală (ex. California).

PORTOCALĂ (< ngr.) s. f. Fructul portocalului, bacă globuloasă portocalie, conţinând apă, hidraţi de carbon, acizi organici, vitaminele C, A, B_2, săruri de sodiu şi de potasiu, calciu, fosfor, fier etc. Foarte nutritiv, are valoare energetică mare, suplinind carenţele vitaminice. Frecvent folosit în industria alimentară la fabricarea sucurilor, a compoturilor, gemurilor şi dulceţurilor, a băuturilor alcoolice etc. Are utilizări terapeutice, ca tonic muscular şi al sistemului nervos, remineralizant, hepatoprotector, diuretic etc.

Portocală

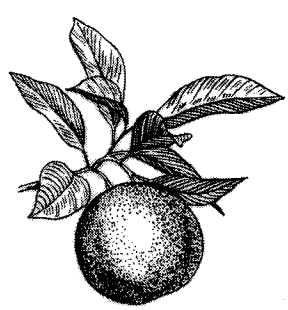

PORTOCALIU, -IE (< *portocală*) s. n., adj. **1.** S. n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între roşu şi galben; este culoarea portocalei coapte; oranj. **2.** Adj. Care are culoarea descrisă mai sus.

PORTOFEL (< fr.) s. n. Obiect din piele, din matrial plastic etc., în formă unor coperte cu mai multe despărţituri interioare, în care se păstrează bani, acte etc.

PORTOFINO, localitate în NV Italiei (Liguria), port la M. Ligurică, pe Riviera di Levante; 605 loc. (1991). Celebră staţiune turistică balneară şi port de iahturi. Sporturi nautice. În apropiere, mănăstirea La Cervara (sec. 14) şi biserica San Giorgio cu relicvele

Sf. Gheorghe aduse de cruciați din Orientul Apropiat.

PORTOFOLIU (< it., ngr.) s. n. **1.** Funcție, demnitate de ministru; departament ministerial. ✧ *Ministru fără p.* v. *ministru.* **2.** Ansamblul titlurilor financiare diversificate (acțiuni, obligațiuni, certificate de depozit etc.) deținute de un investitor, individual sau instituțional, în scopul reducerii riscului investiției totale și optimizării câștigului total. **3.** Totalitatea titlurilor contractate de o editură în vederea producției sale curente și de perspectivă.

PORTO-FRANCO (PORTO-FRANC) (< it. {i}) s. n. Port, parte dintr-un port sau dintr-o regiune situată pe litoral, în care mărfurile importate, exportate sau aflate în tranzit nu sunt supuse taxelor vamale și nici altor formalități fiscale.

PORT OF SPAIN [po:t əv spẹin], capitala statului Trinidad-Tobago, situată în NV ins. Trinidad (Antilele Mici), pe țărmul G. Paria; 49,1 mii loc. (2000). Port maritim. Aeroportul Piarco (la 26 km ESE de oraș). Pr. centru economic, politic și cultural al țării. Rafinării de petrol; reparații navale. Ind. petrochimică (mase plastice), de prelucr. a lemnului și tutunului, mat. de constr. (țigle), a încălțămintei, hârtiei, alim. (zahăr, uleiuri vegetale, rom, conserve, margarină ș.a.). Export de petrol, asfalt, cafea, zahăr, citrice. Universitatea Indiilor de Vest din St. Augustine. Muzeul Național (1898). Galerie de artă. Grădină botanică (1820). Forturile San Andreas (1785–1787) și George (1904); catedralele anglicană (1816) și catolică (Sf. Treime, 1832, în stil gotic); clădirea Parlamentului (sec. 19); Casa Roșie (1906), în stil neo-renascentist, în care se află Curtea Supremă de Justiție. Întemeiat de coloniștii spanioli în 1560 pe vatra vechiului sat indian numit *Conquerabia;* denumirea actuală datează din 1815. Centru ad-tiv al coloniei Trinidad (din 1797); reșed. ad-tivă a Federației Indiilor de Vest (1958–1962), a devenit capitala statului Trinidad-Tobago (1962).

PORTO-NOVO, capitala legislativă (sediul parlamentului) a statului Benin, situată în extremitatea SE a țării, într-o lagună, la gura de vărsare a fl. Ouémé în G. Benin al G. Guineii (Oc. Atlantic); 218,2 mii loc. (1998). Port maritim. Aeroport. Pr. centru politic, cultural și comercial al țării. Piață agricolă (bumbac, banane, cacao). Ind. textilă și alim. (ulei de palmier, conserve de fructe). Fabrici de egrenare a bumbacului, de decorticare a arahidelor și de săpun; tipografie. Pescuit. Stațiune balneoclimaterică. Produse de artizanat. Muzeul Național. Biblioteca Națională (1976). Catedrală catolică și construcții în stil portughez. Așezare întemeiată, probabil, în anul 1600 de populația ewe, devine mai târziu bază maritimă portugheză (sec. 17); centru al comerțului cu sclavi; în 1863 este inclusă în protectoratul francez Dahomey, iar în 1893 este declarată centru ad-tiv al coloniei Dahomey; capitala Republicii Dahomey (1960) și apoi (1975) a Republicii Benin.

PORTOR (< fr.) s. n. Șalandă autopropulsată care transportă material dragat.

PORTORICAN, -Ă (< fr.; n. pr. *Porto Rico*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a format și care locuiește în Puerto Rico; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a ins. Puerto Rico sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține ins. Puerto Rico sau portoricanilor, referitor la Puerto Rico sau la portoricani.

PORTO RICO v. **Puerto Rico.**

PÔRTO VELHO [pọrtu vẹλu], oraș în partea central-vestică a Braziliei, centru ad-tiv al statului Rondônia, port pe Rio Madeira; 284,5 mii loc. (2000). Aeroport. Centru comercial (cauciuc, lemn, ulei, plante medicinale). Expl. de zinc.

PORTOVIEJO, oraș în V Ecuadorului central, pe râul omonim, în apropierea coastei Oc. Pacific, la 145 k NV de Guayaquil; 171,8 mii loc. (2001). Centru comercial agricol (cafea, cacao, bumbac, trestie de zahăr, lemn de balsa). Meșteșuguri (tăbăcărie, pălării de Panamá, coșuri). Univ. tehnică (1952). Episcopie (1871). Fundat (1535) de coloniștii spanioli lângă coastă, s-a mutat pe actualul amplasament (1628) din cauza atacurilor indienilor.

PORTPERIE (< *port*[1] - + *perie*) s. f. Dispozitiv al unei mașini electrice, servind la susținerea periilor cu ajutorul cărora se realizează contactul alunecător cu colectorul sau cu inelele colectoare.

PORTRET (< fr.) s. n. **1.** Reprezentarea unei figuri umane în desen,

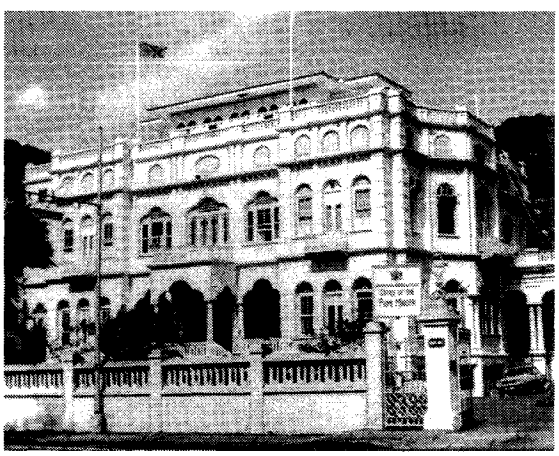

Port of Spain. Parlamentul

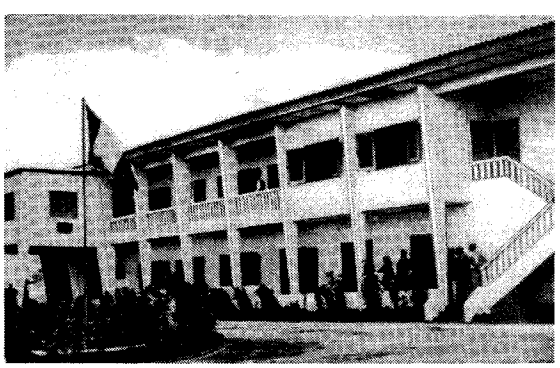

Porto-Novo. Sediul Ministerului Finanțelor

pictură, grafică, sculptură etc. ca subiect în sine. Un **p.** poate înfățișa numai capul, bustul sau figura întreagă. ✧ *P. compoziţional* = p. prezentat într-un cadru oarecare (peisaj, interior etc.). **2.** (LIT.) Prezentare fizică sau/și caracterologică a unui personaj, întâlnită de obicei în speciile genului epic, cultivată însă și ca specie literară distinctă (ex. „Caracterele" lui La Bruyère). **3.** *P.-robot* = desen al figurii unei persoane, de obicei un infractor, realizat pe baza relatărilor victimelor sau ale martorilor, în scopul identificării acesteia.

PORTREȚIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Pictor sau sculptor specializat în portrete **(1). 2.** Autor de portrete **(2);** scriitor specializat în portrete.

PORTREȚISTICĂ (< *portret*) s. f. Gen al picturii și al sculpturii, având ca obiect portretul **(1).**

PORTRETIZA (< *portret*) vb. I tranz. A realiza un portret **(2).**

PORT-ROYAL [port-ruaiəl], mănăstire de călugărițe bernardine, la SV de Paris, întemeiată în 1204 de Matilde de Garlanda. Între 1636 și 1705 a fost centrul *jansenismului.* Aici au lucrat savanți ca B. Pascal, C. Lancelot ș.a., iar A. Arnauld și P. Nicole au elaborat celebra „Logică de la Port-Royal" (1662).

PORT SAID (BÛR SA'ÎD), oraș în NE Egiptului, pe țărmul lagunei Bubayrat al-Manzilah și al M. Mediterane, la intrarea în Canalul Suez; 349 mii loc. (1996). Porto-franco. Nod de comunicații. Aeroport. Ind. chimică (cauciuc), a sticlăriei, cosmeticii, textilă și alim. Rafinărie de petrol. Șantiere navale. Construcții de computere, componente de generatoare electrice și de baterii pentru automobile. Centru comercial. Export de bumbac, orez, sare. Fundat în 1859 de Compania Canalului Suez. Aici au debarcat trupele franco-britanice în timpul crizei Suezului (1956). Ocupat de Israel (malul estic) în timpul „Războiului de șase zile" (1967). În 1975 Canalul de Suez a fost redeschis.

PORTSCULĂ (< *port*[1]- + *sculă*) s. f. Dispoztiv de prindere a unei scule, în vederea mânuirii acesteia, la prelucrările manuale sau cu ajutorul unei mașini unelte (ex. portelectrodul); portunealtă.

PORTSMOUTH [po:tsməθ] **1.** Oraș în S Marii Britanii (Anglia), port la Marea Mânecii, situat la 105 km SV de Londra, vizavi de ins. Wight, extins și pe ins. Portsea; 409,3 mii loc. (1991). Bază navală militară. Nod de comunicații. Aeroport. Constr. navale și aeronautice. Ind. metalurgiei neferoaselor, chimico-farmaceutică, electrotehnică, textilă și alim. Stațiune balneară. Turism. Muzeul Marinei; Muzeul Ch. Dickens. Castelul Southsea (sec. 12); catedrală gotică (1100). Menționat documentar în 1194; construcții de nave din 1496, cu mare dezvoltare după 1698; oraș din 1926. A suferit mari distrugeri în timpul bombardamentelor germane din al Doilea Război Mondial. **2.** Oraș în S.U.A. (Virginia), vizavi de orașul Norfolk, cu care este unit prin două poduri; port pe fl. Elizabeth care se varsă în G. Chesapeake prin canalul Hampton Roads; împreună cu porturile Newport News și Norfolk constituie un complex numit Port of Hampton Roads; 105,5 mii loc. (2000). Șantiere navale. Montaj de automobile; constr. de material rulant feroviar și de mașini-unelte. Ind. chimică (mase plastice, îngrășăminte), electronică, textilă (țesături) și alim. Export de produse agricole. Muzeu naval. Fortul Nelson (sec. 18). Biserica episcopală Sf. Treime/Trinity Church (1762); Monumental United Church (1772); Emmanuel African Methodist Episcopal Church (construită de sclavi africani în 1857). Fundat în 1752 de colonelul William Crawford. Aici s-a încheiat, la 5 sept. 1905, în urma *Războiului Ruso-Japonez,* un tratat de pace prin care Rusia recunoștea Coreea ca sferă de influență a Japoniei și îi ceda drepturile de arendă asupra pen. Liaodong cu Port Arthur, asupra căii ferate din Manciuria de S și a Sahalinului de S.

PORT STANLEY v. **Stanley.**

PORT SUDAN (BUR SUDAN), oraș în NE Sudanului, port la Marea Roșie, situat la 645 km NE de Khartoum; 308,2 mii loc. (1993). Ind. de prelucr. a petrolului, textilă (bumbac) și alim. Reparații navale. Export de bumbac, piei de animale, arahide, gumă arabică etc. Legat prin pipe-line de Khartoum. Orașul a fost construit în anii 1905–1909, pe vatra așezării Sawakin (Suakin).

PORT TALBOT [po:t tɔ:lbət], oraș în Marea Britanie (Țara Galilor), port mineralier la G. Bristol; 37,6 mii loc. (1991). Mare centru siderurgic. Export de cărbuni și metal. Producție de tablă de zinc. Fundat în 1147.

PORȚIGARET (după fr. *porte-cigarettes*) s. n. **1.** Tabacheră. **2.** Tub mic de metal, de lemn, de celuloid etc. în care se fixează țigara pentru a fi fumată.

PORTUAR, -Ă (< fr.) adj. Care ține de port[3], care se referă la port, de port.

PORTUGALIA, Republica Portugheză (República Portuguesa), stat în SV Europei, pe fațada de V a Pen. Iberice, cu largă ieșire (832 km) la Oc. Atlantic și limitată la E de Spania; 92 365 km^2; 10,356 mii. loc. (2001). Limba oficială: portugheza. Religia: creștină (catolică 91,2%, protestanți 1,5%), islamică 0,1%, alte religii 7,2%. Capitala: *Lisabona (Lisboa).* Orașe principale: Pôrto, Amadora, Braga, Coímbra, Funchal (în ins. Madeira), Setúbal. Este împărțit în 5 regiuni continentale (cu 18 districte) și două regiuni autonome insulare. Relieful P. continentale corespunde soclului vechi al Mesetei Iberice și prezintă aspecte diferite la N și S de fl. Tejo. Partea nordică este predominant muntoasă cu lanțuri paralele („serre") pe direcția NE-SV (alt. max.: 1 991 m, Pico de Serra). Partea sudică este ocupată de câmpii vălurite (C. Alentejo) și platouri joase delimitate de lanțuri muntoase (Serra de Monchique). P. insulară cuprinde arh. vulcanic Azore/Açores, compus din 9 ins. mari (Miguel, Terceira, Pico — cu alt. max. din țară 2 351 m etc.), aflat la c. 1 500 km V de P. și Madeira, la c. 500 km de țărmul african (Maroc). Climă temperat-oceanică cu precipitații relativ bogate ce scad de la N (2 500 mm/an)

Port Said. Vedere generală

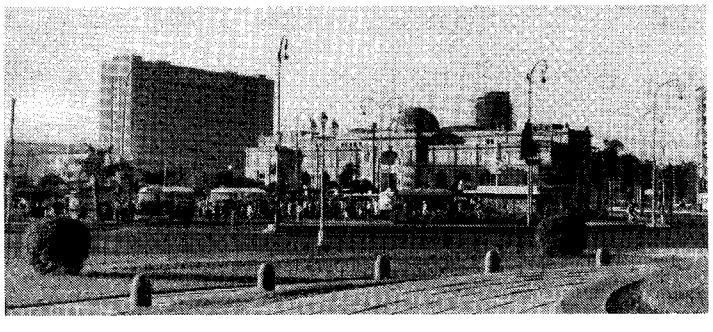

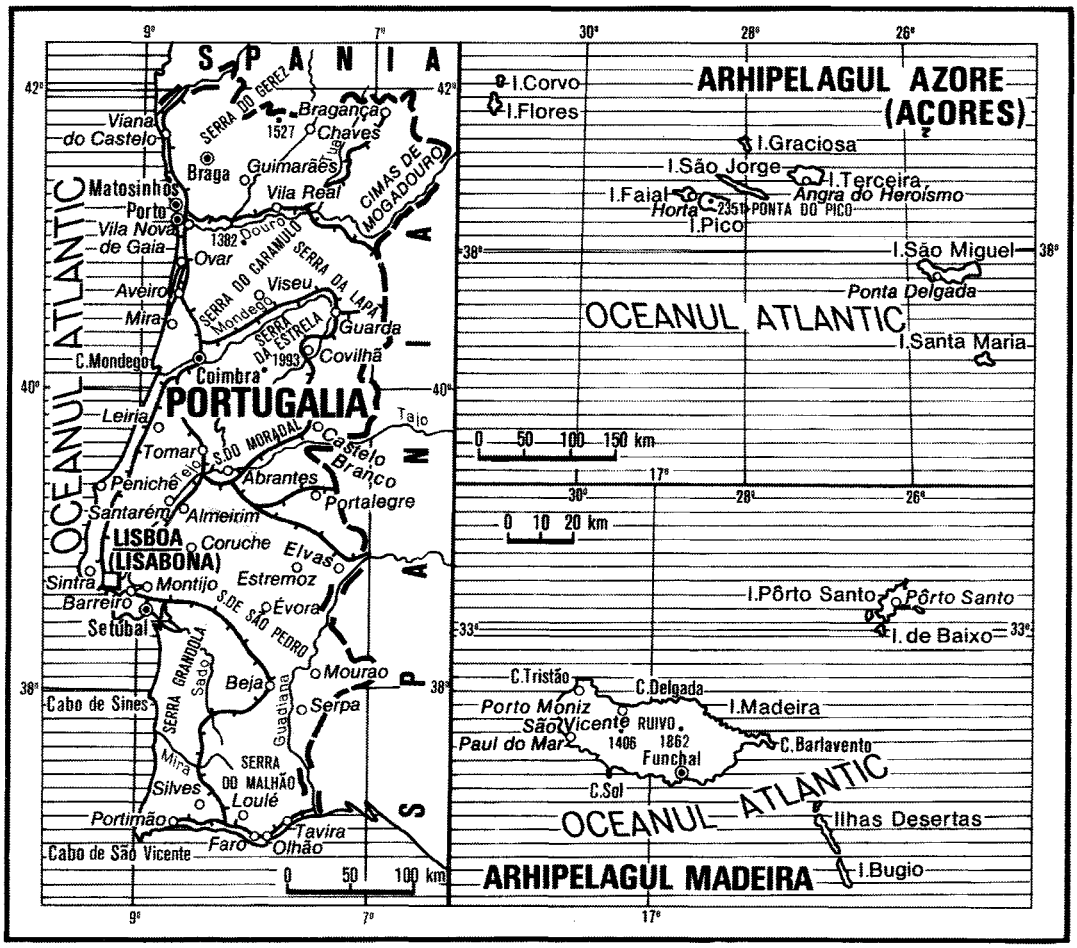

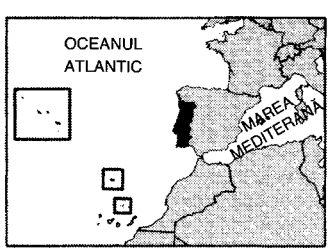

Regiuni continentale	Suprafaţa (km²)	Populaţia (2001)	Capitala
Alentejo	31 280	776 585	—
Algarve	4 970	395 218	—
Centro	28 570	2 348 397	—
Lisabona (Lisboa)	2 950	2 661 850	—
Norte	21 280	3 687 293	—
Regiuni autonome (insulare)			
Azore (Açores)	2 322	241 763	Ponta Delgada
Madeira	785	245 011	Funchal

la S (1 125 mm/an) şi de la V la E, cu temperaturi relativ uniforme pe litoral şi cu amplitudini marcate în interior. Râurile mai importante îşi au izvoarele în Spania şi se dirijează perpendicular spre ţărmul atlantic (Douro/Duero, Tejo, Guadiana, Minho, Lima). Vegetaţia naturală (peste 2 700 specii) a fost în bună măsură înlocuită de culturi agricole. Pădure atlantică de foioase, în care predomină stejarul; păşuni în zona montană şi terenuri mai umede, în rest

tufişuri de maquis şi garriga. Faună specifică acestor asociaţii vegetale, asemănătoare cu cea din Spania, dar mai săracă (căprioară, mistreţ, vulpe, iepurele iberic, salamandre, cameleoni, şerpi, numeroase păsări, printre care unele specii indigene etc.). Economie diversificată, în plină ascensiune (P.I.B. a crescut de 4 ori în ultimii 6 ani), cu valori reduse ale inflaţiei, şomajului şi a datoriei externe (toate sub media Uniunii Europene). Pr. sector de activitate a devenit cel al serviciilor (60% din P.I.B. şi din populaţia activă). Sector minier diversificat, dar având producţii modeste (1998): cărbune (147 mii t, 1996), uraniu (19 t), minereu de fier şi pirite, cupru (114,6 mii t), cositor (3,1 mii t, locul 8 pe glob), tungsten (831 t, locul 4 pe glob), sare (597 mii t), argint (32 t), aur (149 kg, 1992), arsen, talc, caolin, marmură (1,09 mii t), sulf, stibiu, diatomit. Ind. prelucrătoare are o structură variată, contribuie cu 36% la P.I.B. şi antrenează c. 1/3 din populaţia activă. Se produce (1998): energie electrică (39 md. kWh, dintre care 1/3 în hidrocentrale), fontă şi feroaliaje (365 mii t), oţel (1,01 mil. t), cupru rafinat, staniu, aluminiu, plumb, sulf, montaj de autovehicule (131,4 mii buc, 1997), aparate de radio (5,08 mii. bucăţi, locul 3 în lume), televizoare, biciclete (474 mii bucăţi), motociclete (9 mii bucăţi, 1994), nave, vehicule comerciale, produse petroliere, acid clorhidric, sulfuric şi azotic (247 mii t, 1991), amoniac (251 mii t), sodă caustică, clor, materiale plastice, îngrăşăminte azotoase (135 mii t) şi fosfatice, fire sintetice (89,6 mii t), anvelope (1,82 mii. bucăţi, 1993), lemn (9 mil. m^3, 1999), cherestea, hârtie (1,16 mii. t, 1999), celuloză (1,76 mii. t, 1999), ciment (9,78 mii. t), fire (122,7 mii t) şi ţesături de bumbac (445 mii. m^2), fire de iută, ţesături de in (3 mii. m^2), lână brută şi spălată, fire şi fibre artificiale, ţigarete (15,78 md. bucăţi), lapte (2 mii. t, 1999), lapte praf, brânzeturi (76 mii t, 1999), unt, carne (731 mii t, 1999), conserve de peşte, ulei de măsline (26 mii t, locul 10 în lume), margarină, zahăr, vin (6,69 mil. hl, locul 10 în lume), bere (7,07 mii. hl). Agricultura (3,7% din P.I.B. şi 12,7% din forţa de muncă) are ca specific cultura viţei de vie şi a pomilor fructiferi. Pe 31,5% din supr. ţării (arabil) se cultivă (mii t, 2000): grâu (325,5), porumb (890,7), orz, ovăz (112,6), orez (143,4), secară, mei, floarea-soarelui, tutun, trestie şi sfeclă de zahăr (416,6), cartofi (1 250), batate, fasole uscată şi verde, bob, năut, mazăre, legume (ceapă 110, morcovi 150, tomate 1 000), igname, citrice (333,7), banane, măsline (260), viţă de vie (892,5 struguri), mere (245,2), pere (110), prune, piersici, migdale, castane, nuci, alune, smochine, plută, miere de albine. Pe 10,9% din supr. ţării, acoperită cu păşuni, se cresc (mii capete, 2000): bovine (1 245), porcine (2 330), ovine (5 900), caprine (760), asini (135). Pescuit important: 207,7 mii t peşte, 1999. Reţea de transport în curs de extindere şi modernizare. Căi ferate: 2,8 mii km (dintre care 873 km electrificaţi, 1998). Căi rutiere: 68,77 mii km (dintre care 60,52 mii km asfaltaţi) şi 797 km autostrăzi. Autovehicule: 3,94 mii. bucăţi (1997). Căi navigabile interne: 124 km (1996). Flota comercială maritimă: 1,16 t.d.w. (1999). Pr. porturi: Lisabona, Leixões, Setúbal, Cascais. Aeroporturi pr.: Lisabona, Pôrto, Faro, Ponta Delgada, Funchal. Turism dinamic: 12,04 mil. turişti străini şi 5,21 md. $ venituri din turism (2000). Pr. obiective turistice: capitala Lisabona cu Turnul Belém (1515–1521), castelul São George (sec. 14–16), Palâcio das Cortes (sec. 16), Palâcio Nacional de Ajuda (1816–1826), palatele Mitre şi Foz (sec. 17), numeroase biserici din sec. 16–18 (Madre di Deus, São Roque, São Vicente de Fora, São Miguel), Obeliscul (1640), Apeductul (sec. 18), Muzeul Naţional de Artă Veche, podul de peste Tejo (1998), numeroase statui; „Riviera Portugheză" cu numeroase staţiuni balneoclimaterice la Oc. Atlantic (Estoril, Cascais, Oeiras, Figueira da Foz, Viana do Castelo etc.); oraşul Pôrto cu numeroase monumente istorice şi de artă (catedrala — sec. 12–13, palatul episcopal Torre dos Clérigos — sec. 18); valea fl. Douro cu munţii din jur; zona Algarve din S ţării cu staţiuni balneoclimaterice (Albufeira, Praia da Rocha), monumente (Faro, Silves); oraşele din interior, cu monumente istorice şi de artă, muzee (Coímbra — catedrala Sé Velha — sec. 12–16, palatul episcopal — sec. 16; Evora — catedrală — sec. 12–13, mănăstirea São Francisco — sec. 15, biserici gotice; Setúbal (biserica mănăstirii Jesus — sec. 15); Santarém (biserică — sec. 13, seminar teologic — sec. 17); Viseu (ruine romane, vizigote şi maure, catedrală — sec. 12); Leiria (catedrală — sec. 16); arh. Azore şi Madeira cu monumente, staţiuni balneoclimaterice, peisaje exotice; 6 parcuri naţionale (Gerês, Arrabida, Serra da Estrela, Castro Marim, Faro, Tejo) şi numeroase rezervaţii naturale (ariile protejate totalizează 6,5% din supr. ţării, 1998). Moneda: 1 euro = 100 cent. Balanţă comercială deficitară (exporturile acoperă c. 2/3 din valoarea importurilor). Export (1996): produse textile şi maşini textile (35%), maşini şi echipament de transport (33%), încălţăminte (8%), plută şi produse din lemn (4,4%), produse chimice (4,3%). Pr. parteneri: Germania (19%), Spania (14,8%), Franţa (14,6%), Marea Britanie (11,1%), Olanda (5%), S.U.A. (4,7%). Import (1996): maşini şi echipament de transport (37,5%), dintre care autovehicule şi piese auto (14,8%), produse chimice (10,4%), produse alimentare (9,2%), textile (8%), produse animaliere şi animale vii (6,4%), combustibili minerali (5,8%). Pr. parteneri: Spania (22,5%), Germania (15,5%), Franţa (11,1%), Italia (8,3%), Marea Britanie (6,7%), Olanda (4,4%). *Istoric* — Triburile iberice ale lusitanilor care populează terit. **P.** în Antichitate sunt supuse de romani în sec. 2–1 î.Hr. Lusitania, prov. a Imp. Roman, este cucerită în sec. 5 d.Hr. de triburile germanice ale suevilor, în sec. 6, de către vizigoţi, intrând apoi, în anii 711–718, în stăpânirea arabilor. Din sec. 10 ţinuturile cuprinse între râurile Minho şi Douro sunt desemnate cu numele de *Terra Portucallis,* de la numele roman *Portus Calle* al oraşului Pôrto. În timpul Reconquistei (sec. 9–13), pe terit. eliberat de sub dominaţia arabă ia fiinţă, în 1095, comitatul **P.**, vasal Regatului León, iar în 1139, Regatul independent portughez (oficial în 1143). În 1147 este recucerită Lisabona (care va înlocui Coímbra ca reşedinţă regală), iar în 1249 prov. sudică Algarve, ultima aflată în stăpânire arabă. La încheierea Reconquistei sunt trasate hotarele cu Spania vecină (1267), **P.** fiind primul stat european care-şi fixează definitiv frontierele, rămase neschimbate până astăzi. Dintre statele Europei, **P.** are una dintre cele mai omogene populaţii, o singură limbă şi o unică religie, fiind lipsită de minorităţi etnice. În 1415 începe cucerirea primelor aşezări de pe coasta nord-africană (Ceuta), apoi expansiunea pe litoralul Africii Occidentale (călătoriile organizate de Henric Navigatorul); Bartolomeo Díaz atinge Capul Bunei Speranţe, Vasco da Gama descoperă drumul maritim spre India, iar Pedro Alvarez Cabrai debarcă în 1500 pe litoralul Braziliei. În sec. 15 şi la începutul sec. 16, **P.** devine o mare putere maritimă, punând bazele unui

vast imperiu colonial (ins. Capului Verde, Angola, Mozambic, Arabia de Sud, coasta occidentală a Indiei, pen. Malacca, Ceylon, Brazilia), apogeul expansiunii teritoriale şi al înfloririi economice şi culturale fiind atins în timpul domniei regelui Manuel I (1495–1521). La jumătatea sec. 16, **P.** pierde statutul de mare putere maritimă, cea mai mare parte a imperiului său colonial fiind cucerită, în sec. 17–18, de Olanda şi Anglia. Între 1580 şi 1640, **P.** este anexată de către Spania. Lentul şi inexorabilul declin nu poate fi oprit nici de reformele în sprijinul absolutismului luminat din timpul regelui José I de Bragança (1750–1777), nici de introducerea monarhiei constituţionale (1822). În 1822, Brazilia, cea mai importantă colonie a **P.**, îşi proclamă independenţa. Sec. 19 este marcat de antagonismul dintre liberali (republicani) şi conservatori (regalişti), care răbufneşte în frecvente războaie civile. La 5 oct. 1910 monarhia este abolită, iar **P.** se proclamă republică. Lovitura de stat militară din 28 mai 1926, iniţiată de generalul António Óscar de Fragoso Carmona (preşedinte, 1926–1951), deschide calea dictaturii lui António de Oliveira Salazar (ministru de Finanţe din 1928, apoi prim-min. 1932–1968), care impune, în 1933, o Constituţie de tip fascisto-corporatist. În 1949, **P.** devine membru fondator al NATO. O trăsătură proprie istoriei portugheze este fluxul continuu de emigranţi, din sec. 15 până în deceniul 7 al sec. 20. Numai între 1960 şi 1980 părăsesc ţara peste 1 mii. de portughezi; 40% din persoanele de naţionalitate portugheză trăiau în 1980 în afara graniţelor **P.** La 25 apr. 1974, insurecţia militară („revoluţia garoafelor roşii"), iniţiată de forţele armate obosite de războaiele coloniale, îi înlătură pe succesorii lui Salazar (preşedintele Américo Tomás şi prim-min. Marcelo Caetano) şi deschide calea reinstaurării democraţiei. Se prăbuşeşte, astfel, fără vărsare de sânge, ultimul şi cel mai vechi regim dictatorial al Europei Occidentale. Dreptul coloniilor portugheze la autodeterminare şi suveranitate este recunoscut oficial la 19 iul. 1974, în anul următor dobândindu-şi independenţa Guineea-Bissau, ins. Capului Verde, São Tomé şi Príncipe, Mozambic şi Angola. O relativă instabilitate politică, tensiuni şi tentative de puciuri militare de stânga şi dreapta, frecvente restructurări în lumea partidelor politice jalonează drumul **P.** spre o democraţie pluralistă echilibrată, cale soldată cu admiterea ţării, în 1986, în UE. Reflex al progresului economic îl constituie organizarea, la Lisabona, în 1998, a Expoziţiei Universale, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la descoperirea de către Vasco da Gama a drumului spre India şi inaugurarea, în NE capitalei, a Podului Vasco da Gama peste fl. Tago, cel mai lung din Europa (17 km, costuri 1 md. $). Alegerile parlamentare din 17 oct. 1999 sunt câştigate de Partidul Socialist, care obţine 113 din cele 230 de mandate ale Adunării Republicii şi rămâne în continuare principalul partid al ţării. Beneficiind de o fastă perioadă de creştere economică, António Guterres, care conduce guvernul din 1995, formează un nou cabinet. Cu cele 83 de mandate dobândite în noul Parlament, rămâne a doua forţă de pe scena politică. Retrocedând R.P. Chineze terit. Macao, la 20 dec. 2000, **P.** renunţă la ultima posesiune a vastului său imperiu colonial de odinioară. Jorge Sampaio, candidatul socialist în alegerile prezidenţiale, este reales la 14 ian. 2001 din primul tur de scrutin. Scrutinul electoral din 17 mart. 2002 este câştigat de Partidul Social Democrat de opoziţie, care formează la 6 apr. 2002 cu Partidul Popular un guvern de coaliţie condus de liderul P.S.D. José Manuel Durão Barroso. Republică parlamentară în care puterea legislativă este exercitată de un parlament unicameral, Adunarea Republicii, iar cea executivă de Consiliul de Miniştri, condus de un prim-min. numit de preşedinte.

PORTUGHEZ, -Ă (< it., fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Portugaliei. Mai trăiesc în S.U.A., Brazilia, Africa. De religie creştină (catolici). ✦ Persoană care aparţine acestui popor. **2.** Adj. Care aparţine Portugaliei sau portughezilor **(1),** referitor la Portugalia sau la portughezi. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană, din familia romanică, grupul ibero-romanic. Cunoaşte două etape de dezvoltare: arhaică (sec. 12–16) şi nouă (după sec. 16). Cele mai vechi texte sunt un testament din 1193 şi o scrisoare regală din 1211. Limba literară are la bază dialectul din centrul şi sudul ţării. Vocalele nazale sunt notate cu tildă; ç şi j au valoarea din franceză. Alfabet latin. Este limbă de stat în Portugalia, Brazilia, Angola, Mozambic, Republica Capului Verde, Guineea-Bissau.

PORTUGUESA [portugęsa], stat în VNV Venezuelei; 15,2 mii km^2; 725,7 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Guanare.* Expl. forestiere. Cafea, bumbac, cereale. Creşterea animalelor.

PORTULAN (< fr.) s. n. **1.** Hartă folosită în navigaţie, în sec. 13–16, pe care se reprezentau amănunţit ţărmurile mărilor cu toate detaliile care interesau navigaţia. **2.** Publicaţie-ghid destinată navigatorilor, care cuprinde date despre istoria, geografia, situaţia politică şi economică ale unei regiuni sau ale unui port, cât şi indicaţii privind zone periculoase, faruri, semnalizări, geamanduri etc.

PORTUMNUS (în mitologia romană), zeul ocrotitor al porturilor maritime şi fluviale. I se consacrau serbări anuale *(Portumnalia),* oficiate de un colegiu de preoţi.

PORTUNEALTĂ (< *port*[1]- + *unealtă*) s. f. Portsculă.

PORT-VILA (VILA), capitala statului Vanuatu, situată în SV ins. Efate, port

Portulan (1.)

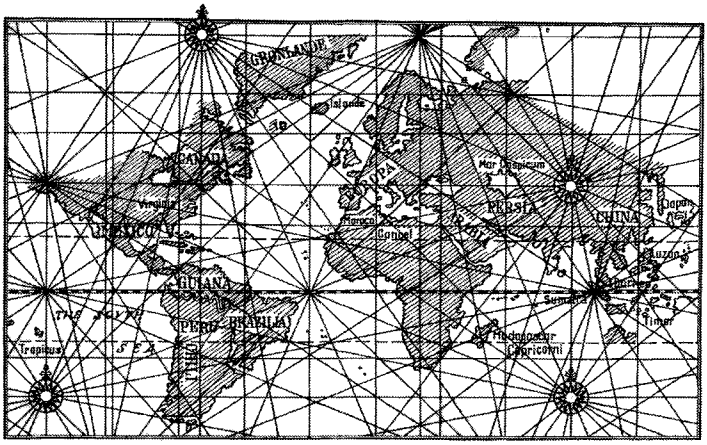

la G. Mele al Oc. Pacific; 29,3 mii loc. (1999). Aeroportul Bauerfield. Centru comercial. Ind. mat. de constr. și alim. (prelucr. cărnii, conserve de pește). Turism. Export de mangan. Universitate (1989).

PORTVIZIT (< fr.) s. n. Portofel în care se păstrează cărți de vizită, bani, dar mai ales acte.

PORȚELAN (< germ., it.) s.n. Material ceramic vitrifiat, translucid, alb, glazurat, obținut prin arderea la temperaturi de 1 250–1 450°C a unui amestec de caolin, feldspat și cuarț, la care se adaugă steatit, corindon, pigmenți coloranți anorganici etc. pentru a-i conferi proprietăți speciale; este folosit la confecționarea izolatoarelor electrice, a vaselor de laborator, a unor obiecte tehnico-sanitare, de uz casnic, a veselei etc. Din **p.** se execută variate obiecte de artă, putând fi modelat și colorat prin smălțuire, decalcomanie, pictare etc. **P.** a fost obținut pentru prima oară în China, în timpul dinastiei Tang (618–907), cunoscând o mare dezvoltare în timpul dinastiei Yuan (1279–1368). În Europa, după mai multe încercări și imitații, secretul **p.** veritabil a fost descoperit în c. 1707, în Saxonia, de J. F. Böttger și E. W. von Tschirnhaus. ✦ Obiect făcut din materialul descris mai sus.

PORȚIE (PORȚIUNE) (< lat., fr., germ.) s. f. **1.** Cantitate determinată dintr-un material, dintr-o substanță sau dintr-un aliment, destinată a fi utilizată într-un interval de timp determinat; *spec.* cantitate de mâncare servită cuiva. **2.** (În forma *porțiune*) Parte dintr-un tot (divizat); bucată, fragment, fracțiune.

PORȚILE DE FIER, denumirea (în sens restrâns) sub care este cunoscut sectorul inferior al defileului Dunării, cuprins între localitățile Vârciorova și Gura Văii, lung de 9 km. În această zonă, lățimea fluviului se îngustează până la 600 m, iar căderea apei, înainte de regularizarea cursului, se făcea pe o pantă de 238 cm/km. Înainte de construirea barajului și crearea lacului de acumulare **P. de F.,** în acest sector (cu multe praguri, stânci emerse la ape mici, cu vâltori și repezișuri), navigația se efectua în condiții extrem de dificile (trecerea prin Defileul Dunării dura 120 de ore, iar navigația era posibilă numai pe timpul zilei). În perioada sept. 1964–sept. 1971, România, în colaborare cu Iugoslavia, a construit în această zonă nodul hidroenergetic și de navigație **P. de F. I.** Barajul ridicat între Gura Văii (România) și Șip (Iugoslavia), cu o lungime de 868 m și o înălțime de 60,40 m, a permis ridicarea nivelului apelor Dunării cu c. 33 m peste nivelul mediu și crearea în spatele acestui baraj a unui lac de 130 km lungime, 5 km lățime max., c. 100 km^2 și cu un volum de apă de 2,1 md. m^3. Prin crearea acestui lac, obstacolele naturale de pe cursul Dunării au dispărut, iar navigația s-a îmbunătățit și datorită celor două ecluze (fiecare din ele având 310 m lungime, 34 m lățime și 4,5 m adâncime), care asigură posibilitatea traversării simultane a unor convoaie de nave în 31 de ore (față de 120 de ore în trecut), inclusiv noaptea. Cele două hidrocentrale (românească și iugoslavă), cu o putere totală instalată de 2 100 MW și o producție de peste 11 miliarde kWh, au intrat în funcțiune cu primele turbogeneratoare în 1971. Hidrocentrala de pe malul românesc, cu 6 grupuri electrogene de câte 175 MW fiecare (în total 1 050 MW), a început să funcționeze cu întreaga capacitate la 16 mai 1972. Construirea acestui gigant hidroenergetic, unul dintre cele mai mari din Europa, a determinat schimbări esențiale de ordin fizico- și economico-geografic: ins. Ada-Kaleh a fost acoperită de apele lacului de acumulare; afluenții Dunării și-au înălțat gura de vărsare, ca urmare a creșterii nivelului apelor din lacul de acumulare; vechea vatră a municipiului Orșova a fost inundată de apele lacului, iar localitatea a fost mutată pe terasele mai înalte ale Dunării și pe versantul m-ților Almăj; vechile căi de comunicație (șoseaua și c.f.) din lungul defileului au fost înghițite de apele lacului de acumulare, construindu-se altele noi. În timpul săpăturilor efectuate pentru construirea complexului hidroenergetic au fost scoase la iveală vestigiile unor așezări și culturi din Paleolitic (săpăligi din corn de cerb), din Epoca mijlocie a bronzului (vase ceramice aparținând Culturii Vatina), din perioadele dacică și romană târzii ș.a. Într-o accepțiune mai largă, denumirea *Defileul Dunării de la Porțile de Fier* este utilizată pentru întregul sector de vale care străbate Carpații, despărțind M-ții Banatului de pe terit. României de capătul sud-vestic al Carpaților, aflat pe terit. Serbiei. Acest sector, cunoscut și sub numele de clisură, este alcătuit dintr-o succesiune de mici defilee, separate de bazinete depresionare: defileul Gura Nerei — valea Rilii; depr. Moldova Nouă; defileul Pescari—Alibeg; depr. Liubcova; defileul Berzasca—Greben; Cazanele Mari; bazinetul Dubova dominat de Ciucaru Mare (313 m) și, pe malul sârbesc, de Veliki Strbac (768 m); Cazanele Mici; depr. Ogradena—Orșova și defileul Porțile de Fier propriu-zis, după care Dunărea iese din spațiul carpatic. În defileu se întâlnesc câteva sectoare cu relief carstic complex care cuprinde și o serie de peșteri (la Pescari, Sirinia, Svinița, Cazane). Flora este bogată și variată, cu numeroase elemente sudice, unele foarte rare în România (*Acer monspessulanum, Daphne laureola, Campanula crassipes*), câteva endemisme proprii acestui defileu (*Prangos carinata, Tullpa hungarica* ssp. *undulatifolia, Stipa danubialis* ș.a.). **P. de F.** constituie o zonă de potențial turistic ridicat. Parcul natural **P. de F.** (11 656 ha) cuprinde Defileul Dunării începând de la confluența râului Nera cu Dunărea și partea sudică a m-ților

Porțile de Fier I. Nodul hidroenergetic și de navigație

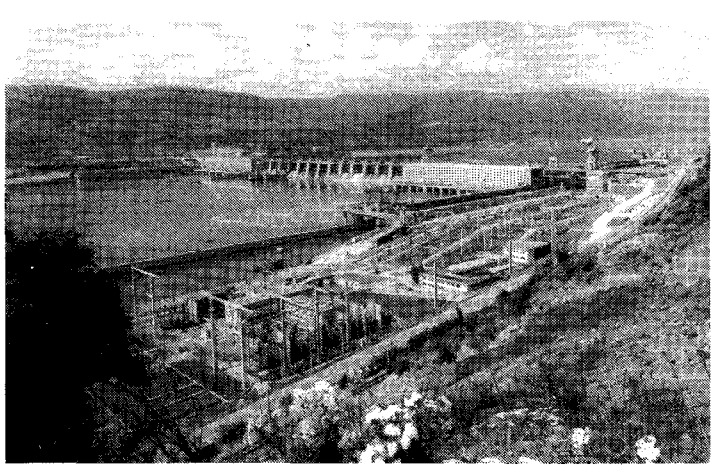

Locvei, Almăj, capătul sudic al m-ților Mehedinți, ca și o fâșie din S pod. Mehedinți (până la Bahna și valea Jidoștiței). Se întâlnesc aici arborete de stejar pufos cu cărpiniță și mojdrean, tufărișuri de liliac, păduri de gorun cu alun turcesc, iar pe văi făgete (în sectorul Mraconia fagul atinge cea mai mică altitudine din România, 52 m). Parcul natural include mai multe rezervații naturale (Gura Văii — Vârciorova, Cazanele Mari și Cazanele Mici, Valea Mare, Balta Nerei ș.a.) și locuri fosilifere (Svinița, Bahna). Pe malul sârbesc se află Parcul Național Djerdap (numele sârbesc al defileului).

PORȚILE DE FIER II v. **Gogoșu (2).**

PORUMB (lat. *palumbus*) s. m., adj. **1.** S. m. Plantă anuală din familia gramineelor, originară din America Centrală, unde era cultivată cu 2 000 de ani î.Hr.; adus în Europa din prima expediție a lui Columb (1493), a fost cultivat mai întâi în Spania, apoi s-a extins și în alte țări. În România a fost adus în sec. 17. Are tulpini puternice, înalte până la 3 m, frunze mari, liniare, inflorescența masculă un panicul terminal, iar inflorescența femelă un spic cu axul îngroșat, la subsuoara unei frunze *(Zea mays)*; (reg.) păpușoi, cucuruz, mălai. Este una dintre cele mai importante cereale, cultivată pe toate continentele în zone temperate și în ținuturi muntoase din zona caldă (unde s-a extins mult în timpul din urmă, îndeosebi în Africa, înlocuind meiul,); vechile soiuri cultivate au fost înlocuite cu hibrizi, mult mai productivi. În România se cultivă aproape în toate regiunile, dar pe suprafețe mai mari în Bărăgan, Câmpia Banato-Crișană și Pod. Moldovei. Are utilizări multiple în alimentația omului, ca furaj pentru animale și ca materie primă în industria alcoolului, a uleiurilor etc. Boabele de **p.** conțin substanțe proteice, vitamine,

Știulete de porumb

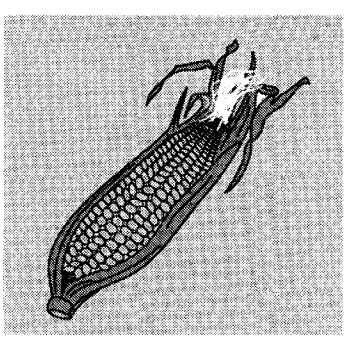

Marius Porumb

amidon, grăsimi etc.; frunzele și tulpinile în stare verde au o valoare nutritivă ridicată, fiind folosite ca nutreț. Mătasea de **p.** (stilurile și stigmatele gineceelor) are utilizare în medicina umană și veterinară. Făina de **p.** (mălaiul) acționează ca antiinflamator, calmant, energizant, hemostatic etc., iar mămăliga preparată din ea este un aliment nutritiv. Cel mai mare producător mondial este S.U.A. (251,85 mii. t, 2000). ✦ Știuletele împreună cu boabele de pe el; boabele desprinse de pe știulete. ✦ Porumbiște. **2.** Adj. De culoare cenușie-sură.

PORUMB, Marius (n. 1943, Grozești-Lăpușna, Basarabia), istoric de artă român. M. coresp. al Acad. (1993). Director (din 1992) al Institutului de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca; a organizat și coordonat Muzeul de Artă Veche Românească al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Cluj. Fondator și redactor responsabil al primei reviste de artă medievală din România, „Ars Transilvaniae". Lucrări: „Icoane din Maramureș", „Studii de istoria artei", „Monumente istorice și de artă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului", „Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII–XVIII".

PORUMBAC, -Ă (< *porumb*) adj. (Despre păsări, în special despre găini) Cu penele de culoare închisă, alternând cu cele de culoare cenușie sau albă; pestriț **(1).**

PORUMBACU DE JOS, com. în jud. Sibiu, situată în V depr. Făgăraș, pe cursul mijlociu al Oltului și pe râul Porumbacu; 3 114 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P. de J.**) și halte de c.f. (în satele Colun și Scoreiu). Expl. de calcar (Porumbacu de Sus). Pomicultură. Centru de prelucr. artistică a lemnului, de țesături și cusături populare. În satul **P. de J.**, menționat documentar în 1466, se află vechiul Oficiu poștal-tranzit (1756–1760); biserica Nașterea Maicii Domnului (1806) și Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (1811), în satele Sărata și Colun.

PORUMBĂR[1] (< *porumb*) s. n. **1.** Coteț de porumbei; hulubărie. **2.** Construcție simplă, din nuiele sau din șipci, în care se depozitează, pentru uscare și păstrare, știuleții de porumb.

PORUMBĂR[2] (< *porumbă*) s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase, cu flori albe și cu fructe negre-vinete, astringente *(Prunus spinosa)*. Este răspândit la margini de păduri, prin tufărișuri etc. sau este plantat ca gard viu. Florile au proprietăți diuretice.

PORUMBĂ (lat. *palumba*) s. f. Fructul porumbarului[2].

PORUMBEL (< *porumb*) s. m. **1.** Pasăre din familia columbidelor, cu cioc scurt, de talie mijlocie sau mică și cu penajul diferit colorat. Trăiesc în perechi și își construiesc un cuib simplu, în care femela depune ouă albe; puii sunt hrăniți cu un lichid lăptos, secretat de gușa părinților. Este o pasăre răspândită pe tot globul; cele mai cunoscute specii sunt: *p. de stâncă (Columba livia)*, strămoșul **p.** de casă; *p. de scorbură (Columba oenas)*, *p. mare* sau *gulerat (Columba palumbus)*. ✧ *P. de casă* = specie domestică de porumbel *(Columba livia domestica)*; hulub. Domesticirea a avut loc la sfârșitul Neoliticului și a dat

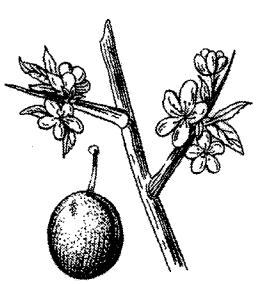

Flori și fruct de porumbar[2]

Porumbel

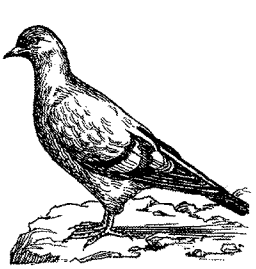

naştere la c. 450 de rase: de carne, de zbor, de ornament. *P. călător* (sau *de poştă*) = p. folosit pentru transmiterea unor mesaje după ce a fost dresat în acest scop. **2.** S. m. pl. Numele a trei specii de plante din genul *Muscari*, familia liliaceelor, cu flori albastre, rar albe, dispuse în racem *(M. botryoides, M. racemosum, M. comosum)*.

PORUMBENII MARI, sat în com. Mugeni, jud. Harghita, în apropierea căruia au fost descoperite vestigiile unei aşezări hallstattiene şi ale unei cetăţi dacice (sec. 1 î.Hr.—1 d.Hr.).

PORUMBESCU, Ciprian (1853–1883, n. Stupca, azi Ciprian Porumbescu, jud. Suceava), compozitor român. Închis în temniţele austro-ungare pentru ideile sale de edificare a unei culturi autohtone şi de eliberare naţională, s-a îmbolnăvit grav, ceea ce a dus la moartea sa prematură. Dirijor a numeroase coruri. Creaţie inspirată de folclorul sătesc şi orăşenesc, romanţa şi opereta austriacă, integrate într-o gândire unitară. Popularitate adusă de melodicitate, accesibilitate şi de caracterul popular. Opereta „Crai Nou", muzică simfonică, de cameră („Balada pentru vioară şi pian"), lucrări corale (de la cor bărbătesc mixt sau de voci egale, cor cu solişti, la scene muzicale sau chiar cantate), muzică religioasă, cântece patriotice („Colecţiune de cântece sociale pentru studenţii români"), printre care „Imnul Unirii — Pe-al nostru steag", „Cântecul tricolorului", „Cântecul gintei latine".

PORUMBESCU, Nicolae (n. 1919, Bucureşti), arhitect român. Reprezentant al funcţionalismului şi urbanismului contemporan. Căutări personale în plastica arhitecturală (locuinţe în complexul Titan-Bucureşti, la Suceava şi Botoşani, Circul de Stat — Bucureşti, Hotelul Sporturilor – Poiana Braşov, casele de cultură şi sediile politico-administrative din Suceava şi Botoşani, în colab.).

PORUMBIN (< *porumb*) s. n. Produs alimentar dietetic, obţinut dintr-un amestec de griş de porumb cu 30% amidon de cartofi.

PORUMBIŞTE (< *porumb*) s. f. Lan de porumb; *p. ext.* loc de pe care s-a cules porumbul.

PORUMBIŢĂ (< *porumb*) s. f. Femela porumbelului (**1**); hulubiţă.

PORUNCĂ (< *porunci*) s. f. Dispoziţie dată cu autoritate; ordin, comandă. ✧ *Cele zece porunci* v. *decalogul*. ✦

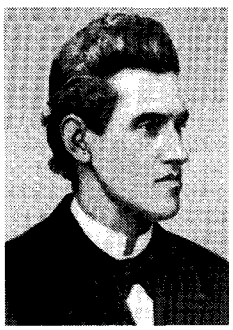

Ciprian Porumbescu

(Pop., cu valoare de imperativ) Porunceşte! porunciţi! la ordin!

PORUNCI (< sl.) vb. IV tranz. A dispune cu autoritate să se facă un anumit lucru; a da poruncă, a ordona. ✦ Intranz. A fi stăpân, a avea putere de stăpân, a domni, a conduce.

PORUNCITOR, -OARE (< *porunci*) adj. Care exprimă un ordin, o poruncă; imperios; *p. ext.* autoritar.

POSAC, -Ă adj. Prost dispus, fără chef, ursuz, morocănos; necomunicativ, nesociabil.

POSADA 1. Loc neidentificat, probabil în Ţara Loviştei, pe valea Oltului, unde, între 9 şi 12 nov. 1330, oastea Ţării Româneşti, comandată de Basarab I, a înfrânt pe cea a regelui ungur Carol I Robert de Anjou, consolidând independenţa Ţării Româneşti. **2.** Localitate în jud. Prahova, subordonată ad-tiv oraşului Comarnic, situată pe râul Prahova, la ieşirea din munte (la capătul sectorului de vale îngustă Sinaia-P.). Muzeu cinegetic (înfiinţat în 1996) cu valoroase trofee de vânătoare.

POSADAS, oraş în NE Argentinei, la graniţa cu Uruguay, vizavi de oraşul uruguayan Encarnación, port pe fl. Paraná; 262 mii loc. (2001). Piaţă agricolă (cereale, bumbac, tutun ş.a.). Fundat în 1865.

POSADĂ[1] (< scr.) s. f. (Înv. şi pop.) **1.** Trecătoare în munţi. ✦ Loc întărit în mod natural. ✦ Loc (în pădure) curăţat de arbori şi pregătit pentru a fi cultivat. ✦ Loc de popas pentru călători. **2.** (În Evul Mediu, la români) Obligaţie a ţăranilor dependenţi de a face de strajă în preajma trecătorilor din munţi.

POSADĂ[2] (< ucr.) s. f. Pârghia morii cu ajutorul căreia se reglează fineţea de măcinare prin schimbarea poziţiei relative a pietrelor. ✦ (Înv.) Moară.

POSCOŅIŢĂ (< magh., slovacă) s. f. Pleavă amestecată cu sămânţă de la bătutul cânepii, folosită uneori pentru hrănirea oilor.

POSEA, Grigore (n. 1928, Nehoiu), geograf român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în geomorfologia aplicată şi în studiul complex al câmpiilor („Geomorfologia României", „Ţara Lăpuşului", iar în colab. „Relieful României" şi „Enciclopedia geografică a României"). A înfiinţat, la Orşova, Staţiunea de cercetări geografice a Univ. Bucureşti.

POSEDA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A avea ceva în posesiune, în stăpânire; a deţine, a dispune de ceva. **2.** (La pasiv) A fi dominat de...; a fi stăpânit, subjugat de... **3.** A avea anumite însuşiri. **4.** A cunoaşte, a şti bine o limbă străină, o disciplină ştiinţifică etc.

POSEDANT, -Ă (< fr.) adj. Care posedă.

POSEDAT, -Ă (< *poseda*) adj., s. m. şi f. (Persoană) care este dominată, subjugată, stăpânită de obsesii, de cineva sau de ceva; *p. ext.* nebun. ✦ (În credinţele populare) (Persoană) dominată de diavol, care şi-a pierdut integritatea facultăţilor mintale din cauza unor forţe supranaturale.

POSEIDON (în mitologia greacă), zeul mării, fiul titanului Cronos şi al Rheei. Frate cu Zeus şi Hades şi soţul Amfitritei. Tatăl lui Triton şi patronul nimfelor. Semnul său simbolic este tridentul, cu care stârneşte valurile, sfă-

Posada (1.). Scenă din bătălia de la Posada. Miniatură din „Cronica pictată de la Viena"

Poseidon

râmă stâncile și atrage spre sine curenții apelor; în același timp este și ocrotitorul navigatorilor. Reprezentat uneori ca un taur, alegorie a mării furioase. La romani îi corespunde *Neptun*.

POSEIDONIOS din Apamea (c. 135–51 î.Hr.), filozof și erudit grec. Ultimul stoic important. Discipol al lui Panaitios; din scrierile sale s-au păstrat fragmente. A devenit celebru prin cercetările efectuate în domenii precum geometria, geografia și istoria. Filozofia sa este un stoicism platonizant, în care principala inovație este explicarea pasiunilor nu ca erori de judecată, ci, prin adaptarea psihologiei tripartite a lui Platon, ca mișcări naturale cu originea în facultățile nerationale ale sufletului. A influențat neoplatonismul și neopitagorismul, dar și pe Cicero și Seneca.

POSEN v. **Poznań.**

POSESCU, Alexandru (1903–1990, n. Botoșani), filozof român. Prof. univ. la București. Contribuții la problema fundamentelor științifice („Încercare asupra datelor ultime ale materiei", „Logica științei: I. Epistemologie", „Platon. Filozofia dialogurilor"). După 1947 a practicat filozofia conform cerințelor ideologiei marxiste („Începuturi ale materialismului modern").

POSESIUNE (POSEȘIE) (< lat., fr.) s. f. **1.** (DR.) Stăpânire de fapt a unui lucru, care poate să corespundă sau nu unui drept de proprietate sau altui drept real principal. **2.** Colonie[2] **(2).**

POSESIV, -Ă (< lat., fr.) adj. **1.** (GRAM.; despre pronume, adjective, articole) Care exprimă sau cu ajutorul căruia se exprimă un raport de posesiune, de dependență, de apartenență. **2.** Autoritar.

POSESOR, -OARE (< lat., fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care are în posesiune un lucru. **2.** Persoană care are o însușire, o caracteristică.

POSESORIU, -IE (< lat., fr.) adj. (Despre o acțiune) Prin care se urmărește apărarea, protecția posesiunii.

POSEȘTI, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Buzăului; 4 222 loc. (2003). Reședința com. este satul *Poseștii-Pământeni*. Pomicultură. În satul Poseștii-Pământeni se află biserica de lemn Sfinții Voievozi (1732); bisericile de zid cu hramurile Sf. Gheorghe și Sfinții Voievozi, în satele Bodești și Valea Plopului.

POSEUR [pozȍr] (cuv. fr.) s. m. Persoană înfumurată, afectată, care își compune o atitudine studiată pentru a epata.

POSIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și subst.) Care se poate întâmpla sau realiza, care este cu putință; care este permis să se facă. ✧ Expr. *A face tot posibilul* = a încerca totul pentru a reuși.

POSIBILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a fi posibil; ceea ce este cu putință și poate deveni realitate. **2.** (FILOZ.) *P. metafizică* (sau *absolută*) = capacitate a unei ființe, a unei esențe, a unui lucru etc. de a fi întrucât nu sunt contradictorii. *P. fizică* (sau *de fapt*) = **p.** bazată pe existența condițiilor, susceptibilă să producă lucrul considerat, dar nu și pe existența mijloacelor necesare pentru producerea acelui lucru. **3.** Putință, modalitate, putere. ✦ (La pl.) Calități, însușiri și stare potențială.

POSLUȘNIC (< sl.) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Denumire dată slujitorilor boierești și mănăstirești scutiți de dări. Erau și **p.** țărani scutiți, dar obligați la prestații față de boieri și mănăstiri.

POSOLOGIE (POZOLOGIE) (< fr.; {s} gr. *poson* „cât?" + *logos* „studiu") s. f. Parte a terapeuticii care se ocupă cu indicațiile referitoare la dozele și la modul în care trebuie administrate medicamentele. ✦ Cantitatea totală a unui medicament în funcție de greutate, vârstă, starea bolii și a bolnavului, interrelații cu alte produse terapeutice luate concomitent, reacții adverse etc.

POSOMORÂT, -Ă (< *posomorî*) adj. **1.** Prost dispus, trist; mohorât, încruntat, posac. **2.** Lipsit de lumină, întunecat; *p. ext.* sumbru, dezolant.

POSOMOREALĂ (< *posomorî*) s. f. **1.** Stare a celui posomorât. **2.** Fig. Vreme mohorâtă, întunecată.

POSOMORÎ vb. IV **1.** Refl. A i se întuneca cuiva fața, a se întrista. ✦ A se încrunta. 2. Refl. Fig. (Despre cer) A se înnora; *p. ext.* (despre vreme) a deveni închisă, a se mohorî. **3.** Tranz. Fig. A înnegura, a întuneca, a întrista.

POSPAI (< ngr., bg., scr.) s. n. Pulbere fină de făină, produsă în timpul măcinatului, care acoperă de obicei obiectele și pereții morilor cu un strat subțire; *p. ext.* pulbere fină care se depune pe ceva. ✦ Fig. Spoială, aparență, superficialitate (în ceea ce face cineva).

POSPĂI (< *pospai*) vb. IV tranz. A acoperi cu pospai; a așterne un strat subțire. ✦ Fig. A face ceva de mântuială, superficial.

POSPĂIALĂ (< *pospăi*) s. f. Faptul de a pospăi; *concr.* strat subțire, afânat, care acoperă un obiect. ✦ Fig. Aparență, spoială, superficialitate.

POST[1]- (< fr.; {s} lat. *post* „după") Element de compunere cu sensul „după", „ulterior", care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

POST[2] (< fr.) s. n. **1.** Funcție, slujbă. ✧ *Post-cheie* = funcție foarte importantă. ✧ Loc. *La post* (sau *la postul meu, tău* etc.) = la locul de muncă pentru îndeplinirea obligațiilor. **2.** Loc în care stă de pază un planton, o santinelă sau o subunitate militară; *p. ext.* formația militară respectivă. ✦ Loc amenajat în scopul executării unei misiuni (*p. de observare, p. de comandă* etc.). ✦ Unitate de poliție sau de jandarmi care menține ordinea într-o comună rurală; localul în care funcționează o astfel de unitate. ✦ Loc în care stă un agent de circulație. **3.** (TEHN.) Instalație fixă sau mobilă dotată cu utilajele sau aparatele necesare efectuării unei anumite operații tehnice. ✧ *P. de transformare* = instalație electrică de curent alternativ, care cuprinde transformatoare, aparate de conectare și de protecție etc. și în care se efectuează coborârea tensiunii electrice alternative până la valoarea

necesară alimentării rețelei electrice de distribuție a energiei la consumatori. *P. telefonic* = instalație care cuprinde un microfon, un receptor telefonic și organe de apel, constituind un punct terminal al instalațiilor telefonice. *P. de centralizare* = **p.** echipat cu aparate pentru manevrarea centralizată a macazurilor, a semnalelor unei stații de cale ferată. *P. pluviometric* = loc în care se fac măsurători ale precipitațiilor atmosferice (dotat cu pluviometre) și asupra stratului de zăpadă. Alături de stațiile meteorologice, alcătuiesc rețeaua națională de observații meteorologice. *P. hidrometric* = punct în care se efectuează observații și măsurări hidrologice (variația nivelului, temperatura apei, viteza apei, debitul etc.) pe un râu, lac sau pe mare. *P.* (sau *punct*) *sanitar* v. *sanitar*. **4.** (CONT.) *P. de bilanț* = element (de activ sau de pasiv) înscris într-un bilanț, care reprezintă soldul unuia sau al mai multor conturi.

POST[3] (< sl.) s. n. (REL.) Formă de manifestare a cultului în plan fiziologic, mai ales alimentar, ca abținere, având drept scop principal intrarea credinciosului în comuniune cu divinitatea. În zilele de **p.** le sunt interzise credincioșilor petrecerile, nunțile etc. **P.** este practicat în multe religii, ca ritual de purificare în vederea inițierii (*p. inițiatic*) sau a întâmpinării unor mari sărbători, ca interdicție specială pentru totdeauna a unor alimente sau băuturi (de ex., carnea de porc și alcoolul la musulmani) ori ca asceză, de către anumiți călugări și sihaștri. Abținerea totală de la mâncare și băutură (*p. negru*) presupune condiții speciale și are caracter expiator. ✧ *Postul Mare* = păresimi. ✧ Loc. *De post* = **a)** pregătit numai din alimente îngăduite de biserică; *p. ext.* gătit fără carne sau grăsimi animale; **b)** (despre perioade de timp) în care se postește. ✦ Fig. Perioadă de timp în care se rabdă de foame. ✧ Expr. *Mare (lungă) cât o zi de post* = foarte mare.

POSTA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) așeza, a (se) instala, a (se) plasa într-un anumit loc pentru a surpaveghea sau a pândi ceva.

POSTABDOMEN (< fr.) s. n. Partea posterioară a abdomenului unor artropode (ex. la scorpion).

POSTAMENT (< germ.) s. n. Placă sau suport așezat pe sol sau pe o fundație de beton, folosită ca bază de susținere și de fixare pentru o mașină, o instalație etc. ✦ Soclu.

POSTAPRINDERE (< *post*[1]- + *aprindere*) s. f. Aprindere întârziată a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă, provocată de apariția incidentală a unor puncte subîncălzite din interiorul cilindrului.

POSTAȚĂ (< sl.) s. f. Porțiune de pământ cultivată, pe care lucrează unul sau mai mulți muncitori într-un anumit timp. ✦ Porțiune dintr-o pădure de unde se taie copacii. ✦ Strat de legume sau de flori. ✦ Bucată de drum, distanță.

POSTAV (< sl.) s. n. **1.** Țesătură compactă de lână (uneori cu adaos de fibre sintetice), întrebuințată pentru uniforme militare, pături etc. **2.** (La pl.) Diferite feluri de postav **(1)** sau confecții de postav.

POSTĂVAR (< *postav*) s. m. Fabricant, lucrător sau negustor de postavuri.

POSTĂVARU, masiv muntos în SV Carpaților Orientali, în grupa m-ților Bârsei, între văile Ghimbășel și Timiș. Alcătuit din calcare jurasice, din conglomerate și marne. Încadrează spre S depr. Bârsei. Alt. max.: 1 802 m (vf. Postăvaru). Frecvente fenomene carstice și abrupturi dezvoltate pe calcare. Rezervație naturală (1 025 ha). Importantă bază turistică și a sporturilor de iarnă (cabane, teleferic, pârtii de schi). Releu de televiziune. Cunoscut și sub denumirea de *Cristianu Mare*.

POSTĂVĂRIE (< *postav*) s. f. Fabrică, atelier sau prăvălie de postavuri.

POSTBELIC, -Ă (< *post*[1]- + *belic* „de război") adj. De după război, care aparține sau care se referă la această perioadă.

POSTCALCUL (< *post*[1]- + *calcul*) s. n. (CONT.) Calculare a costului efectiv pe unitatea de produs sau serviciu pe baza înregistrărilor contabile.

POSTCALCULAȚIE (< fr.) s. f. (CONT.) Determinarea mărimii efective (reale) a unor indicatori economico-financiari, după desfășurarea proceselor și fenomenelor economice. **P.** poate fi: contabilă, statistică și de analiză și control.

POSTDATA (< fr.) vb. I tranz. A data un act, o scrisoare etc. cu o dată posterioară celei când au fost întocmite.

POSTDILUVIAN, -Ă (< fr.; {s} *post*[1]- + lat. *diluvium* „potop") adj. De după potop, care s-a petrecut după potop.

POSTELNIC (< sl.) s. m. (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Dregător de curte, membru al Sfatului domnesc, care avea în grijă odaia de culcare a domnului și care, mai târziu, pregătea audiențele la domn. În Țara Românească i se mai spunea și *stratornic*.

POSTER (< engl.) s. n. Afiș artistic (de cele mai multe ori reproduceri de imagini, fotografii) folosit fie ca material didactic sau la susținerea unor comunicări științifice, fie pentru prezentarea unor produse, sau decorarea unor spații interioare.

POSTERIOR, -OARĂ (< lat., fr.) adj. **1.** Care urmează, care se petrece după cineva sau ceva; ulterior. ✦ (Adverbial) Mai târziu. **2.** Care este plasat înapoi; de dindărăt. ✦ (LINGV.; despre sunete) Al cărui punct de articulație este situat în partea dinapoi a cavității bucale.

POSTERIORITATE (< fr.) s. f. Starea de a fi posterior **(1).**

POSTERITATE (< fr., lat.) s. f. Generațiile viitoare, urmașii.

POST-FACTUM (loc. lat.) După săvârșirea unui fapt; după ce a avut loc acesta.

POSTFAȚĂ (< *post*[1]- + *față*, după fr. *postface*) s. f. Text cu caracter explicativ adresat cititorilor, plasat la sfârșitul unei cărți.

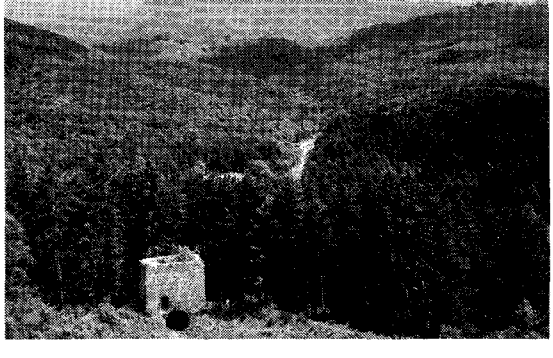

Postăvaru

POSTGLACIAR, perioadă care a urmat epocii glaciare din Pleistocen. Sin. *Holocen.*

POSTI (< sl.) vb. IV intranz. **1.** A respecta posturile religioase; a ține post[3]. **2.** A răbda de foame. ✦ Fig. A se abține, a se opri de la ceva.

POSTICUM s. n. v. **opistodom.**

POSTINDUSTRIAL, -Ă (< fr.) adj. *Societate* ~ = societatea prezentă, caracterizată prin predominarea sectoarelor terțiare. Termen popularizat de D. Bell în lucrarea „Spre societatea postindustrială".

POSTLICEAL, -Ă (< *post*[1]- + *liceal*) adj. Care urmează după absolvirea liceului; pe care îl urmează cei care au absolvit liceul.

POSTLUDIU (< germ.; {s} *post*[1]- + lat. *ludus* „joc") s.n. Episod final al unei compoziții muzicale, care evocă teme din cuprinsul ei.

POSTMARXISM, (< *post*[1]- + *marxism*) s. n. **1.** Încercare de a reformula gândirea marxistă în lumina dezvoltărilor teoretice și sociale recente, care contestă multe dintre presupozițiile și categoriile marxismului clasic: pe de o parte, se afirmă un nou domeniu al mișcărilor de protest social (feministe, ecologice, etnice, naționale, ale minorităților sexuale), pe de altă parte, sunt abandonate teze precum cele privind rolul clasei muncitoare, hegemonia și necesitatea istorică, noul marxism presupunând o abordare pluralistă în politică. **2.** Respingerea doctrinei marxiste în favoarea uneia sau alteia dintre dezvoltările teoretice recente, **p.** fiind, pentru gânditori ca J.-Fr. Lyotard ori J. Baudrillard, nu atât un sistem de gândire, cât o atitudine.

POSTMERIDIAN, -Ă (< fr.) adj. De după-amiază.

POSTMODERNISM (< fr.) s. n. Termen folosit într-un sens foarte larg (și adesea confuz) pentru a desemna o categorie amplă de fenomene culturale și a indica o îndepărtare, inițiată în jurul lui 1960, de cultura elitistă a modernismului, în direcția unei abordări eclectice și populiste. Termenul a fost folosit prima oară de spaniolul Federico de Onis în 1934, apoi de A. Toynbee, în 1938. În uzul comun, termenul a intrat abia în anii '70, devenind un termen-cheie în controversele provocate de evoluția artei contemporane: el poate defini atât un stil (ex. roman, film sau pictură postmoderne), cât și o perioadă (epoca postmodernă). Arta pop, minimalismul, conceptualismul, feminismul au fost incluse de unii critici în **p.**, la fel ca și noul roman, teatrul absurdului, teatrul total, happening-ul etc. În literatura română este ilustrat în mod concludent de generația '80. V. și *poststructuralism.*

POST-MORTEM (loc. lat.) adv. (Și adjectival; în legătură cu o distincție acordată cuiva) După moarte.

POSTNATAL (< *post*[1]- + *natal*) adj. Care are loc în perioada imediat următoare nașterii (ex. mortalitate **p.**, concediu **p.**).

POSTNIKOVA, Viktoria Valentinovna (n. 1944), pianistă rusă. Repertoriu vast clasic (Bach, Scarlatti, Liszt, Mendelssohn, Brahms, Rahmaninov) și din sec. XX (Busoni, Ives, Britten, Șostakovici, Schnittke). Colaborează cu mari orchestre; turnee în întreaga lume. Înregistrări pentru Decca (concerte de Ceaikovski, Busoni etc.) și Melodia. Activitate camerală. Soția dirijorului Ghenadi Nikolaevici Rojdestvenski.

POSTNOMINAL, -Ă (< *post*[1] + *nominal*) s. n., adj. (LINGV.) (Cuvânt) derivat dintr-o formă nominală.

POSTOJNA [postoina], peșteră în V Sloveniei, străbătută de râul Pivka; 4 km^2 (supr. sistemului de grote); 21 km lungime. Cea mai mare sală are 3 000 m^2 și poate adăposti 10 mii de persoane. Iluminată electric, este vizitată anual de c. 400 mii turiști. Impresionante stalactite și stalagmite. Bogată faună cavernicolă.

POSTOLACHE, Tudorel T. (n. 1932, Focșani), economist român. Acad. (1990), prof. univ. la București. Ambasador al României în Luxemburg (1992–1996) și Canada (1996–1997). Președinte (1995) al Comisiei de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană. Lucrări de epistemologie economică, de analiză comparativă a economiilor naționale contemporane, privind economia de piață, strategiile economico-sociale („Restructurări în economia politică", „Ciclurile lungi și perspectivele economiei mondiale în viitorul sfert de secol", „Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România", „Tranziții contemporane").

Tudorel Postolache

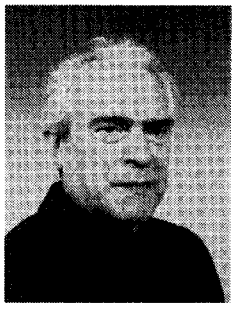

POSTOPERATORIU, -IE (< fr.) adj. Care urmează după o intervenție chirurgicală.

POSTPALATAL, -Ă (< fr.) adj. (LINGV., despre sunete) Articulat în partea posterioară a vălului palatului.

POST-PARTUM (loc. lat. „după naștere") subst., adj. **1.** Subst. Perioadă care urmează imediat după naștere, în care organismul revine treptat la situația anterioară sarcinii; durează aproximativ șase săptămâni; lăuzie **2.** Adj. (Despre o boală) Care apare după naștere (ex. infecție **p.-p.**).

POSTPAȘOPTIST, -Ă (< *post*[1]- + *pașoptist*) adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) din generația de după Revoluția de la 1848 din Țările Române. **2.** Adj. Care aparține perioadei de după Revoluția de la 1848 din Țările Române, distingându-se prin unele trăsături specifice de perioada pașoptistă (ex. literatura **p.**); privitor la această perioadă.

POSTPOZIȚIE (< fr.) s. f. (Rar) Postpunere.

POSTPUNE (< *post*[1]- + *pune*) vb. III tranz. (LINGV.) A utiliza procedeul postpunerii.

POSTPUNERE (< *postpune*) s. f. (LINGV.) Enclizã.

POSTPUS, -Ă (< *postpune*) adj. (LINGV.; despre anumite părți de vorbire) Plasat după cuvântul pe care îl determină (ex. *articol p.*); enclitic.

POST-RESTANT (< fr. *poste* „poștă" + *restante* „care rămâne") s. n. Serviciu special care păstrează corespondența la poștă pentru a fi ridicată de către destinatar; *p. ext.* indicație menționată pe plic pentru acest fel de corespondență.

POSTREVOLUȚIONAR, -Ă (< *post*[1]- + *revoluționar)* adj. Care urmează după o revoluție.

POST-SCRIPTUM (loc. lat. „după scris") s. m. Completare adăugată la sfârșitul unei scrisori, după semnătură (abreviat *P.S.*).

POSTSINCRON (< *postsincroniza*) s. n. Înregistrare obținută prin postsincronizare.

POSTSINCRONIZARE (< fr.) s. f (CINEMA.) Înregistrare în studio a dialogurilor, muzicii și zgomotelor unui film, în funcție de ritmul imaginilor.

POSTSTRUCTURALISM (< fr.) s. n. Mișcare în teoria literară, filozofie și științele sociale, apărută la sfârșitul anilor '70, cuprinzând o varietate de reacții la *structuralism* și având drept exponenți de marcă pe J.-Fr. Lyotard, R. Barthes, J. Derrida, Julia Kristeva, J. Lacan, M. Foucault. Există și o versiune americană dezvoltată de R. Rorty. Socotit adesea specie a *postmodernismului,* p. are și caracteristicile acestuia: antitradițional, antimetafizic, antiideologic.

POSTTONIC, -Ă (< *post*[1]- + *tonic*) adj. (LINGV.; despre silabe sau despre sunete) Care urmează silabei tonice sau unui sunet accentuat.

POSTTRAUMATIC, -Ă (< *post*[1]- + *traumatic*) adj. Care survine ca o consecință a unui traumatism.

POSTULA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A da unei afirmații caracter de postulat. **2.** A solicita, a cere cu stăruință.

POSTULAT (< fr., lat.) s. n. (LOG.) Propoziție pe care o acceptăm, deși ea nu este nici evidentă, nici demonstrabilă, ca principiu în derivarea enunțurilor ulterioare într-un sistem deductiv sau în desfășurarea unei acțiuni; opus *axiomei,* concepută ca propoziție evidentă. ✧ *Postulatele rațiunii practice* = (la Kant) teze ale filozofiei clasice care, fiind metafizice, nu pot fi demonstrate prin rațiunea teoretică, dar fără de care ar fi imposibilă viața morală, astfel încât ele sunt presupuse de rațiunea practică ori conștiința morală: existența lui Dumnezeu, libertatea voinței umane, nemurirea sufletului. ✦ (În limbajul curent) Axiomă, premisă. ✦ (MAT.) Principiu recunoscut ca adevărat, de la care se pleacă într-o demonstrație (ex. **p.** lui Euclid).

POSTUM, -Ă (< lat., fr.) adj. **1.** Care se întâmplă după moartea cuiva. ✦ (Și subst.) (Lucrare, manuscris) dat publicității după moartea autorului. **2.** (DR.; despre copii) Născut după moartea tatălui.

POSTUNIVERSITAR, -Ă (< *post*[1]- + *universitar*) adj. Care are loc după absolvirea studiilor superioare (ex. curs **p.,** studii p.).

POSTURĂ (< fr.) s. f. **1.** Situație în care se află cineva la un moment dat. **2.** Ținută, poziție în care se află un corp la un moment dat.

POSTVERBAL (< fr.) s. n. Substantiv format de la un verb prin derivare regresivă.

POȘ s. n. Poștă[2].

POȘAGA, com. în jud. Alba, situată în Depr. Sălciua, în zona de confl. a râului Poșaga cu Arieșul; 1 426 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul Lunca) și haltă de c.f. (în satul Poșaga de Jos). Reședința com. este satul *Poșaga de Jos,* atestat documentar în 1365. Expl. de calcare compacte. Muzeu etnografic. În satul Poșaga de Sus se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1789), iar în satul Poșaga de Jos, schitul Izvorul Poșaga, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie călugărească din anul 1935 (renovată în anii 1980–1989). În arealul com. P. există rezervația Șesul Craiului — Scărița-Belioara, care cuprinde mai multe rarități floristice, printre care se numără și strugurii ursului (*Arctostaphyllos uva-ursi*) și rezervația Cheile Poșegii.

POȘETĂ (< fr.) s. f. Geantă mică în care femeile țin bani, acte, diferite accesorii de toaletă.

POȘIRCĂ s. f. (Pop.) Băutură alcoolică slabă, de proastă calitate.

POȘOAR (< fr.) s. n. Foaie de carton, placă de metal, de lemn etc., în care a fost decupat un ornament, o literă sau o cifră și se folosește ca șablon.

POȘOVAICA s. f. art. **1.** Dans popular românesc, asemănător *brâului,* răspândit în regiunea Caransebeșului, cu ritm binar și mișcare vioaie; melodia după care se execută acest dans. **2.** Dans popular românesc, asemănător cu *hațegana,* răspândit în zona Făgărașului; melodia după care se execută acest dans.

POȘTA CÂLNĂU, com. în jud. Buzău, situată în zona de contact a câmpiei Râmnicului cu Subcarpații Buzăului, pe râul Câlnău; 5 799 loc. (2003). Fermă avicolă. Centru de ceramică populară. Satul **P.C.** apare menționat documentar în 1519. Până la 17 febr. 1968, satul și com. **P.C.** s-au numit *Poșta.*

POȘTAL, -Ă (< *poștă,* după fr. *postal*) adj. De poștă[1], privitor la poștă. ✧ *Factor p.* = funcționar al poștei[1], care duce corespondența la destinație; poștar, poștaș **(1).** *Carte p.* = bucată de carton dreptunghiulară, cu indicații de adresă și de francare imprimate pe ea, folosită pentru o scurtă corespondență prin poștă. *Cod p.* = combinație de cifre servind la identificarea localităților, străzilor etc.

POȘTALION (< rus.) s. n. (Înv.) **1.** Trăsură de poștă[1], diligență; *p. ext.* trăsură trasă de mai mulți cai. **2.** Cal folosit la poștalion **(1). 3.** Surugiu.

POȘTAR (< *poștă*) s. m. (Înv.) Poștaș **(1).**

POȘTAȘ (< *poștă*) s. m. **1.** Factor poștal; poștar. **2.** (Înv.) Surugiu (la o trăsură de poștă[1]).

POȘTĂ[1] (< *rus.*) s. f. **I. 1.** Instituție publică care se ocupă cu transportarea și distribuirea corespondenței, a coletelor etc. Sistemul de servicii poștale a existat încă din Antichitate (Egipt, c. 2000 î.Hr.; China, c. 1000 î.Hr.); (în trecut) serviciu de transport pentru călători și corespondență; clădire pentru astfel de servicii; vehicul pentru călători și corespondență folosit înaintea introducerii căilor ferate; diligență, poștalion. ✦ Loc special amenajat pe parcursul unui drum, unde se găseau în trecut vehicule de transport în comun și cai de schimb. **2.** Unitate de măsură pentru distanțe, folosită în trecut, egală cu c. 19,7 km în Țara Românească și cu 22,3 km în Moldova; (azi) distanță nedeterminată. ✧ Expr. *(Cale) de-o poștă* = distanță (relativ) mare. *A fi* (sau *a ajunge*) *cal de poștă* = a fi foarte solicitat. ✦ *Poșta redacției* = rubrică specială, rezervată în paginile unui periodic pentru răspunsuri la întrebările cititorilor. **II.** Nume dat echipelor de muncitori (zileri) folosite la încărcarea vapoarelor acostate la chei. **III.** (Pop.) Bucată de hârtie unsă cu grăsime care se lipește de talpa (sau se pune între degetele de la picioare) unui om adormit și se aprinde pentru a-l speria.

POȘTĂ[2] (< magh.) s. f. Alică cu diametrul de 9 mm, folosită la vânătoare de animale mari; poș.

POT (< fr.) s. n. Sumă rezultată din mizele strânse într-un tur al unui joc de cărți.

POTABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se poate bea; bun de băut (ex. apă **p.**).

POTAISSA, oraș în Dacia Romană, fundat în 106. A cunoscut o importantă dezvoltare după stabilirea aici a Legiunii a V-a Macedonica (167–168), ajungând în timpul domniei împăratului Septimiu Sever (193–211) la rang de colonie. Azi *Turda.*

POTALA, complex religios și administrativ situat lângă Lhasa (Tibet), pe o suprafață de c. 13 km^2, la 3 683 m alt. Fundat în sec. 7; reședința lui Dalai Lama (până în 1959), care amintește de locul divin al lui Avalokiteșvara, protectorul Tibetului. Actualul palat (de 13 etaje, având 178 m înălțime) este construit în 1645, în stil specific transhimalaian, cu ferestre rectangulare,

acoperişuri plate, placate cu aur. Complexul mai cuprinde palatul Norbulingka, fosta reşedinţă de vară a lui Dalai Lama (din sec. 18), templul Jokhang (din sec. 7), complex budist, vechi centru religios tibetan. Clădirea este o adevărată cetate, cu sanctuare, pagode funerare, biblioteci, apartamente; azi muzeu. Inclus (din 1994) în patrimoniul cultural universal.

POTAMOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *potamos* „râu" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor curgătoare.

POTASĂ (< fr., lat., germ.) s. f. Carbonat de potasiu. ✧ *P. caustică* = hidroxid de potasiu.

POTASIC, -Ă (< fr.) adj. Care conţine potasiu; de potasiu.

POTASIU (< fr. {i}; {s} engl. *potass* „potasă") s. n. Element chimic (K; nr. at. 19, m. at. 39,102, gr. sp. 0,86, p.t. 63,5°C, p.f. 760°C) din grupa metalelor alcaline. Se găseşte în natură numai sub formă de combinaţii (ex. silvină, silvinit, cainit etc.). Ocupă locul 7 după răspândirea în scoarţa terestră. Se obţine prin electroliza clorurii de potasiu topite. În combinaţii este monovalent. La aer se oxidează rapid, cu apa reacţionează cu explozie. Bun conducător de căldură şi de electricitate, moale, foarte activ chimic, se întrebuinţează la obţinerea unor aliaje, fabricarea celulelor fotoelectrice şi, sub formă de săruri, ca îngrăşământ agricol. Constituie o componentă permanentă a ţesuturilor organismelor vegetale şi animale. Împreună cu sodiul are un rol esenţial în organismul uman, pentru menţinerea permeabilităţii selective celulare, în excitabilitatea fibrelor nervoase şi în contracţia musculară; exercită o acţiune depresivă asupra sistemului nervos central, a inimii şi musculaturii şi favorizează diureza; necesitatea de potasiu zilnic pentru om este de 3 g. A fost obţinut prin electroliză de Humphry Davy în 1807. Sin. *kaliu.*

POTÂRNICHE (lat. *˚coturnicula*) s. f. Pasăre de câmpie, din ordinul galiformelor, familia phasanide, de mărimea unui porumbel, de culoare brună pe spate, cenuşie pe piept şi pe pântece *(Perdix perdix).* Trăieşte în stoluri mici prin holde şi tufişuri. Se vânează. ✧ Expr. *A fugi (a se împrăştia) ca potârnichile* = a fugi repede în faţa unei primejdii. ✧ *P. de stâncă* = pasăre asemănătoare cu p., de care se deosebeşte prin bărbia albă încadrată de o bandă neagră subţire (*Alectoris graeca*). Trăieşte în locuri stâncoase sau cu tufărişuri. *P. albă* = pasăre din familia

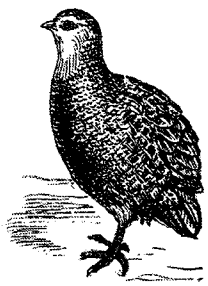

Potârniche

Potcapul călugărului (2.)

tetraonide de mărime mijlocie (c. 40 cm lungime), răspândită în tundră şi silvotundră *(Lagopus lagopus).* Prezintă dimorfism sezonier: iarna este albă, vara pestriţă, cu nuanţe de maro-roşcat. Sin. *găinuşă polară, ieruncă de tundră, ptarmigan.*

POTCAP (< sl.) s. n. **1.** Acoperământ al capului, înalt, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoţii şi de călugării ortodocşi. **2.** (BOT.) *Potcapul călugărului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze dispuse în rozetă bazală şi cu flori galbene *(Leontodon hispidus).*

POTCOAVA, com. în jud. Olt, situată în zona de contact a piemontului Cotmeana cu câmpia Boian, pe râul Plapcea; 6 040 loc. (2003). Staţie de c.f. (în satul P.) şi haltă de c.f. (în satul Sineşti). Expl. de petrol. Fabrică de confecţii. Viticultură. Localitate cu potenţial balneoclimateric, cu ape minerale (de sondă) clorurate, sodice, iodurate, bromurate. Bisericile Cuvioasa Parascheva (1684), Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1798) şi Sf. Nicolae (1879), în satele Trufineşti, Sineşti şi Potcoava-Fălcoeni.

POTCOAVĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Piesă de oţel de diferite dimensiuni, care se fixează cu caiele de copitele unor animale de tracţiune (în special ale cailor) pentru a le proteja la mers. ✦ Piesă de oţel, în formă de semicerc, care se fixează în cuie pe tocurile bocancilor şi ale cizmelor pentru a le proteja. ✧ Loc. adv. *În potcoavă* = în semicerc. ✧ Expr. *Caută* (sau *umblă după*) *potcoave de cai morţi* = a urmări obţinerea unor lucruri imposibil de realizat sau de găsit. **2.** (NAV.) Piesă metalică în formă de p.**(1),** de care se poate agăţa, cu ajutorul unui cârlig, o macara pentru trecerea scotei velei mari la anumite iahturi. **3.** (GEOGR.) *P. nivală* = formă de acumulare cu aspect de mic val curbat, rezultată din acumularea unor fragmente de rocă rostogolite pe zăpadă sau transportate de avalanşe; se întâlnesc în văi şi circuri glaciare. Uneori, în spatele lor se strânge apa, formându-se mici lacuri.

POTCOVĂR (< *potcoavă*) s. m. Meseriaş care face potcoave sau potcoveşte animale de tracţiune.

POTCOVĂRIE (< *potcovar*) s. f. **1.** Atelier, fierărie unde se fac potcoave sau se potcovesc animale de tracţiune (în special cai). **2.** Meseria potcovarului.

POTCOVI (< *potcoavă*) vb. IV tranz. **1.** A pune potcoave unui animal de tracţiune. **2.** Fig. (Fam.) A încărca pe cineva cu un lucru de care nu are nevoie; a înşela, a trage pe sfoară. ✦ A învăţa minte pe cineva.

POTEBNEA, Aleksandr Afanasievici (1835–1891), filolog şi lingvist ucrainean. Prof. univ. la Harkov. Specialist în lingvistica generală („Gândire şi limbă") şi în sintaxa istorică a limbii ruse. A editat texte vechi („Cântec despre oastea lui Igor").

POTECA, Eufrosin (1786–1859, n. sat Nucşoara, jud. Prahova), iluminist român. Discipol al lui Gheorghe Lazăr. Prof. de filozofie la Sf. Sava (1825–1832). Egumen al Mănăstirii Gura Motrului (1832–1858), unde, din cauza ideilor sale radicale, a fost surghiunit. A

Eufrosin Poteca

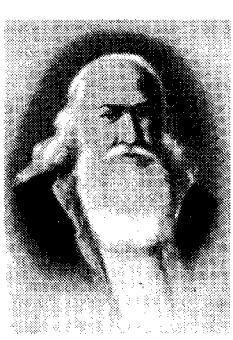

publicat, în 1829, traducerea operei filozofului german J. G. Heineccius „Filozofia cuvântului și a năravurilor...", prin care a contribuit la fixarea terminologiei filozofice românești. Lucrări și manuale de catehism.

POTECĂ (< bg.) s. f. Drum foarte îngust folosit numai pentru mersul pe jos (**p.** de picior) sau călare, la țară, la munte, în pădure etc.; cărare; *p. ext.* cale, drum. ✧ *Poteci de vite* = poteci orientate aproximativ paralel, pe direcția curbelor de nivel, ce apar ca urmare a dispersării vitelor pe pășune, ducând la degradarea versanților.

POTELU, lac de luncă (72 km^2), situat pe stg. văii Dunării, în perimetrul satului Potelu, com. Ianca, jud. Olt, desecat la sfârșitul anilor '60 ai sec. 20 pentru ca terenul pe care îl ocupa să fie inclus în circuitul agricol. În timpul existenței sale a jucat rol de regularizare a viiturilor Dunării.

POTEMKIN [patjomkin], **Grigori Aleksandrovici, prinț de Taurida** (1739–1791), general-feldmareșal, om de stat, diplomat și militar rus. Favorit și consilier al împărătesei Ekaterina a II-a. S-a remarcat în timpul Războiului Ruso-Turc (1768–1774). Numit guvernator general al Noii Rusii (1776), a realizat (1783) unirea Crimeii cu Rusia. Feldmareșal (după 1784), a devenit comandant suprem al armatei ruse în războiul împotriva Imp. Otoman (1787–1791). A introdus reforme în armată și a inițiat construirea portului Sevastopol.

POTEMKIN („Prințul ~ de Taurida"), crucișător din flota rusă a Mării Negre, pe care a avut loc, între 14 și 24 iun. 1905, o revoltă a marinarilor. Lipsit de rezerve de cărbune, alimente și apă, **P.** s-a predat autorităților române în portul Constanța, marinarii intrând în România ca emigranți politici, iar vasul fiind restituit autorităților rusești. Răscoala de pe **P.** a fost prima manifestare revoluționară de masă din armata rusă. Ecranizat într-un film de excepție („Crucișătorul Potemkin") de Eisenstein.

Grigori Aleksandrovici Potemkin

POTENT, -Ă (< lat., it.) adj. (Livr.) Puternic; în putere, capabil să acționeze.

POTENTAT (< fr., lat., germ.) s. m. Suveran absolut, autocrat, despot; *p. ext.* om puternic și influent (prin poziția sa socială și politică).

POTENȚA (< *potență*) vb. I tranz. și refl. A (se) intensifica, a (se) întări; a (se) accentua.

POTENȚĂ (< lat., it.) s. f. Forță, tărie, putere. ✦ P. ext. Posibilitate (de dezvoltare). ✦ Virilitate.

POTENȚIAL, -Ă (< fr.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** (Și adv.) Care există ca posibilitate, care reprezintă sau exprimă o posibilitate de manifestare; virtual. ✧ *Energie p.* = (în raport cu un nivel de referință) energia pe care un corp o poate dezvolta prin mișcarea sa liberă din poziția în care se află până la nivelul de referință. **2.** (Gram.; despre moduri, propoziții) Care prezintă o acțiune ca posibilă, fără a preciza dacă se realizează; care exprimă o posibilitate. **II.** S. n. **1.** Funcție asociată unui câmp fizic, dependentă de coordonatele de poziție, care poate avea caracter scalar *(p. scalar)* sau vectorial *(p. vector)* și care servește la obținerea, prin derivare, a intensității câmpului respectiv. ✦ Mărime fizică reprezentată de un **p.** scalar sau de un **p.** vectorial (ex. **p.** electric); *p. ext.* diferența dintre valorile acestei mărimi în două puncte ale câmpului. ✧ *P. termodinamic* = funcție caracteristică unui sistem fizic, dependentă de mărimile de stare ale acestuia (temperatură, presiune etc.), care ia valori minime în stările de echilibru ale sistemului (ex. energia liberă, entalpia liberă etc.). *P. redox* (notat Eh) = măsură a capacității de oxidare sau de reducere a mediilor apoase față de elementele cu care vin în contact. Se exprimă în volți față de hidrogen. Mediile oxidante au Eh > 0, iar cele reducătoare au Eh < 0. Procesele de oxidare au loc la suprafața uscatului, iar cele de reducere sub nivelul hidrostatic. **2.** Capacitate de muncă, de producție, de acțiune etc. ✧ *P. economic* = totalitatea resurselor materiale, umane, științifice, tehnologice etc. de care dispune o țară la un moment dat. *P. turistic* = totalitatea elementelor naturale, istorice, culturale, etnografice etc., care pot prezenta interes din punct de vedere turistic.

POTENȚIALITATE (< fr.) s. f. Însușirea, calitatea a ceea ce este potențial **(1).** ✦ În prezent, capacitatea de ordin secund a unui obiect sau a unei persoane de a dobândi, dezvolta sau recupera capacitatea de ordin prim; astfel, copilul nou-născut are o **p.** de a vorbi o limbă oarecare, ceea ce înseamnă că are capacitatea, absentă, de exemplu, la puiul de cimpanzeu, de a dobândi abilitatea de a vorbi acea limbă, realizarea acestei **p.** constituind dobândirea capacității de prim ordin.

POTENȚIOMETRIE (< fr.) s. f. Electrometrie.

POTENȚIOMETRU (< fr.) s. n. **1.** Montaj utilizat pentru divizarea tensiunii electrice. ✦ Rezistor variabil, înzestrat cu un cursor și montat ca **p. (1). 2.** Aparat pentru măsurarea tensiunii electromotoare a pilelor galvanice prin metoda compensației.

POTENZA, oraș în S Italiei, pe râul Basento, la 135 km SE de Napoli, centru ad-tiv al reg. Basilicata; 69,06 mii loc. (2001). Nod de c.f. Centru comercial; piață agricolă (cereale, animale, legume și fructe). Ind. mat. de constr., de prelucr. a lemnului și a maselor plastice, alim. Muzeu arheologic. Dom (sec. 12–18), bisericile San Francesco (sec. 13) și San Michele (sec. 11–12). Așezarea a fost întemeiată de romani în sec. 2 î.Hr.; distrus de goți în 402, cucerit de longobarzi și inclus în ducatul de Benevent (sec. 6), iar apoi în principatul Salerno. Primul oraș din S Italiei care s-a alăturat lui Garibaldi (1860). În Antichitate s-a numit *Potentia.*

POTERAȘ (< *poteră*) s. m. (Înv.) Om înarmat care făcea parte dintr-o *poteră.*

POTERĂ (< bg., scr.) s. f. (La sfârșitul Evului Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Denumire dată unui detașament de oameni înarmați (în special *arnăuți*), însărcinat de domnie cu urmărirea și cu prinderea răufăcătorilor.

POTEZ, Henry (1891–1981), inginer și constructor de avioane francez. Asociat al lui *M. Dassault* (1916), a creat o societate proprie (1919) de aeroplane, unde s-au realizat peste 7 000 de aparate, atât de vânătoare cât și civile.

POTGIETER [pothi:ter], **Everhardus Johannes** (1808–1875), scriitor olandez. Unul dintre fondatorii (1837) revistei „Ghid". Proză în care a încercat să redea, într-o prezentare idealizată, strălucirea pierdută a sec. 17 din țara sa („Jan, Jannetje și fiul lor cel mic",

„Jan poltronul", „Pe drum sub ploaie"). Versuri de un excesiv academism (poemul „Florence").

POTI, oraș în NV Georgiei, port de pescuit la Marea Neagră, la gura de vărsare a râului Rioni; 47,1 mii loc. (2002). Prelucr. peștelui. Constr. de nave de dragare. Construit pe locul vechii colonii grecești *Phasis* s-a dezvoltat după 1880, când s-a construit un port artificial și o cale ferată transcaucaziană.

POTICA (în mitologia romană), zeiță a băuturii. Patrona orice fel de băutură alcoolică, întăritoare, vindecătoare sau magică.

POTICNI (< sl.) vb. IV refl. **1.** A se izbi cu piciorul de ceva, pierzându-și echilibrul; a se împiedica. ✦ A cădea. **2.** Fig. A ezita, a șovăi în fața unei situații; a nu izbuti în desfășurarea unei acțiuni; a da greș. ✦ A pronunța cu greutate cuvintele, a vorbi cu întreruperi, cu greutate.

POTIR (< sl.) s. n. **1.** Cupă de metal (prețios) cu gura largă (și marginile răsfrânte). **2.** Vas liturgic din metal de forma unui pahar sau a unei cupe cu picior; caliciu **(3).** În el preotul sfințește vinul amestecat cu apă în timpul liturghiei și îl păstrează pentru împărtășanie; simbolizează paharul de la Cina cea de Taină. **3.** Parte a unei flori gamopetale alcătuită din caliciu și corolă; floare în formă de **p.(1).**

POTLOG (< bg., scr.) s. n. (Înv.) Bucată de piele cu care se cârpește, se peticește încălțămintea.

POTLOGAR (< *potlog*) s. m. **1.** (Înv.) Cizmar; cârpaci. **2.** (Fam.) Borfaș, escroc, șarlatan.

POTLOGĂRIE (< *potlogar*) s. f. Pungășie, hoție, escrocherie.

Potir (1.) brâncovenesc

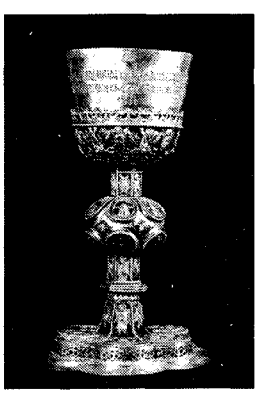

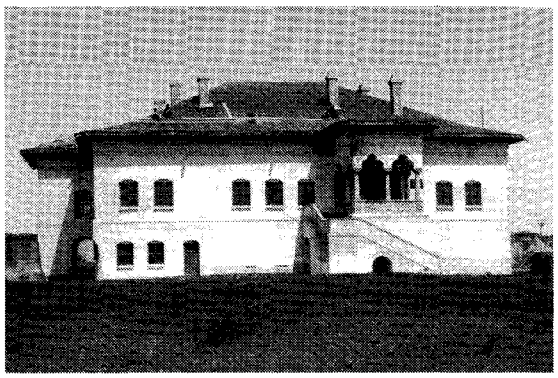

Potlogi. Palatul

POTLOGI, com. în jud. Dâmbovița, situată în câmpia Titu, pe stg. văii Argeșului și pe râul Potopu; 8 120 loc. (2003). Expl. de petrol. În satul **P.** se află un palat construit de Constantin Brâncoveanu, în anii 1698–1699, pentru fiul său Constantin. În cadrul incintei fortificate a palatului există biserica Sf. Dumitru (1683) și o cuhnie. În satul Pitaru se află casa natală a pictorului Nicolae Grigorescu, statuia acestuia, precum și două biserici cu același hram — Adormirea Maicii Domnului, una construită în anii 1727–1730 și cealaltă în 1783, iar în satul Românești există biserica Sf. Nicolae (1878–1880).

POTNOG (< bg.) s. m. (Mai ales la pl.) Pedală la războiul de țesut; tălpigă.

POTOCKI [potǫtski], familie de magnați polonezi. Mai importanți: **1. Ștefan P.,** ginerele lui Ieremia Movilă. A ajutat pe fiul acestuia, Constantin, să reia domnia, dar a fost înfrânt de domnul Moldovei, Șefan Tomșa, la Cornul lui Sas (1612). **2. Ignacy P.** (1750–1809), mareșal de Lituania, autor al Constituției din 3 mai 1791, membru al guvernului constituit de Tadeusz Kościuszko (1794). **3. Stanisław Kostka P.** (1752–1821), frate cu **P.(2).** Fondator al Univ. din Varșovia (1816) și organizator al învățământului primar și secundar. **4. Jan. P.** (1761–1815), istoric, arheolog și scriitor de expresie franceză. Studii asupra originii civilizațiilor slave. Autor al romanului fantastic „Manuscrisul găsit la Saragosa", comparabil cu „O mie și una de nopți". Lucrări: „Studiu asupra istoriei universale și cercetări asupra Sarmației", „Fragmente istorice și geografice asupra Sciției".

POTOLI (< bg., scr.) vb. IV tranz. și refl. A (se) liniști, a (se) calma, a (se) domoli, a (se) tempera. ✦ Tranz. A face să înceteze, a pune capăt, a înăbuși.

POTOLIT, -Ă (< *potoli*) adj. **1.** (Despre oameni) Liniștit, calmat, lipsit de agitație. ✦ (Despre elemente ale naturii) Care și-a pierdut din intensitate, din tărie, din forță. ✦ (Despre ape) Fără valuri. ✦ (Despre sunete, zgomote) Cu intensitate scăzută; molcom, stins. ✦ (Despre mers) Domol, încet. **2.** (Despre foc) Mocnit, pe punctul de a se stinge. ✦ (Despre lumină) Lipsit de strălucire; palid, difuz.

POTOMAC [pətǫumək], fluviu în E S.U.A.; 462 km. Izv. din Alegani prin intermediul a două râuri (North Branch, 175 km, și South Branch, 225 km) care confluează la 24 km SE de Cumberland, străbate câmpia litorală atlantică și se varsă în G. Chesapeake al Oc. Atlantic, printr-un lung estuar. Trece prin Washington. Navigabil în cursul inferior pe 200 km până la Washington. Afl. pr.: Shenandoah, Monocacy, Anacostia. În timpul războiului civil, **P.** a reprezentat linia de demarcație între Statele Uniunii și Confederația Sudului. De-a lungul lui se găsesc numeroase monumente care celebrează aceste evenimente (mausoleele președinților Jefferson și Lincoln, Cimitirul național Arlington).

POTOMANIE (< engl.) s. f. Obișnuința de a bea cantități excesive de lichid.

POTOP (< sl.) s. n. **1.** (În „Biblie") Revărsare uriașă de ape care a devastat Pământul timp de 150 de zile, în care au pierit toate viețuitoarele, în afară de cele aflate în arca lui Noe. Este considerat ca o prefigurare a mântuirii prin taina botezului. **2.** Ploaie torențială; revărsare de ape; diluviu. **3.** Fig. Cantitate mare; mulțime imensă. ✦ Prăpăd, urgie, nenorocire.

POTOPI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A îneca, a inunda. ✦ Fig. A cuprinde, a copleși. **2.** A prăpădi, a nimici, a distruge.

POTOPUL v. **Sabar.**

POTOSÍ, oraș în SV Boliviei, situat pe platoul andin, la poalele masivului Cérro de Potosí (Cordillera Central), la 4 179 m alt., la 80 km S de Sucre; 132,9 mii loc. (2001). Aeroport. Expl. de min. complexe (plumb, zinc), de cupru și argint (cel mai mare centru de pe glob de exploatare a argintului, timp de 200 de ani; minele fac parte, din 1987, din patrimoniul cultural universal). Ind. metalurgiei neferoaselor, electrotehnică (echipamente electrice), a încălțămintei, mobilei și alim. (băuturi, panificație). Universitate (1892). Biserici și edificii în stil baroc. Fundat (1545) după descoperirea zăcămintelor de argint, exploatate intens de spanioli.

POTOU (< fr.) s. n. Linia de plecare și de sosire la alergările de cai.

POTPURIU (< fr.) s. n. (MUZ.) Suită de fragmente cu caracter asemănător, din opere, operete etc., sau de melodii ori cântece grupate fără o legătură strânsă între ele. ✦ Fig. Amestecătură, învălmășeală.

POTRA, Dan (n. 1970, București), gimnast român. Primul sportiv român care a devenit campion european la proba de individual-compus (Patras, 2002).

POTRA, Florian (1925–1997, n. Timișoara), critic, istoric și teoretician român de film. Prof. univ. la București. Personalitate de relief a cinematografiei românești. Studii dedicate celei de-a șaptea arte („Experiență și speranță. Ecou românesc", „O voce din off", „Voci și vocații cinematografice", „Profesiunea: film", „Aurul filmului"); traduceri.

POTRA, George (1907–1990, n. Săcuieu, jud. Cluj), istoric român. Studii privind istoria orașelor (în special, București), târgurilor și hanurilor, percepțiile călătorilor străini despre Țările Române, precum și viața și activitatea unor personalități politice și culturale:

George Potra

Avers

Revers

Potronic

„Hanurile bucureștene", „Petrache Poenaru (1799–1875), ctitor al învățământului în țara noastră", „I. Heliade-Rădulescu. Scrisori și acte", „Documente privitoare la istoria orașului București", „Din Bucureștii de ieri", „Bucureștii văzuți de călători străini (secolele XVI–XIX)". Alte opere: „Contribuții la istoricul țiganilor din România".

POTRICALĂ (< rus.) s. f. Unealtă de oțel cu vârf ascuțit, cu care se fac găuri la curele, la opinci sau în urechile oilor (pentru a putea fi recunoscute); preducea. ✦ Gaură mică sau crestătură efectuată cu această unealtă.

POTRIVĂ (< bg.) s. f. Persoană sau obiect care se potrivește cu altă persoană sau cu alt obiect; pereche, seamăn. ✧ Loc. adv. și adj. *Pe* (sau *de*) *potriva* = asemenea, egal, pe măsura... *Din potrivă* = din partea opusă.

POTRIVEALĂ (< *potrivi*) s. f. **1.** Potrivire; asemănare; acord, concordanță. ✦ Coincidență; nimereală. **2.** Ajustare, organizare, punere la punct. ✦ (POLIGR.) Operație premergătoare tiparului prin care forma de tipar este reglată și rectificată, astfel încât să asigure un tipar uniform pe întreaga suprafață.

POTRIVI (< *potrivă*) vb. IV **1.** Refl. și tranz. A avea sau a face să aibă însușiri comune; a fi sau a pune pe același plan; a (se) asemui; a (se) compara. **2.** Tranz. A așeza la locul potrivit; a aranja într-un anumit fel considerat potrivit. **3.** Tranz. A adapta, a da după... ✦ A doza după gust. **4.** Tranz. A aranja întocmai, a ticlui. **5.** Refl. și tranz. A fi sau a face pe măsură, a veni sau a face să vină bine. ✦ Refl. A fi în concordanță, a se armoniza. ✧ Expr. *A se potrivi ca nuca-n perete* = a fi nepotrivit, deplasat. **6.** Intranz. A chibzui, a socoti. **7.** Refl. A se pune la mintea cuiva, a-i da ascultare.

POTRIVIRE (< *potrivi*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) potrivi. **2.** (TEHN.) Fixarea unei scule sau a unui dispozitiv de lucru față de obiectul de prelucrat, cu respectarea reglării impuse de prelucrarea urmărită.

POTRIVIT, -Ă (< *potrivi*) adj. **1.** Care se aseamănă, are însușiri comune cu altul. **2.** Corespunzător, indicat, adecvat. ✧ *Potrivit (cu)* = în conformitate cu..., în concordanță cu..., în raport cu... ✦ Bine ales, nimerit. **3.** Așezat, aranjat, întocmit. 4. De mijloc, mijlociu; moderat, temperat.

POTRIVNIC, -Ă (< sl.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană, colectivitate etc. care manifestă împotrivire, ură, dușmănie, adversitate față de cineva sau ceva; persoană, colectivitate, stat etc. care se află în stare de război cu cineva. **2.** Adj. Dușmănos, ostil; nefavorabil. ✦ (Despre vreme) Neprielnică, nefavorabilă. ✦ **3.** Adj. Opus, contrar.

POTRIVNICIE (< *potrivnic*) s. f. Împrejurare potrivnică, opoziție; piedică, obstacol.

POTROC (POTROACĂ s.f.) (< ucr.) s. n. Ciorbă preparată din măruntaie de pasăre, acrită cu borș sau zeamă de varză; (la pl.) măruntaie de pasăre din care se prepară această ciorbă. ✦ (Adjectival) Foarte acru sau foarte sărat.

POTRONIC (< pol.) s. m. Monedă poloneză de argint, care a circulat și în Țările Române în sec. 17–18, mai ales în Moldova.

POTSDAM, oraș în NE Germaniei, centru ad-tiv al landului Brandenburg, situat pe râul Havel, la 27 km SV de Berlin; 130,4 mii loc. (2002). Port fluvial. Ind. constr. de mașini (locomotive, reparații de nave fluviale), electrotehnică (echipament electric), chimică (filme fotografice, medicamente), instrumentelor de precizie, textilă și alim. Muzee; parcuri. Studiourile cinematografice „Defa". Centru turistic. Vechea reșed. a regilor Prusiei. Castel (sec. 17), refăcut

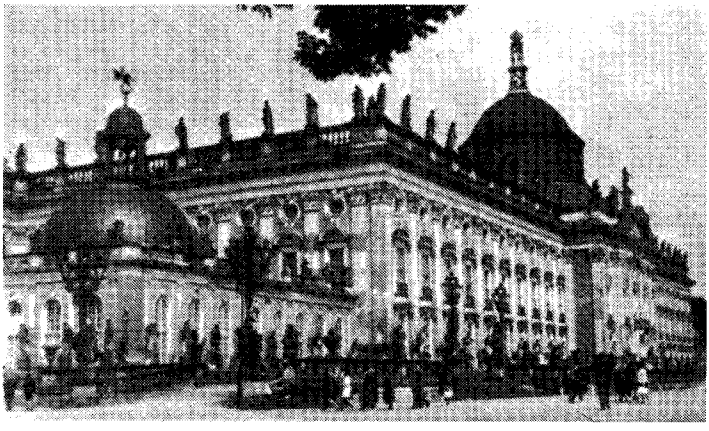

Potsdam. Noul Palat

în stil neoclasic în sec. 18; parcul și castelul Sans-Souci (1745– 1748), în stil rococo german, reședință favorită a lui Frederic II; Neue Kammern (1747); Bildergalerie (Galeria de Artă, 1755–1763); Neues Palast (Noul Palat, 1763–1769); Poarta Brandenburg (1770); Nikolaikirche (1830–1837); Primăria (sec. 18). Menționat documentar în 993 ca două mici așezări pescărești slave, numite *Pots* și *Dubis,* iar apoi, într-un hrisov din 1317, ca o singură localitate cu numele *Potzdamp.* Oraș (din sec. 14), a devenit reședința de vară a Hohenzollernilor. Reședința principilor-electori de Brandenburg (în din 1640). A fost distrus aproape în întregime în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și refăcut ulterior. — **Conferința de la ~** s-a desfășurat în palatul Cecilienhof, între 17 iul. și 2 aug. 1945, cu participarea șefilor de state (nu au participat M.I. Kalinin și regele George VI) și guverne (H. Truman, I.V. Stalin, W. Churchill – înlocuit de C. Atlee) și a miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, care au luat hotărâri cu privire la reglementarea situației postbelice în Europa (în special statutul și frontierele Germaniei și Austriei, precum și reparațiile, planurile politice și teritoriale pentru Europa de Est, continuarea războiului cu Japonia).

POTT [pot], **Percivall** (1714–1788), chirurg englez. A descoperit (1779) și a descris tuberculoza vertebrală, boală care-i poartă numele *(morbul lui P.).*

POTTER [pǫtə], **Beatrix (Helen)** (1866–1943), scriitoare engleză și ilustratoare de cărți pentru copii. Gravuri și desene alcătuind un univers miniatural, în cărțile de format mic, în care povestește aventurile iepurilor Peter Rabbit sau Benjamin Bunny, ale rățoiului Jemima Puddle Duck ș.a. („Povestea lui Peter Rabbit", „Benjamin Bunny").

POTTER [pǫtə], **Paulus** (1625–1654), pictor și gravor olandez. Interpret expresiv al naturii, cu jocuri de lumini și umbre, excelent pictor animalier („Taurul tânăr", „Vaca în oglinda apei", „Curtea animalelor pronunțând sentința împotriva vânătorului", „Călăreții în fața hanului", „Calul alb").

POTTER [pątər], **Van Rensselaer** (1911–2001), biochimist și oncolog american. A descoperit metode noi de cercetare în biochimie și le-a aplicat în cercetările sale asupra naturii cancerului.

POTTIER [potię], **Edmond** (1855–1934), arheolog francez. Conservator al Muzeului Luvru (1880–1925). Cercetări arheologice în necropola Myrina din Asia Mică (1877–1880). Cercetări asupra ceramicii grecești. Inițiatorul monumentalei lucrări „Corpus vasorum antiquorum", publicată sub auspiciile Uniunii Academice Internaționale. M. de onoare al Acad. Române (1926).

POTTIER [potię], **Eugène** (1816–1887), poet francez. Participant la evenimentele revoluționare ale Comunei din Paris. Autorul textului „Internaționalei" (1871). Versuri mobilizatoare („Cântece revoluționare", „Teroarea albă", „Răzvrătitul").

POTURI (< tc.) s. n. Pantaloni largi în partea de sus și strânși pe picior, ornamentați cu găitane, purtați odinioară de către arnăuți și haiduci, dar și astăzi de țărani în unele regiuni din sudul României. ✦ Pantaloni țărănești confecționați din piele tăbăcită de oaie sau de miel.

POȚIUNE (< fr., lat.) s. f. Denumire generală pentru medicamentele lichide care se iau în doze mici, pe cale bucală (ex. **p.** calmantă).

POUILLET [puję], **Claude Servais Mathias** (1790–1868), fizician francez. Prof. la Sorbona. A inventat busola tangentelor, primul tip de galvanometru absolut și un pirometru magnetic pentru bazele temperaturilor. Studii asupra curentului electric și a compresibilității gazelor.

POULENC [pulęk], **Francis** (1899–1963), compozitor francez. Membru al Grupului celor șase, reunit în jurul lui Cocteau. Influențe ale lui E. Satie, G. Auric, E. Chabrier. Calități specifice muzicienilor francezi: claritate, simț al măsurii, senzualitate, umor etc. Simț înnăscut al melodiei. Carieră structurată în jurul muzicii vocale și dramatice, îmbinând inspirația profană și religioasă („Stabat mater", „Gloria"). Gust de un eclectism natural. Lucrări simfonice și lirice („Dialogurile carmelitelor", „Vocea umană"), balete („Căprioarele"), concerte, muzică pentru pian, melodii.

POULET [puię], **Georges** (1902–1991), critic literar belgian de expresie franceză. Prof. univ. la Edinburgh, Baltimore, Zürich, Nisa. Reprezentant al „noii critici", a fost partizanul identificării criticului cu modul de a fi și a simți al autorului, axată pe reconstituirea timpului și spațiului, temă specifică istoriei ideilor („Studii asupra timpului uman", „Măsura clipei", „Metamorfozele cercului", „Spațiul proustian", „Conștiința critică", „Judecata nedecisă").

POULSEN, Valdemar (1869–1942), inginer danez. A contribuit la apariția și dezvoltarea cinematografului vorbit, fiind primul care a înregistrat cuvântul pe fir magnetic (1898).

POUND [paund] (cuv. engl.) subst. Unitate de măsură pentru greutăți de 0,4536 kg, folosită, în special în țările

Francis Poulenc

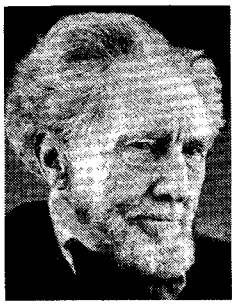

Ezra Pound

anglo-saxone. În România a fost folosită în trecut denumirea de *pfund* sau *funt*.

POUND [paund], **Ezra Weston Loomis** (1885–1972), poet și eseist american. Admirator al lui Mussolini; activitate profascistă în Italia, pentru care a fost condamnat (1945) și deținut într-un lagăr de concentrare lângă Pisa; dus apoi în S.U.A. a fost internat într-un spital de boli psihiatrice până în 1958, când s-a întors în Italia. Lirica sa, imagistică și avangardistă, este de o surprinzătoare inventivitate, înglobând în fluxul poetic aforisme și citate în limbi străine. Intenția sa, pornind de la refuzul unei lumi și al unei limbi în disoluție, a fost de a compune o operă epică al cărei subiect să fie istoria conștiinței omului modern, tratând lumea contemporană ca infern, prin reconstituirea universului dantesc („Cantos"). Alte opere: „Cathay", „Hugh Selwyn Mauberley"). Eseuri („Spiritul romanesc", „Cum să citim", „Ghidul culturii").

POUND [paund], **Sir Dudley** (1877–1943), amiral britanic. Șef al Biroului de operațiuni al Amiralității (1917– 1918) și al Statului Major al Marinei (din 1939). Unul dintre principalii colaboratori ai lui Churchill.

POUND [paund], **Robert Vivian** (n. 1919), fizician american de origine canadiană. Contribuții la inventarea rezonanței magnetice nucleare (R.M.N., 1946); a realizat (1960), împreună cu G. Rebka, prima experiență terestră de verificare a relativității generale.

POURBUS [pu:rbüs] **(PORBUS)** [porbüs], familie de pictori flamanzi din sec. 16 și 17: **1. Pieter P.** (c. 1523–1584). Influențat de manierismul italian, a executat numeroase portrete, precum și ample compoziții („Portretul unei femei tinere", „Judecata de Apoi"). **2. Frans P.,** zis *P. cel Bătrân* (1545–1581). Fiul lui **P. (1).** În opera sa a îmbinat realismul flamand cu eleganța școli italiene („Botezul lui Hristos", „Circumciziunea"). Reprezentat în Muzeul Brukenthal. **3. Frans P.,** zis *P. cel Tânăr* (1569–1622). Fiul lui **P. (2).** Portretist (portretul lui Henric IV, al Mariei de Medici și al Isabelei de Franța). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

POUSSEUR [pusör], **Henri** (n. 1929), compozitor belgian. Activitate pedagogică (director al Conservatorului din Liège) și la diverse studiouri de muzică electronică. Înființează studioul de muzică electronică din Bruxelles (1958), Centrul de cercetări muzicale din Valonia (1970). Interesat de materialul extramuzical, de aleatorism și de multimedia („Trois Visages de Liège", „Votre Faust"). Numeroase scrieri („Stravinski după Webern după Stravinski", „Muzică, semantică, societate").

POUSSIN [pusẽ], **Nicolas** (1594–1665), pictor clasicist francez. Stabilit la Roma (1624). Compozițiile și peisajele sale cu figuri inspirate din „Biblie" sau din mitologie, construite solid, în planuri ritmate de umbră și lumină, sunt expresia unei arte a echilibrului și a seninătății meditative („Moartea lui Germanicus", „Păstorii din Arcadia", „Răpirea Sabinelor", „Orfeu și Euridice", „Imperiul Florei", „Echo și Narcis", „Sfânta familie", „Cele patru anotimpuri", seria „Sacramentelor"). Opera sa a avut o mare influență asupra lui J.-L. David, J.-A.-D. Ingres și P. Cézanne. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

POVARĂ (cf. sl. *poduvora* „targă") s. f. **1.** Sarcină, încărcătură; greutate mare pe care trebuie să o transporte cineva. **2.** Suferință, chin. **3.** Îndatorire. ✦ Suferință morală, apăsare sufletească. **4.** Veche unitate de măsură pentru greutăți, valorând c. 100–125 de ocale.

POVARNĂ (< bg.) s. f. (Reg.) Instalație rudimentară pentru fabricat rachiu sau spirt; velniță.

Nicolas Poussin

POVAȚĂ (cf. pol. *powodca* „conducător") s. f. Sfat, îndrumare. ✦ Exemplu, model. ✦ Călăuză, ghid.

POVĂȚUI (< *povață*) vb. IV tranz. A îndruma, a sfătui, a da povețe. ✦ A conduce, a călăuzi.

POVĂȚUITOR, -OARE (< *povățui*) s. m. și f. Sfătuitor, sfetnic. ✦ Călăuză, îndrumător.

POVÂRNI (< bg., scr.) vb. IV refl. A se înclina, a se apleca într-o parte. ✦ (Despre terenuri, drumuri) A coborî în pantă. ✦ (Despre oameni) A se gârbovi.

POVÂRNIȘ (< *povârni*) s. n. Versant al unui deal, al unui munte; pantă abruptă, coastă; pripor. ✧ *P. continental* = porțiune de legătură între platforma continentală și fundul bazinelor oceanice. Poate coborî de la c. 200 m sub nivelul mării până la 3–4 000 m. Sin. *taluz continental*.

POVEȘTE (< sl.) s. f. 1. Basm **(1).** ✧ Expr. *Ca în poveste* = frumos, minunat, miraculos. *Nici poveste* = nici vorbă, nici pomeneală. *A ajunge* (sau *a se face, a rămâne*) *de poveste* = a deveni renumit printr-o întâmplare, printr-o pățanie. *A sta* (sau *a se apuca*) *de povești* = a sta la taifas. ✦ Născocire. ✧ Loc. *A spune povești* = a minți. ✦ Himeră, iluzie. **2.** Relatarea faptelor, a întâmplărilor, a peripețiilor din viața cuiva; șir de întâmplări din viața cuiva. **3.** Fapt, eveniment.

POVESTI (< *poveste*) vb. IV **1.** Tranz. și intranz. A expune cu de-amănuntul întâmplări, povești etc.; a istorisi, a nara. **2.** Intranz. (Pop.) A sta de vorbă, a conversa. **3.** Tranz. (Înv. și reg.) A ponegri, a defăima, a bârfi.

POVESTIRE (< *povesti*) s. f. **1.** Faptul de a povesti; istorisire; expunere, relatare a unui fapt, a unui eveniment sau a unui șir de fapte sau evenimente (într-o desfășurare gradată). **2.** (LIT.) Specie epică de dimensiuni relativ reduse, în care, spre deosebire de nuvelă, narațiunea se centrează pe întâmplări (nu pe eroi), relatate, într-o pronunțată notă de oralitate, din perspectiva subiectivă a unui participant, martor sau mesager.

POVESTITOR, -OARE (< *povesti*) s. m. și f. Persoană care povestește sau care știe să povestească frumos, să spună povești; narator.

POWDER, râu în NNV S.U.A. (Wyoming și Montana), afl. al fl. Yellowstone lângă Terry; 777 km. Izv. de pe pantele S ale m-ților Bighorn și are o direcție de curgere generală către NE. Afl. pr.: Little Powder, Crazy Woman.

Cecil Frank Powell

POWELL [pọuel], **Anthony** (1905–2000), scriitor englez. Corespondent de război în ultimul conflict mondial. Proză cu trăsături comice şi moralizatoare oferind o incisivă imagine a societăţii contemporane, în continuă transformare („Oamenii după-amiezei", „Marele ciclu „Muzica timpului").

POWELL [pọuel], **Cecil Frank** (1903–1969), fizician britanic. Prof. univ. la Bristol. Împreună cu C. Lattese şi J. Occhialini a descoperit (1947) pionii încărcaţi electric. A utilizat emulsiile fotografice în cercetări de fizică nucleară, la studiul radiaţiei cosmice şi al particulelor elementare (mezonii π); a demonstrat (1949) existenţa sigură a kaonilor. Preşedintele Comitetului internaţional permanent Pugwash (1967–1969). Premiul Nobel pentru fizică (1950).

POWELL [pạuəl], **Dick** (1904–1963), actor, cântăreţ şi dansator american. Vedetă a marilor musicaluri create în anii '30 la studiourile Warner Bros („Strada 42", „Visul unei nopţi de vară", „Scandal în lumea bună", „Criminalul meu drag").

POWELL [pạuəl], **Earl,** zis **Bud** (pe numele adevărat *Earl Rudolph*) (1924–1966), pianist de jaz american. Cel mai important pianist al epocii *bop.* Influenţat de Earl Hines, Nat King Cole, Art Tatum. Între 1959 şi 1964 a trăit la Paris. Carieră de înregistrări 1944–1965. Creativitate, implicare emoţională, limbaj original, implicat în muzica experimentală. Discografie selectivă: „Echoes of Harlem", „Bud Powell Trio", „Our Man in Paris", „The Invisible Cage".

POWELL [pạuəl], **John Wesley** (1834–1902), geolog, etnolog şi lingvist american. Participant la numeroase expediţii în Colorado, Utah şi Arizona, a explorat 1 600 km din cursul fl. Colorado. A organizat şi condus (1881–1894) Serviciul geologic american; director (1879–1902) al Biroului de etnologie din Institutul Smithsonian. Autor (1891) al primei clasificări a limbilor indiene din America de Nord.

POWELL [pọuel], **Michael Latham** (1905–1990), regizor britanic de film. Împreună cu E. Pressburger a alcătuit un celebru cuplu regizoral, ce a constituit un reper de bază a epocii postbelice. Filme în care fantezia şi antirealul joacă un rol important, de un mare rafinament al formei („Drumul spre stele", „Pantofiorii roşii", „Povestirile lui Hoffman", „Lupta de pe râul Plate", „Vârsta înţelegerii").

POWELL [pọuel], **Robert** (n. 1944), actor britanic de film. Figură carismatică, creator al unor roluri de excepţie („Mahler", „Iisus din Nazareth", „Imperativ", „Sub semnul poruncii").

POWELL [pạuəl], **William** (1892–1984), actor american. Debut (1922) în filmul mut. Stilul de joc sobru, fotogenia, alura bărbătească elegantă vor fi valorificate abia în filmul sonor („Crepusculul gloriei", „Cazul criminal Benson", „Valetul domnişoarei", „Cum să te măriţi cu un milionar"). Protagonist absolut al seriei „Omul invizibil", în care se afirmă posibilităţile sale dramatice.

POWYS [pọuis], **John Cowper** (1872–1963), scriitor englez. Romane frescă, de inspiraţie mistică, în care reinterpretează teme ale mitologiei celtice („O romanţă a lui Glastonbury", „Extaz"). O „Autobiografie".

POYANG HU [pho-jaŋ hu], lac în SE Chinei; 2 779 km^2 (145 km lungime şi 32 km lăţime), al doilea lac ca mărime din China, după Lop Nur. În el se varsă râul Gan. Navigaţie şi pescuit.

POYNTING [pọintiŋ], **John Henry** (1852–1914), fizician britanic. Prof. univ. la Birmingham. Contribuţii în electromagnetism; a definit un vector care-i poartă numele şi a exprimat (1884) fluxul de energie într-un punct în funcţie de intensităţile câmpului electric şi magnetic *(teorema lui P.).* Cu ajutorul

Robert Powell

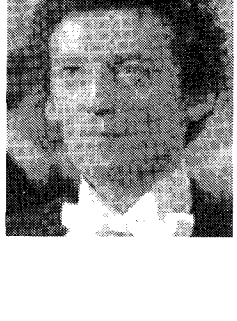

balanţei de torsiune a determinat (1894) acceleraţia gravitaţională.

POXVIRUSURI s. n. pl. Grup de virusuri care conţin ADN, producând leziuni ale pielii, tumori, variola ş.a.

POZA (< fr.) vb. I **1.** Intranz. A lua o anumită atitudine pentru a fi fotografiat, pictat etc. **2.** Intranz. (Peior.) A avea o atitudine prea studiată, afectată (pentru a face impresie, pentru a epata). **3.** Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) fotografia. **4.** Tranz. (TELEC.) A pune, a instala.

POŽAREVAC [poʒarevats], oraş în Serbia, la 56 km ESE de Belgrad, port pe Morava; 41,9 mii loc. (2002). Centru comercial. V. şi *Passarowitz.*

POZA RICA DE HIDALGO, oraş în E Mexicului central (Veracruz), pe Río Cazones, la NE de Ciudad de Mexico şi la 193 km S de Tampico, în apropierea coastei G. Mexic; 275 mii loc. (2000). Mare centru petrochimic (numeroase rafinării) în cel mai mare bazin petrolifer al ţării. Legat prin pipe-line de porturile Tuxpan şi Tecolutla.

POZĂ (< fr.) s. f. **1.** Atitudine, poziţie, ţinută pe care şi-o impune cineva (pentru a produce impresie). **2.** (Fam.) Fotografie. ✦ Ilustraţie. **3.** Poziţie specifică, favorabilă, expresivă, pe care o are modelul când pozează. **4.** (C.F.) *Poza căii* = caracteristică de construcţie a suprastructurii unei linii de cale ferată, în funcţie de tipul şinei, de lungimea panourilor, de felul şi de numărul de traverse ale unui panou, cu specificarea distanţelor dintre axele traverselor şi a lărgimii rostului de dilataţie la joante.

POZITIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj., s. n. **1.** Adj. (LOG. şi MAT.) Care afirmă sau acordă în loc să nege ori să refuze. **2.** (FILOZ.; în sens ontologic) Care subliniază aspectul real, dinamic sau determinant al existenţei. ✦ (În opoziţie cu *speculativ, himeric, imaginar, problematic, ideal, metafizic*) Care este real, obiect al experienţei, care nu priveşte cauzele prime sau natura ultimă a lucrurilor. ✧ *Filozofie p.* = cercetare având ca obiect sinteza datelor oferite de ştiinţele experimentale. **3.** Adj. (DR.) *Drept p.* = drept scris, totalitatea normelor juridice emanate de la organele statului. **4.** Adj. (Despre oameni) Precis, hotărât în afirmaţii, realist, cu spirit practic. **5.** Adj. (Despre numere sau despre mărimi scalare, ca temperatură, potenţial etc.) Mai mare decât zero. ✦ (Despre sarcina electrică) De acelaşi fel cu sarcina nucleelor atomice sau cu sarcina dobândită de un baston de ebonită prin frecare cu postav. ✦ (Despre electrozii sau despre

bornele receptoarelor electrice) Care se leagă la polul pozitiv al sursei. **6.** Adj., s. n. (Imagine fotografică) la care distribuția luminii și a umbrei este identică cu cea reală; poate fi alb-negru sau color. **7.** Adj. (LINGV.) *Grad p.* (și subst., n.) = formă a adjectivului sau a adverbului, cu ajutorul căreia se exprimă o însușire fără să intervină vreun raport de comparație.

POZITIVISM (< fr. {i}) s. n. **1.** (În general) Orice concepție care recunoaște științei monopolul cunoașterii despre Univers. **P.** este antimetafizic și antireligios. Termenul a fost introdus de Saint-Simon și popularizat de urmașul său A. Comte ✦ (În sens strict) Filozofia lui A. Comte, care susține că cea mai înaltă formă de cunoaștere este descrierea fenomenelor senzoriale. Acesta este stadiul „pozitiv" și a fost precedat în istoria științelor de stadiile „teologic" și „metafizic". Revoluția franceză a dus Franța, credea Comte, de la stadiul „teologic" la cel „metafizic"; pentru a trece la stadiul „științific" era nevoie de o „sociologie pozitivă". Comte a transformat, însă, **p.** într-o religie seculară a umanității. ✧ *P. logic* (cunoscut și ca *empirism logic*) = mișcare modernă în filozofie, care a încercat să introducă metodologia și precizia matematicii și a științelor naturii în domeniul filozofiei, ceea ce a marcat începutul orientării analitice în cercetarea filozofică. *P. l.* a reprezentat inițial poziția unui grup de filozofi și oameni de știință, devenit cunoscut ca *Cercul de la Viena,* și având drept principala sursă de inspirație scrierea lui L. Wittgenstein „Tractatus logico-filosoficus", unde se afirmă că obiectul filozofiei îl constituie clarificarea logică a gândirii, filozofia nefiind o teorie, ci o activitate. De aici, eforturile concertate ale pozitiviștilor logici de a clarifica limbajul științei, în sensul reducerii conținutului teoriilor științifice la adevăruri ale logicii și matematicii, coroborate cu enunțuri care se referă la experiența sensibilă. Cât despre propozițiile metafizicii, eticii și teologiei, acestea erau considerate ca lipsite de sens. Concepția Cercului de la Viena, susținută de grupurile asociate din Berlin, Lvov și Uppsala, a cunoscut o largă răspândire în Europa și Statele Unite, în general, accentul pus de aceasta pe funcția filozofiei ca analiză a limbajului făcând carieră în Occident. **2.** *P. juridic* = curent în știința dreptului care combătea orice tendință metafizică în drept, admițând numai existența dreptului pozitiv. **3.** *P. sociologic* = orientare din sociologia sec. 19–20, care preconiza elaborarea unei științe sociale „pozitive", după modelul științelor naturii și recurgea, în acest scop, la extrapolarea noțiunilor mecanicii, biologiei, psihologiei asupra societății, la un descriptivism empirist, încerca să reducă legile sociale la corelații formale, să înlocuiască explicațiile cauzale prin explicații funcționale, să identifice metodologia sociologică cu o tehnologie; totodată, însă, a subliniat necesitatea observației controlate, a standardizării și codificării informației, a utilizării unor procedee riguroase de analiză. **4.** Interes exagerat pentru problemele practice, materiale; tendință de a lua în considerare numai avantajele imediate.

POZITIVIST, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține pozitivismului **(1),** referitor la pozitivism **(1). 2.** S. m. și f. Adept al pozitivismului **(1).**

POZITRON (< fr., germ. {i}; {s} lat. *positivus* „pozitiv" + fr. [*élec]tron*) s. m. (FIZ.) Particulă elementară având aceeași masă și spin ca și electronul, dar sarcina pozitivă, antiparticula electronului; antielectron. A fost preconizat (1931) de P. Dirac și descoperit în razele cosmice de C. D. Anderson (1932).

POZITRONIU (< fr., engl. {i}) s. n. (FIZ.) Formație instabilă, alcătuită dintr-un electron și un pozitron, care formează un sistem similar cu atomul de hidrogen, în care pozitronul ține loc de proton, având o durată mai mică de 10^{-7} s; a fost descoperit în 1951.

POZIȚIE (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Fel, mod în care este așezat ceva sau cineva (în raport cu altceva sau altcineva); așezare; *p. ext.* loc, punct, regiune unde se găsește ceva. ✧ *P. geografică* = așezare geografică. ✦ (MUZ.) Loc al unei note pe portativ. ✦ (LINGV.) Locul pe care îl ocupă un sunet într-un cuvânt. **2.** (MILIT.) Porțiune de teren ocupată și amenajată de subunități pentru ducerea luptei de apărare sau pentru plecare la atac. ✦ *P. de tragere* = **a)** loc de unde execută tragerile o subunitate de infanterie sau de artilerie; **b)** felul cum este așezat trăgătorul în timpul tragerii *(p. culcat; p. în genunchi; p. în picioare).* **3.** Atitudine. ✧ Expr. *A lua poziție* = **a)** a se instala într-un loc considerat potrivit din punct de vedere strategic; **b)** a manifesta o atitudine (fermă, hotărâtă). *A sta* (sau *a rămâne, a se menține*) *pe poziție* = a-și menține părerile, hotărârile. *A se găsi pe poziții opuse* (sau *pe aceeași poziție*) = a fi de păreri contrare (sau de aceeași părere). ✦ Atitudine a corpului; ținută. **4.** Condiție în care se află cineva. **5.** Condiție, situație socială, stare, rang. **6.** Fig. Mod în care cineva reacționează, se comportă, își schimbă opinia etc. într-o anumită împrejurare. **7.** (TEHN.) *P. de lucru* = fiecare dintre pozițiile distincte la o mașină de lucru complexă, în care se efectuează o anumită operație.

POZIȚIONARE (< *poziție*) s. f. Așezare a unui obiect sau a unei scule într-o anumită poziție, direct sau prin intermediul unui sistem tehnic (ex. prinderea cuțitului de strung în portcuțit și așezarea lui în poziția potrivită pentru așchiere).

POZNAŃ, oraș în partea de V a Poloniei, centrul ad-tiv al voievodatului Wielkopolskie, situat pe râul Warta, la confl. cu Cybina, la 280 km V de Varșovia; 574,8 mii loc. (2000). Port fluvial. Aeroport. Nod de comunicații. Ind. metalurgică, constr. de mașini (vagoane de c.f., motoare Diesel, mașini-unelte, mașini agricole, aparate de măsură și de precizie), chimică

Poznań. Primăria

(cauciuc sintetic), de prelucr. a lemnului și a tutunului, poligrafică, textilă (țesături), a sticlăriei și alim. Piață agricolă (cereale, legume, animale ș.a.). Centru comercial (Târg internațional de mostre, anual din 1921). Universitate (1919). Academie de Literatură (1518). Institut Politehnic (1919); teatre de dramă și operă, muzee. Grădină zoologică. Monumente: Domul Sfinții Petru și Pavel (sec. 13–14, reconstruit după al Doilea Război Mondial), în stil gotic; Biserica Sf. Stanisław, în stilul baroc; Primărie în stil renascentist (sec. 16). Fundat în 800, a devenit capitala primului episcopat polonez întemeiat de cneazul Mieszko I (968). A aderat la *Hansă* (1253). Anexat de Prusia (1793) și supus unui puternic proces de germanizare (început din sec. 13), a fost restituit Poloniei (1919). Ocupat de germani în al Doilea Război Mondial. Muncitorii din **P.** au declanșat (iun. 1956) o puternică grevă, având și conotații politice, care a fost reprimată de armată (50 morți și peste 300 răniți). Denumirea germană: *Posen.*

POZNAȘ, -Ă (< *poznă*) adj. **1.** (Despre oameni; și subst.) Care face pozne, mucalit, glumeț, păcălici. ✦ Care provoacă hazul, hazos, nostim. **2.** (Rar) Curios, ciudat. ✦ Buclucaș.

POZNĂ s. f. **1.** Faptă sau vorbă care provoacă hazul; ghidușie; năzdrăvănie. ✦ Întâmplare interesantă; curiozitate, ciudățenie. **2.** Faptă, întâmplare regretabilă; neplăcere, necaz; bucluc, belea.

POZOLOGIE s. f. v. **posologie.**

POZZO [pottso], **Andrea** (1642–1709), pictor și arhitect italian. Activ în Italia, la Roma și în stăpânirile Habsburgilor. Autor de decoruri în *trompe-l'œil* („Gloria Sf. Ignațiu" la Biserica San Ignacio din Roma). Construcții în stil baroc (Biserica iezuită din Dubrovnik, Domul din Ljubljana, Biserica Universității din Viena, Biserica Sankt Martin din Bamberg). Un tratat de perspectivă care a influențat barocul german („Perspectiva pictorum et architectorum")

POZZO [pottso] **DI BORGO, Carlo Andrea, conte** (1764–1842), diplomat de origine corsicană. Secretar de stat în Corsica ocupată de englezi (1794–1796). Refugiat în Rusia, a devenit consilier al împăratului Aleksandru I și dușman înverșunat al lui Napoleon Bonaparte. Ambasador al Rusiei la Paris (1815–1834) și Londra (1834–1839). A participat la Congresul de la Viena (1814–1815) și la toate congresele Sfintei Alianțe.

Pr., simbol chimic pentru *praseodim.*

PRACTIC, -Ă (< lat., ngr., germ., fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Care se poate executa în mod concret, care se poate aplica. ✦ Necesar, util. ✦ Ușor de mânuit; comod; economicos. ✦ Ingenios, eficace. **2.** Adj. (Despre oameni) Care știe să se orienteze, să aplice cunoștințele la viața de toate zilele; *p. ext.* destoinic, îndemânatic. **3.** S. f. Acțiunea de a practica; *p. ext.* deprindere, obicei; verificare experimentală a unei teorii. **4.** S. f. Activitate a oamenilor de transformare nemijlocită, potrivit nevoilor lor, a unor lucruri în mod concret. ✧ Loc. adv. *În practică* = în mod efectiv, concret, în realitate. **5.** S. f. Metodă, procedeu aplicat și verificat efectiv; experiență. **6.** S. f. Exercitare a unei profesiuni. **7.** S. f. *P. judiciară* = ansamblul soluțiilor date de instanțele judecătorești în rezolvarea unor litigii concrete sau în munca de îndrumare a activității instanțelor judecătorești inferioare. **8.** S. f. Aplicare și verificare a cunoștințelor teoretice. ✦ Stagiu pe care îl face un student sau un elev al unei școli tehnice într-o întreprindere, instituție etc. sau pe teren. **9.** S. f. (Mai ales la pl.) Ceremonie specifică unui cult, unei credințe sau uzanțe.

PRACTICA (< *practică*, după fr. *pratiquer*) vb. I tranz. **1.** A executa o profesiune, o meserie, o artă etc.; a se ocupa cu... ✦ A pune în practică, a aplica. **2.** A respecta cu strictețe ceremoniile, cerințele unui cult.

PRACTICABIL, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** Care se poate pune în practică; realizabil; de care te poți folosi în mod practic. **2.** Pe unde se poate trece sau umbla fără dificultăți; accesibil. **3.** (Substantivat, n.) Element de decor, constând dintr-un podium mobil, folosit pentru a realiza pe scenă o diferență de nivel (ex. un balcon). ✦ (CINEMA., substantivat, n.) Platformă mobilă pe care sunt instalate camera de luat vederi și proiectoarele.

PRACTICANT, -Ă (< germ.) s. m. și f. Persoană care învață o meserie, care îndeplinește un stagiu de practică pentru a se pregăti într-un domeniu oarecare.

PRACTICIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care cunoaște mai ales partea practică a meseriei sau a specialității sale; profesionist cu practică și experiență îndelungată.

PRACTICISM (< rus., germ.) s. n. Simț, spirit practic. ✦ Preocupare exclusivă pentru problemele nemijlocit practice; desconsiderare a teoriei.

PRADĂ (lat. *praeda*) s. f. **1.** Acțiunea de a prăda; prădare, jefuire. **2.** Lucrurile însușite de cel care pradă. **3.** Persoană prinsă, răpită, ajunsă în puterea cuiva. ✧ Expr. *Pradă* (sau *prada*) *cuiva* = la discreția, în stăpânirea unei persoane sau a unui sentiment, a unei idei, a unei porniri. **4.** Vietate care servește ca hrană animalelor sălbatice carnivore. ✧ *Pasăre de p.* = pasăre răpitoare.

PRADIER [pradje], **Jean-Jacques** (1792–1852), sculptor francez. Stil neoclasic dublat de eleganță („Psiche", „Sapho"). Autorul celor „12 Victorii" ce înconjură sarcofagul lui Napoleon. Portrete în stil academic („Ludovic XVIII", „Carol X").

PRADES, localitate în S Franței, în Pirineii Orientali, cunoscută pentru festivalul muzical anual (inițiat de Pablo Casals).

PRADO, celebru muzeu național de pictură și sculptură din Madrid, fundat de regele Ferdinand VII de Bourbon; adăpostit într-o clădire construită între 1785 și 1819, în stil neoclasic, după proiectele arhitectului spaniol Juan de Villanueva, inaugurată în 1819, ca

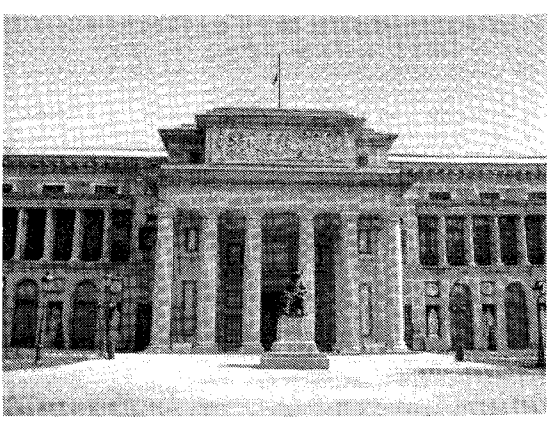

Muzeul Prado

Muzeu Regal de Pictură. La baza lui au stat colecţiile regale ale Habsburgilor şi Bourbonilor din Spania. În 1868, după exilul reginei Isabella II, a devenit Muzeul Naţional P. În 1872 a achiziţionat numeroase opere de artă ce aparţineau conventurilor şi mănăstirilor spaniole. Cuprinde peste 2 500 de tablouri: colecţii ale Şcolii spaniole — Velázquez, Goya, El Greco, J. de Ribera, F. de Zurbarán ş.a., ale şcolilor italiene, flamande ş.a. — Rubens, Van Dyck, Rafael, Veronese, Tiziano, Tintoretto, H. Bosch, A. Dürer ş.a. Una din anexele muzeului adăposteşte „Guernica" lui Picasso; mai cuprinde o colecţie de statui greco-romane.

PRADO, Pedro (1886–1952), scriitor chilian. Fondator al grupului literar „Los Diez", a avut o contribuţie fundamentală în dezvoltarea mişcării literare naţionale. Versuri intelectualiste de inspiraţie filozofico-religioasă („Drumul orelor", „Numai cu trandafiri"). Romane alegorico-fantastice („Alsino" — capodopera sa) impregnate de lirism.

PRADO, Perez (1916–1989), interpret şi compozitor cubanez de mambo. Cunoscut şi ca aranjor şi pianist. Stabilit în Mexic, apoi în S.U.A. Din colaborarea cu Beny More ia naştere un nou gen, mambo, combinaţie a ritmurilor cubaneze sincopate cu swing-ul jazistic („Qued rico el mambo", „Mambo nr. 5", „Mambo nr. 8"). Primul artist latino-american de mare succes în S.U.A.

PRADOS, Emilio (1899–1962), poet spaniol. Lirică cu adânci rezonanţe andaluze („Timp") descriind peisaje mediteraneene („Cântecele paznicului de far") ori nostalgia provocată de înfrângerea republicanilor din Războiul Civil, când a emigrat în Mexic („Moarte minimă", „Memoria uitării") sau agonia spirituală („Grădina zăvorâtă" — capodopera sa).

PRAESEPE, roi de stele din constelaţia Cancerul, care se vede cu ochiul liber sub forma unor mici nebulozităţi.

PRAETORIUS, Michael (1571–1621), compozitor, organist şi teoretician german. Spirit enciclopedic, a studiat muzica, filozofia şi teologia. Lucrări muzicale foarte numeroase, publicate aproape integral în timpul vieţii sale. Îmbogăţire adusă stilului muzical practicat în Germania centrală în epoca sa, realizând trecerea de la polifonia corală la muzica barocă. Şi-a influenţat epoca şi prin scrierile sale (tratatul de muzică „Syntagma musicum").

PRAF (< sl.) s. n. **1.** Material constituit din particule cu dimensiuni foarte mici (sub 20 μ), provenite din corpuri solide. Poate fi natural (rezultat prin acţiunea apei şi a vântului asupra solului, scoarţei terestre ori din erupţiile vulcanice) sau industrial (produs la fabricarea diverselor materiale). Sin. *pulbere, colb.* ✦ (În pedologie) Fracţiune granulometrică alcătuită din particule cu diametrul cuprins între 0,002 şi 0,02 mm. ✧ Expr. *A face* (pe cineva sau ceva) *praf* = **a)** a sfărâma în bucăţi; a distruge; **b)** (în privinţa unor bunuri materiale) a cheltui, a irosi; **c)** (fam.) a învinge într-o discuţie în contradictoriu, a anula complet argumentele adversarului; a epata, a impresiona puternic. *A (se) face praf şi pulbere* sau *a (se) preface în praf* = a (se) distruge complet, a nu mai rămâne nimic. *A se alege praful, a nu rămâne nici praf* = a fi complet distrus, nimicit; a fi ucis. *Praful de pe tobă* = (absolut) nimic. *A arunca praf în ochii cuiva* = a induce în eroare. **2.** Particule mici, solide, sub formă de pulbere, utilizate în diferite scopuri. ✧ *P. de puşcă* = pulbere neagră; *p. ext.* pulbere **(3).** *P. de copt* = pulbere care în contact cu umezeala sau căldura degajă dioxid de carbon; de obicei este realizată pe bază de carbonat de sodiu, difosfat disodic şi amidon. Este folosită în patiserie, pentru a face să crească aluatul. *Lapte praf* v. *lapte. P. de lipit* = material pulverulent folosit la lipituri şi la sudură, pentru a împiedica formarea oxizilor. *P. hidrofob* = material pulverulent, neinflamabil şi imputrescibil, obţinut din cenuşa de la termocentrale, cu mici adaosuri de păcură, folosit pentru hidroizolări. **3.** (Pop.) Medicament sub formă de pulbere.

PRAFTORIŢĂ (< *praftură*) s. f. Unealtă făcută dintr-un mănunchi de fire de păr, de fâşii sau de tei sau paie fixate pe un mâner, folosită pentru a scoate spuza din cuptorul de pâine, sau, în fierărie, pentru a stropi fierul prea încins; praftură.

PRAFTURĂ s. f. Praftoriţă. ✧ Expr. *A-i trage* (cuiva) *o p.* = a certa foarte tare pe cineva.

PRAG (< sl.) s. n. **1.** Partea de jos, orizontală, a unui toc de uşă sau piesă de lemn, de piatră etc., aşezată la uşă, de obicei mai ridicată decât suprafaţa de la intrare. ✦ Partea de sus a tocului uşii, situată între cele două părţi laterale. ✧ Expr. *A se lovi* (sau *a se izbi*) *cu capul de pragul de sus* = a se convinge de anumite lucruri prin proprie experienţă (dureroasă). **2.** Uşă, poartă; *p. ext.* casă, cămin. ✦ Locul din faţa uşii. **3.** Bucată din lemn de abanos sau de os de elefant pe care se sprijină coardele la unele instrumente muzicale. Se mai numeşte *prăguş.* **4.** Fig. Începutul unei situaţii noi, al unei perioade de timp determinate etc. ✦ Limită, hotar care desparte ceva de altceva în spaţiu sau în timp. **5.** (GEOGR.) *P. glaciar* = proeminenţă în profilul longitudinal al unei văi glaciare, care separă o treaptă glaciară superioară de o alta inferioară. *P. suboceanic* = treaptă mai înaltă pe fundul unui bazin oceanic sau marin, care separă două depresiuni oceanice (ex. p. Thomson desparte bazinul Mării Nordului de Oc. Atlantic). *P. fluviatil* = treaptă în albia râurilor generată de duritatea diferită a rocilor sau de mişcările tectonice; în general, la praguri adâncimea apei este mai redusă, iar viteza de curgere creşte. **6.** (FIZ.) Valoarea limită, minimă sau maximă a unei mărimi, caracteristică unui fenomen (sub care sau deasupra căreia fenomenul nu se poate produce). ✧ *P. fotoelectric* (al unei substanţe) = frecvenţa minimă a radiaţiei electromagnetice care poate provoca efectul fotoelectric. **7.** (FIZIOL.) Valoarea minimă a unui factor, necesară pentru a determina apariţia şi desfăşurarea unui fenomen fiziologic (ex. p. de excitaţie). ✧ (PSIHOL.) *P. senzorial absolut* sau *p. absolut al senzaţiei* = minimul de intensitate al unui stimul (de ex. al unui stimul luminos) la care este posibilă perceperea sa. În cazul stimulilor sonori este numit p. de audibilitate. *P. senzorial diferenţial* sau *p. diferenţial al senzaţiei* = minimul diferenţei perceptibile dintre două valori ale unui anumit fel de stimuli (ex. stimuli luminoşi, auditivi etc.). **8.** (EC.) *P. de rentabilitate* = cantitatea de produse sau cifra de afaceri la care încasările sunt egale cu cheltuielile totale (fixe şi variabile), deci profitul este zero. Numai peste acest prag se va realiza profit. **9.** *P. de sărăcie* = limită a veniturilor anuale pe membru de familie sub care o familie este considerată săracă. Există un *p. de sărăcie relativă,* sub care resursele familiei nu ajung pentru satisfacerea nevoilor acceptate ca normale în societatea respectivă şi un *p. de sărăcie absolută,* sub care resursele familiei nu ajung nici pentru satisfacerea nevoilor minime de trai în societatea respectivă.

PRAGA (PRAHA), capitala Cehiei, situată în NV ţării, în Pod. Boemiei, la 192–380 m alt., pe râul Vltava; 1,16 mii. loc. (2003). Pr. centru politic, economic, cultural-ştiinţific, financiar-bancar, comercial şi turistic al ţării. Important

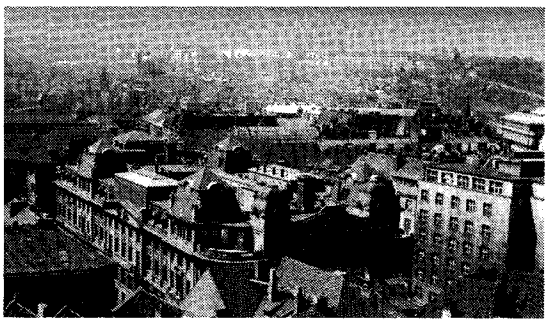

Praga. Vedere generală

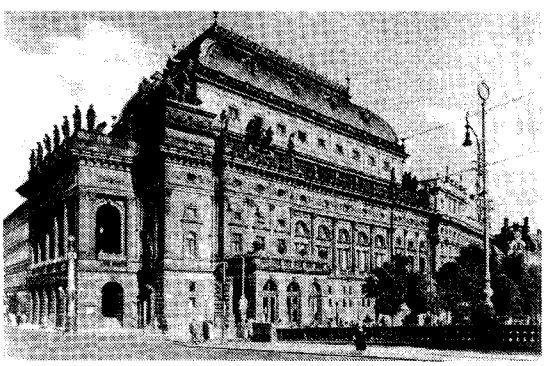

Praga. Teatrul Național

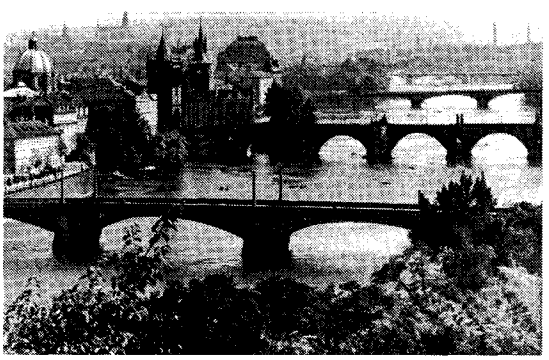

Praga. Poduri peste râul Vltava

nod internațional de comunicații (zece magistrale feroviare, șapte rutiere și aeroportul Ruzyně, modernizat în 1960). Ind. constr. de mașini (automobile, avioane, motociclete, mașini agricole, mașini-unelte, utilaj siderurgic, material feroviar, instrumente de precizie ș.a.), siderugică, chimică, electrotehnică (turbine, generatoare), electronică (uzinele „Tesla"), optică, a pielăriei și încălțămintei, mat. de constr., textilă, a confecțiilor, farmaceutică, alim. (preparate din carne și lapte, zahăr, bere, produse de panificație etc.) ș.a. Mari tipografii. Universitatea Carolina (1348, cea mai veche din Europa Centrală), Universitatea Tehnică (1707), Universitatea de Economie (1953), Academia de Artă (1799), Academia de Muzică (1811), Academia Cehă de Științe Agricole (1924), Academia Cehă de Științe (1952), 22 de mari biblioteci, 20 de muzee și galerii de artă, 26 de teatre (între care Teatrul Tyl, 1783, Teatrul Național, 1868, Teatrul Mozartian), studiorile cinematografice „Barrandov", două orchestre simfonice etc. Festivalul muzical „Primăvara la Praga". Monumente: c. 1 700 vestigii istorice și monumente arhitectonice, grupate cu precădere în orașul vechi (Staré Město), între care se remarcă complexul arhitectonic Hradčany (sec. 9–19), care cuprinde palatele Municipal (1338), Belvedere (1536–1552), în stil renascentist, Wallenstein (1623–1630), Ludovik (1702–1707) și Thun (1716–1727), catedrala gotică Sf. Vit (1344, cu completări din sec. 19 și din 1929), Biserica Sf. Jiři (sec. 10–17), pavilioane ș.a.; Primăria veche (sec. 13–14), în stil gotic, celebră prin turnul cu orologiu (sec. 15), cu 12 statuete ale Apostolilor; bisericile Sf. Fecioara Maria-Týn (1370–1510), în stil gotic, cu altar baroc, Sf. Gheorghe (sec. 12), Sf. Nicolae (1704–1745); rotonda romanică (sec. 12); colegiul Klementinum, al Iezuiților (1665–1699), în stil baroc; Turnul Pulberăriei (sec. 15), în stil gotic târziu; Turnul Petrin (1891); podul Karol (Karluv-most), construit peste Vltava în anii 1357–1380 (consolidat și renovat în 1971), decorat cu 26 de statui în stil baroc, datând din sec. 18, care leagă orașul vechi de cel nou. Centrul istoric al **P.** a fost inclus (în 1992) în patrimoniul cultural universal. Orașul a fost afectat (aug. 2002) de mari inundații, provocate de revărsarea Vltavei, care au pricinuit imense pagube materiale. Locuită din timpuri străvechi și menționată documentar în sec. 9, **P.** a devenit în sec. 10 capitala statului ceh. A cunoscut o mare dezvoltare în sec. 13–15, ajungând unul dintre cele mai puternice centre economice, politice și culturale din Europa Centrală. Reședință imperială în timpul lui Rudolf II. Rol important în războaiele husite (sec. 15) și în răscoala antihabsburgică (1618–1620), cu episodul „defenestrării de la **P.**" (23 mai 1618), care a marcat începutul Războiului de 30 de Ani. De la sfârșitul sec. 18, **P.** a fost centrul mișcării naționale cehe, care a culminat cu Revoluția din 1848–1849. Aici s-a semnat (1866) tratatul care punea capăt Războiului Austro-Prusian. După proclamarea Republicii Cehoslovace (1918), capitala acesteia. Ocupat de trupele germane (mart. 1939), orașul a

Praga. Turnul Primăriei cu orologiu din sec. 15

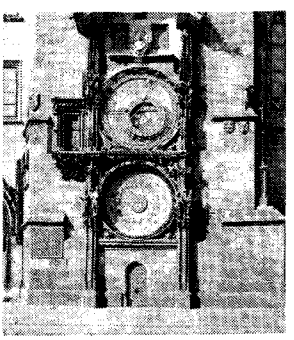

fost eliberat la 9 mai 1945, în urma Insurecției naționale izbucnite la 5 mai 1945. În 1989, aici s-a aflat centrul mișcării care a pus capăt în mod pașnic („Revoluția de catifea") regimului comunist din Cehoslovacia. Din 1992 capitala Cehiei. — **Cercul de la ~** = școală lingvistică structuralistă, fondată la **P.**, în 1926, de N. Trubețkoi și R. Jakobson; activ până în 1939. **Primăvara de la ~** = denumire dată programului de reforme (din ian.–aug. 1968) de liberalizare a regimului, sub egida partidului comunist, după înlocuirea lui A. Novotný cu Al. Dubček, orientat către un socialism cu față umană. Intervenția trupelor țărilor Pactului de la Varșovia (20–21 aug. 1968), cu excepția României, a pus capăt acestui experiment.

PRAGER, Emil (1888–1985, n. București), inginer constructor român. Realizări importante, concretizate în numeroase și variate tipuri de construcții civile și industriale (Biblioteca Universitară din Iași, Spitalul Elias din București, termocentrale, silozuri de cereale, căi ferate ș.a.). Inițiator al mecanizării șantierelor de construcții în România (1929) și al metodelor industriale în execuția betonului armat (1938). Lucrări: „Betonul armat în România".

PRAGMATIC, -Ă (< ngr., germ., fr.) adj. **1.** Care privește succesul practic, utilitatea. ✦ (Peior.) Care judecă în funcție de considerente, de conjunctură, de utilitate nemijlocită, în dauna obiectivității. **2.** Care aparține pragmatismului, privitor la pragmatism.

PRAGMATICA SANCȚIUNE 1. P.S. din 554, promulgată de împăratul bizantin Iustinian I, după cucerirea Regatului ostrogot din Pen. Italică. Stabilea organizarea ad-tivă a Italiei sub stăpânirea bizantină. **2. P.S. din 1438,** decret emis de regele Franței Carol VII la Bourges, după Conciliul de la Beril. Stabilea raporturile Bisericii din Franța cu Regalitatea. Revocată de Ludovic XI (1461) și invocată periodic; ulterior a fost înlocuită, în 1516, prin Concordatul de la Viena. **3. P.S. din 19 apr. 1713,** emisă de Carol VI de Habsburg. Stabilea că succesiunea se poate efectua și pe linie feminină, precum și indivizibilitatea teritoriilor monarhiei. Impusă din 1720, după nașterea Mariei Tereza, în 1717. Contestată în 1740, la moartea lui Carol VII de Prusia și Bavaria, a condus la Războiul de Succesiune la Tronul Austriei (1740–1748); a rămas totuși în vigoare până în 1919.

PRAGMATICĂ (< fr.) s. f. Parte a *semioticii* care studiază scopurile, efectele și implicațiile utilizării construcțiilor lingvistice de către vorbitori.

PRAGMATISM (< fr. {i}; {s} gr. *pragma* „acțiune") s. n. **1.** Tradiție filozofică centrată pe problema semnificației adevărului și asociată îndeosebi cu C.S. Peirce, W. James și J. Dewey. Apariția **p.** a fost precedată de discuțiile din anii 1860 dintre un număr de matematicieni, juriști, psihologi, filozofi, toți influențați de teoria darwinistă a evoluției și preocupați de ideea unei filozofii științifice, în care chestiunile să poată fi puse la fel de categoric ca în științe. Pornind de la definiția credinței a lui Al. Bain ca regulă de acțiune, Peirce a arătat că funcția cercetării științifice nu este de a reprezenta realitatea, ci mai degrabă de a ne face capabili să acționăm mai eficient. El a conceput **p.** ca o metodă de clarificare a ideilor de semnificație, adevăr și realitate. **P.** a fost adaptat și modificat de W. James, care a introdus elemente subiective (credința) în criteriul semnificației, ceea ce l-a făcut pe Peirce să se delimiteze și să-și redenumească doctrina „pragmaticism". J. Dewey a dezvoltat implicațiile **p.** în etică și filozofia socială. Alte dezvoltări în tradiția **p.** au realizat G.H. Mead, Cl. Ir. Lewis, F.C.S. Schiller. Adesea sunt percepuți ca aparținând acestei tradiții și W. van O. Quine, H. Putnam, R. Rorty, D. Davidson. **2.** Spirit practic; prioritate acordată aspectelor practice, utile, concrete ale unor acțiuni, gândiri etc.

PRAHA v. **Praga.**

PRAHOVA 1. Râu, afl. stg. al Ialomiței, în arealul com. Adâncata, jud. Ialomița; 193 km; bazin hidrografic: 3 738 km^2. Izv. de sub pasul Predeal, de la 1 020 m alt., din zona de N a orașului Predeal, desparte m-ții Bucegi de m-ții Baiului (această porțiune a cursului superior a râului **P.** este considerată de geografi ca linie de demarcație între Carpații Orientali și cei Meridionali), colectează apele de pe versanții lor (Azuga, Valea Cerbului, Doftana, Teleajen, Cricovu Sărat) și trece prin mai multe orașe (Predeal, Azuga, Bușteni, Sinaia, Câmpina). De-a lungul cursului său superior există una dintre cele mai importante artere rutiere și feroviare ale țării, precum și una dintre cele mai renumite zone turistice din arealul montan și subcarpatic. **2. Subcarpații Prahovei,** mare unitate subcarpatică de relief, parte componentă a Subcarpaților de la Curbură, situată între râurile Teleajen (la E) și Dâmbovița (la V), alcătuită dintr-un ansamblu de masive și culmi deluroase, cu înălțimi cuprinse între 300 și 850 m alt., care alternează, succesiv, cu o serie de depresiuni subcarpatice (Podeni, Mislea, Aluniș, Slănic, Brebu, Câmpina, Ocnița, Pucioasa ș.a.). În cadrul dealurilor subcarpatice (Bughea, Bucovel, Trestioara, Petriceaua, Măcești, Provița, Bezdead, Miercani, Ocnița, Vulcana ș.a.) se remarcă pintenii paleogeni de la Homorâciu și Vălenii de Munte, care se înscriu în relief ca dealuri înalte, cu aspect de muncei, aici întâlnindu-se dealurile Priporului (823 m) și Lazuri (770 m), care domină depr. Vălenii de Munte, Drajna și Măneciu. Alt. max. a **S.P.** se întâlnește în Dealul Sultanu (849 m). **S.P.** sunt constituiți, predominant, din gresii, argile, marne, șisturi argiloase ș.a., în structurile acvitanian-helveține ale Miocenului întâlnindu-se frecvent argile cu blocuri de sare sau cu gips, iar în cele ponțiene și daciene ale Pliocenului apar zăcăminte de țiței și, respectiv, orizonturi de lignit. **S.P.** se subdivid în *Subcarpații Ialomiței* și *Subcarpații Teleajenului.* **3.** Județ în partea central-sud-estică a României, în zona central-nordică a Munteniei, în bazinele hidrografice ale râurilor Prahova și Teleajen; 4 716 km^2 (1,98% din supr. țării); 834 445 loc. (2003), din care 52,2% în mediul urban; densitatea: 185,4 loc./km^2 (locul 1 pe țară). Reșed.: municipiul *Ploiești.* Orașe: Azuga, Băicoi, Boldești-Scăeni, Breaza, Bușteni, Câmpina (municipiu), Comarnic, Mizil, Plopeni, Sinaia, Slănic, Urlați, Vălenii de Munte (este județul cu cele mai multe orașe din țară). Comune: 86. *Relief* variat, dispus în trei trepte majore, care se succed de la NV către SE pe o diferență de nivel de 2 433 (respectiv de la 2 505 m alt. în vf. Omu, care constituie înălțimea max. a jud. **P.,** la 72 m în Câmpia Gherghiței). Forma predominantă de relief o reprezintă câmpiile (37,3%), între care se remarcă Câmpia Ploieștiului și câteva porțiuni din câmpiile Gherghiței, Vlăsiei și Săratei. Zona centrală a jud. P. este ocupată în proporție de 36,5% de Subcarpații Prahovei, care conțin variate resurse de subsol, iar în partea de N și NV a județului se extind, pe 26,2% din supr. sa, câteva masive montane care aparțin Carpaților Orientali (m-ții Ciucaș, m-ții Tătaru, m-ții Grohotiș, m-ții Baiului sau Gârbovei), precum și versantul E al m-ților Bucegi, cu un veritabil aspect alpin, care domină Valea Prahovei, cu un abrupt impresionant de peste 1 000 m. Sectorul prahovean al m-ților Bucegi prezintă o succesiune de poduri struc-

turale înclinate ușor spre SV (formând cunoscutul Platou al Bucegilor), dominate de câteva vârfuri ce depășesc 2 000 m alt. (Omu, Coștila, Caraiman, Jepii Mari, Jepii Mici, Piatra Arsă, Furnica, Vârfu cu Dor ș.a.), precum și unele forme de relief rezultate în urma proceselor complexe de eroziune (Sfinxul, Babele) sau în urma acțiunii glaciației cuaternare (văi glaciare, custuri etc.). *Climă* temperat-continentală, cu diferențieri mari între unitățile montane și cele de câmpie, evidențiate și prin amplitudinea termică max. de 77,4°C, rezultată din cumularea valorilor termice extreme. Regimul climatic general se caracterizează prin veri călduroase (uneori secetoase) și ierni friguroase, marcate uneori de viscole. Valorile termice medii anuale variază între 10,6°C în câmpie (la Ploiești), 9,3°C în Subcarpați (Câmpina) și –2,6°C pe crestele munților înalți (vf. Omu). Temp. max. absolută (39,4°C) a fost înregistrată la Ploiești (10 aug. 1945), iar temp. minimă absolută (–38°C) la vf. Omu (10 febr. 1929). Precipitațiile sunt repartizate neuniform, ca urmare a diferențelor altitudinale, oscilând între 588 mm anual în câmpie (Ploiești), 776 mm anual în zona subcarpatică, 840 mm anual la poalele munților (Bușteni) și 1 346 mm anual pe crestele munților (vf. Omu). Vânturile predominante bat cu o frecvență mai mare dinspre NE (12,7%) și N (10,2%) în câmpie, dinspre NV (15,2%) și N (9,9%) în Subcarpați și dinspre SV (25%) și V (20,8%) în zonele montane. *Rețeaua hidrografică,* cu o densitate medie de 0,4 km/km^2, aparține în cea mai mare parte bazinului râului Prahova, care colectează majoritatea râurilor din perimetrul jud. **P.** (Doftana, Teleajen, Cricovu Sărat ș.a.). Extremitatea SV a jud. **P.** este traversată de râul Ialomița, care, pe o lungime de c. 30 km, formează limita de S a jud. **P.** cu jud. Ilfov, iar cea de SE este drenată de râul Ghighiu. Lacurile naturale sunt reprezentate de Balta Doamnei, Curcubeu, Săracineanca, Fulga, Brebu, Vitioara, Baia Baciului ș.a., iar cele antropice de lacul Paltinu. *Resurse naturale:* zăcăminte de petrol (Câmpina, Băicoi, Țintea, Boldești-Scăeni, Urlați, Mislea, Ceptura, Păcureți, Florești ș.a.), gaze naturale și de sondă (Surani, Pădurenii Vechi, Vlădeni, Mărgineni, Ariceștii Rahtivani ș.a.), sulf (Vărbilău), gips (Bătrâni, Cerașu, Slănic), sare (Slănic), lignit (Filipeștii de Pădure, Ceptura). O altă categorie de resurse o reprezintă pădurile (152 222 ha, 2001) și rocile de construcție: calcare (Sinaia, Comarnic, Valea Largă), marne calcaroase (Șotrile, Gura Beliei), gresii (Vălenii de Munte), tufuri dacitice (Drajna, Slănic), nisipuri, balast ș.a. *Industria* prahoveană, principala componentă a activității economice, produce combustibili (benzină, motorină, uleiuri superioare ș.a.) la Ploiești, Brazi, Câmpina, Teleajen, energie electrică și termică (termocentralele Ploiești, Brazi, Câmpina), utilaje grele, petroliere, miniere și chimice, motoare generatoare și transformatoare electrice, trolii pentru ascensoare, injectoare, pompe de ulei, elemente de supapă etc. (Ploiești, Câmpina, Sinaia, Breaza, Plopeni), acid sulfuric (Ploiești), mat. plastice și rășini sintetice (Brazi), anvelope (Florești), ipsos, var, produse refractare, sticlă, geamuri, cărămizi, gips (Comarnic, Azuga, Gura Beliei, Boldești-Scăeni, Breaza, Bucov, Pleașa, Berceni), mobilă, cherestea (Ploiești, Câmpina, Vălenii de Munte, Măneciu-Ungureni), hârtie (Bușteni), postav (Azuga), stofe, tricotaje (Ploiești, Câmpina), preparate din lapte și carne, bere, vin, șampanie, alcool, Coca-Cola, conserve de fructe, dulciuri etc. (Ploiești, Azuga, Vălenii de Munte, Mizil, Valea Călugărească, Băicoi). *Agricultura* beneficia, la începutul anului 2001, de un fond funciar alcătuit din 279 134 ha terenuri agricole (din care 273 027 ha, respectiv 97,8%, în proprietate privată), 152 222 ha acoperite cu păduri, 9 643 ha cu ape și bălți și 30 588 ha alte suprafețe (drumuri, terenuri neproductive sau acoperite de construcții ș.a.). În anul 2001, din totalul supr. agricole (279 134 ha), 144 171 ha erau terenuri arabile, 75 638 ha pășuni, 32 277 ha fânețe, 16 771 ha livezi și pepiniere pomicole și 10 277 ha vii și pepiniere viticole. În același an, culturile de câmp erau dominate de porumb (65 103 ha), urmate de grâu și secară (32 703 ha), plante de nutreț (15 623 ha), plante uleioase (12 001 ha), floarea-soarelui (10 450 ha), legume (5 389 ha), orz și orzoaică (4 105 ha), leguminoase pentru boabe, sfeclă de zahăr ș.a. Viticultura are condiții optime de dezvoltare în zona subcarpatică, unde se află renumitele podgorii Dealu Mare, Valea Călugărească și Urlați, dar sunt și supr. viticole importante în arealele localităților Plopu, Jugureni, Iordăcheanu, Mizil, Chiojdeanca ș.a. În toamna anului 2000, producția totală de struguri a fost de 53 915 tone. Pomicultura, în cadrul căreia predomină mărul, prunul și părul, formează areale compacte în perimetrele localităților Breaza, Drajna, Băicoi, Starchiojd, Vălenii de Munte ș.a. În anul 2000, producția de fructe a jud. **P.** a fost de 33 460 tone, din care

15 913 tone prune, 11 095 tone mere, 2 236 tone pere, 1 575 tone caise şi zarzăre, 1 524 tone cireşe şi vişine, 413 tone nuci ş.a. Sectorul zootehnic, în majoritate, privatizat, cuprindea (la începutul anului 2001) 64 mii capete bovine, 89 mii porcine, 124 mii ovine, 17 mii caprine, 15 mii cabaline; apicultură (18 mii familii de albine). *Căile de comunicaţie* s-au dezvoltat de-a lungul timpului datorită intensei activităţi economice, precum şi datorită poziţiei geografice favorabile a jud. **P.** în cadrul ţării (la intersecţia unor vechi şi importante drumuri comerciale care converg dinspre Transilvania, Moldova şi Muntenia). La începutul anului 2001, jud. **P.** dispunea de o reţea feroviară în lungime totală de 348 km (din care 163 km linii electrificate), cu o densitate de 73,8 km/1 000 km^2 (locul 2 pe ţară, după jud. Timiş, din punct de vedere al densităţii), care depăşeşte media pe ţară (46,2 km/1 000 km^2). Importanţa transportului feroviar pe terit. jud. **P.** este amplificată atât de prezenţa în perimetrul său a unora dintre cele mai mari noduri feroviare ale ţării (Ploieşti), din care pornesc şapte linii de c.f., precum şi de traversarea lui de către două magistrale feroviare de maximă circulaţie — una spre Transilvania, cu prelungire spre Europa Occidentală (Bucureşti—Ploieşti —Braşov—Teiuş—Cluj-Napoca—Oradea—Episcopia Bihorului) şi alta spre Moldova, cu prelungire către Europa de Nord (Bucureşti—Ploieşti—Buzău—Bacău—Suceava—Vicşani). În acelaşi an, reţeaua drumurilor publice de pe terit. jud. **P.** însuma 2 198 km (din care 510 km drumuri modernizate), cu o densitate de 46,6/100 km^2, superioară mediei pe ţară (32,9 km/100 km^2). În afara numeroaselor drumuri care se ramifică spre Moldova, Transilvania şi Muntenia, cea mai importantă şi activă arteră rutieră care traversează jud. **P.** este E 60 (Borş—Oradea—Cluj-Napoca—Turda—Târgu Mureş—Braşov—Ploieşti—Bucureşti—Urziceni—Hârşova—Constanţa (885,1 km). Tronsonul şoselei Bucureşti—Ploieşti (60 km) a fost lărgit şi modernizat în anii '90 ai sec. 20 şi trecut în categoria autostrăzilor. Transportul pe cablu, prezent (din 1978) în staţiunile climaterice Sinaia şi Buşteni, este folosit cu precădere în turism. *Unităţi de învăţământ, cultură şi artă* (2000/2001): 402 grădiniţe de copii, 383 şcoli generale, 44 licee, două şcoli profesionale, o universitate cu şase facultăţi, 6 239 studenţi şi 320 cadre didactice (la Ploieşti) şi o alta la Vălenii de Munte (inaugurată la 20 aug. 1990, cu o facultate), un teatru dramatic („Toma Caragiu"), unul de păpuşi şi unul de estradă, o filarmonică, 19 cinematografe, 25 de muzee, 19 case de cultură, 162 cămine culturale, 429 de biblioteci cu 4,4 mii. volume ş.a. Fenomenul cultural prahovean este întregit şi de câteva manifestări anuale cu caracter internaţional sau judeţean, printre care Festivalul internaţional al tinerilor dirijori, Festivalul de poezie „Nichita Stănescu" ş.a. *Turism.* Jud. **P.** dispune de un însemnat potenţial turistic natural şi antropic, precum şi de o bază materială adecvată, alcătuită (1 aug. 2000) din 36 hoteluri şi moteluri, 14 cabane turistice, două campinguri, 94 vile, 24 pensiuni turistice, şase pensiuni agroturistice ş.a., cu o capacitate totală de 10 020 locuri, fiind, din acest punct de vedere, pe locul 3 pe ţară după jud. Constanţa şi Braşov. La acestea se adaugă numeroasele case de vacanţă din sectorul montan şi cel subcarpatic al văii Prahovei, de pe valea Doftanei etc. Potenţialul turistic natural se remarcă prin varietatea formelor de relief, prin bogăţia şi varietatea florei şi faunei, prezenţa unor factori climaterici şi a unor ape minerale şi lacuri sărate cu efecte curative (valorificate îndeosebi la Slănic-Prahova), a unor rezervaţii naturale complexe etc. Valea superioară a Prahovei, dominată de abruptul versanţilor de E ai m-ţilor Bucegi, în lungul căreia s-au dezvoltat staţiunile climaterice Breaza, Sinaia, Poiana Ţapului, Buşteni, Azuga, constituie una dintre cele mai pitoreşti şi mai căutate zone turistice ale ţării atât vara, cât şi în sezonul rece, pentru sporturi de iarnă (renumite pârtii de schi la Azuga şi în Bucegi). O reţea densă de poteci marcate, cu numeroase variante, precum şi telefericele Sinaia—Cota 1 400—Vârful cu Dor şi Buşteni—Babele înlesnesc accesul turiştilor spre platoul m-ţilor Bucegi, cu interesante forme „megalitice" (Sfinxul, Babele) şi cu posibilităţi de ascensiune spre vf. Omu (2 505 m), Caraiman (2 384 m), Coştila (2 498 m) ş.a. Privelişti remarcabile oferă şi văile superioare ale Teleajenului (străjuită de meterezele m-ţilor Ciucaş şi Tătaru) şi Doftanei, încadrată de m-ţii Grohotiş (E) şi Baiului (V). Alte zone pitoreşti de interes turistic sunt valea Azugăi, m-ţii Baiului, Grohotiş şi Tătaru, precum şi reg. subcarpatică. Farmecul peisajelor naturale este întregit de parcul natural Bucegi (din care, în jud. **P.**, se remarcă abruptul prahovean al Bucegilor şi Colţii lui Barbeş, cu statut de rezervaţii naturale), de Arinişul de la Sinaia, rezervaţia Tigăile din m-ţii Ciucaş, rezervaţia geologică „Muntele de sare" de la Slănic (în prezent deteriorată datorită prăbuşirii parţiale a pereţilor laterali) ş.a. În afara frumuseţilor naturale, jud. **P.** are şi nenumărate obiective istorice, arhitectonice, culturale şi spirituale (mănăstirile Cheia, Suzana, Zamfira, Ghighiu, Sinaia, Brebu ş.a., castelul Peleş din Sinaia, palatul „Micul Trianon" din Floreşti, castelul Cantacuzino din Buşteni, muzeele memoriale „Nicolae Grigorescu" şi „Hasdeu" din Câmpina, muzeele din Ploieşti, Casa Domnească a lui Matei Basarab din Brebu, 1641, conacul Cantacuzino din Filipeştii de Pădure, 1680–1690, muzeul de vânătoare de la Posada, crucea de oţel de pe vf. Caraiman, 33 m înălţime ş.a.).

PRAIA (CIDADE DE PRAIA), capitala Rep. Capului Verde, situată în SE ins. São Tiago; 94,7 mii loc. (2000). Port. Aeroport. Centru comercial. Ind. zahărului şi prelucrarea cafelei. Pescuit. Export de citrice, zahăr, cafea, banane, ricin. Reşedinţă a administraţiei coloniale portugheze (1770); capitala statului Capul Verde din 1975.

PRAID 1. Depresiune submontană, aparţinând ariei marginale a Depr. Transilvaniei, situată la contactul cu prelungirile m-ţilor Gurghiu în ENE şi

Praid (2.). Băile termale

dealurile Bicheş, Şiclod şi Firtuş, în V. Are o formă alungită pe direcţie NV–SE (c. 30 km) şi este drenată de râul Corund şi parţial de Târnava Mică. Climat de adăpost. **2.** Com. în jud. Harghita, situată în depresiunea cu acelaşi nume, pe cursul superior ai râului Târnava Mică, în zona de confl. cu râul Corund; 6 883 loc. (2003). Staţie de c.f. Nod rutier. Expl. de andezit şi sare (prima menţiune documentară referitoare la expl. sării datează din 1405). Muzeu etnografic (în satul **P.**). Staţiune balneoclimaterică sezonieră, de interes local, cu climat sedativ şi cu izvoare de ape minerale clorurate, sodice (de mare concentraţie = 199,7 g/l), mezo- şi hipertermale (27,5°C şi 49,5°C) indicate pentru tratarea afecţiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, neurologice periferice, ginecologice, cardiovasculare ş.a. Sanatoriu subteran, amenajat în salină, destinat tratamentelor de astm şi bronşită. Biserică reformată (1790) în satul **P.** Fenomene carstice dezvoltate în sare. Rezervaţia naturală „Muntele de Sare" (60 ha).

PRAJĂPATI („stăpânul făpturilor"), zeu indian. În vedism, diriguitorul universal al creaţiei; în teologia brahmanismului, creatorul care produce Universul prin sacrificarea propriei sale fiinţe, acel sacrificiu punând în mişcare roata timpului. Mai târziu, *p. ext.* pluralului *comun*, s-au numit **p.** strămoşii neamului omenesc, fiii spirituali ai lui Brahma, înţelepţii primordiali.

PRAJNA (în sanscr. „înţelepciune") subst. Noţiune centrală din budismul mahayana, care desemnează înţelegerea intuitivă a adevăratei esenţe a lumii.

PRALE, Ioan (1769–1847, n. Vulcinetu-Răzeşi, jud. Soroca, Basarabia), scriitor român. Texte religioase în versuri („Psaltirea proorocului şi împărat David"). Versuri cu îmbinări ciudate de cuvinte şi expresii bizare. Numit de Eminescu „firea cea întoarsă", din cauza comportamentului său ciudat.

PRALINĂ (< fr.) s. f. Bomboană umplută cu cremă de nuci şi cu înveliş de zahăr sau de ciocolată.

PRAMATIE (< ngr.) s. f. Persoană fără caracter; canalie, lichea; derbedeu.

PRANDTL [prantəl], **Ludwig** (1875–1953), fizician german. Prof. univ. la Hanovra şi Göttingen. A elaborat teoria aripii portante de anvergură finită, punând bazele aerodinamicii tridimensionale pentru viteze mici. Importante rezultate în teoria jeturilor supersonice. A creat teoria stratului limită (1904) şi

David Praporgescu

a dat elemente de bază în teoria mişcărilor turbulente.

PRAO (< fr.) s. n. Ambarcaţie mare cu vele, folosită în Indonezia şi în Malaysia.

PRAPORGESCU, David (1865–1916, n. Turnu Măgurele), general român. În Primul Război Mondial a comandat o divizie, apoi un corp de armată. Căzut în luptele de apărare de pe Valea Oltului (30 sept./13 oct. 1916), în timpul contraofensivei armatei germane.

PRAPUR (PRAPOR) (< sl.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Steagul oştirii, flamură. **2.** Steag bisericesc purtat la procesiuni sau la alte solemnităţi religioase. **3.** (Pop.) Peritoneu.

PRASAD, Rajendra (1884–1963), jurist şi om politic indian. Lider al partidului Congresul Naţional Indian. Primul preşedinte al Republicii India (1950–1962).

PRASEODIM (< fr. {i}; {s} gr. *prasinos* „verde" + *didymos* „geamăn") s. n. Element chimic (Pr.; nr. at. 59, m. at. 140,91) din grupa lantanidelor. În combinaţii funcţionează în stările de valenţă 3 şi 4. Se utilizează ca adaos de aliere la oţeluri şi la aliajele neferoaselor. A fost descoperit de C. Auer von Welsbach în 1885.

PRAŞILĂ s. f. Prăşitură.

PRAŞTIE (< sl.) s. f. **1.** Armă de luptă folosită în vechime pentru aruncarea pietrelor la mare distanţă, alcătuită dintr-o bucată de piele legată de două sfori; (astăzi) jucărie pentru copii. ✧ Loc. *Ca din praştie* = repede, iute, cu viteză. **2.** Aruncătură de praştie **(1)**; distanţa pe care o poate străbate o piatră azvârlită cu praştia **(1). 3.** Bucată de funie sau curmei care se leagă de leucă ori de capătul osiei şi de care se prinde un cal lăturaş. ✧ *Cal de p.* = cal lăturaş. ✦ Frânghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa.

PRATER, cartier în E Vienei, între canalul Dunării şi Dunăre, unde se află o zonă de distracţie amenajată pentru sport şi recreere, cu terenuri de golf, stadion, parc de distracţii. Iniţial parc zoologic şi teren de vânătoare al Curţii imperiale.

PRATO, oraş în partea central-nordică a Italiei (Toscana), situat pe râul Bisenzio, la 18 km NV de Florenţa; 172,4 mii loc. (2001). Constr. de maşini şi utilaj textil; ind. chimică, textilă (lână), a pielăriei şi încălţămintei, mobilei, ceramicii, cimentului şi alim. Centru comercial. Piaţă agricolă. Muzeu de Artă Contemporană (1988). Monumente: Domul (catedrala) San Stefano (sec. 12–14), în stil romanic, cu faţada având elemente gotice în marmură albă; are decoraţii aparţinând lui Della Robbia, Donatello, F. Lippi; bisericile San Domenico (sec. 13–14), San Francesco (sec. 13), Santa Maria delle Carceri (1485–1491); Palatul Pretorio (sec. 13–14); Palatul Datini (sec. 15); castelul lui Frederic al II-lea de Hohenstaufen

Ludwig Prandtl

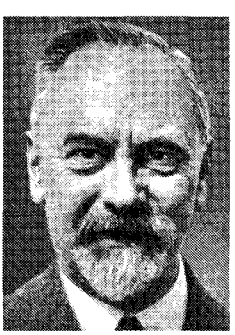

Rajendra Prasad

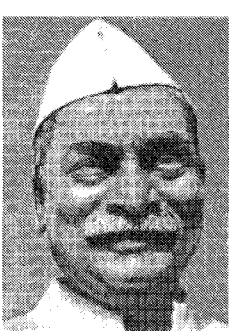

(sec. 13). Fundat în sec. 9, a căpătat statut de oraș în sec. 12.

PRATOLINI, Vasco (1913–1991), scriitor italian. Romane neorealiste reprezentând o vastă frescă socială și sentimentală a Florenței imediat după război, prin evocarea lumii meseriașilor florentini („Cronica unor bieți îndrăgostiți", „Metello", „Cronică de familie"), evenimente din perioada mussoliniană („Șalul", „Alegorie și deriziune"), aspecte din viața tineretului contemporan („Meseria de vagabond", „Un erou al timpului nostru", „Statornicia rațiunii").

PRATOLOGIE ({s} lat. *pratum* „pajiște" + gr. *logos* „știință") s. f. Disciplină științifică care se ocupă cu studiul pajiștilor: compoziția floristică și structura vegetației de pajiște, productivitatea, utilizarea rațională și ameliorarea pășunilor și fânețelor naturale.

PRATT [præt] **1. Sir Charles P., conte de Camden** (1714–1794), jurist și om politic britanic. Lord-cancelar (1766–1770), s-a opus politicii de aplicare a taxelor în coloniile americane considerate a fi neconstituționale. Președinte al Consiliului (1782; 1784–1794). **2. Sir John Jeffreys P., conte și marchiz de Camden** (1759–1840), om politic britanic. Fiul lui **P. 1.** Lord-locotenent al Irlandei (1795–1798), a reprimat revolta din 1798. Președinte al Consiliului (1804–1805; 1807–1812).

PRAVDA, cotidian sovietic fondat de Lenin. Primul număr a apărut la 22 apr./5 mai 1912, la Sankt-Petersburg. Din 1917, organ oficial al P.C.U.S. până în 1991, când a devenit vocea opoziției comuniste din Federația Rusă. Din mart. 1918 redacția ziarului este la Moscova.

PRAVILA DE LA GOVORA, cea mai veche culegere de legi tipărită în Țara Românească de maeștrii tipografi Meletie Machedoneanul și Ștefan din Ohrida. Apărută la mănăstirea Govora (com. Mihăești, jud. Vâlcea), în 1640, are la origine o culegere de norme juridice bizantine cu caracter preponderent bisericesc. Tradusă după un intermediar slav de către Mihail Moxa. La începutul cărții sunt tipărite versurile „La steaua țării" de Udriște Năsturel.

PRAVILA LUI MATEI BASARAB, culegere de legi, cunoscută și sub numele de „Îndreptarea legii", tipărită în 1652 la Târgoviște. Reprezintă traducerea unor legiuiri bizantine, conținând și numeroase pasaje luate din „Pravila lui Vasile Lupu", dar și referiri privind alfabetul, gramatica și cultura populară.

PRAVILA LUI VASILE LUPU, culegere de norme de drept civil, vamal, fiscal și canonic, cunoscută și sub numele de „Cartea românească de învățătură", primul cod de legi tipărit în limba română, care apare la Iași în 1646. Are ca principale izvoare o serie de norme ale legislației bizantine din sec. 7–8 (ex. legea agricolă și tratatul de drept penal al juristului italian Prospero Farisiacci, 1554–1618).

PRAVILĂ (< sl.) s. f. (Înv.) **1.** Lege, regulament, hotărâre. ✦ Lege naturală, lege a firii. **2.** Cod de legi (civile sau bisericești); carte care cuprinde astfel de legi (ex. Pravila lui Matei Basarab). Cele mai vechi texte juridice românești provin din dreptul bizantin, prin filiera unor traduceri și prelucrări slavone.

PRAVILNICEASCA CONDICĂ, culegere de legi întocmită în Țara Românească, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti și intrată în vigoare în 1780. Are ca izvoare principale „Bazilicalele" și obiceiul pământului.

PRAVOSLĂVNIC, -Ă (< sl.) adj. (Înv.) Ortodox. ✦ Fig. (Și subst.) Credincios, smerit, bigot.

PRAXIOLOGIE (PRAXEOLOGIE) (< fr.; {s} gr. *praxis* „practică" + *logos* „studiu") s. f. Disciplină științifică care studiază structura generală a acțiunilor umane și a condițiilor eficacității lor. Ca teorie a acțiunii eficiente, p. are ca premise contribuțiile a numeroși gânditori, filozofi și sociologi, în problema acțiunii și creativității umane în general, a acțiunii sociale în particular. Forma ei contemporană, independentă, este legată de activitatea lui T. Kotarbiński (în plan gnoseologic) și a lui T. Parsons (în plan sociologic).

PRAXIS (< ngr.) s. n. **1.** Pricepere dobândită prin practică; experiență, rutină. **2.** Act. **3.** Obicei, datină. **4.** (FILOZ.) Practică. ✦ (La Aristotel) Una din cele trei activități fundamentale ale omului, cuprinzând acțiunea ghidată de un scop.

PRAXITELE (PRAXITELES) (c. 390–c. 320 î.Hr.), sculptor grec. Reprezentant de frunte al clasicismului Greciei antice. Artă statuară, având ca material preferat marmura, care, prin grația, subtilitatea și capacitatea de a transpune în material stările sufletești, a influențat întreaga epocă elenistică („Afrodita din Cnidos", „Apolo Sauroctonul", „Hermes purtând pe Dionysos copil", „Satir în repaus"). Lucrările sale sunt cunoscute după copii.

PRAXIU (< ngr.) s. n. (Înv.) Carte bisericească care cuprinde „Faptele apostolilor"; apostol **(3).**

PRAZ (< bg.) s. m. Plantă legumicolă bienală din familia liliaceelor, cu tulpina cilindrică, înaltă de 30–40 cm, cu frunze lungi-lanceolate și bulb cărnos *(Allium porrum).* Originar din zonele vecine M. Mediterane, este cunoscut din Antichitate. Se cultivă pe suprafețe mari în V, S și SE Europei, fiind rezistent la temperaturi joase. Este folosit în alimentație datorită calităților sale nutritive (bogat în proteine, săruri minerale, vitamine, grăsimi etc.). Ușor digerabil, este recomandat ca tonic al sistemului nervos, laxativ, emolient, mineralizant, diuretic, expectorant etc.

PRAZ, Mario (1896–1982), critic literar și scriitor italian. Prof. univ. la Roma, Liverpool și Manchester. Lucrări privind istoria literaturii engleze („Istoria literaturii engleze", „Poeți englezi din sec. XVII", „Criza eroului în romanul victorian"); studii de istorie literară comparată („Carnea, moartea și diavolul în literatura romantică").

PRĂZNIC (< sl.) s. n. **1.** Masă mare sau ospăț în amintirea unui mort sau la hramul unei biserici. ✦ Petrecere mare, chef, zaiafet. **2.** Sărbătoare bisericească. ✧ *Praznice împărătești* = denumire generică pentru cele 12 mari sărbători din anul bisericesc (care începe la 1 sept.) al Bisericii răsăritene: Nașterea Maicii Domnului (8 sept.), Intrarea Maicii Domnului în Biserică (21 nov.), Nașterea Domnului (25 dec.), Botezul Domnului (6 ian.), Întâmpinarea Domnului (2 febr.), Buna Vestire (25 mart.), Duminica Floriilor, Învierea Domnului, Înălțarea

Praxitele. „Apolo Sauroctonul"

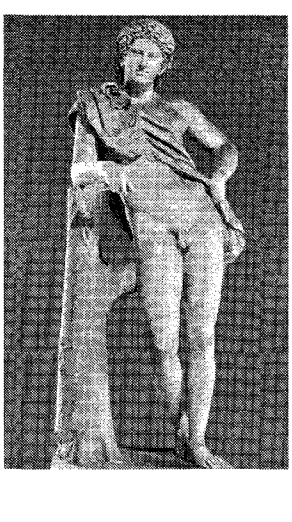

Domnului, Pogorârea Sfântului Duh (23 iun.), Schimbarea la Față (6 aug.), Adormirea Maicii Domnului (15 aug.).

PRĂBUȘI (< scr.) vb. IV refl. și tranz. A cădea sau a face să cadă la pământ brusc și cu zgomot; a (se) nărui, a (se) surpa, a (se) dărâma; a (se) prăvăli. ✦ Refl. Fig. A avea o cădere psihică sau socială; a decădea.

PRĂBUȘIRE (< *prăbuși*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) prăbuși; năruire, surpare, dărâmare. ✦ Căderea bucăților de rocă din tavanul sau de pe pereții unei excavații miniere, pe cale naturală sau provocată prin mijloace tehnice. ✦ (GEOL.) Desprinderea unor mase de roci de pe o pantă abruptă și deplasarea bruscă sub acțiunea gravitației. ✦ Fig. Deznădejde; *p. ext.* decădere. **2.** (ASTR.) *P. gravitațională* = contracție rapidă (implozie) a unei stele masive (peste 2–3 mase solare), care, datorită scăderii temperaturii și presiunii interne, nu mai poate echilibra forța gravitațională. *P. g.* se produce în fracțiuni de secundă și este însoțită de eliberarea unor mari cantități de energie, care poate declanșa o explozie de *supernovă,* iar nucleul stelei poate deveni o *stea neutronică, pulsar* sau *gaură neagră.* Sin. *colaps gravitațional.*

PRĂDA (lat. *praedare*) vb. I tranz. **1.** A jefui, a-și însuși cu forța bunuri materiale. **2.** (Pop.) A cheltui fără rost, a risipi.

PRĂDALICĂ s. f. (În sec. 15–16, în Țara Românească) Dreptul domniei de a lua pe seama sa averea celor morți fără urmași de sex bărbătesc.

PRĂDALNIC, -Ă (< *prăda*) adj. Care pradă, care jefuiește; care are caracter de jaf.

PRĂDĂCIUNE (< *prăda*, cf. lat. *praedatio, -onis*) s. f. Pradă, jaf. ✦ Exploatare; păgubire; înșelăciune.

PRĂDĂTOR, -OARE (< *prăda*) adj., s. n. (Animal carnivor) care își urmărește și capturează activ prada (vie); (animal) de pradă.

PRĂFOS, -OASĂ (< *praf*) adj. Plin de praf, prăfuit. ✦ Ca praful, pulverulent. ✧ (PEDOL.) *Sol. p.* = sol în alcătuirea căruia fracțiunea *praf* are o pondere însemnată.

PRĂFUI (< *praf*) vb. IV tranz. și refl. A (se) acoperi cu un strat de praf. ✦ Tranz. A transforma un material în praf; a pulveriza.

PRĂFUIRE (< *prăfui*) s. f. Acțiunea de a (se) prăfui. ✦ Transformare a unei substanțe, a unui material în praf. ✦ Acoperire a plantelor cu o pulbere insecticidă în vederea protecției lor.

PRĂFUIT (< *prăfui*) s. n. *Mașină de ~* = mașină agricolă destinată împrăștierii de pulberi insecticide sau fungicide pe culturile de câmp sau în sere.

PRĂJEALĂ (< *prăji*) s. f. **1.** Prăjire. **2.** Rântaș. ✦ Aliment prăjit în grăsime.

PRĂJENI, com. în jud. Botoșani, situată în câmpia Jijiei, pe cursul superior al râului Miletin; 3 431 loc. (2003). Han (sec. 19), în satul Câmpeni.

PRĂJI (< sl.) vb. IV tranz. și refl. **1.** Tranz. A prepara un aliment, expunându-l la căldura focului (în grăsime încinsă). ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) chinui, a (se) frământa; a provoca sau a suferi o pierdere; a (se) păcăli. **2.** Refl. (Fam.; despre oameni) A se expune la căldura focului sau a soarelui (pentru a se încălzi sau pentru a se bronza). **3.** Tranz. (TEHN.) A încălzi minereuri sau produse metalurgice la o temperatură inferioară temperaturii lor de topire, pentru uscare, purificare etc.

PRĂJINĂ s. f. **1.** Bucată de lemn lungă și subțire, folosită pentru a fixa sau pentru a sprijini ceva. ✧ Expr. *A nu-i (mai) ajunge (nici) cu prăjina la nas,* se spune despre un om încrezut, înfumurat. ✦ (Depr.) Persoană foarte înaltă și slabă. **2.** (TEHN.) Tijă metalică sau de lemn, lungă, plină sau tubulară, având diferite întrebuințări. ✧ *P. de foraj* = tub de oțel filetat la capete; reprezintă unul din elementele componente ale garniturii de foraj cu care se realizează forarea găurii de sondă. **3.** (SPORT.) Bară de lemn, de metal, de fibre de sticlă sau de orice alt material, cu lungimea și diametrul variabile, cu ajutorul căreia sportivii execută sărituri în înălțime. **4.** Unitate de măsură pentru lungime folosită în trecut, egală cu 5,8996 m în Țara Românească și cu 6,6900 m în Moldova. ✦ Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, folosită în trecut: *prăjină pogonească* în Țara Românească egală cu 6 **p.** pătrate (208,82 m^2) și *prăjină fălcească* în Moldova egală cu 4 **p.** pătrate (179,03 m^2). ✦ Instrument cu care se făcea în trecut măsurătoarea suprafețelor de teren.

PRĂJITOR (< *prăji*) s. n. Aparat electric casnic utilizat la prăjirea fără grăsime a unor alimente (pâine, cafea etc.)

PRĂJITURĂ (< *prăji*) s. f. Produs dulce de patiserie, cu adaos de cremă, gem, nuci, fructe zaharate etc. consumat (de obicei) ca desert.

PRĂPASTIE (< sl.) s. f. Povârniș, abrupt și înalt, de obicei lipsit de un înveliș vegetal, care domină o vale. ✦ Noian de ape, adâncul apelor; abis, genune. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *pe* (sau *la*) *marginea prăpastiei* = a fi într-o situație foarte critică. *A duce* (sau *a împinge* pe cineva) *în prăpastie* = a pricinui cuiva mari neajunsuri, a-l distruge.

PRĂPĂD (< *prăpădi*) s. n. Dezlănțuire de forțe naturale sau umane care pricinuiește mari distrugeri materiale sau de vieți omenești; dezastru, ruină, urgie. ✦ Cantitate, număr mare; mulțime, puhoi.

PRĂPĂDENIE (< *prăpădi*) s. f. Prăpăd, stricăciune, distrugere. ✦ Situație grea, primejdioasă.

PRĂPĂDI (< bg.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) distruge, a (se) pierde, a (se) nimici. **2.** Tranz. (Reg.) A risipi, a irosi. **3.** Tranz. A ucide, a omorî. ✦ Refl. A-și pierde viața; a muri.

PRĂPĂSTIOS, -OASĂ (< *prăpastie*) adj. **1.** Plin de prăpăstii, abrupt, răpos. ✦ Fig. De netrecut, de neînvins; foarte mare. **2.** (Și adv.) Fig. Năprasnic, înspăimântător. **3.** De necrezut, de neînchipuit, fantastic. **4.** Care vede lucrurile numai în rău, care exagerează în rău; pesimist.

PRĂSEA s. f. v. **plăsea.**

PRĂSI (< bg., scr.) vb. IV **1.** Refl. (Despre animale) A face pui, a se reproduce, a se înmulți. **2.** Tranz. A crește animale, a le înmulți. **3.** Tranz. A semăna, a planta, a îngriji o cultură. ✦ Refl. (Despre plante) A se extinde, a se înmulți pe un teren.

PRĂSILĂ (< *prăsi*) s. f (ZOOT.) **1.** Reproducție la animale (din rase perfecționate). **2.** Grup de animale, de obicei tinere, destinate reproducției. **3.** Descendenții (produșii) unui animal de rasă; *p. ext.* animal din rasă ameliorată.

PRĂȘI (< bg., scr.) vb. IV tranz. A lucra cu sapa sau cu mijloace mecanice spațiul dintre rândurile distanțate ale unor plante agricole pentru a distruge buruienile, pentru a afâna solul etc.

PRĂȘITOR, -OARE (< *prăși*) adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Despre unelte agricole) Cu care se prășește. **2.** *Plante prășitoare* = grup de plante agricole care se cultivă în rânduri distanțate (40–100 cm), spațiul dintre rânduri fiind prășit mecanic sau manual (ex. porumbul, cartoful ș.a.). **II.** Subst. **1.** S. m. și f. Persoană care prășește. **2.** S. f. Unealtă agricolă compusă dintr-un cadru pe

care sunt fixate cuțite, organe de reglare a adâncimii de lucru, organe de dirijare și de transport, cu care se efectuează mecanizat operația de prășire.

PRĂȘITURĂ (< *prăși*) s. f. **1.** Faptul de a prăși; prașilă. **2.** Teren prășit. **3.** Buruienile și gunoiul adunate de pe terenul prășit.

PRĂVĂLI (< bg., scr.) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) prăbuși la pământ, a (se) trânti, a (se) culca la pământ. ✦ Tranz. A urni din loc un obiect greu, răsturnându-l. **2.** Refl. și tranz. A cădea sau a face să cadă de la înălțime, a (se) arunca în adâncime. ✦ Refl. (Despre un zid, o construcție, un mal) A se nărui, a se surpa, a se prăbuși. ✦ Refl. (Despre ape) A cădea de la înălțime; a se revărsa. **3.** Refl. și tranz. A (se) da de-a rostogolul pe un povârniș; a (se) rostogoli. ✦ Refl. A se repezi cu iuțeală spre ceva, a da buzna, a se năpusti la vale. **4.** Refl. (Despre vânt, ploaie) A se dezlănțui cu putere, a se porni cu violență.

PRĂVĂLIE s. f. Local, în general de mici dimensiuni, în care se vând diverse mărfuri; magazin de mărfuri generale.

PRĂVĂLIT, -Ă (< *prăvăli*) adj. Înclinat, rostogolit, răsturnat, prăbușit (peste ceva). ✦ Surpat, năruit, dărâmat.

PRĂZNICAR (< *praznic*) s. n. **1.** Icoană reprezentând praznicele împărătești care face parte din iconostas, mai multe alcătuind o frizã deasupra registrului împărătesc. **2.** Icoană de mici dimensiuni, cu două fețe mobile, care se pun pe analoghion, schimbându-se în funcție de praznicele împărătești. **3.** Carte bisericească conținând slujbele diferitelor sărbători sau praznice.

PRĂZNUI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A celebra o sărbătoare religioasă; *p. ext.* a serba, a sărbători. **2.** Intranz. A petrece, a benchetui.

PRÂNZ (lat. *prandium*) s. n. **1.** Masa de la amiază; *concr.* mâncarea care se mănâncă la această masă; dejun. ✧ (Pop.) *Prânzul (cel) mic* = prima masă pe care o iau țăranii în cursul dimineții, vara, când muncesc la câmp; timpul zilei când se ia această masă; prânzișor. *Prânzul (cel) mare* = masa de la amiază; timpul zilei când se ia această masă. **2.** Mijlocul zilei, corespunzător aproximativ orei 12 (când se ia prânzul); *p. ext.* interval de timp care variază după regiuni și anotimpuri, cuprins între răsăritul Soarelui și amiază. ✧ Loc. *Înainte de prânz* = în prima jumătate a zilei, înainte de amiază. *După prânz* = în a doua jumătate a zilei, între amiază și seară.

PRÂNZI (< *prânz*) vb. IV intranz. A lua masa de prânz; a dejuna.

PRÂSLEA (cf. bg. *prăst*) s. m. Mezin; *p. ext.* apelativ sau epitet pentru un copil mic sau pentru cel mai mic dintre copii.

PRÂSNEL (< sl.) s. n. **1.** (La fusul de tors) Prisnar. **2.** Partea inferioară a fusului morii, fixată într-una din pietrele acesteia. **3.** Sfârlează, titirez. ✧ Expr. *sprinten* (sau *iute*) *ca prâsnelul* = foarte iute, sprinten, ager. **4.** Fig. Epitet pentru un copil sau, *p. ext.*, pentru un om mic de statură și vioi.

PRE- (< fr.; {s} lat. *prae* „înaintea") Element de compunere cu sensul „înainte", „anterior", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

PREA (< sl.) adv. **1.** (Ca determinant pe lângă un verb, adjectiv, adverb) Mai mult decât e necesar, peste măsură, extrem de..., foarte. ✦ Expr. *A fi prea din cale-afară* sau *prea de tot* (sau *prea-prea*) = a depăși limita, a întrece măsura. *Nu prea* (sau *nici prea*) = nu chiar așa de..., nu tocmai atât de... *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* = potrivit, mediocru, moderat, așa și așa. **2.** Element de compunere care înseamnă „foarte", „peste măsură", cu care se formează, mai ales în limba veche, substantive, adjective și verbe.

PREABAȚAJ (< *pre-* + *abataj*) s. n. Lucrare pregătitoare executată într-un zăcământ de substanță minerală utilă, în vederea începerii abatajului. Constă de obicei dintr-o galerie și este păstrată până la începerea abatajului propriu-zis.

PREABUN, -Ă (< *prea-* + *bun*) adj. Foarte bun, neobișnuit de bun. ✦ (Înv.) (Substantivat, m. art., cu valoare de n. pr.) Dumnezeu.

PREACINSTIT, -Ă (< *prea-* + *cinstit*) adj. Foarte cinstit; vrednic de cinste, de respect; respectabil, onorabil. ✦ (Substantivat, f. art.; cu valoare de n. pr.) Maica Domnului, Fecioara Maria.

PREACUCERNIC (< *prea-* + *cucernic*) adj. (Ca termen de reverență pentru clerici) Foare cucernic, extrem de evlavios.

PREACURAT, -Ă (< *prea-* + *curat*, după sl.) adj. Curat, neprihănit. ✦ (Substantivat, f., art., cu valoare de n. pr.) Maica Domnului, Fecioara Maria.

PREACUVIOS (< *prea-* + *cuvios*), adj., s. m. **1.** Adj. (Și subst., m.) Sfânt (cu valoare de calificativ dat sfinților). **2.** S. m. art. Călugăr, cleric.

PREADOLESCENȚĂ (< *pre-* + *adolescență*) s. f. Etapă a vieții premergătoare adolescenței; unii specialiști consideră că este perioada de trecere de la copilărie la adolescență (pubertatea).

PREAFERICIT, -Ă (< *prea* + *fericit*) adj. (Mai ales în titulatura patriarhilor sau a întâistătătorilor bisericilor autocefale) Preamărit; foarte slăvit; *p. ext.* sfânt.

PREAJMĂ (cf. sl. *prějdi*) s. f. (Mai ales în locuțiuni) Spațiul dimprejurul unui obiect sau al unei persoane, locul sau regiunea din vecinătatea sau din apropierea cuiva; împrejurime, jur. ✧ Loc. *Din* (sau *de prin*) *preajma...* = **a)** (cu sens local) din apropiere, de lângă, învecinat; **b)** (cu sens temporal) în ajunul..., puțin înainte de..., într-un timp apropiat de...

PREALABIL, -Ă (< fr.) adj. Care trebuie să aibă loc înainte de începerea unei acțiuni, care precedă. ✧ Loc. *În prealabil* = mai înainte, mai întâi.

PREALPI, denumirea zonei externe a m-ților Alpi, care face trecerea între masivele alpine înalte și unitățile prealpine (depr. Ron—Saône, m-ții Jura, Pod. Elveției). Se întind de pe coasta Mediteranei până în valea Rinului. Constituie, de fapt, subunități ale Alpilor francezi (**P.** provensali, dauphinezi și ai Savoiei, sau **P.** francezi de sud și de nord, ultimii incluzând și masivele Vercors, Grande Chartreuse și Chablais) și ale Alpilor din V Elveției (**P.** elvețieni). Prezintă înălțimi mijlocii, fiind acoperiți cu păduri de foioase și pășuni; relieful carstic este bine reprezentat, mai ales în **P.** francezi.

PREALUMINAT, -Ă (< *prea-* + *luminat*) adj. (Înv.) Care degajă, care răspândește lumină; foarte luminos. ✦ Fig. (În formule de adresare sau în titulatura dată divinității, clericilor sau suveranilor) Preamărit, slăvit. ✦ Fig. Plin de înțelepciune.

PREAMĂRI (< *prea-* + *mări*) vb. IV tranz. A ridica în slavă, a preaslăvi, a glorifica, a elogia.

PREAMĂRIT, -Ă (< *prea-* + *mărit*) adj. (Înv.; în formule de adresare sau în titulatura dată divinității, clericilor sau suveranilor) Lăudat, slăvit, înălțat, preaînălțat, prealuminat.

PREAMBALAT, -Ă (< *pre-* + *ambalat*) adj. (Despre unele mărfuri) Care

este ambalat înainte de a fi pus în vânzare.

PREAMBUL (< fr., lat.) s. n. **1.** Parte introductivă a unei scrisori, a unei convorbiri sau a unui discurs, în care sunt expuse rezumativ problemele ce vor fi dezvoltate ulterior. ✦ P. ext. Ceea ce constituie partea premergătoare a unei acțiuni, a unei manifestări etc. **2.** (DR.) Parte introductivă a unei legi sau a unui tratat internațional care lămurește utilitatea lui sau care prezintă sumar dispozițiile lui generale; expunere de motive. **3.** (MUZ.) Preludiu.

PREAMPLIFICATOR (< fr.) s. n. (TELEC.) Amplificator utilizat într-un lanț de transmisie înaintea unui amplificator principal, pentru a ridica nivelul semnalului de intrare a amplificatorului principal și pentru a realiza adaptarea de impedanță necesară.

PREANEVINOVĂTĂ (< *prea* + *nevinovată*) adj. (REL.; despre Fecioara Maria) Neprihănită, castă. ✦ (Substantivat, f. art.; cu valoare de n. pr.) Fecioara Maria.

PREAPLIN (< *prea* + *plin*) s. n. **1.** Ceea ce depășește un anumit nivel, ceea ce este prea mult, prea abundent. **2.** (HIDROTEHN.) Dispozitiv de protecție a unei instalații hidrotehnice, prin care este asigurată evacuarea lichidului când acesta a depășit un anumit nivel.

PREAPRINDERE (< *pre-* + *aprindere*) s. f. (TEHN.) Aprindere prematură a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă, determinată de apariția incidentală a unor puncte supraîncălzite în interiorul cilindrului și însoțită adeseori de detonații.

PREAPUTERNIC, -Ă (< *prea* + *puternic*) adj. (Înv.; în formule de adresare) Atotputernic, stăpânitor. ✦ (Substantivat, m., art.; cu valoare de n. pr.) Dumnezeu.

PREASFÂNT, -Ă (< *prea-* + *sfânt*) adj. (În titulatura dată clericilor, călugărilor, sfinților) Care a primit harul divin, care este vrednic de a fi sfânt. ✦ (Substantivat, f. art.) Maica Domnului.

PREASFINȚIA (< *prea* + *sfinție*) s. f. art. (Urmat de un adj. pos.) Titlu de respect dat arhiereilor; preasfințit, preasfânt.

PREASFINȚIT (< *prea-* + *sfințit*) adj. Titlu de respect dat arhiereilor; preasfânt.

PREASLĂVI (< *prea* + *slăvi*) vb. IV tranz. A preamări.

PREATCĂ (PRETCĂ) (< scr.) s. f. Fiecare dintre bețișoarele din interiorul stupului, pe care albinele construiesc fagurii.

PRÉAULT [preo], **Antoine Augustin** (1809–1879), sculptor francez. Reprezentant al romantismului. Basoreliefuri și compoziții statuare („Mizeria", „Foametea", „Măcelul", „Moartea culegând o floare", „Tăcerea") într-o viziune sobră, dramatică și monumentală. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

PREAVIZ (< fr.) s. n. (DR.) Încunoștințare prealabilă făcută unui angajat de către cel ce angajează cu privire la intenția de a i se desface contractul de muncă. ✦ Interval de timp cât un angajat mai lucrează după primirea acestei înștiințări; retribuție care se cuvine angajatului de la primirea înștiințării până la concediere.

PREBALCANIC, Podișul ~, unitate de relief în N Bulgariei, cu aspect de podiș, cuprinsă între m-ții Stara Planina (Balcani) și Dunăre, formată din calcare și gresii cretacice, acoperite uneori de depozite mai noi, peste care se află un strat de loess, în care apele au tăiat văi adânci paralele, afluente Dunării. Alt. medie: 200 m în V, 400 m în E și 800 m în S. Predomină relieful deluros cu forme domoale în V și accidentate în E. Acoperit de culturi agricole și păduri de cer și gârniță.

PRECALCULAT, -Ă (< *pre-* + *calculat*) adj. Care a fost calculat în prealabil.

PRECAMBRIAN, prima eră geologică din istoria Pământului, anterioară Paleozoicului, care a durat c. 4 miliarde de ani și care cuprinde *Arhaicul* și *Algonkianul.*

PRECAPITALIST, -Ă (< *pre-* + *capitalist*) adj. Care se referă la epocile anterioare capitalismului.

PRECAR, -Ă (< fr., it., lat.) adj. **1.** Lipsit de siguranță, de trăinicie, dependent de voința cuiva sau de împrejurări neprevăzute; nesigur. ✦ Lipsit de rezistență; șubred, fragil. **2.** Fig. Lipsit de profunzime, de consistență, de valoare.

PRECARIA (cuv. lat.) s. f (În Antichitate și în Evul Mediu timpuriu, în apusul Europei) Drept de posesiune asupra unui lot de pământ, primit în schimbul prestării unor obligații față de proprietarul funciar. ✧ *P. data* = formă de aservire constând în obținerea de la stăpânul feudal a unui lot de pământ în folosință de către țăranii lipsiți de pământ, pentru care aceștia plăteau rentă. *P. oblata* = formă de aservire prin care țăranul ceda lotul său stăpânului feudal, pentru a-și asigura protecția, primind de la acesta un lot în folosință pe viață.

PRECARITATE (< fr.) s. f. Caracterul a ceea ce este precar.

PRECAUT, -Ă (< lat.) adj. Care acționează cu deosebită atenție și ia toate măsurile de prevedere, care prevede și preîntâmpină un pericol posibil; prudent, prevăzător, circumspect.

PRECAUȚIE (< fr., lat.) s. f. Atitudinea celui precaut; măsură de prevedere; grijă, băgare de seamă, prudență, circumspecție.

PRECĂDERE (< *pre-* + *cădere*) s. f. Prioritate, întâietate; preferință.

PRECEDA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A avea loc, a exista înaintea unui eveniment, a unei acțiuni etc.; a premerge. ✦ A așeza înainte, a face să premeargă. **2.** A anticipa.

PRECEDENT, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** Care precedă în timp sau în spațiu, anterior, premergător. **2.** S. n. Fapt, situație, soluție anterioară, care servește ca exemplu sau ca justificare pentru faptele sau situațiile următoare; precedență. ✧ Loc. *Fără precedent* = așa cum n-a mai fost, cum nu s-a mai întâmplat până acum; nemaiîntâlnit, excepțional.

PRECEDENȚĂ (< lat.) s.f. **1.** Adj. Faptul de a preceda (pe cineva sau ceva). **2.** Fapt, situație etc. care precedă alt fapt, altă situație etc. de aceeași natură; precedent.

PRECEPT (< lat., fr.) s. n. Prescripție, normă, regulă, îndeosebi morală. ✦ Recomandare, povață, sfat.

PRECEPTOR (< lat., fr.) s. m. Persoană însărcinată cu educarea și cu instruirea în familie a unui copil sau a unui tânăr (într-o familie bogată).

PRECESIE (PRECESIUNE) (< lat., fr.) s. f. **1.** (FIZ.) Deplasare relativ lentă a axei proprii de rotație a unui corp care se rotește rapid și care are doar un punct fix; această deplasare face ca axa amintită să descrie un con cu vârful în punctul fix. **2.** (ASTR.) *Precesia echinocțiilor* = deplasarea lentă, în sensul retrograd, a punctelor *echinocțiale* (punctul vernal și punctul autumnal) pe ecliptică, datorită atracției exercitate de Lună și de Soare asupra umflăturii ecuatoriale a Pământului și asupra neomogenităților structurale ale acestuia; perioada **p.** este de c. 26 000 de ani. Peste c. 13 000 ani cea mai apropiată stea de polul nord ceresc va fi steaua Vega.

PRECIPITĂ (< lat., fr.) vb. IV **1.** Tranz. A face ca o activitate, o acțiune să se desfășoare într-un ritm mai rapid decât cel obișnuit sau cel așteptat; a grăbi, a zori. ✦ Refl. (Despre oameni) A acționa în (mare) grabă; *p. ext.* a se agita; a se repezi. ✦ Refl. (Despre acțiuni, evenimente) A se succeda în mod rapid. **2.** Tranz. (CHIM.) A provoca depunerea sub formă de precipitat a unei substanțe dizolvate într-un lichid sau formată în urma adăugării unui reactiv în acel lichid. ✦ Refl. (Despre o substanță solidă dizolvată într-un lichid) A se separa, a se depune sub formă de precipitat.

PRECIPITANT (< fr.) s. m. (CHIM.) Substanță care, adăugată unei soluții, provoacă o precipitare.

PRECIPITARE (< *precipita*) s. f. Acțiunea de a (se) precipita; trecerea unei substanțe în starea de precipitat; precipitație. ✦ (BIOL.) Tip de reacție antigen-anticorp.

PRECIPITAT[1] (< fr., lat., germ.) s. n. (CHIM.) Substanță solidă, greu solubilă (cristalină, amorfă sau sub formă de gel), care se separă dintr-o soluție și cade la fundul recipientului în urma tratării soluției respective cu un reactiv, prin evaporarea sau prin răcirea soluției etc.

PRECIPITAT, -Ă[2] (< *precipita*) adj. **1.** (Și adv.) Care se petrece sau acționează în grabă, cu repeziciune; grăbit, zorit. **2.** (Despre substanțe solide dizolvate într-un lichid) Depus la fund, separat în masa soluției (prin precipitare).

PRECIPITAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Precipitare. **2.** *Precipitații atmosferice* = fază a circuitului apei în natură, concretizată prin condensarea vaporilor de apă din atmosferă, care apoi cad pe suprafața pământului sub formă de ploaie, burniță, brumă, zăpadă, lapoviță, grindină, măzăriche etc.

PRECIPITINĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Tip de anticorp care provoacă precipitarea antigenilor dintr-o soluție.

PRECIPITRON (< fr.) s. n. Dispozitiv electrostatic pentru purificarea aerului dintr-o încăpere prin dirijarea prafului spre unul dintre electrozi.

PRECIS, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Clar, lămurit, deslușit, limpede; categoric, sigur. **2.** (Despre mărimi, unități de măsură, de timp etc.) Fix, exact. ✦ (Depre ceasornice, balanțe, instrumente fizice) Care funcționează cu precizie.

PRECISTĂ (< sl.) adj. f. (Mai ales articulat, cu valoare de epitet dat Fecioarei Maria; adesea cu valoare de n. pr.) Care este fără nici o vină, care este lipsită de păcate; care este de o curățenie morală desăvârșită. ✦ (Substantivat, cu valoare de n. pr.) Fecioara Maria.

PRECIZA (< fr.) vb. I tranz. A stabili, a determina (ceva) în mod precis. ✦ A da formă precisă, a face (ceva) să se vadă, să se distingă clar, limpede, deslușit; a contura; a delimita.

PRECIZARE (< *preciza*) s. f. Acțiunea de a preciza; lămurire, informație, indicație precisă; *concr.* ceea ce este precizat.

PRECIZIE (PRECIZIUNE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a fi precis; exactitate. ✧ Loc. *De precizie* = (despre aparate și instrumente) de mare exactitate. **2.** (FIZ.) Eroare maximă, în plus sau în minus, admisibilă la efectuarea unei măsurări sau la realizarea unui produs. ✧ *Clasă de p.* = fiecare dintre clasele în care se împart sistemele de *toleranțe* standardizate. **3.** (FIZ.) Proprietate a unui produs de a avea valorile mărimilor sale caracteristice cuprinse într-un interval cât mai mic în jurul valorii dorite.

PRECLASIC, -Ă (< fr.) adj. (Mai ales despre opere artistice) Anterior clasicismului. ✦ (Substantivat) Scriitor sau creator de artă din perioada anterioară clasicismului.

PRECLASICISM (< *preclasic*) s. n. Perioadă din istoria muzicii în care și-au desfășurat activitatea maeștrii muzicii vocale și instrumentale din sec. 17–18 (Monteverdi, Palestrina, Händel, J. S. Bach, Vivaldi, Rameau, compozitorii școlii de la Mannheim ș.a.) și care precede apariția *clasicismului vienez*.

PRECOCE (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre copii) Care se dezvoltă fizic sau psihic înainte de vârsta normală, care este mai matur decât alții de aceeași vârstă. ✦ (Despre facultăți psihice sau biologice, despre însușiri, calități etc. ale oamenilor) Care apare sau se manifestă mai devreme. **2.** (Despre plante sau fructe) Care se maturizează foarte devreme, care se coace repede. Sin. *timpuriu*. **3.** (Despre animale) A căror creștere și dezvoltare se termină într-un timp mai scurt decât media speciei sau a rasei.

PRECOCITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi precoce, caracterul a ceea ce este precoce.

PRECOGNIȚIE (< fr.) s. f. (În parapsihologie) Capacitate paranormală prin care evenimentele sunt prevăzute, prin vise, presimțiri etc., înainte de a exista vreo dovadă că acestea se vor petrece, numită și percepție extrasenzorială cognitivă.

PRECOLUMBIAN, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Columb*) adj. *Artă* ~ = arta dezvoltată pe teritoriul Americii înaintea descoperirii ei de către Cristofor Columb (1492). Manifestări artistice reprezentative s-au produs în cadrul civilizațiilor maya, olmecă, toltecă, aztecă și inca. Arta p. din regiunea Americii Centrale (maya) și a Podișului Mexican (aztecă) se caracterizează prin construcția de temple piramidale în trepte („Templul Soarelui" de la Teotihuacân; templele din Palenque, Uxmal; piramida de la Chichén Itzâ etc.), prin decorația exuberantă în basorelief și în frescă (Bonampak). În civilizația toltecă și aztecă, un loc important îl ocupă sculptura (stele, zeități, cariatide) legată de arhitectură. Arta inca se caracterizează prin construcții grandioase de palate și de temple cu o decorație sobră (ruinele de la Cuzco, Machu Picchu, Vilcabamba etc.), printr-o mare dezvoltare a ceramicii, a textilelor și orfevrăriei.

PRECOMANDĂ (< *pre-* + *comandă*) s. f. Comandă făcută pentru un produs, o marfă înainte de fabricare sau de punerea în vânzare.

PRECOMPRIMARE (< *pre-* + *comprimare*) s. f. (CONSTR.) Operație prin care elementele de beton armat sunt supuse unor eforturi de compresiune înainte de aplicarea sarcinilor reale din construcție, astfel încât să poată rezista și la solicitări de întindere relativ mari, la care nu rezistă elementele din beton armat obișnuit.

PRECOMPRIMAT, -Ă (< *pre* + *comprimat*) adj. Care a fost supus operației de precomprimare.

PRECONCENTRARE (< *pre-* + *concentrare*) s. f. Operație mecanică prin care substanțele minerale sărace sunt îmbunătățite și îmbogățite prin izolarea unei mari părți din steril.

PRECONCEPUT, -Ă (< *pre-* + *conceput*, după fr. *préconçu*) adj. (Despre idei sau păreri) Admis, format, adoptat dinainte, fără o cercetare sau o experiență prealabilă.

PRECONIZA (< fr., germ.) vb. I tranz. **1.** A prevedea, a emite o idee, o ipoteză; *p. ext.* a propune, a indica, a recomanda, a inițiа ceva. **2.** (În religia catolică) A confirma în cadrul consistoriului un episcop numit de șeful statului.

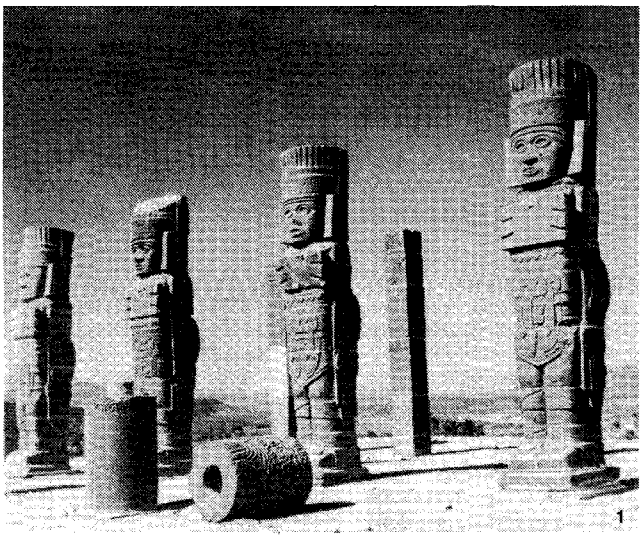
1

2

3

4

5

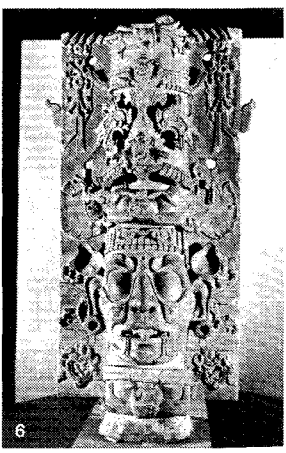
6

7

Artă precolumbiană

1. Statui de războinici de pe platforma Piramidei de nord din Tula, Mexic. 2. Piramida Quetzalcoatl din Teotihuacán, Mexic. 3. Cap de luptător, stuc (artă maya). 4. Vas (artă mochica). 5. Urnă (artă zapotecă). 6. Zeul Soarelui, ceramică din Palenque (artă maya). 7. Placă decorativă (artă maya).

PRECREȘTIN, -Ă (< *pre* + *creștin*) adj. Anterior apariției creștinismului.

PRECUCUTENI, cultură neo-eneolitică (prima jumătate a milen. 4 î.Hr.), răspândită pe o arie largă, cuprinsă între cursul superior al Oltului și Niprul mijlociu.

PRECUM (< *pre-* + *cum*) conj., adv. **I.** Conj. **1.** Așa cum, (după) cum (cu caracter modal). **2.** Tot astfel cum, ca și. **3.** (Urmat de conj. „și") Ca (și), cât (și); cum (și). **4.** După cum, așa cum (cu caracter concluziv). ✧ Expr. (Fam.) *Precum vezi* = așa este, asta-i situația. **II.** Adv. Ca de exemplu, ca de pildă.

PRECUMPĂNI (< *pre-* + *cumpăni*) vb. IV **1.** Tranz. A cumpăni, a echilibra; a compensa. **2.** Intranz. A depăși în cantitate, în greutate, în influență pe cineva sau ceva, a fi superior ca valoare, ca importanță; a constitui elementul hotărâtor; a predomina, a fi preponderent; *p. ext.* a birui, a triumfa.

PRECUP, Maria (1901–1984, n. Bistrița), cântăreață română de muzică populară. Supranumită „privighetoarea Năsăudului" pentru stilul ornamentat al doinelor sale, pe care le împodobea cu triluri și grupete repetate îndelung. Descoperită în anul 1935 de către Constantin Brăiloiu, cu prilejul unei campanii monografice organizată de Institutul Social Român. Înregistrări antologice în arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu".

PRECUPEȚ, -EAȚĂ (< bg.) s. m. și f. Persoană care cumpără de la producători diferite produse, în special legume, fructe, păsări, ouă etc. pe care le revinde apoi cu preț mai ridicat.

PRECUPEȚI (< *precupeț*) vb. IV **1.** Intranz. A practica meseria de precupeț; (tranz.) a cumpăra și a revinde (la preț de speculă). **2.** Tranz. Fig. (Numai în propoziții negative) A nu cruța nimic, a face totul pentru ceva sau cineva.

PRECURSOR, -OARE (< fr., lat.) s. *m.* și f. **1.** Persoană care prin activitatea sa creatoare, complet nouă, într-un anumit domeniu pregătește terenul pentru o activitate ulterioară mai largă; înaintaș, premergător; deschizător de drumuri. **2.** (CHIM.) Substanță care printr-o reacție sau un șir de reacții se transformă într-un anumit produs (ex. ergosterolul este **p.** al vitaminei D_2).

PRECUVÂNTARE (< *pre-* + *cuvântare*) s. f. Cuvânt introductiv, prefață.

PREDA (< sl.) vb. I **1.** A înmâna cuiva un obiect; a remite, a transmite; a da în primire. **2.** Refl. A se da învins în mâna dușmanului, a capitula. ✦ Tranz. A da pe cineva în mâna cuiva

Marin Preda

spre a dispune de el. **3.** (PEDAG.) Tranz. A transmite, a comunica în mod sistematic și organizat cunoștințele unei discipline (în cadrul unei instituții de învățământ); a expune, a ține o lecție.

PREDA (sec. 17–18), zugrav. Exponent al Școlii de pictură de la Hurez. Împreună cu zugravul Marin a pictat paraclisul de la Hurez, biserica Sf. Dumitru din Craiova ș.a.

PREDA, Constantin (n. 1925, Morunești, jud. Olt), arheolog, numismat și istoric al antichității. Director al Institutului de Arheologie (1981–1988) și președinte al Societății Numismatice Române (din 1983). Contribuții în domeniul istoriei și civilizației geto-dacice, greco-romane și în cel al numismaticii antice. Lucrări: „Monedele geto-dacilor", „Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata", „Callatis. Necropola romano-bizantină", „Istoria monedei în Dacia preromană"; coautor și coordonator al „Enciclopediei arheologiei și istoriei vechi a României".

PREDA, Marin (1922–1980, n. Siliștea-Gumești, azi Siliștea Nouă, jud. Teleorman), scriitor român. M. coresp. (1974) și m. titular post-mortem (1990) al Acad. Nuvele narând cu totală detașare scene din viața țăranilor în spiritul unui realism dur („Întâlnirea din pământuri"). Amplă frescă a realităților rurale din Câmpia Dunării în preajma celui de-al Doilea Război Mondial și în primii ani postbelici, romanul „Moromeții", I, consacră o viziune nouă asupra satului, relevând complexitatea sufletului țărănesc, ilustrată exemplar prin personajul Ilie Moromete, în vreme ce voi. II dezvăluie procesul colectivizării agriculturii și consecințele lui nefaste în planul comunității sătești tradiționale. Romane citadine („Risipitorii"), dezbătând relația dintre individ și istorie („Intrusul", „Marele singuratic", „Delirul"). Ampla frescă epică „Cel mai iubit dintre pământeni" denunță necruțător totalitarismul comunist din anii '50 („Era ticăloșilor"), urmărind destinul unei victime a acestuia, filozoful Victor Petrini. Teatru („Martin Bormann"), scenarii de film. Proză eseistică, de confesiune („Imposibila întoarcere", „Viața ca o pradă", „Convobiri cu Marin Preda" — consemnate de Florin Mugur) consolidând imaginea scriitorului ca exemplară conștiință morală și artistică. Director al Editurii Cartea Românească (1970–1980).

PREDA, Vasile (n. 1948, Bradu de Jos, jud. Argeș), matematician român. Prof. univ. la București. Lucrări în domeniul teoriei deciziilor, statisticii matematice, optimizărilor și teoriei informației („Teoria deciziilor statistice", „Inferența statistică pentru medii condiționate", „On generalized convexity and duality with a square root term", „Optimality conditions and duality in multiple objective programmimg involving semilocally convex and related functions").

PREDA, Victor (1912–1982, n. București), biolog român. Acad. (1974), prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări în domeniul biologiei teoretice, antropobiologiei, anatomiei comparate („Probleme moderne de biologie", „Biochimia dezvoltării embrionare la vertebrate", „Experiența antropologică și determinismul manifestărilor umane", tratatul „Biologie teoretică").

PREDATORISM (< fr.) s. n. Relație între două organisme animale, dintre care unul este *prădător,* iar celălalt constituie *prada* sa (fiind consumat în urma unei acțiuni, de obicei complexe, de capturare). Este o relație care implică o selecție naturală intensă, marcată de adaptări specifice și mecanisme de reglare a numărului de indivizi din cele două categorii.

PREDEAL 1. Pas în Carpați, situat în Clăbucetele Predealului, la 1 040 m alt., pe cumpăna de ape dintre văile râurilor Prahova și Timiș. Asigură legăturile rutieră (din 1850) și feroviară (din 1879) între Transilvania și Muntenia. **2.** Oraș în jud. Brașov, situat într-o zonă de munți scunzi (Clăbucetele Predealului), la 1 020–1 160 m alt., la obârșia râului Prahova; 5 512 loc. (2003). Stație de c.f. (inaugurată la 10 iun. 1879). Fabrică de plăci de teracotă (în localitatea componentă Timișu de Sus). Sanatorii de boli nervoase (pe valea Râșnoavei și Timișu de Sus). Important centru turistic și al sporturilor de iarnă și renumită stațiune climaterică și de odihnă. Așezarea a luat naștere după anul 1700, când au fost construite, în această zonă, câteva hanuri (Hanul de

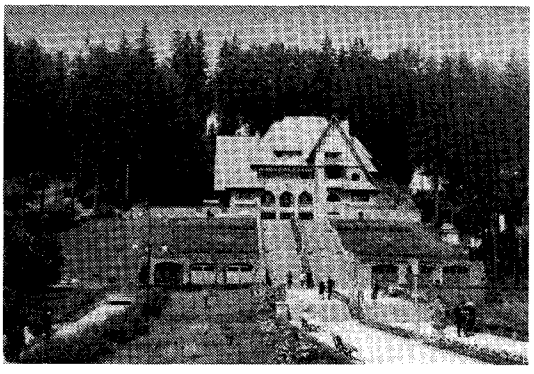

Predeal. Primăria

Predeal. Cartierul Cioplea

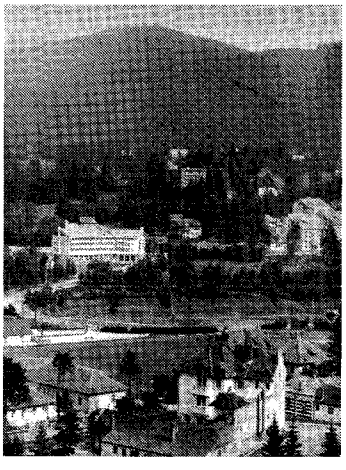

la gura râului Râşnoava, 1700, Hanul de la gura râului Poliştoaca, 1750, Hanul lui Ruja, 1750), un schit de lemn (1744) şi un local al serviciului de poştă (1790). Localitatea apare menţionată documentar în 1805; a devenit comună rurală în 1874, apoi comună urbană, în 1936, şi trecută în categoria oraşelor în 1952. După 1918 s-a dezvoltat ca staţiune climaterică. Mănăstirea **P.**, cu biserica Sf. Nicolae, ridicată în 1818– 1819 pe locul fostului schit de lemn, cu picturi murale interioare originare (declarată monument istoric). Biserică nouă (2002).

PREDEAL-SĂRARI, com. în jud. Prahova, situată în zona de contact a Subcarpaţilor Buzăului cu cei ai Prahovei; 2 685 loc. (2003). Reşed. com. este satul *Predeal.* Pomicultură.

PREDECESOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană care a precedat pe cineva într-un post, într-o funcţie, într-o activitate etc., considerată în raport cu acesta; antecesor. ✦ S. m. (Mai ales la pl.) Strămoş, înaintaş.

PREDELĂ (< it., fr.) s. f. (În arhitectura şi pictura bisericească) Partea de jos a unui panou pictat, reprezentând scene legate de subiectul principal al acestuia.

PREDELUŞ, pas în Carpaţii de Curbură, la 1 200 m alt., pe cumpăna de ape dintre râul Doftana, afl. al Prahovei, şi Doftana din Transilvania, afl. al Târlungului.

PREDESCU, familie de lăutari români cu tradiţie pe mai multe generaţii. Mai importanţi: **1. Victor** (1912– 1984, n. Ploieşti), violonist şi dirijor. Întemeietor (1948) şi prim-dirijor al orchestrei de muzică populară „Barbu Lăutaru", apoi concertmaistru la ansamblul Ciocârlia (1950), şi dirijor la orchestra populară a Radiodifuziunii Române. **2. Nicuşor** (1919–1986, n. Turnu Severin), violonist, dirijor şi şef de orchestră. Frate cu **P. (1).** Şef de orchestră de local în Bucureşti şi Craiova; între 1952 şi 1969 concertmaestru al orchestrei de Studio a Radiodifuziunii.

PREDESCU, Ileana (1927–1996, n. Bucureşti), actriţă română. Stil de joc modern, caracterizat prin forţă, fragilitate, farmec. Roluri reprezentative în teatru („Cum vă place", „Leonce şi Lena", „Menajeria de sticlă", „Cezar şi Cleopatra", „Hamlet") şi în film („Anotimpul iubirii", „Cei care plătesc cu viaţa", „Încrederea", „Cel mai iubit dintre pământeni").

PREDESCU, Lucian (1907–1983, n. Iaşi), istoric literar român. S-a ilustrat prin publicarea unor utile monografii documentare („Ion Creangă", „Barbu Delavrancea. Viaţa şi opera" ş.a.). În 1940 a editat „Enciclopedia «Cugetarea»", important şi apreciat instrument de informare generală privind realităţile româneşti.

PREDESTINA (< lat., fr.) vb. I tranz. A hotărî dinainte soarta cuiva; a ursi, a sorti, a meni, a predetermina; a decide dinainte o acţiune.

PREDESTINARE (< *predestina*) s. f. **1.** Acţiunea de a predestina. **2.** (În creştinism) Planul divin prin care oamenii sunt conduşi, încă din clipa naşterii, unii spre mântuire, alţii spre damnare, ceea ce este stabilit de Dumnezeu neputând fi în nici un fel schimbat sau evitat. Cel mai adesea, ideea de **p.** este asociată cu tradiţia reformatoare calvinistă; deşi ea a fost teoretizată anterior de apostolul Pavel, Augustin sau Toma d'Aquino, este prezentă şi în alte religii, cel mai notabil în islam. Principalii susţinători ai doctrinei teologice sunt *Wycliff* şi *Calvin.*

PREDESTINAŢIE (< fr., lat.) s. f. Predestinare.

PREDEŞTI, com. în jud. Dolj, situată în zona de contact a piemontului Bălăciţei cu câmpia Desnăţuiului, pe râul Raznic, 3 542 loc. (2003). Pomicultură. În satul Pleşoi, menţionat documentar în 1568, se află biserica cu dublu hram — Sf. Nicolae şi Sf. Ioan (1780, rezidită în 1842–1843), iar în satul **P.**, atestat documentar în 1589, biserica Adormirea Maicii Domnului (ante 1845).

PREDETERMINA (< fr., lat.) vb. I tranz. A hotărî dinainte, a predestina.

PREDETERMINARE (< *predetermina*) s. f. Ideea potrivit căreia un eveniment este determinat şi fixat dinainte în cauzele şi condiţiile sale. ✧ *P. divină* = actul prin care Dumnezeu a determinat de la început cum se va comporta omul şi a hotărât să se realizeze această previziune.

PREDICA (< lat., it.) vb. I intranz. (Despre clerici) A rosti o predică. ✧ Expr. *A predica în deşert* (sau *în pustiu*) = a da sfaturi pe care nimeni nu le ascultă; a vorbi degeaba. ✦ Tranz. Fig. A recomanda cu insistenţă, a propovădui, a răspândi; a propaga idei.

PREDICABIL, -Ă (< *predica*), adj., s. f. pl. **1.** Adj. Ceea ce poate fi spus despre ceva. **2.** S. f. pl. (LOG.) Doctrina tradiţională datorată lui Porphyrios, dar de origine aristotelică, despre felurile de lucruri care pot fi spuse în legătură cu subiectele; Aristotel distingea patru p.: definiţia, genul, propriul şi accidentul, iar Porphyrios enumera cinci: genul, specia, definiţia, propriul şi accidentul.

PREDICAT (< fr., lat., germ.) s. n. **1.** Parte principală a propoziţiei, care arată acţiunea, starea sau însuşirea subiectu-

lui. ✧ *P. verbal* = predicat exprimat prin verb predicativ la un mod personal, adverb predicativ, locuțiune verbală sau printr-o interjecție predicativă. *P. nominal* = predicat exprimat printr-un verb copulativ la un mod personal și un nume predicativ. **2.** (În logica aristotelică) Termenul dintr-o propoziție de predicație, reprezentând ceea ce se afirmă sau se neagă despre subiectul propoziției respective. ✦ (În logica predicatelor) Expresie care, atașată unuia sau mai multor termeni singulari, dă naștere la propoziții indicative.

PREDICATIV, -Ă (< fr., germ.) adj. **1.** Care poate forma predicatul **(1)**; referitor la predicat; care conține un predicat. ✧ *Verb p.* = verb care poate constitui singur predicatul unei propoziții. *Nume p.* = nume care, împreună cu un verb copulativ la un mod personal, formează predicatul. *Propoziție p.* = propoziție care îndeplinește rolul de nume predicativ într-o propoziție regentă. **2.** (LOG.) Care se referă la predicat **(2)**, relativ la acesta.

PREDICATOR (< lat., fr.) s. m. **1.** Persoană care predică, propovăduitor. **2.** Conducător al unei comunități baptiste.

PREDICAȚIE (< lat., fr., rus.) s. f. Descrierea unui subiect ca având o anumită proprietate sau ca stând într-o anumită relație. ✧ *Propoziție de p.* (sau *propoziție categorică*) = orice propoziție în care se enunță ceva despre un obiect determinat sau despre membrii unei clase de obiecte.

PREDICĂ (< *predica*) s. f. (În budism, iudaism, creștinism, islam și alte religii) Formă cultică de transmitere a învățăturii religioase și de propovăduire pe baza unor reguli moștenite prin tradiție, conținând, de regulă, îndemnuri moralizatoare. ✦ (Fam.) Dojană, mustrare.

PREDICȚIE (PREDICȚIUNE) (< fr., lat.) s. f. Anticiparea producerii unui eveniment pe baza informațiilor avute la îndemână într-un anumit moment, dar fără a admite că faptul este garantat de divinitate (predeterminare divină) sau că este inevitabil. ✦ Prevedere a conduitei ulterioare sau a dezvoltării unei persoane.

PREDILECT, -Ă (< it.) adj. Care constituie o predilecție pentru cineva; preferat, favorit.

PREDILECȚIE (< fr.) s. f. Preferință pentru cineva sau ceva atunci când există posibilitatea de a alege între mai multe ființe, lucruri, situații; înclinație, atracție deosebită pentru cineva sau ceva. ✧ Loc. adj. *De predilecție* = preferat, favorit; obișnuit, frecvent. Loc. adv. *Cu* (sau *de*) *predilecție* = de preferință, mai ales, îndeosebi.

PREDISPOZIȚIE (< fr.) s. f. **1.** (PSIH.) Înzestrare naturală care constituie o premisă favorabilă dezvoltării unei aptitudini sau unui talent. **2.** (MED.) Sensibilitate deosebită, ereditară sau dobândită, a organismului față de anumite boli (ex. **p.** la diabet, **p.** la hipertensiune).

PREDISPUNE (< *pre-* + *dispune*, după fr. *prédisposer*) vb. III intranz. și tranz. **1.** A determina, a produce o anumită dispoziție, o anumită stare sufletească, a dispune la... **2.** (MED.) A face să aibă o deosebită sensibilitate sau receptivitate la diferite boli.

PREDISPUS, -Ă (< *predispune*) adj. **1.** Care are înclinări (înnăscute) spre ceva. **2.** (MED.) Care este receptiv, sensibil la anumite boli.

PREDNISON s. n. Medicament steroidian de sinteză, derivat al cortizonului. Antiinflamator cu retenție hidrosalină și toxicitate slabe.

PREDOMINA (< fr.) vb. I intranz. A întrece în număr, forță, valoare sau autoritate; a precumpăni; a se ridica deasupra altora, a fi superior, a stăpâni, a domina.

PREDOMINANT -Ă (< fr.) adj. Care predomină; dominant.

PREDOMINANȚĂ (< fr.) s. f. Faptul de a predomina, de a fi predominant, predominație.

PREDOMINAȚIE (< fr.) s. f. Predominanță.

PREDOSLOVIE (< sl.) s. f. (Înv.) Cuvânt înainte, prefață în cărțile vechi de cult și în letopisețe.

PREDUCEA (< bg.) s. f. Potricală.

PREELECTORAL, -Ă (< *pre-* + *electoral*) adj. Care se întâmplă, care are loc înainte de alegeri.

PREEMINENȚĂ (< fr.) s. f. **1.** Demnitate, privilegiu al unui rang. **2.** Superioritate absolută a ceea ce este de prim rang, de prim plan. V. *primordialitate, supremație.*

PREEMPȚIUNE (< fr.; {s} *pre-* + lat. *emptia* „cumpărare") s. f. (DR.) *Drept de ~* = dreptul unei persoane de a fi preferată la cumpărarea unui lucru.

PREEXISTA (< fr.) vb. I intranz. A exista de mai înainte, a exista înainte de...

PREEXISTENT, -Ă (< fr.) adj. Care există de mai înainte.

PREEXISTENȚĂ (< *preexista*) s. f. Credința într-o existență anterioară, precum cauza față de rezultatul ei, sau într-o existență care precede, ca în concepția despre transmigrarea sufletelor, sufletul nemuritor existând, la Platon, în lumea ideilor, înainte de a se întrupa. **P.** caracterizează concepțiile dualiste (lume și supralume, timp și eternitate). În islam, „Coranul" a existat înaintea lumii; la fel, pentru indieni, „Vedele".

PREFABRICA (< *prefabricat*) vb. I tranz. A executa elemente de construcție prefabricate.

PREFABRICAT, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care rezultă dintr-un proces industrial și servește ca material pentru executarea unui produs industrial finit; semifabricat. **2.** S. n. Element de construcție confecționat în fabrică sau în atelier, de obicei în serie.

PREFACE (< *pre-* + *face*, după sl. *prětvoriti*) vb. III **1.** Tranz. și refl. A lua sau a face să ia o formă sau un conținut nou; a (se) transforma, a (se) modifica, a (se) schimba, a (se) preschimba. **2.** Tranz. A repara un obiect schimbându-i aspectul, înfățișarea; a reface, a modifica. **3.** Refl. A da o impresie falsă, a simula ceva cu intenția de a induce în eroare.

PREFACERE (< *preface*) s. f. Acțiunea de a (se) preface. ✧ *P. euharistică* = schimbarea elementelor euharistice (pâinea și vinul) în trupul și sângele lui Iisus cel înviat prin invocarea Duhului Sfânt, fără ca acele elemente să-și piardă aspectul văzut; acesta este punctul central al liturghiei euharistice.

PREFAȚA (după fr. *prefacer*) vb. I tranz. A scrie prefața unei cărți.

PREFAȚATOR, -OARE (< *prefață*) s. m. și f. Persoană care scrie prefața unei cărți.

PREFAȚĂ (< lat., fr., it.) s. f. Scriere cu caracter explicativ, uneori analitic sau programatic, precedând o operă literară sau științifică, în care autorul sau un comentator oarecare expune planul lucrării, scopurile ei cu referiri bibliografice și critice.

PREFĂCĂTORIE (< *prefăcător*, rar, „care schimbă") s. f. Mod de comportare lipsit de sinceritate, adoptat cu scopul de a induce în eroare sau de a înșela buna-credință a cuiva; simulare, ipocrizie, fățărnicie.

PREFĂCUT, -Ă (< *preface*) adj. **1.** Transformat, modificat, schimbat. **2.** (Despre oameni) Care se preface; ipocrit, fățarnic. ✦ (Despre atitudini, sentimente, acțiuni) Simulat, fals, mincinos. ✦ (Despre obiecte, băuturi, cărți de joc etc.) Contrafăcut, falsificat.

PREFECT (< lat., germ.) s. m. **1.** (În Roma antică) Titlu dat unor înalți funcționari din administrația civilă și militară; persoană având acest titlu. ✧ *Prefectul pretoriului* v. *pretoriu*. **2.** (DR.; în organizarea administrativ-teritoriaiă a României) Reprezentant al conducerii centrale într-un județ, cu atribuții administrative și de poliție.

PREFECTURĂ (< lat., fr.) s.f. **1.** (La romani) Funcția de prefect **(1)**. **2.** Funcția de prefect **(2)**; instituția și unitatea administrativă condusă de prefect. **3.** Clădire unde se află sediul ei. **4.** Unitate ad-tivă în unele state (ex. Japonia).

PREFERA (< fr.) vb. I tranz. A da întâietate unui lucru, unei situații sau unei persoane, a aprecia mai mult ceva sau pe cineva, a avea preferință, predilecție pentru ceva sau cineva. ✧ Loc. *De preferat* = preferabil.

PREFERABIL, -Ă (< fr., it.) adj. Care merită să fie preferat, de preferat.

PREFERENȚIAL, -Ă (< fr.) adj. Care se acordă cu preferință, în avantajul cuiva; în favoarea cuiva, de favoare. ✧ *Acțiuni preferențiale* = tip de acțiuni care conferă titularului dreptul la un dividend prioritar prelevat asupra beneficiului distribuibil, înaintea oricărei alte prelevări, ca și drepturile recunoscute acționarilor cu acțiuni ordinare, cu excepția dreptului de a participa și de a vota, în temeiul acestor acțiuni, în adunările generale ale acționarilor.

PREFERINȚĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Faptul de a prefera ceva sau pe cineva; predilecție. ✧ Loc. *De* (sau *cu*) *preferință* = cu deosebire, îndeosebi, mai degrabă. **2.** (DR.) *Drept de p.* = drept recunoscut creditorilor titulari ai unor garanții reale (ipotecă, gaj) sau ai unor privilegii de a fi plătiți din prețul obținut prin vânzarea silită a unor lucruri ale debitorilor lor mai înaintea altor creditori; prioritate.

PREFIGURA (< fr., lat.) vb. I tranz. A prezenta, a schița ceva în linii mari înainte de executare, a înfățișa cu anticipație. ✦ A avea sau a sugera trăsăturile unui lucru, unui fenomen etc. viitor.

PREFILTRU (< fr.) s. n. (TEHN.) Filtru cu strat filtrant de nisip cu granule mai mari așezat înaintea filtrului principal al instalației de tratare a apei, pentru a reduce încărcarea acestuia.

PREFIRA (< *pre* + *fir*) vb. I **1.** Tranz. A lăsa să treacă printre degete; *p. ext.* a lua în mână unul câte unul cercetându-l. ✦ A răsfoi filele unei cărți. ✦ Refl. A se perinda prin fața ochilor, prin minte etc. **2.** Refl. și tranz. A (se) răsfira, a (se) răspândi, a (se) împrăștia. **3.** Refl. (Despre apă, lumină etc.) A-și face loc, a se infiltra încetul cu încetul. ✦ (Rar, despre oameni) A se furișa, a se strecura.

PREFIX (< fr. {i}; {s} lat. *praefixus* „fixat înainte") s. n. **1.** (LINGV.) Afix care se atașează înaintea rădăcinii sau a temei unui cuvânt pentru a forma un cuvânt nou. **2.** Număr care identifică, în telefonia interurbană automată, o anumită localitate sau o țară și se formează înaintea numărului de telefon al abonatului.

PREFIXA (< fr.) vb. I tranz. A adăuga unui cuvânt un prefix.

PREFORJARE (< *pre-* + *forjare*) s. f. Operație de forjare preliminară, aplicată unei piese înainte de a i se da forma definitivă.

PREFORMISM (< germ., rus., fr., engl. {i}) s. n. (BIOL.) Teorie speculativă potrivit căreia organele organismului adult se găsesc miniaturizate („preformate") în gamet, dezvoltarea ontogenetică constând în creșteri de volum. Primele idei de **p.** au fost formulate de Anaxagora (500–428 î.Hr.). A predominat în biologie până în sec. 18.

PREGĂTI (< *pre-* + *găti*, după lat. *praeparare*) vb. IV tranz. **1.** A face preparative în vederea unei acțiuni, a face să fie gata; a prepara. ✧ Expr. *A pregăti terenul* = a crea condiții prielnice pentru ceva. ✦ Refl. A fi pe punctul de a..., a fi gata să... **2.** A instrui, a forma în vederea unei activități. ✦ A da lecții, a medita. ✦ Tranz. și refl. A studia temeinic, a-și însuși și aprofunda anumite cunoștințe. **3.** A anunța cuiva un lucru treptat și pe ocolite, a-l preveni. **4.** A găti, a prepara mâncare.

PREGĂTIRE (< *pregăti*) s. f. **1.** Acțiunea de a pregăti și rezultatul ei. **2.** (MILIT.) *P. de foc* = acțiune masată și unitară de foc (realizată de trupe de rachete, artilerie și aviație), pregătită din timp și executată înainte de începerea ofensivei, în scopul neutralizării, nimicirii și distrugerii celor mai importante obiective, al dezorganizării sistemului de foc și a conducerii inamicului. **3.** (IND. EXTR.) Ansamblu de operații prin care un zăcământ se compartimentează în porțiuni ce urmează să intre în exploatare după un plan definit de metoda de exploatare aplicată. ✧ *Pregătirea lucrului* = fază premergătoare punerii în aplicare a unui proces tehnologic nou, necesară pentru realizarea unui produs în condițiile cele mai favorabile și în care se stabilesc metodele de lucru. *Pregătirea sondei* = ansamblul operațiilor executate la o sondă de foraj din momentul în care s-a ajuns cu sapa la stratul de deasupra stratului productiv până la punerea în funcțiune a sondei.

PREGĂTIT, -Ă (< *pregăti*) adj. (Despre oameni) Care are cunoștințele necesare în vederea desfășurării unei anumite activități; învățat, cult, instruit, format.

PREGĂTITOR, -OARE (< *pregăti*) adj. **1.** Care pregătește ceva. **2.** Care servește pentru pregătire.

PREGET (< *pregeta*) s. n. Încetare, întrerupere a unei activități, răgaz; ezitare, șovăire. ✧ Loc. *Fără (de) preget* = **a)** fără încetare, fără răgaz, fără întrerupere, încontinuu, neîntrerupt, neobosit; **b)** fără șovăială, numaidecât, imediat, repede.

PREGETA (lat. **prigitare*) vb. I intranz. (Mai ales în propoziții negative) A sta pe gânduri înainte de a face ceva; a șovăi, a ezita, a se codi; *p. ext.* a întârzia, a zăbovi; a sta inactiv.

PREGL, Fritz (1869–1930), chimist austriac. Prof. univ. la Innsbruck și Graz. Unul dintre fondatorii microanalizei. Lucrări legate de elaborarea metodelor de microanaliză chimică cantitativă a compușilor organici. Studii în domeniul fiziologiei și histochimiei. Premiul Nobel pentru chimie (1923).

PREGNANT, -Ă (< fr., it., germ.) adj. Care iese în relief; evident, vizibil, clar, expresiv.

Fritz Pregl

PREGNANȚĂ (< fr., it., germ.) s. f. Caracterul a ceea ce este pregnant; expresivitate, claritate.

PREHENSIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre părți, organe etc. ale unor animale) Care are facultatea de a apuca (ex. unele maimuțe au coadă **p.**, cu care se agață de crengi).

PREINFARCT (< germ.) s. n. (MED.) Insuficiență coronariană care se manifestă prin aspecte intermediare între angina pectorală și infarctul miocardic propriu-zis.

PREISTORIC, -Ă (< fr.) adj. Care aparține preistoriei, care se referă la preistorie. ✧ *Artă p.* = artă dezvoltată în epocile încadrate în preistorie. Apărută în Paleoliticul superior, plastica **p.** s-a dezvoltat în jurul a două teme fundamentale — figura umană și reprezentările animaliere —, investite cu valori magice și religioase. Cele mai de seamă manifestări de *a.p.* sunt picturile și desenele rupestre gravate din grote (Lascaux, Mas d'Azil, Altamira, Peche Merle, Font-de-Gaume, Lartet) și defilee (Tassili, Čatal Hüyük ș.a.), statuetele („Venus" din Willendorf, „Venus" din Lespugue, idoli, statuete animaliere), gravurile pe piatră, os și corn, ceramica cu o remarcabilă înflorire în Neolitic (Cucuteni) și, spre sfârșitul Neoliticului, monumentele megalitice (Stonehenge, Karnak). ✦ Fig. Foarte vechi; perimat, învechit.

PREISTORIE (< *pre-* + *istorie*, după fr. *préhistoire*) s. f. Parte a istoriei care studiază condițiile de viață și civilizația de la originea omului până la apariția primelor documente scrise; denumire dată acestei epoci, care corespunde în cea mai mare parte Paleoliticului, Mezoliticului, Neoliticului, Eneoliticului și Epocii metalelor, durata lor variind de la o zonă geografică la alta.

PREÎNCĂLZI (< *pre-* + *încălzi*) vb. IV tranz. A încălzi în prealabil un fluid sau un material în scopul îmbunătățirii unui proces termic sau de prelucrare.

PREÎNCĂLZITOR (< *preîncălzi*) s.n. Aparat sau instalație în care se face preîncălzirea unui agent termic, a unui combustibil sau a aerului.

PREÎNTÂMPINA (< *pre-* + *întâmpina*) vb. I tranz. A lua din timp măsuri de precauție pentru a evita ceva; a preveni.

PREJMER, com. în jud. Brașov, situată în depr. Brașov, pe interfluviul dintre Olt și Târlung; 8 324 loc. (2003). Stație de c.f. Produse textile (postav în satul Lunca Câlnicului) și alim. (preparate din lapte, panificație). Prelucr. lemnului. Creșterea bovinelor. Păstrăvărie. Crescătorii de animale pentru blană (nutrii, vulpi argintii). Centru de ceramică populară. În satul **P.**, atestat documentar în 1240, se află o puternică

Artă preistorică

1. „Venus" din Willendorf, din Paleoliticul superior. 2. Scenă de luptă, din Mezolitic (Morella la Vella, Spania). 3. Cerbi traversând apa, gravură pe corn de cerb din Paleoliticul superior (Lartet, Franța). 4. Animale pictate în Paleoliticul superior, din „Salonul negru" (Niaux, Franța).

1

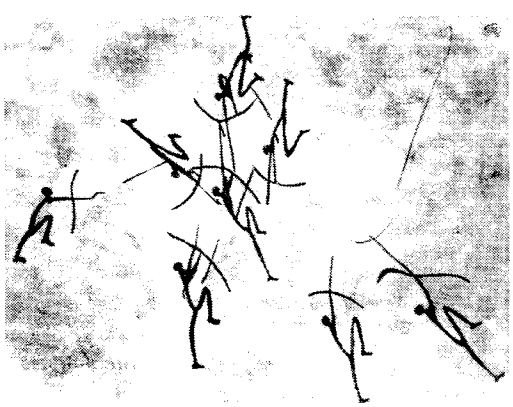

2

3

4

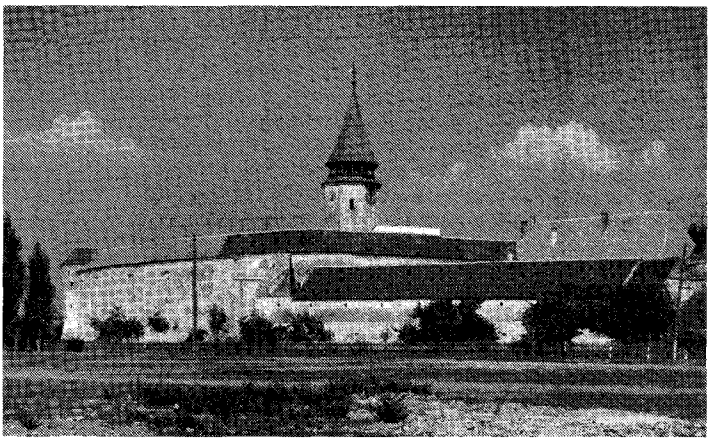

Prejmer. Cetatea

cetate țărănească a cărei construcție a început în 1427 și a fost terminată în sec. 16. Are ziduri înalte de 14 m și groase de 6 m, străjuite de turnuri de apărare, protejate de un șanț cu apă de 4 m adâncime și 18 m lățime. Cetatea a fost restaurată în perioada 1960–1970. În incinta cetății există o biserică evanghelică de factură gotică timpurie, de inspirație cisterciană, construită în anii 1241–1250, cu unele transformări din perioada 1512–1515. Posedă un altar poliptic (pictat în sec. 15) și o orgă din 1803. În satul **P.** se află și o biserică ortodoxă cu hramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1769), cu elemente baroce executate din tencuială într-o viziune rustică. În interior păstrează picturi murale originare. În arealul com. **P.** se află o pădure (30 ha), declarată rezervație forestieră și floristică, alcătuită din stejar, carpen, frasin ș.a., în parterul căreia vegetează mai multe plante rare: laleaua pestriță, stânjenelul siberian, bulbucii de munte, garoafa de munte.

PREJOS (< *pre-* + *jos*) adv. *Mai ~* = în inferioritate față de cineva sau de ceva; mai prost, mai slab, mai puțin decât...

PREJUDECATĂ (< *pre-* + *judecată*) s. f. Părere, idee pe care cineva și-o face dinainte asupra unui lucru sau pe care o adoptă cu ușurință; părere preconceptă (adesea eronată). ✦ Opinie adoptată automat, adesea impusă prin educație, societate.

PREJUDICIA (< fr.) vb. I tranz. A cauza un prejudiciu; a păgubi.

PREJUDICIU (< fr., lat.) s. n. Pagubă, daună **(1).** ✦ (DR.) Atingere adusă intereselor matrimoniale ale unei persoane *(p. material)* ori reputației sau onoarei sale *(p. moral)*.

PRELAT (< lat., germ., fr.) s. m. Înalt demnitar bisericesc, aparținând treptei episcopale.

PRELATĂ (< fr. *prélart*, după *lat*) s. f. Foaie de pânză deasă și impermeabilizată, cu care se acoperă platforma unui camion, diverse materiale și obiecte care trebuie ferite de umezeală etc.

PRELEGERE (cf. lat. *praelegere*) s. f. Curs, lecție în învățământul universitar; conferință publică.

PRELEVA (< fr.) vb.I tranz. A prelua, a ridica o anumită cantitate (relativ mică) dintr-o cantitate totală, dintr-un ansamblu etc.

PRELEVARE (< *preleva*) s. f. Acțiunea de a preleva și rezultatul ei. ✧ *Prelevarea aburului* = luarea unei cantități de abur, care a fost destins numai parțial, dintr-o turbină sau mașină cu abur, în scopul utilizării lui într-o instalație industrială sau pentru încălzit. ✦ Extragerea unui fragment de țesut, a unui produs de secreție sau excreție pentru examen bacteriologic sau anatomopatologic.

PRELIMINAR, -Ă (PRELIMINARIU, -IE) (< fr.) s. n., adj. **1.** S. n. (La pl.; mai ales în forma *preliminarii*) Acțiune premergătoare; introducere la ceva; preparative. **2.** Adj. Care precedă ceva, care servește ca introducere la ceva; *p. ext.* prealabil.

PRELIMINARE (< *preliminar*) s. f. (EC.) Estimarea nivelurilor unor indicatori economico-financiari înainte de finalizarea unor procese economice (de ex., încheierea unui exercițiu financiar). ✧ *Date p.* v. *dată*.

PRELINGE (< *pre-* + *linge*) vb. III refl. **1.** (Despre lichide) A se scurge încet (de-a lungul, pe marginea unui vas); a curge domol; *p. ext.* (despre lumină, ceață, mirosuri etc.) a pătrunde încet. **2.** Fig. (Despre ființe) A se strecura, a se furișa; a aluneca.

PRELOG, Vladimir (1906–1998), chimist elvețian de origine bosniacă. Prof. univ. la Zürich. Cercetările sale în domeniul asimetriei moleculare și, în general, a stereoizometriei l-au condus la elaborarea unei topologii chimice mai cuprinzătoare în locul stereochimiei clasice. Ele au consecințe practice importante în sinteza unor hormoni, antibiotice etc. Premiul Nobel pentru chimie (1975), împreună cu J.W. Cornforth.

PRELUA (< *pre-* + *lua*) vb. I tranz. A lua în primire; a lua asupra sa.

PRELUCA, culme muntoasă situată în N Pod. Someșan, parte componentă a șirului de munți scufundați („jugul intracarpatic") care fac legătura între Carpații Orientali și cei Occidentali. Extinsă pe direcție E–V, între râul Lăpuș (la S) și aliniamentul văilor Cavnic și Bloaja (la N), **P.** are abrupturi (tectono-erozive) accentuate spre N și o culme largă, teșită ca o platformă. Alcătuită din șisturi cristaline. Alt. max.: 810 m (vf. Florii). Acoperită cu păduri de fag și gorun în proporție de peste 85%.

PRELUCRA (< *pre-* + *lucra*, după germ. *verarbeiten*) vb. I tranz. **1.** A modifica forma, dimensiunile, constituția sau aspectul unui material, prin diferite operații tehnologice, în vederea obținerii de materii prime, de semifabricate și produse finite etc. ✦ A reface, a transforma, a modifica opere științifice, artistice etc.; *spec.* a adapta unor

Vladimir Prelog

scopuri determinate. **2.** A explica conținutul unor documente, al unor rezoluții etc. în fața unei adunări. ✦ A căuta să convingă, să lămurească pe cineva să facă ceva, să recunoască ceva etc.; a arăta greșelile pentru a le îndrepta.

PRELUCRĂTOR, -OARE (< *prelucra*) adj. Care prelucrează, care se referă la prelucrare. ✧ *Industrie p.* v. *industrie.*

PRELUDIU (< germ., it.) s. n. **1.** Partea introductivă a unei compoziții muzicale. ✦ Piesă care precedă o fugă, o tocată, un coral sau chiar o suită. **2.** Compoziție muzicală instrumentală independentă, cu formă liberă. Cei mai cunoscuți autori de **p.** sunt Chopin, Debussy, A. Skriabin. **3.** Fig. Ceea ce anunță, precedă sau pregătește o acțiune sau un eveniment.

PRELUNG, -Ă (lat. *perlongus*) adj. **1.** Lung, alungit, lunguieț. 2. Care durează mult; prelungit.

PRELUNGI (< *prelung*) vb. IV refl. și tranz. A (se) face mai lung, a (se) lungi, a (se) întinde în spațiu sau în timp. ✦ A dura sau a face să dureze mai mult; a se lungi. ✦ A amâna un termen sau o scadență.

PRELUNGIRE (< *prelungi*) s. f. Acțiunea de a (se) prelungi și rezultatul ei; întindere, lungire în spațiu sau în timp. ✦ Timpul acordat peste un anumit termen stabilit inițial; durată mai lungă a unei acțiuni, a unei stări etc.

PRELUNGITOR (< *prelungi*) adj., s. n. **1.** Adj. Care prelungește. **2.** S. n. Bucată cu care se poate prelungi un cablu electric, o țeavă etc.

PREMATUR (< lat.) adj., s. m. **1.** Adj. (Despre un proces) Care se desfășoară înaintea termenului normal; pretimpuriu. **2.** S. m. Copil născut înainte de 37 săptămâni sau a cărui greutate la naștere este sub 2 500 g.

PREM CHAND (pseud. lui *Dhanpat Raj*) **Srivastana,** zis **Nawāb Rāj** (1880–1936), scriitor indian de limbă urdu, hindi și engleză. Fondator al realismului critic în literatura indiană. Proză narativă (nuvele și romane), în care a tratat teme inspirate din imediata actualitate socială și politică, de tragedia Indiei rurale și a condiției nefericite a femeii, de lenta dezvoltare a conștiinței naționale („Casa servitorilor", „Sacrificiul vacii", „Azilul", „Lăcașul dragostei", „Arena", „Durerea patriei").

PREMEDITA (< fr., lat.) vb. I tranz. A pune la cale, a plănui.

PREMEDITARE (< *premedita*) s. f. Faptul de a premedita. ✦ (DR.) Circumstanță agravantă constând în săvârșirea în mod deliberat, pe baza unor pregătiri minuțioase, a unei infracțiuni.

PREMERGĂTOR, -OARE (< *pre-* + *mergător*, după fr. *précurseur*) adj. Care premerge, care precedă pe cineva sau ceva. ✦ (Substantivat) Precursor, predecesor, înaintaș.

PREMERGE (< *pre-* + *merge*) vb. III intranz. A fi, a exista, a se întâmpla înaintea unui eveniment, a unei acțiuni etc.; a preceda.

PREMIA (< *premiu* sau < lat., it., germ.) vb. I tranz. A da, a acorda (cuiva) un premiu.

PREMIAL, -Ă (< lat.) adj. Privitor la premii, de premii, pentru premii.

PREMIANT, -Ă (< *premia*) s. m. și f. **1.** Elev care a primit un premiu la sfârșitul anului școlar. **2.** Persoană care a obținut un premiu la un concurs, o întrecere etc.

PREMIER (< fr.) s. m. Denumire dată primului-ministru.

PREMIERĂ (< fr.) s. f. Prima reprezentare a unei piese de teatru, a unui film, a unei opere.

PREMINGER [prəminə], **Otto** (1906–1986), actor, regizor și producător american de origine austriacă. Asistent al lui Max Reinhardt, al cărui succesor va fi la Josefstadt Theatre. Stabilit în S.U.A. (1935), a lucrat întâi pe Broadway, apoi la Hollywood pentru 20th Century Fox; din anii '50 independent. Creații care tratează lucid și obiectiv teme controversate, spinoase, ca homosexualitatea, violul, rasismul, drogurile, corupția politică („Carmen Jones", „Bonjour Tristesse", „Factorul uman", „Laura" — capodoperă a filmului „negru", „Furtună la Washington", „Anatomia unei crime", „Exodul", „Cardinalul").

Otto Preminger

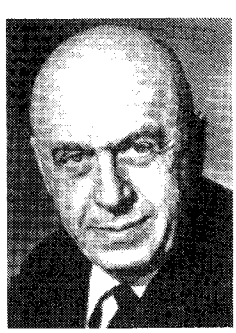

PREMISĂ (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** (LOG.) Fiecare dintre propozițiile inițiale din care este dedusă concluzia unui raționament. Într-un silogism sunt două **p.**: *p. majoră* (care conține termenul major) și *p. minoră* (care conține termenul minor). **2.** Idee de bază, punct de plecare. ✦ Condiție de bază. **3.** (La pl.) Produse (și servicii), remarcabile prin calitatea lor superioară, destinate în special acelor consumatori care vor să-și demonstreze astfel nivelul înalt de trai și să-și consolideze o anumită poziție în societate.

PREMIU (< lat., it., germ.) s. n. Distincție și recompensă acordate pentru merite și succese deosebite obținute de elevi la școală sau persoanelor care s-au distins într-un anumit domeniu de activitate; (în cadrul sistemului premial) primă.

PREMOLAR (< fr.) s. m. Fiecare dintre dinții situați între canini și molari. La om sunt opt **p.**

PREMONIȚIE (< fr.) s. f. Presimțire, fără o explicație rațională, a unui fapt viitor.

PREM TINSULANONDA (n. 1920), general și om politic thailandez. Prim-min. (1980–1988). Politică internă reformatoare destinată dezvoltării economice a țării.

PŘEMYSL [prʒemisl], dinastie de cnezi și regi cehi (sec. 9–1306). Mai importanți: **Vratislav II P.** (1085–1092); **Ottokar I P.** (1197–1230); **Ottokar II P. cel Mare** (1253–1278).

PRENANT [prənã], **Marcel Eugène** (1893–1983), biolog francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări în domeniul anatomiei, histologiei comparate și ecologiei marine („Geografia animalelor", „Adaptare ecologică și bioenotică"). M. coresp. al Acad. Române (1957).

PRENATAL, -Ă (< fr.) adj. Care are loc înainte de naștere (ex. concediu **p.**); care precedă nașterea.

PRENUME (< *nume*, după fr. *prénom*, lat. *praenomen*) s. n. Numele care se dă unui om la naștere (spre deosebire de numele de familie, care e moștenit); nume de botez.

PRENUPȚIAL, -Ă (< fr.) adj. Prealabil căsătoriei. ✧ *Certificat p.* = certificat medical care atestă starea bună de sănătate a viitorilor soți, aceștia fiind apți pentru căsătorie.

PREOBRAJENSKAIA, Olga Iosifovna (1871–1962), balerină rusă. Între 1889 și 1921 s-a distins în repertoriul clasic și modern la „Teatrul Mariinski" din

Sankt-Petersburg. Stabilită la Paris (1921), a deschis o școală proprie de balet, unde a format dansatori celebri. Maestră de balet la Scala din Milano, Londra, Buenos Aires.

PREOCUPĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. A fi absorbit de ceva; (despre idei, probleme, gânduri) a stărui în minte; (refl.) a se ocupa în mod deosebit, a se interesa îndeaproape de cineva sau de ceva; *p. ext.* a (se) îngrijora, a (se) neliniști. ✦ Spec. A deștepta interesul, curiozitatea, dorința de a înțelege tainele unei probleme.

PREOCUPARE (< *preocupa*) s. f. Faptul de a (se) preocupa, interes deosebit pentru ceva; frământare, neliniște.

PREOCUPAT, -Ă (< *preocupa*) adj. Absorbit de ceva, cuprins de gânduri; neliniștit, îngrijorat. ✦ (Despre înfățișarea cuiva) Care exprimă îngrijorare; îngândurat.

PREOCUPĂRI LITERARE, revistă a societății „Prietenii istoriei literare", apărută lunar, la București, de la 1 ian. 1936 până în oct.–nov. 1943 (din apr.–mai 1943 sub titlul „Kalende"), sub conducerea lui Petre V. Haneș, apoi a lui Vl. Streinu. Colaboratori: Ș. Cioculescu, E. Lovinescu, G. Călinescu, Al. Philippide, T. Vianu.

PREOPERATORIU, -IE (< fr.) adj. Care precedă o operație chirurgicală.

PREOPINA (< fr.) vb. I tranz. A lua atitudine, a opina (înaintea altora).

PREOPINENT, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care emite o idee, afirmă ceva înaintea altora; antevorbitor; *p. ext.* adversar în privința anumitor opinii.

PREORĂȘENESC adj. v. **periurban.**

PREOT (lat. *presbiter*) s. m. (În majoritatea religiilor, primitive sau superioare) Persoană care oficiază cultul religios, fiind, în această postură, mijlocitor între om și divinitate și reprezentând pe semenii săi în sfera sacrului, fără a o perturba; prin acestea, el pune în evidență forța neobișnuită pe care o deține, de unde și rolul de tămăduitor, vrăjitor și chiar de căpetenie politică, forță moștenită prin naștere sau transferată prin ungere, punerea mâinilor, purificare, inițiere etc. ✧ *Mare p.* = conducătorul suprem al cultului (la vechii evrei, egipteni etc.).

PREOTEASĂ (< *preot*) s. f. **1.** Soție de preot. **2.** Femeie care îndeplinea în Antichitate funcții sacerdotale.

PREOȚI (< *preot*) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) face preot, a (se) hirotonisi, a (se) popi. **2.** Intranz. A exercita funcția de preot.

PREOȚIE (< *preot*) s. f. Calitatea, demnitatea de preot, obținută (la ortodocși și la catolici) prin hirotonisire.

PREPALATAL, -Ă (< fr.) adj. (Despre consoane) Care are punctul de articulație în partea anterioară a palatului. ✦ (Substantivat f.) Sunet articulat în acest fel.

PREPARA (< fr., lat.) vb. I **1.** Tranz. A pregăti din timp ceva, a face pregătire. ✦ A găti, a face mâncare. **2.** Tranz. și refl. A (se) pregăti în vederea unui examen.

PREPARANDIE (< germ.) s. f. Vechi tip de școală pentru pregătirea învățătorilor. În România, după Legea instrucțiunii publice din 1864, **p.** s-au numit școli normale.

PREPARAT[1] (< *prepara*) s. n. **1.** Faptul de a (se) prepara. **2.** Produs rezultat dintr-o operație de preparare. ✦ Produs alimentar fabricat industrial.

PREPARAT, -Ă[2] (< *prepara*) adj. Care a fost preparat. ✦ Meditat.

PREPARATIVE (< fr.) s. f. pl. Pregătiri speciale făcute în vederea unei acțiuni; acțiune premergătoare; preliminarii.

PREPARATOR, -OARE (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care efectuează operații de preparare a unor produse. **2.** S. m. și f. Persoană care dă lecții particulare unui elev; meditator. **3.** S. m. și f. Component al corpului didactic universitar ajutător, inferior în grad asistentului, care îi sprijină pe profesori în activitatea științifică și didactică cu studenții, pregătește experiențe de laborator etc. **4.** Adj. Care pregătește, instruiește (pentru a forma cadre calificate). ✧ *An p.* = **a)** primul an de studii la unele institute de învățământ superior între cele două războaie mondiale (când liceul avea șapte clase); **b)** primul an de studii pentru studenții străini, când aceștia învață limba țării în care studiază.

PREPARAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Preparare, pregătire. ✦ Produs pregătit în mod special pentru a fi supus unor analize de laborator. **2.** Meditație **(3).**

PREPELEAC s. m. **1.** Par cu crăcane scurte înfipt în pământ, pe care se pun oale sau diverse obiecte la uscat. **2.** Prăjini cu crăcane pe care se clădesc căpițele de fân. **3.** Scară rudimentară formată dintr-un stâlp prin care sunt trecute cuie lungi de lemn, care servesc drept trepte.

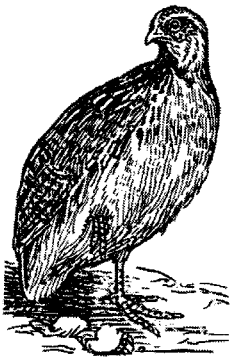

Prepeliță

PREPELICAR (< *prepeliță*) s. m. Grupă de câini de vânătoare de talie mare, cu urechile aplecate, folosită pentru vânatul mic (prepelițe, potârnichi etc.), pe care îl semnalează oprindu-se în fața lui, într-o poziție caracteristică; brac[1]. Printre cele mai cunoscute rase de **p.** se numără: bracul de Weimar, bracul german cu păr scurt, bracul german cu păr sârmos.

PREPELIȚĂ (< bg., scr.) s. f. Pasăre migratoare de câmpie din ordinul galiformelor, de c. 18 cm lungime, de culoare brună, cu dungi pe spate *(Coturnix coturnix).* Vânat apreciat pentru carnea gustoasă. Sin. *pitpalac* **(2).** O varietate domestică (*p. japoneză*) este crescută pentru carne și îndeosebi pentru ouă, prescrise în alimentația dietetică.

PREPONDERENT, -Ă (fr., lat.) adj. Care are mai multă greutate, care întrece ca importanță, ca valoare, ca autoritate; predominant, precumpănitor.

PREPONDERENȚĂ (< fr.) s. f. Calitatea a ceea ce este preponderent; superioritate, predominare, precumpănire.

PREPOTRIVIRE (< *pre-* + *potrivire*) s. f. (Înv.) (POLIGR.) Operație de ajustare a formei pentru tipar înalt înainte de a fi introdusă în mașina de tipar pentru potrivire.

PREPÓZIT (< lat., it., germ.) s. m. **1.** (În ierarhia Bisericii catolice) Cleric de rang înalt, cu funcție administrativă importantă în organizarea bisericească. **2.** (În Imp. Roman) Reprezentant al puterii, numit temporar în fruntea unei colectivități sau a unui oficiu special. ✦ (În Imp. Bizantin) Mare maestru al palatului imperial.

PREPOZIȚIE (< fr., lat.) s. f. (GRAM.) Parte de vorbire neflexibilă

care exprimă raporturi sintetice de dependență între părțile unei propoziții.

PREPOZIȚIONAL, -Ă (< fr. {i}) adj. (Despre construcții gramaticale) Construit cu ajutorul unei propoziții.

PREPUNE (< lat.) vb. III tranz. (Pop.) A presupune ceva, a avea bănuieli asupra cuiva sau a ceva.

PREPUȘ[1] (< *prepune*) s. m. (DR.) Persoană care săvârșește acte juridice sau îndeplinește o funcție sub îndrumarea și sub controlul alteia (comitentul), în interesul acesteia.

PREPUȘ[2] (< *prepune*) s. n. Bănuială, presupunere, suspiciune.

PREPUȘ, -Ă[3] (< *prepune*) adj. **1.** Așezat, adăugat, pus înainte. **2** (Pop.) Bănuit, suspectat.

PREPUȚ (< lat., fr.) s. n. Pliu de piele format din tegumentul penisului, cu fața internă tapisată de o mucoasă și care acoperă glandul penisului ca un manșon mobil; se excizează la operația de circumcizie.

PRERAFAELITISM (PRERAFAELISM) (< engl., fr.) s. n. **1.** Curent artistic apărut în Marea Britanie în jurul anului 1849, sub influența teoriilor estetice ale lui J. Ruskin (în literatură) și ale lui D. G. Rossetti (în artă) și ca o reacție împotriva caracterului convențional al artei victoriene și a lipsei de ideal din epoca industrializării. Considerând că apogeul picturii l-a constituit perioada înaintașilor lui Rafael, **p.** milita pentru o întoarcere la puritatea artei acestora. Influența manieristă a desenului spiritualizat și a coloritului delicat se asociază unui misticism estetizant. Reprezentanți: W. H. Hunt, J. E. Millais, T. Woolner, F. G. Stephens, J. Collinson, Christina Rossetti, E. Burne-Jones, G. Frederic Watts. Organul oficial al **p.** a fost revista „The Germ". **2.** Curent estetizant în literatura sec. 19, care condamna poezia decadentă și admitea literatura înaintașilor.

PRERIE (< engl., fr.) s. f. Tip de vegetație ierboasă caracteristic pentru partea centrală a S.U.A. și cea central-sudică a Canadei, cu climă temperat-continentală; zonă biogeografică caracterizată prin acest tip de vegetație, care se desfășoară sub forma unei fâșii longitudinale, între 55° și 32° lat. nordică. În partea de E a zonei de **p.** predomină câmpiile, iar în V relieful de podiș. Vegetația specifică a fost în mare parte înlocuită de culturi agricole sau pășuni cu compoziție floristică profund modificată. Faună caracteristică: coiotul, vulpea de **p.**, numeroase rozătoare (popândăul, cățelul de **p.**), iepurele de **p.**, șerpi, șopârle. Bizonii, în trecut în număr de câteva milioane, se mai păstrează astăzi doar în câteva rezervații.

PRERIILOR, Podișul ~ v. **Podișul Prerilor.**

PREROGATIVĂ (< fr., lat.) s. f. Privilegiu, avantaj acordat în exclusivitate unei anumite persoane, avându-se în vedere calitatea sa (de șef de stat sau de demnitar).

PREROMANTIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la preromantism, care aparține preromantismului.

PREROMANTISM (< fr.) s. n. Curent artistic apărut în a doua jumătate a sec. 18, care prefigurează romantismul, marcând principalele direcții ale evoluției sale ulterioare și afirmându-se ca o încercare de a scoate arta de sub rigorile clasicismului și neoclasicismului. **P.** se caracterizează prin adoptarea cultului sensibilității și al naturii, prin gustul pentru pitoresc și exotic etc. Unele dintre trăsăturile **p.**, ca sensibilitatea, motivul ruinelor și al mormintelor, peisajele nocturne misterioase, singurătatea, deznădejdea cauzată de trecerea timpului etc. au pătruns și în literatura română de la începutul sec. 19. Reprezentanți: poeții lakiști, Walter Scott, Ed. Young, Th. Gray, Ossian, Chateaubriand, J.J. Rousseau, Volney, mișcarea „Sturm und Drang", Ugo Foscolo, Herder, Schiller ș.a. V. *romantism.*

PŘEROV [prʒerof], oraș în E Cehiei, la 64 km NE de Brno; 47,6 mii loc. (2003). Nod feroviar. Ind. siderurgică, chimică (îngrășăminte), textilă și alim. Constr. de aparate fotografice.

PRESA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A exercita o presiune, o apăsare asupra unui material, a-l comprima pentru a-i imprima o anumită formă, a-i reduce volumul sau pentru a extrage lichidul din el; a îndesa. ✦ A apăsa. **2.** Fig. A constrânge, a sili pe cineva să acționeze într-un anumit fel, împotriva voinței, a convingerilor sale.

PRESAN (PREZAN), Constantin (1861–1943, n. Butimanu, jud. Dâmbovița), mareșal român. M. de onoare al Acad. (1923). În timpul Primului Război Mondial a comandat Armata 4 de Nord (aug.–oct. 1916), apoi Grupul de armate din Sud (în bătălia de la Neajlov-Argeș, 16/29 nov.–20 nov./3 dec. 1916). Șef al Marelui Cartier General (1916–1918) și al Marelui Stat Major (1918–1920).

PRESANT, -Ă (< fr.) adj. Care exercită o presiune, o constrângere; *p. ext.* care necesită o rezolvare imediată; urgent, grabnic.

PRESARE (< *presa*) s. f. **1.** Acțiunea de a presa. **2.** Operație de prelucrare prin deformare plastică cu ajutorul presei **(1). 3.** Operație de obținere a uleiurilor vegetale, a mustului etc. prin strivirea materilor prime respective.

PREȘĂ (< fr.) s. f. **I. 1.** Dispozitiv sau mașină de lucru pentru prelucrarea prin presare. După sistemul de acționare, se disting: **p.** manuale (ex. **p.** manuale de struguri) și **p.** mecanizate (pneumatice, hidraulice etc.). ✦ *P. hidraulică* = **p.** la care mișcarea de lucru este efectuată datorită acțiunii lichidului sub presiune asupra unui piston. *P. de ulei* = **p.** mecanică sau hidraulică pentru presarea semințelor oleaginoase. *P. de balotat furaje* = mașină agricolă destinată presării fânului (sau paielor) în baloturi paralelipipedice sau cilindrice, în vederea ușurării transportului, a depozitării, păstrării etc. acestora. *P. de brichetare* = **p.** cu ajutorul căreia materialele pulverulente (cărbuni, minereuri, furaje etc.) sunt aglomerate în brichete cu sau fără ajutorul liantului. **2.** Mașină simplă de tipărit prin presarea hârtiei de zaț acoperit de cerneală tipografică sau de imprimat în gravură **(2). II.** Totalitatea ziarelor, revistelor, buletinelor periodice etc. prin care se realizează informarea publică. **P.** îndeplinește funcții social-politice importante, fiind un instrument de educare politică, culturală, științifică, cetățenească, de formare și de orientare a opiniei publice. ✧ Expr. *A avea presă bună* (sau *proastă*) = a se bucura de o apreciere bună (sau rea). ✦ Gazetărie; ziaristică; *concr.* gazetari, ziariști. ✧ *Conferință de p.* v. *conferință.*

PRESĂRA (< *pre-* + *săra*) vb. I tranz. A arunca ici și colo câte puțin; a

Constantin Presan

împrăștia, a răspândi, a risipi; a acoperi cu un strat subțire dintr-un material pulverulent.

PRESCHIMBĂ (< *pre-* + *schimba*) vb. I **1.** Tranz. A ceda un obiect în locul altuia; a schimba. **2.** Tranz. și refl. A (se) transforma.

PRESCOTT [preskət], **William Hickling** (1796–1859), istoric american. Sinteze („Istoria domniei lui Ferdinand și a Isabelei", „Istoria cuceririi Mexicului", „Istoria cuceririi Perúlui").

PRESCRIE (< *scrie,* după fr. *prescrire*) vb. III **1.** Tranz. A stabili cu precizie ceea ce se cere sau trebuie să se facă. **2.** Tranz. A indica medicamentele sau tratamentul necesar pentru un bolnav. **3.** Refl. A suferi efectele prescripției **(3).**

PRESCRIPTIBIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre un drept la acțiune sau la executarea unei hotărâri ori despre un drept de proprietate) Supus prescripției.

PRESCRIPTIVISM (< fr.) s. n. Teorie despre judecățile morale potrivit căreia funcția primordială a judecății morale constă în a prescrie linii de acțiune. Termenul de p. a fost introdus de R. M. Hare, dar istoria p. include pe Socrate, Aristotel, Hume, Kant, Mill.

PRESCRIPȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Prevedere, hotărâre, indicație. **2.** Recomandație, indicație de tratament dată de medic unui bolnav; rețetă, aviz medical. **3.** (DR.) Stingere a unui drept la acțiune sau la executarea unei hotărâri prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege *(p. extinctivă)* sau dobândirea dreptului de proprietate asupra unui lucru prin posesiunea lui cu bună-credință un anumit timp *(p. achizitivă, uzucapiune).* **4.** *P. tehnică* = normă scrisă privind condițiile tehnice care trebuie îndeplinite la proiectarea, executarea, montarea, recepționarea și întreținerea unei mașini, instalații etc.

PRESCRIS, -Ă (< *prescrie*) adj. (Despre pedepse penale, despre drepturi de proprietate etc.) Care și-a pierdut valabilitatea prin prescripție.

PRESCURĂ (< sl.) s. f. Pâinișoară din aluat dospit, de obicei în formă de cruce, folosită în ritualul creștin ortodox pentru pregătirea împărtășaniei și a anafurei.

PRESCURTA (< *pre-* + *scurta*) vb. I tranz. A reduce dimensiunile unui text, a rezuma; a scurta un cuvânt; a abrevia.

PRESELECTOR (< fr.) s. n. **1.** Mecanism de comutație din ansamblul unui schimbător telefonic automat, care servește la alegerea *selectorului telefonic liber.* **2.** Circuit oscilant montat la intrarea unui radioreceptor pentru mărirea selectivității acestuia.

PRESEN (< scr.) s. n. Cureaua hamului care trece pe sub pieptul calului.

PRESENTIMENT (< fr.) s. n. Presimțire.

PREŠEREN [preʃe:rən], **Francè** (1800–1849), poet sloven. Lirică romantică novatoare, de inspirație socială și erotică („Cunună de sonete", „Botezul de la Savica"), având o contribuție majoră la fixarea limbii literare slovene, prin elevația limbajului poetic și melodicitatea versului.

PRESETUPĂ (< fr.) s. f. (TEHN.) Presgarnitură.

PRESGARNITURĂ (< fr.) s. f. Garnitură de etanșare a unui organ mobil al unei mașini, construită în general dintr-un manșon metalic căptușit cu azbest, piele, cauciuc etc. și dintr-un inel de presiune; presetupă.

PRESIDENTE PRUDENTE, oraș în SE Braziliei (São Paulo), la NV de São Paulo, în apropierea fl. Paraná, la 468 m alt.; 190,1 mii loc. (2002). Centru comercial într-o reg. agricolă (bumbac, cafea, orez, fasole). Ind. cherestelei și mobilei. Fundat sub numele de *Córrego de Veado,* a primit statutul de oraș în 1921 și de municipalitate în 1923.

PRESIMȚI (< *pre-* + *simți,* după fr. *presentir*) vb. IV tranz. A simți dinainte (vag, instinctiv) un lucru care urmează să se întâmple.

PRESIMȚIRE (< *presimți*) s. f. Faptul de a presimți; sentiment vag și confuz pe care îl are cineva față de cele ce se vor întâmpla; presentiment.

PRESING (< engl.) s. n. Sistem tactic practicat în unele jocuri sportive de către echipa care se află în apărare, constând în ținerea adversarilor „om la om" pe tot terenul pentru a le anihila acțiunile ofensive.

PRESINTERIZARE (< *pre-* + *sinterizare*) s. f. (TEHN.) Sinterizare anterioară celei finale, efectuată la o temperatură mai mică pentru a conferi obiectului calitatea de a putea fi prelucrat mecanic.

PRESIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Forță care apasă pe suprafața unui corp; apăsare. ✦ (FIZ.) Raportul dintre forța normală de apăsare pe o suprafață a unui mediu material și aria acestei suprafețe. ✧ *P. atmosferică* = p. exercitată de atmosferă pe suprafața corpurilor, indiferent de orientarea suprafeței. Se măsoară în mm coloană de mercur (mm Hg), în milibari sau, în sistemul internațional de unități, în pascali (Pa). *P.a.* scade o dată cu creșterea altitudinii; valoarea medie la alt. 0 m (nivelul mării) la latitudinea de 45° și temperatura de 0°C este echivalentă cu greutatea unei coloane de mercur de 760 mm cu secțiunea de 1 cm^2, respectiv de 101 325 N/m^2 (pascali); valorile mai mari indică stabilitatea vremii, iar valorile mai mici posibilitatea schimbării timpului. *P. de vapori* = *tensiune* de vapori. *P. litostatică* v. *litostatic.* **2.** (FIZIOL.) *P. arterială* = *tensiune* arterială. **3.** (BOT.) *P. radiculară* = p. care ia naștere în celulele vii ale rădăcinii și care determină împingerea apei în rădăcini și în sus prin vasele lemnoase ale tulpinii. **4.** Fig. Constrângere (morală). ✧ *Grup de p.* = grup de interese al cărui scop este influențarea factorilor decizionali politici. *P. demografică* = p. exercitată de o populație prea numeroasă în raport cu resursele naturale sau economice disponibile.

PRESLE [prel], **Micheline** (n. 1922), actriță franceză de cinema. Vedetă elegantă, sofisticată, a interpretat roluri diverse, de la comedia bulevardieră la melodramă („Mademoiselle Fifi", „Diavolul în corp", „Dama cu camelii", „Diavolul și cele 10 porunci", „Călugărița", „Mizerabilii sec. XX").

PRESLEY [preːli], **Elvis** supranumit *The King* (1935–1977), cântăreț american. Lansat în 1954, a devenit rapid cel mai strălucit reprezentant al muzicii rock și idolul tineretului american, celebritatea sa fiind încă neegalată. Cu cele peste

Elvis Presley

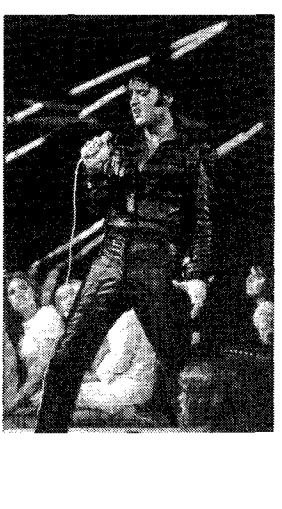

500 mil. de discuri vândute rămâne cu un succes unic în lume. Interpret în numeroase filme create special pentru el, în care își pune în valoare farmecul personal („Veselie la Acapulco", „O fată fericită", „Dragoste la Las Vegas"). Record de discuri vândute. Piese dansante de rock'n'roll („Jailhouse Rock", „Hound Dog") și balade („Are You Lonesome Tonight", „Love Me Tender"). Discografie selectivă: „The Complete Sun Sessions", „Elvis Golden Record", „King Creole" etc.

PRESOCRĂTICI (< fr.) s. m. pl. Gânditorii greci dinaintea lui Socrate (sec. 6–5 î.Hr.), preocupați îndeosebi de natura realității fizice, incluzând pe milesieni, eleați, pitagoreici, atomiști, pe Heraclit, Empedocle și Anaxagora, dar excluzând pe *sofiști*. De la ei nu s-au păstrat scrieri complete, reconstituirea ideilor având loc pe baza fragmentelor reproduse de autori ulteriori.

PRESORECEPTOR (< *presiune* + *receptor*) s. n. (FIZIOL.) Terminație nervoasă senzitivă, situată în peretele unui vas sangvin, care recepționează variațiile de presiune din interiorul acestuia. **P.** sunt localizați în special în marile artere (aortă, carotidă etc.).

PRESOSTAT (< fr.; {s} lat. *pressio* „presiune" + gr. *statos* „care stă") s. n. Aparat pentru controlul și reglarea presiunii unui fluid într-o incintă.

PREȘOV [prʲeʃof], oraș în partea central-estică a Slovaciei, la 32 km N de Kosiče; 92,7 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Expl. de sare. Constr. de mașini agricole, de aparate electrice și instrumente de precizie; ind. de prelucr. a lemnului, a pielăriei, textilă, chimică și alim. Menționat documentar în sec. 13.

PRESPA (PRESPANSKO JEZERO, PRESPĖS), lac tectonic în Pen. Balcanică, la granița dintre Macedonia, Albania și Grecia, la 853 m alt.; 283 km^2. Lungime: 23 km; lățimea max.: 13 km; ad. max.: 54 m. Țărmuri stâncoase și abrupte. Bogată faună acvatică. Pescuit. Pe insula Sf. Achilius s-a aflat prima capitală a țarului bulgar Samuil (997–1014).

PRESPAPIER (< fr.) s. n. Obiect greu de birou care se pune peste hârtii pentru a le împiedica să se împrăștie.

PRESS, Frank (n. 1924), geofizician și seismolog american. Director al Departamentului de Geologie și Geofizică al Institutului Tehnologic din Massachusetts. Cercetări privind propagarea și atenuarea undelor elastice în medii stratificate; studii de geologie și geofizică marină. M. de onoare al Acad. Române (1991).

PRESSBURG, denumirea germană a orașului slovac *Bratislava*. Aici s-a încheiat, la 26 dec. 1805, pacea între Franța și Austria, după bătălia de la Austerlitz, prin care Austria ceda Franței Veneția, iar Bavariei (aliata Franței) Tirolul și Trentino. S-au creat regatele Bavaria și Württemberg. Pacea de la **P.** consfințea destrămarea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. Tratatul i-a permis lui Napoleon crearea unor state clientelare Franței — regatele Bavaria, Württemberg ș.a.

PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE (P.U.F.) [pres üniversiter de frã:], societate editorială și de librării, fondată în 1921 de un grup de profesori universitari, sub conducerea lui M. Caullery, membru al Acad. Franceze; printre publicațiile ei se numără cunoscuta serie „Que sais-je?", lansată în 1941 de P. Angoulvent.

PRESTA (< lat., it.) vb. I tranz. A desfășura o activitate, a depune, a efectua o muncă; a face, a executa, a furniza un serviciu. ✧ Expr. *A presta (un) jurământ* = a depune un jurământ în condițiile prevăzute de lege sau de uz. *A presta omagiu* (sau *jurământ de credință*) = (despre vasali) a depune jurământul de credință și supunere față de suzeran.

PRESTABILI (< *pre-* + *stabili*, după fr. *préetablir*) vb. IV tranz. A fixa, a stabili dinainte.

PRESTANȚĂ (< fr., it.) s. f. Ținută, atitudine, înfățișare impunătoare, demnă, plină de gravitate.

PRESTARE (< *presta*) s. f. Acțiunea de a presta. ✧ *Prestări de servicii* = activități sub formă de muncă, consultanță și alte activități nemateriale, concretizate în efecte utile care nu

Frank Press

îmbracă, în general, o formă materială (ex. servicii bancare, financiare, de asigurări, transport, comerț, învățământ, sănătate, servicii publice, reparații etc.).

PRESTAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Desfășurare a unei activități; prestare. **2.** (DR.) Obiectul unei obligații **(3),** constând într-o acțiune sau inacțiune (predarea unui lucru, prestarea unui serviciu, executarea unei lucrări). **3.** Formă de impozit constând în efectuarea unor munci sau în predarea unor produse ori a unor sume de bani în folosul stăpânului feudal, al proprietarului unui teren etc., pentru realizarea unor lucrări de interes public etc.; muncă, produse, bani care constituie această formă de impozit.

PRESTIDIGITATOR (< fr.; {s} fr. *preste* „agil" + lat. *digitus* „deget") s. m. Specialist în prestidigitație; scamator. ✦ Fig. Persoană care are o mare agilitate a mâinilor.

PRESTIDIGITAȚIE (< fr.) s. f. Tehnica și arta de a face scamatorii prin mișcări îndemânatice și rapide ale mâinilor (provocând totodată iluzii optice).

PRESTIGIOS, -OASĂ (< fr.) adj. Care se impune prin mărime, valoare, importanță; care are prestigiu.

PRESTIGIU (< fr.) s. n. **1.** Autoritate morală; apreciere de care se bucură cineva sau ceva datorită calităților, însușirilor, cunoștințelor, talentului etc. ✧ Loc. *De prestigiu* = care onorează, care aduce glorie, considerație; important, valoros. **2.** Strălucire, farmec, atracție.

PRESTISSIMO (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o mișcare extrem de rapidă. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

PREST0 (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o mișcare rapidă ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

PRESTON [prestən], oraș în partea central-vestică a Marii Britanii (Anglia), situat pe fl. Ribble, la 48 km NNE de Liverpool; 256,4 mii loc. (1991). Important nod feroviar. Constr. navale, aeronautice, de locomotive, aparataj electrotehnic, mașini textile, motoare și automobile; ind. textilă (bumbac și lână), a încălțămintei, chimico-farmaceutică, a hârtiei și alim.; instrumente optice. Muzeu. Menționat documentar în 1179.

PRESUPOZIȚIE (< *pre-* + *supoziție*) s. f. Ceea ce este implicat ca premisă sau cadru fundamental al gândirii pentru a construi un argument valid ori un punct de vedere ce urmează a fi susținut. Formal, **p.** este o propoziție al cărei adevăr este necesar fie pentru adevărul, fie pentru falsitatea altei propoziții; de ex., propoziția „Ion a murit în mizerie" are ca **p.** propoziția „Există o astfel de persoană ca Ion".

PRESUPUNCTURĂ (< *pres*[iune] + [ac]*upunctură*) s. f. Ansamblu de tehnici medicale alternative, de origine extremorientală. Efectul terapeutic este obținut prin masarea unor zone de pe piele, despre care se crede că sunt, energetic, în legătură cu organele corpului.

PRESUPUNE (< *pre-* + *supune*, după fr. *présupposer*) vb. III tranz. A admite în mod prealabil (și provizoriu) că ceva este posibil, real sau adevărat; a crede, a socoti; a-și închipui.

PRESUPUNERE (< *presupune*) s. f. Faptul de a presupune, supoziție, ipoteză. ✦ Lucru admis în prealabil ca adevărat, ca posibil.

PRESURĂ s. f. Pasăre cântătoare, de mărimea unei vrăbii, bună zburătoare, din ordinul paseriformelor, genul *Emberiza*, având coada lungă și bifurcată, ciocul conic, scurt și ascuțit. Are culori variate, de la galben-auriu până la cafeniu sau negru-cenușiu.

PRESURIZA (< fr.) vb. I tranz. A menține o presiune normală într-o incintă etanșă (ex. în cabina unui avion ce zboară la mari înălțimi, în cabina unei nave cosmice etc.). ✦ A menține o anumită presiune în elementele ermetizate ale unei structuri cu scopul de a-i mări rezistența mecanică.

PRESURIZARE (< *presuriza*) s. f. Operație prin care se obține o presiune constantă convenabilă, în general superioară celei din mediul ambiant, într-o incintă ermetică (containere, costume spațiale, cabine spațiale).

Presură

PRESUS (< *pre-* + *sus*) adv. *Mai presus de* (sau *decât*)... = mai mult (sau mai mare, mai important) decât... *Mai presus de toate* = mai mult decât orice.

PREȘ s. n. Covor lung și îngust, care se așterne într-o încăpere sau pe treptele unei scări.

PREȘCOLAR, -Ă (< *pre-* + *școlar*, după fr. *prescolaire*) adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Copil) care nu a atins vârsta școlară. **2.** Adj. Care se referă la instituțiile pentru educarea și instruirea copiilor de vârstă **p. (1).**

PREȘEDINTE, -Ă (< *ședea*, după fr. *président*, lat. *praesidens, -ntis*) s. m. și f. **1.** (DR.) Persoană cu funcție de conducere a unor organe, organizații de stat sau publice (ex. **p.** tribunalului suprem, **p.** unui sindicat). **2.** Persoană care conduce anumite dezbateri sau lucrări (ex. **p.** unui complet de judecată, **p.** unei comisii de examinare). **3.** Denumire dată șefului statului în unele republici.

PREȘEDINȚIE (< *președinte*) s. f. Funcția și activitatea de conducere a unui președinte; perioadă de activitate a unui președinte; *p. ext.* localul în care își exercită funcția președintele și serviciile în subordine; prezidență.

PREȘPAN (< germ.) s. n. Carton dur, din mai multe straturi de celuloză sulfit, neînălbită, satinat și lustruit, folosit ca izolant în electrotehnică, în poligrafie etc.

PREȘTIINȚĂ (< *pre-* + *știință*, după fr. *prescience*) s. f. Cunoaștere proprie lui Dumnezeu, în virtutea omniscienței sale, a actelor viitoare. ✦ **P.** ext. Cunoașterea evenimentelor viitoare prin mijloace misterioase, diferite de cele ale gândirii normale, care permit previziunea.

PRETA (< fr.) vb. I refl. A consimți să facă ceva nelegal, incorect sau sub demnitatea sa. ✦ A se potrivi la..., a fi bun la...

PRÊT-À-PORTER (cuv. fr.) s. n. Îmbrăcăminte (confecții) de serie, concepută de un stilist la modă și purtată sezonier; fabricarea acestui gen de îmbrăcăminte.

PRETABILITATE (< *preta*) s. f. Calitate a unui teren care îl face să fie adecvat pentru un anumit tip de folosință (de ex. pentru culturi agricole, pășune, fâneață, utilizare silvică etc.). V și *bonitate* **(2).**

PREȚCĂ s. f. v. **preatcă.**

PRETENDENT, -Ă (< fr., it., germ.) s. m. și f. Persoană care aspiră să ajungă la ceva, care pretinde ceva în baza unor drepturi pe care le are sau pe care pretinde că le are; *spec.* persoană (dintr-o familie domnitoare) care pretinde tronul unei țări. ✦ Bărbat care cere sau care are intenția să ceară în căsătorie o femeie.

PRETENDERS [prițende:ʒ] **(THE ~),** grup rock britanic. Constituit în 1978 de Chrissie Hynde (voce, chitară), James Honeyman-Scott (chitară), Pete Farndon (chitară bas) și Martin Chambers (baterie). Condus de una dintre puținele femei chitariste de rock care s-au impus în orientarea punk-new wave. Discografie selectivă: „Pretenders", „Learning To Crawl", „The Singles".

PRETENSIONARE (< engl.) s. f. Operație prin care se realizează într-o piesă sau într-un element de construcție o stare inițială de tensiune înainte de aplicarea sarcinilor reale funcționale. Se aplică în special la elementele din beton armat precomprimate, la care se efectuează **p.** armăturii.

PRETENSIONAT, -Ă (< *pretensionare*) adj. Care a fost supus operației de pretensionare.

PRETENȚIE (< lat., germ., fr.) s. f. **1.** Drept (real sau închipuit) pe care îl revendică cineva. ✦ (DR.) Cerere formulată înaintea unui organ de jurisdicție. **2.** Părere bună (exagerată) pe care o are cineva despre sine; (la pl.) aere de superioritate, fumuri, ifose. **3.** Exigență. ✧ Loc. *Cu* (sau *fără*) *pretenții* = cu (sau fără) exigențe.

PRETENȚIOS, -OASĂ (< it., fr.) adj. **1.** Care are multe pretenții, care așteaptă sau pretinde mult; exigent; *p. ext.* mofturos, capricios. **2.** (Despre un lucru, o operație) Care necesită o atenție, o grijă deosebită. **3.** Făcut cu scopul de a da impresia (nejustificată) de ceva deosebit. ✦ Care vrea să pară sau are despre sine o impresie prea bună; plin de sine, încrezut, înfumurat; care vrea să impresioneze cu orice preț. **4.** Care denotă exigență, rafinament, care este de valoare, prețios, de bun-gust. **5.** Greu de înțeles, de pătruns; a cărui înțelegere necesită un efort deosebit.

PRETERIT (< fr., germ.) s. n. (În unele limbi) Timp al verbului, care exprimă o acțiune trecută; *spec.* perfectul simplu sau imperfect.

PRETERIȚIUNE (< fr., lat.) s. f. Procedeu retoric prin care autorul declară că va trece sub tăcere un lucru, despre care totuși vorbește; pretermisie.

PRETERMISIE (< lat., fr.) s. f. Preteriţiune.

PRETEXT (< fr., lat.) s. n. **1.** Motiv (neîntemeiat) invocat ca justificare a unei acţiuni, pentru a ascunde motivul adevărat sau a justifica o anumită atitudine, comportare. ✧ Loc. *Sub pretext că...* = pretinzând că... **2.** Impuls, stimulent.

PRETEXTA (< fr.) vb. I tranz. A invoca un motiv (neadevărat) pentru a justifica o acţiune, o atitudine; a se folosi de un pretext.

PRETI, Mattia (numit *il Cavaliere Calabrese*) (1613–1699), pictor italian. Compoziţii mitologice, biblice şi istorice elaborate într-o notă originală, care sugerează dramatismul şi patetismul („Familia lui Darius oferind lui Alexandru cel Mare coroana regilor perşi", „Martiriul Sf. Andrei", „Alegoria ciumei"). Reprezentat în Muzeul Naţional de Artă al României.

PRETIMPURIU, -IE (< *pre-* + *timpuriu*) adj. Care apare sau se întâmplă înainte de vreme; prematur.

PRETINDE (< lat., fr.) vb. III **1.** Tranz. A ridica pretenţii; a revendica. ✦ A cere insistent, în mod autoritar, înfăptuirea unui lucru. **2.** Tranz. şi intranz. A susţine, a afirma cu tărie. ✦ Refl. A-şi atribui o calitate, a-şi da aere de...

PRETINS, -Ă (< *pretinde*) adj. Care trece sau vrea să treacă drept altceva decât este în realitate; fals, aparent.

PRETOR (< lat.) s. m. **1.** (În Roma antică) Magistrat cu rang imediat inferior consulului, având atribuţii judecătoreşti. **2.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Reprezentant al conducerii centrale într-o plasă, având atribuţii administrative şi de poliţie.

PRETORIA [priţo:rie], capitala ad-tivă (sediul Guvernului, din 1920) a Rep. Africa de Sud, situată pe râul Alpies (afl. al lui Limpopo), pe un platou, la 1 400 m alt., la 35 km NNE de Johannesburg; 525,6 mii loc. (1991). Nod feroviar. Aeroporturile Jan Smuts şi Wonderbum. Ind. siderurgică, constr. de maşini (material feroviar, asamblare de automobile, biciclete, aparataj electrotehnic, utilaje poligrafice), chimică, a cimentului, sticlăriei, textilă şi alim. Două universităţi (1873, 1930); Muzeul Transvaal; catedrale romano-catolică şi anglicană. Grădină zoologică. Întemeiat în 1855 de Marthinus W. Pretorius (primul preşedinte al Republicii bure Transvaal) şi denumit în onoarea tatălui său, liderul bur Andries W.J. Pretorius, a devenit, în 1860, capitala Republicii bure Transvaal; din 1910, capitala Uniunii Sud-Africane, iar din 1961 a Republicii Africa de Sud.

PRETORIAN, -Ă (< lat.) adj. Care ţine de pretor **(1)**, al pretorului **(1).** ✧ *Gardă p.* = unitate militară pentru paza personală a împăratului (înfiinţată de împăratul August, 27 î.Hr.–14 d.Hr.) şi formată din nouă cohorte recrutate din voluntari italici. Erau încartiruiţi în jurul Romei. Din anul 23, avându-l la comandă pe Seianus, au dobândit o influenţă militară crescândă în politică, deţinând în Roma imperială un rol important, uneori decisiv, în impunerea împăraţilor. A fost desfiinţată în timpul domniei lui *Constantin cel Mare*.

PRETORIU (< lat.) s. n. **1.** (La romani) Reşedinţa pretorului **(1)**; sala în care judeca acesta. ✦ (În Roma imperială) *Prefectul pretoriului* = comandantul gărzii pretoriene. **2.** Loc într-o tabără romană unde era aşezat cortul comandantului.

PRETORIUS [priţo:rjəs] **1. Andries Wilhelmus Jacobus P.** (1798–1853), general şi om politic sud-african. Unul dintre conducătorii rezistenţei antiengleze a burilor, stabiliţi în 1838, în Natal. În 1842 a fost nevoit să accepte suzeranitatea Marii Britanii asupra Natalului. 2. **Marthinus Wessel P.** (1819– 1901), om politic sud-african. Fiul lui **P. (1).** Preşedinte (1857–1860, 1864–1871) al Republicii bure Transvaal. Între 1859 şi 1863 a fost şi preşedinte al Statului Liber Orange. Unul dintre conducătorii rezistenţei antiengleze a burilor, după anexarea Transvaalului (1877). Fondatorul oraşului Pretoria (1855).

PRETORT (< *pre-* + *tort*) s. n. Semifabricat în filatura de lână cardată, obţinut prin divizarea vălului de la carda finisoare în benzi înguste, îndesate şi sucite şi din care se obţin firele pentru ţesut stofele.

PRETRE, Georges (n. 1924), dirijor francez. Carieră simfonică şi de operă. în Franţa (Marsilia, Lille, Toulouse, Opera din Paris) şi internaţională. Prime audiţii („Vocea umană" de Poulenc). Partener preferat de Maria Callas.

PRETURĂ (< lat.) s. f. (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Funcţia pretorului **(2)**; localul unde funcţiona acest serviciu.

PRETUTINDENI (lat. *per + totum + inde*) adv. Peste tot, în tot locul. ✧ *De pretutindeni* = din toate părţile.

PREŢ (lat. *pretium*) s. n. Sumă de bani cerută, oferită sau plătită pentru achiziţionarea unei mărfi, unui serviciu, la un moment dat. ✦ Tarif. ✦ Suma încasată dintr-o vânzare. ✧ Loc. *De (mare) preţ* = (foarte) valoros, preţios. *Cu orice preţ* = cu orice sacrificiu, cu orice risc, oricât ar costa. *Cu nici un preţ* = în nici un caz, pentru nimic în lume. ✧ Expr. *A ţine la preţ* = a nu reduce nimic din suma cerută. *A se învoi din preţ* = a încheia o tranzacţie fiind de acord asupra preţului. *A nu avea preţ* = **a)** de neprețuit; **b)** a (nu) valora nimic. *A pune preţ pe ceva* = a considera ceva valoros, a ţine la ceva. *Preţ (ca) de...* (sau *ca la...*) = un timp, o distanţă, o valoare de aproximativ... *Cu preţul...* = în schimbul..., cu sacrificiul..., cu riscul... ✧ *P. de piaţă* = preţul la care o marfă, serviciu, titlu de valoare etc. se vând pe piaţă, în condiţiile neîngrădite a cererii şi ofertei. *P. omologat* = nivel de preţ al unui bun sau serviciu stabilit de o autoritate abilitată în acest sens. *P. plafon* = nivel maxim al preţului unui bun sau serviciu stabilit în mod oficial.

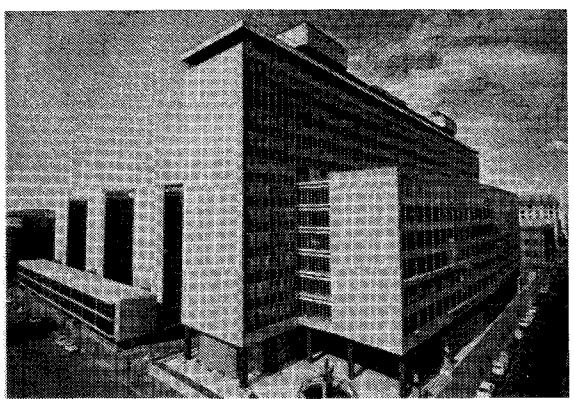

Pretoria. Centrul oraşului

PREȚIOS, -OASĂ (< lat., fr., it.) adj. **1.** Care reprezintă o mare valoare, de mare preț; scump. ✦ Care are valoare prin calitățile sale, prin vechimea sau raritatea sa, prin folosul pe care îl aduce (ex. metal **p.**, piatră **p.**). **2.** Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de naturalețe; de un rafinament exagerat, căutat; afectat.

PREȚIOZITATE (< fr.) s. f. Faptul de a fi prețios **(2)**; afectare.

PREȚUI (< *preț*) vb. IV **1.** Tranz. A stabili prețul (de vânzare) al unui bun, a determina valoarea unui lucru; a evalua. ✦ A atribui o valoare, o importanță; a estima. **2.** Tranz. A recunoaște meritul sau valoarea cuiva sau a ceva; a stima, a cinsti; a aprecia. **3.** Intranz. A avea preț, a valora.

PREȚUITOR, -OARE (< *prețui*) s. m. și f. Expert care apreciază prețul sau valoarea unui obiect, a unui bun.

PREUTEȘTI, com. în jud. Suceava, situată în pod. Fălticeni, pe râul Șomuzu Mare; 9 250 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și haltă de c.f. (în satul Arghira). Pomicultură. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1735), Sf. Andrei (1836), Sfinții Voievozi (1844) și Adormirea Maicii Domnului (1844), în satele Huși, Basarabi, Hârtop și Leucușești.

PREVALA (< fr., lat.) vb. I **1.** Intranz. A predomina, a avea preponderență, superioritate. **2.** Refl. A se folosi de ceva în vederea realizării unui scop.

PREVALENT, -Ă (< lat., engl.) adj. De importanță majoră. ✦ Predominant.

PREVĂZĂTOR, -OARE (< *prevedea*) adj. Care ia măsurile necesare pentru a preîntâmpina ceea ce prevede că s-ar putea întâmpla; prudent, precaut.

PREVEDEA (< *pre-* + *vedea*, după fr. *prévoir*) vb. II tranz. **1.** A deduce mersul evenimentelor viitoare, a intui, a anticipa cele ce s-ar putea întâmpla. ✦ A întrezări, a bănui, a presimți. **2.** A organiza dinainte, a decide pentru viitor. **3.** (Despre legi, regulamente etc.) A prescrie, a menționa, a indica.

PREVEDERE (< *prevedea*) s. f. **1.** Faptul de a prevedea. **2.** (DR.) Dispoziție dintr-un act normativ sau tratat. **3.** Prudență, precauție.

PREVENI (< fr., lat.) vb. IV tranz. **1.** A avertiza pe cineva de ceea ce s-ar putea întâmpla în viitor; a face atent, a atrage atenția, a înștiința. **2.** A înlătura, a preîntâmpina. ✦ A împlini cu solicitudine dorințele cuiva.

PREVENIT, -Ă (< *prevenі*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care a fost avertizat, încunoștințat. **2.** S. m. și f. (DR.) Persoană considerată culpabilă și împotriva căreia s-a luat măsura *prevenției*.

PREVENITOR, -OARE (< *prevenі*) adj., s. n. **1.** Adj. Plin de solicitudine; îndatoritor, amabil, politicos. **2.** S. n. (TEHN.) *Prevenitor de erupție* = dispozitiv instalat la gura unei sonde, în timpul operațiilor de foraj sau de reparație, pentru a putea închide etanș și rapid spațiul dintre coloanele de tubaj și garnitura de prăjini de foraj sau de țevi de extracție în cazul în care s-ar produce o erupție liberă, necontrolată a sondei.

PREVENȚIV, -Ă (< fr.) adj. Care are drept scop preîntâmpinarea unui rău, împiedicarea apariției sau răspândirii unei boli, a săvârșirii unei infracțiuni etc. ✧ (DR.) *Detențiune p.* = măsură privativă de libertate, luată în cursul soluționării unui proces penal, în scopul de a preveni fie dispariția infractorului înainte de pronunțarea hotărârii penale, fie influențarea martorilor, de către acesta. *Medicină p.* v. *medicină*.

PREVENTORIU (< fr., engl.; {s} lat. *praeventus* „prevenit" + fr. [*sana*]*torium* „sanatoriu") s. n. Instituție medicală în care sunt internate preventiv persoanele (în special copiii) cu o stare de debilitate fizică și care sunt predispuse la anumite boli grave (ex. tuberculoza).

PREVENȚIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Deținere preventivă.

PRÉVERT [prevę:r], **Jacques** (1900–1977), poet francez. Versuri în tradiția șansonetei, îmbinând virtuozitatea imaginii și fantezia verbală cu tandrețea și ironia populară („Cuvinte", „Spectacol", „Ploaia și seninul"), multe puse pe muzică de Josef Kosma; scenarii pentru filmele lui J. Renoir („Crima d-lui Lange") și Marcel Carné („O dramă ciudată", „Suflete în ceață", „Vizitatorii de seară", „Copiii paradisului").

Jacques Prévert

PREVEST (< *pre-* + *vesti*) vb. IV tranz. A anunța întâmplări sau evenimente viitoare fie după anumite legități (ex. o eclipsă), fie prin divinație (ex. viitorul cuiva), fie prin conjecturare (ex. un eveniment); a prezice, a profetiza.

PREVESTITOR, -OARE (< *prevesti*) adj. (Și subst.) Care prevestește ceva, care anunță dinainte; care constituie un indiciu al evenimentelor viitoare.

PREVIN, André (pe numele adevărat *Andreas Ludwig Priwin*) (n. 1929), dirijor, compozitor și pianist german. Naturalizat american. Inițial pianist de jaz și orchestrator pentru cinema. Dirijor la Houston, Londra, Pittsburgh, Los Angeles. Rol important în promovarea muzicii engleze (V. Williams). Numeroase emisiuni de popularizare la televiziune. Activitate componistică (simfonii, concerte) și muzicologică („Orchestra", „Andre Previn's Guide To Music").

PREVIZIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi prevăzut, anticipat.

PREVIZIUNE (< fr., lat.) s. f. Anticipare întemeiată inițial pe observație empirică, apoi pe cunoașterea unor legi, fie a unui fenomen existent, dar neconstatat încă experimental (ex. **p.** a unui nou element chimic, **p.** *astronomică*), fie a unui fenomen sau eveniment care urmează să se producă în viitor, fie a tendinței generale de dezvoltare, a evoluției probabile a unui proces sau sistem natural social. Alături de explicație, sistematizare ș.a., **p.** îndeplinește rolul uneia dintre principalele funcții ale teoriei științifice și este o expresie a caracterului activ al gândirii teoretice. ✦ (EC.) Estimarea tendințelor economice viitoare, utilizând un complex de modele econometrice ca instrumente pentru predicția unor indicatori economici (ex. produsul intern brut, rata inflației, rata șomajului etc.).

PRÉVOST d'EXILES [prevǫ degzil], **Antoine François, abatele** (1697–1763), scriitor francez. Precursor al prozei franceze moderne. Celebru îndeosebi prin romanul „Manon Lescaut" (din ciclul „Memoriile și aventurile unui om de calitate"), remarcabil prin sinceritatea tonului și precizia analizei psihologice. Lucrări de erudiție, traduceri (Cicero), publicistică.

PRÉVOST [prevǫ], **Jean** (1901–1944), scriitor francez. Studii de morală („Încercare de singurătate"), de critică literară („Epicurienii francezi"). Romane

populiste de mare succes („Frații Bouquinquant") sau de critică socială („Vânătoarea din zori"). Luptător în Rezistență, a murit în luptă.

PREY [pre], **Claude** (n. 1925), compozitor francez. Unul dintre inovatorii teatrului liric contemporan. Opere originale, constituind o sinteză a tuturor mijloacelor moderne, cu o inventivitate melodică inepuizabilă, forță expresivă, dinamism al acțiunii. A scris numai pentru scenă („Legături primejdioase", „Cuvinte încrucișate", „Paulina").

PREY [prai], **Hermann** (1929–1998), bariton german. Prof. la Conservatorul din Hamburg. Voce timbrată. Consacrat interpret wagnerian („Wolfram"), excelează în muzica lui Mozart, mai ales pe scenă (Papageno, Figaro), dar și în Rossini („Bărbierul din Sevilla"). Carieră internațională ca interpret de lied (numeroase discuri).

PREZAN, Constantin v. **Presan, Constantin**

PREZBȚT, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de prezbitism.

PREZBITERIANISM (< fr., engl.) s. n. Doctrină ecleziastică proprie bisericii reformate derivată din calvinism, în care conducerea este asigurată de un corp de laici și pastori prezbiterieni. Principiile p. sunt formulate în 1555 de reformatorul scoțian John *Knox*, care a înlăturat ierarhia episcopală; din 1688 devine religie de stat în Scoția); extins în întreaga lume, în special în S.U.A. Se estimează că în prezent are peste 50 mii. de credincioși.

PREZBITERIENI (< fr.) s. m. pl. Adepți ai presbiterianismului care consideră că prezența lui Iisus în euharistie este doar spirituală, producându-se prin intermediul Duhului Sfânt, iar nu prin transformarea elementelor pâine și vin. P. sunt organizați într-o ierarhie de instanțe colective care asociază laici și pastori și sunt pluraliști, ei împărtășind diferite tendințe (evanghelice, liberale etc.).

PREZBITERIU (< lat., fr.) s. n. **1.** Casă parohială (catolică). **2.** Parte a unei biserici creștine, între naos și altar, unde stau clericii în timpul oficierii slujbei religioase. **3.** Sfatul preoților unei comunități creștine; (la protestanți) corporație aflată în fruntea unei comunități bisericești.

PREZBITISM (< fr.) s. n. (MED.) Tulburare de vedere care apare în special la vârsta medie, caracterizată prin scăderea puterii de acomodare a cristalinului, astfel încât obiectele îndepărtate apar mai clare decât cele apropiate.

PREZENT, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se află în același loc cu vorbitorul sau la care se referă acesta de față. ✦ (Cu valoare de interj.) Formulă de răspuns la un apel nominal. ✦ Care există în zilele noastre, care se referă la contemporaneitate; contemporan, actual. **2.** S. n. Epoca sau timpul actual, contemporaneitate; *p. ext.* situație actuală. ✧ Loc. *În prezent* = azi; acum. ✦ Timp al verbului care prezintă o acțiune în curs de executare, simultană cu momentul vorbirii sau de durată. ✧ *P. istoric* = prezent cu valoare de perfect, folosit în special în narațiuni, pentru a da operei o forță de evocare mai pregnantă.

PREZENȚA (< fr., lat.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A(-și) spune numele, ocupația etc. pentru a (se) face cunoscut; a (se) recomanda. **2.** Tranz. și refl. A (se) înfățișa cuiva. ✦ Tranz. A înmâna, a înainta o cerere, o petiție etc. **3.** Tranz. A înfățișa publicului un spectacol. ✦ A face cunoscute aspectele unei activități, rezultatele unei cercetări etc. **4.** Tranz. (Despre obiecte supuse unei examinări) A avea, a oferi anumite însușiri sau calități. ✦ Refl. A avea aparența de..., a se înfățișa ca...; *spec.* a participa la un concurs, la un examen. **5.** Tranz. *A prezenta arma* = a mânui arma după anumite reguli pentru a da onorul unui superior.

PREZENTABIL, -Ă (< fr.) adj. (Mai ales despre oameni) Care are o înfățișare plăcută, agreabilă și îngrijită.

PREZENTARE (< *prezenta*) s. f. Acțiunea de a (se) prezenta; înfățișare în fața cuiva sau undeva. ✦ Scurtă expunere a unei activități, a rezultatelor unei cercetări etc. ✦ Recomandare.

PREZENTATOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Cel care prezintă (publicului) programul unui spectacol, al unei emisiuni radiofonice, de televiziune etc.

PREZENȚĂ (< fr., it., lat.) s. f. Faptul de a fi prezent undeva, într-un loc și într-un timp anumit. ✧ Expr. *Prezență de spirit* = însușirea de a acționa repede și la timp în împrejurări dificile și neprevăzute; promptitudine, perspicacitate, sânge rece. ✧ Loc. *În prezența (cuiva)* = fiind de față (cineva). ✦ Persoană cu prestigiu; personalitate.

PREZERVĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. (Livr.) A (se) feri, a (se) păzi, de un rău (fizic sau moral).

PREZERVARE (< *prezerva*) s. f. Acțiune de ocrotire a naturii prin măsuri de limitare sau interzicere a accesului publicului și a utilizării resurselor naturale (inclusiv vegetale și animale) în anumite arii.

PREZERVATIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj., s. n. **1.** Adj., s. n. (Remediu, soluție) care servește la preîntâmpinarea unui inconvenient (mai ales a unei boli). **2.** S. n. Mic tub elastic, închis la un capăt, folosit de bărbați în timpul contactului sexual, ca mijloc de protecție împotriva unor îmbolnăviri, ca anticoncepțional etc.

PREZICE (< *pre-* + *zice*, după fr. *prédire*) vb. III tranz. A spune dinainte ce se va întâmpla; a prevesti, a proroci. ✦ A ghici cuiva viitorul în cărți, în palmă, în cafea etc.

PREZIDA (< lat., fr.) vb. I tranz. A conduce, ca președinte, lucrările unei ședințe, ale unei dezbateri etc.; *fam.* a ocupa locul de frunte la o masă, la un dineu.

PREZIDENT (< fr., lat., germ.) s. m. Președinte.

PREZIDENȚIAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține sau care emană de la un președinte; propriu unui președinte.

PREZIDENȚIE (< *prezident*) s. f. Președințe.

PREZIDIU (< lat., germ., rus.) s. n. **1.** Organ colegial exercitând funcția de șef al statului în unele țări. **2.** Totalitatea persoanelor alese pentru prezidarea unor adunări, ședințe solemne etc.

PREZIOSI [pretsiozi], **Domenico** (?–1882), grafician italian. A lucrat în România, între 1868 și 1869, realizând desene, acuarele și litografii, care reprezentau vederi din București („Podul Dâmboviței", „Bărăția", „Panorama Bucureștiului") și din alte regiuni ale țării, adeseori executate în colaborare cu C. Popp de Szathmáry și asemănătoare cu lucrările acestuia.

PREZIUĂ (< *pre- +ziuă*) s. f. *În preziua* = în ajunul, cu o zi înainte de... *Din preziua* = din ajun, din ziua precedentă.

PREZUMTIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Considerat ca probabil, ipotetic. ✧ (LINGV.) *Modul p.* (și s. n.) = mod al verbului care prezintă o acțiune ipotetică.

PREZUMȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Părere întemeiată pe aparențe, pe ipoteze; presupunere, supoziție. **2.** (DR.) Concluzie trasă de lege *(p. legală)* sau

de organul de jurisdicție *(p. simplă)* asupra existenței unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit direct, din confirmarea unui fapt cunoscut, vecin și conex. ✧ *P. de nevinovăție* = considerare a unei persoane acuzate și implicate într-un proces penal ca nevinovată și tratată ca atare până la pronunțarea sentinței judecătorești. **3.** Încredere lipsită de temei în propriile forțe sau merite; supraestimare, înfumurare, aroganță.

PREZUMȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care are o părere foarte bună despre sine; încrezut, înfumurat, arogant.

PREZZOLINI [prettsoli:ni], **Giuseppe** (1882–1982), prozator italian. Fondator al revistelor „Leonardo" și „Vocea". Eseist literar și politic („Cultura italiană", „Paradoxuri educative", „America în papuci", „Italia fragilă") în care dezvăluie principiile unei gândiri moderne conservatoare.

PRIABONIAN, denumire a Eocenului superior din regiunile alpină și mediteraneană, caracterizat prin faună de numuliți, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, briozoare etc.

PRIADCENCU, Alexandru I. (1902–1981, n. Chișinău), agronom român. M. coresp. al Acad. (1952). Lucrări de ameliorare și genetică („Transformarea dirijată a eredității la plante"). Creator de soiuri de ovăz și grâu.

PRIAM (în „Iliada"), ultimul rege al Troiei. Căsătorit cu Hecuba, a avut mai mulți copii, printre care Hector, Paris, Casandra. I-a pierdut pe toți în lupta pentru apărarea Troiei. A îndurat, cu resemnare înțeleaptă, calamitățile abătute asupra cetății. La căderea Troiei, refugiat împreună cu Hecuba pe treptele unui altar, a pierit sugrumat de fiul lui Ahile, Neoptolem.

PRIAP (în mitologia greacă), zeu falic, fiul Afroditei și al lui Dionysos,

Alexandru Priadcencu

Priam

Priap

simbolizând fecunditatea și rodnicia grădinilor, livezilor, viilor, recoltelor, iar mai târziu senzualitatea iubirii și chiar desfrâul erotic; reprezentat printr-un falus supradimensionat. Romanii l-au preluat și l-au venerat ca ocrotitor al forței virile.

PRIAPȚSM (< fr.) s. n. (MED.) Stare de erecție a penisului, prelungită în mod anormal, adesea dureroasă, fără a fi urmată de ejaculare. Apare în uretrite, cistite acute sau leziuni ale măduvei spinării.

PRIBEAG, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Și subst.) Care umblă rătăcind din loc în loc; hoinar, rătăcitor. ✦ Care și-a părăsit țara; fugar, refugiat, emigrant. **2.** Singur, izolat, răzleț.

PRIBEGI (< *pribeag*) vb. IV intranz. A rătăci din loc în loc (fiind lipsit de o locuință statornică); a vagabonda, a hoinări. ✦ A-și părăsi locul natal, țara și a se stabili într-o țară străină; a emigra.

PRIBEGIE (< *pribeag*) s. f. Rătăcire din loc în loc, vagabondare. ✦ Plecare departe de țară, de locul natal; emigrare, exil.

PRIBILOF, arhipelag vulcanic în SE M. Bering, format din patru insule aparținând S.U.A. (St. Paul 91 km^2, St. George 70 km^2, Walrus și Otter); c. 200 km^2; c. 640 loc. Relief cu alt. max. de 308 m. Vegetație de tundră. Colonii de foci și de vulpi albe și albastre; numeroase păsări. Vânătoare de foci, reni și vulpi polare. Descoperit în 1786 de exploratorul rus Gavriil Loghinovici Pribilov (?–1796). Transferat către S.U.A. de la Rusia, o dată cu Alaska (1867). Concesionat de diferite companii comerciale (1870–1910), care au adus coloniile de foci în pragul dispariției. Preluat de Biroul american pentru Pescuit în 1910; ulterior (din 1957) s-au luat măsuri stricte de reglementare a vânătorii de foci, ceea ce a dus la redresarea efectivelor.

PRIBOI[1] (< scr.) s. n., s. m. **1.** S. n. Unealtă de oțel în formă de bară, cu unul dintre capete conic, care servește la perfoararea sau la lărgirea găurilor în table sau în plăci metalice; dorn **(2).** **2.** S. n. (PESC.) Unealtă cu care se bat icrele pentru a le curăța de pielițe. **3.** S. m. (BOT.) Plantă erbacee, perenă, din familia geraniaceelor, cu frunze plăcut mirositoare, cu flori roșii, rar albe, și fructe cu valve transversal-rugoase *(Geranium macrorrhizum).* Crește în locuri pietroase; cultivată și ca plantă decorativă. Folosită în industrie pentru extragerea unui ulei eteric utilizat în parfumerie

PRIBOI[2] (< *priboi*[1]) vb. IV tranz. A perfora sau a lărgi o gaură cu ajutorul priboiului[1] **(1).**

PRIBOIENI, com. în jud. Argeș, situată în SV piemontului Cândești, pe râul Cârcinov; 3 511 loc. (2003).

Priboi[1] (3.)

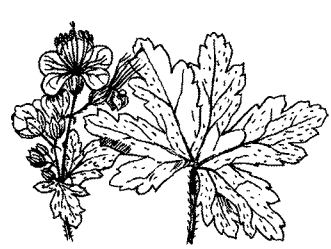

Leontyne Price

PRICĂZ (< sl.) s. n. (Pop.) Ceea ce pricinuieşte necaz, pagubă, nenorocire; semn rău, piază rea. ✦ P. ext. Pagubă însemnată.

PRICĂJI (< sl.) vb. IV refl. (Pop.) A se sfriji, a se pipernici, a slăbi.

PRICĂJIT, -Ă (< *pricăji*) adj. Slab; nedezvoltat, pipernicit, sfrijit.

PRICE [prais], **Leontyne (Mary Violet)** (n. 1927), soprană americană. Consacrată în urma turneului mondial (1952–1954), când a cântat în opera lui Gershwin „Porgy and Bess". Timbrul ei, cu o culoare particulară, este dublat de o muzicalitate şi un stil interpretativ pline de personalitate. Repertoriu amplu: roluri în operele lui Verdi (Leonora din „Trubadurul", Aida), Mozart, Puccini; prime audiţii (Poulenc).

PRICE [prais], **Richard** (1723–1791), pastor disident galez. Susţinător al tradiţiei intuiţioniste şi deontologice în etică, **P.** a considerat conceptele de drept şi obligaţie ca fiind nu proiectate de oameni, ci obiective şi chiar apriorice („O analiză a principalelor chestiuni şi dificultăţi în morală"). Doctrina sa despre libertate ca autodeterminare a avut o mare influenţă în epocă („Observaţii asupra naturii libertăţii civile"). Alte scrieri: „Reflecţii asupra Revoluţiei din Franţa", „Observaţii asupra importanţei Revoluţiei americane".

PRICE [prais], **Vincent** (1911–1994), actor american de film. Interpret preferat al filmelor de groază din anii '50–'70 („Laura", „Castelul dragonului", „Căderea casei Usher", „Corbul", „Masca morţii").

PRICEĂSNĂ (< sl.) s. f. Cântare executată în bisericile ortodoxe la slujba liturghiei, în timp ce se împărtăşeşte preotul.

PRICEPE (lat. *percipere*) vb. III **1.** Tranz. A pătrunde cu mintea, a percepe, a înţelege. ✦ Refl. (Reg.) A se dumiri, a se lămuri. **2.** Refl. A avea cunoştinţe temeinice într-un domeniu, a dovedi iscusinţă, îndemânare, experienţă.

PRICEPERE (< *pricepe*) s. f. **1.** Faptul de a (se) pricepe; facultatea de a izbuti să înţeleagă; **2.** Pregătire într-un domeniu oarecare; îndemânare, iscusinţă, dibăcie.

PRICEPUT, -Ă (< *pricepe*) adj. Care se pricepe la..., care posedă cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; capabil, îndemânatic, iscusit, dibaci.

PRICHARD [priʧəd], **Katherine Susannah** (1883–1969), scriitoare australiană. Romane de analiză cu implicaţii sociale („Opalul negru", „Coornardoo: izvorul din umbră", trilogia „Furtunoşii ani nouăzeci", „Ţara aurului", „Seminţe înaripate").

PRICHICI (< ucr.) s. n. Margine îngustă şi ieşită în afară a hornului, cuptorului sau vetrei ţărăneşti. ✦ Marginea de jos a ferestrei, ieşită în afară.

PRICHINDEL s. m. Om mic de statură (isteţ şi poznaş), pitic. ✦ Apelativ pentru un copil zglobiu şi sprinten.

PRICINĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Cauză care determină o acţiune, o situaţie; mobil, motiv. ✧ Loc. *Din pricină că...* = din cauză că..., deoarece. *Fără (nici o) pricină* = fără motiv, nemotivat. ✦ Prilej, ocazie, pretext. **2.** Neînţelegere, controversă, ceartă; *spec.* proces, litigiu. ✧ Expr. *A căuta* (cuiva) *pricină* = a căuta (cuiva) motiv de ceartă, a căuta nod în papură. *A găsi* (cuiva) *pricină* = a găsi un pretext pentru a (se) certa cu cineva. **3.** Întâmplare (neplăcută), afacere, chestiune.

PRICINUI (< *pricină*) vb. IV tranz. A cauza, a da naştere, a produce, a provoca; a prilejui.

PRICOLICI s. m. **1.** (În credinţele populare) Duh rău în care se crede că se transformă unii oameni (mai ales după moarte) şi care ia înfăţişarea unor animale; strigoi. **2.** (Pop.) Copil neastâmpărat, zglobiu, vioi.

PRICOMIGDALĂ s. f. v. **picromigdală.**

PRICOPAN, culme muntoasă în N Dobrogei, alcătuită din granite, granodiorite, bazalte şi calcare triasice, reprezentând o prelungire către SE a m-ţilor Măcin. Alt. max.: 370 m (vf. Pricopan). Expl. de granit. Active procese de dezagregare a rocilor. Inclus în Parcul Naţional al Munţilor Măcin.

PRICOPE, Eugen (1927–1992), muzicolog şi dirijor român. Animator al vieţii muzicale. Carieră dirijorală (titular la Galaţi, Bacău, Ploieşti). Activitate muzicologică: articole, studii, cărţi („Beethoven", „Simfonia până la Beethoven", „Dirijori şi orchestre", „Silvestri").

PRICOPSEALĂ (PROCOPSEALĂ) (< *pricopsi*) s. f. **1.** Câştig, profit, folos; chilipir; bogăţie, bunăstare. ✦ (Ir.) Ispravă. **2.** (Pop.) Ştiinţă de carte, învăţătură.

PRICOPSI (PROCOPSI) (< ngr.) vb. IV refl. A ajunge la o situaţie materială bună; a se îmbogăţi; a se înstări. ✦ Tranz. A-i face cuiva o situaţie bună.

PRIDIDI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. şi intranz. (Mai ales în construcţii nega-

Culmea Pricopan

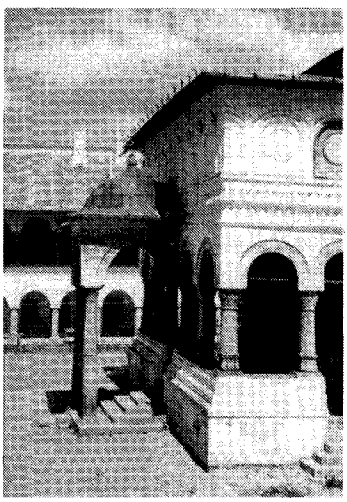

Pridvor

tive) A reuși să ducă ceva la îndeplinire, la bun sfârșit; a dovedi, a răzbi, a birui. *Nu prididește cu lucrul.* **2.** Tranz. A năpădi, a copleși pe cineva cu ceva. **3.** Tranz. (Pop.) A învinge într-o luptă. ✦ Fig. A stăpâni, a opri.

PRIDVOR (< sl.) s. n. Galerie exterioară, deschisă sau închisă, cu acoperișul sprijinit pe stâlpi, așezată în partea dinainte sau de jur împrejurul unei clădiri. ✦ Încăpere care precedă pronaosul unei biserici; poate fi închisă sau deschisă, cu arcade pe stâlpi.

PRIELNIC, -Ă (< *prii*) adj. Favorabil, avantajos, propice; potrivit, nimerit.

PRIER (lat. *Aprilis*) s. m. Numele popular al lunii aprilie.

PRIESTLEY [pri:stli], **John Boynton** (1894–1984), scriitor englez. Romane de factură clasică, descriind viața cenușie a omului mărunt în mediul provincial („Prieteni buni", „Fundătura îngerilor", „Departe, departe"), piese de teatru („Cotitura primejdioasă", „Cușca de sticlă", „Inspectorul de poliție", „Autostradă în deșert", „Scandaloasa legătură dintre domnul Kettle și doamna Moon"), relevând critic aspecte ale societății sec. 20. Eseuri („Personaje comice engleze", „Literatura și omul occidental", „Romanul englez").

PRIESTLEY [pri:stli], **Joseph** (1733–1804), chimist, fizician și teolog britanic. A izolat oxigenul (1774), fenomenul de respirație la vegetale, hidrogenul sulfurat, etilena (1783); studii în domeniul opticii și electricității. Liber cugetător, deist, partizan al Revoluției Franceze, a fost nevoit să părăsească Anglia în 1794, emigrând în S.U.A.

PRIETEN, -Ă (< sl.) s. m. și f. Persoană de care cineva este legat prin afecțiune, stimă, încredere, fidelitate, devotament, atașament reciproc; amic. ✦ Amant, iubit.

PRIETENEȘC, -EAȘCĂ (< *prieten*) adj. De prieten; amical, prietenos.

PRIETENEȘTE (< *prieten*) adv. Ca un prieten, cu prietenie; cu bunăvoință, amical.

PRIETENIE (< *prieten*) s. f. Legătură de afecțiune, stimă, devotament și încredere reciprocă între prieteni; atitudine binevoitoare, prietenoasă, amiciție.

PRIETENOS, -OASĂ (< *prieten*) adj. Prietenesc, amabil, binevoitor, cordial.

PRIETO, Joaquín (1786–1854), general și om politic chilian. Președinte al Republicii (1831–1841); a promovat o politică de reforme, promulgând și Constituția din 1833.

PRIGOANĂ (< *prigoni*) s. f. Împilare, oprimare, asuprire, persecuție.

PRIGOGINE [prigoʊʒin], **Ilya viconte** (1917–2003), chimist și fizician belgian de origine rusă. Stabilit în Belgia (1929). Prof. univ. la Bruxelles și la Universitatea Texas din Austin (S.U.A.). Director al Institutului Internațional Fizico-Chimic Solvay (din 1959) și al Centrului de Mecanică Statistică a Univ. Texas (din 1967). S-a remarcat prin lucrările sale privind teoria sistemelor disipative și termodinamica proceselor de nonechilibru (teorema **P.**, 1947). Lucrări: „Introducere în termodinamica proceselor de neechilibru", „Termodinamică chimică", „Structură, stabilitate și fluctuații". M de onoare al Acad. Române (1992). Premiul Nobel pentru chimie (1977).

PRIGONI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A persecuta, a oprima, a asupri, a împila. **2.** A fugări pe cineva. ✦ Fig. (Abstract) A urmări cu perseverență pe cineva pentru a-i face un rău, a obseda; a chinui.

PRIGONIRE (< *prigoni*) s. f. Acțiunea de a prigoni; persecuție, oprimare, împilare, asuprire.

PRIGONITOR, -OARE (< *prigoni*) s. m. și f. Persoană care prigonește; asupritor, împilator, persecutor.

PRIGOR, com. în jud. Caraș-Severin, situată în NV depr. Almăj, la confl. râului Prigor cu Nera; 2 927 loc. (2003). Expl. de azbest (în satul Puma). Pomicultură. Satul **P.** apare menționat documentar în 1550. Rezervația naturală Izvoarele Nerei (5 028 ha) cuprinde păduri de fag cu paltin, ulm și frasin, cu arbori seculari și este inclusă în Parcul Național Semenic—Cheile Carașului.

PRIGORIA, com. în jud. Gorj, situată în V piemontului Oltețului, pe râul Câlnic; 3 560 loc. (2003). Pomicultură. În satul Călugăreasa se află o biserică de lemn cu dublu hram — Sf. Gheorghe și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (începutul sec. 18, reconstruită în 1775), o alta cu hramul Nașterea Maicii Domnului (1774–1775) și una de zid cu hramul Duminica

John Boynton Priestley

Joseph Priestley

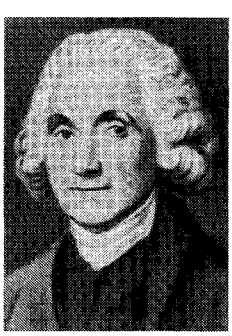

Ilya Prigogine

Prigorie

Tuturor Sfinților (1822); în satul **P.** există o biserică cu triplu hram — Sf. Nicolae, Sf. Dumitru și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1836, cu fresce originare), iar în satul Zorlești, biserica cu dublu hram — Sf. Gheorghe și Sf. Nicolae (1774–1775).

PRIGORIE (< *prigori,* înv., „a se încălzi prea tare") s. f. Pasăre migratoare, din ordinul coraciiformelor, familia meropidelor, de mărimea unei turturele, cu corpul viu colorat în roșu, galben, negru și albastru-verzui, cu cioc lung și curbat și cu coadă lungă și ascuțită, care își face cuibul în malurile lutoase ale apelor și se hrănește mai ales cu viespi și cu albine *(Merops apiaster)*; albinărel.

PRIHANĂ (< ucr., pol.) s. f. Vină morală, necinste, păcat. ✧ Loc. *Fără (de) prihană* = curat, pur, nevinovat; cast.

PRI| (< sl.) vb. IV intranz. A-i fi cuiva prielnic, favorabil, folositor; a-i cădea bine, a-i conveni, a-i tihni.

PRILEJ (< bg.) s. n. **1.** Ocazie, împrejurare; moment favorabil. ✧ Expr. *A căuta* (sau *a păndi*) *un prilej* = a căuta un moment potrivit pentru... **2.** Pretext, pricină.

PRILEJUI (< *prilej*) vb. IV tranz. **1.** A permite, a determina, a constitui o ocazie (favorabilă, nimerită) pentru ceva. **2.** A provoca, a pricinui, a cauza.

PRILEP, oraș în S Macedoniei, la 76 km S de Skopje; 68,1 mii loc. (1994). Nod feroviar. Piață agricolă. Covoare. Constr. de materiale electroizolante. Ind. mat. de constr. (marmură), a pielăriei, tutunului și alim. Mănăstire (sec. 14). Vechea *Heraclea Pelagonia,* fundată în sec. 13.

PRIM, -Ă (< lat.) num. ord., adj. **1.** Num. ord. (Cu valoare adjectivală) Care se află la început, cel dintâi (în spațiu sau în timp); întâi, dintâi. ✧ (MAT.) *Număr p.* = număr natural care nu admite alți divizori decât pe 1 și pe el însuși. ✧ Loc. *În primul rând* = înainte de toate. ✧ Expr. *Prima tinerețe* = perioada din viața unui om ce urmează imediat după copilărie; adolescență. *Primă audiție* = executare a unei piese muzicale pentru prima dată în fața publicului. *Prim-ajutor* = ajutor imediat acordat unui bolnav (accidentat, rănit etc.) înainte de a-l trimite la o instituție specializată. ✦ Care este înaintea tuturor în ceea ce privește rangul, calitățile, însemnătatea etc. ✧ *Prim-amorez* = actor care interpretează rolul de tânăr îndrăgostit; june prim. ✧ Loc. *De prim(ul) rang* = de cea mai bună calitate, excelent. ✦ (Ca element de compunere, precedând un termen care indică un grad sau o funcție ierarhică, administrativă sau politică) Întâiul în categoria respectivă, pe treapta cea mai înaltă (ex. prim-ministru, prim-solist). **2.** Adj. Originar, inițial. **3.** Adj. (MAT.; despre simboluri) Care este marcat printr-un semn în formă de accent, ce deosebește două cantități corelative notate prin același simbol. ✦ (Substantivat) Semn în formă de accent care deosebește două cantități corelative notate prin același simbol.

PRIMA (< fr.) vb. I intranz. A avea întâietate, a fi pe primul plan.

PRIMA, Louis (1910–1978), cântăreț, trompetist și dirijor american de varietăți. Reprezentativ pentru muzica de dans a anilor '40–'50, premergătoare rock-ului, oscilând între rhythm'n' blues și swing. Voce aspră, insinuantă. Vedetă a muzicii populare americane: „Just A Gigolo/I Ain't Got Nobody", „Sing, Sing, Sing".

PRIMADONĂ (< it.) s. f. Prim-solista unui teatru de operă sau operetă.

PRIMAR (< lat., fr.) s. m. Șeful unei administrații municipale, orășenești, comunale, cu atribuții administrative și de poliție.

PRIMAR, -Ă (lat. *primarius*) adj. **1.** Inițial, originar, de la început; *p. ext.* de bază, primordial, fundamental. ✧ (PEDAG.) *Învățământ p.* = primele patru clase ale școlii generale. *Medic* (sau *doctor*) *p.* = cea mai înaltă treaptă în ierarhia medicală, care se obține prin concurs; medic care a obținut această treaptă. **2.** *Văr primar* (sau *vară primară*) = grad de rudenie între copiii fraților și surorilor. ✦ (STRAT.) *Eră p.* = denumirea veche a Paleozoicului. **3.** Simplist, rudimentar, elementar; *p. ext.* neevoluat. **4.** (BIOL.) *Producători primari* v. *producător.*

PRIMAT[1] (< lat., fr., germ.) s. n. Întâietate, superioritate, primordialitate.

PRIMAT[2] (< lat., fr.) adj. m. (Despre prelați) Care este primul în rang. ✧ *Mitropolit p.* = (în trecut în România), primul mitropolit al țării, cu reședința în București, președintele sinodului și conducătorul bisericii din întreaga țară. ✧ (Substantivat, m.) **P.** *papal* = dogmă a Bisericii catolice formulată de conciliul Vatican I (1870) potrivit căreia episcopul de Roma deține funcția de pastor suprem și garant al unității Bisericii universale ca „vicar" al lui Hristos pe Pământ. Este respinsă de Biserica ortodoxă.

PRIMATE (< fr. {i}; {s} lat. *primat-* „de prim rang") s. n. pl. Ordin de mamifere superioare, cu mamele pectorale, plantigrade, cu degetul mare opozabil, majoritatea arboricole și omnivore *(Primates).* Creierul, foarte dezvoltat, are scoarța diferențiată. Cuprinde maimuțele primitive (lemurienii, tarsioideele), maimuțele evoluate (simienii) și hominidele.

PRIMATICCIO, Francesco (1504–1570), pictor, sculptor și arhitect italian. Reprezentant al manierismului. Stabilit în Franța (1532) la invitația regelui Francisc I, a executat pentru reședințele regale (Fontainebleau și Chambord) pictură monumental-decorativă cu subiecte mitologice („Galeria lui Ulise", „Venus și Adonis", camera de bal, stucaturi la Fontainebleau). Desene („Dansul orelor", „Farsa lui Persepolis"). Pictură de șevalet („Abstinența lui Scipio", „Ulise și Penelopa").

PRIMĂ[1] (< fr.) s. f. **1.** Premiu în sistemul premial. **2.** Sumă plătită de asigurat asiguratorului în schimbul transferului riscului de la asigurat la asigurator; poate fi o valoare fixă sau o cotă procentuală aplicată la suma asigurată *(p. de asigurare).* **3.** Recompensă acordată de stat pentru încurajarea unei activități (comerciale sau industriale). ✧ *P. de export* = primă, în bani sau sub forma unor scutiri de taxe și impozite, care se acordă unor întreprinzători și exportatori, pentru a le spori interesul și capacitatea de concurență.

PRIMĂ[2] (< fr.) s. f. (MUZ.) Cel mai mic interval, format din două sunete având aceeași denumire; unison.

PRIMĂRIE (< *primar*) s. f. Organ local al puterii administrative în municipii, orașe și comune. Conduce activitatea locală, asigurând dezvoltarea economică, social-culturală și gospodărească a unităților administrativ-terito-

riale, menținerea ordinii publice, legalitatea și ocrotirea drepturilor cetățenilor. ✦ Clădire în care primarul își exercită funcția.

PRIMĂVARĂ (lat. *primavera*) s. f. **1.** (ASTR.) Perioadă de timp cuprinsă între echinocțiul de primăvară (c. 21 mart.) și solstițiul de vară (c. 22 iun.), în emisfera nordică și între echinocțiul de toamnă (23 sept.) și solstițiul de iarnă (c. 22 dec.) în emisfera sudică a Pământului. În timpul **p.**, ziua este la început egală cu noaptea, apoi crește treptat. **2.** (METEOR.) Anotimp de trecere de la iarnă la vară, care coincide în mare măsură cu **p.** astronomică. Fenomenele caracteristice **p.** sunt mai evidente în climatul temperat (așa-numitul climat cu patru anotimpuri). Debutul **p.** (marcat de dispariția stratului de zăpadă și de reluarea ciclului de vegetație la plante), ca și desfășurarea ulterioară a diverselor faze fenologice variază ca dată calendaristică de la un an la altul și de la o regiune geografică la alta. Se distinge o perioadă prevernală (de **p.** timpurie), incluzând în general luna martie și începutul lui aprilie, și o perioadă vernală (de **p.** avansată), incluzând lunile aprilie–mai. Calendaristic primăvara durează de la 1 mart. până la 31 mai. ✧ Loc. *De primăvară* = (despre plante) care crește, care se dezvoltă în timpul primăverii; sin. *plante vernale;* (despre sămânță) care se seamănă în timpul primăverii. *La primăvară* = în primăvara viitoare. *Astă-primăvară* = în primăvara trecută. ✧ Expr. *Primăvara vieții* = tinerețea, adolescența. ✦ (Adverbial; în forma *primăvara*) În cursul primăverii; în fiecare primăvară. ✦ Fig. (La pl.) Anii de tinerețe; *p. ext.* vremuri, timpuri frumoase, fericite.

PRIMĂVĂRATIC, -Ă (< *primăvară*) adj. De primăvară, caracteristic primăverii. ✦ Fig. Gingaș, tineresc, zglobiu.

PRIMEJDIE (< bg.) s. f. Situație, împrejurare care amenință siguranța sau existența cuiva, care constituie o amenințare pentru cineva sau ceva; pericol.

PRIMEJDIOS, -OASĂ (< *primejdie*) adj. Care constituie un pericol, o amenințare, care poate să pricinuiască mult rău; periculos.

PRIMEJDUI (< *primejdie*) vb. IV tranz. A pune în primejdie, a periclita, a amenința. ✦ Refl. A se expune, a-și risca viața.

PRIMENEALĂ (< *primeni*) s. f. **1.** Schimbare a rufăriei murdare cu alta curată. ✦ (La pl.) Rufe de schimb. **2.** Fig. Înviorare, împrospătare.

PRIMENI (< sl.) vb. IV **1.** Refl. și tranz. A înlocui sau a fi înlocuit (parțial sau total) cu altceva (nou); a face să ia sau a lua o formă, un aspect, un conținut nou. **2.** Tranz. și refl. A (-și) schimba lenjeria purtată cu alta curată; a (-și) schimba hainele (cu altele mai curate, mai bune etc.). ✦ Tranz. A înlocui îmbrăcămintea, rufăria de pat etc. cu alta (curată).

PRIMENIRE (< *primeni*) s. f. Acțiunea de a (se) primeni. ✧ *Primenirea apei* = operație de mărire a cantității de aer din apa potabilă sau industrială, efectuată pentru a provoca îndepărtarea gazelor care îi înrăutățesc calitățile sau pentru a favoriza anumite reacții chimice. ✦ Fig. Schimbare în bine, înnoire, regenerare, împrospătare.

PRIMI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A lua în posesiune, a accepta ceea ce ți se dă, ți se trimite sau ți se oferă; a căpăta; *spec.* a încasa. ✦ A recepta sau a suferi efectul unei acțiuni îndreptate asupra ta. **2.** A intra în posesiunea unui lucru care ți se datorează, a unei sume de bani etc. **3.** A accepta vizita unei persoane; a întâmpina un oaspete; a găzdui. **4.** A admite pe cineva într-o organizație, într-o instituție etc.; a angaja într-un serviciu. **5.** A consimți la..., a fi de acord cu..., a admite.

PRIMIGEȘTĂ (< fr.; {s} lat. *primus* „primul" + *gestare* „a purta") adj. f., s. f. (Femelă) gravidă pentru prima oară.

PRIMIPARĂ (< fr.; {s} lat. *primus* „primul" + *parere* „a naște") adj. f., s. f. (Femeie) la prima naștere; (femelă) la prima fătare.

PRIMITIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj., subst. **1.** Adj. Străvechi, de la începutul omenirii. ✦ Care se află pe treapta cea mai de jos a dezvoltării (sociale). **2.** Adj. Rudimentar, necultivat, sălbatic; (despre oameni) necivilizat, barbar, grosolan. ✦ Stângaci, neîndemânatic. **3.** Adj., s. m. pl. (ARTE PL.) (Pictori) care precedă perioada Renașterii. Printre cei mai cunoscuți **p.** sunt frații Limbourg, Cimabué, Duccio di Buoninsegna, Giotto ș.a. Mulți dintre ei sunt anonimi. **4.** Adj. Originar, primar; de bază. ✧ *Cuvânt p.* = cuvânt-bază de la care, cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor, s-au format derivate. **5.** S. f. (MAT.) *Primitivă (a unei funcții)* = funcția a cărei derivată este egală cu funcția inițială.

PRIMITIVISM (< fr.) s. n. **1.** Faptul de a fi primitiv, primitivitate. **2.** Fenomen manifestat la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20 constând în interesul reprezentanților principalelor curente artistice pentru arta africană, a insulelor oceanice și, în general, pentru diverse forme ale culturii folclorice. Cubismul, expresionismul, parțial simbolismul, reprezentate prin Gauguin și E. Bernard, dar și prin personalități ca Brâncuși, neintegrate unui curent, și-au îmbogățit repertoriul de forme prin inspirația din arta primitivă.

PRIMITIVITATE (< *primitiv*) s. f. Stare de înapoiere, lipsă de civilizație, sălbăticie.

PRIMITOR, -OARE (< *primi*) adj. Atent, amabil cu oaspeții; ospitalier.

PRIM-MINISTRU s. m. Șeful executivului, al guvernului; premier.

PRIMO (cuv. lat.) adv. În primul rând, (mai) întâi.

PRIMO DE RIVERA Y ORBANEJA [orbaneha] **marchiz de Estella 1. Miguel P.** (1870–1930), general și om politic spaniol. Ajuns la putere în urma unei lovituri de stat (1923), a instaurat, cu sprijinul regelui și al armatei, un regim de dictatură militară (1923– 1930). A dus o politică de redresare economică și financiară a țării. **2. José Antonio P.** (1903–1936), om politic spaniol. Fiul lui **P. (1).** Fondatorul (1933) partidului fascist Falanga Spaniolă. Închis și executat.

PRIMOGENITURĂ (< fr.; {s} lat. *primogenitus* „primul născut") s. f. (Mai ales în familiile domnitoare, princiare, nobiliare) Dreptul primului născut la dobândirea unor drepturi, la anumite avantaje (ex. titluri nobiliare, domenii).

PRIMORDIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Cel mai vechi, cel dintâi, primar[2] **(1),** inițial. ✦ Care este de primă importanță, de prim ordin; principal, esențial, fundamental.

PRIMORDIALITATE (< fr.) s. f. Faptul de a fi primordial; întâietate, prioritate.

Miguel Primo de Rivera y Orbaneja

PRIMORSKI KRAI sau **PRIMORIE,** ţinut în extremitatea de SE a Federaţiei Ruse, cu ieşire la Marea Japoniei, mărginit la V de m-ţii Sihote Alin; 165,9 mii km^2; 2,2 mii. loc. (1999). Oraşe pr.: Vladivostok, Ussuriisk. Zonă agricolă. Zăcăminte de cărbune, min. de plumb, zinc ş.a. Expl. de lemn. Pescuit.

PRIM-PLAN (< *prim* + *plan*) s. n. Cadru cinematografic în care interpreţii sunt filmaţi de aproape.

PRIMULACEE (< fr.; {s} lat. *primulus* „cel dintâi") s. f. pl. Familie de plante erbacee, cu peste 600 de specii, perene sau anuale, cu frunze alterne sau opuse, rareori verticilate, şi cu flori gamopetale, solitare sau în inflorescenţe (ex. ciclama, ciubotica-cucului). Flora României cuprinde 35 de specii spontane şi cultivate.

PRIMULĂ (< lat., fr.) s. f. Plantă erbacee ornamentală, din familia primulaceelor, cu florile purpurii sau liliachii (*Primula obconica*).

PRIMUS (< germ.) s. n. Aparat casnic pentru gătit care foloseşte drept combustibil benzină sau petrol lampant.

PRIN (< *pre-* + *în*) prep. **1.** Introduce un complement circumstanţial de loc: *aerul pătrunde prin fereastra deschisă.* **2.** (Introduce un complement circumstanţial instrumental) Cu..., cu ajutorul..., pe calea... ✧ Expr. *Ce se înţelege prin...* = cum se explică, cum se interpretează... **3.** Introduce un complement circumstanţial modal: *sfârşeşte prin a recunoaşte.* ✧ Loc. *Prin urmare* = în consecinţă, deci. **4.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) În..., în cursul..., în timpul. **5.** (În compunere cu prep. „de" formează locuţiuni) Din..., de pe... *Vine de prin munţi.*

PRINCE [prins] (pe numele adevărat *Prince Rogers Nelson*) (n. 1958), cântăreţ de funk american. A evoluat sub mai multe pseud. (Joey Coco, Jamie Starr, Christopher, Love Symbol). Geniu muzical prolix, talent înnăscut de provocator, interpret virtuoz, voce ieşită din comun, om de scenă spectacular. Muzică ce nu poate fi clasificată, îmbinând într-un stil de fuziune orientările techno, soul, funk, rock, new jack swing etc. Discografie selectivă: „Purple Rain", „Sign O'the Times", „Diamonds and Pearls", „The Gold Experience".

PRINCE CHARLES [prins tʃa:lz] **(PRINŢUL CHARLES),** insulă nelocuită în Arhipelagul Arctic Canadian, în NE bazinului Foxe, la V de ins. Baffin; 9,5 mii km^2 (130 km lungime; 100 km lăţ. max.). Alt. max.: 73 m. Mlaştini de tundră. Descoperită în 1948 de RCAF (Royal Craft Air Force).

Prince

PRINCE EDWARD [prins ęduəd] **(PRINŢUL EDUARD) 1.** V. **Marion. 2.** Insulă canadiană situată în S estuarului St. Lawrence al Oc. Atlantic, separată de continent, respectiv de Nova Scotia şi de New Brunswick, prin str. Northumberland, formând provincia cu acelaşi nume; 5,7 mii km^2. Lungimea: 224 km; lăţ.: 4–60 km; alt. max: 142 m; 135,2 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Charlottetown.* Oraşe pr.: Kengsington, Georgetown, St. Peters. Expl. forestiere şi de cărbune, gaze naturale, uraniu, vanadiu. Culturi de cereale, cartofi ş.a. Creşterea animalelor. Pescuit. Turism. În partea centrală a coastei nordice, parcul naţional **P. E.** (1 814 ha). Descoperită în 1534 de exploratorul francez Jacques Cartier, colonizată de Franţa în jurul anului 1720 şi cedată britanicilor (1763). Aici, la Charlottetown (1864) a avut loc conferinţa care a hotărât federalizarea Canadei. Legată de continent (de New Brunswick) printr-un pod lung de 13 km, dat în folosinţă în 1997.

PRINCE GEORGE [prins dʒɔ:dʒ] **(PRINŢUL GEORGE),** oraş în V Canadei (British Columbia) situat la confl. lui Fraser cu Nechako, la 784 km NNE de Vancouver; 85,1 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de cărbune, min. de cupru, mercur, molibden. Ind. de expl. şi prelucr. a lemnului, chimică, a cimentului, celulozei şi hârtiei. Rafinărie de petrol. Universitate (1994). Muzeu regional; galerie de artă; orchestră simfonică. Întemeiat de Simon Frase în 1805 şi denumit în onoarea regelui George III al Marii Britanii.

PRINCE OF WALES [prins əv ueilz] **(PRINŢUL DE WALES) 1.** Cap în extremitatea de NV a Americii de Nord, în str. Bering, în V pen. Seward (Alaska), cel mai vestic punct al continentului nord-american (65°40' lat. N şi 168°05' long. V). Descoperit de James Cook în 1778. **2.** Insulă nelocuită, situată în Arhipelagul Arctic Canadian, între ins. Somerset (la E), ins. Victoria (la V) şi ins. Bathurst (la N); 33,3 mii km^2 (310 km lungime; 65–210 km lăţime). Relief de joasă altitudine. În 1984 aici se afla Polul nord magnetic al Pământului. Insula a fost descoperită în 1851 de Sir Francis McClintock. **3.** Insulă americană în arh. Alexander, la SE de Alaska; 6,7 mii km^2 în SV Arhipelagului Arctic, între ins. Victoria (la SE) şi ins. Banks (la NV), care face legătura între G. Amundsen (în SV) şi G. Viscount Melville; 274 km lungime. **4.** Strâmtoare în Arhipelagul Arctic Canadian, între insulele Banks şi Victoria; 274 km lungime.

PRINCE PATRICK [prins pætrik] **(PRINŢUL PATRICK),** insulă nelocuită, în V Arhipelagului Arctic Canadian, în arh. Parry; 15,8 mii km^2. Alt. max: 200 m. Vegetaţie de tundră.

PRINCEPS (cuv. lat. „primul, întâiul") **1.** S. m. (În Roma antică) Titlu folosit de împăraţii romani de la *Augustus* până la *Diocleţian.* **2.** Adj. *Ediţie ~* = prima ediţie a operei unui autor (clasic).

PRINCETON [prinstən], oraş în NE S.U.A. (New Jersey), pe râul Millstone, în apropiere de Trenton; 14,2 mii loc.

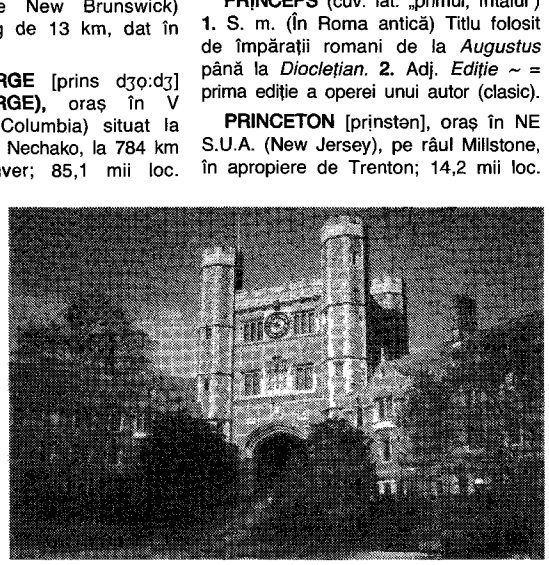

Princeton. Universitatea

(2000). Centru rezidențial. Important centru de învățământ (celebră universitate, fondată în 1746. Ind. poligrafică. Fundat în 1696.

PRINCIAR, -Ă (< fr.) adj. Care aparține unui prinț, de prinț. ✦ Fig. Somptuos, măreț, bogat, îmbelșugat.

PRINCIP [prințsip], **Gavrilo** (1894–1918), naționalist sârb. Student. Autorul atentatului de la Sarajevo, când i-a asasinat pe arhiducele Franz-Ferdinand și pe soția sa Sofia (15/28 iun. 1914); fapta sa a precipitat declanșarea Primului Război Mondial. Condamnat la 20 de ani închisoare, a murit după ce i-a fost amputat un braț.

PRINCIPAL, -Ă (< fr., lat., it., germ.) adj. Foarte însemnat, de o importanță deosebită, primordial. ✧ (LINGV.) *Propoziție p.* (și subst. f.) = propoziție independentă de care depind în frază propozițiile subordonate. ✧ Loc. adv. *În principal* = în primul rând, cu precădere, mai ales; în linii mari. ✦ (Substantivat, n. art.) Ceea ce constituie un lucru (foarte) important, fundamental.

PRINCIPAT (< lat.) s. n. 1. (În Roma antică) Sistem de guvernare instaurat de *August* la sfârșitul războaielor civile. Denumit și *imperiu* sau *imperiul timpuriu*, p. a durat între anii 27 î.Hr. și 285 d.Hr., fiind înlocuit de o nouă formă de guvernare, *dominat*, instaurată de Dioclețian. Epoca **p.** se caracterizează prin participarea Senatului la conducerea statului, caracterul electiv și limitat în timp al magistraturii supreme și prin netransmiterea ereditară a demnității imperiale. **2.** Teritoriu condus de un suveran care poartă titlu de principe. ✦ (La pl., de obicei determinat prin „române" sau „dunărene") Țara Românească și Moldova, împreună, înainte de Unirea din 1859. **3.** Demnitatea de principe.

PRINCIPATELE UNITE, denumirea oficială a statului rezultat din unirea Moldovei cu Țara Românească între 1859 și 1862 (când a fost adoptat numele de România).

PRINCIPE (< lat., it.) s. m. Titlu purtat de conducătorul unui principat și de membrii unor familii imperiale sau regale; persoană având acest titlu; prinț.

PRÍNCIPE [prîsipe], insulă în Oc. Atlantic (G. Guineii), în apropierea Ecuatorului, aparținând statului São Tomé și Príncipe; 128 km^2; 50 km lungime; 30 km lățime. Oraș pr.: *São Antonio*. Țărmuri fragmentate. Relief muntos vulcanic (alt. max.: 948 m). Climă ecuatorială. Păduri tropicale. Plantații de cocotieri, trestie de zahăr, arbori de cafea și cacao. Descoperită (1471) de navigatorul portughez Pedro de Escobar. Domeniu al Coroanei portugheze (1558). Din 1975, împreună cu São Tomé, formează un stat independent.

PRINCIPEȘĂ (< it.) s. f. Soție a unui principe sau descendentă a unei familii imperiale sau regale; prințesă.

PRINCIPIAL, -Ă (< *principiu*) adj. Care este conform cu anumite principii; care decurge dintr-un principiu, potrivit unui principiu. ✦ (Despre oameni) Care are principii, care se conduce după anumite principii. ✦ (Adverbial) În principiu; în linii generale.

PRINCIPIALITATE (< *principial*) s. f. Însușirea de a fi principial, de a respecta anumite principii.

PRINCIPIU (< lat.) s. n. **1.** (În sens temporal) Început, origine; la început. **2.** (În sens cauzal) Ceea ce constituie rațiunea de a fi, cauza suficientă a unui lucru. **3.** (FILOZ.) Element constitutiv al unui lucru, în sens fizic, precum hidrogenul și oxigenul în apă, sau în sens metafizic, precum, în filozofia tradițională, materia, „elanul vital" etc. în ființele materiale. ✦ (În ordinea acțiunii) Propoziție, adesea implicită, care direcționează activitatea și servește drept normă pentru diferite tipuri de judecăți practice (**p.** morale, **p.** politice etc.). ✦ (În sens epistemologic) Ipoteză care explică un mare număr de cazuri și considerată definitiv verificată (**p.** din fizică). ✧ *Primele principii* = propoziții, de regulă implicite, care nu sunt nici deduse din alte propoziții, nici rezultatul unei experiențe unice, ci sunt presupuse ca normă absolută în orice operație rațională. **4.** (LOG.) Propoziție care este la originea unei operații deductive în calitate de condiție necesară și care nu este pusă în discuție. ✧ *Principiile logicii* = cele mai generale legi ale logicii, din care derivă celelalte legi și reguli logice, care asigură validitatea operațiilor logice cu propoziții și termeni (**p.** identității, **p.** necontradicției, **p.** terțului exclus, **p.** rațiunii suficiente); aceste p. au fost identificate și formulate de Aristotel și Leibniz. **5.** Element primordial considerat în Antichitate și în Evul Mediu ca origine a lumii fizice. ✧ (CHIM.) *P. activ* = substanță care imprimă caracterul specific unui produs de origine vegetală sau animală (ex. alcaloizii din opiu reprezintă *p. a.* al acestuia). *P. lui Le Chatelier* = principiu conform căruia, atunci când se modifică una dintre condițiile unui sistem fizico-chimic în echilibru, echilibrul se deplasează în așa fel, încât tinde să diminueze, atât cât este posibil, modificarea intervenită. **6.** (FIZ.) Lege cu caracter foarte general, care nu poate fi demonstrată direct, ci doar verificată prin oricare dintre consecințele sale (ex. **p.** minimei acțiuni, **p.** inerției etc.). ✧ *Principiul corespondenței* v. *corespondență*. **7.** Convingere intimă, punct (propriu) de vedere. *P. cosmologic* = **p.** al cosmologiei moderne conform căruia Universul prezintă aceeași imagine indiferent de locul din care este observat; este izotropic și omogen. ✧ *Om cu* (sau *fără*) *principii* = om cu (sau fără) păreri ori convingeri ferme, cu (sau fără) norme de conduită precise. ✧ Loc. *În principiu* = din punct de vedere teoretic, în teorie, în general. *Din principiu* = conform unui punct de vedere hotărât.

PRÍNDE (lat. *pre(h)endere*) vb. III **I. 1.** Tranz. A apuca, a lua ceva cu mâna sau cu un instrument. ✧ *Parcă (l-)a prins pe Dumnezeu de (un) picior* = se spune când cineva are o bucurie mare, neașteptată. ✦ (Mai ales despre animale) A apuca cu gura, cu dinții etc. **2.** Tranz. Fig. A percepe, a lua cunoștință de ceva, cu ajutorul simțurilor. ✧ Intranz. Expr. *A prinde de veste* = a observa, a remarca, a afla (din timp). **3.** Refl. A-și încleșta mâinile pe ceva pentru a se sprijini sau pentru a se agăța. ✦ A se lua de mână cu cineva pentru a forma o horă, pentru a dansa etc. **4.** Tranz. A cuprinde pe cineva cu brațele. **5.** A aresta. **6.** Intranz. A ajunge din urmă pe cineva care aleargă, a pune mâna; a înșfăca. **7.** Tranz. A surprinde asupra faptului pe cineva care comite o faptă pe ascuns, a descoperi că cineva a săvârșit o faptă nepermisă; a afla, a da de gol. **8.** Tranz. A ajunge la timp pentru a mai găsi vehiculul care urmează să plece. ✧ Expr. *A prinde momentul* (sau *ocazia, prilejul*) = a găsi și a profita de momentul, ocazia, prilejul favorabil. ✦ (Despre evenimente, fenomene ale naturii etc.) A surprinde. **9.** Tranz. (Despre stări sufletești sau fizice) A pune stăpânire, a cuprinde, a copleși. **II. 1.** Tranz. și refl. A (se) fixa prin legare sau prin agățare. ✦ Tranz. A coase, a însăila la un loc părțile unui obiect de îmbrăcăminte. **2.** Tranz. A înhăma, a înjuga. **3.** Refl. A se uni, a se asocia cu cineva. **4.** Refl. A se angaja pentru a face un serviciu; a promite. **5.** Refl. A se învoi la ceva, a primi, a accepta. ✦ A face prinsoare cu cineva, a pune rămășag. ✦ A se lua la întrecere, a se măsura cu cineva. **6.** Refl. A se lipi de ceva. ✦ Fig. (Despre ochi, priviri) A se opri, a se fixa asupra

cuiva sau a ceva. ✦ A se împreuna, a se suda. **7.** Tranz. A-i şedea cuiva ceva bine, a i se potrivi. **III.** Tranz. A începe să... **IV. 1.** Tranz. A obţine, a căpăta, a dobândi. ✧ Expr. *A prinde viaţă* = a căpăta putere, a se înviora. *A prinde cheag* = **a)** a începe să se întărească; **b)** a se înfiripa. *A prinde inimă* = a căpăta curaj, a se încuraja. *A prinde rădăcini* = a face rădăcini; *fig.* a se fixa undeva. ✦ (Fig.) A-şi însuşi o deprindere, o cunoştinţă etc., a învăţa ceva. **2.** Refl. şi intranz. (Despre plante) A dezvolta rădăcini după transplantare. **V.** Refl. (Despre lapte) A se închega, a se coagula; (despre mâncăruri) a se lipi de fundul vasului în care este pregătită şi a căpăta gust de afumat.

PRINDERE (< *prinde*) s. f. **1.** Acţiunea de a (se) prinde. **2.** Legare; fixare; ataşare. ✦ (ELT.) Intrare în regim de funcţionare stabil a unei maşini sincrone la conectarea ei în paralel cu o altă maşină sau cu reţeaua de curent electric alternativ; acroşare. ✧ *Prinderea garniturii* = accident de foraj care constă în înţepenirea în gaura de sondă a unei părţi din garnitura de foraj. **3.** Luare în captivitate.

PRINGLE [pringl], **Sir John** (1707–1782), medic britanic. S-a îngrijit personal de starea de sănătate a regelui George III. Medic general al forţelor armate britanice (1740–1748); a iniţiat o serie de reforme în medicina militară şi salubritate. A scris „Observaţii asupra bolilor infecţioase în armată".

PRINOS (< sl.) s. n. **1.** Dar oferit divinităţii, ofrandă, jertfă; *p. ext.* plocon dat unui stăpânitor. ✦ Fig. Contribuţie în slujba unei cauze, a unei idei. **2.** Omagiu adus cuiva în semn de devotament, admiraţie sau recunoştinţă.

PRINS, -Ă (< *prinde*) adj. **1.** (Şi subst.) Care a căzut în mâinile cuiva şi căruia i s-a luat libertatea; captiv, prizonier. ✧ Expr. *A se da prins* = a se da bătut, a se preda. ✦ (Despre articulaţii) Anchilozat. **2.** Ocupat cu multe treburi. **3.** (Despre lapte) Coagulat.

PRINSOARE (< *prins*) s. f. **1.** Rămăşag, pariu. **2.** Capcană pentru animale.

PRÎNTRE (< *pre-* + *între*) prep. **1.** În mijlocul..., între; în spaţiul dintre mai multe persoane sau obiecte. **2.** În intervalul dintre...

PRINTZ-PÅHLSON, Göran (n. 1931), scriitor suedez. Versuri intelectualiste bazate pe simboluri, folosind un stil ironic („Călătorie între poezie şi poezie"). Critică literară („Lumi închise, spaţiu deschis").

PRINŢ (< germ., rus., fr.) s. m. Principe.

PRINŢESĂ (< *prinţ*) s. f. Principesă.

PRINŢUL CHARLES v. **Prince Charles.**

PRINŢUL DE WALES v. **Prince of Wales.**

PRINŢUL EDUARD v. **Prince Edward.**

PRINŢUL GEORGE v. **Prince George.**

PRINŢUL PATRICK v. **Prince Patrick.**

PRION (< fr., engl.) s. m. Cea mai mică particulă infectantă cunoscută, care nu este virus, ci o formă aberantă a unei proteine celulare normale care nu conţine acid nucleic. Provoacă encefalopatii cu evoluţie lentă (encefalopatii spongiforme). A fost descris în 1982 de *S. Prusiner*. Se poate transmite la alţi indivizi din aceiaşi specie sau din specii înrudite prin injecţii sau prin ingestie de ţesut infectat (spre deosebire de microorganisme, nu este distrus prin fierbere).

PRIOR (< lat. *prior* „superior") s. m. Conducător al unei mănăstiri catolice sau al unei congregaţii de călugări.

PRIOR [praje], **Arthur Norman** (1914–1969), filozof şi logician neozeelandez. Creatorul logicii temporale, care studiază modurile valide ale argumentelor pe care le implică enunţurile temporale („Timp şi modalitate", „Trecut, prezent şi viitor").

PRIORITAR, -Ă (< fr.) adj. Care are prioritate, căruia trebuie să i se acorde prioritate.

PRIORITATE (< fr.) s. f. **1.** Posibilitate de a ocupa întâiul loc ca importanţă, ca valoare, ca demnitate; întâietate, primordialitate. ✧ *P. de trecere* = întâietatea în ordinea trecerii unui vehicul printr-o intersecţie nedirijată, în raport cu celelalte vehicule care sosesc în acelaşi timp din direcţii diferite. **2.** (DR.) Preferinţă **(2). 3.** Posibilitate pe care o are inventatorul sau autorul unei mărci de fabrică, înregistrate într-o ţară într-un anumit termen, de a-şi valorifica drepturile de creaţie intelectuală, fără ca o altă înregistrare, a unei aceleiaşi invenţii sau mărci, făcută în altă ţară, înăuntrul aceluiaşi termen, să-i fie opozabilă.

PRIPAS (< sl.) s. n. (În loc.) *De pripas* = **a)** (despre animale domestice) fără stăpân, rătăcind fără rost; **b)** (despre copii) părăsit, abandonat; *p. ext.* nelegitim; bastard; **c)** (despre oameni) străin, venetic.

PRIPĂ (< *pripi*) s. f. (În loc. adv.) *În pripă* = în mare grabă, repede. *Fără pripă* = pe îndelete, fără grabă.

PRIPĂŞI (< *pripas*) vb. IV **1.** Refl. A se stabili undeva sau pe lângă cineva; a se adăposti, a se aciua, a se oploşi. **2.** Tranz. A lua pe lângă sine, a oferi cuiva adăpost.

PRIPEALĂ (< *pripi*) s. f. Faptul de a se pripi; grabă, precipitare.

PRIPEAT (PRIPET), râu în NV Ucrainei şi S Rep. Belarus, afl. dr. al Niprului, la 81 km N de Kiev; 775 km. Izv. din N pod. Volîno-Podolic şi traversează o câmpie în cea mai mare parte mlăştinoasă („mlaştinile Pripetului"). Legat prin canale cu Vistula, Bugul de Vest şi Neman. Trece prin Minsk şi Mozîr. Parţial navigabil (483 km).

PRIPI (< sl.) vb. IV refl. **1.** A face un lucru în grabă, fără chibzuinţă. **2.** A se încălzi la foc; (despre alimente) a se coace (la suprafaţă) la un foc prea repede.

PRIPIT, -Ă (< *pripi*) adj. **1.** (Despre oameni) Care acţionează prea repede, în grabă (şi adesea fără chibzuială). **2.** Făcut în pripă, în grabă. **3.** (Despre alimente) Fiert sau copt în grabă, la un foc iute. ✧ *Mămăligă p.* = mămăligă mestecată pe măsură ce se toarnă mălaiul (în apă clocotită).

PRIPON (< scr.) s. n. **1.** Frânghie cu care se leagă un animal la păscut de un ţăruş. **2.** Frânghie folosită de pontonieri la manevrarea sau tragerea la mal a ambarcaţiunilor. **3.** Fiecare dintre şirurile de cârlige cu momeală folosite pentru prinderea peştelui.

PRIPONEŞTI, com. în jud. Galaţi, situată pe dr. văii Bârladului; 2 464 loc. (2003). Viticultură. Bisericile Sfinţii Voievozi (1790, renovată în 1924) şi Buna Vestire (ante 1809), în satul **P.**; biserica Adormirea Maicii Domnului (ante 1841, rezidită în 1902), în satul Lieşti.

PRIPONI (< *pripon*) vb. IV tranz. **1.** A lega un animal cu un pripon **(1).** ✦ A lega o ambarcaţie de un pripon **(2). 2.** A imobiliza un obiect legându-l de ceva.

PRIPOR (< bg.) s. n. Porţiune abruptă, adesea cu râpe, pe o coastă de deal sau de munte.

PRIPOR, Dealurile Priporului, unitate deluroasă în Subcarpaţii Buzăului, în bazinul râului Bâsca Chiojdului, străjuind depr. Drajna-Chiojd spre NV şi depr.

Calvini spre SE. Alcătuite predominant din fliș paleogen. Alt. max: 823 m. Acoperite cu păduri, fânețe și pășuni.

PRISACA, Măgura ~, masiv deluros în V dealurilor Chioarului alcătuit din marne, calcare, tufuri, gresii și conglomerate. Alt. max: 660 m (Dealu Mare; vf. Prisaca are 626 m alt.). Masivul **P.,** care reprezintă un horst cristalin tipic, mai este cunoscut și sub denumirile de *Țicău* și *Dealu Mare.* Acoperit cu păduri de fag și de gorun.

PRISĂCĂ (< sl.) s. f. (APIC.) Loc unde se cresc albine, unde sunt așezați stupii; stupină, stupărie. Sensul inițial al cuvântului (întâlnit în numeroase toponime) a fost acela de teren de pe care pădurea a fost defrișată pentru a face loc altor folosințe. ✦ Totalitatea albinelor dintr-o stupărie.

PRISĂCANI, com. în jud. Iași, pe Prut; 3 569 loc. (2003). În satul **P.,** menționat documentar în 1803, se află biserica Sfinții Voievozi, ctitorie din 1797 a mitropolitului Veniamin Costache, iar în satul Moreni, biserica de lemn Sf. Nicolae (1830).

PRISĂCAR (< *prisacă*) s. m. Persoană care se ocupă de îngrijirea prisăcii și cu creșterea albinelor; stupar, albinar.

PRISĂCĂRIE (< *prisăcar*) s. f. Ocupația prisăcarului, stupărit.

PRISĂCĂRIT (< *prisăcar*) s. n. **1.** Prisăcărie. **2.** (În 1715–1726, în Moldova) Dare pentru stupi.

PRISCIANUS (sfârșitul sec. 5–sec. 6), gramatic latin. Prof. de limba latină la Constantinopol. Lucrări de metrică și retorică. Autor al celei mai complete gramatici a limbii latine din Antichitate („Institutio de arte grammatica"), cu citate din autorii latini, a devenit o lucrare fundamentală pentru învățământul din Evul Mediu.

PRISCILLIANUS (c. 340–385), teolog laic originar din Spania. Doctrina sa, priscilianismul, amestec de panteism și păgânism, a fost combătută de Sinodul de la Saragosa (380), iar autorul condamnat ca eretic de Sinodul de la Bordeaux (384). Executat de uzurpatorul Maximus Magnus.

PRISCUS (410–473), retor și cronicar bizantin. Trimis de împăratul Theodosiu II într-o solie la curtea lui Attila (449). Lucrarea sa „Istoria Bizanțului" cuprinde importante știri referitoare la organizarea politică și la etnografia hunilor, precum și unele informații asupra populației autohtone de pe teritoriul actual al României.

PRISEACA, com. în jud. Olt, situată în zona de contact a piemontului Cotmeana cu câmpia Boian, pe cursul superior al râului Dârjov; 2 008 loc. (2003). În satul **P.,** atestat documentar la 2 mai 1496, se află o biserică de zid (1821, renovată în 1864), iar în satul Buicești, o biserică de lemn cu hramul Sf. Nicolae (c. 1770).

PRISLOP s. n. (GEOGR.) Denumire dată pasurilor de culme, care au formă de șa, situate în Carpații Orientali.

PRISLOP 1. Pas de înălțime în Carpații Orientali, situat între culmile de SE ale m-ților Maramureș și cele de NV ale m-ților Rodna, la 1 416 m alt., pe cumpăna de ape dintre bazinele râurilor Bistrița Aurie și Vișeu, care asigură legăturile rutiere între depr. Maramureș și depr. Dorna. **2. Mănăstirea ~** v. **Hațeg (2).**

PRISMATIC, -Ă (< fr.) adj. În formă de prismă.

PRISMĂ (< fr., lat., germ., ngr.) s. f. Poliedru cu două fețe paralele și egale (baze) și cu celelalte fețe (laterale) paralelograme. ✦ (FIZ.) Piesă din sticlă, cuarț etc., având o formă poliedrică, cel mai adesea prismatică, cu bazele triunghiuri; poate fi utilizată pentru reflexia simplă sau multiplă a razelor luminoase, pentru dispersia sau polarizarea luminii etc. ✧ Expr. *A vedea* (sau *a privi* ceva) *printr-o (anumită) prismă* (sau *prin prisma...*) = a judeca ceva dintr-un anumit punct de vedere, în lumina...

PRISNAR s. n. Partea conică de la capătul fusului de tors pentru ca acesta să se rotească mai ușor; prâsnel **(1).**

PRISNEL, culme muntoasă în N Pod. Someșan, parte componentă a șirului de munți scufundați („jugul intracarpatic") care fac legătura între Carpații Orientali și cei Occidentali. Extinsă pe direcție NNE-SSV, în prelungirea NE a m-ților Meseș, **P.** are aspectul unui deal

Casă cu prispă

înalt, cu povârnișuri abrupte și cu o culme largă, teșită ca o platformă. Culmea **P.** este alcătuită din șisturi cristaline și petice de calcar. Alt. max.: 651 m (vf. Prisnel). Acoperită cu păduri de carpen și gorun.

PRISOS (< ngr.) s. n. Ceea ce depășește necesarul; surplus, excedent; abundență, belșug; prisosință. ✧ Loc. *De prisos* = în plus; *p. ext.* inutil, fără rost.

PRISOSI (< *prisos*) vb. IV intranz. A exista în cantitate mai mare decât este necesar. ✦ A fi inutil.

PRISOSINȚĂ (< *prisosi*) s. f. Prisos. ✧ Loc. *Cu prisosință* = din plin, cu prisos, din belșug.

PRISPĂ (< ucr.) s. f. Terasă îngustă acoperită, puțin înălțată, de-a lungul peretelui din față și uneori de jur împrejurul casei țărănești; este adesea mărginită de un pălimar sau de un zid scund.

PRISTAV (< sl.) s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Crainic care anunța știrile oficiale, dispozițiile, ordonanțele. **2.** (În epoca modernă) Denumire a vătafului de pe o moșie boierească.

PRIȘTINA [pri:ʃtina], oraș în SE Serbiei, capitala prov. autonome Kosovo și Metohia; 186,6 mii loc. (1999). Aeroport. Zăcăminte de min. de cupru,

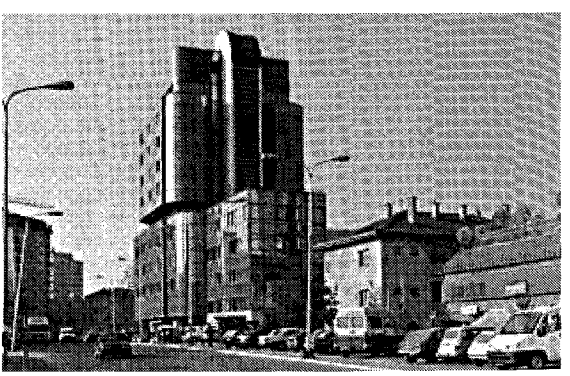

Priștina. Centrul orașului

plumb și zinc. Ind. textilă (bumbac), farmaceutică, de prelucr. a lemnului și a metalelor neferoase, alim. Piață agricolă (cereale, tutun, fructe). Universitate (1970). Muzeu cu secții de arheologie, de artă medievală și etnografie. În apropiere se află mănăstirea Gračanica, ctitorie din anii 1313–1321 a regelui Ștefan Uroš II Milutin. Moschee (sec. 15). A fost capitala statului sârb înainte de lupta cu turcii din 1389 de la Kosovopolje.

PRISTOL (< sl.) s. n. (În bisericile creștine) Masa din mijlocul altarului, pe care se țin obiectele necesare oficierii liturghiei; *p. gener.* altar.

PRISTOL, com. în jud. Mehedinți, situată pe stg. Dunării, la granița cu Bulgaria și lugoslavia; 1 782 loc. (2003). Produse alim. Biserica Sf. Nicolae (sfârșitul sec. 19), în satul P.

PRISTOLEANCA (< *pristol*) s. f. art. Numele unui dans popular; melodia după care se execută.

PRISTOLNIC[1] s.m. Plantă erbacee, din familia malvaceelor, înaltă de 20–150 cm, cu frunze stelat-păroase, flori axiale galbene-portocalii și fruct capsulă *(Abutilon theophrasti).* Sin. *teișor* **(2).**

PRISTOLNIC[2] **(PRISTORNIC)** (< *pristol*) s. n. Cruce din lemn sau din piatră cu o mare varietate de forme și ornamente, care servește la imprimarea prescurilor cu inițialele chirilice ale lui Iisus Hristos. Legate de cultul morților, cele mai multe **p.** au forma de troiță cu patru brațe, ornamentate prin crestare și traforare.

PRIȘNIȚ (PRIȘNIȚĂ s. f.) (< germ.) s. n. (MED.) Compresă.

PRITAN (< fr.) s. m. (În Grecia antică) Magistrat principal; fiecare dintre cei cincizeci de delegați ai fiecărui trib, care formau, la Atena, Sfatul celor cinci sute.

Pristolnic[2]

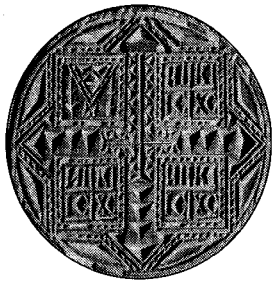

PRITANEU (< fr.) s. n. (În Antichitate, la Atena) Edificiu în care avea loc Consiliul pritanilor.

PRITOACĂ (< *pritoci*) s. f. Vas de lemn în care se transportă strugurii la teasc în timpul culesului.

PRITOC (< *pritoci*) s. n. Operație de separare a vinului de drojdie după depunerea acesteia pe fundul vasului; pritoceală.

PRITOCEALĂ (< *pritoci*) s. f. Faptul de a pritoci; pritoc.

PRITOCI (< bg., scr.) vb. IV tranz. A separa vinul de depozitul de drojdie așezat pe fundul vasului după fermentație, turnându-l dintr-un butoi într-altul; *p. ext.* a turna un lichid dintr-un vas într-altul. ✦ A scoate și a turna la loc, de mai multe ori, zeama de murături sau varză acră pentru a amesteca sarea depusă pe fundul vasului. ✦ Fig. A muta dintr-un loc într-altul.

PRITZKER [prițkər], numele celui mai prestigios premiu în arhitectură. Instituit (1979) de o proeminentă familie omonimă de oameni de afaceri din Chicago. În valoare de 100 000 $, este acordat anual, în urma evaluării unui juriu internațional, format din arhitecți, artiști, istorici, critici, oameni de afaceri.

PRIVA (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. A (se) lipsi de ceva necesar, de un avantaj sau de un drept; a renunța la ceva sau a împiedica pe cineva să se bucure, să se folosească de ceva.

PRIVAL (< bg.) s. n. Gârlă îngustă care face legătura între brațele unui curs de apă sau între acestea și lacurile din zona inundabilă; sunt întâlnite îndeosebi în Delta Dunării.

PRIVAT, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. Cu caracter particular, individual.

PRIVATĂ (< *privat*) s. f. (Pop.) Closet.

PRIVATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care lipsește pe cineva de ceva, care exclude ceva. **2.** (LINGV.; despre afixe) Care exprimă lipsa, excluderea, dând cuvântului derivat un sens opus celui de bază.

PRIVATIZA (< *privat*) vb. I **1.** Tranz. A trece întreprinderi sau instituții din proprietatea statului în proprietatea particulară. **2.** Refl. A (-și) înființa o întreprindere, o firmă particulară; a iniția o afacere.

PRIVATIZAT, -Ă (< *privatiza*) adj. **1.** Care a trecut din proprietatea statului în proprietate particulară. **2.** (Substantivat; fam.) Persoană care are o întreprindere proprie.

PRIVAȚIUNE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a (se) priva; abținere voită de la ceva; (la pl.) lipsuri, sărăcie.

PRIVEGHEA (lat. *pervigilare*) vb. I **1.** Intranz. A sta, a face de pază, de strajă. ✦ Tranz. A păzi ceva, a fi cu băgare de seamă, a avea grijă să... **2.** Tranz. A supraveghea, a îngriji (pe cineva sau ceva). **3.** Intranz. A sta treaz, a nu dormi. ✦ Tranz. și intranz. A sta de priveghi.

PRIVEGHERE (< *priveghea*) s. f. Acțiunea de a priveghea. ✦ Slujbă de noapte care se oficiază în ajun de sărbătoare într-o mănăstire sau biserică ortodoxă.

PRIVEGHI (< *priveghea*) s. n. **1.** Vegherea unui mort, noaptea, înainte de înmormântare. **2.** Fig. Veghe, strajă.

PRIVELIȘTE (< *privealã*, pop. „faptul de a privi") s. f. **1.** Peisaj din natură; aspect propriu unui teritoriu, rezultat din îmbinarea factorilor naturali și acțiunea omului. **2.** Întâmplare, fapt care se înfățișează vederii, situație la care asistă cineva.

PRIVI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. și intranz. A-și îndrepta ochii spre cineva sau ceva spre a vedea; a se uita. ✦ Tranz. și refl. A (se) considera, a (se) socoti, a (se) crede (drept...) **2.** Tranz. (La pers. 3) A prezenta interes pentru cineva; a intra în atribuțiile cuiva; a se raporta la ceva. ✧ Loc. *În (ceea) ce privește* = în privința...; cu privire la..., referitor la...

PRIVIGHETOARE (< *priveghea*) s. f. Pasăre călătoare, insectivoră, din ordinul paseriformelor, genul *Luscinia,* de culoare brună roșcată, renumită prin cântecul ei. ✧ *P. de stuf* = lăcar.

PRIVILEGIA (< fr., it.) vb. I tranz. **1.** A acorda cuiva un privilegiu; a favoriza.

Privighetoare

2. (DR.) A supune unui privilegiu sau unei preferințe de altă natură.

PRIVILEGIU (< fr., lat.) s. n. **1.** (În Evul Mediu) Document care conține avantaje, scutiri de obligații, drepturi, distincții sociale cu caracter perpetuu acordate de suveran unei persoane, unui grup de persoane sau unei clase sociale, breslelor, orașelor și mănăstirilor. ✦ P. gener. Avantaj, favoare de care se bucură cineva. **2.** (DR.) Drept conferit de lege unui creditor de a fi preferat altor creditori ai aceleiași persoane în satisfacerea creanței sale.

PRIVIȚĂ (< *privi*) s. f. *În privința...* = în ceea ce privește..., cât despre..., cu privire la..., sub aspectul... *Într-o privință* = dintr-un anumit punct de vedere.

PRIVIRE (< *privi*) s. f. **1.** Faptul de a (se) privi; funcția organică a ochilor, văz; fel de a privi, căutătură, uitătură. ✦ (Concr.) Ochii (ca organ al vederii). **2.** Examinare, cercetare (de ansamblu, fugară). **3.** *Cu privire la...* = referitor la..., în privința...

PRIVITOR, -OARE (< *privi*) adj. (Și subst.) Care se uită la cineva sau la ceva, care asistă la ceva. ✧ Loc. *Privitor la...* = referitor la..., despre.

PRIZA (< fr.) vb. I tranz. A trage, a aspira pe nas tutun sau alte substanțe în stare pulverulentă (droguri).

PRIZĂ (< fr.) s. f. **1.** (ELT.) **a)** Dispozitiv care permite conectarea la rețeaua electrică a unui aparat, instrument etc. prin intermediul unei fișe de curent. **b)** Derivație într-o înfășurare electrică prin care se poate realiza o legătură suplimentară. ✦ *P. de pământ* = ansamblu de conductoare metalice prin care se face înpământarea unei rețele electrice, a carcaselor metalice, a utilajelor acționate electric. **2.** (CONSTR.) Transformare a amestecurilor de lianți și apă din stare plastică în stare rigidă *(p. cimentului)*. După timpul în care se efectuează, se deosebesc cimenturi cu p. lentă, normală sau rapidă. **3.** *P. de aer* = deschizătură în peretele exterior al unei construcții prin care se face aerisirea. **4.** *P. de abur* = piesă montată pe cazan cu ajutorul căreia se alimentează cu abur o mașină termică sau o instalație de încălzire. **5.** Fig. (Fam.) Trecere, influență, simpatie de care se bucură cineva. **6.** Cantitate (doză) mică de tutun (sau alte substanțe pulverulente) pe care cineva o prizează. **7.** (SPORT) Tehnică de prindere a mingii la handbal, baschet, rugbi sau de ținere a prăjinii, a suliței sau a rachetei de tenis, a paletei etc. **8.** (CINEMA) *P. directă* = tehnică de înregistrare a dialogului sincron cu filmarea.

PRIZON (< fr., germ.) s. n. Tijă metalică, filetată la ambele capete, folosită ca piesă de îmbinare amovibilă; șurub prizonier.

PRIZONIER, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană căzută în mâinile inamicului și reținută de acesta spre a fi împiedicată să participe la ostilități. **2.** S. m. și f. Persoană lipsită de libertate, ținută închisă; captiv. ✦ Cineva obsedat de un gând, o idee, o persoană etc. **3.** (TEHN.) *Șurub prizonier* = prizon.

PRIZONIERAT (< *prizonier*) s. n. Starea, situația prizonierului; timp în care cineva este prizonier; captivitate.

PRIZREN, oraș în S Iugoslaviei (Kosovo), situat la poalele N ale m-ților Șar, pe râul Drin, în apropiere de granița cu Albania; 115,7 mii loc. (1999). Ind. de prelucr. a lemnului, textilă și alim. Artizanat (obiecte din argint, tapiserii). Biserica Sf. Maria (sec. 14); moscheea lui Sinan Pașa (1615).

PRJEVALSKI, Nikolai Mihailovici (1839–1888), explorator rus. A întreprins numeroase călătorii în Asia Centrală și partea central-estică a Chinei; a cercetat lacul Lop Nur (1876–1877), a explorat Tibetul și izvoarele fl. Huang He, apoi deșertul Gobi (1879–1885). A identificat specii noi de plante și animale, inclusiv calul sălbatic mongol. — **Calul lui ~,** singura specie de cal sălbatic care se mai păstrează în fauna globului, în prezent doar cu efective mici și pe un areal foarte restrâns, în stepele din SV Mongoliei și izolat în V Chinei *(Equus przewalskii)*. Existența sa a fost

Nikolai Mihailovici Prjevalski

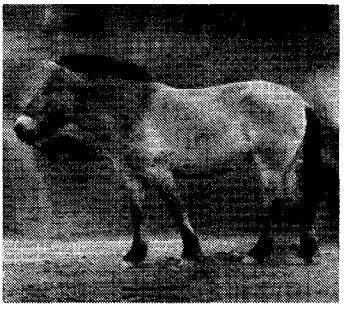

Calul lui Prjevalski

semnalată pentru prima oară de exploratorul rus Prjevalski. Este asemănător cu calul domestic, de care se deosebește doar prin coama scurtă, dreaptă ca o perie, lipsa smocului de păr de pe frunte și dimensiunile ceva mai mici (1,8–2 m lungime, 1–1,2 m înălțime). Blana este de culoare roșcat-cafenie. Pentru menținerea și chiar extinderea sa, se realizează repopulări pe baza exemplarelor existente în parcuri și grădini zoologice. Sin. *calul sălbatic mongol.*

PRO[1] (< lat.) prep. Pentru, în favoarea unei idei, a unei teorii etc.

PRO[2]- (< fr., it.; {s} lat. *pro* „care stă înainte"; gr. *pro* „înainte", „în fruntea") Element de compunere cu sensul „pentru" sau „în loc de", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

PROASPĂT, -Ă (< ngr.) adj. **1.** (Despre alimente sau produse alimentare) Preparat sau recoltat de curând; care nu este conservat. ✦ (Despre oameni) Care se află într-o anumită situație, sau are o anumită calitate de puțină vreme. ✦ (Despre apă) Rece, luată de curând de la sursă. ✦ (Despre aer) Curat, neviciat. **2.** Fig. Fraged; care are strălucirea tinereții; pur, neîntinat. ✦ De dată recentă; nou. ✦ De actualitate, viu (în memorie). ✦ Care își păstrează noutatea. **3.** Cu forțe noi; odihnit.

PROB, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Cinstit, integru, onest.

PROBA (< lat.) vb. I tranz. **1.** A supune ceva sau pe cineva la o încercare, la o probă spre a constata dacă corespunde scopului, cerințelor etc.; *p. restr.* a încerca o haină, o pereche de încălțăminte etc. **2.** A dovedi, a demonstra ceva cu probe; a pune în evidență.

PROBABIL, -Ă (< lat., fr., it.) adj. Care se poate întâmpla, produce, care are șanse de realizare; care poate fi

adevărat. ✧ *Timpul p.* = condițiile meteorologice care se prevăd pentru un interval de câteva zile. ✦ (Adverbial) După cât se pare, poate; după toate probabilitățile.

PROBABIL|SM (< fr; {s} lat. *probabilis* „probabil") s. n. Doctrină, asociată scepticilor din Academia platonică mijlocie și târzie (Arkesilaos, Carneade), potrivit căreia nu putem avea nici un fel de cunoștințe sigure, dar putem ajunge la opinii probabile. ✦ Atitudine moral-teologică, împărtășită mai cu seamă de iezuiți, potrivit căreia, într-o problemă aproape de nerezolvat, dacă este vorba doar de legalitatea unei acțiuni care este urgentă, agentul moral poate adopta, având libertate de voință, soluția cea mai comodă, ca „probabilă" în sensul de acceptabilă. ✦ (În cazuistica romano-catolică) Practica de a urma sfatul unei autorități respectate, atunci când nu există o linie de acțiune evident corectă și nici un acord între autorități.

PROBABILITĂȚE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi probabil; faptul de a fi probabil, de a avea unele șanse de realizare. ✧ Expr. *După toate probabilitățile* = după cât se pare. **2.** (MAT.) Măsura definită pe un câmp de evenimente, având valori numerice cuprinse între zero și unu. Conform definiției clasice (J. Bernoulli, 1705), **p.** unui eveniment A este $P_{(A)}$ = numărul cazurilor favorabile/numărul cazurilor posibile. Evenimentului imposibil i se atribuie P = 0, iar evenimentului sigur P = 1. ✧ *Calculul probabilităților* = capitol al matematicii care studiază proprietățile câmpurilor de evenimente înzestrate cu o probabilitate și proprietățile variabilelor aleatoare; studiul matematic al șanselor de realizare a unui eveniment.

PROBAR (< *probă*) s. n. ~ *de litere* = album cu modele de litere, de cifre și alte semne, inclusiv ornamente, pe care o tipografie le poate folosi la culegerea diferitelor lucrări.

PROBATORIU, -IE (< lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care probează. **2.** S. n. Totalitatea dovezilor adunate și prezentate într-un litigiu.

PROBĂ (< lat., germ., it., fr.) s. f. **1.** Acțiune, complex de măsuri etc. întreprinse pentru a constata dacă ceva sau cineva are însușirile dorite, dacă îndeplinește condițiile cerute. ✦ Calculul matematic prin care se constată dacă soluția unei probleme verifică ipotezele acesteia. ✦ Încercare referitoare la comportarea în serviciu a unui sistem tehnic, a unei mașini, a unui aparat, a unei instalații etc. (ex. **p.** de zbor, **p.** de presiune etc.); eșantion, mostră. ✦ Porțiune dintr-un material sau dintr-o substanță prelevată și examinată pentru a putea determina sau verifica anumite caracteristici sau proprietăți ale întregului material (ex. **p.** biologică, **p.** de sol). ✦ Fiecare dintre întrecerile sportive organizate în cadrul unei competiții mai largi și al unei anumite ramuri sportive (ex. la scrimă). **2.** (DR.) Dovadă. ✧ *Mijloc de p.* v. *mijloc.*

PROBITATE (< fr., lat.) s. f. Cinste, integritate, onestitate.

PROBLEMATIC, -Ă (< fr., germ.) adj., s. f. **1.** Adj. Despre care nu poți spune ceva sigur (din lipsă de dovezi suficiente); îndoielnic, ipotetic; echivoc; *p. ext.* suspect. **2.** S. f. Ansamblu de probleme privitoare la un anumit domeniu, disciplină, subiect etc.

PROBLEMĂ (< fr., germ., lat.) s. f. Chestiune (teoretică sau practică) de rezolvat. ✦ (MAT.) Chestiune (temă) în care, fiind impuse anumite date, se cere să se determine alte date cu ajutorul metodelor specific matematice. ✦ Lucru dificil, greu de înțeles, de explicat sau de rezolvat.

PROBOLINGGO (PRABALINGGA, PEROBOLINGGO), oraș în S Indoneziei, în E ins. Java, la 72 km SE de Surabaja, port în S str. Madura; 191,5 mii loc. (2000). Nod rutier și feroviar. Piață agricolă (orez, porumb, cafea, cauciuc natural, zahăr, mango). Meșteșuguri (olărie, sarong-uri). Port de pescuit.

PROBOSCIDIENI (< fr.; {s} gr. *proboskis* „trompă") s. m. pl. Ordin de mamifere cu trompă lungă, mobilă (formată din buza superioară și nas), servind ca organ tactil, olfactiv și de apucare, și cu caninii transformați în defense (ex. elefanții actuali și mamutul, mastodontul și dinoteriul fosili).

PROBOTA 1. Com. în jud. Iași, situată în lunca și pe terasele de pe dr. Prutului; 3 703 loc. (2003). Stație de c.f. Viticultură. Pe terit. satului **P.,** atestat documentar în 1448, au fost descoperite vestigii materiale de la sfârșitul Paleoliticului superior și o necropolă sarmatică, de înhumație, de la sfârșitul sec. 2 și începutul sec. 3, cu inventar alcătuit din ceramică, pumnale, cuțite, săbii de fier, podoabe (cercei, catarame, mărgele de opal, chihlimbar și fildeș etc.). **2. Mănăstirea ~,** mănăstire de maici, situată în satul P. din com. Dolhasca, jud. Suceava, ctitorie din 1530 a lui Petru Rareș. Ansamblul arhitectonic este alcătuit din biserica Sf. Nicolae (cu picturi murale interioare și exterioare din 1532), casele egumenilor, casele domnești și clopotnița (1550), toate cuprinse într-o incintă patrulateră întărită cu ziduri înalte, străjuite de turnuri de apărare la colțuri și un turn de poartă (1550). În biserică se află mormintele lui Petru Rareș, ale soției sale, Doamna Elena, și ale fiului său, Ștefăniță. Mănăstirea **P.** a fost desființată în 1959 și reînființată în 1990; renovată în anii 1993–2001 (resfințită la 10 iun. 2001).

PROBUS (Marcus Aurelius), împărat roman (276–282). Continuator al politicii de pacificare a lui Aurelian (lupte cu goții, alamanii, vandalii, sarmații ș.a.). Politica sa intransigentă a provocat revolte, precum și asasinarea sa de către soldați nemulțumiți.

PROBUS, Valerius Marcus (sec. 1–2 d.Hr.), gramatic latin. Operă de colaționare, corectare, adnotare și comentare filologică a mai multor autori latini (Horațiu, Vergiliu, Lucrețiu, Terențiu ș.a.). Lucrarea „Ars minor" s-a transmis printr-un manuscris din sec. 7–9, care cuprinde și renumitul „Appendix Probi".

PROCA, Alexandru (1897–1955, n. București), fizician român. Stabilit la Paris (1926). Invitat de Marie Curie să lucreze

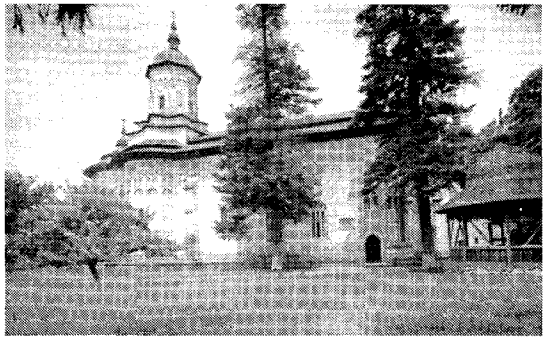

Probota (2.). Biserica Sf. Nicolae a mănăstirii Probota

Alexandru Proca

la Institutul de Radium din Paris (1926–1930), apoi la Institutul „H. Poincaré" (1930), al cărui director ştiinţific a fost (din 1932). Lucrări de mecanică cuantică, radioactivitate, fizică relativistă. Contribuţii în fizica particulelor elementare; în 1935, independent de H. Yukawa, a prevăzut existenţa mezonilor („Integrale prime în mişcarea mezonului"), confirmată de C. D. Anderson, în 1937. În 1936 a formulat ecuaţia pentru particulele masive de spin I, care îi poartă numele. M. post-mortem al Acad. (1990).

PROCA, Eugeniu (n. 1927, Godeni, jud. Argeş), medic şi chirurg urolog român. M. de onoare al Acad. (1992), prof. univ. la Bucureşti. Ministru al Sănătăţii (1978–1985). A organizat primul centru de hemodializă din ţară şi a realizat primele transplanturi de rinichi în România, începând din 1980. Studii şi lucrări privind fiziologia şi fizioterapia rinichiului şi a căilor urinare („Insuficienţa renală acută", „Diagnosticul cancerului de prostată").

PROCA, Gheorghe (1867–1943, n. Iaşi), medic şi chirurg român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Contribuţii în domeniul tuberculozei („Toxinele bacilului tuberculos. Cercetări asupra mecanismului de acţiune"). Alături de V. Babeş s-a ocupat de optimizarea vaccinării prin introducerea seroterapiei antirabice. Ca igienist, a efectuat anchete privind răspândirea pelagrei pe teritoriul României.

Eugeniu Proca

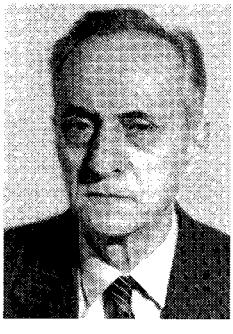

PROCAÍNĂ (< fr.) s. f. (FARM.) Novocaină.

PROCARIÓTE (< engl., fr.) s. f. pl. **1.** Celule fără nucleu organizat. **2.** Organisme simple monocelulare (ex. viruşi, bacterii sau alge albastre-verzi) care au nucleul şi organele intracelulare lipsite de membrană.

PROCEDÁ (< lat., it., fr.) vb. I intranz. A acţiona într-un anumit fel, prin anumite mijloace; a lucra după o anumită metodă. ✦ A începe să..., a trece la...

PROCEDÉU (< fr.) s. n. Fel, mod, cale de a acţiona pentru realizarea unui scop. ✦ Mod sistematic de executare a unei operaţii sau a unui proces prin folosirea unei anumite metode.

PROCEDURÁL, -Ă (< *procedură*) adj. Care ţine de procedură, care aparţine procedurii, privitor la procedură.

PROCEDÚRĂ (< fr.) s. f. **1.** Totalitatea formelor şi actelor îndeplinite în exercitarea funcţiei sale de un organ de jurisdicţie sau de un alt organ de stat. **2.** (Mai ales la pl.) Tratament special efectuat în unităţi sanitare pentru tratarea diverselor boli. **3.** Procedeu.

PROCEDURÍST (< *procedură*) s. m. Specialist în drept *procesual.*

PROCÉNT (< germ.) s. n. A suta parte dintr-o cantitate; sutime. Se notează cu simbolul % (ex. 5%). ✧ *P. de armare* = raportul exprimat în procente, dintre aria secţiunii transversale a armăturii şi aria totală a secţiunii transversale a piesei de beton armat; de obicei este cuprins între 0,8 şi 1,2%.

PROCENTÁJ (< *procent*, după fr. *pourcentage*) s. n. Pondere procentuală.

PROCENTUÁL, -Ă (< germ., fr.) adj. A cărui valoare este un procent dintr-o anumită cantitate; calculat, exprimat în procente.

PROCÉS (< fr., lat., germ.) s. n. **1.** Succesiune de stări, etape, stadii prin care trec, în desfăşurarea lor temporală, în schimbarea lor, diverse obiecte, fenomene etc.; evoluţie a unui fenomen, a unui eveniment, a unui sistem natural sau social. ✧ *P. chimic* = **p.** de transformare a unor substanţe, datorită reacţiilor chimice care au loc. ✦ Şir de operaţii sau de fenomene prin intermediul cărora se efectuează o lucrare, o transformare. ✧ *P. de fabricaţie* = totalitatea operaţiilor folosite pentru transformarea materiilor prime şi a semifabricatelor în produse finite. *P. tehnologic* = totalitatea operaţiilor care comportă prelucrări mecanice şi chimice, tratamente termice, impregnări, montaje etc. şi prin care materiile prime, semifabricatele etc. sunt transformate în produse finite. *P. termic* = totalitatea fenomenelor ce intervin într-o instalaţie termică în care are loc o transformare de stare a unui material (ex. arderea combustibilului). (INFORM.) *Calculator de p.* = calculator cuplat direct la un proces industrial. **2.** (DR.) Neînţelegere între persoane fizice sau juridice ori între persoane fizice şi juridice, adusă spre rezolvare în faţa unui organ de jurisdicţie. ✧ Expr. *A face* (sau *a intenta*) *cuiva proces* = a chema pe cineva în faţa instanţelor de judecată, a da pe cineva în judecată. *A-şi face proces de conştiinţă* = a regreta ceva, a se căi (de ceva). *A-i face (cuiva) proces de intenţii* = a învinui (pe cineva) pe baza presupunerii (neîntemeiate) că a intenţionat să facă un anumit lucru. ✦ *Proces-verbal* = înscris prin care se consemnează anumite fapte sau acte juridice (ex. **p.** de contravenţie, **p.** de recepţie) ori anumite discuţii purtate într-o şedinţă.

PROCESÁ (< engl.) vb. I tranz. A manipula, decodifica şi prelucra informaţiile cu ajutorul unui procesor.

PROCESIÚNE (< fr., lat.) s. f. Ceremonie religioasă cu ocazia căreia credincioşii merg în convoi, precedaţi de slujitorii bisericii, cântând imnuri şi rostind rugăciuni. ✦ P. ext. Cortegiu, convoi, alai.

PROCESÓR (< engl., fr.) s. n. (INFORM.) Echipament sau dispozitiv capabil să execute un set de instrucţiuni, să formeze adresele acestora şi să le citească dintr-o memorie care păstrează programul pe durata executării acestuia (şi care nu este o componentă a **p.**).

PROCESUÁL (< it., lat.) adj. **1.** *Drept ~* = **a)** ansamblul normelor juridice care reglementează procedura de rezolvare a litigiilor civile sau penale *(d. p. civil* şi *d. p. penal)*, precum şi de executare a hotărârilor pronunţate în aceste litigii; **b)** disciplină care se ocupă cu studiul acestei proceduri. **2.** Care se desfăşoară în etape specifice dezvoltării fenomenului.

PROCHÍMEN (< ngr.) s. n. (REL.) Nume dat versetelor din psalmi care se

cântă înainte de a se citi un pasaj din „Biblie".

PROCION (PROCYON), cea mai strălucitoare stea din constelația Câinele Mic, cu mărimea stelară 0,38; a cincea ca strălucire de pe cer. Este un sistem binar și se află la 11 ani-lumină de planeta noastră.

PROCLAMA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A face o proclamație. **2.** A învesti cu o calitate oficială, a socoti drept... **3.** A susține ceva cu convingere și în mod deschis.

PROCLAMAȚIA DE LA ISLAZ, denumirea sub care este cunoscut programul Revoluției de la 1848 din Țara Românească, elaborat de I. Heliade-Rădulescu din însărcinarea Comitetului revoluționar. Aprobarea ei de către Adunarea populară de la Islaz (9/21 iun. 1848) marchează începutul Revoluției.

PROCLAMAȚIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Act scris, solemn, prin care se aduc la cunoștință cetățenilor anumite evenimente de interes general ori un anumit program de activitate politică.

PROCLEȚ, -Ă (< bg.) adj. (Pop. și fam.; și subst.) Ticălos, mișel.

PROCLITIC, -Ă (< fr. {i}; {s} *pro*[1]- + fr. [*en*]*clitique* „enclitic") adj. (Despre cuvinte) Așezat înaintea altui cuvânt (cu care poate face corp fonetic comun), neavând accent propriu (ex. articol **p.**).

PROCLIZĂ (< fr.) s. f. (LINGV.) Așezare, poziție a unui cuvânt proclitic; antepunere.

PROCLUS (PROKLOS) (412–485), filozof și matematician grec. Ultimul neoplatonician necreștin important. Șeful Academiei din Atena. Cunoscut drept sistematizator al gândirii neoplatoniciene în „Teologia platoniciană" și, mai concis, în „Elemente de teologie". Este autorul unor ample comentarii la dialogurile platoniciene „Timaios", „Republica", „Parmenides", „Alcibiade I" și „Cratylos" și la „Elementele" lui Euclid (Cartea I). A preconizat o „teologie" bazată pe ideea de proces triadic, în care țelul ultim este unirea extatică cu Unul inițial. **P.** a exercitat o influență considerabilă, în mare parte prin Dionisie Areopagitul, asupra gândirii medievale și chiar și asupra celei renascentiste.

PROCONSUL (< lat., fr.) s. m. (În Roma antică) Magistrat roman care, după terminarea consulatului, era însărcinat cu guvernarea unei provincii.

Ștefan Procopiu

PROCONSULAT (< lat., fr.) s. n. (În Roma antică) Funcția unui proconsul; durata acestei funcții.

PROCOPIANU—PROCOPOVICI, Aurel (1862–1919, n. Vatra Dornei), botanist român. Contribuții la cunoașterea florei criptogamice, a plantelor superioare și a fitogeografiei României. A alcătuit prima hartă de vegetație a provinciilor românești.

PROCOPIU din Cezareea (c. 500–c. 565), istoric bizantin. Ca secretar al generalului Belizarie, a participat la campania de cucerire a Italiei. A criticat regimul autoritar al lui Iustinian („Istoria secretă"). În lucrarea „Războiul" prezintă războaiele Imperiului cu perșii, vandalii și ostrogoții, iar în „Despre edificii" dă informații privitoare la spațiul dunăreano-pontic.

PROCOPIU, Ștefan (1890–1972, n. Bârlad), fizician român. Acad. (1955), prof. univ. la Iași. Contribuții în domeniile electromagnetismului și termodinamicii. A calculat (1912) pe baza teoriei cuantelor momentul magnetic al electronului *(magnetonul Bohr-P.)*, a descoperit (1921) depolarizarea longitudinală a soluțiilor coloidale și a suspensiilor cristaline *(fenomenul P.)*, precum și (1929) discontinuitatea magnetizării unui fir feromagnetic străbătut de un curent electric alternativ *(efectul P.)*. Tratate („Electricitate-magnetism", „Termodinamica"). Alte lucrări: „Electronii", „Perpetuum mobile și principiile energiei", „Sur les éléments d'énergie".

PROCOPOVICI, Alexe (1884–1946, n. Cernăuți), lingvist și filolog român. M. coresp. al Acad. (1919), prof. univ. la Cluj. Lucrări despre începuturile scrisului în limba română; autor al unei „Introduceri în studiul literaturii vechi" și al unui „Mic tratat de lingvistică generală". Editor de texte vechi („Cazania" lui Coresi, „Cronica" lui I. Neculce).

PROCOPSEALĂ s. f. v. **pricopseală.**

PROCOPSI vb. IV v. **pricopsi.**

PROCREA (< fr., lat.) vb. I intranz. Faptul de a concepe **(II).**

PROCREAȚIE (< fr.) s. f. (FIZIOL.) Concepție **(2).**

PROCTER & GAMBLE [prọkte ənd gæmbl], societate americană producătoare de săpunuri și detergenți. Fondată în 1837, la Cincinnati, de J. Gamble și W. Procter, este în prezent unul dintre cei mai mari producători din lume în domeniul detergenților (Tide — lansat în 1946, Dash, Ariel, Ace, Lenor). Firma activează în peste 140 de țări, iar gama produselor sale s-a diversificat (produse alimentare, de farmacie, de întreținere etc.).

PROCULUS (sec. 1 d.Hr.), jurisconsult roman. Întemeietorul școlii proculiene, favorabilă înnoirii dreptului. Fragmente din scrierile sale au fost cuprinse în „Digeste".

PROCURA (< fr., lat.) vb. I tranz. A obține, a achiziționa. ✦ A cauza, a pricinui.

PROCURATOR (< fr., lat.) s. m. **1.** (În Roma imperială) Magistrat roman care administra o provincie. **2.** (În Evul Mediu) Magistrat în republicile Genova și Veneția. **3.** Nume dat unor înalți funcționari împuterniciți (în numele altora) cu atribuții administrative, politice și mai ales juridice; persoană care acționează în numele cuiva pe bază de procură; mandatar.

PROCURATURĂ (< rus) s. f. Organ de stat, având sarcina de supraveghere a respectării legilor, care asigură trimiterea infractorilor în fața justiției, susține acuzarea înaintea instanțelor judiciare, reprezintă interesele statului în aceste instituții etc.; clădire în care își are sediul acest organ.

PROCURĂ (< germ., rus.) s. f. Împuternicire legalizată, oficială, prin care cineva poate reprezenta o per-

Alexe Procopovici

soană fizică sau juridică şi poate acţiona în numele acesteia, în anumite limite specificate expres; *p. ext.* contract de mandat.

PROCURIST (< germ.) s. m. Persoană care acţionează în numele cuiva pe bază de procură, în special în domeniul economic-comercial; *p. gener.* mandatar de orice fel; *p. ext.* avocat (al unei întreprinderi economice).

PROCUROR (< fr.) s. m. **1.** Magistrat membru al parchetului **(III 1),** care are rolul de a exercita acţiunea penală şi de a susţine acuzarea. **2.** Membru al procuraturii care supraveghează aplicarea şi respectarea legilor, care decide trimiterea infractorilor în faţa justiţiei, susţine acuzarea în procesele judiciare, reprezintă interesele statului în procese etc. ✧ *P. general* = şeful parchetului de pe lângă o curte de apel sau de pe lângă Curtea de Casaţie. *Prim-procuror* = şeful parchetului de pe lângă un tribunal.

PROCUST (în mitologia greacă), tâlhar din Atica. Înzestrat cu o forţă fizică supraomenească. După ce-i jefuia pe călătorii prinşi la drumul mare, îi reducea la dimensiunile patului în care erau culcaţi: celor înalţi, care nu încăpeau în pat, le tăia picioarele, iar celor scunzi le zdrobea mădularele, ca să-i poată întinde pe toată lungimea patului. A fost supus supliciului născocit de el însuşi de către Teseu. **P.** este simbolul banalizării, al reducerii omului la convenţional, este tiranul totalitar (om, partid, regim) care nu suportă decât acţiuni şi judecăţi conforme propriilor sale criterii. Numit şi *Damastes* sau *Polypemon.*

PRODAN, David (1902–1992, n. Cioara, azi com. Săliştea, jud. Alba), istoric român. Acad. (1955), prof. univ. la Cluj-Napoca. Specialist în istoria medie a Transilvaniei şi în geneza naţiunii române, domenii în care a dat lucrări fundamentale: „Teoria imigraţiei românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea" (ed. în lb. română şi franceză), „Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române" (ed. în lb. română, engleză, germană), „Boieri şi vecini în Ţara Făgăraşului în sec. XVI–XVII" (ed. în lb. română şi germană), „Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea", 3 voi., „Urbariile Ţării Făgăraşului", I, 1601–1650 şi II, 1651–1680, „Răscoala lui Horea", 2 voi., „Transilvania şi iar Transilvania".

PRODAN, Ionela (n. 1947, Dăbuleni, jud. Dolj), interpretă română de muzică populară, romanţe, cântece de petrecere şi folclor orăşenesc. S-a distins prin inflexiunile grave ale vocii sale şi o emisiune specifică stilului vechi de cântare vocală din câmpia olteană a Dunării, cu aparenta „rupere" a discursului vocal prin lovitură de glotă şi trecerea vocii în falset.

PRODAN, Iuliu (1875–1959, n. Chiochiş, jud. Bistriţa-Năsăud), botanist român. Acad. (1955), prof. univ. la Cluj. Contribuţii fundamentale la cunoaşterea florei României („Flora critică a Dobrogei", „Flora Câmpiei Ardelene", „Achileele României"), Ungariei, Bosniei şi Herţegovinei („Ecologia plantelor halofite din România, comparate cu cele din Ungaria, şesul Tisei şi Regatul S.H.S."). Op. pr.: „Flora pentru determinarea şi descrierea plantelor ce cresc în România".

PRODECAN (< germ., it.) s. m. **1.** Locţiitor al decanului în învăţământul universitar; persoană care are această funcţie. **2.** Avocat care are funcţia de locţiitor al decanului baroului.

PRODI, Romano (n. 1939), economist şi om politic italian. Prof. univ. la Bologna. Director al Institutului de Cercetări Economice şi preşedinte al concernului de stat IRI (1982–1989; 1993–1994). Prim-min. (1996–1998). Preşedinte al Comisiei Europene (din 1999).

PRODICUS (PRODIKOS) din Cheos (c. 470–c. 390 î.Hr.), sofist grec. A venit la Atena ca ambasador al cetăţii sale, dobândind faimă şi bani cu prelegerile ţinute tinerilor, printre aceştia aflându-se şi Euripide, Tucidide, Isocrate. A avut preocupări semantice, legate mai ales de distincţiile sinonimice. Cea mai mare influenţă i-a adus-o interpretarea naturalistă a divinităţii, el afirmând că oamenii au zeificat tocmai ceea ce era util pentru ei în viaţa cotidiană; a căpătat, astfel, reputaţia de ateist. Nu s-a păstrat nici un text.

PRODIG (< fr., lat.) adj. Risipitor, cheltuitor; (excesiv de) generos, (de) darnic.

PRODIGALITATE (< fr., lat.), s. f. Risipă, cheltuială peste măsură.

PRODIGIOS, -OASĂ (< fr.) adj. Ieşit din comun (prin bogăţie, cantitate, calitate, varietate, efect etc.).

PRODROM (< ngr., fr.; {s} gr. *prodromos* „premergător") s. n. **1.** Introducere în studiul unei ştiinţe. **2.** Simptom precoce care precedă faza manifestă a unei boli. **3.** Poarta principală, de faţadă a unui edificiu monumental.

PRODROMU, Schitul ~, schit românesc din Republica monastică de la Muntele Athos (Pen. Calcidică, Grecia), situat la capătul răsăritean al pen. athonite numit Vigla, într-un ţinut puţin ospitalier. Înzestrat cu moaşte, icoane şi o valoroasă bibliotecă. Aflat sub patronajul Sf. Ioan Botezătorul, de unde şi-a luat numele de **P.** (în gr. „Înainte Mergător"). Întemeiat înainte de 1754, şi-a stabilit condiţiile de funcţionare în 1820, în dependenţă de

David Prodan

Iuliu Prodan

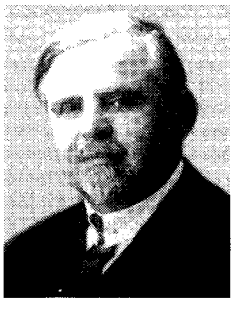

Romano Prodi

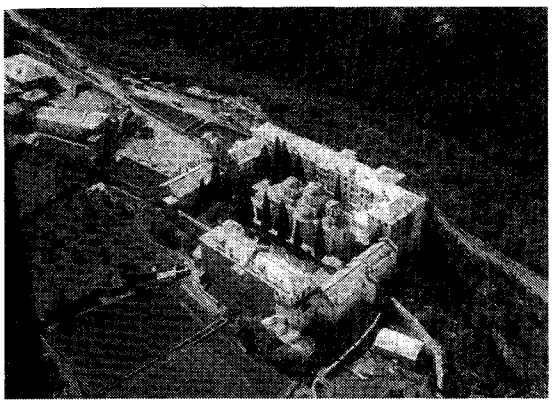

Schitul Prodromu. Vedere aeriană

mănăstirea grecească „Marea Lavră" din vecinătate. Schitul **P.**, a cărui viață monahală este stărețită de venerabilul ieromonah Petroniu Tănase, se constituie într-un căutat loc de pelerinaj.

PRODUCĂTOR, -OARE (< *produce*) adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană, unitate economică etc.) care produce anumite bunuri materiale. **2.** (Persoană sau societate) care asigură finanțarea unui film cinematografic. **3.** S. m. (BIOL.) *Producători primari* = organisme care pot produce substanțe organice pornind de la substanțe minerale, dioxid de carbon și apă, utilizând energia luminoasă (plante verzi, inclusiv algele care alcătuiesc fitoplanctonul) sau energia chimică (bacterii chemosintetizante). Constituie, direct sau indirect, sursa de hrană pentru toate celelalte organisme vii (consumatori și descompunători).

PRODUCE (< lat.) vb. III tranz. **1.** A crea prin muncă bunuri materiale, valori științifice sau artistice; a da o producție. ✦ A rodi. ✦ A aduce venituri. **2.** A pricinui, a provoca, a cauza, a da naștere. ✦ A determina. ✦ Refl. A se realiza, a se înfăptui.

PRODUCTIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care produce; care are însușirea (potențială) de a produce. ✦ Fertil. ✦ Rentabil. ✧ *Forță p. a muncii* v. *forță*. **2.** (Despre afixe) Care formează prin derivare mai multe cuvinte.

PRODUCTIVITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi productiv, de a produce; rodnicie. ✧ (EC. POL.) Eficiența cu care sunt utilizați factorii de producție, respectiv munca (**p.** muncii), capitalul (**p.** capitalului) și natura (ex. **p.** pământului). Se calculează ca raport între producția obținută și cantitatea de factori de producție utilizați. ✦ Randament. ✧ *P. biologică* = cantitatea de substanță organică produsă de o biocenoză într-o unitate de timp (de obicei exprimată în t sau q/ha/an sau g/m^2/an). Se distinge o *p. primară*, respectiv cantitatea de substanță organică produsă prin fotosinteză de plantele verzi, în cazul ecosistemelor terestre, și de fitoplancton, în cazul celor oceanice (producători primari) și o *p. secundară*, rezultată din convertirea substanței organice preluate din hrana consumată în substanță proprie organismelor consumatoare (fitofage și carnivore). *P. primară brută* reprezintă întreaga cantitate de substanță organică rezultată din fotosinteză, iar *p. primară netă* este ceea ce rămâne după ce o parte din această substanță a fost consumată de plante în procesul de respirație.

PRODUCȚIE (< fr.) s. f. **1.** Procesul de creare a bunurilor materiale și serviciilor prin consumul de factori de producție. În mod convențional, **p.** este clasificată în trei tipuri: *p. primară* (activitățile economice care reprezintă un prim pas în procesul productiv — agricultură, minerit, pescuit, energetică și hidroenergetică), *p. secundară* (activitățile desfășurate în fazele finale ale procesului productiv — industria prelucrătoare și construcții) și *p. terțiară* (activitățile producătoare de servicii — comerț, transporturi, telecomunicații, învățământ, sănătate, finanțe, bănci, asigurări, servicii publice etc.). ✧ (În întreprinderi) *P. de bază* = producție care se desfășoară în secțiile principale de producție și care are drept scop obținerea produselor care constituie însuși obiectul activității acelei întreprinderi. *P. auxiliară* = producție care se desfășoară în secțiile auxiliare și care are ca obiect obținerea unor produse secundare (matrițe, forme, piese de schimb, ambalaje etc.), producerea de energie electrică, abur, aer comprimat economic, efectuarea de lucrări și de servicii (reparații, transporturi etc.) destinate îndeosebi să ajute desfășurarea producției de bază. *P. anexă* = producție care are ca obiect valorificarea unor deșeuri rezultate din **p.** de bază. *P. individuală* = fabricarea unor produse în exemplare unice sau în serii mici. *P. în masă* = fabricarea constantă în cantități foarte mari a unor produse sau a unui singur produs; asigură condițiile cele mai bune pentru adâncirea specializării, organizării producției în flux și automatizării. *P. în serie* = fabricare constantă, în cantități relativ mari, în loturi (serii), a unor produse cu o nomenclatură redusă. **2.** Rezultatul producției **(1)**; *concr.* totalitatea produselor obținute în procesul muncii într-o perioadă de timp determinată și într-un anumit sector al producției. **3.** Operă literară, științifică sau artistică; totalitatea operelor unui scriitor, ale unui om de știință sau ale unui artist.

PRODULEȘTI, com. în jud. Dâmbovița, situată în C. Titu; 3 453 loc. (2003). Biserica Sf. Nicolae (1837), în satul Costești din Deal, și biserica cu dublu hram — Sf. Nicolae și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1854), în satul **P.**

PRODUS (< *produce*) s. n. **1.** Bun material rezultat din procesul de producție. ✧ *P. finit* = **p.** care a parcurs în întregime fazele procesului de fabricație și poate fi depozitat în vederea livrării sau expediat direct clienților. *P. semifinit* (sau *semifabricat*) = **p.** al cărui proces tehnologic a fost terminat într-o secție (fază de fabricație) și care trece, în continuare, în procesul de producție al altei secții (fază de fabricație) sau se livrează terților. *P. rezidual* = **p.** reprezentat de rebuturi, materiale recuperabile sau deșeuri. *P. intern brut (P.I.B.)* = principalul agregat macroeconomic care exprimă valoarea totalității bunurilor și serviciilor finale, furnizate de agenții economici, care își desfășoară activitatea pe teritoriul unei țări, într-o perioadă de timp determinată, de obicei un an. Reprezintă suma valorii adăugate brute de către producător, la valoarea bunurilor și serviciilor pe care le consumă (consum intermediar). **2.** Corp, substanță etc. obținute pe cale naturală sau în laborator. **3.** Ceea ce rezultă în urma unui proces social, a unui complex de împrejurări etc.; urmare, rezultat, efect. **4.** (MAT.) Rezultatul înmulțirii unui număr cu un alt număr. ✧ *P. scalar* = număr real atașat unei

perechi de vectori egal cu produsul dintre modulele lor și cosinusul unghiului cuprins între ei. *P. vectorial* = vector asociat la doi vectori, egal ca modul cu aria paralelogramului format de cei doi vectori, având direcția perpendiculară pe planul format de cei doi vectori și sensul dat de regula burghiului. *P. cartezian a două mulțimi A și B* = mulțimea tuturor perechilor ordonate *(a, b)*, unde *a* aparține lui A și *b* aparține lui B. Se notează A x B. *P. cartezian* = mulțimea produs (P x Q) a două mulțimi P și Q ale cărei elemente sunt perechi ordonate (x, y) în care x aparține mulțimii P, iar y aparține mulțimii Q. *P.c.* nu este comparativ (P x Q ≠ Q x P).

PROEMINENT, -Ă (< fr., germ.) adj. Care este mult ieșit în relief. ✦ (Despre oameni) Remarcabil, deosebit, excepțional.

PROEMINENȚĂ (< fr.) s. f. Faptul de a fi proeminent; *concr.* ridicătură, ieșitură (în relief); *p. ext.* înălțime.

PROFAG (< *pro-*[2] + *fag*) s. m. Bacteriofag, de obicei inactiv, atașat cromozomului bacterian.

PROFAN, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și subst.) **1.** Care este ignorant într-un domeniu oarecare; neinițiat, neștiutor, nepriceput, ageamiu. **2.** Care nu ține de religie; lumesc.

PROFANA (< fr., lat.) vb. I tranz. A trata fără respect lucruri considerate ca sfinte; a păngări; *p. ext.* a desconsidera, a batjocori, a necinsti.

PROFANARE (< *profana*) s. f. Orice act ori atitudine de lezare, în mod conștient sau inconștient, a caracterului sacru al obiectelor, persoanelor, locurilor.

PROFANATOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. și f., adj. (Persoană) care profanează, păngăritor.

PROFASCIST, -Ă (< *pro-*[2] + *fascist*) adj. Care susține fascismul, care este favorabil fascismului.

PROFAZĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Primul stadiu al mitozei, când se formează cromozomii.

PROFERA (< fr.) vb. I tranz. A pronunța, a rosti (cu voce tare) vorbe amenințătoare, jignitoare.

PROFESA (< lat., fr.) vb. I tranz. A exercita o profesiune, o meserie, *p. ext.* o credință, o religie. ✦ A expune o părere, o convingere.

PROFESIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține unei profesiuni, privitor la o profesiune. ✧ *Învățământ p.* = rețea de școli pentru pregătirea de muncitori calificați dintre absolvenții școlii generale; cursuri de calificare, ucenicie la locul de muncă. *Boală p.* v. *boală*. (DR.) *Secret p.* = informație pe care o deține cineva datorită profesiunii sale și pe care nu are dreptul să o divulge.

PROFESIONALISM (< fr.) s. n. Practicare a unei îndeletniciri ca profesionist; activitate a unei persoane în meseria pentru care s-a pregătit și pe care o stăpânește foarte bine; însușire, calitate a unui profesionist.

PROFESIONISM (< *profesionist*) s. n. Practicare a unui sport, a unei arte etc. ca profesionist.

PROFESIONIST, -Ă (< germ.) s. m. și f., adj. **1.** (Persoană) care lucrează într-un anumit domeniu de activitate, având pregătirea corespunzătoare. **2.** (Sportiv) care practică un sport și este plătit pentru aceasta.

PROFESIUNE (PROFEȘIE) (< fr.) s. f. **1.** Pregătire teoretică și practică de un anumit gen și de un anumit grad, pentru exercitarea unei anumite ocupații (îndeosebi tehnice-administrative și de specialitate). ✦ Meserie, ocupație, îndeletnicire. **2.** *P. de credință* v. *credință*.

PROFESOR, -OARĂ (< lat., fr., germ.) s. m. și f. Persoană calificată într-un anumit domeniu și care predă un obiect de învățământ, o știință sau o artă. ✧ *P. universitar* = funcție didactică în învățământul superior.

PROFESORAL, -Ă (< fr.) adj. Referitor la funcția de profesor, care aparține profesorilor. ✧ *Corp. p.* = totalitatea profesorilor. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă prețiozitate, pedanterie, solemnitate.

PROFESORAT (< fr.) s. n. Cariera de profesor, funcția de profesor.

PROFEȚ (< lat., fr.) s. m. Persoană socotită ca fiind înzestrată cu însușirea de a prezice, fie prin revelație, fie prin interpretarea vedeniilor și oracolelor, de obicei aleasă pentru a îndeplini această misiune. În „Biblie", **p.** (profetul) este purtătorul de cuvânt al lui Dumnezeu, ales de acesta ca să perceapă cuvântul divin și să primească viziuni pe care le va interpreta. „Biblia" distinge patru mari **p.**, Isaia, Ieremia, Ezechiel și Daniel, la care se adaugă 12 **p.** mai mici (Zaharia, Amos ș.a.); fiecare dintre ei a dat numele unei cărți a „Bibliei". Moise este considerat cel mai mare dintre **p.**, singurul care a vorbit cu Dumnezeu față-n față. În islam, este acceptat titlul de **p.** pentru marile figuri biblice, dar ca **p.** absolut nu este recunoscut decât Mahomed, interpretul direct și mijlocitorul între Allah și oameni. ✦ Prin extrapolare, în limbaj modern, este numit **p.** orice vizionar ale cărui presupuneri sunt susceptibile de a se împlini ori s-au împlinit deja.

PROFETA, Laurențiu (n. 1925, București), compozitor român. Balete („Prinț și cerșetor"), simfonii („Poemul patriei", „Zile de vacanță"), muzică vocal-simfonică („Întâmplarea din grădină", „Brădutul singuratic"), oratorii, coruri, cântece, unele inspirate din lumea copiilor; muzică de film și muzică ușoară

PROFETIC, -Ă (< fr.) adj. Care anunță, care prevestește ceva; de profet.

PROFETIZA (< fr.) vb. I tranz. A profeți.

PROFEȚI (< *profet*) vb. IV tranz. (În concepțiile religioase) A prezice viitorul grație unei inspirații divine; a prevesti, a proroci, a profetiza.

PROFEȚIE (< fr., lat.) s. f. Prezicere; prevestire, prorocire.

PROFIL (< fr.) s. n. **1.** Contur al feței unei ființe, privită dintr-o parte. ✧ Loc. *Din profil* = dintr-o parte. ✦ Înfățișare, aspect, formă. **2.** Contur al unui obiect, al unei forme de relief etc.; conturul unei secțiuni plane a unui element de construcție; conturul unei secțiuni dintr-o piesă. ✧ *P. aerodinamic* = **p.** de formă alungită, caracteristică, ce permite reducerea la minimum a rezistenței la înaintarea corpurilor prin fluide. La avioane *p. a.* este astfel conceput încât să asigure o portanță maximă și o rezistență la înaintare minimă. (CONSTR.) *Plan de p.* = plan perpendicular pe două plane de proiecție și pe linia de pământ. (DRUM.) *P. transversal* = desen care reprezintă o secțiune perpendiculară pe axa unui drum, cuprinzând elemente de structură a drumului și dimensiunile lor. (GEOGR.) *P. morfologic* = reprezentare grafică la o anumită scară a unei secțiuni verticale a reliefului unei regiuni. *P. de echilibru* = **p.** longitudinal, de forma unei curbe parabolice, pe care tinde să și-l formeze un râu în dezvoltarea sa și care implică stabilirea unui echilibru între eroziune, transport și acumulare. (GEOL.) *P. geologic* = reprezentare grafică în plan vertical a structurii geologice a unei porțiuni din scoarța terestră, indicându-se prin culori sau semne convenționale limitele, vârsta sau compoziția petrografică, poziția în spațiu și raporturile dintre diferitele formațiuni

geologice; completează frecvent hărțile geologice. *P. de sol* = succesiunea pe verticală a orizonturilor unui sol. Se studiază, de obicei, prin executarea unor gropi speciale. **3.** (ARHIT.) Conturul elementelor de decor (muluri) văzute în secțiune transversală; *p. ext.* elementele de decor care ies din planul general al fațadei unei construcții. **4.** (EC.) Obiectul stabil (în linii mari) al producției unei întreprinderi sau al activității unei instituții etc., căruia îi corespunde o anumită organizare, încadrare cu specialiști și dotare. **5.** Loc. adj. *De profil* = care aparține unei anumite specialități; de specialitate.

PROFILA (< fr.) vb. I **1.** Refl. A se contura, a se reliefa, a ieși în evidență. **2.** Tranz. A da un profil determinat unui obiect. **3.** Tranz. (EC.; despre o întreprindere, instituție etc.) A încadra într-un profil **(4)**; a fixa (în linii mari) obiectul producției (pe grupe de produse) sau al activității și a orienta în direcția corespunzătoare dezvoltarea, încadrarea cu specialiști și înzestrarea. ✦ Tranz. și refl. A (se) specializa.

PROFILACTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la profilaxie, care aparține profilaxiei; preventiv. ✧ *Tratament p.* = tratament care se aplică pentru a apăra organismul de o anumită boală.

PROFILAXIE (< fr.; *pro-*[2] + gr. *phylaxis* „protecție") s. f. Totalitatea măsurilor medico-sanitare (vaccinare, dezinfecție, deparazitare etc.) care se iau pentru prevenirea apariției și răspândirii bolilor. **P.** are o mare importanță în combaterea unor boli (infecto-contagioase etc.) cu largă răspândire.

PROFILOGRAF (< fr. {i}; {s} *profil* + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Aparat folosit pentru măsurarea denivelărilor de suprafață ale unui teren. ✦ Aparat pentru depistarea și înregistrarea grafică a asperităților suprafeței (prelucrate) a unei piese.

PROFILOGRAMĂ (< fr.; {s} *profil* + gr. *gramma* „desen") s. f. Reprezentare grafică cu ajutorul profilografului a asperităților suprafeței (prelucrate) a unei piese.

PROFILOMETRU (< fr. {i}; {s} *profil* + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru măsurarea gradului de netezime a suprafeței prelucrate a unei piese.

PROFIR, -Ă (< ngr.) adj. De culoare roșu deschis; trandafiriu; profiriu.

PROFIRI, Nicolae (1886–1967, n. Murgeni, jud. Vaslui), inginer român. Acad. (1948), prof. univ. la București. Ministru al Comunicațiilor (1946–1951).

Nicolae Profiri

Lucrări în domeniul construcției drumuri, al calculului sistemelor static nedeterminate, al mecanicii aplicate la rezistența construcțiilor („Norme practice la executarea lucrărilor de drumuri", „Salvarea șoselelor prin bitumizări").

PROFIRIU, -IE (< *profir*) adj. Profir. ✦ (Substantivat, n.) Vin de culoare roșu-deschis.

PROFIT (< fr., germ., it.) s. n. Folos, câștig, beneficiu. ✦ Venitul care revine proprietarilor capitalului investit într-o afacere. ✦ (CONT.) Diferența pozitivă dintre veniturile realizate de o societate comercială, într-o anumită perioadă, și cheltuielile aferente veniturilor; pentru o singură tranzacție, **p.** este diferența pozitivă dintre prețul de vânzare al unui activ (corporal, necorporal, financiar) și prețul la care a fost achiziționat. ✧ *P. impozabil* = **p.** dintr-o anumită perioadă, determinat în concordanță cu regulile stabilite de autoritatea fiscală, pe baza cărora impozitul pe **p.** este plătibil. *P. net* = **p.** brut minus impozitul pe **p.** impozabil.

PROFITA (< fr.) vb. I intranz. A avea, a obține un profit, a atrage un folos. ✦ A urmări un beneficiu (personal) în orice situație, a folosi orice ocazie pentru a obține un câștig, adesea în detrimentul altora.

PROFITABIL, -Ă (< fr.) adj. Care aduce folos, câștig; avantajos.

PROFITEROL (< fr.) s. n. Prăjitură făcută din mici gogoși umplute cu cremă de vanilie sau pișcoturi la care se adaugă diverse sortimente de înghețată, frișcă, sos de ciocolată etc.

PROFITOR, -OARE (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care urmărește să obțină un câștig în orice împrejurare; *p. restr.* afacerist, speculant.

PRO FORMA (loc. lat.) De formă; formal.

PROFUND, -Ă (< lat., fr.) adj. **1.** (Despre ape, cavități etc.) Adânc. ✦ (Despre voce) Grav, de bas. ✦ Intens. **2.** Fundamental, esențial, radical. **3.** (Despre oameni) Care judecă lucrurile cu seriozitate, cu pătrundere; care dovedește o judecată serioasă, temeinică.

PROFUNDOR (< fr. *profondeur,* după *profund*) s. n. Plan mobil al ampenajului orizontal al unui avion, cu ajutorul căruia se imprimă avionului mișcări în planul vertical de simetrie sau se asigură stabilitatea longitudinală a acestuia.

PROFUNZIME (< *profund*) s. f. Însușirea de a fi profund; adâncime. ✧ (FIZ.) *P. de câmp* = intervalul spațial în care se poate afla un obiect, astfel ca imaginea formată de obiectivul unui instrument optic să fie clară.

PROGENITURĂ (< fr.; {s} lat. *genitura* „generație, creatură") s. f. Urmaș, odraslă, vlăstar; (la animale) pui.

PROGESTERON (< fr.; {s} *pro-*[2] + lat. *gestare* „a purta") s. n. (BIOCHIM.) Hormon de tip steroidic, produs de corpul galben ovarian, cu rol în pregătirea mucoasei uterine pentru fixarea și dezvoltarea ovulului fecundat.

PROGLOTĂ (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *glottis* „glotă") s. f. Fiecare dintre segmentele corpului *cestodelor.*

PROGNATISM (< fr. {i}; {s} *pro-*[2] + gr. *gnathos* „maxilar") s. n. (MED.) Conformație particulară a feței, caracterizată prin proeminența anterioară, în formă de bot, a maxilarelor sau numai a arcadelor dentare ale acestora.

PROGNOSTIC (< germ., lat.) s. n. **1.** Previziune a evoluției unei boli pe baza analizei datelor privind gravitatea simptomelor, virulența agentului patogen, starea de rezistență a organismului bolnavului etc. **2.** P. ext. Previziune a evoluției unui fapt sau fenomen din domeniul social, economic, politic, tehnologic sau științific, prin analiza tendințelor și conjuncturilor actuale. V. *pronostic.*

PROGNOSTICA (< germ.) vb. I tranz. (MED.) A face un prognostic. V. *pronostica.*

PROGNOZĂ (< fr., germ.; {s} *pro-*[2] + gr. *gnosis* „cunoaștere") s. f. **1.** Estimare a valorilor probabile pe care le vor lua în viitor anumite mărimi nesigure, inconstante. ✧ *P. hidrologică* = prevedere a unor fenomene hidrologice, bazată pe studiul unor procese meteorologice, a căror desfășurare condiționează evoluția acestor fenomene. De *p.h.* depinde exploatarea rațională a construcțiilor hidrotehnice. *P. meteo-*

rologică = previziune, prevedere a timpului, bazată pe date ştiinţifice; poate fi dată pe o perioadă scurtă sau pe una mai lungă (lună, an etc.) **2.** Parte a ştiinţei conducerii care constă în determinarea tendinţelor şi perspectivelor dezvoltării diferitelor sfere de activitate socială (ştiinţă, economie, tehnologie etc.). ✧ *P. economică* = anticipare, ştiinţific fundamentată, a desfăşurării în viitor a unor fenomene şi procese din domeniul economiei, tehnologiei, ştiinţei, societăţii în ansamblul ei etc. plecând de la experienţa anterioară şi folosind un ansamblu de metode şi tehnici necesare obţinerii de cunoştinţe privind evoluţia acestora într-o perspectivă mai îndepărtată. ✦ (GEOL.) Prevederea, pronosticarea, aprecierea pe baza datelor geologice prezentate a posibilităţilor de descoperire în anumite regiuni a unor substanţe minerale utile. **3.** (FITOPAT.) Prevedere a apariţiei unor boli criptogamice (rugina grâului, mana viţei de vie) sau a unor dăunători ai plantelor de cultură în vederea asigurării măsurilor de combatere.

PROGRADARE (< engl.; {s} *pro-*[2] + lat. *gradior* „a păşi") s. f. Proces de evoluţie a solului, caracterizat prin mărirea concentraţiei de carbonaţi şi de alte săruri în orizonturile superioare, prin mişcarea ascendentă a apei.

PROGRAM (< fr., germ., it.; {s} *pro-*[2] + gr. *gramma* „scriere") s. n. **1.** Plan de activitate în care sunt fixate de obicei etapele propuse pentru o anumită perioadă; desfăşurarea activităţii după un asemenea plan. ✧ *P. de producţie* = program care cuprinde în mod detaliat volumul, nomenclatura, sortimentul şi calitatea produselor, precum şi termenul lor de execuţie. **2.** *P. politic* = totalitatea principiilor şi a scopurilor pe care le adoptă un partid politic, o organizaţie, un guvern, o grupare politică, ori un candidat la o funcţie politică de conducere. **3.** Ordinea, dinainte stabilită (şi amănunţită), după care se desfăşoară o emisiune de radio sau de televiziune, un spectcol de teatru etc. ✦ Publicaţie tipărită care prezintă o emisiune, un spectacol etc. **4.** Ansamblu de mesaje (ştiri, informaţii, piese muzicale etc.) destinat difuzării publice prin radiodifuziune, televiziune sau reţea de distribuţie cu fir. **5.** Ansamblu complet de instrucţiuni ce pot fi executate de un calculator pentru rezolvarea unei probleme date.

PROGRAMA (< fr.) vb. I tranz. A stabili, a întocmi un program; a stabili termenele şi succesiunea lucrărilor, activităţilor etc. pentru înfăptuirea unui proiect ţinând seama de restricţiile impuse de tehnologia lucrării, de durata lucrărilor, activităţilor etc. şi de resursele disponibile; a întocmi programul operaţiilor ce trebuie efectuate la un calculator pentru rezolvarea unei probleme (complexe).

PROGRAMARE (< *programa*) s. f. **1.** Acţiunea de a programa şi rezultatul ei. **2.** (MAT.) Ansamblul metodelor folosite pentru rezolvarea matematică a problemelor de tipul celor care intervin în planificare, constând în optimizarea unor funcţii de mai multe variabile (ex. minimizarea unui preţ); variabilele acestora satisfac un sistem de relaţii restrictive care exprimă interdependenţa lor de condiţiile impuse în procedeul utilizat. ✧ *P. liniară* = domeniu al matematicii care se ocupă cu studiul unor probleme de maxim şi minim pentru funcţionale lineare, condiţionate de diverse alte funcţionale lineare. **3.** Alcătuire a unui program **(5).**

PROGRAMATIC, -Ă (< germ.) adj. Care cuprinde un program sau un cuprins într-un program, referitor la un program, care se desfăşoară conform unui program. ✧ *Muzică p.* = categorie a muzicii instrumentale sau simfonice compusă conform unui program literar.

PROGRAMATOR (< fr.) s. m. Specialist care întocmeşte programe de calculator.

PROGRAMĂ (< rus.) s. f. (Cu determinările „şcolară" sau „analitică") Document şcolar care detaliază volumul cunoştinţelor şi sistemul lor de predare pentru o anumită clasă sau an de studiu prin descrierea amănunţită a materiei de predare la diverse obiecte.

PROGRAMUL ALIMENTAR MONDIAL (P.A.M.; în engl.: *World Food Programe* — W.F.P.), organ subsidiar al Adunării Generale a O.N.U. şi al F.A.O. de asistenţă multilaterală, cu sediul la Roma, creat în 1961 (îşi începe activitatea în 1963), în scopul de a ajuta cu alimente ţările în curs de dezvoltare, statele victime ale unor catastrofe naturale sau după conflicte civile şi militare. Resursele P.A.M. provin din contribuţii voluntare ale statelor membre ale O.N.U. şi F.A.O.

PROGRAMUL NAŢIUNILOR UNITE PENTRU DEZVOLTARE (P.N.U.D.; în engl.: *United Nations Development Programme* — U.N.D.P.), organ subsidiar al Adunării Generale a O.N.U. de asistenţă multilaterală, cu sediul la New York, creat în 1965, în scopul de a sprijini eforturile ţărilor în curs de dezvoltare pentru folosirea eficientă a resurselor naturale şi a potenţialului uman. Resursele P.N.U.D. provin din contribuţii voluntare ale statelor membre ale O.N.U. şi ale unor organizaţii internaţionale.

PROGRAMUL NAŢIUNILOR UNITE PENTRU MEDIU (P.N.U.M., în engl.: *United Nations Environment Programme* — U.N.E.P.), organ subsidiar al Adunării Generale a O.N.U. de asistenţă multilaterală, cu sediul la Nairobi, creat în 1972, în scopul de a furniza statelor membre ale organizaţiei sau altor organe şi instituţii specializate din sistemul Naţiunilor Unite asistenţă în domeniul protejării mediului. Resursele programului provin din bugetul O.N.U. şi contribuţii voluntare ale statelor membre ale organizaţiei.

PROGRES (< fr., it., lat.; {s} *pro-*[2] + lat. *gressus* „păşire") s. n. Etimologic înseamnă mers înainte. În sens obişnuit, cu intenţie valorizatoare, orice transformare graduală dinspre mai puţin bine spre mai bine. În sens absolut, credinţa potrivit căreia epocile ulterioare prezintă îmbunătăţiri în raport cu cele anterioare, iar omenirea cunoaşte o perfecţionare graduală. Credinţa în p. este caracteristică gândirii filozofice din sec. 18 iluminist (Voltaire, Condorcet, Kant); Hegel, într-o viziune a istoriei ca realizare progresivă a principiilor raţionale, a teoretizat p., în mod global, ca o înaintare temporală a popoarelor, de la cea mai primitivă societate la cea mai avansată; la fel de importantă a fost ideea de p. pentru Comte, Marx şi Spencer. Dar nu întotdeauna filozofii au fost atât de optimişti în privinţa ideii de p. De altfel, p. este un concept modern, ale cărui origini nu merg mai departe de concepţia creştină medievală despre providenţă. Este important să distingem între *p. ştiinţific şi tehnologic,* unde îmbunătăţirile în domenii ca tratamentul medical, mijloacele de transport, teoriile ştiinţifice etc., sunt relativ uşor de stabilit, şi *p. moral şi spiritual,* care ridică profunde probleme filozofice privind natura fericirii şi moralităţii: nu este deloc evident că noi suntem mai fericiţi, mai morali sau mai pioşi, mai puţin dogmatici sau mai toleranţi decât înaintaşii noştri. ✦ Mers înainte, propăşire; dezvoltare. ✧ *P. economic* = ameliorarea performanţelor globale ale funcţionării unei economii naţionale, care se concretizează în îmbunătăţirea calităţii vieţii populaţiei. ✦ Creştere.

PROGRESA (< fr.) vb. I intranz. A face progrese; a înainta, a avansa, a

prospera, a propăși; a se dezvolta. ✦ A căpăta amploare; a se intensifica, a crește.

PROGRESIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Șir de numere ai cărui termeni se deduc unul din altul după un anumit procedeu progresiv cu ajutorul unui număr fix, numit *rație*. ✧ *P. aritmetică* = șir de numere în care orice termen se obține din precedentul prin adunarea acestuia cu o anumită *rație*. *P. geometrică* = șir de numere în care orice element se obține din precedentul prin înmulțirea acestuia cu o anumită *rație*. **2.** (MUZ.) Secvență, marș armonic. Tip de scriitură muzicală bazat pe transpunerea strictă sau liberă a unei structuri melodice sau armonice pe alte trepte.

PROGRESIST, -Ă (< *progres*) adj. (Și subst.) Care promovează progresul; care este favorabil progresului. ✦ (Persoană) cu concepții înaintate pentru timpul său în plan politic, social, economic, cultural etc.

PROGRESIV, -Ă (< fr.) adj. Care crește, înaintează, progresează sau se dezvoltă treptat. ✧ *Impozit p.* = impozit care se stabilește în cote crescânde pe măsura creșterii venitului, averii etc.; poate crește pe bază de cote majorate aplicate asupra întregului obiect impozabil sau aplicate (pe bază de baremuri) pe tranșe ale acestuia. (MUZ.) *Rock p.* = curent al muzicii rock descris prin apelul la elemente din muzica clasică și jaz, prin tratarea complexă a materiei sonore caracteristice rock-ului. Exponenți principali: Pink Floyd, Genesis, Emerson, Lake and Palmer, Kraftwerk, Vangelis etc.

PROGRESIV TM, grup rock românesc. Constituit în 1972, la Timișoara, în componența: Harry Coradini, Ladislau Herdina, Zoltán Kovács (înlocuit de Ilie Stepan în 1975), Helmuth Moszbrucker. Turnee în întreaga țară. Muzica compusă de Herdina – Stepan, textele de Kovacs – Iuliu Merca. Se destramă în 1976. Discografie selectivă: „Puterea muzicii".

PROHAB (< bg.) s. n. Șlițul, deschizătura din față a pantalonilor (bărbătești); despicătura din dreptul taliei a fustei sau a rochiei.

PROHIBI (< fr., germ.) vb. IV tranz. A interzice. ✦ Spec. A opri vânzarea sau producerea, importul sau exportul unor mărfuri.

PROHIBITIV, -Ă (< fr., germ.) adj. Care oprește, interzice; de prohibiție; prohibitoriu. ✧ *Tarif p.* = tip de taxe vamale mari, pentru a face imposibilă pătrunderea și concurența produselor străine pe o piață internă.

PROHIBITORIU, -IE (< fr.) adj. Prohibitiv.

PROHIBIȚIE (< fr.) s. f. Măsură de ordin administrativ și legislativ privitoare la interzicerea vânzării sau producerii, importului sau exportului anumitor produse.

PROHIBIȚIONISM (< fr.) s. n. Curent social favorabil prohibiției (alcoolului).

PROHOD (< sf.) s. n. Slujba religioasă și cântările oficiale din vinerea Paștilor, în amintirea morții lui Iisus; carte care conține această slujbă. ✦ Slujba înmormântării la creștini; *p. ext.* înmormântare.

PROHOROV, Aleksandr Mihailovici (1916–2002), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Unul dintre fondatorii electronicii cuantice. Împreună cu N.G. Basov, a realizat (1954) maserul cu amoniac și a imaginat o metodă de amplificare a radiației electromagnetice emisă de atomi sau de molecule, fundamentând teoretic construirea laserului. Lucrări privind maserele paramagnetice, rezonatoarele deschise, laserele gazodinamice și cele cu corp solid, optica neliniară, interacțiunea radiației laser puternice cu substanțele. A deținut importante funcții pe linie științifică și academică din U.R.S.S. Editorul-șef al „Marii Enciclopedii Sovietice" (1969–1978). M. de onoare al Acad. Române (1991). Premiul Nobel pentru fizică (1964), împreună cu N. G. Basov și Ch. Townes.

PROIECT (< lat., germ.) s. n. **1.** Program, plan etc. de acțiuni viitoare; intenție. **2.** Prima formă a unui plan (economic, politic, social etc.), a unei legi etc., care urmează să fie discutată și aprobată spre a putea fi pusă apoi în aplicare. ✧ *P. de iege* = text provizoriu al unei legi, însoțit de expunere de motive, care este supus organului legiuitor pentru a deveni efectiv lege. **3.**

Aleksandr Mihailovici Prohorov

Lucrare tehnică executată pe baza unei teme date și care cuprinde calculul tehnic, desenele, justificarea utilității obiectivului proiectat, amplasarea lui etc.

PROIECTA (< *proiect*) vb. I tranz. **1.** A avea intenția să facă ceva; a plănui. **2.** A elabora un proiect. **3.** (MAT.) A efectua o proiecție **(2). 4.** (FIZ.) A trimite un fascicul de radații sau de particule pe suprafața unui obiect (ecran). ✦ (CINEMA.) A trimite pe ecran succesiunea de cadre ale unui film concomitent cu reproducerea înregistrării de pe pista sonoră. ✦ Refl. A se reflecta, a se profila; a se contura. **5.** A arunca un corp solid într-o anumită direcție; a împrăștia sub presiune un material în stare lichidă, pulverulentă etc.

PROIECTANT, -Ă (< germ.) adj., subst. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) care întocmește proiecte **(3). 2.** Adj. Care servește la proiecție, de proiecție. **3.** S. f. Dreaptă cu ajutorul căreia se efectuează proiecția **(1).**

PROIECTIL (după fr. *projectil*) s. n. (MILIT.) Corp metalic de formă cilindro-ogivală, lansat dintr-o armă de foc cu scopul de a distruge ținta. ✧ *P.-rachetă* = rachetă compusă dintr-un proiectil obișnuit prevăzut în partea dinapoi cu un motor-rachetă pentru a-i asigura propulsia.

PROIECTIVISM (< fr.) s. n. Concepție potrivit căreia ceea ce este în fapt un aspect al propriei noastre organizări mentale este tratat ca o proprietate reală a lucrurilor. Această temă este o constantă în argumentele scepticilor greci și a devenit tradițională în epoca modernă: explicația lui D. Hume a cauzalității, explicația kantiană a ordinii spațio-temporale etc. În sec. 20, cea mai des întâlnită aplicare a acestei idei se găsește în etică și estetică.

PROIECTOR, -OARE (< germ., fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care proiectează, care servește pentru proiecție. **2.** S. n. Aparat destinat iluminării sau emiterii unor semnale luminoase la mare distanță. Este alcătuit dintr-o sursă de lumină (lampă cu incandescență, arc electric etc.) și un sistem de oglinzi, lentile sau prisme, care servește la concentrarea luminii și obținerea unui flux luminos intens; are aplicații la autovehicule, pe aeroporturi, în săli de spectacole, în cinematografe etc.

PROIECȚIE (< lat., fr.) s. f. **1.** (MAT.) Operație de reprezentare a unui corp geometric pe un plan sau a unei figuri plane pe o dreaptă; *concr.* corp, figură astfel reprezentate. ✧ *P. ortogonală* =

p. în care unghiul format de dreapta care coboară dintr-un punct arbitrar al corpului de proiectat cu dreapta de **p.** este un unghi drept. ✧ *P. stereografică* = operație prin care punctele unei sfere se proiectează pe un plan tangent la sferă, proiectanta pornind din punctul diametral opus punctului de tangență și trecând prin punctul arbitrar al sferei. **2.** (TOPOGR.) *P. cartografică* = procedeu matematic de reprezentare în plan a suprafeței Pământului, în care fiecărui punct de pe glob îi corespunde un punct de pe planul de **p.** După caracterul deformațiilor survenite, deoarece elipsoidul este o suprafață nedesfășurabilă, se deosebesc: *p.c. conforme*, care păstrează nedeformate unghiurile, *p.c. echivalente*, care păstrează nedeformate suprafețele, și *p.c. arbitrare*, care deformează și unghiurile și suprafețele. Cele mai cunoscute *p.c.* sunt: **p.** azimutală neperspectivă polară Postei, care păstrează nedeformate distanțele în sensul meridianelor; **p.** cilindrică Mercator, care este conformă, iar deformările de suprafețe cresc foarte mult o dată cu latitudinea; **p.** conică dreaptă Ptolemeu, la care deformările cresc o dată cu depărtarea de paralela de tangență; **p.** cilindrică transversală Gauss, care este conformă, cilindrul fiind tangent la un meridian, iar proiectarea se face pe fuse de 6° long.; în această **p.** a fost construită harta de bază a României; **p.** pseudocilindrică Mollweide, care este echivalentă; **p.** Grinten, care nu are deformări în regiunea ecuatorială, dar are deformări în cea polară; este utilizată în construirea planigloburilor. În prezent se folosește pe scară largă sistemul U.T.M. *(Universal Transverse Mercator)*, bazat pe **p.** cilindrică transversală Mercator, sistem preluat recent și de România. **3.** Acțiunea de a proiecta **(4)**; *concr.* imagine obținută pe ecran prin această operație. ✧ *Aparat de p.* v. *aparat*. **4.** (În psihanaliză) Mecanism de apărare a eului prin care atribuim altora însușiri și trăiri pe care nu le putem accepta la noi înșine.

PROKOFIEV, Serghei Sergheevici (1891–1953), compozitor, pianist și dirijor rus. Elev al lui A. Liadov și N. Rimski-Korsakov. Prof. la Conservatorul din Moscova. Creație de tendință neoclasică, caracterizată prin limpezimea stilului, melodicitatea temelor, limbaj armonic propriu, echilibru ritmic, generozitate lirică, expresivitate puternică. Exceptând muzica religioasă, a abordat toate genurile. Realist, voluntar, îndreptat către concret și către viitor, caustic

Serghei Sergheevici Prokofiev

și dur, spiritual și provocator, este și un moștenitor direct al clasicilor, prin simțul formei și al construcției solide și prin disciplina inspirației. Opere („Dragoste pentru trei portocale", „Îngerul de foc", „Povestea unui om adevărat", „Război și Pace"), balete („Romeo și Julieta", „Cenușăreasa", „Floarea de piatră"), simfonii, suite orchestrale, cantate („Aleksandr Nevski"), concerte instrumentale, muzică de film, sonate și piese pentru pian. Carieră prodigioasă de pianist.

PROKOP CEL MARE (c. 1380–1434), conducător husit din Cehia. I-a succedat lui Jan Žižka la conducerea taboriților (1426). A obținut victorii asupra oștilor împăratului german (1426) și asupra forțelor feudalo-catolice (1427, 1431). Învins și ucis la Lipany.

PROKOPIEVSK, oraș în Federația Rusă, în V Siberiei, în bazinul carbonifer Kuznețk; 266,2 mii loc. (2002). Centru carbonifer. Ind. siderurgică, a constr. de mașini (utilaj minier și aparataj electrotehnic), textilă și alim.

PROKOSCH [prǫukaʃ], **Frederic** (1908–1989), scriitor american. Romane marcate de cosmopolitism și preocuparea pentru formă, cu elemente picarești și simbolice („Asiaticii", „America mea imensă", „Furtuna și Echo").

PROLACTINĂ (< fr.; {s} *pro-*^{2} + lat. *lact-* „lapte") s. f. (BIOCHIM.) Hormon produs de lobul hipofizar anterior, cu rol în stimularea funcțiunii glandei mamare și în menținerea corpului galben ovarian.

PROLAN (< fr.; {s} lat. *proles* „copil") s. m. (BIOCHIM.) Principiu gonadotropic produs de țesutul placentar, pe a cărui prezență în urina femeilor gravide se bazează unele reacții pentru stabilirea diagnosticului sarcinii.

PRǪLAPS (< fr. {i}; {s} *pro-*^{2} + lat. *lapsus* „căzut") s. n. (MED.) Deplasare sau ieșire a unui organ sau a unei părți de organ în afara corpului sau a cavității în care se află, din cauza slăbirii mijloacelor de fixare (ex. **p.** uterin).

PROLEGOMENE (< fr., ngr. {i}; {s} *pro-*^{2} + gr. *legomenos* „spus") s. f. pl. (Livr.) Parte introductivă care precedă expunerea propriu-zisă într-o lucrare științifică. ✦ Ansamblu de noțiuni preliminare aparținând unui domeniu științific.

PROLEPSĂ (< fr.; {s} *pro-*^{2} + gr. *lepsis* „luare") s. f. Procedeu stilistic constând în enunțarea unei obiecții pe care un adversar ar putea s-o ridice și în combaterea ei anticipată.

PROLETAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. și f. **I.** Adj. Care ține de proletariat, privitor la proletariat, al proletariatului. **II.** S. m. și f. (În capitalism) Persoană care face parte din proletariat.

PROLETARIAT (< fr.) s. n. Totalitatea proletarilor; (în societatea capitalistă) clasă socială a cărei singură posesiune, cu valoare materială semnificativă, este forța sa de muncă.

PROLETCULTISM (< rus.) s. n. Curent cultural (apărut în U.R.S.S. după Revoluția din Octombrie) ale cărui principii estetice constau în respingerea întregii moșteniri culturale a trecutului și crearea unei culturi „pur proletare". În România a fost impus în primii ani după preluarea puterii de către regimul comunist.

PROLETCULTIST, -Ă (< rus.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de proletcultism, privitor la proletcultism. **2.** Adept al proletcultismului.

PROLIFERA (< fr.; {s} lat. *proles* „copil" + *ferre* „a purta") vb. I intranz. **1.** (Despre celule) A se înmulți prin diviziune (în mod anormal). **2.** (Despre ființe, organisme) A se perpetua prin înmulțire; a se reproduce. **3.** Fig. A se dezvolta (în mod nefiresc, inutil, nociv).

PROLIFERARE (< *prolifera*) s. f. **1.** (HIST.) Înmulțire a numărului celulelor unui țesut prin diviziunea anormală a acestora. **P.** apare în inflamații, în tumori etc. **2.** Înmulțire, răspândire rapidă. **3.** (Rar) Procreare, reproducere.

PROLIFIC, -Ă (< fr.; {s} lat. *proles* „copil, descendență" + *ficus* < *facere* „care face") adj. (BIOL.) Care se poate înmulți; *p. ext.* care se înmulțește ușor și repede.

PROLIFICITATE (< fr.) s. f. (ZOOT.) Indice care reprezintă numărul total de produși (pui) născuți la o fătare de femelele mamiferelor multipare; *p. ext.*

capacitatea (unor animale) de a se înmulți ușor și repede.

PROLIX, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre stil, vorbire, scrieri) Lipsit de concizie, încărcat cu detalii inutile și neclar; (despre oameni) care se exprimă confuz, complicat.

PROLIXITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi prolix; lipsă de concizie și de claritate.

PROLOG (< ngr., lat., fr., it.; {s} *pro-*[2] + gr. *logos* „vorbire") s. n. **1.** Parte introductivă a unei opere literare, muzicale sau dramatice care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elementele care-i înlesnesc înțelegerea; *p. ext.* introducere, prefață. **2.** Parte a unei piese de teatru antice (înainte de intrarea corului), în care se expunea subiectul și se făcea apel la bunăvoința spectatorilor.

PROLUVIU (< germ.; {s} lat. *proluvium* „dejecție") s. n. Depozit sedimentar detritic, friabil, constituit din fragmente de minerale și de roci slab rulate și sortate; este format sub acțiunea torenților și acumulat la baza pantelor sub formă de conuri de dejecție.

PROMENADĂ (< fr., germ.) s. f. Plimbare. ✦ Loc (special) pentru plimbare.

PROMETAZINĂ (< fr.) s. f. Substanță medicamentoasă de sinteză, utilizată în tratamentul afecțiunilor alergice (ex. astm, eczeme). Denumiri comerciale: *fenergan, romergan* etc.

PROMETEIC, -Ă (< n. pr. *Prometeu*) adj. Care aparține lui Prometeu, privitor la Prometeu. ✦ Fig. Uman, generos.

PROMETEU (în mitologia greacă), fiu al titanului Iapet și al nimfei Climene. Proteguitor și binefăcător al oamenilor (după unele versiuni, chiar creatorul lor). A luat apărarea muritorilor împotriva lui Zeus, care îi privase pe aceștia de foc. El a furat focul de la Hefaistos și l-a readus pe Pământ, făcând astfel posibilă dezvoltarea meșteșugurilor. Drept pedeapsă, Zeus l-a înlănțuit de o stâncă din munții Caucaz, unde un vultur uriaș îi devora zilnic ficatul, care creștea peste noapte la loc, supunându-l la un chin veșnic. A fost eliberat de Herakles, care, în drum spre Grădina Hesperidelor, a ucis vulturul. Mitul lui **P.** a inspirat pe Goethe, Byron, Shelley, Beethoven ș.a.

Prometeu

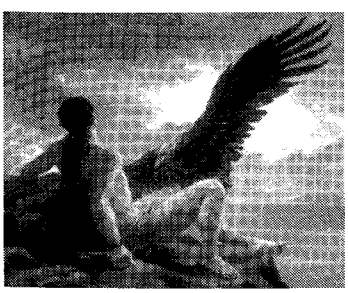

PROMEȚIU (< germ.; {s} n. pr. *Prometeu*) s. n. Element chimic (Pm; nr. at. 61, m. at. 145) din familia lantanoidelor; obținut pe cale artificială la fisiunea izotopului U^{235} în reactoarele nucleare. Este radioactiv; cel mai stabil izotop **P.**^{145} are perioada de înjumătățire de c. 18 ani. Izotopul **P.**^{147} este folosit la luminofori și la bateriile atomice miniaturale.

PROMIȚĂ (< germ.) s. n. Parte raportată la o mie de părți dintr-un întreg; miime **(1)**.

PROMISCUITATE (< fr.; {s} lat. *promiscuus* „amestecat") s. f. Conviețuire a unor persoane de sex diferit (în condiții necivilizate, de mizerie).

PROMISIUNE (< lat., fr.) s. f. Obligație pe care cineva și-o ia față de altcineva că va face un lucru; făgăduială.

PROMITE (< lat., fr.) vb. III tranz. A-și lua față de cineva obligația de a face un lucru; a făgădui. ✦ Fig. A îndreptăți o speranță, a prezenta perspective favorabile.

PROMIȚĂTOR, -OARE (< *promite*) adj. Care îndreptățește o speranță, care deschide perspective favorabile.

PROMONTORIU (< lat., it., fr.) s. n. Proeminență spre mare sau ocean a unui țărm înalt, constituit din roci mai rezistente la abraziune.

PROMOROACĂ (< ucr., rus.) s. f. (METEOR.) Chiciură.

PROMOTOR, -OARE (< fr., lat.) subst. **1.** S. m. și f. Inițiator și animator al unei acțiuni, al unui curent etc. **2.** S. m. (CHIM.) Substanță care pune în libertate radicali liberi (prin descompunere termică sau fotochimică), capabilă să inițieze o reacție în lanț; inițiator **(2)**. ✦ Substanță folosită pentru a mări eficacitatea unui catalizator.

PROMOȚIE (< fr., lat.) s. f. Grup de persoane care urmează și absolvă în același timp o formă de studiu sau sunt promovate deodată într-o funcție.

PROMOȚIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la creșterea vânzărilor unei întreprinderi.

PROMOVA (< lat.) vb. I tranz. **1.** A termina cu succes o clasă sau un an de învățământ. ✦ A declara pe cineva absolvent al unei clase sau al unui an de învățământ, permițându-i să treacă în clasa sau în anul următor. **2.** A numi pe cineva într-o funcție mai înaltă; a avansa. **3.** A lansa și a susține o idee, un curent.

PROMPT, -Ă (< fr., lat.) adj. s. n. **1.** Adj. Care se produce fără întârziere, repede și la timp. ✦ Care acționează repede și la timp; expeditiv. **2.** S. n. (INFORM.) Simbol sau text care indică utilizatorului unde trebuie introduse comenzile sau că programul așteaptă introducerea unor date.

PROMPTITUDINE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi prompt, de a acționa repede și la timp.

PROMULGA (< fr., lat.) vb. I tranz. (DR.) A face un act de promulgare.

PROMULGARE (< *promulga*) s. f. (DR.) Act prin care șeful unui stat dispune publicarea și intrarea în vigoare a unui proiect de lege votat de organul legislativ.

PRO MUSICA, grup folk-rock românesc. Constituit la Timișoara, în 1973, de Ilie Stepan, Doru Piloș, Doru Apreotesei, Dorin Doroftei și Liviu Butoi. Repertoriul de debut preponderent pe versuri eminesciene. Multiple modificări de componență până la încetarea activității, în 1992. Înregistrări radio și TV, participări la numeroase concerte și festivaluri. Discografie selectivă: „Rockul baroc", „Despre iubire".

PRONAOS (< ngr.) s. n. **1.** Încăpere a unui templu grec, situată în fața sanctuarului și servind drept vestibul. **2.** Încăpere într-o biserică creștină, care precedă naosul; tindă **(2)**. Adăpostește ritualuri precise, legate de slujbele pentru cei morți și de oficierea botezului; este și încăperea rezervată femeilor.

PRONAȚIE (< fr., lat.) s. f. Mișcare de rotație internă a antebrațului în jurul axei sale longitudinale.

PRONIE (< ngr.) s. f. Providență; dumnezeire.

PRONOMINAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de pronume, referitor la pronume, cu valoare de pronume.

PRONOSTIC (< fr.) s. n. Ipoteză privitoare la desfășurarea și la sfârșitul unor evenimente, al unor acțiuni, competiții viitoare etc.

PRONOSTICĂ (< fr.) vb. I tranz. A face un pronostic.

PRONUME (< lat. *pronomen*, fr. *pronom*, după *nume*) s. n. Parte de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv. V. pronume *personal, demonstrativ, interogativ, negativ, nehotărât, de politețe, posesiv, reflexiv, relativ.*

PRONUNCIAMENT (< sp., fr.) s. n. Acțiune ilegală (lovitură de stat) prin care o grupare politică, o armată (în special în țările hispanice) ajunge la putere; puci.

PRONUNCIAMENTUL DE LA BLAJ, denumire sub care este cunoscut protestul față de dualism și împotriva desființării autonomiei Transilvaniei și alipirii acesteia la Ungaria, semnat la 3/15 mai 1868 de către un grup de intelectuali români transilvăneni. Autorii au fost arestați, fiind ulterior grațiați de împărat.

PRONUNȚA (< lat., fr.) vb. I tranz. **1.** A articula, a rosti sunete, silabe, cuvinte, propoziții sau fraze; *p. restr.* a rosti un discurs. ✦ Refl. A-și spune părerea; a opina. **2.** A decide în urma unor dezbateri și a comunica hotărâri, sentințe etc.

PRONUNȚARE (< *pronunța*) s. f. Acțiunea de a (se) pronunța. ✦ (DR.) Rostirea de către un organ de jurisdicție, în ședință, a hotărârii luate pentru soluționarea unui litigiu.

PRONUNȚAT, -Ă (< *pronunța*) adj. Scos în evidență, reliefat, evidențiat; evident.

PRONUNȚIE (< it., lat.) s. f. Mod (specific) de a pronunța sunetele, cuvintele.

PROOROC s. m. v. **proroc.**

PROOROCI vb. IV tranz. v. **proroci.**

PROOROCIRE s. f. v. **prorocire.**

PROPAGA (< fr., lat.) vb. I refl. și tranz. A (se) răspândi, a (se) transmite; a (se) populariza. ✦ Refl. (Despre unde electromagnetice, căldură etc.) A se transmite din aproape în aproape, în spațiu și în timp, cu viteză finită.

PROPAGANDA FIDE, Congregația sacră ~, organ central al Curiei romane instituit (1599) de papa Clement VIII și reconfirmat în 1622 de Grigore XV cu scopul centralizării organizării activității misionare.

PROPAGANDĂ (< fr.) s. f. Activitate desfășurată sistematic în vederea răspândirii unor doctrine politice, religioase etc., a unor teorii, opinii, pentru a le face cunoscute și acceptate, pentru a câștiga adepți.

PROPAGANDIST, -Ă (< fr., **2.** rus.) s. m. și f. **1.** Persoană care face propagandă. **2.** (Ieșit din uz) Conducătorul unui cerc de studii al învățământului de partid.

PROPAGANDISTIC, -Ă (< *propagandist*) adj. Care se referă la propagandă, care are caracter de propagandă.

PROPAGATOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană care propagă o idee, o concepție etc.

PROPAN (< fr. {i}) s. n. Hidrocarbură aciclică saturată cu trei atomi de carbon în moleculă; este un gaz incolor, inflamabil, obținut din gazele de sondă și de rafinărie. Se întrebuințează ca materie primă în industria chimică, drept combustibil menajer și la rafinarea uleiurilor minerale.

PROPANOL (< fr. {s}) s. m. (CHIM.) Alcool *propilic.*

PROPAROXITON (< fr. {i}) s. n. Cuvânt accentuat pe silaba antepenultimă.

PROPĂȘI (< *pro-*[2] + *păși*) vb. IV intranz. A prospera, a se dezvolta.

PROPĂȘIREA, revistă apărută săptămânal la Iași în 1844 (42 de numere) sub redacția lui M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Ghica și P. Balș. Întâiul număr fiind oprit de cenzură din cauza titlului, publicația continuă să apară sub numele de „Foaie științifică și literară". Este prima revistă literară cu caracter enciclopedic din Moldova, reprezentând un moment în dezvoltarea conștiinței naționale. Colaboratori: Gr. Alexandrescu, C. Bolliac, C. Negruzzi, N. Bălcescu, I. Maiorescu, D. Ralet, A.T. Laurian, C.C. Aristia ș.a.

PROPEDEUTICĂ (< fr., germ.; {s} gr. *propaideuein* „a învăța înainte") s. f. **1.** Disciplină care constituie o introducere necesară în studiul unei alte discipline. **2.** Ramură a medicinii care are ca obiect învățământul pregătitor clinic.

PROPENAL (< germ.) s. n. Acroleină.

PROPENĂ (< germ. {i}) s. f. Hidrocarbură aciclică nesaturată, cu trei atomi de carbon și o dublă legătură în moleculă. Se găsește în gazul de cracare. Se întrebuințează ca materie primă la fabricarea glicerinei, acetonei, alcoolului izopropilic etc. Sin. *propilenă.*

PROPENSIUNE (< fr.) s. f. (Livr.) Înclinație firească, tendință, dispoziție naturală către ceva.

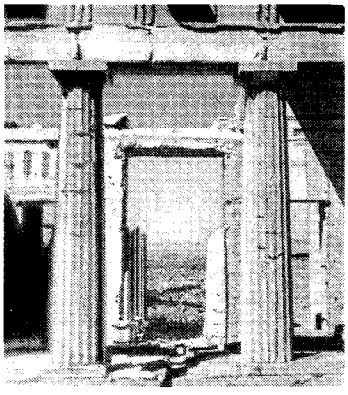

Propilee de pe Acropola Atenei

PROPERTIU (Sextus Aurelius Propertius Carus) (c. 47–15 î.Hr.), poet latin. Supranumit „Calimah al Romei". Prieten cu Ovidiu și Vergiliu. Protejat al împăratului August și al lui Mecena. Poezii erotice, închinate Cynthiei, surprinzătoare prin expresia originală a sentimentului iubirii, și patriotice inspirate din istoria și legendele Romei („Elegii").

PROPICE (< fr.) adj. invar. Prielnic, favorabil; potrivit, indicat.

PROPILEE (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *pyle* „poartă") s. f. pl. (În Antichitate) Intrare monumentală, formată dintr-un ansamblu de vestibuluri și de porți legate între ele prin porticuri și scări, la unele edificii importante sau ansambluri arhitecturale (ex. p. de pe Acropola Atenei, construite de Mnesicles). În arhitectura modernă, cele ridicate la München de *Franz Karl Leo von Klenze* între 1846 și 1860.

PROPILENĂ (< fr., {i}) s. f. (CHIM.) Propenă.

PROPILIC, -Ă (< fr.) adj. *Alcool ~* = alcool aciclic saturat, primar, obținut ca produs secundar la fabricarea alcoolului etilic prin fermentație sau din etilenă prin oxosinteză. Se folosește ca dizolvant. Sin. *propanol.*

PROPIONIC (< fr.; {s} gr. *pro[tos]* „primul" + *pion* „gras") adj. *Acid ~* = acid monocarboxilic saturat, derivat din propan. Se întrebuințează în unele sinteze organice.

PROPOLIS (< fr.; {s} gr. *propolis* „clei de albine") s. n. **1.** (APIC.) Substanță rășinoasă aromată din mugurii și axilele frunzelor anumitor copaci, colectată de albine pentru acoperirea pereților interiori din stup, astuparea găurilor și a crăpăturilor, lipitul ramelor

și acoperirea dăunătorilor intrați și omorâți în stup. **2.** Preparat farmaceutic pe bază de **p.**, cu acțiune bactericidă **(1)**.

PROPONTIDA, denumirea antică a *Mării Marmara.*

PROPORȚIE (< fr., lat., it., germ.) s. f. **1.** (MAT.) Egalitate între două rapoarte, având patru elemente constitutive, cele din mijloc numindu-se mezi, iar cele extreme extremi (ex. în **p.** 3/6 = 12/24, 3 și 24 sunt extremi, iar 6 și 12 sunt mezi). **2.** Raport între dimensiunile părților unui întreg sau între părți și întreg. **3.** Potrivire, raport între lucruri, părți (care se completează reciproc). ✧ Loc. *În proporție cu...* = proporțional cu..., potrivit cu... **4.** Dimensiune (mare); extindere (mare). ✧ Expr. *A lua proporții* = **a)** a se dezvolta, a crește foarte mult; **b)** (fam.) a se îngrășa (prea tare).

PROPORȚIONA (< fr., lat.) vb. I tranz. A stabili un raport just între două lucruri, a face să fie proporțional; a potrivi.

PROPORȚIONAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Corespunzător unor anumite proporții. ✧ *impozit p.* = impozit stabilit în raport cu venitul cuiva.

PROPORȚIONALITATE (< fr., lat.) s. f. Proprietatea unor mărimi de a fi proporționale.

PROPORȚIONAT, -Ă (< *proportiona*) adj. Care are proporții juste; armonios.

PROPOVĂDUI (< sl.) vb. IV tranz. A propaga, a răspândi idei, concepții, principii (religioase); a predica.

PROPOVĂDUITOR, -OARE (< *propovădui*) s. m. și f. Persoană care propovăduiește; propagator.

PROPOZIȚIE (< fr., lat., it.) s. f. **1.** (LINGV.) Cea mai mică unitate sintactică (redusă uneori la un singur cuvânt) care comunică o judecată sau o idee. ✧ *P. principală* v. *principal. P. secundară* v. *secundar.* **2.** (LOG.) Forma logică prin care ceva este enunțat despre altceva. **3.** (MAT.) Teoremă ajutătoare demonstrației unei teoreme mai importante sau stabilirii unui rezultat fundamental dintr-un capitol al matematicii. **4.** (MUZ.) Parte componentă a unei perioade; de regulă, conține mai multe fraze, separate prin cezuri.

PROPP, Vladimir Iakovlevici (1895–1970), folclorist rus. Prof. univ. la Leningrad. A identificat structura basmului fantastic („Morfologia basmului", „Rădăcinile istorice ale basmului fantastic").

PROPRIETAR, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f. **1.** (DR.) Titular al unui drept de proprietate. **2.** P. restr. Cel care are drept de proprietate asupra unui imobil (considerat în raport cu chiriașii lui).

PROPRIETATE (< fr., lat.) s. f. **1.** (DR.) Stăpânirea deplină a unui bun în baza unui drept recunoscut de lege. ✧ *P. publică* = proprietate care aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale, fiind formată din bunuri care, potrivit legii, sunt de domeniul public ori care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public. Bunurile care fac obiectul exclusiv al proprietății publice sunt bogățiile de orice natură ale subsolului, căile de comunicație, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil și acelea ce pot fi folosite în interes public, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, precum și alte bunuri stabilite de lege. Bunurile proprietate publică sunt inalienabile și pot fi date în administrare regiilor autonome ori instituțiilor publice sau pot fi concesionate ori închiriate. *P. privată* = proprietate care aparține persoanelor fizice, persoanelor juridice, statului sau unităților administrativ-teritoriale, fiind formată din orice bunuri, cu excepția celor aflate exclusiv în proprietate publică, și asupra cărora titularul sau proprietarul exercită posesia, folosința și dispoziția în interes propriu, însă în limitele determinate de lege. *P. privată* este conform Constituției garantată, iar în condițiile legii, inviolabilă; bunurile *p. private* se află în circuitul civil. (EC.) *P. imobiliară* = terenul și resursele sale naturale ca și amenajările și construcțiile atașate terenului prin activitatea umană. *P. intelectuală* = drepturile referitoare la: opere literare, artistice și științifice; interpretări ale artiștilor interpreți și execuții ale artiștilor executanți, fonograme și emisiuni ale radiodifuziunii; invenții în toate domeniile activității umane, descoperiri științifice; desene și modele industriale; mărci de fabrică, de comerț și de serviciu, precum și nume comerciale și denumiri comerciale; protecția împotriva concurenței neloiale și orice alte drepturi aferente activității intelectuale în domeniile: industrial, științific, literar și artistic. **2.** Obiect, bun aflat în proprietatea **(1)** cuiva. **3.** Caracteristică, însușire, trăsătură predominantă a cuiva sau a ceva. **4.** Calitatea unui cuvânt, a stilului etc. de a fi propriu **(4)**.

PROPRIOCEPTOR (< fr.) s. n. Receptor (celulă sau grup de celule) sensibil la mișcare, presiune sau întindere, care sesizează modificări ce au loc în interiorul corpului, contribuind la coordonarea activității musculare și la menținerea echilbrului și poziției corpului.

PROPRIU, -IE (< lat., fr., it.) adj. **1.** Care aparține în mod exclusiv cuiva; personal. ✧ *Nume* (sau *substantiv*) *propriu* = nume dat unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de alte lucruri sau ființe din aceeași categorie și care se scrie cu litera inițială mare. **2.** Caracteristic, specific. **3.** Bun pentru..., indicat. **4.** (Despre cuvinte, stil etc.) Care redă exact ideea ce trebuie exprimată. ✧ *Propriu-zis* = de fapt, la drept vorbind. ✧ Loc. adv. *La propriu* = (adesea în corelație cu *la figurat*) în mod real, concret. ✦ (Despre sensuri) Prim, de bază.

PROPTAR (< *proptă,* reg., „proptea") s. n. Frână la războiul de țesut țărănesc, făcută dintr-o scândură cu crestături, care oprește rotirea înapoi a sulului cu pânza țesută.

PROPTEA (PROPTEALĂ) (< *propti*) s. f. **1.** Par, stâlp, bază cu care se sprijină un gard, o poartă etc. ✦ Bară de lemn rotundă, așezată oblic față de orizontală, pentru susținerea unei armături miniere. **2.** Fig. Sprijin, protecție (nemeritată).

PROPTI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A sprijini cu o proptea. ✦ Tranz. și refl. A (se) rezema de ceva. **2.** Refl. A se sprijini de un punct de reazem în vederea unui efort.

PROPULSA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A exercita o forță de împingere, imprimând o mișcare de înaintare asupra unui vehicul. ✦ P. ext. A împinge, a arunca, a proiecta **(5). 2.** (Fig.) A instala pe cineva, prin anumite mijloace (incorecte) într-un post important, într-o funcție mult mai înaltă.

PROPULSARE (< *propulsa*) s. f. Propulsie.

PROPULSIE (< fr.; {s} lat. *propulsus* „împins înainte") s. f. Acțiune de deplasare a unui vehicul prin exercitarea unei forțe de împingere sau de tracțiune asupra lui. Vehiculele pot avea echipament propriu de **p.** (vehicule autopropulsate) sau pot fi tractate (ex. remorcile, unele mașini agricole, șlepurile etc.); propulsare. ✧ *Grup de p.* = ansamblul instalațiilor, mașinilor, agregatelor, propulsoarelor unei nave, care asigură propulsia acesteia.

PROPULSOR, -OARE (< fr.; {s} lat. *propellere* „a împinge înainte") adj., s. n. **1.** Adj. Care servește la propulsie, care efectuează o propulsie. **2.** S. n. Organ de mașină (elice, roată cu zbaturi) sau aparat (reactor) care, montate

pe un vehicul, realizează propulsia acestuia.

PROPUNE (< lat.) vb. III **1.** Tranz. A supune o părere, o soluție, un proiect etc. discuției și aprobării cuiva. ✦ A da o sugestie, o soluție; a îndemna la o acțiune. ✦ A indica pe cineva ca apt să îndeplinească ceva, cerând să fie numit, ales; a recomanda. **2.** Refl. (Cu pronumele în dativ) A-și pune în gând, a intenționa.

PRORĂ (PROVĂ) (< it.) s. f. Partea dinainte a unei nave.

PRORECTOR (< *pro-*[2] + *rector*) s. m. Funcție administrativă în învățământul universitar.

PROROC (PROOROC) (< sl.) s. m. Profet, prevestitor.

PROROCI (PROOROCI) (< *proroc*) vb. IV tranz. A profetiza, a prevesti.

PROROCIRE (PROOROCIRE) (< *proroci*) s. f. Faptul de a proroci; ceea ce se prorocește; profeție, prevestire, prezicere.

PROROGA (< lat., fr.) vb. I tranz. A amâna (din oficiu) pentru o dată ulterioară activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative, un termen scadent etc.

PROROGARE (< *proroga*) s. f. Acțiunea de a proroga și rezultatul ei. ✦ Act prin care se amână sau se suspendă activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative etc. ✦ Extindere a competenței unui organ de jurisdicție.

PROSCENIU (< lat., fr., germ.) s. n. Parte a teatrului antic care cuprindea părțile denumite astăzi *scenă* și *avanscenă*.

PROSCOMIDIE (< sl.) s. f. **1.** Parte distinctă a liturghiei în care preotul pregătește, în vederea sfințirii, pâinea și vinul pentru împărtășanie; carte care cuprinde slujba și rânduiala sfințirii vinului și pâinii. **2.** Firidă în peretele dinspre nord al altarului unei biserici ortodoxe, în care stau pregătite pâinea și vinul pentru împărtășanie; jertfelnic.

PROSCRIE (< fr. *proscrire,* după *scrie*) vb. III tranz. A face o proscripție.

PROSCRIPȚIE (< lat., fr.) s. f. **1.** (Înv.) Pedeapsă la care era supusă o persoană de către autoritatea publică (pentru o vină politică); izgonire, exil, surghiun. **2.** (În Roma antică) Punerea în afară de lege, osândire la moarte fără forme de judecată pentru infracțiuni politice. ✧ *Listă de p.* = listă care cuprindea numele persoanelor puse în afara legii.

PROSCRIS, -Ă (< *proscrie*) adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Înv.) (Persoană) scoasă de sub apărarea legilor, izgonită din patrie, exilată, expulzată, surghiunită. **2.** Adj. (Despre idei, atitudini, acțiuni) Interzis, oprit, neîngăduit.

PROSECTOR (< lat., fr., germ.) s. m. Persoană specializată în efectuarea autopsiilor și prepararea pieselor anatomice în scopuri didactice sau ca document medico-legal.

PROSECTURĂ (< germ.) s. f. Morgă[2] **(2).**

PROSERPINA v. **Persefona.**

PROSILOGISM (< fr.) s. n. Silogism dintr-un șir de silogisme (polisilogism), a cărui concluzie servește ca premisă unui alt silogism (episilogism).

PROSIMIENI (< fr.) s. m. pl. (ZOOL., PALEONT.) Lemurieni.

PROSKUROV v. **Hmelnițki.**

PROSLĂVI (< sl.) vb. IV tranz. A preamări; a slăvi, a glorifica, a diviniza.

PROSOP (< ngr.) s. n. Bucată de țesătură din in, cânepă, bumbac etc., de obicei buclată, folosită pentru șters mâinile, fața, corpul, după spălat. Mai este folosit ca obiect decorativ (pentru împodobirea caselor) sau de ritual (la nunți, înmormântări).

PROSPĂTURĂ (< *proaspăt*) s. f. (Pop. și fam.) Aliment proaspăt.

PROSPECT (< lat., fr., germ.) s. n. **1.** Tipăritură (pliant, broșură), uneori ilustrată, care prezintă date informative asupra unei lucrări în curs de apariție, calitățile, condițiile de vânzare și de folosire ale unui produs, intențiile privind activitatea unor instituții sau întreprinderi etc. **2.** Distanța în plan orizontal dintre fronturile a două construcții situate față în față.

PROSPECTA (< fr., engl.) vb. I tranz. **1.** (GEOL.) A cerceta un teren în vederea descoperirii zăcămintelor de substanțe minerale utile. **2.** (EC.) A cerceta cererea și oferta de mărfuri de pe o piață.

PROSPECTIVĂ (< fr.) s. f. Cercetare sistematică a viitorului, care, pornind de la analiza influenței conjugate a cauzelor de ordin tehnic, științific, economic, social etc. asupra evoluției accelerate a lumii moderne, urmărește crearea unei viziuni globale, de largă aproximație, asupra evoluției accelerate a lumii moderne. Inițiatorul acestei metode este filozoful francez Gaston Berger. Sin. *viitorologie, știința viitorului.*

PROSPECȚIUNE (< fr., engl.) s. f. Acțiunea de a prospecta. ✦ Stadiu în cercetarea geologică având ca scop descoperirea unor zăcăminte de substanțe minerale utile într-o regiune. În funcție de metodele de cercetare utilizate, se deosebesc: *p. geologică* (ex. gravimetria, seismometria, magnetometria, radiometria, electrometria, geotermometria), *p. geochimică* (ex. p. pedogeochimice, litogeochimice, hidrogeochimice, biogeochimice). Aceste cercetări pot fi completate prin lucrări miniere sau foraje în vederea obținerii de date suplimentare asupra cantității și calității substanțelor minerale utile.

PROSPER, -Ă (< fr.) adj. Căruia îi merge bine, care se găsește sau se dezvoltă în condiții favorabile.

PROSPERA (< fr.) vb. I intranz. A se dezvolta în condiții prielnice, favorabile; a progresa.

PROSPERITATE (< fr., lat.) s. f. Stare prosperă, înfloritoare; belșug, bunăstare; *spec.* progres, avânt economic.

PROSPEȚIME (< *proaspăt*) s. f. Calitatea de a fi proaspăt, gingaș, tânăr, fraged.

PROST [pro], **Alain** (n. 1955), automobilist francez. Campion mondial de Formula 1 (1985, 1986, 1989 și 1993). A obținut 51 de victorii de Grand Prix.

PROST, PROASTĂ (< sl.) adj. **1.** (Și subst.) Lipsit de inteligență; nerod; imbecil. ✦ Credul, naiv. ✧ Expr. *A-și găsi prostul* = a găsi omul pe care să-l poată înșela ușor. **2.** (Înv.; și subst.) Lipsit de învățătură, ignorant. ✦ Lipsit de rafinament, simplu. **3.** De calitate inferioară, ordinar. **4.** (Și adv.) Care nu este cum trebuie; necorespunzător, nefavorabil, neprielnic; dăunător, rău. ✧ Expr. *Glumă proastă* (sau *de prost gust*) = glumă lipsită de haz, deplasată, jignitoare. *Vorbă proastă* = vorbă nepotrivită sau injurioasă. ✦ (Adv.; în legătură cu „a vorbi") Incorect. ✦ (Despre vești sau întâmplări) Care produce mâhnire, supărare, durere. ✦ (Despre vreme) Rău, urât, nefavorabil. ✦ Nepriceput, neîndemânatic într-o profesiune.

PROSTAGLANDINE (< fr.) s. f. pl. Grup de substanțe derivate din acizi grași esențiali, prezente în majoritatea țesuturilor din organism; se obțin și pe cale sintetică. Au rol important în diverse procese fiziologice și patologice (reglarea hormonală, agregarea trombo-

citelor, funcționarea sistemului simpatic, producerea inflamațiilor, contracția musculaturii netede). Sunt utilizate în tratamentul ulcerului gastrointestinal, pentru provocarea avorturilor sau declanșarea nașterilor etc.

PROSTATĂ (< fr., lat. {i}; {s} gr. *prostates* „așezat înainte") s. f. Organ musculo-glandular, de forma unei castane, care înconjură porțiunea inițială a uretrei la bărbat. **P.** este formată din doi lobi laterali și un lob median și secretă un lichid cu aspect lăptos, sperma, care se varsă în porțiunea prostatică a uretrei, de obicei în timpul actului sexual.

PROSTATIȚĂ (< fr.) s. f. Inflamație acută sau cronică a prostatei, manifestată prin durere locală și micțiuni dificile. Cauza cea mai frecventă a **p.** este blenoragia.

PROSTĂNAC, -Ă (< *prost*) adj. (Și subst.) Mărginit la minte, nătâng, prost. ✦ Care vădește prostie.

PROSTERNA (< fr., lat.) vb. I refl. A se înclina în fața cuiva în semn de venerație, de supunere.

PROSTEȘC, -EAȘCĂ (< *prost*) adj. Care denotă prostie; lipsit de logică.

PROSTEȘTE (< *prost*) adv. Ca un prost, în mod prostesc.

PROSTI (< *prost*) vb. IV **1.** Refl. A-și pierde puterea de a raționa, a deveni prost; *p. ext.* a-și pierde cumpătul, a se zăpăci. ✦ (Despre lucruri) A-și pierde din calități, din valoare; a se degrada. **2.** Tranz. A face pe cineva să-și piardă judecata. **3.** Tranz. (Fam.) A amăgi, a înșela.

PROSTIE (< *prost*) s. f. Starea celui prost; faptă, vorbă de om prost; inepție. ✦ Faptă, vorbă lipsită de seriozitate sau de importanță; moft, fleac.

PROSTIGMINĂ (< fr.) s. f Substanță medicamentoasă de sinteză, cu acțiune parasimpaticomimetică, utilizată în tratamentul atoniei intestinale și vezicale.

PROSTIL (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *stylos* „coloană") s. n., adj. (Edificiu antic) prevăzut cu coloane numai la fațada principală.

PROSTIT, -Ă (< *prosti*) adj. Ajuns într-o stare de dezorientare, de zăpăceală; buimac, dezorientat, uluit; îndobitocit. ✦ Indus în eroare, înșelat, amăgit.

PROSTITUA (< fr.) vb. I refl. A practica prostituția. ✦ Tranz. Fig. A necinsti, a pângări, a degrada ceva printr-o întrebuințare nedemnă.

PROSTITUATĂ (< fr.) s. f. Femeie care practică prostituția.

PROSTITUȚIE (< fr.) s. f. **1.** Act prin care o persoană consimte, în mod obișnuit, să întrețină raporturi sexuale cu un număr nedeterminat de parteneri, în scopul procurării mijloacelor de existență; fapta comisă de persoana care procedează în acest mod; ocupația persoanei care se prostituează. ✦ Fig. Faptul de a-și vinde cinstea, de a face concesii de orice fel pentru bani sau alte interese. **2.** *P. sacră* = ritual al fecundității practicat în culturile din Antichitate și în prezent la unele triburi din Africa, simbolizând o hierogamie destinată să atragă fertilitatea asupra unei familii sau asupra unui teritoriu, dar și uniunea cu divinitatea.

PROSTOVOL s. n. Năpastă **(4).**

PROSTRAȚIE (< fr., lat.) s. f Stare patologică de cădere fizică și psihică, caracterizată prin lipsa de reacții la solicitările exterioare, cauzată de slăbirea extremă a forțelor fizice și psihice.

PROTACTINIU (< fr., germ. {i}; {s} *proto-* + *actiniu*) s. n. Element radioactiv (Pa; nr. at. 91). Are mai mulți izotopi dintre care cel mai important este cel cu m. at. 231,04. Face parte din grupa actinoidelor, alb-cenușiu, strălucitor, produs de dezintegrare a uraniului. Emite radiații α și are o perioadă de înjumătățire de 32 500 ani.

PROTAGONIST, -Ă (< fr.; {s} *proto-* + gr. *agonistes* „concurent") s. m. și f. **1.** Interpretul rolului principal într-o piesă de teatru, într-un film, într-un spectacol de operă etc. **2.** Reprezentant de frunte al unei mișcări, al unei teorii etc.; promotor; fruntaș.

PROTAGORAS (c. 485–c. 410 î.Hr.), filozof grec, originar din Abdera (Tracia). Cel mai de seamă dintre *sofiștii* care au venit în Atena. Prieten al lui Pericle, a fost angajat să elaboreze codul de legi pentru colonia ateniană Thyrioi. Este unul dintre primii educatori profesioniști, pregătind tinerii pentru o carieră publică. Celebra sa afirmație potrivit căreia „omul este măsura tuturor lucrurilor..." l-a făcut părintele relativismului, iar, în unele interpretări, chiar și al subiectivismului. De asemenea, este considerat primul agnostic religios, dat fiind faptul că a negat posibilitatea omului de a cunoaște divinitatea. A trebuit să părăsească Atena din cauza acuzației de ateism. Întreaga sa operă s-a pierdut; importanța ei a fost atestată, însă, de Platon, Aristotel și Sextus Empiricus.

PROTAL (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *thallos* „ramură") s. m. Corp vegetal în formă de lamă, de mici dimensiuni, care reprezintă generația gametofitică, haploidă, la ferigi, ecvisetacee și licopodiacee, rezultată din germinarea sporilor. Pe fața inferioară a **p.** se formează organele de înmulțire sexuată (anteridiile și arhegoanele).

PROTAMINE (< fr.; {s} *prot*[*eine*] + *amine*) s. f. pl. (BIOCHIM.) Proteine bazice de compoziție relativ simplă, alcătuite din diaminoacizi, prezente în cantități mari în celulele seminale ale peștilor.

PROTANDRIE (< *proto-* + gr. *andro-* „bărbat") s. f. **1.** Situație în care staminele unei flori ajung la maturitate înaintea gineceului, împiedicând astfel autopolenizarea. **2.** Situație întâlnită la unele nevertebrate coloniale când indivizii masculi ajung la maturitate sexuală înaintea celor femeli.

PROTANOPIE (< fr., engl.) s. f. Incapacitate a ochiului de a vedea culoarea roșie.

PROTARGOL (< germ., fr.) s. n. Preparat medicamentos cu acțiune slab antiseptică, utilizat mai ales în oftalmologie.

PROTASE, Dumitru (n. 1926, n. sat Mocod, jud. Bistrița-Năsăud), istoric și arheolog român. M. de onoare al Acad. (2003), prof. univ. la Cluj-Napoca. Contribuții privind istoria Daciei romane și postromane („Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii", „Rituri funerare la daci și dacoromani", „Dacia postromană până la slavi"). Preocupări în domeniul numismaticii antice („Un tezaur de monede imperiale romane descoperit la Cristești pe Mureș").

PROTAZĂ (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *tasis* „tensiune") s. f. **1.** (GRAM.) Partea de început a unei perioade condiționale,

Dumitru Protase

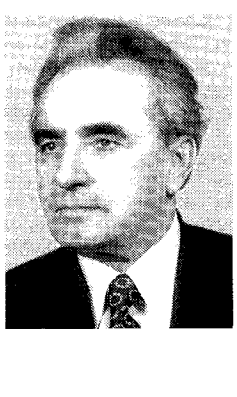

care cuprinde propoziția secundară și a cărei consecință se exprimă în partea a doua *(apodaza).* **2.** Partea de început a unei drame antice sau poem clasic ori cavaleresc care cuprinde o invocare a protecției divinității sau a muzelor.

PROTEAZĂ (< fr.) s. f. Enzimă care intervine în hidroliza proteinelor *(proteoliză).* Din această categorie fac parte pepsina și tripsina. Pentru digestia completă a unei proteine până la aminoacizii din care aceasta este alcătuită este necesară de obicei acțiunea succesivă a mai multor **p.**

PROTECTOR, -OARE (< lat., fr.) adj., subst. **1.** Care apără, care protejează. ✦ (Despre atitudini sau comportări) Binevoitor. **2.** S. m. și f. Persoană care protejează pe cineva. **3.** S. n. Dispozitiv de protecție a instalațiilor de telecomunicații contra supratensiunilor și supracurenților cu ajutorul fuzibililor și al blocurilor de descărcare. ✧ *P. de filet* = mufă scurtă, filetată sau cep filetat, care se înșurubează pe piese filetate pentru a proteja fileturile.

PROTECTORAT (< fr.) s.n. **1.** (DR.) Formă de dependență a unui stat față de un altul pe bază de tratat, în temeiul căreia statul protector conduce politica externă a statului protejat, lăsându-i acestuia o anumită autonomie internă proprie. ✦ Stat, teritoriu care au o astfel de formă de dependență. **2.** Denumirea regimului politic din Anglia în timpul lui O. Cromwell și a fiului său Richard (1653–1659).

PROTECȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a proteja; sprijin, ajutor dat cuiva de o persoană influentă pentru obținerea unui avantaj. ✧ *Protecția muncii* = ansamblu de măsuri tehnice, sanitare, organizatorice și juridice având drept scop ocrotirea vieții și a sănătății celor ce muncesc în timpul procesului de producție și asigurarea unor condiții de muncă optime. *P. socială* = complex de măsuri aplicate pentru a sprijini grupele de populație aflate în dificultate (de ex. ajutoare sociale pentru populația care nu dispune de venituri suficiente pentru a-și asigura anumite nevoi, alocații pentru copii, ajutoare de șomaj, locuințe sociale etc.). V. și *asistență* socială. *P. civilă* = parte componentă a sistemului național de apărare, care are ca obiectiv prevenirea și atenuarea efectelor dezastrelor naturale (inundații, cutremure etc.) sau provocate de om și desfășoară activități de asistență și protejare a populației, a bunurilor materiale, a valorilor culturale și a factorilor de mediu în situații de criză. *Protecția mediului înconjurător* v. *mediu. Protecția naturii* v. *ocrotire.* **2.** (TEHN.) Totalitatea dispozitivelor și a mijloacelor prin care se suprimă, se limitează sau se semnalizează efecte dăunătoare produse de cauze exterioare asupra persoanelor, materialelor, instalațiilor etc. **3.** (INFORM.) Protejare a unui program în curs de execuție față de orice factor perturbator.

PROTECȚIONISM (< fr.) s. n. Sistem și politică economică de protejare a produselor naționale față de concurența produselor similare provenite din străinătate, în vederea încurajării constituirii și dezvoltării anumitor sectoare sau ramuri ale economiei unei țări. Mijloacele principale de **p.** sunt taxele vamale percepute asupra mărfurilor importate, taxele fiscale percepute la frontieră, contingentarea, normele restrictive la import și licențele de import.

PROTEGUI (< *protege*, inv., „a proteja") vb. IV tranz. (Rar) A proteja.

PROTEGUITOR, -OARE (< *protegui*) adj. (Rar; și adv.) Protector **(2).**

PROTEIC[1]**, -Ă** (< fr.) adj. Care se referă la proteine, care conține proteine.

PROTEIC[2]**, -Ă** (< fr.; {s} n. pr. *Proteu*) adj. Care-și schimbă mereu forma; nestatornic; insesizabil.

PROTEIDĂ (< fr.) s. f. Proteină conjugată cu un grup de natură neproteică a cărui constituție chimică dă numele compusului respectiv (ex. nucleoproteidă, fosfoproteidă etc.).

PROTEINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *protos* „primul") s. f. Substanță organică azotată complexă, cu masă moleculară mare, prezentă în celulele animale și vegetale. Constituie factorul chimic fundamental al proceselor vii pe baza plasticității structurale a lanțurilor extrem de lungi de aminoacizi din care sunt formate, fiecărei structuri corespunzându-i o proprietate biologică anumită. Se mai numesc *protide.*

PROTEINOGRAMĂ (< fr.) s. f. Examen de laborator care determină prezența și cantitatea proteinelor în sânge.

PROTEINOTERAPIE (< fr.) s. f. Metodă de tratament constând din injectarea în organism a unor proteine străine (lapte, proteine microbiene etc.), în scopul stimulării proceselor biologice de apărare contra infecțiilor.

PROTEJA (< fr., it.; lat. *protegere* „a acoperi") vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) apăra de un pericol, a (se) feri. ✦ Tranz. Spec. A apăra personalul, materialele și instalațiile tehnice de acțiuni externe dăunătoare. **2.** Tranz. A sprijini pe cineva, a susține. ✦ A părtini, a favoriza.

PROTEJAT, -Ă (< *proteja*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care este apărat, ferit (de ceva). *Arie p.* = porțiune de teren cu destinația specială de a ocroti și menține diversitatea biologică, resursele naturale și cele culturale asociate cu acestea, având un statut oficial sau fiind protejată prin alte mijloace eficiente. Există diferite tipuri de *a.p.,* de la cele cu regim foarte strict de conservare, în care nu sunt admise decât activități de cercetare științifică prin metode nedistructive și până la arii în care turismul este admis și chiar încurajat (în anumite limite) sau în care protecția resurselor se îmbină cu o utilizare antropică ce asigură mijloace de subzistență populației locale. Legislația actuală din România prevede următoarele categorii de *a.p.:* rezervații științifice (strict ocrotite), parcuri naționale, rezervații naturale, parcuri naturale, rezervații ale biosferei, zone umede de importanță internațională, situri ale patrimoniului natural universal, arii speciale de conservare și arii de protecție specială avifaunistică. **2.** S. m. și f. Persoană care se bucură (și profită) de protecția cuiva; favorit.

PROTEOLIZĂ (< fr.) s. f. Descompunerea proteinelor, sub acțiunea enzimelor, în fracțiuni (peptide și aminoacizi). Are loc, de obicei, în cadrul procesului de digestie.

PROTEROZOIC v. **Algonkian.**

PROTEST (< *protesta*) s. n. **1.** Faptul de a protesta; opoziție, manifestare energică împotriva unei acțiuni considerate nejuste. **2.** Act al unui guvern prin care acesta își manifestă dezacordul privind anumite măsuri luate de guvernul altui stat, pe care le consideră contrare prevederilor unui tratat sau normelor de drept internațional. **3.** *P. de neplată* = act public prin care se constată neplata la scadențe a sumelor înscrise în biletul la ordin și cambie.

PROTESTA (< fr., lat.) vb. I intranz. A manifesta împotrivire față de ceva, a-și exprima dezaprobarea.

PROTESTANT, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de protestantism, privitor la protestantism. **2.** S. m. și f. Adept al protestantismului.

PROTESTANTISM (< fr.) s. n. Confesiune creștină separată de catolicism în prima jumătate a sec. 16, prin

mișcarea *Reformei*. P. înglobează bisericile luterană (evanghelică), reformată (calviniștii și zwinglienii), anglicană, unitariană și numeroase secte. Teologic, p. se caracterizează prin respingerea unui mijlocitor între Dumnezeu și ființa umană, rolul pastorului nefiind același cu cel al preotului la slujbă, întrucât din slujbă lipsește momentul sfintei jertfe; proclamarea autorității suverane a „Scripturii" în materie de credință; justificarea prin credință numai cu ajutorul harului. Protestanții au simplificat ritualul, înlăturând fastul catolic, au suprimat cultul Fecioarei Maria și al sfinților, au limitat tradiția sacră la „Scriptură" și au proclamat că mântuirea indivizilor depinde în primul rând de puterea credinței și nu de îndeplinirea formală a obligațiilor rituale. Spiritul ecumenic al p. își are rădăcinile în „Sfânta Scriptură". Apropierea netă de catolicism, mai ales după al doilea Conciliu de la Vatican, nu a eliminat dificultățile care împiedică reunirea, referitoare la doctrina euharistică, preoția femeilor etc. Termenul p. provine de la protestul formulat la Speyer, în 1529, de către cinci principi luterani și reprezentanții câtorva orașe imperiale împotriva Edictului de la Worms, care împiedica răspândirea luteranismului în Germania. În țările scandinave și în Prusia s-a impus luteranismul, în Scoția calvinismul, în Franța, după sângeroase războaie religioase, calvinii au rămas o minoritate; în Polonia, Lituania și Ungaria sunt comunități de protestanți mai mari, care nu prejudiciază supremația Bisericii catolice. În Anglia, p. a avut o evoluție independentă — anglicanismul. În America de Nord s-a impus p. Mai include: adventismul de ziua a șaptea, armata salvării, baptismul, menonismul, metodismul, penticostalii, quakerii.

PROTESTATAR, -Ă (< fr.) adj. Care conține un protest; de protest. ✦ (Și subst.) Care protestează, care prezintă un protest.

PROTEST-SONG [proutest soŋ] (cuv. engl.) loc. Gen muzical, cu o istorie identificată aproape total cu aceea a mișcării folk din lumea anglo-saxonă. În S.U.A. reflectă lupta pentru egalitate rasială, opoziția față de războiul din Vietnam, cruciada ecologică, mișcarea feministă. Reprezentanți: Woody Guthrie, Pete Seeger, Bob Dylan, Joan Baez ș.a.

PROTETIC, -Ă (< fr.) adj. (LINGV.; despre sunete) Apărut prin proteză **(2)**.

PROTEU (în mitologia greacă), divinitate marină de origine egipteană. Înzestrat de Poseidon, tatăl său, cu darul profeției și capacitatea de a lua mereu alte înfățișări, de care se folosea atunci când voia să se sustragă întrebărilor puse de muritori. Locuia în insula Pharos din Egipt. Simbol al prefacerii neîncetate a materiei.

PROTEU (< n. pr. *Proteu*) s. m. (Livr.) Persoană cu un caracter nestatornic, care își schimbă mereu ideile, părerile.

PROTEUS (< fr.; {s} n. pr. *Proteu*) s. m. **1.** (MICROBIOL.) Gen de bacili gram-negativi, prevăzuți cu cili vibratili, care le conferă o mare mobilitate, larg răspândiți în natură, agenți cauzali ai unor infecții urinare rebele la tratament. **2.** (ZOOL.) Batracian de 20–30 cm lungime, cu corpul cilindric și coada lățită, întâlnit în apele unor peșteri (ex. Postojna) din Alpi și din V Pen. Balcanice *(Proteus anguineus)*. Este un interesant exemplu de adaptare la un mediu lipsit total de lumină (are tegumentul complet depigmentat și ochii atrofiați, ascunși sub piele).

PROTEZĂ (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *thesis* „punere") s. f. **1.** Aparat medical care înlocuiește morfologic sau funcțional un membru al corpului ori un segment de membru, un organ, un conduct natural etc., sau pe care se fixează dantura falsă. **2.** (LINGV.) Fenomen fonetic constând în apariția unei vocale la începutul unui cuvânt fără ca sensul cuvântului să se schimbe.

PROTICI, Andrei Dimitrov (1875–1959), istoric de artă bulgar. Lucrări privind arta bulgară, influența ei în spațiul sud-balcanic și supraviețuirea ei sub dominația otomană („Fine Art in Bulgaria", „Arhitectura religioasă bulgară", „Caracterul și evoluția arhitecturii bisericești bulgare", „Arta în Sofia", „Deznaționalizarea și renașterea artei bulgare în epoca jugului turc de la 1393 la 1879"). M. coresp. al Acad. Române (1930).

PROTIDĂ (< fr.) s. f. Denumire generală pentru toate substanțele organice azotate (ex. proteine, proteide, aminoacizi, polipeptide).

PROTIPENDADĂ (< ngr.) s. f. Marea aristocrație care se bucura de privilegii speciale; vârfurile clasei privilegiate în epoca modernă; *p. ext.* elită socială.

PROTIST (< fr. {i}; {s} gr. *protos* „primul") s. n. (BIOL.; în clasificările mai vechi) Organism unicelular, animal sau vegetal.

PROTISTOLOGIE (< fr.) s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul protistelor.

PROTO- (< fr., it.; {s} gr. *protos* „primul") Element de compunere cu sensul „primul", „întâiul", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

PROTOBIOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a biologiei care studiază formele de viață mai mici decât bacteriile.

PROTOBITUMEN (< germ.) s. n. Substanță bituminoasă presupusă ca intermediară între materia organică și bitumenele petrolifere.

PROTOBLAST (< fr.; {s} *proto-* + gr. *blastos* „germene") s. n. (BIOL.) Celulă lipsită de membrană.

PROTOCARION (< fr.; {s} *proto-* + gr. *karyon* „nucleu") s. m. Nucleu simplu, primitiv, reprezentat de o masă de cromatină suspendată în sucul nuclear.

PROTOCOL (< germ., lat., fr.) s. n. **1.** Totalitatea formelor și practicilor folosite în relațiile dintre state, la încheierea tratatelor și a altor acte diplomatice. **2.** Document în care sunt consemnate discuțiile purtate la un congres sau conferință internațională ori la o convorbire diplomatică. **3.** Denumire dată unor acorduri internaționale. **4.** Totalitatea regulilor ceremonialului de stat. ✦ Reguli care trebuie respectate în societate în anumite situații.

PROTOCOLAR, -Ă (< fr., germ.) adj. Care ține de regulile protocolului, potrivit protocolului. ✦ (Despre oameni) Ceremonios.

PROTOCRONISM (< *proto-* + *[sin]cronism*) s. n. Curent inițiat de Edgar Papu („Din clasicii noștri. Contribuții la ideea unui protocronism românesc", 1977), opus *sincronismului* și ilustrând, adesea în chip nefondat și patetic, anticipările românești ale unor creații literar-artistice și științifice universale.

PROTOCTISTE (< fr.) s. n. pl. (În unele clasificări moderne) Regn care cuprinde organisme unicelulare sau pluricelulare simple, ce au nucleu în celulă (protozoare, alge, dinoflagelate, oomicote și mucegaiuri mucilaginoase).

PROTODIACON (< sl.) s. m. Arhidiacon.

PROTODORIC (< fr.; {s} *proto-* + gr. *dorikos* „doric") s. n. Denumire dată fazei de elaborare a ordinului doric grec (sec. 7–6 î.Hr.).

PROTOFIT (< fr.) s. n. Organism vegetal unicelular primitiv din care a evoluat regnul vegetal.

PROTOGENĂ (< *proto-* + *genă*) s. f. Gena sau alela dominantă.

PROTOGIN, -Ă (< fr.) adj., s. f. **1.** Adj. (BOT.; despre flori hermafrodite) Al cărui pistil se dezvoltă înaintea staminelor. **2.** S. f. (GEOL.) Rocă granitică cu structură de șist.

PROTOIEREU (< ngr.) s. m. Preot care conduce o protoierie **(2)**; protopop.

PROTOIERIE (< *protoiereu*) s. f. **1.** Rangul sau funcția de protoiereu. **2.** Unitate administrativă sau bisericească ortodoxă formată din mai multe parohii și condusă de un protoiereu; protopopiat.

PROTOISTORIE (< *proto-* + *istorie*, după fr. *protohistoire*) s. f. Denumire dată de unii istorici epocii cuprinse între apariția primelor documente scrise și Antichitate. În spațiul carpato-dunărean, p. a durat din sec. 5 î.Hr. până în sec. 1 d.Hr., corespunzând epocii dezvoltării culturii și societății daco-getice.

PROTOMĂ (< fr.) s. f. Bust al unui om sau al unui animal care împodobea, în Antichitate, un obiect de metal sau de ceramică.

PROTON (< fr.) s. m. Particulă elementară stabilă cu sarcina electrică egală cu a electronului, dar pozitivă ($1{,}6022 \cdot 10^{-19}$ coulombi) și masa de 1 836 de ori mai mare ($1{,}6726 \cdot 10^{-24}$ g); constituie nucleul atomului de hidrogen și, alături de neutron, intră în alcătuirea nucleelor atomice ale tuturor elementelor chimice. Termenul de **p.** a fost introdus de E. Rutherford care l-a descoperit în 1919.

PROTONEMĂ (< fr. {i}; {s} *proto-* + gr. *nema* „fir") s. f. (BOT.) Formație vegetală care reprezintă stadiul inițial de dezvoltare a gametofitului la mușchi (la care **p.** dezvoltă muguri, din care iau

Protomă

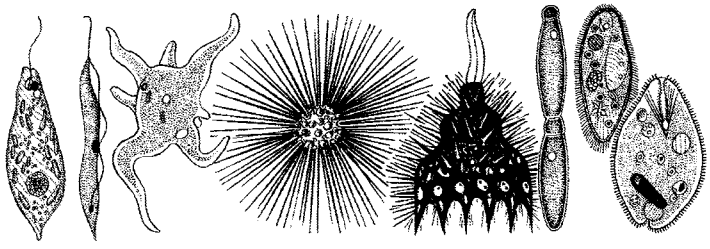

Protozoare

naștere noi plante) și la ferigi (la care p. se transformă în protal).

PROTONIC[1], **-Ă** (< fr. {i}) adj. Al protonului; privitor la protoni.

PROTONIC[2], **-Ă** (< fr. {i}) adj. (Despre sunete și silabe) Care se găsește înaintea silabei accentuate.

PROTOPLASMATIC, -Ă (< germ. {i}; {s} *proto-* + gr. *plasma* „obiect modelat") adj. Care se referă la protoplasmă.

PROTOPLASMĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Substanță albuminoidă complexă cu aspect de masă vâscoasă, incoloră, semifluidă, care constituie materia din care sunt formate organismele vii și reprezintă substratul material caracteristic vieții. Alcătuiește ansamblul constituenților celulei vii (membrana, citoplasma, nucleul, nucleolul și organitele protoplasmatice).

PROTOPLAST (< germ.) s. n. **1.** Energidă. **2.** Protoplasma vie a celulei, alcătuită din nucleu și citoplasmă, fără plasmalemă în cultura de celule și țesuturi pentru a se studia metabolismul celular și reproducerea.

PROTOPOP (< sl.) s. m. Protoiereu.

PROTOPOPESCU, Dragoș (1892–1946, n. Călărași), scriitor și eseist român. Prof. univ. la Cernăuți și București. Orientare de extremă dreaptă. Proză exploatând comicul absurd („Iarmarocul metehnelor"); studii („Pagini engleze", „Fenomenul englez").

PROTOPOPIAT (< *protopopie*) s. n. Protoierie **(2).**

PROTOPOPIE (< *protopop*) s. f. Demnitatea sau funcția de protopop; teritoriu pus sub jurisdicția unui protopop.

PROTOPREZBITER (< ngr.) s. m. Protoiereu, protopop.

PROTOPSALT (< ngr.) s. m. Prim cântăreț la o biserică.

PROTORAGE (după fr. *prothorax*) s. n. (ENTOM.) Segment anterior al toracelui la insecte; poartă prima pereche de picioare.

PROTOSINGHEL (< ngr.) s. m. Grad ecleziastic ortodox superior celui de singhel și inferior celui de arhimandrit; monah care poartă acest grad.

PROTOSOL (< *proto-* + *sol*) s. n. Sol aflat într-un stadiu incipient de dezvoltare.

PROTOSTEA (< *proto-* + *stea*, după engl. *protostar*) s. f. Stea aflată în faza de formare.

PROTOTIP (< fr., germ.) s. n. **1.** Model reprezentând tipul original după care se efectuează sau se realizează ceva. ✦ (TEHN.) Primul exemplar dintr-un lot de produse ce urmează a fi fabricate în serie, executat pentru a se stabili, pe baza încercărilor la care este supus, performanțele și comportarea produsului, precum și modificările constructive și tehnologice necesare îmbunătățirii calității acestuia. **2.** Exemplu, model desăvârșit. **3.** Obiect sau problemă care sunt reprezentative pentru o clasă (ex. imaginea *mărului* pentru clasa *fructe* este reprezentativă în climatul nostru).

PROTOXID (< fr., engl.) s. m. Oxidul cel mai puțin oxigenat al unui element. ✧ *P. de azot* = gaz incolor, cu gust dulceag, care inspirat o dată cu aerul, produce o stare de euforie; este un anestezic local și general; gaz ilariant.

PROTOZOARE (< fr.; {s} *proto-* + gr. *zoon* „animal") s. n. pl. Grup de organisme inferioare unicelulare, microscopice (2–3 până la 100–200 μ lungime, *Protozoa)* (ex. amiba, hematozoarul, parameciul). Cele mai multe duc o viață independentă, fiind saprotrofe iar unele sunt parazite (ex. tripanozoma) care induce boala somnului, plasmodium, care provoacă malaria. Au nucleu distinct; adesea prezintă flageli, cili sau *pseudopode,* cu ajutorul cărora se deplasează activ. În unele clasificări, **p.** alcătuiesc o încrengătură de sine

stătătoare, în altele, moderne sunt incluse în mai multe încrengături ale regnului *Protocista.*

PROTOZOOLOGIE (< fr., engl.) s. f. Ramură a microbiologiei care studiază organismele unicelulare heterotrofe.

PROTRITON (< fr.) s. m. Amfibian din Carboniferul superior-permian, din grupa stegocefalilor, asemănător cu salamandra, care trăia în mlaştini.

PROTROMBINĂ (< fr., engl.; {s} *pro-*[2] + gr. *thrombos* „cheag") s. f. Proteină sangvină inactivă în stare normală, care, în hemoragii, în contact cu tromboplastina, prezentă în ţesuturi şi activată de ionii de calciu, se transformă în trombină, cu rol esenţial în coagularea sângelui; trombinogen.

PROTUBERANT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care constituie o protuberanţă; proeminent.

PROTUBERANŢĂ (< fr.; {s} *pro-*[2] + lat. *tuber* „tumoare") s. f. **1.** Formaţie anatomică constând dintr-o ridicătură pe suprafaţa unui organ (ex. **p.** occipitală); *p. ext.* umflătură, ridicătură. **2.** (ASTR.) Nor de gaze incandescente, cu temperaturi de până la 50 000 K, care se formează din materia cromosferică şi care se observă la marginea discului solar. Sunt *p. calme* cu o durată de câteva săptămâni şi *p. active* care durează câteva ore.

PROTURE (< fr.) s. f. pl. Ordin de insecte inferioare lipsite de aripi, antene şi ochi, cu rudimente de picioare pe primele trei segmente abdominale şi cu armătură bucală pentru supt şi mestecat *(Protura).* Trăiesc în frunzare, sub scoarţa copacilor etc.

PROŢAP (< sl.) s. n. **1.** Bară lungă de lemn care se prinde la un capăt de crucea carului sau a căruţei, iar la celălalt este articulat jugul pentru animalele de tracţiune (bovine). **2.** Prăjină despicată la capăt, cu diferite utilizări (la culesul fructelor, prinsul racilor etc.). ✦ Prăjină cu vârful despicat în care se înfigea în trecut o reclamaţie, prezentată domnului pe deasupra capetelor mulţimii. ✧ Expr. *A veni* (sau *a umbla*) *cu jalba în proţap* = a cere insistent un drept sau o favoare. ✦ Fiecare dintre cele două bete, în formă de furcă, înfipte în pământ, lângă jar, între care se fixează peştele întreg sau bucăţi de carne pentru a le frige.

PROŢĂPI (< *proţap*) vb. IV tranz. şi refl. **1.** (Tranz. şi refl.) (Pop.) A (se) înţepeni, a (se) fixa. **2.** Refl. A se aşeza provocator în faţa cuiva; *fig.* a se îngâmfa.

Pierre-Joseph Proudhon

PROUDHON [prudõ], **Pierre-Joseph** (1809–1865), gânditor social, activist politic şi jurnalist francez. Autoetichetat „anarhist", P. a imaginat o societate cooperatistă funcţionând pe baza unei reţele de contracte libere şi fără autoritate politică. În timpul vieţii, a exercitat o puternică influenţă asupra militanţilor şi teoreticienilor europeni de stânga, socialismul libertarian promovat de el, care preconiza menţinerea şi întărirea micii proprietăţi, reprezenta principala contrapondere la versiunea marxistă („Ce este proprietatea?", „Confesiunile unui revoluţionar"). Antifeminist („Pornocraţia").

PROUST [prust], **Joseph-Louis** (1754–1826), chimist francez. Prof. de chimie la Şcoala de Artilerie din Segovia (Spania) şi director al Laboratorului Regal din Madrid (1799–1808). A descoperit (1808) legea proporţiilor definite, care-i poartă numele. Unul dintre fondatorii analizei chimice. A izolat glucoza (1799) din struguri şi a descoperit leucina (1819) în brânză.

PROUST [prust], **Marcel** (1871–1922), scriitor şi estetician francez. Domină romanul francez al sec. 20 prin vastul ciclu „În căutarea timpului pierdut", operă de analiză psihologică şi de

Marcel Proust

observaţie socială, puternic influenţată de bergsonism, reconstituind trecutul pe baza fluxului viu al memoriei afective. Tehnica monologului interior, asociaţiile subconştiente, digresiunile eseistice, fraza amplă şi muzicală, înlănţuirile subtile de imagini fac din această operă unul din reperele istoriei literaturii universale. Nuvele („Plăcerile şi zilele"), eseuri („Pastişe şi amestecuri", „Portrete de pictori"), texte critice („Contra lui Sainte-Beuve"), corespondenţă.

PROUT [praut], **William** (1785–1850), medic şi chimist britanic. A demonstrat (1813) prezenţa acidului clorhidric în sucul gastric; a emis (1815) ipoteza că toate elementele sunt constituite în asociaţie cu atomi de hidrogen.

PROVĂ s. f. v. **proră.**

PROVENCE [provãs], provincie istorică în SE Franţei, cu ieşire la M. Mediterană. Relief variat: munţi (Alpii Maritimi, Prealpii provensali, mici masive calcaroase, ca muntele Sainte-Victoire etc.), podişuri şi câmpii, delta Rhonului cu renumita rezervaţie naturală din Camargue. Oraşe pr.: *Aix-en-Provence, Marsilia, Toulon, Nisa.* Expl. forestiere şi de bauxită. Citrice; viticultură. Creşterea ovinelor. Pescuit. Zonă turistică. Ocupată iniţial de liguri (milen. I î.Hr.), provincia a fost colonizată de greci (sec. 6 î.Hr.), care au fundat Messalia (viitoarea Marsilie); invadată de romani (125 î.Hr.) a făcut parte din Gallia Narbonensis. Din sec. 5, cucerită de vizigoţi, burgunzi şi ostrogoţi, iar apoi de franci (din c. 536); mai târziu, s-a aflat succesiv în stăpânirea conţilor de Barcelona (1112–1246), a casei de Anjou (1246– 1481), după care a fost unită la Coroana franceză. **P.** a dezvoltat o literatură provensală medievală remarcabilă şi o arhitectură romanică deosebită.

PROVENI (< fr.) vb. IV intranz. A-şi avea originea, a se trage, a-şi avea obârşia, a rezulta (din...).

PROVENIENŢĂ (< it.) s. f. Faptul de a proveni de undeva; origine, apartenenţă.

PROVENSAL, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Populaţie care locuieşte în Provence; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a provinciei Provence sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine regiunii Provence, privitor la Provence sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limbă romanică vorbită de provensali;

p. ext. limba romanică vorbită în mai multe provincii din S Franței. Este numită și *francoprovensală* și considerată ca fiind un grup de dialecte galo-romanice.

PROVERB (< fr.) s. n. Adevăr al unei experiențe de viață sau învățătură, sfat al înțelepciunii practice, populare, comune unui grup social, exprimat printr-o formulare concentrată metaforică și sugestivă, uneori ritmică sau rimată; vorbă bătrânească. ✧ *Cartea proverbelor* = carte din „Vechiul Testament" cuprinzând o culegere de proverbe atribuite, în parte, regelui Solomon.

PROVERBIAL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care are caracter de proverb, care ține de proverb. **2.** Despre care s-a dus vestea; de pomină.

PROVIDENCE [prąvədəns], oraș în NE S.U.A., centru ad-tiv al statului Rhode Island, port la Oc. Atlantic (G. Narragansett); 173,6 mii loc. (2000). Nod de comunicații. Șantiere navale. Rafinării de petrol. Ind. constr. de mașini (utilaj textil, mașini-unelte, echipament electronic, instrumente de precizie), chimică, a cauciucului, textilă, alim. Bijuterii. Tipografii. Universitățile „John Brown" (1764) și „Johnson & Walles" (1914). Atheneu (1838). Muzeu de artă și Planetarium. Catedrala romano-catolică Sfinții Petru și Pavel (1874–1889), catedrala episcopală St. John (1810), biserica baptistă (1775), cea mai veche din S.U.A., biserica unitariană (1816), Old State House (1762), John House (1773). Fundat în 1636 de preotul anglican Roger Williams; oraș din 1832.

PROVIDENȚĂ (< lat., fr.) s. f. Planul divin prin care este prevăzut și orientat cursul evenimentelor astfel încât Universul, ca întreg, și creaturile individuale să realizeze scopurile stabilite de Dumnezeu. Credința în p. a fost susținută de unii filozofi greci, în special de stoici, și este o doctrină de bază în iudaism, creștinism și islam. ✦ (În sens absolut; ca n. p., art.) Dumnezeu, cel ce dirijează cursul evenimentelor. ✦ P. ext. Grijă, îndurare, milă ca atribute ale divinității. ✦ Fig. Persoană care contribuie la salvarea sau la fericirea cuiva.

PROVIDENȚIAL, -Ă (< fr.) adj. Socotit ca dăruit, trimis de providență **(1)**; *fig.* care apare la momentul potrivit, binevenit, salutar; excepțional.

PROVINCIAL, -Ă (< lat., fr.) s. m. și f., adj. **1.** Adj. Care aparține provinciei, din provincie. **2.** (Peior.) S. m. și f. Persoană care locuiește în provincie. ✦ (Ir.) Persoană care nu are maniere rafinate, cu deprinderi stângace, naive.

PROVINCIALISM (< fr.) s. n. **1.** Cuvânt sau expresie caracteristică unei anumite provincii; regionalism. **2.** (Peior.) Atitudine, comportare specifică unui provincial.

PROVINCIE (< lat., fr.) s. f. **1.** (În Roma antică) Teritoriu din afara Italiei, organizat de romani după cucerire și administrat de un magistrat (proconsul, procuror, legat). **2.** Teritoriul unei țări în afară de capitală. **3.** (În unele țări) Unitate administrativ-teritorială (ex. în Canada, Indonezia, Laos ș.a.). **4.** *P. metalogenetică* (sau *metaliferă*) = regiune care cuprinde zăcăminte metalifere de aceeași origine (eruptivă, sedimentară sau metamorfică), apărute în anumite condiții și într-un anumit stadiu al evoluției geologice a unei regiuni și ale căror roci componente prezintă caractere petrografice generale comune. Termenul se utilizează mai ales în cazul formațiilor eruptive. *P. paleogeografică* = regiune întinsă din scoarța terestră care, într-un anumit interval de timp geologic, a prezentat condiții fizico-geografice specifice de relief, de climă, de salinitate a apelor, care au generat o floră și o faună specifice. *P. biogeografică* = subunitate în cadrul regionării biogeografice a globului, mai mică decât subregiunea (ex. p. dacică și cea moesică sunt subunități ale subregiunii eurosiberiene).

PROVITAMINĂ (< *pro-*[2] + *vitamină*) s. f. Substanță inactivă din alimente, precursoare a vitaminelor, din care organismul își sintetizează vitaminele (ex. caroten sau provitamina A).

PROVIȚA DE JOS, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, pe cursul superior al râului Proviță; 2 527 loc. (2003). Stație de c.f. Pomicultură. Centru de dulgherie și tâmplărie.

PROVIȚA DE SUS, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, pe cursul superior al râului Proviță; 2 284 loc. (2003). Pomicultură. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1620–1629, reconstruită în 1787 și renovată în 1835).

PROVIZIE (< fr., lat.) s. f. Rezervă de produse necesare întreținerii, alimentării unei case, unui oraș, unei armate etc. pentru o anumită perioadă de timp.

PROVIZORAT (< *provizoriu*) s. n. Starea și durata a ceea ce este provizoriu, nedefinitivat.

PROVIZORIU, -IE (< lat., fr.) adj. Care durează numai un anumit timp; temporar, vremelnic, nedefinitiv. ✦ (Adverbial) Deocamdată, pentru moment.

PROVOCA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A ațâța, a întărâta, a incita. ✦ A instiga. **2.** A cauza, a prilejui, a pricinui, a declanșa, a da naștere la... **3.** A stârni. **4.** A chema la o întrecere, la o discuție.

PROVOCARE (< *provoca*) s. f. **1.** Acțiunea de a provoca. **2.** (DR.) Aducerea unei persoane, prin acte de violență, prin atingeri grave ale demnității ei sau prin alte acțiuni ilicite grave, într-o stare de tulburare sau emoție puternică, favorabilă săvârșirii unei infracțiuni. **P.** constituie o circumstanță atenuantă. **3.** (MED.) Producere artficială a unei boli (folosită uneori în medicină ca mijloc terapeutic împotriva altei boli).

PROVOCATOR, -OARE (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care provoacă, ațâță; care atrage luarea-aminte prin aroganță și obrăznicie; ostentativ. **2.** S. m. și f. Persoană care instigă, care provoacă la un act reprobabil.

PROWAZEK [provazek], **Stanislas** (1875–1915), biolog austriac. Studii privind animalele unicelulare, în special protozoare, pe baza cărora a descoperit agentul patogen al tifosului exantematic.

PROXENEȚ, -Ă (< fr.) s. m. și f. (DR.) Persoană care săvârșește infracțiunea de proxenetism; *peior.* pește, codoș.

PROXENETISM (< fr.) s. n. (DR.) Infracțiune care constă în îndemnul sau în constrângerea la prostituție ori înlesnirea practicării ei sau tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către o persoană, precum și recrutarea unei persoane pentru prostituție ori pentru traficul de persoane în acest scop.

PROXIM, -Ă (< lat.) adj. Cel mai apropiat (în timp sau în spațiu). ✦ *Gen proxim* v. *gen.*

PROXIMA CENTAURI, steaua cea mai apropiată de sistemul solar (c. 4,3 ani-lumină), situată în constelația Centaurul, de magnitudinea 11,3. Este o pitică roșie, cu diametrul de 203 000 km, măsurat pentru prima dată în 2002 de observatorul *ESO* din Chile. Se vede cu ochiul liber.

PROXIMAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la capătul unui os, al unui organ etc. aflat în contact cu punctul de atașare de corp.

PROXIMITATE (< lat., fr.) s. f. (Livr.) Apropiere imediată în spațiu sau în timp; vecinătate.

PROZAIC, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre opere literare, stil) Lipsit de inspirație, de calități artistice; *p. ext.* comun, plat, banal.

PROZAISM (< fr.) s. n. Caracterul a ceea ce este prozaic; *p. ext.* platitudine, banalitate.

PROZAPODOZĂ (< fr.) s. f. Figură retorică ce constă în adăugarea la argumentație a unei probe scurte care să o întărească.

PROZATOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Autor de opere literare în proză.

PROZAURIENI (PROSAURIENI) (< fr.; {s} *pro-*[2] + gr. *saura* „șopârlă") s. m. pl. Ordin de reptile primitive, permiene, de talie mică, reprezentând un important nod filogenetic, datorită înrudirilor sale cu dinozaurii, cu sauropterigienii și cu ihtiozaurienii; au fost terestri și acvatici.

PROZĂ (< fr. lat.) s. f. **1.** Modalitate de exprimare scrisă sau orală, care nu este supusă normelor de versificație și care mijlocește în special comunicarea ideilor. ✧ *P. literară* = categorie a creației literare capabilă să exprime nu numai succesiunea logică a unui raționament, ci întreaga complexitate a vieții sociale și individuale, fluxul trăirilor interioare ale unui personaj, să evoce simbolic sau documentar structuri ale lumii reale sau să imagineze structuri ale unei lumi posibile. Apărută mai târziu decât poezia, *p.l.* și-a creat de-a lungul timpului mijloace specifice (narațiune, descriere, analiză, portret ș.a.), încorporând totodată și unele mijloace poetice, valorificând sonoritatea și pitorescul vocabularului, posibilitățile ritmice și melodice ale construcției frazelor ș.a. Modalitate predilectă a genului epic (schiță, nuvelă, roman, reportaj etc.) și în mare măsură a celui dramatic, *p.l.* se apropie însă, uneori, prin inflexiunile lirice caracteristice mai ales speciilor hibride (proză poetică, portret liric etc.), de poezie. ✦ Totalitatea operelor în p. aparținând unui scriitor, unui curent, unei epoci, unei țări sau întregii literaturi universale. **2.** Fig. Fapt banal, nesemnificativ, lipsit de poezie.

PROZELIT, -Ă (< fr.; lat. *proselytus,* gr. *proselytos* „nou venit într-o țară") s. m. și f. Păgân convertit la iudaism; *p. ext.* persoană convertită de curând la o credință; adept, partizan recent și entuziast al unei doctrine, idei etc.

PROZELITISM (< fr.) s. n. Zel, râvnă, străduință de a face prozeliți. ✦ Devotament fanatic pentru o credință, doctrină de curând adoptată.

PROZODIE (< ngr., fr.; {s} gr. *prosodia* „accent, cantitate în pronunțare") s. f. Parte a poeticii care studiază versificația și normele ei sub raportul structurii versurilor, al numărului accentelor sau al lungimii silabelor unui vers.

PROZOPOPEE (< fr.; {s} lat. *prosopopeia*, gr. *prosopon* „persoană") s. f. Figură retorică prin care autorul pune să vorbească o persoană absentă, defunctă sau un personaj alegoric.

PRUDENT, -Ă (< fr., lat.) adj. Prevăzător, circumspect, precaut, rezervat.

PRUDENȚĂ (< fr., it., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi prudent; băgare de seamă, prevedere, precauție, circumspecție. **2.** Calitate a celui care este atent la sensul cuvintelor și actelor sale pentru a evita unele urmări regretabile. **3.** Tradițional, una dintre cele patru *virtuți cardinale,* și anume abilitatea de a alege cu discernământ moral. **4.** Mai recent, rațiune practică, fără implicații morale speciale.

PRUDENȚIU (Aurelius Prudentius Clemens) (c. 348–c. 410), poet latin. Lirică apologetică („Kathemerinon", „Peristephanon") și poezie didactică („Apotheosis"), de orientare creștină. Creatorul poemului alegoric („Psychomachia"). Considerat cel mai important poet al Antichității creștine.

PRUD'HON [prüdȏ], **Pierre-Paul** (1758–1823), pictor francez. De formație neoclasică, se situează, prin lirismul său melancolic, printre preromantici. Tablouri cu teme istorice sau mitologice („Înțelepciunea și Adevărul coborând pe pământ", „Justiția și răzbunarea divină urmărind crima", „Triumful lui Bonaparte") și portrete („Josefina în grădina de la Malmaison"). Desene („Capul fecioarei").

PRUINĂ (< fr.) s. f. Strat fin de materie ceroasă, incoloră sau violacee, care acoperă pielița unor fructe ca o brumă.

PRUN (lat. *prunus*) s. m. Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de 6–10 m, cu frunze eliptice, cu flori albe-verzui și cu fructe (drupe) sferice alungite *(Prunus domestica).* Răspândit în Europa, Asia, Africa de Nord, America; în România este cultivat în toată țara, dar mai ales în depresiuni și pe dealurile subcarpatice. ✧ *P. de Bistrița* = soi românesc de prun cu fructul având o adâncitură longitudinală, de culoare mai închisă și cu pulpa nelipită de sâmbure. *P. brumăriu* = soi românesc de p., cu fructe asimetrice, foarte închise la culoare, puternic brumate, cultivat îndeosebi în E Munteniei și în Moldova.

Flori de prun

Dumitru Prunariu

PRUNARIU, Dumitru Dorin (n. 1952, Brașov), cosmonaut-cercetător român. A fost ales, în 1978, pentru programul „Intercosmos" de pregătire pentru zboruri spațiale. Primul cetățean român care, împreună cu pilotul-cosmonaut sovietic Leonid Ivanovici Popov, a efectuat un zbor orbital la bordul navei „Soiuz-40" pentru cercetări și experimente științifice (14–22 mai 1981). Ulterior, a îndeplinit importante funcții în cadrul unor instituții românești cu specific aerospațial. Membru (din 1985) al Asociației de Exploratori ai Spațiului și m. coresp. al Academiei Internaționale de Astronautică (din 1992).

PRUNĂ (lat. *pruna*) s. f. Fruct al prunului, cu un conținut de 14–15% zahăr și cantități apreciabile de vitamină C. Folosite mult în alimentație în stare proaspătă sau uscate, fiind nutritive, energizante, stimulente și regeneratoare ale nervilor, laxative, depurative etc. În industria alimentară sunt folosite la prepararea marmeladei, gemului, magiunului, a compoturilor și a țuicii.

PRUNC (probabil cuv. autohton; cf. și lat **pueruncus*) s. m. Copil în primele luni de viață; (reg.) copil.

PRUNCĂ (< *prunc*) s. f. Copil mic de sex feminin; copiliță ✦ Fată (tânără).

PRUNC|E (< *prunc*) s. f. Copilărie **(1).**

PRUNCUCIDERE (< *prunc* + *ucidere*) s. f. (DR.) Infracțiune care constă în uciderea de către mamă a copilului imediat după naștere; infanticid.

PRUNCUL ROMÂN, gazetă apărută la București în timpul Revoluției din 1848 (12/24 iun.–11/23 sept.), sub redacția lui C. A. Rosetti și E. Winterhalder. Tribună a grupării liberal-radicale.

PRUND (< sl.) s. n. Denumire populară a pietrișului și a terenurilor constituite din pietrișuri; *p. ext.* malul unei ape pe care se găsește astfel de pietriș; prundiș; ✦ Teren constituit din pietriș și nisip aluvionar.

PRUNDĂRAȘ (< *prund*) s. m. Pasăre călătoare, limicolă, din ordinul caradriiformelor, cu picioare lungi și cioc scurt, brună pe spate și albă pe pântece, cu două dungi albicioase, pe cap și pe piept *(Charadrius).*

PRUNDENI, com. în jud. Vâlcea, situată în SE piemontului Oltețului, pe dr. văii Oltului; 4 777 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele Călina și Zăvideni). Expl. de balast (Zăvideni). Hidrocentrală (38 MW), în satul Zăvideni, intrată în funcțiune în 1979. Mat. de constr.; produse alim. Viticultură. Pe terit. satului Călina au fost descoperite vestigii din Epoca bronzului, din Hallstattul târziu și din sec. 2–3. Biserica de lemn Sfinții Voievozi (sec. 18) și bisericile de zid Adormirea Maicii Domnului (1815, renovată în 1890) și Sfânta Treime (1842, renovată în 1881), în satul Zăvideni.

PRUNDIȘ (< *prund*) s. n. Prund.

PRUNDU, com. în jud. Giurgiu, situată în câmpia Burnazului; 4 759 loc. (2003). Centru de confecționare a obiectelor împletite din papură. În satul Puieni au fost identificate urmele unei așezări neolitice de tip *tell,* cu mai multe niveluri de locuire, aparținând culturii Gumelnița (milen. 4–3 î.Hr.), din care s-au recuperat unelte din silex, fusaiole din teracotă, vase ceramice, pictate cu motive spiralice, figurine antropomorfe și zoomorfe din teracotă (statuete cu rochii în formă de clopot, bovidee ș.a.). Biserica Sf. Dumitru (1859), în satul Puieni.

PRUNDU BÂRGĂULUI, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată la poalele SV ale m-ților Bârgău și cele NV ale m-ților Călimani, în zona de confl. a râului

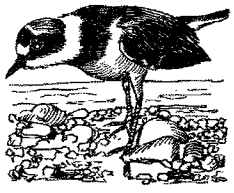

Prundăraș

Bârgău cu Bistrița ardeleană; 6 598 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele **P.B.** și Susenii Bârgăului). Termocentrală. Expl. și prelucr. lemnului (Susenii Bârgăului). Fabrică de celuloză și hârtie; produse alim. (preparate din lapte, panificație). Pomicultură. Centru de ceramică populară (Susenii Bârgăului) și de cojocărit (**P.B.**). Satul **P.B.** este atestat documentar în 1386. În raza com. se află și rezervația naturală Piatra Fântânele din m-ții Bârgău.

PRUNIÈRES [prünje:r], **Henry** (1886–1942), muzicolog francez. Fondator (1920) și director al celei mai importante reviste muzicale franceze „Revue musicale". Președinte al secțiunii franceze a Societății internaționale de muzicologie. Monografii („Viața și opera lui Monteverdi", „Noua istorie a muzicii").

PRUNIȘOR, com. în jud. Mehedinți, situată în piemontul Cosușteí, pe cursul superior al râului Husnița; 2 485 loc. (2003). Stație de c.f. (în satul **P.**) și halte de c.f. (Gârnița și Igiroasa). Bisericile Sf. Nicolae (1895), în satele **P.,** Gutu, Dragotești și Arvătești.

PRURIGO (< fr.) s. n. Boală cronică a pielii, caracterizată printr-o erupție de bășicuțe persistente însoțită de mâncărime intensă.

PRURIT (< lat., fr.) s. n. Mâncărime intensă a pielii sau a mucoaselor, care apare în diferite boli de piele și în cursul unor afecțiuni generale (ex. icter, boala lui Hodgkin etc.).

PRUS, Bolesław (pseud. lui *Aleksandr Głowacki*) (1847–1912), scriitor polonez. Ample romane de observație socială a lumii moderne — burghezia dornică de afirmare, pitorescul lumii ebraice, viața grea a țăranilor („Păpușa", „Emancipatele") sau de evocare a Egiptului antic („Faraonul"). Povestiri și nuvele („Valul care se întoarce", „Avanpostul", „Schițe și imagini").

PRUSAC, -Ă (< rus.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Prusiei sau populației ei, privitor la Prusia sau la populația ei. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Prusiei sau este originară de acolo.

PRUSIA, vechi stat în N Germaniei, constituit în 1618 prin unirea mărcii de Brandenburg cu ducatul Prusiei, desprins în 1525 din componența fostelor posesiuni ale Ordinului Teutonic. În 1701 a devenit regat, fiind condus de dinastia de Hohenzollern. În urma Războiului de Succesiune la Tronul Austriei (1740–1748), **P.** a ocupat Silezia, iar în urma participării la cele trei împărțiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795) și-a mărit teritoriul prin anexarea unor regiuni din NV Poloniei. A participat la coaliția statelor europene împotriva Revoluției din Franța (sfârșitul sec. 18) și împotriva lui Napoleon I. Învinsă la Jena (1806), pierde o serie de teritorii pe care le recuperează în urma Congresului de la Viena (1814–1815). În 1815, alături de Rusia și Austria, întemeiază Sfânta Alianță. Intrând în Confederația germană (1815), capătă o influență tot mai mare printre statele germanice, în detrimentul Austriei. În 1834 intră în vigoare Uniunea vamală germană, în frunte cu **P.** Victorioasă în războaiele austro-prusian (1866) și franco-prusian (1870–1871), a realizat unificarea Germaniei; regele **P.,** Wilhelm I, s-a proclamat împărat al Germaniei (1871). După abolirea dinastiei de Hohenzollern (1918), a devenit stat membru al Republicii germane. În urma înfrângerii Germaniei naziste în al Doilea Război Mondial, N Prusiei orientale cu orașul Königsberg a revenit U.R.S.S., iar vechile teritorii poloneze, aflate sub stăpânire străină au fost retrocedate Poloniei. În 1947, Comisia aliată de control din Germania a hotărât desființarea statului **P.**

PRUSIC (< fr.; {s} n. pr. *Prusia*) adj. *Acid ~ = acid cianhidric.*

PRUSINER, Stanley (Ben) (n. 1942), biochimist și neurolog american. A izolat

Bolesław Prus

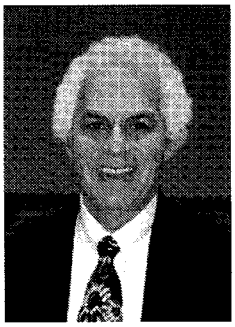

Stanley Prusiner

(1982) agenții patogeni (prioni) responsabili de maladia degenerativă a sistemului nervos. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1997).

PRUȘI s.m. pl. Triburi ale slavilor care populau în Antichitate și în Evul Mediu ținutul de S al Mării Baltice dintre cursul inferior al râurilor Vistula și Neman. Teritoriul **p.** a fost cotropit în sec. 13 de Ordinul Teutonic. **P.** au fost asimilați treptat de către germani.

PRUT, râu, afl. stg. al Dunării, la 15 km E de Galați; 989 km (dintre care 742 pe terit. României); supr. bazinului hidrografic: 28 396 km^2 (din care 10 990 km^2 pe terit. României). Izv. de pe versantul de NE al m-ților Cernahora (Carpații Păduroși, Ucraina), iar după ce parcurge 249 km pe terit. Ucrainei, intră în România, în amonte de satul Oroftiana (com. Suharău, jud. Botoșani), formând culoarul „Poarta Țutorei" de 40 km lungime, în aval de satul Orofliana și după ce drenează pintenul Darabanilor formează mai întâi granița dintre România și Ucraina, iar apoi cu Rep. Moldova. Pentru regularizarea debitelor râului **P.**, România a construit, în colaborare cu fosta U.R.S.S., barajul și lacul de acumulare de la Stânca-Costești (com. Ștefănești, jud. Botoșani), iar hidrocentrala, cu o putere instalată de 15 MW, a intrat în funcțiune în 1978. Afl. pr.: Ceremuș, Ciugur (pe terit. Ucrainei), Volovăț, Bașeu, Jijia, Elan (pe terit. României). Pentru ocrotirea florei și faunei acvatice și de luncă s-au constituit o serie de rezervații naturale (ostrovul Prut, cotul Bran, sectoare din lunca joasă a Prutului). În Antichitate, grecii îl numeau *Pyretus,* iar romanii *Hierasus* sau *Gerasus.*

PRUTEANU, Aglae (1866–1941, n. Iași), actriță română. Interpretă de mare sensibilitate în roluri din teatrul universal (Ofelia, Julieta, Desdemona, Nora, Andromaca) și dramaturgia românească (Oana din „Apus de soare" de B. Șt. Delavrancea, Getta din „Fântâna Blanduziei" de V. Alecsandri). Memorialistică („Amintiri din teatru").

PRZEMYŚL [pʃɐmiʃl], oraș în SE Poloniei, situat pe râul San, la 48 km SE de Rzeszów, în apropiere de granița cu Ucraina; 68 mii loc. (2000). Ind. metalurgică, a constr. de mașini, electrotehnică, chimică, textilă, mat. de constr., de prelucr. a lemnului și alim. Piață agricolă. Turism. Centru comercial. Castel renascentist; catedrală barocă. Fondat sec. 10. Integrat la Polonia (1340). Fortăreață stăpânită de austrieci (1722–1919), aprig disputată în timpul Primului Război Mondial. Integrat statului polonez (1918). Ocupat de trupele germane (iun. 1941–iul. 1944).

PRZYBYSZEWSKI [pʃibiʃefski], **Stanysław** (1868 –1927), scriitor și critic literar polonez. A condus revista „Viața" a grupării neoromantice „Tânăra Polonie", care a avut o mare influență asupra a numeroși scriitori polonezi, ruși și cehi. Creație simbolistă, într-un univers fantastic, atentă la sfera subconștientului. Poeme în proză („De profundis", „Liturghia morților"), romane psihologice de expresie decadentă („Fiii Satanei", „Homo sapiens", „Urletul"), drame în manieră ibseniană („Zăpada", „Vâltoarea"). Eseuri („Despre dramă și scenă", „Expresionismul"), memorialistică („Contemporanii mei").

PSALM (< sl.) s. m. **1.** Imn biblic, cântat, la vechii evrei, cu acompaniament de harfă și rostit, la creștini, de psalți; (la pl.) cele 151 de cântări sacre care alcătuiesc „Psaltirea". **2.** Cântec (de factură religioasă); poezie lirică.

PSALMIST (< fr., lat.) s. m. Autor sau cântăreț de psalmi. ✦ (De obicei art., cu valoare de n. pr.) Nume dat regelui evreu David, considerat autorul psalmilor biblici.

PSALMODIA (< fr.) vb. I tranz. A cânta sau a recita în biserică psalmi, rugăciuni sau alte cântări religioase; *fig.* a cânta, a citi sau a recita ceva fără nuanțe expresive, monoton, uniform.

PSALMODIE (< ngr., fr.; {s} gr. *psalmos* „psalm" + *ode* „cântare") s. f. Melodie bisericească tărăgănată, pe care se cântă, după un anumit tipic, psalmii și alte cântări religioase. ✦ Fig. Recitare, declamare monotonă, inexpresivă.

PSALT (< ngr.) s. m. Cântăreț de strană în biserică; dascăl **(3),** cantor, diac **(3).**

PSALTERION (< fr.; cuv. gr.) s. n. Vechi instrument muzical cu coarde, de formă triunghiulară, întrebuințat în Evul Mediu.

PSALTIC, -Ă (< *psalt*) adj. Care ține de psalmi, specific psalmilor. ✧ (Și subst.) *Muzică ~* = muzică bizantină bisericească care folosește sistemul de notație introdus prin reforma lui Hryzant de Madit (începutul sec. 19).

PSALTICHIE (< ngr.) s. f. **1.** Metodă de învățare a muzicii psaltice. **2.** Manual de muzică psaltică.

PSALTIRE (< sl.) s. f. Carte din „Vechiul Testament", care cuprinde o culegere de 151 de psalmi, atribuiți regelui David, și care a servit multă vreme în Țările Române drept manual școlar pentru catiheți sau în seminariile teologice.

PSALTIREA SCHEIANĂ, una dintre primele traduceri în românește ale psalmilor biblici, alături de Psaltirea Voroneteană și Psaltirea Hurmuzaki, copiată, ca și acestea, în prima jumătate a sec. 16, în N Transilvaniei.

PSAMIT (< fr. {i}; {s} gr. *psammos* „nisip") s. n. **1.** Material detritic alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni cuprinse între 0,01 și 2 mm și care alcătuiesc unele roci sedimentare. **2.** Denumire generală dată nisipurilor și gresiilor.

PSAMMETIC, numele a trei faraoni din dinastia 26. Mai cunoscuți: **P. I** (663–609 î.Hr.), întemeietorul dinastiei. Fiul lui Nechao I și tatăl lui Nechao II. A izgonit garnizoanele asiriene și a restaurat independența Egiptului; **P. III** (526–525 î.Hr.), ultimul faraon al dinastiei. Înfrânt în bătălia de la Pelusium și ucis de regele persan Cambise II; Egiptul a devenit o satrapie a Imperiului Persan (525 î.Hr.).

PSAMOFIL, -Ă (< fr.; {s} gr. *psammos* „nisip" + *philos* „iubitor") adj. (Despre plante, organisme) Care se poate dezvolta pe terenuri nisipoase. Plantele **p.** au adaptări speciale care le permit să suporte mobilitatea substratului și deficitul de umiditate (determinat de permeabilitatea mare a nisipului).

PSAMOSOL (< fr.) s. n. Tip de sol neevoluat, format pe nisipuri, cu textură mijlociu-grosieră, în general cu fertilitate redusă.

PSEFIT (< fr. {i}; {s} gr. *psephos* „pietricică") s. n. **1.** Material detritic alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni mai mari de 2 mm și care alcătuiesc unele roci

sedimentare. **2.** Denumire generală dată rocilor sedimentare detritice grosiere (pietrișuri, bolovănișuri, conglomerate, brecii etc.).

PSELLOS, Mihail (c. 1018–1078 sau 1096), om politic, filozof, teolog și istoric bizantin. Demnitar al Imperiului, apoi „consul al filozofilor" în Academia din Constantinopol; căzând în dizgrație, s-a călugărit cu numele de Mihai, care i-a și rămas (primul nume fiind Constantin). Fascinația pentru neoplatonism este trăsătura dominantă a operei sale; a scris trei comentarii la „Oracolele caldeene", încercând să pună în evidență ceea ce este în ele conform cu doctrina creștină. „Cronografia" sa, care relatează istoria Imp. Bizantin între 976 și 1077, este un însemnat izvor pentru cunoașterea crizei imperiului în a doua jumătate a sec. 11. A scris, de asemenea, lucrări de muzicologie și matematică. Corespondență, discursuri.

PSEUDARTROZĂ (< fr.) s. f. Lipsă de consolidare a capetelor osoase într-o fractură care are drept consecință crearea unei articulații false.

PSEUDO- (< fr.; {s} gr. *pseudos* „minciună", „fals") Element de compunere, cu sensul de „neadevărat, pretins, fals", folosit la formarea unor substantive și a unor adjective.

PSEUDOALELĂ (< engl.) (BIOL.) s. f. Genă care se comportă asemenea alelelor, dar se manifestă ca o singură unitate funcțională

PSEUDOBACĂ (< *pseudo-* + *bacă*) s. f. (BOT.) Bacă falsă întâlnită la cucurbitacee, la soc etc.

PSEUDOCARST (< *pseudo-* + *carst*) s. n. Clastocarst.

PSEUDOCILINDRU (< *pseudo-* + *cilindru*) s. m. Formație cu aspect de cilindru, alcătuită din aglomerări de celule, din conglomerate de cristale sau de săruri amorfe etc. prezente în urină.

PSEUDOCOCAINĂ (< *pseudo-* + *cocaină*) s. f. Ester obținut, alături de cocaină, din frunzele arbustului *Erytroxylon coca*, întrebuințat ca anestezic local.

PSEUDOCOCS (< *pseudo-* + *cocs*) s. n. Produs obținut din cărbuni neaglutinați, cu proprietăți asemănătoare cocsului.

PSEUDOCOLOID (< *pseudo-* + *coloid*) s. m. (CHIM.) Sistem dispers eterogen, format din particule mai mari vizibile și din particule coloide.

PSEUDOCREAȚIE (< *pseudo-* + *creație*) s. f. Creație fără valoare.

PSEUDOCULTURĂ (< *pseudo-* + *cultură*) s. f. Cultură aparentă, falsă.

PSEUDODIPTER (< lat.) s. n. (În Antichitatea greco-romană) Templu în care distanța dintre colonadă și pereții *cellei* este egală cu distanța a două intercolonamente plus o grosime de coloană.

PSEUDOGLEIZARE (< *pseudo-* + *gleizare*) s. f. Proces pedogenetic care se produce în urma acumulării și stagnării temporare a apei din precipitații în profilul de sol, deasupra unui orizont impermeabil sau greu permeabil. Se caracterizează prin reducerea fierului feric în condițiile lipsei de oxigen.

PSEUDOHERMAFRODITISM (< fr.) s. n. (MED.) Androginie.

PSEUDOMEMBRANĂ (< fr.) s. f. Membrană formată pe amigdale, pe cerul gurii și în nas, în unele boli ca anghina diferică, laringita.

PSEUDOMONAS (< fr.) subst. Gen de bacili gram negativi cu largă răspândire în natură (în sol, apă, pe plante). Unele specii pot provoca infecții, de ex. **P.** *aeruginosa* (bacilul *piocianic*).

PSEUDOMORFOZĂ (< fr.) s. f. Proces de transformare fizică sau chimică a unui mineral, cu păstrarea formei cristalografice inițiale (ex. **p.** limonitului după pirită reprezintă un cristal cu forma caracteristică piritei, dar alcătuit din limonit).

PSEUDONIM (< fr.; {s} *pseudo-* + gr. *onoma* „nume") s. n. Nume pe care îl adoptă mai ales scriitorii, artiștii etc. pentru a-și ascunde identitatea (ex. Voltaire, Molière, Arghezi ș.a.).

PSEUDOPARALIZIE (< *pseudo-* + *paralizie*) s. f. (MED.) Limitare a mișcărilor la unul sau la mai multe membre, fără ca aceasta să aibă legătură cu o leziune a centrilor nervoși sau a căilor motoare, fiind provocată de o durere sau de o inhibiție voluntară.

PSEUDOPERIPTER (< fr.; {s} *pseudo-* + *peripter*) s. n. (În Antichitatea romană) Templu cu portic numai la fațada principală, restul fațadelor având coloane angajate.

PSEUDOPOD (< fr.; {s} *pseudo-* + gr. *pous, podos*, „picior") s. n. (ZOOL.) Prelungire protoplasmatică temporară și mobilă a corpului unor protozoare (rizopode), servind la locomoție și la prinderea prăzii; sau a leucocitelor (servind la fagocitarea bacteriilor care au invadat organismul).

PSEUDOPREFIX (< *pseudo-* + *prefix*) s. n. Element de compunere sau cuvânt cu ajutorul căruia se formează (în compunerea savantă) termeni științifici și tehnici; prefixoid (ex. *micro-, neuro-, medico-, tele-* etc. sunt **p.**).

PSEUDORENDZINĂ (< *pseudo-* + *rendzină*) s. f. Tip de sol din grupa molisolurilor, cu orizont C specific, format pe roci bogate în baze (în general pe marne).

PSEUDOSTEREOFONIE (< *pseudo-* + *stereofonie*) s. f. Procedeu de reproducere a sunetelor, care imită efectul stereofonic și care constă în trimiterea sunetelor din toate părțile, nefiind posibilă localizarea sursei sonore.

PSEUDOȘTIINȚĂ (< *pseudo-* + *știință*) s. f. Falsă știință, pretinsă cunoaștere a realității.

PSICHARI [psikari], **Jean** (pe numele adevărat *Psicharis Ioannis*) (1854–1929), filolog și scriitor francez de origine greacă. Inițiator al folosirii dialectului popular elen (dèmotiké) în literatură prin lucrarea „Călătoria mea". Întemeietor al romanului grec modern, cu preocupare pentru tehnica artistică („Visul lui Yanniri", „Viață și dragoste în singurătate", „Cei doi frați"). Autor al lucrării „Studii de filologie neogreacă".

PSIH- v. **psih(o).**

PSIHAGOGIE (< fr.; {s} *psih-* + gr. *agoge* „conducere") s. f. Ansamblu de metode educative, de natură psihologică utilizate în tratarea nevrozelor și în readaptarea copiilor cu probleme caracteriale. Termen definit de C. Baudoin.

PSIHANALIZĂ (< fr.; {s} *psih-* + gr. *analysis* „analiză") s. f. (În general) Orice tehnică de cercetare psihologică și de psihoterapie prin explorarea inconștientului; (în sens restrâns) doctrina psihologică și metoda terapeutică a lui Freud. În **p.** natura umană este interpretată în termeni de conflict, mintea fiind înțeleasă ca o expresie a forțelor în conflict: unele conștiente și majoritatea inconștiente. Psihanaliștii practicanți pun accentul pe importanța forțelor inconștiente în modul în care lucrează mintea. Freud, fondatorul **p.** ca metodă terapeutică determinată și știință a inconștientului psihic, atribuia majorității tulburărilor psihice o origine instinctuală sau erotică. „Libido"-ul sau instinctul vieții ne provoacă dorințe pe care „supra-eul" sau conștiința socială ne face să le refulăm în inconștient; când aceste dorințe ajung la același nivel cu conștiința, apar angoasa și tot felul de inhibiții și complexe. „Eul" sau personalitatea se definește ca un echilibru între tendințele instinctive și cenzura

conștiinței sociale. Dorințele inconștiente nu se manifestă decât în contextul „asocierii libere", care are loc doar în vis și în expunerea spontană. În urma conștientizării motivelor reale ale tulburărilor, angoaselor, obsesiilor, fobiilor, se așteaptă restabilirea echilibrului psihic. **P.** este aplicată în cazul tulburărilor de sexualitate (impotență la bărbați și frigiditate la femei), în psihoze (schizofrenie, pierderea sensului realității), în cazuri de eșecuri repetate în viață etc., cura putând dura foarte mult timp. Printre cei mai importanți psihanaliști: C.G. Jung, A. Adler, E. Erikson, K. Horney, E. Fromm ș.a. Sin. *freudism*. V. psihologie *abisală*.

PSIHASTENIE (< fr.; {s} *psih-* + gr. *asthenia* „slăbiciune") s. f. Formă de nevroză caracterizată prin indecizie, timiditate, scrupule excesive, ipohondrie, nesiguranță de sine, obsesii și fobii. Termen propus de Pierre Janet.

PSIHEDELIC, -Ă (< engl.) adj. **1.** Care se referă la psihedelism. **2.** Caracterizat prin efecte de lumină, culoare, atmosferă sonoră etc., ce evocă viziuni, halucinații, vise datorate drogurilor.

PSIHEDELISM (< fr.; {s} *psih-* + gr. *deloun* „manifestare") s. n. Stare de visare trează, specifică, dată de unele halucinogene, constând într-o debordare delirantă de idei și o distorsiune a faptelor și imaginilor reale care pot merge până la halucinații.

PSIHIATRIC, -Ă (< fr.; {s}) adj. Care se referă la psihiatrie, care aparține psihiatriei.

PSIHIATRIE (< fr. {i}; {s} *psih-* + gr. *iatreia* „vindecare") s. f. Disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice (psihoze, demențe, psihopatii și nevroze) și cu tratamentul lor.

PSIHIATRU (< fr. {i}; {s} *psih-* + gr. *iatros* „medic") s. m. Medic specialist în psihiatrie.

PSIHIC, -Ă (< fr., germ.) s. n., adj. **1.** S. n. Mintea și sufletul omului. **2.** Adj. Referitor la psihic **(1)**, care aparține psihicului; mental; sufletesc, psihologic. ✧ *Conflict p.* = situație în care două tendințe contradictorii se confruntă în mintea cuiva; inconștiente, produc simptome nevrotice.

PSIHISM (< fr.) s. n. Totalitatea fenomenelor psihice proprii unui individ sau unei colectivități; viață psihică, psihic **(1)**.

PSIH(O)- (< fr.; {s} gr. *psyche* „suflet", „spirit") Element de compunere cu înțelesul „referitor la psihic", și care formează substantive și adjective.

PSIHOANALEPTIC, -Ă (< fr.) adj., s. n. (FARM.) (Substanță psihotropă) cu acțiune euforizantă; ameliorează randamentul intelectual, stimulează atenția, reduce senzația de oboseală.

PSIHODIAGNOZĂ (< fr.) s. f. (MED.) Punerea în evidență a trăsăturilor sau a tulburărilor de personalitate, a capacităților unui individ, necesare îndeplinirii anumitor sarcini (de muncă, de relație etc.), utilizând mijloace psihologice (testele, chestionarele, observația etc.).

PSIHODRAMĂ (< fr., engl.) s. f. **1.** Procedeu de cercetare și de diagnosticare a anumitor tulburări psihice creat de J. Moreno (1921). Inspirată de psihanaliză, **p.** constă într-o reprezentație teatrală în care anumiți bolnavi sunt puși să joace roluri apropiate de situația lor, pentru ca psihologul, obținând o mai bună cunoaștere, să-i poată face să-și conștientizeze propriile lor tulburări și să le domine. **2.** (SOCIOL.) Test folosit pentru selectarea candidaților la anumite posturi, în special legate de relațiile cu publicul.

PSIHOFARMACOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură modernă a farmacologiei, care se ocupă cu studiul substanțelor care au acțiune asupra psihicului (ex. tranchilizantele, halucinogenele).

PSIHOFIZIC, -Ă (< fr., germ. {i}) s. f., adj. **1.** S. f. Domeniu de cercetare în psihologie, constituit în sec. 19 de G. Th. Fechner, care studiază raporturile dintre stimulii fizici și senzații. **P.** a descoperit *pragul senzorial absolut* (intensitatea stimulului începând de la care se produce o senzație) și *pragul diferențial* (diferența de intensitate a stimulilor începând de la care se produc două senzații diferite). **2.** Adj. Privitor la psihofizică **(1)**, care aparține psihofizicii.

PSIHOFIZIOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a psihologiei care combină metodele fiziologice cu cele psihologice pentru stabilirea mecanismelor neurofiziologice corespunzătoare diferitelor fenomene psihice și influențelor activității psihice asupra funcțiilor neurovegetative; psihologie fiziologică.

PSIHOGEN, -Ă (< fr.; {s} *psiho-* + gr. *gennaein* „a produce") adj. (Mai ales despre o boală) Care apare datorită unor cauze psihice.

PSIHOKINEZIE (< fr.) s. f. (În parapsihologie) Fenomenul mișcării unui obiect de către o persoană, în absența contactului fizic cu acel obiect, numai cu ajutorul minții sau sufletului.

PSIHOLINGVISTICĂ (< fr., engl.) s. f. Disciplină de graniță, apărută în anii 1950, care studiază limbajul ca formă de manifestare a psihicului uman, legitățile producerii și recepționării enunțurilor vorbirii. Abordarea psiholingvistică se aplică în cercetări privind aspecte funcționale ale limbajului și relațiile acestuia cu alte procese sau cu activitatea cognitivă generală, privind învățarea și predarea limbilor, studiul contactelor dintre limbi, privind patologia și terapeutica limbajului etc. În anii '60 teoriile lui N. Chomsky au stimulat cercetările în **p.**

PSIHOLOG, -OAGĂ (< fr. {i}) s. m. și f. **1.** Persoană specializată în psihologie. **2.** Observator fin, bun cunoscător de oameni.

PSIHOLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Privitor la psihologie sau la fenomenele cercetate de aceasta; psihic **(2)**. ✧ *Moment p.* = moment propice pentru a influența pe cineva sau pentru a determina producerea unui anumit fapt; moment de tensiune în așteptarea producerii unui fapt. *Război p.* = stare de tensiune, de hărțuială nervoasă, psihică, inițiată și întreținută cu scopul de a zdruncina moralul (forțelor adverse) și de a demoraliza populația.

PSIHOLOGIE (< fr. {i}; {s} *psiho-* + gr. *logos* „studiu") s. f. **1.** Studiul științific al proceselor psihice ale oamenilor și al altor animale în interacțiunea lor cu mediul. Psihologii studiază procesele percepției, gândirii, învățării, cogniției, emoțiilor și motivațiilor, personalitatea, comportamentul anormal, interacțiunile dintre indivizi și interacțiunile cu mediul. Domeniul **p.** este aliat cu discipline precum antropologia și sociologia (în preocupările vizând influențele sociale și de mediu asupra comportamentului), fizica (în tratarea vederii, auzului și pipăitului), biologia (în studiul bazelor fiziologice ale comportamentului). Cuvântul **p.** a fost creat în sec. 14, dar a devenit uzual doar din sec. 18. Până în sec. 19, **p.** desemna studiul a tot ceea ce privea sufletul și constituia o parte a filozofiei. Ca știință pozitivă, care investighează empiric activitatea și comportamentul psihicului *(p. experimentală)*, **p.** s-a constituit în sec. 19, o dată cu înființarea primelor laboratoare de psihologie (E. H. Weber, G. Th. Fechner, H.L. Helmholtz, W. Wundt ș.a.). **P.** ca știință s-a dezvoltat din mai multe surse, originile ei putând fi urmărite până în Grecia antică, Platon și Aristotel ridicând unele din chestiunile studiate și de psihologii din zilele

noastre: sunt capacitățile și personalitatea înnăscute sau dobândite din experiență? Cum ajung oamenii să cunoască lumea? Asemenea chestiuni au fost dezbătute multe secole, dar rădăcinile teoriilor psihologice moderne se găsesc în operele filozofilor din sec. 17, îndeosebi la Descartes, care a evidențiat rolul crucial al ideilor înnăscute în organizarea experienței individuale, la Hobbes și Locke, care au accentuat rolul experienței ca sursă a cunoașterii umane. Rădăcinile **p.** ca studiu empiric pot fi considerate teoriile asociaționiste ale lui Hume și Mill. În urma criticii kantiene a ideii generale de **p.** empirică, gânditorii germani au căutat o fundamentare clară și solidă a cercetării psihologice, impunând o nouă abordare experimentală. În sec. 20 au luat naștere numeroase școli psihologice, propunând teorii rivale despre psihic întemeiate pe date experimentale: gestaltismul, freudismul, behaviorismul etc. Ceea ce a contribuit însă cel mai mult la dezvoltarea **p.** ca știință a fost fiziologia. Revoluția cognitivă a lărgit substanțial registrul fenomenelor de investigat, iar progresul impetuos al computerului, care a preluat multe funcții rezervate membrilor speciei umane, a lăsat deschisă chestiunea dacă într-o zi le va prelua pe toate sau dacă i se va permite acest lucru. ✧ *Psihologia copilului* = studiul comportamentului copiilor incluzând caracteristici fizice, cognitive, motrice, lingvistice, perceptuale, sociale și emoționale, de la naștere și până la adolescență. *P. c.* oferă metode de tratare a problemelor sociale, emoționale și de învățare și perfecționează terapia în școli și spitale. *P. industrială* = studiul comportamentului, al gândirii și sentimentelor oamenilor în legătură cu munca lor; este o aplicație metodologică a **p.**, focalizată asupra locului de muncă și având ca subiecte satisfacția oferită de slujbă, problema liderului, productivitatea. *Psihologia maselor* = studiul comportamentului oamenilor în grupuri mari (mulțimi și societăți), legând acest comportament de baza sa biologică și de cadrul cultural. *P. cognitivă* = studiul proceselor minții, precum rezolvarea de probleme, memoria și limbajul; psihologii cognitiviști cercetează mintea din perspectiva prelucrării informației și folosesc concepte din știința computerelor. **2.** Totalitatea fenomenelor psihice care caracterizează un individ sau o colectivitate; mentalitate. ✧ *P. socială* = totalitatea fenomenelor psihologice colective, de grup, care se manifestă într-o comunitate socială dată: stări de spirit, tradiții, obișnuințe, aspirații, valori, statute, roluri, cooperare, competiție, conflicte, comunicare etc. **3.** Totalitatea proceselor psihice care condiționează o activitate. **4.** *P. fiziologică* = psihofiziologie. **5.** *P. abisală* v. *abisal.* **6.** *P. animală* = zoopsihologie.

PSIHOLOGISM (< fr. {i}) s. n. Concepție care extinde cauzalitatea psihologică la interpretarea unor fenomene din alte domenii ale realității (ex. din domeniul studiat de logică, sociologie, estetică, etică etc.), considerând că aceste fenomene sunt, în esență, de natură psihologică sau au mecanisme psihologice.

PSIHOMANȚIE (< fr. {i}; {s} *psiho-* + gr. *manteia* „ghicit") s. f. Ghicirea viitorului prin invocarea spiritelor celor morți. V. *spiritism.*

PSIHOMETRIE (< fr.) s. f. Măsurarea fenomenelor psihologice prin teste („baterii de teste") verificate mai întâi pe indivizi medii normali și aplicate apoi automat tuturor indivizilor; rezultatele sunt descifrate, în majoritatea cazurilor, electronic.

PSIHOMOTOR, -OARE (< fr.) adj. (FIZIOL.) Care se referă la mișcări a căror realizare implică activitate nervoasă superioară (ex. act. **p.**, centru **p.**, înapoiere **p.**).

PSIHOPAT, -Ă (< fr. {i}) s. m. și f. Persoană care suferă de psihopatie, care manifestă simptome de dezechilibru mintal.

PSIHOPATIE (< fr. {i}; {s} *psiho-* + gr. *pathos* „boală") s. f. Boală psihică; *spec.* stare morbidă.

PSIHOPATOLOGIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a psihologiei care studiază aspectele patologice ale activității psihice; patologia psihicului.

PSIHOSOCIOLOGIE (< fr.) s. f. Ramură a psihologiei care studiază fenomene sociale de toate tipurile (atitudini, relații interpersonale, dinamică de grup, comunicare verbală și nonverbală etc.).

PSIHOSOMATICĂ (< fr. {i}) s. f. Orientare în medicină care, susținând concepția unității tuturor funcțiunilor organismului, studiază originea psihică a unor maladii din domeniul patologiei generale și posibilitatea folosirii mijloacelor psihologice în terapie.

PSIHOSTAZIE (< fr.) s. f. (În teologia și arta egipteană) Cântărirea sufletelor celor morți, simbolizând judecata divină după moarte. În fața marilor zei, sufletul este pus pe un talger al balanței, pe celălalt aflându-se pana de struț a zeiței Maat, simbol al justiției. Era salvat numai cel al cărui suflet cântărea mai ușor decât pana.

PSIHOTEHNICĂ (< fr. {i}) s. f. (În sens larg) Aplicarea psihologiei în studiul problemelor pur practice, precum organizarea muncii sau publicitate; (în sens strict) ansamblu de procedee științifice sau teste care permit aprecierea relațiilor psihice și motrice ale indivizilor pentru a determina caracterul și, respectiv, timpul de reacție motrică; **p.** este utilizată în vederea orientării indivizilor către o profesie sau a selectării candidaților pentru o funcție dată și, în mod sistematic, la încorporarea recruților.

PSIHOTERAPIE (< fr.{i}; {s} *psiho-* + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Totalitatea metodelor de tratament prin influență asupra psihicului bolnavului, în care rolul principal îl are cuvântul. **P.** este utilă nu numai în bolile psihice, ci și în cele somatice.

PSIHOTERAPEUT (< fr.) s. m. Persoană care practică psihoterapia.

PSIHOTONIC, -Ă (< fr.) adj., s. n. (Medicament) care are acțiune stimulentă asupra psihicului (ex. cafeina).

PSIHOTROP, -Ă (< fr.; {s} *psiho-* + gr. *trope* „înclinare") adj. (Despre substanțe) Care are acțiune asupra psihicului (ex. mescalina).

PSIHOZĂ (< fr. {i}; {s} *psiho-*) s. f. **1.** Boală psihică manifestată prin grave tulburări ale afectivității, gândirii sau comportamentului, de care bolnavul nu este conștient și care necesită izolarea acestuia de mediul social normal. ✦ Stare de spirit bolnăvicioasă, adesea cu caracter colectiv, caracterizată printr-o surescitare obsedantă și contagioasă, creată de cauze (șocante) exterioare. **2.** Obsesie, idee fixă.

PSIHROFIL, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *psychros* „rece" + *philos* „iubitor") adj., s. m. și f. (Animal sau plantă) care trăiește în medii reci și umede.

PSIHROMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *psychros* „rece" + *metron* „măsură") s. n. Higrometru alcătuit dintr-o pereche de termometre, unul având rezervorul de mercur uscat, iar celălalt umezit; folosind valorile indicate de termometre, cu ajutorul unor diagrame se poate determina umiditatea atmosferei.

PSILOFITON (< fr. {i}; {s} gr. *psilos* „fără păr" + *pyton* „plantă") subst. Gen devonian de criptogame vasculare,

caracterizat prin tulpinile ramificate, vârfurile îndoite ca o cârjă și frunzele subțiri, spinoase.

PSILOMELAN (< fr. {i}; {s} gr. *psilos* „fără păr" + *melan* „negru") s. n. Oxid natural hidratat de mangan, care apare în mase foarte fin cristaline, adesea sub formă de stalactite, eflorescențe etc. de culoare neagră și cu luciu semimetalic sau mat. Este un minereu de mangan.

PSILORÍTIS v. **Ida (1).**

PSITACISM (< fr.; {s} gr. *psittakos* „papagal") s. n. (MED.) Reproducere mecanică a celor auzite sau citite fără a le înțelege. ✦ Imitație, maimuțăreală.

PSITACOZĂ (< fr.) s. f. Boală infecțioasă provocată de un microorganism transmis de papagali și manifestată prin febră, dureri de cap și infiltrate pulmonare; boala papagalilor.

PSKOV, oraș în NV Federației Ruse, situat pe țărmul SE al lacului Pskov, în zona de confl. a râului Pskov cu Velikaia Reka, la 249 km SV de Sankt-Petersburg; 202,7 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Constr. de aparataj electrotehnic și de mașini; ind. textilă (in, cânepă, bumbac), a încălțămintei, alim. și de prelucr. a lemnului. Important centru comercial și meșteșugăresc. Muzeu (1876) cu colecții de icoane, cărți vechi ș.a. Teatru dramatic. Filarmonică. Monumente: Kremlin (sec. 12–17), mănăstirea Mirojski (sec. 12), catedralele Schimbarea la Față (1156) și Sf. Treime (sec. 14, reconstruită în 1682–1699), bisericile Sf. Arhanghel Mihail (1339), lângă oraș, Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1373, reconstruită în 1540), Sf. Gheorghe (1494), Adormirea Maicii Domnului (1521), Ilinsk a fostei mănăstiri omonime (1677), palat (1693–1695) ș.a. Fundat în sec. 9 și menționat documentar în 903 cu numele *Pleskov.* Sub protecția Novgorodului în sec. 11–12; ocupat de Cavalerii Teutoni în 1240–1242. Între 1348 și 1510 — capitala republicii feudale **P.,** iar în 1510 a fost alipit la statul centralizat rus. Rol important în lupta de apărare împotriva atacurilor livonienilor, polono-lituanienilor și suedezilor.

PSOAS (< fr.) s. m. (ANAT.) Fiecare dintre cei doi mușchi, aflați la capătul femurului, care ajută la flexiunea coapsei față de trunchi.

PSOFOMETRU (< fr.; {s} gr. *psophos* „zgomot" + *metron* „măsură") s. n. Aparat folosit pentru măsurarea perturbațiilor introduse într-un circuit telefonic de circuitele învecinate.

PSORIAZIS (< fr.; {s} gr. *psoriazis* „mâncărime") s. n. (MED.) Dermatoză cronică, mult răspândită, foarte rezistentă la tratament, a cărei etiologie nu este cunoscută; se caracterizează printr-o abundentă descuamare în diverse regiuni ale corpului.

PSYCHE (în mitologia greacă), personificare a sufletului omenesc. Apare sub chipul unei fete gingașe, de o neasemuită frumusețe, care s-a îndrăgostit de zeul Eros. Stârnește gelozia Afroditei, care o chinuie cu încercări și munci insuportabile. **P.** reușește să-l înduplece pe Eros, care o ia în cer și obține de la Zeus nemurirea ei. Uneori apare ca un fluture.

Pt, simbol chimic pentru *platină.*

Pskov. Catedrala Sfânta Treime

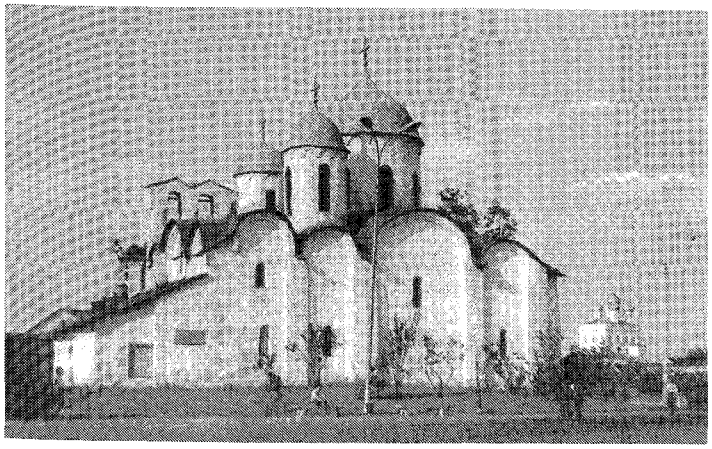

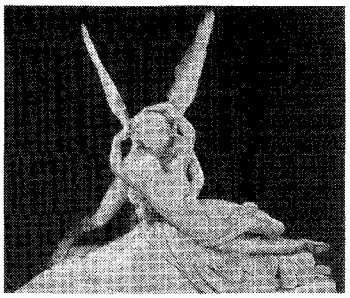

Eros și Psyche

Ptah

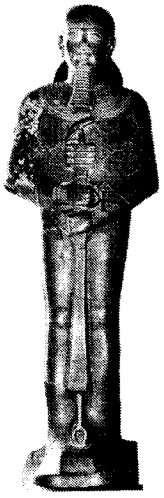

PTAH (în religia egipteană), personificare a forței creatoare a Universului, sursă a tot ce este viu. Protector al artelor și meșteșugurilor. Inițial o zeitate locală a Memphis-ului, capitala Egiptului începând cu prima dinastie. Identificat de greci cu *Hefaistos.*

PTARMIGAN s. m. v. **potârniche albă.**

PTERIDOFITE (< fr. {i}; {s} gr. *pterid-* „ferigă" + *phyton* „plantă") s. f. pl. (În sistemele tradiționale de clasificare) Încrengătură de plante superioare, străvechi (primele plante de uscat apărute), cu corpul diferențiat în rădăcină, tulpină și frunze și care se înmulțesc prin spori (ex. brădișorul, coada-calului, ferigile). Se mai numesc *criptogame vasculare.*

PTERIDOSPERME (< fr.) s. f. pl. Grup de plante primitive, fosile, asemănătoare ferigilor, dar care se înmulțeau prin semințe; au existat de la sfârșitul *Levonianului* până în *Triasic.*

Au contribuit la formarea depozitelor carbonifere (huilă).

PTERIGOTE (< fr. {i}; {s} gr. *pterygotos* „cu aripi") s. f. pl. Subclasă de insecte superioare, ce cuprinde majoritatea insectelor, caracterizate în general prin prezența aripilor și care se dezvoltă prin metamorfoză *(Pterygota).*

PTERO- (< fr., it.; {s} gr. *pteron* „aripă") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) aripă, (cu, de) aripi", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

PTERODACTIL (< fr. {i}; {s} *ptero-* + gr. *daktylos* „deget") s. m. Gen de reptile fosile evoluate, care au trăit în Jurasicul superior și în Cretacic. **P.** avea mărimea unei vrăbii, era adaptat la zbor, dar prezenta o dentiție redusă, localizată în partea anterioară a ciocului. S-au găsit resturi fosile în E Africii și în Europa.

PTERODON (< fr.; {s} *ptero-* + gr. *odont-* „dinte") subst. Gen de mamifere carnivore fosile, asemănătoare cu hienele, de care se deosebeau însă prin dentiție; au trăit în Eocen.

PTEROILGLUTAMIC adj. *Acid* ~ v. acid *folic.*

PTEROPOD, -Ă (< fr.; {s} *ptero-* + gr. *pous, podos,* „picior") adj., s. n. **1.** Adj. Care are picioare proprii pentru înotat. **2.** S. n. Ordin de moluște gasteropode fosile, cu piciorul transformat în doi lobi simetrici, cu cochilie subțire, tubulară, în formă de corn, care trăiau în planctonul marin.

PTEROZAURIENI (< fr.; {s} *ptero-* + gr. *sauros* „șopârlă") s. m. pl. Ordin de reptile fosile, adaptate pentru zbor prin răsfrângerea tegumentului sub formă de membrană prinsă de degetul al cincilea, alungit; au trăit din Triasic și până la sfârșitul Cretacicului.

PTIALINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *ptyalon* „salivă") s.f. (BIOCHIM.) Enzimă prezentă în salivă, care începe procesul de digestie al alimentelor, acționând asupra amidonului din acestea și divizându-l în maltoză și glucoză; amilază salivară.

PTIALISM (< fr. {i}) s. n. Secreție abundentă de salivă, care poate apărea în unele afecțiuni neurologice, nevrotice sau în intoxicații și leziuni ale mucoasei bucale.

PTIALOGOG, -Ă (< fr.; {s} gr. *ptyalon* „salivă" + *agogos* „care provoacă") adj. (Despre substanțe, alimente etc.) Care activează salivația, care provoacă o salivație abundentă.

Claudiu Ptolemeu

PTOLEMEU, numele a 15 suverani ai Egiptului elenistic. Mai importanți: **1. P. I Soter** (Ptolemeu I Lagos), unul dintre cei mai străluciți generali ai lui Alexandru Macedon, diadoh și apoi rege al Egiptului (305–283 î.Hr.). A întemeiat dinastia Ptolemeilor (Lagizilor) (306–30 î.Hr.). **2. P. III Evergetul** (246–221 î.Hr.). În timpul său, Egiptul elenistic a atins apogeul înfloririi economice, politice și culturale.

PTOLEMEU, Claudiu (Claudios Ptolemaios) (c. 90–c. 168), astronom, matematician și geograf grec. A trăit în Alexandria. Principala sa lucrare, „Megale Syntaxis" (denumită după arabi „Almageste"), conține o sinteză a cunoștințelor astronomice din vremea sa; în ea este expus sistemul lumii bazat pe doctrina geocentrică, acceptată ca valabilă până la Copernic. În „Geographia" sunt date numeroase hărți executate în acea epocă. Contribuții în trigonometrie și în construcția instrumentelor astronomice; lucrări de astrologie, fizică și de muzică.

PTOMAINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *ptoma* „cadavru") s. f. (BIOCHIM.) Bază organică azotată, rezultată din decarboxilarea acizilor aminați sub influența enzimelor bacteriilor de putrefacție.

PTOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *ptosis* „cădere") s. f. Amplasare anormal de joasă sau deplasare în jos a unui organ cauzată de slăbirea ligamentelor de susținere sau de modificări ale unor factori ai organului respectiv (ex. **p.** gastrică, **p.** renală).

Pu, simbol chimic pentru *plutoniu.*

PUBELĂ (< fr.) s. f. Recipient pentru gunoiul menajer.

PUBER, -Ă (< lat., fr.) adj. (Și subst.) Care a ajuns la vârsta pubertății.

PUBERTATE (< lat., fr.) s. f. Perioadă a dezvoltării organismului uman, caracterizată prin accelerarea transformărilor fizice, sexuale și psihice; reprezintă trecerea de la copilărie la adolescență. Se manifestă, în general, la băieți între 13–16 ani, la fete între 12–14 ani, dar există și cazuri de **p.** precoce (începând de la 8–10 ani la fete și 9–11 ani la băieți) sau de întârziere a **p.**

PUBESCENT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre un adolescent) A cărui pilozitate începe să semene cu cea a adultului. **2.** (Despre organele unor plante) Care este acoperit cu peri scurți și moi.

PUBIAN, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la osul pubis sau la regiunea corporală din partea anterioară a centurii pelviene (ex. păr **p.**).

PUBIS (cuv. lat.) s. n. (ANAT.) Os pereche care formează partea anterioară a centurii pelviene.

PUBLIC, -Ă (< lat., fr.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care aparține unei colectivități sau provine de la o colectivitate; care privește pe toți, la care participă întreaga colectivitate. ✧ *Opinie p.* v. *opinie.* ✦ Care are loc în prezența unei adunări, a unei colectivități. ✦ Pus la dispoziția tuturor, care poate fi folosit de toată lumea. **2.** Al statului, care ține de stat; care privește tot poporul. ✧ *Viață p.* = viața politică-administrativă a unui stat; activitatea unei persoane legată de funcțiile de stat pe care le ocupă. *Datorie p.* = datorie a statului realizată din împrumuturi interne și externe. *Învățământ* (sau *instrucție școlară*) *p.* = învățământ sau școală organizate și controlate de stat. **II.** S. n. Colectivitate mare de oameni, mulțime, lume; *p. restr.* totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferință etc. ✧ *Grădină p.* = parc. *Marele p.* = masele largi ale populației. ✧ Loc. *În public* = în fața unor persoane, în văzul lumii.

PUBLICA (< lat.) vb. I tranz. A tipări, a face să apară (o carte, un articol, o informație etc.). ✦ A edita.

PUBLICABIL, -Ă (< *publica*) adj. Care este în situația de a fi publicat, care poate fi publicat.

PUBLICATIE (< fr., germ.) s. f. **1.** Ceea ce se publică; tipăritură (care apare cu o anumită periodicitate); lucrare tipărită. **2.** Anunț sau afiș care are drept scop aducerea anumitor fapte la cunoștința cetățenilor sau a unor persoane interesate.

PUBLICIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care publică (în calitate de profesionist) articole (cu caracter politic, social, economic, cultural etc.) într-un ziar sau într-o revistă.

PUBLICISTIC, -Ă (< *publicist*) adj., s. f. **1.** Adj. Privitor la publicist sau la publicistică; *p. ext.* gazetăresc. **2.** S. f.

Totalitatea publicațiilor (periodice) aparținând unei epoci, unui popor; gen al literaturii care abordează problemele vieții curente ale societății. ✦ Activitatea de publicist.

PUBLICITAR, -Ă (< fr.) adj. Referitor la publicitate, care servește publicității.

PUBLICITATE (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a face ceva cunoscut publicului; răspândire a unei informații în public. ✦ Ansamblul mesajelor transmise pentru orientarea comportamentului consumatorilor sau pentru influențarea opiniei acestora, în sens favorabil față de un produs sau serviciu. Principalele mijloace de **p.** sunt: presa scrisă, radioul și televiziunea, ambalajele, cataloagele, panourile, pliantele, afișele etc. ✧ *Mica p.* = rubrică sau pagină într-un ziar în care se publică, contra plată, cereri și oferte de serviciu, anunțuri de vânzări și cumpărări, înștiințări cu caracter personal etc.; totalitatea anunțurilor pe care le publică această rubrică sau pagină. *Agenție* (sau *birou*) *de p.* = loc în care se pot da, pentru a fi publicate în periodice sau difuzate prin radio, televiziune etc., anunțuri cu caracter publicitar. *Agent de p.* = persoană angajată de o firmă oarecare pentru a prezenta mărfurile firmei respective și a le face reclamă. ✧ Expr. *A da publicității* = a anunța în mod public, a publica. **2.** (DR.) *Principiul publicității* = principiu al dreptului procesual, în temeiul căruia soluționarea litigiilor se face, cu unele excepții, în ședință publică. **3.** (DR.) *P. imobiliară* = sistem de aducere la cunoștința celor interesați a actelor de dobândire, modificare sau stingere a drepturilor reale imobiliare prin transcrierea actelor sau, în cazul cărților funciare, prin înscrierea drepturilor în anumite registre.

PUC (< engl.) s. n. (SPORT) Obiect din cauciuc, de mici dimensiuni, având forma unui disc, folosit în hocheiul pe gheață pentru a marca goluri.

PUCALLPA, oraș în E Perúlui, port pe cursul superior al râului Ucayali, în plină pădure amazoniană; 220,9 mii loc. (1998). Centru comercial și industrial (cherestea). Aeroport. Punct terminus al navigației pe râu (pentru nave de până la 3 000 tdw) dinspre Iquitos. Legat prin pipe-line (76 km) de câmpul petrolifer Ganso Azul. Fundat încă din 1534, a rămas izolat până în 1945, când s-a unit cu Lima printr-o șosea de 846 km.

PUCEANU, Romica (?–1996), cântăreață română de folclor orășenesc, cântece de mahala și romanțe. Creatoare de stil, s-a remarcat prin bogăția ornamentelor filigranate și perpetuarea

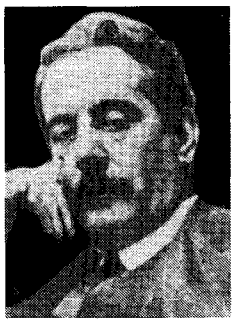

Giacomo Puccini

repertoriului „clasic" al cântecului lăutăresc de lume, de dragoste și social. A contribuit creator la sinteza lăutărească a muzicii țărănești românești cu elemente din muzicile de divertisment de import, de sorginte orientală.

PUCCINI, Giacomo (1858–1924), compozitor italian. Originalitate și modernism al scriiturii. Inovații teatrale și ale limbajului orchestral și armonic. Contemporan curentului verist, de care s-a demarcat, totuși, destul de clar, doar subiectele operelor sale fiind uneori tributare esteticii „crâmpeiului de viață". Gusturi îndreptându-l către romantism. Conferă orchestrei un rol esențial, impune un climat armonic nou, adoptă procedeele melodiei continue, eliminând ariile separate. Celebritate adusă de atracția publicului pentru efuziunile lirice și de extraordinara lui eficacitate dramatică. Creația sa cuprinde operele „Manon Lescaut", „Boema", „Tosca", „Madam Butterfly", „La Fanciulla del West", „Gianni Schicchi", „Turandot" (rămasă neterminată; completată de Franco Alfano, 1875–1954).

PUCHENI, com. în jud. Dâmbovița, situată la poalele SE ale m-ților Leaota, pe cursul superior al Râului Alb; 2 276 loc. (2003). Pomicultură. Prelucr. lemnului. Punct muzeal cu colecții de istorie și etnografie (în satul **P.**).

PUCHENII MARI, com. în jud. Prahova, situată în zona de contact a C. Ploieștiului cu C. Gherghiței, pe râul Prahova; 8 883 loc. (2003). Centru de ceramică populară și de împletituri din răchită și papură. În satul **P.M.** se află o biserică din 1742 (renovată în 1893) și alta construită în anii 1855–1861 (pictată de Nicolae Grigorescu) și restaurată în 1935, iar în satul Puchenii-Moșneni, biserica Sf. Nicolae (1818); biserica de lemn Sfinții Voievozi (1742), în satul Odăile.

PUCHNER [puhner], **Anton, baron de** (1779–1852), general austriac. Comandant al armatelor austriece din Transilvania în timpul Revoluției din 1848–1849.

PUCH'ŎN, oraș în NV Rep. Coreea, la V de Seul; 779,4 mii loc. (1995).

PUCI (< germ.) s. n. Acțiune armată a unui grup politic militar care are drept scop răsturnarea puterii de stat printr-un atac neașteptat.

PUCIOS, -OASĂ (< *puți*) s. f., adj. **1.** S. f. (Pop.) Sulf. ✧ *Apă de p.* = apă minerală sulfuroasă. **2.** Adj. Care conține sulf, care miroase a sulf sau, în general, care miroase urât, puturos.

PUCIOASA 1. Lac de acumulare construit pe cursul superior al râului Ialomița, intrat în circuitul hidroenergetic și de alimentare cu apă în anul 1974; vol.: 8 mil. m^3. **2.** Oraș în jud. Dâmbovița, situat în Subcarpații Ialomiței, pe cursul superior al râului Ialomița; 15 624 loc. (2003). Stație de c.f. Nod rutier. Zăcăminte de sulf de origine bacteriană. Expl. de gips. Hidrocentrală (2 MW) dată în folosință în 1979. Întreprinderi textile (fire și țesături din bumbac, din in și cânepă, tricotaje, postavuri, broderii), de prelucr. a lemnului (mobilă,

Pucioasa (2.). Pavilionul balnear

cherestea), de mat. de constr. (teracotă, cărămizi, ţigle, gips) şi alim. (conserve de legume şi fructe, sucuri naturale, panificaţie). Articole de artizanat (din sticlă). Centru pomicol. Muzeu etnografic şi de aeromodele. Staţiune balneoclimaterică de interes general, cu funcţionare permanentă, cu izvoare de ape minerale sulfuroase, de mare concentraţie, sulfatate, clorurate, slab bicarbonate, calcice, sodice, magneziene a căror analiză chimică a fost efectuată pentru prima oară în 1828. Staţiunea este recomandată pentru tratamentul afecţiunilor reumatismale, posttraumatice, neurologice periferice şi centrale, dermatologice, metabolice şi de nutriţie, cardiovasculare etc. Complex sanatorial cu profil reumatologic. Localitatea a luat naştere în jurul anului 1760 prin contopirea, mai întâi a aşezării Şerbăneşti (atestată documentar la 26 sept. 1538) cu satele Podurile de Jos şi Podurile de Sus (menţionate documentar în 1641), iar apoi cu satul Zărăfoaia. După 1828 s-a dezvoltat ca localitate balneoclimaterică, adoptând denumirea actuală, datorită existenţei apelor minerale sulfuroase, numite popular pucioasă, iar în 1911 capătă statut de oraş. Bisericile cu dublu hram — Sf. Nicolae şi Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (ante 1806), Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe — Podurile de Jos (1855); clădirea gării feroviare (1894); biserica Sf. Nicolae (1860), în localit. componentă Diaconeşti.

PUCIOSU, masiv vulcanic de mici dimensiuni (de fapt un con vulcanic bine conservat), situat în SE m-ţilor Harghita, pe stg. văii Oltului, în zona defileului de la Tuşnad, format din andezite şi piroclastite. Alt. max.: 1 301 m. În craterul de explozie al conului se află cantonat lacul *Sf. Ana,* iar la 1 km NE de acesta se extinde tinovul Mohoş sau Lacul cu Muşchi (40 ha), un fost lac, tot de crater, în prezent colmatat. Masivul **P.** este acoperit cu păduri de molid, brad, pin şi fag. Cunoscut şi sub numele *Ciomatu Mare* sau *Ciumatu Mare.* Rezervaţie naturală complexă (speologică, floristică şi faunistică), în cadrul căreia se află cinci peşteri cu atmosferă interioară puternic încărcată cu hidrogen sulfurat şi dioxid de carbon. Zonă turistică.

PUD (< rus.) s. n. Unitate de măsură rusească pentru masă, egală cu 16,38 kg.

PUDEL (< germ.) s. m. **1.** Caniche. **2.** *P. pointer* = rasă de câini de mărime mijlocie, cu părul foarte lung şi lăţos, creţ. Se dresează cu multă uşurinţă şi sunt folosiţi în special la vânatul păsărilor acvatice.

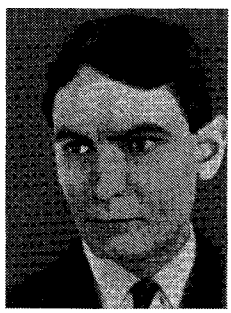

Vsevolod Ilarionovici Pudovkin

Pudel pointer

PUDIBOND, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Care afişează o pudoare exagerată; care este foarte ruşinos.

PUDIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Plin de pudoare; candid, ruşinos.

PUDICITATE (< fr.) s. f. Pudoare, candoare, ruşine.

PUDICITIA (în mitologia romană), zeiţa modestiei, a sfielii, castităţii şi cinstei feminine. La Roma avea două sanctuare, în care nu puteau intra decât femeile căsătorite o singură dată.

PUDING (< engl.) s. n. Budincă englezească, preparată din făină (griş sau amidon), ouă, zahăr, prune, rom etc.

PUDLAJ (< fr.) s. n. Procedeu de afinare a fontei, în cuptorul de pudlare, prin care se obţine un oţel ce se sudează şi se forjează uşor şi este rezistent la coroziune; azi folosit rar.

PUDLARE (< *pudlaj*) s. f. Ansamblul operaţiilor de elaborare a oţelului prin pudlaj.

PUDOARE (< lat., fr.) s. f. Atitudine decentă, sentiment de sfială, de jenă, de decenţă; *p. ext.* castitate, puritate morală.

PUDOVKIN, Vsevolod Illarionovici (1893–1953), regizor, actor şi teoretician rus de film. Maestru al montajului („Mama", „Sfârşitul Sankt-Petersburgului", „Furtună deasupra Asiei", „Urmaşul lui Genghis-Han") „Dezertorul"). Filme-biografii evocând viaţa unor eroi naţionali („Suvorov", „Amiral Nahimov"). Lucrări teoretice („Regizorul de film şi materialul cinematografic", „Actorul de film").

PUDRA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. şi refl. A (se) da cu pudră, a (se) farda. **2.** Tranz. A acoperi o suprafaţă cu un strat subţire de pulbere având anumite proprietăţi tehnologice sau protectoare. ✦ A presăra zahăr pudră peste prăjituri.

PUDRĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Material solid sub formă de pulbere (ex. zahăr pudră). **2.** Pulbere fină, uşor colorată şi parfumată, obţinută din talc cu adaos de alte substanţe şi folosită în cosmetică pentru fardat. **3.** Substanţă medicamentoasă sub formă de pulbere fină, folosită contra iritaţiilor pielii sau în terapeutica unor boli.

PUDRIERĂ (< fr.) s. f. Cutioară în care se ţine pudra de fardat.

PUEBLA 1. (Numele complet: **Puebla de Zaragoza**), oraş în SSE Mexicului, centru ad-tiv al statului Puebla, situat la poalele vulcanului Popocatépetl, la 2 162 m alt., la 120 km SE de Ciudad de Mexico; 1,2 mil. loc. (2000). Nod feroviar. Ind. siderurgică, a constr. de maşini (montaj de automobile Volkswagen, din 1970), cimentului, chimică, textilă (bumbac), sticlăriei, ceramicii (ţiglă), de prelucr. a pieilor,

Puebla. Catedrala

hârtiei, alim. (zahăr). Centru de olărit. Piaţă agricolă (cereale, cafea, tutun, trestie de zahăr, animale). Două universităţi (sec. 16, 1937). Teatru (1790). Catedrală (1550); Biserica Santo Domingo (1596–1659); Casa de Alfeñique (sec. 17), azi muzeu. Centru turistic. Centrul istoric al oraşului face parte (din 1987) din patrimoniul cultural universal. Mari pagube materiale provocate de cutremurul din 1973. Fundat de conchistadorii spanioli în 1531 cu numele *La Puebla de los Angeles*. **2.** Stat în SE Mexicului: 33,9 mii km^2; 5,07 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Puebla (de Zaragoza)*. Expl. forestiere şi de min. argentifere. Cereale, cafea; culturi tropicale. Creşterea oilor.

PUEBLO (cuv. sp.) s.m. Denumire dată unui grup de triburi de indieni (amerindieni) din familia de limbi utah-aztecă, aşezaţi în sud-vestul S.U.A. şi în nordul Mexicului.

PUEBLO BONITO, sit arheologic din S.U.A. (New Mexico) cuprinzând un vast complex de construcţii din sec. 10–12 ale populaţiei pueblo.

PUEBLO DE SAN JOSÉ DE GUADELUPE v. **San José.**

PUENTE, Tito (pseud. lui *Ernesto Antonio Puente Jr.*) (1923–2000), cântăreţ şi instrumentist american de salsa. Copil minune în Harlemul hispanic. Legendă a muzicii latine, principal artizan al exploziei mambo din anii '50 („Mambo La Roca", „Cuban Mambo"). Cântecele lui devin standarde („Pare cochero", „Oye como va"); influenţă asupra muzicii de jaz şi americane în general. Carieră complexă, 400 de cântece compuse, premii (patru Grammy).

PUERICULŢURĂ (< fr.; {s} lat. *puer* „copil" + *cultura* „creştere") s. f. Parte a medicinii care studiază metodele cele mai adecvate pentru creşterea şi dezvoltarea în condiţii optime a copilului în primii ani de viaţă (până la 4–5 ani).

PUERIL, -Ă (< fr.) adj. De copil, copilăresc, copilăros; *p. ext.* lipsit de maturitate, de seriozitate, naiv.

PUERILISM (< fr.) s. n. Stare patologică în care bolnavul se află la nivelul psihicului unui copil.

PUERPERAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *puerpera* „lăuză") adj. Care se referă la perioada ce urmează naşterii. ✧ *Febră p.* = boală infecţioasă gravă a lăuzelor, cauzată de pătrunderea în uter a unui agent infecţios.

PUERTO AYACUCHO [ajakuʧo], oraş în S Venezuelei, centrul ad-tiv al terit. federal Amazonas, port pe Orinoco; 53 mii loc. (2001). Centru comercial. Piaţă pentru lemn.

PUERTO DE SAN FRANCISCO v. **San Francisco (2).**

PUERTO LA CRUZ [kruθ], oraş în N Venezuelei (Anzoâtegui), port la M. Caraibilor; 199 mii loc. (2001). Mari rafinării de petrol. Fabrică de ciment. Export de petrol.

PUERTO MÉXICO v. **Coatzacoalcos.**

PUERTO RICO (până în 1932 **PORTO RICO) 1.** Insulă în M. Caraibilor (arh. Antilele Mari); 8,9 mii km^2; 9,1 mii km^2 împreună cu insulele adiacente (Mona, Culebra, Vieques ş.a.); 179 km de la E la V; 63 km de la N la S; 3,8 mii. loc. (2000) majoritatea descendenţi ai spaniolilor şi ai africanilor. Limba oficială: engleza; limba uzuală: spaniola. Centrul ad-tiv: *San Juan*. Oraşe pr.: Bayamón, Ponce, Carolina. Insula are un relief muntos (1 338 m în vf. Cerro Punta), cu înguste câmpii litorale la ţărmuri. Climă tropicală maritimă cu frecvente taifunuri. Expl. de min. de mangan, fier şi aur. Se cultivă 15,6% din supr. cu trestie de zahăr, tutun, arbori de cafea, citrice, ananas. Se cresc bovine, porcine şi cabaline. Ind. produce: energie electrică (15,73 md. KWh, 1991), aparate electrice, derivate petroliere, ciment (1,3 mii. t, 1991), rom, zahăr, ţigarete, bere, ţesături, încălţ. Uzine siderurgice, şantiere navale, rafinării de petrol (cu o capacitate de rafinare de 7,8 mil. t/an) şi o centrală atomoelectrică. C. f.: 755 km. Turism dezvoltat (3,1 mii. vizitatori străini, 1999). Moneda: 1 dollar S.U.A. = 100 cents. Export: zahăr, tutun, rom, conserve de fructe etc. Import: produse ind., maşini şi automobile, petrol. — *Istoric.* Explorată în 1508 de Juan Ponce de Léon, terit. ins. **P.R.** a fost cucerit în sec. 16 de spanioli, care au găsit aici pe indienii arawac. În timpul Războiului Hispano-American (1898), insula a fost ocupată de trupele nord-americane; în 1917 **P.R.** a devenit „stat liber asociat" cu S.U.A., statut juridic ratificat în 1967 prin referendum (locuitorii **P.R.** sunt cetăţeni ai S.U.A.). În anii din urmă se dezvoltă o mişcare pentru independenţă. Activitatea legislativă este exercitată de un parlament bicameral (Senat şi Camera Reprezentanţilor), iar cea executivă de guvernator şi de un cabinet numit şi condus de guvernator. 2. Fosă abisală în V Oc. Atlantic, la NE de ins. Haiti şi Puerto Rico, atingând 8 742 m adâncime (cea mai mare adâncime măsurată a Oc. Atlantic).

PUERTO WILLIAMS, oraş în S statului Chile situat în N ins. Navarino (Arh. Ţara de Foc), la 1 195 m alt., la 54°56' lat. S şi 67°30' long. V; c. 1,5 mii loc. Îşi dispută cu Ushuaia (Argentina) situat la aceeaşi lat. calificativul de cel mai sudic oraş de pe Glob. Bază maritimă militară (cea mai sudică din lume). În apropiere, la 25 km V se află Parcul etnobotanic Omosa cu cele mai sudice pâlcuri de pădure de pe Terra.

PUF (< bg.) s. n. **1.** Pene mici şi moi lipsite de rahis, cu axa moale, care acoperă iniţial tot corpul puilor, rămânând la păsările adulte printre penele de contur. Se foloseşte pentru confecţionarea de perne, plăpumi, haine de iarnă. ✦ Cele mai subţiri şi mai elastice fire din blana mamiferelor (care formează un strat gros şi des, cu rol termoizolant, la unele specii de climă rece). ✦ Perişori foarte fini şi moi care cresc pe obrazul puberilor; început de barbă şi mustaţă. **2.** (BOT.) Perii scurţi şi moi cu care sunt acoperite unele organe ale plantelor (fructe, seminţe etc.). **3.** Mic obiect de toaletă confecţionat din puf **(1),** catifea, vată sau material plastic, care serveşte la pudrat. **4.** *Bumbac-puf* = bumbac brut după cules.

PUFĂI (< *puf*; onomat.) vb. IV intranz. **1.** A sufla pe nări cu zgomot aerul inspirat, a răsufla greu, a pufni **(1).** ✦ (Despre locomotive) A evacua aburul sub presiune **2.** A expira fumul de ţigară; *p. ext.* a fuma.

PUFENDORF, Samuel (1632–1694), istoric, jurist şi ziarist german. Prof. la Heidelberg şi Lund (Suedia). Influenţat de H. Grotius şi T. Hobbes. A reelaborat integral ştiinţa dreptului din perspectiva dreptului natural, susţinând prioritatea legii naturale asupra celei pozitive a naţiunilor, cea dintâi, deşi precară, fiind una de pace („Despre dreptul natural şi dreptul popoarelor", „Elemente de jurisprudenţă universală"). Istoriograf oficial (1667–1688) al regelui Suediei Carol XI şi apoi (1688–1694) al electorului de Brandenburg.

PUFEŞTI, com. în jud. Vrancea, situată în lunca şi pe terasele Siretului; 4 173 loc. (2003). Staţie de c.f. (în satul **P.**) şi haltă de c.f. (Domneşti-Târg). Expl. de balast. Centru viticol şi de vinificaţie. În satul **P.**, atestat documentar în 1683, se află biserica Sf. Nicolae (ante 1809, renovată în 1875); bisericile Adormirea Maicii Domnului (1661–1664, restaurată

în anii 1741–1742, prin grija domnului Grigore Ghica și a domniței Ruxandra) și Sf. Nicolae (1836–1842, renovată în 1873 și 1887), în satele Domnești-Târg și Ciorani.

PUFNI (< *puf*; onomat.) vb. IV intranz. **1.** A pufăi **(1).** ✦ (Despre mașini) A scoate cu zgomot înfundat aburi, fum; (despre aburi, fum) a izbucni, a țâșni. **2.** *A pufni în* (sau *de*) *râs* sau (tranz.) *a-l pufni pe cineva râsul* = a izbucni într-un râs brusc și zgomotos.

PUFNITURĂ (< *pufni*) s. f. Faptul de a pufni; aer expirat cu putere și zgomot pe nări.

PUFOAICĂ (< rus.) s. f. Haină scurtă, vătuită și matlasată.

PUFOS, -OASĂ (< *puf*) adj. (Acoperit) cu puf **(1).** ✦ Ca pufulețul; moale, ușor, afânat.

PUFULEȚĂ (< *puf*) s. f. Denumire dată plantelor erbacee din genul *Epilobium* din familia onagracee, cu frunze opuse, mai rar verticilate și cu flori roșii-roz, rar albicioase, răspândite în regiunile temperate.

PUGACIOV, Emelian Ivanovici (1740 sau 1742–1775), cazac de pe Don. Sub numele de țarul Petru al III-lea, a promis abolirea șerbiei și împărțirea pământurilor, provocând războiul țărănesc din reg. Volgăi (1773–1775). Înfrânt, capturat și executat la Moscova.

PUGET [püje], **Pierre** (1620–1694), sculptor, pictor și arhitect francez. Arta sa, barocă și realistă în același timp, se remarcă prin patetism, forță și măreție. Autor de opere cu teme religioase și mitologice („Martiriul Sf. Sebastian", „Milon din Crotona", „Perseu eliberând-o pe Andromeda", basorelieful „Alexandru și Diogene", „Atlanții" de la palatul Primăriei din Toulon). Ca arhitect a realizat schițele capelei ospiciului Charité din Marsilia.

PUGILAT (< fr., lat.) s. n. Formă de luptă în doi la Jocurile olimpice antice, în care adversarii se luptau cu pumnii goi; **p.** este premergătorul boxului. ✦ P. ext. Box.

PUGILISM (< engl.) s. n. Box[1] **(1),** pugilistică, pugilat.

PUGILIST (< fr.) s. m. Boxer.

PUGILISTIC, -Ă (< fr.) adj. s. f. **1.** Adj. Care ține de pugilism, referitor la pugilism. **2.** S. f. Box[1] **(1).**

PUGIN [pju:dʒin], **Augustus Welby Northmore** (1812–1852), arhitect, decorator, grafician și teoretician de artă

Pierre Puget. Martiriul Sf. Sebastian

britanic. Principalul reprezentant al stilului „gothic revival". Creații care au influențat mișcarea neogotică engleză din sec. 19 (decorația interioară și mobilierul Parlamentului, Catedrala gotică din Nottingham, Catedrala Saint George din Londra). Lucrări teoretice („Contraste sau paralele între nobilele edificii ale sec. 14 și 15 și producțiile unei epoci marcate de declinul gustului", „Apologia restaurației arhitecturii creștine").

PUGLIA v. **Apulia.**

PUGWASH [paguoʃ], localitate în prov. canadiană Nova Scotia. — **Conferințele ~,** întâlniri periodice internaționale ale oamenilor de știință, care se pronunță în favoarea creării unei atmosfere de înțelegere și colaborare între popoare. Organizate din inițiativa unor renumiți savanți ca: A. Einstein, F. Jolliot-Curie, B. Russell și a industriașului american C. Eaton. Prima conferință a avut loc în 1957. Sediul Comitetului internațional permanent **P.** este la Londra. Organizația și președintele ei, Joseph Rotblat, au primit Premiul Nobel pentru pace (1995).

PUHAV, -Ă adj. **1.** (Despre oameni) Cu carnea moale (și umflată); buhăit. **2.** (Despre alimente) Cu consistență redusă; afânat. ✦ (Despre roci) Spongios.

PUHOI (< sl.) s. n. Cantitate mare de apă care curge cu repeziciune; apă curgătoare care, umflată de ploi, iese din matcă și se revarsă năvalnic; șuvoi, torent. ✦ Fig. Număr mare, val de oameni care se scurge în aceeași direcție.

PUI (lat. *pullus*) s. m., interj. **I.** S. m. **1.** Animal nou născut sau nou eclozat din ou. ✦ Carne de pui **(I 1).** 2. Copil, prunc. ✧ *Nici pui de om* = nimeni, nici țipenie. (Imprimând construcției o valoare superlativă) *Pui de om* = om de nădejde, voinic, puternic. *Pui de ger* = ger năprasnic, mare. *Pui se somn* = somn adânc, bun, odihnitor. ✦ Iubit, drag. **3.** *Pui de pernă* = perniță. **4.** (La pl.) Cusătură măruntă în cruciulițe pe mânecile, pieptul și poalele cămășilor naționale. ✦ Puncte diferit colorate, pe un fond dat, într-o țesătură. **5.** Ambarcație mai mică, cu vâsle, folosită pentru anumite servicii la bordul vaselor mai mari. **II.** Interj. (Repetat) Strigăt cu care se cheamă puii de găină (sau alte păsări de curte).

PUI, com. în jud. Hunedoara, situată în E depr. Hațeg, pe cursul superior al râului Strei, în zona de confl. cu Râu Bărbat; 4 609 loc. (2003). Stații de c.f. (în satele **P.** și Băiești) și halte de c.f. (în satele Ponor și Rușor). Zăcăminte de bauxită în arealul satelor Ohaba-Ponor și **P.** Expl. de calcar (Ohaba-Ponor). Expl. și prelucr. lemnului; mat. de constr. Pe terit. satului Hobița au fost descoperite vestigiile unei *villa rustica* (turn, hală, edificiu, toate înconjurate de un zid de incintă) și un cuptor de ars ceramică. Satul **P.** este atestat documentar în 1426. În satul Ponor, menționat documentar în 1447, se află biserica Pogorârea Duhului Sfânt (sec. 18). În arealul com. **P.** se află peștera *Ohaba-Ponor* (Șura Mare), declarată rezervație geologică.

PUIANDRU (< *pui*) s. m. Pui **(I 1)** mai mare; animal tânăr. ✦ (Reg.) Puiet de copac; copăcel.

PUICĂ (< *pui*) s. f. **1.** Pui **(I 1)** de găină de sex feminin; găină tânără. **2.** Fig. Termen de alintare pentru o fată sau o femeie (iubită).

PUICĂ, Maricica (n. 1950, Iași), atletă română. Campioană olimpică (3 000 m) și medaliată cu bronz (1 500 m) la Los Angeles (1984). Campioană mondială la cros (Glasgow — 1978,

Maricica Puică

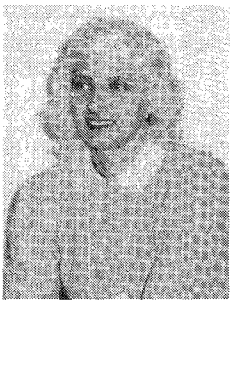

Roma — 1982, New York — 1984). Multiplă recordmană mondială, europeană și națională și în alte probe (2 000 m, 1 milă). Ambasador național pe lângă C.I.O. pentru sport, toleranță și spirit sportiv.

PUIERNIȚĂ (< *pui*) s. f. **1.** Construcție sau instalație special amenajate, destinate creșterii puilor unor păsări de curte de la ecloziune până la vârsta de 1–2 luni (asigurându-li-se condițiile necesare de microclimă). **2.** (PESC.) Instalație din lemn, de forma unei troace, prevăzută cu un dispozitiv pentru alimentarea cu apă, folosită în crescătoriile de păstrăvi pentru dezvoltarea puietului.

PUIEȘTI 1. Com. în jud. Buzău, situată în câmpia Râmnicului, pe râul Râmnic; 4 545 loc. (2003). Reședința com. este satul *Puieștii de Jos*. Bisericile Sf. Gheorghe (1840), Sf. Nicolae (1869) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1874), în satele Puieștii de Jos, Măcrina și Puieștii de Sus. **2.** Com. în jud. Vaslui, situată în SE colinelor Tutovei, pe râul Tutova; 4 953 loc. (2003). Expl. de gresii (în satul Lălești). Centru viticol și de vinificație. În satul **P.**, atestat documentar în 1510, se află bisericile Izvorul Tămăduirii-Ezeru (1817) și Sf. Nicolae (1856) și biserica de lemn Sf. Ioan Botezătorul (1802), Adormirea Maicii Domnului (1802–1807, reparată în 1905), Sf. Nicolae a fostului schit Strâmba (c. 1760, reparată în 1836), Adormirea Maicii Domnului (1806, reclădită în 1913), Sfinții Trei Ierarhi (1830) și Sfinții Voievozi (1852–1853), în satele Fântânele, Călimănești, Cetățuia (fost Strâmba), Ruși, Lălești și Bărtăluși-Răzeși.

PUIEȚ (< *pui*) s. n., s. m. **1.** S. n. Mulțime de pui (**I 1**). ✦ Pești mici, folosiți la repopularea apelor. **2.** S. n. Larvele de albine și de viermi de mătase. **3.** S. m. Nume generic dat plantelor lemnoase tinere din momentul în care formează primele frunze până când ating înălțimea de 1–2 m, crescute spontan în păduri sau cultivate în pepiniere silvice ori pomicole; *p. gener.* plantă tânără.

PUIG, Manuel (1932–1990), scriitor argentinian. Creator al unui univers romanesc ironic, analizând viața micii burghezii latino-americane, într-un stil nou, amintind de scenarii de film sau radiofonice, de romanul polițist („Trădarea Ritei Hayworth", „Sărutul femeii-păianjen", „Sângele dragostei împărtășite", „Coboară noaptea tropicală").

PUITOR (< *pune*) s. n. ~ *de mine* = navă militară echipată cu instalațiile necesare plantării minelor fluviale și maritime.

PUIU, lac în SE Deltei Dunării, între brațele Sulina și Sf. Gheorghe, la E de grindul Caraorman; 8,8 km^2. Legat prin canale cu lacurile Puiuleț, Roșu și Lumina, împreună cu care formează un complex lacustru cu valoare piscicolă.

PUIULEȚ, lac în SE Deltei Dunării, între brațele Sulina și Sfântu Gheorghe, la E de grindul Caraorman; 290 ha. Legat prin canale cu lacurile Lumina și Puiu, împreună cu care formează un complex lacustru cu valoare piscicolă.

PUJMANOVÁ [pujmanova], **Marie** (1893–1958), scriitoare cehă. Proză de observație socială și psihologică, cu caracter naturalist și realist („Oameni la răscruce", „Pacienta doctorului Hegel", „*Jocul cu focul*", „Triumful vieții").

PUL (< tc. *pul* „monedă de aramă") s. n. Piesă rotundă din lemn care se folosește în jocul de table (15 albe și 15 negre).

PULA sau **PULJ** (în it. **Pola**), oraș în V Croației, situat în extremitatea de S a pen. Istria, pe țărmul M. Adriatice, la 70 km SV de Rijeka; 58,5 mii loc. (2001). Port comercial și de pescuit. Bază navală. Șantier naval. Ind. mat. de constr. (ciment, sticlă, ceramică), de prelucr. a lemnului, textilă și alim. Muzeu de arheologie. Stațiune balneoclimaterică. Centru turistic. Festival național al filmului. Vestigii romane din sec. 1–2 (Templul lui Augustus, Amfiteatrul cu 23 mii locuri, Arcul de Triumf, Poarta Gemina, mozaicuri); Bazilică în stil bizantin (sec. 6); castel venețian (sec. 13–17); catedrală (sec. 15). Cucerit de romani în sec. 2 î.Hr. și denumit *Pietas Julia*, apoi de venețieni (sec. 12), genovezi (1380) și Austria (1797). După Primul Război Mondial a aparținut (din 1920) Italiei, iar în 1947 a revenit părții croate a lugoslaviei.

PULAR, vârf în m-ții Anzi, în reg. Antofagasta, în partea de NNE a statului Chile, la granița cu Argentina; 6 225 m.

PULBERĂRIE (< *pulbere*) s. f. Fabrică sau depozit de muniții.

PULBERE (lat. *pulverem*) s. f. **1.** Material solid sub formă de particule foarte fine; praf; pudră. **2.** Praf industrial obținut prin operații mecanice (măcinare), fizico-chimice sau chimice. ✧ *P. abrazivă* = abraziv, în granule mici, folosit în șlefuire, lustruire etc.). ✦ (La pl.) Substanțe sau amestecuri explozive a căror formă de descompunere explozivă este arderea strat cu strat. Se deosebesc **p.** pe bază de exploziv aparte (de ex. pe bază de nitrați de celuloză) și **p.** pe bază de amestec, preparate dintr-un carburant și un oxidant (ex. **p.** de fum și combustibilii rachetari solizi). Exploziv granular cu viteza de ardere relativ mică, utilizat la armele de foc, în tehnica rachetelor, tehnica minieră etc.; varianta cea mai veche este **p.** neagră. ✧ *P. neagră* = exploziv compus din azotat de potasiu, mangal și sulf, folosit în fabricarea explozivilor minieri, a pulberii de vânătoare etc.; praf de pușcă. *P. fără fum* = exploziv pe bază de nitroceluloză care conține un absorbant de vapori. ✦ Fig. Mulțime, puzderie. **3.** (Înv.) Praf de pușcă.

PULCHERIA DELIA AUGUSTA (399–453), împărăteasă romană a Orientului. Sora lui Teodosiu II (408–450), care i-a încredințat administrația Imperiului. După moartea fratelui ei s-a măritat cu Marcian, pe care l-a impus împărat, devenind coregentă.

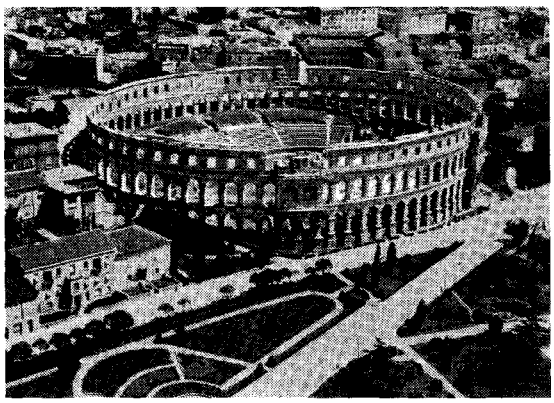

Pula. Amfiteatrul

Joseph Pulitzer

PULCI, Luigi (1432–1484), poet renascentist italian. Diplomat în serviciul lui Lorenzo de Medici. Sonete, scrisori, fabule, poeme rustice („Beca din Dicomano"), evocări burleşti ale lumii feudale (epopeea eroi-comică „Morgante cel Mare").

PULCINELLA, una dintre cele mai cunoscute măşti ale teatrului comic italian.

PULITZER [pjulətsər], **Joseph** (1847–1911), editor şi ziarist american de origine ungur. În 1883 a cumpărat „The World", care a devenit unul dintre cele mai importante ziare din New York; a fondat (1887) „Evening World". Fondatorul premiului omonim, atribuit anual, din 1917, de Universitatea Columbia; numărul şi categoriile de premii **P.** au variat de-a lungul anilor; în prezent se acordă 14 premii în jurnalism, şase în literatură, unul în muzică şi patru burse.

PULJ v. **Puia.**

PULKOVO, localitate în NV Federaţiei Ruse, la 17 km S de Sankt-Petersburg; c. 2 000 loc. Important observator astronomic (fondat 1839) situat la 30°19'40" long. E şi 59°46'19" lat. N.

PULLMAN [pulmən], **George Mortimer** (1831–1897), industriaş american. A construit în 1858 primul vagon de dormit, iar în 1865 primul vagon direct (de trecere), dotat foarte elegant. Realizând importante venituri de pe urma invenţiei sale, a fondat (1867) corporaţia Pullman Palace Car. În 1880 a fundat oraşul Pullman, care este încorporat în prezent în aglomeraţia urbană Chicago.

PULMON (< lat.) s. m. (ANAT.) Plămân.

PULMONAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la plămâni, care aparţine plămânilor (ex. arteră **p.**).

PULOVER (PULOVĂR) (< engl.) s. n. Obiect de îmbrăcăminte tricotat, fără nasturi, care acoperă partea superioară a corpului.

PULPANĂ (< *pulpă*) s. f. Fiecare dintre părţile de jos ale unei haine (lungi).

PULPĂ (lat. *pulpa*) s. f. **1.** Denumire pentru muşchii posteriori ai gambei; parte a piciorului situată în dreptul acestor muşchi. **2.** Ţesut conjunctiv bogat în vase şi nervi, care se găseşte în unele organe (ex. **p.** splenică) sau umple unele cavităţi osoase (ex. **p.** dentară). **3.** Partea moale şi cărnoasă a unor fructe. ✧ *P. de fructe* = semiconservă fabricată din fructe, închise în butoaie parafinate, în soluţie conservantă.

PULPITĂ (< fr.) s. f. Inflamaţie a pulpei dentare, caracterizată prin dureri violente.

PULPITUM (cuv. lat.) s. n. (În Roma antică) Parte a scenei în care actorii îşi desfăşurau jocul.

PULS (< fr., lat., germ., it.) s.n. Dilataţie ritmică fiziologică a arterelor produsă de creşterea volumului de sânge o dată cu fiecare sistolă ventriculară. **P.** se simte, sub forma unei zvâcniri, prin comprimarea uşoară cu degetul a unei artere situate pe un plan osos (ex. artera radială). La adultul normal, **p.** este de 60–80 pe minut. Sin. *pulsaţie* **(1).** ✧ *P. capilar* = apariţia anormală a unei unde pulsatile la nivelul capilarelor; se observă în insuficienţa aortică. ✧ Expr. *A prinde pulsul* (unei situaţii) = a-şi da seama (de o situaţie, de felul cum merg lucrurile).

PULSA (< lat.) vb. I intranz. (Despre sânge) A circula prin vasele sangvine; a zvâcni. ✦ (Despre lucruri sau despre procese) A decurge într-un ritm viu; a palpita, a fremăta.

PULSAR (< engl.) s. n. Sursă cosmică emiţătoare de radiounde cu lungimi de ordinul metrilor sau centimetrilor, cu frecvenţe de ordinul megahertzilor şi cu perioade de câteva sutimi de secundă până la câteva secunde. Unele **p.** (sisteme binare) emit şi radiaţii din domeniile: optic, X sau γ. Primul **p.** a fost descoperit, în 1967, de astrofizicienii britanici A. Hewish şi J. Bell Burnell cu un radiotelescop special. **P.** sunt *stele neutronice* cu o masă ce nu depăşeşte 3 mase solare şi cu diametrul de c. 10 km şi care se rotesc foarte repede.

PULSATIL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la puls, care aparţine pulsului (ex. anevrism **p.**), care pulsează.

PULSATOR, -OARE (< *pulsa*) adj. (Despre fenomene) Care se desfăşoară ritmic, cu impulsuri identice. ✦ (Despre curentul electric) Format numai din alternanţe de un singur sens (pozitive sau negative).

PULSAŢIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (FIZIOL.) Puls. ✦ Fig. Desfăşurare a fenomenelor sau a proceselor în ritm regulat, viu, intens, trepidant. **2.** (FIZ.) Mărime caracteristică proceselor periodice, egală cu frecvenţa acestora înmulţită cu 2π. În cazul particular al unei mişcări (periodice) circulare, **p.** este numeric egală cu viteza unghiulară exprimată în radiani pe secundă. Între pulsaţia ω, frecvenţa f şi perioada T există relaţia: $\omega = 2\pi f = 2\pi/T$.

PULSOMETRU (< fr.; {s} lat. *pulsus* „împins" + gr. *metron* „măsură") s. n. Pompă pentru deplasarea apei prin presiunea exercitată de abur asupra acesteia.

PULSOREACTOR (< fr.; {s} lat. *pulsus* „împins" + fr. *réacteur* „reactor") s.n. Sistem de propulsie la unele avioane sau rachete (ex. racheta germană V-1 în cel de-al Doilea Război Mondial), la care propulsia se realizează datorită presiunii gazelor de ardere asupra grătarului cu clapete cu care este echipat difuzorul; când această presiune scade, clapetele se deschid pentru admisia aerului care întreţine un nou ciclu de ardere.

PULTACEU, -EE (< fr.) adj. (MED.) Păstos. ✧ *Anghină p.* = anghină cu amigdalele acoperite de un exudat alb.

PULVER [pulvər], **Liselotte** (n. 1928), actriţă germană de teatru şi film. A interpretat, cu multă vitalitate şi nerv, mai ales roluri în comedii („Fantomele din Spessart", „Vremuri minunate", „Monica", „Supernevasta").

PULVERIZA (< fr., lat.) vb. I tranz. A efectua o pulverizare.

PULVERIZARE (< *pulveriza*) s. f. Operaţie manuală sau mecanică de transformare în pulbere a unui material solid; pulverizaţie. ✦ Transformare a unui lichid în picături foarte fine prin proiectarea lui, sub presiune, în amestec cu un gaz. ✧ (FIZ.) *P. catodică* = distrugere superficială a suprafeţei solide din care este confecţionat catodul unui tub electronic, în urma bombardării sale cu ioni pozitivi rapizi.

PULVERIZATOR (< fr.) s. n. Aparat folosit pentru împrăştierea pulberilor **(1)** sau a lichidelor.

Puma

PULVERIZAȚIE (< fr.) s. f. Pulverizare.

PULVERULENT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre corpuri) Care se prezintă în formă de pulbere, de praf fin.

PUMA (< fr. {i}) s. f. Mamifer carnivor felin, nocturn și arboricol, cu corpul lung de până la 2,5 m, cu corpul suplu, blană galben roșcată, care trăiește în America în condiții de mediu foarte variate, de pe înălțimile munților până în câmpia joasă a Amazonului *(Felis concolor)*; cuguar. Numită, impropriu, și *leu de munte.*

PUMN (lat. *pugnus*) s. m. **1.** Segment al membrului superior cuprins între antebraț și mână, care cuprinde porțiunea radio- și cubitocarpiană, oasele carpului și părțile moi din jur; palma închisă, cu degetele strânse și îndoite. ✧ Expr. *A râde în pumni* = a râde pe ascuns, pe înfundate, cu satisfacție. *A plânge în pumni* = a plânge pe ascuns, de necaz sau de durere. *A arăta (cuiva) pumnul* = a amenința (pe cineva). *A-i pune* (sau *vârî*) *(cuiva) pumnul în gură* = a împiedica pe cineva să vorbească sau să acționeze. *Un pumn de...* = o cantitate mică, o mână de...; ceva mic, firav. **2.** Lovitură dată cu pumnul **(1). 3.** Palma sau palmele strânse și adâncite în formă de cupă (pentru a putea reține un lichid); conținutul palmei sau al palmelor în această poziție. **4.** Manșetă împodobită cu cusături la mânecile cămășilor țărănești.

PUMNAL (< *pumn*, după it. *pugnale*) s. n. Armă albă cu lamă scurtă cu două tăișuri și vârf ascuțit; jungher, stilet.

PUMNUL, Aron (1818–1866, n. sat Cuciulata, jud. Brașov), lingvist și filolog român. Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Primul prof. de limba și literatura română la liceul german din Cernăuți (1849), unde îl are elev pe Eminescu, care la moartea lui scrie elegia „La mormântul lui Aron Pumnul". Adept al etimologismului („Convorbiri între un tată și fiul *lui* asupra limbei și literelor românești"). A alcătuit prima antologie de literatură română („Lepturariu rumânesc", 5 voi., 1862–1865), fiind unul dintre întemeietorii istoriei literare românești.

PUNA (< sp.) s. f. Denumire locală a platourilor înalte (3 600–4 500 m) din Anzi, cu vegetație ierboasă scundă, adaptată la frig și uscăciune, locuite numai de amerindienii crescători de lame.

PUNAKHA, fosta capitală de iarnă a Bhutanului, situată pe versantul S al m-ților Himalaya, la 1 500 m alt., la NE de Timphu; c. 24 mii loc. (1995). Centru comercial, religios și turistic. Ind. textilă. Fundat în 1577. Fortăreață.

PUNČAK JAYA v. **Jaya.**

PUNCI (< engl.) s. n. Băutură preparată dintr-un amestec de portocale, suc de lămâie, zahăr, la care se adaugă lichior sau rom.

PUNCT (< lat., it.) s. n. **1.** Semn de punctuație de formă mică și rotundă, folosit la sfârșitul unui enunț de sine stătător, al unei propoziții sau fraze, ori ca semn grafic după un cuvânt prescurtat, precum și deasupra literelor „i" și „j". ✧ Expr. *A pune punctul pe i* = a ataca esențialul dintr-o problemă, a spune ce era mai important. ✦ *Două puncte* = semn de punctuație format din două puncte dispuse unul deasupra celuilalt, folosit înaintea redării vorbirii cuiva, a unei enumerări, explicații concluzive etc. *Punct și virgulă* = semn de punctuație format dintr-un punct așezat deasupra unei virgule, folosit de obicei spre a despărți elementele unei perioade. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuație format din trei sau din mai multe puncte dispuse orizontal unul după celălalt, care indică de obicei o întrerupere a șirului gândirii sau a acțiunii, ori care marchează o porțiune omisă dintr-un text. **2.** Fiecare dintre semnele

Pumnal din Ur

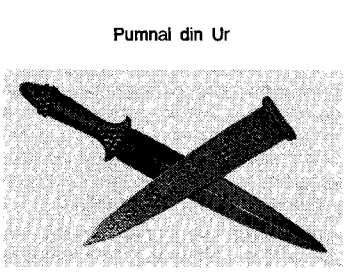

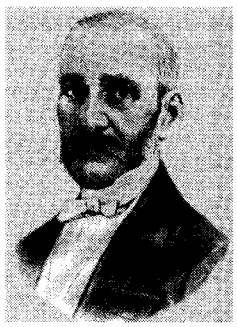

Aron Pumnul

convenționale în formă de p. **(1)** desenate pe zaruri, pe piesele de domino, pe o hârtie etc. **3.** (MUZ.) Semn în formă de p. **(1)** pus la dreapta unei note muzicale pentru a-i prelungi durata cu încă jumătate din valoarea ei. **4.** Tehnică de realizare a unei broderii, țesături, dantele etc. **5.** Unitate de măsură care indică punctajul obținut de un sportiv sau de o echipă într-o competiție, golurile marcate. ✦ Unitate de măsură care indică situația participanților la unele jocuri de societate. **6.** *P. tipografic* = unitate de măsură a lungimii, folosită în poligrafie pentru litere, spații, linii etc.; un *p.t.* este egal cu 0,376 mm. **7.** (FIZ.) Valoare a unei mărimi, de obicei temperatura, la care se produce un anumit fenomen (ex. p. de topire, p. de fierbere, p. critic). ✦ Sistemul de valori al mărimilor care descriu o anumită stare a unui sistem (fizic); parametru caracteristic. ✧ *P. de funcționare* = punct de pe diagrama sau de pe caracteristica unei mașini, a unui tub electronic etc., reprezentând valorile parametrilor la care acestea funcționează. *P. triplu* = valorile presiunii și temperaturii la care pot coexista în echilibru stările solidă, lichidă și gazoasă ale unei substanțe (ex. 613,2 Pa și +0,01°C pentru apă). **8.** Noțiune fundamentală din geometrie. ✧ *P. de acumulare a unei mulțimi* = p. al unui spațiu topologic pentru care în orice vecinătate a sa există cel puțin un p. din mulțime diferit de el. *P. de extrem* = p. din domeniul de definiție al unei funcții în care funcția atinge o valoare minimă sau maximă a sa. *P. de inflexiune a unei curbe* = p. în care curba își schimbă concavitatea. *P. de intersecție* = p. comun pe care îl au două figuri plane. ✦ *P. material* = abstractizare folosită în mecanică, conform căreia corpurile reale își păstrează masa, dar își reduc dimensiunile la zero. **9.** Loc determinat pe o lungime

sau pe o suprafață. ✧ *P. amfidromic* = nivelul maxim al mareelor. *P. cardinal* v. *cardinal*[2]. *P. fosilifer* = loc în care rocile sunt deosebit de bogate în resturi fosile cu importanță științifică majoră, constituind elemente de referință pentru descifrarea istoriei geologice a Pământului și a evoluției lumii vii. *P.f.* sunt puse sub ocrotire, pentru a evita exploatarea rocilor ca material de construcție sau în alte scopuri și pentru a împiedica colectarea neautorizată a fosilelor. Sin. *loc fosilifer*. *P. de rouă* = temperatură la care, prin răcire, un volum de aer ajunge să fie saturat în vapori de apă, în condițiile menținerii unei presiuni constante. *P. neutru* = nod format prin conectarea în stea a fazelor unui circuit electric polifazat, care are tensiunea zero față de pământ. *P. mort* = cele două poziții ale unui mecanism bielă-manivelă în care axele bielei și ale manivelei se suprapun sau vin în prelungire. *P. de trecere* = loc situat pe un traseu prin care unitățile militare încolonate trebuie să treacă la o oră stabilită prin programul de marș. *P. obligat de trecere* = loc de pe un traseu (pod, porțiune de drum între mlaștini etc.) care nu poate fi ocolit sau evidențiat de unitățile militare. *P. de ochire* = punct asupra căruia se face ochirea pentru ca glonțul sau proiectilul să fie zvârlit la țintă. Nu este întotdeauna identic cu țința. ✦ *P. medical* = serviciu medical organizat aproape de locul de muncă (uzină, fabrică, șantier etc.) pentru îngrijirea sănătății salariaților unității respective. ✦ Ceea ce abia se vede (din cauza depărtării, a micimii). **10.** Parte determinantă a unei acțiuni, probleme, discuții etc. ✧ *P. culminant* v. *culminant*. ✧ Expr. *Punct de onoare* = ceea ce constituie mândria cuiva, ceea ce angajează prestigiul, onoarea cuiva. *Punct de plecare* (sau *de pornire*) = începutul unei acțiuni, al unei lucrări. *A fi pe punctul de a...* = a fi gata să..., a fi aproape să... *Punct de vedere* = modul cum privește cineva o problemă, rezolvarea ei etc. *Din punct de vedere...* = în privința... *Punct cu punct* = totul pe rând (și amănunțit). *A pune ceva la punct* = **a)** a regla, a repara ceva; **b)** a aranja lucrurile așa cum trebuie. *A pune pe cineva la punct* = a-i da cuiva o lecție de bună-cuviință, a pune pe cineva la locul lui. *A fi pus la punct* = a fi bine îmbrăcat, aranjat etc. ✦ Moment, stadiu, etapă de dezvoltare. ✧ Loc. *Până la un* (sau *la acest*) *punct* = până la o anumită limită sau etapă; într-o anumită măsură. ✧ Expr. *Punct mort* = situație fără ieșire.

PUNCTA (< *punct*) vb. I tranz. **1.** A executa pe o suprafață o serie de semne de forma unor puncte **(1).** ✦ Fig. A scoate în evidență; a sublinia. **2.** (SPORT) A obține puncte **(5)** într-o competiție sportivă; a ține evidența punctelor acumulate de un sportiv, de o echipă etc..

PUNCTAJ (< *punct*) s. n. Totalul punctelor acumulate într-o competiție de un sportiv sau de o echipă. ✧ *Tabele de p.* = transformare a rezultatelor înregistrate în centimetri, grame sau secunde în echivalente de puncte **(5).** *Panou de p.* = tablou pe care se notează evoluția rezultatelor într-o competiție (sportivă).

PUNCTARE (< *puncta*) s. f. Acțiunea de a puncta. ✦ Spec. Imprimare pe fața unei piese a unor semne de forma unor puncte **(1)** cu ajutorul punctatorului, pentru desemnarea centrelor unor perforații ulterioare.

PUNCTATOR (< *puncta*) s. n. Unealtă din oțel de scule, cu vârf ascuțit, cu care se trasează reperele unei perforații prin lovire cu ciocanul.

PUNCTAVERAJ (< *punct* + *[gol]averaj*) s. n. Raportul dintre punctele înscrise și cele primite, care trebuie să decidă o poziție într-un clasament general între sportivi sau echipe aflate la egalitate. V. *golaveraj, setaveraj.*

PUNCTIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *punctum* „punct" + *forma* „formă") adj. **1.** În formă de punct **(1),** cât un punct. ✦ De dimensiuni neglijabile. **2.** Care acționează intermitent.

PUNCTUAL, -Ă (< *punct,* după fr. *ponctuel*) adj. (Și adv.) Care respectă întocmai termenul fixat; făcut la timp, la momentul hotărât.

PUNCTUALITATE (< *punctual,* după fr. *ponctualité*) s. f. Însușirea de a fi punctual **(1);** exactitate, promptitudine în execuția unei lucrări.

PUNCTUAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Sistem de semne grafice convenționale (punct, semnul întrebării, semnul mirării, virgulă, punct și virgulă, două puncte, ghilimele, linie de dialog și de pauză, paranteze, puncte de suspensie) care au rolul de a marca pauzele și intonația în vorbire; parte a gramaticii care cuprinde regulile de folosire a acestor semne; fel de a folosi aceste semne. **2.** (BOT.; la pl.) Orificii microscopice din pereții celulelor vegetale, prin care celulele învecinate comunică între ele; punctuațiuni.

PUNCȚIE (< *punct,* după fr. *ponction*) s. f. Procedeu chirurgical care constă în introducerea unui ac, trocar sau vârful unui bisturiu într-un vas, într-un țesut, într-o colecție patologică, tumoră sau într-o cavitate a organismului, în scopul extragerii unui lichid normal (sânge, lichid cefalorahidian) sau patologic (exudat, puroi), a unui fragment de țesut sau pentru introducerea unor medicamente. ✧ *P. lombară* = introducerea unui ac printre două vertebre lombare, în spațiul subdural (sub duramater), în scopul extragerii de lichid cefalorahidian sau al introducerii de medicamente ori de aer.

PUNE (lat. *ponere*) vb. III **1.** Tranz. A așeza într-un anumit loc, a plasa undeva pe cineva sau ceva. ✧ Expr. *A pune ceva la foc* = a expune ceva la căldura focului (ca să fiarbă). *A pune la cântar* (sau *în cumpănă*) = a cântări, a cumpăni, a aprecia, a evalua. *A(-și) pune în gând* (sau *în cap, în minte*) = a intenționa, a plănui; a decide, a hotărî. *A pune o vorbă* (sau *un cuvânt*) (pe lângă cineva) = a interveni pe lângă cineva în favoarea cuiva. *Unde (mai) pui că...* = fără a mai socoti că..., presupunând, considerând că... *A pune umărul* = a contribui alături de alții la o muncă. *A pune osul* = a munci din greu. *A pune* (pe cineva) *la zid* = **a)** a împușca; **b)** a condamna, a înfiera. *A pune vina* (pe cineva sau ceva) = a învinui (pe nedrept). *A pune* (ceva) *la activul cuiva* sau *a pune în* (sau *pe*) *seama cuiva* (sau *a ceva*) = a atribui (pe nedrept). ✦ Refl. A se depune, a se așterne, a se așeza. **2.** Tranz. A aduce (pe cineva) într-o situație nouă, deosebită, neașteptată. **3.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-un anumit fel, într-o anumită poziție. ✦ Tranz. A atârna, a agăța. **4.** Tranz. A rândui, a aranja în ordine; a monta. ✧ Expr. *A pune la punct* = a potrivi un instrument optic astfel încât imaginea obiectului fotografiat, cercetat sau proiectat să fie clară. *A pune în scenă* = a monta, a regiza o piesă de teatru. ✦ A planta. **5.** Tranz. și refl. A așeza pe corp; a (se) îmbrăca; a (se) încălța. **6.** Tranz. A depune bani; a investi. ✧ Expr. *A pune deoparte* = a economisi; a rezerva (pentru cineva). **7.** Tranz. A hotărî, a stabili, a fixa. **8.** Refl. A începe o acțiune, a se apuca de ceva (în mod stăruitor). ✧ Expr. *E pus pe...* = e gata să..., e hotărât să... **9.** Tranz. A face (pe cineva) să execute un lucru; a îndemna, a sili, a obliga. ✦ A îmboldi, a asmuți, a incita. **10.** Refl. A se împotrivi, a sta împotrivă. **11.** Refl. A se lua la întrecere, a se compara cu ceva; a se măsura. ✧ Expr. (Tranz.)

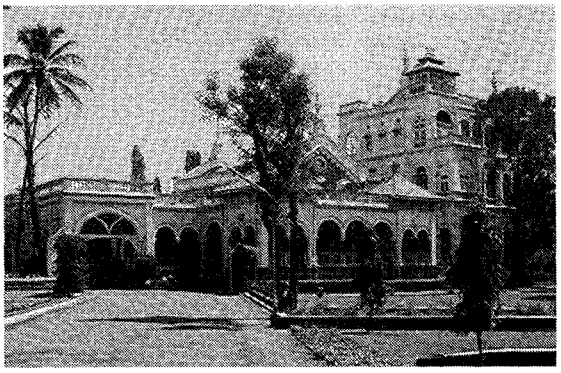

Pune. Palatul Aga Khan

A pune față în față = a confrunta; a compara. **12.** Tranz. *A pune stăpânire* = a deveni stăpân pe cineva sau ceva. *A pune temei* = a se bizui, a conta, a se baza. *A pune în valoare* = a scoate în evidență, a valorifica. *A pune la socoteală* = a lua în considerație, a socoti.

PUNE [pu:nə], oraș în V Indiei (Māhārashtra), situat în SV pod. Deccan, la poalele m-ților Gați de Vest, la 129 km SE de Bombay; 2,5 mil. loc. (2001). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Ind. constr. de mașini, electrotehnică, textilă (lână, bumbac), chimico-farmaceutică, de prelucr. a cauciucului, a hârtiei și alim. Imp. centru militar. Centru comercial pentru orez, bumbac, trestie de zahăr ș.a. *Universitate* (1948). Temple hinduse. Vechea denumire: *Poona.* Supranumit „Regina Deccanului" este capitala culturală a maraților, devenit principalul centru cultural al *maraților* iar apoi capitala regelui autoproclamat Sivāji Bhonsle (1674–1680). Cucerit de britanici (1817).

PUNERE (< *pune*) s. f. Acțiunea de a (se) pune. ✧ (ELT.) *P. la pământ* = defect în instalațiile electrice, constând în punerea accidentală a unui conductor, aflat sub tensiune, în legătură conductoare cu pământul (prin ruperea unui cablu, prin străpungerea izolației electrice dintre conductorul sub tensiune și un conductor legat la pământ etc.). (REL.) *Punerea în mormânt* = scenă finală a ciclului Patimilor, în care trupul lui Hristos mort, înfășurat în giulgiu, este purtat pe brațe spre mormântul pregătit de Iosif din Arimateea și Nicodim, fiind urmat de Maica Domnului și femeile pioase.

PUNGAȘ (< *pungă*) s. m. Hoț (de buzunare), borfaș. ✦ (Fam.) Om șmecher.

PUNGĂ (< lat., sl., ngr.) s. f. **1.** Obiect de piele, de pânză etc. în formă de săculeț, cu una sau cu mai multe despărțituri, în care se țin banii (și alte obiecte mărunte). ✧ Expr. *A i se face* (sau *a i se strânge* etc. cuiva) *gura pungă* = **a)** a i se contracta gura (buzele) din cauza unui aliment acru, astringent etc.; **b)** a-și ține gura (buzele) strânse în semn de amărăciune, nemulțumire. *A-și deznoda* (sau *dezlega*) *punga* (sau *băierele pungii*) = a da, a cheltui bani; a fi darnic. *A-i sufla vântul prin pungă* sau *a da de fundul pungii* = a *nu mai* avea bani. ✦ Conținutul unui astfel de obiect; *p. ext.* bani. ✦ (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Unitate de măsură monetară, egală cu 500 de lei (taleri leonini). **2.** Obiect de ambalaj din hârtie sau din alt material în care se pun diferite lucruri (mai ales alimente). ✦ Conținutul unui astfel de obiect. **3.** Umflătură a pielii în formă de săculeț. **4.** *P. de rod* = ramură roditoare la măr, păr și gutui, formată pe locul unde a fost prins fructul.

PUNGĂȘIE (< *pungaș*) s. f. Furt, hoție; înșelătorie, escrocherie.

PUNGEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în zona de contact a Colinelor Tutovei cu Pod. Central Moldovenesc, la confl. râului Gârceneanca cu Racova; 3 502 loc. (2003). Tricotaje și confecții. Izvoare cu ape minerale sulfuroase, iodurate folosite pe plan local. Satul **P.** este atestat documentar în 1558. În satul Armășoaia, menționat documentar în 1437, se află biserica de lemn Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (1798, restaurată în 1910–1911), iar în satul Toporăști, biserica de zid Sf. Nicolae (1830), în satul Curseși-Deal.

PUNGHINA, com. în jud. Mehedinți, situată în C. Blahniței, pe râul Drincea; 3 487 loc. (2003). Biserica Sfinții Voievozi (1882), în satul Cearângu. Rezervație forestieră (189 ha).

PUNGULIȚĂ (< *pungă*) s. f. **1.** Diminutiv al lui pungă. **2.** Denumire dată speciilor de plante erbacee, anuale sau perene, din genul *Thlaspi,* familia cruciferelor, cu frunze simple nedivizate, cu flori albe, roz sau violete și cu fructe silicule.

PUNI (< lat.) s. m. pl. Nume dat de romani *cartaginezilor.*

PUNIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparține Cartaginei sau locuitorilor ei, care se referă la Cartagina sau la locuitorii ei.

PUNITIV, -Ă (< fr.; {s} lat. *punere* „a pedepsi") adj. Destinat să pedepsească; care pedepsește.

PUNJAB (PANJAB) [pandʒab] (din persană, *panj* cinci + *ab* „apă") **1.** Regiune naturală în N Câmpiei Indo-Gangetice (India și Pakistan), cuprinsă între m-ții Himalaya (la N), m-ții Suleiman (la V) și râul Yamuna (Junina) la S, străbătută de cinci râuri (Jhelum, Chenab, Ravi, Beas, Sutlej) care, unindu-se, formează râul Panjnad, afl. al Indusului; 256,6 mii km^2; alt. sub 200 m. Climă tropicală aridă cu precipitații care scad de la E spre V. În N climă montană. Vegetație de savană și de semideșert. **2. (Punjabi Suba)** Stat în NV Indiei; 50,4 mii km^2; 24,2 mil. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Chandīgarh.* Partea de N cu relief muntos (Himalaya). În sec. 18, sikhii au întemeiat un puternic regat în **P.,** care a trecut, în 1849, în stăpânire britanică; în 1947, o mică parte din estul **P.** a fost înglobată la India, iar restul la Pakistan. Expl. forestiere. Cereale, bumbac, trestie de zahăr. Creșterea animalelor. Irigații. **3.** Provincie în E Pakistanului; 205,3 mii km^2; 73,6 mii. loc. (1998). Centrul ad-tiv: *Lahore.* Alte orașe: Faisalabad, Rawalpindi.

PUNJABI (< fr.) subst. Limbă indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic central. Este vorbită în India (Punjab, Rajasthan) de c. 26 mil. de oameni și în Pakistan de c. 60 mii. Pe cale de a fi abandonată ca limbă scrisă; vorbitorii ei citesc și scriu în hindi și urdu.

PUNK [pank] (< cuv. engl.) subst. Denumire a unei forme de subcultură a tineretului, în special cel din mediile *mărginașe din marile orașe,* apărută în Marea Britanie la sfârșitul anilor '70 și

caracterizată prin înfățișări și comportamente șocante (părul vopsit în culori stridente, tunsori ciudate, extravagante etc.), muzică agresivă, caracteristică. A reprezentat o consecință a lipsei de perspectivă și a depresiei. ✦ Mișcare muzicală cristalizată în anii 1976–1977 în Marea Britanie (Sex Pistols, Clash, Jam, Damned), marginală, dar rezistând mai mult timp în S.U.A., având în centru spiritul iconoclast și rebel. Reconstruire a unei versiuni moderne a rock-ului, brutală și sălbatică, bazată pe acorduri simple și ritm ambalat.

PUNT, Țara ~, nume sub care era cunoscută în Egiptul antic regiunea din Africa răsăriteană cuprinsă între Marea Roșie și G. Aden, corespunzând astăzi regiunii de coastă a statelor Eritreea și și Djibouti. De aici negustorii aduceau fildeș, aur, abanos, smirnă ș.a.

PUNTA ARENAS, oraș în extremitatea de S a statului Chile, situat la 53°10' lat. S (cel mai sudic oraș din lume), port la str. Magellan; 116,1 mii loc. (2002). Aeroport. Port comercial (lână, carne conservată și congelată, piei ș.a.) și de pescuit. Expl. de petrol, lignit, cupru și aur. Șantier naval. Ind. de prelucr. a lemnului, textilă (lână), chimică și alim. Fundat în 1849 de colonelul José de los Santos Mardones. Între 1927 și 1937 s-a numit *Magallanes*.

PUNTA DEL ESTE, oraș în Uruguay, port la Oc. Atlantic (estuarul Rio de la Plata), la 113 km E de Montevideo; c. 6,7 mii loc. Stațiune balneară. Festival internațional al filmului.

PUNTE (lat. *pontem*) s. f. **1.** Pod îngust pentru pietoni. ✧ Expr. *Punte de scăpare* = mijloc de a scăpa dintr-o situație dificilă. *A se face luntre și punte* v. *luntre*. ✦ Scândură groasă așezată pe o schelă, pe care circulă muncitorii. **2.** Planșeu de lemn sau de metal care închide corpul unei nave la partea superioară sau o compartimentează pe nivele. ✧ *P. de comandă* = punte dispusă transversal de la un bord la altul, rezervată comandantului (pilotului) și ofițerului cu navigația, pe care sunt instalate și aparatele de comandă. ✧ *Puntea din spate* = partea motoare a unui autovehicul, care servește la susținerea, la propulsia și la înscrierea în curbe a acestuia și al cărei element principal este *diferențialul*. **3.** Circuit electric de măsură directă a unor mărimi electrice (rezistențe, inductivități, capacități etc.) sau indirectă a unor mărimi neelectrice (concentrații, presiuni, temperaturi), având patru elemente de circuit așezate după laturile unui patrulater, pe diagonalele căruia se dispun o sursă de energie electromagnetică și, respectiv, un instrument de măsurat (ex. **p.** Wheatstone, **p.** Maxwell). ✦ Piesă de legătură a plăcilor de aceeași polaritate ale unui acumulator. ✦ Aparat electric de măsurat format, în principiu, dintr-o punte **(3). 4.** Cvadripol electric având elemente de circuit dispuse după un patrulater în care la două borne în diagonală se aplică semnalul de intrare, iar la celelalte două borne se obține semnalul de ieșire. **5.** (CHIM.) *P. de hidrogen* = legătură de hidrogen. **6.** (MED.) Aparat de protezat, fixă sau amovibilă, care înlocuiește unul sau mai mulți dinți, cu punct de sprijin pe dinții vecini. **7.** (ANAT.) *Puntea lui Varolio* = parte a trunchiului cerebral care face legătura între bulbul rahidian și mezencefal. Este sediul unor centri nervoși (lacrimal, de clipire, auditivo-oculogir, de salivație, masticație și supt).

PUPĂ (lat. **puppare*) vb. I tranz. și refl. (Pop.) A (se) săruta.

PUPAYAX, vârf în m-ții Anzi, situat în V Boliviei, la NE de lacul Titicaca; 5 816 m.

PUPĂ[1] (fr.) s. f. Partea terminală, de dinapoi, a corpului unei nave.

PUPĂ[2] (< lat. *pupa* „fetiță") s. f. (ENTOM.) Nimfă **(2).**

PUPĂTURĂ (< *pupa*) s. f. (Pop. și fam.) Sărut, sărutare.

PUPĂZĂ (cuv. autohton) s. f. Pasăre călătoare, insectivoră, din familia upupide, ordinul coraciiforme cu penaj pestriț, de c. 20 cm, cu cioc lung, subțire și curbat în jos, aripi rotunjite și cu un moț de pene portocalii pe cap, așezate ca o creastă *(Upupa epops)*.

PUPEZELE (< *pupăză*) s. f. pl. Plantă erbacee perenă din familia leguminoaselor, cu frunze paripenate și cu flori purpurii, apoi albăstrii, dispuse în raceme *(Lathyrus vernus)*. Crește prin păduri.

PUPIL, -Ă (< lat., fr.) s. m. și f. Minor aflat sub tutela unei persoane.

PUPILĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (ANAT.) Orificiul central, rotund, al irisului, prin care razele luminoase sunt dirijate spre retină. Are rol și în adaptarea vederii în funcție de luminozitate și de distanță. **2.** (FIZ.) *P. de intrare* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează cantitatea de lumină ce pătrunde într-un instrument optic. *P. de ieșire* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează conul de raze de lumină emergente dintr-un sistem optic.

PUPIN [pupin], **Michael Idvorsky** (1858–1935), fizician și inventator american de origine sârbă. Autorul procedeului de *pupinizare*, în care a folosit bobinele pentru a îmbunătăți transmisiile telefonice.

PUPINIZARE (după fr; {s} n. pr. *Pupin*) s. f. Operație de mărire a inductivității unui circuit de telecomunicații pentru a reduce distorsiunile de transmisiune, prin legarea în serie a unor bobine speciale.

PUPITRU (< fr.) s. n. Obiect în formă de masă sau de suport cu suprafața superioară dispusă în plan înclinat, pe care se pun cărțile și caietele (la școală), partiturile muzicale (în fața orchestranților) etc. ✧ Loc. adv. *La pupitru* = la conducerea unei orchestre, ca dirijor. ✦ *P. de comandă* = instalație în formă de masă, pe care se montează panoul de comandă.

PUR[1] (lat. *porrum*) s. m. Plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu frunzele lungi și înguste, cu florile purpurii dispuse în umbele *(Allium rotundum)*.

PUR[2]**, -Ă** (< lat., fr.) adj. Care nu conține elemente străine, curat; nealterat, nestricat, neamestecat. ✦ Fără pată, imaculat; clar, limpede. ✦ Fig. Neprihănit, curat, cast, nevinovat. ✦ Expr. (Adverbial) *Pur și simplu* = nimic altceva decât..., numai atât, absolut.

PURĂNA (sanscr. „antichități"), colecție de texte sacre brahmane (sec. 12 î.Hr.), ulterioare „Vedelor", întocmită între c. 400–1000. Glorifică în special pe Vișnu și încarnațiile sale. **P.** tradiționale tratează cinci subiecte: prima creație a Universului, a doua creație după distrugerea totală, genealogia zeilor și sfinților, marile epoci și istoriile dinastiilor regale. Se disting 18 p. majore (celebre sunt „Bhăgavatapurăna" și „Vișnupurăna") și 18 minore.

PURANI, vechea denumire (până la 20 mai 1996) a com. *Vitănești*, jud. Teleorman.

PURCARIU, Matei (zis **Timforea**) (1836–1906, n. Cârțișoara, jud. Sibiu), pictor de icoane pe sticlă. Lucrări cu un pronunțat caracter narativ, cu personaje din lumea satelor, în care introduce și elemente de peisaj. Cromatică în tonuri de roșu, albastru, ocru, galben, verde, negru, auriu, alb, roz. Opera sa are aspectul unei ilustrații a legendelor biblice, redate cu o extraordinară imaginație.

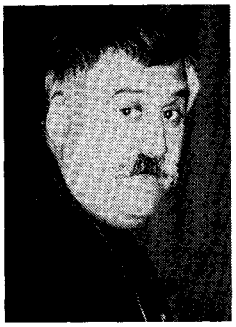

Silviu Purcărete

Henry Purcell

PURCĂRETE, Silviu (n. 1950, București), regizor român de teatru. Creator de reputație internațională, distins cu Premiul Criticii Mondiale. Director al Centrului Dramatic și al Academiei de Teatru de la Limoges, Franța (din 1996). Activitatea de la Naționalul din Craiova (din 1991) îl face cunoscut peste hotare. Este invitat să prezinte și să monteze în cele mai mari capitale teatrale ale lumii, la cele mai importante festivaluri: Edinburgh, Viena, Londra, Paris, Amsterdam, Tōkyō, Melbourne, Montréal. Stilul său regizoral, caracterizat prin jubilația formelor, vizualismul fastuos, ce îmbină ceremonialul cu ritualul și arhetipalul, îl conduc spre capodopere scenice („Richard al III-lea", „Diavolul și Bunul Dumnezeu", „Ubu rex cu scene din Macbeth", „Phaedra", „Titus Andronicus", „Orestia", „Danaidele", „Trei surori", „De Sade", „Furtuna"); regie de operă („Boema", „Parsifal", „Robert Devereux"). Volum biografic: „Silviu Purcărete — images de théâtre".

PURCEA (lat. *porcella*) s. f. Femela porcului; scroafă.

PURCEDE (lat. *procedere*) vb. III intranz. (Pop.) **1.** A porni la drum; a pleca. **2.** A începe o acțiune, a întreprinde ceva. ✦ A acționa într-un anumit sens; a proceda. **3.** (Despre acțiuni, stări) A se naște, a proveni, a se trage din...

PURCEL (lat. *porcellus*) s. m. Puiul scroafei, de la fătare până la înțărcare; porc tânăr.

PURCELL [pə:sl], **Edward Mills** (1912–1997), fizician și astronom american. Prof. univ. la Harvard. Independent de F. Bloch, a descoperit (1946) efectul rezonanței magnetice nucleare. Împreună cu R. Pound, a realizat (1950) inversia populațiilor spinilor nucleari prin inversia rapidă a sensului câmpului magnetic; împreună cu H. Ewin, a descoperit (1951) emisia hidrogenului neutru interstelar cu lungimea de undă de 21 cm. Premiul Nobel pentru fizică (1952), împreună cu F. Bloch.

PURCELL [pə:sl], **Henry** (1659–1695), compozitor și organist englez. Cel mai de seamă muzician al Angliei din sec. 17, autorul primei opere naționale engleze („Didona și Enea"). Muzician complet, precum Mozart. Producție de o uimitoare diversitate. Creator modern, situându-se în prelungirea școlii italiene, îmbinând concepția modală cu cea tonală. Tehnician perfect, de o complexitate și o subtilitate supremă, simț inovator, mare dramaturg muzical. Muzică de scenă pentru piesele lui Shakespeare („Furtuna"), lucrări pentru orgă și pentru instrumente vechi, lucrări religioase.

PURDY [pə:di], **James** (n. 1923), scriitor american. Proză realist-crudă, de critică a societății americane contemporane, în care dezumanizarea capătă accente disperate („Malcolm", „Un individ josnic", „Flacăra din ochii tăi", „Cei ce plâng de departe", „Palatul visurilor", „Copiii sunt totul"). Piese de teatru („Cum am devenit o umbră"); poeme („Fiul care aleargă", „Ești un copac al iernii").

PURGATIV (< fr., lat.) s. n. Substanță medicamentoasă de origine vegetală (ex. uleiul de ricin, reventul) sau chimică (ex. sulfatul de sodiu), care favorizează evacuarea intestinului gros; (pop.) curățenie.

PURGATORIU (< lat., it., fr.) s. n. Loc sau stadiu de purificare după moartea fizică, dar înaintea trecerii definitive la viața de apoi, unde sufletele celor care au murit în Harul Domnului ispășesc păcatele ușoare neiertate încă sau îndură pedeapsa temporală pentru păcatele iertate deja. Primele reprezentări despre **p.** sunt atestate în *parsism*, în creștinism ideea trecând prin Clement din Alexandria, Origene, Ciprian, Ambrozie, Augustin, Grigorie cel Mare, dar fiind recunoscută oficial doar de Biserica romano-catolică prin Conciliul de la Florența (1439); bisericile răsăritene nu au preluat doctrina despre **p.**, iar protestanții au respins-o de la început. În prezent, unii teologi catolici pun la îndoială existența **p.**, în timp ce alții invocă o distincție din „Noul Testament", prin cuvintele grecești *geenna* și *hades*, între focul care arde și devorează *(geenna)* și focul care purifică *(hades)*. ✦ Fig. Loc, timp etc. de suferință.

PURGAȚIE (< fr. lat.) s. f. (MED.) Eliminare a fecalelor.

PURI, oraș în E Indiei (Orissa), port la G. Bengal; 124 835 loc. (1991). Important centru religios hindus. Templul lui Krișna (sec. 12). Se mai numește și *Jagannath*.

PURIC, Dan (n. 1959, Buzău), actor și regizor român de teatru și film. Interpret carismatic, dotat cu o mobilitate fizică și psihică specială, afirmată în roluri din marele repertoriu dramatic („O noapte furtunoasă", „Revizorul",

Edward Mills Purcell

Dan Puric

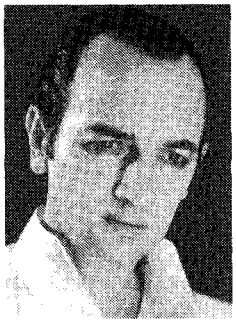

„Jocul dragostei și al întâmplării", „Slugă la doi stăpâni") și în recitaluri de pantomimă („Toujours l'amour", „Visul", „Urmuz"). Promotorul unui gen de spectacole cu rezonanță internațională, care îmbină arta mimului cu stepul și dansul („Made in România", „Hic sunt Leones", „Costumele"). Roluri în film („Tinerețe frântă", „O vară cu Mara", „Un studiou în căutarea unei vedete", „Vacanța cea mare").

PURICĂ (lat. **pulicare*) vb. I tranz. și refl. **1.** Refl. A (se) curăța de purici. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A examina amănunțit.

PURICE (lat. *pulex, icis*) s. m. **1.** Denumire dată unor insecte mici, ectoparazite la păsări, la mamifere și la om, hematofage, lipsite de aripi, de culoare neagră-cafenie, cu picioarele posterioare adaptate pentru sărit și corpul turtit lateral (ex. *Pulex irritans*, parazit pe om și *Ctenocephalus canis*, pe câine). Fac parte din ordinul *Siphonaptere*. Multe specii pot transmite boli. ✧ *P de apă* = dafnie. ✧ Expr. *A i se face inima cât un purice*, se spune despre cineva foarte speriat, aflat în mare primejdie. **2.** Numele unor specii de insecte mici care trăiesc pe plante: **a)** insectă de culoare albastră sau verde, cu cap mic și antene subțiri, care distruge legumele, în special răsadul de varză (*Haltica oleracea*); **b)** insectă de culoare neagră care atacă inul, trifoiul (*Haltica nemorum*).

PURICE, Aprodul ~, boier în slujba lui Ștefan cel Mare. În timpul bătăliei de la Șcheia (1486), împotriva turcilor, el a salvat viața domnului căzut de pe cal, dându-i calul său. Potrivit cronicarului Ion Neculce, pentru gestul său a fost boierit și a primit numele de Movilă, întemeind astfel neamul Movileștilor.

PURIFICA (< fr., lat.) vb. I tranz. A îndepărta impuritățile (dintr-o substanță), a face să devină pur; a curăța. ✦ Refl. A deveni pur din punct de vedere moral; (în ritualurile religioase) a se disculpa, a se justifica după regulile prescrise de canoane.

PURIFICARE (< *purifica*) s. f. Acțiunea de a (se) purifica. ✧ *Purificarea apei* = *epurarea* apei.

PURIFICATOR, -OARE (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care purifică. **2.** S. n. (TEHN.) Epurator.

PURIM (cuv. ebraic) subst. Sărbătoare mozaică, celebrată la începutul primăverii, în amintirea salvării evreilor din masacrul plănuit de Aman, demnitarul regelui persan Ahașver (Xerxe).

PURINĂ (< fr.) s. f. (BIOCHIM.) Compus organic heterociclic, unitate de bază a acidului uric, care formează adenina și guanina din structura acizilor nucleici.

PURISIMA CONCEPCIÓN v. **Celaya.**

PURISM (< fr.) s. n. **1.** Tendință de a elimina dintr-o limbă (toate) elementele socotite străine de originea și spiritul ei. ✦ Preocupare excesivă pentru a fi în conformitate totală cu un tip (tipar) ideal. **2.** Teorie postcubistă reprezentată de A. Ozenfant și Ed. Jeanneret (Le Corbusier), care în manifestul „După cubism" (1918) propuneau restituirea simplității și purității riguroase a formelor în pictură și eliminarea ornamentului și geometrismului absolut în arhitectură.

PURIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Privitor la purism, care aparține purismului. **2.** S. m. și f. Adept al purismului.

PURITAN, -Ă (< fr., engl.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține puritanismului, privitor la puritanism. ✦ P. ext. Care profesează sau afișează o morală rigidă. **2.** S. m. și f. Adept al puritanismului.

PURITANISM (< fr.) s. n. Doctrină calvină desprinsă, între 1562 și 1580, de anglicanism, sub influența ideilor lui Calvin, Zwingli și Bullinger, și caracterizată prin epurarea cultului de orice rămășițe ale catolicismului, printr-o morală rigidă și printr-o organizare prezbiteriană. A avut un rol important în timpul Elisabetei I a Angliei. Persecutați de Stuarți, adepții **p.** au emigrat în număr mare în America de Nord, pe terit. actual al S.U.A. ✦ P. ext. Rigorism extrem privind respectarea preceptelor religioase și morale.

PURITATE (< it., lat.) s. f. **1.** Calitatea a ceea ce este pur; curățenie; claritate, limpezime. ✦ Fig. Nevinovăție, castitate; candoare. **2.** (BIOL.) *Puritatea gameților* = caracteristică a celulelor sexuale (gameții) mascule și femele de a fi haploide (n), pe când celulele somatice sunt diploide (2 n). Din punct de vedere genetic gameții sunt puri, în ei găsindu-se totdeauna o singură genă din perechea de alele.

PURJA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o purjare.

PURJARE (< *purja*) s. f. Evacuare, în timpul funcționării, a unei cantități de apă cu un conținut mare de săruri

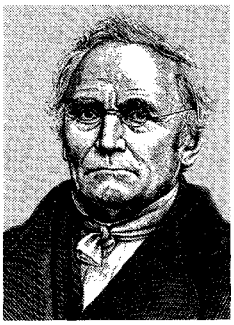

Jan Evanghelista Purkinje

dintr-un cazan sau dintr-un recipient, efectuată în vederea curățirii acestuia sau pentru a împiedica formarea pietrei de cazan.

PURKINJE (PURKYNE) [purkiňe], **Jan Evanghelista** (1787–1869), medic și histolog ceh. Cercetări și descoperiri în domeniul fiziologiei și anatomiei microscopice. A fondat primul institut de fiziologie din lume. Unul dintre creatorii teoriei celulare. Folosește pentru prima dată termenul de *protoplasmă*. A descris mai multe formațiuni, care îi poartă numele — **Celule P.,** celule ale sistemului excito-conducător din miocard, care asigură excitația ritmică a miocardului și propagarea excitației în masa acestuia. — **Rețeaua P.,** arborizație a țesutului excito-conducător ale cărui fibre pătrund în masa miocardului, conducând excitația la fibrele ventriculelor. — **Neuroni piriformi P.,** neuroni care alcătuiesc unul dintre straturile scoarței cerebelului.

PUROI (lat. **puronium*) s. n. Exudat patologic, format în cursul unei inflamații, de culoare albă, alb-gălbuie, verzuie sau albăstruie, alcătuit dintr-un lichid sau serum, leucocite degenerate sau distruse și diverși microbi piogeni; (pop.) coptură **(2).**

PUROIA (< *puroi*) vb. I intranz. (Despre răni, bube) A elimina puroi, a face puroi; a supura.

PURPURĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Materie colorantă roșie-închisă, extrasă în vechime din sucul unor moluște *(Murex brandaris)*, obținută în prezent pe cale sintetică. A fost descoperită de fenicieni în jurul anului 1500 î.Hr. ✦ Culoare roșie-închisă. **2.** Stofă vopsită cu **p. (1),** purtată odinioară de suverani sau de înalți demnitari ai statului. **3.** Afecțiune caracterizată prin apariția pe piele și pe mucoase a unor pete roșii, hemoragice, cauzată de ruperea capilarelor sangvine

în tulburările de hemostază, leziuni vasculare sau deficiențe de trombocite. Apare și în unele boli infecțioase, alergice, în intoxicații etc.

PURPURÍNĂ (< fr.) s. f. Materie colorantă roșie-cafenie, extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor; se obține și sintetic.

PURPURÍU, -IE (< *purpură*) adj. De culoarea purpurei (**1**); roșu-închis.

PURSÂNGE (< *pur* + *sânge*, după fr. *pur-sang*) adj. invar. (Despre animale, mai ales despre cai; și subst.) Neamestecat cu altă rasă, de rasă pură.

PURTÁ (lat. *portare*) vb. I **1.** Tranz. A lua, a ridica, a susține o greutate (pentru a o transporta). ✧ Expr. *A purta lupte* (sau *războaie, bătălie* etc.) = a se lupta, a se război, a se bate. ✦ A duce, a cără, a transporta (cu un vehicul). ✦ A face pe cineva să meargă cu sine, a duce cu sine dintr-un loc în altul. ✦ A mânui (unelte). **2.** Tranz. A-și duce sarcina, a fi în stare de gestație. ✧ Expr. *A purta rod* = a rodi. ✦ Fig. A suporta. **3.** Tranz. A mișca (într-o parte și în alta) corpul sau o parte a corpului. **4.** Tranz. A avea asupra sa, a deține. **5.** Tranz. A se îmbrăca sau a folosi anumite obiecte de îmbrăcăminte, de încălțăminte sau de podoabă. ✧ Expr. *A purta doliu* = a se îmbrăca în haine negre sau a aplica o fâșie neagră pe haine ca semn al doliului. **6.** Tranz. (Pop.) A induce în eroare, a păcăli, a amăgi. ✧ Expr. *A purta* (pe cineva) *cu vorba* = a face promisiuni fără a se ține de cuvânt; a tărăgăna lucrurile. **7.** A avea anumite sentimente, atitudini; a nutri. **8.** Tranz. A suporta cheltuielile, grija cuiva; a întreține. ✧ Expr. *A purta de grijă cuiva* = a îngriji. *A purta grija cuiva* = a fi îngrijorat din cauza cuiva. **9.** Tranz. A deține o funcție, un post. ✧ Expr. *A purta răspunderea* = a fi răspunzător. **10.** Tranz. A întreține, a duce, a susține. **11.** Refl. A fi în conformitate cu o anumită modă. ✧ Expr. *Se poartă* = este la modă, se obișnuiește, e modern. **12.** Tranz. (Despre obiecte) A avea imprimat, gravat etc., un semn distinctiv. **13.** Refl. A se comporta, a avea o anumită conduită.

PURTÁBIL, -Ă (< *purta*) adj. (Fam.; despre obiecte de îmbrăcăminte) Comod la purtare, care nu se murdărește și nu se uzează repede.

PURTÁRE (< *purta*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) purta. ✧ Loc. *De purtare* = (despre îmbrăcăminte sau încălțăminte) care se poartă în toate zilele; de lucru. **2.** Comportare, conduită. ✧ (DR.) *P. abuzivă* = infracțiune care constă în întrebuințarea de expresii jignitoare sau săvârșirea de loviri ori alte acte de violență de către un funcționar în exercițiul atribuțiilor sale de serviciu față de o persoană care solicită serviciile sale.

PURTÁT[1] (< *purta*) s. n. Faptul de a (se) purta; dus, cărat. ✦ Fel, mod de a se îmbrăca. ✦ Comportare.

PURTÁT[2], **-Ă** (< *purta*) adj., s. f. art. **1.** Adj. (Despre îmbrăcăminte) Folosit, uzat, vechi. **2.** Adj. (Despre oameni) Umblat, cu experiență. **3.** S. f. art. Dans popular românesc de perechi, cu caracter solemn, în ritm binar și mișcare moderată, având multiple variante *(de-a lungul, de-a mâna* etc.), executat la deschiderea ciclurilor de joc; este răspândit în Câmpia Transilvaniei; melodia corespunzătoare acestui dans. ✧ *Purtata de fete* = dans popular românesc răspândit pe valea Târnavelor, cu acompaniament vocal, în ritm binar asimetric și mișcare moderată; melodia corespunzătoare acestui dans.

PURTĂTÓR, -OÁRE (< *purta*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care poartă, care duce, transportă. ✧ *Undă p.* = undă electromagnetică de frecvență înaltă care, fiind modulată de un semnal de mesaj, servește la transmiterea acestuia. **2.** S. m. și f. Persoană care poartă, care duce sau aduce ceva cu sine; persoană care reprezintă o idee, un mesaj etc. **3.** *P. de germeni* = organism uman sau animal care adăpostește microbi patogeni, de obicei într-una din cavitățile naturale ale corpului, fără să prezinte simptome de boală, dar constituind o permanentă sursă de infecție. **4.** (EC.) *Obligațiune, acțiune la p.* = tip de obligațiuni și acțiuni care nu au înscrise pe ele numele deținătorului, neavând un regim special de transmitere de la un deținător la altul.

PURTĂTORI de SABIE, Cavaleri ~, ordin religios creat în 1197, la Bremen, de Albert de Buxhövden, episcop de Riga, care a primit o organizare militară (1202) pentru creștinarea, prin forță, a Țărilor Baltice. S-a unit (1237), cu cel al Cavalerilor Teutoni.

PURULÉNT, -Ă (< fr.) adj. (Despre răni) Care are puroi, care elimină puroi, care puroiază.

PURÚREA (PURURI) (probabil cuv. autohton) adv. Totdeauna, veșnic; neîncetat, permanent. ✧ Loc. *De-a pururea (pururi)* = (pentru) totdeauna, în veci.

PURÚS, râu navigabil în America de Sud (Perú și Brazilia), afl. dr. al Amazonului, la 160 km V de Manaus; 3 380 km. Izv. din E Anzilor Peruvieni și străbate o întinsă zonă cu păduri ecuatoriale, formând numeroase meandre. Navigabil pe 1 300 km.

PURUȘA (în mitologia vedică și postvedică), zeu născut de Brahma, personificând bărbatul primordial, arhetipul uman, principiul masculin al lumii. Era reprezentat ca un gigant cosmic, din trupul căruia s-au desprins elementele constitutive ale Universului.

PUSAN (BUSAN), oraș în SE Coreei de Sud, port la str. Coreei; 3,8 mii. loc. (1995). Nod feroviar. Unul dintre principalele porturi ale țării. Aeroport. Metrou (din 1980). Ind. siderurgică, constr. de mașini (nave maritime, autovehicule, material rulant feroviar), electrotehnică, chimico-farmaceutică, a cimentului, de prelucr. a cauciucului, a hârtiei, ceramicii și porțelanului, textilă, alim. Rafinărie de petrol. Expl. de sare marină. Două universități. Centru turistic. Templele budiste Pumu (Pomo-Sa) și Tongdo-Sa. Deschis comerțului japonez (1876) și comerțului internațional (1883); ocupat de japonezi (1910–1945, sub numele de Fusan).

PUSEU (< fr.) s. n. **1.** Acces al unei boli. **2.** Fig. Izbucnire, elan, avânt spontan.

PUSKÁS [puʃkoʃ], **Ferenc** (n. 1927), fotbalist ungur. Stabilit în Spania (1956), a fost naturalizat în 1958. Dribleur și șuteur extraordinar (stângaci), a fost conducătorul de joc al națională ungare în finala campionatului mondial din 1954, în Elveția. A evoluat și pentru națională Spaniei la Campionatul Mondial din Chile (1962). Component al echipei Real Madrid (timp de 11 ani).

PUSLOJIĆ, Adam (n. 1943), poet sârb. Remarcabilă creație lirică („Există

Adam Puslojić

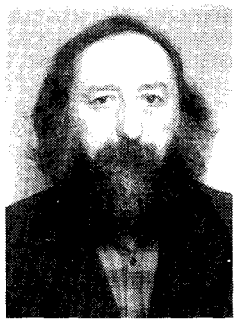

pământ", „Ruptura", „Pământul celălalt", „Poeme din umbră", „Singurătatea mamutului", „Plâng, nu plâng") Traduceri din M. Sorescu, T. Arghezi, G. Bacovia, L. Blaga, N. Stănescu ș.a. M. de onoare al Acad. Române (1995).

PUȘTĂ (< magh.) s. f. Denumirea stepei din C. Panonică.

PUSTIETĂȚE (< *pustiu*) s. f. **1.** Deșert. ✦ Loc izolat, puțin frecventat sau populat. **2.** Singurătate, izolare.

PUSTIȘ (< *pustiu*) vb. IV **1.** Tranz. A preface în pustiu; a nimici, a distruge, a devasta. ✦ A lăsa în părăsire; a abandona, a părăsi. **2.** Refl. A rămâne pustiu, a se goli. ✦ A pribegi.

PUSTIITOR, -OARE (< *pustii*) adj. Care pustiește; distrugător, nimicitor.

PUSTIU, -IE (< *pustie,* înv. „deșert") s. n., adj. **I.** S. n. **1.** (GEOGR.) Deșert. ✧ Loc. *În pustiu* = zadarnic, inutil. *A pustiu* = în semn de jale, de moarte; rău prevestitor. ✦ Loc izolat, puțin frecventat sau populat. **2.** Fig. Stare sufletească apăsătoare, gol sufletesc. **II.** Adj. **1.** (Despre terenuri, ținuturi etc.) În stare sălbatică; necultivat; nepopulat, nelocuit. ✦ Părăginit, ruinat. **2.** Lipsit de viață, de mișcare; abandonat, părăsit. ✦ Fig. Deșert, gol.; *p. ext.* fără sens, zadarnic. **3.** Fig. Apăsat de tristețe, de singurătate.

PUSTNIC, -Ă (< sl.) s. m. și f. Călugăr care se consacră lui Dumnezeu și duce o viață de ascet, în post și rugăciune, retras departe de lume într-un loc pustiu; sihastru, anahoret, eremit. ✦ P. anal. Persoană care duce o viață retrasă, izolată de societate.

PUSTNICIE (< *pustnic*) s. f. Viață, stare de pustnic; sihăstrie; *concr.* loc izolat, singuratic.

PUSTULĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (MED.) Colecție purulentă bine delimitată la nivelul tegumentelor, cauzată de infectarea cu germeni patogeni. ✧ *P. malignă* = formă de localizare pe piele a antraxului, manifestată prin apariția unei pete minuscule ce se transformă într-o veziculă plină cu puroi care ulcerează. **2.** (BOT.) Îngrămădire de spori sau de conidii, provocată de ciupercile parazite, sub cuticula sau epiderma plantei-gazdă. Cu timpul, **p.** crapă, punând în libertate sporii.

PUSTULOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Cu pustule **(1),** plin de pustule (ex. erupție **p.**).

PUȘCARIU, familie de cărturari români: **1. Ioan P.** (1824–1911, n. sat Sohodol, jud. Brașov), jurist, scriitor,

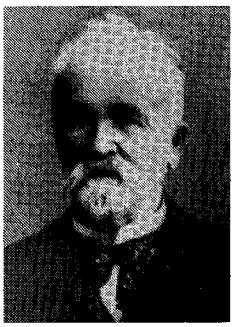

Ioan Pușcariu

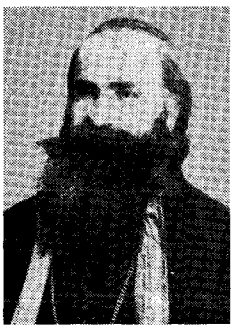

Ilarion Pușcariu

istoric și om politic român. Acad. (1900). Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Țara Românească și Transilvania. Animator al vieții culturale din Transilvania. Documente de arhivă („Date istorice privitoare la familiile nobile române", „Fragmente istorice despre «boierii din Țara Făgărașului» dimpreună cu documente istorice"). Memorii („Notițe istorice despre întâmplările contemporane"). **2. Ilarion P.** (1842–1922, n. sat Sohodol, jud. Brașov), cărturar român. Frate cu **P. (1).** Carieră de prelat. M. de onoare al Acad. (1916), prof. univ. la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu. Președinte al filialei Sibiu a ASTREI (1889–1901). Luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania. Lucrări de teologie, pedagogie și istorie („Principii de pedagogie generală", „Documente pentru limbă și istorie", „Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania"). **3. Emil P.** (1859–1928), histolog și bacteriolog român. Fiul lui **P. (1).** Prof. univ. la Iași. A colaborat cu V. Babeș la metoda românească de vaccinare antirabică. **4. Sextil P.** (1877–1948, n. Brașov), lingvist și filolog român. Nepotul lui **P. (1).** Acad. (1914), prof. univ. la Cernăuți și Cluj. Primul rector (din 1919) al Universității din Cluj. A întemeiat (1919) Muzeul Limbii Române, primul institut de lingvistică din România care a editat (1920–1940; 1941–1948) revista „Dacoromania". A condus (1906–1940) lucrările de elaborare a Dicționarului Academiei Române. A inițiat și condus colectivul de alcătuire a Dicționarului Academiei (primele 3 voi.) și a „Atlasului lingvistic român" (3 voi. — conceput în 10 voi.). Specialist în istoria limbii („Limba română") și literaturii române („Istoria literaturii române. Epoca veche"). Lucrări de lingvistică generală și romanistică („Studii de lingvistică românească"), de lexicografie („Dicționar etimologic al limbii române. I: Elementul latin"), de dialectologie („Studii istro-române", în colab.). Proză scurtă și memorialistică („Călare pe două veacuri").

PUȘCAȘ (< *pușcă*) s. m. Ostaș al cărui armament principal îl constituie pușca. ✧ *P.-mitralior* = ostaș înarmat și instruit să tragă cu pușca-mitralieră. ✦ Vânător cu pușca.

PUȘCAȘI, lac de origine antropică în jud. Vaslui, pe cursul inferior al râului Racova, în arealul com. Laza; 269 ha; voi.: 8,5 mii. m^3. Piscicultură.

PUȘCĂ (< pol., ucr., magh.) s. f. **1.** Armă de foc portativă, individuală, cu țeava lungă, care trage lovitură cu lovitură, mecanismele de încărcare și descărcare fiind manevrate manual. ✧ *P. antitanc* = pușcă de dimensiuni mari, construită pentru trageri împotriva tancurilor. *P.-mitralieră* = armă de foc asemănătoare cu pușca, care poate executa trageri lovitură cu lovitură sau în serie, încărcarea și descărcarea făcându-se automat. ✧ Expr. *Gol pușcă* = **a)** complet dezbrăcat, în pielea goală; **b)** fără avere, sărac lipit. **2.** (În Evul Mediu, la români) Denumire generală pentru tunuri, între care se deosebeau *pivele* (mortierele), *balimezurile* (tunurile

Sextil Pușcariu

de cetate), *hușnițele* (obuzierele), *săcălușele* (tunuri mici cu tragere directă).

PUȘCĂRIAȘ, -Ă (< *pușcărie*) s. m. și f. Persoană care a executat sau execută o pedeapsă privativă de libertate.

PUȘCĂRIE (< *pușcă*) s. f. Închisoare.

PUȘCHEA (lat. **pustella*) s. f. (Pop.) Umflătură mică, dureroasă, formată pe limbă.

PUȘCOCI (< *pușcă*) s. n. **1.** Jucărie care imită pușca, făcută din lujeri de soc sau din tulpini de cucută. **2.** (Ir.) Pușcă veche, de calitate proastă.

PUȘCULIȚĂ (< *pușcă*) s. f. Cutie sau vas mic de diferite forme, prevăzut cu o deschizătură îngustă, în care se introduc, pentru păstrare, banii economisiți.

PUȘKIN, Aleksandr Sergheevici (1799–1837), poet rus. Primul mare poet romantic, întemeietorul literaturii ruse moderne, unul dintre marii lirici ai literaturii universale. Debut literar precoce. Fondator al revistei „Sovremennik" (1836); exiluri repetate din cauza legăturilor sale cu decembriștii. Elegii, ode, epistole, romanțe de factură romantică, poeme epice în care elementele fantastice se întrepătrund cu cele realiste („Ruslan și Ludmila", „Fântâna din Baccisarai", „Prizonierul din Caucaz", „Rusalka", „Țiganii"); poeme istorico-eroice („Poltava", „Călărețul de aramă"). Creator al romanului în versuri („Evgheni Oneghin" — capodopera sa). Nuvele („Dama de pică", „Căpitanul de poștă"); romane („Fata căpitanului"), drame de intensitate shakesperiană („Boris Godunov"). Opera sa, remarcabilă prin calitatea viziunii poetice, prin detașare lucidă, ironie discretă, sobrietate și echilibru, este de o clasică perfecțiune formală și exprimă aspecte esențiale ale psihologiei și existenței sociale rusești. Rănit mortal în urma duelului cu Georges d'Anthès.

Aleksandr Sergheevici Puşkin

PUȘLAMA (cf. tc. *pușt* „desfrânat") s. f. (Fam.) Om de nimic; netrebnic, secătură, lichea; om fără ocupație, care trăiește din expediente.

PUȘTAN (< *puști*) s. m. (Fam.) Puști, băiețandru.

PUȘTANCĂ (< *puștan*) s. f. (Fam.) Fată tânără; fetișcană, puștoaică.

PUȘTI (< tc.) s. m. (Fam.) Băiat tânăr; băiețaș, puștan.

PUȘTU subst. v. **paștu.**

PUTEA (lat. **potere*) vb. II tranz. **1.** A fi în stare, a se simți capabil, a avea facultatea de a înfăptui un lucru, a avea condițiile sau posibilitatea de a realiza ceva. ✧ Expr. *Cât* (sau *ce*) *îi poate* (cuiva) *capul* (sau *pielea* etc.) = cât (sau ce) este în stare să facă cineva. *A nu mai putea (de...)* = **a)** a fi copleșit de un sentiment sau de o senzație puternică; **b)** (fam.) a nu se sinchisi, a nu-i păsa de cineva sau ceva. **2.** A fi posibil să se întâmple ceva, a exista condiții sau împrejurări probabile ca să survină ceva. ✧ Expr. (Refl. impers.) *Se prea poate* = e foarte posibil. *Cât se poate de...* = grozav, foarte, din cale-afară (de...). ✦ (La prez. ind. pers. 3 sg., cu valoare adverbială) E posibil, e cu putință. **3.** A avea permisiunea, dreptul de a face ceva. ✦ Refl. impers. A fi permis, îngăduit. **4.** A avea motive să facă, să spună, să creadă ceva. **5.** A fi convenabil, a fi potrivit, a se cădea.

PUTERE (< *putea*) s. f. **1.** Însușirea de a putea face ceva, capacitatea de a acționa; forța, tăria (fizică sau morală) dovedite de cineva. ✧ Loc. *În putere* = puternic, robust, sănătos. ✧ Expr. *A sta în puterea cuiva* = a depinde de cineva. **2.** (FIZ., TEHN.) Mărime egală cu energia transferată în unitatea de timp între un sistem fizic și sisteme fizice învecinate sau cu energia transformată în unitatea de timp dintr-o formă în alta. Unitatea de măsură a **p.** este wattul. ✧ *P. electromagnetică* = putere transmisă electromagnetic. *P. activă* = (la curentul electric alternativ) energia dezvoltată de un generator sau absorbită de un receptor, în timp de o secundă, care poate fi transformată integral în căldură sau în lucru mecanic. *P. reactivă* = (la curentul electric alternativ) energia care circulă între generator și receptor în timp de o secundă fără a se transforma în căldură sau în lucru mecanic. *P. aparentă* = mărime egală cu radical din suma pătratelor puterii active și ale puterii reactive. *P. disponibilă* = puterea maximă care se poate obține de la un generator, de la un grup sau de la un sistem electric în regim de funcționare de durată și în condiții normale. *P. indicată* = putere a unei mașini de forță, dedusă în timpul funcționării mașinii în plină sarcină. *P. nominală* = putere pentru care a fost conceput un sistem tehnic, indicată în fișa sistemului. *P. instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor de forță instalate într-o întreprindere. *P. utilă* = putere cedată de o mașină de forță. *P. hidraulică* = putere teoretică pe care o poate dezvolta un curs de apă de un anumit debit, căzând de la o anumită înălțime. *P. litrică* = raportul dintre puterea la arborele unui motor cu ardere internă și cilindreea acestuia. **3.** (FIZ.) Raportul dintre o energie și o mărime caracteristică unui material (ex. **p.** calorifică). **4.** Raportul dintre valoarea efectivă a unei anumite mărimi și valoarea sa maximă (ex. **p.** reflectătoare). **5.** Capacitatea de a produce un anumit efect (ex. **p.** de rezoluție). **6.** (MAT.) *Puterea unui punct față de un cerc* = valoarea absolută a diferenței dintre pătratul razei cercului și pătratul distanței între punct și centrul cercului. *Puterea unui număr* (sau *a unui element al unui grup multiplicativ*) = număr (sau element) egal cu rezultatul obținut prin înmulțirea unui anumit număr (sau element) cu el însuși de un anumit număr de ori. *Ridicare la p.* = operație prin care se obține *puterea unui număr*. **7.** Eficacitate, tărie. **8.** Valoare, valabilitate. ✧ *P. de cumpărare* v. *cumpărare*. **9.** Autoritate, stăpânire, dominație; *p. ext.* influență. ✧ Loc. *În puterea...* = pe baza..., în virtutea... ✧ Expr. *A fi în puterea cuiva* = **a)** a se afla în stăpânirea sau sub influența cuiva; **b)** a depinde de bunul plac al cuiva. **10.** *P. de stat* = funcție socială fundamentală, care constă în adoptarea deciziilor privind ansamblul societății și în aducerea la îndeplinire a acestora cu ajutorul autorității statului; conducere pe care o exercită o persoană sau un grup de persoane în viața unei colectivități prin intermediul statului; conducere a unei țări, a unui teritoriu etc. prin organele reprezentative. ✧ Expr. *A fi* (sau *a ajunge, a veni* etc.) *la putere* = a deține (sau a ajunge să dețină) conducerea într-un stat. **11.** Drept, împuternicire (deținute de cineva). ✧ Expr. *Cu de la sine putere* = fără a fi fost autorizat de cineva; în mod abuziv. *A avea puteri depline* = a avea drepturi nelimitate de a acționa. **12.** Capacitate, posibilitate. **13.** Punct culminant; toi. ✧

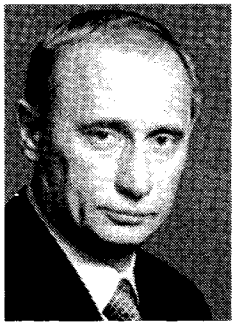

Vladimir Vladimirovici Putin

Expr. *În (toată) puterea cuvântului* = în înțelesul adevărat, pe deplin al cuvântului; autentic, veritabil.

PUTERNIC, -Ă (< *putere*) adj. **1.** Înzestrat cu putere fizică, cu vigoare; tare, voinic. **2.** Care posedă o forță mecanică sau motrice însemnată; care acționează cu putere și cu efect; care dezvoltă energie mare. ✦ (Despre substanțe chimice) Cu efect imediat și vizibil. **3.** (Despre sunete sau glas) Cu intensitate mare; tare, răsunător. ✦ (Despre lumină sau surse de lumină) Viu, intens. ✦ (Despre senzații, sentimente) Adânc pătrunzător. **4.** Fig. Important prin rolul sau conținutul său; *p. ext.* temeinic. **5.** Fig. Care se bucură de autoritate, de influență.

PUTIN, Vladimir Vladimirovici (n. 1952), om politic rus. Președinte al Federației Ruse (din 2000). A lucrat în K.G.B. (1975–1991) și (din 1998) în Serviciul Federal de Securitate. Prim-ministru (1999–2000).

PUTINĂ (lat. **putina*) s. f. Vas din doage de lemn legate cu cercuri, servind de obicei la păstrarea unor alimente (brânzeturi, murături etc.). ✧ Expr. *A spăla* (sau *a șterge*) *putina* = a dispărea de undeva pe furiș (pentru a scăpa dintr-o situație neplăcută).

PUTINEI (< *putină*) s. n. Putină înaltă și strâmtă în care se bate smântâna pentru a extrage untul.

PUTINEIU 1. Com. în jud. Giurgiu, situată în C. Burnazului; 2 818 loc. (2003). Centru tradițional de rotărit. Satele Vieru și Hodivoaia au fost importante centre ale Răscoalei din 1907. Bisericile Sf. Ioan Botezătorul (1831–1835, restaurată în 1879) și Sf. Nicolae (1880), în satele **P.** și Hodivoaia. **2.** Com. în jud. Teleorman, situată în C. Boian, pe râul Călmățui; 2 746 loc. (2003). Viticultură. Pe terit. com. **P.** au fost descoperite urmele unui castru roman de piatră (sec. 2–3), situat pe linia romană de fortificații numită *Valul lui Traian*. În satul **P.**, atestat documentar în sec. 18, se află biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1836) și conacul „Malaxa" (1907).

PUTINȚĂ (< *putea*) s. f. Posibilitate, capacitate de a face ceva. ✧ Loc. *Peste putință* = imposibil (de realizat); peste puteri.

PUTNA 1. Râu, afl. dr. al Siretului pe terit. com. Nănești, jud. Vrancea; 153 km; supr. baz.: 2 480 km^2. Izv. de sub vf. Lăcăuț (m-ții Vrancei), de la 1 750 m alt., străbate zona montană de la SV la NE, pe un sector de vale îngustă, cu numeroase repezișuri, iar în aval de confl. cu Tișița formează cascada **P.**, obiectiv turistic de o rară frumusețe (rezervație naturală). Râul își schimbă apoi direcția de curgere către E, drenează Depr. Vrancei, unde meandrează în coturi largi, ocolește pe la N Măgura Odobeștilor, după care capătă o direcție de curgere NV–SE. În aval de satul Clipicești (com. Țifești, jud. Vrancea) **P.** a realizat un vast con de dejecție, pe care divaghează larg, despletindu-se în mai multe brațe, majoritatea dintre ele transformate în canale de irigație (canalul Sârbi—Bătinești, 27 km lungime, construit la mijlocul sec. 19, reamenajat în 1957; canalul Balotești, 21 km lungime, realizat în sec. 19, reamenajat în 1957, cu patru canale secundare ș.a.). În cursul inferior, în timpul verilor secetoase seacă pe unele porțiuni din cauza evaporației intense și a infiltrațiilor în orizonturile de pietrișuri din zona de confluență. Afl. pr.: Lepșa, Tișița, Coza, Zăbala, Milcov, Râmna. **2.** Com. în jud. Suceava, situată la poalele NE ale Obcinei Mari, pe râul Putna, afl. al râului Suceava; 3 769 loc. (2003). Stație finală de c.f. Aici se află mănăstirea Putna (de călugări), prima ctitorie a lui Ștefan cel Mare, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, a cărei zidire a început la 4 iun. 1466 și s-a terminat în 1469, iar sfințirea s-a făcut la 8 sept. 1470. Zidurile de incintă, fortificate, turnul de poartă ș.a. au fost ridicate în 1481. Distrusă de un năpraznic incendiu (1484), mănăstirea a fost *reconstruită* de Ștefan cel Mare în 1498. Devastată de către oștile lui Timuș Hmelniți (1653), lucrările de restaurare au început în 1654, prin grija domnului Gheorghe Ștefan, și terminate în 1662, sub domnia lui Eustratie Dabija. Renovată în anii 1756–1760 și 1966–1988. Catapeteasmă din 1778. Mănăstirea **P.**, monument reprezentativ al arhitecturii medievale românești, a fost și un însemnat centru de cultură, unde a funcționat un atelier de caligrafi și miniaturiști, precum și unul de broderie. Pe lângă lucrările scrise și desenate artistic („Letopisețul de la Putna"), destinate nevoilor altor biserici, aici era organizată o adevărată școală pentru pregătirea pictorilor-zugravi de biserici. Vartolomei Măzăreanu, egumen de Putna (1756–1768, cu o întrerupere în 1757–1758), a întemeiat (1757) aici o Academie teologică, cu șapte ani de studiu, în care se predau și învățau gramatica, retorica, geografia ș.a., care a funcționat până în 1779. În pronaosul bisericii se află mormântul lui Ștefan cel Mare (cu un valoros sarcofag de marmură), precum și mormintele celor două soții ale acestuia (Maria de Mangop și Maria Voichița) și cele ale urmașilor săi până la Petru Rareș. La mănăstirea Putna, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române l-a canonizat, în iun. 1992, pe Ștefan cel Mare, înscriindu-l în calendar și sinaxar pentru data de 2 iul. Turn-clopotniță (1481, refăcut în 1760). Muzeu cu o bogată colecție de broderii religioase din epoca lui Ștefan cel Mare (învelitoarea de mormânt a Mariei de Mangop, 1477; marea dveră, 1500 ș.a.), precum și manuscrise-pergament, împodobite cu miniaturi, obiecte de cult etc. În apropiere de mănăstirea **P.** se află chilia lui Daniil Sihastru (săpată în stâncă), cel care, conform relatării lui Ion Neculce, l-a îmbărbătat pe Ștefan cel Mare după înfrângerea de la Valea Albă (1476). În com. **P.** se mai află o biserică de lemn, ridicată în 1468 pe locul uneia din 1353

Putinei

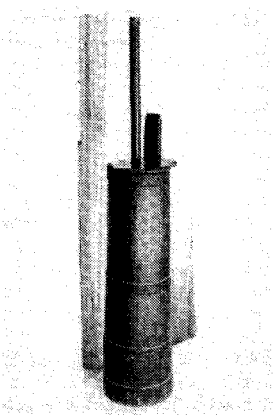

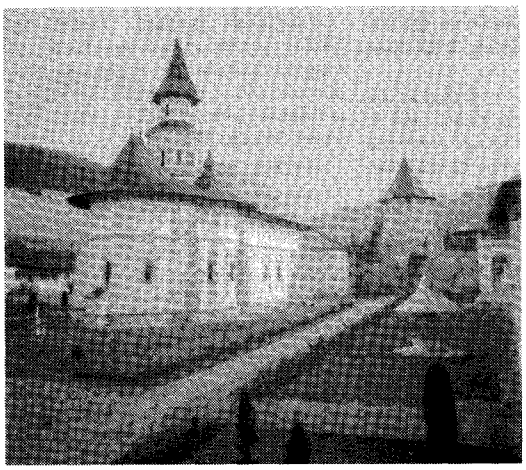

Putna (2.). Biserica Adormirea Maicii Domnului a Mănăstirii Putna

(atribuită lui Dragoș Vodă), cu pridvor adăugat în 1778 și abside laterale din 1871, o casă domnească (1473, renovată în 1980–1988) și biserica paraclis Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1750–1760, renovată în 1975). Zonă de interes turistic.

PUTNAM [pątnəm], **Hilary** (n. 1926), filozof american. Prof. univ. la Harvard. Preocupat inițial, de pe poziția realismului științific, de filozofia matematicii și aplicațiile logicii la teoria cuantelor („Filozofia logicii", „Matematică, materie și metodă", „Minte, limbaj și realitate"). În scrierile târzii, dovedind multă flexibilitate în ce privește modul de a gândi, în contextul unui interes mai pregnant pentru științele umane, trece pe poziția numită de el însuși „realism intern", care prezintă afinități cu verificaționismul, dar apropiată mai mult de minimalism („Rațiune, adevăr și istorie", „Realism și rațiune", „Fețele multiple ale realismului").

PUTNIK, Radomir (1847–1917), general sârb. Șef al Marelui Stat Major al armatei (1903–1916). A organizat și comandat armata sârbă în timpul războaielor balcanice (1912–1913) înfrângând forțele bulgare la Bregalnica (1913) și, ulterior, în Primul Război Mondial (1914–1915) împotriva forțelor Puterilor Centrale.

PUTOÁRE (lat. *putor-is*) s. f. Miros urât, greu, atmosferă viciată; duhoare.

PUTORANA, Munții ~, culme muntoasă vulcanică în N Pod. Siberiei Centrale, la E de Enisei, alcătuită din lave și tufuri vulcanice. Alt. max.: 1 701 m. Vegetație de tundră montană.

PUTRAMÉNT, Jerzy (1910–1986), scriitor polonez. Versuri („Război și primăvară"), romane („Realitate", „Acropola"), nuvele și povestiri („Sfântul cartuș", „Permisie de Paști"), evocând Polonia interbelică, anii războiului și ai ocupației fasciste; eseuri („O jumătate de secol").

PUȚRED, -Ă (lat. *putridus*) adj. **1.** Care a intrat în putrefacție, care a putrezit; descompus, stricat, alterat. ✧ Loc. *Putred de bogat* sau *bogat putred* = foarte bogat. ✦ Fig. (Despre bălți, mlaștini) Cu miros urât, stătut, clocit. ✧ Expr. *E ceva putred la mijloc* (sau *în Danemarca*) se spune când lucrurile nu se desfășoară normal, când există ceva suspect. ✦ (Despre răni) Cangrenat, purulent. **2.** Fig. Dăunător societății, decăzut, imoral; nesănătos, corupt.

PUTREFÁCȚIE (< fr., lat.) s. f. Descompunere enzimatică a substanțelor organice de natură proteică, provocată prin fermentație microbiană aerobă sau anaerobă; etapă importantă a circuitului azotului în natură. ✦ Fig. Decădere morală.

PUTREFIÁ (< fr.) vb. I refl. A intra în putrefacție; a putrezi.

PUTREGÁI (< *putred*) s. n. **1.** Lemn putred; masă vegetală aflată în descompunere. **2.** Boală a plantelor provocată de unele specii de ciuperci (ex. p. alb al rădăcinilor provocat de *Rasellinia necatrix*; **p.** plantulelor de tutun, provocat de *Pythium de Baryanum* etc.).

PUTREZÍ (< *putred*) vb. IV intranz. și refl. A intra în descompunere sub influența bacteriilor. ✦ Fig. (Despre oameni) A sta multă vreme în același loc, ducând o viață fără perspectivă, lipsită de activitate.

PUTREZICIÚNE (< *putrezi*) s. f. Materie organică intrată în putrefacție. ✦ Fig. Descompunere morală, decădere.

PUTREZÍRE (< *putrezi*) s. f. Faptul de a putrezi. ✧ (FITOPAT.) *Putrezirea uscată a știuleților de porumb* = boală provocată de ciuperca *Nigrospora oryzae* știuleților de porumb, pe care îi descompune până la stadiul de fibre.

PUTTO (cuv. it.) subst. (ARTE PL.) Amoraș.

PUTUMÁYO, râu în America de Sud (Columbia, Ecuador, Perú, Brazilia), afl. stg. al Amazonului la São Antônio de Içá; c. 1 575 km. Izv. din E Anzilor Columbieni și formează în cursul superior granița între Columbia și Ecuador și între Columbia și Perú, străbătând o zonă de păduri ecuatoriale dense. Navigabil în cursul inferior. Pe terit. Braziliei se numește *Içá*. Afl. pr.: San Miguel.

PUTURÓS, -OÁSĂ (< *putoare*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care degajează un miros greu, neplăcut. **2.** S. m. și f. Leneș, trândav.

PUTUROȘÉNIE (< *puturos*) s. f. **1.** Ceea ce degajează miros greu; *p. ext.* putoare. **2.** Trândăvie, lenevie.

PUȚ (lat. *puteus*) s. n. Fântână. ✧ Expr. *A sări (a cădea, a da) din lac în puț* = a da peste un rău și mai mare, încercând să scape de un altul. ✦ (TEHN.) Săpătură cu secțiune mică în raport cu adâncimea, cu axa verticală sau înclinată și care stabilește o comunicație între suprafață și un strat din adâncime. ✧ *P. de captare* = puț cu secțiune de obicei circulară, coborât până la un strat de apă, situat la o anumită adâncime, în vederea extragerii apei potabile sau industriale. *P. colector* = puț în care se adună apele captate prin mai multe puțuri sau drenuri. *P. absorbant* = puț care coboară până la un strat de pământ permeabil și prin care se introduc în sol apele uzate din canale, după o prealabilă curățire în fose septice sau în decantoare cu etaj. *P. de mină* = lucrare minieră, executată pe direcție verticală sau înclinată, cu care se deschide o mină sau un orizont (5) și care apoi servește drept cale de transport minerilor și materialelor, ca mijloc de introducere a aerului proaspăt, de evacuare a aerului viciat etc.

PUȚÍ (lat. *putere*) vb. IV intranz. A degaja un miros greu, neplăcut; a mirosi urât.

PUȚIN, -Ă (lat. **putinus = pitinus*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** Care este în cantitate mică; care nu ajunge, insuficient. ✧ Loc. *Puțin la minte* = prost(ut). ✦ (Substantivat, n., sg.) Cantitate mică, număr mic. ✧ Expr. *Puțin a lipsit să...* = era cât pe-aci să... ✦ (Cu valoare de num. nehot.; mai ales la pl.) În număr sau în cantitate mică. **2.** Redus ca proporții, dimensiuni sau volum; mic; *fig.* neînsemnat. ✦ De intensitate redusă; slab. **3.** (Despre noțiuni de timp) Care nu are durată lungă; scurt. **II.** Adv. **1.** În măsură sau în cantitate mică. ✧ Loc. *Nu mai puțin* = în aceeași măsură. *Mult-puțin* = oricât, cât o fi. **2.** În oarecare măsură, cât de cât. ✦ Oarecum, cam. **3.** Pentru câteva clipe, pe timp scurt, câtva timp. ✧ Loc. *Peste puțin* = în curând, în scurt timp.

PUȚINĂTATE (< *puțin*) s. f. (Rar) **1.** Faptul sau însușirea de a fi puțin. **2.** Volum redus, dimensiune, cantitate mică.

PUVIS DE CHAVANNES [püvi də ʃavan], **Pierre** (1824–1898), pictor francez. Promotor al unei picturi monumental-decorative de un armonios echilibru compozițional și de o cromatică discretă („Pădurea sacră", pentru Sorbona; „Sf. Genoveva", pentru Panteon). Compoziții de șevalet („Sărmanul pescar"), portrete (portretul Mariei Cantacuzino, soția sa). A dezvoltat o estetică paralelă cu aceea a prerafaeliților.

PUY DE DÔME [püi də do:m], vârf în Masivul Central Francez, în pod. Auvergne, la V de Clermont-Ferrand. Reprezintă un vulcan stins cu alt. de 1 465 m.

PUYI XUANTONG [phui hsüen-thuŋ] (cunoscut și ca *Henry P.*) (1906–1967), ultimul împărat al Chinei (1909–1911, sub regența principelui Chun). Formal, a renunțat la tron la 12 febr. 1912. Instalat de japonezi ca președinte (1932–1934) și împărat al statului Manchu-ko. Luat prizonier de sovietici, care l-au încredințat autorităților chineze (1950). Amnistiat (1959) a ocupat funcții modeste (mecanic, paznic al grădinii botanice). Memorii („De la împărat la cetățean").

PUZDERIE (< sl.) s. f. **1.** Resturi din tulpinile de cânepă sau in care cad în timpul meliatului. **2.** Număr, cantitate mare; mulțime de oameni, de animale, de lucruri.

PUZO, Mario (1920–1999), scriitor american de origine italiană. Autor al unor lucrări (best-seller-uri) în care descrie lumea mafioților („Nașul", după care F.F. Coppola a realizat un film celebru, „Arena obscură", „Sicilianul", „Omerta").

PUZZLE [pazəi] (cuv. engl.) s. n. Joc de perspicacitate constând în îmbinarea unor piese decupate pentru a reconstitui un întreg.

PUZZOLANĂ (< it.; n. pr. *Pozzuoli*, vulcan în Italia) s. f. **1.** Tuf trahitic folosit ca material de construcție bogat în dioxid de siliciu, solubil în soluții alcaline, întrebuințat ca adaos hidraulic la fabricarea cimentului. **2.** (GEOL.) Tub format din sedimentarea cenușii vulcanice, rezistent la apa de mare.

PYDNA, oraș antic în Macedonia, în apropierea G. Salonic. Aici a avut loc, în 168 î.Hr., bătălia decisivă din timpul celui de-al treilea război macedonean (171–168 î.Hr.), în timpul căruia armata romană a înfrânt-o pe cea macedoneană, transformând mai târziu, în 148 î.Hr., Macedonia în prov. a Romei.

PYGMALION v. **Pigmalion.**

PYM [pim], **Barbara** (pe numele adevărat *Mary Crampton*) (1913–1980), scriitoare engleză. Proză prezentând avatarurile sentimentale ale păturilor sociale de mijloc („Femei excelente", „Moartea blândei porumbițe", „Câteva frunze verzi", „O dragoste puțin schimbată").

PYM [pim], **John** (1584–1643), om politic englez. Unul dintre autorii „Petiției drepturilor" (1628) și șef al opoziției în Parlamentul cel Lung (din 1640) în timpul Revoluției din Anglia.

PYNCHON [pintʃən], **Thomas** (n. 1937), scriitor american. Autor de romane polițiste cu tentă de umor absurd („V", „Vineland", „Curcubeul gravitației", „Mason&Dixon", „Omul care învață încetișor").

P'YŎNGYANG v. **Phenian.**

PYRETUS, denumirea antică a *Prutului*, atribuită de greci.

PYRRHON (c. 365–c. 275 î.Hr.), filozof grec, originar din Elis. Întemeietorul vechiului scepticism grec, numit și *pyrrhonism*. Asemenea lui Socrate, n-a scris nimic, dar a exercitat o fascinație deosebită asupra cunoscuților; opiniile sale au fost expuse în proză și în versuri de către discipolul său Timon din Phiul: P. ar fi susținut că totul este nedeterminat și că trebuie suspendată judecata despre realitatea lucrurilor, în particular dacă sunt bune sau rele, numai astfel putând fi dobândită liniștea imperturbabilă a sufletului.

PYRRHOS, rege al Epirului (295–272 î.Hr.). Chemat de orașele din „Grecia Mare", a organizat în 280–275 î.Hr. o mare campanie militară în Italia și Sicilia împotriva romanilor și cartaginezilor. I-a înfrânt pe romani la Heracleea (280 î.Hr.) și la Ausculum (279 î.Hr.) cu prețul unor pierderi grele, de unde expresia „victorie à la Pyrrhos". Înfrânt în 272 î.Hr. de Antigonos II Gonatas, regele Macedoniei și ucis într-o ambuscadă în Argos.

PYTHAGORAS v. **Pitagora.**

PYTHEAS (PITEAS) (sec. 4 î.Hr.), navigator, astronom și geograf grec originar din Massalia. A explorat (c. 325 î.Hr.), pornind din Gadeira, coastele Iberiei, Galliei, Britanniei până în Marea Nordului, atingând Thule (în N); primul care a formulat exact teoria mareelor. Socotit primul navigator polar din istoria lumii. Opera sa „Despre Ocean", astăzi pierdută, oferă informații despre populații, observații geografice, cartografice ș.a., sprijinind ideea că Pământul este o insulă în „Marele Ocean".

Q

Q s. m. invar. **1.** A douăzecea literă a alfabetului limbii române; sunetul notat cu această literă (oclusivă palatală surdă sau oclusivă velară surdă); se folosește în cuvinte străine, în neologisme cu caracter internațional și în nume proprii. **2.** (MAT.) Simbol pentru mulțimea numerelor raționale. **3.** (ELT.) Simbol pentru puterea reactivă.

QĀBIS v. **Gabés.**

QABUS bin SAID (n. 1940), sultan al Omanului (șef al statului și al guvernului, din 1970). După preluarea puterii, în urma unei lovituri de palat, a inițiat un șir de măsuri vizând ruperea izolării și modernizarea statului în spirit occidental.

QACENTINA v. **Constantine.**

QADDAFI, Muammar Muhammad al- ~ v. **Gaddafi, Mu'ammar al.**

QĀDJĀRA (KAJARA), dinastie de origine turkmenă care a domnit în Iran (Persia) între 1779 și 1925. Creată de Āghā Mohammad șah, șef al tribului turkmen **Q.**

QAFSAH v. **Gafsa.**

QĀHIRAH, Al ~ v. **Cairo.**

QAMARĀN v. **Kamarān.**

QANAT (< arabă) s. n., galerie subterană prin care ape din pânza freatică acumulate în depozitele de grohotiș de la poalele munților sunt transportate la distanțe mari, prin cădere liberă, asigurând aprovizionarea cu apă a localităților și irigiarea oazelor. Acest sistem, utilizat în Iran încă din Antichitate, a fost preluat ulterior de arabi; în Sahara, unde a atins o dezvoltare considerabilă, galeriile sunt cunoscute sub numele de *foggara.*

QANDAHĀR v. **Kandahar.**

QATAR sau **KATAR** [cɑtɔr] **1.** Peninsulă în SV G. Persic, în E Pen. Arabia; 11,4 mii km^2. Lungime: 225 km; lățime max.: 85 km. **2. Statul ~ (Dawlat al-Qatar),** stat în Asia de Sud-Vest, învecinat cu Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite și Bahrain, cu largă ieșire la G. Persic; 11 437 km^2; 596 mii loc. (2001). Limba oficială: araba. Religia: islamism 82,7%, creștinism 10,4%, hinduism 2,5%, alte religii 4,4%. Capitala: *Doha (Ad-Dowhah).* Orașe pr.: Ar-Rayyān, Al-Wakrah, Umm Salal, Dukhān. Este împărțit în 9 municipalități. Teritoriul este o peninsulă cu un relief monoton dat de o câmpie deșertică ușor vălurită (alt. max. 103 m). Climă subtropicală (caldă și secetoasă) care nu permite culturile agricole, cu excepția micilor oaze, de-a lungul coastelor, în care apare apa subterană. Singura vegetație arborescentă o reprezintă curmalii din oaze. Faună săracă cu gazele pitice. Stat cu o economie bazată aproape exclusiv pe petrol și prelucrarea acestuia. Această ramură participă cu 38,1% la P.I.B. și, deși concentrează doar 2,6% din pop. activă, contribuie cu peste 80% la exportul țării și cu c. 2/3 la bugetul statului. Rezervele sigure de petrol sunt de peste 500 mii. t, iar cele de gaze naturale 11 145 md. m^3 (2001), locul 3 pe glob, atât terestre cât și submarine (câmpul North Field, unul dintre cele mai mari din lume). Ind. prelucrătoare dă 7,5% din P.I.B., folosește 3,6% din pop. activă a țării și produce: energie electrică, benzină, uleiuri ușoare și grele, gaze lichefiate (uzina Ras Laffan, 1997, una dintre cele mai mari din lume), îngrășăminte azotoase (1,44 mil. t, 1997), laminate din oțel, ciment, ceramică fină, carne, lapte. Activitățile tradiționale: pescuitul de pește și creveți și agricultura practicată în oaze (curmali, legume — tomate, varză, dovlecei, ceapă, pepeni —, citrice, orz) joacă în prezent un rol secundar (0,9% din P.I.B.). Se cresc ovine, caprine și cămile, dar și bovine și cabaline. Nu există căi ferate. Căi rutiere: 1 230 km (1996). Autovehicule: 277 mii buc. (1999). Porturi pr.: Doha, Umm Sa'id. Aeroport pr.: Doha. Aparate TV în funcțiune: 832/1 000 loc. (1999). Turism în dezvoltare: 451 mii turiști străini (2000). Pr. obiective turistice: capitala Doha cu câteva moschei renumite, Palatul at-Thani, edificii noi (ministere, bănci, hoteluri), muzeul, universitatea; orașele Al-Wakrah, Umm Sa'id, Dukhān, toate stațiuni balneoclimaterice cu edificii moderne; crescătoria, unică în lume, de gazele oryx. Balanță comercială excedentară. Export (1998): combustibili și uleiuri minerale (81,2%), produse chimice (10,4%), produse manufacturate (5,9%). Pr. parteneri: Japonia (51,6%), Rep. Coreea (10%), Singapore (8,9%), Thailanda (4,1%). Import (1998): mașini și echipament de transport (39,7%), bunuri manufacturate (21,8%), alimente și animale vii (13,2%), produse chimice (7%). Pr. parteneri: Marea Britanie (11,9%), S.U.A. (11,1%), Italia (10,8%), Japonia (9,3%), Franța (8,2%), Germania (7,6%), Arabia Saudită (6%) etc. — *Istoric.* Menționat pentru prima oară în izvoarele istorice de Pliniu cel Bătrân (sec. 1 d.Hr.), terit. **Q.**, slab populat, este înglobat în sec. 7 în Califatul Arab, în sec. 13–14 în Emiratul Bahrain, fiind

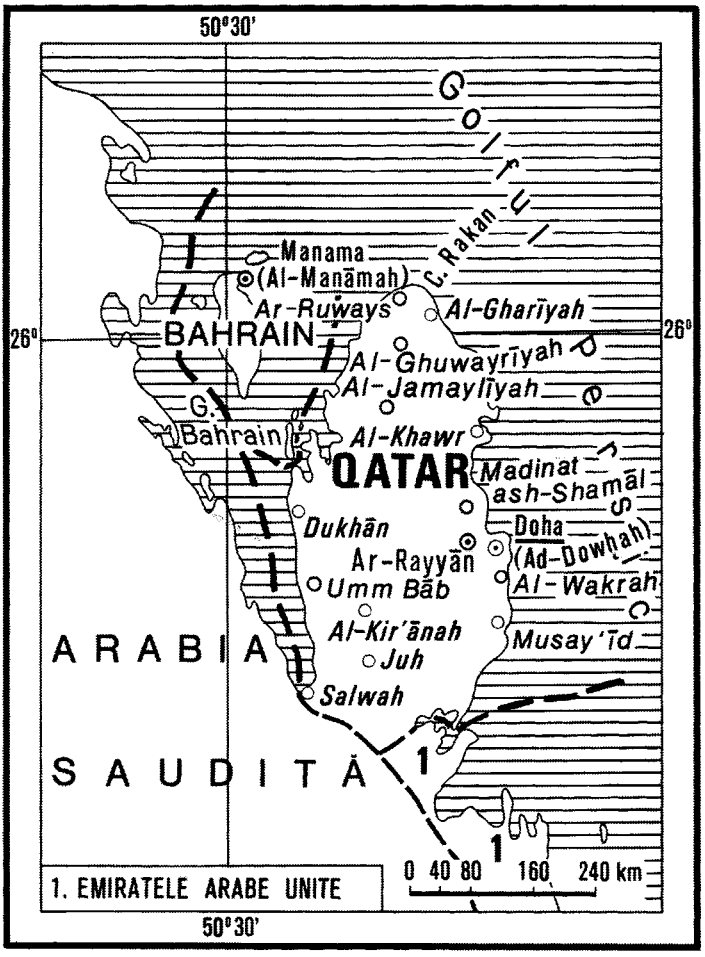

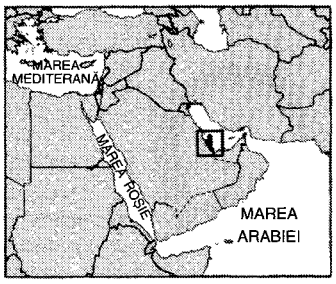

Municipalităţi	Suprafaţa km²	Populaţia (1997)	Capitala
Ad-Dowhah	132	264 009	Ad-Dowhah
Al-Ghuwayrīyah	622	1 716	Al-Ghuwayrīyah
Al-Jamaylīyah	2 565	9 836	Al-Jamaylīyah
Al-Khawr	996	17 793	Al-Khawr
Al-Wakrah	1 114	31 702	Al-Wakrah
Ar-Rayyān	889	169 774	Ar-Rayyān
Ash-Shamāl	901	4 059	Madinat ash-Shamāl
Jarayān al-Batīnah	3 715	4 742	Jarayān al-Batīnah
Umm Salal	493	18 392	Umm Salal Muhammad

ocupat apoi, la începutul sec. 16, de portughezi. Şeicatul de sine stătător (cu capitala la Subara) întemeiat în 1766, de către beduinii originari din interiorul Pen. Arabia, conduşi de familia at-Thani, este ocupat de statul Wahhabiţilor (1803), apoi de Sultanatul Oman (1810–11). Emirul Muhammad ibn Thani reconstituie în 1868, cu sprijin britanic, statul **Q.** Aflat, din 1871, sub suzeranitate otomană, la începutul Primului Război Mondial **Q.** este ocupat de trupe britanice şi devine, la 3 nov. 1916, *de jure*, protectorat britanic. Zăcămintele petrolifere descoperite în 1937 încep să fie exploatate industrial în 1949, transformând în câteva decenii **Q.** într-un stat modern (din 1961, **Q.** este membru al O.P.E.C.). Între 1968 şi 1971, **Q.** face parte din Federaţia Emiratelor de la Golful Persic, iar la 3 sept. 1971, şeicul Ahmad II ibn Ali at-Thani proclamă independenţa de stat a **Q.**, care devine în acelaşi an membru al O.N.U. şi al Ligii Arabe. La 22 febr. 1972, primul ministru Khalifa ibn Hamad at-Thani îl detronează pe vărul său, şeicul Ahmad II at-Thani şi se proclamă emir. La 22 dec. 1974, guvernul **Q.** îşi anunţă hotărârea de a prelua controlul asupra societăţilor petroliere care operează pe terit. său (măsură intrată în vigoare în 1977). Paralel cu creşterea prod. de petrol, **Q.** iniţiază o serie de proiecte de diversificare a economiei, de modernizare a infrastructurii şi de dezvoltare a serviciilor sociale. Delimitarea frontierei terestre cu Arabia Saudită, dar îndeosebi a platoului maritim cu Bahrain şi Emiratele Arabe Unite, zonă în care se află majoritatea exploatărilor de gaze naturale şi ţiţei, tensionează în ultimele decenii relaţiile cu statele vecine. La 27 iun. 1995, emirul Khalifa at-Thani este înlăturat de la putere de către fiul său, Hamad ibn Khalifa at-Thani, care preia şi funcţia de prim-ministru şi de ministru al apărării (11 iul. 1995), **Q.** rămânând mai departe o monarhie absolută. În 1999, emirul **Q.** a desemnat un comitet de 32 de persoane pentru a redacta proiectul unei constituţii care intră în vigoare în 2002.

QATTARA (MUNHAFAD AL-QATTĀRAH), bazin depresionar în NV Egiptului, situat în NE deşertului Libiei, la 134 m sub nivelul mării; 18,1

mii km^2. Numeroase lacuri de apă sărată şi mlaştini. Zăcăminte de gaz metan. În această zonă a avut loc bătălia de la El-Alamein (1942).

QAYRAWĀN, al ~ v. **Kairouan.**

QAZVĪN (KAZVIN), oraş în NV Iranului, situat la poalele m-ţilor Elburz, la 145 km NV de Teheran; 291,1 mii loc. (1996). Nod de comunicaţii. Ind. constr. de maşini, textilă, a cauciucului, sticlăriei şi alim. Centru comercial. Piaţă agricolă (cereale, fructe). Articole de artizanat. Fundat în sec. 3 de regele Şapur I din dinastia Sasanizilor. Fortificat în sec. 8 de califul Hārūn ar-Rashīd. Oraşul a avut de suferit din cauza invaziei mongole a lui Genghis-Han. Refăcut ulterior. În sec. 18, datorită situării sale deosebite, a intermediat comerţul dintre Marea Caspică, Golful Persic şi Asia Mică. Capitala Persiei (1548–1598). Afectat de numeroase cutremure.

QENA (QĪNĀ, KENA), oraş în ESE Egiptului, situat pe dr. Nilului, la 451 km SSE de Cairo şi 40 km N de Luxor; 155,4 mii loc. (1996). Nod de *comunicaţii*. Expl. de fosforite. Ind. alim. Centru comercial. Turism. În Antichitate s-a numit *Caene* sau *Caenopolis*.

QI [tsi], stat chinez, constituit în sec. 11 î.Hr., în regiunea locuită de triburile Yi din pen. Shandong, la începutul dinastiei Zhou, care va atinge apogeul în timpul principelui Huan (685–643 î.Hr.). Cucerit în 223 î.Hr. de suveranul Qin Wang şi inclus în Imperiul Chinez.

QI [tsi], termen chinez întâlnit în medicina tradiţională chineză, arte marţiale etc. Are sensul concret de gaz, aer, miros, stare de spirit etc., dar şi sensul de „energie primară", „suflu", nepalpabil prin mijloace ştiinţifice, care menţine în viaţă organismul.

QIANGTANG, regiune de platou deşertic în partea de V a Chinei, în Tibet, cu alt. max. de 5 182 m. Numeroase lacuri.

QIANLONG [Tsien-lung] **(GAOZONG, HONGLI),** împărat chinez (1736–1795), din dinastia Qing. Unul dintre cei mai mari împăraţi chinezi. Nepotul lui Kangxi. A continuat opera sa de expansiune teritorială prin campanii în Mongolia, Tibet, Nepal, Taiwan şi în Asia Centrală. Activitate de mecenat: a încurajat artele şi a sporit colecţiile prin achiziţii de marcă. A sprijinit relaţiile cu misionarii iezuiţi din Beijing, dar a fost nemilos faţă de cei care îi erau ostili lui sau membrilor dinastiei sale.

QI BAISHI sau **TS'I Pai-che** (1863–1957), pictor chinez. Autodidact, de origine ţărănească, a cunoscut o reputaţie naţională şi mondială. A înnoit pictura tradiţională prin spontaneitate caligrafică şi colorit.

QILIAN SHAN, denumirea sub care mai este cunoscut sistemul muntos *Nanshan*.

QIGONG, ansamblu de tehnici de sănătate chinezeşti, clasificat în două tipuri: 1) tehnici respiratorii şi mentale, statice (în picioare, şezând, culcat), pentru a îmbunătăţi funcţionarea sistemelor circulator, respirator etc.; 2) tehnici dinamice: gimnastică, masaj etc., pentru fortificarea trupului. În religiile din China (Buddhism, Daoism), tehnicile de **Q.** sunt practicate pentru dobândirea unor stări de conştiinţă superioare.

QIN, stat chinez constituit în sec. 8 î.Hr., în extremitatea apuseană a Chinei. În timpul domniei principelui Mugong (659–621 î.Hr.) devine principala putere în zonă.

QĪNĀ v. **Qena.**

QING [tsing], dinastie chineză de origine manciuriană (1644–1911), succesoare a dinastiei Ming. În timpul ei ţara a cunoscut o expansiune teritorială importantă şi un reviriment intelectual deosebit. Cele mai importante domnii au fost ale împăraţilor Kangxi (Shengzu) (1662–1722) şi Qianlong (Gaozong) (1736–1795). A fost înlăturată de revoluţia din 1911.

QINGDAO [tsing-tau], oraş în ENE Chinei (Shandong), port la Marea Galbenă; 1,3 mii. loc. (1990). Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de sare, de marmură şi granit. Şantier naval. Ind. siderurgică, constr. de maşini (utilaje textile, material rulant feroviar), petrochimică (rafinarea petrolului), cauciucului (anvelope), textilă (bumbac) şi alim. Piaţa agricolă (orez, cereale, tutun). Pescuit. Universitate (1926). Institut oceanografic. Staţiune balneară. Oraşul modern a fost construit pe vatra fostului sat de pescari din sec. 19 în perioada ocupaţiei germane (1898–1914). Sub stăpânire japoneză în anii 1914–1922 şi 1938–1945. S-a dezvoltat industrial după 1949.

QINGHAI [Tsing-hai] **1.** Provincie în V Chinei centrale; 721,5 mii km^2; 5,1 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Xining*. Zăcăminte de petrol, cărbune, sare, min. de fier şi neferoase. Expl. forestiere. Grâu, orz, ovăz, porumb, gaolean; leguminoase. Creşterea animalelor (ovine, yaci). **2.** Lac cu apă sărată, situat în NV Chinei, în SE m-ţilor Nanshan, la 3 205 m alt. Supr. variază în funcţie de anotimp, între 4 200 şi 6 000 km^2; lungimea: 109 km; ad. max.: 38 m. Important bazin piscicol şi loc de cuibărit pentru numeroase păsări (pe insule). Cunoscut şi sub numele de *Kukunor*.

QINHUANGDAO [tsinghauangdau], oraş în NE Chinei (Hebei), port la Marea Galbenă (G. Bohai); 360 mii loc. (1990). Ind. siderurgică şi de prelucr. a metalelor, a sticlăriei şi alim. Export de cărbuni şi produse agricole. Pescuit. Staţiune balneară.

QIN WANG [Tsin Uan] sau **QINSHI Huangdi** [Tsin-şî Huan-ti], „Întâiul Împărat" (259–210 î.Hr.). Rege al statului Qin, ulterior împărat al Imperiului Qin (Chinez). A anexat statele Han (230 î.Hr.), Zhao (228 î.Hr.), Wei (225 î.Hr.), Chu (223 î.Hr.), Qi (223 î.Hr.) şi Yan (222 î.Hr.), după care a devenit cel dintâi împărat al Chinei. A stabilit standardele unice pe tot cuprinsul Imperiului (scrierea, osia carului etc.). Sub domnia sa a început construcţia Marelui Zid..

QIQIHAR [tsitsihar], oraş în NE Chinei (Heilongjiang), port pe râul Nen Jiang, la 274 km NV de Harbin; 1,1 mii. loc. (1990). Nod de comunicaţii. Ind. metalurgică, chimică, a constr. de maşini (maşini agricole, locomotive, vagoane de c.f.), textilă, de prelucr. a lemnului şi alim. Producţie de aparatură medicală. Vechea denumire: *Lungkiang*.

Q-MĘTRU (< fr.) s. n. (TELEC.) Instrument pentru măsurarea factorului de calitate (egal cu raportul dintre impedanţă şi rezistenţă) al bobinelor sau al circuitelor de înaltă frecvenţă.

QOGIR FENG v. **K2.**

QOM (QUM sau **KUM),** oraş în partea central-nordvestică a Iranului, pe râul omonim, la marginea de V a deşertului Dasht-e-Kavir, la 147 km SSV de Teheran; 777,7 mii loc. (1996). Nod rutier şi feroviar. Expl. de petrol şi gaze naturale. Rafinărie de ţiţei. Ind. ceramicii, a sticlăriei, textilă şi alim. Centru comercial şi piaţă agricolă pentru cereale, bumbac, fructe. Universitatea islamică Howzeh. Moschee. Mausoleul Fatimei. Centrul spiritual al liderilor şiiţi (din sec. 8). Loc de pelerinaj. Fundat în sec. 3.

QUADRIVIUM [cvadrivium] (cuv. lat.) subst. Grup de obiecte cuprinzând artele matematice (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia), care, îm-

preună cu *trivium*, formau cele şapte arte liberale, materia de învăţământ a şcolilor latine medievale; treapta imediat următoare a învăţământului elementar în care se predau aceste discipline.

QUAKER [cueikər] (cuv. engl.) s. m. Adept al sectei protestante *Societatea prietenilor*, fundată la c. 1652 în Anglia de puritanul G. Fox; fiind persecutaţi, deoarece refuzau prestarea jurământului şi a serviciului militar, mulţi dintre ei au emigrat în America (Rhode Island şi Pennsylvania). **Q.** propovăduiau întoarcerea la formele creştinismului primitiv, recunoscând numai „Biblia" şi refuzând orice alte scrieri şi ritualuri religioase. Pe plan moral-social, predicau egalitatea socială, pacifismul, viaţa simplă şi confesiunea publică.

QUARENGHI [cuarenghi], **Giacomo Antonio Domenico** (1744–1817), arhitect neoclasicist italian. Stablit în Rusia, la chemarea Ekaterinei a II-a, devine arhitect şef al Curţii imperiale. A construit Palatul englez de la Peterhof (azi Petrodvoreţ), Palatul Aleksandrovski de la Ţarskoie-Selo, Teatrul şi Muzeul Ermitaj, Banca Imperială, Academia de Ştiinţe, precum şi mai multe poduri peste Neva toate la Sankt-Petersburg.

QUARK (< engl.) s. n. FIZ.) Particulă elementară ipotetică, încă neidentificată, cu sarcina fracţionară (1/3 sau 2/3 din cea a electronului), considerată dintre „cărămizile ultime" ale materiei; existenţa sa a fost postulată de fizicienii americani M. Gell-Mann şi George Zweig în 1964.

QUASAG (< engl. *qua[si] s[tellar] a*[stronomical] *g[alaxy]* „galaxie aproape stelară") s. n. Obiect ceresc extragalactic, care posedă o strălucire intensă, fără a avea însă o radioemisie apreciabilă; se mai numeşte *galaxie cvasistelară* sau *galaxie albastră*.

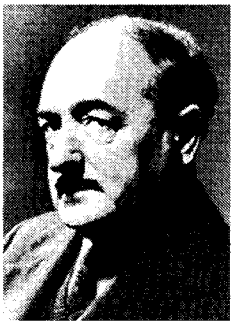

Salvatore Quasimodo

QUASAR (< engl. *qua[si] s[telar] a*[stronomical] *r[adio source]* „radio-sursă aproape stelară") s. m. (ASTR.) Radiosursă cosmică intensă cu dimensiuni unghiulare reduse, care poate fi recunoscută pe fotografiile porţiunii respective a cerului. **Q.** au fost descoperiţi în 1960, ca surse cu dimensiuni unghiulare extrem de mici.

QUASIMODO [cuazimodo], **Salvatore** (1901–1968), poet, critic şi traducător italian. Unul dintre principalii reprezentanţi ai şcolii ermetice italiene, a cultivat o lirică densă, esenţializată, în tonalităţi elegiace, marcată de panteism şi pătrunsă de amintirea Siciliei („Ape şi pământuri", „Oboiul uitat", „Şi brusc se lasă seara"), de inspiraţie clasică („Erato şi Apollo") sau de rezonanţă socială şi umanistă („Zi după zi", „Viaţa nu e vis", „Pământul neasemuit", „A da şi a avea"). Eseuri („Poetul şi omul politic", Scrieri despre teatru). Traduceri din Tudor Arghezi. Premiul Nobel pentru literatură (1959).

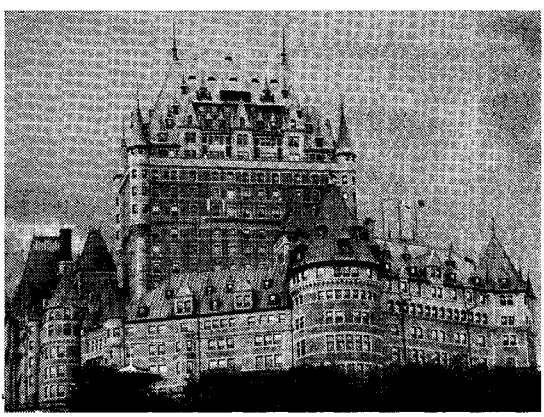

Québec. Castelul Frontenac

QUATTROCENTO [cuatrocento] (cuv. it.) subst. Denumire atribuită culturii italiene din sec. 15, cunoscută şi sub numele de *Renaştere timpurie*.

QUAZI (< fr., lat.) s. m. pl. Triburi germanice aşezate la începutul erei creştine în Moravia. Aliaţi cu marcomanii, au purtat în sec. 1–2 numeroase războaie împotriva Imp. Roman.

QUDS, Al ~ v. **Ierusalim.**

QUÉBEC [engl. kuibek; fr. kebek] 1. Oraş în SE Canadei, centru ad-tiv al prov. cu acelaşi nume, situat în extremitatea de S a estuarului fl. Sf. Laurenţiu, în zona de confluenţă cu râul Saint-Charles, la 483 km SSV de G. Sf. Laurenţiu; 167,3 mii loc. (1996; 96% din populaţia oraşului este francofonă). Port comercial fluvio-maritim. Nod de comunicaţii. Şantier naval. Ind. metalurgiei neferoase, constr. de automobile, chimică, a celulozei şi hârtiei, de prelucr. a lemnului, a pielăriei şi încălţămintei, textilă şi alim. Universitatea catolică Laval (1852); Universitatea Québec (1969); Teatru (1971); orchestră simfonică; Muzeul Québec (1934), cu colecţii de pictură şi sculptură; Muzeul Civilizaţiei (1988), cu exponate referitoare la cultura şi civilizaţia umană. Citadelă (1820–1831); mănăstirea Ursulinelor (1639); bazilica romano-catolică Notre-Dame-des-Victoires (1647); catedrala anglicană Sf. Treime, în stil clasic englezesc (1804); arhiepiscopia catolică (1844); clădirea Parlamentului provincial (1877); castelul Frontenac, în stil renascentist (1892–1893), construit pe locul fortului Saint-Louis (care data din 1620), în care au locuit guvernatorii provinciei **Q.**; Poarta Saint-Louis (sec. 18). Grădină zoologică; 45 de parcuri (142 ha); cascada Montmorency (84 m înălţime) situată ia 10,5 km de **Q.**, în ins. d'Orléans de pe fl. Sf. Laurenţiu. Turism. Zona actuală a **Q.** a fost vizitată de exploratorul francez Jacques Cartier în cea de-a doua călătorie a sa în Canada (1535–1536), ocupând aşezarea indienilor irochezi numită *Stadacona*. Exploratorul francez Samuel de Champlain a fundat oraşul **Q.** la 3 iul. 1608. Stăpânit de britanici în anii 1629–1632 şi 1763–1775. Capitala prov. Canada Inferioară (1791–1841), apoi a Canadei de Est (1841–1867) şi a prov. **Q.** (din 1867). La 20 mai 1980, la **Q.** a avut loc un referendum provincial (organizat de Partidul Québécului/Parti Québécois) în care s-a solicitat populaţiei dacă este de acord sau nu cu schimbarea statutului provinciei **Q.**, respectiv de desprindere de restul Canadei. Con-

ceptul suveranității prov. **Q.** a fost respins cu 60% din voturi. Un nou referendum având aceleași solicitări a fost respins în 1995. **2.** Provincie în E și SE Canadei, cu ieșire largă la G. Hudson și la estuarul fl. Sf. Laurențiu; 1,54 mii. km^2; 7,3 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Québec*. Expl. de min. de fier, cupru, azbest, titan, zinc, aur și argint. Hidrocentrale. Metalurgia neferoaselor; ind. chimică, a celulozei și hârtiei. Expl. și prelucr. lemnului. Culturi de tutun, grâu, ovăz și sfeclă de zahăr. Creșterea animalelor. Pescuit. **Quebec Act**, statut al provinciei, stabilit de britanici (1774), ce prevedea guvernarea **Q.** de către un guvernator care își numea un consiliu, libertatea religioasă pentru romano-catolici și folosirea în justiție a codului civil francez.

QUEBRACHO [chebrącio] (cuv. sp.) s. m. Arbore tropical răspândit în America de Sud, cu lemnul foarte dur și bogat în tananți (17–25%), asigurând o treime din producția de tanin a lumii. Se mai folosește în construcție și pentru traverse de cale ferată *(Schinopsis lorentzii* sau *Quebracho colorado*).

QUECHUA (cuv. indigen) s. f. **1.** invar. Populație amerindiană din America Latină, răspândită îndeosebi în Perú și Bolivia. În prezent indienii **q.** sunt în mare parte metisați cu populația de origine europeană din țările respective, numărul lor real fiind greu de estimat. **2.** Familie de limbi vorbite de amerindienii din Anzi (din Perú, Bolivia și în mai mică măsură Ecuador, Columbia și NV Argentinei), fiind în prezent cea mai răspândită limbă amerindiană din America Latină (c. 12 mil. vorbitori). Include numeroase dialecte locale, frecvent utilizate în bilingvism cu spaniola. A fost limba de comunicare interetnică în Imperiul Inca, ulterior folosită și de spanioli ca limbă de evanghelizare.

QUEEN [kuin], grup rock britanic, constituit în 1971 de Freddie Mercury, Brian May, John Deacon și Roger Taylor. Popularitate imensă datorată punerilor în scenă elaborate, charismei, originalității și calităților vocale unice ale solistului Freddie Mercury. Muzică eclectică, evoluând de la rock-ul cel mai dur la balade de o mare sensibilitate. Albume diverse care au marcat istoria rockului: *A Night At the Opera, The Game, Innuendo*.

QUEEN ALEXANDRA RANGE [kuin ələkzəndrə reindz), lanț muntos în Antarctica, extins la S de Victoria Land; alt. max.: 4 528 m (Mount Kirkpatrick). Descoperit (1908) de exploratorul britanic E. H. Shackleton. Aici au fost descoperite (1969) urmele fosile ale unor vertebrate, fapt care susține teoria derivei continentelor.

QUEEN CHARLOTTE ISLANDS [kuin șa:lət ailəndz] **(INSULELE REGINA CHARLOTTE),** arhipelag canadian în N Oc. Pacific, alcătuit din 150 de insule, extins de-a lungul coastelor vestice canadiene (British Columbia) de care este separat prin str. Hecate (160 km lățime); 9,6 mii km^2. Ins. pr.: Graham (6,5 mii km^2), Moresby (2,6 mii km^2), Louise, Lyell, Kunghit. Orașe pr.: Masset, Skidegate, Rose Harbour, Sandspit. Relief muntos, alctăuit din roci cristaline și vulcanice, cu alt. max. de 1 202 m, acoperit cu păduri. Expl. forestiere și carbonifere. Pescuit. Creșterea animalelor. Arhipelagul a fost vizitat de spaniolul Juan Pérez (1774) și de căpitanul englez James Cook (1778) și explorat în 1787 de navigatorul britanic George Dixon. În acest arhipelag trăiesc mulți indieni haida.

QUEEN ELIZABETH ISLANDS [kuin ilizəbeth ailəndz] **(INSULELE REGINA ELIZABETH),** grup de insule în N Arhipelagului Arctic Canadian, extins între str. McClure și canalul Lancaster Sound, incluzând insulele Ellesmere, Sverdrup, Parry și Devon; 414,4 mii km^2. Probabil că au fost vizitate de vikingi în jurul anului 1000. Descoperite și parțial explorate (1615–1616) de navigatorii englezi William Baffin și Robert Bylot și redescoperite de John Ross în 1818, care a confirmat existența lor. Numite astfel în 1953, în onoarea reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii.

QUEEN ELIZABETH NATIONAL PARK [kuin ilizəbeth nashenel pa:rk] v. **Ruwenzori.**

QUEEN MARY COAST [kuin meari kost] **(ȚĂRMUL REGINEI MARY),** porțiune a coastei antarctice, aparținând Australiei, extinsă între capul Filchner (91°53' long. E) și c. 102° long. E, cu alt. de c. 1 300 m. Explorată de britanicul D. Mawson (1911–1914). Aici se află stațiunile de cercetări ruse Mirnîi și Pionerskaia.

QUEEN MAUD LAND [kuin mod lænd] **(ȚARA REGINEI MAUD),** porțiune interioară a continentelui antarctic, situată între 20° long. V și 45° long. E, respectiv între Enderby Land (la E) și Coats Land (la V), descoperită în 1930 de o expediție norvegiană în frunte cu Hjalmar Riiser-Larsen. Revendicată de Norvegia în 1939 și declarată dependență a acesteia în 1949. Relief muntos, acoperit cu gheață.

QUEEN MAUD MOUNTAINS [kuin mod maunteinz] **(MUNȚII REGINEI MAUD),** sistem muntos în Antarctica, aparținând catenei transantarctice, extins pe 805 km lungime, între 175° long. E și 145° long. V, la NE de ghețarul de șelf Ross. Alt. max.: 4 068 m (vf. Nansen). Descoperit în 1911 de Roald Amundsen. Zăcăminte de cărbuni.

QUEENS [kwenz], unul dintre cele cinci mari cartiere ale orașului New York, situat în V ins. Long Island, limitat de cartierele Brooklin (V), Manhattan (NV) și The Bronx (N), Nassau County (E) și G. Jamaica (S); 281,4 km^2; 2,23 mil. loc. (2002). În **Q.** se află aeroporturile John F. Kennedy și La Guardia, St. John's University (1870), Parcul Flushing Meadow, Centrul Național de tenis Forest Hills ș.a. Aici au avut loc târgurile mondiale din 1939 și 1964. Multe parcuri (2 600 ha). Locuit inițial de indieni, ulterior s-au instalat olandezi (1635), care au întemeiat așezările Maspeth, Flushing, Newtown, iar în 1683, britanicii au organizat în această zonă o provincie pe care au numit-o *Catherine of Braganza*. Din 1898 a devenit cartier al orașului New York, fiind unit cu celelalte cartiere prin poduri și tunele, între care Queens-Midtown Tunnel (1930).

QUEENSBERRY, John Sholto Douglas, marchiz de ~ (1844–1900), nobil britanic sprijinitor al sportului. A sponsorizat elaborarea unui cod (*regulile lui* **Q.**) care specifică explicit modul de desfășurare al unui meci de box. Normele au fost elaborate, în 1867, de John Graham Chambers (1843–1883).

QUEENSLAND [cuinzlænd], stat în NE Australiei; 1,73 mil. km^2; 3,6 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Brisbane*. Zăcăminte de cositor, cupru, argint, bauxită, plumb, zinc, uraniu, petrol. Trestie de zahăr, grâu, porumb, fructe, banane, tutun. Creșterea animalelor. Conservarea cărnii. Descoperit de J. Cook (1770), a adăpostit în sec.19 mai multe colonii de foști deținuți din Marea Britanie. Face parte din statul federal australian (1901).

QUEIRÓS, José Maria de EÇA de [ește de keiroș] (1845–1900), romancier portughez. Novator al romanului portughez prin viziunea realistă, măiestria stilistică, simplificarea sintaxei și crearea unui limbaj metaforic. Romanele sale alcătuiesc o vastă frescă a societății portugheze, împletind, cu o fan-

tezie încărcată de lirism, notele satirice cu cele naturaliste. Evocări ale ambianței ecleziastice provinciale („Crima părintelui Amaro", „Vărul Basilio", „Familia Maya" — capodopera sa) sau ale obiceiurilor patriarhale („Ilustra casă Ramires", „Orașul și munții").

QUEIRÓS [keiroș], **FERNANDES Pedro de ~** (c. 1565–1614), navigator portughez în serviciul Spaniei. A succedat lui Mendaña de Neira la conducerea expediției de cercetare a zonei dintre Filipine și Mexic (1595–1596; 1605—1606), descoperind ins. Tahiti și arh. Noile Hebride (actuala denumire: Vanuatu).

QUELIMANE, oraș în E Mozambicului, situat la 23 km de gura de vărsare a râului Bons Sinais în Oc. Indian; 151 mii loc. (1997). Port pentru exportul de ceai, bumbac, sisal, tutun, copra, nuci de cocos. În jurul orașului se află unele dintre cele mai mari plantații de cocotieri (20,2 mii ha). Descoperit de Vasco da Gama (1498), a devenit în sec. 18–19 una dintre cele mai mari piețe de sclavi.

QUENEAU [kənọ], **Raymond** (1903–1976), poet și prozator francez. Poezie suprarealistă, cu accente parodice („Mică cosmogonie portativă", „Exerciții de stil", „Morală elementară", „Dacă-ți închipui"); proză antiretorică („O iarnă aspră", „Pierrot, prietenul meu", „Câinele cu mandolină", „Zazie în metrou", „Florile albastre").

QUENTAL [kẽtal], **Anthero Tarquinio de** (1842–1891), poet și filozof portughez. Versuri de inspirație romantică și revoluționară („Ode moderne", „Primăveri romantice"). Eseuri pe teme filozofice. S-a sinucis.

QUERCIA IACOPO DELLA v. **Iacopo.**

QUERÉTARO [kerętaro] **1.** Oraș în partea centrală a Mexicului, situat în Pod. Mexican, la 1 865 m alt., pe Rio Querétaro, la 261 km NV de Ciudad de Mexico, centrul ad-tiv al statului cu același nume; 559,2 mii loc. (1995). Expl. de opal. Centru comercial (bumbac, trestie de zahăr, tutun, bovine). Ind. metelurgică, chimică, textilă, a ceramicii, de prelucr. a lemnului și tutunului și alim. Muzeu. Universitate (1951). Catedrală în stil baroc (sec. 18–19); bisericile Santa Rosa, Santa Clara (cu interior baroc) și San Augustin; palat; apeduct (8 km lungime) construit în anii 1726–1738. Fundat de indienii otomi, a fost încorporat în Imp. Aztec (1446), ocupat și controlat de spanioli (din 1531). Aici a fost executat împăratul Maximilian (9 iun. 1867). **2.** Stat în Mexicul central; 11,4 mii km^2; 1,3 mii. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Querétaro.* Expl. de min. auro-argentifere și de opal. Cereale, trestie de zahăr. Creșterea animalelor.

QUESNAY [kenę], **François** (1694—1774), economist și medic francez. Fondator al doctrinei fiziocraților. Adept al liberalismului. Lucrările sale („Tabloul economic" și „Analiza tabloului economic") conțin prima încercare de analiză și de modelare economică a procesului reproducției, în care compară circulația mărfurilor și a serviciilor cu circulația sângelui din corpul uman. Medic al regelui Ludovic XV.

QUÉTELET [ketlę], **Adolphe** (1796—1874), statistician, sociolog și astronom belgian. Prof. la Gand și Bruxelles. Fondator (1828) și director al Observatorului Astronomic Regal din Bruxelles. Organizator (1853) al primului Congres Internațional de Statistică (1853). A emis ideea aplicării teoriei probabilităților și a metodelor statistice la științele morale și politice și în antropometrie („Fizica socială"). Unul dintre fondatorii criminologiei („Antropometrie").

QUETTA [cuętə], oraș în VSV Pakistanului, situat pe râul Shal, la 1 675 m alt., la 80 km E de granița cu Afghanistanul; 560,3 mii loc. (1998). Nod de comunicații. Piață agricolă. Ind. chimică, textilă, de brichetare a cărbunelui și alim. Universitate (1970). Distrus în mare parte de cutremurele din mai 1935 (20 000 victime) și 1955.

QUETZAL [ketsal] (cuv. amerindian) s. m. **1.** Pasăre din familia *Trogonide,* de mărime mijlocie, cu penaj verde pe spate și galben pe piept, aripi rotunjite și coada lungă (*Pharomacrus mocinno*). Este specifică pentru fauna Americii Centrale. I se atribuie numeroase virtuți, simbolizând maiestatea regală și dorința de libertate. Este reprezentată pe stema Guatemalei. **2.** Unitate monetară în Guatemala.

QUETZALCÓATL [ketsalcoat] (în mitologia toltecă și aztecă), divinitate principală, zeu al vânturilor, aerului și luminii. Imaginat ca fiind în același timp om, pasăre și șarpe. I se atribuie inventarea tuturor meșteșugurilor și întemeierea civilizației.

QUETZALTENANGO, oraș în SV Guatemalei, situat la poalele vulcanului Santa Maria, la 2 377 m alt.; 103,6 mii loc. (1995). Centru comercial. Ind. textilă, a încălțămintei și alim. Distrus în mare parte de erupția vulcanului din 1902.

Quetzalcóatl

QUEVEDO Y VILLEGAS [kevędo i viλegas], **Francisco Gómez de** (1580—1645), scriitor spaniol. Reprezentant al *conceptismului.* Romane picarești de un realism crud („Istoria lui don Pablos de Segovia"); fantezii satirice („Viziunile", „Orele tuturor") marcând punctul culminant al artei sale narative; tratate didactice („Politica lui Dumnezeu"); versuri de contemplație filozofică asupra vieții („Muza Erato").

QUEZON CITY [kęson siti], oraș în Filipine, situat în SV ins. Luzon, la 8 km NE de Manila 2,0 mii. loc. (1995). Ind. chimică, textilă, alim. Zonă ad-tivă și rezidențială. Capitala Rep. Filipine (1948–1976). Universitate (1908).

QUEZON Y MOLINA, Manuel Luis (1878–1944), om politic filipinez. După acordarea autonomiei interne (1934) de către S.U.A., devine primul președinte al țării (1935–1944). A reorganizat forțele militare și a promovat măsuri împotriva corupției. În timpul ocupației japoneze a condus un guvern în exil.

Quetzal

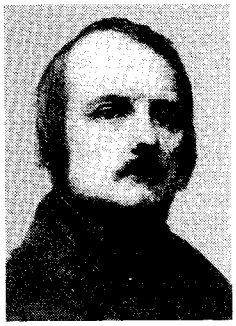

Edgar Quinet

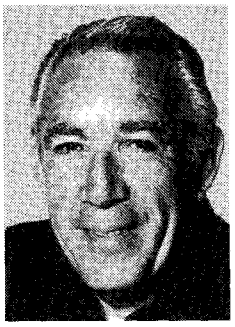

Anthony Quinn

QUIBDÓ, oraș în V Columbiei, situat la poalele Cordillerei Occidental, pe cursul superior al lui Río Atrato, la 129 km VNV de Manizales; 123,1 mii loc. (1997). Aeroport. Prelucr. lemnului.

QUICHÉ (cuv. indigen) subst. Populație amerindiană din Guatemala (c. 800 000), din ținuturile muntoase cu climă temperată. Se ocupă îndeosebi cu agricultura; sunt considerați urmași ai populației maya. Numeroase dialecte **q.** sunt înrudite cu limba vorbită de populația maya din Yukâtan (Mexic). Organizați într-un regat puternic (sec. 11), ajuns la apogeu în sec. 15, **q.** au fost cuceriți de spanioli după lupte înverșunate (1523–1524). Istoria lor tradițională este cuprinsă într-o amplă lucrare, *Popol Vuh,* scrisă în limba **q.** în sec. 16. Au suferit o puternică represiune, îndeosebi în anii 1970–1990; în urma acordurilor de pace din 1996, identitatea și drepturile lor au fost recunoscute oficial. Militanta **q.** pentru drepturile omului Rigoberta Menchú a primit, în 1992, premiul Nobel pentru pace.

QUICK, Armand James (1894–1978), hematolog american. Prof. univ. la Școala de Medicină a Universității Marquette din Milwaukee. A descoperit (1932) un test, care-i poartă numele, utilizat pentru controlul tratamentelor anticoagulante.

QUILLEN, Daniel (n. 1939), matematician american. Prof. univ. la Institutul Tehnologic Massachusetts. Lucrări de topologie algebrică. Medalia Fields (1978).

QUILMES, oraș în E Argentinei, situat în conurbația Buenos Aires, la 15 km SV de acesta; 509,4 mii loc. (1991). Centru industrial. Stațiune balneară. Fundat în 1666.

QUIMPER [kẽpẹr], oraș în NV Franței (Bretagne), în G. Biscaya; 56 mii loc. (1975). Nod de comunicații. Centru comercial. Ind. textilă, alim.; ceramică. Pescuit. Turism. Catedrală (sec. 13–16).

QUIMSACRUZ, vârf în V Boliviei, în Cordillera Oriental, la SE de lacul Titicaca; 5 900 m.

QUINCKE [kvinkə], **1. Heinrich** (1842–1922), medic german. Prof. univ. la Kiel și Frankfurt am Main. A descris (1883) edemul cervico-facial (maladia lui **Q.**); autorul primei puncții lombare (1891). **2. Georg Hermann** (1834–1924), fizician german. Frate cu **H (1.).** Studii privind fenomenul capilarității și al reflexiei luminii; cunoscut mai ales datorită cercetărilor sale în domeniul acusticii, inventând tubul care îi poartă numele.

QUINE [kuin], **Willard Van Orman** (1908–2000), logician și filozof american. Prof. univ. la Harvard. Promotor al behaviorismului în filozofia limbajului. Studii și cercetări de filozofie analitică și semantică logică („Logica matematică", „Relativitate ontologică", „Metodele logicii", „Cuvânt și obiect", „Filozofia logicii").

QUINET [kinẹ], **Edgar** (1803–1875), istoric, scriitor și filozof francez. Prof. la Collège de France. Concepții social-politice liberale republicane („Revoluția"), care i-au adus un lung exil (1851–1870). A apărat în presă și în lucrarea „Românii" drepturile și libertățile naționale ale românilor, făcând o adevărată pledoarie în favoarea unirii Țărilor Române. Poeme simbolice („Prometeu"). Căsătorit cu fiica lui Gh. Asachi, Hermiona, i s-a acordat cetățenia română. M. de onoare al Acad. Române (1869).

QUINN [kuin], **Anthony** (1915–2001), actor american de film. Înzestrat cu o deosebită forță expresivă, interpret al unor personaje pline de o forță vitală inepuizabilă, cu o etică frustă, aparținând unei umanități aspre, senzuale. De o longevitate artistică extraordinară, a jucat într-un număr impresionant de filme, aparținând unor genuri foarte diverse („Orhideea neagră", „Vizita bătrânei doamne", „Van Gogh", „Legământ sfânt", „Ultimul tren din Gun Hill", „Zorba grecul", „Moștenirea Ferramonti", „Salamandra", „Cel mai bogat om din lume", „Ultima aventură", „Atât de aproape de cer"). Premiul Oscar, 1952 („Viva Zapata"), 1954 („La Strada").

QUINTANA [kintana], **Manuel José** (1772–1857), scriitor și critic literar spaniol. A participat la războiul împotriva ocupației franceze (1808–1814). Format sub influența spiritului umanist al sec. 18, a fost încununat în 1855 ca poet al națiunii. Ode dedicate patriei și libertății inspirate din evenimente istorice și politice trăite („Bătălia de la Trafalgar", „Către Spania după Revoluția din Martie") în versuri neoclasice, de cadență oratorică. Tragedii („Ducele de Viseo"), proză („Vieți de spanioli ilustri"). Autor al unei arte poetice în versuri („Regulile dramei"). Studii literare („Despre poezia castiliană în sec. al XVIII-lea").

QUINTANA ROO [kintana], stat în SE Mexicului (pen. Yucatán), cu ieșire la G. Mexic și M. Caraibilor; 50,2 mii km^2; 772,8 mii loc. (1997). Centrul ad-tiv.: *Chetumal.* Expl. forestiere. Trestie de zahăr, cafea, banane.

QUINTESCU, Nicolae (1841–1913, n. Craiova), lingvist și filolog român. Acad. (1877), prof. univ. la Iași și București. Unul dintre membrii fondatori ai societății „Junimea"; colaborator al „Convorbirilor literare". Specialist în limba și literatura latină („De diminutivis linguae romanicae vulgowalachicae nominatae"); a combătut latinismul și încercările de reactualizare a cuvintelor vechi („Propuneri pentru revizuirea ortografiei"). Memorialistică.

QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus) (c. 35–96 d.Hr.), retor și pedagog roman. Întemeietor al unei școli de retorică, unde a fost profesor. Autor al celui mai complet tratat despre arta retorică din câte ne-a transmis Antichitatea („Arta oratorică", 12 cărți).

QUIPU (< sp.) s. n. Sistem de scriere incas, care folosea niște sfori de diverse culori și noduri; instrumentul, alcătuit din sfori și noduri, folosit de incași pentru acest sistem de scriere.

QUIRINALE, una dintre cele șapte coline ale Romei, situată în NE orașului, la 61 m alt. Aici se află Palatul **Q.,**

construit la sfârșitul sec. 16, fostă reședință de vară a papilor, apoi (1870–1946) a regilor Italiei. Astăzi este domiciliul oficial al președintelui Republicii Italiene.

QUIRINO, Elpidio (1890–1956), om politic din Filipine. Președinte al statului (1948–1953). În timpul mandatului a promovat măsuri împotriva corupției din economie și a adoptat un program pentru rezolvarea problemelor sociale.

QUIRINUS (în mitologia romană), zeu războinic identificat cu Marte sau cu Ianus; considerat uneori de același rang cu Jupiter.

QUIROGA [kiroga], **Elena** (pe numele adevărat *Elena Q. de Abarca*) (n. 1921), scriitoare spaniolă. Una dintre cele mai reprezentative personalități feminine ale prozei spaniole din a doua jumătate a sec. 19. Opera sa abordează tema războiului civil și prezintă incisiv societatea contemporană („Vânt de Nord", „Scriu numele tău", „Totul s-a sfârșit, tristă fată").

QUIROGA [kiroga], **Horacio** (1878–1937), scriitor uruguayan. Versuri moderniste („Recife de corali"). Proză influențată de Poe, prezentând natura subtropicală a țării, lupta dramatică a oamenilor cu forțele naturii și dragostea („Povestiri de iubire, de nebunie și de moarte", „Dezmoșteniții"); relatări de călătorie amintind de Kipling („Povestirile pădurii", „Anaconda", „Sălbaticul", „Deșertul"). Studii asupra literaturii („Decalogul povestitorului perfect").

QUISLING [cvișliŋ], **Vidkun** (1887–1945), om politic norvegian. Organizator al partidului fascist din Norvegia (1933). Ca prim-min. (apr. 1940 și 1942–1945) a colaborat cu ocupanții naziști la reprimarea patrioților norvegieni. Numele lui a devenit sinonim cu

Quito. Piața Independenței

trădrea de țară și cu colaborationismul. După război, judecat, condamnat la moarte și executat.

QUITO [kito], capitala statului Ecuador, situată în m-ții Anzi, la poalele vulcanului Pichincha, la 2 800–2 850 m alt., la S de Ecuatorul Pământului, pe șoseaua panamericană; 1,5 mii. loc. (1997). Nod de comunicații. Aeroportul Sucré. Pr. centru politic, economic, comercial, cultural-științific și turistic. Ind. de prelucr. a metalelor, cimentului, cauciucului, de prelucr. a lemnului, chimico-farmaceutică, a pielăriei și încălțămintei, hârtiei, textilă și alim. Producție de aur și argint. Produse de artizanat. Două universități (1586 și 1946); Institutul Politehnic (1869); Academia Națională (1875). Observator astronomic (1864). Muzee de Antropologie (1925), de Artă și Istorie colonială (1930), de Arheologie și Etnologie (1950). Mănăstirea San Francisco (1534); biserica iezuiților (sec. 17), cu fațadă barocă; Palatul Guvernului; Monumentul Ecuatorului Pământului. Oraș precolumbian (așezarea indienilor quitu), înglobat în Imp. Incaș (1470), apoi cucerit de spanioli (1533). La 6 dec. 1534, Sebastián de Belalcázar, locotenentul conchistadorului Francisco Pizarro, i-a atribuit numele *San Francisco del Quito,* declarându-l *cabildo* (municipiu guvernamental). Scenă a revoltei pentru independență (1809) și a bătăliei victorioase din 24 mai 1822 (sub comanda generalului Antonio José de Sucré), când a obținut independența. Capitala Rep. Ecuador din mai 1830. A suferit de pe urma mai multor cutremure (1660, 1666, 1797, 1868, 1987). În 1990, centrul istoric al orașului **Q.** a fost inclus pe lista monumentelor UNESCO și declarat patrimoniu al umanității.

QUM v. **Qom.**

QUMRAN (WADI-QUMRAN), ținut deșertic situat în vechea Palestină, pe malul vestic al Iordanului. Aici au fost descoperite, în 1947, *Manuscrisele de la Marea Moartă* (600 de manuscrise datând din sec. 2 î.Hr. până în anul 135 d.Hr.), atribuite sectei esenienilor.

QUSUR, Al- v. **Luxor.**

QU YUAN [Tsü Iuen] (c. 340–278 î.Hr.), primul poet al Antichității chineze, dregător. Din patriotism, se sinucide atunci când regatul său, Chu, este cotropit de regatul Qin. Stil inspirat din lirica orală, introduce noi tehnici prozodice („Nouă elegii", „Întristare", „Întrebări către Cer", „Căderea în dizgrație sau întâlnire cu durerea"). Pentru comemorarea lui, se organizează în fiecare an sărbătoarea bărcilor-dragon, în a cincea zi a lunii a cincea din calendarul lunar, prin care este simulată, ritual, căutarea trupului său.

30.993

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"